SANCTI AURELII AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

OPERA

POST LOVANIENSIUM THEOLOGORUM RECENSIONEM
CASTIGATA DENUO AD MANUSCRIPTOS CODICES GALLICANOS, VATICANOS, ANGLICANOS, BELGICOS, ETC.
NECNON AD EDITIONES ANTIQUIORES ET CASTIGATIORES

CURA ET STUDIO MONACHORUM

ORDINIS S. BENEDICTI E CONGREGATIONE S. MAURI

Prima editio Neapolitana

POST BASSANENSEM ADORNATA

CUM SUPPLEMENTIS NUPER VINDOBONÆ REPERTIS ET EXPLANATIONE SYMBOLI AUCTORE S. NICEA V. SÆCULO SCRIPTA ATQUE ROMÆ NUPERRIME INVENTA NEC NON ALIIS NOVISSIME REPERTIS

TOMUS SEXTUS

NEAPOLI
IMPENSIS BIBLIOTHECÆ LITTERARIÆ IN PLATEA TRINITÀ MAGGIORE N.° 6,7,8.

MDCCCLIV

SANCTI
AURELII AUGUSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI
ENARRATIONES
IN PSALMOS

IN PSALMUM LXXVI.

* Sermo ad plebem.

* ENARRATIO

v. 1. 1. PSALMI hujus limen ita inscribitur: *In finem, pro Idithun, Psalmus ipsi Asaph. In finem* quid sit, nostis. Finis enim Legis Christus
Rom. 10. 4. ad justitiam omni credenti. Idithun interpretatur transiliens eos, Asaph interpretatur congregatio. Loquitur hic ergo congregatio transiliens, ut perveniat ad finem, qui est Christus Jesus. Quæ sint itaque transilienda, ut ad illum finem
a pervenire possimus, ubi jam (*a*) quod transiliamus non habebimus, Psalmi textus ipse demonstrat. Etenim tamdiu transilire debemus, quidquid nos impedit, quidquid irretit, quidquid visco quodam illigat, et onere aggravat volatum nostrum, donec perveniamus ad id quod sufficit, ultra quod nihil est, infra quod sunt omnia, et ex quo sunt omnia. Patrem quippe ipsum volebat Philippus intueri, et dicebat Domino Jesu
Johan. 14. 8. Christo, Ostende nobis Patrem, et sufficit nobis: tamquam tamdiu illi transiliendum esset, quidquid aliud esset, donec perveniret ad Patrem, ubi jam securus assisteret, et quid ei ultra requirendum esset non haberet. Hoc est enim, Sufficit. Verum ille qui verissime dixerat, Ego et
Johan. 10. 30. Pater unum sumus, admonuit Philippum docuitque, omnem hominem qui Christum intelligeret, etiam in eo habere finem: quia ipse et Pater u-
Johan. 14. 9. num sunt. Tanto, inquit, tempore vobiscum sum, » et non vidistis me? Philippe, qui me vidit, vidit
b » et Patrem. Quisquis ergo Psalmi hujus (*b*) animum sentire, imitari, tenere vult, omnia desideria carnalia transiliat, sæculique hujus pompam et illecebram calcet, nihilque sibi aliud proponat ubi consistat, nisi ex quo sunt omnia. In quibus
A omnibus etiam ipse laborat, donec ad finem perveniat. Quid nobis ergo indicat iste transiliens?

2. *Voce mea*, inquit, *ad* (*c*) *Dominum clamavi*. Sed multi clamant ad Dominum pro divitiis v. 2.
C adquirendis damnisque devitandis, pro suorum salute, pro stabilitate domus suæ, pro felicitate temporali, pro dignitate sæculari; postremo pro ipsa etiam salute corporis, quæ patrimonium est pauperis. Pro his atque hujusmodi rebus multi clamant ad Dominum; vix quisquam propter ipsum Dominum. Facile quippe homini est quodlibet desiderare a Domino, et ipsum Dominum non desiderare: quasi vero suavius esse possit quod dat, quam ipse qui dat. Quisquis ergo pro
B alia re qualibet clamat ad Dominum, nondum est transiliens. Hic vero transiliens quid dicit? *Voce mea ad Dominum clamavi*. Et ne arbitreris vocem ipsius, qua clamavit ad Dominum, propter aliud emissam, quam propter ipsum Dominum, secutus ait, *Et vox mea ad Deum*. Emittitur enim vox, qua clamemus ad Deum, et ipsa vox ad aliud est, non ad Deum. Ad hoc enim est vox, propter quod editur vox. Iste vero qui Deum gratis amabat, qui voluntarie Deo sacrificabat, Psal. 53. 8.
qui transilierat quidquid infra est, nihilque aliud supra se viderat, quo effunderet animam suam, nisi ex quo et per quem et in quo creatus erat, ad quem clamaverat voce sua, ad illum esse fe-
C cerat ipsam vocem suam, *Vox mea*, inquit, *ad Deum*. Et numquid sine caussa? Vide quid sequitur: *Et adtendit mihi*. Vere tunc tibi adtendit, quando ipsum quæris, non quando per ipsum aliud quæris. Dictum est de quibusdam, Clama-

(a) Er. et Lov. *quod transiliamus*, non habemus. At Am. et MSS. *non habebimus*.

(b) MSS *animam*.

(c) Aliquot MSS. *Deum*.

rectione promissum est. In hac ergo jam die, et adhuc nocte, nocte in comparatione futuri diei quem desideramus, die in comparatione præteritæ noctis cui renuntiavimus: in hac ergo, inquam, nocte Deum requiramus manibus nostris. Non cessent opera, quæramus Deum, non sit inane desiderium. Si in via sumus, sumtus erogemus, ut pervenire possimus. Manibus quæramus Deum. Etsi nocte quærimus quem manibus quærimus, non decipimur, quia *coram ipso* quæ-
Matth. 6. 1. rimus. Quid est, *coram ipso?* Nolite facere justitiam vestram coram hominibus, ut videamini ab eis; alioqui non habebitis mercedem apud Pa-
Ibid. 2. et 4. trem vestrum. Cum ergo facis eleemosynam, ait, (manus illæ sunt quærentes Deum), noli tubi-
B cinare ante te, sicut hypocritæ faciunt; sed sit eleemosyna tua in occulto; et Pater tuus qui videt in occulto, reddet tibi. Ergo, *Manibus meis nocte coram eo, et non sum deceptus.*

5. Quanta tamen iste Idithun pertulerit in hac terra, et in hac nocte, et quomodo habuerit quodam modo transiliendi necessitatem impingentibus atque pungentibus deorsum tribulationibus, ut necesse fuerit transilire, intentissime audia-
Item. v. 5. mus. *Negavit (a) consolari anima mea.* Tantum
a tædium hic me occupavit, ut contra omnem consolationem clauderet se anima mea. Huic tale unde tædium? Fortasse quia vinea grandinata est, aut quia olea non provenit, aut quia vindemia a pluvia intercepta est? Unde huic tædium?
Psal. 118. 53. Audi hoc ex alio Psalmo. Ipsius enim et ibi vox est: Tædium detinuit me, a peccatoribus relin-
C quentibus legem tuam. Tanto ergo tædio de hujusmodi malo affectum se iste dicit, ut negaret consolari anima ipsius. Prope absorbuerat eum tædium, tristitiaque eum omnino irreparabiliter merserat, negat se consolari. Quid igitur restabat?

6. Primo vide unde consoletur. Nonne sustinuerat qui simul contristaretur, et non invene-
Psal. 68. 21. rat? Quo enim se verteret ad consolationem, quem occupaverat tædium de peccatoribus relinquentibus legem Dei? Quo se verteret? Ad hominem Dei quemlibet? In multis jam forte iste ex-
b pertus erat magnam tribulationem, (*b*) quo magis de illorum aliqua delectatione præsumserat. Videntur enim aliquando justi homines, et gaude-
D tur ad eos: et necesse est, ut gaudeatur; quoniam caritas sine gaudio talis esse non potest: in his autem in quibus gavisus est homo, si forte aliquid pravum contigerit, quomodo sæpe contingit, quanta lætitia ibi erat, tantus mœror accedit; ita ut postea jam timeat homo laxare habenas gaudiorum, timeat se lætitiæ committere, ne quanto magis lætatus fuerat, tanto amplius si aliquid contigerit, contabescat. Percussus ergo scandalis abundantibus quasi multis vulneribus, clausit se contra humanam consolationem, et negavit consolari anima ipsius. Et unde vita? unde

A respiratio? *Memor fui Dei, et delectatus sum.* Non frustra manus operatæ fuerant, invenerant magnum consolatorem. Non quiescendo *memor fui Dei, et delectatus sum.* Prædicandus igitur est Deus, cujus iste memor factus delectatus est, et consolatus in quadam tristitia, et quodam modo salute desperata recreatus; prædicandus est Deus. Denique, quod consolatus est iste, secutus ait, *Garrivi.* In ipsa consolatione memor factus Dei, delectatus garrivi. Quid est, *garrivi?* Lætatus sum, exsultavi loquendo. Garruli enim proprie dicuntur, qui a vulgo verbosi appellantur, accedente lætitia nec valentes nec volentes tacere. Factus est iste talis. Et rursus quid ait? *Et defecit spiritus meus.*

7. Tædio contabuerat, recolendo Deum delectatus fuerat, rursus garriendo defecerat: quid sequitur? *Anticipaverunt vigilias omnes inimici* v. 5.
mei. Vigilaverunt super me omnes inimici mei; plus me vigilaverunt; vigilando præoccupaverunt me. Ubi non muscipulas posuut? Nonne vigilias (*c*) omnes anticipaverunt inimici mei? Qui c
sunt enim iste inimici, nisi illi de quibus dicit Apostolus, Non est vobis colluctatio adversus Ephes. 6. 12.
carnem et sanguinem, sed adversus principatus, et potestates, et rectores mundi tenebrarum harum, adversus spiritalia nequitiæ in cælestibus? Ergo adversus diabolum et angelos ejus inimicitias exercemus. Rectores eos mundi dixit, quia ipsi regunt dilectores mundi. Non enim regunt mundum, quasi rectores sint cæli et terræ: sed mundum peccatores dicit. Et mundus eum non Johan. 1. 10.
cognovit. Talem mundum illi regunt, (*d*) qui non d
cognoscit Christum. Contra hos habemus inimicitias perpetuas. Denique quaslibet habeas inimicitias adversus hominem, cogitas finire, sive illius satisfactione, si ipse te læsit; sive tua, si tu læsisti; sive alterutrius, si vos invicem læsistis; laboras satisfacere et concordare: cum diabolo autem et angelis ejus nulla concordia est. Ipsi nobis invident regnum cælorum. Mitescere omnino erga nos non possunt: quia *anticipaverunt vigilias omnes inimici mei.* Plus illi vigilaverunt ad decipiendum, quam ego ad custodiendum me. *Anticipaverunt vigilias omnes inimici mei.* Quomodo enim non anticipaverunt vigilias, qui ubique scandala, ubique muscipulas posuerunt? Tædium inest cordi, metuendum est ne absorbeat tristitia: in lætitia metuendum est ne garriendo deficiat spiritus tuus: *Anticipaverunt vigilias omnes inimici mei.* Denique in ipsa garrulitate, dum loqueris, et securus loqueris, quanta plerumque inveniuntur, quæ velint tenere inimici et reprehendere, unde velint etiam criminari et calumniari, Hoc dixit, illud sensit, hoc locutus est? Quid faciat homo, nisi quod sequitur? *Conturbatus sum, et non sum locutus.* Conturbatus ergo, ne in ejus garrulitate inimici an-

(a) Sic melioris notæ MSS. At editi, *Negavi consolari animam meam.*
(b) Plerique MSS. *quia magis de illorum aliqua dilectione præsumserat.*
(c) Sic in MSS. At in editis, *anticipaverunt omnes:* et apud LXX. est πάντες genere et casu concordans cum ἐχθροί *inimici.*
(d) Editi: *qui non cognoscant Christum.* Aliquot MSS. *non cognoscit.*

ticipantes vigilias, calumnias quærerent et invenirent, non est locutus. Numquam tamen iste transiliens cessaret in se: et si forte a garrulitate cessavit, qua subrepserat ei de ipsa locutione placere hominibus, non tamen destitit, non cessavit ut conaretur et hoc ipsum transcendere. Et quid dicit?

v. 6. 8. *Cogitavi dies antiquos.* Jam iste velut qui vapulaverat foris, tulit se intro: in secretario suæ mentis agit. Et quid ibi agat dicat nobis: *Cogitavi dies antiquos.* Bene est illi. Videte quæ cogitat, rogo vos. Intus est, apud se cogitat dies antiquos. Nemo illi dicit, Male dixisti: nemo illi dicit, Multum locutus es: nemo illi dicit, Perverse sensisti. Ita sit ei bene secum, adjuvet Deus: cogitet dies antiquos, et dicat nobis in ipso interiore cubiculo suo quid egerit, quo pervenerit, quid transilierit, ubi manserit: *Cogitavi dies antiquos; et annorum æternorum memor fui.* Qui sunt anni æterni? Magna cogitatio. Videte si vult ista cogitatio, nisi magnum silentium. Ab omni forinsecus strepitu, ab omni rerum humanarum tumultu intus requiescat, qui cogitare vult annos istos æternos. Numquid anni in quibus sumus, æterni sunt, aut in quibus fuerunt majores nostri, aut in quibus futuri sunt posteri nostri? Absit ut æterni existimentur. Quid enim de his annis manet? Ecce loquendo dicimus, Hoc anno: et quid tenemus de hoc anno, præter unum diem in quo sumus. Nam superiores dies anni hujus jam transierunt, nec tenentur; futuri autem nondum venerunt. In uno die sumus, et dicimus, Hoc anno: immo dic, Hodie, si aliquid vis præsens dicere. Nam de toto anno quid præsens tenes? Quidquid de illo præteritum est, jam non est; quidquid de illo futurum est, nondum est: quomodo, Hoc anno? Corrige locutionem: Hodie, dic. Verum dicis, Hodie jam dicam. Rursus et hoc adtende, quod hodie horæ matutinæ jam transierunt, horæ futuræ nondum venerunt. Et hoc ergo corrige: Hac hora, dic. Et de ista hora quid tenes? Momenta ejus quædam jam transierunt, quæ futura sunt nondum venerunt. Hoc momento, dic. Quo momento? Dum syllabas loquor, si duas syllabas dicam, altera non sonat, nisi cum illa transierit: ipsa denique una syllaba, si duas litteras habeat, non sonat posterior littera, nisi prior abierit. Quid ergo tenemus de his annis? Anni isti mutabiles sunt: anni æterni cogitandi sunt, anni qui stant, qui non venientibus et abeuntibus diebus peraguntur; anni de
Psal. 101. 28. quibus alio loco Scriptura dicit Deo, Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient. Hos annos, iste transiliens, non in garrulitate forinsecus, sed in silentio cogitavit. *Et annorum æternorum memor fui.*

v. 7. 9. *Et meditatus sum nocte cum corde meo.* (a)
a Nemo illi calumniosus tendiculas verborum requirit, in corde suo meditatus est. *Garriebam.* Ecce est illud garrire. Observa iterum, ne deficiat spiritus tuus. Non, inquit: non sic garriebam quasi foris: alio modo nunc. Quomodo nunc? *Garriebam, et scrutabar spiritum meum.* Si scrutaretur iste terram, ut venas auri inveniret, nemo enim desipere diceret; immo sapientem multi dicerent, qui vellet ad aurum pervenire: quanta homo habet intus, et non fodit? Scrutabatur iste spiritum suum, et cum ipso spiritu suo loquebatur, et in ipsa locutione garriebat. Seipsum interrogabat; seipsum examinabat, in se judex erat. Et sequitur: *Scrutabar spiritum meum.* Timendum ne in ipso spiritu suo remaneat: garrivit enim foris; et quia anticipaverunt vigilias omnes inimici ejus, invenit ibi tristitiam, et defecit spiritus ejus. Qui garriebat foris, ecce cœpit intus garrire securus, ubi solus in silentio cogitat annos æternos. *Et perscrutabar*, inquit, *spiritum meum.* Et hic timendum ne in spiritu suo remaneat, et non sit transiliens. Jam tamen melius agit, quam foris agebat. Transcendit aliquid: et hinc videamus quo. Non enim cessat iste transiliens, donec veniat in finem, unde habet titulum Psalmus, *Garriebam*, inquit, *et scrutabar spiritum meum.*

10. Et quid invenisti? *Non in æternum repellet Deus.* Tædium invenerat in hac vita; nusquam fidam, nusquam securam consolationem. Ad quoscumque homines intendebat, scandalum in eis inveniebat, aut timebat. Nusquam ergo securus. Tacere illi malum erat, ne sileret a bonis: loqui et foris garrire molestum erat, ne anticipantes vigilias omnes inimici ejus, calumnias inquirerent in verbis ejus. Angustatus in hac vita vehementer, multum de vita alia cogitavit, ubi ista non sit tentatio. Et quando illuc pervenitur? Non enim non constat, quia quod hic patimur, ira Dei est. Dicitur Isai. 57. 16.
hoc in Isaia, Non in æternum vindex in vobis et 17.
ero, neque per omne tempus irascar vobis. Et dicit quare: Spiritus enim a me procedet, et omnem flatum ego feci. Propter peccatum paululum quid contristavi eum, et percussi eum, et averti faciem meam ab illo; et abiit tristis, et ambulavit vias suas. Quid ergo, hæc ira Dei semper erit? Non hoc invenit iste in silentio. Quid enim dicit? *Non in æternum repellet Deus; et non apponet ultra ut beneplaceat ei adhuc.* Id est, ut beneplaceat ei adhuc repellere, et in æternum repellere non apponet. Necesse est ut revocet ad se servos suos, necesse est ut recipiat fugitivos redeuntes ad Dominum, necesse est ut exaudiat vocem compeditorum. *Non in æternum repellet Deus; et non apponet ultra ut beneplacet ei adhuc.*

11. *Aut in finem misericordiam (b) abscidet* v. 9.
*a generatione in generationem; * aut obliviscetur* b
misereri Deus? In te, a te, in alterum nulla est v. 10.
misericordia, nisi eam tibi Deus donet: et ipse Deus obliviscetur misericordiam? Rivus currit: fons ipse siccabitur? *Aut obliviscetur misereri Deus; aut continebit in ira miserationes suas?* id est, sic irascetur, ut non misereatur? Facilius

(a) Regius MS. *Ne enim ille calumniosus* (forte *calumniosas*) *tendiculas verborum requireret.*

(b) Editi, *misericordiam suam*: et in subsequente versiculo, *in ira sua.* At meliores MSS. juxta LXX. non addunt *suam*, nec *sua*.

ille iram, quam misericordiam continebit. Hoc
Isai. 57. 16. et per Isaiam dixerat: Non in æternum vindex
in vobis ero, neque per omne tempus irascar
Ibidem 18. vobis. Hoc et postea quam dixit, Abiit tristis, et
ambulavit vias suas: Vias, inquit, ejus vidi, et
Ibidem 18. sanavi eum. Hoc ubi cognovit iste, transcendit
et se, delectatus in Deo, ut ibi esset, et in ejus
operibus magis garriret; non spiritu suo, non in
eo quod erat, sed in eo a quo factus erat. Et hinc
ergo transiliens transcendit. Videte transilientem,
videte si remaneat alicubi quo usque perveniat ad Deum.

v. 11. 12. *Et dixi*. Jam seipsum transiliens, quid dixit?
Nunc cœpi; cum excessissem et me. *Nunc
cœpi*. Hic jam nullum periculum est: nam et in
meipso remanere, periculum fuit. *Et dixi, Nunc
cœpi: hæc est immutatio dexteræ Excelsi*. Modo
me cœpit mutare Excelsus; modo cœpi aliquid,
a ubi securus sim; modo intravi aliquam (*a*) aulam
gaudiorum, ubi nullus timeatur inimicus: modo
cœpi esse in ea regione, ubi non anticipent vigilias
omnes inimici mei. *Nunc cœpi: hæc est immutatio dexteræ Excelsi*.

v. 12. 13. *Memor fui operum Domini*. Jam videte
illum spatiari in operibus Domini. Garriebat enim
foris et contristatus inde defecit spiritus ejus;
garrivit intus cum corde suo, et cum spiritu
suo, et perscrutatus eumdem spiritum suum,
memor fuit annorum æternorum, memor fuit misericordiæ
Domini, quia non repellet Dominus
in æternum; et cœpit jam in ejus operibus securus
gaudere, securus exsultare. Audiamus jam
opera ipsa et exsultemus et nos. Sed affectibus
etiam nos transiliamus, nec ad temporalia gaudeamus.
Habemus enim et nos cubile nostrum.
Quare non illuc intramus? quare non in silentio
agimus? quare non spiritum nostrum perscrutamur?
quare annos æternos non cogitamus? quare
in operibus Dei non lætamur? Sic nunc audiamus,
et ipso dicente delectemur, ut etiam cum
hinc abierimus, faciamus quod ipso loquente faciebamus;
si tamen facimus cœptum ipsius quod
dixit, *Nunc cœpi*. Gaudere in operibus Dei, est
oblivisci et te, si potes illo solo delectari. Quid
enim melius illo? Non vides, quia cum ad te redis,
in deteriorem redis? *Memor fui operum Domini:
quia memor ero ab initio mirabilium tuorum*.

v. 13. 14. *Et meditabor in omnibus operibus tuis, et
in affectionibus tuis garriam*. Ecce tertium garrire.
Garrivit foris, quando defecit, garrivit in
spiritu suo intus, quando profecit; garrivit in operibus
Dei, quando pervenit quo profecit. *Et in
affectionibus tuis garriam:* non in affectionibus
meis Quis vivit sine affectionibus? Et putatis?
Fratres, quia qui Deum timent, Deum colunt,
Deum diligunt, nullas habent affectiones? Vere
hoc putabis, et putare audebis, quod affectiones
habeat tabula, theatrum, venatio, aucupium, piscatus,
et non habeant opera Dei, et non habeat

A meditatio Dei Interiores affectiones quasdam suas,
cum inspicitur mundus, et ponitur ante oculos
spectaculum naturæ rerum, et in his quæritur
artifex, et invenitur nusquam displicens et super
omnia placens?

15. *Deus in Sancto via tua*. Inspicit jam ope- v. 14.
ra misericordiæ Dei circa nos, ex his garrit, et
in his affectionibus exsultat. Primo inde cœpit,
In Sancto via tua. Quæ via tua in Sancto? Ego
sum, inquit, via, veritas, et vita. Redite ergo ho- Johan. 14.6.
mines ab affectionibus vestris. Quo itis? quo curritis?
quo non solum a Deo, sed etiam a vobis
fugitis? Redite prævaricatores ad cor: scrutamini Isai. 46. 8.
spiritum vestrum, recolite annos æternos, invenite
misericordiam Dei circa vos, adtendite ope- Psal. 4. 3.
ra misericordiæ ejus: In Sancto via ejus. Filii
B hominum usque quo graves corde? Quid quæri-
tis in affectionibus vestris? Ut quid diligitis va- »
nitatem, et quæritis mendacium? Et scitote quo- Ibidem 4.
niam magnificavit Dominus Sanctum tuum. *In
Sancto via tua;* (*b*) adtendamus, Christum adten- b
damus, ibi via ejus. *Deus in Sancto via tua. Quis
Deus magnus, sicut Deus noster?* Habent gentes Psal. 113. 6.
affectiones circa deos suos, idola adorant; oculos
habent, et non vident: aures habent, et non audiunt:
pedes habent, et non ambulant. Quid ambulas
ad deum qui non ambulat? Non, inquit, ea
colo. Et quid colis? Numen quod ibi est? Certe
hoc colis quod alibi dictum est, Quoniam dii gen- Psal. 95. 5.
tium dæmonia. Aut idola colis, aut dæmonia.
Nec idola, nec dæmonia, inquit. Et quid colis?
Stellas, solem, lunam, ista cælestia. Quanto me-
C lius qui fecit et terrena et cælestia. *Quis Deus
magnus sicut Deus noster?*

16. *Tu es Deus qui facis mirabilia solus*. Tu v. 15.
vere magnus Deus, faciens mirabilia in corpore,
in anima, solus faciens. Audierunt surdi, viderunt
cæci, convaluerunt cæci, languidi, surrexerunt
mortui, constricti sunt paralytici. Sed miracula
ista tunc in corporibus: videamus in anima.
Sobrii sunt paulo ante ebriosi, fideles sunt
paulo ante adoratores simulacrorum: res suas donant
pauperibus, qui alienas ante rapiebant. *Quis
Deus magnus, sicut Deus noster? Tu es Deus qui
facis mirabilia solus*. Fecit et Moyses, sed non
solus: fecit et Elias, fecit et Elisæus, fecerunt et
Apostoli; sed nullus eorum solus. Illi ut facerent,
tu cum eis; tu quando fecisti, illi non tecum.
D Non enim tecum fuerunt cum fecisti, quando et
ipsos tu fecisti. *Tu es Deus qui facis mirabilia
solus*. Quomodo solus? Numquid forte Pater, et
non Filius? aut Filius, et non Pater? Immo Pater
et Filius et Spiritus-sanctus. *Tu es Deus qui
facis mirabilia solus*. Non enim tres dii, sed unus
Deus facit mirabilia solus, et in ipso transiliente.
Nam ut etiam transiliret, et ad ista perveniret,
miraculum Dei fuit: quando intus garrivit
cum spiritu suo, ut transiliret et ipsum spiritum
suum, et in Dei operibus delectaretur, ipse
ibi fecit mirabilia. Sed quid fecit Deus? *Notum*

(a) Probæ notæ MSS. *auram*.
(b) Sic plerique MSS. Alii quidam, *Ad ipsum ergo re-
deamus, Christum etc.* At editi, *ad ipsum ergo adtendamus
Christum, adtendamus ibi viam ejus*.

fecisti in populum virtutem tuam. Inde congregatio ista Asaph transiliens; quia notam fecit in populis virtutem suam. Quam virtutem suam notam fecit in populis?
1.Cor. 1. 13. Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam; ipsis autem vocatis Judæis et Græcis Christum Dei virtutem et Dei Sapientiam. Si ergo Virtus Dei Christus, notum fecit Christum in populis. An et hoc nondum agnoscimus; et ita desipimus, ita infra jacemus, ita nihil transilimus ut hoc non videamus? *Notam fecisti in populis virtutem tuam.*

v. 16. 17. *Redemisti in brachio tuo populum tuum. Brachio tuo*, hoc est virtute tua. Et brachium
Isai. 53. 1. Domini cui revelatum est? *Redemisti in brachio tuo populum tuum, filios Israel et Joseph.* Quomodo quasi duos populos *filios Israel et Joseph?* B Nonne filii Joseph in filiis Israel? Ita plane. Hoc scimus, hoc legimus, hoc Scriptura clamat, hoc veritas indicat, quoniam Israel idem qui Jacob; habuit filios duodem, inter quos unus erat Joseph; et ex duodecim filiis Israel quotquot nati sunt, ad populum Israel pertinent. Quomodo ergo ait, *filios Israel et Joseph?* Nescio quid hic distinguendum admonuit. Perscrutemur spiritum a nostrum, fortassis ibi (*a*) aliquid posuit Deus, quem debemus et nocte quærere manibus nostris, ut non decipiamur, forte inveniemus et nos in hac distinctione *filios Israel et Joseph.* Per Joseph alium populum intelligi voluit, Gentium
Gen. 37. 28. populum intelligi voluit. Quare Gentium populum per Joseph? Quia Joseph venditus est in Ægyptum a fratribus suis. Ille Joseph cui fratres C inviderunt, et eum in Ægyptum vendiderunt, venditus in Ægyptum, laboravit, humiliatus est; agnitus et exaltatus, floruit, imperavit. Et his omnibus quid significavit? Quid, nisi Christum a fratribus venditum, ejectum de terra sua, tamquam in Ægyptum Gentium? Ibi primo humiliatum, quando persecutiones Martyres patiebantur: nunc exaltatum, sicut videmus; quoniam
Psal. 71. 11. impletum est in eo, Adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient illi. Ergo Joseph populus ex Gentibus, Israel vero populus ex gente Hebræorum. Redemit populum suum
Ephes. 2. 14. Deus, *filios Israel et Joseph.* Per quid? Per lapidem angularem, in quo duo parietes copulati sunt.

v. 17. 18. Et exsequitur quomodo: *Viderunt te aquæ Deus.* Quid sunt aquæ. Populi. Quæ sunt istæ a- D quæ, dictum est in Apocalypsi, responsum est,
Apoc. 17. 15. Populi: ibi invenimus apertissime aquas in figu-
v. 15. ra positas populorum. Supra autem dixerat, Notam fecisti in populis virtutem tuam. Merito ergo, *Viderunt te aquæ Deus: viderunt te aquæ, et timuerunt.* Ideo mutatæ sunt, quia timuerunt. *Viderunt te aquæ Deus, et timuerunt; et conturbatæ sunt abyssi.* Quæ sunt abyssi? Altitudines aquarum. Quis non turbatur in populis, cum conscientia pulsatur? Quæris altitudinem maris, quid profundius humana conscientia? Ista profunditas turbata est, quando in brachio suo redemit populum suum Deus. Quomodo turbatæ sunt abyssi? Quando omnes conscientias suas confitendo fuderunt. *Et turbatæ sunt abyssi.*

19. *Multitudo sonitus aquarum.* In laudibus v. 18.
Dei, in confessionibus peccatorum, in hymnis et canticis, in orationibus, *multitudo sonitus aquarum. Vocem dederunt nubes.* Inde iste sonitus aquarum, inde abyssorum perturbatio, quia *vocem dederunt nubes.* Quæ nubes? Prædicatores verbi veritatis. Quæ nubes? De quibus minatur cuidam vineæ Deus, quæ pro uva fecit spinas, et dicit, Mandabo nubibus meis, ne pluant super Isai. 5. 6.
eam imbrem. Denique Apostoli relinquentes Judæos, ierunt ad Gentes: In omnibus gentibus *vocem dederunt nubes:* prædicando Christum, *vocem dederunt nubes.*

20. *Etenim sagittæ tuæ pertransierunt.* Eas- v. 19.
dem voces nubium cursus sagittas dixit. Verba enim Evangelistarum sagittæ fuerunt. Similitudines enim sunt, Nam proprie nec sagitta est pluvia, nec pluvia sagitta: at vero verbum Dei et sagitta est, quia percutit; et pluvia, quia rigat. Nemo ergo jam miretur abyssorum conturbationem, quando *sagittæ tuæ pertransierunt.* Quid est: *pertransierunt?* Non in auribus remanserunt, sed corda transfixerunt. *Vox tonitrui tui in rota.* Quid est hoc? quomodo intellecturi sumus? Adjuvet Dominus, *Vox tonitrui tui in rota.* Solebamus pueri suspicari, cum audiremus tonitrua de cælo, quasi vehicula de stabulo processisse. Habent enim tonitrua quamdam concussionem similem vehiculis. Numquid ad ista puerilia redituri sumus, ut intelligamus, *Vox tonitrui tui in rota*, quasi aliqua vehicula habeat Deus in nubibus, et transitus vehiculorum illum strepitum concitet? Absit. Hoc puerile est, vanum, nugatorium. Quid est ergo, *Vox tonitrui tui in rota?* Volvitur vox tua. Neque hoc intelligo. Quid faciemus? Interrogemus ipsum Idithun, ne forte ipse exponat quod dixit: *Vox*, inquit, *tonitrui tui in rota.* Non intelligo. Audiam quid dicis: *Apparuerunt fulgura tua orbi terrarum.* Dic ergo, non intellexeram. Orbis terrarum est rota. Nam circuitus orbis terrarum, merito et orbis dicitur: unde brevis etiam rotella, (*b*) orbiculus appellatur. *Vox tonitrui tui in rota: apparuerunt fulgura tua orbi terrarum.* Nubes illæ in rota circumierunt orbem terrarum, circumierunt tonando et coruscando, abyssum commoverunt, præceptis tonuerunt, miraculis coruscaverunt. In omnem enim terram exiit sonus eo- Psal. 18. 5.
rum, et in fines orbis terræ verba eorum. *Commota est, et contremebunda facta est terra:* id est, omnes qui habitant in terra. Per similitudinem autem ipsa terra, mare est. Quare? Quia gentes omnes maris nomine nuncupantur, quod vita humana amara est, et procellis ac tempestatibus subdita. Jam illud si adtendas, quod homines se tamquam pisces devorant, cum major minorem

(a) Sic MSS. At editi, *aliquem.*

(b) MSS. *orbicula id est orbiculus appellatur.*

a absorbet : (a) est ergo hoc mare, illuc Evange- A
listæ ierunt.
v. 20. 21. *In mari est via tua.* Jam dudum in Sancto via tua, modo *in mari est via tua:* quia ipse Sanctus in mari, et merito etiam super aquas
Matth. 14. 25. maris ambulavit. *In mari est via tua*, id est, in Gentibus prædicatur Christus tuus. In alio quip-
Psal. 66. 2. et 3. pe Psalmo ita dicitur : Deus misereatur nostri,
» et benedicat nos, illuminet vultum suum super
» nos, ut cognoscamus in terra viam tuam. Ubi in terra? In omnibus gentibus salutare tuum: hoc est, *In mari est via tua. Et semitæ tuæ in aquis multis:* hoc est, in populis multis. *Et vestigia tua non cognoscentur.* Nescio quos tetigit, et mi-
b rum nisi et ipsos Judæos. Ecce jam sic (b) propalata est Gentibus misericordia Christi, ut *in mari* sit *via tua, et semitæ tuæ in aquis multis,* B
et vestigia tua non cognoscentur. Unde, a quibus non cognoscentur, nisi ab his qui adhuc dicunt, Nondum venit Christus? Quare dicunt, Nondum venit Christus? Quia nondum agnoscunt super mare ambulantem.

v. 21. 22. *Deduxisti sicut oves plebem tuam in manu Moysi et Aaron.* Quare hoc addiderit, indagare aliquantum difficile est. Adjuvate ergo nos intentione vestra: quia post ipsos duos versus finis erit et Psalmi et sermonis; ne forte cum aliquid restare arbitramini, timore laboris minus ad præ-
v. 20. sens adtendatis. Cum dixisset, *In mari est via tua*, quod intelligimus in Gentibus; *et semitæ tuæ in aquis multis*, quod intelligimus in populis multis : adjunxit, *Et vestigia tua non agnoscentur.* Et quærebamus a quibus non agnosce- C
rentur; et subjecit continuo, *Deduxisti sicut oves plebem tuam in manu Moysi et Aaron:* id est, ab ista plebe tua, quæ deducta est in manu Moysi et Aaron, vestigia tua non cognoscentur. Quare ergo positum est, nisi increpandi et exprobrandi caussa, *In mari est via tua?* Unde *in mari est via tua*, nisi quia exclusa est a terra tua? Expulerunt Christum, noluerunt esse suum Salvatorem ægri: ille autem cœpit esse in Gentibus; et in omnibus Gentibus, in multis populis. Salvæ
Gen. 31. 31. factæ sunt etiam reliquiæ populi illius. Remansit foris ingrata multitudo, et claudicans Jacob femoris latitudo. Latitudo enim femoris intelli-
c gitur (c) in multitudine generis, et facta est in majori parte Israelitarum turba quædam vana et D
insipiens, quæ non agnosceret vestigia Christi in aquis. *Deduxisti sicut oves plebem tuam:* et non te cognoverunt. Tanta cum illis bona fecisti, mare divisisti, inter aquas per aridam trajecisti, persequentes inimicos fluctibus operuisti, in deserto egentibus manna pluisti, deducens eos *in manu Moysi et Aaron:* et expulerunt te a se, ut in mari esset via tua, et vestigia tua non cognoscerent.

(a) Sic aliquot MSS. Quidam vero, *hæc est ergo terra, hoc mare.* At editi, *hoc est ergo hoc mare.*
(b) Sic MSS. Editi vero, *prolata.*

IN PSALMUM LXXVII.

* ENARRATIO.

* Dictata anno Christi 415. ex Epist. 169. ad Evodium n. 1.

1. Psalmus iste ea continet, quæ in veteri populo acta narrantur : recentior autem et posterior populus admonetur, ut caveat ne sit ingratus beneficiis Dei, ejusque in se provocet iracundiam, cujus obedienter et fideliter debet
v. 9. suscipere gratiam: *Ne fiant*, inquit, *sicut patres eorum generatio prava et amaricans, generatio quæ cor non direxit suum, et non est creditus cum Deo spiritus ejus.* Hæc est igitur Psalmi hujus intentio, hæc utilitas, hic uberrimus fru-
v. 1. ctus. Sed cum omnia videantur perspicua et aperta dici atque narrari, primitus movet atque intentos facit titulus ejus. Neque enim frustra inscribitur, *Intellectus Asaph:* nisi quia fortasse non quod superficies sonat, sed interius aliquid intelligentem quærunt ista lectorem. Deinde narraturus et commemoraturus hæc omnia, quæ videntur auditore quam expositore potius indige-
v. 2. re: *Aperiam*, inquit, *in parabolis os meum, eloquar propositiones ab initio.* Quis non hic de somno excitetur? Quis audeat velut manifestas legendo percurrere parabolas et propositiones, quæ nominibus suis indicant altius se perscrutari oportere? Parabola quippe alicujus rei similitudinem præ se gerit: quod licet sit vocabulum Græcum, jam tamen pro Latino usurpatur. Et notum est quod in parabolis quæ dicuntur rerum similitudines, rebus de quibus agitur, comparantur. Propositiones autem quæ Græce appellantur, προβλήματα, quæstiones sunt habentes aliquid quod disputatione solvendum sit. Quis ergo parabolas et propositiones transitorie legat? Quis non his auditis vigilantia mentis intendat, ut ad earum fructum intelligendo perveniat?

2. *Adtendite*, inquit, *populus meus legem* Item. v. 8.
meam. Quem hic credamus loqui nisi Deum? Ipse enim legem dedit populo suo, quem liberatum ex Ægypto congregavit, quæ congregatio proprie synagoga nuncupatur, quod interpretatur Asaph. Utrum ergo ita dictum est, *Intellectus Asaph*, quod ipse Asaph intellexerit; an figurate intelligendum, quod eadem synagoga, hoc est, idem populus intellexerit, cui dicitur, *Adtendite populus meus legem meam?* Quid est ergo quod eumdem populum per Prophetam increpat, dicens, Israel autem me non agnovit, et Isa. 1. 3.
populus meus non intellexit? Sed profectò erant »
etiam in illo populo qui intelligerent, habentes fidem quæ postea revelata est, non ad legis litteram (d), sed ad gratiam Spiritus pertinentem. d
Non enim sine ipsa fide fuerunt, qui ejus in Christo futuram revelationem prævidere et prænuntiare potuerunt; cum et illa vetera sacramenta significantia fuerint futurorum. An soli Prophetæ habebant hanc fidem, non et populus? Immo vero etiam qui Prophetas fideliter, audiebant,

(c) Editi, *intelligitur via in* etc. Abest *via* a MSS.
(d) Regius MS. *Sed ad gratiam spiritus* pertinentes.

eadem adjuvabantur gratia, ut intelligerent quod audiebant. Sed utique sacramentum regni cælorum velabatur in veteri Testamento, quod plenitudine temporis revelaretur in Novo. Nolo enim vos, ait Apostolus, ignorare, fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes per mare transierunt, et omnes per Moysen baptizati sunt in nube et in mari, et omnes eumdem cibum spiritalem manducaverunt, et omnes eumdem potum spiritalem biberunt. Bibebant enim de spiritali consequente eos petra, petra autem erat Christus. Idem itaque in mysterio cibus et potus illorum qui noster, sed significatione idem, non specie: quia idem ipse Christus illis in petra figuratus, nobis in carne manifestatus. Sed non, inquit, in omnibus illis, beneplacitum est Deo. Omnes quidem eumdem cibum spiritalem manducaverunt, et eumdem potum spiritalem biberunt, id est, spiritale aliquid significantem: sed non in omnibus illis beneplacitum est Deo. Cum dicit, Non in omnibus: erant ergo ibi aliqui in quibus beneplacitum est Deo; et cum essent omnia communia sacramenta, non communis erat omnibus gratia, quæ sacramentorum virtus est. Sicut et nunc jam revelata fide, quæ tunc velabatur omnibus in nomine Patris et Filii et Spiritus-sancti baptizatis commune est lavacrum regenerationis; sed ipsa gratia cujus ipsa sunt sacramenta, qua membra corporis Christi cum suo capite regenerata sunt, non communis est omnibus. Nam et hæretici habent eumdem baptismum, et falsi fratres in communione catholici nominis. Ergo et hic recte dicitur, sed non in omnibus illis beneplacitum est Deo.

(1 Cor. 10. 1. etc. — Ibidem 5. — Matth. 28. 19.)

3. Neque tunc tamen, neque nunc infructuosa est vox dicentis, *Adtendite populus meus legem meam*. Quæ locutio nota est in omnibus litteris, quod non ait, Adtende; sed *Adtendite*. Ex multis enim populus constat: quibus multis quod sequitur pluraliter dicitur. *Inclinate aurem vestram in verba oris mei*. Quod est, *Adtendite*, hoc est, *Inclinate aurem vestram:* et quod illic ait, *legem meam;* hoc ait, hic, *verba oris mei*. Ille namque pie adtendit legem Dei et verba oris ejus, cujus aurem inclinat humilitas: non cujus erigit cervicem superbia. Quod enim infunditur, concavo humilitatis excipitur, eminentia tumoris expellitur. Unde alio loco, Inclina, inquit, aurem tuam, et excipe verba intellectus. Satis itaque admoniti sumus etiam istum Psalmum hujus intellectus Asaph, (quia genitivo casu in titulo positum est, hujus intellectus; non, hic intellectus,) inclinata aure suscipere, id est, humili pietate. Nec, ipsius Asaph dictum est; sed, ipsi Asaph: quod Græco articulo apparet, et in quibusdam Latinis codicibus invenitur. Verba igitur ista intellectus sunt, id est, intelligentiæ sunt, quæ data est ipsi Asaph: quod non uni homini, sed melius accipimus congregationi populi Dei, unde nequaquam nos alienare debemus. Quamvis enim proprie dicatur synagoga Judæorum, Ecclesia vero Christianorum, quia congregatio magis pecorum, convocatio vero magis hominum intelligi solet: tamen et illam dictam invenimus Ecclesiam, et nobis fortasse potius convenit dicere, Salva nos Domine Deus noster, et congrega nos de nationibus, ut confiteamur nomini sancto tuo. Neque dedignari nos oportet, immo gratias ineffabiles agere, quod sumus oves manuum ejus, quas prævidebat cum diceret, Habeo alias oves quæ non sunt de hoc ovili, oportet me et ipsas adducere, ut sit unus grex et unus pastor: jungendo scilicet fidelem populum Gentilium, fideli populo Israelitarum, de quibus prius dixerat, Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel. Nam et congregabuntur ante eum omnes gentes et separabit eos sicut pastor oves ab hœdis. Sic igitur audiamus quod dictum est, *Adtendite populus meus legem meam, inclinate aurem vestram in verba oris mei:* non tamquam Judæis, sed potius tamquam nobis, vel certe tam etiam nobis * ista dicantur. Cum enim dixisset Apostolus, sed non in omnibus illis beneplacitum est Deo, ita ostendens fuisse ibi etiam illos in quibus beneplacitum est Deo; continuo subjecit, Prostrati enim sunt in deserto: deinde adjunxit, Hæc autem figuræ nostræ factæ sunt, ut non simus concupiscentes mala, sicut et illi concupierunt. Neque idolis servientes sicut quidam eorum, sicut scriptum est, Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere. Neque fornicemur, sicut quidam eorum fornicati sunt, et ceciderunt una die viginti et tria millia. Neque tentemus Christum, sicut quidam eorum tentaverunt, et a serpentibus perierunt. Neque murmuraveritis, sicut quidam eorum murmuraverunt, et perierunt ab exterminatore. Omnia autem hæc in figura contigebant illis: scripta autem sunt ad correptionem nostram, in quos finis sæculorum obvenit. Nobis ergo potius ista cantata sunt. Unde in hoc Psalmo inter cetera dictum est, Ut cognoscat generatio altera, filii qui nascentur et exsurgent. Porro si ille interitus a serpentibus, et ab exterminatore illa perditio, et gladii trucidatio, figuræ fuerunt, sicut evidenter dicit Apostolus, cum illa omnia contigisse manifestum sit: non enim ait, In figura dicebantur, vel, In figura scripta sunt; sed, In figura, inquit, contigebant illis: quanto majore diligentia pietatis cavendæ sunt pœnæ, quarum figuræ illæ fuerunt? Procul dubio quippe sicut in bonis rebus multo amplius boni est in eo quod per figuram significatur, quam in ipsa figura: ita et in malis longe utique pejora sunt quæ significantur figuris, cum tanta mala sint etiam significantes figuræ. Nam sicut terra promissionis, quo ille populus ducebatur, in comparatione regni cælorum nihil est, quo Christianus populus ducitur: ita et pœnæ illæ quæ figuræ fuerunt, cum tam sint atroces, in comparatione pœnarum quas significant, nihil sunt. Quas autem figuras dixit Apostolus, eas dicit iste Psalmus, quantum existimare possumus, parabolas et propositiones: non in eo habentes finem, quod contigerunt, sed in eis rebus, ad quas rationabili comparatione referuntur. Adtendamus ergo le-

(Prov. 10. 17. — Psal. 105. 47. — Johan. 10. 16. — Matth. 15. 24. — Matth. 25. 32. — * Subaud. quam Judæis. — 1 Cor. 10. 5. — Ibid. 6. etc. — v. 6.)

gem Dei populus ejus, et inclinemus aurem nostram in verba oris ejus.

v. 2. 4. *Aperiam*, inquit, *in parabolis os meum*, *eloquar propositiones ab initio*. A quo initio dicat, satis apparet in consequentibus. Non enim ex quo factum est cælum et terra, vel ex quo creatum est in primo homine genus humanum; Sed ex quo populi congregatio quæ adducta est ex Ægypto; ut sensus pertineat ad Asaph, quod interpretatur congregatio. Sed utinam qui dixit, *Aperiam in parabolis os meum*, etiam intellectum nostrum in eas aperire dignetur. Si enim sicut os suum aperuit in parabolis, ita aperiret etiam ipsas parabolas; et sicut eloquitur propositiones, ita eloqueretur et earum expositiones; non hic æstuaremus: nunc vero ita obtecta et clausa sunt omnia, ut etiamsi ad aliquid ipso adjuvante, unde salubriter pascamur, pervenire
Gen. 3. 19. possimus, in sudore tamen vultus nostri edamus panem; et pœnam definitionis antiquæ, non corporis tantum, sed et cordis labore pendamus. Dicat ergo, et audiamus parabolas et propositiones.

v. 3. 5. *Quanta audivimus*, *et cognovimus ea*, *et patres nostri narraverunt nobis?* Dominus superius loquebatur. Nam cujus alterius verba credenda sunt, Adtendite populus meus legem meam?
v. 1. Quid est ergo quod nunc repente homo loquitur? Jam enim hominis verba sunt, *Quanta audivimus, et cognovimus ea, et patres nostri narraverunt nobis?* Nimirum jam Deus ex hominis mi-
2. Cor. 13. 3. nisterio locuturus, sicut ait Apostolus, An vultis experimentum accipere ejus qui in me loquitur Christus? ex persona sua primum verba fieri voluit, ne verba ejus loquens homo, contemneretur ut homo. Ita enim se habent locutiones Dei, quæ nobis insinuantur per sensum corporis nostri Creaturam subditam opere invisibili Creator movet; non ejus substantia in aliquid corporale et temporale convertitur, ut corporalibus et temporalibus signis, sive ad oculos sive ad aures pertinentibus, quantum capere homines possunt, suam facit innotescere voluntatem. Si enim angelus uti potest æthere, aere, nube, igne, et alia qualibet natura vel specie corporali; et homo vultu, lingua, manu, calamo litteris, aliisve significantibus rebus ad suæ mentis indicanda secreta; postremo cum homo sit, nuntios homines
Lucæ 7. 8. mittit, et dicit alii, Vade, et vadit; et alii, Veni, et venit; et servo suo, Fac hoc, et facit: quanto majore et efficaciore potestate Deus, cui Domino universa subjecta sunt, et ipso angelo et homine utitur, ut quod ei placet annuntiet? Quamvis itaque jam homo dicat, *Quanta audivimus et cognovimus ea*, *et patres nostri narraverunt nobis?* tamen tamquam Dei verba, non tamquam
v. 1. humanas fabulas audiamus. Propter hoc enim præmissum est, Adtendite populus meus legem meam, inclinate aurem vestram in verba oris
v. 2. mei. * Aperiam in parabolis os meum, eloquar propositiones ab initio. * *Quanta* ergo *audivimus*, inquit, *et cognovimus ea*, *et patres nostri narraverunt nobis?* Sic est, *audivimus et cognovimus;* quomodo, Audi filia et vide. Audita enim sunt in veteri Testamento, quæ cognoscuntur in Novo: audita cum prophetarentur, cognita cum implerentur. Ubi promissio redditur, non fraudatur auditio. *Et patres nostri*, Moyses et Prophetæ, *narraverunt nobis*. v. 3. Psal. 44. 11.

6. *Non sunt abscondita a filiis eorum*, *in generatione altera*. Hæc est nostra generatio, in qua nobis donata est regeneratio. *Annuntiantes laudes Domini*, *et potentias ejus*, *et mirabilia ejus quæ fecit*. Ordo verborum est, *Et patres nostri narraverunt nobis*, *annuntiantes laudes Domini*. Laudatur Dominus ut ametur. Quid enim salubrius amatur? v. 4.

7. *Et suscitavit Testimonium in Jacob*, *et Legem posuit in Israel*. Hoc est initium, de quo v. 5.
supra dictum est, Eloquar propositiones ab ini- v. 2.
tio. Initium est ergo vetus Testamentum, finis Psal. 110. 10.
Novum. Timor enim prævalet in Lege: et initium sapientiæ timor Domini. Finis autem Legis Rom. 10. 4.
Christus est ad justitiam omni credenti: quo donante diffunditur caritas in cordibus nostris per Spiritum-sanctum, qui datus est nobis: et con- Rom. 5. 5.
summata caritas foras mittit timorem, quoniam 1. Johan. 4. 18.
nunc sine Lege justitia Dei manifestata est. Sed quoniam testimonium habet a Lege et Prophetis, Rom. 3. 21.
ideo *suscitavit Testimonium in Jacob*, *et Legem posuit in Israel*. Nam et illud quod tam insigni et pleno tantis significationibus opere tabernaculum constitutum est, tabernaculum Testimo- Exod. 40. 2.
nii nominatur, in quo erat velamen contra arcam Legis, sicut velamen contra faciem ministri 1. Cor 3. 13.
Legis; quia in illa dispensatione parabolæ et propositiones erant. Ea quippe quæ prædicabantur et fiebant, velatis significationibus condebantur, et non revelatis manifestationibus cernebantur. 2. Cor. 3 16.
Cum autem (*a*) transieris ad Christum, ait Apo- a
stolus, auferetur velamen. Quotquot enim sunt 2. Cor. 1. 20.
promissiones Dei, in illo (*b*) Etiam, Amen. Quis- b
quis igitur Christo adhæret, totum bonum quod etiam in litteris Legis non intelligit habet: quisquis est autem alienus a Christo, nec intelligit, nec habet. *Suscitavit* ergo *Testimonium in Jacob*, *et Legem posuit in Israel*. More suo repetit. Nam quod est, *Suscitavit Testimonium;* hoc est, *Legem posuit:* et quod est, *in Jacob;* hoc est, *In Israel*. Nam sicut ista duo nomina sunt hominis unius, ita Lex et Testimonium duo sunt nomina rei unius. Interest aliquid, ait quispiam, inter *suscitavit* et *posuit?* Ita sane, quemadmodum interest etiam inter *Jacob* et *Israel:* non quia erant duo homines, sed eadem duo nomina diversis caussis uni homini sunt imposita; Jacob Gen. 25. 25. et 32. 28.
propter supplantationem, quoniam nascentis tenuit plantam fratris; Israel autem propter visionem Dei. Sic aliud est, *suscitavit*, aliud *posuit*. Nam, *suscitavit Testimonium*, quantum

(a) Editi, *transierit*. At plerique MSS. *transieris* et sic alias Augustinus.

(b) Sic MSS. At editi, *in illo erant*. *Quisquis* etc.

Rom. 7. 8. existimo, dictum est, quod illo aliquid suscita-
» tum est. Sine Lege enim, ait Apostolus, pecca-
» tum mortuum est: ego autem vivebam aliquan-
» do sine Lege: adveniente autem mandato, pec-
» catum revixit. Ecce quod suscitatum est per Te-
stimonium, quod est Lex, ut appareat quod la-
Ibidem 13. tebat, sicut paulo post dicit: Sed peccatum, ut
» appareat peccatum, per bonum mihi operatum
» est mortem. *Posuit* autem *Legem*, dictum est,
tamquam jugum peccatoribus: unde dicitur,
1.Tim. 1. 9. Quia justo non est lex posita. Testimonium est
igitur, inquantum aliquid probat; Lex autem,
inquantum jubet; cum sit una eademque res.
Psal. 117.22. Quocirca sicut lapis Christus, sed credentibus in
caput anguli, non credentibus autem lapis of-
fensionis et petra scandali: ita Testimonium Le-
gis eis qui Lege non legitime utuntur, Testimo-
nium est quo convincantur puniendi peccato-
res; his vero qui ea legitime utuntur, Testimo-
nium est quo demonstratur ad quem liberandi
Rom. 3. 21. confugere debent peccatores. In ejus enim gra-
tia est justitia Dei, testimonium habens a Lege
a et Prophetis, (a) qua justificatur impius: quam
Rom. 10. 3. quidam ignorantes, et suam volentes constitue-
re, justitiæ Dei non sunt subjecti.
Item v. 5. 8. *Quanta*, inquit, *mandavit patribus nostris*,
v. 6. *nota facere ea filiis suis?* * *Ut cognoscat gene-
ratio altera*, *filii qui nascentur et exsurgent*,
b *et* (b) *narrent filiis suis.* * *Ut ponant in Deo
v. 7. spem suam*, *et non obliviscantur operum Dei*,
v. 8. *et mandata ejus exquirant.* * *Ne fiant*, *sicut pa-
tres eorum*, *generatio prava et amaricans: gene
ratio quæ cor non direxit suum*, *et non est cre-
ditus cum Deo spiritus ejus.* Hæc verba indicant
duos quodam modo populos, alterum ad Vetus:
alterum ad novum Testamentum pertinentem,
nam quod ait, *Quanta mandavit patribus no-
stris*, *nota facere ea filiis suis*, mandata eos ac-
cepisse dixit, *nota facere ea filiis suis*, non ta-
men eos agnovisse aut fecisse: sed ad hoc acce-
perunt ipsi, *ut cognoscat generatio altera*, quod
illa non cognovit. *Filii qui nascentur et exsur-
gent.* Nam illi qui nati sunt, non exsurrexerunt:
quia non sursum cor, sed in terra potius habue-
runt. Cum Christo enim exsurgitur: unde di-
Coloss. 3. 1. ctum est, Si exsurrexistis cum Christo, quæ sur-
Rom. 10. 3. sum sunt sapite. *Et narrent*, inquit, *filiis suis*,
Psal. 56. 5. *ut ponant in Deo spem suam.* Ita enim non suam
justitiam justi volunt constituere, sed revelant
ad Deum viam suam, et sperant in eum, ut ipse
faciat. *Et non obliviscantur operum Dei:* ma-
gnificando scilicet et jactando opera sua, tam-
Philip.2.13. quam ipsi faciant; cum Deus sit qui operatur in
eis qui bona operantur, et velle et operari pro
bona voluntate. *Et mandata ejus exquirant.*
Cum jam ea didicerint, quomodo exquirant?
Quanta enim, inquit, *mandavit patribus nostris*,
nota facere ea filiis suis, *ut cognoscat generatio
altera?* Quid cognoscat? Utique mandata quæ
mandavit. Quomodo ergo adhuc exquirant, nisi
quia ponendo in Deo spem suam, tunc mandata
ejus exquirant, ut ab eis illo adjuvante com-
pleantur? *Ne fiant*, *sicut patres eorum*, *gene-
ratio prava et amaricans*, *generatio quæ non di-
rexit cor suum.* Et dicit quare continuo subjun-
gendo, *Et non est creditus cum Deo spiritus
ejus:* id est, quia non habebat fidem, quæ impe-
trat quod Lex imperat. Quando enim cum Spi-
ritu Dei operante spiritus hominis cooperatur,
tunc quod Deus jussit impletur: et hoc non fit,
nisi credendo in eum qui justificat impium. Quam
fidem non habuit generatio prava et amaricans; Rom. 4. 5.
et ideo de illa dictum est, *Non est creditus cum
Deo spiritus ejus.* Multo enim hoc expressius di-
ctum est, ad significandam gratiam Dei, quæ
non solum operatur remissionem peccatorum,
sed etiam cooperantem sibi facit hominis spiri-
tum in opere bonorum factorum, quasi diceret,
Non credidit Deo spiritus ejus. Hoc est enim ha-
bere cum Deo creditum spiritum, non credere
spiritum suum posse facere sine Deo justitiam,
sed cum Deo. Hoc est etiam credere in Deum:
quod utique plus est quam credere Deo. Nam et
homini cuilibet plerumque credendum est, quam-
vis in eum non sit credendum. Hoc est ergo cre-
dere in Deum, credendo adhærere ad bene coo-
perandum bona operanti Deo. Quia sine me, in- Johan.15.5.
quit, nihil potestis facere. Quid autem plus hinc
Apostolus dicere potuit, quam quod ait, Qui au- 1.Cor.6.17.
tem adhæret Domino, unus spiritus est? Alio-
quin Lex illa testimonium est quo damnetur,
non quo absolvatur reus. Littera enim est mi-
nax, quæ convincat prævaricatores; non spiri-
tus adjuvans, qui liberet et justificet peccatores.
Generatio ergo illa, cujus exemplum cavendum
est, ideo prava et amaricans fuit, quia *non est
creditus cum Deo spiritus ejus:* quia etsi aliqua
credidit Deo, non tamen credidit in Deum: non
ex fide adhæsit Deo, ut sanata a Deo bene coo-
peraretur cum operante in se Deo.

9. Denique, *Filii Ephræm intendentes et mit-* v. 9.
tentes arcus, *conversi sunt in die belli.* Perse-
quentes Legem justitiæ, in Legem justitiæ non Rom. 9. 31.
pervenerunt. Quare? Quia non ex fide. Genera-
tio enim erat, cujus spiritus cum Deo creditus
non est: sed tamquam ex operibus: quia non
sicut tetendit et misit arcus, (quod foris appa-
ret, tamquam in operibus Legis,) ita direxit et Rom. 1. 17.
cor, ubi justus vivit ex fide, quæ per dilectionem Gal. 5. 6.
operatur; qua inhæretur Deo, qui operatur in Philip.2. 13.
homine et velle et operari pro bona voluntate.
Nam quid est aliud tendere arcum, et mittere,
et converti in die belli, nisi attendere et pro-
mittere in die auditionis, et deserere in die ten-
tationis; armis quasi proludere, et ad horam
certaminis nolle pugnare? Quod sane ait, *ten-
dentes et mittentes arcus;* cum debuisse dicere
videatur, tendentes arcus, et mittentes sagittas;
non enim arcus mittitur, sed ab arcu aliquid
mittitur: aut illa locutio est de qua superius dis-
seruimus, ubi dictum est, Suscitavit testimo- v. 5.
nium, quia suscitavit aliquid testimonio, ita et

(a) MSS. *quia*.

(b) Sic MSS. At editi hoc tantum loco, *narrabant*.

hic, *mittentes arcus*, quia miserunt aliquid arcubus: aut obscurus ordo verborum est, cum prætermissione verbi, quod etiam tacitum subaudiendum est, ut iste ordo sit, *Filii Ephræm intendentes arcus et mittentes*, et subaudiatur sagittas, pleniusque sit, tendentes arcus et mittentes sagittas: quia etiam si diceret, tendentes et mittentes sagittas, non utique tendentes sagittas intelligere deberemus; sed audito eo quod dixit, tendentes, subaudire potius arcum, quamvis dictum non fuerit. Nonnulli sane codices Græci habere dicuntur, *tendentes et mittentes arcubus*, ut sine dubitatione subaudiamus sagittas. Quod vero per filios Ephræm universam illam generationem amaricantem intelligi voluit. locutio est a parte totum significans. Et ideo fortasse electa est ista pars, ex qua ille populus totus significaretur, quia de his potissimum boni aliquid exspectandum fuit; quia ex illo nati [Gen. 48. 14.] sunt, quem nepotem suum Jacob, quamvis a patre ejus tamquam minorem ad sinistram constitutum, manu tamen dextera benedixit, eumque majori fratri arcana benedictione præposuit; ut quod ita hoc loco tribus illa culpatur, nec apparuisse in ea quod illa benedictio promittebat ostenditur, satis intelligamus quod etiam tunc ex verbis Patriarchæ Jacob longe aliud figurabatur, quam prudentia carnis exspectat. Figurabatur enim quod futuri essent novissimi qui erant primi, et primi futuri essent qui erant [Matth. 20. 16.] novissimi, per Salvatoris adventum, de quo dictum est. Qui post me venit, ante me factus est. [Johan. 1. 27. Gen. 4. 4. et 21. 12. et 25. 25. Gen. 38. 27.] Sic Abel justus majori prælatus est fratri, sic Ismaeli Isaac, sic Esau congemino suo, sed tamen prius nato, ipse Jacob: sic Phares et ipse congeminum suum, qui prius manum ex utero miserat, et cœperat nasci, etiam nascendo præcessit: [1. Reg. 16. 12.] sic David majoribus prælatus est fratribus: et propter quod istæ omnes atque aliæ similes, non solum dictorum, sed etiam factorum parabolæ præcesserunt, sic populo Judæorum prælatus est populus Christianus, pro quo redimendo quemadmodum Abel a Cain, sic a Judæis [Gen. 4. 8.] occisus est Christus. Hoc præfiguratum est enim etiam cum Jacob decussatim porrectis manibus [Gen. 48. 14.] dextera tetigit Ephræm ad sinistram constitutum; eumque præposuit Manasse ad dexteram constituto, quem sinistra ipse tangebat. Nam secundum carnem *filii Ephræm intendentes et mittentes arcus*, *conversi sunt in die belli*.

10. Quid sit autem quod ait, *Conversi sunt in die belli*, consequentia docent, quibus id aper- [v. 10.] tissime exposuit: *Non custodierunt*, inquit, *testamentum Dei, et in lege ejus noluerunt ambulare*. Ecce quid est, *Conversi sunt in die belli*: non observaverunt testamentum Dei. Ubi arcus tendentes et mittentes, etiam promissionis prom- [Exodi 19. 8.] tissimæ verba protulerunt, dicentes, Quæcumque locutus est Dominus Deus noster, (a) faciemus et audiemus. *Conversi sunt in die belli*: quia promissionem obedientiæ, non auditio, sed tentatio probat. Cujus est autem cum Deo spiritus creditus, fidelem tenet Deum, qui non eum [1. Cor. 10. 13.] permittit tentari super quod potest; sed faciet cum tentatione etiam exitum, ut possit sustinere, ne convertatur in die belli. Qui autem in se, non in Deo gloriatur, quamtumvis jactet pollicitationem virtutis suæ, velut tendens et mittens arcus, convertitur in die belli. Quia enim non [1. Cor. 1. 31.] est creditus cum Deo spiritus ejus, non est cum illo etiam Spiritus Dei: et sicut scriptum est, Quia non credidit, ideo non protegetur. [Eccli. 2. 15.] Quod vero cum dixisset, *Non observaverunt testamentum Dei;* adjecit et ait, *Et in lege ejus noluerunt ambulare:* repetitio est superioris sententiæ, cum quadam ejus expositione. Hoc enim appellavit, *legem ejus*, quod supra dixerat *testamentum Dei:* ut illud quod dictum est, *non custodierunt*, repetitum intelligatur in eo, *ambulare noluerunt*. Sed cum brevius dici posset, et in lege ejus non ambulaverunt; nonnihil mihi videtur in hoc verbo nos quærere voluisse, quod maluit dicere, *noluerunt ambulare*, quam, non ambulaverunt. Poterat enim putari lex operum quasi sufficere ad justificationem, cum ea quæ præcipiuntur, forinsecus fiunt ab eis hominibus, qui mallent non præcipi, quæ non ex corde faciunt, et tamen faciunt; ac per hoc quasi videntur ambulare in lege Dei, sed nolunt ambulare: non enim ex corde faciunt. Ex corde autem nullo modo fieri potest, quod formidine fit pœnæ, non dilectione justitiæ. Nam quantum adtinet ad facta quæ forinsecus aguntur, et qui timent pœnam, et qui amant justitiam non furantur; et ideo pares sunt manu, dispares corde; pares opere, dispares voluntate. Ideo illi sic notati sunt: Generatio, inquit, quæ cor non direxit suum. [v. 8.] Non dictum est, opera; sed, cor. Directo enim corde, recta sunt opera: cum autem cor directum non est, opera recta non sunt, etiamsi recta videantur. Et unde cor non direxit prava generatio, satis aperuit, cum ait, Et non est creditus [Ibidem.] cum Deo spiritus ejus. Rectus est enim Deus: et ideo recto adhærens, tamquam incommutabili regulæ, potest fieri rectum, quod in se fuit pravum cor hominis. Ut autem cor cum illo sit, et per hoc rectum esse possit, acceditur ad eum, non pede, sed fide. Ideo dicitur etiam in Epi- [Hebr. 4. 2.] stola ad Hebræos de illa ipsa generatione prava et amaricante: Non profuit sermo auditus (b) illis non contemperatis fidei eorum qui obaudierunt. Voluntas igitur quæ est in corde recto, paratur a Domino, fide præcedente, qua acceditur ad Deum rectum, ut cor fiat rectum. Quæ fides præveniente et vocante misericordia Dei, per obedientiam suscitatur; et applicare incipit ad Deum cor, ut dirigatur: et quanto magis magisque dirigitur, tanto magis videt quod non videbat, et valet quod non valebat. Hoc non fecerat Simon, cui Petrus apostolus dixit, Non est tibi [Act. 8. 2.]

(a) Sic in MSS. et apud LXX. At in editis hic, *audiemus et faciemus*.

(b) Editi, *auditus illis non contemperans fidei eorum* etc. Sed illa MSS. quæ hic restituitur lectio in Græcum textum Apostoli non minus quadrat.

» pars neque sors in hac fide; cor enim tuum non est rectum cum Deo. Ibi enim ostendit, quia non potest esse rectum sine Deo, ut incipiant homines, non tamquam servi sub lege ambulare metuentes, sed in lege tamquam filii volentes, in qua illi ambulare noluerunt, et sub illa rei remanserunt. Hanc enim voluntatem non timor,
Rom. 5. 5. sed caritas habet, quæ diffunditur in cordibus credentium per Spiritum-sanctum. Quibus dici-
Ephes. 2. 8. etc. tur, Gratia salvi facti estis per fidem; et hoc non » ex vobis, sed Dei donum est; non ex operibus, » ne forte quis extollatur. Ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo Jesu, in operibus bo- » nis, quæ præparavit Deus, ut in illis ambulemus. Non quomodo isti, qui *in lege ejus noluerunt ambulare*, non credendo in eum, neque viam suam revelando ad eum et sperando in eum, ut ipse faceret.

v. 11. 11. *Et obliti sunt beneficiorum ejus, et mira-*
v. 12. *bilium ejus quæ ostendit eis*, * *coram patribus eorum (a) quæ fecit mirabilia.* Quid sit hoc, non est quæstio negligenda. De ipsis patribus paulo ante dicebat, quod fuisset generatio prava et a-
v. 8. maricans. Ne fiant, inquit, sicut patres eorum generatio prava et amaricans: generatio quæ non direxit cor suum, et cetera quæ adhuc de ipsa generatione dicuntur, cujus imitationem eo modo cavendam præcipit alteri generationi, ut ponant in Deo spem suam, et non obliviscantur operum Dei, et mandata ejus exquirant: de quibus jam satis quod visum est disseruimus. Quid sibi ergo vult, cum de ipsa generatione prava loquatur, quomodo *obliti sunt beneficiorum Dei, et mirabilium ejus quæ ostendit eis*, quod addidit et dicit, *Coram patribus eorum quæ fecit mirabilia.* Quibus patribus, cum isti ipsi sint patres, quorum non vult esse posteros similes? Si illos acceperimus ex quibus isti nati erant, velut Abraham, Isaac et Jacob, jam olim dormierant, quando mirabilia Deus ostendit in Ægypto. Sequitur enim, *In terra Ægypti, in campo Thaneos:* ubi dicitur ostendisse Deum istis mirabilia coram patribus eorum. An forte spiritu præsentes erant? quia de ipsis Dominus in Evan-
Lucæ 20. 38. gelio ait, Omnes enim illi vivunt. An accommodatius accipimus patres Moysen et Aaron, aliosque seniores qui commemorantur in eadem Scriptura etiam Spiritum accepisse, unde acceperat
Num. 11. 16. et Moyses, ut eum adjuvarent ad eumdem populum regendum ac ferendum? Cur enim non appellarentur patres? Non sicut Deus Pater unus est qui regenerat Spiritu suo, quos facit filios ad æternam hæreditatem; sed honoris gratia pro-
1. Cor. 4. 14. pter ætatem curamque pietatis: sicut Paulus senior dicit, Non ut confundam vos, hæc scribo, sed ut filios meos carissimos moneo: cum sciret utl-
Matth. 23. 9. que a Domino dictum, Ne vobis dicatis patrem in terra, unus est enim Pater vester Deus. Quod non ideo dictum est, ut hoc vocabulum honoris humani de loquendi consuetudine tolleretur; sed ne gratia Dei qua in æternam vitam regeneramur, vel potestati, vel etiam sanctitati cujusquam hominis tribueretur. Ideo cum diceret, Ego vos genui: prædixit, In Christo et per Evangelium; ne ipsius putaretur esse quod Dei est.

12. Ergo illa generatio prava et amaricans, *obliti sunt beneficiorum Dei, et mirabilium ejus quæ ostendit eis, coram patribus eorum quæ fecit mirabilia in terra Ægypti, in campo Thaneos.* Et incipit eadem mirabilia commemorando retexere. Quæ si parabolæ sunt et propositiones, profecto ad aliquid comparando referendæ sunt. Nec oculum intentionis debemus auferre ab eo quod Psalmus ipse intendit ostendere, hunc esse fructum omnium quæ dicuntur: et quare admoniti sumus hæc intentissime audire, Deo dicente, Adtendite populus meus legem meam, v. 1.
inclinate aurem vestram in verba oris mei; ut ponamus in Deo spem nostram, et non obliviscamur operum Dei et mandata ejus exquiramus: ne fiamus, sicut illi patres, generatio prava et amaricans, generatio quæ cor non direxit suum, et non est creditus cum Deo spiritus ejus. Ad hoc ergo omnia referenda sunt, ac per hoc quidquid figurata actione ista significant, ita fieri possunt spiritaliter in homine, vel gratia Dei, si bona sunt; vel judicio Dei, si mala sunt; sicut illa bona facta sunt in Israelitas, vel mala et in ipsos et in eorum inimicos. Quæ si non obliviscamur, sed in Deo spem nostram ponamus, nec ipsius gratiæ simus ingrati; eumque timeamus, non timore servili, quo sola mala corporalia formidantur, sed timore casto permanente in sæculum sæculi, qui timor magnam esse judicat pœnam privari luce justitiæ; non efficiemur, tamquam patres illi, generatio prava et amaricans. Terra itaque Ægypti in figura intelligenda est hujus sæculi. Campus Thaneos planities est mandati humilis. Nam mandatum humile interpretatur Thanis. In hoc ergo sæculo humilitatis mandatum suscipiamus, ut in alio sæculo exaltationem, quam promisit qui propter nos hic factus est humilis, accipere mereamur.

13. Nam qui *disrupit mare, et trajecit eos,* v. 13.
statuit aquas quasi in utres, ut sic staret unda tamquam fuisset inclusa: potest per suam gratiam cohibere fluida et labentia concupiscentiarum carnalium, cum huic sæculo renuntiatur, ut tamquam inimicis peccatis omnibus perdeletis fidelium populus per sacramentum baptismatis trajiciatur. Qui *deduxit eos in nube diei, et* v. 14.
tota nocte in illuminatione ignis: potest etiam spiritaliter dirigere itinera, si ad eum clamet fides, Itinera mea dirige secundum verbum tuum. Psal. 118. 133.
De quo alibi dicitur, Ipse enim rectos faciet cur- Prov. 4. 27.
sus tuos, et itinera tua in pace (*b*) producet, per Jesum Christum Dominum nostrum, cujus in hoc sæculo, tamquam in die, sacramentum manifestum est in carne, velut in nube; in judicio ve-

(a) Particula quæ deest in editis: sed extat in MSS. et apud LXX.

(b) Sic MSS. At editi, *perducet*.

ro, tamquam in terrore nocturno; quia tunc erit A
magna tribulatio sæculi tamquam ignis, et lu-
v. 15. cebit justis, et ardebit injustis. Qui *disrupit in*
deserto petram, et adaquavit eos sicut in abysso
v. 16. *multa;* * *et eduxit aquam de petra, et deduxit*
tamquam flumina aquas: potest utique sitienti
fidei donum Spiritus-sancti, quod illa res gesta
spiritaliter significabat, infundere de spiritali se-
quente petra; quod est Christus: qui stabat et
Johan. 7. 37. clamabat, Si quis sitit, veniat ad me: et, Qui bi-
Johan. 4. 14. Johan. 7. 39. berit de aqua quam ego dabo, flumina aquæ vi-
væ fluent de ventre ejus. Hoc enim dicebat, sic
ut in Evangelio legitur, de Spiritu quem acce-
pturi erant credentes in eum, ad quem velut
virga lignum passionis accessit, ut emanaret cre-
dentibus gratia.

14. Et tamen illi, tamquam generatio prava B
v. 17. et amaricans, *apposuerunt adhuc peccare ei:* id
est, non credere. Nam hoc est peccatum, de quo
arguit Spiritus mundum, sicut Dominus dicit,
De peccato quidem, quia non crediderunt in me.
Johan. 16. 9. *Et exacerbaverunt Altissimum in siccitate:* quod
alii codices habent, *in inaquoso*, quod de Græ-
co est expressius, nec aliud quam siccitatem si-
gnificat. Utrum in illa eremi siccitate, an potius
in sua? Quia licet bibissent de petra, non ven-
tres, sed mentes aridas habebant, nulla virente
fecunditate justitiæ. In qua siccitate justitiæ?
In qua siccitate magis fideliter Deo supplices
esse debuerant, ut qui satietatem donaverat fau-
cibus, æquitatem donaret et moribus. Ad eum
Psal. 16. 2. quippe fidelis anima clamat, Oculi mei videant
æquitatem.

v. 18. 15. *Et tentaverunt Deum in cordibus suis,*
ut peterent escas animabus suis. Aliud est pete-
re credendo, aliud tentando. Denique sequitur.
v. 19. *Et detraxerunt de Deo, et dixerunt, Numquid*
v. 20. *poterit Deus parare mensam in deserto?* * *Quo-*
niam percussit petram, et fluxerunt aquæ, et
torrentes inundaverunt: numquid et panem pote-
rit dare, aut parare mensam populo suo? Non
credentes ergo petierunt escas animabus suis?
Non sic Apostolus Jacob escam mentis præcipit
postulari, sed a credentibus eam peti admonet,
non a tentantibus atque detrahentibus Deo. Si
Jacobi 1. 5. quis autem vestrum, inquit, indiget sapientia,
et 6. » postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter, et D
» non improperat, et dabitur ei: postulet autem
» in fide nihil hæsitans. Hanc fidem non habebat
generatio, quæ cor non direxerat suum, et non
erat creditus cum Deo spiritus ejus.

v. 21. 16. *Propter hoc audivit Dominus, et distulit,*
et ignis accensus est, in Jacob, et ira adscendit
in Israel. Exposuit quid ignem dixerit. Iram
quippe appellavit ignem: quamquam multos pro-
prie etiam ignis accenderit. Quid ergo est quod
ait, *Audivit Dominus, et distulit?* An distulit
eos introducere in terram promissionis, quo du-
cebantur; quod intra paucos dies fieri poterat,
sed propter peccata in eremo fuerant conteren-
di, ubi et contriti sunt per quadraginta annos?
Quod si ita est, distulit ergo populum, non istos
ipsos qui tentantes detrahebant de Deo, nam
omnes in eremo perierunt, et filii eorum in ter-
ram promissionis ingressi sunt. An distulit pœ-
nam, ut prius satiaret etiam infidelem concupi-
scentiam, ne propterea putaretur iratus, quia
hoc ab illo, licet tentantes et detrahentes, pete-
bant, quod facere non posset? *Audivit* ergo *et*
distulit vindicare: et postea quam fecit quod
eum illi facere non posse putaverunt, tunc *ira*
adscendit in Israel.

17. Denique utroque breviter posito, deinceps v. 22.
aperte ordinem narrationis exsequitur. *Quia non*
crediderunt in Deo, nec speraverunt in salutare
ejus. Namque cum dixisset quare ignis accensus
est in Jacob, et ira adscendit in Israel, id est,
quia non crediderunt in Deo, nec speraverunt
in salutare ejus: continuo subjiciens quam evi-
dentibus beneficiis ingrati fuerunt, *Et mandavit,*
inquit, *nubibus desuper, et januas cæli aperuit.*
* *Et pluit illis manna ad manducandum, et pa-* v. 23.
nem cæli dedit eis. * *Panem*(*a*) *Angelorum man-* v. 24.
ducavit homo: cibaria misit eis in abundantia. v. 25.
* *Transtulit Austrum de cælo, et induxit in vir-* v. 26.
tute sua Africum. * *Et pluit super eos sicut pul-* v. 27.
verem carnes, et sicut arenam maris volatilia
pennata. * *Et ceciderunt in medio castrorum* v. 28.
eorum, circa tabernacula eorum. * *Et mandu-* v. 29.
caverunt, et saturati sunt nimis; et desiderium
eorum attulit eis: * *non sunt privati a deside-* v. 30.
rio suo. Ecce quare distulerat. Quid autem di-
C stulerat, audiamus. *Adhuc esca erat in ore ipso-*
rum, * *et ira Dei adscendit super eos.* Ecce quod v. 31.
distulerat. Prius enim, *distulit;* et postea, *ignis*
accensus est in Jacob, et ira adscendit in Israel. v. 21.
Distulerat ergo, ut prius faceret quod eum face-
re non posse crediderant, deinde inferret quod
eos pati oportebat. Nam si ponerent in Deo spem
suam, non solum eis illa desideria carnis sed et-
iam spiritus, implerentur. Qui enim *mandavit*
nubibus desuper, et januas cæli aperuit, et pluit
illis manna ad manducandum, et panem cæli
dedit eis, ut *panem Angelorum manducaret ho-*
mo, qui *cibaria misit eis in abundantia,* ut sa-
tiaret incredulos, non est inefficax dare creden-
tibus verum ipsum de cælo panem, quem man-
na significabat: qui vere cibus est Angelorum, (*b*)
quos Dei Verbum incorruptibiles incorruptibili-
ter pascit: quod ut manducaret homo, caro fa- Johan. 1. 14.
ctum est, et habitavit in nobis. Ipse enim panis
per nubes Evangelicas universo orbi pluitur; et
apertis prædicatorum cordibus tamquam cæle-
stibus januis, non murmuranti et tentanti syna-
gogæ, sed credenti et in illo spem ponenti Ec-
clesiæ prædicatur. Qui *transtulit Austrum de*
cælo, et induxit in virtute sua Africum, et pluit
super eos sicut pulverem carnes, et sicut arenam
maris volatilia pennata: et ceciderunt in medio
castrorum eorum, circa tabernacula eorum: et

(a) Idem v. 26. explicatur supra in Psal. 33. serm. 1.
(b) Editi, *quod Dei Verbum corruptibiles incorruptibi-*
liter pascit. Regius MSS. *quos Dei Verbum incorruptibi-*
liter pascit.

manducaverunt, et saturati sunt nimis, et desiderium eorum adtulit eis, nec sunt privati a desiderio suo: potest et non tentantium, sed credentium (*a*) parvulam fidem, carne editis vocum signis et per aerem transcurrentibus, tamquam volatilibus pascere: non tamen ab Aquilone venientibus, ubi frigus et caligo prævalent, id est, eloquentia quæ huic sæculo (*b*) placet, sed transferendo Austrum de cælo. Quo, nisi ad terras? Ut qui in fide sunt parvuli, audiendo terrestria
Johan. 3. 12. nutriantur ad capienda cælestia. Si enim terrestria inquit, dixi vobis, et non creditis; quomodo si cælestia dixero vobis, credetis? Translatus enim erat ille de cælo quodam modo, ubi mente excesserat Deo; ut temperans eis esset qui-
1. Cor. 3. 1. bus dicebat, Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. Ibi enim audierat
2. Cor. 12. 4. ineffabilia verba, quæ in terra illi non licebat loqui per verba sonantia, quasi per volatilia pennata; et inducendo in virtute sua Africum, hoc est, per ventos meridianos ferventes et lucentes prædicantium spiritus; et hoc virtute sua, ne sibi tribuat Africus quod habet ex Deo. Venient autem ultro isti venti ad homines, et apportant eis verba divinitus missa; ut in suis sedibus et circa tabernacula sua colligant ejusmo-
Sophon. 2. 11. di volatilia, et adoret unusquisque Dominum de loco suo, omnes Insulæ gentium.

18. Sed infidelibus tamquam pravæ et amaricanti generationi, cum adhuc esca esset in ore
v. 31. ipsorum, *ira Dei adscendit in eos, et occidit in plurimis eorum:* hoc est plurimos eorum, vel sicut nonnulli codices habent, *pingues eorum*. Quod quidem in Græcis quos habuimus non invenimus. Sed si hoc est verius, quid aliud intelligendi sunt *pingues eorum*, nisi superbia præva-
Psal. 72. 7. lentes, de quibus dicitur, Prodiet quasi ex adipe iniquitas eorum? *Et electos Israel impedivit*. Erant illic etiam electi, quorum fidei non contemperabatur generatio prava et amaricans. Impediti sunt autem, ne aliquid eis prodessent, quibus paterno se affectu consulere cupiebant. Quibus enim Deus irascitur, quid misericordia confertur humana? An potius simul cum eis compeditos etiam electos intelligi voluit; ut qui mente et vita discernebantur, ad exemplum non justitiæ tantum, sed etiam patientiæ, cum illis molestias sustinerent? Nam sanctos cum peccatoribus non ob aliam forsitan caussam etiam captivos ductos esse didicimus, quoniam in Græcis codicibus non ἐνεπόδισεν, quod est *impedivit*; sed συνεπόδισεν legimus, quod est potius *compedivit*.

v. 32. 19. Sed generatio prava et amaricans *in omnibus his peccaverunt adhuc, et non credide-*
v. 33. *runt in mirabilibus ejus.* * *Et defecerunt in vanitate dies eorum.* Cum possent, si crederent, dies in veritate sine defectu habere apud eum
Psal. 101. 28. cui dictum est, Anni tui non deficient. *Defecerunt* ergo *in vanitate dies eorum, et anni eorum*

A *cum festinatione.* Festinatur quippe tota vita mortalium, et quæ videtur prolixior, vapor est aliquanto diuturnior.

20. Verumtamen *cum occideret eos, quære-* v. 34.
bant eum: non propter æternam vitam, sed vaporem citius finire metuentes. Quærebant ergo eum, non utique ii quos occiderat, sed qui exemplo eorum occidi timebant. Sic autem de illis Scriptura locuta est tamquam hi Deum quærerent qui occidebantur; quia unus populus erat, et tamquam de uno corpore dicitur: *Et revertebantur, et diluculo veniebant ad Deum.* * *Et re-* v. 35.
memorati sunt, quia Deus adjutor eorum est, et Deus excelsus redemtor eorum est. Sed hoc totum propter adquirenda temporalia bona, et vitanda temporalia mala. Nam qui propter bene-
B ficia terrena Deum quærebant, non utique Deum, sed illa quærebant. Eo modo timore servili, non liberali dilectione Deus colitur. Sic ergo Deus non colitur: hoc enim colitur quod diligitur. Unde quia Deus rebus omnibus major et melior invenitur, PLUS OMNIBUS DILIGENDUS EST ut colatur.

21. Denique hic sequentia videamus: *Et dile-* v. 36.
xerunt eum, inquit, *in ore suo, et in lingua sua mentiti sunt ei.* * *Cor autem ipsorum non erat* v. 37.
rectum cum eo, nec fideles habiti sunt in testamento ejus. Aliud in lingua eorum, aliud in corde eorum inveniebat, cui secreta hominum nuda sunt, et sine ullo obstaculo quid potius amarent videbat. Rectum itaque cor cum Deo est, quando propter Deum quærit Deum. Unam quip- Psal. 26. 4.
C pe concupivit a Domino, hanc requiret, ut inhabitet in domo Domini, semper et contempletur ejus delectationem. Cui dicit cor fidelium, Saturabor, non ollis carnium Ægyptiorum, nec Exod. 16. 3.
melonibus et peponibus, et alio et cepis, quæ generatio prava et amaricans etiam pani cælesti præferebat, nec manna visibili atque ipsis volatilibus pennatis; sed, Saturabor, cum manife- Psal. 16. 15.
stabitur gloria tua. Hæc est enim hereditas novi Testamenti, in quo illi fideles habiti non sunt; cujus tamen fides etiam tunc quando velabatur erat in electis, et nunc quando jam revelata est non est in multis vocatis. Multi enim sunt vo- Matth. 20. 16.
cati, pauci autem electi. Talis ergo erat generatio prava et amaricans, etiam cum Deum quærere videretur, diligens in ore et in lingua men-
D tiens; in corde autem non recta cum Deo, ubi ea potius diligebat, propter quæ Dei adjutorium requirebat.

22. *Ipse autem est misericors, et propitius* v. 38.
fiet peccatis eorum, et non disperdet eos: et (*c*) *abundabit ut avertat iram suam, et non accendet omnem iram suam.* * *Et recordatus est quia* v. 39.
caro sunt, spiritus vadens et non revertens. In his verbis multi sibi iniquitatis impunitatem de divina misericordia pollicentur, etiam si tales esse perstiterint, qualis generatio ista describitur prava et amaricans, quæ cor non direxit

(a) Aliquot MSS. *parvulorum*.
(b) MSS. *favet*.
(c) Sic meliores MSS. juxta LXX. At editi, *et abundavit ut averteret iram suam, et non accendit*: male, quando futuri temporis verba esse dicit August. infra n. 23.

suum, et non est creditus cum Deo spiritus ejus:
quibus consentire non expedit. Si enim, ut secundum ipsos loquar, Deus fortasse non perdet
nec malos, sine dubio non perdet bonos. Cur ergo non potius id eligimus, ubi dubitatio nulla
est? Nam qui in lingua sua mentiuntur illi, cum
aliud habeat cor eorum, putant utique et volunt,
quando pœnam æternam talibus comminatur,
etiam Deum esse mendacem. Sed cum ipsi eum
mentiendo non fallant, ille verum dicendo non
fallit. Hæc itaque verba divinorum eloquiorum,
de quibus sibi generatio prava blanditur, non ea
depravet, sicut cor suum: quia et illo depravato
ista recta persistunt. Primo quippe secundum
hoc intelligi possunt quod in Evangelio scriptum
Matt. 5. 45. est, Ut sitis sicut Pater vester qui in cœlis est,
qui facit oriri solem suum super bonos et malos, et pluit super justos et injustos. Quis enim
non videat quanta misericordiæ patientia malis
parcat? sed ante judicium. Sic ergo pepercit illi
a genti, ut (*a*) non accenderet omnem iram suam
ad eam penitus eradicandam atque finiendam:
quod in verbis ejus et intercessione pro peccatis
eorum Moysi servi ejus evidenter apparet, ubi
Exodi 32. 10. Deus dicit, Deleam eos, et faciam te in gentem
magnam: ille intercedit, paratior deleri pro ipsis
quam ipsos; sciens apud misericordem se id agere, qui quoniam nullo modo deleret ipsum, etiam
illis ipsis parceret propter ipsum. Videamus enim
quantum pepercerit, et adhuc parcat. Nam introduxit eos in terram promissionis, et servavit
eam gentem, quo usque se Christum interficiendo sceleri omnium maximo colligarent: et quod
eos ex illo regno eradicatos per cuncta gen-
b tium (*b*) regna disseminavit, non utique delevit:
sed manet idem populus prolis successione ser-
Gen. 4. 15. vatus, velut Cain signo accepto, ne quis eum
occidat, id est, penitus perdat. Ecce quemadmodum impletur quod dictum est, *Ipse autem est
misericors, et propitius erit peccatis eorum, et
non perdet eos: et abundabit ut avertat iram
suam, et non accendet omnem iram suam.* Quia
si omnis ira ejus, id est, quantum digni sunt in
eos accenderetur, gens illa nulla relinqueretur.
Psal. 100. 1. Ita Deus cui cantatur misericordia et judicium:
Matt. 5. 45. et in isto sæculo per misericordiam facit oriri
solem suum super bonos et malos, et in fine sæculi per judicium ab æterna luce sua separatos
æternis tenebris punit malos.

v. 38. 23. Deinde ne vim divinis verbis inferre videamur, et ubi dictum est, *Non perdet eos;* nos
dicamus, Sed postea perdet eos: de hoc ipso
præsenti Psalmo usitatissimam Scripturæ locutionem advertamus, unde ista quæstio multo diligentius veriusque solvatur. Certe de his ipsis
loquens paulo post, cum commemorasset quæ
propter eos Ægyptii perpessi fuerant, comme-
v. 51. morans ultimam plagam, Et percussit, inquit,
» omne primitivum in terra Ægypti, primitias la-
v. 52. boris eorum in tabernaculis Cham. * Et abstulit
A sicut oves populum suum, et perduxit eos tam-
quam gregem in deserto. * Et deduxit eos in v. 53.
spe, et non timuerunt: et inimicos eorum ope- »
ruit mare. * Et induxit eos in montem sanctifica- v. 54.
tionis suæ, montem quem adquisivit dextera ejus. »
Et ejecit a facie eorum gentes, et sorte distribuit »
eis terram in funiculo distributionis. Si quis ad »
hæc verba nobis inferens quæstionem dicat, Quomodo eis hæc omnia collata esse commemorat,
cum ipsi non fuerint perducti in terram promissionis, qui ab Ægypto liberati sunt, quoniam
illi mortui sunt? quid respondebimus, nisi eos (*c*) c
dictos, quia idem ipse populus fuit per successionem filiorum? Sic ergo cum audimus, (maxime quia futuri temporis verba sunt,) *Et propitius fiet peccatis eorum, et non perdet eos; et
B abundavit ut avertat iram suam, et non accendet omnem iram suam:* intelligamus in his impletum, de quibus dicit Apostolus, Sic ergo et Rom. 11. 5.
in hoc tempore reliquiæ per electionem gratiæ »
salvæ factæ sunt. Unde etiam dicit, Numquid Ibid. 1.
repulit Deus plebem suam? Absit. Nam et ego »
Israelita sum ex genere Israel, tribu Benjamin, »
Hebræus ex Hebræis. Hos igitur Scriptura prævidit, qui in Christum fuerant ex isto populo
credituri, et accepturi peccatorum remissionem,
usque ad illud maximum, quo insanientes ipsum
medicum peremerunt. Hinc omnino, dictum, *Ipse
autem est misericors, et propitius erit peccatis
eorum, et non perdet eos: et abundavit ut avertat iram suam;* quia etiam illud remisit, quod
ab eis unicus Filius ejus occisus est: *et non ac-
C cendet omnem iram suam;* quia reliquiæ salvæ
factæ sunt.

24. *Et recordatus est quia caro sunt, spiri- v. 39.
tus vadens et non revertens.* Ideo eos vocando et
miserando per suam gratiam ipse revocavit, quia
per seipsos redire non possent. Quomodo enim
redit caro, spiritus ambulans et non revertens,
urgente se in ima atque longinqua malorum pondere meritorum, nisi per electionem gratiæ? Rom. 4. 4.
Quæ non meritis tamquam merces redditur, sed
tamquam donum gratis datur: ut justificetur
impius; et redeat ovis perdita; non tamen in vi- Luc. 15. 5.
ribus suis, sed in humeris reportata pastoris,
quæ se perdere potuit dum sponte vagaretur, se
autem invenire non potuit, nec omnino inveniretur, nisi pastoris misericordia quæreretur.
D Non enim et ille filius ad hanc ovem non pertinet, qui reversus in semetipsum dixit, Surgam,
et ibo ad patrem meum. Occulta itaque vocatio- Lucæ 15. 18.
ne et inspiratione etiam ipse quæsitus est et resuscitatus, nonnisi ab illo qui vivificat omnia:
et inventus, a quo, nisi ab illo qui perrexit salvare et quærere quod perierat? Mortuus enim Ibidem 24.
erat, et revixit; perierat, et inventus est. Nam
et illa non levis sic solvitur quæstio, quod in
Proverbiis scriptum est, cum de via iniquitatis
Scriptura loqueretur: Omnes qui ambulant in Prov. 2. 19.
ea, non revertentur. Sic enim dictum est, quasi

(a) Abest, *non*, a plerisque MSS.
(b) Vox, *regna*, abest a MSS.

(c) Sic Er. et MSS. At Lov. *ductos.*

de iniquis omnibus desperandum sit: Scriptura A
vero gratiam commendavit; quia per seipsum
homo potest in illa ambulare, non potest autem
per seipsum redire, nisi gratia revocatus.
v. 40. 25. Hi ergo pravi et amaricantes, *Quotiens
exacerbaverunt eum in deserto, et in iram con-*
v. 41. *citaverunt eum in inaquoso?* * *Et conversi sunt,
et tentaverunt Deum, et sanctum Israel exacer-
baverunt.* Eamdem illorum infidelitatem repetit,
quam superius jam commemoraverat. Sed repe-
tendi caussa est, ut commemorentur et plagæ,
quas inflixit Ægyptiis propter illos: quæ omnia
utique recordari debuerant, neque exsistere in-
v. 42. grati. Denique quid sequitur? *Non sunt recor-
dati manus ejus, die qua redemit eos de manu
tribulantis.* Et incipit dicere quæ fecit Ægyptiis:
v. 43. *Posuit in Ægypto signa sua, et prodigia sua in* B
v. 44. *campo Thaneos:* * *et convertit in sanguinem flu-
mina eorum, et imbres eorum ne biberent:* vel
potius, *manationes aquarum;* sicut nonnulli me-
tius intelligunt, quod Græce scriptum est, τὰ ὀμ-
βρήματα, quas Latine scaturigines dicimus, ab i-
mo aquas ebullientes. Foderunt enim Ægyptii, et
v. 45. sanguinem pro aquis invenerunt. *Misit in eos
cynomyam, et comedit eos; et ranam, et disper-*
v. 46. a *didit eos.* * *Et dedit* (*a*) *rubigini fructum eorum
v. 47. et labores eorum locustæ.* * *Et occidit in gran-*
v. 48. *dine vineas eorum, et moros eorum in pruina.* *
Et tradidit grandini jumenta eorum, et posses-
v. 49. *sionem eorum igni.* * *Misit in eos iram indigna-
tionis suæ, indignationem et iram et tribulatio-*
v. 50. *nem, immissionem per angelos malos.* * *Viam
fecit semitæ iræ suæ, et non pepercit a morte ani-
marum eorum, et jumenta eorum in morte con-*
v. 51. *clusit.* * *Et percussit omne primitivum in terra
Ægypti, primitias laborum eorum in taberna-
culis Cham.*

26. Hæ omnes Ægyptiorum pœnæ allegorica interpretatione exponi possunt, prout ea quisque intelligere, et rebus ad quas referendæ sunt, comparare voluerit. Quod nos quoque facere tentabimus, tanto aptius facturi, quanto magis divinitus fuerimus adjuti. Ad hoc enim Psalmi hujus illa verba constringunt, ubi dictum est, Ape-
v. 2. riam in parabolis os meum, eloquar propositiones ab initio. Propter hoc quippe etiam aliqua hic dicta sunt, quæ omnino accidisse Ægyptiis non legimus, cum omnes eorum plagæ in Exodo diligentissime ex ordine contexantur; ut quoniam id quod ibi non dictum est, non frustra in Psalmo dictum esse certi sumus, neque id interpretari nisi figurate possumus, simul intelligamus etiam cetera quæ facta esse constat, ob aliquam figuratam significationem facta vel conscripta. Facit enim hoc Scriptura in multis locis Propheticorum eloquiorum. Dicit aliquid quod in illa re gesta, quam videtur commemorare, non invenitur, immo et aliter esse invenitur; ut hinc intelligatur non hoc dicere quod potest putari, sed illud potius quod magis debet adverti: sicut est illud, Dominabitur a mari usque ad mare, et Psal. 71. 8.
a flumine usque ad terminos orbis terræ. Quod in illius Salomonis regno constat non esse completum, de quo putari posset iste Psalmus loqui, cum de Christo Domino loqueretur. In plagis ergo Ægyptiorum, quæ sunt in libro, qui Exodus nominatur, ubi maxime Scriptura curavit, ut ea quibus afflicti sunt omnia ex ordine dicerentur, non invenitur quod habet iste Psalmus, *Et dedit rubigini fructus eorum.* Illud etiam quod, cum dixisset, *Et tradidit grandini jumenta eorum;* addidit, *Et possessionem eorum igni:* de
jumentis grandine occisis legitur in Exodo; quo Exod. 9. 25.
vero possessio eorum igne cremata sit, omnino non legitur. Quamvis voces et ignes cum grandine fierent, sicut tonitrua cum fulgoribus solent; non tamen scriptum est aliquid traditum igni ut arderet. Denique mollia quæ lædere grando non poterat, dicuntur non esse percussa, id est, duris ictibus læsa; quæ postea comedit locusta. Item quod hic dicitur, *Et moros eorum in pruina,* non est in Exodo. Multum enim pruina distat a grandine; nam serenis hyemalibus noctibus pruina terra canescit.

27. Quid ergo ista significent, dicat tractator ut potest, judicet lector et auditor ut justum est. Aqua in sanguinem conversa, mihi videtur significare de rerum caussis sentire carnaliter, Cynomya, canini mores sunt, qui nec parentes quando nascuntur, vident. Rana, est loquacissima vanitas. Rubigo occulte nocet, quam etiam æruginem nonnulli interpretati sunt, alii (*b*) ca- b
niculum: quod malum cui vitiorum aptius com- C
paratur, nisi quod difficillime apparet, sicuti est multum de se fidere? Aura est enim noxia, quæ hoc in fructibus latenter operatur: sicut in moribus occulta superbia, quando se quisquam pu-
tat aliquid esse, cum nihil sit. Locusta est ma- Gal. 6. 3.
litia ore lædens, infideli scilicet testimonio. Grando est iniquitas res alienas auferens; unde furta, rapinæ, prædationesque nascuntur: plus autem vitio suo vastatur ipse vastator. Pruina significat vitium, quo caritas proximi stultitiæ tenebris velut nocturno frigore congelascit. Ignis vero, si non ille hic commemoratur, qui erat in grandine ex fulgurantibus nubibus, quoniam hic dixit, *Tradidit possessionem eorum igni,* ubi eam significat utique incensam, quod ignis ille fecis-
se non legitur: immanitatem ergo iracundiæ mi- D
hi videtur significare, qua et homicidium admitti potest. Morte pecorum figuratum est, quantum arbitror, damnum pudicitiæ. Concupiscentiam quippe, qua fetus, exoritur, communem cum pecoribus habemus. Hanc itaque edomitam habere ed ordinatam, pudicitiæ virtus est. Mors primitivorum, est amissio ipsius justitiæ, qua quisque humano generi socialis est. Sed sive ita se habeant harum rerum figuratæ significationes, sive aliter melius intelligantur, quem non moveat quod decem plagis percutiuntur Ægyptii, et de-

(a) Editi, *ærugini.* At potiores MSS. *rubigini:* quam nonnullos æruginem interpretatos esse notat Aug. infra n. 27.

(b) Aliquot MSS. *caniculum.*

cem præceptis scribuntur tabulæ, quibus regatur populus Dei? De quibus e contrario inter se comparandis, id est, plagis et præceptis, quoniam alibi * diximus, expositionem Psalmi hujus in his onerare non opus est: tantum admonemus, quia et hic etsi non eodem ordine, decem tamen Ægyptiorum plagæ commemorantur, dum pro tribus quæ sunt in Exodo, et hic non sunt, id est, scinipbes, ulcera, tenebræ; aliæ tres commemorantur, quæ ibi non sunt, id est, rubigo, pruina et ignis, non fulgurum, sed cui dicta est tradita possessio eorum, quod ibi non legitur.

* Serm. de decem plagis et præceptis.

Exod. 8. 17. et 9. 10. et 10. 22.

28. Satis autem hic expressum est, judicio Dei fieri hæc in illis per angelos malos, in hoc sæculo maligno, tamquam in Ægypto et in campo Thaneos, ubi humiles esse debemus, donec veniat sæculum, ubi exaltari ex ista humilitate mereamur. Nam et Egyptus in Hebræa lingua tenebras vel tribulationes significat, id qua lingua Thanis sicut commemoravi, humile intelligitur esse mandatum. De angelis ergo malis in isto Psalmo, cum de ipsis plagis loqueretur, sic interpositum est, quod non transitorie prætereundum est: *Misit in eos*, inquit, *iram indignationis suæ, indignationem et iram et tribulationem, immissionem per angelos malos.* (v. 49.) Esse autem diabolum et angelos ejus tam malos utique, ut eis ignis præparetur æternus, nullus fidelis ignorat: sed immitti per eos immissionem super quoslibet a Domino Deo, quos hac pœna judicat dignos, durum videtur eis qui minus idonei sunt cogitare, quemadmodum summa Dei justitia bene utatur et malis. Quos quidem quantum pertinet ad eorum substantiam, quis alius quam ipse fecit? Sed malos ipse non fecit: utitur tamen eis, quoniam bonus est, bene, id est convenienter et juste: sicut e contra iniqui creaturis ejus bonis utuntur male. Utitur ergo Deus angelis malis, non solum ad puniendos malos, sicuti in istis omnibus, de quibus loquitur Psalmus, sicut in rege Achab, quem fallaciæ spiritus ex Dei voluntate seduxit ut caderet in bello: verum etiam ad probandos et manifestandos bonos, sicuti fecit in Job. Quod autem pertinet ad istam materiam corporalem visibilium elementorum, puto quod ea possunt uti angeli et boni et mali, quantum cuique potestas est: quemadmodum et homines boni malique utuntur talibus, quantum possunt pro modulo infirmitatis humanæ. Nam et terra utimur et aqua et aere et igne non solum in necessariis rebus sustentationis nostræ, verum etiam in multis superfluis et ludicris et mirabiliter artificiosis operibus. Nam innumerabilia quæ appellantur μηχανήματα his elementis arte tractatis modificantur. Sed in hæc angelis longe amplior est potestas, et bonis et malis, quamvis utique major bonis; sed quantum Dei nutu atque ordine jubetur aut sinitur, sicut et nobis. Neque enim in his omnia quæ volumus possumus. In libro autem fidelissimo legimus diabolum potuisse etiam de cælo ignem immittere, ad sancti viri tantum pecorum numerum mirabili et horrendo impetu consumendum, quod diabolo tribuere nemo fidelium fortassis auderet, nisi sanctæ Scripturæ auctoritate legeretur. Sed ille vir, Dei dono justus et fortis et pie peritus, non ait, Dominus dedit, diabolus abstulit: sed Dominus dedit, Dominus abstulit: optime sciens diabolum etiam quod facere de istis elementis poterat, non tamen servo Dei, nisi ejus Domino volente ac permittente fuisse (*a*) facturum; malitiam diaboli confundebat, quoniam quis illa in se probando uteretur, sciebat. In filiis vero diffidentiæ tamquam in suis mancipiis operatur, quemadmodum homines in pecoribus suis; et illic tamen quantum Dei justo judicio sinitur. Sed aliud est, quando potestas ejus etiam a suis, sicut ei placet, tractandis majore potestate prohibetur; aliud quando ei potestas etiam in eos, qui ab illo alieni sunt, datur. Sicut homo de pecore suo, pro humano captu, facit quod vult; nec sane facit, si prohibeatur a potestate majore: de alieno autem pecore ut faciat, expectat sibi potestatem dari ab illo cujus est. Ibi ergo potestas quæ fuerat, prohibetur, hic autem quæ non fuerat, tribuitur.

3 Reg. 22. 15.

Job. 1. 16.

Ibidem 21.

Ephes. 2. 2.

29. Quæ cum ita sint, si per angelos malos Deus illas plagas inflixit Ægyptiis, numquid audebimus dicere, et aquam in sanguinem per eosdem angelos versam, et ranas per eosdem angelos factas, quorum similia etiam Magi Pharaonis veneficiis suis facere potuerunt; ut angeli mali ex utraque parte consisterent, hinc illos affligentes, inde fallentes, (*b*) secundum judicium et dispensationem justissimi et omnipotentissimi Dei juste utentis etiam iniquorum malitia? Non audeo dicere. Unde enim sciniphes facere magi Pharaonis minime potuerunt? An quia hoc permissi ipsi angeli mali non (*c*) sunt? An, quod verius dicendum est, occulta caussa est, et vires nostræ inquisitionis excedit? Nam si propterea per malos angelos illa Deum fecisse putaverimus, quia pœnæ infligebantur, non beneficia præstabantur, tamquam nemini Deus pœnas irroget per Angelos bonos, sed per illos velut militiæ cælestis carnifices; consequens erit, ut etiam Sodomam per malos angelos eversam esse credamus, et malos angelos Abraham et Lot hospitio suscepisse videantur: quod absit ut contra Scripturas apertissimas sentiamus. Claret igitur ista hominibus fieri per bonos et malos angelos posse. Quid, aut quando fieri oporteat, me latet: illum vero qui facit, non latet, et cui voluerit revelare. Verumtamen quantum nostræ intentioni Scriptura divina moderatur, malis pœnas irrogari et per bonos Angelos, sicut Sodomitis, et per malos angelos, sicut Ægyptiis, legimus: justos vero corporalibus pœnis per bonos Angelos tentari et probari, non mihi occurrit.

Exodi 7. 10.

Exodi 8. 19.

Gen. 19. 1.

(a) Sic aliquot MSS. Alii, *malitiam diaboli contemnebat*: et quidam, *confidenter contemnebat*: At editi ferebant sic: *fuisse factum malitiam diaboli confidebat.*

(b) Plures MSS. *Secundum judicium* et dispositionem *justissimi* etc.

(c) Aliquot probæ notæ MSS. *non possunt.*

30. Quod vero pertinet ad præsentem Psalmi
hujus locum, si ea quæ mirabiliter de creaturis
facta sunt, malis angelis tribuere non audemus;
habemus quod eis tribuere sine dubitatione pos-
sumus, mortes pecorum, mortes primitivorum,
et illud maxime unde religata sunt omnia, obdu-
rationem cordis illorum, ut populum Dei nollent
Exodi 4. 21. dimittere. Hanc enim iniquissimam et malignis-
simam obstinationem Deus cum facere dicitur,
non instigando et inspirando, sed deserendo
facit, ut illi operentur in filiis diffidentiæ, quod
Ephes. 2. 2. Deus debite justeque permittit. Nam et illud
Isai. 64. 5. quod Isais propheta dicit, Domine ecce tu iratus
» es, et non peccavimus, propterea erravimus, et
» facti sumus sicut immundi omnes, ea ratione in-
telligitur. Præcessit enim aliquid, unde Deus ju-
stissime iratus ab eis suum lumen auferret, ut
in peccata quæ nulla tergiversatione defendi pos-
sunt non esse peccata, cæcitas humanæ mentis
offenderet, ab itinere justitiæ deviando et erran-
Psal. 104. 25. do. Et quod in alio Psalmo scriptum est de his
ipsis Ægyptiis, quod Deus converterit cor eorum
ut odissent populum ejus, et dolum facerent in
servos ejus, bene creditur Deus fecisse per illos
a angelos malos, ut (*a*) jam vitiosæ mentes filio-
rum infidelitatis per eos angelos, quibus eadem
amica sunt vitia, excitarentur in odium populi
Dei, atque ad terrendos et corrigendos bonos
illa mirabilia sequerentur. Illa etiam mala mo-
rum, quæ his corporalibus plagis significata esse
v. 2. diximus, propter quod prædictum est, Aperiam
in parabolis os meum, per malos angelos exer-
ceri in eos qui illis divina æquitate subduntur,
convenientissime creditur. Neque enim cum fit
Rom. 1. 24. quod ait Apostolus, Tradidit illos Deus in con-
» cupiscentias cordis eorum, ut faciant quæ non
conveniunt, non illi mali angeli tamquam in ma-
teria sui operis versantur et gaudent: quibus ju-
stissime subdita est vitiositas humana, præter
2. Cor. 2. 16. eos quos liberat gratia. Et ad hæc quis idoneus?
v. 49. Unde cum dixisset, ***Misit in eos iram indigna-
tionis suæ, indignationem et iram et tribulatio-
nem immissionem per angelos malos;*** illud quod
v. 50. addidit, *Viam fecit semitæ iræ suæ*, cujus tan-
dem acies sufficit penetrare, ut intelligat capiat-
que sententiam in tanta profunditate latitantem?
Erat enim semita iræ Dei, qua Ægyptiorum im-
pietatem occulta æquitate puniret: sed eidem se-
mitæ viam fecit, ut eos tamquam ex abditis per
b malos angelos in manifesta scelera (*b*) produ-
cens, in evidentissimos impios evidentissime vin-
dicaret. Ab hac potestate malorum angelorum
non liberat hominem nisi gratia Dei, de qua di-
Coloss. 1. 13. cit Apostolus, Qui eruit nos de potestate tene-
c » brarum, et transtulit in regnum Filii (*c*) carita-
tis suæ: cujus rei populus iste figuram gerebat,
cum esset erutus de potestate Ægyptiorum, et
translatus in regnum terræ promissionis fluen-
tis lac et mel, quod suavitatem significat gratiæ.

31. Sequitur ergo post commemorationem pla-
A garum Ægyptiorum Psalmus, et dicit, ***Et abstu-*** v. 52.
***lit sicut oves populum suum, et perduxit eos
tamquam gregem in deserto.* * *Et deduxit eos in*** v. 53.
***spe, et non timuerunt, et inimicos eorum operuit
mare.*** Tanto fit hoc melius, quanto interius, ubi
eruti de potestate tenebrarum in regnum Dei
mente transferimur, et secundum pascua spiri-
talia efficimur oves Dei ambulantes in hoc sæ-
culo velut in deserto, quoniam nemini est fides
nostra conspicua: unde dicit Apostolus, Vita ve- Coloss. 3. 3.
stra abscondita est cum Christo in Deo. Deduci- Rom. 8. 24.
mur autem in spe, quoniam spe salvi facti su- Rom. 8. 31.
mus. Nec timere debemus. Si enim Deus pro no-
bis, quis contra nos? Et inimicos nostros ope-
ruit mare, abolevit in baptismo (*d*) remissione d
peccatorum.

B 32. Deinde sequitur, ***Et induxit eos in mon-*** v. 54.
tem sanctificationis suæ. Quanto melius in san-
ctam Ecclesiam? ***Montem quem adquisivit de-
xtera ejus.*** Quanto est Ecclesia sublimior quam
adquisivit Christus, de quo dictum est, Et bra- Isai. 53. 1.
chium Domini cui revelatum est? ***Et ejecit a fa-
cie eorum Gentes.*** Et a facie fidelium suorum.
Nam quodam modo Gentes sunt gentilium erro-
rum maligni spiritus. ***Et sorte divisit eis terram
in funiculo distributionis.*** Et in nobis omnia ope-
ratur unus atque idem Spiritus, dividens propria 1. Cor. 12. 22.
unicuique prout vult.

33. ***Et habitare fecit in tabernaculis eorum*** v. 55.
tribus Israel. In tabernaculis, inquit, Gentium
habitare fecit tribus Israel. Quod spiritaliter sic
melius disserendum puto, ut ad cælestem glo-
C riam, unde peccantes angeli ejecti atque dejecti
sunt, per Christi gratiam subvehamur. Illa enim
generatio prava et amaricans, quoniam istis be-
neficiis corporalibus non ponebat tunicam vetu-
statis, ***tentaverunt*** adhuc ***et exacerbaverunt Deum*** v. 56.
***excelsum, et testimonia ejus non custodierunt:* *** v. 57.
***et averterunt se, et non servaverunt pactum,
quemadmodum patres eorum.*** Pacto enim quo-
dam et placito dixerunt, Omnia quæ locutus est Exodi 19. 8.
Dominus Deus noster, faciemus et audiemus. No-
tandum sane quod ait, ***quemadmodum patres
eorum:*** cum per totum Psalmi textum tamquam
de hominibus eisdem loqui videretur, apparet
tamen nunc de illis dici, qui jam erant in terra
promissionis, et patres eorum dictos qui in ere-
mo amaricaverunt.

D 34. ***Conversi sunt,*** inquit, ***in arcum pravum:*** Item v. 57.
vel, sicut alii codices habent, *in arcum perver-
sum.* Quid autem hoc sit, in eo quod sequitur
magis apparet, ubi ait, ***Et in iram concitaverunt*** v. 58.
eum in collibus suis. In idolatriam eos prosiluis-
se significat. Arcus ergo perversus est, non pro
nomine Domini, sed contra nomen Domini, qui
dixit eidem populo, Non erunt tibi dii alii præ- Exod. 20. 3.
ter me. Per arcum autem significat animi inten-
tionem. Hoc ipsum denique planius exprimens,
Et in sculptilibus suis, inquit, ***ad æmulationem
eum provocaverunt.***

(a) Sic MSS. At editi, *ut etiam.*
(b) In editis, *perducens.* At in MSS. *producens.*
(c) Sic meliores MSS. Alii cum editis, *claritatis suæ.*

(d) Plerique MSS. *remissio.* Regius, *remissione pec-
catu.*

v. 59. 35. *Audivit Deus, et sprevit:* id est, advertit,
et vindicavit. *Et ad nihilum redegit nimis Israel.*
Deo quippe spernente quid remanserunt, qui Deo
adjuvante fuerunt quod fuerunt? Nimirum autem
rem illam gestam commemorat, quando victi sunt
1. Reg. 4. 10. etc. ab Allophylis tempore Heli sacerdotis, et Arca
Domini capta est, et magna strage vastati sunt.
v. 60. Hoc est quod dicit, *Et repulit tabernaculum Selom, tabernaculum suum ubi habitavit in hominibus.*
Eleganter exposuit quare repulerit tabernaculum suum, cum ait, *ubi habitavit in hominibus.*
Cum ergo digni non essent in quibus habitaret, cur non repelleret tabernaculum, quod
utique non propter se instituerat, sed propter
ipsos, quos jam judicabat indignos in quibus habitaret?

v. 61. 36. *Et tradidit in captivitatem virtutem eorum, et pulchritudinem eorum in manus inimici.*
Ipsam Arcam unde sibi videbantur invicti, et
a unde sibi (*a*) plaudebant, virtutem et pulcritudinem eorum dicit. Denique et postea male viven-
Jerem. 7. 12. tes, et de templo Domini gloriantes, terret per
Prophetam, dicens Videte quid feci Selom, ubi
erat tabernaculum meum.

v. 62. 37. *Et conclusit in gladio populum suum.*
v. 63. *et hæreditatem suam sprevit.* * *Juvenes eorum comedit ignis:* id est, ira. *Et virgines eorum non sunt lamentatæ.* Quia neque hoc vacabat in hostili metu.

v. 64. 38. *Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt,*
1. Reg. 4. 19. *et viduæ eorum non plorabantur.* Ceciderunt
enim in gladio filii Heli, quorum unius uxor viduata, et mox in partu mortua, propter eamdem
perturbationem plangi non potuit honore funeris.

v. 65. 39. *Et excitatus est tamquam dormiens Dominus.* Videtur enim dormire, quando populum
suum dat in manus eorum quos odit ubi eis di-
Psal. 41. 11. catur, Ubi est Deus tuus? *Excitatus* ergo *est tamquam dormiens, tamquam potens crapulatus a vino.* Nullus hoc de Deo dicere auderet, nisi
Spiritus ejus. Dixit enim, sicut videtur impiis
insultantibus, quod velut ebrius diu dormiat,
b quando non tam cito quam (*b*) putant homines,
subvenit.

v. 66. 40. *Et percussit inimicos suos in posteriora:*
illos utique qui gaudebant quod Arcam ejus captivare potuerunt: percussi enim sunt in sedi-
1. Reg. 5. 6. bus suis. Quod ejus pœnæ signum mihi videtur,
qua quisque cruciabitur, si in posteriora respexerit; quæ, sicut Apostolus, æstimare debet ut
Philip. 3. 8. stercora. Qui enim sic suscipiunt testamentum
Dei, ut vetere vanitate non se exuunt, similes sunt
hostilibus populis, qui Arcam testamenti captivatam juxta sua idola posuerunt. Et illa quidem
Isai. 40. 6. vetera etiam illis nolentibus cadunt: quia omnis
caro fœnum, et claritas hominis ut flos fœni.
Fœnum aruit, et flos decidit: Arca autem Domini manet in æternum, secretum scilicet testamenti regnum cælorum, ubi est æternum Verbum Dei. Sed illi qui posteriora dilexerunt, ex
A ipsis justissime cruciabuntur: *Obbrobrium* enim
sempiternum dedit illis.

41. *Et repulit*, inquit, *tabernaculum Joseph,* v. 67.
et tribum Ephræm non elegit. * *Et elegit tribum* v. 68.
Juda. Non dixit, Repulit tabernaculum Ruben,
qui fuit primogenitus Jacob; nec eos qui sequun- Gen. 49. 3.
tur, et Judam nascendo præcedunt, ut illis repulsis et non electis, tribus Juda eligeretur. Poterat enim dici merito illos repulsos; quia et in
benedictione Jacob, qua suos filios benedixit, Ibid. 3. etc.
peccata eorum commemorata graviter detesta-
tur: quamvis in eis tribus Levi sacerdotalis tri- Exodi 2. 1.
bus esse meruerit, unde etiam Moyses fuit. Nec dixit, Repulit tabernaculum Benjamin; vel, Tribum
Benjamin non elegit, ex qua rex esse jam cœpe- 1. Reg. 9. 1.
rat; nam inde fuerat electus Saul: unde ex ipsa
B vicinitate temporis, quando ille repulsus est at-
que reprobatus, et David electus, convenienter 1. Reg. 16. 1.
posset hoc dici; nec tamen dictum est: sed eos
potissimum nominavit, qui clarioribus meritis
videbantur excellere. Nam Joseph pavit in Ægypto patrem et fratres suos, et impie venditus me-
rito pietatis, castitatis, sapientiæ, justissime su- Gen. 41. 40.
blimatus est; et Ephræm majori fratri avi sui Ja- Gen. 48. 19.
cob benedictione prælatus est: et tamen Deus
repulit tabernaculum Joseph, et tribum Ephræm non elegit. Ubi per hæc præclari meriti nomina,
quid aliud quam universum populum illum vetusta cupiditate a Domino terrena præmia requirentem, repulsum et reprobatum intelligimus; electam autem tribum Juda, non pro meritis ipsius
Judæ? Longe quippe majora sunt merita Joseph,
C sed per tribum Juda, quoniam inde exstitit Christus secundum carnem, novum populum Christi
illi populo veteri prælatum Scriptura testatur,
aperiente Domino in parabolis os suum. Jam inde etiam quod sequitur, *Montem Sion quem dilexit,* Ecclesiam Christi melius intelligimus, non
propter præsentis temporis beneficia carnalia
Deum colentem, sed futura et æterna præmia
oculis fidei longe speculantem; nam et Sion speculatio interpretatur.

42. Denique sequitur, *Et ædificavit sicut uni-* v. 69.
cornuorum sanctificationem suam: vel, sicut
quidam interpretes verbum novum fecerunt, *sanctificium suum.* Unicornui recte intelliguntur,
quorum firma spes in unum illud erigitur, de
quo alius dicit Psalmus, Unam petivi a Domino, Psal. 26. 4.
D hanc requiram. Sanctificium vero Dei est, secun-
dum apostolum Petrum, intellecta plebs sancta 1. Pet. 2. 9
et regale sacerdotium. Quod vero sequitur, *In terra quam fundavit in æternum:* quod habent
Græci codices εἰς τὸν αἰῶνα, utrum *in æternum*
an *in sæculum* dicatur a nobis, in Latinorum interpretum potestate est; quoniam utrumque significat: et ideo hoc in Latinis codicibus, illud
in aliis invenitur. Habent aliqui etiam pluraliter,
id est *in sæcula:* quod in Græcis quos habuimus,
non invenimus. Quis vero fidelium dubitet Ecclesiam, etiamsi aliis abeuntibus, aliis venienti-

(a) Plerique MSS. *placebant.*

(b) Duo MSS. *quam pelunt homines.*

bus ex hac vita mortaliter transit, tamen in æternum esse fundatam?

v. 70. 43. *Et elegit David servum suum.* Tribum ergo Juda propter David: David autem propter Christum: tribum igitur Juda propter Christum.
Matth. 20. 30. Quo transeunte clamaverunt cæci, Miserere nobis fili David: et continuo misericordia ejus lumen receperunt: quia verum erat quod clamaverunt. Hoc ideo non transeunter dicit, sed adtente commendat Apostolus, scribens ad Timotheum,
2. Tim. 2. 8. Memor esto, Christum Jesum resurrexisse a mortuis, ex semine David, secundum Evangelium meum, in quo laboro usque ad vincula tamquam malefaciens; sed sermo Dei non est alligatus. Ipse itaque Salvator secundum carnem factus ex semine David, figuratur in hoc loco nomine David aperiente Domino in parabolis os suum. Nec moveat quod cum dixisset. *Et elegit David*, quo nomine Christum significavit; addidit, *servum suum*; non filium suum. Immo vero hinc agnoscamus, non Patri coæternam Unigeniti substantiam, sed formam servi susceptam ex semine David.

Item v. 70. 44. *Et sustulit eum de gregibus ovium, de post*
v. 71. *fœtantes accepit eum:* * *pascere Jacob servum suum, et Israel hæreditatem suam.* Ille quidem David, ex cujus semine caro Christi est, ab officio pastorali pecorum ad hominum regnum translatus est: noster autem David ipse Jesus ab hominibus ad homines, a Judæis ad Gentes, tamen secundum parabolam ab ovibus ad oves ablatus atque translatus est. Non sunt enim modo in terra illa Ecclesiæ Judææ in Christo, quæ fuerunt circumcisorum recenti passione et resurrectione
Gal. 1. 22 etc. Domini nostri: de quibus dicit Apostolus Eram autem ignotus facie Ecclesiis Judææ, quæ sunt in Christo, tantum autem audiebant, quia is qui aliquando nos persequebatur, nunc evangelizat fidem quam aliquando vastabat, et in me magnificabant Dominum. Jam hinc illæ Ecclesiæ transierunt populorum circumcisorum; ac per hoc in Judæa, quæ modo in terra est, non est modo Christus: ablatus est inde, nunc Gentium greges pascit. Sane de post fœtantes inde acceptus est. Illæ quippe priores fuerunt tales, de qualibus dicitur in Cantico canticorum uni Ecclesiæ quæ constat ex multis, id est, uni gregi cujus membra sunt multi greges; de talibus ergo dicitur,
Cant. 4. 2. Dentes tui, id est, per quos loqueris, vel per quos in corpus tuum, velut manducando, ceteros trajicis; hoc itaque significantes dentes tui, sicut grex detonsarum adscendens de lavacro, quæ omnes
Act. 2. 45. et 4. 34. geminos creant, et sterilis non est in eis. Deposuerunt enim tunc velut vellera onera sæculi, quando ante pedes Apostolorum venditarum rerum suarum pretia posuerunt, adscendentes de lavacro illo, de quo eos admonet apostolus Petrus, sollicitos quod Christi sanguinem fuderint, et di-
Act. 2. 38. cit, Agite pœnitentiam, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Domini Jesu Christi, et

A dimittentur vobis peccata vestra. Geminos autem creaverunt, opera scilicet duorum præceptorum geminæ caritatis, dilectionis Dei, et dilectionis proximi: unde sterilis non erat in eis. De post has oves fœtantes David noster acceptus, nunc alios greges pascit in Gentibus, et ipsos Jacob et Israel. Sic enim dictum est, *Pascere Jacob servum suum, et Israel hæreditatem suam.* Non enim, quia ex Gentibus sunt istæ oves, ideo ab illo semine alienatæ sunt, quod est Jacob et Israel. Semen est enim Abrahæ, semen promissionis, de quo ei Dominus dixit, In Isaac vocabitur tibi semen. Quod exponens Apostolus, Non, inquit, filii Gen. 21. 12.
carnis, sed filii promissionis deputantur in semi- Rom. 9. 8.
ne. Ex gentibus enim erant fideles, quibus dicebat, Si autem vos Christi, ergo Abrahæ semen Gal. 3. 29.
B estis, secundum repromissionem hæredes. Quod vero ait, *Jacob servum suum, et Israel hæreditatem suam*, more suo Scriptura repetivit eamdem sententiam. Nisi forte quispiam sic distinguere velit, ut hoc tempore Jacob serviat; tunc autem sit æterna hæreditas Dei, quando videbit Gen. 32. 28.
Deum facie ad faciem, unde Israel nomen accepit.

45. *Et pavit eos* inquit, *in innocentia cordis* v. 72.
sui. Quid illo innocentius, qui ullum peccatum, non solum a quo vinceretur, sed etiam quod vinceret, non habebat? *Et in intellectu manuum suarum deduxit eos:* vel, sicut aliqui codices habent, *in intellectibus manuum suarum.* Alius putaret ita congruentius potuisse dici. In innocentia manuum et intellectu cordis: hic autem
C qui magis quam alii quid loqueretur sciebat, cordi maluit adjungere innocentiam, et manibus intelligentiam. Illud propterea, quantum existimo, quia multi sibi videntur innocentes, qui non faciunt mala, cum timent ne patiantur si fecerint; vellent autem facere, si impune potuissent. Tales videri possunt habere innocentiam manuum, non tamen cordis. Et quæ tandem aut qualis est ista innocentia, si cordis non est, ubi homo factus est ad imaginem Dei? Quod vero ait, *In intellectu*, vel *intelligentia manuum suarum deduxit eos*, videtur mihi eam dixisse intelligentiam, quam ipse facit in credentibus; ideo *manuum suarum*: facere quippe ad manus pertinet: sed (a) sicut possunt intelligi manus Dei; quia et Christus sic homo, ut etiam Deus. Hoc certe ille Da-
D vid, de cujus est iste semine, facere non poterat in populo, cui sicut homo regnabat: sed ille hoc facit, cui recte anima fidelis dicere potest, Intelligere me facito, et perscrutabor legem tuam. Psal. 118. 34.
Proinde ne ab illo erremus, dum de nostra, velut ex nobis sit, intelligentia fidimus; ejus manibus nos credendo subdamus. Ipse in nobis eam faciat, ut in intelligentia manuum suarum nos deducat erutos ab errore, eoque perducat ubi jam non possimus errare. Hic est fructus populi Dei, adtendentis legem Dei, et inclinantis aurem suam in verba oris ejus, ut dirigat in eo cor (b) suum,

(a) Ita MSS. At editi, *Sed si sic possunt.*
(b) Editi, *cor sursum.* Melius MSS. *cor suum*: quod ex hujus Psalmi v. 8. *acceptum est.*

a et sit cum illo creditus spiritus ejus, (*a*) ne immutetur in generationem pravam et amaricantem; sed his omnibus sibi annuntiatis, non solum ad præsentem vitam, verum etiam ad æternam, nec tantum ad recipienda bonorum operum præmia, sed etiam in ipsa bona opera facienda, ponat in Deo spem suam.

IN PSALMUM LXXVIII.

* ENARRATIO.

* Dictata post expositum Psalmum 77. de quo infra n. 5.

1. In titulo Psalmi hujus tam brevi et simplici immorandum esse non puto, Prophetiam vero quam hic præmissam legimus, evidenter scimus impletam. Cum enim ista canerentur temporibus regis David, nihil tale adhuc contigerat ex adversitate Gentium civitati Jerusalem, nec templo Dei, quod nec ædificatum adhuc erat. Post mortem quippe David filium ejus Salomonem Deo templum fecisse quis nesciat? Dicitur ergo
v. 1. tamquam præteritum, quod in Spiritu videbatur esse futurum. *Deus, venerunt Gentes in hæreditatem tuam.* Qua loquendi consuetudine etiam
Psal. 68. 22. illud est prophetatum de Domini passione, Dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto: et alia quæ in eodem Psalmo ventura velut facta narrantur. Nec illud mirandum est, quod Deo ista dicuntur. Non enim nescienti indicantur, quo revelante præsciuntur;
b sed anima cum Deo loquitur pietatis affectu, (*b*) quem novit Deus. Nam et Angeli quæ hominibus nuntiant, nescientibus nuntiant: quæ autem Deo nuntiant, scienti nuntiant, quando illi offerunt orationes nostras, et ineffabili modo de actibus suis æternam veritatem, tamquam legem incommutabilem consulunt. Et iste ergo homo Dei dicit Deo quod discat a Deo, tamquam discipulus magistro non ignoranti, sed judicanti; ac sic aut probanti quod docuit, aut quod non docuit re-
c prehendenti: maxime quia specie (*c*) precantis Propheta eos in se transfigurat, qui tunc futuri essent quando ista ventura. Solent autem in oratione dici Deo quæ vindicans fecerit, et adjungi petitio, ut jam misereatur et parcat. Hoc modo et hic dicuntur a quo prædicuntur, tamquam ab eis dicantur quibus acciderunt, et ipsa deploratio atque precatio, prophetatio est.

v. 1. 2. *Deus venerunt Gentes in hæreditatem tuam: polluerunt templum sanctum tuum, posuerunt*
v. 2. *Jerusalem in pomorum custodiam.* * *Posuerunt morticina servorum tuorum escas volatilibus cœ-*
v. 3. *li, carnes sanctorum tuorum bestiis terræ.* * *Effuderunt sanguinem eorum sicut aquam in circuitu Jerusalem, et non erat qui sepeliret.* Si in ista prophetia quisquam nostrum eam vastationem Jerusalem intelligendam putaverit, quæ facta est a Tito imperatore Romano, cum jam Dominus Jesus Christus post resurrectionem et adscensionem sua prædicaretur in Gentibus, non

A mihi occurrit quomodo dici potuerit jam ille populus hæreditas Dei, non tenens Christum, quo reprobato et occiso factus est reprobus, qui in eum nec post ejus resurrectionem credere voluit, et insuper Martyres ejus occidit. Ex illo enim populo Israel quicumque in Christum crediderunt, quibus facta est Christi præsentatio, et quodam modo promissi redditio salubris atque fructuosa, de quibus et ipse Dominus dicit,
Non sum missus nisi ad oves, quæ perierunt domus Israel, ipsi ex illis sunt filii promissionis, Matth. 15. 24.
ipsi deputantur in semine, ipsi pertinent ad hæ- Rom. 9. 8.
reditatem Dei. Hinc sunt Joseph homo justus, et Matt. 1. 16.
virgo Maria quæ peperit Christum: hinc Johannes Baptista amicus sponsi, et parentes ejus Zacharias et Elizabeth: hinc Symeon senex et An- Lucæ 1. 5.
B na vidua, qui Christum non loquentem sensu Lucæ 2. 25. et 36.
corporis audierunt; sed adhuc infantem non loquentem, spiritu cognoverunt: hinc beati Apo- Johan. 1. 47.
stoli: hinc Nathanael, in quo dolus non erat: Johan. 19. 38.
hinc alius Joseph qui exspectabat etiam ipse re- Luc. 23. 51.
gnum Dei: hinc tanta illa multitudo quæ præcedebat et sequebatur jumentum ejus, dicens, Benedictus qui venit in nomine Domini: in qua erat Matt. 21. 9.
congregatio puerorum, in quibus dixit impletum, Ex ore infantium et lactentium perfecisti lau- Psal. 8. 3.
dem. Hic etiam illi post ejus resurrectionem, Act. 2. 41.
quorum die uno tria, et alio quinque millia ba- et 4. 4.
ptizati sunt, in animam unam et cor unum caritatis igne conflati; quorum nemo dicebat aliquid
proprium, sed erant illis omnia communia. Hinc Ibidem. 32.
sancti diaconi, quorum Stephanus ante Aposto- Act. 7. 58.
C los martyrio est coronatus. Hinc tot Ecclesiæ Judææ quæ in Christo erant, quibus erat facie Pau- Gal. 1. 22.
lus ignotus, notus autem sævitia famosissima, sed notior Christi misericordissima gratia. Hinc et ipse secundum præmissam de se prophetiam,
Lupus rapax, mane rapiens, et ad vesperum di- Gen. 49. 27.
videns escas, id est, prius rapiens persecutor ad mortem, postea pascens prædicator ad vitam. Hi erant ex illo populo hæreditas Dei. Unde et ait ipse minimus Apostolorum, doctor Gentium: Dico
ergo, Numquid repulit Deus plebem sua? Absit. Rom. 11. 1. et 2.
Nam et ego Israelita sum ex semine Israel, tribu Benjamin. Non repulit Deus plebem suam, quam præscivit. Hæc plebs quæ ex illa gente Christi corpori accessit, hæreditas Dei est. Nam quod ait Apostolus, Non repulit Deus plebem suam
D quam præscivit, illi Psalmo utique respondet, ubi
scriptum est, Quoniam non repellet Dominus ple- Psal. 93. 14.
bem suam. Ibi autem sequitur, Et hæreditatem suam non derelinquet: ubi evidenter apparet, talem plebem esse hæreditatem Dei. Ut enim hoc diceret Apostolus, supra commemoraverat Propheticum testimonium de prænuntiata futura in-
credulitate populi Israel: Tota die expandi ma- Rom. 10. 21. Isai 65. 2.
nus meas ad populum non credentem et contradicentem. Hic ergo ne quisquam male intelligens, universum illum populum crimine incredulitatis et contradictionis arbitretur esse damnatum, con-

(a) Tres MSS. *ne imitetur generationem* etc.
(b) Plures MSS. *quæ enim non videt Deus?*

(c) Sic aliquot MSS. At editi *specie præsenti*.

Rom. 11. 1. tinuo subjecit, Dico ergo, Numquid repulit Deus
» plebem suam? Absit. Nam et ego Israelita sum
» ex genere Israel, tribu Benjamin. Hic ostendit
quam plebem dixerit, utique populi prioris,
quam si totam Deus reprobasset atque damnasset, non utique ipse Christi esset Apostolus, Israelita ex semine Abraham, tribu Benjamin. Adhibet autem valde necessarium testimonium, di-
Ibid. 2 etc. cens, An nescitis in Elia quid dicit Scriptura,
» quemadmodum interpellat Deum adversus Israel?
3. Reg. 19. 10. et 18. Domine, Prophetas tuos occiderunt, altaria tua
» suffoderunt, et ego derelictus sum solus, et quæ-
» runt animam meam. Sed quid dicit illi respon-
» sum divinum? Reliqui mihi septem millia viro-
» rum, qui non curvaverunt genua ante Baal. Sic
» ergo et in hoc tempore reliquiæ per electionem
» gratiæ salvæ factæ sunt. Istæ reliquiæ sunt ex
illa gente hæreditatis Dei: non illi de quibus
Rom. 11. 7. paulo post dicit, Ceteri vero excæcati sunt. Sic
» enim ait: Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc
» non est consecutus: electio autem consecuta est:
ceteri vero excæcati sunt. Ista igitur electio, istæ reliquiæ, ista plebs Dei quam non repulit Deus, hæreditas ejus dicitur. In illo autem Israel qui hoc non est consecutus, in illis ceteris excætis, non erat jam hæreditas Dei, de qua dici potest Christi in cælis glorificationem tempore Titi
v. 1. imperatoris, *Deus venerunt Gentes in hæreditatem tuam*, et cætera quæ de illius populi et templi et civitatis vastatione videntur in hoc Psalmo esse prædicta.

3. Proinde aut ea debemus intelligere, quæ facta sunt ab aliis hostibus, antequam Christus venisset in carne: (Non enim erat alia tunc hæreditas Dei, ubi et Prophetæ sancti erant, quan-
4. Reg. 24. 14. do facta est trasmigratio in Babyloniam, gravi-
2. Machab. 7. terque gens illa vastata est; et sub Antiocho etiam Machabæi horrenda perpessi, gloriosissime coronati sunt. Ea quippe dicta sunt in hoc Psalmo, quæ solent fieri etiam strage bellorum:) aut certe si post resurrectionem et adscensionem Domini accipienda est hic commemorata hæreditas Dei; ea sunt intelligenda, quæ a cultoribus idolorum et inimicis nominis Christi, Ecclesia ejus, in tanta Martyrum numerositate perpessa est. Quamquam enim Asaph synagoga interpretetur, quæ est congregatio, idque nomen usitatius insederit genti Judæorum: tamen et Ecclesiam istam posse dici congregationem, et illum veterem populum dictum esse Ecclesiam, jam in
* Supra in Enarrat. Psal. 77. n. 3. alio * Psalmo satis aperteque monstravimus. Hæc igitur Ecclesia, hæc hæreditas Dei ex circumcisione et præputio congregata est, id est, ex populo
Psal. 117. n. 22. Israel et ex cæteris Gentibus, per lapidem quem reprobaverunt ædificantes, et factus est in caput anguli, in quo angulo tamquam duo parietes de
Ephes. 2. 14. etc. diverso venientes copularentur. Ipse est enim
» pax nostra, qui fecit utraque unum, ut duos con-
» deret in se in unum novum hominem, faciens pa-
a » cem, et (*a*) coadunaret utrosque in uno corpore
» Deo: in quo corpore sumus filii Dei, clamantes,

Abba, Pater. Abba propter illorum linguam, Pa- Rom. 8. 15.
ter propter nostram. Hoc est enim Abba, quod Gal. 4. 6.
Pater. Unde Dominus qui dixit, Non sum missus Matth. 15. 24.
nisi ad oves, quæ perierunt domus Israel, ostendens illi genti redditam præsentiæ ipsius promissionem: ait tamen alio loco, Habeo alias oves, Johan. 10.
quæ non sunt de hoc ovili, oportet me et ipsas » 16.
adducere, ut sit unus grex et unus pastor: Gen- »
tes significans, quas erat adducturus, non quidem per (*b*) suam præsentiam corporalem, ut illud b
verum sit, Non sum missus nisi ad oves, quæ »
perierunt domus Israel: sed tamen per Evange- Rom. 10. 15.
lium suum, quod erant disseminaturi speciosi pedes annuntiantium pacem, annuntiantium bo-
na. In omnem enim terram exiit sonus eorum, et Psal. 18. 5.
in fines orbis terræ verba eorum. Hinc et Apo- Rom. 15. 8.
stolus ait, Dico ergo Christum Jesum ministrum »
fuisse circumcisionis propter veritatem Dei ad »
confirmandas promissiones Patrum. Ecce quod »
est, Non sum missus nisi ad oves, quæ perierunt
domus Israel. Deinde subjungit Apostolus, Gen- Ibidem 9.
tes autem super misericordia glorificare Deum. »
Ecce quod est, Habeo alias oves, quæ non sunt de hoc ovili, oportet me et ipsas adducere, ut sit unus grex et unus pastor. Quod utrumque breviter dictum est in eo quod de Propheta idem
Apostolus commemorat. Lætamini Gentes cum Ibid. 10.
plebe ejus. Isti ergo unus grex sub pastore uno,
hæreditas Dei est, non solum Patris, sed etiam Psal. 15. 6.
Filii. Nam Filii vox est, Funes ceciderunt mihi in præclaris, etenim hæreditas mea præclara est mihi. Et ipsius hæreditatis vox est apud Prophe-
tam, Domine Deus noster posside nos Hanc hæ- Isai. 26. 13. sec. LXX.
reditatem non moriens Pater Filio reliquit: sed ipse Filius eam sua morte mirabiliter adquisivit, quam resurrectione possedit.

4. Si ergo de hac intelligendum est quod in
Psalmi hujus prophetia canitur, *Deus venerunt* v. 1.
Gentes in hæreditatem tuam, ut venisse Gentes accipiamus in Ecclesiam, non credendo, sed persequendo, id est, eam invasisse voluntate delendi atque omnino perdendi, sicut tot persecutionum exempla monstrarunt: oportet ut quod se-
quitur, *Polluerunt templum sanctum tuum*, non Ibidem.
in lignis et lapidibus, sed in ipsis intelligatur hominibus, de quibus, tamquam lapidibus vivis, construi dicit apostolus Petrus domum Dei. Un-
de et apostolus Paulus apertissime dicit, Tem- 1. Pet. 2. 5.
plum Dei sanctum est, quod estis vos. Hoc ita- 1. Cor. 3. 17.
que templum persecutores in his utique polluerunt, quos ad negandum Christum terrendo vel cruciando coegerunt, atque ut idolis supplicarent vehementer instando fecerunt: quorum multos pœnitentia reparavit, atque ab illa inquinatione
mundavit. Pœnitentis enim vox est, Et a delicto Psal. 50. 4.
meo munda me: et, Cor mundum crea in me Ibidem 12.
Deus, et spiritum rectum innova in visceribus
meis. Jam vero quod sequitur, *Posuerunt Jeru-* Item v. 1.
salem in pomorum custodiam: et ipsa Ecclesia
boc nomine recte intelligitur, Jerusalem libera Gal. 4. 26.
mater nostra, de qua scriptum est, Lætare ste- Isai. 54. 1.

(*a*) MSS. *commutaret*.

(*b*) Aliquot MSS. *per se præsentia corporali*.

» rilis quæ non paris, erumpe, et exclama, quæ » non parturis: quoniam multi filii desertæ magis » quam ejus quæ habet virum. *In custodiam pomorum*, quod dictum est, desertionem intelligendam existimo, quam fecit vastitas persecutionis: id est, velut custodiam pomorum; quia deseruntur pomorum custodiæ, cum poma transierint. Et certe quando Gentilibus persequentibus Ecclesia deserta visa est, in cælestem mensam spiritus Martyrum, tamquam de horto (*a*) Dominico multa et suavissima poma, transierunt.

v. 2. 5. *Posuerunt*, inquit, *morticina servorum tuorum escas volatilibus cæli, carnes sanctorum tuorum bestiis terræ.* Quod dictum est, *morticina*; hoc repetitum est, *carnes*: et quod dictum est, *servorum tuorum*; hoc repetitum est, *sanctorum tuorum*. Illud tantummodo variatum est, *volatilibus cæli, et bestiis terræ*. Melius sane interpretati sunt qui *morticina* posuerunt, quam sicut quidam *mortalia*. Morticina enim non dicuntur nisi mortuorum: mortalia vero etiam vivorum corporum nomen est. Cum ergo, sicut dixi, ad agricolam suum spiritus Martyrum velut poma transissent, morticina eorum et carnes eorum posuerunt volatilibus cæli, et bestiis terræ: quasi quidquam eorum resurrectioni deperiret, ex occultis naturæ finibus totum redintegraturo illo, cui et capilli nostri numerati sunt. (Matth. 10. 30.)

v. 3. 6. *Effuderunt sanguinem eorum sicut aquam*, id est, abundanter et viliter: *in circuitu Jerusalem*. Si Jerusalem terrenam urbem hic accipimus, eorum sanguinem intelligimus effusum in circuitu ejus, quos hostes extra muros reperire potuerunt. Si autem Jerusalem illam intelligimus, de qua dictum est, Multi filii desertæ magis quam ejus quæ habet virum (Isai. 54. 1.): circuitus ejus est per universam terram. In ea quippe lectione » Prophetica, ubi scriptum est, Multi filii desertæ » magis quam ejus quæ habet virum: paulo post ei dicitur, Et qui eruit te, Deus Israel universæ terræ vocabitur (Ibidem 5.). Circuitus ergo hujus Jerusalem in hoc Psalmo intelligendus est, quo usque tunc fuerat eadem Ecclesia dilatata, fructificans et crescens in universo mundo, quando in omni parte ejus persecutio sæviebat, et Martyrum stragem, quorum sanguis sicut aqua effundebatur, cum magnis lucris thesaurorum cælestium faciebat. Quod vero adjuctum est, *Et non erat qui sepeliret*: aut non incredibile debet videri tam magnum in aliquibus locis fuisse terrorem, ut sepultores Sanctorum corporum nulli prorsus exsisterent: aut certe quia insepulta cadavera in multis locis diu jacere potuerunt, donec a religiosis quodam modo furata sepelirentur.

v. 4. 7. *Facti sumus*, inquit, *opprobrium vicinis nostris*. Ideo pretiosa non in conspectu hominum, a quibus hoc erat opprobrium, sed in conspectu Domini mors sactorum ejus (Psal. 115. 15.). *Subsannatio et irrisio*: vel, ut quidam interpretati sunt, *illusio eis qui in circuitu nostro sunt*. Repetitio est sententiæ superioris. Nam quod supra dictum est, *opprobrium*; hoc repetitum est, *subsannatio et irrisio*: et quod supra dictum est, *vicinis nostris*; hoc repetitum est, *eis qui in circuitu nostro sunt*. Proinde secundum Jerusalem terrenam vicini, et in circuitu gentis ejus, utique aliæ gentes intelliguntur. Secundum autem Jerusalem liberam matrem nostram, vicini sunt et in circuitu ejus, inter quos inimicos suos habitat Ecclesia in circuitu orbis terrarum.

8. Deinde jam manifestam precem fundens, unde intelligatur superioris afflictionis commemoratio non esse quasi indicatio, sed deploratio, *Usquequo*, inquit, *Domine irasceris in finem, exardescet velut ignis zelus tuus?* (v. 5.) Rogat utique ne Deus usque in finem irascatur, id est, ne illa tanta pressura et tribulatio atque vastatio usque in finem perseveret: sed temperet correptionem suam, secundum illud quod in alio Psalmo dicitur, Cibabis nos pane lacrymarum, et potabis nos in lacrymis in mensura (Psal. 79. 6.). Nam, *Quo usque Domine irasceris in finem?* ita dictum est, ac si diceretur, Noli Domine irasci in finem. Et in eo quod sequitur, *Exardescet velut ignis zelus tuus*, utrumque subaudiendum est, et *quo usque*, et *in finem*: ac si diceretur, Quo usque exardescet velut ignis zelus tuus in finem? Nam ita hic duo ista subaudienda sunt, sicut superius unum illud quod dictum est, posuerunt. Nam cum habeat prior sententia, Posuerunt morticina servorum tuorum escas volatilibus cæli (v. 1.): hoc verbum posterior non habet, ubi dictum est, Carnes sanctorum tuorum bestiis terræ: sed subauditur utique quod habet superior, posuerunt. Ira porro et zelus Dei, non sunt perturbationes Dei (Ira et zelus Dei.); sicut nonnulli Scripturas quas non intelligunt, *arguunt (* Manichæi): sed nomine iræ intelligitur vindicta iniquitatis, nomine zeli exactio castitatis; ne anima legem Domini sui contemnat, et a Deo suo fornicando dispereat. Hæc ergo ipso (*b*) effectu in hominum afflictione sunt turbulenta; in Dei autem dispositione tranquilla sunt, cui dictum est, Tu autem Domine virtutum cum tranquillitate judicas (Sap. 12. 18.). Satis autem his ostenditur verbis, propter peccata hominibus, licet fidelibus, has fieri tribulationes: quamvis hinc florescat Martyrum gloria merito patientiæ, et pie (*c*) sustentato in flagello Domini moderamine disciplinæ. Hoc Machabæi inter sæva tormenta (2. Mach. 7. 1. 2. etc.), hoc tres viri inter innoxias flammas (Dan. 3. 21.), hoc Prophetæ sancti in captivitate testantur. Quamvis enim paternam correptionem fortissime et piissime perferant: non tamen tacent hæc accidere meritis peccatorum. Horum enim vox est et in Psalmis, Emendans emendavit me Dominus, et morti non tradidit me (Psal. 117. 18.). Flagellat enim omnem filium, quem recipit. Et quis est filius cui non det disciplinam pater ejus? (Hebr. 12. 6.)

v. 6. 9. Quod vero adjungit, *Effunde iram tuam in gentes quæ te non noverunt, et in regna quæ non*

(a) Nonnulli probæ notæ MSS. *Domini cumulata*.
(b) Sic meliores MSS. At editi, *affectu*.
(c) Plures probæ notæ MSS. *sustentato flagello Domini*: omissa particula, in.

invocaverunt nomen tuum: etiam ista prophetatio est, non optatio. Non malevolentiæ voto ista dicuntur, sed spiritu prævisa prædicuntur: sicut de Juda traditore, quæ mala illi fuerant pro suis meritis eventura, ita prophetata sunt, quasi optata sint. Quemadmodum enim Propheta non imperat Christo, quamvis modo imperativo pronun- [Psal. 41. 4. et 5.] tiet quod dicit, Accingere gladium tuum circa femur potentissime; specie tua et pulcritudine tua, » et intende, et prospere procede, et regna: ita non optat, sed prophetat qui dicit. *Effunde iram tuam in gentes quæ te non noverunt.* Quod more suo repetit, dicens, *Et in regna quæ non invocaverunt nomen tuum.* Nam gentes per regna repetitæ sunt: et quod eum non noverunt, per hoc repetitum est, quod non invocaverunt nomen ejus. Quomodo ergo intelligendum est, quod ait [Lucæ 12. 47. et 48.] Dominus in Evangelio, Servus qui nescit voluntatem domini sui, et facit digna plagis, vapula- » bit paucis; servus autem qui scit voluntatem » domini sui, et facit digna plagis, vapulabit mul- » tis: si major ira Dei est in gentes, quæ Dominum non cognoverunt? In eo quippe, quod ait, *Effunde iram tuam*, satis hoc verbo indicavit, [v. 12.] quam multam iram voluerit intelligi. Unde postea dicit, Redde vicinis nostris septies tantum. An quia multum interest inter servos, qui licet nesciant voluntatem Domini sui, tamen invocant nomen ejus, et alienos a familia tanti patris-familias, qui sic ignorant Deum, ut nec invocent Deum? Invocant enim pro eo vel simulacra, vel dæmonia, vel quamlibet creaturam; non Creatorem, qui est benedictus in sæcula. Neque enim istos, de quibus hoc prophetat, ita nescientes significat Domini sui voluntatem, ut tamen ipsum Dominum timeant; sed ita ipsum Dominum nescientes, ut nec invocent eum, et inimici nominis ejus exsistant. Multum ergo distat inter servos voluntatem domini sui nescientes, et tamen in familia ejus atque in domo viventes, et inimicos non solum ipsum dominum scire nolentes, a sed et non ejus nomen invocantes, atque (*a*) in servis insuper oppugnantes.

[v. 7.] 10. Denique sequitur, *Quia comederunt Jacob, et locum ejus desolaverunt.* Jacob quippe figuram gestavit Ecclesiæ, sicut Esau veteris sy- [Gen. 25. 23.] nagogæ. Unde dictum est, Et major serviet minori. Potest in hoc nomine intelligi ea, de qua loquebamur, hereditas Dei, in quam invadendam atque vastandam post resurrectionem et adscensionem Domini Gentes persequendo venerunt. Sed *locum Jacob* quomodo intueamur, intelligendum est. Magis enim locus Jacob illa civitas putari potest, in qua erat et templum, quo universam illam gentem sacrificandi et adorandi caussa et Pascha celebrandi, Dominus præceperat convenire. Nam si Christianorum conven- b tus (*b*) inhibitos atque compressos a persecutoribus Propheta vellet intelligi, loca desolata videretur dicere debuisse, non locum. Se possu- A mus accipere pro numero plurali, numerum singularem positum, sicut vestem pro vestibus, militem pro militibus, pecus pro pecoribus: multa enim hujusmodi moris est dici, nec solum vulgo loquentium, verum etiam disertissimorum auctorum eloquentiæ. Nec ab ipsa divina Scriptura hoc genus locutionis alienum est. Posuit enim [Psal. 77. 45.] et ipsa ranam pro ranis, locustam pro locustis, et innumerabilia talia. Quod vero dictum est, *Comederunt Jacob*, hoc bene intelligitur, quod multos in suum malignum corpus, hoc est, in suam societatem terrendo transire coegerunt.

11. Meminit sane, quamvis illis pro merito pessimæ voluntatis ex ira Dei digna reddenda sint, non tamen eos aliquid adversus hereditatem ejus valere potuisse, nisi eam voluisset ipse pro B peccatis ejus flagellando emendare. Unde sub- [v. 8.] jungit, *Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum.* Non ait præteritarum, quæ possent esse etiam recentiores; sed *antiquarum*, hoc est, a parentibus venientium. Talibus quippe iniquitatibus damnatio, non correptio debetur. *Cito anticipent nos misericordiæ tuæ.* Anticipent uti- [Jacobi 2. 13.] que ad judicium tuum. Superexaltat enim misericordia (*c*) in judicio. Judicium autem sine mi- c sericordia, sed ei qui non fecit misericordiam. Quod autem adjungit, *Quia pauperes facti sumus nimis:* ad hoc vult intelligi anticipare nos misericordias Dei, ut nostra paupertas, id est, infirmitas, eo miserante adjuvetur ad ejus præcepta facienda, ne ad judicium ejus damnandi veniamus.

C 12. Ideo sequitur, *Adjuva nos Deus salutaris noster.* Hoc verbo quod ait, *Salutaris noster*, [v. 9.] satis exponit quam voluerit paupertatem intelligi in eo quod dixerat, *Quoniam pauperes facti sumus nimis.* Ipsa est quippe infirmitas, cui Salutaris est necessarius. Cum vero adjuvari nos vult, nec ingratus est gratiæ, nec tollit liberum arbitrium. Qui enim adjuvatur, etiam per seipsum aliquid agit. Addidit etiam, *Propter gloriam nominis tui Domine libera nos:* ut qui gloriatur, non in seipso, sed in Domino glorietur. [I. Cor. 1. 31.] *Et propitius esto*, inquit, *peccatis nostris propter nomen tuum:* non propter nos. Nam quid aliud merentur peccata nostra, quam debita et digna supplicia? Sed *propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum.* Sic ergo nos liberas, id D est, eruis a malis, cum et adjuvas nos ad faciendam justitiam, et propitius es peccatis nostris, sine quibus in hac vita non sumus. Quoniam [Psal. 142. 2.] non justificabitur in conspectu tuo omnis vi- [I. Johan. 3. 4.] vens. Peccatum autem iniquitas est. Et si iniqui- [Psal. 129. 3.] tates observaveris, quis sustinebit?

[v. 10.] 13. Quod autem adjungit, *Nequando dicant in Gentibus, Ubi est Deus eorum?* Magis pro ipsis Gentibus est accipiendum. Male enim pereunt qui de Deo vero desperaverint, putantes eum vel non esse, vel suos non adjuvare, nec eis esse propitium. Illud vero quod sequitur, *Et*

(a) Sic MSS. At editi, *atque servos.*
(b) Lov. *inhabitatos.* At Er. et MSS. *inhibitos*, vel *inhabitos.*
(c) Plures MSS. *misericordia judicium.*

innotescat in nationibus coram oculis nostris vindicta sanguinis servorum tuorum qui effusus est: vel sic intelligitur, cum credunt in verum Deum, qui persequebantur ejus hæreditatem; quia et ipsa vindicta est, qua perimitur sæva iniquitas eorum gladio verbi Dei, de quo dictum est, Accingere gladium tuum: vel cum perseverantes inimici in fine puniuntur. Nam mala corporalia quæ in hoc sæculo patiuntur, communia possunt habere cum bonis. Est et aliud vindictæ genus, quo Ecclesiæ dilatationem et fecunditatem in hoc sæculo post tantas persecutiones, quibus eam omnino perituram putabant, peccator et incredulus et inimicus videt et irascitur, dentibus suis frendet et tabescet. Quis enim negare audeat hanc etiam esse gravissimam pœnam? Sed nescio utrum satis eleganter accipiatur quod ait, *ante oculos nostros*, si hoc pœnæ genus intelligamus quod in intimis cordis agitur, et torquet etiam illos qui nobis adulanter arrident, nec a nobis videri potest quid in homine interiore patiantur. Illud autem quod sive eis credentibus iniquitas eorum interimitur, sive in malignitate perseverantibus supplicium novissimum redditur; sine scrupulo quæstionis intelligitur dictum, *Innotescat ante oculos nostros vindicta in nationibus.*

Psal. 44. 4.

Psal. 111. 10.

14. Et hæc quidem, ut diximus, prophetatio est, non optatio: sed propter illud quod scriptum est in Apocalypsi, sub ara Dei Martyres ad Deum clamare et dicere, Quo usque Domine non (*a*) vindicas sanguinem nostrum, non est prætereundum quemadmodum accipi oporteat; ne propter exsaturandum odium credantur sancti desiderare vindictam, quod ab eorum perfectione longe abest: et tamen scriptum est, Lætabitur justus, cum viderit vindictam impiorum, manus suas lavabit in sanguine peccatoris. Et Apostolus ait, Non vos ipsos vindicantes carissimi, sed date locum iræ: scriptum est enim, Mihi vindictam, et ego retribuam, dicit Dominus. Nec ipse itaque præcipit ut nolint vindicari, sed ut non se ipsi vindicantes dent locum iræ Dei, qui dixit, Mihi vindictam, et ego retribuam. Et Dominus in Evangelio viduam proponit in similitudinem, quæ vindicari desiderans, judicem interpellabat injustum, qui eam tandem aliquando non justitia ductus, sed tædio victus audivit: hoc autem Dominus proposuit, ut ostenderet multo magis Deum justum cito facturum judicium electorum suorum, qui ad eum clamant die ac nocte. Inde est et ille sub ara Dei Martyrum clamor, ut Dei judicio vindicentur. Ubi est ergo illud, Diligite inimicos vestros, benefacite eis qui vos oderunt, et orate pro eis qui vos persequuntur? Ubi est et illud, Non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto: et Nulli malum pro malo reddentes? Si enim malum pro malo non est cuiquam reddendum; non solum factum malum pro facto malo, sed nec votum malum reddendum est pro facto vel voto malo. Reddit autem votum malum, qui etiamsi non ipse vindicat, tamen ut ejus inimicum Deus puniat, exspectat atque optat. Quapropter cum et homo justus et homo malus de inimicis suis velint a Domino vindicari, unde discernentur, nisi quia justus et magis cupit inimicum suum corrigi, quam puniri; et cum in eum videt a Domino vindicari, non ejus delectatur pœna, quia non eum odit; sed divina justitia, quia Deum diligit. Denique si in hoc sæculo in eum vindicatur, vel pro illo etiam lætatur, si corrigitur; vel certe pro aliis, ut eum timeant imitari. Ipse quoque fit melior, non supplicio illius odia sua pascendo, sed errata emendando. Ac per hoc de benevolentia, non de malitia est quod lætatur justus, cum videt vindictam, et manus suas lavat, id est, opera mundiora efficit in sanguine, hoc est, in exitio peccatoris, sumens inde non mali alieni gaudium, sed divinæ admonitionis exemplum. Si autem in futuro sæculo ultimo Dei judicio vindicatur, hoc ei placet quod Deo; ne bene sit malis, ne piorum præmiis etiam impii perfruantur: quod utique injustum est, et a regula veritatis, quam justus diligit, alienum. Cum enim nos ad diligendos inimicos Dominus hortaretur, exemplum proposuit Patris nostri qui in cælis est, qui facit solem suum oriri super bonos et malos, et pluit super justos et injustos: numquid tamen ideo vel temporalibus correptionibus non emendat, vel pertinaciter duros in fine non damnat? Sic ergo inimicus diligatur, ut non displiceat Domini justitia qua punitur; et sic placeat justitia qua punitur, ut non de malo ejus, sed de bono judice gaudeatur. Malevolus vero animus contristatur, si ejus inimicus correctus evaserit pœnam: et cum puniri eum videt, vindicari se ita gaudet, ut non justitia Dei, quem non diligit; sed illius, quem odit, miseria delectetur: et cum Deo dimittit judicium, ut plus noceat Deus, quam ipse nocere posset, exoptat: et cum dat cibum inimico esurienti, potumque sitienti, malitiose sapit quod scriptum est, Hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput ejus. Agit enim ut amplius aggravet, et ei excitet indignationem Dei, quam carbonibus ignis significari putat; non intelligens illum ignem esse (*b*) pœnitentiæ urentem dolorem, quo usque caput erectum superbia beneficiis inimici ad humilitatem salubrem deponitur, et in bono illius hujus malum vincitur. Unde Apostolus vigilanter adjunxit, Noli vinci a malo, sed vince in bono malum. Quomodo autem potest vincere in bono malum in superficie bonus, et in (*c*) Alto malus; qui opere parcit, et corde sævit; manu mitis, voluntate crudelis? Sic ergo specie poscentis in hoc Psalmo futura in impios vindicta prophetatur, ut intelligamus sanctos homines Dei suos inimicos dilexisse, nec cuiquam voluisse nisi bonum, quod est pietas in hoc sæculo, æternitas in futuro: in pœnis au-

Apoc. 6. 10. — Psal. 57. 11. — Rom. 12. 19. — Deut. 32. 35. — Lucæ 18. 3. — Apoc. 6. 9. — Matt. 5. 44. — 1. Pet. 3. 9. — Rom. 12. 17. — Matt. 5. 45. — Rom. 12. 20. — Ibidem 21.

(*a*) Aliquot MSS. *non judicas et vindicas.*

(*b*) Editi: *pœnitentiæ urentem dolore:* At aliquot MSS. *dolorem.*

(*c*) Sic MSS. At editi, *in abdito.*

lem malorum, non malis eorum, sed Dei bonis judiciis fuisse delectatos; et ubicumque in Scripturis sanctis leguntur in homines odia eorum, odia fuisse vitiorum, quæ ipse etiam unusquisque hominum oderit oportet in se, si diligit se.

v. 11. 15. Jam vero quod sequitur, *Intret ante conspectum tuum*, vel sicut alii codices habent, *in conspectu tuo gemitus compeditorum*: non facile quisquam reperit conjectos in compedes a persecutoribus sanctos; et si accidit in tam magna atque multiplici varietate pœnarum, tam raro accidit, ut non sit credendum hoc in isto versu quod commemoraret potissimum elegisse Prophetam. Sed nimirum compedes sunt infirmitas, et corruptibilitas corporis, quæ aggravant animam. Per ejus enim fragilitatem, velut quorumdam dolorum molestiarumque materiam, ad impietatem poterat compellere persecutor.
Philip. 1. 23. Ab his compedibus concupiscebat dissolvi Apostolus, et esse cum Christo; manere autem in carne necessarium propter illos, quibus Evange-
1. Cor. 15. 53. lium ministrabat. Donec ergo corruptibile hoc induat incorruptionem, et mortale hoc induat immortalitatem, velut compedibus caro infirma
2. Cor. 5. 4. promtum impedit spiritum. Has ergo compedes non sentiunt, nisi qui in semetipsis ingemiscunt gravati, habitaculum quod de cælo est superindui cupientes: quia et mors horrori est, et mœrori vita mortalis. Pro his Propheta gementibus ingemit, ut intret in conspectu Dei gemitus eorum. Possunt et illi intelligi compediti, qui præceptis sapientiæ colligati sunt, quæ patienter sustentata in ornamenta vertuntur: unde scriptum est, Injice pedem tuum in compedes ejus.
Eccli. 6. 25. *Secundum magnitudinem*, inquit, *brachii tui*, *recipe in adoptionem filios mortificatorum*: vel,
a sicut in aliis codicibus legitur, posside filios (*a*) *morte punitorum*. Ubi satis mihi videtur ostendisse Scriptura, quis fuerit gemitus compeditorum, qui pro nomine Christi persecutiones gravissimas pertulerunt, quæ in isto Psalmo apertissime prophetantur. In diversis enim passionibus constituti orabant pro Ecclesia, ne infructuosus esset posteris sanguis illorum; ut Dominica seges, unde inimici eam putabant perituram, inde feracius pullularet. *Filios* quippe *mortificatorum* dicit, qui non solum non sunt territi præcedentium passionibus, sed in eum pro cujus nomine passos eos noverant, exhortante illorum gloria ad imitandum accensi, copiosissimis agminibus crediderunt. Ideo dixit, *Secundum magnitudinem brachii tui*. Res enim tam magna secuta est in populis Christianis, ut eam qui se aliquid persequendo proficere putabant, nullo modo crederent secuturam.

v. 12. 16. *Redde*, inquit, *vicinis nostris septies tantum in sinus eorum*. Non mala optat, sed justa
b prænuntiat (*b*), et ventura prophetat. Septenario autem numero, id est, septupla retributione perfectionem pœnæ vult intelligi; quia isto numero plenitudo significari solet. Unde et illud Marci 10. 30.
est in bonis, (*c*) Accipiet in hoc sæculo septies tantum: quod positum est pro omnibus. Quasi nihil habentes, et omnia possidentes. 2. Cor. 6. 10.
Vicinos dicit, quia inter illos habitat Ecclesia usque in diem separationis: non enim modo fit discessio corporalis. *In sinus eorum* dicit, utique nunc in occultis; ut vindicta quæ in hac vita agitur in occulto, post innotescat in nationibus ante oculos nostros. Homo namque cum datur in reprobum sensum, in interiore sinu accipit suppliciorum meritum futurorum. *Opprobrium eorum, quod exprobraverunt tibi, Domine.* Hoc eis redde septuplum in sinus eorum, id est, pro isto opprobrio eos in occultis eorum plenissime reproba. Ibi enim exprobaverunt nomen tuum, te arbitrantes in servis tuis delere de terra.

17. *Nos autem populus tuus*: generaliter accipiendum de omni genere piorum et verorum v. 13.
Christianorum. *Nos* ergo quos perdere se posse putaverunt *populus tuus, et oves gregis tui*: ut qui gloriatur, in Domino glorietur, *confitebimur* 1. Cor. 1. 31.
tibi in sæculum. Alii autem codices habent, *confitebimur tibi in æternum*. Ex ambiguo Græco facta est ista diversitas. Quod enim habet Græcus εἰς τὸν αἰῶνα et *in æternum* et *in sæculum* interpretari potest: sed pro loco intelligendum quid melius interpretandum sit. Sensus ergo hujus loci magis mihi videtur ostendere, *in sæculum* dici oportere, id est, usque in finem sæculi. Sequens autem versus more Scripturarum, maximeque Psalmorum, repetitio superioris est ordine commutato, prius habens quod ibi est posterius, et posterius quod ibi est prius. Nam quod ibi dictum est, *confitebimur tibi*, pro ipso hic dictum est, *annuntiabimus laudem tuam*. Quod itaque ibi dictum est *in sæculum*; pro ipso hic dictum est, *in generationem et generationem*. Ista quippe generationis repetitio perpetuitatem significat: sive, ut nonnulli intelligunt, quia duæ sunt generationes, vetus et nova. Sed in hoc fit sæculo utraque. Quoniam qui non renatus fuerit Johan. 3. 5.
ex aqua et Spiritu, non intrabit in regnum cælorum. Deinde quia in isto sæculo annuntiatur laus Dei, nam in futuro sæculo eum videbimus cum sicuti est, cui deinceps annuntietur, non 1. Johan. 3. 2.
erit. *Nos ergo populus tuus, et oves gregis tui*, quas persequendo illi crediderunt se posse consumere: *confitebimur tibi in sæculum*, permanente utique Ecclesia usque in finem, quam illi delere conati sunt: *in generationem et generationem annuntiabimus laudem tuam*; quæ laus ut taceretur, nos finire conati sunt. Multis autem jam locis sanctarum Scripturarum insinuavimus confessionem etiam pro laude poni: sicuti est illud, Hæc dicetis in confessione, Opera Domini Eccli. 39. 39.
universa quoniam bona valde. Maximeque illud quod ait ipse Salvator, qui nullum habebat omnino peccatum, quod pœnitendo confiteretur: Confiteor tibi, Pater Domine cæli et terræ, quia ab- Matt. 11. 25.

(a) Omnes nostri MSS. *mortificatorum*.
(b) Editi: *et futura prophetat*. Plerique MSS. *et vera*. Quidam: *et ventura*.

(c) Sic meliores MSS. At editi, *in bonis accipiendum. Et in hoc* etc

scondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis. Hoc dixi, ut apertius intelligatur, id esse repetitum in eo quod dictum est, *annuntiabimus laudem tuam;* quod superius dictum erat *confitebimur tibi*.

IN PSALMUM LXXIX.

* ENARRATIO.

* Sermo ad populum habitus post expositum Psalmum 73, de quo infra n. 10.

1. Non (*a*) adeo multa sunt in hoc Psalmo, in quibus sermo noster patiatur difficultatem, vel intentio auditorum intelligendi impedimentum. Proinde adjuvante Domino, cum affectu audiendi et videndi jam quæ prophetata et prædicta sunt, tamquam eruditi in schola Christi, currere debemus quæ plana sunt: ut si forte obscura exigunt officium interpretandi, ea quæ plana sunt legendi officium a me debeant flagitare. Cantatur hic de adventu Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, et de vinea ejus. Sed cantat ille Asaph, quantum apparet, illuminatus atque correctus, cujus nomine nostis significari
v. 1. synagogam. Denique titulus Psalmi est; *In finem*
Rom. 10. 4. *pro his qui immutabuntur*: utique in melius. Quoniam Christus finis Legis ideo venit, ut immutet in melius. Et addit, *testimonium* (*b*) *ipsi Asaph*. Bonum testimonium veritatis. Denique hoc testimonium et Christum et vineam confitetur; hoc est, caput et corpus, regem et plebem, pastorem et gregem, et totum omnium Scripturarum mysterium Christum et Ecclesiam. Concludit autem
Psal. 77. titulus Psalmi, *pro Assyriis*. Assyrii interpretantur, dirigentes. Jam ergo non sit generatio quæ cor non direxit suum, sed generatio jam dirigens. Ergo audiamus quid dicat in hoc testimonio.

v. 2. 2. *Qui pascis Israel intende*. Quid est, *Qui pascis Israel intende, qui deducis velut oves Joseph?* Invocatur ut veniat, exspectatur ut veniat, desideratur ut veniat. Ergo dirigentes inveniat: *Qui deducis*, inquit, *velut oves Joseph:* ipsum Joseph velut oves. Ipse Joseph oves sunt, et ipse Joseph ovis est. Audito Joseph, quamquam et interpretatio ejus nominis multum juvet; signifi-
Johan. 12. 25. cat enim augmentum, et ideo utique venit ille, ut mortificatum granum multipliciter surgeret, hoc est augeretur populus Dei: tamen ex eo quod
Gen. 37. 28. jam nostis contigisse Joseph, veniat in mentem
Gen. 41. 40. a fratribus venditus, veniat a suis exhonoratus, apud alienigenas exaltatus; et intelligetis in cujus grege esse debeamus, simul cum illis qui jam
Matt. 21. 42. Psal. 117. 22. dirigunt cor suum, ut lapis reprobatus ab ædificantibus fiat in caput anguli, tenens duos parietes de diverso venientes, sed in angulo concordantes. *Qui sedes super Cherubim*. Cherubim sedes est gloriæ Dei, et interpretatur plenitudo scientiæ. Ibi sedet Deus in plenitudine scientiæ. Licet intelligamus Cherubim sublimes esse cælorum potestates atque virtutes: tamen si vis, eris Cherubim. Si enim Cherubim sedes est Dei, audi quid dicat Scriptura: Anima justi, sedes est sapientiæ. Quomodo, inquis, ero plenitudo scien- Sap. 7.
tiæ? quis hoc implet? Habes unde impleas: Plenitudo Legis caritas. Noli per multa ire atque Rom. 13. 10.
distendi. Terret te ramorum diffusio: radicem tene, et de magnitudine arboris noli cogitare. Sit in te caritas, et necesse est plenitudo scientiæ consequatur. Quid enim nescit qui caritatem scit? Quando quidem dictum est, Deus caritas est. 1. Johan. 4. 8.

3. *Qui sedes super Cherubim, appare*. Ideo enim erravimus, quia non apparebas. *Coram Ephræm et Benjamin et Manasse*. Appare, inquam, v. 3.
coram gente Judæorum, coram populo Israel. Ibi enim Ephræm, ibi Manasses, ibi Benjamin. Sed interpretationem videamus: Ephræm fructificatio, Benjamin filius dexteræ, Manasses oblitus. Appare enim coram fructificato, coram filio dexteræ; appare coram oblito, ut jam non sit oblitus, sed venias illi in mentem qui liberasti. Si enim Gentes commemorabuntur, et converten- Psal. 21. 28.
tur ad Dominum universæ fines terræ: populus ipse de Abraham veniens, non habuit parietem suum qui gaudeat in angulo, cum scriptum sit, Reliquiæ salvæ fient? *Excita potentiam tuam*. Rom. 9. 27.
Nam infirmus eras, quando dicebatur, Si filius Matth. 27. 40.
Dei est, descendat de cruce. Nihil valere videbaris: prævaluit super te persecutor: et demonstrasti hoc antea; quia et Jacob ipse prævaluit in lucta, homo Angelo. Quando, nisi vellet Angelus? et prævaluit homo, et victus est Angelus; et victor homo tenet Angelum, et dicit, Non di- Gen. 32. 26.
mittam te, nisi benedixeris me. Magnum sacramentum. Et stat victus, et benedicit victorem. Victus, quia voluit; carne infirmus, majestate fortis. Et benedixit, Vocaberis, inquit, Israel. Ibidem 28.
Tetigit tamen et femoris latitudinem, et aruit, eumdemque hominem unum fecit et benedictum et claudum. Vides claudicasse populum Judæorum: vide ibi et benedictum genus Apostolorum. *Excita* ergo *potentiam tuam*. Quamdiu videris 1. Cor. 13. 4.
infirmus? Crucifixus ex infirmitate, resurge in virtute: *Excita potentiam tuam, et veni, ut salvos facias nos*.

4. *Deus converte nos*. Aversi enim sumus a te, v. 4.
et nisi tu convertas, non convertemur. *Et illumina faciem tuam, et salvi erimus*. Numquid ille obscuram habet faciem? Non habet obscuram faciem, sed (*c*) apposuit ei nubem carnis, et tamquam velum infirmitatis, et non est putatus ipse cum penderet in ligno, agnoscendus cum sederet in cælo. Nam ita factum est. Præsentem in terra Christum et miracula facientem non agnovit Asaph, mortuum tamen postea quam resurrexit et adscendit in cælum, agnovit, compunctus est, dixerit et de illo totum hoc testimonium, quod modo agnoscimus in hoc Psalmo. *Illumina faciem tuam, et salvi erimus*. Obtexisti faciem tuam, et ægrotavimus: illumina illam, et salvi erimus.

5. *Domine Deus virtutum usque quo irasceris* v. 5.

(*a*) Plerique et Meliores MSS. *Non adeo sunt in hoc Psalmo*: omisso *multa*.

(*b*) Editi, *ipsius Asaph*. Melius MSS. *ipsi*: juxta LXX.

(*c*) Sic MSS. At editi, *opposuit*.

in orationem servi tui? Jam servi tui. Irasceba-
ris in orationem inimici tui? Convertisti nos, a-
gnovimus, et adhuc irasceris in orationem servi
Eccli 2. 1. tui? Ita plane irasceris, ut pater corrigens, non
» ut judex damnans. Ita plane irasceris, quia scri-
» ptum est, Fili accedens ad servitutem Dei, sta
» in justitia et timore, et præpara animam tuam
ad tentationem. Ne putes jam transisse iram Dei,
quia conversus es; transiit, sed ne damnet in æ-
ternum. Flagellat autem, non parcit: quia flagel-
Hebr. 12. 6. lat omnem filium quem recipit. Si flagellari de-
trectas, recipi quare desideras? Flagellat omnem
filium quem recipit. Flagellat omnem, qui et u-
nico non pepercit. Sed tamen *quamdiu irasceris*
in orationem servi tui? non jam inimici tui: sed,
irasceris in orationem servi tui. Quamdiu?
v. 6. 6. Sequitur: *Cibabis nos pane lacrymarum, et*
potabis nos in lacrymis in mensura. Quid est,
1.Cor.10.13. *in mensura?* Apostolum audi: Fidelis Deus qui non
» vos permittit tentari, supra quam potestis ferre.
Ipsa est mensura, pro viribus tuis: ipsa est men-
sura, ut erudiaris, non ut opprimaris.
v. 7. 7. *Posuisti nos in contradictionem vicinis no-*
stris. Plane factum est, nam de Asaph electi sunt
qui irent ad Gentes, et prædicarent Christum, et
diceretur eis, Quis est iste novorum dæmonio-
Act. 17. 18. rum annuntiator? *Posuisti nos in contradictio-*
nem vicinis nostris. Eum enim prædicabant cui
contradicebatur. Quem prædicabant? Mortuum
resurrexisse Christum. Quis hoc audiat? quis hoc
noverit? Nova res. Sed signa consequebantur, et
incredibili rei fidem miracula faciebant. Contra-
dicebatur, sed contradictor vincebatur, et ex
contradictore fidelis efficiebatur. Ibi tamen ma-
gna flamma: ibi Martyres cibati de pane lacry-
marum et potati in lacrymis, sed in mensura,
non amplius quam poterant ferre; ut post men-
suram lacrymarum sequeretur corona gaudio-
rum. *Et inimici nostri subsannaverunt nos*. Et
ubi sunt qui subsannaverunt? Diu dictum est,
Qui sunt isti colentes mortuum, adorantes cru-
cifixum? diu dictum est, Ubi est nasus subsan-
nantium? Nonne nunc qui reprehendunt, in ca-
vernas fugiunt, ne videantur? *Et inimici nostri*
subsannaverunt nos.
v. 8. 8. Sed videtis quid sequitur: *Domine Deus*
virtutum converte nos, et ostende faciem tuam,
v. 9. *et salvi erimus*. * *Vineam ex Ægypto transtuli-*
sti, ejecisti gentes, et plantasti eam. Novimus,
factum est. Quot gentes ejectæ sunt? Amorræi,
Cethæi, Jebusæi, Gergesæi, et Evæi: quibus ex-
pulsis et victis, introductus est populus ex Æ-
gypto liberatus in terram promissionis. Unde vi-
nea ejecta sit, et ubi plantata sit, audivimus. Vi-
deamus quid deinde factum est, quomodo credi-
derit, quantum creverit, quid occupaverit. *Vi-*
neam ex Ægypto transtulisti, ejecisti gentes, et
plantasti eam.
v. 10. 9. *Viam fecisti in conspectu ejus, et plantasti*

A *radices ejus, et implevit terram*. Numquid im-
pleret terram, nisi via fieret in conspectu ejus?
Quæ via facta est in conspectu ejus? Ego sum, Johan. 14 6.
inquit, via, veritas et vita. Merito implevit ter-
ram. Hoc dictum est modo de vinea ista, quod
perfectum est usque in finem. Verumtamen quid v. 11.
prius? *Operuit montes umbra ejus, et arbusta e-*
jus cedros Dei. Extendisti palmites ejus usque v. 12.
ad mare, et usque ad flumen propagines ejus.
Hoc desiderat officium expositoris, non sufficit
lectoris et laudatoris: adjuvate me intendendo;
solet enim vineæ hujus commemoratio in hoc
Psalmo caliginem facere minus intentis. Etenim
magnitudo vineæ hujus jam a nobis explicata
est; (*a*) et unde facta est, et unde facta sit ma- a
B gna, prædictum est. *Viam fecisti in conspectu*
ejus, et plantasti radices ejus, et implevit ter-
ram: hoc de perfectione ipsius dictum est. Sed
tamen prima gens Judæa fuit ista vinea, Gens
autem Judæa usque ad mare, et usque ad flumen
regnavit. Usque ad mare: apparet in Scriptura Num. 34 3.
quod mare ibi vicinum sit. Et usque ad flumen
Jordanem. Trans Jordanem enim aliquid Judæo-
rum collocatum est, (*b*) intra Jordanem autem b
tota gens. Ergo *usque ad mare, et usque ad flu-*
men regnum Judæorum, regnum Israel: non au- Psal. 71. 8.
tem a mari usque ad mare, et a flumine usque
ad terminos orbis terræ; illa jam perfectio vi-
neæ est, de qua hic prædixit, *Viam fecisti in con-*
spectu ejus, et plantasti radices ejus, et implevit
terram. Cum tibi ergo prædixisset perfectionem,
C rediit ad initium, de quo initio sit facta perfe-
ctio. Initium vis audire? *Usque ad mare et usque*
ad flumen. Finem vis audire? Dominabitur a ma-
ri usque ad mare, et a flumine usque ad termi-
nos orbis terræ: hoc est, *implevit terram*. Vi- Psal. 71. 8.
deamus ergo testimonium Asaph, quid factum
est primæ vineæ, quid est exspectandum secun-
dæ vineæ, immo eidem vineæ. Ipsa est enim,
non enim altera est. Inde Christus salus ex Ju- Johan. 4 22.
dæis, inde Apostoli, inde primi credentes, et pre- Act. 2. 45. et 4. 35.
tia rerum suarum ante pedes Apostolorum po-
nentes, inde omnia hæc. Et si aliqui ex ramis
fracti sunt, propter incredulitatem fracti sunt:
tu autem populus Gentium fide sta: noli altum Rom. 11 20.
sapere, sed time. Nam si Deus naturalibus ramis » etc.
non pepercit, neque tibi parcet. Si autem altum »
D sapis, non tu radicem portas, sed radix te. Quid »
ergo, vinea ante cujus conspectum facta est via, (*c*) c
ut impleret terram, primo ubi fuit? *Operuit mon-*
tes umbra ejus. Qui sunt montes? Prophetæ.
Quare operuit illos umbra ejus? quia obscure
locuti sunt quæ futura annuntiata sunt. Audis
a Prophetis, Observa sabbatum, Octavo die cir-
cumcide infantem, Offer sacrificium arietis, vi-
tuli, hirci. Noli moveri, umbra ejus est coope-
riens montes Dei, veniet post umbram manife-
statio. *Et arbusta ejus cedros Dei*, id est, coo-
peruit cedros Dei, altissimas, (*d*) sed Dei. Sunt d

(a) Isthæc verba, *et unde facta est*, absunt a non-
nullis MSS.
(b) Er. et MSS. *infra Jordanem*.
(c) Sic aliquot MSS. At editi, *Quid ergo vinea ante*
cujus conspectum facta est via? Facta est ut impleret ter-
ram. Primo etc.
(d) Sic omnes prope MSS. At editi, *sedes Dei*.

enim cedri significantes superbos evertendos. Cedros Libani, altitudines mundi (*a*) operuit crescendo vinea ista, et montes Dei, omnes sanctos Prophetas, Patriarchas.

10. Sed quo usque *extendisti palmites ejus?*
v. 13. *Usque ad mare et usque ad flumen propagines ejus.* Inde quid? *Ut quid destruxisti maceriam ejus?* Jam videtis eversam illam gentem Judæo-
Psal. 73. 6. rum: jam ex alio Psalmo audistis, In dolabro et fractorio dejecerunt eam. Quando fieret, nisi ejus maceria destrueretur? Quæ est maceria ejus? Munitio ejus. Exstitit enim superba adversus
Matth. 21. 33, etc. plantatorem suum. Servos ad se missos et petentes mercedem coloni flagellaverunt, ceciderunt, occiderunt: venit et unicus Filius, dixe-
» runt, Hic est heres, venite occidamus eum, et nostra erit hæreditas: occiderunt, et extra vineam projecerunt. Projectus, magis possedit unde projectus est. Sic enim ei minatur per Isaiam,
Isai. 5. 2. » Destruam maceriam ejus. Quare? Exspectavi enim ut faceret uvam, fecit autem spinas. Exspectavi inde fructum, et inveni peccatum. Quid ergo quæris, o Asaph, *Ut quid destruxisti maceriam ejus?* Tu enim nescis quare? Exspectavit ut faceret judicium, et fecit iniquitatem. Non erat destruenda maceria ejus? Et venerunt Gentes, destructa maceria, invasa est vinea, ac deletum regnum Judæorum. Hoc primo plangit, sed non sine spe. De directione enim cordis jam
v. 1. loquitur, id est, pro Assyriis, pro dirigentibus Psalmus est. *Ut quid destruxisti maceriam ejus: et vindemiant eam omnes transeuntes?* Quid est, *omnes transeuntes?* Temporaliter dominantes.
v. 14. 11. *Devastavit eam aper de silva.* Aprum de silva quid intelligimus? Judæis porcus adversus est, et in porco ponunt tamquam immunditiam Gentium. A Gentibus autem eversa est gens Judæa: sed rex ille qui evertit, non tantum porcus immundus, sed etiam aper fuit. Quid enim aper, nisi porcus sævus, porcus superbus? *Aper de silva vastavit eam. De silva*, de Gentibus. Etenim illa vinea erat, Gentes autem silvæ erant. Sed quando crediderunt Gentes, quid dictum est?
Psal. 95. 12. Tunc exsultabunt omnia ligna silvarum. *Devastavit eam aper de silva: et singularis ferus depastus est eam.* Quid est, *singularis ferus?* Ipse aper qui devastavit eam singularis ferus. Singularis, quia superbus. Hoc enim dicit omnis superbus, Ego sum, ego sum, et nemo.
v. 15. 12. Sed quo fructu hæc? *Deus virtutum convertere vero.* Quamvis hæc facta sint, *convertere vero. Respice de cœlo, et vide, et visita vineam*
v. 16. *istam.* * *Et perfice eam, quam plantavit dextera*
Gen. 12. 18. *tua.* Non aliam institue, sed hanc perfice. Ipsum est enim semen Abraham, ipsum est semen in quo benedicuntur omnes Gentes: ibi est radix, ubi portatur oleaster insertus. *Perfice vineam istam, quam plantavit dextera tua.* Sed ubi perficit? *Et super filium hominis, quem confirmasti tibi.* Quid evidentius? Quid adhuc exspectatis,

A ut vobis disputando exponamus, et non potius vobiscum admirando clamemus, *Perfice vineam istam, quam plantavit dextera tua, et super filium hominis* eam perfice? Quem filium hominis? *Quem confirmasti tibi.* Magnum firmamentum: ædifica quantum potes. Fundamentum enim aliud 1. Cor. 3. 11.
nemo potest ponere, præter quam quod positum »
est, quod est Christus Jesus. »

13. *Succensa igni et effossa ab increpatione* v. 17.
vultus tui peribunt. Quæ sunt succensa igni et effossa, quæ peribunt ab increpatione vultus ejus? Videamus et intelligamus, quæ sint igni succensa et effossa. Quid increpavit Christus? Peccata: ab increpatione vultus ejus peccata perierunt. Quare ergo peccata igni succensa et effossa? Omnia peccata duæ res faciunt in homi- Peccata omnia ex cupiditate aut ex timore.
B ne, cupiditas et timor. Cogitate, discutite, interrogate corda vestra, perscrutamini conscientias, 2. Sentent. dist. 42 Modi autem.
videte utrum possint esse peccata, nisi aut cupiendo, aut timendo. Proponitur præmium ut pecces, id est, quod te delectat, facis propter quod cupis. Sed forte non induceris donis: terreris minis, facis propter quod times. Corrumpere te vult aliquis ut dicas, verbi gratia, falsum testimonium. Innumerabilia sunt, sed planiora propono, de quibus cetera conjiciatis. Adtendisti tu Deum, et dixisti in animo tuo, Quid prodest, Matth. 16. 26.
homini, si totum mundum lucretur, animæ autem suæ detrimentum patiatur? Non adducor præmio, ut perdam animam meam pro lucro pecuniæ. Convertit ille se ad incutiendum metum; qui præmio corrumpere non valuit, incipit mi-
C nari damnum, expulsionem, cædes fortassis et mortem. Ibi jam, si cupiditas non valuit, forte timor valebit ut pecces. Porro autem si de Scripturis contra cupiditatem venit tibi in mentem, Quid prodest homini, si totum mundum lucretur, animæ autem suæ detrimentum patiatur: veniat etiam contra timorem in mentem, Nolite Matth. 10. 28.
timere eos, qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere. Quicumque te vult occidere, usque ad corpus ei licet, usque ad animam non licet. Anima tua non morietur, nisi tu eam volueris occidere. Perimat aliena iniquitas carnem tuam, dum servet veritas animam tuam. Si autem a veritate resilieris, quid tibi amplius facturus est inimicus, quam tu tibi ipse facis? Inimicus sæviens carnem potest occidere: tu autem
D dicendo falsum testimonium animam occidis. Audi Scripturam: Os quod mentitur, occidit ani- Sap. 1. 11.
mam. Itaque, Fratres mei, ad omne recte factum Amor et timor.
amor et timor ducit: ad omne peccatum amor et timor ducit. Ut facias bene, amas Deum, et times Deum: ut autem facias male, amas mundum, et times mundum. Hæc duo convertantur ad bonum: amabas terram, ama vitam æternam; timebas mortem, time gehennam. Quidquid tibi iniquo promiserit mundus, numquid potest dare quantum dabit justo Deus? Quidquid tibi justo minatus fuerit mundus, numquid potest facere

(*a*) In Remigiensi MS. repetitur hoc loco, *cedros Dei*: quod abest a ceteris libris. An forte legendum, *Cedri Libani altitudines mundi*, subaudi significant: ut inde sequatur, *Cedros Dei operuit crescendo* etc.

quod facit iniquo Deus? Vis videre quid daturus A
Matth. 25. est Deus, si juste vixeris? Venite benedicti Pa-
34. » tris mei, percipite regnum quod vobis paratum
Ibidem 41. est ab origine mundi. Vis videre quid facturus
» est impiis? Ite in ignem æternum, qui paratus
est diabolo et angelis ejus. Bene quidem nihil tu
aliud vis, quam ut bene tibi sit. Nam in eo quod
amas, vis ut bene tibi sit; et in eo quod times,
non vis ut male tibi sit: sed non in ea regione
quæris, in qua quærendum est. Festinas: nam
et sine indigentia vis esse et sine molestia. Bo-
num est quod vis, sed tolera quod non vis, ut
assequaris quod vis. Proinde illius facies delens
peccata, quid faciet? Quæ sunt peccata succensa
igni et effossa? Quid fecerat amor malus? Tam- B
quam ignem succenderat. Quid fecerat timor ma-
lus? Tamquam effoderat. Amor quippe inflam-
mat, timor humiliat: ideo peccata mali amoris,
igne succensa sunt; peccata mali timoris, effossa
sunt. Humiliat et bonus timor, accendit et bonus
amor, sed aliter atque aliter. Nam et colonus in-
tercedens pro arbore, quæ fructus non dabat, ne
Lucæ 13. 8. subverteretur, ait, Circumfodio eam, et adhibeo
cophinum stercoris. Fossa significat piam humi-
litatem timentis, et stercoris, cophinus sordes
Luc. 12. 49. utiles pœnitentis. De igne autem boni amoris
Dominus dicit, Ignem veni mittere in mundum.
Quo igne inardescant spiritu ferventes, et Dei
ac proximi caritate flagrantes. Ac per hoc sicut
omnia justa opera bono timore et bono amore
fiunt: sic malo amore et malo timore omnia pec-
cata committuntur. Ergo, *Succensa igni et effos-
sa*, omnia scilicet peccata, *ab increpatione vultus
tui peribunt.*

v. 18. 14. *Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ,
et super filium hominis quem confirmasti tibi.*
v. 19. *Et non discedimus a te.* Quamdiu generatio pra-
Psal. 77. 8. va et amaricans, et quæ cor non dirigit suum?
Dicat Asaph, Ostendat se misericordia tua, fac
bene cum vinea tua, perfice illam. Quoniam cæ-
citas ex parte Israel facta est, ut plenitudo Gen-
Rom. 11. 25. tium introiret, et sic omnis Israel salvus fieret.
Demonstrata facie tua super virum dexteræ tuæ,
quem confirmasti tibi, non discedimus a te. Quam-
diu nos increpas? quamdiu accusas? Hoc fac, *et
non discedimus a te. Vivificabis nos, et nomen
tuum invocabimus.* Tu nobis dulcis eris, *vivifi-
cabis nos.* Nam prius amabamus terram, non te:
sed mortificasti membra nostra, quæ sunt super Coloss. 3. 5.
terram. Illud enim vetus Testamentum habens
promissa terrena, hoc videtur suadere, ne gra-
tis colatur Deus, sed quia aliquid dat in terra,
ideo diligatur. Quid amas, ut Deum non ames?
dic mihi. Ama, si potes aliquid quod ille non fe-
cit. Circumspice universam creaturam, vide u-
trum alicubi cupiditatis visco tenearis, et a dili-
gendo Creatore impediaris, nisi ea re quam crea-
vit ipse quem negligis. Quare autem amas ista,
nisi quia pulchra sunt? Possunt esse tam pul-
chra, quam ille a quo facta sunt? Miraris hæc,
quia illum non vides: sed per ea quæ miraris,
ama quem non vides. Interroga creaturam; si a
seipsa est, remane in illa: si autem ab illo est,
non ob aliud perniciosa est amatori, nisi quia
præponitur Creatori. Quare hoc dixi? Propter
versum istum, Fratres. Mortui ergo erant, qui
propterea Deum colebant, ut eis secundum car-
nem bene esset: Sapere enim secundum carnem Rom. 8. 6.
mors est: et mortui sunt qui non Deum gratis
colunt, id est, quia ipse bonus est, non quia dat
talia bona, quæ dat et non bonis. Pecuniam vis
a Deo? Habet et latro. Uxorem, fœcunditatem
filiorum, salutem corporis, dignitatem sæculi,
attende quam multi mali habent. Hoc est totum
C propter quod eum colis? Nutabunt pedes tui, Psal. 72. 2.
putabis te sine caussa colere, quando in eis vi-
des ista qui eum non colunt. Ergo ista dat omnia
etiam malis, se solum servat bonis. *Vivificabis
nos:* nam mortui eramus, quando terrenis rebus
inhærebamus; mortui eramus, quando terreni
hominis imaginem portabamus. *Vivificabis nos:*
innovabis nos, vitam interioris hominis dabis
nobis. *Et nomen tuum invocabimus:* id est, te
diligemus. Tu nobis dulcis eris remissor pecca-
torum nostrorum, tu eris totum præmium justi-
ficatorum. *Domine Deus virtutum converte nos,* v. 20
et ostende faciem tuam, et salvi erimus.

SANCTI
AURELII AUGUSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI
IN PSALMUM LXXX.
* ENARRATIO

* Sermo ad plebem Carthaginensem.

1. Loqui ad vos de præsenti Psalmo suscepi- A
a mus: adjuvet vocem nostram (a) quies vestra; etenim aliquanto est obtunsior: dabit ei vires intentio audientium, et adjutorium jubentis ut loquar. Titulum habet Psalmus iste, *In finem pro torcularibus*, *quinta sabbati*, *Psalmus ipsi Asaph*. In unum titulum multa sunt congesta mysteria, ita tamen ut limen Psalmi indicet interiora. Cum de torcularibus locuturi sumus, nemo vestrum aliquid exspectet nos dicturos esse de lacu, de prælo, de fiscinis: quia nec ipse Psalmus hoc habet, et ideo magis indicat mysterium. Nam etsi aliquid tale Psalmi textus contineret, non deesset qui putaret ad litteram esse accipienda torcularia, nec aliquid illic amplius B requirendum, nec mystice aliquid positum, et sacrate significatum; sed diceret, Simpliciter Psalmus de torcularibus loquitur, et tu mihi nescio quid aliud suspicaris. Nihil hic tale audistis,
b cum legeretur. Ergo accipite torcularia (b) mysterium Ecclesiæ, quod nunc agitur. In torcularibus animadvertimus quædam tria, pressuram, et de pressura quædam duo, unum recondendum, alterum projiciendum. Fit ergo in torculari conculcatio, tribulatio, pondus: et in his oleum eliquatur occulte in gemellarium, amurca publice per plateas currit. Intendite ad magnum
c hoc spectaculum. Non enim (c) desinit Deus edere nobis quod cum magno gaudio spectemus, C aut circi insania huic spectaculo comparanda est. Illa ad amurcam pertinet, hoc ad oleum. Quando ergo auditis contumaciter garrire blasphemos, et dicere, abundare pressuras temporibus Christianis; scitis enim quia hoc amant dicere: et vetus quidem, sed a temporibus Christianis cœpit proverbium. Non pluit Deus, (d) duc d ad Christianos. Quamquam priores ista dixerunt. Isti autem modo dicunt et quia pluit Deus, duc ad Christianos. Non pluit Deus, non seminamus: pluit Deus, non trituramus. Et inde volunt superbire, unde deberent amplius supplicare, eligentes blasphemare quam orare. Cum ergo ista commemorant, cum ista jactant, cum ista dicunt, et contumaciter dicunt, non cum timore, sed cum elatione, non vos perturbent. Puta enim quia pressuræ abundant, tu oleum esto. Nigra tenebris ignorantiæ amurca insultet, et illa tamquam per plateas projecta publice insultet: tu apud te in Matth. 6. 6. corde tuo, ubi qui videt in occulto reddet tibi, liquare in gemellarium. Oliva in arbore quibusdam quidem tempestatibus agitatur, non tamen pressuris torcularis adteritur; ideo utrumque simul pendet ex arbore, et quod projiciendum est, et quod recondendum est: at ubi ad torcular et pressuras ventum fuerit, utrumque discernitur, dirimitur; et aliud appetitur, aliud respuitur. Vultis nosse vim torcularium istorum; Ut unum aliquid dicam, unde et ipsi murmurant qui ea faciunt: Quantæ, inquiunt, rapinæ temporibus nostris, quantæ pressuræ innocentium, quantæ exspoliationes rerum alienarum? Ita sane in amurcam adtendis, quia rapiuntur res alienæ: in oleum non adtendis, quia pauperibus donantur et propriæ. Non habebat antiquitas tales raptores

(a) Sic meliores MSS. At editi, *qui et vestram.*
(b) Remigiensis MS. *martyrium.*
(c) Sic Remigiensis MS. At editi, *deserit.* (f. pro *deerit*) *Deus dare* etc.
(d) Editio Er. hic, dic *ad Christianos.* Lov. autem, *dicat Christianus.* Et altero infra loco pro *duc ad Christianos*, utraque editio habet *dicant Christiani.* Quidam vero libri, scilicet Gemmeticensis, Pratellensis etc. alio verborum ordine proverbium referunt hunc in modum, *cœpit proverbium, Non pluit Deus, non seminamus: pluit Deus, non trituramus. Et sequitur, Non pluat Deus, dicat Christianus; et pluat Deus, dicat Christianus. Quamquam priores ista dixerunt: hi autem et modo dicunt, et inde volunt superbire* etc. Et qui omnium vetustissimus atque optimæ notæ est Corbeiensis habet sic, *cœpit proverbium, Non pluit Deus, non seminamus: pluit Deus, non trituramus: et non pluit Deus dicat Christianus. Quamquam priores ista dixerunt: hi autem modo dicant et quia pluit Deus, dicat Christianus. Inde volunt superbire* etc. Sed apta præ ceteris facilиorque visa est lectio MSS. Regii et Remigiensis. *Non pluit Deus, duc ad Christianos* etc. *et quia pluit Deus, duc ad Christianos*, id est caussam in Christianos refert: juxta illud quod etiam in 2. lib. de civitate Dei c. 3. ait *ortum esse vulgare proverbium, Pluvia defit, caussa Christiani.* Hinc quoque Tertullianus in Apologetico c. 40. *Si Tiberis,* inquit, *adscendit in mœnia, si Nilus non adscendit in arva* etc. *statim Christianos ad Leonem acclamatur.* Et Cyprianus ad Demetrianum, *Sed enim cum dicas plurimos conqueri, quod bella crebrius surgant, quod lues, quod fames sæviant, quodque imbres et pluvias serena longa suspendant nobis imputari, tacere ultra non oportet.*

rerum alienarum: sed non habebat antiquitas tales donatores rerum suarum. Aliquanto esto curiosior in torculari, noli hoc solum videre quod publice fluit: est aliquid quod quærendo invenias. Discute, audi, cognosce quam multi faciunt, quod ex ore Domini cum audisset unus dives, tristis abscessit. (Matth. 19. 21.) Ex Evangelio multi audiunt, » Vade, vende omnia quæ possides, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cælis, et veni sequere me. Non adtendis quam multi id faciunt? Pauci, inquiunt, sunt. Ipsi tamen pauci oleum sunt; et qui bene utuntur his rebus quas possident, ad oleum pertinent. Adjunge omnia, et videbis patris-familias tui plenas apothecas. Vides raptorem qualem numquam vidisti: vide contemtorem rerum suarum qualem numquam vidisti. (Apoc. 22. 11.) Lauda torcularia, impletur prophetia de Apocalypsi, Justus justior fiat, et sordidus sordescat » adhuc. Ecce torcularia in hac sententia: Justus » justior fiat, et sordidus sordescat adhuc.

2. *Quare et quinta sabbati?* quid est hoc? Recurramus ad prima opera Dei, ne forte ibi aliquid inveniamus, quo et sacramentum intelligamus. (Gen. 2. 2.) Sabbatum enim septimus dies est, quo requievit Deus ab omnibus operibus suis, magnum intimans mysterium quietis nostræ futuræ ab omnibus operibus nostris. Prima sabbati dicitur primus dies, quem Dominicum etiam nominamus: secunda sabbati, secundus dies; tertia sabbati, tertius dies; quarta sabbati, quartus; quinta ergo sabbati, quintus a Dominico die: post quem sexta sabbati, sextus dies; et ipsum sabbatum, septimus dies. Videte itaque quibus loquatur hic Psalmus. Videtur enim mihi quoniam baptizatis loquitur. Quinto enim die Deus ex aquis creavit animalia: quinto die, id est, quinta sabbati dixit (Gen. 1. 20.) Deus producant aquæ reptilia animarum vivarum. Videte ergo vos, in quibus jam produxerunt aquæ reptilia animarum vivarum. Vos enim ad torcularia pertinetis: et in vobis quos produxerunt aquæ, aliud eliquatur, aliud projicitur. Sunt enim multi non digne viventes baptismo, quod perceperunt. Quam multi enim baptizati hodie circum implere, quam istam basilicam maluerunt! Quam multi baptizati, aut casas in vicis faciunt, aut non fieri conqueruntur! Psalmus autem iste *pro torcularibus et quinta sabbati*, in pressura discretionis, et in sacramento baptismi, cantatur *ipsi Asaph*. Asaph homo quidam fuit hoc nomine appellatus, sicut Idithun, sicut Core, sicut alia nomina quæ invenimus in titulis Psalmorum: interpretatio tamen nominis mysterium intimat occultæ veritatis. Asaph quippe Latine dicitur congregatio. Ergo *pro torcularibus, quinta sabbati*, cantatur *ipsi Asaph*, id est, pro pressura discernente, baptizatis ex aqua renatis, cantatur Psalmus Dominicæ congregationi. Titulum in limine legimus, et in his (a) prelis quid sibi velit, intelleximus: jam si placet etiam ipsam domum operis, id est, ipsius torcularis interiora videamus. Intremus, inspiciamus, gaudeamus, timeamus, appetamus, fugiamus. Omnia enim hæc inventuri estis in hac interiore domo, id est, in textu ipsius Psalmi, cum legere, et adjuvante Domino, quod donaverit loqui cœperimus.

3. Ecce vos, o Asaph, congregatio Domini, *Exsultate Deo adjutori nostro*. (v. 2.) Vos qui congregati estis hodie, vos hodie Asaph Domini, si quidem vobis canitur Psalmus, ipsi Asaph, *Exsultate Deo adjutori nostro*. Exsultant alii circo, vos Deo: exsultant alii deceptori suo, exsultate vos adjutori vestro: exsultant alii Deo suo ventri suo, exsultate vos Deo vestro adjutori vestro. *Jubilate Deo Jacob*. Quia et vos pertinetis ad Jacob: (Gen. 25. 23.) immo vos estis Jacob, minor populus, cui servit major. *Jubilate Deo Jacob*. Quidquid verbis explicare non poteritis, non ideo tamen ab exsultatione cessetis: quod poteritis explicare, clamate; quod non potestis, *jubilate*. Etenim ex abundantia gaudiorum, cui verba sufficere non possunt, in jubilationem solet erumpere, *Jubilate Deo Jacob*.

4. *Accipite psalmum, et date tympanum*. (v. 3.) Et *accipite*, et *date*. Quid *accipite?* quid *date? Accipite psalmum, et date tympanum*. Dicit quodam loco apostolus Paulus, reprehendens et dolens quod nemo illo communicaverit in ratione dati et accepti. (Philip. 4. 15.) Quid est, in ratione dati et accepti, nisi quod alio loco aperte exposuit, (I. Cor. 9. 11.) Si nos vobis spiritalia seminavimus, magnum est si nos vestra carnalia metamus? Et verum est, quod tympanum quod de corio fit, ad carnem pertinet. Psalmus ergo spiritalis est, tympanum carnale. Ergo plebs Dei congregatio Dei, *accipite psalmum, et date tympanum*: accipite spiritalia, et date carnalia. Hoc est quod vos et ad illam mensam (b) Beati Martyris exhortati sumus, ut accipientes spiritalia daretis carnalia. Hæc enim quæ exstruuntur ad tempus, (Fabricarum constructio.) ad recipienda corpora vel vivorum vel mortuorum necessaria sunt, sed tempore prætereunti. Numquid post judicium Dei istas fabricas in cælum levabimus? Sine his tamen hoc tempore agere quæ ad possidendum cælum pertinent non poterimus. Si ergo avidi estis in spiritalibus accipiendis, devoti estote in carnalibus erogandis. *Accipite psalmum, et date tympanum*: (c) accipite vocem nostram, reddite manus vestras.

5. *Psalterium jucundum cum cithara*. (Item v. 3.) Memini nos aliquando differentiam Psalterii et citharæ intimasse Caritati vestræ: studiosi qui meminerunt, recognoscant; qui vel non audierunt, vel non meminerunt, discant. Istorum duorum organorum musicorum, et psalterii et citharæ hæc differentia est, quod psalterium lignum illud concavum, unde canoræ chordæ redduntur,

(a) Lov. et MSS. *prædiis*. Melius Er. *prelis*, id est torcularibus.

(b) Scilicet ad mensam Cypriani martyris, nominatim designati postea n. 25. Nempe apud Carthaginem quo loco martyrium consummavit Cyprianus, *in eodem loco*, inquit August. Ser. 113 de diversis, c. 2, *mensa Deo constructa, est quæ mensa dicitur Cypriani, non quia ibi est umquam Cyprianus epulatus, sed quia ibi est immolatus, et quia ipsa immolatione sua paravit hanc mensam, non in qua pascat sive pascatur, sed in qua sacrificium Deo, cui et ipse oblatus, offeratur.*

(c) MSS. plures, *Exigitis*: alii, *Accipitis*.

in superiore parte habet: deorsum feriuntur chordæ, ut de super sonent. In cithara vero hæc eadem concavitas ligni partem inferiorem tenet: tamquam illud sit de cælo, hoc de terra. Cælestis enim est prædicatio verbi Dei. Sed si exspectamus cælestia, non simus pigri ad operanda terrena; quia *psalterium jucundum*, sed *cum cithara*. Hoc alio modo dictum est quod supra, *Accipite psalmum, et date tympanum:* hic pro psalmo psalterium, pro tympano cithara posita est. Hoc tamen admoniti sumus, ut prædicationi verbi Dei corporalibus respondeamus operibus.

6. *Tuba canite.* Hoc est, clarius et fidentius
v. 4. prædicate, ne terreamini: sicut ait Propheta
Isai. 58. 1. quodam loco, Exclama, et exalta sicut tuba vocem tuam. *Tuba canite in initio mensis tubæ.* Præceptum erat ut in initio mensis tuba caneretur: et hoc usque nunc Judæi corporaliter faciunt, spiritaliter non intelligunt. Initium enim mensis, nova luna est: nova luna, nova vita est.
2. Cor. 5. 17. Quid est nova luna? Si qua igitur in Christo nova creatura. Quid est, *Tuba canite in initio mensis*
a *tubæ?* (a) Cum tota fiducia novam vitam prædicate, strepitum vitæ veteris nolite metuere.

v. 5. 7. *Quia præceptum ipsi Israel est, et judicium Deo Jacob.* Ubi præceptum, ibi judicium. Qui
Rom. 2. 12. enim in Lege peccaverunt, per Legem judicabuntur. Et ipse præcepti dator Dominus Chri-
Johan. 9. 39. stus, Verbum caro factum, In judicium, inquit, veni in hunc mundum, ut qui non vident videant, et qui vident cæci fiant. Quid est, ut qui non vident videant, qui vident cæci fiant, nisi humiles exaltentur, superbi dejiciantur? Non enim qui vident cæci fiant, sed qui sibi videre videntur, de cæcitate convincantur. Hoc agit mysterium torcularis, ut qui non vident videant, et qui vident cæci fiant.

v. 6. 8. *Testimonium in Joseph posuit illud.* Eia Fratres, quid est? Joseph interpretatur augmen-
Gen. 37. 38. et 41. 40. etc. tatio. Meministis, nostis Joseph in Ægyptum venditum: Christus ad Gentes transiens. Ibi Joseph post tribulationes exaltatus, et hic Christus post
Isai. 54. 1. passionem Martyrum glorificatus. Ergo ad Joseph magis Gentes pertinent: et ideo augmentatio, quia multi filii desertæ, magis quam ejus quæ habet virum. *Testimonium in Joseph posuit illud, dum exiret de terra Ægypti.* Videte et hic significari quintam sabbati: Quando exiit de terra Ægypti Joseph, id est, populus multiplicatus per Joseph, per mare rubrum trajectus est. Et
Exodi 14. 22. tunc ergo produxerunt aquæ reptilia animarum vivarum. Nihil aliud tunc in figura portendebat
Gen. 1. 20. Baptismus. transitus populi per mare, nisi transitum fide-
1. Cor. 10. 1. et 2. lium per baptismum; testis est Apostolus: Nolo » enim vos, inquit, ignorare fratres, quia patres » nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes per » mare transierunt, et omnes in Moysen baptizati » sunt in nube et in mari. Nihil ergo aliud significabat transitus per mare, nisi sacramentum baptizatorum; nihil aliud insequentes Ægyptii, nisi

A abundantiam præteritorum delictorum. Videtis evidentissima sacramenta: premunt Ægyptii, urgent; instant ergo peccata, sed usque ad aquam. Quid ergo times, qui nondum venisti, venire ad baptismum Christi, transire per mare rubrum? Quid est rubrum? Sanguine Domini consecratum. Quid times venire? Conscientia forte aliquorum immanium delictorum stimulat, et excruciat in te animum, et dicit tibi tam magnum esse illud quod commisisti, ut desperes tibi dimitti. Time ne remaneat aliquid peccatorum, si vixit aliquis Ægyptiorum. Cum autem transieris rubrum mare, cum eductus fueris a delictis tuis in manu potenti et brachio forti, percepturus es mysteria quæ non noveras: quia et ipse Joseph *cum exiret de terra Ægypti, linguam quam non*
B *noverat audivit.* Audies linguam quam non noveras: quam modo audiunt et recognoscunt, testantes et scientes qui norunt. Audies ubi debeas habere cor: quod modo cum dicerem multi intellexerunt, et acclamaverunt; reliqui muti steterunt, quia nondum linguam quam non noverant audierunt. Accelerent ergo, transeant, discant. *Linguam quam non noverat audivit.*

9. *Avertit ab oneribus dorsum ejus.* Quis *avertit ab oneribus dorsum ejus*, nisi ille qui clama- v. 7.
vit, Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati Matth. 11. 28.
estis? Alio modo hoc idem significatur. Quod faciebat insecutio Ægyptiorum, hoc faciunt sarcinæ peccatorum. *Avertit ab oneribus dorsum ejus.* Et quasi diceres, Quibus oneribus? *Manus ejus in cophino servierunt.* Per cophinum signi-
C ficantur opera servilia: mundare, (b) stercorare, b
terram portare, cophino fit, servilia sunt opera: quia omnis qui facit peccatum, servus est pec- Johan. 8. 34. et 35.
cati; et si vos Filius liberaverit, tunc vere liberi eritis. Merito et abjecta mundi quasi cophini deputantur: sed et cophinos Deus buccellis imple- Matth. 14. 20.
vit: duodecim cophinos buccellarum implevit; 1. Cor. 1. 17.
quia abjecta hujus mundi elegit, ut confunderet fortia. Sed et quando in cophino serviebat Joseph, terram ibi portabat, quia lateres faciebat. *Manus ejus in cophino servierunt.*

10. *In tribulatione invocasti me, et erui te.* v. 8.
Recognoscat se unaquæque conscientia Christiana, si devote transierit mare rubrum, si cum fide Exodi 14. 22.
D credendi et observandi linguam quam non noverat audivit, recognoscat se in tribulatione exauditam. Ipsa enim magna tribulatio erat, premi sarcinis peccatorum. Quantum gaudet relevata conscientia? Ecce baptizatus es, conscientia quæ heri premebatur, hodie gratulatur. Exauditus es in tribulatione, memento tribulationis tuæ. Antequam accederes ad aquam, quid sollicitudinis gerebas? quid jejuniorum exhibebas? quid tribulationum in corde gestabas, orationum internarum, piarum, devotarum? Occisi sunt hostes tui, omnia peccata tua deleta sunt. *In tribulatione invocasti me, et erui te.*

11. *Exaudivi te in abscondito tempestatis.* Non Item v. 8.

(a) Hanc v. 4. partem omittit, *In insigni die sollemnitatis vestræ.*

(b) Sic MSS. At editi, *mundare stercora.*

in tempestate maris, sed in tempestate cordis. *Exaudivi te in abscondito tempestatis: probavi te in aqua contradictionis.* Re vera, Fratres, re vera, qui exauditus est in abscondito tempestatis, debet probari in aqua contradictionis. Cum enim crediderit, cum baptizatus fuerit, cum viam Dei carpere cœperit, cum in gemellarium eliquari intenderit, et ab amurca publice currente se extraxerit, habebit multos exagitatores, multos insultatores, multos detractores, dehortatores, minantes etiam ubi possunt, deterrentes, deprimentes. Hæc tota aqua contradictionis est. Puto hodie esse hic sic, arbitror esse hic nonnullos, quos amici sui volebant rapere ad circum, et ad nescio quas hodiernæ festivi-
Festivitas profana. tatis nugas: forte ipsi illos adduxerunt ad Ecclesiam. Sed sive ipsi illos adduxerunt, sive ab eis ad circum abduci non potuerunt, in aqua contradictionis probati sunt. Non ergo erubescas prædicare quod nosti, defendere et inter blasphemos quod credidisti. Si enim exaudiris in abscondito tempestatis, corde creditur ad justitiam: si
Rom. 10. 10. probaris in aqua contradictionis, ore confessio fit ad salutem. Quanta est enim ipsa aqua contradictionis? Jam pene siccata est. Senserunt illam majores nostri, quando verbo Dei, quando mysterio Christi acriter resistebant gentes, turbabatur aqua. Aquas enim pro populis aliquando intelligendas evidenter Apocalypsis scriptura
Apoc. 17. 15. demonstrat, ubi aquæ multæ cum viderentur, et quæreretur quid essent, responsum est, Populi sunt.
Psal. 2. 1. Pertulerunt ergo illi aquam contradictionis, quando fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania; quando adstiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum adversus Dominum et adversus Christum ejus. Quando
Judic. 14. 4 fremuerunt gentes, tunc leo ille viro forti Samson venienti ad ducendam de alienigenis uxorem, Christo scilicet descendenti ad habendam Ecclesiam de Gentibus, fremens ibat in obviam. Sed quid egit? Accepit, tenuit, fregit, dissipavit leonem; factus est in manibus ejus velut hœdus caprarum. Quid enim fieret populus fremens, nisi languidus peccator? Occisa autem illa feritate, jam non sic fremit regia potestas, non sic fremit
a populus Gentium (a) in obviam Christo: immo vero in ipso regno Gentium invenimus leges pro Ecclesia, tamquam favum in ore leonis. Quid ergo jam metuam aquam contradictionis, quæ prope jam tota siccata est? Illa pene jam silet, si amurca non contradicat. Quantumlibet mali sæviant alieni, o si eos non adjuvent mali nostri. *Exaudivi te in abscondito tempestatis, probavi te in aqua contradictionis.* Recolitis quid de Christo dictum sit, sic natum eum esse in multorum
Lucæ 2. 34. ruinam, et multorum resurrectionem, et in signum cui contradicetur. Novimus, videmus: signum crucis erectum est, et contradictum est ei. Contradictum est gloriæ crucis: sed titulus erat super crucem, qui non corrumpebatur. Est enim

A titulus in Psalmo, In tituli inscriptionem ne corrumpas. Psal. 59. 1.
Signum erat cui contradiceretur: dixerunt enim Judæi, Noli facere, Rex Judæorum; Johan. 19. 21.
sed fac quod ipse dixerit regem se esse Judæorum. Victa est contradictio, responsum est, Quod scripsi scripsi. *Exaudivit te in abscondito tempestatis, probavi te in aqua contradictionis.*

12. Hoc totum ab initio Psalmi usque ad hunc versum, de oleo torcularis audivimus. Quod restat magis dolendum est et cavendum: ad amurcam enim torcularis pertinet usque ad finem; fortasse non frustra et interposito * *Diapsalmate.* * ad v. 9.
Sed etiam hoc audire utile est, ut qui se jam in oleo videt, gaudeat; qui periclitatur ne in amurca (b) currat, caveat. Utrumque audi: unum dilige, alterum time. b
Audi populus meus, et loquar, et testificabor tibi. v. 9.
B Non enim populo alieno, non enim populo non pertinenti ad torcular: Judicate, inquit, inter me et vineam meam. Isai. 5. 3.
Audi populus meus, et loquar, et testificabor tibi.

13. *Israel, si me audieris, * non erit in te deus recens.* v. 10.
Deus recens, est ad tempus factus: Deus autem noster non recens, sed ab æternitate in æternitatem. Et Christus noster recens forte homo, 3. Sent. dist. 12 Post prædicta.
sed sempiternus Deus. Quid enim ante principium? Et utique in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Et ipse (c) Christus noster Verbum caro factum, c
ut habitaret in nobis. Absit ergo ut sit in aliquo deus recens. Deus recens, aut lapis, aut phantasma est. Non est, inquit, lapis: ego argenteum habeo et aureum. Merito ipsa pretiosa voluit nominare,
C qui dixit, Idola Gentium argentum et aurum. Psal. 113. 4.
Magna sunt, quia aurea et argentea sunt; pretiosa sunt, lucida sunt: sed tamen oculos habent, et non vident. Recentes hi dii. Quid recentius deo ex officina? Licet illos jam vetustos aranearum casses contexerint, qui sempiterni non sunt, recentes sunt, hoc de Paganis. Nescio quis Arius.
alius, in vanitatem accipiens nomen Domini Dei sui, fecit sibi Christum creaturam, Christum imparem et inæqualem generanti, Filium Dei dicens, et Filium Dei negans. Si enim Filius unicus est, hoc quod Pater est, et hoc est ex æternitate. Tu autem nescio quid aliud cogitasti in corde tuo, deum recentem posuisti. Manichæus.
Fecit sibi alius deum pugnantem contra gentem tenebrarum, timentem ne invadatur, satagentem ne cor-
D rumpatur; ex parte tamen corruptum, ut posset esse totus salvus; sed non totus, quia ex parte corruptus. Manichæi ista dicunt, faciunt sibi et isti in corde recentem deum. Non est talis Deus noster, non est talis portio tua Jacob: sed qui fecit cælum et terram, ipse est Deus tuus, qui non eget bonis, qui non timet a malis.

14. Multi ergo hæretici cum Paganis alios et alios deos sibi ipsi fecerunt, alios et alios deos sibi finxerunt, et eos etiamsi non in templis, tamen quod est pejus in suo corde posuerunt, et falsorum ridendorumque simulacrorum templa

(a) Aliquot MSS. *non it in obviam Christo.*
(b) Editi, *in amurcam incurrat.* At omnes MSS. habent, *currat*: et ex his plures, *in amurca*, id est, cum amurca currat de torculari.
(c) Sic MSS. At editi, *Et ipse Deus noster.*

ipsi facti sunt. Magnum opus est, intus hæc idola frangere; et locum Deo viventi, non recenti mundare. Omnes enim isti aliud atque aliud sentientes, alios atque alios deos sibi facientes, ipsamque fidem falsitate variantes, videntur dissentire: sed omnes a terrenis cogitationibus non recedunt, in terrenis cogitationibus consentiunt sibi. Opinio diversa est, vanitas una est. De illis in alio Psalmo dicitur, Ipsi de vanitate in unum.
Psal. 61. 10. Quamvis opinionum varietate discordent, simili tamen vanitate colligantur. Et nostis quia vani-
Philip. 3. 13. tas retro est, posterior est: ideo ille quæ retro oblitus, id est, vanitatem oblitus, in ea quæ ante sunt, id est, in veritatem extentus, sequitur ad palmam supernæ vocationis Dei in Christo Jesu. Ergo in pejus sibi isti consentiunt, quamvis dis-
Judic. 15. 4. sentire a se invicem videantur. Ideo Samson caudas vulpium colligavit. Vulpes insidiosos maximeque hæreticos significant, dolosos, fraudulentos, cavernosis anfractibus latentes et decipientes, odore etiam tetro putentes. Contra quem odorem dicit Apostolus, Christi bonus odor su-
a mus (*a*) in omni loco. Istæ vulpes significantur
2. Cor. 2. 11. in Canticis canticorum, ubi dicitur: Capite nobis vulpes pusillas exterminantes vineas, laten-
Cant. 2. 15. tes in cavernis tortuosis. Capite nobis, convincite nobis: capis enim eum quem de falsitate convincis. Contradicentibus denique vulpeculis Domino, et dicentibus, In qua potestate ista facis?
Matth. 21. Respondete mihi et vos, inquit, unum sermo-
23. etc » nem: Baptismus Johannis unde est? de cælo, an
Lucæ 10. 2. ex hominibus? Vulpes autem solent habere tales
etc. » foveas, ut ex una parte intrent, et ex alia parte exeant: ad utrumque foramen captor vulpium retia posuit. Dicite mihi, De cælo est, an ex hominibus? Sentiunt illi cum ex utraque parte tetendisse unde caperet; et ajunt apud se, Si di-
» xerimus, inquiunt, de cælo, dicturus est nobis,
» Quare ergo non credidistis? Ille enim testimo-
» nium Christo perhibuit. Si dixerimus, de terra, lapidat nos populus, quia ut Prophetam eum habent. Sentientes ergo hac atque hac esse unde caperentur, responderunt, Nescimus. Et Domi-
» nus: Nec ego vobis dico in qua potestate ista fa-
» cio. Vos dicitis vos nescire quod scitis, ego vobis non dico quod quæritis. Quia ex nulla parte exire ausi estis, in vestris tenebris remansistis. Obtemperemus ergo et nos, si possumus, dicenti
Cant. 2. 15. verbo Dei, Capite nobis vulpes pusillas exterminantes vineas. Videamus si et nos quasdam vulpeculas capere possumus. Proponamus ad foramen utrumque, ut unde vulpes exire voluerit, capiatur. Verbi gratia, Manichæo facienti sibi deum recentem, et in corde suo ponenti quod non est, dicamus et interrogemus eum, Substantia Dei corruptibilis est, an incorruptibilis? Elige quod vis, et exi qua vis, sed non effugies. Si dixeris, Corruptibilis; non a populo, sed a teipso lapidaberis: si autem dixeris incorruptibilem Deum; incorruptibilis quomodo timuit gentem tenebrarum? Quid factura erat incorruptibili gens corruptionis? Quid restat nisi ut dicatur, Nescimus? Sed tamen si hoc non dolo, sed ignorantia dicitur, non remaneat in tenebris, ex vulpe fiat ovis, credat invisibili, incorruptibili soli Deo, non recenti; soli ab eo quod est solus, non ab eo quod est sol, ne nos ipsi vulpi fugienti aliam cavernam aperuisse videamur. Quamquam nec nomen solis formidabimus. Est enim in Scri- Malach. 4. 2.
pturis nostris, Sol justitiæ, et sanitas in pennis ejus. Ab æstu solis hujus umbra appetitur: sub alas autem solis hujus ab æstu fugitur; sanitas enim in pennis ejus. Iste est sol de quo dicturi sunt impii, Ergo erravimus a via veritatis, et Sap. 5. 6.
justitiæ lumen non luxit nobis, et sol non est or- »
tus nobis. Dicturi sunt adoratores solis, Sol non »
ortus est nobis: quia cum adorent solem, quem Matth. 5. 45.
facit oriri super bonos et malos, non est eis ortus sol, qui solos illuminat bonos. Faciunt sibi ergo deos recentes quique quales volunt. Quid enim impedit officinam decepti cordis fabricare phantasma, quale voluerit? Sed omnes hi in posterioribus consentiunt, id est, simili vanitate detinentur. Unde Samson noster, qui etiam interpretatur sol ipsorum, eorum scilicet quibus lucet: non omnium, sicuti est oriens super bonos et malos: sed sol quorumdam, sol justitiæ: (figuram enim habebat Christi:) colligavit, ut dicere Judic. 15. 4.
cœperam, caudas vulpium, et ibi ignem alligavit; ignem ad incendendum, sed messes alienigenarum. Proinde tales consentientes in posterioribus, tamquam caudis colligati, trahunt ignem corrumpentem; sed non incendunt nostrorum segetes. Novit enim Dominus qui sunt ejus, 2. Tim. 2.
et recedat ab iniquitate omnis qui invocat nomen » 19. etc.
Domini. In magna autem domo non solum sunt »
vasa aurea et argentea, sed et lignea et fictilia: »
et alia quidem sunt in honorem, alia vero in con- »
tumeliam. Si quis autem mundaverit se ab hu- »
jusmodi, erit vas in honorem, utile Domino, ad »
omne opus bonum paratum; et ideo nec caudas »
vulpium, nec faces vulpium pertimescet. Sed vi- »
deamus de populo isto: *Si me audieris*, inquit, *non erit in te deus recens*. Movet me, quod dixit, *in te*. Non enim dixit, a te, quasi simulacrum forinsecus adhibitum; sed, *in te*, in corde tuo, in imagine phantasmatis tui, in deceptione erroris tui tecum portabis deum tuum recentem, remanens vetustus. *Si* ergo *me audieris me*: inquit; quia, Ego sum qui sum, *non erit in te deus* Exodi 3. 14.
recens: nec adorabis deum alienum. Si enim in te non sit, *non adorabis deum alienum*. Si tu non cogites deum falsum, non adorabis deum fabricatum: *non enim erit in te deus recens*.

15. *Ego enim sum*. Quid vis adorare quod non v. 11.
est? *Ego enim sum Dominus Deus tuus*. Quia, Ego sum qui sum. Et ego quidem sum, inquit, qui sum, super omnem creaturam: tibi tamen temporaliter quid præstiti? *Qui eduxi te de terra Ægypti*. Non illi tantum populo dicitur. Omnes enim educti sumus de terra Ægypti, omnes per mare rubrum transivimus, inimici no-

(a) Hic in editis additur: *Deo*; quod a MSS. abest.

stri persequentes nos in aqua perierunt. Non simus ingrati Deo nostro, non obliviscamur Deum manentem, et fabricemus in nobis deum recentem. *Qui eduxi te de terra Ægypti:* loquitur Deus, *Dilata os tuum, et adimplebo illud.* Angustias pateris in te propter deum recentem constitutum in corde tuo; frange vanum simulacrum, dejice de conscientia tua fictum idolum: *dilata os tuum*, confitendo, amando: *et adim-*
Isai. 55. 10. *plebo illud*, quoniam apud me fons vitæ.

16. Hoc quidem dicit Dominus, sed quid se-
v. 12. quitur? *Et non obaudivit populus meus vocem meam.* Non enim loqueretur ista, nisi populo suo. Scimus enim quia quæcumque Lex dicit,
Rom. 3. 19. his qui in Lege sunt dicit. *Et non obaudivit populus meus vocem meam: et Israel non intendit mihi.* Quis? cui? *Israel mihi.* O ingrata anima! per me anima, a me vocata anima, a me in spem reducta, a me a peccatis abluta: *Et Israel non intendit mihi.* Baptizantur enim et transeunt per mare rubrum: sed in via murmurant, contradicunt, conqueruntur, seditionibus conturbantur, ingrati ei qui liberavit a persequentibus hostibus, qui ducit per siccum, per eremum, cum cibo tamen et potu, cum lumine nocturno et umbraculo diurno: *Et Israel non intendit mihi.*

v. 13. 17. *Et dimisi eos secundum affectiones cordis eorum.* Ecce torcular: aperta sunt foramina, currit amurca. *Et dimisi eos*, non secundum salutem præceptorum meorum; sed, *secundum affectiones cordis eorum:* donavi eos sibi. Dicit et
Rom. 1. 24. Apostolus, Tradidit illos Deus in concupiscentias cordis eorum. *Dimisi eos secundum affectiones cordis eorum: ibunt in affectionibus suis.* Inde est quod horretis: si tamen eliquamini in gemellaria abscondita Domini, si tamen apothecas ejus adamastis, inde est quod horretis. Alii defendunt circum, alii amphiteatrum, alii casas in vicis, alii theatra, alii illud, alii illud, alii postremo deos recentes suos. *Ibunt in affectionibus suis.*

v. 14. 18. *Si plebs mea audisset me, Israel si in viis meis ambulasset.* Dicit enim fortasse iste Israel, Ecce pereo, manifestum est, eo post affectiones cordis mei: sed quid facio? Diabolus hoc facit, dæmones hoc faciunt. Quid est diabolus? qui sunt dæmones? Certe inimici tui. *Israel si in*
v. 15. *viis meis ambulasset,* * *in nihilum omnes inimicos eorum humiliassem.* Ergo, *Si plebs mea audisset me.* Quare enim mea, si non audit me? *Si plebs mea audisset me.* Quid est, *plebs mea? Israel.* Quid est, *audisset me? Si in viis meis ambulasset.* Quæritur et gemit sub inimicis: *In nihilum inimicos eorum humiliassem; et super tribulantes eos misissem manum meam.*

19. Nunc vero quid quæruntur de inimicis? Ipsi facti sunt pejores inimici. Quomodo enim? quid sequitur? De inimicis quæritis: vos quid estis? *Inimici Domini mentiti sunt ei.* Renun-
v. 16. tias? Renuntio. Et redit ad quod renuntiat. Utique quibus rebus renuntias, nisi factis malis,

(a) Plerique MSS. et *sacramentum Christi.*

A factis diabolicis, factis a Deo damnandis, furtis, rapinis, perjuriis, homicidiis, adulteriis, sacrilegiis, sacris abominandis, curiositatibus? His omnibus renuntias, et rursus his inflexus supe-raris. Facta sunt tibi posteriora deteriora prio-ribus. Canis reversus ad vomitum suum, et sus 2. Pet. 2. 20.
lota in volutabris cœni. *Inimici Domini mentiti* » et 22.
sunt ei. Et quanta patientia Domini? Quare non prosternuntur? quare non trucidantur? quare non terra dehiscente sorbentur? quare non cælo flagrante incenduntur? Quia magna patientia Domini. Et erunt impuniti? Absit. Non sibi tantum de Dei misericordia blandiantur, ut sibi
ejus injustitiam polliceantur. Ignoras quia Dei Rom. 2. 4.
patientia ad pœnitentiam te adducit? Tu autem » etc.
secundum duritiam cordis tui et cor impœni- »
B tens, thesaurizas tibi iram in die iræ et revela- »
tionis justi judicii Dei, qui reddet unicuique se- »
cundum opera sua. Et si modo non reddit, tunc »
reddet. Si enim modo reddit, ad tempus reddit: non converso autem nec correcto, in æternum reddet. Vide ergo quia non erunt impuniti, adtende quod sequitur: *Inimici Domini mentiti sunt ei.* Dicturus es, Et quid eis fecit? Non vivunt? non auras carpunt? non lucem hauriunt? non fontes potant? non fructus terræ edunt? *Et erit tempus eorum in æternum.*

20. Nemo sibi ergo blandiatur, quia quasi ad torcular pertinet: bonum est illi, si ad oleum in torculari pertineat. Non sibi polliceatur unusquisque habens facta nefaria, quæ regnum Dei
non possidebunt, et dicat sibi, Quoniam habeo Gal. 5. 21.
C signum Christi et (a) sacramenta Christi, non »
delebor in æternum; et si purgor, per ignem salvus ero. Nam quid est quod ait Apostolus de
his qui habent fundamentum? Fundamentum 1. Cor. 3. 11.
aliud nemo potest ponere præter id quod posi- »
tum est, quod est Christus Jesus. Quid est, in- »
quiunt, quod sequitur? Unusquisque autem su- Ibidem 10.
per fundamentum videat quid superædificat. A- » etc.
lius enim superædificat aurum, argentum, lapi- »
des pretiosos: alius ligna, fœnum, stipulam: »
uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit: »
dies enim Domini declarabit; quia in igne reve- »
labitur. Si cujus opus permanserit quod superædificavit, mercedem accipiet: hoc est, quia super fundamentum justa opera ædificavit, aurum,
D argentum, lapides pretiosos. Si autem peccata, ligneum, fœnum, stipulam: tamen propter fundamentum ipse salvus erit, sic tamen tamquam per ignem. Fratres, nimis timidus esse volo:
melius est enim non vobis dare securitatem ma- »
lam. Non dabo quod non accipio, timens terreo: securos vos facerem, si securus fierem: ego ignem æternum timeo. *Et erit tempus eorum in æternum*, non accipio nisi ignem æternum: de
quo alio loco Scriptura dicit, Ignis eorum non Isai. 66. 24.
exstinguetur, et vermis eorum non morietur. Sed de impiis dixit, ait aliquis, non de me; qui quamvis peccator sim, quamvis adulter, quamvis fraudator, quamvis raptor, quamvis perjurus;

habeo tamen in fundamento Christum, Christianus sum, baptizatus sum: ego per ignem purgor, et propter fundamentum non pereo. Dic mihi iterum, Quid es? Christianus, inquit. Interim transi. Quid aliud? Raptor, adulter, et
Gal. 5. 21. cetera de quibus Apostolus dicit, Quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Certe ergo a talibus non correctus, de talibus commissis pœnitentiam non agens, regnum cælorum speras? Non opinor. Quoniam qui talia a-
Rom. 2. 4. gunt, regnum Dei non possidebunt. Et ignoras quia patientia Dei ad pœnitentiam te adducit: Tu nescio quid tibi pollicens secundum duritiam tuam et cor impœnitens thesaurizas tibi iram in die et revelationis justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua. Adtende ergo ipsum judicem venientem. Bene: Deo gratias: Non tacuit sententiam definitivam, non misit foras reos et duxit velum. Ante voluit prænuntiare, quod disposuit facere. Nempe congregabuntur
Matth. 25. 32. ante eum omnes gentes. Quid de illis faciet? Separabit eas, et alios ponet ad dexteram, alios ad sinistram. Numquid medius locus servatus est?
Matth. 25. 34. Quid dextris dicturus est? Venite benedicti Patris mei, percipite regnum. Quid sinistris? Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et
Ibidem 41. angelis ejus. Si non times mitti quo, vide cum
Gal. 5. 21. quo. Si ergo opera illa omnia regnum Dei non possidebunt; immo non opera, sed qui talia agunt: nam opera talia in igne non erunt. Non enim illo igne ardentes furaturi sunt et adulteraturi: sed qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Non ergo erunt a dextris cum illis quibus dicetur, Venite benedicti Patris mei, percipite regnum: quia qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Si ergo a dextris non erunt, non restat nisi ut sint a sinistris. Sinistris quid dicet? Ite in ignem æternum. Quia *erit tempus eorum in æternum.*

21. Expone ergo, inquit, nobis, ligna, fœnum, stipulam qui ædificant super fundamentum, quomodo non pereant, sed salvi fiant, sic tamen quasi per ignem. Obscura quidem illa quæstio, sed ut possum breviter dico. Fratres, sunt homines omnino contemtores sæculi hujus, quibus
a non est (*a*) gratum quidquid temporaliter fluit,
b non hærent dilectione aliqua terrenis (*b*) operi-
1. Cor. 7. 30. bus, sancti, casti, continentes, justi, fortassis et omnia sua vendentes et pauperibus distribuentes, aut possidentes tamquam non possidentes, et utentes hoc mundo tamquam non utentes. Sunt autem alii qui rebus infirmitati concessis inhærent aliquantum dilectione. Non rapit villam alienam, sed sic amat suam, ut si perdiderit, conturbetur. Non appetit uxorem alienam, sed sic inhæret suæ, sic miscetur suæ, ut modum
Tabulæ matrimoniales. non ibi teneat præscriptum tabulis, liberorum procreandorum caussa. Non tollit aliena, sed repetit sua, et habet cum fratre suo judicium. Ta-
1. Cor. 6. 7. libus enim dicitur, Jam quidem omnino delictum est in vobis, quia judicia habetis vobiscum. Verum ipsa judicia in Ecclesia jubet agi, non ad forum trahi, tamen delicta esse dicit. Contendit enim Christianus pro rebus terrenis amplius quam decet eum cui promissum est regnum cælorum. Non totum cor sursum levat, sed aliquam partem ejus trahit in terra. Denique si veniat tentatio (*c*) ducendi martyrii, illi qui habent in fun-
1. Cor. 3. 11. damento Christum, et ædificant aurum, argentum, lapides pretiosos, quid dicunt ex hac opportunitate? Bonum est mihi dissolvi, et esse cum
Philip. 1. 23. Christo. Alacres currunt, aut nihil, aut modice de terrena fragilitate contristantur. Illi autem amantes res proprias, domos proprias, graviter conturbantur, fœnum et stipula et ligna ardent. Habent ergo ligna, fœnum, stipulam super fundamentum; sed rerum concessarum, non illicitarum. Dico enim, Fratres, possides fundamentum, hære cælo, calca terram. Si talis es, non ædificas nisi aurum, argentum, et lapides pretiosos. Cum autem dixeris, Amo possessionem istam, timeo ne pereat; et imminet damnum, et tu contristaris: non quidem præponis eam Christo; nam sic amas possessionem istam, ut si dicatur tibi, Ipsam vis, an Christum? etsi tristis eam perdis, plus tamen amplecteris Christum, quem posuisti in fundamento: salvus eris tamquam per ignem. Audi aliud: Non potes tenere possessionem istam, nisi dixeris falsum testimonium. Et hoc non facere, Christum in fundamento ponere est: veri-
Sap. 1. 11. tas enim dixit: Os quod mentitur, occidit animam. Ergo si possessionem tuam diligis, non tamen propter illam facis rapinam, non propter illam dicis falsum testimonium, non propter illam facis homicidium, non propter illam falsum juras, non propter illam Christum negas: eo quod non propter illam facis hæc, Christum habes in fundamento. Sed tamen quia diligis illam, et contristaris si perdas illam, super fundamentum posuisti, non aurum, aut argentum, aut lapides pretiosos; sed ligna, fœnum, stipulam. Salvus ergo eris, cum ardere cœperit quod ædificasti, sic tamen quasi per ignem. Nemo enim super fundamentum hoc ædificans adulteria, blasphemias, sacrilegia, idololatrias, perjuria, putet se salvum futurum per ignem, quasi ista sint ligna, fœnum, stipula: sed qui ædificat amorem terrenorum super fundamentum regni cælorum, id est, super Christum, ardebit amor rerum temporalium, et ipse salvus erit per idoneum fundamentum.

22. *Inimici Domini mentiti sunt ei*, dicendo, eo ad vineam, et non eundo: *et erit tempus eorum*, non ad tempus, sed *in æternum*. Et qui sunt isti? v. 17.
Et cibavit illos ex adipe frumenti. Nostis adipem frumenti, unde cibantur multi inimici, qui mentiti sunt ei. *Et cibavit illos ex adipe frumenti:*
Johan. 13. 26. miscuit eos sacramentis suis. Et Judam, quando dedit buccellam, ex adipe frumenti cibavit. Et inimicus Domini mentitus est ei, et erit tempus ejus in æternum. *Et cibavit illos ex adipe fru-*

(a) Sic Er. et aliquot MSS. Alii, *notum*: aut cum Lov. *notum*.

(b) Ferrariensis MS. *opibus*.
(c) Plures optimæ notæ MSS. *dicendi martyrii*.

menti: et de petra melle saturavit eos. O ingratos! *Cibavit ex adipe frumenti, et de petra melle saturavit eos.* In eremo de petra aquam produ-
Exodi 17. 6. xit, non mel. Mel sapientia est, primatum dulcoris tenens in escis cordis. Quam multi ergo inimici Domini mentientes Domino cibantur, non solum ex adipe frumenti, sed etiam de petra melle, de sapientia Christi? Quam multi delectantur verbo ejus et cognitione sacramentorum ejus, solutione parabolarum ejus, quam multi delectantur, quam multi clamant? Et non est hoc mel de
1. Cor. 10. 4. quolibet homine, sed de petra. Petra autem erat Christus. Quam multi ergo satiantur de melle isto, clamant, dicunt, Suave est: dicunt, Nihil melius, nihil dulcius vel intelligi vel dici potuit. Et tamen inimici Domini mentiti sunt ei. Nolo amplius immorari in rebus dolendis: quamquam terribiliter Psalmus ad hoc finitus sit, tamen a
v. 2. fine ejus, obsecro vos, recurramus ad caput: Exsultate Deo adjutori nostro. (a) Conversi ad Deum.

Et post Verbum:

Adhortatio ad tractatum insequenti die audiendum, et ludos sæculares contemnendos. 23. Non parum vestras mentes in nomine Christi divina spectacula tenuerunt et suspenderunt vos, non solum ad appetenda quædam, sed ad quædam etiam fugienda. Ista sunt spectacula utilia, salubria, ædificantia, non destruentia: immo et destruentia, et ædificantia; destruentia recentes deos, ædificantia fidem in verum et æternum Deum. Etiam in crastinum diem invitamus Caritatem vestram. Cras illi habent, ut audivimus, mare in theatro: nos habeamus portum in Christo. Sed quoniam perendino die, id est, quarta sabbati, non possumus ad mensam Cypriani convenire, quia festivitas est sanctorum Martyrum; crastino ad ipsam mensam conveniamus.

IN PSALMUM LXXXI.

* ENARRATIO.

v. 1. 1. Psalmus *ipsi Asaph* Psalmo huic titulum, sicut aliis qui similiter prænotantur, vel nomen ejus hominis indidit, a quo scriptus est, vel ejusdem nominis interpretatio; ut ad synagogam, quod est Asaph, ejus intelligentia referatur: præ-
Item v. 1. sertim quia hoc et primus ejus versus assignat. Sic enim incipit: Deus *stetit in synagoga* (b) *deorum.* Quos utique deos absit ut intelligamus deos Gentium, sive idola, sive aliquam præter homines cælestem terrestremve creaturam: cum paulo post hunc versum idem iste Psalmus asserat,
v. 6. et quos deos intelligi velit, in quorum synagoga stetit Deus, apertius exprimat, ubi ait, Ego dixi, Dii estis, et filii Altissimi omnes; vos autem sicut homines moriemini, et sicut unus de principibus cadetis. In horum ergo synagoga filiorum
Isai. 1. 2. Altissimi, de quibus idem Altissimus per Isaiam dicit, Filios genui et exaltavi, ipsi autem me spreverunt, stetit Deus. In synagoga populum Israel accipimus: quia et ipsorum proprie synagoga dici solet, quamvis et Ecclesia dicta sit. Nostram vero Apostoli numquam synagogam dixerunt, sed semper Ecclesiam: sive discernendi caussa, sive quod inter congregationem unde synagoga, et convocationem unde Ecclesia nomen accepit, distet aliquid: quod scilicet congregari et pecora solent, atque ipsa proprie, quorum et greges proprie dicimus; convocari autem magis est utentium ratione, sicut sunt homines. Unde ex persona ipsius Asaph in alio Psalmo canitur, Quasi Psal. 72. 23.
pecus factus sum apud te, et ego semper tecum. Quando utique quamvis uni vero Deo mancipatus videretur, pro magnis tamen ac summis bonis ab illo carnalia, terrena, temporalia requirebant. Invenimus eos sæpe etiam filios appellatos, non ea gratia quæ ad novum Testamentum pertinet, sed illa quæ ad vetus: quia et ipsa gratia est, qua elegit Abraham, et ex ejus carne tam magnum populum propagavit; qua nondum natos Jacob dilexit, Esau autem odio habuit; qua Malac. 1. 2.
liberavit ex Ægypto, qua in terram promissionis ejectis Gentibus introduxit. Nisi enim et ipsa esset gratia, non utique de nobis, quibus non ad terrenum, sed ad regnum cælorum capessendum Johan. 1. 12.
data est potestas filios Dei fieri, in eodem mox Evangelio diceretur, quod accepimus gratiam pro gratia, id est, pro Testamenti veteris promissionibus Testamenti novi promissiones. Liquet igi- Ibidem 16.
tur quantum existimo, in qua deorum synagoga steterit Deus.

2. Deinceps requirendum est, utrum Patrem, an Filium, an Spiritum-sanctum, an ipsam Trinitatem accipere debeamus *stetisse in synagoga deorum, in medio autem deos discernere.* Quia et singulus quisque Deus, et ipsa Trinitas unus Item v. 1.
Deus. Non quidem facile est hoc eliquare: quia et, non corporalem, sed spiritualem Dei præsentiam, quæ congruit ejus substantiæ, negari non potest adesse conditis rebus mirabili videlicet et vix paucis intelligibili modo, cui dicitur, Si ad- Psal. 138. 8.
scendero in cælum, tu ibi es; si descendero in infernum, ades. Unde merito perhibetur stare Deus in congregatione hominum invisibiliter, sicut cælum et terram ipse implet, quod per Prophetam de se ipse prædicat: nec tantum perhibe- Jerem. 23. 24.
tur, sed pro captu mentis humanæ utcumque cognoscitur stare in eis quæ creavit, si et homo stet Johan. 3. 29.
et audiat eum, et gaudio gaudeat propter ejus intimam vocem. Veruntamen, quantum arbitror Psalmus iste insinuare aliquid molitur, quod ex quodam tempore factum est, ut staret Deus in synagoga deorum. Nam illa statio qua cælum et terram implet, nec ad synagogam proprie pertinet, nec tempore variatur. *Deus* itaque *stetit in synagoga deorum*, nimirum ille qui de se dixit, Non sum missus nisi ad oves, quæ perierunt do- Matth. 15. 24.
mus Israel. Dicitur, et caussa: *In medio autem deos discernere.* Agnosco igitur Deum stetisse in Rom. 9. 5.
synagoga deorum, quorum patres, et ex quibus Christus secundum carnem. Ut enim staret Deus

(a) In editis omissa fuerant hæc verba, *Conversi ad Deum. Et post verbum.* quæ nos restituimus ex MSS.

(b) Hunc v. 1. habes item expositum in Enarratione Psal. 94.

in synagoga deorum, ad hoc ex ipsis secundum
carnem. Sed quid Deus? Neque enim quales illi,
Rom. 9. 5. in quorum deorum synagoga stetit: sed sicut il-
lic Apostolus sequitur, Qui est super omnia Deus
benedictus in sæcula. Agnosco, inquam, stetisse:
agnosco et in medio Deum sponsum, de quo ami-
Johan. 1. 26. cus ejus quidam dicit, In medio vestrum stat;
quem vos nescitis. Quippe de quibus paulo post
v. 5. in hoc Psalmo dicitur, Nescierunt, neque intelle-
» xerunt, in tenebris ambulant. Testificatur et A-
Rom. 11. 25. postolus, Quoniam cæcitas ex parte Israel facta
est, ut plenitudo Gentium intraret. Stantem quip-
pe in medio sui videbant eum: sed non eum vi-
debant Deum, qualem se volebat videri, dicens,
Johan. 14. 9. Qui me (*a*) vidit, vidit et Patrem. Discernit au-
a tem deos, non eorum meritis, sed gratia sua, ex
Rom. 9. 21. eadem conspersione faciens alia vasa in honorem,
1. Cor. 4. 7. alia in contumeliam. Quis enim te discernit? Quid
» enim habes, quod non accepisti? Si autem acce-
pisti, quid gloriaris quasi non acceperis?

3. Audi et vocem Dei discernentis, audi et vo-
Psal. 28. 7. cem Domini dividentis flammam ignis: *Usque quo*
judicatis iniquitatem, et facies peccantium sumi-
v. 2. *tis?* Sicut alibi: Usque quo graves corde? Num-
Psal. 4. 3. quid et usque ad adventum ejus qui lumen est
cordis? Dedi legem, duriter restitistis: misi Pro-
phetas, injuriis affecistis, aut interfecistis, aut
b hæc agentibus (*b*) connivistis. Sed ut illis nec lo-
qui dignum sit, qui occiderunt servos Dei præ-
missos ad se: vos qui cum hæc fierent tacuistis,
id est, vos qui eos qui tunc tacuerunt, velut in-
nocentes imitari voluistis, *usque quo judicatis*
iniquitatem, et facies peccantium sumitis? Num-
quid etiam nunc et ipse heres veniens occiden-
dus est? Nonne ipse propter vos sine patre esse
voluit tamquam pupillus? Nonne propter vos e-
surivit et sitivit ut egenus? Nonne ad vos clama-
Matth. 11. vit, Discite a me, quia mitis sum et humilis cor-
19. de? Nonne pauper factus est, cum dives esset,
2. Cor. 8. 9. ut ipsius paupertate ditaremini? *Judicate* ergo
v. 3. *pupillo et egeno, humilem et pauperem justifica-*
te. Non illos propter se superbos et divites, sed
istum propter vos humilem et pauperem, justum
credite, justum prædicate.

4. Sed invidebunt ei, nec omnino parcent, di-
Matth. 21. centes, Hic est heres, venite, occidamus eum, et
38. nostra erit hereditas. *Auferte* ergo *inopem*, *et*
v. 4. *pauperem de manu peccatoris eruite.* Hæc dicta
sunt, ut sciretur in eo populo in quo natus et oc-
cisus est Christus, nec illos fuisse immunes a tan-
to scelere, qui cum essent tantæ multitudinis, ut
Lucæ 12. 2. eos sicut Evangelium loquitur, timerent Judæi,
et propterea in Christum manum mittere non au-
derent, postea conniverunt, eumque interim a
malignis et invidis Judæorum principibus permi-
serunt: qui si voluissent, timerentur semper, ut
numquam in illum sceleratorum prævalerent ma-
Isai. 56. 10. nus. De his quippe et alibi dicitur, Canes muti
Isai. 57. 1. nescierunt latrare. De his etiam illud, Ecce quo-
modo justus periit, et nemo considerat. Periit,

A quantum in ipsis est, qui eum perdere voluerunt:
nam quomodo ille posset perire moriendo, qui
eo modo potius quod erat perditum requirebat?
Porro si isti juste increpantur, meritoque arguun-
tur, qui tantum scelus (*c*) fieri dissimulando si- c
verunt: quomodo increpandi, aut ne increpandi
quidem, sed qua severitate damnandi sunt, qui
hoc consilio malitiaque fecerunt?

5. Verumtamen omnibus, quod sequitur rectis-
sime congruit: *Nescierunt et non intellexerunt,* v. 5.
in tenebris ambulant. Quia et illi si cognovissent, 1. Cor. 2. 8.
numquam Dominum gloriæ crucifixissent: et illi
si cognovissent, numquam Barabbam liberan-
dum, et Christum crucifigendum petere consen-
sissent. Sed quoniam supra memorata cæcitas ex Rom. 11. 25.
parte Israel facta est donec plenitudo Gentium
B intraret: per hanc utique illius populi cæcitatem
crucifixo Christo, *movebuntur omnia fundamen-*
ta terræ. Sic mota sunt, et movebuntur, donec
intret quæ prædestinata est Gentium plenitudo.
Nam et in ipsa morte Domini terra mota est, et Matth. 27.
petræ scissæ sunt. Et si intelligamus fundamen- 51.
ta terræ, terrenorum bonorum copia felices; re-
cte prædictum est quod moverentur, vel admi-
rando sic amari, sic coli humilitatem, pauperta-
tem, mortem, velut magnam secundum ipsos mi-
seriam Christi, vel ipsi quoque hujus mundi va-
na felicitate contemta, illam diligendo atque se-
ctando. Ita moventur omnia fundamenta terræ,
cum partim mirantur, partim etiam commutan-
tur. Sicut enim non absurde dicimus fundamen-
ta cæli, quibus regnum cælorum superædificatur
C in sanctis et fidelibus, quos dicit Scriptura lapi- 1. Pet. 2. 5.
des vivos: quorum fundamentum est primitus ipse
Christus ex virgine, de quo dicit Apostolus, Fun- 1. Cor. 3. 11.
damentum aliud nemo potest ponere præter quam
quod positum est, quod est Christus Jesus: dein-
de ipsi Apostoli et Prophetæ, quorum auctorita-
te locus cælestis eligitur, ut eam sectando coæ-
dificemur: unde dicit ad Ephesios, Jam non estis Ephes. 2.
peregrini et inquilini, sed estis cives sanctorum » 19. etc.
et domestici Dei, superædificati supra fundamen- »
tum Apostolorum et Prophetarum, ipso summo »
angulari lapide existente Christo Jesu, in quo »
omnis ædificatio compacta crescit in templum »
sanctum in Domino: ita non inconvenienter fun- »
damenta terræ intelliguntur, quorum terrenam
felicitatem præpollentem atque potentem homi-
nes invidendo, eorum auctoritate ad hujusmodi
D bona concupiscenda pertrahantur, et adipiscen-
do coædificantur tamquam terra super terram,
sicut in illo superno ædificio cælum super cæ-
lum: quia et peccatori dictum est, Terra es, et Gen. 3. 19.
in terram ibis: et, Cæli enarrant gloriam Dei Psal. 18. 2.
cum in omnem terram exiit sonus eorum, et in
fines orbis terræ verba eorum.

6. Terrenæ autem felicitatis regnum superbia
est, contra quam venit humilitas Christi, expro-
bans eis quos vult ex humilitate filios Altissimi
facere, atque increpans: *Ego dixi, Dii estis, et* v. 6.

(a) Sic MSS. At editi, *Qui me videt, videt* etc.
(b) Er. *connibuistis*, et infra loco *conniverunt*, habet *conhibuerunt*: atque ita veteres libri, in quibus pro verbo *conniveo*, constanter scriptum est *conhibeo*.
(c) Editi: *fieri dissimulando si lucrunt*. Melius Corbeiensis MS. *siverunt*.

v. 7. *filii Altissimi omnes.* * *Vos autem sicut homines* A
moriemini, et sicut unus ex principibus cadetis.
Sive ad illos dixerit, *Ego dixi, Dii estis, et filii*
Altissimi omnes, ad eos utique qui prædestinati
sunt in vitam æternam: ad alios vero, *Vos autem*
sicut homines moriemini, et *sicut unus ex prin-*
cipibus cadetis, hoc modo etiam deos discernens:
sive omnes simul increpat, ut obedientes corre-
ctosque discernat: *Ego*, inquit, *dixi*, *Dii estis*,
et filii Altissimi omnes: id est, omnibus vobis
promisi cælestem felicitatem: *vos autem*, per in-
firmitatem carnis, *sicut homines moriemini*; et
per elationem animi, *sicut unus ex principibus*,
id est diabolus, non extollemini, sed *cadetis*. Vel-
ut si diceret: Cum tam pauci sint dies vitæ ve-
stræ, ut cito sicut homines moriamini, non vo-
bis prodest ad correctionem: sed tamquam diabo-
lus, cujus dies in hoc sæculo multi sunt, quia
carne non moritur, extollimini, ut cadatis. Per
diabolicam quippe superbiam factum est, ut Chri-
sti gloriæ perversi et cæci principes Judæorum
invidissent: per hoc vitium factum est, et fit, ut
Christi usque ad mortem crucifixi humilitas vile-
scat eis, qui hujus sæculi diligunt excellentiam.
7. Proinde ut hoc vitium sanetur, ex ipsius
v. 8. Prophetæ persona dicitur, *Surge Deus, judica*
a *terram.* (a) Tumuit enim terra, cum te crucifi-
geret: surge a mortuis, et judica terram. *Quo-*
niam tu disperdes in omnibus gentibus: quid, ni-
si terram? hoc est, eos qui terrena sapiunt, sive
ipsum affectum in credentibus terrenæ cupidita-
b tis et (b) elationem absumens; sive non creden-
tes, terram conterendam perdendamque discer-
nens. Sic per membra sua quorum conversatio
in cœlis est, judicat terram, et disperdit in o-
mnibus gentibus. Nec prætereundum, quod non-
nulli codices habent, *Quoniam tu hereditabis in*
omnibus gentibus. Quia et hoc non inconvenien-
ter accipitur, neque ut simul utrumque sit quid-
quam repugnat. Fit ergo hereditas ejus per ca-
ritatem, quam suis præceptis et gratia misericor-
diter excolendo, terrenam disperdit cupiditatem.

IN PSALMUM LXXXII.

ENARRATIO.

v. 1. 1. PSALMI hujus titulus est, *Canticum Psal-*
mi Asaph. Jam sæpe diximus quid inter-
pretatur Asaph, id est, congregatio. Homo ergo
ille qui vocabatur Asaph, in figura congregatio-
nis populi Dei in multorum Psalmorum titulis po-
nitur. Græce autem congregatio synagoga dici-
tur, quod velut proprium nomen Judæorum po-
pulus tenuit, ut synagoga appellaretur: sicut po-
pulus Christianus usitatius vocatur Ecclesia, cum
et ipse utique congregetur.
2. Populus itaque Dei in isto Psalmo dicit,
v. 2. *Deus quis similis erit tibi?* Quod ego arbitror
Philip. 2. 7. accommodatius accipi in Christo, quia in simili-
tudine hominum factus, putatus est ab eis a qui-
bus contemtus est, ceteris hominibus comparan- Isai. 53. 12.
dus: nam et inter iniquos deputatus est, sed ad
hoc ut judicaretur. Cum autem veniet judicatu-
rus, tunc fiet quod hic dicitur, *Deus, quis similis*
erit tibi? Si enim Psalmi non solerent loqui ad
Dominum Christum, non diceretur etiam illud,
quod ipsi dictum esse nullus potest dubitare fi-
delium: Thronus tuus, Deus, in sæculum sæcu- Psal. 44. 7.
li, virga directionis, virga regni tui; dilexisti
justitiam, et odisti iniquitatem; propterea unxit
te Deus, Deus tuus, oleo exultationis præ parti-
cipibus tuis. Huic ergo et nunc dicitur, *Deus*,
quis similis erit tibi? Multis enim similis in hu- Lucæ 15. 32.
militate esse voluisti, usque et latronibus, qui
tecum sunt crucifixi: sed in claritate cum ve-
B nies, *quis similis erit tibi?* Quid enim magnum
dicitur, cum Deo dicitur, *Quis similis erit tibi*,
nisi illi dicatur, qui similis esse hominibus vo-
luit, formam servi accipiens, in similitudine ho- Philip. 2. 7.
minum factus, et habitu inventus ut homo? Et
ideo non ait, Quis similis est tibi? quod utique
recte diceretur, si hoc ad divinitatem referretur.
Quia vero ad formam servi relatum est, tunc
ejus a ceteris hominibus dissimilitudo appare-
bit, quando apparebit in gloria. Ideo sequitur,
Nec taceas, neque compescaris Deus. Quia primo
tacuit, ut judicaretur: quando sicut agnus co- Isai. 53. 7.
ram tondente se fuit sine voce, sic non aperuit
os suum, et suam compescuit potestatem. Quam
ut se compescere ostenderet, ad illam ejus vo- Johan. 18. 5.
cem qua dixit, Ego sum, hi qui eum apprehen-
C dendum quærebant, redierunt retro, et cecide-
runt. Quando ergo teneretur atque pateretur,
nisi se ipse cohiberet atque compesceret, et quo-
dam modo mitigaret? Nam et sic quidam inter-
pretati sunt quod hic positum est, *Neque com-*
pescaris Deus, ut dicerent, *Neque mitescas Deus.* Isai. 42. 14.
Ipse alibi dicit, Tacui, numquid semper tacebo?
Cui dicitur hic, *Ne taceas*: de illo alibi dicitur, Psal. 49. 3.
Deus manifestus veniet, Deus noster, et non si-
lebit. Dicitur hic, *Ne taceas*, Tacuit enim, ut
judicaretur, quando venit occultus: non autem
tacebit, ut judicet, quando veniet manifestus.
3. *Quoniam ecce inimici tui sonuerunt, et qui* v. 3.
oderunt te extulerunt caput. Novissimos dies si-
gnificare mihi videtur, quando hæc quæ nunc
metu comprimuntur, in liberam vocem eruptura
D sunt, sed plane irrationabilem, ut sonitus magis
quam locutio vel sermo dicendus sit. Non itaque
tunc odisse incipient, sed qui oderunt te, tunc
levabunt caput. Nec capita, sed *caput*: quando
eo perventuri sunt, ut etiam illud caput habeant,
quod extollitur super omne quod dicitur Deus,
et quod colitur: ut in illo maxime impleatur,
Qui se exaltat, humiliabitur: et cum eum ille cui 2. Thess. 2. 4.
dicitur, Ne taceas, neque mitescas Deus, inter- Lucæ 14. 11.
ficiet spiritu oris sui, et evacuabit illuminatione
præsentiæ suæ.
4. *Super populum tuum malignaverunt con-* 2. Thess. 2. 8.

(a) Sic meliores MSS. At editi, *Timuit*.
(b) Editi, et *electionem assumens*. Emendatur auctori-
tate MSS.

silium: vel, sicut alii codices habent, *astute co-*
v. 4. *gitaverunt consilium, et cogitaverunt adversus*
sanctos suos. Irridenter ista dicuntur. Quando
enim valerent nocere populo vel plebi Dei, vel
sanctis ejus qui noverunt dicere, Si Deus pro
nobis, quis contra nos?
Rom. 8.31. 5. *Dixerunt, Venite, et disperdamus eos de*
gente. Singularem numerum posuit pro plura-
v. 5. li: sicut dicitur, Cujus est hoc pecus, etiam si
de grege interregetur, et intelliguntur pecora.
Denique alii codices *de gentibus* habent, ubi ma-
gis interpretes intellectum quam verbum secuti
sunt. *Venite et disperdamus eos de gente.* Ipse
est ille sonus, quo sonuerunt magis quam locuti
sunt, quoniam inaniter inania strepuerunt. *Et*
non memoretur nominis Israel ultra. Hoc alii
planius dixerunt, *Et non sit memoria nominis*
Isral adhuc. Quia *memoretur nominis*, in Latina
lingua inusitata locutio est: potius enim dici so-
let, memoretur nomen: sed eadem ipsa senten-
tia est. Nam qui dixit, *memoretur nominis*, Græ-
cam transtulit locutionem. *Israel* autem hic de-
bet intelligi utique semen Abrahæ, cui dicit Apo-
Gal. 3. 29. stolus, Ergo Abrahæ semen estis, secundum pro-
1.Cor.10.18. missionem hæredes. Non Israel secundum, car-
» nem, de quo dicit, Videte Israel secundum carnem.
v. 6. 6. *Quoniam cogitaverunt unanimiter, simul*
adversus te testamentum disposuerunt: quasi pos-
sent esse fortiores. Testamentum sane in Scriptu-
ris non illud solum dicitur, quod non valet nisi
testatoribus mortuis: sed omne pactum et pla-
Gen. 31. 44. citum testamentum vocabant. Nam Laban et Ja-
cob testamentum fecerunt, quod utique etiam
inter vivos valeret: et innumerabilia talia in di-
vinis leguntur eloquiis.
7. Deinde incipit inimicos Christi commemo-
rare sub quibusdam vocabulis Gentium: quorum
vocabulorum interpretatio satis indicat quid velit
intelligi. Talibus enim nominibus convenientis-
sime figurantur veritatis inimici. Idumæi quippe
interpretantur, vel sanguinei, vel terreni. Ismae-
litæ, obedientes sibi, utique non Deo, sed sibi.
Moab, ex patre: quod in malo non intelligitur
melius, nisi cum ipsa historia cogitatur, quod
pater Lot filiæ suæ illicite se utenti permixtus
eum genuit; quia ex ipsa re tale nomen accepit.
Gen. 19. 36. et 37. Bonus autem pater, (*a*) sed sicut Lex, si quis ea
legitime utatur, non inceste et illicite. Agareni,
1.Tim. 1. 8. proselyti, id est, advenæ: quo nomine signifi-
a cantur inter inimicos populi Dei, non illi qui ci-
ves fiunt; sed qui in animo alieno atque adven-
titio perseverant, et nocendi occasione inventa
se ostendunt. Gebal, vallis vana, id est, fallaci-
ter humilis. Amon, populus turbidus, vel popu-
lus mœroris. Amalech, populus linguens; unde
Psal. 71. 9. alibi dictum est, Et inimici ejus terram linguent.
Alienigenæ quamvis et ipso nomine Latino se
indicent alienos, et ob hoc consequenter inimi-
cos, tamen in Hebræo dicuntur Philistiim, quod
interpretatur cadentes potione, velut quos fecit

A ebrios luxuria sæcularis. Tyrus lingua Hebræa
dicitur Sor: quod sive angustia sive tribulatio
interpretetur, secundum illud accipiendum est
in his inimicis populi Dei, quod ait Apostolus,
Tribulatio et angustia in omnem animam homi- Rom. 2. 9.
nis operantis malum. Omnes ergo hi sic enume-
rantur in hoc Psalmo: *Tabernacula Idumæorum* v. 7.
et Ismaelitæ, Moab et Agareni, * *Gebal et Amon* v. 8.
et Amalech, et alienigenæ cum habitantibus Ty-
rum.
8. Et tamquam indicans caussam, quare sint
inimici populo Dei adjungit et dicit, *Etenim As-* 2. 9.
sur venit cum illis. Assur autem pro ipso dia-
bolo figurate intelligi solet, qui operatur in filiis Ephes. 2. 2.
diffidentiæ, tamquam in vasis suis, ut oppugnent
B populum Dei. *Facti sunt*, inquit, *in adjutorium*
filiis Lot. Quia omnes inimici, operante in se
principe suo diabolo, *facti sunt in adjutorium*
filiis Lot, qui interpretatur declinans. Angeli
autem apostatici bene intelliguntur tamquam fi-
lii declinationis; a veritate quippe declinando,
in satellitium diaboli discesserunt. Hi sunt de
quibus dicit Apostolus, Non est vobis colluctatio Ephes. 6. 12.
adversus carnem et sanguinem, sed adversus »
principes et potestates et rectores mundi tene- »
brarum harum, adversus spiritalia nequitiæ in »
cælestibus? (*b*) Quapropter istos invisibiles ini- » b
micos adjuvant homines infideles, in quibus ope-
rantur ad oppugnandum populum Dei.
9. Jam nunc videamus quid imprecetur Pro-
pheticus spiritus, magis prædicens quam male-
C dicens. *Fac illis*, inquit, *sicut Madiam et Sisa-* v. 10.
ræ, sicut Jabin in torrente Cison. * *Disperie-* v. 11.
runt in Endor, facti sunt ut stercus terræ. Hos
omnes secundum historiam populus Israel, qui Judic. 4. 15. 16. etc.
tunc erat populus Dei, debellavit et vicit: sicut
etiam illos quos deinceps commemorat, dicens,
Pone principes eorum sicut Oreb et Zeb et Zebee v. 12.
et Salmana. Interpretationes autem eorum no-
minum istæ sunt. Madiam interpretatur decli-
nans judicium: Sisara, gaudii exclusio: Jabin,
sapiens. Sed in his inimicis a populo Dei supe-
ratis, ille intelligendus est sapiens, de quo Apo-
stolus dicit, Ubi sapiens, ubi scriba, ubi conqui- 1. Cor. 1. 20.
sitor hujus sæculi? Oreb, siccitas: Zeb, lupus:
Zebbe, victima, sed lupi; habet enim et ipse vi-
D ctimas suas. Salmana, umbra commotionis. Hæc
omnia congruunt malis, quos in bono vincit po-
pulus Dei. Porro autem Cison, in quo torrente
victi sunt, interpretatur duritia eorum. Endor,
ubi perierunt, interpretatur fons generationis,
sed utique carnalis, cui dediti perierunt: non
curantes regenerationem, quæ perducit ad vi-
tam, ubi non nubent, neque uxores ducent, non Matth. 22. 30.
enim incipient mori. Merito ergo de his dictum
est, *Facti sunt ut stercus terræ:* de quibus nihil
propagatum est, nisi terrena fœcunditas. Sicut
ergo illi omnes in figura superati sunt a populo
Dei, sic istos inimicos precatur in veritate su-
perari.

(*a*) Sic MSS. At Lov. *Bonus autem pater Lex, sed si-*
cut Apostolus ait, si quis etc.

(*b*) Editi. *Quia istos.* At MSS. alii, *Quapropter*: alii,
Quia propter.

v. 13. v. 5. 10. *Omnes* inquit, *principes eorum*, * *qui dixerunt*, *Hæreditate possideamus sanctuarium Dei*. Ipse est sonitus inanis, quo, ut supra dictum est, inimici tui sonuerunt. Sanctuarium autem Dei quid intelligendum est, nisi templum
1 Cor. 3. 17. Dei, de quo Apostolus ait, Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos? Nam quid aliud inimici, nisi populum Dei possidere, id est, subjugare moliuntur, ut (*a*) cedat in eorum impias voluntates?

v. 14. 11. Sed quid sequitur? *Deus meus pone illos ut rotam*. Convenienter quidem accipitur, ut non sint in eo quod cogitant stabiles: verumtamen etiam sic recte posse intelligi existimo, *Pone illos ut rotam*, quod rota ex his quæ retro sunt extollitur, ex his quæ ante sunt dejicitur: sic fiunt omnes inimici populi Dei. Non enim hæc optatio, sed prophetatio est. Adjungit etiam, *Sicut stipulam ante faciem venti*. Faciem dicit præsentiam. Nam quæ facies est venti, cui nulla liniamenta sunt corporis; cum sit motus, id est, quasi fluctus aeris? Ponitur autem pro tentatione, qua levia et inania corda rapiuntur.

12. Levitatem porro, qua facile consentitur ad mala, gravis sequitur cruciatus: unde deinceps dicitur,
v. 15. *Sicut ignis qui comburit silvam*,
v. 16. *sicut flamma comburens montes:* * *ita persequeris illos in tempestate tua, et in ira tua conturbabis eos*. Silvam dixit propter sterilitatem, montes propter elationem: tales enim sunt inimici populi Dei, inanes justitiæ, pleni superbia. Ignem vero et flammam dicens, hoc idem alio nomine repetivit, quo intelligi voluit judicantem atque punientem Deum, Quod autem ait, *in tempestate tua;* hoc idem consequenter exposuit dicens, *in ira tua:* et quod supra dixit, *persequeris eos;*
Ira Dei. hoc postea, *conturbabis eos*. Meminerimus sane iram Dei sine ulla affectione turbulenta intelligere. Ira quippe ejus dicitur, ratio justa vindictæ: tamquam si lex dicatur irasci, cum ministri ejus secundum eam commoti vindicant.

v. 7. 13. *Imple*, inquit, *facies eorum ignominia*, *et quærent nomen tuum*, *Domine*. Hoc sane illis bonum et optabile prophetatur: nec prophetaretur, nisi essent in ea societate inimicorum populi Dei etiam tales homines, quibus hoc ante ultimum judicium præstaretur; quia et nunc idem ipsi sunt; et ipsum corpus est inimicorum secundum invidentiam qua æmulantur populum Dei. Et nunc ubi possunt, et sonant et levant caput; sed particulatim, non universaliter sicut in fine sæculi, novissimo imminente judicio. Tamen ipsum corpus est, et in his qui inde credituri sunt, atque in corpus aliud transituri; (horum enim facies salubriter impletur ignominia, ut quærant nomen Domini:) et in illis qui usque in finem in eadem malitia perseverant, qui ponuntur ut stipula ante faciem venti, et silvæ montibusque infructuosis similes, comburuntur. Ad
v. 18. quos denuo revertitur, dicens, *Erubescant et conturbentur in sæculum sæculi*. Non enim in sæculum sæculi conturbantur, qui quærunt nomen Domini: sed respicientes ignominiam peccatorum suorum, ad hoc conturbantur, et quærant nomen Domini, per quod non conturbentur.

14. Rursusque ad hos redit, qui in eadem societate inimicorum ad hoc confundendi sunt, ne confundatur in æternum; et ad hoc perdendi inquantum mali sunt, ut boni facti inveniantur in æternum. De his enim cum dixisset, *Et confundantur, et pereant;* statim subjecit, *Et cognoscant quia nomen tibi Dominus, tu solus altissimus in omni terra*. Ad hanc cognitionem venientes sic confundantur, ut placeant; sic pereant, ut permaneant. *Cognoscant*, inquit, *quia nomen tibi Dominus:* tamquam non vero nec suo nomine nuncupentur, quicumque alii domini nominantur, quoniam serviliter dominantur, et vero Domino comparati nec domini sunt: sicut dictum est, Ego sum qui sum; tamquam non sint ea quæ facta sunt, si comparentur ei a quo facta sunt. Quod vero adjunxit, *Tu solus altissimus in omni terra*, vel, sicut alii codices habent, *super omnem terram:* utique et in omni cælo, vel super omne cælum: sed hoc dicere maluit, quo terrena superbia premeretur. Desinit enim superbire terra, id est homo, cui dictum est, Terra es: et, Quid superbit terra et cinis? cum cognoscit Dominum esse altissimum super omnem terram, id est, nullius hominis cogitationes valere adversus eos, qui secundum propositum vocati sunt, et de quibus dicitur, Si Deus pro nobis, quis contra nos?

Item. v. 18. v. 19. Exodi 3. 14. Gen. 3. 19. Eccli. 10. 9. Rom. 8. 28. Ibid. 31.

IN PSALMUM LXXXIII.

* ENARRATIO.

v. 1. 1. Psalmus iste *Pro torcularibus* inscribitur. Et quantum advertit nobiscum Caritas Vestra, (quia vos intentissime audire advertebamus,) nihil in ejus textu dictum est, vel de prælo, vel de fiscinis, vel de lacu, vel de instrumentis aut ædificio torcularis; omnino nihil in eo tale audivimus. Unde quid sibi velit titulus ejus, quod inscribitur *Pro torcularibus*, non parva quæstio est. Profecto enim si post istum titulum aliquid de talibus rebus diceret, quales commemoravi crederetur a carnalibus vere ista visibilia torcularia voluisse cantare: quia vero titulum imposuit *Pro torcularibus*, et nihil postea in omni versu Psalmi dixit de his torcularibus notissimis oculis nostris; non dubitatur, esse alia torcularia, quæ nos hic quærere et intelligere voluit Spiritus Dei. Quapropter quid agatur in his visibilibus torcularibus recordemur, et hoc videamus quemadmodum spiritaliter geratur in Ecclesia. Uva certe pendet in vitibus, et oliva in arboribus; (his enim duobus fructibus solent torcularia præparari:) et quamdiu pendent in fruticibus suis, tamquam libero aere perfruuntur; et nec uva vinum est, nec oliva oleum, ante

(*a*) Sic MSS. At editi, *ut cadat in eorum impias voluntates*.

pressuram. Sic sunt homines quos prædestina-
vit Deus ante sæcula conformes fieri imaginis
Rom. 8 29. unigeniti Filii sui, qui præcipue in passione ma-
gnus botrus expressus est. Hujusmodi ergo ho-
mines antequam accedant ad servitutem Dei,
fruuntur in sæculo tamquam diliciosa libertate,
velut uvæ aut olivæ pendentes: sed quoniam di-
Eccli 2. 1. ctum est, Fili, accedens ad servitutem Dei, sta
» in justitia et timore, et præpara animam tuam
» ad tentationem: accedens quisque ad servitutem
Dei, ad torcularia se venisse cognoscat; contri-
bulabitur, conteretur, comprimetur; non ut in
hoc sæculo pereat, sed ut in apothecas Dei de-
fluat. Exuitur carnalium desideriorum integu-
a mentis, quasi vinaciis: hoc enim ei (*a*) contigit
in desideriis carnalibus propter quæ et Aposto-
Coloss. 3. 9. lus dicit, Exuite vos veterem hominem, et in-
duite novum. Hoc totum non fit nisi de pres-
sura. Propterea torcularia nominantur Ecclesiæ
Dei hujus temporis.

2. Sed in torcularibus positi qui sumus? Filii
Core. Sic enim additum est, *Pro torcularibus*,
filiis Core. Filios Core interpretatos habemus
filios calvi, quantum nobis qui illam linguam no-
verunt, per ministerium quod Deo debebant, in-
terpretari potuerunt: et in hoc non defugio ma-
gnum mysterium intueri, et adjuvante Domino in-
venire vobiscum. Non enim tamquam a filiis pe-
stilentiæ omnis est irridenda calvities; ne cum
b quisque (*b*) sacratam calvitiem irriserit, a dæmo-
4. Reg. 2. 23. niis dissipetur. Nam et Elisæus ibat, et insensati
pueri clamaverunt post eum, Calve, calve: et
propter sacramentum implendum, conversus ad
Dominum petivit, ut eos ursi de silva exeuntes
comederent. Abrepta est quidem illorum infan-
c tia in (*c*) exitium vitæ de hoc sæculo; mortui
sunt pueri, senes quandoque morituri: verum-
tamen sacramenti terror datus est hominibus.
Elisæus enim personam cujusdam tunc gerebat,
cujus filii sumus, filii Core, Domini scilicet no-
stri Jesu Christi. Jam occurrit Caritati Vestræ
ex Evangelio, quare calvus gerebat personam
Christi, recordamini quod in Calvariæ loco cru-
Matth. 27. 33. cifixus est. Sive ergo hoc interpretatur *filiis Co-*
re, sicut secuti priores diximus; sive aliud ali-
quid, quod nos forsitan latet; interim quod oc-
currit, videte quia plenum est sacramento. Filii
Core, filii Christi. Nam et filios suus dicit spon-
Matth. 9. 15. sus, cum ait, Non possunt filii sponsi jejunare,
quamdiu cum illis est sponsus. Christianorum
sunt ergo ista torcularia.

3. In pressuris autem constituti ad hoc conte-
rimur, ut amore nostro, quo ferebamur in ista
mundana, sæcularia, temporalia, fluxa atque pe-
ritura, passi in eis in hac vita tormenta et tribu-
lationes pressurarum et abundantiam tentatio-
num, incipiamus quærere illam quietem, quæ
non est de hac vita, nec de hac terra: et fit Do-
minus, ut scriptum est, refugium pauperi. Quid
A est pauperi? Tamquam destituto, sine ope, sine Psal. 9. 10.
auxilio, sine aliqua re, de qua in terra præsu-
mat. Talibus enim pauperibus adest Deus. Quia
homines etsi abundent pecunia in hac terra, re-
spiciunt quod ait Apostolus, Præcipe divitibus 1. Tim. 6. 17.
hujus mundi non superbe sapere, neque sperare
in incerto divitiarum. Et considerantes quam sit
incertum unde gaudebant, antequam accederent
ad servitutem Dei, id est, antequam introirent
in torcularia, vident ex ipsis divitiis vel habere
se pressuras cogitationum, quomodo ea guber-
nentur, quomodo custodiantur; vel si paululum
inclinaverint cupiditatem ut ea diligant, plus eos
impleri timoribus quam fructibus. Quid enim
tam incertum, quam res volubilis? Nec imme-
rito ipsa pecunia rotunda signatur, quia non stat.
B Tales ergo etsi habeant aliquid pauperes sunt.
Qui vero nihil horum habent, et habere deside-
rant, inter reprobandos divites computantur. Non
enim attendit Deus facultatem, sed voluntatem.
Pauperes igitur destituti omni ope sæculari, quia
etsi ea circumfluant, intelligunt quam incerta
sint; et ingemiscentes ad Deum, nihil habentes
in hoc sæculo quo delectentur, quo teneantur,
in abundantia pressurarum et tentationum tam-
quam in torcularibus constituti, defluant vinum,
defluant oleum. Quæ sunt ista nisi bona deside-
ria? Restat enim illis desiderandus Deus, jam
non amant terram. Amant enim qui fecit cælum
et terram. Amant, et nondum cum eo sunt. De-
siderium eorum differtur, ut crescat; crescit, ut
capiat. Non enim (*d*) parvum aliquid daturus est d
C Deus desideranti, aut parum exercendus est ad
capacitatem tanti boni. Non aliquid Deus quod
fecit daturus est, sed seipsum qui fecit omnia. Ad
capiendum Deum exercere, quod semper habitu-
rus es diu desidera. Reprobati sunt in populo
Israel, qui festinaverunt: assidue affectus iste
reprehenditur in Scriptura festinantium. Qui
sunt enim qui festinant? Qui conversi ad Deum,
cum hic non invenerint requiem quam quære-
bant, et gaudia quæ promittebantur, tamquam in
itinere deficientes, et longum sibi quiddam do-
nec hoc sæculum vel hæc vita finiatur, restare
arbitrantes, et quærentes hic aliquam requiem,
quæ si habetur, falsa est; respiciunt retro, et de-
cidunt a proposito: nec attendunt cum quanto
terrore dictum est, Mementote uxoris Lot. Ut Luc. 17. 32.
D quid enim statua salis effecta est, si non homines Gen. 19. 26.
condit, ut sapiant? Ergo exemplum illius ma-
lum, tibi fit bonum, si caveris. Mementote, in-
quit, uxoris Lot. Respexit enim retro, unde li-
berata erat a Sodomis, et ibi remansit, unde re-
spexit; ipsa in loco mansura, et transeuntes alios
conditura. Liberati ergo a Sodomis præteritæ
vitæ, non respiciamus retro. Nam hoc festinare
est, non attendere quod promisit Deus, quia lon-
ge est, et respicere ad id quod proximum est,
unde jam liberatus es. De talibus quid dicit apo-

(a) Sic Er. et MSS. At Lov. *contingit*.
(b) MSS. aliquot, *sacratam calvariam*. Nonnulli, *sa-
cramentum calvi*.
(c) Plures MSS. *in exitum*: nonnulli, *in exitus*.
(d) Sic Remigiensis MS. Alii libri, *parum aliquid*.

2.Pet. 2. 22. stolus Petrus? Contigit illis res veri proverbii, (a) Canis conversus ad suum vomitum. Premebat enim pectus conscientia peccatorum, accepta indulgentia quasi vomuisti, et revelatum est pectus tuum; facta est bona conscientia ex mala conscientia: quid rursus converteris ad vomitum tuum? Si canis hoc faciens horret oculis tuis, tu quid eris oculis Dei?

4. Unusquisque autem Fratres Carissimi, de loco itineris sui, ad quem proficiendo pervenit, et quem vovit Deo, inde respicit retro, cum ipsum dimiserit. Verbi gratia, statuit castitatem conjugalem servare, (inde enim incipit justitia,) recessit a fornicationibus, et ab illa illicita immunditia: quando se ad fornicationes converterit, retro respexit. Alius ex munere Dei majus aliquid vovit, statuit nec nuptias pati: qui non damnaretur, si duxisset uxorem, post votum quod Deo promisit si duxerit, damnabitur: cum hoc faciat, quod ille qui non promiserat; tamen ille non damnatur, iste damnatur. Quare, nisi quia iste respexit retro? Jam enim ante erat, iste autem 1. Cor. 7. 28. illuc nondum pervenerat. Sic virgo, quæ si nuberet, non peccaret, sanctimonialis si nupserit, Christi adultera deputabitur. Respexit enim retro de loco quo accesserat. Sic quibus placet relicta omni spe sæculari et omni actione terrena, conferre se in societatem sanctorum, in communem illam vitam, ubi non dicit aliquis aliquid Act. 2. 44. et 4. 34. proprium, sed sunt illis omnia communia, et est illis anima una et cor unum in Deum; quisquis inde recedere voluerit, non talis habetur qualis illis qui non intravit. Ille enim nondum accessit, iste retro respexit. Quapropter, Carissimi, Psal. 75. 12. quomodo quisque potest, vovete, et reddite Domino Deo vestro quod quisque potuerit; nemo retro respiciat, nemo pristinis suis delectetur, nemo avertatur ab eo quod ante est, ad id quod retro est: currat donec perveniat; non enim pedibus, sed desiderio currimus. Nullus autem in hac vita pervenisse se dicat. Quis enim potest tam perfectus esse quam Paulus? Et ait tamen, Fra- Philip. 3. 13. et 14. tres, ego me non arbitror apprehendisse: unum autem, quæ retro oblitus, in ea quæ ante sunt extentus, secundum intentionem sequor ad palmam supernæ vocationis Dei in Christo Jesu. Vides Paulum adhuc currere, et te jam existimas pervenisse?

5. Si ergo sentis pressuras hujus mundi, etiam cum felix es, intellexisti te esse in torculari. Putatis enim, Fratres mei, infelicitatem sæculi metuendam esse, et felicitatem non esse metuendam? Immo vero NULLA INFELICITAS frangit, quem felicitas nulla corrumpit. Quomodo ergo cavenda et timenda est ipsa corruptrix, ne te 4. Reg. 18. 21 blandiendo seducat? Ne incumbas in baculum arundinis: nam et hoc scriptum est, quosdam incumbere in baculum arundinis. Noli te credere, fragile est quo niteris, frangitur et interimit te. Si ergo felicitate tibi iste mundus arrideat, in pressura te computa, ut dicas, Tribulationem et dolorem inveni, et nomen Domini invocavi. Non dixit, inveni tribulationem, nisi quamdam quæ latet. Quædam enim tribulatio quosdam in hoc sæculo latet, qui putant sibi bene esse, cum peregrinentur a Domino. Quamdiu enim sumus in corpore, inquit, peregrinamur a Domino. Si a patre tuo homine peregrinareris, miser esses: a Domino peregrinaris, et felix es? Ergo sunt qui putant bene sibi esse. Qui autem intelligunt in qualibet circumfluentia copiarum et voluptatum, quamvis ad nutum cuncta deserviant, quamvis nihil molestum irrepat, nihil adversum terreat, tamen in malo se esse quamdiu peregrinantur a Domino, acutissimo oculo tribulationem et dolorem invenerunt, et nomen Domini invocaverunt. Talis est qui cantat in hoc Psalmo. Quis est? Corpus Christi. Quis est iste? Vos, si vultis; nos omnes, si volumus; omnes filii Core, et omnes unus homo, quia unum Christi corpus. Quomodo non est unus homo, qui unum caput habet? Caput omnium nostrum Christus est: corpus illius capitis omnes nos sumus. Et omnes in hac vita in torcularibus sumus. Si bene sapimus, jam ad torcularia venimus. Ergo in pressuris tentationum constituti, edamus hanc vocem, et præmittamus desiderium nostrum. *Quam* (b) *dilectissima sunt*, inquit, *tabernacula tua*, *Domine virtutum!* Erat in tabernaculis quibusdam, id est, in torcularibus: sed desiderabat alia tabernacula ubi nulla pressura est. In his illuc suspirabat, ab his in illa per (c) desiderii carnalem quodam modo defluebat.

Psal. 114. 3. / 1. Cor. 5. 6. / v. 2.

6. Et quid sequitur? *Concupiscit et deficit anima mea in atria Domini.* Parum est, *Concupiscit et deficit:* sed quo deficit? *In atria Domini*. Defecit uva pressa: sed quo defecit? In vinum et in lacum, et in apothecæ requiem, servanda in quiete magna. Hic desideratur, ibi capitur: hic suspiratur, ibi gaudetur: hic oratur, ibi laudatur: hic gemitur, ibi exsultatur. Ea quæ dixi quasi dura hic nemo aversetur, nemo quasi nolit pati. Metuendum est, ne uva, dum torcular timet, ab avibus vel a feris comedatur. In magna videtur tristitia esse, cum dicit, *Concupiscit et deficit anima mea in atria Domini:* non enim habet quod desiderat. Sed numquid sine gaudio est? Quo gaudio? Quod ait Apostolus, Spe gaudentes. Ibi jam re gaudebit, modo adhuc spe. Ideoque qui spe gaudent, quia certi sunt se accepturos, tolerant in torculari omnes pressuras. Propterea et ipse Apostolus cum dixisset, Spe gaudentes; quasi his loqueretur, qui jam in torculari sunt, addidit statim, In tribulatione patientes. In tribulatione, inquit, patientes: quid deinde? In oratione tolerantes. Quid est, tolerantes? Quia differimini. Oratis et differimini, tolerate quod differimini. Toleretur

v. 3. / Rom. 12. 12.

(a) Editi: *Canis reversus ad suum vomitum.* MSS. *conversus.*
(b) Editi, *amabilia.* At nostri omnes MSS. *dilectissima.*

(c) Editi et MSS. *per desiderium carnale*, excepto Remigiensi codice, qui habet *per desiderii carnalem*, haud dubie pro *carnalem*.

quod differtur; quia cum venerit, non aufertur.

7. Audisti gemitum in torculari, *Desiderat et deficit anima mea in atria Domini:* audi unde duret, spe gaudens, *Cor meum et caro mea exsultaverunt in Deum vivum.* Exsultaverunt hic in illud. Unde exultatio, nisi de spe? Quo exsultaverunt? *In Deum vivum.* Quæ tibi exsultaverunt? *Cor meum et caro mea.* Unde exsultaverunt?
v. 4. *Nam et passer*, inquit, *invenit sibi domum, et turtur nidum sibi, ubi ponat pullos suos.* Quid est hoc? Duo dixerat, et duo reddidit in similitudinibus avium: dixerat exsultasse cor suum, et carnem suam, et his duobus reddidit passerem et turturem: cor tamquam passer, caro tamquam turtur. Invenit sibi domum passer, invenit sibi domum cor meum. Exercet pennas in virtutibus hujus temporis, in ipsa fide et spe et caritate, quibus volet in domum suam: et cum venerit permanebit, et jam querula vox passeris quæ hic est, non erit ibi. Nam ipse est que-
Psal. 101. 8. rulus passer, de quo in alio Psalmo dicit, Sicut passer singularis in tecto. De tecto volat ad domum. Jam sit in tecto, calcet domum carnalem: habebit quemdam cælestem locum, perpetuam domum: passer iste finiet querelas suas. Turturi autem dedit et pullos, id est carni: *invenit nidum turtur, ubi ponat pullos suos.* Passer domum, turtur nidum, et nidum utique ubi ponat pullos suos. Domus tamquam ad sempiternum eligitur, nidus ad tempus congeritur. Corde cogitamus Deum, tamquam volante passere ad suam domum: carne autem agimus opera bona. Videtis enim per carnem sanctorum quanta bona fiant: per hanc enim operamur, quæ jussi sumus ope-
Isai. 58. 8. rari, quibus adjuvamur in hac vita. Frange esurienti panem tuum, et egenum sine tecto induc in domum tuam; si videris nudum, vesti: et cetera talia quæ nobis præcepta sunt, non operamur nisi per carnem. Passer ergo ille qui cogitat domum suam, non recedit a turture quærente sibi nidum, ubi ponat pullos suos: non enim abjicit illos ubicumque, sed invenit sibi nidum,
2. Sent. dist. 41. His autem ubi eos ponat. Dicimus autem, Fratres, quod nostis: Quanti videntur præter Ecclesiam bona operari: Quam multi etiam Pagani pascunt esurientem, vestiunt nudum, suscipiunt hospitem, visitant ægrotum, consolantur inclusum? Quam multi hæc faciunt? quasi videtur parere turtur: sed non sibi invenit nidum. Quam multa multi hæretici non in Ecclesia operantur, non in nido pullos ponunt? Conculcabuntur et contereutur; non servabuntur, non custodientur. In hujus enim
1. Tim. 2. 14. Gen. 3. 6. carnis operatricis persona posita est quædam mulier ab apostolo Paulo, cum ait, Adam non est seductus, mulier autem seducta est. Postea enim Adam consensit mulieri: nam a serpente mulier seducta est. Nec modo potest aliqua mala suasio nisi carnis tuæ primo desiderium (*a*) commovere, cui postea si mente consenseris, cecidit et passer: si autem vincuntur desideria carnis, tenentur membra ad opera bona, arma concupiscentiæ auferuntur; et incipit turtur habere pullos. Propterea quid ibi ait Apostolus? Salva au-
1. Tim. 2. 15. 1. Cor. 7. 40. tem erit per filiorum generationem. Mulier vidua sine filiis, si perseveret, nonne beatior erit? numquid salva non erit, quia non parit filios? Virgo Dei non melior erit? numquid salva non erit, quia filios non habet? aut ad Deum non pertinet? Salva ergo erit mulier, quæ in typo carnis accipitur, per filiorum generationem, id est, si faciat opera bona. Sed non ubicumque turtur inveniat nidum sibi, ubi ponat pullos suos: in fide vera, in fide catholica, in societate unitatis Ecclesiæ pariat opera sua. Propterea et de illa cum loqueretur Apostolus, ita subjecit: Salva autem
1. Tim. 2. 15. erit per filiorum generationem, si permanserit in fide et dilectione et sanctificatione, cum sobrietate. Permanendo ergo in fide, ipsa fides nidus est pullorum tuorum. Nam propter infirmitatem pullorum turturis tuæ dignatus est Dominus præbere tibi unde nidum faceres: indutus est enim fœno carnis, ut ad te veniret. In ista fide pone pullos tuos, in isto nido operare opera tua. Qui enim sunt nidi, vel quis est nidus, sequitur statim: *Altaria tua, Domine virtutum.*
Item v. 4. Cum dixisset, *Et turtur invenit sibi nidum ubi ponat pullos suos:* quasi quæsisses, Quem nidum? *Altaria tua, Domine virtutum, Rex meus et Deus meus.* Quid est, *Rex meus et Deus meus?* Qui regis me, qui creasti me.

8. Sed hic nudus est, et hic peregrinatio, et hic suspirium, et hic tritura, et hic pressura, quia hic torcular: quid est autem quod desiderat? quid concupiscit? quo it? quo tendit desiderium nostrum? quo nos rapit? Hic positus illa meditatur, positus inter tentationes, positus inter pressuras, positus in torcularibus, suspirans in superna promissa; quasi quid ibi acturus, jam præmeditatur gaudia futura. *Beati*, inquit, *qui habitant*
v. 5. *in domo tua.* Unde beati? Quid habituri? quid acturi? Omnes qui beati dicuntur in terra, habent aliquid, et agunt aliquid. Beatus est homo ille, tot prædiis, tanta familia, tanto auro et argento: habendo beatus dicitur. Beatus est, ad illos honores pervenit, ad proconsulatum, ad præfecturam: agendo beatus dicitur. Ergo aut habendo, aut agendo. Unde autem ibi beati? Quid habituri? quid acturi? Quid habituri, jam supra dixi: *Beati qui habitant in domo tua.* Domum tuam si habueris pauper es, domum Dei si habueris, dives es. In domo tua timebis latrones, domui Dei murus ipse Deus est. *Beati ergo qui habitant in domo tua.* Possident Jerusalem cælestem sine angustia, sine pressura, sine diversitate et divisione limitum: omnes habent eam, et singuli habent totam. Magnæ illæ divitiæ. Non angustat frater fratrem, nulla ibi indigentia est. Quid ergo ibi acturi? Omnium enim actionum humanarum mater necessitas. Jam, Fratres, breviter dixi: Currite animo per quaslibet actiones, videte, si eas parit, nisi necessitas. Ipsæ memorabiles artes quæ magnæ videntur in subveniendo, pa-

(*a*) Sic MSS. At editio Er. *commoveret*. Lov. *commoverit*.

trocinia linguæ et adjutoria medicinæ; ipsæ sunt enim in hoc sæculo excellentes actiones: tolle litigatores, quibus opitulatur advocatus? tolle vulnera et morbos, quid curat medicus? Et omnes istæ actiones nostræ ad quotidianam vitam quæ exiguntur et fiunt, ex necessitate veniunt. Arare, seminare, novellare, navigare, talia omnia opera quæ parit nisi necessitas et indigentia? Tolle famem, sitim, nuditatem; cui opus sunt ista omnia? Hæc etiam quæ nobis jubentur bona opera: nam ista quæ commemoravi honesta sunt, sed omnium hominum, (exceptis operibus pessimis loquor, detestabilibus operibus, flagitiis et facinoribus, homicidiis, effracturis, adulteriis, illa nec deputo inter actiones humanas:) hæc honesta loquor, non parit nisi necessitas, necessitas fragilitatis carnalis: Hæc etiam quæ dixi

B

Isai. 58. 7. juberi nobis: Frange esurienti panem tuum. Cui
» frangis, ubi nemo esurit? Egenum sine tecto induc in domum tuam. Quem hospitem suscipis, ubi omnes in patria sua vivunt? Quem visitas ægrotum, ubi perpetua sanitate gaudent? Quem concordas litigiosum, ubi pax sempiterna est? Quem sepelis mortuum, ubi semper vivitur? Nihil ergo horum acturus es ex operibus honestis illis omnium hominum: nihil acturus es ex istis bonis operibus; quia isti pulli turturis jam volabunt de nido. Quid ergo? Jam dixisti quid habituri sumus: Qui habitant in domo tua, beati sunt. Dic etiam quid acturi sunt, quia non ibi video aliquas necessitates, quæ me impellant ad agendum. Ecce modo quod loquor et disputo, necessitas parit. Numquid enim ibi talis disputatio

C

erit, quasi quæ doceat ignaros, quasi quæ commemoret obliviosos? Aut vero in illa patria Evangelium recitabitur, ubi ipsum Dei Verbum contemplabitur? Ergo quia dixit iste desiderans et suspirans ex voce nostra, quid habituri sumus in illa patria cui suspiratur, et ait, *Beati qui habitant in domo tua:* dicat et quid acturi sumus. *In sæcula sæculorum laudabunt te.* Hoc erit totum negotium nostrum, sine defectu Halleluja. Non vobis, Fratres, videatur quasi fastidium ibi futurum: quia si modo hoc diu dicatis, non duratis, ab illo gaudio necessitas vos avertit. Et quia non tantum delectat quod non videtur, si tanta alacritate in ipsa pressura et fragilitate carnis laudamus quod credimus, quomodo lau-

D

I. Cor. 15. 54. dabimus quod videbimus? Cum absorpta fuerit mors in victoriam, cum mortale hoc induerit immortalitatem, et corruptibile hoc induerit in-

Stantes audiunt verbum Dei. corruptionem, nemo dicet, Diu * steti: nemo dicet, Diu jejunavi, diu vigilavi. Stabilitas enim magna ibi, et ipsa immortalitas jam corporis no-

a stri suspendetur in (*a*) contemplationem Dei. Et si modo verbum hoc quod vobis erogamus, tam diu fragilitatem carnis nostræ stantem tenet, quid nobis faciet illud gaudium? quomodo nos

I. Johan. 3. 2. mutabit? Similes enim ei erimus, quoniam vide-

A

bimus eum sicuti est. Jam similes illi, quando deficiemus? quo avertemur? Securi ergo simus, Fratres, non nos satiabit (*b*) laus Dei, amor Dei. b
Si deficies ab amore, deficies a laude. Si autem amor sempiternus erit, quia illa insatiabilis pulcritudo erit; noli timere, ne non possis semper laudare, quem semper poteris amare. Ergo *Beati qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te.* Huic vitæ suspiremus.

9. Sed quomodo illuc veniemus? *Beatus vir cujus est susceptio ejus abs te Domine.* v. 6.
Intellexit ubi esset, quia per fragilitatem carnis suæ ad illam beatitudinem volare non posset: circumspexit pondera sua; quia dicitur alio loco, Cor- Sap. 9. 15.
pus enim quod corrumpitur aggravat animam, »
et deprimit terrena inhabitatio sensum multa co- »
gitantem. Spiritus sursum vocat, pondus carnis deorsum revocat: inter duos conatus suspensionis et ponderis colluctatio quædam est; et ipsa colluctatio ad pressuram pertinet torcularis. Audi ipsam luctam de torculari ab Apostolo expressam; quia et ipse ibi conterebatur, ibi pre
mebatur. Condelector, inquit, legi Dei secundum Rom. 7. 22.
interiorem hominem: video autem aliam legem »
in membris meis repugnantem legi mentis meæ, »
et captivum me ducentem in lege peccati, quæ »
est in membris meis. Magna lucta, et evadendi »
magna desperatio, nisi (*c*) subveniat de conse- c
quenti: Infelix ego homo, quis me liberabit de Ibid. 24.
corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Chri- »
stum Dominum nostrum. Ergo et hic in Psalmo »
isto vidit illa gaudia, cogitavit animo: Beati qui v. 5.
habitant in domo tua, Domine, in sæcula sæcu- »
lorum laudabunt te. Sed quis illuc adscendet? Quid facio de carnis pondere? Beati qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te.
Condelector enim legi Dei secundum interiorem »
hominem. Sed quid faciam? quomodo volabo? »
quomodo perveniam? Video aliam legem in mem- »
bris meis repugnantem legi mentis meæ. Dixit se infelicem, et dixit, Quis me liberabit de cor- »
pore mortis hujus, ut inhabitem in domo Domi- »
ni, et in sæcula sæculorum laudem eum? Quis »
me liberabit? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. Sicut ergo in verbis Apostoli illi difficultati et quasi inextricabili luctæ subvenit quod subjecit, Gratia Dei per Jesum Chri- »
stum Dominum nostrum: sic et hic cum suspiraret flammante desiderio in domum Dei et in illas laudes Dei, considerata gravedine corporis sui et mole carnis suæ, et desperatione quadam suborta, rursus in spem evigilavit, et ait, *Beatus vir cujus est susceptio ejus abs te, Domine.*

10. Quid ergo præstat Deus in hac gratia ei quem suscepit perducendum? Sequitur, et dicit,
Adscensus in corde ejus. Facit illi gradus, qui- Item v. 6.
bus adscendat. Ubi illi facit gradus? In corde. Quanto ergo plus amaveris, tanto plus adscendes. *Adscensus*, inquit; *in corde ejus disposuit*,

(a) MSS. *in contemplatione.*

(b) Editi, *nisi laus Dei*, Abest, *nisi* a melioribus MSS. Et ex his Corbeiensis omittit etiam, *laus Dei*; quod alii plerique habent: sed non addunt, *amor Dei*; neque hoc habet Er.

(c) Lov. *subveniatur*. At Er. et MSS. *subveniat*, supple, gratia.

A Quis? Qui suscepit eum: *Beatus* enim, *cujus est susceptio ejus abs te*, *Domine*. Quia per se non potest, opus est ut gratia tua suscipiat. Et quid facit gratia tua? Disponit adscensus in corde.
v. 7. Ubi disponit adscensus? *In corde.* * *In convalle plorationis.* Ecce habetis torcular convallem plorationis: ipsæ lacrymæ piæ contribulatorum, mustum sunt amantium. *Adscensus in corde ejus disposuit.* Ubi ergo disposuit? *In convalle plorationis.* Hic enim disposuit adscensus, *in convalle plorationis;* hic enim ploratur, ubi se-
Psal. 125.6. minatur. Euntes, inquit, ibant et flebant, mittentes semina sua. Ergo adscensus in corde tuo sint dispositi a Deo per gratiam ipsius. Amando adscende. Inde cantatur Canticum graduum. Et ubi tibi disposuit hos adscensus? *In corde*, *in convalle plorationis.* Dixit, ubi disposuit: quo
B disposuit? Quid disposuit? *Adscensus.* Ubi? Intus *in corde.* In qua regione, et quasi habitationis loco? *In convalle plorationis.* Ut quo adscendatur? *In locum quem disposuit.* Quid est hoc, Fratres, *In locum quem disposuit?* Quem locum diceret, quem disposuit, si dici posset? Dictum tibi est, *Adscensus disposuit in corde*, *in convalle*
1. Cor. 2. 9. *plorationis.* Quæris quo? Quid tibi dicturus est? Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adscendit. Collis est, mons est, terra est, pratum est; prope omnia ista dictus est locus ille. Sed quid sit per proprietatem, non
1.Cor. 13.12. per similitudinem, (Videmus enim nunc per speculum in ænigmate quid sit ille locus, tunc videbimus facie ad faciem:) quis explicet? Noli ergo quærere quo disposuit, *in locum quem di-*
C *sposuit.* Ipse novit quo, ipse novit qui disposuit quo te ducat, cujus adscensus in corde disposuit. Quid, times adscendere, ne erret qui te ducit? Ecce in convalle plorationis disposuit adscensus, *in locum quem disposuit.* Ploramus modo. Unde? Ubi dispositi sunt nostri adscensus. Unde ploramus, nisi inde unde se miserum exclamabat
Rom. 7. 23. Apostolus, quia videbat aliam legem in membris suis repugnantem legi mentis suæ? Et unde hoc nobis? Ex pœna peccati. Et putabamus nos facile justos esse posse quasi viribus nostris, antequam acciperemus mandatum: adveniente autem mandato, peccatum revixit: ego autem mortuus sum, hoc ait Apostolus. Data est enim Lex hominibus, non quæ salvaret eos jam, sed per quam cognoscerent in qua ægritudine jacebant.
Gal. 3. 21. Audi verba Apostoli: Si enim data esset Lex, quæ posset vivificare, omnino ex Lege esset justitia: sed conclusit Scriptura omnia sub pecca-
D to, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus: veniret gratia post Legem, inveniret hominem non solum jacentem, sed jam etiam confitentem et dicentem, Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? et opportune veniret medicus ad convallem plorationis, et diceret, Certe cognovisti quia cecidisti, audi me ut surgas, qui me contemsisti ut caderes. Data est ergo Lex ut ægrum de morbo convin-

ceret, qui sibi sanus videbatur: ut peccata demonstrarentur, non ut auferrentur. Demonstrato peccato per datam Legem, auctum est peccatum, quia peccatum est et contra Legem. Occasione, Rom. 7. 8.
inquit, accepta, peccatum per mandatum opera- »
tum est in me omnem concupiscentiam. Quid est, »
occasione accepta per mandatum? Acceptum mandatum quasi viribus suis conati sunt facere homines: victi concupiscentia, mandati etiam ipsius transgressione rei facti sunt. Sed quid ait Apo- Rom. 5. 20.
stolus? Ubi autem abundavit peccatum, superabundavit gratia: id est, auctus est morbus, commendata est medicina. Propterea, Fratres, quinque illæ porticus Salomonis, numquid curabant ægrotos, ubi erat piscina in medio earum? Et ja- Johan. 5. 3.
cebant, inquit, ægroti in quinque porticibus: in Evangelio (*a*) lectum habemus. Quinque ille por- a
ticus, Lex est in quinque libris Moysi. Ad hoc producebantur ægroti de domibus suis, ut jacerent in porticibus. Ergo Lex prodebat ægrotos, non sanabat: sed benedictione Dei turbabatur aqua, tamquam Angelo descendente. Visa aqua turbata, qui poterat unus descendebat, et sanabatur. Aqua illa cincta quinque porticibus, populus Judæorum erat Lege conclusus: hunc perturbavit Dominus præsentia sua, ut occideretur. Nisi enim descensu suo Dominus perturbaret populum Judæorum, numquid crucifigeretur? Itaque turbata aqua passionem Domini significabat, quæ facta est perturbata gente Judæorum. In hanc passionem credit languidus, tamquam in aquam turbatam descendens, et sanatur. Qui non sanabatur Lege, id est porticibus, sanatur gratia, per passionis fidem Domini nostri Jesu Christi. Unus, quia unitas. Ergo et hic quid ait? *Adscensus in corde ejus disposuit*, *in convalle plorationis*, *in locum quem disposuit.* Jam in illo loco gaudebimus.

11. Quare autem, *in convalle plorationis?* Et ex qua convalle plorationis ad illum locum gaudii veniemus? *Nam et benedictionem*, inquit, *da-* v. 8.
bit qui Legem dedit. Afflixit nos Lege, pressit nos Lege, ostendit nobis torcular, vidimus pressuram carnis nostræ tribulationem cognovimus, ingemuimus rebellante peccato adversus mentem nostram, clamavimus, Miser ego homo: sub Lege gemuimus; quid restat, nisi ut benedictionem Rom. 7. 4.
det qui Legem dedit? Adveniet gratia post Legem, ipsa est benedictio. Et quid nobis præstitit ista gratia et benedictio? *Ambulabunt a virtuti-*
bus in virtutem. Hic enim per gratiam multæ 1. Cor. 1. 8.
virtutes dantur. Alii quidem datur per Spiritum »
sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ secundum »
eumdem Spiritum, alii fides, alii donatio sanita- »
tum, alii genera linguarum, alii interpretatio »
sermonum, alii prophetatio. Multæ virtutes, sed »
hic necessariæ: et ab his virtutibus imus in virtutem. Quam virtutem? Christum Dei Virtutem 1.Cor. 1. 14.
et Dei Sapientiam. Ipse dat diversas virtutes in loco hoc, qui pro omnibus virtutibus necessariis in convalle plorationis et utilibus, dabit unam

(a) Sic Er. et MSS. At Lov. *dictum*.

virtutem seipsum. Nam et virtutes agendæ vitæ nostræ quatuor describuntur a multis, et in Scriptura inveniuntur. Prudentia dicitur, qua dinoscimus inter bonum et malum. Justitia dicitur, qua sua cuique tribuimus: nemini quidquam debentes, sed omnes diligentes (Rom. 13. 8.). Temperantia dicitur, qua libidines refrenamus. Fortitudo dicitur, qua omnia molesta toleramus. Istæ virtutes nunc in convalle plorationis per gratiam Dei dantur nobis. Ab his virtutibus imus in illam virtutem. Et quæ erit illa virtus, nisi solius contemplationis Dei? Necessaria ibi non erit ista prudentia, ubi nulla mala occursura sunt quæ vitemus. Sed quid putamus, Fratres? Non ista justitia, ubi nulla erit cujusquam indigentia, cui subvenire debeamus. Non ista temperantia, ubi nulla erit libido refrenanda. Non ista fortitudo, ubi nulla erunt mala toleranda. Ergo ab his virtutibus hujus actionis ibimus in virtutem illius contemplationis, qua contemplemur Deum: sicut scriptum est, Mane adstabo tibi, et contemplabor (Psal. 5. 5.). Et audi quia ab hujus actionis virtutibus, in illam contemplationem ibimus. Sequitur ibi, *Ibunt a virtutibus in virtutem.* Quam virtutem? Contemplandi. Quid est, contemplandi? *Apparebit Deus deorum in Sion. Deus deorum*, Christus Christianorum. Quomodo Deus deorum, Christus Christianorum? Ego dixi, Dii estis; et filii Altissimi omnes (Psal. 81. 6.). Dedit enim eis potestatem filios Dei fieri (Johan. 1. 12.) ille in quem credidimus, pulcher sponsus, qui hic propter deformitatem nostram deformis apparuit. Quia vidimus eum, inquit, et non habebat speciem neque decorem (Isai. 53. 2.). Finita omni necessitate mortalitatis, sicuti est Deus apud Deum, Verbum apud Patrem, per quod facta sunt omnia, apparebit mundis corde. Beati enim mundi corde, quoniam ipsi Deum videbunt (Matth. 5. 8.). *Apparebit Deus deorum in Sion.*

12. Et rursus iste a cogitatione illorum gaudiorum redit ad suspiria sua. Videt quid prævenerit spe, et ubi adhuc sit re. *Apparebit* tunc *Deus deorum in Sion.* Hoc est unde gaudebimus, ipsum in sæcula sæculorum laudabimus. Sed adhuc modo tempus est orandi, tempus deprecandi; et si aliquantum gaudendi, sed adhuc in spe: in peregrinatione sumus, in convalle plorationis sumus. Ad hujus ergo loci gemitum rediens dicit, (v. 9.) *Domine Deus virtutum exaudi precem meam, auribus percipe Deus Jacob.* Quia et ipsum Jacob fecisti de Jacob Israel (Gen. 32. 28.). Apparuit enim illi Deus, et dictus est Israel, videns Deum. Audi ergo me Deus Jacob, et fac me Israel. Quando fiam Israel? Cum apparebit Deus deorum in Sion.

13. (v. 10.) *Protector noster aspice Deus.* Sub umbra alarum tuarum sperabunt (Psal. 35. 8.): ideo, *Protector noster aspice Deus. Et respice in faciem Christi tui.* Quando enim non respicit in faciem Christi sui Deus? Quid est, *Respice in faciem Christi tui.* Per faciem innotescimus: Quid est ergo, *Respice in faciem Christi tui?* Fac innotescere omnibus Christum tuum. *Respice in faciem Christi tui:* notus sit omnibus Christus tuus, ut possimus ire a virtutibus in virtutem, ut possit superabundare gratia, quoniam abundavit peccatum (Rom. 5. 10.).

14. (v. 11.) *Quoniam melior est dies una in atriis tuis super millia.* Atria illa sunt in quæ suspirabat, in quæ deficiebat. Desiderat et deficit anima mea in atria Domini (v. 3.). Melior est ibi unus dies super millia dierum. Millia dierum desiderant homines, et multum volunt hic vivere: contemnant millia dierum, desiderent unum diem, qui non habet ortum et occasum: unum diem, diem sempiternum, cui non cedit hesternus, quem non urget crastinus. Ipse unus dies desideretur a nobis. Quid nobis est cum millibus dierum? Imus a millibus dierum ad unum diem, (a) sicut imus a virtutibus in virtutem.

15. (Ibid. v. 11.) *Elegi abjici in domo Domini, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum.* Invenit enim iste convallem plorationis, invenit iste humilitatem unde adscendat: scit quia si se extollere voluerit, cadet; si se humiliaverit, erigetur: elegit abjici, ut sublevetur. Quam multi præter tabernaculum hoc torcularis Dominici, id est, præter Ecclesiam catholicam volentes sublimari, (In Donatistas.) et amantes (b) honores suos, nolunt cognoscere veritatem? Si esset illis in corde versus iste, *Elegi abjici in domo Domini, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum:* nonne abjicerent honores, et currerent ad convallem plorationis, et hinc invenirent adscensus in corde, et hinc irent a virtutibus in virtutem, ponentes spem suam in Christo, non in nescio quo homine? Bona vox, gaudenda vox, eligenda vox: *Elegi abjici in domo Domini, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum.* Ipse elegit abjici in domo Domini: sed ille qui invitavit ad convivium, eligentem inferiorem locum vocat ad superiorem et dicit illi, Adscende (Luc. 14. 10.). Ipse tamen non elegit nisi esse in domo Domini, in quocumque loco, non tamen extra limen.

16. Quare elegit abjectus esse in domo Domini, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum? *Quia misericordiam et veritatem diligit Deus* (v. 12.). Dominus misericordiam diligit, qua mihi primo subvenit: veritatem diligit, ut credenti det quod promisit. Audi misericordiam et veritatem in apostolo Paulo, prius Saulo persecutore. Indigebat misericordia, et dixit in se factam: Qui prius fui blasphemus et persecutor et injuriosus, sed misericordiam consecutus sum, ut in me ostenderet Christus Jesus omnem longanimitatem in eos qui credituri sunt illi in vitam æternam (1. Tim. 1. 13. et 16.). Ut enim indulgentiam tantorum scelerum acciperet Paulus, nemo (c) desperaret posse sibi donari quæcumque peccata. Ecce habes misericordiam. Noluit tunc Deus exercere veritatem, ut puniret peccantem. Etenim si puniretur peccator, nonne veritas esset? Aut auderet dicere, Non debeo puniri, qui non posset dice-

(a) Hic addunt editi, *Ad unum diem festinemus*: quo boni MSS. carent.

(b) Forte nondum prodierat Carthaginensis an. 401, die 13. Sept. concilii decretum, ut clerici Donatistæ in suis honoribus suscipiantur.

(c) Sic MSS. Editi vero, *desperare posset*.

re. Non peccavi? Et si diceret, Non peccavi: cui A
diceret? quem falleret? Ergo primo Dominus in
eum misericordiam prærogavit, post misericor-
diam veritatem. Audi illum jam exigentem veri-
» tatem Primo ergo, inquit, misericordiam conse-
» cutus sum, qui prius fui blasphemus et perse-
» cutor et injuriosus: sed gratia Dei sum quod
1. Cor. 15. 10. sum. Postea dicit, cum passioni propinquaret,
2. Tim. 4. 7. et 8. Bonum agonem certavi, cursum consummavi,
» fidem servavi; superest mihi corona justitiæ. Ille
» qui tribuit misericordiam, servat veritatem. Un-
de servat veritatem? Quam reddet mihi Dominus
in isto die justus judex. Indulgentiam donavit,
coronam reddet: donator est indulgentiæ, debi-
tor coronæ. Unde debitor? accepit aliquid? Cui
debet aliquid Deus? Ecce videmus quia tenet
eum debitorem Paulus, consecutus misericor- B
» diam, exigens veritatem: Reddet mihi, inquit,
Dominus in illo die. Quid tibi reddet, nisi quod
Rom. 11. 35. tibi debet? Unde tibi debet? quid ei dedisti? Quis
prior dedit illi, et retribuetur ei? Debitorem Do-
minus ipse se fecit, non accipiendo, sed promit-
tendo. Non ei dicitur, Redde quod accepisti: sed,
Redde quod promisisti. Misericordiam mihi ero-
gavit, inquit, ut faceret me innocentem: nam
prius fui blasphemus et injuriosus; sed ex illius
gratia factus sum innocens. Ille autem qui præ-
rogavit misericordiam, negare poterit debitum?
***Diligit misericordiam et veritatem. Gratiam et
gloriam dabit.*** Quam gratiam, nisi de qua ipse
2. Cor. 15. 10. dixit, Gratia Dei sum quod sum? Quam gloriam,
2. Tim. 4. 8. nisi de qua ipse dixit, superest mihi corona ju-
stitiæ? C

v. 13. 17. Ideo, *Dominus*, inquit, * *non privabit bo-
nis ambulantes in innocentia*. Quare ergo homi-
nes non vultis tenere innocentiam, nisi ut ha-
a beatis bona? (a) Non vult tenere innocentiam,
ut non reddat quod illi assignatur: aurum vult
habere, et perdit innocentiam. Quid lucratur?
quid damnificatur? Habet lucrum auri, passus
est damnum innocentiæ. Est aliquid pretiosius
innocentia? Sed si innocentiam retinebo, inquit,
pauper ero. Parvæ ne divitiæ ipsa innocentia?
Si arcam plenam auro habueris, dives eris: si
cor habueris plenum innocentia, pauper eris?
Sed ecce bona desiderans, modo in egestate, in
tribulatione, in convalle plorationis, in pressu-
ra, in tentationibus, serva innocentiam. Erit e-
nim postea etiam bonum tuum, quod desideras, D
requies, æternitas, immortalitas, impassibilitas
erit postea: ipsa sunt bona quæ servat Deus ju-
stis suis. Nam bona quæ modo desideras pro
magno, propter quæ vis esse nocens, et non in-
nocens, adtende illa qui habeant, qui talibus ab-
undant. Vides divitias apud latrones, apud im-
pios, apud sceleratos, apud turpes, apud flagi-
tiosos et facinorosos vides divitias: dat illis Deus
ista propter communionem generis humani, pro-

pter (b) abundantem affluentiam bonitatis suæ; b
Matt. 5. 45. qui etiam solem suum oriri facit super bonos et
malos, et pluit super justos et injustos. Tanta
dat et malis, et tibi nihil servat? Falsum est
quod tibi promisit? Servat, securus esto. Qui
misertus est tui, cum esses impius, deserit te, cum
factus es pius? Qui peccatori donavit mortem Fi-
lii sui, quid servat salvato per mortem Filii sui?
Securus ergo esto. Tene debitorem, quia credi-
disti in promissorem. *Dominus non privabit
bonis ambulantes in innocentia.* Ergo quid nobis
hic restat in torculari, in afflictione, in re dura,
in præsentia vitæ periculosæ? quid nobis restat,
ut illuc perveniamus? *Domine Deus virtutum,
beatus homo (c) qui sperat in te.* c

IN PSALMUM LXXXIV.

* ENARRATIO.

* Sermo ad plebem.

1. DEPRECATI sumus Dominum Deum nostrum,
ut ostendat nobis misericordiam suam, et
salutare suum det nobis. Dictum est hoc quidem
in prophetia, cum primum Psalmi isti diceren-
tur et scriberentur: ceterum quod adtinet ad hoc
tempus, jam ostendit Dominus Gentibus miseri-
cordiam suam, et dedit eis salutare suum. Ille
quidem ostendit: sed multi sanari nolunt, ut vi-
deant quod ostendit. Sed quia ipse sanat oculos
cordis ad videndum se; propterea cum dixisset,
Ostende nobis misericordiam tuam, tamquam v. 8.
multis cæcis dicturis, Quomodo videbimus, cum
cœperit ostendere? adjunxit, Et salutare tuum »
da nobis. Dando enim salutare suum, sanat in
nobis unde possimus videre quod ostendit: non
quomodo medicus homo ipse curat; ut lucem i-
stam ostendat eis quos curaverit: et aliud est ista
lux, quam demonstraturus est; aliud autem ipse
medicus, qui curat oculos quibus ostendat lucem,
quæ lux non est ipse. Non ergo sic Dominus
Deus noster. Ipse est enim medicus, qui curat
unde videre possimus, et ipse est lux quam vi-
dere possimus. Totum tamen Psalmum breviter,
quantum possumus, quantum donat Dominus,
pro angustia temporis adtendi curramus.

2. Titulus ejus est, *In finem filiis Core, Psal-* v. 1.
mus. Finem non intelligamus, nisi quem dicit A-
postolus, Finis enim Legis Christus ad justitiam Rom. 10. 4.
omni credenti. Ergo cum primo in titulo Psalmi
posuit, *In finem:* direxit cor nostrum in Chri-
stum. In illum si intendamus, non errabimus:
quia ipse est veritas quo festinamus, et ipse est Johan. 14. 6.
via per quam curramus. Quid est, *filiis Core?* In-
terpretatur Core ex verbo Hebræo in Latinum cal-
vus. Ergo *filiis Core*, filiis calvi. Quis est iste
calvus? Non ut irrideamus illum, sed ut plore-
mus ante illum. Nam irriserunt quidam, et a dæ-
monibus vastati sunt: quomodo in Regnorum li- 4. Reg. 2. 23. et 24.
bro calvum Elisæum irriserunt pueri, dicebant-

(a) Sic plures MSS. At editi, *Non vultis*: et infra, quod *ille assignat*: ubi MSS. plerique habent: *quod illi assignatur*, id est, depositum illi creditum.

(b) Sic Er. et aliquot MSS. At Lov. *propter abundantiam affluentia.*

(c) *Qui sperat in te.* Ad hæc verba MSS. tres addunt: *Converso ad Dominum, o innocens, quid tibi defuerit, si innocens propter Dominum eris: quoniam ipsum Dominum possides, qui auctor est omnium virtutum, qui dat virtutes in innocentia perseverantibus. Ergo est beatus, qui sperat in te Deus.*

que post illum, Calve, calve, processerunt ursi de silva, et comederunt pueros male ridentes, et plangendos a parentibus suis. Significavit hoc factum prophetia quadam, futurum Dominum
Matth. 27. 33. nostrum Jesum Christum. Ille enim a Judæis irridentibus velut calvus irrisus est, quia in Calvariæ loco crucifixus est. Nos autem si in illum crediderimus, filii ipsius sumus. Nobis ergo can-
Matth. 9. 15. tatur iste Psalmus, ubi inscribitur *filiis Core*: sumus enim filii sponsi. Ille quippe sponsus, dans arram sponsæ suæ, sanguinem suum et Spiritum sanctum, quo locupletavit nos interim in ista peregrinatione; adhuc autem servat nobis occultas divitias suas. Unde enim tale pignus dedit, quid est quod servat?

A

3. Itaque cantat ei Propheta in futurum, et utitur verbis quasi jam præteriti temporis; tamquam facta dicit, quæ futura erant: quia apud Deum et quod futurum est, jam factum est. Ibi ergo Propheta videbat futura nobis, jam vero facta in illius providentia et prædestinatione certissima, quomodo dicit et in illo Psalmo ubi o-
a mnes Christum agnoscunt: sic enim (*a*) recita-
Psal. 21. 18. et 19. tur, tamquam Evangelium legatur: Foderunt
» manus meas et pedes, dinumeraverunt omnia
» ossa mea: ipsi vero consideraverunt et conspe-
» xerunt me, diviserunt sibi vestimenta mea, et
» super vestem meam miserunt sortem. Quis non, legente lectore Psalmum, agnoscat Evangelium? Et tamen cum diceretur in Psalmo, non dictum est, Fossuri sunt manus meas et pedes; sed, foderunt manus meas et pedes: nec dictum est, Dinumeraturi sunt ossa mea; sed, dinumeraverunt ossa mea: nec dictum est, Divisuri sunt vestimenta mea; sed, diviserunt sibi vestimenta mea. Hæc omnia quæ futura videbat Propheta,
v. 2. tamquam præterita indicabat. Sic et hic, *Benedixisti Domine terram tuam*: tamquam jam fecerit.

B

Item v. 2. 4. *Avertisti captivitatem Jacob*. Populus ejus antiquus Jacob, populus Israel, natus de semine Abrahæ, in repromissione futurus aliquando hæ-
b res Dei. (*b*) Erat quidem ergo ille populus, cui datum est Testamentum vetus: sed in vetere Testamento figurabatur Testamentum novum. Illa figura erat, hæc expressio veritatis. In illa autem figura secundum quamdam prænuntiationem futurorum, data est illi populo terra quædam promissionis, in quadam regione ubi habitavit populus Judæorum: ubi est etiam Jerusalem civitas, cujus nomen omnes audivimus. Hanc ergo terram cum accepisset ille populus, ab hostibus suis vicinis circumquaque inimicantibus multas molestias patiebatur: et cum peccabat in Deum suum, dabatur in captivitatem; non ad interitum, sed ad disciplinam; non damnante patre, sed flagellante. Et cum possessa esset, liberabatur, et aliquoties captivata est et liberata est illa gens: et modo in captivitate est, et hoc pro peccato magno, quod Dominum suum crucifixit. Quid i-

C

gitur secundum istos accipimus, quod ait, *Avertisti captivitatem Jacob?* An forte intelligimus hic aliam captivitatem, de qua omnes nos volumus liberari? Nam omnes pertinemus ad Jacob,
si pertinemus ad semen Abrahæ. Hoc enim di- Rom. 9. 7
cit Apostolus, In Isaac vocabitur tibi semen: id » et 8
est, non hi qui filii carnis, hi filii Dei, sed filii »
promissionis deputantur in semen. Si filii pro- »
missionis in semen deputantur, offendendo Deum Judæi degeneraverunt; nos promerendo Deum, de genere Abrahæ facti sumus, non pertinentes ad carnem, sed pertinentes ad fidem. Imitati enim fidem, filii facti sumus: illi autem degenerando a fide, exhæredari meruerunt. Nam, ut noveritis quia perdiderunt illud, quod nati erant de Abraham, cum se arroganter jactarent audiente Domino Jesu Christo, gloriantes de sanguine, et non de vita, et dicerent Domino, Nos
patrem habemus Abraham: ait illis Dominus tam- Johan. 8. 39.
quam degenerantibus, Si filii Abrahæ estis, facta Abrahæ facite. Si ergo illi propterea jam non filii, quia non faciebant facta Abrahæ; nos propterea filii, quia facimus facta Abrahæ. Quæ sunt
facta Abrahæ quæ facimus? Credidit autem Abra- Gen. 15. 6
ham Deo, et deputatum est illi ad justitiam. Er-
go omnes ad Jacob pertinemus, imitantes Abra- Gal. 3. 6.
hæ fidem, qui credidit Deo, et deputatum est illi ad justitiam. Quæ est ergo illa captivitas, unde nos volumus liberari? Puto enim neminem nostrum modo esse apud Barbaros, nec aliquam gentem irruisse armatam, et captivos duxisse nos. Sed modo ostendo quamdam captivitatem, in qua gemimus, et unde nos liberari cupimus. Paulus apostolus procedat, ipse illam dicat: sit ipse speculum nostrum, ille loquatur, et nos ibi videamus. Nemo est enim qui non hic se agno-
scat. Ait ergo ille beatus Apostolus, Condele- Rom. 7. 22
ctor enim legi Dei secundum interiorem homi- » etc.
nem: Intus delectat me lex Dei. Video autem »
aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ. Jam audisti legem, audisti pugnam; captivitatem nondum audieras, audi quæ sequun-
tur: Repugnantem, inquit, legi mentis meæ, et »
captivum me ducentem in lege peccati, quæ est »
in membris meis. Agnovimus captivitatem: quis »
nostrum est qui nolit se de ista captivitate liberari? Et unde liberabitur? Quoniam hoc cantavit ipse Psalmus futurum: *Avertisti captivitatem*

D

Jacob. Cui dixit? Christo, propter In finem, pro- v. 1.
pter filios Core: ille enim avertit captivitatem Jacob. Audi et ipsum Paulum confitentem: Cum diceret se trahi captivum a lege in membris suis repugnante legi mentis suæ, exclamavit sub illa
captivitate, et ait, Infelix ego homo, quis me li- Rom. 7. 24
berabit de corpore mortis hujus? Quæsivit quis etc.
esset, et statim illi occurrit, Gratia Dei per Je- »
sum Christum Dominum nostrum. De hac gratia Dei Propheta dicit huic Domino nostro Jesu Christo, *Avertisti captivitatem Jacob*. Adtendite captivitatem Jacob, adtendite quia hoc est, aver-

(*a*) Sic aliquot MSS. Alii cum editis, *recitatus est Psalmus*.

(*b*) Ita in MSS. At in editis, *hæres Dei erat. Quidam ergo ille populus, cui datum est Testamentum vetus, figurabat Testamentum novum*.

tisti captivitatem nostram: non liberando nos a
Barbaris, in quos non incurrimus, sed liberando
nos ab operibus malis, a peccatis nostris, per
quæ nobis sanatas dominabatur. Si quis enim liberatus
fuerit a peccatis suis, non habet unde
illi dominetur princeps peccatorum.

5. Quomodo enim avertit captivitatem Jacob?
Videte quia ista liberatio spiritalis est, videte
v. 3. quia intus agitur: *Remisisti*, inquit, *iniquitatem
plebis tuæ, operuisti omnia peccata eorum.* Ecce
unde avertit captivitatem, quia remisit iniquitatem.
Iniquitas tenebat captivum, remissa iniquitate
liberaris. Confitere ergo te esse in captivitate,
ut dignus sis liberari. Nam qui hostem
suum non intellexit, quomodo invocat liberatorem?
Operuisti omnia peccata eorum. Quid est,
operuisti? Ut non illa videres. Quid est, ut non
illa videres? Ut non in illa vindicares. Noluisti
a videre peccata nostra: et ideo (*a*) non vidisti,
quia ipsa videre noluisti. *Operuisti omnia peccata
v. 3. eorum.* * *Sedasti omnem iram tuam; avertisti
ab ira indignationis tuæ.*

6. Et quoniam de futuro ista dicuntur, quamvis
verba præterita sonent; sequitur, et dicit,
v. 6. *Converte nos* (*b*) *Domine sanitatum nostrarum.*
b Quod modo narrabat quasi factum esset, quomodo
orat ut fiat, nisi quia voluit ostendere præterita
verba se in prophetia dixisse? Nondum autem
factum esse quod dicebat jam factum, hinc
ostendit, quia orat ut fiat. *Converte nos Domine
sanitatum nostrarum: et averte iracundiam tuam
» a nobis.* Non jam dudum dicebas, Avertisti ca-
» ptivitatem Jacob, operuisti omnia peccata eo-
» rum, sedasti omnem iram tuam, aversus es ab
» ira indignationis tuæ? Quomodo hic, *Et averte
iracundiam tuam a nobis?* Respondet tibi Propheta,
Illa dico quasi facta, quia video futura:
quia vero nondum facta sunt, oro ut veniant,
quæ jam vidi. *Averte iracundiam tuam a nobis.*

v. 6. 7. *Non in æternum irascaris nobis.* De ira Dei
enim mortales sumus, et de ira Dei in ista terra
Gen. 3. 19. in egestate et labore vultus nostri manducamus
panem. Hoc enim audivit Adam, quando pecca-
1. Cor. 15. 2. vit. Et Adam ille omnes nos eramus, quia in Adam
omnes moriuntur: quod ille audivit; secutum
est et nos. Non enim eramus jam nos,
sed eramus in Adam. Ideo quidquid evenit ipsi
Adam, secutum est et nos, ut moreremur: omnes
quippe in illo fuimus. Ea enim peccata parentum
non pertinent ad filios, quæ faciunt parentes jam
natis filiis. Jam enim nati filii ad se pertinent, et
parentes ad se pertinent. Itaque illi qui nati sunt
si tenuerint vias parentum suorum malas, necesse
est portent et merita ipsorum: si autem mutaverint
se, et non fuerint imitati parentes malos,
incipiunt habere meritum suum, non meritum
parentum suorum. Usque adeo autem non
tibi obest peccatum patris tui, si te mutaveris,
ut nec ipsi patri tuo obsit, si se mutaverit. Sed
jam quod accepit ad mortalitatem istam radix

A nostra, duxit de Adam. Quid duxit? Istam fragilitatem
carnis, hoc tormentum dolorum, hanc
domum paupertatis, hoc vinculum mortis, et laqueos
tentationum. Portamus omnia ista in carne
hac: et ira Dei est ista, quia vindicta Dei est.
Sed quia futurum erat ut regeneraremur, et credendo
novi efficeremur, atque in resurrectione,
omnis illa mortalitas absumeretur, et novitas totius
hominis repararetur: Sicut enim in Adam 1. Cor. 15. 22.
omnes moriuntur, sic et in Christo omnes vivificabuntur:
hoc videns Propheta ait, *Non in æternum
irascaris nobis, vel extendas iram tuam
a generatione in generationem.* Fuit prima generatio
mortalis de ira tua, erit altera generatio
immortalis de misericordia tua.

8. Quid ergo, hoc tibi tu præstitisti, o homo, Conversio
B ut quia conversus es ad Deum, mereréris misericordiam ex Dei gratia.
ipsius; qui autem conversi non sunt,
non sunt adepti misericordiam, sed invenerunt
iram? Quid autem, ut converteréris, posses, nisi
vocareris? Nonne ille qui te vocavit aversum,
ipse præstitit ut converteréris? Noli tibi ergo
arrogare nec ipsam conversionem: quia nisi te
ille vocaret fugientem, non posses converti. Propterea
et ipsius conversionis beneficium Deo tribuens
Propheta, hoc orat, et dicit, *Deus tu convertens v. 7.
vivificabis nos.* Et non quasi nos ipsi nostra
sponte sine misericordia tua convertimur
ad te, et tu vivificabis nos: sed, *tu convertens
vivificabis nos;* ut non solum vivificatio nostra
a te sit, sed etiam ipsa conversio ut vivificemur.
*Deus tu convertens vivificabis nos: et plebs tua
C lætabitur in te.* Malo suo lætabitur in se, bono
suo lætabitur in te. Quando enim voluit habere
gaudia de se, invenit planctum in se. Nunc vero
quia totum gaudium nostrum Deus est, qui vult
securus gaudere, in illo gaudeat qui non potest
perire. Quid enim, Fratres mei, gaudere vultis
in argento? Aut argentum perit, aut tu; et nemo
scit quid prius; verumtamen illud constat, quia
utrumque periturum est; quid prius, incertum
est. Nam nec homo hic potest manere semper,
nec argentum hic potest manere semper: sic aurum,
sic vestis, sic domus, sic pecunia, sic lata
prædia, sic postremo lux ista. Noli ergo velle
gaudere in istis: sed gaude in illa luce, quæ non
habet occasum; gaude in illa luce, quam non
præcedit hesternus dies, nec sequitur crastinus.
D Quid est ista lux? Ego sum, inquit, lux mundi. Johan. 8. 12.
Qui tibi dicit, Ego sum lux mundi, vocat te ad
se. Cum vocat te, convertit te: cum convertit te,
sanat te: cum sanaverit te, videbis conversorem
tuum, cui dicitur, *Et plebs tua lætabitur in te.*

9. *Ostende nobis Domine misericordiam tuam.* v. 8.
Hoc est quod (*c*) cantavimus, et jam hinc * diximus. c
*Ostende nobis Domine misericordiam tuam; *Supra n. 1.
et salutare tuum da nobis:* Salutare tuum, Christum
tuum. Felix est cui ostendit Deus misericordiam
suam. Ipse est qui superbire non potest,
cui Deus ostendit misericordiam suam. O-

(*a*) Optimæ notæ MSS. Regius, Corbejensis etc. *et ideo nos vidisti*

(*b*) Aliquot MSS. *Deus.*
(*c*) Nonnulli MSS. *cantabimus.*

A stendendo enim illi misericordiam suam, persuadet illi quia quidquid boni habet ipse homo, non habet nisi ab illo, qui omne bonum no-
v. 5 strum est. Et cum viderit homo quidquid boni habet, non se habere a se, sed a Deo suo; videt quia totum quod in illo laudatur, de misericordia Dei est, non de meritis ipsius: et videndo ista non superbit, non superbiendo non extollitur, non se extollendo non cadit, non cadendo stat, stando inhæret, inhærendo manet, manendo perfruitur, et lætatur in Domino Deo suo. Erunt illi deliciæ ipse qui fecit illum: et delicias ipsas nemo corrumpit, nemo interpellat, nemo aufert. Quis potens minabitur auferre? Quis vicinus malus, quis latro, quis insidiator tibi tollit Deum? Et potest tibi tollere totum quod possides cor-
a pore, non tibi tollit eum quem possides corde. (*a*)
B Ipsa est misericordia, quam utinam Deus ostendat nobis. *Ostende nobis Domine misericordiam tuam, et salutare tuum da nobis.* Christum tuum da nobis: in illo est enim misericordia tua. Dicamus illi et nos, Da nobis Christum tuum. Jam quidem dedit nobis Christum suum: adhuc illi tamen dicamus, Da nobis Christum tuum: quia
Matth. 6. 11. dicimus illi, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Et quis est panis noster, nisi ipse qui dixit, Ego sum panis vivus, qui de cælo descen-
Johan. 6. 41. di? Dicamus illi, Da nobis Christum tuum. Dedit
b enim nobis Christum, sed hominem: quem (*b*) nobis dedit hominem, eum ipsum nobis daturus est Deum. Hominibus enim hominem dedit; quia talem illum dedit hominibus, qualis posset capi ab hominibus. Deum enim Christum nullus
C hominum capere poterat: Factus est hominibus homo, servavit se Deum diis. An forte arroganter
Psal. 81. 6. dixi? Re vera arroganter nisi ipse dixisset, Ego
Johan. 10. 34. dixi, Dii estis, et filii Altissimi omnes. Ad ipsam adoptionem (*c*) renovamur, ut efficiamur filii Dei.
c Jam quidem sumus, sed per fidem: sumus qui-
Rom. 8. 24. et 25. dem in spe, nondum sumus in re. Spe enim salvi facti sumus, sicut dicit Apostolus: Spes autem quæ videtur, non est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus. Quid enim exspectamus per patientiam, nisi videre quod credimus? Modo enim credimus quod non videmus: permanendo in eo quod credentes non videmus, merebimur videre quod credimus. Pro-
1. Johan. 3. 2. pterea Johannes in Epistola sua quid ait? Dilectis-
D simi, filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus. Quis non exsultet, si subito nescio cui peregrinanti et ignoranti genus suum, patienti aliquam egestatem, et in ærumna et labore constituto diceretur, Filius senatoris es, pater tuus amplo patrimonio gaudet in re vestra, revoco te ad patrem tuum: quali gaudio exsultaret, si hoc non fallax promissor diceret? Venit ergo non fallax Apostolus Christi, et ait, Quid est quod de vobis desperatis? quid est quod vos affligitis, et mœrore conteritis? quid est quod concupiscentias vestras sequendo, in egestate istarum voluptatum conteri vultis? Habetis patrem, habetis patriam, habetis patrimonium. Quis est iste pa-
ter? Dilectissimi, filii Dei sumus. Quare ergo 1. Johan. 3. 2.
nondum videmus patrem nostrum? Quia nondum apparuit quid erimus. Jam sumus, sed in spe: nam quid erimus, nondum apparuit. Et quid
erimus? Scimus, inquit, quia cum apparuerit, Ibidem.
similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Sed hoc de Patre dixit, de Filio autem Domino Jesu Christo non dixit? Et forte viden-
do Patrem, non Filium, (*d*) erimus beati? Ipsum d
audi Christum: Qui me vidit, vidit et Patrem. Johan. 14. 9.
Cum enim unus Deus videtur, Trinitas videtur, Pater et Filius et Spiritus-sanctus. Audi expressius quia ipsius Filii visio tribuet nobis beatitudinem, et nihil interest inter visionem ipsius et
visionem Patris. Ipse ait in Evangelio, Qui dili- Ibidem 21.
git me, mandata mea custodit, et ego diligam illum, et ostendam meipsum illi. Loquebatur illis, et dicebat, Ostendam meipsum illi. Quare? Non erat ipse qui loquebatur? Sed carnem caro videbat, divinitatem cor non videbat. Ad hoc autem caro carnem vidit, ut per fidem cor mundaretur, unde Deus videretur. Dictum est enim de
Domino, Fide mundans corda eorum. Et dixit Act. 15. 9.
Dominus, Beati mundo corde, quia ipsi Deum Matth. 5. 8.
videbunt. Ergo nobis promisit ostendere se nobis. Qualis est pulcritudo ejus, Fratres cogitate. Omnia ista pulcra quæ videtis, quæ amatis, ipse fecit. Si hæc pulcra sunt, quid est ipse? si hæc magna sunt, quantus est ipse? Ergo ex istis quæ hic amamus, illum magis desideremus; et contemnentes ista, illum diligamus: ut ipsa dilectione per fidem cor mundemus, et mundatum cor nostrum inveniat adspectus illius. Lux quæ nobis ostendetur, sanos nos debet invenire. Hoc agit modo fides. Hoc ergo hic diximus. *Et salutare tuum da nobis.* Da nobis Christum tuum, noverimus Christum tuum, videamus Christum tuum: non quomodo illum viderunt Judæi, et crucifixerunt; sed quomodo illum vident Angeli, et gaudent.

10. *Audiam quid loquetur in me Dominus* v. 10.
Deus. Propheta dixit. Loquebatur in illo Deus intus, et mundus faciebat illi strepitum foris. Cohibens ergo aliquantum ab strepitu mundi, et avertens se ad se, et a se in illum cujus vocem audiebat interius, quasi obturans aurem contra
tumultuantem vitæ hujus inquietudinem, et con- Sap. 9. 15.
tra animam corpore quod corrumpitur aggravatam, et sensum terrena inhabitatione deprimentem multa cogitantem, ait, *Audiam quid loquetur in me Dominus Deus.* Et audivit, quid? *Quoniam loquetur pacem in plebem suam.* Vox ergo Christi, vox Dei pax est, ad pacem vocat. Eia, dicit, quicumque nondum estis in pace, amate pacem. Quid enim vobis melius de me invenire potestis quam pacem. Pax quid est? Ubi nullum bellum est. Quid est, ubi nullum bellum est? Ubi nulla

(a) MSS. *Ipse est.*
(b) Sic potiores MSS. Alii cum editis, *quem novimus, dedit* etc.
(c) Ita MSS. At editi, *Ad hanc ipsam adoptionem revocamur.*
(d) Optimæ notæ Corbejensis MS. *non erimus beati*

A est contradictio, ubi nihil resistit, nihil adversum est. Videte si jam ibi sumus, videte si jam non est conflictus cum diabolo, videte si non omnes sancti et fideles cum principe dæmoniorum luctantur. Et quomodo cum illo luctantur, quem non vident? Luctantur cum concupiscentiis suis, quibus ille suggerit peccata; et non consentiendo quod suggerit, etsi non vincuntur, tamen pugnant. Nondum est ergo pax, ubi pugna est. Aut date mihi hominem qui nihil tentationis patitur in carne sua, ut possit mihi dicere quam jam pax est. Nihil quidem tentationis forte patitur in illicitis voluptatibus, saltem suggestiones ipsas patitur: vel suggeritur illi quod respuit, vel delectat unde contineat. Sed ecce jam nihil delectat illicitum: vel contra famem et sitim pugnat quotidie. Quis enim justus hinc alienus? B Pugnat ergo fames et sitis, pugnat contra nos lassitudo carnis, pugnat delectatio somni, pugnat oppressio. Vigilare volumus, dormitamus: jejunare volumus, esurimus et sitimus: stare volumus, defatigamur: quærimus sedere, si et hoc diu facimus, deficimus. Quidquid nobis providerimus ad refectionem, illic rursus invenimus defectionem. Esuris, dicit tibi aliquis. Respondes, Esurio. Ponit ante te cibum, ad refectionem posuerat: persevera in eo quod posuit; certe reficere te volebas, hoc age semper agendo, in eo quod adhibueras ad refectionem, ibi invenis lassitudinem. Multum sedendo fatigatus eras, surgis, deambulando reficeris: persevera in eo quo reficeris, multum deambulando lassaris; sedere iterum quæris. C Inveni mihi aliquid unde te reficias, ubi non, si perseveraveris, iterum deficias. Qualis ergo est ista pax, quam hic habent homines tantis resistentibus molestiis, cupiditatibus, indigentiis, lassitudinibus? Non est ista vera, non est perfecta pax. Quæ erit perfecta pax? (I Cor. 15. 53. etc.) Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem: tunc fiet sermo qui scriptus est, Absorpta est mors in victoriam. Ubi est mors aculeus tuus? ubi est mors contentio tua? Ubi enim adhuc (a) mortalitas, quomodo est plena pax? Etenim de morte venit lassitudo ista, quam invenimus in omnibus refectionibus nostris. De morte est, quia corpus mortale portamus: quod quidem mortuum dicit Apostolus et ante animæ resolutionem. (Rom. 8. 10.) Corpus quidem, inquit, mortuum est propter peccatum. D Nam si perseveraveris in eo quo te reficis, etiam morieris. Persevera in multum manducando; ipsa res te interficiet: persevera in multum jejunando; inde morieris: sede semper, ut nolis surgere; morieris inde: ambula semper, ut nolis quiescere; morieris inde: vigila semper, ut nolis dormire; morieris inde: dormi semper, ut nolis vigilare; morieris inde. Quando ergo absorpta fuerit mors in victoriam, non erunt ista: et erit pax plena et æterna. Erimus in quadam civitate: Fratres, quando de illa loquor, finire nolo, et maxime quando scandala crebrescunt. Quis non desideret illam (b) civitatem, unde amicus non exit, quo inimicus non intrat, ubi nullus tentator est, nullus seditiosus, nullus dividens populum Dei, nullus fatigans Ecclesiam in ministerio diaboli, quando ipse princeps ipsorum mittitur in ignem æternum, et hi cum illo quicumque illi consentiunt, et recedere ab eo nolunt? Erit ergo pax purgata in filiis Dei, omnibus amantibus se, videntibus se plenos Deo, cum erit Deus omnia in omnibus. (I Cor. 15. 28.) Commune spectaculum habebimus Deum, communem possessionem habebimus Deum, communem pacem habebimus Deum. Quidquid enim est quod nobis modo dat, ipse nobis erit pro omnibus quæ dat: (c) ipsa erit perfecta et plena pax. Hanc loquitur in plebem suam: hanc volebat audire ille qui ait, *Audiam quid loquetur in me Dominus Deus: quoniam loquetur pacem in plebem suam; et super sanctos suos, et in eos qui convertunt cor ad ipsum.* Eia Fratres, vultis ut ad vos pertineat ista pax, quam loquitur Deus? Convertite cor ad ipsum; non ad me, aut ad illum, aut ad quemquam hominem. Quisquis enim homo voluerit convertere ad se corda hominum, cadit cum ipsis. Quid est melius, ut cadas cum illo ad quem converteris, an ut stes cum illo cum quo converteris? Gaudium nostrum, pax nostra, requies nostra, finis omnium molestiarum, non est nisi Deus. Beati *qui convertunt cor ad ipsum.*

11. *Verumtamen prope timentes eum salutare ipsius.* (v. 10.) Erant quidam qui jam timebant eum in gente Judæorum. Per omnes terras ubique idola colebantur; dæmonia timebantur, non Deus: in illa gente timebatur Deus. Sed propter quid timebatur? In veteri Testamento timebatur, ne daret illos in captivitatem, ne tolleret illis terram, ne grandine contunderet vites ipsorum, ne faceret steriles uxores eorum, ne auferret ab eis filios ipsorum. Hæc enim carnalia promissa Dei tenebant adhuc parvas animas, et propter hæc timebatur Deus: sed prope illis erat, qui vel propter hæc ipsum timebant. Terram petebat Paganus a diabolo, terram petebat Judæus a Deo: unum erat quod petebant, sed non unus a quo petebant. Petendo iste quod Paganus petebat, discernebatur tamen a Pagano; quia ab illo ista petebat, qui omnia fecerat. Et prope illis erat Deus, qui Gentibus longe erat: tamen respexit et eos qui longe erant, et eos qui prope erant; sicut dicit Apostolus, Et veniens evangelizavit pacem vobis qui eratis longe, et pacem his qui prope. (Ephes. 2. 17.) Quos dixit qui erant prope? Judæos, quia unum Deum colebant. Quos dixit qui erant longe? Gentes quia dimiserant eum a quo facti erant, et colebant illa quæ ipsi fecerant. Non enim regionibus longe est quisque a Deo, sed affectibus. Amas Deum, prope es: odisti Deum, longe es. Uno loco stans, et prope es, et longe es. Ergo, Fratres, respexit ista Propheta: quamquam generalem vidit misericordiam Dei super omnes, tamen aliquid speciale et proprium vidit in gente Judæa,

(a) Plerique MSS. *mors*.
(b) Sic tres MSS. Ceteri cum editis, *illam pacem*.
(c) Sic MSS. At editi, *ipse*.

» et ait, *Verumtamen*. Audiam quid loquetur in me
» Dominus Deus: quoniam loquetur pacem in ple-
» bem suam. Et plebs ipsius non Judæa sola erit,
» sed de omnibus Gentibus colligetur: quia super
» sanctos suos loquetur pacem, et in eos qui con-
a » vertunt cor ad ipsum, (*a*) et omnes qui conver-
» suri sunt cor ad ipsum de omni orbe terrarum.
» *Verumtamen prope timentes eum salutare ipsius, ut inhabitet gloria in terra nostra:* id est, in ea terra, in qua natus erat Propheta, inhabitet glo-
b ria major; quia inde cœpit (*b*) prædicari Christus. Inde Apostoli, et illuc prius missi: inde Prophetæ, ibi primo templum, ibi sacrificabatur Deo, ibi Patriarchæ, ibi ipse etiam venit de semine Abrahæ, ibi manifestatus est Christus, ibi apparuit Christus: inde enim virgo Maria, quæ peperit Christum. Ibi ambulavit pedibus suis, ibi mirabilia fecit. Postremo tantum honorem illi genti detulit, ut cum eum interpellaret quædam mulier Chananæa salutem quærens filiæ suæ,
Matth. 15. 24. dixerit ei, Non sum missus nisi ad oves, quæ perierunt domus Israel. Hoc ergo videns Propheta ait, *Verumtamen prope timentes eum salutare ipsius, ut inhabitet gloria in terra nostra.*

v. 11. 12. *Misericordia et veritas occurrerunt sibi.* Veritas in terra nostra ex persona Judæorum, misericordia in terra Gentium. Veritas enim ubi? Ubi erant eloquia Dei. Misericordia ubi? In illis qui dimiserant Deum suum, et converterant se ad dæmonia. Numquid et ipsos despexit? Quomodo si diceret, Voca et istos longe fugitivos, qui multum a me recesserunt: voca, inveniant me quærentem se, quia ipsi nolebant quærere me. Ergo, *Misericordia et veritas occurrerunt sibi: justitia et pax osculatæ sunt se.* Fac justitiam, et habebis pacem; ut osculentur se justitia et pax. Si enim non amaveris justitiam, pacem non habebis. Amant enim se duo ista, justitia et pax, et osculantur se; ut quis fecerit justitiam, inveniat pacem osculantem justitiam. Duæ amicæ sunt, tu forte unam vis, et alteram non facis. Nemo est enim qui non vult pacem: sed non omnes volunt operari justitiam. Interroga omnes homines, Vis pacem? Uno ore tibi respondet totum genus humanum, Opto, cupio, volo, amo. Ama et justitiam: quia duæ amicæ sunt justitia et pax; ipsæ se osculantur. Si amicam pacis non amaveris, non te amabit ipsa pax, nec veniet ad te. Quid enim magnum est desiderare pacem? Quivis malus desiderat pacem. Bona enim res est pax. Sed fac justitiam; quia justitia et pax se osculantur, non litigant. Tu quare litigas cum justitia? Ecce justitia dicit tibi, Ne fureris: et non audis. Ne adulteres: non vis audire. Non facias alteri quod tu pati non vis; non dicas alteri quod et tibi dici non vis. Inimicus es amicæ meæ, dicit tibi pax, quid me quæris? Amica sum justitiæ, quemcumque invenero inimicum amicæ meæ, non ad illum accedo. Vis ergo venire ad pacem?
Psal. 33. 15 Fac justitiam. Ideo alius Psalmus dicit tibi, Declina a malo, et fac bonum, (hoc est amare justitiam:) et cum jam declinaveris a malo, et feceris bonum, quære pacem, et persequere eam. Jam enim non diu illam quæres: quia et ipsa occurret tibi, ut osculetur justitiam.

13. *Veritas de terra orta est, et justitia de cælo prospexit.* v. 12. *Veritas de terra orta est,* Christus de femina natus est. *Veritas de terra orta est,* Filius Dei de carne processit. Quid est veritas? Filius Dei. Quid est terra? Caro. Interroga unde natus est Christus, et vides quia *veritas de terra orta est.* Sed hæc veritas quæ orta est de terra, erat ante terram, et per ipsam factum est cælum et terra. Sed ut justitia de cælo prospiceret, id est, ut justificarentur homines divina gratia, veritas nata est de Maria virgine: ut posset pro illis justificandis (*c*) offerre sacrificium, sacrificium passionis, sacrificium crucis. Et unde offerret sacrificium pro peccatis nostris, nisi moreretur? Unde autem moreretur, nisi a nobis acciperet ubi moreretur? Id est, nisi a nobis sumeret carnem mortalem, Christus mori non posset: quia Verbum non moritur, divinitas non moritur, Virtus et Sapientia Dei non moritur. Quomodo offerret sacrificium victimam salutarem, si non moreretur? Quomodo autem moreretur, nisi carnem indueret? Quomodo carnem indueret, nisi veritas de terra oriretur? *Veritas de terra orta est, et justitia de cælo prospexit.*

14. Possumus hinc dicere alterum sensum: *Veritas de terra orta est;* confessio ab homine. Homo enim peccator eras. O terra, qui quando peccasti, audisti, Terra es, et in terram ibis, Gen. 3. 19.
oriatur de te veritas, ut respiciat de cælo justitia. Quomodo a te oritur veritas, cum tu peccator sis, cum tu iniquus sis? Confitere peccata tua, et orietur de te veritas. Si enim cum sis iniquus, dicis te justum; quomodo a te veritas orietur? Si autem cum sis iniquus, dicis te iniquum; *veritas de terra orta est.* Intende illum Publicanum longe a Pharisæo in templo orantem, qui neque oculos ad cælum audebat levare, sed percutiebat pectus suum, dicens, Domine propitius esto mihi peccatori. Ecce *veritas* Lucæ 18 13. etc.
de terra orta est: quia confessio peccatorum ab
» homine facta est. Quid ergo sequitur? Amen
» dico vobis, quia descendit justificatus Publica-
» nus ille magis quam ille Pharisæus: quia omnis
» qui se exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat,
» exaltabitur. *Orta est veritas de terra,* in confessione peccatorum: *et justitia de cælo prospexit,* ut descenderet justificatus Publicanus ille magis quam ille Pharisæus. Nam ut noveritis quia veritas pertinet ad confessionem peccatorum, ait 1. Johan. 1. 8.
Johannes Evangelista, Si dixerimus, quia pecca- »
tum non habemus, nos ipsos seducimus, et ve- »
ritas in nobis non est. Quomodo ergo veritas de »
terra oritur, ut justitia de cælo prospiciat, audi illum sequentem et dicentem: Si confiteamur Ibidem 9.
peccata nostra, fidelis est et justus, ut remittat »

(a) Plerique MSS. omittunt, *et omnes qui conversuri sunt cor ad ipsum.*

(b) Sic melioris notæ MSS. Alii quidam, *prophetari.* At editi, *prædicare.*

(c) Sic MSS. At editi, *offerri.*

nobis peccata, et purget nos ab omni iniquitate. *Veritas* ergo *de terra orta est, et justitia de cælo prospexit.* Quæ *justitia de cælo prospexit?* Tamquam Dei dicentis, Parcamus huic homini, quia ipse sibi non pepercit: ignoscamus, quia ipse ignoscit. Conversus est ad puniendum peccatum suum, convertar et ego ad eum liberandum. *Veritas de terra orta est, et justitia de cælo prospexit.*

v. 13. 13. *Etenim Dominus dabit suavitatem, et terra nostra dabit fructum suum.* Unus versus restat, peto sine tædio sit quod dicturus sum. Attendite rem necessariam. Fratres mei, attendite, percipite, (*a*) auferte vobiscum, et non sit inane semen Dei in cordibus vestris. *Veritas*, inquit, *de terra orta est*, confessio peccatorum ab homine: *et justitia de cælo prospexit*, id est, a Domino Deo data est justificatio confitenti, ut ipse agnoscat impius pium se fieri non posse, nisi ille fecerit cui confitetur, credendo in eum
Rom. 4. 5. qui justificat impium. Tua ergo peccata potes habere, fructum bonum non habebis, nisi ille dederit cui confiteris. Ideo cum dixisset, *Veritas de terra orta est, et justitia de cælo prospexit:* tamquam diceretur ei, Quid est quod dixisti, *Justitia de cælo prospexit? Etenim*, inquit, *Dominus dabit suavitatem, et terra nostra dabit fructum suum.* Nos ergo respiciamus nos; et si nihil in nobis invenerimus nisi peccata, oderimus peccata, et desideremus justitiam. Cum enim cœperimus odisse peccata, jam ipsum odium peccatorum similes nos incipit facere Deo: quia hoc odimus, quod odit et Deus. Cum ergo cœperis odisse peccata et confiteri Deo, cum te delectationes illicitæ rapiunt et ducunt ad ea quæ tibi non prosunt, ingemisce ad Deum: et confitens illi peccata tua, mereberis ab illo delectationem, et suavitatem justitiæ faciendæ dabit tibi, ut incipiat te delectare justitia, quem primo delectabat iniquitas: ut qui primo gaudebas in ebrietate, gaudeas in sobrietate; et qui primo gaudebas de furtis, ut tolleres homini quod non habebas, quæras donare non habenti quod habebas: et quem delectabat rapere, delectet donare; quem delectabat spectare, delectet orare; quem delectabant cantica nugatoria et adulterina, delectet hymnum dicere Deo; currere ad Ecclesiam, qui primo currebas ad theatrum. Unde nata est ista suavitas, nisi quia *Dominus dabit suavitatem, et terra nostra dabit fructum suum?* Ecce enim videte quod dico: ecce locuti sumus vobis verbum Dei, semen sparsimus devotis cordibus, tamquam sulcata invenientes pectora vestra aratro confessionis, devotione et intentione suscepistis semen, cogitate de verbo quod audistis, tamquam glebas frangentes, ne semen rapiant volatilia, ut possit ibi germinare quod seminatum est: et nisi Deus pluerit, quid prodest quod seminatur? Hoc est, *Dominus dabit suavitatem, et terra nostra dabit fructum suum.* Ille enim (*b*) visitationibus suis, in otio, in negotio, in domo, in lecto, in convivio, in collocutione, in deambulatione visitet corda vestra, ubi nos non sumus. Veniat imber Dei, et fructificet quod ibi seminatum est: et ubi non sumus nos, et securi quiescimus, aut aliud agimus, Deus det incrementum seminibus, quæ sparsimus, ut attendentes postea bonos mores vestros, etiam de fructu gaudeamus. *Quoniam Dominus dabit suavitatem, et terra nostra dabit fructum suum.*

16. *Justitia ante eum præibit, et ponet in via gressus suos.* Justitia illa est, quæ est in confes- v. 14.
sione peccatorum: veritas enim ipsa est. Justus enim debes esse in te, ut punias te. Ipsa est prima hominis justitia, ut punias te malum, et faciat te Deus bonum. Quia ergo ipsa est prima hominis justitia, ipsa fit via Deo, ut veniat ad te Deus: ibi illic fac viam, in confessione peccatorum. Ideo et Johannes cum baptizaret in aqua pœnitentiæ, et vellet ad se venire pœnitentes de suis prioribus factis, hoc dicebat, Parate viam Domino, rectas facite semitas ejus. Placebas tibi in peccatis tuis, o homo: displiceat tibi quod
eras, ut possis esse quod non eras. Parate viam Matth. 3. 3.
Domino: præcedat ista justitia, ut confitearis peccata. Veniet ille et visitabit te, quia *ponet in via gressus suos.* Est enim jam ubi ponat gressus suos, est ubi ad te veniat. Ante autem quam confitereris peccata, intercluseras ad te viam Dei, non erat qua ad te veniret. Confitere vitam, et aperis viam: et veniet Christus, *et ponet in via gressus suos*, ut te informet vestigiis suis.

IN PSALMUM LXXXV.

* ENARRATIO.

* Sermo ad plebem, in pervigilio sollemnitatis, forte S. Cypriani, et apud Carthaginem habitus.

1. NULLUM majus donum præstare posset Deus hominibus, quam ut Verbum suum per quod condidit omnia, faceret illis caput, et illos ei tamquam membra coaptaret, ut esset Filius Dei et filius hominis, unus Deus cum Patre, unus homo cum hominibus: ut et quando loquimur ad Deum deprecantes, non inde Filium separemus; et quando precatur corpus Filii, non a se separet caput suum; sitque ipse unus salvator corporis sui Dominus noster Jesus Chri-
stus Filius Dei, qui et oret pro nobis, et oret in Orat et oratur Christus.
nobis, et oretur a nobis. Orat pro nobis, ut sacerdos noster; orat in nobis, ut caput nostrum; oratur a nobis, ut Deus noster. Agnoscamus ergo et in illo voces nostras, et voces ejus in nobis. Neque cum aliquid dicitur de Domino Jesu Christo, maxime in prophetia, quod pertineat velut ad quamdam humilitatem indignam Deo, dubitemus eam illi tribuere, qui non dubitavit se nobis adjungere. Ei quippe servit universa creatura, quia per ipsum facta est universa creatura. Et propterea cum ejus sublimitatem divi-
nitatemque intuemur, quando audimus, In prin- Johan. 1. 1. etc.
cipio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum, hoc erat in principio apud Deum, omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso

(a) Editi, *ferte*. Aliquot MSS. *auferte*: f. pro, *conferte*.

(b) Aliquot MSS. *justificationibus suis*.

factum est nihil: intuentes hanc et supereminentissimam et excedentem omnia creaturarum sublimia divinitatem Filii Dei; audimus etiam in aliqua parte Scripturarum velut gementem, orantem, confitentem; et dubitamus ei tribuere verba hæc, ex eo quod cogitatio nostra de recenti ejus contemplatione quæ erat in divinitate, pigrescit descendere ad ejus humilitatem; et tamquam faciat illi injuriam, si ejus verba in homine agnoscat, ad quem verba dirigebat cum Deum deprecaretur, hæret plerumque, et conatur mutare sententiam; et non ei occurrit in Scriptura, nisi quod ad ipsum recurrat, et ab illo deviare non sinat. Expergiscatur ergo, et evigilet in fide sua; et videat quia ille quem con-
Philip. 2. 7. et 8. templabatur paulo ante in forma Dei; formam servi accepit, in similitudine hominum factus, et habitu inventus ut homo, humiliavit se factus obediens usque ad mortem: et verba Psalmi vo-
Psal. 21. 2. luit esse sua, in cruce pendens, et dicens, Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti? Orat ergo in forma Dei, orat in forma servi: ibi Crea-
a tor, hic (*a*) creatus, creaturam mutandam non mutatus assumens, et secum nos faciens unum hominem, caput et corpus. Oramus ergo ad illum, per illum, in illo: et dicimus cum illo, et dicit nobiscum; dicimus in illo, dicit in nobis
v. 1. Psalmi hujus orationem, qui intitulatur, *Oratio David*. Quia Dominus noster secundum carnem filius David: secundum vero divinitatem Dominus David, et creator David; et non solum ante David, sed et ante Abraham, ex quo David; sed et ante Adam, ex quo omnes homines; sed et ante cælum et terram, in quo omnis creatura est. Nemo ergo cum audit hæc verba, dicat, Non Christus dicit; aut rursus dicat, Non ego dico: immo si se in Christi corpore agnoscit, utrum-
b que dicat, et Christus dicit, et Ego dico, (*b*) Noli aliquid dicere sine illo, et non dicit aliquid sine te. Nonne habemus in Evangelio? Ubi certe scri-
Johan. 1. 1. ptum est, In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum, omnia per ipsum facta sunt: ibi certe habemus, Et con-
Matth. 26. 38. tristatus est Jesus, et fatigatus est Jesus, et dor-
Johan. 4. 6. mivit Jesus, et esurivit et sitivit Jesus, et ora-
Matth. 8. 24. vit, et pernoctavit in orando Jesus. Pernoctabat,
Lucæ 22. 44. inquit, Jesus, et (*c*) perstabat in orando: et glo-
c bi sanguinis decurrebant per corpus ejus. Quid ostendebat, quando per corpus orantis globi sanguinis destillabant, nisi quia corpus ejus, quod est Ecclesia, Martyrum sanguine jam fluebat?

Item v. 1. 2. *Inclina Domine aurem tuam, et exaudi me.* Ille ex forma servi dicit, tu serve in forma Domini tui: *Inclina Domine aurem tuam.* Inclinat aurem, si tu non erigas cervicem. Humiliato enim appropinquat: ab exaltato longe discedit, nisi quem ipse humilitatum exaltaverit. Inclinat ergo Deus aurem suam ad nos. Ille enim sursum est, nos deorsum: ille in altitudine, nos in hu-
Rom. 5. 7. etc. militate, sed non relicti. Ostendit enim dilectionem suam Deus in nobis. Etenim cum adhuc » peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus » est. Vix enim, inquit, pro justo quis moritur: nam pro bono forsitan quis audeat mori. Dominus autem noster pro impiis mortuus est. Neque enim merita nostra præcesserant, pro quibus Filius Dei moreretur: sed magis quia nulla erant merita, magna erat misericordia. Quam certa ergo, quam firma promissione servat justis vitam suam, qui donavit injustis mortem suam? *Inclina Domine aurem tuam, et exaudi me: quoniam egenus et inops ego sum.* Ergo non inclinat aurem ad divitem: ad inopem et egenum inclinat aurem, id est, ad humilem et ad confitentem, ad indigentem misericordia; non ad saturatum et extollentem se, et jactantem, quasi nihil ei desit, et dicentem, Gratias tibi, quia non Lucæ 18. 11.
sum sicut Publicanus iste. Dives enim Pharisæus jactabat merita sua: inops Publicanus confitebatur peccata sua.

3. Nec sic accipiatis, Fratres, quod dixi, Ad Divites quidam a Deo non exaudiuntur.
divitem non inclinat aurem suam, tamquam non exaudiat Deus eos qui habent aurum et argentum, et familiam et fundos: si sic forte nati sunt, 1. Tim. 6. 17.
aut (*d*) eum locum rerum humanarum tenent, d
tantum meminerint, quod ait Apostolus, Præcipe divitibus hujus mundi non superbe sapere. Qui enim non superbe sapiunt, in Deo pauperes sunt: et pauperibus atque inopibus et egenis inclinat aurem suam. Norunt enim spem suam non esse in auro et argento, neque in illis rebus quibus ad tempus circumfluere videntur. Sufficit ut divitiæ non illos perdant, ut non obsint sat est: nam prodesse nihil possunt. Plane prodest opus misericordiæ et in divite et in paupere: in divite ex voluntate et opere, in paupere ex sola voluntate. Cum ergo talis est contemnens in se quidquid est unde superbia solet inflari, pauper Dei est: inclinat illi aurem suam, novit enim contribulatum cor ejus. Certe, Fratres, ille pau- Lucæ 16. 2.
per ante januam divitis ulcerosus qui jacebat, ab Angelis ablatus est in sinum Abrahæ: sic legimus, sic credimus. Dives autem ille qui induebatur purpura et bysso, et epulabatur quotidie splendide, ablatus est ad inferos ad tormenta. Numquid vere ille pauper merito illius inopiæ ablatus est ab Angelis, dives autem ille peccato divitiarum suarum ad tormenta missus est? In illo paupere humilitas intelligitur honorificata, in illo divite superbia damnata. Breviter probo, quia non divitiæ, sed superbia in illo divite cruciabatur. Certe ille pauper in sinum Abrahæ sublatus est: de ipso Abraham dicit Scriptura, quia Ibidem 22.
habebat hic plurimum auri et argenti, et dives fuit in terra. Si qui dives est, ad tormenta ra- Gen. 13. 2.
pitur; quomodo Abraham præcesserat pauperem, ut ablatum in sinum suum susciperet? Sed erat Abraham in divitiis pauper, humilis, tremens omnia præcepta, et obaudiens. Usque adeo autem pro nihilo habebat illas divitias, ut jussus a Gen. 22. 10.

(a) Vox, *creatus*, aberat a Corbejensi optimæ notæ MS.

(b) Sic MSS. At editi, *Non potes aliquid dicere sine illo, et dicit aliquid sine te.*

(c) Ferrariensis MS. *prosternebatur.*

(d) Sic aliquot MSS. Editi vero, *aut cum lucrum.*

Domino filium suum immolaret, cui servabat divitias. Discite ergo esse inopes et pauperes, sive qui habetis aliquid in isto sæculo, sive qui non habetis. Nam et hominem mendicum invenis superbientem, et hominem habentem divi-
Jacobi 4. 6. tias invenis confitentem. Resistit Deus superbis, et holosericatis, et pannosis: humilibus autem dat gratiam, et habentibus aliquam substantiam hujus sæculi et non habentibus. Interior Inspector est Deus: ibi appendit, ibi examinat: stateram Dei non vides, cogitatio tua in illam levatur. Videte quia meritum exauditionis suæ, id est, quo exaudiretur, in eo posuit ut diceret, *Quoniam egenus et inops ego sum*. Observa ne non sis egenus et inops: si non fueris, non exaudieris. Quidquid est circa te vel in te unde possis præsumere, abjice a te; tota præsumtio tua Deus sit: illius indigens esto, ut ipso implearis. Quidquid enim aliud habueris sine ipso, latius inanis es.

v. 2. 4. *Custodis animam meam, quoniam sanctus sum*. Hoc vero, *quoniam sanctus sum*, nescio utrum potuerit forte alius dicere, nisi ille qui sine peccato erat in hoc mundo; peccatorum omnium non commissor, sed dimissor. Agnoscimus vocem dicens, *Quoniam sanctus sum, custodi animam meam:* utique in illa forma servi, quam assumserat. Ibi enim caro, ibi et anima.
* Apollinaristæ. Neque enim ut nonnulli * dixerunt, caro sola erat et Verbum: sed et caro et anima et Verbum et totum hoc unus Filius Dei, unus Christus, unus Salvator; in forma Dei æqualis Patri, in forma servi caput Ecclesiæ. Ergo, *Quoniam sanctus sum*, cum audio, vocem ejus agnosco, et
a hic separo (a) meam? Certe inseparabiliter a corpore suo loquitur, cum sic loquitur. Et audebo ego dicere, *Quoniam sanctus sum?* Si sanctus tamquam sanctificans, et nullo sanctifican-
Levit. 19. 2. te indigens; superbus et mendax: si autem sanctus sanctificatus, secundum id quod dictum est,
Psal. 60. 3. Sancti estote, quia et ego sanctus sum; audeat et corpus Christi, audeat et unus ille homo clamans a finibus terræ, cum capite suo, et sub capite suo dicere, *Quoniam sanctus sum*. Accepit enim gratiam sanctitatis, gratiam baptismi et remissionis peccatorum. Et hæc quidem fuistis,
1. Cor. 6. 11. ait Apostolus, enumerans multa peccata, et levia et gravia, et usitata et horribilia: Et hæc quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis. Si ergo sanctificatos dicit, dicat et unusquisque fidelium, Sanctus sum. Non est ista superbia elati, sed confessio non ingrati. Si enim dixeris te ex te esse sanctum, superbus es: rursus fidelis in Christo, et membrum Christi, si te dixeris non esse sanctum, ingratus es. Arguens enim superbiam Apostolus, non ait, Non habes:
1. Cor. 4. 7. sed ait, Quid enim habes, quod non accepisti?
b Non arguebaris, quia dicebas te habere quod (b) non habes; sed quia ex te tibi volebas esse quod habes. Immo et habere te agnosce, et ex te ni-

A hil habere, ut nec superbus sis, nec ingratus. Dic Deo tuo, Sanctus sum, quia sanctificasti me; quia accepi, non quia habui; quia tu dedisti, non quia ego merui. Etenim ex alio latere incipis injuriam facere ipsi Domino nostro Jesu Christo. Si enim Christiani omnes et fideles et baptizati in illo ipsum induerunt, sicut Apostolus dicit, Quotquot in Christo baptizati estis, Christum Gal. 3. 27. induistis: si membra sunt facti corporis ejus, et dicunt se sancta non esse, capiti ipsi faciunt injuriam, cujus membra sancta (c) non sunt. Jam c vide ubi sis, et de capite tuo dignitatem cape. Etenim eras in tenebris, nunc autem lux in Domino. Fuistis, inquit, aliquando tenebræ: sed Ephes. 5. 8. numquid tenebræ remansistis? Ad hoc illuminator venit, ut et tenebræ remaneretis, an ut
B in illo lux fieretis? Ergo dicat et unusquisque Christianus, immo dicat totum corpus Christi, clamet ubique patiens tribulationes, diversas tentationes et scandala innumerabilia; dicat, *Custodi animam meam, quoniam sanctus sum. Salvum fac servum tuum Deus meus sperantem in te*. Ecce ille sanctus non est superbus, quia sperat in Domino.

5. *Miserere mei, Domine, quoniam ad te clamavi tota die:* non una die. *Tota die*, omni tempore intellige: ex quo corpus Christi gemit in pressuris, usque in finem sæculi quo transeunt pressuræ, gemit iste homo, et clamat ad Deum; et unusquisque nostrum pro portione habet clamorem suum in toto isto corpore. Clamasti tu diebus tuis, et transierunt dies tui; successit ti- v. 3.
C bi alius, et clamavit diebus suis; et tu hic, ille ibi, ille alibi: corpus Christi tota die clamat sibi decedentibus et succedentibus membris. Unus homo usque in finem sæculi extenditur. Eadem membra Christi clamant, et quædam membra jam in illo requiescunt, quædam modo clamant, quædam vero cum ipsi nos requieverimus clamabunt, et post illa alia clamabunt. Totius corporis Christi hic attendit vocem, dicentis, *Ad te* Rom. 8. 35. *clamavi tota die*. Caput autem nostrum ad dexteram Patris interpellat pro nobis. Alia membra recipit, alia flagellat, alia mundat, alia consolatur, alia creat, alia vocat, alia revocat, alia corrigit, alia redintegrat.

6. *Jucunda animam servi tui: quoniam ad te, Domine, levavi animam meam*. Jucunda eam, v. 4.
D quia levavi ad te eam. In terra enim erat, et in terra amaritudinem sentiebat: ne in amaritudine contabesceret, ne omnem tuæ gratiæ suavitatem amitteret, levavi eam ad te: jucunda eam apud te. Solus enim tu es jucunditas: amaritudine plenus est mundus. Certe recte admonet membra sua, ut sursum cor habeant. Audiant ergo, et faciant: levent ad illum quod male est in terra. Ibi enim (d) non putrescit cor, si levetur ad d Deum. Frumentum si haberes in inferioribus, ne putresceret, levares ad superiora. Frumento mutares locum, et cor permittis in terra putre-

(a) Regius MS. *separo me ab ea?*
(b) Particula, *non*, abest a Remigiensi probæ notæ MS.

(c) Sic Er. et meliores MSS. At Lov. *sancta sunt*.
(d) Aliquot MSS. *Ibi enim putrescit cor, si non levetur ad Deum*.

scere? Frumentum levares in superiora, cor leva in cælum. Et unde, inquis, possum? Qui funes, quæ machinæ, quæ scalæ opus sunt? Gradus, affectus sunt: iter tuum, voluntas tua est. Amando adscendis, negligendo descendis. Stans in terra, in cælo es, si diligas Deum. Non enim sic levatur cor, quomodo levatur corpus. Corpus ut levetur, locum mutat: cor ut levetur, voluntatem mutat. *Quoniam ad te, Domine, levavi animam meam.*

v. 5. 7. *Quia tu, Domine, suavis es ac mitis.* Ideo jucunda. Tamquam tædio affectus ex amaritudine terrenorum indulcari voluit, et quæsivit fontem dulcedinis, et in terra non invenit. Quacumque enim se vertebat, scandala, timores, tribulationes, tentationes inveniebat. In quo homine securitas? de quo certum gaudium? Nec a de seipso utique: Quanto (a) magis de alio? Aut mali sunt, et necesse est eos pati, et sperare quia mutari possunt: aut boni sunt, et sic eos oportet diligere, ut timeamus (quia possunt mutari) ne mali sint. Ibi malitia eorum facit amaritudinem animæ: hic sollicitudo et timor, ne labatur qui bene ambulat. Quocumque ergo se converterit, in terrenis rebus amaritudinem invenit: unde dulcescat non habet, nisi levet se ad Deum. *Quoniam tu, Domine, suavis et mitis.* Quid est, *mitis?* Portans me, donec perficias me. Vere enim, Fratres mei, dicam tamquam b homo in hominibus, et ex hominibus: (b) ferat quisque cor suum, et intueatur se sine adulatione, et sine palpatione. Nihil est enim stultius, quam ut seipsum quisque palpet atque seducat. Oratio nostra vix sine mentis evagatione. Adtendat ergo et videat quanta aguntur in corde humano, quemadmodum ipsæ plerumque orationes impediantur vanis cogitationibus, ita ut vix stet cor ad Deum suum: et vult se tenere ut stet, et quodam modo fugit a se, nec invenit cancellos quibus se includat, aut obices quosdam quibus retineat avolationes suas et vagos quosdam motus, et stet jucundari a Deo suo. Vix est ut occurrat talis oratio inter multas orationes. Diceret unusquisque sibi contingere, et alteri non contingere, nisi inveniremus in Scripturis Dei David orantem quodam in loco, et dicentem, 2. Reg. 7. 27. Quoniam inveni, Domine, cor meum, ut orarem ad te. Invenire se dixit cor suum, quasi soleret ab eo fugere, et ille sequi quasi fugitivum, et non posse comprehendere, et clamare ad Deum, Psal. 39. 13. Quoniam cor meum dereliquit me. Itaque, Fratres mei, adtendens quod hic ait, *Suavis es tu et mitis:* videor mihi videre hic quod ait, *mitis. Jucunda animam servi tui, quoniam ad te levavi animam meam, quoniam tu suavis et mitis es:* videor mihi videre ad hoc dixisse mitem Deum, quia patitur ista nostra, et exspectat tamen a nobis orationem, ut perficiat nos: et quando illi eam dederimus, accipit grate, et exaudit; nec meminit tantas quas incondite fundimus, et accipit unam quam vix invenimus. Quis enim

A est, Fratres mei, homo, cum quo si cœperit amicus ejus colloqui, et (c) voluerit ille respondere c collocutioni ejus, et viderit eum averti a se, et aliud loqui ad alium, qui hoc ferat? Aut si forte interpelles judicem, et constituas eum loco ut te audiat, et subito cum ad eum loqueris, dimittas eum, et incipias fabulari cum amico tuo, quando te tolerat? Et tolerat Deus tot corda precantium, et diversas res cogitantium: omitto dicere et noxias, omitto dicere aliquando perversas et inimicas Deo; ipsas superfluas cogitare injuria est ejus, cum quo loqui cœperas. Oratio tua locutio est ad Deum. Quando legis, Oratio. Deus tibi loquitur: quando oras, Deo loqueris. Lectio. Sed quid? Desperandum est de genere humano, et dicendum jam ad damnationem pertinere omnem hominem, B cui subrepserit aliqua cogitatio oranti, et interruperit orationem ipsius? Si hoc dixerimus, Fratres, quæ spes remaneat, non video. Porro quia est aliqua spes ad Deum, quia magna est ejus misericordia; dicamus ei, *Jocunda animam servi tui, quoniam ad te, Domine, levavi animam meam.* Et quomodo eam levavi? Quomodo potui, quomodo tu vires dedisti, quomodo eam fugientem apprehendere (d) d valui. Et excidit tibi, quia quotiescumque ante me stetisti, (puta Deum dicere,) tanta vana et superflua cogitasti, et vix mihi fixam et stabilem orationem fudisti? *Quia tu suavis es, Domine, ac mitis.* Mitis es, tolerans me. Ex ægritudine defluo, cura et stabo: confirma, et firmus ero. Donec autem facias, toleras me: *Quia tu suavis es, Domine, et mitis.*

C 8. *Et multum misericors.* Non enim solum Item. v. 5. misericors, sed *multum misericors.* Abundat enim iniquitas nostra, abundat et misericordia tua. *Et multum misericors es omnibus invocantibus te.* Et quid est quod dicit multis locis Scriptura, Quia invocabunt, et non exaudiam eos: Prov. 1. 28. (Certe *misericors omnibus invocantibus te:*) nisi quia quidam invocantes, non ipsum invocant? de quibus dicitur, Deum non invocaverunt. Invocant, sed non Deum. Invocas quidquid amas: Psal. 52. 6. Invocare quid sit. invocas quidquid in te vocas, invocas quidquid vis tu veniat ad te. Porro si Deum propterea invocas, ut veniat ad te pecunia, ut veniat ad te hæreditas, ut veniat ad te sæcularis dignitas, illa invocas quæ vis ut veniant ad te: sed Deum D tibi adjutorem ponis cupiditatum, non exauditorem desideriorum. Deus bonus, si det quod vis. Quid, si male vis, nonne erit magis non dando misericors? Porro si non dederit, jam nihil tibi Deus est: et dicis, Quantum rogavi, quam sæpe rogavi, et non sum exauditus! Quid enim petebas? Forte mortem inimici tui. Quid si et ille petebat tuam? Qui te creavit, ipse et illum; homo es, homo est et ille: Deus autem judex est; audit ambos, et non exaudit ambos. Tristis es, quia non es exauditus contra illum: gaude, quia non est exauditus contra te. Ego,

(a) Unus Regius MS. *quanto minus.*
(b) Gratianensis MS. *quærat.*

(c) Sic MSS. At editi, *et noluerit.*
(d) Sic MSS. At Er. *valuit.* Lov. *valuisti.*

inquis, non hoc petebam; non inimici mei petebam mortem, sed vitam petebam filii mei. Quid mali petebam? Nihil mali petebas, sicut tu sentiebas. Nam quid, si ille raptus est, ne malitia
Sap. 4. 11. mutaret intellectum illius? Sed peccator, inquis, erat; et ideo volebam eum vivere, ut corrigeretur. Tu volebas eum vivere, ut melior esset: quid si Deus noverat, si viveret, pejorem futurum? Unde ergo nosti quid illi prodesset, mori an vivere? Si ergo non nosti, redi ad cor tuum, dimitte Deo consilium suum. Quid ergo, inquis, faciam? quid orem? Quid ores? Quod te docuit Dominus, quod te docuit cælestis magister. Invoca Deum tamquam Deum, ama Deum tamquam Deum. Illo melius nihil est: ipsum desidera, ipsum concupisce. Vide invocantem Deum in
Psal. 26. 4. alio Psalmo: Unum petii a Domino, hanc requi-
» ram. Quid est quod petit? Ut inhabitem in do-
» mo Domini per omnes dies vitæ meæ. Ut quid hoc? Ut contempler delectationem Domini. Si ergo amator Dei esse vis, sincerissimis medullis castisque suspiriis ipsum dilige, ipsum ama, illi flagra, illi inhia quo jucundius nihil invenis, quo melius, quo lætius, quo diuturnius. Quid enim tam diuturnum, quam id quod est sempiternum? Non times ne aliquando a te pereat, qui facit ne tu pereas. Si ergo tu invocas Deum, tamquam Deum, securus esto, exaudiris: pertines ad istum versum, *Et multum misericors omnibus invocantibus te.*

9. Noli ergo dicere, Illud mihi non dedit. Redi ad conscientiam tuam, libra, interroga, parcere illi noli. Si vere Deum invocasti, certus esto quia id forte quod volebas temporaliter, ideo non dedit, quia non tibi proderat. Ædificetur in hoc cor vestrum, Fratres, cor Christianum, cor fidele: ne incipiatis tristes facti, veluti fraudati desideriis vestris, ire in indignationem con-
Act. 9. 5. tra Deum. Etenim non expedit adversus stimulum calcitrare. Recurrite ad Scripturas. Exauditur diabolus, et non exauditur Apostolus. Quid vobis videtur? quomodo exaudiuntur dæmones? Petierunt se ire in porcos, et concessum est eis.
Matth. 8. 32. Quomodo exauditus est diabolus? Petiit Job ten-
Job. 1. 12. tandum, et accepit. Quomodo non exauditus est
2 Cor. 12. 7. Apostolus? In magnitudine, inquit, revelatio-
etc. » num ne extollar, datus est mihi stimulus carnis
» meæ angelus satanæ qui me colaphizet: propter quod ter Dominum rogavi ut auferret eum a me, et dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea; nam virtus in infirmitate perficitur. Exaudivit eum quem disponebat damnare, et non exaudivit eum quem volebat sanare. Nam et æger petit multa a medico, non dat medicus: non exaudit ad voluntatem, ut exaudiat ad sanitatem. Ergo medicum tuum pone Deum, pete ab illo salutem, et salus tua ipse erit: non quasi salutem extrinsecus, sed ut salus ipse sit; ne rursus ames aliam salutem præter ipsum, sed quomodo habes in Psalmo,
Psal. 34. 3. Dic animæ meæ, Salus tua ego sum. Quid ad te, quid tibi dicat, ut se tibi det? Vis ut det se tibi? Quid si quod vis habere, non vult ipse ut habeas, ut se tibi det? Impedimenta removet,

A ut intret ad te. Bona cogitate et considerate, Fratres, quæ dat Deus peccatoribus; et hinc intelligite quid servet servis suis. Peccatoribus blasphemantibus eum quotidie dat cælum et terram, dat fontes, fructus, salutem, filios, copias, ubertatem: hæc omnia bona non dat nisi Deus. Qui talia peccatoribus dat, quid eum putas servare fidelibus suis? Hoccine de illo sentiendum est, quia qui talia malis dat, nihil servat bonis? Immo vero servat, non terram, sed cælum. Vilius forte aliquid dico, cum dico cælum: sed seipsum, qui fecit cælum. Pulcrum est cælum, sed pulcrior est fabricator cæli. Sed video cælum, et illum non video. Oculos enim habes ad videndum cælum, cor nondum habes ad videndum fabricatorem cæli. Ideo venit de cælo in terram,
B ut mundet cor, quo videatur qui fecit cælum et terram. Sed plane cum patientia salutem exspecta. Quibus te medicamentis curet, ille novit; quibus sectionibus, quibus ustionibus, ille novit. Tu tibi ægritudinem comparasti peccando: ille venit non solum fovere, sed et secare et urere. Non vides quanta homines patiantur sub medicorum manibus, spem incertam homine promittente? Sanaberis, dicit medicus, sanaberis, si secuero. Et homo dicit, et homini dicit: nec qui dicit certus est, nec qui audit: quia ille dicit homini, qui non fecit hominem, et non perfecte scit quid agatur in homine: et tamen ad verba hominis plus nescientis quid agatur in homine credit homo, subdit membra, ligari se patitur, aut plerumque etiam non ligatus seca-
C tur aut uritur; et accepit forte salutem paucorum dierum, jam sanatus quando moriatur ignorans, et fortasse dum curatur moritur, et fortasse curari non poterit. Cui autem promisit Deus aliquid, et fefellit?

10. *Auribus infige, Domine, orationem meam.* v. 6.
Magnus orantis affectus. *Auribus infige, Domine, orationem meam:* id est, non exeat de auribus tuis oratio mea, fige illam ibi in auribus tuis. Quomodo parturivit, ut figeret orationem suam in auribus Dei? Respondeat Deus, et dicat nobis, Vis figam orationem tuam in auribus meis? Fige in corde tuo legem meam. *Auribus infige, Domine, orationem meam: et intende voci orationis meæ.*

11. *In die tribulationis meæ clamavi ad te,* v. 7
D *quoniam exaudisti me.* Caussa ut exaudires me, quia *in die tribulationis meæ clamavi ad te.* Paulo ante dixerat, Tota die clamavi, tota die tribulatus sum. Nullus ergo Christianus dicat esse diem in quo non sit tribulatus. Totam diem, totum tempus intelleximus. Tota die tribulatur. Quid ergo, tribulatio est et quando bene est? Utique tribulatio. Unde tribulatio? Quia quam- 2. Cor. 5. 6.
diu in corpore sumus, peregrinamur a Domino. Quodlibet hic abundet, nondum sumus in illa patria, quo redire festinamus. Cui peregrinatio dulcis est, non amat patriam: si dulcis est patria, amara est peregrinatio: si amara peregrinatio, tota die tribulatio. Quando non est tribulatio? Quando in patria delectatio. Delectatio- Psal. 5. 10.

nes in dextera tua usque in finem. Implebis me
lætitia, ait, cum vultu tuo: ut contempler dele-
ctationem Domini. Ibi transiet labor et gemi-
tus: ibi non oratio, sed laudatio: ibi Halleluia,
Amen ibi, vox consona cum Angelis: ibi visio
sine defectu, et amor sine fastidio. Quamdiu er-
go non ibi, videtis quia non in bono. Sed abun-
dant omnia? Abundent omnia, vide si securus
es quia non pereunt omnia. Sed habeo quod non
habebam, accessit pecunia quæ non erat? Forte
accessit et timor qui non erat: forte tanto secu-
rior eras, quanto pauperior. Postremo sint co-
piæ, redundet affluentia hujus sæculi, detur se-
curitas quod non pereant. Dicat Deus de super,
Æternus in his eris, æterna tecum erunt ista;
sed meam faciem non videbis. Nemo carnem
consulat, spiritum consulite: respondeat vobis
cor vestrum; respondeat spes, fides, caritas, quæ
in vobis esse cœpit. Ergone si acciperemus se-
curitatem nos in affluentia bonorum sæcularium
semper futuros, et diceret nobis Deus, Faciem
meam non videbitis, gauderemus in illis bonis?
Eligeret forte aliquis gaudere, et dicere, Abun-
dant mihi ista, bene mihi est, nihil amplius quæ-
ro. Nondum cœpit esse amator Dei, nondum
cœpit suspirare tamquam peregrinus. Absit,
absit. Recedant omnia seductoria, recedant blan-
dimenta falsa, recedant ea quæ nobis quotidie
Psal. 41. 11. dicunt, Ubi est Deus tuus? Effundamus super
nos animam nostram, confiteamur in lacrymis,
gemamus in confessionibus, in miseriis suspi-
remus. Quidquid nobis adest præter Deum no-
strum, non est dulce. Nolumus omnia quæ dedit,
si non dat seipsum qui omnia dedit. *Auribus
infige, Domine, orationem meam, et intende voci
orationis meæ. In die tribulationis meæ clama-
vi ad te, quoniam exaudisti me.*
v. 8. 12. *Non est similis tibi in diis, Domine.* Et
quid dixit, *Non est similis tibi in diis, Domine.*
Fingant sibi deos quos volunt Pagani, adducant
fabros argentarios, aurifices, expolitores, sculp-
Psal. 113. 5. tores, faciant deos. Quales deos? Oculos ha-
bentes, et non videntes: et cetera quæ dicit Psal-
mus consequenter. Sed ista non colimus, ait,
non colimus, hæc signa sunt. Et quid colitis?
Psal. 95. 5. Aliud aliquid pejus: Quoniam dii gentium dæ-
monia. Et quid? Nec dæmonia, inquiunt, coli-
mus. Plane nihil aliud habetis in templis, nihil
aliud implet vates vestros quam dæmonium. Sed
quid dicitis? Angelos colimus, Angelos habemus
deos. Non plane nostis Angelos. Angeli enim
unum Deum colunt, nec favent hominibus qui
volunt colere Angelos, et non Deum. Nam inve-
Apoc. 19. 10. nimus honoratos Angelos prohibentes homines
ne se adorarent, sed verum Deum. Sed Angelos
dicant, homines dicant, quia dictum est, Ego
Psal. 81. 6. dixi, Dii estis, et filii Altissimi omnes: *Non est
similis tibi in diis, Domine.* Quodlibet aliud co-
gitet homo, non est simile quod factum est illi
qui fecit. Excepto Deo, quidquid aliud est in na-
tura rerum, factum est a Deo. Quantum interest
inter eum qui fecit, et illud quod factum est,
quis digne cogitet? Iste ergo dixit, *Non est si-
milis tibi in diis, Domine.* Quantum autem sit
dissimilis Deus, non dixit, quia dici non potest.
Intendat Caritas Vestra, Deus ineffabilis est. Fa-
cilius dicimus quid non sit, quam quid sit. Ter-
ram cogitas, non est hoc Deus: mare cogitas,
non est hoc Deus: omnia quæ sunt in terra, ho-
mines et animalia, non est hoc Deus: omnia quæ
sunt in mari, quæ volant per aerem, non est
hoc Deus: quidquid lucet in cælo, stellæ, sol et
luna, non est hoc Deus: ipsum cælum, non est
hoc Deus: Angelos cogita, Virtutes, Potestates,
Archangelos, Thronos, Sedes, Dominationes,
non est hoc Deus. Et quid est? Hoc solum po-
tui dicere, quid non sit. Quæris quid sit? Quod 1. Cor. 2. 9.
oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor
hominis adscendit. Quid quæris ut adscendat in
linguam, quod in cor non adscendit? *Non est
similis tibi in diis, Domine: et non est secundum
opera tua.*
13. *Omnes gentes quotquot fecisti, venient, et* v. 9.
adorabunt coram te, Domine (a). Annuntiavit
Ecclesiam, *Omnes gentes quotquot fecisti.* Si est
gens quam non fecit Deus, non adorabit eum:
nulla est autem gens quam non fecit Deus; quia
fontem omnium gentium Adam et Evam fecit
Deus, inde propagatæ sunt omnes gentes: omnes
ergo gentes Deus fecit. *Omnes* ergo *gentes quot-
quot fecisti, venient, et adorabunt coram te,
Domine.* Quando dictum est? Quando coram eo
non adorabant nisi pauci sancti in uno populo
Hebræorum, tunc dictum est hoc; et modo videtur
quod dictum est: *Omnes gentes quotquot fecisti,
venient, et adorabunt coram te, Domine.* Quan-
do dicebantur hæc, non videbantur, et crede-
bantur: quando videntur, quare negantur? *O-
mnes gentes quotquot fecisti, venient, et adora-
bunt coram te, Domine, et glorificabunt nomen
tuum.*
14. *Quoniam magnus es tu, et faciens mira-* v. 10.
bilia, tu es Deus solus magnus. Nemo se dicat
magnum. Futuri erant, qui se dicerent magnos: Contra Donatistas.
contra hos dicitur, *Tu es Deus solus magnus.*
Nam quid magnum dicitur Deo, quia ipse est so-
lus Deus magnus? Quis hoc nescit, quia ipse est
Deus magnus? Sed quia futuri erant, qui se di-
cerent magnos, et Deum facerent parvum, con-
tra illos dicitur, *Tu es solus Deus magnus.* Ete-
nim quod tu dicis, impletur, non quod illi di-
cunt, qui se dicunt magnos. Quid dixit Deus per
Spiritum suum? *Omnes gentes quotquot fecisti,
venient et adorabunt coram te, Domine.* Quid
dicit nescio quis, qui se dicit magnum? Absit:
Non adoratur Deus in omnibus gentibus: perie-
runt omnes gentes, sola Africa remansit. Hoc
tu dicis, qui te dicis magnum: aliud dicit qui
est solus Deus magnus. Quid dicit qui est solus
Deus magnus? *Omnes gentes quotquot fecisti,
venient, et adorabunt coram te, Domine.* Video
quod dixit solus Deus magnus, taceat homo fal-

(a) Sic MSS. Editi vero *Annuntiant.*

so magnus; ideo fallaciter magnus, quia dedignatur esse parvus. Quis parvus esse dedignatur? Matth. 20. 26. Iste qui hoc dicit. Quicumque vult inter vos major esse, dixit Dominus, erit vester servus. Ille si servus vellet esse fratrum suorum, non eos separaret a matre ipsorum. Sed cum vult esse magnus, et non vult esse salubriter Jacobi 4. 6. parvus: Deus qui superbis resistit, humilibus autem dat gratiam, quia solus est magnus, implet omnia quæ prædixit, et contradicit maledicentibus. Christo enim tales maledicunt, qui dicunt, quia periit Ecclesia de toto orbe terrarum, et remansit in sola Africa. Si diceres illi, Perdes villam tuam, forte non a te temperaret manum: et dicit Christum perdidisse hereditatem suam redemtam sanguine suo. Quam autem faProv. 14. 18. ciat injuriam, videte Fratres. Scriptura dicit, In lata gente gloria regis, in diminutione populi contritio principis. Ergo hanc injuriam facis Christo, ut dicas populum ejus ad istam exiguitatem diminutum? Ideo natus es, ideo Christianum te dicis, ut invideas gloriæ Christi, cujus signum te in fronte portare asseris, et de corde » perdidisti? In lata gente gloria regis. Agnosce regem tuum: da illi gloriam, da illi latam gentem. Quam latam gentem dabo, inquis? Noli ex tuo corde dare, et recte dabis. Unde do, inquies? Ecce hinc da: *Omnes gentes quotquot fecisti, venient et adorabunt coram te, Domine.* Dic hoc, confitere hoc, et dedisti latam gentem: quia omnes gentes in uno una; ipsa est unitas. Quomodo enim Ecclesia et Ecclesiæ, illæ Ecclesiæ quæ Ecclesia: sic illa gens quæ gentes. Antea gentes multæ gentes: modo una gens. Quare una gens? Quia una fides, quia una spes, quia una caritas, quia una exspectatio. Postremo quare non una gens, si una (*a*) patria? Patria cœlestis est, patria Jerusalem est, quisquis inde civis non est, ad istam gentem non pertinet; quisquis autem inde civis est, in una gente Dei est. Et hæc gens ab Oriente in Occidentem, ab Aquilone et Mari distenditur per quatuor partes totius orbis. Hoc Deus dicit. Ab Oriente et Occidente, Ab Aquilone et Mari date gloriam Deo. Hoc prædixit, hoc implevit, qui solus est magnus. Desinat ergo hoc dicere contra solum magnum, qui noluit esse parvus: quia non possunt esse duo magni, Deus et Donatus.

v. 11. 15. *Deduc me, Domine, in via tua, et ambulabo in veritate tua.* Via tua, veritas tua, (*b*) vita tua, Christus. Ergo corpus ad illum, et corpus de illo. Ego sum via et veritas et vita? *De-* Johan. 14. 6. *duc, me Domine, in via tua.* In qua via? *Et ambulabo in veritate tua.* Aliud est, ut ducat ad viam; aliud, ut deducat in via. Vide hominem ubique pauperem, ubique adjutorio egentem. Qui præter viam sunt, Christiani non sunt, aut Catholici nondum sunt: deducantur ad viam. Sed cum perducti fuerint ad viam, et Catholici in Christo facti fuerint, ab ipso deducantur in ipsa A via, ne cadant. Certe jam ambulant in via. *Deduc me, Domine, in via tua.* Certe jam in via tua sum, deduc me ibi. *Et ambulabo in veritate tua.* Te deducente, non errabo: si dimiseris, errabo. Ora ergo ut non dimittat, sed usque in finem deducat. Quomodo deducit? Semper monendo, semper dando tibi manum suam. Et Brachium Domini cui revelatum est? Isai. 53. 1. Dando enim Christum suum, dat manum suam, dando manum suam Christum suum dat. Ad viam ducit, perducendo ad Christum suum: in via deducit, deducendo in Christo suo. Christus autem veritas. *Deduc me ergo, Domine, in via tua, et ambulabo in veritate tua.* Johan. 14. 6. In illo utique qui ait, Ego sum via et veritas et vita. Nam qui in via et veritate deducis, quo nisi ad vitam perducis? B Deducis ergo in illo, ad illum. *Deduc me, Domine, in via tua, et ambulabo in veritate tua.*

16. *Jucundetur cor meum, ut timeat nomen tuum.* Item v. 11. Ergo timor in jucunditate est. Et quomodo jucunditas, si timor? Nonne timor amarus solet esse? Erit aliquando jucunditas sine timore: modo jucunditas cum timore. Nondum est enim plena securitas, nec perfecta jucunditas. Si nulla jucunditas, deficimus: si plena securitas, male exsultamus. Ergo et jucunditatem adspergat, et timorem incutiat, ut de dulcedine jucunditatis perducat nos ad sedem securitatis. Dando timorem, non nos faciat male exsultare, et recedere de via. Ideo dicit Psalmus, Servite Domino Psal. 2. 11. in timore, et exsultate ei cum tremore. Sic et C apostolus Paulus dicit, Cum timore et tremore Philip. 2. 12. vestram ipsorum salutem operamini, Deus enim » est qui operatur in vobis. Quidquid ergo prosperum venit, Fratres, magis metuendum est: quæ putatis prospera, magis tentationes sunt. Venit hereditas, venit copia rerum, abundat circumfluentia nescio cujus felicitatis: tentationes sunt istæ, cavete ne vos ista corrumpant. Quidquid In prosperis majus periculum. etiam prosperum est secundum Christum et germanam caritatem Christi: si forte lucratus es uxorem tuam, quæ fuit in parte Donati; si forte crediderunt filii tui, qui fuerunt Pagani; si forte lucratus es amicum tuum, qui te volebat (*c*) seducere ad theatra, et tu cum duxisti ad ecclesiam; si forte contradictor nescio quis inimicus tuus et rabide sæviens, deposita illa rabie factus D est mitis, et agnovit Deum, nec oblatrat adversus te, sed clamat tecum adversus malum: ista jucunda sunt. Unde enim gaudemus, si de his non gaudemus? aut quæ sunt alia gaudia nostra, nisi ista? Sed quia abundant et tribulationes et tentationes et dissensiones et schismata, et cetera mala sine quibus non potest esse sæculum hoc, donec transeat iniquitas; exsultatio illa non nos faciat securos, sed ita jucundetur cor nostrum, ut timeat nomen Domini, ne aliunde jucundetur, aliunde feriatur. Securitatem non exspectetis in peregrinatione: quando illam hic voluerimus, viscum erit (*d*) corporis, non securi-

(a) Regius MS. *si una patria cœlestis est.*
(b) Nostri omnes MSS. *via tua Christus.*
(c) Nonnulli MSS. *secum ducere.*
(d) Tres MSS. *cœtus.*

tas hominis. *Jucundetur cor meum, ut timeat nomem tuum.*

v. 12. 17. *Confitebor tibi, Domine Deus meus, in toto corde meo, et glorificabo nomen tuum in æ-*
v. 13. *ternum.* * *Quoniam misericordia tua magna est super me, et eruisti animam meam ex inferno inferiore.* Quod dicimus, Fratres, hoc si non vobis tamquam certus exposuero, ne succenseatis. Homo sum enim, et quantum conceditur de Scripturis sanctis, tantum audeo dicere: nihil ex me. Infernum nec ego expertus sum adhuc, nec vos: et fortassis alia via erit, et non per infernum erit. Incerta sunt hæc. Verum quia dicit Scriptura, cui contradici non potest, *Eruisti animam meam ex inferno inferiore:* intelligimus tamquam duo inferna esse, superius et inferius. Nam unde infernum inferius, nisi quia est infernum superius? Aliud non diceretur infernum, nisi in comparatione illius superioris partis. Videtur ergo, Fratres, esse abitatio quædam cælestis Angelorum: ibi vita ineffabilium gaudiorum, ibi immortalitas et incorruptio, ibi omnia, secundum Dei donum et gratiam permanentia. Illa pars rerum superna est. Si ergo illa superna est; hæc terrena ubi caro et sanguis, ubi corruptibilitas, ubi nativitas et mortalitas, ubi decessio atque successio, ubi mutabilitas et inconstantia, ubi timores, cupiditates, horrores, lætitiæ incertæ, spes fragilis, caduca substantia, puto quia omnis ista pars non potest comparari illi cælo, de quo loquebar paulo ante: si ergo illi parti hæc pars non comparatur, illa superna est, hæc inferna. Et post mortem quo hinc, nisi sit infernum inferius hoc inferno, in quo sumus in carne et ista mortalitate? Corpus enim mortuum
Rom. 8. 10. est, ait Apostolus, propter peccatum. Ergo et hic sunt mortui: ut non mireris quia infernum dicitur, si mortuis abundat. Non enim ait, Corpus moriturum est; sed, Corpus mortuum est. Adhuc habet vitam utique corpus nostrum, et tamen comparatum corpori illi, quod futurum est
Angelorum corpora. qualia sunt Angelorum corpora, invenitur corpus hominis mortuum, quamvis adhuc habens animam. Sed rursus ab hoc inferno, id est, ab hac parte inferni, est aliud inferius, quo eunt mortui. unde voluit Deus eruere animas nostras, etiam illuc mittens Filium suum. Etenim, Fratres, propter ista duo inferna missus est Filius Dei, undique liberans. Ad hoc infernum missus est nascendo, ad illud moriendo. Propterea vox ejus est in illo Psalmo, non quoquam homine conjiciente, sed Apostolo exponente, ubi ait, Quo-
Psal. 15. 10. niam non derelinques animam meam in inferno.
Act. 2. 27. Ergo aut ipsius vox est et hic, *Eruisti animam meam ex inferno inferiore:* aut nostra vox per ipsum Christum Dominum nostrum; quia ideo ille pervenit usque ad infernum, ne nos remaneremus in inferno.

18. Aliam etiam opinionem dicam. Fortassis enim apud ipsos inferos est aliqua pars inferior, quo truduntur impii, qui plurimum peccaverunt. Etenim apud inferos utrum in locis quibusdam (a) non fuisset Abraham, non satis possumus definire. Nondum enim Dominus venerat ad infernum, ut erueret inde omnium sanctorum præcedentium animas, et tamen Abraham in requie ibi erat. Et quidam dives cum torqueretur apud inferos, cum videret Abraham, levavit ocu-
los. Non eum posset levatis oculis videre, nisi Lucæ 16. 23. etc.
ille esset superius, ille inferius. Et quid ei respondit Abraham, cum diceret, Pater Abraham, mitte Lazarum, ut intingat digitum suum, et stillet in linguam meam, quoniam crucior in hac flamma? Fili, ait, memento quia recepisti bona in vita tua, Lazarus autem mala: nunc autem hic requiescit, tu vero torqueris. Et super hæc, ait, inter nos et vos magnum chaos firmatum est, ut nec nos possimus venire ad vos, nec inde aliquis venire ad nos. Ergo inter ista duo fortasse inferna, quorum in uno quieverunt animæ justorum, in altero torquentur animæ impiorum, adtendens quidam orans hic jam hic in corpore Christi, positus, et orans in voce Christi, eruisse Deum animam suam ab inferno inferiore dixit, quia liberavit se a talibus peccatis, per quæ posset deduci ad tormenta inferni inferioris. Quemadmodum si medicus videat tibi imminentem ægritudinem forte ex aliquo labore, et dicat Parce tibi, sic te tracta, requiesce, his cibis utere; nam si non feceris, ægrotabis: tu autem si feceris, et salvus fueris, recte dicis medico, Liberasti me ab ægritudine; non in qua jam eras, sed in qua futurus eras. Nescio quis habens caussam molestam, mittendus erat in carcerem: venit alius, defendit eum: gratias agens quid dicit? Eruisti animam meam de carcere. Suspendendus erat debitor, solutum est pro eo: liberatus dicitur de suspendio. In his omnibus non erant; sed quia talibus meritis agebantur, ut nisi subventum esset ibi essent, inde se recte dicunt liberari, quo per liberatores suos non sunt permissi perduci. Ergo, Fratres, sive illud, sive illud sit, hic me scrutatorem verbi Dei, non temerarium affirmatorem teneatis. *Et eruisti animam meam ex inferno inferiore.*

19. *Deus, prætereuntes legem insurrexerunt* v. 14.
super me. Quos dicit prætereuntes legem? Non Paganos, qui non acceperunt legem. Nemo enim
præterit quod non accepit. Dicit Apostolus de- Rom. 4. 15.
finite, Ubi enim lex non est, nec prævaricatio. Prætereuntes legem, prævaricatores legis dicit. Quos ergo intelligimus, Fratres? Si ab ipso Domino accipiamus hanc vocem, prætereuntes legem Judæi erant. *Insurrexerunt super me prætereuntes legem:* non servaverunt legem, et accusaverunt Christum, quasi ipse præteriret legem. *Prætereuntes legem insurrexerunt super me.* Et passus est Dominus quæ novimus. Putas
nihil tale patitur modo corpus ejus? Unde fieri Matth. 10. 25.
potest? Si patrem familias Beelzebub vocaverunt, quanto magis domesticos ejus? Non est discipulus super magistrum, nec servus super dominum

(a) Sic aliquot MSS. At editi, *in locis quibusdam fuisset jam Abraham.*

suum. Patitur et corpus prætereuntes legem, et
insurgunt super corpus Christi. Prætereuntes legem
qui sunt? Numquid forte Judæi audent insurgere
super Christum? Non: nam nec ipsi nobis
valde faciunt tribulationem. Nondum enim
crediderunt, nondum salutem agnoverunt. Insurgunt
super corpus Christi mali Christiani,
de quibus quotidie tribulationem patitur corpus
Christi. Omnia scismata, omnes hæreses, omnes
intus pessime viventes, et mores suos bene vi-
1.Cor.15.33. ventibus imponentes, et ad sua trahentes, et malis
colloquiis bonos mores corrumpentes, ipsi
prætereuntes legem insurrexerunt super me. Dicat
omnis anima pia, dicat omnis anima Christiana.
Quæ hoc non patitur, non dicat. Si autem
Christiana anima est, novit quia mala patitur: si
Matth.7.14. agnoscit in se passionem suam, agnoscat hic vocem
suam: si autem extra passionem est, et extra
vocem sit: ut autem non sit extra passionem,
ambulet per viam augustam, et incipiat pie vivere
in Christo; necesse est ut hanc persecutionem
patiatur. Omnes enim, inquit Apostolus, qui
volunt in Christo pie vivere, persecutionem pa-
2.Tim.3.12. tiuntur. *Deus, prætereuntes legem insurrexerunt
super me: et synagoga potentium inquisierunt
animam meam.* Synagoga potentium congregatio
est superborum. Synagoga potentium insurrexit
super caput, id est, Dominum nostrum Jesum
Christum, clamantium et dicentium uno ore,
Johan.19.6. Crucifige, crucifige: de quibus dictum est, Filii
hominum dentes eorum arma et sagittæ, et lin-
Psal.56.57. gua eorum gladius acutus. Non percusserunt,
sed clamaverunt. Clamando ferierunt, clamando
crucifixerunt. Voluntas clamantium impleta est,
quando Dominus crucifixus est. *Et synagoga potentium
inquisierunt animam meam. Et non proposuerunt
te in conspectu suo.* Quomodo non pro-
a posuerunt? Non intellexerunt Deum. (*a*) Homini
parcerent: ad quod videbant, ad hoc ambularent.
Puta quia Deus non erat, homo erat: ideo occidendus
erat? Parce homini, et agnosce Deum.

v. 15. 20. *Et tu Domine Deus miserator et misericors,
longanimis et multum misericors et verax.*
Quare longanimis, et multum misericors, et mi-
Lucæ 23.34. serator? Quia in cruce pendens ait, Pater igno-
Longanimitas Christi. sce illis, quia nesciunt quid faciunt. Quem petit?
pro quibus petit? quis petit? ubi petit? Patrem
filius, pro impiis crucifixus, inter ipsas injurias,
non verborum, sed mortis illatæ, pendens
in cruce: tamquam ad hoc extentas manus habuerit,
ut sic pro illis oraret, ut dirigeretur oratio
ejus tamquam incensum in conspectu Patris,
Psal.140.2. et elevatio manuum ejus sacrificium vespertinum.
Longanimis et multum misericors et verax.

v. 16. 21. Si ergo tu verax: *Respice in me et miserere
mei, da potestatem puero tuo.* Quia verax,
da potestatem puero tuo. Transeat tempus patien-
Johan.5.22. tiæ, veniat tempus judicii. Quomodo, *da potestatem
puero tuo?* Pater non judicat quemquam,
A sed omne judicium dedit Filio. Ille resurgens, et
in terram ipse veniet judicaturus; ipse videbitur
terribilis, qui visus est contemtibilis. Demonstrabit
potentiam, qui demonstravit patientiam.
In cruce patientia erat: in judicio potentia erit.
Apparebit enim homo judicans, sed in claritate:
quia sicut eum vidistis ire, dixerunt Angeli, sic
veniet. Forma ipsa veniet ad judicium; ideo vi- Act. 1. 11.
debunt illum et impii: nam formam Dei non vi-
debunt. Beati enim mundi corde, quoniam ipsi Matth. 5. 8.
Deum videbunt. Apparens in hominis forma, di-
cet, Ite in ignem æternum: ut impleatur quod Matth. 25. 41.
dixit Isaias, Tollatur impius, ut non videat cla-
ritatem Domini. Tollatur ut non videat formam Isai. 26. 10. sec. LXX.
Dei. Formam ergo videbunt hominis. Qui cum
in forma Dei esset æqualis Deo: hoc non vide- Philip. 2. 6.
B bunt impii. In principio erat Verbum, et Verbum Johan. 1. 1.
erat apud Deum, et Deus erat Verbum: hoc non
videbunt impii. Si enim Deus Verbum, et, Beati
mundi corde, quoniam ipsi Deum videbunt; impii
autem immundi sunt corde: procul dubio Deum Matth. 5. 8.
non videbunt. Et ubi est, Videbunt in quem pupu- Johan. 19. 37.
gerunt: nisi quia apparet formam hominis eos vi-
suros ut judicentur, formam Dei non visuros,
nisi eos qui ad dexteram separabuntur? Etenim
cum separati fuerint ad dexteram, hoc eis dice-
tur, Venite benedicti Patris mei, percipite re- Matth. 25.
gnum, quod vobis paratum est ab origine mun- » 34.
di. Impiis vero ad sinistram quid? Ite in ignem Ibidem 41.
æternum, quem paravit Pater meus diabolo et
angelis ejus. Finito autem judicio quomodo con- Ibidem 46.
clusit? Sic ibunt impii in ambustionem æternam, »
C justi autem in vitam æternam. Jam a visione
formæ hominis pergunt illi ad visionem formæ
Dei. Hæc est enim, inquit, vita æterna, ut co- Johan. 17.3.
gnoscant te unum verum Deum, et quem misi- »
sti Jesum Christum: subaudis, et ipsum unum »
verum Deum; quia Pater et Filius unus verus
Deus: ut iste sit sensus, Te et quem misisti Jesum
Christum cognoscant unum verum Deum.
Non enim illi ibunt ad visionem Patris, et non
ibi videbunt et Filium? Si non esset et Filius in
Patris sui visione, non diceret ipse Filius disci- Johan. 14.8.
pulis suis, quia Filius in Patre est, et Pater in » et 9.
Filio. Dicunt illi discipuli, Ostende nobis Pa- »
trem, et sufficit nobis. Ait illis, Tanto tempore »
vobiscum sum, et non me nostis? Philippe, qui
me vidit, vidit et Patrem. Videtis, quia in vi-
D sione Patris, et Filii visio est; et in visione Fi- Ibidem 10.
lii, et Patris visio est. Ideo consequenter subjecit,
et ait, Nescitis quia ego in Patre, et Pater
in me? Id est, et me viso videtur et Pater, et
Patre viso videtur et Filius. Patris et Filii separari
non potest visio. Ubi non separatur natura
et substantia, visio separari non potest. Nam ut
noveritis illuc debere præparari cor ad videndam
divinitatem Patris et Filii et Spiritus sancti, in
quam non visam credimus, et credendo cor unde
videri possit mundamus; ipse Dominus alio loco Ibidem 21.

(a) Editi. ut *homini parcerent*, ut quod etc. At plerique et meliores MSS. *Homini parcerent: ad quod* etc. Modus loquendi est Augustino familiaris et perquam frequens per hosce populares Tractatus sed in prius editis libris passim vitiatus. Sic infra n. 2 .ubi MSS. habent, *Tunc relinqueres* etc. Editi ferebant, *Tu-ne relinqueres umbram, ut esses in luce* etc.

» dicit, Qui habet mandata mea, et servat ea, ille
» est qui diligit me: qui autem diligit me, dilige-
» tur a Patre meo, et ego diligam eum, et manife-
» stabo ei meipsum. Numquid non eum videbant
cum quibus loquebatur? Et videbant, et non videbant: aliquid videbant, aliquid credebant: videbant hominem, credebant Deum. In judicio autem eumdem Dominum nostrum Jesum videbunt hominem cum impiis, post judicium videbunt Deum præter impios. *Da potestatem puero tuo.*

Item v. 16. Lucæ 1. 38. 22. *Et salvum fac filium ancillæ tuæ.* Dominus filius ancillæ. Cujus ancillæ? Cui nasciturus quando nuntiatus est, respondit et ait, Ecce
a » ancilla Domini, fiat mihi (*a*) secundum verbum tuum. Salvum fecit filium ancillæ suæ; et filium suum: filium suum in forma Dei; filium ancillæ
Philip. 2. 6. suæ, in forma servi. De ancilla Dei natus est ergo Dominus in forma servi; et dixit, *Salvum fac filium ancillæ tuæ.* Et salvatus est a morte, sicut nostis, resuscitata carne sua, quæ mortua erat. Sed ut videatis quia Deus est, et non a Patre sic est suscitatus, ut a se non sit suscitatus, quia et ipse suscitavit carnem suam, habes in
Johan. 2. 19. Evangelio dictum, Destruite templum hoc, et triduo suscitabo illud. Ne autem nos aliud suspi-
Ibidem 21. caremur, Evangelista secutus ait. Hoc autem dicebat de templo corporis sui. Salvus ergo factus est filius ancillæ. Dicat et unusquisque Christianus in corpore Christi positus, *Salvum fac filium ancillæ tuæ.* Forte non potest dicere, *Da potestatem puero tuo:* quia ille Filius accepit potestatem. Sed quare non dicit et hoc? An non ser-
Matth. 19. 28. vis dictum est, Sedebitis super duodecim sedes judicantes duodecim tribus Israel? Et servi di-
1. Cor. 6. 3. cunt, Nescitis quia Angelos judicabimus? Accipit ergo et unusquisque sanctorum potestatem, et est unusquisque sanctorum filius ancillæ ejus. Quid si de Pagana natus est, et Christianus factus est? Filius Paganæ quomodo potest esse filius ancillæ ipsius? Est quidem Paganæ filius carnaliter, sed filius Ecclesiæ spiritaliter. *Et salvum fac filium ancillæ tuæ.*

v. 17. Matth. 11. 19. et 40. 23. *Fac mecum signum in bono.* Quod signum, nisi resurrectionis? Dominus dicit, Generatio
» hæc prava et amaricans signum quærit, et si-
» gnum non dabitur ei, nisi signum Jonæ Prophe-
» tæ. Sicut enim Jonas fuit in ventre ceti tribus
» diebus et tribus noctibus, sic erit et filius hominis in corde terræ. Ergo cum capite nostro jam factum est signum in bono: dicat et unusquis-
1. Cor. 15. 52. que nostrum, *Fac mecum signum in bono:* quia in novissima tuba, in adventu Domini, et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur. Erit hoc signum in bono. *Fac mecum signum in bono: ut videant qui me oderunt, et confundan-*
b *tur.* In judicio confundentur perniciose, (*b*) qui modo nolunt confundi salubriter. Modo ergo confundantur, accusent vias suas malas, teneant viam bonam: quia nemo nostrum vivit sine con-

A fusione, nisi (*c*) prius confusus reviviscat. Præ- c
bet illis Deus modo aditum salubris confusionis, si non contemnant medicinam confessionis. Si autem modo nolunt confundi tunc confundentur, quando deducent eos ex adverso iniquitates eorum. Quomodo confundentur? Quando dicent, Sap. 1. 10.
Hi sunt quos aliquando habuimus in risum et in Sap. 5. 3. etc.
similitudinem improperii: nos insensati vitam eo- »
rum æstimabamus insaniam: quomodo computati »
sunt inter filios Dei? Quid nobis profuit super- »
bia? Tunc dicent: modo dicant, et salubriter »
dicunt. Convertatur enim unusquisque ad Deum humilis, et modo dicat, Quid mihi profuit superbia? et audiat ab Apostolo, Quam enim glo- Rom. 6. 21.
riam habuistis in his, in quibus nunc erubescitis? Videtis esse et modo confusionem salubrem
B in loco pœnitentiæ; tunc autem seram, inutilem, Cap. 5. 8 et 9.
infructuosam. Quid nobis profuit superbia, aut quid divitiarum jactantia contulit nobis? Transierunt omnia tamquam umbra. Quid enim, quan- »
do hic vivebas, non videbas quia transibant ista omnia tamquam umbra? Tunc relinqueres umbram, et esses in luce: non postea diceres, Transierunt omnia velut umbra, quando ab umbra in tenebras iturus es. *Fac mecum signum in bono: ut videant qui me oderunt, et confundantur.*

24. *Quoniam tu Domine adjuvisti me, et con-* Item v. 17.
solatus es me. Adjuvisti me, in certamine; *et consolatus es me*, in tristitia. Nemo enim consolationem quærit, nisi qui est in miseria. Non vultis consolari? Dicite, quia felices estis? Et (*d*) d
auditis, Populus meus, (Jam respondetis, et Isai. 3. 12.
C audio murmur bene tenentium Scripturas. Deus qui hoc scripsit in cordibus vestris, confirmet in factis vestris. Videtis, Fratres, quia qui vobis dicunt, Felices estis, seducunt vos.) Popu- »
lus meus, qui vos felices dicunt, in errorem vos »
mittunt, et turbant semitas pedum vestrorum. »
Sic et de Epistola Jacobi apostoli: Miseri estote, Jacobi 4. 9.
inquit, et lugete, risus vester in luctum convertatur. Videtis quæ audistis: quando nobis hæc dicerentur in regione securitatis? Utique regio ista scandalorum est, et tentationum, et omnium malorum, ut gemamus hic, et mereamur gaudere ibi: hic tribulari, et consolari ibi, et dicere: Quoniam exemisti oculos meos a lacrymis, Psal. 114. 8.
pedes meos a (*e*) labina: placebo Domino in re- » et 9.
gione vivorum. Ista regio mortuorum est. Trans- e
D it regio mortuorum, venit regio vivorum. In regione mortuorum labor, dolor, timor, tribulatio, tentatio, gemitus, suspirium. Hic falsi felices: veri infelices: quia falsa felicitas, vera miseria est. Qui vero se agnoscit in vera esse miseria, erit etiam in vera felicitate. Et tamen nunc quia miser es, Dominum audi dicentem, Beati lu- Matth. 5. 5.
gentes. O beati lugentes! Nihil tam conjunctum miseriæ quam luctus; nihil tam remotum et contrarium miseriæ quam beatitudo: tu dicis lugentes, et tu dicis beatos? Intelligite, inquit, quod dico: Beatos dico lugentes. Quare beati? In spe.

(a) MSS. *fiat mihi sicut vis.*
(b) Vox, *qui*, abest a MSS.
(c) Aliquot MSS. Sine *prius confusus reviviscat.*

(d) Sic MSS. At editi, *et auditus populus meus.*
(e) Editi, *a ruina.* At MSS. *a labina.*

Quare lugentes? In re. Etenim lugent in morte ista, in tribulationibus istis, in peregrinatione sua: et quia agnoscunt se esse in ista miseria, a et gemunt, (*a*) beati sunt. Quare lugent? Con-
Cyprianus. tristatus est beatus Cyprianus in passione, modo consolatus est in corona. Modo et consolatus
Rom. 8. 34 adhuc tristis est. Dominus enim noster Jesus Christus adhuc interpellat pro nobis: omnes Martyres qui cum illo sunt, interpellant pro nobis. Non transeunt interpellationes ipsorum, nisi cum transierit gemitus noster. Cum autem transierit gemitus noster, omnes in una voce, in uno b populo, in una patria (*b*) consolabimur, millia millium conjuncta psallentibus Angelis, choris cœlestium Potestatum in una civitate viventium. Quis ibi gemit? quis ibi suspirat? quis ibi laborat? quis ibi eget? quis ibi moritur? quis ibi misericordiam præbet? quis frangit panem esurienti, ubi omnes pane justitiæ saginantur? Nemo tibi dicit, Hospitem suscipe: peregrinus ibi nemo erit, omnes in patria sua vivunt. Nemo tibi dicit, Concorda amicos tuos litigantes: in pace sempiterna Dei vultu perfruuntur. Nemo tibi dicit, Visita ægrum: sanitas immortalitasque permanet. Nemo tibi dicit, Sepeli mortuum: omnes in vita æterna erunt. Cessant opera misericordiæ, quia miseria non invenitur. Et quid ibi faciemus? Dormiemus fortasse? Si modo pugnamus contra nos, quamvis geramus domum
Vigiliæ ad sacram solemnitatem. somni carnem istam, et vigilamus in his luminaribus, et solemnitas ista dat nobis animum vigilandi; dies ille quales vigilias nobis dabit? Ergo vigilabimus, non dormiemus. Quid agemus? Opera misericordiæ ista non erunt; quia nulla miseria erit. Forte opera necessitatis erunt ista, quæ hic sunt modo, seminandi, arandi, coquendi, molendi, texendi? Nihil horum, quia necessitas non erit. Sic non erunt opera misericordiæ, quia transit miseria: ubi necessitas non erit nec miseria, opera necessitatis et misericordiæ non erunt. Quid ibi erit? quod negotium nostrum? quæ actio nostra? An nulla actio, quia quies? Sedebimus ergo, et torpebimus, et nihil agemus? Si refrigescet amor noster, refrigescet actio nostra. Amor ergo quietus in vultu Dei, quem modo desideramus, cui suspiramus; cum ad eum venerimus, quomodo nos accendet? In quem nondum visum sic suspiramus, cum ad eum venerimus, quomodo illuminabit? quomodo nos mutabit? quid de nobis faciet? Quid ergo
Psal. 83. 5. agemus, Fratres? Psalmus nobis dicat: Beati qui » habitant in domo tua. Unde? In sæcula sæculorum laudabunt te. Hæc erit actio nostra, laus c Dei. (*c*) Amas, et laudas. Desines laudare, si desines amare. Non autem desines amare, quia talis est quem vides, qui nullo te offendat fastidio: et satiat te, et non te satiat. Mirum est quod dico. Si dicam quia satiat te, timeo ne quasi satiatus velis abscedere: quomodo de prandio, quomodo de cœna. Ergo quid dico, Non te satiat? A Timeo rursus, ne si dixero, Non te satiat, indigens videaris; et quasi inanior exsistas, et minus in te sit aliquid quod debeat impleri. Quid ergo dicam, nisi quod dici potest, cogitari vix potest? Et satiat te, et non te satiat: quia utrumque invenio in Scriptura. Nam cum diceret, Beati Matth. 5. 6. esurientes, quia ipsi saturabuntur. Et rursus dictum de Sapientia, Qui te manducant, iterum Eccli. 24. 29. esurient; et qui te bibunt, iterum sitient. Immo vero non dixit, iterum; sed dixit, adhuc. Nam iterum sitiet, quasi primo saginatus discesserit et digesserit et redierit bibere, tale est. Qui te edunt, adhuc esurient, sic cum edunt esurient: et qui te bibunt, sic bibendo sitient. Quid est bibendo sitire? Numquam fastidire. Si ergo ista ineffabilis et sempiterna dulcedo erit: modo quid B a nobis petit, Fratres, nisi fidem non fictam, spem firmam, caritatem puram? Et ambulet homo in via quam Dominus dedit, ferat tentationes, et suscipiat consolationes.

IN PSALMUM LXXXVI.

* ENARRATIO. Sermo ad plebem Carthaginensem, habitus postero die post expositum Psalmum 85, de quo infra n. 9.

1. Psalmus, qui modo cantatus est, brevis est numero verborum, magnus pondere sententiarum, Nam totus lectus est, et videtis quam exiguo tempore ad terminum usque perductus. Hic nobis, quantum Dominus donare dignatur, cum Vestra Caritate tractandus modo est propositus a beatissimo præsente * patre nostro. Repentina propositio me gravaret, nisi me (*d*) con- C tinuo proponentis oratio sublevaret. Intendat ergo Caritas Vestra. Civitas quædam in isto Psalmo cantata et commendata est: cujus cives sumus, in quantum Christiani sumus; et unde peregrinamur, quamdiu mortales sumus; et ad quam tendimus, per (*e*) cujus viam, quæ omnino quasi dumetis et sentibus interclusa non inveniabatur, rex ipsius civitatis se fecit viam, ut ad civitatem perveniremus. Ambulantes ergo in Christo, et adhuc peregrinantes donec perveniamus, et suspirantes desiderio cujusdam ineffabilis quietis, quæ habitat in illa civitate, de qua 1. Cor. 2. 9. quiete dictum est hoc nobis esse promissum, quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adscendit: ambulantes ergo, sic cantemus, ut desideremus. Nam qui desiderat, etsi D lingua taceat, cantat corde: qui autem non desiderat, quolibet clamore aures hominum feriat, mutus est Deo. Videte quomodo erant amatores hujus civitatis ardentes, illi ipsi per quos hæc dicta sunt, per quos hæc nobis commendata sunt, quanto per eos affectu ista cantata sunt. Affectum istum generabat in eis amor civitatis, amorem Rom. 5. 5. autem civitatis infuderat Spiritus Dei. Caritas, » inquit, Dei diffusa est in cordibus nostris per Spi- » ritum-sanctum, qui datus est nobis. Hoc ergo Spiritu ferventes audiamus quæ dicta sunt de hac civitate.

* f. Aurelio episcopo Carth.

(a) Quidam libri, *et gemunt. Beati sunt, quare lugent?*
(b) Verbum, *consolabimur*, abest ab omnibus MSS.
(c) Corbejensis vetus codex, *Ama et laudas.*

(d) Corbejenses duo MSS. *continua.*
(e) Sic Corbejenses MSS. At editi, *per ejus viam.*

v. 1. 2. *Fundamenta ejus in montibus sanctis*. Ni-
hil de illa adhuc dixerat Psalmus : hinc incipit,
et ait, *Fundamenta ejus in montibus sanctis*.
Cujus fundamenta ? Non dubium est, quia fun-
damenta, præsertim in montibus, civitatis alicu-
jus sunt. Repletus ergo Spiritu-sancto civis iste,
et multa de amore et desiderio civitatis hujus vol-
vens secum, tamquam plura intus apud se medi-
tatus, erupit in hoc, *Fundamenta ejus in mon-
tibus sanctis ;* quasi jam de illa dixerit aliquid.
Quomodo de illa nihil dixerat, qui numquam de
illa corde tacuerat? Quomodo enim dicitur *ejus*,
de qua nihil dictum est? Sed multa, ut dixi, se-
cum in silentio de illa civitate parturiens, cla-
mans ad Deum, erupit etiam in aures hominum:
Fundamenta ejus in montibus sanctis. Et quasi
v. 2. homines audientes quærerent. Cujus *Diligit*, in-
quit, *Dominus portas Sion*. Ecce cujus funda-
menta in montibus sanctis, cujusdam civitatis
Sion, cujus Dominus portas diligit, sicut conse-
quentes dicit, *super omnia tabernacula Jacob*.
Sed quid est, *Fundamenta ejus in montibus san-
ctis?* Qui sunt montes sancti, super quos funda-
ta est ista civitas ? Alter quidam civis planius
hoc dixit, apostolus Paulus. Civis inde Prophe-
ta, civis inde Apostolus. Et hi propterea loque-
bantur, ut ceteros cives exhortarentur. Sed hi,
id est, Prophetæ et Apostoli, quomodo cives ?
Fortasse ita ut etiam ipsi sint montes, super
quos fundamenta sunt hujus civitatis, cujus por-
tas diligit Dominus. Dicat ergo alius civis hoc
aperte, ne nos suspicari videamur. Loquens ad
Gentes, et commemorans ut redirent, et quasi
construerentur in fabricam sanctam, Superædi-
Ephes. 2. 20. cati, inquit, super fundamentum Apostolorum
et Prophetarum. Et quia nec ipsi Apostoli aut
Prophetæ, in quibus fundamentum est civitatis,
» se tenerent in se ; secutus ibi ait, Ipso summo
» exsistente lapide angulari Christo Jesu. Ne ita-
que putarent Gentes non se pertinere ad Sion :
erat enim quædam civitas Sion terrena, quæ per
umbram gestavit imaginem cujusdam Sion de
qua modo dicitur, cælestis illius Jerusalem da qua
Gal. 4. 26. dicit Apostolus, Quæ est mater omnium nostrûm:
Ephes. 2. 19. et 20. ne ergo illi non pertinere dicerentur ad Sion,
» quia non erant de populo Judæorum, hoc eis di-
» xit : Igitur jam non estis peregrini et inquilini;
» sed estis cives sanctorum, et domestici Dei, su-
» perædificati super fundamentum Apostolorum et
» Prophetarum. Habes constructionem tantæ civi-
tatis. Sed omnis ista compages ubi innititur,
» ubi incumbit, ut nusquam cadat ? Ipso, inquit,
summo angulari lapide exsistente Christo Jesu.

3. Dicet fortasse aliquis, Si angularis lapis est
Christus Jesus, in illo quidem duo parietes com-
paginantur. Neque enim angulum faciunt, nisi
duo parietes in unum de diverso venientes. Sic
et populi duo ex circumcisione et ex præputio,
ad pacem Christianam sibimet connexi in una fi-
de, una spe, una caritate. Sed si angulus sum-
mus Christus Jesus, quasi videntur priora fun-
A damenta et posterior lapis angularis. Potes ergo
aliquis dicere, quia magis Christus super Pro-
phetas et Apostolos incumbit, non illi super il-
lum, si illi sunt in fundamento, ipse in angulo.
Sed cogitet qui hoc dicit, angulum et in funda-
mento esse. Neque enim ibi est tantum angulus
ubi videtur, ut surgat in apicem : a fundamento
enim incipit. Nam ut noveritis quia et fundamen-
tum, Christus et primum et maximum : Funda- 1. Cor. 3. 11.
mentum, inquit Apostolus, nemo potest ponere »
præter id quod positum est, quod est Christus »
Jesus. Quomodo ergo fundamenta Prophetæ et
Apostoli, et quomodo fundamentum Christus Je-
sus, quo ulterius nihil est ? Quomodo putamus,
nisi quemadmodum aperte dicitur sanctus sancto-
rum, sic figurate fundamentum fundamentorum?
B Si ergo sacramenta cogites, Christus sanctus san-
ctorum : si gregem subditum cogites, Christus
pastor pastorum : si fabricam cogites, Christus
fundamentum fundamentorum. In ædificiis istis
non potest esse idem lapis in imo et in summo:
si fuerit in imo, in summo non erit ; si in sum-
mo fuerit, in imo non erit. Angustias enim omnia
pene corpora patiuntur, nec ubique esse possunt,
nec semper. Divinitas autem quæ ubique præsto
est, undique ad eam potest duci similitudo : et
totum potest esse in similitudinibus, quia nihil
horum est in proprietatibus. Numquid Christus
janua est, quemadmodum videmus januas factas
a fabro ? Non utique. Et tamen dixit, Ego sum
janua. Aut numquid sic est pastor, quomodo vi- Johan. 10. 9.
demus pastores istos præpositos pecorum ? Et
C dixit, Ego sum pastor. Et uno loco ambas res
dixit. In Evangelio dixit, quia pastor per januam Ibidem 11.
intrat : et ibi dixit, Ego sum pastor bonus, et
ibi dixit, Ego sum janua. Pastor intrat per ja-
nuam. Et quis est pastor qui intrat per januam?
Ego sum pastor bonus. Et quæ est ergo janua,
qua intras tu pastor bone? Ego sum janua. Quo-
modo ergo tu omnia? Quomodo (*a*) per me omnia. a
Verbi gratia, cum Paulus intrat per januam, non-
ne Christus intrat per januam ? Quare ? Non
quia Paulus Christus ; sed quia in Paulo Chri-
stus, et per Christum Paulus. Ipse dixit, An ex- 2. Cor. 13. 3.
perimentum ejus vultis accipere, qui in me lo-
quitur Christus? Cum sancti ejus et fideles ejus
intrant per januam, nonne Christus intrat per
januam ? Quomodo probamus? Quia ipsos san-
D ctos ejus persequebatur Saulus, nondum Paulus,
quando ei clamavit de cælo, Saule, Saule, quid Act. 9. 4.
me persequeris? Ergo fundamentum et lapis an-
gularis ipse est, ab imo surgens ; si tamen ab
imo. Etenim origo fundamenti hujus summita-
tem tenet: et quemadmodum fundamentum cor-
poreæ fabricæ in imo est, sic fundamentum spi-
ritalis fabricæ in summo est. Si ad terram ædi-
ficaremur, in imo nobis ponendum erat funda-
mentum: quia cælestis fabrica est, ad cælos præ-
cessit fundamentum nostrum. Ipse ergo angula-
ris lapis, montesque Apostoli, Prophetæ magni,
portantes fabricam civitatis, faciunt vivum quod-

(a) Sic meliores MSS. At editi, *Quomodo ergo per te omnia?*

dam ædificium. Hoc ædificium modo clamat de cordibus vestris, hoc agit artificiosa manus Dei etiam per linguam nostram, ut ad illius ædificii fabricam conquadremini. Non enim frustra etiam de lignis quadratis ædificata est arca Noe, quæ nihilominus figuram gestabat Ecclesiæ. Quid est enim quadrari? Adtendite similitudinem quadrati lapidis: similis debet esse Christianus. In omni tentatione sua Christianus non cadit: et si impellitur, et (*a*) quasi vertitur, non cadit. Nam quadratum lapidem quacumque verteris, stat. Cadere visi sunt Martyres, cum percuterentur: sed quid dixit quædam vox Cantici? Cum ceciderit justus, non conturbabitur, quoniam Dominus confirmat manum ejus. Sic ergo conquadramini, ad omnes tentationes parati: quidquid impulerit, non vos evertat. Stantem te inveniat omnis casus. Erigeris ergo in hanc fabricam affectu pio, religione sincera, fide, spe, caritate: et ipsum ædificare ambulare est. In istis civitatibus alia est fabrica ædificiorum, alii sunt cives inhabitantes in fabrica: illa civitas civibus suis ædificatur, ipsi sunt lapides qui sunt cives; lapides enim vivi sunt. Et vos, inquit, tamquam lapides vivi ædificamini in domum spiritalem. Ad nos directa vox est. Ergo sequamur de ista civitate.

Gen. 6. 14. sec. LXX. — Psal. 36. 24. — 1. Pet. 2. 5.

4. *Fundamenta ejus in montibus sanctis, diligit Dominus portas Sion.* Jam ideo prælocutus sum, ne putetis alia esse fundamenta, alias portas. Quare sunt fundamenta Apostoli et Prophetæ? Quia eorum auctoritas portat infirmitatem nostram. Quare sunt portæ? Quia per ipsos intramus ad regnum Dei: prædicant enim nobis. Et cum per ipsos intramus, per Christum intramus. Ipse est enim janua. Et dicuntur duodecim portæ Jerusalem, et una porta Christus, et duodecim portæ Christus; quia in duodecim portis Christus. Et ideo duodenarius numerus Apostolorum. Sacramentum magnum hujus duodenarii numeri. Sedebitis, inquit, super duodecim sedes, judicantes duodecim tribus Israel. Si duodecim sellæ ibi sunt; non est ubi sedeat tertius decimus Paulus apostolus, et non erit quomodo judicet: et ipse se judicaturum dixit, non homines tantum, sed et angelos. Quos angelos, nisi apostatas angelos? Nescitis, inquit, quia angelos judicabimus? Responderet ergo turba, Quid te jactas judicaturum? Ubi sedebis? Duodecim sedes dixit Dominus duodecim Apostolis, unus cecidit Judas, in locum ipsius Matthias ordinatus est, impletus est duodenarius numerus sedium: primo locum inveni ubi sedeas, et sic te minare judicaturum. Duodecim ergo sedes quid sibi velint, videamus. Sacramentum est cujusdam universitatis: quia per totum orbem terrarum futura erat Ecclesia, unde vocatur, hoc ædificium ad Christi compagem. Et ideo quia undique venitur ad judicandum, duodecim sedes sunt: sicut quia undique intratur in illam civitatem, duodecim portæ sunt. Non solum ergo illi duodecim

Johan. 10.9. — Apoc. 21. 12. — Matth. 19. 28. — 1. Cor. 6. 3. — Act. 1. 26.

(*a*) Sic MSS. Editi vero, *et si quæ vertitur.*

A et apostolus Paulus, sed quotquot judicaturi sunt, propter significationem universitatis, ad sedes duodecim pertinent: quemadmodum quotquot intrabunt, ad duodecim portas pertinent. Partes enim mundi quatuor sunt, Oriens, Occidens, Aquilo, et Meridies. Istæ quatuor partes assidue nominantur in Scripturis. Ab omnibus istis quatuor ventis, sicut dicit Dominus in Evangelio, a quatuor ventis se collecturum electos suos: ab omnibus ergo istis quatuor ventis vocatur Ecclesia. Quomodo vocatur? Undique in Trinitate vocatur: non vocatur nisi baptismo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus-sancti. Quatuor ergo ter dueta, duodecim inveniuntur.

Marci 13. 27.

5. Pulsate ergo affectu ad has portas, et clamet in vobis Christus, Aperite mihi portas justitiæ. Præcessit enim in capite, sequitur se in B corpore. Videte quid dixit Apostolus: quia in ipso Christus patiebatur. Ut adimpleam, inquit, quæ desunt pressurarum Christi in carne mea. Ut adimpleam: quid? Quæ desunt. Cui desunt? Pressurarum Christi. Et ubi desunt? In carne mea. Numquid aliquid pressurarum deerat in illo homine, quod factum est Verbum Dei, nato de Maria virgine? Passus enim est quidquid pati deberet, ex sua voluntate, non ex peccati necessitate: et videtur quia omnia In cruce enim positus accepit acetum ultimum, et ait, Perfectum est. Et inclinato capite emisit spiritum. Quid est, perfectum est? Jam de mensura passionum nihil mihi deest, omnia quæ de me prædicta sunt, completa sunt: tamquam ideo exspectaret ut C complerentur. Quis est qui sic proficiscatur, quomodo ille de corpore egressus est? Sed quis est qui hoc potuit? Qui primo dixerat, Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam: nemo tollit eam a me; sed ego pono eam a me, et iterum sumo eam. Posuit quando voluit, sumsit quando voluit: nemo abstulit, nemo extorsit. Ergo impletæ erant omnes passiones, sed in capite: restabant adhuc Christi passiones in corpore. Vos autem estis corpus Christi et membra. In his ergo membris cum esset Apostolus, dixit, Ut adimpleam quæ desunt pressurarum Christi in carne mea. Ergo illuc imus quo Christus præcessit, et adhuc Christus illuc pergit quo præcessit. Præcessit enim Christus in capite, sequitur in corpore. Et adhuc D Christus hic laborat: et Christus hic patiebatur a Saulo, quando audivit Saulus, Saule, Saule, quid me persequeris? Quomodo solet lingua dicere calcato pede, Calcas me. Linguam nullus tetigit: compassione clamat, non adtritione. Adhuc Christus hic eget, Christus hic peregrinatur, Christus hic ægrotat, Christus hic in carcere includitur. Injuriam ei facimus, si non ipse dixit, Esurivi, et dedistis mihi manducare: sitivi, et potastis me: hospes, et collegistis me: nudus, et vestistis me: æger, et visitastis me. Et illi, Quando te vidimus hæc patientem. Et ministravimus tibi? Et ille, Cum uni ex minimis

Psal. 117. 19. — Coloss. 1. 24. — Johan. 19. 30. — Johan. 10. 18. — 1. Cor. 12. 27. — Coloss. 1. 24. — Act. 9. 4. — Matth. 25. 35. etc.

meis fecistis, mihi fecistis. Ergo ædificemur
a in (*a*) Christum super fundamentum Apostolo-
Ephes. 2. 20. rum et Prophetarum, ipso summo angulari lapide exsistente: quia *diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob.* Quasi vero et ipsa Sion non inter tabernacula Jacob. Et ubi erat Sion nisi in populo Jacob? Jacob enim nepos Abrahæ, unde natus populus Judæorum, dicitur populus Israel, quia ipse Jacob appellatus
Gen. 32. 28. est et Israel. Hæc bene novit Sanctitas Vestra. Sed quia erant quædam tabernacula temporalia et imaginaria; loquitur autem iste de civitate quadam, quam spiritaliter intelligit, cujus umbra et figura erat illa terrena; ait, *Diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob.* Diligit illam spiritalem civitatem super omnia figurata, quibus intimabatur illa civitas semper manens, et semper cælestis in pace.

v. 3. 6. *Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei.* Quasi intuebatur civitatem illam Jerusalem in terra. Nam videte quam civitatem dicit, de qua dicta sunt quædam gloriosissima. Nam illa destructa est in terra, hostes passa cecidit in terram, jam non est quod erat: expressit imaginem, transivit umbra Unde igitur, *Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei?* Audi unde: *Memor ero Raab et*
v. 4. *Babylonis, scientibus me.* In illa civitate, inquit, jam ex persona Dei, memor ero Raab, et memor ero Babylonis. Raab non pertinet ad populum Judæorum: Babylon non pertinet ad populum Judæorum. Nam sequitur, *Etenim alienigenæ et Tyrus et populus Æthiopum, hi fuerunt ibi.* Merito, *Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei:* ubi non solus est ille populus Judæorum natus ex carne Abrahæ, sed ibi omnes gentes, quarum quædam nominatæ sunt, et omnes intelliguntur. *Memor ero*, inquit, *Raab:* quæ ista est meretrix,
Jos. 2. 1. illa in Jerico meretrix, quæ suscepit nuntios, et alia via ejecit; quæ præsumsit in promissione, quæ timuit Deum, cui dictum est, ut per fenestram mitteret coccum, id est, ut in fronte haberet signum sanguinis Christi. Salvata est ibi, et Ecclesiam Gentium signicavit. Unde Dominus
Matth. 21. 31. superbientibus Pharisæis, Amen dico vobis, publicani et meretrices præcedunt vos in regnum cælorum. Præcedunt, quia vim faciunt. Impellunt credendo, et ceditur fidei, nec obsistere potest quisquam; quia qui vim faciunt, diripiunt
Matth. 11. 12. illud. Ibi enim positum est, Regnum cælorum vim patitur, et qui vim faciunt, diripiunt illud.
Luc. 23. 40. Hoc fecit ille latro, fortior in cruce quam in (*b*)
b fauce. *Memor ero Raab et Babylonis.* Babylon civitas dicitur secundum sæculum. Quomodo una civitas sancta, Jerusalem; una civitas iniqua, Babylon; omnes iniqui ad Babyloniam pertinent:
c quomodo omnes sancti ad Jerusalem. Sed (*c*) de-
Rom. 4. 5. labitur de Babylone in Jerusalem. Unde nisi per eum qui justificat impium? Piorum civitas Jerusalem, impiorum civitas Babylon Sed venit ille qui justificat impium: quia, *Memor ero*, inquit, non solum *Raab*, sed etiam *Babylonis*. Sed quorum memor erit Raab et Babylonis? *Scientibus me.* Ideo quodam loco dicit Scriptura, Effunde iram tuam in Gentes, quæ te non cognove- Psal. 78. 6.
runt. Hic ait, Effunde iram tuam in Gentes, quæ te non cognoverunt: et alibi, Prætende misericordiam tuam scientibus te. Et ut noveritis quia Psal. 35. 12.
in Raab et Babylone Gentes significavit; quasi diceretur, Quid est quod dixisti, *Memor ero Raab et Babylonis, scientibus me?* Quare hoc dixisti? *Etenim alienigenæ*, inquid, id est, pertinentes ad Raab, pertinentes ad Babylonem. *et Tyrus.* Sed quo usque Gentes? Usque ad fines terræ. Elegit enim populum qui in fine terræ est: *Et populus*, inquit, *Æthiopum, hi fuerunt ibi.* Si ergo ibi Raab, ibi ex Babylone, quia ibi alienigenæ, ibi Tyrus, ibi populus Æthiopum; merito, *Gloriosissima de te dicta sunt, civitas Dei.*

7. Jam adtendite sacramentum magnum. Per eum illic Raab, per quem illic Babylon, jam non Babylon; caret enim Babylone, et incipit esse Jerusalem. Dividitur filia adversus matrem suam, et erit in membris reginæ illius cui dicitur, Obliviscere populum tuum et domum patris tui, concupivit rex speciem tuam, Nam unde Babylon Psal. 44. 11.
adspiraret ad Jerusalem, unde Raab ad illa fundamenta perveniret, unde alienigenæ, unde Tyrus, unde populus Æthiopum? Audi unde: (*d*) v. 5.
Mater Sion, dicet homo. Est quidam homo qui d
dicit, Mater Sion et per hunc veniunt isti omnes. Sed iste homo quis est? Dicit, si audiamus, si capiamus: *Mater Sion, dicet homo.* Sequitur ibi, quasi quæreres, per quem venerit Raab, Babylon, alienigenæ, Tyrus, Æthiopes. Ecce per quem venerunt, *Mater Sion, dicet homo, et homo factus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus.* Quid apertius, Fratres? Vere quia gloriosissima de te dicta sunt, civita Dei, Ecce, *Mater Sion, dicet homo.* Quis homo? Qui *homo factus est in ea.* In ea factus est homo, et ipse eam fundavit? Quomodo in ea factus est, et ipse eam fundavit? Ut in ea fieret homo, jam fundata erat. Sic intellige, si potes: Etenim, *Mater Sion dicet;* sed, *homo Mater Sion dicet; homo* autem *factus est in ea: ipse* autem *fundavit eam*, non homo, sed *Altissimus.* Sic fundavit civitatem in qua nasceretur, quomodo creavit matrem, de qua nasceretur. Quid est hoc, Fratres? Quales promissiones, quantam spem tenemus? Ecce propter nos Altissimus qui fundavit civitatem, Mater dicit ipsi civitati, et homo in ea factus est; et Altissimus eam fundavit.

8. Quasi diceretur, Unde ista scitis? (*e*) Can- e
tavimus hæc omnes, et cantat homo in omnibus Christus: homo propter nos, Deus ante nos. Sed quid magnum, ante nos? Ante terram et cælum,

(a) Sic MSS. At editi, *in Christo.*
(b) Aliquot libri, *in falce*: mendose, uti observatum est supra pag. 607, e.
(c) Duo MSS. *derivatur.* Alii prope omnes. *delibatur.*
(d) Apud LXX. pro μήτι *numquid*, legebant olim μήτηρ *mater*; sic ante Augustinum Tertullianus, Ambrosius etc.
(e) Sic aliquot MSS. At editi. *Cantabimus hæc omnes, et cantat homo in omnibus* etc.

ante sæcula. Hic ergo humo propter nos factus in ea, inde ipse Altissimus fundavit eam. Unde
v. 6. ista scimus? *Dominus (a) narrabit in Scriptura populorum.* Hoc enim sequitur in Psalmo. *Mater Sion, dicet homo; et homo factus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus. Dominus narrabit in Scriptura populorum, et principum.* Quorum principum? *Horum qui facti sunt in*
1. Cor. 1. 27. *ea.* Principes qui facti sunt in ea, in ea facti sunt principes. Nam antequam in ea fierent principes abjecta mundi elegit Deus, ut confunderet fortia. Numquid princeps piscator? Numquid princeps publicanus? Principes plane, sed quia facti sunt in ea. Quales isti principes? Venerunt de Babylone principes, credentes de sæculo principes venerunt ad urbem Romam, quasi caput Babylonis, non ierunt ad templum Imperatoris, sed ad Memoriam Piscatoris. Unde enim isti principes? Infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia et ignobilia elegit Deus, et ea quæ non sunt tamquam quæ sunt, ut quæ sunt evacuentur. Hoc facit qui erigit de terra inopem, et de stercore exaltat pauperem. Ut quid erigit? Ut collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui. Magna res, magnum gaudium, magna lætitia. Postea venerunt in hanc civitatem et Oratores: sed non venirent, nisi præcederent piscatores. Magna hæc: sed ubi hæc, nisi in illa civitate Dei, de qua gloriosissima dicta sunt?

Basilica S. Petri. — 1. Cor. 1. 27. — Psal. 112. 7.

9. Ideo collatis omnibus gaudiis atque conflatis, quomodo clausit? *Tamquam jucundatorum*
v. 7. *omnium habitatio in te.* Tamquam jucundatorum, habitatio omnium jucundatorum in hac civitate. In peregrinatione ista conterimur: habitatio nostra, jucunditas sola erit. Peribit labor et gemitus, transeunt orationes, succedunt laudationes. Ibi ergo habitatio jucundatorum, non erit gemitus desiderantium, sed lætitia perfruentium.
1. Johan. 3. 2. Aderit enim cui modo suspiramus: similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Ibi totum negotium nostrum non erit, nisi laudare Deum, et frui Deo. Et quid aliud quæremus, ubi solus sufficit, per quem facta sunt omnia? Habi-
1. Cor. 15. 28. tabimur et habitabimus: subjicientur illi omnia, ut sit Deus omnia in omnibus. Beati ergo qui ha-
Psal. 83. 5. bitant in domo tua. Unde beati? Habendo aurum, habendo argentum, numerosam familiam, multiplicem prolem? unde beati? Beati qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te. Hoc uno beati otioso negotio. Hoc ergo unum desideremus, Fratres, cum venerimus ad hoc, nos paremus gaudere ad Deum, laudare Deum. Opera bona quæ modo nos perducunt, non ibi erunt. Diximus et hesterno die *, quantum potuimus, non ibi erunt opera misericordiæ, ubi
Psal. n. 24. nulla erit miseria. Egentem non invenies, nudum non invenies, nemo tibi occurret sitiens, nullus peregrinus erit, nullus ægrotus quem visites, nullus mortuus quem sepelias, nullus litigatorum inter quos pacem componas. Quid facturus es? An forte propter necessitates corpo-

* In superiorem.

(a) Sic meliores MSS. juxta Lxx. At editi, *narravit in Scripturis.*

A ris nostri novellabimus, et arabimus, et negotiabimur, et peregrinabimur? Magna ibi quies. Nam ibi omnia opera, quæ necessitas flagitat, subtrahentur: mortua necessitate, peribunt opera necessitatis. Quid ergo erit? Quomodo potuit, dixit lingua humana: *Tamquam jucundatorum omnium habitatio in te.* Quid est *tamquam?* Quare, *tamquam?* Quia talis ibi erit jucunditas, qualem hic non novimus. Video hic multas jucunditates, et multi gaudent in sæculo, alii hinc, alii inde; et non est quod illi gaudio comparem, sed tamquam jucunditas erit. Nam si dicam jucunditas: incipit homini occurrere talis jucunditas, qualem solet habere in poculis, in prandiis, in avaritia, in honoribus sæculi. Extolluntur enim homines, et lætitia quadam insaniunt. Sed non
B est gaudere impiis, dicit Dominus. Est quædam jucunditas, quam nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adscendit. *Tamquam jucundatorum omnium habitatio in te.* Ad aliud gaudium nos paremus: quia hic tamquam simile invenimus, et non est hoc: ne quasi paremus nos talibus ibi perfrui, qualibus hic gaudemus; alioquin continentia nostra avaritia erit. Sunt enim homines qui invitantur ad cœnam opimam, ubi multa et pretiosa ponenda sunt; non prandent: jam si quæras ab eis, quare non prandeant; * Jejunamus. Magnum opus, Christianum opus jejunium. Noli cito laudare; quære caussam, negotium ventris agitur, non religionis. Quare jejunant? Ne ventrem præoccupent vilia, et non possit admittere pretiosa. Ergo negotium gutturis
C gerit in jejunio. Magna res utique jejunium: contra ventrem et guttur pugnat; aliquando illis militat. Itaque, Fratres mei, si putatis aliquid tale abituros nos in illa patria, ad quam nos exhortatur tuba cælestis, et propterea vos a præsentibus abstinetis, ut illic talia copiosius recipiatis; sic estis quomodo illi qui jejunant propter epulas majores; et continent se majore incontinentia. Nolite ergo sic: ad aliquid vos ineffabile præparate, mundate cor ab omnibus affectionibus vestris terrenis et sæcularibus. Visuri sumus quiddam, quo viso beati erimus, et hoc solum nobis sufficiet. Et quid? Non manducabimus? Immo manducabimus; et ipse erit cibus noster, qui et reficiat, et non deficiat. *Tamquam jucundatorum omnium habitatio in te.* Jam di-
D ctum est unde jucundabimur: Beati qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te. Laudemus et modo Dominum, quantum possumus, mixtis gemitibus, quia laudando eum, desideramus eum, et nondum tenemus. Cum tenuerimus, subtrahetur omnis gemitus, et remanebit sola et pura et æterna laudatio. Conversi ad Dominum.

Isai. 48. 22. sec. Lxx. — 1. Cor. 2. 9. — * Suppl. respondent. — Psal. 83. 5.

IN PSALMUM LXXXVII.

* ENARRATIO.

1. PSALMI hujus octogesimi et septimi titulus habet aliquid, quod novum negotium disputatori afferat. Nusquam enim aliorum Psal-

* Dictata post expositionem Ps. 41. de quo infra n. 7. et forte post Psal. 67.

morum positum est, quod hic legitur, *Pro melech ad respondendum*. Nam de Psalmo cantici et a Cantico psalmi (*a*) alias jam quid nobis videretur diximus: et, *filiis Core*, usitatum in titulis Psalmorum sæpissimeque tractatum est; et quid sit, *in finem:* sed quod sequitur, *Pro melech ad respondendum*, hoc inusitatum habet iste titulus. *Pro melech*, autem, Latine pro choro dici potest: melech enim verbo Hebræo chorus significatur. Quid est ergo, Pro choro ad respondendum, nisi forte ut canenti chorus consonando respondeat? Sicut non istum solum, sed alios quoque Psalmos credendum est esse cantatos, quamvis alios titulos acceperint: quod factum existimo caussa varietatis, qua fastidium levaretur. Non enim solus iste Psalmus dignus est habitus, ubi responderet chorus, cum utique non sit solus de Domini passione conscriptus. Aut si est alia caussa, cur tanta sit varietas titulorum, qua possit ostendi ita Psalmos omnes esse prænotatos, qui sunt aliter atque aliter prænotati, ut nullius titulus valeat alicui alteri convenire; ego eam, fateor, cum multum conatus essem, penetrare non potui: et si quid de hac re legi ab eis dictum, qui ante nos ista tractarunt, non satisfecit exspectationi sive tarditati meæ. In quo igitur mysterio dictum mihi videatur, Pro choro ad respondendum, id est, ut canenti per chorum respondeatur, exponam. Domini hic passio prophetatur.
1 Pet. 2.21. Dicit autem Apostolus Petrus, Christus pro nobis passus est, relinquens nobis exemplum ut sequamur vestigia ejus; hoc est respondere. Dicit
1. Johan. 3. 16. etiam apostolus Johannes, Sicut Christus pro nobis animam suam posuit, ita et nos debemus animam pro fratribus ponere; hoc est respondere. Chorus autem concordiam significat, quæ in caritate consistit. Quisquis ergo quasi æmulator Dominicæ passionis tradiderit corpus suum ut ardeat, si caritatem non habeat, non respondet
1. Cor. 13. 3. in choro; et ideo nihil ei prodest. Proinde quemadmodum dicuntur in arte musica, sicut ea docti homines Latine dicere potuerunt, præcentor et succentor, præcentor scilicet qui vocem præmittit in cantu, succentor autem qui subsequenter canendo respondet: ita in hoc cantico passionis præcedentem Christum subsequitur chorus Martyrum in finem cælestium coronarum. Hoc enim canitur *filiis Core*, id est, imitatoribus passionis
Matth. 27. 33. Christi: quoniam in Calvariæ loco crucifixus est Christus, quæ illius Hebræi nominis interpretatio perhibetur, id est, Core. Et hic est *intellectus* b *Æman* (*b*) *Israelitæ:* quod in tituli hujus ultimo positum est. Æman quippe interpetrari dicitur, frater ejus. Eos enim fratres suos Christus facere dignatus est, qui sacramentum crucis ejus intelligunt, et non solum de illa non erubescunt, verum etiam in illa fideliter gloriantur, non se de suis meritis extollentes, sed ejus gratiæ non ingrati; ut unicuique eorum dici possit, Ecce
Johan. 1. 47. vere Israelita, in quo dolus non est: sicut ipsum
A Israel Scriptura sine dolo fuisse commendat. Jam itaque Christi vocem in prophetia præcinentis Gen. 25. 27. audiamus, cui suus chorus vel imitatione vel gratiarum actione respondeat.

2. *Domine Deus salutis meæ, in die clamavi* v. 2. *et nocte coram te.* * *Intret in conspectu tuo ora-* v. 3. *tio mea, inclina aurem tuam ad precem meam.* Oravit enim et Dominus, non secundum formam Dei, sed secundum formam servi: secundum hanc enim et passus est. Oravit autem et cum in lætis rebus ageret, quod diei nomine; et cum in adversis, quod noctis nomine significari arbitror. Ingressus orationis in conspectu Dei, acceptatio ejus est; inclinatio auris Dei, misericors exauditio est: nam membra talia qualia nos habemus in corpore, non habet Deus. Est autem solita re-
B petitio: nam quod est, *Intret in conspectu tuo oratio mea:* idipsum est, *Inclina aurem tuam ad precem meam.*

3. *Quoniam repleta est malis anima mea, et* v. 4. *vita mea in inferno appropinquavit.* Audemusne dicere animam Christi repletam malis, cum illa passionis afflictio in carne valuerit, quidquid valuit? Unde et ipse suos ad tolerantiam passionis accendens, et tamquam ad respondendum exhortans chorum suum, Nolite, inquit, timere eos Matth. 10. 28. qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere. An occidi a persecutoribus anima non potest, malis autem repleri potest? Quod si ita 3. Sent. dist. 15. Sed quia. est, quærendum quibus. Non enim vitiis, per quæ homini dominatur iniquitas, animam illam repletam possumus dicere; sed forte doloribus, quibus anima suæ carni in ejus passione compa-
C titur. Non enim vel ipse qui dicitur corporis dolor, potest esse sine anima, quem inevitabiliter imminentem præcedit tristitia, quæ solius animæ dolor est. Dolere ergo anima etiam non dolente corpore potest: dolere autem corpus sine anima non potest. Cur itaque non dicamus non humanis peccatis, sed tamen humanis malis repletam fuisse animam Christi? De quo alius Propheta Isai. 53. 4. dicit quod pro nobis doluerit: et Evangelista, Matth. 26. 37. Assumto, inquit, Petro et duobus filiis Zebedæi, Ibidem 38. cœpit contristari et mœstus esse. Et ipse Dominus de seipso tunc ait illis, Tristis est anima mea » usque ad mortem. Hæc futura prævidens Propheta, Psalmi hujusce conscriptor, inducens eum loquentem, *Quoniam repleta est*, inquit, *malis anima mea, et vita mea in inferno appropinquavit.*
D Nam ipsam sententiam omnino verbis aliis explicavit, qua dictum est, Tristis est anima mea usque ad mortem. Quod enim ait, Tristis est anima mea; hoc dictum est, *Repleta est malis anima mea:* et quod sequitur, usque ad mortem; hoc dictum est, *et vita mea in inferno appropinquavit.* Hos autem humanæ infirmitatis affectus, sicut ipsam carnem infirmitatis humanæ, ac mortem carnis humanæ Dominus Jesus, non conditionis necessitate, sed miserationis voluntate suscepit, ut transfiguraret in se corpus suum, quod

(a) De hac re dixit in Psal. 67. expositum ann. 415. quo forte remittit, propter hujus Psal. titulum, qui habet, *Canticum Psalmi, filiis Core* etc.

(b) Ex interpretandi ratione liquet Aug. legisse *Israelitæ*. At in Vulgata est *Ezrahitæ:* forte pro *Zaraitæ*. V. infra pag. 154. Not. d.

est Ecclesia, cui caput esse dignatus est, hoc est,
membra sua in sanctis et fidelibus suis: ut si cui
eorum inter humanas tentationes contristari et
dolere contingeret, non ideo se ab ejus gratia
putaret alienum; et non esse ista peccata, sed
humanæ infirmitatis indicia, tamquam voci præ-
missæ concinens chorus, ita corpus ejus ex ipso
suo capite addisceret. In hoc quippe corpore
præcipuum membrorum apostolum Paulum le-
gimus et audimus confitentem talibus malis re-
Rom. 9. 1. pletam animam suam, cum dicit tristitiam sibi
esse magnam, et continuum dolorem cordi suo
pro fratribus suis secundum carnem, qui sunt
Israelitæ. Pro quibus si contristatum dicamus
et Dominum, cum ejus passio propinquaret, in
qua illi se immanissimo scelere fuerant obliga-
turi, non incongrue nos dicere existimo.
Luc. 23. 28. 4. Denique illud quod in cruce dixit, Pater i-
gnosce illis, quia nesciunt quid faciunt: etiam in
v. 5 isto Psalmo deinceps dicitur, *Deputatus sum cum*
descendentibus in lacum: utique a nescientibus
quid facerent, qui eum sic mori putaverunt, ut
moriuntur homines ceteri, tamquam necessitati
subditum atque illa necessitate devictum. Lacum
enim dixit, vel miseriæ vel inferni profunditatem.
Item v. 5. 5. *Factus sum*, inquit, *sicut homo sine adju-*
v. 6. *torio, * inter mortuos liber*. In his verbis maxi-
Rom. 8. 3. me persona Domini apparet. Quis enim alius in-
ter mortuos liber, nisi in similitudine carnis pec-
cati inter peccatores solus sine peccato? Unde il-
Johan. 8. 34. lis qui se insipienter liberos putabant, Omnis,
ait, qui facit peccatum, servus est peccati. Et
quia per eum qui non habebat peccatum, opor-
Ibidem 36. tebat liberari a peccatis: Si vos, inquit, Filius li-
beraverit, tunc vere liberi eritis. Hic ergo inter
mortuos liber, qui in potestate habebat ponere
Johan. 10. 18. animam sua, et iterum sumere eam; a quo eam
nemo tollebat, sed eam ipse voluntate ponebat;
qui etiam carnem suam tamquam solutum ab eis
Johan. 2. 19. templum, resuscitare poterat, cum volebat; quem
passurum cum omnes deseruissent, solus non re-
Johan. 8. 29. mansit, quia Pater eum non deseruit, sicut ipse
testatur: ab inimicis tamen pro quibus oravit
nescientibus quid faciebant; et dicentibus, Alios
Matth. 27. etc. salvos fecit, seipsum non potest, Si filius Dei est,
Marci 15. 31. descendat nunc de cruce, et credimus ei, Salvum
faciat eum, si vult eum: factus est, id est, exi-
stimatus est, tamquam homo sine adjutorio. *Tam-*
quam vulnerati dormientes in sepulcro. Sed ad-
dit, *quorum non meministi adhuc*. Ubi est Domi-
ni Christi a ceteris mortuis animadvertenda di-
Matth. 27. 50 et 60. scretio. Nam et ipse vulneratus est, et mortuus
positus in sepulcro: sed illi qui nesciebant quid
faciebant, quis esset utique nescientes, similem
illum putaverunt aliis vulnere occisis et dormien-
tibus in sepulcro, quorum Deus adhuc non me-
minit, id est, quorum nondum tempus resur-
gendi advenit. Ideo namque mortuos consuevit
Scriptura dicere dormientes, quia evigilaturos,
id est, resurrecturos vult intelligi. Sed hic vul-
neratus et dormiens in sepulcro, die tertio evi-
Psal. 101. 8. gilavit, et factus est sicut passer singularis in
Rom. 6. 9. tecto, id est, ad dexteram Patris in cælo; nec jam

A moritur, et mors ei ultra non dominabitur. Unde
longe distat ab eis, quorum ad talem resurrectio-
nem Deus non meminit adhuc. Quod enim præ-
cedere oportebat in capite, corpori servatur in
fine. Tunc autem dicitur Deus meminisse, quan-
do facit; tunc oblivisci; quando non facit. Nam
neque oblivio cadit in Deum, quia nullo modo
mutatur; neque recordatio, quia non oblivisci-
tur. *Factus sum* ergo, ab eis nescientibus quid
faciebant, *tamquam homo sine adjutorio*, cum
essem *inter mortuos liber:* factus sum ab eis ne-
scientibus quod faciebant, *velut vulnerati dor-*
mientes in sepulcro: Et ipsi expulsi sunt de manu
tua. Id est, cum hæc ab eis factus sum, *ipsi ex-*
pulsi sunt de manu tua: ipsi adjutorio manus
tuæ privati sunt, qui me sine adjutorio esse pu-
B taverunt. Foderunt enim, sicut dicit in alio Psal- Psal. 56. 7.
mo, ante faciem meam foveam, et inciderunt in »
eam. Melius enim sic intelligendum existimo, »
quam ut id quod dictum est, *Et ipsi expulsi sunt*
de manu tua, ad illos referatur dormientes in
sepulcro, quorum non meminit adhuc: cum sint
in eis justi, quorum licet non meminerit adhuc
ut resurgant; de his tamen dictum est, Justorum Sap. 3. 1.
animæ in manu Dei sunt, hoc est, habitant in Psal. 91. 1.
adjutorio Altissimi, et in protectione Dei cæli
commorantur. Sed illi expulsi sunt de manu Dei,
qui Dominum Christum de manu ejus expulsum
esse crediderunt, quia eum inter iniquos depu-
tatum occidere potuerunt.
6. *Posuerunt me*, inquit, *in lacu inferiore:* vel v. 7.
potius, *in lacu infimo*. Sic enim est in Græco. Græc κατωτάτῳ.
C Quid est autem lacus infimus, nisi profundissima
miseria, qua non sit profundior? Unde alibi di-
citur, Eduxisti me de lacu miseriæ. *In tenebro-* Psal. 39. 3.
sis et in umbra mortis: posuerunt utique id exi-
stimantes, quando quid faciebant nesciebant, et
ignorabant eum quem nemo principum hujus sæ-
culi cognovit. Umbra enim mortis, nescio utrum 1 Cor. 2. 8.
mors corporis hic intelligenda sit: an illa potius
de qua scriptum est, Qui sedebant in tenebris et Isai 9. 2.
umbra mortis, lux orta est eis: quia credendo
in lucem et in vitam, ex tenebris et morte im-
pietatis educti sunt. Talem ergo illi, qui nescie-
bant quid faciebant, Dominum putaverunt, et in-
ter tales nesciendo posuerunt, qualibus ne hoc
essent ipse subvenit.
7. *In me confirmata est indignatio tua:* vel, v. 8.
D sicut alii codices habent, *ira tua:* vel, sicut alii,
furor tuus. Quod enim Græce positum est θυμὸς,
diverse interpetrati sunt nostri. Nam ubi Græci
codices habent ὀργὴ, ibi iram Latine dicere nul-
lus fere dubitavit interpres: ubi autem θυμὸς po-
situm est, plerique non putaverunt iram esse di-
cendam, cum magni auctores Latinæ eloquentiæ
de philosophorum Græcorum libris etiam hoc i-
ræ nomine verterint in Latinum: neque de hac
re diutius disputandum est; cui tamen si et nos
aliud nomen adhibere debemus, tolerabilius in-
dignationem dixerim quam furorem. Furor quip-
pe, sicut se Latinum habet eloquium, non solet
esse sanorum. Quid ergo est, *In me confirmata*
est ira tua, nisi quemadmodum illi putaverunt,

1. Cor. 2. 8. qui Dominum gloriæ non cognoverunt? Apud eos enim sic erat, quod ira Dei non solum commota, verum etiam confirmata fuerit super eum, quem usque ad mortem, nec quamlibet mortem, sed quam præ ceteris exsecrabilius habebant, id est, usque ad mortem crucis perducere potue-
Gal. 3. 13. runt. Unde dicit Apostolus, Christus nos redemit de maledicto Legis, factus pro nobis male-
Deut. 21. 23. dictum: scriptum est enim, Maledictus omnis qui pendet in ligno. Et ideo cum ejus obedientiam usque ad extremam humilitatem commen-
Philip. 2. 8. dare vellet, Humiliavit, inquit, semetipsum, factus obediens usque ad mortem. Quod cum parum videretur, adjecit, mortem autem crucis. Propter hoc, quantum mihi videtur, etiam in isto Psalmo talis versus sequitur: *Et omnes suspensiones tuas:* vel sicut quidam sunt interpretati; *omnes fluctus tuos:* aut sicut alii, *omnes elatio-*
Isai. 51. 8. *nes tuas super me induxisti.* Scriptum est et in alio Psalmo, Omnes suspensiones tuæ, et fluctus tui super me ingressi sunt: vel, sicut quidam melius transtulerunt, super me transierunt. διῆλθον enim est in Græco, non εἰσῆλθον. Ubi ergo utrumque positum est, et suspensiones et fluctus, non ibi potuerunt poni pro suspensionibus fluctus. Quæ duo sic exposuimus, ut suspensiones diceremus comminationes, fluctus autem jam ipsas passiones: quæ utraque veniunt de judicio Dei. Sed illic dictum est, Omnes super me transierunt: hic vero, *Omnes super me induxisti.* Illic ergo etsi quædam acciderunt; omnia tamen mala quæ illis verbis intelligi voluit, super me transierunt, dixit: hic vero, *super me induxisti.* Transeunt enim, sive quæ non adtingunt, sicut suspensiones; sive quæ adtingunt, sicut fluctus. Cum autem, *Omnes suspensiones,* non ait, super me transierunt, sed *super me induxisti:* omnia quæ impendebant evenisse significat. Impendebant autem, quamdiu in prophetia futura imminebant, omnia quæ de illius passione prædicta sunt.

v. 9. 8. *Longe*, inquit, *fecisti notos meos a me.* Si eos quos noverat acceperimus dictum esse *notos meos*, omnes erunt: nam quem ille non noverat? Sed eos dicit notos, quibus et ipse notus erat, quantum eum tunc nosse potuerunt, certe vel hactenus quod sciebant eum innocentem, etiamsi hominem tantummodo, non et Deum putabant. Quamvis et bonos quos probaret, notos dicere potuerit; sicut malos quos improbaret, ignotos, quibus in fine dicturus est, Non novi vos. Quod
Matt. 7. 23. vero adjungit, *Posuerunt me abominationem sibi.* Possunt et illi quidem intelligi, quos notos suos dixit, quia et ipsi genus illius mortis horrebant: sed melius intelligitur de his, de quibus suis persecutoribus superius loquebatur. *Tradi-*
Matth. 26. 56. *tus sum*, inquit, *et non egrediebar.* Utrum quia foris erant discipuli ejus, quando ipse intus judicabatur: an potius, *non egrediebar*, altius dictum debemus accipere, id est, in interioribus meis latebam, non ostendebam quis essem, non propalabar, non manifestabar? Et ideo sequitur, *Oculi mei infirmati sunt ab inopia.* Nam quos v. 10.
ejus oculos intellecturi sumus? Si exteriores in carne in qua patiebatur positos, non eos in ejus passione legimus infirmatos ab inopia, id est, tamquam fame, ut adsolet, languisse. Post cœnam quippe suam traditus, et eodem die crucifixus est. Si interiores, quomodo infirmati sunt ab inopia, cum in eis esset lux indeficiens? Sed nimirum oculos suos dixit membra, quæ in suo corpore cui caput est ipse, clariora et eminentiora et præcipua diligebat. De quo corpore Apostolus loquens, et de nostro corpore similitudinem adhibens, ait, Si totum corpus oculus, ubi 1 Cor. 12.
auditus? Si totum auditus, ubi odoratus? si fuis- » 17. etc.
sent omnia unum membrum, ubi corpus? Nunc »
autem multa membra, unum autem corpus. Non »
potest dicere oculus manibus, Opus vobis non »
habeo. Et si dixerit manus, Quia non sum ocu- »
lus, non sum de corpore: num ideo non est de »
corpore? Quid autem his verbis vellet intelligi, »
evidentius expressit dicens, Vos autem estis cor- Ibid. 27.
pus Christi et membra. Quapropter et illi oculi, id est, sancti Apostoli; quibus non revelaverat caro et sanguis, sed Pater ejus qui in cœlis est, ut Petrus diceret, Tu es Christus Filius Dei vivi, Matth. 16. 16.
videntes eum tradi, ac tanta perpeti mala; quoniam non eum videbant qualem volebant, quia non egrediebatur, id est, non manifestabatur in virtute et potentia sua, sed in suis interioribus (*a*) occultus, omnia quasi superatus atque impotens perferebat, *infirmati sunt ab inopia*, velut subtracto sibi cibo suo, lumine suo.

9. *Et clamavi*, inquit, *ad te*, *Domine.* Hoc Item. v. 10.
quidem et apertissime fecit, cum penderet in ligno. Sed quod sequitur, *Tota die* (*b*) *expandi manus meas ad te*, quomodo oporteat accipi, merito quæritur. Si enim in eo quod ait, *Expandi manus meas*, crucis patibulum intellexerimus: quomodo intellecturi sumus, *Tota die?* Numquid tota die pependit in ligno, cum et nox ad totum diem pertineat? Si autem hoc loco diem voluit intelligi, qui præter noctem dies appellari solet; etiam talis diei, quando crucifixus est, jam pars prima et non parva transierat. Si autem diem pro tempore positum velimus accipere, (maxime quia hoc nomen genere feminino posuit, quod in Latino eloquio nonnisi tempus significare solet: quamvis in Græco non ita sit, semper quippe in ea lingua dies feminino genere dicitur, et ideo nostros sic interpretari puto,) arctius quæstio colligabitur. Quomodo enim toto tempore, si nec saltem uno toto die manus extendit in cruce? Porro si totum pro parte accipiendum esse dicamus, quia isto genere locutionis uti etiam sancta Scriptura consuevit; non mihi occurrit exemplum, totum pro parte etiam tunc posse accipi, quando ipsum verbum additur et dicitur totum. Nam et in eo quod dixit Dominus in Evan- Matth. 12. 40.

(a) Sic meliores MSS. Editi vero, *occultis.*
(b) Plerique MSS. hoc et proximo loco, *extendi manus meas.*

gelio, Sic erit et filius hominis in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus: ideo totum pro parte non insolenter accipitur, quia non ait, totis tribus diebus et totis tribus noctibus. Unus quippe medius fuit totus dies, duorum autem partes, primi ultima, ultimi prima. Si autem non crucem suam in hac prophetia Psalmi significavit his verbis, sed orationem, quam eum ex forma servi fudisse Deo Patri, Evangelio teste, didicimus, ubi eum et longe ante passionem, et sub die passionis, et in ipsa cruce orasse meminimus; nusquam hoc eum toto die fecisse legimus. Proinde convenienter per extentas manus tota die continuationem bonorum operum intelligere possumus, a quorum numquam intentione cessavit.

10. Sed quia solis prædestinatis ad æternam salutem, non autem omnibus hominibus, nec ipsis inter quos facta sunt, ejus bona opera profuerunt: ideo consequenter adjecit, *Numquid mortuis facies mirabilia?* Hoc enim si de his dictum putaverimus, quorum caro exanimis facta est; magna mirabilia facta sunt mortuis, cum quidam eorum etiam revixerunt: et quod Dominus penetravit inferna, atque inde mortis victor adscendit, magnum mortuis miraculum factum est. Significat ergo isto verbo quo ait, *Numquid mortuis facies mirabilia,* homines corde ita mortuos, ut eos ad vitam fidei tanta Christi mirabilia non moverent. Neque enim propterea dixit non eis fieri mirabilia, quia non ea vident; sed quia non eis prosunt: Nam sicut hic ait, Tota die expandi manus meas ad te: quia omnia opera sua nonnisi ad voluntatem referat Patris, sæpissime contestans ideo se venisse, ut voluntatem Patris impleret: ita quia eadem opera etiam infidelis populus vidit, alius Propheta dicit, Tota » die expandi manus meas ad populum non cre- » dentem, et contradicentem. Ipsi sunt mortui, quibus non sunt facta mirabilia, non quod ea non viderunt, sed quod per ea non revixerunt. Quod autem sequitur, *Aut medici exsuscitabunt, et confitebuntur tibi?* Id est, quia non a medicis exsuscitabuntur homines, ut confiteantur tibi. In Hebræo quidem aliter se habere firmatur: non enim medici, sed gigantes esse perhibentur. Verum Septuaginta interpretes, quorum auctoritas tanta est, ut non immerito propter mirabilem consonantiam divino Spiritu interpretati esse credantur, de vocis similitudine, qua in Hebræa lingua gigantes et medici pene eodem modo sonant, et exigua differentia distinguuntur, non errore, sed potius occasione, quomodo isto loco accipiendi essent gigantes, significare voluerunt. Si enim superbos gigantum nomine insinuatos intelligamus, de quibus dicit Apostolus, Ubi sapiens, ubi scriba, ubi conquisitor hujus sæculi: non fuit incongruum eosdem medicos noncupari, velut per artem sapientiæ suæ promittentes animarum salutem. Contra quos dicitur, Domini est salus. Si autem in bono acceperimus gigantes, quia et de ipso Domino dictum est, Exsultavit ut gigas ad currendam viam: quod ita sit gigas gigantum, magnorum scilicet et fortissimorum, qui in ejus Ecclesia spiritali robore excellunt; sicuti est mons montium, quia de illo scriptum est, Erit in novissimis temporibus manifestus mons Domini paratus in cacumine mon- » tium; sicut etiam sanctus sanctorum: non est absurdum ut iidem ipsi magni et fortes etiam medici vocentur. Unde dicit Apostolus Paulus, Si quo modo æmulari potero carnem meam, ut salvus faciam aliquos ex illis. Sed etiam tales medici, quamvis non de suo curent, quia nec medici corporis curant de suo: tamen quantumlibet per fidele ministerium opitulentur saluti, viventes curare possunt, non mortuos excitare: de quibus dictum est, *Numquid mortuis facies mirabilia?* Nimis enim occulta Dei gratia est, qua hominum mentes quodam modo reviviscunt, ut possint a quibuslibet ejus ministris præcepta salutatis audire. Quam gratiam commendat in Evangelio dicens, Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum. Et paulo post » apertius hoc ipsum repetens, ait, Verba quæ ego » locutus sum vobis, spiritus et vita sunt: sed » sunt quidam ex vobis qui non credunt. Deinde » interponit Evangelista, Sciebat enim ab initio » Jesus qui essent (*a*) credentes, et quis traditu- » rus eum esset. Et secutus atque ipsius Domini » verba conjungens, ait, Et dicebat, Propterea, » dixi vobis, quia nemo potest venire ad me, nisi » fuerit ei datum a Patre meo. Supra dixerat, Sed » sunt quidam ex vobis qui non credunt: et tam- » quam hujus rei caussam exponens, Propterea » dixi, inquit, vobis, quia nemo potest venire ad » me, nisi fuerit ei datum a Patre meo: ut ostende- » ret etiam ipsam fidem qua credit, et ex morte sui cordis anima reviviscit, dari nobis a Deo. Quantumlibet ergo (*b*) excellentes verbi prædicatores, et veritatis etiam per miracula suasores, tamquam magni medici, agant cum hominibus; si mortui sunt et tua gratia non revixerunt, *Numquid mortuis facies mirabilia, aut medici exsuscitabunt? et* hi quos exsuscitabunt *confitebuntur tibi?* Hæc enim confessio indicat vivos: non sicut alibi scriptum est, A mortuo, velut qui non sit, perit confessio.

11. *Numquid enarrabit quis in sepulcro misericordiam tuam, et veritatem tuam in perditione?* Subauditur quod supra dictum est; ut etiam iste versus ita se habeat, ac si dictum sit, Numquid enarrabit quis veritatem tuam in perditione? Misericordiam quippe et veritatem amat Scriptura conjungere maxime in Psalmis. Quod vero ait, *in perditione*, alio verbo repetivit quod supra dixerat, *in sepulcro*. Sic autem dictum est, *in sepulcro:* ut intelligantur ii qui sunt in sepulcro, qui et superius significati sunt nomine mortuorum, ubi ait, Numquid mortuis facies mira-

Margin references: v. 11. — Matth. 27. 52. — v. 10 — Johan. 6. 38. etc. — Isai. 65. 2. — I. Cor. 1. 20. — Psal. 3. 9. — Psal. 18. 6. — Isai. 2. 2. — Rom. 11. 14. — Johan. 6. 44. etc. — 4 Sentent. dist. 18. Hic quæritur. — Eccli. 17. 26. — v. 12.

(*a*) Editi, *credituris*, MSS. *credentes*. At in Evangelio, *non credentes*.

(*b*) Sic MSS. At editi addunt hic, *existant*: et paulo post habent, *per miracula sua fortes*, tamquam etc.

bilia? Animæ namque mortuæ corpus sepulcrum
Matth. 23. 27. et 28. est. Unde Dominus in Evangelio talibus dicit, Similes estis sepulcris dealbatis, quæ foris apparent hominibus speciosa, intus vero plena sunt » ossibus mortuorum et omni spurcitia: sic et vos » a foris quidem paretis hominibus justi, intus au- » tem pleni estis hypocrisi, et iniquitate.

v. 13. 12. *Numquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua, et justitia tua in terra oblita?* Quod est, *in tenebris;* hoc est, *in terra oblita.* Infideles enim significantur nomine tenebrarum. Hinc
Ephes. 5. 8. dicit Apostolus, Fuistis enim aliquando tenebræ. Sic et terra oblita, homo est qui oblitus est Deum. Potest namque anima infidelis usque ad tantas tenebras pervenire, ut dicat stultus in corde suo,
Psal. 13. 1. Non est Deus. Totus ergo iste sensus ita continuatur atque contexitur: Clamavi ad te, Domine, B inter passiones meas, tota die expandi manus meas ad te: id est, non destiti ad te glorificandum extendere opera mea. Cur ergo in me impii sæviunt, nisi quia mortuis non facies mirabilia? id est, non eis commoventur ad fidem, nec medici eos exsuscitabunt, ut confiteantur tibi, in quibus occulta gratia tua non operatur, qua
Johan. 6. 44. trahantur ut credant: quia nemo venit ad me, nisi quem tu adtraxeris. Nam quis enarrabit in sepulcro misericordiam tuam, id est, animæ mor-
* f. latet. tuæ, cujus mors * jacet sub corporis pondere? et veritatem tuam in perditione, hoc est, in tali
a morte nihil (*a*) horum valenti credere atque sentire? Numquid enim in tenebris hujus mortis, hoc est, in homine qui te obliviscendo vitæ lumen amisit, tua mirabilia et justitia cognoscentur?

13. Occurrebat autem quæstio, quisnam sit usus istorum mortuorum, quid ex his agat Deus ad utilitatem corporis Christi, quod est Ecclesia: ut in eis demonstretur, quæ sit Dei gratia in prædestinatis, qui secundum propositum vocati sunt.
Psal. 58. 11. et 12. Unde ipsum corpus in alio Psalmo dicit, Deus » meus, misericordia ejus præveniet me: Deus » meus demonstrabit mihi in inimicis meis. Ergo
v. 14. et hic sequitur, ac dicit, *Et ego ad te, Domine, clamavi.* In quibus verbis jam intelligendus est Dominus Christus ex voce corporis sui loqui, id
Ephes. 2. 3. est, Ecclesiæ. Quid est enim, *Et ego:* nisi quia fuimus et nos aliquando natura filii iræ, sicut et ceteri? Sed *ad te clamavi*, ut salvus essem. Quis enim me discernit ab aliis filiis iræ, cum Apostolum audiam ingratos terribiliter increpantem
1. Cor. 4. 7. ac dicentem, Quis enim te discernit? Quid autem habes, quod non accepisti? Si autem et accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Domini
Psal. 3. 9. est salus. Gigas autem in multitudine virtutis
Psal. 32. 16. Joel. 2. 32. Rom. 10. 13. etc. suæ non erit salvus: sed, sicut scriptum est, Qui invocaverit nomen Domini, salvus erit. Quomodo » autem invocabunt, in quem non crediderunt? aut » quomodo credent ei, quem non audierunt? Quo- » modo autem audient sine prædicante? aut quo- » modo prædicabunt, si non mittantur? Sicut scri-
A ptum est, Quam speciosi pedes eorum qui annuntiant pacem, qui annuntiant bona. Ipsi sunt Isai. 52. 7. »
medici curantes a latronibus sauciatum; sed Dominus eum perduxit ad stabulum: quia ipsi sunt Luc. 10. 31. 1. Cor. 3. 7.
etiam operantes in agro Dominico; nec tamen qui plantat est aliquid, aut qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. Ideo et ego ad Dominum clamavi: hoc est, Dominum ut salvus essem invocavi. Quomodo autem invocarem, nisi crederem? quomodo crederem, nisi audirem? Sed ut audita crederem, ipse me adtraxit: quia in occulto a morte cordis non quilibet medici, sed ipse
excitavit. Nam multi audierunt; quia in omnem Psal. 18. 5.
terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ
verba eorum: sed non omnium est fides; et novit 2 Thes. 3. 2.
Dominus qui sunt ejus. Ac per hoc nec credere 2 Tim. 2. 19.
potuissem, nisi me Dei misericordia prævenis-
set; et quia mortuos suscitat, et vocat ea quæ 1. Cor. 1. 28.
non sunt, tamquam quæ sunt, me in occultis vocando et suscitando et trahendo a tenebris eduxisset, et ad lumen fidei perduxisset. Ideo sequitur, *Et mane oratio mea præveniet te.* Jam mane, postea quam nox infidelitatis et tenebræ transierunt. Quod mane ut mihi esset, misericordia quidem tua prævenit me: sed quia restat illa clari-
ficatio, ubi illuminabuntur occulta tenebrarum, 1. Cor. 4. 5.
et manifestabuntur cogitationes cordis, et laus erit unicuique a te; nunc in ista vita, in ista peregrinatione, in hac luce fidei, quæ in comparatione tenebrarum infidelium jam dies est, sed in comparatione diei ubi videbimus facie ad faciem, adhuc nox est, adhuc *oratio mea præveniet te.*

C 14. Ut autem ista fervescat et exerceatur oratio, quod nobis quantum expediat, nullis, ut opinor, verbis explicari potest; differtur bonum quod in æternum dabitur, et mala transitura cre-
brescunt. Ideo sequitur, *Ut quid, Domine, repu-* v. 15.
listi orationem meam? Hoc et in illis verbis di- Psal. 21. 2.
ctum est, Deus, Deus meus respice in me, ut quid »
me dereliquisti? Caussa cognoscenda proposita
est, non tamquam sine caussa hoc faceret Dei (*b*) b
culpata sapientia: ita et hic, *Ut quid, Domine, repulisti orationem meam?* Hujus tamen rei caussa si diligenter advertatur jam superius indicata est. Ad hoc enim oratio sanctorum dilatione tanti beneficii et tribulationum adversitate quasi repellitur, ut tamquam ignis flatu repercussus inflammetur ardentius.

D 15. Exsequitur itaque breviter etiam tribulationes corporis Christi. Neque enim in solo ca-
pite factæ sunt, cum et Saulo dictum sit, Quid Actor. 9. 4.
me persequeris? Et ipse jam Paulus tamquam dilectum membrum in eodem corpore positus di-
cat, Ut suppleam quæ desunt pressurarum Christi Coloss. 1. 24.
in carne mea. *Ut quid ergo Domine, repulisti*
orationem meam, (c) avertis faciem tuam a me? * c
Inops sum ego, et in laboribus a juventute mea; v. 16.
exaltatus autem humiliatus sum et (d) conturba- d
tus. * *In me transierunt iræ tuæ, et terrores tui* v. 17.
conturbaverunt me. * *Circumdederunt me sicut* v. 18.

(a) Sic MSS. At editi, *nihil bonum.*
(b) Sic MSS. Editi vero, *occulta.*
(c) Sic MSS. At editi *avertisti.*

(d) Melioris notæ MSS. *confusus*, juxta LXX. Attamen infra huic v. respondet illud, *nec exaltati humiliabimur et conturbabimur.*

v. 19. *aqua tota die, circumdederunt me simul.* * *Lon-*
a *ge fecisti a me amicum* (a) *et notos meos a mi-*
seria. Contigerunt et continguunt omnia hæc in
membris corporis Christi. Et avertit Deus ab o-
rantibus faciem, non exaudiendo ad id quod vo-
lunt, quando sibi nesciunt non expedire quod
petunt. Et inops est Ecclesia, cum esurit et sitit
peregrina, unde satietur in patria. Et in labori-
Psal. 128. 1. bus est a juventute sua. Ipsum enim corpus Chri-
sti et in alio Psalmo dicit, Sæpe expugnaverunt
me a juventute mea. Et ad hoc exaltantur etiam
in sæculo isto quædam membra ejus, ut in eis
sit major humilitas. Et super ipsum corpus, id
est unitatem sanctorum atque fidelium, cui ca-
put est Christus, transeunt iræ Dei, non autem
Johan. 3. 36. manent: quia non de fideli, sed de infideli dictum
est, Ira Dei manet super eum. Et terrores Dei
conturbant infirmitatem fidelium: quia omne
quod accidere potest, etiamsi non accidat, pru-
denter timetur. Et aliquando terrores ipsi ita con-
turbant animum cogitantis circumpendentibus
malis, ut sicut aqua undique circumfluere vi-
deantur et simul circumdare metuentem. Et quia
Ecclesiæ in hoc mundo peregrinanti ista non de-
sunt, dum modo in his, modo in illis membris
ejus usquequaque contingunt; ideo dixit, *tota*
die, continuationem significans temporis, donec
finiatur hoc sæculum. Et sæpe amici et noti pe-
riclitantes secundum sæculum, sanctos formidi-
2. Tim. 4. 16. ne deserunt. De quibus dicit Apostolus, Omnes
me reliquerunt, non illis imputetur. Sed ut quid
hæc omnia, nisi ut oratio hujus sancti corporis
mane, id est, post noctem infidelitatis in luce fi-
dei præveniat Deum, donec veniat salus illa, in
cujus nondum re, sed jam spe salvi facti sumus,
Rom. 8. 24. eamque cum patientia fideliter exspectamus? Ubi
nec repellet Dominus orationem nostram quo-
niam tunc nihil erit petendum, sed quidquid re-
cte petitum est, obtinendum: nec faciem suam
avertet a nobis, quoniam videbimus eum sicuti
est: nec inopes erimus, quia copia nostra ipse
1. Cor. 5. 28. Deus erit omnia in omnibus: nec laborabimus,
quia nulla remanebit infirmitas: nec exaltati hu-
miliabimur et conturbabimur, quia nulla ibi erit
adversitas: nec iram Dei vel transeuntem susti-
b nebimus, quia in ejus benignitate (b) manente
manebimus: nec terrores ejus nos conturbabunt,
c quia promissa reddita (c) nos beabunt: nec ter-
ritus longe fiet a nobis notus et amicus, ubi nul-
lus erit qui timeatur inimicus.

IN PSALMUM LXXXVIII.

ENARRATIO.

* *Sermo I. de prima parte ejusdem Psalmi.*

* Habitus matutinis horis in Martyrum quorumdam celebritate.

1. Psalmum istum, de quo loqui proposuimus
Caritati Vestræ, donante Domino, acci-
A pite de spe quam habemus in Christo Jesu Do-
mino nostro: et erigite animos, quia ille qui pro-
misit, ita cetera completurus est, ut multa com-
plevit. Dat enim nobis ad eum fiduciam, non me-
ritum nostrum, sed illius misericordia. Et ipse v. 1.
est, quantum arbitror, *Intellectus Æthan* (d) *I-* d
sraelitæ: unde iste Psalmus titulum accepit. (e) e
Videris enim quis homo fuerit, qui vocabatur
Æthan: interpretatio tamen nominis hujus ro-
bustum indicat. Et nemo in hoc sæculo robustus
est, nisi in spe promissionis Dei. Quantum enim
adtinet ad merita nostra, infirmi sumus; quan-
tum ad ejus misericordiam, robusti sumus. Ita-
que iste infirmus in se, robustus in misericordia
Dei, inde cœpit.

2. *Misericordias tuas, Domine, in æternum* v. 2.
B *cantabo: in generationem et generationem annun-*
tiabo veritatem tuam in ore meo. Obsequantur
membra, inquit, mea Domino meo: loquor, sed
tua loquor: *annuntiabo veritatem tuam in ore*
meo. Si non obsequor, servus non sum: si a me
loquor, mendax sum. Ergo ut et abs te dicam,
et ego dicam, duo quædam sunt; unum tuum,
unum meum; veritas tua, os meum. Quam ergo
veritatem annuntiet, quas misericordias cantet,
audiamus.

3. *Quoniam dixisti, In æternum misericordia* v. 3.
ædificabitur. Hoc canto, hæc est veritas tua, huic
annuntiandæ servit os meum: *Quoniam dixisti,*
In æternum misericordia ædificabitur. Sic in-
quis, ædifico, ut non destruam; quoniam quos-
dam sic destruis, ut non ædifices; quosdam vero
C sic destruis, ut ædifices. Nisi enim quidam de-
struerentur ut ædificarentur, non diceretur Je-
remiæ, Ecce posui te ad destructionem, et ædi- Jerem. 1. 10.
ficationem. Et utique omnes qui idola colebant,
et lapidibus serviebant, in Christo non ædifica-
rentur, nisi in pristino errore destruerentur.
Rursus nisi quidam ita destruerentur, ut non æ-
dificarentur, non diceretur, Destrues eos, et non Psal. 27. 5.
ædificabis illos. Propter eos ergo qui destruun-
tur et ædificantur, ne putarent ædificationem qua
ædificantur, esse temporalem, sicut temporalis
fuit ruina in qua destruuntur; tenuit se iste, cu-
jus os servit veritati Dei ad ipsam veritatem Dei.
Ideo annuntiabo, ideo dico, *Quoniam dixisti:*
securus homo dico, quoniam tu Deus dixisti.
Quia et si ego in verbo meo fluctuarem, verbo
D tuo confirmarer, *Quoniam dixisti.* Quid dixisti?
In æternum misericordia ædificabitur. In cœlis
præparabitur veritas tua. Quomodo superius, »
ita in sequentibus. Misericordias tuas, Domine, »
inquit, in æternum cantabo: in generationem et »
generationem annuntiabo veritatem tuam in ore »
meo. Dixit misericordias, dixit veritatem: ita »
rursus utrumque conjunxit, *Quoniam dixisti,*
In æternum misericordia ædificabitur. In cœlis
præparabitur veritas tua. Et hic repetivit mise- Psal. 21. 10.

(a) Editi addunt, *et proximum:* quod abest a MSS. et a LXX.
(b) Sic potiores MSS. At editi, *manentes.*
(c) Sic MSS. At editi, *nobis obviabunt.*
(d) Vulgata hic, ut in superioris Psalmi titulo, *Ezrahitæ:* forte pro, *Zaraitæ.* Quippe 1. Paralip. 2. 6. censentur Æthan et Æman filii Zaræ: et 3. Reg. 4. 31. Salomon dicitur in Vulgata *sapientior Ethan Ezrahita et Heman;* ubi LXX. pro *Ezrahita,* habent *Zaritem.*
(e) Editi, *Audieras.* Melius MSS. *Videris.*

ricordiam et veritatem. Universæ enim viæ Domini misericordia et veritas. Neque enim exhiberetur veritas in impletione promissorum, nisi præcederet misericordia in remissione peccatorum. Deinde quoniam populo Israel etiam secundum carnem venienti de semine Abrahæ promissa erant multa prophetice, et ita ille populus propagatus est, in quo implerentur promissa Dei; non autem clausit Deus fontem bonitatis suæ etiam in alienigenas Gentes, quas sub Angelis constituerat, portionem sibi faciens populum Israel: in hæc duo et Apostolus distincte distribuit mi-
Rom. 15. 8. sericordiam Domini et veritatem. Ait enim Christum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones patrum. Ecce quia non fefellit Deus; ecce quia non repulit plebem suam, quam præscivit. Etenim de casu Judæorum ageretur, ne quis putaret sic illos improbatos, ut nihil frumenti ex illa ventilatione in horreum mitteretur, ait Aposto-
Rom. 11. 1. lus, Non repulit Deus plebem suam, quam præ-
» scivit: nam et ego Israelita sum. Si totum illud
a spinæ fuerunt, unde (a) granum vobis loquor? Ergo impleta est veritas Dei in iis qui ex Israelitis crediderunt, et venit unus paries de circumcisione applicans se ad lapidem angularem. Sed
Ephes. 2. 20. ille lapis angulum non faceret, nisi alium parietem ex Gentibus susciperet. Ille itaque paries tamquam proprie pertinet ad veritatem, iste au-
Rom. 15. 8. et. 9. tem alius ad misericordiam. Dico enim, inquit, Jesum Christum, ministrum fuisse circumcisio-
» nis propter veritatem Dei, ad confirmandas pro-
» missiones patrum; Gentes autem super miseri-
» cordia glorificare Deum. Merito, *In cœlis præparabitur veritas tua.* Etenim omnes illi Israelitæ vocati Apostoli, cæli facti sunt qui enarrant gloriam Dei. De his cælis dicitur, Cæli enarrant
Psal. 18. gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum. Et ut noveritis de his cælis dici, certe de his in consequenti expressius dictum
Ibidem 4. est, Non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum. Quære quorum, non invenies supra nisi cælorum. Si ergo Apostoli sunt, quorum in omnibus loquelis vox audita
Ibidem 5. est, ipsi sunt de quibus dictum est, In omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum, quia etsi assumti hinc sunt ante-
» quam Ecclesia impleret orbem terrarum, tamen verba eorum pervenerunt usque ad terminos orbis terræ. bene accipimus in his impletum, quod nunc legimus, *In cœlis præparabitur veritas tua.*

v. 6. 4. *Disposui testamentum electis meis.* Dixi-
b sti ((b) intelligitis) hoc totum: dixisti, *Disposui testamentum electis meis.* Quod testamentum, nisi Novum? Quod testamentum, nisi quo renovamur ad novam hereditatem? Quod testamentum, nisi cujus hereditatis desiderio et amore cantamus canticum novum? *Disposui*, inquit, *testamentum electis meis. Juravi David servo meo.* Quam securus loquitur iste, qui intelligit, cujus os servit veritati? Quoniam dixisti, securus loquor. Si securum me facis, quia dixisti: quanto secu- Juratio Dei.
riorem, quia jurasti? Dei quippe juratio, pro- Matth. 5. 34.
missionis est confirmatio. Bene prohibetur homo jurare; ne consuetudine jurandi, quia potest homo falli, etiam in perjurium prolabatur. Deus solus securus jurat, quia falli non potest.

5. Videamus ergo quid juraverit Deus. *Juravi*, inquit, *David servo meo.* * Usque in æternum v. 5.
præparabo semen tuum. Semen David quod est,
nisi semen Abrahæ? Quod autem semen Abrahæ? Gal. 3. 16.
Et semini, inquit, tuo quod est Christus. Sed Ephes. 5. 23.
forte ille Christus caput Ecclesiæ, salvator corporis, semen est Abrahæ, et ideo David; nos autem non sumus semen Abrahæ? Immo vero su-
mus, sicut Apostolus ait: Si autem vos Christi, Gal. 3. 29.
ergo Abrahæ semen estis, secundum promissio- »
nem heredes. Sic ergo hic accipiamus, Fratres, *Usque in æternum præparabo semen tuum*, non tantum illam carnem Christi natam ex virgine Maria, sed etiam nos omnes credentes in Christum. Illius enim capitis membra sumus. Non potest hoc corpus decollari. Si in æternum caput, in æternum gloriantur et membra, ut sit ille Christus integer in æternum. *Usque in æternum præparabo semen tuum. Et ædificabo in generationem et generationem sedem tuam.* Putamus hoc dixit, *in æternum*, quod *in generationem et*
generationem? Quoniam et supra dixerat, In ge- v. 2.
nerationem et generationem annuntiabo veritatem tuam in ore meo. Quid est, *in generationem et generationem?* In omnem generationem. Non enim totiens repetendum erat verbum, quotiens generatio venit et transit. Ergo multiplicatio generationum in repetitione significata et commendata est. An forte duæ generationes sunt intelligendæ, sicut nostis, sicut jam insinuatum Vestræ Caritati retinetis? Est enim generatio nunc carnis, et sanguinis, erit generatio futura in resurrectione mortuorum. Prædicatur hic Christus, prædicabitur ibi: sed hic prædicatur, ut credatur; ibi prædicabitur, ut videatur. *Ædificabo in generationem et generationem sedem tuam.* Nunc Christus habet in nobis sedem, ædificata est sedes ejus in nobis. Nisi enim sederet in nobis, non nos regeret: si autem ab illo non regeremur, a nobis ipsi præcipitaremur. Sedet ergo in nobis, regnans in nobis: sedet etiam in alia generatione, quæ fuerit ex resurrectione mortuorum. In æternum Christus regnabit in sanctis suis. Hoc promisit Deus, hoc dixit Deus: si parum est, hoc juravit Deus. Quia ergo non secundum merita nostra, sed secundum illius misericordiam firma est promissio: nemo debet cum trepidatione prædicare, unde non potest dubitare. Fiat ergo in cordibus nostris robur illud, unde Æthan nomen accepit, robustus corde: prædicemus veritatem Dei, eloquium Dei, pro-

(a) Editi, *hoc granum*. Abest particula *hoc* a melioribus MSS.

(b) Editi, *Dixisti, intellexisti: hoc totum dixisti*. At MSS. *intelligitis*; quidam *intelligimus:* nec aliud vult intelligi, nisi quod præmissum in v. 5. verbum *dixisti*, speciet istos etiam subsequentes versus.

missa Dei, jurationem Dei; et his modis omni ex
parte firmati prædicemus, et portando Deum cœli
simus.

v. 6. 6. *Confitebuntur cœli mirabilia tua, Domine.*
Non merita sua confitebuntur cœli, sed *confitebuntur cœli mirabilia tua, Domine.* In omni enim misericordia perditorum, in justificationem impiorum, quid laudamus nisi mirabilia Dei? Laudas quia resurrexerunt mortui: plus lauda quia redemti sunt perditi. Quæ gratia, quæ misericordia Dei? Vides hominem heri voraginem ebriositatis, hodie ornamentum sobrietatis: vides hominem heri cœnum luxuriæ, hodie decus temperantiæ: vides hominem heri blasphematorem Dei, hodie laudatorem Dei: vides hominem heri servum creaturæ, hodie cultorem Creatoris. Ab istis omnibus desperationibus ita homines convertuntur: non respiciant ad merita sua, fiant cœli: confiteantur cœli mirabilia ejus, a quo
Psal. 8. 4. facti sunt cœli. Quoniam videbo, inquit, cœlos opera digitorum tuorum. *Confitebuntur cœli mirabilia tua, Domine.* Et ut noveritis qui cœli confitebuntur, videte ubi confiteantur: sequitur enim, *Et veritatem tuam in Ecclesia sanctorum.* De cœlis ergo nulla dubitatio est, quoniam intelligantur prædicatores verbi veritatis. Et ubi confitebuntur cœli mirabilia tua et veritatem tuam? *In Ecclesia sanctorum.* Excipiat Ecclesia rorem cœlorum, sitienti terræ pluant cœli, et germinet excipiens pluviam germina bona, opera bona: ne pro bona pluvia det spinas, et pro horreo exspectet ignem. *Confitebuntur cœli mirabilia tua, Domine, et veritatem tuam in Ecclesia sanctorum.* Cœli ergo confitebuntur mirabilia tua et veritatem tuam. Totum quidquid prædicant cœli, ex te est, de te est: et ideo securi prædicant. Norunt enim quem prædicant, quia non possunt de prædicato erubescere.

7. Quid prædicant cœli? Quid confitebuntur in
v. 7. Ecclesia sanctorum? *Quoniam quis in nubibus æquabitur Domino?* Hoccine cœli confitebuntur, hoc cœli pluent? Quid? *Quoniam quis in nubibus æquabitur Domino?* Inde securi prædicatores, quoniam nemo in nubibus æquabitur Domino. Magna laus vobis videtur, Fratres, non æquari nubes Creatori. Si intelligatur sine mysterio ad litteram, non magna laus est, Domino non æquari nubes. Quid enim, stellæ quæ sunt supra nubes æquantur Domino? Quid enim, sol, luna, Angeli, cœli, vel comparari potuerunt Domino? Quid est quod pro magno ait, *Quoniam quis in nubibus æquabitur Domino?* Intelligimus, Fratres, nubes istas sicut cœlos, prædicatores esse veritatis, Prophetas, Apostolos, annuntiatores verbi Dei. Nam ista omnia genera prædicatorum nubes esse dictas, ex illa prophetia intelligimus,
Isai. 5. 6. ubi Deus iratus vineæ suæ dixit, Mandabo nubibus meis ne pluant super eam imbrem: Quam vineam explicat et designat apertissime, dicens,
Ibidem 7. Vinea Domini Sabaoth, domus Israel est. Ne tu aliter intelligas vineam, et relictis (*a*) homini-
A bus significatis terram scruteris: Vinea inquit, Domini Sabaoth, domus Israel est. Non intelligat aliud, se intelligat domus Israel esse vineam meam; se intelligat mihi non dedisse uvam, sed spinas; se intelligat ingratam exstitisse plantatori atque cultori, ingratam exstitisse irrigatori. Ergo si vinea Domini Sabaoth domus Israel est, quid dixit iratus? Mandabo nubibus meis ne pluant super eam imbrem. Et re vera ita fecit: Missi sunt Apostoli tamquam nubes, ut pluerent Judæis, et illi verbum Dei repellentes quia pro uva spinas dederunt, dixerunt Apostoli, Ad vos missi eramus, sed quia repulistis verbum Dei, Act. 13. 46.
imus ad Gentes. Ex illo cœperunt nubes non pluere pluviam super vineam illam. Si igitur nubes sunt prædicatores veritatis, quæramus pri-
B mo quare sint nubes. Iidem quippe cœli, iidem nubes: cœli propter fulgorem veritatis, nubes propter occulta carnis: nubes enim omnes nebulosæ sunt, propter mortalitatem, et veniunt, et transeunt. Propter ipsa occulta carnis, id est, occulta nubium, ait Apostolus; Nolite ante tem- I. Cor. 4. 5.
pus quidquam judicare, donec veniat Dominus, et illuminet abscondita tenebrarum. Nunc ergo quid loquatur homo, vides, quid gestet in corde, non vides: quod exprimitur de nube, vides; quod servatur in nube, non vides. Cujus enim oculi nubem penetrant? Ergo nubes in carne prædicatores veritatis. Venit et ipse omnium Creator in carne. Sed *quis in nubibus æquabitur Domino? Quis* ergo *in nubibus æquabitur Domino, et quis similis erit Domino in filiis Dei?* Ergo nemo
C in filiis Dei similis erit Filio Dei. Et ipse dictus est Filius Dei, et nos dicti sumus filii Dei: sed *quis similis erit Domino in filiis Dei?* Ille unicus, nos multi: ille unus, nos in illo unum: ille natus, nos adoptati: ille ab æterno Filius genitus per naturam, nos a tempore facti per gratiam: ille sine ullo peccato, nos per illum liberati a peccato. *Quis* ergo *in nubibus æquabitur Domino, aut quis similis erit Domino in filiis Dei?* Dicimur nubes propter carnem, et sumus prædicatores veritatis propter imbrem nubium: sed caro nostra aliter venit, caro illius aliter. Dicimur, et filii Dei, sed ille aliter Filius Dei. Illius nubes ex virgine, ille Filius ex æternitate, Patri æqualis. *Quis* ergo *in nubibus æquabitur Domino, aut quis similis erit Domino in filiis Dei?* Dicat ipse Dominus utrum similem inveniat. Quem me Matth. 16. 13.
D dicunt homines esse filium hominis? Ecce enim quia videor, quia conspicior, quia inter vos ambulo, et fortasse præsentia vilui; dicite, Quem me dicunt homines esse filium hominis? Certe quia filium hominis vident, nubem vident: dicant, vel dicite, quem me dicunt homines esse. Et responderunt dicta hominum: Alii dicunt Jeremiam, alii Eliam, alii Johannem Baptistam, aut unum ex Prophetis. Nominatæ sunt multæ nubes et filii Dei. Etenim quia justi et sancti, utique et ipsi filii Dei: Jeremias, Elias, Johannes, filii Dei; et nubes; quia prædicatores Dei. Dixistis

(*a*) Sic potiores MSS. At editi, *omnibus significatis.*

quas nubes me homines esse putent, et in quibus
filiis Dei me homines numerent: dicite et vos,
quem me dicitis esse. Respondens Petrus pro o-
Matth. 16. 16. mnibus, pro unitate unus: Tu es, inquit, Chri-
stus Filius Dei vivi. *Quoniam quis in nubibus
æquabitur Domino, aut quis similis erit Domino
inter filios Dei?* Tu es Christus Filius Dei vivi:
non quomodo filii Dei, qui tibi non æquantur.
Venisti in carne non quomodo nubes, quæ tibi
non æquantur.

8. Quis enim tu, cui respondetur, Tu es Chri-
stus Filius Dei vivi; quem putaverunt alii homi-
nes non sancti, non justi, unum ex prophetis,
aut Eliam aut Jeremiam, aut Johannem Baptistam;
v. 8. quis ergo tu? Audi quod sequitur: *Deus glorifi-
candus in consilio justorum.* Quis ergo in nubi-
bus æquabitur Domino, aut quis similis erit Do-
mino in filiis Dei, quando ille Deus est glorifi-
candus in consilio justorum? Quoniam non pos-
sunt æquales illi esse; consilium ipsorum sit cre-
dere in illum. Quoniam non possunt æquales illi
esse nubes et filii Dei; restat consilium humanæ
fragilitati, ut qui gloriatur in Domino glorietur.
1 Cor. 1. 31. *Deus glorificandus in consilio justorum: magnus
et terribilis in omnes qui in circuitu ejus sunt.*
Ubique Deus. Qui ergo in circuitu ejus sunt, qui
ubique est? Si enim habet aliquos in circuitu,
quasi undique finitus intelligitur. Porro si verum
Psal. 144. 3. dictum est Deo et de Deo, Magnitudinis ejus non
est finis: qui remanent, qui sunt in circuitu ejus,
nisi quia ille qui ubique est, voluit per carnem
in uno loco nasci, in una gente conversari, in u-
no loco crucifigi, ex uno loco resurgere, ex uno
loco in cælum adscendere? Ubi hoc fecit, in cir-
cuitu ejus Gentes sunt. Si ibi remaneret ubi ista
fecit, non esset *magnus et terribilis in omnes,
qui in circuitu ejus sunt.* Quia vero ibi sic præ-
dicavit, ut inde sui nominis mitteret prædicato-
res per omnes Gentes toto orbe terrarum; fa-
ciendo miracula per servos suos, factus est *ma-
gnus et terribilis in omnes qui in circuitu ejus
sunt.*

v. 9. 9. *Domine Deus virtutum, quis similis tibi?
Potens es, Domine, et veritas tua in circuitu
tuo.* Magna potentia tua; fecisti cælum et ter-
ram, et omnia quæ in eis sunt: sed plus est mi-
sericordia tua, quæ exhibuit veritatem tuam in
circuitu tuo. Si enim ibi solum prædicareris,
ubi nasci, ubi pati, ubi resurgere, unde adscen-
dere voluisti; impleta esset illa veritas promissi
Dei, ad confirmandas promissiones patrum: sed
Rom. 15. 8 et 9. non impleretur, Gentes autem super misericor-
dia glorificare Deum, nisi illa veritas expande-
retur, et ab illo loco ubi apparere voluisti, in
circuitu diffunderetur. Tu quidem in illo loco de
nube propria intonuisti, sed ad rigandum in cir-
Matth. 24. 30. cuitu Gentium alias nubes misisti. Vere potens
implesti quod dixisti, Amodo videbitis filium ho-
minis venientem in nubibus cæli. *Potens es, Do-
mine, et veritas in circuitu tuo.*

10. Sed cum cœpit veritas tua in circuitu
prædicari, utique fremuerunt gentes, et populi
meditati sunt inania, adstiterunt reges terræ, et
principes convenerunt in unum adversus Domi- Psal. 2. 1. 2.
num, et adversus Christum ejus. Utique cum
cœpisset veritas tua prædicari in circuitu tuo,
tamquam venires ad ducendam conjugem ex alie-
nigenis, occurrit leo fremens, et suffocatus est a
te. Hoc enim præfiguratum est in Samson: et (a) Judic. 14. 5.
illis verbis meis, sine nomine illius dictis, non
acclamaretis: nisi agnosceretis: audistis enim,
ut illi qui soletis compluі a nubibus Dei. Ergo
veritas tua in circuitu tuo. Sed quando sine per- Lucæ 2. 34.
secutionibus, quando sine contradictionibus, cum
dictum sit eum natum in signum cui contradice-
tur? Quia ergo illa gens, ubi nasci, ubi conver-
sari voluisti, tamquam terra erat separata a flu-
ctibus Gentium, ut appareret arida compluenda,
reliquæ autem Gentes mare erant in amaritudi-
ne sterilitatis suæ: quid faciunt prædicatores
tui spargentes veritatem tuam in circuitu tuo,
quoniam fremunt fluctus maris, quid faciunt?
Tu Dominaris potestati maris. Nam quid fecit v. 10.
mare sæviendo, nisi diem quem hodie celebra- Martyrum dies festus.
mus? Martyres occidit, semina sanguinis spar-
sit, seges Ecclesiæ pullulavit. Securæ ergo per-
gant nubes; diffundant veritatem tuam in cir-
cuitu tuo, non timeant rabidos fluctus. *Tu do-
minaris potestati maris.* Movetur quidem ma-
re, contradicit mare: sed fide- 1 Cor. 10. 13.
lis Deus, qui non nos sinat tentari supra id quod
potestis. Quia ergo fidelis est; qui non vos sinit
tentari supra id quod potestis: *Motum autem
fluctuum ejus tu mitigas.*

11. Denique ut placaretur mare, immo ut ener-
varetur rabies maris, quid in ipso mari fecisti?
Tu humiliasti sicut vulneratum superbum. Est v. 11.
quidam superbus draco in mari; de quo alia Scri- Amos. 9. 3.
ptura dicit, Mandabo draconi ibi ut mordeat
eum: est draco de quo dicitur, Draco hic quem Psal. 103. 26.
finxisti ad illudendum ei: cujus caput contun-
dit super aquam. *Tu inquit, humiliasti sicut vul-
neratum superbum.* Humiliasti te, et humiliatus
est superbus. Superbus enim per superbiam su-
perbos tenebat: humiliatus est magnus, credens
autem in eum factus est parvus. Dum nutritur
parvus exemplo magni facti parvi, perdidit quod
tenebat diabolus: quia superbus nonnisi super-
bos tenebat. Dato tanto humilitatis exemplo, di-
dicerunt homines damnare superbiam suam, i-
mitari humilitatem Dei. Ita ergo ille perdendo
quos tenebat, etiam ipse humiliatus est; non cor-
rectus, sed prostratus. *Tu humiliasti sicut vul-
neratum superbum.* Humiliatus es, et humiliasti;
vulneratus es et vulnerasti: neque enim eum non
vulneraret sanguis tuus, qui fusus est, ut dele-
ret chirographum peccatorum. Unde enim su-
perbiebat, nisi quia cautionem contra nos tene-
bat? Hanc tu cautionem, hoc chirographum tuo Coloss. 2. 14.
sanguine delevisti: illum ergo vulnerasti, cui tot
abstulisti. Vulneratum enim intelligas diabolum,
non penetrata carne, quam non habet; sed per-

(a) Sic aliquot MSS. Alii cum editis, *et illius*.

cusso corde, ubi superbus est. *Et in brachio virtutis tuæ dispersisti inimicos tuos.*

v. 12. 12. *Tui sunt cœli, et tua est terra.* A te (a)
a pluunt, super tuam pluunt. *Tui sunt cœli*, per quos prædicata est veritas in circuitu tuo: *tua est terra*, quæ excepit veritatem in circuitu tuo. Denique quid de illa pluvia factum est? *Orbem*
v. 13. *terrarum et plenitudinem ejus tu fundasti;* * *Aquilonem et maria tu creasti.* Non enim aliquid contra te valet, contra Creatorem suum. Et malitia quidem sua, per suæ voluntatis perversitatem sævire potest mundus: numquid tamen excedit modum positum a Creatore, qui fecit omnia? Quid ergo timeo Aquilonem? quid timeo maria? Est quidem in Aquilone diabolus, qui di-
Isai. 14. 13. xit, Ponam sedem meam in Aquilonem, et ero similis Altissimo: sed humiliasti sicut vulneratum superbum. Ergo quod in illis tu fecisti, plus valet ad dominationem tuam, quam illorum voluntas ad malitiam suam. *Aquilonem et maria tu creasti.*

Item v. 13. 13. *Thabor et (b) Hermon in nomine tuo ex-*
b *sultabunt.* Montes isti intelliguntur, sed aliquid significant. *Thabor et Hermon in nomine tuo exsultabunt.* Thabor interpretari dicitur veniens lumen. Sed unde venit lumen de quo dictum est,
Matth. 5. 14. Vos estis lumen mundi: nisi ab illo de quo dictum
Johan. 1. 9. est, Erat lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum? Illud ergo lumen quod est lumen mundi, ab illo lumine venit quod non aliunde accenditur, ut timendum sit ne exstinguatur. Ergo venit lumen ab illo, lucerna illa quæ non ponitur sub modio, sed super candelabrum, veniens lumen Thabor. Hermon autem interpretatur anathema ejus. Merito venit lumen et factum est anathema ejus. Cujus nisi diaboli vulnerati, superbi? Ut ergo illuminaremur, abs te datum est: ut anathema nobis esset, qui nos in suo errore et superbia detinebat, a te nobis est. Ergo *Thabor et Hermon in nomine tuo exsultabunt:* non in meritis suis, sed *in nomine tuo*. Dicent enim isti, Non nobis, Do-
Psal. 113. mine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam:
sec. 1. et 2. propter mare sæviens: ne forte dicant gentes, Ubi est Deus: ne forte dicant gentes, Ubi est Deus eorum?

v. 14. 14. *Tuum brachium cum potentia.* Nemo sibi aliquid arroget: *Tuum brachium cum potentia:* a te facti sumus, a te defensi sumus. *Tuum brachium cum potentia. Confirmetur manus tua, et exaltetur dextera tua.*

v. 15. 15. * *Justitia et judicium præparatio sedis tuæ.* Apparebit in fine justitia tua et judicium
Psal. 9. 1. tuum: nunc occulta sunt ista. Et de judicio tuo
Matth. 25. 33. dicitur in alio psalmo, Pro occultis filii. Erit manifestatio judicii tui et justitiæ tuæ. Ponentur quidam ad dexteram, et quidam ad sinistram: et expavescent infideles, cum viderint quod modo deridentes non credunt: gaudebunt justi, cum viderint quod modo non videntes credunt. *Justi-*
A *tia et judicium præparatio sedis tuæ:* utique in die judicii. Nunc ergo quid? *Misericordia et veritas præeunt ante faciem tuam.* Præparationem sedis tuæ, justitiam tuam et judicium tuum venturum timerem, nisi antecederet te misericordia et veritas tua. Quid timeam in fine judicia tua, quando præcedente misericordia tua deles peccata mea, et exhibendo veritatem imples promissa tua? *Misericordia et veritas præeunt ante faciem tuam.* Psal. 24. 10. Universæ enim viæ Domini misericordia et veritas.

16. In his omnibus non exsultabimus? aut quod exsultamus capiemus? aut verba sufficient lætitiæ nostræ, aut lingua idonea erit explicare gaudium nostrum? Si ergo nulla verba sufficiunt: *Beatus populus sciens jubilationem*, O beate po- v. 16.
B pule, putas, intelligis jubilationem? nullo modo beatus es, nisi intelligas jubilationem. Quid est, intelligas jubilationem? Scias unde gaudeas quod verbis explicare non possis. Gaudium enim tuum non de te, ut qui gloriatur, in Domino glorietur. Noli ergo exsultare in superbia tua, sed in 1. Cor. 1. 31.
gratia. Vide ipsam gratiam tantam esse, cui lingua explicandæ non sit idonea, et intellexisti jubilationem.

17. Denique si intellexisti in gratia jubilationem, ipsius gratiæ audi commendationem. *Beatus* certe *populus sciens jubilationem.* Quam jubilationem? Vide si non de gratia, vide si non de Deo, et omnino non de te. *Domine, in lumine* Item v. 16.
vultus tui ambulabunt. Thabor ille veniens lumen, nisi in lumine vultus tui ambulet, vento
C superbiæ lucerna exstinguitur. *Domine, in lumine vultus tui ambulabunt:* * *et in nomine tuo* v. 17.
exsultabunt tota die. Thabor ille et Hermon *in nomine tuo exsultabunt:* si volunt, *tota die*, in nomine tuo; si autem exsultabunt in nomine suo, non tota die exsultabunt. Non enim in gaudio perseverabunt, quando de seipsis gaudebunt, et per superbiam cadent. Ergo ut tota die exsultent, *in nomine tuo exsultabunt: et in tua justitia exaltabuntur.* Non in sua justitia, sed *in tua:* ne sint zelum Dei habentes, sed non secun-
dum scientiam. Quidam enim notantur ab Apo- Rom. 10. 2.
stolo quod zelum Dei habeant, sed non secun- et 3.
dum scientiam; ignorantes Dei justitiam, et suam volentes constituere, et non in lumine tuo exsultantes, justitiæ Dei non sunt subjecti. Sed un-
D de? Quia zelum Dei habent, sed non secundum scientiam. Populus autem sciens jubilationem, (illi enim non secundum scientiam, beatus autem populus non nesciens, sed sciens jubilationem.) unde debet jubilare, unde debet exsultare, nisi in nomine tuo, ambulans in lumine vultus tui? Et exaltari quidem merebitur, sed in tua justitia. Auferat de medio justitiam suam, et humilietur: veniet Dei justitia, et exaltabitur. *Et in tua justitia exaltabuntur.*

18. *Quoniam gloria virtutis eorum tu es, et* v. 18.
in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum.

(a) Sic MSS. At editi, *A te pluant, super terram pluant.*

(b) Quidam MSS. hic et infra, *Hermonim*: et nonnulli, *Hermonim*.

Quia tibi beneplacuit, non quia nos digni sumus.

v. 19. 19. *Quoniam Domini est susceptio.* Nam ego ut cumulus arenæ impulsus sum, ut caderem; et cecidissem, nisi Dominus suscepisset me. *Quoniam Domini est susceptio, et sancti Israel regis nostri.* Ipse susceptio, ipse te illuminat: in ejus lumine tutus es, in ejus lumine ambulas, a justitia ejus (a) exaltaris. Ipse te suscepit, infirmitatem tuam ipse custodit, ipse te facit robustum de se, non de te.

v. 20. 20. *Tunc locutus es in adspectu filiis tuis, et dixisti. Locutus es in adspectu tuo*, revelasti hoc Prophetis tuis. Ideo locutus es eis in adspectu, id est, in revelatione: unde Prophetæ Videntes 1. Reg. 9. 9. dicebantur. Viderunt quiddam intus, quod dicerent foris: et in occulto audierunt quod palam prædicaverunt: *Tunc locutus es in adspectu filiis tuis, et dixisti, Posui adjutorium super potentem.* Intelligitis quem potentem. *Exaltavi electum de populo meo.* Intelligitis quem electum: quem jam gaudetis exaltatum.

b 21. *Inveni David servum meum: (b)* istum v. 21. David, ex semine David. *In oleo sancto meo un-* Psal. 44. 8. *xi eum.* De illo enim dicitur, Unxit te, Deus, Deus tuus oleo exsultationis præ participibus tuis.

v. 22. 22. *Manus enim mea auxiliabitur ei, et brachium meum confortabit eum.* Secundum quod susceptio hominis facta est, secundum quod caro Lucæ 1. 30. in utero virginis assumpta est, secundum quod Philip. 2. 6. ab illo qui in forma Dei æqualis est Patri, forma servi suscepta est, et factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.

v. 23. 23. *Non proficiet inimicus in eo.* Sævit quidem inimicus, sed non proficiet in eo: solet quidem nocere, sed non nocebit. Quid est ergo quod affliget? Exercebit, non nocebit. Proderit sæviendo, quia in quos sævit, coronabuntur vincendo. Quid enim vincitur, si nihil contra nos sævit? Aut ubi adjutor noster Deus, si nos non dimicamus? Inimicus ergo faciet quod suum est: sed *non proficiet inimicus in eo: et filius iniquitatis non apponet nocere ei.*

v. 24. 24. *Et concidam inimicos ejus a facie illius.* Conciduntur a conspiratione sua, et quod credunt conciduntur. Paulatim enim credunt, tam- Exodi 32. 20. quam comminuto capite vituli, venient in potum populi Dei. Comminuit enim caput vituli Moyses, sparsit in aqua, et dedit bibere filiis Israel. Comminuuntur omnes infideles, credunt paulatim, et a populo Dei bibuntur, in corpus Christi trajiciuntur. *Et concidam inimicos ejus a facie illius; et eos qui oderunt eum, fugabo:* ne noceant. Sed Psal. 138. 7. fugatorum istorum forte aliqui dicunt, Quo ibo a spiritu tuo, et a facie tua quo fugiam? Et videntes non se habere quo fugiant ab Omnipotente, conversi fugiunt ad Omnipotentem. *Et eos qui oderunt eum, fugabo.*

v. 25. 25. *Et veritas mea et misericordia mea cum* Psal. 24. 10. *ipso est.* Universæ viæ Domini misericordia et veritas. Mementote, quantum potestis, quam A sæpe nobis commendentur duo hæc, ut reddamus illa Deo. Sicut enim ipse exhibuit nobis misericordiam, ut deleret peccata nostra; et veritatem, ut impleret promissa sua: sic et nos ambulantes in via ejus, debemus ei reddere misericordiam et veritatem; misericordiam, ut miserorum misereamur; veritatem, ut non inque judicemus. Non tibi tollat veritas misericordiam, nec misericordia impediat veritatem. Si enim per misericordiam judicaveris contra veritatem, aut quasi rigida veritate oblitus fueris misericordiam; non ambulabis in via Dei, ubi misericordia et veritas occurrerunt sibi. *Et in nomine meo* Psal. 84. 11. *exaltabitur cornu ejus.* Quid opus est ut immoremur? Christiani estis, Christum agnoscite.

v. 26. 26. *Et ponam in mari manum ejus:* hoc est, B dominabitur Gentibus. *Et in fluminibus dexteram ejus.* Flumina currunt in mare, cupidi homines in amaritudinem hujus sæculi prolabuntur: omnia tamen genera ista Christo subdita erunt.

v. 27. 27. *Ipse invocabit me, Pater meus es tu, Deus* v. 28. *meus et susceptor salutis meæ.* * *Et ego primogenitum ponam eum, excelsum apud reges terræ.* Martyres nostri, quorum natalitia celebramus, Natalitia Martyrum. sanguinem suum propter hæc credita et nondum visa fuderunt. Quanto fortiores nos esse debemus, videndo (c) quod illi crediderunt? Excel- c sum enim apud reges terræ illi nondum viderant Christum, adhuc principes conveniebant in unum Psal. 2. 2. adversus Dominum et adversus Christum ejus. Nondum impletum erat quod in ipso Psalmo se- C quitur, Et nunc reges intelligite, erudimini omnes Ibidem 10. qui judicatis terram. Jam ergo factus est Christus excelsus apud reges terræ.

v. 29. 28. *In æternum servabo ei misericordiam meam, et testamentum meum fidele ipsi.* Propter ipsum, fidele testamentum; in ipso mediatum est testamentum; ipse mediator testamenti, ipse signator testamenti, ipse fidejussor testamenti, ipse testis testamenti, ipse hæreditas testamenti, ipse cohæres testamenti.

v. 30. 29. *Et ponam in sæculum sæculi semen ejus.* Non tantum in hoc sæculo, sed *in sæculum sæculi:* quod transibit utique semen ejus, quæ est hæreditas ejus, semen Abrahæ quod est Christus. Si autem vos Christi, ergo Abrahæ semen Gal. 3. 16. et 29. estis. Et si in æternum accepturi hæreditatem, D ponet *in sæculum sæculi semen ejus. Et thronum ejus sicut dies cæli.* Throni regum terrenorum sicut dies terræ. Alii sunt dies cæli, alii sunt dies terræ. Dies cæli anni sunt illi, de quibus dicitur, Tu autem idem ipse es, et anni tui non de- Psal. 101. 28. ficient. Dies terræ succedentibus urgentur, præcedentes excluduntur, nec qui succedunt manent, sed veniunt ut eant, et pene antequam veniant eunt. Ita sunt dies terræ. Dies autem cæli et illi anni non deficientes, nec initum habent nec terminum: nec ullus ibi dies angustatur inter hesternum et crastinum. Nemo ibi exspectat futu-

(a) MSS. *exultet.*

(b) Sic plerique MSS. Editi vero, *Justum.*

(c) Editi, *per quod crediderunt.* Abest, *per*, a MSS.

rum, nemo ibi perdit præteritum: sed dies cæli semper præsentes sunt, ubi erit thronus ejus in æternum. Quod restat, si placet, servemus: quoniam longus est Psalmus, et adhuc vobiscum aliquid in nomine Christi acturi sumus. Reficite ergo vires, non dico animi vestri, nam video quod animo infatigabiles estis: sed propter (*a*) servos animæ, ut durent in ministerio corpora vestra, aliquantulum reficimini, et refecti ad cibos redite.

* SERMO SECUNDUS

* Habitus eodem die cum superiore sermone.

DE SECUNDA PARTE PSALMI LXXXVIII.

1. Ad reliqua Psalmi, de quo in matutino locuti sumus, animum intendite, et pium debitum exigite: eo reddituro per nos qui fecit et nos et vos. Dominus Christus in superioribus Psalmi ex promisso Dei annuntiabatur, et adhuc in his etiam verbis quæ tractaturi sumus, ipse annuntiatur. De illo enim inter cetera paulo superius dictum erat,
v. 28. *Et ego primogenitum ponam eum, excelsum apud reges terræ.*
v. 29. * *In æternum servabo illi misericordiam meam, et testamentum meum fidele ipsi.*
v. 30. * *Et ponam in sæculum sæculi semen ejus, et thronum ejus sicut dies cæli.* De his et de omnibus supra ab ipso exordio, quæ potuimus, diximus.

v. 31. 2. Sequitur autem, *Si dereliquerint filii ejus legem meam, et in judiciis meis non ambulaverint :*
v. 32 * *si justificationes meas profanaverint, et mandata mea non custodierint:*
v. 33. * *visitabo in virga iniquitates eorum, et in flagellis delicta eorum.*
v. 34. * *Misericordiam vero meam non dispergam ab* (*b*) *eis : neque nocebo* (*c*) *in veritate mea.*
v. 35. * *Neque profanabo testamentum meum; et quæ procedunt de labiis meis, non reprobabo.* Magnum firmamentum promissionis Dei. Filii hujus David, filii sunt sponsi: omnes ergo Christiani, filii ejus dicuntur. Multum est autem quod promittit Deus, quia *Si* Christiani, hoc est, *filii ejus dereliquerint*, inquit, *legem meam, et in judiciis meis non ambulaverint; si justificationes meas profanaverint, et mandata mea non custodierint:* non contemnam eos, neque in perditione dimittam eos: sed quid faciam? *Visitabo in virga iniquitates eorum, et in flagellis delicta eorum.* Non ergo tantum misericordia vocantis est, sed et verberantis et flagellantis. (*d*) Sit itaque manus paterna super te, et si filius bonus es, noli repellere disciplinam. Quis est enim filius, cui non dat disciplinam pater ejus? Det disciplinam, dum non auferat misericordiam: cædat contumacem, dum tamen reddat hæreditatem. Tu si promissa patris bene agnovisti, non timeas flagellari, sed exhæredari. Quem enim diligit Dominus, corripit: flagellat autem omnem filium quem recipit. (Hebr. 12. 6.) Peccator filius dedignatur flagellari, cum sine peccato videat Unicum flagellatum? *Visitabo* ergo, ait, *in virga iniquitates eorum.* Sic et Apostolus comminatur: Quid vultis? In virga veniam ad vos? (1. Cor. 4. 21.) Absit ut dicerent pii filii, Si cum virga venturus es, noli venire. Melius est enim erudiri in virga patris, quam in blandimento perire prædonis.

3. *Visitabo*, inquit, *in virga iniquitates eorum, et in flagellis delicta eorum. Misericordiam vero meam non dispergam ab eo.* A quo? Ab illo scilicet David, cui talia promisi, quem unxi in oleo sancto meo præ participibus suis. Agnoscitis eum, a quo non disperget Deus misericordiam suam? Ne quis forte sollicitus dicat, Quando quidem Christum dicit, a quo se misericordiam suam non dispersurum esse confirmat, quid ergo peccator? numquid enim hoc dixit, Misericordiam autem meam non dispergam ab eis? *Visitabo*, inquit, *in virga iniquitates eorum, et in flagellis delicta eorum.* Exspectabas ad securitatem tuam, *Misericordiam vero meam non dispergam ab eis.* Et quidem hoc nonnulli codices habent, sed emendatiores non habent: tamen et qui hoc habent, nihil ab re habent. Quomodo enim a Christo misericordiam suam non dispergit? Numquid ipse Salvator corporis vel in terra vel in cælo peccavit; qui sedet ad dexteram ejus, et interpellat pro nobis? (Rom. 8. 34.) A Christo tamen: sed a membris ejus, a corpore ejus quod est Ecclesia. Sic enim pro magno dicit quod ab illo non dispergat misericordiam suam, quasi non (*e*) agnoscimus unigenitum Filium qui est in sinu Patris: non enim pro persona sua ibi computatur homo, sed una persona est Deus et homo. Ergo ab eo non dispergit misericordiam suam, cum a membris ejus, cum a corpore ejus non dispergit misericordiam suam, in quo et ipse in terra persecutiones patiebatur, cum jam sederet in cælo; et de cælo clamabat, Saule, Saule, non, Quid persequeris servos meos; non, Quid persequeris sanctos meos; non, Quid persequeris discipulos meos: sed quid me persequeris? (Act. 7. 4.) Sicut ergo cum eum sedentem in cælo nemo persequeretur, clamavit, Quid me persequeris? cum caput membra sua cognosceret, et a compage corporis sui caput caritas non separaret: sic cum misericordiam suam non dispergit ab eo, a nobis utique non dispergit, qui sumus membra ejus et corpus ejus. Nec ideo tamen debemus securi peccare, et perverse nobis polliceri, quoniam quidquid fecerimus, non perimus. Sunt enim quædam peccata et quædam iniquitates, de quibus quidem disserere atque definire, aut impossibile nobis est; aut si jam esset possibile, certe tempori longum esset. Nemo enim potest dicere esse se sine peccato: quia si dixerit, mentietur. Si enim dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in (1. Johan. 1. 8.)

(a) Tres MSS. *sensus animæ*, et paulo post, *et refecti a cibo redite.* Regius MS. *a cibis*; atque idem codex aliique plures addunt, *Conversi ad Dominum.*

(b) Forte legendum, *ab eo* quam lectionem postea explicando præfert, et vulgarem fuisse significat.

(c) Editi hoc tantum loco addebant *eis*, vel *eos*, quod a plerisque MSS. et a LXX. abest.

(d) Aliquot MSS. *Si itaque.*

(e) Sic MSS. Editi vero, *agnoscamus:* ac paulo post habebant, *comparatur homo.* ubi ex nonnullis optimæ notæ MSS. reponimus, *computatur.*

» nobis non est. Ergo unusquisque pro peccatis suis necessario flagellatur; sed ab eo, si Christianus est, Dei misericordia non dispergitur. Plane si in tantas ieris iniquitates, ut repellas a te virgam verberantis, si repellas manum flagellantis, et de disciplina Dei indigneris, et fugias a patre cædente, et nolis eum patrem pati, quia non parcit peccanti; (*a*) tu te alienasti ab hæreditate, ipse te non abjecit: nam si maneres flagellatus, non remaneres exhæredatus. *Misericordiam vero*, inquit, *meam non dispergam ab eo, neque nocebo in veritate mea.* Ad hoc enim non dispergetur misericordia liberantis, ne noceat veritas vindicantis.

v. 35. 4. *Neque profanabo testamentum meum, et quæ procedunt de labiis meis non reprobabo.* Non quia filii ejus peccant, ideo ego mendax inveniar: promisi, facio. Pone quia volunt illi etiam cum desperatione peccare, et sic ire omnino in peccata, ut offendant oculos Patris, et exhæredari mereantur: nonne ipse est Deus, de quo dictum est, De lapidibus istis suscitabit filios A- Matth. 3. 9. brahæ? Itaque dico vobis, Fratres, multi Christiani tolerabiliter peccant, multi flagello a peccato corriguntur, et emendantur, et sanantur; multi omnino aversi, dura cervice obnitentes adversus disciplinam Patris, et ipsam omnino Dei (*b*) paternitatem recusantes, habentes tamen signum Christi, eunt in tales iniquitates, ut non possit nisi recitari contra eos, Quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Non tamen propter hos remanebit Christus sine hæreditate: non propter paleam etiam frumenta in- Gal. 5. 21. teribunt; non propter pisces malos nihil ex illa Matth. 3. 12. et 13. 50. sagena mittetur in vascula. Novit Dominus qui 2. Tim. 2. 19. sunt ejus. Securus enim promisit, qui nos antequam essemus prædestinavit. Quos autem prædestinavit, illos et vocavit; quos autem vocavit, Rom. 8. 30. illos et justificavit; quos autem justificavit, illos et glorificavit. Peccent quantum volent desperati: respondeant membra Christi, Si Deus pro nobis, quis contra nos? Non ergo nocebit Deus in veritate sua, nec profanabit testamentum suum. Manet immobile testamentum ejus, quia ipse sibi præsciens prædestinavit hæredes. Et quæ procedunt de labiis ejus, non reprobabit.

5. Audi ad confirmationem tuam, audi ad securitatem tuam, si te in membris Christi esse v. 36. cognoscis. *Semel juravi in sancto meo, si David mentiar.* Exspectas ut iterum juret Deus? Quotiens juraturus est, si semel jurando mentitur? Unam jurationem pro vita nostra habuit, qui pro nobis ad mortem Unicum suum misit. *Semel ju-* v. 37. *ravi in sancto meo, si David mentiar:* * *Semen ejus in æternum manebit.* In æternum manet semen ejus; quia novit Dominus qui sunt ejus. 2. Tim. 2. 19. *Et sedes ejus sicut sol in conspectu meo, et sicut* v. 38. *luna perfecta in æternum, et testis in cælo fidelis.* Sedes ejus, quibus dominatur, in quibus sedet, in quibus regnat. Si sedes ejus, et membra ejus: quia etiam membra nostra sedes sunt capitis nostri. Videte quemadmodum cetera omnia membra nostra caput portent: caput autem ipsum super se non portat aliquid, sed ipsum portatur a ceteris membris nostris, quasi totum corpus hominis sedes sit capitis. Sedes ergo ejus, omnes in quibus regnat Deus, sic erunt, inquit, in conspectu meo sicut sol: quia justi fulgebunt (*c*) in regno Patris mei sicut sol. Matth. 13. 43. Sed sol spiritaliter; non corporaliter, sicut lucet iste de cælo, quem Matth. 5. 45. facit oriri super bonos et malos. Denique iste sol in conspectu est, non solum hominum, verum etiam pecorum minutissimarumque muscarum. Quod enim quorumlibet vilissimorum animalium non videt solem istum? At vero de illo sole quid ait proprie? *Sicut sol in conspectu meo.* Non in conspectu hominum, non in conspectu carnis, non in conspectu mortalium animalium, sed *in conspectu meo. Et sicut luna.* Sed quæ luna? *perfecta in æternum.* Etenim etsi perficitur luna ista quam novimus, alio die incipit minui, postea quam perfecta fuerit. *Sicut luna*, inquit, *perfecta in æternum.* Sic perficietur sedes ejus tamquam luna; sed luna in æternum perfecta. Si sol, quare et luna? Per lunam solent significare Scripturæ mortalitatem carnis hujus, propter augmenta et decrementa, propter transitoriam speciem. Denique et Jericho luna inter- Lucæ 10. 30. pretatur. Et utique quidam qui descendebat ab Jerusalem in Jericho, incidit in latrones: descendebat enim ab immortalitate ad mortalitatem. Similis est ergo caro ista lunæ, quæ omni tempore et omni mense patitur augmenta et decrementa: sed erit caro ista nostra in resurrectione perfecta: *et testis in cælo fidelis.* Itaque si in solo animo perficeremur, tantummodo soli nos compararet: rursus si in solo corpore perficeremur, tantummodo lunæ nos compararet: sed quia perficiet nos Deus et in animo et in corpore, secundum animum dictum est, *Sicut sol in conspectu meo;* quia animum non videt nisi Deus: *et sicut luna*, jam caro; *perfecta in æternum*, in resurrectione mortuorum: *et testis in cælo fidelis;* quia vera dicebantur omnia de resurrectione mortuorum. Obsecro vos, audite hoc iterum planius, et mementote. Scio enim quosdam intellexisse, alios vero fortassis quid dixerim adhuc inquirere. In nulla re sic contradicitur fidei Christianæ, quam in resurrectione carnis. Denique Lucæ 2. 34. ille qui natus est in signum, cui contradicitur, et ipsam carnem suam resuscitavit, ut obviam iret contradictori: et qui posset membra sua sic sanare, ut ea vulnerata fuisse non appareret, cicatrices servavit in corpore, ut vulnus dubitationis sanaret in corde. In nulla ergo re tam vehementer, tam pertinaciter, tam obnixe et contentiose contradicitur fidei Christianæ, sicut de carnis resurrectione. Nam de animi immortalitate multi etiam Philosophi Gentium multa disputaverunt, et immortalem esse animum humanum

(*a*) Ferrariensis MS. *tu te alienas ab hæreditate.*
(*b*) Sic MSS. At editi, *hæreditatem.*

(*c*) Corbejensis MS. *in regno Patris sui, sicut sol.*

pluribus et multiplicibus libris conscriptum me- A
moriæ reliquerunt. Cum ventum fuerit ad re-
surrectionem carnis, non titubant, sed apertis-
sime contradicunt, et contradictio eorum talis
est, ut dicant, fieri non posse, ut caro ista ter-
rena possit in cælum adscendere. Ideo luna ista
perfecta in æternum, et adversus omnes contra-
dictores testis in cælo fidelis.

6. Hæc de Christo promissa sunt, quam cer-
ta, quam firma, quam aperta, quam indubitata.
Nam etsi quædam sunt tecta mysteriis: quædam
tamen sic manifesta, ut ex ipsis facillime ape-
riantur obscura. Hæc cum ita sint, videte quid
v. 39. sequitur: *Tu vero repulisti, et ad nihilum de-*
v. 40. *duxisti: distulisti Christum tuum.* * *Evertisti*
testamentum servi tui, profanasti in terra san-
v. 41. *ctitatem ejus.* * *Destruxisti omnes macerias ejus,* B
v. 42. *posuisti munitiones ejus formidinem.* * *Diripue-*
runt eum omnes transeuntes viam, factus est op-
v. 43. *probrium vicinis suis.* * *Exaltasti dexteram ini-*
micorum ejus, jucundasti omnes inimicos ejus.
v. 44. * *Avertisti adjutorium gladii ejus, et non es opi-*
v. 45. *tulatus ei in bello.* * *Dissolvisti eum ab emunda-*
a *tione: (a) sedem ejus in terram collisisti.* * *Mi-*
v. 46. *nuisti dies sedis ejus, perfudisti eum confusio-*
ne. Quid est hoc? Illa omnia promisisti, tu vero
ista contraria fecisti. Ubi sunt promissiones ad
quas paulo ante gaudebamus, de quibus tam ala-
criter plaudebamus, de quibus securi gratula-
bamur? Quasi alius promiserit, alius everterit.
Quod mirandum est, non alius: sed, *Tu vero*,
tu qui promittebas, tu qui confirmabas, tu qui
propter dubitationem humanam etiam jurabas, C
illa promisisti, et ista fecisti. Ubi tenebo jusju-
randum tuum, ubi inveniam promissum tuum?
Quid est hoc? Ita vero falsum promitteret Deus,
aut falsum juraret? Quare ergo illa promisit, et
ista fecit? Ego dico quia ista fecit, ut promissa
firmaret. Sed quis ego qui hoc dico? Videamus
si hoc veritas dicit, tunc non erit inane quod di-
co. David positus erat, cui promitterentur hæc
omnia, in semine ejus quod est Christus implen-
da. Propter promissa ergo quæ dicta sunt ad Da-
vid, exspectabant homines ea impleri in David.
Proinde ne quisquam Christianus cum diceret,
De Christo dixit, alius diceret, Non, sed de illo
David dixit: et erraret, cum videret impleta o-
mnia esse in David; destruxit ea in David, ut D
cum vides ea in illo non impleta, quæ necesse
est impleri, quæras alterum in quo ostendantur
impleri. Ita etiam de Esau et Jacob, invenimus
majorem adoratum a minore, cum scriptum sit,
Gen. 25. 23. Major serviet minori: ut cum in illis duobus
præcedentibus videris non impletum, expectes
duos populos, in quibus impleatur quod non
mendax Deus polliceri dignatur. Ecce ex semi-
Psal. 131. 11. ne tuo, dixit David, ponam super sedem tuam.
Promisit ex semine ejus in æternum aliquid: et
natus Salomon, factus est tantæ sapientiæ, ut
promissio Dei de semine David in illo putaretur
impleta: sed cecidit Salomon, et dedit locum 3. Reg. 11. 1. etc.
sperando Christo; ut quoniam Deus nec falli pos-
set, nec fallere, quem sciebat casurum, non in
eo poneret promissum suum, sed post casum
ejus respiceres tu Deum, et flagitares promis-
sum. Ergo Domine mentitus es? Non imples quod
promisisti? non exhibes quod jurasti? Forte hic
dicturus tibi erat Deus, Juravi quidem et promi-
si, sed iste noluit perseverare. Quid ergo, tu
Domine Deus non præsciebas istum non perse-
veraturum? Utique sciebas. Quare ergo in non
perseveraturo mihi quod æternum esset promit-
tebas? Nonne tu dixisti, Si dereliquerint legem v. 31. etc.
meam, et in judiciis meis non ambulaverint, et »
mandata mea non custodierint, et testamentum »
meum profanaverint; manebit tamen promissio »
mea, implebitur juratio mea? Semel juravi in »
sancto meo, intus in secreto quodam, in ipso
fonte unde Prophetæ biberunt, qui nobis hæc ru-
ctaverunt: Semel, inquit, juravi, si David men- v. 36.
tiar. Exhibe ergo quod jurasti, redde quod pro-
misisti. Sublatum est de isto David, ne exspe-
ctaretur in isto David. Exspecta ergo quod (*b*) b
promisi.

7. Novit illud et ipse David. Vide enim quid
dicat. *Tu vero repulisti, et ad nihilum deduxi-* v. 39.
sti. Ergo ubi est quod promisisti? *Distulisti Chri-*
stum tuum. Quamvis tristia quædam enumeret,
in hoc tamen verbo reficit nos. Manet omnino,
Deus, quod promisisti: nam Christum tuum non
abstulisti, sed distulisti. Huic ergo David, in quo
sperabant ignari promissa sua Deum completu-
rum, videte quid accidit, ut promissa Dei firmius
in alio sperata compleantur: *Distulisti Chri-*
stum tuum: evertisti testamentum servi tui. Ubi
est enim testamentum vetus Judeorum? ubi est
terra illa promissionis, in qua habitantes pecca-
runt, qua deleta migrarunt? Regnum Judæorum
quæris, non est: altare Judæorum quæris, non
est: sacrificium Judæorum quæris, non est: sa-
cerdotium Judæorum quæris, non est. *Evertisti* v. 40.
testamentum servi tui, profanasti in terra san-
ctitatem ejus. Sancta illa quæ habebant, terrena
esse ostendisti. *Destruxisti omnes macerias ejus,* v. 41.
quibus eum munieras. Quando enim diriperetur,
nisi maceriæ dirutæ fuissent? *Posuisti munitio-*
nes ejus formidinem. Quid est, *formidinem*? Ut Rom. 11. 21.
dicatur peccantibus, Si Deus naturalibus ramis
non pepercit, neque tibi parcet. *Diripuerunt* v. 42.
eum omnes traseuntes viam: omnes scilicet Gen-
tes per *viam*, hoc est, per vitam istam transeun-
tes diripuerunt Israel, diripuerunt David. Pri-
mum videte frustra ejus in omnibus Gentibus:
de ipsis enim dictum est, Partes vulpium erunt.
Reges quippe impios vulpes appellavit Scriptu- Psal. 62. 11.
ra, dolosos et timidos quos terret virtus aliena.
Ideo ipse Dominus cum de Herode comminante
loqueretur, Dicite, inquit, vulpi illi. Rex qui ne- Lucæ 13. 32.
minem hominum timet, ipse vulpes non est: leo
ille de tribu Juda, cui dicitur, Adscendisti recum- Gen. 49. 9.

(a) Sic MSS. juxta LXX. At editi, *et sedem ejus in terra collisisti.*

(b) Sic MSS. Editi vero, *promisit.*

bens, dormisti sicut leo. Potestate adscendisti,
a potestate dormisti; quia voluisti, dormisti. (a)
Ideo in alio Psalmo dicit, Ego dormivi. Nonne
Psal. 3. 6. plena erat sententia, Dormivi, et somnum cepi,
et exsurrexi, quoniam Dominus suscipiet me?
Quare additum est, Ego? Et cum magno pon-
b dere (b) pronuntiandum est, Ego, Ego dormivi.
Illi sævierunt, illi persecuti sunt: sed si noluis-
sem, non dormissem. Ego dormivi. Ergo de qui-
bus dictum erat, Partes vulpium erunt; de his
nunc dictum est, *Diripuerunt eum omnes trans-
euntes viam, factus est opprobrium vicinis suis.* *
v. 43. *Exaltasti dexteram inimicorum ejus, jucunda-
sti omnes inimicos ejus.* Advertite Judæos, et vi-
v. 44. dete omnia impleta quæ prædicta sunt. *Avertisti
adjutorium gladii ejus.* Quomodo solebant pau-
ci dimicare, multos prosternere. *Avertisti adju-
torium gladii ejus, et non es opitulatus ei in bel-
lo.* Merito victus, merito captus, merito a regno
suo alienatus, merito dispersus. Eam enim ter-
ram perdidit, pro qua Dominum occidit. *Aver-
tisti adjutorium gladii ejus, et non es opitula-
v. 45. tus ei in bello,* * *Dissolvisti eum ab emundatio-
ne.* Quid est hoc? Inter omnia mala magnus hic
terror. Quantumcumque enim cædat Deus, quan-
tumlibet irascatur, quamtumlibet verberet, fla-
gellet: ligatum tamen flagellet: quem mundet,
non dissolvat ab emundatione. Si enim dissolvit
ab emundatione; jam non habet mundandum,
sed projiciendum. A qua ergo emundatione dis-
Gal. 3. 11. solvitur Judæus? A fide. Ex fide enim vivimus:
Act. 15. 9. et de fide dictum est, Fide mundans corda eo-
rum. Et quia sola fides Christi mundat, non cre-
dendo in Christum soluti sunt ab emundatione.
*Dissolvisti eum ab emundatione: sedem ejus in
terram collisisti:* merito et fregisti. *Minuisti
dies sedis ejus:* putabant se in æternum regna-
c turos. (c) *Perfudisti eum confusione.* Hæc omnia
evenerunt Judæis: non tamen ablato Christo, sed
dilato.

8. Videamus ergo utrum impleat Deus pro-
missa sua. Post hæc dura, quæ commemoravit
evenisse illi populo et illi regno, ne ibi putare-
* f. ut. tur Deus implevisse quod promiserat, * et non
daret alterum regnum in Christo, cujus regni
non erit finis; alloquitur eum Propheta, et di-
v. 47. cit, *Quo usque Domine averteris in finem?* For-
Rom. 11. 25. te enim non in finem et ab ipsis: quia cæcitas
ex parte Israel facta est, ut plenitudo Gentium
intraret, et sic omnis Israel salvus fieret. Interea
tamen: *Exardescet sicut ignis ira tua.*

v. 48. 9. *Memento quæ est substantia mea.* David iste
dicit positus in carne in Judæis, positus in spe
in Christo. *Memento quæ est substantia mea.* Non
enim quia Judæi defecerunt, defecit substantia
mea. Etenim de illo populo virgo Maria, de vir-
gine Maria caro Christi: et caro illa non pecca-
trix, sed peccatorum mundatrix. Ibi est, inquit,
Gal. 3. 19. substantia mea. *Memento quæ est substantia mea.*
Non enim omnino interiit radix: veniet semen cui

A promissum est, dispositum per Angelos in ma-
nu mediatoris. *Memento quæ est substantia mea.
Non enim vane constituisti omnes filios homi-
num.* Ecce omnes filii hominum ierunt in vani-
tatem, tu tamen non vane illos constituisti. Cum
ergo ierunt omnes in vanitatem, quos tu non va-
ne constituisti; unde eos mundares a vanitate,
numquid nihil tibi servasti? Illud quod tibi ser-
vasti, unde mundares homines a vanitate, sanc-
tus ille tuus, in eo substantia mea. Ex illo enim
mundantur omnes, quos non frustra constituisti,
a propria vanitate: quibus dicitur, Filii homi- Psal. 4. 3.
num quo usque graves corde, ut quid diligitis
vanitatem, et quæritis mendacium? Forte solli-
citi facti converterentur a vanitate, invenirent
se vanitate inquinatos, quærerent unde munda-
B rentur. Succurre, fac securos. Et scitote quoniam Ibidem 4.
mirificavit Dominus sanctum suum. Sanctum
suum admirabilem fecit, inde omnes a vanitate
mundavit. Ibi est, inquit, substantia mea; me-
mento ejus. *Non enim vane constituisti omnes
filios hominum.* Ergo servasti aliquid, unde mun-
darentur. Quis est iste quem servasti? *Quis est* v. 49.
homo qui vivet, et non videbit mortem? Ergo ille
homo, qui vivet, et non videbit mortem, ipse mun-
dat a vanitate. Non enim in vanitate constituit
omnes filios hominum, aut potest illos contemne-
re, qui fecit illos, (d) ut non eos converteret, et d
non mundaret.

10. *Quis est homo qui vivet, et non videbit
mortem?* Surgens enim a mortuis jam non mori- Rom. 6. 8.
tur, et mors ei ultra non dominabitur. Denique
C cum in alio Psalmo scriptum legatur, Non dere- Psal. 15. 10.
linques animam meam in inferno; nec dabis san- »
ctum tuum videre corruptionem: assumit hoc te- »
stimonium Apostolica disciplina, et ita in Acti- Act. 2. 29.
bus Apostolorum contra infideles disputat, di- »
cens, Viri fratres, scimus quia David patriarcha »
mortuus est, et caro ejus vidit corruptionem. Non »
ergo de illo dictum est, Nec dabis sanctum tuum
videre corruptionem. Si ergo non de illo dictum
est, de quo dictum est, *Quis est homo, qui vivet,
et non videbit mortem?* Sed forte nullus est. Im-
mo, *Quis est*, ut quæras, dictum est, non ut de-
speres. Sed forte est aliquis homo, *qui vivet, et
non videbit mortem;* non tamen de Christo dixit,
qui mortuus est? Nullus omnino homo est, *qui
vivet, et non videbit mortem*, nisi qui jam pro
D mortalibus mortuus est. Nam ut scias quia de
illo dixit, vide quid sequitur: *Quis est homo, qui
vivet, et non videbit mortem?* Ergo numquam
fuit in morte? Fuit. Quomodo ergo *vivet, et non
videbit mortem? Eruet animam suam de mani-
bus inferni.* Ecce vere solus, omnino singulari-
ter solus *vivet, et non videbit mortem, eruet ani-
mam suam de manibus inferni:* quia etsi ceteri
fideles ejus resurgent a mortuis, et vivent et i-
psi in æternum, et non videbunt mortem; non
tamen animam suam ipsi eruent de manibus in-
ferni. Ille qui eruit animam suam de manibus

(a) Hic addunt editi, *quia voluisti, adscendisti:* quod a MSS. abest.
(b) Sic MSS. Editi vero, *pronunciatum est.*

(c) In editis repetebatur hic, *Minuisti dies sedis ejus;* sed abest a MSS.
(d) MSS. omittunt particulam, *ut.*

inferni, ipse eruit animas fidelium suorum; ipsi
se eruere non possunt. Proba quia ipse animam
Johan. 10. 18. suam eruit. Potestatem habeo ponendi animam
meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam:
nemo tollit eam a me; quia ego dormivi: sed i-
pse eam pono a me, et iterum sumo eam; quia
ipse est, qui eruit animam suam de manibus in-
ferni.

11. Sed et in ipsa fide Christi laboratum est
aliquantum, et diu dixerunt Gentes frementes,
Quando morietur, et peribit nomen ejus? Pro-
Psal. 40. 6. pter hos ergo jam in Christum credentes, sed
aliquamdiu laboraturos, sequitur et dicit, *Ubi*
v. 50. *sunt misericordiæ tuæ antiquæ, Domine?* Jam
agnovimus Christum mundatorem, jam tenemus
in quo comples promissa: exhibe in illo quod
promisisti. Ipse est qui vivet, et non videbit mor-
tem; ipse est qui eruit animam suam de manibus
Natalitia Martyrum. inferni: et nos tamen adhuc laboramus. Dixerunt
ista Martyres, quorum natalitia celebramus. Ipse
vivet, et non videbit mortem, ipse eruit animam
Psal. 43. 21. suam de manibus inferni: et nos propter te mor-
tificamur tota die, deputati sumus velut oves oc-
cisionis. *Ubi sunt misericordiæ tuæ antiquæ, Do-
mine, quas jurasti David in veritate tua?*

v. 51. 12. *Memento, Domine, opprobrii servorum
tuorum.* Jam illo vivente, jam in cælo ad dexte-
ram Patris sedente, opprobria objecta sunt Chri-
stianis: crimen de Christo Christiani diu habue-
Isai. 54. 1. runt. Vidua illa pariens, et habens filios abun-
Gal. 4. 17. dantiores quam illa quæ habebat virum, audivit
ignominias, audivit opprobria: sed Ecclesia mul-
tiplicata, extendens in dexteram atque sinistram,
ignominiæ viduitatis suæ jam non est memor.
Memento, Domine, apud quem est abundantia
suavitatis memoriæ tuæ: *memento*, noli oblivisci.
Quid, *memento? Memento opprobrii servorum
tuorum, quod continui in sinu meo multarum
gentium.* Ibam, inquit, prædicare, et opprobria
1. Cor. 4. 13. audiebam, et in sinu meo continebam; quia im-
» plebam, Blasphemamur, rogamus, quasi purga-
» menta mundi facti sumus, omnium peripsema.
Diu continuerunt Christiani opprobria in sinu
suo, in corde suo; nec audebant resistere convi-
ciantibus: antea cum crimen videretur respon-
dere pagano, nunc jam crimen est remanere pa-
ganum. Gratias Domino, memor fuit opprobrio-
rum nostrorum: exaltavit cornu Christi sui, fe-
cit admirabilem apud reges terræ. Jam modo ne-
mo insultat Christianis; aut si insultat, non pu-
a blice insultat: sic loquitur, (*a*) ut plus timeat
audiri, quam velit credi. *Quod continui in sinu
meo multarum gentium.*

v. 52. 13. *Quod exprobaverunt inimici tui, Domi-
ne:* et Judæi et Pagani. *Quod exprobraverunt.*
Quid exprobraverunt? *Commutationem Christi*

A *tui.* Hoc exprobraverunt, *commutationem Chri-
sti tui.* Hoc enim objecerunt, quia mortuus est
Christus, quia crucifixus est Christus. Quid ob-
jicitis insani? Quamvis jam nemo est qui obji-
ciat: tamen si qui reliqui remanserunt, quid ob-
jicitis, quia mortuus est Christus? Ille non pe-
rimebatur, sed commutabatur. Mortuus dicitur
propter triduum. Ecce quid exprobraverunt ini-
mici tui: non amissionem, non perditionem; sed
plane *commutationem Christi tui.* Mutatus est
ille a temporali vita ad æternam, mutatus est a
Judæis ad Gentes, mutatus est etiam a terra in
cælum. Eant nunc vani inimici tui, et adhuc ex-
probrent commutationem Christi tui. Utinam et
ipsi mutentur: commutationem Christi non ex-
B probrabunt. Sed displicet Christi mutatio, quia
ipsi mutari nolunt. Neque enim est illis commu-
tatio, et non timuerunt Deum. *Quod exprobra-* Psal. 54. 20.
verunt inimici tui, commutationem Christi tui.

14. Exprobraverunt illi commutationem: tu
autem quid? (*b*) *Benedictio Domini in æternum:* v. 53.
fiat, fiat. Gratias misericordiæ ipsius: (*c*) gra- b
tias gratiæ ipsius. Nos enim gratias agimus: non c
damus, nec reddimus, nec referimus, nec repen-
dimus: (*d*) gratias verbis agimus, re tenemus. d
Ipse nos gratis salvos fecit, ipse impietates no-
stras (*e*) non attendit; ipse nos non eum quæren- e
tes quæsivit, invenit, redemit, liberavit a domi-
natu diaboli et potestate dæmoniorum: alligavit
nos fide mundandos, unde solvit illos inimicos
qui non credunt, et ideo mundari non possunt.
Dicant qui remanserunt quotidie quidquid vo-
C lunt, in dies singulos minus minusque remane-
bunt: objiciant, irrideant, exprobrent, non inte-
ritum, sed commutationem Christi tui. Non vi-
dent, quia cum ista dicunt, deficiunt aut (*f*) cre- f
dendo, aut moriendo? Illorum enim maledictio
temporalis est: *benedictio* autem *Domini in æter-
num.* Et ad confirmandam benedictionem, ne
quis timeat, *fiat fiat.* Ista subscriptio est cautio-
nis Dei. Securi ergo de promissionibus ejus, præ-
terita credamus, præsentia cognoscamus, futura
speremus. Non nos avertat inimicus a via, ut qui
colligit nos tamquam pullos suos sub alis suis,
foveat nos, ne aberremus ab alis ejus, ne accipi-
ter æreus rapiat implumes adhuc pullos. Non e-
nim de se debet sperare Christianus: si vult es-
se firmus, vapore materno nutriatur. Illa est e-
D nim gallina colligens pullos suos, de qua impro-
peratur illi civitati infideli Jerusalem: Quotiens Matth. 23.
volui colligere filios tuos, tamquam gallina pul- » 37. et 38.
los suos sub alas suas, et noluisti? Ecce relin- »
quetur vobis domus vestra deserta. Hinc dictum »
est, Posuisti munitiones ejus formidinem. Quia v. 41.
ergo illi noluerunt contegi sub alis gallinæ hu-
jus, et tale exemplum dederunt, quo timere de-

(a) Editi, *sic loquitur mala.* Abest, *mala*, a melioribus MSS.

(b) Lov. hoc tantum loco, *Benedictus Dominus.* Er. *Benedictionem autem Domini.* At melioris notæ MSS. constanter, *Benedictio Domini*

(c) Sic plerique MSS. At editi, *Quid dicam aliud, quam gratias gratiæ ipsius?*

(d) Sic optimæ notæ MSS. Alii, *nec rependimus gratias, sed tantum verbis agimus* etc. At editio Lov. *nec rependimus gratiam: si tantum verbis agimus* et mox loco *re tenemus*, habet cum Er. *retribuimus.*

(e) Particula *non* deerat in editis, nec reperta hic est nisi in Regio MS.

(f) Editi, *aut non credendo.* Particula *non* abest a MSS. et abesse debet.

beamus a volaticis spiritibus immundis, quærentibus quotidie quod rapiant; intremus sub alas gallinæ hujus divinæ Sapientiæ, quoniam propter pullos suos infirmata est usque ad mortem. Amemus Dominum Deum nostrum, amemus Ecclesiam ejus: illum sicut Patrem, istam sicut matrem; illum sicut Dominum, hanc sicut ancillam ejus: quia filii ancillæ ipsius sumus. Sed matrimonium hoc magna caritate compaginatur. Nemo offendit unum et promeretur alterum. Nemo dicat, Ad idola quidem vado, arreptitios et sortilegos consulo: sed tamen Dei Ecclesiam non relinquo; catholicus sum. Tenens matrem, offendisti Patrem. Alius item dicit, Absit a me, non consulo sortilegum, non quæro arreptitium, non quæro divinationes sacrilegas, non eo ad adoranda dæmonia, non servio lapidibus: sed tamen in parte Donati sum. Quid tibi prodest non offensus Pater, qui offensam vindicat matrem? Quid prodest si Dominum confiteris, Deum honoras, ipsum prædicas, filium ejus agnoscis, sedentem ad Patris dexteram confiteris, et blasphemas Ecclesiam ejus? Non te corrigunt exempla humani conjugii? Si haberes aliquem patronum, cui quotidie obsequereris, cujus limina serviendo contereres, quem quotidie, non dico salutares, sed et adorares, cui impenderes fidelia obsequia; si unum crimen de ejus conjuge diceres, numquid domum ejus intrares? Tenete ergo, Carissimi, tenete omnes unanimiter Deum Patrem et matrem Ecclesiam. Natalitia sanctorum cum sobrietate celebrate, ut imitemur eos qui præcesserunt, et gaudeant de vobis qui orant pro vobis; (a) ut *benedictio Domini in æternum* maneat super vos: *fiat, fiat.*

IN PSALMUM LXXXIX.

* ENARRATIO

1. Oratio *Moysi hominis Dei*, Psalmus iste prænotatur: per quem hominem suum Deus Legem dedit populo suo, quem per eumdem hominem suum de domo servitutis liberans, quadraginta annos per eremum duxit. Fuit ergo Moyses minister Testamenti veteris et propheta Testamenti novi. Omnia quippe illa in figura contingebant in illis, sicut ait Apostolus: scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos finis sæculorum obvenit. Secundum hanc ergo dispensationem quæ facta est per Moysen, inspiciendus est iste Psalmus, qui ex ejus oratione titulum accepit. (1.Cor.10.11.)

2. Domine, inquit, *refugium factus est nobis in generatione et generatione*. Sive in omni generatione, sive in duabus generationibus, vetere et nova: quia, sicut dixi, minister fuit ille Testamenti pertinentis ad generationem veterem, et propheta Testamenti pertinentis ad generationem novam. Cujus Testamenti sponsor, sponsusque conjugii quod de illa generatione sortitus est, ait ipse Jesus, Si crederetis Moysi, crederetis et mihi; de me enim ille scripsit. Non enim credendum est ab ipso omnino Moyse istum Psalmum fuisse conscriptum, qui ullis ejus litteris inditus non est, in quibus ejus cantica scripta sunt: sed alicujus significationis gratia tam magni meriti servi Dei nomen adhibitum est, ex quo dirigeretur legentis vel audientis intentio. *Factus es* ergo *nobis*, inquit, *Domine, refugium in generatione et generatione:* (Item. v. 1. — Joan. 5. 46.)

3. Quale autem refugium factus sit, quoniam scilicet nobis cœpit esse quod non erat, id est, refugium, non autem ipse non erat antequam nobis esset refugium, secutus adjunxit, *Prius quam montes fierent, et formaretur terra et orbis terræ*, (b) *et a sæculo usque in sæculum tu es.* Tu ergo qui semper es, et antequam essemus, et antequam mundus esset, refugium ex quo ad te conversi sumus factus es nobis. Non mihi autem videtur utcumque intelligendum quod ait, *Prius quam montes fierent et formaretur terra:* vel, sicut alii codices habent, quod de uno verbo Græco expressum est, *fingeretur terra.* Montes quippe partes terræ sunt altiores. Et utique si antequam formaretur terra Deus est, a quo terra formata est: quid magnum de montibus vel quibuslibet aliis ejus partibus dicitur; cum sit Deus non solum ante terram, sed et ante cælum et terram, et ante omnem corporalem spiritalemque creaturam? Sed nimirum universa creatura rationalis hac differentia fortasse distincta est, ut montium nomine significentur celsitudines Angelorum, et terræ nomine humilitas hominum. Et ideo quamvis omnia quæ creata sunt, non incongrue vel facta vel formata dicantur: tamen si verborum istorum est ulla proprietas, facti sunt Angeli, qui cum in ejus cælestibus enumerentur operibus, ita enumeratio ipsa conclusa est, Ipse dixit, et facta sunt; ipse mandavit, et creata sunt. Unde autem homo secundum corpus fieret, terra formata est. Nam hoc verbo Scriptura utitur, ubi legimus, vel, Finxit Deus: vel, Formavit Deus hominem de limo terræ. Ergo prius quam fierent ea, quæ in creatura tua summa atque magna sunt, quid enim majus rationali cælesti creatura? et prius quam fingeretur terra, ut esset qui te agnosceret et laudaret in terra: et hoc parum est, quia ista cœperunt, sive in tempore, sive cum tempore; sed *a sæculo et usque in sæculum tu es.* Quod convenientius diceretur ab æterno in æternum. Non enim a sæculo Deus, qui est ante sæcula; aut usque in sæculum, cujus est finis, cum sit ille sine fine. Sed ex ambiguo verbo Græco fit plerumque in Scripturis, ut vel sæculum pro æterno, vel æternum pro sæculo ponat Latinus interpres. Optime autem non ait, a sæculo tu fuisti et usque in sæculum tu eris: sed præsentis significationis verbum posuit, insinuans Dei substantiam omni modo incommutabilem, ubi non est, fuit et erit; sed tantum, (v. 2. — Psal. 148. 5. — Gen. 2. 7. — Exodi 3. 14.)

(a) Corbejenses MSS et *benedictio Domini in æternum* etc.

(b) Aliquot MSS. *et a sæculo, et usque in sæculum tu es.*

est. Unde dictum est, Ego sum qui sum: et, Qui est, misit me ad vos: et, (Psalm. 101. 27, et 28.) Mutabis ea, et mutabuntur, tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient. Ecce quæ æternitas facta est nobis refugium: ut in ea mansuri, ad eam de hac temporis mutabilitate fugiamus.

4. Sed quoniam cum hic sumus, in magnis et multis tentationibus vivimus, quibus nè avertamur ab isto refugio metuendum est: intueamur quid consequenter oratio poscat hominis Dei. (v. 3.) *Ne avertas hominem in humilitatem.* Id est, ne a tuis æternis atque sublimibus homo aversus, temporalia concupiscat, sapiatque terrena. Et hoc a Deo petit, quod Deus ipse præcepit: simili omnino sententia, qua in oratione dicimus, Ne (Matt. 6. 13.) nos inferas in tentationem. Denique et hic adjungit, *Et dixisti, Convertimini filii hominum.* Tamquam diceret, hoc a te peto, quod ipse jussisti: dans ejus gratiæ gloriam, ut qui gloriatur, in (1.Cor.1. 31.) Domino glorietur: sine cujus adjutorio, per arbitrium voluntatis tentationes hujus vitæ superare non possumus. *Ne avertas*, inquit, *hominem in humilitatem. Et* tamen tu *dixisti, Convertimini filii hominum.* Sed quod jussisti, precem potentis exaudiendo, et adjuvando volentis fidem.

(v. 4.) 5. *Quoniam mille anni ante oculos tuos, tamquam dies hesterna, quæ præteriit.* Ideo debemus ad refugium tuum, ubi sine ulla mutabilitate tu es, ab his prætereuntibus labentibusque converti; quoniam quantumlibet huic vitæ longum tempus optetur, *mille anni ante oculos tuos, tamquam dies hesternus est, qui præteriit:* non saltem tamquam dies crastinus, qui venturus est: ita omnia quæ temporis sine clauduntur, pro transactis habenda sunt. Unde et ea sibi Apostoli postposuit (Philip.3.13.) intentio, quæ retro sunt obliviscentis, ubi temporalia cuncta oportet intelligi, et in ea quæ ante sunt extenti, quæ appetitio est æternorum. Ne putarent autem aliqui mille annos sic computari apud Deum pro uno die, quasi tam longos dies Deus habeat, cum hoc ad contemnendam temporis longitudinem dictum sit: ideo addidit, *Et* (Vigiliæ spatium.) *sicut vigilia in nocte.* (a) Cum vigiliæ spatium non habeat amplius quam tres horas. Et tamen ausi sunt homines præsumere scientiam temporum; quod scire cupientibus discipulis Dominus ait, (Act. 1. 7.) Non est vestrum scire tempora, quæ Pater posuit in sua potestate: et definierunt hoc sæculum sex annorum millibus, tamquam sex diebus, posse finiri. Nec adtenderunt quod dictum est, *tamquam dies unus qui præteriit.* Non enim quando dictum est, soli mille anni præterierant. Et eos maxime debuit admonere, ne temporum luderentur incerto, quod est *sicut vigilia in nocte.* Neque enim sicut de sex diebus aliquid veri simile videntur opinati, propter sex dies primos, qui- (Gen. 1. 31.) bus Deus perfecit opera sua: sic etiam sex vigilias, id est horas decem et octo possunt illi opinationi coaptare.

6. Deinde iste homo Dei, vel potius Propheticus spiritus, velut Dei legem in secreta ejus Sapientia conscriptam, ubi vitæ mortalium peccatrici constituit procurrendi modum ac mortalitatis ærumnam, videtur quodam modo recitare, cum dicit, *Quæ pro nihilo habentur, anni erunt* (v. 5.) *eorum.* * *Mane sicut herba transeat, mane flo-* (v. 6.) *reat et prætereat: vespere decidat, durescat et arescat.* Felicitas ergo hæredum veteris Testamenti, quam pro magno bono expetiverunt a Domino Deo suo, hanc legem accipere meruit in occulta ejus providentia, quam videtur recitare Moyses: *Quæ pro nihilo habentur, anni erunt eorum.* Pro nihilo enim habentur, quæ antequam veniant, adhuc non sunt; cum venerint, jam non erunt: non enim ut adsint veniunt, sed ut nòn sint. *Mane*, id est prius, *sicut herba transeat, mane floreat et prætereat: vespere*, id est postea, *decidat, durescat, et arescat. Decidat*, utique in morte; *durescat*, in cadavere; *arescat*, in pulvere. Quæ nisi caro, ubi est concupiscentia damnata carnalium? Omnis enim caro fœnum, et claritas ho- (Isa. 40. 6 etc.) minis ut flos fœni. Fœnum aruit, flos decidit: Verbum autem Domini manet in æternum.

7. Hanc autem pœnam de peccato venisse non tacens, continuo subjecit, *Quoniam defecimus* (v. 7.) *in ira tua, et in indignatione tua conturbati sumus. Defecimus*, in infirmitate; *conturbati sumus*, mortis timore. Infirmi enim facti sumus, et infirmitatem finire trepidamus. Alter te, inquit, (Johan. 21. 18.) cinget, et feret quo tu non vis: quamvis (b) martyrio non puniendum, sed coronandum. Et ipsius Domini anima nos in se transfigurans, tristis e- (Matth. 26. 38.) rat usque ad mortem: quoniam et Domini exitus (Psal. 67. 21.) nonnisi mortis.

8. *Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo:* (v. 8.) id est, non ab eis dissimulasti. *Sæculum nostrum in illuminatione vultus tui.* Subauditur, posuisti. *In illuminatione* autem *vultus tui*, dixit; quod superius, *in conspectu tuo; et sæculum nostrum;* quod superius, *iniquitates nostras.*

9. *Quoniam omnes dies nostri defecerunt, et* (v. 9.) *in ira tua defecimus.* Satis in his verbis ostenditur pœnalis esse ista mortalitas. Defecisse dies dicit, sive quod in eis deficiant homines amando quæ transeunt, sive quod ad paucitatem redacti (Gen. 6. 3.) sint: quod videtur in consequentibus aperire, cum dicit, *Anni nostri sicut aranea* (c) *medita-* *bantur:* * *dies annorum nostrorum in ipsis se-* (v. 10.) *ptuaginta anni. Si autem in potentatibus octoginta anni, et amplius eorum labor et dolor.* Hæc quidem verba videntur exprimere brevitatem miseriamque vitæ hujus; quia longævi appellantur hoc tempore etiam qui septuaginta annos vixerunt. Usque ad octoginta autem videntur aliquas vires habere: his vero amplius si vixerint, mul-

(a) Plerique MSS. *cum vigilia spatium non habeat* amplius.

(b) Sic aliquot MSS. Alii, *martyri non puniendo, sed coronando.* At editi, *martyrio non puniendo, sed coronando.*

(c) Editi, *meditabuntur.* Legendum cum nonnullis MSS. *meditabantur*, juxta LXX. *ἐμελέτων*: nam id postea explicat verbis non futuri temporis, sed præteriti imperfecti, *laborabamus*, *tenebamus.*

tiplicatis labore doloribus vivunt. Sed multi et
a (*a*) intra septuaginta annos gerunt infirmissimam
et ærumnosissimam senectutem, et sæpe ultra
octoginta annos senes mirabiliter vigere probati
sunt. Melius est ergo in his numeris spiritale a-
Rom. 5. 12. liquid perscrutari. Neque enim super filios Adam,
per quem unum hominem peccatum intravit in
mundum, et per peccatum mors, et ita in omnes
homines mors pertransiit, major ira est Dei, quia
multo brevius vivunt quam vixeruntantiqui; cum
et vitæ ipsorum irrisa sit longitudo, ubi mille an-
ni comparati sunt diei hesterno atque præterito,
et horis tribus. Et utique tunc multum vivebant,
quando iram Dei provocaverunt usque ad dilu-
vium quo perierunt.

10. Septuaginta porro anni et octoginta, fiunt
centum quinquaginta: quem sacratum esse nu-
merum, satis insinuat liber iste Psalmorum. Hanc
enim habent in significatione rationem centum
quinquaginta, quam quindecim. Qui numerus fit
septem et octo conjunctis; quorum primus insi-
nuat propter sabbati observationem Testamen-
tum vetus, secundus Testamentum novum pro-
pter Domini resurrectionem. Hinc sunt in tem-
Gen. 7. 20. plo quindecim gradus, hinc sunt in Psalmis quin-
decim cantica graduum, hinc quindecim cubitis
summos montes aqua diluvii superavit, et si qui-
bus aliis locis sacratus commendatur hic nume-
rus. Ergo, *Anni nostri*, inquit, *sicut aranea medi-
tabantur*. In rebus corruptibilibus laborabamus,
Isai. 59. 6. corruptibilia opera texebamus: quæ nos, secun-
dum Isaiam prophetam, minime contegebant.
*Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta an-
ni: si autem in potentatibus octoginta anni*. Aliud
est *in ipsis*, aliud *in potentatibus*. *In ipsis*, hoc
est in annis vel diebus ipsis: quod datur intelli-
gi in temporalibus rebus. Ideo *septuaginta:* quia
temporalia promitti videntur in vetere Testamen-
to. *Si autem*, non in ipsis annis sed *in potenta-
tibus*, id est, non in rebus temporalibus, sed in
æternis, *octoginta anni*, quod novum Testamen-
tum in spe est renovationis et resurrectionis in
æternum: *et amplius eorum labor et dolor*, id est,
quisquis hanc fidem transgreditur, et amplius a-
liquid quærit, labores invenit et dolores. Potest
et sic intelligi: Quia licet in novo Testamento
constituti simus, quod octogenarius significat nu-
merus, amplius habet hæc vita nostra laborem
Rom. 8. 23. etc. et dolorem, dum in nobismetipsis ingemiscimus,
adoptionem exspectantes redemtionem corporis
nostri. Spe enim salvi facti sumus: et quod non-
dum videmus, per patientiam exspectamus. Et
hoc ad misericordiam Dei pertinet: unde sequi-
tur, et dicit, *Quoniam supervenit super nos man-*
Hebr. 12. 6. *suetudo, et corripiemur*. Quem enim diligit Do-
minus, corripit; flagellat autem omnem filium,
quem recipit: et dat etiam magnis quibusdam sti-
2 Cor. 12.7. mulum carnis, a quo colaphizentur, ne extollan-
tur in magnitudine revelationum suarum, ut vir-
tus in infirmitate perficiatur. Quidam sane codi-

ces non habent, *corripiemur;* sed, *erudiemur*,
quod ad eamdem mansuetudinem revocatur. Non
enim potest erudiri quisquam sine labore et do- Ibidem 9.
lore: quia virtus in infirmitate perficitur.

11. *Quis novit potestatem iræ tuæ, et præ ti-* v. 11.
more tuo iram tuam * *dinumerare?* Valde pau- v. 12.
corum hominum est, inquit, nosse iræ tuæ po-
testatem: quia plerisque ita magis cum parcis
irasceris, ut non ad iram, sed potius ad mansue-
tudinem tuam pertinere intelligatur labor et do-
lor, quo corripis erudisque quos diligis, ne pœ-
nis excrucientur æternis. Sicut enim legitur in Psal. 10. 4.
alio Psalmo, Irritavit Dominum peccator, pro ma-
gnitudine iræ suæ non exquiret. *Quis* ergo *novit*,
id est, quotusquisque reperitur qui noverit *po-
testatem iræ tuæ*, *et præ timore tuo iram tuam
dinumerare?* Etiam hic subauditur, quis novit.
Quam difficile invenitur qui noverit ita præ timo-
re tuo dinumerare iram tuam, ut etiam hoc ad-
dat, et ad eam intelligat pertinere, quod nonnul-
lis quibus plus irasceris parcere videaris, ut pro-
speretur peccator in via sua, et majora recipiat
in novissimo? Potestas quippe humanæ iræ cum
corpus occiderit, amplius non habet quid faciat:
Deus vero habet potestatem et hic punire, et post Matth. 10. 28.
corporis mortem mittere in gehennam. Et a pau-
cis eruditis major ejus ira intelligitur vana et
seductoria felicitas impiorum. Hanc ille non no-
verat, cujus pene commoti sunt pedes, quia ze- Psal. 72. 2.
lavit in peccatoribus, pacem peccatorum intuens:
sed didicit eam, cum intraret in sanctuarium Dei,
et intelligeret in novissima: quo pauci intrant,
ut discant præ timore Dei dinumerare iram ejus,
et prosperitatem hominum malorum numero ap-
plicare pœnarum.

12. *Dexteram tuam sic notam fac.* Hoc enim Item v. 12.
magis habent codices Græci: non sicut quidam
Latini, *Dexteram tuam notam fac mihi*. Quid
est ergo, *Dexteram tuam sic notam fac*, nisi
Christum tuum, de quo dictum est, Et brachium Isai. 53. 1.
Domini cui revelatum est, sic notum fac, ut in
eo discant fideles tui ea magis a te poscere et
sperare præmia fidei, quæ non apparent in ve-
tere Testamento, sed revelantur in novo; ne ar-
bitrentur pro magno habendam et cupiendam
vel adamandam esse terrenorum ac temporalium
bonorum felicitatem, et commoveantur pedes Psal. 72. 2.
eorum, cum eam viderint et in eis qui te non
colunt; et gressus eorum effundantur in lapsum,
dum nesciunt dinumerare iram tuam? Denique
secundum hanc orationem hominis sui, sic no-
tum fecit Christum suum, ut suis passionibus
demonstraret, non ea munera quæ videntur so-
nare in vetere Testamento, ubi sunt umbræ fu-
turorum, sed æterna esse concupiscenda. Potest
in isto sensu etiam Dei dextera intelligi in qua Matth. 25. 32.
justos suos ab impiis segregabit: quia et ipsa Hebr. 12. 6.
bene sic innotescit, cum flagellat omnem filium,
quem recipit, nec in peccatis suis prosperari si-
nit plus irascendo, sed in mansuetudine (*b*) si- b

(a) Regius MS. *ante*. Forte leg. *infra*.
(b) Editi, *sinistram*. Aliquot MSS. *sinistram et qui-dam*, *sinistra*.

nistra flagellat, ut emendatum ad dexteram ponat. Et illud quod plerique codices habent, *Dexteram tuam notam fac mihi*, ad utrumque referri potest, sive ad Christum, sive ad æternam felicitatem. Nam Deus ita non habet corporalis formæ dexteram, sicut nec iram commotionibus turbulentam.

Item. v. 12. 13. Quod vero adjungit, *Et compeditos corde in sapientia:* alii codices non habent, *compeditos;* sed, *eruditos.* Verbum enim Græcum ita in utraque significatione similiter sonat, ut una

Eccli. 6. 25. syllaba paululum differat. Sed cum illi erudiantur in sapientia, qui injiciunt, sicut scriptum est, pedem in compedes ejus, (non utique pedem corporis, sed pedem cordis,) et ejus velut aureis vinculis illigati a via Dei non exorbitant, nec fiunt ab illo fugitivi: quodlibet horum legatur, salva est sententia veritatis. Et ipsos enim *compeditos* vel *eruditos corde in sapientia*, sic notos Deus fecit in novo Testamento, ut pro fide quam Judæorum et Gentilium detestabatur impietas, omnia contemnerent; et eis se privari paterentur, quæ magna putant promissa in vetere Testamento, qui carnaliter judicant.

14. Et quoniam cum sic noti fierent, ut illa contemnerent, et desiderandis æternis per suas passiones testimonium perhiberent, (unde et testes dicti sunt, sic enim Græce Martyres appellantur,) multa et multum mala et acerba temporalia pertulerunt: hoc adtendit iste homo Dei, et spiritus Propheticus per Moysi vocabu-

v. 13 lum figuratus, et ait, *Convertere Domine quo usque, et deprecabilis esto super servos tuos.* Vox est eorum, vel pro eis, qui multa persequente isto sæculo mala tolerantes, innotescunt compediti corde in sapientia, ut nec tantis malis coacti refugiant a Domino ad hujus sæculi bona. Secundum autem illud quod alibi scriptum est,

Psal. 12. 1. Quo usque avertis faciem tuam a me; etiam hoc dictum est, *Convertere Domine quo usque.* Et ut sciant qui multum carnaliter (a) Deo tribuunt humani corporis formam, aversionem vultus ejus et conversionem non fieri motu simili motibus corporis nostri; in hoc eodem Psalmo recolant

v. 8. superiora: Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, sæculum nostrum in illuminatione vultus tui. Quomodo ergo hic dicit, *Convertere*, ut sit propitius, quasi faciem avertisset iratus; cum ibi sic insinuet iratum, ut non averterit faciem ab iniquitatibus et sæculo eorum, quibus irasceretur, sed ea potius in conspectu suo, et in illuminatione vultus sui posuerit? Quod autem dicitur *quo usque*, verbum est orantis justitiæ, non indignantis impatientiæ. Sane quod hic positum est, *deprecabilis esto;* alii verbum è verbo, *deprecare*, interpretati sunt. Sed qui ait, *deprecabilis esto*, vitavit ambiguum: quia deprecari commune verbum est; nam et ille deprecatur qui deprecationem fundit, et ille cui funditur: dicimus enim, Deprecor te, et deprecor a te.

(a) Hic in editis additur, *sapienter;* quod a MSS. abest.

15. Deinde illa bona quæ futura sunt, spe anticipans, et velut jam facta deputans: *Repleti sumus*, inquit, *mane misericordia tua.* Ergo in v. 14.
his velut nocturnis laboribus et doloribus prophetia nobis accensa est, sicut lucerna in obscuro loco, donec dies lucescat, et lucifer oriatur 2. Petr. 1. 19.
in cordibus nostris. Beati enim mundi corde, quia ipsi Deum videbunt. Tunc replebuntur eo Matth. 5. 8.
bono justi, quod nunc esuriunt et sitiunt, cum per fidem ambulantes peregrinantur a Domino. Unde et illud dicitur, Replebis me lætitia 2 Cor. 5. 6.
cum vultu tuo. Mane adstabunt et contemplabuntur. Et sicut alii dixerunt interpretes, *Satiati sumus mane misericordia tua*, tunc satiabuntur. Sicut enim alibi ait, Satiabor dum manifestabitur gloria tua. Unde dicitur, Ostende nobis patrem et sufficit nobis. Atque ipse Dominus ait, ostendam meipsum illi. Quod donec Ibidem 11.
fiat, nihil boni nobis sufficit; nec sufficere debet, ne desiderium nostrum in via remaneat, quod donec perveniat extendendum est. *Repleti sumus mane misericordia tua: et exultavimus, et (b) jucundati sumus in omnibus diebus nostris.* Dies ille, dies est sine fine. Simul sunt illi omnes dies, ideo satiant. Non enim succedentibus cedunt, ubi non est aliquid quod non veniendo nondum sit, et veniendo jam non sit. Omnes simul sunt, quia unus est qui stat et non transit: ipsa est æternitas. Hi sunt dies de quibus dicitur, Quis est homo qui vult vitam, et diligit Psal. 33. 1.
videre dies bonos? Hi dies et alio loco anni appellantur, ubi Deo dicitur, Tu autem idem ipse Psal. 101. 28.
es, et anni tui non deficient. Non enim anni sunt Ibidem 12.
qui pro nihilo habentur, aut dies sunt qui sicut umbra declinaverunt: sed dies sunt qui sunt, quorum numerum notum sibi fieri precabatur, qui dicebat, Notum fac mihi Domine finem meum, Psal. 38. 5.
(quo perveniendo maneam, et nihil ulterius jam requiram,) et numerum dierum meorum qui est: utique qui est, non qui non est. Quia dies Ibidem. 6.
isti, de quibus et illic consequenter dicit, Ecce veteres posuisti dies meos, non sunt, quia non stant, non manent, celerrima mutabilitate transcurrunt; nec una hora in eis invenitur, in qua ita simus, ut non alia pars ejus transierit, alia ventura sit, nulla stet ut sit. Illi autem anni et dies non deficiunt, in quibus nec nos deficiemus, sed sine defectu reficiemur. Ex æstuet anima nostra illorum dierum desiderio, sitiat ardenter atque vehementer: ut illic repleamur, ibi satiemur, ibi dicamus quod hic prædicimus: *Satiati sumus mane misericordia tua: et exultavimus, et jucundati sumus in omnibus diebus nostris. Lætati sumus pro diebus quibus nos humiliasti, annis quibus vidimus mala.* v. 15.

16. Nunc autem in diebus adhuc malignis dicamus quod sequitur, *Et respice in servos tuos et in opera tua.* Ipsi enim servi tui opera tua sunt. Non solum ut homines sint, sed etiam ut sint servi tui, id est, obedientes jussis tuis. Ipsius enim sumus figmentum, non solum in Adam, v. 16. Ephes. 2. 10.

(b) Plures MSS. *delectati sumus.*

sed etiam creati in Christo Jesu, in operibus bonis, quæ præparavit Deus ut in illis ambule-
Philip. 2. 13. mus. Deus est enim qui operatur in nobis et vel-
Psal. 72. 1. le et operari, pro bona voluntate. *Et dirige filios eorum:* ut sint recti corde, quibus bonus est Deus. Bonus enim Deus Israel, sed rectis corde. Non sicut ille cui commoti sunt pedes, quia pacem peccatorum intuenti displicere cœperat Deus, quasi ista nesciens, quasi ista non curans,
D et ab (*a*) humani generis gubernatione dissimulans.

v. 17. 17. *Et sit splendor Domini Dei nostri super*
Psal. 4. 7. *nos.* Unde dicitur, Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine. *Et opera manuum nostrarum dirige super nos:* ut non ea pro rerum terrenarum mercede faciamus: tunc enim non directa, sed curva sunt. Huc usque Psalmum istum multi codices habent: sed in nonnullis legitur alius ultimus versus, *Et opus manuum nostrarum dirige.* Cui versui diligentes et docti prænotant stellam, quos asteriscos vocant, quibus significant ea quæ in Hebræo vel aliis interpretibus Græcis reperiuntur, in Septuaginta vero interpretatione non sunt. Quem versum si velimus exponere, id mihi videtur habere sententiæ, quod omnia bona opera nostra, unum opus est caritatis. Plenitudo enim Legis caritas.
Rom. 13. 10. Nam superiore versu cum dixisset, *Et opera manuum nostrarum dirige super nos;* isto ultimo non *opera*, sed *opus* dixit *manuum nostrarum dirige:* tamquam ultimo versu volens ostendere ipsa opera unum opus esse, id est, ad unum opus dirigi. Tunc enim recta sunt opera, cum
1. Tim. 1. 5. ad hunc unum finem diriguntur. Finis enim præ-
» cepti est caritas de corde puro et conscientia bona et fide non ficta. Opus ergo unum est, in quo sunt omnia, fides quæ per dilectionem ope-
Gal. 5. 6. ratur. Unde etiam Dominus in Evangelio dicit,
Johan. 6. 29. Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem ille misit. Cum ergo in isto Psalmo, et vita vetus et vita nova, et vita mortalis et vita vitalis, et anni qui pro nihilo habentur et dies habentes plenitudinem misericordiæ veræque lætitiæ, id est, et pœna primi hominis et regnum secundi, satis aperteque distincta sint: ad hoc existimo hominis Dei Moysi nomen titulo ejus inscriptum, ut eis qui pie recteque scrutantur Scripturas, eo modo intimaretur etiam Legem Dei, quæ per Moysen ministrata est, ubi pro bonis operibus sola vel pene sola præmia terrenorum bonorum Deus polliceri videtur, sine dubio habere sub velamento tale aliquid, quale iste Psalmus osten-
2. Cor. 3. 16 dit. Sed cum quisque transierit ad Christum, auferetur velamen, et revelabuntur oculi ejus, ut consideret mirabilia de lege Dei: donante illo,
Psal. 118. 18. cui dicimus, Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua.

IN PSALMUM XC.

ENARRATIO.

Sermo Primus.

A 1. Psalmus iste est de quo Dominum nostrum Jesum Christum diabolus tentare ausus est. Audiamus ergo, ut possimus instructi resistere tentatori, non præsumentes in nobis, sed in ipso qui prior tentatus est, ne nos in tentatione vinceremur. Illi enim tentatio non erat necessaria: tentatio Christi, nostra doctrina est. Si autem adtendamus quid responderit diabolo, ut hoc et nos respondamus, quando similiter tentat; intramus per januam, sicut audistis lectio-
B nem Evangelii. Quid est enim intrare per ja- Johan. 10. 7.
nuam? Intrare per Christum. Ipse enim dixit, Ego sum janua. Quid est autem intrare per Christum? Imitari vias Christi. In quo imitaturi sumus vias Christi? numquid in ea magnificentia, qua Deus erat in carne? aut ad hoc nos exhortatur, aut hoc a nobis exigit, ut talia miracula qualia fecit ipse, faciamus? Aut vero Dominus noster Jesus Christus non et modo et semper cum Patre totum mundum gubernat? Et numquid vel ad hoc vocat hominem faciens eum imitatorem suum, ut cum illo gubernet cælum et terram, et omnia quæ in eis sunt; aut ut sit et ipse creator, per quem fiant omnia, sicut per Christum facta sunt omnia? Neque ad ista opera te invitat Deus salvator Dominus noster Jesus
C Christus, quæ fecit ab initio, de quibus scriptum
est, Omnia per ipsum facta sunt: neque ad illa Johan. 1. 3.
quæ fecit in terra. Non hoc tibi dicit, Non eris Matth. 14. 25.
discipulus meus, nisi ambulaveris super mare, Johan. 11.
aut nisi suscitaveris mortuum quatriduanum, 39. et 9. 16.
aut nisi oculos cæci nati aperueris. Nec hoc. Matth. 11. 29.
Quid est ergo intrare per januam? Discite a me, quia mitis sum et humilis corde. Quod factus est propter te, hoc in eo debes adtendere, ut imiteris. Miracula enim et nondum natus de Maria fecit. Quis enim umquam fecit, nisi ipse de quo
dictum est, Qui facit mirabilia magna solus? In Psal. 71. 18.
ipsius enim virtute, et antea qui fecerunt, potuerunt aliquid facere: in virtute Christi Elias mor-
tuum suscitavit. Nisi forte major est Petrus 3. Reg. 17. 22
quam Christus, quia Christus voce suscitavit Johan. 11. 43.
D ægrotantem, Petrus autem cum transiret, um-
bra ipsius tangendi proferebantur ægroti. Po- Act. 5. 15.
tentior ergo Petrus quam Christus? Quis hoc dementissimus dixerit? Quare ergo tanta potentia in Petro? Quia Christus in Petro. Ideo di-
xit, Omnes qui venerunt, fures sunt et latrones: Johan. 10. 8.
id est, qui venerunt sua sponte, a me non sunt missi, qui venerunt sine me, in quibus ego fui, quos ego non introduxi. Quotquot ergo miracula facta sunt, sive a præcedentibus, sive a consequentibus, idem ipse Dominus fecit, qui fecit et præsentia sua. Nec ad ipsa ergo miracula hortatur, quæ ipse fecit et antequam esset homo:

(a) Plerique MSS. *et ab humana generatione dissimulans.*

A sed quo te hortatur? Ut imiteris quod non posset, nisi factus homo. Tolerare enim passiones numquid posset, nisi homo? Mori et crucifigi et humiliari non posset, nisi homo. Si ergo et tu molestias hujus sæculi cum pateris, quas facit diabolus, sive aperte per homines, sive occulte
a sicut Job (*a*), sis fortis, sis tolerans: habitabis in adjutorio Altissimi, sicut dicit iste Psalmus.
v. 1. Quia si recedas ab adjutorio Altissimi, te ipsum non valens adjuvare, cades.

2. Multi enim fortes sunt, quando ab hominibus patiuntur persecutionem, et vident eos aperte sævire in se; et putant quia tunc imitantur passiones Christi, si aperte eos homines persequantur: si autem occulta diaboli persecutione feriantur, putant se non coronari a Christo. Noli
Matth. 4. 1. timere quando imitaris Christum. Nam et quando tentavit diabolus Dominum, nullus homo fuit in eremo, occulte illum tentavit; sed superatus est, et aperte sæviens superatus est. Sic et tu, si vis intrare per januam, quando occulte tentat inimicus, quando postulat hominem ut aliquid ei noceat per corporales molestias, per febres, per ægritudines, per aliquos labores corporis, sicut laboravit Job. Diabolum non videbat, sed potestatem Dei intelligebat. Noverat quia diabolus in eum nihil posset, nisi ab Illo cujus summa potestas est, permitteretur: totam gloriam Deo dabat, potentiam diabolo non dabat. Nam et quando abstulit diabolus omnia, hoc dixit: Dominus dedit, Dominus abstulit. Non
Job. 1. 21. dixit, Dominus dedit, diabolus abstulit. Quia nihil abstulisset diabolus, nisi permisisset Dominus. Ideo autem permisit Dominus, ut homo probaretur, diabolus vinceretur. Et quando eum plaga percussit, ille permisit. Quia cum a ca-
b pite usque ad pedes (*b*) in putredine vermium flueret, nec tunc tribuit diabolo aliquam potestatem Job: sed cum ei suggessisset uxor ejus, quam solam reliquerat diabolus, non consolatricem mariti, sed adjutricem sui, et dixisset ei,
Job. 2. 9. et 10. Dic aliquod verbum in Deum, et morere: dixit » ei, Locuta es tamquam una de insipientibus mu- » lieribus; si bona suscepimus de manu Domini, » mala non sustinebimus.

3. Ergo qui sic imitatur Christum, ut toleret omnes molestias hujus sæculi, spes ejus in Deo sit, ut nec illecebra capiatur, nec timore frangatur, ipse est. Qui *habitat in adjutorio Altissi-*
v. 1. *mi, et in protectione Dei cæli commorabitur:* sicut audistis Psalmum, et cantastis; nam inde incipit Psalmus. Quibus autem verbis tentavit Dominum diabolus, cum ad ipsa venerimus, a-
v. 2. gnoscetis: nota sunt enim. *Dicet Domino, Susceptor meus es tu, et refugium meum, Deus meus.* Quis hoc dicit Domino? *Qui habitat in adjutorio Altissimi.* Quis est *qui habitat in adjutorio Altissimi?* Qui non habitat in adjutorio suo. Quis est *qui habitat in adjutorio Altissimi?*
Genes. 3. 5. Qui non est superbus, quomodo illi qui manducaverunt ut essent quasi dii, et perdiderunt quod erant facti homines immortales. In adjutorio enim suo habitare voluerunt, non in adjutorio Altissimi: ideo suggestionem serpentis audierunt, præceptum Dei contemserunt; et invenerunt hoc evenisse in se, quod minatus est Deus, non quod promisit diabolus.

4. Ergo sic et tu dic, *Sperabo in eum:* * *quoniam ipse eruet me*, non ego me vide si aliud aliquid docet, nisi ut tota spes nostra non sit in nobis, non sit in homine. Unde te eruet? *De muscipula venantium, et a verbo aspero. De muscipula venantium*, magnum aliquid est: *a verbo aspero*, quid magnum? Multi in muscipulam venantium per verbum asperum ceciderunt. Quid est quod dico? Tendit diabolus et angeli ejus, tamquam
B venantes tendunt muscipulas: et longe ab ipsis muscipulis ambulant homines, qui in Christo ambulant. Non audet enim in Christo tendere muscipulam: circa viam ponit, in via non ponit. Via autem tua Christus sit, et tu non cades in muscipulam diaboli. Aberranti a via, jam ibi est muscipula. Hinc atque hinc ponit laqueos, hinc atque inde ponit muscipulam, inter laqueos ambulas. Sed vis securus ambulare? Noli declinare in dexteram neque in sinistram; et sit tibi via ille, qui tibi (*c*) factum est via, ut perducat te c ad se per se; et non timebis laqueos venantium. Sed quid est, *a verbo aspero?* Multos per verbum asperum misit in muscipulam diabolus: verbi gratia, qui voluerint esse Christiani inter Paganos, insultatores patiuntur Paganos: eru-
C bescunt inter insultatores, et a verbo aspero recedentes de via, incidunt in laqueos venantium. Et quid tibi facturum est verbum asperum? Nihil. Numquid nihil tibi facturus est laqueus, quo te compellit inimicus per verbum asperum? Quomodo retia plerumque tenduntur, ad caput sepis tenduntur avibus, et lapides mittuntur in sepem: lapides illi nihil facturi sunt avibus. Quando enim ferit avem, qui lapidem mittit in sepem? Timens autem avis inanem sonum, cadit in retia: sic homines timentes insultatorum verba vana et inania, et erubescentes conviciis superfluis, cadunt in laqueos venantium, et captivantur a diabolo. Sed cur non dico, Fratres, quod non est tacendum, quod me cogit Deus dicere? Quomodolibet hoc accipiatis,
D cogit me Deus dicere: et si non dixero, ego cado in laqueos venantium. Si enim detractiones hominum timeo, ut non dicam; ego ipse a verbo aspero cado in laqueos venantium, qui vos moneo ut non timeatis verba hominum. Quid est ergo quod dicturus sum? Quomodo inter Paganos qui fuerit Christianus, a Paganis audit verba aspera, quibus si erubuerit, cadit in muscipulam venantium: sic inter Christianos qui voluerint esse diligentiores et meliores, ab ipsis Christianis audituri sunt insultationes. Et quid prodest, frater, quod aliquando invenis civita-

* v. 3.

(*a*) Duo MSS. *sicut Job fortissime tolerans.*
(*b*) Melioris notæ MSS. *in putredinem vermium flueret.*
(*c*) Hic editi addunt, *pro te*: quod a MSS. abest.

tem, ubi nullus est Paganus? Nemo ibi insultat Christiano quod Christianus est, quia non ibi invenitur Paganus: sed sunt multi male viventes Christiani; inter quos qui voluerit bene vivere, et inter ebriosos sobrius esse, et inter fornicarios castus esse, et inter consultores mathematicorum Deum sinceriter colere, et nihil tale requirere, et inter spectatores (a) nugacium theatrorum noluerit ire nisi ad ecclesiam, patitur insultatores ipsos Christianos, et patitur verba aspera: et dicunt, Magnus tu, justus, tu es Elias, tu es Petrus, de cælo venisti. Insultant; quocumque se verterit, audit hinc atque inde verbum asperum. Quod si timet, et recedit a via Christi, cadit in laqueos venantium. Quomodo autem cum audiuntur hæc verba, non receditur a via? Quid est, non recedere a via? Quando audit verba aspera, unde sibi habet facere solatium, ut non curet verba aspera, nec recedat a via, et intret per januam? Dicat, Qualia verba audio, Johan. 8. 48. servus, peccator? Dominus meus audivit, Dæmonium habes. Modo audistis verbum asperum quod dictum est in Dominum: non opus erat ut Dominus hoc audiret, sed te monuit adversus verba aspera ne incidas in laqueos venantium.

v. 4. 5. *Inter scapulas suas obumbrabit tibi, et sub alis ejus sperabis.* Hoc dicit, ne tua protectio a te tibi sit, ne putes quia tu te potes protegere: ille te proteget, ut eruat; et eruet de muscipula venantium, et a verbo aspero. *Inter scapulas suas obumbrabit tibi*, et a tergo potes intelligere, et a pectore. Scapulæ enim circa caput sunt. Sed quia dicit, *sub alis ejus sperabis*, manifestum est, quia protectio alarum expansarum facit te esse inter scapulas Dei, ut hinc atque hinc alæ Dei te ponant in medio: et non timebis ne quis tibi noceat; tantum tu noli inde recedere, quo nullus inimicus audet accedere. Si gallina protegit pullos suos sub alis suis; quanto magis tu sub alis Dei tutus eris, et adversus diabolum et angelos ejus, quæ aereæ potestates tamquam accipitres circumvolitant, ut infirmum pullum auferant? Neque enim sine caussa comparata est gallina ipsi Sapientiæ Dei: nam Christus ipse Dominus noster et salvator tamquam gallinam Matth. 23. 37. se dixit. Jerusalem, Jerusalem, quotiens volui colligere filios tuos, tamquam gallina pullos suos, et noluisti? Noluit illa Jerusalem, velimus nos. Illa rapta est ab aereis potestatibus fugiens alas gallinæ, præsumens de viribus suis, cum esset infirma: nos confitentes infirmitatem nostram, sub alas Dei fugiamus. Erit nobis enim tamquam gallina protegens pullos suos. Non est enim injuriosum nomen gallinæ. Attendite ceteras aves, Fratres; multæ aves ante nos fetunt, calefaciunt pullos suos; nulla sic avis infirmatur cum pullis, quomodo gallina. Attendat Caritas Vestra: hirundines, (b) passeres et ciconias videmus extra nidos suos, nec cognoscimus utrum fetus habeant: at vero gallinam cognoscimus in infirmi-

A tate vocis, in relaxatione plumarum: tota mutatur affectu pullorum; quia illi infirmi sunt, infirmam se facit. Quia ergo et nos infirmi eramus, infirmam se fecit Sapientia Dei: quia Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (Johan. 1. 14.); ut sub alis ejus speremus.

6. *Scuto circumdabit te veritas ejus.* (v. 5.) Quæ sunt alæ, hoc est scutum: quia nec alæ sunt, nec scutum. Si aliquid horum proprie esset, numquid alæ scutum esse possent, vel scutum alæ? Sed quia figurate per similitudines dici omnia ista possunt, ideo et alæ et scutum esse potuerunt. Si vere lapis esset Christus, leo non esset (Apoc. 5. 5.); et si leo esset, agnus non esset (Johan. 1. 29.): ideo et leo et agnus et lapis et vitulus (Dan. 2. 34.), et si quid hujusmodi; quia nec lapis, nec leo, nec agnus, nec B vitulus, sed salvator omnium Jesus Christus. Istæ enim similitudines sunt, non proprietates. *Veritas ejus*, inquit, *circumdabit te.* Tamquam scutum veritas ejus est; ut non misceat eos qui in seipsis sperant, cum eis qui in Deo sperant. Peccator est, et peccator: sed da peccatorem de se præsumentem, contemnentem, peccata sua non confitentem, et dicet, Si Deo displicerent peccata mea, non permitteret me vivere. Alius autem oculos non audebat levare, sed percutiebat pectus suum, dicens, Domine propitius esto mihi peccatori (Lucæ 18. 13.). Et ille peccator et ille: sed ille irridens, iste plangens; ille contemtor, hic confessor peccatorum suorum. Veritas autem Dei quæ non personas accipit, discernit pœnitentiam a defendente, discernit humilem a superbo, di- C scernit præsumentem de se ipso a præsumente de Deo. Ergo *veritas ejus* tamquam *scuto circumdabit te.*

7. *Non timebis a timore nocturno*, (Item v. 5.) * *a sagitta volante per diem, a negotio perambulante in tenebris, a ruina et dæmonio meridiano.* (v. 6.) Duobus quæ supra dixit, redduntur duo quæ infra dixit, *Non timebis a timore nocturno, a sagitta volante per diem:* et propter timorem nocturnum, *a negotio perambulante in tenebris;* et propter sagittam volantem per diem, *a ruina et dæmonio meridiano.* Quid est timendum in nocte, et quid in die? Cum quisque ignorans peccat, tamquam in nocte peccat: cum autem sciens peccat, tam- D quam in die peccat. Duo ergo illa leviora; ipsa sunt graviora, quæ repetita sunt. Intendite, ut diligenter hoc, si Dominus annuerit, exponatur vobis: obscurum est enim, et erit magnus fructus si intellexeritis. Tentationem quæ fit in ignorantibus levis, timorem nocturnum appellavit: et tentationem quæ fit in scientibus levis, sagittam volantem per diem appellavit. Quæ sunt leves tentationes? Quæ non sic instant, non sic urgent, ut cogant, sed possunt cito declinata transire. Eadem rursus fac gravia. Si persecutor instat, et vehementer terret ignorantes, id est, nondum firmos in fide, nec scientes quod ad hoc sunt Christiani, ut futuram vitam sperent;

(a) Alter e Corbejensibus MSS. *nugarum theatricarum.*

(b) MSS. *anseres.*

cum cœperint terreri de malis temporalibus, A putant quod deseruit illos Christus, et sine caussa sunt Christiani: non norunt enim, ut dixi, quia ad hoc sunt Christiani, ut præsentia superent, et futura sperent: invenit illos negotium perambulans in tenebris, et capit eos. Sunt autem quidam qui noverunt se ad futuram spem vocatos; quia quod nobis promisit Deus, non est de ista terra, non est de ista vita; quia istæ omnes tentationes tolerandæ sunt, ut illud accipiamus, illud adquiramus, quod nobis promisit Deus in æternum; norunt ista: sed quando cœperit persecutor instare vehementius, agere minis, pœnis, tormentis, aliquando cedunt, et scientes tamquam in die cadunt.

8. Quare autem in meridie? Quia multum fervet persecutio: majores æstus dixit meridiem. Attendat hoc Caritas Vestra de Scripturis me
Matth. 13. 3. etc. probantem. Quando de seminante dicebat Dominus, quia exiit seminans seminare, et aliud cecidit in viam, aliud in petrosa, aliud inter spinas: dignatus est ipse exponere similitudinem,
» et cum venisset ad petrosa, hoc ait, Hi sunt qui
» audiunt verbum, et ad horam gaudent ad ver-
» bum, et in tribulatione quæ fit propter verbum,
» continuo scandalizantur. Quid enim dixerat de his quæ exierant in petrosis? Exorto sole, inquit, aruerunt, quia non habebant altam radicem. Hi sunt ergo qui ad horam gaudent ad verbum, et cum persecutio facta fuerit, propter ver-
Ephes. 3. 17. bum, arescunt. Quare arescunt? Quia non habebant firmam radicem. Quæ est radix? Caritas, Hoc enim dicit Apostolus, Ut in caritate radicati
1. Tim. 6. 10. et fundati. Quomodo enim radix omnium malorum cupiditas, sic radix omnium bonorum caritas est. Nostis hoc, et sæpe dictum est: sed quare hoc volui commemorare? Ut intelligatis Psalmum, quia dæmonium meridianum propter æstum vehementis persecutionis positum est. Sic
Matth. 13. 6. enim Dominus dicit: Ortus est sol, et aruit herba, quia radicem non habebat. Et exponens nobis quid est a sole herbam arescere, dixit, quia
a persecutione facta non manent illi, (*a*) quia altam radicem non habebant. Recte hic intelligimus dæmonium meridianum persecutionem vehementem. Qualis fuit illa persecutio aliquando, Fratres, commemorem, unde Dominus liberavit Ecclesiam suam, dignetur attendere Caritas Vestra. Primo quod imperatores et reges sæculi D putaverunt se persequendo tollere posse de terra nomen Christi et nomen Christianorum, jusserunt ut quisquis se confiteretur Christianum, feriretur. Quicumque noluit feriri, negavit se Christianum: sciens quid mali faceret, pervenit ad illum sagitta volans per diem. Quicumque autem non curavit præsentem vitam, sed certus speravit futuram, declinavit sagittam volantem per diem, confessus est se Christianum: percussus carne, liberatus est spiritu; exspectare cœpit positus apud Deum in quiete, etiam redemptionem corporis sui in resurrectione mortuorum: evasit a tentatione illa, a sagitta volante per diem. Ergo, Quicumque se confessus fuerit Christianum, feriatur: quomodo sagitta volans per diem fuit. Nondum erat dæmonium meridianum, flagrans vehementi persecutione, et faciens magnos æstus etiam fortibus. Audite enim quid secutum sit? Cum vidissent inimici quod multi festinarent ad martyrium, et tanto plures crederent in Christum, quanto plures patiebantur, dixerunt apud se, Nos occisuri sumus genus humanum, tot millia quæ credunt in hoc nomine: si occiderimus omnes, prope nullus in terra remanebit. Cœpit fervere sol, cœpit fervere æstus. Audite enim quid jusserint: Quomodo antea jusserant, Quicumque confessus se fuerit Christianum, feriatur: jusserunt postea, Quicumque con- B
fessus se fuerit Christianum, torqueatur, et tamdiu torqueatur, donec neget se esse Christianum. Comparate sagittam volantem per diem, et dæmonium meridianum. Sagitta volans per diem quid erat? Qui se confessus fuerit Christianum, feriatur. Quis fidelis eam mortis (*b*) celeritate non declinaret? Illud autem, Si se confitetur Christianum, non occidatur; sed torqueatur, donec neget; si se negaverit, dimittatur: dæmonium meridianum erat. Multi ergo non negantes in tormentis deficiebant: tamdiu enim torquebantur, donec negarent. Perseverantibus autem in non negando Christum, quid facturus erat gladius, uno ictu occidendo corpus, animam ad Deum mittendo? Hoc faciebant et diuturna tormenta. Sed quis tandem inveniretur, C qui duraret adversus tantos et tam longos cruciatus? Multi defecerunt: et credo, illi defecerunt, qui de se præsumserunt, qui non habitabant in adjutorio Altissimi, et in protectione Dei cæli: qui non dixerunt Domino, Susceptor meus es: qui non sub umbra alarum ejus speraverunt, sed viribus suis multum dederunt. Dejecti sunt a Deo, ut ostenderet illis quia ipse protegit, ipse temperat tentationes, ipse tantum venire permittit, quantum potest ferre cui venit.

V. Tertullianum in Apologetico c. 2. — b

9. Multi ergo ceciderunt a dæmonio meridiano. Quam multi, vultis nosse? Sequitur, et dicit, *Cadent a latere tuo mille, et dena millia a dextris tuis: ad te autem non appropinquabit.* Cui dicitur hoc, cui, Fratres, nisi Domino Jesu Christo? Dominus enim Jesus, non solum in se, sed et in nobis. Recordamini verba illa: Saule, Saule, quid me persequeris? Quando ipsum nemo tangebat, et dicebat, Quid me persequeris, numquid non in nobis seipsum computabat? Quando dicebat, Qui fecit uni ex minimis meis, mihi fecit: nonne in nobis seipsum computabat? Non enim divisa sunt ab invicem membra, caput et corpus. Quid est caput et corpus? Salvator et Ecclesia. Quomodo ergo dictum est, *Cadent a latere tuo mille, et dena millia a dextris tuis?* Cadent enim a dæmonio meridiano.

v. 7. — Act. 9. 4. — Matth. 25. 40.

Margin (left column): Persecutio quæ olim gravior in Christianos.

(a) Hic editi addunt, *in fide*: quod a MSS. plerisque abest.

(b) Lov. *celeritatem declinaret*. Er. *celeritatem non declinaret*. At meliores MSS. *celeritate non declinaret*, scilicet sagittam volantem per diem?

Magnus terror, Fratres, a latere Christi cadere, A a dextris Christi cadere. Quomodo cadent a latere? Quare illi a latere, illi a dextris? Quare mille a latere, et dena millia a dextris? Quid est, a latere mille? Quia pauciores sunt mille, quam dena millia quæ a dextris cadent. Qui sunt isti? Modo planum erit in nomine Christi, modo apertum erit. Quibusdam promisit Christus quia cum illo judicabunt: Apostolis scilicet, qui dimiserunt omnia, et secuti sunt eum. Nam Pe-
Matth. 19. 20. trus ait illi, Ecce nos dimisimus omnia et secuti sumus te: et hoc illis promisit,
Ibidem 28. Sedebitis super duodecim sedes judicantes duodecim tribus Israel. Nolite putare quia ipsis solis promisit Do-
1. Cor. 15. 10. minus. Ubi enim sedebit Paulus apostolus, qui plus omnibus illis laboravit, si non ibi sedebunt nisi duodecim? Ille enim tertius decimus est. Nam de duodecim cecidit Judas; in locum autem Judæ traditoris Matthias ordinatus est: in Acti-
Act. 1. 26. bus Apostolorum legimus. Impletæ sunt duodecim sedes. Non ibi sedebit qui plus omnibus il-
a lis laboravit? An duodecim sedes (a) perfectio est tribunalis? Nam millia sedebunt in duodecim sedibus. Sed unde mihi probas, ait aliquis, quia et Paulus inter judices erit? Audi illum dicen-
1. Cor. 6. 3. tem: Nescitis quia angelos judicabimus? Judicabimus, inquit. Et ipse non dubitavit in præsu-
b mtione, (b) quia credidit, computare se inter illos qui judicabunt cum Christo. Qui ergo judicabunt cum Christo, principes Ecclesiæ sunt,
Matth. 19. 21. perfecti sunt. Talibus dixit, Si vis esse perfectus, vade, vende omnia tua, et da pauperibus. Quid est, Vis esse perfectus? Vis mecum judicare, et non judicari. Ille contristatus abscessit: sed multi hoc fecerunt, et multi hoc faciunt: ergo isti cum illo judicabunt. Sed multi promittunt sibi quia judicabunt cum Christo, quia dimittunt omnia sua et sequuntur Christum; sed habent præsumtionem de se, habent quemdam typhum et superbiam, quam Deus solus potest nosse, et non possunt evitare dæmonium meridianum, id est, casum ferventis caloris nimiæ persecutionis. Tales multi cum essent illo tempore, qui distribuerant omnia sua pauperibus, et sibi jam promittebant quia sessuri erant cum Christo, et judicaturi gentes, fervente calore persecutionis tamquam a dæmonio meridiano defecerunt in tormentis, et negaverunt Christum. Ipsi sunt qui a latere ceciderunt: tamquam sessuri cum Christo ad mundum judicandum ceciderunt.

10. Ad dextris autem dicam qui cadunt. Nostis quia cum apparuerit ipsum tribunal, ubi cum Christo Domino judicabunt, qui voluerunt esse et vere fuerunt perfecti, radicati et fundati in caritate, ut non arescerent de sole et dæmo-
Matth. 25. 22 et 33. nio meridiano, hoc ait Dominus, Congregabuntur ante eum omnes gentes, et dividet illos ab invicem, sicut pastor dividit oves ab hœdis, et »
oves ponet a dextris, hœdos autem a sinistris; »
et judicabuntur. Multi erunt qui judicabunt, sed pauciores erunt quam illi qui ante tribunal stabunt: quia illi tamquam mille, illi tamquam dena millia. A dextris positis quid dicturus est? Esurivi, et dedistis mihi manducare; hospes fui, Ibidem 35.
et suscepistis me. Manifestum est, quia his dicet qui habent substantiam hujus sæculi, unde ista humana faciant. Tamen et ipsi cum illis regnabunt. Quia illi tamquam milites, illi tamquam annonam præbentes (c) Provinciales: sub uno c
tamen Imperatores et miles et Provincialis in regno est. Miles fortis, Provincialis devotus: miles fortis orationibus pugnat adversus diabolum, devotus Provincialis annonam tribuit militibus. B Intelligat Caritas Vestra. Et audient in fine ad dexteram positi, Venite benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Erant ergo illo tempore multi, quando graviter inferbuerat sol persecutionis et dæmonium meridianum, erant qui sibi promittebant quia judicaturi erant cum Christo; non potuerunt ferre æstum persecutionis, et ceciderunt a latere ipsius: erant ibi alii, qui non sibi promittebant sedes judicantium; sed per eleemosynas promittebant sibi quia ad dexteram futuri erant quibus dicturus erat Christus, Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod Ibidem 3.
vobis paratum est ab origine mundi. Et quia »
multi de spe illa judicandi ceciderunt, multi au-
C tem et multo plures de spe illa dexteræ ceciderunt, ideo dictum est Christo: *Cadent a latere tuo mille, et dena millia a dextris tuis*. Et quia multi erunt cum illo, qui omnia illa non curarunt, cum quibus tamquam membris unus est Christus: *Ad te autem*, inquit, *non appropinquabit*. Numquid ad solum caput dixit, *non appropinquabit?* Non utique: sed nec ad Petrum, nec ad Paulum, nec ad omnes Apostolos, nec ad omnes Martyres, qui in tormentis non defecerunt. Quomodo ergo *non appropinquabit?* Cur sic torti sunt? Propinquavit carni tormentum, sed non pervenit ad locum fidei. Itaque longe erat fides ipsorum a terrore torquentium. Torqueant, nec appropinquabit terror: torqueant, sed irridebunt tormentum, præsumentes in illo
D qui prior vicit, ut ceteri vincerent. Et qui vincunt, nisi qui de se non præsumserunt? Intendat Caritas Vestra: ad hoc enim dixit omnia superiora. *Dicet Domino, Susceptor meus es tu et* v. 2.
refugium meum: et, * *Sperabo in eum. Quoniam* v. 3.
ipse eruet me de muscipula venantium. Ipse eruet me, non ego me. * *Inter scapulas suas obumbra-* v. 4.
bit tibi. Sed quando? Quando *sub alis ejus sperabis*. * *Scuto circumdabit te veritas ejus*. Quia v. 5.
ergo in illo præsumsisti, et totam spem tuam in illo posuisti, sequitur: quid? *Non timebis a ti-*

(a) Hinc Magister Sent. 4. dist. 47. cap. Non autem. *Perfectio tribunalis, id est universalitas judicantium intelligitur, scilicet omnes perfecti, qui relictis omnibus secuti sunt Christum.*

(b) Sic MSS. At editi, *quia credidit computari se.*

(c) Confer Tractatum 122. in Johannem n. 5. ubi Evangelii prædicatores, milites Christi; fideles vero a quibus illi stipendium debitum accipiunt, Provinciales Christi appellat.

v. 6. *more nocturno:* • *a sagitta volante per diem, a negotio perambulante in tenebris, a ruina et dæmonio meridiano.* Quis non timebit? Qui non in se, sed in Christo præsumit. Qui autem de se præsumunt, etsi jam sibi sperabant latus Christi tamquam judicaturi, etsi futuros se jam sperabant a dextris Christi, quasi diceret illis, Ve-
Matth. 25. 34. nite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi: venit dæmonium meridianum, id est, fervens æstus persecutionis, vehementer terrens, et ceciderunt multi a spe sedis judiciariæ, de quibus dictum
v. 7. est, *Cadent a latere tuo mille:* et multi a spe remunerationis obsequiorum suorum, de quibus dictum est, *Et dena millia a dextris tuis. Ad*
2.Tim.2.19. *te autem*, id est, ad caput et corpus, *non appropinquabit*, ruina et dæmonium meridianum: quoniam novit Dominus qui sunt ejus.
v. 8. 11. *Verumtamen oculis tuis considerabis, et retributionem peccatorum videbis.* Quid est hoc? Quare *verumtamen?* Quia licuit impiis superbire in servos tuos, licuit impiis persequi servos tuos. Impune ergo erit impiis, quia persecuti sunt servos tuos? Non erit impune. Quamvis enim tu permiseris, et magis inde tui coronati sint: *Verumtamen oculis tuis considerabis, et retributionem peccatorum videbis.* Malum enim quod voluerunt, non bonum quod per nescientes actum est, eis retribuetur. Modo opus est ut oculos fidei habeamus, et videamus quia exaltantur ad tempus, et plangent in æternum; et
Matth. 25. 41. quibus datur potestas in servos Dei temporaliter, dicetur eis, Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus. Sed si habeat quisque oculos, sicut dixit, *Oculis tuis considerabis:* non est leve videre impium florentem in hoc sæculo, et habere ad illum oculos, ut consideres fide quid ille passurus est in fine, si se non correxerit: quia qui modo tonare volunt, postea fulminantur. *Verumtamen oculis tuis considerabis, et retributionem peccatorum videbis.*
v. 9. 12. *Quoniam tu es, Domine, spes mea.* Ecce venit ad illud, quare non cadat a ruina et dæmonio meridiano: *Quoniam tu es, Domine, spes mea. Altissimum posuisti refugium tuum.* Quid est quod in alto est refugium tuum? Multi enim sic sibi faciunt refugium Dei, quo fugiant a temporalibus æstibus. In alto est enim refugium Dei, valde in occulto, est, quo fugias ab ira ventura. Intus *altissimum posuisti refugium tuum.*
v. 10. • *Non accedent ad te mala, et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo. Quoniam Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omni-*
v. 11. *bus viis tuis.* • *In manibus tollent te, ne quan-*
v. 12. *do offendas ad lapidem pedem tuum.* Ista sunt verba, quæ diabolus dixit Domino Jesu Christo, quando illum tentavit. Sed quia diligentius consideranda sunt, ne vos fatigemus, differamus in crastinum, (quia et crastino (*a*) debetur vobis sermo,) ut ab isto loco Psalmi rursus incipiamus, propter tædium vestrum, ne cum volumus finire res obscuras, præcipitemus, et non perveniant ad intelligentiam vestram.

SERMO SECUNDUS

IN EUMDEM PSALMUM XC.

1. Sicut non dubito meminisse Caritatem Vestram, qui hesterno die sermoni adfuistis, Psalmum quem cœperamus exponere, ne ad terminum perveniret, angustia temporis impedivit: et dilata est pars ejus in hodiernum diem. Hoc qui heri adfuistis, recordamini: qui non adfuistis, cognoscite. Propterea fecimus ipsam lectionem Evangelii recitari, ubi Dominus tentatus est per ea verba Psalmi, quæ hic audistis. Matth. 4. 6.
Ideo tentatus est Christus, ne vincatur a tentatore Christianus. Ille quippe magister in omnibus tentari voluit, quia tentamur: sicut mori voluit, quia morimur: sicut resurgere voluit, quia resurrecturi sumus. Illa enim quæ ostendit in homine, qui factus est propter nos homo, cum esset Deus per quem facti sumus, propter nos ostendit. Et sæpe commendavimus Caritati Vestræ, quod nos sæpe iterare non piget: ut quia forte multi vestrum legere non possunt, quia non eis vacat legere, aut litteras non noverunt, saltem assidue audiendo non obliviscantur salubrem fidem suam. Certe ea repetendo quibusdam molesti videamur, dum tamen quosdam ædificemus. Novimus enim multos esse et memoria prævalentes, et lectionis divinæ studiosos, qui ea quæ dicturi sumus noverunt; et forte nos ea volunt dicere quæ non noverunt. Sed si celeriores sunt, intueantur quia cum tardioribus ambulant viam. Quando autem duo comites unam viam ambulant, quorum est unus celerior, alter tardior, in potestate celerioris est ut cum illo ambulet tardior, non in potestate tardioris: quia si velit celerior tantum facere quantum potest, tardior illum non sequitur. Opus est ergo ut celerior refrenet celeritatem suam, et non relinquat comitem tardiorem. Hoc est ergo quod dixi me sæpe dixisse; et nunc iterum dico: sicut dicit Apostolus, Eadem scribere vobis, mihi quidem non pigrum, vobis autem tutum. Dominus noster Jesus Christus, tamquam totus perfectus vir et caput et corpus: caput in illo homine agnoscimus, qui natus est de Maria virgine, passus sub Pontio Pilato, sepultus, resurrexit, adscendit in cælum, sedet ad dexteram Patris, inde illum exspectamus judicem vivorum atque mortuorum: hoc est caput Ecclesiæ. Corpus hujus capitis Ecclesia est, non quæ hoc loco est, sed et quæ hoc loco et per totum orbem terrarum: nec illa quæ hoc tempore, sed ab ipso Abel usque ad eos qui nascituri sunt usque in finem, et credituri in Christum, totus Philip. 3. 1. Ephes. 5. 23.

(a) Sic potiores et plerique MSS. Alii quidam cum editis, *quia et crastino, si Dominus voluerit inde vobis erit sermo.*

populus sanctorum ad unam civitatem pertinentium, quæ civitas corpus est Christi, cui caput est Christus. Ibi sunt et Angeli cives nostri. Sed quia nos peregrinamur, laboramus: illi autem in civitate exspectant adventum nostrum. Et de illa civitate, unde peregrinamur, litteræ nobis venerunt: ipsæ sunt Scripturæ, quæ nos hortantur ut bene vivamus. Quid dicam venisse litteras? Ipse rex descendit, et factus est nobis via in peregrinatione; ut in illo ambulantes, nec erremus, nec deficiamus, nec in latrocinantes incidamus, nec in laqueos irruamus, qui ponuntur juxta viam. Talem ergo scientes Christum totum atque universum simul cum Ecclesia:
1. Tim. 2. 5. ipsum autem solum natum de virgine, caput Ecclesiæ, mediatorem scilicet inter Deum et homines Christum Jesum; ad hoc mediatorem, ut eos qui recesserant, per se reconciliet: medius enim non est nisi inter duos. Recesseramus a majestate Dei, et peccato nostro offenderamus eum: missus est Filius mediator, qui sanguine suo solveret peccata nostra, quibus separabamur a Deo; et interpositus redderet nos ei, et reconciliaret a quo aversi in peccatis nostris et delictis tenebamur. Ipse est caput nostrum, ipse
Johan. 1. 3. est Deus æqualis Patri. Verbum Dei per quod
a facta sunt omnia: sed Deus ut (*a*) crearet, homo ut recrearet: Deus ut faceret, homo ut reficeret. Hunc intuentes, sic audiamus Psalmum. Intendat Caritas Vestra. Disciplina est ista et doctrina scholæ hujus, quæ vobis valeat non ad unum Psalmum intelligendum, sed ad multos, si teneatis hanc regulam. Aliquando Psalmus, non solum Psalmus, sed et omnis prophetia, aliquando sic loquitur de Christo ut caput solum commendet, et aliquando a capite it ad corpus, id est, ad Ecclesiam, et non videtur mutasse personam; quia non separatur caput a corpore, sed tamquam de uno loquitur. Videat enim Caritas Vestra quod dico. Manifestus est certe o-
Psal. 21. 18. mnibus Psalmus, ubi de passione Domini dicitur,
et 19. » Foderunt manus meas et pedes, dinumeraverunt omnia ossa mea: diviserunt sibi vestimenta » mea, et super vestimentum meum miserunt sortem. Hoc et Judæi quando audiunt erubescunt; evidentissime enim prophetia de passione Domini nostri Jesu Christi prolata est. Delicta autem non habebat Dominus noster Jesus Christus:
Ibidem 2. et tamen in capite ipsius Psalmi dicit, Deus, » Deus meus, ut quid me dereliquisti? Longe a salute mea verba delictorum meorum. Videtis ergo quid dicatur ex persona capitis, quid ex persona corporis. Delicta ad nos pertinent, passio pro nobis ad caput pertinet: sed propter passionem illius pro nobis, et quod ad nos
b pertinet delictorum (*b*) solvitur. Sic et in isto Psalmo.

2. Jam istos versus hesterna die tractavimus:
v. 1. breviter commemoremus illos. *Qui habitat in adjutorio Altissimi, in protectione Dei cæli com-*
A *morabitur.* Hoc commendavimus Caritati Vestræ in istis versibus, ne quisquam in se spem ponat, sed totam spem suam in illo ponat, in quo sunt vires nostræ. E adjutorio enim ejus vincimus, non ex nostra præsumtione. Protegit ergo nos Deus cæli, si dicamus Domino quod sequitur: *Dicet Domino, Susceptor meus es tu, et* v. 2.
refugium meum, Deus meus, sperabo in eum.
* *Quoniam ipse eruet me de muscipula venan-* v. 3.
tium, et a verbo aspero. Diximus quia multi timentes asperum verbum incidunt in muscipulam venantium. Insultatur homini, quia Christianus est; et pœnitet illum, quia Christianus factus est, et ab aspero verbo incidit in muscipulam diaboli. Insultatur etiam homini, quia inter multos Christianos melius vivit; et timens
B aspera verba insultatorum, incidit in laqueos diaboli, ut non sit triticum in area, sed paleam sequatur. Qui autem in Deo sperat, eruitur a muscipula venantium et a verbo aspero. Quomodo autem te protegit Deus? *Inter scapulas* v. 4.
suas obumbrabit tibi: id est, ante pectus suum te ponet, ut alis suis te protegat: si modo agnoscas infirmitatem tuam, ut quasi pullus infirmus fugias sub alas matris, ne a milvo rapiaris. Milvi sunt enim aereæ potestates, diabolus et angeli ejus: rapere volunt infirmitatem nostram. Fugiamus sub alas matris Sapientiæ: quia et ipsa Sapientia infirmata est propter nos, quia Ver- Johan. 1. 14.
bum caro factum est. Sicut infirmatur gallina Matth. 23. 37.
cum pullis suis, ut protegat eos alis suis: sic Philip. 2. 6.
Dominus noster Jesus Christus, qui cum in for- et 7.
C ma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo, ut infirmaretur nobiscum, et alis suis protegeret nos, semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudine hominum factus, et habitu inventus ut homo. *Et sub alis*
ejus sperabis. * *Scuto circumdabit te veritas ejus,* v. 5.
non timebis a timore nocturno. Tentationes ignorantiæ, timor nocturnus; peccata scientiæ, * sa- v. 6.
gitta volans per diem. In nocte enim ignorantia intelligitur, in die manifestatio. Sunt qui ignorantes peccant, sunt qui scientes peccant. Qui ignorantes peccant, a timore nocturno supplantantur: qui scientes peccant, a sagitta volante per diem percussi sunt. Hæc autem cum in gravioribus persecutionibus fiunt, quo usque per-
D venlatur tamquam ad meridiem, quicumque illo calore ceciderit, tamquam a dæmonio meridiano cadet. Et multi a calore isto ceciderunt, sicut jam exposuimus hesterno die Caritati Vestræ:
quia fervente persecutione dictum est, Tor- In superiori
queantur Christiani, donec negent quod Chri- sermone
stiani sunt. Cum antea solerent confessi percu- n. 8.
ti, ad hoc postea torquebantur ut negarent. Et cum omnis reus tamdiu torqueatur, quamdiu neget; Christianorum confessio torquebatur, negatio dimittebatur. Erat ergo tunc magnus æstus persequentium. Quicumque in illa tentatione ceciderunt, tamquam a dæmonio meridiano ceciderunt, tamquam a dæmonio meridiano ceci-

(*a*) MSS. *Deus ut crearemur, homo ut recrearemur.*
(*b*) Sic Am. et MSS. At Er. et Lov. *delictorum debitum solvit.*

derunt. Et quanti ceciderunt? Multi qui se sperabant sessuros cum Domino et judicaturos, illi a latere ceciderunt. Item multi qui se sperabant ad dexteram futuros, in plebe sancta stipendiaria tamquam Provinciales, qui annonam militi-
Matth. 25. 35 bus præbent, quibus dici habet, Esurivi, et dedistis mihi manducare. ad dexteram enim erunt multi; et de ipsa spe ceciderunt, et plures inde, quia plures ibi. Pauciores enim qui cum Domino judicabunt, et plures qui stabunt ante illum: sed non una conditio eorum. Alii ad sinistram, alii ad dexteram; alii ut regnent, alii ut puniantur; alii ut audiant, Venite benedicti Patris mei, percipite regnum: alii ut audiant, Ite in ignem æternum, qui præparatus est diabolo et angelis ejus. Ergo qui *a ruina et dæmonio meridiano*
v. 7. * *cadent, mille a latere, et dena millia a dextris. Ad te autem non appropinquabit:* quid? Dæmonium meridianum te non dejicit. Quid mirum si caput non dejicit? Sed non dejicit et illos qui sic hærent capiti, quomodo ait Aposto-
I. Tim. 2. 19. lus, Novit Dominus qui sunt ejus. Sunt enim quidam ita prædestinati, ut noverit Dominus qui pertineant ad corpus ipsius. Cum ergo ad hos non accedet illa tentatio, ut dejiciat eos; isti intelliguntur in eo, quod scriptum est, *Ad te autem non appropinquabit.* Sed ne illi peccatores, quibus tanta licuit exercere in Christianos, adtendantur a quibusdam infirmis, et dicatur, Ecce quid voluit Deus, ut tantum impiis et sceleratis liceat in servos Dei: modicum considera oculis tuis, oculis fidei, et videbis retributionem peccatorum in fine, quibus modo tanta permittuntur, ut exercearis. Hoc enim sequitur: *Ve-*
v. 8. *rumtamen oculis tuis considerabis, et retributionem peccatorum videbis.*

v. 9. 3. *Quoniam tu es, Domine, spes mea, altis-*
v. 10. *simum posuisti refugium tuum. Non accedent ad te mala.* Domino dicit, *Quoniam tu es, Domine, spes mea, altissimum posuisti refugium tuum. Non accedent ad te mala: et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.* Deinde jam
Matth. 4. 6. verba, quæ audistis dicta a diabolo: *Quoniam Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in*
v. 11. *omnibus viis tuis.* * *In manibus tollent te, ne*
v. 12. *quando offendas ad lapidem pedem tuum.* Cui hoc dicit? Cui dixit, *Quoniam tu es, Domine, spes mea.* Jam puto non esse exponendum Christianis quis sit Dominus. Si Deum Patrem intelligunt, quomodo illum tollent Angeli in manibus, ne offendat ad lapidem pedem suum? Videtis ergo quia et Christus Dominus, dum loqueretur de corpore, subito cœpit loqui de capite. Caput nostrum appellatum est modo, cum diceretur, *Quoniam tu es, Domine, spes mea, altissimum posuisti refugium tuum.* Ideo *posuisti altissimum refugium tuum. quoniam tu es, Domine, spes mea.* Quid sibi hoc vult? Adtendat Caritas Vestra: *Quoniam tu es. Domine, spes mea, altissimum posuisti refugium tuum.* Jam non est mirandum: propterea enim sequitur, *Non accedent ad te mala, quia altissimum posuisti refugium tuum: et flagellum non appro-*
A *pinquavit tabernaculo tuo*, quia *altissimum posuisti refugium tuum.* Non autem legimus in Evangelio, quia alicubi Angeli portaverunt Dominum, ne offenderet ad lapidem: et tamen intelligimus Hæc enim jam facta sunt, et non sine caussa prophetata sunt, nisi quia futura erant. Et non possumus dicere, Postea venturus est Christus, ut non offendat ad lapidem pedem suum, Judicaturus enim veniet. Ubi ergo completum est? Intendat Caritas Vestra.

4. Primo hos versus audite: *Quoniam tu es Domine spes mea, altissimum posuisti refugium* v. 9.
tuum. Genus humanum mori hominem noverat, resurgere non noverat: ideo quod timeret habebat, quod speraret non habebat. Ut ergo ille qui propter disciplinam fecit timorem mortis, pro-
B pter præmium futuræ vitæ æternæ daret spem resurrectionis, prior resurrexit Dominus noster Jesus Christus. Mortuus est post multos, resurrexit ante omnes. Hoc passus est moriendo, quod jam multi passi erant: hoc jam fecit resurgendo, quod nullus ante illum. Quando enim hoc accipiet Ecclesia, nisi in fine? Præcessit in capite quod membra sperent: novit enim Caritas Vestra, quomodo inter se dicant. Dicat ergo Ecclesia Domino suo Jesu Christo, dicat corpus capiti suo, *Quoniam tu es Domine spes mea, altissimum posuisti refugium tuum:* id est, ideo resurrexisti a mortuis, et in cælum adscendisti, ut altum poneres refugium tuum adscendens, et fieres spes mea, qui in terra desperabam, et me resurrecturum esse non credebam, modo
C jam credo, quia adscendit in cælum caput meum, quo caput præcessit, et membra secutura sunt. Puto jam manifestum esse quod dictum est, *Quoniam tu es Domine spes mea, altissimum posuisti refugium tuum.* Hoc planius dixerim. Ut haberem spem resurrectionis quam non habebam, ideo prior resurrexisti, ut quo præcessisti, illuc me secuturum sperarem. Vox enim est Ecclesiæ ad Dominum suum, vox est corporis ad caput suum.

5. Noli ergo mirari: *Non accedent ad te mala,* v. 10.
et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.
Tabernaculum Dei caro est. In carne inhabitavit Joban. I. 14.
Verbum, et caro facta est tabernaculum Deo. In ipso tabernaculo Imperator militavit pro nobis: in ipso tabernaculo ab hoste tentatus est, ne
D miles deficeret. Et quia ipsam carnem ostendit oculis nostris, quia oculi nostri ista luce gaudent, et visibili lumine isto delectantur. quia in manifestatione posuit carnem suam, ut omnes
viderent: ideo Psalmus dicit, In sole posuit ta- Psal. 18. 6.
bernaculum suum. Quid est, in sole? In aperto, in manifesto, in luce terrena, id est, in luce quæ terras de cælo perfundit, ibi posuit tabernaculum suum. Sed quomodo ibi poneret tabernaculum suum, si non tamquam sponsus procederet de thalamo suo? hoc enim sequitur, In sole posuit tabernaculum suum. Et quasi diceretur ei, Quomodo? Et ipse, inquit, tamquam sponsus procedens de thalamo suo, exsultavit ut gigas ad currendam viam. Quod est tabernacu-

lum, ipsa est sponsa. Verbum sponsus, caro, A
Ephes. 5. 31. et 32. sponsa, et thalamus uterus virginis. Et quid di-
cit Apostolus? Et erunt duo in carne una, sa-
cramentum hoc magnum est, ego autem dico in
Matth. 19. 6. Christo et in Ecclesia. Et quid ipse Dominus in
Evangelio? Igitur jam non sunt duo, sed una
caro. Ex duobus unum, ex Verbo et carne unus
Matth. 27. 26. homo, unus Deus. Hoc autem tabernaculum ejus
sensit flagella in terra, manifestum est, quia
flagellatus est Dominus. Numquid in cælo sentit
flagella? Quare? Quia altissimum posuit refu-
gium suum, ut esset spes nostra; et non ad eum
accedent mala, nec flagellum propinquabit ta-
bernaculo ejus. Longe est super omnes cælos,
sed pedes habet in terra. Caput in cælo est, cor-
pus in terra. Cum autem pedes ipsius flagella-
rentur et calcarentur a Saulo, clamavit caput, B
Act. 9. 4. Saule, Saule, quid me persequeris? Ecce caput
nemo persequitur, ecce caput in cælo: quia Chri-
Rom. 6. 9. stus resurgens a mortuis, jam non moritur, et
mors ei ultra non dominabitur: *Non accedent ad*
te mala, et flagellum non appropinquabit taber-
naculo tuo. Sed ne putemus quia separatum est
caput a corpore: discretum est enim locis, sed
junctum est affectu: ipsa affectus conjunctio cla-
mavit de cælo, Saule, Saule, quid me perseque-
ris? Prostravit enim eum voce objurgante, et
levavit dextera miserante. Qui corpus Christi
persequebatur, factus est membrum Christi; ut
quod faciebat ipse ibi pateretur.

6. Quid ergo, Fratres, de capite nostro quid
dictum est? ***Quoniam tu es, Domine, spes mea,***
altissimum posuisti refugium tuum. Non acce- C
dent ad te mala, et flagellum non appropinqua-
bit tabernaculo tuo. Dicta sunt hæc. ***Quoniam***
Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in
omnibus viis tuis. Audistis modo, cum Evange-
lium recitaretur: adtendite. Baptizatus Dominus
Matth. 4. 2. jejunavit. Quare baptizatus? Ut non asperna-
remur baptizari. Nam cum ipse Johannes diceret
Matth. 3. 14. et 15. Domino, Tu ad me venis baptizari, ego a te de-
beo baptizari: et Dominus, Sine modo, sic enim
decet nos implere omnem justitiam: voluit im-
plere humilitatem, ut ablueretur qui sordes non
habebat. Ut quid hoc? Propter superbiam fu-
turorum. Exsistit enim aliquando aliquis cate-
chumenus, qui forte doctrina et moribus vincit
multos fideles: adtendit jam baptizatos multos
imperitos, et multos non sic viventes quomodo D
ipse vivit, non in tanta continentia, non in tan-
ta castitate: jam ille nec uxorem quærit, et vi-
det aliquando fidelem, si non fornicantem, ta-
men uxore intemperantius utentem: potest eri-
gere cervicem superbiæ, et dicere, Quid mihi
jam opus est baptizari, ut hoc accipiam quod
iste habet, quem jam et vita et doctrina præce-
Matth. 10. 24. et 25. do. Huic Dominus, Quid præcessisti? Quantum
præcessisti? Tantumne quantum ego te? Non
» est servus super dominum suum, neque disci-
» pulus super magistrum suum: sufficit servo ut
sit sicut dominus ejus, et discipulo ut sit sicut
magister ejus. Noli extolli, ut non quæras ba-
ptismum. Baptismum quæres Domini, ego servi
quæsivi. Baptizatus est ergo Dominus, et post
baptismum tentatus est, jejunavit quadraginta
diebus in mysterio, quod sæpe vobis commemo-
ravi. Non omnia uno tempore dici possunt, ne
occupent necessaria tempora. Post quadraginta
dies esurivit. Poterat et numquam esurire: sed
quomodo tentaretur? Aut si ille non vinceret
tentatorem, quomodo disceres tu cum tentatore
pugnare? Esurivit: et jam tentator, Dic lapidi- Matth. 4. 3.
bus istis ut panes fiant, si Filius Dei es. Quid
magnum erat Domino Jesu Christo de lapidibus
panem facere, qui de quinque panibus tot mil-
lia saturavit; De nihilo fecit panem. Tanta enim
multitudo escæ, quæ saturaret tot millia, unde
processit? Fontes (*a*) panis erant in manibus Matth. 14. 17. etc.
Domini. Non est mirum. Nam ipse fecit de quin-
que panibus multum panis unde saturaret tot a
millia, qui facit quotidie in terra de paucis gra-
nis messes ingentes. Ipsa enim sunt miracula Do-
mini: sed assiduitate viluerunt. Quid ergo, Fra-
tres, impossibile erat Domino de lapidibus panes
facere? Homines fecit de lapidibus, dicente ipse
Johanne Baptista, Potens est Deus de lapidibus Matth. 3. 9.
istis suscitare filios Abrahæ. Quare ergo non fe-
cit? Ut te doceret respondere tentatori, ut si
forte in aliqua angustia positus fueris, et sug-
gesserit tibi tentator, Si Christianus esses et ad
Christum pertineres, desereret te modo? non
tibi misisset auxilium? Et forte adhuc medicus
secat, et ideo deserit: sed non deserit. Quomodo
Paulum ipsum ideo non exaudivit, quia exaudi-
vit. Nam dicit Paulus non se esse exauditum de 1. Cor. 12. etc.
stimulo carnis suæ angelo satanæ, a quo cola-
phizari se dixit: Propter quod Dominum ter ro-
gavi, ut auferret eum a me, et dixit mihi, Suf-
ficit tibi gratia mea; nam virtus in infirmitate »
perficitur. Tamquam medico diceretur posito »
forte epithemate, Molestum est mihi hoc empla-
strum, rogo te, tolle illud. Et medicus, Non,
opus est diu ibi sit; non enim aliter sanari pote-
ris. Ægrotum non exaudivit medicus ad volun-
tatem, quia exaudivit ad salutem. Ideoque fortes
estote Fratres: et quando aliqua inopia tentami-
ni Deo flagellante et erudiente vos, quibus et
parat et servat æternam hereditatem, non vobis
suggerat diabolus, Si justus esses, nonne tibi
per corvum mitteret panem, quomodo misit Eliæ?
Ubi est quod legisti, Numquam vidi justum de- 3. Reg. 17. 6.
relictum, nec semen ejus quærens panem? Tu Psal. 6. 25.
responde diabolo, Verum dicit Scriptura, Num-
quam vidi justum derelictum, nec semen ejus »
quærens panem: habeo enim panem meum, »
quem tu non nosti. Quem panem? Audi Domi- Matth. 4. 4.
num: Non in solo pane vivit homo, sed in omni Deut. 8. 3.
verbo Dei. Putasne verbum Dei (*b*) panem? Si b
non esset panis Verbum Dei per quod facta sunt
omnia, non diceret, Ego sum panis vivus, qui Johan. 6. 41.

(a) Editi, *fontes panes erant*: et Paulo post, *de quinque panibus multos panes*. At Regius et Remigiensis probæ notæ MSS *fontes panis erant*: atque infra cum aliis MSS. habent, *multum panis*.

(b) Sic MSS. Editi vero, *Putasne verbum Dei non sit panis*.

de cælo descendi. Didicisti ergo quid respondeas tentatori in angustia famis.

7. Quid si te sic tentat, ut dicat tibi, Si Christianus esses, faceres miracula, quomodo fecerunt multi Christiani? Tu jam suggestione mala deceptus, tentares Dominum Deum tuum, ut diceres Domino Deo nostro, Si Christianus sum, et sum ante oculos tuos, et in aliquo numero tuorum me computas, faciam et ego aliquid, qualia multa fecerunt sancti tui? Tentasti Deum, quasi non sis Christianus si hoc non facias. Multi talia desiderantes ceciderunt. Nam Simon ille magus talia desideravit ab Apostolis, qui Spiritum-sanctum pecunia voluit comparare. Amavit potentiam miraculorum, et non amavit imitationem humilitatis. Ideo quidam discipulus, vel quidam de turba cum vellet sequi Dominum, attendens miracula quæ faciebat; vidit illum Dominus superbum non quærere viam humilitatis, sed typhum potentiæ, et ait, Vulpes foveas ha-
Matth. 8. 20. bent et volucres cæli nidos, Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet. Vulpes in te foveas habent, volucres cæli nidos in te habent. Vulpes dolus est, volucres cæli superbia est. Sicut enim volucres alta petunt, sic superbi: et ut vulpes cavernas habent dolosas, ita omnes insidiatores. Quid ergo respondit Dominus? Potest in te habitare superbia et dolus, Christus non habet ubi in te habitet, ubi reclinet caput suum. Quia reclinatio capitis, humilitas Christi est. Nisi reclinaret caput, non justificareris. Talia desiderantes et discipuli, et volentes jam (a) adpetere sedem regni, antequam viam humilitatis caperent, quando illi suggestum est a matre
Matth. 20. 21. discipulorum, Dic ut unus sedeat ad dexteram, et alius ad sinistram tuam: potentiam quærebant, sed per (b) passionem humilitatis venitur ad potentiam regni. Ait Dominus, Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? Quid cogitatis altitudinem regni, et non imitamini humilitatem meam? Ergo quid, si sic te tentet, Fac miracula? ne tu tentes Deum, quid debes respondere? Quod respondit Dominus. Ait illi
Matth. 4. 6. diabolus, Mitte te deorsum, quia scriptum est, *Angelis suis mandavit de te, ut in manibus tollant te; ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.* Si te miseris, Angeli te suscipient. Et posset quidem fieri, Fratres, ut si se misisset Dominus, obsequia Angelorum susciperent carnem Domi-
Deut. 6. 16. ni. Sed quid illi ait? Iterum scriptum est, Non tentabis Dominum Deum tuum. Hominem me putas. Ad hoc enim accessit diabolus, ut tentaret utrum Filius Dei ipse esset. Videbat carnem, sed majestas in operibus apparebat: Angeli testimonium dixerant. Ille videbat mortalem, ut tentaret,
» ut Christo tentato doceretur Christianus. Quid ergo scriptum est? Non tentabis Dominum Deum tuum. Itaque non tentemus Dominum, ut dicamus, Si ad te pertinemus, miraculum faciamus.

8. Redeamus propter verba Psalmi. *Angelis suis*, inquit, *mandavit de te, ut custodiant te in* Marci 16. 9. Act. 1. 2. et 9.
omnibus viis tuis. In manibus tollent te, ne quando offendas ad lapidem pedem tuum. Sublatus est Christus in manibus Angelorum, quando assumtus est in cælum: non quia si non portarent Angeli, ruiturus erat; sed quia obsequebantur Regi. Ne forte dicatis, Meliores sunt qui portabant, quam ille qui portabatur. Ergo meliora sunt jumenta quam homines? Sed quia infirmitatem hominum portant jumenta; nec hoc debemus dicere: etenim jumenta si se subtrahant, cadunt qui sedent. Sed quomodo debemus dicere? Nam et de Deo dictum est, Cælum mihi sedes est. Quia ergo cælum portat, et Deus sedet, Isai. 66. 1. Act. 7. 49.
ideo melius est cælum? Sic ergo et de obsequio Angelorum in hoc Psalmo intelligere poterimus: non ad infirmitatem Domini pertinet, sed ad (c) illorum honorificentiam, ad illorum servitutem. Resurrexit autem Dominus Jesus Christus: propter quid? Apostolum audite: Mortuus est pro- Rom. 4. 25.
pter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram. Item de Spiritu-sancto Evangelium, Spiritus, inquit, nondum erat datus, Johan. 7. 39.
quia Jesus nondum erat clarificatus. Quæ est clarificatio Jesu? Resurrexit et adscendit in cælum. A Deo clarificatus adscensione in cælum, misit Spiritum suum sanctum die Pentecostes. In Lege Exodi 12. et 19.
autem, in libro Moysi Exodo, a die agni occisi et manducati quinquaginta dies numerantur; et data est Lex in tabulis lapideis scripta digito Dei. Quid sit digitus Dei, Evangelium nobis exponit, quia digitus Dei Spiritus-sanctus est. Quomodo probamus? Dominus respondens eis qui illum dicebant in nomine Beelzebub ejicere dæmonia, Matth. 12. 28.
ait, Si ego in Spiritu Dei ejicio dæmonia. Alius Evangelista cum hoc narraret, Si ego, inquit, in Luc. 11. 20.
digito Dei ejicio dæmonia. Quod ergo positum est in uno aperte, positum est in altero obscure. Nesciebas quid sit digitus Dei, exponit alius Evangelista, dicens eum esse Spiritum Dei. Digito ergo Dei scripta Lex data est die quinquagesimo ab occisione agni, et Spiritus-sanctus venit die quinquagesimo a passione Domini nostri Jesu Christi. Occisus est agnus, factum est Pascha, impleti sunt quinquaginta dies, data est Lex. Sed Lex illa ad timorem, non ad amorem. Ut autem timor converteretur in amorem, occisus est justus jam in veritate; cujus typus erat ille agnus, quem occidebant Judæi. Resurrexit; et a die Paschæ Domini, sicut a die Paschæ agni occisi, numerantur quinquaginta dies; et venit Spiritus-sanctus jam in plenitudine amoris, non Act. 2. 1. et 2.
in pœna timoris. Quare hoc dixi? Ad hoc ergo resurrexit Dominus et glorificatus est, ut mitteret Spiritum-sanctum. Et dixeram jamdudum, quia caput in cælo est, pedes in terra. Si caput in cælo, pedes in terra, quid est pedes Domini in terra? Sancti Domini in terra? Qui sunt pedes Domini? Apostoli missi per totum orbem terrarum. Qui sunt pedes Domini? Omnes Evange-

(a) Sic Am. Er. et MSS. At Lov. *apparere*.
(b) Duo MSS. *per patientiam humilitatis*.

(c) Sic Am. Er. et MSS. At Lov. *ad illius honorificentiam*.

listæ, in quibus peragrat Dominus universas gentes. Metuendum erat ne Evangelistæ offenderent in lapidem. Illo enim in cælo posito capite, pedes qui in terra laborabant, possent offendere in lapidem. In quem lapidem? In Legem in tabulis lapideis datam. Ne ergo Legis rei fierent, non accepta gratia, et in Lege rei tenerentur; ipsa est enim offensio reatus: quos Lex tenebat reos, absolvit Dominus, ut jam in Legem non offenderent. Ne pedes hujus capitis incurrerent in Legis reatum, missus est Spiritus-sanctus ut amorem faceret, et solveret a timore. Timor Legem non implebat, amor implevit. Timuerunt homines, et non impleverunt; amaverunt, et impleverunt. Quomodo timuerunt, et non impleverunt; amaverunt, et impleverunt? Timebant homines, et rapiebant res alienas; amaverunt, et donaverunt suas. Ergo non est mirandum, quia ideo in manibus Angelorum assumtus est Dominus in cælum, ne offenderet ad lapidem pes ejus: ne illi qui in terra laborabant in corpore ejus, peragrantes totum orbem terrarum fierent rei Legis, subtraxit ab eis timorem, et implevit eos
Matth. 16. 69. 70. etc. amore. Timore Petrus ter negavit: nondum enim acceperat Spiritum-sanctum. Accepto postea Spi-
Act. 2. 4. et 5. 29. ritu-sancto, cum fiducia cœpit prædicare. Qui ad vocem ancillæ ter negavit, accepto Spiritu-sancto inter flagella principum confessus est quem negaverat. Non mirum: quia Dominus ipsum trinum timorem trino amore dissolvit. Resurgens
Johan. 21. 15. enim a mortuis ait Petro, Petre amas me? Non dixit, Times me? Nam si adhuc timeret, offenderet ad lapidem pedem suum. Amas me, inquit? Et ille, Amo. sufficiebat semel. Forte mihi sufficeret, qui cor non video: quanto magis sufficeret Domino, qui videbat quibus medullis viscerum suorum dicebat Petrus, Amo? Non sufficit Domino respondere semel: interrogat iterum, et respondet ille. Interrogat tertio, et jam tædio affectus Petrus, quasi dubitaret Dominus de amo-
Ibidem 17. re ipsius, Domine tu, inquit, scis omnia, tu scis quia amo te. Sed Dominus cum illo sic egit, tamquam diceret, Ter me negasti timendo, ter confitere amando. Isto amore et ista caritate replevit discipulos suos. Quare? Quia altissimum posuit refugium suum: quia clarificatus misit Spiritum-sanctum, solvit credentes a reatu Legis, ne in lapidem offenderent pedes ejus.

v. 13. 9. Jam cetera manifesta sunt, Fratres, quia sæpe tractata sunt. *Super aspidem et basiliscum*
a *ambulabis: et* (a) *conculcabis leonem et draconem.* Quis sit serpens, nostis; quomodo super illum calcet Ecclesia, quæ non vincitur, quia cavet astutias ipsius. Quemadmodum autem sit leo et draco, puto et hoc nosse Caritatem Vestram. Leo aperte sævit, draco occulte insidiatur: utramque vim et potestatem habet diabolus. Quando Martyres occidebantur, leo erat sæviens: quando hæretici insidiantur, draco est subrepens. Vici-
b sti leonem, vince et draconem: non te (b) fregit leo, non te decipiat draco. Probemus quia leo erat, quando aperte sæviebat. Exhortans Mar-
tires Petrus ait, Nescitis quia adversarius vester 1. Pet. 5. 8.
diabolus tamquam leo rugiens circuit quem devoret? Aperte sæviens leo, quærebat quem devoraret: draco quomodo insidiatur? Per hæreticos. Tales timens Paulus, ne ab illis corrumperetur Ecclesia a virginitate fidei, quam gestat
in corde, ait, Desponsavi enim vos uni viro vir- 2. Cor. 11. 2. et 3.
ginem castam exhibere Christo; et timeo ne sicut serpens Evam seduxit astutia sua, ita et mentes vestræ corrumpantur a castitate quæ est in Christo. Virginitatem corporis paucæ feminæ habent in Ecclesia, sed virginitatem cordis omnes fideles habent. In ipsa fide virginitatem cordis timebat corrumpi a diabolo: quam qui perdiderint, sine caussa sunt virgines corpore. Corrupta corde quid servat in corpore? Adeo mulier catholica præcedit virginem hæreticam. Illa enim non est virgo in corpore, ista mulier facta est in corde; et mulier non a marito Deo, sed a serpente. Quid autem Ecclesia? *Super aspidem et basiliscum ambulabis.* Rex est serpentium basiliscus, sicut diabolus rex est dæmoniorum. *Et conculcabis leonem et draconem.*

10. Jam verba Dei ad Ecclesiam: *Quoniam in me speravit, eruam eum.* Non solum ergo caput, quod modo sedet in cælo, quia altissimum posuit refugium suum, ad quod non accedunt mala, et flagellum non appropinquabit tabernaculo ejus; sed et nos qui laboramus in terra, et adhuc in tentationibus vivimus, quorum gressus timentur, ne in laqueos incidant, audiamus vocem Domini Dei nostri consolantis nos, et dicentis nobis, *Quoniam in me speravit, eruam eum: protegam eum, quoniam cognovit nomen meum.*

11. (c) *Invocabit me, et ego exaudiam eum,* v. 15.
c *cum ipso sum in tribulatione.* Noli timere quando tribularis, ne quasi non tecum sit Deus. Fides sit tecum, et tecum est Deus in tribulatione. Fluctus sunt maris, turbaris in navigio, quia
dormit Christus. Dormiebat in navi Christus, Matt. 8. 24.
peribant homines. Si fides tua dormit in corde tuo, tamquam in navi tua dormit Christus: quia Christus per fidem in te habitat. Cum turbari cœperis, excita Christum dormientem: erige fidem tuam, et noveris quia non te deserit. Sed
d ideo putas te deseri, quia non (d) quando vis e-
ripit. Eripuit tres pueros de igne. Qui eripuit Dan. 3. 19.
tres pueros, deseruit Machabæos? Absit. Et illos 2. Mach. 7. 1. 2. etc.
eripuit, et illos: illos corporaliter, ut infideles confunderentur; istos spiritaliter, ut fideles imitarentur. *Cum ipso sum in tribulatione: et eximam eum, et glorificabo eum.*

12. *Longitudine dierum replebo eum.* Quæ est v. 16.
longitudo dierum? Vita æterna. Fratres, nolite putare longitudinem dierum dici, sicut sunt hyeme dies minores, æstate dies majores. Tales dies nobis habet dare? Longitudo illa est quæ non habet finem, æterna vita quæ nobis promittitur

(a) De hoc versu jam supra in Enarratione Psal. 39 num. 1.
(b) Nostri omnes MSS. *non te frangat leo.*
(c) Sic Regius MS. At editi, *Invocavit.*
(d) Forte, *quomodo,* id est, quia non corporaliter eripit.

in diebus longis. Et vere, quia sufficit, non sine A caussa dixit, *replebo eum*. Non nobis sufficit quidquid longum est in tempore, si habet finem; et ideo nec longum dicendum est. Et si avari sumus, vitæ æternæ debemus esse avari: talem vitam desiderate, quæ non habet finem. Ecce ubi extendatur avaritia nostra. Argentum vis sine fine? Vitam æternam desidera sine fine. Non vis ut habeat finem possessio tua? Vitam æternam quære. *Longitudine dierum replebo eum.*

Item v. 16. 13. *Et ostendam illi salutare meum.* Nec hoc, Fratres, breviter prætereundum est. *Ostendam illi salutare meum:* hoc dicit, Ostendam illi ipsum Christum. Quare? Non est visus in terra? Quid magnum nobis habet ostendere? Sed non est visus tali visu, quali videbimus. Tali visu visus est, quali qui viderunt, crucifixerunt. Ecce qui
a viderunt crucifixerunt. (*a*) nos non vidimus et credidimus. Illi oculos habebant, nos non habe-
b mus? Immo et nos cordis habemus; sed per (*b*)
1. Cor. 13. 12. fidem adhuc videmus, non per speciem. Quando erit species? Quando videbimus facie ad faciem, quod dicit Apostolus: quod nobis promittit Deus in magno præmio omnium laborum nostrorum. Quidquid laboras, ad hoc laboras, ut videas. Nescio quid magnum est quod visuri sumus, quando tota merces nostra visio est: et ipsum magnum visum hoc est, Dominus noster Jesus Christus. Ipse qui humilis visus est, ipse videbitur magnus,
Johan. 1. 1. et lætificabit nos, quomodo videtur modo ab Angelis: In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Attendite qui
Johan. 14. 21. hoc promisit, ipsum Dominum in Evangelio dicentem, qui diligit me, diligetur a Padre meo. et ego diligam eum. Et quasi diceretur ei, Et
» quid ei dabis qui diligit te? Ostendam, inquit, meipsum illi. Desideremus, et amemus: flagremus, si sponsa sumus. Sponsus absens est, sustineamus: veniet quem desideramus. Tantum pignus dedit, non timeat sponsa ne deseratur ab sponso: non dimittit pignus suum. Quod pignus dedit? Sanguinem suum fudit. Quod pignus dedit? Spiritum-Sanctum misit. Talia pignora dimittet ille sponsus? Si non amaret, talia pigno-
Johan. 15. 13. ra non daret. Jam amat. O si sic amaremus! Majorem dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat pro amicis suis. Et nos quomodo possumus ponere animas nostras pro illo? Quid illi prodest, quando jam altissimum posuit refugium suum, et flagellum non appropinquat ta-
2. Johan. 3. 16. bernaculo ejus? Sed quid dicit Johannes? Sicut Christus pro nobis animam posuit, sic et nos debemus pro fratribus animam ponere. Unusquisque ponens pro fratre animam, pro Christo ponit: quomodo pascens fratrem, Christum pascit:
Matth. 25. 40 Cum uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Amemus, et imitemur, curramus post unguenta ejus quomodo dicitur in Canticis canticorum,
Cant. 1. 3. Post odorem unguentorum tuorum curremus, Venit enim et olevit, et odor ipsius implevit mundum. Unde odor? De cælo. Sequere ad cælum. si non falsum respondes cum dicitur, Sursum cor, sursum cogitationem, sursum amorem, sursum spem, ne putrescat in terra. Triticum non audes ponere in humida terra, ne putrescat, quia laborasti et messuisti, triturasti et ventilasti. Quæris locum tritico tuo, et non quæris locum cordi tuo? non quæris locum thesauro tuo? Fac quidquid poteris in terra: eroga, non perdes, sed recondes. Et quis servat? Christus qui et te servat. Te novit servare, thesaurum tuum non novit servare? Quare autem vult ut locum mutes thesauro tuo, nisi ut locum mutes cordi tuo? Nemo enim cogitat nisi de thesauro suo. Quam multi hic sunt qui me modo audiunt, et non est cor eorum nisi in saccellis suis? In terra estis,
B quia in terra est quod amatis: mittatur in cælum,
et erit ibi cor vestrum. Ubi enim fuerit thesaurus tuus, ibi erit et cor tuum. Matth. 6. 21.

IN PSALMUM XCI.

* ENARRATIO.

* Sermo ad populum habitus die 1. sabbati ex n. 2.

1. Attendite ad Psalmum: det nobis Dominus aperire mysteria, quæ hic continentur; cum propter fastidium animorum eadem diverse varieque tractantur. Nam nullum aliud canticum nos docet Deus, nisi fidei, spei et caritatis: ut fides nostra firma sit in ipso, quamdiu non illum videmus, credentes in eum quem non videmus, ut gaudeamus cum viderimus, et fidei nostræ succedat species lucis ejus, ubi jam non
C nobis dicetur, Crede quod non vides, sed, gaude quia vides. Spes etiam nostra incommutabilis sit, et figatur in illo, et non nutet et fluctuet, non agitetur: sicut Ipse Deus in quo figitur, non potest agitari. Spes enim modo vocatur; tunc non spes, sed res erit. Tamdiu enim vocatur spes, quamdiu non videtur quod speratur, dicente A-
postolo: Spes autem quæ videtur, non est spes. Rom. 8. 24. et 25.
Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem »
quod non videmus speramus, per patientiam ex- »
spectamus. Modo ergo patientia necessaria est, quamdiu veniat quod promissum est. Nemo autem patiens est in bonis. Quando exigitur de homine patientia, in malis agit. Quando dicitur, Patiens esto, tolera, sustine: molestia est, sub qua te Deus vult esse fortem, tolerantem, longa-
D nimem, patientem. Sed numquid decipit qui promisit? Medicus exserit ferrum ad secandum vulnera, et dicit ei quem secturus est, Patiens esto, sustine, tolera: in doloribus exigit patientiam, sed post dolores promittit salutem. Et ille qui tolerat dolores in ferro medici, nisi sibi proponat sanitatem, quam nondum habet, deficit in dolore quem patitur. Multa ergo mala sunt in isto sæculo, intus, foris, prorsus non cessant, abundant scandala: nemo illa sentit, nisi qui graditur viam Dei. Ei dicitur in omnibus divinis paginis ut toleret præsentia, speret futura, amet

(a) Editi *Nos non videmus et credimus*. Plures MSS. *Nos non vidimus, et credidimus*.

(b) Omnes prope MSS. *Per fidem adhuc vivimus, non per speciem.*

quem non videt, ut amplectatur cum viderit. Caritas enim, quæ tertia nobis adjungitur ad fidem et spem, major est supra fidem et spem: quia
a fides rerum est quæ non videntur; (a) erit autem species, cum visæ fuerint: et spes rei est quæ non tenetur; quæ adveniente ipsa re, non erit jam spes, quia tenebimus, non sperabimus: caritas autem non novit nisi crescere magis magisque. Si enim amamus quem non videmus, quomodo amaturi sumus cum viderimus? Desi-
b derium ergo nostrum crescat. Christiani non (b) sumus, nisi propter futurum sæculum: nemo præsentia bona speret, nemo sibi promittat felicitatem mundi, quia Christianus est; sed utatur felicitate præsenti ut potest, quomodo potest, quando potest, quantum potest. Cum adest, consolationi Dei gratias agat: cum deest, justitiæ Dei gratias agat. Ubique sit gratus, nusquam ingratus: et Patri consolanti et blandienti gratus sit; et Patri emendanti et flagellanti et disciplinam danti gratus sit: amat enim ille semper, sive blandiatur, sive minetur: et dicat quod audistis
v. 2. in Psalmo, *Bonum est confiteri Domino, et psallere nomini tuo, Altissime.*

v. 1. 2. Titulus Psalmi habet, *Psalmus cantici in* (c)
c *diem sabbati.* Ecce et hodiernus dies sabbati est:
Sabbati observatio. hunc in præsenti tempore otio quodam corporaliter languido et fluxo et luxurioso celebrant Ju-
Exodi 20 8. dæi. Vacant enim ad nugas: et cum Deus præceperit sabbatum illi in his quæ Deus prohibet exercent sabbatum. Vacatio nostra a malis operibus, vacatio illorum a bonis operibus est. Melius est enim arare, quam saltare. Illi ab opere bono vacant: ab opere nugatorio non vacant. Nobis sabbatum indicit Deus. Quale? Primo ubi sit videte. Intus est, in corde est sabbatum nostrum. Multi enim vacant membris, et tumultuantur conscientia. Omnis homo malus, sabbatum habere non potest: nusquam enim illi conquiescit conscientia; necesse est in perturbationibus vivat. Cui autem bona est coscientia, tranquillus est: et ipsa tranquillitas sabbatum est cordis. Attendit enim promissorem Dominum; et si laborat in præsenti, extenditur spe futuri, et serenatur omne nubilum tristitiæ; sicut dicit Apo-
Rom. 12.12. stolus, Spe gaudentes. Ipsum autem gaudium in tranquillitate spei nostræ, sabbatum nostrum est. Hoc commendatur, hoc cantatur in isto Psalmo, quomodo sit homo Christianus in sabbato cordis sui, id est, in vacatione et tranquillitate et serenitate conscientiæ suæ non perturbatus. Inde dicit hic, unde solent perturbari homines, et docet te agere sabbatum in corde tuo.

3. Primum est, ut tu ipse, si aliquid profecisti, Deo confitearis ex eo quod profecisti,
1. Cor. 4.7. quia munera ipsius sunt, non merita tua. Hic incipe sabbatum, non tibi tribuendo quasi non acceperis quod accepisti: neque excusando te ab eo quod facis mali, quia ipsa sunt tua. Per-
A versi enim homines et perturbati, qui non agunt sabbatum, mala sua Deo tribuunt, bona sua sibi. Si quid boni fecerit, Ego feci, dicit: si quid mali fecerit, quærit quem accuset, (d) ne d
confiteatur Deo. Et quid est, quærit quem accuset? Si non est valde impius, ad manum habet satanam quem accuset: Satanas fecit, dicit, ipse mihi persuasit: quasi satanas habeat potestatem cogendi. Astutiam suadendi habet. Sed si satanas loqueretur, et taceret Deus, haberes unde te excusares: modo aures tuæ positæ sunt inter monentem Deum, et suggerentem serpentem. Quare huc flectuntur, hinc avertuntur? Non cessat satanas suadere malum: sed nec Deus cessat admonere bonum. Satanas autem non cogit invitum: in tua potestate est consentire aut non
B consentire. Si aliquid persuadente satana mali feceris; dimitte satanam, accusa te, ut accusatione tua Dei misericordiam merearis. (e) Expe- e
tis illum accusare qui non habet veniam? Te accusa, et accipis indulgentiam. Deinde multi non accusant satanam, sed accusant fatum. Fatum meum me duxit, dicit. Cum dixeris illi, Quare fecisti? quare peccasti? Et ille. Fato meo malo. Ne digat, Ego feci, jam manus ad Deum tendit: lingua blasphemat. Nondum quidem hoc aperte dicit, sed tamen attende, et vide quia hoc dicit. Quæris ab illo quid sit fatum: et dicit, Stellæ malæ. Quæris ab illo quis fecit stellas, quis ordinavit stellas: non habet quid tibi respondeat, nisi Deus. Restat ergo ut sive per transennam, sive per cannam longam, sive per (f) proximum, f
C Deum accuset; et cum Deus puniat peccata, Deum faciat auctorem peccatorum suorum. Non potest enim fieri ut puniat quod fecit. Punit quod facis, ut liberet quod fecit. Aliquando autem dimissis omnibus omnino directe eunt in Deum; et quando peccant, dicunt, Deus hoc voluit, si nollet Deus, non peccarem. Ad hoc monet, ut non solum non audiatur ut non pecces, sed accusetur quia peccas? Quid ergo nos docet Psalmus iste? *Bonum est confiteri Domino.* Quid est, *confiteri Domino?* In utraque re, et in peccato tuo, quia tu fecisti, et in bono facto, confitere Domino, quia Ipse fecit. Tunc *psalles nomini Dei Altissimi:* quærens gloriam Dei, non tuam; nomen ipsius, non tuum. Si enim tu quæris nomen Dei, quærit et ipse nomen tuum: si autem tu negle-
D xeris nomen Dei, delet et ipse nomen tuum. Quomodo autem dixi, quærit nomen tuum? Quomodo dixit discipulis venientibus, postea quam misit eos evangelizare: cum fecissent multa miracula, et in nomine Christi dæmonia ejecissent,
redeuntes dixerunt, Domine, ecce dæmonia nobis Lucæ 10.17.
subjecta sunt. Dixerunt quidem, in nomine tuo: sed ille vidit in eis quia ipsa glorificatione gaudebant, et extollebant se, et ibant inde in superbiam, quia licuit illis expellere dæmonia. Vidit illos quærere gloriam suam, et ait illis, quærens

(a) Sic MSS. Editi vero, *erunt autem species.*
(b) Sic Am. et aliquot MSS. At Er. et Lov. *non simus.*
(c) Sic meliores MSS. juxta Græc. LXX. At editi, *in die.*
(d) Plures MSS. *non confitetur Deo.*
(e) MSS. *Expectas.*
(f) Plures optimæ notæ MSS. *sive per proximam.*

Lucæ 10. 20. ipse, immo conservans nomina eorum apud se, Nolite gaudere in hoc, gaudete autem quod nomina vestra scripta sunt in cælo. Ecce ubi habes nomen, si tu nomen Dei non negligas. Psalle ergo nomini Dei, ut fixum sit apud Deum nomen tuum. Psallere autem quid est, Fratres? Psalterium organi genus est, chordas habet. Opus nostrum, psalterium nostrum est. Quicumque manibus operatur opera bona, psallit Deo: quicumque ore confitetur, cantat Deo. Canta ore, psalle operibus. Ad quam rem?

v. 3. 4. *Ad annuntiandum mane misericordiam tuam, et veritatem tuam per noctem.* Quid sibi vult, quia mane annuntianda est misericordia Dei, et per noctem veritas Dei? Mane dicitur, quando nobis bene est: nox dicitur, quando tristitia tribulationis est. Quid ergo dixit breviter? Quando tibi bene est, gaude Deo, quia misericordia ipsius est. Jam tu forte diceres, Si ego gaudeo Deo, quando mihi bene est, quia misericordia ipsius est; quando in tristitia, in tribulatione sum, quid facio? Misericordia ipsius est, quando mihi bene est; crudelitas ergo ipsius, quando male est? Si laudo misericordiam, quando bene est; reprehendam ergo crudelitatem, quando male est? Non. Sed quando bene est, lauda misericordiam; quando male, lauda veritatem: quia peccata flagellat, non est iniquus. In nocte erat Daniel, quando orabat. Erat enim in captivitate Jerusalem, erat in potestate hostium. Tunc multa mala sancti patiebantur: tunc ipse in lacum leonum missus est, tunc tres pueri in ignem præcipitati sunt, Hæc patiebatur in ca-
Dan. 9. 5. et 3. 29. ptivitate populus Israel: nox erat. Per noctem confitebatur Daniel veritatem Dei: dicebat in oratione, Peccavimus, impie egimus, iniquitatem fecimus: tibi Domine gloria, nobis confusio. Veritatem Dei annuntiabat per noctem. Quid est, veritatem Dei annuntiare per noctem? Non accusare Deum, quia pateris aliquid mali; sed tribuere illud peccatis tuis, emendationi ipsius: *Ad annuntiandum mane misericordiam, ipsius et veritatem per noctem.* Cum misericordiam annuntias mane et veritatem per noctem, semper laudas Deum, semper confiteris Deo, et psallis nomini ejus.

v. 4. 5. *In decachordo psalterio, cum cantico in cithara.* Decachordum psalterium non modo audistis. Decachordum psalterium significat decem præcepta Legis. Sed cantare in illo opus est, non portare psalterium. Nam et Judæi habent Legem, portant, non psallunt. Qui sunt qui psallunt? Qui operantur. Parum est. Qui operantur cum tristitia, nondum psallunt. Qui sunt qui psallunt? Qui cum hilaritate faciunt bene. In psallendo
2. Cor. 9. 8. enim hilaritas est Et quid dicit Apostolus? Hilarem enim datorem diligit Deus. Quidquid facis, cum hilaritate fac: bonum tunc et bene facis. Si

A autem cum tristitia facis, fit de te, non facis; et portas magis psalterium, non cantas. *In psalterio decachordo, cum cantico in cithara:* hoc est, verbo et opere. *Cum cantico*, verbo; *in cithara*, opere. Si verba sola dicis, quasi canticum solum habes, citharam non habes: si operaris, et non loqueris, quasi solam citharam habes. Propter hoc et loquere bene, et fac bene, si vis habere canticum cum cithara.

6. *Quia jucundasti me, Domine, in factura tua, et in operibus manuum tuarum exsultabo.* v. 5.
Videtis quid dicat. Tu me fecisti bene viventem, tu me formasti: si quid forte boni facio, in factura manuum tuarum exsultabo. Quomodo dicit Ephes. 2. 10.
B Apostolus, Ipsius enim sumus figmentum, creati in operibus bonis. Nisi enim te formaret ad opera bona, non nosses nisi opera tua mala. Qui Johan. 8. 44.
enim loquitur mendacium, de suo loquitur. Hoc Evangelium dicit. Omne peccatum mendacium est. Contra Legem enim et contra veritatem quidquid est, mendacium dicitur. Ergo quid ait? Qui loquitur mendacium, de suo loquitur: id est, qui »
peccat, de suo peccat. Adtendite sententiam contra. Si enim qui loquitur mendacium, de suo loquitur; restat ut qui loquitur veritatem, de (*a*) a
Dei loquatur. Ideo dicitur in alio loco, Deus so- Rom. 3. 4.
lus verax, omnis autem homo mendax. Non tibi dicitur in hac sententia, Vade, securus mentire, quia homo es: immo vide te hominem, quia mendax es; et ut sis verax, bibe veritatem, ut de
C Deo ructes, ut sis verax. Quia de tuo illam non potes (*b*) habere, restat ut inde illam bibas, un- b
de fluit. Quomodo si a luce recesseris, in tenebris es: quomodo lapis non de se fervet, sed vel a sole, vel ab igne, (*c*) si eum calori subtraxe- c
ris, frigescit, ibi apparet, quia quod fervebat, non erat ipsius: sed fervebat vel a sole vel ab igne: sic et tu si a Deo recesseris, frigesces; si ad Deum accesseris, fervesces: sicut dicit Apo- Rom. 12. 11.
stolus, Spiritu ferventes. Item de luce quid dicit? Psal. 33. 5.
Si ad eum accesseris, in lumine eris: ideo Psalmus dicit, Accedite ad eum, et illuminamini, et vultus vestri non erubescent. Quia ergo boni nihil potes operari, nisi illuminatus a lumine Dei, et fervefactus ab Spiritu Dei; quando videris te bene operantem, confitere Deo, et dic quod ait 1. Cor. 4. 7.
Apostolus, dic tibi ne extollaris, Quid enim ha- »
bes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid
D gloriaris quasi non acceperis? Hic ergo confitetur Deo, et docet nos bonam confessionem: (*d*) d
quia dicit, *Jucundasti me, Domine, in factura tua, et in operibus manuum tuarum exsultabo.*

7. Quid agimus de illis qui male vivunt et florent? (*e*) Hinc enim perturbatum animum ha- e
bet, qui perdit sabbatum: videt se in bonis operibus quotidie versantem et laborantem in angustia rerum, forte in inopia rei familiaris, forte in fame et siti et nuditate, forte se in carcere

(a) Sic MSS. At editi, *de Deo*: mendum, quod jam supra correximus.
(b) Sic Am. Er. et MSS. At Lov. *bibere*.
(c) Tres MSS. *Si ei calorem subtraxeris*, frigescit.
(d) Aliquot MSS. *qua dicit*.

(e) Sic potiores MSS. At Lov. *Hi enim perturbatum animum habent, et perdunt sabbatum. Et qui perdit sabbatum, videt se etc.* nec secus Er. nisi quod habet, *Et perdit sabbatum, qui videt se etc.*

bona facientem, et illum a quo in carcerem missus est mala facientem et exsultantem: et subintrat cor pessima cogitatio adversus Deum, et dicit, Deus, quare tibi servio, quare obedio verbis
Exod. 20. 13. etc. tuis? Non rapui aliena, non furtum feci, non hominem occidi, non cujusquam rem concupivi, non falsum testimonium adversus aliquem dixi, non patri vel matri injuriam feci, non ad idola inclinatus sum, non accepi nomen Domini Dei in vanum: servavi me a peccato. Enumerat decem chordas, id est, decem præcepta Legis, et interrogat se secundum singula, et videt se non peccasse, nec in uno, et contristatur quia talia mala patitur. Et illi qui, non dico, aliquas chordas tangunt, sed nec tangunt ipsum psalterium, et nihil boni operantur, consulunt idola: et forte tunc videntur Christiani, quando nihil mali patitur domus eorum; quando autem aliqua ibi tribulatio est, currunt ad pythonem, aut sortilegum, aut mathematicum. Dicitur illi nomen Christi, subsannat, torquet os. Dicitur illi, Fidelis, consulis mathematicum? Et ille, Recede a me: ipse mihi prodidit res meas; nam perdidissem, et in planctu remansissem. Homo bone, nonne signas te signo crucis Christi? Et Lex omnia ista prohibet. Gaudes quia res tuas invenisti, non es tristis quia tu peristi? Quanto melius tunica tua periret quam anima tua? Subsannat in his omnibus, contumeliosus est parentibus, odit inimicum, insectatur usque ad mortem, furatur ubi occasionem invenerit, a falso testimonio non cessat, insidiatur matrimonio alieno, concupiscit rem proximi sui: facit hæc omnia, et floret in divitiis, in honoribus, in excellentia mundi hujus. Videt eum ille miser bene operans et mala patiens, perturbatur et dicit, Deus, puto, mali tibi placent, et bonos odisti, amas eos qui faciunt iniquitatem. Si commotus fuerit, et illi cogitationi consenserit, perdet sabbatum de corde: jam incipit ad psalterium hoc non adtendere; deviavit inde, sine caussa cantat, Bonum est confiteri Domino, et psallere nomini tuo, Altissime. Jam
v. 2. perdito sabbato ab interiore homine et exclusa quiete cordis, et bona cogitatione repulsa, incipit jam imitari illum quem videt in malis florentem; et convertit se et ipse ad facienda mala. Deus autem patiens est, quia æternus est, et novit diem judicii sui, ubi omnia examinat.

v. 6. 8. Hoc nos docens quid ait? *Quam magnificata sunt opera tua, Domine! Nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ*. Re vera, Fratres mei, nullum mare tam profundum est quam est ista cogitatio Dei, ut mali floreant, et boni laborent: nihil tam profundum, nihil tam altum: ibi naufragat omnis infidelis, in isto alto, in isto profundo. Vis transire profundum hoc? A ligno Christi noli resilire, non mergeris; tene te ad Christum. Quid est quod dico, tene te ad Christum?
Isa. 50. 6. Ideo voluit ipse in terra laborare. Audistis, cum Propheta legeretur, non avertisse eum scapulas a flagellis, non avertisse eum faciem a sputis hominum, non avertisse maxillam a palmis eorum. Quare omnia ista pati voluit, nisi ut consoletur patientes? Et poterat et ipse in fine resuscitare carnem suam: sed tu qui non videras, non esset quod sperares. Non distulit resurrectionem suam, ne tu adhuc dubitares. Eo ergo fine patere et tolera tribulationes in mundo, (a) quem adtendisti in Christo: et non te moveant qui faciunt mala, et in isto sæculo florent. *Nimis profundæ factæ sunt cogitationes Dei*. (b) Ubi est cogitatio Dei? Ad præsens habenas laxat; sed postea adstringet. Noli gaudere ad piscem, qui in esca sua exsultat; nondum traxit (c) hamum piscator: nam jam ille hamum habet in faucibus. Et quod tibi videtur longum, breve est: omnia ista cito transeunt. Quid est longa vita hominis ad æternitatem Dei? Vis esse longanimis? Vide æternitatem Dei? Nam adtendis ad dies tuos paucos, et diebus tuis paucis vis impleri omnia. Quæ omnia? Ut damnentur omnes impii, et coronentur omnes boni. Istis diebus tuis vis hæc impleri? Implet illa Deus tempore suo. Quid (d) tu tædium pateris et facis? Æternus est, tardat, longanimis est: tu autem dicis, Ideo ego non sum longanimis, quia temporalis sum. Sed in potestate habes: junge cor tuum æternitati Dei, et cum illo æternus eris. Quid
enim dictum est de temporalibus? Omnis caro Psal. 40. 6.
fœnum, et omnis claritas carnis ut flos fœni: fœ- » etc.
num aruit, et flos decidit. Omnia ergo arescunt »
et decidunt: non verbum illud. Verbum enim Domini manet in æternum. Transit fœnum, transit claritas fœni: sed habes quo te teneas; Verbum Domini manet in æternum. Dic ergo illi, *Nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ*. Tenuisti lignum, transis per istam profunditatem. Vides ibi aliquid? intelligis ibi aliquid? Intelligo, dicis. Si jam Christianus es, et bene eruditus, dicis, Deus judicio suo reservat omnia. Boni laborant, quia flagellantur ut filii: mali exsultant, quia damnantur ut alieni. Duos filios habet homo; alterum castigat, alterum dimittit: facit unus male, et non corripitur a patre; alter mox ut se moverit, colaphis cæditur, flagellatur. Unde ille dimittitur, ille cæditur, nisi quia huic cæso hæreditas servatur, ille autem dimissus exhæredatus est? Videt eum non habere spem, et dimittit eum ut faciat quod vult. Puer autem qui flagellatur, si cor non habuerit, et imprudens fuerit et stultus, gratulatur fratri suo qui non vapulat; et gemit de se, et dicit in corde suo, Tanta mala facit frater meus, quidquid vult facit contra præcepta patris mei, et nemo illi facit verbum durum, ego mox ut me movero, cædor. Stultus est, imprudens est: adtendit quid patitur, non adtendit quid illi servatur.

9. Ideo cum dixisset, *Nimis profundæ factæ*
sunt cogitationes tuæ: subjecit statim, *Vir im-* v. 7.
prudens non cognoscet, et stultus non intelliget

(a) Er. *quemadmodum*, Am. et Lov. *quas*. At MSS. *quem*, subintellige, finem.
(b) Aliquot MSS. *Ibi est* etc.
(c) Plerique MSS. *nondum traxit manum piscator*.
(d) Plures probæ notæ MSS. *quod autem diu pateris et facis*.

ea. Quæ sunt quæ non intelliget stultus, et quæ A
v. 8. non cognoscet imprudens? *Cum exoriuntur peccatores sicut fœnum.* Quid est, *sicut fœnum?* Virent cum hyems est: sed arescent æstate. Attendis florem fœni. Quid citius transit? Quid lucidius? quid viridius? Non te delectet viriditas ipsius, sed time ariditatem ipsius. Audisti *pecca-*
v. 10. *tores sicut fœnum,* audi et justos: *Quoniam ecce.* Interim videte peccatores, sicut fœnum florent, bene: sed qui sunt qui non cognoscunt? Stulti et imprudentes. *Cum exoriuntur peccatores sicut fœnum, et prospexerint omnes qui operantur iniquitatem.* Omnes qui in corde suo non recta sentiunt de Deo, prospexerunt peccatores exorientes sicut fœnum, id est, florentes ad tempus. Quare illos prospiciunt? *Ut intereant in sæculum sæculi.* Attendunt enim florem ipsorum temporalem, imitantur illos, et volentes cum illis florere ad tempus, intereunt in æternum: hoc est, *Ut intereant in sæculum sæculi.*

v. 9. 10. *Tu autem Altissimus in æternum es Domine.* Exspectans de super ex æternitate tua quando transeat tempus iniquorum, et veniat
v. 10. tempus justorum. *Quoniam ecce.* Intendite Fratres. Jam et (*a*) ipse qui loquitur: (Loquitur enim ex persona nostra, loquitur ex persona corporis Christi: Christus enim loquitur in corpore suo, id est, in Ecclesia sua,) jam junxit se æternitati Dei: sicut vobis paulo ante dicebam, lon-
Supra n. 8. ganimis est Deus et patiens, omnia ista quæ videt mala a malis fieri, tolerat. Quare? Quia æternus est, et videt quid illis servet. Vis et tu esse longanimis et patiens? Junge te æternitati Dei, C cum illo exspecta illa quæ infra te sunt: cum enim adhæserit cor tuum Altissimo, infra te erunt omnia mortalia: et dic quod sequitur, *Quoniam ecce inimici tui peribunt.* Qui modo florent, postea peribunt. Qui sunt inimici Dei? Fratres, forte illos solos putatis inimicos Dei qui blasphemant? Sunt quidem et ipsi, et atroces isti qui nec lingua nec cogitationibus malis parcunt injuriis Dei. Et quid faciunt Deo excelso, æterno? Si pugno in columnam ferias, tu læderis: et putas quia blasphemia Deum percutiens non tu disrumperis? nam nihil facis Deo. Sed inimici Dei aperte blasphematores sunt, et quotidie occulti inveniuntur. Cavete tales inimicitias Dei. Quosdam enim occultos inimicos Dei Scriptura aperit: ut quia non illos potes nosse corde tuo, noveris illos in Scriptura Dei, et caveas inveniri cum illis. D
Jacobi 4. 4. Aperte dicit Jacobus in Epistola sua, Nescitis quia amicus hujus mundi, inimicus Dei constituitur? Audisti. Non vis esse inimicus Dei? Noli esse amicus hujus mundi. Nam si amicus fueris hujus mundi, inimicus eris Deo. Quomodo enim non potest fieri adultera conjux, nisi inimica sit viro suo: sic anima adultera amore rerum sæcularium, non potest nisi inimica esse Deo. Timet, sed non amat: pœnam timet, non justitia delectatur. Ergo inimici Dei omnes amatores mun-

(a) Sic MSS. præter alterum e Corbejensibus, qui habet, *et ipsum qui.* At editi, *et ipse loquitur:* omisso *qui.*

(b) Sic Am. Er. et plerique MSS. At Lov. *Intrant.*

di, omnes inquisitores nugarum, omnes consultores sortilegorum, mathematicorum, pythonum. (*b*) Intreut ecclesias: non intrent eccle- b sias, inimici Dei sunt. Ad tempus possunt florere sicut fœnum, peribunt autem, cum ille inspicere cœperit, et judicium suum in omnem carnem adduxerit. Junge te Scripturæ Dei, et dic illud cum isto Psalmo, *Quoniam ecce inimici tui peribunt.* Non ibi inveniaris, ubi peribunt. *Et dispergentur omnes qui operantur iniquitatem.*

11. Quid tu qui laboras modo, si inimici Dei peribunt, dispergentur omnes qui operantur iniquitatem? Tu qui inter ista scandala, inter iniquitates humanas gemis, qui tribularis in carne, sed gaudes in corde, quid tu? quæ tibi spes, o corpus Christi? O Christe, qui in cælis sedes B ad dexteram Patris, sed pedibus tuis et membris tuis laboras in terra, et dicis, Saule, Saule, quid Act. 9. 4.
me persequeris? tu quam spem habebis, si inimici Dei peribunt, et dispergentur omnes qui operantur iniquitatem? quid tibi erit? *Et exaltabitur sicut unicornis cornu meum.* Quare v. 11. dixit, *sicut unicornis?* Aliquando unicornis significat superbiam, aliquando unicornis exaltationem unitatis significat: quia unitas exaltatur, omnes hæreses cum inimicis Dei peribunt. *Et exaltabitur sicut unicornis cornu meum.* Et quando erit? *Et senectus mea in misericordia pingui.* Quid dixit, *senectus mea?* Novissima mea. Quomodo in ætatibus nostris novissima senectus est, sic totum hoc quod modo patitur corpus Christi in laboribus, in ærumnis, in vigiliis, in fame, in siti, in scandalis, in iniquitatibus, in pressuris, juventus ipsius est: senectus ipsius, id est, novissima ipsius in lætitia erunt. Et intendat Caritas Vestra, quia dixit senectutem, ne putetis et mortem: homo enim in carne ideo senescit, ut moriatur. Senecta Ecclesiæ candida erit recte factis, morte autem non corrumpetur. Quod est caput senis, hoc erunt opera nostra. Videtis quemadmodum canescat caput, et inalbescat, quantumcumque senectus accedit. Qui bene senescit ordine suo, quæris illi aliquando in capite capillum nigrum, et non invenis: sic cum fuerit vita nostra talis, ut quæratur nigritudo peccatorum, et non inveniatur, senecta ista juvenilis est, senecta ista viridis est, semper virebit. Audistis de fœno peccatorum, audite de senecta justorum: *Senectus mea in misericordia pingui.*

12. *Et respexit oculus meus* (*c*) *in inimicis* v. 12. *meis.* Quos dicit inimicos suos? Omnes qui ope- c rantur iniquitatem. Noli attendere quia amicus tuus est iniquus: incurrat negotium, et ibi illum probas. Incipis venire contra iniquitatem ipsius, et ibi videbis, quia quando tibi blandiebatur, inimicus erat; sed nondum pulsaveras, non ut instrueretur in corde quod non erat, sed ut erumperet quod erat. *Et respexit oculus meus in inimicis meis: et in eis qui insurgunt in me malignantibus, audiet auris mea.* Quando? In se-

(c) Sic meliores MSS. juxta LXX. At editi, *oculus meus inimicos meos.*

necta. Quid est, in senecta? In novissimo. Et quid audiet auris nostra? Stantes ad dexteram audiemus quod dicetur eis qui sunt ad sinistram,
Matth. 25. 41. Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus. Ab isto auditu malo justus non timebit. Scitis quia dictum est in quodam Psal-
Psal. 111. 7. mo, In memoria æterna erit justus, ab auditu malo non timebit. Quo auditu malo? Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus. *Et in eis qui insurgunt in me malignantibus, audiet auris mea.*

13. Transit fœnum, transit flos peccatorum: quid de justis? *Justus ut palma florebit.* Illi exoriuntur sicut fœnum: *justus ut palma florebit.* In palma altitudinem significavit. Forte et hoc significavit in palma, quia in novissimis suis pulcra est: ut initium ejus a terra ducas, finem ipsius in cacumine, ubi habet totam pulcritudinem: aspera radix videtur in terra, pulcra coma sub cælo est. Erit ergo et tua pulcritudo in fine.
a Radix tua fixa sit: sed sursum versus (*a*) habemus radicem nostram. Radix enim nostra Christus est, qui adscendit in cælum. Humiliatus exaltabitur. *Velut cedrus in Libano, multiplicabitur.* Vide quas arbores dixit: *Justus ut palma florebit; velut cedrus in Libano, multiplicabitur.* Numquid cum sol exierit, arescit palma? numquid arescit cedrus? Cum autem sol cadens aliquando fuerit, arescit fœnum. Veniet ergo judicium, ut arescant peccatores, et virescant fideles. *Velut cedrus in Libano, multiplicabitur.*

v. 14. 14. *Plantati in domo Domini, in atriis domus*
v. 15. *Dei nostri florebunt.* • *Adhuc multiplicabuntur*
v. 16. *in senecta uberi: et tranquilli erunt,* • *ut annuntient.* Hoc est sabbatum, quod vobis paulo ante commendavi, unde habet titulum Psalmus. *Tranquilli erunt, ut annuntient.* Quare tranquilli annuntiant? Non illos movet fœnum peccatorum. Cedrus et palma nec in tempestatibus curvantur. Ergo tranquilli sint, ut annuntient: et vere, quia modo annuntiandum est et subsannantibus hominibus. O miseri homines amatores mundi, annuntiant vobis qui plantati sunt in domo Domini: qui confitentur Domino in cantico et cithara, in verbo et opere, annuntiant vobis, et dicunt vobis, Nolite seduci felicitate iniquorum, nolite adtendere florem fœni; nolite adtendere ad tempus beatos, in æternum miseros. Nec ista beatitudo quæ modo foris videtur, vera est; nec in corde beati sunt, quia torquentur mala conscientia. Tu autem tranquillus esto, sperans de promissis Domini Dei tui. Quid enim annuntiabis in tranquillitate? *Quoniam rectus Dominus Deus, et non est iniquitas in eo.* Adtendite Fratres, si plantati estis in domo Domini, si vultis florere sicut palma, et multiplicari sicut cedrus Libani, et non arescere sicut fœnum sole cadente: sicut hi qui videntur florere sole absente. Si ergo non
b vultis esse fœnum, sed palma et cedrus, (*b*) quid annuntiabitis? *Quoniam rectus Dominus Deus, et non est iniquitas in illo.* Quomodo non est iniquitas? Tanta mala facit, sanus est, filios habet, plenam domum, abundat gloria, exaltatur honoribus, de inimicis vindicatur, et omnia mala committit: alius innocens (*c*) sui negotii non rapiens c
aliena, non contra quemquam faciens, laborat in vinculis, in carceribus, in inopia æstuat et suspirat. Quomodo *non est iniquitas in eo?* Esto tranquillus, et intelliges. Nam perturbaris, et in cubiculo tuo obscuras tibi lucem. Radiare tibi vult æternus Deus, noli tibi facere nubilum de perturbatione. Esto tranquillus in te, et vide quid tibi dicam. Quia Deus æternus est, quia modo parcit malis, adducens illos ad pœnitentiam; flagellat bonos, erudiens illos ad regnum cælorum; *non est iniquitas in eo:* noli timere. Ecce ego flagellatus sum tantum, manifestum est, confiteor, peccavi: non enim dico me justum. Hoc enim dicunt plerique. Quando est forte quisquam in aliqua miseria, in doloribus, intras consolari illum: et ille, Peccavi, fateor, sunt peccata mea, agnosco illa, sed numquid tanta peccavi, quanta ille? Ego novi quanta fecit ille, ego novi quanta commisit: peccata mea sunt, fateor illa Deo, sed minora sunt quam illius, et ecce ille nihil mali patitur. Noli turbari, tranquillus esto, ut scias *quoniam rectus Dominus, et non est iniquitas in eo.* Quid, si te propterea flagellat modo, quia non tibi servat ignem sempiternum? Quid si illum propterea dimittit modo, quia auditurus est, Ite in ignem æternum? Sed quan- Matth. 25. 41.
do? Cum tu positus fueris ad dexteram, tunc dicetur positis ad sinistram, Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus. Non te ergo ista moveant: tranquillus esto, sabbatiza, et annuntia, *Quoniam rectus Dominus Deus, et non est iniquitas in eo.*

IN PSALMUM XCII.

• ENARRATIO. • Sermo ad plebem.

1. Psalmi hujus titulum, cum pronuntiaretur, audivimus: et quid sibi velit, de Scriptura Dei, hoc est, ex libro Genesis, non est difficile cognoscere. In titulo enim tamquam admonemur in limine quid intus quæramus. Inscriptus ergo est ita: *Laus cantici* (*d*) *ipsi David,* d
in diem ante sabbatum, quando fundata est terra. Recordantes ergo per omnes dies quid fecerit Deus, quando creavit et ordinavit universa a primo die usque ad sextum diem: (septimum enim sanctificavit, quia in illo requievit post omnia opera, quæ fecit bona valde:) et invenimus eum sexto die fecisse, (qui dies hic commemoratur, quia dicit, *ante sabbatum,*) omnia animalia in terra. Deinde ipso die fecit hominem ad imaginem et similitudinem suam. Non autem sine caussa illi dies sic sunt ordinati, nisi quia et sæcula sic cursura erant antequam requiescamus

(a) Sic Am. et MSS. At Er. et Lov. *habeamus.*
(b) Aliquot MSS. *et cedrus, qui annuntietis.* Regius liber, *et cedrus, videte quid annuntietis.*

(c) Probæ notæ MSS. *innocens negotii:* omisso, *sui.*
(d) Sic MSS. Editi vero, *ipsius.*

in Deo. Tunc autem requiescimus, si facimus opera bona. Ad hoc exemplum scriptum est de Gen. 2. 2. Deo, requievit Deus septimo die, cum fecisset omnia opera bona valde. Non enim fatigatus est, ut requiesceret, aut modo non operatur: cum aperte Johan. 5. 17. Dominus Christus dicat, Pater meus usque nunc operatur. Dicit illud enim Judæis, qui carnaliter sentiebant de Deo, nec intelligebant quia Deus cum quiete operatur, et semper operatur, et semper quietus est. Ergo et nos, quos in se voluit Deus tunc figurare, post omnia opera bona habebimus requiem. Et quidem opera bona nostra, Fratres, quæ hic operamur in sæculo ante requiem, quasi cum labore sunt: et requies illa in spe est, nondum tenetur in re; et nisi esset in spe, deficeremus in labore: sed transeunt opera laboriosa et bona. Quid enim tam bonum, quam porrigere panem esurienti? Et quod audiebamus modo, cum Evangelium legeretur, quid tam bonum, quam id quod admonebat generaliter, Luc. 3. 11. Omnis qui habet duas tunicas, det non habenti; » et qui habet escas, pascat esurientem? Nudum vestire, bonum opus est: numquid semper erit hoc opus bonum? Habet aliquantulum laborem, sed habet solatium in spe futuræ quietis. Quantum autem laborem habet quod vestis nudum? Bonum opus non multum laborat: malum opus habet laborem. Qui enim vestit nudum, Luc. 2. 14. si habet unde faciat non laborat: si non habet unde faciat, Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Qui autem vult spoliare vestitum, quantum laboret, quis numerat? Et tamen et ista transitura sunt, cum venerimus ad illam requiem, ubi nemo esurit qui pascatur, nemo nudus est qui vestiatur. Ideo quia et ista transitura sunt opera bona, et sextus iste dies, quando perficiuntur opera bona valde, habet vesperam. In sabbato autem non invenimus esse vesperam, quia requies nostra non habebit Gen. 1. 26. finem. Vespera enim pro fine ponitur. Sicut ergo sexto die fecit Deus hominem ad imaginem suam; sic invenimus sexto sæculo venisse Dominum Jesum Christum, ut reformaretur homo ad imaginem Dei. Primum enim tempus, tamquam primus dies, ab Adam usque ad Noe: secundum tempus, tamquam secundus dies, a Noe usque ad Abraham: tertium tempus, tamquam tertius dies, ab Abraham usque ad David: quartum tempus, tamquam quartus dies, a David usque ad transmigrationem Babyloniæ: quintum tempus, tamquam quintus dies, a transmigratione Babyloniæ usque ad prædicationem Johannis. Sextus dies jam a prædicatione Johannis agitur usque ad finem, et post finem sexti diei pervenimus ad requiem. Modo ergo sextus dies agitur. Si sextus a dies agitur, videte quid habeat titulus. *In diem ante sabbatum, quando fundata est terra.* Jam (a) audiamus ipsum Psalmum: ipsum interrogemus quomodo fundata est terra, ne forte tunc facta est terra. Nec in Genesi sic legimus. Quando ergo fundata est terra? Quando, nisi cum fit quod

A lectum est modo in Apostolo, Si tamen statis in 1. Cor. 3. 15. 58. fide, ait, stabiles et immobiles? Cum omnes qui credunt per universam terram immobiles sunt in fide, fundata est terra: tunc fit homo ad imaginem Gen. 1. 26. Dei. Quod significat sextus ille dies de Genesi. Sed quomodo illud fecit Deus? quomodo fundata est terra? Christus venit, ut fundaret 1. Cor. 3. 12. terram. Fundamentum enim nemo potest ponere, » præter id quod positum est, quod est Christus » Jesus. De illo ergo cantat Psalmus. »

2. *Dominus regnavit, decorem induit, induit* v. 1. *Dominus fortitudinem, et præcinctus est.* Videmus quia duas res induit, decorem et fortitudinem. Ut quid autem? Ut fundaret terram. Sequitur enim, *Etenim confirmavit orbem terræ, qui non commovebitur.* Unde confirmavit? Quia de- B corem induit. Non confirmaret, si solum decorem indueret, non et fortitudinem. Quare ergo decorem? quare fortitudinem? Utrumque enim dixit, *Dominus regnavit, decorem induit, induit Dominus fortitudinem, et præcinctus est.* Nostis Fratres, quia Dominus noster cum venisset in (b) b carne, his quibus prædicabat Evangelium regni, aliis placebat, aliis displicebat. Nam divisæ sunt adversus se linguæ Judæorum: alii dicebant, Quia bonus est: alii dicebant, Non, sed seducit tur- Johan. 7. 12. 40. etc. bas. Alii ergo bene loquebantur: alii detrahebant, lacerabant, (c) mordebant, conviciaban- c tur. Ad eos ergo quibus placebat, decorem induit ad eos quibus displicebat fortitudinem induit. Imitare ergo et tu Dominum tuum, ut possis esse vestis ipsius: esto cum decore ad eos qui- C bus placent bona opera tua, esto fortis adversus detractores. Audi apostolum Paulum imitantem Dominum suum, quomodo et ipse habuit decorem, habuit fortitudinem. Christi bonus odor 2. Cor. 2. 15. sumus, inquit, in omni loco, et in his qui salvi » fiunt, et in his qui pereunt. Quibus enim placet bonum, salvi fiunt: qui detrahunt bono, pereunt. Quod suum erat, ille odorem habebat bonum, immo bonus odor erat: sed væ miseris, qui et bono odore moriuntur. Non enim ait, Illis bonus odor sumus, illis malus odor sumus: sed, Chri- » sti bonus odor sumus, ait, in omni loco, et in his qui salvi fiunt, et in his qui pereunt. Subjecit Ibidem 16. statim, Aliis quidem sumus odor vitæ in vitam, aliis odor mortis in mortem. Quibus erat odor vitæ in vitam, decorem induerat: quibus erat o- D dor mortis in mortem, fortitudinem induerat. Si autem tunc gaudes, quando te laudant homines, et placent illis bona opera tua; cum autem vituperaverint, deficis in bonis operibus, et quasi fructum bonorum te perdidisse arbitraris, quia invenis reprehensores: non stetisti immobilis, non pertines ad orbem terrarum, qui non commovebitur. *Induit Dominus fortitudinem, et præcinctus est.* De ipso decore et fortitudine habet alium locum apostolus Paulus: Per arma justitiæ 2. Cor. 6. dextera et sinistra. Vide ubi decorem, ubi fortitudinem: Per gloriam et ignobilitatem. In gloria Ibidem. decorus, in ignobilitate fortis. Apud alios glorio-

(a) Vetus liber Corbejensis, *audivimus.*
(b) Plerique MSS. *in carnem quibus prædicabat etc.*

(c) Hic addunt editi, *latrabant:* quod abest a MSS.

sus prædicabatur, apud alios ignobilis contemnebatur. Decorem afferebat eis quibus placebat, fortitudinem adversus eos quibus displicebat. Et sic enumerat omnia usque in finem, ubi dicit, 2 Cor. 10. Quasi nihil habentes, et omnia possidentes. Cum omnia possidet, decorus est: cum nihil habet, fortis est. Non ergo mirum, si sequitur, *Etenim confirmavit orbem terræ, qui non commovebitur*. Quomodo enim non commovebitur orbis terrarum? Cum credunt in Christum omnes fideles, et parati sunt ad utrumque; gaudere cum laudantibus, fortes esse adversus vituperantes: non mollescere linguis laudantium, nec frangi linguis vituperantium.

3. Forte quæramus et de hoc verbo, quare dixit *præcinctus est*. Cinctio opera significat. Tunc enim se quisque cingit, cum operaturus est. Sed quare non dixit, cinctus est; sed, *præcinctus est?* Psal. 4. 44. Dicit enim in alio Psalmo, Accingere gladium » tuum circa femur potentissime: populi sub te cadent. Nec ibi dixit cingere, neque præcingere, sed accingere. Accingeris enim quando aliquid adjungis lateri tuo per cinctionem. Ideo, Accingere gladium tuum. Gladius Domini unde debellavit orbem terrarum, occidendo nequitiam, Spi- a ritus Dei (*a*) est in veritate sermonis Dei. Quare circa femur accingere dicitur gladium? Aliud qui- b dem (*b*) ex alio de alio Psalmo ad cinctionem diximus: sed tamen quia commemoratum est, non est prætermittendum. Quid est accinctio gladii circa femur? Per femur, carnem significat. Non enim aliter debellaret Dominus orbem terrarum, nisi in carnem veniret gladius veritatis. Hic ergo quare præcinctus est? Qui se præcingit, ante se ponit aliquid quo præcingitur. Unde dictum est, Johan. 13. 4. Præcinctus est linteo, et lavit pedes discipulorum suorum. Quia enim tunc humilis fuit, quando linteo præcinctus est, lavit pedes discipulorum suorum. Omnis autem fortitudo in humilitate; quia fragilis est omnis superbia. Ideo cum de fortitudine diceret, addidit *præcinctus est:* ut recolas Deum præcinctum humilem, quando pedes discipulorum lavit. Et exhorruit Petrus Dominum suum, magistrum suum, (minus dixi magistrum suum, cum dixissem Dominum suum,) curvantem se ad pedes suos, et lavantem sibi pedes, Ibidem 7. expavit, et dixit, Domine, non lavabis mihi pedes. Et ille, Quod ego facio, tu nescis modo, scies autem postea. Et ille, Non lavabis mihi pedes in æternum. Et ille, Si non lavero te, non habebis partem mecum. Qui primo Petrus expaverat Dominum lavantem sibi pedes, plus expavit, Non habebis partem mecum: et credidit non sine caussa hoc facere Dominum, nisi quia aliquod erat illud forte sacramentum: et ait: Do- Ibidem 9. » mine, non pedes tantum, sed et caput, et totum. » Et ille, Qui lotus est semel, non habet necessitatem iterum lavandi, sed est mundus totus. Non ergo ad sacramentum (*c*) tamquam mundationis c pertinebat, quod lavit eis pedes, sed ad exemplum humilitatis. Hoc enim dixerat, Quod enim Ibidem 7. ego facio, nescis. scies autem postea. Videamus si scierunt postea, videamus Dominum præcinctum fortitudine: quia in humilitate est tota fortitudo. Cum lavisset eis pedes, rursus discubuit, et ait illis, Dicitis me Magistrum, et verum dicitis; sum enim: dicitis me Dominum, et verum dicitis; sum enim: si ergo ego Magister et Dominus vester lavi vobis pedes, quomodo oportet vobis invicem faciatis? Si ergo in humilitate est fortitudo, nolite timere superbos. Humiles tamquam petra sunt: petra deorsum videtur, sed solida est. Superbi quid? Quasi fumus: etsi alti sunt, evanescunt. Ergo ad humilitatem Domini referre debemus quod præcinctus est, secundum commemorationem Evangelii, quod præcinctus est, ut lavaret pedes discipulis suis.

4. Est aliud quod in hoc verbo possimus intelligere. Diximus quia qui se præcingit, ante se ponit quod sibi adjungit, ut se cingat. Quia ergo illi qui detrahunt nobis, aliquando nobis absentibus faciunt, tamquam post dorsum; aliquando coram in faciem, sicut Domino faciebant pendenti in cruce, Si filius Dei est, descendat de cru- Matth. 17. 40. ce: non opus habes fortitudine quando tibi aliquis detrahit absenti; quia non audis, nec sentis: si autem in faciem tibi dicat, opus est ut fortis sis. Quid est, fortis sis? Ut feras: ne forte ideo te putes fortem, cum audieris, quia percutis pugno victus convicio. Non est ista fortitudo, si (*d*) conviciatus percutias, quoniam ab ira vi- d ctus es. Et valde stultum est, hominem victum fortem dicere; cum dicat Scriptura, Melior est Prov. 16. 32. qui vincit iram, quam qui capit civitatem. Meliorem dixit iræ victorem, quam civitatis captivatorem. Habes ergo adversarium magnum in teipso. Cum audito convicio ira cœperit surgere, ut reddas malum pro malo, recordare verba 1. Pet. 3. 9. Apostoli, Non reddentes malum pro malo, neque maledictum pro maledicto. His verbis recordatis frangis iram, tenes fortitudinem: et quia coram te ille tibi maledixit, non post dorsum tuum, præcinctus es illa.

5. Jam cetera audiamus. Brevis est Psalmus. *Etenim confirmavit orbem terræ, qui non com-* Item v. 1. *movebitur*. Videtis Fratres, multi credunt in Christum, magna turba est: et tamen in hac magna turba, audistis modo cum Evangelium legeretur, Matth. 3. 12. quia veniet Dominus ferens palam in manu sua, et mundabit aream suam, frumentum recondet in horreo, paleas comburet igni inexstinguibili. Sunt ergo per totam terram et boni et mali: boni grana sunt, mali palea. In aream intrat tribula: paleam concidit, triticum purgat. Quis est ergo *orbis terrarum qui non commovebitur?* Quod utique non diceret, nisi esset et orbis terrarum

(a) MSS. omittunt *est:* et post vocem *sermonis*, non addunt *Dei*. At Regius liber habet sic, *Unde debellavit orbem terrarum? Occidendo nequitias spiritus in veritate sermonis.*

(b) Am. omittit, *ex alio:* sed est in MSS. e quibus nonnulli infra habent, *accinctionem diximus*, vel *dicimus.*

(c) Sic Am. et MSS. At Er. et Lov. *tantum.*

(d) Am. et nostri omnes MSS. *si victus percutias, cum ab ira victus es.*

qui commovebitur. Est orbis terrarum qui non commovebitur, est orbis terrarum qui commovebitur. Quia et boni qui stabiles sunt in fide, orbis terrarum est: ne quis diceret, In parte sunt; et mali, qui non stant in fide cum senserint aliquam tribulationem, per orbem terrarum sunt. Est ergo orbis terrarum mobilis, est orbis ter- * f. de utroque. rarum immobilis: de * quo dicit Apostolus, Vide orbem terrarum mobilem: Rogo te de quibus 2. Tim. 2. 17. et 18. dicebat Apostolus, Ex quibus est Hymenæus et » Philetus, qui circa veritatem aberraverunt, di- » centes resurrectionem jam factam esse, et fidem quorumdam subvertunt? Numquid isti ad orbem terrarum pertinebant, qui non commovebitur. » Sed palea erant: Et fidem, inquit, quorumdam » subvertunt. Non dixit omnium: et si omnium diceret, omnes intelligere deberemus pertinentes ad civitatem Babyloniam, quæ habet damnari cum diabolo: tamen fidem quorumdam dixit. Et quasi diceretur ei, Et quis eis potest resistere? subjecit statim, Firmum autem fundamentum Ibidem 19. Dei stat. Ecce habes orbem terrarum qui non commovebitur. Habens signaculum hoc. Quod Ibidem. signaculum habet firmum fundamentum? Novit Dominus qui sunt ejus. Iste est orbis terrarum qui non commovebitur: Novit Dominus qui sunt Ibidem. ejus. Et quod signaculum habet? Et recedat ab injustitia omnis qui nominat nomen Domini. Modo ab iniquitate recedat. Ab iniquis enim non potest recedere, quia mixta est palea tritico usque dum ventiletur. Quid dicimus, Fratres? Et in ipsa area, mira res est de tritico. Recedit a palea, cum expoliatur: et non recedit ab area, cum trituratur. Quando autem omnino separabitur? Cum Matth. 3. 12. venerit ventilator. Ergo modo area in orbe terrarum est: necesse est ut, si proficis, inter iniquos vivas. Ab iniquis recedere non potes, ab » iniquitate recede. Recedat ab iniquitate omnis qui nominat nomen Domini: et erit in orbe terrarum qui non commovebitur.

v. 2. 6. *Parata est sedes tua (a) Deus ex illo. Ex* a *illo*, quid est? Ex tunc. Tamquam si diceret, Quæ est sedes Dei? ubi sedet Deus? In sanctis suis. Vis esse sedes Dei? Para locum in corde tuo ubi sedeat. Quæ est sedes Dei, nisi ubi habitat Deus? Ubi habitat Deus, nisi in templo suo? Quod est templum ejus? Parietibus instruitur? Absit. Mundus iste est forte templum ipsius, quia valde magnus est, et digna res quæ capiat Deum? Nec capit eum a quo factus est. Et ubi capitur? In anima quieta, in anima justa: ipsa illum portat. Magna res, Fratres: certe magnus est Deus; fortibus gravis, infirmis levis est. Quos dixi fortes? Superbos, qui quasi habent præsumtionem virium suarum. Nam infirmitas illa in humilitate, 2. Cor. 10. 10. major fortitudo est. Audi Apostolum dicentem, b Quando infirmor, tunc potens sum. Hoc est quod (b) commendavi, quia Dominus præcinctus est forti- A tudine, quando humilitatem docebat. Ergo ipsa est sedes Dei, quæ aperte alio loco in Propheta dicitur, Super quem requiescet Spiritus meus? Isai. 66. 2. id est, ubi requiescet Spiritus Dei, nisi in sede Dei? Audi quomodo describat ipsam sedem. Forte auditurus eras marmoratam domum, (c) ampla c spatia atriorum, in magna altitudine et fulgore tectorum. Audi quid sibi paret Deus: Super quem requiescet Spiritus meus? Super humilem et quietum, et trementem verba mea. Ecce humilis es et quietus, et in te habitat Deus. Altus est Deus, non in te habitat, si altus esse volueris. Certe altus vis esse, ut habitet in te: humilis esto et tremens verba ejus, et ibi habitat. Non timet trementem domum, quia ipse illam firmat. *Parata est sedes tua Deus ex illo. Ex illo*, id est, B *ex tunc*: id est, quasi quoddam tempus significat. *Ex tunc*, ex quo? Forte ex die ante sabbatum. *Ex illo*, quia titulus Psalmi præscribit nobis ex quo. Sexto enim die, id est, tempore hujus mundi sexto, venit Dominus in carne. Ex illo ergo, plane ex illo secundum hominem, ex illo ex utero. Quid enim dicit alius Psalmus? In splendore sanctorum ex utero. In splendore san- Psal. 109. 3. ctorum, id est, ut illuminentur sancti, ut videant Deum in carne; et purgetur cor, unde videatur in divinitate. In splendore sanctorum ex utero. Sed quid ibi sequitur? Ne forte ex utero inde incipere putares esse Christum: Ante luciferum Ibidem. genui te. Cum dixisset, In splendore sanctorum ex utero: subjecit statim, ne putares Christum a tempore esse cœpisse, ex quo natus est, sicut C cœpit Adam, sicut Abraham, sicut David, Ante luciferum genui te: ante (d) omne quod illumi- d natur. Per luciferum enim, aut stellas omnes significat, et per stellas tempora, quia fecit Deus Gen. 1. 14. stellas in signa temporum, ut ante tempora invenias natum esse Christum: et utique qui natus est ante tempora, non potest videri natus ex tempore; quia et tempora creatura Dei sunt. Et uti- Johan. 1. 3. que si omnia per ipsum facta sunt, et tempora per ipsum facta sunt. Aut certe ante omnem spiritum, qui illuminatur, de Sapientia dixit, Ante luciferum genui te. Intendat Caritas Vestra. Quomodo ergo cum dixisset, Ex utero, veluti præcavens fidei nostræ, ne inde putaremus cœpisse Christum ex quo ex utero virginis natus est, subjecit statim, Ante luciferum genui te: sic et hic D cum dixisset, *Ex illo*, id est, ex quodam tempore, ex die ante sabbatum, ex illa sexta ætate mundi, quando venit Dominus Christus, et in carne natus est, (e) quia dignatus est, homo fa- e ctus propter nos, Deus non solum ante Abraham, sed ante cælum et terram, qui dixit, Ante Abraham ego sum: non solum ante Abraham, Johan. 8. 58. sed ante Adam; non solum ante Adam, sed ante omnes Angelos, ante cælum et terram, quia omnia per ipsum facta sunt: subjecit, ne tu inten- Johan. 1. 3.

(a) In plerisque MSS. *Parata est sedes tua ex illo, sedes tua Deus ex illo. Ex illo quid est?*

(b) Editi, *commendavit Evangelium*. At MSS. quidam, *commendavi*; et nonnulli cum Am. *commendavit*: sed non addunt, *Evangelium*.

(c) Sic MSS. Editi vero, *amplam, spatiosam, atriorum magnitudine et fulgore tectorum*.

(d) Regius MS. *ante omnia quæ illuminant*.

(e) Sic meliores MSS. At Er. et Lov. *Et quia dignatus est homo fieri propter nos Deus, non solum*, etc.

dens diem nativitatis Domini ex quo natus est, A
putares ex illo esse cœpisse, *Parata est sedes
tua, Deus*. Sed quis Deus? *A sæculo:* ab æterno
dixit ἀπὸ αἰῶνος: sic habet Græcus αἰὼν aliquan-
do sæculum ponitur, aliquando æternum poni-
tur. Ergo o tu qui ex illo videris natus, ex æter-
no es. Non autem nativitas humana cogitetur,
sed cogitetur æternitas divina. Ergo cœpit, ex
quo natus est, crevit: audistis Evangelium. Ele-
git discipulos. implevit illos, cœperunt prædica-
re discipuli. Forte hoc est quod consequenter
dicit.
v. 3. 7. *Elevaverunt flumina voces suas*. Quæ sunt
ista flumina, quæ elevaverunt voces suas? Non
audivimus: neque quando natus est Dominus,
audivimus locuta flumina, neque quando bapti-
zatus est, neque quando passus est, non audivi- B
mus flumina locuta. Legite Evangelium, non in-
venitis quia locuta sunt flumina. Parum est quia
locuta sunt, *elevaverunt voces suas:* non solum
locuta sunt, sed fortiter, magne, excelse. Quæ
sunt ista flumina, quæ locuta sunt? Diximus
quod in Evangelio non legimus, tamen ibi quæ-
ramus. Nam si ibi non invenimus, ubi invenie-
mus? Ego vobis fingere potero: et subito ero
a non certus (*a*) dispensator, sed ineptus fabula-
tor. In Evangelio quæramus, simul quæramus,
quæ sunt flumina quæ elevaverunt voces suas.
Johan. 7. 37. Stabat Jesus et clamabat, dictum est in Evange-
lio. Quid clamabat? Ecce jam ipsum caput flu-
minum clamat, ipse fons vitæ unde sunt flumina
cursura, levavit prior vocem suam. Et quid sta-
Ibidem 38. bat Jesus et clamabat? Qui credit in me, sicut C
Scriptura dicit, flumina aquæ vivæ de ventre e-
jus fluent. Evangelista sequitur statim: Hoc au-
Ibidem 39. tem dicebat de Spiritu, quem accepturi erant hi,
» qui in eum erant credituri. Spiritus autem non-
dum erat datus, quia Jesus nondum erat glori-
ficatus. Cum autem glorificatus esset Jesus in
resurrectione et adscensione in cælos, sicut no-
stis, Fratres, impletis ibi decem diebus propter
Act. 2. 4. quoddam sacramentum, misit Spiritum suum
sanctum, implevit discipulos. Ipse Spiritus ma-
gnum flumen unde impleta sunt multa flumina.
Psal. 45. 5. De ipso flumine dicit Psalmus alio loco, Fluminis
impetus lætificat civitatem Dei. Ergo facta sunt
flumina currentia de ventre discipulorum, cum
acceperunt Spiritum-sanctum: ipsa flumina ac-
b cepto Spiritu-sancto. (*b*) Unde flumina elevave- D
runt voces suas? quare elevaverunt? Quia primo
Matth. 26. 70. etc. timuerunt. Petrus nondum fuit flumen, quando
interrogatione ancillæ ter Christum negavit: Ne-
c scio hominem. (*c*) Hic timens mentitur: nondum
elevat vocem, nondum est flumen. Ubi autem
impleti sunt Spiritu-sancto, accersierunt eos Ju-
dæi, et præceperunt eis ne omnino loquerentur,
Act. 4. 19. et 18. neque docerent in nomine Jesu. Petrus autem et
» Johannes dixerunt ad eos, Si justum est coram
» Deo, ut vobis obediamus magis quam Deo, judi-
» cate: non enim possumus quæ vidimus et audi-
vimus, non loqui. *Elevaverunt* ergo *flumina vo-* »
cem suam,* *a vocibus aquarum multarum*. Ad i- v. 4.
psam elevationem vocis pertinet quod ibi scri-
ptum est, Stetit autem Petrus cum undecim, et Act. 2. 14.
elevata voce dixit ad eos, Viri Judæi: et cetera
quibus annuntiat Jesum sine timore cum magna
fiducia. *Elevaverunt* enim *flumina vocem suam*,
a vocibus aquarum multarum. Nam et cum di- Act. 4. 23.
missi essent Apostoli de concilio Judæorum, ve- » etc.
nerunt ad suos, et indicaverunt quanta eis sa- »
cerdotes et seniores dixerunt. At illi audientes »
levaverunt vocem unanimes omnes ad Dominum, »
et dixerunt, Domine, tu es qui fecisti cælum et »
terram, et mare, et omnia quæ in eis sunt: et
cetera quæ dicere potuerunt flumina elevantia
vocem suam. *Mirabiles suspensuræ maris*. Cum
enim illi elevassent voces suas discipuli, credi-
derunt multi, et acceperunt multi Spiritum san-
ctum, et cœperunt multa flumina clamare de pau-
cis. Ideo sequitur, *A vocibus aquarum multa-
rum mirabiles suspensuræ maris:* id est, hujus
sæculi. Cum cœpisset Christus tantis vocibus
prædicari, cœpit irasci mare, cœperunt crebre-
scere persecutiones. Cum *elevassent* ergo *flumi-
na vocem suam, a vocibus aquarum multarum
mirabiles suspensuræ maris*. Suspensuræ, exal-
tationes sunt: quia quando irascitur mare, su-
spenduntur fluctus. Suspendantur fluctus quan-
tum volunt, fremat mare quantum vult; *mirabi-
les* quidem *suspensuræ maris*, mirabiles minæ,
mirabiles persecutiones, sed vide quid sequitur:
Mirabilis in excelsis Dominus. Compescat se
ergo mare, et aliquando tranquilletur, detur pax
Christianis. Turbabatur mare, fluctuabat navi-
cula. Navicula Ecclesia est, mare sæculum est.
Venit Dominus, ambulavit super mare, et pres- Matth. 14. 25.
sit fluctus. Quomodo ambulavit Dominus super
mare? Super capita istorum fluctuum magnorum
spumantium. Potestates, et reges crediderunt,
subjugati sunt Christo. Ergo non terreamur,
quia *mirabiles suspensuræ maris: Mirabilis in
excelsis Dominus*.
8. *Testimonia tua credita facta sunt nimis*. v. 5.
Magis (*d*) quam mirabiles erant suspensuræ ma- d
ris, et mirabilis in excelsis Dominus. *Testimo-
nia tua credita facta sunt nimis. Testimonia tua*,
quia dixerat illud ante: Hæc dico vobis, ut in me Johan. 16. 33.
pacem habeatis, in mundo autem pressuram.
Ergo quia mundus pressuram vobis facturus est,
dico vobis. Cœperunt pati, et confirmarunt in se
quod illis prædixerat Dominus, et magis fortes
sunt facti. Cum enim videbant impleri in se pas-
siones, sperabant compleri in se et coronas. Et
ideo mirabiles suspensuræ maris, mirabilis in
excelsis Dominus. Ut in me, inquit, pacem ha-
beatis, in mundo autem pressuram. Ergo quid
facimus? Sævit mare, extolluntur fluctus et ra-
bidi fremunt, pressuras patimur: nonne forte de-
ficimus? Absit. Mirabilis in excelsis Dominus.
Adeo et ibi cum diceret, Ut in me pacem habea-

(a) Quatuor MSS. *disputator*.
(b) Sic Am. et MSS. At Er. et Lov. *Ipsa flumina accepto Spiritu sancto, unde elevaverunt etc.*
(c) Quidam MSS. *Nescio hominem hunc. Timens*. etc. Et nonnulli, *Hoc timens mentitur*.
(d) Aliquot MSS. *quia*.

tis, in mundo autem pressuram: quasi dicerent, A
Putas non premet nos mundus, et extinguet nos?
Jo. 16. 33. statim subjecit, Sed gaudete, quia ego vici sæculum. Si ergo ait, Ego vici sæculum, adhærete illi, qui vicit sæculum, qui vicit mare. Gaudete
a ad eum, (*a*) quia mirabilis est in excelsis Dominus, et *testimonia tua credita facta sunt nimis*. Et quid factum est de his omnibus? *Domum tuam decet sanctificatio, Domine*. Domum tuam, totam domum tuam. Non hic, aut hic, aut ibi; sed domum tuam totam, per totum orbem terrarum.
Psal. 95. 10. Quare per totum orbem terrarum? Quia correxit orbem terræ, qui non commovebitur. Domus Domini fortis erit, per totum orbem terrarum erit. Multi cadent, sed domus illa stat: multi turbabuntur, sed domus illa non movebitur. *Domum tuam decet sanctificatio, Domine*. Numquid parvo tempore? Absit. *In longitudinem dierum*.

IN PSALMUM XCIII.

* ENARRATIO.

* Sermo in aliena diœcesi habitus, rogante Episcoporum cœtu, sicuti ex fine intelligitur.

1. Sicut intentissime audivimus, cum Psalmus iste legeretur: ita intente audiamus, cum revelat Dominus, quæ hic dignatus est opacare mysteria. Ad hoc enim clauduntur quædam sacramenta Scripturarum, non ut denegentur, sed
Matth. 7. 7. ut pulsantibus aperiantur. Si ego affectu pio et sincera cordis caritate pulsetis, ille aperiet qui videt unde pulsetis. Notum est omnibus nobis (atque utinam de numero eorum non simus,) multos murmurare adversus Dei patientiam, et dolere iniquos homines et impios vel vivere in hac terra, vel etiam plurimum posse; et quod est amplius, plerumque plurimum posse malos adversus bonos, et sæpe malos premere bonos; malos exsultare, bonos laborare; malos superbire, bonos humiliari. Adtendentes talia in genere humano, (abundant enim,) pervertuntur impatientes et infirmi animi, quasi frustra sint boni, quia Deus avertit vel avertere videtur oculos suos a bonis operibus piorum et fidelium, et augere malos in his quæ diligunt. Putantes ergo infirmi frustra se bene vivere, aut invitantur ad imitandam malitiam eorum, quos quasi florere conspiciunt: aut si per infirmitatem vel personæ suæ vel animi, timent male facere, ne aliquid illis secundum leges sæculi mali accidat, non quia justitiam diligunt, sed ut dicam apertius; timentes damnari inter homines ab hominibus, abstinent se quidem a factis malis, sed non se abstinent a cogitationibus malis. Et inter cogitationes eorum iniquas præcipue caput iniquitatis illa tenet impietas, qua videtur eis Deus negligere et non curare res humanas; et aut æqualiter habere bonos et malos; aut etiam, quod est perniciosius cogitare, insectari bonos et malis favere. Qui talia cogitat, etsi nihil mali alicui faciat, facit plurimum sibi, et in seipsum impius est; et iniquitate sua non lædit Deum, sed interficit se. Neque nocent hominibus, quia timidi sunt qui talia cogitant; sed tamen homicidia eorum, adulteria eorum, fraudes et rapinas eorum videt Deus, et punit in cogitationibus eorum. Quid enim velint, ille adtendit, cujus oculus non repellitur carne, ut non videat voluntatem. Tales si occasiones inveniant, non mali fiunt, sed manifestantur: non ut sentias quod natum sit manifestum, sed ut intelligas quod latebat inclusum. Paucis his annis, et prope hesterno die viderunt hæc homines, et probaverunt etiam qui tarde intelligunt. Erat enim hic una domus potentissima ad tempus, de qua flagellum fecerat Deus generi humano, et castigatum est inde genus humanum; si cognoscat flagellum patris, et timeat sententiam
B judicis. Cum ergo esset hic eadem domus magna, multi sub illa gemebant, murmurabant, reprehendebant, detestabantur, blasphemabant. Quomodo se artant homines, et dantur divino Rom. 1. 24.
illo judicio multi in concupiscentias cordis sui? Subito (*b*) fiebant ipsius domus illi qui murmu- b
rabant de ipsa domo; et ab eis talia homines patiebantur, qualia se pati ipsi a talibus paulo ante quærebantur. Bonus ergo ille est, qui et quando potest male facere, non facit: de quo scriptum est, Qui potuit transgredi et non est transgres- Eccli. 31. 10.
sus, et facere mala et non fecit: quis est hic, et »
laudabimus eum? Fecit enim mirabilia in vita »
sua. Loquebatur Scriptura de potentibus innocentibus. Et lupus enim tantum vult nocere, quantum leo. Dissimiliter nocent, sed non dissi-
C militer cupiunt. Leo enim non solum contemnit canem latrantem; sed etiam fugat, et venit ad ovile, et obmutescentibus canibus rapit quod potest: lupus non audet inter latratus canum. Numquid propterea quia non potuit auferre a canibus territus, innocentior remeavit? Docet ergo Deus innocentiam, ut quisque innocens sit non timore pœnæ, sed amore justitiæ. Tunc enim liber est innocens, et verus est innocens. Qui autem timore innocens fit, non est innocens, quamvis non noceat cui vult nocere. Non enim nocet alteri per factum malum, sed sibi plurimum per cupiditatem malam. Nam quomodo sibi noceat, audi Scripturam: Qui autem amat iniquitatem, Psal. 10. 6.
odit animam suam. Et re vera multum errant
D homines, qui putant injustitiam suam aliis nocere, et sibi non nocere. Ad alios procedit iniquitas cujuslibet, ut corpori noceat, ut rem familiarem lædat, ut villam invadat, ut mancipium abducat, ut aurum auferat, aut argentum, vel si (*c*) quid c
aliud possidet. Ad hoc profertur ad alterum illa iniquitas. Ergo iniquitas tua alieno corpori nocet, tuo animo non nocet?

2. Contra istam simplicem veracemque doctrinam, qua insinuatur hominibus bonis, ut ipsam justitiam diligant, et ex ea placere Deo velint, ab illo (*d*) intelligant luce quadam intelligibili d
perfundi animam suam, ut faciant justa opera, et illam lucem sapientiæ omnibus quæ in sæcu-

(*a*) Nonnulli, *qui*.
(*b*) Sic probæ notæ MSS. At editi, *Subito evertebant ipsam domum*.
(*c*) Lov. *si quid aliud possit*. Ceteri libri: si quid aliud possidet.
(*d*) Ita MSS. *ab illa*.

lo diliguntur præponant: contra istam doctrinam talia murmura sunt hominum; et si non procedunt in voce, roduntur in corde. Quid ergo dicunt? Vere placiturus sum Deo per justitiam? aut justi illi placent, sub cujus imperio mali florent? Tanta mala committunt, et nihil illis evenit mali. Aut si forte evenit aliquid mali, quid tibi dicunt illi, cum eis cœperis dicere, Ecce quanta fecit mala, quomodo illi redditum est, qualem exitum habuit? Incipiunt illi cogitare justos quibus mala evenerunt, et opponunt nobis, et dicunt, Si illi propterea mali aliquid accidit, quia iniquus fuit; illi quare accidit, qui tam juste vixit? Qui eleemosynas tantas fecit, qui tam multa bona operatus est in Ecclesia; quare talem sortem invenit? quare talem exitum habuit, qualem ille homo qui multa iniqua commisit? Ad hoc autem ista dicunt, ut ostendant se propterea non facere male, quia non possunt, aut quia non audent. Nam quid velit cor, lingua testatur. Et quidem etiamsi lingua obmutesceret, et ipsa timore compressa, Deus videret intus quid cogitaret homo, etiamsi alium hominem lateret. Tacitas ergo cogitationes hominum tales, aut etiam erumpentes in verba vel facta, curat iste Psalmus, si curari velint. Intendant ergo, et curentur. Atque utinam in hac multitudine tota, quæ nunc est inter istos parietes, et audit per nos verbum Domini, nulla sint talia vulnera quæ curentur: utinam nulla sint. Non tamen rem superfluam facimus dicere: si nulla ibi sunt vulnera. Instruantur corda ad sanandos alios, cum audire talia cœperint. Credo enim quia unusquisque Christianus, cum audierit aliquem talia dicentem, si bonus fidelis est, et bene credit Deo, et spes ejus est in futuro sæculo, non in hac terra, non in hac vita est, et non frustra audit ut sursum cor habeat; irridet et dolet talia murmurantes, et dicit sibi, Deus novit quid agat, nos non possumus nosse consilium ipsius, quare parcit malis ad tempus, vel quare laborant boni ad tempus: sufficit mihi tamen hoc scire, quia ad tempus laborat bonus, et ad tempus floret malus. Qui ergo talis est, securus est, et patienter fert omnes felicitates malorum, et labores bonorum patienter fert, tolerat, donec finiatur hoc sæculum, donec transeat iniquitas. Jam talis beatus est, et erudivit eum Deus de lege sua, et mitigavit eum a diebus malignis, donec fodiatur peccatori fovea. Qui vero nondum est talis, audiat per nos quod Domino placet. Plura autem ipse dicat in corde, qui melius videt vulnus quod curet.

3. Psalmus hunc titulum habet, id est, hanc
a inscriptionem, *Psalmus ipsi David*, *quarta* (a) *sabbatorum*. Docturus est Psalmus iste patientiam in laboribus justorum: contra iniquorum felicitates patientiam docet, patientiam ædificat. Hoc habet totus a capite usque in finem. Quare ergo talem habet titulum, *in quarta sabbati*? Una

A sabbati, dies Dominicus est: secunda sabbati, secunda feria, quem sæculares diem Lunæ vocant: tertia sabbati, tertia feria, quem diem illi Martis vocant. Quarta ergo sabbatorum, quarta feria, qui Mercurii dies dicitur a Paganis, et a multis Christianis: sed nollemus; atque utinam corrigant, et non dicant sic. Habent enim linguam suam, qua utantur. Non enim et in omnibus gentibus ista dicuntur. Multæ gentes aliæ atque aliæ aliter atque aliter vocant. Melius ergo de ore Christiano ritus loquendi Ecclesiasticus procedit. Tamen si quem forte consuetudo traxerit, ut illud exeat ex ore quod improbat corde, intelligat illos omnes, de quorum nominibus appellata sunt sidera, homines fuisse, nec ex eo esse cœpisse ista sidera in cælo, ex quo illi cœ-
B perunt. Et ante ibi fuerunt: sed per beneficia quædam mortalium mortalia, illi homines pro tempore suo, quia plurimum potuerunt et eminuerunt in hoc sæculo, cum cari essent hominibus, non propter vitam æternam, sed propter commodum temporale, deferebantur eis divini honores. Veteres enim (b) sæculi decepti, et de- b
cipere volentes, in eorum adulationem qui sibi aliquid secundum amorem sæculi præstitissent, sidera ostendebant in cælo, dicentes, quod illius esset illud sidus, et illud illius: homines autem qui antea non adspexerant, ut viderent quia ibi erant et illa sidera antequam nascerentur, decepti crediderunt; et concepta est opinio vanitatis. Hanc opinionem erroris diabolus confirmavit, Christus evertit. Nos ergo secundum quod loqui-
C mur, quarta sabbatorum, quartus dies intelligitur a die Dominico. Attendat itaque Caritas vestra, quid sibi velit iste titulus. Hic grande mysterium, et re vera occultum. Nam pleraque ipsius Psalmi manifeste sonant, et manifeste movent, et cito intelliguntur: hic autem titulus, quod fatendum est, habet non parum obscuritatis: sed aderit Dominus, serenabit nubilum, et videbitis Psalmum, et ex fronte Psalmi cognoscetis eum. In fronte enim habet Psalmus iste, *Psalmus ipsi David*, *quarta sabbatorum*. In limine est titulus, in postibus fixus est. Volunt homines titulum cognoscere, et sic domum in-
trare. Recolamus ergo Scripturam sanctam in Gen. 1. 5.
Genesi, primo die quod sit factum; invenimus lucem: secundo die quid sit factum; invenimus
D firmamentum, quod appellavit Deus cælum: tertio die quid sit factum; invenimus speciem terræ et maris, et segregationem, ut omnis congregatio aquarum vocaretur mare, et arida vocaretur terra. Quarto die, luminaria fecit Deus in cælo, solem in potestatem diei, lunam et stellas in pote-
statem noctis. Hoc quarto die fecit. Quid sibi Psal. 135. 8.
ergo vult quod de quarto die accepit Psalmus titulum? In quo Psalmo docetur patientia adversus felicitates malorum, et labores bonorum. Habes Paulum apostolum dicentem sanctis fidelibus
roboratis in Christo, Omnia facite sine murmu- Philip. 2. 14. etc.

(a) Sic MSS. At editi hic *sabbati*: deinceps vero conveniunt cum MSS.

(b) Sic Am. et MSS. paucis exceptis qui habent, *a sæculo decepti*. At Er. et Lov. *Veteres enim vates decepti*.

ratione et disceptatione, ut sitis irreprehensibi-
a » les, et (*a*) sinceres, immaculati filii Dei in medio
» nationis tortuosæ et perversæ, in quibus appa-
» retis sicut luminaria in mundo, verbum vitæ ha-
» bentes. Similitudo de luminaribus data est ad
sanctos, ut sine murmuratione sint in natione
tortuosa et perversa.

4. Sed ne quisquam propterea putet colenda
esse et adoranda luminaria cæli, quia inde ali-
qua similitudo ducta est ad significationem san-
ctorum; prius hoc explicemus in nomine Chri-
sti, quam non sit consequens, ut propterea tibi
videatur adorandus sol, aut luna, aut stellæ, aut
cælum, quia aliqua de illis similitudo ducta est,
qua significarentur sancti; quia multa sunt, de
quibus ducta est similitudo ad significandos san-
ctos, quæ non adorantur. Si enim quidquid est
unde similitudo ducitur ad sanctos, adorandum
tibi putas; adora montes et colles, quia dictum
Psal. 113. 4. est, Montes exsultaverunt velut arietes, et col-
les velut agni ovium. Tu de sanctis dicis, ego
de ipso Christo dico. Adora leonem, quia dictum
Apoc. 5. 5. est, Vicit leo de tribu Juda. Adora petram, quia
1.Cor. 10. 4. dictum est. Petra autem erat Christus. Si autem
non adoras in Christo ista terrena, quamvis de
illis similitudo quædam data est; ad significan-
dos sanctos de quacumque creatura ducta fuerit
similitudo, tu intellige similitudinem creaturæ,
et adora artificem creaturæ. Dictus est sol Do-
Sap. 5. 6. minus noster Jesus Christus: numquid iste sol
Johan. 1. 9. quem et minutissima animalia nobiscum vident?
» Sed de quo dictum est, Erat lumen verum, quod
illuminat omnem hominem venientem in hunc
mundum. Nam lux ista non hominem solum il-
luminat, sed et jumenta et pecora et omnia ani-
malia. Quod autem illuminat omnem hominem,
in corde illuminat, ubi intellectum solum habet.

5. Intelligat ergo Caritas Vestra, quibus dixit
Philip. 2. 15. Apostolus, In natione tortuosa et perversa, id
est, inter iniquos, in quibus apparetis sicut lu-
minaria in mundo, verbum vitæ habentes: quo-
dam modo admonuit nos et istum Psalmum in-
telligere, et prænoscere titulum ipsius. Tales e-
nim sancti in quibus est verbum vitæ, de con-
versatione quam habent in cælo, despiciunt o-
mnia iniqua quæ fiunt in terra: et quomodo lu-
minaria in cælo per diem et per noctem proce-
dunt, peragunt itinera sua, cursus suos certos
habent; et committuntur tanta mala, nec deviant
de super stellæ fixæ in cælo, agentes per tractus
cælestes quæ illis præstituit et constituit Creator
ipsarum: sic debent sancti, sed si in cælo figan-
tur corda eorum, si non frustra audiant et re-
spondeant sursum se habere cor, si imitentur
Philip 3. 20. eum qui ait, Nostra autem conversatio in cælis
Matth. 6. 21. est. Quia ergo sunt in supernis, et de supernis
cogitant, sicut dictum est, Ubi est thesaurus tuus,
ibi est et cor tuum: de ipsis cogitationibus su-
pernorum patientes fiunt; et quidquid in terra
committitur, sic non curant, donec peragant iti-

A nera sua, quemadmodum non curant luminaria
cæli, nisi quomodo exerceant dies et noctes,
quamvis tanta mala videant fieri super terram.
Sed facile est forte, ut ferant justi iniquitates
malorum, que non in ipsos fiunt: sed sicut fe-
runt quæ in alios fiunt, sic ferant et quæ in i-
psos fiunt. Non enim propterea debent ferre et
tolerare, quia in alios fiunt: etsi in se fiant, non
debent perdere tolerantiam. Nam qui perdiderit
tolerantiam, cecidit de cælo: qui autem fixum
habet cor in cælo, terra ipsius laborat in terra.
Quanta et de ipsis luminaribus fingunt homines,
et patienter ferunt? quomodo justi patienter de-
bent ferre omnes etiam de se falsas criminatio-
nes. Hoc ipsum quod jam dudum dixi, quia illa
stella Mercurii est, et illa stella Saturni est, et
B illa stella Jovis est, convicia fiunt stellis. Quid,
illæ cum audiunt tanta convicia, numquid mo-
ventur, aut non exercent cursus suos? Sic et
homo, qui in natione perversa et tortuosa habet
verbum Dei, sicut luminare est fulgens in (*b*) b
cælo. Quanti qui sibi videntur honorare solem,
de illo mentiuntur? Qui dicunt, Christus est sol, Manichæi.
mentiuntur de sole: Novit sol Dominum suum
esse Christum et Creatorem suum. Et si indi-
gnari potest, acerbius indignatur contra falso
honorantem, quam contra contumeliosum. Servo
enim bono major contumelia est injuria Domini.
Quanta falsa de ipsis luminaribus quidam dicunt?
Et ferunt, tolerant, et non moventur. Quare?
Quia in cælo sunt. Cælum autem quid est? Nec
hoc prætermittamus: quanta mentiuntur homi-
C nes, quando vident obscurari lunam, et dicunt,
Malefici illam deponunt? cum certis temporibus
defectum suum habeat secundum Dei dispositio-
nem. Non curat tamen ista verba hominum illa
quæ in cælo est. Sed quid est, in cælo? In fir-
mamento cæli est. Cujus ergo cor in firmamento
libri Dei est, ista non curat.

6. Nam cælum, id est, firmamentum, intelli-
gitur per figuram liber Legis. Ideo quodam loco
dicitur, Extendit cælum sicut pellem. Si exten- Psal. 103. 2.
ditur sicut pellis, tamquam liber est extentus,
ut legatur. Transacto autem tempore non legi-
tur. Propterea enim legitur Lex, quia nondum
venimus ad illam Sapientiam, quæ implet corda
et mentes intuentium: et non opus erit ut ali-
quid ibi nobis legatur. Quia in eo quod nobis le-
D gitur, sillabæ sonant et transeunt: illa lux ve-
ritatis non præterit, sed fixa permanens ine-
briat corda videntium: quomodo dictum est, Psal. 35. 9.
Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et tor- » et 10.
rente deliciarum tuarum potabis eos, quoniam »
apud te est, Domine, fons vitæ. Et vide ipsum »
fontem: In lumine, inquit, tuo videbimus lu-
men. Modo ergo lectio necessaria est, quam-
diu ex parte cognoscimus et ex parte prophe-
tamus, sicut dicit Apostolus: cum autem ve- 1.Cor. 13. 9.
nerit quod perfectum est, auferetur quod ex par- »
te est. Non enim (*c*) in illa civitate Jerusalem, » c

(a) Sic Am. Er. et nostri omnes MSS. At Lov. *sinceri*
(b) Sic duo MSS. Alii cum editis, *in sæculo*.

(c) Hic additum fuit apud Am. *legemus*: et in aliis excusis, *liber necessarius erit, neque legemus*: quod a MSS. abest.

ubi Angeli vivunt, unde nos modo peregrinamur, et peregrinatio nostra gemit; gemit autem, si scimus quia peregrinamur; nam odit valde patriam, qui putat sibi bene esse cum peregrinatur: numquid in illa civitate ubi sunt Angeli, Evangelium legitur, aut Apostolus? Verbo Dei pa-
Johan. 1. 14. scuntur. Quod Verbum Dei, ut sonaret nobis ad tempus, Verbum caro factum est, et habitavit in nobis. Sed tamen ipsa Lex, quæ scripta est, firmamentum nobis est: ibi si sit cor nostrum,
a non (*a*) convellitur iniquitatibus hominum. Di-
Psal. 103. 2. ctum est ergo, Extendit cælum sicut pellem. Cum autem transeunt tempora necessitatis libro-
Isai. 34. 4. rum, quid dictum est? Cælum plicabitur ut liber. Qui ergo sursum habet cor, ipsum cor ipsius luminare est. In cælo fulget, nec vincitur tenebris. Infra enim sunt tenebræ: tenebræ autem iniquitas, non incommutabiles tenebræ. Jam et hesterno die commemoravimus. Sed qui hodie tenebræ sunt, si velint, cras lux erunt. Qui tenebræ hoc ingressi sunt, si velint, jam lux esse possunt. Aperte enim Apostolus, ne quis puta-
Ephes. 5. 8. ret naturales esse iniquitates, quæ mutari non
» possunt, Fuistis enim, inquit, aliquando tene-
» bræ, nunc autem lux in Domino, sicut filii lucis ambulate. Lux, inquit, in Domino: non in vobis. Cor ergo in libro: si cor in libro, cor firmamento cæli. Si ibi est cor, inde luceat, et non movebitur iniquitatibus subterpositis: non quia ibi est in cælo per carnem, sed quia ibi est per con-
Philip. 3. 20. versationem, secundum quod dictum est, Nostra autem conversatio in cælis est. Non potes cogitare illam civitatem, quia nondum vides. Vis co-
Psal. 1. 2. gitare cælum? Librum Dei cogita. Audi Psal-
Ibidem 1. mum, Et in lege ejus meditabitur die ac nocte.
» Et ibi beatus dictus est, qui non abiit in consi-
» lio impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pestilentiæ non sedit, sed in lege Domini fuit voluntas ejus. Vide luminare in cælo: Et in lege ejus meditabitur die ac nocte. Vult patienter ferre omnia? Non descendat de cælo, et in lege ejus meditetur die ac nocte. Ergo in cælo cor ejus: si in cælo cor ejus, omnes iniquitates quæ fiunt in terra ad tempus, omnes felicitates malorum hominum, omnes labores justorum meditanti die ac nocte legem Dei, nulli sunt; et patienter tolerat omnia, et erit beatus eruditus
v. 12. et 13. a Deo. Et quomodo in firmamento cæli? Quia lex
» firmamentum est. Beatus vir quem tu erudieris,
» Domine, et ex lege tua docueris eum: ut miti-
» ges eum a diebus malignis, donec fodiatur pec-
» catori fovea. Attendite ergo luminaria, quomodo procedunt, et occidunt, et redeunt, agunt cursus suos, distinguunt diem et noctem, volvunt annos et tempora; et tanta mala fiunt in terra, illis quietem in cælo habentibus. Quid est ergo quod nos docet Deus? Jam attendamus Psalmum.

v. 1. 7. *Deus ultionum Dominus*, *Deus ultionum fidenter egit.* Tu putas quia non vindicat? Vindicat Deus ultionum. Quid est, *Deus ultionum?*

A Deus vindictarum. In eo certe murmuras, quia non vindicatur in malos. Noli murmurare, ne inter illos sis in quos vindicatur. Facit ille furtum, et vivit: tu murmuras adversus Deum, quia non moritur qui tibi furtum fecit. Si jam non facis furtum, vide: si enim jam non facis, vide ne aliquando feceris. Si jam dies es, recole noctem tuam: si jam fixus in cælo es, recole terram tuam. Invenis te furem forte fuisse aliquando; et aliquem alium forte stomachatum, quia et tu furtum faciens vixisti, et non es mortuus: quomodo autem tu quando faciebas, ideo vixisti ut postea non faceres; noli quia tu transisti, velle misericordiæ Dei pontem subvertere. Nescis illac multos transituros, qua et tu transisti? Esses modo qui murmurares, si
B adversus te audiretur qui prior de te murmuravit? Et tamen et nunc optas vindictam Dei in malos, ut fur moriatur; et murmuras adversus Deum, quia fur non moritur. Appende in statera æquitatis furem et blasphemum: jam dicis quia fur non es; sed murmurando adversus Deum, blasphemus es. Ille captat somnum hominis, ut aliquid involet; et tu dicis quia dormit Deus, et hominem non videt. Ergo vis ille ut corrigat manum, prior tu linguam corrige: vis ille ut corrigat cor adversus hominem, tu corrige cor adversus Deum: ne forte cum optas vindictam Dei, si venerit, te priorem inveniat. Nam ille veniet, veniet et judicabit perseverantes in nequitia sua, ingratos prærogationi misericordiæ ipsius, ingratos patientiæ ipsius, thesaurizantes sibi iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei, qui
C reddet unicuique secundum opera sua: quia *Deus* Rom. 2. 5.
ultionum Dominus, *Deus ultionum*, ideo *fidenter egit.* Nulli enim pepercit, quando hic locutus est: ipse Dominus erat in carnis infirmitate, sed in virtute sermonis. Non accepit personas principum Judæorum. Quanta in illos dicit? et, quomodo dictum est, (*b*) vere in fiducia: quia scri- b
ptum est in Psalmis de illo, Propter miseriam Psal. 11. 6.
inopum et gemitum pauperum, nunc exsurgam, »
dicit Dominus. Qui sunt pauperes? qui sunt ino- »
pes? Qui spem non habent nisi in illo solo, in quo solo spes non fallitur. Attendite, Fratres, qui sunt pauperes et inopes. Non omnino pauperes qui nihil habent, videntur dici ab Scriptura, quando laudantur pauperes. Invenis enim pauperem hominem, qui quando patitur aliquam
D injuriam, non attendit nisi patronum suum, in cujus forte domo manet, cujus inquilinus est, cujus colonus est, cujus cliens est; et ideo se indigne pati asserit, quia ad illum pertinet. Cor ipsius in homine, spes ipsius in homine, cinis in cinere. Sunt autem alii qui opulenti sunt, et honoribus secundum tempus humani fulciuntur; et tamen nec in pecunia sua spem ponunt, nec in fundis suis spem ponunt, nec in familia sua spem ponunt, nec in claritate transitoriæ dignitatis; sed totam spem in illo ponunt, cui non succeditur,

(a) Sic potiores MSS. Alii vero cum Am. et Er. compellitur. Lov. impellitur.

(b) Ita Am. et MSS. At Lov. quomodo dictum est, fidenter egit? Vere in fiducia.

qui mori non potest, qui falli et qui fallere non potest: tales etsi multa videntur habere secundum sæculum, bene ea tamen gubernant ad refectionem indigentium; inter pauperes Domini numerantur. Vident enim periculoso se vivere in hac vita, sentiunt se esse peregrinos: sic diversantur in opulentia divitiarum suarum, quomodo viator in stabulo, transiturus, non possessurus. Ergo quid Dominus? » Propter miseriam » inopum et gemitum pauperum nunc exsurgam, dicit Dominus, ponam in salutari. Salutaris noster, Salvator noster est. In illo voluit ponere spem (a) omnium inopum et egentium. Et quid ait? (Psal. 11. 6.) Fiducialiter agam in eo. Quid est, Fiducialiter agam? Non timebit, non parcet vitiis et concupiscentiis hominum. Vere medicus fidelis, medicinali ferro sermonis instructus, secuit omnia vulnera. Ideo qui talis prædictus et prænuntiatus, talis etiam inventus est. Loquebatur in monte, ubi dixit, (Matth. 5. 3. Ibidem 10.) Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Ibi beati dicti sunt, qui persecutionem patiuntur propter justitiam: in ipso sermone dixit, Quia ipsorum est regnum cælorum. Et ut faceret illos luminaria, id est, patienter tolerantes omnia ista iniqua, quæ transeunt, (Ibidem 11. et 12.) Beati eritis, inquit, cum vos persecuti fuerint, et dixerint omne malum adversum vos: gaudete et exsultate, quia merces vestra magna est in cælis. Deinde in progressu sermonis cum docere inciperet, quamvis eum turba circumdaret, dixit talia discipulis suis, quæ ferirent faciem Pharisæorum et Judæorum, qui quasi primatus habebant exponendarum Scripturarum omnium, qui sibi quasi justi videbantur, vel videri se arbitrabantur, et ad quorum primatum plebis obsequium videbatur obtemperare: non pepercit, et dixit, (Matth. 6. 5.) Quando oratis, non » eritis sicut hypocritæ, qui amant in synagogis » et angulis platearum stantes orare, ut videantur » ab hominibus: et cetera talia. Tetigit omnes, non timuit aliquem. Et cum terminasset ipsum sermonem, conclusit de illo scriptura Evangelii sic: (Matth. 7. 28. et 29.) Factum est, inquit, cum consummasset Jesus » verba hæc, admirabantur turbæ super doctrina » ejus. Erat enim docens eos tamquam potestatem » habens, non quasi Scribæ eorum et Pharisæi. Quanta ergo ille, de quo dictum est, Erat docens eos tamquam potestatem habens, quanta dixit: (Matth. 23. 13. 14. etc.) Væ vobis Scribæ et Pharisæi hypocritæ: quanta in illos coram in facie? Neminem timuit. Quare? Quia Deus ultionum est. Ideo, non parcebat in verbo, ut essent postea quibus parceret in judicio: quia si nollent accipere verbi medicinam, incursuri erant utique et (b) inventuri judicis sententiam. Quare? Quia dixit, *Deus ultionum Dominus, Deus ultionum fidenter egit:* id est, nulli pepercit in verbo. Qui in verbo non pepercit passurus, parcet in sententia judicaturus? Qui neminem timuit in humilitate, timebit quemquam in claritate? Ex eo quod jam fidenter egit, cogita quomodo sit acturus in fine sæculi. Noli ergo murmurare adversus Deum, qui quasi parcit malis: sed esto bonus cui forte ad tempus in flagello non parcat, et in fine parcat in judicio. *Deus ultionum Dominus, Deus ultionum fidenter egit.*

8. Et quia fidenter egit, illi non tulerunt fiduciam ejus. Et quia humilis venerat, et carne mortali indutus erat, et mori venerat; non facere quod peccatores, sed pati quod peccatores; quia propterea venerat, cum fidenter egisset, et illi ferre non possent fiduciam ejus in verbo, quid fecerunt? Tenuerunt, flagellaverunt, illuserunt, colaphizaverunt, sputis illinierunt, spinis coronaverunt, in cruce levaverunt, postremo occiderunt. Sed quid sequitur quod fidenter egerit? *Exaltare qui judicas terram.* (v. 2.) Puta quia tenuerunt humilem, tenebunt excelsum? Puta quia judicaverunt mortalem, nonne ab immortali judicabuntur? Quid ergo ait? Exaltare tu qui fidenter egisti, et fiduciam verbi tui non sunt passi iniqui, et putaverunt se aliquid egisse, quia te comprehendentes crucifixerunt: qui te deberent fide comprehendere, comprehenderunt persecutione. Tu ergo qui fidenter egisti inter iniquos, et neminem timuisti, et quia passus es, *Exaltare*, id est, resurge, vade in cælum. Patiatur et Ecclesia patienter, quod passum est caput Ecclesiæ patienter. *Exaltare qui judicas terram, redde retributionem superbis.* Redditurus est, Fratres. Quid est enim quod dictum est, *Exaltare qui judicas terram, redde retributionem superbis?* Prophetia est prædicentis, non audacia jubentis. Non enim quia dixit Propheta, *Exaltare qui judicas terram*, obtemperavit Prophetæ Christus, ut resurgeret et iret in cælum: sed quia hoc facturus erat Christus, hoc prædixit Propheta. Non ideo fecit Christus, quia Propheta prædixerat: sed ideo Propheta prædixerat, quia ille facturus erat. Videt humilem Christum in spiritu, videt humilem; neminem timentem, nulli parcentem in verbo, et dicit, Fidenter egit. Videt illum quam fidenter egit, videt illum comprehensum, videt illum crucifixum, videt illum humiliatum, videt illum resurgentem et euntem in cælum, et venturum inde ad judicium eorum, inter quorum manus passus est omnia mala. *Exaltare*, inquit, *qui judicas terram, redde retributionem superbis.* Superbis reddet, non humilibus. Qui sunt superbi? Quibus parum est quod male faciunt, et defendere peccata sua volunt. Namque de his qui crucifixerunt Christum, facta sunt postea miracula, quando de ipso numero Judæorum crediderunt, et donatus est illis sanguis Christi. Impias manus et cruentas de sanguine Christi portabant: lavit eas ipse cujus sanguinem fuderant. Adjuncti sunt corpori ipsius, id est Ecclesiæ, qui corpus ejus mortale, quod viderunt, persecuti sunt. Fuderunt pretium suum, ut biberent pretium suum. Namque postea plures conversi sunt: cum multa miracula fierent ab Apostolis, aliquot (Act. 4. 4, etc.)

(a) Sic MSS. At editi, *spem et gemitum omnium inopum. Et quid ait?*

(b) Aliquot MSS. *in venturi:* recte, si expungatur particula *et*.

hominum millia una die crediderunt: et tam in propinquo inventi sunt, ut omnia sua quæ habebant venderent, et pretium rerum suarum ad pedes Apostolorum ponerent; et unicuique distribuebatur quomodo opus erat; et erat illis una anima et cor unum in Deum; de ipsis crucifixoribus Domini. (*a*) Sed quare non illis redditum est? Quia, *redde retributionem superbis*, dictum est, illi autem noluerunt esse superbi. Etenim cum viderent multa miracula fieri per nomen Christi, quem se putabant interfecisse; commoti miraculis, audierunt a Petro in cujus nomine illa fierent. Non enim sibi arrogare servi voluerunt potentiam Domini sui, et dicerent a se factum esse, quod ille in ipsis faciebat. Honorem ergo dederunt servi Domino suo· dixerunt, quia quæ illi mirabantur, in nomine fierent ejus, quem illi crucifixerunt. Et facti sunt humiles compuncti sunt corde, conturbati sunt confitentes peccatum suum; et consilium quæsierunt, dicentes, Quid ergo faciemus? Non desperant de salute, sed quærunt medicinam. Tunc ait illis Petrus, Agite » pœnitentiam, et baptizetur unusquisque vestrum » in nomine Domini nostri Jesu Christi. Qui egerunt pœnitentiam, humiles fuerunt: non ergo illis redditum est. Quia, vide quid dicat Psalmus iste: *Exaltare qui judicas terram*, *redde retributionem superbis*. Ab illo numero ergo excepti erant illi: in illis valuit vox illa Domini pendentis in cruce, et dicentis, Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. *Exaltare qui judicas terram*, *redde retributionem superbis*. Ergo redditurus est retributionem? Redditurus, sed superbis.

Act. 2. 37. etc. — Luc. 23. 34

9. Sed quando? Quando reddet? Interim mali triumphant, et exsultant mali, blasphemant mali, omnia mala faciunt. Movet te? Cum pietate quære, non cum superbia reprehende. Movet te? Compatitur tibi et Psalmus, quærit tecum, non quia nescit: sed ideo tecum quærit quod scit, ut in illo invenias quod nesciebas. Quomodo qui vult aliquem consolari, nisi condoleat cum illo, non illum erigit. Prius cum illo dolet, et sic eum reficit sermone consolatorio. Si autem intret ad illum ridens luctum ejus, non facit quod modo lectum est, dicente Apostolo, Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus. Ergo ut gaudeat tecum, prius fles cum illo; contristaris cum illo, ut reficias eum: sic et Psalmus et Spiritus Dei, utique omnia sciens, quærit tecum, quasi verba tua dicit. *Usque quo peccatores*, *Domine*, *usque quo peccatores gloriabuntur;** *respondent*, *et loquentur iniquitatem; loquentur omnes qui operantur injustitiam*? Quid loquentur, nisi contra Deum, qui dicunt, Quid nobis prodest quia sic vivimus? Quid dicturus es? Vere curat ista quæ facimus Deus? Quia enim vivunt, putant Deum nescire quod faciunt. Vide quid mali illis contingat: quia si (*b*) stationarius sciret, teneret illos; et ideo vitant oculos stationarii, ne statim teneantur. Oculos enim Dei vitare nemo potest: quia non solum in cubiculo videt, sed et intima cordis tui. Cogitant et ipsi, quia nihil potest latere Deum: et quia faciunt, et sciunt quid fecerunt, et vident se vivere sciente Deo, qui non viverent sciente stationario, dicunt sibi, Placent ista Deo; et re vera si illi displicerent facta nostra, quomodo displicent judicibus, quomodo displicent regibus, quomodo displicent imperatoribus, et quomodo displicent (*c*) commentariensibus, numquid quomodo illorum oculos vitamus, vitare possemus oculos Dei? Ergo placent ista Deo. Ideo in alio Psalmo peccatori dicitur, Hæc fecisti, et tacui; suspicatus es iniquitatem, quod ero tibi similis. Quid est, ero tibi similis? Ut quomodo tibi placet factum tuum malum, sic putes quia et mihi placet. Et minatur in posterum, Arguam te. Ergo non tacet qui dixit, Tacui. Cum diceret, Hæc fecisti, et tacui; suspicatus es iniquitatem, quod ero tui similis; et non tacuit. Cum enim nos loquimur, ille non tacet: cum enim lector legit, ille non tacet: cum Psalmus ista cantat, ille non tacet. Et istæ omnes voces Dei per orbem terrarum fiunt. Quomodo ergo tacet, quomodo non tacet? Non tacet in verbo, tacet in vindicta. Quid est ergo, Hæc fecisti, et tacui? Hæc fecisti, et non vindicavi. Suspicatus es iniquitatem, quod ero tui similis. De ipsa vindictæ taciturnitate, id est, de cessatione vindictæ, alio loco dicit, Tacui, numquid semper tacebo? *Usque quo peccatores*, *Domine*, *usque quo peccatores gloriabuntur; respondent*, *et loquentur iniquitatem; loquentur omnes qui operantur injustitiam?* Et dicit omnia opera. *Respondent et loquentur iniquitatem*. Quid est, *respondent?* Contra justum habent quod respondeant. Venit justus aliquis, et dicit, Noli facere iniquitatem. Quare? Ne moriaris. Ecce feci iniquitatem, quare non morior? Ille fecit justitiam, et mortuus est: quare mortuus est? Ego feci iniquitatem, quare me non abstulit Deus? Ecce, ille fecit justitiam, et quare sic in illum vindicavit? quare ille sic laborat? *Respondent:* hoc est *respondent*, quia habent quod dicant: quia parcitur illis, de patientia Dei inveniunt argumentum responsionis suæ. Parcit ille propter aliud, respondent illi propter aliud, quia vivunt. Quare enim parcat ille, dicit Apostolus, exponit consilium patientiæ Dei: Existimas, inquit, qui talia agis, quia tu effugies judicium Dei? An divitias benignitatis et » longanimitatis ejus contemnis, (*d*) ignorans quia » patientia Dei ad pœnitentiam te adducit? Tu autem, id est, ille qui respondet et dicit, Si displicerem Deo, non mihi parceret Deus. Vide quid » sibi facit, audi Apostolum: Tu autem secundum » duritiam cordis tui et cor impœnitens, thesauri »

Rom. 12. 15 — v. 3. — v. 4. — Psal. 49. 21. — Isai. 42. 14. — Rom. 2. 3. etc.

(a) Hic in tribus MSS. additur, *erant*.

(b) Stationarios vocabant milites et apparitores præsidum certis locis per provincias et civitates constitutos, qui notoria crimina denuntiabant magistratibus, ex l. 1, C. de curios. et stationar. libro 12. et ex l. 31. de episc. et cler. in C. Theod.

(c) Commentarienses dicebantur carcerum præfecti et notarii, quorum erat rationes custodiarum ac reorum conficere, et criminum inscriptiones recipere.

(d) Edit., *ignoras*. At melioris notæ MSS. *ignorans*.

» zas tibi iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua. Ille ergo auget longanimitatem, et tu auges » iniquitatem. Erit illius thesaurus in (*a*) sempiterna misericordia in eos qui non contemserunt misericordiam: tuus autem thesaurus in ira invenietur, et quod ponis quotidie per modicum, postea massam inventurus es: minutatim ponis, sed cumulum invenies. Noli adtendere minuta peccata tua quotidiana: de minutissimis guttis flumina implentur.

10. Quid autem illi faciunt, qui respondent et loquentur iniquitatem, quia faciunt et parcitur
v. 5. eis? *Populum tuum, Domine, humiliaverunt:* id est, omnes qui juste vivunt, in quos volunt superbire omnes mali. *Populum tuum, Domine,*
v. 6. *humiliaverunt, et hereditatem tuam vexaverunt:* *viduam et pupillos interfecerunt, et proselytum occiderunt:* id est, peregrinum, advenam, adventitium, ipsum dicit proselytum. Manifesta sunt ista singula, nec opus est in his immorari.

v. 7. 11. *Et dixerunt, Non videbit Dominus.* Non adtendit ista, negligit ista, alias res curat, non intelligit. Hæ enim duæ voces sunt malorum:
Psal. 49. 21. una quam jam dixi, Hæc fecisti, et tacui; suspicatus es iniquitatem quod ero tibi similis. Quid est, quod ero tibi similis? Putas quia video facta tua, et placent mihi, quia non vindico. Alia est vox iniquorum, Quia nec adtendit ista Deus, nec advertit ut sciat quemadmodum vivam, non me curat Deus. Ergo inter aliqua me computat Deus? aut vere me numerat Deus? aut ipsos homines numerat? Infelix homo, ut esses curavit: ut bene vivas, non curat? Istorum ergo ista vox est. *Et dixerunt, Non videbit Dominus, neque intelliget Deus Jacob.*

v. 8. 12. *Intelligite nunc qui insipientes estis in populo, et stulti aliquando sapite.* Populum suum erudit, cui possunt commoveri pedes, quando felicitates iniquorum videt homo, jam bene vivens in numero sanctorum Dei, id est, in numero filiorum Ecclesiæ, videt quia florent mali, et faciunt iniquitatem, et æmulatur eos, et adducitur ut imitetur facta ipsorum; quia videt quasi nihil sibi prodesse quod bene vivat humilis, hic sperans mercedem. Nam si illam speret futuram, non illam perdit; quia nondum venit tempus ut accipiat eam. In vinea operaris, fac opus tuum, et accipies mercedem tuam. A patre-familias non exigeres antequam operareris, et a Deo exigis antequam opereris? Et ista tolerantia ad opus tuum pertinet, et hoc ad mercedem pertinet. Minus vis facere in vinea, qui non vis tolerare: quia et ipsa tolerantia ad ipsam operationem pertinet, ut invenias mercedem. Quod si dolosus es, vide ne non solum non accipias mercedem, sed et pœnam invenias; quia voluisti esse operarius dolosus. Et quidem operarius dolosus ut incipiat non bene facere, oculos patris-familias adtendit, ad illum adspicit qui conduxit ad vineam, ut cum ille averterit oculos, cesset, et non bene operetur; cum autem ille converterit oculos, bene operetur. Deus autem qui te conduxit, non avertit oculos; non tibi licet dolose operari: super te semper sunt oculi patris-familias; quære ubi illum fallas, et cessa si potes. Ergo si qui forte aliquid cogitabatis, quando videbatis malos florere, et cogitationes vestræ faciebant nutare pedes vestros in via Dei; vobis loquitur Psalmus iste: si autem nullus vestrum talis est, per vos aliis loquitur, dicens, *Intelligite nunc:* quia dixerunt illi, Non videbit Dominus, neque intelliget Deus Jacob. *Intelligite,* inquit, *nunc qui insipientes estis in populo, et stulti aliquando sapite.*

13. *Qui plantavit aurem, non audiet?* Non habet unde audiat, qui tibi fecit unde audias? v. 9.
Qui plantavit aurem, non audiet? Aut qui finxit oculum, non considerat? *Qui erudit gentes, non arguet?* Adtendite hoc magnopere, Fratres mei, *Qui erudit gentes, non arguet?* Hoc modo facit Deus, erudit gentes: ideo misit verbum suum per orbem terrarum hominibus, misit per Angelos, per Patriarchas, per Prophetas, per servos, per tot præcones antecedentes judicem. Misit et ipsum Verbum suum, misit et ipsum Filium suum, misit servos Filii sui, et in ipsis servis Filium suum. Per totum orbem terrarum prædicatur ubique verbum Dei. Ubi non dicitur hominibus, Relinquite iniquitates vestras priores, convertite vos ad itinera recta? Ideo parcit, ut vos corrigatis: ideo heri non vindicavit, ut hodie bene vivatis. Erudit gentes, non ergo arguet? non auditurus est quos erudit? non judicaturus est quibus sermonem præmisit et præseminavit? In schola si esses, acciperes, et non redderes? Utique quando accipis a magistro, erudiris. Committit tibi magister quod præbet, et non exiget quando reddis? aut cum cœperis reddere, sine metu eris plagarum? Modo ergo accipimus, postea statuimur ante magistrum, ut reddamus omnes (*b*) præteritas nostras, id est, ut rationem reddamus de his omnibus, quæ nobis modo erogantur. Audi Apostolum dicentem: Omnes adstabimus ante tribunal Christi, ut illic recipiat unusquisque secundum ea quæ per corpus gessit, sive bonum, sive malum. *Qui erudit gentes, non arguet? Qui docet hominem scientiam?* Ipse non scit qui te fecit scire? *Qui docet hominem scientiam?* Rom. 14. 10. 2 Cor. 5. 10.

14. *Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt.* Nam etsi tu nescis cogitationes Dei, quoniam justæ sunt: ille *scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt.* Et homines scierunt cogitationes Dei: sed quibus jam amicus factus est, prodit consilium suum. Et vos, Fratres mei, nolite vos contemnere: si cum fide acceditis ad Dominum, auditis cogitationes Dei: eas modo discitis, hoc vobis dicitur, et ad hoc instruimini, quare parcat modo Deus malis, ne murmuretis adversus Deum, qui docet hominem scientiam. *Dominus scit cogitationes hominum, quo-* v. 11.

(*a*) Sic MSS. Editi vero, *in sempiternum, misericordia in eos,* etc.

(*b*) Duo MSS. *præterita nostra,*

niam vanæ sunt: Relinquite ergo cogitationes hominum, quæ vanæ sunt; ut comprehendatis cogitationes Dei, quæ sapientes sunt. Sed quis est qui comprehendit cogitationes Dei? Qui ponitur in firmamento cæli. Jam hoc cantavimus, jam hoc diximus et exposuimus.

v. 12. 15. *Beatus vir quem tu erudieris, Domine, et ex lege tua docueris eum:* * *ut mitiges eum a diebus malignis, donec fodiatur peccatori fovea.* Ecce habes consilium Dei; quare parcat malis: foditur fovea peccatori. Tu jam vis illum sepelire: adhuc fovea illi foditur; noli festinare sepelire. Quid est, *Donec fodiatur peccatori fovea?* Aut quem ponit peccatorem? unum hominem? Non. Quid ergo? Omne genus hominum peccatorum,

v. 2. sed superborum: jam enim præmisit, Redde retributionem superbis. Nam et ille peccator fuit publicanus, qui oculos eliserat in terram, et per-

Lucæ 18.13. cutiebat pectus suum, dicens, Deus propitius esto mihi peccatori. Sed quia non superbus erat, Deus autem reddet retributionem superbis; non illi, sed talibus foditur fovea, donec reddat retributionem superbis. Ergo quod ait, *Donec fodiatur peccatori fovea*, superbos intellige. Quis est superbus? Qui non confessione peccatorum agit pœnitentiam, ut sanari per humilitatem possit. Quis est superbus? Qui illa ipsa pauca quæ videtur habere bona, sibi vult arrogare, et derogat misericordiæ Dei. Quis est superbus? Qui etiamsi Deo tribuat bona quæ facit, insultat tamen eis qui illa non faciunt, extollit se super illos. Nam

Ibidem 12. et ille Pharisæus, Gratias tibi ago, inquit. Non dixit, Ego facio. De his quæ faciebat, gratias Deo agebat. Sentiebat ergo et bene se facere, et ab illo se facere. Unde ergo improbatus est? Quia insultabat publicano. Ut perficiamini adtendite. Primo præcedere debet, sive virum, sive feminam confessio peccatorum, salubris pœnitentia quæ valeat ad corrigendum hominem, non ad irridendum Deum. Cum autem post pœnitentiam bene vivere cœperit, habet adhuc quod cogitet, ne sibi tribuat quod bene facit, sed illi agat gratias, cujus gratia factum est, ut bene viveret: quia ille illum vocavit, ille illum illuminavit. Ergo iste jam perfectus est? Non: adhuc deest illi aliquid. Quid illi deest? Ut non superbiat super eos, qui necdum sic vivunt, quomodo ipse vivit. Qui talis fuerit, securus sit, non illi redditur retributio, de qua dictum est, Redde retributionem superbis: non est inter illos quibus foditur fovea. » Nam videte illum qui dicebat, Gratias tibi ago, » quia non sum sicut ceteri homines, injusti, rapto- » res, adulteri, sicut et publicanus iste. Quantum se extulit, cum dicit, Quia non sum sicut et publicanus iste? Ille autem elisa facie, percutiebat pectus suum, dicens, Deus propitius esto mihi peccatori. Ille superbus erat in bonis factis, ille humilis in malis factis. Videte, Fratres, placuit Deo magis humilitas in malis factis, quam superbia in bonis factis: sic odit Deus superbos. Et i-

Ibidem 14. deo sic conclusit: Amen dico vobis, descendit justificatus publicanus magis quam Pharisæus. Et » dicit quare: Quia omnis qui se exaltat, humilia- » bitur; et omnis qui se humiliat, exaltabitur. Fra- » tres mei, vel hinc solum (*a*) nos discimus, quia » humilitatem nos docuit Christus, quia Deus factus est homo. Ipsa est humilitas quæ displicet Paganis, unde nobis insultant. Qualem Deum colitis qui natus est? qualem Deum colitis qui crucifixus est? Humilitas Christi superbis displicet: tibi autem Christiano si placet, imitare. Si imitatus fueris, non laborabis: quia ipse dixit, Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, Matth. 11.

et discite a me quoniam mitis sum et humilis corde. » 28. Hæc est ergo disciplina Christiana: Nemo facit aliquid bene, nisi gratia ipsius. Quod facit homo male, ipsius est hominis: quod facit bene, de beneficio Dei facit. Cum cœperit facere bene, non sibi tribuat: cum non sibi tribuerit, gratias agat ei a quo acceperit. Cum autem bene facit, non insultet illi qui illud non facit, aut extollat se super eum. Non enim in illo finita est gratia Dei, ut ad alium non perveniat.

16. *Ut mitiges eum a diebus malignis, donec* v. 13.

fodiatur peccatori fovea. Mitis ergo est, quisquis Christianus es, a diebus malignis. Maligni enim sunt dies, quibus videntur florere peccatores, et laborare justi: sed labor justorum flagellum est Patris, et felicitas peccatorum fovea ipsorum est. Quia enim mitigat vos Deus a diebus malignis, donec fodiatur peccatori fovea; non cogitetis quia modo in aliquo loco stant angeli cum bidentibus, et fodiunt istam foveam magnam, quæ possit capere omne genus iniquorum; et quia videtis multos esse iniquos, et dicatis vobis carnaliter, Revera tantam multitudinem iniquorum, tantam turbam peccantium quæ fovea potest capere? quando foditur talis quæ omnes capiat? quando exhauritur, ideo parcit Deus. Non est hoc: fossa peccatorum, ipsa felicitas peccatorum est: in illam enim cadent tamquam in foveam. Intendite, Fratres, quia magna res est ut felicitas fovea dicatur, *Donec fodiatur peccatori fovea.* Parcit enim illi Deus, quem novit peccatorem et impium, occulta justitia sua; et hoc ipsum quod ei parcit Deus, per impunitatem facit eum elatum. Ille se altum putat, et cadit: in eo ipso cadit, quo se altum putat. Hoc se ille putat sublimiter ire, et Deus hoc fossam vocat. Fossa ad ima tendit, non ad cælum: peccatores autem superbi quasi in cælum eunt, et in terram merguntur. Contra, humiles quasi in terram se deprimunt, et in cælum adscendunt. Mitesce ergo, quisquis es fidelis, si eruditus es ex lege Dei, ut sit cor tuum in firmamento cæli: quia Deus fecit luminaria quarto die, qui dicitur quarta sabbati, unde titulum Psalmus iste percepit. Quomodo vides luminaria cum tota patientia dirigere cursus suos, et non curare quæ in se dicant homines: sic et tu non cures quidquid tibi fecerit caro. Omnis enim homo caro et sanguis est. Non enim vilis es in comparatione alterius carnis, a qua videris pre-

(a) Plerique MSS. *non discimus*. Quidam, *non dicimus*.

mi. Quia pro te ille suscepit carnem, et pro te A
a ille fudit sanguinem, (*a*) qui et te et illum ad su-
um est perducturus examen: et si tanta præro-
gavit, cum esses impius, quid servat fideli? Hinc
mitesce. Quemadmodum mitescis? Cum dicis,
b Quia Deus hoc vult, (*b*) ideo florent mali: parce-
re vult malis, ad pœnitentiam adducit eos qui-
bus parcit: sed illi non corriguntur: novit ille
quomodo de illis judicet. Immitis est autem ho-
mo, cum vult contradicere aut bonitati Domini,
aut patientiæ, aut potestati, aut justitiæ judicis.
Erigitur superbus in Deum, mergit illum Deus;
et in eo ipso mergitur, quo erigitur in Deum.
Psal. 72. 18. Nam in alio Psalmo sic ait: *Dejecisti eos, dum*
extollerentur. Non dixit, Dejecisti eos, quia elati
sunt; aut, Dejecisti eos, postea quam elati sunt:
ut aliud sit tempus elationis eorum, aliud tem-
pus dejectionis: sed in eo ipso extollebantur, ibi
dejiciebantur. Quantum enim superbum cor ho-
minis, tantum recedit a Deo: et si recedit a Deo,
in profundum it. Contra, cor humile de cælo ad-
ducit Deum, ut proximus fiat. Certe altus est
Deus, super omnes cælos est Deus, transcendit
omnes Angelos: quantum habes erigi, ut attin-
gas ad illum excelsum? Nolo te rumpas exten-
dendo te: aliud consilium tibi do, ne in ista ex-
tensione forte crepes per superbiam. Certe al-
tus est Deus: tu humilia te, et descendet ad te.

17. Audivimus quare parcat malis, hoc ipsum
fossa ipsorum est. Dicit tibi Deus, Quomodo il-
lis foditur, et quare illis foditur fovea, non est
tuum cognoscere: sed ex lege mea disce patien-
tem te esse debere, *donec fodiatur peccatori fo-*
vea. Et quid de me, inquis, qui laboro, et labo-
ro inter ipsos peccatores? Respondetur tibi quod
v. 14. sequitur, *Quia non repellet Dominus plebem su-*
am. Exercet, non repellit. Quomodo enim dixit
Hebr. 12. 6. alio loco Scriptura? Quoniam quem diligit Deus,
corripit; flagellat autem omnem filium, quem re-
cepit. Ille flagellatum recipit, tu dicis quia repel-
lit? Videmus homines in filiis suis facere illud:
aliquando jam desperatos filios suos dimittunt vi-
vere quomodo volunt; eos qui spem habent, fla-
gellant; illos quos omnino viderint sine spe et
indomitos esse, dimittunt ut faciant quod volunt.
Jam quem dimittit facere quod vult, non vult ad-
mittere ad hereditatem suam: eum autem flagel-
lat filium, cui ipsam hereditatem servat. Cum au-
c tem flagellat Deus filium, currat sub (*c*) manu
Patris flagellantis: quia qui flagellat, ad heredi-
tatem erudit. Ab hereditate non repellit filium
suum, quem castigat: sed ideo flagellat, ut reci-
piat. Non sit tam vano sensu et puerili, ut dicat,
Plus amat pater meus fratrem meum, cui permit-
tit facere quidquid vult: ego si me movero con-
tra jussionem patris mei, flagella invenio. Tu
gaude sub flagellis: quia tibi servatur hereditas,
Quia non repellet Dominus plebem suam. Ad tem-
pus emendat, non in æternum damnat. Illis au-
tem ad tempus parcit, in æternum illos damna-
bit. Elige tibi temporalem vis laborem, an sem-
piternam pœnam? temporalem felicitatem, an
sempiternam vitam? Quid minatur Deus? Sem-
piternam pœnam. Quid promittit Deus? Sempi-
ternam requiem. In quo flagellat bonos, tempo-
rale est: in quo parcit malis, temporale est.
Quia non repellet Dominus plebem suam, et he-
reditatem suam non derelinquet.

18. *Quo usque justitia*, inquit, *convertatur in* v. 15.
judicium: et qui habent eam omnes recto sunt cor-
de. Attende modo, et habe justitiam: quia judi-
cium nondum potes habere. Prius est ut habeas
justitiam: sed ipsa justitia tua convertetur in ju-
dicium. Habuerunt hic justitiam Apostoli, et per-
tulerunt iniquos. Sed quid illis dicitur? Sedebi- Matth. 19. 28.
tis super duodecim sedes judicantes duodecim tri-
B bus Israel. Ergo justitia ipsorum convertetur in
judicium. Modo enim justus quisquis hic fuerit,
ad hoc est ut patiatur mala et toleret. Patiatur
tempus passionis, et venit dies judicationis. Sed
quid dico de servis Dei? Ipse Dominus qui judex
est omnium vivorum et mortuorum, primo judi-
cari voluit, et sic judicare. *Quo usque justitia*
convertatur in judicium: et qui habent eam omnes
recto sunt corde. Qui habent modo justitiam, non-
dum judicant. Primo est enim habere justitiam,
et postea judicare. Primo patitur malos, et po-
stea judicat malos. Modo justitia sit, postea con-
vertetur in judicium. Et tamdiu patitur homines
malos, quamdiu vult Deus, quamdiu illos perfe-
ret Ecclesia Dei, ut erudiatur per malitiam ipso-
rum. Non tamen repellet Deus plebem suam, *quo*
C *usque justitia convertatur in judicium: et qui ha-*
bent eam, omnes recto sunt corde. Qui sunt *re-*
cto corde? Qui hoc volunt quod Deus vult. Par-
cit peccatoribus, tu vis ut jam perdat peccatores.
Distorti cordis es et pravæ voluntatis, quando a-
liud vis, aliud vult Deus. Vult autem Deus par-
cere malis, tu non vis parci: patiens est Deus
peccatoribus, tu non vis tolerare peccatores. Sed
ut dicere cœperam, aliud vis tu, aliud Deus: con-
verte cor tuum, et dirige ad Deum. Quia et Do-
minus infirmis compassus est. Vidit in corpore
suo, id est, in Ecclesia sua infirmos, qui primo
voluntatem suam sequi tentarent; sed cum vide-
rent voluntatem Dei aliam esse, dirigerent se et
cor suum ad suscipiendam et sequendam volun-
tatem Dei. Ne voluntatem Dei velis torquere ad
D voluntatem tuam, sed tuam corrige ad volunta-
tem Dei. Voluntas Dei sic est quomodo regula:
ecce, puta, torsisti regulam, unde habes corri-
gi? Illa autem integra manet: regula est enim
incommutabilis. Quamdiu integra est regula, ha-
bes quo te convertas et corrigas pravitatem tuam,
habes unde corrigas quod in te tortum est. Quid
autem volunt homines? Parum est quia volunta-
tem suam tortuosam habent: etiam volunt volun-
tatem Dei tortam facere secundum cor suum, ut
hoc faciat Deus quod ipsi volunt, cum ipsi hoc
debeant facere quod Deus vult.

(a) Am. et nostri MSS carent his verbis, *qui te et il-*
lum ad suum est perducturus examen.

(b) Istud, *ideo florent mali*, abest a MSS. et ab Am.
(c) Aliquot MSS. *sub manum patris.*

19. Quomodo autem complexus est Dominus ex duabus voluntatibus unam factam in hominem quem portabat? Præfigurans in corpore suo, id est, in Ecclesia sua futuros quosdam, qui voluntatem suam vellent facere, sed sequerentur postea Dei: quia infirmos quosdam ostendit, quod ad ipsum pertineant, et eos præfiguravit in se. (Lucæ 2. 44.) Nam ideo et toto corpore sanguinem sudavit, quia in corpore suo, id est, in Ecclesia sua Martyrum sanguinem ostendit. Toto corpore sanguis exibat: ita Ecclesia ejus habet Martyres, per totum corpus ejus fusus est sanguis. Quosdam ergo infirmos in se præfigurans, vel in corpore suo, ex persona infirmorum compatiens illis, ait, (Matth. 26. 39.) Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste. Ostendit hominis voluntatem: si in ipsa voluntate permaneret, jam pravum cor videretur ostendere. Sed si compassus est tibi, et te liberat in se; imitare quod sequitur, dicens, (Ibidem.) Verum non quod ego volo, sed quod tu vis, Pater. Si cœperit tibi subrepere voluntas humana, O si occidat Deus inimicum istum meum, ut non me persequatur! o si posset fieri ut non ab illo paterer tanta! Jam si perseveraveris, et hoc tibi placuerit, et vides quia non hoc vult Deus, pravus corde es, non habes justitiam quæ convertetur in judicium: *qui enim illam habent, omnes recti sunt corde*. Et qui sunt, *recti corde?* Qui sic inveniuntur quomodo inventus est Job, qui ait, (Job. 1. 21.) Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum. Ecce rectum cor. Iterum in gravi vulnere quid dixit uxori, quam propterea reliquerat diabolus, et non occiderat, ut ipse haberet adjutricem, non ut maritus consolatricem? (Gen. 3. 6.) Meminerat enim quia per illam Evam deceptus erat Adam, et necessariam sibi putabat hanc Evam. Accessit ad Job illa, tamquam Eva: sed (a) Adam melior fuit in stercore victor, quam Adam victus in paradiso. Quid enim respondit illi mulieri? Vide cor paratum, vide cor rectum. Numquid non patiebatur persecutiones et graves? Et omnes Christiani patiuntur: et si non sæviunt homines, sævit diabolus. Et si Christiani facti sunt imperatores, numquid diabolus Christianus factus est? Intendat ergo Sanctitas Vestra quid sit rectum cor. Accessit ad eum, et ait, Dic aliquid in Deum, » et morere. Enumeravit omnes ærumnas vel ipsius » vel suas: Dic aliquid, inquit, in Deum, et morere. Et ille jam cognoscens Evam, redire volens unde lapsus est, fixo corde in Deo tamquam luminare in firmamento, habitans corde in libro Dei: (Job. 2. 10.) Locuta es, inquit, tamquam una ex insipien» tibus mulieribus; si bona suscepimus de manu » Domini, mala non tolerabimus? Quia fixum cor in Deo, ideo rectum. Quia enim rectus est Deus, quando in illo figis cor, forma tibi fit, ut sit tibi cor rectum. Fige ergo cor tuum in illo, et rectum cor erit. Sed subrepebat voluntas humana, nescio quid de carnis infirmitate (b) lactabat mentem tuam: noli jam desperare. Te præsignavit Dominus in sua infirmitate, non se: non enim timebat Dominus pati, tertio die resurrecturus. Si prorsus quomodo homo pateretur, et non quomodo Deus pati veniret, et si sciret se post triduum resurrecturum, nullo modo formidaret moriturus, quod non formidavit apostolus Paulus, in fine sæculi resurrecturus. Ait enim, (Philip. 1. 23. et 24.) Compellor autem ex duobus, concupiscentiam habens » dissolvi, et esse cum Christo; multo enim magis » optimum: manere in carne necessarium propter » vos. Tædium enim illi erat manere in carne, ex duobus patiebatur ardorem; dissolvi et esse cum Christo, multo magis optimum dicebat. Adeo cum appropinquaret ipsa passio, quomodo exsultabat? quomodo gloriabatur? (2. Tim. 4. 7. et 8.) Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi, de » cetero superest mihi corona justitiæ, quam red» det mihi Dominus in illa die justus judex. Iste gaudet coronandus, et tristis est ille coronaturus. Gaudet sic Apostolus, et dicit Christus Dominus noster, (Matth. 26. 39.) Pater, si fieri potest, transeat hic calix. Sed tristitiam sic assumsit quomodo carnem. Nolite enim putare quia hoc dicimus, non fuisse tristem Dominum. Si enim hoc dixerimus, quia non erat tristis, cum Evangelium dicat, (Ibidem 38.) Tristis est anima mea usque ad mortem: ergo et quando dicit Evangelium, (Matth. 8. 24.) Dormivit Jesus, non dormivit Jesus: et quando Evangelium dicit, Manducavit Jesus, non manducavit Jesus: subrepit vermiculus putredinis, et nihil sanum relinquit, ut dicatur, quia et corpus non erat verum, et carnem veram non habuit. (Manichæorum error.) Quidquid ergo de illo scriptum est, Fratres, factum est, verum est. Ergo tristis fuit? Prorsus tristis, sed voluntate suscipiens tristitiam, quomodo voluntate suscipiens carnem: quomodo voluntate carnem veram, sic voluntate tristitiam veram. Sic (c) ergo voluntate ostendit in se, ut si forte subrepserit tibi humana infirmitas, et cœperit aliud velle quam Deus vult, videas pravitatem cordis tui extra regulam, figas illud ad regulam, et dirigatur in Deum cor tuum, quod in homine cœperat esse pravum. Sic ergo Dominus te ostendens dixit, (Matth. 26. 38. et 37.) Tristis est anima mea usque ad mortem: et di» xit, Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste. Sed statim fac, quod ideo fecit, ut te doceret: Verum non quod ego volo, sed quod tu vis, » Pater. Si enim hoc feceritis, justitiam habebitis: si justitiam habebitis, rectum est cor: si rectum est cor, justitia illa quæ modo tolerat, convertetur in judicium; et postea judicante Domino tuo, non solum non expavesces mala, sed etiam gloriaberis de corona. Tunc (d) videbis quomodo profecerit patientia Dei, vel ad illorum pœnam, vel ad tuam coronam: modo non vides; crede quod

(a) Sic MSS. At editi, *sed Job melior fuit*.
(b) Omnes prope MSS. *jactabat*.
(c) Editi, *Sic tristitiam ergo voluntate*. At MSS. carent voce *tristitiam*, et loco *voluntate*, nonnulli habent *voluntatem*: et sic. Am.
(d) Sic alter e Corbeiensibus MSS. Alii cum editis, *vides*.

nondum vides, ne erubescas cum videris. *Quousque justitia convertatur in judicium: et qui habent eam, omnes recto sunt corde.*

v. 16. 20. *Quis exsurget mihi adversus malignantes, aut quis consistet mihi adversus operantes iniquitatem?* Persuadent multi multa mala, susurrare serpens non desinit, ut facias iniquitatem: quacumque te converteris, forte si profecisti, quæris cum aliquo bene vivere, et vix invenis: multi mali te circumdant; quia pauca grana, multa palea. Habet hæc area grana sua, sed adhuc laborant. Separata ergo a palea tota massa grandis erit: pauca grana sunt, sed in comparatione palearum; multa autem in se. Ergo cum undique mali perstrepant, et dicant, Quare sic vivis? tu solus Christianus es? quare non facis quod faciunt et alii? quare non spectas, quemadmodum et alii? quare non remedia et ligaturas adhibes? quare non mathematicos et haruspices consulis, sicut et alii? Et tu signas te, et dicis, Christianus sum, ut repellas istos nescio quos. Sed adversarius premit, urget, quod pejus est, exemplo Christianorum suffocat Christianos. Sudatur, æstuatur, tribulatur anima Christiana: vincere habet tamen; sed numquid de se? Ideo vide quid dicat. Respondet enim, Quid mihi prodest, quia modo mihi facio remedia, et lucror paucos
a dies? Exeo (a) hinc de isto sæculo, et vado ad Dominum meum, et mittet me in ignem, quia præposui paucos dies vitæ futuræ. mittet me in gehennas. Quas gehennas? Æterni judicii Dei. Vere, nisi putas quia Deus curat quomodo vivant homines? Et hoc forte non in platea tibi dicit amicus, sed in domo uxor, aut forte maritus uxori fideli bonæ et sanctæ, deceptor ipsius. Si mulier marito, Eva est illi: si vir uxori, diabolus est illi. Aut ipsa tibi Eva est, aut tu illi serpens es. Aliquando vult convertere pater cogitationem suam vel ad filium: invenit et ipsum malum, nequissimum; æstuat, fluctuat, quærit quomodo vincat, prope sorbetur, prope consentit, sed adsit Deus. Audite ergo Psalmum: *Quis exsurget mihi*, inquit, *adversus malignantes?* Tam multi sunt; quacumque respicio, ipsi occurrunt. Quis occurret principi iniquitatis diabolo et angelis ejus, et hominibus seductis ab eo?

v. 17. 21. *Nisi quia Dominus*, inquit, *adjuvit me, paulo minus habitaverat in inferno anima mea.* Prope rueram in illam fossam, quæ paratur peccatoribus: hoc est, *paulo minus in inferno habitaverat anima mea.* Quia jam nutabat, jam prope consentiebat, respexit ad Dominum. Ut puta, verbi gratia, insultabatur illi, ut faceret iniquitatem. Aliquando enim congregant se mali, et insultant bonis; maxime si fuerint illi plures, et ceperint illum unum, quomodo aliquando multa palea est circa unum granum; (tunc non erunt simul cum fuerit massa ventilata:) capitur inter multos iniquos ille, insultatur illi, circumvenitur; superponere se volunt illi, exagitant quasi
A justum, et insultant quasi de ipsa justitia: Magnus, inquiunt, Apostolus; in cælum volasti, quomodo Elias. Faciunt homines ista, ita ut aliquando adtendens ad linguam humanam, erubescat esse bonus inter malos. Resistat ergo malis; sed non de viribus suis, ne efficiatur superbus, cum vult evadere superbos, et augeat numerum superborum. Sed quid dicat? *Quis exsurget mihi adversus malignantes, aut quis consistet mihi adversus operantes iniquitatem? Nisi quia Dominus adjuvit me, paulo minus habitaverat in inferno anima mea.*

22. *Si dicebam, Motus est pes meus: misericordia tua, Domine, adjuvabat me.* v. 18.
Vide quomodo confessionem amat Deus. Movetur pes tuus, et non dicis, Movetur pes meus: sed stare te di-
B cis, cum jam ruas. Immo si jam cœpisti moveri, si jam cœpisti fluctuare, confitere motum, ne plangas ruinam; ut adjuvet te ille, ne in inferno sit anima tua. Confessionem vult Deus; humilitatem vult. Motus es, ut homo; adjuvat te ille, ut Deus: sed dic tamen, *Motus est pes meus.* Quare jam moveris, et dicis, Sto? *Si dicebam, Motus est pes meus: misericordia tua, Domine, adjuvabat me.* Quomodo præsumsit Petrus, non in viribus suis. Videbatur Dominus ambulare super mare, calcans capita omnium superborum in isto sæculo. Ipsum iter suum calcantis capita superborum, significavit ambulans super tumidos fluctus. Calcat et Ecclesia: nam ipsa est Petrus. Non tamen ausus est Petrus per seipsum ambulare super aquas: sed quid ait? Domine, si tu es, ju- Matth. 14. 28.
C be me venire ad te super aquas. Ille in potestate sua, Petrus in jussu illius. Jube, inquit, venire me ad te. Respondit ille, Veni. Calcat enim et Ecclesia capita superborum: sed quia Ecclesia est, et habet infirmitatem humanam, ut compleretur, *Si dicebam, Motus est pes meus*, titubavit Petrus in mari; et exclamavit, Domine, pereo. Quod ergo hic positum est, *Si dicebam, Motus est pes meus:* hoc ibi positum est, Domine Ibidem 30.
pereo. Et quod hic positum est, *Misericordia tua, Domine, adjuvabat me:* hoc ibi positum est, Ibidem 31. et 32.
Porrexit manum Jesus dicens, Modicæ fidei, ut
quid dubitasti? Mirum est (b) quomodo probat b
Deus homines: ipsa pericula nostra dulciorem nobis faciunt liberantem. Nam videte quod sequitur. Quia dixit, *Si dicebam, Motus est pes meus:*
D *misericordia tua, Domine, adjuvabat me:* dulcis illi utique factus est Dominus, eripiens illum a periculis: et ideo exponens ipsam dulcedinem Domini, exclamat dicens, *Domine, secundum* v. 19.
multitudinem dolorum meorum in corde meo exhortationes tuæ jucundaverunt animam meam. Multi dolores, sed multæ consolationes: amara vulnera, sed suavia medicamenta.

23. *Numquid adhæret tibi sedes iniquitatis,* v. 20.
qui fingis dolorem in præcepto? Hoc dixit, Nemo sedet tecum iniquus, nec tu sedem iniquitatis habebis. Et unde hoc intelligat, reddit ratio-

(a) MSS. *Exeo illuc ad Dominum*, etc.
(b) MSS. *Mirum est, quod Deus probat hominibus, ipsa pericula* etc. Sic etiam editio Am.

nem: *Qui fingis*, inquit, *dolorem in præcepto.*
Ex hoc enim intelligo quod non tibi adhæret se-
des iniquitatis, quia nec nobis pepercisti. Habes
hoc in Epistola apostoli Petri, et ad hoc testi-
monium posuit de Scriptura: Tempus est, ait,
inchoationis judicii ex domo Domini. Id est, tem-
pus est ut modo judicentur qui pertinent ad do-
mum Domini. Si flagellantur filii, quid debent
Ibidem 18. sperare servi nequissimi? Ideoque addidit, Si au-
tem initium a nobis, quis finis eorum qui non
» credunt Dei Evangelio? Deinde adjungit illud
Prov. 11. 31. testimonium: Et si justus vix salvabitur, pecca-
» tor et impius ubi parebunt? Quomodo ergo erunt
tecum iniqui, quando nec tuis fidelibus parcis, ut
exerceas et erudias eos? Sed quia propter hoc
non parcit, ut erudiat; ideo dixit, *Qui fingis do-
lorem in præcepto. Fingis* enim est, facis, for-
mas, plasmas; unde et figuli dicuntur, et vas fi-
ctile dicitur: non fictum illud quod mendacium
est; sed quod formatur ut sit, et habeat aliquam
v. 9. formam, sicut jam dudum dixit, Qui finxit ocu-
lum, non videbit? Numquid, finxit oculum, men-
dacium est? Sed intelligitur, plasmavit oculum,
fecit oculum. Nonne figulus est, cum fragiles,
infirmos, (*a*) et terrenos facit? Audi Apostolum
2. Cor. 4. 7. dicentem: Habemus thesaurum istum in vasis fi-
ctilibus. Sed forte alius nobis fecit hæc vasa?
Rom. 9. 10. et 21. Ipsum audi dicentem: O homo tu quis es qui re-
» spondeas Deo? Numquid dicit figmentum ei qui
» se finxit, Quare sic me fecisti? An non habet
» potestatem figulus luti ex eadem massa facere
» aliud vas in honorem, aliud in contumeliam?
» Vide et ipsum Dominum Christum, quia ostendit
Gen. 2. 7. se figulum. Nam quia de limo hominem fecerat,
de limo inunxit, cui minus in utero oculos fece-
Johan. 9. 6. rat. Ergo quod dixit, *Numquid adhæret tibi se-
des iniquitatis, qui fingis dolorem in præcepto:*
sic dicamus, Numquid adhæret tibi sedes iniqui-
tatis, qui formas dolorem in præcepto? Formas,
inquit, dolorem in præcepto, id est, de dolore
præceptum nobis facis, ut ipse dolor præceptum
sit nobis. Quomodo nobis dolor est præceptum?
Quando te flagellat qui pro te mortuus est, et
non tibi (*b*) promittit beatitudinem in ista vita,
et fallere non potest, et hic non dat quod quæ-
ris. Quid dabit? ubi dabit? quantum dabit, qui
hic non dat, qui hic erudit, qui fingit dolorem
in præcepto? Labor est hic tuus, et requies tibi
promittitur. Adtendis te habere hic laborem: sed
adtende qualem ille requiem pollicetur. Numquid
cogitare potes? Si illam posses cogitare, vide-
res te nihil laborare ad compensationem. Audi
1. Cor. 13. 11. eum qui illud ex parte cernebat, qui dixit, Nunc
2. Cor. 4. 17. scio ex parte, Quid ait Apostolus? Etenim quod
» est ad præsens temporale et leve tribulationis
» nostræ, juxta incredibilem modum, et in incre-
» dibilem modum, æternum gloriæ pondus opera-
» tur nobis. Quid est, æternum gloriæ pondus
» operatur nobis? quibus operatur? Non respi-
cientibus quæ videntur, sed quæ non videntur. »
Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ au- » Ibidem 18.
tem non videntur, æterna. Noli esse piger in »
labore breviter, et gaudebis incessabiliter. Æter- »
nam vitam tibi daturus est Deus: cogita quanto »
labore emenda sit. »

24. Intendite Fratres, Venale est: venale est
quod habeo, dicit tibi Deus, eme illud. Quid ha-
bet venale? Requiem venalem habeo, eme illam
de labore. Intendite, ut simus in nomine Chri-
sti (*c*) fortes Christiani: jam modicum est quod
restat in Psalmo, non fatigemur. Quomodo enim
fortis poterit esse in faciendo, qui deficit in au-
diendo? Aderit Dominus ut vobis quod reliquum
est, explicemus. Adtendite: quodammodo Deus
proposuit venale regnum cælorum. Dicis illi,
Quantum valet? Pretium ipsius labor est: quo-
modo si diceret, Pretium ipsius aurum est, non
sufficeret hoc solum dicere, sed quæreres quan-
tum aurum. Nam et solidus aurum est, et semi-
uncia, et libra, et tale aliquid. Ideo dixit preti-
um, ne laborares quærere quamdiu (*d*) inveni-
res. Hujus rei pretium labor est? Quantus labor
est? Jam quære tu quantum laborandum sit. Non-
dum dicitur tibi quantus futurus sit labor iste,
vel quantum laboris de te exigatur: illud tibi
dicit Deus, Ego ostendo quanta sit illa requies,
tu judica quanto labore emenda sit. Dicat ergo
Deus quanta futura sit ipsa requies. Beati qui » Psal. 83. 5.
habitant in domo tua, in sæcula sæculorum lau-
dabunt te. Hæc est requies sempiterna: sine fi-
ne erit requies ista, sine fine erit gaudium hoc,
sine fine erit lætitia ista, sine fine erit incorru-
ptio: vitam æternam habebis, requiem quæ non
habet finem. Quanto labore digna est requies
quæ non habet finem? Si verum vis comparari,
et verum judicare, æterna requies æterno labo-
re recte emitur. Verum hoc est: sed noli time-
re, misericors est Deus. Si enim haberes æter-
num laborem, numquam pervenires ad æternam
quietem. Semper laborans quando perventurus
eras ad illud, quod digne quidem potest emi sem-
piterno labore, quia sempiterna requies est?
Æqua pretium: æterno certe labore digna est
æterna quies comparari. Sed si semper labora-
res, nunquam ad requiem pervenires. Ergo ut
aliquando pervenias ad id quod emis, non in
æternum laborandum est: non quia non valet
tanti, sed ut possideatur quod emitur. Digna est
quidem emi labore perpetuo: sed necesse est ut
labore temporali ematur. Certe tantus debuit
esse, id est sempiternus labor pro requie sem-
piterna. Decies centena millia annorum in labo-
re quid valent? Decies centena millia annorum
habent finem: quod tibi dabo, dicit Deus, non
habebit finem. Qualis misericordia Dei? Nec di-
cit, Decies centena millia annorum labora; non
dicit, vel mille annos labora; non dicit, quin-
gentos annos labora: cum vivis labora, in pau-

(a) Sic Am. Er. et nostri MSS. At Lov. cum tribus e suis MSS. *æternos.*
(b) Sic Am. Er. et MSS. At Lov. *permittit.*
(c) Plerique MSS. *in nomine Christi, Fratres, Christiani.*
(d) Sic Regius MS. Alii cum editis, *quamdiu hujus pretium* etc. omisso verbo, *invenires.*

v. 19. cis annis; inde jam requies erit, et finem non habebit. Et adhuc audi (a) consequentia, Domine secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, exhortationes tuæ jucundaverunt animam meam. Et paucos annos laboras, et in ipsis laboribus non deest consolatio, non desunt gaudia quotidiana. Sed noli gaudere in sæculo: gaude in Christo, gaude in verbo ejus, gaude in lege ejus. Ad ipsa gaudia pertinet quod loquimur, et quod auditis. Quantæ ergo sunt istæ consolationes in tantis laboribus? Verum est ergo quod dixit Apostolus, Etenim quod ad præsens temporale est et leve tribulationis nostræ, juxta incredibilem modum, et in incredibilem modum, æternum gloriæ pondus operatur nobis. (2. Cor. 4.17.) Ecce quantum pretium damus, quodam modo unam siliquam ad accipiendos thesauros sempiternos: siliquam laboris ad requiem incredibilem, secundum quod dictum est, Juxta incredibilem modum, et in incredibilem modum, æternum gloriæ pondus operatur. Gaudes ad tempus, noli ibi fidere: tristis es ad tempus, noli desperare. Non te corrumpat felicitas, et non frangat adversitas: ne forte dicas in animo tuo, Non potest fieri, ut Deus admittat ad se iniquos, qui justos ipsos emendat, ut salvet; qui ideo emendat, ut erudiat. Si justus vix salvus fiet; peccator et impius ubi parebunt? (Prov. 11.31. 1. Pet. 4.18.) *Numquid adhæret tibi sedes iniquitatis*, id est, numquid adhæret tibi sedes impiorum; *qui fingis dolorem in præcepto*, qui et istos filios sic voluisti exercere et erudire, sic voluisti eis præcepta dare, ut non essent sine timore, ne amarent aliquid aliud, et oblivisce-rentur te verum bonum suum? Bonus est Deus. Si cessaret Deus, et non misceret amaritudines felicitatibus sæculi, obliviisceremur meum.

25. Sed ubi angores molestiarum faciunt fluctus animæ, fides illa quæ ibi dormiebat, excitetur. Tranquillum enim erat, quando dormivit Christus in mari: illo dormiente tempestas orta est, et cœperunt periclitari. Ergo in corde Christiano et tranquillitas erit, et pax; sed quamdiu vigilat fides nostra: si autem dormit fides nostra, periclitamur, Hoc enim significat dormiens Christus, quia quidam obliviscuntur fidem suam, et periclitantur. (Matth. 8, 25.) Sed quomodo illa navis cum fluctuaret, excitatus est Christus a fluctuantibus, et dicentibus, Domine, perimus: surrexit ille, imperavit tempestatibus, imperavit fluctibus, cessavit periculum, facta est tranquillitas: sic et te cum turbant concupiscentiæ malæ, persuasiones male, fluctus sunt, tranquillabuntur Jam desperas, et putas te non pertinere ad Dominum: evigilet fides tua, excita Christum in corde tuo; surgente fide jam agnoscis ubi sis: et si forte tentant fluctus concupiscentiæ, intueris quid promisit Deus; et dulcedo promissorum faciet te contemtorem dulcedinum sæculi; et si forte multæ urgent minæ potentium malorum, et ipsæ te expellunt de justitia; attendis quod minatur Deus, Ite in ignem æternum, (Matth. 25. 41.) qui paratus est diabolo et angelis ejus, et non

(a) Sic Am. Er, et MSS. At Lov. *consonantia*.

A dimittis justitiam: timens ergo ignem sempiternum, contemnis dolores temporales; et pro eo quod promisit Deus, contemnis temporalem felicitatem. Promisit requiem, patere molestiam: minatur ignem æternum, contemne dolores temporales: et evigilante Christo tranquilletur cor tuum, ut ad portum quoque pervenias. Non enim non præpararet portum, qui paravit navem. *Numquid adhæret tibi sedes iniquitatis, qui fingis dolorem in præcepto?* De hominibus malis exercet nos, et de illorum insecutionibus nos erudit. De malitia mali flagellatur bonus, et de servo emendatur filius: ita fingitur dolor in præcepto. Quod illos posse Deus permittit, hoc faciunt mali homines, quibus ad tempus parcit.

26. Quid enim sequitur? *Captabunt in animam justi*. v. 21. B Quare captabunt? Quia verum crimen non inveniunt, quod objiciant. Quid enim captaverunt in Domino? Concinnaverunt falsa crimina, quia vera invenire non potuerunt, *Et sanguinem innocentem condemnabunt*. (Matth. 26. 59.) Quare hoc totum fiat, in consequentibus declarabit.

27. *Et factus est*, inquit, *mihi Dominus in refugium*. v. 22. Non quæreres tale refugium, si non periclitareris: sed ideo periclitatus es, ut quæreres, quia ille fingit dolorem in præcepto. Facit mihi de malitia malorum tribulationem, punctus tribulatione cœpi quærere refugium, quod in illa felicitate sæculari desieram quærere. Quis enim facile recordatur Deum, qui semper felix est, et spe præsenti gaudet? Recedat spes sæculi, et accedat spes Dei: ut possis dicere, C *Et factus est mihi Dominus in refugium*. Ad hoc doleam, ut fiat mihi Dominus in refugium. *Et Deus meus in auxilium spei meæ*. Modo enim Dominus spes. Quamdiu enim hic sumus, in spe sumus; nondum in re. Sed ne in spe deficiamus, adest promissor erigens nos, et temperans ipsa mala quæ patimur. Non enim frustra dictum est, Fidelis Deus, qui non sinat vos tentari supra quam potestis ferre; sed faciat cum tentatione etiam exitum, ut possitis sustinere: (1. Cor. 10. 13.) sic mittat in fornacem tribulationis, ut coquatur vas, non ut frangatur. *Et factus est mihi Dominus in refugium, et Deus meus in auxilium spei meæ*. Cur ergo, quid tibi videbatur quasi injustus esse, quia parcit malis? Vide quomodo jam corrigitur Psalmus, et tu cum Psalmo corrigere: ideo enim D voces tuas habebat Psalmus. Quæ sunt voces? Usque quo peccatores, Domine, usque quo peccatores gloriabuntur? v. 3. Psalmus voces tuas habebat: modo ergo tu habeto voces Psalmi. Quæ sunt voces Psalmi? *Et factus est mihi Dominus in refugium, et Deus meus in auxilium spei meæ*.

28. *Et reddet illis Dominus secundum opera eorum, et secundum malitiam eorum disperdet illos Dominus Deus noster*. v. 23. Non vacat quod ait, *secundum malitiam eorum*. Mihi de illis præstatur: et tamen malitia eorum dicitur, non beneficia eorum. Certe enim de malis exercet nos, flagellat nos. Ad quam rem flagellat? Utique ad regnum cælorum. Flagellat enim omnem filium, (Prov. 3. 12. Hebr. 12. 6.)

quem recipit. Et quis est filius cui non det disciplinam pater ejus? Quod cum facit Deus, ad hæreditatem sempiternam nos erudit; et hoc nobis præstat sæpe de malis hominibus, in quibus exercet et perficit dilectionem nostram, quam vult extendi usque ad inimicos. Neque enim est perfecta dilectio Christiani, nisi cum implet quod Matth. 5. 44. Christus præcepit, Diligite inimicos vestros, benefacite his qui vos oderunt, et orate pro eis qui vos persequuntur. Hinc ipse diabolus vincitur, hinc victoriæ corona percipitur. Ecce quanta nobis Deus præstat de malis hominibus: nec tamen secundum id quod de illis nobis præstat, sed secundum malitiam eorum retribuet eis. Videte enim quanta nobis præstitit de ipso immanissimo scelere Judæ traditoris. Judas quippe tradidit ad passionem Filium Dei, et per passionem Filii Dei omnes gentes redemtæ sunt ad salutem: nec tamen pro salute gentium merces reddita est Judæ, sed pro ejus malitia debitum supplicium retributum est. Nam si traditio Christi, et non tradentis animus considerandus est, hoc fe-Num. 8. 32. cit Judas, quod fecit Deus Pater, de quo scriptum est, quia Filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Hoc fecit Judas, quod fecit ipse Dominus Christus, de quo scriptum est, Ephes. 5. 2. Qui seipsum tradidit pro nobis oblationem et Ibidem 25. hostiam Deo in odorem suavitatis. Et iterum, » Sicut Christus, inquit, dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea. Et tamen gratias agimus Deo Patri, qui unico Filio non pepercit, sed pro nobis tradidit eum: gratias agimus ipsi Filio, qui seipsum tradidit pro nobis, et in eo voluntatem Patris implevit: et detestamur Judam, de cujus facto nobis tantum beneficium præstitit Deus; et recte dicimus, Reddidit ei Dominus secundum iniquitatem ejus, et secundum malitiam ejus disperdidit eum. Non enim ille pro nobis tradidit Christum, sed pro argento quo vendidit eum: quamvis traditio Christi sit nostra (a) receptio, et Christi venditio sit nostra redemtio. Sic et illi qui Martyres persecuti sunt, persequendo in terra, in cælum mittebant; et scientes quidem præsentis vitæ damnum inferebant, nescientes autem futuræ vitæ lucrum conferebant. Quicumque tamen perseveraverunt in odio injusto justorum, reddet eis Dominus secundum iniquitates eorum et secundum malitiam eorum disperdet eos. Sicut enim malis obest bonitas justorum, Joban. 9. 39. sic bonis prodest iniquitas impiorum. Nam et Dominus dicit, Ego veni, ut qui non vident vi-2. Cor. 1. 16. dent videant, et qui vident cæci fiant. Et Apostolus, Aliis quidem, inquit, sumus odor vitæ in vitam, aliis autem odor mortis in mortem. Malitia vero iniquorum, sinistra sunt arma justorum: 2. Cor. 6. 7. sicut idem dicit Apostolus, Per arma justitiæ dextera et sinistra, id est, per gloriam et ignobilitatem: atque ita deinceps cetera exsequitur, dextra arma demonstrans, gloriam Dei, famam (b) bonam, veritatem qua cognoscebantur, quod vivebant, quod non mortificabantur, quod gaudebant, quod multos ditabant, quod omnia possidebant: sinistra vero, quod ignobiles et malæ famæ habebantur, quod seductores putabantur, quod ignorabantur, occidebantur, coercebantur, contristabantur, egere ac nihil habere videbantur. Et quid mirum, si milites Christi et dextris et sinistris armis diabolum expugnant? Sicut autem pax hominibus bonæ voluntatis, et Lucæ 2. 14. quanto sunt aliis odor mortis in mortem: sic interitus hominibus malæ voluntatis, et quando justis arma sinistra sunt ad salutem. Itaque reddet illis non secundum nostram utilitatem, quæ de ipsis fit; sed secundum ipsorum iniquitatem, quam diligendo oderunt animas suas: et non secundum beneficium quod nobis de ipsis præstat, honorat eos, qui etiam malis bene utitur; sed *secundum malitiam eorum disperdet eos Dominus Deus noster.*

29. Toleret ergo justus injustum; toleret temporalem impunitatem injusti, temporalis labor justi: sed justus ex fide vivit. Non est enim alia Rom. 1. 17. justitia hominis in hac vita, nisi ex fide vivere, Gal. 5. 6. quæ per dilectionem operatur. Si autem ex fide vivit, credat et sibi futuram requiem post præsentem laborem, et illis sempiternos cruciatus post præsentem exsultationem. Et si fides per Matth. 5. 44. dilectionem operatur, diligat etiam inimicos, et quantum in ipso est, prodesse illis velit: ita enim faciet ne sibi obsint illi, cum hoc velint. Et quando forte potestatem acceperint quasi nocendi et dominandi; sursum cor habeat, ubi ei nemo nocet, edoctus et eruditus ex Lege Dei, ut Psal. 1. 2. mitigetur a diebus malignis, donec fodiatur peccatori fovea. Si enim in Lege Domini voluntas ejus est, et in Lege ejus meditabitur die ac nocte, cujus conversatio in cælis est, de firmamen-Philip. 3. 20. to lucet super terram: unde iste Psalmus titulum Gen. 1. 14. de quarta sabbati accepit, quando facta sunt luminaria: ut omnia faciat sine murmuratione, verbum vitæ habens in natione tortuosa et perversa. Sicut enim stellas in cælo non exstinguit Philip. 2. 16. nox: sic mentes fidelium inhærentes firmamento Scripturæ Dei non vincit iniquitas. Et hoc ipsum quod nostra terrena dantur aliquando in potestatem malorum, non solum ad nostram pertinet eruditionem, ut fiat nobis Dominus in refugium, et Deus in auxilium spei nostræ; sed etiam ad ipsius peccatoris foveam proficit, de quo in alio Psalmo dicitur, Inclinabitur et cadet, Psal. 9. 10. cum dominabitur pauperum.

30. Forte onerosa fuit vobis longitudo sermonis: quamquam in ista alacritate studii vestri non hoc appareat. Sed et si ita est, ignoscite: primo, quia jussus feci; nam Dominus Deus noster per eos mihi fratres jussit, in quibus habitat. Non enim jubet Deus, nisi de sede sua. Deinde quia tantum avidi fuistis nostri; confitemur, et nos avidi fuimus vestri. Consoletur ergo Deus noster laborem istum, ut sudor iste noster sit

(a) Sic MSS. At in editis, *redemtio.*
(b) Sic Regius liber. Alii MSS. *famam*, *veritatem* omisso, *bonam*. At editi, *famam veritatis qua* etc.

vobis in provectum salutis, non in testimonium accusationis. Hoc dico, Fratres, ut ex eo quod audistis, proficiatis, et ruminetis vobiscum: non vos permittatis oblivisci, non solum ista recogitando et colloquendo, sed etiam ita vivendo. Bona vita enim ex præceptis Dei quæ agitur, tamquam stilus est, quod auditur scribens in corde. Si in cera scriberetur, facile deleretur: scribite illud in cordibus vestris, moribus vestris, et numquam delebitur.

IN PSALMUM XCIV.

* ENARRATIO.

* Sermo habitus jussu Aurelii Carthaginensis: vel potius Valerii Hipponensis episcopi, adeoque Augustino recens episcopo aut adhuc presbytero.

1. Ego vellem, Fratres, ut patrem nostrum potius audiremus: sed et hoc bonum est, B ut patri obediamus. Quia ergo jussit nobis, qui dignatur orare pro nobis, de præsenti Psalmo quod Dominus Deus omnium nostrum donare dignabitur, loquar Caritati Vestræ. Est autem Psalmi titulus, *Laus cantici ipsi David. Laus Cantici* et hilaritatem significat, quia cantus est; et devotionem, quia laus est. Quid enim magis homo debet laudare, quam id quod sic placet, ut non possit sibi displicere? Securitas ergo laudis in laude Dei est. Ibi laudator securus est, ubi non timet ne de laudato erubescat. Et laudemus ergo, et cantemus: hoc est, cum hilaritate et cum lætitia laudemus. Quid autem laudatori sumus, ipse Psalmus sequentibus versibus indicat nobis.

2. *Venite*, *exsultemus Domino*. Invitat ad C magnas epulas exsultandi, non sæculo, sed Domino. Nisi enim esset in hoc sæculo exsultatio mala, quæ distinguenda est ab exsultatione bona, sufficeret dicere, *Venite*, *exsultemus*. Sed breviter distinxit. Quid est bene exsultare? Domino exsultare. Ergo exsultatio mala est, exsultare sæculo: exsultatio bona est, exsultare Domino. Pie debes Domino exsultare, si vis securus mundo insultare. Quid est autem, *Venite?* Unde vocat ut veniant, cum quibus vult exsultare Domino; nisi quia longe sunt ut veniendo propinquent, propinquando accedant, accedendo exsultent? Unde autem longe sunt? Numquid locis longe potest homo esse ab eo qui ubique est? Vis esse ab eo longe? Quo ibis, ut longe D sis? Nam quidam peccator quidem, sed tamen cum spe salutis pœnitens et dolens de peccatis, et metuens iram Dei, et volens placare Deum, sic in alio Psalmo loquitur: Quo ibo ab spiritu tuo, et a facie tua quo fugiam? Si adscendero in cælum, tu ibi es. Quid ergo restat? Quia si adscenderit in cælum, ibi invenit Deum: ut longe fugiat a Deo, quo iturus est? Vide quid dicat: Si descendero ad infernum, ades. Si ergo adscendendo in cælum, ibi invenit Deum; descendendo in infernum, non fugit Deum: quo iturus est, quo fugiturus est ab illo irato nisi ad ipsum placatum? Et tamen, cum omnino nemo possit fugere ab illo qui ubique est, nisi quidam longe essent a Deo, non diceretur, Populus iste labiis

Psal. 138. 7.

Isai. 29. 13.

A me honorat, cor autem eorum longe est a me. Non ergo loco quisque longe est a Deo, sed dissimilitudine. Quid est, dissimilitudine? Mala vita, malis moribus. Si enim bonis moribus propinquatur Deo; malis moribus receditur a Deo. Unus ergo idemque homo corpore stans uno loco, et amando Deum accedit ad Deum, et amando iniquitatem recedit a Deo: nusquam pedes movet, et tamen potest et accedere et recedere. Pedes enim nostri in hoc itinere, affectus nostri sunt. Prout quisque affectum habuerit, prout quisque amorem habuerit, ita accedit vel recedit a Deo. Nonne plerumque dicimus, quando invenimus aliqua dissimilia, Hoc longe est ab illo? Quando aliquos duos forte homines comparamus, duos equos, duas vestes, et dixerit aliquis, Similis est hæc vestis, talis est qualis illa; aut, Iste homo talis est qualis ille: quid alius dicit, qui contradicit? Absit: longe est ab illo. Quid est, longe est ab illo? Dissimilis est illi. Et juxta stant, et tamen iste longe est ab illo. Duo vero iniqui pares vita et moribus, si unus sit in Oriente, alter in Occidente, juxta invicem sunt. Et duo justi similiter, alter sit in Oriente, alter in Occidente, secum sunt, quia in Deo sunt. Contra unus justus, alter iniquus, etiamsi una catena ligentur, multum a se separati sunt. Ergo si dissimilitudine recedimus a Deo: similitudine accedimus ad Deum. Qua similitudine? Ad quam facti sumus, quam in nobis peccando corruperamus, quam peccatorum remissione recepimus, quæ in nobis renovatur intus in mente, ut tamquam resculpatur in nummo, id est, in anima nostra imago Dei nostri, et redeamus ad thesauros ejus. Nam unde, Fratres, de nummo voluit Dominus noster Jesus Christus ostendere tentatoribus suis quid quærat Deus? Quando enim de tributo Cæsaris, quærentes caussam calumniæ, consulere magistrum veritatis voluerunt, et consulendo tentare utrum liceret tributum dari Cæsari, quid ille ait? Quid me tentatis hypocritæ? Petiit afferri sibi nummum, et allatus est. Cujus habet, inquit, imaginem? Responderunt, Cæsaris. Et ille, Reddite ergo Cæsari quæ Cæsaris sunt, et Deo quæ Dei sunt. Tamquam diceret, Si Cæsar quærit in nummo immaginem suam, Deus non quærit in homine imaginem suam? Ad hanc similitudinem nos Dominus noster Jesus Christus invitans, imperat nobis ut nostros etiam inimicos diligamus: et dat exemplum de ipso Deo: Sicut Pater vester, ait, qui in cælis est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos. Estote ergo sicut Pater vester perfecti. Cum dicit, Estote sicut ille perfecti, ad similitudinem nos invitat. Si ergo ad similitudinem nos invitat, constat quia dissimiles exsistendo recesseramus a Deo, et facti eramus longe per dissimilitudinem, et efficimur prope per similitudinem, ut jam fiat in nobis quod scriptum est, Accedite ad eum, et illuminamini. Ergo quibusdam longe positis et male viventibus Psalmus iste dicit, *Venite exsultemus Domino*. Quo

Matth. 15. 8.

Matth. 22. 18. etc.

Matth. 5. 45.

Ibidem 48.

Psal. 33. 5.

itis? quo receditis? quo disceditis, quo fugitis, exsultando mundo? *Venite exsultemus Domino.* Quo itis exsultare, ubi deficitis? Venite, exsultemus in illo a quo facti sumus. *Venite exsultemus Domino.*

Item v. 1. 3. *Jubilemus Deo salutari nostro.* Quid est jubilare? Gaudium verbis non posse explicare, et tamen voce testari quod intus conceptum est, et verbis explicari non potest: hoc est jubilare. Nam consideret Caritas Vestra qui jubilant in cantilenis quibusque, et quasi in certamine quodam lætitiæ sæcularis; et videtis quasi inter cantica verbis expressa exundantes lætitia, cui lingua dicendo non sufficit, quemadmodum jubilent, ut per illam vocem indicetur animi affectus, verbis explicare non valentis quod corde concipitur. Si ergo illi de gaudio terreno jubilant: nos de gaudio cælesti jubilare non debemus, quod vere verbis explicare non possumus?

v. 2. 4. *Præoccupemus faciem ejus in confessione.* Confessio quidem duobus modis accipitur in Scripturis. (Confessio duplex.) Est confessio laudantis, est confessio gementis. Confessio laudantis, ad honorem pertinet ejus qui laudatur: confessio gementis, ad pœnitentiam pertinet ejus qui confitetur. Confitentur enim homines, cum laudant Deum: confitentur, cum accusant se, et nihil dignius facit lingua. Vere puto quod ipsa sint vota, de quibus dicit in alio Psalmo, Reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea. (Psal. 65. 5. et 14.) Nihil ista distinctione sublimius, nihil tam necessarium et ad intelligendum et ad faciendum. Quomodo ergo distinguis vota, quæ reddis Deo? Ut illum laudes, te accuses: quia illius est misericordia, ut peccata nostra dimittat. Nam si vellet pro meritis agere, non inveniret nisi quos damnaret. (a) *Venite* ergo dixit, ut recedamus jam a peccatis nostris, et non nobiscum deducat rationem de præteritis; sed tamquam tabulæ novæ fiant, incensis omnibus chirographis debitorum nostrorum. Quanta ergo illius laus, quanta misericordia, confiteamur, utique laudantes. Nam si semper confessio pœnitentis esset, non diceretur in Evangelio de ipso Domino, In illa hora exsultavit Jesus in Spiritu sancto, et ait, Confiteor tibi Pater, Domine cæli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis. (Lucæ 10 21.) Numquid quia Christus confitebatur, pœnitens erat? Illum nihil pœnitere poterat, quia nihil culpabiliter fecerat: sed confitebatur in laude Patris. Ergo quia et hic exsultationis locus est, forte illam debemus intelligere confessionem, quæ est in laude Dei: unde et Laus cantici, ut non hic intelligamus confessionem pœnitentium, sed laudantium. Et quid est quod continuo nos admonet de quadam confessione, cum ait, *Præveniamus faciem ejus in confessione?* Quid est, *Præveniamus faciem ejus in confessione?* Venturus est, *Præveniamus faciem ejus in confessione*, prius: antequam veniat, nos confitendo damnemus quod fecimus, ut ille quod coronet, non quod damnet, inveniat. Numquid autem et hoc non pertinet ad laudem Dei, quando confiteris peccata tua? Immo vero maxime pertinet ad laudem Dei. Quare maxime pertinet ad laudem Dei? Quia tanto amplius laudatur medicus, quanto plus desperabatur ægrotus. Confitere itaque peccata tua, quo magis desperabas de te propter iniquitates tuas. Tanto enim major laus est ignoscentis, quanto major exaggeratio est peccata confitentis. Non ergo putemus recessisse nos a laude cantici, si hanc confessionem hic intelligimus, qua confitemur peccata nostra. Et hoc ad laudem Cantici pertinet: quia dum peccata nostra cognoscimus, Dei gloriam commendamus. *Præveniamus faciem ejus in confessione.*

5. *Et in psalmis jubilemus illi.* Jam diximus quid sit jubilare: repetitum est, ut confirmetur in faciendo. (Item v. 2.) Ipsa repetitio exhortatio est. Non enim jam obliti sumus, ut jam moneri nos velimus, quæ dicta sint superius, ut jubilemus: sed plerumque in affectu animi repetitur verbum quod notum erat, non ut innotescat, sed ut ipsa repetitio faciat confirmationem: repetitur enim ad intelligendum affectum dicentis. Inde est quod dicit Dominus, Amen, amen dico vobis. (Johan. 1. 51.) Sufficiebat Amen unum: quare, Amen, amen, nisi quia ipsa repetitio confirmatio est? *In psalmis*, ergo inquit, *jubilemus illi.* Et quæ dicemus in psalmis? Quæ dicemus, vel potius sentiemus in jubilatione? Quæ sunt quæ pertinent ad laudem cantici hujus? Jam audite: (v. 3.) *Quoniam Deus magnus est Dominus, et rex magnus super omnes deos:* propterea ergo jubilemus illi. *Quoniam non repellet Dominus plebem suam:* jubilemus illi. *Quoniam in manu ejus* (b) *fines terræ, et altitudines montium ipsius sunt:* (v. 4.) in his omnibus jubilemus illi. *Quoniam ipsius est mare, et ipse fecit illud, et aridam terram manus ejus finxerunt:* (v. 5.) jubilemus illi. Sed hæc omnia quid sibi velint, si congruenter discutiantur, tempus forte non sufficit: sed rursus si penitus negligantur, debitores remanebimus. Breviter itaque pro tempore, quantum perstringere potuerimus, accipite: quia et pauca semina uberrimam messem referunt, si sit terra fructifera.

6. Primum quare jubilemus, quare laudemus, hoc posuit: (v. 3.) *Quoniam Deus magnus est Dominus, et rex magnus super omnes deos.* Sunt ergo dii super quos sit magnus Deus noster, cui jubilamus, cui exsultamus, cui laudes cantici dicimus: sunt, sed non nobis. Apostolus enim ait, Nam et si sunt qui dicuntur dii, sive in cælo, sive in terra, quemadmodum sunt dii multi et domini multi: nobis tamen unus Deus, ex quo omnia, et nos per ipsum; et unus Dominus noster Jesus Christus, per quem omnia, et nos in ipso. (I. Cor. 8. 5. etc.) Si ergo non nobis, quibus? Audi ex alio (Psal. 95. 5)

(a) Plerique MSS. *Venit ergo dicens.* Am. et Er. *Venit ergo dicent.*

(b) Apud Lov. additum est, *omnes:* quod ab aliis editis et a MSS. abest.

Psalmo: Quoniam dii gentium dæmonia, Dominus autem cælos fecit. Magnificentius et brevius tibi commendare non potuit Spiritus-sanctus per Prophetam Deum et Dominum tuum. Parum enim erat, quia terribilis super omnia dæmonia Deus. Quid magnum, esse super omnia dæmonia? Quia dii gentium dæmonia. Ubi autem Deus tuus? Dominus autem cælos fecit. Illud fecit Dominus tuus, ubi non possunt habitare dæmonia: de cælis enim dejecta sunt dæmonia. Cæli præponuntur dæmoniis, Dominus tuus et cælis; quia Dominus tuus et cælos fecit. Quanto ergo altior dæmoniis diis gentium, qui altior est cælis, unde ceciderunt angeli, ut fierent dæmonia? Et tamen gentes omnes sub dæmonibus erant: dæmonibus templa fabricata sunt, dæmonibus aræ constructæ, dæmonibus sacerdotes instituti, dæmonibus oblata sacrificia. dæmonibus arreptitii tamquam vates inducti. Hæc omnia dæmonibus gentes exhibuerunt, hæc omnia vera nonnisi uni magno Deo debentur: templum fecerunt gentes dæmonibus, habet Deus templum: sacerdotes fecerunt gentes dæmonibus, habet Deus (*a*) sacerdotem: sacrificium exhibuerunt gentes dæmonibus, habet Deus sacrificium. Etenim illi dæmones volentes videri dii, non sibi ista exigerent ut fallerent, nisi quia sciunt ea deberi vero Deo. Hoc enim mos est deberi vero Deo, quod sibi exigit falsus deus. Ergo verum templum Dei agnoscimus. Templum enim Dei sanctum est, inquit, quod estis vos. (1. Cor. 3. 17.) Si ergo nos sumus templum Dei; ara Dei anima nostra est. Sacrificium Dei quid est? Forte hoc facimus modo, imponimus in ara sacrificium, quando Deum laudamus: docet enim nos Psalmus, dicens, Sacrificium laudis glorificabit me, et ibi via est, ubi ostendam illi salutare Dei. (Psalm. 49. 23.) At vero sacerdotem si requiras, super cælos est: interpellat pro te, qui in terra mortuus est pro te. (Rom. 8. 34.) Ergo *Deus magnus est Dominus, et rex magnus super omnes deos.* Hic accipe homines deos: non enim rex Dominus super dæmonia. Et hinc habemus Scripturæ testimonium, Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos (*b*) discernere. (Psal. 81. 1.) Deos dixit participatione, non natura; gratia, qua voluit facere deos. Quantus Deus est qui facit deos? aut quales dii sunt quos facit homo? Quam ille magnus deos faciendo, tam isti nihil qui ab homine facti sunt. Deus verus facit deos credentes in se, quibus dedit potestatem filios Dei fieri. (Johan. 1. 12.) Et ideo ipse verus Deus, quia Deus non factus est: nos autem facti, non veri dii, meliores tamen illis quos homo facit. Quoniam simulacra gentium argentum et aurum opus manuum hominum: os habent, et non loquentur; oculos habent et non videbunt. (Psal. 113. 4.) Nobis autem Deus noster oculos videntes fecit. Nec in eo tamen nos deos fecit, quia videntes oculos nobis fecit; nam fecit hoc et pecoribus; sed ideo nos deos fecit, quia interiores oculos nostros illuminavit. Ergo sit laus illi: confessio illi, sit jubilatio illi: *Quia magnus est Dominus, et rex magnus super omnes deos.*

7. *Quia non repellet Dominus plebem suam:* (Sub. v. 5.) laus illi, jubilatio illi. Quam plebem non repellet? Hic nobis interpretari aliquid non licet: præscriptum habemus ab Apostolo, exposuit hoc Apostolus unde sit dictum. (Rom. 11. 1.) Erat enim plebs Judæa, plebs ubi fuerunt Prophetæ, plebs ubi fuerunt Patriarchæ, plebs etiam secundum carnem propagata de semine Abrahæ; plebs in qua præcesserunt omnia sacramenta Salvatorem nostrum promittentia; plebs ubi institutum est templum, unctio, (*c*) sacerdos ad figuram, ut cum omnes ipsæ umbræ præterirent, ipsa lux adveniret: erat ergo ista plebs Dei; ad eam Prophetæ missi, in illa nati qui missi; ei tradita et credita eloquia Dei. Quid ergo, totum illud damnatum est? Absit: arbor olivæ ipsa dicta est Apostolo; (Rom. 11. 17.) cœpit enim ista arbor a Patriarchis: sed fuerunt ibi rami aridi, quia nimis alti per superbiam; præcisi ergo propter sterilitatem, insertus oleaster propter humilitatem. Verumtamen, Carissimi, ne superbiret oleaster insertus, quid ait Apostolus? Si tu ex naturali incisus oleastro, et contra naturam insertus es in bonam olivam, quanto magis qui secundum naturam sunt, inserentur suæ olivæ? (Ibidem 24.) Ut quomodo tu non permanens in infidelitate, meruisti inseri in olivam cum esses oleaster, sic isti correcti facilius suæ olivæ naturaliter inserantur: hoc de illis Apostolus. Ergo ipsa est arbor; et si aliqui ex ramis fracti sunt, non omnes. Nam si omnes rami frangerentur, unde Petrus? unde Johannes? unde Thomas? unde Matthæus? unde Andreas? unde illi omnes Apostoli? unde ipse Paulus apostolus qui loquebatur, et suo fructu (*d*) olivam testabatur? Nonne isti omnes inde? Unde etiam quingenti illi fratres, quibus Dominus post resurrectionem apparuit: (1. Cor. 15. 6.) unde tot millia ad vocem Petri, quando Spiritu-sancto repleti Apostoli omnium gentium linguis locuti sunt, tanta aviditate Dei laudis et suæ accusationis conversi sunt, (Act. 4. 4.) ut qui primo sanguinem Domini fuderunt sævientes, bibere discerent jam credentes. Sic autem omnia illa conversa sunt millia hominum, ut res suas venderent, et pretia rerum suarum ante pedes Apostolorum ponerent. Quod dives unus non fecit, quando ore Domini audivit, et a Domino tristis abscessit, (Matth. 17. 22.) hoc fecerunt subito tot millia eorum hominum, quorum manibus Christus fuerat crucifixus. Quanto majus vulnus erat in corde ipsorum, tanto avidius medicum quæsierunt. Cum ergo inde illi omnes fuerunt, de ipsis dicit modo Psalmus: *Quoniam non repellet Dominus plebem suam.* Nam hoc testimonio Psalmi, cum hinc loqueretur, usus est Apostolus, et dixit, Quid ergo dicemus, fratres? Numquid Deus repulit plebem suam, quam præscivit? Absit: nam et ego Israelita sum, ex semine Abrahæ, tribu Benjamin. (Rom. 11. 1. et 2.) Non repulit Deus ple-

(a) Sic MSS. At editi, *sacerdotes*.
(b) Editi, *discernit*. At MSS. *discernere*: et sic Augustinus in Psal. 86.
(c) Aliquot MSS. *unctio sacerdotis*.
(d) Sic MSS. At editi, *olivæ*.

bem suam, quam præscivit. Utique si repelleret
Dominus plebem suam, non esset unde esset ipse
Apostolus. Unde autem ipse, inde et alii. In his
Isai. 10. 22. plebs Domini, non in omnibus; sed quemadmo-
dum scriptum est, Reliquiæ salvæ erunt. Non in
Rom. 9. 27. omnibus; sed area ventilata massa intromissa
Matth. 3. 12. est, palea jacet. Totum quidquid vides Judæo-
rum reproborum, paleam vides. Unde vides
istam paleam, jam inde exiit massa, jam in hor-
reo recondita est. Ambas res videamus, ambas
discernamus.

v. 4. 8. Quid Psalmus adjungit? *Quoniam in manu
ejus fines terræ.* Agnoscimus lapidem angula-
rem; lapis angularis, Christus. Non potest esse
angulus, nisi duos in se copulaverit parietes: ad
angulum de diverso veniunt, sed in angulo sibi
non adversantur. Venit ex una parte circumci-
sio, venit ex alia parte præputium. In Christo
ambo populi concordaverunt: quia ille factus est
Psal. 117. 22. lapis, de quo scriptum est, Lapidem quem re-
probaverunt ædificantes, hic factus est in caput
anguli. Si ergo Christus in caput anguli, non
attendamus diversitatem de longe venientium,
sed propinquitatem in Christo cohærentium. Ibi
agitur, ibi videamus, quoniam non repellet Do-
minus plebem suam. Ecce unus paries, in quo
jam, ut diximus, non repulit Dominus plebem
suam. Inde Apostoli, inde Israelitæ omnes qui
crediderunt, ac venditarum rerum suarum pre-
Act. 4. 34. et 35. tia ante pedes Apostolorum posuerunt: volunta-
te pauperes, de Deo divites. Agnovimus unum
parietem, impletum esse ibi quod diximus, quia
non repellet Dominus plebem suam: videamus
et alium parietem. *Quoniam in manu ejus fines
terræ.* Ecce alius paries in omnibus gentibus: *in
manu ejus fines terræ.* Venerunt etiam omnes
gentes ad lapidem angularem, ubi osculum pa-
cis agnoverunt, in illum unum, qui de duobus
fecit unum: non quemadmodum hæretici, qui
Donatistæ. de uno fecerunt duo. Hoc enim idem ait Aposto-
Ephes. 2. 14. lus de Domino Christo: Ipse est enim, inquit,
pax nostra, qui fecit utraque unum. Ergo jubi-
lemus illi. Quare? Quia non repellet Dominus
plebem suam. Iterum quare? *Quoniam in manu
ejus fines terræ, et altitudines montium ipsius
sunt.* Altitudines montium, sublimitates terra-
rum. Aliquando istæ sublimitates, id est, ipsæ
terrenæ potestates adversatæ sunt Ecclesiæ, le-
ges contra Ecclesiam promulgarunt, nomen Chri-
stianum de terra delere conati sunt: sed postea
quam impletum est quod prophetatum est, Ado-
Psal. 71. 11. rabunt eum omnes reges terræ; factum est quod
hic dictum est, *Altitudines montium ipsius sunt.*

9. Sed forte tu de tentationibus satagis, ut
constitutus in tanta gratia promissionum Dei,
propter scandala mundi turberis? Nec ipsa scan-
dala aliquid tibi faciunt; quoniam mensuram a
v. 5. Domino acceperunt: *Quoniam ipsius est mare.*
Est enim mare mundus iste, sed et mare Deus
fecit. Nec sævire fluctus possunt, nisi usque ad
littus, ubi ipse terminum posuit. Nulla ergo ten-
tatio, nisi acceperit mensuram a Domino. Sint
ergo tentationes, sint tribulationes: consumma-
ris eis, non consumeris. Vide utrum ipsæ ten-
tationes non prosint. Attende Apostolum: Fide- 1. Cor. 10. 13.
lis Deus, qui non vos sinet tentari supra quam
potestis ferre; sed faciet cum tentatione etiam
exitum, ut possitis sustinere. Non ait, Non vos
sinet tentari omnino. Si enim recusares tenta-
tionem, recusares refectionem. Ergo reficeris:
et si reficeris, in manibus artificis es. Aliquid
tibi tollit, aliquid corrigit, aliquid complanat,
aliquid mundat: agit quibusdam ferramentis
suis; ipsa sunt scandala hujus sæculi; tu tantum
de manu artificis noli cadere. Nihil tentationis
accedet ultra vires tuas. Hoc permittit Deus ad
utilitatem tuam, unde tu possis proficere. Deni-
que ipsum Apostolum audi hoc conjungentem:
Sed faciet cum tentatione etiam exitum, ut pos-
sitis sustinere. Ergo mare forte metuendum tibi
erat? Noli timere: *Quoniam ipsius est mare, et
ipse fecit illud.* A gentibus times scandala? Et
ipsas gentes ipse fecit; non permittet illas ultra
eam sævire, quam novit ille mensuram, ex qua
proficias. Nonne dicit alius Psalmus, Omnes Psal. 85. 9.
gentes quotquot fecisti, venient et adorabunt co-
ram te, Domine? Si omnes gentes quoquot feci-
sti, manifestum est quia et gentes ipse fecit. Id-
eo *ipsius est mare, et ipse fecit illud, et aridam
terram manus ejus finxerunt.* Esto tu arida ter-
ra, siti gratiam Dei, ut veniat super te imber
dulcis, inveniat in te fructum. Non permittit flu-
ctus operire (a) quod sevit: *Et aridam terram*
manus ejus finxerunt. Ergo et hinc jubilemus illi.

10. Nam quoniam hæc ita sunt, quoniam tan-
ta explicavimus ad laudem Dei pertinentia, re-
dite ad illud unde cœperat: *Venite, adoremus, et* v. 6.
*procidamus ei, et ploremus ante Dominum, qui
fecit nos.* Ideo enim exsultemus, quia fecit illud
et illud. Et commemoravit multa, et nunc repe-
tit exhortationem: *Venite, adoremus, et proci-
damus ei, et ploremus ante Dominum, qui fecit
nos.* Jam commemoratis a me laudibus Dei, no-
lite pigri esse, et longe vita et moribus stare:
Venite, adoremus, et procidamus ei. Sed forte
de peccatis vestris, quæ vos longe fecerant a Deo,
solliciti estis: faciamus sequentia, *Et ploremus
coram Domino; qui fecit nos.* Ardes forte con-
scientia delicti, lacrymis exstingue flammam pec-
cati, plora ante Dominum: securus plora ante
Deum, qui te fecit non enim opus manuum sua-
rum contemnit in te. Noli putare quia potes a te
refici. A te deficere potes, tu teipsum reficere
non potes: Ille reficit qui te fecit. *Ploremus ante
Dominum, qui nos fecit:* lacrymare ante illum,
confitere illi, præveni faciem ejus in confessio-
ne. Quis enim es tu, qui illi ploras, et illi con-
fiteris, nisi quem fecit? Non parvæ fiduciæ est
ad factorem res facta, et non quomodocumque
facta, sed ad imaginem et similitudinem ipsius.
*Venite, adoremus, et procidamus ei, et plore-
mus ante Dominum, qui fecit nos.*

(a) Sic aliquot MSS. At Am. et Er. *quod servit.* Lov. *quos servat.*

v. 7. 11. *Quoniam ipse est Dominus Deus noster.* A
Ut autem securi ante illum procidamus et ploremus, nos quid sumus? *Nos autem populus pascuæ ejus, et oves manuum ejus.* Vide quam eleganter verborum ordinem commutavit, et tamquam non propria reddidit; ut ipsos intelligamus oves, qui sunt et populi. Non dixit, oves pascuæ ejus et populus manuum ejus, quod magis putabatur posse congruere; quia oves ad pascua pertinent: sed ait, *populus pascuæ.* Ergo populus oves sunt; quia dicit, *populus pascuæ ejus:* ipse populus oves sunt. Sed rursus, quia nos habemus oves quas emimus, non quas fecimus; di-
v. 6. xerat autem superius, Procidamus ei qui fecit nos: recte dictum est, *oves manuum ejus:* Nullus hominum sibi facit oves: emere potest, donari possunt, invenire potest; aggregare potest, B postremo furari potest; facere oves non potest. At vero Dominus noster fecit nos: ideo *populus pascuæ ejus, et oves manuum ejus*, ipsæ sunt, quas sibi ipse facere dignatus est gratia sua.
a Has enim oves laudat et in Canticis canticorum, (*a*) perfectos quosdam dicens tamquam dentes Ec-
Cant. 4. 6. et 6. 5. clesiæ sanctæ sponsæ suæ: Dentes tui sicut grex
» detonsarum adscendentium de lavacro, quæ geminos pariunt, et sterilis non est in illis. Quid est, Dentes tui? Per quos loqueris. Dentes enim Ecclesiæ, per quos loquitur Ecclesia. Quales dentes tui? Tamquam grex detonsarum. Quare detonsarum? Quia sarcinas sæculi posuerunt. Nonne detonsæ erant oves illæ, de quibus paulo ante dicebam, quos præceptum Dei totonderat, dicentis, Vade, vende omnia tua, da pauperibus, C et habebis thesaurum in cælis, et veni sequere me? Fecerunt hoc præceptum, detonsi venerunt.
Matth. 19. 21. Et quia baptizati sunt credentes in Christum, quid ibi dicitur? Adscendentium de lavacro: id est, adscendentium de mundatione. Et omnes geminos creant. Quos geminos? Duo illa præcepta, in quibus tota Lex pendet et Prophetæ. *Nos* ergo *populus pascuæ ejus, et oves manuum ejus.*
v. 8. 12. Ergo, *Hodie si vocem ejus audieritis.* O plebs mea, plebs Dei! Alloquitur plebem suam Deus, non solum illam plebem suam, quam non repellet, sed etiam omnem plebem suam. Loqui-
Ephes. 2. 20. tur enim in angulo utrique parieti, id est, in Christo prophetia loquitur et populo Judæorum et populo Gentium. *Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra.* Aliquando enim audistis vocem illius per Moysen, et obdurastis cor- D da vestra. Per præconem locutus est, quando obdurastis corda vestra: per se nunc loquitur, mollescant corda vestra. Qui præcones ante se mittebat, ipse venire dignatus est: ore suo hic loquitur, qui loquebatur per ora Prophetarum. *Hodie* ergo *si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra.*
13. Quare dixisti, *Nolite obdurare corda vestra?* Quia meministis quid soleant facere patres
v. 9. vestri. *Nolite obdurare corda vestra: * quemadmodum in illa amaricatione, secundum diem tentationis in deserto.* Recolitis certe Fratres, quod ille populus tentarit Deum, acceperit discipli- Exodi 16. 2. et 17. 6. et 7.
nam, et rectus sit in deserto tamquam ab optimo sessore, frenis legum, frenis præceptorum; nec sit desertus tamen a Deo etiam indomitus, non solum beneficiis præsentibus, sed etiam virga emendationis non desistente. *Nolite* ergo *obdurare corda vestra: sicut in amaricatione, secundum diem tentationis in deserto, ubi tentaverunt me patres vestri.* Jam tales non sint patres vestri, nolite eos imitari. Patres vestri erant: sed si non imitati fueritis, patres vestri non erunt: tamen quia de his nati estis, patres vestri erant. Et si Gentes venientes ab extremo terræ, sicut dicit Jeremias, Ad te Gentes venient ab e- Jerem. 16.
xtremo terræ, et dicent, Vere mendacia coluerunt patres nostri, simulacra in quibus non est » 19.
utilitas: si Gentes dimiserunt simulacra sua, ut venirent ad Deum Israel; quos ipse Deus Israel Exodi 14.
de Ægypto per mare rubrum duxit, in quo ini- 22. et 16. 14.
micos eorum consequentes operuit; quos in desertum eduxit, manna pavit, numquam virgam suam ab eorum disciplina tulit, numquam beneficia misericordiæ subtraxit, ipsi debent deserere Deum suum, cum Gentes venerint ad Deum ipsorum? *Ubi tentaverunt me patres vestri: probaverunt,* (*b*) *et viderunt opera mea.* Quadragin- b
ta annis viderunt opera mea, quadraginta annis exacerbaverunt me. Ante illos miracula in manu Moysi faciebam, et ipsi magis magisque corda obdurabant.
14. *Quadraginta annis proximus fui generationi huic.* Quid est, *proximus fui?* Præsentavi v. 10.
me in signis et virtutibus meis. Non uno die, non duobus: sed, *Quadraginta annis proximus fui generationi huic: et dixi, Semper isti errant corde.* Hoc significaverunt quadraginta anni, quod et *semper.* Quadragenarius enim iste numerus indicat integritatem sæculorum, tamquam perficiantur sæcula per hunc numerum. Ideo Dominus quadraginta diebus jejunavit, quadraginta diebus tentatus est in eremo, et quadraginta diebus fuit cum discipulis post resurrectionem. Primis quadraginta diebus tentationem, posterioribus quadraginta diebus consolationem osten- Matth. 4. 2.
dit: quia cum tentamur, sine dubio consolamur. Act. 1. 3.
Corpus enim ejus, id est, Ecclesia necesse est tentationes patiatur in hoc sæculo: sed non deest ille consolator, qui dixit, Ecce ego vobiscum Matth. 28.
sum usque in consummationem sæculi. *Et dixi,* » 20.
Semper isti errant corde. Ad hoc cum illis fui quadraginta annis, ut ostenderem genus tale hominum, quod me semper exacerbat usque in finem sæculi. Quia per illos quadraginta annos, totum sæculum significare voluit.
15. Quid ergo, pro illis non erunt alii, qui intrent in requiem Dei? Improbati sunt illi, quibus displicuit misericordia Dei, qui restiterunt Deo corde indurato: illis improbatis, numquid

(a) Duo MSS. *perfectus quidam.*
(b) Editi, *probaverunt me.* Abest *me* a MSS. qui plerique sic prosequuntur, *et viderunt opera mea quadraginta annis. Viderunt opera mea quadraginta annis, et exacerbaverunt me.*

Matth. 3. 9. perdidit Deus populum suum? Non erit verum, Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios v. 11. Abrahæ? Ergo, *dixi*. *Semper isti errant corde.* * *Et isti non cognoverunt vias meas, quibus juravi in ira mea, Si introibunt in requiem meam. Quibus juravi in ira mea, Si introibunt in requiem meam;* magnus terror. Ab exsultatione cœpimus, sed ad magnum timorem conclusit Psalmus iste: *Quibus juravi in ira mea, Si introibunt in requiem meam.* Loqui Dominum magnum est, quanto magis jurare Deum? Jurantem hominem debes timere, ne propter jurationem faciat quod contra voluntatem ejus est; quanto magis Deum, qui nihil temere jurare potest? Jurationem ad confirmationem voluit esse. Et per quem jurat Deus? Per semetipsum. Non Hebr. 6. 13. enim habet majorem per quem juret. Per semetipsum confirmat promissa sua, per semetipsum B confirmat minas suas. Nemo dicat in corde suo, Verum est quod promittit, falsum est quod minatur. Sicut verum est quod promittit, sic certum est quod minatur. Tam certus esse debes de requie, de felicitate, de æternitate, de immortalitate, si feceris præcepta ipsius, quam certus esse debes de interitu, de ardore ignis æterni, de damnatione cum diabolo, si contemseris præcepta ejus. Juravit ergo illis in ira sua, ne intrent in requiem ipsius; et tamen oportet aliquos intrare in requiem ipsius: non enim nulli dabitur requies ipsius. Illis ergo reprobatis, nos Rom. 11. 19. et 20. intrabimus: quia etsi aliqui ex ramis fracti sunt propter dissimilitudinem et infidelitatem, nos propter fidem et humilitatem inserenmur. Nos ergo C intremus in requiem ejus. Unde autem intrarunt illi qui intrarunt, illi qui electi sunt, qui non corde obturato restiterunt? Quia verum est, v. 3. quod non repellet Dominus plebem suam.

IN PSALMUM XCV.

* ENARRATIO.

* Sermo habitus forte ante an. 405. quando per vim Circumcellionum regnabant Donatistæ ex n. 11.

1. DOMINUS et frater meus (*a*) Severus adhuc differt lætitiam nostram de sermone quem nobis debet: nam quod debitor teneatur, agnoscit. Omnes enim Ecclesias quacumque transitum fecit, lætificavit Dominus per os ipsius: D a multo magis ergo ista lætificanda est, de qua ceteris eum Dominus propagavit. Sed quid facturi sumus, nisi ut serviamus voluntati ipsius? Differre illum tamen dixi, Fratres, non fraudare. Itaque tenete debitorem, nec dimittatis, nisi cum solverit. Advertat itaque Caritas Vestra: quantum donat Dominus, de isto Psalmo dicamus aliquid, quod quidem jam nostis; sed dulcis est commemoratio veritatis. Forte cum pronuntiaretur titulus ejus, cum admiratione aliqui audierunt. Inscribitur enim titulus Psalmi, A *Quando domus ædificabatur post captivitatem.* v. 1. Hoc titulo prædicto, jam in ipso textu Psalmi exspectabatis fortasse, qui lapides præciderentur de montibus, quæ moles adtraherentur, quæ fundamenta jacerentur, quæ trabes imponerentur, quæ columnæ erigerentur. Nihil horum cantat: et si aliud aliquid, non ergo consonat Psalmus titulo suo, et aliud portat in fronte, aliud in voce? Immo nihil aliud, sed intellectores quærit. Loquitur enim de ædificatione domus. Omnes lapides ipsius domus (*b*) intelligant b quod cantarunt. Ædificatur enim domus Deo, non illo loco ubi ædificavit Salomon. Ædificavit 3. Reg. 6. 1. enim templum: et de ipso templo audistis modo quæ dixerit Dominus. Cum saxa templi et moles ingentes admirarentur discipuli, indicaverunt Domino admirationem et stuporem suum: et Dominus illis, Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruetur: Matth. 24. 2. Non tali ædificatur domus. Nam videte ubi ædificatur, quia non uno loco, aliqua in parte. Sic enim incipit:

2. *CANTATE Domino canticum novum, cantate Domino omnis terra.* Item. v. 11. 1. Paralip. 16. 23. Si canticum novum cantat omnis terra; sic ædificatur, cum cantat: ipsum cantare, ædificare est; sed si non vetus cantet. Vetus cantat cupiditas carnis: novum cantat caritas Dei. Quidquid cantaveris de cupiditate, vetus cantas; et si (*c*) sonant in ore verba cantici novi, non est speciosa laus in ore peccatoris. c Eccli 15. 9. Melius est ut novus taceas, quam ut vetus cantes: quia si fueris novus, et tacueris, auribus hominum non sonat: nam cor tuum non tacet canticum novum; et pervenit ad aures Dei, qui te fecit hominem novum. Diligis, et taces: dilectio ipsa vox est ad Deum, et ipsa dilectio canticum novum est. Audi quia canticum novum est: Dominus dicit, Mandatum novum do vobis, Johan. 13. 34. ut vos invicem diligatis. Omnis ergo terra cantat canticum novum: (*d*) ibi ædificatur domus. d Omnis ergo terra est domus Dei. Si omnis terra domus Dei, qui non hæret omni terræ, ruina est, non domus: ruina illa vetus, cujus umbram habebat templum illud vetus. Contra Donatistas. Ibi enim diruebatur vetustas, ut novitas ædificaretur. Et quomodo diruitur vetustas? Amen dico vobis, inquit, non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruetur. Matth. 24. 2. Lapis Christus est: dicit autem Apostolus, Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis. Gal. 3. 27. Si Christum induit quisquis baptizatur in Christo; quis ponit lapidem super lapidem, nisi qui baptismum super baptismum imponit? Sed nolite terreri, non relinquetur qui non destruetur. Lapides enim ad fabricam novam, quæ ædificatur post captivitatem, sic colliguntur, et sic illos caritas in unitate constringit, ut non sit lapis super lapidem, sed unus lapis sint omnes lapides. Ne miremini: hoc fecit

(a) Scilicet Milevitanus episcopus, qui etiam in Ps. 131. enarratione proximo ante hunc sermonem die habita laudatur hisce verbis: *Justum quidem erat, Carissimi, ut fratrem potius audiremus collegam meum, præsentem omnibus nobis: et modo non negarit, sed distulit*, etc.

(b) Plerique MSS. *intelligunt*.

(c) Editi *et si non sonant*. Abest non a MSS.

(d) Sic MSS. At editi *ubi ædificatur domus?*

canticum novum, id est, hoc fecit innovatio caritatis. Ad ipsam structuram nos compingit A-
Ephes. 4. 2. et 3. postolus, et in illa unitate nos constrictos compaginat, dicens, Sufferentes invicem in dilectione, studentes servare unitatem spiritus, in vinculo pacis. Ubi unitas spiritus, unus lapis; sed unus lapis de multis factus. Quomodo de multis unus factus? Sufferendo invicem in dilectione. Ædificatur ergo domus Domini Dei nostri, ædificatur: hoc fit, hoc agitur, hoc voces istæ agunt, hoc lectiones, hoc prædicatio Evangelii toto orbe terrarum: adhuc ædificatur. Crevit multum domus hæc, et multas gentes implevit: nondum tamen omnes gentes occupavit, crescendo multas tenuit, omnes occupatura est: et contradicitur ab eis qui domesticos ejus se esse gloriantur, et dicitur, Jam decrevit. Adhuc crescit, adhuc crediture sunt omnes gentes, quæ nondum crediderunt: ne quis dicat, Et illa lingua creditura est? et Barbari credituri sunt? Et quid sibi vult
Act. 2. 3. quod Spiritus-sanctus apparuit in linguis igneis, nisi quia nullius linguæ duritia est, quæ non illo igne solvatur? Neque enim non habemus jam multas gentes Barbaras credidisse Christo. Quo nondum porrectum est Romanum imperium, jam Christus possidet: quod adhuc clausum est eis qui ferro pugnant, non est clausum illi qui ligno pugnat. Dominus enim regnavit a
v. 10. ligno. Quis est qui ligno pugnat? Christus. De cruce sua vicit reges, et subjugatis ipsam crucem in fronte fixit; et gloriantur de illa, quia ibi est salus eorum. Hoc agitur, sic crescit domus, sic ædificatur: et ut noveritis, sequentia Psalmi audite, videte operantes et fabricantes domum. *Cantate Domino canticum novum, cantate Domino omnis terra.*

v. 2 3. *Cantate Domino;* (a) *benedicite nomen ejus,*
a *bene nuntiate de die in diem salutare ejus.* Quomodo crescit ædificium? *Bene,* inquit, *nuntiate de die in diem salutare ejus.* De die in diem prædicetur; de die in diem, inquit, ædificetur; crescat, inquit Deus, domus mea. Et quasi diceretur ab operariis, Ubi jubes ædificari? ubi vis crescere domum tuam? Elige nobis aliquem locum æqualem, aliquem locum spatiosum, si tibi amplam domum vis ædificari. Ubi jubes ut bene nuntiemus de die in diem? Ostendit locum:
v. 3 *Annuntiate in gentibus gloriam ejus. Gloriam,* inquit, *ejus annuntiate in gentibus:* gloriam ejus, non gloriam vestram. O structores, gloriam ejus bene nuntiate in gentibus. Si gloriam vestram annuntiare volueritis, cadetis: si ejus, ædifica-
Donatistæ. bimini, cum ædificatis. Ideo qui gloriam suam annuntiare voluerunt, noluerunt esse in ista domo: et propterea non cantant canticum novum cum omni terra. Non enim communicant universo orbi terrarum. Et ideo non sunt ædificantes in domo, sed parietem dealbatum erexerunt.

A Quanta minatur Deus parieti dealbato? Sunt testimonia Prophetarum (b) innumera, unde maledicit parieti dealbato. Quid est paries dealbatus, nisi hypocrisis, id est, simulatio? Foris lucet, intus lutum est. Quod dicturus sum, jam dictum est: sed quia eo Spiritu dictum est, quem nobis quoque Dominus impertire dignatus est, nos illud diximus; et quidquid modo eodem Spiritu dicimus, illi dixerunt qui fuerunt ante nos. Non est ergo prætermittendum, sed dicendum est, quia dono Dei dictum est. Quidam de isto pariete deabato cum diceret, hoc ait: Quomodo » Ezech. 13. b
in pariete non conjuncto aliis parietibus, sed »
singulariter erecto, si ostium facias, quisquis »
intraverit foris est: sic in illa parte quæ noluit »
cantare cum (c) domo canticum novum, sed (d) » c d
B parietem voluit struere, et hunc dealbatum, »
non solidatum, quid valet quod habet januam? Si intraveris, foris inveniris. Quia enim ipsi non per januam introierunt, et janua ipsorum non intromittit. Dominus enim dicit, Ego sum janua, per me intratur. Qui sunt qui intrant per Johan. 10. 7.
januam? Qui gloriam Domini quærunt, non suam. Qui intrant per januam? Qui faciunt quod dictum est, *Bene nuntiate in gentibus gloriam ejus.* Qui intrat per januam, pastor ovium est, Ibidem 1. et 2.
ait Dominus: qui autem per aliam partem ad- »
scendit, ille fur est et latro. Qui per januam intrat, humilis est: qui per aliam partem adscendit, superbus est. Ideo illum dixit intrare, illum adscendere. Sed ille intrando recipitur: ille adscendendo præcipitatur. *Annuntiate in gentibus*
C *gloriam ejus.* Quid est, *in gentibus?* Forte gentes nominantur et paucæ: et adhuc habet quod dicat illa pars, quæ erexit parietem dealbatum. Quare non (e) gentes sunt Getulia, Numidia, e
Mauritania, Byzacium? Provinciæ, gentes sunt. Auferat sermonem (f) hypocrisi, parieti dealba- f
to, sermo Dei, ædificans domum toto orbe terrarum. Parum est quod dixit, *Annuntiate in gentibus gloriam ejus:* ne aliquas gentes exceptas putares, sequitur, et dicit, *In omnibus populis mirabilia ejus.*

4. *Quoniam magnus Dominus et laudabilis* v. 4.
nimis. Quis *Dominus,* nisi Jesus Christus, *magnus et laudabilis nimis?* Nostis certe quia homo apparuit; nostis certe quia in utero feminæ conceptus est, nostis quia ex utero natus est,
D nostis quia lactatus est, quia manibus portatus est, quia circumcisus, quia hostia pro illo oblata est, quia crevit; postremo nostis, quia expalmatus est, consputus, spinis coronatus, crucifixus est, mortuus est, lancea percussus est; nostis quia hæc omnia passus est: *Magnus* est *et laudabilis nimis.* Nolite contemnere parvum, intelligite magnum. Parvus factus est, quia parvi eratis: intelligatur magnus, et in illo magni eritis. Sic enim ædificatur domus, sic eriguntur

(a) Editi, *et benedicite.* Particula *et* abest a MSS. qui paulo post habent, *bene nuntiate diem ex die:* sed aliis locis, *de die in diem.*
(b) Plerique MSS. *imminere se dicit parieti dealbato.*
(c) Lov. *cum Domino.* Verius editi alii et MSS. *cum domo.*
(d) Sic MSS. At editi, *partem voluit struere, et hanc dealbatam, non solidatam:* ac paulo post, *janua ipsos non intromittit.*
(e) Editi: Non gentes sunt . . . : Bizantium provincia. Gentes sunt. Emendavimus ad MSS.
(f) Sic aliquot MSS. At editi, *hypocrisi.*

A moles in ipsa domo: crescunt lapides qui ducuntur ad ædificium. Crescite ergo, intelligite Christum magnum: et parvus magnus est, magnus nimis. Finivit verba: volebat dicere quantum magnus; etsi tota die diceret, Magnus, magnus, quid diceret? Tota die dicens, Magnus, finiret aliquando; quia finitur dies: magnitudo illius ante dies, ultra dies, sine die. Ergo quid diceret? *Quoniam magnus Dominus et laudabilis nimis.* Quid enim dictura est lingua parva ad laudandum magnum? Dicendo, *nimis*, emisit vocem, et dedit cogitationi quod sapiat: tamquam dicens, Quod sonare non possum, tu cogita; et cum cogitaveris, parum erit. Quod cogitatio nullius explicat, lingua alicujus explicat? *Magnus Dominus et laudabilis nimis.* Ipse laudetur, ipse prædicetur, ejus gloria nuntietur, et (a) ædificatur domus.

Item v. 4. 5. *Terribilis est super omnes deos.* Sunt enim dii super quos sit terribilis ille? (b) Videamus quos dicat, et videbimus quare dicat. Interim antequam dicat, Carissimi advertite. Ille qui quasi territus videtur inter homines, *terribilis est super omnes deos.* Psal. 2. 1. Numquid non fremuerunt gentes? Numquid non populi meditati sunt inania adversus Dominum, et adversus Christum ejus? Psal. 21. 13. Numquid, illi tauri pingues non circumdederunt eum? Numquid non leo ille rugiens fremuit super illum, et intraps in corda sævientium exclamavit, Crucifige, crucifige: Matth. 27. 23. quasi ille isto fremitu terreretur qui *terribilis est*, non super omnes homines, sed *super omnes deos?* Ubi enim vult ædificare domum, locus ipse silvosus est, unde dictum est * hesterno die, Invenimus eam in campis silvæ. Domum enim ipsam quærebat, cum diceret, In campis silvæ. Et unde silvosus est locus ille? Simulacra colebant homines: non mirum, quia porcos pascebant. Lucæ 15. 15. etc. Filius enim ille erat, qui dimisit patrem, et omnia sua consumsit in meretricibus, vivens prodige; pascebat porcos, id est, colebat dæmonia: et ipsa superstitione Gentilium, silva facta erat omnis terra. Sed exstirpat silvam qui ædificat domum: v. 1. et propterea dictum est, Cum domus ædificaretur post captivitatem. Tenebantur enim homines captivi sub diabolo, et dæmonibus serviebant: sed redemti sunt a captivitate. Vendere se potuerunt, sed redimere non potuerunt. Venit redemtor, et dedit pretium; fudit sanguinem suum, emit orbem terrarum. Quæritis quid emerit? Videte quid dederit, et invenite quid emerit. Sanguis Christi, pretium est. Tanti quid valet? Quid, nisi totus orbis? quid, nisi omnes gentes? Donatistæ. Valde ingrati sunt pretio suo, aut multum superbi sunt, qui dicunt, aut illud tam parvum esse, ut solos Afros emerit; aut se tam magnos esse, pro quibus solis illud sit datum. Non ergo (c) exsultent, non superbiant: pro toto dedit, quantum dedit. Novit quid emerit, quia novit quanti emerit. Inde quia redemti sumus, post captivitatem ædificatur domus. Et qui sunt qui nos tenebant in captivitate? Quia illi quibus dicitur, Annuntiate, exstirpatores silvæ sunt: ut exstirpent silvam, liberent de captivitate terram, et struant, ædificent, annuntiando magnitudinem domus Domini. Unde silva dæmonum exstirpatur, nisi prædicetur ille qui super omnes est? Ergo omnes gentes dæmonia babebant deos: quos dicebant deos, dæmonia erant, Apostolo dicente apertius, Quoniam quæ immolant gentes, dæmoniis immolant, et non Deo. 1. Cor. 10. 10. Quia ergo ideo erant in captivitate, quia dæmoniis immolabant, et propterea tota terra silvosa remanserat, annuntiatur iste *magnus et laudabilis nimis.*

* In Enarrat. Ps. 131, 6.

B 6. Et quomodo ostenditur magnitudo ejus, ut eradicet illas superstitiones, sub quibus captivus populus tenebatur, quem redimere advenit *terribilis super omnes deos?* Et quasi diceretur illi, Quare dixisti *super omnes Deos?* sunt enim dii? Sequitur, et dicit, *Quoniam omnes dii gentium dæmonia.* Intendat Caritas Vestra. Magnum aliquid dicebat paulo ante, *Magnus Dominus:* et tamquam deficiens in laude ipsius, *et laudabilis nimis.* Nonne hoc dixeram, quia dimisit tibi cogitare quod non poterat ipse verbis explicare? Explicans autem ipse verbis, quid magnum mihi dixit de Domino Jesu Christo? An quia super omnia dæmonia est? Cum enim dixisset, *Terribilis super omnes Deos:* subjunxit, *Quoniam omnes dii gentium dæmonia.* Non est magnum, esse super dæmonia: et tu, si volueris, eris; sed si in illum credideris. C Itane ipsa est illa magnitudo laudis, *Magnus Dominus et laudabilis nimis?* Volens enim explicare, ut poterat humana lingua, et quamvis magnus sit tactor organi Spiritus-sanctus, tamen per (d) angustias spiritus humani syllabas sonat, sed cogitationes generat: explicare ergo per hanc linguam volens, quid ait? *Magnus Dominus et laudabilis nimis.* Dic, dic, quantum laudabilis, dic. *Terribilis est*, inquit, *super omnes deos.* Quare dixisti, *super omnes deos? Quoniam omnes dii gentium dæmonia.* Et ipsa est tota laus illius qui laudabilis est nimis, quia superat omnes deos gentium, qui sunt dæmonia? Exspecta, et audi quod sequitur: *Dominus autem cælos fecit.* Jam ergo non super dæmonia solum, sed super omnes cælos quos fecit. Si diceret, *Super omnes deos, quoniam omnes dii gentium dæmonia*, D et ibi tantummodo remaneret laudatio Domini, minus dixerat quam nos solemus de Christo cogitare: cum autem dixit, *Dominus autem cælos fecit;* videte quid intersit inter cælos et dæmonia, et videte quid intersit inter ipsos cælos et illum qui fecit cælos; ecce quantum excelsus est Dominus. Non dixit, Dominus autem super cælos sedet; fortasse enim alius illos fecisse putaretur, super quos sederet: sed dixit, *Dominus autem cælos fecit.* Si cælos fecit, etiam Angelos fecit: ipse fecit Angelos, ipse fecit Apostolos. Apostolis cedebant

(a) Sic aliquot. At MSS. editi, *et ædificetur domus.*
(b) MSS. quidam hoc et proximo loco, *videbimus.* Nonnulli autem utroque loco, *videamus:* et sic Am.

(c) Tres MSS. *insultent.*
(d) Sic Am. Er. et nostri At Lov. *per angustias.*

dæmonia; sed ipsi Apostoli cæli erant, qui Dominum portabant. Et quem Dominum portabant? Psal. 18. 2. A quo facti erant. Audi quia cæli sunt: Cæli enarrant gloriam Dei. Ipsis cælis dicitur, *Annuntiate in gentibus gloriam ejus, in omnibus populis mirabilia ejus. Quoniam magnus Dominus et laudabilis nimis, terribilis est super omnes deos.* Quos deos? *Quoniam omnes dii gentium dæmonia.* Et ipse est terribilis super omnes istos deos. *Dominus autem cælos fecit.* O cæli, quos fecit, annuntiate in gentibus gloriam ejus! Ædificetur domus per omnem terram, cantet omnis terra canticum novum.

v. 6. 7. *Confessio et pulchritudo in conspectu ejus.* Pulcritudinem amas? vis esse pulcher? Confitere. Non dixit, Pulcritudo et confessio; sed, *Confessio et pulcritudo.* Fœdus eras, confitere ut sis pulcher: peccator eras, confitere ut sis justus. Fœdare te potuisti, formosum te facere non potes. Qualis autem est sponsus noster, qui fœdam amavit, ut pulcram faceret? Quomodo, Matth. 9. 13. ait aliquis, fœdam amavit? Non veni, inquit, vocare justos, sed peccatores. Quos vocas peccatores, ut remaneant peccatores? Non inquit. Et quomodo non erunt peccatores? *Confessio et pulcritudo in conspectu ejus.* Confitentur enim peccata sua, vomunt mala quæ avide voraverant; 2. Petr. 2. 22. non redeunt ad vomitum suum, sicut canis immundus; et erit confessio et pulcritudo. Amamus pulcritudinem: prius eligamus confessionem, ut sequatur pulchritudo. Iterum exsistit qui amat potentiam, amat et magnificentiam; vult esse magnus quomodo Angeli sunt. Magnificentia quædam est in Angelis; et tanta potentia, ut si faciant Angeli quidquid possunt, sustineri non possit. Et omnis homo desiderat potentiam Angelorum, sed justitiam Angelorum non amat. Prius justitiam dilige, et sequetur te potentia. Quid enim sequitur et hic? *Sanctitas et magnificentia in sanctificatione ejus.* Tu jam quærebas magnificentiam: prius dilige sanctitatem; cum sanctificatus fueris, eris et magnificus. Nam si præpostere prius esse volueris magnificus, ante cadis quam surgas: non enim surgis, sed extolleris. Melius surgis, si te ille erigat qui non cadit. Descendit enim ad te ille qui non cadit: tu cecideras, ille descendit, porrexit tibi manum: non potes viribus tuis surgere, amplectere manum descendentis, ut erigaris a forti.

8. Quid ergo? Si *confessio et pulchritudo in conspectu ejus, sanctitas et magnificentia in sanctificatione ejus*, (Hoc annuntiamus, cum ædificamus domum: ecce jam annuntiatum est gentibus:) quid (*a*) debent facere gentes, quibus annuntiaverunt illi qui silvam exstirpaverunt? v. 7. Jam ad ipsas gentes dicit, *Afferte Domino patriæ gentium, afferte Domino gloriam et honorem:* nolite vobis; quia et illi qui vobis annuntiaverunt, non suam, sed illius gloriam annuntiaverunt: et vos *afferte Domino gloriam et honorem;* et dicite, Non nobis, Domine, non nobis, Psal. 113. 1. sed nomini tuo da gloriam. Nolite spem in homine ponere. Si baptizatur unusquisque vestrum, dicat, Ille me baptizat, de quo amicus sponsi dixit, Hic est qui baptizat. Si enim hæc dixeritis, Johan. 1. 33. affertis Domino gloriam et honorem. *Afferte Domino gloriam et honorem.*

9. *Afferte Domino gloriam nomini ejus.* Non v. 8. nomini hominum, non nomini vestro, sed nomini ejus afferte gloriam. *Tollite hostias, et introite in atria ejus. Tollite hostias:* quid allaturi estis, ut introeatis in atria ejus? Jam enim crevit domus, et facta sunt atria: qui afferunt hostias, (*b*) intrent in atria. Tauros allaturi sumus, hircos vel oves? Absit. Si voluisses Psal. 50. 18. sacrificium, dedissem utique. Ille nobis hostiam commendabat, quam offerre debemus. Videte ne illa sit hostia, de qua jam dudum dixit, Confessio v. 6. et pulcritudo in conspectu ejus. Confessio hostia est Deo. O ergo gentes, si vultis intrare in atria ejus, nolite vacuæ intrare, *Tollite hostias.* Quas hostias nobiscum portaturi sumus? Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor con- Psal. 50. 19. tritum et humiliatum Deus non spernit. Cum humili corde intra in domum Dei, et cum hostia intrasti. Si autem superbus es, inanis intras. Nam unde superbires, nisi inanis esses? Nam si plenus esses, non inflareris. Quomodo plenus esses? Si tecum tolleres hostiam, quam portares ad atria Domini. Jam ne diu teneamus, curramus cetera. Videte crescentem domum, videte ædificium ire per totum orbem terrarum. Gaudete, quia intrastis in atria: gaudete, quia ædificamini in templum Dei. Qui enim intrant, ipsi ædificantur, ipsi sunt domus Dei: ille est inhabitator, cui ædificatur domus toto orbe terrarum, et hoc post captivitatem. *Tollite hostias, et introite in atria ejus.*

10. *Adorate Dominum in atrio sancto ejus:* v. 9. in catholica Ecclesia; hoc est atrium sanctum ejus. Nemo dicat, Ecce hic est Christus, ecce Matth. 14. 23. et 24. illic. Exsurgent enim pseudoprophetæ. Dic eis istud, Lapis super lapidem non relinquetur, qui non destruatur ad parietem dealbatum vocatis, in atrio sancto adoro Deum meum.

11. *Commoveatur a facie ejus universa terra:* Item v. 9. v. 10. * *dicite in nationibus, Dominus regnavit a ligno. Etenim correxit orbem terræ, qui non commovebitur.* Quæ testimonia ædificationis domus Dei? Intonant nubes cælorum per totum orbem terrarum ædificari domum Dei: et clamant ranæ de palude, Nos soli sumus Christiani. Donatistæ. Quæ testimonia profero? Psalterii. Profero quod surdus cantas: aperi aures, tu cantas ista; cantas mecum, et non concordas mecum: lingua tua sonat quod sonat mea, et cor tuum dissonat a corde meo. Nonne tu cantas ista? Vide testimonia orbis terrarum: *Commoveatur a facie ejus universa terra:* et tu dicis non commoveri? *Di-*

(a) Sic. MSS. At editi, *quid debeant gentes. Quid annuntiaverunt illi* etc.

(b) Sic plures MSS. At editi, *intrant*.

cite in nationibus, *Dominus regnavit a ligno.* An forte hic obtinebunt, et dicent se regnare a ligno quia fustibus Circumcellionum regnant? De cruce Christi regna, si a ligno regnaturus es. Nam lignum hoc tuum ligneum te facit: lignum Christi per mare te trajicit. Audis Psalmum dicentem, *Correxit orbem terræ, qui non commovebitur:* et tu dicis non solum motum post correctionem, sed etiam diminutum. Tu verum
Matth. 24. 23. dicis, iste mentitur? Pseudoprophetæ clamantes, Ecce hic est Christus, ecce illic, verum dicunt, et Propheta iste mentitur? Fratres, contra istas apertissimas voces auditis in angulis strepitum, ille tradidit, et ille tradidit. Quid dicis? Voces tuæ audiendæ sunt, an voces Dei? *Etenim correxit orbem terræ, qui non commovebitur.* Ego tibi orbem terrarum ostendo ædificatum: tolle hostiam, intra in atria Domini. Hostias non habes, propterea non vis intrare. Quid est hoc? Si hostiam tibi indiceret Deus taurum, hircum, arietem, invenires quod afferres: indixit tibi humile cor, et non vis intrare. Hoc enim in te non invenis, quia superbia tumuisti. *Etenim correxit orbem terræ, qui non commovebitur. Judicabit populos in æquitate.* Tunc se illi plangent, qui nolunt modo (*a*) diligere æquitatem.

Traditionis crimen a Donatistis objectatum.

v. 11. 12. *Jucundentur cœli, et exsultet terra.* Jucundentur cœli, qui enarrant gloriam Dei; jucundentur cœli quos Dominus fecit: exsultet terra, quam compluunt cœli. Cœli enim prædicatores, terra auditores. *Commoveatur mare et plenitudo ejus.* Quod mare? Sæculum. Commotum est mare, et plenitudo maris: omne sæculum concitatum est adversus Ecclesiam, cum dilataretur et ædificaretur toto orbe terrarum. De ipsa commotione audistis in Evangelio, Tradent vos ad
Marci 13. judicia. Commotum est mare: sed quando vinceret mare eum qui cælos fecit?

v. 12. 13. *Gaudebunt campi, et omnia quæ in eis sunt:* Omnes lenes, omnes mites, omnes æqui, campi sunt Dei. *Tunc exsultabunt omnia ligna silva-*
Rom. 11. 17. *rum.* Ligna silvarum, Pagani sunt. Quare jam gaudent? Quia præcisi sunt (*b*) de oleastro, et inserti in oliva. *Tunc exsultabunt omnia ligna silvarum:* quia præcisæ sunt ingentes arbores cedrinæ et cyparissinæ, et imputribilia ligna
3. Reg. 5. 6. translata sunt ad ædificationem domus. Ligna silvarum erant, sed antequam irent in ædificium: ligna silvarum erant, sed antequam olivam (*c*) parerent.

14. *Tunc exsultabunt omnia ligna silvarum,*
v. 13. * *ante faciem Domini, quoniam venit, quoniam venit judicare terram.* Primo venit, et postea venturus est. Primo venit in Ecclesia sua in nubibus. Quæ sunt nubes quæ eum portaverunt? Apostoli prædicantes, de quibus audistis, cum
2. Cor. 5. 20. legeretur Apostolus: Legatione, inquit, pro Christo fungimur, obsecrantes pro Christo reconciliari Deo. Ipsæ sunt nubes in quibus venit, excepto adventu suo posteriore, quo venturus est judicare vivos et mortuos. Venit primo in nubibus. Hæc primo vox ipsius sonuit in Evangelio: A modo videbitis filium hominis venientem in nubibus. Quid est, A modo? Nonne Dominus postea venturus est, quando se plangent omnes tribus terræ? Prius venit in prædicatoribus suis, et implevit totum orbem terrarum. Non resistamus primo adventui, ut non expavescamus secundum. Et væ tunc prægnantibus et mammantibus. Audistis modo in Evangelio: Cavete, quia nescitis qua hora veniat. In figura dicta sunt. Quæ sunt prægnantes, et quæ sunt lactantes? Prægnantes animæ dicuntur, quæ habent spem in sæculo. Quæ autem adeptæ sunt jam quod sperabant, pro lactantibus sunt positæ. Verbi gratia: emere vult villam; prægnans est, nondum enim factum est, tumet uterus in spe: emit; peperit, adeo lactat quod emit. Væ prægnantibus et mammantibus: væ qui habent spem in sæculo, væ qui hærent his rebus quas de (*d*) sæculi spe pepererunt. Quid ergo debet facere Christianus? Uti mundo, non servire mundo. Quid est hoc? Habentes tamquam non habentes. Sic dicit, sic hortatur quos non vult inveniri a die illa tamquam prægnantes et mammantes, sic eos hortatur: De cetero, fratres, tempus breve est, reliquum est, ut et hi qui habent uxores, tamquam non habentes sint, et qui flent tamquam non flentes, et qui gaudent tamquam non gaudentes, et qui emunt quasi non (*e*) tenentes, et qui utuntur hoc mundo tamquam non utentes. Præterit enim figura hujus mundi. Volo vos sine sollicitudine esse. Qui sine sollicitudine est, securus exspectat quando veniat Dominus ipsius. Nam qualis amor est Christi, timere ne veniat? Fratres, non erubescimus? Amamus, et timemus ne veniat? Certe amamus? An peccata nostra plus amamus? Ergo ipsa oderimus peccata, et amemus eum qui venturus est ad punienda peccata. Veniet, velimus nolimus. Non enim quia modo non venit, ideo venturus non est. Veniet, et quando nescis: et si paratum te invenerit, nihil tibi obest quia nescis. *Tunc exsultabunt omnia ligna silvarum ante faciem Domini, quoniam venit* prius. Et postea quid? *Quoniam venit judicare terram.* Et *exsultabunt omnia ligna silvarum.* Venit primo, et postea judicare terram: exsultantes inveniet eos qui primo ejus adventui crediderunt, *quoniam venit.*

Marci 13. 26. — Marci 13. 17. — 1. Cor. 7. 29. etc.

15. Nam, *judicabit orbem terrarum in æquitate:* non partem, quia non partem emit. Totum judicare habet, quia pro toto pretium dedit. Audistis Evangelium, quia cum venerit, inquit, congregabit electos suos a quatuor ventis. Congregat electos omnes a quatuor ventis: ergo de toto orbe terrarum. Quia et ipse Adam, (aliquando hoc dixeram,) orbem terrarum significat secundum Græcam linguam. Quatuor enim

Item v. 13. — Marci 13. 27. — V. Tract. 9. in Johan. n. 14. et Tract. 10. n. 12.

(*a*) Præcipui MSS. *eligere.*
(*b*) Am. et nostri MSS. *præcisi sunt oleastri.*
(*c*) Lov. *pararent.* At plerique MSS. *parerent.*

(*d*) MSS. At editi, *de sæculo pepererunt.*
(*e*) Sic meliores MSS. At Am. *non utentes.* Lov. *non ementes.* Er. *non ementes, nec utentes.*

litteræ sunt, A, D, A, et M. Sicut autem Græci
loquuntur, quatuor orbis partes has in capite
litteras habent, Ἀνατολὴν dicunt Orientem;
Δύσιν, Occidentem; Ἄρκτον Aquilonem; Μεσημβρίαν, Meridiem: habes, Adam. Ipse ergo
Gen. 3. 6. Adam toto orbe terrarum sparsus est. In uno loco fuit, et cecidit, et quodam modo comminutus implevit orbem terrarum: sed misericordia Dei undique collegit fracturas, et conflavit igne caritatis, et fecit unum quod fractum erat. Novit illud facere artifex ille, nemo desperet. Multum quidem est, sed qui sit artifex, cogitate. Ille refecit, qui fecit; ille reformavit, qui formavit. *Judicabit orbem terrarum in æquitate, et populos in veritate sua.* Quæ est æquitas et veritas? Congregabit secum electos suos ad judicandum, ceteros autem separabit ab invicem.
Positurus est enim alios ad dexteram, alios ad sinistram. Quid autem æquius, quid verius, quam ut non exspectent misericordiam de judice, qui noluerunt facere misericordiam antequam veniret judex? Qui autem voluerunt facere misericordiam, cum misericordia judicabuntur. Di-
Matth. 25. 34. cetur enim eis ad dexteram positis, Venite be-
» nedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi. Et imputat opera misericordiæ: Esurivi enim, et dedistis
Ibidem 35. mihi manducare; sitivi, et potastis me, et cete-
» ra. Rursus ad sinistram positis quid imputatur?
Ibidem 41. Quia noluerunt facere misericordiam. Et quo
» ibunt? Ite in ignem æternum. (a) Iste auditus malus magnum gemitum faciet. Sed quid dixit
Psal. 111. 7. alius Psalmus? In memoria æterna erit justus, ab auditu malo non timebit. Quid est, auditus
Matth. 25. 41. malus? Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus. Qui gaudebit ad auditum bonum, non timebit ab auditu malo. Quomodo
» gaudebunt ad auditum bonum? Venite benedi-
» cti Patris mei. Et a quo auditu non timebunt?
» Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus. Hæc est æquitas, hæc veritas. *Judicabit* enim *orbem terrarum in æquitate, et populos in veritate sua.* An quia tu injustus es, justus non erit judex? aut quia tu mendax es, verax non erit veritas? Sed si vis habere misericordem, esto misericors antequam veniat: dimitte si quid in te commissum est, da ex eo quo abundas. Et de cujus das, nisi de illius? Si de tuo dares, largitio esset: cum de illius das, redditio est. Quid enim habes, quod non accepisti?
1. Cor. 4. 7. Hæ sunt hostiæ Deo gratissimæ, misericordia, humilitas, confessio, pax, caritas. Has apportemus, et securi exspectabimus adventum judicis, qui *judicabit orbem terrarum in æquitate, et populos in veritate sua.*

IN PSALMUM XCVI.

* ENARRATIO.

* Sermo ad Populum.

1. MAGNA spectacula Deus præbet cordi Christiano, et quibus vere nihil possit jucundius inveniri: si tamen adsit palatum fidei, cui sapiat mel Dei. Credimus omnibus vobis, qui in Salvatorem nostrum toto corde credidistis, inesse Spiritum ejus, qui vos delectet cum leguntur prophetiæ, ante tot annos prolatæ ex ore sanctorum, et post tot annos impletæ in fide gentium. Magnam enim jucunditatem tunc carpebant ipsi sancti Prophetæ, cum ea videbant in spiritu, non jam impleta, sed adhuc futura. Erat eis magna delectatio: sed tamen et ipsi pro caritate qua in nos accensi erant, quos nondum videbant, et spiritu parturiebant, volebant, si fieri posset, in hoc tempore nobiscum vivere, et videre impleta quæ in spiritu prophetabant. Inde Dominus discipulis suis, jam ista videre incipientibus, ait, Multi justi et Prophetæ voluerunt Matth. 13. 18.
videre quæ videtis, et non viderunt; et audire »
quæ auditis, et non audierunt. Quamvis enim vi- »
derent ista in spiritu, tamen futura illis quodam modo formabantur: Apostolis autem jam præsentia reddebantur. Unde ille Symeon, justus quidam senex, multum exultavit videns infantem Jesum, et agnoscens in parvo magnum, et in exigua carne cognoscens cæli et terræ Creatorem. Multum ergo exsultavit, quia responsum acceperat, non se exiturum esse de hac vita, prius quam videret salutare Dei. Agnovit ergo illum, jucundatus est, exsultavit gaudio; et hoc ait, Domine, nunc dimittis servum tuum in pa- Luc. 2. 29. et 30.
ce: quoniam viderunt oculi mei salutare tuum. Magna est ergo ista jucunditas: et hanc facit caritas. Delectati sumus, cum Psalmus iste cantaretur: et quædam ibi ab omnibus intellecta sunt; quædam vero, quantum arbitramur, aut a paucis, aut certe non ab omnibus. Simul ergo illum in isto sermone, in quo vobis servimus, consideremus; et videamus quanta dignatione nos Deus lætificare voluit, præsentando quæ promisit, et nobis exhibens veritatem promissis suis.

2. Inscribitur Psalmus, *Ipsi David, cum terra ejus restituta est.* Totum ad Christum revoce- v. 1.
mus, si volumus iter recte intelligentiæ tenere: non recedamus a lapide angulari, ne intellectus Ephes. 2. 20.
noster ruinam faciat: in illo solidetur, quod instabili motu nutabat; in illo incumbat, quod per incerta pendebat. Quidquid dubitationis habet homo in animo auditis Scripturis Dei, a Christo non recedat; cum ei fuerit in illis verbis Christus revelatus, intelligat se intellexisse: antequam autem perveniat ad Christi intellectum, non se præsumat intellexisse. Finis enim Legis Rom. 9. 4.
Christus est, ad justitiam omni credenti. Quid est ergo, et quomodo accipitur in Christo, *Cum terra ejus restituta est?* Nam quomodo David intelligatur Christus, facile est agnoscere. Christus

(a) Duo MSS. *Iste auditus malus magnum gemitum* habet.

enim ex Maria, et ex semine David; et quia ex semine ejus futurus erat, propterea nomine ejus in figura prophetabatur. Ergo David Christus: quia et interpretatio David manu fortis est: et quis tam manu fortis, quam qui de cruce mundum vicit? Nam post resurrectionem et adscensionem ejus, accepto Spiritu-sancto, loquentibus
Act. 2. 4. Apostolis variis linguis, commota multitudo eo-
37. etc. rum ipsorum qui eum crucifixerant, consilium quæsivit salutis; accepit, credidit; ignotum est, donatus est reatus sanguinis Christi, impertitus est potus sanguinis Christi; facti sunt fideles ejus, cujus fuerant persecutores; crediderunt in
Matth. 27. eum, quem crucifixerunt, et ante quem insul-
39. tantes caput agitaverunt, eum ipsum caput habere voluerunt. Ita ergo *restituta est terra ejus*, quod habet titulus Psalmi. Terra enim ejus Judæa: et perierat omnis Judæa, quando crucifixerunt Dominum suum, ignorantes phrænetici sævientes in medicum, et salutem insania repel-
a lentes. Tamquam ergo perierat Judæa tota: (*a*)
Matth. 26. quam tota? Ipsi etiam Apostoli trepidaverunt.
70. Petrus qui audaci dilectione sequebatur, timida trepidatione ter negavit. Resurgens, in via quosdam loquentes secum de se, tales invenit ipse Dominus Jesus Christus, ut dicerent illi quæren-
Lucæ 24. ti unde colloquerentur. Tu solus peregrinus es
18. etc. » in Jerusalem, et non cognovisti quæ facta sunt
» in illa his diebus? Quibus ille dixit, Quæ? Et di-
» xerunt, De Jesu Nazareno, qui fuit vir prophe-
» ta potens in opere et sermone, coram Deo et o-
» mni populo: et quomodo eum tradiderunt sum-
b » mi (*b*) sacerdotes et principes nostri in damna-
» tionem mortis, et crucifixerunt eum. Nos autem
» sperabamus quia ipse esset redempturus Israel.
» Jam spem Christi perdiderant. Non enim dixerunt, Speramus eum redempturum: sed, Sperabamus quod esset redempturus Israel. Ipse cum eis erat, et spes illius in illis non erat. Ostendit se illis; manifestatus est etiam ceteris discipulis, visus, contrectatus, et inventus illis quibus jam perisse videbatur: revocata est fides eorum qui ceciderant, *restituta est terra ejus*. Deinde factis cum eis quadraginta diebus, adscendit in cælum:
Act. 1. 3. et sicut paulo ante commemoravi, misso Spiritu-
Act. 2. 4. sancto fecit discipulos suos idiotas homines loqui omnium gentium linguis. Tunc illi pro qui-
Lucæ 23.34. bus non frustra dixerat, Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt, commoti, ut diximus, quæsierunt salutem, consilium acceperunt ut in
Act. 2. 41. eum crederent: crediderunt uno die tria millia,
et 4. 4. et rursus quinque millia. Cœpit fervere per Judæam Ecclesia Christi, ubi ferbuerat opprobrium Christi; et *restituta est terra ejus*. Sed
Johan. 10. quia dixerat ipse, Habeo alias oves, quæ non
16. » sunt de hoc ovili, oportet me et eas adducere,
» ut sit unus grex et unus pastor: etiam ad Gentes, ad quas Prophetæ missi non erant, Apostoli missi sunt. Quæsiti sunt qui non quæsierant, inventi sunt qui nihil exspectabant: quem non tenebant Deum pollicitatorem, invenerunt re-

A demtorem. Jam enim Judæi tenebant Deum pollicitatorem, quia ibi Prophetæ Christum prædicaverant, ibi Christum promiserant: sed quem promissum audierant, præsentem non cognoverant. Illis autem promissum nihil erat: sed tamen in Prophetis etiam de fide ipsorum dictum erat. Non dictum erat ipsis, sed dictum erat de ipsis. Missum est et ad illos: et audistis ex dispensatione Dei; ipsa enim lectio modo vobis
lecta est in Actibus Apostolorum, quomodo cen- Act. 10. 1.
turio Cornelius credidit. Cornelius enim cen- etc.
turio non erat de gente Judæorum. Orabat, jejunabat, eleemosynas faciebat. Non illum deseruit Deus quamvis in Gentibus constitutum: et missus est ei Angelus, qui illi nuntiaret, quod eleemosynæ et orationes ipsius acceptæ fuerint
B apud Deum. Credidit advocato ad se Petro. Numquid non illum poterat docere Angelus? Misit illum ad Petrum, ut magis per hominem illi fides fieret: quia homines dignatus erat Dominus visitare. Nec dedignabatur docere per hominem, qui dignatus est esse homo. Sic ergo *restituta est terra ejus*, uno pariete veniente de Judæis, altero pariete veniente de Gentibus: quibus duo-
bus parietibus de diverso venientibus esset ipse Ephes. 2.
lapis angularis, ubi ambo copularentur. 20.

3. Iterum quomodo accipimus, *Cum terra ejus restitueretur?* Cum caro ejus resuscitaretur. Alius enim intellectus, tamen a Christo non recedens, sic potest nobis occurrere: terra restituta, caro resuscitata. Post resurrectionem enim ipsius facta sunt ista omnia, quæ cantantur in
C Psalmo. Audiamus jam de terræ restitutione Psalmum plenum gaudio. Excitet nobis ipse Dominus Deus noster dignam tantæ rei exspectationem et jucunditatem: ipse sermonem nostrum moderetur aptum cordibus vestris, ut quidquid hic exsultat cor nostrum in talibus spectaculis, perducat ad linguam, et inde in aures vestras, deinde in cor vestrum, inde in facta vestra.

4. *Dominus regnavit.* Ille qui stetit ante ju- Item v. 1.
dicem, ille qui alapas accepit, ille qui flagellatus est, ille qui consputus est, ille qui spinis coronatus est, ille qui colaphis cæsus est, ille qui in ligno suspensus est, ille cui pendenti in ligno insultatum est, ille qui in cruce mortuus est, ille qui lancea percussus est, ille qui sepultus est, ipse resurrexit. *Dominus regnavit.* Sæviant quantum possunt regna: quid sunt factura Regi
D regnorum, Domino omnium regum, Creatori omnium sæculorum? An ideo contemnitur, quia tam submissus, et tam humilis apparuit? Misericordia est, non impotentia. Ille enim humilis apparuit, ut eum caperemus. Sed jam videamus: *Dominus regnavit; exsultet terra, jucundentur insulæ multæ.* Est quidem, quia verbum Dei non in sola continenti terra prædicatum est, sed etiam in insulis quæ constitutæ sunt in medio mari: et ipsæ plenæ Christianis, plenæ sunt servis Dei. Non enim separat mare eum qui fecit mare. Quo naves possunt accedere, verba Dei non pos-

(a) Sic MSS. At editi, *cum qua tota ipsi etiam etc.*

(b) MSS. *summi sacerdotum.*

sunt? Impletæ sunt insulæ. Verumtamen possunt et in figura recte accipi insulæ, omnes Ecclesiæ. Quare insulæ? Quia circumlatrantur fluctibus omnium tentationum. Sed quomodo insula undique circumstrepentibus fluctibus tundi potest, frangi non potest, magisque ipsa frangit fluctus venientes, quam frangitur ab eis: sic et Ecclesiæ Dei pullulantes per totum orbem terrarum, passæ sunt persecutiones undique frementium infidelium, et ecce stant insulæ, et jam placatum est mare. *Jucundentur insulæ multæ.*

v. 2. 5. *Nubes et caligo in circuitu ejus, justitia et judicium directio sedis ejus.* Quibus *nubes et caligo in circuitu ejus?* Quibus *justitia et judicium directio sedis ejus?* Nubes et caligo impiis, qui eum non intellexerunt: justitia et judicium fidelibus, qui in eum crediderunt. Illi enim per superbiam non viderunt, illi per humilitatem dirigi meruerunt. Audi nubes et nebulam, et audi justitiam et judicium. Ipse Dominus ait, In ju- Johan. 9. 39
» dicium ego in hunc mundum veni, ut qui non
» vident videant, et qui vident cæci fiant. Quid est,
» qui vident cæci fiant? Qui sibi videre videntur, qui se sapientes putant, qui non sibi arbitrantur necessariam medicinam, ipsi cæci fiant, ipsi non intelligant. Qui autem non vident, videant, qui cæcitatem confitentur, illuminari mereantur. (*a*) Sit ergo *in circuitu ejus nubes et caligo*, his qui eum non cognoverunt: confitentibus autem et humiliantibus se, *justitia et judicium directio sedis ejus.* Sedem ejus dicit eos ipsos, qui in eum crediderunt. De ipsis enim sibi fecit sedem, quia in eis sedet Sapientia: Filius enim Dei, Sapientia Dei est. (*b*) Audivimus autem ex alia Scriptura magnum hujus intelligentiæ documentum. Anima justi, sedes sapientiæ. Ergo quia isti facti sunt justi, qui in eum crediderunt; justificati ex fide, facti sunt sedes ipsius: sedet in ipsis, judicans ex ipsis, et dirigens eos. Quare? Quia mansuetos invenit, veluti jumenta mitia, non recalcitrantia, non collum superbum adversus jugum ejus excutientia, non flagellum ejus recusantia: facta sunt jumenta ejus bona, mansueta, et meruerunt quod dictum est in alio Psalmo, 1. Cor. 1. 24.
Psal. 24. 9. Diriget mites in judicio, docebit mansuetos vias suas. Propterea ergo illis nubes et caligo, quia non sunt (*c*) recti: mansuetis autem, *justitia et judicium directio sedis ejus.*

v. 3. 6. *Ignis ante eum præibit, et inflammabit in circuitu inimicos ejus.* De quo igne dicit, Fratres, *Ignis ante eum præibit, et inflammabit in circuitu inimicos ejus?* Non arbitror de illo igne dici, in quem mittendi sunt impii illa ultima judicii sententia, quibus ad sinistram separatis,
Matth. 25. 41. sicut in Evangelio lectum meminimus, dicturus
» est, Ite in ignem æternum, qui paratus est dia-
» bolo et angelis ejus: non puto de illo igne dici. Unde hoc non puto? Quia de quodam igne dicit, qui præibit ante illum, antequam veniat ad judicium. Dictum est enim præire ignem, et inflammare in circuitu, id est, per totum orbem terrarum, inimicos ejus. Ille ignis post ejus adventum erit, iste autem ignis ante eum præibit. Quis est ergo iste ignis? possumus eum accipere in pœnam malorum, possumus in salutem redemtorum. In pœnam malorum quomodo? Quia cum prædicaretur Christus, iratæ sunt gentes, et commoverunt persecutionem: quæ ira ignis fuit, magis consumens eos qui persequebantur, quam eos quos persequebantur. Cum enim videmus duos, unum irascentem, alterum patienter ferentem, quis eorum ardeat, vestrum est judicare. Potestis in genere humano tale spectaculum contueri. Ponite vobis ante oculos hominem iniquum, commotum animo, trucem vultu, flammantibus oculis, scintillantibus verbis, ferri in hominis necem, in deprædationem, in injurias, in contumelias, non se capere, non se tenere: alterum patienter excipientem (*d*) verba, plagas, quidquid illi inferre voluerit, et percutienti maxillam, parantem et alteram: cum videris hinc furias, inde lenitatem; hinc iram, inde patientiam; hinc flammas, inde tolerantiam; dubitabis pronuntiare quis eorum ardeat pœnamque patiatur? ille ne cujus corpus vexatur, an cujus animus vastatur? Propterea et Isaias propheta dixit, Et nunc ignis adversarios comedet. Quid est, Et nunc? Antequam veniat dies ille judicii Isai. 6. 12.
magnus, jam furore suo ardent, qui postea supplicio sempiterni illius ignis arsuri sunt. Nisi forte putatis, Fratres mei, quia injustitia, quæ procedit ex homine ad lædendum alterum hominem, illi ad quem procedit nocet, et illi de quo procedit non nocet. Unde fieri potest? Aliquando facula ardens apponitur ad lignum humidum et viride, et non illud incendit, ipsa tamen ardet: sic et inimicus tuus. Si quis forte exsistit injustus, qui tibi moliatur insidias, vel præparet aliquam molestiam, injustus est: tu si viride lignum fueris, id est, si succo spiritali vigens et virens, flammis inimicitiarum restiteris, orando pro illo qui te persequitur; ille ardet, tu manes integer; et injustitia illius illi nocet, tibi nihil nocet. Nisi forte putas, quia nocet tibi si corpori tuo aliquid fecerit, et anima patiens et incorrupta ad Deum coronanda pervenerit, sequens exemplum Domini sui, qui pati maluit a Judæis, et qui poterat non mori, mortuus est, quia et qui poterat non nasci, natus est. Tu enim conditione natus es, ille voluntate: tu conditione moreris, ille misericordia. Quomodo ergo illi nihil nocuerunt Judæi; sic nec tibi quisquam persecutor inimicus, si tu elegeris esse membrum capitis illius.

7. Ecce intelleximus ignem ante eum præeuntem, id est, hoc tempore intelligendum in pœnam quamdam infidelium et iniquorum: intelligamus ignem, si possumus, et in salutem redemtorum; ita enim proposueramus. Idem ipse Dominus ait, Ignem veni mittere in terram. Sic i- Luc. 12. 49.

(*a*) Ita MSS. At editi, *Sic ergo.*
(*b*) Quatuor MSS. *Audiamus.*
(*c*) Aliquot MSS. *directi*: et quidam, *mansueti.*
(*d*) Sic MSS. At Lov. *verbera ac plagas.*

Matth. 10. 34. gnem, quomodo gladium: nam et quodam loco ait, non se venisse pacem mittere in terram, sed gladium. Gladium ad separationem, ignem ad ustionem: sed utrumque salubrem, quia et gladius verbi ipsius salubriter nos separavit a consuetudine mala. Gladium enim adtulit et separavit unumquemque fidelium, aut a patre suo, qui in Christum non crediderat, aut a matre similiter infideli; aut certe si de parentibus Christianis natus est, saltem a progenie sua priore. Nemo enim nostrum non aut avum, aut proavum, aut aliquam antiquam originem in Gentibus habuit, et in illa exsecrabili Deo infidelitate: separati sumus ab eo quod eramus; sed gladius in-
Lucæ 12. 49. tercessit secernens, non interficiens. Hoc modo et ignis: Ignem veni mittere in terram. Exarserunt homines credentes in eum, acceperunt flammam caritatis: propterea et ipse Spiritus-san-
Act. 2. 3. ctus cum missus esset Apostolis, sic apparuit: Visæ sunt illis, inquit, linguæ divisæ velut ignis, qui et insedit super unumquemque illorum. Isto igne inflammati cœperunt ire per mundum, et inflammare, et incendere in circuitu inimicos ejus. Quos inimicos ejus? Qui deserto Deo a quo facti erant, adorabant simulacra quæ fecerant. Ipsi incendebantur, si mali erant, ad consumtionem; si boni erant, ad reparationem: aut ipse incendebatur, qui nolebat credere, illo igne, audito verbo Dei factus pejor, invidia sua exustus atque consumtus: aut si converteretur et crederet, nec sic in illo nihil arsisset. Arserat enim fœnum, ut purgaretur aurum. Aurum fides est,
Isa. 40. 6. fœnum carnalis concupiscentia est. Omnis caro
» fœnum, Isaias dicit, et omnis honor carnis, ut flos fœni. Quidquid est ergo in homine carnali appetens vana et sæcularia, fœnum est. Quam multi forte, et fratres nostri ierunt ad theatrum? fœno ducti sunt. Nonne optandus est illis iste ignis, ut fœnum ardeat, et aurum purgetur? Quod enim illis inest fidei, fœno premitur. Bonum est ergo eis ardere sancto igne, ut fœno consumto, splendeat pretiosum quod redemit Christus. Ergo, *Ignis ante eum præibit, et inflammabit in circuitu inimicos ejus.* Sunt qui salubriter arserunt, hodie fideles ejus sunt; inimici ejus erant, et nunc jam fideles ejus sunt: quæris inimicos, non sunt; consumti sunt, arserunt: caritas consumsit in eis (a) quod persequebantur Christum, et purgavit in eis quod crederent in Christum: *Et inflammabit in circuitu inimicos ejus.*

v. 4. 8. *Apparuerunt fulgura ejus orbi terræ.* Magna exsultatio. Nonne videmus? nonne manifestum est? Apparuerunt fulgura ejus universæ terræ: inflammati sunt inimici, incensi sunt inimici. Arsit quidquid contradicebat, et *apparuerunt fulgura ejus orbi terræ.* Quomodo apparuerunt? Ut jam crederent. Unde fulgura? De nubibus. Quæ sunt nubes Dei? Prædicatores veritatis. Vides autem nubem, in cælo nebulosam, obscuram, et habet intus nescio quid latens. Si

A coruscet de nube, emicat splendor: ex eo ipso quod contemnebas, inde exsilivit quod expavescas. Misit ergo Dominus noster Jesus Christus Apostolos suos, prædicatores suos, velut nubes: videbantur homines et contemnebantur; quomodo videntur nubes, et contemnuntur, antequam de eis exsiliat quod mireris. Erant enim illi primum homines carnem portantes, infirmi; deinde idiotæ, indocti, ignobiles: sed erat in illis quod fulguraret, erat in illis quod coruscaret. Accedebat Petrus homo piscator, orabat, et surgebat mortuus. Forma humana nubes erat, splendor Act. 9. 4.
miraculi coruscatio erat. Sic in verbis, sic in factis, cum miranda dicunt, et miranda faciunt *apparuerunt fulgura ejus orbi terræ. Vidit, et commota est terra.* Si non est verum; si non tota
B terra jam Christiana clamat, Amen, commota fulguribus de illis nubibus erumpentibus. *Vidit, et commota est terra.*

9. *Montes fluxerunt sicut cera a facie Domini:* Qui sunt montes? Superbi. Omnis altitudo v. 5.
extollens se adversus Deum, factis Christi et Christianorum contremuit, succubuit; et quando dico quod dictum est, fluxit, melius verbum inveniri non potest: *Montes fluxerunt velut cera a facie Domini.* Ubi est altitudo potestatum? ubi duritia infidelium? *Montes fluxerunt sicut cera a facie Domini.* Ignis eis fuit Dominus, illi ante faciem ejus sicut cera fluxerunt; tamdiu duri, donec ignis ille admoveretur. Complanata est omnis altitudo, modo blasphemare Christum non audet. Et Paganus non in eum credit, non eum
C tamen blasphemat: et si nondum factus est vivus lapis; tamen victus est durus mons. *Montes fluxerunt sicut cera a facie Domini, a facie Domini omnis terra:* non Judæorum tantum, sed et Gentium, sicut dicit Apostolus, Non enim est Judæorum tantum Deus, sed et Gentium. Dominus Rom. 3. 29.
ergo universæ terræ, Dominus Jesus Christus in Judæa natus, sed non Judææ tantum natus: quia et antequam natus omnes fecit; et qui omnes fecit, omnes refecit. *A facie Domini omnis terra.*

10. *Annuntiaverunt cæli justitiam ejus, et viderunt omnes populi gloriam ejus.* Qui cæli v. 6.
annuntiaverunt? Cæli enarrant gloriam Dei. Qui Psal. 18. 2.
sunt cæli? Qui facti sunt sedes ipsius. Quomodo enim in cælis sedet Deus, sic sedet in Apostolis, sic sedet in prædicatoribus Evangelii. Et tu si
D vis, cælum eris. Vis esse cælum? Purga de corde tuo terram. Si terrenas concupiscentias non habueris, et non frustra responderis sursum te habere cor; cælum eris. Si resurrexistis cum Christo, (fidelibus Apostolus loquitur) quæ sursum Coloss. 3. 1.
sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei se- » et 2.
dens: quæ sursum sunt sapite, non quæ super »
terram. Cœpisti sapere quæ sursum sunt, et non »
quæ super terram sunt: nonne factus es cælum? Carnem portas, et corde jam cælum es: conversatio enim tua in cælis erit. Talis annuntias et tu Christum. Quis enim fidelium tacet Christum? Philip. 3. 20.

(a) Am. et MSS. *quod persequebatur*: et infra, *quod crederet*. Sed videtur leg. *quo persequebantur*, *quo crederent.*

Intendat Caritas Vestra. Putatis quia nos soli A
stantes hic annuntiamus Christum, et vos non
annuntiatis? Unde ad nos veniunt, Christiani vo-
lentes esse, quos numquam vidimus, quos non
novimus, quibus numquam prædicavimus? An
forte crediderunt nullo annuntiante? Apostolus
Rom. 10. 14. dicit, Quomodo credent quem non audierunt?
quomodo audient sine prædicante? Ergo tota
Ecclesia prædicat Christum, et annuntient cæli
justitiam ipsius: quia omnes fideles quibus cura
est lucrari Deo eos, qui nondum crediderunt, et
faciunt hoc ex caritate, cæli sunt. Intonat de illis
Deus judicii sui terrorem: et tremit qui infidelis
erat, et pavescit, et credit. Ostendit hominibus
quid potuit Christus per totum orbem terrarum,
loquendo eis, et adducendo eos ad amandum Chri-
stum. Quanti enim hodie adduxerunt amicos suos, B
aut ad pantomimum, aut ad choraulam? Quare,
nisi amando illum? Et vos amate Christum. Tan-
ta enim spectacula præbuit, in quo nemo potest
dicere aliquid se reprehensionis invenire, illi
qui vicit sæculum. Nam et aliquando quem amat
quisque in theatro, vincitur in illo. Nemo vero
vincitur in Christo: non est de quo erubescere.
Arripite, adducite, adtrahite quos potestis: se-
curi estote, ad eum adducitis, qui non displicet
videntibus; et rogate illum ut illuminet eos, et
a bene (*a*) spectent. *Annuntiaverunt cæli justi-*
tiam ejus, et viderunt omnes populi gloriam ejus.

11. *Confundantur omnes, qui adorant scul-*
v. 7. *ptilia.* Nonne factum est? nonne confusi sunt?
nonne quotidie confunduntur? Sculptilia enim
b sunt (*b*) manu facta idola. Quare jam confundun- C
tur omnes, qui adorant sculptilia? Quia viderunt
omnes populi gloriam ejus. Jam omnes populi
gloriam Christi confitentur: erubescant qui ado-
rant lapides. Quia lapides illi mortui erant, nos
vivum lapidem invenimus: immo lapides illi num-
quam vixerunt, ut nec mortui dicantur; lapis
autem noster vivus est, et semper vixit apud
Rom. 6. 9. Patrem, et pro nobis mortuus revixit, et modo
vivit, et mors ei ultra non dominabitur. Hanc
gloriam ipsius cognoverunt populi, dimittunt
templa, currunt ad Ecclesias. *Confundantur o-*
mnes, qui adorant sculptilia. Adhuc quærunt
adorare sculptilia? Noluerunt deserere idola,
deserti sunt ab idolis. *Confundantur omnes, qui*
adorant sculptilia, qui gloriantur in simulacris
suis. Sed exsistit nescio quis disputator, qui do- D
ctus sibi videbatur, et ait, non ego illum lapidem
colo, nec illud simulacrum quod est sine sensu:
non enim propheta vester potuit nosse, quia o-
Psal. 113. 5. culos habent et non vident, et ego nescio quia
illud simulacrum nec animam habet, nec videt
oculis, nec audit auribus: non ego illud colo; sed
adoro quod video, et servio ei quem non video.
Quis est iste? Numen quoddam, inquit, invisibile

quod præsidet illi simulacro. Hoc modo redden-
do rationem de simulacris suis, (*c*) diserti sibi c
videntur, quia non colunt idola, et colunt dæ-
monia. Etenim, Fratres, sicut dicit Apostolus,
Quæ immolant Gentes, dæmoniis immolant, et 1 Cor. 10.
non Deo. Nolo vos, inquit, socios fieri dæmonio- » 20.
rum: nam scimus quia nihil est idolum. Ipse hoc »
dixit Apostolus: Scimus quia nihil est idolum, 1. Cor. 8. 4.
sed quæ immolant Gentes, dæmoniis immolant, »
et non Deo. Dixit, Nolo vos fieri socios dæmonio- »
rum. Non ergo hinc se excusent, quia quasi ido-
lis insensatis dediti non sunt: dæmoniis magis
dediti sunt, quod est periculosius. Nam si tantum
idola colerent, sicut eos non adjuvarent, ita illis
nihil nocerent: si autem adores et servias dæmo-
nibus, erunt domini tui. Et qui erunt domini
tui? Invidi tui: libertati tuæ necesse est invi-
deant, semper te velint possidere, semper talem
facere, qualem possint secum trahere. Est enim
insita malevolentia quædam et pernicies nocen-
di istis malis spiritibus: gaudent de malo homi-
num; et de fallacia nostra, si nos fefellerint, pa-
scuntur. Et quid quærunt? Non quibus in æter-
num dominentur, sed cum quibus in æternum
damnentur: quomodo solet malevolus latro no-
minare innocentem. Numquid si fuerit vivus in-
census, minus ardet, si duo ardeant? minus mo-
ritur, si duo moriantur? Pœna illi non minuitur,
sed malevolentia pascitur. Mecum moriatur, non
se minus moriturum dicens, sed solatium habet
malum alterius. Talis est diabolus, seducere vult
illos, qui cum illo puniantur. Et quia non potest
fallere judicem Deum, (non enim nominat apud
illum innocentem,) vera crimina volens habere
quæ objiciat, peccata persuadet. Ecce quales do-
minos sibi faciunt, qui colunt idola et dæmonia.
Quæ enim immolant Gentes, dæmoniis immolant, 1 Cor. 10.
et non Deo: nolo vos socios fieri dæmoniorum. 20.

12. Nos autem qualem Deum habemus? Audite
quid sequatur. Cum enim dixisset, *Confundan-*
tur omnes, qui adorant sculptilia, (*d*) *qui glo-* d
riantur in simulacris suis: ne exsisterent quasi
reddentes rationem de simulacris, et dicerent,
Non lapides, sed numina colimus. Quæ numina
colis? Dic mihi, dæmonia colis, an spiritus bo-
nos, quales sunt Angeli? Sunt enim Angeli san-
cti, et sunt spiritus maligni. Ego dico quia in
templis tuis non coluntur nisi spiritus maligni:
qui sibi exigunt superbe sacrificium, et volunt
se coli tamquam deos, maligni sunt, superbi sunt.
Tales sunt etiam homines non boni, qui suam
gloriam quærunt, et Dei gloriam contemnunt.
Homines autem sanctos adtendite, qui sunt simi-
les Angelis. Cum inveneris hominem aliquem
sanctum servum Dei, si volueris illum colere et
adorare pro Deo, prohibet te: non vult sibi ar-
rogare honorem Dei, non vult tibi esse pro Deo,

(a) Sic vetustissimus liber Corbejensis. At editi, *ex-spectent*: et sic plerique MSS. sed qui hoc scribendi more, pro *specto* et *spectacula*, passim præferunt *exspecto* et *exspectacula*.

(b) Sic Am. et MSS. At Er. et Lov. *manifesta*.

(c) Sic Er. et plerique MSS. At Am. et Lov. *deserti*.

(d) Hic in excusis habetur, *addidit*: quod merito abest a MSS. Quippe præmisso superius, *Cum enim dixisset*, notantur duæ istæ priores partes hujus v. 7. moxque ostenditur contra idolatras, ne se non lapides, sed numina colere causarentur, subjuncta esse isthæc verba, *Adorate eum omnes Angeli ejus*.

sed tecum esse sub Deo. Fecerunt hoc apostoli sancti, Paulus et Barnabas. Prædicabant verbum Dei in Lycaonia. Mirabilia cum fecissent Lycaoniæ, cives ejusdem regionis adduxerunt victimas, et voluerunt illis sacrificare, dicentes Barnabam Jovem, et Paulum Mercurium: illi non sunt delectati. An forte ideo sibi immolari noluerunt, quia dæmonibus se comparari exsecrati sunt? Non, sed quia honorem divinum exhiberi hominibus horruerunt. Verba ipsorum indicant, non suspicamur. Sequitur enim lectio libri ejus-
(Act. 14. 13. et 14.) dem, et dicit quomodo moti sunt: Tunc Paulus » et Barnabas conciderunt vestimenta sua, et di- » xerunt, Viri fratres, quid facitis? Et nos homi- » nes sumus passibiles, similes vobis. Intendite. Quomodo ergo homines boni prohibent eos, qui illos voluerant colere tamquam deos, et volunt potius ut Deus unus colatur, Deus unus adoretur, Deo uni sacrificium offeratur, non sibi: sic et omnes sancti (a) Angeli, illius gloriam quærunt, quem diligunt; ad ejus cultum, ad ejus adorationem, ad ejus contemplationem omnes quos diligunt rapere et inflammare student; ipsum illis annuntiant, non se, quoniam Angeli sunt: et quia milites sunt, non norunt gloriam quærere nisi Imperatoris sui; si autem gloriam quæsierint, ut tyranni damnantur. Talis exstitit diabolus et dæmonia, id est, angeli ejus: arrogavit sibi honorem divinum et omnibus dæmoniis; et implevit templa paganorum, et persuasit simulacra, et persuasit illa sacrificia offerri sibi. Nonne melius erat ut Angelos sanctos, quam ut dæmones colerent? Respondent, Non colimus mala dæmonia: Angelos quos dicitis, ipsos et nos colimus, virtutes Dei magni et ministeria Dei magni. Utinam ipsos colere velletis: facile ab ipsis disceretis non illos colere. Audite Angelum doctorem. Docebat quemdam discipulum Christi, et ostendebat illi multa miracula in Apocalypsi Johannis: ille autem quodam sibi demonstrato miraculo visionis expavit, et misit se ad pedes Angeli: et ille Angelus qui non quærebat nisi
(Apoc. 19. 10.) gloriam Domini sui, Surge, quid facis, inquit. » Illum adora; nam et ego conservus tuus sum, et fratrum tuorum. Quid ergo, Fratres mei? Nemo dicat, Timeo ne irascatur mihi Angelus, si non illum colo pro deo meo. Tunc tibi irascitur, quando ipsum colere volueris: bonus est enim, et Deum amat. Quomodo dæmones irascuntur, si non colantur: sic Angeli indignantur, si pro Deo colantur. Sed ne forte dicat sibi cor infirmum, cor trepidum, Ergo si irascuntur dæmonia quia non coluntur, timeo offendere dæmonia. Quid tibi facturus est vel princeps ipsorum diabolus? Si posset aliquid, nullus nostrum remaneret. Nonne quotidie tanta in illum dicuntur ore Christianorum, et crescit seges Christianorum? Quando irasceris nequissimo servo tuo, hoc nomen illi imponis: Satanas, diabole, hoc illi dicis. Fortasse in hoc erras, quia homini hoc dicis, et immoderata ira raperis ad conviciandam imaginem Dei: et tamen hoc eligis, quod ei dicas, quod valde detestaris. Si posset ille, non se vindicaret? Sed non permittitur: et tantum facit, quantum permittitur. Nam et Job tentare voluit, et nonnisi potestatem quæsivit; (Job. 1. 11.) et nihil faceret, nisi potestatem accepisset. Quare non ergo securus Deum adoras, quo nolente nemo tibi nocet, et quo permittente emendaris, non everteris? Si enim placuerit Domino Deo tuo permittere, ut aliquis homo tibi noceat, aut aliquis spiritus tibi noceat; emendabit te, ut clames ad eum, Emendans emendavit me Dominus, sed morti non tradidit me. (Psal. 117. 18.) Ergo, *Confundantur omnes, qui adorant sculptilia, qui gloriantur in simulacris suis. Adorate eum omnes Angeli ejus.* Discant pagani adorare Deum. Angelos volunt adorare: Angelos imitentur, et illum adorent qui ab Angelis adoratur. *Adorate eum omnes Angeli ejus.* Adoret Angelus ille qui missus est ad Cornelium; (Act. 10. 3. etc.) nam eum adorans, (b) Cornelium misit ad Petrum: adoret Christum Dominum Petri, et ipse conservus Petri. *Adorate eum omnes Angeli ejus.*

13. *Audivit, et jucundata est Sion.* (v. 8.) Quid audivit Sion? Qui adorant eum omnes Angeli ejus. Quid audivit Sion? Ecce quid audivit: Annuntia- (v. 6. et 7.) » verunt cæli justitiam ejus, et viderunt omnes » populi gloriam ejus: confundantur omnes qui a- » dorant sculptilia, qui gloriantur in simulacris » suis. Etenim Ecclesia necdum erat in Gentibus: in Judæa crediderant ex Judæis, et putabant ipsi Judæi qui crediderant, solos se pertinere ad Christum: missi sunt Apostoli ad Gentes, prædicatum est Cornelio: credidit Cornelius, baptizatus est, baptizati sunt et illi qui cum Cornelio erant. Sed ut baptizarentur, quid factum est, scitis: non quidem huc usque pervenit Lector, sed tamen aliqui recordantur; et qui non recordantur, audiant a me breviter. Missus est Angelus ad Cornelium, Angelus Cornelium misit ad Petrum, Petrus venit ad Cornelium. Et quia de Gentibus erat Cornelius, et ipse et qui cum illo erant, non erant circumcisi: ne dubitarent ergo illi tradere Evangelium non circumcisis, antequam baptizaretur ipse Cornelius, et illi qui cum illo erant, venit Spiritus-sanctus, et implevit illos, et cœperunt loqui linguis. In nullum autem ceciderat Spiritus-sanctus, nisi qui fuerat baptizatus: in istos autem ante baptismum cecidit. Posset enim Petrus dubitare utrum incircumcisos baptizaret: venit Spiritus-sanctus, cœperunt loqui linguis: donatum est donum invisibile, et tulit dubitationem de sacramento visibili; baptizati sunt omnes. Et habes ibi scriptum, Audie- (Act. 11. 1.) » runt autem Apostoli, et qui erant in Judæa fra- » tres, quoniam et Gentes receperunt verbum Dei, et benedicebant Deum. Hoc est quod hic commemorat: *Audivit, et jucundata est Sion; et ex-*

(a) Editi, *sancti vel Angeli.* Particula *vel* abest a MSS.

(b) Editi, *nam eum adorans Cornelius misit ad Petrum, adorare Christum Dominum Petri* etc. Locum emendamus ad MSS.

a *sultaverunt filiæ*(*a*) *Judææ*. Quid *audivit, et Ju-
cundata est Sion?* Quia receperunt Gentes ver
bum Dei. Unus paries venerat, sed angulus non-
dum erat. Sion ipsa Ecclesia quæ erat in Judæa,
proprie hic nominata est. *Audivit, et jucundata
est Sion; et exsultaverunt filiæ Judææ.* Sic scri-
» ptum est: Audierunt Apostoli, et qui erant in
Judæa fratres. Videte si non *exsultaverunt filiæ*
v. 6. *Judææ*. Quid audierunt? Quia et Gentes recepe-
runt verbum Dei. Ubi illud dixit iste Psalmus?
Annuntiaverunt cæli justitiam ejus, et viderunt
omnes populi gloriam ejus. Et quia Gentes cre-
diderunt, a quibus colebantur idola; secutus ait,
Confundantur omnes, qui adorant sculptilia, qui
gloriantur in simulacris suis. *Audivit, et jucun-
data est Sion; et exsultaverunt filiæ Judææ.* Po-
stea quidam de circumcisis calumniari voluerunt
Act. 11. 3. etc. Petro, et dixerunt illi, Quare intrasti ad Genti-
les incircumcisos, et manducasti cum eis? Ille
autem reddidit eis rationem, quomodo cum ora-
ret demonstratus est illi discus pendens quatuor
lineis. Discus ille, qui habebat omnia animalia,
significabat omnes Gentes. Ideo autem quatuor
lineis pendebat, quia quatuor partis sunt orbis,
unde futuri populi erant: et ideo quatuor Evan
gelia prædicant Christum, ut gratia ipsius ad o-
mnes quatuor partes orbis pertinere intelliga-
tur. Quia ergo tale visum demonstratum fuerat
Petro, indicavit, aperuit illis omnia, quomodo
credidit Cornelius, quia prius quam baptizare-
tur homo gentilis, venit super eum Spiritus-san-
Ibidem 18. ctus. Hæc cum audissent, tacuerunt, et magnifi-
» caverunt Deum, dicentes, Utique et Gentibus
Deus pœnitentiam ad vitam dedit. Ecce, *Audi-
vit, et jucundata est Sion; et exsultaverunt filiæ
Judææ, propter Judicia tua, Domine.* Quæ ju-
dicia? Quia non est personarum acceptor Deus.
Namque ipse Petrus cum vidisset Cornelium cen-
turionem, et eos qui cum illo erant, adimpletos
Act. 10. 34. Spiritu-sancto, exclamavit, et ait, In veritate
comprehendo, quia non est personarum acce-
ptor Deus. Ergo, *Exsultaverunt filiæ Judææ,
propter judicia tua, Domine.* Quid est, *propter
Ibidem 35 judicia tua?* Quia in omni gente, et in omni po-
pulo, quicumque illi servierit, acceptus est illi.
Rom. 3. 29. Quia non Judæorum Deus tantum, sed et Gentium.

14. Videte si non hoc est, unde exsultaverunt
filiæ Judææ. *Et exsultaverunt filiæ Judææ, pro-
v. 9. pter judicia tua, Domine.* * *Quoniam tu es Do-
minus altissimus super omnem terram.* Non su-
per solam Judæam, non super solam Jerusalem,
non super solam Sion, sed *super omnem terram.*
Huic universæ terræ judicia Dei viguerunt, ut
Donatistæ. undique populos convocaret: quibus non com-
municant, qui se præciderunt; nec audiunt præ-
dictum, nec vident impletum, *Quoniam tu es
Dominus altissimus super omnem terram. Nimis
exaltatus es super omnes deos.* Quid est, *nimis?*

A Nam de Christo dicitur. Quid est ergo, *nimis*,
nisi ut intelligaris æqualis Patri? Quid est, *super
omnes deos?* Qui sunt? Idola non habent sensum,
non habent vitam: dæmonia habent sensum, ha-
bent vitam; sed mala sunt. Quid magnum est,
quia exaltatus est Christus super idola? Exalta-
tus est super dæmonia: sed nec hoc valde ma-
gnum est. Dæmonia quidem dii gentium, sed ille Psal. 95. 5.
nimis exaltatus est super omnes deos. Et homi-
nes dicti sunt dii: Ego dixi, dii estis, et filii Al- Psal. 81. 6.
tissimi omnes. Item scriptum est, Deus stetit in Ibidem 1.
synagoga deorum, in medio autem deos discer-
nens. Super omnes exaltatus est Jesus Christus
Dominus noster: nec tantum super idola, nec
tantum super dæmonia; sed super omnes homi-
nes justos. Et hoc parum est: super omnes et-
B iam Angelos. Nam unde est, Adorate eum omnes
Angeli ejus? *Nimis exaltatus es super omnes deos?*

15. Quid ergo facimus omnes, qui ad illum
convenimus, ad eum qui nimis exaltatus est su-
per omnes deos? Breve præceptum nobis dedit.
Qui diligitis Dominum, odite malignum. Non est v. 10.
dignus Christus, cum quo diligas avaritiam. A-
mas illum: debes odisse quod odit. Homo est i-
nimicus tuus, hoc est quod tu, creati estis ab
uno Creatore, in una conditione: et tamen si fi-
lius tuus loquatur inimico tuo, et veniat ad do-
mum inimici tui, et assiduas collocutiones ha-
beat cum illo, exheredare illum vis, quia loqui-
tur cum inimico tuo. Et quomodo? Quia justam
vocem videris tibi habere: Amicus es inimici
mei, et quæris aliquid de re mea. Ergo adtende.
C Diligis Christum, inimica Christi est avaritia,
quare cum illa loqueris? Non dico, loqueris cum
illa: quare illi servis? Nam multa jubet Christus,
et non facis: jubet ipsa, et facis. Jubet Christus
ut vestias pauperem, et non facis: jubet avaritia
ut facias fraudem, et hoc potius facis. Si hæc
ita sunt, si talis es, noli tibi multum promittere
hereditatem Christi. Sed dicis, Diligo Christum.
Qui diligitis Dominum, odite malignum. Hinc
apparet te diligere quod bonum est, si inventu-
rus fueris odisse quod malum est. *Qui diligitis
Dominum, odite malignum.*

16. Sed cum cœperimus odisse malignum,
subsequentur persecutiones. Odimus malignum:
dicit nobis aliquis persecutor, Fac fraudem; di-
cit nobis, Adora idolum; dicit nobis, Thus pone
dæmoniis; sed nos audivimus, *Qui diligitis Do-
D minum, odite malignum.* Audivimus quidem,
sed si non fecerimus, sævit ille. Usque quo sæ-
vit? Quid est ablaturus? Responde, quare Chri-
stianus es? propter æternam hereditatem, an
propter terrenam felicitatem? Interroga fidem
tuam, pone in (*b*) catasta conscientiæ animam b
tuam, torque teipsum timore judicii, responde
cui credideris, quare credideris. Dicis mihi, In
Christum credidi. Quid tibi promisit Christus,

(a) Editi, *filiæ Judæ*. At plures MSS. juxta LXX. *filiæ Judææ*. Sic etiam melioris notæ codices in Psal. 47. v. 12.

(b) MSS. *calista*, et *calosta*, vel *cathasta*: sed plerique *catasta*. Isidoro, lectus ferreus est, in quo Martyres subjecto igne torquebantur. Aliis etiam, machina proprie seu locus, in quo servi vincti exponebantur venditioni, aut etiam operi faciendo includebantur.

nisi quod ostendit in se? Quid ostendit in se?
Mortuus est, et resurrexit, adscendit in cœlum.
Vis sequi? Imitare passionem, exspecta promissionem. Quid ergo tibi ablaturus est sæviens,
cum cœperis odisse malignum, quia diligis Dominum? quid ablaturus? Patrimonium: numquid cœlum? Postremo quidquid tibi dedit Deus,
tollat ille: (Non tollit quidem, si non vult Deus:
si autem vult Deus, tollit quod dedit Deus, ne
se tibi auferat ipse Deus.) Deum tibi nemo tollet, tu tibi illum tollis, si illum fugis.

Job. 1. 21. 17. Forte respondes, Non curo de patrimonio
meo; Dominus dedit, Dominus abstulit; possum
dicere, Sicut Domino placuit, ita factum est: sed
timeo ne occidat me. Hoc est totum. Audi ergo
a Psalmum consolantem: *Custodit Dominus* (*a*) *animas servorum suorum*. Quia ergo dixerat superius, *Qui diligitis Dominum, odite malignum*:
ne ideo timeres odisse malignum, ne occideret
te malignus, subjecit statim, *Custodit Dominus
animas servorum suorum*. Audi illum custodientem animas servorum suorum, et dicentem, Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere. Occidit et corpus, qui
in te plurimum potuerit: quid tibi fecit? Quomodo et Domino Deo tuo. Quare amas habere
quod Christus, si times pati quod Christus? Ille
venit ferre vitam tuam temporalem, infirmam,
morti obnoxiam. Certe time mori, si potes non
mori. Quod per naturam vitare non potes, quare propter fidem non suscipis? Tollat tibi istam
vitam qui minatur adversarius, dat tibi Deus aliam vitam: quia et istam ipse tibi dedit, et si
ipse noluerit, nec ipsa tolletur: si autem voluerit ut tollatur tibi, habet quod tecum mutet, noli
timere spoliari pro illo. Non vis exui veste pannosa? Stolam gloriæ tibi daturus est. Quam stolam dicis mihi? Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem. Hæc ipsa caro tua non peribit.
Usque ad mortem potest sævire inimicus: potestatem ultra non habet, nec in animam, nec in
ipsam carnem: quia etsi dissipet carnem, non impendit resurrectionem. De anima sua timebant
homines; et quid eis Dominus ait? Vestri autem
capilli capitis omnes numerati sunt. Times ne animam perdas, qui capillum non perdis? Deo omnia numerata sunt. Omnia redintegrabit, qui
omnia creavit. Non erant, et creata sunt: erant,
et non reparabuntur? Credite ergo toto corde
Fratres mei, et *qui diligitis Dominum, odite
malignum*. Fortes estote, non solum in diligendo
Deum, sed etiam in odiendo malignum. Nemo vos
b terreat: potentior est (*b*) qui vos vocavit, omnipotens est: fortior est omni forti, superior est
omni excelso. Filius Dei pro nobis mortuus est:
securus esto accepturum te vitam ipsius, qui pignus habes mortem ipsius. Pro quibus enim
mortuus est? numquid pro justis? Paulum in-

Matth. 10. 28. (beside "Nolite timere eos qui corpus occidunt…") — 1 Cor. 15. 53. (beside "Oportet corruptibile…") — Matth. 10. 30. (beside "Vestri autem capilli…") — v. 3.

A terroga. Etenim Christus pro impiis mortuus est. Rom. 5. 6.
Impius eras, et mortuus est pro te: justificatus
es, et deseret te? Qui justificavit impium, relinquet pium? *Qui diligitis Dominum, odite malignum.* Nemo timeat: *Custodit Dominus animas servorum suorum, de manu peccatoris eruet
eas.*

18. Sed forte dicturus es, Perdo lucem istam.
Lux orta est justo. Quam lucem times ne per- v. 11.
das? Times ne in tenebris sis? Noli timere ne
perdas lucem: immo time ne dum caves perdere
istam lucem, perdas illam lucem veram. Quam
times enim perdere, videmus quibus donata
est, cum quibus tibi communis est. Numquid soli Matth. 5. 45.
boni vident istum solem, cum faciat oriri solem
suum super bonos et malos, et pluat super ju-
B stos et injustos? Istam lucem vident tecum iniqui, vident tecum latrones, vident tecum impudici, vident tecum bestiæ, muscæ, vermiculi.
Qualem lucem justo servat, qui et istis istam donat? Merito hanc lucem in fide Martyres viderunt. Qui enim istam contemserunt, aliquam viderunt quam desideraverunt, qui hanc respuerunt. *Lux orta est justo, et rectis corde jucunditas.* Nolite putare quia vere in miseria fuerunt, cum in catena ambulaverunt. Latus fuit
carcer fidelibus, (*c*) leves fuerunt catenæ confi- c
tentibus. Habebant gaudia in catasta, qui Christum prædicabant inter tormenta. *Lux orta est
justo.* Quæ lux orta est justo? Quæ non oritur
injusto; non ista lux, quam facit oriri super bonos et malos. Est alia lux, quæ oritur justo: de
C qua luce non sibi orta, in fine dicent injusti, Er- Sap. 5. 6.
go erravimus a via veritatis, et justitiæ lumen »
non luxit nobis, et sol non ortus est nobis. Ecce
amando istum solem, in tenebris cordis jacuerunt. Quid profuit oculis videre istum, et mente
non videre illum? (*d*) Tobias cæcus erat, et fi- d
lium suum viam Dei docebat. Nostis hoc, quia
Tobias filium suum admonebat, et dicebat, Fili, Tob. 4. 7. et 11.
fac eleemosynas, quia eleemosynæ non permittunt ire in tenebras. Et loquebatur ille qui in
tenebris erat. Videtis quia est alia lux quæ oritur justo, et rectis corde jucunditas? Oculos non
habebat, et filio suo dicebat, Fac eleemosynas,
eleemosynæ non sinunt ire in tenebras. Nec timuit, ne diceret sibi in corde suo filius ipsius,
Tu enim eleemosynas non fecisti? Quare cæcus mihi loqueris? Ecce eleemosynæ ad tene-
D bras te perduxerunt, et quomodo mihi dicis,
Eleemosynæ non sinunt ire in tenebras? Quare
ille ista cum fiducia dicebat, nisi quia aliam lucem videbat? Filius patri manum tenebat, ut ambularet: sed pater filium viam docebat, ut viveret. Est ergo alia lux, quæ oritur justo. *Lux
orta est justo, et rectis corde jucunditas.* Vis
illam nosse? Esto rectus corde. Quid est, Esto
rectus corde? Noli torto corde esse ad Deum,
resistens voluntati ipsius, et volens illum curva-

(a) Vetus codex Corb. hoc tantum loco: *animas justorum suorum*.
(b) Am. Er. et aliquot MSS. Nam *non* vos terreant potentiores: *qui vos vocavit omnipotens est.*

(c) Plerique MSS. *lenes fuerunt.*
(d) In veteribus libris constanter scribitur, *Tobis.* Apud LXX. vero, *Tobit.*

re ad te, et non te dirigere ad illum; et senties A
jucunditatem, quam noruntomnes qui recto sunt
corde. *Lux orta est justo, et rectis corde jucunditas.*

v. 12. 19. *Jucundamini justi.* Jam forte fideles audientes, *Jucundamini*, convivia meditantur, calices præparant, rosarum tempus exspectant; quia dictum est, *Jucundamini justi.* Vide quid sequitur: *in Domino. Jucundamini justi in Domino.* Exspectas tempus veris, ut jucunderis: Dominum habes jucunditatem, Dominus semper tecum est, non habet tempus: habes illum nocte, habes illum die. Esto rectus corde, et semper est tibi de illo jucunditas. Non enim jucunditas quæ est secundum sæculum, vera jucunditas est.
Isai. 48. 22. Audi prophetam Isaiam: Non est gaudere impiis,
et 57. 21. dicit Dominus: Gaudere quod vocant impii, non B
est gaudere. Quale gaudium noverat, qui hoc gaudium improbabat: Credamus illi, Fratres. Homo erat, sed ambo gaudia noverat. Utique noverat gaudia calicis, quia homo erat, noverat gaudium mensæ, noverat gaudium lecti, noverat gaudia ista sæcularia et luxuriosa. Ille qui noverat illa, ait præsumens, Non est gaudere
» impiis, dicit Dominus. Sed non dicit homo, Do-
a » minus dicit. Ex veritate (*a*) Domini, Non est gaudere impiis. Nam illi sibi videntur gaudere. Non est autem gaudere impiis, dicit, non homo, sed Dominus. Unde ille ipsum gaudium videns, ait,
Jerem. 17. 16. Et diem hominum non concupivi, tu scis. Qui mihi alium diem ostendis, qui me aliam lucem doces, qui me alia jucunditate perfundis, qui aliud mihi intus insinuas, fecisti me non concupi- C
scere diem hominum. Utique videbat Isaias homines in potatione, in luxuria, in theatris, et spectaculis, totum mundum luxuriari variis nugis: et tamen clamabat, Non est gaudere impiis, dicit Dominus. Si hoc non est gaudere, quale gaudium videbat, in cujus comparatione non erat hoc gaudium? Tamquam si tu nosses solem, et alicui laudanti lucernam diceres, Non est ista lux. Quare lux non est? Ille pro magno habet, gaudet, exsultat: et tu dicis, Non est ista lux. Aut si quis simiam miraretur, diceres, Non est ista pulchritudo. Et si forte ille occupatus esset circa compositionem membrorum in illa bestia, et omnes illas congruentias miraretur; tu qui noveras aliam pulchritudinem, negares istam. et diceres, Non est. Quare? Quia aliam nosti. Sed D
dicis, Ego illam quam videbat Isaias, non video. Crede, et videbis. Forte enim non habes unde videas: est enim oculus unde illa pulchritudo videatur. Nam quomodo est oculus carnis, unde lux ista videatur; sic est oculus cordis, unde illa jucunditas videatur. Forte ille oculus saucius est, sordidatus est, turbatus est ab ira, ab avaritia, a cupiditate, a libidine insensata, turbatus est oculus tuus, non potest videre illam lucem. Crede, antequam videas: sanaberis, et videbis. *Lux orta est justo, et rectis corde jucunditas.*

20. *Jucundamini*, ait, *justi in Domino: et confitemini memoriæ sanctitatis ejus.* Jam jucundati in Domino, jam gaudentes in Domino, illi confitemini; quia nisi vellet, non in illo gauderemus. Ait enim ipse Dominus, Hæc locutus sum Johan. 16. 33.
vobis, ut in me pacem habeatis, in mundo autem pressuram. Si Christiani estis, pressuras in isto mundo sperate: tranquilliora et meliora tempora nolite sperare. Fratres, fallitis vos: quod vobis Evangelium non promittit, nolite vobis promittere. Quid dicat Evangelium, scitis: Christianis loquimur, fidei prævaricatores esse non debemus. Evangelium hoc dicit, quia in novissimis temporibus multa mala, multa scandala, multæ pressuræ, multæ iniquitates abundabunt: sed qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Refrigescet, inquit, caritas multorum. Qui Matth. 24. 13
ergo perseveranter spiritu ferbuerit, secundum Apostolum, qui ait, Spiritu ferventes, ejus cari- Rom. 12. 11.
tas non refrigescet: quia ipsa caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum-sanctum, Rom. 5. 5.
qui datus est nobis. Nemo sibi ergo promittat quod Evangelium non promittit. Ecce venient lætiora tempora, et facio illud, et emo illud. Bonum est tibi ut adtendas illum qui non (*b*) falli- b
tur, nec fefellit aliquem, qui tibi promisit non hic lætitiam, sed in se; et cum transierint ista, speres quia cum illo regnabis in æternum; ne cum hic vis regnare, neque hic habeas jucunditatem, neque illic invenias.

IN PSALMUM XCVII.

* ENARRATIO.

* Sermo ad plebem.

1. *Cantate Domino canticum novum.* Novus v. 1.
homo novit, vetus non novit. Vetus homo est vetus vita, et novus homo nova vita ex Adam trahitur, nova vita in Christo formatur. Dicitur autem in hoc Psalmo universo orbi terrarum ut cantet canticum novum. Nam apertius Psal. 95. 1.
alibi sic dicitur, Cantate Domino canticum novum, cantate Domino omnis terra: ut intelligant Donatistæ.
qui se præcidunt a communione totius orbis terrarum, non se posse cantare canticum novum; quia canticum novum in toto, non in parte cantatur. Et hic adtendite et videte hoc dici. Et cum dicitur universo orbi terrarum ut cantet canticum novum, hoc intelligitur, quia pax cantat canticum novum. *Cantate Domino canticum novum: quoniam mirabilia fecit Dominus.* Quæ mirabilia? Ecce modo legebatur Evangelium, et audivimus mirabilia Domini. Efferebatur mortuus unicus matris suæ, quæ erat vidua: misertus Dominus fecit illos stare; deposuerunt illum; et dixit, Juvenis, tibi dico, surge. Et sedit ille Lucæ 7. 14. et 15.
mortuus, et cœpit loqui, et reddidit illum matri suæ. Ecce mirabilia fecit Dominus: sed multo majora mirabilia sunt, quod totum orbem terrarum a morte sempiterna erexit, quam quod

(a) Sic Am. Er. et MSS. At Lov. *Ex veritate Dominus dicit, Non est gaudere etc.*

(b) Am. et MSS. *qui non fallit.*

unicum filium matris viduæ resuscitavit. *Cantate* ergo *Domino canticum novum: quoniam mirabilia fecit Dominus.* Quæ mirabilia? Audi: *Sanavit ei dextera ejus et brachium sanctum ejus.* Quod est brachium sanctum Domini? Domi-
Isai. 53. 1. nus noster Jesus Christus. Audi Isaiam: Quis cre-
» didit auditui nostro, et brachium Domini cui re-
» velatum est? Brachium ergo sanctum et dextera ipsius, idem ipse est. Ergo Dominus noster Jesus Christus brachium Dei, et dextera Dei: propterea, *Sanavit ei.* Non dictum est tantum, Sanavit orbem terrarum dextera ejus: sed, *Sanavit ei.* Multi enim sanantur sibi, non ei. Ecce quam multi cupiunt sanitatem istam corporalem, et ab illo accipiunt; ab illo sanantur, et non illi (B) sanantur? Quomodo ab illo sanantur, et non illi sanantur? Accepta sanitate lasciviunt: qui ægroti casti erant, sanati adulteri fiunt; qui cum ægrotarent, neminem lædebant, receptis viribus invadunt et opprimunt innocentes: sanati sunt, sed non ei. Quis est qui sanatur ei? Qui intus sanatur. Quis est qui intus sanatur? Qui credit in eum, (a) ut cum interius fuerit sanatus, in novum hominem reformatus, postea et hoc quod languet ad tempus caro ista mortalis, recipiat in fine et ipsa suam perfectissimam sanitatem. Sanemur ergo ei. Ut autem sanemur ei, credamus in dexteram ejus: quia *Sanavit ei dextera ejus et brachium sanctum ejus.*

v. 2. 2. *Notum fecit Dominus salutare suum.* Ipsa dextera, ipsum brachium, ipsum salutare Domi- (C)
Lucæ 3. 6. nus noster Jesus Christus, de quo dictum est, Et videbit omnis caro salutare Dei. De quo etiam dixit ille Symeon, qui infantem accepit in ma-
Lucæ 2. 29. et 30. nus, Nunc dimittis Domine servum tuum in pace; quoniam viderunt oculi mei salutare tuum. *Notum fecit Dominus salutare suum.* Cui notum fecit? parti, an universo? Non parti alicui. Nemo fallat, nemo decipiat, nemo dicat, Ecce hic est
Matth. 24. 23. Christus, ecce illic. Qui dicit, ecce hic est, ecce illic, partes ostendit. Cui *notum fecit Dominus salutare suum?* Audi quid sequitur: *Ante conspectum gentium revelavit justitiam suam.* Dextera Dei, brachium Dei, salutare Dei, et justitia Dei, Dominus est salvator noster Jesus Christus.

v. 3. 3. *Memor fuit misericordiæ suæ Jacob, et veritatis suæ* (b) *domui Israel.* Quid est, *Memor fuit misericordiæ et veritatis?* Ut promitteret, misertus est; quia promisit et exhibuit misericordiam, veritas consecuta est: misericordia præmisit promissionem, promissio reddidit veritatem. (D) *Memor fuit misericordiæ suæ Jacob, et veritatis suæ domui Israel.* Et quid? tantum Jacob, et tantum domui Israel? Domus Judæorum et propago illa Abrahæ secundum carnem solet dici domus Israel, et Israel Jacob. Jacob enim filius Isaac, Isaac autem ipse filius Abrahæ. Ergo Jacob nepos Abrahæ fuit: et de Jacob duodecim filii, et de duodecim filiis universa propago Judæorum. Numquid illis tantum promissus est (A) Christus? Si discutias quid sit Israel, Israeli promissus est Christus. Israel est videns Deum. Videbimus per speciem, si nunc videamus per fidem. Habeat oculos fides nostra, et exhibebitur veritas fidei: credamus in eum quem non videmus, et gaudentes videbimus: desideremus non visum, et fruemur viso. Ergo et modo Israel per fidem: tunc autem Israel per speciem, facie ad faciem. Non jam per speculum, non in ænigma- 1. Cor. 13. 12.
te: sed quemadmodum dictum est a Johanne, Dilectissimi, filii Dei sumus, et nondum apparuit 1. Johan. 3. 2.
quid erimus: scimus quia cum apparuerit, simi- »
les ei erimus; quoniam videbimus eum sicuti est. »
Ad hanc visionem parate corda vestra, ad hoc gaudium parate animas vestras: quomodo si solem vellet Deus ostendere, moneret ut oculos pararetis carnis: sed quia sapientiæ suæ speciem vobis dignatur ostendere, parate oculos cordis: Beati mundi corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Matth. 5. 8.
Memor fuit misericordiæ suæ Jacob, et veritatis suæ domui Israel. Quis est iste Israel? Ne forte unam gentem cogites Judæorum, audi quod sequitur: *Viderunt omnes fines terræ salutare Dei nostri.* Non dictum est, omnis terra; sed, *omnes fines terræ*: quomodo dicitur, a termino usque ad terminum. Nemo concidat, nemo dissipet: fortis est unitas Christi. Totum emit, qui tantum pretium dedit. *Viderunt omnes fines terræ salutare Dei nostri.*

4. Quia ergo viderunt: *Jubilate Deo universa* v. 4.
terra. Jam nostis quid sit jubilare. Gaudete et loquimini. Si quod gaudetis loqui non potestis, jubilate: gaudium vestrum exprimat jubilatio, si non potest locutio. Non sit tamen mutum gaudium, cor non taceat Deum suum, non taceat munera ejus. Si tibi loqueris, tibi sanatus es: si ei te sanavit dextera ejus, ei loquere cui sanatus es. *Viderunt omnes fines terræ salutare Dei nostri. Jubilate Deo universa terra: cantate, et exultate, et psallite.*

5. *Psallite Domino Deo nostro in cithara, in* v. 5.
cithara et voce psalmi. Psallite, non voce sola; assumite opera, ut non tantum cantetis, sed et operemini. Qui cantat et operatur, psallit in cithara et in psalterio.

6. Et vide qualia organa adjunguntur in similitudinibus: *In tubis ductilibus et voce tubæ* v. 6.
corneæ. Quid sibi volunt tubæ ductiles et tubæ corneæ? Ductiles tubæ æreæ sunt, tundendo producuntur. Si tundendo, ergo vapulando. Eritis tubæ ductiles, ad laudem Dei productæ, si cum tribulamini proficiatis: tribulatio tunsio, profectus productio est. Tuba ductilis erat Job, quando repente percussus tantis damnis et orbi-
tate filiorum, tunsione illa tantæ tribulationis Job. 1. 21.
factus tuba ductilis, sonuit, Dominus dedit, Do- »
minus abstulit; sicut Domino placuit ita factum »
est, sit nomen Domini benedictum. Quomodo »
sonuit, quam suavem sonum dedit? Ista ductilis tuba adhuc tunditur: datus est in potestatem, ut

(a) Sic MSS. At editi, *et cum*; paulo post, *reformatur*; et infra, *recipiet*.

(b) Sic plures MSS. At editi, *domus*.

et caro ejus perculeretur; percussa est, cœpit A
putrescere, scatere vermibus. Supposita Eva ad
seductionem, uxor ejus servata ad ministerium
diaboli, non ad solatium mariti, suggerit blasphe-
miam: non obtemperat ille. Obtemperavit Adam
Gen. 3. 6. Evæ in paradiso, repellit Adam Evam in ster-
core. In stercore enim sedebat Job, cum flueret
et putresceret vermibus. Melior Job putris in
stercore, quam ille integer in paradiso. Sed ad-
huc illa Eva erat, jam ille Adam non erat. Re-
spondit Evæ præparatæ ad istam supplantatio-
nem et tentationem, et ait illi: (Ecce audivimus
quomodo tunditur tuba ista. Percussit eum dia-
bolus a capite usque ad pedes gravi vulnere, et
putrescens vermibus, sedebat in stercore. Audi-
vimus quemadmodum tunsus est, audiamus quo-
modo sonet: tubæ hujus ductilis dulcem vocem, B
si placet, audiamus:) Locuta es, inquit, tamquam
Job. 2. 10. una ex insipientibus mulieribus. Si bona perce-
» pimus de manu Domini, mala non sustinebimus?
» O sonum fortem! o sonum dulcem! Quem non
dormientem excitet sonus iste? Quem non exci-
tet præsumptio in Deo, ut adversus diabolum se-
curus procedat in prælium; non suis viribus ob-
tenturus, sed illius qui probat? Quia ipse etiam
a tundit: non enim faceret (*a*) malleus de seipso.
De illius enim diaboli pœna futura Propheta com-
memorans ait, Contritus est malleus universæ
Jerem. 50. 23. terræ. Malleum universæ terræ, diabolum voluit
intelligi: De ipso malleo in manu Dei posito, id
est, in potestate Dei, tunduntur ductiles tubæ,
ut resonent laudes Dei. Videte quemadmodum,
(audeo dicere, Fratres mei,) de isto malleo et- C
2. Cor. 12. 7. iam Apostolus tundebatur: In magnitudine, in-
» quit, revelationum ne extollar, datus est mihi
» stimulus carnis meæ angelus satanæ, qui me co-
Ibidem 8. et 9. laphizet. Ecce tunditur, videamus quemadmo-
» dum sonet. Propter quod, inquit, ter Dominum
» rogavi, ut auferret eum a me; et dixit mihi, suf-
ficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate
perficitur. Ego tubam, inquit ille fabricator,
perficere volo, non perficiam nisi tundam: in in-
firmitate virtus perficitur. Et audi jam ipsam tu-
Ibidem 10. bam ductilem bene sonantem: Quando infirmor,
tunc potens sum. Et ipse Apostolus, tamquam
Apostolus hærens Christo, hærens illi dexteræ,
de qua tenetur malleus ut producat tubam, in
illa dextera positus facit et ipse de ipso malleo;
2. Tim. 1. 20. dicit de quibusdam, Quos tradidi satanæ, ut di- D
scant non blasphemare. Tradidit malleo tunden-
dos. Male sonabant antequam producerentur: for-
te producti et facti tubæ ductiles, amissa blasphe-
mia laudes Domini sonuerunt. Hæ sunt tubæ du-
ctiles.

7. Vox tubæ corneæ quid est? Cornu excedit
carnem: necesse est ut carnem superando sit fir-
mum; firmum ad perdurandum, et capax vocis.
Sed unde hoc? Quia carnem superavit. Qui vult
esse tuba cornea, superet carnem. Quid est, su-
peret carnem? Transcendat carnales affectus,
vincat carnales libidines. Audi tubas corneas: Si Coloss. 3. 1. et 2.
autem resurrexistis cum Christo, Apostolus di- »
cit, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est »
in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt sapite,
non quæ super terram. Quid est, quæ sursum
sunt quærite? Id est carnem excedite, nolite car-
nalia cogitare. Nondum erant tubæ corneæ, qui-
bus adhuc ita loquebatur: Fratres, non potui 1. Cor. 3. 1. et 2.
vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnali- »
bus tamquam parvulis in Christo, lac vobis po- »
tum dedi, non escam; neque enim poteratis: sed »
nec adhuc quidem potestis; estis enim adhuc »
carnales. Ergo non erant tubæ corneæ, quia non »
excesserant carnem. Cornu et carni hæret, et
carnem excedit; et quamquam de carne oriatur,
superat carnem. (*b*) Si es ergo ex carnali spiri- b
talis; adhuc carne calcas terram, et spiritu e-
rumpis in cælum. In carne enim ambulantes, 2. Cor. 10. 3.
inquit, non secundum carnem militamus. Nam
illud quibus dixit Apostolus, Fratres, non præ-
termittamus. Quid illis ait, unde probaret illos
carnales carnalia sapere, et nondum factos tu-
bas corneas? Cum enim dicit unusquisque ve- 1. Cor. 1. 12. et 3. 4.
strum, Ego sum Pauli; alius, Ego Apollo; alius »
autem, Ego Cephæ, nonne carnales estis, et se- »
cundum hominem ambulatis? Quid est autem A- »
pollo? quid autem Paulus? Ministri Dei, per quos »
credidistis. Ego plantavi, Apollo rigavit, sed
Deus incrementum dedit. Vult illos ergo erigi
ab spe, quam in homine posuerant, et continge-
re spiritalia Christi; ut possent esse tubæ corneæ,
si superarent carnem. Fratres, nolite insultare
fratribus, quos nondum convertit misericordia
Dei: noveritis quia quamdiu hoc facitis, carnem
sapitis. Tuba non est illa quæ delectat aures Dei:
insultationis tuba infructuosum bellum facit. Tu-
ba cornea te erigat adversus diabolum, non tuba
cornea adversus fratrem tuum. *In tubis ductili-*
bus et voce tubæ corneæ, jubilate (*c*) *in conspe-* c
ctu regis Domini.

8. Et vobis jubilantibus et exsultantibus in
tubis ductilibus et in voce tubæ corneæ, quid se-
quitur? *Commoveatur mare et plenitudo ejus.* v. 7.
Fratres, prædicantibus veritatem Apostolis, tam-
quam tubis ductilibus et tubis corneis, commo-
tum est mare, surrexerunt fluctus, creverunt
tempestates, factæ sunt persecutiones Ecclesiæ.
Unde commotum est mare? Cum jubilabatur,
cum psallebatur Deo: Dei aures delectabantur,
maris fluctus excitabantur. *Commoveatur mare*
et plenitudo ejus, orbis terræ et omnes habitan-
tes in ea. Commoveatur mare in persecutioni-
bus. *Flumina plaudent manibus in idipsum.* Mo-
veatur mare, et flumina plaudent manibus in id- v. 8.
ipsum: fiunt persecutiones, et gaudent sancti in
Deum. Unde flumina plaudent manibus? Quid
est, plaudere manibus? Gaudere operibus. Plau-
dere, gaudere est: manibus, operibus. Quæ flu-

(a) Sic potiores MSS. Alii, *malleum*. At editi, *mal-*
leos.
(b) Sic MSS. At editi, *Fies ergo* etc. Pauloque post,
erumpes in cælum.

(c) MSS. plerique, *Jubilate Domino in conspectu re-*
gis Domini: et quidam, *Jubilate Deo in conspectu re-*
gis Domino. Apud LXX. legitur, *Jubilate in conspe-*
ctu regis Domino.

mina? Quos Deus fecit flumina, dando illis illam A
1. Johan. 7. 37. aquam Spiritum-sanctum. Si quis sitit, inquit, veniat, et bibat. Qui credit in me, flumina aquæ vivæ fluent de ventre ejus. Ista flumina manibus plaudebant, ista flumina operibus gaudebant, et Deum benedicebant.

v. 9. 9. *Montes exsultabunt* * *a facie* (*a*) *Domini*,
a *quoniam venit, quoniam venit judicare terram.* Magni, montes. Venit Deus judicare terram, et gaudent. Sunt enim montes, qui venturo Domino judicare terram, contremiscent. Ergo sunt montes boni, sunt montes mali: montes boni, magnitudo spiritalis; montes mali, tumor superbiæ. *Montes exsultabunt a facie Domini, quoniam venit, quoniam venit judicare terram.* Quare veniet, et quomodo veniet? *Quoniam venit judicare terram. Judicabit orbem terræ in justitia,* B *et populos in æquitate.* Gaudeant ergo montes: ille enim non injuste judicabit. Venturo forte aliquo judice homine, cui non potest patere conscientia, contremiscant homines etiam innocentes, si ab ipso exspectant præmium laudis, vel timent pœnam damnationis: quando ille veniet qui falli non potest, gaudeant montes, securi gaudeant; illuminabuntur ab eo, non damnabuntur: gaudeant, quia veniet Dominus judicare orbem terrarum in æquitate: ac si montes justi gaudent, iniqui contremiscant. Sed ecce nondum venit, quid opus est ut tremant? Corrigantur, et gaudeant. In potestate tua est, quomodo exspectes venturum Christum. Ideo differt venire, ut cum venerit non te damnet. Ecce nondum venit, ille in cælo est, tu in terra: ille differt adven- C tum, tu noli differre consilium. Adventus ipsius durus est duris, mitis est piis. Vide ergo modo tu qui sis: si durus, licet tibi mitescere; si mitis, jam gaude venturum. Christianus enim es.
Matth. 6. 10. Ita, inquis. Credo quod oras, et dicis, Adveniat regnum tuum. Optas ut veniat, quem times ne veniat. Corrige te, ut non ores contra te.

IN PSALMUM XCVIII.

* Sermo ad plebem.

* ENARRATIO.

1. FRATRES, notum esse jam debet Caritati Vestræ, tamquam filiis Ecclesiæ, et eruditis in schola Christi per omnes litteras antiquorum patrum nostrorum, qui scripserunt verba Dei et D magnalia Dei, nobis eos consulere voluisse, qui futuri eramus hoc tempore jam credentes in Christum: qui opportuno tempore venit ad nos, primo humilis, postea venturus excelsus. Primo enim venit ante judicem staturus, postea venturus est judex sessurus, ut ante illum stet pro merito suo genus humanum. Præcesserunt autem illum multi præcones, tamquam judicem magnum, et hunc adhuc in humilitate venturum. Multi præcones præcesserunt adhuc nasciturum
b de virgine Maria, futurum infantem. (*b*) et sugturum lac, futurum parvulum, Verbum Dei per quod facta sunt omnia, præcesserunt multi præcones, et dixerunt futura ista tempora: sed ita dixerunt, ut quibusdam figuris rerum tegerent sententias suas, ipsumque velamen quo tecta est veritas in libris antiquorum, tunc tolleretur, quando jam ipsa veritas de terra orietur. Sic enim dicitur in Psalmo, Veritas de terra orta est, Psalm. 84. 12.
et justitia de cælo prospexit. Modo ergo tota intentio nostra est, quando Psalmum audimus, quando Prophetam, quando Legem, quæ omnia antequam veniret in carne Dominus noster Jesus Christus, conscripta sunt Christum ibi videre, Christum ibi intelligere. Intendat ergo nobiscum Caritas Vestra ad istum Psalmum, et quæramus hic Christum: utique apparebit quærentibus, qui primo apparuit non quærentibus; et non deseret desiderantes se, qui redemit negligentes se. Ecce de illo cœpit Psalmus, de illo dicitur:

2. *DOMINUS regnavit, irascantur populi.* Cœ- v. 1.
pit enim regnare Dominus noster Jesus Christus, cœpit prædicari, postquam resurrexit a mortuis et adscendit in cælum, postea quam implevit discipulos suos fiducia Spiritus-sancti, ut non timerent mortem, quam ille jam occiderat in se. Cœpit ergo prædicari Dominus Christus, ut in illum crederent qui salutem habere vellent: et irati sunt populi qui idola colebant. Irascebantur qui colebant quod fecerant, quia annuntiabatur ille a quo facti sunt. Utique ille annuntiabat per discipulos suos seipsum, qui illos volebat converti ad eum a quo facti erant, et averti ab eis quæ ipsi fecerant. Illi pro idolo suo irascebantur Domino suo, qui si pro idolo suo irascerentur servo suo, damnandi erant. Melior enim servus eorum, quam idolum eorum: servum enim eorum Deus fecit, idolum eorum faber fecit. Sic irascebantur pro idolo suo ut irasci non timerent Domino suo. Sed *irascantur*, prædictum est, non jussum: in prophetia enim dicitur, *Dominus regnavit, irascantur populi.* Est quod fiat et de populis irascentibus: illi irascantur, et in ira ipsorum Martyres coronentur. Quid fecerunt annuntiatoribus verbi veritatis, nubibus Christi circumeuntibus orbem terrarum et compluentibus agrum Dei? Quid illis fecerunt qui irascebantur, nisi ut inter manus eorum caro affligeretur, et in manibus Christi spiritus coronaretur? Nec ipsa caro, quam persecutores occidere potuerunt, ita mortua est, ut in æternum interiret: habebit enim tempus suum quo resurgat et ipsa; quia resurrectionem carnis jam ostendit Dominus in seipso. Inde illam voluit a nobis accipere, ut de nostra possemus non desperare. Ergo, Fratres, caro servorum quam occiderunt cultores idolorum, resurget in tempore suo: idola quæ fregit Christus, numquam iterum faciet faber. Audistis, cum Jeremias legeretur ante Apostolicam lectionem, si aurem apposuistis: vidistis ibi tempora præsentia, quæ nunc agimus, Dixit enim, Dii qui cælum et terram Jerem. 10. 11.

(a) MSS. *a facie Dei.*

(b) Editi: Et sugiturum lac. MSS. sugturum.

non fecerunt, pereant de terra et de sub cælo. Non dixit, Dii qui cælum et terram non fecerunt, pereant de cælo et de terra: quia numquam fuerunt in cælo. Sed quid dixit? Dii qui cælum et terram non fecerunt, pereant de terra. Quasi respondit ad terram, et defuit quod responderet de cælo, quia illi non fuerunt in cælo: ipsam terram bis dixit, quia ipsa est sub cælo. Pereant de terra et de sub cælo, de templis suis. Videte si non fit, si non ex magna parte jam factum est. Quid enim remansit, aut quantum remansit? Magis remanserunt idola in cordibus paganorum, quam in locis templorum.

3. Ergo, *Dominus regnavit, irascantur populi. Qui sedet super Cherubim:* subaudis, *regnavit Commoveatur terra.* Iterum dixit, *Irascantur populi.* Quod enim dixit, *Dominus;* hoc repetivit, *Qui sedet super Cherubim:* et quod dixit, *regnavit*, subaudiri fecit in alio versu: et quod ait, *Irascantur populi;* hoc dixit, *Commoveatur terra.* Quid sunt enim populi, nisi terra? Quantum potest irascatur terra ei, qui jam sedet in cælo. Fuit enim Dominus et in terra, et assumsit terram in qua esset in terra. Induit se carnem, et prior voluit pati irascentes populos. Ne iram populorum timerent servi ejus, prior illam pati voluit: et quia necessaria erat ira populorum servis ejus, ut a peccatis suis omnibus per ipsas tribulationes curarentur, et sanarentur; amarum poculum prior medicus bibit, ne bibere timeret ægrotus. Ergo *Dominus regnavit, irascantur populi:* irascantur populi, quia de ira ipsorum multa bona facit Deus. Illi irascuntur, et servi Dei purgantur; quia exercentur, coronantur. *Irascantur populi. Qui sedet super Cherubim*, regnavit; *commoveatur terra.* Cherubim sedes Dei est, sicut Scripturæ tradunt, cælestis quædam sedes sublimis, quam nos non videmus; sed Verbum Dei novit illam, novit tamquam sedem suam, et ipsum Verbum Dei et Spiritus Dei dixit servis Dei ubi sedeat Deus. Non quia sic sedet Deus, quomodo homo: sed tu si vis ut sedeat in te Deus, si bonus eris, sedes Dei eris, sic enim scriptum est, Sedes sapientiæ, anima justi. Thronus enim, Latine sedes dicitur. Nam et ipsum Cherubim interpretati sunt quidam quid diceretur Latine, qui noverunt linguam illam Hebræam, quia Hebræa lingua dictum est Cherubim; et dixerunt esse Cherubim plenitudinem scientiæ. Ergo quia superat Deus omnem scientiam: super plenitudinem scientiæ sedere dicitur. Sit in te ergo plenitudo scientiæ, et eris et tu sedes Dei. Sed forte dicturus es, Et quando in me erit plenitudo scientiæ? et quis potest ad tantum (*a*) culmen pervenire, ut sit in illo plenitudo scientiæ? Putas hoc velle Deum, ut sit in nobis ista plenitudo scientiæ, ut noverimus, aut quot sint stellæ, aut quot sint grana, non dico arenæ, sed tritici, aut quot poma pendeant in arbore? Ille novit omnia; quia capilli nostri numerati sunt Deo. Sed alia est plenitudo scientiæ, quam voluit hominem nosse: ad Legem Dei pertinet scientia, quam te voluit habere. Et quis potest, forte dicas mihi, perfecte nosse Legem, ut habeat in se plenitudinem scientiæ Legis, et possit esse sedes Dei? Noli turbari: breviter tibi dicitur quid habeas, si vis habere plenitudinem scientiæ, et esse sedes Dei. Ait enim Apostolus, Plenitudo autem Legis Caritas. Quid ergo est? Perdidisti totam excusationem. Interroga cor tuum, vide utrum habeat caritatem. Si est ibi caritas, est ibi plenitudo Legis: jam in te habitat Deus, sedes Dei factus es. *Irascantur populi:* quid facient irascentes populi ei, qui factus est sedes Dei? Qui contra te sæviant, adtendis: qui inter sedeat, non adtendis. Cælum factus es, et terram times? Dicit enim alio loco Scriptura, Dominum Deum nostrum dicere, Cælum mihi sedes est. Si ergo et tu habendo plenitudinem scientiæ, et habendo caritatem, utique sedes Dei factus es, cælum factus es. Non enim hoc cælum oculis his nostris quod suspicimus, valde pretiosum est Deo. Cælum Dei, animæ sanctæ sunt: cælum Dei, mentes Angelorum sunt, et omnes mentes servorum ejus. Ergo *irascantur populi, commoveatur terra:* quid facturi, aut quid factura sedi Dei, et cælo ubi sedet Deus.

4. *Dominus in Sion magnus, et excelsus est super omnes populos.* Dominus in Sion magnus et excelsus est. Ecce, si obscurum tibi erat, quia dictum est, Qui sedet super Cherubim, nesciebas quid est Cherubim; et forte tibi figurabas animo quamdam cathedram cælestem, ingentem, gemmatam, et ipsam dicebas Cherubim, carnali sensu volitans per phantasmata: dictum est tibi, quia Cherubim plenitudo scientiæ est; et dictum est, quia plenitudo scientiæ, non cujuslibet scientiæ, sed plenitudo scientiæ Legis utilis est homini: et ne desperares de ipsa scientia Legis breviter tibi dictum est, Plenitudo Legis caritas. Habeto ergo caritatem in Deum et in proximum, et eris sedes Dei: pertinebis ad Cherubim. Sed si adhuc non intelligis, audi quid sequatur: *Dominus in Sion magnus.* Quem tibi dixi super Cherubim, in Sion magnus est. Jam quære quid est Sion? Sion novimus civitatem Dei esse. Sion dicta est civitas, quæ est Jerusalem; dicta autem ex interpretatione quadam nomen accipiens, quia Sion speculatio dicitur, id est visio et contemplatio. Speculari enim prospicere est, vel conspicere, vel intendere ut videas. Est autem Sion omnis anima, si intendit videre (*b*) lucem quæ videnda est. Nam si ad suam adtenderit, tenebratur: si ad lucem illius adtenderit, illuminatur. Quia tamen manifestum est Sion civitatem Dei esse: quæ est civitas Dei, nisi sancta Ecclesia? Homines enim amantes se invicem, et amantes Deum suum qui in illis habitat, faciunt civitatem Deo. Quia lege quadam civitas continetur; lex ipsa eorum, caritas est; et ipsa caritas, Deus

Marginal notes: Ibid. v. 1. — Matth. 10. 30. — Rom. 13. 10. — Isai. 66. 1. — v. 2. — Rom. 13. 10. — Civitas Dei.

(*a*) Vox *culmen* abest a MSS. et loco *ad tantum*, quidam habent *ad tantam*.

(*b*) Veteres MSS. *videre quod videndum est.*

est. Aperte enim scriptum est, Deus caritas est.
1. Johan. 4. 8. Qui ergo plenus est caritate, plenus est Deo: et multi pleni caritate, civitatem faciunt Deo. Ista civitas Dei vocatur Sion: ergo Ecclesia est Sion. In illa est magnus Deus. In illa esto, et non erit præter te Deus. Cum autem fuerit in te Deus, quia tu factus es de Sion, membrum de Sion, civis de Sion, pertinens ad societatem populi Dei: excelsus in te erit Deus super omnes populos, super illos qui irascuntur, aut super illos qui irascebantur. Putatis enim quia tunc irascebantur, et modo non irascuntur? Irascebantur tunc: sed quia plures erant, aperte irascebantur; modo quia pauci facti sunt, occulte irascuntur. Interim fracta est audacia; finietur et iracundia.

5. Putatis enim, Fratres, quia illi quorum hesterno die organa concrepabant, non irascuntur de jejuniis nostris? Non autem eis irascamur, sed pro eis jejunemus. Dixit enim nobis Domi-
Matth. 5. 44. nus Deus noster, qui sedet in nobis, ipse nobis mandavit ut oremus pro inimicis nostris, oremus pro persequentibus nos: et cum hoc facit Ecclesia, prope finiti sunt persecutores. Exaudita est enim cum hoc faceret, et exauditur cum hoc facit: prævalebant malo suo, finiti sunt bono suo. Quomodo enim finiti sunt, vultis nosse? Manducati sunt ab Ecclesia. Quæris illos in se, et non invenis: quære in ea quæ illos manducavit, et in visceribus ejus inveniuntur. Transeuntes enim ad Ecclesiam, Christiani facti sunt: perierunt persecutores, creverunt prædicatores. Ideo per dies festos ipsorum, quia videmus eos qui reliqui facti sunt, insanire adhuc in (*a*) voluptatibus suis malis et perversis, rogamus pro illis Deum, ut qui delectabiliter audiunt organum, delectabilius audiant vocem Dei. Non enim quod sonat sine ratione delectat aurem, et verbum Dei non delectat cor. Sed ideo pro illis oramus, quando diebus illorum festis nos jejunamus, ut fiant sibi ipsi spectaculum. Quando enim viderint se, displicebunt sibi: sed ideo non sibi displicent, quia non se attendunt. Ebrius non sibi displicet, sed sobrio displicet. Da hominem qui jam jucundatur in Deo, vivit graviter, suspirat in illam pacem æternam, quam illi promisit Deus: et vide quia quando respexerit hominem saltantem ad organum, plus illum dolet insanientem, quam phreneticum febrientem. Ergo si novimus mala illorum, quia de ipsis malis et nos liberati sumus, doleamus illos; et si dolemus illos, oremus pro illis; et ut exaudiamur, jejunemus pro illis. Non enim nos nostra jejunia celebramus per dies festos illorum. Alia
Jejunium ante Pascha et alia solemnia. sunt jejunia nostra, quæ celebramus per dies Paschæ futuros, per alia atque alia quæ sollemnia nobis sunt in Christo: per istos autem dies ad hoc jejunamus, ut quando ipsi lætantur, nos pro illis gemamus. Lætitia enim sua (*b*) admonent dolorem nostrum, et faciunt nos recordari quam miseri sint adhuc. Sed quia videmus multos inde liberatos, ubi et nos fuimus, nec de illis desperare debemus. Et si adhuc irascuntur, nos oremus: et si adhuc commovetur particula terræ quæ remansit, nos permanemus in gemitu pro ipsis; ut et illis Deus tribuat intellectum, et nobiscum audiant voces istas, de quibus modo gaudemus. *Dominus in Sion magnus, et excelsus est super omnes populos.*

6. *Confiteantur nomini tuo magno.* Ipsi omnes v. 6.
populi, super quos magnus es in Sion; jam *confiteantur nomini tuo magno*. Parvum fuit nomen tuum, quando irascebantur: factum est magnum, jam confiteantur. Quomodo dicimus parvum fuisse nomen Christi, antequam præclare diffamaretur Christus? Quia nomen ipsius fama ipsius dicitur. Parvum nomen erat; jam modo nomen magnum factum est. Quæ gens est, quæ non audivit nomen Christi? Jam magno nomini tuo confiteantur populi, qui ante parvo nomini tuo irascebantur. *Confiteantur nomini tuo magno.* Quare confiteantur? *Quoniam terribile et sanctum est.* Ipsum nomen tuum terribile et sanctum est. Sic prædicatur crucifixus, sic prædicatur humiliatus, sic prædicatur judicatus, ut veniat et excelsus, veniat vivus, in virtute veniat judicaturus. Modo parcit populis blasphemantibus; quia
patientia Dei ad pœnitentiam adducit. Non enim Rom. 2. 4.
qui modo parcit, semper habet parcere! aut qui modo prædicatur ut timeatur, non est venturus ut judicet? Venturus est, Fratres mei, venturus est: timeamus illum, et sic vivamus, ut ad dexteram illius inveniamur. Venturus est enim, et judicaturus, ut alios ponat ad sinistram, alios ad dexteram. Et non illud facit ipse quomodocum-
que, ut erret forte in hominibus, ut qui ad dexteram ponendus est, ad sinistram ponatur; aut Matth. 25. 23.
qui ad sinistram debet stare, errante Deo ad dexteram ponatur. Non potest errare; ut ibi ponat malum, ubi ponere debet bonum: nec ibi ponet bonum, ubi debet ponere malum. Si errare non potest, nos erramus, si non timemus: si autem timuerimus modo, tunc quod timeamus non habebimus. *Quoniam terribile et sanctum est:* * *et* v. 4.
honor regis judicium diligit. Sic ergo timeant eum populi, ut corrigant se: non quasi multum præsumentes de misericordia ipsius, dimittant se, et male vivant; diligit enim misericordiam, sed diligit et judicium. Quæ est misericordia? Ut modo prædicet tibi veritatem, ut modo clamet ad te ut convertaris. Parva misericordia est, quia vixisti in malis factis, et adhuc non te tulit cum peccares, ut credenti ignosceret peccata tua, parva misericordia est? Putas quia sic semper
erit misericordia, ut neminem puniat? Noli sic. * * Supple, putare.
Terribile et sanctum nomen ejus, *et honor regis judicium diligit.* Injustum est enim judicium, et omnino non est judicium, nisi merita reddantur sua cuique, quemadmodum quisque gessit in cor-
pore, sive bonum, sive malum. *Et honor regis* 2. Cor. 5. 10.
judicium diligit. Ergo timeamus, ergo faciamus justitiam, ergo faciamus æquitatem.

7. Sed quis facit æquitatem? quis facit justi-

(a) Sic MSS. At editi, *volutatibus*.

(b) Duo MSS. *movent*.

tiam? Homo peccator, homo iniquus, homo perversus, homo aversus a luce veritatis? Quid debet facere homo? Convertere se tantum ad Deum, ut ipse in illo formet æquitatem, quam ipse formare non potest, sed deformare. Idoneus est homo ad vulnerandum se: numquid idoneus est ad sanandum se? Quando vult ægrotat, non quando vult surgit. Si vult, vivat intemperanter vel in frigore vel in calore; eo die ægrotat, quo voluerit: cum autem vivendo intemperanter cœperit ægrotare, surgat quando vult: qui jacuit quando voluit, surgat, si potest, quando vult. Ut jaceret ægrotus, intemperantiam suam habuit necessariam: ut surgat autem, necessariam habet artificis medicinam. Sic ergo ut peccet homo, ipse sibi sufficit, ad peccandum: ut justificetur, non sibi sufficit, nisi ab illo justificetur, qui solus est justus. Ut ergo illi se homines dent formandos ad justitiam, cum terruisset populus Psalmus iste, et dixisset, *Confiteantur nomini tuo magno, quoniam terribile et sanctum est, et honor regis judicium diligit*: veluti quærentes jam populos (*a*) territos, quomodo justi vivere debeant, quia in seipsis non possunt habere justitiam, commendavit illis et psalmatorem justitiæ illorum, id secutus ait, (Item v. 4.) *Tu parasti æquitatem, judicium et justitiam in Jacob tu fecisti*. Debemus enim et nos habere judicium, debemus habere justitiam: sed ille in nobis facit judicium et justitiam, qui nos fecit in quibus faceret. Quomodo et nos debemus habere judicium et justitiam? Judicium habes, quando discernis malum a bono; justitiam autem, quando sequeris bonum, et declinas a malo. Discernendo, judicium habes: faciendo, justitiam habes. (Ps. 36. 27.) Declina a malo, ait, et fac bonum: quære pacem, et sequere eam. Primo debes habere judicium, et postea justitiam. Quod judicium? Ut primo judices quid sit malum, et quid sit bonum. Et quam justitiam? Declines a malo, et facias bonum. Hoc autem non a te habebis: quia vide quid dixit: *Judicium et justitiam in Jacob tu fecisti*.

v. 5. 8. *Exaltate Dominum Deum nostrum*. Vere exaltate, bene exaltate. Laudemus illum, exaltemus illum, qui fecit ipsam justitiam, quam habemus, ipse in nobis fecit. Quis enim in nobis fecit justitiam, nisi qui nos justificavit? De Christo autem dictum est, (Rom. 4. 5.) Qui justificat impium. Nos ergo impii, ille justificator, quando et ipsam justitiam ipse in nobis fecit, qua illi placeamus, ut ad dexteram nos ponat, et non ad sinistram: ut dicat ad dexteram positis, (Matth. 25. 34.) Venite benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi: non autem ponat ad sinistram, inter eos quibus dicturus est, (Ibidem 41.) Ite in ignem æternum, qui præparatus est diabolo et angelis ejus. Qui in nobis coronaturus est non merita nostra, sed dona sua, quantum debet exaltari? *Exaltate Dominum Deum nostrum*.

Item v. 5. 9. *Et adorate scabellum pedum ejus, quoniam* (*b*) *sanctus est*. Quid habemus adorare? *Scabellum pedum ejus*. Suppedaneum dicitur scabellum. Quod dicunt Græci ὑποπόδιον, dixerunt Latini *scabellum*: et alii dixerunt, *suppedaneum*. Sed videte Fratres, quid nos jubeat adorare. Alio loco Scripturarum dicitur, (Isai. 66. 1.) Cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum. Ergo terram nos jubet adorare, quia dixit alio loco quod sit scabellum pedum Dei? Et quomodo adorabimus terram, cum dicat aperte Scriptura, (Deut. 6. 13. Matth. 4. 10.) Dominum Deum tuum adorabis? Et hic dicit, *Adorate scabellum pedum ejus*: exponens autem mihi quod sit scabellum pedum ejus, dicit, Terra autem scabellum pedum meorum. Anceps factus sum: timeo adorare terram, ne damnet me qui fecit cælum et terram: rursus timeo non adorare scabellum pedum Domini mei, quia Psalmus mihi dicit, *Adorate scabellum pedum ejus*. Quæro quod sit scabellum pedum ejus; et dicit mihi Scriptura, Terra scabellum pedum meorum. Fluctuans converto me ad Christum, quia ipsum quæro hic; et invenio quomodo sine impietate adoretur terra, sine impietate adoretur scabellum pedum ejus. (3. Sent. dist. 9. cap. Aliis autem.) Suscepit enim de terra terram: quia caro de terra est, et de carne Mariæ carnem accepit. Et quia in ipsa carne hic ambulavit, et ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit; nemo autem illam carnem manducat, nisi prius adoraverit: inventum est quemadmodum adoretur tale scabellum pedum Domini, et non solum non peccemus adorando, sed peccemus non adorando. Numquid autem caro vivificat? Ipse Dominus dixit, cum de ipsa commendatione ejusdem terræ loqueretur, (Johan. 6. 64.) Spiritus est qui vivificat, caro autem nihil prodest. Ideo et ad terram quamlibet cum te inclinas atque prosternis, non quasi terram intuearis, sed illum sanctum, cujus pedum scabellum est quod adoras; propter ipsum enim adoras: ideo et hic subjecit, *Adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctus est*. Quis sanctus est? In cujus honore adoras scabellum pedum ejus. Et cum adoras illum, ne cogitatione remaneas in carne, et ab spiritu non vivificeris: Spiritus est enim, inquit, qui vivificat; caro autem nihil prodest. Tunc autem, quando hoc Dominus commendavit, de carne sua locutus erat, et dixerat, (Ibidem 54.) Nisi quis manducaverit carnem meam, non habebit in se vitam æternam. Scandalizati sunt discipuli ejus quidam, septuaginta ferme, et dixerunt, Durus est hic sermo, quis potest eum intelligere? Et recesserunt ab eo, et amplius cum eo non ambulaverunt. Durum illis visum est quod ait, Nisi quis manducaverit carnem meam, non habebit vitam æternam: acceperunt illud stulte, carnaliter illud cogitaverunt, et putaverunt quod præcisurus esset Dominus particulas quasdam de corpore suo, et daturus illis, et dixerunt, Durus est hic sermo. Ipsi erant duri, non sermo. Etenim si duri non essent, sed mites essent; dicerent

(a) Tres MSS. *terruit*.
(b) Editi, *sanctum est*. At melioris notæ MSS. juxta LXX. *sanctus est*.

sibi, Non sine caussa dicit hoc, nisi quia est ibi aliquod sacramentum latens. Manerent cum illo lenes, non duri; et discerent ab illo, quod illis discedentibus qui remanserunt, didicerunt. Nam cum remansissent cum illo discipuli duodecim, illis recedentibus, suggesserunt illi, tamquam dolentes illorum mortem, quod scandalizati sunt in verbo ejus, et recesserunt. Ille autem instru-
» xit eos, et ait illis, Spiritus est qui vivificat, caro autem nihil prodest: verba quæ locutus sum vobis, spiritus est et vita. Spiritaliter intelligite quod locutus sum: non hoc corpus quod videtis, manducaturi estis, et bibituri illum sanguinem, quem fusuri sunt qui me crucifigent. Sacramentum aliquot vobis commendavi, spiritaliter intellectum vivificabit vos. Etsi necesse est illud visibiliter celebrari, oportet tamen invisibiliter intelligi. *Exaltate Dominum Deum nostrum, et adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctus est.*

v. 6. 10. *Moyses et Aaron in sacerdotibus ejus, et Samuel, in his qui invocant nomen ejus. Invoca-*
v. 7. *bant Dominum, et ipse exaudiebat eos;* * *in columna nubis loquebatur ad eos.* Isti antiqui Moy-
Exodi 14. 21. ses et Aaron et Samuel, servi Dei, magni apud antiquos. Nostis quia Moyses eduxit in virtute Dei populum Israel ex Ægypto per rubrum mare, et duxit in eremo, et quanta mirabilia fecerit illo tempore Deus per manum Moysi, noverunt omnes qui istas Scripturas libenter audiunt in Ecclesia, vel apud se legunt, vel quoquo modo didicerunt. Aaron frater ipsius fuit, quem ordinavit etiam sacerdotem. Et ibi quidem non vide-
Exodi 28. 1. tur sacerdos esse, nisi Aaron. Aperte enim in illis litteris Aaron nominatur sacerdos Dei: de Moyse non ibi dicitur quod sacerdos erat. Sed si hoc non erat, quid erat? numquid major sacer-
a dote esse poterat? (*a*) Exprimit Psalmus iste, quia et ipse sacerdos erat: *Moyses et Aaron in sacerdotibus ejus.* Ergo erant illi Domini sacerdotes. Samuel postea jam in libro Regnorum legitur: iste est Samuel temporibus David: nam i-
1. Reg. 16. 13. pse unxit sanctum David. Samuel ab initio ætatis suæ in templo crevit. Mater ejus sterilis fuit: volens habere filium, oravit ad Dominum cum gemitu magno, et petens ut daret ei Deus filium, ostendit quia non carnaliter habere voluit, quem natum illi dedit, qui eum esse voluit. Vovit
1. Reg. 1. 11. enim eum Domino Deo, et ait, Si mihi masculus natus fuerit, templo tuo serviet: et ita fecit. Natus sanctus Samuel fuit apud matrem tempore lactis: mox ut eum ablactavit, dedit in templum,
b ut ibi cresceret, ibi (*b*) roboraretur in spiritu, ibi Deo serviret: factus est sacerdos magnus, sacerdos sanctus illo tempore. Commemorat istos, et per istos omnes sanctos nos vult intelligere. Quare autem hic illos nominavit? Quoniam diximus Christum hic nos debere intelligere. Ad-
v. 5. vertat Sanctitas Vestra. Dixit superius, Exaltate
» Dominum Deum nostrum, et adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctus est: commendans

A quemdam, id est, Dominum nostrum Jesum Christum, cujus scabellum pedum adorandum est; quia carnem assumsit, in qua appareret generi humano: et volens nobis ostendere et antiquos patres ipsum prædicasse, quia ipse est verus sacerdos Dominus noster Jesus Christus, commemoravit istos, quia in columna nubis ad illos loquebatur Deus. Quid est, *in columna nubis?* Loquebatur per figuras. Si enim in quadam nubecula loquebatur; obscura illa dicta nescio quem manifestum præsignabant: Ille autem nescio quis, jam non est nescio quis; quia scitur a nobis, Dominus noster Jesus Christus. *Moyses et Aaron in sacerdotibus ejus, et Samuel in his qui invocant nomen ejus. Invocabant Dominum, et ipse exaudiebat eos; in columna nubis loquebatur ad eos.* Qui primo loquebatur in columna
B nubis, ipse nobis locutus est in scabello pedum suorum, id est, in terra assumta carne, unde adoramus scabellum pedum ejus, quoniam sanctus est. Ipse de nube loquebatur, quod tunc non intelligebatur: locutus est in scabello pedum suorum, et intellecta sunt verba nubis ejus. *In columna nubis loquebatur ad eos.*

11. Attendamus ergo, Fratres: videte quos et quales sanctos nominaverit. *Custodiebant testi-* Item. v. 7.
monia ejus, et præcepta ejus quæ dedit eis. Custodiebant certe, intendite. *Custodiebant testimonia ejus, et præcepta ejus quæ dedit eis.* Hoc dicit, et negari non potest. Nihilne habebant peccati? Quomodo? Quando custodiebant præcepta ejus, custodiebant testimonia ejus. Videte qua-
C les nos velit formari, ne quasi de perfecta justitia præsumamus. Ecce Moyses et Aaron in sacerdotibus ejus, et Samuel in his qui invocant nomen ejus, ad quos de columna nubis loquebatur, tam aperte illos exaudiebat, qui custodiebant testimonia et præcepta ejus quæ dedit eis. *Domine*, inquit, *Deus noster tu exaudisti eos, Deus tu propitius fuisti illis.* Propitius non dicitur Deus, nisi peccatis: quando dat veniam, tunc dicitur propitius. Et quid habebat in istis quod vindicaret, ut esset propitius ignoscendo? Propitius erat donando peccata, propitius erat et vindicando. Quid enim sequitur? *Tu propitius fuisti illis, et vindicans in omnes affectiones eorum.* Etiam vindicans propitius fuisti: non solum donans peccata, sed etiam vindicans propi-
D tius fuisti. Videte, Fratres mei, quid hic commendavit, advertite. Illi Deus irascitur, quem peccantem non flagellat. Nam cui vere propitius est, non solum donat peccata, ne noceant ad futurum sæculum: sed etiam castigat, ne semper peccare delectet.

12. Agite Fratres, quomodo in illis vindicatum est, si quæramus, aderit Dominus ut dicam. Quæramus enim tres istas personas, Moysen, et Aaron, et Samuelem, et quomodo in eis vindicatum sit, quia dixit, *Vindicans in omnes affectiones eorum.* Utique eas affectiones dicens eo-

(a) Am. Er. et quatuor MSS. *Expropriat*, quod verbum jam in MSS. et apud Am. occurrit nobis super Psalmum 73.

(b) Aliquot MSS. *probaretur.*

rum, quas Dominus noverat in cordibus illorum, quas homines non noverant. Etenim sine querela hominum versabantur in medio plebis Dei. Sed quid dicimus? quia Moyses habuit primam vitam
Exodi 2. 12. et 15. fortasse peccatricem? Nam et percusso homine, fugit de Ægypto. Habuit et Aaron primam vitam
Exodi 32. 2. quæ displiceret Deo. Nam ipse insanienti populo et furenti idolum permisit ut fieret, et factum est populo Dei idolum quod adoraret. Samuel
1. Reg. 1. 21 et 3. 1. quid fecit, infans ad templum datus? Omnes ætates suas inter sancta sacramenta Dei peregit, ab ineunte ætate famulus Dei. Nihil umquam dictum est de Samuele, nihil ab hominibus. Noverat ibi forte Deus aliquid quod purgaret: quia et quod perfectum jam videtur hominibus, illi perfectioni adhuc imperfectum est. Pleraque faciunt artifices, et ostendunt imperitis; et cum jam judicaverint imperiti esse perfecta, expoliunt illa artifices, qui noverunt adhuc quid illis desit, ut mirentur homines tantam expolitionem rebus accidisse, quas jam perfectas pronuntiaverant. Fit hoc et in ædificiis, et in picturis, et in vestibus, et prope in omni genere artium. Primo judicant illud jam quasi perfectum esse, ut oculi eorum amplius nihil desiderent: sed aliud judicat oculus imperitus, aliud judicat artis regula. Sic et illi sancti versabantur ante oculos Dei, tamquam sine culpa, tamquam perfecti, tamquam Angeli: noverat autem quid illis deesset, qui vindicabat in omnes affectiones eorum. Vindicabat autem non irascens, sed propitius: ad hoc vindicabat ut perficeret cœptum, non ut damnaret (a) ejectum. Vindicans ergo in omnes affectiones eorum erat Deus. Quomodo vindicavit in Samuelem? ubi est vindicta ipsa? Hoc dico, ut noverint Christiani, qui jam hic cognoverunt Christum, ad quos venit in scabello pedum suorum, quos ita dilexit, pro quibus sanguinem fudit; noverint quomodo vapulent, cum multum profecerint. Quærimus vindictam in Moyse, prope nullam habet, nisi quod ad extremum ait illi
Deut. 32. 49. Deus, Adscende in montem, et morere. Ait seni, Morere: jam peregerat ætates suas; numquid numquam erat moriturus? Qualis illa vindicta?
Ibid. 52. et 34. 4. Ostendit ibi vindictam suam, ut diceret, Non intrabis in terram promissionis, quo intraturus erat populus? Quamdam figuram quorumdam gerebat Moyses. Nam qui in regnum cælorum intravit, magna illi pœna erat ad terram illam non venire, quæ ad tempus erat promissa, ut umbram ostenderet et transiret? Nonne multi perfidi intrarunt in illam terram? nonne in illa terra viventes multa mala fecerunt, et Deum offenderunt? nonne et idolatriam secuti sunt in ipsa terra? Magnum erat non dedisse terram istam Moysi? Sed Moysen voluit gestare figuram eorum qui sub Lege erant, quia per Moysen data
Johan. 1. 17. est Lex: et ostendit eos qui sub Lege esse vellent; et sub gratia esse nollent, non intraturos in terram promissionis. Ergo illud quod dictum est Moysi, figura erat, non pœna. Seni mors quæ pœna? Non intrare in illam terram quæ pœna, quo intraverunt indigni? De Aaron autem quid dictum es? Mortuus est et ipse senex, filii sui successerunt ei in sacerdotio: filius ejus postea sacerdotium administravit: quomodo et in istum vindicavit? Samuel et ipse sanctus senex mortuus est, relictis filiis successoribus suis. Quid est quod in illos vindicatum est quæro, et secundum homines non invenio: secundum autem quod scio pati servos Dei, quotidie in illos vindicabatur. Legite, et videte vindictas, (b) et qui proficitis ferte vindictas. Quotidie patiebantur populos contradicentes, quotidie patiebantur inique viventes; et inter illos vivere cogebantur, quorum vitam quotidie reprehendebant. Hæc erat vindicta. Nondum proficit, cui parva est. Tantum te enim torquet injustitia aliena, quantum recesseris a tua. Cum enim fueris frumentum, id est, herba bona de semine bono, filius regni, cum cœperis fructum dare, tunc tibi apparebunt zizania: cum enim crevisset herba, et fructum fecisset, tunc apparuerunt zizania. Cum cœperint apparere zizania, videbis te inter malos. Velle habes quasi separare a te malos; et separare ab Ecclesia omnes malos: respondebit tibi Domini sententia, Sinite utraque crescere usque ad messem, ne forte cum vultis eradicare zizania, eradicetis simul et triticum. Ex sententia Domini necesse erit parcere zizaniis, ex conditione servi necesse erit vivere inter zizania: separare ea non potes, tolerare tibi necesse est. Vide quantas plagas in corde patiaris qui corpore integro inter malos versaris. Probabitis quicumque profeceritis, probatis qui jam profecistis. Toleranda sunt ergo ista: et forte hoc pertinet ad illud, Servus qui novit voluntatem domini sui, et (c) non facit digna, plagis vapulabit multis. In multis enim quantum nobis innotescit voluntas Dei, etiam reatus noster innotescit nobis: et quanto ille nobis innotescit, tanto plus imus in fletus et lacrymas. Videmus enim quam sit justum quod de nobis exigat Deus, in quanta adhuc imperfectione jaceamus; et fit in nobis quod dictum est, Qui apponit scientiam, apponit dolorem. Ecce abundet in te caritas, plus dolebis peccantem. Quanto in te major caritas est, tanto amplius te torquebit, quem toleras: non torquebit tamquam irascentem illi, sed tamquam dolentem pro illo.

[Num. 20. 24. 13 etc.; 1. Reg. 8. 1. et 25. 1.; Matth. 13. 26; Ibidem 30.; Luc. 12. 47.; Eccl. 1. 18.]

13. Vide Paulum apostolum, quid patiebatur, (d) vide quis quid patiebatur: Præter illa, inquit, quæ extrinsecus sunt: (dixit enim multa quæ patiebatur, et cœpit dicere interiora, præter illa quæ extrinsecus erant, quæ patiebatur a malis persecutoribus Christi:) incursus in me quotidianus, sollicitudo omnium Ecclesiarum. Et vide qualis sollicitudo, quam paterna, quam ma-
2. Cor. 11. 28.

(a) Regius MS. *electum*.
(b) Sic MSS. At editi, *sed qui proficitis. Forte vindictas quotidie*, etc.
(c) Remigiensis MS. caret particula *non*: sed eam hic habent ceteri libri, etiam editi; jamque aliis locis eamdem sententiam ita nobis exhibuerunt MSS.
(d) Sic Regius MS. At editi, *vidit*.

2 Cor. 11. 29. terna: videte quomodo cædebatur, ut vindicare-
» tur in omnes affectiones ejus: dicemus et affectiones ejus, in quas vindicabat Deus. Quis infirmatur, inquit, et non ego infirmor? quis scandalizatur, et non ego uror? Quanto major caritas, tanto majores plagæ de peccatis alienis. Acceperat quidem ille et stimulum carnis, angelum satanæ, a quo colaphizaretur. Ecce quomodo propitius erat Deus, vindicans in omnes affectiones ejus. Quæ sunt affectiones, in quas sic vin-
2.Cor. 12.7. dicabat? Ipse exposuit, ipse dixit: In magnitu-
» dine, inquit, revelationum ne extollar, datus est
» mihi stimulus carnis meæ, angelus satanæ, qui
» me colaphizet. Tam perfectus erat, ut tamen timendum esset ne extolleretur: nam non poneret Deus medicamentum, ubi vulnus non esset. Et rogavit ut tolleretur, æger ille rogavit ut aufer-
Ibidem 8. etc. retur medicamentum: Propter quod ter Dominum rogavi, inquit, ut auferret eum a me, id est, stimulum carnis a quo colaphizabatur, ali-
» quem forte dolorem corporis: rogavi, inquit, ut
» auferret eum a me; et dixit mihi, Sufficit tibi
» gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur. Ego novi quem curo, non mihi det qui ægrotat consilium. Tamquam emplastrum mordax urit te, sed sanat te. Rogat medicum ut tollat emplastrum; et non tollit, nisi cum fuerit sanatum quo posuerat. Virtus in infirmitate perficitur. Ergo, Fratres, quicumque in Christo proficimus, non nos putemus sine flagello futuros: quia quantumlibet proficiamus, novit ipse peccata nostra; aliquando et nobis ostendit illa, et videmus et nos peccata nostra. Et cum inter tales homines versari cœperimus, ut jam homines quid in nobis reprehendant non inveniant: reprehendit ille adhuc qui omnia novit, et vindicat in omnes affectiones, quia propitius est nobis. Nam si non vindicet et deserat, perimus. *Deus tu propitius fuistis, et vindicans in omnes affectiones eorum.*

v. 9. 14. *Exaltate Dominum Deum nostrum.* Iterum exaltamus illum: qui bonus est et cum (*a*) ferit, quomodo laudandus est, quomodo exaltandus est? Tu potes hoc exhibere filio tuo, et Deus non potest? Non enim bonus es quando blandiris filio tuo, malus cum cædis filium tuum. Et cum blandiris pater es; et cum cædis, pater es: ideo blandiris, ne deficiat; ideo cædis, ne pereat. *Exaltate Dominum Deum nostrum: et adorate in monte sancto ejus, quoniam sanctus Dominus Deus noster.* Quomodo superius dixit, Exal-
v. 5. tate Dominum Deum nostrum, et adorate scabellum pedum ejus: intelleximus autem quid sit adorare scabellum pedum ejus: sic et modo post exaltationem Domini Dei nostri, ne quis illum præter montem ejus exaltet, commendavit et
Dan. 2. 34. et 35. montem ipsius. Mons ipsius quis est? Legimus alibi de hoc monte, quia lapis fuit præcisus de monte sine manibus, et confregit omnia regna terræ, et crevit lapis ipse. Danielis visio est ista, quam narro. Crevit lapis iste, qui præcisus est

A de monte sine manibus: et factus est, inquit, mons magnus, ita ut impleret universam faciem terræ. In ipso monte magno adoremus, si exaudiri volumus. Hæretici non adorant in isto mon- Donatistæ.
te: quia mons iste implevit universam faciem terræ: hæserunt in parte, et totum amiserunt. Si agnoscant Ecclesiam catholicam; adorabunt in isto monte nobiscum. Etenim lapis ille qui præcisus est de monte sine manibus, jam videmus quantum creverit, et quantas terræ regiones occupaverit, et usque ad quas gentes pervenerit. Quid est mons unde præcisus est lapis sine manibus? Regnum Judæorum: primo quod colebant unum Deum. Inde præcisus est lapis Dominus noster Jesus Christus. Ipse dictus est lapis, quem reprobaverunt ædificantes, hic factus
B est in caput anguli. Lapis iste præcisus de monte sine manibus, confregit omnia regna terrarum: videmus confracta ab illo lapide omnia regna terræ. Quæ erant regna terræ? Regna idolorum, regna dæmoniorum fracta sunt. Regnabat Saturnus in multis hominibus: ubi est regnum ejus? Regnabat Mercurius in multis hominibus: ubi est regnum ejus? Fractum est, redacti sunt illi in regnum Christi, in quibus ille regnabat. Regnum (*b*) Cælestis quale erat Carthagini? ubi nunc est regnum Cælestis? Lapis ille b
fregit omnia regna terrarum, lapis præcisus de monte sine manibus. Quid est, præcisus de monte sine manibus? Natus de gente Judæorum sine opere hominum. Omnes enim qui nascuntur, de opere maritali nascuntur: ille de virgine natus,
C sine manibus natus est; per manus enim, opus humanum significatur: quo manus humanæ non accesserunt; ubi maritalis amplexus non fuit; fetus tamen fuit. Natus est ergo de monte sine manibus lapis ille: crevit, et crescendo fregit omnia regna terrarum. Factus est autem mons magnus, et implevit universam faciem terræ. Hæc est Ecclesia catholica, cui vos communicare gaudete. Illi autem qui non ei communicant, quia præter ipsum montem adorant et laudant Deum, non exaudiuntur ad vitam æternam; etsi ad quædam temporalia exaudiantur. Non sibi ergo blandiantur, quia eos in quibusdam exaudit Deus: nam et paganos exaudit in quibusdam. Nonne Pagani a Deo exaudiuntur in quibusdam.
clamant pagani ad Deum, et pluit? Quare? Quia facit solem suum oriri super bonos et malos, et Matth 5 45.
D pluit super justos et injustos. Noli ergo gloriari pagane, quia te clamante ad Deum, pluit Deus, qui super justos et injustos pluit. Audivit te ad temporalia: non te audit ad æterna, nisi in monte sancto ejus adoraveris. *Adorate Dominum in monte sancto ejus; quoniam sanctus Dominus Deus noster.*

15. Hæc de Psalmo sufficiant Caritati Vestræ: quantum Dominus donavit, locuti sumus. Et quidquid loquimur in nomine Dei, quoniam Dei est loquentis per nos, imber Dei est: videte vos qualis terra sitis. Nam quando pluvia venit super

(*a*) Am. Er. *fuerit.* Lov. *sævierit.* Melius MSS *ferit.*
(*b*) Editi, *Regnum Veneris*: et infra, *regnum cælestæ.* At MSS. utroque loco. *Cælestis.* De hoc paganorum Carthaginensium idolo jam supra pag. 706.

terram, si bona terra est, fructus bonos parit; si mala terra est, spinas parit: pluvia tamen dulcis est et super fructus et super spinas. Qui istis verbis auditis pejor factus fuerit, et spinas de pluvia generaverit; ignem speret, pluviam non accuset: qui autem melior factus fuerit, et fruges de bona terra genuerit, horreum speret, pluviam laudet. Aut quid sunt nubes, aut quid est pluvia nisi Dei misericordia, omnia facientis circa eos quos diligit, et quibus donavit ut ab eis diligatur?

IN PSALMUM XCIX.

* ENARRATIO.

* Sermo ad plebem, in quo egregie de ferendis hominibus in Ecclesia vel in monasterio malis.

1. Psalmum Fratres, cum cantaretur, audistis; brevis est, nec obscurus: quasi securitatem dederim, ne laborem timeatis. Videamus tamen adtentius, et quanto liberius, tanto diligentius, quid sibi velint ea ipsa quæ aperte sonant: ut quantum Dominus donare dignatur, spiritaliter intelligantur. Vox Dei quolibet organo sonans, tamen vox Dei: neque enim delectat aures ejus, nisi vox ejus. Nam et nos cum loquimur, tunc eum delectamus, cum ipse de nobis loquitur.

v. 1. 2. *Psalmus in confessione:* sic inscribitur, hic est titulus ejus, *Psalmus in confessione.* Pauci versus sunt, magnarum rerum gravidi: pariant semina in cordibus vestris, ut paretur horreum messi Dominicæ. Psalmus iste in confessione hoc nobis jubet, ad hoc nos hortatur, ut jubilemus Deo. Nec hortatur velut aliquem unum angulum terræ, aut unam aliquam habitationem congregationemve hominum: sed quia ubique novit se seminasse benedictionem, undique exigit jubilationem.

v. 2. 3. Jubilate ergo (a) *Domino universa terra.* Numquid modo vocem meam audit universa terra? Et tamen hanc vocem audivit universa terra. Jam Jubilat Domino universa terra; et quæ adhuc jubilat, jubilabit. Pertendens enim benedictio incipiente Ecclesia ab Jerusalem per omnes gentes, impietatem ubique prosternit, pietatem ubique construit: et mixti sunt boni malis, et mali per omnem terram, et boni per omnem terram. In malis murmurat omnis terra, in bonis jubilat omnis terra. Quid est ergo jubilare? Multum enim nos adtentos facit (b) ad hoc verbum et præsentis Psalmi titulus, quia inscribitur, In confessione. Quid est In confessione jubilare? Est alterius cujusdam Psalmi sententia dicentis, Beatus populus qui intelligit jubilationem. Profecto magnum aliquid est, quod intellectum beatos facit. Dominus ergo Deus noster beatificator hominum, det mihi intelligere quod dicam, det vobis intelligere quod auditis:

Psal. 88, 16. Beatus populus qui intelligit jubilationem. Curramus ergo ad hanc beatitudinem, intelligamus jubilationem, non eam sine intellectu fundamus. Quid opus et jubilare et (c) obtemperare huic Psalmo dicenti, *Jubilate Deo omnis terra*, et non intelligere jubilationem, ut vox nostra sola jubilet, et cor non jubilet? Sonus enim cordis intellectus est.

4. Quod nostis, dicturus sum, Qui jubilat, non verba dicit, sed sonus quidam est lætitiæ sine verbis: vox est enim animi diffusi lætitia, quantum potest, exprimentis affectum, non sensum comprehendentis. Gaudens homo in exsultatione sua, ex verbis quibusdam quæ (d) non possunt dici et intelligi, erumpit in vocem quamdam exsultationis sine verbis: ita ut appareat eum ipsa voce gaudere quidem, sed quasi repletum nimio gaudio, non posse verbis explicare quod gaudet. Animadvertite hoc in eis qui cantant etiam non honeste. Non enim talis erit jubilatio nostra, qualis illorum est: nos enim in justificatione jubilare debemus, illi autem jubilant in iniquitate: itaque nos in confessione, illi in confusione. Tamen ut hoc quod dico intelligatis, immo recordemini rem cognitam, maxime jubilant qui aliquid in agris operantur; copia fructuum jucundati vel messores, vel vindemiatores, vel aliquos fructus metentes, et in ipsa fecunditate terræ et feracitate gaudentes, exsultando cantant; et inter cantica quæ verbis enuntiant, inserunt voces quasdam sine verbis in elatione exsultantis animi, et hæc vocatur jubilatio. Si quis forte propterea non recognoscit, quia numquam advertit, advertat de cetero. Atque utinam non inveniat quos advertat, ne Deus inveniat quos evertat. Sed tamen quia non quiescunt nasci spinæ, in male exsultantibus advertamus jubilationem improbandam, et offeramus Deo jubilationem coronandam.

5. Quando ergo nos jubilamus? Quando laudamus quod dici non potest. Adtendimus enim universam creaturam, terram et mare et cælum, et omnia quæ in eis sunt: adtendimus singula habere origines et caussas suas, seminum vim, nascendi ordinem, permanendi modum, intereundi decessum, currere volumina sæculorum sine ulla perturbatione, stellas volvi quodam modo ab Oriente in Occidentem, peragere cursus annorum, videmus dimensiones mensium, distentiones horarum; inque his omnibus nescio quid invisibile, quod spiritus vel anima dicitur, inesse omnibus animantibus ad appetendam voluptatem fugiendamque molestiam, ad conservandam incolumitatem suam vestigium quoddam unitatis; inesse etiam homini commune quiddam cum Angelis Dei; non cum pecoribus, sicut est vivere, audire, videre, et cetera; sed quod intelligat Deum, (e) quod ad mentem proprie pertineat, quod sicut oculus album et nigrum, ita æquitatem iniquitatemque discernat. In hac tota

(a) Editi, *Deo.* At plerique MSS. juxta LXX, *Domino.*
(b) Sic Am. et MSS. At Er. et Lov. omittunt *ad.*
(c) Am. Er. et plerique MSS. *et non obtemperare.*
(d) Hic in pluribus MSS. deest *non.*
(e) Editi: *quod ad mentem proprie pertineat.* aliquot MSS. * *pertinet* forte melius.

consideratione creaturæ, quam nominare utcumque et percurrere potuimus, interroget se anima, Quis fecit hæc omnia, quis creavit hæc, quis in his teipsam? quid sunt ista quæ consideras, quid tu quæ consideras? quis ille qui fecit consideranda et considerantem, quis est iste? Dic illum: ut dicas illum, cogita illum. Potes enim aliquid cogitare, et forte non potes dicere: nullo modo autem poteris dicere, quod non potueris cogitare. Ergo cogita illum prius quam dicas illum: ut cogites illum, accede ad illum. Quod enim vis bene videre, ut habeas quod loquaris, accedis ut inspicias, ne forte longe videndo fallaris. Sed ut oculis ista corpora, sic ille mente conspicitur, corde adtenditur et videtur. Et ubi
Matth. 5. 8. est cor unde ille videatur? Beati, ait, mundi corde quoniam ipsi Deum videbunt. Audio, credo, ut possum intelligo, corde videri Deum, nec posse nisi mundo corde conspici: sed audio aliam
Prov. 20. 9. Scripturam, Quis gloriabitur castum se habere
» cor, aut quis gloriabitur mundum se esse a peccato? Adtendi ergo universam creaturam, quantum potui, corporalem animadverti in cælo et in terra, spiritalem autem in meipso qui loquor, qui membra vegeto, qui vocem intendo, qui linguam moveo, qui verba pronuntio, sensusque discerno. Et quando comprehendo me in me? Unde ergo possum quod supra me? Promittitur
» tamen cordi humano visio Dei, et (*a*) indicitur quædam operatio mundandi cordis: hoc dicitur ab Scriptura, Para unde videas, quod amas antequam videas. Audito enim Deo et nomine ejus, cui non dulce est quod audit, nisi impio multum
Psal. 72. 27. remoto, multum longe facto? Quoniam ecce, inquit, qui longe faciunt se abs te, peribunt: sequitur, Perdidisti omnem qui fornicatur ab te. Nobis autem quid? Quia illi longe, et ideo in tenebris, et ita sauciatis oculis in tenebris, ut lumen non solum non desiderent, sed etiam perhorrescant: nobis in longinquo inventis quid di-
Psal. 33. 5. citur? Accedite ad eum, et illuminamini. Ut autem accedas et illumineris, displiceant tibi tenebræ tuæ: damna quod es, ut merearis esse quod non es. Es iniquus, esse debes justus: numquam justitiam percepturus es, si adhuc tibi
b placet iniquitas. (*b*) Contere illam in corde tuo, et munda: expelle illam de corde tuo, ubi vult
c habitare, quem vis videre. (*c*) Accedit ergo utcumque anima humana, interior homo recreatus D ad imaginem Dei, quia creatus ad imaginem Dei: qui tanto erat longe factus, quanto ierat in dissimilitudinem. Non enim locorum intervallis acceditur ad Deum, aut receditur a Deo: dissimilis factus, longe recessisti; similis factus, proxime accedis. Vide quomodo nos vult accedere Dominus, faciens primo similes, ut accedamus.
Matth. 5. 45. Estote, ait, sicut Pater vester qui in cælis est,
» qui solem suum oriri facit super bonos et ma-
» los, et pluit super justos et injustos. Disce dili-

A gere inimicum, si vis cavere (*d*) inimicum. In- d
quantum autem in te caritas crescit, efficiens te et revocans te ad similitudinem Dei, pertendit usque ad inimicos; ut sis ei similis qui facit solem suum oriri, non super bonos tantum, sed super bonos et malos; et pluit, non super justos tantum, sed super justos et injustos. Quantum accedis ad similitudinem, tantum proficis in caritate, et tanto incipis sentire Deum. Et quem sentis? qui venit ad te, an ad quem tu redis? Nam ille numquam discessit a te: recedit a te Deus, cum tu recedis a Deo. Præsentia sunt cæcis omnia, sicut videntibus: uno loco stans cæcus et videns, eisdem formis rerum uterque circumfunditur; ille est præsens rebus, ille absens: ex duobus uno loco stantibus, unus est præ-
B sens, alius absens; non rebus ipsis ad alterum accedentibus et ab altero recedentibus, sed propter dissimilitudinem oculorum suorum. Ille qui cæcus dicitur, quia exstinctum est ibi quod (*e*) e
contemperari solet luci cuncta vestienti, frustra est præsens rebus quas non videt: immo rectius absens quam præsens dicitur: ubi enim non est sensus ejus, recte dicitur absens; hoc est enim absentem esse, sensu abesse. Sic et Deus ubique præsens est, ubique totus Sapientia ejus Sap. 8. 1.
attingit a fine usque ad finem fortiter, et dispo- »
nit omnia suaviter. Quod autem Deus Pater, hoc Verbum ejus et Sapientia ejus, lux de luce, Deus de Deo. Quid ergo optas videre? Non est a te longe quod vis videre. Apostolus dicit equi- Act. 17. 27.
dem non longe positum ab unoquoque nostrum:
C in ipso enim vivimus et movemur et sumus. Quanta ergo miseria est, longe esse ab eo qui ubique est?

6. Esto ergo similis pietate, et diligens cogi- Rom. 1. 20.
tatione: quoniam invisibilia ejus per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Ea quæ facta sunt intuere, mirare, quære auctorem. Si dissimilis sis, repelleris; si similis, exsultabis. Et cum accedere cœperis similis, et persentiscere Deum, quantum in te caritas crescit, quia et caritas Deus est, senties quiddam quod dicebas, 1. Johan. 4. 8.
et non dicebas. Ante enim quam sentires, dicere te putabas Deum; incipis sentire, et ibi sentis dici non posse quod sentis. Cum autem ibi didiceris dici non posse quod sentis, tacebis, non laudabis? Ergo mutus eris in laudibus Dei, et gratiarum actionem non reddes ei, qui voluit se notum tibi facere? Laudabas, cum quæreres; silebis, cum inveneris? Nullo pacto non eris ingratus. Debetur honor, debetur reverentia, debetur magna laudatio. Adtende te qui sis, terra et cinis: vide quis meruerit, quid videre: vide quis, quid, homo Deum. Agnosco non meritum hominis, sed misericordiam Dei. Lauda ergo miserantem. Quomodo, inquis, laudabo? Modicum ipsum quod sentire possum ex parte in ænigmate per speculum, jam explicare non possum. 1. Cor. 13. 12.

(a) Editi, *inde dicitur*. At MSS. *indicitur*.
(b) Regius MS. *Confitere illam in corde tuo: ibi vult habitare* etc.
(c) Quatuor MSS. *Accedente ergo ut cumque anima humana, interior homo recreatur ad imaginem Dei: quia creatus ad imaginem Dei, tanto erat longe factus* etc.
(d) Colbertinus MS. *si vis carere amicum*.
(e) Sic MSS. At editi, *contemplari solet luce* etc.

Audi ergo Psalmum: *Jubilate Domino omnis terra:* Intellexisti jubilationem omnis terræ, (a) si jubilas Domino. Domino jubila: noli jubilationem tuam in alias atque alias res dividere. Postremo cetera dici possunt utcumque: ille solus est ineffabilis, qui dixit, et facta sunt omnia. Dixit, et facti sumus: (Psal. 32. 9.) sed nos eum dicere non possumus. Verbum ejus quo dicti sumus, Filius ejus est: ut a nobis utcumque infirmis diceretur, factus est infirmus. Jubilationem pro verbo possumus dicere, verbum pro verbo non possumus. *Jubilate* ergo *Domino omnis terra.*

(Ibid. v. 2.) 7. *Servite Domino in jucunditate.* Omnis servitus amaritudine plena est: omnes conditione (b) servili obligati et serviunt, et murmurant. Nolite timere illius Domini servitutem: non erit ibi gemitus, non murmur, non indignatio: nemo se (c) petit inde venalem; quia dulce est quod redemti omnes sumus. Magna felicitas, Fratres, esse in ista domo magna servum, etsi cum compedibus. Noli timere serve compedite, confitere Domino: meritis tuis adtribue compedes tuas: confitere in compedibus, si vis ut in ornamenta vertantur. Non frustra, nec sine exauditione dictum est, Intret in conspectum tuum gemitus compeditorum. (Psal. 78. 11.) *Servite Domino in jucunditate.* Libera servitus est apud Dominum, libera servitus, ubi non necessitas, sed caritas servit. Vos, inquit, in libertatem vocati estis fratres, tantum ne libertatem in occasionem carnis detis, sed per caritatem spiritus servite invicem. (Galat. 5. 13.) Servum te caritas (d) faciat, quia liberum te veritas fecit. Si manseritis, inquit, in verbo meo, vere discipuli mei estis, et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos. (Johan. 8. 31.) Simul es et servus et liber: servus, quia factus es; liber, quia amaris a Deo a quo factus es: immo etiam inde liber, quia amas eum a quo factus es. Noli servire cum murmure: non enim id agunt murmura tua, ut non servias, sed ut malus servus servias. Servus es Domini, libertus es Domini: non te sic quæras manumitti, ut recedas de domo manumissoris tui.

8. *Servite Domino in jucunditate.* Plena erit illa et perfecta jucunditas, cum corruptibile hoc induerit incorruptionem, et mortale hoc induerit immortalitatem: (1. Cor. 15. 54.) tunc erit perfecta jucunditas, tunc illa perfecta jubilatio, tunc laus sine defectu, tunc amor sine scandalo, tunc fructus sine timore, tunc vita sine morte. Quid hic, nullumne gaudium? Si nullum gaudium, nulla jubilatio: quomodo, *Jubilate Domino universa terra?* Est plane et hic gaudium, de spe futuræ vitæ gustatur hic unde ibi satiemur. Sed necesse est ut multa perferant frumenta inter zizania: (Matth. 3. 12. et 13. 30.) sunt grana per inter paleam, est lilium inter spinas. (Cant. 2. 2.) Quid enim audit Ecclesia? Sicut lilium in medio spinarum, ita proxima mea in medio filiarum. Non dictum est, in medio alienarum, sed, in medio filiarum. O Domine, quomodo consolaris, quomodo confortas, quomodo terres? Quid est quod dicis? Sicut lilium in medio, quarum spinarum? Ita proxima mea in medio, quarum filiarum? quas dicis spinas, ipsas filias? Respondet, Spinæ sunt propter mores suos, filiæ propter sacramenta mea. Utinam ergo inter gemitus alienorum gemeretur: minus gemeretur. Ille est major gemitus. Quoniam si inimicus exprobrasset mihi, sustinuissem utique; et si is qui oderat me, super me magna locutus fuisset, absconderem me utique ab eo. (Psal. 54. 13. etc.) Psalmi voces sunt: qui litteras nostras novit, sequitur; qui non novit, discat, ut sequatur. Si is qui oderat me, super me magna locutus fuisset, absconderem me utique ab eo: tu vero unianimis, dux meus et notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos. Quos dulces cibos nobiscum capiunt, qui nobiscum semper futuri non sunt; quos dulces cibos, nisi, Gustate et videte quam dulcis est Dominus? (Psal. 33. 8.) Inter illos necesse est gemamus.

9. Sed quo se separaturus est Christianus, ut non gemat inter falsos fratres? Quo iturus est? quid facturus? Solitudines petat? Sequuntur scandala. Separaturus est se qui bene proficit, ut nullum omnino hominem patiatur? Quid si et ipsum antequam proficeret nemo vellet pati? Si ergo quia proficit nullum hominem vult pati, eo ipso quo non vult aliquem hominem pati, convincitur quod non profecerit. Intendat Caritas Vestra: Sustinentes invicem, ait Apostolus, in dilectione, satagentes servare unitatem spiritus, in vinculo pacis. (Ephes. 4. 2.) Sustinentes invicem: Non habes quod in te alius sustineat? Miror si non est: sed ecce non sit; eo robustior es ad ceteros sustinendos, quo jam non habes quod in te alii sustineant. Non sustineris, sustine ceteros. Non possum, inquis. Ergo habes quod et in te alii sustineant. Sustinentes invicem in dilectione. Tu deseris res humanas, et segregas te, ut nemo te videat: cui proderis? Tu ad hoc pervenisses, si nullus tibi profuisset? An quia veloces pedes tibi videris habuisse ad transeundum, præcisurus es pontem? Exhortor omnes, vox Dei omnes hortatur: Sustinentes invicem in dilectione.

10. Separabo me, inquit aliquis, cum paucis bonis, cum illis mihi bene erit. Nam nulli prodesse impium et crudele est. (e) Non me hoc docuit Dominus meus. Non enim damnavit servum, qui intervertit quod accepit, sed qui non erogavit. Intelligatur pœna interversoris ex pœna pigri. Serve nequam et piger; ait Dominus damnans: (Matth. 25. 26.) non ait, Intervertisti pecuniam meam: non ait, Dedi tibi, et non mihi quod dedi integrum reddidisti: Quia non crevit, quia non erogasti, inde, inquit, te puniam. Avarus est Deus salutis nostræ. Ergo separabo me, inquit, cum

(a) Sic melioris notæ MSS. At editi, *Intellexisti jubilationem omnis terræ? Si jubilas, Domino jubila.*

(b) Vox *servili* abest a MSS plerisque.

(c) Er. et Colbertinus MS. *putet.* Sed melius alii libri, *petit.* Sic in Tract. 41. super Johan. n. 4. *Plerumque homines, cum dominos malos patiuntur, venales se petunt: non quærentes dominum non habere, sed saltem mutare.*

(d) Sic Am. Er. et plerique MSS. At Lov. *facit.*

(e) Sic MSS. At editi, *Nonne hoc docuit.*

paucis bonis: quid mihi est rationem habere cum turbis? Bene: pauci ipsi boni, de quibus turbis sunt eliquati? Si tamen jam ipsi pauci, omnes boni: tamen bona cogitatio humana, laudabilis, esse cum talibus qui elegerunt vitam quietam; remoti abs strepitu populari, a turbis inquietis, a magnis fluctibus sæculi, tamquam in portu sunt. Jam ergo ibi gaudium illud? jam ibi jubilatio illa quæ promittitur? Nondum; sed adhuc gemitus, adhuc sollicitudo tentationum. Habet enim alicunde et portus aditum: si portus aditum ex nulla parte haberet, nulla in eum navis intraret; oportet ergo ut ex aliqua parte pateat: aliquando autem per eam partem qua patet, ventus irruit; et ubi scopuli non sunt, naves se invicem collisæ confringunt. Ubi ergo securitas, si nec in portu? Et tamen utcumque (*a*) feliciores in portu quam in pelago, fatendum est, concedendum est, verum est. (*b*) Ament se, naves in portu bene sibi applicentur, non sibi collidantur: servetur ibi paritas æquabilitatis, constantia caritatis: et quando forte ventus ex illa parte qua patet, irruerit, sit ibi cauta gubernatio.

11. Nam quid dicturus est mihi quisquis talibus locis forte præest, immo servit fratribus, in his quæ monasteria dicuntur? quid dicturus est? Cautus ero, nullum malum admittam. Quomodo nullum malum admittes? Nullum hominem malum, nullum fratrem malum intrantem admissurus sum, cum paucis bonis bene mihi erit. Ubi cognoscis, quem forte vis excludere? Ut cognoscatur malus, intus probandus est: quomodo ergo excludis intraturum, qui postea probandus est, et probari nisi intraverit non potest? Repelles omnes malos? Dicis enim, et nosti inspicere. Omnes nudis cordibus ad te veniunt? Qui intraturi sunt, ipsi se non noverunt, quanto minus tu? Multi enim sibi promiserunt quod impleturi essent illam vitam sanctam, in commune habentem omnia, ubi nemo dicit aliquid suum, quibus est una anima et cor unum in Deum: (Act. 4. 32. 34. etc.) missi sunt in fornacem, et crepuerunt. Quomodo ergo cognoscis eum qui sibi ipse adhuc ignotus est? Excludes malos fratres a conventu bonorum? De corde tuo, quisquis ista dicis, omnes malas cogitationes, si potes, exclude: non intret in cor tuum vel suggestio mala. Non consentio, inquis: sed intravit tamen, ut suggereret. Nam omnes munita corda habere volumus, ut nihil intret quod male suggeratur. Unde autem intret, quis novit? Et pugnamus quotidie in uno corde nostro; unus homo in corde suo cum turba luctatur. Suggerit avaritia, suggerit libido, suggerit voracitas, suggerit lætitia ista popularis; omnia suggerunt: ab omnibus se contineat, omnibus respondet, et ab omnibus aversatur, difficile est (*c*) ut non ab aliqua feriatur. Ubi ergo securitas? Hic nusquam, in ista vita nusquam, nisi in sola spe promissorum Dei. Ibi autem, cum illuc pervenerimus, perfecta securitas, cum clauduntur portæ, et confirmantur vectes portarum Jerusalem: (Psal. 147. 13.) ibi vere plena jubilatio et magnum gaudium. Modo autem ne securus laudes quamlibet vitam, ante mortem ne laudes hominem quemquam.

12. Hinc autem falluntur homines, ut vel non suscipiant meliorem vitam, vel temere aggrediantur: quia et cum laudare volunt, sic laudant, ut non ibi dicant mala quæ mixta sunt; et qui vituperare volunt, tam invido animo et perverso vituperant, ut claudant oculos adversus bona, et sola mala quæ ibi vel sunt vel putantur, exaggerent. Inde fit ut unaquæque professio male laudata, id est, non caute laudata, cum invitaverit homines laude sua, inveniant illi qui illuc veniunt, aliquos quales ibi esse non credebant; et offensi a malis, resiliant a bonis. Fratres, disciplinam istam ad vitam vestram conferte, et sic audite ut vivatis. Laudatur, ut generaliter dicam, Ecclesia Dei: Magni homines Christiani, soli Christiani, magna (*d*) Catholica, diligunt se omnes, impendunt sibi quisque quod possunt, orationibus, jejuniis, hymnis vacatur per totum orbem terrarum, una consensione pacis laudatur Deus. Audit forte qui nescit tacitum esse de commixtis malis, venit laude invitatus, invenit commixtos malos, qui non illi prædicti sunt antequam veniret, offenditur a falsis Christianis, refugit a veris Christianis. Rursus odiosi, maledici, irruunt in vituperationem: Quales Christiani? qui Christiani? Avari, fœneratores. Nonne ipsi sunt qui theatra et amphitheatra implent per ludos et per alia spectacula, qui implent ecclesias per dies festos? Ebriosi, voraces, invidi, insectatores alterutrum. Sunt tales, sed non soli tales. Et iste vituperator cœco animo tacet bonos, et ille laudator incauto animo tacet malos. Si autem sic laudatur in hoc tempore Ecclesia Dei, quomodo laudant Scripturæ Dei, ecce quomodo nunc dixi, Sicut lilium in medio spinarum, sic proxima mea in medio filiarum: (Cant. 2. 2.) audit homo, considerat, placet illi lilium, intrat, adhæret lilio, tolerat spinas: merebitur esse in laude et in (*e*) osculis sponsi, qui dicit, Sicut lilium in medio spinarum, sic proxima mea in medio filiarum. Ita et in clericis. Laudatores clericorum intendunt ibi bonos ministros, fideles dispensatores, omnium toleratores, viscera sua impendentes his quos volunt proficere, non quærentes quæ sua sunt, sed quæ Jesu Christi. (Philip. 2. 21.) Laudant hæc, obliviscuntur quia mixti sunt malis. Rursus qui reprehendunt avaritiam clericorum, improbitates clericorum, lites clericorum, appetentes res alienas, ebriosos, voraces, (*f*) jactant. Et tu invide vi-

(a) Remigiensis MS. *feliciores*.

(b) Sic aliquot MSS. At editi, *Tamen si naves*: et postea pro *collidantur*, Er. et Gatianensis MSS. habent *colliduntur*: alius MS. *collidentur*.

(c) Audœnensis MS. *ut non ab aliquo feriatur*. Regius: *ut non aliqua feriatur*.

(d) Er. et Lov. *Ecclesia catholica*. Vox *Ecclesia* abest ab Am. et a MSS.

(e) Er. et Lov. *in oculis*: Am. *in osculis*: et ita MSS. præter paucos, qui habent, *in osculo*.

(f) Sic Am. et plerique MSS. At Er. et Lov. *jactantes*. Regius MS. *jactantes se*.

tuperas, et tu incaute laudas: tu qui laudas, dic mixtos malos; tu qui vituperas, vide ibi et bonos. Sic et in illa vita communi fratrum, quæ est in monasterio: Magni viri, sancti, quotidie in hymnis, in orationibus, in laudibus Dei, inde vivunt, cum lectione illis res est; laborant manibus suis, inde se transigunt; non avare aliquid petunt, quidquid eis infertur a piis fratribus, cum sufficientia et cum caritate utuntur; nemo sibi usurpat aliquid, quod alter non habeat; omnes se diligunt, omnes invicem se sustinent. (*a*) Laudasti, laudasti: qui nescit quid interius agatur, qui nescit quomodo illo vento intrante etiam naves se in porto collidunt, intrat quasi securitatem sperans, neminem quem toleret habiturus; invenit ibi fratres malos, qui mali inveniri non possent, nisi admitterentur: (et necesse est ut primo tolerentur, ne forte corrigantur; nec excludi facile possunt, nisi prius fuerint (*b*) tolerati:) et fit ipse intolerandæ impatientiæ. Quis me huc quærebat? Ego putabam quia caritas est hic. Et paucorum hominum molestia irritatus, dum non perseveraverit implere quod vovit, fit desertor tam sancti propositi, et reus voti non redditi. Jam vero cum inde exierit, fit et ipse vituperator et maledicus: et dicit ea sola quæ quasi se pati non potuisse asseverat; et aliquando vera. Sed vera malorum toleranda sunt propter societatem bonorum. Dicit illi Scriptura, [Eccl. 2. 16.] Væ his qui perdiderunt sustinentiam. Et quod est amplius, ructat indignationis (*c*) malum odorem, unde absterreat intraturos: quia ipse cum intrasset, perdurare non potuit. Quales illi? Invidi, litigatores, neminem sustinentes, avari: ille ibi illud fecit, et ille ibi illud fecit. O male, quare taces bonos? Quos tolerare non potuisti, jactas: qui te malum toleraverunt, taces.

13. Merito illud, Fratres Carissimi, magnificum in Domini Evangelio, ex ore Domini: [Matth. 24. 40. et 41. Lucæ 17. 34. et 35.] Duo in agro, unus assumetur, et unus relinquetur; duæ in molendino, una assumetur, et una relinquetur; duo in lecto unus assumetur, et unus relinquetur. Qui sunt duo in agro? Quod dicit [1. Cor. 3. 6. et 9.] Apostolus, Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit. Dei agricultura estis. In agro laboramus. Duo in agro, clerici sunt: unus assumetur, et unus relinquetur; assumetur bonus, relinquetur malus. In molendino duæ, ad plebes (*d*) retulit. Quare in molendino? Quia devinctæ sæculo, circuitu rerum temporalium, tamquam mola detinentur. Et inde una assumetur: et una relinquetur. Quæ inde assumetur? Faciens opera bona, adtendens indigentiam servorum Dei, indigentiam pauperum, in confessione fidelis, in lætitia spei certa, vigilans ad Deum, nulli imprecans mala, diligens quantum potest, non solum amicos, sed etiam inimicos, præter uxorem suam non sciens aliquam, præter maritum suum non sciens aliquem; assumetur et de molendino: quæ autem aliter fuerit, relinquetur. Alii autem dicunt, Quietem volumus, neminem volumus pati, removemus nos a turbis, bene erit nobis in quadam securitate. Si quietem quæris, quasi lectum quæris, ut sine aliqua sollicitudine requiescas. Et inde unus assumetur, et unus relinquetur. Nemo vos fallat, Fratres, si non vultis falli, et vultis amare fratres, scitote omnem professionem in Ecclesia habere fictos. Non dixi omnem hominem esse fictum, sed omnem professionem habere fictas personas: sunt Christiani mali, sed sunt et boni. Quasi plures malos vides, quia palea sunt, et te ad grana pervenire non permittunt: [Matth. 3. 12.] sunt ibi et grana, accede, tenta, excute, adhibe oris judicium. Invenis sanctimoniales indisciplinatas: numquid ideo Sanctimonium reprehendendum est? [Sanctimonium. 1. Tim. 5. 13.] Multæ non stant in domibus suis, circumeunt domos alienas, curiose agentes, loquentes quæ non oportet, superbæ, linguatæ, ebriosæ: et si virgines sunt, quid prodest integra caro, mente corrupta? Melius est humile conjugium, quam superba virginitas. Si enim nuberet, non haberet nomen unde extolleretur, et haberet frenum quo regeretur. Sed numquid propter virgines malas, damnaturi sumus sanctas et corpore et spiritu? [1. Cor. 7. 34.] aut propter istas laudabiles, etiam illas improbandas laudare cogemur? Undique unus assumetur, et unus relinquetur.

14. Ergo, Fratres, finiamus Psalmum, quia planus est. *Servite Domino in jucunditate.* [v. 2.] Vos alloquitur, quicumque in caritate omnia toleratis, et spe gaudetis, *Servite Domino*, non in amaritudine murmurationis, sed *in jucunditate* dilectionis. *Intrate in conspectu ejus, in exsultatione.* Facile est exsultare foris: in conspectu Dei exsulta. Non valde lingua exsultet: conscientia exsultet. *Intrate in conspectu ejus, in exsultatione.*

15. *Scitote quoniam Dominus ipse est Deus*, [v. 3.] Quis nescit quia Dominus ipse est Deus? Sed de Domino, dicit, quem non putabant homines Deum: *Scitote quoniam Dominus ipse est Deus.* Dominus ille non vobis vilescat, crucifixistis, flagellastis, sputis illinistis, spinis coronastis, veste ignominiosa vestistis, in ligno suspendistis, clavis confixistis, lancea percussistis, custodes ad sepulcrum posuistis; ipse est Deus. *Scitote quoniam Dominus ipse est Deus. Ipse fecit nos, et non* (*e*) *nos. Ipse fecit nos:* Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil. [Johan. 1. 3.] Quid est quod exsultatis? quid est quod superbitis? Alius vos fecit, et qui vos fecit, ipse a vobis patitur. Sed vos sic vos jactatis, et gloriamini, et extollitis, quasi a vobis ipsis facti si-

(a) Sic MSS. Editi vero, *Laudat qui nescit* etc.

(b) Duo MSS. *intolerandi:* et quidam cum Am. *intolerati.* Paulo post ex MSS. reposuimus, *impatientiæ:* cujus loco in editis erat, *patientiæ.*

(c) Sic plerique MSS. At editi, *indignationes, malorum odorem.* Quidam MSS. *indignationes malorum odiorum.*

(d) Lov. *retuli.* Editi alii et MSS. *retulit.*

(e) Editi, *et non ipsi nos.* Vox *ipsi* abest a melioris notæ MSS. et a LXX.

a tis. Bonum est vobis ut qui fecit vos, (a) perfi- A
ciat vos. *Ipse fecit nos, et non nos.* Non debe-
mus superbire: totum bonum quod habemus ab
artifice nostro habemus: quod in nobis nos feci-
mus, inde damnamur; quod in nobis ille fecit,
inde coronamur. *Ipse fecit nos, et non nos. Nos
autem populus ejus, et oves pascuæ ejus.* Oves
et ovis: ipsæ oves una ovis. Et quam amantissi-
Lucæ 15. 4. mum nostri pastorem habemus? Dimisit nona-
ginta-novem, descendit quærere unam, reportat
in humeris suis redemtam sanguine suo. Secu-
rus mortuus est pastor pro ove, qui resurgens
possidet ovem. *Nos autem populus ejus: et oves
pascuæ ejus.*

v. 4. 16. *Intrate in portas ejus in confessione.* In
b portis initium est, a confessione incipite. Inde (b)
Psalmus in confessione, ibi jubilate. Confitemi- B
ni vos non factos a vobis, laudate eum a quo fa-
cti estis. Ab illo fit bonum tuum, a quo recedens
fecisti malum tuum. *Intrate in portas ejus in
confessione.* Intret grex in portas, non foris re-
maneat ad lupos. Et quomodo intret? *In con-
fessione.* Porta, id est initium, confessio tibi sit.
Psal. 116. 7. Unde in alio Psalmo dicitur, Incipite Domino
in confessione. Quod illic dicit, Incipite; hoc ap-
pellavit hic portas: *Intrate in portas ejus in con-
fessione.* Et quid, cum jam intraverimus, non
confitebimur? Semper confitere, semper habes
quod confitearis. Difficile est in hac vita, ut sic
homo mutetur, ut nihil inveniatur in eo quod
reprehendatur. Opus est ut tu te reprehendas,
ne ille reprehendat qui damnaturus est. Ergo
et cum intraveris in atria, confitere. Quando non
erit confessio peccatorum? In illa requie, in illa C
æqualitate Angelorum. Sed videte quid dixerim:
Non erit confessio peccatorum. Non dixi, Non
erit confessio: erit enim confessio laudis. Semper
confiteberis, illum Deum, te creaturam; illum
protectorem, te protectum. In illo quodam mo-
Psal. 30. 21. do absconditus eris, sicut dictum est, Abscondes
eos, in abscondito vultus tui. *In atria ejus in
c hymnis (c) confitemini ei.* In portis confitemini;
et in atria cum intraveritis, confitemini in hy-
mnis. Hymni laudes sunt. Quando intras, te re-
Psal. 117. 19. prehende, cum intraveris, illum lauda. Aperite
mihi portas justitiæ, dicit in alio Psalmo, ingre-
d diens in (d) eis confitear Domino. Numquid di-
xit, Cum ingressus fuero, jam non confitebor?
Etiam ingressus confitebatur Dominus noster
Matth. 11. 25. Jesus Christus, quando ait, Confiteor tibi, Pater, D
Domine cœli et terræ? Illum laudans confiteba-
tur, non se accusans.

v. 5. 17. *Laudate nomen ejus,* quia suavis est Do-
minus.* Nolite putare quia deficitis in laudando.
Laudatio vestra quasi manducatio erit: quan-
tum laudatis, tantum vires adquiritis, et tantum
dulcescit quem laudatis. *Laudate nomen ejus,
quia suavis est Dominus. In æternum miseri-
cordia ejus.* Non enim cum te liberaverit, desi-
net esse misericors: et ut protegat semper in
æternam vitam, misericordiæ ejus est. *In æter-
num ergo misericordia ejus, et usque in gene-
rationem et generationem veritas ejus.* Aut o-
mnem generationem accipe quod dictum est, *in
generationem et generationem;* aut in duabus ge-
nerationibus, unam terrenam, alteram cæle-
stem. Hic est generatio una, quæ parit morta-
les; altera, quæ parit æternos. Veritas ejus et
hic est, et ibi. Noli putare, quia hic non est ve-
ritas ejus. Si non hic esset veritas ejus, non di-
ceret in alio Psalmo, Veritas de terra orta est: Psal. 84. 11.
nec ipsa veritas diceret, Ecce ego vobiscum sum Matth. 28. 20.
usque in consummationem sæculi.

IN PSALMUM C.

* ENARRATIO.

1. PSALMUS iste centesimus quod habet in pri- * Sermo ad plebem
mo versu, hoc in toto ejus corpore quæ-
rere debemus. *MISERICORDIAM et judicium can-
tabo tibi, Domine.* Nemo sibi ad impunitatem
blandiatur de misericordia Dei; quia est et judi-
cium: et nemo in melius commutatus exhorreat
judicium Dei; quia præcedit misericordia. Ho-
mines enim quando judicant, aliquando victi (e) e
misericordia, faciunt contra justitiam; et vide-
tur in eis esse misericordia, et non esse judi-
cium: aliquando vero rigidum volentes tenere
judicium, perdunt misericordiam. Deus autem
nec in bonitate misericordiæ perdit judicii se-
veritatem, nec in judicando cum severitate amit-
tit misericordiæ bonitatem. Ecce si temporibus
distinguamus hæc duo, misericordiam et judi-
cium; forte enim non sine caussa ipso ordine
posita sunt, ut non diceret judicium et miseri-
cordiam, sed *misericordiam et judicium:* si ergo
per tempora distinguamus hæc duo forte inve-
nimus modo tempus esse misericordiæ, futurum
autem tempus judicii. Quomodo est primo tem-
pus misericordiæ? Primo in Deo considera ut
et tu quantum ipse tibi donaverit, imiteris Pa-
trem. Neque enim arroganter dicimus, Patrem
nostrum nos debere imitari; quando quidem Do-
minus ipse unicus Dei Filius ad hoc nos horta-
tur, dicens, Estote sicut Pater vester cælestis. Matth. 5. 48.
Cum diceret, Diligite inimicos vestros, orate pro
eis qui vos persequuntur: ut sitis, inquit, filii Ibidem 44.
Patris vestri qui in cælis est, qui solem suum fa- » et 45.
cit oriri super bonos et malos, et pluit super »
justos et injustos. Ecce misericordia. Quando vi- »
det justos et injustos eumdem solem intueri, (f) » f
eumdem lucem capere, eosdem fontes bibere,
eadem pluvia saginari, iisdem fructibus terræ
repleri, similiter aerem istum ducere, habere
æqualiter bona mundi, noli putare injustum esse

(a) Plures probæ notæ MSS. *reficiat.*
(b) Editi *Inde Psalmum* etc. At MSS. *Inde Psalmum in confessione*, supple, inscribitur. Quamquam Remigiensis MS. habeat sic, *Inde Psalmum in confessione jubilate.*
(c) Sic plerique et melioris notæ MSS. At Am. Er. et duo MSS. *in hymnis confessionum confitemini ei.* Lov. *in hymnis confessionem confitemini ei.*
(d) Sic MSS. juxta Græc. LXX. At editi, *in eas.*
(e) Aliquot MSS. *misericordiam faciunt contra justitiam.*
(f) MSS. *eamdem lucem carpere.*

Deum, qui dat ista æqualiter et justis et injustis. Misericordiæ tempus est, nondum judicii. Nisi enim primo Deus per misericordiam parceret, non inveniret quos per judicium coronaret. Est ergo misericordiæ tempus, quando patientia Dei ad pœnitentiam adducit peccantes.

2. Audi Apostolum distinguentem utrumque
Rom. 2. 3. tempus, et distingue et tu: Existimas autem,
» inquit, o homo, qui judicas eos qui faciunt ea
» et eadem agis, quoniam tu effugies judicium Dei?
» Intendite. Videbat enim se: (sed cui hoc dicit?
a Non enim uni homini dicit, sed generi (a) hominum tali.) Videbat se committere multa mala quotidie, et tamen vivere, nihil mali sibi contingere; et putabat aut dormire Deum; aut res humanas non adtendere, aut amare facta hominum mala. Tollit istam cogitationem de corde,
» sed bene intelligentibus. Quid ergo ait? Existi-
» mas, o homo, qui judicas eos qui talia agunt et
» facis ea, quoniam tu effugies judicium Dei? Et quasi diceret, Quare facio tanta mala quotidie, et nihil mali contigit? secutus ostendit illi tem-
Ibidem 4. pus misericordiæ: An divitias benignitatis et pa-
» tientiæ et longanimitatis ejus contemnis? Et ve-
» re quia hoc contemnebat, sed fecit illum sollici-
» tum. Ignoras, inquit, quoniam benignitas Dei
» ad pœnitentiam te adducit? Ecce tempus misericordiæ. Ne autem hoc ille semper putaret futurum, quomodo secutus eum terruit? Tu au-
Ibidem 5. tem. (Jam tempus judicii audi, audisti tempus misericordiæ, propter, *Misericordiam et judi-*
» *cium cantabo tibi, Domine.*) Tu autem, inquit,
» secundum duritiam cordis tui et cor impœni-
» tens, thesaurizas tibi iram in die iræ et revela-
» tionis justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua. Ecce, *Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine.* Sed minatus est de judicio: numquid ideo judicium Dei tantummodo formidandum est, et non amandum? Formidandum malis propter pœnam, amandum bonis propter coronam. Quia ergo terruit malos Apostolus in hoc testimonio quod commemoravi, audi ubi spem dat bonis de judicio. Seipsum ponit, et dicit, et ostendit et ipse in se tempus misericordiæ. Quia nisi et ipse inveniret tempus misericordiæ, quarem illum inveniret judicium? Blasphemum, persecutorem, injuriosum. Sic enim dicit, et commendat tempus misericordiæ,
1. Tim. 1. 13. in quo modo sumus: Qui prius, inquit, fui bla-
» sphemus et persecutor et injuriosus; sed mise-
» ricordiam consecutus sum. Sed forte ipse solus
» consecutus est misericordiam? Audi quomodo
Ibidem 16. nos erigat: Ut in me, inquit, ostenderet Christus
» Jesus omnem longanimitatem, ad informationem
» eorum qui credituri sunt illi in vitam æternam. Quid est, In me ostenderet longanimitatem? Ut unusquisque peccator et sceleratus videret quia Paulus accepit veniam, et non de se desperaret. Ecce ostendit se, erexit et alios. Ubi? In tempore misericordiæ. Audi in tempore judicii quid

A dicat de bonis, iterum dicens de se et de aliis. Primo misericordiam consecutus est. Quare? Quia fuit blasphemus et persecutor et injuriosus. Venit Dominus ut donaret Paulo, non ut redderet. Nam si reddere vellet, quid inveniret quod redderet peccatori, nisi pœnam et supplicium? Noluit reddere pœnam, sed donavit gratiam. Audi quia ille cui donavit, tenet Dominum etiam debitorem. Invenit eum donatorem tempore misericordiæ, tenet debitorem tempore judicii. Quomodo hoc dicit, videte. Ego enim jam 2 Tim. 4.
immolor, dixit, et tempus resolutionis meæ pro- » 6. etc.
ximum est. Bonum certamen certavi, cursum »
consummavi, fidem servavi. Hoc, tempore misericordiæ: audi de judicio. De cetero superest »
mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Domi- »
B nus in illa die justus judex. Non dixit, donat; sed, reddet. Quando donabat, misericors erat: quando reddet, judex erit: quia, *Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine.* Sed donando delicta, fecit se coronæ debitorem: ibi misericordiam consecutus sum. Misericors ergo Dominus primo, hic autem reddet mihi coronam justitiæ. Unde reddet? Quia justus judex est. Quare justus judex? Quia bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi. Ideo justus non potest nisi coronare ista. Invenit enim ista quæ coronaret: antea vero quid invenerat? Qui prius fui blasphemus et persecutor. Ista donavit, 1. Tim. 1.
illa coronabit: donavit hæc tempore misericor- 13
diæ, coronabit illa tempore judicii: quia, *Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine.*
C Sed numquid solus Paulus id meruit? Hoc enim dixeram, quomodo in illo testimonio terruit, sic in isto erexit. Cum dixisset, Reddet mihi Domi- 2. Tim. 4. 8.
nus in illo die justus judex: non solum mihi, »
inquit, sed omnibus qui diligunt manifestatio- »
nem et regnum ejus. »

3. Ergo, Fratres, quoniam habemus tempus misericordiæ, non nobis blandiamur, non nos dimittamus, non dicamus, Semper parcit Deus. Ecce feci heri, pepercit Deus; facio et hodie, et parcit Deus; faciam et cras, quia parcit Deus. Adtendis ad misericordiam, et non times judicium. Si vis cantare misericordiam et judicium, intellige quia ideo parcit, ut corrigaris, non ut in malignitate permaneas. Noli tibi thesaurizare Rom. 2. 5.
iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei.
D Quia in tempore misericordiæ in alio Psalmo di- Psal. 49. 16.
citur, Peccatori autem dixit Deus, Ut quid tu e- » etc.
narras justificationes meas, et assumis testamen- »
tum meum per os tuum? Tu vero odisti disci- »
plinam, et abjecisti sermones meos post te; si »
videbas furem, concurrebas ei, et cum mœchis »
portionem tuam ponebas: sedens adversus fra- »
trem tuum detrahebas, et adversus filium ma- »
tris tuæ ponebas scandalum: hæc fecisti, et ta- »
cui. Vide tempus misericordiæ. Quid est, Tacui? »
Numquid, Non corripui? Sed, Non judicavi. Quomodo enim tacet, qui quotidie clamat in Scri-

(a) Editi, *sed generi humano talia dicebat se committere* etc. Castigantur subsidio MSS. inter quos Regius ad vocem *tali*, subdit *quod videbat se committere* etc.

pturis, in Evangelio, in prædicatoribus suis? A Tacui a supplicio, non a verbo. Hæc fecisti, et tacui. Et quia tacuit Deus, id est, non vindicavit, quid sibi dixit in corde peccator? Audi: Su-
Psal. 49. 21. spicatus es, inquit, iniquitatem, quod ero tibi
» similis. Id est, parum est quia tu talis eras, et me talem putasti. Et cum ostendisset illi tempus misericordiæ, terruit de tempore judicii. Arguam te, et statuam te ante faciem tuam. Tu te
» ponis post te, ego te ponam ante te. Omnis enim qui non vult videre peccata sua, post dorsum se ponit, et aliorum peccata acute adtendit, non per diligentiam, sed per invidentiam; non volens sanare, sed accusare: se autem obliviscitur.
Matth. 7. 3. Unde talibus Dominus dicit, Stipulam in oculo
» fratris tui vides, et trabem in oculo tuo non vides. Quia ergo misericordia et judicium cantatur B nobis, et nos facientes misericordiam securi exspectemus judicium: et simus in corpore ipsius, et nos cantemus ea. Cantat enim hoc Christus: si solum caput cantat, a Domino est canticum hoc, ad nos non pertinet: si autem totus Christus, id est, caput et corpus ejus, esto in membris ejus, adhære illi per fidem et per spem et
a per caritatem, et in illo (*a*) cantas, in illo exsultas: quia et ipse in te laborat, in te sitit, in te esurit et tribulatur. Ille in te adhuc moritur, et tu in illo jam resurrexisti. Nam si non in te moreretur, nollet in te sibi parci a persecutore,
Act. 9. 4. cum diceret, Saule, Saule, quid me persequeris? Ergo, Fratres mei, Christus cantat; sed quomodo, nostis: Christum assidue commendavimus vobis; et scio quia rudia vobis non sunt. Dominus Christus Verbum Dei est, per quod facta C
Joban. 1. 3. sunt omnia. Hoc Verbum ut redimeret nos, caro factum est, et habitavit in nobis: factus est homo Deus super omnia, Filius Dei æqualis Patri, ad hoc homo factus est, ut Deus homo mediator esset inter homines et Deum, et reconciliaret longe positos, et conjungeret separatos, et revocaret alienatos, et reduceret peregrinos, ad hoc factus est homo. Factus est ergo caput Ecclesiæ, habet et corpus et membra. Quære membra ipsius, modo gemunt per universum orbem terrarum: tunc lætabuntur in fine, in corona justi-
2. Tim. 4. 8. tiæ, de qua dicit Paulus, Quam reddet mihi Dominus in illo die justus judex. Et modo ergo cantemus in spe, omnes in unum collecti. Christum enim induti Christus sumus cum capite nostro; quia utique Abrahæ semen sumus. Apostolus hoc dicit. Quia dixi, Christus sumus.
Gal. 3. 29. Apostolus ait, Ergo Abrahæ semen estis, secundum promissionem heredes. Abrahæ semen estis:
Ibidem 16. Videamus, si semen Abrahæ est Christus. In semine tuo benedicentur omnes gentes. Non dicit,
Gen. 12. 3. In seminibus, tamquam in multis; sed tamquam
» in uno, Et semini tuo, quod est Christus. Et no-
» bis dicit, Ergo semen Abrahæ estis. Manifestum quia ad Christum pertinemus: et quia membra ejus et corpus ejus sumus, cum capite nostro

unus homo sumus. Cantemus ergo, *Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine.*

4. *Psallam,* * *et intelligam in via immaculata, quando venies ad me.* Nisi in via immaculata, non potes psallere, nec intelligere. Si vis intelligere, in via immaculata psalle, id est, operare in hilaritate Deo tuo. Quæ est via immaculata? Audi sequentia: *Deambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meæ.* Hæc via immaculata ab innocentia cœpit, in ipsa etiam pervenitur. Quid quæris multa verba? Innocens esto, et perfecisti justitiam. Sed quid est esse innocentem? Duobus enim modis nocet homo, quantum in ipso est, aut faciendo miserum, aut deserendo miserum: quia et tu non vis ab alio fieri miser, et non vis deseri ab alio, si miser fueris. Quis est qui facit miseros? Qui infert violentias vel insidias, rapit res alienas, opprimit pauperes, furatur, conjugia aliena sollicitat, calumniosus est, vult inferre hominibus quo doleant, studio malevolentiæ. Quis est qui deserit miseros? Qui videt inopem aliquo auxilio egentem, et cum habeat quomodo præstet, contemnit, despicit, alienat cor suum. Quod si jam omnino talis esset, ut non opus haberet aliqua misericordia; superbus esset, si desereret miserum: adhuc in tribulatione carnis constitutus est, nesciens quid sibi possit cras accidere, et despicit lacrymas miserorum; non est innocens. Sed quis est innocens? Qui cum alii non nocet, nec sibi nocet. Qui enim et sibi nocet, non est innocens. Ait aliquis. Ecce non tuli alicui, nec pressi aliquem: de re mea, de justo labore meo bene mihi faciam, convivium apparatum habere volo, erogare volo quantum me delectat, bibere cum quibus volo quantum me delectat: cui aliquid tuli? quem pressi? quis de me quæstus est? Innocens videtur. Sed si seipsum corrumpit, si templum Dei in se evertit, quid exspectas, ut in alios faciat misericordiam, et parcat miseris? Qui in seipsum crudelis est, esse in alium misericors potest? Tota ergo justitia ad unum verbum innocentiæ redigitur. Qui autem diligit ini- Psal. 10. 6.
quitatem, odit animam suam. Quando amabat iniquitatem, putabat quod aliis nocebat. Sed vide si aliis nocebat: Qui diligit, inquit, iniquita- »
tem, odit animam suam. Sibi ergo prius nocet, qui vult aliis nocere: nec deambulat; quia non D est ubi. Angustias (*b*) enim patitur omnis mali- b
tia: sola innocentia lata est, ubi deambuletur. *Deambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meæ.* Medium domus suæ, aut ipsam Ecclesiam dicit; Christus enim in ea dambulat: aut cor suum; domus enim nostra interior, cor nostrum est: ut hoc exposuerit, quod superius dixit, *In innocentia cordis mei.* Quæ est innocentia cordis sui? Medium domus suæ. Hanc domum quisquis habet malam, pellitur ab illa foras. Quisquis enim in corde premitur mala conscientia, quomodo quisque ab stillicidio exit de

(a) Sic Plerique MSS. At editi, *canta, in illo exsulta.*

(b) Ita MSS. Editi vero, *quia non est ubi angustias non patitur. Arcta omnis malitia, sola innocentia lata est. Ubi deambulat?*

domo sua, aut a fumo, non ibi se patitur habitare: sic qui non habet quietum cor, habitare in corde suo libenter non potest. Tales foras exeunt a seipsis animi intentione, et de his quæ foris sunt circa corpus delectantur; quietem in nugis, in spectaculis, in luxuriis, in omnibus malis quærunt. Quare foris sibi volunt esse bene? Quia non est illis intus bene, unde gaudeant in
Matth. 9. 6. conscientia. Ideo Dominus cum sanasset paralyticum, ait, Tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam. Faciat illud anima, quæ quasi paralysi dissoluta est: in membris bonæ operationis constringatur, ut bene operetur; tollat grabatum suum, regat corpus suum; jam eat in domum suam, intret in conscientiam suam: jam latam inveniet, ubi deambulet, et psallat, et intelligat.

v. 3. 5. *Non proponebam ante oculos meos rem malam.* Quid est, *Non proponebam ante oculos meos rem malam?* Non diligebam. Solet enim dici, quod nostis, de homine, qui ab aliquo diligitur, Ante oculos illum habet. Et ille qui contemnitur, sic solet queri, Non me habet ante oculos. Quid ergo est, ante oculos habere? Diligere. Quid est, non diligere? Non ibi corde habitare. Dixit ergo, *Non proponebam ante oculos meos rem malam:* non diligebam rem malam. Et
a exponit ipsam rem malam: *Facientes (a) prævaricationem odio habui.* Intendite Fratres mei. Si deambulatis cum Christo in medio domus ejus, id est, si vel in corde vestro bene requiescitis, vel in ipsa Ecclesia bonum iter carpitis in via immaculata, non eos tantum qui foris sunt odisse debetis prævaricatores, sed et quoscumque intus inveneritis. Qui sunt prævaricatores? Qui oderunt legem Dei; qui audiunt illam, et non faciunt, prævaricatores dicuntur. Facientes prævaricationem odio habe, repelle illos a te. Sed odisse debes prævaricatores, non homines. Unus homo prævaricator, videte quia duo nomina habet, homo et prævaricator: hominem Deus fecit, prævaricatorem ipse se fecit: ama in illo quod Deus fecit, persequere in illo quod ipse sibi fecit. Cum enim persecutus fueris prævaricationem ejus, occidis quod homo fecit, et liberatur quod Deus fecit. *Facientes prævaricationem odio habui.*

v. 4. 6. *Non adhæsit mihi * cor pravum.* Quod est cor pravum? Cor tortum. Quod est cor tortum? Cor non rectum. Quod est cor non rectum? Vide quod est cor rectum, et ibi invenis quod est
Rectum cor. cor non rectum. Rectum cor dicitur hominis, qui omnia quæ vult Deus, (*b*) non ipse non vult.
b Intendite. Orat aliquis ut nescio quid non eveniat;
c orat, et non prohibetur. (*c*) Petat quantum potest: sed contra voluntatem ipsius evenit aliquid; subjungat se voluntati Dei, non resistat voluntati magnæ. Quia et ipse Dominus sic illud exponit: ostendens infirmitatem nostram in se, quando passurus erat, ait, Tristis est anima mea

A usque ad mortem. Non enim vere ille timebat Matth. 26. 38.
mortem, qui potestatem habebat ponendi animam suam, et potestatem habebat iterum sumendi eam. Johan. 10. 18. Et Paulus apostolus miles ipsius, servus ipsius clamat, Bonum certamen certavi, 2. Tim. 4. 7.
cursum consummavi, fidem servavi; de cetero » 8.
reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet »
mihi Dominus in illo die justus judex. Exsultat »
quia moriturus est, et Dominus ejus et Imperator ejus tristis est, quia moriturus est? Ergo melior servus quam Dominus? Et ubi est quod ait ipse Dominus, Sufficit servo ut sit sicut dominus ejus, sufficit discipulo ut sit sicut magister ejus? Matth. 10. 25. Ecce fortis est Paulus ventura morte, et Dominus tristis est? Optabam, inquit, dissolvi, et esse cum Christo. Philip. 1. 23. Gaudet, quia dissol-
B vitur, ut sit cum Christo; et ipse Christus tristis est, cum quo iste futurum se esse lætatur? Sed quid erat illa vox, nisi sonus infirmitatis nostræ? Multi adhuc infirmi contristantur futura morte: sed habeant rectum cor; vitent mortem, quantum possunt, sed si non possunt, dicant quod ipse Dominus non propter se, sed propter nos dixit. Quid enim dixit? Pater, si fieri potest, Matth. 26. 39.
transeat a me calix iste. Ecce habes voluntatem humanam expressam; vide jam rectum cor: Verum non quod ego volo, sed quod tu vis Pater. »
Si ergo rectum cor sequitur Deum pravum cor resistit Deo. Aliquid illi contingat adversum, clamat, Deus quid tibi feci? quid commisi? quid peccavi? Se justum vult videri, Deum injustum. Quid tamen pravum? Parum est quia
C tortus est, et tortam regulam putat. Corrigete, et invenis rectum a quo tu depravasti. Ille juste, tu injuste: et ideo perversus es, quia hominem justum dicis, et Deum injustum. Quem hominem justum dicis? Teipsum. Quando enim dicis, Quid tibi feci, justum te putas. Sed respondeat tibi Deus, Verum dicis, mihi nihil fecisti: omnia enim tibi fecisti. Si enim mihi aliquid fecisses, bonum fecisses. Quidquid enim bene fit, mihi fit: quia ex præcepto meo fit. Quidquid autem mali fit, tibi fit, non mihi fit: quia non facit malus aliquid nisi sibi, quia hoc non ego jubeo. Tales quando videritis Fratres, corripite, arguite corrigite: et si non potestis corripere aut corrigere, nolite consentire; ut possitis dicere, *Non adhæsit mihi cor pravum.*

D 7. *Cum declinaret a me malignus, non cognoscebam.* Item v. 4. Quid est, *non cognoscebam?* Non approbabam, non laudabam, non mihi placebat. Cognoscere enim invenimus in Scripturis aliquando dici, pro eo quod est placere nobis. Quid enim latet Deum, Fratres? Numquid novit justos, et non novit injustos? Quid cogitas, quod ille nesciat? Non dico, quid facis; sed, quid cogitas, quod ille nesciat? Non dico, quid cogitas; sed, quid cogitaturus es, quod ille non ante viderit? Omnia ergo novit Deus: et tamen in fine, id est, in judicio post misericordiam, de quibusdam

(a) Ita MSS. At editi, *prævaricationes.*
(b) Am. et Lov. *ipse vult.* At Er. et MSS. *non ipse non vult.*
(c) Lov. *Petit*: dissentientibus editis aliis et MSS.

dicit, In illa die multi venturi sunt, et dicent, Matth. 7. 22. et 23. Domine, Domine, in nomine tuo dæmonia ejecimus, in nomine tuo virtutes (a) multas fecimus, in nomine tuo manducavimus et bibimus: et dicam illis, Discedite a me operarii iniquitatis, non novi vos. Ille non novit aliquem? Sed quid est, Non novi vos? In regula mea non vos agnosco. Novi enim regulam justitiæ meæ. Non illi congruitis, declinastis ab illa, distorti estis. Ideo et hic dixit, *Non cognoscebam. Cum declinaret a me malignus, non cognoscebam.* Quid est, *non cognoscebam?* Numquid forte quia malignus quando obviam fit justo in vico angusto, dicit Sap. 2. 15. sibi quod est scriptum in Sapientia Salomonis, Gravis est nobis etiam ad videndum; et mutat viam ne videat quem non vult? Sed quam multi sunt maligni quos videmus, et qui nos vident, et non solum non a nobis declinant, sed currunt ad nos, et aliquando iniquitates suas per nos impleri cupiunt? (b) Plerumque nobis contingit. Quomodo ergo declinat? Declinat a te, qui dissimilis est tibi. Quid est, declinat a te? Non te sequitur. Quid est, non te sequitur? Non te imitatur. Ergo, *Cum declinaret a me malignus*, id est, cum mihi dissimilis esset malignus, et vias meas nollet imitari, nollet sic vivere malignus, quomodo me illi proposui ad imitationem: *non cognoscebam.* Quid est, *non cognoscebam?* Non quia nesciebam, sed quia non approbabam.

v. 5. 8. *Detrahentem proximo suo occulte, hunc persequebar.* Ecce persecutor bonus, non hominis, sed peccati. *Superbo oculo et insatiabili corde, huic non convescebar.* Quid est, *non convescebar?* Non cum illo manducabam. Adtendat Caritas Vestra: quia mirum aliquid audituri estis. Si non convescebatur cum illo, non manducabat; vesci enim, manducare est: cur ergo ipsum primo Dominum invenimus manducasse cum superbis? (c) Non cum publicanis illis et peccatoribus; nam ipsi humiles erant: cognoscebant enim languorem suum, et medicum requirebant. Cum ipsis superbis Pharisæis invenimus illum manducasse. Nam superbus quidam invitaverat illum: ipse est cui displicuit quia mulier peccatrix, quæ erat in civitate famosa, accessit ad pedes Domini; et ait in corde suo: (Quia talis erat munditia Pharisæorum, ut nemo eos iniquus tangeret: si quis illos immundus vel modice tetigisset, exhorrebant, ne quasi immundos eos faceret tactus immundus. At ubi peccatrix illa, quæ erat in civitate famosa, accessit flere ad pedes Domini, ille cum videret eam, dixit in corde suo.) Lucæ 7. 39. Hic si esset propheta, sciret quæ mulier illi accessit ad pedes. Unde sciebat quia Christus nescivit, nisi inde suspicatus est eum nescisse, quia non a se repulit? Quia si ipse esset, repelleret a se. Dominus autem non solum mulierem illam peccatricem noverat, sed et illius (d) superbi vulnera medicus insanabilia videbat. Ait enim cum audisset cogitantem, ut ostenderet illum superbum, Ibidem 40. etc. Simon, habeo aliquid tibi dicere: Duo debitores erant cuidam fœneratori, unus, ei debebat quinquaginta denarios, alius quingentos; cum non haberent unde redderent, dimisit ambobus: quis eum plus dilexit? Et ille contra se dixit sententiam, extorquente sibi confessionem veritate: Credo, Domine, cui plus donavit. Et conversus ad mulierem, dixit Simoni, Vides istam mulierem? Intravi in domum tuam, aquam mihi ad pedes non dedisti: ista autem lacrymis suis lavit pedes meos: et cetera quæ nostis. Non opus est in aliis propter quæ ad testimonium adhibuimus, diutius immorari. Iste Pharisæus superbus erat, convescebatur cum illo Dominus: quid est ergo quod ait, *Superbo oculo et insatiabili corde, huic non convescebar?* Quid est, *non convescebar?* Non cum illo manducabam. Quomodo nobis proponit hæc, quæ ipse non fecit? Ad imitationem suam nos hortatur: videmus eum convivatum esse cum superbis, quomodo nos prohibet ne convivemur cum eis? Nos quidem, Fratres, propter correptionem aliquam tenemus nos etiam a fratribus nostris, et non cum eis convivamur, ut corrigantur. Cum extraneis potius convivamur, cum paganis, quam cum his qui (e) nobis hærent, si viderimus eos male vivere, ut erubescant, et corrigantur: sicut dicit Apostolus, 2. Thess. 3. 14. Si quis non obaudit verbo nostro per Epistolam, hunc notate, et nolite commisceri cum eo; et non ut inimicum eum existimetis, sed corripite ut fratrem. Facimus hoc plerumque propter medicinam: et tamen cum extraneis multis et cum impiis sæpe vescimur.

9. Quid est hoc quod ait, *Superbo oculo et insatiabili corde, huic non convescebar?* Habet epulas suas cor pium, habet epulas suas cor superbum: nam propter cibos ipsos cordis superbi, ideo dixit, *insatiabili corde.* Cor superbum unde pascitur? Si superbus est, invidus est: aliter non potest. Superbia, mater invidentiæ est: Superbia mater invidentiæ. non potest nisi generare hanc, et cum illa semper esse. Omnis ergo superbus, invidus est: si invidus est, malis alienis pascitur. Unde dicit Apostolus, Gal. 5. 15. Si mordetis et comeditis invicem, videte ne ab invicem consumamini. Videtis ergo comedentes, nolite his convesci, fugite tale convivium. Neque enim se satiant gaudendo de malis alienis, quia insatiabili corde sunt. Cave ne capiaris in epulis eorum laqueo diaboli. Cibis

(a) MSS. *magnas.*

(b) Er. et Lov. post verbum *cupiunt*, sic prosequuntur, *plerumque se nobis conjungunt? Plerumque nobis contingit.* Regius liber non habet nisi, *Plerumque se nobis conjungunt.* Alii vero MSS. cum Am. nonnisi, *Plerumque nobis contingit*: quibus forte minus intellectis verbis priora illa Substituenda quispiam existimaverat. Hic porro Augustinus respicere videtur ad improbos litigatores, qui iniqua judicia impetrare ab episcopis cupiebant.

(c) Am. Er. et Lov. *cum superbis et non cum publicanis illis et peccatoribus?* Nos auctoritate MSS. removemus particulam *et*, notamque interrogationis collocamus ante hanc sententiam, *Non cum publicanis* etc. ut sensus sit, *Non dico cum publicanis* etc.

(d) Nostri omnes MSS. *illius superbiæ*: et paulo post plerique, loco ut *ostenderet*, habent *et ostenderet.*

(e) Sic MSS. Et Er. et Lov. *qui nobiscum erant, et nobis adhærent.*

talibus pascebantur Judæi, quando crucifixerunt
Dominum: sed quia pascebantur tamquam de
pœna Domini. (Nam et nos de cruce Domini pa-
scimur, quia corpus ipsius manducamus.) Di-
cebant enim, cum viderent eum pendentem in
cruce, insultantes, quia insatiabiles corde erant:
dicebant ergo, Si Filius Dei est, descendat de
Matth. 27. 40. cruce: alios salvavit, se salvare non potest. Pa-
scebantur cibo crudelitatis suæ, et ille pasceba-
Luc. 23. 34. tur cibo misericordiæ suæ. Pater, inquit, igno-
sce illis, quia nesciunt quid faciunt. Illi ergo ha-
bebant alias epulas, ille alias. Sed quid dictum
Psal. 68. 23. sit de mensa superborum, audite: Fiat mensa
» eorum coram ipsis in muscipulam, et in retri-
butionem et in scandalum. Pasti sunt, capti sunt.
Quomodo enim aves ad muscipulam, aut pisces
ad hamum pascuntur, sed capiuntur; sic et ipsi.
Habent ergo impii epulas suas, habent et pii e-
Matth. 5. 6. pulas suas. Audi epulas piorum: Beati qui esu-
riunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi satura-
buntur. Si ergo pius pascitur cibo justitiæ, et
impius superbiæ; non mirum si insatiabilis cor-
a de. (*a*) Pascitur cibo iniquitatis: noli pasci cibo
iniquitatis, et non tibi convescitur superbus o-
culo et insatiabilis corde.

10. Et unde tu pascebaris? et quid te dele-
ctabat, ubi ille tibi non convescebatur? *Oculi*
mei, inquit, *super fideles terræ, ut considerent*
v. 6. *hi mecum*. Dominus dicit, *Oculi mei super fide-*
Matth. 19. 28. *les terræ, ut considerent hi mecum*: id est, ut
mecum sederent. Quomodo sederent? Sedebitis
super duodecim thronos, judicantes duodecim
1. Cor. 6. 3. tribus Israel. Judicant fideles terræ, quibus di-
citur, Nescitis quia angelos judicabimus? *Oculi*
mei super fideles terræ, ut considerent hi mecum.
Ambulans in via immaculata, hic mihi mini-
strabat. *Mihi* ait, non sibi. Multi enim mini-
strant Evangelium, sed sibi ministrant: quia sua
Philip. 2. 21. quærunt, non quæ Jesu Christi. Quid est Chri-
sto ministrare? Ea quæ Christi sunt quærere.
Et quidem quando mali annuntiant Evangelium,
Matth. 23. 3. alii salvantur, illi puniuntur. Dictum est enim,
Quæ dicunt, facite; quæ faciunt, facere nolite.
Non timeas ergo quando a malo audis Evange-
lium. Væ illi qui sibi ministrat, id est, qui sua
ibi quærit: tu Christi accipe. *Ambulans in via*
immaculata, hic mihi ministrabat.

v. 7. 11. *Non* (*b*) *habitavit in medio domus meæ*
b *faciens superbiam*. (*c*) Referte ad domum illam,
c id est, ad cor. Non habitabat in corde meo fa-
ciens superbiam: nullus talis habitabat in corde
meo: resiliebat enim inde. Nemo habitabat in cor-
de meo, nisi mitis et quietus: superbus non illic
habitabat. Non enim habitat in corde justi inju-
stus. Sit a te justus remotus nescio quot millibus
et mansionibus: simul habitatis, si unum cor
habetis. *Non habitavit in medio domus meæ fa-*
ciens superbiam. Loquens iniqua non direxit in
conspectu oculorum meorum. Hæc est via imma-
culata, ubi intelligimus quando ad nos veniat
Dominus.

12. *In matutinis interficiebam omnes peccato-* v. 8.
res terræ. Hoc obscurum est, dignamini adver-
tere: jam finis Psalmi est. *In matutinis interfi-*
ciebam omnes peccatores terræ. Quare? *Ut di-*
sperdam de civitate Domini omnes operantes ini-
quitatem. Sunt ergo in civitate Domini operan-
tes iniquitatem, et quasi parcitur eis modo. Qua-
re? Quia misericordiæ tempus est: sed veniet
et judicii; quia sic cœpit Psalmus, Misericor- v. 1.
diam et judicium cantabo tibi, Domine. Jam enu-
meravit superius, quia non illi adhæserunt nisi
boni. Malis non adhæsit, nec delectabatur epu-
lis iniquitatis eorum, qui sibi ministrabant, non
Domino, id est, sua quærebant. Et quasi dicere-
tur illi, Et ut quid tales in civitate tua tanto tem-
pore tolerasti? Tempus misericordiæ est, ait.
Quid est, tempus misericordiæ? Adhuc nondum
revelatum est judicium: nox est, apparebit dies,
apparebit judicium. Audi Apostolum: Itaque no- 1. Cor. 4. 5.
lite ante tempus quidquam judicare. Quid est, »
ante tempus? Ante diem. Audi quia ante diem »
dixit: Donec veniat Dominus, et illuminet ab- »
scondita tenebrarum, et manifestabit cogitatio- »
nes cordis, et tunc laus erit unicuique a Deo.
Nam modo, quam diu non vides cor meum et
non video cor tuum, nox est. Nescio quid ab ho-
mine petisti, non accepisti, contemni te putas,
et forte non contemneris; cor enim non vides:
et cito blasphemas, in nocte danda est tibi ve-
nia erranti. Diligit te homo nescio quis, et putas
quia odit te; aut odit te, et putas quia diligit te:
sed quodlibet sit, nox est. Noli timere, præsu-
me in Christo, in illo habeto diem: non est quid
mali de illo sentias, quia securi sumus, et certi
sumus, quia falli non potest, amat nos. De no-
bis autem invicem nondum (*d*) certi sumus. Deus d
enim novit dilectionem nostram in invicem: nos
autem etiam si diligimus nos invicem, quis vi-
det qua dispensatione a nobis fiant ista? Quare
nemo videt cor? Quia nox est. In ista nocte ten-
tationes abundant. Quasi de ipsa nocte dixit
Psalmus, Posuisti tenebras, et facta est nox, in Psal. 103. 20.
ea pertransibunt omnes bestiæ silvæ; catuli leo- »
num rugientes ut rapiant, et ut quærant a Deo »
escam sibi. In nocte quærunt escam catuli leo- Ephes. 2. 2.
num. Qui sunt catuli leonum? Principum et po-
testatum aeris hujus dæmones et angeli diabo-
li. Quomodo sibi quærunt escam? Quando ten-
tant. Sed quia non accedunt, nisi Deus eis dede-
rit potestatem: ideo dictum est, Quærentes a
Deo escam sibi. Petiit Job tentandum. Qualem
escam? (*e*) Opulentam, pinguem, justum Dei, e
cui ipse Deus testimonium perhibuit, et ait, Ho-
mo sine querela, verus Dei cultor fuit. Petivit il- Job. 1. 9.
lum tentandum, quærens a Deo escam: et acce-

(a) Am. Er. et Lov. interpungebant sic, *non mirum si insatiabilis corde pascitur cibo iniquitatis*. Minus bene; nam Augustinus proposuit probandum, *propter cibos ipsos cordis superbi*, ideo dictum esse, *insatiabili corde*.

(b) Sic Am. Er. et præcipui MSS. juxta LXX. At Lov. *habitabit*.

(c) Sic MSS. At editi, *Revertere*.

(d) Sic Am. et aliquot MSS. At Er. et Lov. *nondum tam certi sumus*.

(e) Remigiensis probæ notæ MS. *pulentem*: et huic favent quidam habentes *opulentem*.

pit tentandum, sed non opprimendum; purgandum, non evertendum; aut forte nec purgandum, sed probandum. Tamen et qui tentantur, aliquando traduntur occulto merito suo in manus tentatoris, quia traditi sunt forte in concupiscentias suas. Nam diabolus nulli nocet, nisi acceperit potestatem a Deo. Sed quando? In nocte. Quid est, in nocte? In isto tempore. Cum autem transierit nox, et venerit dies, mittuntur mali cum illo in ignem æternum, justi vero in vitam æternam. (Matth. 25. 46.) Nullus illic erit tentator, quia non sunt illic catuli leonum, quia transacta est nox. Ideo Dominus discipulis suis ait, Hac nocte postulavit satanas vexare vos sicut triticum, et ego rogavi pro te Petre, ne deficiat fides tua. (Lucæ 22. 31.) Quid est, vexare sicut triticum? Quomodo ab homine triticum non manducatur, nisi primo adtritum, ut panem faciat: sic neminem manducat diabolus, nisi primo per tribulationem everterit. Conterit, ut manducet: tu autem quando tribularis, si maneas granum, non conturberis: nihil tibi contingit. Quomodo boves triturant, numquid in solum triticum intrant? Simul mittuntur cum tribula in aream. Sed numquid timendum est tritico? Absit. Non conciditur nisi palea; (a) triticum spoliatur superfluis, et veniet ventilatio, et inveniet puram massam: quem invenit granum mittit in horreum suum; et acervum paleæ comburet igni inexstinguibili. (Matth. 3. 12.)

13. Unde dixi hoc? Quia diem in spe habemus. Dies nobis in Christo debet esse. Nam quamdiu inter tentationes sumus, nox est. In ista nocte parcit Deus peccatoribus, ut non illos tollat; flagellat illos tentationibus, ut corrigantur; tolerat illos in civitate sua. Putamus semper tolerabit? Si semper misericordia est, non est judicium: si autem, Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine; modo parcit, tunc judicabit. Sed quando judicabit? Cum transierit nox. Ideo dixit, *In matutinis interficiebam omnes peccatores terræ*. Quid est, *In matutinis*? Cum jam dies venerit, nocte transacta. *In matutinis interficiebam omnes peccatores terræ*. Quare eis parcit usque ad matutinum? Quia nox erat. Quid est, nox erat? Quia tempus erat parcendi: parcebat, cum corda hominum essent occulta. Vides aliquem male vivere, toleras illum: nescis enim qualis erit, quia nox est; utrum qui hodie male vivit, cras bene vivat; et utrum qui hodie bene vivit, cras malus sit. Nox est enim, et omnes tolerat Deus, quia longanimis est. Tolerat, ut convertantur ad illum peccatores. Sed qui non se correxerint in isto tempore misericordiæ, interficientur. Et quare interficientur? Ut dispergantur de civitate Domini, de societate Jerusalem; de societate sanctorum, de societate Ecclesiæ. Quando autem interficientur? *In matutinis*. Quid est, *In matutinis?* Cum nox transacta fuerit. Quare modo parcit? Quia tempus est misericordiæ. Quare non semper parcit? Quia, Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine. (v. 1.) Fratres, nemo sibi blandiatur. Interficientur omnes operantes iniquitatem: interficiet eos Christus in matutinis, et disperdet eos de civitate sua. Sed modo cum tempus misericordiæ est, audiant eum. Ubique clamat per Legem, per Prophetas, per Psalmos, per Epistolas, per Evangelia. Videte quia non tacet, quia parcit, quia erogat misericordiam: sed cavete, quia venturum est judicium.

IN PSALMUM CI.

* ENARRATIO.

* *Sermo I. de prima parte ejusdem Psalmi.*

(* Habitus post anni 405. leges in Donatistas, de quibus ser. 2. n. 9)

1. Ecce unus pauper orat, et non orat in silentio. Licet ergo audire eum, et videre quisnam sit: ne forte ille sit, de quo dicit Apostolus, Qui propter vos pauper factus est, cum dives esset, ut illius paupertate vos ditaremini. (2. Cor. 8. 9.) Si ergo ipse est, quomodo pauper? Nam quomodo dives, quis non videt? Unde enim homines sunt divites? Puto auro, argento, familia, terra: sed omnia per ipsum facta sunt. (Johan. 1. 3.) Quid ergo illo ditius, per quem factæ sunt divitiæ, etiam illæ quæ non sunt veræ divitiæ? Per illum enim et illæ divitiæ, ingenium, (b) memoria, mores, vita, ipsius corporis sanitas, sensus, conformatioque membrorum. Etenim cum hæc salva sunt, et pauperes divites sunt. Per illum et illæ majores divitiæ, fides, pietas, justitia, caritas, castitas, mores boni. Nemo enim et has habet, nisi per eum qui justificat impium. (Rom. 4. 5.) Ecce quam dives. Quis enim dives, qui habet quod vult alio faciente, an qui facit quod vult et alio habente? Puto quia ditior ille, qui fecit quod habes: quia quod ille habet, tu non habes. Ecce quam dives. In hoc tam divite unde agnituri sumus hæc verba, (v. 10.) Cinerem sicut panem manducavi, et potum meum cum fletu miscebam? Hucne illæ tantæ divitiæ pervenerunt? Multum illud excelsum, multum hoc abjectum. Quid faciemus? quemadmodum ista ima illis summis contemperabimus? Nimis ab invicem longe sunt. Nondum agnosco istum pauperem; alius est fortasse: sed adhuc quæramus. Unde enim nobis non videtur ipse, mirum si interrogas et non expavescis divitias: In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil. (Johan. 1. 1.) Qui ista dixit, cum diceret, dives erat, quanto magis ille, de quo dicebat, In principio erat Verbum: et non qualecumque Verbum, sed Verbum Deus; et non ubicumque, sed apud Deum; et non vacans, sed omnia per ipsum facta sunt? Cinerem sicut panem manducavit, et potum suum cum fletu com-

(a) Sic meliores MSS. At Er. et Lov. *Non conciditur nisi palea, a tritico spoliatur, superfluit, et veniet* etc. Am. *nisi palea a tritico spolietur, superfluit* etc.

(b) Am. et plures MSS. non habent vocem, *memoria*. Alii quidam omittunt, *mores*. Paulo post in editis legebantur, *confirmatioque membrorum*: sed melius in Fuliensium MS. *conformatioque*.

miscuit? Metuendum est, ne tantis divitiis nostra paupertas faciat injuriam. Quære adhuc tamen ne ipse sit pauper iste: quoniam Verbum
Johan. 1. 14. caro factum est, et habitavit in nobis. Respice et illam vocem, Ego servus tuus et filius ancillæ tuæ. Attende ancillam illam castam, et virgi-
Psal. 115. 16. nem, et matrem. Ibi enim accepit paupertatem nostram, ubi servi forma indutus est, semetipsum exinaniens, ne divitias ejus expavesceres, et ad eum accedere cum tua mendicitate non auderes. Ibi accepit, inquam, formam servi, ibi nostra indutus est paupertate, ibi se pauperavit, ibi nos ditavit. Jam ergo propinquamus de illo hæc intelligere. Verumtamen adhuc non est te-
Dan. 1. 34. mere pronuntiandum: partus virginis est, lapis sine manibus de monte præcisus, ubi nullus hominum operatus est, nulla transfusa concupi-
Lucæ 2. 8. et 9. scentia, sed sola fides ascensa, et Verbi caro con-
Matth. 2. 2. cepta. Deinde processit ex utero; locuti sunt cæ-
Lucæ 1. 28. li, Angeli pastoribus nuntiaverunt, stella ad adorandum regem magos traxit, Symeon impletus Spiritu infantem Deum in matris manibus agnovit. Accessit ætas, non divinitati, sed carni.
Ibidem 45. Horrent, mirantur que sapientiam (a) pueri duo-
a dennis, imperiti senes. Aut etiamsi periti senes, quid illorum peritia ad Verbum Dei? quid illorum peritia ad Sapientiam Dei? Nonne et periti, nisi illo subveniente, utique perituri? Crescit adhuc ætate corporis: venit ad fluvium baptizan-
Marci 1. 7. dus; baptizator Deum agnoscit, indignum se sol-
Matth. 3. 11. vendæ calceamenti corrigiæ confitetur. Jam inde
Matth. 11. 5. cæci illuminantur, surdis aperitur auditus, loquuntur muti, mundantur leprosi, stringuntur paralytici, convalescunt languidi, resurgunt mortui.

2. Jam quidem in Verbi illius, per quod facta sunt omnia, comparatione divitiarum agnosco paupertatem: sed quam longe adhuc a cinere et fletu cum potu? Adhuc timeo dicere, Ipse est: et tamen volo. Sunt hic enim quæ me cogant velle, et rursus quædam quæ me cogant timere. Ipse est, et non est ipse. Jam in forma servi est, jam mortalem fragilemque carnem portat, jam moriturus advenit, et tamen nondum intelligitur in
» hac egestate. Cinerem sicut panem manducavi,
» et potum meum cum fletu miscebam. Addat ergo
Philip. 3. 21. paupertatem paupertati, et transfiguret in se cor-
Philip. 2. 7. pus humilitatis nostræ: si caput nostrum, simus membra ejus, sint duo in carne una. Jam enim ut primitus pauper esset, formam servi accipiens, dimisit Patrem: quod autem de virgine
Ephes. 5. 31. natus est, dimittat et matrem, et adhæreat uxori suæ, et sint duo in carne una. Ita enim erunt duo et in voce una, et in illa una voce jam non
» mirabimur nostram vocem: Cinerem sicut pa-
» nem manducavi, et potum meum cum fletu miscebam. Dignatus est enim habere nos membra. Sunt et pœnitentes in membris ejus. Non enim exclusi, et separati sunt ab Ecclesia ejus: nec omnino sibi adjungeret conjugem, nisi illa voce.

A Agite pœnitentiam, appropinquavit enim regnum Matth. 3. 2.
cælorum. Jam ergo audiamus quid oret caput et Ephes. 4. 15.
corpus, sponsus et sponsa, Christus et Ecclesia, Johan. 3. 29.
utrumque unus: sed verbum et caro non utrumque unum; Pater et Verbum utrumque unum; Christus et Ecclesia utrumque unus; unus (b) b
quidam vir perfectus in forma plenitudinis suæ: Ephes. 4. 13.
Donec occurramus omnes in unitatem fidei, in agnitionem Filii Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Sed donec »
occurramus, agitur hic paupertas nostra, agitur »
hic adhuc labor et gemitus. Gratias misericordiæ ipsius. Unde illi labor, unde gemitus Verbo, per quod facta sunt omnia? Si dignatus est habere mortem nostram, non nobis dabit vitam suam? In magnam spem erexit, cum magna spe
B gemimus. Gemitus habet tristitiam: sed est gemitus, qui habet et gaudium. Ego puto Saram sterilem lætam (c) gemuisse, cum pareret: et c
nos a timore tuo concepimus et parturivimus Isai. 26. 18.
spiritum salutis. Audiamus ergo Christum pauperem in nobis, et nobiscum, et propter nos. Titulus enim ipse indicat pauperem. Postremo putate me suspicatum quisnam sit iste pauper: orationem audiamus, et personam agnoscamus; nec ubi erres, quando audieris aliquid, quod coaptari capiti illi non possit: ideo prælocutus sum, ut quod tale audieris, ex infirmitate corporis advertas sonare, et vocem membrorum agnoscas in capite. *Oratio inopis*, hoc habet titu- v. 1.
lus, *cum angeretur, et in conspectu Domini effudit precem suam.* Ipse ille pauper est, qui alibi
C dicit, A finibus terræ ad te clamavi, cum ange- Psal. 60. 3.
retur cor meum. Iste ipse pauper est, quia idem ipse Christus est, qui se apud Prophetam, et sponsum dixit, et sponsam: Sicut sponso, alli- Isai. 61. 10.
gavit mihi mitram; et sicut sponsam, induit me »
ornamento. Se dixit sponsum, se dixit sponsam: unde hoc, nisi quia sponsum propter caput, sponsam propter corpus? Vox ergo una, quia caro una. Audiamus, et potius in his vocibus nos quoque agnoscamus: et si nos extra esse viderimus, ibi esse laboremus.

3. *Exaudi Domine orationem meam, et cla-* v. 2.
mor meus ad te perveniat. Hoc est, *Exaudi Domine orationem meam;* quod est, *clamor meus ad te perveniat.* In geminatione affectus potentis est. *Ne avertas faciem tuam a me.* Quando Deus
D a Filio? * quando Pater a Christo? Sed propter v. 3.
membrorum paupertatem, *Ne avertas faciem* * Subaudi faciem avertit.
tuam a me. In quacumque die tribulor, inclina aurem tuam ad me. Tribulor enim deorsum, tu autem es sursum. Si me extollo, longe fis: si me humilio, inclina aurem tuam ad me. Sed quid est, *In quacumque die tribulor?* Nunc enim non tribulatur? Aut ista (d) diceret, nisi tribulare- d
tur? Sufficeret ergo, Inclina aurem tuam ad me, quoniam tribulor. *In quacumque die tribulor, inclina aurem tuam ad me.* Tamquam unitas corporis: si patitur unum membrum, compatiuntur 1. Cor. 12. 26.

(a) Ita sed MSS. Alii cum editis, *sapientiam Dei pueri duodenis.*
(b) Sic MSS. At editi, *quidem.*
(c) Er. et Lov. *genuisse.* Verius Am. et MSS. *gemuisse.*
(d) Vetus liber Corbeiensis optimæ notæ. *Aut ista non diceret.*

omnia membra. Tribularis tu hodie, ego tribulor: tribulatur alius crastino, ego tribulor: post istam generationem alii posteri, qui succedunt posteris, tribulantur, ego tribulor: usque in finem sæculi, quicumque in meo corpore tribulantur, ego tribulor. *In quacumque* ergo *die tribulor, inclina aurem tuam ad me. In quacumque die invocavero te, cito exaudi me.* Hoc idem est. Jam nunc invoco: sed, *In quacumque die invocavero te, cito exaudi me.* Oravit Petrus, oravit Paulus, oraverunt ceteri Apostoli; oraverunt fideles temporibus illis, oraverunt fideles consequentibus temporibus, oraverunt fideles Martyrum temporibus, orant fideles nostris temporibus, orabunt fideles posterorum temporibus, *In quacumque die invocavero te, cito exaudi me. Cito exaudi:* jam enim hoc rogo, quod dare vis. Non terrena quasi terrenus, sed ex prima captivitate jam redemtus, regnum cælorum desidero; *Cito exaudi me:* non enim nisi tali desiderio di-
Isai. 58. 9. xisti, Adhuc te loquente dicam, Ecce adsum. *In quacumque die invocavero te, cito exaudi me.* Unde invocas? de qua tribulatione? de qua egestate? O pauper ante januam divitis Dei, quo desiderio mendicas? qua inopia requiris? qua egestate pulsas, ut aperiatur tibi? Dic, audiamus ipsam egestatem, in illa et nos ipsos inveniamus, et tecum rogemus. Audi, et agnosce, si potes.

v. 4. 4. *Quia defecerunt sicut fumus dies mei.* O dies! si dies: ubi enim dies auditur, lux intelligitur. Sed *defecerunt sicut fumus dies mei. Dies mei*, tempora mea: unde *sicut fumus*, nisi propter elationem superbiæ? Tales dies dignus fuit accipere superbus Adam, unde carnem Christus accepit. Ergo in Adam Christus, et Adam in Christo. Liberavit profecto et a diebus fumi, qui dignatus est habere vocem dierum fumi. *Quia defecerunt sicut fumus dies mei.* Videte fumum superbiæ similem, adscendentem, tumescentem, vanescentem: merito ergo deficientem, non ubique permanentem. *Quia defecerunt sicut fumus dies mei: et ossa mea sicut in frixorio confrixa sunt.* Et ipsa ossa mea, et ipsa fortitudo mea, non sine tribulatione, non sine ustione. Ossa corporis Christi, fortitudo corporis Christi, ubi
2. Cor. 11. 29. major quam in sanctis Apostolis? Et tamen vide ossa frigi: Quis scandalizatur, et non ego uror? Fortes sunt, fideles boni intellectores et prædicatores verbi, viventes ut loquuntur, loquentes ut audiunt: fortes plane sunt, sed omnes qui scandala patiuntur, frixorium ipsorum sunt. Est enim ibi caritas, et magis in ossibus. Interiora sunt ossa omnibus carnibus, et portant omnes carne. Verum si quisquam patiatur aliquod scandalum, et in anima periclitetur; tantum os frigitur, quantum amat. Desit amor, nemo frigi-
2. Cor. 12. 26. tur: adsit caritas, et si membrum compatitur patiente uno membro, quomodo friguntur qui portant universa membra? *Ossa mea sicut in frixorio confrixa sunt.*

5. *Percussum est sicut fœnum, et aruit cor meum.* v. 5.
Respice ad Adam, unde genus humanum. Unde enim nisi ab illo propagata miseria est? Unde enim nisi ab illo hereditaria ista paupertas? Dicat ergo cum spe jam in corpore Christi positus, ille aliquando in suo corpore desperatus, *Percussum est sicut fœnum, et aruit cor meum.* Merito, quia omnis caro fœnum. Isai. 40. 6.
Sed tamen unde tibi hoc contigit? *Quoniam oblitus sum manducare panem meum.* Dederat enim Deus panem præcepti. Nam panis animæ quid, nisi verbum Dei? Suggerente serpente, (a) præ- Gen. 3. 6.
varicante muliere, tetigit vetitum, oblitus est præceptum. Merito percussum est sicut fœnum, et aruit cor ejus, quoniam oblitus est manducare panem suum. Oblitus manducare panem, bibit venenum: percussum est cor ejus, et aruit sicut fœnum. Ipse est ille percussus in Isaia, de quo dicitur, et cui dicitur, Non in æternum tem- Isai. 57. 16. et 17.
pus irascar vobis: spiritus enim a me procedit, et omnem flatum ego feci: propter peccatum modicum quid contristavi illum, et percussi illum, et averti faciem meam ab illo. Merito hic, *Ne avertas faciem tuam a me:* hoc est, a percusso, de quo dixisti, Percussi illum: de quo dixisti, Vias ejus vidi, et sanavi eum. *Percussum est sicut fœ-* Ibidem. 18.
num, et aruit cor meum, quoniam oblitus sum manducare panem meum. Modo manduca, (b) quem oblitus eras. Sed venit et ipse panis, in cujus corpore tibi licet recordari vocem oblivionis tuæ, et clamare ex paupertate, ut sumas divitias. Modo manduca: in ejus enim corpore es, qui ait, Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi. Obli- Johan. 6. 41.
tus eras manducare panem tuum: sed jam illo crucifixo, commemorabuntur et convertentur ad Psal. 21. 28.
Dominum universi fines terræ. Post oblivionem veniat commemoratio, manducetur panis de cælo, ut vivatur, non manna, sicut illi manducave- Johan. 6. 49.
runt et mortui sunt: panis de quo dicitur, Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam. Matth. 5. 6.

6. *A voce gemitus mei adhæserunt ossa mea* v. 6.
carni meæ. A voce quam intelligo, a voce quam novi: (c) *A voce gemitus mei*, non a voce gemitus illorum, quibus compatior. Multi enim gemunt, gemo et ego; et hoc gemo, quia male gemunt. Amisit nummum, gemit: amisit fidem, non gemit. Ego appendo nummum et fidem, et invenio majorem gemitum de male gemente, aut non gemente. Facit fraudem, et gaudet. Quo lucro? quo damno? Adquisivit pecuniam, perdidit justitiam. Gemit hinc qui gemere novit: qui capiti propinquat, qui * recte hæret corpori Christi, * f. stricte.
gemit inde. Carnales autem non inde gemunt, et gemendos se faciunt, quia non inde gemunt: nec eos possumus, vel non gementes, vel male gementes contemnere. Volumus enim eos corrigere, volumus emendare, volumus (d) reparare: et quando non possumus, gemimus; et cum gemimus, non ab ipsis separamur. *A voce enim gemitus mei adhæserunt ossa mea carni meæ.* Ad-

(a) Aliquot MSS. *prævaricata mulier.* Alii *prævaricata muliere.*
(b) MSS. *quod oblitus eras.*
(c) Hic editi addunt, *probabiliter:* quod a præcipuis MSS. abest.
(d) Plerique MSS. *separare.*

hæserunt fortes invalidis, adhæserunt firmi infirmis. Unde adhæserunt? A voce gemitus sui, non a voce gemitus illorum. Qua lege adhæse-
Rom. 15. 1. runt, nisi qua dictum est, Debemus enim nos firmi infirmitatem infirmorum portare? *Adhæserunt ossa mea carni meæ.*

v. 7. 7. *Similis factus sum* (*a*) *pelicano, qui habi-*
a *tat in solitudine; factus sum sicut nycticorax in*
v. 8. *parietinis.* * *Vigilavi, et factus sum sicut passer singularis in tecto.* Ecce tres aves, et tria loca, quid sibi velint, donet Dominus ut dicamus, et ut audiatis utiliter quod dicitur salubriter. Quid sibi volunt tres aves, et tria loca? Quæ tres aves? Pelicanus, nycticorax, et passer: et tria loca, solitudo, parietinæ, et tectum. Pelicanus in solitudine, nycticorax in parietinis, passer in tecto. Primo quid sit pelicanus, dicendum est. In ea quippe regione nascitur, ut nobis ignota hæc avis sit. Nascitur in solitudinibus, maxime Nili fluminis, in Ægypto. Quælibet sit avis hæc, quod de illa Psalmus dicere voluit, hoc intueamur. *Habitat*, inquit, *in solitudine.* Quid quæris formam ejus, membra ejus, vocem ejus, mores e-
b jus? Quantum tibi Psalmus (*b*) dicit, avis est habitans in solitudine. Nycticorax, avis est amans noctem. Parietinæ dicuntur, quas vulgo dicimus ruinas, ubi parietes stant sine tecto, sine habitantibus: ibi habitat nycticorax. Jam vero passer et tectum quid sit, nostis. Invenio ergo aliquem de corpore Christi, prædicatorem verbi, compatientem infirmis, quærentem lucra Christi, remi-
Matth. 27. 26. niscentem Domini sui venturi, ne dicat, Serve nequam et piger, dares pecuniam meam nummulariis. Ex hujus dispensatoris officio videamus hæc tria. Venerit inter aliquos ubi Christiani non sunt: pelicanus est in solitudine: venerit ad eos qui fuerunt et ceciderunt, nycticorax est in parietinis; non enim deserit et tenebras eorum qui habitant in nocte; et ipsos lucrari vult: venerit ad eos qui Christiani sunt quidem habitantes in domo, non quasi qui non crediderint, aut quod crediderant dimiserint, sed in eo quod credunt tepide ambulantes; clamat ad eos passer, non in solitudine, quia Christiani sunt; nec in parietinis, quia non ceciderunt; sed tamen in tecto sunt; sub tecto potius, quia sub carne sunt: Ille super carnem clamat passer, præcepta Dei non tacet, nec fit carnalis, ut subjiciatur te-
Matth. 24. 17. cto. Qui enim in tecto est, non descendat tol-
Matth. 10. 27. lere aliquid de domo: et, Quod in aure auditis, prædicate super tecta. Istæ tres aves et tria loca, et unus homo potest habere personam trium avium, et tres homines possunt habere personam
c trium avium; et tria genera (*c*) locorum, tria genera sunt hominum: tamen solitudo, parietinæ, et tectum, nonnisi tria genera hominum sunt.

8. Sed quid de his plurimum? Ipsum Dominum videamus, ne forte ipse sit, et melius ipse agnoscatur, et pelicanus in solitudine, et nycti-

A corax in parietinis, et passer singularis in tecto. Dicat nobis pauper iste, caput nostrum; pauper voluntate, loquatur pauperibus in necessitate. Quod enim dicitur, vel etiam legitur de hac ave, id est, pelicano non taceamus, non aliquid affirmantes temere; sed tamen non tacentes, quod qui scripserunt, et legi et dici voluerunt. Vos sic audite, ut si verum est, congruat; si falsum est, non teneat. Dicuntur hæ aves tamquam colaphis rostrorum occidere parvulos suos, eosdemque in nido occisos a se lugere per triduum: postremo dicunt matrem seipsam graviter vulnerare et sanguinem suum super filios fundere, (*d*) quo d
illi superfusi reviviscunt. Fortasse hoc verum, falsum sit: tamen si verum est, quemadmodum illi congruat, qui nos vivificavit sanguine suo,
B videte. Congruit illi quod matris caro vivificat sanguine suo filios suos; satis congruit. Nam et ipse gallinam se dicit super pullos suos: Jerusa- Matth. 23. 37.
lem, Jerusalem, quotiens volui congregare filios tuos tamquam gallina pullos suos sub alas suas, et noluisti? Habet enim paternam auctoritatem, maternum affectum: sicut et Paulus et pater est et mater est, non per seipsum, sed per Evangelium: pater ubi dicit, Etsi habeatis multos pedagogos in Christo, sed non multos patres; in Chri- 1. Cor. 4. 15.
sto enim Jesu per Evangelium ego vos genui: mater autem ubi ait, Filioli mei quos iterum par- Gal. 4. 19.
turio, donec Christus formetur in vobis. Habet ergo hæc avis, si vere ita est, magnam similitudinem carnis Christi, cujus sanguine vivificati sumus. Sed quomodo congruat Christo, quod i-
C psa occidit filios suos? An et illi non congruit, Ego occidam, et ego vivificabo; ego percutiam, Deut. 32. 39.
et ego sanabo? An vero Saulus persecutor more- Act. 9. 4.
retur, nisi de cælo percuteretur; aut prædicator excitaretur, nisi illius sanguine vivificaretur? Sed hoc viderint qui scripserunt, non in incerto intellectum nostrum constituere nos debemus. Hanc avem potius in solitudine agnoscamus; hoc enim inde Psalmus voluit ponere, *pelicanus in solitudine.* Puto ego hic intelligi Christum natum de virgine. Solus enim sic, ideo solitudo: In solitudine natus, quia solus ita natus. Post nativitatem ventum est ad passionem, a quibus crucifigebatur? numquid ab stantibus? numquid
D a (*e*) lugentibus? Ergo tamquam in nocte igno- e
rantiæ ipsorum, et tamquam in parietinis ruinæ ipsorum Ecce nycticorax et in parietinis, amat (*f*) f
et noctem. Nam nisi amaret, unde diceret, Pater Luc. 23. 34.
ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt? Deinde natus in solitudine, quia solus ita natus; passus in tenebris Judæorum tamquam in nocte, in prævaricatione tamquam in ruinis: quid postea? *Vigilavi.* Ergo dormieras in parietinis, et dixeras, Ego dormivi. Quid est, Ego dormivi? Quia volui Psal. 3. 6.
dormivi, noctem amando dormivi: sed ibi sequitur, Et exsurrexi. Ergo hic *Vigilavi.* Sed postea quam vigilavit, quid egit? Adscendit in cælum,

(a) Corb. MS. *pelicani*: et loco *pelicanus*, semper habet *pelicanis.*
(b) Am. et omnes MSS. *dedit.*
(c) Aliquot MSS. omittunt hæc verba, *locorum, tria genera sunt.*

(d) MSS. *quo illi superfuso reviviscunt.*
(e) Unus MS. *a ludentibus* Forte leg. *ab intelligentibus.*
(f) Aliquot MSS. *et in parietinis amat, et in nocte.*

factus est *sicut passer* volando, id est adscendendo: *singularis in tecto*, id est, in cælo. Ergo pelicanus nascendo, nycticorax moriendo, passer resurgendo: ibi in solitudine, velut solus; hic in parietinis, velut ab eis occisus, qui stare non potuerunt in ædificio; hic vero jam vigilans et volans singularis in tecto, ibi interpellat pro nobis. (Rom. 8. 34.) Caput enim nostrum passer est, corpus illius turtur. (Psal. 83. 4.) Etenim passer invenit sibi domum. Quam domum? in cælo est, interpellat pro nobis. Et turtur nidum sibi, Ecclesia Dei, nidum de lignis crucis ipsius; ubi ponat pullos suos, parvulos suos. *Vigilavi, et factus sum sicut passer singularis in tecto.*

v. 9. 9. *Tota die exprobrabant mihi inimici mei, et qui laudabant me, adversus me jurabant.* Ore laudabant, corde insidias præparabant. Audi laudem ipsorum. (Matth. 22. 16.) Magister, scimus quia viam Dei » in veritate doces, et personam non accipis: licet » tributum dari Cæsari? Quem laudas, supplantas. Quare, nisi quia *qui laudabant me, adversus me jurabant?* Unde autem hoc opprobrium, nisi quia veni facere membra mea peccatores, ut agendo pœnitentiam sint in corpore meo? Inde totum opprobrium; inde persecutio: (Matth. 9. 11 et 12.) Quare magister vester cum peccatoribus et publicanis man» ducat? Non est opus sanis medicus, sed ægrotantibus. Utinam vos ægrotare nossetis, ut medicum quæreretis: non occideretis, et per superbam dementiam falsa sanitate periretis.

10. Mihi autem unde tota die exprobrabant inimici mei? Unde qui laudabant me, adversus (v. 10.) me jurabant? *Quoniam cinerem sicut panem manducavi, et potum meum cum fletu miscebam.* Quia hæc genera hominum habere in suis membris sananda voluit et liberanda, inde opprobrium. Hodieque paganorum opprobrium quale in nos est? Quid putatis Fratres, quid eos putatis dicere nobis? Vos corrumpitis disciplinam, moresque generis humani pervertitis. Quid inveneris? dic quamobrem: quid fecimus? Dando, inquit, hominibus pœnitentiæ locum, promittendo impunitatem omnium delictorum: ideo homines mala faciunt, securi quod eis cum conversi fuerint, omnia dimittuntur. Hinc ergo opprobrium, *Quoniam cinerem sicut panem manducavi, et potum meum cum fletu miscebam.* O qui insultas, invito te ad istum panem. Non enim audes te dicere non esse peccatorem. Discute conscientiam tuam, adscende tribunal mentis tuæ, noli tibi parcere, examina te, loquatur tibi medulla cordis, vide utrum audeas innocentiam profiteri. Hic plane si se respexerit, conturbabitur: si se non palpaverit, confitebitur. Et quid agis miser, si non erit portus impunitatis? Si sola fuit peccandi licentia, et nulla peccatorum est indulgentia, ubi eris? quo ibis? Certe et pro te factum est, ut pauper iste cinerem sicut panem manducaret, et potum suum cum fletu misceret. Non te jam delectat tale convivium? Sed tamen, inquit, augent homines peccata spe veniæ. Immo augerent peccata desperatione veniæ. Nonne adtendis quam licentiosa crudelitate vivant gladiatores? Unde hoc, nisi jam tamquam ad ferrum et victimam destinati, explere volunt libidinem antequam fundant sanguinem? Nonne et tu hoc tibi diceres, jam peccator sum, jam iniquus, jam damnandus, nulla veniæ spes est, cur jam non faciam quidquid libet, etsi non licet? Cur non impleam quantum possum quæcumque desideria, si post hæc non restant nisi sola tormenta? Nonne hoc tibi diceres, et desperatione ipsa pejor fleres? Potius ergo te corrigit, qui indulgentiam promittit, et dicit, Redite prævaricatores ad cor. (Isai. 46. 8.) Nolo mortem impii, (*a*) quantum ut revertatur, et vivat. (Ezech. 18. 31. et 33. 11.) Hoc procul dubio portu proposito, deponis vela iniquitatis, convertis proram, velificas ad justitiam, et sperans vitam, non negligis medicinam. Nec in hoc tibi displiceat Deus, tamquam per istam indulgentiæ promissionem securos fecerit peccatores. Etenim ne desperatione homines pejus viverent, promisit indulgentiæ portum: rursus ne spe veniæ pejus viverent, fecit diem mortis incertum: providentissime utrumque constituens, et revertentes quo recipiantur, et differentes unde terreantur. Manduca cinerem velut panem, et fletum tuum cum potu misce: per hoc convivium venies ad mensam Dei. Noli desperare, promissa est indulgentia tibi. Deo gratias, inquit, quia promissa est, teneo promissum Dei. Ergo jam bene vive. Cras, inquit, bene vivam. Indulgentiam tibi Deus promisit, crastinum diem tibi nemo promisit. Si male vixisti, bene vive jam hodie. Stulte, hac nocte auferetur a te anima tua. (Luc. 12. 20.) Non dico, Quæ præparasti, cujus erunt? sed, Secundum quod vixisti, ubi eris? Corrige ergo te, ut possis in corpore Christi habere vocem istam, quam, nisi fallor, libenter agnoscis: *Quoniam cinerem sicut panem manducavi, et potum meum cum fletu miscebam.*

11. *A facie iræ* (*b*) *tuæ et indignationis tuæ, quoniam levasti, elisisti me.* (v. 11.) Ipsa est illa ira tua, Domine, in Adam; ira cum qua omnes nati sumus, cui nascendo cohæsimus; ira de propagine iniquitatis, ira de massa peccati: secundum quam dicit Apostolus, Fuimus et nos aliquando natura filii iræ, sicut et ceteri: (Ephes. 2. 3.) et unde dicit Dominus, Ira Dei manet super eum; quia non credidit in unigenitum Filium Dei. (Johan. 3. 36.) Non enim ait, Ira Dei veniet super eum; sed, manet super eum: quia non tollitur in qua natus est. Quare ergo, et quid sibi vult vox ista, *Quoniam levasti, elisisti me?* Non enim ait, Quoniam levasti, et elisisti me; sed *Quoniam levasti, elisisti me.* Ideo elisisti, quia levasti. Unde hoc? Homo in honore positus, factus est ad imaginem Dei: (Gen. 1. 26.) levatus in hunc honorem, erectus a pulvere, erectus a terra, accepit animam rationalem, præpositus est rationis ipsius vivacitate, omnibus bestiis, pecoribus, volatilibus, piscibus: Quid enim horum habet in-

(a) Sic MSS. At editi, *tantum*.
(b) Editi omittunt *tuæ*: quod MSS. habent, juxta

LXX.

telligentiæ rationem? Quia nullum horum factum est ad imaginem Dei. Quomodo nullum horum habet hunc honorem, sic nullum horum habet hanc miseriam. Quod enim pecus plangit de peccato? quæ avis timet gehennam ignis æterni? Quia nulla ei participatio beatæ vitæ, nulli stimuli miseriarum. Homo autem, quia factus est qui sit in beata vita, si bene vixerit; ideo erit in misera vita, quia male vixit. Ergo, *Quia levasti, elisisti me:* ideo sequitur me pœna, quia dedisti mihi liberum arbitrium. Si enim mihi non dedisses liberum arbitrium, et per hanc rationem pecoribus me non faceres meliorem, non me sequeretur damnatio justa peccantem. Ergo per arbitrium liberum levasti me, et per justitiæ judicium elisisti me.

v. 12. 12. *Dies mei sicut umbra declinaverunt.* Potuerunt enim esse dies tui non declinantes, si tu a die vero non declinasses: declinasti, et accepisti dies declinantes. Quid mirum, si dies tui facti sunt similes tui? Ipsi sunt enim dies declinantes, v. 4 quia deviasti, qui sunt dies fumi, quia timuisti. Supra enim dixerat, Defecerunt sicut fumus dies mei: et nunc dicit, *Dies mei sicut umbra declinaverunt.* In hac umbra agnoscendus est dies, in hac umbra videnda est lux; ne postea sera et infructuosa pœnitentia dicatur, Sap. 5. 8 Quid nobis profuit superbia, et divitiarum jactantia quid contulit nobis? Transierunt omnia tamquam umbra. Modo dic, Transibunt omnia tamquam umbra, et tu non transeas tamquam umbra. *Dies mei sicut umbra declinaverunt: et* v. 5. *ego velut fœnum arui.* Quia et supra dixerat, Percussum est sicut fœnum, et aruit cor meum. Sed revirescet fœnum, irrigatum sanguine Salvatoris. *Ego sicut fœnum arui:* ego homo, post illam prævaricationem, hoc ego justo judicio tuo: tu autem quid?

v. 13. 13. *Tu vero, Domine, in æternum manes.* Mei dies sicut umbra declinaverunt, et tu in æternum manes: temporalem salvet æternus. Non enim quia ego cecidi, et tu senuisti: nam viges ad me liberandum, qui viguisti ad me humiliandum. *Tu vero, Domine, in æternum manes: et memoriale tuum in generationem et generationem. Memoriale tuum,* quia non oblivisceris; *in generationem,* non unam, sed *generationem et gene-* 1. Tim. 4. 8. *rationem.* Promissionem quippe habemus vitæ præsentis et futuræ.

v. 14. 14. *Tu exsurgens misereberis Sion, quoniam* Gal. 4. 4. *tempus ut miserearis ejus.* Quod tempus? Cum autem venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub Lege. Et ubi Sion? Ut eos qui sub Lege erant redimeret. Primitus ergo Judæi: inde enim Apostoli, 1. Cor. 15. 6. inde illi plus quam quingenti fratres, inde illa deinceps multitudo, cui erat anima una et cor Act. 4. 32. unum in Deum. Ergo, *Tu exsurgens miserebe-ris Sion, quoniam tempus ut miserearis ejus,* 2. Cor. 6. 2. *quoniam venit tempus.* Quod tempus? Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Quis

A hoc dicit? Servus Dei ædificator, qui dicebat, Dei ædificium estis: qui dicebat, Sicut sapiens architectus fundamentum posui: et, Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter quam quod positum est, quod est Christus Jesus. 1. Cor. 3. 9. etc.

15. Ergo et hic quid dicit? *Quoniam beneplacitum habuerunt servi tui in lapides ejus.* In lapides cujus? In lapides Sion. Sed sunt ibi et non lapides. Cujus non lapides? Ergo quid sequitur? *Et pulveris ejus miserebuntur.* (a) Agnoscamus lapides in Sion, agnoscamus pulverem in Sion. Non enim dicit, Lapidum ejus miserebuntur: sed quid ait? *Quoniam beneplacitum habuerunt servi tui in lapides ejus, et pulveris ejus miserebuntur.* Beneplacitum habuerunt in lapides ejus; pulveris autem miserebuntur. Intelligo lapides Sion, o-B mnes Prophetas: ibi præmissa est vox prædicationis, inde assumtum Evangelicum officium, per illud præconium cognitus Christus. Ergo servi tui beneplacitum habuerunt in lapides Sion. Sed illi prævaricatores, recedentes a Domino, malisque factis suis offendentes Creatorem, in terram unde sumti sunt, redierunt. Pulvis facti sunt, impii facti sunt: de quibus dicitur, Non sic impii, non sic, sed tamquam pulvis quem projicit ventus a facie terræ. Sed exspecta Domine, sustine Domine, patiens esto Domine: non irruat ventus, et auferat hunc pulverem a facie terræ. Veniant, veniant servi tui, agnoscant in lapidibus eloquia tua, misereantur pulveris Sion, formetur homo ad imaginem tuam: dicat pulvis ne pereat, Memento quia pulvis sumus. *Et pulveris* C *ejus miserebuntur.* Hoc de Sion. Numquid non erat pulvis, qui Dominum crucifixit? Quod pejus est, pulvis de parietinis ruinarum. Pulvis erat prorsus: verumtamen non frustra de pulvere dictum erat, Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. De ipso pulvere venit paries tot millium credentium, et pretia rerum suarum ad pedes Apostolorum ponentium. Ergo exstitit de illo pulvere humanitas et formata, et formosa. Quis enim de Gentibus sic? Quam paucos miramur hoc fecisse ad illorum tot millia? Subito primo tria, postea, quinque millia; omnes in unitate viventes, omnes venditarum rerum suarum pretia ad pedes Apostolorum ponentes, ut distribueretur unicuique sicut cuique opus erat, quibus erat anima una et cor unum in Deum. Quis D hoc fecit etiam de isto pulvere, nisi qui et ipsum Adam fecit ex pulvere? Hoc ergo de Sion, sed non tantum in Sion.

Margin (right column): v. 15. — a — Psal. 1. 4. — Gen. 1. 26. — Psal. 102. 14. — Luc. 23. 34. — Act. 2. 41. et 4. 4. etc. — Gen. 2. 7.

v. 16. 16. Quid igitur sequitur? *Et timebunt Gentes nomen tuum, Domine, et omnes reges terræ gloriam tuam.* Jam quoniam misertus es Sion, jam quoniam servi tui beneplacitum habuerunt in lapides ejus, cognoscendo fundamentum Apostolorum et Prophetarum; jam quoniam miserti sunt pulveris ejus, ut formaretur, vel potius reformaretur homo vivus ex pulvere; hinc prædicatio crevit in Gentibus: timeant nomen tuum Gentes, et omnes reges terræ gloriam tuam: ve-

(a) Hic Lov. *Agnoscimus*; dissentientibus editis aliis et MSS.

Ephes. 2. 20. niat et alius paries de Gentibus, agnoscatur lapis angularis, ibi hæreant duo de diverso venientes, sed jam non adversa sentientes.

v. 17. 17. *Quoniam (a) ædificabit Dominus Sion.* Hoc agitur nunc. Eia lapides vivi in structuram currite, non in ruinam. Ædificatur Sion, cavete parietinas: ædificatur turris, ædificatur arca, observate diluvium. Hoc agitur nunc, *Quoniam ædificabit Dominus Sion.* Sed ædificata Sion, quid fiet? *Et videbitur in gloria sua.* Ut ædificaret Sion, ut esset fundamentum in Sion, visus est a Sion, sed non in gloria sua: Vidimus eum, et non habebat speciem neque decorem. At vero cum venerit judicare cum Angelis suis, quando congregabuntur ante eum omnes gentes, quando oves ad dextram, hœdi ad sinistram separabuntur, nonne tunc videbunt in quem pupugerunt? Et confundentur sero, qui prima pœnitentia et salubri confundi noluerunt. *Ædificabit Dominus Sion, et videbitur in gloria sua:* qui in illa primo visus est in infirmitate sua.

(Isai. 53. 2. — Matth. 25. 33. — Zach. 12. 10.)

v. 18. 18. *Respexit in orationem humilium, et non despexit precem eorum.* In ædificatione Sion hoc agitur modo, ædificantes Sion orant, gemunt: ille unus pauper, quod pauperes multi; quia millia in tot gentibus unus; quia unitas pacis Ecclesiæ. Ipse unus, ipse multi: unus, propter caritatem; multi, propter latitudinem. Ergo nunc oratur, nunc curritur: nunc si quis aliter erat, et aliter se habebat, manducet cinerem sicut panem, et potum suum cum fletu commisceat. Nunc tempus est, cum ædificatur Sion, nunc intrant lapides in structuram: perfecto ædificio et dedicata domo quid curris, sero quæsiturus, inaniter petiturus, frustra pulsaturus, foris remansurus cum quinque virginibus fatuis? Nunc ergo curre. *Respexit* enim *in orationem humilium, et non despexit precem eorum.*

(Matth. 25. 12.)

v. 19. 19. *Scribantur hæc in generationem alteram.* Quando scribebantur hæc, non ita proderant eis inter quos scribebantur: scribebantur enim ad prophetandum novum Testamentum, inter homines qui vivebant ex vetere Testamento. Sed et illud vetus Testamentum Deus dederat, et in illa terra promissionis populum suum collocaverat. Sed quoniam memoriale tuum in generationem et generationem, non iniquorum est, sed justorum; in una generatione pertinet ad vetus Testamentum, in alia autem generatione pertinet ad novum Testamentum. Et quia hoc quod prophetarum est, novum Testamentum prænuntiat; *Scribantur hæc in generationem alteram: et populus qui creabitur, laudabit Dominum.* Non populus qui creatus est, sed *populus qui creabitur.* Quid evidentius, Fratres mei? Hic prædicta est illa creatura, de qua dicit Apostolus, Si qua igitur in Christo nova creatura, vetera transierunt, ecce facta sunt omnia nova, omnia autem ex Deo. Quid est, Omnia autem ex Deo? Et vetera et nova: quia memoriale tuum in generatione et generationem. *Et populus qui creabitur, laudabit Dominum. Quoniam prospexit ex alto sancto suo.* Prospexit ex alto, ut veniret ad humiles: ex alto factus est humilis, ut humiles exaltaret. v. 20.

(v. 13. — 2. Cor. 5. 17. et 18. — v. 13.)

SERMO SECUNDUS.

DE SECUNDA PARTE PSALMI CI.

1. Hesterno die audivimus cujusdam pauperis gemitum in oratione; cumque esse cognovimus, qui propter nos pauper factus est, cum dives esset, eique membra cohærentia et per suum caput loquentia. Vidimus enim ibi et nos ipsos: si tamen per ejus gratiam aliquid et nos. Finita autem jam erant verba gemituum, et cœperant consolationum; sed ea finiri hesterno die tractando minime potuerunt: in iis quæ restant, audiamus hodie non jam gementem pauperem, sed gaudentem: ideo gaudentem, quia sperantem; ideo sperantem, quia non de se præsumentem. Prænuntiavit felicitatem rerum humanarum in Scriptis Dei: et adjecit, *Scribantur hæc in generationem alteram: et populus qui creabitur, laudabit Dominum.* * *Quoniam prospexit ex alto sancto suo.* Huc usque sermo hesternus perductus est, videte quæ sequantur.

(2. Cor. 8. 9. — v. 19. — v. 20.)

v. 21. 2. *Dominus de cælo in terram prospexit:* * *ut audiret gemitum compeditorum, ut solvat filios mortificatorum.* Invenimus in alio Psalmo dictum, Intret in conspectum tuum gemitus compeditorum: et in eo loco dictum, ubi vox Martyrum (b) intelligebatur. Unde Martyres compediti? Nonne catenati potius quam compediti? Ductos enim sanctos Dei Martyres post judices, per (c) provincias circumeuntes, in catenas novimus missos, in compedes autem non novimus. Agnoscuntur et compedes disciplinæ Dei et timoris ejus, de quo dictum est, Initium sapientiæ timor Domini. Per hunc enim timorem non timuerunt servi Dei eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere: quia eum timebant qui habet potestatem et corpus et animam occidere in gehennam ignis. Nisi enim compedibus timoris hujus ligati essent Martyres, quando illa omnia dura et molesta sustinerent a persecutoribus suis, cum eis liberum fuerit facere quod cogebantur, et evadere quod patiebantur? Sed alligaverat eos Deus istis compedibus, duris quidem et molestis ad tempus, sed tolerandis propter promissa ejus, cui dicitur, Propter verba labiorum tuorum, ego custodivi vias duras. Gemendum quidem est in his compedibus ad impetrandam misericordiam Dei, unde vox Martyrum est in alio Psalmo, Intret in conspectum tuum gemitus compeditorum: non tamen evitandæ sunt tales compedes, ut appetatur perniciosa libertas, et temporalis vitæ brevisque dulcedo, quam sequatur amaritudo perpetua. Proinde Scriptura, ne recusemus esse compediti sapientiæ, sic nos alloquitur: Audi fi- Eccli. 6. 24. etc.

(Psal. 78. 11. — Eccl. 1. 16. — Matth. 10. 28. — Psal. 16. 4.)

(a) MSS. plerique, *ædificavit.*
(b) Tres MSS. *intelligatur.*
(c) Plerique MSS. *per provinciam circumeuntes in catenam etc.*

» li, et excipe sententiam meam, et ne abjicias consilium meum et infer pedem tuum in compedes illius, et in torquem ejus collum tuum: subjice humerum tuum et porta illam, et ne oderis vincula illius: in omni anima tua accede ad illam, et in omni virtute tua serva vias ejus: investiga et quære, et innotescet tibi; et continens factus, ne derelinquas eam. In novissimis enim invenies requiem ejus, et convertetur tibi in lætitiam, et erunt tibi compedes ejus in protectionem fortitudinis, et torques illius in stolam gloriæ. Decus enim aureum est in illa, et vincula illius fila hyacinthina: stolam gloriæ indues eam, et coronam exsultationis superpones tibi. Clament ergo compediti, quamdiu sunt in vinculis disciplinæ Dei, in qua sunt exercitati Martyres: solventur compedes, et volabunt et eædem ipsæ in ornamentum postea convertentur. Factum est hoc de Martyribus. Quid enim persecutores occidendo fecerunt, nisi ut compedes solverentur, et in coronas converterentur?

3. *De cælo* ergo *respexit Dominus*, *ut audiret gemitum compeditorum*, *ut solvat filios mortificatorum.* Mortificati illi: filii autem mortificatorum qui, nisi nos? Quomodo autem solvimur
Psal. 115. 16. et 17. nos, nisi cum dicimus ei, Disrupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis? Solvitur enim unusquisque a vinculis cupiditatum malarum, vel a nodis peccatorum suorum. Remissio peccatorum, solutio est. Quid enim prodesset Lazaro, quia processit de monumento nisi diceretur,
Johan. 44. Solvite eum, et sinite abire? Ipse quidem voce de sepulcro suscitavit, ipse clamando animam reddidit, ipse terrenam molem sepulto impositam vicit, et processit ille vinctus: non ergo pedibus propriis, sed virtute producentis. Fit hoc in corde pœnitentis: cum audis hominem pœnitere peccatorum suorum, jam revixit: cum audis hominem confitendo proferre conscientiam, jam de sepulcro eductus est, sed nondum solutus est.
Matth. 16. 16. Quando solvitur? A quibus solvitur? Quæ solveritis, inquit, in terra, erunt soluta et in cælo. Merito per Ecclesiam dari solutio peccatorum potest: suscitari autem ipse mortuus nonnisi intus clamante Domino potest: hæc enim Deus interius agit. Loquimur ad aures vestras, unde scimus quid agatur in cordibus vestris? Quod autem intus agitur, non a nobis, sed ab illo agitur.

4. Respexit ergo *ut solvat filios mortificatorum.* Quorum mortificatorum audistis, quos filios audistis. Quid enim inde? *Ut annuntietur*
v. 12. *in Sion nomen Domini.* Primo enim premebatur Ecclesia, quando mortificabantur compediti: post illas pressuras annuntiatur in Sion nomen Domini, cum magna libertate, in ipsa Ecclesia. Ipsa enim Sion; non ille unus locus primo superbus, postea captivatus; sed Sion cujus umbra erat illa Sion, quæ interpretatur speculatio; propterea quia in carne positi videmus in priora; extendentes nos non ad præsens quod est, sed ad id quod futurum est. Ideo speculatio. Omnis enim speculator longe prospicit. Specula dicitur, ubi ponuntur custodes: fiunt istæ speculæ in saxis, in montibus, in arboribus, ad hoc ut de loco eminentiore longe videatur. Sion ergo speculatio, Ecclesia speculatio. Unde speculatio? Longe videre, hoc est speculatio. Labor est enim ante Psal. 72. 16. et 17.
me, donec introeam in sanctuarium Dei, et intelligam in novissima. Qualis speculatio, intelligere in novissima? Transire mare videndo, non navigando, et habitare in (*a*) extrema maris, id Psal. 138. 9.
est, ibi ponere spem, in eo quod erit finito sæculo. Ergo si Ecclesia speculatio, ibi jam annuntiatur nomen Domini. Non solum nomen Domini in hac Sion annuntiatur, sed *et laus ejus*, inquit, *in Jerusalem.*

5. Et quomodo annuntiatur? *In conveniendo populos in unum, et regna, ut serviant Domino.* v. 23.
Unde hoc factum, nisi sanguine mortificatorum? unde hoc factum, nisi gemitibus compeditorum? Exauditi ergo sunt, qui erant in pressura et humilitate; ut esset nostris temporibus Ecclesia in tanta gloria, quam videmus, ut jam regna quæ persequebantur, ipsa serviant Domino.

6. *Respondit ei in via fortitudinis suæ.* Cui v. 24.
respondit, nisi Domino? Quis respondit, supra videamus: Et laus ejus, inquit, in Jerusalem; in conveniendo populos in unum, et regna, ut serviant Domino. *Respondit ei in via fortitudinis* v. 22. v. 23.
suæ. Quæ illi respondit, aut quis illi respondit, in via fortitudinis suæ? Quæramus ergo primo quis respondit, et sic quæremus quæ sit via fortitudinis ejus. Superiora verba indicant respondisse ei, aut laudem ejus, aut Jerusalem: supra enim dixerat, Et laus ejus in Jerusalem; in conveniendo populos in unum, et regna, ut serviant Domino. *Respondit ei*, non possumus dicere, regna; quia, Responderunt dixisset. *Respondit ei*, non possumus dicere, populi; quia et hic, Responderunt dixisset. Quia ergo *respondit ei*, singularem numerum quærimus superius, et non invenimus, nisi aut laudem ejus, aut Jerusalem. Et quia hoc ambiguum est, utrum laus ejus, an Jerusalem, secundum utrumque tractemus. Quomodo ei respondit laus ejus? Quando ei gratias agunt vocati ab illo. Ille enim vocat, nos respondemus; non voce, sed fide; non lingua, sed vita. Si enim vocat te Deus, et præcipit ut bene vivas, et tu male vivis, vocationi ejus non respondes, nec laus ejus respondet ei de te: quia sic vivis, ut ille non laudetur, sed potius blasphemetur per te. Cum autem sic vivimus, ut per nos laudetur Deus, respondit ei laus ejus: de vocatis et sanctis ejus, respondit et Jerusalem. Vocata est enim et Jerusalem: et prima Jerusalem noluit audire, et dictum est ei, Ecce dimittetur vobis domus vestra deserta. Jerusalem, Jerusalem, Matth. 23. 38.
(clamat, et non respondetur,) quoties volui congregare filios tuos, tamquam gallina pullos suos Ibidem 37.
sub alas suas, et noluisti. Non respondetur: pluitur de super, et pro fructu spinæ proferuntur. Isai. 5. 1.
At vero illa Jerusalem, de qua dictum est, Læ- Gal. 4. 27.

(*a*) Editi, *in extremis*. At MSS. *in extrema*, et sic infra in Psal. 138.

tare sterilis quæ non paris, erumpe et exclama A quæ non parturis, quoniam multi filii desertæ, magis quam ejus quæ habet virum: *respondit ei*. Quid est, *respondit ei?* Non contemsit vocantem. Quid est, *respondit ei?* Ille pluit, illa fructum dedit.

7. *Respondit ei*, sed ubi? *In via fortitudinis suæ*. Numquid in se? Nam quid esset in se, aut quam vocem haberet in se, de se, nisi solam vocem peccati, vocem iniquitatis? Excute vocem
a ipsius, quid invenis nisi (*a*) ut multum, Ego di-
Psal. 40. 5. xi, Domine miserere mei, sana animam meam,
» quia peccavi tibi? Porro si justificata est, *respondit ei*, non ex meritis suis, sed ex manibus ipsius. Ubi? *In via fortitudinis suæ*. Christus est, ipse est: Ego sum, inquit, via, veritas, et
Johan. 14. 6. vita. Sed ante resurrectionem non agnoscebatur
2. Cor. 13. 4. a populo suo: et maxime crucifixus ex infirmitate latuit quis esset, donec fortis resurgendo appareret. Non ei ergo respondit Ecclesia in via infirmitatis, sed *in via fortitudinis suæ:* quia post resurrectionem vocavit Ecclesiam de toto orbe terrarum, jam non infirmus in cruce, sed
3. Sent. dist. fortis in cælo. Non enim laus fidei Christianorum
24. Si vero. es, quia credunt mortuum Christum: sed quia credunt resurrexisse Christum. Nam mortuum et paganus credit: et hoc tibi pro crimine objicit, quia in mortuum credidisti. Quæ igitur laus tua? Credere resurrexisse Christum, et sperare
Rom. 10. 9. te resurrecturum esse per Christum: hæc est
» laus fidei. Si enim credideris in corde tuo quia
» Dominus est Jesus, et confessus fueris ore tuo
» quia eum Deus suscitavit a mortuis, salvus eris. Non ait, Si confessus fueris quia Deus eum tradidit occidendum, sed, quia eum Deus suscitavit a mortuis si confessus fueris, tunc salvus eris.
Ibidem 10. Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Quare autem credimus et mortuum? Quia credere eum resurrexisse non possumus, nisi prius mortuum fuisse credamus. Quis enim resurgit, nisi mortuus fuerit? Quis expergiscitur, nisi prius dormierit? Sed numquid qui dormit, non adjiciet ut resurgat? Hæc
Psal. 40. 9. fides est Christianorum. In hac ergo fide, qua congregata est Ecclesia, multi illi filii desertæ,
Gal. 4. 27. magis quam ejus quæ habet virum, *respondit ei*, dixit ei laudem secundum ejus præcepta; *in via*
Contra Donatistas. v. 23. *fortitudinis ejus*, non in via infirmitatis ejus.

8. Quomodo ei responderit, jam supra audistis: In conveniendo populos in unum, et regna, ut serviant Domino. In hoc ei ergo respondit, in unitate: qui autem non est in unitate, non ei respondet: Ille enim unus est, Ecclesia unitas. Non respondet uni, nisi unitas. Sed exsistunt qui dicant, Jam hoc factum est, respondit ei in omnibus gentibus Ecclesia, pariens filios plures, quam illa quæ habebat virum, *respondit in via fortitudinis ejus*, credidit enim Christum resurrexisse, crediderunt in eum omnes gentes: sed illa Ecclesia quæ fuit omnium gentium, jam non est, periit. Hoc dicunt qui in illa non sunt. O impudentem vocem! Illa non est, quia tu in illa non es? Vide ne tu ideo non sis: nam illa erit, etsi tu non sis. Hanc vocem abominabilem, detestabilem, præsumtionis et falsitatis plenam, nulla veritate suffultam, nulla sapientia illuminatam: nullo sale conditam, vanam, temerariam, præcipitem, perniciosam, prævidit Spiritus Dei, et tamquam contra illos cum annuntiaret unitatem: In conveniendo populos in unum: et regna, ut serviant Domino. Cumque subdidisset, *Respondit ei*, utique laus ejus, utique Jerusalem mater nostra de peregrinatione revocanda, fetosa cum multis filiis, magis quam ea quæ habebat virum; quoniam quidam dicturi erant contra, Fuit, et non est: *Exiguitatem*, inquit, Item v. 24.
B *dierum meorum annuntia mihi*. Quid est, quo nescio qui recedentes a me, murmurant contra me? Quid est, quod perditi me perisse contendunt? Certe enim hoc dicunt, quia fui, et non sum: *Annuntia mihi exiguitatem dierum meorum*. Non a te quæro illos dies æternos: illi sine fine sunt, ubi ero, non ipsos quæro: temporales quæro, temporales dies mihi annuntia: *Exiguitatem dierum meorum*, non æternitatem dierum meorum, *annuntia mihi*. Quamdiu ero in isto sæculo, annuntia mihi, propter illos qui dicunt, Fuit, et jam non est: propter illos qui dicunt, Impletæ sunt Scripturæ, crediderunt omnes gentes, sed apostatavit et periit Ecclesia de omnibus gentibus. Quid est hoc, *Exiguitatem dierum meorum annuntia mihi?* Et annuntiavit, (*b*) nec vacavit ista b
C vox. Quis annuntiavit mihi, nisi ipsa via? Quomodo annuntiavit? Ecce ego vobiscum sum us- Matth. 33. 20.
que in consummationem sæculi.

9. Sed hic exsistunt, et dicunt, Vobiscum sum, inquit, usque in consummationem sæculi; quia nos prævidebat, quia pars Donati erit in terra. Numquid ipsa est, quæ dixit, *Exiguitatem dierum meorum annuntia mihi*, ac non illa potius quæ superius loquebatur, In conveniendo populos in unum, et regna, ut serviant Domino? Unde (*c*) vobis cor dolet? Quia et Imperatores con- c
tra hæreticos leges proponunt: ibi impletum est, Et regna, ut serviant Domino. Non enim vos filii estis illorum mortificatorum, quorum vox compeditorum exaudita est a Domino. Absit: non hoc indicant facta vestra, non hoc indicat superbia
D vestra, non hoc indicat vanitas vestra: non sapi- Matth. 5. 13.
tis, et foris estis: sal infatuatum estis, ideo et ab hominibus conculcamini. Audite quid dicat: quæ Ecclesia? Quæ congregavit populos in unum. Quæ Ecclesia? Quæ congregavit regna, ut serviant Domino. Mota vocibus vestris et falsis opinionibus vestris, quærit a Deo ut exiguitatem dierum suorum annuntiet sibi, et invenit Dominum dixisse, Ecce, ego vobiscum sum usque in Matth. 28. 20.
consummationem sæculi. Hic vos dicitis, De nobis dixit, nos sumus, nos erimus usque in consummationem sæculi. Interrogetur ipse Christus,

(a) Sic melioris MSS. Editi vero, *nisi tumultum*.
(b) Editi: *nec vacua fuit vox ista*. Duo MSS. *tacuit*. Reliqui: *vacavit*.

(c) Editi *nobis*. Melius MSS. *vobis*, scilicet Donatistis; contra quos leges datæ sunt an. 405.

Matth. 24. 14. cui dictum est, *Exiguitatem dierum meorum annuntia mihi:* Et prædicabitur, inquit, hoc Evangelium in universo orbe in testimonium omnibus gentibus, et tunc veniet finis. Quid est quod dicebas, Hoc certe fuit et periit? Dominum audi annuntiantem exiguitatem dierum meorum. Prædicabitur, inquit, hoc Evangelium. Ubi? In toto orbe terrarum. Quibus? In testimonium omnibus gentibus. Quid postea? Et tunc veniet finis. Non vides adhuc esse gentes, in quibus nondum est prædicatum Evangelium? Cum ergo necesse sit impleri quod Dominus dixit, exiguitatem dierum meorum annuntians Ecclesiæ, ut prædicetur hoc Evangelium in omnibus gentibus, et tunc veniat finis: quid est quod dicis jam perisse Ecclesiam de omnibus gentibus, quando ad hoc prædicatur Evangelium, ut possit esse in omnibus gentibus? Ergo usque in finem sæculi Ecclesia in omnibus gentibus; et ipsa est exiguitas dierum, quia exiguum est omne quod finitur; ut jam in æternitatem ab ista exiguitate transeatur. Pereant hæretici, pereant quod sunt, et inveniantur ut sint quod non sunt. Exiguitas dierum usque in finem sæculi erit: exiguitas ideo, quia totum hoc tempus, non dico ab hodierno die usque in finem sæculi, sed ab Adam usque in finem sæculi, exigua gutta est comparata æternitati.

v. 25. 10. Non ergo blandiantur sibi contra me hæretici, quia dixi, *Exiguitatem dierum meorum*, quasi non permansuram usque in finem sæculi. Quid enim addidit? *Ne revoces me in dimidium dierum meorum.* Noli, quomodo hæretici loquuntur, sic mecum agere. Usque in finem sæculi me perduc, non in dimidium dierum meorum: et perfice mihi dies exiguos, ut dones mihi postea dies æternos. Quare ergo de exiguitate dierum requisisti? Quare? Vis audire? *In generatione generationum anni tui.* Ideo ego de diebus exiguis quæsivi, quia licet usque in finem sæculi durent mecum isti dies, exigui sunt in comparatione dierum tuorum: *Anni* enim *tui in generatione generationum.* Quare non ait, Anni tui in sæcula sæculorum? sic enim magis solet æternitas significari in sanctis Scripturis; sed ait, *In generatione generationum anni tui.* Sed qui *anni tui?* Qui, nisi qui non veniunt et transeunt? qui, nisi qui non ideo veniunt, ut non sint? Omnis enim dies in hoc tempore ideo venit, ut non sit, omnis hora, omnis mensis, omnis annus: nihil
3 horum stat; antequam veniat, (*a*) erit; cum venerit, non erit. Illi ergo anni tui æterni, anni tui qui non mutantur, in generatione generationum erunt. Est quædam generatio generationum,
1. Sent. dist. 19. Pater ergo. in illa erunt anni tui. Quæ est ista? Est quædam, et si bene agnoscamus, in illa erimus, et anni Dei in nobis erunt. Quomodo in nobis erunt? Quomodo ipse Deus in nobis erit: unde dictum est,
1. Cor. 15. 28. Ut sit Deus omnia in omnibus. Non enim aliud anni Dei, et aliud ipse: sed anni Dei, æternitas Dei est: æternitas, ipsa Dei substantia est, quæ
A nihil habet mutabile; ibi nihil est præteritum, quasi jam non sit; nihil est futurum, quasi nondum sit. Non est ibi nisi, Est; non est ibi, Fuit et erit; quia et quod fuit, jam non est; et quod erit, nondum est: sed quidquid ibi est, nonnisi est. Merito sic misit Deus famulum suum Moysen. Quæsivit enim nomen mittentis se; quæsivit, et audivit, nec desertum est desiderium concupiscentiæ bonæ. Quæsivit autem, non quasi curiositate præsumendi, sed necessitate ministrandi. Quid, inquit, dicam filiis Israel, si dixerint mihi, Quis te misit ad nos? Et ille indicans se creaturæ Creatorem, Deum homini, immortalem mortali, æternum temporali: Ego, inquit, sum qui sum. Tu diceres, Ego sum. Quis? Gajus, alius Lucius, alius Marcus. Aliudne diceres, nisi nomen tuum diceres? Hoc exspectabatur de Deo. Hoc enim erat quæsitum. Quid vocaris? A quo me missum esse respondebo quærentibus? Ego sum. Quis? Qui sum. Hoc est nomen tuum, hoc est totum quod vocaris? Esset tibi nomen ipsum esse, nisi quidquid est aliud, tibi comparatum, inveniretur non esse vere? Hoc est nomen tuum: exprime hoc idem melius. Vade, inquit, et dic filiis Israel, Qui est misit me ad vos. Ego sum qui sum, qui est misit me ad vos. Magnum ecce Est, magnum Est. Ad hoc homo qui est? Ad illud tam magnum Est, homo quid est quidquid est? Quis apprehendat illud esse? quis ejus particeps fiat? quis anhelet? quis adspiret? quis ibi se esse posse præsumat? Noli desperare humana fragilitas. Ego sum, inquit, Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob. Audisti quid sim apud me, audi et quid sim propter te. Hæc igitur æternitas vocavit nos, et erupit ex æternitate Verbum. Jam æternitas, jam Verbum, et nondum tempus? Quare nondum tempus? Quia factum est et tempus. Quomodo factum est et tempus? Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil. O Verbum ante tempora, per quod facta sunt tempora, natum et in tempore, cum sit vita æterna, vocans temporales, faciens æternos! Hæc generatio generationum. Generatio enim vadit, et generatio venit. Et videtis generationes hominum sic esse in terra, tamquam in arbore folia, sed in arbore olivæ, vel lauri, vel cujusque alterius quæ toto tempore fronde vestita est. Sic tamquam folia genus humanum terra portat; plena est hominibus, sed dum aliis morientibus alii nascendo succedunt. Semper enim arbor illa veste viridi ornata est: sed subter adtende quam multa calces arida folia.

11. Ergo fuit generatio sub Adam, transiit. Nati sunt inde quidam futuri participes æternitatis Dei etiam illo tempore: inde enim Abel, inde Seth, inde Enoch. Transiit illa generatio, venit diluvium, remansit una domus. Et illa generatio dedit aliquos, ipsum Noe, et (*b*) tres filios ejus, et tres nurus ejus: in tota enim domo ista octonaria solus unus peccator inventus est. Accessit numerus superiori generationi. Deinde de

Exodi 3. 13. » » Ibidem 14. » » Johan. 1. 3. Eccle. 1. 4. Gen. 6. 17. 18. etc. b Gen. 9. 22.

(a) Sic Am. Er. et plures At Lov. *non erit.* Quidam MSS. *non erat.*

(b) Melioris notæ MSS. *et duos filios ejus.*

tribus filiis Noe, tamquam de tribus mensuris
farinæ, impletus est orbis. Electus est Abraham,
Isaac, et Jacob, sancti viri, patriarchæ, placue-
runt Deo. Dedit et illa generatio sequentes et-
a iam (*a*) generantes, dederunt Prophetas, dede-
runt præcones Dei. Venit etiam postea et ipse
Matth. 13. 33. Dominus noster Jesus Christus, misit fermentum
b in tres mensuras farinæ, quo usque (*b*) fermen-
taretur totum. Temporibus in terra carnis illius
fuerunt Apostoli, fuerunt sancti, post illos alii
sancti: et nunc in nomine Christi quicumque
sunt, sancti, et post nos quicumque erunt,
et usque in finem sæculi quicumque sancti. De
tot generationibus colliges omnes sanctas pro-
les omnium generationum, et facies inde u-
nam generationem: *In ista generatione genera-
tionum anni tui*, id est, æternitas illa in illa ge-
B neratione erit, quæ de omnibus generationibus
colligitur, et in unam redigitur; ipsa particeps
erit æternitatis tuæ. Ceteræ generationes implen-
dis temporibus generantur, ex quibus illa in æ-
ternum regeneratur; mutata vivificabitur, erit
idonea portare te, vires accipiens a te. *In ge-
neratione generationum anni tui.*

v. 26. 12. *In principio terram fundasti, Domine.*
Novi æternitatem tuam, qua præcedis omnia quæ
fecisti. *Principio terram tu fundasti, Domine:*
v. 27. *et opera manuum tuarum sunt cœli.* * *Ipsi peri-
bunt, tu autem permanes, et omnes sicut vesti-
mentum veterascent: et sicut opertorium muta-
v. 28. bis eos, et mutabuntur.* * *Tu vero idem* (*c*) *ipse es.*
c Tu quis es? Idem ipse es. Tu qui dixisti, Ego sum
Exodi 3. 14. qui sum, idem ipse es. Et quamvis etiam ipsa
C non essent nisi ex te, et per te, et in te, tamen
non quod ipse es: *Tu* enim *idem ipse es. Et anni
tui non deficient.* Illi anni tui non deficient, illi
anni tui qui erunt in generatione generationum,
non deficient. Hæc ergo sciens, exiguitatem die-
rum meorum quærentem a te, nisi scirem omnes
dies sæculi ab initio usque in finem exiguos esse
in comparatione æternitatis tuæ. Novi ergo unde
interrogaverim. Non se extollant hæretici, quasi
exigui dies fuerint Ecclesiæ, toto orbe diffusæ:
nam et usque in finem cum sint, exigui sunt.
Quare exigui sunt? Quoniam quandoque finien-
di sunt. Anni illi qui erunt in generatione ge-
nerationum, hi amandi, hi desiderandi, his su-
D spirandum, propter hos in unitate permanen-
dum, propter hos quidquid hæreticorum mali
est devitandum, propter hos perditis respon-
dendum, propter hos lucrandi qui erraverant,
et revocandi qui perierant: illic debet esse de-
siderium. Sed tamen ut verbosis, ut male gar-
rulis, ut calumniosis, susurrantibus, detracto-
ribus respondeam, ideo mihi annuntia exigui-
tatem dierum meorum: et ne me revoces in di-
midium dierum meorum, ut ante me auferas de
terra, quam totus orbis Evangelio repleatur,
contra responsionem Domini mei, dicentis, O-
Matth. 24. 14. portet prædicari hoc Evangelium in toto orbe
terrarum, in testimonium omnibus gentibus, et
A tunc veniet finis. Quid ad hæc Fratres? Plana
sunt, manifesta sunt: Deus fundavit terram, sci-
mus: opera manuum ejus sunt cœli. Ne putetis
enim quasi aliud Deum facere manu, aliud ver-
bo. Quod facit verbo, hoc facit manu: non enim Exodi 3. 14.
distinctus est corporeis membris, qui dixit, Ego
sum qui sum. Et forte verbum ejus est manus
ejus. Certe manus ejus est virtus ejus. Quia e- Gen. 1. 6.
nim dictum est, Fiat firmamentum, et factum est
firmamentum, verbo intelligitur fecisse: quia
vero dixit, Faciamus hominem ad imaginem et Ibidem 26.
similitudinem nostram, quasi manu videtur fe-
cisse. Audi ergo: *Opera manuum tuarum sunt
cœli.* Ecce quod verbo fecit, utique etiam manibus
fecit: quia virtute sua, quia potestate sua fecit. At-
tende potius quid fecerit, et noli quærere quomo-
do fecerit. Multum est ad te comprehendere quo-
modo fecerit, cum teipsum sic fecerit, ut prius sis
servus obediens, et postea fortasse amicus intel-
ligens. Ergo *Opera manuum tuarum sunt cœli.*

13. *Ipsi peribunt, tu autem permanes.* Aperte v. 27.
dixit hoc apostolus Petrus, Cæli erant olim de
aqua et per aquam constituti Dei verbo, per quæ 2 Pet. 3. 5.
qui factus est mundus, aqua inundatus deperiit: » etc.
terra autem et cæli qui nunc sunt, eodem ver- »
bo repositi sunt igni reservandi. Jam ergo dixit »
perisse cælos per diluvium: perisse autem novi-
mus cælos secundum quantitatem et spatia ae-
ris hujus. Excrevit enim aqua, et totam istam
capacitatem ubi aves volitant, occupavit, ac sic
utique cæli perierunt propinqui terris: cæli, se-
cundum quos dicuntur aves cæli. Sunt autem et
cæli cælorum superiores in firmamento: sed u-
trum et ipsi perituri sint igne, an hi soli cæli
qui etiam diluvio perierunt, disceptatio est ali-
quanto scrupulosior inter doctos, nec facile, ma-
xime in angustia temporis, explicari potest. Di-
mittamus ergo eam vel differamus, noverimus
tamen perire ista, Deum manere. Et si manent
quædam cum Deo, quæ facta sunt a Deo, non
manent in se, sed in Deo, non recedendo a Deo.
Quid enim? Dicturi sumus, Fratres, quod Angeli
perituri sunt igne, quo incendetur mundus? Ab-
sit. Sed quid? Dicemus quod Angelos Deus non
fecerit? Absit. Sed quid dicemus? Et unde essent,
si non ab illo facti essent? Ipse dixit, et facta Psal. 32. 9.
sunt; ipse mandavit, et creata sunt. Dictum est
enim hoc, cum operum ejus commemoratio fie-
ret, in quibus et Angeli nominati sunt. Erunt
ergo cum illo Angeli etiam mundo igne flagran-
te: et erit incendium mundi, non incendens san-
ctos Dei. Quod fuit caminus regis tribus pueris, Dan. 3. 21.
hoc erit ardens mundus in Trinitate signatis. etc.

14. Forte hic cælos etiam non importune in-
telligimus ipsos justos, sanctos Dei, in quibus ma-
nens Deus intonuit præceptis, coruscavit mira-
culis, imbrificavit terram sapientia veritatis.
Cæli enim enarraverunt gloriam Dei. Sed num- Psal. 18. 2.
quid etiam ipsi peribunt? An secundum quem-
dam modum peribunt? Secundum quem modum?
Secundum vestimentum. Quid est, secundum ve-

(a) Lov. *generationes*: cujus loco editi alii et MSS. *generantes*.

(b) MSS. *fermentetur*.

(c) Vox *ipse* abest a præcipuis MSS.

stimentum? Secundum corpus. Vestimentum enim animæ corpus: Dominus enim vestimentum nominavit, ubi ait, [Matth. 6. 25.] Nonne anima plus est quam esca, et corpus plus quam vestimentum? Quomodo ergo perit vestimentum? [2. Cor. 4. 16.] Etsi exterior homo noster corrumpitur, sed interior renovatur de die in diem. Ergo ipsi peribunt, sed secundum corpus: *Tu autem permanes.* Si ergo secundum corpus peribunt, ubi ergo resurrectio carnis? ubi exemplum membrorum, quod præcessit in capite? Ubi? Vis audire? Mutabitur: non tale erit quale fuit. Audi Apostolum dicentem: [2. Cor. 15. 52.] Et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur. Quomodo immutabimur? [Ibidem 44.] Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale. Ergo seminatur mortale, resurget immortale: seminatur corruptibile, resurget incorruptibile. Mutationem itaque exspectamus: ita peribunt cæli, et immutabuntur cæli. Sed fortasse sanctorum corpora non recte dicuntur cæli? Si non portant Deum, non sint cæli. Et unde, inquit, mihi probas quia portant Deum? Usque adeone excidit tibi, [1. Cor. 6. 20.] Glorificate et portate Deum in corpore vestro? Ergo tales cæli peribunt, sed non in æternum: peribunt ut mutentur. An non hoc dicit Psalmus? Lege sequentia: [Item. v. 27.] *Et omnes sicut vestimentum veterascent, et sicut opertorium mutabis eos, et mutabuntur:* [v. 28.] * *Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient.* Vestem audis, coopertorium audis, et aliud quam corpus intelligis? Speremus ergo etiam immutationem corporum nostrorum, sed tamen ab illo qui erat et ante nos, et manet post nos; a quo sumus quod sumus, ad quem veniemus cum fuerimus mutati, mutantem non mutatum, facientem non factum, et moventem, sed manentem; et quomodo intelligi a carne et sanguine potest, [Exodi 3. 15.] Ego sum qui sum: *Tu vero idem ipse es, et anni tui non deficient.* Sed nos ad illos annos cum his pannosis annis quid sumus? Et illi qui sunt? Neque tamen desperare debemus. Jam enim magnitudine quadam et excellentia sapientiæ dixerat, Ego sum qui sum: et tamen ad nos consolandos, Ego sum, inquit, Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob. Et nos Abrahæ semen sumus: et nos quamvis abjecti, quamvis terra et cinis, in illo speramus. Servi sumus, sed propter nos Dominus noster [Philip. 2. 7.] formam servi accepit: propter nos (*a*) mortales immortalis mori voluit, propter nos hoc exemplum resurrectionis ostendit: Ergo speremus venturos nos ad hos annos stantes, in quibus non circuitu solis peraguntur dies, sed manet quod est sicuti est, quia hoc solum vere est.

15. Nos autem utrum aliquando ibi esse possimus dic. Audi et vide utrum debeas desperare, audi quod sequitur: [v. 29.] *Filii servorum tuorum inhabitabunt.* Ubi nisi in annis non deficientibus? *Filii servorum tuorum inhabitabunt: et semen eorum in sæculum* (*b*) *dirigetur:* in sæculum sæculi, in sæculum æternum, in sæculum manens. Sed *filii*, inquit, *servorum tuorum.* Metuendum ne nos servi Dei simus, et filii nostri ibi futuri sint, non nos? Aut si nos filii sumus servorum, quia filii sumus Apostolorum, quid dicturi sumus? Quænam tandem audacia tam infelix filiorum subnascentium, et recenti successione gloriantium, quæ audeat dicere, Nos ibi erimus, Apostoli non erunt? Absit hoc a pietate filiorum, absit a fide parvulorum, absit ab intelligentia grandium. Ibi erunt et Apostoli: arietes præcedunt, agni sequuntur. Quare ergo, *Filii servorum tuorum;* et non de compendio, Servi tui? Et illi servi tui, et filii eorum servi tui, et istorum filii nepotes illorum, quid nisi servi tui? Omnes compendio includeres, si diceres, Servi tui inhabitabunt. Videamus quid nos voluerit admonere. Est enim quiddam gestum in prioribus sæculis. Per quadraginta annos filii Israel attriti sunt in eremo: nullus eorum intravit in terram promissionis, sed filii eorum: intrarunt sane, quia ita recordamur, nisi fallor, duo, ceteri non. Intrarunt de tot millibus duo. Laboratum est cum eis tantum: sed Deus non laborat; certe laboraverunt servi ipsius. Quanta pertulit, quanta audivit Moyses pro hominibus non intraturis in terram promissionis? [Num. 14. 38.] Intrarunt filii eorum, quid significat? Intrarunt novi homines, veteres non intrarunt. Inde tamen intrarunt duo, unus et unitas, tamquam caput et corpus, Christus et Ecclesia, cum omni illa novitate, id est, filiorum. Ergo, *Filii servorum tuorum inhabitabunt. Filii servorum,* opera servorum sunt: nemo ibi habitabit, nisi per opera sua. Quid igitur est, et filii habitabunt? Nemo glorietur se habitaturum, si dicit se servum Dei, et opera non habet: non enim habitabunt nisi filii. Quid est ergo, *Filii servorum tuorum inhabitabunt?* Servi per opera sua inhabitabunt, servi per filios suos inhabitabunt. Noli ergo esse sterilis, si vis habitare: præmitte fetus, quo sequaris, præmittendo, non efferendo. Filii tui te deducant ad terram promissionis, terram viventium, non morientium. Cum hic vivis in hac peregrinatione, illi antecedant, (*c*) suscipiant te. Propter refectionem carnalem, filius antecessit Jacob in Ægyptum, et ait patri suo et fratribus suis, Ego præveni præparare vobis escas. Præcedant ergo filii tui, præcedant te opera tua: quales filios præmiseris, (*d*) tales et sequeris.

IN PSALMUM CII.

* ENARRATIO.

[* Sermo in Martyrum festivitate habitus.]

1. In omni munere Domini Dei nostri, in omni ejus consolatione, in omni correptione, in

(a) Hic vox, *mortales*, et proximo infra loco, *nos*, non est in MSS.

(b) Editi, *in sæculum sæculi dirigetur.* Abest *sæculi* a MSS.

(c) Sic aliquot MSS. Alii, *suscipiente te propter refectionem carnalem filios. Antecessit Joseph Jacob etc.* Editi vero ferebant, *suscipiant te propter refectionem carnalem. Filius Joseph antecessit Jacob etc.*

(d) Ita MSS. At editi, *talis et sequeris.*

gratia quam donare dignatus est, in indulgentia qua nobis non hoc reddidit quod debebat, in omnibus operibus ejus, benedicat anima nostra Dominum. Hoc enim cantavimus: inde incipit Psalmus de quo loquemur, donante ipso, quod possumus quem nostra anima benedicit. Unusquisque nostrum excitet et exhortetur animam
v. 1. suam, et dicat ei: *Benedic anima mea Dominum*. Et omnes nos, et qui ubique sunt fratres in Christo, unus homo, cujus caput in cælo est, exhortetur ipse unus homo animam suam, et dicat ei, *Benedic anima mea Dominum*. Obaudit, obtemperat, facit hoc, persuadetur ei, non ex donis nostris, sed ex illius quem benedicit anima nostra. Suscepit enim Psalmus iste ostendere nobis quare benedicat anima nostra Dominum, quasi ei respondisset anima sua, Quare mihi dicis, Benedic Dominum? Audiamus ergo, audiat ipsa anima nostra, consideret omnia quibus excitetur, ne pigra sit in benedictione Domini, et videat an justum sit quod ei dicitur, *Benedic anima mea Dominum:* videat si debet aliud benedicere præter Dominum. *Benedic*, inquit, *anima mea Dominum*.

2. Repetit hoc, et expressius dicit quod dixerat, *Benedic anima mea Dominum. Et omnia interiora mea nomen sanctum ejus*. Puto quia non ad interiora corporis loquitur: puto eum non hoc dicere, ut pulmo noster et jecur, et si qua sunt intestina carnis, erumpant in vocem benedictionis Domini. Est quidem pulmo pectoris nostri, quasi follis quidam (*a*) anhelans spiritum reciprocum, qui spiritus conceptiaeris in vocem et sonum exprimitur, cum verba (*b*) digerimus: nec potest aliquid vocis sonare ab ore nostro, nisi quod pulmo expressus emiserit. Sed non hinc agitur, hoc totum ad aures hominum. Habet aures Deus, habet et sonum cor. Interiora sua alloquitur homo, ut benedicant Dominum, et dicit eis, Omnia interiora mea nomen sanctum ejus benedicite. Quæris quæ sunt interiora tua? ipsa anima tua. Quod ergo ait, *Benedic anima mea Dominum;* hoc ait, *omnia interiora mea nomen sanctum ejus:* subauditur enim, benedicite. (*c*) Clama voce, si est homo qui audiat: sile voce, quando non est qui audiat; interiora tua numquam deest qui audiat. Itaque sonabat jam dudum benedictio de ore nostro, et hæc ipsa verba cantabamus, *Benedic anima mea Dominum; et omnia interiora mea nomen sanctum ejus*. Quantum satis fuit (*d*) tempori cantavimus, et siluimus: numquid interiora nostra silere debent a benedictione Domini? Alternet pro tempore sonus vocum, perpetua sit vox interiorum. Cum convenis ad ecclesiam hymnum dicere, sonat vox tua laudes Dei, dixisti quantum potuisti, discessisti: sonet anima tua laudes Dei. Negotium agis: laudet Deum anima tua. Cibum capis: vide
1. Cor. 10. 31. quid ait Apostolus, Sive manducatis, sive bibitis, omnia in gloriam Dei facite. Audeo dicere, cum dormis, benedicat anima tua Dominum. Non te excitet cogitatio flagitii, non te excitet (*e*) dispositio furti, non te excitet condicta forte corruptio. Innocentia tua etiam in dormiente vox est animæ tuæ. *Benedic anima mea Dominum, et omnia interiora mea nomen sanctum ejus*.

3. *Benedic anima mea Dominum, et noli oblivisci omnes retributiones ejus*. v. 2. *Benedic*, inquit, *anima mea Dominum*. Quid est anima tua? Omnia interiora tua. *Benedic anima mea Dominum*. Repetitio ad exhortationem valet. Ut autem benedicas semper Dominum, *Noli oblivisci omnes retributiones ejus*. Si oblivisceris, tacebis. Non autem poterunt ante oculos tuos esse retributiones Domini, nisi ante oculos tuos fuerint peccata tua. Non sit ante oculos tuos delectatio præteriti peccati, sed sit ante oculos tuos damnatio peccati: damnatio a te, remissio a Deo. Hæc enim retribuit Dominus, ut possis dicere, Psal. 115. 12 Quid retribuam Domino, pro omnibus quæ retribuit mihi? Hoc enim considerantes Martyres, quorum etiam memoriam hodie celebramus, et omnes omnino sancti qui vitam istam contempserunt, et sicut audistis in Epistola Johannis, animas suas pro fratribus posuerunt, 1. Johan. 3. 16. quæ est perfectio caritatis, dicente Domino; Majorem caritatem nemo habet, quam ut animam suam ponat pro amicis suis. Johan. 15. 13. Hoc ergo considerantes sancti martyres, contemserunt animas suas hic, ut ibi eas invenirent, sequentes verba Domini dicentis, Qui amat animam suam, perdet eam; et qui perdiderit eam propter me, in vitam æternam inveniet eam. Johan. 12. 25. Voluerunt enim retribuere: qui? et quid? et cui? Homines ministerium suum usque ad mortem Deo retribuerunt. Quid, quod ille non donaverit? quid dederunt, quod non acceperint? Retribuit ergo ille vere, qui solus donat: sed non retribuit peccatis nostris; nam retributiones nobis aliæ debebantur, et aliæ redditæ sunt. *Noli*, inquit, *oblivisci omnes retributiones ejus:* non tributiones, sed *retributiones*. Aliud enim debebatur, et redditum est quod non debebatur. Unde et ille, Quid retribuam Domino, pro omnibus, inquit, quæ retribuit mihi? Psal. 115. 12. Non ait, quæ tribuit mihi; sed, quæ retribuit mihi. Retribuisti tu mala pro bonis, retribuit ipse bona pro malis. Quomodo retribuisti tu, o homo, Deo mala pro bonis? Qui prius fuisti blasphemus, et persecutor, et injuriosus, 1. Tim. 1. 13. retribuisti blasphemias. Pro quibus bonis? Primo, quia es: sed est et lapis. Deinde, quia vivis: sed vivit et pecus. Quid retribues Domino, pro eo quod super omnia pecora et super omnia volatilia fecit te ad imaginem et similitudinem suam? Gen. 1. 26. Noli quærere quid ei retribuas: similitudinem ipsius retribue illi, non plus quærit; Matth. 22. 21. nummum suum exigit. Tu autem pro gratiis agendis, pro humilitate, pro obsequio, pro cultu religioso, id est, pro his omnibus bonis, quæ debebas Deo tuo, pro bonis quæ accepisti, quæ dixi, retribuisti

(a) Sic aliquot MSS. At editi, *anhelantis*.
(b) Plerique MSS. *dirigimus*.
(c) Sic MSS. At Am. et Er. *Clamat*: et infra, *silet*. Editio autem Lov. *Clamas: siles*.
(d) Sic Am. et MSS. At Er. et Lov. *temporis*.
(e) Sic MSS. At editi, *depositio*.

A blasphemias. Quid ergo ille? Confitere, ignosco. Retribuo et ego, sed non quod tu retribuisti: tu retribuisti mala pro bonis, ego retribuo bona pro malis.

4. Cogita ergo anima omnes retributiones Dei, cogitando omnia mala facta tua. Quam multa enim mala facta tua, tam multæ bonæ retributiones ejus. Et quid illi offeres forte exeniorum? quid munerum? quid sacrificiorum? Quoniam non oblivisceris retributiones ejus, hoc sacrificio delectatur: benedic anima Dominum. Psal. 49. 14. et 23. Sacrificium laudis glorificabit me. Immola Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua. Laudari se vult Deus: et hoc ut tu proficias, non ut ille sublimetur. Non est omnino quod illi (a) retribuere: et quod exigit, non sibi, sed tibi exigit: tibi proderit, tibi servatur. B Non hoc a te amat, quod illum augeat, sed quod te ad illum perducat. Propterea quærebant Martyres, deficiebant quodam modo non inveniendo, et dicebant, Psal. 115. 12. Quid retribuam Domino, pro omnibus quæ retribuit mihi? Et non invenerunt quid retribuerent, nisi, Ibidem 13. Calicem salutaris accipiam et nomen Domini invocabo. Quid retribues Domino? Cogitabas enim, et non inveniebas: Calicem salutaris accipiam. Quid, calicem salutaris nonne ipse Dominus dedit? De tuo aliquid retribue, si potes. Non dixerim, ne feceris, noli de tuo retribuere: non vult Deus de tuo sibi retribui. Si de tuo retribuis, peccatum retribuis. Omnia enim quæ habes, ab illo habes: tuum peccatum solum habes. Non vult sibi retribui de tuo, de suo vult. C Quomodo agricolæ, de terra quam seminavit, si segetem attuleris, de agricolæ fructu retribuisti: si spinas, de tuo obtulisti. Johan. 8. 44. Veritatem retribue, in veritate Dominum lauda: si de tuo volueris, mentieris. Qui loquitur mendacium, de suo loquitur. Si quis loquitur mendacium, de suo loquitur; qui loquitur veritatem, de Deo loquitur. Quid est autem accipere calicem salutaris; nisi passiones Domini imitari? Hoc Martyres fecerunt. Hoc superbientibus dixit, et sedes sublimes jam quærentibus, et convallem plorationis devitantibus, qui volebant sedere, unus ad dexteram, alius ad sinistram. Matth. 20. 22. Quid ergo ait? Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? Jam ergo Martyr paratus ad victimam sanctam dicit, Psal. 115. 13. Calicem salutaris accipiam. D Accipiam calicem Christi, bibam passionem Domini. Cave ne deficias. Sed nomen Domini invocabo. Qui ergo defecerunt, Dominum non invocaverunt, de sua fortitudine præsumserunt. Tu sic redde, ut te accepisse quod reddis memineris. Sic ergo benedicat anima tua Dominum, ut non obliviscatur omnes retributiones ejus.

v. 3. 5. Audite omnes retributiones ejus. *Qui propitius fit omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes languores tuos.* v. 4. * *Qui* (b) *redimit de corruptione vitam tuam, qui coronat te in miseratione et misericordia.* v. 5. * *Qui satiat in bonis desiderium tuum: renovabitur sicut aquilæ juventus tua.* Ecce retributiones. Quid debebatur peccatori, nisi supplicium? quid debebatur blasphemo, nisi gehenna ignis ardentis? Non ipsa retribuit: ne expavescas, ne exhorrescas, ne sine amore timeas. Noli oblivisci omnes retributiones ejus bonas; et mutare jam, ne experiaris retributiones ejus, quid dicam malas? Si justas, non malas. (c) Ad te ergo malas: ad Deum autem nec hæc quæ pateris mala, mala sunt; si enim justa sunt, bona sunt: sed tibi patienti hæc mala sunt. Non vis ut mala sint tibi, quæ justa sunt Dei? Non sit mala in conspectu Dei iniquitas tua. Non enim cessavit vocare, aut vocatum neglexit instruere, aut instructum cessavit perficere, aut perfectum neglexit coronare. Quid dicis, quia es peccator? Convertere, et accipe retributiones istas, propitius fit omnibus iniquitatibus tuis. Post remissionem peccatorum corpus infirmum geris, necesse est sint quædam desideria carnalia quæ te titillent, et quæ tibi suggerant delectationes illicitas, de languore tuo veniunt. 1. Cor. 15. 53. Adhuc enim infirmam carnem geris, nondum est absorta mors in victoriam, nondum corruptibile hoc induit incorruptionem: adhuc quibusdam perturbationibus etiam ipsa anima quatitur post remissionem peccatorum; adhuc in periculis tentationum versatur, quibusdam suggestionibus delectatur, quibusdam non delectatur, et in eis quibus delectatur, aliquando quibusdam consentit, capitur. Languor est, sanat et omnes languores tuos. Sanabuntur omnes languores tui, noli timere. Magni sunt, inquies: sed major est medicus. Omnipotenti medico nullus languor insanabilis occurrit: tantum tu curari te sine, manus ejus ne repellas; novit quid agat. Non tantum delecteris cum fovet, sed etiam toleres cum secat: tolera medicinalem dolorem, futuram cogitans sanitatem. Videte Fratres mei, in istis languoribus corporis quanta homines tolerent, ut paucos dies victuri moriantur, et hos paucos dies incertos. Multi enim post tolerantiam magnorum dolorum, cum a medicis secarentur, aut inter manus medicorum mortui sunt, aut jam sani irruente aliqua ægritudine defuncti sunt. Si tam sibi propinquam mortem sperarent, illos immensos dolores susciperent tolerandos? Tu non toleras ad incertum: qui promisit sanitatem, non potest falli. Fallitur medicus aliquando, et promittit sanitatem de corpore humano. Quare fallitur? Quia non hoc curat, quod fecit. Deus fecit corpus tuum, Deus fecit animam tuam: novit quemadmodum recreet quod creavit, novit quemadmodum reformet quod ipse formavit: tu tantum sub manibus medici esto; odit enim repellentem manus suas. Non fit hoc in medici hominis manibus. Ligari se volunt homines, et secari; daturi pro incerta sanitate certum do-

(a) Ita præcipui MSS. Quidam vero, *retribuere possis.* At editi, *retribuas.*
(b) Plerique MSS. constanter habent, *redimet.*
(c) Sic meliores MSS. At Lov. *A te ergo malas, a Deo autem bonas. Nec hæc quæ pateris* etc. Am. et Er. *A te ergo mala, a Deo autem bona. Nec hæc quæ* etc.

A lorem, magnam mercedem. Deus te, quem fecit,
et certus curat, et gratis. Ferto ergo manus ejus,
o anima, quæ benedicis eum, non obliviscens re-
tributiones ejus: *sanat enim omnes languores*
tuos.
v. 4. 6. *Qui redimit de corruptione vitam tuam.* In-
de sanat omnes languores tuos, quia redimit de
Sap. 9. 15. corruptione vitam tuam. Ecce corpus quod cor-
rumpitur, aggravat animam. Vitam ergo habet
anima mea in corpore corruptibili. Qualem vi-
tam? Onera patitur, pondera sustinet. Ad ipsum
Deum cogitandum, sicut dignum est ab homine
cogitari Deum, quanta impediunt, veluti inter-
pellantia de necessitate corruptionis humanæ?
quanta revocant? quanta a sublimi intentione
detorquent? quanta interpellant? quæ turba
B phantasmatum? qui populi suggestionum? To-
tum hoc in corde humano, tamquam de vermi-
bus corruptionis hujus scatet. Exageravimus
morbum, laudemus et medicum. Non ergo te sa-
nabit, qui fecit talem qualis non ægrotares, si
legem sanitatis acceptam servare voluisses?
Gen. 2. 16. et 17. Nonne tibi et disposuit et mandavit quid tange-
res, quid non tangeres, ad retinendam salutem?
Noluisti audire ad retinendam, audi ad recipien-
dam. Languore tuo expertus es, quam vera ille
jussisset. Jam tandem aliquando homo quod non
tenuit monitus, audiat vel expertus. Quæ duri-
tia est, quam nec experientia docet? Non ergo
te sanabit, qui talem fecerat ut numquam ægro-
tares, si ejus præcepta servare voluisses? Non
te sanabit, qui fecit Angelos, et te refectum æ-
quaturus est Angelis? Non sanabit factum ad
C imaginem suam, qui fecit cælum et terram? Sa-
nabit te, opus est ut sanari velis. Sanat omnino
ille quemlibet languidum, sed non sanat invi-
tum. Quid autem te beatius, quam ut tamquam
a in manu tua (*a*), sic habeas in voluntate sanita-
tem tuam? Si velles esse in aliquo sublimi ho-
nore in hac terra, ducatum, proconsulatum, præ-
fecturam si concupisceres, numquid continuo
posses ut velles? numquid voluntatem tuam po-
testas sequeretur? Multi ad ista volunt perveni-
re, et non possunt: sed si pervenirent, quid
prodest honor ægrotis? Quis enim non ægrotat
in hac vita? quis non languorem longum trahit?
Nasci hic in corpore mortali, incipere ægrotare
est. Quotidianis medicamentis fulciuntur indi-
D gentiæ nostræ, quotidiana medicamenta sunt
refectiones omnium indigentiarum. Fames non-
ne te occideret, nisi medicamentum ejus appo-
neres? Sitis nonne te perimeret, nisi eam tu bi-
bendo, non penitus exstingueres, sed differres?
Reditura est enim sitis paululum temperata.
Temperamus ergo istis fomentis ærumnam æ-
gritudinis nostræ. Stando lassatus eras, seden-
do reficeris; ipsum sedere medicina est lassitu-
dinis: in ipsa medicina rursus lassaris, diu se-
b dere non poteris. Quidquid est ubi (*b*) fatigatio-
ni succurritur, alia fatigatio inchoatur. Quid er-
go ista desideras languidus? Prius de salute tua
cogita. Aliquando ægrotat homo in domo sua,
in lecto suo, ægritudine manifestiore: quam-
quam et ista manifesta sit, quam nolunt homi-
nes intueri: tamen ea ægritudine, ad quam quæ-
runtur medici homines, ægrotat quisque in do-
mo sua, anhelat febribus in lecto suo; velit for-
te cogitare de re familiari, aliquid jubere vel in
domo, vel in fundo, aut disponere; statim cura
suorum circumstrepente et murmurante, revo-
catur a talibus curis, et dicitur illi, Dimitte ista,
prius de salute tua cogita. Ergo hoc tibi dicitur,
Omnis homo, si non ægrotas, alia cogita: si te
ægrotantem languor ipse convincit, prius de sa-
lute tua cogita. Salus tua Christus est: Christum
ergo cogita. Accipe calicem salutaris ejus, *Qui*
sanat omnes languores tuos: hanc salutem si vo- Psal. 115. 13.
lueris, obtinebis. Honores et divitias cum requi-
sieris, non continuo si volueris, habebis: hoc et
pretiosius est, et sequitur voluntatem. (*c*) *Qui*
sanat omnes languores tuos, qui redimit de cor-
ruptione vitam tuam. Ibi sanabitur omnis lan-
guor tuus, cum corruptibile hoc induet incor-
ruptionem. Redemta est enim vita tua de corru- 1. Cor. 15. 53.
ptione, jam securus esto: initus est bonæ fidei
contractus, nemo fallit redemtorem tuum, nemo
circumvenit, nemo premit. Egit hic commer-
cium, jam pretium solvit, sanguinem fudit. San-
guinem, inquam, fudit unicus Filius Dei pro no-
bis: o anima, erige te, tanti vales, *Redimit de*
corruptione vitam tuam. Ostendit exemplo,
quod promisit in præmio. Mortuus est propter Rom. 4. 25.
delicta nostra, et resurrexit propter justificatio-
nem nostram. Sperent membra, quod in capite
demonstratum est. Non curabit membra sua,
quorum caput levavit in cælum? Ergo *Redimit*
de corruptione vitam tuam.
7. *Qui coronat te in miseratione et misericor-* Item. v. 4.
dia. Jam enim forte quasi arrogans esse cœpe-
ras, cum audires, *Coronat te.* Ergo magnus sum,
ergo luctatus sum. Cujus viribus? Tuis, sed ab
illo subministratis. Nam luctaris, manifestum
est; et ideo coronaberis, quia vinces: sed vide
quis prior vicerit, vide quis te faciat etiam se-
cundo victorem. Ego, inquit, vici sæculum, gau-
dete. Et unde gaudemus, si ille vicit sæculum? Johan. 16. 33.
quasi nos vicerimus? Ita plane gaudeamus, quia
nos vicimus. Qui in nobis victi sumus, in illo
vicimus. Ergo coronat te, quia dona sua coro-
nat, non merita tua. Plus omnibus illis laboravi, 1. Cor. 15. 10.
ait Apostolus: sed vide quid adjungit, Non ego
autem, sed gratia Dei mecum. Et post labores 1. Tim. 4. 7.
omnes exspectat ipsam coronam, et dicit, Bo-
num agonem certavi, cursum consummavi, fi- »
dem servavi: de cetero superest mihi corona ju- »
stitiæ, quam mihi reddet Dominus in illa die ju- »
stus judex. Quare? Quia agonem certavi. Qua- »
re? Quia cursum consummavi. Quare? Quia fi- 1. Cor. 15. 10.
dem servavi. Unde certasti? unde fidem serva-
sti? Non ego autem, sed gratia Dei mecum. Er-

(a) Er. et Lov. *in manu tua vitam.* Abest *vitam* ab Am. et a MSS.
(b) MSS. *fatigato.*

(c) Hic editi addunt, *ejus, unde et subditur*: quod a plerisque MSS. abest.

go et quod coronaris, illius misericordia coronaris. Nusquam sis superbus, semper lauda Dominum, omnes retributiones ejus noli oblivisci. Retributio est, cum peccator et impius vocatus
a es, ut justificareris. Retributio est, cum (a) erectus et gubernatus es ne caderes. Retributio est, cum tibi vires subministratæ sunt, ut usque in finem perseverares. Retributio est, ut etiam caro ista tua qua premebaris, resurgat, et nec capitis tui capillus intereat. Retributio est, ut post resurrectionem coroneris. Retributio est, ut in æternum Deum ipsum sine defectu laudes. Omnes retributiones ejus noli oblivisci, si vis ut benedicat anima tua Dominum, *qui coronat te in miseratione et misericordia.*

8. Et quid agam coronatus? Ecce adjuvabar cum luctarer, finito certamine coronabor, jam nulla residua erit inimica suggestio vel corruptio, cum qua lucter. Semper enim in hac vita luctamur cum corruptione ista: sed quid scriptum est? Novissima inimica destruetur mors.
1. Cor. 15. 54. Post destructionem mortis, nullum timebis inimicum: Inde absorpta est mors in victoriam. Tunc ergo erit victoria, tunc corona. Post certamen ergo coronabor, post coronam quid agam?
v. 5. *Qui satiat in nobis desiderium tuum.* Modo enim audis bonum, et anhelas; audis bonum, et suspiras: et hoc ipsum quod forte peccas, eligendi boni aviditate falleris; et in eo reus detineris, quod bonum consilium Dei non audis, quid contemnendum et quid eligendum sit; quod forte negligis discere, si in eligendo bono fallebaris. Ubicumque peccas quasi bonum quæris, quasi refectionem desideras. Bona sunt ista quæ quæris, sed mala tibi erunt, deserto illo a quo bona facta sunt. Bonum tuum quære, o anima. Est enim bonum aliud alteri, et omnes creaturæ habent quoddam bonum suum, integritatis suæ, et
Matth. 19. 17. perfectionis naturæ suæ: interest quid cuique rei imperfectæ necessarium sit, ut perficiatur: quære tuum bonum. Nemo bonus nisi unus Deus. Summum bonum, hoc est tuum bonum. Quid ergo deest, cui summum bonum bonum est? Sunt enim et inferiora bona, quæ aliis et aliis bona sunt. Pecori quid bonum est, Fratres, nisi implere ventrem, carere indigentia, dormire, gestire, vivere, sanum esse, generare? Bonum illi est, et usque ad quemdam modum habet boni sui mensuram tributam, et concessam ab omnium rerum creatore Deo. Tale tu bonum quæris? Dat et hoc Deus; sed noli solum quærere. Coheres Christi, quid gaudes, quia socius es pecori? Erige spem tuam ad bonum bonorum omnium. Ipse erit bonum tuum, a quo tu in tuo genere factus es bonus, et omnia in suo genere
Gen. 1. 31. facta sunt bona. Fecit enim Deus omnia bona valde. Ergo illud bonum quod Deus est, si dicamus valde bonum, jam et de creatura dictum
» est, Fecit Deus omnia bona valde. Quid ergo il-
Matth. 19. 17. lud bonum, de quo dictum est, Nemo bonus nisi
A unus Deus? dicimus quia bonum est valde? Recurrit nobis recordatio de omnibus creaturis, quia dictum est, Fecit Deus omnia valde bona. Quid ergo dicturi sumus? Deficimus in voce, sed non in affectu. Veniat in mentem recens illa tractatio Psalmi: explicare non possumus, jubilemus. Bonum est Deus. Quale bonum, quis dicat? Ecce non possumus dicere, et non permittimur tacere. Ergo si non possumus dicere, et præ gaudio non permittimur tacere, nec loquamur, nec taceamus. Quid ergo faciamus, non loquentes et non tacentes? Jubilemus. Jubilate Deo Psal. 94. 1.
salutari nostro, jubilate Deo omnis terra. Quid est, Jubilate? Efferte vocem ineffabilem gaudiorum vestrorum, et eructate in eum lætitias vestras. Et quid erit illa ructatio post saginam, si
B modo post modicas istas refectiones tantum afficitur anima nostra? Quid erit, quando fiet post redemtionem ab omni corruptione, quod dictum est in isto Psalmo, *Qui satiat in bonis desiderium tuum?*

9. Et quasi quæreres, Quando satiat? Modo enim non satior: ad quodcumque me convertero, vilescit mihi adeptum, quamvis accenderit desideratum: cum omnia quæ dum non habeo amo, cum habuero contemno, quod bonum me satiabit? Laus Dei. Et ipsa, cum corpus quod cor- Sap. 9. 15.
rumpitur aggravat animam, et deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem, non impletur (b) anima mea, non perficitur: aliæ de b
corruptione (c) delectationes indigentiarum de- c
torquent me ab illa. Quando satiabitur deside-
C rium meum in bonis? Quando, quæris? *Renovabitur sicut aquilæ juventus tua.* Quæris ergo Item v. 5.
quando satietur in bonis anima tua? Quando renovata fuerit juventus tua. Et addidit, *Sicut aquilæ.* Profecto hic aliquid latet: quod tamen dici de aquila solet, non tacemus, quia non est ab re hoc intelligere. Illud tantummodo insinuatum sit cordibus nostris, non sine caussa dictum esse ab Spiritu-sancto, *Renovabitur sicut aquilæ juventus tua.* Resurrectionem enim quamdam significavit nobis. Et quidem renovatur et juventus aquilæ, sed non ad immortalitatem. Data est enim similitudo, quantum de re mortali potuit trahi ad rem utcumque significandam immortalem, non ad demonstrandam. Dicitur aquila, cum senectute corporis pressa fuerit, immoderatione
D rostri crescentis cibum capere non posse. Pars enim rostri ejus superior, quæ supra partem inferiorem aduncatur, cum præ senecta immoderatius creverit, longitudo ejus incrementi non eam sinit os aperire, ut sit aliquod intervallum inter inferiorem partem et uncum superiorem. Nisi enim aliquod intervallum pateat, non habet morsus quasi forcipem, unde velut tondeat quod transmittat in fauces. Crescente itaque superiore parte, et nimis aduncata, non poterit os aperire et aliquid capere. Hoc ei facit vetustas. Prægravatur languore senectutis, et inopia comeden-

(a) MSS. *rectus.*
(b) Nostri omnes MSS. *in anima mea.*

(c) Aliquot MSS. *cogitationes.*

di languescit nimis; utraque re, et ætatis et egestatis accedente. Itaque modo quodam naturali in mensura reparandæ quasi juventutis, aquila dicitur collidere et percutere ad petram ipsum quasi labium suum superius, quo nimis crescente edendi aditus clauditur: atque ita conterendo illud ad petram excutit, et caret prioris rostri onere, quo cibus impediebatur. Accedit ad cibum, et omnia reparantur: erit post senectutem tamquam juvenis aquila; redit vigor omnium membrorum, nitor plumarum, gubernacula pennarum, volat excelsa sicut antea, fit in ea quædam resurrectio. Ad hoc enim exposita est ista similitudo: sicut de luna ponitur, quia deminuta et quodam modo intercepta luna rursus nascitur et impletur, et significat nobis resurrectionem: sed impleta illa non permanet, rursus minuitur, ut semper significet. Sic ergo et hoc quod de aquila dictum est: non ad immortalitatem aquila reparatur, nos autem ad vitam æternam: sed tamen propterea inde ducta est similitudo, ut quod nos impedit, petra nobis auferat. Non ergo præsumas de viribus tuis: firmitas pe-
1 Cor. 10. 4. træ tibi excutit vetustatem. Petra autem erat Christus. In Christo renovabitur sicut aquilæ juventus nostra. Etenim inveteravimus inter ini-
Psal. 6. 8. micos nostros, sicut nota est vox Psalmi: Inveteravi, inquit, in omnibus inimicis meis. Unde inveteravimus? Carne mortali, carne ista fœnea:
Psal. 101. 5. et ideo, Percussum est sicut fœnum, et aruit
» cor meum, quoniam oblitus sum manducare pa-
» nem meum. Oblitus sum, inquit, manducare panem meum. Crevit vetustas, os clausit, adteratur in petra.

10. Sic ergo et in hoc Psalmo unde agimus, cum præmisisset, *Qui satiat in bonis desiderium tuum:* quasi responderet anima, Non satiabor de mortalibus, non satiabor de temporalibus, aliquid æternum donet, aliquid æternum concedat: Sapientiam suam mihi det, Verbum suum mihi det, Deum apud Deum, et se Deum Patrem, et Filium, et Spiritum-sanctum. Mendicus ante januam ejus sto, non dormit quem invoco, det mihi tres panes. Evangelium recordamini: ecce quid sit nosse Dei litteras; qui legerunt moti sunt.
Lucæ 11. 5. etc. Nam recordamini quemdam inopem venisse ad domum amici sui, et petisse tres panes. Et ille inquit, dormiens respondebat ei, et dicebat, Jam requiesco, et pueri mei intus mecum dormiunt. Ille perseverans in petendo, extorsit tædio quod non posset merito. Deus autem dare vult: sed
a non dat nisi petenti, ne det non capienti. (*a*) Non
Psal. 120. 4. tædio tuo vult excitari. Non enim cum oras tamquam dormienti molestus es: Non dormiet, ne-
Gen. 2. 21. que dormitabit, qui custodit Israel. Semel Christus dormivit, ut illi de latere conjux fieret: dor-
Psal. 3. 6. mivit in cruce, manifestum est. Mortuus est enim, ut diceret, Ego dormivi, et somnum cepi. Sed numquid qui dormit, non adjiciet ut resurgat? Propterea ibi sequitur, Et exsurrexi, quo-

(*a*) Sic Am. Er. et plures MSS. At Lov. *Nam tædio tuo vult etc.*
(*b*) Aliquot MSS. *via.*

A niam Dominus suscipiet me. Quid vero jam Apo- Rom. 6. 9.
stolus? Christus, inquit, surgens a mortuis, jam »
non moritur, et mors ei ultra non dominabitur. »
Ipse ergo non dormit, vide ne fides tua dormiat. Dicat ergo anima jam desiderans satiari quodam excelso, inenarrabili bono, cui jubilatur potius, et de quo jubilatur, quam aliquid explicatur; jam enim vult, jam sentit inde aliquid: videt se impediri prægravatione corporis, non se posse in hac vita satiari; et quasi respondeat, et dicat, Quid mihi dicis, Satiabitur in bonis desiderium tuum? Novi bonum ejus quod desiderem, novi quid mihi sufficiat, video hoc in Philippo: Ostende, inquit, nobis Patrem, et sufficit nobis. Solum Patrem quasi desiderabat; ostendit Dominus tres panes desiderandos; qui est unus panis,
B ostendit, et dixit, Tanto tempore vobiscum sum, Johan. 14. 9.
et Patrem non nostis? Philippe, qui me videt, »
videt et Patrem. Promisit et Spiritum: Quem »
mittet, inquit, Pater in nomine meo: itemque Ibidem 26.
ait, Quem ego mittam vobis a Patre: donum Johan. 15. 26.
suum æquale sibi. Novi quid desiderem, sed quando inde satiabor? Ecce modo de Trinitate cogito, quomodocumque de Trinitate; vix in ænigmate, per speculum, ex parte audeo aliquid sentire: quando satiabor? *Renovabitur sicut aquilæ juventus tua.* Non satiaris modo, quia non est idonea anima tua ad solidum illum et magnum cibum; sed rostro clauso, non est idonea. Vetustas tibi os clausit, propterea petra data est, ubi vetustate contrita, renovetur juventus tua sicut aquilæ; ut possis manducare
C panem tuum, illum qui ait, Ego sum panis vivus, Johan. 6. 41.
qui de cælo descendi. *Renovabitur juventus tua sicut aquilæ:* tunc satiaberis in bonis.

11. *Faciens misericordias Dominus, et judicium eis qui injuriam accipiunt.* Facit modo, v. 6.
Fratres, antequam veniamus ad renovationem sicut aquilæ, antequam satiemur in bonis. Quid enim hic, quid in ista peregrinatione, quid in ista (*b*) vita, numquid deserimur? Non. *Faciens misericordias Dominus.* Et videte quomodo b
faciat misericordias, non nos relinquens in deserto, non nos relinquens in eremo, donec perve-
niamus ad patriam; faciat misericordias, sed qui- Matth. 5. 7.
bus? Beati misericordes, quoniam ipsi miseri- »
cordiam consequentur. Modo audistis, Fratres, »
cum Evangelium legeretur. Non ergo putet ali-
D quis futuram in se esse misericordiam Dei, si est ipse immisericors. Sed audi quæ sit mensura misericordiæ, ne quasi in amicum sit, et non sit in inimicum. Dictum est, Diligite inimicos
vestros. Satiari vis bonis Dei, satiata sit in te mi- Ibidem 44.
sericordia. (*c*) Plena misericordia, ipsa est per- c
fecta misericordia: ipsa est quæ amat, quæ diligit etiam habentem se odio. Nam quid faciam, inquis? Si cœpero diligere inimicum meum, injurias accipiam, et injurias perferam, et non me vindicabo, cum adsint leges? Justum est ut vindices te; conceditur, quia justum est: vide utrum

(*c*) In Editis, *misericordia Dei.* Abest *Dei* a præcipuis MSS.

non habeas quod in te vindicetur, et vindica. Sic A enim dicis, Itane me non vindicabo? quasi Deus justitiam vindictæ reprimat, et non superbiam a vindicantis (*a*) exstinguat. Aut vero adultera illa non erat lapidanda? aut si lapidaretur, iniquum aliquid fieret? Si inique fieret, inique jussum est: Lex autem jussit, Deus jussit: sed, o vos ultores, Johan. 8. 3. videte si non estis peccatores. Adducta est adultera mulier lapidanda ex Lege, sed adducta est ad latorem Legis. Sævis qui adduxisti: vide qui sævias, et in quam sævias: si peccator in peccatricem; desine sævire, prius confitere: si peccator sævis in peccatricem, relinque illam: novit ille quid de illa sentiat, quid judicet, quomodo parcat, quomodo sanet. Ex Lege sævis? Melius novit quid agat lator Legis, ex qua sævis. Jam Dominus eo tempore quo illi oblata est, inclinato capite scribebat in terra. Tunc scripsit in B terra, quando se inclinavit in terram: antequam se inclinaret in terram, non in terra scripsit, sed in lapide. Jam fructuosum aliquid crat terra de Domini litteris paritura. In lapide Legem Exodi 24. 12. scripserat, significans duritiam Judæorum: in terra scripsit, significans fructum Christianorum. Venerunt ergo illi adducentes adulteram, tamquam sævientes fluctus in petram: sed ejus responsione confracti sunt. Ait enim illis, Qui Johan. 8. 7. in vobis sine peccato est, prior in illam lapidem jactet. Et rursum inclinato capite, scribebat in terra. Et unusquisque jam interrogans conscientiam suam, non comparuerunt. Repulit eos, non infirma mulier adultera, sed adulterata conscientia. Vindicare volebant, judicare cupiebant: ve- C Psal. 140. 6. nerunt ad petram, absorpti sunt juxta petram judices eorum.

12. *Faciens misericordias Dominus:* sed quibus? Beati misericordes, quoniam ipsi miseri- Matth. 5. 7. cordiam consequentur. In omnes fac misericordiam. Quam misericordiam facturus es justo? In necessitatibus tantum corporalibus: quibus si defuerint supplementa a te, non deerunt a Deo. Quod ergo facis, tibi plus prodest. Das mendico transeunti et petenti: quæris et justum cui des, per quem recipiaris in tabernacula æterna; quia Matth. 10. 41. Qui recipit justum in nomine justi, mercedem justi accipiet. Mendicus te quærit, justum tu Lucæ 6. 30. quære. De alio enim dictum est, Omni petenti te da: et de alio dictum est, Desudet eleemosyna in manu tua, donec invenias justum, cui eam D b tradas. Et si diu (*b*) non invenitur; diu quære, 1. Cor. 9. 11. invenies. Sed quid præstabis? Nonne plus tibi » præstatur? Si nos vobis, inquit, spiritalia seminavimus, magnum est, si vestra carnalia metamus? Inde est et illud quod pridem exposuimus in nutu Domini, quia producit terra fœnum ju- Psal. 103. 14. mentis, id est, carnalia eis qui triturant: quia, 1. Cor. 9. 9. Bovi trituranti os non infrenabis. Unde vos adhortati sumus, ut in hac re diligentes sitis, cauti, sobrii; opera vestra thesauros vestros deputetis. Numquid autem hæc, Fratres, ideo dicimus, ut ita fiant in nos? Puto in nomine Domini posse esse istam quamvis infirmorum vocem, Apostolicam tamen, sed vobis prodest, sicut ait ipse Apostolus: Non quia quæro datum, sed requiro Philip. 5. 17. fructum. Quam ergo eleemosynam facturus es justo? Non pascebat vidua, pascebat corvus, quia pascebat, qui fecit corvum: Etiam dico. Non ergo deest unde Deus det suis: tu vide quid 3. Reg. 17. 6. et 12. emas, quando emas, quanti emas. Emis enim regnum cælorum: et non est emendi tempus, nisi in hac vita. Et quam vili emas, adtende. Tanti tibi valet, quantum habere potueris.

13. Fac misericordiam iniquo, non tamquam iniquo. Nam ipsum iniquum inquantum iniquus est, ne suscipias: id est, ne quasi intentione et amore iniquitatis illius suscipias eum. Nam et Eccl. 12. 4 etc. prohibitum est dari peccatori, et suscipere pec- Lucæ 6. 30. Rom. 12. 2. catores. Et quomodo, Omni petenti te da? Et quomodo, Si esurierit inimicus tuus, ciba illum? Quasi contraria videntur, sed aperiuntur in nomine Christi pulsantibus, et manifesta erunt quærentibus. Ne tradas peccatori, et ne suscipias peccatorem: et tamen, Omni petenti te da. Sed peccator est qui me petit. Da, non tamquam » peccatori. Quando das tamquam peccatori? » Quando in quo peccator est, hoc tibi placet ut des. Paululum adtendat Caritas Vestra, donec evolvatur res etiam exemplis, multum utilis ad intelligendum. Hoc (*c*) dixit, Cum esurierit ne- c scio quis, si habes unde des, da; si vides dandum esse ad subveniendum, da. Ne pigrescant in hoc viscera misericordiæ, quia tibi peccator occurrit: tibi enim homo peccator occurrit. Cum dico, Occurrit tibi homo peccator, duo nomina dixi: hæc duo nomina non superflua sunt: duo nomina, aliud quod homo, aliud quod peccator: quod homo, opus est Dei; quod peccator, opus hominis est: da operi Dei, noli operi hominis. Et quomodo, inquis, me prohibes dare operi hominis? Quid est dare operi hominis? Peccatori dare propter peccatum, placenti tibi propter peccatum. Et quis hoc faciet, inquis? Quis hoc faciet? Utinam nemo, utinam pauci, utinam non publice. Qui venatoribus donant, quare donant, dicant mihi? Quare donat venatori? Hoc in illo amat, in quo nequissimus est; hoc in illo pascit, hoc in illo vestit, ipsam nequitiam publicam spectaculis omnium. Qui donat histrionibus, qui donat (*d*) aurigis, qui donat meretricibus, quare d donat? Numquid non et ipsi hominibus donant? Non tamen ibi adtendunt naturam operis Dei, sed nequitiam operis humani. Vis videre quid honores in venatore, quando illum vestis? Dicatur tibi, Sis talis: amas illum, gaudes ad illum, vis quodam modo exspoliare te, et illum vestire: noli cum injuria accipere, si tibi (*e*) dicatur, e

(a) Verbum *exstinguat*, a plerisque MSS. abest,

(b) Præcipui MSS. *Etsi diu invenitur, diu quære, invenis.*

(c) Editi, *dixi.* At plures MSS. *dixit:* refert ad allata testimonia ex Luc. 6. et Rom 12

(d) Am. et Er. *auguribus.* At Lov. et MSS. *aurigis.* Confer Enarrationem Psal 99. n. 8. etc. ubi jam de aurigis, de venatoribus et histrionibus dixit.

(e) Editi, *si tibi de meretricibus dicatur, Tales sint filiæ tuæ. Injuria est* etc. Locum ad melioris notæ MSS. restituimus.

Tales sint filii tui. Injuria est, inquis. Quare injuria est, nisi quia illa iniquitas? quare injuria, a nisi quia illa turpitudo? Non ergo donas, cum (*a*) donas, fortitudini, sed turpitudini. Quomodo ergo qui venatori donat, non homini donat, sed arti nequissimæ: (nam si homo tantum esset, et venator non esset, non donares; honoras in eo vitium, non naturam:) sic contra, si des justo, si des prophetæ, si des discipulo Christi aliquid cujus indiget, et non ibi cogites quia discipulus Christi est, quia minister est Dei, quia dispensator est Dei; sed cogites ibi aliquod commodum temporale, ut fortasse caussæ tuæ necessarius quando fuerit, venalis tibi sit, quia ei aliquid porrexisti; tam tu non dedisti justo, si sic dederis, quam ille non dedit homini, quando dedit venatori. Res ergo, Carissimi, in promtu posita est, et puto quia et si obscura fuit, jam manifesta est. Ad hoc Dominus te adstrinxit, cum diceret, Qui receperit justum: sufficeret. Sed quia potest recipi justus alia intentione, cum putatur prodesse posse ad aliquid temporale, forte ad supplendam cupiditatem, forte ad adjuvandum, ut homo circumveniatur, aut opprimatur; quia tale ministerium de illo quæris, forte propterea suscipis: negavit tibi mercedem justi, nisi cum » additamento. Ait enim, Qui receperit justum in » nomine justi, id est, ideo recipiens quia justus » est. Et, Qui receperit prophetam: non tantum receperit prophetam, sed, in nomine prophetæ, hoc in illo honorans quod propheta est. Ad extremum, Qui dederit calicem aquæ frigidæ uni » ex minimis istis, tantum in nomine discipuli, id est propterea quia discipulus Christi est, propterea quia dispensator sacramenti est: amen » dico vobis, non perdet mercedem suam. Quomodo ergo intelligis, Qui receperit justum in nomine justi, mercedem justi accipiet: sic intellige, Qui receperit peccatorem in nomine peccatoris, perdet mercedem.

Dist. 86. Qui venatoribus.

Matth. 10. 41.

Ibidem 42.

14. Ergo, Fratres, exercete misericordiam. Non est aliud vinculum caritatis, non est aliud vehiculum quo perducamur ex hac vita ad illam patriam; extendite dilectionem usque ad inimicos: securi estote. Ideo venit Christus, cui tanto » ante dictum est, Ex ore infantium et lactentium » perfecisti laudem, ut destruas inimicum et vin» dicatorem: quod nonnulli codices defensorem habent: sed verius, vindicatorem. Destruere voluit Dominus vindicatorem, id est, eum qui se voluit vindicare, ut non illi dimittantur peccata sua. Quid ergo, inquis, dormiet disciplina? auferetur omnis correptio? Non auferetur. Quid enim de luxurioso filio facturus es? non castigabis, non verberabis? Servumque ipsum tuum, si male viventem videris, non pœna aliqua, non verberibus refrenabis? Fiat hoc, fiat: admittit Deus; immo reprehendit, si non fiat: sed animo dilectionis fac, non animo ultionis. Ubi autem potentiores aliquos injuriosos passus fueris, ubi

Psal. 8. 3.

A tibi nec corrigere disciplina licet, nec forte etiam monere aut præcipere; tolera, securus tolera: audi Evangelium, quod modo lectum est, Beati eritis, cum vos persecuti fuerint homines, et dixerint adversus vos omne malum, mentientes propter nomen meum. Et ibi addidit propter quid, ne merito tuo accipias maledicta, non caussa justificationum Dei. Non enim qui maledictus fuerit, justus est: sed qui justus est, et injuste maledictus: et si injuste maledicitur, præmium illi redditur. Propterea itaque securus esto misericors, extende dilectionem usque ad inimicos: qui forte pertinent ad gubernationem tuam, vindica, coerce cum dilectione, cum caritate, attendens salutem æternam; ne cum parcis carni, anima pereat. Fac hoc: et (*b*) multos passurus B es, in quos non potes exercere disciplinam, quia non pertinent ad jura gubernationis tuæ: ferto injurias, securus esto. *Faciet enim misericordias Dominus, et judicium omnibus injuriam accipientibus.* Sic in te faciet misericordiam, si misertus fueris: sic eris misericors, ut quod pateris injuriam non sit impunitum: Mihi vindictam, et ego retribuam, dicit Dominus.

Matth. 5. 11.

11. q. 3. Qui justus est.

b

Deut. 32. 35.

15. *Notas fecit vias suas Moysi.* Quas vias suas notas fecit Moysi? Quare Moysen elegit? Ex Moyse intellige omnes justos, omnes sanctos: unum posuit, omnes occurrant. Tamen per Moysen data est Lex, et habet aliquid obscurum traditio ipsa Legis. Ad hoc enim data est lex, ut convinceretur languidus, et medicum imploraret. Ipsa est via occulta Dei. Jam dudum audie- C ras, qui sanat omnes languores tuos. Languores in ægrotis latebant, dati sunt quinque libri Moysi: cincta est piscina quinque porticibus; produxit languidos, ut ibi jacerent, ut proderentur, non ut sanarentur. Quinque porticus prodebant languidos, non curabant: piscina curabat descendente uno, et hoc piscina turbata: turbatio piscinæ in passione Domini. Veniens enim et ignotus factus, cum dicitur ab aliis, Ipse est Christus; ab aliis, Non est Christus; justus est, peccator est; magister est, seductor est: turbavit aquam, id est, turbavit populum: et in tota illa perturbatione aquæ unus sanabatur, quia in passione Domini unitas sanatur. Qui præter unitatem fuerit, etsi jacebit in porticibus, sanari non poterit: etsi Legem tenet, ad salutem non D pervenit. Ergo quia hoc ibi mysterium est, ideo docet datam Legem ut convincerentur peccatores, et ad gratiam accipiendam medicum invocarent. Unde ille convictus est, quem in se transfigurat Paulus apostolus, dicens, Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Per mandatum enim demonstrata illi erat quædam rixa in seipso, unde dicit, Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis » meæ, et captivum me ducentem sub lege pecca- » ti, quæ est in membris meis. Cognovit se in mi- » seria, in gemitu, in rixa et contentione: ipse se-

v. 7.

Johan. 1. 17.

v. 3.

Johan. 5. 2.

Rom. 7. 24.

Ibidem 23.

(a) Sic MSS. At Editi, *cum non das.*

(b) Quinque MSS. *et non inultus passurus es iniquos, in quos etc.*

cum sibi non concordans, a se dissonans, a se resiliens. Et quid ait, optans pacem, pacem veram, » pacem supernam? Infelix ego homo, quis me li» berabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per » Jesum Christum Dominum nostrum. Ubi enim abundavit peccatum, superabundavit gratia. Un-
Rom. 5. 20. de autem abundavit peccatum? Lex autem subintravit, ut abundaret peccatum. Quare Lege subintrante abundavit peccatum? Quia nolebant se confiteri homines peccatores, addita Lege facti sunt et prævaricatores. Prævaricator enim non est quisque, nisi cum legem transgressus
Rom. 4. 15. fuerit. Ipse Apostolus hoc dicit: Ubi enim non est lex, nec prævaricatio. Abundavit ergo peccatum, ut superabundaret gratia. Ergo ut dicere B cœperam, quia hoc est in Lege magnum mysterium, ideo eam datam, ut crescente peccato, humiliarentur superbi, humiliati confiterentur, confessi sanarentur: istæ sunt viæ occultæ, quas notas fecit Moysi, per quem Legem dedit, qua peccatum abundaret, ut superabundaret gratia. Non crudeliter hoc fecit Deus, sed consilio medicinæ. Aliquando enim videtur sibi homo sanus, et ægrotat: et in eo quod ægrotat et non sentit, medicum non quærit: augetur morbus, crescit molestia, quæritur medicus, et totum sanatur. *Notas fecit vias suas Moysi: filiis Israel voluntates suas.* Numquid omnibus filiis Israel? Sed veris filiis Israel. Immo omnibus filiis Israel. Qui enim dolosi, qui insidiosi, qui hypocritæ, non filii Israel. Et qui filii Israel? Ecce vere Is- C
Johan. 1. 47. raelita, in quo dolus non est. *Filiis Israel voluntates suas.*

v. 8. 16. *Miserator et misericors Dominus, longa-*
a *nimus et* (*a*) *multum misericordiæ.* Quid tam longanimum? quid tam multum in misericordia? Peccatur et vivitur; accedunt peccata, augetur
Matt. 5. 45. vita: blasphematur quotidie, et facit solem suum oriri super bonos et malos. Vocat undique ad correctionem, vocat undique ad pœnitentiam, vocat beneficiis creaturæ, vocat impertiendo tempus vivendi, vocat per Lectorem, vocat per Tractatorem, vocat per intimam cogitationem, vocat per flagellum correptionis, vocat per misericordiam consolationis: *Longanimus et multum misericordiæ.* Sed observa ne longitudine misericordiæ Dei male utendo, tu tibi thesaurizes, quod ait Apostolus, iram in die iræ. Nam
Rom. 2. 5. hoc ait Apostolus, An divitias benignitatis et D
Ibidem 4. longanimitatis ejus contemnis, ignorans quia pa» tientia Dei ad pœnitentiam te adducit? Quod tibi parcit, putas quia places ei? Hæc fecisti, in-
Psal. 49. 21. quit, et tacui, suspicatus es iniquitatem quod » ero tui similis. Non mihi placent peccata, sed longanimitate quæro recte facta. Si punirem peccatores, non invenirem confessores. Ergo te Deus longanimitate sua parcendo ad pœnitentiam adducit, tu autem cum quotidie dicis, Finitur hodiernus dies, et sic ero et crastino die, non enim A cras erit ultimus; et tertio die: et subito venit ira ejus. Frater, non tardes converti ad Dominum. Sunt enim qui præparant conversionem, Eccli. 5. 8.
et differunt, et fit in illis vox corvina, Cras, cras. Corvus de arca missus, non est reversus. Gen. 8. 7.
Non quærit Deus dilationem in voce corvina, sed confessionem in gemitu columbino. Missa columba reversa est. Quamdiu, Cras, cras? Observo ultimum cras: quia ignoras quod sit ultimum cras; sufficiat quod vixisti usque ad hodiernum peccator. Audisti, sæpe soles audire, audisti et hodie: quam quotidie audis, tam quotidie non corrigeris. Tu enim secundum duri- Rom. 2. 5.
tiam cordis tui et cor impœnitens, thesaurizas »
tibi iram in die iræ et revelationis justi judicii »
Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua. Non tibi sic videatur Deus misericors, ut non videatur justus. *Misericors et miserator Dominus.* Audio, et gaudeo. Ita dicis: audi, et gaude; adhuc addidit, *Longanimus et multum misericors:* et in extremo, *Et verax.* Gaudes ad verba superiora, ad ultimum treme. Sic misericors et longanimis est, ut sit et verax. Cum tibi thesaurizaveris iram in die iræ, nonne experieris justum, quem contemsisti benignum?

17. *Non in finem irascetur, neque in æternum* v. 9.
indignabitur. Quia et quod vivimus in flagellis et (*b*) corruptione mortalitatis de indignatione b
ipsius est: de pœna hoc habemus primi peccati. Fratres mei, non solum cogitare debemus, ut futuras minas ipsius evadamus, sed et præsentem iram: quia et ista ira ipsius est, et cujus et se et nos fuisse dicit filios Apostolus. Ait quip- Ephes. 2. 3.
pe, Fuimus enim et nos aliquando natura filii iræ, sicut et ceteri. Ergo ex ira ipsius est quod hic homo peregrinatur, quod laborat. Non est Gen. 3. 19.
ex ira ipsius, Fratres mei, In sudore et in labo- »
re edes panem tuum, et terra spinas et tribulos »
pariet tibi? (*c*) Auctori nostro dictum est. Aut c
si est aliud vita nostra, si potes, convertere ad aliquam voluptatem, ubi spinas non sentias. Elige quod volueris, (*d*) avarus, luxuriosus, ut d
duo ista sola dicamus; adde et tertium, ambitiosus: in honorum cupiditate quantæ spinæ? In luxurie libidinum quantæ spinæ? In ardore avaritiæ quantæ spinæ? Amores turpes quantas molestias habent? quantas sollicitudines hic in ista vita? Omitto gehennas. Vide ne jam ipse tibi gehenna sis. Hoc ergo totum, Fratres mei, de ira ipsius est: et cum te converteris, ut juste agas, non poteris nisi laborare in terra: et non finitur labor, nisi cum finita fuerit via. Oportet in via laborare, ut in patria gaudeamus. Ergo consolatur promissione sua laborem tuum, sudorem tuum, molestias tuas, et dicit tibi, *Non in finem irascetur, neque in æternum indignabitur.*

18. *Non secundum peccata nostra fecit nobis.* v. 10.
Deo gratias, quia hoc voluit. Non quod merebamur accepimus: *Non secundum peccata nostra*

(a) Editi, *multæ misericordiæ.* At præcipui MSS. *multum misericordiæ*, sic, putamus. Latinus interpres reddiderat vocem Græcam πολυέλεος.

(b) Am. et aliquot MSS. *correctione.* Alii plures cum Er. *correptione.*

(c) Am. et Er. *Ab auctore nostro.*

(d) Sic MSS. At editi, *Esto avarus luxuriosus; ut duo ista sola non dicamus etc.*

fecit nobis, neque secundum iniquitates nostras v. 11. *retribuit nobis.* * *Quoniam secundum altitudinem cæli a terra, confirmavit Dominus misericordiam suam super timentes eum. Confirmavit Dominus misericordiam suam super timentes eum:* secundum quid? *secundum altitudinem cæli a terra.* Quid dixit? Si aliquando potest cælum abscedere a protectione terræ, aliquando poterit Deus non protegere timentes se. Attende et cælum: ubique, undique protegit terram, et nulla pars terræ est, quæ non cælo protegatur. Peccant homines sub cælo, faciunt omnia mala sub cælo: tamen proteguntur cælo. Inde lux ad oculos, inde aer, inde spiritus, inde pluvia ad terram propter fructus, inde omnis misericordia a cælo. Tolle auxilium cæli a terra, statim deficiet. Sicut ergo protectio cæli permanet super terram, sic protectio Domini permanet super timentes eum. Times Deum, supra te est protectio ipsius. Sed forte flagellaris, et putas quia deseruit te Deus, si deseruit protectio cæli terram: *Quoniam secundum altitudinem cæli a terra, confirmavit Dominus misericordiam suam super timentes eum.*

19. Et quid fecit? Quia non secundum pecca- v. 12. ta nostra retribuit nobis. *Quantum distat Oriens ab Occidente, longe fecit a nobis peccata nostra.* Secundum altitudinem cæli a terra, confirmavit Dominus misericordiam suam super nos. Dixi quare, Propter protectionem. Unde? *Quantum distat Oriens ab Occidente, longe fecit* esse *a nobis peccata nostra.* Noverunt qui sacramenta sciunt: tamen quod omnes audire possunt dico. Quando peccatum remittitur, occidunt peccata tua, oritur gratia tua: peccata tua tamquam in occasu sunt; gratia qua liberaris, in ortu est. Psal. 18. 12. Veritas de terra orta est. Quid est, Veritas de terra orta est? Nata est gratia tua, occidunt peccata tua, innovaris quodam modo. Ad ortum attendere debes, ab occasu averti debes. Avertere a peccatis tuis, convertere ad gratiam Dei: illis occidentibus surgis, et proficis. Sed pars cæli quæ surgit, rursum in occasum it. Non undecumque possunt similitudines duci ad perfectum, possunt collineari ipsæ res rebus ad quas adhibentur; sicut dixit de aquila, sicut de luna, sic et hic. Occidit pars una cæli, oritur altera: sed pars quæ oritur modo, post duodecim horas occasura est. Non sic est gratia, quæ nobis oritur: et peccata in æternum occidunt, et gratia in æternum manet.

20. Quare autem, *Quantum distat Oriens ab Occidente, tantum longe fecit a nobis peccata nostra,* ut illa occidant, et gratia oriatur? Qua- v. 13. re putatis? *Sicut miseratur pater filios, sic miseratus est Dominus timentes eum.* Jam sæviat quantum vult, pater est. Sed flagellavit nos, et afflixit nos, et contrivit nos: pater est. Fili, si ploras, sub patre plora, noli cum indignatione, noli cum typho superbiæ. Quod pateris, unde

A plangis, medicina est, non pœna; castigatio est, non damnatio. Noli repellere flagellum, si non vis repelli ab hereditate. Noli attendere quam pœnam habeas in flagello, sed quem locum in testamento. *Sicut miseratur pater filios, sic miseratus est Dominus timentes eum.*

21. *Quoniam ipse cognovit figmentum nostrum:* id est, infirmitatem nostram. Novit quid v. 14. fecerit, quomodo lapsum sit, quomodo reficiendum sit, quomodo adoptandum sit, quomodo ditandum sit. Ecce facti sumus de limo: Primus 1. Cor. 15. 47. homo de terra terrenus, secundus homo de cælo cælestis. Misit et Filium suum, qui factus est secundus homo, qui ante omnia Deus. Secundus enim in adventu, prior in reditu: post multos mortuus est, ante omnes resurrexit. B *Ipse cognovit figmentum nostrum.* Quod figmentum? Nos. Unde loqueris, quia cognovit? Quia miseratus est. *Memento quia pulvis sumus.* Ad ipsum Deum conversus ait, *Memento,* quasi obliviscatur Deus: sic cognoscit, sic novit, ut non obliviscatur. Sed quid est, *Memento?* Perseveret erga nos misericordia tua. Cognovisti figmentum nostrum quodam modo: ne obliviscaris figmentum nostrum, ne obliviscamur gratiam tuam. *Memento quia pulvis sumus.*

22. *Homo tamquam fœnum dies illius.* Ad- v. 15. tendat quid sit homo, non superbiat homo: *tamquam fœnum dies illius.* Quid superbit fœnum modo florens, post paululum arescens? Quid superbit fœnum ad tempus (a) virens, et hoc ad parvum tempus, donec sol candescat? Bonum C est ergo nobis, ut misericordia ipsius sit super nos, et de fœno aurum faciat. Nam, *Homo tamquam fœnum dies ejus; sicut flos agri, ita efflorebit.* Totus splendor generis humani, honores, potestates, divitiæ, typhi, minæ, (b) flos fœni est. Floret illa domus, et magna illa domus: floret illa familia, (c) et quam multi florent, aut quam multis annis vivunt? Multi anni tibi, breve tempus Deo. Deus non sic numerat, quomodo tu numeras. In comparatione longorum et longe viventium sæculorum, omnis flos cujusque domus sic est, quomodo flos agri. Vix est annua omnis pulcritudo anni. Quidquid ibi viget, quidquid ibi candet, quidquid ibi pulchrum est, non perannat; immo per totum annum duci non potest. Quam exiguo tempore transeunt flores, et D hoc est pulchrum in herbis. Hoc quod valde pulchrum est, hoc cito cadit. Omnis caro fœnum, Isai. 40. 6. et claritas hominis ut flos fœni. Fœnum aruit, » et flos decidit: Verbum autem Domini manet in » æternum. Quia ergo quomodo Pater cognovit figmentum nostrum, quia fœnum sumus, et ad tempus florere possumus: misit nobis Verbum suum, et Verbum suum quod manet in æternum, fœno quod non manet in æternum fratrem fecit: natura Unigenitum, unicum natum de substantia sua fratrem adoptatis tot fratribus fecit. Noli mirari, quia particeps eris æternitatis illius; fa-

(a) Sic aliquot MSS. Alii cum editis, *vigens.*
(b) Hic in editis additur, *tumores:* quod a MSS abest.

(c) Editi: *et quam multis floret, aut quam multis etc.* Aliquot MSS. *et quam multi florent etc.*

ctus est ipse prior particeps fœni tui. Quod ex-
A celsum est a te, tibi denegabit, qui quod humi-
le erat ex te suscepit? Ergo, *Homo*, quantum ad
hominem adtinet, *sicut fœnum dies ejus*, *sicut*
flos agri, *ita florebit*.
v. 16. 23. *Quoniam spiritus pertransibit in eo*, *et*
non erit, *et non cognoscet amplius locum suum*.
Quasi perditio quædam, quasi interitus quidam.
Ecce qui se inflat, ecce qui tumet, ecce qui se
extollit, *Spiritus pertransiet in eo*, *et non erit*,
et non cognoscet amplius locum suum. Videte
quotidie morientes: et hoc erit totum, ipse erit
finis. Non alloquitur enim fœnum, sed propter
quod et Verbum fœnum factum est. Tu enim ho-
mo: propter te autem et Verbum factum est ho-
mo: tu caro, et propter te Verbum caro factum
Isai. 40. 6. est. Omnis caro fœnum, et Verbum caro est fa-
Johan. 1. 14. ctum. Quanta ergo spes fœni quando Verbum
caro factum est? Illud quod manet in æternum,
non dedignatum est suscipere fœnum, ne de se
desperaret fœnum.
24. Ergo quod ad te adtendis, humilitatem
tuam cogita, pulverem tuum cogita, noli extol-
li: quidquid melius eris, gratia illius eris, mise-
ricordia illius eris. Audi enim quod sequitur:
v. 17. *Misericordia vero Domini in sæculo et in sæcu-*
lum, *super timentes eum*. Qui non timetis eum,
fœnum, et in fœno, et in tormento cum fœno
eritis. Resurget enim caro ad tormentum. Gau-
deant illi qui timent eum, quia super eos mise-
ricordia ejus.
v. 18. 25. *Et justitia ejus super filios filiorum*. Re-
tributionem dicit, super filios filiorum. Quam
C multi sunt servi Dei non habentes filios, quanto
minus filios filiorum? Sed filios nostros dicit ope-
ra nostra: filios filiorum, mercedem operum no-
strorum. *Justitia ejus super filios filiorum*, *cu-*
stodientibus testamentum ejus. Videant ne pu-
tent omnes ad se pertinere quod dictum est. E-
ligant, cum licet. *Custodientibus*, inquit, *testa-*
mentum ejus, *et memoria retinentibus manda-*
ta ejus, *ut faciant ea*. Jam te disponebas extol-
lere, et forte reddere mihi Psalterium, quod ego
non teneo, aut totam Legem memoriter pronun-
tiare. Plane in memoria melior me, melior quo-
vis justo, si justus ad verbum Legem non tenet:
sed vide ut præcepta teneas. Sed quomodo te-
neas? Non memoria, sed vita. *Memoria retinen-*
tibus mandata ejus: non ut reddant ea; sed, *ut*
D *faciant ea*. Jam forte modo perturbatur unius-
cujusque anima. Quis tenet omnia mandata Dei?
quis tenet omnes litteras Dei? Ecce volo non
solum memoria tenere, sed et operibus meis fa-
Matth. 22. 40. cere: sed quis tenet omnia memoria? Noli time-
re, non te onerat. In duobus præceptis tota Lex
pendet, et Prophetæ. Sed totam Legem volo te-
nere. Tene, si potes, quando potes, quomodo
potes. Quamcumque paginam interrogaveris,
1. Tim. 5. 5. hoc tibi respondebit, Quod tenes, tene: carita-
tem tene. Finis præcepti est caritas. Noli cogi-
tare de multitudine ramorum, radicem tene, et
tota arbor in te est. *Et memoria retinentibus*
mandata ejus, *ut faciant ea*.
26. *Dominus paravit in cælo thronum suum*. v. 19.
Quis, nisi Christus, paravit in cælo thronum
suum? Qui descendit et adscendit, qui mortuus
est et resurrexit, qui hominem assumtum in cæ-
lum levavit, ipse paravit in cælo thronum suum.
Thronus sedes est judicis: observate ergo qui
auditis, quia *paravit in cælo thronum suum*. Fa-
ciat quisque quod vult in terra, non erit impu-
nitum peccatum, non erit infructuosa justitia:
quia Dominus qui ante thronum judicis hominis
irrisus est, in cælo paravit thronum suum. *Do-*
minus in cælo paravit thronum suum: et re-
B *gnum ejus omnium dominabitur*. Domini est re- Psal. 21. 29.
gnum, et ipse dominabitur gentium. *Et regnum*
ejus omnium dominabitur.
27. *Benedicite Dominum omnes Angeli ejus*, v. 20.
potentes fortitudine, *facientes verbum ejus*. Ergo
tu verbo Dei nondum justus es aut fidelis, nisi
cum facis. *Potentes fortitudine*, *facientes verbum*
ejus: (*a*) *ad audiendam vocem sermonum ejus*. a
28. *Benedicite Dominum omnes virtutes ejus*, v. 21.
ministri ejus, *facientes voluntatem ipsius*. O-
mnes Angeli, omnes (*b*) potentes fortitudine, fa- b
cientes verbum ejus, omnes virtutes ejus, o-
mnes ministri ejus, facientes voluntatem ipsius,
vos, vos benedicite Dominum. Omnes enim ma-
le viventes, etsi lingua taceant, vita Domino ma-
ledicunt. Quid prodest quia hymnum cantat lin-
gua tua, si sacrilegium exhalat vita tua? Male
vivendo multas linguas misisti in blasphemiam.
Lingua tua vacat hymno, et ceteræ te intuentium
vacant blasphemiis. Si ergo vis benedicere Do-
minum, fac verbum ejus, fac voluntatem ejus.
In petra ædifica, noli in arena. Audire et non Matth. 7. 24.
facere, in arena ædificare est: audire et facere,
in petra ædificare est: nec audire, nec facere,
nihil ædificare est. Si in arena ædificas, ruinam
ædificas: si nihil ædificas, expositus pluviæ,
fluminibus, ventis, ante rapieris quam steteris.
Ergo non est cessandum, sed ædificandum: nec
sic ædificandum, ut ruina ædificetur; sed in pe-
tra ædificandum, ut tentatio non evertat. Si sic
est, benedic Dominum: si non est sic, noli blan-
diri linguæ tuæ, vitam tuam interroga, ipsa tibi
respondeat. (*c*) Invenis quid sis mali, geme, con- c
fitere: confessio tua potest Dominum benedice-
re, sed mutatio tua in benedictione perseveret.
29. *Benedicite Dominum omnia opera ejus*, v. 22.
in omni loco dominationis ejus. Ergo in omni
loco. Ibi non benedicatur, ubi non dominatur:
In omni loco dominationis ejus. Ne forte aliquis
dicat, Non possum benedicere Dominum in O-
riente; quia ad Occidentem profectus est: aut,
Non possum in Occidente, quia in Oriente est.
Non ab Oriente et ab Occidente, non a desertis Psal. 7. 7.
montibus, quoniam Deus judex est. Sic ubique »
est, ut ubique benedicatur: sic undique est, ut

(*a*) Nostri MSS. omittunt, *ad audiendam vocem sermonum ejus*.

(*b*) Plures MSS. *potestates fortitudinis*. Alii, *potestates*, *fortitudines*.

(*c*) Aliquot MSS. *Inveni*.

illi undique jubiletur: sic undique benedicitur, ut undique bene vivatur. *Benedicite Dominum omnia opera ejus*. Quia cum cœperis in bona vita benedicere Dominum, opera ejus eum benedicunt, non merita tua. Ipse enim per te et in te bonum operatur, dicente Apostolo, cum timore et tremore vestram ipsorum salutem operamini: Deus enim est qui operatur in vobis. Ergo ne te extolleres, quia facis verbum ejus, quia facis voluntatem ejus, voluit te humiliari, respiciendo gratiam ejus, unde hoc consecutus es. *In omni loco dominationis ejus. Benedic anima mea Dominum.* Ipse ultimus versus est, qui primus: benedictio a capite, benedictio in fine: a benedictione profecti sumus, ad benedictionem redeamus, in benedictione regnemus.

Philip. 2. 2.

IN PSALMUM CIII.

ENARRATIO.

• *Sermo I. de prima parte ejusdem Psalmi.*

• Habitus Carthagine, ex n. 15. Augustino jam sene, ex ser. 15. n. 7.

1. Die quidem nudiustertiano, quantum meminisse dignamini, abundanter refecti estis: sed quia nos etiam post longum sermonem (*a*) avidissimi dimisistis, non putavimus Sanctitatem Vestram hodierni diei debito fraudandam; ut hoc sit de debito, illud de lucro. Psalmus qui lectus est, prope totus figuris rerum mysteriisque contexitur, et opus habet non solum nostra, sed etiam vestra non parva intentione: quamquam etiam cuncta quæ dicta sunt, possint ad litteram religiose accipi. Enumerantur enim etsi non omnia, multa tamen opera Dei, quæ nota sunt omnibus intuentibus, qui norunt et ex his quæ facta sunt et videntur, illius invisibilia intellectu conspicere. Videmus enim fabricam mundi amplam quamdam, ex cœlo et terra et omnium quæ in eis sunt: et ex hujus fabricæ magnitudine ac pulchritudine, fabricatoris ipsius inæstimabilem magnitudinem et pulchritudinem, etsi nondum videmus, jam tamen amamus. Non enim cessavit, qui nondum potest nostri cordis puritate conspici, ante oculos nostros ponere opera sua, ut videntes quæ possumus, amemus quem videre non possumus, ut ipsius amoris merito aliquando videre possimus. Tamen in omnibus quæ dicta sunt, quærendus est etiam intellectus spiritalis, ad quem perscrutandum adjuvabant nos in Christi nomine desideria vestra: quibus quasi manibus invisibilibus ad invisibilem januam pulsatis, ut invisibiliter vobis aperiatur, et invisibiliter intretis, et invisibiliter sanemini.

Rom. 1. 20.

v. 1. 2. Ergo dicamus omnes: Benedic *anima mea Dominum.* Alloquamur omnes animam nostram: quia omnium nostrum anima, per unam fidem una anima est; et omnes nos quicumque in Christum credimus, propter unitatem corporis ejus unus homo sumus. Benedicat anima nostra Dominum, pro tantis beneficiis ejus, pro tam multis et magnis muneribus gratiarum ejus: quæ munera invenimus in hoc Psalmo intuenti, et excussa nebula carnalis cogitationis, quantum possumus erecta mente, et quantum possumus directa acie, et quantum possumus puro oculo cordis nostri, quantum non impedit præsens vita, quantum non occupant rerum præsentium desideria, quantum non excæcat cupiditas sæculi. Erecti ergo audituri sumus (*b*) magna, læta et pulchra, desiderabilia et plena lætitiæ gaudiorumque munera ejus, quæ jam ille qui conceperat istum Psalmum, videbat animo, et ipsius visionis exsultatione ructabat, dicens, *Benedic anima mea Dominum.*

3. *Domine Deus meus magnificatus es nimis.* Item. v. 1.
Vide magnifica quæ dicturus est: in quibus magnificis non utique nisi ille laudandus est auctor omnium magnificorum. *Confessionem et decorem induisti.* O Domine Deus meus, qui *magnificatus es nimis*, unde *magnificatus es nimis?* Nonne semper magnus? nonne semper magnificus? Numquid perfectus non es, ut crescas? numquid deficis, ut aliquando minuaris? Sed quia es quod es, et vere es, utique nomen tuum dixisti famulo tuo Moysi, Ego sum qui sum: utique magnus es, et magnitudo tua sempiterna est, nec cœpit, nec desinit; nec ab initio temporis incipit, nec usque ad finem temporis excurrit, nec in medio aliquid patitur: incommutabilis enim magnitudo est. Quomodo ergo *magnificatus es nimis?* Alius Psalmus admonet nos; ait enim, Mirificata est scientia tua ex me. Si recte dicitur, Mirificata est scientia tua ex me; recte dicitur, Magnificatus es nimis Domine Deus meus ex me. Sed et hoc adhuc quærendum. Ex me magnificatur Deus meus? Ergo ex me fit magnus. Docet nos aliquid et quotidiana oratio salutis nostræ, Sanctificetur nomen tuum: quotidie petimus, quotidie rogamus ut fiat. Si nos quisquam interroget, Quid est quod petitis, ut sanctificetur nomen Dei? Aliquando enim sanctum non est, ut modo sanctificetur? Et tamen nisi vellemus fieri, non peteremus ut fieret. Alia est enim gratulatio, alia oratio: gratulamur, ex eo quod est: oramus, ut sit quod nondum est. Quid est ergo, Sanctificetur nomen tuum? Et intelligimus, quod hic dictum est, *Domine Deus meus magnificatus es nimis.* Hoc est, Sanctificetur nomen tuum, sanctum sit apud homines nomen tuum. Sanctum est enim semper nomen tuum, sed quibusdam immundis nondum est sanctum nomen tuum. Dicit enim Apostolus, Omnia munda mundis, immundis autem et infidelibus nihil est mundum. Si immundis et infidelibus nihil est mundum, quæro caussam: (*c*) Sed polluta sunt, inquit, eorum et mens et conscientia. Si nihil est mundum eis, nec Deus: nisi forte putatis mundum videri Deum illis, qui quotidie

Exodi 3. 14.

Psal. 138. 6.

Matth. 6. 9.

Tit. 1. 15.

Ibidem.

(*a*) Editi: *avidissime.* Melius MSS. *avidissimi.*
(*b*) Aliquot MSS. *magnalia et pulcra desideria.*

(*c*) Hic in editis additur, *sed quibusdam immundis nondum est caussa:* quod a melioris notæ MSS. abest.

blasphemant eum. Si mundus est, placeat: si placet, laudetur. Si autem blasphematur, displicet: et si displicet, quomodo tibi potest mundus esse, qui displicet? Quid ergo rogamus, Sanctificetur nomen tuum? Ut illis hominibus, qui per infidelitatem nondum habent, nomen Dei sanctum sit, quibus nondum est ille sanctus, qui per se et in se et in sanctis suis sanctus est. Rogamus pro genere humano, rogamus pro orbe terrarum, pro omnibus gentibus, quotidie sedentibus et disputantibus, quia non est rectus Deus, et non recte judicat Deus; ut aliquando ipsi se corrigant, et rectum cor ad illius rectitudinem ducant; et adhærentes ei, (a) directi ad rectum, non jam vituperent, sed placeat rectis rectus: quia, Quam bonus Deus Israel, sed rectis corde. Ergo cum videret iste qui cantat, iste ipse nos ipsi, id est, corpus Christi, membra Christi; cum videret quanta præstiterit Deus generi humano, cui antea aut nullus, aut falsus, aut non tam magnus videbatur Deus, in operibus ejus eum videns, *Domine Deus meus*, inquit, *magnificatus es nimis:* id est, qui nondum te intelligebam, intelligo te magnum. Magnus semper, etiam occultus; sed mihi tunc magnus, quando apparuisti. Magnificatus es ergo ex me: quomodo Mirificata est scientia tua ex me; mira enim facta est ex me. Ego illam miror conversus ad illam: illa autem etsi non convertar, etsi post conversionem avertar, integra permanet. Sed ego jam magnus factus in ea, et ex diminuto factus integer in ea, miror quod non noveram, non quod modo magnum factum est ex quo didici, sed quia magnus factus sum ex quo didici. Audi jam et ubi videtur magnificatus Deus nimis, semper magnus: magnificatus enim nimis in operibus suis ad nos.

Psal. 72. 1. — Psal. 138. 6.

4. *Confessionem et decorem induisti.* Ante decorem confessionem posuit, decus in pulcritudine. Quæris pulcritudinem, bonam rem quæris. Sed quare quæris pulcritudinem, o anima? Ut amet te sponsus tuus: etenim displices ei fœda. Ille enim qualis est? Speciosus forma præ filiis hominum. Osculari vis fœda pulcrum; sed non adtendis, quia tu iniquitatibus plena es. Diffusa est autem gratia in labiis tuis. Sic enim de illo dictum est: Speciosus forma præ filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis, propterea adolescentulæ dilexerunt te. Est ergo quidam formosus, est quidam pulcher præ filiis hominum: etsi filius hominis, tamen præ filiis hominum. Huic tu placere vis o anima humana, o una in multis? Audiamus Ecclesiam; quia erat illis anima una et cor unum in Deum: hanc alloquitur Psalmus. Vis ei placere? Non potes, quamdiu deformis es: quid facies ut pulcra sis? Prius tibi displiceat deformitas tua, et tunc ab illo ipso cui vis placere pulcra, mereberis pulcritudinem. Ipse enim erit reformator tuus, qui fuit formator tuus. Ergo prius adtende quæ sis, ne audeas ire fœda in pulcri oscula. Et quid intuens, inquis, me videbo? Posuit tibi speculum Scripturam suam, legitur tibi, Beati mundi corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Speculum in hac lectione propositum est: vide si hoc es, quod dixit; si nondum es, geme ut sis. Renuntiabit tibi speculum faciem tuam: sicut speculum non senties adulatorem, sic nec te palpes. Hoc tibi ostendit nitor ille quod es: vide quod es; et si tibi displicet, quære ut non sis. Si enim cum fœda sis, tibi ipsi adhuc displices, pulcro jam places. Quid ergo? Quoniam displicet tibi fœditas tua, incipis ei in confessione: sicut alibi dicitur, Incipite Domino in confessione. Primo accusa fœditatem tuam: fœditas enim animæ de peccatis, de iniquitatibus. Accusando fœditatem tuam incipe confiteri, a confessione incipis decorari: quo decorante, nisi specioso forma præ filiis hominum?

Ibid. v. 1. — Psal. 44. 3. — Act. 4. 32. — Matth. 5. 8. — Psal. 146. 7.

5. Ut autem et decoram faceret, audeo dicere, amavit et fœdam. Quid est, amavit et fœdam? Etenim Christus pro impiis mortuus est. Quam vitam tibi servat justificato, qui suam mortem donavit et impio? Ecce pulcher ille et speciosus forma præ filiis hominum, quia justissimus præ filiis hominum, quoniam veniebat ad fœdam, ut faceret pulcram, (dicam et hoc, quia in Scripturis invenio,) fœdus factus est. Non me in hoc audiatis, ne in hoc verbum temere lapsus sim. Sicut enim dixeram, Amavit et fœdam: non autem quasi congruenter dixeram quibusdam illum amantibus, nisi mihi testis procederet; et dixi quod dixit Apostolus. Vis nosse quod amarit et fœdam? Christus pro impiis mortuus est: sic et modo quod dixi, Ut veniret ad fœdam, fœdus factus est, deformis factus est, quomodo probabo; quando jam mihi prædixit divinum eloquium, Speciosus forma præ filiis hominum? Sed in ipso divino eloquio rursus habeo, Vidimus eum, et non habebat speciem, neque decorem. Speciosus forma præ filiis hominum: Vidimus eum, et non habebat speciem neque decorem. Non dixit, Non vidimus, et ideo nesciebamus utrum haberet speciem vel decorem. Ecce vidimus, et non habebat speciem neque decorem. Ubi ergo illum vidit qui dixit, Speciosus forma præ filiis hominum? et ubi illum vidit qui dixit, Non habebat speciem neque decorem? Audi ubi eum vidit qui dixit, Speciosus forma quæ filiis hominum. Cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo. Merito præ filiis hominum, quia æqualis Deo. Ecce accepi, et agnovi ubi eum viderit qui dixit, Speciosus forma præ filiis hominum. Respondit enim nobis, Ubi viderim, quæris? in forma Dei. Et unde vidisti in forma Dei? quomodo vidisti in forma Dei? Quia invisibilia ejus per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Bene, optime, accepi, agnovi, et quem videris, et qualem videris, et ubi videris, et unde videris. Quem vidisti? Sponsum nostrum. Qualem vidisti? Speciosum forma præ

Rom. 5. 6. — Isai. 53. 2. — Philip. 2. 6. — Rom. 1. 20.

(a) Sic probæ notæ MSS. At editi, *et adhærentes eidem de recto ad rectum*

filiis hominum. Ubi vidisti? Cum in forma Dei esset: Unde vidisti? Per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Videamus et iste quid dicat alius Propheta, sed non alius spiritus: non enim discordant inter se. Exhibuit nobis ille speciosum forma præ filiis hominum: exhibebat » et iste quod ait, Vidimus eum, et non habebat speciem neque decorem. Unus apostolus Paulus Prophetam utrumque conjungit, unum capitulum Pauli utrique Prophetæ perhibet testimonium. Ibi habeo speciosum forma præ filiis hominum:
Philip. 2. 6. Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo. Ibi dixit, quod vidit et alius, non habentem speciem ne-
Ibidem 7. et 8. que decorem: quia semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudine hominum factus, et habitu inventus ut homo; humiliavit se, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Merito viderunt eum, et non habebat speciem neque decorem. Merito ante crucem agitabant caput, Hiccine est totus Filius
Matth. 27. 40. Dei? Si Filius Dei est, descendat de cruce. Sed non habebat speciem neque decorem. Etiam sic, o quibus displicet, quia non habebat speciem neque decorem! O agitantes caput ante crucem, a et non figentes (*a*) caput in capite quod pendebat in cruce! Merito nutat insultantium caput; donec sit eorum caput ille ipse, cui insultabatur. Ecce resumit decorem, et magnum decorem. Ecce quod dicis tu, minus est quam quod fecit. Dicis tu, Si Filius Dei est, descendat de cruce. Ecce de cruce non descendit, sed de sepulcro resurrexit.

6. Ergo anima decora esse non potes, nisi confessa fueris fœditatem ei qui semper pulcher, et propter te ad tempus non pulcher; et sic ad tempus non pulcher in forma servi, ut numquam defecerit a pulcritudine quæ est in forma Dei. Ergo tu Ecclesia habes decorem: dicitur et tibi
Cant. 5. 9. in Canticis canticorum, O decora inter mulieres.
Cant. 8. 5. sec. LXX. Dicitur de te, Quæ est ista quæ ascendit dealbata? Quid est, dealbata? Illuminata: non dealbata, sicut fucata, quemadmodum se dealbant feminæ, quæ volunt videri quod non sunt: non
Act. 23. 3. dealbata, sicut paries dealbatus; destruetur enim, sicut dicit Apostolus, paries dealbatus, hypocrisis et simulatio. Paries dealbatus, foris tecto-
1. Tim. 1. 13. rium, intus lutum. Non ergo illa sic dealbata;
Ephes. 2. 3. sed dealbata, illuminata, quia non per se alba. Prius, inquit, fui blasphemus: et item, Fuimus enim et nos aliquando natura filii iræ, sicut et ceteri. Accedit gratia illuminans et dealbans: primo nigra fuisti, sed facta es alba ex gratia
Ephes. 5. 8. illius. Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Dicitur ergo et de te, Quæ est ista, quæ adscendit dealbata? Jam mirabilis, jam vix contemplabilis. Admirantis est enim dicere, Quæ est ista, quæ adscendit dealbata, tam pulcra, tam luminosa, tam sine macula et ruga? Nonne ista est, quæ jacebat in cœno iniquita-

A tum? Nonne ista est, quæ jacebat in fornicatione idolorum? Ibidem 27. Nonne ista est, quæ immunda erat in omni cupiditate desiderioque carnali? Quæ est ergo ista, quæ adscendit dealbata? Attende quis sit ille, qui pro ea factus est non habens speciem neque decorem, (*b*) et intelligis hujus claritatis honorem. Si miraris illius humilitatem propter hanc, noli jam mirari hujus celsitudinem propter illum. Quantæ felicitatis est ista dealbata, ut et cum esset nigra, pulcram ad se deponeret, qui pro impiis moreretur? Ergo induit se Dominus Deus noster confessionem et decorem, induit se Ecclesiam: ipsa enim Ecclesia confessio et decor. Ante confessio, postea decor: confessio peccatorum, decor rectefactorum. *Confessionem et decorem induisti.*

B 7. *Circumamictus lucem, sicut vestimentum.* v. 2.
Ipsa est vestis ejus, de qua jam dixi: Non habens maculam, neque rugam. Lux vocatur; et hoc jam dixi: Fuistis aliquando tenebræ, nunc » autem lux in Domino. Non ergo in vobis: nam tenebræ in vobis, lux autem in Domino. Ergo, *Circumamictus lucem, velut vestimentum. Extendit cælum sicut pellem.* Quomodo fecerit hoc, ut indueret se sicut vestimentum lucem Ecclesiam, enumerare vult figuratis quibusdam sacramentis: quomodo lux facta sit Ecclesia, quomodo facta sit sine macula et ruga, quomodo facta sit candida, dealbata fulgens in vestitu sponsi sui, inhærens illi, quomodo facta sit, audiamus. *Extendit cælum sicut pellem.* Et hoc quidem video. Quis enim extendit hoc cælum quod nostris
C carnalibus oculis intuemur, nisi Deus? Et *Extendit sicut pellem*, ad facilitatem (*c*) redegit, si ad litteram accipias. Etenim cum videris istam fabricam magnam, quia quisquis hominum unam vel parvam cameram extenderit, magno molimine, magno labore et difficultate ac diuturna operatione id facit; ne hujusmodi laborem in Dei operibus infirmitas suspicaretur humana, adtulit quamdam facilitatem pro tua capacitate, ut sic quodam modo incipias credere facile operantem Deum, et non putare sic eum extendisse cælum, sicut tu tectum domus tuæ; sed quam tibi facile est extendere unam pellem, tam facile illi fuisse extendere tam magnum cælum. Mira facilitas, et tamen adhuc Spiritus tibi (*d*) tardo loquitur. Tibi, inquam, adhuc tardo loquitur
D Spiritus. Nam nec sic extendit Deus cælum, sicut et tu pellem. Si enim sic extendit, ecce ante te pellis vel rugosa, vel plicata ponitur: dic ut extendatur, dicto tuo extende pellem. Non possum, inquis. Ergo et in extendenda pelle multum longe es a facilitate Dei. Ipse enim dixit, et facta sunt. Psal. 148. 5. Dixit, Fiat firmamentum inter Gen. 1. 6. aquam et aquam: et sic factum est. Tamen propter facilitatem significandam, secundum sensum tuum acceperis aliquid interim ad litteram.

8. Figurate autem si aliquid tectum retegi volumus, et pulsare ad clausum, invenimus exten-

(a) Aliquot MSS. *et non fingentes crucem in capite.*
(b) Aliquot MSS. omittunt, *et intelligis hujus claritatis honorem.*

(c) Quidam MSS. *redigit.* Alii, *redigis.*
(d) Plures MSS. hic et infra, *tarde loquitur.*

disse Deum cælum sicut pellem, ut intelligamus
cælum sanctam Scripturam. Hanc auctoritatem
primo posuit Deus in Ecclesia sua, inde cœpit ex-
sequi cetera: posuit enim cælum, et extendit si-
cut pellem, et non frustra sicut pellem. Primo
istam famam prædicantium extendit sicut pel-
lem: pellis mortalitatem significat: propterea et
illi duo homines primi parentes nostri, auctores
peccati generis humani, Adam et Eva, cum in
paradiso contemto Dei præcepto ad suggestio-
nem suasionemque serpentis transgressi essent
quod jusserat Deus, facti mortales dimissi sunt
de paradiso; ut autem significaretur ipsa morta-
litas eorum, induti sunt tunicis pelliceis; de pel-
Gen. 3. 21. libus enim tunicas factas acceperunt: pelles au-
tem detrahi non solent, nisi animalibus mortuis:
ergo pellium nomine mortalitas illa figurata est.
Quid ergo, hic si divina Scriptura significatur
pellis nomine, quomodo Deus de pelle fecit cæ-
lum, et *extendit cœlum sicut pellem?* Quia per
quos nobis Scriptura prædicata est, mortales fue-
runt. Illud quidem Verbum Dei semper idem,
semper incommutabile atque indeficiens. Ecce,
Johan. 1. 7. In principio erat Verbum, et Verbum erat apud
Deum, et Deus erat Verbum. Numquid erat, et
modo non est? Et est, et semper erit. Si ergo est
Verbum Dei Deus apud Deum, lege si potes. Sed
quid dicis, quia sursum est, et ideo legere non
Sap. 8. 1. potes? Ubique est Verbum Dei: pertendit a fine
usque ad finem fortiter, et adtingit omnia pro-
Johan. 1. 10. pter suam munditiam. In hoc mundo erat, et
mundus per ipsum factus est: et cum venit, hic
erat. Venit enim in carne, numquam absens di-
vinitate. Quare ergo legere non poteras? Quia
1. Cor. 1. 21. in sapientia Dei non cognovit mundus per sa-
pientiam Deum, ibi constitutus in sapientia Dei;
omnia enim ibi, et ipsa subtracta nulla sunt;
ibi constitutus non poteras cognoscere per sa-
pientiam Deum: ergo necessarium erat quod se-
» quitur, Placuit Deo per stultitiam prædicationis
salvos facere credentes. Si per stultitiam præ-
dicationis salvi futuri erant credentes, elegit
Deus quædam mortalia, elegit homines mortales
et morituros, adhibita lingua mortali exhibuit
sonos mortales, adhibita dispensatione morta-
lium adhibuit instrumenta mortalia, et in eo ti-
bi factum est cælum, ut in re mortali cogno-
sceres Verbum immortale, et fieres tu quoque
a ejusdem Verbi participatione immortalis. (*a*) Vi-
xit Moyses, et mortuus est: ait enim illi Deus,
Deut. 32. 49. Adscende in montem, et morere. Mortuus est Je-
remias, et tot Prophetæ mortui sunt: et mor-
tuorum dicta, quia non eorum, sed per eos il-
lius erant, qui extendit cælum sicut pellem, ma-
Philip. 1. 23. nent usque ad posteritatem nostram. Ecce Apo-
stolus solutus de hac vita, qui dixit, dissolvi et
esse cum Christo, multo magis esse optimum,
vivit nunc cum Christo, sicut illi Prophetæ o-
mnes vivunt cum Christo: sed per quid nobis di-
spensavit id quod legimus? Per id quod morti-
turum erat, per os, per linguam, dicentes, ma-

A nus. Omnia ista quibus operatus est Apostolus
totum quod legimus, corporis officia sunt, sed
jubente anima cui jubebat Deus: propterea ex-
tentum est cælum sicut pellis. Nos sub cælo,
tamquam sub pelle divinarum Scripturarum le-
gimus modo, cum tenditur. Etenim postea cæ- Isai. 34. 4.
lum plicabitur ut liber. Non frustra, Fratres,
hic ut pellis, ibi ut liber: figuratum ibi quiddam
nobis est. Quod ad divinam Scripturam adtinet,
extenditur sermo mortuorum: ergo ideo tendi-
tur sicut pellis; et multo magis tenditur, quia
illi mortui sunt. Nam post mortem plus inno-
tuerunt Prophetæ et Apostoli, non erant tam
noti cum viverent: Prophetas vivos sola Judæa
habuit, mortuos omnes gentes. Cum enim vive-
rent, nondum erat extenta pellis, nondum erat
B extentum cælum, ut tegeret orbem terrarum.
Extendit ergo *cælum sicut pellem.*
9. *Qui (b) protegit in aquis superiora ejus.* v. 3.
Et hoc legimus, et ad litteram bene intelligitur. b
Quando enim jussit ut fieret firmamentum inter Gen. 1. 6.
aquas et aquas, factum est, ut sint aquæ infe-
riores quæ profundunt terras, et sint aquæ su-
periores remotæ ab adspectibus, tamen fidei
commendatæ. Et aquæ, inquit, quæ super cælos Psal. 148. 4. et 5.
sunt, laudent nomen Domini: quoniam ipse di- »
xit, et facta sunt; ipse mandavit, et creata sunt.
Ergo explicatus est sensus ad litteram: *protegit*
enim *in aquis superiora ejus.* Quid ad figuram?
Quoniam in figura accepimus pellem Scripturam
sanctam, et auctoritatem divini verbi dispensa-
tam nobis per mortales, quibus mortuis ejusdem
C dispensationis fama extenditur: secundum hoc
quomodo *protegit in aquis superiora ejus?* Cujus
superiora? Cæli. Et quid cælum? Sancta Scri-
ptura. Quæ sunt superiora sanctæ Scripturæ?
Quid invenimus in Scripturis sanctis superius?
Paulum interroga: Supereminentiorem, inquit, 1. Cor. 12. 31.
viam vobis demonstro. Quam dicit supereminen-
tiorem viam? Si linguis hominum loquar et An- 1. Cor. 13. 1.
gelorum, caritatem autem non habeam, factus »
sum velut æramentum sonans, aut cymbalum »
tinniens. Si ergo nihil supereminentius in Scri- »
ptura sancta inveniri potest quam caritas; supe-
riora cæli quomodo in aquis protegantur, si
superiora Scripturæ præcepta caritatis sunt?
Audi quemadmodum: Caritas, inquit, Dei diffusa Rom. 5. 5.
est in cordibus nostris per Spiritum-sanctum, »
D qui datus est nobis. Jam nomine diffusionis in- »
tellige aquas in caritate Spiritus-sancti. Hæ sunt
aquæ, de quibus dicitur in quadam Scriptura, Prov. 5. 16. et 17.
Et in plateis tuis discurrant aquæ tuæ, nemo
alienus communicet tibi. Alieni enim omnes a
via veritatis, sive pagani, sive Judæi, sive hæ-
retici; et mali quique Christiani habere multa
dona possunt, caritatem non possunt. Hoc ipsum
quale donum est? ut non loquamur de donis Matth. 5. 45.
aliis foris, quæ dona habent omnes homines,
quia facit solem suum oriri super bonos et ma-
los: dona Dei sunt, et non tantum bonis et ma-
lis communia, sed etiam bestiis et pecoribus.

(a) Potiores MSS, *Dixit Moyses.*

(b) Sic Am. Er. et plerique MSS. At Lov. *protegis.*

Ipsum esse, vivere, videre, sentire, audire, et ceteris fungi sensuum muneribus, dona Dei sunt: sed videte cum qualibus et quam multis communia, et cum eis quos nolis imitari. Ipsum ingenium acutum habent et pessimi homines, sollertem artium industriam habent et turpissimi scenici, divitias habent et latrones, conjugia, filios multi mali habent. Pulcra dona Dei omnia, nemo negat: sed vide cum quibus communia. Respice ad munera ipsius Ecclesiæ. Munus sacramentorum in baptismo, in Eucharistia, in ceteris sanctis sacramentis, quale munus est? Hoc
Act. 8. 13. et 18. munus adeptus est et Simon magus. Prophetia
1. Reg. 19. 23. quale munus est? Prophetavit et Saul malus rex, et tunc prophetavit, cum David sanctum persequeretur. Intendite: non dixi, cum persecutus fuisset. Fortassis enim eum persecutus pœnitentiam gessit, et dignus fuit spiritu prophetandi. Non persecutus, neque persecuturus, sed persequens prophetavit. Misit ad comprehendendum David ministros suos: David vero eo tempore inter prophetas erat, ubi erat et sanctus Samuel: impleti sunt spiritu prophetiæ qui missi sunt, et prophetaverunt. Sed forte bono illi animo venerant, vel ob necessitatem officii sui, vel non facturi quod jussum est. Misit et alios: hoc et in eis factum est; et eorum hoc modo animum interpretemur. Cum illi tardarent, venit ipse furens, anhelans cædem, sanguinem sitiens innocentis sancti, cui etiam ingratus erat: et ipse impletus est spiritu prophetandi, et prophetavit. Non ergo se jactent qui forte sine caritate habuerint hoc munus Dei sanctum, sicut sanctum baptismum: sed videant qualem rationem habituri sunt cum Deo, qui sanctis non
Matth. 7. 22. sancte utuntur. Ex his erunt qui dicturi sunt, In nomine tuo prophetavimus. Non illis dicetur, Mentimini: sed dicetur, Non novi vos, recedite
1. Cor. 13. 2. a me qui operamini iniquitatem. Quia si habeam » omnem prophetiam, caritatem autem non ha- » beam, nihil sum. Prophetavit et Saul, sed operabatur iniquitatem. Quis autem operatur iniquitatem? nisi qui non habuerit caritatem?
Rom. 13. 10. Plenitudo enim Legis, caritas. Ergo *protegit in aquis superiora ejus:* quid dixit? In omnibus Scripturis supereminentissimam viam, supereminentissimum locum caritas obtinet, non ad eam aspirant nisi boni, hanc nobiscum non communicant mali: possunt communicare baptismum, possunt communicare cetera sacramenta, possunt communicare orationem, possunt communicare istos parietes, et istam conjunctionem; caritatem nobiscum non communicant. Ipse est enim fons proprius bonorum, proprius sanctorum, de quo dicitur, Nemo alienus
Prov. 5. 17. communicet tibi. Qui sunt alieni? Omnes qui
Matth. 8. 23. audiunt, Non novi vos. Si enim non cognoscuntur, utique alieni sunt, quibus dicitur, Non novi vos. Supereminens ergo via caritatis tenet eos, qui proprie pertinent ad regnum cælorum. Ergo præceptum caritatis super cælos, super omnes libros: ei enim subduntur libri, ei mili- A tat omnis lingua sanctorum, et omnis motus dispensatorum Dei, et animi et corporis. Supereminens est ergo via, et merito protegit in aquis superiora cæli; quia nihil invenis eminentius caritate in divinis libris.

10. Sed adhuc evidentius audi quid aqua sit. Diximus enim quod caritas Dei diffusa sit in cordibus nostris per Spiritum-sanctum, qui datus Rom. 5. 5.
est nobis. Diximus etiam, In plateis discurrant Prov. 5. 16.
aquæ tuæ. Et ait mihi aliquis, Non ibi expresse dictum est, utrum caritatem intelligere debeam: quid si alius aliud aliquid intelligat? Tantum memento quod ait Apostolus, Caritas Dei diffusa est » in cordibus nostris. Unde? Per Spiritum-sanctum, » qui datus est nobis. Audi jam Dominum magistrum Apostolorum: Si quis sitit, veniat, et bi- Johan. 7. 37. et 38.
B bat. Dicat adhuc: Qui credit in me, flumina aquæ vivæ fluent de ventre ejus. Quid est hoc? Expo- Ibidem 39.
nat Evangelista: Hoc autem dicebat, inquit, de » Spiritu quem accepturi erant credentes in eum: » Spiritus enim nondum erat datus, quia Jesus non- » dum erat glorificatus. Ergo Fratres, si proptе- » rea Spiritus nondum erat datus, quia Jesus nondum erat glorificatus; glorificato eo et adscen- Act. 2. 4.
dente in cælos, missus est Spiritus-sanctus, et caritate impleti sunt Apostoli, diffusa in cordibus eorum per Spiritum sanctum, qui datus est eis; quia superiora cæli aquis proteguntur. Et bene, quia Dominus in cælos adscendit, ut superior esset cælis, et inde mitteret caritatem. Non enim sic Deus protegit, ut quasi sustentetur ab eo quem protegit: sublevat quem protegit, non onerat.
C Ita ergo cælum aquis protegit, ut magis illud divino Spiritu sublevetur. Quod sublevat, sursum est; quod sublevatur, infra est: illud suspendit, hoc pendet. Si ergo illud suspendit, hoc pendet; audi quia hoc cælum Scripturarum ex caritate pendet. Duo sunt nempe illa notissima præcepta dilectionis: In his duobus præceptis tota Lex pendet et prophetæ. *Qui protegit in aquis superiora ejus.* Matth. 22. 40.

11. *Qui ponit nubes adscensum ejus.* Accipi- Ibem. v. 3.
tur et hoc bene ad litteram. Dominus visibiliter adscendit in cælum. Quomodo Positæ sunt nu- Act. 1. 9.
bes adscensus cæli? Hæc cum dixisset, nubes su- 1. Thess. 4.
scepit eum. Habes item de resurrectione nostra » 15. etc.
prædictum: Et mortui, inquit, in Christo resur- »
gent primi; deinde et nos qui vivimus, simul cum »
D illis rapiemur in nubibus in obviam Christo in »
aera, atque ita semper cum Domino erimus. Ha- »
bes nubes adscensum cæli: ostendam et nubes adscensum cæli hujus, id est, divinarum Scripturarum. Quid est hoc, Fratres? Utinam me Dominus Deus meus inter illas qualescumque nubes numerare dignetur; viderit quam nebulosa nubes sim: omnes tamen prædicatores verbi veritatis nubes accipite. Quicumque ergo infirmi non possunt adscendere in hoc cælum, id est, ad intellectum Scripturarum, per nubes adscendant. Forte enim et modo (*a*) fit vobis, si aliquid agimus, si labor sudorque noster non est infructuosus, adscenditis in cælum Scripturarum di-

(*a*) Sic plures MSS. At Am. et Er. *satis sit vobis.* Lov. *satis fit vobis.*

vinarum, hoc est, in intellectum earum per prædicationem nostram. Quam altum erat cælum in Psalmo isto? Nemo enim vestrum videbat, quid
» esset in figura: Extendit cælum sicut pellem,
qui protegit in aquis superiora ejus. Hoc ipsum quod dictum est, *Qui ponit nubes adscensum ejus:* ecce jam intellectum est, quantum Dominus donavit, prædicantibus nobis; non enim nubes de suo munere pluunt. Vos intelligendo adscendite, in intellectu ipso fructificate; ne sitis qualis illa vinea, de qua dicitur apud Prophetam, Mandabo nubibus meis ne pluant super eam.
Isai. 5. 6. Accusabatur enim quædam vinea, quod pro uva spinas dederat, non reddiderat dignam gratiam dulci pluviæ. Qui enim bona audit, et mala operatur, dulci pluvia compluitur, et spinas generat. Non est ut suspicemur, Fratres, de aliqua terrena et ista visibili vinea Dominum locutum. Namque ibi ne sub obscuritate sermonis lateret excusatio iniquitatis, ipse Dominus per ipsum Prophetam exposuit cui vineæ loqueretur, et de qua vinea ista diceret: Vinea, inquit, Domini Sabaoth, domus Israel est. Quid vagamur, o iniqui, corda vestra per montes et colles vinitorum? Novi, inquit, de qua vinea loquar, novi ubi quærebam uvam, et inveni spinas: sine caussa aliud atque aliud suspicamini et opinamini, nolentes intelligere ut bene agatis. Nam et hoc scriptum
Psal. 35. 4. est, Noluit intelligere ut bene ageret. Tollite omnes suspiciones vestras de medio: Vinea Do-
» mini Sabaoth, domus Israel est; et homo Juda,
» novellum dilectum. Dilectum, cum plantatum est: damnatum, cum spinas creavit. Ergo, Fratres, forte vinea fuit domus Israel, et nos non sumus vinea? Cum timore audiamus quod Judæis dictum videmus. Videte quemadmodum Apostolus terreat ramos insertos de ramis fractis,
Rom. 11. 20. et in ramis fractis commendet timendam severitatem, in ramis insertis commendet amandam bonitatem. Noli esse infructuosus in bonitate, ne sterilis sentias severitatem. Sed non sum vitis,
Johan. 15. 1 et 5. dicis mihi. Ubi est Domini vox, Ego sum vitis, vos estis sarmenta, Pater meus agricola? Ubi vox
1. Cor. 9. 7. Apostoli, Quis plantat vineam, et de fructu ejus non percipit? Vinea ergo es, o Ecclesia, et habes agricolam Deum. Nemo agricola homo compluit vineam suam. Fratres ergo dilectissimi, viscera Ecclesiæ, pignora Ecclesiæ, filii matris cælestis, audite, cum tempus est. Minatus est Deus illi vineæ atrocissima comminatione: Mandabo nubibus meis, inquit, ne pluant super eam. Et factum est: venerunt Apostoli ad Judæos, re-
Act. 13. 46. spuerunt eos; et dixerunt illis, Ad vos missi era-
» mus, sed quia repulistis verbum Dei, imus ad Gentes. Videtis quomodo in eodem Spiritu Dei, illo jubente intrinsecus qui habitat in cordibus suorum, mandatum sit nubibus Dei ne complue-
Isai. 5. 4. rent vineam, quæ cum exspectaretur ut faceret uvam, fecit spinas. Ideo et nubes fecit adscensum ejus, et cælum tetendit sicut pellem. Non

A est quod queramini: auctoritas Scripturarum extenta est super orbem terrarum, nubes non desunt, prædicatur verbum veritatis, exponuntur omnia quæ obscura sunt, ut corda vestra per nubes adscendant. Videte quomodo credatis, videte quid suscipiatis: post prædicatorem veniet judex, post dispensatorem veniet exactor. *Qui ponit nubes adscensum ejus.*

12. *Qui ambulat super pennas ventorum.* Hoc jam periculosum est accipere ad litteram. Aut Item. v. 3.
quæ sunt pennæ ventorum? (*a*) Aut vero quomodo in pictura, facturi nobis sumus ventos volantes, et alas habentes? Ventus non est, Fratres, nisi quem sentimus, motus quidam et quasi fluctus aeris, impellens quod potest pro viribus? Quæ pennæ ventorum sunt? Sed et quæ alæ Dei?
B Et tamen dictum est, Sub umbra alarum tuarum
sperabunt. Conemur ergo et hoc accipere ad lit- Psal. 35. 8.
teram, veluti proprie factum in creatura ista. Velocitatem verbi fortasse commendat Scriptura; de qua velocitate jam pridem in alio Psalmo loculi sumus, ubi scriptum est, Usque in velocitatem currit verbum ejus. Quia nihil ventis ve- Psal. 147. 15.
locius (*b*) norunt homines. Quomodo illa facilitas commendabatur in pelle; nihil enim facilius ab homine quam pellis extenditur: sic et hic insinuans Deum (*c*) vel Verbum ejus ubique præsentem. velocitate motus nihil deserere, quia tu non noveras aliquid vento velocius, *Ambulat*, inquit, *super pennas ventorum*, id est, velocitas ejus superat velocitatem ventorum: ut per pennas ventorum intelligas velocitatem ventorum, et verbum Dei intelligas velocius omnibus ven-
C tis. Et sic in prima facie considerationis: pulsemus ad aliquid interius, et figurate aliquid nobis indicent istæ litteræ.

13. Ventos quidem intelligimus in figura non absurde animas: non quia ventus est anima, sed quia invisibilis est ventus; quamvis res corporea, corpora impellens, tamen quia humani oculi aciem fugit, est autem anima invisibilis, propterea bene intelligimus animas ventos. Inde est quod et Deus insufflasse dicitur spiritum vitæ formato homini: et factus est homo in ani-
mam viventem. Ergo venti, animæ in allegoria Gen. 2. 7.
non absurde accipiuntur. Videte autem ne putetis nominata allegoria, pantomimi aliquid me dixisse. Nam quædam verba, quoniam verba sunt, et ex lingua procedunt, communia nobis
D sunt etiam cum rebus ludicris, et non honestis: tamen locum suum habent verba ista in Ecclesia, et locum suum in scena. Non enim ego dixi, quod Apostolus non dixit, cum de duobus
filiis Abrahæ diceret: Quæ sunt, inquit, in alle- Gal. 4. 24.
goria. Allegoria dicitur, cum aliquid aliud vi- Allegoria.
detur sonare in verbis, et aliud in intellectu significare. Quomodo dicitur agnus Christus: numquid pecus? Leo Christus: numquid bestia? Pe-
tra Christus: numquid duritia? Mons Christus: Johan. 1. 29.
numquid tumor terræ? Et sic multa aliud viden-

(a) MSS. *Aut vere quomodo in pictura.*
(b) Sic MSS. Editi vero, *Quia nihil ventis velocius. Nostis omnes quantum illa facilitas*, etc.
(c) Sic MSS. At editi, *Deum per verbum ejus.*

Apoc. 5. 5. tur sonare, aliud significare; et vocatur allego-
1. Cor. 10 4. ria. Nam qui putat me de theatro dixisse allego-
riam, putet et Dominum de amphitheatro dixis-
Carthagn. se parabolam. Videtis quid faciat civitas, * ubi
abundant spectacula: in agro securius loquerer;
* quid sit enim allegoria, non illi forte didicissent
homines, nisi in Scripturis Dei. Ergo quod di-
cimus allegoriam figuram esse, sacramentum
figuratum allegoria est. Et quid hic accipimus,
Adscendit super pennas ventorum? Diximus,
bene accipi figurate ventos animas. Pennæ ven-
torum, pennæ animarum quæ sunt, nisi a qui-
bus sursum adtolluntur? Pennæ ergo animarum
virtutes, bona opera, recte-facta. In duabus alis
habent omnes pennas: omnia enim præcepta in
duobus præceptis sunt. Quisquis dilexerit Deum
et proximum, animam habet pennatam, liberis
alis, sancto amore volantem ad Dominum. Qui-
cumque implicatur amore carnali, viscum habet
in pennis. Nam si anima non habet alas et pen-
nas; unde ille gemens in tribulationibus dicit,
Psal. 54. 7. Quis dabit mihi pennas sicut columbæ? Et se-
Psal. 138. 7. quitur, Et volabo, et requiescam. Item alio lo-
etc. » co: Quo ibo a spiritu tuo, et quo a facie tua fu-
giam? Si adscendero in cælum, tu ibi es; si de-
scendero ad infernum, ades: si accepero pennas
meas sicut columba, et volabo in extrema ma-
ris. Tamquam diceret, Sic possum fugere a fa-
cie iræ tuæ, si accepero pennas ut columba, et
volavero in extrema maris. In extrema maris
volare, est spem jam prætendere in finem sæ-
Psal. 72. 16. culi, quomodo ille qui ait, Hoc labor est ante
» me, donec introeam in sanctuarium Dei, et in-
telligam in novissima. Et quomodo venit in ex-
Psal. 138. trema maris, etiam acceptis pennis? Etenim il-
10. » luc, inquit, manus tua deducet me, et perducet
me dextera tua. Nam et cum pennis meis casu-
ra sum, nisi tu deducas. Ergo alas habent bo-
nas et liberas et nullo visco obligatas, animæ
bene operantes præcepta Dei, habentes carita-
tem de conscientia pura et fide non ficta. Sed
1. Tim. 1. 5. quantumvis sint præditæ virtutibus caritatis,
quid ad illam dilectionem Dei, qua sunt dilectæ,
etiam cum visco essent implicatæ? Major ergo
in nos dilectio Dei, quam nostra in illum. Nostra
dilectio pennæ nostræ sunt: sed ille *ambulat* et
super pennas ventorum.

Ephes. 3. 14. Jam dicebat quibusdam Apostolus, Flecto
14. etc. » genua mea pro vobis ad Patrem, ut det vobis
» secundum interiorem hominem habitare Chri-
» stum per fidem in cordibus vestris, ut in cari-
» tate radicati et fundati. Jam dat illis caritatem (*a*),
» jam dat illis alas et pennas. Ut possitis, inquit,
» comprehendere quæ sit latitudo, longitudo, al-
» titudo et profundum. Fortassis crucem Domini
significat. Erat enim latitudo, in qua porrectæ
sunt manus; longitudo a terra surgens, in qua
erat corpus infixum; altitudo, ab illo devexo li-
gno sursum quod eminet; profundum, ubi fixa
erat crux, et ibi omnis spes vitæ nostræ. Lati-

A tudo enim est in bonis operibus, longitudo in
perseverando usque in finem, altitudo propter
Sursum cor, ut omnia bona opera nostra, in qui-
bus perseveramus usque in finem, habentes la-
titudinem (*b*) qua bene operamur, et longitudi- B
nem qua perseveramus usque in finem, non fa-
ciamus nisi spe cælestium præmiorum. Ipsa est
enim altitudo, non hic quærere mercedem, sed
sursum: ne dicatur nobis, Amen dico vobis, per- Matth. 6. 2.
ceperunt mercedem suam. Profundum autem
quod dixi, ubi fixa erat pars crucis, et non vi-
debatur; inde surgebant, quæ videbantur. Quid
est quod occultum est, et non publicum in Ec-
clesia? Sacramentum baptismi, sacramentum
Eucharistiæ. Opera enim nostra bona vident et
pagani, sacramenta vero occultantur illis: sed ab
B his quæ (*c*) non vident, surgunt illa quæ vident; C
sicut a profundo crucis quod in terra figitur,
surgit tota crux quæ apparet et cernitur. Et
quid postea? Cum hoc dixisset Apostolus, ad-
jecit. Scire etiam supereminentem scientiam ca- Ephes. 3.
ritatis Christi: cum jam dictum fuisset, In cari- » 19.
tate radicati et fundati. Amatis enim Christum, v. 4.
et ideo in cruce operamini. Sed numquid ama-
tis, quantum vos ille amavit? Amando autem
quantumcumque amatis, volatis ad ipsum, ut
cognoscatis quemadmodum ipse vos amaverit:
hoc est, ut sciatis supereminentiam caritatis
Christi. Amatis enim vos quantum potestis, et
volatis quantum potestis: sed ille ambulat et su-
per pennas ventorum. *Qui ambulat super pen-
nas ventorum.*

C 15. *Qui facit Angelos suos spiritus, et mini-
stros suos ignem flagrantem.* Et hoc, quamvis
non videamus apparitionem Angelorum; abscon-
dita est enim ab oculis nostris, et est in quadam
republica magna imperatoris Dei; tamen esse
Angelos novimus ex fide, et multis apparuisse
scriptum legimus, et tenemus, nec inde dubita-
re fas nobis est. Spiritus autem Angeli sunt; et
cum spiritus sunt, non sunt Angeli; cum mit-
tuntur, fiunt Angeli. Angelus enim officii nomen
est, non naturæ. Quæris nomen hujus naturæ,
spiritus est; quæris officium, Angelus est: ex eo
quod est, spiritus est; ex eo quod agit, Angelus
est. Vide illud in homine. Nomen naturæ homo,
officii miles: nomen naturæ vir, officii præco:
homo enim fit præco; id est, qui homo erat fit
D præco, non qui erat præco fit homo. Sic ergo
qui erant jam spiritus conditi a creatore Deo,
facit eos Angelos mittendo eos nuntiare quod jus-
serit, et ignem flagrantem facit ministros suos.
Legimus apparuisse ignem in rubo, legimus et- Exod. 3. 2.
iam missum ignem de super, et implesse quod
præceptum est. Ministravit ergo, cum impleret:
cum esset, in natura sua erat: cum egit quod
jussum est, ministerium implevit. Sic secundum
litteram in creatura.

16. Quid est autem in Ecclesia figurate? Quo-
modo accipimus, *Qui facit Angelos suos spiri-*

(a) Hic editis in additur, *Deus:* quod a MSS. abest.
(b) Aliquot MSS. hoc et proximo loco, *quia.*

(c) Sic MSS. At editi, *sed ab his quæ vident, sur-
gunt ad illa quæ non vident.*

tus, et ministros suos ignem flagrantem? Spiri-
1. Cor. 2. 15. tus spiritales dicit. Bene facit Angelos suos spi-
ritales, id est, nuntios verbi sui. Spiritalis enim
omnia judicat, ipse autem a nemine dijudicatur.
1. Cor. 3. 1. Vide spiritalem factum Angelum Dei. Non po-
tui, inquit, vobis loqui quasi spiritalibus sed
quasi carnalibus. De spiritali quadam (*a*) af-
fectione missus est ad carnales, tamquam An-
gelus de cælo ad terram. Quomodo dicit, *et
ministros suos flagrantem*, nisi quomodo di-
Rom. 12. 11. cit, Spiritu ferventes? Sic enim fervens spi-
ritu, ignis ardens est omnis minister Dei. Non-
Stephanus. Act. 7. 59. ne ardebat Stephanus? Quo igne ardebat? Et
quis ille ignis erat, quando lapidabatur, et
pro eis a quibus lapidabatur rogabat? Cum au-
dis, Ignis est minister Dei, incensurum illum
putas? Incendat licet, sed fœnum tuum, id
est, carnalia omnia desideria tua urat mini-
ster Dei, prædicans verbum Dei. Audi illum:
1. Cor. 4. 1. Sic nos existimet homo, quasi ministros Christi,
et dispensatores mysteriorum Dei. Quomodo au-
1. Cor. 6. 11. tem ardebat, cum diceret, Os nostrum patet ad
vos, o Corinthii, cor nostrum dilatatum est? Ar-
debat et flagrabat caritate, et ibat in eos ut in-
cenderet. Hunc ignem se missurum Dominus in
Luc. 12. 49. terram dicebat, cum ait, Ignem veni mittere in
Matth. 10. 34. terram. Quomodo gladium, sic ignem. Gladius
dividit affectum carnalem, ignis absumit. Totum
in verbo Dei intellige, totum in spiritu Dei co-
gnosce. Incipe fervere caritate per verbum quod
audis, et vide quid in te fecerit ignis minister
Dei. *Qui facit Angelos suos spiritus, et ministros
suos ignem flagrantem.*

v. 7. 17. *Fundavit terram super firmitatem ejus, non inclinabitur in sæculum sæculi.* De terra
ista hoc accipere, nescio utrum habeat ullum
exitum, utrum recte dicatur, *Non inclinabi-
tur in sæculum sæculi:* de qua dictum est,
Matth. 24. 35. Cælum et terra transient. Laboratur hic, si
ad litteram quæras accipere. Nam quod ait,
Fundavit terram super firmitatem ejus: fortasse
quædam est firmitas occulta nobis, quæ conti-
net terram: et hoc dicit, *Fundavit.* Super quid?
Super firmitatem ipsius terræ, quam ei suppo-
suit, ut contineretur, quæ latet forte oculos tuos.
Sint ista occulta in creatura, non de obscuritate
creaturæ Creator latebit: quæ possumus videa-
mus, ex his quæ videmus illum laudemus, et
amemus. Convertamus nos ad quærendum ali-
Psal. 23. 1. quid hic in figura positum. *Fundavit terram*,
intelligo Ecclesiam. Domini est terra et pleni-
tudo ejus: intelligo Ecclesiam terram. Ipsa est
Psal. 142. 6. terra sitiens, ipsa est quæ dicit in Psalmis; una
enim dicit ex omnibus: Anima mea sicut terra
sine aqua tibi. Quid est, sine aqua? Sitiens. Sic
sitit anima mea ad te, tamquam terra sine aqua:
nisi enim sitiat, non recte irrigabitur. Animæ
Matt. 5. 6. ebriæ pluvia diluvium est, sitiat oportet: Beati
» enim qui esuriunt et sitiunt justitiam: et dicat,

A Anima mea tamquam terra sine aqua tibi: quia
dicit alibi, Sitivit anima mea in Deum vivum. Psal. 41. 3.
Terram ergo intelligo Ecclesiam. Quæ est firmi-
tas ejus, super quam fundata est, nisi fundamen-
tum ejus? An incongrue intelligimus firmita-
tem, super quam fundata est terra, fundamen-
tum ubi constituta est Ecclesia? Quod est illud
fundamentum? Fundamentum, inquit, nemo 1. Cor. 3. 11.
potest ponere præter quam quod positum est, »
quod est Christus Jesus. Ibi ergo firmati sumus. »
Merito quia ibi firmati, non inclinabimur in sæ-
culum sæculi: nihil enim firmius isto fundamen-
to. Infirmus tu eras, sed firmum fundamentum
te portat. In te firmus esse non poteras: firmus
eris semper, si ab illo firmo fundamento non
recedas. *Non inclinabitur in sæculum sæculi.*
B Ipsa est prædestinata columna et firmamentum 1. Tim. 3. 15.
veritatis.

18. *Abyssus sicut vestimentum amictus ipsius:* v. 6.
super montes stabunt aquæ. * *Ab increpatione* v. 7.
tua fugient, a voce tonitrus tui formidabunt.
* *Adscendunt montes, et descendunt campi in* v. 8.
locum quem fundasti eis. * *Terminum posuisti,* v. 9.
*quem non transgredientur, neque revertentur te-
gere terram.* * *Qui emittis fontes in convallibus,* v. 10.
inter medium montium pertransibunt aquæ. * v. 11.
*Potabunt omnes bestiæ agri, suscipient onagri
in sitim suam.* * *Super illos volatilia cæli in-* v. 12.
*habitabunt, de medio petrarum dabunt vocem
suam.* * *Rigans montes de superioribus suis: de* v. 13.
fructu operum tuorum satiabitur terra. * *Pro-* v. 14.
ducens fœnum jumentis, et herbam servituti ho-
C *minum. Ut* (*b*) *educat panem de terra:* * *et vi-* b v. 15.
num (*c*) *lætificat cor hominis. Ut exhilaret fa-* c
ciem in oleo: et panis cor hominis confirmat. * v. 16.
Satiabuntur (*d*) *ligna campi, et cedri Libani* d
quas plantavit. * *Illic passeres nidificabunt: fuli-* v. 17.
cæ domus dux est eorum. Animadvertitis exten-
tum cælum, vultis intellectu adscendere, et ego
video. Quam tamen altum sit, puto quod mecum
consideret Caritas Vestra. Nam ideo multos ver-
sus volui pronuntiare, ut videatis quam alte sint
posita sacramenta Dei, ne fastidiamus oblata, ne
prompta vilescant, ut semper quæsita etsi cum
difficultate, cum majori jucunditate inveniantur.
Inter cetera tamen, Fratres, quæ possunt acci-
pi ad litteram; numquid et hoc quod dictum est,
*Illic passeres nidifi[illegible]bunt, fulicæ domus dux est
eorum?* Numquid [illegible]s fulicæ dux est passe-
rum? aut domus [illegible] est cedrorum? Et
D hoc enim ibi est, *Et cedri [illegible]ni, quas planta-
vit, illic passeres nidificabunt, [illegible]cæ domus dux
est eorum.* Et quidem Latina locutione, eorum
cedrorum, non possumus intelligere; cedri enim
feminini generis sunt. Fulicæ itaque domus,
quomodo est dux passerum? Hoc enim in ista
creatura, quæ oculis nostris adjacet, intelligi
nullo pacto potest. Fulicas enim aves esse ma-
rinas vel stagnenses novimus. Domus fulicæ sit

(a) Aliquot MSS. *effectione.*
(b) Am. Er. et plures MSS. *Ut educas.*
(c) Editi. *et vinum lætificet cor hominis:* pauloque post, *et panis cor hominis confirmet.* At meliores notæ MSS. habent *lætificat, confirmat*, juxta Græcum LXX. quem Hebraismum esse observat Nobilius.
(d) Hic in editis additur, *omnia:* quod abest a MSS.

nidus fulicæ: quomodo ergo domus fulicæ dux A passerum? Quare quædam in rebus visibilibus quasi absurda miscet Spiritus-sanctus, nisi ut ex eo quod non possumus accipere ad litteram, cogat nos ista spiritaliter quærere?

19. Ergo si ad cælum intellectu, ut dixi, ad extentam pellem vultis adscendere, et nubes fecit adscensionem ejus: nubes ista quæ vobis loquitur, invalida est hodie ad omnia ista exponenda. Date veniam, et si non vestræ, meæ certe infirmitati. Aviditatem quidem vestram tantam video, ut semper parati sitis audire: sed duæ res sunt, quarum ratio non contemnenda est. Nam et infirmitas corporis nostri consideranda est, et ipsarum rerum quæ exponuntur memoria. Interim quæ audistis cogitate. Quid dixi? Quæ manducastis ruminate. Sic enim eri- B tis munda animalia, et apta epulis Dei. Fructum autem vestrum in operibus vestris advertite. Valde enim male digerit is qui bene audit, et non bene operatur: quia Dominus Deus noster non deest pascere. Notum est omnibus, quia de pane quem accepimus, et quem erogamus, reddituri sumus rationem. Optime novit Caritas Vestra; non enim tacet nobis pagina divina,
a aut (*a*) adulatur nos Deus. De isto loco quam liberi simus ad vos, potestis advertere: et si forte ego minus liber sum, vel omnes qui in hoc loco vobis loquuntur, si minus liberi sumus, certe ipse sermo Dei neminem timet. Nos autem sive timeamus, sive liberi simus, eum cogimur annuntiare, qui neminem timet: hoc vobis non homines, sed Deus præstitit, ut et per timidos C liberum audiatis. Excusationem in judicio Dei non habebitis, nisi vos in bonis operibus exercueritis, et eorum quæ audistis tamquam pluviæ fructum congruum dederitis. Fructus congruus opera bona: fructus congruus sincera dilectio, non solum fratris, sed et inimici. SUPPLICEM nullum spernas, et cui dare non potes quod petierit, non eum spernas: si potes dare, da; si non potes,
b affabilem te præsta. Coronat Deus intus (*b*) voluntatem, ubi non invenit facultatem. Nemo dicat, Non habeo. Caritas non de sacello erogatur: quia quidquid dicimus et quidquid diximus, et quidquid dicere potuerimus, vel nos, vel post nos, vel qui ante
1 Tim. 1. 5. nos, finem non habent nisi caritatem: quia finis præcepti caritas est, de corde puro et conscientia bona, et fide non ficta. Interrogate, quando D rogatis Deum, corda vestra; videte quomodo
Matth. 6. 12. transmittatis versum istum: Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus
* Subaudi precem. nostris. Non eris orans, nisi istam * dicas: si aliam dicas, non te exaudit ille; quia non ipsam tibi dictavit Jurisperitus quem misit. Necesse est ergo, ut et quando verba nostra dicimus in oratione, secundum ipsam dicamus: et quando ipsa verba dicimus, bene intelligamus quod dicimus, quia manifestam illam esse Deus voluit. Si ergo non oraveritis, spem non habebitis: si aliter quam Magister docuit oraveritis, non exaudiemini: aut si in oratione mentiti fueritis, non impetrabitis. Ergo, et orandum et verum dicendum est, et sic orandum est, quomodo ille docuit. Velis nolis, quotidie dicturus es, Dimitte » nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus de- » bitoribus nostris. Vis securus dicere? Fac quod » dicis. »

SERMO SECUNDUS

IN EUNDEM PSALMUM CIII.

1. Scio quia debitores nos tenetis, non necessitate, sed quod est vehementius, caritate. Debemus autem hoc primo Domino Deo nostro, qui habitans et in vobis, exigit ista de nobis: deinde (*c*) domno et patri, præsenti et ju- c benti et oranti pro me: deinde vestræ violentiæ, qua extorquetis etiam infirmis viribus nostris. Tamen quantum Dominus donat, qui et ipsas vires vobis orantibus donare dignetur, quoniam Psalmi hujus primas partes die jam nuper præcedente tractavimus, etiam sequentia suscipienda sunt, et illo adjuvante, in cujus nomine cœpimus, terminanda sunt. Commendaveramus autem Caritati Vestræ, qui adfuistis, totum istum Psalmum figuratis mysteriis esse contextum. Unde quod difficilius quæritur, solet dulcius inveniri. Nec putetis ista vobis, obscuritate, subtracta; sed difficultate, condita: ad hoc, quod sæpe jam diximus, ut detur petentibus, inve- Matth. 7. 7. et 8. niatur a quærentibus, intretur a pulsantibus. Sed opus est nobis aliquanto majore et silentio vestro, et patientia vestra, ut pauca quæ dicturi sumus, non per strepitum tempus amplius occupent. Pauca enim nos dicere temporis cogit angustia, quod novit et Caritas Vestra debere Exsequiæ solemnes. nos exsequiis fidelis corporis sollemne obsequium. Ecce jam quæ dicta sunt repetere, et rursus exponere non cogamur: (*d*) si defuerunt d aliqui, qui non audierunt; non deessent: prodest autem illis fortasse, quod non audiunt modo, quod audierunt qui adfuerunt, ut et ipsi discant adesse. Legamus ergo cursim.

2. *Benedic anima mea Dominum.* Omnium v. 1. nostrum anima dicat, una facta in Christo: *Domine Deus meus magnificatus es nimis.* Unde magnificatus es? *Confessionem et decorem induisti.* Confitemini, ut decoremini, ut induat vos. *Circumamictus lucem sicut vestimentum.* v. 2. Circumamictus Ecclesiam suam: quia ipsa facta est lux in illo, quæ prius erat tenebræ in se, dicente Apostolo, Fuistis aliquando tenebræ, Ephes. 5. 8. nunc autem lux in Domino. *Extendens cælum sicut pellem:* vel tam facile quam tu pellem, si tam facile sit, tamquam ad litteram accipias: vel auctoritatem Scripturarum intelligamus distentam per totum mundum nomine pellis; quia

(*a*) Plures MSS. *adulat nos.*
(*b*) Am. Er. et plerique MSS. *bonitatem.*
(*c*) Sic MSS. At editi, *domino*
(*d*) Sic probæ notæ MSS. Editi autem, *sed si defuerint aliqui, qui non audierunt, qui utinam non deessent; prodest autem illis fortasse qui non audiunt modo etc.*

mortalitas in pelle significatur, dispensata est
autem nobis omnis auctoritas Scripturarum di-
vinarum per homines mortales, quorum jam
mortuorum fama distenditur.

v. 3. 3. *Qui protegit in aquis superiora ejus.* Cu-
jus superiora? Cæli. Quid est cælum? Figurato
dumtaxat diximus, Scripturam divinam. Quæ
superiora Scripturæ divinæ? Præceptum, quo
nihil est eminentius, caritatis. Quare autem a-
Rom. 5. 5. quis comparata est caritas? Quia caritas Dei dif-
» fusa est in cordibus nostris per Spiritum-san-
Johan. 7. 37. ctum, qui datus est nobis. Unde aqua ipse Spi-
» ritus? Quia stabat Jesus, et clamabat, Si quis
» sitit, veniat ad me et bibat. Qui credit in me,
flumina aquæ vivæ fluent de ventre ejus. Unde
probamus, quia de Spiritu dictum est? Dicat
ipse Evangelista; qui sequitur, et ait, Hoc au-
tem dicebat de Spiritu, quem accepturi erant hi
qui in eum fuerant credituri. *Qui ambulat super
pennas ventorum:* id est, super virtutes anima-
rum. Quæ est virtus animæ? Ipsa caritas. Quo-
modo autem ille super illam ambulat? Quia ma-
jor est caritas Dei in nos, quam nostra in Deum.

v. 4. 4. *Qui facit Angelos suos spiritus, et mini-
stros suos ignem flagrantem:* id est, eos qui jam
spiritus sunt, qui spiritales, non carnales sunt,
facit Angelos suos, mittendo ut prædicent ejus
Evangelium. *Et ministros suos ignem flagran-
tem.* Nisi enim ardeat minister prædicans, non
accendit eum cui prædicat.

v. 5. 5. *Fundavit terram super firmamentum ejus.*
Firmavit Ecclesiam super firmamentum Eccle-
siæ. Quod est firmamentum Ecclesiæ, nisi fun-
damentum Ecclesiæ? Quod est fundamentum
1. Cor. 3. 11. Ecclesiæ, nisi de quo dicit Apostolus, Funda-
mentum nemo potest ponere præter quam quod
positum est, quod est Christus Jesus? Et ideo
tali fundamento suffulta, quid meruit audire?
*Non inclinabitur in sæculum sæculi. Fundavit
terram super firmitatem ejus*, id est, firmavit
Ecclesiam super fundamentum Christum. Nuta-
bit Ecclesia, si nutaverit fundamentum: sed un-
de nutabit Christus, qui ante quam veniret ad
nos, et carnem susciperet, omnia per ipsum fa-
Johan. 1. 3. cta sunt, et sine ipso factum est nihil; qui o-
mnia continet majestate, et nos bonitate? Non
nutante Christo, *non inclinabitur in sæculum
sæculi.* Ubi sunt qui dicunt perisse de mundo
Ecclesiam, quando nec inclinari potest?

6. Sed unde cœpit Dominus asserere istam
Ecclesiam, revelare, incipere, ostendere, diffun-
dere? Unde cœpit hoc? Quid erat primo? Quia
*fundavit terram super firmamentum ejus, non
v. 6. inclinabitur in sæculum sæculi.* * *Abyssus sicut
vestimentum amictus ipsius.* Cujus? numquid
forte Dei? Sed jam de amictu ejus dixerat, Cir-
v. 2. cumamictus lucem velut vestimentum. Audio
Deum luce vestitum, et lux ipsa si volumus, nos
a sumus. Quid est, si volumus? Si jam (a) tene-
bræ non sumus. Ergo si Deus luce vestitus est,
cujus rursum vestimentum est abyssus? Abys-
A sus enim dicitur immensa aquarum copia: omnis
aqua, omnis humida natura, atque substantia
circumquaque diffusa per maria, et flumina, et
antra occulta, simul uno nomine abyssus voca-
tur. Ergo terram intelligimus, de qua dixit,
*Fundavit terram super firmamentum ejus, non
inclinabitur in sæculum sæculi:* de illa dictum
credo, *Abyssus sicut vestimentum amictus ipsius.*
Terræ enim quasi vestimentum est aqua, cir-
cumdans eam et contegens eam. Sed aliquando
in diluvio ita crevit hæc vestis terræ, ut omnia
omnino cooperiret, et transcenderet altissimos
montes, sicut Scriptura testatur, cubitus ferme Gen. 7. 10.
quindecim. Fortasse ipsum tempus significavit
iste Psalmus, cum diceret, *Abyssus sicut vesti-
mentum amictus ipsius.*

B 7. *Super montes stabunt aquæ:* id est, vesti- Item v. 6.
mentum terræ, quod est abyssus, ita crevit, ut
etiam super montes aquæ starent. Legimus hoc,
ut dixi, factum in diluvio. Inde loquebatur Pro-
pheta? narrabat nobis præterita, an prænuntia-
bat futura? Sed si narraret præterita, non no-
bis diceret, *Super montes stabunt aquæ:* sed,
Super montes steterunt aquæ. Præteritum enim
tempus pro futuro solere poni in Scripturis, ita
prævidente Spiritu quæ ventura sunt, quasi jam
facta sint, solemus legere. Inde est quod illud
in alio Psalmo novimus omnes, ubi tamquam
Evangelium recitatur, Foderunt manus meas et Psal. 21. 17.
et pedes, dinumeraverunt omnia ossa mea, su- »
per vestimentum meum miserunt sortem. Omnia »
quasi jam facta commemorantur, quæ utique ad-
C huc ventura cernebantur. Sed quantum potest
nostra diligentia? quantum autem potest tanta
occupatio? aut quando sic vacat, ut possimus
pro certo dicere, Ita est? Animadvertimus sæpe
Prophetas præterito tempore verborum dicere
quæ futura sunt: figura autem futuri dicere præ-
terita, non facile occurrit legenti. Non audeo di-
cere, Non est: sed certe studiosis earum littera-
rum indixerim quid quærant. Si invenerint, et
ad nos adtulerint, gratulabimur adolescentium
studiis otiosorum occupati senes, et ex eorum
ministerio et nos aliquid discemus. Non enim de-
dignamur; quando Christus de omnibus docet.
Hoc ergo dicit: *Super montes stabunt aquæ.* Pro-
pheta curans futura prædicere, non narrare præ-
terita, propterea dixit, quia Ecclesiam futuram
D in diluvio persecutionum volebat intelligi. Fuit
enim tempus aliquando, quo terram Dei, Eccle-
siam Dei cooperuerant aquæ persequentium; et
ita cooperuerant, ut non apparerent nec ipsi
magni, qui sunt montes. Quando enim ubique
fugiebant, quomodo non minus apparebant? Et
fortasse de illis aquis est vox illa, Salvum me
fac Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad
animam meam. Maxime aquæ quæ mare faciunt, Psal. 68. 2.
procellosæ, infructuosæ. Non enim quamcum-
que terram cooperuerit aqua marina, fecundabit
eam potius, quam ad sterilitatem perducet. E-
rant enim et montes sub aquis, quia super mon-

(a) Meliores MSS. *Si jam tenebræ fuimus.* Nonnulli, *Si jam tenebras fugimus.*

tes stabant aquæ: populi resistentes superaverant auctoritatem omnium ubique fortiter evangelizantium verbum Dei, cooperuerant eos aquæ, et super illos stabant aquæ, dicebant, Preme, preme; et premebant: Exstingue, non appareant. Dicebant ista, et prævalebant super Martyres, et fugiebant ubique Christiani, et fuga quadam occultabantur Apostoli. Unde fuga occultabantur Apostoli? Quia super montes stabant aquæ. Erat potestas aquarum magna, sed quamdiu? Audi quod sequitur.

v. 7. 8. *Ab increpatione tua fugient.* Et hoc factum est, Fratres; ab increpatione Dei fugerunt aquæ: hoc est, a pressura montium recesserunt. Jam montes ipsi exstant. Petrus et Paulus: quomodo eminent? Qui ante a persecutoribus premebantur, nunc ab Imperatoribus venerantur.
B
Prov. 21. 1. Fugerunt enim aquæ ab increpatione Dei; quia cor regum in manu Dei, deflexit quo voluit, jussit per eos pacem dari Christianis; emicuit et eminuit auctoritas Apostolica. Numquid et quando supra erant aquæ, montium defecerat magnitudo? Sed tamen, Fratres mei, ut omnes viderent eminentiam montium, per quos montes salus esset generi humano, quia, Levavi oculos
Psal. 120. 1. meos in montes, unde veniet auxilium mihi: ab increpatione Dei fugerunt aquæ. *A voce tonitrus tui formidabunt.* Jam quis non terreatur a voce Dei per Apostolos, voce Dei per Scripturas, per nubes ejus? Conquievit mare, formidaverunt aquæ, nudati sunt montes, jussit imperator. Sed quis jussisset, nisi Deus tonuisset? Quia voluit Deus, illi jusserunt, et factum est. Ergo nullus
C
sibi hominum arroget aliquid, formidaverunt aquæ, sed *a voce tonitrus tui.* Nam ecce cum voluit Deus, fugerunt aquæ, ne premerent montes: antequam id fieret, et sub aquis firmi erant montes.

v. 8. 9. *Adscendunt montes, et descendunt campi, in locum quem fundasti eis.* Adhuc de aquis loquitur. Non hic montes accipiamus, quasi terrenos; neque campos, quasi terrenos: sed fluctus tam magnos, ut montibus comparentur. Fluctuavit aliquando mare, et fluctus ejus tamquam montes fuerunt, qui montes illos Apostolos operirent. Sed quamdiu *adscendunt montes, et descendunt campi?* Sævierunt, et placati sunt. Cum sæviebant, montes erant: cum placati sunt, campi facti sunt: fundavit enim eis locum. Est qui-
D
a dam (*a*) meatus, quasi profundus locus, quo recepta sunt quodam modo omnia sævientia corda mortalium. Quam multi modo, et salsi, et amari sunt; et tamen quieti? Quam multi sunt, qui dulcescere nolunt? Qui sunt, qui dulcescere nolunt? Qui in Christum adhuc credere nolunt. Et quamvis multi sunt, qui nondum crediderunt, quid faciunt Ecclesiæ? Montes erant aliquando,
b modo campi sunt: tamen, Fratres mei, (*b*) et malacia mare est. Quare enim non sæviunt modo? quare non insaniunt? quare non dant opeA

ram? Si non possunt evertere terram nostram, certe * contegere. Quare non? Audi: *Terminum posuisti, quem non transgredientur, neque revertentur tegere terram.* * Supple possunt. v. 9.

10. Quid ergo quia jam fluctus amarissimi modum acceperunt, ut liceat nobis talia etiam libere prædicare; quia terminum acceperunt debitum, quia transgredi non possunt impositum finem, neque revertentur tegere terram; quid fit in ipsa terra? Quæ operationes ibi fiunt, quam jam mare nudavit? Etsi ad ejus oram tenues fluctus perstrepunt, etsi adhuc murmurant pagani; sonitum littorum audio, diluvium non perhorresco. Quid ergo, quid fit in terra? *Qui emittis fontes in convallibus. Emittis*, inquit, v. 10.
fontes in convallibus: Convalles nostis quid sint, depressa loca terrarum. Nam collibus et montibus contraria figura opponuntur valles vel convalles. Colles et montes, tumores terrarum sunt: valles autem vel convalles, humilitates terrarum. Noli contemnere humilitates; inde fluunt fontes: *Emittis fontes in convallibus.* Audi montem: dicit Apostolus. Plus illis omnibus laboravi. Magnitudo quædam commendatur: statim tamen, ut profluant aquæ, convallem se fecit: Non ego autem, sed gratia Dei mecum. Non repugnat ut qui sunt montes, sint et convalles: sicut enim montes dicuntur propter spiritalem magnitudinem, ita et convalles propter sui spiritus humilitatem. Non ego, inquit, sed gratia Dei mecum. Non ego, convallis est; et gratia Dei mecum, fons est. *Qui emittis fontes in convallibus.* I. Cor. 15. 10.
De spiritu dicebatur quod modo commemoravi, Si quis sitit, veniat ad me, et bibat: qui credit in me flumina aquæ vivæ fluent de ventre ejus. Hoc autem dicebat de Spiritu, quem accepturi erant hi qui in eum fuerant credituri. Videamus si convalles sunt, ut emittantur fontes in convallibus. Audi Prophetam: Super quem requiescet Spiritus meus, nisi super humilem et quietum et trementem verba mea? Quid est, Super quem requiescet Spiritus meus, super humilem et quietum? Quis habebit fontem meum? Convallis. Johan. 7. 37. etc. Psal. 66. 2.

11. *Inter medium montium pertransibunt aquæ.* Huc usque a Lectore pronuntiatus est Psalmus, huc usque Caritati Vestræ sufficiat. Hoc dicemus, et in nomine Dei sermonem terminabimus. Quid est, *Inter medium montium pertransibunt aquæ?* Audivimus qui sint montes, magni prædicatores verbi, sublimes Angeli Dei, quamvis adhuc in carne mortali: excelsi non sua virtute, sed illius gratia; quantum autem ad ipsos adtinet, convalles sunt, humiliter emittunt fontes. *Et inter medium montium*, inquit, *pertransibunt aquæ.* Putemus hoc ita dictum, inter Apostolorum medium pertransibunt (*c*) prædicationes verbi veritatis. Quid est, Inter medium Apostolorum? Quod medium dicitur, commune est. Res communis, unde omnes æqualiter vi- c Item v. 10.

(a) Omnes MSS. *motus*.
(b) Editi, *malitia*. Sed legendum *malacia*: quod mare mortuum dicitur, cum stat sine ventis et sine motu.
(c) Sic Am. Er. et MSS. At Lov. *prædicatores*.

vunt, media est, nec adtinet ad me; sed nec adtinet ad te, nec ad me. Propterea loquimur et sic de aliquibus hominibus: Habent inter se pacem, habent inter se fidem, habent inter se caritatem: sic certe dicimus. Quid est, inter se? In medio sui. Quid est, in medio sui? Commune est illis. Audi aquas inter medium montium. Quia communis illis fides erat, nec quisque aquas quasi proprias et suas habebat. Si enim non sunt in medio, quasi privatæ sunt, non publice fluunt; et ego habeo meam, et ille habet suam, non est in medio quod et ego et ipse habeat; sed talis non est pacifica prædicatio. At vero ut inter medium montium fluant aquæ, audi vocem montis: Deus, inquit, pacis, det vobis idipsum sapere in
Rom. 15. 5. invicem. Et iterum, Ut idipsum sapiatis, omnes,
1. Cor. 1. 10. et non sint in vobis schismata. Quod sentio sen-
a tis, in medio fluit aqua: non habeo (*a*) quasi privatum meum: nec tu privatum tuum. Veritas nec mea sit propria, nec tua, ut et tua sit et mea: *Inter medium montium pertransibunt aquæ*. Audi ipsum montem, ut dixi, quia *inter medium montium pertransibunt aquæ*. Sive autem ergo, sive illi, sic prædicamus, et sic cre-
1. Cor. 15. 11. didistis. Securus dixit, Sive ego, sive illi, sic prædicamus, et sic credidistis: inter medium enim montium fluebant aquæ; nulla de aquis discordia montium, sed pax consensionis, et societas caritatis: si quis autem vellet aliud prædicare, jam de suo prædicaret, non de medio. Et audi quid de illo dicatur ab ipso qui emisit fontes in con-
Johan. 8. 44. vallibus: Qui loquitur mendacium, de suo loquitur. Itaque ne acciperetur aliquis mons non de
Gal. 1. 9. medio, sed de suo manans, ait Apostolus, Quisquis vobis evangelizaverit præter quam quod accepistis, anathema sit. Et vide quemadmodum noluerit de monte præsumi: ne forte mons discedat ab aquis per medium currentibus, et aliquid proprium velit influere. Licet si nos: (Et
Ibidem 8. quantus mons dixit hoc, quam uberrime aqua fluebat de convalle ejus! Tamen hoc volebat ut
b medios inter montes curreret, et ibi esset fides (*b*) certa populorum, quod inter se medium atque
» commune Apostoli retinebant.) Licet si nos, in-
» quit. Et tu Paule potes aliquid aliter prædica-
» re? De paulo quæstio; audi quod sequitur: Licet si nos, aut Angelus de cælo annuntiaverit vobis præter quam quod accepistis anathema sit. Si veniat mons aliud evangelizans anathemetur: si veniat Angelus aliud evangelizans, anathemetur. Unde hoc? Quia de privato vult fluere, non de medio. Et hoc forte homo carnali nebula præpeditus, et a fonte communi ad propriam suam falsitatem redactus, possit hoc facere: numquid et Angelus? Vere numquid et Angelus? Si Angelus de proprio fluens in paradiso non esset auditus, non præcipitaremur in mortem. Media aqua posita erat hominibus, præceptum Dei: aqua media, aqua quodam modo publica, sine fraude (*c*) valebat, quod diximus Caritati Vestræ, c sine labe, sine cœno fluebat. Si ipsa aqua semper biberetur, semper viveretur. Venit angelus lapsus de cælo, factus serpens, quia insidiose jam venena spargere cupiebat: emisit venenum, de Johan. 8. 44.
proprio locutus est, de suo; quia qui loquitur mendacium, de suo loquitur: et miseri audiendo dimiserunt quod commune erat, unde beati erant; et ad suum proprium redacti, cum volunt perverse esse similes Deo, (hoc enim eis dixerat, Gustate, et eritis sicut dii,) appetentes quod Gen. 3. 5.
non erant, quod acceperant amiserunt. Ergo, Fratres, ad hoc valeat quod diximus Caritati Vestræ, propter fontes: ut fluant de vobis, convalles estote, ut cum omnibus conferte quod de Deo habetis. Inter medium fluant aquæ, nulli invideatis, bibite, saturamini, manate (*d*) saturati. d
Ubique communis aqua Dei habeat gloriam, non hominum privata mendacia.

SERMO TERTIUS

IN EUMDEM PSALMUM CIII.

1. Reliquarum partium Psalmi hujus pertractandarum debitores nos esse, meminit Caritas Vestra. Non ergo opus est ut intentionem vestram aliquo prooemio (*e*) moveam. Video e
enim vos ad intelligenda sacramenta prophetica omni alacritate suspensos: nec opus est ut intentos faciat sermo meus, quos jam fecit Spiritus Dei. Hoc potius agamus quod urget. De fontibus emissis in convallibus, et de aquis inter medium montium pertranseuntibus jam dictum est: sed huc usque dictum, hinc deinceps ordiamur.

2. Sequitur enim, *Potabunt omnes bestiæ silvæ*. Quid potabunt? Aquas pertranseuntes inter v. 11.
medium montium. Quid potabunt? Fontes emissos in convallibus. Et qui potabunt? Bestiæ silvæ. Videmus quidem hoc etiam in ista creatura, bestias silvæ bibere de fontibus et de rivis inter montes currentibus: sed jam quoniam Deo placuit talium rerum figuris abscondere sapientiam suam, non auferre studiosis, sed claudere negligentibus, aperire pulsantibus; placuit etiam ipsi Domino Deo nostro ad hoc hortari vos per nos, ut in his omnibus, quæ velut de corporali et de visibili creatura dicuntur, quæramus aliquid spiritaliter absconditum, quo invento gaudeamus. Bestias silvæ, Gentes intelligimus; et multis hoc locis Scriptura testatur. Sed tamen evidentissima duo maxime occurrunt documenta, quod in arca Noe, qua nemo nostrum dubitat Ecclesiam Gen. 7. 4, et 14.
esse præfiguratam, non includerentur omnia genera animalium, nisi in illa unitate compaginis omnes gentes significarentur: nisi forte putamus, si omnia talia penitus diluvio delerentur, defuturam fuisse Deo potestatem jubendi ut terra ea

(a) Plures MSS. *quasi privatam meam, nec tu privatam tuam.*
(b) Sic omnes MSS. Editi vero, *recta.*
(c) Plures MSS. non habent, *valebat, quod diximus Caritati Vestræ*
(d) Sic meliores MSS. At editi, *manate, saturate.*
(e) Sic Am. Er. et MSS. At Lov. *moneam.*

produceret, sicut primo verbo ejus produxerat. A
Gen. 1. 21. Non ergo frustra, non temere, non aliqua indigentia Dei vel inopia potestatis jussa sunt animalia illa in arca includi. Nam postea quam venit tempus: (jam enim debemus et alterum evidentissimum adjungere testimonium:) cum ergo venit tempus, ut illud quod in arca erat præfiguratum, jam in Ecclesia compleretur, Petrus apostolus dubitans dare sacramentum Evangelicum Gentibus incircumcisis; immo non dubitans, sed omnino dandum esse non putans, quodam die esuriens cum prandere vellet, adscendit ut oraret. Hoc in Actibus Apostolorum omnibus bene legentibus et bene audientibus notum est. Illo igitur orante facta est illi mentis alienatio, quam Græci ecstasin dicunt: id est, aversa est mens ejus a consuetudine corporali ad visum B
a quemdam contemplandum, (*a*) alienata a præsentibus. Tunc vidit vas quoddam veluti linteum quatuor lineis submitti de cælo, ubi erant omnia animalia, omnis generis bestiæ: et sonuit
Act. 10. 13. etc. ei vox, Petre, macta, et manduca. Ille autem qui in Lege fuerat eruditus, et in consuetudine Judaica creverat, præceptumque per Moysen Dei famulum retinebat, totamque vitam suam fideli-
» ter custodierat, respondit, Absit a me, Domine, numquam commune aliquid intravit in os meum. Commune autem immundum dici a Judæis et a Lege, bene noverunt, qui Ecclesiasticas litteras
» didicerunt. Et vox ad illum, Quæ Deus mundavit, tu immunda ne dixeris. Hoc autem factum est ter, et ablatus est ille discus, qui demonstrabatur ter de cælo submissus. Discus qui quatuor C lineis continebatur, orbis terrarum erat in quatuor partibus. Has quatuor partes sæpe Scriptura commemorat, Orientem et Occidentem, Aquilonem et Meridiem. Ideo quia totus orbis per Evangelium vocabatur, quatuor Evangelia conscripta sunt. Ter autem submissum de cælo vas hoc significat, quia dictum est Apostolis: Ite baptizate omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus-sancti. Inde colligitur, sicut jam nostis, duodenarius etiam numerus discipulorum. Non enim frustra duodecim habere voluit: et ita numerus ille sacratus est, ut in locum unius qui ceciderat, non posset nisi alter ordinari. Quare duodecim Apostoli? Quia enim quatuor sunt orbis partes, et totus orbis in Evangelio vocabatur, unde quatuor Evangelia conscripta sunt, et D totus orbis in nomine Trinitatis vocatur, ut congregetur Ecclesia: quatuor ter ducta, duodecim fiunt. Ergo non miremur si de illis aquis inter medium montium pertranseuntibus, in illa doctrina Apostolica fluente in medio propter concordiam communionis, omnes bestiæ silvæ bibunt. Omnes enim erant in arca, omnes in disco, omnes mactat et manducat Petrus; quia Petrus petra, petra Ecclesia. Quid est mactare et manducare? Occidere in eis quod erant, et in sua viscera assumere. Dissuasisti pagano sacrilegia, occidisti quod erat: dato sacramento Christi incorporasti Ecclesiæ, manducasti.

3. Ipsæ ergo bestiæ potant istas aquas, pertranseuntes tamen: non manentes sed pertranseuntes. Omnis enim doctrina quæ toto isto tempore dispensatur, transit. Inde dicit Apostolus, Et scientia destruetur, et prophetia evacuabitur. 1. Cor. 13. 8.
Quare ista evacuabuntur? Ex parte enim scimus, et ex parte prophetamus: cum autem ve- » Ibidem 9. et 10.
nerit quod perfectum est, quod ex parte est, e- »
vacuabitur. Nisi forte putat Caritas Vestra, quia »
in illa civitate cui dicitur, Collauda Jerusalem Psal. 147. 12. et 13.
Dominum, lauda Deum tuum Sion, quoniam con- »
firmavit vectes portarum tuarum: jam confirma- »
tis vectibus et clausa civitate, unde, ut jam pridem diximus, (*b*) nemo exit amicus, et quo nemo b intrat inimicus: quod codex ibi nobis legendus est, aut tractandus sermo, quemadmodum vobis modo tractatur. Ideo modo tractatur, ut ibi teneatur: ideo modo per syllabas dividitur, ut ibi totus atque integer contempletur. Non ibi deerit verbum Dei: sed tamen non per litteras, non per sonos, non per codices, non per lectorem, non per tractatorem. Quomodo ergo? Sicut in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Johan. 1. 1.
Deum, et Deus erat Verbum. Non enim sic ad nos venit, ut inde discederet: quia in hoc mundo erat, et mundus per eum factus est. Tale verbum contemplaturi sumus. Apparebit enim Deus Psal. 83. 8.
deorum in Sion. Sed hoc quando? Post peregrinationem finita via: si tamen post finitam viam non judici tradamur, ut judex mittat in carcerem. Sed si finita via, sicut speramus et optamus et studemus, ad patriam venerimus, ibi contemplabimur quod semper laudabimus: nec illud deficiet quod nobis præsto est, nec nos qui fruimur: nec fastidiet qui manducabit, nec deficiet quod (*c*) manducabit. Magna illa et mira con- c
templatio erit. Et quis de illa digne dicit isto tempore, cum inter montes fluunt aquæ? Interim ergo fluant aquæ inter montes, et petranseant: cum pertranseunt aquæ, bibitur in peregrinatione, ne siti in via deficiamus. *Potabunt omnes bestiæ silvæ.* Inde venistis, de silva collecti estis. Et quali silva? Nullus hominum ibi transibat, quia nullus Propheta illuc missus erat. Sed ad arcam construendam concisa sunt ligna de Gen. 6. 14.
silvis: inde ligna, inde bestiæ, inde venistis. Ergo bibite. *Potabunt omnes bestiæ silvæ.*

4. *Suscipient onagri in sitim suam.* Onagros Item. v. 11.
magnas quasdam bestias dicit. Quis enim nesciat onagros dici agrestes asinos? Magnos ergo quosdam dicit indomitos. Nullum enim habebant Gentes jugum Legis: vivebant multæ Gentes moribus suis, superba jactantia vagantes, tamquam in deserto. Et omnes quidem bestiæ ita, sed onagri positi sunt ad significationem magnitudinis. Potabunt et ipsi in sitim suam: fluunt enim

(a) Sic Am. Er. et MSS. At. Lov. *alienum a præsentibus.*

(b) Confer Enarrationem in Psal. 84. n. 10. et in Psal. 147. ad v. 13. quibus locis hoc ipsum dictum reperies.

(c) Editi, *non deficiet, quod manducabitur.* MSS. *manducabit.*

et illis aquæ. Inde bibit lepus, inde onager: lepus parvus, et onager magnus; lepus timidus, et onager ferus; uterque inde bibit, sed quisque *in sitim suam*. Non dicit aqua, Lepori sufficio, et repellit onagrum: neque hoc dicit, Onager accedat, lepus, si accesserit, rapietur. Tam fideliter et temperate fluit, ut sic onagrum satiet, ne leporem terreat. Sonat strepitus vocis Tullianæ, Cicero legitur, aliquis liber est, dialogus ejus est, sive ipsius, sive Platonis, seu cujuscumque talium: audiunt imperiti, infirmi minoris cordis, quis audet illuc adspirare? Strepitus aquæ, et forte turbatæ; certe tamen tam rapaciter fluentis, ut animal timidum non audeat accedere et
Gen. 1. 1. bibere. Cui sonuit, In principio fecit Deus cælum et terram, et non ausus est bibere? Cui sonat Psalmus, et dicat, Multum est ad me? Ecce modo quod sonat Psalmus, certe occulta sunt mysteria: tamen ita sonat, ut et pueros audire delectet, et imperiti accedant ad bibendum, et satiati ructent in psallendo. Bibunt ergo minores bestiæ, et majores; sed capacius majores, quia *suscipient onagri in sitim suam*. Bibant
Ephes. 5. 25. minores, quod dictum est, Viri diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam. Mulieres viris suis subditæ sint. Bibant minores. Dictum est autem Domino, Si licet dimittere u-
Matth. 19. 3. etc. xorem ex omni caussa? Prohibuit Dominus, et dixit non licere. Non scitis, inquit, quia Deus » ab initio masculum et feminam fecit? Quod Deus » conjunxit, homo non separet. Deinde addidit, Qui dimiserit uxorem suam, excepta caussa fornicationis, facit eam mœchari; et si aliam duxerit, mœchatur. Confirmavit compedem: hoc expedit colligato; prius ageret ne ligaretur. Alli-
1. Cor. 7. 27. gatus es uxori? ne quæsieris solutionem. Solutus es ab uxore? ne quæsieris uxorem. Si nondum es onager, et solutus ab uxore, habes ibi quod et lepus bibas: et si acceperis uxorem, non peccasti. Discipuli autem cum audirent dictum a Domino non licere ullo modo præter caussam fornicationis disjungi conjugia, Si talis est, inquiunt, caussa cum uxore, non expedit ducere.
Matth. 19. 10. et 11. Et Dominus, Non omnes capiunt verbum hoc. » Nam verum dicitis, quia si talis est caussa cum uxore, non expedit ducere: sed numquid soli onagri bibituri sunt? Non omnes capiunt verbum hoc, multi non capiunt Et qui sunt qui capiunt?
Ibidem. 12. *Suscipient onagri in sitim suam*. Quid est, *Suscipient onagri in sitim suam?* Qui potest capere, capiat.

v. 12. 5. Deinde sequitur in contextione sua Psalmus, *Super illos volatilia cæli inhabitabunt*. Super quos? super onagros, an potius super montes? Illinc enim sensus iste dirigitur, *Inter medium montium pertransibunt aquæ: potabunt omnes bestiæ silvæ: suscipient onagri in sitim suam: super illos volatilia cæli inhabitabunt*. Congruentius intelligimus super montes, quia hoc est etiam huic simile creaturæ. Super mon-
A tes possunt habitare volatilia, (a) super onagros non: hoc intelligeremus, si necessitas cogeret. Super montes ergo volatilia cæli inhabitabunt. Videmus aves istas habitare super montes: sed multæ earum habitant in campis, multæ in convallibus, multæ in nemoribus, multæ in hortis, non omnes super montes. Sunt quædam volatilia, quæ non habitant nisi super montes Spiritales quasdam animas significat hoc nomen. Volatilia, spiritalia corda sunt, quæ aere libero perfruuntur. Gaudent serenitate cæli aves istæ: sed tamen pastus earum in montibus, illic inhabitabunt. Nostis montes, jam tractati sunt. Montes Prophetæ, montes Apostoli, montes omnes prædicatores veritatis. Quicumque vult esse spiritalis, ibi inhabitet: non in corde suo (b) aberret;
B habitet, perferat volando. Habemus aves significantes aliquid spiritale. Non frustra dictum est, Renovabitur juventus tua sicut aquilæ. Non fru- Psal. 102. 5.
stra dictum est de Abraham, Aves autem non di- Gen. 15. 10.
visit. Abraham in illo sacrificio satis mystico accepit tria animalia, arietem trimum, vaccam trimam, capram trimam, et turturem, et columbam. Divisus est aries, et adversus invicem partes constitutæ divisa capra, nihilo minus adversus se partes constitutæ: divisa vacca, sic etiam de ipsius carne factum est: et subjecit Scriptura, Aves autem non divisit. Deinde dicitur, trimus aries, trima vacca, trima capra: de avium ætate tacetur. Unde, rogo vos, nisi quia significantur in avibus quidam spiritales, quorum ætas temporalis propterea tacetur, quia æterna meditantur, et transgrediuntur desiderio et intellectu
C omnia temporalia? Spiritales viri de omnibus ju- 1. Cor. 2. 15.
dicant, et a nemine judicantur: itaque ipsi soli non dividuntur in hæreses et schismata. In ariete intelliguntur præpositi, ducunt enim greges. In vacca plebs intelligitur Judæorum; habuit enim jugum Legis, sub quo laborabat. In capra intelligitur Ecclesia de Gentibus; quibusdam enim liberis saltibus insultabat, et amaro pascebatur oleastro. Trima sunt dicta hæc animalia, quia tertio tempore gratia revelata est. Nam primum fuit ante Legem; secundum, ex quo Lex data est; tertium, quod nunc est, ex quo regnum cælorum prædicatur. Quid ergo dicimus, quod aries non dividatur? Nonne episcopi fuerunt auctores schismatum et hæresum? Porro autem si
D plebes ipsæ non dividerentur, id est, si vacca non divideretur, si capra non divideretur; erubuissent fortasse illi in divisionibus suis, et ad compagem remeassent. Dividuntur duces, divi- Matth. 15. 14.
duntur et plebes, ut cæcus cæcum sequatur, et simul in foveam cadant: ponuntur adversus invicem. Aves autem non divisit: Spiritales non habent divisionem, non cogitant schismata: pax est in eis, custodiunt eam in ceteris quantum possunt; ubi in aliis deficiunt, in se tenent. Si erit ibi, inquit, filius pacis, requiescet super eum pax Lucæ 10. 6.
vestra: si quo minus, ad vos revertetur. Non est »

(a) Sic potiores MSS. At editi, *non super onagros. Non hoc intelligeremus, si non necessitas cogeret.*

(b) Aliquot MSS. *unde aberret volando:* cumque his alii plures verba, *habitet, perferat*, omittunt.

filius pacis, dividi voluit, revertetur ad te pax
tua; quia aves non divisit. Veniet et caminus:
nam consedit ibi Abraham usque ad vesperam,
et venit magnus terror diei judicii. Vespera enim
illa finis est sæculi, et caminus ille veniens dies
judicii. Divisit inter media illa quæ divisa erant,
etiam caminus. Si inter media transiit caminus,
alia in dexteram, alia in sinistram separavit.
Sunt ergo quidam carnales, et tamen Ecclesiæ
gremio continentur, viventes secundum quem-
dam modum suum, quibus timemus ne seducan-
tur ab hæreticis. Quamdiu enim carnales sunt,
divisibiles sunt. Aves quippe non divisit: carna-
1. Cor. 3. 1. les dividuntur. Non potui loqui vobis quasi spi-
ritalibus; sed quasi carnalibus. Et quomodo pro-
Ibidem 4. batur, quia carnales dividuntur? Adjungit, Cum
» enim dicit unusquisque vestrum, Ego sum Pau-
» li, ego autem Apollo, ego vero Cephæ, nonne
» carnales estis, et secundum hominem ambulatis?
Rogo vos, Fratres, audite, et proficite; excutite
vos de loco carnali, pergite in turturem et co-
lumbam, Aves enim non divisit. Sed quicumque
talis permanserit, et secundum quemdam mo-
dum vitæ aptum carnalibus et de gremio Eccle-
siæ non recesserit, et non fuerit seductus ab hæ-
reticis, ut ex contraria parte dividatur; veniet
caminus, et ad dextram poni sine camino non
poterit. Sed si caminum pati non vult, pergat in
Matth. 19. turturem et columbam. Qui potest capere capiat.
Si autem non sic erit, et ædificaverit super fun-
1. Cor. 3. 12. damentum ligna, fœnum, stipulam, id est, amo-
res sæculares fundamento fidei suæ superædifi-
caverit; tamen si in fundamento sit Christus, ut
primum locum ipse habeat in corde, et ei nihil
omnino anteponatur; portantur et tale, toleran-
tur et tales: veniet caminus, incendet ligna, fœ-
Ibidem 15. num, stipulam: Ipse autem, inquit, salvus erit,
sic tamen quasi per ignem. Hoc aget caminus:
alios in sinistram separabit, alios in dextram
quodam modo eliquabit, Aves autem non divisit.
Sed aves videant, si aves tales sunt, quæ super
montes illos inhabitent: non debent sequi altitu-
Psal. 72. 9. dinem cordis sui, de qualibus dicitur, Posuerunt
in cælum os suum. Ne a ventis tollantur, in mon-
tibus requiescant. Habent auctoritatem sancto-
rum, requiescant in montibus, in Apostolis, in
Prophetis: illic inhabitent tales aves, quia in
montibus petras inveniunt, firmamenta quædam
præceptorum. Sicut enim una illa petra, Chri-
stus Verbum Dei, sic multa verba Dei, multæ
petræ et istæ petræ in montibus. Vide aves ibi
habitantes: *Super illos volatilia cæli inhabita-
bunt.*

6. Sed noli putare, quia ista volatilia cæli au-
ctoritatem suam sequuntur; vide quid dicat Psal-
Item v. 12. mus: *De medio petrarum dabunt vocem suam.*
Modo si dicam vobis, Credite, hoc enim dixit
Cicero, hoc dixit Plato, hoc dixit Pythagoras:
quis vestrum non irridebit me? Ero enim avis,
quæ non de petra emitto vocem meam. Quid
mihi unusquisque vestrum debet dicere? Quid
debet dicere ille qui sic instructus est? Si quis Gal. 1. 9.
vobis evangelizaverit præter quam quod accepi-
stis, anathema sit. Quid mihi dicis de Platone,
et de Cicerone, et de Virgilio? Habes ante te pe-
tras montium, de medio petrarum mihi da vo-
cem tuam. *De medio petrarum dabunt vocem
suam.* Audiantur, (a) qui a petra audiunt: au- a
diantur, quia et in illis multis petris petra au-
ditur: Petra enim erat Christus. Audiantur ergo 1. Cor. 10. 4.
libenter, de medio petrarum dantes vocem suam.
Nihil suavius tali voce alitum. Illæ sonant, et pe-
træ resonant: sonant illæ, disputant spiritales:
resonant petræ, testimonia respondent Scriptu-
ræ. Ecce inde volatilia de medio petrarum dant
vocem suam; habitant enim in montibus.

7. Ipsi montes et illæ petræ unde habent vo-
cem? Ut enim rigemur Scripturis, confugimus
ad apostolum Paulum. Ille unde habet? Confu-
gimus ad Isaiam. Isaias unde? Audi unde: *Ri-
gans montes de superioribus suis.* Modo si ad nos v. 13.
venerit homo Gentilis incircumcisus, crediturus
Christo, damus ei baptismum, nec revocamus
ad illa opera Legis. Et si nos interroget Judæus
quare ita faciamus, sonamus de petra, dicimus,
Hoc fecit Petrus, hoc fecit Paulus: de medio pe-
trarum damus vocem nostram. Illa autem petra,
ipse Petrus mons magnus, quando orabat et il-
lum visum videbat, de superioribus rigabatur.
Paulus apostolus dicit Gentibus, Si circumcida-
mini, Christus vobis nihil proderit. Dicit hoc Gal. 5. 2.
Paulus, tamquam mons: inde nos dicimus, so-
nantes de petra. Riget Dominus ipsam petram
de superioribus suis. Nam cum ista petra adhuc
esset in infidelitate aspera, volens eam rigare de
superioribus suis, ut flueret aqua in convalle,
clamavit, Saule, Saule, quid me persequeris? Act. 9. 4.
Non ei legit Prophetam, non ei legit alterum A-
postolum; omnia enim ista contemneret mons
magnus: rigavit illum de superioribus suis; et
statim rigatus et manere jam volens, Domine, Ibidem 6.
ait, quid me jubes facere? Accipe illum montem
vel petram, unde possis dare vocem tuam, acci-
pe illum, et vide rigari de superioribus, et ef-
fluere in inferioribus. Audi hoc et in uno loco:
Sive, inquit, mente excessimus Deo, sive tempe- 1. Cor. 5.
rantes sumus vobis. Quod ait, Mente excessi- » 13.
mus: vos capere non potestis. Excessimus enim »
omnia ista carnalia, vos adhuc carnales estis.
Deo ergo mente excessimus: et quod videmus
cum mente excedimus, effari non possumus. Ibi 2. Cor. 12. 4.
enim audivit ineffabilia verba, quæ non licet ho-
mini loqui. Quid ergo, inquiunt illi carnales, illi
lepores, nos non irrigabimur? ad nos nihil per-
veniet? Et quomodo emittit fontes in convalli-
bus? Et quomodo in medio montium pertrans-
ibunt aquæ? Ad hoc ergo pertinet, Sive tempe-
rantes sumus vobis. Unde (b) hoc? Quem imita- b
mur? Caritas, inquit, Christi compellit nos. Tu 2. Cor. 5. 14.
particeps Verbi, etsi hodie spiritalis, heri car-

(a) Sic aliquot MSS. Alii quidam, *Audiant, qui a petra audiunt.* At editi, *Audiuntur, qui a petra audiuntur.*

(b) Sic plerique MSS. quibus Am. et Er. favent. At editio Lov. habet, *Unde et hic quem imitatur.*

nalis ad carnales dedignaris descendere, cum i-
Joban. I. 14. psum Verbum caro factum sit, ut habitaret in nobis?

8. Benedicamus ergo Dominum, et laudemus eum qui rigat montes de superioribus suis. Inde veniet irrigatio ad terram, inde et humilia satia-
Item. v. 13. buntur: sequitur enim, *De fructu operum tuorum satiabitur terra*. Quid est, *De fructu operum tuorum?* Nemo glorietur in operibus suis: sed qui gloriatur, in Domino glorietur. Gra-
I. Cor. I. 31. tia tua satiatur, cum satiatur: non dicat me-
Rom. 4. 4. et 5. ritis suis datam gratiam fuisse. Si gratia dicitur, gratis datur: si operibus redditur, merces redditur. Gratis ergo accipe, quia impius justificaris. *De fructu operum tuorum satiabitur terra*.

v. 14. 9. *Producens fœnum jumentis, et herbam servituti hominum*. Verum est, video, agnosco creaturam: producit terra fœnum jumentis: et herbam servituti hominum. Sed video et alia jumen-
I. Cor. 9. 9. ta Domini, quæ significantur, cum dicitur, Bovi
Ibidem. trituranti os non infrenabis. Dicit enim ipsum jumentum, Numquid de bobus pertinet ad Deum? Propter nos ergo Scriptura dicit. Quomodo ergo producit terra fœnum jumentis? Quia Dominus constituit ut qui Evangelium annuntiant, de E-
Lucæ 10. 7. et 8. vangelio vivant. Misit prædicatores, et ait illis, Omnia quæ ab ipsis apponuntur vobis, manducate: dignus est enim operarius mercede sua. Cum enim dixisset, Quæ apponuntur vobis, manducate: ne illi dicerent, Improbi erimus ad mensas
a alienas, (*a*) cum indigebimus, vis nos ita esse frontosos? Non, inquit, non est illa donatio eorum, sed vestra merces. Cujus rei merces? Quid dant? quid accipiunt? Dant spiritalia, accipiunt
Isai. 40. 6. carnalia: dant aurum, accipiunt fœnum. Omnis enim caro fœnum, et claritas carnis ut flos fœni. Omnia temporalia quæ tibi superfluant et re-
I. Cor. 9. 11. dundant, fœnum jumentorum est. Quare? Quia
» carnalia sunt. Audi quorum jumentorum sit fœnum. Si nos vobis spiritalia seminavimus, magnum est si carnalia vestra metamus? Hoc Apostolus dixit, talis annuntiator, tam laboriosus, tam impiger, tam exercitatus, ut ipsum fœnum
Ibidem 5. donaret terræ. Ego, inquit, nullius horum usus sum. Ostendit sibi deberi, et non accepit: nec condemnavit eos qui acceperunt quod debebatur. Condemnandi enim erant exigentes indebita, non accipientes mercedem suam: ille tamen et ipsam mercedem suam donavit. Non quia alius tibi donavit, non debes alteri: alioquin non eris irrigata terra, quæ producit fœnum jumentis. *De fructu operum tuorum*, inquit, *satiabitur terra: producens fœnum jumentis*. Tu noli esse sterilis, produc fœnum jumentis: si nolunt jumenta fœnum tuum, non te tamen sterilem inveniant. Accipis spiritalia, redde carnalia: debita sunt militi, militi reddis, Provincialis Christi es. Quis militat suis stipendiis unquam? Quis
Ibidem 7. etc. plantat vineam, et de fructu ejus non edit? Quis
» A pascit gregem, et de lacte ejus non percipit? »
Non ideo dico, ut ista fiant in me. Fuit quidam miles qui etiam Provinciali donaret annonam: sed tamen reddat Provincialis annonam. Ut autem hinc dicam potius; jumenta sunt: Bovi trituranti os non infrenabis. *Producens*, inquit, Deut 25. 4.
fœnum jumentis: et quasi hoc exponens adjecit, *Et herbam servituti hominum:* ne non intelligeres quod dictum est, *Producens fœnum jumentis*, repetitione exposuit quod præmisit. Quod enim dixit supra *fœnum*, postea *herbam* nominavit: quod autem dixerat *jumentis*, hoc *servituti hominum* dixit. Ergo servituti, et non libertati. Ubi ergo est, Vos in libertatem vocati estis? Gal. 5. 13.
sed audi eumdem ipsum: Cum enim liber sim I. Cor. 9. 19.
ex omnibus, omnium servum me feci, ut plures
B lucrifacerem. Et quibus dixit? In libertatem vocati estis? Et quid adjunxit? Tantum ne libertatem in occasionem carnis detis; sed per caritatem servite invicem. Quos liberos fecerat, servos fecit; non conditione, sed tamen Christi redemtione; non necessitate, sed caritate. Per caritatem, inquit, servite invicem. Sed Christo servimus invicem, ait, non populis, non carnalibus, non infirmis. Bene Christo servis, si servis quibus Christus servivit. Nonne de illo dictum est, Bene servientem plurimis? Propheta legitur: de nullo nisi de Christo accipi solet. Audiamus tamen proprie et in Evangelio vocem ejus, Quicumque, inquit, in vobis vult major esse, Matth. 20. 26.
erit vester servus. Servum (*b*) meum te fecit,
qui te suo sanguine liberum fecit. Dicite hoc no- b
C bis, quia verum dicitis. Audi illum alio loco, 2. Cor. 4. 5.
Nos autem servos vestros per Jesum. Bene diligite servos vestros, sed in Domino vestro. Præstet nobis ut bene serviamus. Nam velimus, nolimus, servi sumus: et tamen si volentes sumus, non necessitate, sed caritate servimus. Quodam modo enim quasi superbia servorum stomachata videbatur, cum diceret Dominus, erit vester servus qui voluerit inter vos major esse. Jam enim filii Zebedæi sedes altissimas quærebant, Matth. 20. 21.
unus volebat sedere ad dexteram, alter ad sinistram, dicentes per matrem quod ipsi cupiebant. Dominus non illis sedes invidit, sed convallem prius plorationis ostendit, quasi diceret, Illuc vultis venire, ubi sum ego? venite qua ego. Quid est, venite qua ego? Per humilitatem. Ego de
D sublimi descendi, et humiliatus adscendo: vos in terra inveni, et ante vultis volare quam pasci: prius nutrimini, educamini, ferte nidum. Quid enim ait? Quomodo illos revocavit ad humilitatem, jam quærentes altitudinem? Potestis bibe- Matth. 20. 22.
re calicem, quem ego bibiturus sum? Et illi, etiam in hoc superbi, Possumus. Quomodo Petrus, Matth. 26. 35. 69. etc.
Tecum usque ad mortem. Fortis vir, donec femina diceret, Et iste cum illis erat. Sic et isti, Possumus. Potestis? Possumus. Et ille, Calicem Matth. 20. 23.
quidem meum bibetis, etsi modo non potestis, Johan. 13.
bibetis: quomodo Petro, Non potes me modo se- » 36.

(*a*) Sic aliquot MSS. At alii cum editis carent particula *cum*.

(*b*) Sic in MSS. At in editis, *suum*.

qui, sequeris me postea. Calicem quidem meum A bibetis, sedere autem ad dexteram meam vel ad sinistram, non est meum dare vobis. Quid est, Non est meum dare vobis? Non est meum dare superbis. Modo quibus loquor, superbi estis: ideo dixi, Non est meum dare vobis. Sed forte dicerent, Erimus humiles. Non ergo eritis vos: ego, Vobis dixi. Non dixi, Non dabo humilibus: sed, non dabo superbis. Qui autem ex superbo fit humilis, non erit qui erat.

10. Ergo prædicatores verbi, et jumenta et servi sunt. Producat terra, si irrigata est, *fœnum jumentis, et herbam servituti hominum*. Ipse est enim fructus, ut possit fieri quod dictum
Lucæ 16. 9. est in Evangelio, ut et ipsi recipiant vos in tabernacula æterna. Vide de fœno quid facias, vide de re vili quid amas. Ut recipiant vos, inquit, in B tabernacula æterna. Ubi erunt ipsi, illuc vos recipiant. Quare hoc? Quia qui suscipit justum in nomine justi, mercedem justi accipiet: et qui suscipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet: et qui dederit calicem aquæ frigidæ uni ex his minimis, tantum in nomine discipuli, amen dico vobis non perdet mercedem suam. (Matth. 10. 41. etc.) Quam mercedem non perdet? Recipient vos in tabernacula æterna. Quis non festinet? Quis non alacrius currat? Si terra estis, rigamini de fructu operum Dei: ne dicatis, Non sunt cum quibus faciamus: prædicatores nostri, jumenta triturantia, homines servientes non indigent nostri. Quære tamen, ne quis indigeat: a postremo et qui non indiget, inveniat in te quod (a) nolit accipere. Accipit enim bonam voluntatem, C cum tu accipias pacem. Et si enim non quærit datum, sed requirit fructum. Quære tamen, ne quis indigeat; et noli dicere, Si petierit, dabo. Exspectas ergo ut petat? Sic pascis bovem Dei, quomodo transeuntem mendicum? Illi petenti
Lucæ 6. 30. das, quia scriptum est, Omni petenti te da. De
Psal. 40. 2. isto quid scriptum est? Beatus qui intelligit super egenum et pauperem. Quære cui des: Beatus enim qui intelligit super egenum et pauperem, qui præoccupat vocem petituri. Si sic inter vos indigent milites Christi, ut etiam petant; videte ne vos judicent, antequam petant. Quomodo, inquis, quæro? Esto curiosus, esto providus: prospice, attende unde quisque vivat, unde se transigat, unde habeat: non reprehendetur ista curiositas tua, terra eris *producens* D *fœnum jumentis et herbam servituti hominum*. Cusiosus esto, et intellige super egenum et pauperem. Alius ad te venit, ut petat: alium tu præveni, ne petat. Sicut enim de illo qui te quærit dictum est, Omni petenti te da: sic de illo quem tu debes quærere dictum est, Sudet eleemosyna in manu tua, donec invenias justum cui eam tradas. Cum enim dandum sit et istis pauperibus b petentibus: (b) non enim ab eis inhibuit Deus
Lucæ 14. 13. et 14. eleemosynas, cum Christus de ipsis dicat, Quando facis epulum, convoca cæcos, claudos, debiles, non habentes unde tibi reddant, retribuetur autem tibi in resurrectione justorum: voca et ipsos, pasce et ipsos; epulare, cum illi epulantur; delectare, cum illi saginantur; illi enim pane tuo, tu justitia Dei. Nemo vobis dicat, Præceptum est a Christo ut servo Dei detur, mendico non detur. Absit: prorsus impius ista loquitur. Da illi, sed multo magis illi. Ille enim petit, et in voce petentis agnoscis cui des: ille autem quanto minus petit, tanto magis tibi vigilandum est ut præoccupes petiturum; aut forte modo non petiturum, et aliquando damnaturum. Itaque curiosi estote ad ista, Fratres mei: invenietis multorum Dei servorum indigentiam, tantum ut velitis invenire. Sed quia delectat vos excusatio, qua vultis dicere, Nesciebamus, propterea non invenitis.

11. Ipse Dominus loculos habebat, quo mittebantur necessaria, et possidebantur nummi propter usus eorum qui cum illo erant et ejus: (Johan. 13. 29.) non enim eum dicitur, Esurivit, Evangelista mentitur. (Matth. 4. 2. et 21. 18.) Voluit esurire propter te, ne tu esurias in illo; qui pauper factus est, cum dives esset, ut illius paupertate nos ditaremur. (2. Cor. 8. 9.) Habuit enim loculos: et dictum est de quibusdam feminis religiosis, quod ambulabant qua ibant pedes ejus evangelizantes, et ministrabant ei de substantia sua. Nominantur illæ mulieres in Evangelio, ubi (Lucæ 8. 3.) erat quædam etiam uxor cujusdam Chuzæ procuratoris Herodis. Vide quæ fiebant. Futurus erat Paulus nihil tale aliquando quærens, et omnia Provincialibus donans. Sed quia multi infirmi ista quæsituri erant, magis infirmorum personam suscepit Christus. Sublimius Paulus, numquid et Christo? Sublimius Christus, quia misericordius. Cum enim videret Paulum ista non esse quæsiturum, providit ne damnaret quæsiturum, et præbuit exemplum infirmo: quomodo cum videret multos pronos et gaudentes ituros ad martyrium passionis, exultaturos in ipsa passione, (c) c fortes, centenarios maturos ad horreum; quorumdam tamen infirmorum, quos videbat posse conturbari ventura passione, ne deficerent tamen, sed potius voluntatem humanam voluntati Creatoris conjungerent; ipsorum personam voluit suscipere in passione Christus, dicens, Tristis est anima mea usque ad mortem: et iterum, Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste. (Matth. 26. 38. et 39.) Docuit quid esset dicturus infirmus, sed secutus ostendit quid facere deberet infirmus. Verumtamen non quod ego volo, sed quod tu vis, Pater. Quomodo ergo in passione infirmorum personam sustinuit, præfigurata illa in corpore suo, quia et illa membra ejus; neque enim frustra dictum est, Imperfectum meum viderunt oculi tui, et in libro tuo omnes scribentur: (Psal. 138. 16.) sic et in loculis habendis, et in exigenda quodam modo annona, non (d) petenda, sed præbenda, indigentiam su- d scepit. Suscepit eum Zacchæus, et gaudet. (Lucæ 19. 6.) Cui hoc bonum? Christo, an Zacchæo? Vere, si non susciperet Zacchæus, non erat ubi maneret mun-

(a) Sic melioris notæ MSS. At editi, *velit*.
(b) Hic in editis additur, *patet*: quod a MSS. abest.
(c) Sic MSS. Editi vero, *forte*.

(d) Am. Er. plerique MSS. *non petendo, sed præbendo*.

di fabricator? Aut si non pasceret Zacchæus, indigeret is qui de quinque panibus tot millia hominum saturavit? Cum ergo quisque sanctum suscipit, non suscepto, sed susceptori præstatur.
3. Reg 17. 6. Numquid in illa fame non pascebatur Elias? Nonne corvus afferebat panem et carnem, servo Dei serviente creatura? Missus est tamen pascendus ad viduam: non ut militi, sed ut Provinciali aliquid præstaretur.

12. Ergo quia dicebamus, Fratres, et de pascendis pauperibus, cum Dominus loculos haberet, tamen quando dixit Judæ eum tradituro,
Johan. 13. 27. Quod facis, fac velociter: non intelligentes ceteri quid dixisset, arbitrati sunt eum dixisse, ut aliquid ppræpararet, quod daretur pauperibus. Ille enim loculos habebat, hoc in Evangelio scriptum est. Possent hoc suspicari, nisi hoc haberet in
B consuetudine Dominus? De his ergo quæ dabantur et in loculos mittebantur, dabatur tamen et illis pauperibus, quos Deus docuit non contemnendos. Sed si illum non contemnis, quanto magis bovem per quem trituratur hæc area? Quanto magis servum tuum? Non indiget cibo, forte veste indiget. Non indiget veste, forte tecto indiget, forte Ecclesiam fabricat, forte aliquid utile in domo Dei molitur; exspectat ut adtendas, exspectat ut intelligas super egentem et pauperem. Tu contra, terra dura, lapidea, non irrigata, aut frustra irrigata, servas tibi dicere, Non sciebam, non noveram, nemo mihi dixit. Nemo
Psal. 40. 2. tibi dixit? Christus non cessat dicere, Propheta non cessat dicere, Beatus qui intelligit super egenum et pauperem. Non vides arcam inanem
C præpositi tui? Vides certe vel surgentem fabricam, quo intraturus et oraturus es. Nonne admovetur oculis tuis? Nisi forte putatis, Fratres, quia præpositi vestri thesaurizant: et novimus multos non thesaurizare, et ad quotidiana egere, de quibus omnino non creditur: quos et vos inveniretis, si velletis, si circumspiceretis, si ad hoc vigilaretis, ut fructum daretis. Dixi quod potui, quantum potui. Puto autem manifestos nos esse vobis, sicut ait Apostolus, non ideo nos dicere, ut in nos ista faciatis. Præstet Deus, ut hæc non frustra dixerim: præstet Deus, ut terra irrigata sitis, non lapidea, sicut Judæorum, unde tabulas lapideas accipere meruerunt; sed terra fructifera, quæ irrigata reddat agricolæ. Illi ipsi corde lapideo, quod significatum est lapi-
D a deis tabulis, decimas dabant. Etiam (*a*) gemitis, et nihil adhuc exit. Si gemitis, parturite; si parturitis, parite. Quare gemitus inanis? quare gemitus sterilis? Viscera torquentur, an non est intus quod edatur? *Rigans montes de superioribus suis: de fructu operum tuorum satiabitur terra.* Beati qui faciunt, beati qui ista fructuose audiunt, beati qui non inaniter clamant. *De fructu operum tuorum satiabitur terra: producens*
b *fœnum jumentis, et herbam servituti hominum.* (*b*) Ut quid hoc? *Ut educat panem de terra.* Quem panem? Christum. De qua terra? De Petro, de Paulo, de ceteris dispensatoribus veritatis. Audi quia 2. Cor 4. 7.
de terra: Habemus, inquit, thesaurum istum in vasis fictilibus, ut eminentia sit virtutis Dei. Ipse est panis qui de cælo descendit, ut e terra Johan. 6. 41.
educatur, cum per servorum suorum carnem prædicatur. Terra fœnum producit, ut panem de terra educat. Quæ terra fœnum producit? Plebes piæ, plebes sanctæ. Ut de qua terra panis educatur? Verbum Dei de Apostolis, de dispensatoribus sacramentorum Dei, adhuc in terra ambulantibus, adhuc corpus terrenum portantibus.

13. *Et vinum lætificat cor hominis.* Nemo se v. 15.
ad ebrietatem paret, immo se omnis homo ad ebrietatem paret. Calix tuus inebrians quam præ- Psal. 22. 5.
clarus est! Nolumus dicere, Nemo se inebriet. Inebriamini, sed videte unde. Si vos inebriat calix Domini præclarus, videbitur ista ebrietas in operibus vestris, videbitur in sancto amore justitiæ, videbitur postremo in alienatione mentis vestræ, sed a terrenis in cælum. *Ut exhilaret faciem ejus in oleo.* Video quæ terra quantum fructum educat, si producat fœnum jumentis. Non isti servi vendunt quod dant; non enim venditores Evangelii sunt: gratis dant, quia gratis acceperunt. Gaudent bonis operibus vestris, hoc enim vobis prodest: non enim quærunt datum, sed requirunt fructum. Quid est exhilaratio faciei in oleo? Gratia Dei, nitor quidam in manifestationem: sicut dicit Apostolus, Unicuique autem datur Spiritus ad manifestationem. 1.Cor. 12. 7.
Gratia quædam, quæ est hominum ad homines perspicua, ad conciliandum sanctum amorem, oleum dicitur, in nitore divino: et quoniam excellentissima in Christo apparuit, totus orbis eum diligit: qui cum contemtus hic esset, adoratur modo ab omni gente: Quoniam ipsius est Psal. 22. 29.
regnum, et ipse dominabitur gentium. Tanta est enim gratia, ut multi qui in eum non credunt, laudent eum, et propterea dicant nolle se in eum credere, quia nemo potest implere quod jubet. Laudando impediuntur, qui in illum vituperando sæviebant. Amatur tamen ab omnibus, prædicatur ab omnibus; quia excellenter unctus, ideo Christus. Christus enim unctus, a chrismate dictus Christus. Messias Hebraice, Græce Christus, Latine unctus: sed corpus suum totum perunguit. Omnes ergo venientes accipiunt gratiam, ut exhilaretur facies in oleo.

14. *Et panis cor hominis confirmat.* Quid est Item v. 16.
hoc, Fratres? Quasi coegit intelligi de quo pane diceret. Panis enim iste visibilis stomachum confirmat, ventrem confirmat, est alius panis qui cor confirmat, quia panis est cordis. Jam enim dixerat de pane superius, Ut educat panem de v. 14.
terra, sed non dixerat qualis panis sit ille. *Et vinum lætificat cor hominis.* Videtur jam dicere de spiritali vino; nam id lætificat cor hominis. Sed adhuc putetur de vino isto dici, quia ebri

(a) Am. Er. et MSS. *Etiam gemite, et nihil huc exeat.*
(b) Sic præcipui MSS. At editi, *Ut quid vocat? Ut quid hoc?*

quasi læti corde videntur apparere. Utinam lætentur, et non rixentur. Dicis mihi, Quid lætius ebrio? Immo quid insanius ebrio? quid plerumque iracundius? Est ergo vinum quod vere lætificat cor, et non novit aliud nisi lætificare cor. Sed ne putes hoc quidem de spirituali vino debere accipi, de illo pane autem non; quod et ipse spiritalis sit, exposuit et ipsum: *Et panis*, inquit, *cor hominis confirmat*. Ergo sic accipe de pane, quomodo accipis de vino: intus esuri, in-
Matth. 5. 6. tus siti. Beati enim qui esuriunt et sitiunt justi-
Johan. 14. 6. tiam, quia ipsi saturabuntur. Panis ille justitia
Johan. 6. 41. est, vinum illud justitia est: veritas est, veritas Christus est. Ego sum, inquit, panis vivus, qui de cælo descendi, et, Ego sum vitis, vos sarmen-
Johan. 15. 5. ta. *Et panis cor hominis confirmat.*

v. 16. 15. *Satiabuntur ligna campi:* sed de ista gratia educta de terra. *Ligna campi*, plebes populorum. *Et cedri Libani quas plantavit.* Cedri Libani, potentes in sæculo, et ipsi satiabuntur. Pervenit panis et vinum et oleum Christi ad senatores, ad nobiles, ad reges: satiata sunt ligna campi. Prius humiles satiati sunt, deinde etiam cedri Libani, sed *quas plantavit* ipse: (*a*) piæ cedri, religiosi fideles, tales enim plantavit. Nam et impii sunt cedri Libani, quia conteret Dominus cedros Libani. Libanus enim mons est: ibi
Psal. 28. 5. istæ arbores etiam secundum litteram annosissimæ sunt et excellentissimæ. Libanus autem interpretatur, sicut legimus in eis qui ista scripserunt, candidatio. Libanus dicitur candidatio: videtur autem candidatio esse sæculi hujus, modo nitentis et fulgentis in pompis suis. Sunt ibi cedri Libani, quas plantavit Dominus, ipsæ sa-
Matth. 15. 13. tiabuntur quas plantavit Dominus. Nam arbor, inquit, quam non plantavit Pater meus, eradicabitur. *Et cedri Libani quas plantavit.*

v. 17. 16. *Illic passeres nidificabunt, Fulicæ domus dux est eorum.* Ubi passeres nidificabunt? In cedris Libani. Jam audivimus quæ sint cedri Libani, nobiles sæculi, excelsi genere, opibus, honoribus: et ipsæ cedri satiantur, illæ tamen quas plantavit ipse. In his cedris passeres nidificant. Qui sunt passeres? Aves quidem et volatilia cæli sunt passeres, sed minuta volatilia solent dici passeres. Sunt ergo quidam spiritales nidifican-
Matth. 19. 21. tes in cedris Libani: id est, sunt quidam servi » Dei audientes in Evangelio, Dimitte omnia tua, » vel, vende omnia tua, et da pauperibus, et ha- » bebis thesaurum in cælis, et veni, sequere me. » Et non tantum hoc audierunt magni, sed audierunt et parvi, et voluerunt hoc facere et parvi, et esse spiritales, non jungi uxoribus, non macerari cura filiorum, non habere proprias sedes quibus deligarentur, sed ire in vitam quamdam communem. Sed quid dimiserunt isti passeres? Minuti enim sæculi hujus passeres videntur. Quid dimiserunt? quid magnum dimiserunt? Alius se convertit, dimisit cellam patris sui inopem, vix unum lectum et unam arcam. Convertit se tamen, factus est passer, quæsivit spiritalia. Bene, optime: non illi insultemus, non dicamus, Nihil dimisisti. Non superbiat qui multa dimisit. Petrus ut sequeretur Dominum, novi- Matth. 4. 18 et 21.
mus quod piscator erat, quid potuit dimittere? Vel frater ejus Andreas, vel filii Zebedæi Joannes et Jacobus, etiam ipsi piscatores: et tamen quid dixerunt? Ecce nos dimisimus omnia, et Matth. 19. 27.
secuti sumus te. Non ei dixit Dominus, Oblitus es paupertatem tuam; quid dimisisti ut totum mundum acciperes? Multum dimisit, Fratres mei, multum dimisit, qui non solum dimisit quidquid habebat, sed etiam quidquid habere cupiebat. Quis enim pauper non turgescit in spem sæculi hujus? Quis non quotidie cupit augere quod habet? Ista cupiditas præcisa est: ibat in immensum, accepit modum, et nihil dimissum est? Prorsus totum mundum dimisit Petrus, et totum mundum Petrus accepit. Quasi nihil ha- 2. Cor. 6. 10.
bentes, et omnia possidentes. Faciunt hoc multi: ista faciunt qui parum habent, et veniunt, et fiunt passeres utiles. Minuti videntur, quia non habent altitudinem dignitatis sæcularis: nidificant in cedris Libani. Etenim et cedri Libani, nobiles et divites et excelsi hujus sæculi, quoniam cum timore audiunt, Beatus qui intelligit Psal. 40. 2.
super egenum et pauperem: adtendunt res suas, et omnes superfluas copias, quibus videntur excelsi, et præbent illas servis Dei; dant agros, dant hortos, ædificant Ecclesias, monasteria, colligunt passeres, ut in cedris Libani nidificent passeres. (*b*) Ergo satiantur *cedri Libani, quas plantavit* Dominus, *et illic passeres nidificabunt.* Adtendite totam terram, si non ita est. Ut loquerer ista, non solum credidi, sed et vidi; dedit mihi intellectum ipsum experimentum. Interrogate latissimas terras qui nostis, et videte in quam multis cedris Libani passeres illi, de quibus locutus sum, nidificant.

17. Sed tamen, Fratres mei, ipsi passeres si spiritales sunt, quamvis nidificent in cedris Libani, non pro magno habere debent cedros Libani, et putare illos esse superiores, a quibus eorum necessaria complentur. Passeres enim sunt, illæ autem cedri Libani sunt. Ergo *fulicæ* Item v. 17.
domus dux est passerum. Quamvis in cedris Libani nidificent passeres, non tamen cedri Libani duces sunt passerum. Ecce satiabuntur ligna campi, omnes populi: et cedri Libani satiabuntur, quas plantavit Dominus, omnes nobiles et excelsi fideles. Illic, id est, in cedris Libani, passeres nidificabunt, præbebunt ramos facultatum suarum colligendis minutis spiritalibus. Præbent ista, faciunt hæc cedri Libani quas plantavit Dominus; faciunt, et libenter faciunt; noverunt quid faciant, noverunt quid accipiant. Sed passeres quamvis in cedris Libani nidificabunt, *Fulicæ domus dux est eorum.* Quæ est fulicæ domus? Fulica, sicut omnes novimus, marina avis est, vel in stagnis est, vel in mari est. Ha-

(*a*) Editi: *cedri, religiosi fideles* MSS. *Piæ cedri etc.*
(*b*) Sic MSS. At editi, *Passeres ergo satiantur cedris Libani.*

bet quamdam domum non facile in littore terræ, aut numquam; sed in iis quæ in media aqua sunt: plerumque ergo in petris quas aqua circumdat. Intelligimus ergo petram esse idoneam fulicæ domum, nusquam fortius et firmius habitat, quam in petra. In quali petra? In mari constituta. Et si tunditur fluctibus, frangit tamen fluctus, non frangitur: hoc habet magnum petra in mari constituta. Quanti fluctus contuderunt petram nostram, Dominum Christum? Elisi sunt in illum Judæi, illi fracti sunt, ille integer mansit. Et unusquisque imitans Christum, ita sit in isto sæculo, id est, in isto mari, ubi non potest nisi procellas tempestatesque sentire, ut nulli vento cedat, nulli fluctui, sed omnia excipiat, et integer maneat. Ergo fulicæ domus et fortis est, et humilis. Non habet domum fulica in excelsis: nihil illa domo firmius, et nihil humilius. In cedris quidem nidificant passeres, propter præsentem necessitatem: sed petram illam habent ducem, quæ fluctibus tunditur, et non frangitur; imitantur enim Christi passiones. Et si forte cedri Libani iratæ fuerint, et aliquid molestiæ vel scandali servis Dei in ramis suis commoverint, volabunt quidem inde passeres; sed væ cedro remanenti sine nidis passerum. Passeres enim non naufragabunt, non peribunt; quia *fulicæ domus dux est eorum*.

v. 18. 18. Quid ergo sequitur? *Montes altissimi cervis*. Cervi magni, spiritales, transcendentes in cursu omnia spinosa veprium atque silvarum.
Psal. 17. 34. Qui perfecit, inquit, pedes meos sicut cervi, et super excelsa statuet me. Teneant montes altos, alta præcepta Dei, sublimia cogitent, teneant ea quæ multum eminent in Scripturis, justificentur in summis: cervis enim sunt illi montes altissimi. Quid de humilibus bestiis? Quid de lepore? quid de hericio? Lepus minutum animal et infirmum, hericius etiam spinosum: (a) illud animal timidum, illud animal spinis coopertum. Spinæ quid significant, nisi peccatores? Qui peccat quotidie, etiamsi non magna peccata, minutissimis spinis coopertus est. In eo quod timet, lepus est; in eo quod minutissimis peccatis operitur, hericius est: et non potest tenere excelsa illa et perfecta præcepta. Illi enim *montes altissimi cervis*. Quid ergo isti pereunt? Non. Sic enim *montes altissimi cervis*, ut et his videas quid
Psal. 9. 10. sequatur: *Petra refugium hericiis et leporibus*. Quia factus est Dominus refugium pauperi. Ponas petram illam in terra, refugium est hericiis leporibus: ponas illam in mari, domus est fulicæ. Ubique utilis petra. Et in montibus ipsa utilis: montes sine petræ fundamento ruerent in profundum. Nonne jam dudum de montibus di-
v. 12. cebatur, Illic volatilia cæli inhabitabunt, de medio petrarum dabunt voces suas? Ubi ergo petra refugium nostrum, sive in montibus excelsa sit, sive in mari tundatur fluctibus, non frangatur, sive in terra solidetur; ad illam cervi, ad illam fulica, ad illam lepus et hericius. Tundant pectora lepores, et hericii confiteantur peccata sua: licet cooperti sint minutis quidem quotidianisque peccatis; non eis tamen deest petra, quæ illos docuit dicere, Dimitte nobis debita nostra, Matth. 6.
sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. *Petra refugium hericiis et leporibus*. 12.

v. 19. 19. *Fecit lunam in tempora*. Intelligimus spiritaliter Ecclesiam crescentem de minimo, et ista mortalitate vitæ quodam modo senescentem: sed ut propinquet ad solem. Non istam lunam dico visibilem oculis, sed quæ hoc nomine significatur. Ista quando obscura erat Ecclesia, quando nondum apparebat, nondum eminebat, seducebantur homines, et dicebatur, Hæc est Eccle- Psal. 10. 3.
sia, hic est Christus: ut sagittarent in obscura luna rectos corde. Modo quam cæcus est, qui plena luna errat? *Fecit lunam in tempora*. Hic enim temporaliter transit Ecclesia: non enim hic erit semper ista mortalitas. Augeri et minui (b) aliquando transibit: in tempora facta est. *Sol agnovit occasum suum*. Et hic quis sol, nisi sol ille justitiæ, quem sibi non ortum impii plangent in die judicii? Qui dicturi sunt in illo die, Sap. 5. 6.
Ergo erravimus a via veritatis, et justitiæ lumen non luxit nobis, et sol non ortus est nobis. Ei sol iste oritur, qui intelligit Christum. Recedit autem ab intellectu ejus Christus, qui sic iratus fuerit fratri suo, ut teneat odium. Itaque irascimini, et nolite peccare. Caritas etsi irasci- Psal. 4. 5.
tur aliquando, ut corrigat, non tenetur rea; quia non inveteravit ira, ut verteretur in odium. Si autem ira conversa fuerit in odium, occidit sol super iracundiam vestram. Non igitur occidat sol super iracundiam vestram.

20. Nec putetis, Fratres, ideo nonnullis solem esse adorandum, quia sol in Scripturis aliquando Christum significat. Talis est enim dementia hominum: quasi adorandum aliquid dicatur, cum dicitur, Sol Christum significat. Adora ergo et 1. Cor. 10. 4.
petram, quia Christum significat. Sicut ovis ad Isai. 53. 7.
victimam ductus est: adora et ovem, quia Christum significat. Vicit leo de tribu Juda: adora et Apoc. 5. 5.
leonem, quia Christum significat. Videte quam multa Christum significent: omnia ista Christus in similitudine, non in proprietate. Quæris proprietatem Christi? In principio erat Verbum, et Johan. 1. 1.
Verbum erat apud Deum. Ecce proprietas Christi, per quam factus es. Vis audire et proprietatem per quam refectus es? Et Verbum caro fa- 14.
ctum est, et habitavit in nobis. Cetera similitudines sunt. Intellige, esto Scripturæ capax, ut aliud videas objici oculis tuis, aliud innui cordi tuo.

21. Sol ergo ille, jam securi dicimus; sol ille justitiæ, non sine caussa impiis non oritur, etsi volunt: ipsa enim Sapientia dicit, Quærent me Prov. 1. 28.
mali, et non invenient. Quærent, et non invenient. Et quare? Oderunt enim sapientiam. Ipsa Ibidem 29.
Sapientia loquitur, et dicit, Quærent me mali, et non invenient, oderunt enim sapientiam. Si

(a) Hic in editis additur, *minor eorum*; quod a MSS. abest.

(b) Sic MSS. At editi, *Augeri et minui potest, aliquando pertransibit*.

ergo oderunt, quare quærunt? Quærunt non ut fruantur, sed ut inflentur: quærunt sermonibus, oderunt moribus.
Sap. 1. 5. Spiritus enim sanctus disci- » plinæ fugiet fictum, et auferet se a cogitationibus quæ sunt sine intellectu. Non ergo sol ille
Matth. 5. 45. oritur impiis, non oritur malis. At vero de isto sole quid dictum est? Qui facit solem suum oriri super bonos et malos, et pluit super justos et injustos. Ergo de illo sole justitiæ nescio quid significat Psalmus iste secundum mysterium; nam videmus ista fieri in creatura etiam secundum speciem rerum visibilium: *Sol agnovit occasum suum*. Quid est, *Sol agnovit occasum suum*? Christus agnovit passionem suam. Occasus Christi, passio Christi. Sed numquid sic sol
Psal. 40. 9. occidit, ut non oriatur? Numquid qui dormit,
Psal. 56. 5. et 6. non adjiciet ut resurgat? nonne ipse dixit, Dormivi turbatus? et de illo dictum est, Exaltare super cœlos Deus? Ergo, *Sol agnovit occasum suum:* quid est, *agnovit?* Approbavit, placuit ei. Et unde ostendimus, quia agnovit, hoc est, placuit ei? Quid enim non novit Deus? quid non
Matth. 7. 23. novit Christus? Et tamen dicturus est in fine quibusdam, Non novi vos. Quomodo ergo ibi, Non novi vos, non est quasi, mihi ignoti estis, sed non mihi placetis: sic et hic, *agnovit occasum suum*, placuit illi occasus suus. Si enim ei displiceret, quomodo pateretur? Homini enim, quia non est ille sol, etiamsi displiceat passio sua, patitur et quod non vult. Ille autem non pateretur, nisi ei placeret: id est, nisi agnosceret occasum suum, non occideret; quia ipse ait,
Johan. 10. 18. Potestatem habeo ponendi animam meam, et po- » testatem habeo iterum sumendi eam: nemo tol- » lit eam a me, sed ego ipse eam pono a me. Er- » go, *agnovit occasum suum*.

22. Et quid, cum occidit sol, cum passus est Dominus? Factæ sunt quædam tenebræ in Apostolis, defecit spes eorum, quibus primo magnus et redemtor omnium videbatur. Quare? (*a*) *Po-*
v. 20. *suisti tenebras, et facta est nox: ibi pertransibunt*
v. 21. *omnes bestiæ silvæ.* * *Catuli leonum rugientes,*
Ephes. 6. 12. *ut rapiant, quærentes a Deo escam sibi.* Quid intelligam spiritaliter catulos leonum, nisi spiritalia nequitiæ? quid intelligam nisi mala dæmonia, quæ dæmonia pascuntur erroribus hominum? Sunt enim principes dæmoniorum, et sunt dæmonia quædam contemtibilia. Ista dæmonia seducere animas quærunt, sed ubi sol non ortus est; tenebræ enim sunt. Et cum tenebræ sunt, quærunt catuli leonum quos devorent. Ipse leo major, princeps omnium talium leonum,
1. Pet. 5. 8. quid de illo dictum est? Nescitis quia adversa- » rius vester diabolus, tamquam leo rugiens circuit, quærens quem devoret? Ideo quærentes a Deo escam sibi; quia nec tentari quis potest a diabolo, nisi permittente Deo. Job sanctus ante diabolum erat, et tamen longe ab illo erat: adspectu ante illum, potestate remotus ab illo. Quando auderet tentare vel carnem, vel faculta-

A tes ejus quas possidebat, nisi accepisset potestatem? Quare autem datur potestas? Aut ad damnandos impios, aut ad probandos pios. Juste hoc totum Dominus agit: et in neminem habet diabolus potestatem, vel in aliquid ejus, nisi ille concedat, cui est potestas summa et sublimis. Sic diabolo, sic homini nulla est potestas in hominem, nisi de super detur. Stabat judex vivorum et mortuorum ante hominem judicem, et inflavit se homo judex videns ante se Christum, et ait, Nescis quia potestatem habeo occidendi et dimittendi te? At ille qui venerat et eum docere, a quo judicabatur: Non haberes, inquit, in me potestatem, nisi esset tibi de super data. Et homo et diabolus et quælibet dæmonia nonni- Johan. 19. 10 Ibidem 11.

B si accepta potestate nocent: sed proficientibus non nocent. Malis ita sunt tamquam ignis fœno, bonis ita sunt tamquam ignis auro. Manducatus est Judas ut fœnum, probatus est Job ut aurum. *Posuisti tenebras, et facta est nox: illic pertransibunt omnes bestiæ silvæ.* Jam bestiæ silvæ alio modo: alio enim et alio modo (*b*) semper ista intelliguntur; quomodo Dominus ipse agnus, ipse leo. Quid tam diversum quam agnus et leo? Sed qualis agnus? Qui vinceret lupum, vinceret leonem. Ipse petra, ipse pastor, ipse janua. Pastor intrat per januam: et dicit, Ego sum pastor bonus: et dicit, Ego sum janua. Ipsum leonis nomen Dominum significat; quia Johan. 10. 7. et 11. vicit leo de tribu Juda: et diabolum; quia con- Apoc. 5. 5. culcavit leonem et draconem. Discite sic intelli- Psal. 90. 13.

C gere, cum figurate ista dicuntur: ne forte ubi legeritis quod Christum significat petra, ubique petram Christum putetis. Significat alia atque 1. Cor. 10.4. alia, sicut littera quo loco ponatur vide, ibi intelligis ejus vim. Si audieris litteram primam in nomine Dei, et putaveris eam semper ibi ponendam, delebis eam in nomine diaboli. Ab eadem enim littera incipit nomen Dei, a qua incipit nomen diaboli; et nihil tam disjunctum, quam Deus et diabolus. Vide ergo quam absurdus est a rebus et humanis et divinis, qui dixerit de littera singulari *D*, Non debet haberi in capite nominis diaboli. Et cum quæsieris, quare? Respondeat: Ego in nomine Dei legi istam litteram. Ridetur iste; nam nec talis est, cui digne-

D ris reddere rationem. Nolite ergo tam pueriliter sapere etiam ista divina, ut forte aliquis vestrum, quia dixi superius bestias silvæ significare gentes, modo autem dico bestias silvæ significare dæmonia et angelos prævaricationis, putet iis me aliquid contrarium dicere. Similitudines enim sunt; et in quocumque loco sunt, circumstantia sui exponuntur. *Illic pertransibunt omnes bestiæ silvæ.* Ubi? In nocte quam posuit Dominus, quia sol agnovit occasum suum. *Catuli leonum rugientes, ut rapiant, quærentes a Deo escam sibi.* Merito Dominus venturus ad occasum suum, ipse sol justitiæ agnoscens occasum suum, (*c*) ait discipulis, tamquam tenebris c

(a) Hosce versus jam supra exposuit pag. 330. c. d.
(b) Tres MSS. *sæpe.*

(c) Tres MSS. *ait discipulis suis.* Et quatuor prosequuntur: *tamquam in tenebris futuris.*

futuris, circuituro leone, ut quæreret quem devoraret, quod ille leo neminem devoraret, nisi Lucæ 22.31. peteret : « Hac nocte, inquit, postulavit satanas » vexare vos sicut triticum, et ego rogavi pro te » Petre, ne deficiat fides tua. Nonne Petrus Matth. 26. 70. etc. ter negavit, jam inter dentes leonis erat? *Catuli leonum rugientes, ut rapiant, et ut quærant a Deo escam sibi.*

v. 22. Johan. 10. 18. 23. *Ortus est sol.* Qui dixit, Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam: agnovit occasum suum, et posuit eam; *ortus est sol*, et recepit eam. *Ortus est sol*, quia occidit sol, sed non exstinctus est sol. Adhuc eis qui non intelligunt Christum, ipsa nox est; adhuc eis sol ortus non est: instent, ut intelligant, ne rapiantur a rugiente leone. Nam ecce quibus ortus est, non eos audent invadere catuli leonum. Sequitur enim, *Ortus est sol, et congregati sunt, et in cubilibus* a *suis cubabunt.* Magis magisque (*a*) ubi oritur sol iste, ut intelligatur ab orbe terrarum, et clarificetur Christus in toto mundo, congregantur catuli leonum, illa dæmonia recedunt a persecutione Ecclesiæ, quæ instigabant persequi do-Ephes. 2. 2. mum Dei, operando in filiis diffidentiæ. Nam dictum est, secundum principem potestatis aeris, qui nunc operatur in filiis infidelitatis. Modo jam quia nemo eorum persequi audet Ecclesiam, *Ortus est sol, et congregati sunt.* Et ubi sunt? *Et in cubilibus suis cubabunt.* Cubilia eorum corda infidelium. Quam multi gerunt leones cubantes in cordibus suis? Non inde erumpunt, non faciunt impetum in istam peregrinantem Jerusalem. Quare non faciunt? Quia jam ortus est sol, et splendet in toto orbe terrarum.

24. Ergo vide quid sequatur, quia *Ortus est sol, et congregati sunt, et in cubilibus suis cubabunt.* Quid tu, o homo Dei? quid tu, o Ecclesia Dei? quid tu, o corpus Christi, cujus caput in cælo est? quid tu facis, o homo unitas ejus? v. 23. *Exiet*, inquit, *homo ad opus suum.* Operetur ergo iste homo opera bona in securitate pacis Ecclesiæ, operetur usque in finem. Aliquando b enim erit quædam (*b*) contenebratio, et fiet quidam impetus, sed in vespera, id est, in fine mundi: modo autem in pace et tranquillitate operatur Ecclesia; quia *Exiet ad opus suum, et ad operationem suam usque ad vesperam.*

v. 24. 25. *Quam magnificata sunt opera tua, Domine!* Merito magna, merito excelsa. Ubi facta sunt c opera ista tam magna? quæ illa statio Dei ubi (*c*) stetit, vel quæ illa sessio ubi sedit, et ista operatus est? qui locus ubi ista operatus est? unde processerunt primo ista tam pulcra? Si ad litteram accipias, omnis ordinata creatura, ordinate currens, ordinate pulcra, ordinate oriens, ordinate occidens, ordinate peragens omnia tempora, unde processit? Ipsa autem Ecclesia quomodo accepit incrementa, successus, perfectionem? Quomodo destinatur ad finem quemdam immor-

A talitatis? Quibus præconiis prædicatur? quibus mysteriis commendatur? quibus sacramentis occultatur? qua prædicatione revelatur? ubi fecit hæc Deus? Video magna opera: *Quam magnificata sunt opera tua, Domine!* Quæro ubi fecerit, locum non invenio; sed video quid sequatur: *Omnia in sapientia fecisti.* Ergo omnia in Christo fecisti. Ille contemtus, ille expalmatus, ille consputus, ille spinis coronatus, ille crucifixus, omnia in illo fecisti. Audio, audio quid de illo tuo milite nunties hominibus, quid de illo præcone sancto prædices gentibus, Christum Dei Virtutem et Dei Sapientiam. Irrideant Judæi crucifixum Christum, quia scandalum est eis; irrideant Pagani crucifixum Christum, quia stultitia est eis: Nos autem, inquit, prædicamus Chri-B stum crucifixum, Judæis quidem scandalum, 1. Cor. 1. Gentibus autem stultitiam; ipsis vero vocatis » 23. et 24. Judæis et Græcis Christum Dei Virtutem et Dei » Sapientiam. *Omnia in sapientia fecisti.* »

26. *Repleta est terra creatura tua.* Repleta Item. v. 24. est terra creatura (*d*) Christi. Et quomodo? Quo- d modo videmus. Quid enim non a Patre per Filium creatum est? Quidquid ambulat et repit in terris, quidquid natat in aquis, quidquid volat in aere, quidquid in cælo circumagitur, quanto magis terra, totus mundus creatura Dei est. Sed nescio quid hic significat de quadam creatura nova, de qua dicit Apostolus, Si qua in Christo 1. Cor. 5. 17. nova creatura, vetera transierunt, ecce facta » sunt (*e*) omnia nova, omnia autem ex Deo. No- » e va creatura quæ facta est, omnes credentes in C Christum, exuentes se veterem hominem, et induentes novum. *Repleta est terra creatura tua.* Ephes. 4.22. In uno loco terræ crucifixus erat, in uno exiguo loco cecidit granum illud in terram, et mortificatum est; sed magnum fructum adtulit: Singularis eras Domine Jesu, donec transires: agnosco in alio Psalmo vocem tuam, qua dixisti, Singularis ego sum, donec transeam. Singularis ergo Psal. 140. 10. eras, donec transires; singularis eras, cum agnovisti occasum tuum: sed ab occasu in ortum transisti. Ortus es, splenduisti, clarificatus es, cum in cælum adscendisti, et *repleta est terra creatura tua.* Psalmum, Fratres, nondum finivimus: sed aliquid inde in nomine Christi etiam ad diem Dominicum differamus.

D

SERMO QUARTUS

IN EUMDEM PSALMUM CIII.

1. MEMINIT Caritas Vestra, cum sit unus Sermo Dei in Scripturis omnibus dilatatus, et per multa ora sanctorum unum Verbum sonet, quod cum sit in principio Deus apud Deum, Johan. 1. 1. ibi non habet syllabas, quia non habet tempora; nec mirandum nobis sit, quia propter infirmitatem nostram descendit ad particulas sonorum nostrorum, cum descenderit ad suscipiendam

(a) Sic MSS. At editi, *ibi oritur.*
(b) Plures MSS. *contenebriatio.*
(c) MSS. carent his verbis, *stetit, vel quæ illa sessio, ubi.*
(d) Sic aliquot MSS. At editi, *creatura tua Christe.*
(e) Vox *omnia*, hoc loco in MSS. omitti solet.

infirmitatem corporis nostri: istum tamen Psalmum jam multos nobis fecisse sermones, mysteriaque ipsa quæ hic clausa tenentur, ut pulsantibus aperirentur, adtulisse nobis non parvas per aliquot dies moras temporis, cum pronuntiantur, cum commendantur, cum clausa esse monstrantur, cum aperiuntur, cum eruuntur, cum ostenduntur: ac per hoc meminit, ut dixi Caritas Vestra, nec præterito die ad ejus terminum Psalmi nos pervenire potuisse, et distulisse in hunc diem. Voluit Dominus et tempus redditionis nobis exhibere, et me debitorem debito satisfacere, et exactores securiores efficere, det ergo ipse bonum quod reddamus, qui non reddidit quidquid mali feceramus.

2. Exclamaverunt, ut nostis, ut cum pietate gaudioque recolitis, exclamaverunt cum Psalmo B
v. 21. viscera cordis nostri, et dixerunt, *Quam magnificata sunt opera tua, Domine! Omnia in sapientia fecisti: repleta est terra creatura tua.* Quidquid a Deo factum est, in sapientia factum est, et per sapientiam factum est. Quidquid novit sapientiam, et quidquid non novit sapientiam, et tamen in creatura Dei est, in sapientia factum est, et per sapientiam factum est. Qui cognoscunt sapientiam, lucem habent sapientiam; qui non cognoscunt, habent tamen artificem sapientiam, (a) cum sint ipsi detenti insipientia: et qui eam lucem habent, etiam artificem habent; non quicumque artificem habent, etiam lucem habent. Et quidem in hominibus multi sunt qui ejus participes fiunt, et sapientes vocantur; multi ejus expertes, stulti nominantur. Propter hoc vitioso nomine stulti appellantur, quia si studeant sapientiæ, si petant, si quærant, si pulsent, possunt pervenire ad ejus participationem: non enim naturæ, sed negligentiæ denegatur. Sunt autem aliæ creaturæ, quæ non possunt fieri participes sapientiæ; sicut omnes bestiæ, omnia pecora, omnes arbores, quæ nec sensum habent ullum. Numquid quia participes sapientiæ esse non possunt, ideo non in sapientia et per sapientiam facta sunt? Non ergo exigit Deus intellectum de equo et mulo: sed homi-
Psal. 31. 9. nibus dicit, Nolite esse sicut equus et mulus, quibus non est intellectus. Quod equo natura est, homini crimen est. Hoc ergo dicit Deus, Non exigo participationem sapientiæ meæ ab eis, quæ non feci ad imaginem meam; sed ubi feci, inde exigo, et usum ejus rei postulo, quam donavi.
Matth. 22. 21. Homines ergo reddentes Deo quæ Dei sunt, si Cæsari reddunt quod Cæsaris est; id est, reddentes Cæsari imaginem suam, et reddentes Deo imaginem suam, erigunt ipsam mentem suam, non ad se, sed ad artificem suum, et ad lumen unde sunt, et ad calorem quemdam spiritalem unde fervescunt: et unde remoti frigescunt, et unde recedentes contenebrantur; et quo revertentes illuminantur: et quia pie illi dixerunt,
Psal. 17. 29. Tu illuminabis lucernam meam Domine, Deus meus illuminabis tenebras meas; discussis tenebris terrenæ stultitiæ, aperientes os et ducentes spiritum, erigunt, ut dixi, fidentem oculum cordis; et circumspiciunt mente universum mundum, terram, mare, et cælum, et videntes omnia pulcre disposita, ordinata currere, digeri generibus, fulciri seminibus, mutari successionibus, currere temporibus, placet eis in his artifex, ut et ipsi placeant in (b) artificio artifici; et exclamant præ magno gaudio, quia vere huic lætitiæ nihil comparari potest, *Quam magnificata sunt opera tua, Domine! Omnia in sapientia fecisti.* Ubi est ipsa sapientia, in qua omnia fecisti? quo sensu adtingitur? quo oculo videtur? quo studio quæritur? quo merito possidetur? Quo putatis, nisi gratia sua? Qui donavit ut simus, donat ut boni simus. Donat conversis, qui antequam converterentur, et cum aversi irent post vias suas, nonne quæsivit eos? nonne descendit? nonne Verbum caro factum est, et habitavit in nobis? nonne accendit lucernam carnis suæ, dum penderet in cruce, et quæsivit perditam drachmam? Quæsivit, et invenit vicinis congratulantibus, id est, omni creatura spiritali quæ Deum proxime adtingit. Vicinis lætantibus inventa est drachma, Angelis lætantibus inventa est anima humana. Inventa est, ergo gaudeat, et dicat, *Quam magnificata sunt opera tua, Domine! Omnia in sapientia fecisti.* Johan. 1. 14. Lucæ 15. 8.

3. *Repleta est terra creatura tua.* Qua creatura tua repleta est terra? Omnibus arboribus et frutectis, omnibus animalibus et pecoribus; et universo ipso genere humano, repleta est terra creatura Dei. Videmus, novimus, legimus, agnoscimus, laudamus, et in his prædicamus; et in his non sufficimus laudare tantum, quantum abundat ex bona inspectione cor nostrum. Sed ad illam magis creaturam debemus adtendere, unde dicit Apostolus, Si qua igitur in Christo nova creatura, vetera transierunt, ecce facta sunt nova. Quæ vetera transierunt? In Gentibus omnis idolatria, in ipsis Judæis omnis illa servitus Legis, omnia illa sacrificia prænuntiantia præsens sacrificium. Abundabat tunc vetustas hominis, venit qui renovaret opus suum, venit qui conflaret argentum suum, qui formaret monetam suam, et adtendimus plenam terram Christianis credentibus in Deum, avertentibus se a prioribus immunditiis suis et idolatria, a spe præterita ad spem novi sæculi: et ecce nondum est in re, et jam tenetur in spe, et per ipsam spem jam cantamus et dicimus, *Repleta est terra creatura tua.* Nondum enim in patria cantamus hoc, nondum in illa requie quæ promittitur, nondum confirmatis vectibus portarum Jerusalem; sed adhuc in peregrinatione intuentes mundum istum totum, et undique homines currentes ad fidem, timentes gehennas, contemnentes mortem, amantes vitam æternam, spernentes præsentem, et tali spectaculo completi gaudio dicimus, *Repleta est terra creatura tua.* Item v. 24. I. Cor. 5. 17. Psal. 147. 13.

4. Hoc autem sæculum adhuc tentationum flu-

(a) Plures MSS. omittunt, *cum sint ipsi detenti insipientia.* Nonnulli loco *insipientia* habent *sapientia.* Alii cum Am. et Er. *in sapientia.*
(b) Sic plures MSS. At editi, *in artifice artifici.*

ctibus quatitur, adhuc tempestatibus et procellis
a tribulationum et (*a*) tumorum turbatur: hac tamen itur. Minetur licet mare, et tumeat fluctibus, procellasque parturiat; hac itur, datum est nobis lignum in quo navigemus: *Repleta est terra creatura tua*. Sed nondum sumus in terra viventium, adhuc ista terra morientium est: cla-
Psal. 141. 8. mamus autem, et dicimus, Spes mea es tu, portio mea in terra viventium. In terra morientium spes mea, in terra viventium portio mea. Ecce ista terra, quæ repleta est creatura Dei. Qui adhuc est in ista terra morientium, nondum in terra viventium, qua transit? Audi sequentia: *Hoc*
v. 25. *mare magnum et spatiosum, ibi repentia quorum non est numerus, animalia pusilla et magna*. Terribile mare significat: *ibi* sunt *repentia quorum non est numerus*. Insidiæ repunt in hoc sæculo, et incautos repente occupant. Repentes autem tentationes quis numerat? Repunt, sed cave, ne subripiant. Vigiletur in ligno, etiam in
b aquis, (*b*) etiam in fluctibus tuti sumus: non dormiat Christus, non dormiat fides: et si dormierit, excitetur; imperabit ventis, placabit mare; finietur via, gaudebitur in patria. *Ibi repentia quorum non est numerus, animalia pusilla et magna*. Video enim adhuc in mari isto formidoloso nondum credentes: ipsi enim versantur in amaris aquis et sterilibus, illi autem et pusilli et magni sunt. Novimus hoc, multi pusilli sæculi nondum crediderunt, multi primates sæculi nondum crediderunt: *animalia pusilla et magna* sunt in hoc mari. Oderunt Ecclesiam, premuntur Christi nomine; non sæviunt, quia non permittuntur: in manus non erumpens, clausa est in corde sævitia. Nam omnes sive pusilli, sive magni, *animalia pusilla et magna*, quæ modo dolent templa clausa esse, aras eversas, simulacra confracta, leges latas ut sacrificare idolis capitale sit crimen, omnes qui dolent hæc, in mari sunt adhuc. Quid ergo nos, ad patriam qua ituri sumus? Per ipsum mare, sed in ligno. Noli timere periculum, lignum te portat quod continet sæculum. Ergo attendite: *Hoc mare magnum et spatiosum, ibi repentia quorum non est numerus, animalia pusilla et magna*. Noli timere, noli terreri, desidera patriam, intellige peregrinationem.

v. 26. 5. *Illic naves commeabunt*. Ecce in eo quod terrebat, naves natant, et non merguntur. Naves Ecclesias intelligimus, commeant inter tempestates, inter procellas tentationum, inter fluctus sæculi, inter animalia pusilla et magna: Gubernator est Christus in ligno crucis suæ. *Illic naves commeabunt*. Non timeant naves, non valde attendant ubi natent, sed a quo gubernentur. *Illic naves commeabunt*. Quem commeatum reperiunt tristem, quando gubernatorem sentiunt Christum? Commeabunt secure, (*c*) com-
c meent perseveranter, venient ad finem debitum, perducentur ad terram quietis.

6. Est in isto mari aliquid etiam, quod superat omnia animalia pusilla et magna. Quid est hoc? Psalmum audiamus: *Draco hic quem finxisti ad illudendum ei*. Ibi repentia quorum non Item v. 26.
est numerus, ibi animalia pusilla et magna, illic naves commeabunt et non timebunt, non solum repentia, quorum non est numerus, et animalia pusilla et magna, sed nec draconem qui ibi est: *Quem finxisti*, inquit Deo, *ad illudendum ei*. Magnum secretum, et tamen quod nostis dicturus sum. Nostis inimicum Ecclesiæ quemdam draconem: non vidistis oculis carnis, sed videtis oculis fidei. Ipse est qui et leo dicitur: de illo Scriptura dicit, Conculcabis leonem et draconem. Subditus est iste capiti tuo, subdetur et Psal. 90. 13.
corpori ejus; hæreant tantum membra capiti suo, ut membra ejus sint. Dictum est de prima femina; quam seduxit hic draco, Eva scilicet illa, cui consilium mortis dedit, et persuasione astuta in cor femineum more serpentis irrepsit. Factum est quod novimus, quod ibi et nos fecimus quod dolemus. In illis enim duobus hominibus totum genus humanum. Inde propago mortis, inde et in parvulis debita, delicta. Quis enim Job. 14. 4. et 5.
mundus, ait Scriptura, in conspectu tuo? Nec infans cujus est unius diei vita super terram. Tradux peccati, tradux mortis de primo peccato. Nostis enim et quid dictum est mulieri, vel potius serpenti, cum audiret Deus peccatum pri- Gen. 3. 15.
mi hominis: Ipsa tuum observabit caput, et tu ejus observabis calcaneum. In magno mysterio dictum, in figura dictum Ecclesiæ futuræ, factæ de latere viri sui, et hoc dormientis. Erat autem Rom. 5. 14.
Adam forma futuri. Hoc Apostolus dicit: Qui est forma futuri. Præfiguratum est quod futurum erat, facta est Ecclesia de latere Domini dormientis in cruce. Nam de latere crucifixi percusso, sacramenta Ecclesiæ profluxerunt. Quid Johan. 19. 34.
ergo dictum est Ecclesiæ? Jam modo audite, intelligite, cavete: Ipsa tuum observabit caput, et tu ejus calcaneum. O Ecclesia, caput serpentis observa. Quod est caput serpentis? Prima peccati suggestio. Venit tibi in mentem nescio quid illicitum: noli ibi tenere mentem tuam, noli consentire. Hoc quod venit in mentem, caput serpentis est: caput calca, et evades ceteros motus. Quid est, caput calca? Ipsam suggestionem contemne. Sed lucrum suggessit: magnum ibi Matth. 16. 26.
lucrum est, magnum ibi aurum est; si hanc fraudem feceris, dives eris. Caput serpentis est, calca. Quid est, calca? Contemne quod suggessit. Sed magnum aurum suggessit. Et quid prodest homini, si totum mundum lucretur, animæ autem suæ detrimentum patiatur? Pereat mundi lucrum, ne fiat animæ damnum. Hæc dicens, observasti caput serpentis, et calcasti. Ille autem diabolus calcaneum tuum observat. Quid est, observat calcaneum tuum? Quando labaris a via Dei. Tu observas primam suggestionem, ille observat lapsum tuum. Si enim lapsus fueris, ca-

(*a*) Aliquot MSS. *timorum*: et quidam, *tumore*.
(*b*) Hic in editis additur, *in cruce navigamus*: quod a melioribus MSS. abest.

(*c*) Sic plerique MSS. At editi, *commeabunt perseveranter*.

des; si cecideris, possidebit. Ut autem non cadas, noli exire de via. Angustam tibi semitam stravit Deus: quidquid extra illam, lubricum est. Propterea lumen est Christus, et via est Christus. Johan. 1. 9. Erat lumen verum quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Johan. 14. 6. Et, Ego sum via, et veritas, et vita. Per me is, (*a*) ad me is. Si ergo ipse est lumen, et ipse est via; si ab illo recesseris, nec in lumine eris, nec in via. Et quid te sequitur? Quod dicit de impiis Psal. 34. 6. quidam Psalmus: Fiat via illorum tenebræ et lubricum.

7. Hic ergo draco, antiquus hostis noster ira fervidus, insidiis astutus, in mari magno est. *Draco hic quem finxisti ad illudendum ei.* Jam tu illude draconi: ad hoc enim hic factus est draco. Ipse cadens peccato suo de sublimi habitatione cælorum, et ex Angelo factus diabolus, accepit quemdam locum suum in hoc mari magno et spatioso. Regnum ejus quod putas, carcer ejus est. Multi enim dicunt, Quare tantam potestatem diabolus accepit, ut dominetur in isto sæculo, et tantum valeat, tantum possit? Quantum valet, aut quantum potest? Nisi permissus, nihil potest. Tu sic age, ne permittatur in te; aut si permissus fuerit ad tentandum, victus abscedat, et non possideat. Permissus est enim ad tentandos quosdam sanctos viros famulos Dei: superaverunt eum, quia de via non recesserunt, non lapsi sunt, quoniam observabat calcaneum. Job ille sanctus sedebat in stercore, et currebat in via: videte quomodo observaverit caput ejus, et quemadmodum ille calcaneum ejus attendebat. Ille repellebat suggerentem, ille sperabat labentem: cœpit et ejus muliereulam; subtraxit omnia quæ habebat, solam dimisit adjutricem suam, non mariti consolatricem, (*b*) sed potius tentatricem; cepit etiam ipsam non observantem caput ejus. Adhuc enim illa Eva erat: sed jam ille Adam non erat. Ablatis omnibus, remansit Job cum uxore, per quam tentaretur; et cum Deo, a quo regeretur. Quid illo pauperius subito factum, si domum ejus consideres? Quid illo ditius, si cor ejus cogites? Vide paupertatem domus: ablata sunt omnia. Vide divitias cordis: Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini Job. 1. 21. benedictum. Dominus dedit, Dominus abstulit: noverat rectorem suum, et tentatorem suum, permissorem tentatoris sui noverat. Nihil sibi, inquit, diabolus tribuat; voluntatem habet nocendi, potestatem nisi acciperet, non haberet: quantum accepit ille potestatis, tantum ego patior: non ergo ab illo patior, sed ab eo qui potestatem dedit: contemnatur superbia tentatoris mei, sustineantur flagella patris mei. Repulsus est tentator, observatum est caput ejus, penetrare non potuit in cor. Muratam civitatem forinsecus oppugnavit, sed non expugnavit. Accessit alia tentatio, permissus est ad corpus ejus, percussit gravi vulnere a capite usque ad pedes, contabescebat putredine, scatebat vermibus, amissa domo sedebat in stercore. Ibi Eva captivata, (*c*) a diabolo non ad adjutorium marito supposita, sed ad lapsum, suggerit ut blasphemetur Deus. Primo suggessit in paradiso ut contemneretur Deus, modo ut blasphemetur Deus. Valuit tunc in integrum, nunc victus est a putri: in paradiso dejecit, in stercore superatus est. Attendebat autem ille draco utrum Job lingua laberetur. Omnis enim homo in actu suo pedes habet in eo quod agit; in quo movetur, ibi tamquam ambulat. Dicebat ille multa; quanta enim dixit Job, qui legunt, noverunt: in tam multis illis verbis observabat serpens calcaneum labentis. Ille autem qui caput observabat serpentis, repulit omnem suggestionem. Respondit et mulieri, sicut dignum erat respondere mulieri: Locuta es, inquit, tamquam una de insipientibus mulieribus: si bona percepimus de manu Domini, mala non sustinebimus? (Job. 2. 10.) Et inter illa omnia quæ dixit, nusquam lapsus est. Quod multi in illis verbis non intelligunt, et quædam ibi sic accipiunt, quasi aliquid durum dixerit Job in Deum.

8. Nam inter multa etiam hoc dixit, velut stomachans adversus Deum, sicut videbatur non intelligentibus: ille autem gestabat personam magnam magnæ prophetiæ: Utinam, inquit loquens ad Deum, utinam esset nobis arbiter. (Job. 9. 33. sec. LXX.) Quid est, Utinam esset nobis * arbiter? (* ὁ μεσίτης ἡμῶν.) Quasi qui inter nos judicaret, et quo judicante caussa mea vinceret. Sic accipitur ad primum sonum: sed discute te, ne labaris: attendit enim serpens ille semper calcaneum tuum. (Gen. 3. 15.) Quid visus est dixisse Job? Utinam esset nobis arbiter, utinam esset medius aliquis, qui judicaret inter me e te. Hoc Deo homo, hoc in stercore homo, hoc vel in cælo Angelus Deo, Utinam esset nobis arbiter? Sed quid prævidebat? quid optabat? Multi, inquit Dominus, justi et prophetæ voluerunt videre quæ videtis, et non viderunt. (Matth. 13. 17.) Arbitrum desiderabat. Quid est arbiter? Medius ad componendam caussam. Nonne inimici eramus Dei, et malam caussam habebamus adversus Deum? Quis finiret caussam istam malam, nisi ille medius arbiter, qui nisi veniret, misericordiæ perierat iter? De quo Apostolus dicit, Unus enim Deus et mediator Dei et hominum homo Christus Jesus. (1. Tim. 2. 5.) Si non homo, non mediator; quia æqualis Patri Deus. Dicit alio loco, Mediator autem unius non est, Deus autem unus est. (Gal. 3. 20.) Inter duos mediator: ergo Christus mediator inter hominem et Deum. Non quia Deus, sed quia homo: (*d*) nam quia Deus, æqualis Patri: sed æqualis Patri, non mediator. Ut autem sit mediator, descendat a su-

(a) Editi, *si ad me is*. Particula *si* abest a MSS.
(b) Aliquot MSS. omittunt, *sed potius tentatricem*.
(c) Plures MSS. *Ibi Eva captivata, diabolo ad adjutorium marito supposita ad lapsum*. Ad hanc lectionem prope accedunt Am. et Er.

(d) Sic aliquot MSS. At Er. et Lov. *non quia Deus æqualis Patri; sed si æqualis Patri, non mediator*. Nonnulli MSS. *non quia Deus æqualis Patri, sed quia homo minor Patre. Si æqualis Patri, non mediator*.

periore ad inferiorem, ab æqualitate Patris; faciat quod ait Apostolus, Philip. 2. 7. Semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo. Fundat sanguinem suum; deleat chirographum nostrum, (a) componat (a) inter nos et Deum, nostram voluntatem corrigens ad justitiam, illius sententiam flectens ad misericordiam. Sicut ergo hoc unum exposuimus, quantum Dominus dedit, quod durum videtur dictum esse a Job: sic et cetera quæ ibi videntur quasi aspera et blasphema, habent intellectus suos. Quod putaremus aliter esse, nisi Deus perhiberet testimonium, et antequam loqueretur Job, et postea quam totum locutus est. Job. 1. 8. Perhibuit Deus primo testimonium, dicens, Homo sine quærela, verax Dei cultor. Dixit hoc Deus, dixit hoc ante tentationem illius. Ne quis autem in illis verbis forte mala intelligens scandalizaretur, et putaret justum quidem virum fuisse Job ante tentationem, in tentatione autem gravi defecisse, et lapsum esse in sacrilegam blasphemiam; finitis omnibus sermonibus, et ipsius Job, et amicorum ejus a quibus ei consolatio reddebatur, dicit Dominus testimonium, illos non verum locutos, sicut servum ejus Job. Job. 42. 7. Non enim locuti estis, inquit, coram me verum quidquam, sicut servus meus Job. Deinde jubet ut ille pro eis offerat hostias, quibus eorum peccata solvantur.

9. Eia Fratres mei, qui vult observare caput serpentis, et securus transire hoc mare; quia necesse est habitet hic serpens iste, et ut dicere cœperam, lapsus diabolus de cælo hunc locum accepit; observet caput ejus, a timore sæculi, et a cupiditate sæculi. Hinc enim suggerit aliquid, aut unde times, aut unde cupis; aut amorem tuum tentat, aut timorem. Tu si timueris gehennas, amaveris regnum Dei, observabis caput ejus. Evitato capite, securus eris; nec ille lapsum tuum tenebit, nec de tua ruina gaudebit. Nemo autem dicat, ut dixi, Magnam habet potestatem. Vident enim homines quasi quantum acceperit (b) potestatis; quid perdiderit, (b) non vident. Ipse autem sanctus Job in verbis suis mysticis, et alte secretis, dicens de ista potestate, quam dicitur diabolus habere, et describens illum multis modis in figuris similitudinum, exponens quid Job. 41. 24. et 25. sec. LXX. ille sit, vel quid valeat, hoc quoque ait, Non est quidquam simile ei factum super terram, ad illudendum ei ab Angelis meis. Deus ibi loquitur in libro Job: Non est quidquam ei super terram simile factum, ad illudendum ei ab Angelis meis. Omne altum videt: et ipse rex omnium quæ in aquis sunt. Cui testimonio congruit hoc in Psalmo. Cum enim diceret de mari magno et spatioso, ubi animalia pusilla et magna, ubi repentia quorum non est numerus, ubi naves navigant ligno tutæ, ait, *Draco hic quem finxisti ad illu-*A *dendum ei*. Sed si ad illudendum, quomodo Deus illi illudit? An tradidit eum illudendum, hoc est, ut illudatur? Putaremus quod Deus illi illuderet, nisi Scriptura Job solvisset quæstionem: ibi enim dictum est, Ad illudendum ei ab Angelis meis. Vis illudere draconi? Esto Angelus Dei. Sed nondum es Angelus Dei. Donec sis, si eum cursum tenes ut sis; sunt Angeli qui illudant draconi, ne tibi noceat. Præpositi enim sunt Angeli cælorum super potestates aereas, et inde procedit verbum quod fit hic. Intuentur enim legem fixam, legem æternam, jubentem sine scriptura, sine syllabis, sine strepitu, fixam semper et stantem, intuentur Angeli corde mundo, et ex illa faciunt quidquid hic fit; et potestates ex illa ordinantur a summis usque in ima. Et si potesta-B tes summorum cælorum regnntur verbo Dei, quanto magis inferiores atque terrenæ? Remanet ergo in malis sola nocendi cupiditas. Hanc habet homo in potestate cupiditatem nocendi, voluntatem ad perniciem. Si autem cuiquam nocere potuerit, non glorietur; non ipse nocuit, data est ei potestas. Semel dictum est, sententia firma est: Non est potestas, nisi a Deo. Quid er- Rom. 13. 1. go times? In aquis sit draco, in mari sit draco: illac transiturus es. Sic est fictus ut illudatur, hic ad hunc locum ordinatus est, in his sedibus deputatus est. (c) Magnum aliquid illi putas esse has sedes, quia non nosti sedes Angelorum unde C lapsus est: quæ tibi videtur ejus gloriatio damnatio est.

10. Similitudinem accipite breviter: quia re C vera magnum aliquid est hoc nosse et intelligere. Domum magnam aliquam putate totam istam administrationem creaturæ: domus ista magna habet Dominum, habet servos, et in ipsis servis habet circa se proximos sibi in apparatibus melioribus vestium, thesaurorum, horreorum, magnarum possessionum: habet etiam servos in infimis ministeriis, ita subditis sibi potestatibus, ut quosdam habeat et ad mundandas cloacas: a summis procuratoribus usque ad extrema ista et infima ministeria: quam multi sunt gradus. Si ergo aliquis magnus procurator offendat, et pœna domini sui, verbi gratia, fiat ostiarius in aliquo loco extremo, si exercens sibi datam potestatem, volentes intrare vel exire perturbet, secundum modum potestatis quem accepit a do-D mino, illi autem nesciant eum fuisse aliquando magnum procuratorem; magnam potestatem illius esse arbitrantur, quia quid perdiderit nesciunt. Et tamen, Fratres mei, ostiarius ille, de quo dixi, ad similitudinem domus magnæ hujus terrenæ, potest aliquid facere nesciente domino suo, et turbare aliquem illo non jubente: iste autem nec ad illam januam positus est, qua intramus ad Deum. Christus est enim illa janua, et Johan. 10. 9. per Christum intramus ad vitam æternam. Sed

(a) Editi, *componat pacem*. Vox *pacem* abest a MSS.
(b) Hic editi addunt, *majestatis*: quod a præcipuis MSS. abest.
(c) Sic meliores MSS et ex his nonnulli omittunt, *deputatus est*: post quæ verba sic habebant editi, *Si magnum aliquid putas esse has sedes; quia non nosti sedes Angelorum unde lapsus est, miraris sedes mortuorum unde dejectus est. Quæ tibi videtur* etc.

est quædam janua, qua intratur in hoc sæculum,
2 janua quædam mortalitatis: (*a*) circa ista infir-
mæ carnis hujus detrimenta et supplementa, ad
istam januam quasi quidam ostiarius est: hic ha-
bet potestatem in isto mari, qua naves com-
meant; sed non tantam ut faciat aliquid nescien-
te aut nolente Domino suo. Ne forte aliquis di-
cat, Perdidit quidem ille magnam potestatem su-
periorum apparatuum : sed ego in his infimis
sum, hic me potest habere in potestate, opus
est ut serviam illi. Noli falli, novit te Dominus
tuus; et sic te novit, ut capillos tuos habeat nu-
Matth. 10. 30. meratos. Quid ergo times? Tentaturus est forte
carnem tuam: flagellum est Domini tui, non po-
testas tentatoris tui. Vult nocere saluti quæ pro-
mittitur; sed non permittitur: ut autem non per-
mittatur, habe caput Christum; repelle caput B
draconis, suggestioni ejus noli consentire, a via
tua noli labi. *Draco hic quem finxisti ad illu-
dendum ei.*

11. Nam vis videre quam non tibi noceat, nisi
v. 27. permissus? *Omnia*, inquit, *a te exspectant, Do-
mine, ut des illis cibum in tempore opportuno.*
Et iste draco manducare vult, sed non manducat
quem vult. *Omnia a te exspectant, Domine, ut
des illis cibum in tempore opportuno. Omnia*,
et repentia quorum non est numerus, et anima-
lia pusilla et magna, et ipse draco, et omnis crea-
tura tua, qua implesti terram : *Omnia a te ex-
spectant, ut des illis cibum in tempore opportuno:*
unicuique cibum suum. Habes cibum tuum, habet
et draco cibum suum. Si bene vixeris, cibum
Christum habebis; si a Christo recesseris, cibus C
draconis eris. *Omnia a te exspectant, ut des il-
lis cibum in tempore opportuno.* Quid dictum est
Gen. 3. 14. ipsi draconi? Terram manducabis. Draconi di-
ctum est, Terram manducabis cunctis diebus
vitæ tuæ. Audisti cibum draconis. Non vis ut
det te Deus manducandum draconi; noli esse
cibus draconis, id est, noli relinquere verbum
Ibidem 19. Dei. Ubi enim dictum est draconi, Terram man-
ducabis; ibi jam dictum erat et prævaricatori,
Terra es, et in terram ibis. Cibus serpentis esse
non vis? noli esse terra. Quomodo, inquis, non
ero terra? Si terrena non sapias. Audi Aposto-
lum, ut non sis terra. Nam corpus quod geris
Coloss. 3. 1. et 2. terra est, sed tu noli esse terra. Quid est hoc?
» Si resurrexistis, inquit, cum Christo, quæ sur-
» sum sunt quærite, ubi Christus est in dextra Dei D
» sedens; quæ sursum sunt sapite, non quæ super
terram. Si non sapis terrena, non es terra : si
non es terra, non manducaris a serpente, cui
cibus data est terra. Cibum suum dat Deus ser-
penti, quando vult, quem vult: bene autem judi-
cat, falli non potest, non ei dat aurum pro ter-
ra. *Omnia a te exspectant, Domine, ut des illis*
v. 28. *cibum in tempore opportuno.* * *Cum dederis eis
colligent.* Ante illos sunt; sed non colligent, nisi
cum dederis. Ante diabolum Job erat; et quidem
Job. 1. 12. non devoravit Job, sed vel tentare non ausus est,

A nisi cum ille dedisset. *A te exspectant: cum de-
deris eis, colligent;* si non dederis, non colligent.

12. Et quid nos, Fratres, quem cibum habe-
mus? Sequitur et de cibo nostro. *Aperiente au-* Item v. 28.
*tem te manum tuam, universa implebuntur bo-
nitate.* Quid est, o Domine, quod aperis manum
tuam? Manus tua Christus est. Et brachium Do- Isai. 53. 1.
mini cui revelatum est? Cui revelatur, illi ape-
ritur: revelatio enim apertio est. *Aperiente au-
tem te manum tuam, universa implebuntur bo-
nitate.* Revelante te Christum tuum, *universa
implebuntur bonitate.* Non autem habent a se bo-
nitatem, nam (*b*) aliquando probatur illis: *Aver-* b
tente autem te faciem tuam, turbabuntur. Multi v. 29.
repleti bonitate, sibi tribuerunt quod habebant,
et voluerunt gloriari quasi in justificationibus
suis, et dixerunt sibi, Justus sum, magnus sum:
et facti sunt sibi placentes. Et sonuit eis Aposto-
lus, Quid enim habes, quod non accepisti? Vo- 1. Cor. 4. 7.
lens autem probare Deus homini, quod ab illo
habeat quidquid habet, ut cum bonitate habeat
et humilitatem, aliquando eum perturbat; aver-
tit ab illo faciem suam, et decidit in tentatio-
nem: et ostendit illi, quia quod justus erat, et
recte ambulabat, ipso regente fiebat. *Avertente
autem te faciem tuam, turbabuntur.* Videte quid
dicat et in alio Psalmo: Ego dixi in abundantia Psal. 29. 7.
mea, non movebor in æternum. Præsumsit de
se, impletus erat bonitate, et putabat a se sibi
esse totam bonitatem, et dixit in corde suo, Non
movebor in æternum. Sed quia jam senserat Dei
gratiam se percepisse, pro eo quod erat exper-
tus, reddidit gratiarum actionem : Domine, in Ibidem 8.
voluntate tua præstitisti decori meo virtutem;
avertisti autem faciem tuam a me, et factus sum
conturbatus. Sic et hic, Aperiente te manum
tuam; aperies manum, et universa implebuntur
bonitate; non manu sua, sed manu tua aperta.
Avertente autem te faciem tuam, turbabuntur.

13. Sed quare hoc facis? quare avertis faciem
tuam, ut turbentur? *Auferes spiritum eorum,* Item v. 29.
deficient. Spiritus eorum, superbia eorum erat:
gloriantur, sibi tribuunt, seipsos justificant.
Averte ergo faciem tuam, ut turbentur: aufer
spiritum eorum, et deficiant; clament ad te, Cito
exaudi me, Domine, defecit spiritus meus. Ne Psal. 142. 7.
avertas faciem tuam a me. *Auferes spiritum eo-
rum, et deficient, et in pulverem suum conver-
tentur.* Invenit se homo pœnitens de peccato suo,
quia non habebat vires ex se; et confitetur Deo,
dicens se esse terram et cinerem. O superbe,
conversus es in pulverem tuum, ablatus est spi-
ritus tuus; jam non te jactas, non te extollis,
non te justificas; vides quia de pulvere factus
es, et avertente faciem suam Domino, in tuum
pulverem recidisti. Roga ergo, confitere pulve-
rem tuum et infirmitatem tuam.

14. Et vide quid sequatur : *Emittes spiritum* v. 30.
tuum, et creabuntur. Auferes spiritum eorum,
emittes tuum: auferes spiritum eorum, non ha-

(a) Am. et MSS. *circa ista infirma carnis hujus.*
(b) Sic MSS. At editi, *nam illi quando boni? Pro-
batur illis.*

Matth. 5. 3. bebunt spiritum suum. Ergo deserti sunt? Beati
pauperes spiritu: non sunt autem deserti, quo-
niam ipsorum est regnum cœlorum. Noluerunt
habere spiritum suum, habebunt spiritum Dei.
Matth. 10. 19. Hoc enim dixit Martyribus futuris: Cum vos cœ-
a perint et (a) adduxerint, nolite cogitare quomo-
do aut quid loquamini? non enim vos estis qui
loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loqui-
tur in vobis. Nolite vobis tribuere fortitudinem.
Si vestra est, inquit, et mea non est; duritia est,
non fortitudo. *Auferes spiritum eorum, et defi-
cient; et in pulverem suum convertentur: emittes*
Ephes. 2. 10. *spiritum tuum, et creabuntur.* Ipsius enim su-
mus figmentum, dixit Apostolus, creati in ope-
ribus bonis. A spiritu ejus accepimus gratiam,
ut justitiæ vivamus: quia ipse est qui justificat
Rom. 4. 5. impium. *Auferes spiritum eorum, et deficient:
emittes spiritum tuum, et creabuntur: et innova-
bis faciem terræ:* id est, novis hominibus, con-
fitentibus se justificatos esse, non a se justos, ut
gratia Dei sit in illis. Vide quales sint, quibus
1. Cor. 15. 10. innovata est facies terræ. Paulus dicit, Plus o-
» mnibus illis laboravi. Quid est Paule? Attende
si tu, si spiritus tuus. Non ego, inquit, sed gra-
tia Dei mecum.
b 15. Quid ergo? Quia cum (b) abstulerit spiri-
tum nostrum, in pulverem nostrum converte-
mur, utiliter intuentes infirmitatem nostram, ut
accepto spiritu ejus recreemur. Vide quid sequi-
v. 31. tur: *Sit gloria Domini in æternum.* Non tua,
non mea, non illius, aut illius; gloria Domini
sit, non ad tempus, sed in æternum. *Lætabitur
Dominus in operibus suis.* Non in tuis, quasi
tuis: quia et opera tua si mala, per iniquitatem
tuam; si bona, per gratiam Dei. *Lætabitur in
operibus suis.*
v. 32. 16. *Qui adspicit terram, et facit eam tremere;
qui tangit montes, et fumigabunt.* O terra, ex-
sultabas de bonitate tua, tibi tribuebas vires o-
pulentiæ tuæ: ecce respicit Dominus, et facit te
tremere. Respiciat te, et faciat te tremere: me-
lior est enim tremor humilitatis, quam confiden-
tia superbiæ. Videte quomodo adspiciat Deus ter-
ram, et faciat eam tremere. Ad terram quasi præ-
Philip. 2. 12. fidentem sibi et exsultantem loquitur Apostolus:
» Cum timore et tremore vestram ipsorum salu-
» tem operamini. Cum timore et tremore: Deus
enim est qui operatur in vobis. Dicis, o Paule;
Operamini; dicis ut operemur: quare cum tre-
more? Deus enim est, inquit, qui operatur in vo-
bis. Ideo ergo cum tremore, quia Deus operatur.
Quia ipse dedit, non ex te est quod habes, cum
timore et tremore operaberis: nam si non tre-
mueris eum, auferet quod dedit. Cum tremore
Psal. 2. 11. ergo operare. Vide alium Psalmum: Servite Do-
mino in timore, et exsultate ei cum tremore. Si
cum tremore exsultandum est, Deus adspicit, fit
terræ motus: adspiciente Deo, tremant corda no-
stra; tunc ibi requiescet Deus. Audi illum alio
Isai. 66. 2. loco: Super quem requiescet spiritus meus? Su-

(a) Plerique MSS. *abduxerint.*
(b) Editi; *quia cum abstuleris spiritum*; plures MSS. *abstulerit.*

A per humilem et quietum, et trementem verba »
mea. *Qui adspicit terram, et facit eam tremere;
qui tangit montes, et fumigabunt.* Montes super-
bi erant, jactabant se, non eos tetigerat Deus:
tangit illos, et fumigabunt. Quid est fumigare
montes? Precem Domino reddere. Ecce magni
montes, superbi, montes ingentes, non rogabant
Deum: se rogari volebant, et superiorem non
rogabant. Quis enim potens et tumidus et super-
bus in terra, qui dignetur humiliter rogare Deum?
De impiis loquor, non de cedris Libani, quas plan-
tavit Dominus. Impius quilibet, infelix anima,
rogare Deum nescit, et vult se rogari ab homi-
nibus. Mons est, opus est ut tangat illum Deus,
et fumiget: quando cœperit fumigare, dabit Deo
precem, tamquam sacrificium cordis. Fumigat
B ad Deum, deinde tundit pectus: incipit et flere,
quia et fumus excutit lacrymas. *Qui tangit mon-
tes, et fumigabunt.*
17. *Cantabo Domino in vita mea.* Quid can- v. 33.
tabit? Totum quidquid (c) est, cantabit. Cante- C
mus Domino in vita nostra. Vita nostra modo
spes est, vita nostra postea æternitas erit. Vita
vitæ mortalis, spes est vitæ immortalis. *Canta-
bo Domino in vita mea: psallam Deo meo quam-
diu sum.* Quoniam in illo sine fine sum, quam-
diu sum, psallam Deo meo. Ne forte cum cœpe-
rimus psallere Deo in illa civitate, putemus nos
aliquid aliud acturos: tota vita nostra erit psal-
lere Deo. Si veniet in fastidium quod laudamus,
potest venire in fastidium et nostra laudatio. Si
semper ille amatur, semper a nobis laudatur:
C *Psallam Deo meo quamdiu sum.*
18. *Suavis sit ei disputatio mea: ego autem* v. 34.
*jucundabor in Domino. Suavis sit ei disputatio
mea:* quæ est disputatio hominis ad Deum, nisi
confessio peccatorum? Confitere Deo quod es et
disputasti cum illo. Disputa cum illo, fac bona
opera, et disputa. Lavamini, mundi estote, Isaias Isai. 1. 16.
dicit, auferte nequitias ab animis vestris a con- » etc.
spectu oculorum meorum, cessate a nequitiis ve- »
stris, discite benefacere, judicate pupillo, et ju- »
stificate viduam, et venite disputemus, dicit Do- »
minus. Quid est disputare cum Deo? Te illi in- »
dica scienti, ut indicet se tibi nescienti. *Suavis
sit ei disputatio mea.* Ecce hoc est Domino sua-
ve, disputatio tua; sacrificium humilitatis tuæ,
contribulatio cordis tui, holocaustum vitæ tuæ,
hoc est suave Deo. Tibi autem quid est suave?
D *Ego autem jucundabor in Domino.* Ipsa est mu-
tua disputatio, quam dixi: Indica te ei scienti, et
indicat se tibi nescienti. Suavis est ei confessio
tua, suavis est tibi gratia ipsius. Dixit se tibi.
Unde se tibi dixit? Per Verbum. Quod Verbum?
Christum. Et tibi dixit, et se dixit. Quia misit
Christum, seipsum dixit. Ita plane, audiamus
ipsum Verbum: Qui me vidit, vidit et Patrem. Johan. 14. 9.
Ego autem jucundabor in Domino.
19. *Deficiant peccatores a terra.* Sævire vide- v. 35.
tur. O sancta anima, quæ hic cantat et gemit!

(c) MSS. omittunt, *est*: cujus loco Colbertinus MS. habet, *vivit.*

Utinam cum ipsa anima sit anima nostra, utinam
copuletur ei, et socielur, et conjungatur ei! videbit etiam misericordiam sævientis. Quis enim
capit hoc, nisi qui impletus fuerit caritate? *Deficiant peccatores a terra.* Contremiscis, quia maledicit. Et quis maledicit? Sanctus. Sine dubio ex-
Rom. 12. 14. auditur. Sed dictum est sanctis, Benedicite, et
nolite maledicere. Quid est ergo quod dicit, *Deficiant peccatores a terra?* Plane deficiat; auferatur spiritus eorum, et deficiant, ut emittat spiritum suum, et recreentur. *Deficiant peccatores a terra, et iniqui, ita ut non sint.* Quid non sint, nisi iniqui? Ergo justificentur, ut non sint iniqui. Vidit hoc, et impletus est gaudio, et revocat versum primum Psalmi: *Benedic anima mea Dominum.* Benedicat anima nostra Dominum, Fratres, quia dare dignatus est et facultatem et sermonem nobis, et vobis intentionem et studium. Unusquisque ut potest recordetur quod audivit; collocutione invicem ructate saginam vestram, ruminate quod accepistis, non eat in viscera o-
Prov. 21. 20. blivionis vestræ. Thesaurus desiderabilis requiescat in ore vestro. Magno labore quæsita et inventa sunt, magno labore nuntiata et disputata sunt: sit labor noster fructuosus vobis, et benedicat anima nostra Dominum.

IN PSALMUM CIV.

* ENARRATIO.

1. PSALMUS centesimus-quartus, primus est in eis quibus prænotatur *Halleluja.* Cujus verbi, vel potius duorum verborum, interpretatio est, Laudate Deum. Et ideo inde cœpit:
v. 1. *CONFITEMINI Domino, et invocate nomen ejus.*
In laude enim intelligenda est ista confessio, si-
Matth. 11. 25. cut est, Confiteor tibi, Pater Domine cæli et terræ. Præmissa enim laude, invocatio sequi solet, ubi desideria precator alligat: unde et ipsa oratio Dominica habet a capite brevissimam laudem, quod est, Pater noster qui es in cælis. Tunc
Matth. 6. 9. quæ petuntur, deinceps consequuntur. Unde et
Psal. 74. 2. alibi in Psalmo dicitur, Confitebimur tibi, Deus, confitebimur, et invocabimus nomen tuum. Quod
Psal. 17. 4. alibi est planius: Laudans invocabo Dominum, et ab inimicis meis salvus ero: ita et hic, *Confitemini,* inquit, *Domino, et invocate nomen ejus:* quod tale est, ac si diceret, Laudate Dominum, et invocate nomen ejus. Exaudit quippe invocantem, quem laudantem videt: laudantem videt, quem probat amantem. Et in quo voluit Dominus boni servi amorem circa se ostendi maxime,
Johan. 21. 17. nisi in eo quod illi ait, Pasce oves meas? Unde et hic sequitur, *Annuntiate inter gentes opera ejus:* vel potius, ut de Græco ad verbum exprimatur, quod et alii Latini codices habent, (a) *Evangelizate in gentibus opera ejus.* Quibus hoc dicitur, nisi Evangelistis in prophetia?
v. 2. 2. *Cantate ei, et psallite ei.* Verbo et opere laudate. Ore quippe cantatur: psalterio autem,
A hoc est, manibus psallitur. *Narrate omnia mirabilia ejus:* * *laudamini in nomine sancto ejus.* v. 3.
Possunt hi duo versus ex duobus verbis superioribus dicti non absurde videri: ut quod ait, *Narrate omnia mirabilia ejus,* referatur ad id quod dictum est, *Cantate ei:* quod vero sequitur, *Laudamini in nomine sancto ejus,* referatur ad id quod dictum est, *Et psallite ei:* illud scilicet ad verbum bonum, quo cantatur ei, et narrantur omnia mirabilia ejus; illud autem ad opus bonum, quo psallitur ei, ne velit quisque de opere bono tamquam in sua virtute laudari. Ideo cum dixisset, *Laudamini,* quod utique bene operantes merito possunt; addidit, *in nomine sancto ejus:* 1. Cor. 1. 31.
ut qui gloriatur, in Domino glorietur. Qui ergo
non sibi, sed ei volunt psallere, caveant facere Matth. 6. 1.
B justitiam suam coram hominibus, ut videantur ab eis; alioquin mercedem non habebunt apud
Patrem, qui in cælis est: sed luceant opera eo- Matth. 5. 16
rum coram hominibus, non eo fine ut ipsi videantur ab eis, sed ut videant bona opera eorum, et glorificent Patrem eorum, qui in cælis est. Hoc est laudari in nomine sancto ejus. Unde et in alio Psalmo legitur, In Domino lauda- Psal. 33. 2.
bitur anima mea, audiant mites, et jucundentur. Quod et hic quodam modo sequitur, *Læte-* v. 4.
tur cor quærentium Dominum. Sic enim mites jucundantur, qui non amaro zelo eos jam bene operantes æmulantur.

3. *Quærite Dominum, et confortamini.* Hoc enim de Græco expressius interpretatum est, quamvis verbum minus Latinum videatur. Unde
C et alii codices habent, *confirmamini;* alii, *corro-* Psal. 17. 2.
boramini. Ei quippe dicitur, Fortitudo mea: et, Psal. 58. 10.
Fortitudinem meam ad te custodiam: ut eum quærendo atque ad eum accedendo, et illuminemur et confortemur; ne cæcitate quid faciendum sit non videamus, aut infirmitate non faciamus etiam quod videmus. Quod ergo est ad videndum, Psal. 33. 3.
Accedite ad eum, et illuminamini: hoc est ad faciendum, *Quærite Dominum, et corroboramini.* *Quærite,* inquit, *faciem ejus semper.* Quæ est facies Domini, nisi præsentia Dei? Sicut facies Psal. 82. 17.
venti, et facies ignis: dictum est enim, Sicut sti- Psal. 67. 3.
pulam ante faciem venti: et, Sicut fluit cera a facie ignis. Et multa talia ponit Scriptura, nihil aliud quam earum rerum præsentiam volens intelligi, quarum nominat faciem. Sed quid est,
D *Quærite faciem ejus semper?* Scio quidem quia Psal. 72. 28.
mihi adhærere Deo, bonum est: sed si semper quæritur, quando invenitur? An *semper* dixit, in tota vita ista, qua hic vivitur, ex quo id nos facere debere cognovimus, quando et inventus quærendus est? Jam quippe illum invenit fides, sed adhuc eum quærit spes. Caritas autem et invenit eum per fidem, et eum quærit habere per speciem: ubi tunc sic invenietur, ut sufficiat nobis, et ulterius non quæratur. Nisi enim eum in ista vita inveniret fides, non diceretur,
Quærite Dominum, et cum inveneritis eum: de- Isai. 55. 6.
relinquat impius vias suas, et vir iniquus cogi- 7.

(a) Omnes MSS *Annuntiate in gentibus.*

tationes suas. Item si fide inventus, non adhuc
Rom. 8. 25. esset perquirendus, non diceretur, Si enim quod
non videmus, speramus, per patientiam exspe-
1. Johan. 3. 2. ctamus: et quod Johannes ait, Scimus quia cum
apparuerit, similes ei erimus; quoniam videbi-
mus eum sicuti est. An forte etiam cum facie ad
faciem viderimus eum sicuti est, adhuc perqui-
rendus erit, et sine fine quærendus, quia sine
fine amandus? Dicimus enim etiam præsenti ali-
cui, Non te quæro: id est, non te diligo. Ac per
hoc qui diligitur, etiam præsens quæritur, dum
a caritate perpetua ne fiat absens (a) agitur. Pro-
inde quem quisque diligit, etiam cum eum vi-
det, sine fastidio semper vult esse præsentem,
hoc est, semper quærit esse præsentem. Et ni-
mirum hoc est, *Quærite faciem ejus semper:* ut
non huic inquisitioni, qua significatur amor, fi-
nem præstet inventio; sed amore crescente in-
quisitio crescat inventi.

4. Jam deinceps temperat se laudator iste ar-
dens, et ad capacia verba descendit: infirmum
amorem atque lactentem temporalibus Dei mira-
v. 5. bilibus nutriens. *Mementote,* inquit, *mirabilium
ejus quæ fecit, prodigia ejus et judicia oris ejus.*
Qui locus similis videtur illi loco, ubi ad Moy-
sen quærentem quis esset, cum dixisset, Ego
Exodi 3. 14. sum qui sum, et dices filiis Israel, Qui est misit
me ad vos: quod ex quantulacumque particula
rara mens capit: deinceps nomen suum comme-
morans, erga homines gratiam suam misericor-
diter temperavit; dicens, Ego sum Deus Abra-
ham, et Deus Isaac, et Deus Jacob, hoc mihi no-
men est in æternum. Ubi intelligi voluit, et il-
los quorum se Deum dixit, vivere secum in æter-
num, et hoc dixit, quod capi etiam a parvulis
posset: ut, Ego sum qui sum, illi pro captu in-
telligerent, qui grandibus viribus caritatis nos-
sent quærere faciem ejus semper. Si ergo quod
est Ipse, multum est ad vos vel videre vel quæ-
rere, *Mementote mirabilium ejus quæ fecit, pro-
digia ejus et judicia oris ejus.*

v. 6. 5. Et quibus dicitur? *Semen Abraham servi e-
jus, filii Jacob electi ejus.* Vos semen Abraham,
vos filii Jacob, mementote mirabilium ejus quæ
fecit, prodigia ejus et judicia oris ejus. Ne quis
autem unigenti hoc tribueret Israelitarum secun-
dum carnem, et non intelligeret magis esse se-
men Abrahæ filios promissionis quam filios car-
nis, quibus Apostolus dicit, cum Gentibus lo-
Gal. 3. 29. queretur, Vos ergo Abrahæ semen estis, secun-
dum promissionem heredes: sequitur, et dicit,
v. 7. *Ipse Dominus Deus noster, in omni terra ju-
dicia ejus.* Hoc dicitur per Isaiam ad Jerusalem
Isai. 54. 5. liberam matrem nostram: Et qui eruit te, ipse
Rom. 3. 29. Deus tuus, universæ terræ vocabitur. An Judæo-
rum Deus tantum? Absit. *Ipse Dominus Deus
noster, in omni terra judicia ejus,* quia in omni
terra Ecclesia ejus, ubi prædicantur judicia ejus.
Psal. 147. 19 et 20. Quid ergo ait in alio Psalmo, Qui annuntiat ver-
» bum suum Jacob, justitias et judicia sua Israel;
» non fecit sic omni genti, et judicia sua non mani-
A festavit eis? Ideo dictum est, quia unam gentem »
voluit intelligi pertinentem ad semen Abrahæ;
quæ vocata est quidem ex omnibus gentibus, et
sic in ea dicuntur omnes gentes, ut una sit gens
in adoptionem vocata. Extra istam nulli genti
manifestavit judicia sua: quoniam qui ea non cre-
diderunt, etiamsi annuntiata sunt, manifestata
eis utique non sunt; quia nisi credant, non in-
telligent.

6. *Memor fuit in sæculum testamenti sui.* A- v. 8.
lii codices habent, *in æternum:* quod ex ambi-
guo Græco factum est. Sed si in hoc sæculum
intelligendum est, non in æternum; quomodo
exponens cujus testamenti memor fuerit, ad-
jungit et dicit, *Verbi quod mandavit in mille ge-
nerationes?* Quod adhuc cum aliquo fine potest
B intelligi: sed deinde dicit, *Quod disposuit ad A-* v. 9.
braham, et juramenti sui ad Isaac: * *et statuit* v. 10.
*illud Jacob in præceptum, et Israel in testamen-
tum æternum.* Ubi nullus est ambiguitatis locus:
αἰώνιον quippe habet Græcus, quod nusquam no-
stri nisi æternum interpretati sunt; vix autem
aliqui alicubi αἰώνιον æternale dixerunt. Nisi for-
te quia αἰῶνα familiarius interpretantur sæcu-
lum, αἰώνιον non æternum, sed sæculare inter-
pretari velint: quod neminem ausum fuisse com-
memini. Si autem hoc loco testamentum vetus
intelligendum est, propter terram Chanaan; sic
enim sermo contexitur, *Et statuit illud* ipsi *Ja-
cob in præceptum, et* ipsi *Israel in testamentum
æternum,* * *dicens, Tibi dabo terram (b) Cha-* v. 11.
naan, funiculum hereditatis vestræ: Quomodo b
C intelligendum est *æternum,* cum terrena illa he-
reditas æterna esse non possit? Et ideo vetus
Testamentum vocatur, quia per Novum abole-
tur. *Mille* ergo *generationes,* nec æternum vi-
dentur aliquid significare; quia utique finem ha-
bent, et ad ipsa temporalia nimis multæ sunt.
Quamlibet enim paucis annis generatio determi-
netur, quam Græci γενεὰν dicunt, quam mini-
mam quidam quindecim annis terminaverunt,
ex qua homo incipit posse generare; quæ sunt
istæ mille generationes, non solum a tempore
Abraham, quando ei facta est ista promissio, us-
que ad tempus novi Testamenti, sed ab ipso A-
dam, usque ad terminum sæculi? Quis enim au-
deat dicere, quindecim annorum millibus hoc
sæculum extendi?

D 7. Proinde mihi videtur non hic vetus Testa-
mentum intelligendum, quod Novo esse tollen-
dum dicitur per Prophetam, Ecce dies veniunt,
dicit Dominus, et confirmabo domui Jacob Te- Jerem. 31. 31.
stamentum novum, non secundum Testamentum »
quod constitui patribus eorum, cum eduxissem »
eos de terra Ægypti: sed testamentum fidei, »
quod laudat Apostolus, cum Abraham nobis pro-
ponit imitandum, et de Legis operibus glorian- Gal. 3. 17. et 6.
tes inde convincit, quod Abraham etiam ante
circumcisionem credidit Deo, et reputatum est
illi ad justitiam. Denique cum dixisset, *Memor
fuit in sæculum testamenti sui,* quod in æternum

(a) Sic MSS. At editi, *optatur.*

(b) In antiquioribus MSS. constanter est, *Chanan.*

intelligere debemus, testamenti scilicet justifica-
tionis et hereditatis æternæ, quam fidei promi-
sit Deus: *Verbi*, inquit, *quod mandavit in mille*
generationes. Quid est, *mandavit?* Quod enim
ait, *Tibi dabo terram Chanaan:* non mandatum
Rom. 1. 17. est, sed promissum. Mandatum est autem quod
facere debemus, promissum quod accipere. Man-
datum ergo fides est, ut justus ex fide vivat: et
huic fidei hereditas æterna promittitur. *Mille*
ergo *generationes*, propter numeri perfectionem,
pro omnibus intelligendæ sunt; id est, quamdiu
generatio generationi sequendo succedit, tamdiu
mandatum est vivendum ex fide. Quod observat
populus Dei, filii promissionis nascendo venien-
tes, et moriendo abeuntes, donec omnis genera-
tio finiatur; quod millenario numero significatum
est, quia denari numeri solidum quadratum de-
cem decies, et hoc decies ad mille pervenit. *Quod*
disposuit, inquit, *ad Abraham, et juramenti sui*
ad Isaac. Et statuit illud Jacob, id est ipsi Ja-
cob, *in præceptum*. Ipsi sunt tres Patriarchæ,
quorum specialiter se dicit Deum, quos et Domi-
nus nominat in Testamento novo, ubi dicit,
Matth. 8. 11. Multi ab Oriente et Occidente venient, et recum-
bent cum Abraham et Isaac et Jacob in regno
cælorum. Ista est hereditas æterna. Nam et hic,
ubi ait, *Statuit illud Jacob in præceptum;* ma-
nifestat præceptum esse fidei: non enim promis-
sum appellaret præceptum. Si enim opus est in
præcepto, merces in promisso: Hoc est opus Dei,
Johan. 6. 29. Dominus ait, ut credatis in eum quem ille misit.
Hoc ergo verbum quod mandavit, *memor in æ-*
Rom. 10. 8. *ternum testamenti sui*, hoc est verbum fidei quod
prædicamus, *statuit illud* ipsi *Jacob in præce-*
ptum; et ipsi *Israel in testamentum æternum*, id
est, quod ex ipso verbo et præcepto impleto da-
turus esset aliquid æternum. *Dicens, Tibi dabo*
terram Chanaan, funiculum hereditatis vestræ.
Quomodo ergo est hoc æternum, nisi aliquid æ-
Exodi 3. 8. et 17. ternum significet? Ipsa enim dicta est terra pro-
missionis, terra fluens lac et mel. Quod totum
significat gratiam, in qua gustatur quam suavis
Psal. 33. 8. est Dominus, ad quam non omnes homines per-
2. Thess. 3. 2. tinent. Non enim omnium est fides. Ideo addi-
dit, *Funiculum hereditatis vestræ*. Unde in alio
Psalmo, semen Abrahæ quod est Christus, intel-
Psal. 15. 6. ligitur loqui, ubi dicit, Funes ceciderunt mihi
in præclaris; etenim hereditas mea præclara est
mihi. Cur autem dicta sit terra Chanaan, inter-
Gen. 9. 29. pretatio hujus nominis aperit; Chanaan quippe
interpretatur humilis. Quod si ad illam refera-
tur sententiam sancti Noe, qua eumdem Chanaan
dixit futurum servum fratrum suorum, hinc est
Johan. 8. 35. etiam servilis timor. Servus autem non manet
in domo in æternum, filius manet in æternum.
Ideo excluso Chananæo, datur terra promissio-
1. Johan. 4. 18. nis semini Abrahæ. Consummata enim caritas
foras mittit timorem, ut filius maneat in domo
in æternum. Unde dictum est, *Et ipsi Israel in*
testamentum æternum.

8. Deinceps exsequitur historiam in librorum
A sanctorum veritate notissimam. *Cum essent nu-* v. 12.
mero brevi, paucissimi et incolæ in ea: id est,
in terra Chanaan. Quando ibi patres habitave-
runt Abraham, Isaac et Jacob, ante quam eam
acciperent hereditatem, in semine suo paucissi-
mi erant, et incolæ in ea. Nonnulli autem codi-
ces habent, non *paucissimi et incolæ*, sed *pau-*
cissimos et incolas. Ubi apparet eos qui ista ita
interpretati sunt, Græcam fuisse locutionem se-
cutos, quæ transferri non potest in Latinum, nisi
cum ea absurditate, quæ ferri omnino non pos-
sit. Si enim totam ipsam locutionem transferre
conemur, dicturi sumus, *In eo esse illos numero* Ἐν τῷ εἶναι αὐτοὺς ἀριθμῷ βραχεῖς, ὀλιγοστοὺς καὶ παροίκους ἐν αὐτῇ
brevi, paucissimos et incolas in ea. Quod autem
ait Græcus, *In eo esse illos;* hoc est Latine, *Cum*
essent: quod verbum non potest casus accusati-
B vus sequi, sed nominativus. Quis enim dicat,
Cum essent paucissimos? sed, Cum essent pau-
cissimi.

9. *Cum ergo essent numero breves*, vel *numero*
brevi, paucissimi et incolæ in ea. * *Transierunt* v. 13.
de gente in gentem, et de regno in populum al-
terum. Repetitio est ejus quod dixerat, *de gente*
in gentem. * *Non dimisit hominem nocere eis:* v. 14.
id est, non permisit. Græca autem locutio est,
nocere illos: Latina vero, *nocere illis. Et corri-*
puit pro eis reges. * *Nolite*, inquit, *tangere Chri-* v. 15.
stos meos, et in Prophetis meis nolite malignari.
Verba dixit Dei corripientis vel arguentis reges,
ne (*a*) læderent sanctos patres, cum essent nu-
mero breves, et paucissimi atque incolæ in terra
Chanaan. Quæ verba licet in libris ejus historiæ
C non legantur, tamen intelligenda sunt vel laten-
ter dicta, sicut Deus in hominum cordibus loqui-
tur occultis et veracibus visis, vel etiam per An-
gelum expressa. Nam et rex Gerarum et rex
Ægyptiorum divinitus admoniti sunt ne nocerent Gen. 10. 3. et 26. 8.
Abrahæ, et rex alius ne noceret Isaac, et alii ne
nocerent Jacob; cum essent paucissimi et inco-
læ, antequam ad incolendam Ægyptum cum fi-
liis suis transiret Jacob: quod intelligitur in eo
commemoratum, quod ait, *Transierunt de gente*
in gentem, de regno in populum alterum. Sed
quia occurrebat quærere, antequam transirent
et in Ægypto multiplicarentur, quomodo numero
breves, paucissimi et incolæ in aliena terra per-
durare potuerunt: secutus adjunxit, *Non per-*
misit hominem nocere eis, et corripuit pro eis re-
D *ges. Nolite tangere Christos meos, et in Prophe-*
tis meis nolite malignari.

10. Potest autem merito movere, quomodo
fuerint Christi appellati, antequam esset unctio,
ex qua hoc nomen impositum est regibus: quod
a Saule cœpit, cui David successit in regno; at-
que inde ceteri et reges Judæ et reges Israel con-
tinuatione sacratæ consuetudinis ungebantur:
in qua unctione figurabatur unus verus Christus,
cui dictum est, Unxit te, Deus, Deus tuus oleo Psal. 44. 8.
exsultationis præ participibus tuis. Unde ergo
illi jam tunc Christi appellabantur? Nam Pro-
phetas eos fuisse, legimus de Abraham: et uti-

(a) Sic Am. Er. et plures MSS. Alii vero cum Lov. *ne negligerent*.

que, quod de illo manifeste dictum est, hoc et
de illis intelligendum est. An ideo Christi, quia
etiamsi latenter, jam tamen Christiani? Quamvis
enim caro Christi ex illis, tamen Christus ante
Johan 8.58. illos: quod et Judæis respondit, dicens, Ante-
quam Abraham fieret, ego sum. Quomodo autem
hunc illi ignorarent, aut in eum non crederent;
cum propterea Prophetæ dicerentur, quia licet
occultius, tamen Dominum prænuntiabant? Un-
Ibidem 56. de aperte ipse dicit, Abraham concupivit videre
» diem meum, et vidit et gravisus est. Non enim
Fides in Christum. quisquam præter istam fidem, quæ est in Chri-
sto Jesu, sive ante ejus incarnationem, sive po-
stea, reconciliatus est Deo: cum sit ab Apostolo
I Tim. 2. 5. veracissime definitum, Unus enim Deus, et unus
mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus
11. Deinde jam narrare incipit, quomodo fa-
ctum sit ut transirent de gente in gentem, et
v. 16. de regno in populum alterum. *Et vocavit*, inquit,
famem super terram, omne firmamentum panis
v. 17. *contrivit.* * *Misit ante eos virum, in servum ve-
numdatus est Joseph.* Per hoc factum est, ut trans-
irent de gente in gentem, de regno in populum
alterum. Sed non sunt negligenter prætereundæ
Scripturarum sanctarum locutiones. *Vocavit*,
inquit, *famem super terram:* quasi fames aliqua
persona sit, vel aliquod animatum corpus, vel
aliquis spiritus qui obedire posset vocanti: cum
sit fames ex inedia contracta pernicies, atque
ita sit in eis qui eam patiuntur, ut aliquis mor-
bus. Sicut enim morbus ut esse desinat, fit ple-
rumque per medicamentum: sic et fames sana-
tur quodam modo per alimentum. Quid est er-
go, *Vocavit famem?* An forte ista mala quæ pa-
tiuntur homines, habent quosdam præpositos
suos angelos malos, (nam et in alio Psalmo di-
cit immissione per angelos malos Deum homines
afflixisse, non utique errante judicio,) et hoc est
forte, *Vocavit famem*, id est angelum præposi-
tum famis, et ejus rei nomine cujus est præpo-
situs, appellatum? Ex qua opinione Romani ve-
teres quosdam deos tales consecrarunt, sicut
deam Febrem, deumque Pallorem. An quod est
credibilius, *Vocavit famem*, intelligendum est,
Dixit ut fames esset; ut hoc sit vocare quod ap-
pellare; hoc appellare, quod dicere; hoc dicere,
quod jubere? Nam ille vocavit famem, qui vo-
cat ea quæ non sunt tamquam quæ sunt. Nec ibi
Rom. 4. 17. Apostolus dixit, Qui vocat ea quæ non sunt, ut
sint; sed tamquam sint. Apud Deum quippe jam
factum est, quod ejus dispositione futurum est:
quia de illo alibi dicitur, Qui fecit quæ futura
Isai. 45. 11. sec. LXX. sunt. Et hic quando fames facta est, tunc dicta
est vocata, id est, ut adesset quæ jam fuerat in
ejus occulta gubernatione disposita. Denique quo-
modo vocaverit famem, statim exposuit, dicens,
Omne firmamentum panis contrivit. Et hæc inu-
sitata locutio est: *contrivit* enim dixit, pro eo
quod est consumsit.
v. 17. 12. *Misit ante eos virum.* Quem virum? Jo-
seph. Quomodo misit? *In servum venumdatus est
Joseph.* Nempe quando factum est, peccatum erat
fratrum, et tamen Deus misit Joseph in Ægy-

A ptum. Intuenda est ergo res magna et pernecessaria, quomodo Deus bene utatur malis operibus hominum, sicut illi contra male utuntur bonis operibus Dei.

13. Contexit deinde narrationem, commemo-
rans quæ pertulerit Joseph in humilitate sua, et
quomodo fuerit sublimatus. *Humiliaverunt in* v. 18.
compedibus pedes ejus, ferrum pertransiit ani-
mam ejus, * *donec veniret verbum ejus.* Com- v. 19.
pedes quidem accepisse Joseph, non legimus:
sed factum esse, minime dubitandum est. Aliqua
enim prætermitti potuerunt in illa historia, quæ
tamen Spiritum-Sanctum non laterent, qui in his
loquitur Psalmis. Ferrum autem quod dicit per-
transisse animam ejus, tribulationem duræ ne-
cessitatis accipimus: non enim corpus, sed *ani-*
B *mam* dixit. Talis enim locutio est quædam in
Evangelio, ubi Symeon dixit ad Mariam, Ecce Lucæ 2. 34.
positus est hic in ruinam, et in resurrectionem
multorum in Israel, et in signum cui contradi-
cetur, et tuam ipsius animam pertransiet gladius,
ut revelentur ex multis cordibus cogitationes.
Passio quippe Domini, quæ multis ruina fuit, et
in qua multorum cordium occulta patuerunt,
quoniam expressum est quid de Domino sentie-
bant, et ipsam ejus matrem graviter carnali or-
bitate percussam sine dubio contristavit. In illa
vero tribulatione fuit Joseph, *donec veniret ver-* Gen. 41. 25. etc.
bum ejus, quo fuerat interpretatus veraciter so-
mnia: unde commendatus est regi, ut etiam illi
de somniis ejus futura prædiceret. Sed quoniam
dixit, *donec veniret verbum ejus*, ne omni modo
C *ejus* sic intelligeremus, ut quisquam rem tantam
homini tribuendam putaret, continuo subjecit,
Eloquium Domini inflammavit eum: vel quod
magis de Græco expressum alii codices habent,
Eloquium Domini ignivit eum: ut etiam ipse in-
ter eos computaretur, quibus dictum est, Lau-
damini in nomine sancto ejus. *Eloquium Domi-* v. 3.
ni ignivit eum. Merito Spiritus-sanctus quando
a Domino missus est, visæ sunt illis linguæ di- Act. 2. 3.
visæ velut ignis. Et Apostolus dicit, Spiritu fer- Rom. 12. 11.
ventes. A quo igne discedunt, de quibus dicitur, Matth. 24. 12.
Refrigescet caritas multorum.
14. Denique sequitur, *Misit rex, et solvit eum;* v. 20.
princeps populorum, et dimisit eum. Ipse est
rex, qui *princeps populorum: solvit* compedi-
tum, *dimisit* inclusum. *Constituit eum dominum* v. 21.
D *domus suæ, et principem omnis possessionis suæ.*
* *Ut erudiret principes ejus sicut semetipsum,* v. 22.
et senes ejus prudentiam doceret. Græcus habet,
Et seniores ejus sapientiam doceret. Quod omni
modo ad verbum ita dici posset: *Erudiret prin-*
cipes ejus sicut semetipsum, et seniores ejus sa-
pientes faceret. Πρεσβυτέρους enim habet, quos
dicere solemus seniores, non γέροντας, id est,
senes: σοφίσαι autem, quod uno verbo Latine
dici non potest, a sapientia dictum est, quæ
σοφία Græce dicitur; non a prudentia, quæ
φρόνησις appellatur. Neque hoc tamen legimus
in illa sublimitate Joseph, sicut nec compedes
in ejus humilitate. Sed unde fieri posset, ut vir
tantus unius veri Dei cultor, in Ægypto alendis

tantummodo corporibus, et rebus tantum corporalibus gubernandis esset intentus, et quo eos meliores redderet, curam non gereret animorum? Sed ea conscripta sunt in illa historia, quæ secundum intentionem scribentis, in quo erat Spiritus-sanctus, rebus futuris illa narratione significandis sufficere judicata sunt.

v. 23. 15. *Et intravit Israel in Ægyptum, et Jacob accola fuit in terra Cham.* Quod est Israel, hoc est, Jacob, et quod est Ægyptus, hoc est terra Cham. Hic enim apertissime demonstratum est, de semine Cham filii Noe, cujus primitivus fuit Chanaan, exortam fuisse etiam gentem Ægyptiorum. Proinde in quibus codicibus hoc loco legitur Chanaan, emendandum est. Melius autem interpretatum est, *accola fuit*, quam, sicut alii codices habent, *inhabitavit:* quod tantumdem esset, si et incola diceretur; nihil enim aliud significat. Nam idipsum est verbum in Græco isto loco, quod est et superius, ubi dictum est,
v. 12. Paucissimi et incolæ in ea. Incolatus porro, vel accolatus, non indigenam, sed advenam ostendit. Ecce quomodo transierunt de gente in gentem, de regno in populum alterum. Quod breviter propositum fuerat, breviter narrando explicatum est. Sed de quo regno transierunt in populum alterum, merito quæri potest. Nondum enim regnabant in terra Chanaan, quia nondum ibi fuerat regnum constitutum populi Israel. Quomodo ergo potest intelligi, nisi forte secundum anticipationem, quia ibi regnum futurum erat seminis eorum?

16. Deinceps narrantur quæ in Ægypto gesta
v. 24. sunt. *Et auxit*, inquit, *populum suum vehementer, et firmavit eum super inimicos ejus.* Etiam hoc totum breviter propositum est, ut quemadmodum factum sit, deinde narretur. Non enim tunc firmatus est populus Dei super Ægyptios inimicos suos, quando eorum masculini fetus necabantur, vel quando in faciendis lateribus conterebantur: sed quando in manu potenti, per signa et portenta Domini Dei sui, metuendi et honorandi facti sunt, donec duri regis contentio vinceretur, et mare rubrum persecutorem cum exercitu ejus obrueret.

17. Quod ergo breviter positum est, *Firmavit populum suum super inimicos ejus*, velut quæreremus quomodo factum sit: incipit dicere, do-
v. 25. nec etiam id narrando determinet. *Et convertit cor eorum, ut odirent populum ejus, et dolum facerent in servos ejus.* Numquidnam intelligendum est, vel credendum, quod Deus cor homini ad facienda peccata convertat? An peccatum non est, vel parvum peccatum est, odisse populum Dei, et dolum facere in servos ejus? Quis hoc dixerit? Numquid ergo istorum tam gravium peccatorum auctor est Deus, qui nullius vel le-
Psal. 106, 43. vissimi peccati auctor credendus est? Quis sapiens, et intelliget hæc? Nam ipsa est illa mirabilis Dei bonitas, qua bene utitur etiam malis, vel angelis, vel hominibus. Cum enim ipsi vitio suo mali sint, ille de malo eorum bene facit. Non enim antequam odissent populum ejus boni e-

A rant; sed maligni et impii tales erant, qui facile incolis suis felicibus inviderent. In eo ergo quod populum suum multiplicavit, hoc beneficio suo malos ad invidendum convertit. Invidia est enim Invidia. odium felicitatis alienæ. Sic ergo convertit cor eorum, ut per invidentiam odissent populum ejus, et dolum facerent in servos ejus. Non itaque cor illorum malum faciendo, sed populo suo benefaciendo, cor illorum sponte malum convertit ad odium. Non enim rectum cor pervertit, sed sponte perversum ad odium populi, ubi eo malo bene uteretur, convertit: non illos malos faciendo, sed istis bona, quibus mali facillime possent invidere, largiendo. Quo illorum odio, et ad exercitationem populi sui, et ad gloriam nominis sui, quæ nobis est utilis, quomodo sit
B usus, consequentia docent: quæ in ejus laude commemorantur, cum cantatur Halleluia.

18. *Misit Moysen servum suum, Aaron quem* v. 26. *elegit ipsum.* Sufficeret, *quem elegit:* sed nihil in eo quærendum est, quod additum est, *ipsum.* Num 13. 20 et Levit. 18. 3 sec. LXX. Locutio Scripturarum est, sicut est, in qua habitabunt in ea: qua locutione divinæ paginæ plenæ sunt.

19. *Posuit in eis verba signorum suorum et* v. 27. *prodigiorum in terra Cham.* Non ita debemus accipere, *verba signorum et prodigiorum*, quasi verba, quibus verbis fierent signa et prodigia, id est, quæ dicerent ut fierent signa et prodigia. Multa enim sine verbis facta sunt, vel virga, vel manu extenta, vel favilla in cælum missa. Sed quia illa ipsa quæ facta sunt, non erant alicujus
C significationis inania, sicut et verba quæ loquimur; ideo et ipsa dicta sunt verba, non vocum et sonorum, sed signorum et prodigiorum. *Posuit in eis*, id est, fecit per eos.

20. *Misit tenebras, et obscuravit.* Scriptum v. 28. est et hoc inter plagas, quibus Ægyptii percussi sunt. Quod autem sequitur, in diversis codicibus varie legitur. Alii namque habent, *Et exacerbaverunt sermones ejus.* Alii vero, *Et non exacerbaverunt sermones ejus.* Sed quod prius dixi, in pluribus invenimus. Ubi autem addita est negativa particula, vix duos codices potuimus reperire. Sed ne forte mendositas propter sensum faciliorem abundaverit: quid enim facilius intelligitur quam id quod dictum est, *Et exacerbaverunt sermones ejus*, utique contumacibus con-
D tradictionibus suis? conati sumus secundum aliquam rectam sententiam etiam illud exponere: et hoc interim occurrit, *Non exacerbaverunt sermones ejus*, id est, in Moyse et Aaron: quia eos etiam durissimos patientissime pertulerunt, donec omnia quæ Deus in eis facere disposuerat, ex ordine complerentur.

21. *Convertit aquas eorum in sanguinem, et* v. 29. *occidit pisces eorum.* * *Dedit terram eorum ra-* v. 30 *nas, in penetralibus regum ipsorum.* Tamquam diceret, Terram eorum convertit in ranas. Tanta enim ranarum fuerat multitudo, ut hoc per ὑπερβολὴν convenienter diceretur.

22. *Dixit, et venit cynomyia et sciniphes in* v. 31. *omnibus finibus eorum.* Si quæritur quando di-

xerit, in verbo ejus erat antequam fieret; et sine tempore ibi erat, quo tempore fieret: quamquam et per Angelos, et per servos suos Moysen et Aaron, etiam tunc quodam modo dixit ut fieret, quando fuerat faciendum.

v. 32. 23. *Posuit pluvias eorum grandinem.* Similis
v. 30. locutio est illi; ubi ait, Dedit terram eorum ranas: nisi quod ibi non utique in ranas tota terra conversa est, pluvia vero in grandinem etiam tota potuit. *Ignem comburentem in terra ipsorum:* subauditur, *posuit.*

v. 33. 24. *Et percussit vineas eorum et ficulneas eorum, et contrivit omne lignum finium eorum.* Hoc vi grandinis et fulminibus factum est: unde et ignem dixit comburentem.

v. 34. 25. *Dixit, et venit locusta et bruchus, cujus non erat numerus.* Una plaga est locustæ et bruchi: quoniam altera est parens, altera est fetus.

v. 35. 26. *Et comedit omne fœnum in terra eorum, et comedit omnem fructum terræ eorum.* Et fœnum fructus est, sicut loqui Scriptura consuevit, quæ fœnum appellat etiam segetes frugum: sed ut duo diceret, duobus fortasse quæ dixerat, numero voluit consonare, id est, locustæ et brucho. Hoc autem totum pertinet ad elocutionis varietatem medentem fastidio, non ad diversitatem sententiarum.

v. 36. 27. *Et percussit omne primogenitum in terra eorum, primitias omnis laboris eorum.* Hæc plaga novissima est, excepta morte in mari rubro. Primitias vero laborum, propter primogenita pecorum, dictum arbitror. Quæ plagæ cum sint decem, nec omnes commemoratæ sunt, nec eodem ordine quo ibi factæ leguntur. Libera enim est laudatio a lege narrantis et texentis historiam. Cujus laudationis auctor et dictor cum sit per Prophetam Spiritus-Sanctus; eadem utique auctoritate, qua per eum egit hominem qui illam scripsit historiam, et commemorat aliquid factum quod ibi non legitur, et quod ibi legitur præterit.

28. Adjungit autem etiam hoc laudibus Dei, quod argento et auro ditatos Israelitas eduxit ex Ægypto: quia et ipsi tales erant, qui nondum possent contemnere laborum suorum licet temporalem, tamen debitam justamque mercedem; nec in eo quod Ægyptios deceperunt, a quibus sibi ut commodaretur aurum argentumque petiverunt, putandus est Deus hujusmodi dolos, eis qui sursum cor habent, vel jubere, vel si fecerint approbare. Magis enim per illa Dei verba, utique ab illo qui cor eorum videbat, et cupiditates examinabat, permissi sunt facere ista, quam jussi: non tamen sine aliquo provectu animæ carnalis, quod et his fecerunt qui talia jure passi sunt, et quamvis per dolum, ab iniquis hominibus tamen quod sibi reddi debuit, abstulerunt. Sicut autem Ægyptiorum iniquitate, sic istorum infirmitate, ad id quod opus erat illis factis figurandum et prænuntiandum divine usus

est Deus. *Et eduxit eos in argento et auro.* Et v. 37.
ista locutio Scripturarum est. Pro eo quippe dictum est, *in argento et auro*, ac si diceretur, Cum argento et auro. *Et non erat in tribubus eorum infirmus:* sed corpore, non animo. Etiam hoc magnum Dei beneficium fuit, ut in illa necessitate migrandi nullus esset ægrotus.

29. *Lætata est Ægyptus in profectione eorum,* v. 38.
quia incubuit timor eorum super eos. Timor utique Hebræorum super Ægyptios. Non enim *timor eorum*, quo timebant Hebræi, sed quo timebantur. Dicet aliquis, Quomodo ergo nolebant eos dimittere Ægyptii? quomodo tamquam redituros dimiserunt? quomodo tamquam redituris et reddituris aurum et argentum petentibus commodaverunt, si *lætata est Ægyptus in profectione eorum?* Sed intelligendum est post illam ultimam Ægyptiorum mortem, et tantam stragem in mari rubro tam magni persequentis exercitus, Ægyptios timuisse residuos, ne redirent Hebræi, et eorum reliquias magna facilitate contererent. Tunc impletum est quod superius,
cum dixisset, Et auxit populum suum vehemen- v. 24.
ter, mox addidit, Et firmavit eum super inimicos ejus. Hanc enim sententiam uno versiculo propositam ut explicaret, quomodo id factum sit,
adjunxit cetera quæ in hac laude (*a*) cladis nar- a
ravit, usque ad istum locum, ubi ait, *Lætata est Ægyptus in profectione eorum, quia incubuit timor eorum super eos:* velut adsignans quod proposuerat, quia firmavit populum suum super inimicos ejus.

30. Proinde jam dicit, quæ iter agentibus in
eremo beneficia divina collata sunt. *Expandit* v. 39.
nubem in protectionem eorum, et ignem ut luceret eis per noctem. Tam sunt hæc manifesta, quam nota.

31. *Petierunt*, (*b*) *et venit coturnix.* Non co- b
turnicem concupiverunt, sed carnes. Quia vero v. 40.
et coturnix caro est, et in isto Psalmo non lo- 1. Cor. 10.5.
quitur de amaricatione illorum, in quibus non est beneplacitum Deo, sed de fide electorum, quod est verum semen Abrahæ; ipsi intelligendi sunt petisse ut veniret, unde amaricantium murmur opprimeretur. Jam in versu qui sequitur, *Et pane cœli saturavit eos*, manna quidem non nominavit, sed nulli obscurum est qui illas litteras legit.

32. *Disrupit petram, et fluxerunt aquæ, abie-* v. 41.
runt in sicco flumina. Et hoc factum tam cito intelligitur, quam legitur.

33. His autem omnibus beneficiis suis, Deus commendat in Abraham meritum fidei: Sequitur
enim, et dicit, *Quoniam memor fuit verbi san-* v. 42.
cti sui, quod habuit ad Abraham puerum suum.
* *Et eduxit populum suum in exsultatione, et* v. 43.
electos suos in lætitia. Quod ait, *populum suum;* hoc repetivit, *electos suos:* et quod ait, *in ex-*
sultatione; hoc repetivit, *in lætitia.* * *Et dedit* v. 44.
illis regiones gentium, et labores populorum pos-

(a) Vox *cladis* abest a MSS.

(b) Editi, *Petierunt carnes.* Vox *carnes* abest a MSS.

sederunt. Quod sunt, *regiones gentium;* hoc sunt, *labores populorum :* et quod dictum est, *dedit illis;* hoc repetitum est, *possederunt*.

34. Et tamquam quæreremus, cui bono ista data sunt, ne hoc ipsum putaretur summum bonum quod ista felicitas rerum temporalium populo Dei data est; continuo eam ad aliud retulit,
v. 45. ubi summum bonum oportet inquiri. *Ut custodiant*, inquit, *justificationes ejus, et legem ejus requirant*. Ubi intelligendum est Dei servos et electos filios promissionis, verum et germanum semen Abrahæ, imitantes fidem Abrahæ, propterea ista bona terrena sumere a Deo, ut non in eis luxu diffluant, sive perversa securitate torpescant; sed ideo habeant divina misericordia hæc omnia præparata, in quibus quærendis possent negotiosissimis laboribus occupari, ut ad hoc vacent unde bonum æternum possit adquiri, hoc est, *Ut custodiant justificationes ejus, et legem ejus requirant*. Denique, quoniam semen Abrahæ tales hic intelligi voluit, qui vere essent semen Abrahæ, quales utique nec in illo populo defuerunt: quod etiam apostolus Paulus satis ostendit, cum dicit, sed non in omnibus
2. Cor. 10.5 illis beneplacitum est Deo. Si enim non in omnibus, profecto fuerunt ibi quidam in quibus beneplacitum est Deo. Quia ergo tales Psalmus iste commendat, nihil hic dixit de iniquitatibus et irritationibus et amaricatione eorum, in quibus non est beneplacitum Deo. Sed quia et iniquis non sola justitia, verum etiam misericordia Dei omnipotentis et clementis apparuit; de illis sequens loquitur Psalmus cum laudibus Dei. Et tamen utrique in uno populo fuerunt; nec istos illi suarum iniquitatum contagione pollue-
2 Tim 2. 19. runt. Novit enim Dominus qui sunt ejus. Et si in hoc sæculo non potest ab injustis, recedat ab injustitia omnis qui nominat nomen Domini.

35. Ut ergo tamquam in corpore Psalmi hujus velut latentem quodam modo ejus animam commendemus, hoc est, in verbis quasi exterioribus interiorem intellectum: videtur mihi admoneri semen Abrahæ, qui sunt omnes filii promissionis pertinentes ad æternam hereditatem testamenti æterni, ut tamquam ipsam hereditatem sibi eligant Deum, et eum gratis colant, id est, propter ipsum, non propter aliquod emolumentum mercedis extra ipsum: et hoc faciant laudantes, invocantes, annuntiantes, nec in suam, sed in ejus gloriam per fidem bene operantes, spe gaudentes, caritate ferventes. Hoc
v. 1. totum sonat his versibus: *Confitemini Domino, et invocate nomen ejus, annuntiate in gentibus*
v. 2. *opera ejus.* * *Cantate ei, et psallite ei, narrate*
v. 3. *omnia mirabilia ejus.* * *Laudamini in nomine sancto ejus: lætetur cor quærentium Dominum.*
v. 4. *Quærite Dominum, et confirmamini, quærite faciem ejus semper.*

36. Deinde ad parvulorum corda nutrienda, ut roborentur in fide, de Patriarchis proponun-
A tur exempla et illorum (*a*) fidei et promissionis a Dei, ut imitando et sperando simus semen illorum, non de sola gente Hebræorum, sed quotquot istam gratiam suscipiunt in omni terra. Quod totum his versibus continetur: *Mementote* v. 5.
mirabilium ejus quæ fecit, prodigia ejus et judicia oris ejus. * *Semen Abraham servi ejus,* v. 6.
filii Jacob electi ejus. * *Ipse Dominus Deus no-* v. 7.
ster, in omni terra judicia ejus. * *Memor fuit* v. 8.
in sæculum testamenti sui, verbi quod mandavit in mille generationes. * *Quod disposuit ad* v. 9.
Abraham, et juramenti sui ad Isaac. * *Et sta-* v. 10.
tuit illud ipsi Jacob in præceptum: et ipsi Israel in testamentum æternum, * *dicens, Tibi dabo* v. 11.
terram Chanaan, funiculum hereditatis vestræ. Quæ omnia, pro modulo meo, quemadmodum
B accipienda essent exposui.

37. Hic occurrebat animo parvulæ fidei: Si ergo Deus gratis est colendus, et testamenti æterni hereditas ipse a seipso requirendus; mortalem istam vitam (*b*) quærentium eum, et temporales necessitates, an et ipsa suæ misericordiæ multiplicatione non deserit? Nam intente audite quid præstiterit patribus nostris, vel in quibus fidei exempla constituit, vel qui ex illorum carne propagati etiam fidem imitati sunt.
Cum essent ipsi numero brevi, paucissimi et in- v. 12.
colæ in ea : id est, in terra Chanaan. * *Et per-* v. 13.
transierunt de gente in gentem, et de regno in populum alterum. * *Non reliquit hominem no-* v. 14.
cere eis, et arguit pro eis reges. * *Nolite tangere* v. 15.
Christos meos, et in Prophetis meis nolite ma-
C *lignari.*

38. Si autem quæritis, quomodo transierunt de gente in gentem, et de regno in populum al-
terum, audite, *Et vocavit famem super terram,* v. 16.
omne firmamentum panis contrivit. * *Misit ante* v. 17.
eos virum, in servum venumdatus est Joseph. * v. 18.
Humiliaverunt in compedibus pedes ejus, ferrum pertransiit animam ejus, * *donec veniret* v. 19.
verbum ejus. Eloquium Domini ignivit eum: * v. 20.
misit rex, et solvit eum, princeps populorum, et dimisit eum. * *Constituit eum dominum domus* v. 21.
suæ, et principem omnis possessionis suæ. * *Ut* v. 22.
erudiret principes ejus sicut semetipsum, et seniores ejus prudentiam doceret. * *Et intravit* v. 23.
Israel in Ægyptum, et Jacob accola fuit in terra Cham. Ecce quomodo pertransierunt de gente in gentem, et de regno in populum alterum.

D 39. *Et auxit populum suum vehementer, et* v. 24.
firmavit eum super inimicos ejus. Si autem scire vultis quomodo eum firmaverit super inimicos
ejus, audite: *Convertit cor eorum, ut odirent* v. 25.
populum ejus, et dolum facerent in servos ejus.
* *Misit Moysen servum suum, Aaron quem ele-* v. 26.
git ipsum. * *Posuit in eis verba signorum suo-* v. 27.
rum, et prodigiorum in terra Cham. * *Misit te-* v. 28.
nebras, et obscuravit, et exacerbaverunt sermones ejus. * *Convertit aquas eorum in sanguinem,* v. 29.
et occidit pisces eorum. * *Dedit terram eorum* v. 30.

(a) Plerique MSS. *proponuntur et illorum fides et promissiones Dei.*

(b) Sic vetustiores MSS. Alii vero cum editis, *mortalem istam vitam cum præstat quærentibus eum et temporales necessitates, an et ipsas suæ misericordiæ etc.*

v. 31. *ranas, in penetralibus regum ipsorum.* * *Dixit*,
et venit cynomyia, et sciniphes, in omnibus fini-
v. 32. *bus eorum.* * *Posuit pluvias eorum grandinem*,
v. 33. *ignem comburentem in terra ipsorum.* * *Et per-*
cussit vineas eorum, et ficulneas eorum, et con-
v. 34. *trivit omne lignum finium eorum.* * *Dixit*, *et*
venit locusta et bruchus, cujus non erat nume-
v. 35. *rus.* * *Et comedit omne fœnum in terra eorum*,
v. 36. *et comedit omnem fructum terræ eorum.* * *Et*
percussit omne primogenitum in terra eorum,
v. 37. *primitias omnis laboris eorum.* * *Et eduxit eos*
in argentu et auro, *et non erat in tribubus eo-*
v. 38. *rum infirmus.* * *Lætata est Ægyptus in profe-*
ctione eorum, *quia incubuit timor eorum super*
eos. Ecce quomodo populum suum firmavit su-
per inimicos ejus.

40. Cum autem inimicis eorum ista mala ju-
stitia ejus inflixerit; quæ ipsis largita sit etiam
v. 39. temporalia misericordia ejus accipite. *Expandit*
nubem in protectionem eorum, *et ignem ut luce-*
v. 40. *ret eis per noctem.* * *Petierunt*, *et venit cotur-*
v. 41. *nix*, *et pane cœli saturavit eos.* * *Disrupit pe-*
tram, *et fluxerunt aquæ*, *abierunt in sicco flu-*
v. 42. *mina.* * *Quoniam memor fuit verbi sancti sui*,
v. 43. *quod habuit ad Abraham puerum suum. Et* *
eduxit populum suum in exsultatione, et electos
v. 44. *suos in lætitia.* * *Et dedit illis regiones gentium*,
et labores populorum possederunt. Non ut pro-
pter ista eum colant, sed ut ea quoque ad bonum
æternum referant atque convertant, id est, *Ut*
v. 45. *custodiant justificationes ejus*, *et legem ejus re-*
quirant. Quæcumque igitur alia bona dat Deus, referenda sunt ad gratuitum cultum ejus: ipse autem cultus ejus non est referendus ad alia bona, quæ dat Deus: tunc enim erit gratuitus. Ad quod certamen provocans hostis, ausus est di-
Job. 1. 9. cere Deo, Numquid Job gratis colit Deum? Porro si in servum venumdatus Joseph et humiliatus et exaltatus, locum fecit ad temporalia bona populo Dei, ut firmaretur super inimicos ejus; quanto magis Jesus venumdatus et humiliatus a fratribus suis secundum carnem, et exaltatus in cælis, locum facit ad æterna bona populo Dei, triumphanti de diabolo et angelis ejus? Audi ergo semen Abrahæ, non de carne glorians, sed
1. Tim. 4. 8. imitans fidem; audite servi Dei, et electi Dei, promissionem habentes vitæ præsentis et futuræ. Si tentationes duræ sunt in hoc sæculo, Joseph in carcere, Jesum in cruce cogitate. Si rerum temporalium prosperitas adjacet, non propter ipsam Deo, sed ipsa utimini propter Deum: nec eum existimetis propter vitæ hujus necessaria (*a*) coli a cultoribus suis, quæ donat et blasphematoribus suis; sed quærite primum
Matth. 6. 33. regnum Dei, et justitiam ejus, et hæc omnia apponentur vobis.

(*a*) Plerique MSS. *propter hujus vitæ necessaria necessarium cultoribus suis.*

IN PSALMUM CV.

* ENARRATIO.

A 1. Psalmus centesimus-quintus etiam ipse prænotatur, *Halleluja*. Et hoc dupliciter. Sed quidam dicunt unum Halleluja pertinere ad finem Psalmi superioris, alterum ad hujus principium. Et hoc asserunt quod omnes Halleluiatici Psalmi habeant in fine Halleluja, non omnes in capite: unde quicumque Psalmus non habet in fine Halleluja, nec in capite volunt eum habere; quod autem in ejus capite videtur esse, ad finem superioris pertinere. Sed nos, quo usque nobis aliquibus certis documentis id verum esse persuadeant, multorum consuetudinem sequi-
B mur, qui ubicumque legunt Halleluia, eidem Psalmo adtribuunt, in cujus hoc capite inveniunt. Paucissimi enim codices sunt, (quod quidem in nullo Græcorum reperi, quos inspicere potui,) qui habeant Halleluja in fine (*b*) centesimi et quinquagesimi Psalmi: post quem jam nullus est, qui ad eumdem canonem pertinet. Sed neque hoc posset præscribere consuetudini, etiamsi omnes codices id haberent. Fieri enim potuit, ut aliqua ratione laudationis Dei totus Psalmorum liber, qui libris quinque constare perhibetur, (nam ubi scriptum est, Fiat fiat, ibi fines librorum esse dicunt,) post omnia quæ cantata sunt, ultimo Halleluja clauderetur: nec propter finem centesimi et quinquagesimi Psalmi necesse esse video, ut omnes Hallelujatici
C Psalmi in fine habeant Halleluja. Cum vero in capite Psalmi geminatur Halleluja, cur Dominus aliquando semel, aliquando bis dicit Amen, et eo modo non possit aliquando semel, aliquando bis Alleluja dici, nescio: præsertim quia post numeri notam, quo Psalmus inscribitur quotus sit, veluti iste centesimus-quintus, utrumque Halleluja positum est. Debuit autem unum poni ante ipsum numerum, si ad finem pertinet superioris: et post numerum Psalmi scribi alterum Halleluja, quod ad Psalmum ipsius numeri pertinet. Sed fortasse et in hoc imperita prævaluit consuetudo, et aliquid afferri potest, quod adhuc ignoramus, unde nos magis docere debeat judicium veritatis, quam præjudicium consuetudinis. Nunc tamen antequam hoc perdiscamus,
D ubicumque post numerum Psalmi, sive semel, sive bis conscriptum invenimus Halleluja, secundum celeberrimam Ecclesiæ consuetudinem, ei Psalmo tribuimus, qui eodem numero prænotatur: confitentes nos arcana omnium titulorum, qui sunt in Psalmis, et ordinis eorumdem Psalmorum, et magna esse credere, et nondum sicut volumus penetrare potuisse.

2. Video autem istos duos centesimum-quartum et centesimum-quintum ita inter se conjunctos, ut in uno eorum, qui præcedit, commendetur populus Dei in electis ejus, de quibus

(*b*) Sic meliores MSS. At editi, *præter centesimi et quinquagesimi Psalmi contextionem.*

nulla querela fit, quos ego arbitror ibi fuisse in
I. Cor. 3. 10. quibus beneplacitum est Deo: in isto autem qui
sequitur, eos commemoratos qui in eodem po-
pulo amaricaverunt; nec tamen etiam ipsis Dei
misericordiam defuisse. Dicuntur autem ista ex
eorum persona, qui veniam conversi precantur;
et exempla commemorantur illorum, in quos
etiam peccatores dives apparuit misericordia
Dei. Incipit ergo etiam iste Psalmus sicut ille:
v. 1. *Confitemini Domino.* Sed ibi sequitur, Et in-
vocate nomen ejus: hic autem, *Quoniam bonus,
quoniam in sæculum misericordia ejus.* Quapro-
pter potest hic quidem intelligi etiam confessio
peccatorum: nam et post paucos versus sequi-
v. 6. tur, Peccavimus cum patribus nostris, injuste
egimus, iniquitatem fecimus: sed in eo quod di-
cit, *Quoniam bonus, quoniam in sæculum mise-*
B *ricordia ejus,* laus utique Dei est, atque in ejus
laude confessio. Quamquam etiam cum sua quis-
que confitetur peccata, cum Dei laude confiteri
debet: nec aliter pia est confessio peccatorum,
nisi non desperans, et poscens misericordiam
Dei. Habet ergo ejus laudem, sive etiam in ver-
bis, cum eum bonum et misericordem dicit; sive
in solo affectu, cum hoc credit. Nam et ille pu-
blicanus, cujus sola illa verba commemorata
Lucæ 18. 13. sunt, Domine propitius esto mihi peccatori, etsi
non dixit, Quoniam bonus et misericors es, vel
aliquid hujusmodi: non tamen illud diceret, nisi
hoc crederet; quoniam cum spe oravit, quæ sine
illa fide esse non posset. Potest ergo esse laus
Dei vera et pia, ubi non sit confessio peccato-
C rum; quæ laus multo crebrius in Scripturis con-
fessio vocatur: nulla est autem peccatorum con-
fessio pia et utilis, ubi non laudatur Deus, sive
corde, sive etiam ore atque sermone. Quod au-
tem habent alii codices, *Quoniam bonus;* alii
habent, *Quoniam suavis:* ita unum verbum Græ-
cum: quod dicitur χρηστὸς diversa interpreta-
tio secuta est. Item quod dictum est, *Quoniam
in sæculum misericordia ejus:* Græcus habet
εἰς τὸν αἰῶνα, quod potest etiam *in æternum*
interpretari. Proinde si illa misericordia hic in-
telligitur, qua nemo sine Deo beatus esse potest;
melius accipimus *in æternum:* si autem illa est
misericordia, quæ miseris exhibetur, ut vel con-
solentur in miseria, vel ab illa etiam liberentur;
melius *in sæculum*, hoc est, usque in finem sæ-
culi, in quo non deerunt miseri, quibus miseri-
D cordia præbeatur. Nisi forte quis audeat dicere,
4 Sentent. dist. 46. Sed quæritur. etiam his qui damnabuntur cum diabolo et an-
gelis ejus, aliquam misericordiam Dei minime
defuturam; non qua ex illa damnatione liberen-
tur, sed ut eis aliquatenus mitigetur: atque ita
æternam posse intelligi Dei misericordiam su-
per illorum æternam miseriam. Sed tolerabilio-
rem quosdam excepturos damnationem in quo-
rumdam comparatione legimus: alicujus vero
mitigari eam cui est traditus pœnam, vel qui-
busdam intervallis habere aliquam pausam, quis
audacter dixerit; quando quidem unam stillam
Lucæ 16. 25. dives ille non meruit? Sed de hac tanta re dili-
gentius ex otio disserendum est, nunc quod ad
istum Psalmum adtinet, hactenus de illa dictum
esse suffecerit.

3. *Quis loquetur potentias Domini?* Impletus v. 2.
consideratione divinorum operum, qui miseri-
cordiam ejus exposcit, *Quis*, inquit, *loquetur
potentias Domini, auditas faciet omnes laudes
ejus?* Subaudiendum est quod supra dictum est,
ut etiam ista sententia ita sit plena, *Quis audi-
tas faciet omnes laudes ejus?* Id est, quisnam
sufficiat auditas facere omnes laudes ejus? *Au-
ditas faciet*, dixit, id est, faciet ut audiantur:
ostendens ita loquendas potentias Domini et lau-
des ejus, ut prædicentur audientibus. Sed quis
potest omnes? An forte quia sequitur, *Beati qui* v. 3.
*custodiunt judicium, et faciunt justitiam in o-
mni tempore*, eas dixit laudes ejus, quæ intelli-
guntur opera ejus in præceptis ejus? Deus est
enim, ait Apostolus, qui operatur in vobis. Et Phil. 2. 13.
dictum est semini Abrahæ, Cantate ei, et psallite Psal. 104. 2.
ei: quod intelleximus ita dictum, ac si diceretur,
Bona ejus laudem et dicite, et facite. Quibus
duobus verbis, id est, cantandi et psallendi,
convenire duos consequentes versus, ut quod
dictum est, Narrate omnia mirabilia ejus; hoc
sit, Cantate ei: quod vero dictum est, Laudamini
in nomine sancto ejus, hoc sit, Psallite ei. Huic
quippe semini etiam ipse Dominus dicit, Luceant Matth. 5.
opera vestra coram hominibus, ut videant bona » 16.
facta vestra, et glorificent Patrem vestrum qui »
in cælis est. Hic ergo ipsa Dei præcepta consi- »
derans, quorum præceptorum opera laudes sunt
ejus qui operatur in suis, ait, *Quis loquetur po-
tentias Domini?* quoniam hæc ineffabiliter ope-
ratur. Quis *auditas faciet omnes laudes ejus?*
Id est, quis cum audierit, facit omnes laudes
ejus? quæ sunt opera præceptorum ejus. Quia Phil. 2. 13.
inquantum fiunt, etsi non omnia quæ audita sunt
fiunt, ille laudandus est qui operatur in nobis et
velle et operari, pro bona voluntate. Ideo cum
posset dicere, omnia mandata ejus, vel omnia
opera mandatorum ejus; maluit dicere, *laudes
ejus:* quia, ut dictum est, inquantum fiunt, ipse
laudandus est. Quas tamen laudes, quisnam suf-
ficit auditas facere? Id est, cum auditæ fuerint,
facere omnes quis est idoneus?

4. *Beati qui custodiunt judicium, et faciunt* v. 3.
justitiam in omni tempore: utique ex quo inci-
piunt et vivunt in tempore. Qui enim perseve- Matth. 10. 22.
raverit usque in finem, hic salvus erit. Potest
autem videri ejusdem sententiæ repetitio, ut hoc
sit facere justitiam, quod est custodire judicium:
ut etiam in superiore versu subaudiatur, *in o-
mni tempore;* sicut in posteriore subauditur,
beati; et redditis quæ subaudiuntur, ita dicatur,
Beati qui custodiunt judicium in omni tempore,
beati qui *faciunt justitiam in omni tempore.* Sed
nisi aliquid interesset inter judicium et justi-
tiam, non in alio Psalmo diceretur, Quo usque Psal. 93. 15.
justitia convertatur in judicium. Amat quidem
Scriptura, ista duo simul ponere: sicuti est, Ju-
stitia et judicium directio sedis ejus: et illud, Psal. 96. 2.
Et educet sicut lumen justitiam tuam, et judi- Psal. 36. 6.
cium tuum sicut meridiem: cum et illic ejusdem

sententiæ repetitio videatur. Et fortasse propter
vicinitatem significationis etiam alterum pro altero poni potest, vel judicium pro justitia, vel
justitia pro judicio: tamen si proprie dicantur,
aliquid interesse non dubito, ut judicium custodire dicatur qui recte judicat, justitiam vero facere qui recte agit. Nec absurde existimo intel-
Psal. 93. 15. ligi secundum illud quod dictum est, Quo usque
justitia convertatur in judicium, etiam hic eos
dictos beatos qui judicium custodiunt in fide,
justitiam faciunt in opere. Veniet enim tempus,
ut judicium quod modo custoditur in fide, etiam
exerceatur in opere, cum justitia conversa fuerit in judicium, id est, cum acceperint justi potestatem judicandi eos recte, a quibus modo non
recte judicantur. Unde alibi ipsum corpus Chri-
Psal. 74. 3. sti intelligitur dicere, Cum accepero tempus,
ego justitias judicabo. Quod verbum e verbo magis diceretur, æquitates judicabo. Non autem dixit, Cum accepero tempus, justitiam faciam;
quia omni tempore facienda est, sicut etiam hic
dicit, *Qui faciunt justitiam in omni tempore.*

5. Deinde quia Deus justificat, id est, justos
facit, sanando eos ab iniquitatibus suis, sequi-
v. 4. tur oratio, *Memento nostri, Domine, in beneplacito populi tui:* id est, ut in eis simus, in quibus beneplacitum est tibi; quia non in omnibus
illis beneplacitum est Deo. *Visita nos in salutari tuo.* Ipse est enim Salvator, in quo peccata
dimittuntur, et animæ sanantur, ut possint custodire judicium, et facere justitiam: quos cum
beatos esse intelligerent, qui hæc loquuntur,
Psal. 66. 3. hoc sibi consequenter orando petunt. De isto
salutari alibi dicitur, Ut cognoscamus in terra
viam tuam. Et quasi quæreremus, in qua terra:
secutus est, In omnibus gentibus. Rursum quasi
quæreremus, quam viam: secutus est, Salutare
tuum. De illo quippe dixit Symeon senex, Quo-
Lucæ 1. 30. niam viderunt oculi mei salutare tuum. Qui de
Johan. 14. 6. seipso dixit, Ego sum via. *Visita* ergo *nos in salutari tuo*, hoc est, in Christo tuo. *Ad videndum in bonitate electorum tuorum, ad lætandum in lætitia gentis tuæ.* Id est, ad hoc nos visita in salutari tuo, ut videamus in bonitate electorum tuorum, et lætemur in lætitia gentis tuæ.
Quod autem hic positum est, *in bonitate;* alii
codices habent, *in suavitate:* sicut illud, Quo-
v. 1. niam bonus; alii habent, Quoniam suavis. Idi-
Psal. 84. 13. psum autem verbum in Græco est, quod et alibi
legitur, Dominus dabit suavitatem: quam et aliqui interpretati sunt bonitatem, aliqui benignitatem. Sed quid est, *Visita nos ut videamus in bonitate electorum tuorum*, id est, in ea bonitate
quam præstas electis tuis, nisi ut non remaneamus cæci, sicut illi quibus dictum est, Nunc au-
Johan. 9. 41. tem dicitis quia videmus, peccatum vestrum ma-
Psal. 145. 8. net? Dominus enim illuminat cæcos, non meritis eorum, sed *in bonitate electorum suorum*, id
est, quam exhibet vel donat electis suis: sicut,
Psal. 41. 5. Salus vultus mei, non a meipso, sed Deus meus.
Matth. 6. 11. Et panem nostrum dicimus quotidianum, sed tamen addimus, da nobis. *Visita* ergo *nos in salutari tuo, ad videndum*, id est, ut videamus,

A *in bonitate electorum tuorum: ad lætandum*,
id est, ut lætemur, *in lætitia gentis tuæ.* Unam
gentem Dei intelligere debemus universum semen Abrahæ; sed filios promissionis, non carnis. Hi ergo, quorum vox est, optant ejusdem
gentis habere lætitiam. Et quæ hujus gentis lætitia, nisi Deus ejus? Cui dicitur, Exsultatio Psal. 31. 7.
mea, red me me. Et cui dicitur, Signatum est Psal. 4. 7.
super nos lumen vultus tui, Domine, dedisti læ- »
titiam in cor meum: summo scilicet, vero, in- »
commutabili et beatifico bono, quod ipse Deus
est. *Ut lauderis cum hæreditate tua.* Miror istum
versum sic interpretatum in multis esse codicibus, cum sit una atque eadem in tribus his versibus Græca locutio, ut si hoc recte dictum est
quod legitur, *Ut lauderis cum hæreditate tua;*
B posset recte dici, *Ut videas in bonitate electorum tuorum, et læteris in lætitia gentis tuæ:*
toto ipso sensu ita contexto, *Visita nos in salutari tuo, ut videas in bonitate electorum tuorum, ut læteris in lætitia gentis tuæ, et lauderis cum hæreditate tua.* Secundum hoc autem quod diximus, *Visita nos, ut videamus in bonitate electorum tuorum, et lætemur in lætitia gentis tuæ;*
consequenter et hic dici debuit, *Ut laudemur cum hæreditate tua:* cui hæreditati dictum est,
Laudamini in nomine sancto ejus. Porro autem Psal. 104. 3.
quoniam hæc ambigua videtur locutio; si verus
est iste sensus, quo maluerunt interpretes dicere, *Ut lauderis:* etiam duo versus superiores ita
intelligendi sunt; quia, ut dixi, una est in his
tribus versibus Græca locutio: ut hoc totum ita
C dictum accipiatur, *Visita nos in salutari tuo, ut videas in bonitate electorum tuorum;* id est,
ad hoc nos visita, ut illic nos esse facias, et illic nos videas: *ut læteris in lætitia gentis tuæ,*
id est, tu dicaris lætari, cum illi lætantur ex te:
ut lauderis cum hæreditate tua, id est, cum ea
lauderis, quoniam non laudatur nisi propter te.
Sive ergo illo, sive isto modo intelligendum sit
quod dictum est, *ad videndum, ad lætandum, ad laudandum:* ideo se optant visitari in salutari Dei, id est, in Christo ejus, ut non alienentur a populo ejus, et ab eis in quibus beneplacitum est Deo.

6. Quid autem deinceps confiteantur, audia-
mus: *Peccavimus cum patribus nostris, injuste* v. 6.
egimus, iniquitatem fecimus. Quid est, *cum pa-*
D *tribus nostris?* An sicut habet Epistola ad He- Hebr. 7. 2. etc.
bræos, quia et Levi cum Abraham decimatus est,
quoniam in lumbis ejus fuit, quando decimas dedit sacerdoti Melchisedec; sic et isti peccaverunt
cum patribus suis, in quorum lumbis erant quando illi in Ægypto fuerunt? Nam qui fuerunt eo
tempore, cum Psalmus iste conscriptus est, maximeque posteri eorum, (quia vel ab eis qui tunc
erant dici, vel de post futuris potuit prophetari,)
longe aberant ab ætate illorum, qui in Ægypto
peccaverunt, non intelligentes mirabilia Dei. Hoc
enim sequitur, exponendo quomodo peccaverunt
cum patribus suis: *Patres nostri*, inquit, *in Æ-* v. 7.
gypto non intellexerunt mirabilia tua: et cetera,
quæ de peccatis eorum multa commemorat. An

sic potius accipiendum est quod ait, *Peccavimus cum patribus nostris*, tamquam diceret, Peccavimus sicut patres nostri, eorum videlicet imitando peccata? Quod si ita est, adstruendum est aliquo hujusmodi locutionis exemplo: quod cum in præsentia quærerem, non occurrit, ut cum illo se quisquam peccasse, vel cum illo se aliquid fecisse dicat, quem in simili facto etiam post multum temporis fuerit imitatus.

7. Quid est ergo, *Patres nostri non intellexerunt mirabilia tua*, nisi non cognoverunt quid per illa mirabilia eis præstare volueris? Quid utique nisi vitam æternam, et non temporale, sed incommutabile bonum, quod per patientiam exspectatur? Ideo impatienter murmuraverunt, et amaricaverunt, et bonis præsentibus fallacibus atque fugacibus beatos se fieri quæsierunt. *Non fuerunt memores multitudinis misericordiæ tuæ*. Et intellectum redarguit, et memoriam. Intellectu quippe opus erat, ut cogitarent ad quorum bonorum æternitatem per illa temporalia vocaret Deus: memoria vero, ut saltem quæ temporaliter mirabilia facta sunt, non obliviscerentur, fideliterque præsumerent quod eadem potestate, quam fuerant jam experti, Deus illos ab inimicorum persecutione liberaret: obliti sunt autem quid eis in Ægypto ad inimicos eorum conterendos per tanta prodigia præstitisset.
Item v. 7. *Et irritaverunt, adscendentes in* (a) *mari, mare*
a *rubrum*. Codex quem intuebar, sic habebat: et his quidem duobus verbis ultimis, quod dictum est, *mare rubrum*, stella fuerat prænotata; qua significantur quæ in Hebræo sunt, et in interpretatione Septuaginta non sunt. Plures autem codices, quos inspicere potui, et Græci et Latini sic habent: *Et irritaverunt*, vel quod expressius de Græco est, *Et amaricaverunt, adscendentes in rubro mari*. Qui illam legit historiam quando exierunt de Ægypto, et per mare rubrum transierunt, dolet eorum infidelitatem, in quanta trepidatione et desperatione fuerint, post recentia tot et tanta miracula in Ægypto: cujus multitudinis misericordiæ Dei non eos fuisse memores dicit. *Adscenderunt* autem, propterea dictum est; quia ita est terræ positio, ut descensio dicatur in Ægyptum de terra Chanaan, et in eam illinc adscensio. NOTANDUM est sane quemadmodum Scriptura culpare voluerit, non intelligere quod intelligendum est, et non meminisse quod memoria retinendum est: quod homines suæ culpæ deputari nolunt, ad nihil aliud nisi ut minus supplicent, minusque sint humiles Deo, in cujus conspectu confiteantur quod sunt, atque impetrato adjutorio possint esse quod non sunt. Nam etiam peccata ignorantiæ vel negligentiæ melius accusantur ut pereant, quam excusantur ut maneant; meliusque purgantur in-
b vocato Deo, quam firmantur (b) irritato.

8. Adjungit tamen non secundum eorum infi-
v. 8. delitatem Deum fecisse. *Et salvavit eos*, inquit, *propter nomen suum, ut notam faceret poten-*

A *tiam suam*: non propter ulla bona merita eorum.

9. *Et increpavit mare rubrum, et exsiccatum* v. 9.
est. Non legimus ullam, qua increparetur mare, emissam cælitus vocem: sed potentiam divinam qua id factum est, increpationem appellavit: nisi forte quis dicat latenter increpatum, sic ut aqua posset audire, et homines non possent. Valde occulta et abstrusa vis est, qua Deus agit, ut etiam illa quæ sensu carent, confestim ejus obtemperent voluntati. *Et eduxit eos in abyssis sicut in deserto*. Abyssos dixit multitudinem aquarum. Nam quidam volentes istum versiculum totum interpretari, dixerunt, *Et eduxit eos in aquis multis*. Quid est ergo, *in abyssis sicut in deserto*, nisi quia factum erat siccitate velut desertum, ubi fuerant abyssi aquarum?

B 10. *Et salvavit eos de manu odientium*. Hunc v. 10.
versum per circuitum quidam interpretati sunt, verba minus Latina vitantes: *Et salvos fecit eos de manu eorum qui oderant eos. Et redemit eos de manu inimici*. Quid pretii datum est in hac redemtione? An prophetia est, quod in figura baptismi hoc factum est, ubi redimimur de manu diaboli magno pretio, quod sanguis est Christi? Unde non quocumque mari, sed mari rubro id convenientius figuratum est: sanguis enim rubrum colorem habet.

11. *Et operuit aqua tribulantes eos, unus ex* v. 11.
eis non remansit: non ex omnibus Ægyptiis, sed ex eis qui persequebantur profectos, apprehendere vel interimere cupientes.

12. *Et crediderunt in verbis ejus*. Minus La- v. 12.
C tina videtur locutio, quia non ait verbis ejus, vel in verba ejus, sed *in verbis ejus*: tamen Scripturis usitatissima. *Et laudaverunt laudem ejus*. Tales sunt locutiones, cum dicimus, Hanc servitutem servivit, talem vitam vixit. Laudem porro Dei notissimam illam commemorat, ubi
dicitur, Cantemus Domino, gloriose enim ma- Exod. 15. 1.
gnificatus est, equum et equitem projecit in »
mare. »

13. *Cito fecerunt, obliti sunt operum ejus*. v. 13.
Alii codices intelligibilius habent, *Festinaverunt, obliti sunt operum ejus: non sustinuerunt consilium ejus*. Debuerunt enim cogitare tanta erga se opera Dei non esse inania, sed vocare
D ad aliquam sine fine felicitatem, quæ per patientiam sustinenda est: sed festinaverunt beati fieri temporalibus rebus, quæ ideo nemini conferunt veram felicitatem, quia non exstinguunt
insatiabilem cupiditatem. Qui enim biberit, in- Johan. 4.
quit, ex hac aqua, sitiet iterum. 13.

14. Denique, *Et concupierunt concupiscen-* v. 14.
tiam in deserto, et tentaverunt Deum in inaquoso. Quod est, *in deserto*; hoc repetitum est, *in inaquoso*, id est, in loco sine aqua: quod vero, *concupierunt concupiscentiam*; hoc; *tentaverunt*
Deum. Talis sane locutio est, *Concupierunt con-* v. 12.
cupiscentiam: qualis superior, Laudaverunt laudem.

15. *Et dedit eis petitionem ipsorum*: id est, v. 15.

(a) Sic MSS. At editi, *in mare*.

(b) MSS. *irato*.

quod petitione petierunt. *Et misit saturitatem* A
in animam eorum. Nec ideo beatos fecit: quia
Matth. 5. 6. non erat illa saturitas, de qua dicitur, Beati qui
esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Itaque hoc loco animam non secundum id quod rationalis est, dixit, sed secundum id quod animas corpus animal facit. Ad cujus animalis sustentationem pertinet cibus et potus,
Matth. 6. 25. secundum hoc quod in Evangelio dicitur, Nonne anima plus est quam esca, et corpus quam vestimentum? Tamquam ad animam pertineat vesci, ad corpus vestiri. Secundum hoc dicitur apud
Isai. 58. 3. Isaiam, Quid est quod jejunavimus, et non vidisti; defraudavimus animas nostras, et nescisti?

v. 16. 16. *Et irritaverunt Moysen in castris, Aaron sanctum Domini.* Quam dicat irritationem, vel, sicut expressius alii interpretati sunt amaricationem, consequentia satis indicant.

v. 17. 17. *Aperta est*, inquit, *terra, et deglutivit Dathan, et supercoperuit super congregationem Abiron.* Quod est, *deglutivit;* hoc est, *superoperuit.* Amborum autem, id est, Dathan et Abiron, una erat caussa superbissimi et sacrilegi schismatis.

v. 18. Peccatores qui in Scripturis appellati. 18. *Et exarsit ignis in synagoga eorum, flamma combussit peccatores.* Non est hoc nomen in Scripturis usitatum eorum, qui licet juste ac laudabiliter vivant, non sunt sine peccato. Magis enim sicut interest inter irridentes et irrisores, inter murmurantes et murmuratores, inter scribentes et scriptores, et cetera similia: ita Scriptura peccatores appellare consuevit valde
a iniquos et (*a*) grandibus peccatorum sarcinis oneratos.

v. 19. 19. *Et fecerunt vitulum in Choreb, et adoraverunt sculptile.*
v. 20. * *Et mutaverunt gloriam suam in similitudine vituli comedentis fœnum.* Non ait in similitudinem, sed *in similitudine.* Talis
v. 12. est locutio, qualis illa, ubi ait, Et crediderunt in verbis ejus. Eleganter sane non ait, Et mutaverunt gloriam Dei, cum hoc fecerint; sicut
Rom. 1. 23. etiam Apostolus loquitur, Et immutaverunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis: sed *gloriam suam* dixit. Deus enim erat gloria eorum, si ejus sustinerent consilium, et non festinarent: cui dici-
Psal. 3. 4. tur, Gloria mea et exaltans caput meum. Istam *gloriam suam*, id est Deum, *mutaverunt in similitudine vituli comedentis fœnum*, ut ab eo comederentur, a quo comeduntur qui sapiunt
Isai. 40. 6. secundum carnem: Omnis enim caro fœnum.

v. 21. 20. *Obliti sunt Deum, qui salvavit eos.* Quomodo salvavit eos? *Qui fecit magnalia in Ægy-*
v. 22. *pto,* * *mirabilia in terra Cham, terribilia in mari rubro.* Quæ sunt mirabilia, ipsa sunt terribilia: nulla quippe admiratio est sine quadam formidine. Quamvis ista etiam hinc terribilia dici potuerint, quod adversarios afflixerunt, et istis quid deberent timere monstrarunt.

v. 23. 21. *Et dixit ut disperderet eos.* Quia obliti sunt eum qui salvos fecit eos, faciens magnalia, et fecerunt et adoraverunt sculptile, hoc utique tam immani scelere et incredibili impietate, digni fuerant qui perirent. *Dixit* ergo *ut disperderet eos: si non Moyses electus ejus stetisset in confractione in conspectu ejus.* Non ita dixit stetisse *in confractione*, quasi ut frangeret iram Dei; sed *in confractione*, id est, in plaga sua erant illi feriendi: id est, nisi objecisset seipsum pro eis, dicens, Si dimittis illis peccatum, dimit- Exodi 32. 31. et 32.
te; sin autem, dele me de libro tuo. Ubi demonstratum est, intercessio sanctorum quantum pro aliis valeat apud Deum. Securus enim Moyses de justitia Dei, qua eum delere non posset, impetravit misericordiam, ne illos quos juste posset, deleret. Ita stetit *in confractione in conspectu*
B *ejus, ut averteret iram ejus, ne disperderet eos.*

22. *Et pro nihilo habuerunt terram desiderabilem.* Sed numquid viderant eam? Quomodo v. 24.
ergo pro nihilo, quam non viderant, habuerunt, nisi quomodo sequitur, *Nec crediderunt in verbis ejus?* Profecto nisi terra illa significaret ali- Exodi 3. 8.
quid magnum, quæ terra dicebatur fluens lac et mel, per quod visibile sacramentum ad invisibilem gratiam regnumque cælorum duceret eos qui mirabilia ejus intelligebant, nullo modo isti culparentur, quia pro nihilo habuerunt illam terram, cujus temporale regnum etiam nos pro nihilo habere debemus, ut Jerusalem liberam Gal. 4. 26.
matrem nostram, quæ in cælis est, vere desiderabilem diligamus. Sed potius hic infidelitas merito redarguitur, quia in eo quod terram desiderabilem pro nihilo habuerunt, verbis Dei non
C crediderunt, per quædam parva ducentis ad magna, et festinantes beari temporalibus rebus, quas secundum carnem sapiebant, non sustinuerunt, sicut supra dictum est, consilium ejus. v. 13.

23. *Et murmuraverunt in tabernaculis suis,* v. 25.
non exaudierunt vocem Domini: vehementer eos a murmuratione prohibentis.

24. *Et elevavit manum suam super eos, ut* v. 26.
prosterneret eos in deserto: * *et ut dejiceret se-* v. 27.
men eorum in nationibus, et dispergeret eos in regionibus.

25. Hic antequam diceret quod tantæ indignationi Dei quisquam intercesserit, eumque aliquo modo placaverit, secutus adjunxit: *Et initiati* v. 28.
sunt Beelphegor: id est, idolo Gentium consecra-
D ti. *Et manducaverunt* (*b*) *sacrificia mortuorum.* b
* *Et irritaverunt eum in adinventionibus suis,* v. 29.
et multiplicata est in eis ruina. Tamquam ad hoc distulerit, quod levaverat manum super eos prosternendos in deserto, et dejiciendum semen eorum in nationibus, et dispergendos eos in regionibus, ut dati in reprobum sensum, etiam illud admitterent, in quo immaniore crimine evidenti justitia punirentur: quemadmodum dicit Apostolus, Et sicut non probaverunt Deum Rom. 1. 28.
habere in notitiam, tradidit illos Deus in reprobam mentem, ut faciant quæ non conveniunt.

(a) Omnes prope MSS. *et gravibus peccatorum sarcinis.*

(b) Antiquiores MSS. *sacrificium:* juxta LXX. θυσίας.

26. Denique tantum fuit scelus eorum, quod
consecrati sunt idolo, et comederunt sacrificia
mortuorum, (id est, quia mortuis hominibus
a tamquam diis sacrificabant (*a*) Gentes,) ut aliter se placari Deus nollet, nisi quomodo eum
Num. 5. 8. placavit Phinees sacerdos, qui masculum et feminam in complexu adulterino deprehensos pariter interemit. Quod si odio eorum, non dilectione fecisset, dum eum comederet zelus domus Dei, non ei reputaretur ad justitiam. Hoc enim facto, illum populum cujus futurus erat major interitus, tamquam unum hominem quasi virga percussit, ut animam ejus salvaret a morte. Leniorem quidem revelato Testamento novo Dominus Christus esse voluit disciplinam; sed atrocior est comminatio gehennæ, quam tunc in illis comminationibus Dei pro temporum dispensatione non legimus. *Multiplicata est* ergo *in eis ruina*, cum pro suis gravibus peccatis graviter
v. 30. vastarentur. *Et stetit Phinees, et placavit, et cessavit quassatio.* Breviter totum dixit, quia non hic nescientes docet, sed commemorat scientes. Quæ autem hic posita est quassatio, hæc
v. 31. superius confractio: nam in Græco unum verbum est.

27. *Et reputatum est ei in justitiam, in generationem et generationem usque in sempiternum.*
b Deus hoc reputavit (*b*) sacerdoti suo in justitiam, non solum quamdiu generatio est, sed *usque in sempiternum;* qui cor scrutatur, et novit appendere quanta id factum sit populi caritate.

v. 32. 28. *Et irritaverunt eum ad aquam contradi-*
v. 33. *ctionis, et vexatus est Moyses propter eos,* * *quia exacerbaverunt spiritum ejus. Et distinxit in labiis suis.* Quid est, *distinxit?* Quasi illud non posset Deus facere, qui tanta jam fecerat, ut aqua de petra proflueret. Dubitanter enim petram virga percussit, et ideo hoc miraculum distinxit a ceteris miraculis, in quibus non dubitaverat. Hinc offendit, hinc audire meruit ut moreretur, ne intraret in terram promissionis.
Deut. 31. 49. Perturbatus enim murmure populi infidelis, non tenuit fiduciam qualem debuit. Cui tamen Deus tamquam electo suo, etiam post mortem ejus bonum perhibet testimonium, ut intelligamus illam fidei ejus titubationem hac sola pœna fuisse correptam, quod in eam terram, quo populum ipse ducebat, non est permissus intrare. Absit autem ut eum credamus alienatum a regno gra-
Exodi 3. 8. tiæ Dei, quod significabat illa terra promissionis, unde lac et mel defluere dicebatur. Hoc est enim potius testamentum æternum, quod disposuit ad Abraham, non secundum carnem patrem nostrum, sed secundum fidem.

29. Illi autem de quorum iniquitatibus iste loquitur Psalmus, cum in illam temporalem ter-
v. 34. ram promissionis intrassent: *Non disperdiderunt*
v. 35. *Gentes, quas dixit Dominus illis.* * *Et commixti*
v. 36. *sunt inter Gentes, et didicerunt opera eorum,* * *et servierunt sculptilibus eorum, et factum est*
A *illis in scandalum.* Illud quod eas non disperdiderunt, sed eis commixti sunt, factum est illis in scandalum.

30. *Et immolaverunt filios suos, et filias suas*
dæmoniis: * *et effuderunt sanguinem innocen-* v. 37.
tem, sanguinem filiorum suorum et filiarum sua- v. 38.
rum, quas sacrificaverunt sculptilibus Chanaan. Immolasse filios suos et filias suas dæmoniis et idolis, non eos illa narrat historia, sed neque iste Psalmus mentiri potest, neque Prophetæ, qui hoc dicunt multis increpationum suarum locis. Habuisse vero istam consuetudinem Gentes, nec earum litteræ tacuerunt.

31. Sed quid est quod sequitur? *Et interfecta* Item 38.
est terra in sanguinibus. Putaremus enim scriptoris errorem, eumque diceremus pro eo quod
B est *infecta*, fecisse *interfecta*, nisi haberemus beneficium Dei, qui Scripturas suas in multis linguis esse voluit; atque ita esse scriptum, *In-*
terfecta est terra in sanguinibus, inspectis Græ- Græc.
cis codicibus videremus. Quid est ergo, *Interfe-* ἐφονοκτο-
cta est terra, nisi hoc referatur ad homines qui νήθη.
habitabant in terra, tropica locutione, qua significatur per id quod continet id quod continetur, sicut dicimus malam domum, in qua mali inhabitant, et bonam, in qua boni? Ipsi namque interficiebant animas suas immolando filios suos, et effundendo sanguinem parvulorum a consensione illius sceleris alienorum: unde dictum est, *Effuderunt sanguinem innocentem.* Er-
go, *Interfecta est terra in sanguinibus,* * *con-* v. 39.
taminata est in operibus eorum, cum ipsi inter-
C fecti sunt in anima, et contaminati in operibus suis. *Et fornicati sunt in adinventionibus suis.* Has dicit adinventiones, quas Græci ἐπιτηδεύματα appellant. Nam hoc verbum est in codicibus Græcis et hoc loco, et superius, ubi dictum est,
Irritaverunt eum in adinventionibus suis: cum v. 29.
et illic et hic eas dicat adinventiones, in quibus alios imitati sunt. Non itaque sic dictas arbitremur adinventiones, quasi ab ipsis institutas, nullo in aliis præcedente quod imitarentur exemplo. Unde alii interpretes nostri, non adinventiones, sed studia; alii vero affectiones vel affectationes, alii voluptates dicere maluerunt: et iidem ipsi qui dixerunt adinventiones, alio loco studia posuerunt. Hoc commemorare volui, ne quæstionem faceret nomen adinventionis in
D ea re, quam non a seipsis excogitaverunt, sed alios imitati sunt.

32. *Et iratus est furore Dominus in populum* v. 40.
suum. Noluerunt quidam interpretes nostri iram ponere, in eo quod Græcus habet θυμός: sed quidam posuerunt; quidam vero indignationem, quidam animum interpretati sunt. Quodlibet autem horum dicatur, perturbatio non cadit in Deum: sed de consuetudine translatum, potentia vindicandi hoc nomen accepit.

33. *Et abominatus est hereditatem suam.* * *Et* Item v. 40.
tradidit eos in manus Gentium, et dominati sunt v. 41.

(a) Vox *gentes* abest a nonnullis MSS.
(b) Editi: *Deus hoc reputavit sacerdoti suo.* MSS. *sacerdoti suo.*

v. 41. *eorum qui oderunt eos:* * *et tribulaverunt eos inimici eorum, et humiliati sunt sub manibus eorum.* Quando eos hereditatem Dei vocavit, manifestum est quod non ad perditionem, sed ad disciplinam eos abominatus est, et tradidit in manus inimicorum. Denique sequitur, * *Sæpe liberavit eos.* v. 43.

Item v. 43. v. 13. 34. *Ipsi autem exacerbaverunt eum in consilio suo.* Hoc est quod superius ait, Non sustinuerunt consilium ejus. Perniciosum autem est consilium hominis ipsi homini, quo ea quærit Philip.2.21. quæ sua sunt, non quæ Dei sunt. In cujus hereditate, quod ipse nobis est, cum ad fruendum se præbere dignatur, nullas patiemur cum sanctis societatis angustias, dilectione rei nostræ quasi privatæ. Gloriosissima quippe illa civitas adepta promissam hereditatem, in qua nullus morietur, nullus orietur, non habebit cives qui singuli gau- 1.Cor.15.28. deant suis rebus, quia Deus erit omnia in omnibus. Cujus societatem quisquis in hac peregrinatione fideliter et flagranter desideraverit, assuescit privatis præferre communia, non sua quærendo, sed quæ Jesu Christi: ne sibi sapiens et sibi consulens, exacerbet Deum consilio suo; sed sperans quod non videt, non festinet de his quæ videntur fieri beatus, atque illud æternum quod non videtur patienter exspectans, ejus in promissionibus sequatur consilium, cujus in tentationibus precatur auxilium. Ita erit et humilis in confessionibus suis, ne fiat istorum similis, de quibus dicitur, *Et humiliati sunt in iniquitatibus suis.*

v. 44. 35. Deus tamen plenus misericordia, non neglexit eos: *Et vidit cum tribularentur, cum audiret orationem eorum.* * *Et memor fuit testamenti sui, et pœnituit eum secundum multitudinem misericordiæ suæ.* v. 45. *Pœnituit* dictum est, quia mutavit quod eos perditurus videbatur. Et apud Deum quidem disposita et fixa sunt omnia, nec aliud facit quasi consilio repentino, quod non ex æternitate se facturum esse præscivit: sed in creaturæ temporalibus motibus, quam gubernat mirabiliter, ipse non temporaliter motus, quasi repentina voluntate facere dicitur, quod ordinatis rerum caussis consilii sui secretissimi immutabilitate disposuit, qua suis quæque temporibus agnita, (*a*) et præsentia facit, et futura jam 2.Cor. 2. 16. fecit. Et ad hæc quis idoneus? Audiamus itaque Scripturam, humiliter excelsa dicentem, cum et parvulis nutriendis sumenda porrigit, et majoribus exercendis perscrutanda proponit. *Et vidit cum tribularentur, cum audiret orationem eorum, et memor fuit testamenti sui:* utique testamenti æterni, *quod disposuit ad Abraham*, non veteris quod aboletur, sed novi quod etiam in vetere absconditur. *Et pœnituit eum secundum multitudinem misericordiæ suæ.* Hoc fecit quod disposuerat, sed contribulatis et orantibus se id concessurum esse presciverat; quia et ipsa oratio eorum, cum adhuc non esset, sed futura esset, Deum procul dubio non latebat.

v. 46. 36. *Et dedit eos in misericordias.* Ut essent non vasa iræ, sed vasa misericordiæ. Ideo autem puto pluraliter misericordias dictas, in quas Rom. 9. 22. et 23. eos dedit, quia unusquisque proprium donum habet a Deo, alius sic, alius autem sic. 1. Cor. 7. 7. *Dedit ergo eos in misericordias, in conspectu omnium qui ceperant eos.* Age nunc, quisquis hæc legis, et gratiam Dei, qua in æternam vitam per Dominum nostrum Jesum Christum redimimur, legendo in Apostolicis litteris, in Propheticis autem scrutando cognoscis, et vetus Testamentum in novo revelatum, in vetere novum velatum vides, recole quem dixerit apostolus Paulus principem potestatis aeris, qui operatur in filiis in- Ephes. 2. 2. fidelitatis, et illud ubi ait de quibusdam, ut resipiscant de diaboli laqueis, captivati ab ipso 2.Tim.2. 16. secundum ipsius voluntatem: et verba Domini Jesu Christi, ubi eum expellens de fidelium cordibus ait, Nunc princeps hujus mundi missus Johan.1.31. est foras: et ipsius itidem Apostoli dicentis, Qui eruit nos de potestate tenebrarum, et transtulit Coloss.1.13. in regnum Filii caritatis suæ. Hæc atque hujusmodi ratiocinatus, intende animum et in litteras veteris Testamenti, et vide quid cantetur in eo Psalmo cujus est titulus, Quando domus ædi- Psal. 95. 1. etc. ficabatur post captivitatem: ibi enim dicitur, Cantate Domino canticum novum. Et ne existimes ad Judæorum populum tantummodo pertinere: Cantate, inquit, Domino omnis terra: cantate Domino, benedicite nomen ejus, annuntiate, vel potius, bene nuntiate, immo ut ipsum verbum quod in Græco positum est, transferam, evangelizate diem ex die salutare ejus. Hinc enim Evangelium nuncupatum est, in quo annuntiatur dies ex die, Dominus Christus, lumen ex lumine, Filius ex Patre. Hoc enim est et salutare ejus, quia salutare Dei Christus est, sicut et superius jam demonstravimus. Annuntiate in Supra n. 3. Gentibus gloriam ejus, in omnibus populis mi- Ibidem 3. etc. rabilia ejus. Quoniam magnus Dominus et laudabilis valde, terribilis est super omnes deos: quoniam omnes dii gentium dæmonia. Isti ergo inimici cum rege suo diabolo captivum tenebant populum Dei. De qua captivitate cum redimimur, et princeps hujus mundi mittitur foras, ædificatur domus post captivitatem: cujus lapis angularis est Christus, qui duos condidit in se, Ephes.2.15. etc. in unum novum hominem, faciens pacem, quam dies ex die veniens evangelizavit eis qui erant prope, et eis qui erant longe, faciens utraque unum; et adducens alias oves, quæ non sunt de hoc ovili, ut sit unus grex et unus pastor. Et Johan. 10. 16. ita Deus *dedit in misericordias* prædestinatos suos: quia non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei: Rom.9.16. *in conspectu omnium qui ceperant eos.* Hi ergo inimici, diabolus et angeli ejus captivaverant prædestinatos in Dei regnum et gloriam: a Redemtore autem nostro foras missi qui dominari infidelibus solebant intrinsecus, fideles oppugnant extrinsecus. Sed oppugnant, non expugnant eos qui apprehendunt turrem

(*a*) Sic MSS. At editi, *agnita agit, ita et præsentia facit.*

fortitudinis a facie inimici. Ut autem oppugnent sentiunt in nobis esse infirmitatis reliquias, pro-
Matth.6.12. pter quas dicimus, Dimitte nobis debita nostra:
Ibidem 13. propter quas dicimus, Ne nos inferas in tentationem, sed libera nos a malo. His itaque inimicis ejectis, perfecit Dominus Christus sanitates
Ephes.5.23. in corpore, cui caput est ipse Salvator corporis, ut in eo ipso corpore suo tertia consummetur.
Lucæ 13.32. Sic enim dixit, Ecce ejicio dæmonia, et sanitates perficio hodie et cras, et tertia consummor,
» id est, perficior, occurrentibus omnibus nobis
Ephes.4.13. in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi.

37. Itaque ejectis dæmoniis, a quibus captivi tenebamur, perficit sanitas. Ideo et hic cum dixisset, *Et dedit eos in misericordias, in conspectu omnium qui ceperant eos:* tamquam ejectis dæmoniis qui ceperant, fit oratio ut perficiat sa-
v. 47. nitates. *Salvos nos fac Domine Deus noster, et congrega nos de nationibus*, vel sicut alii codices habent, *de Gentibus: ut confiteamur nomini sancto tuo, et gloriemur in laude tua.* Deinde bre-
v. 48. viter subjecit ipsam laudem: *Benedictus Dominus Deus Israel, a sæculo et usque in sæculum:* quod intelligimus, ab æterno usque in æternum; quia sine fine laudabitur ab eis, de quibus dici-
Psal.83 5. tur, Beati qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te. Ipsa est tertia consummatio corporis Christi ejectis dæmoniis et perfectis sanitatibus usque ad ipsius corporis immortalitatem, regnum sempiternum perfecte laudantium, quia perfecte amantium; perfecte autem amantium, quia facie ad faciem contemplantium. Tunc enim perficietur quod in pri-
v. 4. et 5. mordio Psalmi hujus oratum est, Memento no-
» stri Domine in beneplacito populi tui, visita nos
» in salutari tuo, ad videndum in bonitate electo-
» rum tuorum, ad lætandum in lætitia gentis tuæ,
» ut lauderis cum hereditate tua. Non enim de (*a*)
Matth. 15. 24. Gentibus solas congregat oves, quæ perierunt
Johan. 10. 16. domus Israel; sed etiam eas quæ non sunt de illo ovili, ut sit grex unus, ut dictum est, et unus pastor. Judæi vero cum putant ad suum regnum visibile istam pertinere prophetiam, quia spe invisibilium bonorum gaudere non norunt; in laqueos illius ruituri sunt, de quo Dominus
Johan.5.43. ait, Ego veni in nomine Patris mei, et non su-
» scepistis me; alius veniet in nomine suo, hunc
2. Thess. 2. 3 etc. suscipietis. De quo apostolus Paulus dicit, Quia
» revelabitur homo peccati, filius interitus, qui
» adversatur et superextollitur supra omne quod
» dicitur Deus, aut quod colitur, ita ut in templo
» Dei sedeat, ostendens se tamquam sit Deus. Et
» paulo post, Tunc revelabitur, inquit, iniquus,
Ibidem 8. etc. quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui,
» et evacuabit illuminatione præsentiæ suæ eum,
» cujus est præsentia secundum operationem sa-
» tanæ, in omni virtute, et signis et prodigiis men-
» dacii, et in omni seductione iniquitatis his qui
» pereunt, pro eo quod dilectionem veritatis non

A receperunt, ut salvi fierent; et ideo mittet illis »
Deus operationem erroris, ut credant mendacio, »
et judicentur omnes qui non crediderunt veri- »
tati, sed consenserunt iniquitati. Per istum re- »
fugam, per istum qui se extollit supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, videtur mihi populum Israelitarum carnalium putaturum impleri istam prophetiam, qua dictum est, *Salvos nos fac Domine Deus noster, et congrega nos de Gentibus:* quod illo duce, velut in conspectu inimicorum suorum visibilium, qui eos visibiliter captivaverant, habituri sint visibilem gloriam. Sic credent mendacio, quia dilectionem veritatis non receperunt, ut non bona carnalia, sed spiritalia concupiscerent. Sic enim a diabolo decepti sunt, ut occiderent Christum, quando Johan. 11. 48.
B dixerunt, Si dimittimus eum sic, omnes credent »
in eum, et venient Romani, et tollent nostrum »
et locum et gentem. Quando Caiphas unus ex »
ipsis, cum esset pontifex anni illius, dixit eis,
Vos nescitis quidquam, nec cogitatis, quia expe- Ibidem 50. etc.
dit (*b*) nobis ut moriatur unus homo pro populo, »
et non tota gens pereat. Hoc autem, sicut Evan- » b
gelista intellexit, non a seipso dixit, sed cum »
esset pontifex anni illius, prophetavit, quia Je- »
sus moriturus erat pro gente, et non tantum pro »
gente, id est, pro ovibus quæ perierant domus »
Israel, sed ut filios Dei qui erant dispersi, con- »
gregaret in unum. Habebat enim alias oves, Johan. 10. 16.
quæ non erant de illo ovili. Istas universas oves, et de Israelitis, et de Gentibus, diabolus et ejus angeli captivaverant. Expulso itaque ab eis diaboli dominatu, in conspectu malignorum spiri-
C tuum qui eas captivaverant, ut salventur et perficiantur in æternum, vox earum est in prophetia: *Salvos fac nos, Domine Deus noster, et congrega nos de Gentibus.* Non sicut per antichristum compleri existimant Judæi, sed per Christum Dominum nostrum venientem in nomine Patris sui, diem ex die salutare ejus: de quo et hic dictum est, Visita nos in salutari tuo. *Et di-* v. 4.
cet omnis populus: iste populus prædestinato- v. 48.
rum de circumcisione et præputio, gens sancta, populus in adoptionem: *Fiat, fiat.*

IN PSALMUM CVI.

ENARRATIO.

D 1. Psalmus iste miserationes Dei commendat nobis, probatas in nobis, et ideo expertis est dulcior. Et mirum si potuerit suavis esse cuilibet, nisi illi qui id quod in isto Psalmo audit, in se didicit. Non tamen uni alicui vel duobus, sed populo Dei conscriptus est, et ad se agnoscendum tamquam in speculo propositus. Cujus titulus, non nunc tractandus est: est enim, *Halleluja*, et bis *Halleluja.* Quod nobis cantare certo tempore sollemniter moris est, secundum Ecclesiæ antiquam traditionem: neque enim et

(a) Am. et Lov. *de Judæis.* Melius Er. et MSS. *de Gentibus.*

(b) Editi, *vobis.* At MSS. juxta Græc. *nobis.*

hoc sine sacramento certis diebus cantamus. A
Halleluja certis quidem diebus cantamus, sed
omni die cogitamus. Si enim hoc verbo signifi-
catur laus Dei, etsi non in ore carnis, certe in
Psal.33.2. ore cordis, Semper laus ejus in ore meo. Quod
autem non semel, sed bis habet *Halleluja* titu-
lus iste, non hujus Psalmi proprium est, sed et
alius superior sic habet. Et quantum apparet ex
ejus textu, cantatus est ille de populo Israel,
cantatur autem iste de universa Ecclesia Dei
diffusa toto orbe terrarum. Forte non immerito
bis habet *Halleluja:* propter quod clamamus et
Abba, Pater. Cum aliud nihil sit Abba, quam
Rom.8.15. Pater: non tamen frustra dixit Apostolus, In quo
clamamus, Abba, Pater: nisi quia unus quidem
paries veniens ad lapidem angularem, clamat,
Ephes. 2.14. Abba; alius ex alio latere clamat, Pater: in illo B
utique lapide angulari, qui est pax nostra, qui
fecit utraque unum. Videamus ergo hic quid ad-
moneamur, et unde gratulemur, et unde gema-
mus, et unde auxilium postulemus, unde dese-
ramur, unde nobis subveniatur, quid simus per
nos, quid per misericordiam Dei, quomodo no-
stra superbia conteratur, ut illius gratia glorifi-
cetur. Unicuique hominum quod dicturus sum,
si fieri potest, occurrat in se. Loquor autem ho-
minibus, qui ambulant viam Dei, et constituti
sunt in aliquo provectu spiritali. Unde si qui
forte propter hoc minus me intelligunt, inve-
niant ubi sint, et proficiendo ad intellectum fe-
stinent: Non autem arbitror deserturum Deum
conatum nostrum, ut ad omnes perveniat quod
loquimur, sive expertos, sive inexpertos, ut ex- C
perti approbent, inexperti desiderent, et omni-
bus suavis sit disputatio mea: quæ primum Do-
mino suavis erit, si veridica erit; veridica autem
erit, si non mihi a me, sed ab illo erit. Sic cœ-
pit Psalmus.

v. 1. 2. *Confitemini Domino, quoniam suavis est, quoniam in sæculum misericordia ejus.* Hoc
confitemini, quoniam suavis est: si gustastis,
confitemini. Non potest autem confiteri, qui gu-
stare noluit. Unde enim dicturus est suave esse
1.Pet.2.3. quod nescit? Vos autem si gustastis quam sua-
vis est Dominus, *Confitemini Domino, quoniam
suavis est.* Si gustastis aviditate, confessione eru-
ctate. *In sæculum* enim *misericordia ejus*, id
est, in æternum. Hic enim ita positum est *in sæ-
culum*, quia et in nonnullis Scripturæ locis *in* D
sæculum, id est, quod Græce *εἰς αἰῶνα* dicitur,
in æternum intelligitur. Neque enim misericor-
dia eius ad tempus est, et non in æternum; cum
ideo sit super homines hæc ejus misericordia,
ut vivant cum Angelis in æternum.

v. 2. 3. *Dicant qui redemti sunt a Domino.* Redem-
tus quidem videtur et populus Israel de terra Æ-
gypti, de manu servitutis, ex laboribus infru-
ctuosis, ex operibus luteis: videamus tamen u-
trum ipsi sint qui hæc dicunt, qui ab Ægypto
liberati sunt a Domino. Non ita est. Sed qui sunt
isti? *Quos redemit de manu inimicorum.* Adhuc
potest quisque et illos accipere redemtos de ma-
nu inimicorum, hoc est, Ægyptiorum. Proprie
exprimantur qui sint, propter quos hæc vult
Psalmus iste cantari. *De regionibus congregavit
eos.* Possunt esse adhuc regiones Ægypti, multæ
enim etiam unius provinciæ regiones sunt. A-
perte dicat: *Ab Oriente et Occasu, ab Aquilone* v. 3.
et Mari. Istos ergo jam redemtos intelligimus
in toto orbe terrarum. Populus hic Dei de ma- Exod 14.22.
gna et lata Ægypto liberatus, tamquam per ma-
re rubrum ducitur, ut in baptismo finiat inimi-
cos. Sacramento enim tamquam rubri maris,
baptismo scilicet Christi sanguine consecrato,
insequentes Ægyptii, peccata deleantur; et te eva-
dente, nullus qui te premebat, remanet inimi-
cus. Isti ergo dicant hæc; et audiamus jam Fra-
tres, (*a*) (quoniam ducitur iste populus Dei,) a
quid hic agatur in congregatione omnium gen-
tium redemta per Christum: non quasi simul
contingant hæc quæ cantantur, in omnibus, sed
in singulis quibusque credentibus; in populo au-
tem illo aliter. Totus enim populus, tota illa
gens ex semine Abraham secundum carnem,
tota multitudo domus Israel semel educta est ex
Ægypto, semel per rubrum mare ducta, semel
ad terram promissionis perducta; simul enim
omnes erant, in quibus hæc contingebant: Hæc
autem omnia in figura contingebant in illis, scri- 1.Cor.10.11.
pta sunt autem ad correptionem nostram, in »
quos finis sæculorum obvenit. Nos vero non si- »
mul omnes, sed paulatim singillatimque cre-
dentes congregamur in unam quamdam civita-
tem, et in unum populum Dei: sed in unoquo-
que nostrum etiam singulo contingunt hæc, quæ
scripta sunt, contingunt in populo. Etenim po-
pulus de singulis, non singuli de populo. Num-
quid enim unus homo ex populis? Sed populus
ex singulis hominibus constat. Quidquid ergo,
cum loquor, agnoveris in te, quisquis expertus
es, noli cogitando quasi remanere in te, et pu-
tare quod in solo te contingit; sed crede ista
contingere aut in omnibus, aut prope in omni-
bus qui veniunt ad hunc populum, et de manu
inimicorum pretioso sanguine redimuntur.

4. Repetiturus est enim assidue quod canta- v. 8. 15. 21. et 31.
vimus modo: *Confiteantur Domino miserationes
ejus, et mirabilia ejus filiis hominum.* Istos ver-
sus, quantum advertere potui, quod potestis et
vos, quater repetit; in quo numero, quantum
Domino adjuvante scrutari valuimus, significat
nobis quatuor quasdam tentationes, ex quibus Tentationes quatuor.
nos liberat cui confitentur suæ miserationes. Fac
enim hominem primo nihil quærentem, secun-
dum vitam veterem seductoria securitate viven- Prima.
tem, nihil putantem aliud esse post hanc vitam
quandoque finiendam, negligentem quemdam et
socordem, obrutum cor habentem illecebris
mundi, et mortiferis delectationibus consopitum:
ut excitetur iste ad quærendam gratiam Dei, ut
fiat sollicitus, et tamquam de somno evigilet,
nonne manus Dei excitat eum? Sed tamen a quo

(a) Sic Er. et nostri MSS. At Am. *quoniam dicitur* Lov. *quoniam ducitur.*

sit excitatus, ignorat. Incipit autem esse jam Dei, (a) cum cognoverit veritatis fidem. Sed antequam cognoscat, dolet errorem suum. Invenit enim se in errore, vult cognoscere veritatem, pulsat ubi potest, tentat quod potest, vagatur qua potest, famem etiam patitur ipsius veritatis. Prima ergo tentatio est erroris et famis. Ubi in hac tentatione fatigatus exclamaverit ad Deum, perducitur ad viam fidei, unde incipiat pergere ad civitatem quietis. Perducitur ergo ad Christum, qui dixit, Ego sum via. (Johan. 14. 6.)

(Secunda.) 5. Cum ergo ibi fuerit, jam sciens quid observare debeat, nonnumquam multum sibi tribuendo, et quasi de suis viribus præsumendo, incipit confligere velle contra peccata, et propter superbiam superari. Invenit ergo se ligatum difficultatibus cupiditatum, et non posse viam propter compedes ambulare: inclusum se sentit difficultate vitiorum; et tamquam muro impossibilitatis erecto, portisque clausis, qua evadat ut recte vivat, non invenit. Jam scit quomodo vivere debeat: prius enim in errore erat, et famem veritatis patiebatur; accepit autem jam cibum veritatis, et positus est in via: audit, Vive bene, secundum quod nosti; antea enim non noveras quemadmodum viveres, modo accepisti et nosti. Conatur, non potest; ligatum se sentit, exclamat ad Dominum. Secunda ergo tentatio est difficultatis in bene operando, sicut illa prima erroris et famis. Exclamat et in hac ad Dominum: liberat Dominus de necessitatibus, rumpit vincula difficultatis, constituit in operatione æquitatis. Incipit ei jam facile esse quod difficile fuerat, abstinere a malis, non adulterare, non furtum facere, non homicidium, non sacrilegium, non alienum concupiscere: facta est facultas quæ fuerat antea difficultas. Potuit hoc Dominus sine difficultate præstare: sed si hoc sine difficultate haberemus, largitorem hujus boni non agnosceremus. Si enim primitus cum vellet posset, et non sentiret adversus se obtinentes cupiditates, nec vinculis suis gravata anima collideretur; suis viribus tribueret quod se posse sentiret, et non confiterentur Domino miserationes ejus.

(Tertia tentatio.) 6. Post has duas tentationes, primam erroris atque inopiæ veritatis, secundam difficultatis bene operandi, tertia tentatio excipit hominem: ei loquor qui jam transiit has duas. Nam istæ duæ, fateor, multis notæ sunt. Quis enim nescit se ab ignorantia venisse ad veritatem, ab errore ad viam, a fame sapientiæ ad verbum fidei? Deinde multi luctantur cum difficultatibus vitiorum suorum, et adhuc consuetudine colligati gemunt tamquam in clausura et compedibus. Agnoscunt et istam tentationem, quamvis jam dicant, si forte dicunt, Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? (Rom. 7. 24.) Nam vide artissima vincula: Caro, inquit, concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem, ut non ea quæ vultis, illa faciatis. (Gal. 5. 17.) Proinde qui jam est adjutus spiritu, ut quemadmodum noluit esse adulter, sic non sit; quomodo noluit esse fur, sic non sit; et cetera illa omnia, quæ volunt homines vincere, et sæpe inflexi superantur, ut exclament ad Deum, ut de necessitatibus eorum eruat eos, et inde liberati confiteantur Domino miserationes ejus: quisquis ergo talis est, et vicit illas difficultates, et probabiliter jam conversatur inter homines, sine ulla querela malorum morum, excipitur tentatione tertia tædii cujusdam in mora hujus vitæ, ita ut aliquando eum nec legere nec orare delectet. Tertia tentatio priori contraria: prius enim periclitabatur fame, postea fastidio. Unde et hoc, nisi de quodam languore animæ? Jam non te illicit adulterium, nec tamen delectat Dei verbum. Jam post periculum imperitiæ et concupiscentiæ, de quibus duobus te evasisse lætaris, vide ne tædium fastidiumque te necet. Non est et ista levis tentatio: agnosce te in illa, et exclama ad Dominum, ut de necessitatibus tuis etiam hic liberet te; et de hac tentatione liberatus cum fueris, confiteantur illi miserationes ejus.

7. Liberatus autem ab errore, liberatus a difficultate bene operandi, liberatus a tædio fastidioque verbi Dei, fortassis dignus eris cui populus committatur, constituaris in gubernaculis navis, recturus Ecclesiam. Ibi quarta tentatio. (Quarta tentatio.) Tempestates maris quatientes Ecclesiam, turbant gubernatorem. Denique tres illas tentationes experiri potest omnis pius fidelis in populo Dei: quarta ista nostra est. Quanto enim plus honoramur, tanto plus periclitamur. Metuendum est, ne avertat aliquem vestrum a veritate periculum erroris; metuendum est, ne vincat unumquemque cupiditas sua, et eligat eam sequi, quam ex ejus difficultatibus exclamare ad Dominum; metuendum est, ne unicuique vestrum minus sapiat verbum Dei, et fastidio moriatur: tentatio vero gubernandi, tentatio periculorum in regenda Ecclesia nos potissimum tangit. Sed quomodo et vos alieni eritis, si tota navis periclitabitur? Quod ideo dixi, ne in hac quarta tentatione, tamquam nostra propria, (ubi (b) opus est ut ab orationibus non desistatis, nam vos primo naufragatis,) minus solliciti sitis, et pro nobis minus oretis. Quid enim, Fratres, quia ad eadem gubernacula non sedetis, non in eadem navi navigatis?

8. Post has quatuor tentationes, quatuor exclamationes, quatuor liberationes, quatuor miserationum Dominicarum confessiones, generaliter in hoc Psalmo consequenter ipsa commendatur Ecclesia: ut evidentissime noveritis, de qua Psalmus ab exordio loquebatur. Commen-

(a) Sic MSS. At Am. *Incipit autem Dei suavitatem gustare, cum cognoverit* etc. Er. et Lov. *Incipit autem esse Dei, et ejus suavitatem gustare* etc.

(b) Verba parenthesi comprehensa non omnes MSS. habent. At editi post *non desistatis*, prosequebantur sic, *non primo vos naufragetis, si minus solliciti* etc. Emendantur ad aliquot MSS.

a datur autem ita (a) ut nobis in omnibus Dei gra-
Jacobi 4.6. tia prædicetur, qui superbis resistit, humilibus autem dat gratiam: quia ideo ille venit, ut qui
Joh. 9. 39. non vident, videant, et qui vident, cæci fiant:
Isai. 40.4. quia omnis vallis implebitur, et omnis mons et collis humiliabitur. Quo commendato, dicitur aliquid, quod etiam de hæreticis intelligatur, quibus tamquam civilibus bellis quatitur Ecclesia; et concluditur Psalmus, quem jam exposui, brevius fortasse quam putabatis. Nam usque adeo me istum totum Psalmum aliquantum prolixum exposuisse arbitror, ut jam officium a me non expectetis disputatoris, sed pene lectoris, si tenetis quæ dixi. Puto enim sunt ante oculos vestros constituta: sed ut melius commendentur, breviter replicentur: Prima tentatio erroris et famis verbi; secunda difficultatis vincendarum concupiscentiarum; tertia tædii atque fastidii; quarta tempestatis et periculorum in gubernandis Ecclesiis: et in his omnibus exclamationes, et liberationes, et miserationum Dei confessiones. Ad extremum ipsius Ecclesiæ fit commendatio, quæ et salva facta est per gratiam Dei nostri, non per meritum suum: et commemoratur inimicorum afflictio propter superbiam; quibus exstinctis, erecta est Ecclesia: et propter insidias quasdam deminutiones ab hæreticis, et detrimentorum quodam modo domesticorum, et ex his circa Ecclesiam divina beneficia, et Psalmi conclusio. Legamus jam magis quam disseramus.

v. 2. 9. *Dicant qui redemti sunt a Domino, quos redemit de manu inimicorum, de regionibus con-*
v. 3. *gregavit eos,* * *ab Oriente et Occasu, et Aquilone et mari.* Christiani ergo ipsi dicant, de toto
v. 4. orbe convocati. *Erraverunt in solitudine, in siccitate, viam civitatis habitationis non invenerunt.* Errorem miserabilem audivimus: quid de
v. 5. inopia? *Esurientes et sitientes, anima eorum in ipsis defecit.* Sed quare defecit? cui bono? Non enim crudelis est Deus; sed se commendat, quod expedit nobis, ut nobis deficientibus rogetur, et ut subveniens ametur. Et ideo post hunc errorem et famem sitim, *Et clamaverunt ad Do-*
v. 6. *minum, cum tribularentur; et de necessitatibus eorum eripuit eos.* Et quid illis præstitit, quia
v. 7. errabant? *Et deduxit eos in viam rectam.* Viam civitatis habitationis non inveniebant, fame et siti æstuabant, et deficiebant: *Et deduxit eos in viam rectam, ut irent in civitatem habitationis.* Quomodo subvenerit fami et siti, nondum dicit,
v. 8. sed et hoc exspectate. *Confiteantur Domino miserationes ejus, et mirabilia ejus filiis hominum.* Dicite experti inexpertis, jam in via positi, jam ad civitatem inveniendam directi, jam denique
v. 9. a fame et siti liberati: *Quoniam satiavit animam inanem, et animam esurientem implevit bonis.*

v. 10. 10. Vive ergo bene, jam in via positus es, jam audisti quid agere debeas, quid sperare. A Quid aliud excipit, quoniam conaris et superaris? *Sedentes in tenebris et in umbra mortis, compeditos, in mendicitate et ferro.* Unde hoc, nisi quia tibi tribuebas, quia gratiam Dei non agnoscebas, quia consilium Domini circa te reprobabas? Nam vide quid adjungat: *Quoniam* v. 11.
inamaricaverunt eloquia Domini: per superbiam, justitiam Domini nescientes, et suam volentes constituere. *Et consilium Altissimi exacerbaverunt.* * *Et humiliatum est in laboribus* v. 12.
cor eorum. Et nunc pugna contra concupiscentiam. Deo desistente ab adjutorio, laborare potes, vincere non potes. Et cum fueris pressus consuetudine tua prava, humiliabitur cor tuum in laboribus: ut jam corde humiliato discas clamare, Infelix ego homo, quis me liberabit de Rom. 7. 24.
B corpore mortis hujus? *Humiliatum est* ergo *in* »
laboribus cor eorum: infirmati sunt, nec fuit qui adjuvaret eos. Quid ergo restat, nisi quare factum est? Si enim data esset lex, quæ posset Gal. 3. 21.
vivificare, omnino ex lege esset justitia: sed »
conclusit Scriptura omnia sub peccato, ut pro- »
missio ex fide Jesu Christi daretur credentibus. Lex autem subintravit, ut abundaret delictum. Rom. 5. 20.
Accepisti verbum, accepisti præceptum, nec desinis facere quod male faciebas; et accepto præcepto, auges peccata per prævaricationem. (b) b
Superbe, si te ignorabas, vel disce te humiliatus: clamabis, a necessitate liberaberis; liberatus miserationes Domini confiteberis. *Et clama-* v. 13.
verunt ad Dominum, cum tribularentur, et de
C *necessitatibus eorum salvos fecit eos.* Liberati sunt de secunda tentatione, restat tædii atque fastidii. Sed primo quid istis præstitit liberatis, videte. *Et eduxit eos de tenebris et umbra mor-* v. 14.
tis, et vincula eorum disrupit. * *Confiteantur* v. 15.
Domino miserationes ejus, et mirabilia ejus filiis hominum. Quare? Quas difficultates vicit?
Quia contrivit portas æreas, et vectes ferreos v. 16.
confregit. * *Suscepit eos de via iniquitatis eo-* v. 17.
rum: propter injustitias enim suas humiliati sunt. Quia sibi tribuebant, non Deo: quia suam Rom. 10. 3.
justitiam constituebant, ignorantes Dei justitiam, humiliati sunt. Invenerunt se non posse sine ejus adjutorio, qui de suis solis viribus præsumebant.

11. Sed quod aliud genus restat? *Omnem e-* v. 18.
D *scam abominata est anima eorum.* Jam fastidium patiuntur, fastidio languent, fastidio periclitantur: nisi forte putas occidi eos fame potuisse, et non posse fastidio. Vide quid sequatur, cum dixisset, *Omnem escam abominata est anima eorum;* ne quasi eos putares de satietate securos, non magis videres de fastidio morituros: *Et appropinquaverunt,* inquit, *usque ad portas mortis.* Quid ergo restat? Ut quod te delectat verbum Dei, non tibi tribuas, neque hinc aliqua inferis arrogantia, et avidus cibi, in eos qui fastidio periclitantur superbe insilias. Intellige etiam tibi præstitum esse hoc, non a te tibi esse. 1. Cor. 4. 7.

(a) Sic MSS. At Am. *ut nobis omnibus*: Er. et Lov. *ut in nobis omnibus.*

(b) Editi. *per prævaricationem superbiæ Si te ignorabas, vel disce te; humiliatus clamabis* etc. Castigantur subsidio MSS.

Quid enim habes quod non accepisti? Hoc ergo
intelligens, et hoc vitio atque languore pericli-
v. 19. tans, fac quod sequitur: *Et exclamaverunt ad*
Dominum, cum tribularentur, et de necessitati-
bus eorum liberavit eos. Et quia languor erat
v. 20. non delectari: *Misit verbum suum, et sanavit*
eos. Vide quid mali habeat fastidium; vide unde
liberat ille, ad quem clamat fastidiens. *Misit*
verbum suum, et sanavit eos: et eripuit eos. Un-
de? Non de errore, non de fame, non de diffi-
cultate vincendi peccata, sed *de corruptela eo-*
rum. Quædam corruptela mentis est, fastidire
quod dulce est. Ergo et de hoc beneficio, sicut
v. 21. de ceteris superioribus, *Confiteantur Domino*
miserationes ejus, et mirabilia ejus filii homi-
v. 22. *num.* * *Et sacrificent sacrificium laudis.* Jam
enim ut laudetur, suavis est Dominus. *Et enun-*
tient opera ejus in exultatione. Non cum tædio,
non cum mœrore, non cum anxietate, non cum
fastidio, sed *in exultatione.*

12. Quarta illa restat, in qua omnes pericli-
tamur. Omnes enim in navi sumus: alii operan-
tur, alii portantur; simul tamen omnes et in
tempestate periclitantur, et in portu salvantur.
v. 23. Post hæc enim omnia sequitur, *Qui descendunt*
mare in navibus, facientes operationem in aquis
multis: id est, in populis multis. Aquas enim
Apoc. 17. 15. sæpe pro populis poni, testis est Apocalypsis Jo-
hannis, ubi interrogans Johannes quid illæ aquæ
essent, responsum est ei, Populi sunt. Qui ergo
v. 24. faciunt operationem in aquis multis, *ipsi vide-*
runt opera Domini, et mirabilia ejus in profun-
do. Quid enim profundius cordibus humanis?
Inde plerumque venti erumpunt, tempestates
seditionum et dissensionum navem perturbant.
Et quid agitur in his? Volens Deus ut ad eum
clamarent et hi qui gubernant, et hi qui portan-
v. 25. tur, *Dixit, et stetit spiritus procellæ.* Quid est,
stetit? Permansit, perduravit: adhuc turbat, diu
jactat, sævit, et non transit. *Dixit* enim, *et ste-*
tit spiritus procellæ. Et quid egit iste spiritus
v. 26. procellæ? *Et exaltati sunt fluctus ejus.* * *Ad-*
scendunt usque ad cælos, audendo: *descendunt*
usque in abyssos, timendo. *Adscendunt usque in*
cælos, descendunt usque in abyssos: foris pu-
gnæ, intus timores. *Anima eorum in malis ta-*
v. 27. *bescebat.* * *Turbati sunt, et moti sunt sicut ebrius.*
Qui sedent ad gubernacula, et qui fideliter na-
vem amant, sentiunt quod dico: *Turbati sunt,*
et moti sunt sicut ebrius. Certe quando loquun-
tur, quando legunt, quando tractant, sapientes
apparent: væ a tempestate. *Et omnis*, inquit,
sapientia eorum absorpta est. Aliquando deficiunt
omnia humana consilia: quacumque se quisque
converterit, fluctus fremunt, tempestas sævit,
brachia deficiunt: quo prora impingatur, cui flu-
ctui latus nudetur, quo navis impulsa dimitta-
tur, a quibus saxis ne pereat refrenetur, omni-
no a rectoribus non videtur. Et quid restat, nisi
v. 28. quod sequitur? *Et exclamaverunt ad Dominum,*
cum tribularentur, et de necessitatibus eorum
v. 29. *eduxit eos.* * *Et imperavit procellæ, et stetit in*
auram. Non stetit in tempestatem, sed *in au-*
A *ram. Et siluerunt fluctus ejus.* Audite de hac re
vocem cujusdam gubernatoris periclitati, humi-
liati, liberati: Nolo, inquit, vos ignorare, Fra- 2. Cor. 1. 8.
tres, de pressura nostra, quæ facta est in Asia, »
quia supra vires gravati sumus, et supra mo- »
dum. (Video omnem sapientiam ejus absor-
ptam) ita ut tæderet nos, inquit, etiam vivere.
Et quid, ille ita deficientes desereret? Aut non
propterea illi defecerunt, ut ille apud eos glo-
riam reperiret? Denique quid sequitur? Sed ipsi Ibidem 9.
in nobismetipsis responsum mortis habuimus, »
ut non fidentes in nobis simus, sed in Deo qui »
suscitat mortuos. *Et imperavit procellæ, et stetit*
in auram. Jam illi de se apud se responsum mor-
tis habuerant, quorum omnis sapientia absorpta
erat. *Et siluerunt fluctus ejus.* * *Et jucundati* v. 30.
B *sunt quoniam siluerunt: et deduxit eos in por-*
tum voluntatis eorum. * *Confiteantur Domino* v. 31.
miserationes ejus. Ubique omnino, ubique *con-*
fiteantur Domino, non merita nostra, non vires
nostræ, non sapientia nostra, sed *miserationes*
ejus. Ille ametur in omni nostra liberatione, qui
est invocatus in omni nostra tribulatione. *Con-*
fiteantur Domino miserationes ejus, et mirabilia
ejus filiis hominum.

13. Et videte unde dicat, unde omnia ista præ-
locutus sit, unde omnia hæc enumeraverit, ubi
agantur hæc. *Et exaltent eum in Ecclesia po-* v. 32.
puli; et in cathedra seniorum laudent eum. Et
exaltent eum, hoc est, *laudent eum:* et *laudent*
eum, hoc est, *exaltent eum.* Exaltent, laudent,
populi et seniores, negotiatores et gubernatores.
C Quid enim fecit in hac Ecclesia? quid constituit?
unde illam eruit? quid ei præstitit? Quemad- Jacobi 4. 6.
modum superbis restitit, humilibus gratiam de-
dit: superbis scilicet primo populo Judæorum,
arroganti et extollenti se de genere Abrahæ, et Rom. 3. 2.
quod illi genti sint credita eloquia Dei. Non eis
hæc valebant ad sanitatem, sed ad exaltationem
cordis, ad tumorem potius quam ad magnitudi-
nem. Quid ergo fecit Deus superbis resistens,
humilibus dans gratiam; ramos naturales pro- Rom. 11. 20.
pter superbiam amputans, oleastrum propter
humilitatem inserens? quid fecit Deus? Audite
hæc duo: Deus primo quemadmodum superbis
resistat, deinde quemadmodum humilibus det
gratiam. *Posuit flumina in desertum.* Currebant v. 33.
ibi aquæ, currebant prophetiæ. Quære modo
D apud Judæos Prophetam, non invenis. *Posuit*
enim *flumina in desertum, et exitus aquarum in*
sitim. Posuit flumina in desertum. Dicant, Jam
non est Propheta, et nos non cognoscet adhuc.
Posuit flumina in desertum, et exitus aquarum Psal. 73. 9.
in sitim, * *terram fructiferam in salinas.* Quæ- v. 34.
ris ibi fidem Christi, non invenis; quæris Pro-
phetam, non invenis; quæris sacerdotem, non
invenis; quæris sacrificium, non invenis; quæ-
ris templum, non invenis. Quare hoc? Quia,
Posuit flumina in desertum, et exitus aquarum
in sitim, terram fructiferam in salinas. Unde?
quo merito? *A malitia inhabitantium in ea.* Ec-
ce quomodo superbis resistit: audi quomodo hu-
milibus det gratiam. *Posuit desertum in stagna* v. 35.

aquarum, et terram sine aqua in exitus aqua-
v. 36. *rum.* * *Et habitare fecit illic esurientes.* Quo-
Psal. 109. 4. niam illi dictum est, Tu es sacerdos in æternum
a secundum ordinem Melchisedec. Quæris enim (*a*)
sacrificium apud Judæos: non habes secundum
ordinem Aaron, quia posuit flumina in deser-
tum: quæris secundum ordinem Melchisedec;
apud illos non invenis, sed per totum orbem ce-
Psal. 112. 3. lebratur in Ecclesia. A solis ortu usque ad oc-
casum laudatur nomen Domini. Et dicit Deus il-
Malach. 1. 10. et 11. lis, quorum flumina posui in desertum, Non est
» mihi voluntas in vobis, dicit Dominus, nec ac-
» cipiam sacrificium de manibus vestris: quoniam
» ab ortu solis usque ad occasum, sacrificium
» mundum offertur nomini meo. Ubi erant omnia
immunda sacrificia, quando desertum erant,
quando squalebant, quando salinæ erant omnes
gentes; ibi nunc fontes, ibi nunc flumina, ibi
Psal. 21. 17. nunc stagna aquarum, et exitus aquarum. Ergo
superbis restitit, humilibus autem dedit gratiam.
Et habitare fecit illic esurientes: quia, Edent
pauperes, et saturabuntur. *Et constituerunt ci-
vitatem habitationis.* Interim habitationis in spe:
Prov. 1. 33. sec. LXX. quoniam, Qui me audit, inquit, habitabit in spe.
v. 37. *Et constituerunt civitatem habitationis.* * *Et se-
minaverunt agros, et plantaverunt vineas, et fe-
cerunt fructum frumenti:* ad quem * gaudet o-
* Supple fructum. Philip. 4. 17. perarius ille, qui dicit, Non quia quæro datum,
sed requiro fructum. *Et benedixit eos, et multi-*
v. 38. *plicati sunt nimis, et jumenta eorum non sunt*
2. Tim. 2. 19. » *deminuta.* Hoc stat. Firmum enim fundamentum
Dei stat; quia novit Dominus qui sunt ejus. Ju-
menta et pecora dicuntur, in Ecclesia simplici-
ter ambulantia, sed utilia; non multum docta,
sed fide plena. Ergo et spiritales et carnales *be-
nedixit eos, et multiplicati sunt nimis, et jumen-
ta eorum non sunt deminuta.*

v. 39. 14. *Et pauci facti sunt, et vexati sunt.* Unde
1. Joan. 2. 19. hoc? De transverso? Immo de interno. Ut enim
pauci fierent, ex nobis exierunt, sed non erant
ex nobis. Ideo autem tamquam de his dicit, de
quibus antea loquebatur, ut cum intellectu di-
scernantur; quia tamquam de iisdem loquitur,
In Donatistas. propter communia sacramenta. Ad populum e-
nim Dei pertinent, etsi non per virtutem, certe
per speciem pietatis: de illis enim audivimus
2. Tim. 3. 2. Apostolum, In novissimis temporibus instabunt
» tempora sæva, erunt enim homines seipsos a-
mantes. Primum malum, seipsos amantes: uti-
que sibi placentes. Utinam sibi displicerent,
b et (*b*) Deo placerent: utinam in difficultati-
bus exclamarent, et a necessitatibus libera-
rentur. Sed multum de se præsumentes, *pauci
facti sunt.* Manifestum est, Fratres: omnes qui
se dividunt ab unitate, pauci fiunt. Multi enim
c sunt: sed in unitate, dum non (*c*) separantur ab
unitate. Cum enim cœperit ad eos non pertine-
re multitudo unitatis, in hæresi et in schismate
pauci sunt. *Et pauci facti sunt, et vexati sunt,*
v. 40. *a tribulatione malorum et dolore.* * *Effusus est*

A *contemtus super principes.* Reprobati enim sunt
ab Ecclesia Dei: et magis, quia principes esse
voluerunt, ideo contemti sunt, et facti sunt sal
infatuatum projectum foras; ideo conculcatur
ab hominibus. *Effusus est contemtus super prin-* Matth. 5. 13.
cipes. Et seduxit eos in invio, et non in via.
Illi superius in via, illi ad civitatem directi; de-
nique deducti, non seducti: isti autem in invio
seducti. Quid est, *seduxit eos?* Tradidit illos Rom. 1. 24.
Deus in concupiscentias cordis eorum. Hoc est
enim, *seduxit*, donavit illos sibi. Nam si pro-
prie quæras, ipsi se seducunt. Qui enim putat Gal. 6. 3.
se esse aliquid, cum nihil sit, seipsum seducit.
Quid est ergo, *seduxit eos?* Dimisit eos. *In in-*
B *vio, et non in via.* Quomodo enim in via homi-
nes, qui partem tenent, et totum relinquunt?
Quomodo in via? Quæ est ergo via, aut ubi a-
gnoscitur via? Deus, inquit, misereatur nostri, Psal. 66. 2.
et benedicat nos, illuminet vultum suum super »
nos, ut agnoscamus in terra viam tuam. In qua »
terra? In omnibus gentibus salutare tuum. Uti- »
que tales ut minuantur, ut pauci fiant, hinc
exeunt: a multitudine unitatis omnes exierunt,
sicut paulo ante commemoravi dictum de illis:
Ex nobis exierunt, sed non fuerunt ex nobis: si 1. Joan. 2. 19.
enim ex nobis fuissent, permansissent utique »
nobiscum. Sed si forte nostri sunt in occulta »
præscientia Dei, necesse est ut redeant. Quam
multi non nostri adhuc quasi intus, et quam
multi nostri adhuc quasi foris? Novit Dominus 2. Tim. 2. 19.
C qui sunt ejus. Et illi non nostri qui intus sunt,
quando occasiones invenerint, exeunt: et illi no-
stri qui foris sunt, quando occasiones invene-
rint, redeunt. Illud ergo accipite quod novit
Deus, secundum hoc *seduxit eos in invio, et non
in via.* Et quid de illis fecit? Quod dicere cœ-
peram, quod attente audiatis. Potuit illos pati
intus semper, sed nos de illis non proficeremus:
cum autem separati sunt, et per quæstiones ma-
lignas inquietant nos, propositum est nobis ex
illis et inquisitionis studium, et timoris exem-
plum. Unusquisque tremit, cum alterum videt
exisse, tamquam ex illius exitu dicatur illi, 1. Cor. 10. 12.
Quapropter qui se putat stare, videat ne cadat.
Prosunt ergo quia exeunt: nam si intus essent,
et tam mali essent, nihil de illis prodesset. Quid
de illis dictum est in quodam Psalmo? Congre- Psal. 67. 31.
gatio taurorum, id est, cervicatorum et super- »
D borum: congregatio taurorum inter vaccas po- »
pulorum. Vaccas dicit seductiles animas, quæ
facile consentiunt seductoribus tauris. Sed qua- »
re hoc? Ut excludantur hi qui probati sunt ar-
gento. Quid est ut excludantur? Ut appareant,
ut emineant illi qui sunt probati in eloquio Dei.
Cum enim respondetur hæreticis ex necessitate,
ædificantur catholici ex utilitate. Hanc senten-
tiam plane Paulus expressit: Oportet enim, in- 1. Cor. 11. 19.
quit, hæreses esse, ut probati manifesti fiant in
vobis. Oportet et tauros seducentes esse, ut qui
probati sunt argento, manifesti sint, hoc est,

(a) Er. et Lov. *Quæris enim sacerdotem et sacrifi-
cium apud Judæos.* At Am. et MSS. non habent, *sa-
cerdotem et.*

(b) Plures MSS. *et Deum amarent.*
(c) Sic MSS. At editi, *sed in unitate dum non sunt,
separantur ab unitate.*

Psal. 11. 7. excludantur. Quid est argento probati? Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum terræ, purgatum septuplum. Quicumque sunt probati in hoc argento, id est, in eloquio Domini, non possunt plene exserere hoc argentum, nisi quæstionibus inquietati hæreticorum. Et hic adtendite, quia non prætermissum est. Ecce *effusus est contemtus super principes*, super illos tauros. Quare contemti sunt? Aliud
Gal. 1. 9. annuntiantes. Quid sunt contemti? Anathematizati. Quisquis enim vobis annuntiaverit præter quam quod accepistis, anathema sit. Quid
Matth. 5. 13. tam contemtum quam sal infatuatus, qui foras projectus conculcatur? Et videte si non princi-
Gal. 1. 8. pes sunt; ipsum Paulum audite: Licet si nos aut » Angelus de cælo evangelizaverit vobis præter » quam quod accepistis, anathema sit. Principes sunt, docti sunt, magni sunt, lapides pretiosi » sunt. Quid adhuc dicturus es; numquid Angeli » sunt? Et tamen etsi Angelus de cælo vobis annuntiaverit, præter quam quod accepistis, anathema sit. Quia et ipse diabolus Angelus de cælo lapsus est. *Effusus est* ergo *contemtus super*
v. 41. *principes.* * *Et adjuvit pauperem a mendicitate.* Quid est hoc, Fratres, contemti sunt principes, et adjutus est pauper? Abjecti sunt superbi, et instructus est humilis. Hoc fecit, et hoc faciendo *adjuvit pauperem a mendicitate.* Mendicus est ille, nihil sibi tribuens, totum de misericordia Dei exspectans, ante januam Dominicam quotidie clamat, pulsans ut aperiatur ei, nudus et tremens ut vestiatur, oculos in terram dejiciens, et pectus tundens. Istum mendicum, hunc pauperem, hunc humilem, adjuvit Deus plurimum, etiam de ipsa separatione hæreticorum: quia pauci facti sunt, et vexati sunt, et seducti in invio et non in via. Denique quid postea ex illis deminutis, seductis, paucis factis, vexatis, in adjuto paupere quid fit? *Et posuit sicut oves familias.* Quasi unum pauperem et unum mendicum intelligebas, de quo dixit, *Et adjuvit pauperem a mendicitate.* Pauper iste multæ familiæ sunt, pauper iste multæ plebes sunt; multæ Ecclesiæ una Ecclesia, una plebs, una familia, una ovis est. *Et posuit sicut oves familias.* Magna mysteria ista, magna sacramenta, quam profunda, plena mysteriorum; quam dulciter inven-
v. 42. ta, quia diu latentia. Ergo, *Videbunt recti*, *et jucundabuntur*, *et omnis iniquitas oppilabit os suum.* Iniquitas illa garriens contra unitatem, et cogens manifestari veritatem, convicta *oppilabit os suum.*

v. 43. 15. *Quis sapiens? et custodiet hæc*, *et intelliget miserationes Domini.* Videte quo fine clausit: *Quis sapiens? et custodiet hæc.* Et quid custoditurus est sapiens? Id est, si pauper sit, custodit; si non sit dives, id est, non sit superbus, non sit inflatus, custodit hæc. Quare enim custodit hæc? Quia *intelliget miserationes Domini:* non merita sua, non vires suas, non potentiam suam; sed *miserationes Domini*, qui errantem et egentem in viam deduxit et pavit; qui pugnantem adversus difficultatem peccatorum, et colligatum vinculis consuetudinis solvit et liberavit; qui fastidientem verbum Dei, et tædio quodam pene morientem, missa medicina verbi sui recreavit; qui periclitantem inter naufraga et procellosa discrimina, mari placato ad portum perduxit: qui eum denique constituit in eo populo, ubi humilibus dat gratiam, non in illo ubi superbis resistit; et fecit eum suum, ut intus manens multiplicaretur, non ut foras exiens minueretur. Hoc vident recti, et jucundantur. Omnis ergo iniquitas oppilabit os suum, et qui est *sapiens*, *custodiet hæc.* Unde custodiet? Per humilitatem, intelligendo miserationes Domini: quia ubique dictum est, Confiteantur Domino miserationes ejus, et mirabilia ejus filiis hominum.

IN PSALMUM CVII.

QUARE HOC LOCO NON SUBJICITUR ENARRATIO.

1. Psalmum centesimum-septimum exponendum non putavi: quoniam jam exposui eum in Psalmo quinquagesimo sexto, et in Psalmo quinquagesimo-nono, ex quorum postremis partibus iste constat. Nam postrema pars quinquagesimi-sexti, prima est hujus, usque ad eum versum ubi dicitur, *Et super omnem terram gloria tua.* Hinc autem usque in finem, postrema pars est quinquagesimi-noni: sicut postrema pars centesimi tricesimi-quarti, eadem est quæ centesimi-tertii-decimi, ab eo versu ubi dicitur, Psal. 56. 12. et Psal. 107. v. 6.
Simulacra gentium argentum et aurum: sicut tertius-decimus et quinquagesimus-secundus mutatis aliquibus mediis, eadem habent omnia a principiis usque in fines. Quæcumque igitur in hoc Psalmo centesimo-septimo aliquantulum aliter posita sunt, quam in illis duobus, ex quorum partibus constat, non habent intellectum difficilem: sicut in quinquagesimo-sexto dicitur, Psal. 134. 15.
Cantabo et psallam, exsurge gloria mea: in isto Psal. 56. 8.
autem, *Cantabo et psallam in gloria mea.* Ad Psal. 107. v. 2.
hoc enim dictum est illic, Exsurge, ut in illa cantaretur et psalleretur. Item ibi, Quoniam ma- Psal. 56. 11.
gnificata est usque ad cælos misericordia tua: vel, sicut alii interpretati sunt, elevata est: hic autem, *Quoniam magna est super cælos miseri-* Psal. 107.
cordia tua. Ideo enim magnificata est usque ad v. 5.
cælos, ut magna sit in cælis; hoc enim voluit dicere, *super cælos.* Item in quinquagesimo-no- Psal. 59. 8.
no, Lætabor, et dividam Sicimam: hic autem, (a) Psal. 107. v. 8.
Exaltabor, et dividam Sicimam. Ubi ostenditur quod de dividenda Sicima significatum est, post Domini exaltationem prædictum futurum, et illam lætitiam ad hanc exaltationem pertinere; ut ideo lætetur, quia exaltatur. Unde alibi dicit,
Convertisti luctum meum in gaudium mihi, con- Psal. 29. 12.
scidisti saccum meum, et accinxisti me lætitia. »
Item ibi, Et Ephræm fortitudo capitis mei: hic Psal. 59. 9.
autem, *Et Ephræm susceptio capitis mei.* Su- Psal. 107. v. 9.

(a) Sic MSS. juxta LXX. At editi, *Exsultabo.*

scipiendo enim fit fortitudo, id est, suscipiendo fortes facit, fructificans in nobis: interpretatur enim Ephræm fructificatio. Susceptio autem ad utrumque referri potest, sive cum suscipimus Christum, sive cum ipse nos suscipit, qui est
Psal. 59. 14. caput Ecclesiæ. Et quod ibi ait, Tribulantes nos;
Psal. 107. v. 14. hic autem, *Inimicos nostros:* utique iidem ipsi sunt.

2. Admonemur sane isto Psalmo, eos titulos qui tamquam de historia positi sunt, rectissime fieri ut secundum prophetiam intelligamus, secundum quod videmus Psalmos esse conscriptos. Quid enim tam diversum secundum historiam, quam id quod est titulo quinquagesimi-
» sexti, In finem, ne corrumpas, ipsi David, in ti-
» tuli inscriptionem, cum fugeret a facie Saul in
» speluncam: et in titulo quinquagesimi-noni, In
a » finem, (a) his qui immutabuntur, in tituli inscri-
» ptionem, ipsi David, in doctrinam, cum succen-
» dit Mesopotamiam Syriam, et Syriam Sobal, et
» convertit Joab, et percussit in valle salinarum
» duodecim millia? Nam præter id quod positum est, In tituli inscriptionem, et ipsi David, et in finem; cetera ita diversa sunt, ut ille habeat humilitatem David, iste fortitudinem; ille fugam, iste victorias. Et tamen ex istorum duorum posterioribus partibus, quorum tam diversi tituli sunt, Psalmus iste componitur. Ubi significatur ad unum aliquid concurrere utrumque, non superficie historiæ, sed altitudine prophetiæ, copulatis utriusque finibus in hoc uno; cujus est
Psal. 107. v. 1. titulus, *Canticum Psalmi ipsi David;* neutro illi titulo similis, præter quod hic etiam positum est, *ipsi David.* Quoniam multis partibus et mul-
Hebr. 1. 1. tis modis, sicut ad Hebræos Epistola loquitur,
b olim Deus locutus est Patribus per Prophetas: (b) eum tamen locutus est, quem misit postea, ut
2. Cor. 1. 10. complerentur eloquia Prophetarum. Quotquot
» enim promissiones Dei, in illo Etiam.

IN PSALMUM CVIII.

ENARRATIO.

1. Psalmum istum de Christo habere prophetiam, quisquis Actus Apostolorum fideliter legit, agnoscit; ubi de Christi traditore Juda
v. 8. prophetatum esse, quod hic scriptum est, Fiant dies ejus pauci, et episcopatum ejus accipiat al-
Act. 1. 20. ter, quando Mattias in locum Judæ ordinatus, numero Apostolorum duodecimus adjunctus est, evidenter apparet. Sed si de illo uno homine omnia quæ hic in malo dicta sunt intelligere conemur, expositionis ratio non omni modo, aut vix valebit occurrere: si autem de tali genere hominum malorum, id est, inimicorum Christi ingratorumque Judæorum, omnia mihi videntur posse clarius aperiri. Sicut enim quædam dicuntur, quæ ad apostolum Petrum proprie pertinere videantur, nec tamen habent illustrem intellectum, nisi cum referuntur ad Ecclesiam, cujus ille agnoscitur in figura gestasse personam, propter primatum quem in discipulis habuit; sicuti est, Tibi dabo claves regni cæ- Matth. 16. 19.
lorum, et si qua hujusmodi: ita Judas personam quodam modo sustinet inimicorum Christi Judæorum, qui et tunc oderant Christum, et nunc per successionem perseverante genere ipsius impietatis oderunt. De quibus hominibus et de quo populo possunt non inconvenienter intelligi, non solum ea quæ apertius de ipsis in hoc Psalmo legimus, verum etiam illa quæ proprie de ipso Juda dicuntur expressius: sicuti est quod »
commemoravi, Fiant dies ejus pauci, et episco- »
patum ejus accipiat alter. Quod apparebit adjuvante Domino, cum ad eos versus tractandi ordine venerimus.

2. Incipit ergo ita Psalmus: *Deus laudem meam ne tacueris; quia os peccatoris et os dolosi super me apertum est.* Unde apparet et falsam v. 2.
esse vituperationem, quam non tacet peccator et dolosus; et veram esse laudem, quam non tacet Deus. Deus enim verax, omnis autem homo Rom. 3. 4.
mendax: quia non est homo verax, nisi in quo loquitur Deus. Laus autem maxima est unigeniti Filii Dei, qua hoc ipsum quod est, unigenitus Dei Filius prædicatur. Hoc autem non apparebat, sed apparente infirmitate ejus latebat, cum os peccatoris et os dolosi super eum apertum est: et ideo illud apertum est, quia operta virtus hujus fuit. Ideo autem dicit, *Apertum est os dolosi*, quia odium quod dolo tegebatur, erupit in vocem. Hoc etiam in consequentibus versibus planius dicitur.

3. *Locuti sunt adversum me lingua dolosa:* v. 3.
tunc utique quando eum tamquam magistrum bonum captiosa adulatione laudabant, Unde ali- Psal. 101. 9.
bi dicitur, Et qui laudabant me, adversus me jurabant. Deinde quia eruperunt clamantes, Crucifige, crucifige: secutus adjunxit, *Et sermoni-* Johan. 19. 9.
bus odii circumdederunt me. Illi qui lingua dolosa, quasi non odii, sed dilectionis verba locuti sunt: ideo *adversus me*, quia hoc insidiando faciebant: postea *sermonibus*, non falsæ et dolosæ dilectionis, sed aperti *odii circumdederunt me*, *et expugnaverunt me gratis.* Sicut autem pii gratis amant Christum, sic impii gratis oderunt: quia sicut veritas nullo extra eam proposito commodo propter seipsam expetitur ab optimis, ita iniquitas a pessimis. Unde et apud auctores sæcularium litterarum dictum est de quodam Sallust. de
pessimo: Gratuito potius malus atque crudelis bello Catil.
erat.

4. *Pro eo*, inquit, *ut diligerent me, detrahebant mihi.* Sex sunt in isto genere differentiæ, v. 4.
quæ commemoratæ animadverti facillime possunt, reddere bona pro malis, non reddere mala pro malis; reddere bona pro bonis, reddere mala pro malis; non reddere bona pro bonis, reddere mala pro bonis. Horum duo prima, bo-

(a) Aliquot MSS. *pro his:* et paulo post, *Mesopotamiam Syriæ.*

(b) Sic meliores MSS. Alii vero, *in eum.* Editi, *in eo.*

norum sunt, et eorum duorum prius melius; postrema duo malorum, et eorum posterius deterius; duo media quodam modo mediorum, sed eorum prius propinquum bonis, posterius propinquum malis. Hæc in Scripturis sanctis opor-
Rom. 4. 5. tet adtendere. Reddit bona pro malis ipse Do-
Lucæ 5. 34. minus, qui justificat impium, et pendens in cruce dixit, Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Cujus vestigia secutus sanctus Stephanus, fixo genu oravit pro lapidantibus, dicens,
Act. 7. 59. Domine, ne statuas illis hoc delictum. Ad quam
Matth. 5. 44. rem præceptum pertinet, Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, et orate pro eis qui vos persequuntur. Mala pro malis non esse reddenda, Paulus apostolus dicit, Nul-
Rom. 12. 17. li malum pro malo reddentes. Et apostolus Pe-
1. Petr. 3. 9. trus, Non reddentes malum pro malo, vel male-
Psal. 7. 5. dictum pro maledicto. Unde et in Psalmis legitur, Si reddidi retribuentibus mihi mala. Duorum postremorum illud mitius ad novem lepro-
Lucæ 17. 17. sos pertinet, qui cum mundati essent a Domino, gratias non egerunt. Illud vero ultimum quo nihil est pejus, ad hos pertinet, de quibus in isto Psalmo legitur, *Pro eo ut diligerent me, detrahebant mihi.* Dilectionem quippe debebant tantis Domini beneficiis; quam non solum minime reddebant, verum etiam pro illo bono irrogabant malum. Duo vero media quæ diximus hominum quodam modo esse mediorum, ita se habent, ut eorum prius, quod est reddere bona pro bonis, habeant et boni, et mediocriter boni, vel mediocriter mali. Ideo Dominus hoc non reprehendit, sed non vult in eo solo discipulos suos permanere, quos vult ad majora provehere: quibus di-
Matth. 5. 46. cit, Si dilexeritis eos qui vos diligunt, id est, si reddideritis bona pro bonis, quam mercedem habebitis, id est, quid magnum facietis? nonne et publicani hoc faciunt? Vult autem illos et hoc facere, et longe amplius, id est, ut non solum amicos, verum etiam inimicos diligant. Posterius autem, quod est reddere mala pro malis, habeant et mali, et mediocriter mali, vel mediocriter boni: usque adeo ut Lex eis dederit ulci-
Deut. 19. 21. scendi modum, Oculum pro oculo, dentem pro dente: quæ si dici potest injustorum justitia est.
Justitia injustorum. Non quia iniquum est ut recipiat unusquisque quod fecerit; alioqui Lex nequaquam id constitueret: sed quia ulciscendi libido vitiosa est, magisque ad judicem pertinet inter alios hoc decernere, quam bonum hominem sibi expetere. Quapropter impii ex illa benignitatis summitate delapsi, ubi redduntur bona pro malis, ad quantam malignitatis profunditatem venerunt retribuendo mala pro bonis? quanto præcipitio tot gradus interpositos transierunt? Nec parvum aliquid putari debet, quia non ait, Pro eo ut diligerent me, interficiebant me: sed *detrahebant mihi.* Ideo quippe interfecerunt, quia detraxerunt, negantes Dei Filium, et dicentes quod in
Lucæ 11. 15. principe dæmoniorum ejicit dæmonia: et, Dæ-
Johan. 10. 20. monium habet, et insanit, quid eum auditis? et cetera talia. Qua detractione ab illo avertebant eos, quorum conversionem ille quærebat. Et

A ideo potius hoc dixit, ut ostenderet magis eos nocere qui Christo detrahunt, et per hoc animas interficiunt, quam qui ejus mortalem carnem mox præsertim resurrecturam sæviendo peremerunt.

5. Sed cum dixisset, *Pro eo ut diligerent me,* Item v. 4.
detrahebant mihi: quid ait? *Ego autem orabam.* Non quidem dixit quid orabat: sed quid melius intelligimus, quam pro eis ipsis? Crucifixo enim maxime detrahebant, quando velut homini, quem quasi vicerant, illudebant: de qua cruce ille dixit, Pater ignosce illis, quia nesciunt quid fa- Lucæ 23. 34.
ciunt. Ut quoniam in profundo malignitatis reddebant ipsi mala pro bonis, ille in summo benignitatis redderet bona pro malis. Quamquam bene intelligatur etiam pro discipulis suis oras- Lucæ 22. 32.
B se, quod etiam ante passionem suam dixit, ne deficeret fides eorum, quando ipse pendens in ligno, ut commendaret patientiam, non ostendebat potentiam inter verba detrahentium, quos posset divina potestate delere. Sed nobis utilius erat, quod patientiæ præbebat exemplum, quam si suos inimicos sine dilatione perdendo, ad hoc nos ædificaret, ut impatienter festinaremus de his quos malos patimur vindicari: cum scriptum Prov. 16. 32.
sit, Melior est patiens quam vir fortis. Docent igitur nos divina eloquia Dominico exemplo, cum audimus, *Pro eo ut diligerent me, detrahebant mihi, ego autem orabam;* ut quando aliquos sentimus ingratos, non solum non reddentes bona, sed insuper reddentes mala pro bonis, nos oremus. Et ipse quidem pro aliis vel sævienti-
C bus, vel dolentibus, et in fide periclitantibus: nos vero etiam pro nobis primitus, ut animum nostrum Deo miserante atque opitulante vincamus, quo ferimur in ulciscendi cupiditatem, cum detrahitur sive præsentibus sive absentibus nobis. Deinde cum Christi patientiam recordamur, Matth. 8. 24.
tamquam ipso excitato, sicut factum est, cum dormiret in navi, qui perturbationem cordis nostri tempestatemque tranquillat, animo sedato atque placato oremus etiam pro ipsis detractoribus nostris, ut securi dicamus, Dimitte nobis, Matth. 6. 12.
sicut et nos dimittimus. Sed ille dimittebat, qui peccatum, quod ei dimitteretur, utique non habebat.

6. Sequitur autem, *Et posuerunt adversum me* v. 5.
mala pro bonis. Et quasi quæreremus, Quæ mala,
D pro quibus bonis? *Et odium*, inquit, *pro dilectione mea.* Hic est omnis et magnus reatus illorum. Nam quid nocere potuerunt persequentes, voluntate, non necessitate morientem? Sed ipsum odium est crimen maximum persequentis, quamvis sit voluntaria pœna patientis. Satis autem exposuit quemadmodum supra dixerit, Pro eo v. 2.
ut me diligerent, quia dilectionem non utcumque, sed dilectioni ejus debebant; cum hic addidit, *pro dilectione mea.* Hanc dilectionem in Matth. 13. 27.
Evangelio commemorat, ubi dicit, Jerusalem, Jerusalem, quoties volui colligere filios tuos, tamquam gallina pullos suos sub alas suas, et noluisti?

7. Deinde quæ pro ipsa impietate recipiant,

incipit prophetare; et eo modo illa dicit, tam- A
quam ulciscendi cupiditate optet ut fiant, cum
dicantur futura certissima veritate, et per Dei
justitiam super tales digne ventura. Quem mo-
dum futura prædicendi, velut specie male optan-
di, quidam non intelligentes, putant odium odio,
et malo animo malum animum reddi: quoniam
revera paucorum est dignoscere, quomodo pla-
ceat pœna iniquorum accusatori inimicitias ex-
saturare cupienti, et quam longe alio modo pla-
ceat judici recta voluntate peccata punienti. Ille
quippe reddit malum pro malo: iste autem etiam
cum vindicat, non reddit malum pro malo, quo-
niam justum reddidit injusto. Quod autem ju-
stum est, utique bonum est. Punit ergo non de-
lectatione alienæ miseriæ, quod est malum pro
malo; sed dilectione justitiæ, quod est bonum B
pro malo. Itaque nec lumini Scripturarum calu-
mnientur cæci, opinantes quod Deus peccata
non puniat; nec quasi malum pro malo reddat,
sibi blandiantur injusti. Audiamus ergo deinde
quid divinus sermo contexat; et in verbis quasi
mala optantis, intelligamus prædicta prophe-
tantis; et Deum justa retribuentem, sublevata
in ejus æternam legem mente cernamus.

v. 6. 8. *Constitue super eum peccatorem, et diabo-
lus stet a dextris ejus.* Cum superius querela de
pluribus fuerit, nunc de uno loquitur Psalmus.
v. 3. etc. Superius autem dixerat, Loculi sunt adversum
» me lingua dolosa, et sermonibus odii circumde-
» derunt me, et expugnaverunt me gratis: pro eo
» ut diligerent me, detrahebant mihi, ego autem
» orabam: et posuerunt adversum me mala pro C
» bonis, et odium pro dilectione mea. Omnia de
» pluribus. Nunc vero quid digni essent pro his
iniquitatibus suis, et quid eis divino judicio fu-
turum esset prænuntians, *Constitue*, inquit, *su-
per eum peccatorem:* tamquam intendens in eum,
qui se tradidit talibus, de qualibus suis inimicis
loquebatur superius. Cum igitur hic Judam tra-
Act. 1. 20. ditorem secundum scripturam Actuum Aposto-
lorum supplicio debito prænuntiet puniendum;
quid est, *Constitue super eum peccatorem*, nisi
eum quem sequenti versu indicat, cum dicit,
Et diabolus stet a dextris ejus? Hoc itaque me-
ruit, ut super se habeat diabolum, id est, dia-
bolo subditus sit, qui Christo subditus esse no-
luit. *Stet* autem *a dextris ejus*, dictum est, quia
opera diaboli præposuit operibus Dei. Hoc enim D
cuique non immerito dextrum dicitur, quod
præponit; sicut sinistræ dextra præponitur. Ideo
et de illis qui sæculi hujus gaudia præponentes
Deo, beatum dixerunt populum cui hæc sunt,
Psal. 143. 11. rectissime dictum est, Dextera eorum dextera
iniquitatis. Unde quod dixerunt beatum popu-
lum cui hæc sunt; os eorum locutum est vani-
tatem, quod de illis supra dictum est. Cujus au-
tem os loquitur veritatem, contra illud quod di-
xerunt isti beatum populum, cui hæc sunt, de-
bet etiam ipse dicere quod in eodem Psalmo se-
Ibidem 15. quitur, Beatus populus cujus Dominus Deus

ipsorum: huic enim non diabolus est a dextris, »
sed Dominus, sicut et alibi dicit, Providebam Psal. 15. 8.
Dominum in conspectu meo semper, quoniam a »
dextris est mihi, ne commovear. Diabolus ergo »
stetit a dextris ejus, quando præposuit avaritiam
sapientiæ, et pecuniam saluti suæ, ut eum tra-
deret, a quo debuit possideri, ne ab illo possi-
deretur, cujus opera ipse Christus solvit, a quo
noluit possideri.

9. *Cum judicatur, exeat condemnatus.* No- v. 7.
luit enim talis esse, cui diceretur, Intra in gan- Matth. 25. 23.
dium domini tui: sed talis, de quo dicitur, Pro- Ibidem 30.
jicite illum in tenebras exteriores. *Et oratio
ejus fiat in peccatum.* Quoniam non est justa
oratio, nisi per Christum, quem vendidit imma-
nitate peccati. Oratio autem quæ non fit per
Christum, non solum non potest delere pecca-
tum, sed etiam ipsa fit in peccatum. Quando au-
tem Judas ita orare potuerit, ut oratio ejus (a) a
fieret in peccatum, quæri potest. Credo, ante-
quam Dominum traderet, et de illo tradendo jam
cogitaret: non enim jam poterat orare per Chri-
stum. Nam postea quam illum tradidit, eumque
pœnituit, si per Christum oraret, indulgentiam
rogaret; si indulgentiam rogaret, spem habe-
ret, si spem haberet, misericordiam speraret;
si misericordiam speraret, non sibi desperatio-
ne collum ligaret. Proinde cum dixisset, *Cum
judicatur, exeat condemnatus;* ne ab immi-
nente condemnatione putaretur se potuisse o-
ratione liberare, quam didicerat cum condisci-
pulis suis, ubi dicitur, Dimitte nobis debita no- Matth. 6. 12.
stra, sicut et nos dimittimus debitoribus no- »
stris: *Et oratio ejus*, inquit, *fiat in peccatum;*
quia non fit per Christum, quem noluit sequi,
sed persequi.

10. *Fiant dies ejus pauci. Dies ejus* dixit, v. 8.
dies apostolatus ejus: qui pauci fuerunt, quo-
niam ante passionem Domini scelere ipsius et
morte consumti sunt. Et tamquam diceretur,
Quid ergo fiet de sacratissimo numero duodena-
rio, in quo non frustra Dominus duodecim ha-
bere primos Apostolos voluit? Continuo subje-
cit, *Et episcopatum ejus accipiat alter.* Tam-
quam dicens, Et ipse pro suo merito puniatur,
et ille numerus suppleatur. Quod si quis quem-
admodum factum sit, scire desiderat, Actus Apo- Act. 2. 16. etc.
stolorum legat.

11. *Fiant filii ejus orphani, et uxor ejus vi- v. 9.
dua.* Utique mortuo ipso, et filii ejus orphani,
et uxor ejus viduata est.

12. *Nutantes transferantur filii ejus, et men- v. 10.
dicent. Nutantes* dictum est, incerti quo eant,
omni præsidio destituti. *Ejiciantur de habita-
tionibus suis.* Exposuit quod supra dixerat,
transferantur. Hoc autem totum quomodo uxori
ejus filiisque contigerit, sequentes indicant ver-
sus.

13. *Scrutetur fœnerator omnem substantiam v. 11.
ejus, et diripiant alieni labores ejus.* * *Non sit v. 12.
illi adjutor.* Ad tuendam ejus posteritatem dicit,

(a) Er. et Lov. non *fieret*. Abest non ab Am. et a MSS.

Ideo sequitur, *Nec sit qui misereatur pupillis ejus.*

14. Sed quia possent etiam pupilli sine adjutore et sine tutore in ærumnis et egestate tamen
v. 13. crescere, et genus propagatione servare: sequitur, et dicit, *Fiant nati ejus in interitum, in generatione una deleatur nomen ejus.* Id est, quod de illo generatum est, jam non generet, et cito transeat.

15. Sed quid est quod deinde subjungit? *In memoriam redeat iniquitas patrum ejus in conspectu Domini, et peccatum matris ejus non deleatur.* An intelligendum est, ut reddantur ei peccata etiam parentum suorum? Ei quippe non redduntur, qui fuerit mutatus in Christo, et cœperit esse non filius iniquorum, non imitatus mores eorum: quia et illud verissime scriptum est, Reddam peccata patrum in filios, et illud
Exodi 20. 5. quod per Prophetam dicitur, Et anima patris
Ezech. 18. 4. mea est, et anima filii mea est; anima quæ peccaverit, ipsa morietur. Hoc quippe dictum est de his qui convertuntur ad Deum, et non imitantur mala parentum suorum; quod ipse Pro-
Ibidem 20. pheta evidenter ostendit: dicit enim parentum iniquitates eis non obesse, qui justitiam faciendo
Exodi 20. 5. dissimiles fuerint. Illud autem quod dictum est, Reddam peccata patrum in filios, additum est, qui oderunt me: hoc est, sicut me oderant parentes eorum: ut quemadmodum bonorum imitatio facit ut etiam propria peccata deleantur, sic malorum imitatio faciat ut non solum sua, sed etiam eorum quos imitati sunt, merita sor-
De pœnit. dist. 4. Si Judas. tiantur. Si ergo Judas teneret illud ad quod vocatus est, nullo modo ad eum vel sua præterita, vel parentum iniquitas pertineret: quia ergo non tenuit adoptionem in familia Dei, sed iniquitatem vetusti generis potius elegit; rediit iniquitas patrum ejus in conspectu Domini, ut in eo etiam ipsa puniretur; et peccatum matris ejus non est in eo deletum.

v. 15. 16. *Fiant contra Dominum semper.* Id est, patres ejus et mater ejus *fiant contra Dominum semper*, non ut Domino adversentur, sed ut merita eorum pessima non obliviscatur in isto Dominus, cum illi et ipsa retribuet. *Contra Dominum* enim dixit, In conspectu Domini. Nam et alii interpretes sic transtulerunt, *Fiant in conspectu Domini semper:* alii vero, *Fiant coram*
Psal. 89. 8. *Domino semper:* sicut alibi dictum est, Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo. *Semper* autem dicit, ut sine remissione sit tantum illud scelus, et hic, et in futuro sæculo. *Dispereat de terra memoria eorum:* patrum scilicet et matris ejus. Memoriam dicit eorum, quæ in propagine generationis custoditur. Hanc prophetavit de terra perituram, quia et ipse Judas, et filii ejus qui erant tamquam memoria patrum et matris ejus, sine successione prolis, sicut superius dictum est, in brevitate unius generationis exstincti sunt.

17. Dicit aliquis, Etiamne hoc ad pœnam Judæ pertinere credendum est, quod post ejus mortem ad mendicitatem uxor ejus et filii pervenerunt, et translati sunt, ejecti de habitationibus suis, scrutante fœneratore omnem substantiam ejus, et diripientibus alienis omnes labores ejus, nemine adjuvante nec miserante pupillos ejus, et quod cito sunt sine posteris mortui? Numquid etiam de his quæ in suis post mor- 4. Sentent. dist. 50. Præterea.
tem cujusque contingunt, ullus mortuos tangit dolor? aut hæc saltem scire putandi sunt, quorum sensus alibi est pro meritis, seu bene, seu male? Cui respondeo magnam quidem esse quæstionem, nec in præsentia disserendam, quod sit operis prolixioris, utrum, vel quatenus, vel quomodo ea quæ circa nos aguntur, noverint spiritus mortuorum. Verumtamen quod breviter dici potest, si nulla illis esset cura de nobis, non diceret Dominus dixisse illum divitem, qui tormenta apud inferos patiebatur, Habeo ibi Luc. 16. 28.
quinque fratres, ne et ipsi veniant in locum hunc tormentorum. Sed quomodolibet intelligant, qui hoc aliter intelligere conantur; et quia fatendum est non esse consequens, ut si sciunt mortui suos vivere, quia nec in locis pœnarum eos vident, ubi dives ille erat, nec in requie beatorum, ubi Lazarum et Abraham quamvis longe agnoscebat, ideo eos etiam quæ circa eorum caros aguntur vel læta vel tristia scire necesse sit: hoc dico, paucos esse ejus animi homines, qui post mortem suam quid suis boni malive contingat, saltem dum vivunt, negligant, atque omnino contemnant; multos autem; quod indicat etiam tanta cura commendandæ ultimæ voluntatis et qualiumcumque testamentorum, satis-agere ut cum defuncti fuerint, suis bene sit. Permansionem vero posteritatis suæ per successiones generationum soli laudabiliter spernunt, qui seipsos abscidunt propter regnum cælorum, et filios suos hoc facere cupiunt, exoptantve martyrio coronari, ita ut nullus eorum in terra remaneat: ceteri autem omnes, aut pene omnes, felices volunt suos esse in hac vita post mortem suam, et suum genus interire nolunt. Quapropter quod Juda tam infeliciter mortuo, ita uxor vidua et filii ejus orphani remanserunt, ut fœneratore scrutante omnem substantiam ejus, et diripientibus alienis labores ejus, de suis habitationibus ejicerentur, nec aliquem pupilli ejus miserantem invenirent, et in una generatione sine posteris interirent; si hæc sentiunt mortui, cumulus malorum est; si hæc non sentiunt, formido vivorum. Si autem movet, quomodo potuerit habere substantiam, quam fœnerator scrutaretur, alienique diriperent, quando jam cum aliis undecim Dominum sequebatur; credat eum omnia quæ habebat ita dimisisse filiis et uxori, ut non inde sinceriter vel perseveranter vinculum cupiditatis abruperit: qui etiamsi ea velut vendere videretur distribuenda pauperibus, profecto faceret quod Ananias post Domini adscen- Act. 5. 1. et 2.
sionem. Neque enim metueret, ne hoc Dominus divinitate cognosceret, quem falli putabat, quando ea quæ mittebantur, de loculis auferebat. Johan. 12. 6.

18. Sed jam videamus, si possumus, quantum Dominus adjuvat, quomodo ista convenire Altera expositio su-

periorum possint etiam in populum Judæorum, cujus ini-
versuum. micitiæ contra Dominum pertinaci odio perman-
serunt: cujus populi diximus Judam in figura
v. 6. gessisse personam, sicut Ecclesiæ gessit apo-
stolus Petrus. *Constitue super eum peccatorem,*
et diabolus stet a dextris ejus. Quemadmodum
in Juda, sic in isto populo intelligendum est:
qui repulso a se Christo factus est subditus dia-
bolo, cujus persuasiones in omnibus pravis et
terrenis cupiditatibus præposuit æternæ saluti.
v. 7. *Cum judicatur, exeat condemnatus.* Quia in ne-
Rom. 2. 5. quitia et in infidelitate persistens thesaurizat si-
bi iram in die iræ et revelationis justi judicii
» Dei, qui reddet unicuique secundum opera ejus.
1. Tim. 2. 5. *Et oratio ejus fiat in peccatum:* quia non fit
per mediatorem Dei et hominum, hominem Je-
Psal. 109. 4. sum Christum, et sacerdotem in æternum secun-
v. 8. dum ordinem Melchisedec. *Fiant dies ejus pau-*
ci. Secundum regnum accipiendum est, quia non
diu postea perseveravit regnum Judæorum. *Et*
episcopatum ejus accipiat alter. Ipsum Dominum
Christum non incongruenter intelligi existimo
episcopatum populi Judæorum, quia de tribu
Rom. 15. 8. Juda factus est secundum carnem, et Apostolus
» ait, Dico enim Christum ministrum fuisse cir-
» cumcisionis propter veritatem Dei ad confirman-
» das promissiones Patrum. Et ipse ait, Non sum
Matth. 15. missus, nisi ad oves quæ perierunt domus Israel,
24. quia illis exhibuit in carne præsentiam. Et Magi
qui ab Oriente venerunt, hoc dixerunt: Ubi est
Matth. 2. 2. qui natus est rex Judæorum? Et hoc in titulo
scriptum erat super crucifixum: unde illud mu-
Johan. 19. tare volentibus non frustra respondit Pilatus,
22. Quod scripsi, scripsi. Hunc ergo episcopatum
populi Judæorum, id est Dominum Christum,
v. 9. accepit alter, id est, populus Gentium. *Fiant filii*
Matth. 8. 12. *ejus orphani.* De quibus dicitur, Filii autem re-
gni ibunt in tenebras exteriores. Facti sunt au-
tem orphani amisso ipso regno, quasi patre per-
dito: quamquam et Deum patrem bene intelli-
guntur amisisse. Qui enim filium non habet, ait
1. Johan. 2. Veritas, nec Patrem habet. *Et uxor ejus vidua.*
23. Uxor regni plebs intelligi potest, cui reges sub-
ditæ dominantur. Vidua vero facta est amisso
v. 10. ipso regno. *Nutantes transferantur filii ejus, et*
mendicent. Nutaverunt periculis, urgentibus ho-
stibus translati sunt, debellati filii regni Judæo-
rum. Quid est autem mendicare, nisi ad homi-
num misericordiam vivere, sicut vivunt sub ea-
rum gentium regibus, in quas translati sunt?
v. 11. *Ejiciantur de habitationibus suis.* Ita factum est,
Scrutetur fœnerator omnem substantiam ejus:
id est, populi ejus. Ubi nihil melius intelligitur,
quam debita eorum non dimittantur, quia in solo
Matth. 6. Christo dimittuntur, quem respuerunt: qui et-
12. » iam dicere docuit, Dimitte nobis debita nostra,
sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. *O-*
mnem autem *substantiam ejus* dictum est, o-
mnem vitam ejus: ut ei nulla debita, id est, nul-
la peccata donentur. *Et diripiant alieni labores*
ejus: diabolus et angeli ejus; quia non thesauri-
zant in cælo qui non habent Christum. *Non sit* v. 12.
illi adjutor. Quis adjutor est ei, cui Christus
non est? *Nec sit qui misereatur pupillis ejus.*
Qui patre perdito, id est regno, sic remanserunt,
aut amisso Deo, cujus Filium persecuti sunt et
oderunt, non est qui eorum misereatur, non ad
temporalem vitam sumendam vel sustentandam,
sed ad veram vitam, id est, æternam. *Fiant nati* v. 13.
ejus in interitum: utique in interitum sempiter-
num. *In generatione una deleatur nomen ejus.*
Quia generati sunt, non regenerati, ideo in una
generatione deleantur. Nam in altera, id est, in
regeneratione, si eam cognoscerent et tenerent,
non delerentur. *In memoriam redeat iniquitas pa-* v. 14.
trum ejus in conspectu Domini: ut reddat eidem
populo Dominus perseveranti in malitia etiam
patrum ejus iniquitatem. Sic enim eis dicit, Te-
stimonium estis vobismetipsis, quia filii estis eo- Matth. 23.
rum qui Prophetas occiderunt. Et paulo post ait, » 31.
Ut veniat super vos omnis sanguis justus, qui Ibidem 35.
effusus est super terram, a sanguine Abel justi, »
usque ad sanguinem Zachariæ. *Et peccatum ma-* »
tris ejus non deleatur. Peccatum Jerusalem, quæ
servit cum filiis suis, quæ interficit Prophetas,
et lapidat missos ad se. *Fiant contra Dominum* v. 15.
semper, iniquitas et peccatum eorum: id est, ut
a conspectu Domini non aboleantur, Deo in æ-
ternum vindicante. *Et dispereat de terra memo-*
ria eorum. Terra Dei, ager Dei est; ager Dei,
Ecclesia Dei est: de qua terra periit memoria Rom. 11. 20.
eorum, (*a*) qui cum essent rami naturales, pro- »
pter infidelitatem fracti sunt.

19. *Pro eo quod non est recordatus,* vel ille v. 16.
Judas, vel ipse populus, *facere misericordiam.*
Sed melius de populo accipitur quod ait, *non*
est recordatus. Nam si Christum occidit, saltem
recordaretur pœnitendo, et faceret misericor-
diam super membra ejus, quæ perseverantissi-
me persecutus est. Ideo dicit, quia *persecutus* v. 17.
est hominem inopem et mendicum. Potest qui-
dem accipi de Juda; quia non est dedignatus Do- 2. Cor. 8. 9.
minus pauper fieri, cum dives esset, ut illius
paupertate nos ditaremur. Mendicum autem quo-
modo intelligam, nisi forte quia dixit mulieri
Samaritanæ, Da mihi bibere: et in cruce ait, Johan. 4. 7.
Sitio? Sed quod sequitur quomodo accipiatur in Johan. 19.
ipso capite nostro, id est, sui corporis Salvato- 28.
re, quem Judas persecutus est, non invenio. Cum
enim dixisset, *Et persecutus est hominem ino-*
pem et mendicum: adjecit atque ait, *Et compun-*
ctum corde mortificare: id est, ut mortificaret.
Nam quidam etiam sic sunt interpretati. Com-
punctus autem corde non solet dici, nisi stimu-
lis peccatorum in dolore pœnitendi: sicut de il-
lis dictum est, qui cum audissent Apostolos post
Domini adscensionem, compuncti sunt corde,
qui occiderant Dominum. Quos allocutus est bea-
tissimus Petrus dicens inter cetera: Agite pœni- Act. 2. 38.
tentiam, et baptizetur unusquisque vestrum in »
nomine Domini Jesu Christi, et dimittentur vo- »
bis peccata vestra. Sed quoniam iidem ipsi mem- »

(a) Editi: *memoria eorum; quia cum essent:* MSS. *qui.*

bra ejus facti sunt, cujus in ligno membra fixerunt, populus Judæorum non est recordatus facere misericordiam, persecutus est hominem inopem et mendicum, sed in membris suis: de quibus dicturus est, quod adtinet ad ipsa opera misericordiæ, Quando uni ex minimis meis
Matth. 25. 45. non fecistis, mihi non fecistis. *Et compunctum corde mortificare:* plane *compunctum corde*, sed in membris suis. De his autem qui persecuti sunt, ut compunctum corde mortificarent, erat
Act. 7. 59. et Saulus, consentiens in necem Stephani compuncti corde: quia et ipse Stephanus de illis erat, qui compuncti sunt corde. Sed Saulus recordatus est facere misericordiam; et qui mane rapiebat, ad vesperum divisit escas: et ipse compunctus corde, ut etiam in illo ipsi persequerentur inopem, volentes mortificare compunctum corde. Hoc quippe oderant in Paulo apostolo, quia compunctus corde prædicabat quem fuerat ante persecutus. Inopem quippe et mendicum et compunctum corde in membris suis et ipse ut mor-
Act. 9. 4. tificaret, persequens, audivit de cælo, Saule, Saule quid me persequeris? Et factus compunctus corde, cœpit talia pati, qualia faciebat compunctis corde.

v. 18. 20. Deinde sequitur Psalmus, *Et dilexit maledictionem, et veniet ei.* Quamquam et Judas maledictionem dilexerit, et furando de loculis, et Dominum vendendo atque tradendo: tamen apertius populus ille dilexit maledictionem, quando dixit, Sanguis ejus super nos et super
Matth. 27. 25. filios nostros. *Et noluit benedictionem, et elongabitur ab eo.* Et Judas quidem quia Christum noluit, in quo est æterna benedictio: sed apertius noluit benedictionem populus Judæorum, cui dixit ille illuminatus a Domino, Numquid et vos vultis discipuli ejus fieri? Et noluit benedictionem, et pro maledicto habuit: et respondit,
Johan. 9. 27 et 28. Tu sis discipulus ejus. Et longe facta est ab eo benedictio, quia transitum fecit ad Gentes. *Et induit maledictionem sicut vestimentum:* sive Judas, sive ille populus. *Et intravit sicut aqua in interiora ejus.* Ergo et foris et intus; foris sicut vestimentum, intus sicut aqua: quoniam in ejus
Matth. 10. 28. incidit judicium, qui potest et corpus et animam occidere in gehenna: corpus foris, (a) animam intus. *Et sicut oleum in ossibus ejus.* Ostendit eum cum delectatione malefacere, et comparare sibi maledictionem, hoc est, pœnam æternam: quia benedictio vita æterna est. Modo quippe malefacta delectant, sicut aqua in interiora, et sicut oleum in ossibus: sed ideo maledictio vocatur, quia talibus Deus tormenta prædixit. Tamquam in ossibus autem oleum est maledictio, cum homines inde se fortes putant, quia licet eis mala tamquam impune committere.

v. 19. 21. *Fiat ei sicut vestimentum, quo operitur.* Cum superius jam dixerit de vestimento, quid
v. 18. est quod repetit? An quia dixerat, Induit maledictionem sicut vestimentum, differt ab eo vestimentum quo non induitur, sed operitur? Induitur enim quisque tunica, operitur pallio. Et quid est hoc, nisi etiam in conspectu hominum de iniquitate gloriari? *Et sicut zona*, inquit, *qua semper præcingitur.* Maxime homines ideo præcinguntur, ut ad operandum sint aptiores, ne vestis sinibus præpediantur. Ergo maledictione se præcingit, qui malum non repentinum, sed dispositum aggreditur, et ita discit malefacere, ut semper paratus sit. Unde et hic ait, *Et sicut zona, qua semper præcingitur.*

22. *Hoc opus eorum, qui detrahunt mihi apud Dominum.* v. 20.
Non dixit, merces eorum; sed, *opus eorum.* Manifestum est enim quod indumento et opertorio et aqua et oleo et zona ipsa opera describebat, quibus æterna maledictio comparatur. Non ergo est unus Judas, sed multi, de quibus dicitur, *Hoc opus eorum, qui detrahunt mihi apud Dominum.* Quamquam et pluralis numerus poni potuit pro numero singulari: sicut Herode mortuo dictum est ab Angelo, Mortui Matth. 2. 20.
sunt qui quærebant animam pueri. Sed qui magis detrahunt Christo apud Dominum, nisi illi qui ipsis verbis Domini detrahunt, dicentes non esse ipsum quem Lex Domini et Prophetæ prænuntiarunt? *Et qui loquuntur*, inquit, *mala adversus animam meam.* Negando eum, cum voluisset, potuisse resurgere: cum dicat, Potesta- Johan. 10. 18.
tem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam.

23. *Et tu Domine, Domine, fac mecum.* v. 21.
Quidam subaudiendam putaverunt *misericordiam*, quidam vero et addiderunt: sed emendatiores codices sic habent, *Et tu Domine, Domine, fac mecum propter nomen tuum.* Unde sensus altior non est prætermittendus, ita dixisse Filium Patri, *Fac mecum*, quia eadem sunt opera Patris et Filii. Ubi etiamsi misericordiam intelligamus: (sequitur enim, *Quia suavis est misericordia tua:*) et ipsam quia non dixit, Fac in me; vel, Fac super me; vel aliquid hujusmodi; sed, ait, *Fac mecum;* bene intelligimus et Patrem et Filium simul facere misericordiam in vasa miseri- Rom. 9. 23.
cordiæ. Potest hoc etiam sic intelligi: *Fac mecum*, id est, adjuva me. Quod in quotidiana loquendi consuetudine habemus, cum de aliqua re, quæ pro partibus nostris est, dicimus, Nobiscum facit. Pater quippe adjuvat Filium, inquantum Deus hominem, propter formam servi: cui homini Deus, et cui formæ servi etiam Dominus est Pater. Nam in forma Dei, Filius adjutorio non indiget: æqualiter enim cum Patre omnipotens est, ex quo et ipse adjutor est hominis. Sicut enim Pater suscitat mortuos et vi- Johan. 5. 21.
vificat, sic et filius quos vult vivificat. Nec alios Pater, alios Filius; aut aliter Pater, aliter Filius: quia et eadem facit, et similiter. Unde inquantum homo est Filius Dei, Deus suscitavit illum a mortuis, hoc est Pater, cui dicit in Psalmis, Psal. 40. 11.
Suscita me, et reddam illis. Inquantum autem Deus est, etiam ipse se suscitavit: propter quod dicit, Solvite templum hoc, et triduo suscitabo Johan. 2. 19

(a) Duo melioris notæ MSS. *corpus foris, anima intus.*

illud. Quod etiam hic significavit, si quis dili-
Johan. 5. 39. genter intendat. Scrutari enim jussit Scripturas, quæ testimonium perhibent de illo, non in superficie pertransiri. Non enim tantummodo ait, *Tu Domine, Domine, fac mecum:* sed ait, *Et tu.* Quid est, *Et tu*, nisi quia et ego? Quod autem non semel *Domine*, sed repetens, ait, *Domine, Domine;* habet in hoc orantis affectum:
Psal. 21. 2. sicuti est, Deus, Deus meus. Quod vero, cum dixisset, *Fac mecum;* addidit, *propter nomen tuum:* gratiam commendavit. Nullis enim operum meritis præcedentibus in tantam celsitudinem subvecta est humana natura, ut totum simul Verbum et caro, hoc est, Deus et homo, unigenitus Filius Dei diceretur. Hoc autem factum est, ut ab illo qui creaverat, per id quod non perierat, id quod perierat, quæreretur. Unde et hic sequitur, *Quia suavis est misericordia tua.*

v. 22. 24. *Libera me, * quia egenus et pauper ego sum.* Egestas et paupertas, infirmitas est, ex qua crucifixus est. *Et cor meum conturbatum est intra me.* Hoc ad illud refertur, quod ait pro-
Matth. 26. 38. pinquante passione, Tristis est anima mea usque ad mortem.

v. 23. 25. *Sicut umbra cum declinat, ablatus sum.* Hoc ipsam mortem significavit. Sicut enim ex umbra declinante fit nox, sic ex mortali carne fit mors. *Excussus sum sicut locustæ.* Hoc jam in membris ejus, hoc est, fidelibus ejus, convenientius intelligi existimo. Quod ut aliquanto apertius poneret, maluit dicere, *sicut locustæ*, quam sicut locusta: quamvis et numero singulari possent accipi etiam multæ; sicut illud est,
Psal. 104. 34. Dixit, et venit locusta: sed esset obscurius. Excussi sunt, ergo, id est, fugati a persecutoribus fideles ejus, quorum vel multitudinem significari voluit nomine locustarum, vel quod transilierunt de loco in locum.

v. 24. 26. *Genua mea infirmata sunt a jejunio.* Le-
Matth. 4. 2. gimus Dominum Christum quadraginta dierum habuisse jejunium: sed tantumne valuit in eo illa inedia, ut genua ejus infirmarentur? An et hoc in membris ejus, hoc est, sanctis ejus, aptius intelligitur? *Et caro mea immutata est propter oleum:* propter gratiam spiritalem. Unde et Christus appellatur a chrismate: chrisma autem unctio est. Caro autem propter oleum non in deterius, sed in melius immutata est, hoc est, a mortis contumelia in gloriam immortalitatis exsurgens. Cum itaque dixisset, *Genua mea infirmata sunt a jejunio*, ubi significatum esse arbitror eos qui in membris ejus fortes videbantur, tamquam præsentia panis quo sustentabantur abstracta, in ejus passione defecisse usque ad negationem, quæ apparuit in Petro: tamquam ad eos confirmandos, ne succumbendo penitus caderent, *Et caro mea*, inquit, *immutata est propter oleum*, ut eos mea morte deficientes, mea resurrectione firmarem, et misso Spiritu-sancto ungerem, qui non ad eos venisset, nisi ego
Johan. 16. 7. abiissem. Hoc enim dixerat, Non potest ille venire, nisi ego abiero. Et Evangelista dixit, Non- Johan. 7. 39.
dum erat Spiritus datus, quia Jesus non fuerat glorificatus. Nondum erat immutata caro ejus. Sive autem per aquam propter ablutionem vel irrigationem, sive per oleum propter exsultationem et inflammationem caritatis significetur Spiritus-sanctus; non ideo est a seipso diversus, quia signa diversa sunt. Multum enim diversa sunt etiam leo et agnus, et tamen utroque significatus est Christus. Leo propter aliud, agnus propter aliud; non tamen alius: quia nec fortis est agnus, nec innocens leo; Christus autem et innocens est ut agnus, et fortis ut leo. Dicit autem apud Isaiam ipse Jesus Christus, Spiritus Isai. 61. 1.
Domini super me, propter quod unxit me.

27. *Et ego factus sum opprobrium illis:* per v. 25.
mortem crucis. Christus enim nos redemit de Gal. 3. 13.
maledicto Legis, factus pro nobis maledictum. *Viderunt me, et moverunt capita sua.* Quia viderunt pependisse, non viderunt resurrexisse: viderunt quando genua ejus sunt infirmata, non viderunt quando est caro immutata.

28. *Adjuva me, Domine Deus meus, salvum* v. 26.
me fac secundum misericordiam tuam. Hoc ad totum referri potest, id est, et ad caput, et ad corpus: ad caput, propter formam servi; ad corpus, propter ipsos servos. Potuit enim et in eis dicere Deo, *Adjuva me*, et *salvum me fac:* in quibus Saulo dixit, Quid me persequeris? Quod autem Act. 9. 4.
addidit, *secundum misericordiam tuam:* gratuita gratia commemoratur, non ex operum debito.

29. *Et sciant quoniam manus tua hæc, et tu,* v. 27.
Domine, fecisti eam. De his dixit, *sciant;* pro quibus sævientibus et oravit: quia in eis quibus factus est opprobrium moventibus in ejus illusionem capita sua, erant etiam hi qui in eum postea crediderunt. Discant autem qui formam humani corporis Deo tribuunt, quomodo habeat Deus manum. Si enim quod facit, manu facit, numquid et ipsam manum suam manu fecit? Quomodo ergo hic dictum est, *Et sciant quoniam manus tua hæc, et tu, Domine, fecisti eam?* Intelligamus itaque manum Dei esse Christum: Isai. 53. 1.
unde alibi dicitur, Et brachium Domini cui re- Johan. 1. 1. et 14.
velatum est? Hæc manus et erat; et fecit eam: quia, In principio erat Verbum, et Verbum caro factum est; Et erat sine tempore secundum divinitatem, et factus est ei ex semine David se- Rom. 1. 3.
cundum carnem.

30. *Maledicent illi, et tu benedices.* Vana est v. 28.
ergo et falsa maledictio filiorum hominum, diligentium vanitatem, et quærentium mendacium: Deus autem cum benedicit, facit quod dicit. *Qui* Psal. 4. 3.
insurgunt in me, (a) *confundantur.* Ut enim insurgant aliquid se adversus me proficere arbitrantur; sed cum exaltatus fuero super cælos, et esse cœperit super omnem terram gloria mea, confundentur. *Servus autem tuus lætabitur:* sive in dextera Patris, sive in membris suis lætantibus, et inter tentationes in spe, et post tentationes in æternum.

(a) Sic Am. Er. et plures MSS. At Lov. *confundentur.*

v. 29. 31. *Induantur qui detrahunt mihi pudorem:* A id est, pudeat eos detraxisse mihi. Sed hoc potest et in bono accipi, dum corriguntur. *Et operiantur sicut diploidem confusionem suam.* Diplois duplex pallium est. Nam quidam etiam sic interpretati sunt istum versum, *Et operiantur sicut pallium duplex confusionem suam.* Intelligitur autem, confundantur et intus et foris; id est, et coram Deo et coram hominibus.

v. 30. 32. *Confitebor Domino nimis in ore meo. Nimis* dici solet in consuetudine sermonis Latini, quod plus est quam debet: cui contrarium est parum, quod minus est quam debet. Sed *nimis*, Græce ἄγαν dicitur: iste autem versus non habet ἄγαν sed habet σφόδρα. Quod quidam nostri sic interpretati sunt, ut pro eo ponerent aliquando *nimis*, aliquando *valde*. Sed si *nimis* B pro eo quod est *valde* intelligatur, potest et in laude poni: nam et ista confessio laudem significat. Ita enim sequitur, *Et in medio multorum* Psal. 21. 23. *laudabo eum.* Dicit etiam in alio Psalmo, In medio Ecclesiæ cantabo te. Sed cum ipsa cantat Ecclesia, quæ corpus est Christi, quomodo in medio Ecclesiæ cantat Ecclesia? Ita et hic multi a cum sint membra Christi, (*a*) si cum ipsi laudant, ille laudat, quia membra sunt ejus; quomodo in medio multorum laudat, quando ipsis multis laudantibus dicitur ipse laudare? An ideo Matth. 28. 20. laudat in medio multorum, quia cum Ecclesia est hic usque in consummationem sæculi; ut quod ait, *in medio multorum*, hoc accipiamus quod ab eisdem multis honoratur? In medio quippe esse dicitur, cui honor præcipuus exhibetur. Si au- C tem cor est tamquam hominis medium; nihil melius intelligitur dictum, quam in cordibus Ephes. 3. 17. multorum laudabo eum. Habitat enim Christus per fidem in cordibus nostris. Et ideo ait, *in ore meo*, id est in ore corporis mei, quod est Eccle- Rom. 10. 10. sia. Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.

v. 31. 33. *Quia adstitit a dextris pauperis.* De Juda dictum erat, Et diabolus stet a dextris ejus: qui v. 6. suas divitias augere voluit Christo vendito. Hic autem Dominus *adstitit a dextris pauperis*, ut divitiæ pauperis sint ipse Dominus. *Adstitit* quippe *dextris pauperis*, non ut ei multiplicaret annos vitæ quandoque finiendæ, neque ut ejus augeret pecuniam, aut eum faceret corporis viribus fortem, vel tempus incolumem: sed D *ut salvam faceret*, inquit, *a persequentibus animam meam.* Salva fit autem a persequentibus anima, si non eis consentiatur ad malum: non eis autem consentitur, cum adsistit Dominus a dextris pauperis, ne ipsa paupertate, id est infirmitate succumbat. Hoc adjutorium præstitum est corpori Christi in sanctis Martyribus omnibus.

IN PSALMUM CIX.

* ENARRATIO.

* Sermo ad plebem.

1. Quantum Dominus donat, qui nos ministros constituit verbi et sacramenti sui servire in vobis in adipe misericordiæ suæ, suscepimus Psalmum istum, quem modo cantavimus, brevem numero verborum, magnum pondere sententiarum, adjuvante illo qui vos fecit intentos, ut et nos faciat idoneos, sicut possumus, considerare atque tractare. Vivat anima vestra, et vigilet in Deum. Tempus enim constituit Deus promissis suis, et tempus eis quæ promisit implendis. Promissionum tempus erat tempore Prophetarum usque ad Johannem Baptistam: ab illo autem et deinceps usque ad finem, tempus implendi quæ promissa sunt. Fidelis Deus qui se nostrum debitorem fecit; non aliquid a nobis accipiendo, sed tanta nobis promittendo. Parum erat promissio, etiam scripto se teneri voluit, veluti faciens nobiscum chirographum promissorum suorum; ut cum ea quæ promisit solvere inciperet, in scriptura promissorum consideraremus ordinem solvendorum. Tempus itaque prophetiæ, prædictio erat, ut sæpe jam diximus, promissionum. Promisit salutem æternam, et beatam vitam cum Angelis sine fine, et hereditatem immarcescibilem, gloriam sempiternam, dulcedinem vultus sui, domum sanctificationis suæ in cælis, ex resurrectione a mortuis nullum deinceps moriendi metum. Hoc est promissum ejus tamquam finale, quo decurrit nostra omnis intentio, quo cum venerimus, nihil amplius requiramus, nihil amplius exigamus. Sed ad illud quod erit in fine quo ordine veniatur, neque hoc tacuit promittendo et prænuntiando. Promisit enim hominibus divinitatem, mortalibus immortalitatem, peccatoribus justificationem, abjectis glorificationem. Quidquid promisit indignis promisit, ut non quasi operibus merces promitteretur, sed gratia a nomine suo gratis daretur. Quia et hoc ipsum quod juste vivit, inquantum homo potest juste vivere, (*b*) non meriti huma- b ni, sed beneficii est divini. Nemo enim juste vivit, nisi justificatus, id est, justus effectus: ab illo autem fit homo justus, qui numquam potest esse injustus. Sicut enim lucerna non a seipsa accenditur, ita nec anima humana sibi præstat lucem; sed clamat ad Deum, Tu illuminabis lu- Psal. 17. 29. cernam meam, Domine.

2. Cum ergo peccatoribus promissum sit regnum cælorum, non in peccato permanentibus, sed a peccato liberatis, et justitiæ servientibus; quod ipsum ut possint, gratia, ut diximus, adjuvantur, et ab eo qui semper est (*c*) justus, ju- c stificantur: incredibile videbatur tantam Deum curam gerere pro hominibus, hodieque qui de gratia divina desperant, atque a pessimis moribus nolunt se convertere ad Deum, ut ab illo

(a) Sic MSS. At editi, *sicut ipsi laudant*.
(b) MSS. plerique, *non meriti, sed beneficii est*.

(c) Vox *justus* abest a plerisque MSS.

justificentur, et per ejus indulgentiam deletis omnibus peccatis suis incipiant in illo vivere juste, qui numquam vixit injuste, hanc habent perniciem cogitationis suæ in seipsos, ut dicant Deum res humanas non curare, nec inde posse cogitare mundi hujus artificem atque rectorem, quemadmodum quisque mortalis in terra vivat. Ita nec computari se homo putat a Deo, qui factus est a Deo. Talem hominem si alloqui possimus; si admittat nos prius ad aures suas, deinde ad cor suum; si non repellat resistendo quærentem se, et patiatur perditus inveniri se; possumus ei dicere, O homo, quomodo te Deus factum non computabit, qui ut fieres ante curavit? Cur te in ordine rerum conditarum numerari non putas? Noli (*a*) credere seductori: capilli tui numerati sunt Conditori. (Matth. 10. 30.) Hoc denique et Dominus in Evangelio discipulis ait, ne mortem timerent, ne aliquid suum in morte periturum putarent. Illi in morte de anima sua pertimescebant, ille ipsis securitatem etiam de capillis dabat. Itane vero anima perit, cujus capillus non perit? Verumtamen, Fratres, quia incredibile videbatur hominibus quod promittebat Deus, ex hac mortalitate, corruptione, abjectione, infirmitate, pulvere et cinere futuros homines æquales Angelis Dei; non solum Scripturam cum hominibus fecit, ut crederent; sed etiam fidei suæ posuit mediatorem, non quemlibet principem, aut quemlibet Angelum vel Archangelum, sed unicum Filium: ut qua via nos perducturus esset ad illum finem quem promisit, per eum ipsum Filium suum et ostenderet et præberet. Parum enim erat Deo, si Filium suum faceret demonstratorem viæ; eum ipsum viam fecit, ut per illum ires regentem te, ambulantem per se.

3. Promisit ergo quia venturi essemus ad eum, id est, ad illam ineffabilem immortalitatem, et cum Angelis ejus æqualitatem. Quam longe eramus? quam ille sursum, quam nos deorsum? quam ille in summo, quam nos in imo desperati jacebamus? Sine exspectatione salutis ægrotabamus: missus est medicus, quem non cognovit ægrotus. (1. Cor. 2. 8.) Si enim cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent. Sed hoc quoque valuit ad ægroti medicamentum, quod medicum occidit ægrotus: venit ut visitaret, occisus est ut sanaret. Insinuavit se credentibus Deum et hominem; Deum per quem facti sumus, hominem per quem recreati sumus. Aliud in illo apparebat, aliud latebat; et quod latebat, multo erat præstantius quam id quod apparebat: sed quod erat præstantius, videri non poterat. Curabatur æger per id quod videri poterat; ut postea capax fieret visionis ejus, quæ latendo differebatur, non negando auferebatur. Unicus itaque Filius Dei venturus ad homines, assumturus hominem, et per id quod sumsit futurus homo, moriturus, resurrecturus, adscensurus in cælum, sessurus ad dexteram Patris, et impleturus in gentibus quæ promisit, et post impletionem promissorum suorum in gentibus etiam hoc impleturus ut veniat, et quod prærogavit exigat, discernat vasa iræ a vasis misericordiæ, reddat impiis quod minatus est, justis quod pollicitus est: hoc ergo totum prophetandum fuit, prænuntiandum fuit, venturum commendandum fuit; ut non subito veniens horreretur, sed creditum exspectaretur. Ex his promissionibus est Psalmus iste, Dominum et salvatorem nostrum Jesum Christum certe aperteque prophetans; ut omnino dubitare non possimus Christum annuntiari Psalmo hoc: quando quidem Christiani sumus, et Evangelio jam credimus. Nam cum ipse Dominus noster et salvator Jesus Christus quæreret a Judæis, cujus filium dicerent esse Christum, et respondissent, David: ille continuo retulit respondentibus, et ait, Quomodo ergo David in spiritu dicit eum Dominum, dicens, dixit Dominus Domino meo, sede a dexteram meam, donec ponam inimicos tuos sub pedibus tuis? Si ergo in spiritu, inquit, vocat eum Dominum, quomodo filius ejus est? (Matth. 22. 43. etc.) Ab hoc versu Psalmus iste incipit.

4. *Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis; donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* (v. 1.) Hanc ergo quæstionem Judæis propositam a Domino, in ipso ingressu Psalmi pertractare debemus. Si enim quod responderunt Judæi exigatur a nobis, utrum confiteamur et nos, an negemus: absit ut negemus. Si dicatur nobis, Christus filius est David, an non est? Si dixerimus non, contradicimus Evangelio: namque Matthæo scribente, sic incipit Evangelium, Liber generationis Jesu Christi, filii David. (Matth. 1. 1.) Evangelista dicit librum se scribere generationis Jesu Christi filii David. Recte ergo Judæi interrogati a Christo, Cujus esse filium crederent Christum, responderunt, David. (Matth. 22. 41.) Responsioni eorum congruit Evangelium. Habet hoc non solum suspicio Judæorum, sed et fides Christianorum. Adhuc alia firmamenta conspicio: dicit Apostolus, Qui factus est ei ex semine David secundum carnem. (Rom. 1. 3.) Dicit etiam ad Timotheum, Memor esto Christum Jesum resurrexisse a mortuis ex semine David, secundum evangelium meum. Et de ipso evangelio quid dicit? In quo laboro usque ad vincula, tamquam malefaciens, sed sermo Dei non est alligatus. (2. Tim. 8.) Laborabat ergo usque ad vincula Apostolus pro evangelio suo, id est pro dispensatione evangelica, quam populis prædicabat, quam populis impendebat. Ille qui mane rapuerat, escas ad vesperum dividebat. (Gen. 49. 27.) Laborabat ergo usque ad vincula pro evangelio. (*b*) Quo evangelio? Christum Jesum resurrexisse a mortuis, ex semine David. Pro hoc evangelio Apostolus laborabat: et tamen de hoc Christus interrogabat; et respondentibus Judæis, quod prædicabat Apostolus, retulit vocem tamquam contradictionis, et ait, Quomodo ergo David in spi-

(a) Sic Am. et Er. At MSS. *Noli cedere.* Lov. *Nulli crede.*

(b) Editi, *quo Evangelio prædicabat.* Abest *prædicabat* a MSS.

» ritu dicit eum Dominum? Et interposuit testimonium de hoc Psalmo, *Dixit Dominus Domino meo.* Si ergo in spiritu dicit eum Dominum, quomodo filius est ejus? Judæi sub hac interrogatione tacuerunt, quid responderunt deinceps non invenerunt: nec eum tamen Dominum quæsierunt, quia et ipsum esse illum filium David non agnoverunt. Nos autem, Fratres, credamus, (Rom. 10. 10.) et dicamus: Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Credamus, inquam, et dicamus, et filium David, et Dominum David. Non erubescamus de filio David, ne iratum inveniamus Dominum David.

5. Hoc enim nomine illum rectissime transeuntem appellantes cæci, illuminari meruerunt. Transibat enim Jesus, et illi audito sonitu transeuntis turbæ, aure jam cognoscentes, quod nondum poterant oculis, acclamaverunt voce (Matth. 20. 30 etc.) magna, et dixerunt, Miserere nostri, fili David. Turbæ autem illos increpabant ut tacerent: et illi nihilo minus lucis desiderio turbarum contradictionem vincentes, in clamando perseverunt; transeuntem tenuerunt, et a tangente illuminari meruerunt. Dicebant enim transeunti, » Miserere nostri, fili David. Stetit ille, et victo » ab eis clamore contradicentium, Quid, inquit, vultis ut faciam vobis? Et illi, Domine, ut videamus. Tetigit et aperuit oculos eorum: viderunt præsentem, quem senserant transeuntem. Aliquid ergo transitorium Dominus fecit: est autem aliud quod stat. Aliud est, inquam, transitorium Domini, aliud stabile Domini. Transitorium Domini virginis partus, Verbi incarnatio, ætatum gradatio, miraculorum exhibitio, passionum perpessio, mors, resurrectio, adscensio in cælum: hoc totum transitorium fuit. Non enim adhuc Christus nascitur, aut adhuc moritur, aut adhuc resurgit, aut adhuc adscendit in cælum. Nonne videtis ista facta, per tempora cucurrisse, per tempora exhibuisse viatoribus quiddam transitorium, ne in via remanerent, sed ad patriam pervenirent? Denique et illi cæci ad viam sedebant, ibi transeuntem senserunt, et clamando tenuerunt. In via ergo sæculi hujus hoc transitorium sui Dominus operatus est, et hoc transitorium pertinet ad filium David. Ideo illi Domino transeunti, Miserere nostri fili David. Tamquam dicerent, Filium David (*a*) in transeunte cognoscimus, filium David factum in transitu discimus. Agnoscamus ergo et nos, et filium David confiteamur, ut illuminari mereamur. Sentimus enim transeuntem filium David, et illuminamur a Domino David.

6. Ecce ergo quia Magister noster interrogavit Judæos, et ideo non responderunt, quia discipuli esse noluerunt: ecce si nos interrogaret, quid responderemus? Defecerunt in hac interrogatione Judæi, proficiant Christiani; non perturbentur, sed erudiantur. Non enim Dominus interrogat discere volens, sed tamquam doctor interrogat. Dicerent miseri Judæi, Tu dic nobis.

A Maluerunt inflata taciturnitate disrumpi, quam humili confessione edoceri. Dicat ergo nobis Magister noster, et videamus quid interroganti respondeamus: Quid vobis videtur de Christo: » cujus est filius? Respondeamus omnino quod Judæi, sed non remaneamus ubi Judæi. Recolamus Evangelium quod credimus: Liber generationis Jesu Christi, filii David. (Matth. 1. 1.) Non quia interrogamur excidat nobis Christum esse filium David, quod memoriæ commendat Apostolus. Eia Christiane, memor esto Christum Jesum resurrexisse a mortuis, ex semine David. (2. Tim. 2. 8.) Ergo interrogemur et respondeamus: Quid vobis videtur de Christo? cujus filius est? Dicant concordia ora Christiana: David. Referat et doctor, et revocet nobis: Quomodo ergo David in spiritu di- » B cit eum Dominum? Dixit Dominus Domino meo, » Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos » tuos sub pedibus tuis. Quomodo nos diceremus, nisi a te disceremus? Nunc ergo quia didicimus, dicimus: In principio eras Verbum, et Verbum (Johan. 1. 1.) eras apud Deum, et Deus eras Verbum; omnia per te facta sunt: ecce Dominus David. Sed propter infirmitatem nostram, quia caro desperata jacebamus, Verbum caro factum es, ut habitares in nobis: ecce filius David. Certe tu in forma Dei cum esses, non rapinam arbitratus es esse æqualis Deo; ideo Dominus David: sed temetipsum exinanisti formam servi accipiens; (Philip. 2. 7.) inde filius David. Denique et in ipsa interrogatione tua dicens, Quomodo filius ejus est? non te filium ejus negasti, sed modum quo id fieret C inquisisti. Dicit eum, inquis, David Dominum, quomodo filius ejus est? non nego, sed dic quomodo. Illi ergo ex litteris quas legebant, et non intelligebant, si non ista interrogatione recolerent modum, nonne responderent, Quomodo interrogas? (Isai. 7. 14. Matth. 1. 23.) Ecce virgo accipiet in utero, et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, nobiscum Deus. Acci- » piet virgo in utero, virgo ex semine David pariet filium, ut sit filius David. Erant enim Joseph, et Maria de domo et patria David. Peperit ergo virgo illa, ut esset filius David: sed ille quem peperit, vocabunt nomen ejus Emmanuel, nobiscum Deus. Ecce habes et Dominum David.

7. Aliquid nobis fortassis ex hac re, quomodo Christus et filius sit David, et Dominus David, etiam Psalmus iste intimabit. Audiamus ergo, et pertractemus eum; pulsemus pietate, D extorqueamus caritate. David ergo ipse dicit, neque enim Domino contradicere licet: David, inquit, in spiritu dicit eum Dominum. Ipse ergo David de Christo quid dicit? Nam *ipsi David Psalmus.* (v. 1.) Et iste est totus titulus, simplex sine figura quæstionis, sine ullo nodo difficultatis. Quid ergo dicit David? *Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Quod est, *scabellum pedum tuorum;* hoc est, sub pedibus tuis: scabellum enim pedum sub pedibus est. *Dixit,*

(a) Sic MSS. Editi vero, *transeuntem cognoscimus.*

inquit, *Dominus Domino meo*. Audivit hoc David, audivit in spiritu: ubi nos, quando audivit, non audivimus; sed loquenti quod audivit et scribenti credidimus. Audivit ergo prorsus, audivit in quodam secretario veritatis, in quodam mysteriorum sanctuario: ubi Prophetæ in occulto audierunt, quod in aperto prædicaverunt; ibi audivit David, qui cum fiducia magna dicit, *Dixit Dominus Domino meo*, *Sede a dextris meis*, *donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*. Novimus Christum sedere ad dexteram Patris post resurrectionem a mortuis, et in cælos adscensionem. Factum est jam, nec vidimus, sed credidimus: in libris legimus, prædicatum audivimus, fide retinemus. Unde et eo ipso quod erat filius David Christus, factus est Dominus David. Illud enim quod natum est ex semine David, ita honoratum est, ut esset et Dominus David. Ita admirari hoc, quasi et in rebus humanis ista non fiant. Si enim contingat filium cujusquam regem fieri patre privato, nonne erit dominus patris? Admirabilius est quod potest contingere, ut non solum rex factus privati filius, dominus sit patris sui; sed episcopus factus laici filius, sit pater patris sui. Ergo et eo ipso quod carnem accepit Christus, quod in carne mortuus est, quod in eadem carne resurrexit, quod in eadem adscendit in cælum et sedet ad dexteram Patris, et in eadem ipsa carne sic honorata, sic clarificata, sic in cælestem habitum commutata, et filius est David, et Dominus est David. Secundum hanc enim dispensationem (*a*) transitus Christi, etiam illud ab Apostolo dicitur (Philip. 2. 9): Propter quod illum exaltavit a mortuis, et donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genuflectatur, cælestium, terrestrium et infernorum. Donavit, inquit, ei nomen quod est super omne nomen: Christo secundum hominem, Christo secundum carnem mortuo, resurgenti, adscendenti, donavit nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genuflectatur, cælestium, terrestrium, et infernorum. Ubi erit David, ut non ei sit Dominus? In cælo sit, in terra sit, in inferno sit; Dominus ejus erit, qui est Dominus cælestium, terrestrium et infernorum. Gaudeat ergo nobiscum et David, filii sui nativitate honoratus, dominatu liberatus; et gaudens dicat, a gaudentibus audiatur, *Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*.

8. *Sede*, non solum in alto, sed et in occulto: excellens ut domineris, latens ut credaris. Quæ enim esset merces fidei, nisi lateret quod credimus? Merces autem fidei est, videre quod credidimus, antequam videremus. Sicut autem Scriptura personat (Rom. 1. 17), Justus ex fide vivit. Non ergo esset justitia fidei, nisi esset absconditum, quod prædicatum crederemus, et credendo ad videndum perveniremus. Quam enim multa multitudo (Psal. 30. 20) dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus te! Ergo abscondisti, et remanserunt? Absit. Perfecisti autem sperantibus in te (Ibidem). Mirabile ergo mysterium Christi sedentis ad dexteram Dei, occultatum est ut crederetur, subtractum est ut speraretur. Spe enim salvi facti sumus: spes autem quæ videtur, non est spes: quod enim videt quis, quid sperat? (Rom. 8. 24) Apostoli verba sunt. Recognoscitis quidem, sed propter rudes commendo. Quid ergo ait Apostolus? Spe, inquit, salvi facti sumus: spes autem quæ videtur, non est spes: quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, cum patientia exspectamus. Quia ergo quæ videtur non est spes: Abscondisti dulcedinem timentibus te. Quia quod non videmus, speramus, et per patientiam exspectamus: Perfecisti sperantibus in te. Denique Carissimi intente accipite quod dicturus sum: Quoniam justitia nostra ex fide est, et fide mundantur corda nostra, ut quod credidimus, videre possimus. Utrumque enim positum est, et Beati mundicordes, quoniam ipsi Deum videbunt (Matth. 5. 8): et Fide mundans corda eorum (Act. 15. 9). (*b*) Quia ergo hæc est justitia fidei, credere quod non vides, et ipso merito fidei ad visionem suo tempore pervenire: Dominus in Evangelio cum promitteret Spiritum-sanctum, hoc ait (Johan. 16. 8), Ipse arguet mundum de peccato, et de justitia, et de judicio. De quo peccato? de qua justitia? de quo judicio? Ipse sequitur et exponit, conjecturas hominum non admittit. De peccato quidem, inquit, quia non crediderunt in me (Ibidem 9). Quanta alia peccata Judæorum? Et tamen quasi hoc unum sit, ita dixit, De peccato quidem, quia non crediderunt in me. Hoc est illud peccatum, de quo alibi dicit, Si non venissem, peccatum non haberent (Johan. 15. 22). Quid est hoc, Si non venissem, peccatum non haberent? Ergo ad justos venisti, et eos peccatores fecisti? Sed exceptis aliis peccatis, quæ possent remitti per fidem, hoc unum peccatum nominavit, quod si non dimitteretur, omnia relaxarentur. De peccato quidem ait, quia non crediderunt in me. Et alibi: Si non venissem, peccatum non haberent. Eo enim ipso quo venit, et non crediderunt in eum, inciderunt in peccatum: quod si non inciderent, omnia cetera peccata dimitti possent per indulgentiam gratiæ impetratam per fidem. Ergo de peccato, quia non crediderunt in me. De justitia, quia ad Patrem vado, et jam non videbitis me (Johan. 16. 9. et 10). Hæc est justitia, quia ad Patrem vadis, et jam non videbunt te: hæc justitia enim ex fide est. Justus enim ex fide vivit (Rom. 1. 17): et tunc ex fide vivit, si non videat quod credit. Quia ergo ad justitiam pertinet ex fide vivere, et ex fide nemo vivit, nisi non videndo quod credit; ut ipsam justitiam faceret in hominibus, id est, ut crederent quod non viderent, De justitia, inquit, quia ad Patrem vado, et jam non videbitis me. Hæc, inquit, erit justitia vestra, ut credatis in eum quem non vi-

(a) Aliquot MSS. *transitum*.

(b) Sic MSS. At editi, *Quæ ergo est justitia fidei? Credere etc.*

a detis, et fide mundati eum in quem credidistis, (*a*) in die resurrectionis postea videatis.

9. Sedet ergo a dextris Dei Christus, a dextris Patris Filius in occulto est. Credamus. Etenim duas res hic dicit: quia et dixit Deus, *Sede a dextris meis:* et addidit, *donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*, hoc est, sub pedibus tuis. Non vides Christum sedentem ad de-
b xteram Patris: (*b*) vel hoc potes videre, quomodo ponantur inimici ejus scabellum pedum ejus. Cum hoc impletur in aperto, crede illud esse in occulto. Qui inimici ponuntur scabellum pedum
Psal. 2. 1. etc. ejus? Quibus inania meditantibus dicitur, Quare » fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania; adstiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum, adversus Dominum et adversus Christum ejus? Et dixerunt; Disrumpamus vincula eorum, et abjiciamus a nobis jugum ipsorum. Non nobis dominentur, non nos sibi subjungent. Qui habitat in cœlis, irridebit eos. Inimicus eras: eris sub pedibus ejus, aut adoptatus, aut victus. Quære ergo quem locum habeas sub pedibus Domini Dei tui: nam necesse est ut habeas, aut gratiæ, aut pœnæ. Sedet ergo ad dexteram Dei, donec ponantur inimici ejus sub pedibus ejus. Hoc fit, hoc agitur: etsi paulatim peragitur, indesinenter agitur. Fremuerint enim gentes, et populi meditati sint inania; adstiterint reges terræ, et principes convenerint in unum adversus Dominum et adversus Christum ejus: numquid fremendo, numquid meditando inania, numquid in unum adversus Christum conveniendo, efficient ut non impleatur,
Ibidem 8. Dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ? Implebitur omnino, et illis frementibus, et illis inania meditantibus, » Dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ. Illi enim inania meditantur: ut autem impleatur, Dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam termi-
c nos terræ; non nescio quis (*c*) inaniloquus, sed
Ibidem 7. Dominus dixit ad me. Sic et in hoc Psalmo possumus dicere: *Dixit*, non quicumque, non illi qui fremunt et meditantur inania; sed *Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*. Fremant, meditentur inania, perstrepant, num-
Psal. 9. 7. quid non implebitur? Periit memoria eorum cum strepitu. Loquitur certe et alius Psalmus, sed » non alius spiritus: Periit memoria eorum cum » strepitu, et Dominus in æternum manet. Ille ergo qui memoria eorum pereunte cum strepitu, in æternum manet, ipse dixit Domino meo, Sede a dextris meis. Sedet enim a dextris Patris, donec ponat omnes inimicos ejus scabellum pedum ejus.

v. 2. 10. Et quid sequitur? *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion*. Apparet, Fratres, evidentissime apparet, non de illo regno Christi Prophetam loqui, quo regnat semper apud Pa-
A trem, rerum Dominum quæ per illum creatæ sunt. Quando enim non regnat in principio Ver- Johan. 1. 3.
bum Deus apud Deum? Dicitur enim, Regi autem 1. Tim. 1. 17.
sæculorum (*d*) invisibili, incorruptibili, soli Deo » d
honor et gloria, in sæcula sæculorum. Regi sæcu- »
lorum honor et gloria, in sæcula sæculorum. Cui regi sæculorum? Invisibili, incorruptibili. In eo enim quod et Christus est cum Patre invisibilis et incorruptibilis, quia Verbum ejus est, et Virtus ejus, et Sapientia ejus, et Deum apud Deum, per quem facta sunt omnia; Rex est sæculorum: sed tamen illud dispensatorium et transitorium, quo nos per medietatem carnis suæ vocavit in æternitatem, regnum ejus incipit a Christianis: sed regni ejus non erit finis. Ponuntur ergo scabellum pedum ejus inimici ejus, sedentis ad de-
B xteram Patris; ponuntur, ut dictum est, id agitur, id usque in finem omnino peragitur. Nemo dicat non posse impleri quod cœptum est. Quid finem cœpti desperas? Omnipotens cœpit, omnipotens se promisit impleturum esse quod cœpit. Unde autem cœpit? *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion*. Quæ Sion, ipsa est Jerusalem. Audi ipsum Dominum: Oportebat Christum pati Luc. 24. 46.
et resurgere a mortuis tertio die. Hinc sedet ad dexteram Dei Patris, resurgendo ubi fuit. Deinde illo sedente ad dexteram Patris, quid agitur? Ut ponantur inimici ejus scabellum pedum ejus, quid agitur? Audi illum docentem et exponentem: Et prædicabitur in nomine ejus pœnitentia Ibidem 47.
et remissio peccatorum per omnes gentes, inci- »
pientibus ab Jerusalem: quia, *Virgam virtutis* »
C *tuæ emittet Dominus ex Sion. Virgam virtutis tuæ*, hoc est, regnum potentiæ tuæ; quia, Reges eos in virga ferrea: *emittet Dominus ex Sion;* Psal. 2. 9.
quia Incipientibus ab Jerusalem.

11. Cum ergo emiserit ex Sion virgam virtutis ejus, quid fiet? *Et dominare in medio inimicorum tuorum*. Prius *dominare in medio inimicorum tuorum:* inter frementes gentes. Item v. 2.
Numquid enim postea cum acceperint honorem suum sancti, et suam damnationem impii, in medio inimicorum suorum dominabitur? Et quid mirum, si tunc dominabitur, secum in æternum regnantibus justis, et æternis pœnis ardentibus impiis? quid mirum, si tunc? Modo in medio inimicorum tuorum, nunc in isto transitu sæculorum, in ista propagatione et successione mortalitatis
D humanæ, nunc dum torrens temporum prætérlabitur, ad hoc directa est virga virtutis tuæ ex Sion, ut domineris in medio inimicorum tuorum. Dominare, dominare in medio paganorum, Judæorum, hæreticorum, falsorum fratrum. Dominare, dominare fili David, Domine David, dominare in medio paganorum, Judæorum, hæreticorum, falsorum fratrum. *Dominare in medio inimicorum tuorum*. Hunc versum non recte intelligimus, si non fieri jam videmus. Sede ergo a dextris Dei, occultare ut credaris, donec impleantur tempora gentium. Sic enim scriptum

(*a*) Plures probæ notæ MSS. non habent, *in die resurrectionis*.
(*b*) Sic aliquot MSS. Editi vero, *nec hoc potes*.
(*c*) Sic MSS. At editi, *inanis loquutus est*.
(*d*) Hic in editis additur, *immortali;* quod a MSS. abest.

Act. 3. 21. est, Quem oportebat cælum recipere, donec impleantur tempora gentium. Ut enim resurgeres, mortuus es; ut adscenderes, resurrexisti; ut sederes ad dexteram Patris, adscendisti: ergo ut ad dexteram Patris sederes, mortuus es. De morte enim resurrectio, de resurrectione adscensio, de adscensione ad dexteram sessio: hoc totum ergo cœpit a morte. Excellentia claritatis hujus, principium habet humilitatis. Te itaque sedente ad dexteram Patris, implentur tempora gentium, ponuntur inimici omnes scabellum pedum tuorum: et ad hoc ut perveniatur, prius dominaberis in medio inimicorum tuorum. Ad hoc enim *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion.*
Coloss. 2.14. Lucæ 24.47. Ut autem morereris, et per mortem tuam deleretur chirographum peccatorum, et prædicaretur pœnitentia et remissio delictorum per omnes gentes, incipientibus ab Jerusalem, cæcitas Judæorum fecit. Aliis illuminandis, aliorum cæcitas militavit.
Rom. 11.25. » Cæcitas enim ex parte Israel facta est, ut plenitudo Gentium intraret, et sic omnis Israel salvus fieret. Cæcitas ex parte Israel facta occidit te; occisus resurrexisti, sanguine tuo peccata Gentium diluisti, ad dexteram Patris sedens undique patientes et ad te confugientes collegisti. Facta est ergo cæcitas ex parte Israel, facta est ut plenitudo Gentium intraret, et sic omnis Israel salvus fieret, et omnes inimici * scabellum pedum tuorum. Sed hoc nunc, postea quid?

Sup. fierent.

v. 3. 12. *Tecum principium in die virtutis tuæ.* Quis iste dies est virtutis ejus? Quando cum illo principium, vel quod principium, vel quomodo cum illo principium; quando quidem et ipse principium? Adjuvet Dominus, ut nec mihi dicere perturbaretur, nec vobis audire. Video enim quod jam factum est, et vobiscum video oculis fidei: oculis quoque carnis video quod jam fit, rursusque oculis fidei vobiscum spero quod futurum est. Quid ergo factum est? quid fit? quid futurum est? Christus passus est, mortuus est, resurrexit tertia die, adscendit in cælum, ut novimus, quadragesimo die, sedet ad dexteram Patris: hoc jam factum est, hoc non vidimus, sed credimus. Quid nunc fit? Dominatur in medio inimicorum suorum, emissa virga virtutis ejus
a ex Sion fit hoc, id agitur. (*a*) Formam servi et præsentem tunc viderunt servi, et absentem nunc credunt servi. Hoc credimus de forma servi, quod possumus capere, dum adhuc sumus servi. Hoc est enim illud lac parvulorum, quod temperavit, panem trajiciens per carnem. Nam panis ille Angelorum, in principio erat Verbum.
Johan. 1. 1. Psal. 77. 52. Ut tamen panem Angelorum manducaret homo, Creator Angelorum factus est homo. Ita nobis Verbum incarnatum factum est receptibile: quod
Philip. 2. 6. et 7. recipere non valeremus, si Filius æqualis Deo non se exinaniret formam servi accipiens, in similitudine hominum factus, et habitu inventus ut homo. Ut ergo utcumque capere possemus eum, qui non posset capi a mortalibus, mortalis factus est immortalis; ut peracta sua morte faceret immortales, et aliquid daret inspiciendum, aliquid credendum, aliquid post videndum. Inspiciendam dedit formam servi præsentibus, non solum oculis videndam, sed etiam manibus pertractandam. Cum eadem forma adscendit in cælum, credere nobis jussit, quod illis videre concessit. Sed et nos habemus quod videamus. Illi enim viderunt virgam emissam ex Sion, nos videmus dominari in medio inimicorum suorum. Hoc totum, Fratres, pertinet ad dispensationem formæ servilis, quæ tolerabiliter capitur a servis, et amatur a futuris liberis. Veritas enim incommutabilis quod est Verbum Dei, Deus apud Deum, per quem facta sunt omnia, in se manens innovat omnia. Hanc ut videamus, magna et perfecta cordis munditia necessaria est, quæ fit per fidem. Demonstrata enim forma servi dilata est ad demonstrandam formam Dei. Idem quippe in forma servi loquens servis ait, Qui diligit me, mandata mea custodit: et qui diligit me, diligetur a Patre meo, et ego diligam eum, et ostendam meipsum illi. Videntibus se promisit demonstraturum se. Quid videbant? quid promittebat? Videbant formam servi, promittebat formam Dei. Ostendam, inquit, meipsum illi. Ipsa est claritas, ad quam perducitur regnum, quod modo transitu sæculi hujus colligitur: ducitur enim ad quamdam visionem ineffabilem, quam non merebuntur impii. Ceterum forma servi cum hic esset, visa est ab impiis: viderunt eam qui crediderunt, viderunt et qui occiderunt. Ne aliquid magnum putes videri formam illam, viderunt amici, viderunt inimici; et quidam videntes interfecerunt, quidam non videntes crediderunt. Hanc ergo formam servi, quam hic jam in humilitate viderunt et pii et impii, videbunt et in judicio et pii et impii. Cum enim Dominus ante oculos discipulorum suorum ferretur in cælum, sonuit vox Angelica intuentibus eum: Viri Galilæi, quid statis intuentes in cælum? Iste Jesus sic veniet, quomodo cum vidistis euntem in cælum. Sic ergo, sic, in eadem forma: quia de impiis dictum est, Videbunt in quem pepugerunt. Videbunt judicaturum, quem irriserunt judicatum. Ipsa itaque forma servi in judicio conspicua erit et justis et injustis, et piis et impiis, et fidelibus et infidelibus. Quid ergo impii non videbunt? Nam de quibus dictum est, Videbunt in quem pupugerunt: de ipsis rursum dictum est; Tollatur impius, ut non videat claritatem Domini. Quid est hoc, Fratres? Discernamus, (*b*) discutiamus. Excitatur impius, ut aliquid videat: tollitur impius, ut aliquid non videat. Jam quid sit visurus, ostendimus formam illam de qua dictum est, Sic veniet. Quid ergo non est visurus? Et ostendam meipsum illi. Quid est meipsum? Non formam servi. Quid est meipsum? Formam Dei, in qua non rapinam arbi-

Johan. 1. 2. et 3. Sap. 7. 27. Johan. 14. 21. » » Act. 1. 11. » » Zach. 12. 10. Isa. 26. 10. b Act. 1. 11. Johan. 14. 2. Philip. 2. 6. et 7.

(a) Sic MSS. At editi, *id agitur in forma servi: et præsentem* etc.

(b) Omnes MSS. *Discernamus*, discamus *Excitatur impius* etc.

1 Johan. 3. 2. tratus sum esse æqualis Deo. Quid est meipsum? A
» Dilectissimi, filii Dei sumus, et nondum appa-
» ruit quid erimus: scimus, quia cum apparuerit,
similes ei erimus; quoniam videbimus eum sicuti est. Hæc claritas Dei est, ineffabilis lux, fons lucis sine commutabilitate, veritas sine defectu, sapientia in seipsa manens, innovans o-
Sap. 7. 27. mnia: hæc substantia Dei est. Itaque tolletur im-
Matth. 5. 8. pius, ut non videat hunc honorem Domini. Beati enim mundicordes, quia ipsi Deum videbunt.

13. Videtur ergo mihi, Fratres, quantum nostræ capacitati Dominus impertiri dignatur, de ipso tempore: si tamen dicendum est tempore; quodam enim tempore venturi sumus ad non tempus: inde mihi videtur dictum; quod sine præjudicio dicam, si quis intelligere aliquid melius, expeditius, probabilius possit: inde mihi B videtur dictum, *Tecum principium in die virtutis tuæ.* Denique hoc, quantum puto, versu consequente satis explanat. Quia enim et hic dicta est virtus ejus, qua subjecit gentes jugo suo, qua stravit populos, non ferro, sed ligno, etsi in carne, etsi in humilitate, etsi adhuc quantum servilis forma patitur, capitur tamen magna virtus ejus; quia quod infirmum est Dei, fortius est
1. Cor. 1. 25. hominibus: quia ergo dicta est et hic virtus e-
jus, quam commendavit dicendo, Virgam virtu-
v. 2. tis tuæ emittet Dominus ex Sion, et dominare
» in medio inimicorum tuorum: quanta enim virtus ejus dominans in medio inimicorum suorum perstrepentium, nihil contra eum valentium, quotidie sibi dicentium, Quando morietur, et peri-
Psal. 40. 6. bit nomen ejus? cum crescat gloria ejus per po- C
pulos, cum ejus nomini subjiciantur gentes, cum
Psal. 111. 10. peccator videat et irascatur, dentibus suis frendat et tabescat: quia ergo est et hæc virtus ejus, volens Propheta commendare aliter virtutem ejus, sicuti est Virtus Dei et sapientia Dei Christus in lumine perpetuo incommutabilis veritatis; ad quam visionem servamur, ad quam visionem differimur, ad quam visionem fide mundamur, a qua visione tollitur impius ne videat honorem Domini, hoc ergo volens ostendere, *Tecum*, inquit, *principium in die virtutis tuæ.* Quid est, *Tecum principium?* Quodlibet pone principium. Si ipsum Christum: potius diceretur, Tu es principium, quam *Tecum principium.* Respondit enim interrogantibus, Tu quis es? et
Johan. 8. 25. ait, Principium, quia et loquor vobis. Cum sit D principium et Pater, de quo unigenitus Filius, in quo principio erat Verbum, quia Verbum erat
Johan. 1. 1. apud Deum. Quid ergo, si et Pater principium, et Filius principium, duo principia? Absit. Sicut enim Pater Deus et Filius Deus, Pater autem et Filius non duo dii, sed unus Deus: sic Pater principium et Filius principium, Pater autem et Filius non duo, sed unum principium. *Tecum principium.* Tunc videberis quomodo tecum sit principium. Non enim et hic non tecum princi-
Johan. 16. 32. pium. Nonne enim tu dixisti: Ecce itis quisque ad sua, et me solum relinquetis; sed non sum solus, quia Pater mecum est? Et hic ergo *Tecum principium.* Dixisti enim et alibi, Pater autem Johan. 14. 10.
in me manens facit opera sua. *Tecum principium:* nec umquam a te separatus est Pater. Sed quando videbitur tecum esse principium, tunc manifestum erit omnibus similibus jam tibi factis: quoniam videbunt te sicuti es. Etenim hic 1. Johan. 3. 2.
Philippus te videbat, et Patrem quærebat. Tunc ergo videbitur quod nunc creditur. Tunc *Tecum* Johan. 14. 8.
principium videntibus sanctis, videntibus justis: sublatis de medio impiis, ne videant honorem Domini.

14. Modo ergo credamus, Fratres, quod tunc videamus. Nam et Philippus objurgatus est quod quæreret videre Patrem, cum in ipso Filio non Ibidem 9.
agnosceret Patrem: Tanto tempore vobiscum »
sum, et non cognovistis me? Philippe, qui me vidit, vidit et Patrem. Sed qui me vidit, non qui formam servi in me vidit. Qui ergo me vidit, qualem me abscondi timentibus me, qualem me videndum perficio sperantibus in me, vidit et Patrem. Sed quia ista visio post erit, nunc pro illa quid habebimus? Videamus quid dicat Philippo. Cui dixerat, Qui me vidit, vidit et Patrem: quasi ei Philippus tacitus responderet, Et quomodo te videbo, si aliter videris quam in forma servi? aut quomodo videbo Patrem, invalidus homo mortalis, pulvis et cinis? Conversus ad eum, differens visionem, imperans fidem, qui dixerat, Qui me vidit, vidit et Patrem; quia mul- »
tum erat ad Philippum, et longe ab eo erat videre: Non credis, inquit, quia ego in Patre, et Ibidem 10.
Pater in me est? Quod videre nondum potes, crede, ut videre merearis. Cum ergo ventum fuerit ut videamus, tunc apparebit, *Tecum principium in die Virtutis tuæ.* (a) *Virtutis tuæ:* non virtutis infirmitatis tuæ, quia ibi virtus. *Virtutis tuæ:* habent nunc homines in fide, in spe, in caritate, in bonis operibus virtutes suas; sed ibunt a vir- Psal. 83. 8.
tutibus in virtutem. *Tecum ergo principium:* videberis cum Patre, in Patre, ut Pater *tecum principium in die virtutis tuæ*, illius virtutis tuæ, quam impius non videbit. Nam et hoc infirmum 1. Cor. 1. 25.
tuum, fortius est hominibus. Etenim *in die virtutis tuæ tecum principium.*

15. De qua virtute dicis, expone. Quia et hic, ut dictum est, nominata est virtus ejus, cum emittitur virga virtutis ejus ex Sion, ut dominetur in medio inimicorum suorum. De qua virtute Item. v. 3.
dicis? *In splendore sanctorum. In splendore*, inquit, *sanctorum.* De ipsa virtute dicit, quando erunt in splendore sancti: non quando adhuc terrenam carnem gestantes et in corpore mortali atque corruptibili gementes, quod aggravat ani- Sap. 9. 15.
mam, et deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem: cum ipsæ cogitationes invicem non videntur, non hoc est, *In splendore sanctorum.* Sed quid est, *In splendore sanctorum?* Donec veniat Dominus, et illuminet abscondita 1. Cor. 4. 5.
tenebrarum, et manifestabit cogitationes cordis; »
et tunc laus erit unicuique a Deo. Hoc erit, *In* »

(a) Sic MSS. At editi, *Virtus virtutis tuæ, non virtus infirmitatis tuæ.*

splendore sanctorum; quia tunc justi fulgebunt in regno Patris sui, sicut sol. Audite enim quid
Matth. 13. sit hoc, *In splendore sanctorum*. Veniet, inquit,
39. etc. » messis, veniet finis sæculi: mittet pater-familias
» Angelos suos, et colligent de regno ejus omnia
» scandala, et mittent in caminum ignis ardentis:
» tunc justi fulgebunt sicut sol in regno Patris sui. In quo regno? Videte si visio quædam servatur, de qua nobis dictum est, *Tecum principium*. In quo regno? Utique in vita æterna. Nam ad dexte-
Matth. 25. ram positis hoc dicturus est: Venite benedicti Pa-
34. » tris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab initio mundi. Deinde damnatis impiis, segregatis justis atque laudatis, quid sequitur quod
Ibidem 46. dixerat, Percipite regnum? Tunc ibunt impii in ambustionem æternam, justi autem in vitam æternam. Quod dixerat regnum, hoc dixit vitam æternam, quo non ibunt impii. Videte si quæ-
Johan. 17 3. dam visio est vita æterna: Hæc est autem vita
» æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum. Quia, *Tecum principium in die virtutis tuæ*. Ergo, *Tecum principium in die virtutis tuæ, in splendore sanctorum*.

16. Sed hoc differtur, hoc postea dabitur: quid
Item v. 3. nunc? *Ex utero ante luciferum genui te*. Quid hic? Si Deus filium habet, numquid et uterum? Sicut carnis corpora, non habet; quia nec sinum:
Johan. 1. 18. dictum est tamen, Qui est in sinu Patris, ipse enarravit. Qui est autem sinus, ipse est uterus: et sinus et uterus pro secreto positus est. Quid est, *Ex utero?* Ex secreto, ex occulto; de me-
Isai. 53. 8. ipso, de substantia mea; hoc est, *Ex utero:* quia, Generationem ejus quis enarrabit? Accipiamus ergo Patrem dicentem ad Filium, *Ex utero ante luciferum genui te*. Quid est ergo, *ante luciferum?* Lucifer pro sideribus positus est, tamquam a parte totum significante Scriptura, et ex emi-
Gen. 1. 14. nenti stella omnia sidera. Sed illa sidera quo-
» modo facta sunt? Ut sint in signis, et in tempo-
» ribus, et in diebus, et in annis. Si ergo et in signis et in temporibus posita sunt sidera, et lucifer nominatus est pro sideribus; quod est ante luciferum, hoc est ante sidera; et quod est ante sidera, hoc est ante tempora: si ergo ante tempora, ab æternitate: noli quærere quando; æternitas non habet quando. Quando et aliquando (a) verba sunt temporum. De Patre non est natus in tempore, per quem facta sunt tempora. Dictum est ergo, ut dici oportuit, figurate, prophetice, ut et uterus pro secreta substantia, et lucifer pro temporibus poneretur. An vultis et ipsum David respiciamus, qui Dominum suum dixit filium suum? Ut enim hoc diceret, audivit a Domino suo; ab illo audivit, a quo falli non potuit: et dixit jam Dominum suum, quia, Dixit,
v. 1. inquit, Dominus Domino meo, Sede a dextris meis. Et ipse loquitur, ipsius quasi sermo contextus est. Si ergo ipse loquitur, forte ipse potuit dicere, *Ex utero ante luciferum genui te*. Ex utero virginali, *Ex utero ante luciferum genui te*. Si enim illa virgo ducens propaginem de carne David, ex illo utero natus Christus, tamquam ex utero genitus a David. *Ex utero*, quo masculus non accessit: *Ex utero* prorsus, proprie *ex utero*, quia solus ex solo utero. Ergo, *Ex utero*, inquit ille, qui eum Dominum suum dixerat, *Ex utero ante luciferum genui te*. Et hoc ipsum *ante luciferum* signate dictum, et proprie dictum, et sic impletum. Noctu enim natus est Dominus de utero virginis Mariæ: indicant Lucæ 2. 7. et 8.
testimonia pastorum, qui vigilias exercebant super gregem suum. *Ex utero ante luciferum genui te*. O tu Domine meus sedens ad dexteram Domini mei, unde filius meus, nisi quia *Ex utero ante luciferum genui te?*

17. Et ad quid natus es? *Juravit Dominus, et non pœnitebit eum, Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec*. v. 4.
Ad hoc enim natus ex utero ante luciferum, ut esses sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec. Si natum ex utero de virgine intelligimus, ante luciferum noctu, sicut Evangelia contestantur; procul dubio inde ex utero ante luciferum, ut esset sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec. Nam secundum id quod natus de Patre Deus apud Deum, coæternus gignenti, non sacerdos; sed sacerdos propter carnem assumtam, propter victimam, quam pro nobis offeret a nobis acceptam. *Juravit* ergo *Dominus*. Quid est, *Juravit Dominus?* Ergo Dominus jurat, qui prohibet hominem a jurando? An forte ideo magis Matth. 5. 34.
hominem prohibet a jurando, ne in perjurium prolabatur, et ideo Deus magis jurat; quia non potest esse perjurus? Homo enim qui per consuetudinem jurandi potest lingua in perjurium prolabi, bene prohibetur jurare: tanto enim longius erit a perjurio, quanto erit longe a jurando. Qui enim jurat homo, falsum et verum jurare potest: qui autem non jurat, falsum jurare non potest, quia omnino non jurat. Cur ergo non juret Dominus, quando Domini juramentum promissionis est firmamentum? Juret omnino. Quid ergo tu facis, cum juras? Testaris Deum: hoc est jurare, Deum testari: et ideo molestum, ne ad aliquam falsitatem, testem adhibeas Deum. Si ergo tu jurando testaris Deum, cur ergo non et Deus jurando testetur seipsum? Vivo ego, dicit Dominus, juratio Dei est. Sic juravit de semine Abrahæ: Vivo ego, dicit Dominus, quoniam au- Gen. 21. 16. etc.
disti vocem meam, et non pepercisti filio tuo u- »
nico propter me, nisi benedicens benedicam te, »
et implendo implebo semen tuum sicut stellas »
cæli, et sicut arenam quæ est ad labium maris, »
et benedicentur in semine tuo omnes gentes. Et semen Abrahæ quod est Christus, ille semen Abrahæ, accipiens carnem de semine Abrahæ, erit sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec. De sacerdotio ergo secundum ordinem Melchisedec, juravit Dominus, et non pœnitebit eum. Quid de sacerdotio secundum ordinem Aaron? Numquid pœnitet Deum, sicut hominem, aut nolens cadit in aliquid ut faciat, aut impru-

(a) Editi, *adverbia*. At MSS. *verba*.

A dens prolabitur, ut postea eum de suo prolapsu pœniteat? Scit quid agat, scit quo usque quid progrediatur; unde in aliud commutetur, in potestate rectoris est. Sed pœnitentia mutatio rerum significatur. Quomodo enim tu, cum aliquid te pœnitet, doles factum quod fecisti: sic quando aliquid Deus præter spem hominum, id est, præter quam sperant homines mutat in aliud, pœnitere se dicit: usque adeo ut et de pœna nostra pœniteat eum, si nos de vita nostra mala pœnituerit. *Juravit* ergo *Dominus: Juravit*, firmavit: *non eum pœnitebit*, non mutabit. Quid? *Tu es sacerdos in æternum.* Ideo *in æternum*, quia *non pœnitebit eum.* Sed sacerdos, secundum quid? Numquid erunt illæ hostiæ, victimæ oblatæ a Patriarchis, aræ sanguinis et tabernaculum, et illa primi Testamenti veteris sacra- B menta? Absit. Jam illa sublata sunt, everso jam templo, remoto illo sacerdotio, pereunte victima eorum et sacrificio: hæc nec Judæi habent. Vident periisse jam sacerdotium secundum ordinem Aaron, et non agnoscunt sacerdotium secundum ordinem Melchisedec. *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec.* Fidelibus loquor. Si quid non intelligunt Catechumeni, auferant pigritiam, festinent ad notitiam. Non ergo opus est mysteria promere: Scripturæ vobis intiment quid est sacerdotium secundum ordinem Melchisedec.

v. 5. 48. *Dominus a dextris tuis.* Dominus dixerat, Sede a dextris meis: nunc Dominus a dexteris ejus, quasi mutaverint sedes. An forte sic potius, Juravit Dominus, et non pœnitebit eum, C Tu es sacerdos in æternum, ad Christum dictum est? Tu es sacerdos in æternum, juravit Dominus. Quis Dominus? Qui dixit Domino meo, Sede a dextris meis: ipse juravit, Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec: et ad ipsum Dominum qui juravit, sermo directus est. *Dominus a dextris tuis.* O Domine, qui jurasti et dixisti, Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec; ipse sacerdos in æternum, Dominus est a dextris tuis, ipse, inquam, sacerdos in æternum, de quo jurasti, Dominus est a dextris tuis: quia eidem Domino meo dixisti, Sede a dextris meis, quoad usque ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Iste ergo Dominus qui est a dextris tuis, de quo jurasti, et cui jurasti dicens, Tu es sacerdos in D æternum secundum ordinem Melchisedec, (a) *Conquassavit in die iræ suæ reges.* Ipse utique Christus Dominus a dextris tuis, cui jurasti, et Rom. 8. 34. non pœnitebit te: quid agit sacerdos in æternum? quid agit, qui est ad dexteram Dei, et interpellat pro nobis, tamquam sacerdos intrans Hebr. 9. 12. et 24. in interiora vel in sancta sanctorum, in secreta cælorum, ille solus non habens peccatum, et ideo facile mundans a peccatis? Ille ergo a dextris tuis, *Conquassavit in die iræ suæ reges.* Quos Psal. 2. 2. reges, quæris? Excidit tibi, Adstiterunt reges » terræ, et principes convenerunt in unum, adversus Dominum et adversus Christum ejus? Hos reges conquassavit gloria sua, et pondere nominis sui infirmos reddidit reges, ut non possent efficere quod volebant. Conati enim sunt multum delere nomen Christianum de terra, et non potuerunt: quia qui offenderit in lapidem illum, conquassabitur. Offenderunt ergo in lapidem of- Matth. 21. 44. fensionis, et ideo conquassati sunt reges, cum dicunt, Quis est Christus? Nescio quis Judæus, Lucæ 20. 18. nescio quis Galilæus, sic occisus, sic mortuus. Lapis est ante pedes tuos, quasi viliter et humiliter jacens: ideo contemnendo offendis, offendendo cadis, cadendo quassaris. Si ergo tanta est ira occulti, quod erit judicium manifesti? Audistis iram occulti, de qua Psalmus inscribitur, Pro occultis filii. Nonus Psalmus, si bene memini, inscribitur, Pro occultis filii: et ibi ostenditur judicium occultum iræ occultæ. Irato Deo vivunt, qui in lapidem illum offendunt; conquassantur. Et quo valet quod conquassantur? Audi et de judicio futuro: Quia qui offenderit in Ibidem. lapidem illum, ait, conquassabitur; super quem vero ceciderit lapis ille, conteret eum. Cum ergo offenditur in eum, quasi humilis jacet, tunc conquassat: cum autem conteret, de super veniet. Videte quemadmodum his binis verbis, conquassabit et conteret, offendit in eum et veniet super eum, distributa sunt duo tempora, humilitatis et claritatis Christi, occultæ pœnæ et judicii futuri. Eum non conteret veniens, quem non conquassat jacens. Jacens dico, tamquam contemtibilis apparens. Nam ille a dextris Dei est, et valide ex alto clamavit, Saule, Saule quid me persequeris? Sed tamen quamvis de cælo, non di- Act. 9. 4. ceret, Quid me persequeris, quem nemo tangebat, nisi ita in cælo ad dexteram Patris sederet, ut et in terra in nobis quasi jaceret. *Dominus a dextris tuis, conquassavit in die iræ suæ reges.*

49. *Judicabit in gentibus.* Sed nunc, * Pro oc- v. 6. *Tit. Psal. 9. cultis: erit enim et judicium manifestum. *Judicabit in gentibus.* Modo enim fit, Periit memoria eorum cum strepitu. In ipso Psalmo est, Pro oc- Ibidem 7. cultis: Periit memoria eorum cum strepitu, et » etc. Dominus in æternum manet; paravit in judicio » sedem suam, et ipse judicabit orbem terrarum » in æquitate. Ibi dictum est, Increpasti gentes, et Ibidem 6. periit impius, nomen eorum delesti in æternum: » hoc occulte agitur. In die ergo iræ suæ conquassavit reges, *Judicabit in gentibus.* Quomodo? Audi quod sequitur: *Replebit ruinas.* Modo sic judicat in gentibus, ut repleat ruinas: nam quando in fine judicaverit, damnabit ruinas. *Replebit ruinas:* quas ruinas? Quisquis a nomine ejus timuerit, cadet: cum ceciderit, evertetur quod erat, ut ædificetur quod non erat. *Judicabit in gentibus, replebit ruinas.* Quisquis contumax es in Christum, casuram turrem in altum erexisti. Bonum est ut teipsum dejicias, humilis reddaris, sedentis ad dexteram Patris pedibus provolvaris, ut fiat in te ruina construenda. Nam si permanes in mala altitudine, tunc dejicieris quan-

(a) Plerique MSS. Conquassabit *in die iræ suæ reges.* Et paulo post: *Quid* agel *sacerdos in æternum*, quid agel.

do non ædificaberis. Etenim de talibus dicit in alio loco Scriptura, Destrue eos, et non ædificabis eos. (Psal. 27. 5.) Procul dubio non diceret de quibusdam, Destrue eos, et non ædificabis eos: nisi quosdam ita destrueret, ut ædificaret. Quod fit hoc tempore, cum Christus in gentibus ita judicat, ut repleat ruinas. *Conquassabit capita super terram multa.* Hic, *super terram*, in hac vita, *conquassabit capita multa.* De superbis humiles facit. Et audeo dicere, Fratres mei, utile est capite quassato hic humiliter ambulare, quam capite erecto in judicium æternæ mortis incidere. Multa capita conquassabit ruinas faciendo, sed replendo ædificabit.

v. 7. 20. *De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput.* Videamus et in via bibentem de torrente. Primo quis est torrens? Profluxio mortalitatis humanæ. Sicut enim torrens pluvialibus aquis colligitur, redundat, perstrepit, currit, et currendo decurrit, id est, cursum finit: sic est omnis iste cursus mortalitatis. Nascuntur homines, vivunt, moriuntur, et aliis morientibus alii nascuntur, rursusque illis morientibus alii oriuntur: succedunt, accedunt, decedunt, nec manebunt. Quid hic tenetur? quid non currit? quid non quasi de pluvia collectum it in abyssum? Quomodo enim fluvius repente collectus de pluvia, de guttis imbrium, it in mare, nec apparet; nec apparebat, antequam de pluvia colligeretur: sic hoc genus humanum de occultis colligitur, et profluit; morte rursum in occultum pergit; medium hoc sonat, et transit. De hoc torrente bibit ille, non est dedignatus bibere de hoc torrente. Bibere enim de hoc torrente, illi erat nasci et mori. Hoc habet torrens iste, nativitatem et mortem: suscepit hanc Christus; natus est, mortuus est: ita *de torrente in via bibit.* Exsultavit enim sicut gigas ad currendam viam. (Psal. 18. 6.) *De torrente* ergo *in via bibit;* quia in via peccatorum non stetit. (Psal. 1. 1.) Quia ergo *de torrente in via bibit; propterea exaltabit caput:* id est, quia humiliatus est, et factus est subditus usque ad mortem, mortem autem crucis; propterea eum Deus exaltavit a mortuis, et donavit ei nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genuflectatur, cælestium, terrestrium, et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris. (Philip. 2. 8. et 9.)

IN PSALMUM CX.

* ENARRATIO.

* Sermo ad plebem, in Paschali sollemnitate habitus.

1. VENERUNT dies ut cantemus Halleluja: adeste animo Fratres, ad percipienda quæ Dominus suggerit ad exhortationem nostram, et nutriendam caritatem, qua nobis inhærere Deo bonum est. Adeste animo cantatores boni, filii laudis et gloriæ sempiternæ veri et incorrupti Dei. Adeste intenti, qui nostis cantare et psal-

A lere in cordibus vestris Domino, gratias semper agentes in omnibus: et laudate Deum; hoc est enim Halleluja. (Ephes. 5. 19.) Et hi quidem dies veniunt transituri, transeuntque venturi, et significant diem qui non venit et transit, quia nec hesterno præitur ut veniat, nec crastino urgetur ut transeat. Ad quem sane nos cum venerimus, inhærentes ei nec nos transibimus. Et sicut quodam loco canitur Deo, Beati qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te: (Psal. 83. 5.) hoc erit otiosorum negotium, hoc opus vacantium, hæc actio quietorum, hæc cura securorum. Sicut enim dies isti præteritis diebus Quadragesimæ, quibus ante resurrectionem Dominici corporis vitæ hujus significatur mœror, sollemniter grata hilaritate succedunt: sic dies ille qui post resurre-

B ctionem dabitur plenario corpori Domini, hoc est sanctæ Ecclesiæ, cunctis vitæ hujus ærumnis atque doloribus exclusis, perpetua beatitate succedet. Hæc autem vita de nobis exigit continentiam, ut etiam cum labore atque luctamine ingemiscentes gravati, et habitaculum nostrum quod de cælo est superindui cupientes, (2. Cor. 5. 2.) a sæcularibus delectationibus temperemus: et significatur quadragenario numero, quo et Moyses et Elias et ipse Dominus jejunarunt. (Exodi 34. 28. 3 Reg. 19. 8. Matth. 4. 2.) Præcipitur enim nobis et ex Lege, et ex Prophetis, et ex ipso Evangelio, (quod testimonium habet a Lege et Prophetis, unde etiam in monte inter utramque personam medius Salvator effulsit,) (Matth. 17. 3.) ut ab omnibus mundi illecebris, quibus captivi homines obliviscuntur Deum, aviditatem no-

C stram tamquam jejunio temperantiæ, refrenemus: quamdiu perfectio Decalogi Legis, tamquam psalterium decem chordarum, per quatuor ejusdem mundi partes, id est, toto orbe prædicatur, ut decem quater ducta quadragenarium numerum signent. Quinquagenario vero numero post resurrectionem Domini, quo cantamus Halleluja, non cujusdam temporis finis et transitus, sed beata illa significatur æternitas: quia denarius additur quadragenario, laborantibus in hac vita fidelibus merces illa persolvitur, quam et primis et novissimis pater-familias præparavit æqualem. Audiamus itaque (a) plenum divina laude pectus populi Dei. Ecce personat in hoc Psalmo quemdam exsultantem felici exsultatione, præfigurat et scaturientem corde in amore

D Dei populum, scilicet corpus Christi, ab omni malo liberatum.

v. 1. 2. *Confitebor tibi*, inquit, *Domine, in toto corde meo.* Non semper confessio peccatorum est, sed et laus Dei devotione confessionis exprimitur. Illa luget, hæc gaudet: illa medico vulnus ostendit, hæc de sanitate gratias agit. Hæc confessio quemdam significat, non solum ab omni malo liberatum, sed etiam a malignis omnibus separatum. Et ideo videamus ubi confiteatur Domino in toto corde. *In consilio*, inquit, *rectorum, et congregatione:* credo, qui se- (Matth. 19. 28.)

(a) Regius MS. *Audiamus itaque Psalmum divina laude reficientem pectus populi Dei.* Et mox cum Am. et nonnullis MSS. prosequitur, *Ecce persona.* Remigiensis vero liber, *Ecce personam in hoc Psalmo quamdam* etc. Aliquot denique MSS. *Ecce personat in hoc Psalmo, et quemdam* etc.

debunt super duodecim thronos, judicantes duodecim tribus Israel. Nullus enim jam inter eos iniquus, nullius Judæ furta tolerantur, nullus
Act. 8. 13. et 18. Simon Magus baptizatur, Spiritum volens emere, dum cogitat vendere; nullus Alexander æra-
2. Tim. 4. 14. rius multa mala ostendit, nullus ovina pelle tectus falsa fraternitate subrepit: inter quales nunc necesse est Ecclesia gemat, et quales tunc oportet, cum omnes justi congregabuntur, excludat.
v. 2. Hæc sunt, *magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates ejus:* per quas nullum confitentem deserat misericordia, nullius sit iniqui-
Hebr. 12. 6. tas impunita; quando flagellat etiam omnem fi-
1. Petr. 4. 18. lium quem recepit. Sed si justus vix salvatur, peccator et impius ubi parebunt? Eligat sibi homo quodlibet. Non sic constituta sunt opera Domini, ut creatura in arbitrio libero constituta, creatoris superet voluntatem, etiamsi contra ejus faciat voluntatem. Non vult Deus ut pecces, nam prohibet: tamen si peccaveris, ne putes hominem fecisse quod voluit, et Deo accidisse quod noluit. Sicut enim vult ut homo non peccet, ita vult peccanti parcere, ut revertatur et vivat; ita vult postremo in peccato perseverantem punire, ut justitiæ potentiam contumax non evadat. Ita quidquid elegeris, Omnipotenti non deerit unde suam de te compleat voluntatem. *Magna* enim *opera Domini, exquisita in omnes voluntates ejus.*

v. 3. 3. *Confessio et magnificentia opus ejus.* Quid magnificentius quam justificare impium? Sed opus fortasse hominis prævenit istam magnificentiam Dei, ut cum fuerit peccata confessus, justificari mereatur. Descendit enim de templo justificatus Publicanus magis quam Pharisæus: quia neque oculos ad cælum audebat levare, sed per-
Lucæ 18 13. cutiebat pectus suum, dicens, Deus, propitius esto mihi peccatori. Hæc est magnificentia Domini, justificatio peccatoris: quoniam qui se humiliat, exaltabitur; et qui se exaltat, humiliabitur. Hæc est magnificentia Domini: quoniam cui plurimum dimittimur, plurimum diligit. Hæc
Rom. 5. 20. magnificentia Domini: quoniam ubi abundavit peccatum, et superabundavit gratia. Sed fortas-
Ephes. 2. 9. se ex operibus. Non, inquit, ex operibus, ne for-
» te quis extollatur. Ipsius enim sumus figmen-
» tum, creati in Christo in operibus bonis. Justitiam enim homo non operatur, nisi justificatus: credens autem in eum qui justificat impium, a
Rom. 4. 5. fide incipit; ut bona opera, non præcedentia quod meruit, sed consequentia quod accepit ostendant. Unde ergo illa confessio? Nondum quidem opus est justitiæ, sed delicti improbatio: sed quoquo modo se habeat, nec in ipsa de te homo glorieris, ut qui gloriatur, in Domino glorietur. Quid
1. Cor. 1. 31. enim habes quod non accepisti? Non ergo sola
1. Cor. 4. 7. magnificentia, qua justificatur impius, sed et *con-*
Rom. 9. 18. *fessio et magnificentia opus ejus.* Quid ergo dicimus, quia cui vult miseretur, et quem vult obdurat; numquid iniquitas apud Deum? Absit. *Ju-*

A *stitia* enim *ejus manet in sæculum sæculi.* Tu autem homo de hoc sæculo, quis es qui respondeas Deo?

4. *Memoriam fecit mirabilium suorum:* hunc v. 4.
humilians, et hunc exaltans. *Memoriam fecit mirabilium suorum:* reservans opportune inusitata prodigia, quæ (*a*) infirmitas hominis novitati a
intenta meminerit, cum sint ejus miracula quotidiana majora. Tot per universam terram arbores creat, et nemo miratur: arefecit verbo u- Matth. 21. 19.
nam, et stupefacta sunt corda mortalium: sed *memoriam fecit mirabilium suorum.* Hoc enim miraculum maxime adtentis cordibus inhærebit, quod assiduitas non vilefecerit.

5. Quid autem profuerunt miracula, nisi ut timeretur? Quid porro prodesset timor, nisi, *mi-*
B *sericors et miserator Dominus* * *escam daret ti-* v. 5.
mentibus se? Escam quæ non corrumpitur, pa- Johan. 6. 41.
nem qui de cælo descendit, quem nullis meritis dedit. Etenim Christus pro impiis mortuus est. Rom 5. 6.
Nemo ergo talem escam daret, nisi misericors et miserator Dominus. Quod si tantum dedit huic vitæ, si Verbum carnem factum peccator justificandus accepit; quid in futuro sæculo glorificatus accipiet? *Memor* enim *erit in sæculum testamenti sui.* Nec totum dedit, qui pignus dedit.

6. *Fortitudinem operum suorum annuntiabit* v. 6.
populo suo. Non contristentur Israelitæ sancti, qui dimiserunt omnia sua, et secuti sunt eum, non contristentur dicentes, Quisnam poterit sal- Matth. 19.
vus fieri? Quia facilius intrat camelus per fora- 24. et 25.
men acus, quam dives in regnum cælorum. An-
C nuntiavit enim eis fortitudinem operum suorum: quoniam quæ hominibus difficilia sunt, Deo facilia sunt. *Ut det illis hereditatem Gentium.* I- v. 7.
tum est enim et ad Gentes, et præceptum divi- 1. Tim. 6. 17.
tibus hujus sæculi non superbe sapere, neque sperare in incerto divitiarum; sed in Deo vivo, cui facile est quod hominibus difficile est. Sic enim multi vocati sunt, sic occupata est hereditas Gentium, sic factum est ut etiam plurimi, qui non dimiserunt omnia sua in hac vita, ut sequerentur eum, vitam etiam ipsam pro nominis ejus confessione contemnerent; et tamquam cameli humiliantes se ad portanda onera pressurarum, intrarent etiam sicut per foramen acus, per compungentes passionis angustias. Ipse fecit hæc, cui omnia possibilia sunt.

D 7. *Opera manuum ejus veritas et judicium.* Item v. 7.
Teneatur veritas ab iis qui judicantur hic. Judicantur hic Martyres, et ad judicium perducuntur, quo non solum eos a quibus judicati sunt, sed etiam angelos dijudicent, adversus quos eis 1. Cor. 6. 3.
erat colluctatio, etiam cum ab hominibus judi- Rom. 8. 35.
cari viderentur. (*b*) Non separet a Christo tri- b
bulatio, angustia, fames, nuditas, gladius. *Fide-* v. 7.
lia enim *omnia mandata ejus.* Non fallit, exhibet quod promisit. Non tamen quod promisit est hic exspectandum, non hic sperandum: sed, *confirmata sunt in sæculum sæculi, facta in verita-*

(a) Editi, *quæ non infirmitas.* Abest *non* a pluribus MSS.

(b) Sic MSS. At editi, *quos non separaret a Christo* etc.

te et justitia. Hoc est verum et justum, ut hic laboretur, illic requiescatur. Quia, *Redemtionem misit populo suo.* (v. 9.) Unde autem redimuntur, nisi a captivitate peregrinationis hujus? Non ergo requies, nisi in cælesti patria requiratur.

8. Dedit quidem Deus Israelitis carnalibus terrenam Jerusalem, quæ servit cum filiis suis: (Gal. 4. 25.) sed hoc vetus Testamentum est, ad veterem hominem pertinens. Qui autem ibi figuram intellexerunt, heredes etiam tunc novi Testamenti exstiterunt: quoniam quæ sursum est Jerusalem libera est, (Ibidem 26.) quæ est mater nostra æterna in cælis. Vetere autem illo, re ipsa probatum est transitoria promisisse: *Mandavit* quippe *in æternum Testamentum suum.* (Item. v. 9.) Sed quod, nisi Novum? Cujus heres quisquis esse volueris, nolo te fallas, nec terram trahentem lac et mel carnaliter cogites, ne amœna prædia, non hortos fructiferos et opacos, non tale aliquid mediteris adipisci, quale solet hic oculus avaritiæ concupiscere. Cum enim sit radix omnium malorum cupiditas, (1. Tim. 6. 10.) perimenda est ut hic consumatur, non differenda ut ibi satietur. Primo pœnas fuge, gehennas devita: antequam desideres promittentem Deum, cave minantem. *Sanctum* enim *et terribile nomen ejus.*

9. Pro deliciis autem omnibus hujus sæculi, quales vel expertus es, vel augere ac multiplicare cogitando potes, immortalium deliciarum matrem concupisce sapientiam: sed, *Initium sapientiæ, timor Domini.* (v. 10.) Delectabit illa, et ineffabiliter procul dubio delectabit castis atque æternis veritatis amplexibus: sed prius tibi donanda sunt debita, quam præmia flagitanda. *Initium* ergo *sapientiæ timor Domini. Bonus est intellectus.* Quis negat? Sed intelligere et non facere, periculosum est. *Bonus* ergo *facientibus.* Nec extollat mentem in superbiam. Cujus enim timor est initium sapientiæ, *Laus ejus manet in sæculum sæculi.* Et hoc erit præmium, hic finis, hæc statio sedesque perpetua. Illic inveniuntur mandata fidelia, confirmata in sæculum sæculi: ipsa est hereditas novi Testamenti mandata in æternum. Unam petii, inquit, a Domino, hanc requiram, (Psal. 26.) ut inhabitem in domo Domini per omnes dies vitæ meæ. (Psal. 83.) Beati enim qui habitant in domo Domini, in sæcula sæculorum laudabunt eum: quoniam, *Laus ejus manet in sæculum sæculi.*

IN PSALMUM CXI.

* ENARRATIO.

* Sermo ad populum.

1. Credo quod adtendistis, Fratres, hujus titulum Psalmi, memoriæque mandastis. *Conversio,* inquit, *Aggæi et Zachariæ.* Nondum erant hi Prophetæ, cum ista cantata sunt. Namque inter tempus David, et transmigrationem populi Israel in Babyloniam, quatuordecim generationes numerantur, sicut divina Scriptura, maximeque Matthæus Evangelista testatur: (Matth. 1. 17.) eversi autem templi renovatio secundum sancti Jeremiæ prophetiam, ex illa transmigratione post septuaginta annos sperabatur: (Jerem. 32. 12. et 29. 10.) qui cum complerentur sub Dario rege Babylonis, impleti sunt Spiritu-sancto hi duo Prophetæ, Aggæus et Zacharias; (1. Esrd. 1. 1. Agg. 1. 1. Zachar. 1. 1. et 26.) et ambo post invicem intra unum annum prophetare cœperunt, quod ad renovationem templi, sicut tanto ante prædictum est, pertinere videtur. Sed quisquis corporaliter gestis oculum cordis infigit, neque inde in gratiam spiritalis intellectus extenditur, habitat cogitatione in lapidibus templi, quibus visibilis fabrica manibus hominum instructa consurgit: nec ipse lapis vivus efficitur, templo illi accommodatus atque aptus, quod in suo corpore primum Dominus figuravit, cum ait, Solvite templum hoc, et triduo suscitabo illud. (Johan. 2. 19.) Est enim corpus Domini plenius ipsa sancta Ecclesia, cujus caput adscendit in cælum, qui est maxime lapis vivus, lapis angularis, de quo beatus Petrus dicit, » Ad quem (*a*) accedentes lapidem vivum, ab hominibus reprobatum, a Deo autem electum et honorificatum: et vos ergo tamquam lapides vivi ædificamini in domum spiritalem, in sacerdotium sanctum, offerentes spiritales victimas acceptas Deo per Jesum Christum; (1. Pet. 2. 4. etc.) quia continet Scriptura, » Ecce pono in Sion lapidem angularem, electum, pretiosum, et qui crediderit in illum, non confundetur. (Isai. 28. 16.) Ergo ut fiat quisque lapis vivus ad talem fabricam idoneus, spiritaliter intelligat templi renovationem ex ruina vetere, quæ in Adam facta est, reparationem novi populi secundum novum hominem atque cælestem: ut sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem ejus qui de cælo est, (1. Cor. 15. 49.) quo possimus post omnes sæculi hujus ætates tamquam post septuaginta annos, qui mystico perfectionis numero præsignantur, et tamquam post captivitatem longinquæ peregrinationis, non ruitura mole construi, sed æterna immortalitate solidari. Spiritalem quippe Jerusalem, non magis Judæorum, quam vestram esse deputetis. Sicut enim dicit Apostolus, » Jam non estis peregrini et inquilini, sed estis cives sanctorum et domestici Dei, superædificati super fundamentum Apostolorum et Prophetarum, ipso summo angulari lapide existente Christo Jesu, in quo omnis ædificatio compacta crescit in templum sanctum in Domino, in quo et vos coædificamini in habitaculum Domini in spiritu. (Ephes. 2. 19. etc.) Hoc est templum Dei, ad quod pertinet sacramentum prophetationis Aggæi et Zachariæ, cui rursus idem Apostolus dicit, Templum enim Dei sanctum est; quod estis vos. (1. Cor. 3. 17.) Quisquis igitur se ad opus hujus coædificationis, et ad spem sanctæ firmæque compaginis, tamquam lapidem vivum ab hujus mundi ruinosa labe convertit: intelligit titulum Psalmi, intelligit conversionem Aggæi et Zachariæ. Cantet ergo quæ sequuntur, non tam (*b*) linguæ voce, quam vitæ. Erit enim ædificii perfectio, ineffabilis pax illa

(a) MSS. *accedimus.*

(b) Am. et aliquot MSS. *tam lingua et voce, quam vita.*

Prov. 1. 7. sapientiæ, cujus initium est timor Domini: inde
ergo incipiat, quem coædificat ista conversio.

v. 1. 2. *Beatus* enim *vir qui timet Dominum*, *in mandatis ejus volet nimis.* Viderit Deus, qui solus et veraciter et misericorditer judicat, quan-
Job. 7. 1. tum iste proficiat in mandatis ejus: quoniam tentatio est vita humana super terram, sicut san-
Sap. 9. 15. ctus Job dicit. Et iterum scriptum est, Quoniam
» corpus quod corrumpitur, aggravat animam, et
» deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogi-
1. Cor. 4. 4. et 5. tantem. Qui autem dijudicat nos, Dominus est:
» nec ante tempus judicare debemus, donec veniat
» Dominus, et illuminet abscondita tenebrarum, et
» manifestabit cogitationes cordis, et tunc laus erit unicuique a Deo. Viderit ergo ille quantum quisque proficiat in mandatis ejus: tamen volet nimis qui pacem illis coædificationis adamaverit; nec jam desperare debet, quoniam *in man-*
Lucæ 2. 14. *datis ejus volet nimis*, et pax in terra hominibus bonæ voluntatis.

v. 2. 3. Inde, *Potens in terra erit semen ejus.* Semen futuræ messis, opera esse misericordiæ, A-
Gal. 6. 9. postolus testis est, qui dicit, Bonum autem facientes non deficiamus, tempore enim proprio
2. Cor. 9. 6. metemus. Et iterum, Hoc autem, inquit, (a) qui
» parce seminat, parce et metet. Quid autem, Fratres, potentius, quam ut regnum cælorum, non
Lucæ 19. 8. solum Zacchæus emat dimidio rerum suarum,
Marci 12. 42. sed et vidua duobus minutis, et tantumdem ibi uterque possideat? Quid potentius, quam ut idem regnum et thesauris diviti, et calice aquæ frigidæ pauperi valeat? Sunt autem qui ista faciant, dum terrena conquirunt, aut hic mercedem sperantes a Domino, aut hominibus placere cupientes: sed, *Generatio rectorum benedicetur*,
Psal. 72. 1. id est opera eorum quorum bonus Deus Israel, qui recto sunt corde; rectum autem cor est, non resistere Patri emendanti, et credere pollicenti: non eorum quibus commoventur pedes, et effun-
Ibidem etc. duntur gressus atque labuntur, sicut in alio Psalmo canitur, dum zelant in peccatoribus pacem peccatorum videntes, et putant perire opera sua, quia non eis merces redditur peritura. At iste vir qui timet Dominum, et in templum sanctum Dei conversione recti cordis aptatur, nec gloriam hominum quærit, nec terrenas divitias con-
v. 3. cupiscit: et tamen, *gloria et divitiæ in domo e-*
b *jus.* Domus enim ejus, cor ejus est: ubi Deo (b) laudante opulentius habitat cum spe vitæ æternæ, quam hominibus adulantibus in marmoratis laqueatisque tectis cum timore mortis æternæ. Hujus enim *justitia manet in sæculum sæ-*
Lucæ 16. 19. *culi.* Ipsa ejus gloria, ipsæ divitiæ. Illius autem purpura et byssus et epulæ splendidæ, et cum præsto sunt, transeunt; et cum ad finem venerint, aquæ guttam ex digito stillante desiderans, ardens lingua clamabit.

v. 4. 4. *Exortum est in tenebris lumen rectis corde.* Merito dirigunt cor in Deum suum, merito

A ambulant recti cum Deo suo, præponentes ejus voluntatem sibi, neque de sua quidquam super-
be præsumentes. Meminerunt enim fuisse se ali- Ephes. 5. 8.
quando tenebras, nunc autem lucem in Domino. *Misericors et miserator et justus Dominus Deus.* Delectat quod *misericors et miserator*, sed terret fortasse quod *justus Dominus Deus.* Nulla desperatione formides, beate vir, qui times Dominum et in mandatis ejus voles nimis: esto sua-
vis, miserere, et commoda. Ita enim justus est Jacobi 2. 13.
Dominus Deus, ut judicium illi sine misericor-
dia faciat, qui non fecit misericordiam: *Suavis* v. 5.
autem *vir, qui miseretur, et commodat;* non eum evomet Deus ex ore suo, tamquam insuavem. Di-
mittite, inquit, et dimittetur vobis: date, et da- Lucæ 6. 37.
bitur vobis. In eo quod dimittis, ut dimittatur »
B tibi, misereris: in eo quod das, ut detur tibi, commodas. Quamvis enim generali nomine omnis misericordia dicatur, qua misero subvenitur: interest tamen ubi non impendis, nec sumtum pecuniæ, nec corporalis laboris industriam, sed ignoscendo quod in te quisque peccavit, et tuorum gratis comparas veniam peccatorum. Hæc duo benignitatis officia, ignoscendorum peccatorum et beneficiorum erogandorum, sicut in Evangelio quod commemoravimus, Dimittite, et dimittetur vobis; date, et dabitur vobis: sic in isto versu arbitror esse distincta, *Suavis vir*, *qui miseretur et commodat.* Ne pigri ad hæc simus, Fratres. Gloriam quærit qui desiderat vin-
dicari se: sed adtende quod scriptum est, Melior Prov. 16. 32.
est qui vincit iram, quam qui capit civitatem.
C Divitias quærit, qui non vult dare pauperibus:
adtende quod scriptum est, Habebis thesaurum Matth. 19. 21.
in cælo. Non ergo eris ingloriosus ignoscendo; quia de ira victa laudabilius triumphatur: non egenus tribuendo, quia thesaurus cælestis certius possidetur. Hunc versum parturiebat ille su-
perior, Gloria et divitiæ in domo ejus. v. 3.

5. Qui hæc itaque facit, *Disponet sermones* Item v. 5.
suos in judicio. Facta ipsa sermones sunt, quibus in judicio defendetur: quod ei non erit sine
misericordia, quia et ipse fecit misericordiam. * v. 6.
Quoniam in æternum non commovebitur: qui ad
dexteram segregatus audiet, Venite benedicti Matth. 25. 34.
Patris mei, percipite regnum quod vobis para- »
tum est ab origine mundi. Neque enim aliqua »
illic eorum, nisi opera misericordiæ commemo-
D rantur. Audiet ergo, Venite benedicti Patris mei,
quia, Generatio rectorum benedicetur, Sic *In* v. 2.
memoria æterna erit justus: et ab auditu malo v. 7.
non timebit: quod dici audiet iis qui a sinistris
erunt, Ite in ignem æternum, qui præparatus est Matth. 25. 41.
diabolo et angelis ejus.

6. Itaque qui hic non sua quærit, sed quæ Je- Philip. 2. 21.
su Christi, labores patientissime sustinet, pro-
missa fidenter exspectat, *Paratum est cor ejus* Item v. 7.
sperare in Domino. Neque ullis tentationibus
frangitur. *Confirmatum est cor ejus*, *non com-* v. 8.

(a) Hic apud Lov. additur, *dico*: quod a ceteris libris abest.
(b) Sic meliores MSS. At editi, *Deo abitante*: et infra, *hominibus habitantibus*: quæ etiam lectio reluctantibus MSS. irrepserat in librum quæst. octo ad Dulcitium, in quo libro q. 4. hanc ipsam trium priorum versuum expositionem descriptam habes.

movebitur, *donec videat super inimicos suos.* Inimici ejus hic videre bona voluerunt, et cum eis invisibilia promitterentur, dicebant, Quis o- [Psal. 4. 6.] stendet nobis bona? Confirmetur ergo cor nostrum, nec commoveamur, donec videamus super inimicos nostros. Illi enim volunt videre bo- [Psal. 26. 13.] na hominum in terra morientium nos credimus videre bona Domini in terra viventium.

7. Sed magnum est, confirmatum habere cor, et non commoveri, cum illi gaudent qui amant quod vident, et insultant ei qui quod non videt sperat. Et *non commovebitur*, *donec videat* et ipse, non deorsum quod inimici ejus, sed sursum [1. Cor. 2. 9.] *super inimicos suos*, quod oculus non vidit, nec [Isai. 64. 4.] auris audivit, nec in cor hominis adscendit, quod præparavit Deus diligentibus eum. Quanti valet hoc quod non videtur, et emitur tanti quantum quisque habere potuerit? Propter hoc et ille *Spar-* [v. 9.] *sit*, *dedit pauperibus.* Non videbat, et emebat: sed ille thesaurum servabat in cælo, qui esurire et sitire in pauperibus dignabatur in terra. Non mirum est igitur, si *Justitia ejus manet in sæculum sæculi:* custode illo, qui condidit sæcula. *Cornu ejus exaltabitur in gloria:* cujus humilitas a superbis contemnebatur.

[v. 10.] 8. *Peccator videbit*, *et irascetur:* sera illa scilicet atque infructuosa pœnitentia. Nam *irasce-* [Sap. 5. 8.] *tur*, cui magis, quam sibi, cum dicet, Quid nobis profuit superbia, et divitiarum jactantia quid contulit nobis? Videns cornu ejus exaltari in gloria, qui sparsit et dedit pauperibus. *Dentibus suis frendet*, *et tabescet.* Quia illic erit ploratus [a] et stridor dentium. Non enim (a) frondebit, et virescet, sicut fieret, si opportuno eum tempore pœniteret: sed tunc pœnitebit, cum *Desiderium peccatorum peribit:* nullo succedente solatio. Peribit desiderium peccatorum, cum transient omnia tamquam umbra, cum fœno arescente flos decidet. Verbum autem Domini quod manet in æternum, sicut falsorum beatorum vanitate derisum est, sic eorumdem verorum miserorum perditioni superridebit.

IN PSALMUM CXII.

* ENARRATIO.

[* Sermo ad populum.]

[Matth. 19. 14. et 18. 3. Marci 10. 14. et 15.] 1. Nostis, Fratres, et sæpissime audistis, in Evangelio Dominum dicere, Sinite pueros venire ad me, talium est enim regnum cælorum: et iterum, Si quis non receperit regnum Dei, sicut puer, non intrabit in illud. Et multis aliis locis Dominus noster, per singulare humilitatis exemplum superbiam veteris hominis ad innovandam humiliter vitam similitudine pueritis ætatis accusat. Quapropter, Carissimi, cum cantari auditis in Psalmis, Laudate pueri Dominum, ne arbitremini ad vos istam exhortationem non pertinere, quia jam corporis pueritiam supergressi, vel juvenili decore virescitis, vel senili honore canescitis: omnibus enim vobis dicit Apostolus, Nolite effici pueri mentibus, sed malitia parvuli estote, ut mentibus perfecti sitis. [1. Cor. 14. 20.] Qua malitia maxime, nisi superbia? Ipsa enim de vana granditate præsumens non sinit hominem ambulare per artam viam, et intrare per angustam portam. Puer autem facile intrat per angustum: et ideo nemo nisi ut puer intrat in regnum cælorum. [Matth. 18. 3.] Quid autem superbiæ malitia deterius, quæ præpositum non vult habere nec Deum? Nam scriptum est, initium superbiæ hominis apostatare a Deo. [Eccli. 10. 14.] Hanc se adversus præcepta divina tumidis cervicibus erigentem et suavi jugo Domini resistentem dejicite, frangite, comminuite atque consumite, et *Laudate pueri Dominum*, *laudate nomen Domini.* [v. 1.] Illa enim prostrata et exstincta, ex ore infantium et lactentium perficitur laus: [Psal. 8. 3.] illa oppressa atque deleta, qui gloriatur in Domino glorietur. [1. Cor. 1. 31.] Non cantant ista qui se magnos putant; non cantant ista qui cognoscentes Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt: se laudant illi, non Deum. Non enim pueri sunt. Nomen suum potius prædicari volunt, et non laudant nomen Domini. Itaque evanuerunt in cogitationibus suis, [Rom. 1. 21.] et obscuratum est insipiens cor eorum; et dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt. (b) [b] Voluerunt nomen suum diutissime et latissime diffamari, cito ipsi in angustias transituri. Deum decet, Dominum decet et semper et ubique prædicari. Semper ergo prædicetur: *Sit nomen Domini benedictum*, *ex hoc et usque in sæculum.* [v. 2.] Ubique prædicetur: *A solis ortu usque ad occasum*, (c) *laudate nomen Domini.* [v. 3.] [c]

2. Quærat ex me aliquis puerorum sanctorum laudantium nomen Domini, et dicat mihi, Ecce *usque in sæculum*, accipio usque in æternum: cur autem *ex hoc*, et non ante hoc et ante omnia sæcula *sit nomen Domini benedictum?* Respondebo parvulo, qui non contumaciter quærit: Vobis dicitur, (d) Domini et pueri, vobis dicitur, [d] *Laudate nomen Domini: sit nomen Domini benedictum:* sit a vobis nomen Domini benedictum, *ex hoc* utique ex quo vobis dicitur. Incipitis enim laudare, sed sine fine laudate. *Ex hoc* ergo *et usque in sæculum*, sine fine laudate. Ne dicatis, Incipimus quidem laudare Dominum, quia pueri sumus; sed cum creverimus magnique fuerimus, nos ipsos laudabimus. Non sic pueri, non sic: propterea dicit Dominus per Isaiam, Ego sum, et usque dum senescatis, ego sum. [Isai. 46. 4.] Ille semper laudandus est, qui est. *Laudate pueri ex hoc*, laudate senes *et usque in sæculum.* Quia senectus vestra albescet quidem canis sapientiæ, sed non carnis vetustate marcescet. Aut quoniam hoc loco humilitatem potius videtur significare pueritia, cui contraria est vana et falsa superbiæ magnitudo; et ideo Dominum nisi pueri non laudant, quia superbi eum laudare non

(a) Am. et MSS. *frendet.* Moxque ex his quidam, et *revirescat*: ac nonnulli, et *revirescet.*

(b) Editi: *Voluerunt latissime nomen suum et altissime diffamari.* Sed ut ad subsequentia verba constet an-

(c) Hoc loco nonnulli MSS. *laudabile.*

(d) Sic aliquot MSS. At editi, *pueri Dominici.*

norunt; sit senectus vestra puerilis, et pueritia senilis; id est, ut nec sapientia vestra sit cum superbia, nec humilitas sine sapientia: ut laudetis Dominum *ex hoc et usque in sæculum*. Quacumque autem in parvulis sanctis Ecclesia Christi diffunditur, *Laudate nomen Domini:* hoc est enim, *A solis ortu usque ad occasum, laudate nomen Domini.*

v. 4. 3. *Excelsus super omnes gentes Dominus.* Gentes homines sunt: quid mirum, si super homines excelsus est Dominus? Illi super excelsos quos colunt, oculis vident in cælo fulgere, solem et lunam et stellas, cui creaturæ serviunt, deserentes Creatorem. Sed non solum *excelsus super omnes gentes Dominus:* verum etiam *super cælos*
a *gloria ejus*. Cæli supra se (*a*) suspiciunt eum; et humiles eum secum habent, constituti carne infra cælum, qui pro illo non colunt cælum.

v. 5.
v. 6. 4. *Quis enim sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat,* * *et humilia respicit?* Quisquam putaret, quod in altis cælis habitet, unde humilia terrena respiciat: sed *humilia respicit, in cælo et in terra*. In quibus ergo altis habitat, unde humilia respiciat in cælo et in terra? An in quibus altis habitat, etiam ipsa humilia respicit? Sic enim exaltat humiles, ut non faciat superbos. Itaque et in altis habitat quos exaltat, facitque sibi eos cælum, hoc est, sedem suam; et eos tamen non superbos, sed semper subditos intuendo, etiam in ipso cælo humilia respicit, in quibus excelsis habitat. Spiritus enim per Isaiam
Isa. 57. 15. ita loquitur: Hæc dicit Altissimus in excelsis ha-
» bitans, in æternum nomen ejus, Dominus altis-
» simus in sanctis requiem habens. Exposuit quid dixerit, in excelsis habitans: hoc enim plenius elocutus, in sanctis, inquit, requiem habens. Sed qui sunt sancti, nisi humiles, qui pueri laudant
Ibidem. Dominum? Itaque adjungit, Et pusillanimis dans
» magnanimitatem, et dans vitam qui in humilitate
» cordis sunt. In quibus sanctis requiem habet, his pusillanimis dat magnanimitatem. Dans utique magnanimitatem excelsos facit, in quibus requiem habens in excelsis habitat. Sed quia pusillanimis dat magnanimitatem, eadem excelsa in quibus habitat, humilia respicit. Sed *humilia*, inquit, *respicit in cælo et in terra.*

5. Et excitavit nos etiam quærere, utrum eadem in cælo, quæ in terra; an alia in cælo, alia in terra humilia respiciat Dominus Deus noster. Si enim eadem; video quemadmodum hoc intel-
2. Cor. 10. ligam secundum Apostolum dicentem, In carne
3. et 4. » enim ambulantes, non secundum carnem milita-
» mus; arma enim militiæ nostræ non carnalia, sed potentia Deo. Unde ergo potentia, nisi quia spiritalia? Cum itaque Apostolus et in carne ambulet, et spiritaliter militet, non mirum si humilitas ejus et in cælo respicitur propter spiritus libertatem, et in terra propter corporis servitutem. Idem quippe alio loco dicit, Nostra
Philip. 3. 20. enim conversatio in cælis est. Ipse item dicit,
A optimum sibi esse dissolvi et esse cum Christo, Philip. 1.
manere autem in carne necessarium, inquit, pro- » 23. et 24.
pter vos. Proinde quisquis intelligit et conversationem Apostoli in cælis, et in carne mansionem in terris; simul oportet intelligat Dominum Deum nostrum in excelsis sanctis habitantem, quemadmodum tamen eosdem sanctos humiles sibi et in cælo respiciat, quoniam quæ sursum sunt sapiunt, (*b*) qui spe resurrexerunt cum Coloss. 3. 1.
Christo, et in terra, quoniam nondum soluti b
sunt carnis vinculo; ut ex tota vita sua possint esse cum Christo. Si vero alia Dominus Deus noster humilia respicit in cælo, et alia in terra; credo quod in cælo jam respicit quos vocavit, et habitat in eis; in terra autem respicit quos vocat, ut habitet in eis. Istos enim possidet cælestia cogitantes, illos excitat terrena somniantes.

B 6. Sed quia difficile obtinemus, ut possint et ipsi jam humiles dici, qui nondum suavi jugo Domini pia colla junxerunt, quando quidem humilia isto loco, ut (*c*) sancta intelligamus, per c
totum textum Psalmi divinæ admonent litteræ: est et alius intellectus, quem mecum Caritas vestra consideret. Cælos nunc significari arbitror, eos qui sedebunt super duodecim thronos, et cum Domino judicabunt: terræ autem nomine cete- Matth. 19.
ram multitudinem benedictorum, qui constituen- 28.
tur ad dexteram, ut per opera misericordiæ collaudati recipiantur ab eis in tabernacula æterna, Luc. 17. 9.
quos amicos sibi de mammona iniquitatis in hujus vitæ mortalitate fecerunt. Eis quippe dicit Apostolus, Si nos vobis spiritalia seminavimus,
C magnum est si vestra carnalia metamus? Quod etiam his verbis dici potest, Si nos vobis cæle- 2. Cor. 9. 11.
stia seminavimus, magnum est si terrena vestra metamus? In cælo ergo respicit cælestia seminantes, in terra autem terrena reddentes; tamen humiles et hos et illos. *Humilia* enim *respicit in cælo et in terra;* quia meminerunt utrique quid fuerint per suam malitiam, quid facti sint per Domini gratiam. Neque enim illis tantummodo dicit Vas electionis, Fuistis enim aliquan- Ephes. 5. 8.
do tenebræ, nunc autem lux in Domino: et ite- »
rum, Gratia salvi facti estis per fidem, et hoc Ephes. 2. 8.
non ex vobis, sed Dei donum est, non ex operi- » etc.
bus, ne forte quis extollatur: sed etiam seipsum adjungit consequenter, dicens, Illius enim sumus figmentum, creati in operibus bonis. Dicit
D etiam seorsum de se et ipsis qui respiciunt in cælo: Fuimus enim, inquit, et nos naturaliter Ibidem 3.
filii iræ, sicut et ceteri. Et iterum, Fuimus enim Tit. 3. 3.
et nos, inquit, stulti aliquando et increduli, er- » etc.
rantes, servientes desideriis et voluptatibus va- »
riis in malitia et invidia agentes, abominabiles, »
invicem odio habentes: cum autem benignitas et »
humanitas illuxit Salvatoris Dei nostri, non ex »
operibus justitiæ quæ fecimus nos, sed secun- »
dum suam misericordiam salvos nos fecit per la- »
vacrum regenerationis. Ecce humilia quæ respi- »
ciuntur in cælo. Spiritales enim sunt, et omnia 1. Cor. 2. 19.

(*a*) Am. Er. et plures MSS. *suscipiunt*.
(*b*) Plures MSS. *quippe resurrexerunt*.

(*c*) Sic MSS. Editi vero, *ut sanctam Ecclesiam intelligamus*.

judicant: sed tamen humiles, ne dejecti judicentur. Quid, de seipso singulariter, nonne talia
1. Cor. 15. sunt quæ commemorat? Qui non sum, inquit,
» idoneus vocari Apostolus, quia persecutus sum
1. Tim. 1. 13. Ecclesiam Dei: sed misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate.

7. Denique post istos versus, quibus ait in Psalmo Spiritus, *Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat, et humilia respicit in cælo et in terra*: volens docere nos quare in cælo humilia, cum jam spiritales magni et judiciariis sedibus digni, tali significentur eloquio;
v. 7. subjecit statim, *Qui erigit a terra inopem, et de*
v. 8. *stercore exaltat pauperem: * ut collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui*. Non itaque dedignentur esse humilia capita excelsorum, sub dextera Domini. Quamvis enim collocetur fidelis Dominicæ pecuniæ dispensator cum
Matth. 19. 28. principibus populi Dei, quamvis sessurus sit in duodecim sedibus, et angelos quoque judicaturus: a terra tamen inops erigitur, et de stercore pauper exaltatur. An forte non est exaltatus de stercore, qui serviebat desideriis et voluptatibus variis? Sed forte cum ista jam diceret, non erat
2. Cor. 5. 2. inops, non pauper. Quid ergo adhuc ingemiscit gravatus, habitaculum quod de cælo est superindui cupiens? Cur ne forte se extollat colaphizatur, et subditur angelo satanæ stimulo carnis
2. Cor. 12. 7. suæ? Altus est quidem habitante in se Domino, et habens eum Spiritum qui scrutatur omnia,
1. Cor. 2. 10. etiam altitudinem Dei: itaque in cælo est; sed et in cælo Dominus humilia respicit.

8. Quid ergo, Fratres, si jam audivimus humilia quæ in cælo sunt, exaltata de stercore, ut cum populi collocarentur principibus; nihil-ne consequenter audivimus de humilibus, quæ in terra respicit Dominus? Pauciores enim sunt illi amici judicaturi cum Domino, plures autem isti quos recipiunt in tabernacula æterna. Quamvis enim tota frumenti massa in comparatione sejunctæ paleæ paucos habere videatur; per se tamen
Isai. 54. 1. considerata, copiosa est. Multi enim filii desertæ, magis quam ejus quæ habet virum. Multi filii ejus quæ per gratiam in senectute concepit, quam ejus quæ ab ineunte ætate Legis vinculo maritata est. Et ego quidem dico, in senectute concepit: intuens Saram matrem nostram in uno Isaac, per omnes gentes matrem fidelium. Quæ autem persona est apud Isaiam, videte: quasi omnino non matris, nec ejus quæ peperit aliquem.
Isai. 49. 20. et 21. Et tamen quid ei dicitur? Dicent, inquit, in au-
» ribus tuis filii tui, quos amiseras, Angustia no-
» bis est in isto loco, facite itaque nobis et nunc
» locum in quo commoremur. Tu vero dices in
» corde tuo, Quis generavit mihi istos, cum sciam
» me esse sine filiis et viduam? Quis ergo istos e-
» ducavit mihi? Ego enim derelicta fui sola, hi au-
» tem mihi ubi erant? Ex ea ergo parte ista dicit
» Ecclesia, qua videtur nihil parere in istis turbis,

A quæ non dimiserunt omnia ut sequerentur Dominum, et sederent super duodecim thronos. Sed Matth. 19. 28.
quam multi in eadem turba facientes sibi amicos de mammona iniquitatis, per opera misericordiæ ad dexteram stabunt? Non solum ergo erigit de stercore, quem collocet cum principibus populi sui: sed etiam, *Habitare facit sterilem in domo, matrem filiorum lætantem*. Qui in altis habitat, et humilia respicit in cælo et in terra, semen Abraham sicut stellas cæli, (a) sanctitatem sublimem in supernis sedibus collocatam, et sicut arenam in ora maris, misericordem atque innumeram multitudinem a sinistris fluctibus atque amaritudine impia segregatam. Lucæ 16. 9. v. 9. a

B

IN PSALMUM CXIII.

ENARRATIO.

Sermo I. de prima parte ejusdem Psalmi.

1. Legimus quidem, notissimumque retinemus Dilectissimi Fratres, quod narratur in libro Exodi, populum Israel liberatum ab iniqua dominatione Ægyptiorum inter divisos fluctus maris transisse per siccum: Jordanem quoque fluvium, cum per eum in terram promissionis intrarent, tactum pedibus sacerdotum arcam Domini portantium, stetisse de super infrenato lapsu; ab inferiore autem parte defluxisse, quo currebat in mare, donec in sicco stantibus sacerdotibus transiret populus universus: novimus Exodi 14. 12. Josue 3. 15.
C hæc, nec tamen arbitrari nos oportet in hoc Psalmo, cui nunc *Halleluja* pronuntiato cantatoque respondimus, id agere Spiritum-sanctum, ut præterita illa gesta recolentes, nequaquam futura talia cogitemus. Illa enim, sicut dicit Apostolus, 1. Cor. 10. 11.
in figura contingebant illis, scripta sunt autem ad »
correptionem nostram, in quos finis sæculorum »
obvenit. Cum igitur audimus in Psalmo, *In exitu Israel de Ægypto, domus Jacob de populo barbaro,* v. 1.
* *facta est Judæa sanctificatio ejus, Israel potestas ejus;* *mare vidit et fugit, Jordanis conversus est retrorsum*: ne arbitremini nobis narrari præterita, sed potius futura prædici: quia illa quoque miracula cum in illo populo fierent, præsentia quidem, sed non sine futurorum significatione gerebantur. Ideoque ut ostenderet, qui psallendo ista prædicebat, eadem se verbis agere, v. 2. v. 3.
D quæ illic (b) factis agebantur, uno eodemque b
Spiritu operante et illa facta et hæc dicta, ut id quod in fine sæculorum manifestandum reservabatur, figuris rerum atque verborum præcurrentibus nuntiaretur; non omnino ea dixit quæ ibi gesta sunt, sed aliter quædam quam illic lecta didicimus: ne vere putaretur transacta recolere, potius (c) quam ventura prædicere. Primo c
enim Jordanem ipsum non reversum esse retrorsum, sed stetisse legimus ab ea parte, qua

(a) Sic Am. et melioris notæ MSS. At Lov. *sanctitate sublimi in supernis sedibus collocat, et sicut arena in ora maris misericordem ..... segregat*. Sic etiam Er. nisi quod loco *misericordem*, habet *misericordiam*. Nonnulli vero MSS. *sanctitate sublime in supernis sedibus collocatum*.

(b) Am. et omnes prope MSS. *figuris agebantur*.

(c) Omnes prope MSS. *quam ventura prævidere*.

aquæ de super influebant, cum populus ille trans-
iret. Deinde gestientes montes collesque non
legimus, quæ sic addidit, ut etiam omnia ista re-
v. 3. peteret. Nam cum dixisset, *Mare vidit et fugit*,
v. 4. *Jordanis conversus est retrorsum:* contexuit, *
Montes gestierunt velut arietes, et colles velut
v. 5. *agni ovium.* Eademque rursus interrogat: *
Quid est tibi mare quod fugisti, et tu Jordanis
v. 6. *quia conversus es retrorsum?* * *Montes quia ge-*
stistis velut arietes, et colles velut agni ovium?

2. Attendamus ergo quid admoneamur: quia
et illa facta figuræ nostræ fuerunt, et hæc dicta
ut nos ipsos recognoscamus hortantur. Si enim
gratiam Dei quæ data est nobis firmo corde re-
Gal. 3. 29. tinemus, nos sumus Israel semen Abrahæ: no-
bis dicit Apostolus, Ergo semen Abrahæ estis.
Quia sicut alio loco dicit, Non in circumcisione,
Rom. 4. 10. et 6. sed in præputio deputata est Abrahæ fides ad
justitiam, et signum accepit circumcisionis, si-
Johan. 11. gnaculum justitiæ fidei, quæ est in præputio,
ut deputetur et illis ad justitiam; ut sit pater
circumcisionis his, qui non solum ex circumci-
sione sunt, sed et his qui sequuntur vestigia fi-
dei, quæ est in præputio patris nostri Abrahæ.
Non enim carnaliter circumcisæ genti tantum-
Gen. 17. 5. modo factus est pater, cui dictum est, Patrem
multarum gentium posui te. Multarum autem,
non quarumdam, sed omnium; quod aperte di-
citur, cum ei dicitur, Et benedicentur in te o-
mnes gentes. Nullus itaque Christianorum se a
nomine Israel arbitretur extraneum. Illis enim
qui crediderunt ex Judæis, in quorum numero
principaliter Apostolos invenimus, in angulari
Johan. 10. 16. lapide copulamur. Hinc ait Dominus alio loco,
Habeo alias oves, quæ non sunt de hoc ovili,
oportet me et illas adducere, ut sit unus grex et
unus pastor. Populus ergo Christianus magis
Israel, et ipse potius domus Jacob. Idem quippe
Israel qui Jacob. Illa vero turba Judæorum, quæ
merito perfidiæ reprobata est, voluptate carnali
Gen. 25. 33. vendidit primogenita sua, ut non ad Jacob, sed
Ibidem 23. ad Esau potius pertineret. Scitis namque in hoc
Rom. 9. 13. mysterio dictum esse, Quia major serviet minori.

3. Ægyptus autem, quoniam interpretatur af-
flictio, vel affligens, vel comprimens, sæpe in
imagine ponitur hujus sæculi: a quo spiritaliter
recedendum est, ne simus jugum ducentes cum
2. Cor. 6. infidelibus. Sic enim quisque Jerusalem cælestis
fit civis idoneus, cum primum huic sæculo re-
nuntiaverit: quemadmodum ille populus in ter-
ram promissionis duci non potuit, nisi prius ab
Ægypto recederet. Sed sicut ille non inde disces-
sit, nisi divino liberatus auxilio: sic nemo cor-
de ab hoc sæculo avertitur, nisi divinæ miseri-
cordiæ munere adjutus. Quod enim illic semel
præfiguratum est, hoc in isto fine sæculi, in
hac, sicut beatus Johannes scribit, hora novissi-
ma, quotidianis Ecclesiæ fetibus in unoquoque
credente completur, Audite Apostolum doctorem
1. Cor. 10. 1. etc. Gentium docentem et instruentem: Nolo enim

A vos, inquit, ignorare, fratres, quia omnes pa- »
tres nostri sub nube fuerunt, et omnes per ma- »
re transierunt, et omnes in (*a*) Moysen baptizati »
sunt in nube et in mari, et omnes eumdem ci- »
bum spiritalem manducaverunt, et omnes eum- »
dem potum spiritalem biberunt. Bibebant enim »
de spiritali sequente petra: petra autem erat »
Christus. Sed non in omnibus illis bene compla- »
cuit Deo: prostrati enim sunt in deserto. Hæc »
autem figuræ nostræ factæ sunt. Quid vultis am-
plius, Fratres Dilectissimi? Certe manifestum
est non humana suspicione, sed Apostolico, id
est, Divino et Dominico magisterio: Deus enim
loquebatur in eis, et quamvis de carneis nubi-
bus, tamen Dominus intonabat: certe ergo tanto
testimonio manifestum est illa omnia figurate
B gesta, nunc in nostra salute compleri, quia tunc
futura prænuntiabantur, nunc præterita legun-
tur, et præsentia cognoscuntur.

4. Audite quod est mirabilius, librorum vete-
rum sacramenta occultata atque velata, nonnul-
la ex parte a libris veteribus revelari. Nam Mi- Mich. 7.
chæas propheta ita loquitur: Prout dies, inquit, » 15. etc.
profectionis eorum ex Ægypto, ostendam mira- »
bilia illis. Videbunt nationes, et confundentur »
ab omni vigore eorum: manibus ora sua ob- »
struent, aures illis obsurdabuntur, delinquentes »
terram, velut serpentes trahentes terram: con- »
turbabuntur de conclusionibus eorum, in Domi- »
no Deo nostro excident mente, et terrebuntur a »
te. Quis Deo tuo similis auferens iniquitatem, et »
transgrediens impietatem residuis hereditatis »
tuæ? Et non continuit in testimonium iram suam, »
C quoniam voluntarius et misericors est, ipse con- »
vertet et miserebitur nostri, demerget delicta »
nostra, demerget in maris profundum omnes »
culpas nostras. Nempe advertitis, Fratres, ma- »
nifestius hic aperiri sacrosancta mysteria. In hoc
ergo Psalmo quamvis futura intueatur mirabi-
lis prophetiæ Spiritus, tamen videtur velut trans-
acta narrare. *Facta est*, inquit, *Judæa sancti-*
ficatio ejus: mare vidit et fugit. Et *facta est*, et
vidit, et *fugit*, præteriti temporis verba sunt.
Et *conversus est Jordanis*, et *gestierunt montes*,
et *commota est terra* eodem modo præteritum
sonant; sine præjudicio tamen intelligendi fu-
tura. Alioquin contra Evangelicum testimonium
cogimur etiam illa non de futuro prænuntiata,
sed de præterito commemorata, intelligere: Di-
D viserunt sibi vestimenta mea, et super vestimen- Psal. 21. 19.
tum meum miserunt sortem. Quæ quamvis ver-
bis præteriti temporis dicta sint, id tamen præ-
nuntiabant, quod tanto post futurum in passio-
ne Domini compleretur. Sed tamen, Dilectissi-
mi, Propheta iste quem commemoravi, etiam
grossa corda limavit, et ad intelligenda de præ-
teritis rebus gestis futura incunctanter exten-
dit: ut non solum Apostolica auctoritate figuras
nostras illas fuisse credamus, sed nec ab ipsis
Prophetis hoc prætermissum (*b*) esse, ut etiam b

(a) Sic MSS. juxta Græc. At editi, *in Moyse*.
(b) Sic aliquot MSS. At editi, *prætermissum est, ut etiam eorum eloquio panderetur. Videntes etc.*

eorum eloquio pandente, videntes atque gauden- A
tes, certi ac securi, de thesauro Dei et nova et ve-
tera concorditer sibimet cohærentia proferamus.
Cum enim tanto post egressum populi illius ex Æ-
gypto, et tanto ante ista Ecclesiæ tempora hæc
quæ commemoravi, cecinerit; tamen se futura
prædicere sine ulla dubitatione testatur Secun-
Mich. 7. 15. dum dies, inquit, profectionis eorum ex Ægypto,
etc. » ostendam mirabilia illis. Videbunt nationes, et
» confundentur. Hoc est quod hic dictum est, *Ma-
re vidit, et fugit.* Si enim hic per verba præte-
riti temporis, sicut est, *vidit*, et *fugit*, occulte
futura prædicantur: Videbunt certe et confun-
dentur, quando futuri temporis verba sunt, quis
audeat de rebus præteritis cogitare? Et paulo
post, ipsos hostes nostros, qui nos fugientes ut
interimerent sequebantur, id est, delicta nostra, B
sicut Ægyptios in mari obrutos, ita in baptismo
demersa et extincta luce clarius intimat, dicens,
» Quoniam voluntarius et misericors est, ipse con-
» vertet et miserebitur nostri, demerget delicta
» nostra, demerget in maris profundum omnes
» culpas nostras.
5. Quid est, Carissimi? Qui vos cognoscitis
Gal. 3. 29. Israelitas secundum semen Abrahæ, qui estis
domus Jacob secundum promissionem heredes,
cognoscite etiam vos exiisse ab Ægypto, qui
huic sæculo renuntiastis; exiisse de populo bar-
baro, qui confessione pietatis vos a blasphemiis
gentium sejunxistis. Non est enim lingua ve-
stra, sed barbara, quæ Deum laudare non novit,
cui vos cantatis Halleluja. *Facta est* enim *Judæa*
Rom. 2. 8. *sanctificatio ejus* in vobis. Non enim qui in ma- C
» nifesto Judæus est, neque quæ in manifesto in
» carne est circumcisio: sed qui in occulto Judæus
est, et circumcisione cordis. Interrogate ergo
corda vestra: si ea circumcidit fides, si purga-
vit confessio; in vobis *facta est Judæa sanctifi-
catio ejus*, in vobis *Israel potestas ejus.* Dedit
Johan. 1. 12. enim vobis potestatem filios Dei fieri.
6. Jam vero recordetur unusquisque vestrum,
cum Deo vellet cor applicare, ejusque suavi ju-
go, recedens a pristinis ignorantiæ suæ deside-
riis, devotum animum subdere, carnalibusque
hujus mundi factis, (in quibus sine fructu labo-
rabat, tamquam in Ægypto lateres sub dura do-
minatione diaboli faceret,) audita voce Domini
Matth. 11. dicentis, Venite ad me omnes qui laboratis et
28. » onerati estis, et ego vos reficiam, desertis atque D
abjectis sub levem Christi sarcinam currere: re-
cordetur ergo unusquisque vestrum quemadmo-
a dum omnia sæcularia impedimenta cesserunt, (*a*)
dissuadentium voces aut erumpere non ausæ sunt,
aut considerato Christi nomine per omnes terras
exaltato et honorato tremefactæ siluerunt. Ergo,
Mare vidit et fugit: ut tibi sine contradictione
ad libertatem spiritalem panderetur via.
7. *Jordanis* autem quemadmodum *retrorsum
conversus* sit, nolo extra vos quæratis, nolo ali-
Jerem. 2. 27. quid mali suspicemini. Increpat enim Dominus
quosdam qui dorsum ad eum posuerunt, et non
faciem. Et quisquis principium suum deserit, et
a suo Creatore avertitur, tamquam fluvius in
mare, labitur in hujus sæculi amaricantem (*b*) b
malitiam. Bonum ergo est illi, ut retrorsum con-
vertantur, fiatque illi Deus ante faciem redeunti,
quem sibi a tergo posuerat; et fiat illi retro ma-
re hujus sæculi, quod sibi ante faciem, cum il-
luc laberetur, effecerat; et sic obliviscatur ea
quæ retro sunt, ut in ea quæ ante sunt exten-
datur: quod jam converso utile est. Namque an- Philip. 3. 13.
tequam convertatur, si ea quæ retro sunt obli-
viscitur, Deum obliviscitur; quia ipsum retro fe-
cerat, ad quem dorsum posuerat: et si in ea quæ
ante sunt extenditur, in sæculum extenditur;
quia ipsum sibi ante faciem posuerat, quo avi-
dus irruebat. Jordanis ergo illos significat, qui
gratiam baptismi perceperunt: et sic Jordanis
convertitur retrorsum, cum illi convertuntur ad
Deum, ut eum jam retro non habeant, sed reve-
lata facie gloriam Domini speculantes, in eam- 2 Cor. 3. 18.
dem imaginem transformentur a gloria in glo-
riam.
8. *Montes gestierunt velut arietes:* fideles di- v. 4.
spensatores verbi veritatis sancti Apostoli, san-
cti Evangelii prædicatores. *Et colles velut agni
ovium.* Hi sunt quibus dicitur, In Christo Jesu 1. Cor. 4. 15.
per Evangelium ego vos genui. Hi sunt quibus Ibidem 14.
dicitur, Non ut confundam vos, hæc scribo, sed »
ut filios meos carissimos moneo. Hi sunt de qui- Psal. 28. 1.
bus dicitur, Afferte Domino filios arietum. At-
tendite per omnes terras, qui nostis ista mirari,
et gaudere atque cantare Domino Deo vestro:
attendite ista compleri per omnes gentes, quæ
ante tam longa tempora figurate gesta atque
prædicta sunt.
9. Interrogate et dicite, *Quid est tibi mare* v. 5.
*quod fugisti, et tu Jordanis quia conversus es
retrorsum: * montes quia gestiistis velut arietes,* v. 6.
et colles sicut agni ovium? Quid est, o sæculum,
quod tua impedimenta cesserunt? Quid est, o tot
millia toto orbe fidelium, huic mundo renuntian-
tium, quod ad vestrum Dominum convertimini?
Quid est quod gaudetis, quibus in fine dicetur,
Euge bone serve, quoniam in paucis fidelis fui- Matth. 25.
sti, supra multa te constituam? Quid est quod » 21.
gaudetis, quibus in fine dicetur, Venite benedi- Ibidem 34.
cti Patris mei, percipite regnum quod vobis pa- »
ratum est ab origine mundi?
10. Respondebunt vobis hæc omnia, vosque
ipsi respondebitis vobis: *A facie Domini com-* v. 7.
mota est terra, a facie Dei Jacob. Quid est, *a
facie Domini;* nisi ejus præsentia, qui dixit,
Ecce ego vobiscum sum usque in consummatio- Matth. 28.
nem sæculi? Commota est enim terra: sed quia 20.
male pigra remanserat, commota est, ut solidius
firmaretur a facie Domini.
11. *Qui convertit petram in stagna aquarum,* v. 8.
et rupem in fontes aquarum. Seipsum enim et
quamdam suam duritiam liquefecit ad irrigandos

(a) Er. Et Lov. *dissidentium et dissuadentium voces.* Am. omittit, *et dissuadentium.* MSS. vero non habent, *dissidentium et.*
(b) Tres MSS. *amaricantem lætitiam.*

Johan. 4. 14. fideles suos, ut fieret in eis fons aquæ salientis in vitam æternam: quia prius cum ignoraretur, durus videbatur. Inde illi turbati sunt, et non exspectaverunt, donec Scripturis apertis influe-
Johan. 6. 61. ret atque inundaret in eos, qui dixerunt, Durus est hic sermo, quis potest eum audire? Ista petra, ista duritia conversa est in stagna aquarum; et ista rupes in fontes aquarum, cum resurgens
Lucæ 24. 26. et 27. exposuit eis, incipiens a Moyse per omnes Pro-
Johan. 7. 37. phetas, quia sic oportebat Christum pati; et misit Spiritum-sanctum, de quo dicebat, Si quis sitit, veniat et bibat.

Alterius Psal. 113. v. 1. 12. *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam.* Gratia quippe ista erumpen-
1 Cor. 10. 4. tis aquæ de petra, (petra autem erat Christus,)
Rom. 4. 5. non quasi operibus præcedentibus data est, sed
Rom. 5. 6. miserante illo qui justificat impium. Etenim Christus pro impiis mortuus est, ne ullam suam homines, sed nominis Dei quærerent gloriam.

v. 2. 13. *Super misericordia tua*, inquit, *et veritate tua.* Hæc duo misericordiam et veritatem advertite, in sanctis Scripturis quam sibi sæpe jungantur. In sua quippe misericordia vocavit impios, et in veritate judicat eos qui vocati venire noluerunt. *Nequando dicant Gentes, Ubi est Deus eorum?* In novissimo enim apparebit misericordia ejus et veritas, quando signum filii hominis apparebit in cælo; et tunc plangent omnes tribus terræ, nec dicent, *Ubi est Deus eorum?* cum eis non adhuc credendus prædicatur, sed jam tremendus ostenditur.

v. 3. 14. *Deus autem noster in cælo sursum.* Non in cælo, ubi solem et lunam vident, opera Dei quæ colunt; sed *in cælo sursum*, quod transgreditur omnia corpora cælestia et terrestria. Nec sic est in cælo Deus noster, quasi subtracto cælo ruinam sine sede formidet. *In cælis et in terra omnia quæcumque voluit fecit.* Nec indiget operibus suis, tamquam in eis collocetur, ut maneat; sed in sua æternitate persistit, in qua manens omnia quæcumque voluit fecit in cælis et in terra. Neque enim jam cum portabant, ut ab eo fieri possent; quando nisi fierent, eum portare non possent. Ergo in quibus est ipse, tamquam indigentia continet, non ab eis tamquam indigens continetur. Sive sic intelligatur, *In cælis et in terra omnia quæcumque voluit fecit*, vel in superioribus, vel in inferioribus populi sui voluntariam gratiam suam constituit, ne quis de operum meritis glorietur: quia sive montes gestiant velut arietes, sive colles velut agni ovium; a facie Domini commota est terra, ne in terrenis sordibus perpetuo remanerent.

SERMO SECUNDUS

DE ALTERA PARTE PSALMI CXIII.

1. Quamquam fortasse omnium Psalmorum sit una contextio diligenter intuentibus, ita ut nullus sequatur qui non superiori possit adjungi: tamen istum ita consideremus, tamquam uterque unus sit, iste scilicet ac superior. Nam-

A que cum in illo dictum sit, *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam:* Alterius Psal. 113. v. 1.
* *super misericordia tua et veritate tua: ne quando dicant Gentes, Ubi est Deus eorum?* quia invisibi- v. 2.
lem Deum colimus, qui nullorum corporeis oculis, cordibus autem paucorum mundissimis notus est; tamquam ideo possint dicere Gentes, *Ubi est Deus eorum*, quia ipsi possunt ostendere oculis deos suos: primo admonuit operibus sentiri præsentiam Dei nostri; quia cum sit *in cælo sursum, in cælo et in terra omnia quæcumque vo-* v. 3.
luit fecit. Et quasi diceret, Ostendant Gentes deos v. 4.
suos. *Simulacra*, inquit, *gentium argentum et aurum, opera manuum hominum.* Id est, quamvis Deum nostrum carnalibus oculis vestris non possimus ostendere, quem per opera intelligere
B debuistis: nolite tamen seduci vanitatibus vestris, quia vos ea quæ colitis digito potestis ostendere. Multo quippe honestius non haberetis quod possetis ostendere, quam ut in eo quod istis oculis a vobis ostenditur, vestri cordis cæcita ostendatur. Quid enim ostenditis, nisi aurum et argentum? Habent quidem et ærea et lignea, et fictilia simulacra, et hujuscemodi alterius alteriusque materiæ: sed pretiosum eorum maluit commemorare Spiritus-sanctus; quia cum in eo quisque quod illi carius est erubuerit, multo facilius avertitur a veneratione viliorum. Nam dictum est alio loco Scripturarum de simulacrorum cultoribus: Dicentes ligno, Pater meus es Jerem. 2. 27.
tu; et lapidi, Tu me genuisti. Sed ne sibi prudentior videatur qui hoc non ligno et lapidi dixerit,
C sed auro et argento; huc adspiciat, huc aurem cordis intendat: *Simulacra Gentium argentum et aurum.* Non abjectum aliquid et aspernabile nominatum est: et ei quidem animo qui terra non est, terra est et aurum et argentum; sed speciosior atque fulgentior, solidior atque firmior. Noli ergo addere manus hominum, ut ex eo metallo quod fecit verus Deus, velis facere falsum deum; immo falsum hominem, quem pro vero venereris Deo; quem quisquis pro vero homine in amicitiam reciperet, insaniret. Ducit enim, et affectu quodam infirmo rapit infirma corda mortalium formæ similitudo, et membrorum imitata compago. Sed sicut fabricata singula ostendis, sic ostende officia singulorum, quorum te effigies, o humana vanitas trahit.

D 2. *Os enim habent, et non loquentur; oculos* v. 5.
habent, et non videbunt: * *aures habent, et non* v. 6.
audient: nares habent et non odorabunt: * *ma-* v. 7.
nus habent, et non contrectabunt: pedes habent, et non ambulabunt: non clamabunt in faucibus suis. Jam ergo artifex melior est eis, quia ea potuit membrorum motu atque officio fabricare: quem tamen artificem te utique puderet adorare. Melior et tu, quamvis ea non feceris: quoniam quæ illa non possunt facis. Melior et bestia: ad hoc enim additum est, *Non clamabunt in faucibus suis.* Namque cum superius dixisset, *Os habent, et non loquentur:* quid opus erat, postquam a capite usque ad pedes membra decursa sunt, de faucium clamore repetere; nisi, credo, quia

illa quæ de ceteris membris commemorabat, communia esse hominibus belluisque sentimus? Nam et vident, et audiunt, et olfaciunt, et ambulant, et quædam sicut simiæ manibus contrectant. Illud autem quod de ore dixerat, proprium est hominis; quoniam bestiæ non loquuntur. Ne quis autem ad sola humanorum membrorum opera referret quæ dicta sunt, et diis Gentium solos homines anteponeret; post omnia subdidit, dicens, *Non clamabunt in faucibus suis:* quod rursum hominibus pecoribusque commune est. Quod si primo dixisset, cum ab ore cœpit membra percurrere, *Os habent et non clamabunt:* cuncta etiam sic ad naturam hominis referrentur, ne facile ibi quidquam de communione ferarum sensus audientis adverteret. Cum vero illud de ore dixit, quod hominis proprium est, et post enumerationem partium corporis, quam commemoratis pedibus terminasse videbatur, adjunxit, *Non clamabunt in faucibus suis:* lectorem vel auditorem fecit intentum, ut dum quærit cur additum sit, admoneri se inveniat simulacris Gentium non tantum homines, sed etiam belluas se debere præponere: ut si pudet adorare bestiam, quam fecit Deus videntem, audientem, odorantem, contrectantem, ambulantem, clamantem in faucibus suis, viderent quam pudendum esset adorare mutum, et carens vita sensuque simulacrum, cui ad hoc inesset similitudo membrorum, ut anima carnalibus sensibus dedita, quasi viventi atque animatæ formæ applicaret affectum, cum ea videret quæ in in suo corpore viva atque animata sentiret. Quanto ergo melius mures atque serpentes, et id genus (a) animantium cetera, de simulacris Gentium, si ita dicendum est, quodam modo judicant, in quibus quia non sentiunt humanam vitam, non curant humanam figuram? Itaque in eis plerumque nidificant, et nisi humanis motibus deterreantur, nulla sibi habitacula munitiora conquirunt. Movet ergo se homo, ut viventem bestiam a suo deo deterreat; et illum non se moventem, quasi potentem colit, a quo meliorem deterruit. Deterruit enim videntem a cæco, audientem a surdo, clamantem a muto, ambulantem ab immobili, sentientem ab insensato, viventem a mortuo, immo deteriore quam mortuo. Mortuum quippe sicut manifestum est non vivere, ita manifestum est aliquando vixisse. Quapropter Deum, qui nec vivit, nec vixit, profecto et mortuus antecedit.

3. Quid hoc manifestius, Fratres mei dilectissimi? quid evidentius? Quis puer interrogatus non hoc certum esse respondeat, quod *Simulacra Gentium os habent, et non loquentur; oculos habent, et non videbunt*, et cetera quæ divinus sermo contexuit? Cur ergo tantopere Spiritus-sanctus curat Scripturarum plurimis locis hæc insinuare atque inculcare velut inscientibus, quasi non omnibus apertissima atque notissima; nisi quia species membrorum, quam naturaliter in animantibus viventem videre, atque in nobismetipsis sentire consuevimus, quamquam ut illi asserunt, in (b) signum aliquod fabrefacta atque eminenti collocata suggestu, cum adorari atque honorari a multitudine cœperit, parit in unoquoque sordidissimum erroris affectum, ut quoniam in illo figmento non invenit vitalem motum, credat numen occultum; effigiem tamen viventi corpori similem, seductus forma et commotus auctoritate quasi sapientium institutorum obsequentiumque turbarum, sine vivo aliquo habitatore esse non putat? Hinc et mala dæmonia ad possidenda Gentium simulacra talis hominum affectus invitat, quorum (c) præsidentium varia fallacia mortiferi seminantur et multiplicantur errores. Aliis itaque locis et contra ista divinæ litteræ vigilant, ne quisquam dicat, cum irrisa fuerint simulacra, Non hoc visibile colo, sed numen quod illic invisibiliter habitat: ipsa ergo numina in alio Psalmo eadem Scriptura sic damnat: Quoniam dii Gentium, inquit, dæmonia: Dominus autem cælos fecit. Dicit et Apostolus, Non quod idolum sit aliquid, sed quoniam quæ immolant Gentes, dæmoniis immolant, et non Deo. Nolo vos socios fieri dæmoniorum. Psal. 95, 5. 1 Cor. 10, 19, et 20.

4. Videntur autem sibi purgatioris esse religionis, qui dicunt, Nec simulacrum, nec dæmonium colo; sed effigiem corporalem ejus rei signum intueor, quam colere debeo. Itaque interpretantur simulacra, ut alio dicant significari terram, unde templum solent appellare Telluris; alio mare, sicut Neptuni simulacro; alio aerem, sicut Junonis; alio ignem, sicut Vulcani, alio luciferum, sicut Veneris; alio solem, alio lunam, quorum simulacris eadem nomina sicut telluris imponunt; alio illud, alio illud sidus, vel illam vel illam creaturam: neque enim cuncta enumerare sufficimus. De quibus rursus cum exagitari cœperint, quod corpora colant, maximeque terram, et mare, et aerem, et ignem, quorum nobis usus in promtu est; (Nam de cælestibus quoniam nostro ea corpore contrectare atque contingere, nisi oculorum radiis non valemus, non ita erubescunt:) respondere audent, non se ipsa corpora colere, sed quæ illis regendis præsident numina. Itaque Apostoli una sententia pœnam istorum damnationemque testatur: Qui transmutaverunt, inquit, veritatem Dei in mendacium; et coluerunt et servierunt creaturæ, potius quam Creatori, qui est benedictus in sæcula. Nam priore parte hujus sententiæ, simulacra damnavit: posteriore autem, interpretationes simulacrorum. Effigies enim a fabro factas appellando nominibus earum rerum, quas fabricavit Deus, transmutant veritatem Dei in mendacium: res autem ipsas pro diis habendo et venerando, serviunt creaturæ potius quam Creatori, qui est benedictus in sæcula. Rom. 1, 25.

(a) Sic MSS. Editi vero, *Quanto ergo magis vel melius mures atque serpentes, et id genus animantium colerent, quæ de simulacris* etc.

(b) Er. et Lov. *in signo aliquo fabrefacto, atque eminenti collocato suggestu.* Emendantur ad MSS.

(c) Aliquot MSS. *possidentium.*

5. Quis autem adorat vel orat intuens simu- A
lacrum, qui non sic afficitur, ut ab eo se exau-
diri putet, ab eo sibi præstari quod desiderat
speret? Itaque homines talibus superstitionibus
obligati, plerumque ad ipsum solem dorsum po-
nunt, preces fundunt statuæ, quam solem vo-
cant: et cum sonitu maris a tergo feriantur,
Neptuni statuam, quam pro ipso mari colunt,
quasi sentientem gemitibus feriunt. Hoc enim
facit et quodam modo extorquet illa figura mem-
brorum, ut animus vivens in sensibus corporis,
magis arbitretur sentire corpus quod suo cor-
pori simillimum videt, quam rotundum solem
undasque diffusas, et quidquid non eisdem linea-
mentis formatum conspicit, quibus illa formata
sunt quæ viventia videre consuevit. Contra hunc
affectum, quo humana et carnalis infirmitas fa- B
cile capi potest, cantat Scriptura Dei, res valde
notissimas, quibus commemoret, et tamquam
excitet mentes hominum in consuetudine corpo-
rum dormientes. *Simulacra*, inquit, *Gentium
argentum et aurum.* Sed Deus fecit argentum et
aurum. *Opera*, inquit, *manuum hominum.* Hoc
enim venerantur, quod ipsi ex auro argentoque
fecerunt.

6. Sed enim et nos pleraque instrumenta et
vasa ex hujusmodi materia vel metallo habemus
in usum celebrandorum sacramentorum, quæ
ipso ministerio consecrata sancta dicantur, in
ejus honorem, qui pro salute nostra inde servi-
tur. Et sunt profecto etiam ista instrumenta vel
vasa, quid aliud quam opera manuum hominum?
Verumtamen numquid os habent, et non loquen- C
tur? numquid oculos habent, et non videbunt?
numquid eis supplicamus, quia per ea supplica-
mus Deo? Illa maxime caussa est impietatis in-
sanæ, quod plus valet in affectibus miserorum
viventi similis forma quæ sibi efficit supplicari,
quam quod eam manifestum est non esse viven-
tem, ut debeat a vivente contemni. Plus enim
valent simulacra ad curvandam infelicem ani-
mam quod os habent, oculos habent, aures ha-
bent, nares habent, manus habent, pedes ha-
bent, quam ad corrigendam quod non loquentur,
non videbunt, non audient, non odorabunt, non
contrectabunt, non ambulabunt.

7. Itaque sequitur ut illud quoque fiat, quod
etiam in hoc Psalmo sequitur: ut scilicet, *Simi-*
v. 8. *les illis fiant omnes qui faciunt ea, et omnes qui* D
confidunt in eis. Videant ergo isti apertis et sen-
tientibus oculis, et adorent clausis et mortuis
mentibus, nec videntia, nec viventia simulacra.

v. 9 8. *Domus* autem *Israel speravit in Dominum.*
Rom. 8. 24. Spes enim quæ videtur, non est spes. Quod enim
» videt quis, quid sperat? Si autem quod non vi-
demus speramus, per patientiam exspectamus.
Sed ut perduret usque in finem ipsa patientia,
Adjutor eorum et protector eorum est. An for-
tasse spiritales, (a quibus carnales instruuntur
in spiritu mansuetudinis, quia ipsi tamquam su-
periores pro inferioribus supplicant,) jam vi-
dent, et illis jam res est quæ adhuc inferioribus
spes est? Non est ita. Nam et *Domus Aaron* v. 10.
speravit in Dominum. Ergo ut etiam ipsi per-
severanter extendantur in ea quæ ante sunt; et
perseveranter currant donec apprehendant in
quo apprehensi sunt, et cognoscant sicut et co-
gniti sunt: *Adjutor eorum et protector eorum
est.* Utrique enim * *timent Dominum*, et *spera-* v. 11.
*verunt in Dominum: adjutor eorum et protector
eorum est.*

9. Neque enim nos meritis nostris prævení-
mus misericordiam Domini: sed, *Dominus me-* v. 12.
*mor fuit nostri, et benedixit nos. Benedixit do-
mum Israel, benedixit domum Aaron.* Utrosque
autem benedicens, *Benedixit omnes timentes* v. 13.
Dominum. Quæris quos utrosque? Responde-
tur, *Pusillos cum magnis.* Hoc est, domum Israel
cum domo Aaron, eos utique qui ex ipsa gente
crediderunt in salvatorem Jesum; quia non in 1. Cor. 10. 5.
omnibus illis bene placuit Deo. Sed si quidam Rom. 3. 3.
illorum non crediderunt, numquid incredulitas »
illorum fidem Dei evacuabit? Absit. Neque enim Rom. 9. 6.
omnes qui sunt ex Israel, hi sunt Israel; neque » et 7.
qui semen sunt Abraham, omnes filii: sed sicut »
scriptum est, Reliquiæ salvæ factæ sunt. Ex Ibidem 27.
persona enim eorum qui inde crediderunt, dici- et 29.
tur; nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis se- »
men, sicut Sodoma facti essemus, et sicut Go- »
morrha similes fuissemus. Sed ideo semen, quia
sparsum per terras multiplicatum est.

10. Dixerunt enim (a) magni de domo Aaron, a
Adjiciat Dominus super (b) vos, super vos et v. 14.
super filios vestros. Et ita factum est. Accesse- b
runt enim etiam de lapidibus suscitati filii A-
braham: accesserunt oves quæ non erant de hoc Matth. 3. 9.
ovili, ut fieret unus grex et unus pastor: acces- Johan. 10. 16
sit fides omnium gentium, et crevit numerus
non solum sapientium antistitum, sed etiam
obedientium populorum; adjiciente Domino non
solum super patres, qui ad illum in Christo ce-
teros imitaturos præirent, sed etiam super filios
eorum, qui patrum pia vestigia sequerentur.
Nam sic ait ille his quos per Evangelium in Chri- 1. Cor. 4.
sto genuerat: Imitatores mei estote, sicut et ego 15. et. 16.
Christi. Adjecit itaque Dominus, non solum su-
per montes gestientes sicut arietes, sed etiam
super colles (c) gestientes sicut agnos ovium. c

11. Proinde his utrisque magnis et pusillis,
montibus et collibus, arietibus et agnis dicit
Propheta quod sequitur, *Benedicti vos a Domi-* v. 15.
no, qui fecit cælum et terram. Tamquam dice-
ret, Benedicti vos a Domino, qui vos fecit cæ-
lum in magnis, terram in pusillis: sed cælum
non istud visibile, plenum luminaribus ad hos
oculos pertinentibus. *Cælum* enim *cæli Domino:* v. 16.
qui erexit et sublimavit quorumdam sanctorum
mentes intantum, ut nulli hominum, sed ipsi
Deo suo docibiles fierent: in cujus cæli compa-
ratione quidquid carneis oculis cernitur, terra

(a) Lov. *magna*: dissentientibus ceteris libris.
(b) MSS. *super nos, super nos et super filios nostros.*
Sic etiam habent in Psal. 117, n. 3.

(c) Sic MSS. At Lov. *colles id est gentes, sicut agni
ovium.*

dicenda est; quam *dedit filiis hominum*, ut ejus A considerati one sive ab ea parte quæ superillustrat, sicut est hoc quod dicitur cælum, sive ab ea quæ subter illustratur, cui proprie terra nomen est, cum totum sicut commemoravimus, in illius comparatione quod cæli cæli dicitur, terra sit; *terram* ergo istam totam *dedit filiis hominum*, ut ejus consideratione, quantum possunt, conjiciant Creatorem, quem infirmis adhuc cordibus sine isto conjecturæ adminiculo videre non possunt.

12. Est et alius intellectus, a quo dissimulare non debeo, verborum istorum, quibus dictum est, *Cælum cæli Domino, terram autem dedit filiis hominum*. Ut ab eo quod diximus, non recedat intentio. Dixeramus enim, magnos et pusillos significari etiam eo quod adjectum est, B *Benedicti vos Domino, qui fecit cælum et terram*. Si ergo magnos cæli, pusillos autem terræ nomine accipimus: quoniam pusilli crescendo futuri sunt cælum, et in ipsa spe lacte nutriuntur, sic sunt illi magni cælum terræ, cum parvulos nutriunt, ut etiam cælum cæli se esse intelligant, dum cogitant in qua spe parvuli nutriantur. Sed tamen quia jam illi non ab homine, neque per hominem, sed per ipsum Deum carpunt sinceritatem ubertatemque sapientiæ; acceperunt par-
1. Cor. 3. 6. vulos futuros quidem cælum, ut cælum cæli se
» esse sciant; adhuc tamen terram cui dicant, Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit. Ipsis enim filiis hominum quos fecit cælum, terram dedit in qua operentur, qui novit terræ providere per cælum. Maneant igitur cælum et terra in Deo suo qui fecit ea, et vivant ex C eo, confitentes ei et laudantes eum: nam si ex se velint vivere, morientur, sicut scriptum est,
Eccli. 17. 26. A mortuo quasi qui non sit, perit confessio. Sed,
v. 17. *Non mortui laudabunt te, Domine, neque omnes qui descendunt in infernum*. Clamat enim alio
Prov. 18. 3. loco tua Scriptura, Peccator dum venerit in pro-
v. 18. fundum malorum, contemnit. *Sed nos qui vivimus, benedicimus Dominum, ex hoc nunc et usque in sæculum.*

IN PSALMUM CXIV.

* Sermo ad plebem. * ENARRATIO.

v. 1. 1. *Dilexi, quoniam exaudiet Dominus vocem deprecationis meæ*. Cantet hoc ani- D ma quæ peregrinatur a Domino, cantet hoc ovis
Lucæ 15. 24. illa quæ erraverat, cantet hoc filius ille qui mortuus fuerat et revixit, perierat et inventus est: cantet hoc anima nostra, Fratres et Filii carissimi. Erudiamur, et permaneamus, et cum sanctis ista cantemus: *Dilexi quoniam exaudiet Dominus vocem deprecationis meæ*. Numquid ipsa diligendi caussa est, *quoniam Dominus exaudiet vocem deprecationis meæ?* ac non potius aut ideo diligimus quia exaudivit, aut ideo diligimus ut exaudiat? Quid est ergo, *Dilexi quoniam exaudiet?* An quia dilectionem spes solet accendere, dilexisse se dixit, quoniam speravit exauditurum Deum vocem deprecationis suæ?

2. Unde autem hoc speravit? *Quoniam inclinavit*, inquit, *aurem suam mihi, et in diebus* v. 2.
meis invocavi. Ergo ideo dilexi, quoniam exaudiet: ideo exaudiet, *quoniam inclinavit aurem suam mihi*. Sed unde scis, o anima humana, quod inclinavit Deus aurem suam tibi, nisi dicas, Credidi? Manent ergo tria hæc, fides, spes, 1. Cor. 13. 13.
caritas. Quia credidisti, sperasti: quia sperasti, dilexisti. Jam si quæram unde crediderit anima inclinasse sibi aurem Deum suum: nonne respondebit, Quia prior dilexit nos, et Filio proprio Rom. 8. 32.
non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit »
eum? Quomodo enim invocabunt in quem non Rom. 10.
crediderunt? ait doctor Gentium: aut quomodo » 14. etc.
credent, quem non audierunt? Quomodo autem »
audient sine prædicante? aut quomodo prædica- »
bunt, nisi mittantur? Cum hæc omnia gesta er- »
ga me cernerem, quomodo non crederem quod inclinavit Dominus aurem suam mihi? Et sic Rom. 5. 8.
commendavit in nobis dilectionem suam, ut Christus pro impiis moreretur. Cum igitur hæc mihi annuntiarent speciosi pedes eorum, qui annun- Isai. 52. 7.
tiaverunt pacem, qui annuntiaverunt bona, quia omnis qui invocaverit nomen Domini, salvus erit: credidi aurem ejus inclinatam mihi, *et in* Joel. 2. 32.
diebus meis invocavi.

3. Et qui sunt dies tui, quoniam dixisti, *In diebus meis invocavi?* An forte illi quibus venit plenitudo temporis, et misit Deus Filium suum, Gal. 4. 4.
qui jam dixerat, Tempore acceptabili exaudivi Isai. 49. 8.
te, et in die salutis adjuvi te? Audisti ex ore præ- 2 Cor. 6. 2.
dicatoris venientis ad te pedibus speciosis, Ecce Ibidem.
nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis: »
et credidisti, et in diebus tuis invocasti, et dixisti, O Domine erue animam meam. Sunt quidem v. 3.
ista: sed dies meos magis, inquit, possum dicere dies miseriæ meæ, dies mortalitatis meæ, dies secundum Adam, plenos laboris et sudoris, dies secundum vetustatem putredinis. Ego enim ja- Psal. 68. 3.
cens, infixus in limo profundi: et in alio Psalmo exclamavi, Ecce veteres posuisti dies meos. *In* Psal. 38. 6.
his *diebus meis invocavi*. Distant quippe dies mei a diebus Domini mei. Dies meos dico, quos ipse mihi feci privata audacia, qua deserui eum. Et quoniam ubique ipse regnat, et est omnipotens atque omnitenens, merui carcerem: id est, ignorantiæ tenebras, et compedes mortalitatis accepi. *In his diebus meis invocavi:* quia ego et alibi clamo, Educ de carcere animam meam. Et Psal. 141. 8.
quoniam in die salutis, (*a*) quam mihi præstitit, »
adjuvit me; intrat in conspectum ejus gemitus compeditorum. In his enim diebus meis, *Cir-* v. 3.
cumdederunt me dolores mortis, pericula inferni invenerunt me: quæ nisi aberrantem abs te non invenirent me. Nunc autem illa me invenerunt: ego vero ea non inveniebam, qui gaudebam prosperis sæculi, in quibus plus fallunt pericula inferni.

(a) Aliquot MSS. *quem*: et loco *adjuvit*, plures habent *adjuvat*.

v. 4. 4. Sed postea qua et ego *Tribulationem et do-* A
lorem inveni, et nomen Domini invocavi. Late-
bat enim me tribulatio et dolor utilis: tribula-
Psal. 59. 13. tio, de qua dat auxilium, cui dictum est, Da no-
bis auxilium de tribulatione, et vana salus ho-
minis. Ego enim de vana salute hominis gau-
dendum et exsultandum arbitrabar: sed cum
Matth. 5. 5. audissem a Domino meo, Beati lugentes, quo-
niam ipsi consolabuntur, non expectavi ut prius
amitterem bona temporalia, quibus male oble-
ctabar, et tunc lugerem: sed adtendi in eamdem
a ipsam (a) miseriam meam, qua talibus oblecta-
bar, quæ et amittere formidarem, et tenere non
possem: adtendi in eam vehementer, et fortiter,
et me non solum excruciari adversitatibus hujus
sæculi, sed etiam obligari prosperitatibus vidi:
atque ita *tribulationem et dolorem* qui me late- B
v. 5. bat *inveni; et nomen Domini invocavi.* * *O Do-*
Rom. 7. 24. *mine erue animam meam.* Miser enim ego homo,
quis me liberabit de corpore mortis hujus, nisi
gratia Dei per Jesum Christum Dominum no-
strum? Dicat igitur sanctus populus Dei, *Tri-*
bulationem et dolorem inveni, et nomen Domini
invocavi: et audiant reliquiæ gentium, quæ non-
dum invocant nomen Domini; audiant et quæ-
rant, ut inveniant tribulationem et dolorem, et
invocent nomen Domini, et salvæ fiant. Non hoc
eis dicimus, ut quærant miseriam, quam non
habent; sed ut inveniant eam, quam nescientes
habent. Neque hoc eis optamus, ut terrena ne-
cessaria desint eis, quibus indigent, dum mor-
taliter vivunt; sed ut hoc plangant, quod amissa
satietate cælesti, terrenis, non ad fruendum sta- C
bilibus bonis, sed ad sustentandum necessariis
indigere meruerunt. Agnoscant et lugeant istam
miseriam: faciet eos beatos lugentes, qui eos
esse semper miseros noluit.

Item v. 5. 5. *Misericors Dominus, et justus, et Deus no-*
ster miseretur. Misericors, et justus, et misere-
tur. Misericors primum, quia inclinavit aurem
suam mihi: et nesciebam propinquasse aurem
Dei mei ori meo, nisi per illos speciosos pedes
excitarer, ut invocarem. Quis enim eum invo-
cavit, nisi quem ipse prior vocavit? Hinc ergo
primum misericors. Justus autem, quia flagel-
Hebr. 12. 6. lat: et iterum miseretur, quia recipit. Flagellat
enim omnem filium quem recipit. Nec tam mihi
amarum debet esse quod flagellat, quam dulce
v. 6. quod recipit. Quomodo enim (b) non flagellat, D
b *Custodiens parvulos Dominus*, quos grandes
Hebr. 12. 7. quærit heredes? Quis enim est filius, cui non
det disciplinam pater ejus? *Humiliatus sum, et*
salvum me fecit. Salvum me fecit, quia humi-
liatus. Non enim pœnalis, sed salutaris dolor
est, quem secando medicus facit.

v. 7. 6. *Convertere* ergo *anima mea in requiem*
tuam; quia Dominus benefecit tibi. Non meri-
tis, aut viribus tuis; sed *quoniam Dominus be-*
v. 8. *nefecit tibi.* * *Quoniam exemit*, inquit, *animam*
meam a morte. Mira res est, Carissimi, quod
cum dixisset in requiem convertendam animam
suam, quoniam benefecit ei Dominus; subjecit,
Quoniam exemit animam meam a morte. Ideone
in requiem converteretur, quia exemta est a
morte? Nonne magis in morte requies dici so-
let? Quæ tandem ejus actio est, cujus vita re-
quies, et mors inquietudo est? Talis ergo actio
debet esse animæ, quæ tendat ad quietam secu-
ritatem, non quæ augeat inquietum laborem.
Quoniam exemit eam de morte qui misertus ejus
dixit, Venite ad me omnes qui laboratis, et ego Matth. 11.
vos reficiam: tollite jugum meum super vos, et » 29. etc.
discite a me, quoniam mitis sum et humilis cor- »
de, et invenietis requiem animabus vestris; ju- »
gum enim meum suave est, et sarcina mea levis »
est. Mitis itaque et humilis, (c) tamquam viam c
Christum sequens, debet esse animæ actio ten-
dentis ad requiem: non tamen pigra et desidio-
sa; ut cursum consummet, sicut scriptum est,
In mansuetudine opera tua perfice. Etenim ne Eccli. 3. 19.
mansuetudo ad segnitiem duceretur, adjunctum
est, Opera tua perfice. Neque enim sicut in ista
vita somni requies nos reparat ad actionem;
sed actio bona perducit ad semper vigilantem
quietem.

7. Ille autem cuncta præstat, cuncta exhibet
Deus, de quo hic dicitur, *Quoniam Dominus*
benefecit mihi, quoniam exemit animam meam
a morte, oculos meos a lacrymis, pedes meos a
lapsu. Hæc enim in spe completa erga se can-
tat, quisquis hujus carnis vinculum intelligit.
Vere quippe dictum est, Humiliatus sum, et sal- v. 6.
vum me fecit. Sed et illud Apostolus verum di- Rom. 8. 24.
cit, Quoniam spe salvi facti sumus. Et de morte
quidem quod exemti sumus, recte dicitur jam
esse completum, ut mortem intelligamus non
credentium, de qualibus ait, Dimitte mortuos Matth. 8. 22.
sepelire mortuos suos: et illud in superiore Psal-
mo, Non mortui laudabunt te, Domine, neque Psal. 113. 17.
omnes qui descendunt in infernum; sed nos qui
vivimus, benedicimus Dominum. Ex hac ergo
morte potest recte intelligere homo fidelis jam
exemtam esse animam suam, eo ipso quod ex
infideli fidelis effecta est. Unde ipse Salvator, Johan 5. 24.
Qui credit in me, inquit, transitum facit a mor-
te ad vitam. Cetera vero spe completa sunt in
eis, qui nondum ex hac vita emigrarunt. Nunc
enim cum lapsus nostros periculosissimos cogi-
tamus, non cessant a lacrymis oculi: tunc au-
tem eximet oculos nostros a lacrymis, quando
et pedes a lapsu. Quia tunc nullus erit lapsus
ambulantium pedum, quando infirmæ carnis
nullum erit lubricum. Nunc vero quamvis firma
sit (d) via nostra, quæ Christus est; tamen quia d
carnem nobis, quam jubemur edomare, subster-
nimus; in ipso prorsus opere quo eam subditam
castigamus, non in ea cadere magnum est: non
autem in ea labi, quis potest?

(a) Sic Am. Er. et plures MSS. At Lov. *animam meam.*

(b) Sic meliores MSS. At Er. et Lov. *Quomodo enim nos flagellat.*

(c) Er. et Lov. *et humilis corde.* Abest *corde*, ab aliis libris.

(d) Sic plerique MSS. At editi, *vitæ.*

8. Quapropter quia et in carne sumus, et in A
carne non sumus: (In carne enim sumus eo
Philip. 1. 23. vinculo, quod nondum solutum est, quia dissol-
vi et esse cum Christo multo magis optimum:
non autem sumus in carne ex eo quod spiritus
primitias dedimus Deo, si tamen possimus di-
Philip. 3. 20. cere, quia conversatio nostra in cælis est; et
tamquam capite placeamus Deo, pedibus autem
tamquam extremis animæ partibus adhuc lubri-
cum sentiamus:) audi quemadmodum ad spem
pertineat, quod ita canitur velut jam sit effe-
ctum; *Exemit*, inquit, *oculos meos a lacrymis*,
pedes meos a lapsu: et tamen non ait, Placeo;
v. 9. sed, *Placebo in conspectu Domini*, *in regione*
vivorum; satis ostendens ab ea parte nondum
se placere in conspectu Domini, quæ est in re-
Rom. 8. 8. gione mortuorum, id est, in carne mortali. Qui B
enim in carne sunt, Deo placere non possunt.
Ibidem 9. Unde quod sequitur, et dicit idem Apostolus,
et 10. » Vos autem non estis in carne: secundum id di-
cit, quod corpus quidem mortuum est propter
peccatum, spiritus autem vita est propter justi-
tiam: secundum quem placebant Domino, quia
secundum ipsum in carne non erant. Quis au-
tem placeat Deo vivo, in corpore mortuo? Sed
Ibidem 11. quid ait? Si autem spiritus ejus qui suscitavit
» Jesum Christum a mortuis, habitat in vobis;
» qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, vivifi-
» cabit et mortalia corpora vestra propter spiri-
» tum qui habitat in vobis. Tunc erimus in regio-
ne vivorum, ex omni parte placentes in conspe-
ctu Domini, ex nulla ab eo parte peregrini.
2. Cor. 5. 6. Quamdiu enim sumus in corpore, peregrinamur C
» a Domino nostro: et inquantum peregrinamur,
Ibidem 8. intantum non sumus in regione vivorum. Confi-
et 9. » dimus autem et bene arbitramur magis peregri-
» nari a corpore, et immanere ad Dominum: et
» ideo ambimus, sive immanentes, sive peregri-
Rom. 8. 23. nantes, placentes illi esse. Ambimus quidem
nunc, quia expectamus adhuc redemtionem cor-
1. Cor. 15. 54. poris nostri: sed cum abscripta fuerit mors in
victoriam, et corruptibile hoc induerit incorru-
ptionem, et mortale hoc induerit immortalita-
tem; tunc nullus erit fletus, quia nullus lapsus;
et nullus lapsus, quia nulla corruptio. Et ideo
jam non ambiemus placere, sed omnino place-
bimus in conspectu Domini, in regione vivorum.

IN PSALMUM CXV. D

* Sermo ad plebem. * ENARRATIO.

1. NOTISSIMUM arbitror esse Sanctitati Vestræ
quod ait Apostolus, Non enim omnium
2. Thess. 3. 2. est fides. Et quod major esse soleat infidelium
multitudo, non ignoratis: propter quod dicitur,
Isai. 53. 1. Domine quis credidit auditui nostro? Inter quos
Rom. 10. 16. etiam illi numerantur, de quibus dicit idem A-
Philip. 2. 21. postolus, Omnes sua quærunt, non quæ Jesu
Philip. 1. 17. Christi. Quos alio loco dicit, non ex veritate,
sed ex occasione prædicare verbum Dei, non ca-
ste, id est, non ex animo puræ et sinceræ cari-
tatis. Aliud enim sentiebant, quod in eorum mo-
ribus apparebat; et aliud prædicabant, ut sancto
nomine placerent hominibus. Nam de his iterum
dicit, Neque enim isti Deo serviunt, sed suo ven- Rom. 16. 18.
tri. Quos tamen Christum annuntiare permittit.
Quamvis enim ea potius crederent, quæ ipsi fa-
ciebant, ut morerentur: ea tamen prædicabant,
quæ si alii credentes facerent, salvarentur: non
enim aliud annuntiabant præter regulam fidei.
Eos quippe excludit Apostolus, dicens, Si quis Gal. 1. 9.
vobis annuntiaverit præter id quod accepistis, »
anathema sit. Illi non Christum annuntiant, qui
annuntiant falsitatem: quia Christus veritas est.
De istis autem dicit quod Christum annuntient; Johan. 14. 6.
sed non caste, id est, non animo simplici et pu-
ro, et fide sincera quæ per dilectionem opera-
tur. Terrenis quippe cupiditatibus consulentes, Gal. 5. 6.
regnum cælorum annuntiabant, habentes in pe-
ctore falsitatem, in lingua veritatem. Sciens ita-
que Apostolus etiam per Judam evangelizantem
credentes esse liberatos, istos quoque ita per- Philip. 1. 18.
mittit: Sive, inquit, occasione, sive veritate
Christus annuntietur. Veritatem quippe annun-
tiabant, etiamsi non veritate, id est, non vero
animo. Isti loquuntur quod non credunt, et ideo Matth. 23. 3.
reprobati sunt; quamvis sint utiles eis quos in- »
struit Dominus, dicens, Quæ dicunt; facite; quæ »
autem faciunt, facere nolite; dicunt enim, et »
non faciunt. Unde, nisi quia utilia non credunt
esse quæ dicunt? Sunt autem alii qui credunt,
et non loquuntur quod credunt, vel pigritia,
vel timore. Nam et ille servus quamvis talentum
habuerit, tamen quia erogare noluit, audit a Do-
mino judice, Serve nequam et piger. Et alio E- Matth. 25. 26.
vangelii loco dictum est, quod multi ex princi-
pibus Judæorum credidissent in eum, sed non Johan. 12. 42.
eum confitebantur, ne expellerentur de synago-
gis: sed etiam ipsi reprehensi atque improbati
sunt. Sequitur enim Evangelista dicens, Amave- Ibidem 43.
runt enim gloriam hominum magis quam Dei.
Si ergo et illi qui verum quod loquuntur non
credunt, et illi qui verum quod credunt non lo-
quuntur, merito reprobantur; quis erit servus
vere dicendus fidelis, nisi ille cui dicitur, Euge Matth. 25.
serve bone, quoniam in modico fuisti fidelis, su- » 21. et 23.
pra multa te constituam, intra in gaudium do- »
mini tui? Talis itaque servus nec antequam cre-
dat loquitur, nec cum crediderit tacet: ne vel
sic eroget ut ipse non habeat, vel quod habet
non erogando non habeat. Sic enim dictum est: Matth. 13. 12.
Qui habet dabitur ei; qui autem non habet, et
quod habet auferetur ab eo.

2. Dicat ergo iste bonus servus cantans *Hal-*
leluja, id est, sacrificans Domino sacrificium
laudis, a quo auditurus est, Intra in gaudium
domini tui: exsultet, et dicat, CREDIDI, *propter* v. 10.
quod locutus sum. Hoc est, perfecte credidi.
Non enim perfecte credunt, qui quod credunt
loqui nolunt. Ad ipsam enim fidem pertinet et-
iam illud credere quod dictum est, Qui me con- Matth. 10.
fessus fuerit coram hominibus, confitebor eum » 32.
coram Angelis Dei. Ex hoc enim est appellatus Matth. 25. 21. et 23.
fidelis ille servus, non tantum quia accepit, sed
quia impendit atque lucratus est. Ita et hoc loco

non ait, Credidi, et locutus sum: sed propter hoc dicit se locutum esse, quia credidit. Simul enim credidit, et quod præmium loquendo sperare, et quam pœnam tacendo timere deberet. *Credidi*, inquit, *propter quod locutus sum. Ego autem humiliatus sum nimis.* Passus est enim multas tribulationes; propter verbum quod fideliter tenebat, fideliter impendebat: et humiliatus est nimis. Quod illi timuerunt, qui amaverunt gloriam hominum magis quam Dei. Sed quid est, *Ego autem?* Diceret potius, Credidi, propter quod et locutus sum, et humiliatus sum nimis. Cur addidit, *Ego autem*, nisi quia homo humiliari potest ab eis qui veritati contradicunt, non ipsa veritas quam credit et loquitur? Unde
2. Tim. 2.9. et Apostolus, cum de catena sua diceret: Sed sermo, inquit, Dei non est alligatus. Sic et iste, quia ipsa est una persona sanctorum Testium, hoc est, Martyrum Dei, *Credidi*, inquit, *propter quod locutus sum. Ego autem*, non illud quod credidi, non sermo quem protuli: sed *Ego humiliatus sum nimis.*

v. 11. 3. *Ego autem dixi in ecstasi mea, Omnis homo mendax.* Ecstasim pavorem dicit, quem comminantibus persecutoribus, et impendentibus passionibus cruciatus aut mortis, humana infirmitas patitur. Hoc enim intelligimus, quia in isto Psalmo vox Martyrum apparet. Nam et alio modo dicitur ecstasis, cum mens non pavore alienatur, sed aliqua inspiratione revelationis assumitur. *Ego autem dixi in ecstasi mea, Omnis homo mendax.* Conterritus enim respexit infirmitatem suam, et vidit non de se sibi esse præsumendum. Quantum enim ad ipsum hominem pertinet, mendax est; sed gratia Dei verax effectus est, ne pressuris inimicorum cedens non loqueretur quod crediderat, sed negaret; sicut Petro accidit, quoniam de se præsumserat, et docendus erat de homine non esse præsumendum. Et si de homine non debet quisque præsumere, utique nec de seipso; quia homo est. Bene ergo iste vidit in pavore suo omnem hominem esse mendacem: quia et illi qui nullo pavore vanescunt, ne persequentibus cedendo mentiantur, muneribus Dei tales sunt, non viribus suis. Proinde verissime dictum est, *Omnis*
Psal. 81. 6. » *homo mendax:* sed Deus verax, qui ait, Ego
» dixi, Dii estis, et filii Altissimi omnes: vos autem sicut homines moriemini, et sicut unus ex principibus cadetis. Consolatur humiles, et implet eos, non solum fide credendæ, sed etiam fiducia prædicandæ veritatis; si perseveranter subdantur Deo, nec imitentur unum ex principibus diabolum, qui in veritate non stetit, et cecidit. Si enim omnis homo mendax, intantum non erunt mendaces, inquantum non erunt homines: quoniam dii erunt, et filii Altissimi.

4. Hoc itaque considerans devotissimus populus fidelium Testium, quomodo infirmitatem humanam Dei misericordia non relinquat, in cujus infirmitatis pavore dictum est, *Omnis homo mendax:* quomodo consoletur humiles, et impleat spiritu fiduciæ trepidantes, ut pene mortuo corde reviviscant; nec in semetipsis fidentes sint, sed in eo qui suscitat mortuos, et linguas 2. Cor. 1. 9.
infantium facit disertas; qui ait, Cum autem tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid lo- Sap. 10. 21. Matth. 10.
» quamini, dabitur enim vobis in illa hora quid 19. et 20.
» loquamini; non enim vos estis qui loquimini,
» sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis.
Hæc ergo omnia considerans ille qui dixerat, *Ego dixi in pavore meo, Omnis homo mendax;* et videns gratia Domini se factum veracem,
Quid retribuam, inquit, *Domino, pro omnibus* v. 12.
quæ retribuit mihi? Non ait, pro omnibus quæ tribuit mihi; sed, *pro omnibus quæ retribuit mihi.* Quæ igitur præcesserant hominis, ut omnium donorum Dei non adtributio, sed retributio vocari possit? quæ præcesserant hominis nisi peccata? Retribuit ergo Deus bona pro malis, cui homines retribuunt mala pro bonis. Hæc
enim retribuerunt, qui dixerunt, Hic est heres, Matth. 21. 38.
venite, occidamus eum.

v. 13. 5. Sed quærit iste quid retribuat Domino, et non invenit, nisi ex eis quæ ipse Dominus retribuit. *Calicem*, inquit, *salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo.* O homo, peccato tuo mendax, dono Dei verax, et ideo jam non homo, quis tibi dedit calicem salutaris, quem accipiens, et invocans nomen Domini, retribues ei pro omnibus quæ retribuit tibi? quis nisi ille qui ait,
Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus Matth. 20. 22.
sum? Quis tibi dedit imitari passiones suas, nisi
qui pro te passus est prior? Ideoque, (a) *Pre-* v. 15.
tiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus. a
Emit eam sanguine suo, quem prior fudit pro salute servorum, ne pro Domini nomine servi fundere dubitarent, quod tamen eorum, non Domini utilitati, proficeret.

v. 16. 6. Confiteatur itaque conditionem suam mancipium tanto pretio comparatum, et dicat, *O Domine, ego servus tuus, et filius ancillæ tuæ.* Ergo et emtus est, et vernaculus est. An cum matre simul est emtus? An quia vernaculus est, pro peccato fugæ suæ deprædatus, et ideo emtus, quia redemtus est? Filius enim est ancillæ secundum quod omnis creatura subdita Creatori est, et verissimo Domino verissimum debet famulatum: quem cum exhibet libera est, hanc ac-
cipiens a Domino gratiam, ut ei non necessitate, Gal. 4. 16.
sed voluntate deserviat. Ergo iste filius est Jerusalem cælestis, quæ sursum est, mater omnium nostrum libera. Et libera quidem a peccato, sed ancilla justitiæ: cujus filiis adhuc pere-
grinantibus dicitur, Vos in libertatem vocati e- Gal. 5. 13.
stis: et rursus eos servos facit, dicens, Sed in Rom. 6. 20. et 22.
caritate servite invicem. Quibus item dicitur,
Cum serviebatis peccato, liberi eratis a justitia; »
nunc vero liberati a peccato, facti autem servi »
Deo, habetis fructum vestrum in sanctificatio- »
nem, finem vero vitam æternam. Dicat ergo Deo In Donatistas.
servus iste, Multi se martyres dicunt, multi ser-

(a) Præterit versiculum 14 *Vota mea Domino reddam coram omni populo ejus.*

vos tuos, quia nomen tuum habent in variis hæresibus et erroribus; sed quia præter Ecclesiam tuam sunt, non sunt filii ancillæ tuæ: *Ego autem servus tuus, et filius ancillæ tuæ.*

v. 17. 7. *Disrupisti vincula mea, tibi sacrificabo sacrificium laudis.* Neque enim inveni ulla merita mea, quando tu disrupisti vincula mea; ideo sacrificium laudis tibi debeo: quia etsi gloriabor quod servus tuus sim et filius ancillæ tuæ; non in me, sed in te Domino meo gloriabor, qui disrupisti vincula mea, ut a fuga rediens religarer tibi.

v. 18. 8. *Vota mea Domino reddam.* Quæ vota redditurus es? Quas vovisti victimas? quæ incensa? quæ holocausta? An ad illud respicis, quod paulo
v. 13. ante dixisti, Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo, et tibi sacrificabo sacrificium laudis? Et re vera quisquis bene cogitat quid voveat Domino, et quæ vota reddat, seipsum voveat, seipsum reddat. Hoc exigitur, hoc psum debetur. Inspecto nummo Dominus dicit, Red-
Matth. 22. 21. dite Cæsari quæ Cæsaris sunt, et Deo quæ Dei sunt. Imago sua redditur Cæsari, imago sua reddatur Deo.

9. Sed qui meminit non solum servum se esse
a Dei, sed et filium ancillæ Dei, (*a*) videt ubi reddat vota sua, conformatus Christo per calicem
v. 19. salutaris. *In atriis*, inquit, *domus Domini.* Quæ domus Dei est, hæc ancilla Dei est. Et quæ domus Dei, nisi omnis populus ejus? Ideo sequitur, *In conspectu omnis populi ejus.* Et apertius jam nominat ipsam matrem. Quid est enim aliud populus ejus, nisi quod sequitur, *In medio tui, Jerusalem?* Tunc est enim quod redditur gratum, si de pace atque in pace reddatur. Qui autem filii hujus ancillæ non sunt, bellum potius quam pacem amaverunt. Ne quis autem existimet atria domus Domini, et omnem populum ejus Judæos significari, quia ita clausit iste Psalmus, ut diceret, *In medio tui, Jerusalem*, cujus nomine carnales Israelitæ gloriantur: audite sequentem Psalmum, qui quatuor versiculis continetur.

IN PSALMUM CXVI.

* ENARRATIO.

* Superioris sermonis continuatio.

v. 1. LAUDATE *Dominum omnes gentes, laudate eum omnes populi.* Hæc sunt atria domus Domi-
b ni, ille omnis populus ejus, (*b*) hæc vera Jeru-
In Donatistas. salem. Audiant magis illi, qui hujus civitatis filii esse noluerunt, cum se ab omnium gentium
v. 2. communione præciderunt. *Quoniam confirmata est super nos misericordia ejus, et veritas Domini manet in æternum.* Hæc sunt duo illa, misericordia et veritas, quæ in centesimo-tertiodecimo Psalmo memoriæ commendanda commo-
Supra pag. 525. b nui. *Confirmata est* autem *super nos misericordia* Domini, cum ejus nomini, per quod liberati sumus, inimicarum gentium rabida ora cesserunt: *et veritas Domini manet in æternum*, sive in eis quæ promisit justis, sive in eis quæ minatus est impiis.

IN PSALMUM CXVII.

* ENARRATIO.

* Sermo ad populum.

1. AUDIVIMUS, Fratres, admonentem nos atque hortantem Spiritum-sanctum, ut sacrificium confessionis offeramus Deo. Confessio autem, vel laudis ejus est, vel peccatorum nostrorum. Et illa quidem confessio, qua peccata nostra Deo confitemur, omnibus nota est; ita ut hanc solam dici confessionem in Scripturis sanctis minus erudita existimet multitudo: nam ubi hoc verbum lectoris ore sonuerit, continuo strepitus pius pectora tundentium consequitur. Sed debent advertere quomodo dictum sit in alio Psalmo, Quoniam ingrediar in locum taberna- Psal. 41. 5.
culi admirabilis usque ad domum Dei, in voce exsultationis et confessionis, soni festivitatem celebrantis. Hic enim certe manifestum est, vocem confessionis et sonum, non ad mœrorem pœnitentiæ, sed ad lætitiam festivitatis celeberrimæ pertinere. Aut si de tam manifesto testimonio quisquam adhuc dubitat, quid dicturus est ad illud quod in Ecclesiastico scriptum est, Benedicite Dominum omnia opera ipsius, date Eccli. 39. 19.
nomini ipsius magnificentiam, et confitemini in laudem ipsius in canticis labiorum et in citharis, et sic dicite in confessione, quoniam omnia opera Domini bona nimis? Hic certe nullus vel tardissimus ambigit confessionem in Dei laudibus poni: nisi forte tanta est in cujusquam mente perversitas, ut dicere audeat etiam ipsum Dominum Jesum Christum peccata sua Patri esse confessum. Quod si aliquis impius propter nomen confessionis tentaret objicere, facillime refelleretur ipsa contextione verborum. Sic enim loquitur: Confiteor tibi, inquit, Pater Domine Lucæ 10. 21.
cæli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis; ita Pater, quoniam sic placitum est coram te. Quis non eum intelligat in laude Patris hæc dicere? Quis non videat istam confessionem non ad dolorem cordis, sed ad gaudium pertinere; cum etiam præcesserit Evangelista dicens, In ipsa Ibidem.
hora exsultavit Spiritu-sancto et dixit, Confiteor tibi Pater?

2. Quapropter, Carissimi, quoniam nullo modo est omnino dubitandum, tot congruentibus testimoniis, quorum similia in Scripturis per vos ipsos potestis advertere, non tantum in peccatis, sed et in laudibus Dei confessionem divinis litteris solere nominari; quid congruentius in hoc Psalmo, quando *Halleluja* cantamus, quod est, Laudate Dominum, nos admoneri intelligimus, cum audimus, CONFITEMINI *Domino*, v. 1.
quam idipsum, scilicet ut laudemus Dominum? Non potuit laus Dei brevius explicari, quam ut diceretur, *Quoniam bonus est.* Quid sit gran-

(a) Plures MSS. *vide*; et quidam, *videte*.

(b) Plerique MSS. *hæc verba Jerusalem.*

dius ista brevitate, non video; cum ita sit pro- A
prium Deo quod bonus est, ut a quodam com-
Marci 10. 17 pellatus ipse Filius Dei, cum audiret, Magister
bone, ab eo scilicet qui carnem ejus intuens, et
divinitatis plenitudinem non intelligens, solum
Ibidem 18. hominem arbitrabatur; responderet, Quid me in-
terrogas de bono? Nemo bonus, nisi unus Deus.
Quod quid est aliud dicere, quam si me bonum
vis appellare, intellige et Deum? Sed quoniam
populo dicitur in prænuntiatione futurorum li-
berato ab omni labore et captivitate peregrina-
tionis et ab omni permixtione iniquorum, quod
ei per gratiam Dei præstitum est, non solum
non retribuentis mala pro malis, sed etiam re-
tribuentis bona pro malis convenientissime ad-
junctum est, *Quoniam in sæculum misericor-*
dia ejus. B

v. 2. 3. *Dicat autem domus Israel, Quoniam bo-*
v. 3. *nus, quoniam in sæculum misericordia ejus,* *
Dicat autem domus Aaron, Quoniam bonus,
v. 4. *quoniam in sæculum misericordia ejus.* * *Dicant*
nunc omnes qui timent Dominum, quoniam in
sæculum misericordia ejus. Recognoscitis, cre-
do, Carissimi, quæ sit domus Israel, quæ sit do-
a mus Aaron, et (*a*) quoniam utrique sunt timen-
tes Dominum. Ipsi enim sunt pusilli cum ma-
Psal. 113. 12. gnis, jam in alio Psalmo bene insinuati cordibus
et 13. vestris: quorum numero nos omnes, in ejus gra-
tia qui bonus est et in sæculum misericordia
ejus, sociatos esse gaudeamus; quoniam exau-
Ibidem 14. diti sunt qui dixerant, Adjiciat Dominus super
vos, super vos et super filios vestros: ut Israe-
litis in Christum credentibus, ex quorum nume- C
ro sunt Apostoli patres nostri, et ad eminentiam
perfectorum et ad obedientiam parvulorum ad-
jungeretur numerus Gentium: ut dicamus omnes
facti unum in Christo, facti unus grex sub pa-
store uno, et corpus illius capitis tamquam unus
v. 5. homo dicamus, *In tribulatione invocavi Domi-*
num, et exaudivit me in latitudine. Angustia no-
stræ tribulationis finitur: latitudo autem, quo
Rom. 8. 33. transimus, non habet terminum. Quis enim ac-
cusabit adversus electos Dei?

v. 6. 4. *Dominus mihi adjutor, non timebo quid*
faciat mihi homo. Sed numquid solos homines
habet inimicos Ecclesia? Quid est homo carni et
Ephes. 6. 12. sanguini deditus, nisi caro et sanguis? Sed ait
» Apostolus, Non est nobis colluctatio adversus
» carnem et sanguinem, sed adversus principes et D
» rectores mundi tenebrarum harum: id est, re-
ctores iniquorum, mundum istum diligentium,
et propterea tenebrarum; quia et nos fuimus
Ephes. 5. 8. aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.
Adversus spiritalia, inquit, nequitiæ in cælesti-
bus: id est, diabolum et angelos ejus: quem
Ephes. 2. 2. diabolum alio loco dicit principem potestatis ae-
ris hujus. Audi ergo quod sequitur: *Dominus*
v. 7. *mihi adjutor, et ego despiciam inimicos meos.*
Ex quolibet genere inimici exsurgant, sive ex
numero malorum hominum, sive ex numero ma-
lorum angelorum; in Domini adjutorio despicien-
tur, cui confitemur laudem, cui cantamus Hal-
leluja.

5. Despectis autem inimicis, non sic mihi tam-
quam bonus homo se amicus opponat, ut ipse
in se spem meam jubeat collocari. *Bonum est* v. 8.
enim *confidere in Domino, quam confidere in*
homine. Nec quisquis secundum quemdam mo-
dum dici potest Angelus bonus, sic a me cogi-
tetur, ut in eo confidere debeam. Nemo enim bo-
nus, nisi solus Deus. Et cum videntur adjuvare
homo vel Angelus, cum hoc vera dilectione fa-
ciunt, ille per eos facit, qui eos pro modo eo-
rum bonos fecit. *Bonum est* ergo *sperare in Do-* v. 9.
minum, quam sperare in principes. Nam et An-
geli dicti sunt principes, sicut in Daniele legi- Dan. 12. 1.
mus, Michael princeps vester.

6. *Omnes gentes circumdederunt me, et in no-* v. 10.
mine Domini ultus sum eos: * *circumdantes* v. 11.
circumdederunt me, et in nomine Domini ultus
sum eos. Quod ait, *Omnes gentes circumdederunt*
me, et in nomine Domini ultus sum eos; signi-
ficat Ecclesiæ labores atque victoriam: sed quasi
caussa quæreretur, unde tanta mala superare
potuerit; respectum est ad exemplum, et dixit
quid primo passa sit in capite suo, addendo quod
sequitur, *Circumdantes circumdederunt me.* Et
bene ibi non repetitum est, *omnes gentes;* quod
a Judæis solis factum est. *Et in nomine Domini*
ultus sum eos: quia illic ipse plus populus, quod
est corpus Christi, persecutores (*b*) sentit, de b
quorum genere caro illa suscepta et suspensa
est, et pro quo factum est quidquid ab illa in-
teriore divinitate per exteriorem carnem virtute
immortali mortaliter factum est.

7. *Circumdederunt me sicut apes favum, et* v. 12.
exarserunt sicut ignis in spinis, et in nomine
Domini ultus sum eos. Hic jam ex ordine gesta-
rum rerum, etiam verborum ordo contexitur.
Nam ipsum Dominum caput Ecclesiæ recte ac-
cipimus circumdatum a persecutoribus, sicut
circumdant apes favum. Quid enim ab ignoran-
tibus gestum sit, mystica subtilitate Spiritus-
sanctus loquitur. Mel quippe apes operantur in
favis. Nescientes autem persecutores Domini,
fecerunt eum nobis ipsa passione dulciorem: ut
gustemus et videamus quam suavis est Dominus, Psal. 33. 8.
qui mortuus est propter delicta nostra, et resur- Rom. 4. 25.
rexit propter justificationem nostram. Jam vero
quod sequitur, *Et exarserunt velut ignis in spi-*
nis: in ejus corpore: hoc est, in populo ubique
diffuso melius intelligitur; quem circumdederunt
omnes gentes, cum sit collectus de omnibus gen-
tibus. *Exarserunt* quippe *velut ignis in spinis*,
quando peccatricem carnem atque hujus mor-
talis vitæ molestissimas compunctiones, perse-
cutionis incendio cremaverunt. *Et in nomine*,
inquit, *Domini ultus sum eos:* sive quia et ipsi,
malitia quæ in eis justos persequebatur exstin-
cta, Christiano populo sociati sunt; sive quia ce-

(a) MSS. *et qui utique sunt etc.*

(b) Nostri omnes MSS. *senserit.* Am. *senserat.* Mox-que plures libri, *de cujus genere;* et quidam, *de quibus generata.* Postremo Am. et plerique MSS. omittunt, *suscepta et.*

teri eorum qui contemserunt hoc tempore vocantis misericordiam, veritatem judicantis in fine sensuri sunt.

v. 13. 8. *Tamquam cumulus arenæ impulsus sum, ut caderem, et Dominus suscepit me.* Quamvis enim esset jam magna multitudo credentium, quasi arenæ innumerabili comparanda, et in unam societatem tamquam in cumulum ducta :
Isai. 8. 5. tamen quid est homo, nisi quod memor es ejus? Non dixit, Abundantiam numeri mei, numerus gentium superare non valuit: sed *Dominus*, inquit, *suscepit me*. Multitudinem ergo fidelium in unitate fidei simul habitantem persecutio gentium quo impelleret, ut dejiceret, non habebat : quando in eum creditum est, qui et singulos et omnes et ubique susciperet; quia eis invocantibus nusquam deesse potuisset.

v. 14. 9. *Fortitudo mea et laudatio mea Dominus ; factus est mihi in salutem.* Qui ergo cadunt cum impelluntur, nisi qui sua sibi fortitudo, et sua sibi volunt esse laudatio? Nullus quippe in certamine cadit, nisi cujus fortitudo et laudatio cadit. Quapropter cujus fortitudo et laudatio est Dominus, tam non cadit quam non cadit Dominus. Et ideo eis factus est in salutem; non quia ipse aliqnid factus est, quod ante non erat; sed qnia ipsi cum in eum crederent, quod non erant facti sunt, et jam ipse non sibi, sed illis, quod aversis a se non erat, salus cœpit esse conversis.

v. 15. 10. *Vox lætitiæ et salutis in tabernaculis justorum :* ubi vocem mœroris et exitii putabant esse, qui in eorum corpora sæviebant. Non enim sentiebant interiora gaudia Sanctorum de spe
2.Cor. 6. 10. futura. Unde et Apostolus dicit, Quasi tristes,
Rom. 5. 3. semper autem gaudentes: et iterum, Non solum
» autem, sed etiam gloriamur, inquit, in tribula-
» tionibus.

v. 16. 11. *Dextera Domini fecit virtutem.* Quam virtutem dicit? *Dextera*, inquit, *Domini exaltavit me.* Magna virtus exaltare humilem, deificare mortalem, præbere de infirmitate perfectionem, de subjectione gloriam, de passione victoriam, dare auxilium de tribulatione ; ut afflictis vera salus Dei patesceret, affligentibus autem vana salus hominis remaneret. Magna hæc: sed quid
a miraris? (a) Audi quid repetat. Non homo se exaltavit, non homo se perfecit, non sibi homo gloriam dedit, non homo vicit, non homo sibi saluti fuit : *Dextera Domini fecit virtutem.*

v. 17. 12. *Non moriar, sed vivam, et enarrabo opera Domini.* At illi stragem funerum ubique facientes, Ecclesiam Christi mori arbitrabantur. Ecce nunc enarrat opera Domini. Ubique Christus beatorum Martyrum gloria est. Vicit vapu-
b lando ferientes, patiendo (b) impatientes, diligendo sævientes.

13. Tamen cur tanta indigna pertulit corpus Christi, sancta Ecclesia, populus in adoptionem
A indicet nobis. *Emendans*, inquit, *emendavit me Dominus, et morti non tradidit me.* Non ergo v. 18.
quidquam viribus suis licuisse arbitretur fremitus impiorum : non haberet istam potestatem, nisi sibi data esset de super. Sæpe filios pater familias per nequissimos servos emendari jubet; cum illis hereditatem, illis compedes præparet. Quæ est ista hæreditas? Auri est, an argenti, an gemmarum, aut fundorum, amœnorumque prædiorum? Vide qua intretur, et cognosce quid sit.

14. *Aperite*, inquit, *mihi portas justitiæ.* Ecce v. 19.
audivimus portas. Quid est intus? *Ingressus*, inquit, *in* (c) *eis confitebor Domino.* Illa confessio c
B laudis est admirabilis usque ad domum Dei, in Psal. 41. 5.
voce exsultationis et confessionis, soni festivitatem celebrantis : hæc est æterna beatitudo justorum, qua beati sunt qui inhabitant in domo Psal. 83. 5.
Dei, in sæcula sæculorum laudantes eum.

15. Sed vide quemadmodum intretur in por- v. 20.
tas justitiæ. *Hæ portæ Domini*, inquit, *justi intrabunt in eas.* Has saltem nemo intret injustus, in illam Jerusalem, quæ non recipit incircumcisum, ubi dicitur, Canes foris. Satis sit quod in Apoc. 22. 15.
longinqua peregrinatione mea inhabitavi cum tabernaculis Cedar, et cum his qui oderunt pa- Psal. 119. 5.
cem eram pacificus: pertuli usque in finem permixtionem malorum, sed *Hæ portæ Domini, justi intrabunt in eas.*

16. *Confitebor tibi, Domine, quoniam exau-* v. 21.
C *disti me, et factus es mihi in salutem.* Quam sæpe ostenditur laudis esse ista confessio, non vulnera medico ostendens, sed de percepta sanitate gratias agens. Ipse autem medicus salus est.

17. At istum quem dicimus? *Lapidem quem* v. 22.
reprobaverunt ædificantes. Nam, *Hic factus est in caput anguli:* ut duos conderet in se, in unum Ephes. 2. 15.
novum hominem, faciens pacem, et connecteret utrosque in uno corpore Dei, circumcisionem scilicet et præputium.

18. *A Domino factus est* (d) *ei :* id est, capiti d
anguli a Domino factus est. Quamvis enim hoc v. 23.
non esset factus, nisi passus esset : non tamen hoc ab eis a quibus passus est, factus est. Nam illi qui ædificabant, reprobaverunt: sed in eo quod Dominus occulte ædificabat, fecit in caput anguli quod illi reprobaverunt. *Et est mirabilis in oculis nostris :* in oculis interioris hominis,
D in oculis credentium, sperantium, diligentium; non in oculis carnalibus eorum, qui quasi hominem contemnendo reprobaverunt.

19. *Hic est dies, quem fecit Dominus.* Memi- v. 24.
nit iste homo se dixisse in superioribus Psalmis, Quoniam inclinavit aurem suam mihi, et in Psal. 114. 2.
diebus meis invocavi : dies suos commemorans »
veteres. Unde modo dicit, *Hic est dies, quem fecit Dominus:* id est, quo mihi salutem dedit.

(a) Am. Er. *sed quid miraris, si aliquid repetat? Audi quid repetat.* Aliquot MSS. *sed quid miraris? Si aliquid repetat non homo se perfecit* etc. Regius MS. *sed quid miraris? Si aliquid te impetat; non homo vicit, non homo sibi saluti fuit : Dextera* etc.

(b) MSS. *patiendo facientes.*

(c) Sic MSS. juxta Græc. At editi *in eas.*

(d) Sic potiores MSS. At Am. et Er. *factum est ei.* Lov. *factus est is : id est caput anguli* etc.

Isai. 49. 8. Hic est dies, de quo dixit, Tempore acceptabili
exaudivi te, et in die salutis adjuvi te: id est,
dies quo ille mediator factus est in caput anguli.
Exsultemus ergo *et jucundemur in eo.*
v. 25. 20. *O Domine salvum me fac, o Domine be-*
a *ne* (a) *prospera iter vero.* Quia dies salutis est,
salvum me fac. Quia de longinqua peregrinatio-
Psal. 119. 7. ne revertentes sejungimur ab eis qui oderant
pacem, cum quibus eramus pacifici, et cum lo-
queremur eis, debellabant nos gratis; *bene*
prospera iter redeuntibus, quia tu nobis factus
es via.
v. 26. 21. *Benedictus* enim *qui venit in nomine Do-*
mini. Maledictus ergo ille qui venit in nomine
Johan. 5. 43. suo: sicut in Evangelio dicit, Ego veni in nomi-
» ne Patris mei, et non accepistis me: si alius ve-
» nerit in nomine suo, illum accipietis. *Benedixi-*
» *mus vos de domo Domini.* Credo quod ista vox
magnorum est ad pusillos, eorum scilicet ma-
gnorum, qui verbum Deum apud Deum, sicut in
hac vita possunt, mente contingunt; et tamen
sermonem suum propter parvulos temperant,
ut possint sinceriter dicere quod ait Apostolus,
2. Cor. 5. Sive enim mente excessimus Deo, sive tempe-
13. et 14. » rantes sumus vobis; caritas enim Christi com-
pellit nos. Ipsi parvulos benedicunt de interiore
domo Domini, ubi laus illa in sæcula sæculorum
non deficit: et ideo videte quid inde annuntient.
v. 27. 22. *Deus Dominus, et illuxit nobis.* Dominus
Matth. 21. 9. ille qui venit in nomine Domini, quem reproba-
Ibidem 41. verunt ædificantes, et factus est in caput angu-
1. Tim. 2. 5. li: Mediator ille Dei et hominum homo Christus
Jesus, Deus est, æqualis est Patri, et illuxit no-
bis, ut quod credidimus intelligeremus, et vo-
bis nondum intelligentibus, sed jam credenti-
bus, enuntiaremus. Ut autem et vos intelliga-
tis, *Constituite diem festum in confrequentatio-*
b *nibus, usque ad* (b) *cornua altaris:* id est, usque
ad interiorem domum Dei, de qua vos benedixi-
mus, ubi sunt altaris excelsa. *Constituite diem*
festum, non tepide ac segniter, sed *in confre-*
Psal. 41. 5. *quentationibus.* Ipsa est enim vox exsultationis
soni festivitatem celebrantis, ambulantium in
loco tabernaculi admirabilis usque ad domum
Dei. Si enim est ibi spiritale sacrificium, sem-
piternum sacrificium laudis, et sacerdos sempi-
ternus est, et altare sempiternum pacata mens
ipsa justorum. Hoc apertius dicimus, Fratres:
quicumque Deum Verbum intelligere volunt,
non eis sufficiat caro, quod propter eos Verbum
factum est, ut lacte nutrirentur; nec in terra
sufficiat iste dies festus, quo Agnus occisus est:
sed constituatur in confrequentationibus, quo
usque perveniatur, exaltatis a Domino mentibus
nostris, usque ad ejus divinitatem interiorem,
qui nobis exteriorem humanitatem lacte nu-
triendis præbere dignatus est.
v. 28. 23. Et quid ibi aliud, nisi laudes ejus canta-
bimus? Quid ibi aliud dicemus, nisi, *Deus meus es tu, et confitebor tibi; Deus meus es tu, et exaltabo te; confitebor tibi, Domine, quoniam exaudisti me, et factus es mihi in salutem?* Non strepitu verborum ista dicemus, sed dilectio inhærens illi per seipsam clamat istam vocem, et dilectio ipsa vox est ista. Itaque sicut cœpit
laudem, ita terminat: *Confitemini Domino, quo-* v. 29.
niam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus. Hinc cœpit Psalmus, huc desinit: quoniam sicut ab initio quod deseruimus, ita in finem quo redimus, non est aliquid quod salubrius delectet, quam laus Dei, et semper *Halleluja.*

IN PSALMUM CXVIII.

* ENARRATIO.

Proœmium.

Psalmos omnes ceteros, quos codicem Psalmorum novimus continere, quod Ecclesiæ consuetudine Psalterium nuncupatur partim sermocinando in populis, partim dictando exposui, donante Domino, sicut potui: Psalmum vero centesimum-octavum-decimum, non tam propter ejus notissimam longitudinem, quam propter ejus profunditatem paucis cognoscibilem differebam. Et cum molestissime ferrent fratres mei, ejus solius expositionem, quantum ad ejusdem corporis Psalmos pertinet, deesse opusculis nostris, meque ad hoc solvendum debitum vehementer urgerent, diu petentibus jubentibusque non cessi: quia quotienscumque inde cogitare tentavi, semper vires nostræ intentionis excessit. Quanto enim videtur apertior, tanto mihi profundior videri solet; ita ut etiam quam sit profundus, demonstrare non possem. Aliorum quippe, qui difficile intelliguntur, etiamsi in obscuritate sensus latet, ipsa tamen apparet obscuritas: hujus autem nec ipsa; quoniam talem præbet superficiem, ut lectorem atque auditorem, non expositorem necessarium habere credatur. Et nunc quod tandem ad pertractationem ejus accedo, quid in eo possim, prorsus ignoro: spero tamen ut aliquid possim, adfuturum atque adjuturum Deum. Sic enim (c) fecit in c
omnibus, quæcumque sufficienter, cum prius mihi ad intelligendum vel explicandum difficilia ac pene impossibilia viderentur, exposui. Statui autem per sermones id agere, qui (d) proferan- d
tur in populis, quas Græci ὁμιλίας vocant. Hoc enim justius esse arbitror, ut conventus Ecclesiastici non fraudentur etiam Psalmi hujus intelligentia, cujus, ut aliorum, delectari solent cantilena. Sed sit huc usque proœmium: jam de ipso est loquendum, de quo istuc visum est præloquendum.

(a) Editi, *bene prosperare. Iterum vero quia dies.* Legendum cum optimæ notæ Corbejen. MS. *bene prospera iter vero:* nam in Græco Lxx. est εὐόδωσον addita particula δὲ, cui supra in versiculis 2. et 3. respondet vox *autem.*

(b) Sic MSS. juxta Lxx. At editi, *cornu:* ac paulo post *altaria excelsa.*
(c) Sic plures MSS. Editi vero, *feci de omnibus.*
(d) Editi, *proferuntur.* At MSS. *proferantur.*

SERMO PRIMUS.

1. Ab exordio suo magnus Psalmus iste, Carissimi, exhortatur nos ad beatitudinem, quam nemo est qui non expetat. Quis enim usquam vel potest, vel potuit, vel poterit inveniri, qui nolit esse beatus? Quid igitur exhortatione opus est ad eam rem, quam sua sponte appetit animus humanus? Nam profecto qui exhortatur, id agit, ut excitetur voluntas ejus cum quo agit, ad illud propter quod exhortationis adhibetur alloquium. Ut quid ergo nobiscum agitur, ut velimus, quod nolle non possumus; nisi quia omnes quidem beatitudinem concupiscunt, sed quonam modo ad eam perveniatur, plurimi nesciunt? Ideoque hoc docet iste, qui dicit,
ALEPH. ℵ v. 1. *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini*. Tamquam diceret, Scio quid velis, beatitudinem quæris: si ergo vis esse beatus, esto immaculatus. Illud enim omnes, hoc autem pauci volunt, sine quo non pervenitur ad illud quod omnes volunt. Sed ubi erit quisque immaculatus, nisi in via? In qua via, nisi in lege Domini? Ac per hoc, *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini*, non superfluo nobis dicitur, sed exhortatio necessaria nostris mentibus adhibetur. Quid enim boni sit ad quod multi pigri sunt, id est, immaculatos ambulare in via, quæ lex est Domini, sic ostenditur, cum beatos esse, qui hoc faciunt, indicatur, ut propter illud quod omnes volunt, etiam hoc fiat quod plurimi nolunt. Beatum quippe esse, tam magnum est bonum, ut hoc et boni velint et mali. Nec mirum est, quod boni propterea sunt boni; sed illud est mirum, quod etiam mali propterea sunt mali, ut sint beati. Nam quisquis libidinibus deditus, luxuria stuprisque corrumpitur, in hoc malo beatitudinem quærit, et se miserum putat, cum ad suæ concupiscentiæ voluptatem lætitiamque non pervenit, beatum vero non dubitat jactare, cum pervenit. Et quisquis avaritiæ facibus inardescit, ad hoc congregat quocumque modo divitias, ut beatus sit: inimicorum sanguinem fundere quicumque desiderat, dominationem quisquis affectat, crudelitatem suam quisquis alienis cladibus pascit, in omnibus sceleribus beatitudinem quærit. Hos igitur errantes, et vera miseria falsam beatitudinem requirentes, revocat ad viam, si audiatur, vox ista divina, *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini:* tamquam dicens, Quo itis? Peritis, et nescitis. Non illac itur qua pergitis, quo pervenire desideratis: nam utique beati esse cupitis; sed misera sunt, et ad majorem miseriam ducunt itinera ista, qua curritis. Tam magnum bonum quærere per mala nolite, si ad illud pervenire vultis, huc venite, hac ite. Viæ perversæ relinquite malignitatem, qui non potestis relinquere beatitudinis voluntatem. Frustra tendendo fatigamini, quo perveniendo inquinamini. Non autem beati inquinati in errore, qui ambulant in perversitate sæculi: sed, *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini*.

2. Quid porro adjungat adtendite, *Beati qui scrutantur testimonia ejus, in toto corde exquirunt eum*. v. 2.
Non mihi videtur aliud his verbis commemoratum beatorum genus, quam illud quod ante dictum est. Nam scrutari testimonia Domini, et eum in toto corde exquirere, hoc est immaculatum in via, in lege Domini ambulare. Denique sequitur, et dicit, *Non enim qui operantur iniquitatem, in viis ejus ambulaverunt*. v. 3.
Si ergo ambulantes in via, id est, in lege Domini, ipsi sunt scrutantes testimonia ejus, et in toto corde exquirentes eum; profecto qui operantur iniquitatem, non scrutantur testimonia ejus. Et tamen novimus operarios iniquitatis ad hoc scrutari testimonia Domini, (*a*) quia malunt docti esse quam justi: novimus et alios ad hoc scrutari testimonia Domini, non quod jam recte vivant, sed ut sciant quemadmodum vivere debeant. Tales ergo nondum immaculati ambulant in lege Domini, ac per hoc nondum beati. Quomodo ergo intelligendum est, *Beati qui scrutantur testimonia ejus;* cum videamus homines ejus scrutari testimonia non beatos, quia non immaculatos? Nam Scribæ et Pharisæi cathedram Moysi sedentes, de quibus Dominus ait, Quæ dicunt, facite; quæ autem faciunt, facere nolite; Matth. 23. 3.
dicunt enim, et non faciunt: utique scrutabantur testimonia Domini, ut haberent quæ dicerent bona, quamvis facerent mala. Sed hos omittamus. Recte quippe respondebitur nobis, quod isti non scrutantur testimonia Domini. Non enim quærunt ipsa, sed aliud quærunt per ipsa, id est, ut glorificentur ab hominibus, vel ditentur. Non est hoc scrutari testimonia Dei, non diligere quod ostendunt, nolle pervenire quo ducunt, id est ad Deum. Aut si et ipsi scrutantur testimonia Dei, quamvis non ut ipsum, sed ut aliud ex his inveniant et adquirant; certe non in toto corde exquirunt eum, quod non utique frustra hic additum cernimus. Sciens enim Spiritus, qui hæc dicit, multos propter aliud, non propter quod constitutum est, scrutari testimonia ejus, non tantum dixit, *Beati qui scrutantur testimonia ejus:* sed addidit, *in toto corde exquirunt eum*, tamquam docens quemadmodum, vel propter quid scrutanda sint testimonia Domini. Denique in libro Sapientiæ loquens ipsa Sapientia, Prov. 1. 28 et 29.
Quærunt, inquit, me mali, et non inveniunt; oderunt enim sapientiam. Quod quid est aliud, quam oderunt me? Quærunt ergo me, ait, et non me inveniunt qui oderunt me. Quomodo igitur dicuntur quærere quod oderunt, nisi quia non hoc, sed aliud ibi quærunt? Non enim volunt esse sapientes in Dei gloriam, sed volunt videri sapientes propter hominum gloriam. Quomodo enim sapientiam non oderunt, quæ jubet et docet contemnendum esse quod diligunt?

(*a*) Apud Lov. omissa sunt hæc verba: *quia malunt docti esse, quam justi, novimus et alios ad hoc scrutari testimonia domini*, quæ quidem exstant in ceteris editis et in MSS. libris.

Proinde, *Beati immaculati in via, qui ambulant* A
in lege Domini. Beati qui scrutantur testimonia
ejus, in toto corde exquirunt eum. Sic enim
scrutando testimonia ejus, ut in toto corde ex-
quirant eum, immaculati ambulant in lege Do-
mini. Numquid tamen ille non scrutabatur te-
stimonia ejus, nec quærebat eum, qui dicebat,
Matth. 19. 16. Magister bone, quid boni faciam, ut vitam æter-
» nam consequar? Sed quomodo eum in toto cor-
de quæsivit, cujus consilio divitias suas prætu-
Isai. 55. 6. et 7. lit, quo audito tristis abscessit? Nam et prophe-
» ta Isaias dicit, Quærite Dominum; et cum inve-
» neritis eum, derelinquat impius vias suas, et vir
» iniquus cogitationes suas?

3. Quærunt itaque Deum et impii et iniqui,
ut eo invento non sint impii, nec iniqui. Quo-
modo ergo jam beati, cum adhuc testimonia ejus
scrutantur et exquirunt eum, cum hoc facere B
possint et impii, possint et iniqui? Beatos autem
esse impios et iniquos, quis vel impius dixerit
Matth. 5. 10. aut iniquus? Ergo spe beati, sicut, Beati qui
persecutionem patiuntur propter justitiam: non
propter quod adest, quamdiu mala patiuntur;
sed propter quod aderit, quoniam ipsorum est
» regnum cælorum. Et Beati qui esuriunt et sitiunt
Ibidem 6. justitiam: non quia esuriunt et sitiunt, sed pro-
pter quod sequitur, quoniam ipsi saturabuntur.
Ibidem 5. Et, Beati qui plorant: non quia plorant, sed pro-
» pter quod sequitur, quia ridebunt. Proinde, *Bea-*
ti qui scrutantur testimonia ejus, in toto corde
exquirunt eum: non quia scrutantur et exqui-
runt, sed quia inventuri sunt quod exquirunt.
In toto enim corde, non negligenter exquirunt. C
Si ergo spe beati, fortassis etiam spe immacu-
lati. Nam profecto in hac vita, licet in lege Do-
mini ambulemus, licet scrutemur testimonia
1. Johan. 1. 8. ejus, et in toto corde exquiramus eum, si dixe-
» rimus quia peccatum non habemus, nos ipsos
» seducimus, et veritas in nobis non est. Sed hoc
diligentius inquirendum est. Sequitur quippe,
Non enim qui operantur iniquitatem, in viis ejus
ambulaverunt. Ex quo videri potest, qui ambu-
lant in via Domini, id est, in lege Domini, scru-
tando testimonia ejus, et in toto corde exqui-
rendo eum, jam esse posse immaculatos, hoc est
1. Johan. 3. 4. sine peccato, propter verba sequentia, *Non enim*
qui operantur iniquitatem, in viis ejus ambula-
verunt. Qui autem peccatum facit, et iniquita-
Ibidem. tem facit, ait beatus Johannes: et addidit, Pecca- D
tum iniquitas est. Sed jam sermo iste clauden-
dus est: nec in angustum tanta quæstio coar-
tanda.

SERMO SECUNDUS.

1. Scriptum est, et legitur, et verum est, in
v. 3. hoc Psalmo, *Non enim qui operantur ini-*
quitatem, in viis ejus ambulaverunt. Sed elabo-
Sap. 7. 16. randum est, opitulante Deo, in cujus manu sunt
Contra Pelagianos. et nos et sermones nostri, ne recte dictum, non
recte intellectum, lectorem auditoremve pertur-
bet. (a) Cavendum est enim, ne omnes sancti, »
quorum illa vox est, Si dixerimus quia pecca- 1. Johan. 1. 8.
tum non habemus, nos ipsos seducimus, et ve- »
ritas in nobis non est; aut non putentur ambu- Difficultas evolvenda
lare in viis Domini, quoniam peccatum iniqui-
tas est, et qui operantur iniquitatem, non uti-
que in viis ejus ambulaverunt; aut quia dubium
non est eos ambulare in viis Domini, non cre-
dantur habere peccatum, quod procul dubio fal-
sum est. Neque enim propter arrogantiam su-
perbiamque vitandam scriptum est, Si dixeri- »
mus quia peccatum non habemus, nos ipsos se-
ducimus. Alioquin non adderetur, Et veritas in
nobis non est; sed diceretur, Humilitas in nobis
non est: præsertim quia sequitur unde iste sen-
sus clarius illustretur, omnesque auferat dubi-
tationis ambages. Cum enim hoc beatus Johan- Ibidem 9.
nes dixisset, adjunxit, Si autem confessi fueri- »
mus delicta nostra, fidelis est et justus, qui di- »
mittat nobis peccata nostra, et mundet nos ab »
omni iniquitate. Quid hic dicit, quid contradicit
damnabilis impietatis elatio? Si enim propter
arrogantiam devitandam, non propter veritatem
fatendam, non dicunt sancti se non habere pec-
catum; quid est quod confitentur, ut remissio-
nem mundationemque mereantur? An et hoc fit,
ut arrogantia devitetur? Quomodo ergo impe-
trabitur peccatorum vera mundatio, quorum est
falsa confessio? Conticescat igitur et arescat ela-
tio fœnea superborum, se ipsa seducens, quæ in
auribus hominum simulata humilitate dicit se
habere peccatum, in corde autem suo impia ela-
tione dicit se non habere peccatum. Qui enim
hoc dicunt, seipsos seducunt, et veritas in eis
non est. Sed quando in auribus hominum hoc
dicunt, non tantum seipsos, sed alios quoque do-
ctrinæ insanæ perversitate seducunt: cum vero
id in corde suo dicunt, illic seipsos seducunt,
illic veritas in eis non est; ac per hoc seipsos in
corde suo seducunt, et in suo corde veritatis lu-
men amittunt. Exclamet autem sancta familia
Christi, fructificans et crescens in universo mun-
do, humiliter verax et veraciter humilis: excla-
met inquam, Si dixerimus quia peccatum non »
habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in no- »
bis non est. Quod si confessi fuerimus delicta »
nostra, fidelis est et justus, ut dimittat nobis »
peccata nostra, et mundet nos ab omni iniquita-
te. Hæc ut dicuntur, ita sentiantur. Tunc enim Humilitas vera
erit humilitas vera, si non sola ostentetur in lin-
gua: ut simus secundum Apostolum, non alta Rom. 12. 16.
sapientes, sed humilibus consentientes. Non,
ait, colloquentes, sed consentientes: quod non
fit ore, sed corde. Hypocrita, si dicis te habere,
cum credas te non habere peccatum; foris fin-
gis humilitatem, intus amplecteris vanitatem.
Ergo et in ore et in corde non habes veritatem.
Quid tibi prodest videri hominibus humile esse
quod dicis, si Deus videt altum esse quod sapis?
Certe si auribus divinum insonaret oraculum,

(a) Hic in editis additur, *Huc usque cavendum est plus vero habet contra Pelagianistas:* quod in MSS. quosque nonnullis e margine forte migraverat in textum.

Noli altum dicere: nec sic immerito damnareris,
si humile in ore coram hominibus, et altum in
Rom. 11. 20. corde coram Domino loquereris. Cum vero audias, Noli altum sapere, sed time; (non enim ait, dicere, sed sapere:) cur non etiam intus es humilis ubi sapis? An ideo mens altitudine inflatur, ut humilitatem lingua mentiatur? Legis, vel audis, Noli altum sapere, sed time: et tu in tantum sapis altum, ut te peccatum existimes non habere; ac per hoc quia non vis timere,
a nihil tibi aliud remanet quam (*a*) tumere.

2. Et unde, inquis, scriptum est, *Non enim qui operantur iniquitatem, in viis ejus ambulaverunt?* An vero sancti Domini non ambulant in viis Domini? Quod si ambulant, inquit, non operantur iniquitatem: si non operantur iniquita-
1. Johan. 3. 4. tem, non habent peccatum; quoniam peccatum
B iniquitas est. Exsurge in adjutorium mihi Domine Jesu, et contra hæreticum superbientem opitulare mihi per Apostolum confitentem. Ecce, ubi est homo tuus exinaniens se, ut impleatur te? Ipsum audiamus. Fratres mei; ipsum de hac quæstione, si placet, immo quia placet, interrogemus. Dic nobis Paule beatissime, utrum ambulaveris in viis Domini, cum in carne adhuc
Philip. 3. 16. viveres? Respondet, Et unde dicebam, Verumtamen in quod pervenimus, in eo ambulemus?
» Unde dicebam. Numquid circumvenit vos Titus?
2. Cor. 12. 18. Nonne eodem spiritu ambulavimus? nonne iisdem
2. Cor. 5. 6. vestigiis? Unde dicebam, Quamdiu sumus in cor-
» pore, peregrinamur a Domino; per fidem enim
» ambulamus, non per speciem? Quæ certior via
Rom. 1. 17. Domini, quam fides ex qua justus vivit? In cujus
C alterius viæ itinere ad superna tendebam, quan-
Philip. 3. 13. do dicebam, Unum autem quæ retro oblitus, in
» ea quæ ante sunt extentus, secundum intentio-
» nem sequor ad palmam supernæ vocationis Dei
» in Christo Jesu? Postremo in qua alia via cucur-
2. Tim. 4. 7. reram, quando dicebam, Bonum certamen certavi, cursum consummavi? Satis sint ista responsa, quibus apostolum Paulum in viis Domini ambulasse didicimus: sed ab illo et aliud inquiramus. Dic obsecro, o Apostole, quando adhuc in carne vivens in viis Domini ambulabas, habebas peccatum, an sine peccato eras? Audiamus utrum se ipse seducat, an vero quod beatus
1. Johan. 1. 8. Johannes ejus coapostolus sapiat: quoniam veri-
D tas erat in eis. Et hic ergo respondet, Nonne le-
Rom. 7. 15. gistis ubi confiteor, dicens, Non enim quod volo
» facio bonum, sed quod nolo malum hoc ago? Et hoc audivimus: jam itaque illud interrogamus, Quomodo in viis Domini ambulabas, si malum quod nolebas hoc agebas; cum Psalmus sanctus insonet dicens, *Non enim qui operantur iniquitatem, in viis ejus ambulaverunt?* Audi continuo respondentem per sententiam consequentem: Si
Ibidem 16. et 17. quod nolo, inquit, ego hoc facio, jam non ego
» operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Ecce quemadmodum qui ambulant in viis Domini, non operantur peccatum, et tamen non sunt sine peccato; quia jam non ipsi operantur illud, sed quod habitat in eis peccatum.

3. Hic dicet aliquis, Quomodo agebat quod nolebat malum, et quomodo ipse non id agebat, sed quod habitabat in illo peccatum? Interim jam ista quæstio soluta est, satisque apparuit Scripturæ auctoritate canonicæ, fieri posse ut ambulantes in viis Domini, quamvis non sint sine peccato, non tamen id operentur ipsi. *Non* 1. Johan. 3. 4.
enim qui operantur iniquitatem, hoc est peccatum, quia peccatum iniquitas est, *in viis ejus ambulaverunt*. Jam vero qua ratione possit intelligi, et agens illud propter corpus mortis hujus, in quo lex peccati habitat, et non ipse agens illud propter vias Domini in quibus ambulat; alius sermo necessarius est, quia iste claudendus est.

SERMO TERTIUS.

1. Propter id quod in Psalmo isto scriptum est, *Non enim qui operantur iniquita-* v. 3.
tem, in viis ejus ambulaverunt, quoniam peccatum iniquitas est, sicut Johannes apostolus dicit, 1. Johan. 3. 4.
exorta difficilis quæstio, Quomodo possint Sancti in hac vita et non esse sine peccato, quia et illud verum est, Si dixerimus quia peccatum non 1. Johan. 1. 8.
habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est; et tamen ambulare vias Domini, quas non ambulant qui operantur iniquitatem: soluta est, dicente apostolo Paulo, Jam non ego Rom. 7. 17. et 20.
operor illud, sed id quod in me habitat peccatum. Quomodo enim est sine peccato, in quo habitat peccatum? Ambulat tamen vias Domini, quas non ambulant qui operantur; quia jam non ipse operatur illud, sed quod in eo habitat peccatum. Verumtamen ita soluta est quæstio ista, Quæstio enodanda.
ut difficilior altera nasceretur, Quomodo agat Ibidem 16.
homo quod ipse non agit. Utrumque enim dixit,
et Non quod volo, ago: et Non ego operor illud, »
sed quod habitat in me peccatum. Unde intelligere debemus, quando peccatum quod habitat in nobis, operatur in nobis, tunc nos id non operari; quando nequaquam ei voluntas nostra consentit, et tenet etiam corporis membra, ne obediant desideriis ejus. Quid enim operatur peccatum nolentibus nobis, nisi sola illicita desideria? Quibus si voluntatis non adhibeatur assensus; movetur quidem nonnullus affectus, sed nullus ei relaxatur effectus. Hoc præcepit idem
Apostolus, ubi dicit, Non ergo regnet peccatum Rom. 6. 12.
in vestro mortali corpore, ad obediendum desi- »
deriis ejus, nec exhibeatis membra vestra arma »
iniquitatis peccato. Sunt itaque desideria pecca- »
ti, quibus nos prohibuit obedire. (*b*) Operantur b
ergo peccatum hæc desideria; quibus si obedimus, et nos operamur: si autem obtemperantes
Apostolo non obedimus eis, non illud nos ope- Rom. 7. 17
ramur, sed quod in nobis habitat peccatum. Si »
autem desideria nulla haberemus illicita, nec »
nos, nec peccatum mali aliquid operaretur in »

(a) Sic MSS. At editi, *quam timere*.

(b) Sic MSS. Editi vero, *motibus*.

nobis. Motum porro illiciti desiderii, cui non A obediendo non eum nos operamur, ideo et nos agere dicimur, quoniam non est naturæ vigor alienæ, sed languor est nostræ: a quo languore omni modo salvi erimus, cum et animo et corpore immortales facti fuerimus. Quapropter et quia in viis Domini ambulamus, non obedimus desideriis peccati; et quia non sumus sine peccato, habemus desideria peccati. Ac per hoc jam nos ea non operamur, non eis obediendo; sed quod in nobis habitat peccatum, eadem commovendo. *Non enim qui operantur iniquitatem*, id est, obediunt desideriis peccati, *in viis* Domini *ambulaverunt.*

Quæstio altera. Matth. 6. 12. 2. Sed adhuc quærendum est, quæ petamus dimitti nobis, quando dicimus Deo, Dimitte nobis debita nostra: utrum quæ nos operamur, B quando peccati desideriis obedimus; an ipsa desideria nobis dimitti volumus, quæ nos non operamur, sed quod habitat in nobis peccatum. Quantum quidem ego sapere possum, languoris illius et infirmitatis, unde illicita desideria com-
Rom. 7. 7. moventur, quod peccatum appellat Apostolus, universus reatus sacramento baptismatis est solutus, cum omnibus quæ illi obedientes fecimus, diximus, cogitavimus; nec nobis deinceps languor iste obesset, quamvis inesset, si desideriis ejus illicitis nullis umquam obedientiam præberemus, sive operatione, sive locutione, sive tacita assensione; donec etiam ipse sanaretur, cum id quod poscimus esset impletum, sive di-
Matth. 6. 10. et 13. centes, Veniat regnum tuum; sive dicentes, Libera nos a malo: sed quoniam tentatio est vita
Job. 7. 1. humana super terram; etiamsi a criminibus longe simus, non tamen deest ubi desideriis peccati, vel facto, vel dicto, vel cogitatu obediamus; quando adversus majora vigilantibus, quædam incautis minuta subrepunt: quæ si adversus nos
a colligantur, etsi non singula suis (a) molibus conterunt, omnia tamen acervo nos obruunt. Et propter hæc, etiam hi qui ambulant in viis Do-
Matth. 6. 12. mini, dicunt, Dimitte nobis debita nostra: quoniam ad vias Domini, et ipsa oratio pertinet, et ipsa Confessio; quamvis non ad eas peccata pertineant.

3. Itaque in viis Domini, quas omnes fides
Rom. 4. 5. una complectitur, qua in eum creditur qui ju-
Johan. 14. 6. stificat impium; qui etiam dixit, Ego sum via: nemo peccatum operatur, sed confitetur. Deviat ergo, cum peccat: et ideo peccatum viæ non tribuitur, quod a deviante committitur: sed in via fidei pro non peccantibus habentur, quibus pec-
Rom. 4. 7. cata non imputantur. De quibus apostolus Pau-
Psal. 31. 1. et 2. lus justitiam fidei commendans, in Psalmo scriptum esse monstravit, Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata: beatus vir, cui non imputavit Dominus pecca-
Rom. 1. 17. tum. Hoc præstant viæ Domini: ac per hoc, quoniam justus ex fide vivit, ab ista via Domini illa alienat iniquitas, quæ est infidelitas. In hac autem via, id est, in fide pia quisquis ambulat, aut peccatum non operatur, aut si quid a deviante committitur, propter viam non imputatur, et tamquam non fuerit operatus accipitur. Et ideo bene etiam sic intelligitur, *Non enim qui operantur iniquitatem, in viis ejus ambulaverunt:* ut hanc iniquitatem significaverit, quæ recedit a fide, aut non accedit ad fidem. Quemadmodum enim ait Dominus de Judæis, Si non ve- Johan. 15. 22.
nissem, peccatum non haberent. Nec utique sine ullo peccato erant, antequam Christus veniret in carne, et ex quo venit, cœperunt habere peccatum: sed peccatum quoddam certum, id est, infidelitatis, intelligi voluit; quoniam non crediderunt in eum. Ita qui operantur iniquitatem, non quamlibet, sed hanc ipsam infidelitatis, non in viis ejus ambulaverunt: quia, Universæ viæ Psal. 24. 10.
B Domini misericordia et veritas; utrumque autem in Christo est, et præter Christum nusquam est. Dico enim Christum, ait Apostolus, ministrum Rom. 15. 8. et 9.
fuisse circumcisionis, propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones Patrum; Gentes autem super misericordiam glorificare Deum. In hoc igitur misericordia, quia nos redemit: in hoc veritas, quia id quod promisit implevit, et impleturus est quod promittit. *Qui* ergo *operantur iniquitatem*, id est infidelitatem, *non in viis ejus ambulaverunt;* quia in Christum non crediderunt. Ergo convertantur, et in eum qui justificat impium, pie credant, atque in illo misericordiam peccatis dimissis, et veritatem com- Rom. 4. 5.
pletis promissis, hoc est, universas vias Domini inveniant: In quibus ambulantes non operabun-
C tur iniquitatem: quia non tenebunt infidelitatem, sed fidem, quæ per dilectionem operatur, et cui peccatum non imputatur. Gal. 5. 6.

SERMO QUARTUS.

1. Quis est, Carissimi, qui Domino dicit, *Tu præcepisti mandata tua custodiri nimis.* v. 4.
* *Utinam dirigantur viæ meæ ad custodiendas justificationes tuas.* v. 5.
* *Tunc non confundar, dum inspicio in omnia mandata tua?* v. 6.
Quis est qui hoc dicit, nisi unumquodque membrum Christi, vel potius universum corpus Christi? Et quid est, *Tu præcepisti mandata tua custodiri nimis?* Utrum nimis præcepisti, an nimis custodiri? Quodlibet horum intelligamus, con-
D tra illam memorabilem nobilemque sententiam hoc dictum videtur, quam Græci laudant in sapientibus suis, et Latini laudando consentiunt, Ne quid nimis. Si enim hoc verum est, ut ne Terent. And. Act. 1. sc. 1.
quid nimis fiat: quomodo verum est, quod hic dicitur, *Tu præcepisti mandata tua custodiri nimis?* Quando Deus aliquid vel nimis præciperet, vel nimis custodiri vellet, si omne nimium reprehensione dignum esset? Diceremus ergo nos nulla Græcorum sapientium auctoritate (b) b
teneri, intuentes quod scriptum est, Nonne stul- 1. Cor. 1. 20.
tam fecit Deus sapientiam hujus mundi: et potius istam sententiam falsam esse crederemus,

(a) Tres MSS. Operatur *ergo peccatum hæc desideria.*

(b) Am. et MSS. *terreri.*

qua dictum est, Ne quid nimis, quam divinum
eloquium, ubi legimus atque cantamus, *Tu præcepisti mandata tua custodiri nimis;* nisi nos
non Græca elatio, sed vera ratio revocaret? Nimis quippe dicitur, quidquid plus fuerit quam
oportet. Nam parum et nimium duo sunt inter se contraria. Parum est quod minus est quam
oportet; et nimium plus quam oportet. Horum in medio modus est, quod dicitur, sat est. Cum
itaque utile sit in vita et moribus, ut amplius quam oportet nihil omnino faciamus; profecto
veram esse sententiam, Ne quid nimis, fateri potius quam negare debemus. Sed aliquando
Latina lingua hoc verbo sic abutitur, ut nimis pro eo quod est valde, et positum inveniamus
in litteris sacris, et ponamus in sermonibus nostris. Nam et hic, *Tu præcepisti mandata tua
custodiri nimis*, nonnisi valde intelligimus, si recte intelligimus. Et, Nimis te diligo, si alicui
carissimo dicimus, non utique plus quam oportet, sed valde nos diligere intelligi volumus. Denique illa Græca sententia non habet hoc verbum, quod hic legitur. Ibi enim est ἄγαν, quod
est nimis: hic est autem σφόδρα, quod est valde. Sed aliquando, ut diximus, nimis pro eo quod
est valde, et dictum invenimus, et dicimus. Unde nonnulli etiam Latini codices non habent, *Tu
præcepisti mandata tua custodiri nimis;* sed, *valde.* Valde itaque præcepit hoc Deus, et valde
oportet Dei custodiri mandata.

2. Sed humilis pietas vel pia humilitas, et fides non immemor gratiæ, quid adjungat adtendite:
v. 3. *Utinam*, inquit, *dirigantur viæ meæ ad custodiendas justificationes tuas.* Præcepisti quidem tu, sed utinam quod præcepisti fiat mihi.
Contra Pelagianos. Ubi audis *Utinam*, vocem optantis agnosce; et agnita voce optantis, depone superbiam præsumentis. Quis enim se dicat optare, quod sic habet in arbitrii potestate, ut nullo indigens adjumento id possit efficere? Ergo si optat homo quod præcipit Deus; ut det ipse quod præcipit, rogandus est Deus. A quo enim optandum est,
Jacobi 1. 17. nisi ab illo, a quo Patre luminum omne datum optimum et omne donum perfectum, sancta Scriptura teste, descendit? Propter eos autem qui putant hoc solo nos ad faciendam justitiam divinitus adjuvari, quod Dei præcepta nobis in notitiam proferuntur, ut ea cognita, jam sine ulla Dei gratia, solis nostræ voluntatis viribus impleantur, non optat hic dirigi vias suas ad custodiendas justificationes Dei, nisi jam ejus ac-
v. 4, ceptis ipso præcipiente mandatis. Ad hoc enim pertinet quod præmisit, Tu præcepisti mandata tua custodiri nimis. Tamquam diceret, Jam le-
» gem accepi, jam novi; Tu enim præcepisti mandata tua custodiri nimis: et mandata tua sancta,
Rom. 7. 13. et justa, et bona; sed peccatum per bonum mihi operatur mortem, nisi adjuvet tua gratia, *Utinam* ergo *dirigantur viæ meæ ad custodiendas justificationes tuas.*

v. 6. 3. *Tunc non confundar, dum inspicio in o-*
A *mnia mandata tua.* Mandata Dei sive cum leguntur, sive cum memoria recoluntur, tamquam
speculum intuendum est, secundum apostolum Jacobi 1. 23.
Jacobum dicentem, Si quis est auditor verbi et » etc.
non factor, hic comparabitur viro consideranti »
vultum nativitatis suæ in speculo; consideravit »
enim se, et abiit, et statim oblitus est qualis »
fuerit: qui autem perspexerit in legem perfe- »
ctam libertatis, et permanserit, non auditor »
obliviosus factus, sed factor operis, hic beatus »
in facto suo erit. Talem se iste vult esse, ut in- »
spiciat tamquam in speculo mandata Dei, et non confundatur: quia non auditor eorum tantum vult esse, sed factor. Propterea optat dirigi vias suas ad custodiendas justificationes Dei. Unde dirigi, nisi gratia Dei? Alioquin legem Dei ha-
B bebit, non ubi gratuletur, sed ubi confundatur; si voluerit mandata inspicere, quæ non facit.

4. *Confitebor*, inquit, *tibi, Domine, in directione cordis, in eo quod didicerim judicia justitiæ tuæ.* v. 2.
Non est peccatorum confessio ista, sed laudis: sicut ait etiam ipse, in quo peccatum
nullum erat, Confitebor tibi, Pater, Domine cæli Matth. 12.
et terræ: et sicut scriptum est in libro Ecclesia- 12.
stico, Hæc dicetis, In confessione. Opera Domini Eccli. 39.
universa quoniam bona valde. *Confitebor*, in- 20. et 21.
quit, *tibi in directione cordis.* Utique si dirigantur viæ meæ, confitebor tibi, quoniam tu fecisti, et tua laus est ista, non mea. Tunc enim *confitebor in eo quod didicerim judicia justitiæ tuæ*, si directum cor habebo, directis videlicet viis meis ad custodiendas justificationes tuas.
C Nam quid mihi proderit quod ea didicerim, si corde perverso vias (a) abibo pravas? Non enim lætabor in eis, sed accusabor ab eis.

5. Deinde adjungit, *Justificationes tuas custodiam.* v. 8.
Quæ omnia ex illo utique connectuntur,
quod ait, Utinam dirigantur viæ meæ ad custo- v. 5. etc.
diendas justificationes tuas: tunc non confundar »
dum inspicio in omnia mandata tua; et confite- »
bor tibi in directione cordis, et *justificationes tuas custodiam.* Sed quid est quod sequitur? *Ne derelinquas me usque valde:* vel sicut nonnulli codices habent, *usque nimis*, pro eo quod est *valde:* nam hoc verbum Græcum est et hic, id est, σφόδρα: quasi relinqui se a Domino velit, sed non usque valde. Absit. Sed quia reliquerat Deus mundum merito peccatorum; usque valde
D illum reliquisset, si ei nec tanta medicina profuisset, hoc est, gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. Nunc vero secundum istam orationem corporis Christi, non eum reliquit
usque valde: quia Deus erat in Christo, mun- 2. Cor. 5. 19.
dum reconcilians sibi. Potest hoc etiam sic intelligi, ut ejus ista sit vox, qui cum dixisset in
abundantia sua, Non movebor in æternum, ve- Psal. 29. 7.
lut sua virtute confidens: ut ostenderet ei Deus Ibid. 5
quod non merito ejus, sed in voluntate sua præstiterat decori ejus virtutem, avertit ab eo faciem suam, et factus est conturbatus. Inveniens ergo se, nec jam præsumens de se, clamat, *ne*

(a) Plerique MSS. *habebo.*

derelinquas me usque valde. Si enim dereliquisti, ut sine adjutorio tuo infirmus appaream, noli usque valde, ne peream. Tu ergo præcepi-
v. 4 etc. » sti mandata tua custodiri nimis. Jam de ignorantia me excusare non possum. Sed quoniam infir-
» mus sum: Utinam dirigantur viæ meæ ad custo-
» diendas justificationes tuas. Tunc non confun-
» dar, dum inspicio in omnia mandata tua: tunc
» confitebor tibi in directione cordis, in eo quod
» didicerim judicia justitiæ tuæ; tunc justificatio-
» nes tuas custodiam: et si dereliquisti me, ne
» gloriarer in me, noli usque valde, et justificatus
» abs te gloriabor in te.

SERMO QUINTUS.

BETH. ב v. 9. 1. Hos versus, Carissimi, isto consideremus in Psalmo, et sicut Dominus donat ejus sacras litteras perscrutemur: *In quo corrigit junior viam suam? In custodiendo verba tua*. Interrogat se, et respondet sibi. *In quo corrigit junior viam suam?* huc usque interrogatio est. Deinde responsio, *In custodiendo verba tua*. Sed hoc loco custoditio verborum Dei, intelligenda est operatio præceptorum. Frustra enim custodiuntur memoria, si non custodiantur et vita. Nam quidam verba Dei tenendo agunt ne obliviscantur. nec agunt vivendo ut corrigantur. Non autem ait iste, In quo exercet junior memoriam suam? sed, *In quo corrigit viam suam?* atque ad hoc respondet, *In custodiendo verba tua*. Neque ullo modo dicenda est via correcta, quamdiu est vita perversa.

2. Sed quid sibi vult iste junior? Potuit enim dicere, In quo corrigit homo viam suam? aut, In quo corrigit vir viam suam? quod plerumque in Scripturis ita ponitur, ut a sexu honoratiore homo intelligatur, modo locutionis quo significatur a parte totum. Neque enim et femina non beata quæ non abiit in consilio impiorum:
Psal. 1. 1. ubi tamen dictum est, Beatus vir. Hic vero nec homo ait, nec vir, sed *junior*. Numquid desperandus est senior? aut in alio corrigit etiam senior viam suam, quam in custodiendo verba Dei? An forte admonitio est, qua ætate potissimum fieri debeat: secundum illud quod alibi
Eccli. 6. 18. scriptum est, Fili, a juventute tua excipe do-
» ctrinam, et usque ad canos invenies sapientiam? Est et alius intellectus, ut ille hic agnoscatur
Lucæ 15. 12. filius Evangelicus junior, qui profectus a patre in regionem longinquam, effudit substantiam suam vivens cum meretricibus prodige; et postea quam porcos pavit egestatem famemque perpessus, reversus est ad semetipsum, et dixit, Surgam, et ibo ad patrem meum. In quo enim correxit viam suam, nisi in custodiendo verba Dei, quæ tamquam panem paternum esuriens concupivit? Neque enim corrigeret viam suam frater
Ibidem 29. ejus senior, qui patri suo dixit, Ecce tot annis servio tibi, et numquam mandatum tuum præterii. Junior ergo ille correxit viam suam, quam se ita depravasse perversamque habuisse con-
Ibidem 21. fessus est, ut patri diceret, Jam non sum dignus

A vocari filius tuus. Tertius quoque intellectus mihi occurrit, quem quidem ego, quantum pro modulo meo sapio, duobus superioribus antepono: ut senior agnoscatur, vetus homo; et novus, junior: senior, qui portat imaginem ter- 1. Cor. 15. 49.
reni hominis, junior, qui cælestis; quia non Ibidem 46.
prius quod spiritale est, sed quod animale, postea spiritale. Sit ergo licet quilibet quantum ad ætatem pertinet corporis, annosa vetustate decrepitus, junior erit ad Deum percepta gratiæ novitate conversus: et in hoc corrigit viam suam, in custodiendo verba ejus: hoc est verbum fidei quod prædicamus, et ipsa est fides quæ per di- Rom. 10. 8.
lectionem operatur.

3. Sed iste junior populus, gratiæ filius, ho- Gal. 5. 6.
mo novus, cantator novi Cantici, heres Testa-
B menti novi, iste junior non Cain, sed Abel; non Ismael, sed Isaac; non Esau, sed Israel; non Manasses, sed Ephræm: non Heli, sed Samuel; non Saul, sed David, quid adjungat adtendite: *In toto*, inquit, *corde meo exquisivi te*, *ne repellas* v. 10.
me a mandatis tuis. Ecce orat, ut adjuvetur ad custodienda verba Dei, in quo dixerat viam suam corrigere juniorem. Nam utique hoc est, *Ne repellas me a mandatis tuis*. Quid est enim a Deo repelli. nisi non adjuvari? Mandatis quippe ejus rectis atque arduis humana non contemperatur infirmitas, nisi præveniens ejus adjuvet caritas. Quos autem non adjuvat, hos merito perhibetur Gen. 3. 24.
repellere, tamquam flammea framea prohibeantur indigni, ne manum extendant ad arborem vitæ. Quis est autem dignus, ex quo per unum
C hominem peccatum intravit in mundum, et per Rom. 5. 12.
peccatum mors, et ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccaverunt? Sed indebita Dei misericordia sanatur debita nostra miseria. Nam iste qui loquitur, et dicit, *In toto corde meo exquisivi te*: et hoc unde posset, nisi eum aversum ad se ipse converteret, cui dici-
tur, Deus tu convertens vivificabis nos: et ille Psal. 84. 7.
perditum quæreret, et errantem ille revocaret,
qui dicit, Quod perierat requiram, et quod erra- Ezech. 34. 16.
verat revocabo?

4. Inde est quod et corrigit viam suam in custodiendo verba Dei, illo regente, illo faciente,
neque enim per se ipse posset; cum Jeremias Jerem. 10.
Propheta fateatur, et dicat, Scio, Domine, quo- » 23.
niam non est hominis via ejus, neque vir ibit et
D corriget viam suam. A Domino quippe hoc etiam
iste superius optavit, ubi ait, Utinam dirigantur v. 5.
viæ meæ: et hic ubi addidit, *In corde meo ab-* v. 11.
scondi eloquia tua, ut non peccem tibi; continuo divinum quæsivit auxilium, ne in corde ejus Dei eloquia sine fructu absconderentur, nisi opera justitiæ sequerentur. Cum enim hoc dixisset,
adjunxit, *Benedictus es Domine, doce me justi-* v. 12.
ficationes tuas. *Doce* dixit, quomodo eas discunt, qui faciunt, non quomodo hi qui ut habeant quod loquantur, tantummodo meminerunt. Nam uti-
que jam dixerat, In corde meo abscondi eloquia v. 11.
tua, ut non peccem tibi. Quid ergo adhuc ea quærit discere, quæ abscondita jam custodit in corde? Quod utique non fecisset, nisi ea didicis-

set. Ut quid ergo addit et dicit, *Doce me justifi-* A
cationes tuas, nisi quia eas vult faciendo disce-
re, non loquendo vel memoria retinendo? Quo-
niam ergo, sicut in alio Psalmo legitur, Benedi-
Psal. 83. 8. ctionem dabit qui legem dedit: ideo, *Benedictus*
es Domine, *doce me*, inquit, *justificationes tuas*.
Quia enim in corde meo abscondi eloquia tua,
ut non peccem tibi legem dedisti; da etiam be-
nedictionem gratiæ, ut faciendo discam quod in-
timando jussisti. Hæc satis sint, ut vestræ men-
tes sine fastidio nutriantur: alium sermonem de-
siderant quæ sequuntur.

SERMO SEXTUS.

1. Initium sermonis hujus est nobis in Psalmo,
v. 13. de quo disputamus, hic versus, *In labiis* B
meis enuntiavi omnia judicia oris tui. Quid est
hoc, Dilectissimi? quid est hoc? Quis omnia ju-
dicia Dei enuntiare possit, cum investigare non
Rom. 11. 33. possit? An vero cum Apostolo exclamare dubi-
» tamus, O altitudo divitiarum sapientiæ et scien-
» tiæ Dei, quam inscrutabilia sunt judicia ejus, et
Johan. 16. investigabiles viæ ejus? Dominus dicit, Adhuc
12. » multa habeo vobis dicere, sed non potestis por-
» tare modo. Et quamvis continuo promiserit eis
omnem veritatem per Spiritum Sanctum; clamat
1 Cor. 13. 9. tamen beatus Paulus, Ex parte scimus; ut in-
telligamus Spiritu quidem sancto, unde pignus
accepimus, perduci nos ad omnem veritatem;
» sed cum in (*a*) aliam vitam, post hujus vitæ spe-
culum et ænigma, venerimus, et facie ad faciem
viderimus. Quomodo ergo iste dicit, *In labiis* C
meis enuntiavi omnia judicia oris tui? Et ille
hoc dicit, qui paulo ante superiore versu proxi-
v. 12. mo dixerat, Doce me justificationes tuas. Quo
pacto igitur enuntiavit omnia judicia oris ejus,
qui vult adhuc discere justificatione ejus? An ju-
dicia quidem cuncta jam noverat, justificationes
autem adhuc discere cupiebat? Hoc vero est mi-
rabilius, si jam sciebat inscrutabilia Dei, et ea
quæ hominibus præcepit facienda nesciebat. Ju-
stificationes enim sunt, non dicta, sed facta ju-
stitiæ, opera scilicet justorum, quæ imperat
Deus. Ideo autem Dei dicuntur, quamvis a nobis
fiant, quia nisi ipso donante non fiunt. Judicia
porro Dei sunt, quibus ab eo mundus et nunc et
in fine sæculi judicatur. Sed cum eloquiis Dei
omnia contineantur, et justificationes videlicet D
et judicia: cur quærit adhuc justificationes di-
scere, qui eloquia Dei se abscondisse in corde
v. 11. dicit? Ait enim, In corde meo abscondi eloquia
tua, ut non peccem tibi. Tum secutus adjunxit,
v. 12. Benedictus es Domine, doce me justificationes
v. 13. tuas. At deinde, *In labiis meis*, inquit, *enuntia-*
vi omnia judicia oris tui. Videntur quidem duo
ista inter se non esse contraria, immo esse po-
tius amica atque conjuncta, ut quoniam in corde
suo abscondit eloquia Dei, in labiis suis judicia
Rom. 33. 10. ejus enuntiet; Corde enim creditur ad justitiam,

ore autem confessio fit ad salutem: sed quod in-
ter hæc duo medium posuit, Benedictus es Do- »
mine, doce me justificationes tuas, quomodo con- »
veniat homini, cujus in corde jam sunt eloquia
Dei, et qui labiis suis enuntiavit omnia judicia
Dei, ut adhuc velit discere justificationes Dei,
non invenitur, nisi ut eas discere velle intelliga-
tur faciendo, non memoria retinendo et loquen-
do; et id a Domino demonstravit debere nos pe-
tere, sine quo nihil possumus facere. Sed hoc
ante istum alio jam sermone tractavimus: nunc
vero quomodo se dixerit omnia judicia oris Dei
in labiis suis enuntiasse, cum dicta sint inscru-
tabilia, et de quorum profunditate alibi scriptum
est, Judicia tua abyssus multa, quantum Deus Psal. 35. 7.
donat tractare suscepimus.

2. Quid ergo hic intelligamus, adtendite. Num-
quid judicia Dei nescit Ecclesia? Scit plane. Nam
scit utique qualibus dicturus sit judex vivorum
et mortuorum, Venite benedicti Patris mei, per- Matth. 25.
cipite regnum: et qualibus dicturus sit, ite in 34.
ignem æternum. Scit, inquam, neque fornicato- 1. Cor. 6. 9.
res, neque idolis servientes, neque illos atque
illos, quos ibi apostolus Paulus enumerat, re-
gnum Dei possessuros. Scit iram et indignatio- Rom. 2. 9.
nem, tribulationem et angustias in omnem ani- » et 10.
mam hominis operantis malum, Judæi primum »
et Græci: gloriam vero et honorem et pacem o- »
mni operanti bonum, Judæo primum et Græco:
Hæc atque hujusmodi judicia Dei evidenter ex-
pressa novit Ecclesia: sed non ipsa sunt omnia;
cum sint quædam inscrutabilia, et sicut abyssus
multa, profunda et occulta. An et ipsa nota sunt
quibusdam excellentioribus membris hominis hu-
jus, qui cum suo capite Salvatore totus est Chri-
stus? Inscrutabilia enim fortasse dicta sunt ho-
mini, quia viribus suis ea non potest perscruta-
ri. Sed cur non possit dono Spiritus-sancti, cui-
cumque hoc Dominus conferre dignatur? Sic e-
nim illud dictum est, Deus habitat lucem inac- 1. Tim. 6.
cessibilem: et audimus tamen, Accedite ad eum, 16
et illuminamini. Quæ utique ita solvitur quæ- Psal. 23. 5.
stio, ut inaccessibilis sit viribus nostris, acceda-
tur autem ad eum muneribus suis. Quamquam
et si nemini omnino Sanctorum, quamdiu corpus Sap. 9. 15.
quod corrumpitur aggravat animam, omnia ju-
dicia Dei scire conceditur, quia re vera multum
est ad hominem, cum profecto, (ut aliquid exem-
pli gratia dicam, unde judiciorum Dei conjicia-
tur immensitas,) nemo sine judicio Dei sit tar-
dus in animo, vel claudus in corpore: habet ta-
men unde dicat Ecclesia, hoc est, populus ad-
quisitionis, et veraciter dicat, *In labiis meis e-*
nuntiavi omnia judicia oris tui, id est, nihil
judiciorum tuorum tacui, quæ mihi per eloquia
tua innotescere voluisti, sed omnia prorsus in
labiis meis enuntiavi. Hoc enim mihi videtur si-
gnificare voluisse, quod non ait, omnia judicia
tua; sed, *omnia judicia oris tui*, id est, quæ mihi
dixisti: ut per os ejus eloquium ejus intelliga-

(*a*) Am. et MSS. *sed cum in alia vita, post hujus vitæ speculum et ænigma facie ad faciem venerimus*: nisi quod loco *ænigma*, quidam habent *ænigmata*.

mus, quod fecit ad nos in revelationibus sanctorum pluribus, et Testamentis duobus; quæ omnia judicia usquequaque in labiis suis enuntiare non cessat Ecclesia.

v. 14. 3. Deinde subjungit, et dicit, *In via testimoniorum tuorum jucundatus sum, quasi in omnibus divitiis.* Viam testimoniorum Dei, nihil citius, nihil certius, nihil brevius, nihilque grandius intelligimus esse quam Christum, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ ab-
Coloss. 2. 3. sconditi. Inde et iste ait se jucundatum vel delectatum in hac via, *quasi in omnibus divitiis.* Testimonia quippe Dei sunt, quibus quantum nos diligat, nobis probare dignatur. Commendat
Rom. 5. 8. autem suam caritatem Deus in nobis, quoniam
» cum adhuc peccatores essemus, Christus pro no-
Johan. 14. 6. bis mortuus est. Cum ergo ipse dicat, Ego sum via: et humilitas ejus carnalis nativitatis atque passionis, evidentia sint testimonia divinæ erga nos dilectionis; procul dubio via testimoniorum Dei Christus est. Per hæc quippe testimonia quæ in illo videmus impleta, etiam futura erga nos, quæ sempiterna promissa sunt, exspectamus et
Rom. 8. 32. speramus implenda. Qui enim proprio Filio non
» pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum,
» quomodo non et cum illo omnia nobis donavit?

v. 15. 4. Sequitur, *In mandatis tuis garriam, et considerabo vias tuas.* Quod Græcus habet ἀδολεσχήσω, Latini interpretes quidam *garriam*, quidam *exercebor*, interpretati sunt, quæ duo inter se videntur esse diversa: sed si exercitatio intelligatur ingenii, cum quadam delectatione disputationis, utrumque conjungitur, et quasi ex utroque unum aliquid temperatur, ut non sit aliena ab hujusmodi exercitatione garruli-
a tas. Solent enim garruli vocari loquaces. (*a*) Sic autem se in Dei mandatis exercet Ecclesia, adversus omnes inimicos fidei Christianæ atque catholicæ copiosis doctorum disputationibus garrula: quæ tunc fructuosæ sunt dispu-
Psal 14. 10. tantibus, si non ibi considerentur nisi viæ Do-
b mini, (*b*) sicut scriptum est, misericordia et veritas; quorum duorum plenitudo invenitur in Christo. Per hanc suavem exercitationem fit et-
v. 16. iam quod adjungit; *In justificationibus tuis meditabor, non obliviscar verborum tuorum.* Ideo
Psal. 1. 2. utique *meditabor*, ut *non obliviscar*. Unde beatus ille in primo Psalmo, in lege Domini meditabitur die ac nocte.

5. In his omnibus quæ ut potuimus disputavimus, meminerimus, Carissimi, eum qui abscondit in corde suo eloquia Domini, et enuntiat in labiis suis omnia judicia oris ejus, et in via testimoniorum ejus delectatur sicut in omnibus divitiis, et garriens vel sese exercens in mandatis ejus, considerat vias ejus, et meditatur in justificationibus ejus, ne obliviscatur verborum ejus, per quæ omnia utique lege Dei atque doctrina instructus apparet, orare tamen et dicere,
A Benedictus es Domine, doce me justificationes v. 12.
tuas. Ubi nihil aliud intelligitur poscere, nisi adjutorium gratiæ: ut quod jam novit sermone, discat et opere.

SERMO SEPTIMUS.

1. Si hujus Psalmi superiora meministis, Carissimi, adjuvare nos debent ad intelligenda sequentia. Etenim quæ tamquam ex unius hominis persona loquuntur, membra sunt Christi, et ad unum caput tamquam unum pertinens corpus. Nempe superius dixerat, In quo corri- v. 9.
git junior viam suam, in custodiendo verba tua. GHIMEL.
Ecce nunc apertius ut id faciat, poscit auxilium.
Retribue, inquit, *servo tuo, vivam, et* (*c*) *custo-* v. 17.
B *dibo verba tua.* Si bona pro bonis sibi retribui c
postulavit, jam custodierat verba Dei. Non autem dixit, Retribue servo tuo, quia custodivi verba tua; tamquam mercedem bonam pro bono obedientiæ flagitaret: sed dixit, *Retribue servo tuo, vivam, et custodibo verba tua.* Quod quid est aliud, quam dicere, mortuos ea custodire non
posse? infideles videlicet, de quibus dicitur, Sine Matt. 8. 22.
mortuos sepelire mortuos suos. Quapropter si mortuos intelligimus infideles, vivos autem fide-
les; quoniam, Justus ex fide vivit: nec possunt Rom. 1. 17.
custodiri verba Dei nisi fide, quæ per dilectionem operatur. hanc sibi poscit qui dicit, *Retribue servo tuo, vivam, et custodibo verba tua.* Et quoniam ante fidem non homini debentur nisi mala pro malis, retribuit autem Deus per inde-
C bitam gratiam bona pro malis; hanc retributionem rogat qui dicit, *Retribue servo tuo, vivam, et custodibo verba tua.* Quatuor sunt enim retributiones: aut mala pro malis retribuuntur: sicut Deus ignem æternum retributurus est impiis; aut bona pro bonis, sicut regnum æternum retributurus est justis; aut bona pro malis, sicut
Christus per gratiam justificat impium; aut mala Rom. 4. 5.
pro bonis, sicut (*d*) Judas et Judæi per malitiam d
persecuti sunt Christum. Harum quatuor retributionum duæ priores pertinent ad justitiam, ut retribuantur mala pro malis, bona pro bonis: tertia pertinet ad misericordiam, ut retribuantur bona pro malis: quartam Deus nescit; nulli enim malum pro bono retribuit. Hæc autem quam tertio loco posui, primitus necessaria est. Nisi enim
D Deus retribueret bona pro malis, nullo modo essent quibus retribueret bona pro bonis.

2. Vide illum Saulum, postea Paulum: Non
ex operibus, inquit, justitiæ quæ nos fecimus, Tit. 3. 5.
sed secundum suam misericordiam salvos nos fe- »
cit per lavacrum regenerationis. Et iterum, Qui 1. Tim. 1. 13.
prius fui blasphemus, et persecutor, et injurio- »
sus: sed misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate. Et iterum, Consi- 1. Cor. 7. 25.
lium autem do, tamquam misericordiam consecutus a Domino, ut fidelis essem: hoc est, ut vi-

(a) Ita Am. et MSS. At Er. et Lov. *Si autem*: et infra, *est garrula*.
(b) Hic in editis additur, *Universæ autem viæ Domini*: quod a præcipuis MSS. abest.

(c) Ita constanter antiquiores MSS. At editi, *custodiam*.
(d) MSS. *sicut Judæus per malitiam persecutus, est Christum.*

Rom. 1. 17. verem. Quia, Justus ex fide vivit. Mortuus ergo
erat prius per suam injustitiam, antequam vive-
ret per Dei gratiam. Ipsam porro suam mortem
Rom. 7. 9. sic confitetur : Adveniente autem, inquit, man-
et 10 » dato peccatum revixit, ego autem mortuus sum,
» et inventum est mihi mandatum quod erat in vi-
» tam, hoc esse in mortem. Retribuit ergo illi Deus
bonum pro malo, hoc est, vitam pro morte; ta-
lem scilicet retributionem, qualis hic poscitur,
ubi dicitur, *Retribue servo tuo, vivam, et custo-
dibo verba tua.* Et vixit, et custodivit verba ejus,
et pertinere cœpit ad aliam retributionem, in
qua retribuuntur bona pro bonis: propter quam
1. Tim. 4. 7. dicit, Bonum certamen certavi, cursum consum-
et 8. » mavi, fidem servavi, de cetero reposita est mihi
corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in
illa die justus judex. Utique justus, retribuendo
bona pro bonis : quia prius misericors, retri-
buendo bona pro malis. Quamvis et ipsa justi-
tia, qua retribuuntur bona pro bonis, non est
sine misericordia; quia et hoc scriptum est, Qui
Psal. 102. 4. coronat te in miseratione et misericordia. Qui
2. Tim. 4. 7. enim dixit, Bonum certamen certavi, quando
1. Cor. 15. 57. vinceret, nisi illo donante de quo ait, Gratias
» Deo, qui dat nobis victoriam per Dominum no-
» strum Jesum Christum? Et qui cursum consum-
mavit, quando curreret, quando perveniret, nisi
Rom. 9. 16. illo adjuvante de quo ait, Igitur non volentis,
» neque currentis, sed miserentis est Dei? Et qui
fidem servavit, quando id faceret, nisi, ut ipse
1. Cor. 7. 25. ait, misericordiam consecutus ut fidelis esset?

3. Nusquam ergo se extollat humana super-
bia: donis suis Deus retribuit bona præmia. Sed
iste qui jam orat et dicit, *Retribue servo tuo, vi-
vam*, si penitus esset mortuus, non oraret : sed
ab illo accepit initium bonæ concupiscentiæ, a
quo vitam poscit obedientiæ. Habebant enim ali-
Luc. 17. 5. quam fidem, qui dicebant, Domine auge nobis
fidem : Ille vero et incredulitatem suam confite-
batur, nec fidem diffidebatur, qui cum esset in-
terrogatus utrum crederet, ait, Credo, Domine,
Marc. 9. 23. adjuva incredulitatem meam. Jam utique vivere
incipiens postulat vitam, qui credens orat obe-
a dientiam: non (*a*) pro ea servata præmium; sed
2. Cor. 4. 16. ut servetur auxilium. Vita quippe crescente vi-
vescit per omnem diem, qui renovatur de die in
diem.

4. Sicus autem verba Dei non posse custodiri
per obedientiam, nisi videantur per intelligen-
v. 18. tiam, hoc quoque orationi addit, et dicit, *Revela
oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua.*
Ad hoc etiam illud pertinet, quod adjungit, *In
quilinus ego sum in terra.* Sive, ut nonnulli co-
v. 19. dices habent, *Incola ego sum in terra, ne abscon-
das a me mandata tua.* Quod enim ait superius,
Revela oculos meos; hoc postea dixit, *ne abscon-
das a me*: et quod ibi dixerat, *mirabilia de lege
tua;* hoc alio modo repetens ait, *mandata tua.*
Matth. 5. 44. Nihil est autem mirabilius in mandatis Dei,
quam, Diligite inimicos vestros: hoc est, retri-
buite bona pro malis. Sed de isto inquilinatu vel
A incolatu non est sermo coartandus; et ideo non
iste de hac re, sed alius exspectandus, et Domi-
no adjuvante reddendus est.

SERMO OCTAVUS.

1. EXSPECTATIONI Caritatis Vestræ de sequen-
tibus hujus maximi Psalmi sermo redden-
dus est, ab illo versu scilicet, ubi ait: *Incola ego* v. 19.
sum in terra, non abscondas a me mandata tua:
sive, ut nonnulli codices habent, *Inquilinus ego
sum in terra.* Quod enim est in Græco πάροικος,
aliqui nostri *inquilinus*, aliqui *incola*, nonnum-
quam etiam *advena* interpretati sunt. Inquilini
non habentes propriam domum, habitant in a-
liena: incolæ autem vel advenæ, utique adventi-
B tii perhibentur. Ubi magna de anima exoritur
quæstio. Neque enim secundum corpus dictum
videri potest, *Incola*, vel *advena*, vel *inquilinus
sum in terra:* cum de terra corpus originem du-
cat. Sed in hac profundissima quæstione nihil
audeo definire. Sive enim propter animam, (quæ
absit ut putetur ex terra,) merito dici potuerit,
Inquilinus, vel *incola*, vel *advena ego sum in
terra;* sive secundum totum hominem, quia pa-
radisi aliquando civis fuit, ubi utique non erat
qui ista dicebat; sive quod est ab omni contro-
versia liberius, non omnis homo possit hoc di-
cere. sed cui patria promissa est æterna in cæ-
lis: hoc scio, quia tentatio est vita humana su- Job. 7. 1.
per terram; et jugum grave est super filios A- Eccli. 40. 1.
C dam. Verum me plus delectat secundum istam
disputare sententiam, ut ideo nos in terra inqui-
linos vel incolas esse dicamus, quia supernam
patriam, unde pignus accepimus, et quo perve-
nientes numquam inde migremus, invenimus.
Nam et ille qui in alio Psalmo dicit, Inquilinus Psal. 38. 13.
ego sum apud te et peregrinus, sicut omnes pa-
tres mei: non ait, sicut omnes homines: sed di-
cendo, sicut omnes patres mei, justos procul du-
bio vult intelligi, qui eum tempore præcesse-
runt, et in hac peregrinatione gemitu pio super-
næ patriæ suspirarunt. De quibus scriptum est Hebr. 11. 13.
ad Hebræos, Secundum fidem mortui sunt hi o- » etc.
mnes, cum non accepissent promissiones, sed »
longe eas videntes et salutantes, et confitentes »
quia hospites et peregrini sunt super terram. »
Qui enim talia dicunt, ostendunt quia patriam »
D quærunt. Et si quidem ejus memores essent, a »
qua discesserant, habuissent tempus revertendi: »
nunc autem meliorem appetunt, id est cælestem, »
ideo non confunditur de his Deus vocari Deus eo-
rum : præparavit enim eis civitatem. Et illud
quod legimus, Quamdiu sumus in corpore, pe- 2. Cor. 5. 6.
regrinamur a Domino : potest intelligi hoc non
esse omnium, sed fidelium. Non enim omnium 2. Thess. 3. 2.
est fides. Et videmus quid his verbis Apostolus
jungat. Cum enim dixisset, Quamdiu sumus in 2. Cor. 5. 6.
corpore, peregrinamur a Domino : Per fidem e- et 7.
nim ambulamus, inquit, non per speciem: ut in-
telligeremus eorum esse istam peregrinationem,

(a) Sic Am. Er. et MSS. At Lov. non ut pro ea ser-
vetur præmium.

Rom. 8. 29. qui ambulant per fidem. Infideles autem, quos Deus non præscivit nec prædestinavit conformes imaginis Filii sui, non possunt veraciter dicere se in terra peregrinos, quando ibi sunt, ubi secundum carnem nati sunt, non enim habent alibi civitatem: ac per hoc non sunt in terra alienigenæ, sed terrigenæ. Unde ait alia Scriptura de quodam, Posuit enim apud mortem domum suam, et apud inferos cum terrigenis axes suos. Sunt autem et ipsi peregrini et inquilini, non huic terræ, sed populo Dei, a quo sunt alienigenæ. Unde credentibus, et sanctam civitatem, quæ non est de hoc mundo, habere incipientibus Apostolus dicit,
Ephes. 2. 19. Igitur jam non estis peregrini » et inquilini, sed estis cives sanctorum et domestici Dei. Ipsi ergo sunt cives terreni, qui sunt Dei populo peregrini: qui vero cives sunt in populo Dei, ipsi sunt in terra peregrini: quia totus idem populus, quamdiu est in corpore, peregrinatur a Domino. Dicat itaque, *Incola ego sum in terra, ne abscondas a me mandata tua.*

2. Sed qui tandem sunt, a quibus Deus abscondit mandata sua? Nonne illa ubique Deus voluit prædicari? Utinam quam multis clara sunt, tam multis cara sint. Nam quid est clarius, quam,
Matth. 22. 37. etc. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, » et ex tota anima tua, et ex tota mente tua, et » diliges proximum tuum tamquam teipsum? In quibus duobus mandatis tota Lex pendet et Prophetæ. Et quis est quem lateant ista mandata? Nempe et omnibus fidelibus, et plurimis infidelibus nota sunt. Cur ergo poscit fidelis ne abscondatur sibi, quod nec infideli cernit absconditi? An quia Deum nosse difficile est, consequens est utique, ut Diliges Dominum Deum tuum, difficile intelligatur, ne aliud pro alio diligatur? Nam proximi facilior esse videtur cognitio. Omnis quippe homo est omni homini proximus; nec ulla cogitanda est longinquitas generis, ubi est natura communis. Quamquam
Luc. 10. 29. nec proximum noverat qui Domino ait, Et quis est mihi proximus? Quando illi est propositus homo quidam, qui descendens ab Jerusalem in Jericho incidit in latrones: cui proximum non fuisse, nisi qui cum illo fecit misericordiam, ipse qui interrogaverat judicavit; patuitque in facienda misericordia neminem alienum esse deputandum ab eo qui diligit proximum. Sed multi nec seipsos noverunt: quia et seipsum nosse, quemadmodum homo sibi debet innotescere, non omnium hominum est. Quomodo ergo diligit proximum tamquam seipsum, qui nescit et seipsum? Non enim frustra ille filius junior, qui profectus in regionem longinquam, ubi dissipavit substan-
Lucæ 15. 18. tiam suam vivens prodige, ut diceret, Surgam, et ibo ad patrem meum; prius reversus est in semetipsum, nisi quia tam longe peregrinatus est, ut relinqueret etiam semetipsum. Nec tamen reverteretur ad se, si omni modo nesciret se: nec diceret, Surgam, et ibo ad patrem meum, si penitus ignoraret Deum. Quocirca et aliquatenus ista sciuntur, et ut magis magisque sciantur, non immerito scienda poscuntur. Quapropter ut sciamus diligere Deum, sciendus est Deus; et ut sciat homo diligere proximum tamquam seipsum, prius debet diligendo Deum diligere seipsum: quod unde poterit, si nescit Deum, si nescit et seipsum? Recte itaque dicitur Deo, *Incola ego sum in terra, ne abscondas a me mandata tua.* Merito namque absconduntur eis, qui non sunt incolæ in terra. Hæc enim mandata etsi audiunt, non sapiunt; quia terrena sapiunt. Quorum autem conversatio in cælis est, inquantum Philip. 3. 20.
hic conversantur, profecto peregrinantur. Petant itaque ne abscondantur ab eis mandata Dei, per quæ ab hoc incolatu liberentur, diligendo Deum, cum quo in æternum erunt; et diligendo proximum, (a) ut illic sit ubi et ipsi erunt.

3. Quid autem diligendo diligitur, si ipsa dilectio non diligitur? Unde consequenter iste incola in terra, cum Dei mandata ne sibi absconderentur orasset, in quibus dilectio præcipitur vel sola vel maxime: et ipsius dilectionis dilectionem se velle habere proclamat, dicens, *Concupivit anima mea desiderare justificationes tuas* v. 20.
in omni tempore. Laudabilis est ista concupiscentia, non damnabilis. Non de hac dictum est, Non Exod. 20. 17.
concupisces: sed de illa qua caro concupiscit adversus spiritum. De hac autem bona concupi- Rom. 7. 7.
scentia qua concupiscit spiritus adversus car- Gal. 5. 17.
nem, quære ubi scriptum sit; et invenies, Concupiscentia itaque sapientiæ deducit ad regnum. Sap. 6. 21.
Et multa alia reperiuntur bonæ concupiscentiæ testimonia. Sed hoc sane interest, quod non tacetur quid concupiscatur, quando bona commemoratur concupiscentia: cum autem non additur quid concupiscatur, sed sola ponitur, nonnisi mala intelligitur. Sicut in hoc quod commemoravi, Concupiscentia itaque sapientiæ deducit Rom. 7. 7.
ad regnum: si non adderet sapientiæ, nullo modo diceret, Concupiscentia perducit ad regnum. At vero Apostolus quod posuit, Concupiscentiam nesciebam, nisi Lex diceret, Non concupisces: non utique addidit cujus rei concupiscentiam, vel quid non concupisces. Certum est enim non intelligi, cum ita dicitur, nisi malam concupiscentiam. Quid ergo hujus anima concupivit? *Desiderare*, inquit, *justificationes tuas in omni tempore.* Credo, nondum eas desiderabat, quando concupivit desiderare. Justificationes autem facta sunt justa, id est, opera justitiæ. Cum itaque nondum habeat et qui jam desiderat, quam longe ab his erat qui adhuc eas desiderare concupiscebat? Et quam longius ab eis sunt, qui neque hoc adhuc concupiscunt?

4. Mirum est autem quomodo concupiscatur desiderium, nec sit in nobis cujus concupiscentia jam sit in nobis. Neque enim pulcrum aliquod corpus est, sicut aurum, vel caro aliqua speciosa, quam potest homo concupiscere, nec habere, quia extra posita non est in homine. Quis nesciat in homine esse concupiscentiam, in

(a) MSS. ut illic sint, ubi et ipsi erunt.

homine esse desiderium? Cur ergo concupiscitur
ut habeatur, quasi forinsecus inferatur? Aut
quomodo haberi ejus concupiscentia sine ipso
potest, cum non sit et ipsum quid aliud quam
concupiscentia? Nam et desiderare procul dubio
concupiscere est. Quis est iste mirabilis atque
inexplicabilis languor? Et tamen est. Nam et æ-
grotus qui fastidio laborat, et vult evadere hoc
malum, concupiscit utique desiderare cibum,
dum concupiscit non habere fastidium: sed hoc
fastidium morbus est corporis. Concupiscentia
vero qua concupiscit desiderare cibum, hoc est
carere fastidio, in animo est, non in corpore: et
habet eam non gutturis et faucium delectatio,
a quæ fastidio (*a*) restringitur; sed recuperandæ
ratio sanitatis, qua pellendum escæ fastidium
providetur. Et ideo non mirum est, si appetit
animus ut appetat corpus, quando appetit ani-
mus nec appetit corpus. Cum autem utrumque
b animi est, et utrumque concupiscentia est, cur (*b*)
concupisco desiderium justificationum Dei? Quo-
modo in uno eodemque animo meo habeo con-
cupiscentiam desiderii hujus, et ipsum non ha-
beo desiderium? Aut quomodo ista duo sunt, et
non unum? Ut quid enim concupisco desiderare
justificationes, ac non ipsas justificationes po-
tius quam earum desiderium concupisco? Aut
quo pacto possum justificationum desiderium
concupiscere, et ipsas justificationes non concu-
piscere; cum ideo earum desiderium concupi-
scam, quia ipsas habere cupio? Quod si ita est,
jam ipsas utique concupisco. Quid igitur opus
est ut earum desiderium concupiscam, cum jam
id habeam, et habere me sentiam? Non enim
possem concupiscere desiderium justitiæ, nisi
concupiscendo justitiam. An hoc est quod supe-
rius dixi, quod diligenda sit etiam ipsa dilectio,
qua diligitur quod diligi oportet: sicut odio ha-
benda est dilectio, qua diligitur quod diligi non
oportet? Odio quippe habemus concupiscentiam
nostram, qua caro concupiscit adversus spiri-
Gal. 5. 17. tum. Et quid est ista concupiscentia, nisi mala
dilectio? Et diligimus concupiscentiam nostram,
qua spiritus concupiscit adversus carnem. Et
quid est ista concupiscentia, nisi bona dilectio?
Cum autem dicitur diligenda est, quid aliud di-
citur quam concupiscenda est? Quocirca quo-
niam recte concupiscuntur justificationes Dei,
recte concupiscitur concupiscentia justificatio-
num Dei. Hoc enim alio modo sic potest dici: Si
recte diliguntur justificationes Dei, recte diligi-
tur dilectio justificationum Dei. An aliud est con-
cupiscere, aliud desiderare? Non quod non sit
concupiscentia desiderium, sed quia non omnis
concupiscentia desiderium est. Concupiscuntur
enim et quæ habentur, et quæ non habentur:
nam concupiscendo, fruitur homo rebus quas
habet; desiderando autem, absentia concupiscit.
Desiderium ergo quid est, nisi rerum absentium
concupiscentia? Sed Dei justificationes absentes
A esse quomodo possunt, nisi quando nesciuntur?
An et quando sciuntur et non fiunt, absentes ha-
bendæ sunt? Nam quid sunt justificationes, nisi
opera justa, non verba? Ac per hoc possunt in-
firmitate animæ non desiderari; et ratione men-
tis, ubi videtur quam sint utiles atque salubres,
potest earum desiderium concupisci. Sæpe enim
quid agendum sit videmus, nec agimus; quia
non delectat ut agamus, et cupimus ut delectet.
Prævolat intellectus; et tarde sequitur, et ali-
quando non sequitur humanus atque infirmus
affectus, ideo ergo desiderare concupiscebat,
quæ bona esse cernebat, cupiens eorum habere
delectationem, quorum potuit videre rationem.

5. Non autem ait, Concupiscit; sed, *Concupi-
vit anima mea desiderare justificationes tuas.*
B Fortasse quippe talis erat iste incola in terra,
qui jam pervenerat ad id quod concupiverat,
jamque desiderabat eas, quarum se desiderium
aliquando concupisse commemorat. Si autem jam
desiderabat, cur non habebat? Non enim aliquid
impedit quo minus habeantur justificationes Dei,
nisi quia non desiderantur, dum non in eas ca-
ritas fervet, quarum claritas lucet. An habebat
eas, atque faciebat? Nam paulo post dicit, Ser- v. 23.
vus autem tuus exercebatur in justificationibus
tuis. Sed quibus quasi gradibus ad eas pervenia-
tur, ostendit. Prius est enim ut videatur quam
sint utiles et honestæ, deinde ut earum deside-
rium concupiscatur, postremo ut proficiente lu-
mine atque sanitate delectet earum et operatio,
quarum sola ratio delectabat. Sed ea quæ se-
C quuntur, quoniam jam iste prolixus est, alio ser-
mone, adjuvante Domino, commodius disserentur.

SERMO NONUS.

1. Psalmi hujus quæ tractanda subsequuntur,
admonent nos caussam nostræ miseriæ
recordari. Etenim cum dixisset, *Concupivit ani-* v. 20.
*ma mea desiderare justificationes tuas in omni
tempore;* sive scilicet in rebus prosperis, sive in
adversis; quia et in laboribus et doloribus debet
delectare justitia, nec ita est tempore diligenda
tranquillo, ut turbolento tempore deseratur, sed
amplectenda est in omni tempore: continuo sub-
D jecit, *Increpasti superbos, maledicti qui decli-* v. 21.
nant a mandatis tuis. Superbi enim declinant a
mandatis Dei. Aliud est quippe mandata Dei per
infirmitatem vel ignorantiam non implere: aliud
ab eis per superbiam declinare; sicut fecerunt
qui nos mortaliter in hæc mala genuerunt. De-
lectavit enim eos, Eritis sicut dii: ac sic a man- Gen. 3. 5.
dato Dei, quod sibi eum mandasse sciebant, et
quod facillime nulla infirmitate revocante, impe-
diente, tardante, implere poterant, per hanc su-
perbiam declinarunt. Et ecce tota ista dura et
infelix ærumna mortalium, quodam modo here-
ditaria est increpatio superborum. Quando enim Ibidem 9.
dixit Deus, Adam ubi es? non ubi esset, ignora-

(a) Aliquot MSS. *restinquitur.*
(b) Editi, *cur non concupisco.* Abest *non* a melioribus MSS.

bat, sed superbum increpabat: et ubi tunc esset, A id est, ad quam miseriam pervenisset, non scire cupiebat, sed interrogando increpans admonebat. Vide autem quemadmodum cum dixisset, *Increpasti superbos:* non ait, Maledicti qui declinaverunt a mandatis tuis; ut illud tantum primorum hominum peccatum veniret in mentem: sed ait, *Maledicti qui declinant.* Oportebat enim ut omnes illo terrerentur exemplo a divinis non declinare mandatis, et diligendo justitiam in omni tempore, in hujus mundi etiam labore recipere quod in paradisi amisimus voluptate.

2. Sed quoniam superbi nec in tanta deponunt increpatione cervicem, et cum sint dejecti laboris mortisque supplicio, extolluntur superbiæ typho, imitantes elationem cadentium, irridentes humilitatem surgentium; pro eis orat corpus B Christi, cum dicit, *Aufer a me opprobrium et contemtum, quoniam testimonia tua exquisivi.* Testimonia Græce martyria nuncupantur, quo verbo jam utimur pro Latino. Unde illos qui propter testimonium Christi diversis passionibus humiliati sunt, et usque ad mortem pro veritate certarunt, non Testes, quod Latine utique possemus, sed Græce Martyres appellamus. Quoniam hoc ergo familiarius auditis et dulcius, sic accipiamus hæc verba tamquam dictum sit, *Aufer a me opprobrium et contemtum, quoniam martyria tua exquisivi.* Christi corpus ista cum dicit, numquid ab impiis et superbis audire opprobrium atque contemtum ullam deputat pœnam, cum potius inde perveniat ad coronam? Cur ergo quasi grave aliquid et intolerabile a se C poscit auferri, nisi quia, ut dixi, orat pro ipsis inimicis suis, quibus esse perspicit noxium, objicere sanctum nomen Christi tamquam opprobrium Christianis, et ejus a Judæis irrisam crucem totamque humilitatis Christianæ medicinam, qua sola tumor ille sanatur, quo inflati cecidimus et jacentes amplius intumuimus, eadem superbia permanente et crescente contemnere?
Matth. 5. 44. Dicat itaque corpus Christi, jam enim diligere didicit inimicos suos, dicat Domino Deo suo, *Aufer a me opprobrium et contemtum, quia martyria tua exquisivi:* id est, opprobrium quod ideo audio, et contemtum quo ideo contemnor, quia martyria tua exquisivi, aufer a me. Inimici enim mei, quos a me præcipis diligi, qui magis magisque moriuntur et pereunt, cum mar- D tyria tua contemnunt et criminantur in me, profecto reviviscent et invenientur, si martyria tua venerentur in me. Ita factum est: hoc videmus. Ecce martyrium Christi, et apud homines et in hoc mundo, non solum non est opprobrium, sed magnum est ornamentum: ecce non solum in
Psal. 115. 15. conspectu Domini, verum etiam in conspectu hominum: jam pretiosa est mors sanctorum ejus: ecce non solum non contemnuntur, verum etiam magnis honoribus præferuntur Martyres ejus.
Lucæ 15. 15. Ecce filius ille junior, qui pro porcis quos pascebat, id est, pro immundis dæmonibus quos colebat, particulam suam in paucissimis Christianis præcedentem persequebatur; jam nunc in tam multis et magnis populis gentium Martyres, quibus ingerebat opprobrium, religiosissime prædicans, et maximis laudibus quos contemnebat exaltans, mortuus erat et revixit, perierat et inventus est. Hoc tam magno lucro correctionis, conversionis et redemtionis inimicorum suorum corpus Christi Deo dixit, *Aufer a me opprobrium et contemtum.* Et quasi quæreretur de qua re opprobrium, de qua re contemtum: subjungit, *Quoniam martyria tua exquisivi.*

3. Ubi est nunc illud opprobrium? ubi illi contemtus? Abierunt atque transierunt; et quia inventi sunt qui perierant, illa perierunt. Sed quando Ecclesia talia precabatur, illa potiebatur. *Etenim sederunt principes,* inquit, *et adversum me loquebantur.* Inde persecutio gravis erat, v. 23.
quia eam sedentes, hoc est, judiciariis sedibus eminentes, principes decernebant. Refer hoc ad ipsum caput; invenies sedisse principes Judæorum, consilium quærentes quomodo Christum perderent. Refer hoc ad corpus ejus, id est Matth. 26. 3 etc.
Ecclesiam, invenies reges terræ excogitasse atque jussisse quomodo Christiani nusquam essent. *Etenim sederunt principes, et adversum me loquebantur: servus autem tuus exercebatur in tuis justificationibus.* Qualis exercitatio hæc fuerit, qui nosse desideras, quod adjunxit intellige: *Nam* v. 24.
et testimonia tua meditatio mea est, et consilium meum justificationes tuæ. Recole quod superius commendavi testimonia esse martyria. Recole in justificationibus Domini nullam esse difficiliorem et mirabiliorem, quam ut suos quisque diligat inimicos. Sic ergo exercebatur corpus Christi, ut et martyria ejus meditaretur, et diligeret eos Matth. 5. 44.
a quibus opprobrantibus et contemnentibus propter ipsa martyria persecutiones patiebatur. Non enim pro se, sicut jam commendavimus, sed pro ipsis potius orabat dicens, Aufer a me oppro- v. 22.
brium et contemtum. *Sederunt ergo principes et* v. 23.
adversum me loquebantur: servus autem tuus v. 24.
exercebatur in justificationibus tuis. Quonam modo? *Nam et testimonia tua meditatio mea est, et consilium meum justificationes tuæ.* Consilium contra consilium. Consilium sedentium principum fuit, inventos Martyres perdere: consilium patientium Martyrum fuit, inimicos perditos invenire. Reddebant illi mala pro bonis, isti bona pro malis. Quid ergo mirum, illi occidendo defecerunt, isti moriendo vicerunt? Quid, inquam, mirum, si Martyres sævientibus gentibus temporalem mortem patientissime pertulerunt, et gentes Martyribus orantibus ad æternam vitam pervenire potuerunt; dum corpus Christi sic exercetur, ut et martyria meditetur, et malis Martyrum persecutoribus bona precetur.

SERMO DECIMUS.

1. Sequitur in isto Psalmo majore, quod considerare, et sicut Dominus dederit, pertra- DALETH. ד
ctare debemus, *Adhæsit pavimento anima mea,* v. 25.
vivifica me secundum verbum tuum. Quid est. *Adhæsit pavimento anima mea?* Nam cum ad-

jungit et dicit, *Vivifica me secundum verbum* A
tuum: quare se vivificari poscat, utique caussam
præmisit, dicendo, *Adhæsit pavimento anima*
mea. Ergo quia propterea se vivificari petit,
quia pavimento adhæsit anima ejus; mirum si
boni aliquid hinc vult intelligi. Ita quippe se habet
tota ista sententia, tamquam diceret, Mortuus
sum, vivifica me. Quid est ergo pavimentum?
Si tamquam unam quamdam domum magnam
universum mundum velimus accipere, videmus
velut ejus cameram cælum: terra erit igitur pavimentum.
Vult itaque terrenis erui, et cum Apostolo
dicere, Conversatio nostra in cælis est.
Philip. 3. 20. Proinde terrenis adhærere, mors animæ est: cui
malo contraria poscitur vita, cum dicitur, *Vivifica me.*

2. Sed videndum est, utrum congruant huic B
verba ista, qui superius talia dixerat, quibus
magis Deo videatur adhæsisse quam pavimento,
ut conversatio ejus non in terrenis, sed in cælestibus
haberetur. Quomodo enim potest intelligi
v. 23. et 24. terrenis adhæsisse qui dicit, Servus autem tuus
» exercebatur in tuis justificationibus: nam et te-
» stimonia tua meditatio mea est, et consilium
» meum justificationes tuæ? Hæc sunt enim verba
ejus antecedentia, quorum antecedentium ista
sunt consequentia, *Adhæsit pavimento anima*
mea. An ex hoc intelligere debemus, quantumlibet
quisque proficiat in justificationibus Domi-
Job. 7. 1. ni, habere eum mortalis carnis affectum circa
ista terrena, in quibus vita humana tentatio est
super terram, et ab hac morte si perseverantes
proficit, quotidie reviviscere, vivificante illo, cu- C
jus gratia homo noster interior renovatur de die
2. Cor. 5. 6. in diem? Nam et illud Apostolus cum dicebat,
Quamdiu sumus in corpore, peregrinamur a Domino;
et concupiscebat dissolvi, et esse cum Christo;
adhæserat pavimento anima ejus. Unde et
Sap. 9. 15. corpus ipsum, quia ex terra est, non absurde
intelligitur pavimentum: quod adhuc quia corruptibile
est, et aggravat animam; recte in illo
congemiscitur, et dicitur Deo, *Adhæsit pavimento
anima mea, vivifica me secundum verbum tuum.*
Neque enim non cum corporibus nostris semper
1. Thess. 4. cum Domino erimus: sed tunc quia non erunt
corruptibilia, nec animas aggravabunt, si diligenter
consideremus, non eis nos, sed ipsa nobis
potius adhærebunt, non autem Deo. Unde alte-
Psal. 72. 28. rius Psalmi verba illa sunt, Mihi autem adhærere D
Deo bonum est: ut vivant corpora ex nobis, adhærendo
nobis; nos autem vivamus ex Deo, quia
nobis adhærere Deo bonum est. Adhæsio quippe
ista, de qua dictum est, *Adhæsit pavimento anima
mea*, non conjunctionem carnis et animæ,
quamvis et ipsam quidam intellexerint; sed car-
Gal. 5. 17. nalem magis animæ affectum, quo caro concupiscit
adversus spiritum, significare mihi videtur.
Quod si recte accipitur, profecto qui dicit,
*Adhæsit pavimento anima mea, vivifica me secundum
verbum tuum*, non id orat, ut de corpore
mortis hujus, morte ipsius corporis interveniente
solvatur; quod dies ultimus vitæ hujus,
qui propter ejus brevitatem non potest esse diuturnus,
quandoque facturus est: sed ut concupiscentia
qua concupiscitur adversus spiritum,
magis magisque minuatur, et concupiscentia
qua concupiscitur adversus carnem, magis ac
magis augeatur; donec ista consumatur in nobis,
et illa consummetur per Spiritum-sanctum,
qui datus est nobis.

3. Bene autem non ait, *Vivifica me* secundum
meritum meum; sed ait, *secundum verbum tuum.*
Quod quid est aliud, nisi secundum promissum
tuum? Filius promissionis vult esse, non filius
elationis: ut secundum gratiam firma sit promis-
sio omni semini. Hoc est enim verbum promis- Gen. 21. 12.
sionis, In Isaac vocabitur tibi semen, Hoc est, Non Rom. 9. 7. et 8.
qui filii carnis, hi filii Dei, sed filii promissionis
deputantur in semine. Nam quid erat ipse per
seipsum, in eo quod sequitur, confitetur, *Vias*
meas enuntiavi, et exaudisti me. Nonnulli qui- v. 26.
dem codices habent, *vias tuas;* sed plures, et
maxime Græci, *vias meas*, hoc est, malas. Nam
hoc mihi videtur dicere, Peccata mea confessus
sum, et exaudisti me, hoc est, ut dimitteres ea.
Doce me justificationes tuas. Confessus sum vias
meas, delesti eas, doce me tuas. Sic doce me,
ut agam; non ut tantummodo sciam quid agere
debeam. Sicut enim dictum est de Domino quod 2. Cor. 5. 21.
non noverat peccatum, et intelligitur non fecerat:
sic et justitiam ille vere dicendus est nosse,
qui facit. Proficientis hæc oratio est. Nam utique
si omnino non faceret, profecto illa superiora
non diceret: Servus autem tuus exercebatur v. 23.
in tuis justificationibus. Non ergo in quibus exercebatur,
has vult a Domino discere; sed ab
istis ad alias proficiendo, velut crescendo, desiderat
pervenire.

4. Denique adjungit, et dicit, *Viam justifica-* v. 27.
tionum tuarum insinua mihi, vel sicut nonnulli
codices habent, *instrue me.* Quod expressius de
Græco dicitur, *fac me intelligere. Et exercebor* Græc. συνέτισόν με.
in mirabilibus tuis. Ipsas justificationes ampliores,
quas proficiendo cupit apprehendere, mirabilia
Dei vocat. Sunt ergo quædam Dei justificationes
ita mirabiles, ut humana infirmitas ab
eis qui experti non sunt, non ad eas posse pervenire
credatur. Unde laborans iste, et earum
difficultate quodam modo fatigatus, adjungit,
Dormitavit anima mea præ tædio, confirma me v. 28.
in verbis tuis. Quid est *dormitavit*, nisi ab spe
refriguit, qua eas se apprehensuram esse crediderat?
Sed, *confirma me*, inquit, *in verbis tuis*,
ne ab eis quoque, ad quæ pervenisse me jam
sentio, decidam dormitando. Confirma itaque me
in eis verbis tuis, quæ jam teneo, quæ jam facio,
ut ex eis ad alia possim proficiendo pertendere.

5. Et quid impedit in via justificationum Dei
sic ambulare, ut homo facile possit ad illa etiam
mirabilia pervenire? Quid putamus, nisi
quod a se amoveri in consequentibus rogat dicens:
Viam iniquitatis amove a me? Et quia lex v. 29. Rom. 5. 20.
factorum subintravit, ut abundaret delictum: sequitur,
et dicit, *Et* (a) *lege tua miserere mei.*

(a) Sic Am. et MSS. juxta LXX. At Er. et Lov. *Et a lege.*

A Qua lege, nisi lege fidei? Audi Apostolum: Ubi
Rom. 3. 27. est ergo gloriatio tua? Exclusa est. Per quam le-
» gem? factorum? Non, sed per legem fidei. Hæc
est lex fidei, qua credimus et oramus per gra-
tiam nobis donari, ut faciamus quod per nosmet-
Rom. 10. 3. ipsos implere non possumus; ne ignorantes Dei
justitiam, et nostram volentes constituere, ju-
stitiæ Dei non simus subjecti. In lege itaque fa-
ctorum, est Dei jubentis justitia: in lege autem
fidei, subvenientis misericordia.

6. Cum autem dixisset; *Et lege tua miserere
mei:* de beneficiis ejus, quæ jam consecutus est,
quodam modo, si dici potest, præscribit, ut im-
petret cetera quæ nondum est consecutus. Ait
v. 30. enim, *Viam veritatis elegi: judicia tua non sum*
v. 31. *oblitus.* * *Adhæsi testimoniis tuis: Domine, noli*
B *me confundere. Viam veritatis elegi*, ubi curre-
rem: *judicia tua non sum oblitus*, ut currerem.
Adhæsi testimoniis tuis, cum currerem: *Domi-
ne, noli me confundere;* quo curro pertendam,
Rom. 9. 16. quo tendo perveniam: Non enim volentis, neque
currentis, sed miserentis est Dei. Denique se-
v. 32. quitur, *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum
dilatasti cor meum.* Non currerem, nisi dilatas-
ses cor meum. Prorsus isto versu exponitur
quemadmodum dictum sit, *Viam veritatis elegi,
judicia tua non sum oblitus, adhæsi testimoniis*
a *tuis.* Cursus (*a*) est quippe iste viæ mandatorum
Dei. Et quia potius ejus beneficia quam sua me-
rita Domino allegat, tamquam diceretur ei, Quo-
b modo istam viam cucurristi, (*b*) eligendo, et Dei
judicia non obliviscendo, et ejus testimoniis ad-
hærendo? an per teipsum ista potuisti? Non, ait.
C Quid ergo? *Viam mandatorum tuorum*, inquit,
cucurri, cum dilatasti cor meum. Non ergo per
proprium, et quasi nullius tuæ opis indigum ar-
bitrium meum: sed *cum dilatasti cor meum.* Cor-
dis dilatatio, justitiæ est delectatio. Hæc munus
est Dei; ut in præceptis ejus non timore pœnæ
angustemur, sed dilectione, et delectatione justi-
1. Cor. 6. 16. tiæ dilatemur. Hanc enim nobis promittit lati-
tudinem ejus dicens, Habitabo in eis, et deam-
bulabo. Quam enim latum est ubi deambulat
Deus? In hac latitudine diffunditur caritas in cor-
Rom. 5. 5. dibus nostris per Spiritum-sanctum qui datus
est nobis. Unde etiam dictum est, Et in plateis
Prov. 5. 16. tuis discurrant aquæ tuæ. Platea quippe de ver-
bo Græco a latitudine nomen accepit: quoniam
D Græce πλατύ dicitur latum. Hæ sunt aquæ de
quibus Dominus clamat, Qui sitit, veniat ad me.
Johan. 7. 37. et 38. Qui credit in me, flumina aquæ vivæ fluent de
» ventre ejus. Et exponens Evangelista quid di-
xerit, Hoc autem, inquit, dicebat de Spiritu,
quem accepturi erant, qui credituri erant in eum.
Multa dici possent de ista cordis latitudine, sed
hujus sermonis jam contradicitur longitudini.

(a) Lov. *Cursus quippe istæ viæ sunt mandatorum Dei:* dissentientibus editis aliis et MSS.

(b) Hic editio Lov. addit, *viam veritatis:* quod a nostris MSS. abest.

SERMO UNDECIMUS.

1. In Psalmo isto magno sequitur quod nobis, HE. ה
adjuvante Domino, considerandum atque
tractandum est. *Legem pone mihi, Domine, viam* v. 33.
justificationum tuarum, et exquiram eam sem-
per. Apostolus dicit, Justo lex non est posita, 1. Tim. 1. 9. etc.
injustis autem et non subditis, et cetera, quæ »
ibi concludens ait, Et si quid aliud sanæ doctri- »
næ adversatur, quæ est secundum Evangelium »
gloriæ beati Dei, quod creditum est mihi. Num- »
quid ergo talis erat iste qui dicit, *Legem pone
mihi, Domine*, qualibus beatus Paulus dicit po-
sitam legem? Absit. Si enim talis esset, non su-
perius dixisset: Viam mandatorum tuorum cu- v. 32.
curri, cum dilatasti cor meum. Quid est ergo
quod orat ut sibi lex a Domino ponatur, si non
ponitur justo? An eo modo non ponitur justo,
quo modo posita est populo contumaci, in tabu- Exodi 31. 18.
lis lapideis, non in tabulis cordis carnalibus;
secundum Testamentum vetus ex monte Sina, 2. Cor. 3. 3. Gal. 4. 24.
quod in servitutem generat, (*c*) non secundum c
Testamentum novum, de quo scriptum est per
Jeremiam Prophetam, Ecce dies veniunt, dicit Jerem. 31. 31. etc.
Dominus, et consummabo domui Israel et domui »
Juda Testamentum novum, non secundum te- »
stamentum quod disposui patribus eorum in die »
qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos »
de terra Ægypti: quoniam ipsi non permanse- »
runt in Testamento meo; et ego neglexi eos, di- »
cit Dominus. Quoniam hoc est testamentum quod »
constituam domui Israel: post dies illos, dicit »
Dominus, dabo leges meas in mentibus eorum, »
et in cordibus eorum scribam eas. Ecce quomodo »
vult iste legem sibi poni a Domino; non sicut
injustis et non subditis ad vetus Testamentum
pertinentibus posita est, in tabulis lapideis; sed
sicut sanctis filiis liberæ, hoc est supernæ Jeru-
salem, filiis promissionis, filiis hereditatis æter-
næ, sancto Spiritu tamquam digito Dei in mente
datur, et in cordibus scribitur: non quam me-
moria teneant, et vita negligant; sed quam sciant
intelligendo, faciant diligendo, in latitudine a-
moris, non in timoris angustiis. Nam QUI TIMO-
RE POENÆ, non amore justitiæ opus legis facit,
profecto invitus facit. Quod autem invitus facit,
si posset fieri, mallet utique non juberi. Ac per
hoc legis, quam vellet non esse, non est amicus,
sed potius inimicus: nec mundatur opere, qui
immundus est (*d*) voluntate. Talis non potest di- d
cere quod iste dixit in superioribus versibus,
Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilata- v. 32.
sti cor meum: quia illa dilatatio caritatem signi-
ficat, quæ secundum Apostolum legis est pleni- Rom. 13. 10.
tudo.

2. Cur ergo iste adhuc poscit sibi legem po-
ni; quæ utique si non ei posita fuisset, non viam
mandatorum Dei in cordis latitudine cucurris-
set? Sed quia proficiens loquitur, et Dei donum

(c) Er. et Lov. *sed secundum.* Melius Am. et MSS. *non secundum.*

(d) Sic Am. et MSS. At Er. et Lov. *cogitatione et voluntate.*

novit esse quod proficit; quid aliud petit, cum sibi legem poni petit, nisi ut in ea magis magisque proficiat? Quemadmodum si poculum plenum teneas, et sitienti dare incipias: et haurit
1. Tim. 1. 9. bibendo, et poscit desiderando. Quibus autem injustis et non subditis lex in lapideis tabulis ponitur, prævaricationis reos, non promissionis efficit filios. Sed et ille qui ejus meminit, nec eam diligit, eo modo reus est; quia memoria ejus lapis illi est quodam modo scriptus, non quo adornetur, sed quo prematur; pondus oneris, non titulus honoris. Hanc autem legem iste viam justificationum Dei vocavit: nec alia via est mandatorum ejus, quam se cucurrisse jam dixerat, cum dilatatum est cor ejus. Ergo et cucurrit, et currit, donec perveniat ad palmam supernæ vocationis Dei. Denique cum dixisset, *Legem pone mihi, Domine, viam justificationum tuarum:* addidit, *et exquiram eam semper.* Quid enim exquirit quod habet, nisi quia et habet agendo, et exquirit proficiendo?

3. Sed quid est, *semper?* Utrum exquirendi
Psal. 33. 2. non erit finis? Sicut dictum est, Semper laus ejus in ore meo; quia laudandi non erit finis: neque enim Deum non laudabimus, cum ad ejus regnum pervenerimus æternum, cum legamus,
Psal. 83. 5. Beati qui habitant in domo tua, in sæcula sæcu-
» lorum laudabunt te. An, *semper*, dictum est, quamdiu hic vivitur, quia tamdiu proficitur; post hanc autem vitam qui bene hic proficiebat, ibi perficitur? Sicut de quibusdam feminis di-
2. Tim. 3. 7. ctum est, Semper discentes: sed illæ male, quia
» secutus adjunxit, Et ad veritatis scientiam numquam pervenientes. Qui vero in melius semper hic proficit, quo proficiendo nititur, pervenit, ubi jam non proficiat, quia perfectus sine fine consistit. Nec de illis tamen ita dictum est, Semper discentes, ut et post mortem discere perseverent vana et infructuosa; cum talibus doctrinis successerint, non studia, sed supplicia sempiterna. Hic ergo exquiritur Dei lex, quamdiu in ea proficitur, et sciendo et diligendo: ibi autem plenitudo ejus manet ad fruendum, non re-
Psal. 104. 4. manet ad quærendum. Sic etiam illud dictum est, Quærite faciem ejus semper. Ubi semper nisi hic? Non enim et ibi quæremus Dei faciem, ubi vide-
1. Cor. 13. 12. bimus facie ad faciem. Aut si recte dicitur exquiri, quod sine fastidio diligitur, et id agitur ne amittatur; semper omnino sine fine quæremus legem Dei, hoc est, veritatem Dei. In hoc
v. 142. quippe ipso dicitur Psalmo, Et lex tua veritas. Quæritur nunc, ut teneatur; tunc tenebitur,
1. Cor. 2. 10. ne derelinquatur: sicut de Spiritu Dei dictum est, quod omnia scrutetur, etiam altitudines Dei; non utique ut quod nescit inveniat, sed quia nihil relinquat omnino quod nesciat.

4. Gratia itaque Dei nobis præcipue commendatur, quando sibi legem poni poscit a Domino, qui utique jam legem secundum litteram nove-
2. Cor. 3. 6. rat. Sed quia littera occidit, spiritus autem vivificat; orat ut per Spiritum (a) faciat, quod per litteram sciebat; ne per scientiam mandati non observati etiam prævaricationis ei crimen accedat. Quamquam etiam ut sciatur lex quomodo scienda est, id est, ut intelligatur quid sibi velit, quare sit eis posita qui eam non erant servaturi, quid habeat utilitatis etiam hoc ipsum
quod lex subintravit, ut abundaret delictum, Rom. 5. 20.
nemo comprehendit, nisi a Domino acceperit in-
tellectum: unde iste adjungit, et dicit, *Da mihi* v. 34.
intellectum, et scrutabor legem tuam, et custodiam illam in toto corde meo. Cum enim quisque legem scrutatus fuerit, et ad ejus alta pervenerit, in quibus tota pendet; profecto debet
Deum diligere ex toto corde, ex tota anima, ex Matth. 22. 37. etc.
tota mente; et proximum suum tamquam seipsum. In his enim duobus præceptis tota Lex pendet et Prophetæ. Hoc videtur promisisse, cum dixit, *Et custodiam illam in toto corde meo.*

5. Sed quia et hoc minus valet viribus propriis, nisi adjuvetur ab illo qui jubet, ut faciat
quod jubet: *Deduc me,* inquit, *in semita man-* v. 35.
datorum tuorum, quia ipsam volui. Parum est mihi voluntas mea, nisi in eo quod volui, me ipse deducas. Et certe ipsa est semita, hoc est, via mandatorum Dei, quam se dilatato ab illo
corde suo cucurrisse jam dixerat. Quam pro- Matth. 7. 14.
pterea etiam semitam vocat, quia angusta est via quæ ducit ad vitam; et cum sit angusta, nisi dilatato corde non curritur.

6. Sed quoniam adhuc proficit, adhuc currit; et ideo divinum auxilium quo deducatur inqui-
rit, quia neque volentis, neque currentis, sed Rom. 9. 16.
miserentis est Dei: denique quia et ipsum velle Philip. 2. 13.
Deus operatur in (b) nobis, præparatur enim
voluntas a Domino; sequitur, et dicit, *Inclina cor* v. 36.
meum in testimonia tua, et non in avaritiam. Quid est inclinatum cor ad aliquid habere, nisi
hoc velle? Et voluit ergo, et orat ut velit. Vo- v. 35.
luit, cum dicit, Deduc me in semita mandatorum tuorum, quia ipsam volui: orat autem ut velit, cum dicit, *Inclina cor meum in testimonia tua, et non in avaritiam.* Hoc itaque orat, ut in ipsa voluntate proficiat. Quæ sunt autem Dei testimonia, nisi quibus sibi ipse attestatur? Testimoniis enim aliquid probatur; ac per hoc justificationes Dei et mandata Dei testimoniis Dei probantur; et quidquid nobis persuadere vult Deus, suis testimoniis persuadet: in quæ iste petit inclinari cor suum, et non in avaritiam. Testimoniis quippe suis agit nobiscum Deus, ut eum gratis colamus: quod impedit avaritia radix omnium malorum. Tali verbo Græco hic ap-
pellat, a quo possit intelligi generalis avaritia, Avaritia generalis.
qua plus appetit quisque quam sat est. πλέον enim Latine plus est: ἕξις habitus est, ab eo quod est habere. Ergo a plus habendo appellata est πλεονεξία, quam Latini interpretes in hoc loco nonnulli interpretati sunt *emolumentum*, quidam vero *utilitatem;* sed melius qui *avaritiam.* Dicit

(a) Editi, *per spiritum-Sanctum.* Abest *Sanctum* a MSS.

(b) Sic Am. et MSS. At Erg. et Lov. *operatur in omnibus bonis.*

1. Tim. 6. 10. autem Apostolus, Radix enim omnium malorum avaritia est. Sed in Græco, unde in nostram linguam verba ipsa translata sunt, non legitur apud Apostolum πλεονεξία, quod in loco isto Psalmi hujus: sed φιλαργυρία quo verbo significatur amor pecuniæ. Verum Apostolus intelligendus est isto nomine genus significasse per speciem, id est, per amorem pecuniæ universalem generalemque avaritiam, quæ vere radix est malorum omnium. Nam ipsi primi homines per serpentem decepti et dejecti non fuissent, nisi plus quam acceperant habere, et plus quam facti fuerant esse voluissent. Hoc quippe ille promiserat dicens, Eritis sicut dii. Ergo ista πλεονεξία sub-
Gen. 3. 5. versi sunt. Plus enim volentes habere quam acceperant, et quod acceperant amiserunt. Cujus
a vestigium veritatis, (a) quæ ubique dispersa est, B et in forensi jure deprehensum est, quo institutum est, ut plus petendo caussa cadat: id est, ut qui plus petierit quam ei debetur, et quod ei debebatur amittat. Omnis autem a nobis circumciditur avaritia, si gratis colatur Deus. Ad quod sanctum Job in agone tentationis ipse provocat inimicus, cum de illo dicit, Numquid gratis co-
Job. 1. 9. lit Job Deum? Putabat enim diabolus, quod in Deo colendo vir justus cor inclinatum haberet in avaritiam, et caussa emolumenti vel utilitatis rerum temporalium, quibus eum ditaverat Dominus, velut mercenarius ei pro tali mercede serviret: sed quam gratis Deum coleret, tentatus apparuit. Si ergo cor non habeamus inclinatum in avaritiam, Deum non colimus nisi propter Deum, ut sui cultus ipse sit merces. Ipsum C diligamus in seipso, ipsum diligamus in nobis, ipsum in proximis nostris quos diligimus sicut
b nosmetipsos, sive habeant eum, sive (b) ut habeant eum. Quod nobis quoniam ipso donante confertur, ideo illi dicitur, *Inclina cor meum in testimonia tua, et non in avaritiam.* Sed quæ sequuntur, alio sermone tractanda sunt.

SERMO DUODECIMUS.

v. 37. 1. SEQUITUR in Psalmo, quem suscepimus disserendum, *Averte oculos meos, ne videant vanitatem, in via tua vivifica me.* A contrario differunt inter se vanitas et veritas. Hujus autem mundi cupiditas, vanitas: sed Christus, qui ex hoc mundo liberat, veritas. Ipse est et via, D in qua se vult iste vivificari, quia ipse est et vi-
Johan. 14. 6. ta: ipse quippe ait, Ego sum via, veritas et vita. Sed quid est, *Averte oculos meos, ne videant vanitatem?* Numquid quamdiu sumus in hoc mun-
Rom. 8. 20. do, possumus non videre vanitatem? Omnis enim creatura vanitati subjecta est, quæ intelli-
Eccle. 1. 2. et 3. gitur esse in homine: et, Omnia vanitas: quæ abundantia hominis in omni labore suo, quo ipse laborat sub sole? An iste fortassis hoc orat, ut non sit ejus vita sub sole, ubi omnia vanitas; sed in illo sit, in quo se vivificari petit? Ille quippe adscendit non super solem tantum; sed super omnes cælos, ut adimpleret omnia. Et in Ephes. 4. 10.
illo magis quam sub sole vivunt, qui non inaniter audiunt quod dixit Apostolus, Quæ sursum Coloss. 3. 1. etc.
sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens: quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Ac per hoc si vita nostra ibi est ubi veritas, non est vita nostra sub sole ubi vanitas. Sed hoc tam magnum bonum magis habemus in spe, non tenemus in re. Et secundum spem nostram beatus Apostolus ista locutus est: quia et illud cum dixisset, Vanitati creatura subjecta est; adjecit atque ait, Rom. 8. 20.
Non sponte, sed propter eum qui subjecit in spe. Ergo in spe, qua speramus nos adhæsuros contemplandæ veritati, subjecti sumus interim vanitati. Creatura quippe ista spiritalis, animalis, corporalisque omnis in homine est; immo homo est. Sponte peccavit, et inimica facta est veritati: sed ut merito puniretur, non sponte, subjecta est vanitati. Denique post pauca, Non so- Ibidem 23.
lum autem, inquit, sed et nos ipsi primitias spiritus habentes, id est, qui nondum quidem ex toto quod sumus, sed ex ea parte qua pecoribus meliores sumus, Deo, non vanitati subditi sumus, hoc est, per primitias spiritus: et ipsi in Rom. 8. 23. etc.
nobismetipsis ingemiscimus, adoptionem exspectantes redemtionem corporis nostri. Spe enim salvi facti sumus: spes autem quæ videtur, non est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus, speramus, per patientiam exspectamus. Quamdiu itaque hic secundum carnem sumus, cujus adoptionem et redemtionem per patientiam spei adhuc exspectamus; tamdiu secundum id per quod sub sole sumus, vanitati subjecti sumus. Quamdiu igitur ita sumus, unde possumus non videre vanitatem, cui etiam subjecti sumus in spe? Quid est ergo quod iste dicit, *Averte oculos meos, ne videant vanitatem?* An hoc petit, ut non quidem in hac vita quod in spe gerimus impleatur, sed ut in ea sorte sit, quæ in illo quandoque possit impleri, cum liberabitur a servitute corruptionis, et spiritu Ibidem 21.
et anima et corpore, in libertatem gloriæ filiorum Dei, ubi jam non videat vanitatem?

2. Possunt quidem verba ista sic intelligi, non præter regulam fidei: sed est hic alius sensus, quem mihi fateor plus placere. Dominus in Evangelio dicit, Si fuerit oculus tuus simplex, to- Matth. 24. 22. etc.
tum corpus tuum lucidum erit. Si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit. Si ergo lumen quod in te est, tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ erunt? Proinde magni interest, cum aliquid boni facimus, cujus rei contemplatione faciamus. OFFICIUM quippe nostrum, non officio, sed fine pensandum est: ut scilicet non tantum si bonum est quod facimus, sed præcipue si bonum est propter quod facimus, cogitemus. Hos oculos, quibus contem-

(a) Sic aliquot MSS. At editi, *legibus quæ ubique dispersæ sunt.* Vox *legibus* abest ab omnibus MSS.

(b) Sic Am. et MSS. At Er. *sive non velut habeant.* Lov. *sive non habeant.*

plamur quare faciamus quod facimus, averti poscit ne videant vanitatem, id est, ne hanc attendat, propter quam faciat, cum boni aliquid facit. In qua vanitate præcipuum locum obtinet amor laudis humanæ, propter quam multa magna fecerunt, qui magni in hoc sæculo nominati sunt, multumque laudati in civitatibus gentium, quærentes non apud Deum, sed apud homines gloriam, et propter hanc velut prudenter, fortiter, temperanter, justeque viventes, ad quam pervenientes perceperunt mercedem suam, vani vanam. Ab hac vanitate volens Dominus aver-
Matth. 6. 1. tere oculos suorum, Attendite, inquit, ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis, alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum, qui in cælis est. Deinde cum ipsius justitiæ quasdam partes exsequeretur, præcipiens de eleemosynis, de oratione, de jejunio, ubique id admonuit, ne aliquid eorum propter gloriam hominum fiat, et ubique dicit eos qui propterea faciunt, percepisse mercedem suam, id est, non æternam, quæ sanctis reposita est apud Patrem, sed temporalem, quam quærunt qui contemplantur in suis operibus vanitatem: non quia ipsa laus humana culpanda est, nam quid tam optandum est hominibus, quam ut eis placeant quæ debeant imitari? sed propter ipsam laudem bene operari, hoc est vanitatem in suis operibus intueri. Quando quidem et ipsa ab hominibus laus homini justo quantacumque provenerit, non ibi esse debet ejus finis boni, sed etiam ipsa referenda est ad laudem Dei, propter quem bona faciunt vere boni: quoniam non a seipsis, sed ab illo fiunt boni. Denique in
Matth. 5. 16. eodem sermone Dominus jam dixerat eis, Luceat lumen vestrum coram hominibus ut videant vestra opera bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est. Ubi finem posuit, hoc est, in gloria Dei, hoc debemus quando aliquid boni facimus intueri, si avertuntur a vanitate oculi nostri. Non ergo sit finis boni operis in laudibus hominum, sed ipsas laudes hominum corrigamus, et ad Dei laudes omnia referamus, a quo nobis datur quidquid in nobis sine laudantis errore laudatur. Porro si vanum est propter hominum laudes bona facere, quanto vanius propter adipiscendam pecuniam, vel augendam, sive retinendam, et si quid hujusmodi est commodi temporalis, quod nobis accedit extrinsecus?
Eccle. 1. 2. et 3. Quia, Omnia vanitas: quæ abundantia hominis in omni labore suo, quo ipse laborat sub sole? Propter ipsam denique temporalem salutem non debemus facere bona opera nostra, sed potius propter illam quam speramus æternam, ubi bono immutabili perfruamur, quod nobis erit ex Deo, immo quod nobis est ipse Deus. Si enim sancti Dei propter hanc temporalem salutem bona opera facerent, numquam Martyres Christi bonum opus confessionis in ejusdem salutis a-
Psal. 59. 13. missione perficerent. Sed acceperunt auxilium de tribulatione, non intuentes vanitatem, quia vana salus hominis, et diem hominum non concupierunt, quia homo vanitati similatus est, dies ejus sicut umbra prætereunt. Jerem. 17. 16. Psal. 143. 4.

3. Cum autem Deus rogatur, ut ea quæ videntur esse in nostra potestate, id est, oculorum aversio a videnda vanitate, ab illo nobis concedatur, quid nisi ejus gratia commendatur? Nonnulli enim ab ea vanitate non averterunt oculos suos, quia putaverunt a seipsis se fieri justos et bonos, et dilexerunt gloriam hominum magis quam Dei: quia et ipsi homines sunt, qui Johan. 12. 43.
sibi nimium placuerunt, et de sui arbitrii viribus præsumpserunt. Sed etiam hæc vanitas et Eccli. 6. 9.
præsumtio spiritus est. Cum ergo dixisset, *Averte oculos meos, ne videant vanitatem, in via tua vivifica me;* quæ via non vanitas, sed veritas est: v. 37.
deinde subjunxit, *Statue servo tuo eloquium tuum in* (a) *timorem tuum.* Quod quid est aliud, v. 38.
quam, da mihi ut faciam quod eloqueris? Neque enim statutum est eloquium Dei his, qui in se movent illud contra faciendo: eis autem statutum est, in quibus immobile est. Statuit itaque Deus eloquium suum in timorem suum eis, quibus dat spiritum timoris sui: timoris autem non illius de quo dicit Apostolus, Non enim ac- Rom. 8. 15.
cepistis spiritum servitutis iterum in timore; 1. Johan. 4. 18.
hunc enim consummata caritas foras mittit timorem: sed illius timoris, quem dicit Propheta Isai. 11. 3.
spiritum timoris Dei; timoris utique casti, permanentis in sæculum sæculi, timoris quo time- Psal. 18. 10.
tur offendi qui amatur. Aliter quippe timet adultera virum suum, aliter casta: adultera, ne veniat; casta, ne deserat.

4. *Amputa,* inquit, *opprobrium meum, quod suspicatus sum; quia judicia tua suavia.* Quis v. 39.
est qui suum opprobrium suspicatur, et non magis novit suum quisque opprobrium, quam cujuslibet alienum? Suspicari enim potius alienum potest homo, non suum; quoniam quod suspicatur, ignorat: in suo autem opprobrio non est cujusque suspicio, sed scientia, ubi loquitur conscientia. Quid est ergo quod ait, *Opprobrium meum, quod suspicatus sum?* Nimirum de superiore sensu etiam iste ducendus est: quoniam quamdiu non avertit homo oculos suos ne videant vanitatem, quod in seipso agitur, hoc de aliis suspicatur; ut propter quod ipse colit Deum, vel propter quod bona opera facit, propter hoc credat et alterum facere. Possunt quippe homines videre quod agimus; cujus autem rei contemplatione agamus occultum est; et ideo datur suspicionibus locus, ut audeat homo judicare de occultis hominum, et falsa plerumque, et si vera, tamen incognita temere suspicari. Propterea Dominus cum de ipso fine loqueretur, propter quem justitiam facere debemus, ut oculos nostros a contemplatione averteret vanitatis, monuit ne propter laudes hominum bona opera fa- Matth. 6. 1.
ciamus, dicens, Attendite ne faciatis justitiam vestram coram hominibus, ut videamini ab eis.
Monuit, ne propter pecuniam, dicens, Nolite vo- Ibidem 19. et 24.

(a) Sic MSS. juxta Græc. LXX At editi, *in timore tuo.*

bis thesaurizare in terra: et, Non potestis Deo A
servire et mammonæ. Monuit, ne propter ipsum
necessarium victum atque vestitum, dicens, Ne
Ibidem 25. solliciti sitis animæ vestræ quid manducetis, ne-
» que corpori vestro quid induamini. Et cum hæc
omnia monuisset, quia possumus suspicari eos
quos juste vivere videmus, et quo fine faciant
non videmus, propter aliquid hujusmodi bene-
Matth. 7. 8 facere; continuo subjecit, Nolite judicare, ne ju-
dicemini. Unde et hic cum dixisset *Amputa op-
probrium meum, quod suspicatus sum:* addidit,
quia judicia tua suavia, id est judicia tua vera.
Veritatis enim amator suave clamat esse quod
verum est. Hominum autem judicia de occultis
hominum, non suavia, quia temeraria. Et ideo
suum dixit opprobrium, quod de aliis est suspi-
2.Cor.10.32. catus; quia hoc et Apostolus ait, Comparantes B
semetipsos sibimetipsis, non intelligunt: hoc e-
nim proclivius homo suspicatur in alio, quod
sentit in seipso. Hoc itaque opprobrium suum
petebat auferri, quod in se senserat, et in aliis
fuerat suspicatus: ut non esset diabolo similis,
Job. 1. 9. qui de occultis sancti Job suspicatus est, quod
non gratis Deum coleret, quem poposcit tentan-
dum, ut crimen quod objiceret inveniret.

5. Sed cum libenter alterius opprobrium non-
nisi æmulatio suspicetur, dum bonum opus re-
a prehendi non potest, quia se (*a*) asserit quod
apertum est; et quo fine fiat reprehenditur, quia
non se exserit quod occultum est; atque ita male
b suspicari (*b*) eum libet cui libet, non videndo
quod latet, et invidendo quod eminet: profecto
contra hoc malum, quo quisque libenter de ho- C
mine malum quod non perspicit suspicatur, ca-
1.Cor. 13 4. ritas habenda est, quæ non æmulatur; quam Do-
Johan. 15. 34. et 35. minus præcipue commendat, dicens, Mandatum
novum de vobis, ut vos invicem diligatis: et, In
» hoc scient omnes quia discipuli mei estis, si di-
Matth. 22. 40. lectionem habueritis in invicem. Et de dilectio-
ne Dei et proximi loquens, In his, inquit, duo-
bus mandatis tota Lex pendet et Prophetæ. Unde
et iste contra suæ suspicionis opprobrium, quod
v. 40 desiderat amputari, *Ecce*, inquit, *concupivi man-
data tua: in tua justitia vivifica me.* Ecce con-
cupivi ex toto corde, ex tota anima, ex tota men-
te diligere te, et proximum sicut me: non in mea,
sed *in tua justitia vivifica me*, hoc est, ista ca-
ritate quam concupivi, imple me. Adjuva ut fa-
ciam quod commendas, dona ipse quod mandas. D
In tua justitia vivifica me: quia in me unde mo-
rerer habui, unde autem vivam non invenio nisi
2.Cor. 1. 30. et 31. in te. Justitia tua Christus est, qui factus est no-
» bis sapientia a Deo, et justitia, et sanctificatio,
» et redemtio: ut quemadmodum scriptum est, Qui
» gloriatur, in Domino glorietur. Et in illo inve-
nio mandata tua quæ concupivi, ut in tua justi-
tia, hoc est, in illo, vivifices me. Ipse est enim
Verbum Deus; et Verbum caro factum est, ut Johan. 1. 14.
esset et proximus meus.

SERMO TERTIUS-DECIMUS.

1. SERMONI pristino, quem de Psalmo qui est, VAU. 1
omnium prolixissimus, nuper habuimus,
de verbis ejus quæ sequuntur iste jungendus est.
Hæc verba sunt: *Et veniat super me misericor-* v. 41.
dia tua, Domine. Quæ sententia superiori vide-
tur annexa. Non enim ait, *Veniat super me;* sed
ait, *Et veniat.* Est autem illa superior, Ecce con-
cupivi mandata tua, in tua justitia vivifica me.
Deinde sequitur, *Et veniat super me misericor-
dia tua, Domine.* Quid hic ergo poscit, nisi ut
mandata quæ concupivit, per ejus misericor-
diam (*c*) faciat qui mandavit? Exponit enim quo- c
dam modo quid dixerit, In tua justitia vivifica
me: cum subjungit, *Et veniat super me miseri-
cordia tua, Domine, salutare tuum secundum
eloquium tuum:* hoc est, secundum promissio-
nem tuam. Unde nos vult Apostolus filios pro- Rom. 9. 8.
missionis intelligi: ne arbitremur nostrum esse
quod sumus: sed totum Dei gratiæ retribuamus.
Factus est enim nobis Christus sapientia a Deo, 1.Cor. 1. 30.
et justitia, et sanctificatio, et redemtio: ut quem- » et 31.
admodum scriptum est, Qui gloriatur, in Domi- »
no glorietur. Quod ergo ait, In tua justitia vi- »
vifica me: in Christo utique vivificari cupit, et
ipsa est misericordia quam super se poscit ve- v. 40.
nire. Ipse Christus est et salutare Dei: quo ver-
bo exposuit quam misericordiam diceret, ubi
ait, *Et veniat super me misericordia tua, Domi-
ne.* Si ergo quærimus quæ sit ista misericordia,
audiamus quod sequitur: *Salutare tuum secun-
dum eloquium tuum.* Ab eo quippe hoc promis- Rom. 4. 17.
sum est, qui vocat ea quæ non sunt, tamquam
sint. Nondum enim erant quibus promitteretur,
ne quisquam de meritis gloriaretur. Et quibus
promissum est, etiam ipsi promissi sunt: ut to- 1.Cor.15.10.
tum corpus Christi dicat, Gratia Dei sum quod
sum.

2. *Et respondebo*, inquit, *exprobrantibus mi-* v. 42.
hi verbum. Utrum, *verbum exprobrantibus;* an,
verbum respondebo, ambiguum est: sed quodli-
bet eorum Christum (*d*) sonat. Ipsum enim no- d
bis exprobrant, (*e*) quibus est crucifixus vel e
scandalum, vel stultitia: ignorantes quia Ver-
bum caro factum est, et habitavit in nobis; quod
Verbum in principio erat, et apud Deum erat, 1.Cor. 1. 13.
et Deus erat. Sed etsi non ipsi Verbum expro- Johan. 1. 14. Ibidem. 1.
brent quod eos latet, quia divinitas ejus ab eis
non cognoscitur, a quibus ejus infirmitas in cru-
ce contemnitur: nos tamen Verbum respondea-
mus, nec exprobratione terreamur aut confun-
damur. Verbum enim si cognovissent, numquam 1. Cor. 2. 8.
Dominum gloriæ crucifixissent. Ille autem re-

(a) Ita hoc loco Am. et MSS. At Er. et Lov. *ex-
serit.*

(b) Sic aliquot. MSS. Alii vero, *suspicari licet cui-
libet.* etc. At Er. et Lov. *suspicari non debet quilibet,
non videndo quod latet, et non invidendo quod eminet.*
Apud Am. et MSS. absque negatione legitur, *et invi-
dendo quod eminet.*

(c) Octo MSS. *fiant.*

(d) MSS. *sonet.*

(e) Sic potiores MSS. At editi, *exprobrant a quibus
est crucifixus vel scandalum, vel stultitiam.*

spondet Verbum exprobrantibus, super quem
venit misericordia Dei, hoc est ipsum salutare
ejus venit ut protegat, non ut conterat. Nam su-
per quosdam conterendos venturus est, qui nunc
in eum, dum spernunt ejus humilitatem, offen-
Lucæ 20. 18. dendo quassantur. Sic enim dicit in Evangelio:
Qui ceciderit super lapidem istum, conquassabi-
tur; super quem vero ceciderit, conteret eum.
Qui ergo nobis exprobrant, offendunt, et cadunt
in eum. Nos autem ne offendamus et cadamus,
opprobria eorum ne timeamus, sed respondea-
mus eis verbum. Hoc est verbum fidei quod præ-
Rom. 20. 9. dicamus. Quia si credideris, inquit, in corde tuo
et 10. » quia Dominus est Jesus, et confessus fueris in
» ore tuo quia Deus illum suscitavit a mortuis,
» salvus eris. Corde enim creditur ad justitiam,
ore autem confessio fit in salutem. Parum est
ergo in corde habere Christum, et nolle confiteri
dum timetur opprobrium; sed exprobrantibus
respondendum est verbum. Ut autem hoc Mar-
tyres possent, promissum est eis, et dictum, Non
Matth. 10. enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Pa-
20. » tris vestri qui loquitur in vobis. Ideo et iste cum
dixisset, *Respondebo exprobrantibus mihi ver-
bum:* continuo sequitur, *Quoniam speravi in
verbis tuis:* quod est utique, in promissis tuis.

3. Sed quoniam plurimi quamvis ad ipsum
corpus, cujus hæc verba sunt, pertinentes, gra-
vi pondere persecutionis urgente non valuerunt
sustinere exprobrationem, et Christum deficien-
v. 43. do negaverunt; ideo sequitur, *Et ne auferas de
ore meo verbum veritatis usque valde.* Ex ore
suo quippe dicit, quia unitas corporis loquitur,
in cujus membris etiam illi deputantur, qui de-
fecerunt ad horam negando, sed pœnitendo po-
stea revixerunt, vel etiam martyrii palmam quam
perdiderant, reparata confessione sumserunt.
Non igitur *usque valde*, vel sicut quidam codices
habent, non *usquequaque*, hoc est non omni mo-
do, ex ore Petri, in quo erat typus Ecclesiæ,
verbum veritatis ablatum est: quia etsi ad ho-
Matth. 26. ram negavit timore turbatus, tamen flendo est
70. reparatus, et confitendo est postea coronatus.
Totum itaque corpus Christi loquitur, id est, Ec-
clesiæ sanctæ universitas: in quo toto corpore
sive quia negantibus plurimis, remanserunt for-
tes, qui usque ad mortem pro veritate certarent,
sive quia et ex iis qui negaverant multi reparati
sunt, non est ablatum ex ejus ore verbum veri-
tatis *usque valde.* Quod autem ait, *ne auferas:*
intelligendum est, ne auferri sinas; propter quod
orando dicimus, Ne nos inferas in tentationem.
Matth. 6. 13. Et ipse Dominus ad Petrum, Rogavi, inquit, pro
Lucæ 22. 32. te ne deficiat fides tua: hoc est, ne auferatur ex
ore tuo verbum veritatis *usque valde.* Sequitur,
Græc. *Quia in judiciis tuis speravi:* vel sicut de Græ-
ἐπήλπισα co quidam diligentius expresserunt, *supersperavi:*
quod verbum etsi minus usitate compositum
est, tamen implet veritatis interpretandæ neces-
sitatem. Attentius ergo nobis loci hujus riman-
dus est sensus, ut intelligamus, quantum Deus
adjuvat, quid sibi velit, *In verbis tuis speravi*,
In judiciis tuis supersperavi. Respondebo, in-

A quit, *exprobrantibus mihi verbum, quoniam spe-
ravi in verbis tuis:* id est, quoniam mihi hoc ipse
promisisti. *Et ne auferas ex ore meo verbum ve-
ritatis usque valde, quoniam in judiciis tuis su-
persperavi:* id est, quoniam judicia tua, quibus
me corripis et flagellas, non solum mihi non au-
ferunt spem, verum augent etiam. Quoniam quem Hebr. 12. 6.
diligit Dominus corripit; flagellat autem omnem
filium quem recipit. Ecce enim sancti et humi-
les corde de te præsumendo in persecutionibus
non defecerunt: ecce etiam qui de se præsumen-
do defecerunt, et tamen ad ipsum corpus perti-
nuerunt, sibi innotescendo fleverunt, et tuam
gratiam solidius invenerunt, quia suam super-
biam perdiderunt. Ergo *ne auferas ex ore meo
verbum veritatis usque valde, quia in judiciis
B tuis supersperavi.*

4. *Et custodiam legem tuam semper.* Id est, v. 44.
si non abstuleris ex ore meo verbum veritatis,
*custodiam legem tuam semper; in sæculum et in
sæculum sæculi.* Ostendit quid dixerit, *semper.*
Aliquando etenim *semper* intelligitur, quamdiu
hic vivitur: sed hoc non est, *in sæculum et in
sæculum sæculi.* Melius quippe ita interpretatum
est, quam sicut quidam codices habent, *in æter-
num et in sæculum sæculi:* quia non potuerunt
dicere, *et in æternum æterni.* Lex itaque ista in-
telligenda est, de qua dicit Apostolus, Plenitu- Rom. 13. 10.
do legis caritas. Hæc enim a sanctis, quorum
ex ore non aufertur verbum veritatis, hoc est,
ab ipsa Christi Ecclesia custodietur, non solum
in hoc sæculum, id est, donec finiatur hoc sæ-
C culum; sed etiam in alterum, quod appellatur
sæculum sæculi. Neque enim præcepta legis, si-
cut hic, etiam ibi accepturi sumus quæ custo-
diamus, sed ipsam legis, ut dixi, plenitudinem
sine ullo peccandi timore servabimus: quia et
Deum plenius cum viderimus amabimus, et pro-
ximum, quia Deus erit omnia in omnibus: nec 1. Cor. 15. 28.
falsæ cuiquam de proximo suspicioni erit locus,
ubi nullus ulli erit occultus.

SERMO QUARTUS-DECIMUS.

1. Superiores versus prolixi Psalmi hujus ora-
tionem habent: hi autem qui sequuntur,
de quibus nunc disputandum est, narrationem.
Petebat enim homo Dei superius adjutorium gra-
tiæ Dei, cum dicebat, In tua justitia vivifica me: * v. 40. et 41.
D et veniat super me misericordia tua, Domine: et
alia similia vel supra vel infra. Nunc autem di-
cit, *Et ambulabam in latitudine; quoniam man-* v. 45.
data tua exquisivi. * *Et loquebar in testimoniis* v. 46.
tuis in conspectu regum, et non confundebar. * v. 47.
Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi. * *Et* v. 48.
*levavi manus meas ad mandata tua, quæ dilexi,
et exercebar in justificationibus tuis.* Ubi nar-
rantis verba sunt, non petentis, velut, impetra-
tis quæ petiverat, confiteatur in Dei laudibus
qualem illum fecerat misericordia Domini, quam
super se venire poposcerat. Neque enim hæc ita
superioribus conjunxit, ut diceret, Et ne aufe-
ras ex ore meo verbum veritatis usque valde,
quia in judiciis tuis supersperavi, Et custodiam

legem tuam semper, in sæculum et in sæculum
sæculi, et ambulabo in latitudine, quia man-
data tua exquisivi, Et loquar in testimoniis tuis
in conspectu regum, et non confundar; et cetera
isto modo: sic enim videtur sequentia præceden-
tibus debuisse connectere: sed ait, *Et ambula-
bam in latitudine*. Ubi copulativa conjunctio, id
est, *Et*, velut inconsequens posita est: quia non
ait, Et ambulabo, quomodo dicebat, Et custo-
diam legem tuam semper. Aut certe si optativo
modo dictum est, Custodiam legem tuam: non
ait, Et ambulem in latitudine, quasi utrumque
optaverit, et poposcerit: sed ait, *Et ambulabam
in latitudine*. Ubi si conjunctio ista non esset,
sed a superiorum connexione libera inferretur
et soluta sententia, *Ambulabam in latitudine:*
nihil de inusitato loquendi modo hic deberet mo-
vere lectorem, ut occultus sensus quærendus hic
aliquis putaretur. Nimirum ergo quod non dixit
intelligi voluit, id est exauditum se fuisse; ac de-
inde subjunxit qualis factus fuerit: tamquam di-
ceret, Hæc cum orarem, exaudisti me, *Et am-
bulabam in latitudine:* et cetera quæ isto modo
dicta contexuit.

2. Quid est igitur, *Et ambulabam in latitu-*
Rom. 5. 5. *dine*, nisi ambulabam in caritate, quæ diffusa est
» in cordibus nostris per Spiritum-sanctum, qui
datus est nobis? In hac latitudine ambulabat ille
qui dicebat, Os nostrum patet ad vos, o Corin-
2. Cor. 6. 11. thii, cor nostrum dilatatum est. Hæc autem ca-
ritas duobus illis mandatis tota atque integra
Matth. 22. 40. continetur, dilectione scilicet Dei, et dilectione
proximi, in quibus tota Lex pendet et Prophe-
tæ. Unde et hic cum dixisset, *Et ambulabam in
latitudine:* caussam subjunxit, atque ait, *Quia
mandata tua exquisivi*. Nonnulli autem codices
non habent *mandata*, sed *testimonia:* sed *man-
data* in pluribus invenimus, et maxime Græcis.
Cui linguæ tamquam præcedenti, unde ad nos
ista translata sunt, magis credendum esse quis
ambigat? Si ergo scire volumus quomodo hæc
mandata quæsierit, vel quærenda sint, illud
intueamur quod dicit magister bonus, et doctor,
Matth. 7. 7. et dator: Petite, et accipietis; quærite, et inve-
» nietis; pulsate, et aperietur vobis. Et paulo post:
Ibidem 11. Si ergo vos, inquit, cum sitis mali, nostis bona
» data dare filiis vestris, quanto magis Pater ve-
» ster qui in cælis est, dabit bona petentibus se?
» Ubi evidenter ostendit quod dixerat, Petite, quæ-
rite, pulsate, nonnisi ad poscendi, hoc est, oran-
di instantiam pertinere. Alius porro Evangelista
non ait, Dabit bona petentibus se, quæ multi-
pliciter possunt intelligi, vel corporalia, vel spi-
ritalia, sed circumcidit inde alia, satisque dili-
genter expressit quid nos vehementer atque in-
Lucæ 11. 13. stanter voluerit poscere Dominus, et ait, Quanto
» magis Pater vester de cælo dabit Spiritum bonum
Rom. 5. 5. petentibus se? Hic est ille Spiritus, per quem
diffunditur caritas in cordibus nostris, ut Deum
proximumque diligendo divina mandata facia-
mus. Hic est ille Spiritus in quo clamamus, Ab-
Rom. 8. 15. ba, Pater. Ac per hoc ipse nos facit petere, quem
desideramus accipere; ipse nos facit quærere,
quem cupimus invenire; ipse nos facit pulsare,
ad quem nitimur pervenire. Hoc docet Aposto-
lus, qui cum dicat in Spiritu-sancto nos clama-
re, Abba, Pater: rursus alio loco dicit, Dedit Gal. 4. 6.
Deus Spiritum Filii sui in corda nostra claman-
tem, Abba, Pater. Quomodo nos clamamus, si
ipse clamat in nobis, nisi quia clamare nos fe-
cit, dum habitare cœpit in nobis? Etiam hoc ita-
que agit acceptus, ut largius accipiendus peten-
do, quærendo, pulsando, poscatur. Sive enim Rom. 8. 14.
ut vita bona petatur, sive ut bene vivatur; quot-
quot Spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei. Ergo,
Ambulabam, inquit, *in latitudine; quoniam man-
data tua exquisivi*. Exquisierat et invenerat, quo-
niam petierat et acceperat Spiritum bonum, quo
factus bonus bene faceret bona, ex fide quæ per
dilectionem operatur.

3. *Et loquebar*, inquit, *in testimoniis tuis in* v. 46.
conspectu regum, et non confundebar: tamquam
ille qui petierat et acceperat, ut responderet ex-
probrantibus sibi verbum, et non auferretur ex
ore ejus verbum veritatis. Itaque pro illa usque
ad mortem certans, nec in conspectu regum con-
fundebatur eam loqui. Testimonia quippe, in qui-
bus dicit quod loquebatur, Græce martyria nun-
cupantur: quo verbo jam utimur pro Latino.
Unde dictum est etiam vocabulum Martyrum,
quibus prædixit Jesus, quod et ante reges eum Matth. 10. 18.
fuerant confessuri.

4. *Et meditabar*, inquit, *in mandatis tuis*, v. 47.
quæ dilexi. * *Et levavi manus meas ad manda-* v. 48.
ta tua, quæ dilexi: sive quod nonnulli codices
habent in utroque versu, *dilexi valde*, aut *nimis*,
aut *vehementer:* sicut interpretari placuit, quod
Græce dicitur σφόδρα. Mandata ergo Dei dilexit,
per hoc quod ambulabat in latitudine; per Spi-
ritum scilicet sanctum, per quem dilectio ipsa Rom. 5. 5.
diffunditur, et dilatat corda fidelium. Dilexit au-
tem, et cogitando et operando. Nam quod ad co-
gitationem pertinet, ait, *Et meditabar in man-
datis tuis*. Quod autem ad operationem, *Et le-
vavi manus meas ad mandata tua*. Utrique au-
tem sententiæ addidit, *quæ dilexi*: Finis enim 1. Tim. 1. 5.
præcepti est caritas de corde puro. Quando isto
fine, id est, hujus rei contemplatione fit manda-
tum Dei, tunc fit vere opus bonum; et tunc le-
vantur manus, quia supernum est quo levantur.
Propterea de ipsa caritate loquuturus Apostolus 2. Cor. 12. 31.
ait, Supereminentem viam vobis demonstro. Et Ephes. 3. 19.
alio loco, Cognoscere, inquit, etiam superemi-
nentem scientiæ caritatem Christi. Nam si de o-
pere mandatorum Dei merces terrenæ felicitatis
expetitur, deponuntur manus potius quam le-
vantur: quia terrena emolumenta quæ non sur-
sum, sed deorsum sunt, illo opere requiruntur.
Ad utrumque autem pertinet quod sequitur, *Et
exercebar in justificationibus tuis*. Quod plures
interpretes dicere maluerunt: quam *lætabar*, aut
garriebam, quod aliqui interpretati sunt ex eo
quod Græcus habet ἠδολέσχουν. Exercetur quip-
pe in justificationibus Dei lætus, et quodam mo-
do garrulus, qui mandata ejus quæ diligit, et
cogitandi et operandi delectatione custodit.

SERMO QUINTUS-DECIMUS.

ZAIN. 1. CONSIDEREMUS, quantum donat Dominus, et
7 pertractemus hos versus magni Psalmi
v. 49. hujus: *Memento verbi tui servo tuo, in quo spem*
v. 50. *dedisti mihi.* * *Hæc me consolata est in humilitate mea; quoniam verbum tuum vivificavit me.* Numquid oblivio sicut in hominem, cadit in Deum? Cur ergo ei dicitur, *Memento?* Quamvis in aliis sanctæ Scripturæ locis ipsum verbum omnino
Psal. 43. 24. ponatur, ut est, Quare mei oblitus es, et oblivisceris inopiam nostram: et ipse Deus per Pro-
Ezech. 18. 22. phetam, Omnes, inquit, iniquitates ejus oblivi-scar. Et alibi atque alibi sæpius hoc legitur. Sed non ut hominibus ista contingunt, ita intelliguntur in Deo. Nam sicut Deum pœnitere dicitur, quando præter hominum spem res mutat, consilio non mutato; quia consilium Domini ma-
Psal. 32. 11. net in æternum: ita dicitur oblivisci, quando tardare videtur adjutorium vel promissum, vel non retribuere digna peccantibus, vel si quid hujusmodi, tamquam ejus memoriæ sit elapsum, quod speratur, sive timetur, et non fit. Dicuntur ista locutione morali, qua humanus movetur affectus: quamvis hæc Deus faciat certa dispositione, non deficiente memoria, nec obscurata intelligentia, nec voluntate mutata. Cum itaque dicitur ei, *Memento*, orantis desiderium, quia promissum poscit, ostenditur, et extenditur; non Deus, quasi ei de mente id exciderit, admonetur. *Memento*, inquit, *verbi tui servo tuo:* hoc est, imple promissum servo tuo, *In quo spem dedisti mihi:* hoc est, in quo verbo, quoniam promisisti, me sperare fecisti.

v. 50. 2. *Hæc me consolata est in humilitate mea.* Hæc scilicet spes, quæ data est humilibus, di-
Jacobi 4. 6. cente Scriptura, Deus superbis resistit, humili-
I. Pet. 5. 5. bus autem dat gratiam. Unde ore proprio etiam
Lucæ 14 11. et 18. 14. ipse Dominus ait, Quoniam qui se exaltat humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur. Bene hic intelligimus etiam illam humilitatem, non qua se quisque humiliat confitendo peccata, nec sibi arrogando justitiam; sed qua quisque humiliatur aliqua tribulatione vel dejectione, quam meruit ejus superbia, aut exercetur probaturque patientia: unde paulo post dicit hic Psalmus,
v. 67. Prius quam humiliarer, ego deliqui. Et illud in
Eccli. 2. 4. et 5. libro Sapientiæ, In dolore sustine, et in humilitate tua patientiam habe; quoniam in igne probatur aurum et argentum, homines vero acceptabiles in camino humiliationis. Quod ait acceptabiles, ibi spem dedit quæ consolaretur in humilitate. Et Dominus Jesus hanc humilitatem cum discipulis prædiceret a persecutoribus esse venturam, non eos sine spe reliquit: sed hanc etiam,
Lucæ 21. 19. qua consolarentur, dedit dicens, In vestra patientia possidebitis animas vestras. De ipso quoque corpore, quod ab inimicis posset occidi, et quasi penitus interire, Capillus, inquit, capitis vestri non peribit. Hæc spes data est corpori Christi, quod est Ecclesia, qua consolaretur in humilitate

(a) Am. Er. omnes MSS. *De qua re dicit Apostolus.*

A sua. Propter quam spem dicit et apostolus Paulus, Si autem quod non videmus speramus, per Rom. 8. 25. patientiam exspectamus. Sed æternorum est spes ista præmiorum: est alia spes, quæ in humilitate tribulationis plurimum consolatur, quæ sanctis data est in verbo Dei adjutorium gratiæ pollicentis, ne quisque deficiat. (a) De qua spe dicit Apostolus, Fidelis Deus qui non permittet vos I. Cor. 10. 13. tentari super id quod potestis; sed faciet cum tentatione etiam exitum, ut possitis sustinere. Hanc spem dedit etiam Salvator ore suo, quando ait, Lucæ 22. 31. Hac nocte postulavit satanas vexare vos sicut triticum; et ego rogavi pro te, Petre, ne deficiat fides tua. Hanc spem dedit et in oratione, quam docuit, ubi monuit ut dicamus, Ne nos inferas Matth. 6. 13. in tentationem. Quodam modo enim promisit se B daturum suis periclitantibus, quod dici voluit ab orantibus. Et nimirum de hac spe magis iste Psalmus intelligendus est dicere, *Hæc me consolata est in humilitate mea; quoniam verbum tuum vivificavit me.* v. 50. Quod expressius interpretati sunt, qui non *verbum*, sed *eloquium* posuerunt. Græcus enim λόγιον habet, quod est *eloquium;* non λόγος, quod est *verbum.*

3. Sequitur autem, *Superbi inique agebant usque valde: a lege autem tua non declinavi.* v. 51. Superbos intelligi voluit persecutores piorum: et ideo subjecit, *A lege autem tua non declinavi*, quia hoc eum facere illorum persecutio compellebat. Quos *usque valde* inique dicit egisse; quia non solum erant impii, verum etiam pios impios esse cogebant. In hac humilitate, hoc est, in hac C tribulatione spes consolata est, quæ data est in verbo Dei pollicentis adjutorium, ne deficiat fides Martyrum; et præsentia Spiritus sui vires impertientis laborantibus, ut evadentes de muscipula venantium dicerent, Nisi quia Dominus Psal. 123. 1. erat in nobis, fortasse vivos absorbuissent nos.

4. An forte quod ait, *Hæc me consolata est in humilitate mea*, illam dicit humilitatem, qua homo est dejectus et projectus in mortem, ex peccato illo, quod valde infeliciter in paradisi feli- Gen. 3. 23. citate commissum est? In hac quippe humilitate, in qua homo vanitati similis factus est, et Psal. 143. 4. dies ejus sicut umbra prætereunt, omnes filii iræ sunt, nisi per Mediatorem reconcilientur Deo, qui prædestinati sunt in æternam salutem ante mundi constitutionem: in quo Mediatore et an- Ephes. 1. 4. D tiqui justi spem habebant quando eum in carne venturum prophetiæ spiritu prævidebant. Quod ergo verbum ad eos fiebat de illo, etiam hoc bene hic intelligitur verbum, si et ipsorum accipimus istam vocem; de quo verbo dictum est, *Memento verbi tui servo tuo, in quo spem dedisti* v. 49. *mihi.* * *Hæc me consolata est in humilitate mea;* v. 50. hoc est, in ista mortalitate mea: *quia eloquium tuum vivificavit me;* ut spem vitæ haberem projectus in mortem. *Superbi inique agebant usque* v. 51. *valde:* quando quidem eorum superbiam nec humilitas mortalitatis edomuit. *A lege autem tua non declinavi:* quod me facere cogebant superbi.

v. 52. 5. *Memor fui judiciorum tuorum a sæculo, Domine, et consolatus sum:* vel sicut alii codices habent, *et exhortatus sum*, id est, exhortationem accepi. Utrumque enim potuit interpretari de
Rom 9. 22. et 23. verbo Græco, quod est παρεκλήθην. *A sæculo* ergo, ex quo genus humanum sumsit exordium,
a *memor fui judiciorum tuorum* super vasa iræ, (a) quæ perfecta sunt in perditionem: *et consolatus sum*, quia per hæc quoque ostendisti divitias gloriæ tuæ in vasa misericordiæ tuæ.

v. 53. 6. *Tædium detinuit me a peccatoribus relin-*
v. 54. *quentibus legem tuam.* * *Cantabiles erant mihi justificationes tuæ in loco incolatus mei:* vel sicut alii codices habent, *in loco peregrinationis*
b *meæ*. Ipsa est illa humilitas in loco mortalitatis (b)
Gen. 3. 23. peregrinantis hominis de paradiso et de illa su-
Lucæ 10.30. perna Jerusalem, unde quidam descendens in Jericho incidit in latrones: sed propter misericordiam, quæ per illum Samaritanum cum illo facta est, cantabiles illi erant justificationes Dei in loco peregrinationis suæ: quamvis eum tædium teneret a peccatoribus relinquentibus legem Dei, quia cum eis conversari in hac vita vel ad tempus cogitur, donec area ventiletur. Possunt autem isti duo versus ad singulas partes unius superioris aptari: ut quod ait, *Memor fui judiciorum tuorum a sæculo, Domine;* ad hoc referatur, *Tædium detinuit me a peccatoribus derelinquentibus legem tuam:* quod vero ibi ait, *Et consolatus sum;* ad hoc referatur, *Cantabiles mihi erant justificationes tuæ in loco peregrinationis meæ.*

v. 55. 7. *Memor*, inquit, *fui in nocte nominis tui, Domine, et custodivi legem tuam.* Nox est illa humilitas, ubi est mortalitatis ærumna; nox est in superbis inique agentibus usque valde, nox in tædio a peccatoribus relinquentibus legem Dei; nox est postremo in loco peregrinationis hujus, donec veniat Dominus, et illuminet abscondita tenebrarum et manifestabit cogitationes cordis, et tunc laus erit unicuique a Deo. In hac ergo nocte memor homo esse debet nominis
1. Cor. 1. 31. Dei, ut qui gloriatur, in Domino glorietur: pro-
Psal. 113. 1. pter quod et illud scriptum est, Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Sic enim quisque non in sua, sed in Dei gloria, (quia nec in sua, sed in Dei justitia, id est, a Deo sibi donata,) custodit legem Dei: sicut iste ait, *Memor fui in nocte nominis tui, Domine, et custodivi legem tuam.* Quam non custodisset, si in sua virtute confidens, nominis Dei memor
Psal 113. 8. non fuisset. Adjutorium enim nostrum in nomine Domini.

v. 56. 8. Propter quod secutus adjunxit, *Hæc facta est mihi, quoniam justitias tuas exquisivi. Justitias* utique *tuas*, quibus justificas impium; non meas, quæ numquam me pium faciunt, sed su-
Rom. 10. 3. perbum. Non enim erat iste aliquis eorum, qui ignorantes Dei justitiam, et suam volentes constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti. Has ergo justitias, quibus justificantur gratis per gratiam Dei, qui per seipsos justi esse non possunt, melius alii interpretati sunt *justificationes:* quia revera non δικαιοσύνας, id est, *justitias;* sed δικαιώματα Græcus habet; quæ sunt *justificationes*. Sed quid sibi vult quod ait, *Hæc facta est mihi? Hæc* quid? An forte Lex? Quia dixerat, *Et custodivi legem tuam:* quibus verbis subjunxit, *Hæc facta est mihi;* tamquam diceret, Hæc lex facta est mihi. Sed non est remorandum in exponendo, quomodo sit ei facta lex Dei. Græca enim locutio unde ista translata est, satis indicat non de lege dictum esse, *Hæc facta est mihi:* quia lex in eadem lingua generis masculini est, et feminino pronomine etiam ibi scriptum est, *Hæc facta est mihi*. Quæritur ergo prius quæ illi facta sit, deinde quomodo illi facta sit, quæcumque illa sit. *Hæc*, inquit, *facta est mihi*, non utique, Hæc lex, quia hunc sensum, sicut dixi, Græcus expellit. Forte ergo, Hæc nox: quia tota superior sententia sic se habet, Memor fui in nocte nominis tui, Domine, et custodivi legem v. 55.
tuam; et sequitur, *Hæc facta est mihi:* quia itaque non lex, profecto nox est quæ facta est illi. Quid est igitur, Nox mihi facta est, *quia justificationes tuas exquisivi?* Lux quippe potius est ei facta, non nox, quia justificationes exquisivit Dei. Ac si recte intelligitur, *facta est mihi*, ac si diceretur, facta est pro me, id est factum est ut prodesset mihi. Si enim humilitas illa mortalitatis non absurde intelligitur nox, ubi invicem latent corda mortalium, ut de talibus tenebris innumerabiles et graves tentationes oriantur, ita ut in eadem nocte pertranseant etiam bestiæ sil- Psal 103. 11.
væ, catuli leonum rugientes, quærentes a Deo 1. Pet. 5. 8.
escam sibi: unde etiam de illo leone rugiente et quærente quem devoret, dominus ait quod jam supra commemoravi, Hac nocte postulavit sata- Lucæ 2. 31.
nas vexare vos sicut triticum: id est, hac nocte in qua pertranseunt bestiæ silvæ, vos leo ille magnus quæsivit a Deo escam sibi: profecto hæc ipsa humilitas in loco peregrinationis hujus, quæ nox recte intelligitur, prodest eis qui salubriter exercentur in ea, ut discant non superbire; propter quod malum in istam noctem pulsus est homo Initium enim superbiæ hominis apostatare Eccli. 10. 14.
a Deo. Sed gratis justificatus, atque ut in ista humilitate proficiat variis tentationibus hujus noctis oppositus, jam intelligens dicat, quod in hoc Psalmo aliquanto post dicitur, Bonum est v. 71.
mihi quoniam humiliasti me, ut discam justificationes tuas. Nam quid est aliud, Bonum est mihi, quoniam humiliasti me, nisi, hæc humilitas quæ vocatur, *facta est mihi*, id est, factum est ut prodesset mihi? Sed quare hoc? *Quia* scilicet *justificationes tuas*, non meas *exquisivi*.

9. Possumus etiam quod dictum est, *Hæc facta est mihi*, sic intelligere, ut nec lex, nec nox subaudiatur, sed hoc pronomen quod est, *Hæc*, non accipiatur aliter quam se habet ille in alio

(a) Am. Er. et fere omnes MSS. *quæ parata sunt in perditionem.*

(b) Sic MSS. At Er. et Lov. *et peregrinationis hominis de paradiso et de illa superna Jerusalem ejecti.*

Psal. 26. 4. Psalmo locus, ubi legitur, Unam petii a Domino,
hanc requiram. Nec dicit quid unam, vel quam
unam, de qua dixerit, Hanc requiram: sed femi-
ninum genus quasi pro neutro positum est. In-
usitate quippe dictum est, Unam petii, hanc re-
quiram: ubi non subauditur quæ illa una sit:
quod usitatius diceretur, Unum petii, a Domino,
hoc requiram, ut inhabitem in domo Domini. In
his enim neutris non solet exigi neutrum quod
subaudiendum sit, ut puta, unum bonum, aut
unum donum, vel si quid hujusmodi: sed quid-
quid illud est, etiamsi masculino vel feminino
genere nuncupetur, vel sine ullo nomine illius
generis quibuslibet verbis insinuetur, solita o-
mnino locutione sub genere neutro intelligitur.
Ita ergo et hic eo modo dici potuit, *Hæc facta
est mihi*, tamquam dictum esset, Hoc factum est
mihi. Si autem quæramus quid illud sit, occur-
v. 55. rit quod supra dixerat: Memor fui in nocte no-
» minis tui, Domine, et custodivi legem tuam. Hoc
factum est mihi, id est, hoc quod custodivi le-
gem tuam, non per meipsum feci, sed factum
est mihi, utique abs te: *quia justificationes*, non
Philip. 2. 13. meas, sed *tuas exquisivi*. Deus est enim, inquit
» Apostolus, qui operatur in vobis et velle et ope-
rari pro bona voluntate. Hoc etiam per Prophe-
Ezech. 36. 4. tam Deus dicit: Et faciam ut in justificationibus
meis ambuletis, et judicia mea observetis, et fa-
ciatis. Quapropter Deo dicente, Ego faciam ut
judicia mea observetis, et faciatis: rectissime di-
citur, Hoc factum est mihi: ut cum quæsieris quid
illud sit, respondeat quod supra dixerat, Ut cu-
stodirem legem Dei. Sed quia iste in longum ser-
mo processit, ea quæ sequuntur, Domino donan-
te ab alio melius tractabuntur exordio.

SERMO SEXTUS-DECIMUS.

HETH. ח 1. Hos versus Psalmi hujus magni nunc ag-
gredimur in Dei voluntate tractandos,
v. 57. *Pars mea Dominus*: quod habent quidam, (*a*)
a *Portio mea, Domine*. Quod utrum ideo dicatur,
quia particeps ejus fit quisquis ei adhæret, sicut
Psal. 72. 28. scriptum est, Mihi autem adhærere Deo, bonum
est; non enim exsistendo sunt homines dii, sed
fiunt participando illius unius, qui verus est
b Deus: an quia (*b*) partes sibi eligunt homines in
hoc mundo, sive sortiuntur, alius hoc, alius il-
lud, unde quisque vivat; quodam modo portio
piorum Deus est unde semper vivant: uterque
non est sensus absurdus. Sed quod sequitur au-
diamus. *Dixi custodire legem tuam*. Quid est,
Portio mea, Domine, dixi custodire legem tuam:
nisi quia ita erit portio cujusque Dominus, cum
legem ejus custodierit?

2. Sed quomodo custodit, nisi hoc donet at-
2. Cor. 3. 6. que ad hoc adjuvet Spiritus vivificans; ne littera
Rom. 7. 8. occidat, et peccatum occasione accepta per man-
datum operetur in homine omnem concupiscen-
tiam. Invocandus est igitur: sic enim ab eo fides

(a) Plerique MSS. *Pars mea, Domine*.
(b) Er. Lov. *sicut partes*. Abest *sicut* ab Am. et MSS.

A impetrat quod lex imperat: quoniam qui invo Joel. 2. 32.
caverit nomen Domini, salvus erit. Et ideo vide Rom. 10. 13.
quid subjungat, *Precatus sum faciem tuam in* v. 58.
toto corde meo. Et dicens quomodo sit precatus,
Miserere, inquit, *mei secundum eloquium tuum*.
Et tamquam exauditus atque adjutus ab eo quem
precatus est: *Cogitavi*, inquit, *vias meas, et a-* v. 59.
verti pedes meos in testimonia tua. Averti scili-
cet a viis meis, quæ displicuerunt mihi, ut irent
in testimonia tua, atque ibi haberent viam. Plu-
res enim codices non habent, *Quia cogitavi*, si-
cut in quibusdam legitur: sed tantummodo, *Co-
gitavi*. Quod autem hic positum est, *Et averti
pedes meos;* nonnulli habent, *Quia cogitavi, et
avertisti pedes meos:* ut hoc Dei potius gratiæ
tribuatur, secundum illud quod Apostolus ait, Philip. 2. 13.
B Deus est enim qui operatur in vobis: cui etiam
dicitur, Averte oculos meos, ne videant vanita- v. 37.
tem. Si oculos ne videant vanitatem, cur non et
pedes ne sectentur errorem? Propter quod et il-
lud scriptum est, Oculi mei semper ad Dominum, Psal. 24. 15.
quoniam ipse evellet de laqueo pedes meos. Sed »
sive *avertisti pedes meos*, sive *averti pedes meos*
legatur, ab illo fit ut faciamus, cujus faciem pre-
catus est in corde suo, et cui dixit, *Miserere mei
secundum eloquium tuum*, hoc est, secundum
verbum promissionis tuæ. Filii quippe promis- Rom. 9. 8. et 9.
sionis in semine deputantur Abrahæ.

3. Denique hoc impetrato gratiæ beneficio,
Paratus sum, inquit, *et non sum turbatus, ut cu-* v. 60.
stodiam mandata tua: quod aliqui interpretati
sunt, *ad custodiendum mandata tua:* aliqui, *ut*
C *custodirem*, aliqui, *custodire:* quod Græcus po-
suit, τοῦ φυλάξασθαι.

4. Quam vero paratus factus sit ad custodien-
da divina mandata subdidit, dicens, *Funes pec-* v. 61.
*catorum circumplexi sunt me, et legis tuæ non
sum oblitus. Funes peccatorum*, impedimenta
sunt inimicorum, sive spiritalium, sicut diaboli Ephes. 2. 2.
et angelorum ejus, sive carnalium, in quibus fi-
liis infidelitatis diabolus operatur. Non enim hoc
nomen quod dictum est *peccatorum*, ab eo quod
sunt peccata declinatum est, sed ab eo quod sunt Græc.
peccatores: quod in Græco evidenter apparet. ἁμαρτωλῶν.
Cum itaque minantur mala, quibus terreant ju-
stos, ne pro Dei lege patiantur, (*c*) quodam mo- c
do funibus implicant, veluti valida et robusta
reste sua. Trahunt enim peccata sicut restem Isai. 5. 18.
longam, et hinc sanctos implicare conantur, et
aliquando permittuntur. Sed si implicant cor-
D pus, non implicant animum, ubi non est iste
Dei legis oblitus; quia, Sermo Dei non est alli- 2. Tim. 2. 9.
gatus.

5. *Media nocte*, inquit, *surgebam ad confiten-* v. 62.
dum tibi, super judicia justitiæ tuæ. Quia et hoc
ipsum quod funes peccatorum circumplectuntur
justum, judicia sunt justitiæ Dei. Propter quod 1. Pet. 4.
dicit apostolus Petrus, tempus esse, ut judicium » 17, etc.
jam incipiat a domo Domini: Et si initium, in- »
quit, a nobis, qualis finis erit eis qui non cre- »

(c) Plerique MSS. *quodam modo funes implicant, veluti valida etc.*

dunt Domini Evangelio? Et si justus quidem vix salvus erit, peccator et impius ubi parebunt? Hoc enim ait de persecutionibus, quas patiebatur Ecclesia, cum funes peccatorum circumplecterentur eam. Proinde mediam noctem graviora tribulationis intelligenda existimo. In qua dixit, *Surgebam:* quia non eum sic affligebat, ut dejiceret; sed exercebat, ut surgeret; id est, ut ea ipsa tribulatione ad fortius confitendum proficeret.

6. Jam vero quia ista fiunt gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum, vocem personæ suæ per hanc prophetiam suo corpori adjungit ipse Salvator. Ad ipsum caput enim proprie
v. 63. quod sequitur pertinere arbitror: *Particeps ego sum omnium timentium te, et custodientium mandata tua.* Sicut est in Epistola quæ ad Hebræos
Hebr. 2. 11. inscribitur: Qui enim sanctificat, et qui sanctificantur, ex uno omnes; propter quam caussam non confunditur fratres eos vocare. Et paulo post,
Ibidem 14. Propterea ergo, inquit, quia pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse propemodum eorum participavit. Quod quid est aliud, quam eorum particeps factus est? Neque enim efficeremur participes divinitatis ejus, nisi spe mortalitatis nostræ particeps fieret. Nam et in Evangelio, quod nos divinitatis ejus participes facti
Johan. 1. 12. et 13. sumus, ita dicitur, Dedit eis potestatem Filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. Ut autem hoc fieret, quia et ipse factus est particeps mortalitatis nostræ, ita ibi sequitur. Et
Ibidem. 14. Verbum caro factum est, et habitavit in nobis. Per hanc ejus participationem nobis gratia subministratur, ut caste timeamus Deum, et custodiamus mandata ejus. Proinde ipse Jesus loquitur in ista prophetia: sed quædam in membris suis et unitate corporis sui, tamquam in uno quodam homine diffuso toto orbe terrarum, et succrescente per volumina sæculorum; quædam vero in seipso capite nostro. Unde et hoc est, quod ait. *Particeps ego sum omnium timentium te, et custodientium mandata tua.* Et quia propter hoc quod particeps factus est fratrum suorum, Deus hominum, immortalis mortalium, ideo granum cecidit in terram, ut mortificatum multum fructum faceret: de ipso fructu secutus
v. 64. adjunxit, *Misericordia tua, Domine, plena est terra.* Et unde hoc, nisi cum justificatur impius? In cujus gratiæ scientia ut proficiatur, adjungit, *Et justificationes tuas doce me.*

SERMO SEPTIMUS-DECIMUS.

TETH. ט
v. 65. 1. **H**i versus Psalmi hujus, de quibus nunc in voluntate Dei disputaturi sumus; ab hoc incipiunt, *Suavitatem fecisti cum servo tuo, Domine, secundum verbum tuum:* vel potius, *secundum eloquium tuum.* Sed quod ait Græcus χρηστότητα, aliquando *suavitatem*, aliquando *bonitatem* nostri interpretes transtulerunt. Verum quia suavitas potest esse et in malo, quando illicita quæque et immunda delectant; potest etiam esse et in ea quæ conceditur voluptate carnali: sic debemus intelligere *suavitatem*, quam χρηστότητα Græci vocant, ut in bonis spiritalibus deputetur. Propter hoc enim eam et *bonitatem* nostri appellare voluerunt. Nihil hic ergo aliud dictum existimo, *Suavitatem fecisti cum servo tuo*, nisi, fecisti ut me delectaret bonum. QUANDO enim DELECTAT BONUM, magnum est Dei (a) donum. Quando autem bonum opus, quod lex imperat, fit timore pœnæ, non delectatione justitiæ; cum Deus metuitur, non amatur: serviliter fit, non liberaliter. Servus autem non manet in domo in æternum, filius manet in æternum: quia consummata caritas foras mittit timorem. *Suavitatem* itaque *fecisti cum servo tuo, Domine*, faciendo filium qui servus fuit: *secundum eloquium tuum*, hoc est, secundum promissum tuum; ut secundum fidem firma sit promissio omni semini. Johan. 8. 35. 1. Johan. 4. 18. Rom. 4. 16.

2. *Suavitatem et eruditionem et scientiam doce me*, inquit, *quoniam mandatis tuis credidi.* Augeri sibi ista poscit et perfici: nam utique qui jam dixerat; Suavitatem fecisti cum servo tuo: quomodo dicit, *Suavitatem doce me*, nisi ut ei gratia Dei magis magisque innotescat dulcedine bonitatis? Habebant enim fidem qui dixerunt, Domine auge nobis fidem. Et quamdiu vivitur in hoc mundo, proficientium est ista cantatio. Addidit autem, *et eruditionem:* vel, sicut plures codices habent, *disciplinam.* Sed *disciplinam*, quam Græci appellant παιδείαν, ibi Scripturæ nostræ ponere consueverunt, ubi intelligenda est per molestias eruditio: secundum illud, Quem enim diligit Dominus, corripit; flagellat autem omnem filium, quem recipit. Hæc apud Ecclesiasticas litteras dici assolet disciplina, interpretata de Græco, ubi legitur παιδεία. Hoc enim verbum in Græco positum est in Epistola ad Hebræos, ubi Latinus interpres ait, Omnis disciplina ad præsens non gaudii videtur esse, sed tristitiæ, postea autem fructum pacificum his qui per eam certarunt, reddit justitiæ. Cum quo ergo facit Deus suavitatem, id est, cui propitius inspirat boni delectationem; atque ut apertius id explicem, cui donatur a Deo caritas Dei, et propter Deum caritas proximi; profecto instanter orare debet, quo tantum sibi augeatur hoc donum, ut non solum pro illo contemnat delectationes ceteras, sed etiam pro illo quaslibet perferat passiones. Ita suavitati salubriter additur disciplina. Non enim quantulæcumque suavitati vel bonitati, hoc est, caritati sanctæ poscenda et optanda est; sed tam magnæ, ut sub ejus pressura non possit extingui, sed sicut ingens flamma sub impetu venti, quanto magis reprimitur, tanto ardentius excitari. Ideo parum fuit dicere, Suavitatem fecisti cum servo tuo: nisi rursus peteret ut eum doceat suavitatem, v. 66. Lucæ 17. 5. Prov. 3. 12. Hebr. 12. 6. Hebr. 12. 11.

(a) Sic Am. et MSS. At Lov. *magnum Dei bonum est.*

tantam utique, ut disciplinam possit patientissime sustinere. Terra ponitur scientia: quoniam si magnitudine sua præcedit scientia magnitudinem caritatis, non ædificat, sed inflat. 1. Cor. 8. 1. Cum ergo tanta fuerit caritas in bonitate suavi, ut tribulationibus non possit extingui, quas adhibet disciplina; tunc utilis erit scientia, qua innotescit etiam sibi homo quid ipse meruerit, et quæ a Deo donata sint ei, per quæ posse se sciat quæ se posse nesciebat, et per seipsum omnino non poterat.

3. Quod autem non ait, Da mihi; sed, *Doce me:* quomodo suavitas docetur, si non detur? Quando quidem multi quod eos non delectat sciunt, et quarum rerum habent cognitionem, non habent suavitatem. Suavitas enim (a) disci non potest, nisi delectet. Item disciplina, quæ significat emendatoriam tribulationem, accipiendo discitur: id est, non audiendo, vel legendo, vel cogitando, sed experiendo. At vero scientia, quam tertiam posuit in his quæ ait, *Doce me*, docendo datur. Nam quid est aliud docere, quam scientiam dare? Et hæc duo ita sibi connexa sunt, ut alterum sine altero esse non possit. Nemo enim docetur nisi discat, et nemo discit nisi doceatur. Et ideo si discipulus capax non sit eorum quæ a doctore dicuntur, non potest doctor dicere, Ego eum docui, sed ipse non didicit: dicere autem potest, Ego ei dixi quod dicendum fuit, sed ille non didicit; quia non percepit, non comprehendit, non intellexit. Nam profecto et ille didicisset, si iste docuisset. Et ideo Deus quando vult docere, prius dat intellectum, sine quo ea quæ ad divinam doctrinam pertinent, homo non potest discere: unde et iste paulo post dicit, Da mihi intellectum ut discam mandata tua. v. 73. Potest itaque homo cum docere aliquem cupit, dicere illa quæ dixit Dominus discipulis suis, postea quam resurrexit a mortuis: sed facere quod ille fecit, non potest. Luca 24. 45. Ait enim Evangelium, Tunc aperuit eis sensum, ut intelligerent Scripturas, et dixit illis. Quid autem illis dixerit, ibi legitur: sed ideo ceperunt quod dixit, quia unde caperetur aperuit. Docet ergo Deus suavitatem inspirando delectationem, docet disciplinam temperando tribulationem, docet scientiam insinuando cognitionem. Cum itaque alia sint quæ ideo discimus, ut tantummodo sciamus, alia vero, ut etiam faciamus; quando Deus ea docet, sic docet ut scienda sciamus aperiendo veritatem, sic docet ut facienda faciamus inspirando suavitatem. Psal. 142. 10. Neque enim frustra ei dicitur, Doce me ut faciam voluntatem tuam. Sic, inquit, doce ut faciam, non tantummodo ut sciam. Psal. 84. 13. Ipsa quippe rectefacta, fructus est noster, quem reddimus agricolæ nostro: sed scriptura dicit, Dominus dabit suavitatem, et terra nostra dabit fructum suum. Psal. 142. 6. Quæ autem ista terra est, nisi de qua dicitur eidem ipsi qui dat suavitatem, Anima mea velut terra sine aqua tibi?

4. Quod vero cum dixisset, *Suavitatem et disciplinam et scientiam doce me;* adjunxit atque ait, *Quoniam mandatis tuis credidi:* non immerito quæri potest cur non dixerit, obedivi; sed, *credidi*. Alia sunt enim mandata, alia promissa. Mandata facienda suscipimus, ut accipere promissa mereamur. Promissis ergo credimus, mandatis obtemperamus. Quid est ergo, *mandatis tuis credidi*, nisi, credidi quod tu illa mandaveris, non aliquis homo, quamvis per homines hominibus ministrata sint? Quia itaque credidi tua esse mandata, ipsa fides mea qua id credidi, impetret abs te gratiam, qua faciam quod mandasti. Si enim homo mihi hæc juberet forinsecus, numquid ut etiam facerem quod jubebat adjuvaret intrinsecus? Doce ergo me suavitatem inspirando caritatem, doce me disciplinam donando patientiam, doce me scientiam illuminando intelligentiam. *Quoniam mandatis tuis credidi.* Te illa credidi mandasse qui Deus es, et homini donas unde facias eum facere quod mandas.

5. *Prius quam humiliarer*, inquit, *ego deliqui; propterea verbum tuum*, vel sicut alii expressius habent, *propterea eloquium tuum custodivi:* utique ne rursum humiliarer. v. 67. Quod ad illam humiliationem melius refertur, quæ facta est in Adam, in quo omnis creatura humana tamquam in radice vitiata, quoniam veritati subjecta esse non voluit, subjecta est vanitati. Gen. 3. 17. etc. Rom. 8. 20. Quod vasis misericordiæ profuit experiri, ut dejecta superbia diligatur obedientia, et pereat non reditura miseria.

6. *Suavis es, Domine:* vel, sicut plures habent, *Suavis es tu, Domine.* v. 68. Aliqui etiam, *Suavis es tu*, vel, *Bonus es tu:* sicut de hoc verbo superius tractavimus. *Et in tua suavitate doce me justificationes tuas.* Vere vult facere justificationes Dei, quando eas in ejus suavitate vult discere ab ipso, cui dixit, *Suavis es tu, Domine.*

7. Denique sequitur: *Multiplicata est super me iniquitas superborum:* v. 69. eorum scilicet quibus non profuit, quod postea quam deliquit, humiliata est humana natura. *Ego autem in toto corde meo scrutabor mandata tua.* Quantalibet, inquit, abundet iniquitas, non in me refrigescet caritas. Matth. 24. 12. Tamquam ille hoc dicit, qui in ejus suavitate justificationes Dei discit. Quanto magis enim suavia sunt quæ jubet qui juvat, tanto magis ea scrutatur amans, ut cognita faciat et faciendo cognoscat; quia perfectius cognoscuntur cum fiunt.

8. *Coagulatum est ut lac cor eorum.* v. 70. Quorum nisi superborum, quorum super se multiplicatam dixit iniquitatem? Obdurasse autem cor eorum vult intelligi hoc verbo et hoc loco. Nam dicitur et in bono; sicut in Psalmo sexagesimoseptimo dicitur, Mons incaseatus, mons uber: Psal. 67. 16. et intelligitur gratia plenus. Nam et illud quidam, coagulatus, interpretati sunt. Sed vide quid a se opponat duritiæ cordis illorum. *Ego vero*, inquit, *legem tuam meditatus sum.* Quam legem? Utique justissimam et misericordissimam: unde

(a) Plerique MSS. *dici non potest.*

v. 29. illi dicitur, Et lege tua miserere mei. Superbis
Jacobi 4. 6. 1. Pet. 5. 5. resistit, ut obdurentur: humilibus autem dat gra-
a tiam, ut diligant obedientiam, et (a) recipiant
excellentiam. Meditatione quippe legis hujus,
voluntaria servatur humilitas, ut pœnalis humi-
litas evadatur, de qua mox dicit.
v. 71. 9. *Bonum mihi, quoniam humiliasti me, ut*
discam justificationes tuas. Vicinum aliquid et
v. 67. superius jam dixerat, Prius quam humiliarer
ego deliqui; propterea eloquium tuum custodivi.
Ipso quippe fructu ostendit quod bonum illi fue-
rit humiliari: sed illic dixit et caussam, quod
humilitatem pœnalem delinquendo præcesserit.
Quod vero ibi ait, Propterea eloquium tuum cu-
stodivi; hic autem, *Ut discam justificationes*
tuas: satis significasse mihi videtur hoc esse
ista nosse quod custodire, hoc custodire quod
2. Cor. 5. 21. nosse. Neque enim Christus non noverat quod
arguebat; et tamen arguebat peccatum, cum di-
ctum de illo sit, quod non noverat peccatum.
Noverat ergo quadam notitia, et rursus quadam
ignorantia non noverat. Sic et justificationes Dei
multi discunt, et non discunt. Noverunt enim
eas quadam notitia, et rursus quadam ignoran-
tia, quoniam non faciunt, non noverunt. Eo mo-
do hic ergo intelligendus est dixisse, *Ut discam*
justificationes tuas, ea notitia qua fiunt.
10. Hoc autem quia non fit nisi per dilectio-
nem, ubi qui facit habet delectationem, propter
v. 68 quod dictum est, In tua suavitate doce me justi-
ficationes tuas: sequens versus ostendit, ubi ait,
v. 72 *Bona mihi lex oris tui, super millia auri et ar-*
genti. Ut amplius diligat caritas legem Dei, quam
diligit cupiditas millia auri et argenti.

SERMO DECIMUS-OCTAVUS.

JOD. 1. QUANDO Deus hominem fecit ex pulvere, et
animavit flatu, non ibi commemoratum
est quod manibus fecerit. Cur itaque quibus-
dam visum fuerit verbo Deum fecisse cetera, ho-
minem vero velut aliquid præcipuum fecisse ma-
Gen. 2. 7. nibus suis, non video: nisi forte quia ex pulvere
formatum legitur hominis corpus, non potuisse
fieri nisi manibus arbitrantur; nec adtendunt
quod in Evangelio de Verbo Dei scriptum est,
Iohan. 1. 3. Omnia per ipsum facta sunt, non posse consta-
re, si non per Verbum factum est etiam corpus
humanum. Sed adhibent testimonium de hoc
Psalmo, et dicunt, Ecce ubi apertissime clamat
v. 73. homo, *Manus tuæ fecerunt me, et finxerunt me.*
Psal. 8. 4. Quasi non aperte etiam dictum sit, Videbo cæ-
Psal. 101. 26. los opera digitorum tuorum: nec minus aperte,
Psal. 94. 5. Et opera manuum tuarum sunt cæli: multoque
apertius, Et aridam terram manus ejus finxe-
runt. Manus ergo Dei sunt potestas Dei. Aut si
pluralis numerus eos movet, quia non dictum
est, manus tua, sed, *manus tuæ:* accipiant ma-
nus Dei, virtutem et sapientiam Dei, quod utrum-
1. Cor. 1. 24. que unus dictus est Christus: qui etiam intelli-
Isai. 53. 1. gitur brachium Domini, ubi legitur, Et brachium
Domini cui revelatum est? Aut accipiant manus

A Dei, Filium et Spiritum-sanctum; quia et Spiri-
tus-sanctus cooperator est Patris et Filii: unde
ait Apostolus, Omnia hæc operatur unus atque 1. Cor. 12. 11.
idem Spiritus. Propterea quippe dixit, Unus at-
que idem; ne tot spiritus quot opera putarentur,
non quod sine Patre et Filio Spiritus operetur.
Liberum est igitur quomodo intelligantur ma-
nus Dei: dum tamen nec ea quæ facit manibus,
Verbo facere negetur; nec ea quæ facit Verbo,
manibus facere non putetur; nec propter manus
forma corporis, aut alia manus sinistra, alia de-
xtra; nec propter Verbum sonus oris, vel motus
animi transitorius operanti Deo inesse credatur.
2. Nec defuerunt, qui duo ista verba, *fecerunt*
me, et *finxerunt me*, sic distinguerent, ut ani-
mam Deum fecisse, corpus autem finxisse dice-
B rent: quia de anima dixit Deus, Omnem flatum Isai. 57. 16.
ego feci: de corpore autem legitur, Et finxit Gen. 2. 7.
Deus hominem pulverem de terra: tamquam fiat
quidem omne quod fingitur, non tamen fingatur
omne quod fit. Et ideo animam factam potius
dicunt esse quam fictam, quia non est corpus,
sed spiritus: quasi non scriptum sit, Qui finxit Zachar. 12. 1.
spiritum hominis in ipso. Verumtamen quando
utrumque hoc verbum de homine in loco uno
ponitur, et utrumque hominis, id est, et anima
et corpus divinitus conditum non negatur; non
ineleganter distribuuntur singulis singula, ut
anima facta, corpus autem fictum intelligatur,
sive formatum, sive plasmatum. Nam quidam in-
terpretes noluerunt dicere, *finxerunt me:* sed,
plasmaverunt me: magis diligentes minus Lati-
C ne declinare de Græco, quam dicere *finxerunt*,
quod aliquando etiam de simulatione dici solet.
3. Sed utrum hoc secundum Adam dictum est,
ex quo cum sint omnes homines propagati, quis
hominum quando ille factus est, etiam se factum
non potest dicere originis seminisque ratione?
An etiam secundum hoc recte dici potuit, *Ma-*
nus tuæ fecerunt me, et plasmaverunt me, quo-
niam unusquisque non sine opere Dei etiam de
parentibus fit, ipso creante, illis generantibus?
Quoniam si operatoria Dei potentia rebus sub-
trahatur, intereunt; nec aliquid omnino sive de
mundi elementis, sive de genitoribus, sive de
seminibus nascitur, si ea non operetur Deus.
Propter quod ait prophetæ Jeremiæ, Prius quam Jerem. 1. 5.
te formarem in utero, novi te. Sed numquid sine
D intellectu fecit hominem Deus, sive primum, si-
ve unumquemque nascentium, ut nunc dicat ei,
Manus tuæ fecerunt me, et plasmaverunt me, da
mihi intellectum? Nonne ipsi naturæ humanæ
intellectus est inditus, ut eo discernatur a pe-
core? An sic est deformata peccando, ut etiam
hoc in ea reformandum sit? Propter quod et A-
postolus omnibus ad regenerationem pertinen-
tibus dicit, Renovamini spiritu mentis vestræ: et Ephes. 4. 23.
utique intellectus in mente est. Hinc rursus ait,
Reformamini in novitate sensus vestri. De his Rom. 12. 2.
autem qui hujus regenerationis consortes non
erant, Hoc inquit, dico et testificor in Domino, Ephes. 4. 17. etc.

(a) Editi, *et ne recipiant*. Particula *ne* abest a MSS.

» ut non jam ambuletis sicut et Gentes ambulant A
» in vanitate mentis suæ, obscurati intelligentia,
» alienati a via Dei per ignorantiam, quæ est in
» illis propter cæcitatem cordis eorum. Propter
hos igitur interiores oculos, quorum cæcitas est
non intelligere, ut aperiantur, et magis magis-
Act. 15. 9. que serenentur, fide corda mundantur. Quamvis
enim nisi aliquid intelligat, nemo possit credere
in Deum: tamen ipsa fide qua credit, sanatur,
ut intelligat ampliora. Alia sunt enim, quæ nisi
intelligamus, non credimus; et alia sunt quæ nisi
Rom. 10. 17. credamus, non intelligimus. Nam cum fides sit
ex auditu, auditus autem per verbum Christi,
quomodo credit prædicanti fidem, qui, ut alia
taceam, linguam ipsam quam loquitur non in-
telligit? Sed nisi essent rursus aliqua, quæ in-
telligere non possumus, nisi ante credamus, Pro- B
Isai. 7. 9. secundum LXX. pheta non diceret, Nisi credideritis, non intelli-
getis. Proficit ergo noster intellectus ad intelli-
genda quæ credat, et fides proficit ad credenda
quæ intelligat: et eadem ipsa ut magis magisque
intelligantur, in ipso intellectu proficit mens.
Sed hoc non fit propriis tamquam naturalibus
viribus, sed Deo adjuvante atque donante: sicut
medicina fit, non natura, ut vitiatus oculus vim
cernendi recipiat. Qui ergo dicit Deo, *Da mihi
intellectum, ut discam mandata tua*, non omni
modo expers ejus est, velut pecus: nec ita quam-
vis homo, ut in eorum numero deputandus sit,
qui ambulant in vanitate mentis suæ, obscurati
Ephes. 4. 17. intelligentia, alienati a via Dei. Nam si talis es-
set, ne hoc diceret. Non autem parvi est intel-
lectus, nosse a quo poscendus sit intellectus. Et C
cogitandum est quanto sint altius intelligenda
divina mandata; quando ad ea discenda sibi ad-
huc dari intellectum petit, qui jam sic intelligit,
et qui eloquia Dei se custodisse ante jam dixit.

4. Quod autem interpretati sunt nostri, *Da
mihi intellectum;* brevius dixit Græcus, *συνέτι-
σόν με*: quia uno verbo complexus est, *Da mihi
intellectum*, quod est *συνέτισον*; quod Latine uno
verbo dici non potest; tamquam si non posset
Latine dici, sana me; et diceretur, da mihi sani-
tatem, sicut hic dictum est, *Da mihi intellectum;*
aut sanum me fac, sicut etiam hic dici potest,
intelligentem me fac. Quod quidem potuit et An-
Dan. 10. 14. gelus facere: nam dixit Danieli, Veni intellectum
dare tibi: et hoc verbum est in Græco, quod et-
iam hic est, *συνετίσαί σε*, tamquam si diceret D
Latinus, sanitatem dare tibi, quod Græcus di-
xisset, sanare te. Non enim circumloqueretur
Latinus, interpres dicendo, intellectum dare ti-
bi: si quemadmodum dici potest a sanitate, sa-
nare te; ita dici posset ab intellectu, intellectua-
re te. Sed si potest hoc et Angelus facere, quid
est quod iste hoc a Deo sibi poscit ut fiat? An
quia Deus Angelo jusserat ut faceret? Ita vero:
nam Christus intelligitur hoc jussisse Angelo
Dan. 8. 15. et 16. ut faceret, eo loco ubi ait Propheta, Et factum
» est cum viderem ego Daniel visum, et quære-
bam intellectum, et ecce stetit in conspectu meo »
ut visus viri, et audivi vocem viri inter Ubal, et »
vocavit, et (a) dixit, Fac intelligere illam visio- »
nem. Et ibi in Græco verbum hoc est, quod et »
hic, id est *συνέτισον*. Deus itaque per seipsum, Johan. 1. 4. et 9.
quia lux est, illuminat pias mentes, ut ea quæ
divina dicuntur vel ostenduntur, intelligant. Sed
si ad hoc ministro utitur Angelo, potest quidem
aliquid agere Angelus in mente hominis, ut ca-
piat lucem Dei, et per hanc intelligat: sed ita di-
citur intellectum dare homini, et quasi, ut ita
dicam, intellectuare hominem, quemadmodum
quisquam dicitur lucem dare domui, vel illumi-
nare domum, cui fenestram facit; cum eam non
sua luce penetret et illustret, sed tantummodo
aditum quo penetretur atque illustretur, ape-
riat. Sed nec sol qui per fenestram illustrat do-
mum, ipse creavit eamdem domum, aut homi-
nem qui fenestram fecit in domo, aut ipse illi
jussit ut faceret, aut adjuvit ipse facientem, aut
aliquid egit ut aperiretur qua suum lumen in-
funderet: Deus autem et hominis mentem ratio-
nalem atque intellectualem fecit, qua posset ca-
pere lumen ejus, et Angelum talem fecit, qui
operari posset aliquid unde ad capiendum lumen
Dei mens adjuvaretur humana, et eamdem sic
adjuvat mentem, ut Angelicam recipiat opera-
tionem, et eam sic illuminat de seipso, ut non
solum illa quæ a veritate monstrantur, sed ipsam
quoque proficiendo perspiciat veritatem. Sed quo-
niam res quidem necessarias, quantum existimo,
tamen prolixa disputatione tractavimus, dilatis
sequentibus Psalmi hujus versibus sermonem i-
stum isto fine claudamus.

SERMO DECIMUS-NONUS.

1. DOMINUS Jesus in hoc Psalmo per Prophe-
tam, tamquam sibi, petivit intellectum
dari a Deo corpori suo, quod est Ecclesia, ad
Dei mandata discenda. Cum ipso enim vita cor-
poris ejus, hoc est, populi ejus abscondita est
in Deo, et ipse in eodem corpore suo indigen- Coloss. 3. 3.
tiam patitur, et poscit quod membris suis est
necessarium. *Manus tuæ*, inquit, *fecerunt me*, v. 73.
*et plasmaverunt me: da mihi intellectum, ut di-
scam mandata tua.* Quia tu, inquit, formasti,
tu reforma: ut fiat in corpore Christi, quod ait Rom. 12. 2.
Apostolus, Reformamini in novitate sensus vestri.

2. *Qui timent te*, inquit, *videbunt me*, *et ju-* v. 74.
cundabuntur: vel, sicut habent alii codices, *læ-
tabuntur, quoniam in verba tua speravi:* id est, Gen. 12. 2. et. 26. 4.
in ea quæ promisisti, ut sint promissionis filii,
semen Abrahæ, in quo benedicuntur omnes gen-
tes. Qui sunt autem qui timent Deum, et quem
videbunt et lætabuntur, quoniam in verba Dei
speravit? Si corpus Christi est, id est, Ecclesia,
cujus est vox ista per Christum, vel in ipsa et
de ipsa, tamquam de seipso ista vox Christi est,
numquid non (b) ipsi sunt in eis qui timent Deum? b

(a) Er. et Lov. *et dixit, Ulai.* Abest *Ulai* ab Am. et plerisque MSS.

(b) Quinque MSS. *non ipsa est in eis* etc.

Quis est ergo ille quem vident, et jucundantur? An populus ipse se videt, et jucundatur, et sic dictum est, *Qui timent te, videbunt me, et lætabuntur, quia in verba tua speravi;* vel sicut alii (Græc. ἐπήλπισα.) diligentius expresserunt, *supersperavi:* tamquam diceret, *Qui timent te videbunt* Ecclesiam tuam, *et jucundabuntur, quia in verba tua supersperavi;* cum ipsi sint Ecclesia, qui vident Ecclesiam et jucundantur? Sed cur non dixit, Qui timent te, vident me, et jucundantur: sed *timent te*, verbum præsentis temporis posuit; *videbunt* autem et *jucundabuntur*, futuri temporis verba (Job. 7. 1.) sunt? An quia in præsenti tempore timor est, quamdiu tentatio est vita humana super terram; (Matth. 13. 43.) jucunditas autem, quam voluit hic intelligi, tunc erit, quando justi fulgebunt in regno Patris sui (Psal. 30. 20.) sicut sol? Hinc enim etiam illud in alio Psalmo legitur, Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus te! Nunc ergo quamdiu timent, nondum vident; sed *videbunt, et jucundabuntur:* quia et illic sequitur, Perfecisti autem sperantibus in te: et hic *quia in verba tua speravi*, vel *supersperavi*, ut in verbo ita composito, et cura interpretis diligentioris expresso, etiam illud intelligamus, quod Po- (Ephes. 3. 20.) tens est Deus facere supra quam petimus et in- » telligimus: ut quia supra quam petimus et in- » telligimus sunt, parum sit ea sperare, sed debeamus supersperare.

3. Quia ergo adhuc timet Ecclesia, quæ in hac vita est, nondum se videt in eo regno, ubi erit ejus secura jucunditas; sed inter periculosas tentationes in hoc mundo laborat, ubi audit, (1. Cor. 10. 12.) Qui se putat stare, videat ne cadat: considerans hujus mortalitatis miseriam, in qua jugum gra- (Eccli. 40. 1.) ve super filios Adam, a die exitus de ventre matris eorum, sic in omnibus pertenditur usque in (Gal. 5. 17.) diem sepulturæ in matrem omnium, ut propter carnem concupiscentem adversus spiritum, etiam regenerati gemere sub ejus gravitate co- (v. 75.) gantur: hoc ergo considerans, *Cognovi*, inquit, *Domine, quia justitia judicia tua, et* (a) *veritate* (v. 76.) *humiliasti me.* * *Fiat misericordia tua, et consoletur me secundum eloquium tuum servo tuo.* Misericordia et veritas ita divino eloquio commendantur, ut cum in multis inveniantur locis, maxime in Psalmis, quodam etiam loco legatur, (Psal. 24. 10.) Universæ viæ Domini misericordia et veritas. Et hic quidem primo veritatem posuit, qua humiliati sumus in mortem, judicante illo cujus judicia justitia est: deinde misericordiam, qua instauramur ad vitam, promittente illo cujus beneficium gratia est. Ideo ait, *secundum eloquium tuum servo tuo:* id est, secundum quod promisisti servo tuo. Sive ergo regeneratio, qua hic in Dei Filios adoptamur, sive fides et spes et caritas, quæ tria ædificantur in nobis; quamvis de misericordia Dei veniant, tamen in hac ærumnosa et procellosa vita solatia sunt miserorum, non gaudia beatorum: ideo dictum est, *Fiat misericordia tua, ut consoletur me.*

(a) Sic potiores MSS. juxta LXX. At editi, *et in veritate tua.*

4. Sed quia post hæc et per hæc etiam illa ventura sunt: ideo sequitur, *Veniant mihi miserationes tuæ, et vivam.* (v. 77.) Tunc enim vere vivam, quando nihil potero timere, ne moriar. Ipsa enim et sine ullo additamento dicitur vita, nec intelligitur nisi æterna et beata, tamquam sola dicenda sit vita, in cujus comparatione ista quam ducimus, mors potius sit appellanda quam vita: quale illud est in Evangelio, Si vis venire ad vitam, serva mandata. (Matth. 19. 17.) Numquid addidit æternam vel beatam? Item de resurrectione carnis cum loqueretur, Qui bene fecerunt, inquit, in resurrectionem vitæ. (Johan. 5. 29.) Neque hic ait, æternæ seu beatæ. Sic et hic, *Veniant*, inquit *mihi miserationes tuæ, et vivam:* neque hic ait, in æternum vivam, vel beate vivam; quasi aliud non sit vivere, quam sine ullo fine et sine ulla miseria vivere. Sed hoc quo merito? *Quia lex*, inquit, *tua meditatio mea est.* (Gal. 5. 6.) Hæc meditatio nisi esset in fide, quæ per dilectionem operatur, numquam propter eam posset ad illam vitam quispiam pervenire. Hoc dicendum putavi, ne quisquam, cum totam legem memoriæ mandaverit, eamque creberrima recordatione cantaverit, non tacens quod præcipit, nec tamen vivens ut præcipit, arbitretur se fecisse quod legit, *Quia lex tua meditatio mea est:* et hinc se adepturum existimet, quod verbis superioribus propter hoc meritum postulavit, ubi dictum est, *Veniant super me miserationes tuæ, et vivam.* Hæc meditatio amantis est cogitatio, et tantum amantis, ut caritas non frigescat hujus meditationis suæ, quantalibet abundantia constipetur iniquitatis alienæ. (Matth. 24. 12.)

5. Denique sequitur, et dicit, *Confundantur superbi, quoniam injuste iniquitatem fecerunt in me: ego autem exercebor in mandatis tuis.* (v. 78.) Ecce quod (b) ait, meditatio legis Dei, vel potius meditatio lex Dei.

6. *Convertantur*, inquit, *ad me qui timent te, et qui cognoscunt testimonia tua.* (v. 79.) In nonnullis codicibus invenimus et Græcis et Latinis, *Convertantur mihi:* quod tantumdem valere existimo, quantum si dicatur, *ad me.* Sed quis est iste qui hoc dicit? Non enim quisquam hominum hoc dicere audebit, aut si dicat, audiendus est. Nimirum ergo ille est, qui etiam superius interposuit proprietatem vocis suæ, dicens, Particeps ego sum omnium timentium te. (v. 63.) Quia factus est particeps mortalitatis nostræ, ut et nos participes divinitatis ipsius fieremus: nos unius participes ad vitam, ad mortem vero particeps ille multorum. Ipse est enim ad quem convertuntur timentes Deum, et qui cognoscunt Dei testimonia, de illo per Prophetas tanto ante prædicta, in ejus præsentia per miracula paulo ante monstrata.

7. *Fiat*, inquit, *cor meum immaculatum in justificationibus tuis, ut non confundar.* (v. 80.) Redit ad vocem corporis sui, sancti scilicet populi sui, et jam immaculatum fieri cor suum precatur, hoc est, cor membrorum suorum; in justificationi-

(b) Plures MSS. *agit.*

bus Dei, non in viribus eorum. Poposcit enim
hoc, non præsumsit. Quod autem addidit, *Ut
non confundar:* tale aliquid et in primis hujus
v. 5 et 6. Psalmi versibus invenitur, ubi dixit, Utinam di-
» rigantur viæ meæ ad custodiendas justificationes
» tuas: tunc non confundar, cum inspicio in omnia
mandata tua. Quod ibi, quia dixit Utinam, uno
verbo significavit optantis; hoc isto loco aper-
tioribus verbis expressit orantis, dicendo, *Fiat
cor meum immaculatum:* ut nec in illa, nec in
ista sententia, quæ utraque una est, inveniatur
audacia de libero arbitrio contra gratiam con-
fidentis. Quod autem ait ibi, Tunc non confun-
dar; hoc ait hic, *Ut non confundar.* Fit ergo
cor immaculatum membrorum et corporis Chri-
sti, gratia Dei per ipsum corporis caput, hoc
Tit. 3. 5. est, per Jesum Christum Dominum nostrum, per
regenerationis lavacrum, ubi abolita sunt omnia
præterita peccata nostra; per spiritus adjuto-
Gal. 5. 17. rium, per quod concupiscimus adversus carnem,
ne vincamur in pugna nostra; per Dominicæ o-
a rationis (*a*) effectum, in qua dicimus, Dimitte
Matth. 6. 12. nobis debita nostra. Ita donata nobis regenera-
b tione, (*b*) adjuta conflictione, fusa precatione,
fit cor nostrum immaculatum, ut non confunda-
mur: quia et hoc ad justificationes Dei pertinet,
Lucæ 6. 37. et 38. quando inter ejus alia præcepta præcipitur, Di-
mitte et dimittetur vobis; date, et dabitur vobis.

SERMO VIGESIMUS.

CAPH. ℶ v. 81. 1. Adjuvante Domino istam magni hujus
Psalmi partem considerandam exponen-
damque suscepimus, ubi dicit, *Defecit in salu-
tare tuum anima mea, et in verbum tuum spe-
ravi.* Non omnis defectus vel culpæ putandus est
esse, vel pœnæ: est etiam defectus laudabilis vel
optabilis. Nam cum sint inter se duo ista con-
traria, proficere et deficere; usitatius profectus
in bono accipitur, defectus in malo, quando non
additur vel subintelligitur in quid proficiatur vel
deficiatur; cum vero additur, potest et malum
esse proficere, bonumque deficere: aperte quip-
2. Tim. 2. 16. pe dixit Apostolus, Profanas autem verborum
» novitates evita: multum enim proficient ad im-
» pietatem. Ait et de quibusdam, Proficient in pe-
2. Tim. 3. 13. jus. Ita et defectus a bono in malum malus est,
Psal. 83. 3. a malo in bonum bonus est. Bono quippe defe-
ctu dictum est, Desiderat et deficit anima mea
in atria Domini. Sic et hic non ait, Defecit a
salutari tuo; sed, *Defecit in salutare tuum*, hoc
est, ad salutare tuum, *anima mea.* Bonus est
ergo iste defectus: indicat enim desiderium bo-
ni, nondum quidem adepti, sed avidissime ac
vehementissime concupiti. Sed quis hoc dicit ni-
1. Pet. 2. 9. si genus electum, regale sacerdotium, gens san-
cta, populus adquisitionis, ab origine generis
humani usque ad hujus sæculi finem, in eis qui
suo quique tempore hic vixerunt, vivunt, victu-
ri sunt, desiderans Christum? Teste sanctissimo
A sene Symeone, qui cum eum infantem accepis-
set in manus, dixit Nunc dimittis, Domine, ser- Lucæ 2. 29. etc.
vum tuum, secundum verbum tuum in pace: »
quoniam viderunt oculi mei salutare tuum. Ac- »
ceperat enim responsum divinum, non se gu-
staturum mortem, nisi vidisset Christum Domi-
ni. Quale autem desiderium fuit in isto sene, tale
le fuisse credendum est in omnibus superiorum
temporum sanctis. Unde et ipse Dominus disci-
pulis ait, Multi prophetæ et reges voluerunt vi- Matth. 13. 17.
dere quæ vos videtis, et non viderunt; et audire »
quæ auditis, et non audierunt: ut ipsorum etiam »
vox hoc loco agnoscatur, *Defecit in salutare
tuum anima mea.* Nec tunc ergo quievit hoc de-
siderium sanctorum, nec nunc quiescit in Chri-
sti corpore, quod est Ecclesia, usque ad termi-
B num sæculi, donec veniat Desideratus cunctis Aggæi 2. 8.
gentibus, sicut promittitur per Prophetam. Pro-
pter quod dicit Apostolus, Superest mihi coro- 2. Tim. 4. 8.
na justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illo »
die justus judex: non solum autem mihi, sed et »
omnibus qui diligunt manifestationem ejus. Hoc »
itaque desiderium, de quo nunc agimus, de di-
lectione consurgit manifestationis ejus: de qua
item dicit, Cum Christus apparuerit vita vestra, Coloss. 3. 4.
tunc et vos cum illo apparebitis in gloria. Pri- »
ma ergo tempora Ecclesiæ ante virginis partum, »
sanctos habuerunt qui desiderarent incarnatio-
nis ejus adventum: ista vero tempora ex quo ad-
scendit in cælum, sanctos habent qui desiderent
ejus manifestationem ad vivos et mortuos judi-
candos. Neque hoc Ecclesiæ desiderium ab ini-
C tio usque in finem sæculi requievit aliquantum,
nisi quamdiu hic cum discipulis in carne ver-
satus est, ut totius corporis Christi in hac vita
gementis (*c*) vox convenienter intelligatur, *De- c
fecit in salutare tuum anima mea, et in verbum
tuum speravi:* hoc est, in promissum; quæ spes Rom. 8. 25.
facit, ut per patientiam exspectetur, quod a cre-
dentibus non videtur. Etiam hic Græcus illud Græc.
verbum habet, quod quidam nostri interpretes ἐπήλπισα.
supersperavi transferre maluerunt: quia procul
dubio plus futurum est, quam dici potest.

2. *Defecerunt*, inquit, *oculi mei in eloquium v. 82.
tuum, dicentes, Quando consolaberis me?* Ecce
rursus in oculis, sed utique interioribus, lauda-
bilis et felix ille defectus, non veniens ex infir-
mitate animi, sed ex fortitudine desiderii in pro-
D missum Dei. Hoc enim ait, *in eloquium tuum.*
Quomodo autem tales oculi dicunt, *Quando con-
solaberis me*, nisi cum tali intentione et exspe-
ctatione oratur et gemitur? Lingua enim loqui,
non oculi solent: sed oculorum quodam modo
vox est desiderium orationis. Verum in eo quod
ait, *Quando consolaberis me;* tamquam moras
se perpeti ostendit. Unde est etiam illud, Et tu, Psal. 6. 4.
Domine, quo usque? Quod aut ideo fit ut dulcior
veniat dilata jucunditas, aut iste sensus est desi-
derantium, cum spatium temporis, etiam quod (*d*) d

(a) Sic MSS. At editi, *affectum*.
(b) Sic MSS. At Am. *adjuta confessione*. Er. et Lov. *adjuti confessione*.
(c) In MSS. non est *vox*, cujus loco subintelligi potest *desiderium*.
(d) Lov. *subito venienti:* dissentientibus editis aliis et MSS.

Sap. 11. 21. subvenienti breve est, longum est amanti. Novit autem Dominus quid quando faciat, qui in mensura et numero et pondere cuncta disponit.

3. Ardentibus autem spiritalibus desideriis, carnalia desideria sine dubitatione frigescunt:
v. 83. propter hoc sequitur, *Quoniam factus sum tamquam uter in pruina; justificationes tuas non sum oblitus.* Nimirum enim per utrem carnem mortis hujus, per pruinam vero cæleste beneficium vult intelligi, quo carnis concupiscentiæ velut frigore cohibente torpescunt; et fit hinc ut justificationes Dei de memoria non labantur, dum non cogitatur aliunde; quoniam fit quod ait Apostolus, Carnis providentiam ne feceritis in
Rom. 13. 13. concupiscentiis. Ideo cum dixisset, *Quoniam factus sum tamquam uter in pruina;* subjecit, *Justificationes tuas non sum oblitus:* hoc est, ideo non sum oblitus, quoniam talis factus sum. Fervor enim cupiditatis obtorpuit, ut ferveret memoria caritatis.

v. 84. 4. *Quot sunt dies servi tui, quando facies de persequentibus me judicium?* In Apocalypsi est
Apoc. 6. 10. ista vox Martyrum, et eis imperatur patientia donec fratrum eorum numerus impleatur. De diebus ergo suis interrogat corpus Christi, qui futuri sunt in hoc sæculo. Et ne quisquam putaret ante hic Ecclesiam non futuram, quam finis sæculi venerit, et aliquid temporis futurum in hoc sæculo, quo Ecclesia jam non sit in terris; propterea cum quæsisset de diebus suis, adjunxit etiam de judicio, profecto demonstrans usque ad judicium, in quo de persecutoribus ejus est futura vindicta, ipsam quoque in terris futuram. Si autem quemquam movet, cur quærat
Act. 1. 7. quod cum discipuli quærerent, Magister respondit Non est vestrum scire tempora, quæ Pater posuit in sua potestate: cur non credamus isto loco Psalmi hujus esse prophetatum hoc ipsum illos fuisse quæsituros, et Ecclesiæ vocem, quæ hic tanto ante prædicta est, illorum interrogatione completam?

v. 85. 5. Quod autem sequitur, *Narraverunt mihi iniqui delectationes; sed non sicut lex tua, Domine:* eas sic transferre voluerunt interpretes nostri, quas Græci ἀδολεσχίας vocant, quod usque adeo uno verbo nequaquam dici Latine potest, ut aliqui *delectationes*, aliqui *fabulationes* eas dicerent: ut non immerito accipiatur esse quidem illas exercitationes, sed in sermone cum quadam delectatione. Has vero habent in diversis sectis ac professionibus, et litteræ sæculares, et Judæorum quæ Deuterosis (a) nuncupatur, continens præter divinarum canonem Scripturarum millia fabularum: habet eas et hæreticorum vana atque errabunda loquacitas. Hos omnes iniquos intelligi voluit, a quibus sibi narratas dicit ἀδολεσχίας, id est, exercitationes delectabiles verbis: *Sed non*, inquit, *sicut lex tua, Domine:* quia me in ea veritas, non verba delectant.

6. Denique adjungit, *Omnia mandata tua veritas: injuste persecuti sunt me, adjuva me.* Et v. 86.
pendet totus de superioribus sensus: Quot sunt v. 84.
dies servi tui, quando facies de persequentibus »
me judicium? Ut enim persequantur me, narraverunt mihi sermonum suorum delectationes: sed eis præposui legem tuam; quæ ideo plus me delectavit, quia *omnia mandata tua veritas:* non sicut illorum abundat sermonibus vanitas. Ac per hoc *injuste persecuti sunt me*, quia non in me persecuti sunt nisi veritatem. Ergo *adjuva me*, ut certem pro veritate usque ad mortem: quia et hoc tuum mandatum est, et ideo et hoc veritas est.

7. Hoc cum faceret Ecclesia, passa est quod
adjunxit, *Paulo minus consummaverunt me in* v. 87.
terra: multa scilicet strage Martyrum facta, dum confitentur et prædicant veritatem. Sed quia non frustra dictum est, Adjuva me: *Ego autem*, inquit, *non dereliqui mandata tua.*

8. Atque ut posset perseverare usque in fi-
nem, *Secundum misericordiam*, inquit, *tuam* v. 88.
vivifica me; et custodiam testimonia oris tui: quæ Græcus habet *martyria.* Quod tacendum non fuit, propter dulcissimum Martyrum nomen, qui procul dubio quando tanta persequentium crudelitas sæviebat, ut Ecclesia paulo minus consummaretur in terra, nullo modo Dei martyria custodirent, nisi fieret eis quod hic oratum est, *Secundum misericordiam tuam vivifica me.* Vivificati sunt enim, ne amando vitam, negarent vitam, et negando vitam, amitterent vitam. Ac sic qui pro vita veritatem deserere noluerunt, moriendo pro veritate vixerunt.

SERMO VIGESIMUS-PRIMUS.

1. Homo qui loquitur in isto psalmo, tamquam tæderet eum mutabilitatis hominum, unde vita ista tentationibus plena est, inter tribulationes suas propter quas supra dixerat, *Ini-*
qui persecuti sunt me, et, *Paulo minus consum-* v. 86.
maverunt me in terra; inflammatus desiderio v. 87.
cælestis Jerusalem, in superna suspexit, et di- LAMED. ל
xit, *In æternum, Domine, verbum tuum perma-* v. 89.
net in cælo: hoc est, in Angelis tuis custodientibus æternam sine desertione militiam.

2. Sequens autem versus post cælum, pertinet consequenter ad terram. Unus enim versus est eorum octo, qui ad istam litteram pertinent. Singulis quippe litteris Hebræis subduntur octoni, donec Psalmi hujus prolixitas terminetur.
In generationem et generationem veritas tua; v. 90.
fundasti terram, et permanet. Post cælum ergo terram contuitu fidelis mentis adspiciens, invenit in ea generationes quæ in cælo non sunt, et ait, *In generationem et generationem veritas tua:* sive omnes generationes ista repetitione significans, a quibus numquam defuit veritas Dei in sanctis ejus, modo paucioribus, modo pluribus,

(a) Aliquot libri, *Deuterosis nuncupantur continentes etc.* Hieron. in Isai. 59. *Traditiones*, ait, *hominum, quas illi δευτερώσεις vocant.*

ut se temporum varietas habuit vel habebit; si-
ve duas quasdam generationes intelligi volens,
unam scilicet ad Legem et Prophetas, alteram
vero ad Evangelium pertinentem. Cur autem
numquam etiam istis generationibus veritas de-
sit, velut aperiens caussam; *Fundasti*, inquit,
terram, et permanet: eos qui in terra sunt, ter-
1. Cor. 3. 11 ram nuncupans. Fundamentum autem aliud ne-
» mo potest ponere præter id quod positum est,
» quod est Christus Jesus. Neque enim et illius
generationis ad Legem Prophetasque pertinentis
fundamentum non erat Christus, testimonium
Rom. 3. 21. habens a Lege et Prophetis. Aut vero Moyses
Gal. 4. 24. et Prophetæ filii deputandi sunt in servitutem
Psal. 86. 5. generantis ancillæ fuisse, non liberæ, quæ est
mater nostra, cui Mater Sion, dicit homo, et ho-
mo factus est in ea, et ipse fundavit eam Altis-
simus? Ipse est enim et apud Patrem altissimus,
et propter nos in ista matre factus humillimus:
quoniam qui Deus erat super eam, homo factus
est in ea. Hoc itaque fundamento, Domine, *fun-
dasti terram, et permanet:* quia in tali funda-
Psal. 103. 5. mento constabilita, non inclinabitur in sæculum
sæculi: in eis utique permanens, quibus es vi-
tam daturus æternam. Quos autem ancilla pe-
perit, ad vetus Testamentum pertinentes, in cu-
jus tamen figuris latebat novum, nihil aliud sa-
piendo quam promissa terrena, non permanent.
Johan. 8. 35. Servus enim non manet in domo in æternum,
» filius autem manet in æternum.

v. 91. 3. *Ordinatione tua permanet dies:* Ista quip-
Psal. 117. 24 pe omnia dies: et iste est dies quem fecit Domi-
Rom. 13. 13. nus, exsultemus et jucundemur in eo: et sicut
in die honeste ambulemus. *Quoniam omnia ser-
viunt tibi. Omnia* scilicet de quibus loquebatur;
omnia quæ pertinent ad hunc diem, *serviunt ti-
Osee 4. 5. bi.* Impii quippe de quibus dicitur, Nocti simi-
sec. LXX. lavi matrem vestram, non serviunt tibi.

4. Deinde respexit unde liberetur hæc terra,
v. 92. ut fundata permaneat: atque subjecit, *Nisi quod
lex tua meditatio mea est, tunc forsitan peris-
sem in humilitate mea.* Ista lex fidei est; non
inanis fidei, sed quæ per dilectionem operatur.
Gal. 5. 6. Per hanc impetratur gratia, quæ fortes facit in
tribulatione temporali, ne pereant in humilitate
mortali.

v. 93. 5. *In æternum*, inquit, *non obliviscar justi-
ficationum tuarum; quoniam in ipsis vivificasti
me.* Ecce unde factum est, ut non periret in hu-
militate sua. Nam Deo non vivificante, quid est
homo, qui se occidere potuit, vivificare autem
non potest.

v. 94. 6. Subjicit deinde, ac dicit, *Tuus sum ego,
salvum me fac; quoniam justificationes tuas ex-
quisivi.* Non transeunter intelligendum est, quod
dictum est, *Tuus sum ego.* Quid enim non est
ejus? An forte quia in cœlis esse dicitur Deus,
ideo putandum est aliquid non esse ejus in ter-
Psal. 23. 1. ra? Cum clamet alius Psalmus, Domini est ter-
ra et plenitudo ejus, orbis terræ, et omnes qui
habitant in eo. Quid est ergo quod iste ita se

A quodam modo familiarius Deo commendandum
putavit, ut diceret, *Tuus sum ego, salvum me
fac:* nisi intelligi volens quod malo suo suus es-
se voluerit, quod est inobedientiæ primum et
maximum malum? Et tamquam dicens, Meus
esse volui, et perditum me feci: *Tuus sum*, in-
quit, *salvum me fac; quia justificationes tuas
exquisivi:* non voluntates meas, quibus fui meus;
sed *justificationes tuas*, ut essem jam tuus.

7. *Me*, inquit, *exspectaverunt peccatores, ut* v. 95.
perderent me: testimonia autem tua intellexi.
Quid est, *exspectaverunt, ut perderent?* An ve-
lut insidiis obsederunt viam, exspectantes ut
quando transiret, occiderent? Numquid ergo
morte corporis perire metuebat? Absit. Et quid
est, *me exspectaverunt*, nisi ut eis ad malum
B consentiret? Tunc enim perderent. Unde autem
non perierit dixit: *Testimonia tua intellexi.* Sed
familiarius hic Ecclesiæ auribus Græcum verbum
sonat, *Martyria tua intellexi.* Quia scilicet me
sibi non consentientem etiamsi occiderent, tua
martyria confitens non perirem. Sed illi qui ut
perderent, exspectabant quando consentirem,
torquebant etiam cum confiterer: nec tamen quod
intellexerat relinquebat, intuens et videns uti-
que sine fine finem, (a) si perseveraret usque a
in finem.

8. Denique secutus adjunxit, *Omnis consum-* v. 96.
*mationis vidi finem, latum mandatum tuum val-
de.* Intraverat quippe in sanctuarium Dei, et in-
tellexerat in novissima. Omnis autem consum- Psal. 72. 17.
matio mihi videtur hoc loco intelligenda, usque
C ad mortem pro veritate certare, et pro vero ac Eccli. 4. 33.
summo bono mala omnia tolerare: cujus con-
summationis finis est, excellere in regno Chri-
sti, quod non habet finem; et habere ibi sine
morte, si dolore, et cum magno honore vitam,
morte hujus vitæ ac doloribus et opprobriis ad-
quisitam. Quod autem addidit, *Latum mandatum
tuum valde:* non intelligo nisi caritatem. Quid
enim profuisset quacumque morte imminente,
et inter quantacumque tormenta illa martyria
confiteri, si caritas in confitente non esset? Au-
diamus Apostolum: Et si tradidero, inquit, cor- 1. Cor. 13. 3.
pus meum ut ardeam, caritatem autem non ha- »
beam, nihil mihi prodest. Caritas autem Dei dif- »
fusa est in cordibus nostris per Spiritum-san- Rom. 5. 5.
ctum, qui datus est nobis. In hac diffusione la-
titudo est, in qua sine angustiis via quoque am-
D bulatur angusta, donante illo cui dictum est,
Dilatasti gressus meos subter me, et non sunt Psal. 17. 37.
infirmata vestigia mea. Latum est ergo manda- »
tum caritatis, mandatum illud geminum, quo
jubetur Deus et proximus diligi. Quid autem Matth. 22. 40.
latius, quam ut ubi pendeat tota Lex et omnes
Prophetæ?

SERMO VIGESIMUS-SECUNDUS.

1. Sæpe admonuimus laudabilem latitudinem,
in qua nullas cum mandata Dei facimus
patiamur angustias, intelligendam esse carita-

(a) Sic aliquot MSS. Alii vero cum editis, *et si perseveraret*, forte pro, *ut sic perseveraret.*

v. 96. tem. Propter quod etiam in magno isto Psalmo
MEM. מ cum superius dixisset, *Latum mandatum tuum*
valde: in hoc sequenti versu ostendit unde sit
v. 97. latum, dicens, *Quomodo dilexi legem tuam, Do-*
mine. Dilectio est igitur latitudo mandati. Unde
quippe fieri potest, ut diligatur quod Deus ju-
bet diligi, et ipsa jussio non diligatur? Ipsa est
enim lex. *Tota*, inquit, *die meditatio mea est.*
Ecce quomodo eam dilexi, ut tota die meditatio
Græc. mea esset: vel potius, sicut Græcus habet, *totam*
ὅλην τὴν ἡμέραν *diem;* ubi magis continuatio meditantis expri-
mitur. Id autem intelligitur per omne tempus,
quod est semper. Tali expugnatur dilectione cu-
Gal. 5. 17. piditas, quæ sæpe faciendis legis jussionibus
contradicit, concupiscente adversus spiritum
carne: adversus quam spiritus concupiscens ita
debet diligere legem Dei, ut totam diem medi-
Rom. 3. 27. tatio ejus sit. Dicit autem Apostolus, Ubi est
Gal. 5. 6. ergo gloriatio tua? Exclusa est. Per quam le-
gem? Factorum? Non, sed per legem fidei. Hæc
est fides quæ per dilectionem operatur: quoniam
Matth. 7. 7. quærendo, petendo, pulsando, impetrat Spiri-
Rom. 5. 5. tum bonum, per quem dilectio ipsa diffunditur
Rom. 8. 14. in cordibus nostris. Hoc enim Spiritu Dei qui-
Matth. 8. 11. cumque aguntur, hi filii sunt Dei. Qui recipiun-
Johan. 8. 35. tur ut recumbant cum Abraham, Isaac et Jacob
in regno cælorum: expulso servo qui non manet
Lucæ 13. in domo in æternum, id est, Israel secundum
28 etc. » carnem, cui dictum est, Cum videritis Abraham,
» Isaac, et Jacob, et omnes Prophetas in regno
» Dei, vos autem expelli foras. Et venient ab O-
» riente, et Occidente, et Aquilone, et Austro, et
» accumbent in regno Dei. Et ecce sunt novissimi
» qui erant primi, et sunt primi qui erant novis-
Rom. 9. 30. simi. Gentes autem, sicut ait Vas electionis, quæ
etc. » non sectabantur justitiam, apprehenderunt ju-
» stitiam; justitiam autem quæ ex fide est: Israel
» autem persequens legem justitiæ, in legem ju-
» stitiæ non pervenit. Quare? Quia non ex fide,
» sed quasi ex operibus, offenderunt in lapidem
» offensionis. Ita facti sunt inimici hujus, qui hic
» in prophetia loquitur.
v. 98. 2. Ac deinde conjungit, *Super inimicos meos*
sapere fecisti me mandatum tuum, quoniam in
æternum mihi est. Illi namque zelum quidem
Dei habent, sed non secundum scientiam. Igno-
Rom. 10. 2. rantes enim Dei justitiam, et suam quærentes
et 3. constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti. Iste
vero qui super istos inimicos suos sapit manda-
Philip. 3. 9. tum Dei, inveniri vult cum Apostolo non habens
justitiam suam, quæ ex lege est, sed justitiam
per fidem Christi, quæ est ex Deo: non quia lex
quam legunt inimici ejus, non est ex Deo; sed
quia eam non sapiunt, sicut iste qui super ini-
Rom. 9. 32. micos suos eam sapit, cohærendo lapidi in quem
Rom. 10. 4. illi offenderunt. Finis enim legis Christus ad ju-
Rom. 3. 24. stitiam omni credenti, ut justificentur gratis per
gratiam ipsius: non sicut illi qui viribus suis se
a legem facere existimant, et ideo (*a*) ex lege qui-
dem Dei, sed suam justitiam constituere quæ-

A runt; sed quomodo filius promissionis, qui esu- Matth. 5. 6.
riens et sitiens eam, petendo, quærendo, pul- Matth. 7. 7.
sando quodam modo a Patre mendicat, ut ado-
ptatus per Unigenitum accipiat. Sic autem man-
datum Dei quando sapuisset, nisi eum ipse sic
sapere fecisset cui dicit, *Super inimicos meos*
sapere fecisti me mandatum tuum? Inimici quip-
pe ejus illi, velut ex Agar, in servitutem gene- Gal. 4. 24.
rati, ex eodem mandato temporalia præmia quæ-
sierunt: et ideo non fuit illis in æternum, sicut
est huic. Melius quippe intellexerunt qui inter-
pretati sunt *in æternum*, quam *in sæculum*, tam-
quam finito isto sæculo nullum jam legis posset
esse mandatum. Ita vero nullum erit, sed in ta-
bulis visibilibus librisque conscriptum: in tabu-
lis vero cordis, dilectio Dei et proximi manebit
B in æternum: in quo mandato geminato tota Lex
pendet et prophetæ: eritque præmium custoditi
mandati hujus ipse mandator, et præmium dile-
ctionis ipse dilectus, quando erit Deus omnia in 1. Cor. 15. 28.
omnibus.
3. Sed quid est hoc quod sequitur, *Super o-* v. 99.
mnes docentes me intellexi? Quis est iste, qui
super omnes docentes se intellexit? Quis est,
inquam, qui super omnes Prophetas, qui non
solum loquendo eos qui secum vixerunt, verum
etiam scribendo posteros tam excellenti aucto-
ritate docuerunt, audet se intelligendo præpo-
nere? Salomoni quidem tanta est donata sapien- 3. Reg. 3. 12.
tia, ut etiam his omnibus qui fuerunt ante il-
lum, videatur esse prælatus: sed non est cre-
dendum ipsum hic a patre suo David potuisse
C prophetari; maxime quia dici non posset ex
persona Salomonis quod hic dicitur, Ab omni v. 101.
via maligna prohibui pedes meos. Porro si,
quod est acceptabilius, Christum prænuntiat
iste Propheta, nunc a capite, quod est ipse Sal-
vator, nunc ab ejus corpore, quod est Ecclesia,
verba prophetica digerens, et tamquam unum
loquentem faciens, propter magnum illud sacra-
mentum, ubi dictum est, Erunt duo in carne Ephes. 5. 31.
una: agnosco eum plane qui super omnes do-
centes se intellexit, quando cum esset annorum
duodecim, remansit puer Jesus in Jerusalem, et Lucæ 2. 42. etc.
a (*b*) parentibus suis post triduum inventus est b
illic in templo sedens inter doctores, audiens
illos et interrogans; ubi stupebant omnes qui
eum audiebant, super prudentia et responsis
D ejus. Nec immerito, qui per istam prophetiam
tanto ante dixerat, *Super omnes docentes me in-*
lexi. Omnes enim utique homines vult intelligi,
non Deum Patrem: de quo dicit ipse Filius. Sicut Johan. 8. 28.
docuit me Pater, hæc loquor. Quod difficillime
ex persona Verbi intelligitur: nisi quis utcum-
que capere valeat, id esse Filium a Patre doctum,
quod genitum. Cui enim non est aliud esse, aliud
doctum esse, sed quod illi est esse, hoc est do-
ctum esse; profecto a quo ei est esse, ab illo si-
mul ei est doctum esse. Ex persona vero homi- Philip. 2. 7.
nis, ubi formam servi accepit, facilius intelligi-

(a) Er. et Lov. non *ex lege* etc. Abest non a ceteris libris.

(b) Am. et MSS. *a quærentibus suis.*

tur a Patre didicisse quæ dixit: In qua forma
servi constitutum, maxime puerum, potuerunt
eum homines majoris ætatis docendum putare:
sed ille quem Pater docuit, super omnes docen-
tes se intellexit. *Quia testimonia*, inquit, *tua*
meditatio mea est. Ideo super omnes docentes
se intelligebat, quia testimonia Dei meditaba-
tur: quæ melius quam illi de seipso noverat,
Johan. 5. 33. etc. qui dicebat, Vos misistis ad Johannem, et testi-
» monium perhibuit veritati: ego autem non ab
» homine testimonium accipio, sed hæc dico ut
» vos salvi sitis. Ille erat lucerna ardens et lucens,
» vos autem voluistis exultare ad horam in luce
» ejus: ego autem habeo testimonium majus Johan-
» ne. Talia testimonia meditabatur, quando super
» omnes docentes se intellexit.

4. Illi autem doctores non absurde intelligun-
tur etiam ipsi esse seniores, de quibus continuo
v. 100. dicit, *Super seniores intellexi.* Quod ideo mihi
eo modo repetitum videtur, ut nobis hæc legen-
tibus illa ætas ejus veniret in mentem, quæ no-
Lucæ 2. 46. bis innotuit ex Evangelio: qua ætate puerili in-
ter ætate majores, hoc est, junior inter senio-
res sedebat, et super omnes docentes se intel-
ligebat. Solent enim junior et senior ad invicem
dici minor et major, etsi neuter eorum senili ac-
cessit aut propinquavit ætati: quamquam si et
expressum nomen seniorum in Evangelio veli-
mus inquirere, supra quos intellexit, invenimus
Matth. 15. 2. etc. quando ei dixerunt Scribæ et Pharisæi, Quare
» discipuli tui transgrediuntur traditionem senio-
rum? Non enim lavant manus suas, cum panem
manducant. Ecce objecta est ei transgressio
traditionis seniorum. Sed qui super seniores in-
tellexit, quid eis responderit, audiamus. Quare,
» inquit, et vos transgredimini mandatum Dei
» propter traditionem vestram? Deinde paulo post,
ut non solum ipse qui est caput corporis, verum
etiam corpus ipsum et membra ejus super se-
niores illos intelligerent, quorum traditio de la-
vandis manibus ferebatur; convocatis ad se tur-
Matth. 15. 10. bis dixit eis, Audite, et intelligite. Tamquam
diceret, Super seniores illos et vos intelligite,
ut etiam de vobis illa prophetia clareat esse
præmissa, *Super seniores intellexi;* nec solum
capiti, verum etiam corpori, ac sic universo Chri-
Ibidem 11. sto aptata conveniat. Non quod intrat in os,
» coinquinat hominem; sed quod procedit ex ore,
» hoc coinquinat hominem. Hoc seniores illi non
intelligebant, qui de lavandis manibus sua velut
magna mandata tradiderant. Ipsa quoque mem-
bra capitis hujus super seniores intelligentis,
nondum quod ab eo dictum est intellexerant.
Denique post pauca respondens Petrus dixit ei,
Ibidem 15. Edissere nobis parabolam istam. Putabat adhuc
esse parabolam, quod Dominus sine figuris fue-
Ibidem 16. etc. rat elocutus. At ille dixit, Adhuc et vos sine in-
» tellectu estis? Non intelligitis quia omne quod
» in os intrat, in ventrem vadit, et in secessum
» emittitur; quæ autem procedunt de ore, de cor-

A de exeunt, et ea coinquinant hominem? Adhuc
et vos sine intellectu estis, et super illos senio-
res non intelligitis? Sed plane jam nunc audito
tali magistro, capite nostro, potest unusquisque
nostrum dicere, *Super seniores intellexi.* Nam
etiam corpori congruit quod secutus adjunxit,
Quia mandata tua exquisivi. Mandata tua, non
mandata hominum: *mandata tua*, non mandata
seniorum, qui volentes esse Legis doctores, non I. Tim. 1. 7.
intelligunt, neque quæ loquuntur, neque de qui-
bus affirmant. Merito de mandatis Dei, quæ sunt
exquirenda, ut super seniores illos intelligan-
tur, responsum est iis qui eorum auctoritatem
veritati præferebant, et dictum est, Cur et vos Matth. 15. 3.
transgredimini mandatum Dei, ut traditiones ve-
stras statuatis?

B 5. Jam vero quod adjungitur, non capiti vi-
detur convenire, sed corpori. *Ab omni via ma-* v. 101.
ligna prohibui pedes meos, ut custodiam verba
tua. Neque enim caput illud nostrum, ipse Sal-
vator corporis, in aliquam malignam viam car-
nali cupiditate ferretur, ut ei necesse esset pe-
des suos inde prohibere, quasi illuc euntes mo-
tibus suis: quod nos facimus, quando ea quæ
ille non habuit, ne vias malignas teneant, desi-
deria nostra prava cohibemus. Sic enim verba Eccli. 18. 30.
Dei possumus custodire, si post nostras malas
concupiscentias non eamus, ut ad mala concu-
pita perveniant; sed eas potius adversus carnem Gal. 5. 17.
spiritu concupiscente frenemus, ne nos raptos
atque subversos per malignas vias trahant.

6. *A judiciis*, inquit, *tuis non declinavi; quo-* v. 102.
niam tu legem posuisti mihi. Dixit quid timue-
C rit, ut ab omni via maligna prohiberet pedes
suos. Quid est enim, *A judiciis tuis non decli-*
navi; nisi quod alio loco dicit, A judiciis autem v. 120.
tuis timui? Perseveranter eis credidi. *Quia tu*
legem posuisti mihi. Tu interior intimis meis,
tu intus in corde legem posuisti mihi spiritu tuo,
tamquam digito tuo; ut eam non tamquam ser-
vus sine amore metuerem, sed casto timore (*a*) a
ut filius diligerem, et dilectione casta timerem.

7. Et ideo vide quid sequitur: *Quam dulcia* v. 103.
faucibus meis verba tua, vel, quod de Græco est
expressius, *eloquia tua: super mel et favum ori*
meo. Hæc est illa suavitas, quam Dominus dat,
ut terra nostra det fructum suum; ut bonum
vere bene, id est, non mali carnalis formidi-
ne, (*b*) sed boni spiritalis delectatione faciamus. b
D Nonnulli sane codices non habent *favum*, se
plures habent. (*c*) Melli est autem similis aper- c
ta doctrina sapientiæ: favo vero, quæ de abstru-
sioribus sacramentis, tamquam de cellis cereis,
ore disserentis, velut mandentis, exprimitur. Ve-
rum ori cordis, non carnis est dulcis.

8. Sed quid est quod ait, *A mandatis tuis intel-* v. 104.
lexi? Aliud enim est, Mandata tua intellexi; aliud
est, *A mandatis tuis intellexi.* Nescio quid ergo
aliud se significat intellexisse a mandatis Dei: hoc
est, quantum mihi videtur, faciendo mandata

(a) Apud Am. et in MSS. non est, *ut filius.*
(b) *Sed boni spiritalis delectatione faciamus.* Forte legendum, *dilectione.*

(c) Hic aliquot libri addunt, *mel:* cujus loco subintellig. *favum.*

Dei pervenisse se dicit ad earum rerum intelli-
gentiam, quas concupiverat scire. Propter quod
Eccli. 1. 33. scriptum est, Concupisce sapientiam, serva man-
data, et Dominus præbebit illam tibi: ne quis-
quam præposterus, antequam habeat humilita-
tem obedientiæ, velit ad altitudinem sapientiæ
pervenire, quam capere non potest, nisi ordine
Eccli. 3. 22. venerit. Audiat ergo, Altiora te ne quæsieris,
» et fortiora te ne scrutatus fueris; sed quæ præ-
» cepit tibi Dominus, illa cogita semper. Sic ho-
mo ad occultorum sapientiam pervenit per obe-
dientiam mandatorum. Cum autem dixisset, Quæ
» tibi præcepit Dominus, illa cogita; ideo addidit,
semper, quia et custodienda est obedientia, ut
percipiatur sapientia, et percepta sapientia non
est deserenda obedientia. Spiritalium itaque
membrorum Christi vox ista est, *A mandatis*
tuis intellexi. Hoc enim recte dicit Christi cor-
pus in eis, quibus mandata servantibus propter
ipsam custodiam mandatorum præbetur uberior
doctrina sapientiæ *Propterea*, inquit, *odio habui*
omnem viam iniquitatis. Necesse est enim ut o-
derit omnem iniquitatem amor justitiæ: qui
tanto major est, quanto eum magis inflammat
amplioris dulcedo sapientiæ, quæ præbetur ei,
qui obtemperat Deo, et a mandatis ejus intel-
ligit.

SERMO VIGESIMUS-TERTIUS.

MUN. 2. 1. **S**crutandos atque tractandos pro viribus,
quas Deus donat, nunc istos donat, nunc
istos versus Psalmi hujus aggredimur, quorum
v. 105. primus est, *Lucerna pedibus meis verbum tuum,*
et lumen semitis meis. Quod est, *lucerna;* hoc
repetitum est, *lumen:* quod, *pedibus meis;* hoc,
semitis meis. Quid est ergo, *verbum tuum?* Num-
quidnam illud quod in principio erat Deus apud
Deum, Verbum scilicet per quod facta sunt o-
Johan. 1. 8. mnia? Non est ita. Nam illud Verbum lumen
est, sed lucerna non est. Lucerna quippe crea-
tura est, non Creator, quæ participatione in-
commutabilis lucis accenditur. Hoc erat Johan-
nes, de quo dicit Verbum Deus, Ille erat lucer-
na ardens et lucens. Sed lumen est et lucerna:
Johan. 5. 35. et tamen in comparatione Verbi, de quo dictum
Johan. 1. 8. est, Deus erat Verbum, non erat ille lumen; sed
missus est, ut testimonium perhiberet de lumi-
ne. Erat enim lumen verum, non quod illumi-
natur, ut homo, sed quod illuminat omnem ho-
minem. Nisi autem et lucerna lumen esset, non
Matth. 5. 14. diceret Apostolis, Vos estis lumen mundi. Quo
audito ne id se putarent esse, quod ille qui hoc
Johan. 8. 12. dixerat; nam et de seipso quodam loco dixit,
» Ego sum lumen mundi: ait illis de illis, Non
Matth. 5. potest civitas abscondi super montem constituta,
14. etc. » neque accendunt lucernam et ponunt eam sub
» modio, sed super candelabrum, ut luceat omni-
» bus qui in domo sunt; sic luceat lumen vestrum
coram hominibus: ut scirent se tamquam lucer-
nas, de illo lumine quod immutabiliter lucet ac-
censas. Nulla quippe creatura, quamvis ratio-
nalis et intellectualis, a seipsa illuminatur, sed

A participatione sempiternæ veritatis accenditur:
etiam si aliquando dies vocatur, non dies Domi-
nus, sed quem fecit Dominus. Et ideo audit, Ac- Psal. 33. 5.
cendite ad eum, et illuminamini. Propter quam
participationem, inquantum homo est et ipse
Mediator, lucerna in Apocalypsi nuncupatur. Sed Apoc 21. 23.
singularis est ista susceptio: de nullo enim san-
ctorum dici divinitus potuit, aut dici ullo modo Johan. 1. 14.
fas est, Verbum caro factum est, nisi de uno 1. Tim. 2. 5.
mediatore Dei et hominum. Cum igitur lumen
dicatur unigenitum Verbum æquale gignenti,
lumen dicatur et homo ab illo Verbo illumina-
tus, qui dicitur et lucerna, sicut Johannes, sicut
Apostoli, nec ullus eorum homo sit Verbum, et
illud Verbum a quo illuminati sunt, lucerna non
sit: quid est hoc verbum, quod ita lumen dici-
B tur, ut lucerna sit; (ait enim, *Lucerna pedibus*
meis verbum tuum, et lumen semitis meis:) nisi
verbum intelligamus quod factum est ad Pro-
phetas, vel quod prædicatum est per Apostolos?
Non Verbum Christum, sed per verbum Christi,
de quo scriptum est, Fides ex auditu, auditus Rom. 10. 17.
autem per verbum Christi. Nam et verbum pro-
pheticum, lucernæ comparans apostolus Petrus,
Habemus, inquit, certiorem propheticum sermo- 2. Petr. 1. 19.
nem, cui benefacitis intendentes, velut lucernæ »
lucenti in obscuro loco. Quod itaque hic ait, »
Lucerna pedibus meis verbum tuum, et lumen
semitis meis, verbum est quod in Scripturis san-
ctis omnibus continetur.

2. *Juravi*, inquit, *et statui custodire judicia* v. 106.
justitiæ tuæ. Tamquam bene ambulans ad illam
C lucernam, et rectas semitas habens. Sequenti
autem verbo illud quod antecedit expositum est
Quasi enim quæreremus quid esset, *Juravi:* ad-
junxit, *et statui.* Hoc enim appellavit juramen-
tum, quod statuit per sacramentum: quia ita
debet esse mens defixa in custodiendis judiciis
justitiæ Dei, ut sit omnino pro juratione quod
statuit.

3. Fide autem custodiuntur judicia justitiæ
Dei: cum sub Deo justo judice, nec recte factum
infructuosum, nec peccatum creditur impuni-
tum: sed pro hac fide quia multa et gravissima
mala corpus pertulit Christi, *Humiliatus sum,* v. 107.
inquit, *usque valde.* Non enim ait, Humiliavi
me; ut humilitatem, quæ in præcepto est, intel-
ligi sit necesse: sed ait, *Humiliatus sum usque*
D *valde;* maximam scilicet passus persecutionem,
pro eo quod juravit et statuit custodire judicia
justitiæ Dei. Et ne in tanta humiliatione fides
ipsa deficeret, addidit, *Domine vivifica me secun-*
dum verbum tuum: hoc est secundum promis-
sum tuum. Nam et verbum promissorum Dei,
lucerna est pedibus, et semitis lumen. Sic et su-
perius, ut eum Deus vivificaret, oravit in humi-
liatione persecutionis, ubi ait, Paulo minus con- v. 8. et 88.
summaverunt me in terra; ego autem non de- »
reliqui mandata tua: secundum misericordiam »
tuam vivifica me, et custodiam testimonia, id »
est, martyria oris tui. Ubi intelligitur, si ipse »
non vivificet donando patientiam, propter quod
dictum est, In vestra patientia possidebitis ani- Luca. 21. 19.

Psal. 61. 6. mas vestras: et de quo dictum est, Quoniam ab A
ipso est patientia mea: non corpus in persecu-
tione mortificari, sed animam, non custodiendo
martyria et judicia justitiæ Dei.
v. 108. 4. *Voluntaria oris mei beneplacita fac, Do-
mine:* hoc est, placeant tibi; noli reprobare, sed
approba. Bene autem intelliguntur oris volun-
taria, sacrificia laudis, confessione caritatis, non
Psal. 53. 8. timore necessitatis oblata. Unde dictum est, Vo-
luntarie sacrificabo tibi. Sed quid est quod ad-
jungit, *Et judicia tua doce me?* Nonne ipse in
v. 102. versibus superioribus dixerat, A judiciis tuis
non declinavi? Quomodo istud, si non ea nove-
rat? Porro si noverat, quomodo hic dicit, *Et
v. 65. judicia tua doce me?* An sicut illud est, Suavi-
tatem fecisti cum servo tuo: et postea dicit, Sua-
v. 66. vitatem doce me? Quod ita exposuimus, ut in-
telligeremus verba proficientis, et addi sibi ad
id quod acceperat postulantis.
v. 109. 5. *Anima mea in manibus tuis semper.* Non-
nulli codices habent, *in manibus meis:* sed plu-
res, *in tuis:* et hoc quidem planum est. Justo-
Sap. 3. 1. rum enim animæ in manu Dei sunt: in cujus ma-
Sap. 7. 16. nu sunt et nos et sermones nostri. *Et legis*, in-
quit, *tuæ non sum oblitus.* Tamquam ad non
obliviscendam Dei legem manibus ipsius adju-
vetur ejus memoria, ubi ejus est anima. *Anima*
vero *mea in manibus meis*, quomodo intelliga-
tur, ignoro. Justi quippe ista verba sunt, non
injusti, redeuntis ad Patrem, non discendentis
a Patre. Nam potest videri junior ille filius ani-
mam suam in manibus suis habere voluisse,
Lucæ 15. 12. quando dixit patri, Da mihi substantiam meam,
quæ me contingit. Sed ideo mortuus erat, ideo
perierat. An forte ita dictum est, *Anima mea in
manibus meis*, tamquam eam vivificandam offer-
Psal. 24. 1. ret Deo? Unde alibi dicitur, Ad te levavi ani-
mam meam. Dixerat enim et hic superius, Vi-
vifica me.
v. 110. 6. *Posuerunt*, inquit, *peccatores laqueum mi-
hi, et a mandatis tuis non erravi.* Unde hoc, nisi
quia ejus anima in manibus Dei, vel in suis vi-
vificanda offertur Deo?
v. 111. 7. *Hæreditate adquisivi testimonia tua in æ-
ternum.* Nonnulli uno verbo volentes dicere,
quod uno verbo in Græco positum est, *Hæredi-
tavi* interpretati sunt Quod etsi Latinum esse
posset, magis significaret eum qui dedit hære-
ditatem, quam eum qui accepit; ut sic esset hæ-
reditavi, quomodo ditavi. Melius ergo duobus
verbis insinuatur integer sensus, sive dicatur
Hæreditate possedi, sive dicatur *Hæreditate ad-
quisivi:* non hæreditatem, sed *hæreditate.* Si au-
tem quæritur, quid adquisierit hæreditate. *Te-
stimonia*, inquit, *tua.* Quid volens intelligi, nisi
ut testis Dei fieret, ejusque testimonia confite-
retur, id est, ut martyr Dei fieret, atque ejus
martyria diceret, sicut martyres dicunt, a Patre
a sibi, cujus (*a*) heres est, esse collatum? Multi
quippe voluerunt, neque potuerunt: nulli tamen

potuerunt, nisi qui voluerunt; quia non potuis-
sent, si (*b*) Dei testimonia negare voluissent. Sed B
etiam ipsorum præparata est voluntas a Domi- Prov. 8. 35.
no. Ideo hæc hæreditate se adquisisse iste testa-
tur, et hoc in *æternum:* quia non est in eis glo-
ria temporalis hominum vana quærentium, sed
æterna gloria est brevi tempore patientium, et
sine fine regnantium. Unde sequitur, *Quoniam
exultatio cordis mei sunt.* Etsi afflictio corporis,
exultatio tamen cordis.
8. Deinde subjecit, *Inclinavi cor meum ad fa- v. 112.
ciendas justificationes tuas in æternum, propter
retributionem.* Qui dicit, *Inclinavi cor meum;*
ipse jam dixerat; Inclina cor meum in testimo- v. 36.
nia tua: ut intelligamus simul hoc esse et divini
muneris et propriæ voluntatis. Sed numquid in
B æternum facturi sumus justificationes Dei? Ope-
ra illa quidem quæ operamur circa proximorum
necessitates, æterna esse non possunt, sicut nec
ipsæ necessitates: sed si non diligendo ista fa-
ciamus, nulla est justificatio: si autem diligen-
do, æterna est ipsa dilectio, eique æterna para-
ta est retributio; propter quam retributionem
dicit se inclinasse cor suum ad faciendas justi-
ficationes Dei, ut in æternum diligens, in æter-
num mereatur habere quod diligit.

SERMO VIGESIMUS-QUARTUS.

1. Psalmi hujus locus, de quo in voluntate Dei SAMECH.
disputaturi sumus, sic incipit: *Iniquos* ס
C *odio habui, et legem tuam dilexi.* Non ait, Ini- v. 113.
quos odio habui, et justos dilexi; aut, Iniquita-
tem odio habui, et legem tuam dilexi: sed cum
dixisset, *Iniquos odio habui*, exposuit quare.
addendo, *et legem tuam dilexi:* ut demonstraret,
non se in hominibus iniquis odisse naturam, qua
homines sunt; sed iniquitatem, qua legi quam
diligit, inimici sunt.
2. Deinde sequitur, *Adjutor meus et susceptor* v. 114.
es tu: Adjutor, ad bona facienda; *susceptor*, ad
mala evadenda. Quod autem adjungit, *In verbum
tuum supersperavi:* tamquam filius promissionis
loquitur.
3. Sed quid sibi vult versus qui sequitur? v. 115.
*Declinate a me maligni, et scrutabor mandata
Dei mei.* Non enim ait, faciam; sed, *scrutabor.*
D Ut ergo perfecte ea diligenterque noverit, mali-
gnos a se declinare desiderat, eosque etiam com-
pellendo a se abigit. Nam maligni exercent ad
facienda mandata, a scrutandis autem avocant;
non solum cum persequuntur, aut litigare nobi-
scum volunt; verum etiam cum obsequuntur et
honorant, et tamen suis vitiosis et negotiosis cu-
piditatibus adjuvandis ut occupemur, et eis no-
stra tempora impendamus, efflagitant; aut certe
infirmos premunt, et caussas suas ad nos defer-
re compellunt: quibus dicere non audemus, Dic
homo, quis me constituit judicem aut divisorem

(*a*) Sic Am. et MSS. At Er. et Lov. *cujus donum est.*
(*b*) Sic MSS. At Am. *si fidei testimonia.* Er. et Lov. *si fidei Dei etc.*

a inter vos? (*a*) Constituit enim talibus caussis
1. Cor. 6. 1. etc. Ecclesiasticos Apostolus cognitores, in foro prohibens jurgare Christianos. Ne illis quidem qui non aliena rapiunt, sed sua cupide repetunt, dicimus, Cavete ab omni cupiditate, constituentes
Lucæ 12. 20. eis ante oculos hominem cui dictum est, Stulte, hac nocte auferetur a te anima tua, quæ præparasti cujus erunt? quia et quando dicimus, non recedunt, nec declinant a nobis; sed instant, urgent, precantur, tumultuantur, extorquent, ut ipsis potius ad ista quæ diligunt, quam scrutandis Dei mandatis quæ diligimus occupemur. O quanto tædio turbarum turbulentarum, et quanto desiderio divinorum eloquiorum dictum est, *Declinate a me maligni, et scrutabor mandata Dei mei?* Ignoscant obedientes fideles, qui pro suis sæcularibus caussis raro nos quærunt, et judiciis nostris facillime adquiescunt; nec nos conterunt litigando, sed obtemperando potius consolantur. Certe propter eos qui et inter se pertinaciter agunt, et quando bonos premunt, nostra judicata contemnunt, faciuntque nobis perire tempora rebus eroganda divinis; certe, inquam, propter istos et nobis liceat exclamare in hac voce corporis Christi, *Declinate a me maligni, et scrutabor mandata Dei mei.*

4. Deinde postea quam velut ab oculis cordis sui muscas irruentes abegit, redit ad eum cui
v. 114. dicebat, Adjutor meus et susceptor meus es tu, in verbum tuum speravi; precemque continuans,
v. 116. *Suscipe me*, inquit, *secundum eloquium tuum, et vivam; et ne confundas me ab exspectatione mea.* Qui jam dixerat, *Susceptor meus*, poscit magis magisque suscipi, et ad illud propter quod tolerat tam multa molesta, perduci: verius ibi se, quam in istis humanarum rerum somniis fidens esse victurum. Sic enim de futuro dictum est, *et vivam*, tamquam in hoc corpore mortuo non vivatur. Corpus enim mortuum est propter
Rom. 8. 10. Ibidem 25. peccatum. Et exspectantes redemptionem corporis nostri, spe salvi facti sumus, et quod non videmus sperantes, per patientiam exspectamus. Sed spes non confundit, si caritas Dei diffundi-
Rom. 5. 5. tur in cordibus nostris per Spiritum-sanctum qui datus est nobis. Propter quem largius accipiendum clamatur ad Patrem, *Ne confundas me ab exspectatione mea.*

5. Et tamquam ei responsum fuerit in silentio, Non vis confundi ab exspectatione tua? Non intermittas meditari justificationes meas. Sentiens istam meditationem plerumque animæ lan-
v. 117. guoribus impediri, *Adjuva me*, inquit, *et salvus ero, et meditabor in justificationibus tuis semper.*

v. 118. 6. *Sprevisti omnes:* vel quod de Græco diligentius videtur expressum, *Ad nihilum deduxisti omnes discedentes a justificationibus tuis;*
» *quia injusta cogitatio eorum.* Ideo ergo clama-
» vi, Adjuva me, et salvus ero, et meditabor in justificationibus tuis semper; quia in nihilum redigit Deus omnes discedentes a justificationibus suis. Quare autem discedunt? *Quia injusta est*, inquit, *cogitatio eorum.* Ibi acceditur, ibi disceditur. Omnia opera vel mala vel bona, a cogitatione procedunt. In cogitatione quisque innocens, in cogitatione reus est: propter quod
scriptum est, Cogitatio sancta servabit te. Et Prov. 2. 11.
alibi legitur, In cogitationibus impii interroga- Sap. 1. 9.
tio erit. Et Apostolus, Cogitationibus, ait, accu- Rom. 2. 15.
santibus aut etiam defendentibus. Ubi autem felix est, qui in cogitatione miser est? Aut quomodo ibi non miser est, qui ad nihilum redactus est? Magna quippe est sterilitas, iniquitas.
Merito dictum est, Confundantur iniqui facientes Psal. 24. 4.
vane: id est, inaniter, tamquam redacti ad nihilum.

7. Sequitur in Psalmo, *Prævaricantes deputavi*, vel *putavi*, vel *existimavi omnes peccatores terræ.* v. 119.
Multis enim modis nostri interpretati sunt unum verbum Græcum, quod est ἐλογισάμην: sed profunda est illa sententia, et si adjuverit Dominus, operosius disputatione alia penetranda est. Nam et quod additum est, *Propterea dilexi testimonia tua semper*, multo amplius eam
profundam facit. Dicit enim Apostolus, Lex iram Rom. 4. 15.
operatur: hujusque dicti rationem reddens, Ubi enim non est lex, inquit, nec prævaricatio: ita ostendens non omnes esse prævaricatores. Non enim omnes habent legem. Non autem omnes ha-
bere legem, alio loco evidentius ait, Qui sine le- Rom. 2. 12.
ge peccaverunt, sine lege peribunt. Quid sibi ergo vult, *Prævaricatores deputavi omnes peccatores terræ?* Sed hic quæstionem proposuisse suffecerit, alio, si Deus donaverit, sermone tractandam, ne hujus prolixitas eam cogat angustius explicari, quam ut bene possit quod explicatur intelligi.

SERMO VIGESIMUS-QUINTUS.

1. Quærimus, si Deo largiente invenire pos- Psalmus cum Apostolo conciliandus.
simus, quomodo intelligendum sit quod
in isto Psalmo magno dictum est, *Prævaricato-*
res, vel potius, *prævaricantes;* Græcus enim v. 119.
παραβαίνοντας ait, non παραβάτας: quærimus ergo quomodo intelligendum sit, *Prævaricantes deputavi omnes peccatores terræ.* Propter quod
ait Apostolus, Ubi enim lex non est, nec præ- Rom. 4. 15.
varicatio. Hoc autem dixit, cum a lege, promissa distingueret. Nam ut de superioribus sensus
plenior colligatur: Non enim per legem, inquit, Ibid. 13. etc.
promissio Abrahæ aut semini ejus, ut heres es- »
set mundi; sed per justitiam fidei. Si enim qui »
per legem heredes sunt, exinanita est fides, et »
evacuata est promissio: lex enim iram operatur; »
ubi enim non est lex, nec prævaricatio. Ideo ex »
fide, ut secundum gratiam firma sit promissio »
omni semini; non ei tantum quod ex lege est, »
sed et ei quod ex fide est Abraham, qui est pa- »
ter omnium nostrum. Cur hoc Apostolus ait,

(a) Plures MSS. omittunt, *Constituit enim talibus caussis Ecclesiasticos*, sed habent, *Apostolus cognitores etc.*

nisi ut ostenderet legem sine promissionis gratia, non solum non auferre, verum et augere
Rom. 5. 20. peccatum? Unde et illud est, Lex subintravit,
ut abundaret delictum. Sed quia omnia per gratiam dimittuntur, non solum quæ sine lege, verum etiam quæ in lege commissa sunt; ideo ibi
» secutus adjunxit, Ubi autem abundavit delictum,
superabundavit gratia. Non itaque prævaricantes deputat omnes peccatores Apostolus, sed eos tantum prævaricantes deputat qui transgrediuntur legem. Ubi enim non est lex, inquit, nec
Rom. 4. 15. prævaricatio. Ac per hoc secundum Apostolum,
omnis quidem prævaricator peccator est, quia peccat in lege: sed non omnis peccator prævaricator est, quia peccant aliqui sine lege; Ubi autem non est lex, nec prævaricatio. Porro si nemo sine lege peccaret, non idem ipse Aposto-
Rom. 2. 12. lus diceret, Quicumque sine lege peccaverunt,
sine lege peribunt. Secundum istum vero Psalmum, si prævaricantes sunt omnes peccatores terræ, nullum est utique sine prævaricatione peccatum: nulla est autem prævaricatio sine lege; nullum est igitur nisi in lege peccatum. Qui ergo dicit, *Prævaricantes deputavi omnes peccatores terræ*, nullos esse omnino, nisi qui legem transgressi sunt, vult intelligi peccatores; et ob
» hoc adversatur illi qui dixit, Quicumque sine
lege peccaverunt, sine lege peribunt. Secundum illum quippe sunt aliqui peccatores, quamvis non sint prævaricantes, id est, qui sine lege pec-
» caverunt; Ubi enim non est lex, nec prævarica-
tio: secundum istum autem nullus est sine prævaricatione peccator; quia prævaricantes deputat omnes peccatores terræ. Nullus ergo secundum istum sine lege peccavit; quia ubi non est lex, nec prævaricatio. An forte dicturi sumus, verum quidem esse quod nec prævaricatio sit ubi non est lex, sed verum non esse quod aliqui sine lege peccaverint: aut verum quidem esse aliquos sine lege peccasse, sed verum non esse, ubi lex non est, prævaricationem esse non posse? At utrumque Apostolus dixit: verum est ergo utrumque, quia utrumque per Apostolum veritas dixit. Quomodo ergo erit verum quod in Psalmo isto eadem procul dubio veritas dixit, *Prævaricantes deputavi omnes peccatores terræ?* Respondetur enim nobis, Qui sunt ergo illi, qui secundum Apostolum sine lege peccaverunt? Non enim et eorum quisquam prævaricans deputandus est, cum secundum eumdem Apostolum, prævaricatio non sit ubi lex non est.

2. Sed nimirum cum diceret Apostolus, Qui-
» cumque sine lege peccaverunt, sine lege peri-
bunt, de illa lege agebat, quam Deus dedit per Moysen famulum suum populo suo Israel. Hoc ipsa, quæ circumstant, verba ejus ostendunt. Disputabat enim de Judæis, et Græcis, id est, Gentibus, non ad circumcisionem, sed ad præputium pertinentibus; ideo sine lege eos dicens, quia non acceperant legem, quam se accepisse
Rom. 2. 17. gloriabantur Judæi. Unde illis ait, Si autem tu
» Judæus, cognominaris, et requiescis in lege, et
gloriaris in Deo. Denique unde ad hanc senten-

A tiam venerit, intuendum est, ut diceret, Quicum- »
que sine lege peccaverunt, sine lege peribunt. »
Ira, inquit, et indignatio, tribulatio et angustia Ibid. 8. etc.
in omnem animam hominis operantis malum, »
Judæi primum et Græci: gloria autem et honor »
et pax omni operanti bonum, Judæo primum et »
Græco. Non est enim personarum acceptio apud »
Deum. Ad hæc addidit unde nunc quæstio est, et ait, Quicumque enim sine lege peccaverunt, »
sine lege peribunt; et quicumque in lege pecca- »
verunt, per legem judicabuntur. Hos utique Ju- »
dæos, illos autem Græcos volens intelligi, quoniam de his agebat; utrosque sub peccato esse demonstrans, ut agere se gratia utrique fateantur: propter quod dicit, Non enim est distinctio, Rom. 3. 22.
omnes enim peccaverunt, et egent gloria Dei, » etc.
B justificati gratis per gratiam ipsius, per redem- »
tionem quæ est in Christo Jesu. Quos itaque »
dicit omnes peccasse, nisi Judæos et Græcos, de quibus dixerat, Non enim est distinctio? Nam
de his et paulo ante, Causati enim sumus, inquit, Ibidem 9.
Judæos et Græcos omnes peccato esse. Ac per »
hoc quicumque sine lege peccaverunt, illa scilicet, de qua Judæi gloriabantur, sine lege peribunt; et quicumque in lege peccaverunt, id est,
ipsi Judæi, per legem judicabuntur. Nec ideo Lucæ 19. 10.
non peribunt, nisi credant in eum qui venit quærere quod perierat.

3. Nonnulli quippe etiam catholici tractatores, in his Apostoli verbis aliter quam se res habet, parum adtendendo sapuerunt, ut dicerent illos perire, qui sine lege peccaverunt; hos au-
C tem qui in lege peccaverunt, judicari tantummodo, non perire: tamquam per pœnas transitorias credantur esse purgandi, sicut de illo de
quo dictum est, Ipse autem salvus erit, sic tamen 1. Cor. 3. 15.
quasi per ignem. Sed hoc merito fundamenti bene intelligitur, de quo agebat Apostolus, ut hoc
diceret. Superius quippe dixerat, Ut sapiens ar- Ibidem 10.
chitectus fundamentum posui, alius superædifi- » et 11.
cat; unusquisque autem videat quomodo super- »
ædificat. Fundamentum enim aliud nemo potest »
ponere, præter id quod positum est, quod est »
Chistus Jesus: et cetera usque ad eumdem locum, »
ubi eum dixit per ignem salvari, qui super hoc fundamentum, non aurum, argentum, lapides pretiosos, sed ligna, fœnum, stipulam ædificat; non tamen respuit ne recipiat, nec receptum de-
D serit fundamentum; idque omnibus carnalibus suis, quibus capitur atque succumbit, delectationibus anteponit, cum ad hunc articulum ventum fuerit, ut aut illæ deserantur, aut Christus; ubi si non anteponitur Christus, non illi est fundamentum. Omnibus quippe structuræ posterioribus partibus anteponitur fundamentum. Nec cogitasse existimo eos, qui senserunt non peri-
re, de quibus dictum est, Per legem judicabun- Rom. 2. 12.
tur, nisi quia fundamentum habent Christum. Parum ergo adtenderunt quod demonstravimus; atque ipsa Scriptura clamat, de Judæis hoc Apostolum dicere, qui sine fundamento sunt Christo.
Quis autem Christianus dixerit non perire Ju- Matth. 15.
dæum, si non credat in Christum, sed tantum- 24.

A modo judicari, Cum Christus ipse ad eamdem gentem, propter oves quæ inde perierant, se Matth. 20. 15. missum esse testetur; et tolerabilius dicat futurum Sodomitis in die judicii, qui utique sine lege perierunt, quam civitati Judææ, quæ in eum non credidit tanta virtute mirabilia facientem.

4. Si ergo Apostolus secundum legem quam Rom. 2. 14. Deus per Moysen populo Israel dedit, ceteris autem gentibus non dedit, sine lege dixit esse ceteras gentes; quid intellecturi sumus in isto Psalmo dictum esse, *Prævaricantes æstimavi omnes peccatores terræ*, nisi intelligamus aliquam legem non per Moysen datam, secundum quam sunt prævaricantes ceterarum gentium peccatores? » Ubi enim lex non est, nec prævaricatio. Quæ ista lex est, nisi forte illa, de qua idem dicit Apostolus, Rom. 4. 15. Gentes quæ legem non habent, » naturaliter quæ legis sunt faciunt; hi legem » non habentes, ipsi sibi sunt lex? Secundum hoc ergo quod dicit, Legem non habentes; sine lege peccaverunt, et sine lege peribunt: secundum id vero quod ait, Ipsi sibi sunt lex; non immerito prævaricatores æstimantur omnes peccatores terræ. Nullus enim est qui faciat alteri injuriam, nisi, qui fieri nolit sibi: et in hoc transgre- v. 156. ditur naturæ legem, quam non sinitur ignorare, dum id quod facit non vult pati. Numquid autem lex ista naturalis non erat in populo Israel? Erat plane, quoniam et ipsi homines erant. Sine lege autem naturali essent, si præter naturam humani generis esse potuissent. Multo magis ergo prævaricatores facti sunt lege divina, qua naturalis illa sive instaurata, sive aucta, sive firmata est.

Originale peccatum. 5. Jam vero si in omnibus peccatoribus terræ non incongrue deputantur et parvuli, propter originalis vincula peccati, etiam ipsi in simili- Rom. 5. 14 tudine prævaricationis Adæ, ad illam prævaricationem pertinere monstrantur, quæ data lege Gen. 3. 6. in paradiso prima commissa est: ac per hoc recte, nullo prorsus excepto, prævaricatores æsti- Rom. 3. 13. mantur omnes peccatores terræ. Omnes autem peccaverunt, et egent gloria Dei. Omnes igitur prævaricantes gratia Salvatoris invenit, alios magis, alios minus. Quanto enim legis major in quocumque cognitio, tanto minor peccati excusatio: (*a*) quanto minor peccati excusatio, tanto manifestior prævaricatio. Restabat ergo, ut (*b*) omnibus non sua, sed Dei, id est, a Deo donata justitia subveniret. Unde ait Apostolus, Per legem cognitio peccati. Non ergo ablatio, sed co- Ibidem 20. et 21. gnitio. Nunc autem sine lege, inquit, justitia Dei manifestata est, testificata per Legem et Pro- » phetas. Proinde etiam iste subjunxit, *Propterea*, inquit, *dilexi testimonia tua*. Tamquam diceret, Quoniam lex sive in paradiso data, sive naturaliter insita, sive in litteris promulgata, prævaricatores fecit omnes peccatores terræ: *Propterea dilexi testimonia tua*, quæ sunt in lege tua, de gratia tua; ut non sit in me justitia mea, sed tua. Lex enim ad hoc prodest, ut mittat ad gra- Legis utilitas. tiam. Non solum enim quod adtestatur manifestandæ justitiæ Dei, quæ sine lege est; verum etiam hoc ipso quod prævaricantes facit, ita ut etiam littera occidat, ad vivificantem spiritum 2. Cor. 3. 6. confugere timore compellit, per quem peccatorum deleatur universitas, et rectefactorum caritas inspiretur, *Propterea*, inquit, *dilexi testimonia tua*. Quidam codices habent, *semper*, quidam non habent. Sed si est, sic accipiendum est, *semper*, ut sic intelligatur, quamdiu hic vivitur. Hic sunt enim testimonia necessaria de Lege et Prophetis, adtestantia justitiæ Dei, qua justificamur gratis: hic sunt et nostra testimonia necessaria, pro quibus ipsam quæ hic agitur, vitam Martyres finierunt.

B 6. Cognita itaque Dei gratia, quæ sola liberat a prævaricatione, quæ legis cognitione committitur, orando dicit, *Confige clavis a timore tuo* v. 120. *carnes meas*. Sic enim expressius interpretati sunt quidam nostri, quod Græce uno verbo dici potuit, id est, καθήλωσον. Hoc alii, *confige* dicere voluerunt, nec addiderunt *clavis*; atque ita dum volunt uno verbo Græco unum Latinum interpretando reddere, sententiam minus explicaverunt: quoniam in eo quod est *confige*, non sonant clavi; καθήλωσον autem sine clavis intelligi non potest, nec nisi duobus verbis Latine dici potest, sicut dictum est, *confige clavis*. Ubi quid vult intelligi, nisi quod ait Apostolus, Mihi Gal. 6. 14. autem absit gloriari, nisi in cruce Domini no- » stri Jesu Christi, per quem mihi mundus cruci- Gal. 2. 19. C fixus est, et ego mundo? Et iterum: Christo, in- » quit, confixus sum cruci; vivo autem jam non Philip. 3. 9. ego, vivit vero in me Christus. Quod quid est aliud, nisi non est in me justitia mea, quæ ex lege est, in qua prævaricator effectus sum; sed, justitia Dei, id est, quæ mihi ex Deo est, non ex me? Sic quippe in me vivit, non ego, sed 1. Cor. 1. 30. Christus, qui factus est nobis sapientia a Deo, » et justitia, et sanctificatio, et redemtio: ut quem- » admodum scriptum est, Qui gloriatur, in Domi- 2. Cor. 10. 17. no glorietur. Item dicit, Qui autem sunt Jesu Gal. 5. 24. Christi, carnem crucifixerunt cum passionibus » et concupiscentiis. Cum hic dictum sit, quod ipsi » crucifixerunt carnem suam, in isto tamen Psalmo Deus rogatur ut id faciat, cui dicitur, *Confige clavis a timore tuo carnes meas*: ut intelli- D gamus etiam id quod recte facimus, gratiæ Dei esse tribuendum, qui in nobis operatur et velle Philip. 2. 13. et operari pro bona voluntate.

7. Sed quid sibi vult, quod cum dixisset, *Confige clavis a timore tuo carnes meas;* addidit, *a judiciis enim tuis timui?* Quid est, *Confige a timore tuo, timui enim?* Si jam timuerat, vel timebat, cur adhuc ut a timore suo Deus crucifigeret carnes ejus orabat? An addi sibi volebat timorem, ut tantum timeret, quantum sufficeret crucifigendis suis carnibus, id est, concupiscentiis affectibusque carnalibus? Tamquam dicens,

(*a*) Plerique MSS. omittunt, *quanto minor peccati excusatio*.

(b) MSS. prope omnes, *ut hominibus*.

Perfice in me timorem tuum, timui enim a judiciis tuis. Sed est hic alius altior sensus, quantum Deus donat, scrutato sinu Scripturæ hujus eruendus. *Confige*, inquit, *clavis a timore tuo carnes meas; a judiciis enim tuis timui:* hoc
Psal. 28. 10. est, A timore tuo casto, qui permanet in sæculum sæculi, carnalia mea desideria comprimantur; *a judiciis enim tuis timui*, cum mihi lex minaretur pœnam, quæ mihi non poterat dare justitiam. Sed hunc timorem, quo pœna metui-
I. Johan. 4. 18. tur, consummata caritas foras mittit; quæ non timore pœnæ, sed delectatione justitiæ liberos reddit. Timor namque iste, quod non amatur justitia, sed timetur pœna, servilis est, quia carnalis est; et ideo non crucifigit carnem. Vivit enim peccandi voluntas, quæ tunc apparet in opere, quando speratur impunitas. Cum vero pœna creditur secutura, latenter vivit: vivit tamen. Mallet enim licere, et dolet non licere quod lex vetat: quia non spiritaliter delectatur ejus bono, sed carnaliter malum metuit quod minatur. Timore autem casto ipsa, quæ hunc timorem foras mittit, peccare timet caritas, etiam si sequatur impunitas: quia nec impunitatem judicat secuturam, quando amore justitiæ peccatum ipsum deputat pœnam. Tali timore carnes crucifiguntur; quoniam carnales delectationes, quæ legis littera vetantur potius quam vitantur, spiritalium bonorum delectatione vincuntur, et eadem usque ad perfectionem crescente victoria perimuntur. *Confige* ergo *clavis*, inquit, *a timore tuo carnes meas; a judiciis enim tuis timui*. Hoc est: Da mihi castum timorem, ad quem petendum me tamquam pædagogus timor legis ille perduxit, quo timore *a judiciis tuis timui*.

SERMO VIGESIMUS-SEXTUS.

HAIN ע
1. Istos magni Psalmi hujus versus considerandos nunc suscepimus atque tractan-
v. 121. dos: *Feci judicium et justitiam, ne tradas me nocentibus me*. Non mirum est eum fecisse judicium et justitiam, qui superius poposcerat a ti-
v. 120. more Dei, utique casto, configi clavis carnes suas, hoc est, carnales concupiscentias, quæ solent, quo minus rectum sit, nostrum impedire judicium. Quamvis autem sive rectum, sive pravum, in nostri sermonis usu judicium nuncupe-
Johan. 7. 24. tur, unde hominibus in Evangelio dicitur, Nolite judicare personaliter, sed rectum judicium judicate: tamen hoc loco ita positum est judicium, tamquam si rectum non fuerit, non debeat judicium nominari: alioquin non sufficeret dicere, *Feci judicium;* sed diceretur, Feci rectum judicium. Hoc genere locutus est Dominus Jesus,
Matth. 23. 23. ubi ait, Reliquistis graviora Legis, judicium et misericordiam et fidem. Et hic enim judicium sic positum est, tamquam non sit judicium, si perversum est. Et multis divinarum Scriptura-
Psal. 100. 1. rum locis ita ponitur, quale illud est, Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine. Et illud
A apud Isaiam, Exspectavi ut faceret judicium, fecit autem iniquitatem. Non ait, Exspectavi ut
faceret judicium justum, fecit autem iniquum: Isai. 5. 7.
sed tamquam ideo jam judicium sit, quia justum est; nec sit judicium, quod injustum est. Justitia vero non solet dici bona justitia, vel mala justitia, sicut aliquando dicitur bonum malumve judicium; sed eo ipso jam bona est, quia justitia est. Sic ergo habet consuetudo loquendi, ut dicatur et bonum judicium, et malum judicium; quemadmodum habet, ut dicatur et bonus judex, et malus judex: sic autem non dicitur bona justitia, vel mala justitia; sicut non dicitur, bonus justus, et malus justus, quia continuo bonus quisque, si justus. Justitia ergo virtus est animi magna præcipueque laudabilis, de qua
B nunc est copiosius disputandi necessitas. Judicium vero, quando nonnisi in bono (*a*) ponit di- a
stinctior loquendi ratio, hujus virtutis est operatio. Qui enim habet justitiam, recte judicat: immo secundum istam locutionem, qui habet justitiam, judicat; quia nec judicat, si non recte judicat. Et justitiæ nomine hoc loco, non ipsa virtus, sed opus ejus significatum est. Quis enim facit in homine justitiam, nisi qui justificat impium; hoc est, per gratiam suam ex impio facit
justum? Unde ait Apostolus, Justificati gratis Rom. 3. 24.
per gratiam ipsius. Facit ergo justitiam, id est, opus justitiæ, qui habet in se justitiam, id est, opus gratiæ.

2. *Feci*, inquit, *judicium, et justitiam, ne tradas me nocentibus me:* id est, Feci judicium
C justum, ne tradas me illis qui propterea me persequuntur. Nam etiam quidam codices habent, *Ne tradas me persequentibus me*. Quod enim Græce dictum est, τοῖς ἀντιδικοῦσι, quidam interpretati sunt, *nocentibus;* quidam, *persequentibus*, quidam, *calumniantibus*. Miror autem omnium quos in promtu habere potui codicum nusquam me legisse *adversantibus:* cum sine controversia quod Græce ἀντίδικος, hoc Latine adversarius appelletur. Orans itaque ne tradatur a Domino adversantibus sibi, quid orat,
nisi quod oramus cum dicimus, Ne nos inferas Matth. 6. 13.
in tentationem? Adversarius est enim, de quo
dicit Apostolus, Ne forte tentaverit vos qui ten- 1. Thess. 3. 5.
tat. (*b*) Et tradit Deus quem deserit. Eum quip- b
pe ille non decipit, quem iste non deserit, in
D voluntate sua præstans decori hominis virtutem. Ab illo autem qui dixerat in abundantia sua;
Non movebor in æternum, avertit faciem suam, Psal. 29. 7.
et factus est conturbatus, sibique monstratus. Quisquis igitur a timore Dei casto crucifixas habet carnes suas, et nulla carnali corruptus illecebra facit judicium opusque justitiæ, orare debet ne adversantibus tradatur, id est, ne timendo perpeti mala, ad facienda mala persequentibus cedat. A quo enim accipit victoriam concupiscentiæ, ne voluptate pertrahatur; ab illo etiam robur patientiæ, ne dolore frangatur:
quoniam de quo dicitur, Dominus dabit suavita- Psal. 84. 13.

(*a*) Quidam MSS. *ponit districtior loquendi ratio.*

(*b*) Sic aliquot MSS. Editi vero, *Et tradit.*

Psal. 61. 6. tem; de illo etiam dicitur, Ab ipso est enim patientia mea.

v. 122. 3. Denique sequitur, *Excipe servum tuum in bonum, non calumnientur mihi superbi.* Illi impellunt, ut cadam in malum: tu excipe in bonum. Qui autem interpretati sunt, *Non calumnientur me*, Græcam locutionem secuti sunt, Latinæ linguæ minus usitatam. An forte habet vim cum dicitur, *Non calumnientur me*, quam haberet si diceretur, Non me capiant calumniando?

4. Multæ autem possunt intelligi calumniæ superborum, a quibus humilitas Christiana despicitur: sed illa vel maxima est, si homines hoc loco accipiuntur superbi, quod a nobis mortuum calumniantur coli. Humilitas quippe ipsa Christiana, Christi morte insinuatur, commendaturque divinitus. Hæc autem calumnia utrisque infidelibus, id est, Judæis Gentibusque communis est. Habent calumnias suas etiam hæretici, singulis quibusque hæresibus proprias: habent et schismatici, quos omnes superbia de membrorum Christi compage præcidit. Ipsius autem diaboli calumnia quanta vel qualis est, qua calumniatus est justo, dicens, Numquid gra-
Job. 1. 9. tis colit Job Dominum? Quorum omnium calumniæ superborum tamquam colubrorum venena vincuntur, cum vigilantissima et diligentissima pietate Christus crucifixus adtenditur. Propter
Johan. 3. 14. quod præfigurandum Moyses Deo miserante ac
Num. 21. 9. jubente exaltavit in eremo similitudinem serpentis in ligno, ut similitudo carnis peccati crucifigenda præfiguraretur in Christo. Hanc intuentes salutiferam crucem, omne calumniantium superborum virus expellimus: quam prorsus etiam iste quodam modo valde intente in-
v. 123. tuens, ait, *Oculi mei defecerunt in salutare tuum, et in eloquium justitiæ tuæ.* Christum quippe ipsum Deus propter similitudinem car-
Rom. 8. 3. nis peccati, peccatum pro nobis fecit, ut nos simus justitia Dei in ipso. In hujus igitur eloquium justitiæ Dei defecisse dicit oculos suos, ardenter et sitienter intuendo dum memor infir-
a mitatis humanæ, divinam (a) in Christo desiderat gratiam.

v. 124. 5. Propter quod sequitur, *Fac cum servo tuo secundum misericordiam tuam:* non utique secundum justitiam meam. *Et justificationes*, inquit, *tuas doce me.* Illas procul dubio, quibus Deus facit justos, non ipsi se.

v. 125. 6. *Servus tuus ego sum.* Neque enim bene mihi cessit, quando esse volui liber meus, non servus tuus. *Da mihi intellectum, et sciam testimonia tua.* Numquam intermittenda est ista petitio. Non enim sufficit accepisse, intellectum, et Dei testimonia didicisse, nisi semper accipiatur, et quodam modo semper bibatur de fonte lucis æternæ. Testimonia quippe Dei, quanto fit quisque intelligentior, tanto magis magisque sciuntur.

v. 126. 7. *Tempus*, inquit, *faciendi Domino.* Id enim
A plures codices habent: non ut quidam, *Domine.* Quod ergo *tempus*, vel quid *faciendi* voluit intelligi *Domino*? Illud quidem quod paulo ante dixerat, Fac cum servo tuo secundum miseri- v. 124.
cordiam tuam: hoc faciendi tempus Domino. Quid est autem, nisi gratia quæ in Christo suo tempore revelata est? De quo tempore ait Apostolus, Cum autem venit plenitudo temporis, Gal. 4. 4.
misit Deus Filium suum. Propter quod alibi et- »
iam testimonium propheticum adjungens, ubi dixit, Tempore acceptabili exaudivi te, et in die Isai. 49. 8.
salutis adjuvi te: Ecce nunc, inquit, tempus ac- 2. Cor. 6. 2.
ceptabile, ecce nunc dies salutis. Sed quid est quod tamquam volens ostendere tempus Domino esse faciendi, continuo subjunxit, *Dissipaverunt legem tuam:* velut propterea tempus esset fa-
B ciendi Domino, quia ejus legem dissipaverunt superbi, qui ignorantes Dei justitiam et suam Rom. 10. 3.
volentes constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti? Quid est enim, *Dissipaverunt legem tuam*, nisi prævaricationis iniquitate, ejus integritatem non custodierunt? Oportebat ergo ut superbis et de libertate sui arbitrii præsumentibus lex daretur, qua prævaricata quicumque compuncti humiliarentur, non jam per legem, sed per fidem ad subvenientem currerent gratiam. Dissipata ergo lege tempus fuit ut per unigenitum Filium Dei misericordia mitteretur. Lex e- Rom. 5. 20.
nim subintravit, ut abundaret delictum: quo delicto Lex dissipata est; et opportuno jam tempore Christus advenit, ut ubi abundavit delictum, superabundaret gratia.

C 8. *Ideo*, inquit, *dilexi mandata tua super au-* v. 127.
rum et topazion. Id agit gratia, ut dilectione impleantur mandata Dei, quæ timore non poterant. Gratia quippe Dei diffunditur caritas in cordibus Rom. 5. 5.
nostris per Spiritum-sanctum, qui datus est nobis. Propter quod et ipse Dominus dicit, Non Matth. 5. 17.
veni Legem solvere, sed implere. Et idem Apostolus: Plenitudo Legis caritas. Ideo, *super au-* Rom. 13. 10.
rum et topazion. Hoc enim et in alio Psalmo le- Psal. 18. 11.
gitur, Super aurum et lapidem pretiosum multum. Topazion quippe lapidem multum perhibent esse pretiosum. In Testamento autem veteri latentem gratiam, tamquam velo interposito, non intelligentes, quod significabatur quando in faciem Moysi intendere non valebant, pro- Exodi 34. 35.
pter mercedem terrenam atque carnalem Dei
D mandata facere conabantur, neque faciebant: 2. Cor. 3. 13.
quia non ipsa, sed aliud diligebant. Unde illa non erant opera volentium, sed onera potius invitorum. Cum vero ipsa mandata diliguntur super aurum et lapidem pretiosum multum, omnis præ ipsis mandatis terrena vilis est merces, nec ulla ex parte comparantur quæcumque alia hominis bona, his bonis quibus ipse homo fit bonus.

9. *Propterea*, inquit, *ad omnia mandata tua* v. 128.
corrigebar. Utique corrigebar, quia diligebam, atque illis rectis ut etiam ipse rectus fierem, dilectione cohærebam. Jam illud quod adjungit, consequens erat: *Omnem*, inquit, *viam iniquam*

(a) Sic MSS. At editi, *divinam Christi desiderat gratiam.*

odio habui. Unde enim fieri poterat, ut iniquam viam non odisset diligens rectum? Nam sicut aurum et lapidem pretiosum si diligeret, odisset profecto quidquid ei talium rerum damnum posset inferre: ita quoniam Dei mandata diligebat, oderat iniquitatis viam, quemadmodum aliquod immanissimum marini itineris saxum, ubi tam pretiosarum rerum necesse est pati naufragium. Quod ut non contingat, longe inde velificat, qui in ligno crucis cum mandatorum divinorum mercibus navigat.

SERMO VIGESIMUS-SEPTIMUS.

PHE. v. 129. 1. VERBA Psalmi hæc sunt, de quibus adjuvante Domino, disputaturi sumus: *Mirabilia testimonia tua, propter hoc scrutata est ea anima mea*. Quis enumerat saltem generatim testimonia Dei? Cælum et terra, visibilia et invisibilia opera ejus, dicunt quodam modo testimonium bonitatis et magnitudinis ejus; et ipse cursus frequens usitatusque naturæ, quo temporum rapacitas volvitur, in rerum quarumque generibus, quamvis temporalibus atque mortalibus, quæ certe consuetudine viluerunt, si pius considerator advertat, perhibet testimonium Creatori. Quid autem horum est quod non sit mirabile, si unumquodque non usu, sed ratione metiamur? Si vero tamquam sub unius contemplationis adspectu velut audeamus cuncta contueri, nonne fit in nobis quod ait Propheta, Habac. 3. 2. Consideravi opera tua, et expavi? Et tamen iste non est ipsa rerum admiratione perterritus, sed eam potius dixit esse caussam, cur ea debuerit scrutari, quia mira sunt. Cum enim dixisset, *Mirabilia testimonia tua:* secutus adjunxit, *propter hoc scrutata est ea anima mea;* quasi factus sit ipse pervestigandi difficultate curiosior. Quanto enim quæque res abstrusiores habet caussas, tanto est mirabilior.

2. Si ergo nobis homo talis occurrat, qui propter hoc dicat se scrutari testimonia Dei, quia mirabilia sunt, cum plena sit eis et quæ conspicitur, et quæ non conspicitur, universa creatura; nonne compescimus eum dicentes, Eccli. 3. 22. Altiora te ne quæsieris, et fortiora te ne scrutatus fueris, sed quæ tibi præcepit Dominus, illa cogita semper? Sed si nobis respondeat, et dicat, Hæc ipsa quæ præcepit Dominus, et quæ jubetis ut cogitem, mirabilia sunt ejus testimonia; eum quippe et Dominum, quia jubet, et bonum et magnum, quia talia jubet, esse testantur: numquid audebimus hominem ab eorum scrutatione revocare, ac non potius ut sedulo id agat, et tantæ rei operam quantam potest impendat, hortabimur? An forte Dei præcepta testimonia quidem bonitatis ejus esse fatebimur, sed mirabilia esse negabimus? Quid enim mirum, si bona imperat bonus Dominus? Immo vero idipsum est omnino mirandum, et cur ita sit perscrutandum, quod cum Deus bonus bona præceperit, eis tamen dederit bonam legem, quos eadem lex vivificare non posset, nec ulla esset ex bona lege justitia. Gal. 3. 21. Si enim data esset lex quæ posset vivi- A ficare, omnino ex lege esset justitia. Cur ergo data est quæ vivificare non posset, et ex qua esset nulla justitia? Nempe mirandum est, nempe stupendum. Hæc sunt ergo mirabilia testimonia Dei: propter hoc hujus anima scrutata est ea, quoniam de his non ei dici posset, Eccli. 3. 22. Fortiora te ne scrutatus fueris, sed quæ præcepit tibi Dominus, illa cogita semper. Ipsa sunt enim quæ præcepit nobis Dominus, et ideo cogitanda sunt semper. Potius itaque videamus hujus anima quæ scrutata est, quid invenerit.

v. 130. 3. *Manifestatio*, inquit, *verborum tuorum illuminat, et intelligere facit parvulos*. Quid est parvulus, nisi humilis et infirmus? Noli ergo superbire, noli de tua, quæ nulla est, virtute præsumere; et intelliges quare sit a bono Deo B bona lex data, quæ tamen vivificare non possit. Ad hoc enim data est, ut te de magno parvulum faceret, ut te ad faciendam legem vires de tuo non habere monstraret: ac sic opis indigus et egenus ad gratiam confugeres, et clamares, Psal. 6. 3. Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum. Hoc ergo scrutando intellexit hic parvulus, quod minimus Apostolorum Paulus, id est, parvulus ostendit, ideo datam legem, quæ vivificare non posset, quia conclusit Scriptura omnia sub peccato, Gal. 3. 22. ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus. Ita Domine, ita fac misericors Domine, impera quod non possit impleri, immo impera quod nonnisi per tuam gratiam possit impleri; ut cum homines per suas vires id implere nequiverint, Rom. 3. 19, etc. omne os obstruatur, et nemo sibi magnus videatur. Sint omnes parvuli, et reus fiat omnis mundus C tibi: quia non justificabitur ex lege omnis caro coram te; per legem enim cognitio peccati. Nunc autem sine lege justitia tua manifestata est, testimonium habens a lege et Prophetis. Hæc sunt mirabilia testimonia tua, quæ scrutata est anima parvuli hujus: et ideo invenit, quia humiliatus est, et parvulus factus est. Quis enim facit mandata tua sicut facienda sunt, id est, ex fide quæ per dilectionem operatur, Gal. 5. 6. nisi ejus in corde per Spiritum-sanctum ipsa dilectio diffundatur? Rom. 5. 5.

v. 131. 4. Hoc etiam iste parvulus confitetur: *Os meum*, inquit, *aperui, et adtraxi spiritum, quoniam mandata tua desiderabam*. Quid desiderabat, nisi facere mandata divina? Sed non erat unde faceret infirmus fortia, parvulus magna: D aperuit os, confitens quod per se ipse non faceret, et adtraxit unde faceret: aperuit os petendo, Matth. 7. 7. quærendo, pulsando; et sitiens hausit spiritum bonum, unde faceret, quod per seipsum non poterat, mandatum sanctum et justum et bonum. Rom. 7. 12. Si enim nos cum simus mali, novimus bona data dare filiis nostris; Matth. 7. 11. quanto magis Pater noster de cælo dat Spiritum bonum petentibus eum? Non enim qui spiritu suo agunt, sed quotquot Spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei: Rom. 8. 14. non quia ipsi nihil agunt; sed ne nihil boni agant, a bono aguntur ut agant. Nam tanto magis efficitur quisque filius bonus, quanto largius ei datur a Patre Spiritus bonus.

5. Denique iste adhuc petit. Os quidem aperuit, et adtraxit spiritum; sed adhuc ad Patrem pulsat, et quærit: bibit, sed quanto suavius sen-
v. 132. sit, tanto ardentius adhuc sitit. Audi verba sitientis: *Respice*, inquit, *in me, et miserere mei secundum judicium diligentium nomen tuum:* id est, secundum judicium quod in eos fecisti, qui diligunt nomen tuum; quoniam ut diligerent te, prius dilexisti eos. Sic enim Johannes apostolus
1 Johan. 4. 19. ait, Nos diligimus, inquit, Deum: Et velut caussa quæreretur, quæ nos diligere fecit; adjunxit, Quoniam ipse prior dilexit nos.

6. Vide et iste quid apertissime dicat: *Gres-*
v. 133. *sus meos dirige secundum eloquium tuum, et non dominetur mei omnis iniquitas.* Ubi quid aliud dicit, quam rectum et liberum me fac secundum promissum tuum? Quanto autem magis regnat in quocumque Dei caritas, tanto minus ei dominatur iniquitas. Quid ergo aliud petit, quam ut
Matth. 22. 40. donante Deo diligat Deum? Diligendo enim Deum, diligit seipsum, ut diligere salubriter possit et proximum sicut seipsum. In quibus præceptis tota Lex pendet et Prophetæ. Quid igitur orat, nisi ut præcepta quæ Deus imponit jubendo, impleri faciat adjuvando?

v. 134. 7. Sed quid est quod dicit, *Redime me a calumniis hominum, et custodiam mandata tua?* Si vera illi homines crimina objiciunt, non calumniantur: si falsa, quid est quod se redimi desiderat a calumniis, id est, a criminibus falsis, quæ illi nocere non possunt? Crimen quippe falsum, quod est calumnia, reum non facit hominem: ubi autem Deus judex est, nullus falso crimine læditur; quia non cui objicitur, sed objicienti potius imputatur. An hic Ecclesiæ præsignatur oratio, et universi populi Christiani, qui redemtus est a calumniis hominum, quibus exagitabantur usquequaque Christiani? Sed numquid propterea Dei mandata (*a*) custodit? Nonne inter ipsas calumnias, quando fervebant, multo gloriosius populus sanctus in tribulationibus Dei mandata servabat, cum ad perpetrandas impietates persequentibus non cedebat? Sed nimirum hoc est, *Redime me a calumniis hominum, et custodiam mandata tua:* Tu age infuso Spiritu tuo, ne me calumniæ hominum terroribus vincant, et a tuis mandatis ad sua mala facta traducant. Si enim hoc mecum egeris, id est, hoc modo me ab eorum calumniis, ne criminationes falsas quas objiciunt, pertimescam, patientia donata redemeris; inter ipsas calumnias custodiam mandata tua.

v. 135. 8. *Faciem tuam*, inquit, *illumina super servum tuum.* Id est, tuam manifesta subveniendo et opitulando præsentiam. *Et doce me justifica-*
Psal. 142. 10. *tiones tuas.* Doce utique ut faciam: quod evidentius alibi legitur, Doce me ut faciam voluntatem tuam. Qui enim audiunt, licet memoria teneant quod audiunt, nequaquam didicisse putandi sunt,
Johan. 6. 45. si non faciunt. Veritatis namque verbum est, Omnis qui audivit a Patre, et didicit, venit ad me. Qui ergo non facit, id est, non venit, non didicit.

9. Recolens autem iste dolorem pœnitentiæ prævaricationis suæ, *Exitus aquarum*, inquit, v. 136.
descenderunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam: id est, ipsi oculi mei. Nam in quibusdam codicibus et hoc legitur. *Quia non custodivi legem tuam. Descenderunt* ergo *exitus aquarum*, id est, effusiones lacrymarum. Et ea locutione qua dicere potuit, Montes descenderunt pedes mei, etsi non diceret per montes, vel in montes: ea locutione dicitur, Scalas descendit; etsi non dicatur, per scalas: aut, Piscinam descendit, etsi non dicatur, in piscinam. Et bene ait, *descenderunt*, humilitate scilicet pœnitendi. Adscenderunt enim, quando per superbiam contumacem erecti fuerant et elati. Sursum enim sibi esse videbantur, quando ignorantes Dei justitiam constituere volebant suam: in qua fatigati et legis prævaricatione confusi, ab illa elatione descenderunt flendo, ut justitiam Dei potius impetrarent (*b*) pœnitendo. Sunt codices qui non habent *descenderunt*, sed *transierunt*, tamquam exageranter diceret transisse se flendo fontes aquarum: ut hoc intelligamus *exitus aquarum:* id est, plus flevisse, quam manant aquæ de suis exitibus. Cur autem non custodita lege sic fletur, nisi ut impetretur gratia, quæ pœnitentis delet iniquitatem, et credentis adjuvat voluntatem?

SERMO VIGESIMUS-OCTAVUS.

1. Dixerat superius qui cantat hunc Psalmum, *Exitus aquarum descenderunt oculi mei, quoniam non custodierunt legem tuam:* v. 136.
ubi se multum flevisse testatus est prævaricationem suam. Proinde velut rationem reddens, TSADE.
cur multum flere debuerit et suum graviter dolere peccatum, *Justus es*, inquit, *Domine, et rectum judicium tuum.* * *Mandasti justitiam testimonia tua, et veritatem tuam valde.* v. 137. v. 138.
Hæc utique justitia Dei rectumque judicium et veritas, omni est metuenda peccanti. Hac enim damnantur divinitus, quicumque damnantur; nec est omnino qui de sua damnatione contra Deum justum recte conqueri possit. Inde fletus rectus est pœnitentis; quoniam si cor ejus impœnitens damnaretur, justissime utique damnaretur. Sane justitiam dicit testimonia Dei: justum quippe se probat mandando justitiam. Est etiam hæc veritas, ut Deus testimoniis talibus innotescat.

7. Sed quid est quod sequitur? *Tabefecit me zelus meus:* vel, sicut alii codices habent, *zelus* v. 139.
tuus. Habent nonnulli etiam, *domus tuæ:* et non *tabefecit me*, sed *comedit me.* Quod ex alio Psalmo, quantum mihi videtur, putatum est emendandum, ubi scriptum est, Zelus domus tuæ comedit me: quod commemoratum etiam in Evangelio novimus. Psal. 68. 10. Johan. 2. 17.
Simile tamen aliquid est *tabefecit*, ei quod ibi est *comedit*. *Zelus* autem *meus*, quod

(*a*) Editi, non custodit. Abest *non* a MSS.

(*b*) Am. Er. et plerique MSS. *petendo*.

plures codices habent, nullam ingerit quæstio- nem: quid enim mirum est, si zelo suo quisque tabescit? Quod vero habent aliqui, *zelus tuus*, significat hominem Deo zelantem, non sibi: sed non repugnat si ipse dicatur et *meus*. Nam quid aliud dicit Apostolus, Æmulor enim vos Deo,
2.Cor. 11. 2. æmulatione Dei? Nam dicendo, Æmulor vos, quid nisi æmulationem demonstrat suam? Sed quia dixit, Deo, id est, non sibi, sed Deo; ideo addidit, æmulatione Dei. Hanc quippe suo Spiritu fidelibus suis inspirat Deus: amoris enim
a est, non livoris Nam (*a*) quæ fuit cura ut hoc
Ibidem et 3. Apostolus diceret? Aptavi enim vos, inquit, uni
» viro, virginem castam exhibere Christo: timeo
» autem ne sicut serpens Evam seduxit versutia
» sua, sic et vestræ mentes corrumpantur a sim-
» plicitate et castitate quæ est in Christo. Comedebat eum zelus domus Dei, quam tamen zelabat Christo, non sibi. Sponsus enim sibi zelat sponsam suam: amicus autem sponsi non eam sibi zelare debet, sed sponso. Bonus ergo et hujus intelligendus est zelus: caussam namque subjungit, et dicit, *Quia obliti sunt verborum tuorum inimici mei*. Retribuebant ergo mala pro bonis; quoniam zelabat illos Deo tam vehementer et ardenter, ut eo zelo tabefactum se dice-
b ret; illi autem (*b*) ob hoc in ipsum inimicitias exercebant: quia utique ut Deum amarent volebat, quos amando zelabat. Non ingratus enim gratiæ Dei, per quam fuerat ex inimico reconciliatus Deo, etiam ipse suos diligebat inimicos, et eos zelabat Deo, dolens et tabescens quod essent verborum ejus obliti.

3. Deinde considerans ipse, in verbis Dei qua
v. 140. flamma dilectionis arderet: *Ignitum*, inquit, *eloquium tuum valde, et servus tuus dilexit illud*. Merito zelabat in suis inimicis cor impœnitens, qui fuerant obliti verborum Dei. Ad hoc enim flagrabat eos adducere, quod ipse flagrantissime diligebat.

v. 141. 4. *Junior ego sum*, inquit, *et contemtus, justificationes tuas non sum oblitus*. Non sicut inimici mei, qui obliti sunt verborum tuorum. Videtur autem minor ætate non oblitus justificationes Dei, dolere pro inimicis suis ætate majoribus qui obliti sunt. Nam quid est, *Junior ego non sum oblitus*, nisi illi majores obliti sunt? *νεώτερος* est enim Græce, quod est etiam in illo
v. 9. loco ubi dictum est, In quo corrigit junior viam suam. Hoc autem nomen comparativum est, et ideo bene intelligitur in comparatione majoris. Duos ergo populos hic agnoscamus, qui etiam
Gen. 15. 22. et 23. in Rebeccæ utero lactabantur: quando non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei, Major ser-
Rom. 9. 13. viet minori. Sed contemtum se dicit hic minor, ideo factus est major: quia ignobilia et contem-
1.Cor. 1. 28. tibilia mundi elegit Deus, et ea quæ non sunt
Matth. 30. 10. tamquam sint, ut quæ sunt evacuentur. Et, ecce sunt novissimi qui erant primi, et primi qui erant novissimi.

(a) Aliquot MSS. *Nam hæc fuit caussa*.
(b) MSS. *Ob hoc ipsum inimicitias exercebant*: omissa particula, *in*.

A **5. Nec immerito obliti sunt verborum Dei:** qui suam justitiam constituere voluerunt igno- Rom. 10. 3.
rantes justitiam Dei: iste autem junior non est oblitus, qui non suam voluit habere justitiam, sed Dei, de qua etiam nunc dicit, *Justitia tua* v. 142
justitia in æternum, et lex tua veritas. Quomo- Rom. 13. 2.
do enim non veritas lex, per quam cognitio peccati, et quæ testimonium perhibet justitiæ Dei? Sic enim dicit Apostolus: Justitia Dei manifesta- Ibidem 21.
ta est, testificata per Legem et Prophetas. »

6. Propter hanc, passus est persecutionem junior a majore, ut diceret junior quod sequi-
tur, *Tribulatio et necessitas invenerunt me, man-* v. 143.
data tua meditatio mea est. Sæviant, persequantur: dum tamen mandata Dei non relinquantur, et ex ipsis mandatis etiam qui sæviunt diligantur.

B 7. *Justitia testimonia tua in æternum: intelle-* v. 144.
ctum da mihi, et vivam. Intellectum poscit iste junior; quem si non haberet, non super seniores intelligeret: sed eum poscit in tribulatione et necessitate, quo intelligat quam sit contemnendum, quod ei possunt auferre persequentes inimici, a quibus se dicit esse contemtum. Ideo dixit, *et vivam*: quia si eo usque tribulatio necessitasque pervenerit, ut per inimicorum persequentium manus vita ista finiatur; vivet in æternum, qui temporalibus præponit justitiam, quæ manet in æternum. Quæ justitia in tribulatione et necessitate martyria sunt Dei, hoc est testimonia, pro quibus sunt Martyres coronati.

SERMO VIGESIMUS-NONUS.

C

1. Clamor ad Dominum, qui fit ab orantibus, si sonitu corporalis vocis fiat, non intento in Deum corde; quis dubitet inaniter fieri? Si autem fiat corde, etiam silente corporis voce; alium quemlibet hominum potest latere, non Deum. Sive ergo cum voce carnis, quando id opus est, sive cum silentio, ad Deum, cum oramus, corde clamandum est. Est autem clamor cordis, magna cogitationis intentio: quæ cum est in oratione, magnum exprimit desiderantis et petentis affectum, ut non desperet effectum. Tunc porro in toto corde clamatur, quando aliunde non cogitatur. Tales orationes raræ sunt multis, crebræ autem paucis; omnes vero utrum cuiquam,
nescio. Talem suam commemorat orationem, qui COPH.
D cantat hunc Psalmum, dicens, *Clamavi in toto* ק
corde meo, exaudi me, Domine. Cui autem rei v. 145.
suus clamor proficiat, adjunxit, *Justificationes tuas exquiram*. Ad hoc ergo clamavit in toto corde suo, et hoc sibi desideravit a Domino exaudiente præstari, ut justificationes ejus exquirat. Proinde quod ut faciamus jubetur, ut exquiramus oratur. Quam longe est adhuc a faciente qui exquirit? Non enim est consequens, ut qui exquirit, inveniat; aut qui invenit, faciat: non potest autem nisi invenerit, facere; et nisi quæ-
sierit, invenire. Sed magnam spem Dominus Je- Matth. 7. 7.

sus dedit dicendo, Quærite, et invenietis. Rursus autem dicit sapientia, (quæ quid est nisi ipse?)
Prov. 1. 28. Quærent me mali, et non invenient. Non ergo
Matth. 7. 11. malis, sed bonis dictum est, Quærite, et invenietis. Immo vero eis dictum est, quibus eodem loco paulo post, Si ergo vos, inquit, cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris. Quomodo igitur malis dicitur, Quærite, et invenietis; cum rursus dicatur, Quærent me mali, et non invenient? An aliud eos Dominus quam sapientiam quærere volebat, quando eos inventuros si quærerent promittebat? In ea quippe sunt omnia, quæ ab eis qui beati esse cupiunt, inquirenda sunt. Ibi ergo sunt et justificationes Dei. Quapropter restat ut intelligamus, non omnes malos non invenire sapientiam, si quæsierint; sed eos qui intantum sunt mali, ut oderint eam. Sic enim et dixit, Quærent me mali, et non invenient; oderunt enim sapientiam. Ideo ergo non inveniunt, quia oderunt. Sed rursus si oderunt, quomodo quærunt; nisi quia non eam quærunt propter ipsam, sed propter aliquid quod mali amant, et ad hoc se facilius putant perventuros per ipsam? Multi enim sunt qui dicta sapientiæ studiosissime inquirunt, eamque in doctrina, non in vita volunt habere; ut non per mores quos jubet sapientia, perveniant ad Dei lucem, quod est ipsa sapientia, sed per sermones quos habet sapientia, perveniant ad hominum laudem, quod est vana gloria. Non ergo sapientiam quærunt, et quando eam quærunt; quia non quærunt ipsam, alioquin viverent secundum ipsam: sed volunt verbis ejus inflari; et quanto magis inflantur, tanto magis efficiuntur extra ipsam. Iste autem hoc ipsum poscens a Domino, quod eum jubet facere Dominus, ut ipse in illo
Philip. 2. 13. etiam quod imperat operetur; Deus est enim qui operatur in nobis, et velle et operari pro bona voluntate: *Clamavi*, inquit, *in toto corde meo, exaudi me, Domine: justificationes tuas exquiram:* utique faciendas, non tantummodo sciendas; ne similis fiat illi servo duro, qui etiamsi
Prov. 19. 19. intellexerit, non obaudiet.

v. 146. 2. *Clamavi, salvum me fac:* vel, sicut nonnulli codices habent et Græci et Latini, *Clamavi te; salvum me fac*. Quid est, *Clamavi te*, nisi clamando invocavi te? Sed cum dixisset, *salvum me fac*, quid adjunxit? *Et custodiam testimonia tua:* ne te scilicet per infirmitatem negem. Salus quippe animæ facit, ut fiat quod faciendum esse cognoscitur, et usque ad mortem corporis, si hoc flagitat extrema tentatio, pro testimoniorum divinorum veritate certetur: ubi autem non est salus, succumbit infirmitas, et deseritur veritas.

3. Sed quod sequitur habet aliquid obscuritatis, quod aliquando diutius exponendum est.
v. 147. *Præveni intempesta nocte, et clamavi*. Plures codices non habent, *intempesta nocte:* sed, *Immaturitate*. Vix autem unus inventus est, qui haberet geminatam præpositionem, id est, *in immaturitate*. Immaturitas itaque hoc loco nocturnum tempus est, quod non est maturum, id est, opportunum ut agatur aliquid vigilando: quod etiam vulgo dici solet, hora (a) inopportuna. Nox quoque intempesta, id est media, quando quiescendum est, hinc procul dubio nuncupata est, quia inopportuna est actionibus vigilantium. Tempestivum enim dixerunt veteres opportunum; et intempestivum, inopportunum: a tempore dicto vocabulo, non ab illa tempestate, quæ consuetudine Latinæ linguæ cæli perturbatio jam vocatur. Quamquam isto verbo libenter utuntur historici, ut dicant ea tempestate, quod volunt eo tempore intelligi: et quod ait locutor egregius, Unde hæc tam clara repente tempestas? Virg. Æneid. 9.
non cælum nimbis ventisve turbatum, sed magis subita et splendida serenitate fulgidum significavit hoc nomine. Quod ergo Græce dictum est *ἐν ἀωρίᾳ*, non uno verbo, sed duobus, id est, præpositione et nomine: hoc interpretes nostri quidam dixerunt, *intempesta nocte;* plures, *immaturitate*, non duobus verbis, sed uno, cujus vocabuli nominativus est immaturitas: nonnulli vero in duobus verbis, sicut Græcus posuit, *in immaturitate; ἀωρίᾳ* quippe immaturitas est, *ἐν ἀωρίᾳ, in immaturitate:* tamquam si vellet etiam ille qui dixit *intempesta nocte*, præpositione dicere geminata, *in intempesta;* ut una præpositio significet in qua hora, altera pertineat ad compositionem nominis. Nihil sane interest ad sententiam, utrum quis dicat egisse se aliquid gallicantu, an in galli-cantu: ita nihil interesse, utrum *intempesta*, an vero *in intempesta nocte*, id est, *in nocte intempesta* clamasse se diceret. Græcus tamen *in nocte intempesta* dixit, quod idem valet, si dicatur, *in immaturitate*, id est, in tempore nocturno immaturo. Hactenus de obscuro verbo fuerit disputatum, nunc videamus quis ipse sit sensus.

4. *Præveni*, inquit, *in nocte intempesta, et clamavi: in verbis tuis speravi*. Si hoc ad unumquemque fidelium referamus, et ad proprietatem rei gestæ: sæpe contingit ut tali noctis tempore vigilet amor Dei, et magno (b) urgente orationis affectu non exspectetur, sed præveniatur, quod post galli-cantum consuevit esse tempus orandi. Si autem accipiamus hoc totum sæculum noctem; utique intempesta nocte clamamus ad Deum, et prævenimus maturitatem temporis, in quo nobis redditurus est quod promisit, sicut Psal. 94. 2.
alibi legitur, Præveniamus faciem ejus in confessione. Quamquam si velimus intelligere immaturum tempus noctis hujus, antequam venis- Gal. 4. 4.
set plenitudo temporis, id est, ipsa maturitas; quando Christus manifestaretur in carne; nec tunc Ecclesia tacuit, sed præveniens istam maturitatem prophetando clamavit, et in verbis Dei speravit potentis facere quod promisit, ut in semine Abrahæ benedicerentur omnes gentes. Gen. 12. 3. et 21. 18.

5. Ipsa et quod sequitur dicit. *Prævenerunt oculi mei ad matutinum, ut meditarer eloquia* v. 148.

(a) Sic plures MSS. At editi, *importuna*.

(b) Aliquot MSS. *surgente*.

Isai. 9. 2. *tua*. Ponamus enim matutinum, quando qui se-
debant in umbra mortis, lux orta est eis: nonne
in sanctis qui prius erant in terra, ad hoc ma-
tutinum oculi Ecclesiæ prævenerunt, quia hoc
futurum ante præviderunt, ut meditarentur elo-
quia Dei, quæ tunc erant, et in Lege ac Prophe-
tis hæc futura nuntiabant?
v. 149. 6. *Vocem meam*, inquit, *exaudi*, *Domine*, *se-
cundum misericordiam tuam*, *et secundum ju-
dicium tuum vivifica me*. Prius enim Deus se-
cundum misericordiam aufert a peccatoribus pœ-
nam, eisque postea justis secundum judicium da-
bit vitam: quia non frustra illi hoc ordine dici-
Psal. 100. 1. tur, Misericordiam et judicium cantabo tibi, Do-
mine: quamvis et ipsum tempus misericordiæ
non est sine judicio; de quo dicit Apostolus, Si
1. Cor. 11. 31. enim nos ipsos judicaremus, a Domino non judi-
» caremur: cum judicamur autem, a Domino cor-
1. Pet. 4. 17. ripimur, ne cum mundo damnemur. Et ejus Coa-
» postolus, Tempus est, inquit, ut judicium inci-
a » piat a domo Domini: et si initium a (*a*) nobis,
» qualis finis erit eis qui non credunt Domini E-
vangelio? Et ultimum tempus judicii non erit
Psal. 102. 4. sine misericordia, quia coronat te, ait Psalmus,
Jacobi 2. 13. in miseratione et misericordia. Judicium autem
sine misericordia, sed sinistris qui non fecerunt
misericordiam.
v. 150. 7. *Appropinquaverunt*, inquit, *persequentes
me iniquitate*: vel, sicut nonnulli codices habent,
inique. Tunc appropinquant qui persequuntur,
quando usque ad carnem cruciandam perimen-
Psal. 21. 12. damque perveniunt. Unde Psalmus vigesimus-
primus, ubi passio Domini prophetata est, Ne
discedas, inquit, a me, quoniam tribulatio pro-
xima est: cum ea dicantur, quæ non imminente,
sed jam præsente ipsa passione perpessus est.
Sed proximam dixit tribulationem, quæ flebat in
carne: nihil est quippe animæ propius carne
quam gestat. Propinquaverunt ergo persequen-
tes, affligendo eorum carnem, quos perseque-
bantur. Sed adtende quod sequitur: *A lege au-
tem tua longe facti sunt*. Quanto magis propin-
quaverunt persequendis justis, tanto magis lon-
ge facti sunt a justitia. Sed quid nocuerunt eis,
quibus persequendo propinquaverunt, quando
interior est propinquatio Domini eorum, a quo
nullatenus deseruntur?
v. 151. 8. Denique sequitur, *Prope es tu*, *Domine*, *et
omnes viæ tuæ veritas*. Etiam in tribulationibus
suis, quod eas non immerito patiuntur, tribuere
Deo veritatem, sanctorum est usitata confessio.
Esther 14. 6. Ita regina Esther, ita sanctus Daniel, ita tres
Dan. 6. 22. viri in camino, ita eorum sanctitatis alii socii
Dan. 3. 14. confitentur. Quæri autem potest quomodo hic
dictum sit, *Omnes viæ tuæ veritas*: cum in alio
Psal. 24. 10. Psalmo legatur, Universæ viæ Domini miseri-
cordia et veritas. Sed erga sanctos et universæ
viæ Domini misericordia, et universæ viæ Domi-
ni veritas, quia et in judicando subvenit, atque
ita non deest misericordia; et in miserando id
exhibet quod promisit, ne veritas desit. Erga
omnes autem et quos liberat, et quos damnat,
omnes viæ Domini misericordia et veritas: quia
ubi non miseretur, vindictæ veritas exhibetur.
Multos quippe immeritos liberat, immeritum au-
tem neminem damnat.
9. *Ab initio cognovi*, inquit, *de testimoniis tuis*, v. 152.
quia in æternum fundasti ea. Quod Græcus ait,
καταρχὰς aliqui nostri *ab initio*, aliqui *initio*, ali-
qui *in initiis*, interpretati sunt. Sed qui pluraliter
hoc dicere maluerunt, Græcam locutionem se-
cuti sunt. Latinæ autem linguæ illud potius usi-
tatum est, ut *ab initio*, vel *initio* dicatur, quod
καταρχὰς Græce quasi pluraliter, sed adverbia-
liter dicitur: quale est apud nos, cum dicimus,
Alias hoc facio; pluralem numerum feminini ge-
neris dicere videmur, sed adverbium est, et si-
gnificat alio tempore. Quid est ergo, *Ab initio
cognovi*, vel potius ut et nos adverbialiter id di-
camus, *Initio cognovi de testimoniis tuis*, *quia
in æternum fundasti ea?* Testimonia Domini in
æternum ab illo dicit esse fundata, et hoc se i-
nitio cognovisse testatur, nec aliunde cognovisse
quam de ipsis utique testimoniis. Quæ sunt ista
testimonia, nisi quibus testatus est Deus datu-
rum se regnum suis filiis sempiternum? Et quia
hoc in Unigenito se daturum esse testatus est,
de quo dictum est, Et regni ejus non erit finis, Lucæ 1. 33.
ipsa testimonia dixit in æternum esse fundata,
quia id quod per ea Deus promisit, æternum est.
Nam per se ipsa testimonia tunc non erunt ne-
cessaria, quando res ipsa videbitur, propter
quam credendam nunc testimonia requiruntur.
Et ideo bene intelligitur dictum, *fundasti ea*,
quia in Christo vera monstrantur. Fundamentum 1. Cor. 3. 11.
enim aliud nemo potest ponere præter id quod »
positum est, quod est Christus Jesus. Unde hoc »
ergo iste initio cognovit, nisi quia Ecclesia lo-
quitur, quæ terris non defuit ab initio generis
humani, cujus primitiæ Abel sanctus est, immo- Gen. 4. 8.
latus et ipse in testimonium futuri sanguinis Me-
diatoris ab impio fratre fundendi? Nam et illud
ab initio dictum est, Erunt duo in carne una. Gen. 2. 24.
Quod magnum sacramentum apostolus Paulus
exponens, Ego, inquit, dico in Christo et in Ec- Ephes. 5. 32.
clesia.

SERMO TRIGESIMUS.

1. Nemo in Christi corpore constitutus a se
alienam arbitretur esse hanc vocem,
(quoniam re vera totum Christi corpus in hac
humilitate positum dicit,) unde Psalmi hujus RESCH.
incipit lectio, de qua nunc disputare suscepimus: ר
Vide humilitatem meam, et eripe me, quia legem v. 153.
tuam non sum oblitus. Hoc loco nullam Dei le-
gem convenientius intelligimus, nisi qua immo- Lucæ 14. 11.
biliter fixum est, ut omnis qui se exaltat, humi- et 18. 14.
lietur; et omnis qui se humiliat, exaltetur. Su-
perbus ergo malis, ut humilietur, innectitur;
humilis a malis, ut exaltetur, eripitur.
2. *Judica*, inquit, *judicium meum*, *et redime* v. 154.
me. Superior quodam modo sententia repetita

(a) Plerique MSS. *a vobis*.

A est. Quod enim ait, *Vide humilitatem meam;* hoc est, *Judica judicium meum:* et quod ait, *et eripe me;* hoc est, *et redime me.* Quod vero supra dictum est, *quia legem tuam non sum oblitus:* huic congruit quod infra est, *propter eloquium tuum vivifica me.* Ipsum enim eloquium est lex Dei, quam non est oblitus, ut se exaltandus humiliaret. Ad ipsam vero exaltationem pertinet quod ait, *Vivifica me;* quia sanctorum exaltatio vita æterna est.

v. 155. 3. *Longe est*, inquit, *a peccatoribus salus; quia justificationes tuas non exquisierunt.* Quis enim te discernit, o tu qui dixisti, *Longe est a pecca-*
1. Cor. 4. 7. *toribus salus?* Quis te discernit a peccatoribus, ut non a te longe, sed tecum sit salus? Hoc te nempe discernit, quia id quod isti non egerunt, ipse fecisti, hoc est, Dei justificationes exquisi-
» sti. Quid autem habes quod non accepisti? Non-
v. 145. ne tu es qui paulo ante dicebas, Clamavi in toto
» corde meo, exaudi me, Domine, justificationes tuas exquiram? Ergo ab illo ad quem clamasti, ut eas exquireres accepisti. Ipse te igitur discernit ab eis, a quibus propterea longe est salus, quia justificationes Dei non exquisierunt.

4. Vidit hoc etiam ipse. Neque enim ego id viderem, nisi in ipso viderem, nisi in ipso essem. Corporis enim Christi verba ista sunt, cujus membra sumus. Vidit hoc, inquam, continuoque
v. 156. subjecit, *Miserationes tuæ multæ, Domine.* Etiam hoc ergo quod exquirimus justificationes tuas, pertinet ad miserationes tuas. *Secundum judicium tuum vivifica me.* Novi enim quia et judicium tuum sine tua miseratione non erit super me.

v. 157. 5. *Multi persequentes me et tribulantes me, a testimoniis tuis non declinavi.* Factum est, novimus, recolimus, agnoscimus. Purpurata est universa terra sanguine Martyrum; floret cœlum coronis Martyrum, ornatæ sunt Ecclesiæ memoriis Martyrum, insignita sunt tempora natalibus Martyrum, crebrescunt sanitates meritis Martyrum. Unde hoc, nisi quia completum est quod prædictum est de homine isto toto terrarum orbe diffuso, *Multi persequentes me et tribulantes me, a testimoniis tuis non declinavi?* Agnoscimus, et gratias agimus Domino Deo nostro. Tu
Psal. 123. 2. namque homo, tu in alio Psalmo, tu ipse dixisti,
» Nisi quia Dominus erat in nobis, fortasse vivos absorbuissent nos. Ecce quare ab ejus testimoniis non declinasti, et ad palmam supernæ vocationis inter manus multorum persequentium tribulantiumque venisti.

v. 158. 6. *Vidi*, inquit, *insensatos, et tabescebam:* vel, sicut alii codices habent, *Vidi non servantes pactum:* et hoc plures habent. Sed qui sunt qui pactum non servaverunt, nisi qui declinaverunt a testimoniis Dei, tribulationes multorum persequentium non ferentes? Hoc est autem pactum, ut qui vicerit, coronetur. Hoc pactum non servaverunt, qui persecutionem non tolerantes a testimoniis Dei negando declinaverunt. Hos ergo iste vidit, et tabescebat, quia diligebat. Zelus ille est enim bonus, de amore veniens, non livore. In quo enim non servaverunt pactum, secutus adjunxit: *Quia eloquia tua non custodierunt.* Ea quippe in tribulationibus negaverunt.

7. Et commendat se iste differens ab eis, ac dicit, *Vide quoniam mandata tua dilexi.* Non v. 159.
ait eloquia vel testimonia tua non negavi, quod Martyres facere cogebantur, et non facientes intolerabilia patiebantur: sed hoc dixit ubi fructus est omnium passionum; quia si tradidero corpus 1. Cor. 13. 3.
meum ut ardeam, caritatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Hanc iste commendans ait, *Vide quoniam mandata tua dilexi.* Deinde postulavit præmium: *Domine, in tua misericordia vivifica me.* Isti mortificant, tu vivifica. Sed si præmium poscitur in misericordia, quod reddere debet justitia; quanto magis impensa est mi-
B sericordia, ut obtineretur cui præmium deberetur, ipsa victoria?

8. *Principium*, inquit, *verborum tuorum veritas, et in æternum omnia judicia justitiæ tuæ.* v. 160.
A veritate, inquit, tua verba procedunt, et ideo veracia sunt, et neminem fallunt, quibus prænuntiatur vita justo, pœna impio. Hæc sunt quippe in æternum judicia justitiæ Dei.

SERMO TRICESIMUS-PRIMUS.

1. Quas persecutiones a regibus terræ corpus Christi, hoc est sancta Ecclesia pertulerit, novimus. Agnoscamus ergo hic etiam ejus SCIN.
verba dicentis, *Principes persecuti sunt me gra-* v. 161.
C *tis, et a verbis tuis formidavit cor meum.* Quid enim Christiani læserant regna terrena, quamvis eis regnum cœlorum promiserit rex eorum? Quid inquam, læserant regna terrena? Numquid eorum rex milites suos prohibuit impendere et exhibere quæ debentur regibus terræ? Nonne de hoc sibi calumniam molientibus Judæis ait, Red- Matth. 22. 21.
dite Cæsari quæ Cæsaris sunt, et Deo quæ Dei sunt? Nonne tributum de ore piscis etiam ipse persolvit? Nonne præcursor ejus militibus regni hujus quid facere deberent pro æterna salute quærentibus non ait, Cingulum solvite, arma projicite, regem vestrum deserite, ut possitis Domino militare: sed ait, Neminem concusseri- Luc. 3. 14.
tis, nulli calumniam feceritis, sufficiat vobis stipendium vestrum? Nonne unus militum ejus et
D dilectissimus Comes ejus, commilitonibus suis, et quodam modo Christi Provincialibus dixit, Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita Rom. 13. 1.
sit? Et paulo post ait, Reddite omnibus debita, »
cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal, Ibidem 7. et 8.
cui timorem, timorem; cui honorem, honorem. »
Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis. Nonne præcepit ut pro ipsis etiam regibus »
oraret Ecclesia? Quid ergo eos Christiani offen- 1. Tim. 2. 2.
derunt? quod debitum non reddiderunt? in quo Christiani non sunt terrenis regibus obsecuti? Ergo terreni reges Christianos gratis persecuti sunt. Sed quod subjecit, adtende: *Et ea a verbis tuis formidavit cor meum.* Habuerunt quidem et illi verba minacia, Expello, proscribo, occi-

a do, ungulis torqueo, ignibus torreo, bestiis (*a*)
subrigo, membra dilanio: sed tua me potius ver-
Matth. 10. ba terruerunt; Nolite timere eos qui corpus oc-
28. » cidunt, et postea non habent quid faciant; sed
» eum timete qui habet potestatem et corpus et a-
» nimam perdere in gehennam. *Ab his verbis tuis*
formidavit cor meum: et contemsi hominem per-
secutorem meum, et vici diabolum seductorem
meum.

v. 162. 2. Denique sequitur, *Exsultabo ego super e-*
loquia tua, sicut qui invenit spolia multa. Per
ea verba vicit, a quibus formidavit. Victis enim
spolia detrahuntur: sicut victus et spoliatus est
Matth. 12. ille, de quo dicitur in Evangelio, Nemo intrat
19. » in domum fortis, ut vasa ejus diripiat, nisi prius
alligaverit fortem. Sed spolia multa inventa sunt,
quando patientiam mirati Martyrum, etiam qui
B
persecuti sunt crediderunt, et qui regem nostrum
detrimento militum ejus sunt damnificare moli-
ti, ab illo sunt insuper adquisiti. Quisquis ergo
a verbis Dei, ne in certamine vincatur formidat,
super eadem verba victor exsultat.

3. Nam ne putaremus ex illa formidine odium
verborum Dei potuisse subrepere, quamvis jam
dixerit, *Exsultavi super eloquia tua;* quod uti-
que non diceret, si odisset ea, tamen adhuc ad-
v. 163. didit; et dicit, *Injustitiam odio habui, et abomi-*
natus sum; legem autem tuam dilexi. Nempe a
verbis ejus illa formido non fecit eorumdem ver-
borum odium, sed integram tenuit caritatem.
Neque enim lex Dei non sunt verba et eloquia
Dei. Absit ergo ut timore pereat amor, ubi ca-
C
stus est timor. Sic patres a filiis piis et timen-
tur et amantur: sic pudica conjux virum et ti-
met, ne ab illo deseratur, et amat, ut fruatur.
Si ergo et pater homo, et conjux homo, et time-
Matth. 6. 9. ri et amari debet: multo magis Pater noster qui
in cælis est, et ille sponsus, non carne præ fi-
Psal. 44. 3. liis hominum, sed virtute formosus. A quibus
enim diligitur lex Dei, nisi a quibus diligitur
Deus? Et quid habet bonis filiis triste lex patris?
Hebr. 12. 6. An quoniam quem diligit corripit, et flagellat
omnem filium quem recipit? At qui hæc judicia
respuit, promissa non recipit. Paterna ergo ju-
dicia laudentur et in flagello, si promissa dili-
gantur in præmio.

v. 164. 4. Ita plane facit iste, qui dicit, *Septies in die*
laudavi te, super judicia justitiæ tuæ. Septies
in die quod ait, significat semper. Solet esse
D
quippe iste numerus universitatis indicium: pro-
Gen. 2. 2. pter quod sex diebus divinæ operationis, septi-
mus adjectus est quietis: et per septem dies cur-
rentes et recurrentes, tempora universa volvun-
Prov. 24. 16. tur. Nec ob aliud dictum est, Septies (*b*) cadet
b justus, et resurget: id est, non perit justus, mo-
dis omnibus humiliatus, sed non prævaricatus,
alioquin non erit justus. Nam pro omni genere
tribulationis, qua in conspectu hominum dejici-
tur, positum est, septies cadit: et pro eo quod
ex ipsis omnibus tribulationibus proficit, posi-

A
tum est, resurget. Satis illustrat in eo libro con
sequens, sententia præcedentem: ibi enim sequi-
tur, Impii autem infirmabuntur in malis. Hoc Ibidem.
est itaque justo septies cadere et resurgere, in
omnibus malis non infirmari. Merito igitur se-
pties in die laudavit Ecclesia Deum super judi-
cia justitiæ ipsius; quia cum tempus esset ut ju-
dicium inciperet a domo Domini, in omnibus 1. Pet. 4. 17.
tribulationibus suis non infirmata, sed coronis
Martyrum glorificata est.

5. *Pax multa*, inquit, *diligentibus legem tuam,* v. 165.
et non est eis scandalum. Utrum ipsa lex diligen-
tibus se scandalum non est, an diligentibus eam
nullum est undecumque scandalum? Sed utrum-
que recte intelligitur. Qui enim diligit Dei le-
gem, etiam quod in ea non intelligit honorat; et
quod ei sonare videtur absurde, se potius non
intelligere, et aliquid magnum latere ibi judicat.
Ideo lex Dei non est ei scandalum. Ut autem nul-
lum scandalum omnino patiatur; non sic homi-
nes sanctæ cujusque professionis attendat, ut
fides ejus ex eorum moribus pendeat, ne aliqui-
bus cadentibus quos pro magno habebat, ipse
scandalo pereat: sed ipsam Dei legem diligat, et
erit ei pax multa, nullumque scandalum. Secu-
rus enim diligit eam, in qua etiam si multi pec-
cant, peccare ipsa non novit.

6. *Exspectabam*, inquit, *salutare tuum, Do-* v. 166.
mine, et mandata tua dilexi. Quid enim justis
profuisset antiquis Dei dilexisse mandata, nisi
eos Christus qui est Dei salutare, liberasset; cu-
jus etiam spiritu impertito mandata Dei diligere
potuerunt? Si ergo exspectabant salutare Dei,
qui mandata ejus dilexerunt: quanto magis ne-
cessarius erat Jesus, hoc est, salutare Dei, salvis
faciendis eis, qui mandata ejus non dilexerunt?
Potest ista etiam sanctis istorum temporum, ex
quo gratia revelata Evangelium prædicatur, con-
gruere prophetia: exspectant enim Christum qui
mandata Dei diligunt, ut cum Christus apparue- Coloss. 3. 4.
rit vita nostra, tunc et nos appareamus cum illo
in gloria.

7. *Custodivit*, inquit, *anima mea testimonia* v. 167.
tua, et dilexi ea valde: vel, sicut nonnulli codi-
ces habent, *dilexit*, ut subaudiatur, *anima mea.*
Custodiuntur testimonia Dei, dum non negantur.
Hoc est Martyrum officium, quia testimonia Græ-
ce martyria nuncupantur. Sed quia pro testimo- 1. Cor. 13. 3.
niis Dei etiam flammis concremari sine caritate
nihil prodest, ideo addidit, *Et dilexi ea valde.*
Supra autem dixerat, *Mandata tua dilexi:* de-
inde sequenti versu, *Testimonia tua, et custodi-*
vi, et *dilexi:* postea, *Et mandata tua et testi-*
monia tua custodivi. Ait enim, *Custodivi man-* v. 168.
data tua et testimonia tua. Qui enim diligit, (*c*) c
ipsa veraciter libenterque custodit. Plerumque
autem dum mandata Dei custodiuntur, fiunt ini-
mici contra quorum voluntatem custodiuntur:
tunc vero fortiter et testimonia custodienda sunt,
ne persequentibus inimicis negentur.

(a) Sic Am. et MSS. At Er. et Lov. *subigo.*
(b) Sic Am. Er. et MSS. juxta Græc. LXX. At Lov. *cadit.*
(c) Am. et aliquot MSS. *ipse.*

A
8. Cum ergo se iste utrumque fecisse dixisset, Deo tribuit unde fecit, adjungendo atque dicendo, *Quia omnes viæ meæ in conspectu tuo, Domine.* Ideo, inquit, *custodivi mandata tua et testimonia tua; quia omnes viæ meæ in conspectu tuo.* Tamquam diceret, Si avertisses a me faciem tuam, fierem conturbatus, nec tua mandata et testimonia custodirem. Custodivi ergo, *quia omnes viæ meæ in conspectu tuo.* Propitio quippe et adjuvante conspectu, voluit intelligi Deum videre vias suas: sicut oravit qui dixit, Ne
Psal. 26. 9. avertas faciem tuam a me. Nam utique facies
Psal. 33. 17. Domini est et super facientes mala, sed ut perdat de terra memoriam eorum. Non sic profecto iste dixit vias suas ab illo videri; sed sicut novit Do-
Psal. 1. 6. minus vias justorum; et sicut ait Moysi, Scio te
Exod. 33. 17. præ omnibus. Nam si hoc eum non adjuvaret gra-
B
dientem, quod ejus viæ sunt in conspectu Dei, non diceret ideo se custodisse mandata et testimonia ejus, quia omnes viæ suæ sunt in con-
Psal. 2. 11. et 12. spectu Domini. Novit enim audire, Servite Domino in timore, et exsultate ei cum tremore: apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus, et pereatis de via justa. Quia nisi in conspectu Domini esset, via justa non esset. Nam
Philip. 2. 12. hunc timorem et tremorem apostolus etiam Paulus imponit eis quibus dicit, Cum timore et tre-
Ibidem 13. more vestram ipsorum salutem operamini. Et cur hoc dixerit aperiens, Deus est enim, inquit, qui operatur in vobis et velle et operari pro bona voluntate. Ad hoc sunt ergo in conspectu Domini viæ justorum, ut dirigat gressus eorum,
Prov. 4. 27. quoniam ipsæ sunt viæ de quibus scriptum est
C
in Proverbiis, Vias autem quæ a dextris sunt, novit Dominus: perversæ autem sunt, inquit, quæ a sinistris: ut intelligeremus quod eas non noverit Dominus, propter quod perversis dictu-
Matth. 7. 23. rus est, Non novi vos. Porro ut ostenderet, quo fructu vias quæ a dextris sunt, id est justorum,
Prov. 4. 27. noverit Dominus, continuo subjecit, Ipse enim rectos faciet gressus tuos, et itinera tua in pace producet. Ecce quare ait etiam iste, *Custodivi mandata tua et testimonia tua.* Et velut quæreremus hoc unde potuerit. *Quia omnes*, inquit, *viæ meæ in conspectu tuo, Domine.*

SERMO TRIGESIMUS-SECUNDUS.

D
TAU. ת v. 169. 1. Vocem nunc orantis audiamus: quoniam quis oret novimus, et nosipsos si reprobi non sumus, in membris hujus orantis agnoscimus. *Appropinquet oratio mea in conspectu tuo, Domine.* Id est oratio mea, quæ fit in con-
Psal. 33. 19. spectu tuo, appropinquet tibi. Prope est enim Dominus his qui obtriverunt cor. *Secundum eloquium tuum da mihi intellectum.* Promissum petit. Nam hoc ait, *secundum eloquium tuum;* tamquam diceret, secundum promissum tuum. Pro-
Psal. 31. 8. misit enim hoc Dominus, ubi ait, Intellectum dabo tibi.

2. *Intret postulatio mea in conspectu tuo, Domine, secundum eloquium tuum eripe me.* Repetit quodam modo quod petivit. Nam quod prius dixerat, *Appropinquet oratio mea in conspectu tuo, Domine;* huic simile est quod ait posterius, *Intret postulatio mea in conspectu tuo, Domine,* et quod prius, *Secundum eloquium tuum da mihi intellectum;* huic congruit quod posterius, *Secundum eloquium tuum eripe me.* Accipiendo quippe intellectum eripitur, qui per seipsum non intelligendo decipitur. v. 170.

3. *Eructabunt*, inquit, *labia mea hymnum, cum docueris me justificationes tuas.* Novimus v. 171.
quemadmodum doceat eos Deus qui sunt docibiles Deo. Omnis enim qui audivit a Patre, et di- Johan. 6. 45.
dicit, venit ad eum qui justificat impium: ut non solum memoria retinendo, verum etiam faciendo custodiat justificationes Dei. Sic enim qui glo- 1. Cor. 1. 31.
riatur, non in seipso, sed in Domino gloriatur, hymnusque eructatur.

4. Sed jam quia didicit et laudavit, doctorem Deum, deinde vult docere. *Pronuntiabit*, inquit, v. 172.
lingua mea eloquia tua. (a) *quia omnia man-* a
data tua judicia. Cum hæc se pronuntiaturum dicit, utique minister fit verbi. Quamvis enim Rom. 10. 17.
Deus doceat intrinsecus: tamen fides ex auditu est. Et quomodo audiunt sine prædicante? Neque enim quia Deus dat incrementum, ideo non 1. Cor. 3. 7.
est plantandum et rigandum.

5. Scit autem quæ pericula secutura sint a contradicentibus et persequentibus, cum fuerit pronuntiator eloquiorum Dei: propter quod adjunxit, *Fiat manus tua, ut salvum me faciat;* v. 173.
quia mandata tua elegi. Ut non timerem, nec solum (b) cor meum teneret, sed lingua etiam b
pronuntiaret eloquia tua, *mandata tua elegi*, timoremque amore compressi. Fiat ergo manus tua, ut salvum me de manu facias aliena. Sic autem Deus salvos Martyres fecit, cum eos in anima non permisit occidi. Nam secundum carnem vana salus hominis. Potest et sic accipi, *Fiat* Psal. 59. 13.
manus tua, ut manus Dei Christus intelligatur; juxta illud Isaiæ, Et brachium Domini cui reve- Isai. 53. 1.
latum est? Non enim erat factus Unigenitus, cum per eum facta sint omnia: sed factus est ex se- Johan. 1. 3.
mine David, ut esset Jesus, id est Salvator, qui jam erat Creator. Sed cum familiare sit Scriptu- Rom. 1. 3.
ræ, *Fiat manus tua;* et, Facta est manus Domini: nescio utrum possit hic sensus in eis locis omnibus obtineri. Sane ubi audiamus quod sequitur, *Concupivi salutare tuum, Domine:* et- v. 174.
iam nolentibus omnibus inimicis, salutare Dei nobis Christus occurrat: ipsum se concupisse justi antiqui veracissime confitentur, ipsum concupivit Ecclesia venturum de visceribus matris, ipsum concupiscit Ecclesia venturum a dextera Patris. Subjungitur autem huic sententiæ, *Et lex tua meditatio mea est.* Quia lex perhibet testimonium Christo.

6. Sed in hac fide, in corde creditur ad justi- Rom. 10. 10.

(a) *Quia mandata tua judicia.* Melius aliquot MSS. *justitia.* Sic etiam Ambrosius in suis Commentariis ad huncce versiculum.

(b) Sic Am. et MSS. si paucos excipias, qui habent, *nec solum cor meum non timeret.* At Er. Lov. *nec solum nec cor meum timeret.*

tiam, ore autem confessio fit ad salutem; fremant gentes, populi meditentur inania, occidatur certe caro dum prædicat te: *Vivet anima mea, laudabit te, et judicia tua adjuvabunt me.* Judicia quippe illa sunt, quæ tempus erat ut inciperent a domo Domini. Sed *adjuvabunt me*, inquit. Et quis non videat quantum adjuverit Ecclesiam sanguis Ecclesiæ? quanta ex illa semente seges toto orbe surrexerit?

Psal. 2. 1. v. 175. 1. Pet. 4. 17.

7. Novissime prorsus aperit se, et quæ persona per totum Psalmum loquebatur, ostendit. *Erravi*, inquit, *sicut ovis perdita: quære servum tuum, quia mandata tua non sum oblitus.* Nonnulli codices non habent *quære*, sed *vivifica*. Una quippe syllaba interest, qua inter se in Græco distant ζῆσον et ζήτησον; unde et ipsi codices Græci variant. Sed quodlibet horum sit, ovis perdita quæratur, ovis perdita vivificetur, propter quam pastor ejus nonaginta-novem dimisit in montibus, et eam quærens, Judaicis laceratus est vepribus. Sed adhuc quæritur, adhuc quæratur, ex parte inventa adhuc quæratur. Ex ea namque parte, qua dicit iste, *Mandata tua non sum oblitus*, inventa est; sed per eos qui mandata Dei eligunt, (*a*) colligunt, diligunt, adhuc quæritur, et per sui pastoris sanguinem fusum atque dispersum, in omnibus gentibus invenitur.

v. 176. Matth. 18. 12. Lucæ 15. 4.

8. Ut potui, quantum a Domino adjutus sum, Psalmum istum magnum pertractavi et exposui. Quod profecto melius sapientiores doctioresque fecerunt, sive facturi sunt; nec ideo tamen ei nostrum deesse debuit ministerium, maxime id de me flagitantibus fratribus, quibus sum debitor hujus officii. Quod autem de alphabeto Hebræo, ubi octoni versus singulis subjacent litteris, atque ita Psalmus totus contexitur, nihil dixi, non sit mirum, quoniam nihil quod ad istum proprie pertineret inveni: non enim solus habet has litteras. Illud sane sciant, qui hoc in Græca et Latina scriptura, quoniam non illic servatum est, invenire non possunt, omnes octonos versus in Hebraicis codicibus ab ea quæ illis præponitur, littera incipere; sicut nobis ab eis qui illas noverunt litteras, indicatum est. Quod multo diligentius factum est, quam nostri vel Latine vel Punice, quos Abecedarios vocant psalmos, facere consueverunt. Non enim omnes versus donec claudatur periodus, sed solos primos ab eadem littera incipiunt, quam præponunt.

IN PSALMUM CXIX.

* ENARRATIO.

* Sermo ad plebem.

1. Brevis Psalmus est, et valde utilis, quem modo nobis cantatum audivimus, et cantando respondimus. Non diu laborabitis in audiendo, nec infructuose laborabitis in operando. Est enim, sicut ejus titulus prænotatur, *Canticum graduum*. Græce scriptum est, ἀναβαθμῶν. Gradus vel descendentium sunt vel adscendentium: sed gradus quomodo in his Psalmis positi sunt, adscendentes significant. Intelligamus ergo tamquam adscensuri: nec adscensiones pedibus corporalibus quæramus, sed sicut in alio Psalmo scriptum est, Adscensiones in corde ejus disposuit, in convalle plorationis, in locum quem disposuit. Dixit adscensiones, Ubi? Id est in corde. Unde? A convalle plorationis. Et jam quo adscendatur, tamquam deficit sermo humanus, nec explicari potest, forte nec cogitari. Audistis modo cum Apostolus legeretur, Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adscendit. In cor hominis non adscendit, cor hominis illuc adscendat. Ergo, quia oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adscendit; quomodo dici posset, quo adscendendum est? Ideo cum dici non posset, ait, In locum quem disposuit. Quid tibi plus dicturus sum? ait homo per quem Spiritus-sanctus loquebatur, in locum talem, aut locum talem? Quidquid dixero, (*b*) terrenum cogitas, humi repis, carnem portas: Corpus quod corrumpitur aggravat animam, et deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. Cui loquar? quis auditurus est? quis capiet, ubi erimus post hanc vitam, si in corde adscenderimus? Quia ergo nemo, (*c*) spera aliquem ineffabilem beatitudinis locum, quem (*d*) tibi disposuit qui adscensiones etiam in corde tuo disposuit. Sed ubi? In convalle plorationis. Convallis humilitatem significat, mons celsitudinem significat. Est mons quo adscendamus, spiritalis quædam celsitudo. Et quis est iste mons, quo adscendimus, nisi Dominus Jesus Christus? Ipse tibi fecit patiendo convallem plorationis, qui fecit manendo montem adscensionis. Quid est vallis plorationis? Verbum caro factum est, et habitavit in nobis. Quid est vallis plorationis? Præbuit percutienti se maxillam, saturatus est opprobriis. Quid est vallis plorationis? Colaphizatus est, sputis illinitus, spinis coronatus, crucifixus est. Hæc est vallis plorationis, unde tibi adscendendum est. Sed quo adscendendum est? In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Ipsum enim Verbum caro factum est, et habitavit in nobis. Sic descendit ad te, ut maneret in se: descendit ad te, ut fieret tibi convallis plorationis; mansit in se, ut esset tibi mons adscensionis. Erit, inquit Isaias, in novissimis diebus manifestus mons (*e*) Domini paratus in cacumine montium. Ecce quo adscendendum est. Sed noli aliquid terrenum cogitare, nec quia montem audisti, alta quædam cogites terræ: nec cum saxum audis aut petram, duritia a te intelligatur;

Psal. 83. 6. et 7. 1. Cor. 2. 9. Sap. 9. 15. Johan. 1. 14. Thren. 3. 30. Matth. 27. 26. Johan. 1. 1. Isai. 2. 2.

(*a*) Verbum *colligunt*, abest a pluribus MSS.

(*b*) Am. Et Er. *terrenum cogitas*, humo *repis*. Et sic MSS. constanter.

(*c*) Editi. *Quia ergo nemo sperat* Christiniensis MS. *Quia ergo nemo potest dicere, spera* etc. Sed legendum videtur, *Quia ergo nemo*, supple, *capere potest*, *spera*.

(*d*) Sic Am. et MSS. At et Er. et Lov. *sibi: et in corde suo*.

(*e*) Er. et Lov. *mons domus Domini*. Vox *domus* abest ab Am. et MSS.

nec cum audis leonem, cogites feritatem; nec cum audis agnum, cogites pecus. Nihil horum est in se, et omnia factus est pro te. Hinc ergo adscendendum est, illuc adscendendum; ab exemplo ipsius, ad divinitatem ipsius. Exemplum enim tibi fecit humiliando se. Nam qui nolebant a convalle plorationis adscendere, compressi sunt ab ipso. Præpropere enim volebant habere adscensum, honores altos cogitabant, viam humilitatis non cogitabant. Intelligat Caritas Ve-
Matth. 20, 21. stra quod dico, duos discipulos volusse ad latera Domini, unum ad dexteram, alterum ad sinistram sedere: vidit eos Dominus præpropere et præpostere de honoribus cogitare, cum prius discere deberent humiliari ut exaltarentur; et
Ibidem. 22. ait eis Dominus, Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Ipse enim In convalle plorationis bibiturus erat calicem passionis: illi autem non adtendentes humilitatem Christi, comprehendere volebant altitudinem Christi. Revocavit illos ad viam, tamquam aberrantes: non ut negaret illis quod vellent, sed ut ostenderet qua venirent.

2. Itaque Fratres mei, hunc Psalmum adscensionis cantemus adscensuri in corde; quia ut ad-
Gen. 28. 12. scendamus descensum est ad nos. Nam vidit scalas Jacob, et in ipsis scalis demonstrati sunt ei adscendentes et descendentes: utrumque vidit. Possumus putare adscendentes visos, proficientes; descendentes, deficientes: quia et re vera invenimus hoc in populo Dei; alii proficiunt, alii deficiunt. Poterant istos significare illæ scalæ, sed forte melius intelliguntur omnes boni in illis scalis, et adscendentes et descendentes. Non enim frustra non dictum est cadentes, sed descendentes. Multum autem interest inter descendere
Gen. 3. 5. et cadere. Nam quia cecidit Adam, ideo descendit Christus: ille cecidit; ille descendit: ille cecidit superbia, ille descendit misericordia. Non autem ipse solus descendit: et quidem de cælo ipse solus descendit; sed multi imitantes eum sancti descendunt ad nos, et descenderunt ad nos. Nam in quadam altitudine cordis habitabat
2. Cor. 5. 3. Apostolus, cum diceret, Sive enim mente excessimus Deo. Jam quod mente excesserat, Deo excesserat. Excedens enim mente omnem humanam fragilitatem, omnem sæculi temporalitatem, omnia quæcumque nascendo et occidendo vanescunt, transeuntia hæc, habitabat corde in quadam ineffabili contemplatione, quantum poterat, de qua dicit quia audivit ineffabilia verba,
2. Cor. 12. 4. quæ non licet homini loqui. Sed tibi illa loqui non posset: ipse autem videre illa utcumque posset, quæ tibi loqui non posset. Itaque si semper manere vellet in eo quod videbat, et loqui non poterat, te non levaret ubi et tu posses vi-
» dere. Quid autem fecit? Descendit. Nam ibi ait,
» Sive enim mente excessimus Deo, sive temperantes sumus vobis. Quid est, temperantes sumus? Sic loquimur, ut capere possitis. Quia et

A Christus talem se fecit nascendo et patiendo, ut possent de illo homines loqui: quia de homine homo facile loquitur. De Deo homo quando loquitur sic, quomodo Deus est? Homo autem de homine facile loquitur. Ut ergo magni descenderent ad parvos, et non illis tamen loquerentur nisi magnum, ipse qui magnus erat, factus est parvus, ut de illo (*a*) magni parvis loquerentur. a
Audistis modo quod dico, cum Apostolus legeretur. Si (*b*) autem advertistis, dixit hoc: Non b
potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi 1. Cor. 3. 1.
carnalibus. Ergo spiritalibus in excelsis loquitur; carnalibus autem ut loquatur, descendit. Nam ut sciatis quia cum descendit, de illo qui descendit loquitur: ecce Johannes manentem in
se loquitur: In principio erat Verbum, et Ver- Johan. 1. 1.
B bum erat apud Deum, et Deus erat Verbum; hoc »
erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum »
facta sunt, et sine ipso factum est nihil. Cape, »
si potes; arripe, cibus est. Sed dicturus es mihi, Ille quidem cibus est, sed ego infans sum, lactandus sum, ut idoneus fieri possim ad manducandum cibum. Ergo quia tu lacte nutriendus es, ille autem cibus est, ipse cibus per carnem tibi trajectus est ad fauces. Quomodo ergo cibum mater comedit, ut per carnem trajiciat ad infantem lac factum: sic cibus Angelorum Do-
minus Verbum caro factum est, et factus est lac. Ibidem 14.
Et dicit Apostolus, Lac vobis potum dedi, non 1. Cor. 3. 2.
escam, nondum enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis. Ergo dando lac descendit ad parvulos, et quia descendit, (*c*) descendentem c
C dedit. Ait enim, Numquid dixi me aliquid inter 1. Cor. 2. 2.
vos scire, nisi Jesum Christum, et hunc crucifi- »
xum? Quia si diceret tantum Jesum Christum, est Jesus Christus etiam secundum divinitatem, secundum id quod erat Verbum apud Deum, Filius Dei Jesus Christus: sed hunc, id est, hoc modo dictum, parvuli non capiunt. Quomodo ergo capiunt qui lac capiunt? Jesum Christum, inquit, et hunc crucifixum. Suge quod pro te factus est, et crescis ad id quod est. Sunt ergo adscendentes et descendentes. In illis scalis et
adscendentes sunt et descendentes. Adscendentes Gen. 28. 12.
qui sunt? Qui proficiunt ad intellectum spiritalium. Descendentes qui sunt? Qui quamvis, quantum homines possunt, fruantur intelligentia spiritalium, tamen descendunt ad parvulos, ut talia eis dicant, qualia possunt capere, et lacte nu-
D triti possint idonei fieri et validi ad capiendum cibum spiritalem. Isaias, Fratres, etiam ipse ad nos de descendentibus fuit: nam et ipsi gradus ejus descendentis apparent. Cum enim dice-
ret de Spiritu-sancto, Requiescet, inquit, super Isai. 11. 2.
eum Spiritus sapientiæ et intellectus, Spiritus » et 3.
consilii et fortitudinis, Spiritus scientiæ et pie- »
tatis, et Spiritus timoris Domini: a sapientia cœ- »
pit, et usque ad timorem descendit. Quomodo ille qui docebat, a sapientia descendit usque ad timorem: tu qui discis, si proficis, a timore ad-

(*a*) Plures MSS. *ut de illo magno.*
(*b*) MSS. *Si aures* (vel, *aure*) *advertistis.*

(*c*) Plerique MSS. *descendendo dedit.*

Prov. 1. 7. scende ad sapientiam. Scriptum est enim, Ini- A
tium sapientiæ timor Domini. Jam ergo Psalmum
audite. Ecce ante oculos nostros ponamus adscen-
surum hominem: ubi adscensurum? In corde.
Unde adscensurum? Ab humilitate, id est, a con-
valle plorationis. Quo adscensurum? Ad illud
Psal. 85 7. ineffabile, quod cum dici non posset, dictum est;
In locum quem disposuit.

3. Cum ergo sic homo cœperit disponere ad-
scensum: hoc dico apertius, cum cœperit homo
Christianus cogitare proficere, incipit pati lin-
guas adversantium. Quicumque illas nondum
passus est, nondum profecit: quicumque illas
non patitur, nec conatur proficere. Vult nosse
quid dicamus? immo quid audiamus simul, ex-
periatur. Incipiat proficere, incipiat velle ad-
a scendere, (a) velle contemnere terrena, fragilia, B
temporalia, felicitatem sæculi pro nihilo habe-
re, Deum solum cogitare, lucris non gaudere,
damnis non contabescere, omnia etiam sua vel-
le vendere et pauperibus tribuere, et sequi Chri-
stum: videamus quemadmodum patiatur lin-
b guas (b) detrahentium et multa contradicentium,
et quod est gravius, quasi consulendo a salute a-
vertentium. Qui enim consulit alicui, ad salu-
tem consulit, ad id quod prodest consulit: ille
autem quasi consulens, retrahit a salute. Quia
ergo videtur habere pallium consulentis, et ha-
bet venenum perimentis, lingua dolosa dicta est.
Adscensurus ergo, contra ipsas linguas primo
v. 1. Deum deprecatur: ait enim, *Ad te, Domine cum
tribularer clamavi, et exaudisti me.* Unde illum
exaudivit? Ut jam constitueret eum ad gradus C
adscendendi.

4. Et quia jam adscensurus est exauditus,
v. 2. quid orat? *Domine, erue animam meam a labiis
injustis et a lingua dolosa.* Quæ est lingua do-
losa? Subdola, habens imaginem consulendi, et
perniciem nocendi. Ipsi sunt qui dicunt, Et tu
hoc facturus es, quod nemo fecit; et tu solus e-
ris Christianus? Et si ostenderit alios hoc face-
re, et legerit Evangelium ubi præcepit Dominus
fieri, et legerit Actus Apostolorum; illi quid di-
cunt in lingua subdola et labiis iniquis? Non po-
teris forte implere, multum est quod aggrede-
ris. Alii prohibendo deterrent, alii laudando plus
premunt. Quia talis est vita, quæ jam occupa-
verit mundum, tanta auctoritas Christi est, ut
reprehendere jam Christum nec Paganus audeat: D
legitur ille qui reprehendi non potest, quia di-
Matth. 19. 21. xit, Vade, vende omnia quæ habes, et distribue
pauperibus, et sequere me: Christo contradici
non potest, Evangelio contradici non potest, re-
prehendi Christus non potest: convertit se lingua
dolosa ad laudem prohibentem. Si laudas, horta-
re. Quare laudando premis? Melius vituperares,
quam dolose laudares. Quid enim diceres vitupe-
rando? Absit. Fœda vita ista est, mala vita ista est.
Sed quia nosti, cum hæc dixeris, premi te posse
auctoritate Evangelica; convertis te ad aliud dis-
suadendi genus, ut laudando (c) falso, me a vera c
laude prohibeas; immo laudando Christum, a
Christo prohibeas, dicens, Quid est hoc? Ecce illi
fecerunt, forte tu non poteris. Incipis adscende-
re, cadis. Monere videtur, serpens est, dolosa
lingua est, venenum habet. Roga contra illam,
si vis adscendere, et dic Deo tuo, *Domine, erue ani-* v. 3.
mam meam a labiis injustis et a lingua dolosa.

5. Et dicit tibi Dominus tuus, *Quid dabitur
tibi, aut quid apponetur tibi ad linguam dolo-
sam?* Id est, quod habeas adversus linguam do-
losam, quod opponas linguæ dolosæ, quo te mu-
nias adversus linguam dolosam, *quid tibi dabi-
tur, aut quid apponetur tibi?* Interrogavit exer-
cens: nam ipse dicturus est quod interrogat. Re-
spondit enim subjiciens sibi interroganti, *Sa-
gittæ potentis acutæ, cum carbonibus desolato-* v. 4.
riis: vel, *vastatoribus.* Sive *desolatoriis* dicas,
sive *vastatoribus* dicas, (nam in diversis codi-
cibus diverse scriptum est,) idem significat. Vi-
dete: Vastatores carbones dicuntur, quia vastan-
do et desolando ad desolationem facile perdu-
cunt. Qui sunt isti carbones? Intelligat Caritas
Vestra, primo quæ sunt sagittæ. *Sagittæ poten-
tis acutæ*, verba Dei sunt. Ecce jaciuntur, et
transfigunt corda; sed cum transfixa fuerint cor-
da sagittis verbi Dei, amor (d) excitatur, non d
interitus comparatur. Novit Dominus sagittare
ad amorem: et nemo pulcrius sagittat ad amorem,
quam qui verbo sagittat; immo sagittat cor a-
mantis, ut adjuvet amantem; sagittat, ut faciat
amantem. Sagittæ autem sunt, cum agimus ver-
bis. Carbones autem vastatores qui sunt? Parum
est verbis agere contra linguam subdolam et la-
bia iniqua, parum est verbis agere et exemplis
agendum est. Exempla sunt carbones vastato-
res. Et quare vastatores dicuntur, breviter ac-
cipiat Caritas Vestra. Primo quomodo exemplis
agendum sit, videte. Lingua subdola nihil sic
novit dicere, quo magis subdola est, nisi, Vide
ne non possis implere, multum est ad te hoc
aggredi. Accepisti tu præceptum Evangelicum,
habes sagittam; sed carbones nondum habes.
Timendum ne sagitta sola non valeat adversus
linguam dolosam: sunt et carbones. Ut puta, in-
cipit enim tibi dicere Deus, Tu non potes? qua-
re ille potest? quare alter potuit? Numquid tu
delicatior es illo senatore? numquid tu infirmior
es illo, aut illo (e) in valetudine? numquid tu e
infirmior es feminis? Feminæ potuerunt, viri
non possunt? Delicati divites potuerunt, paupe-
res non possunt? Sed ego, inquit, multum pec-
cavi, et multum peccator sum. Numerantur et-
iam qui multum peccaverunt; et eo plus amave-
runt, quo plura illis dimissa sunt. Quomodo di-
ctum est in Evangelio, Cui modicum dimittitur,
modicum diligit. Cum ergo fuerint ista enume-
rata, et nominatim dicti fuerint homines qui po-
tuerunt, ille accepta sagitta in corde, accedenti-
bus etiam carbonibus desolatoriis, desolatur in

(a) Plures MSS. *velle contemnere* terrenam fragilitatem temporalem, *felicitatem sæculi* etc.
(b) Sic MSS. editi vero, *retrahentium.*

(c) Plures MSS. *ut laudando me falso: a vera* etc.
(d) Am. et plerique MSS. *exercitatur.*
(e) Aliquot MSS. *aut illo invalido.*

illo terrena cogitatio. Quid est enim, desolatur? A
Luc. 7. 47. Ad desolationem perducitur. Erant autem in illo multa quæ male fronduerant, multæ carnales cogitationes, sæculares multi amores: ipsi uruntur carbonibus desolatoriis, ut fiat purus locus desolatus, in cujus loci puritate faciat Deus ædificium suum; quia facta erat ibi ruina diaboli, et ædificatur ibi Christus: nam quamdiu manet ibi diabolus, non potest ædificari Christus. Accedunt carbones desolatorii, et dejiciunt quod male fuerat ædificatum, et desolato loco accedit structura felicitatis perpetuæ. Videte ergo, quare dicti sunt carbones? Quia qui se convertunt ad Dominum, de mortuis reviviscunt. Carbones autem quando accenduntur, antequam accenderentur, exstincti erant. Nam exstincti carbones, mortui dicuntur; ardentes, vivi appellantur. Exempla ergo multorum iniquorum, qui conversi sunt ad Dominum, carbones dicti sunt. Audis homines mirari, et dicere, Ego illum novi, quam ebriosus fuit, quam sceleratus, qualis amator Circi aut Amphitheatri, qualis fraudator: modo quomodo Deo servit, quam innocens factus est? Noli mirari, carbo est. Vivum gaudes, quem exstinctum plangebas. Sed quando laudas vivum, si nosti laudare, adhibe illum mortuo ut accendatur; id est, quicumque adhuc piger est sequi Deum, admove illi carbonem, qui erat exstinctus, et habeto sagittam verbi Dei, et carbonem vastatorem, ut occurras labiis iniquis et linguæ subdolæ.

6. Quid sequitur? Accepit iste sagittas ardentes, accipiat carbones vastatores. Jam repellit linguam subdolam et labia iniqua, jam adscendit gradum, incipit proficere: sed adhuc vivit inter malos, inter iniquos; nondum est area ventilata: puta quia triticum factum est, numquid jam in horreo est? Adhuc necesse est multa palea prematur: et quantum proficit, tantum videt majora scandala in populo. Nam si non proficiat, non videt iniquitates: si non sit verax Christianus, non videt fictos. Etenim, Fratres, et de illa
Matth. 13. 26. similitudine hoc nos docet Dominus, de frumentis et zizaniis. Cum autem crevisset herba et fructum fecisset, tunc apparuerunt et zizania: id est, quia nulli homini apparent mali, nisi factus fuerit ipse bonus: quia cum crevisset herba et fructum fecisset, tunc apparuerunt zizania. Jam ergo iste cœpit proficere, et cœpit videre malos, et multa mala quæ ante non noverat, et clamat ad Dominum. *Heu me, quod incolatus meus*
v. 5. *longinquus*, inquit, *factus est!* Multum a te recessi, peregrinatio mea facta est longinqua. Nondum veni in patriam illam, ubi cum nullo malo victurus sum: non veni ad illam societatem Angelorum, ubi scandala non timebo. Quare autem nondum sum ibi? Quia *incolatus meus longinquus factus est*. Incolatus peregrinatio est. In-
Incola quis. cola dicitur qui habitat in terra aliena, non in civitate sua. *Longinquus*, inquit, *est incolatus meus*. Et ubi longinquus? Aliquando, Fratres mei, cum peregrinatur homo, inter meliores vivit, quam in patria sua forte viveret: sed non sic est, quando de illa Jerusalem cælesti peregrinamur. Mutat enim homo patriam, et aliquando in peregrinatione illi bene est: invenit amicos fideles peregrinando, quos in patria invenire non potuit. Inimicos habuit, ut de patria pelleretur; et cum peregrinaretur, invenit quod non habebat in patria. Non sic est patria illa Jerusalem, ubi omnes boni: quicumque inde peregrinatur, inter malos est; nec recedere a malis potest, nisi cum redierit ad societatem Angelorum, ut ibi sit unde peregrinatur. Ibi omnes justi et sancti, qui fruuntur Verbo Dei sine lectione, sine litteris: quod enim nobis per paginas B scriptum est, per faciem Dei illic cernunt. Qualis patria? Magna patria, et miseri sunt peregrini ab illa patria.

7. Sed quod ait iste, *Longinqua facta est peregrinatio mea:* maxime eorum vox est, id est, ipsius Ecclesiæ, quæ laborat in hac terra. Illius vox est, quæ clamat a finibus terræ in alio Psalmo dicens, A finibus terræ ad te clamavi. Quis Psal. 60. 3.
nostrum clamat a finibus terræ? Nec ego, nec tu, nec ille: sed a finibus terræ ipsa (*a*) tota Ecclesia, tota hereditas Christi clamat; quia Ecclesia hereditas ejus, et de Ecclesia dictum est, Postula Psal. 2. 8.
a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ. Si ergo possessio Christi usque ad fines terræ, (*b*) et possessio Christi omnes sancti, et omnes sancti u- C nus homo in Christo, quia unitas sancta in Christo est; ipse unus homo dicit, A finibus terræ ad te clamavi, dum angeretur cor meum. Hujus ergo hominis longinqua peregrinatio facta est inter malos. Et tamquam diceretur illi: Cum quibus ergo habitas, ut gemas? *Peregrinatio*, inquit, *mea longinqua facta est*. Sed quid si cum bonis esset? Si cum bonis esset, non diceret, *Heu me*. Heu, vox est miseriæ, vox est calamitatis et infelicitatis; sed tamen in spe, quia jam vel gemere didicit. Multi enim et miseri sunt, et non gemunt; et peregrinantur, et redire nolunt. Iste jam volens redire, cognoscit infelicitatem peregrinationis suæ: quia agnovit illam, redit, et adscendere incipit, quia Canticum graduum cœpit cantare. Ubi ergo gemit, et inter quos habitat? *Inhabitavit cum tabernaculis Cedar*. Verbum hoc quia Hebræum est, procul dubio non D intellexistis. Quid est, *Inhabitavi cum tabernaculis Cedar?* Cedar, quantum meminimus ex interpretatione nominum Hebræorum, tenebras significat. Interpretatum Cedar Latine, tenebræ dicuntur. Nostis autem duos filios habuisse Abraham, quos quidem commemorat Apostolus, et ad imaginem duorum Testamentorum esse di- Gal. 4. 22. etc.
cit: unus de ancilla erat, et alter de libera. Ex ancilla Ismael erat: de libera Sara, quem suscepit ex desperatione per fidem, Isaac erat. Uter- Gen. 6. 3. et 21. 2.
que ex semine Abrahæ, sed non uterque heres Abrahæ. De Abraham natus unus, sed tamen non

(*a*) Am. Er. et plures MSS. *ipsa sola Ecclesia.*

(*b*) Plures MSS. *possessio Christi homines sancti.*

hæreditat : alter etiam heres ; non solum filius, sed et heres. In Ismael sunt omnes qui carnaliter colunt Deum. Ad ipsos enim et vetus Testamentum pertinet: quia sic dixit Apostolus, Sub
» Lege volentes esse, Legem non audistis? Scri-
» ptum est enim, quod Abraham duos filios ha-
» buit, unum de ancilla, et unum de libera, quæ sunt in allegoria. Hæc enim sunt duo Testamenta. Quæ sunt duo Testamenta? Unum Vetus, et alterum Novum, Vetus Testamentum a Deo, et novum Testamentum a Deo: quomodo de Abraham et Ismael et Isaac. Sed Ismael ad terrenum, Isaac ad cæleste regnum. Ideo vetus Testamentum promissiones habet terrenas, terrenam Jerusalem, terrenam Palæstinam, regnum terrenum, salutem terrenam, hostium subjugationem,
a abundantiam filiorum, fœcunditatem (*a*) frugum. B Omnia ista promissiones sunt terrenæ. In figura spiritaliter intelliguntur, quomodo Jerusalem terrena umbra erat regni cælestis, et regnum terrenum umbra erat regni cælorum. Ismael in umbra, Isaac in luce. Si ergo Ismael in umbra, non mirum quia ibi tenebræ. Pinguiores etenim umbræ tenebræ sunt. Ergo Ismael in tenebris, Isaac in luce. Quicumque hic etiam in Ecclesia terrenam felicitatem quærunt a Deo; adhuc ad Ismael pertinent. Ipsi sunt, qui contradicunt spiritalibus proficientibus, et detrahunt illis, et habent labia iniqua et linguas subdolas, contra quos rogavit iste adscendens, et appositi sunt ei carbones desolatorii, et sagittæ potentis acutæ. Inter illos enim adhuc vivit, donec tota area ventiletur: ideo dixit, *Inhabitavi cum tabernaculis* C *Cedar*. Nam et ipsa tabernacula Ismael, Cedar
Gen. 25. 13. dicta sunt. Sic habet liber Geneseos, sic habet, quod Cedar ad Ismael pertinet. Ergo Isaac cum Ismael: id est, qui pertinent ad Isaac, inter illos vivunt, qui pertinent ad Ismael. Isti sursum volunt adscendere, illi deorsum volunt premere.
Gal. 4. 29. Isti volunt volare ad Deum, illi conantur pennas evellere. Namque apud Apostolum ita dicitur: sed
» sicut tunc, qui secundum carnem natus erat,
» persequebatur eum qui secundum spiritum; ita
Ibidem. et nunc. Spiritales ergo persecutionem patiun-
Gen. 21. 10. tur a carnalibus. Sed quid dicit Scriptura? Ejice ancillam et filium ejus; non enim heres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac. Sed hoc quod dicit, Ejice, quando erit? Quando area cœperit ventilari. Modo autem antequam ejiciatur, *Heu me,* D *quod incolatus meus longinquus factus est, in-*
* In v. 7. *habitavi cum tabernaculis Cedar*. Et exponit * nobis, qui sunt isti, qui pertinent ad tabernacula Cedar.

v. 6. 8. *Multum peregrinata est anima mea*. Ne peregrinationem corporalem intelligeres, animam dixit peregrinari. Corpus peregrinatur locis, anima peregrinatur affectibus. Si amaveris terram, peregrinaris a Deo: si amaveris Deum, adscendis ad Deum. In caritate Dei et proximi exerceamur, ut redeamus ad caritatem. Si cadamus in terram, marcescimus et putrescimus. Iste autem qui ceciderat, descensum est ad eum, ut adscenderet. Intendens tempus peregrinationis suæ, dixit se peregrinari in tabernaculis Cedar. Quare? Quia *multum peregrinata est anima mea*. Ibi peregrinatur, ubi adscendit. Non corpore peregrinatur, non corpore adscendit. Sed ubi adscendit? Adscensiones, inquit, in corde. Psal. 83. 6.
Si ergo adscendit in corde, non adscendit per adscensiones cordis, nisi anima quæ peregrinatur. Sed donec perveniat, *Multum peregrinata est anima mea*. Ubi? In tabernaculis Cedar.

9. *Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus*. v. 7.
Verum ut audiatis, Fratres Carissimi, non poteritis probare quam vera cantetis, nisi cœperitis facere quod cantatis. Quantumlibet illud dicam, quomodolibet exponam, qualibuscumque verbis versem, non intrat in cor ejus, in quo non est opus ejus. Incipite agere, et videte quid loquamur. Tunc ad singula verba lacrymæ profluunt, tunc Psalmus cantatur, et facit cor quod in Psalmo cantatur. Quam multi enim sonant voce, et corde muti sunt? Et quam multi tacent labiis, et clamant affectu? Quia ad cor hominis aures Dei: sicut aures corporis ad os hominis, sic cor hominis ad aures Dei. Multi clauso ore exaudiuntur, et multi in magnis clamoribus non exaudiuntur. Affectibus orare debemus, et dicere, *Multum peregrinata est anima mea: cum his* In Donatistas.
qui oderunt pacem, eram pacificus. Quid enim aliud dicimus istis hæreticis, nisi, Cognoscite pacem, amate pacem? Justos vos dicitis. Sed si justi essetis, inter paleam grana gemeretis. Nam quia grana sunt in Catholica, et vera grana sunt; ideo tolerant paleam, donec ventiletur area; quia inter paleam clamant, *Heu me, quod incolatus meus longinquus factus est, inhabitavi cum tabernaculis Cedar*. Inhabitavi, inquit, cum paleis. Sed quomodo de palea multus fumus exit, sic (*b*) de Cedar tenebræ. *Inhabitavi cum taber-* b
naculis Cedar. Multum peregrinata est anima mea. Frumentorum vox est, inter paleas gementium. Hæc loquimur illis qui oderunt pacem: et dicimus, *Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus*. Qui sunt qui oderunt pacem? Qui conscindunt unitatem. Si enim pacem non odissent, in unitate mansissent. Sed videlicet propterea se separaverunt, ut justi essent, ut non haberent mixtos injustos. Aut nostra est ista vox, aut illorum: elige cujus sit. Catholica dicit, Non est dimittenda unitas, non est præcidenda Ecclesia Dei. Judicabit Deus de malis et bonis postea. Si nunc mali a bonis separari non possunt, ferendi sunt ad tempus: mali in area nobiscum esse possunt, in horreo non possunt. Et forte hodie qui mali apparent, cras boni erunt, et qui de bonitate hodie superbiunt, cras mali invenientur. Quisquis ergo humiliter malos ad tempus fert, ipse perveniet ad requiem sempiternam. Hæc vox * Catholica est. Illorum autem vox qualis *f.* Catholicæ est.
est, non intelligentium neque quæ loquuntur, 1. Tim. 1. 7.
neque de quibus affirmant? Ne tangas immun- Isai. 52. 11.

(a) Plures MSS. *fecunditatem fructuum*.

(b) Particula *de* non est in MSS.

Levit. 22. 4. dum, et, Qui tetigerit immundum, inquinabitur. Separemus nos, ne commisceamur malis. Et nos illis, Amate pacem, diligite unitatem. Nescitis a quam multis bonis separamini, dum quasi malis calumniamini? Furunt, sæviunt, quando ista dicimus: nam quærunt et mortificare nos. Apparuerunt sæpe impetus eorum, apparuerunt insidiæ. Cum ergo inter insidias illorum vivimus, et quibus dicimus, Amate pacem, adversantur nobis: nonne vox ista nostra est, *Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus? Cum loquerer illis, debellabant me gratis.* Quid est autem, Fratres, *debellabant me?* Et parum erat, si non adderet, *gratis.* Quibus dicimus, Amate pacem, Christum amate. Numquid dicimus, Amate, et honorate nos? Sed, Honorate Christum. Nos nolumus honorari, sed illum. Nam nos quid sumus ad apostolum Paulum? Qui tamen dicebat illis parvulis, quos mali homines et mali suasores præcidere ab unitate in schismata volebant: quid eis dicebat ille? Numquid Paulus pro vobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis (1 Cor. 1. 13.) Hoc et nos dicimus: Amate pacem, amate Christum. Si enim amant pacem, Christum amant. Cum ergo dicimus, Amate pacem: hoc dicimus, Amate Christum. Quare? Quia de Christo ait Apostolus, Ipse est enim pax nostra, qui fecit utraque unum (Ephes. 2. 14). Si ergo Christus ideo pax, quia fecit utraque unum, quare vos de uno fecistis duo? Quomodo ergo pacifici estis, ut cum Christus faciat unum de duobus, vos faciatis de uno duo? Sed quia hæc dicimus, cum his qui oderunt pacem sumus pacifici: et tamen illi qui oderunt pacem, cum loqueremur eis, debellabant nos gratis.

IN PSALMUM CXX.

* ENARRATIO.

* Sermo ad populum habitus in natali S. Crispinæ martyris.

1. SECUNDUS est iste Psalmus eorum, quorum titulus est, *Canticum graduum.* Plures enim sunt significantes, ut jam in primo eorum audistis, adscensum nostrum, qui fit in corde ad Deum, a convalle plorationis, id est, ab humilitate contribulationis. Adscensus enim utilis nobis non potest esse, nisi primo (*a*) humiliati, a convalle nobis adscendendum esse meminerimus: (convallis enim terræ locus est depressus: sicut loca terræ alta montes et colles, ita convallis locus humilis:) ne dum præpropere et præpostere quærimus exaltari, non adscendamus, sed ruamus. Docuit autem ipse Dominus a convalle plorationis adscendendum, quando pro nobis humiliari usque ad mortem crucis et pati dignatus est. Hoc exemplum non relinquamus: istam convallem plorationis Martyres intellexerunt. Unde intellexerunt? unde? Quia et ipsi de convalle plorationis, ut coronarentur, adscenderunt.

2. Congruit et hodierno diei Psalmus iste Canticum graduum: de illis enim dictum est, Euntes ibant et flebant, mittentes semina sua (Psal. 125. 6). Hæc est convallis plorationis, ubi a flentibus mittuntur semina. Quæ sunt autem semina? Bona opera in ista tribulatione terrena. Qui bene operatur in convalle plorationis, similis est homini seminanti per hyemem. Numquid frigore ab opere deterretur? Sic pressuris mundi non debemus a bono opere deterreri: quia vides quid sequitur; Euntes, inquit, ibant et flebant, mittentes semina sua. Valde miseri, si semper flebant; valde miseri, si numquam de lacrymis liberandi. Sed vide quid sequitur: Venientes autem venient in exsultatione, portantes (*b*) germina sua (Ibidem).

3. Nihil aliud istis canticis docemur, Fratres, quam adscendere; sed adscendere in corde, in affectu bono, in fide, spe et caritate, in desiderio perpetuitatis et vitæ æternæ. Sic adscenditur. Congruit nos dicere quomodo adscendendum sit. Quanta terribiliora lecta de Evangelio audivit Caritas Vestra! Videtis certe, quia hora Domini sicut fur in nocte, ita veniet. Si sciret, inquit, pater-familias qua hora fur veniret, amen dico vobis, quia non pateretur perfodi parietem suum (Matth. 24. 43). Dicitis modo, Quis ergo novit qua hora veniet, quia hora sicut fur erit? Nescis qua hora veniat, semper vigila; ut quia nescis quando veniat, paratum te inveniat, cum venerit. Et ad hoc forte nescis quando venturus est ut semper paratus sis. Illum enim patrem familias (*c*) subito occupabit hora illa, qui pater-familias superbus significatus est. Noli velle esse pater-familias, et non te subito illa hora occupabit. Et quid ero, inquis? Qualem audisti de Psalmo, Pauper et dolens ego sum (Psal. 67. 30). Si enim pauper et dolens eris, non eris pater-familias, quem illa hora subito inveniet, et subito premet. Patresfamilias enim sunt illi, qui præsumentes de cupiditatibus suis, et in deliciis hujus sæculi diffluentes, tument; et eriguntur adversus humiles, et insultant sanctis intelligentibus angustam viam, quæ ducit ad vitam (Matth. 7. 14). Talibus enim veniet illa hora subito: quia tales et erant et in diebus Noe, quorum dierum commemorationem audistis factam in Evangelio. Sic erit adventus Filii hominis, inquit, quomodo in diebus Noe. Manducabant, bibebant, nubebant, uxores ducebant, novellabant, ædificabant, donec introiit Noe in arcam; et venit diluvium, et perdidit omnes (Matth. 24. 37. etc. Lucæ 17. 26. et 27). Quid ergo? Omnes peribunt, qui ista faciunt, qui nubunt, uxores ducunt, qui novellant, qui ædificant? Non: sed qui de his præsumunt, sed qui ista Deo præferunt, sed qui propter hæc offendere Deum cito parati sunt. At vero qui istis (*d*) omnibus aut non utuntur, aut utuntur tamquam non utentes, plus præsumentes de illo qui dedit, quam de his quæ data sunt, et intelligentes in his ejus consolationem et misericordiam, et non

(a) Sic Am. Er. et aliquot MSS. At Lov. *humilitatis.* Nonnulli MSS. *humiliatis.*
(b) Nostri omnes MSS. *gremia sua.*
(c) Plerique MSS. *subito* occupavit *hora illa*, nec minus bene.
(d) Aliquot MSS. loco *omnibus*, habent *inanibus*. At Er. et Corbeiensis liber vocem utramque, *inanibus omnibus*, complectuntur.

occupati donis, ne a donatore ruant; qui tales A
sunt, non illos inveniet imparatos hora illa sicut
1 Thess. 5. 4. fur. Talibus dixit Apostolus, Vos autem non e-
» stis in tenebris, ut dies ille vos tamquam fur
» comprehendat; omnes enim vos filii lucis estis,
Ibidem 2. et filii diei. Ideo Dominus cum diceret timendam
esse horam sicut furem, noctem posuit: et Apo-
stolus ita ait, Quia hora Domini sicut fur in no-
Ibidem 5. cte, ita veniet. Non vis ut te inveniat? Noli esse
» in nocte. Quid est, Noli esse in nocte? Filii lucis
» estis et filii diei, non sumus noctis neque tene-
brarum. Qui sunt filii noctis et tenebrarum? I-
niqui, impii, infideles.

4. Sed et ipsi audiant antequam veniat hora,
Ephes. 6. 8. et dicat illis Apostolus, Fuistis aliquando tene-
bræ, nunc autem lux in Domino. Sicut iste Psal-
mus habet, evigilent. Jam illuminati sunt mon- B
v. 1. tes, quid adhuc dormiunt? *Levent oculos suos*
in montes, unde veniet auxilium illis. Quid est,
jam illuminati sunt montes? Jam ortus est sol
justitiæ, jam ab Apostolis prædicatum est Evan-
Matth. 27. 51. gelium, prædicatæ sunt Scripturæ, patuerunt
omnia sacramenta, conscissum est velum, patuit
secretum templi: jam tandem levent oculos in
montes, unde veniet auxilium illis. Hoc enim
præcipit iste Psalmus, secundus de his qui in-
scribuntur, *Canticum graduum*. Sed non rursus
præsumant de montibus: quia ipsi montes non
Johan. 1. 9. a se lucent, sed ab illo lucent, de quo dictum
» est, Erat lumen verum, quod illuminat omnem
» hominem venientem in hunc mundum. Montes
possunt intelligi, homines magni, homines cla-
Matth. 11. 11. ri. Et quis major Johanne Baptista? Qualis ille C
mons erat, de quo Dominus ipse dicit, In natis
mulierum nemo exsurrexit major Johanne Bapti-
sta? Vides certe istum magnum montem lucen-
Johan. 1. 16. tem, audi confitentem. Quid confitentem? Nos
omnes, inquit, de plenitudine ejus accepimus.
De cujus ergo plenitudine acceperunt montes,
a ab illo est tibi auxilium, non a montibus; (a) in
quos tamen nisi levaveris oculos per Scripturas,
b non (b) admoveberis, ut ab illo illumineris.

5. Canta ergo quod sequitur: si vis audire ut
firmissime ponas pedes in gradibus, ne in illa
c adscensione aut fatigeris, aut lapsus cadas, (c)
v. 3. dic quod sequitur, *Ne des ad movendum pedem*
meum. Unde moventur pedes? Unde motus est
pes illi, qui erat in paradiso. Sed prius attende
unde motus est illi, qui erat inter Angelos, et D
moto pede cecidit, et de angelo factus est diabo-
lus: moto enim pede cecidit. Quære unde ceci-
dit: superbia cecidit. (d) Non ergo movet pedem, d
nisi superbia: ad ruinam non movet pedem, nisi
superbia. Ad ambulandum et proficiendum et
adscendendum caritas movet: ad cadendum su-
perbia movet. (e) Ideo et ille quid dicit in Psal- e
mo? Filii autem hominum sub tegmine alarum Psal. 35. 8.
tuarum sperabunt. Si sub tegmine, semper hu-
miles, semper de Deo sperantes; semper de se
non præsumentes. Sub tegmine alarum tuarum »
sperabunt: non enim a se satiantur ut beati sint.
Sed quid sequitur? Inebriabuntur ab ubertate Ibidem 9.
domus tuæ, et torrente deliciarum tuarum pota-
bis eos. Ecce sitientes, ecce inebriati; ecce si- »
tiunt, ecce bibunt: sed non a se bibunt, nec ipsi
sibi sicut fons. Sed unde bibunt? Sub tegmine Psal. 35. 8.
alarum tuarum sperabunt. Si sub alis, humiles
sunt. Quare? Quia apud te, inquit, fons vitæ. Ibidem 9.
Non ergo a se irrigantur montes, sicut a se non
illuminantur montes. Nam vide quid sequitur: Ibidem.
In lumine tuo videbimus lumen. Si ergo in lu-
mine ipsius videbimus lumen, quis cadit a lu-
mine, nisi cui ipse non est lumen? Et qui volue-
rit sibi esse lumen, ipse cadit a lumine, quo il-
luminatur. Ideo sciens non cadere nisi eum,
qui sibi vult lucere, cum sit per se tenebræ; sta-
tim subjecit, Non veniat mihi pes superbiæ, et
manus peccatorum non moveat me: id est, imi-
tatio peccatorum non moveat me, ut cadam a te.
Quare timuisti, et dixisti, Non veniat mihi pes Ibidem 12.
superbiæ? Sequitur, Ibi ceciderunt omnes qui
operantur iniquitatem. Quos modo vides operari Ibidem 3.
iniquitatem, jam damnati sunt: sed ut damna-
rentur, ibi ceciderunt, cum illis venit pes super-
biæ. Recte ergo iste audiens ut adscendat, et non
cadat, ut a convalle plorationis proficiat, non in
tumore superbiæ deficiat, ait Deo, *Ne des ad mo-*
vendum pedem meum. Et Deus illi, *Neque dor-*
mitet, qui custodit te. Intendat Caritas Vestra.
Quasi una sententia facta est ex duabus voci-
bus. Homo dixit adscendens et cantans Canti-
cum graduum, *Ne des ad movendum pedem*
meum: et Deus tamquam diceret, *Ne des ad mo-*
vendum pedem meum, dicis mihi; adde, *Neque*
dormitet, qui custodit te, et non movebitur pes
tuus.

6. Dixerit autem ille, Numquid in potestate
mea est, ut non dormitet qui custodit me? Volo

(a) Hic Parisienses et Venetæ quædam antiquæ editiones, post *non a montibus*, prosequuntur sic: *Salus igitur nostra et auxilium nostrum Christus filius summi Patris: et cum eodem Patre Deus omnipotens est, et cum ipso permanens semper secundum id quod est. In illos denique, quos commemoravi montes, nisi levaveris oculos etc.*

(b) Plerique MSS. *non admoneberis.*

(c) In Venetis et Parisiensibus vetustis editionibus hæc leguntur, aut *lapsus cadas. Auxilium, inquit, meum a Domino. Non a qualicumque: quia dicuntur Domini multi, mortales, caduci, miseri: sed a Domino dominorum, ab illo videlicet, qui fecit cælum et terram. Ecce summum Dominum, qui est Deus et Dominus: dicitur Deus, quia quæcumque facta sunt, per ipsum sunt, et ab ipso sunt ut sint: Dominus autem, eo quod omnia quæ sunt, possidet ineffabiliter. Igitur bonus et summus Dominus, qui et Deus. Si ad hunc per prænominatos montes levaveris oculos, auxilium tuum sempiternaliter erit. Ut ergo auxilium tuum sit, roga et dic quod sequitur Ne des etc.*

(d) Editiones illæ Ven. et Par. *superbia cecidit de cælo in terram. Angelus erat in cælo, cadens in terram diabolus a seipso per suam superbiam effectus est. Quisquis superbit, diabolo participat: si participat, idem est: igitur omnis superbus diabolus per participem portionem est; et hoc quamdiu superbus est. Non ergo movet etc.*

(e) Hoc item loco in illis editionibus Ven. et Par. habetur istud glossema. *O lepidi ac limpidissimi pedes caritatis, qui humiles ad celsitudinem provehunt. Hos pedes, Carissimi, semper imitando et amando sequamur, ut ad illum cujus sunt, pervenire mereamur, quia ut Johannes ait, Deus caritas est. Superbiam omnino fugiamus, quæ movet pedes ad cadendum, ne et nos simul superbiendo cadamus. Ideo et ille etc.*

ut non dormiat, neque dormitet. Ergo illum tibi
elige, qui non dormiet, neque dormitabit, et non
movebitur pes tuus. Deus numquam est dor-
miens: si vis habere custodem non dormientem;
Deum elige custodem. *Ne des ad movendum pe-
dem tuum*, dicis tu; bene; optime: sed et ille di-
cit tibi, *Neque dormitet, qui custodit te.* Tu forte
conversurus te eras ad homines custodes, et di-
cturus, Quem sum inventurus non dormientem?
quis homo non dormitabit? quem invenio? quo
a ibo? quo (*a*) revertar? Iste tibi ostendit: *Ecce*
v. 4. *non dormitabit, neque obdormiet, qui custodit I-
srael.* Vis habere ergo custodem non dormien-
tem neque dormitantem? *Ecce non dormiet, ne-
que dormitabit, qui custodit Israel:* Christus e-
nim custodit Israel. Esto ergo Israel. Quid est
Israel? Israel interpretatur videns Deum. Et quo-
modo videtur Deus? Primo per fidem, postea per
speciem. Si per speciem nondum potes, per fi-
dem vide. Si faciem ejus videre non potes, quo-
Exodi 33. niam ibi species; posteriora ejus vide. Hoc di-
20. et 23. » ctum est Moysi a Domino, Non potes videre fa-
ciem meam, posteriora mea videbis, cum trans-
iero. Exspectas forte ut transeat: jam transiit,
Johan. 13.2. tu vide posteriora ipsius. Ubi transiit? Audi Jo-
annem: Cum venisset, inquit, hora, ut transiret
de mundo ad Patrem, Dominus noster Jesus
Christus jam fecit Pascha. Pascha autem transi-
tus interpretatur. Nam verbum est Hebræum: et
putant homines Græcum esse, quasi passionem,
sed non est. A diligentioribus, et a doctioribus in-
ventum est, quia Pascha Hebræum verbum est,
et non interpretantur passionem, sed transitum.
Per passionem enim transiit Dominus a morte
ad vitam; et fecit nobis viam credentibus in re-
surrectionem ejus, ut transeamus et nos de mor-
te ad vitam. Non magnum est credere quia mor-
tuus est Christus: hoc et Pagani et Judæi et o-
mnes iniqui credunt. Hoc omnes credunt, quia
mortuus est: fides Christianorum, resurrectio
Christi est; hoc pro magno habemus, quia cre-
dimus eum resurrexisse. Ergo tunc se voluit vi-
deri, cum transiret, hoc est, cum resurrexisset.
Rom. 4. 25. Tunc in se voluit credi, cum transiret: quia tra-
ditus est propter delicta nostra, et resurrexit
propter justificationem nostram. Et ipsam fidem
in resurrectionem Christi maxime commendavit
Apostolus: ait enim, Si credideris in corde tuo,
Rom. 10. 9. quia Deus eum suscitavit a mortuis, salvus eris.
» Non dixit, Si credideris quia mortuus est Chri-
stus, quod et Pagani et Judæi et omnes inimici
» ejus crediderunt: sed ait, Si credideris in corde
» tuo, quia Deus illum suscitavit a mortuis, salvus
eris. Hoc credere, hoc est esse Israel, hoc est
videre Deum: quamvis adhuc posteriora ejus, ta-
men cum credideris in posteriora, pervenies ad
visionem faciei. Quid est hoc? Cum credideris
in id quod posterius pro te factus est Christus,
cum credideris in id quod posterius suscepit
Johan. 1. 1. Christus. Nam in principio facies ejus quæ est?

A In principio erat Verbum, et Verbum erat apud »
Deum, et Deus erat Verbum. Posteriora ejus quæ Ibidem 14.
sunt? Et Verbum caro factum est, et habitavit
in nobis. Cum ergo credis in hoc quod pro te
factum est Verbum, et resurrexit in carne, ne
tu de tua carne desperares, efficeris Israel. Fa-
ctus autem Israel cum fueris, non dormitabit,
neque dormiet, qui custodit te; quia jam Israel
es, et audisti in Psalmo, *Ecce non dormitabit,
neque obdormiet, qui custodit Israel.* Christus
enim ipse dormivit, sed resurrexit. Quid enim
ait ipse in Psalmo? Ego dormivi, et somnum Psal. 3. 6.
cepi. Numquid remansit in somno? Exsurrexi,
inquit, quoniam Dominus suscipiet me. Si ergo »
jam resurrexit, jam transiit; si jam transiit, vi-
de posteriora ejus. Quid est, Vide posteriora
B ejus? Crede in resurrectionem ejus. Et quia ait
Apostolus, Et si crucifixus est ex infirmitate, 2.Cor. 13. 4.
sed vivit in virtute Dei: et iterum ait, Christus Rom. 6. 9.
surgens a mortuis jam non moritur, et mors ei
ultra non dominabitur: recte tibi cantat, *Ecce
non dormitabit, neque obdormiet, qui custodit I-
srael.* Adhuc forte quæris carnali sensu, Quis
est, qui *non dormitabit, neque obdormiet?* Et
cum quæris inter homines, falleris, numquam
inventurus es. Noli ergo præsumere de quoquam
homine: omnis homo dormit, et dormitabit. Quan-
do dormitat? Cum portat carnem infirmitatis.
Quando dormiet? Cum fuerit mortuus. Noli ergo
præsumere de homine. Potest dormitare morta-
lis: dormit moriens. Noli quærere inter homines.

7. Et quis, inquis, custodiet me, qui non dor-
C mitat, neque dormiet? Audi quid sequitur: *Do-
minus* (*b*) *custodiet te.* Non ergo homo dormi- b
tans et dormiens, sed Dominus custodit te. Quo- v. 5.
modo te custodit? *Dominus tegumentum tuum
super manum dexteræ tuæ.* Eia Fratres, intel-
ligamus adjuvante Domino quid sibi velit, *Do-
minus tegumentum tuum super manum dexteræ
tuæ.* Videtur enim mihi habere sensum occul-
tum, quare non dixerit, *Dominus custodiet te,*
absolute et simpliciter; sed addidit, *super ma-
num dexteræ tuæ.* Quid enim, dexteram nostram
Deus custodit, et sinistram non custodit? Nonne
ipse nos totos fecit? Nonne qui fecit nobis de-
xteram, ipse fecit et sinistram? Postremo si pla-
cuit dici de dextera sola, quare dixit, *super ma-
num dexteræ tuæ*, et non jam super dexteram
D tuam? Cur hoc diceret, nisi aliquid hic occultum,
quo pulsando perveniremus, absconderet? Dice-
ret enim, aut *Dominus custodiet te*, et nihil ad-
deret: aut si dexteram addere voluit, Dominus
custodiet te super dexteram tuam: aut certe quia
addidit *manum*, hoc diceret, Dominus custodiet
te super manum dexteram tuam, non *super ma-
num dexteræ tuæ.* Quod Dominus ipse suggerere
dignatur, promam vobis, qui et in vobis habitat,
sine dubio facit vos approbare verum esse quod
dico. Nam quid dicturi sumus ignoratis, sed cum
dixerimus, non ab ipsis nobis vobis ostendemus

(*a*) Alter e Corbeiensibus MSS. *quo me vertam.*
(*b*) Ita constanter MSS. juxta Græc. LXX. At editi, *custodit.*

verum esse quod dicimus, sed vos ipsi agnoscetis verum esse quod dicimus. Unde autem agnoscetis, nisi demonstrante illo qui in vobis habitat, in quantum de illo numero estis, quorum vox est, Ne des ad movendum pedem meum: et quibus dicitur, Neque dormitet qui custodit te? Oportet enim ut Christus non dormiat in vobis, et modo intelligetis verum esse quod dicimus.
Ephes. 3. 17. Quomodo inquies? Quia si dormiat fides vestra, » dormit Christus in vobis, Christus enim in cor- » de vestro, fides Christi est. Ait Apostolus, Habitare Christum per fidem in cordibus vestris. In quo non dormit fides, vigilat Christus. Et si forte
Matth. 8. 24. dormiebat fides tua, et ideo in ista quæstione fluctuabas, quasi navis illa quæ tempestatem patiebatur, ubi Christus dormiebat: excita Christum, et sedabuntur tempestates.

8. Fidem ergo vestram interrogo, Carissimi: quoniam filii estis Ecclesiæ, et in Ecclesia profecistis, et in Ecclesia proficietis, qui nondum profecistis, et in Ecclesia proficiendi estis qui jam profecistis, interrogo vos, quid soletis in-
Matth. 6. 3. telligere quod dictum est in Evangelio, Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua. Hoc enim intellecto invenietis quæ sit dextera, et quæ sit sinistra: simul intelligetis et utramque partem Deum fecisse, et dexteram et sinistram; et tamen non debet scire sinistra quid faciat dextera. Sinistra nostra dicitur, quidquid temporaliter habemus. Dextera nostra dicitur, quidquid nobis æternum et incommutabile Dominus pollicetur. Si autem ille qui dabit æternam vitam, ipse et de istis temporalibus consolatur præsentem vitam, ipse fecit dexteram et sinistram. Di-
Psal. 143. 8. cit de quibusdam Psalmus apud David, Quorum os locutum est vanitatem; et dextera eorum dextera iniquitatis. Invenit ergo quosdam quos reprehendit, qui dexteram veram pro sinistra habebant, et veram sinistram dexteram sibi fecerant: qui sint isti, exponit consequenter. Omnis homo qui felicitatem non putat esse hominis, nisi solum in istis temporalibus facultatibus et deliciis, et affluentia et copia mundi hujus, iste est stultus atque perversus, qui sinistram sibi facit dexteram: tales illi erant, de quibus dicit Psalmus, non quia a Deo non acceperant etiam quæ temporaliter possidebant, sed quia ipsam solam putabant esse beatam vitam, et nihil aliud requirebant. Audite enim quid de illis consequenter dicit: Quorum os locutum est vanitatem,
Ibid. 12. etc. et dextera eorum dextera iniquitatis. Et sequi- » tur, Quorum filii eorum velut novellæ constabi- » litæ; filiæ eorum ornatæ sicut similitudo tem- » pli; cellaria eorum plena, eructuantia, ex hoc in » hoc; oves eorum fecundæ, multiplicantes in exi- » tibus suis; boves eorum crassi: non est ruina » sepis nec exitus, neque clamor in plateis eorum. Magnam felicitatem quorumdam descripsit. Posset tamen istam felicitatem et aliquis justus habere; sicut habuit Job: sed Job pro sinistra illam habebat, non pro dextera; nam dexteram non

A habebat nisi apud Deum perpetuam et sempiternam felicitatem. Ideo concessa est percutienda sinistra, et suffecit ei dextera. Quomodo percussa est sinistra? Tentationibus diaboli. Abstulit subito diabolus; permissus quidem a Deo, ut justus probaretur, impius puniretur; abstulit omnia: sed Job qui noverat sinistram sinistram esse, et dexteram nonnisi dexteram, quomodo se tenuit ad dexteram? Exsultavit in Domino, consolatus est damna, quia non est passus damnum de interioribus divitiis; (a) Deo plenum cor habebat. Dominus, inquit, dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit ita factum est: sit nomen Domini benedictum. Hæc erat dextera ipsius, ipse Dominus, ipsa vita æterna, illa lucis possessio, fons vitæ, lumen in lumine. In- Job. 1. 2. » »
B ebriabuntur ab ubertate domus tuæ: ipsa erat dextera. Sinistra vero erat pro adjutorio consolationis, non ad firmamentum felicitatis. Nam felicitas ejus vera atque germana, Deus erat. Isti autem de quibus dicit David, quia os eorum locutum est vanitatem, et dextera eorum dextera iniquitatis: non hinc eos reprehendit, quia his omnibus abundabant; sed quia os eorum locutum est vanitatem. Quid enim sequitur? Cum enumerasset copias eorum, ait, Beatum dixerunt populum cui hæc sunt. Hæc est vanitas quam locutum est os eorum, quod beatum dixerunt populum cui hæc sunt. Tu quid dicis, qui nosti quid est sinistra, et quid est dextera? Sequitur, et dicit, Beatus populus, cujus est Dominus Deus ipsius. Psal. 35. 9. Psal. 143. 8. » Ibidem 15. Ibidem.

C 9. Intendat ergo Caritas Vestra. Vidimus sinistram, vidimus et dexteram. Audi hoc confirmatum in Canticis canticorum: Sinistra ejus, inquit, sub capite meo. Sponsa dicit de sponso, de Christo Ecclesia in amplexu pietatis et (b) caritatis. Quid ait? Sinistra ejus sub capite meo, et dextera ejus complectetur me. Quid autem quia sursum erat dextera, deorsum sinistra, et sic complectebatur sponsus sponsam, supponens sinistram ad consolationem, imponens dexteram ad protectionem? Sinistra, inquit, ejus sub capite meo. Deus illam dat, ideo sinistra ejus, quia omnia ista temporalia Deus dat. Quam vani sunt, quam impii, qui ab idolis, a dæmonibus ista petunt! Quam multi a dæmonibus ista petunt, et non illa habent; et rursus, qui illa non petunt a Cant. 2. 6. » »
D dæmonibus, habent ea; sed non a dæmonibus ista dantur. Item multi petunt a Deo, et non habent. Novit enim ille dispensare sinistram, qui vocat ad dexteram. Ergo si est sinistra, sit sinistra; sed sub capite sit: supra illam sit caput tuum, id est, supra illam sit fides tua, ubi habitat Christus. Noli temporalia præponere fidei tuæ: et non erit sinistra super caput tuum: sed omnia temporalia subde fidei tuæ, et fidem tuam præpone omnibus temporalibus; et erit sinistra sub capite tuo, et recte dextera ejus complectetur te.

10. Audi hoc ipsum exponi in Proverbiis,

(a) Sic MSS. At Er. et Lov. *non passus est damnum: de interioribus divitiis Dei plenum cor habebat.*

(b) Sic plerique MSS. Editi vero, *et castitatis.*

Prov. 3. 16. quid est sinistra ipsa, quid est dextera: cum de
» Sapientia diceret, Longitudo, inquit, dierum, et
» anni vitæ in dextera ejus, in sinistra autem ejus
divitiæ et gloria. Longitudo illa dierum, æternitas est. Hoc enim proprio modo dicit Scriptura longum, quod æternum est. Nam quidquid finem
Psal. 90. 16. habet, breve est. Alio loco, Longitudine, inquit,
dierum replebo eum. Et numquid aliter pro ma-
Exodi 20.12 gno diceretur, Honora patrem tuum et matrem
tuam, ut longævus sis super terram? Super quam
Psal. 141.6. enim terram, nisi de qua dicit, Spes mea es tu,
portio mea in terra viventium? Ibi esse longævum quid est, nisi ibi vivere in æternum? Nam hic esse longævum quid est, nisi ad senectutem
a pervenire? Etsi longa videtur ætas, cum (a) pervenerit, brevis convincitur, quia finitur. Et multi maledicentes parentibus, senescunt in hac terra; multi autem obsequentes parentibus, cito eunt ad Dominum. Numquid ergo impletur, ut
Prov. 3. 6. longævus sit secundum hanc vitam? Sed longæ-
b vum pro æternitate illa positum est. (b) Longævitas est in dextera ejus: at vero divitiæ et gloria, id est, sufficientia vitæ hujus, ea quæ bona existimantur ab hominibus, sinistra est. Nescio quis venit, et vult tibi percutere dexteram, id
Matth. 5. 39. est, tollere tibi fidem tuam: tu accepisti alapam in dexteram, præbe sinistram, id est, ut illud tollat quod temporale est, et non ea quæ æterna habes. Audite Paulum apostolum hoc facientem. Homines persequebantur in eo quod Christianus erat: percutitur illa dextera: ille sinistram op-
Act. 22. 25. ponebat: Civis Romanus sum, ait. Dexteram contemnebant illi, et de sinistra terrebat ille: quia illi dexteram ejus timere non poterant; nondum enim Christo crediderant. Quid ergo, si dextera amplectitur, sinistra sub capite est; quid est,
Matth. 6. 3. Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua? Id est, quando facis bonum opus, propter vitam æternam fac. Nam si opus bonum in terra propterea feceris, ut terrena tibi abundent; scit sinistra tua quid faciat dextera tua, miscuisti dexteram sinistræ. Noli facere nisi propter vitam
c æternam. Ideo fac, et securus facies: (c) hoc enim mandavit Deus. Si propter solas res humanas et solam vitam istam facis quod facis, sinistra sola operatur: si autem propter vitam æternam operaris, dextera sola operatur: si autem habes intentionem ad vitam æternam, sed subrepit tibi cupiditas vitæ temporalis, ut attendas etiam istam quando facis opus bonum, ut hic tibi aliquid retribuatur, miscet se sinistra operibus dexteræ: hoc vetat Deus.

11. Veniamus nunc ad illud quod ait Psalmus: *Dominus tegumentum tuum super manum dexteræ tuæ.* Manum potestatem dicit. Unde probamus? Quia et manus Dei, potestas Dei dicta est. Nam diabolus qui tentavit Job, hoc ait Deo:
Job. 1. 11. Mitte manum tuam, et tange omnia quæ habet; et vide, si in faciem benedicet tibi. Quid est, Mitte manum tuam, nisi, da potestatem? Eviden-
A tius audi, Frater, ne forte carnali sensu adhuc cogites, quia membris distinctus est Deus; audi evidenter quomodo dicatur manus potestas. Ait
quodam loco Scriptura, Mors et vita in manibus Prov. 18.21.
linguæ. Novimus linguas frusta quædam carnis, in ore moveri, et percutiendo palatum et dentes distinguunt sonos quibus loquimur. Ostenduntur mihi manus linguæ. Lingua ergo non habet manus, et habet manus. Quæ sunt manus
linguæ? Potestas linguæ. Quid est, Mors et vita »
in manibus linguæ? Ex ore tuo justificaberis, et Matth. 12. 37.
ex ore tuo condemnaberis. Ergo si manus potestas, quid est manus dexteræ? Nihil arbitror intelligi congruentius, nisi ut intelligamus manum dexteræ, potestatem quam tibi dedit Deus,
ut si velis, donante Deo, ad dexteram sis. Erunt Matth. 25. 34.
enim impii omnes ad sinistram; erunt autem o-
B mnes filii boni ad dexteram, quibus dicetur, Venite benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Ut autem sis ad dexteram, id est, ut possis Dei filius fieri, potestatem accepisti. Quam potestatem? De qua dicit Johannes, Dedit eis potestatem filios Dei fie-
ri. Unde accepisti hanc potestatem? Credentibus, Johan. 1.12.
inquit, in nomine ejus. Si ergo credis, ipsa tibi »
potestas data est, ut sis inter filios Dei. Esse autem inter filios Dei, hoc est ad dexteram pertinere. Ergo fides tua, manus dexteræ tuæ: id est, potestas quæ tibi data est, ut sis inter filios Dei, manus est dexteræ tuæ. Sed quid valet ipsa potestas, quam accepit homo, nisi Dominus protegat? Ecce credidit, jam ambulat in fide: infirmus est,
C inter tentationes agitatur, inter molestias, inter carnales corruptiones, inter suggestiones cupiditatis, inter versutias et laqueos inimici. Quid valet ergo, quia habet potestatem, et credidit in Christum, ut sit inter filios Dei? Væ homini illi, nisi et ipsius fidem Dominus protegat: id est, ut non te permittat tentari supra quam potes fer-
re; sicut dicit Apostolus, Fidelis Deus, qui non 1.Cor 10.13.
vos permittet tentari supra quam potestis ferre. Ille ergo qui non sinit tentari supra quam possumus ferre, quamvis jam fideles simus, quamvis jam manus dexteræ nostræ sit in nobis, protegit nos Deus super manum dexteræ nostræ. Non nobis sufficit habere manum dexteræ, nisi ille et ipsam manum dexteræ protegat.

12. Ecce hoc de tentationibus dixi: intendite
quid sequatur. (d) *Protegat te Dominus super* d
D *manum dexteræ tuæ.* Dixi, et (quod arbitror) recognovistis. Si enim non recognovissetis, et de Scripturis non recognovissetis, non vocibus vestris intellectum vestrum mihi significaretis. Ergo quia intellexistis, Fratres, videte quid sequitur, quare protegat Dominus, et super manum dexteræ, id est, super ipsam fidem, in qua potestatem accepimus esse filios Dei, et esse ad dexteram; quare oportet ut protegat Dominus? Propter scandala. Unde sunt scandala? De duobus timenda sunt scandala, quia et duo sunt præ-

(a) Sic Am. et MSS. At Er. et Lov. *cum venerit mors.*
(b) Editi, *Longa vita est, in dextra ejus.* MSS. *Longævitas.*

(c) Nostri omnes MSS. *Ad hoc enim tentavit Deus eum.*
(d) MSS. quidam: *Proteget:* et nonnulli, *Protegit.*

Matth. 22. 40. cepta in quibus tota Lex pendet et Prophetæ, dilectio Dei et proximi. Ecclesia (*a*) propter proximum diligitur, Deus autem propter Deum. In Deo, intelligitur figurate dictus sol: in Ecclesia, intelligitur figurate dicta luna. Quisquis potest errare, ut aliud de Deo credat quam oportet, non credat Patrem et Filium et Spiritum-sanctum unius esse substantiæ, deceptus est versutia hæreticorum, maxime Arianorum. (*b*) Si aliquid minus in Filio, aut minus in Spiritu-sancto quam in Patre crediderit, passus est scandalum in Deo, a sole uritur. Quisquis rursus (In Donatistas.) putaverit Ecclesiam in una parte esse, et non eam cognoverit diffusam toto orbe terrarum, et crediderit eis qui dicunt, Ecce hic est Christus, et ecce illic (Matth. 24. 15.), sicut modo audistis cum Evangelium legeretur: cum ille totum orbem emerit, quia tantum pretium dedit: ille tamquam in proximo scandalizatur, a luna uritur. Quisquis ergo errat in ipsa substantia veritatis, a sole uritur, et per diem uritur: quia in ipsa sapientia errat, de qua dictum est, Dies diei eructat verbum (Psal. 8. 3.): unde dicit et Apostolus, Spiritalibus spiritalia comparantes (1 Cor. 2. 13.). Dies diei eructat verbum, Spiritalibus spiritalia comparantes. Dies diei eructat verbum, Sapientiam loquimur inter perfectos. Quid est, Et nox nocti annuntiat scientiam (Ibidem 6.)? Parvulis prædicatur humilitas Christi, et caro Christi, et crucifixio Christi; quia ipsum est lac quod sufficit parvulis. Et ideo non relinquuntur in nocte parvuli, quia lucet et luna etiam in nocte; id est, per carnem Christi prædicatur Ecclesia, quia ipsa caro Christi caput Ecclesiæ est. Quisquis ibi non scandalizatur, in ipsa Ecclesia et carne Christi, a luna non uritur. Quisquis scandalizatus non fuerit in veritate illa incommutabili et incontaminabili, (*c*) a sole non uritur: non isto sole non uritur, quem nobiscum vident muscæ et pecora; sed illo sole, de quo dicunt impii in fine, Quid nobis profuit superbia, et divitiarum » jactatio quid contulit nobis? Transierunt omnia tamquam umbra (Sap. 5. 8.). Et cum ista dixissent, Ergo, » inquiunt, erravimus a via veritatis, et justitiæ » lumen non luxit nobis, et sol non ortus est nobis (Ibidem 6.). Numquid non iste sol omnibus impiis oritur, illo instituente, de quo dictum est, Qui facit solem suum oriri super bonos et malos (Matth. 5. 45.)? Ergo alium solem fecit Deus, qui oritur super bonos et malos, istum quem vident et boni et mali: alius est autem ille sol, non factus, sed genitus, per quem facta sunt omnia, ubi est intelligentia incommutabilis veritatis. De ipso dicunt impii, Et sol non ortus est nobis (Sap. 5. 6.). (*d*) Quisquis in ipsa sapientia non errat, non uritur a sole. Quisquis in Ecclesia, et in carne Domini, et in his quæ pro nobis temporaliter gesta sunt, non errat, non uritur a luna. Omnis autem homo quamvis jam crediderit in Christum, aut (*e*) ibi errat, aut ibi, si non in illo fit quod dictum est, *Dominus tegumentum tuum super manum dexteræ tuæ*. Ideo enim cum dixisset, *Dominus tegumentum tuum super manum dexteræ tuæ:* quasi quæsisset ille et dixisset, Jam ecce est manus dexteræ meæ, jam elegi credere in Christum, accepi potestatem inter filios Dei esse, quid est quod Deus tegumentum meum est adhuc supra, id est, *super manum dexteræ meæ?* Sequitur, *Per diem sol non uret te, neque luna per noctem* (v. 6.). Ad hoc igitur tegumentum tuum est super manum dexteræ tuæ, ut non te urat sol per diem, neque luna per noctem. Nam hinc intelligite, Fratres, quia figurate dictum est. Etenim re vera, solem visibilem si cogitemus, urit per diem: numquid luna urit per noctem? Sed quid est ustio? Scandalum. Audi Apostolum dicentem, Quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego uror (2. Cor. 11. 29.)?

13. *Per diem* ergo *sol non uret te, neque luna per noctem*. Quare? Quia *Dominus* (*f*) *custodiet te ab omni malo* (v. 7.). Ab scandalis in sole, ab scandalis in luna, ab omni malo te custodiet, qui est tegumentum tuum super manum dexteræ tuæ, qui non dormit, neque dormitabit. Et ad quam rem? Quia in tentationibus sumus: *Dominus custodiet te ab omni malo. Custodiat animam tuam Dominus* (v. 8.). Etiam ipsam animam. *Custodiat introitum tuum et exitum tuum, ex hoc nunc et usque in sæculum*. Non quasi corpus tuum; nam in corpore peremti sunt Martyres; sed *custodiat animam tuam Dominus;* quia de anima non cesserunt Martyres. Et sæviebant persecutores in (*g*) CRISPINAM, cujus hodie natalitia celebramus (Crispinæ martyris natalitia.), sæviebant in feminam divitem et delicatam: sed fortis erat, quia Dominus tegumentum ejus super manum dexteræ ejus, ille qui eam custodiebat. Hanc enim, Fratres, numquid est qui in Africa ignoret? Clarissima enim fuit; nobilis genere, abundans divitiis: sed hæc

(a) Sic nostri omnes MSS. At editi, *Ecclesia propter Deum, in Deo proximus diligitur, Deus autem* etc.

(b) Parisienses et Venetæ antiquiores editiones, *maxime Arianorum, qui tres ὑποστάσεις ἀνομοίους, id est, tres subsistentes substantias introduxerunt: sed Dei miserante auxilio primus hujus auctor erroris exilio damnatus catholicorum Patrum perpetuo, numquam ad communionem dicitur morte interveniente pervenisse. Alius vero per totam Orientis regionem digna et consimili multatus est pœna. Sed si aliquis horum vel aliorum, ut dixi, deceptus erroris vesania, aliquid minus in Filio, aut* etc.

(c) Am. et plerique MSS. post vocem *incontaminabili*, prosequuntur sic, *non in isto sole, quem nobiscum vident muscæ et pecora, sed in illo sole* etc.

(d) Hic Parisienses et Venetæ antiquiores editiones id insertum habent, *De hoc sole pater Athanasius Alexandrinus episcopus ita pulcre locutus est; Filius, inquit, Dei a Patre solo est; non factus, nec creatus, sed genitus:* ex quo videlicet Possevinus in Appar. voce *Athanasius*, et Turrensis in præfat ad Confessionem Aug. ac Bellarminus in lib. 2 de Christo cap. 25 Symbolum vulgo Athanasii dictum, eidem ipsi assertum Augustini auctoritate putant. Contra vero Petavius in Theolog. dogmat. de Trinit. l. 7. c. 8. n. 7. verba illa dicit fuisse Augustino temere assuta: quæ re vera absunt a nostris omnibus MSS. nec reperiuntur in editis Am. Er. et Lov.

(e) Sic Am. Er. et aliquot MSS. At Lov. *aut ibi errat, aut ibi non errat.*

(f) Plerique MSS. in isto versu constanter, *custodiat te:* et contra in subsequenti, pro *Custodiat introitum:* habent *Custodiet introitum.*

(g) Editiones antiquæ Paris. et Ven. *Christianam.* Am. et Er. *Christinam.* Sed verius Lov. et MSS. *Crispinam:* uti rursus infra in Psal. 137. ad vers. 7. Hæc Thebestæ in Africa passa celebratur nonis Decembris.

omnia sinistra erant, sub capite erant. Venit i- A
nimicus qui feriret caput, et sinistra illi obje-
cta est, quæ erat sub capite. Caput supra erat,
dextera de super complectebatur. Quid poterat
facere persecutor, quamvis delicatæ feminæ? E-
rat quidem illa sexu infirma, et divitiis forte lan-
guidior, et consuetudine corporali infirmior: sed
Cant. 2 6. quid ad tanta munimenta? Quid ad illum spon-
sum mittentem sinistram sub caput, et dextera
sua complectentem? Quando sic munitam per-
cuteret inimicus? Et tamen percussit, sed in cor-
pus. Quid autem dicit Psalmus? *Custodiat ani-
mam tuam Dominus.* Anima non cessit, corpus
percussum est. Et corpus ad tempus percussum
est: nam in fine resurrecturum est. Quia et ipse
qui dignatus est esse caput Ecclesiæ, præbuit
corpus suum ad tempus percutiendum: sed car- B
nem suam ille triduo resuscitavit, carnem no-
stram in fine resuscitaturus est. Ideo suscitatum
est caput, quod adtenderet corpus, ut non defi-
ceret. *Custodiat animam tuam Dominus.* Ipsa
a non cedat, (*a*) ipsa non frangatur scandalis, in
b persecutionibus, in tribulationibus, ipsa non (*b*)
Matth. 10. 28. cedat deficiendo: sicut Dominus dicit, Nolite ti-
» mere eos qui corpus occidunt, animam autem
» non possunt occidere: sed eum timete, qui ha-
» bet potestatem corpus et animam occidere in ge-
» hennam ignis. Hanc ergo animam tuam custo-
diat Dominus, ne cedas persuasori malo, ne ce-
das promittenti falsa, ne cedas minanti tempo-
ralia, et *custodiat animam tuam Dominus.*

v. 8. 14. Et deinde, *Custodiat Dominus introitum
tuum et exitum tuum, ex hoc nunc et usque in* C
sæculum. Nam introitum tuum ad tempus ad-
tende. *Custodiat Dominus introitum tuum et e-
xitum tuum, ex hoc nunc et usque in sæculum.*
Exitum idem custodiat. Quid est, *introitum?* quid
est, *exitum?* Quando tentamur, intramus: quan-
do vincimus tentationem, eximus. Audi, *introi-*
Eccli. 27. 6. *tum;* audi *exitum.* Vasa figuli probat fornax, ait
Scriptura, et homines justos tentatio tribulatio-
nis. Si sic sunt homines justi, quomodo vasa fi-
guli; necesse est ut vasa figuli fornacem intrent.
Et non quando intrant, jam securus est figulus,
2 Tim. 2. 17. sed cum exierint. Dominus autem securus est,
quia novit qui sunt ejus, et novit qui in fornace
non crepent. Illi non crepant, qui non habent
ventum superbiæ. Humilitas ergo custodit in o-
mni tentatione: quia a convalle plorationis ad- D
scendimus cantantes Canticum graduum; et cu-
stodit Dominus introitum, ut salvi intremus.
Sana fide simus quando accidit tentatio, et *custo-
dit exitum ex hoc et usque in sæculum.* Cum e-
nim exierimus ab omni tentatione, jam in æter-
num nulla nos tentatio terrebit, nulla concupi-
scentia saltem sollicitabit. Audi Apostolum id-
ipsum commemorantem, quod paulo ante com-
1. Cor. 10. 13. memoravi: Fidelis Deus, qui non permittat vos
tentari supra quam potestis ferre. Ecce introi-
tus tuus custoditur: quando non tibi sinit Deus
accidere tentationem, quam non potes ferre, in-
troitum tuum custodit: videte si custodit et exi-
tum. Sed faciat, inquit, cum tentatione etiam e-
xitum, ut possitis sustinere. Numquid possumus
nos, Fratres, interpretari aliter, quam ipsa ver-
ba Apostoli docuerunt? Custodite ergo vos, sed
non a vobis, quia Dominus tegumentum, qui
custodit, qui non dormitat nec dormit. Semel
dormivit pro nobis: surrexit, jam non dormiet.
Nemo de se præsumat. De convalle plorationis »
adscendimus, non remaneamus in via. Gradus
in via restant: non debemus pigri remanere, non
debemus superbi cadere: dicamus Deo, Non mo-
veatur pes noster. Non dormiet, qui custodit nos.
In nostra potestate est, (*c*) Deo donante, si eum c
nobis faciamus custodem, qui non dormit, neque
dormitat, qui custodit Israel. Quem Israel? Vi-
dentem Deum. Ita erit auxilium tuum a Domino,
ita erit tegumentum tuum super manum dexte-
ræ tuæ: ita custoditur introitus tuus et exitus
tuus ex hoc nunc et usque in sæculum. Nam si
de te præsumseris, motus est pes tuus: si motus
est pes tuus, jam putas te in aliquo gradu esse.
Inde cadis, si superbus es: quia humilis in con-
valle plorationis dicit, Ne des ad movendum pe- v. 3.
dem meum.

15. Etsi brevis Psalmus est, longa tamen tra-
ctatio, et longus sermo. Putate, Fratres, quia
per Natalem beatæ Crispinæ invitavi vos, et im-
moderatior fui in convivio producendo. Nonne
posset hoc vobis fieri, si quis vos Militaris invi-
taret, et ad mensam sine mensura bibere coge-
ret? Liceat nobis hoc facere in divino sermone,
ut inebriemini et satiemini, quemadmodum et
Dominus pluvia sua temporali dignatus est ter-
ram irrigare, ut cum majore gaudio nos sineret
ire ad locum Martyrum, sicut hesterno die pro-
miseramus. Illi enim Martyres sine labore hic
sunt nobiscum.

IN PSALMUM CXXI.

* ENARRATIO.

* Sermo ad plebem.

1. SICUT amor immundus inflammat animam,
et ad terrena concupiscenda et peritura
sectanda perituram vocat, et in ima præcipitat,
atque in profunda demergit: sic amor sanctus
ad superna levat, et ad æterna inflammat, et ad
ea quæ non transeunt neque moriuntur, excitat
animam, et de profundo inferni levat ad cælum.
Habet tamen omnis amor vim suam, nec potest
vacare amor in anima amantis: necesse est du-
cat. Sed vis nosse qualis amor sit? Vide quo du-
cat. Non ergo monemus ut nihil ametis: sed mo-
nemus ne mundum ametis; ut eum qui fecit
mundum, libere ametis. Obligata enim anima
amore terreno, quasi viscum habet in pennis,
volare non potest. Mundata vero ab affectibus sor-
didissimis sæculi, tamquam extensis pennis et

(a) Plures MSS. Ipsa *non frangatur* in *scandalis*.
(b) Sic Am. et MSS. At Er. et Lov. *ipsa non cadat*.

(c) MSS. non habent, *Deo donante*.

duabus alis resolutis ab omni impedimento, id
Matth. 22. 40. est, duobus præceptis dilectionis Dei et dilectio-
nis proximi volat. Quo, nisi ad Deum adscen-
dens volando, quia adscendit amando? Quod an-
tequam possit, gemit in terra, si jam inest ei vo-
Psal. 54. 7. landi desiderium; et dicit, Quis dabit mihi pen-
nas sicut columbæ, et volabo, et requiescam?
Quo autem volabit, nisi de mediis scandalis, ubi
gemebat etiam iste, cujus hæc vox est, quam
commemoravi? De mediis ergo scandalis, a com-
mixtione malorum hominum, a paleis quibus
grana commixta sunt, volare vult, ubi non pa-
tiatur conjunctionem et societatem iniqui ali-
cujus, sed vivat in sancta societate Angelorum
civium in æterna Jerusalem.

2. Ideo Psalmus iste, quem hodie suscepimus
tractandum Sanctitati Vestræ, ipsam Jerusalem
desiderat, id est, iste qui adscendit in hoc Psal-
In Psal. 38. n. 2. et in Psal. 119. n. 1. mo: est enim, *Canticum graduum;* quod sæpe*
diximus Caritati Vestræ, quia non sunt gradus
isti descendentium, sed adscendentium. Adscen-
dere ergo vult iste. Et quo vult adscendere, nisi
in cælum? Quid est, in cælum? Utrum ideo vult
adscendere, ut sit cum sole et luna et stellis?
Absit. Sed est in cælo æterna Jerusalem, ubi
sunt cives nostri Angeli: ab ipsis civibus nostris
peregrinamur in terra. In peregrinatione suspi-
ramus, in civitate gaudebimus. Invenimus au-
tem et socios in ista peregrinatione, qui jam vi-
derunt ipsam civitatem, et invitant nos ut cur-
ramus ad illam. Ad hos gaudet iste, qui et dicit,
v. 2. *Jucundatus sum in his, qui dixerunt mihi, In
domum Domini ibimus.* Fratres, veniat in men-
tem Caritati Vestræ, si qua forte festivitas Mar-
tyrum et locus aliquis sanctus nominatur, quo
certo die turbæ confluant ad celebrandam solle-
mnitatem; ille turbæ quomodo se exsuscitant,
quomodo se hortantur et dicunt, Eamus, eamus.
Et quærunt, Quo eamus? Et dicitur, Ad illum
locum, ad sanctum locum. Invicem sibi loquun-
tur, et tamquam incensi singillatim faciunt unam
flammam: et ipsa una flamma facta ex collocu-
tione sese accendentium rapit illos ad locum
sanctum, et cogitatio sancta sanctificat eos. Si
ergo ad locum temporalem sic rapit amor san-
ctus: qualis amor debet esse, qui concordes ra-
pit in cælum, et dicentes sibi, *In domum Domi-
ni ibimus?* Ergo curramus, curramus, quia in
domum Domini ibimus. Curramus, et non fati-
gemur; quia illuc perveniemus, ubi non lassa-
bimur. Curramus in domum Domini, jucunde-
tur anima nostra in his qui ea nobis dicunt. Qui
enim ea nobis dicunt, priores viderunt ipsam
patriam, de longinquo clamantes ad posteriores,
In domum Domini ibimus: ambulate, currite.
Viderunt illam Apostoli, et dixerunt nobis, Cur-
rite, ambulate, sequimini, *In domum Domini
ibimus.* Et quid dicit unusquisque nostrum? *Ju-
cundatus sum in his qui dixerunt mihi, In do-
mum Domini ibimus.* Jucundatus sum in Pro-
phetis, jucundatus sum in Apostolis, Omnes e-

A nim isti dixerunt nobis. *In domum Domini ibi-
mus.*

3. *Stantes erant pedes nostri in atriis (a) Je-* v. 3.
rusalem. Ecce habes domum Domini, si quære- a
bas quid sit domus Domini. In illa domo Domi-
ni laudatur, qui condidit domum. Ipse deliciæ
omnium habitantium in domo: ipse sola spes
hic, et res ibi. Ergo qui currunt, qui debent co-
gitare? Quasi ibi jam sint, et ibi stent. Magnum
enim est ibi stare inter Angelos, et non defice-
re. Qui enim inde lapsus est, in veritate non ste-
tit. Quicumque non sunt lapsi, in veritate stant: Johan. 8. 44.
et ille stat, qui Deo fruitur; qui autem se frui
voluerit, cadit. Quis autem se frui vult? Qui su-
perbus est. Ideo ille qui semper stare volebat in
atriis Jerusalem, In lumine tuo, inquit, videbi-
B mus lumen; non in lumine meo. Et, Apud te, Psal. 35. 10.
inquit, fons vitæ: non apud me. Et quid adjecit? »
Non veniat mihi pes superbiæ, et manus pecca- Ibid. 12. etc.
torum non moveat me. Ibi ceciderunt omnes qui »
operantur iniquitatem; expulsi sunt, nec potue- »
runt stare. Si ergo illi non potuerunt stare, quia
superbi fuerunt; humiliter adscende, ut dicas,
Stantes erant pedes nostri in atriis Jerusalem.
Cogita qualis ibi futurus sis: et quamvis adhuc
in via sis, hoc tibi pone ante oculos, quasi ibi
stes, quasi jam inter Angelos indeficiens gau-
deas, et fiat in te quod dictum est, Beati qui ha-
bitant in domo tua, in sæcula sæculorum lauda-
bunt te. *Stantes erant pedes nostri in atriis Je-* Psal. 83. 5.
rusalem. Cujus Jerusalem? Solet enim dici et i-
sta Jerusalem: sed ista Jerusalem umbra est il-
C lius. Et quid magnum est stare in ista Jerusa-
lem, quando ista Jerusalem stare non potuit,
quæ in ruinam conversa est? Hoc ergo pro ma-
gno Spiritus-sanctus ex inflammato corde aman-
tis hujus eloquitur, quia dicit, *Stantes erant pe-
des nostri in atriis Jerusalem?* Nonne illa est Matth. 23. 37.
Jerusalem, cui dixit Dominus, Jerusalem, Jeru-
salem, quæ interficis Prophetas, et lapidas mis-
sos ad te? Quid magnum ergo iste concupisce-
bat, stare inter illos qui interficiebant Prophe-
tas, et lapidabant missos ad se? Absit ut de ista
Jerusalem sic cogitet, qui sic amat, qui sic ar-
det, qui sic vult pervenire ad illam Jerusalem Gal. 4. 26.
matrem nostram, de qua dicit Apostolus, æter- 2. Cor. 5. 1.
nam in cælis.

4. Audi postremo, noli mihi credere: audi quid
D sequatur, et quam Jerusalem designet mentibus
nostris. Cum enim dixisset, *Stantes erant pedes
nostri in atriis Jerusalem:* quasi diceretur illi,
De qua Jerusalem dicis, de qua Jerusalem loque-
ris? subjecit statim, *Jerusalem quæ ædificatur* v. 3.
ut civitas. Fratres, quando dicebat ista David,
perfecta erat illa civitas, non ædificabatur. Ne-
scio quam ergo civitatem dicit, quæ modo ædi-
ficatur, ad quam currunt in fide lapides vivi,
de quibus dicit Petrus, Et vos tamquam lapides 1. Pet. 2. 5.
vivi coædificamini in domum spiritalem, id est,
templum sanctum Dei. Quid est, lapides vivi
coædificamini? Vivis, si credis. Si autem credis,

(a) Duo tantum MSS. *in atriis tuis.*

efficeris templum Dei: quia dicit apostolus Pau- A lus, Templum enim Dei sanctum est, quod estis I. Cor. 3. 17. vos. Ipsa ergo modo civitas ædificatur: præciduntur de montibus lapides per manus prædicantium veritatem, conquadrantur ut intrent in structuram sempiternam. Adhuc multi lapides in manibus artificis sunt: non cadant de manibus artificis, ut possint perfecti coædificari in structuram templi. Est ergo ista *Jerusalem quæ ædificatur ut civitas:* fundamentum ipsius Christus est. I. Cor. 3. 11. Dicit apostolus Paulus, Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus. Fundamentum quando ponitur in terra, de super ædificantur parietes, et pondus parietum ad ima tendit, quia in imo positum est fundamentum. Si autem fundamentum nostrum in cælo est, ad cælum ædificemur. Corpora ædificaverunt istam (*a*) structuram, quam videtis amplam surrexisse, hujus basilicæ; et quia corpora ædificaverunt, fundamentum in imo posuerunt: quia vero spiritaliter ædificamur, fundamentum nostrum in summo positum est. Illuc ergo curramus, ubi ædificemur: quia de ipsa Jerusalem dictum est, *Stantes erant pedes nostri in atriis Jerusalem.* Sed cujus Jerusalem? *Jerusalem quæ ædificatur ut civitas.* Parum dixit, ut ostenderet Jerusalem, quia dixit, *ut civitas ædificatur:* adhuc potest illa corporalis intelligi. Quid si enim exsistat aliquis et dicat, Jam quidem et cum ista dicerentur temporibus David, et ista canerentur, erat civitas illa perfecta; sed videbat in spiritu ruituram, et iterum ædificandam. Expugnata est enim illa civitas, et factus est transitus in Babyloniam populi captivitati, et dicta est ista in Scripturis, Transmigratio in Babyloniam. 4. Reg. 15. 11. Et prophetavit Jeremias, post septuaginta annos Jerem. 25. 11. etc. captivitatis ædificari posse illam civitatem, quæ destructa erat a debellantibus. Forte ait aliquis, Hoc videbat David in spiritu, ruituram civitatem Jerusalem a debellantibus, et iterum posse post septuaginta annos ædificari; et ideo dixit, *Jerusalem quæ ædificatur ut civitas:* noli ergo putare illam civitatem esse dictam, quæ constat ex sanctis, tamquam ex lapidibus vivis. Quid sequitur, ut tollat totam dubitationem? Ait enim, *Stantes erant pedes nostri in atriis Jerusalem.* Sed quam dico Jerusalem? Numquid istam, inquit, quam videtis stare corporeis parietibus erectam? Non: sed *Jerusalem quæ ædificatur ut civitas.* Quare non civitas, sed *ut civitas?* Nisi quia ista structura parietum, quæ erat in Jerusalem, visibilis civitas erat, sicut proprie dicitur ab omnibus civitas; illa autem ædificatur tamquam civitas, quia et illi qui in eam intrant, tamquam vivi lapides sunt, non enim vere lapides sunt. Sicut illi ut lapides, non lapides: sic illa *ut civitas*, non civitas; quia dixit *ædificatur.* Nomine quippe ædificii, structuram compagemque corporum atque parietum voluit intelligi. Nam civitas proprie in hominibus habitantibus intelligitur. Sed manifestavit nobis civitatem se urbem dixisse, quia dixit, *ædificatur.* Et quia ædificium spiritale similitudinem quamdam habet ædificii corporalis, ideo *ædificatur ut civitas.*

5. Sed dicat quod sequitur, et auferat omnem dubitationem, quia non carnaliter debemus accipere, *Jerusalem quæ ædificatur ut civitas. Cujus participatio ejus in idipsum.* Jam ergo, Fratres, quisquis erigit aciem mentis, quisquis deponit caliginem carnis, quisquis mundat oculum cordis, elevet, et videat *idipsum.* Quid est *idipsum?* quomodo dicam, nisi *idipsum?* Fratres, si potestis, intelligite *idipsum.* Nam et ego quidquid aliud dixero, non dico *idipsum.* Conemur B tamen quibusdam vicinitatibus verborum et significationum (*b*) perducere infirmitatem mentis ad cogitandum *idipsum.* Quid est *idipsum?* Quod semper eodem modo est: quod non modo aliud, et modo aliud est. Quid est ergo *idipsum*, nisi quod est? Quid est quod est? Quod æternum est. Nam quod semper aliter atque aliter est, non est, quia non manet: non omnino non est, sed non summe est. Et quid est quod est, nisi ille qui quando mittebat Moysen, dixit illi, Ego Exodi 3. 14. sum qui sum? Quid est hoc, nisi ille qui cum diceret famulus ejus, Ecce mittis me, si dixerit mihi populus, Quis te misit, quid dicam ei? nomen suum noluit aliud dicere, quam, Ego sum qui sum: et adjecit et ait, Dices itaque filiis Israel, Qui est misit me ad vos. Ecce *idipsum.* Ego sum » C qui sum, Qui est misit me ad vos. Non potes capere, multum est intelligere, multum est apprehendere. Retine quod pro te factus est, quem non posses capere. Retine carnem Christi, in quam levabaris ægrotus, et a vulneribus latronum semivivus relictus, ut ad stabulum perducereris, Lucæ 10. 30. et ibi sanareris. Ergo curramus ad domum Domini, et perveniamus ad civitatem, ubi stent pedes nostri; civitatem *quæ ædificatur ut civitas, cujus participatio ejus in idipsum.* Quid enim debes tenere? Quod pro te factus est Christus, quia ipse est Christus; et ipse Christus recte intelligitur, Ego sum qui sum, quomodo est Philipp. 2. 6. in forma Dei. Ubi non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo, ibi est idipsum. Ut autem efficiaris tu particeps in idipsum, factus est ipse D prior particeps tui: et Verbum caro factum est, Johan. 1. 14. ut caro participet Verbum. Quia vero quod Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, ex semine venit Abraham; promissum est autem Gen. 22. 18. Abrahæ et Isaac et Jacob, quod in semine eorum benedicerentur omnes gentes; et inde videmus Ecclesiam toto orbe diffusam: loquitur ad infirmos Deus. Firmitatem cordis quæsivit, cum diceret, Ego sum qui sum. Firmitatem cordis quæsivit, et aciem contemplationis erectam, cum dixit, Qui est misit me ad vos. Sed nondum habes (*c*) forte contemplationem: noli deficere, noli

(a) MSS. *istam instructuram.*
(b) Plerique MSS. *perducere* aciem mentis, *perducere infirmitatem mentis.*
(c) Alter e Corbeiensibus MSS. *fortem.*

desperare. Qui est, voluit esse homo, ut tu es: et ideo secutus ait Moysi quasi expavescenti nomen. Quod nomen? Quod est, Est. Et dixit, Inquit, Dominus ad Moysen, Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob: hoc mihi nomen est in æternum. (Exodi 3. 15.) Noli de te desperare, quia dixi, Ego sum qui sum, et Qui est misit me ad vos: quia tu modo fluctuas, et mutabilitate rerum et varietate mortalitatis humanæ percipere non potes quod est idipsum. Ego descendo, quia tu venire non potes. Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob. In semine Abraham spera aliquid, ut confirmari possis ad videndum qui venit ad te in semine Abrahæ.

6. Ergo hoc est idipsum, de quo dictum est, Mutabis ea, et mutabuntur, tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient. (Psal. 101. 27. et 28.) Ecce idipsum, cujus anni non deficient. Fratres, nonne anni nostri quotidie deficiunt, nec stant omnino? Nam et qui venerunt, jam non sunt; et qui futuri sunt, nondum sunt: jam illi defecerunt, et illi defecturi venturi sunt. In hoc ergo ipso uno die, Fratres, ecce modo quod loquimur in momento est. Præteritæ horæ transierunt, futuræ nondum venerunt; et cum venerint, et ipsæ transibunt et deficient. Qui sunt anni qui non deficiunt, nisi qui stant? Si ergo ibi anni stant, et ipsi anni qui stant unus annus est, et ipse unus annus qui stat unus dies est; quia ipse unus dies nec ortum habet nec occasum, nec inchoatur ab hesterno, nec excluditur a crastino, sed stat semper ille dies: et quod vis voca illum diem; si vis, anni sunt, si vis, dies est; quodcumque cogitaveris, (a) stat tamen: ipsius stabilitatis participat illa civitas, *cujus participatio est in idipsum:* merito ergo, quia illius stabilitatis fit particeps, dicit iste qui illuc currit, *Stantes erant pedes nostri in atriis Jerusalem.* Omnia enim ibi stant, ubi nihil transit. Vis et tu ibi stare et non transire? Illuc curre. Idipsum nemo habet ex se. Intendite Fratres. Quod corpus habet, non est idipsum: quia non in se stat. Mutatur per ætates, mutatur per mutationes locorum ac temporum, mutatur per morbos et defectus carnales: non ergo in se stat. Corpora cœlestia non in se stant, habent quasdam mutationes suas, etsi occultas: certe de locis in loca mutantur, adscendunt ab Oriente in Occidentem, et rursus circumeunt ad Orientem: non ergo stant, non sunt idipsum. Anima humana nec ipsa stat. Quantis enim mutationibus et cogitationibus variatur, quantis (b) voluptatibus immutatur, quantis cupiditatibus (c) diverberatur atque discinditur? Mens ipsa hominis, quæ dicitur rationalis, mutabilis est, non est idipsum. Modo vult, modo non vult; modo scit, modo nescit; modo meminit, modo obliviscitur: ergo idipsum nemo habet ex se. Qui voluit ex se habere idipsum, ut quasi ipse sibi esset idipsum, lapsus est: cecidit angelus, et factus est diabolus. Propinavit homini superbiam, dejecit secum invidentia eum qui stabat. (Gen. 3. 1. etc.) Isti sibi voluerunt idipsum esse; sibi principari, sibi dominari voluerunt: noluerunt habere verum Dominum, qui vere est idipsum, cui dictum est, Mutabis ea, et mutabuntur, tu autem idem ipse es. (Psal. 101. 27. et 28.) Jam ergo post tantum languorem, post tantos morbos, difficultates, labores, redeat anima humiliata ad idipsum: et sit in illa civitate *cujus participatio ejus in idipsum.*

7. *Illuc enim adscenderunt tribus.* (v. 4.) Quærebamus enim quo adscendat qui cecidit; quia diximus, adscendentis hominis vox est, adscendentis Ecclesiæ. Putamusne quo adscendit? quo it? quo erigitur? *Illuc adscenderunt*, inquit, *tribus.* Quo adscenderunt tribus? In civitatem, cujus participatio ejus in idipsum. Ergo illuc adscenditur, in Jerusalem. Homo autem qui descendebat de Jerusalem in Jericho, incidit in latrones. (Lucæ 10. 30.) Non descenderet, et non incideret in latrones. Quia vero descendendo incidit in latrones, adscendendo veniat ad Angelos. Adscendat ergo, quia adscenderunt tribus. Sed quæ sunt tribus? Multi noverunt, multi non noverunt. Sed et nos qui novimus, descendamus ad illos qui non noverunt tribus ut nobiscum adscendant, quo adscenderunt tribus. Tribus alio nomine dici possunt curiæ, sed non proprie. Itaque tribus uno nomine alio proprie dici non possunt; sed vicino dicuntur curiæ. Nam proprie si dixerimus curias, non intelliguntur nisi curiæ quæ sunt in civitatibus singulis singulæ; unde curiales et decuriones, id est, quod sint in curia vel decuria: et nostis quia tales curias singulas habent singulæ civitates. Sunt autem vel erant aliquando in istis quoque civitatibus curiæ etiam populorum, et una civitas multas curias habet, sicut Roma triginta quinque curias habet populi. Hæ dicuntur tribus. Has populus Israel duodecim habebat, secundum filios Jacob.

8. Duodecim tribus erant populi Israel: sed erant ibi mali, et erant ibi boni. Quam enim malæ tribus, quæ crucifixerunt Dominum? Quam bonæ tribus, quæ cognoverunt Dominum? Illæ ergo tribus, quæ crucifixerunt Dominum, tribus sunt diaboli. Cum ergo hic diceret, *Illuc enim adscenderunt tribus:* ne omnes tribus intelligeres, addidit, *tribus Domini*. (Item v. 4.) Quid est, *tribus Domini?* Quæ cognoverunt Dominum. (d) Ex ipsis enim duodecim tribubus malis, erant ibi boni de bonis tribubus, quæ cognoverunt fabricatorem civitatis: et ipsa erant grana inter illas tribus, quæ inter paleas commixta sunt. Adscenderunt autem, non cum paleis, sed tribus purgatæ, electæ, quasi tribus Domini. *Illuc adscenderunt tribus, tribus Domini.* Quid est, *tribus*

(a) Am. et plerique MSS. *stat: tamen ipsius stabilitatis* etc.
(b) Aliquot MSS. *voluntatibus.*
(c) Plures MSS. *diversatur atque distenditur.*
(d) Er. *Ex ipsis enim duodecim tribubus mali ibi erant. boni de bonis tribubus, quæ cognoverunt.* Sic etiam apud Am. nisi quod diversa est verborum interpunctio. At unus e Corb. MSS. *Ex ipsis enim duodecim tribubus erant ibi mali, erant ibi boni. De bonis tribubus, quæ cognoverunt* etc.

Domini? Testimonium Israel. Hoc quid sit, Fratres, audite: *Testimonium Israel*, id est, in quibus cognoscatur, (*a*) quia est vere Israel. Quid est enim Israel? Interpretatio nominis ejus dicta est jam, et sæpe dicatur: forte enim etsi recens dicta est, excidit. Dicendo nos faciamus ut non excidat etiam eis, qui legere non noverunt, aut noluerunt: nos simus codex ipsorum. Israel, videns Deum interpretatur: immo diligentius discusso verbo, sic interpretatur, Israel est videns Deum: utrumque, est videns Deum. Quia homo in se non est: mutatur enim et vertitur, si non participet ejus qui est idipsum. Tunc est, quando videt Deum. Tunc enim est, quando videt eum qui est: et videndo eum qui est, fit et ipse pro modo suo ut sit. Ergo ipse est Israel, Israel est videns Deum. Superbus ergo non est Israel: quia non est participatio ejus in idipsum: quia ipse sibi vult esse in idipsum. Qui sibi vult esse principium, non est Israel. Omnis ergo fictus non est Israel, quia omnis superbus necesse est ut fictus sit. Hoc dico, Fratres, necesse est ut omnis superbus velit videri quod non est: aliter, Fratres mei, non potest. Et utinam, sic vellet superbus videri quod non est, ut vellet videri, verbi caussa, choraula, cum choraula non esset. Cito probaretur, diceretur ei, Canta, videamus utrum choraula sis. Non posset, inveniretur falso se videri voluisse quod non erat. Si diceret se eloquentem, diceretur ei, Loquere, et proba. Si locutus fuerit, invenitur non hoc esse, quod professus est. Superbus quod pejus est, justum se vult videri, cum non sit: et quia justitiam intelligere difficile est, difficile est superbos agnoscere. Volunt ergo superbi videri quod non sunt: ideo non est participatio eorum in idipsum; non (*b*) pertinent ad Israel, qui est videns Deum. Quis ergo pertinet ad Israel? Qui est particeps in idipsum. Quis est qui participat in idipsum? Qui confitetur se non esse quod Deus est, et ab illo habere quod bonum potest habere; a se autem non esse nisi peccatum, ab illo sibi esse justitiam. Talis est in quo dolus non est. Et Do-
Johan. 1.47. minus videns Nathanaelem quid ait? Ecce Israelita, in quo dolus non est. Si ergo verus Israelita, in quo dolus non est, tribus illæ adscendunt ad Jerusalem, in quibus dolus non est. Et ipsæ sunt *testimonium Israel*, id est, per illas agnoscitur (*c*) quia erant grana inter illam paleam, quando area cum videretur, tota palea putabatur. Erant ergo ibi grana: sed cum adscenderint in sublimitatem illam splendoris, cum
Matth. 3. 12. fuerit area ventilata, tunc erit *testimonium Israel:* tunc dicent omnes mali, Vere quia erant ibi justi inter malos, quando nobis omnes mali videbantur, et quales nos eramus, tales omnes putabamus. *Testimonium Israel.* Quo adscendunt, quare adscendunt? *Ad confitendum nomini tuo, Domine.* Magnificentius dici non potest. Sicut superbia præsumit, sic humilitas confitetur. Quomodo præsumtor est, qui vult videri quod non est: sic confessor est, qui non vult videri quod (*d*) est ipse, et amat quod est ille. Ad hoc ergo adscendunt Israelitæ, in quibus dolus non est, quia sunt vere Israelitæ, quia in ipsis est testimonium Israel; ad hoc adscendunt, *ad confitendum nomini tuo, Domine.*

9. *Quoniam ibi sederunt sedes in judicium.* v. 5.
Mirum ænigma, mira quæstio, si non intelligatur. Sedes dicit, quos Græci thronos appellant, Thronos Græci sellas dicunt, tamquam honorabiles. Ergo, Fratres mei, non est mirum, si sedeant homines in sedibus, in sellis: ut autem ipsæ sedes sedeant, quomodo possumus intelligere? Tamquam si dicat aliquis, Sedeant hic cathedræ, aut sedeant hic sellæ. In sella sedetur, in sedibus sedetur, in cathedris sedetur; non ipsæ sedes sedent. Quid est ergo hoc, *Quoniam ibi sederunt sedes in judicium?* Certe soletis audire Deo dicente, Cælum mihi thronus est, terra Isai. 66. 1.
autem scabellum pedum meorum. Latine autem Act. 7. 49.
totum sic dicitur Cælum mihi sedes est. Qui sunt isti, nisi justi? qui sunt cæli, nisi justi? Qui cælum, ipsi cæli: quia quæ Ecclesia ipsæ Ecclesiæ; sic sunt multæ, ut una sit: sic ergo et justi; ita sunt justi cælum, ut cæli sint. In ipsis autem sedet Deus, et de ipsis judicat Deus. Et non sine caussa dictum est, Cæli enarrant glo- Psal. 18. 2.
riam Dei. Apostoli enim facti sunt cælum. Unde facti sunt cælum; Quia justificati. Quomodo peccator factus est terra, cui dictum est, Terra es, et in terram ibis: sic justificati facti sunt cælum. Gen. 3. 19.
Portaverunt Deum, et de ipsis Deus coruscabat miracula, tonabat terrores, pluebat consolationes. Erant ergo, erant illi cælum, et enarrabant gloriam Dei. Nam ut noveritis ipsos dictos cælum, ibi ait in ipso Psalmo, In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum. Quæris, quorum; et invenies, cælorum. Si ergo cælum sedes Dei, Apostoli autem cælum; et ipsi facti sunt sedes Dei, ipsi sunt thronus Dei. Dictum est alio loco, Anima justi, thronus sapientiæ. Magna res, magna res dicta est: Thronus sapientiæ anima justi, id est, in anima justi sedet sapientia tamquam in sella sua, tamquam in throno suo, et inde judicat quidquid judicat. Ergo erant throni sapientiæ, et ideo dixit illis Dominus, Sedebitis super duodecim thro- Matth. 19.
nos, judicantes duodecim tribus Israel. Sic et » 28.
ipsi sedebunt super duodecim sedes, et ipsi sunt sedes Dei: de illis quippe dictum est, *Ibi enim sederunt sedes. Quoniam ibi* (*e*) *sederunt sedes.* Qui sederunt? *Sedes.* Et qui sunt sedes? De quibus dictum est, Anima justi, sedes sapientiæ. Qui sunt sedes? Cæli. Qui sunt cæli? Cælum. Isai. 66. 1.
Quod est cælum? De quo dicit Dominus, cælum mihi sedes est. Et ipsi justi sunt sedes, et habent sedes, et in illa Jerusalem sedebunt sedes. Ad quam rem? *In judicium.* Sedebitis, inquit, Matth. 19. 28.

(a) Aliquot MSS. *qui est vere Israel.*
(b) Editio tantum Lov. *non pertinet ad Israel qui non est* etc.

(c) Sic Am. Er. et MSS. At Lov. *qui erant.*
(d) Sed MSS. *quod non est ipse.*
(e) Hoc loco MSS. *sedebunt.*

super duodecim sedes, o vos sedes, judicantes
duodecim tribus Israel. Quos judicantes? Infra
qui sunt in terra. Qui judicabunt? Qui facti sunt
cælum. Illi autem qui judicabuntur, in duas par-
tes dividentur; una ad dexteram, altera ad sini-
stram erit. Judicabunt cum Christo sancti. Ve-
niet enim in judicium cum senioribus populi,
Isai. 3. 14. ait Isaias. Alii sunt ergo, qui cum illo judica-
bunt; alii, qui ab illo judicabuntur, et ab illis
qui cum eo judicabunt. Dividentur ergo isti
in duas partes: una ponetur ad dexteram, cui
enumerabuntur eleemosynæ, quas fecerunt: alia
ponetur ad sinistram, cui enumerabitur crude-
litas et sterilitas misericordiæ. Et illis ad dexte-
Matth. 25. ram constitutis dicetur, Venite benedicti Patris
34. » mei, percipite regnum quod vobis paratum est
» ab origine mundi. Quare? Esurivi, inquit, et
» dedistis mihi manducare. Et illi, Quando te vi-
» dimus esurientem? Et ille, Cum uni ex minimis
» meis fecisti, mihi fecistis. Ergo quid est, Fra-
tres? Illi judicabunt de quibus dictum est, ut
Lucæ 16. 9. fiant amici de mammona iniquitatis: ut et ipsi,
» inquit, recipiant vos in æterna tabernacula. Sancti
sedebunt cum Domino adtendere qui fecerunt
misericordiam, et assument illos separatos in
dexteram in regnum cælorum: et ipsa est pax
Jerusalem. Quæ est pax Jerusalem? Ut opera
misericordiæ corporalia junganturoperibus præ-
dicationis spiritalibus, et fiat pax dando et acci-
piendo. Ait enim Apostolus, qui rationem dati
1. Cor. 9. 11. et accepti dixit esse istas eleemosynas: ait ergo,
» Si nos vobis spiritalia seminavimus, magnum
2. Cor. 8. 15. est si vestra carnalia metamus? Et de ipsa re
» ait alio loco, Qui multum, non abundavit; et qui
modicum, non defuit illi. Quare, Qui multum,
non abundavit? Quia quod plus habebat, dedit
indigenti. Et quid est, Qui modicum, non defuit
Ibidem 14. illi? Quia accepit ab illo, qui abundavit. Ut fiat,
inquit, æqualitas. Ipsa est pax, de qua dicitur,
v. 7. *Fiat pax in virtute tua.*

10. Namque cum dixisset, *Quoniam ibi sede-
runt sedes in judicium, sedes super domum Da-
vid*, id est, super familiam Christi, cui dederunt
in tempore cibaria: statim tamquam ipsis sedi-
v. 6. bus ait, *Interrogate quæ ad pacem sunt Jerusa-
lem.* O vos sedes, qui jam sedetis ut judicetis,
et facti estis sedes Domini judicantis, (quoniam
qui judicant, interrogant; qui judicantur, inter-
rogantur:) *Interrogate*, inquit, *quæ sunt ad pa-
cem Jerusalem.* Interrogando quid invenient?
Alios fecisse misericordiam, alios non fecisse.
Quos invenient fecisse misericordiam, ipsos vo-
cabunt ad Jerusalem: quia ipsa sunt ad pacem
Jerusalem. Dilectio fortis res, Fratres, dilectio
fortis res. Vultis videre quam sit fortis dilectio?
Quisquis per aliquam necessitatem non potuerit
implere quod jubet Deus, amet illum qui implet,
et in illo implet. Intendat Caritas Vestra. Verbi
gratia, Uxorem habet, quam dimittere non pot-
1. Cor. 7. 3. est: oportet ut obtemperet Apostolo dicenti, U-
et 27. xori vir debitum reddat: et, Alligatus es uxori,

A ne quæsieris solutionem. Venit in mentem, quia
melior est illa vita, de qua dicit idem Aposto-
lus, Vellem omnes esse sicut meipsum. Adtendit
eos qui hoc fecerunt; amat eos, et in ipsis im-
plet quod in se non potest. Fortis res est dile-
ctio. Ipsa est virtus nostra: quia si in illa non
fuerimus, nihil prodest quidquid aliud habueri-
mus. Si linguis hominum loquar, dicit Aposto- 1. Cor. 13.
lus, et Angelorum, caritatem autem non habeam, » 1. etc.
factus sum quasi æramentum sonans, aut cym- »
balum tinniens. Adjungit aliud magnum: Quod »
si distribuero omnem substantiam meam, et si »
tradidero corpus meum ut ardeam, caritatem »
autem non habeam, nihil mihi prodest. Si autem »
sit sola caritas, quæ non inveniat quod distribuat
pauperibus, diligat: solum calicem aquæ frigidæ Matth. 10. 42.
B det; tantum illi imputabitur, quantum Zacchæo, Lucæ 19. 8.
qui dimidium patrimonii donavit pauperibus.
Quare hoc? Ille tam modicum dedit, ille tam
multum dedit, et tantum illi imputabitur? Tan-
tum plane. Impar enim facultas, sed non impar
caritas.

11. Illi ergo interrogant, vos cogitate quid
estis. Jam ecce dictum est nobis, In domum Do-
mini ibimus. Jucundati sumus certe in his qui
dixerunt nobis, In domum Domini ibimus. Vide-
te ergo si imus. Non enim pedibus imus, sed af-
fectibus. Videte si imus, interroget se unusquis-
que vestrum, qualis est erga pauperem sanctum,
erga indigentem fratrem, qualis est erga indi-
gentem mendicum videat: si viscera ejus non
sunt angusta. Quia interrogare te habent sedes,
C quæ sedebunt in judicium, et debent invenire
quæ sunt ad pacem Jerusalem. Et quomodo in-
terrogant? Tamquam sedes Dei. Deus interro-
gat. Si Deum latet aliquid, et illas sedes aliquid
interrogantes fugere potest. *Interrogate quæ
sunt ad pacem Jerusalem.* Sed quæ sunt ad pa-
cem Jerusalem? *Et abundantia*, inquit, *his qui
diligunt te.* Ad ipsam Jerusalem convertit vo-
cem. Abundantia est illis qui diligunt eam. A-
bundantia ex inopia: hic inopes, ibi abundantes;
hic infirmi, ibi firmi; hic egeni, ibi divites. Unde
facti divites? Quia dederunt hic quod acceperunt
a Deo ad tempus, et acceperunt ibi quod postea
Deus retribuet in æternum. Hic, Fratres mei,
et divites pauperes sunt. Bonum est diviti, ut
agnoscat se pauperem. Si enim plenum se pu-
D tat, tumor est (*a*) ille, non plenitudo. Agnoscat a
se inanem, ut possit impleri. Quid habet? Au-
rum. Quid nondum habet? Vitam æternam. Ad-
tendat quid habeat, et videat quid non habeat.
Fratres, ex eo quod habet, ut accipiat quod non
habet: emat ex eo quod habet, illud quod non
habet. *Et abundantia his qui diligunt te.*

12. *Fiat pax in virtute tua.* O Jerusalem! o v. 7.
civitas quæ ædificaris ut civitas, cujus partici-
patio tua in idipsum, *fiat pax in virtute tua*,
fiat pax in dilectione tua: quia virtus tua, dilectio
tua. Audi Cantica canticorum: Valida est sicut Cant. 7. 6.
mors dilectio. Magnum verbum, Fratres, Valida

(a) Sic MSS. Editi vero, *tumor est illi.*

est sicut mors dilectio. Magnificentius exprimi non potuit fortitudo caritatis, quam ut diceretur, Valida est sicut mors dilectio. Quis enim resistit morti, Fratres? Intendat Caritas Vestra. Resistitur ignibus, undis, ferro, resistitur potestatibus, resistitur regibus: venit una mors, quis ei resistit? Nihil illa fortius. Propterea viribus ejus caritas comparata est, et dictum est, Valida est sicut mors dilectio. Et quia ipsa caritas occidit quod fuimus, ut simus quod non eramus; facit
Gal. 6. 14. in nobis quamdam mortem dilectio. Ipsa morte mortuus erat, qui dicebat, Mundus mihi crucifixus est, et ego mundo. Ipsa morte mortui erant,
Coloss. 3. 3. quibus dicebat, Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Valida est sicut mors dilectio. Si ergo valida est, fortis est et magnæ virtutis, et ipsa est virtus, et per ipsam reguntur infirmi a firmis, terra a cælo, populi a sedibus: ideo, *Fiat pax in virtute tua*, fiat pax in dilectione tua. Et per istam virtutem, per istam dilectionem, per istam pacem, fiat *abundantia in turribus tuis:* id est, in excelsis tuis. Pauci enim sedebunt in judicio: sed multi ad dexteram positi facient populum civitatis illius. Multi enim pertinebunt ad singulos quosque excelsos, a quibus recipiantur in tabernacula æterna: et erit abundantia in turribus ejus. Plenitudo autem deliciarum et sufficientia divitiarum ipse Deus, ipse idipsum, ipse cujus par-
a ticipatio est civitatis in idipsum: (*a*) ipsa erit et
Philip. 2. 4. et 21. abundantia nostra. Sed unde? Per caritatem, hoc est, per virtutem. In quo autem est caritas,
1 Cor. 10 33. Fratres? Qui non sua quærit in hac vita. Audi Apostolum habentem caritatem. Ait, Placete omnibus per omnia, sicut et ego omnibus per
Gal. 1. 10. omnia placeo. Ubi est ergo quod dixisti, Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem? Et modo dicis placere, modo hortaris ut et illi placeant? Sed non ibi posuit finem, ut quis
b propter se, non propter caritatem placeat. (*b*)
» Qui gloriam suam quærit, non quærit salutem
» aliorum. Ait enim, Sicut et ego omnibus per o-
» mnia placeo, non quærens quod mihi prodest,
» sed quod multis, ut salvi fiant.

13. Ideo et hic cum de caritate diceret, *Pro-*
v. 8. *pter fratres meos*, inquit, *et propinquos meos*,
c *loquebar* (*c*) *autem pacem de te*. O Jerusalem civitas, cujus participatio in idipsum, ego in hac vita et in hac terra, ego pauper, peregrinus et gemens, nondum perfruens pace tua, et prædicans pacem tuam; non propter me illam prædico, sicut hæretici, qui quærentes gloriam suam
In Donatistas. dicunt, Pax vobiscum: et pacem non habent quam populis prædicant. Si enim haberent pacem, non conscinderent unitatem. Ego, inquit, *loquebar pacem de te*. Sed quare? *Propter fratres meos et propinquos meos*: non propter honorem meum, non propter pecuniam meam,

A non propter vitam meam: nam, Mihi vivere Philip. 1. 21.
Christus est, et mori lucrum. Sed *loquebar pacem de te*, *propter fratres meos et propinquos meos*. Nam cupiebat ipse dissolvi, et esse cum Christo. Et qui ista prædicaret propinquis et Ibidem 24.
fratribus, Manere, inquit, in carne necessarium propter vos. *Propter fratres meos et propinquos meos*, *loquebar autem pacem de te*.

14. *Propter domum Domini Dei mei*, *quæsivi* v. 9.
bona tibi. Non propter me quæsivi bona: nam non tibi quærerem, sed mihi; ideo nec ego haberem, quia non tibi quærerem: sed *Propter domum Domini Dei mei*, propter Ecclesiam, propter sanctos, propter peregrinos, propter inopes, ut adscendant; quia dicimus eis; In domum Domini ibimus; *propter* ipsam *domum Do-*
B *mini Dei mei*, *quæsivi bona tibi*. Hæc, Fratres, prolixiora et necessaria carpite, manducate, bibite, convalescite, currite, apprehendite.

IN PSALMUM CXXII.

* ENARRATIO. * Sermo ad plebem.

1. ADSCENDENTIS Cantica ex ordine cum Sanctitate Vestra consideranda suscepi: adscendentis et amantis, et ideo adscendentis, quia amantis. Omnis amor aut adscendit, aut descendit. Desiderio enim bono levamur ad Deum, et desiderio malo ad ima præcipitamur. Sed quia jam malo desiderio lapsi cecidimus; superest nobis, si agnoscimus quis ad nos non ceciderit, sed descenderit, hærendo illi adscendere; quia viri-
C bus nostris non possumus. Ipse dixit Dominus noster Jesus Christus, Nemo adscendit in cælum, Johan. 3. 13.
nisi qui de cælo descendit, Filius hominis qui »
est in cælo. Tamquam de se solo videtur dixis- »
se. Ergo ceteri remanserunt, quia solus adscendit, qui solus descendit? Quid debent facere ceteri? Uniri corpori ipsius, ut sit unus Christus, qui descendit et adscendit. Descendit caput, ad- Ephes. 5. 27.
scendit cum corpore; vestitus Ecclesiam suam, quam sibi exhibuit sine macula et ruga. Solus ergo adscendit. Sed et nos quando cum illo sic sumus, ut in illo membra ejus simus; et nobiscum solus est, et ideo unus, et semper unus. Unitas nos compaginat uni. Et illi soli cum illo non adscendunt, (*d*) qui cum illo unus esse noluerint. d
Jam vero quoniam ipse qui in cælo positus est,
D et carne (*e*) suscitata immortalis, per quam fuit e
ad tempus mortalis, et nihil in cælo persecutionum patiens, nihil malitiarum et opprobriorum, sicut in hac terra quando pro nobis omnia sustinere dignatus est: compassus tamen corpori suo in terra laboranti, dixit, Saule, Saule, quid me
persequeris? Jam ipsum nemo tangebat, et se Act. 9. 4.
pati persecutionem de cælo clamabat. Non præter spem esse debemus, immo cum magna fiducia præsumere, quia si per caritatem ipse no-

(a) Aliquot MSS. *ipse erit* etc.

(b) MSS. *Qui gloriam suam quærit*, non potest quærere *salute aliorum*.

(c) Particula *autem*, quæ fuerat per Lov. expuncta, restituitur ex editis aliis et MSS. præsertim quia in Græco LXX. exstat.

(d) Editi, *qui cum illo unus esse* noluerunt. MSS. *noluerint*.

(e) Sic Am. Er. et nostri MSS. At Lov. *carne subsistit*.

biscum in terra est, per eamdem caritatem et (A) nos cum eo in cælo sumus. Sed diximus quemadmodum nobiscum ipse in terra sit, vocem ejus diximus de cælo sonantis, Saule, Saule, quid me persequeris? cum enim Saulus omnino non tangeret, sed nec videret. Quomodo autem ostenditur, quia et nos cum illo in cælo sumus? (Coloss. 3. 1. etc.) Eodem ipso Paulo apostolo dicente, Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, » ubi Christus est in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Mortui » enim estis, et vita vestra abscondita est cum » Christo in Deo. Ergo et ille adhuc deorsum est, et nos jam sursum sumus. Ille deorsum compassione caritatis, nos sursum sumus spe caritatis. (Rom. 8. 24.) Spe enim salvi facti sumus. Sed quia spes nostra certa est; quamvis futurum sit, sic de nobis dicitur, quasi jam factum sit.

a 2. Adscendat ergo iste cantator: sed (*a*) de unoquoque corde vestrum cantet hic homo, et unusquisque sit iste homo. Cum enim dicitis illud singuli, quia omnes unum estis in Christo, unus homo illud dicit: et non, Ad te Domine levavimus oculos nostros: sed (v. 1.) AD TE *Domine levavi oculos meos*. Debetis quidem putare unumquemque vestrum loqui, sed unus ille maxime loquitur, qui etiam diffusus est toto orbe terrarum. Unum ille loquitur, qui alibi dicit, (Psal. 60. 3.) A finibus terræ ad te clamavi, cum angeretur cor » meum. Quis est qui clamat a finibus terræ? Quis unus homo diffusus est usque ad fines terræ? Unusquisque homo in regione sua potest clamare, numquid a finibus terræ? Sed hereditas Christi, de qua dictum est, (Psal. 2. 8.) Dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ: (Psal. 60. 3.) ipsa clamat, et dicit, A finibus terræ ad te clamavi, cum angeretur cor meum. Angatur cor nostrum, et clamemus. Unde angatur cor nostrum? Non de his quæ hic patiuntur et mali, verbi gratia, quia damnum patiuntur. Nam si inde angitur cor, cinis est. Quia nescio quem tuorum ex voluntate Dei amisisti, si inde angitur cor, quid magnum? Hinc anguntur et corda infidelium, ista patiuntur et qui nondum in Christum crediderunt. Unde angitur cor Christiani? Quia nondum cum Christo vivit. Unde angitur cor Christiani? Quia peregrinatur et desiderat patriam. Si inde angitur cor tuum, etiamsi felix secundum sæculum fueris, gemis; etsi omnia prospera confluant, et undique tibi iste mundus arrideat, tu tamen gemis, quia in peregrinatione te constitutum vides; et sentis jam quidem te habere felicitatem secundum oculos stultorum, sed nondum secundum promissionem Christi: illam quærens gemis, illam quærens desideras, et desiderando adscendis, et adscendendo cantas Canticum graduum, et cantando Canticum graduum, dicis, *Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cælo*.

3. Adscendens quo levaturus erat oculos, nisi illuc quo tendebat, et adscendere desiderabat? De terra enim ad cælum adscendit. Ecce terra deorsum, quam calcamus pedibus nostris; ecce etiam cælum sursum, quod videmus oculis nostris; et adscendendo cantamus, *Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cælo*. Ubi sunt ergo scalæ? Tanta enim intervalla conspicimus inter cælum et terram, tanta separatio est, et tanta spatia locorum: illuc volumus adscendere; scalas non videmus: numquid forte fallimus nos, quia Canticum graduum, id est, Canticum adscensionis cantamus? Adscendimus ad cælum, si cogitamus Deum, qui adscensus in corde fecit. Quid est adscendere in corde? Proficere in Deum. Quomodo omnis qui deficit, non descendit, sed cadit: sic omnis qui proficit, adscendit: (B) sed si sic proficiat, ut non superbiat, si sic adscendat, ut non cadat: si autem proficiendo superbiat, adscendendo iterum cadit. Sed ut non superbiat, quid debet facere? Levet oculos suos ad illum qui habitat in cælo, non se adtendat. Omnis enim superbus se adtendit, et magnus sibi videtur qui sibi placet. Sed qui sibi placet, stulto homini placet: quia ille ipse stultus est, cum sibi placet. Solus securus placet, qui Deo placet. Et quis est qui placet Deo? Cui placuerit Deus. Displicere sibi Deus non potest: placeat et tibi, ut placeas illi. Sed tibi ille placere non poterit, nisi tu tibi displicueris. Si autem displices tibi, tolle a te oculum. Ut quid te enim adtendis? Si enim vere te adtendis, invenis in te quod tibi displiceat; et dicis Deo, Peccatum (Psal. 50. 5.) (C) meum ante me est semper. Peccatum tuum sit ante te, ut non sit ante Deum: et tu noli esse ante te, ut sis ante Deum. Quomodo enim volumus ut non a nobis avertat faciem Deus, sic volumus ut avertat faciem a peccatis nostris: nam utrumque illi cantatur in Psalmis: Ne avertas faciem tuam a me. (Psal. 26. 9.) Vox est Psalmi, vox est ergo nostra. Et ille qui dicit, Ne avertas faciem tuam a me; vide quid dicat alio loco: (Psal. 50. 11.) Averte faciem tuam a peccatis meis. Si vis ut avertat faciem suam a peccatis tuis, tu ipse a te averte faciem tuam, et a peccatis tuis noli avertere. Si enim non ab eis averteris faciem tuam, tu ipse irasceris peccatis tuis. Si autem tu non avertis faciem tuam a peccatis tuis, tu agnoscis, et ille ignoscit.

(D) 4. At vero a te leva oculos ad illum, et dic, *Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cælo*. Cælum, Fratres mei, si corporaliter intellexerimus hoc quod videmus oculis corporeis, vere sic errabimus, ut non putemus nos illuc adscendere, nisi scalis positis, aut aliquibus machinamentis: si autem spiritaliter adscendimus, spiritaliter cælum intelligere debemus: (*b*) si adscensus in affectu, cælum in justitia. b Quod est ergo cælum Dei? Omnes sanctæ animæ, omnes justæ animæ. Nam et Apostoli quamvis in terra essent carne, cælum erant; quia in il-

(a) Sic MSS. At Lov. *sed in unoquoque nostrum cantet* etc.

(b) Ita Am. et MSS. At Er. et Lov. *sit adscensus*.

lis Dominus sedens per totum mundum ambulabat. Ergo habitat in cælo. Quomodo? Quomo- Psal. 21. 4. do dicit in alio Psalmo, Tu autem in sancto habitas laus Israel. Qui habitat in cælo, habitat in 1.Cor. 3. 17. sancto. Sancto quid, nisi templo suo? Templum 2. Cor. 5. 7. enim Dei sanctum est, quod estis vos. Sed omnes adhuc infirmi et secundum fidem ambulantes, secundum fidem sunt templum Dei: erunt aliquando et secundum speciem templum Dei. Quamdiu sunt templum secundum fidem? Quamdiu in ipsis Christus per fidem habitat: sicut di- Ephes. 3 17. cit Apostolus, Habitare Christum per fidem in cordibus vestris. Sunt autem jam cæli, in quibus per speciem jam habitat Deus; videntes eum facie ad faciem, omnes sancti Angeli, omnes sanctæ Virtutes, Potestates, Sedes, Dominationes, Jerusalem illa cælestis unde peregrinando ingemiscimus, et quam desiderando oramus: ibi habitat Deus. Illuc levavit iste fidem, illuc ad- a scendit affectu, desiderando: et (a) ipsum desiderium facit animam desudare sordes peccatorum, et mundari ab omni labe, ut fiat et ipsa cælum; quia levavit oculos ad eum qui habitat in cælo. Nam si cælum istud corporeum, quod oculis videmus, intellexerimus esse habitationem Dei; transitura est habitatio Dei, quia cæ- Matth. 24. 35. lum et terra transient. Deinde antequam faceret Deus cælum et terram, ubi habitabat? Sed dicit aliquis, Et antequam faceret Deus sanctos, ubi habitabat? In se habitabat Deus, apud se habitabat, et apud se est Deus. Et quando dignatur habitare in sanctis, non sic sunt sancti domus Dei, ut ipsa subtracta cadat Deus. Aliter enim nos habitamus in domo, aliter Deus in sanctis: tu habitas in domo, si subtracta fuerit, cadis; Deus autem sic habitat in sanctis, ut si ipse discesserit, cadant. Quicumque ergo sic portat Deum, ut sit templum Dei; non putet sic a se portari Deum, ut terreat Deum, si se subducat. Væ illi si se subtraxerit Deus; quia ipse cadit: nam Deus in se semper manet. In quibus nos habitamus, ipsa nos continent: in quibus Deus habitat, ipse illos continet. Jam videte quantum interest inter nostram habitationem et Dei: et sic dicat anima, *Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cælo*, ut intelligat quia Deus nec cælo indiget, ubi habitet; sed cælum ipso indiget, ut ab ipso inhabitetur.

5. Quid ergo sequitur, quia dixit, *Ad te le-* v. 2. *vavi oculos meos, qui habitas in cælo?* Quomodo levasti oculos tuos? *Ecce sicut oculi servorum in manus dominorum suorum; et sicut oculi ancillæ in manus dominæ suæ; sic oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, quoadusque misereatur nostri.* Et servi sumus, et ancilla sumus: ille et Dominus est, et Domina est. Aut quid sibi volunt ista verba, et quid sibi volunt istæ similitudines rerum? Attendat aliquantum Caritas Vestra. Non mirum si servi sumus, et ille Dominus est: sed mirum si ancilla sumus, et ille Domina est. Sed neque hoc mirum quia ancilla A sumus; Ecclesia enim sumus: nec illud mirum, quia et ipse Domina est; virtus enim est et sapientia Dei. Audi ergo Apostolum dicentem: 1.Cor. 1. 23. et 24. Nos autem prædicamus Christum crucifixum, » Judæis quidem scandalum, Gentibus autem » stultitiam; ipsis vero vocatis Judæis et Græcis » Christum Dei virtutem et Dei sapientiam. Ut » jam sit servus populus, et sit ancilla Ecclesia: Christum Dei virtutem et Dei sapientiam: utrumque audisti, Christum Dei virtutem et Dei sapientiam. Cum ergo audis Christum, leva oculos tuos in manus Domini tui: cum audis Dei virtutem et Dei sapientiam, leva oculos tuos in manus Dominæ tuæ: quia et servus et ancilla es; servus, quia populus es; ancilla, quia Ecclesia es. Ipsa autem ancilla magnam dignitatem inve- B nit apud Deum: uxor facta est. Sed donec veniat ad amplexus illos spiritales, ubi secure perfruatur eo quem dilexit, et cui suspiravit in ista diuturna peregrinatione, sponsa est: et accepit arram magnam, sanguinem sponsi, cui secura suspirat. Nec illi dicitur, Noli amare: quomodo dicitur aliquando virgini jam desponsatæ, et nondum nuptæ: et juste dicitur, Noli amare; cum facta fueris uxor, tunc ama: recte dicitur, quia præproperum et præposterum desiderium est, et non castum, amare eum cui nescit an nubat. Potest enim fieri ut alius sponset, et alius ducat uxorem. Quia vero nullus alius est qui Christo præponatur, secura amet ista: et antequam illi jungatur amet, et de longinquo suspiret et de longinqua peregrinatione. Solus du- C cet, quia solus talem arram dedit. Quis enim potest sic ducere, ut moriatur pro ea quam vult ducere? Si enim mori pro ea voluerit, non erit qui ducat. Securus autem ille pro sponsa mortuus est, quam resurgens erat ducturus. Verumtamen, Fratres, interim simus quomodo servi et ancilla. Dictum est quidem, Non vos di- Johan. 15. 15. cam servos, sed amicos: sed forte solis discipu- Gal. 4 7. lis dixit Dominus? Audite apostolum Paulum dicentem, Itaque jam, inquit, non est servus, sed filius; si autem filius, et heres per Deum. Populo dicebat, fidelibus dicebat. Jam ergo in nomine Domini redemti sanguine ipsius, loti lavacro ipsius, filii sumus, filius sumus: quia sic multi sumus, ut in illo unus simus. Quid ergo sibi vult, quod adhuc tamquam servi loquimur? D Numquid tantum meritum habere possumus in Ecclesia, quamvis jam filii facti ex servis, quantum habuit ipse apostolus Paulus? Et tamen quid dicit in epistola? Paulus servus Christi Je- Rom. 1. 1. su. Si ille se adhuc dicit servum, per quem nobis Evangelium prædicatum est; quanto magis nos debemus agnoscere conditionem nostram, ut major sit in nobis gratia ipsius? Primo enim servos fecit, quos redemit. Sanguis enim ille pro servis pretium est, pro sponsa pignus est. Agnoscentes itaque conditionem nostram, etsi jam filii per gratiam, servi tamen propter creaturam, quia universa creatura Deo servit, dica-

(a) Aliquot MSS. *ipso desiderio*: et infra quidam, *deserere sordes.*

mus, *Sicut oculi servorum in manus dominorum suorum, et sicut oculi ancillæ in manus dominæ suæ; sic oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, quoadusque misereatur nostri.* A

6. Dixit et quare, sicut servi oculos habent in manus Domini sui, et sicut ancillæ oculos habent in manus dominæ suæ; *sic*, inquit, *oculi nostri ad Dominum Deum nostrum.* Et quasi quæreres, Ut quid? *Quoadusque*, inquit, *misereatur nostri.* Quales ergo voluit servos intelligi, Fratres, qui oculos habent in manus dominorum suorum; et quales ancillas, quæ oculos habent in manus dominæ suæ, quoadusque misereatur domina earum? Qui sunt isti servi et ancillæ, qui sic habent oculos in manus dominorum suorum, nisi qui jubentur cædi? *Oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, quoadusque misereatur nostri.* Quomodo? *Sicut oculi servorum in manus dominorum suorum, et sicut oculi ancillæ in manus dominæ suæ.* B Ergo et illi et illæ, quoadusque misereatur vel dominus vel domina. Fac ergo aliquem dominum jussisse servum cædi: vapulat servus, sentit plagarum dolores; attendit ad manus domini sui, quoadusque dicat, Parce. Manum enim, ipsam potestatem dicit. Ergo quid dicimus, Fratres? Jussit nos cædi Dominus noster, et Domina nostra sapientia Dei jussit nos cædi: et in hac vita vapulamus, et tota ista vita mortalis plaga nostra est. Audi vocem Psalmi: Pro iniquitate erudisti hominem, et tabescere fecisti sicut araneam animam meam. (Psal. 38. 12.) Attendite, Fratres, quam tabida est aranea, ut levi tactu conquassetur et moriatur. C Et ne quasi carnem solam infirmitate mortalitatis putaremus nos habere tabidam, non dixit, Tabescere me fecisti; ne secundum carnem intelligeremus: sed ait, Tabescere fecisti sicut araneam animam meam. Nihil enim infirmius anima nostra posita in mediis tentationibus sæculi, in mediis gemitibus et parturitionibus molestiarum; nihil ea infirmius donec hæreat soliditati cælesti, et sit in (*a*) templo Dei, unde jam non cadat: quia primo ut veniret ad hanc infirmitatem et tabificationem, sicut aranea infirma facta est, et de paradiso expulsa est. Tunc jussus est servus cædi. Fratres mei, videte ex quo vapulamus. In omnibus qui ab initio generis humani nati sunt, in omnibus qui nunc sunt, in omnibus qui postea nascentur, Adam vapulat. D Vapulat Adam, id est, genus humanum: (*b*) et multi sic obduruerunt, ut nec plagas suas sentiant. Qui vero ex ipso genere filii facti sunt, receperunt sensum doloris: sentiunt se vapulare, et noverunt quis jussit ut vapulent; et levaverunt oculos suos ad eum, qui habitat in cælo; et sic sunt oculi eorum in manus Domini sui, quoadusque misereatur, sicut oculi servorum in manus dominorum suorum, et sicut oculi ancillæ in manus dominæ suæ. Vides felices aliquos in isto sæculo ridentes, jactantes se; non vapulant: immo pejus vapulant; hoc ipso gravius cæduntur, quo sensum jam perdiderunt. Evigilent, et vapulent; sentiant quia vapulant, sciant quia vapulant, et doleant quia vapulant. Quoniam qui apponit scientiam, apponit dolorem, (Eccle. 1. 18.) hoc Scriptura dixit. Ideo Dominus in Evangelio: Beati lugentes, quoniam ipsi consolabuntur. (Matth. 5. 5.)

7. Audiamus vocem hominis qui vapulat, et sint istæ uniuscujusque nostrum voces et quando nobis bene est. Nam quis non intelligat vapulare se quando ægrotat, quando in carcere est, quando forte in catena, quando forte latrones patitur? Quando ab aliquibus improbis ei aliquæ molestiæ irrogantur, (*c*) sentit vapulare se. Magnus sensus est, videre quia vapulat et quando illi bene est. Non enim ait Scriptura in Job, Tentationibus abundat vita humana: sed ait, Numquid non tentatio est vita humana super terram? (Job. 7. 1.) Totam ipsam vitam tentationem dixit. Omnis ergo vita tua super terram, plagæ tuæ sunt. Plange quamdiu vivis in terra: sive feliciter vivas, sive in aliqua tribulatione constitutus sis, clama, Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cælo. Ad manus Domini, qui te jussit cædi, cui dicis in alio Psalmo, Propter iniquitatem erudisti hominem, et tabescere fecisti sicut araneam animam meam: (Psal. 38. 12.) clama ad manus cædentis, et dic, *Miserere nostri, Domine, miserere nostri.* Non sunt istæ voces vapulantis? *Miserere nostri, Domine, miserere nostri.*

8. *Quoniam multum repleti sumus despectione:* * *In plurimum repleta est anima nostra, opprobrium eis qui abundant, et despectio superbis.* (Item v. 3. v. 4.) Qui despicitur, contemnitur. Omnes qui secundum Christum pie volunt vivere, necesse est patiantur opprobria, necesse est contemnantur ab his qui nolunt pie vivere, quorum felicitas tota terrena est. Irridentur illi qui felicitatem vocant, quam oculis videre non possunt, et dicitur eis, Quid credis insane? vides quod credis? Reversus est aliquis ab inferis, et retulit tibi quid ibi agitur? Ecce ego quod amo video, fruor. Despiceris, quia speras quod non vides: et despicit te ille, qui quasi tenet quod videt. Attende si ipse tenet: noli turbari; vide si ipse tenet, et non tibi insultet: ne cum putas eum felicem in præsenti, amittas veram felicitatem futuram: noli turbari, attende si tenet. Labitur hoc ab illo quod tenet, vel ipse ab eo quod tenet: necesse est transeat aut ipse per res suas,

(a) Plerique MSS. *in templum Dei.*

(b) Am. Er. et plures MSS. *et multi sic* obduraverunt, *ut nec plagas* etc.

(c) In editionibus aliquot Parisiensibus, post *sentit vapulare se*, additur, *Magnus inimicorum Christi metus, sed quasi fumus eorum terror evanescit. Nam quis dubitet nuperrime, sicut audivimus a fratribus, qui interfuerunt, coepiscopis nostris, damnatum illum Boeticum inimicum, contra Dominum latrantem, digne flagellatum fuisse? flagellum autem Domini non cognovit, quando damnationem magis quam concordiam elegit*, quæ verba absunt ab editis Am. Er. Lov. et a MSS.

aut res ipsius per illum. Per quem res transeunt suæ? Qui vivus (a) labefactus erit. Quis transit per res suas? Qui in divitiis moritur: quia cum moritur, non eas secum aufert ad inferos. Domum meam habeo, jactavit se. Quæris, Quam domum tuam? Quam mihi dimisit pater meus. Et ille unde habuit hanc domum? Avus noster ille eam dimisit. Recurre et ad proavum, inde ad atavum, et jam nomina non potest dicere. Non inde potius terreris, quia multos attendis transisse per illam domum, et neminem ipsorum secum illam tulisse ad æternam domum? Pater tuus hic eam dimisit, transiit per illam, sic et tu transibis. Si ergo transitum habetis in domo vestra, (b) stabulum est transeuntium, non habitatio commanentium. Et tamen quia nos ea quæ futura sunt speramus, et in futuram felicitatem suspiramus, et nondum apparuit quod erimus, quamvis jam filii Dei simus; quia vita nostra abscondita est cum Christo in Deo: *repleti sumus despectione*, id est contemptu, ab his qui felicitatem quærunt vel habent in isto sæculo.

I. Johan. 3. 2. Coloss. 3. 3.

9. *In plurimum repleta est anima nostra, opprobrium eis qui abundant, et despectio superbis*. Quærebamus qui sunt, *qui abundant;* exposuit tibi cum dixit, *superbis*. Quod est autem, *opprobrium;* hoc est, *despectus:* et quod est, *qui abundant*, hoc est, *superbis*. Repetitio sententiæ est, *opprobrium eis qui abundant, et despectio superbis*. Quare abundant superbi? Quia hic volunt esse felices. Quid, quando et ipsi miseri sunt, numquid abundant? Sed forte quando miseri sunt, non nobis insultant. Intendat Caritas Vestra. Tunc insultant forte quando felices sunt, quando se jactant in pompa divitiarum suarum, quando se jactant in ventositate falsorum bonorum: tunc insultant nobis, et quasi dicunt, Ecce mihi bene est, fruor ego rebus præsentibus, recedant a me qui promittunt quod non ostendunt; quod video teneo, quod video fruor; bene mihi sit in hac vita. Tu securior esto, quia resurrexit Christus, et docuit te quid in alia vita daturus sit: certus esto quia dat. Sed insultat ille, quia tenet. Ferto insultantem, et ridebis gementem: postea enim veniet tempus, quando dicturi sunt illi ipsi, Hi sunt quos aliquando habuimus in risum. Verba sunt libri Sapientiæ; quia prodidit nobis Scriptura, quæ dicturi sunt illi ipsi qui nos modo irrident, et qui nos despiciunt, et a quibus impleti sumus opprobrio et despectione: quæ verba habebunt tunc, quando a veritate despicientur. Videbunt enim ad dexteram fulgere, quos secum commixtos contempserant, cum factum fuerit in illis quod dixit Apostolus: Cum Christus apparuerit » vita vestra, tunc et vos cum illo apparebitis in gloria: et dicent, Hi sunt quos aliquando ha» buimus in risum, et in similitudinem impropé» rii; nos insensati vitam illorum æstimabamus » insaniam, et finem illorum sine honore; quomo» do computati sunt inter filios Dei, et inter sanctos » sors illorum est? Et sequentur in eo ser» mone, et adjicient, Ergo erravimus a via veri» tatis, et justitiæ lumen non luxit nobis, et sol » non ortus est nobis. Quid nobis profuit super» bia, et divitiarum jactatio quid contulit nobis? » Ibi tu non eis insultas, quia jam ipsi sibi insultant. Quod donec fiat, Fratres, levemus oculos ad eum qui habitat in cælo; et non ab illo tollamus oculos quoadusque misereatur nostri, et liberet ab omni tentatione et opprobrio et despectu.

Sap. 5. 3. Coloss. 3. 4. Sap. 5. 3. etc. Ibidem 6. etc.

10. Huc accedit, quod aliquando ipsi qui sunt in flagello infelicitatis temporalis, insultant nobis. Invenis aliquem pro merito iniquitatum suarum, sive occulto judicio Dei, sive manifesta damnatione, mitti in carcerem, portare catenam: et ipse insultat. Et cum ei dictum fuerit, Quare non bene vixisti? Ecce quo venisti male vivendo? Ille respondet, Quare illi qui bene vivunt, ista patiuntur? Sed illi propterea patiuntur, ut probentur, ut tentationibus exerceantur, ut flagellis proficiant: quia flagellat Deus omnem filium quem recipit. Et si Unicum sine peccato flagellavit, et pro omnibus tradidit eum, quomodo debemus nos flagellari, qui fecimus quare flagellamur? Cum ista dixerimus, illi et de infelicitate superbiunt adhuc, et afflicti, nondum humiliati, respondent, et dicunt, Ista sunt verba Christianorum vanorum, qui credunt quod non vident. Si et ipsi insultant, quid putamus, Fratres, quasi non eos commemoratos in hoc Psalmo, cum diceret, *Opprobrium eis qui abundant, et despectio superbis?* Quando quidem insultatur Christianis et ab eis qui non abundant, sed cum sint in egestate et ærumnis, nec ipsi cessant insultare. Certe ergo, *Opprobrium eis qui abundant:* an forte nullus invenitur, qui etiam positus in calamitate insultet? Si non insultavit latro, qui cum crucifixo Domino crucifixus erat? Ergo si insultant et illi qui non abundant, quare Psalmus ait, *Opprobrium eis qui abundant?* Si diligenter discutiamus, et ipsi abundant. Unde abundant? Nam nisi abundarent, superbi non essent. Alius enim abundat pecunia, et inde superbus est: alius abundat honoribus, et inde superbus est: alius abundare se justitia putat, et inde superbit, quod pejus est. Qui videntur non abundare pecunia, justitia sibi videntur abundare adversus Deum; et positi in calamitatibus se justificant, Deum accusant, et dicunt, Quid admisi, aut quid feci? Et tu dicis: Respice, recordare peccata tua, si nihil fecisti. Titillatur aliquantum conscientia, et redit ad se, et cogitat facta sua mala; et cum cogitaverit facta sua mala, nec sic vult confiteri, quia digna patitur: sed dicit, Ecce manifeste feci multa, sed multos video pejora fecisse, et nihil mali pati. Justus est contra Deum: Abundat er-

Hebr. 12. 6. Lucæ 23. 21. et 40.

(a) Sic plures MSS. Alii cum Am. et Er. *labefactaverit*. At Lov. *labefactus ierit*.

(b) Editi, *stabulum est itinerantium, non habitatio* etc. MSS. *transeuntium*.

go et ipse, plenum habet pectus justitia; quando quidem illi Deus videtur malefacere, et ipse sibi videtur injuste pati. Et si dares illi navim gubernandam, in naufragium iret cum illa: vult autem Deum excutere de gubernatione hujus mundi, et ipse tenere gubernacula creaturæ, et distribuere omnibus dolores et lætitias, pœnas et præmia. Infelix anima (Et quid miramini?) abundat, sed abundat nequitia, abundat malitia; et eo plus abundat nequitia, quo sibi videtur abundare justitia.

11. At vero Christianus homo non debet abundare, sed pauperem se debet cognoscere: et si habet divitias, scire debet quia non sunt illæ veræ divitiæ, ut alias desideret. Qui enim divitias falsas desiderat, veras non quærit: qui autem veras quærit, adhuc pauper est; et recte
Psal. 68. 30. dicit, Pauper et dolens ego sum. Rursus ille qui
» et pauper est, et nequitia plenus est, unde dicitur abundare? Quia displicet illi quia pauper est, et justitia ipsa videtur abundare in corde suo adversum justitiam Dei. Et quæ abundantia justitiæ nostræ? Quantacumque justitia in nobis fuerit, ros est nescio quis ad illum fontem; ad saginam illam tantam stillicidia quædam sunt, quæ vitam nostram molliant, et duram iniquitatem solvant. Modo desideremus de pleno fonte justitiæ saginari, desideremus ubertate illa sa-
Psal. 35. 9. tiari, de qua dicitur in Psalmo, Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos. Hic autem cum sumus, inopes nos esse intelligamus et egentes, non solum harum divitiarum, quæ non sunt veræ divitiæ, sed et ipsius salutis. Et quando sani sumus, intelligamus quia infirmamur. Quamdiu enim corpus hoc esurit et sitit, quamdiu hoc corpus vigilando fatigatur, stando fatigatur, ambulando fatigatur, sedendo fatigatur, manducando fatigatur; quocumque se verterit ad subsidium fatigationis, ibi invenit aliam fatigationem: non est ergo perfecta sanitas, nec in ipso corpore. non sunt ergo illæ divitiæ, sed mendicitas: quia quanto magis abundant, tanto crescit inopia et avaritia. Non est ista salus corporis, sed infir-
a mitas. (*a*) Paregorizzamur quotidie medicamentis Dei, quia manducamus et bibimus: medicamenta ipsa sunt, quæ nobis apponuntur. Fratres, si vultis videre qualis morbus nos habeat, qui jejunat septem diebus, fame consumitur: Ergo illa fames ibi est: sed ideo illam non sentis, quia quotidie illam curas: ergo nec ipsa sanitas nobis est perfecta.

12. Intendat Caritas Vestra, quomodo nos intelligamus inopes, ut gaudeamus ad eum, et levemus oculos ad eum qui habitat in cælo. Non sunt illæ veræ divitiæ; plus augent cupiditatem eis qui eas possident. Non est illa vera corporis sanitas, quia portatur infirmitas ubique defecti-

A va: quocumque se verterit, deficit. In ipso adjutorio non invenies firmamentum: lassatur stando; sedere vult, numquid vel sedendo durabit? Quod sibi elegit ut non fatigaretur, ibi habet deficere. Lassatus est vigilando, dormiturus est: numquid quia dormivit, non deficit? Lassatus est jejunando, refecturus est: si plus refecerit, inde deficit. In nulla re potest perseverare ista infirmitas. Justitia quid? Quanta justitia est inter tantas tentationes? Possumus continere ab homicidio, ab adulterio, a furtis, a perjuriis, a fraudibus: numquid ab iniquis cogitationibus? numquid et a suggestionibus malarum cupiditatum? Quæ est ergo justitia nostra? Totum ergo esuriamus, totum sitiamus, et veras divitias, et veram sanitatem, et veram justitiam. Quæ sunt
B veræ divitiæ? Cælestis illa mansio in Jerusalem. Quis enim dicitur dives in hac terra? Quando laudatur dives, quid dicitur? Multum dives est, nihil illi deest. Laus certa laudantis illa est: nam ista non est, cum dicitur, Nihil illi deest. Attende si nihil deest. Si nihil cupit, nihil illi deest: si autem adhuc cupit majora, quam quæ habet; ad hoc accesserunt divitiæ, ut egestas cresceret. In illa vero civitate veræ erunt divitiæ, quia ibi nihil nobis deerit; quia nec indigebimus aliqua re, et vera sanitas erit. Quæ est 1. Cor. 15.
vera sanitas? Cum absorpta fuerit mors in vi- » 54. etc.
ctoriam, et cum corruptibile hoc induerit incor- »
ruptionem, et mortale hoc induerit immortalita- »
tem: tunc erit vera sanitas, tunc erit vera et »
perfecta justitia, ut nihil mali non solum facere,
C sed nec cogitare possimus. Modo autem inopes, pauperes, egentes, dolentes suspiramus, gemimus, oramus, levamus oculos ad Deum: quoniam et illi qui felices sunt in hoc mundo, despiciunt nos; abundant enim: et illi qui infelices sunt in hoc sæculo, despiciunt, quia et ipsi abundant, et justitia est in corde ipsorum, sed falsa. Ideo non perveniunt ad veram, quia repleti sunt falsa. Tu autem ut pervenias ad veram, esto egens et mendicus ipsius justitiæ: et audi
Evangelium; Beati qui esuriunt et sitiunt justi- Matth. 5. 6.
tiam, quoniam ipsi saturabuntur.

IN PSALMUM CXXIII.

ENARRATIO. * Sermo ad populum.

D 1. Bene jam nostis, Fratres Carissimi, Canticum graduum esse canticum adscensionis nostræ, eamdemque adscensionem non corporis pedibus fieri, sed cordis affectibus. Hoc sæpissime insinuavimus vobis: nec eadem sæpius repetenda sunt, ut sit locus dicendi quæ nondum dicta sunt. Et iste ergo Psalmus, quem nunc vobis cantatum audistis, *Canticum graduum* superscribitur. Ipse est titulus ejus. (*b*) b

(a) Editi, *Paragorizamur* MSS. plures. *Panegorizamur*: alii vero, *Paregorizamur*: ad quod verbum in Christinæano MS. additur, *id est mulcemur*. Nempe a παρηγορεῖν, quod est *consolari*, duxerunt medici *paregorizare*, pro *mitigare*, *lenire et temperare*. Anonymus medicus a V. C. Cangio in Glossario relatus, *Paregorica*, ait, *sunt*, *quæ paregorizant*, *ne malum crescat*, *non sanant*.

(b) Lov. *Cantate*: dissentientibus editis aliis et MSS.

Cantant ergo adscendentes: et aliquando tamquam unus cantat, aliquando tamquam multi; quia et multi unus, quia et unus Christus, et in Christo membra Christi cum Christo unum faciunt, et horum omnium membrorum caput in cælo est. Corpus autem etiamsi laborat in terra, non est præcisum a capite suo. De super enim caput prospicit, et consulit corpori. Nam si non consuleret, non diceret illi persecutori adhuc
Act. 9. 4. Saulo, nondum Paulo, Saule, Saule, quid me persequeris? Et hæc optime nostis, et usitata sunt vobis. Non autem cum fastidio commemorentur eis, quibus non exciderunt, ut per eorum patientiam redeant in cor etiam eorum, quibus exciderant: salubria sunt enim, et sæpius dicenda. Sive ergo unus cantet, sive multi cantent; et multi homines unus homo est, quia unitas est: et Christus, sicut diximus, unus est, et omnes Christiani membra sunt Christi.

2. Quid ergo isti cantant? hæc membra Christi quid cantant? Amant enim, et amando cantant, desiderando cantant. Aliquando cum tribulatione cantant, et aliquando exsultando cantant, cum in spe cantant. Tribulatio enim nostra in præsenti sæculo, spes vero nostra de futuro sæculo: et nisi in tribulatione præsentis sæculi consoletur nos spes futuri sæculi, perimus. Gaudium ergo nostrum, Fratres, nondum est in re, sed jam in spe. Spes autem nostra tam certa est, quasi jam res perfecta sit. Neque enim timemus promittente veritate. Veritas enim nec falli potest, nec fallere: bonum est ut hæreamus illi; illa nos liberat, sed si manserimus in verbo ejus. Modo enim credimus, tunc videbimus: cum credimus, spes est in isto sæculo;
1. Cor. 13. 12. cum videbimus, res erit in futuro sæculo. Videbimus autem facie ad faciem: tunc autem videbimus facie ad faciem, cum habuerimus corda
Matth. 5. 8. mundata. Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Unde autem corda mundantur, nisi per fidem, sicut Petrus ait in Actibus
Act. 15. 9. Apostolorum, Mundans fide corda eorum? Mundantur autem corda nostra per fidem, ut pos-
2. Cor. 5. 7. sint esse idonea capere speciem. Ambulamus enim nunc per fidem, nondum per speciem: sicut
Ibidem 6. Apostolus dicit, Quamdiu sumus in corpore, peregrinamur a Domino. Et quid est, peregrina-
» mur? Per fidem enim ambulamus, inquit, non per speciem. Qui ergo peregrinatur et per fidem ambulat, nondum est in patria, sed jam est in via: qui autem non credit, nec in patria est, nec in via. Sic ergo ambulemus, tamquam in via simus: quia ipse Rex patriæ factus est via. Rex patriæ nostræ, Dominus Jesus Christus: et ibi veritas, hic autem via. Quo imus? Ad veritatem. Qua imus? Per fidem. Quo imus? Ad Christum.
Johan. 14. 6. Qua imus? Per Christum. Ipse enim dixit, Ego sum via, veritas, et vita. Dixerat autem aliquan-
Johan. 8. 31. et 32. do credentibus in se, Si manseritis in verbo meo,
» vere discipuli mei estis; et cognoscetis verita-
A tem, et veritas liberabit vos. Et cognoscetis, in- »
quit, veritatem, sed si manseritis in verbo meo. In quo verbo? Sicut dicit Apostolus, Hoc est verbum fidei quod prædicamus. Primo ergo verbum Rom. 10. 8.
fidei est, in quo verbo fidei si manserimus, cognoscemus veritatem, et veritas liberabit nos. Veritas immortalis est, veritas incommutabilis est: veritas illud Verbum est, de quo dicitur,
In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Johan. 1. 1.
Deum, et Deus erat Verbum. Et quis hoc videt »
nisi corde mundato? Unde mundantur corda? Ibidem 4.
Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis. Quod ergo manet Verbum in se, veritas est ad quam venimus, et quæ nos liberat: quod autem prædicatur verbum fidei, in quo nos vult Dominus permanere; ut cognoscamus verita-
B tem; hoc est Verbum caro factum est, et habitavit in nobis. (a) Credis in Christum natum in a
carne, et pervenies ad Christum natum de Deo, Deum apud Deum.

3. Exsultantes cantant isti quos legimus, membra ista Christi exsultantia cantant Psalmum istum. Et quis hic exsultat, nisi in spe, sicut dixi? Et (b) nobis certa sit ipsa spes et ex- b
sultando cantemus. Non enim qui cantant alieni sunt a nobis, aut non in hoc Psalmo vox nostra est. Sic audite, tamquam vos ipsos audiatis: sic audite, tamquam in speculo Scripturarum vos ipsos attendatis. Cum enim tamquam speculum attendis Scripturas, exhilaratur facies tua: cum similem te invenies exsultatione spei, membris quibusdam Christi, quæ membra
C ista cantarunt; eris et tu in ipsis membris, et cantabis ista. Cur ergo isti cantant ista exsultando? Quia evaserunt. Ergo spes est in qua cantant. Cum enim hic sumus et peregrinamur, nondum evasimus. Præcesserunt quidem membra quædam de corpore illo; de quo et nos sumus, quæ possunt in veritate cantare. Et hoc cantarunt Martyres sancti: jam enim evaserunt, et in exsultatione cum Christo sunt, recepturi corpora jam incorrupta, eadem ipsa quæ primo erant corruptibilia, in quibus passi sunt pœnas: inde illis fient ornamenta justitiæ. Ergo sive illi jam in re, sive nos in spe conjungentes affectum coronis eorum, et desiderantes talem vitam qualem hic non habemus, sed habere non poterimus nisi eam hic desideraverimus, cantemus simul
D omnes, et dicamus, Nisi *quia Dominus erat in* v. 1.
nobis. Respexerunt enim quasdam tribulationes quas passi sunt, et consideraverunt in eo jam loco et in beatitudine et in securitate constituti, qua transierint, quo venerint: et quia difficile erat inde liberari, nisi adesset manus liberantis, in gaudio dixerunt, *Nisi quia Dominus erat in nobis*. Sic cœperunt cantare: nondum dixerunt unde evaserint, tanta exsultatio est: *Nisi quia Dominus erat in nobis*.

4. *Dicat nunc Israel:* * *Nisi quia Dominus* v. 2.
erat in nobis. Nunc dicat, quia jam evasit. Eva-

(a) Lov. *Crede*. Ceteri autem libri, *Credis*.
(b) Sic plerique MSS. At editi, *Et ut nobis certa sit ipsa spes, exsultando cantemus*.

dentes enim, id est, eos qui jam evaserunt, constituit intuendos Psalmus iste. Constituamus illos et nos in corde jam triumphantes; et tamquam ibi et nos simus, sicut in superiore Psal-
Psal. 121. 2. mo dictum est; Stantes erant pedes nostri in atriis Jerusalem. Nondum ibi erant, sed in via erant: tanta autem lætitia erat festinantium, et tanta perveniendi spes, ut adhuc in via positi et laborantes, jam sibi illic constituti viderentur. Sic et nunc ponamus nos in illo triumpho, quod erit in futuro sæculo, quando insultabimus morti jam finitæ, jam consummatæ; quando
1. Cor. 15. 55. dicemus, Ubi est mors contentio tua? ubi est mors aculeus tuus? Jam conjuncti Angelis, et exsultantes cum Rege nostro, qui primus resurgere voluit, quamvis prior mori noluerit.
B Multi enim ante illum mortui sunt, sed nemo ante illum resurrexit in æternum. Exsultantes autem cum illo, etiam ibi spe et corde constituti, quia evasimus, cogitemus quid evasimus, quæ scandala, quas tribulationes mundi, quas persecutiones omnium Paganorum, quos dolos omnium hæreticorum, quas suggestiones diaboli, quas cupiditatum conflictationes. Omnia ista quis evaderet, *nisi quia Dominus erat in nobis? Dicat nunc Israel:* securus enim dicit Israel: *Nisi quia Dominus erat in nobis:* Quando? *Cum insurgerent homines super nos.* Noli ergo mirari: victi sunt, homines enim erant: Dominus autem erat in nobis, non homo erat in nobis; homines autem insurrexerunt super nos. Sed tamen opprimerent homines alios homines, nisi
C in his hominibus qui non potuerunt opprimi, non homo esset, sed Dominus.

5. Ergo, *Nisi quia Dominus erat in nobis, cum insurgerent homines super nos.* Quid enim
a facerent vobis homines, (a) exsultantibus et cantantibus, et secure tenentibus beatitudinem sempiternam? Quid vobis facerent homines insurgentes in vos, nisi Dominus esset in vobis? quid
v. 3. facerent? *Forsitan vivos absorbuissent nos. Vivos absorbuissent:* non prius occidissent, et sic absorbuissent. O immanes, o crudeles! Non sic
Act. 10. 13. absorbet Ecclesia: Petro, Macta et manduca, dictum est; non, Vivos absorbe. Quomodo ergo Petrus, id est Ecclesia, mactat, et sic manducat? Et quomodo isti qui exsurrexerunt super nos, *forsitan vivos absorbuissent nos, nisi quia*
D *Dominus erat in nobis?* Quia in Ecclesiæ corpus nemo intrat, nisi prius occisus. Moritur quod fuit, ut sit quod non fuit. Alioquin, qui non occiditur et non manducatur ab Ecclesia, esse in numero populi potest, qui videtur oculis humanis; in numero autem populi, qui cognitus Deo
2. Tim. 2. 19. est, de quo dicit Apostolus, Novit Dominus qui sunt ejus; non potest esse nisi manducatus, nec » manducari poterit, nisi primo mactatus. Venit » Paganus, adhuc in illo idololatria vivit, inserendus est membris Christi: ut inseratur, necesse est manducetur; sed non potest manducari ab

A Ecclesia, nisi primo mactatus. Renuntiet sæculo, tunc mactatur: credat in Deum, tunc manducatur. Quomodo ergo illi *vivos absorbuissent nos, nisi quia Dominus erat in nobis?* Surrexerunt enim multi persecutores aliquando, et nunc non desunt. Singillatim insurgunt, et aliquando vivos absorbent, sed in quibus non est Dominus. Ideo ante omnia illi dixerunt, *Nisi quia Dominus erat in nobis:* quia multi absorbentur, in quibus non est Dominus. Hi sunt qui vivi absorbentur, qui sciunt malum esse, et lingua consentiunt. Surrexerunt enim quidam persecutores, et dixerunt hominibus, Thurificate, si non feceritis, occidimus vos. Illi amaverunt hanc vitam, et dulcedo vitæ hujus tenuit eos. Non plus dilexerunt ea quæ promisit Deus, quam
B ea quæ videbant in terra. Illa enim credere (b) b jubebantur, quæ nondum videbant, ista quæ amabant videbant. Plus retinentes ea quæ videbant, excluserunt de cordibus Dominum: et quia non erat in eis Dominus, vivi absorpti sunt. Quid est, vivi absorpti sunt? Thurificando idolis, scientes quia nihil est idolum. Nam si aliquid putarent esse idolum, mortui absorberentur: cum autem putant nihil esse idolum, et noverunt omnia illa Gentilium vana esse, vivunt, et tamen cum faciunt quod volunt persecutores, vivi absorbentur. Sed ideo vivi absorbentur, quia non in eis est Dominus. In quibus autem inest Dominus, occiduntur et non moriuntur. Qui autem consentiunt et vivunt, vivi absorbentur, absorpti moriuntur. Isti autem qui passi
C sunt, et non cesserunt tribulationibus, exsultant, et dicunt, *Dicat nunc Israel:* dicat exsultans, dicat securus, *Nisi quia Dominus erat in nobis, cum insurgerent homines super nos, forsitan vivos absorbuissent nos.*

6. *Cum irasceretur furor eorum super nos.* Nostis Fratres in aliquo de superioribus Psalmis, in ipso initio Canticorum graduum contra linguam subdolam petisse auxilium quemdam,
qui cœpit adscendere; et dixisse, Domine, erue Psal. 119. 2. animam meam a labiis injustis, et a lingua dolosa. Primo enim cum cœperit homo adscendere et proficere, in ipso exordio adscensionis, linguas dolosas patitur, blandas ad perniciem, glandas ad malam suasionem: Quid facis? quare hoc facis? Aliter enim vivi non potest? ser-
D viri aliter Deo non potest? Tu solus es, qui vis hoc esse quod alii non sunt. Et si inveneris alios qui tecum sunt, illa blanda et dolosa lingua quid dicit? Ecce illi potuerunt, forte tu non poteris. Aggrederis, deficies; et melius erat non incipere, quam cœpisse et defecisse. Lingua dolosa adhuc blanditur. Si perseveraveris, vincitur lingua dolosa et blandiens, incipit esse aperte sæviens; et quæ blandiebatur ut seduceret, minatur ut terreat. Sed si Dominus est in te, et non reliqueris de corde tuo Christum, quomodo per sagittas acutas et carbones desolatorios vi-

(a) Plerique MSS. *Exsultatis, et cantatis, et securi tenetis beatitudinem etc.*

(b) Aliquot MSS. *credere videbantur.*

cisti linguas dolosas, id est, per verba Dei quibus transfixum erat cor tuum, et per exempla justorum qui de mortuis vivificati sunt, de peccatoribus facti sunt justi, quomodo carbones de morte reviviscunt; quomodo ergo illos vicisti sagittis et carbonibus desolatoriis, dolose blandientes et blandiendo seducentes; sic istos vinces jam irascendo comminantes, quia blandiendo seducere nequiverunt. Victi sunt cum blandirentur, vincantur et cum minantur. Sed vincuntur, quomodo, *nisi quia Dominus erat in nobis?* Manifestum est quia non vicisti tu, sed vicit ille qui est in te. Imperatorem talem portas, et vinceris? Nonne ille est quem portas, qui di-

Johan. 16. 33. xit, Ego vici sæculum? Nonne prior moriens vicit diabolum, cum semper esset super omnem creaturam, quia Verbum Deus est apud Deum?

B Quare vicit, nisi ut te doceret cum diabolo dimicare? Et tamen jam doctus, nisi tu te vicit ille qui prior tibi vicit, vinceris. *Nisi quia Dominus erat in nobis, dum insurgerent homines super nos, forsitan vivos absorbuissent nos. Dum irasceretur furor ipsorum super nos:* jam irascun-

v. 4. tur, jam aperte sæviunt: * *forsitan aqua demersisset nos.* Aquam dicit populos peccatores: et videbimus qualem aquam in consequentibus. Quicumque autem consensisset illis, aqua illum operuisset. Moreretur enim morte Ægyptiorum,

Exodi 14. 22. etc. non transiret exemplo Israelitarum. Nostis enim, Fratres, quia per aquam populus Israelitarum transiit, et ipsa aqua populus Ægyptiorum coopertus est. *Aqua*, inquit, *demersisset nos*.

C 7. Sed qualis est ista aqua? Torrens est, fluit cum impetu, sed transitura est. Torrentes enim dicuntur fluvii, qui repentinis imbribus crescunt: magnum habent impetum, quisquis incurrerit trahitur; sed in quo Dominus non est: in quo autem Dominus est, transit torrentem anima ipsius. Adhuc fluit torrens, sed jam transiit anima Martyrum. Adhuc quamdiu sæculum hoc nascendo et moriendo currit, torrens est: hinc persecutiones, de isto torrente, Hinc bibit ille primus caput nostrum, de quo dictum est in

Psal. 109. 9. Psalmo, De torrente in via bibit. De torrente aqua illa quæ significat populum persecutorem, inde bibit ille qui dixit discipulis, Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? De torren-

Matth. 20. 22. te in via bibit. Quid est, in via bibit? Transiens

Psal. 1. 1. bibit, non hæsit. In via bibit; quia de illo forte

D dictum est, Et in via peccatorum non stetit. Transiens bibit. Et quid inde dictum est? Pro-
» pterea exaltabit caput. De torrente, inquit, in
» via bibit, propterea exaltabit caput. Exaltatum est enim jam caput nostrum, quia de torrente in via bibit: passus est enim Dominus noster. Si ergo jam exaltatum est caput nostrum, quid timet corpus torrentem? Sine dubio, quia caput

v. 5. exaltatum est, et corpus dicet postea, *Torrentem pertransiit anima nostra: fortasse pertransiit anima nostra aquam sine substantia.* Ecce qualem aquam dicebat, *Forsitan aqua demersisset nos.* Qualis autem aqua est sine substantia? Quid est, *sine substantia?*

A 8. Primo quid est, *Forsitan pertransiit anima nostra?* Quomodo potuerunt enim, Latini expresserunt quod Græci dicunt ἄρα. Sic enim Græca habent exemplaria, ἄρα: quia dubitantis verbum est, expressum est quidem dubitationis verbo, quod est *fortasse;* sed non omnino hoc est. Possumus illud verbo dicere minus quidem Latine conjuncto, sed apto ad intelligentias vestras. Quod Punici dicunt, *iar*, non lignum, sed quando dubitant; hoc Græci, ἄρα; hoc Latini possunt vel solent dicere, Putas, cum ita loquuntur: Putas, evasi hoc? Si ergo dicatur, Forsitan evasi, videtis quia non hoc sonat: sed quod dixi, Putas, usitate dicitur, Latine non ita dicitur. Et potui illud dicere cum tractato vobis: sæpe enim et verba non Latina dico, ut

B vos intelligatis. In Scriptura autem non potuit hoc poni, quod Latinum non esset; et deficiente Latinitate, positum est pro eo, quod non hoc sonaret. Sic tamen intelligite dici: *Putas, pertransiit anima nostra aquam sine substantia?* Et quare dicunt, *Putas?* Quia magnitudo periculi vix facit credibile quod evasit. Magnam necem pertulerunt, in magnis discriminibus fuerunt; omnino sic pressi sunt, ut pene vivi consentirent, ut pene vivi absorberentur: jam ergo evadentes, jam securi, sed ipsius periculi magnitudinem recordantes, *Putas*, inquiunt, *pertransiit anima nostra aquam sine substantia?*

9. Quæ est aqua sine substantia, nisi aqua peccatorum sine substantia? Peccata enim non habent substantiam: inopiam habent non sub-

C stantiam: egestatem habent, non substantiam. In ista aqua sine substantia, perdidit ille minor filius totam substantiam suam. Nostis enim quia minor filius peregrinatus est, et dixit patri, Da mihi portionem substantiæ, quæ me contingit. Quid tibi vis? Melius apud patrem servatur, tua est: dilapidare illam vis: proficisci vis longius. Da mihi: sed da mihi. Dedit illi. Profectus Lucæ 16. 11.
in regionem longinquam vivens prodige cum meretricibus, perdidit totam substantiam: egens remansit, porcos pavit, in egestate sua patris divitias recordatur. Nisi cum egestas pulsasset, illam satietatem non desideraret. Considerent ergo omnes peccata sua, videant si habent substantiam ipsa peccata. Propter quid irritavit Psal. 9. 15
Deum peccator? Si non vides peccatum tuum

D antequam facias, vel jam cum fecisti considera. Dulcedo hujus sæculi ad tempus fauces indulcat, in magnam amaritudinem postea convertetur. Ecce peccasti, et lucrum fecisti: quid est, quod fecisti lucrum? Ut lucrum faceres, Deum offendisti: ut augeres pecuniam, fides deminuta est, et aurum crevit. Quid perdidisti, et quid adquisisti? Quod adquisisti aurum vocatur, quod perdidisti fides vocatur: compara fidem auro: si venalis esset in nundinis fides, haberet pretium. Lucra tua cogitas, damna tua non cogitas? De arca gaudes, de corde non plangis. Abundat nescio quid in arca tua, sed vide quid imminutum sit in corde tuo. Cum aperueris arcam, invenies solidos qui non erant. Bene, quia gaudes esse

ibi quod ibi non erat. Adtende arcam cordis; erat ibi fides, et non est. Si hac gaudes, quare hac non plangis? Plus perdidisti quam adquisisti. Vis videre quid perdideris? Nec naufragio tibi posset auferri. Nam aliquando perdunt omnia
Act. 27. 41. etc. in mari, nudi exeunt. Multi naufragaverunt cum Paulo: amatores hujus sæculi passi sunt naufragium, et nudi omnes exierunt; illi et quod foris habebant amiserunt, et domum cordis sui invenerunt inanem: Paulus autem in corde ferebat patrimonium fidei suæ, nullis fluctibus, nullis tempestatibus potuit auferri; nudus exiit, et dives exiit. Tales divitias quærere debemus. Sed non eas video, dicis mihi. Stulta anima, non eas vides oculis carnis tuæ: habeto oculum cordis, et vides eas. Sed non vides fidem? Quare illam vides in altero? Quare clamas quando tibi frangitur, si non eam vides? Frangat tibi aliquis fidem, clamas. Vis ergo tibi exhiberi, et tunc vides, cum petitur; ut exhibeas, tunc non vides? Quod clamas alium non habere erga te, plange te non habere erga alium. Et vide quia peccatum quod facis, sine substantia est. Quod enim adquiritur de peccato, videtur esse substantia. Sed et hoc non adquiritur. Ille enim habet aurum, qui novit uti auro: qui autem auro uti non novit, habetur, non habet; possidetur, non possidet. Estote domini auri, et non servi auri: quia et aurum Deus fecit, et te super aurum ipse fecit: aurum fecit ad subsidium tuum, et te ad imaginem suam. Vide quod supra te
a est, et (a) calcas quod infra te est. Quid ergo adquisisti? Vis videre quam aqua sine substantia sit? Tolle tecum ad inferos quod adquisisti. Quid facturus es? Adquisisti aurum, perdidisti fidem: post paucos dies exis de hac vita; aurum quod adquisisti perdita fide, auferre tecum non potes: cor tuum inane fidei ad pœnas exit, quod plenum fide ad coronam exiret. Ecce nihil est quod fecisti, et propter nihil Deum offendisti. Aqua sine substantia est, quæ te demersit. Pro-
Psal. 9. 15. pter quid irritavit Deum peccator? Confundan-
Psal. 24. 4. tur, inique facientes vane. Nemo enim non inaniter inique facit: sed nemo considerat.

b 10. Eunt homines, audiunt (b) proverbium illud vulgare; et proverbia Dei, dormitant in eis. Quod proverbium? Malo quod teneo, quam quod spero. O infelix, quid tenes? Ecce dicis, Malo quod teneo: tene sic ut non amittas, et dic, Malo quod teneo. Si autem non tenes, quare non illud tenes quod non potes amittere? Quid ergo tenes? Aurum. Tene ergo; si tenes, non tibi auferatur invito. Si autem et per aurum traheris quo non vis, et ideo te quærit major raptor, quia invenit minorem raptorem; ideo te quærit major aquila, quia prior cepisti leporem: præda tibi fuit minor, præda eris majori. Hæc non vident homines in rebus humanis, tanta cupiditate cæcantur. Mira res est, Fratres, horrent qui considerant. Quærit potentior infirmiorem, et

A quærit eum opprimere, non ob aliud, nisi quia habet quod illi auferat: videt illum pati sub se tribulationem, non ob aliud nisi propter quod habet: et hoc ipse, propter quod ille patitur tribulationem, ad se congerit. Non adtendebat, quando illum persequebatur: ille fugiebat, ille torquebatur, ille timebat, ille ubi se absconderet quærebat: unde pateretur ista mala, nisi quia habebat? Vel in illo disce quid fugias: quia res quæ illum torquebat te persequente ne auferretur a te, et te sic habet torquere alio persequente. Adtendis quia pinguis est: si propterea illum quæris, quia pinguis est; time pinguescere, ne alter te quærat. Et omnia inaniter fiunt: quære finem, tenebræ occurrunt: quære, quare, nihil occurrit.

B 11. Ergo exsultent et lætentur in Domino, qui dicunt, *Pertransiit anima nostra aquam sine substantia*: et recipiant substantiam suam. Perdiderunt illam viventes prodige: sed num pau- Lucæ 15. 13.
per factus est Pater? Redeant, et invenient ibi divitias, quas in longinqua peregrinatione cum meretricibus consumserunt; evadant aquam sine substantia, et dicant, *Benedictus Dominus, qui* v. 6.
non dedit nos in venationem dentibus eorum. Venantes enim erant persequentes, et posuerunt escam in muscipula. Quam escam? Dulcedinem vitæ hujus, ut unusquisque propter dulcedinem hujus vitæ mittat caput in nequitiam, et muscipula comprimatur. Non illi in quibus erat Dominus, illi qui dicunt, *Nisi quia Dominus erat in nobis*, non capti sunt in muscipula. Sit in te
C Dominus, et nec tu capieris in muscipula: clama, *Benedictus Dominus, qui non dedit nos in venationem dentibus eorum.*

12. *Anima nostra sicut passer eruta est de* v. 7.
muscipula venantium. Quia in ipsa anima Dominus erat, ideo sicut passer eruta est anima de muscipula venantium. Quare sicut passer? Quia incauta ceciderat sicut passer; et poterat dicere postea, Ignoscet mihi Deus. O passer instabilis, fige potius (c) pedes in petra, noli ire ad musci- c
pulam. Caperis, consumeris, obtereris. Sit in te Dominus, et de majoribus minis eruet te, de muscipula venantium. Quomodo si videas avem veluti jam cadere in muscipulam, facis majorem strepitum, ut volet de muscipula: sic et Martyres, jam forte aliqui ipsorum intendebant collum
D in dulcedinem vitæ hujus; Dominus, quia erat in illis, fecit strepitum gehennarum, et erutus est passer de muscipula venantium. *Anima nostra sicut passer eruta est de muscipula venantium.* Et quid? Semper erit illa muscipula? Muscipula erat dulcedo vitæ hujus: illi non hæserunt in muscipula, et occisi sunt: illis occisis muscipula fracta est; jam non remansit dulcedo vitæ hujus, per quam possint iterum capi, sed illa contrita est: numquid et passer contritus est? Absit: quia non erat in muscipula, *Muscipula contrita est, et nos eruti sumus.*

(a) Lov. *calca*: dissentientibus editis aliis et MSS.

(b) Sic Am. et MSS. At Er. et Lov. *audiunt verbum Dei et proverbia Dei, et dormitant in eis; audiunt proverbium illud vulgare, et vigilant in eo. Quod proverbium? Malo* etc.

(c) Lov. *fidei pedes*. Vox *fidei* a ceteris libris abest.

13. Clament ergo, quia eruti sunt, volent ad Deum, triumphent in Deo, quia eruti sunt: quoniam Dominus erat in eis, ne a muscipula caperentur. Quare muscipula contrita est, et nos e-
v. 8. ruti sumus? Vis scire quare? *Adjutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit cælum et terram.* Nam si adjutorium hoc non esset, non quidem æterna maneret muscipula; sed cum captus esset, contereretur passer. Nam vita ista transitura est, et qui dulcedine ejus capti fuerint, et per hanc dulcedinem offenderint Deum, cum ista vita transibunt. Nam conteretur muscipula, certi estote: omnis dulcedo vitæ istius præsentis non erit, impleta sorte loci sui: sed opus est non hærere, ut quando conteretur muscipula, tunc exsultes et dicas, *Muscipula contrita est, et nos eruti sumus.* Sed ne putes hoc viribus tuis te posse, (*a*) adtende cujus est opus ut eruaris, (nam si superbieris, in muscipulam cadis,) et dic, *Adjutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit cælum et terram.*

14. Psalmus tractatus est, et quantum Dominus adjuvare dignatus est, ut puto expositus. Crastino etiam die sermonem deberi caritati Vestræ optime nostis: adestote, et adjuvate nos orationibus vestris. Pollicitationis enim nostræ meminisse debetis: nec dicerem quid essem tractaturus, nisi adjuvari volens studio fidei et orationum vestrarum. Meministis enim me promisisse vobis de hoc tractare quod dictum est in
John. 1.17. Evangelio. Lex per Moysen data est; gratia et veritas per Jesum Christum facta est. Solent enim (*b*) homines hæretici, maxime Manichæi, reprehendere Legem, et dicere quia Deus illam non dedit. Exponendus est enim locus iste, ut cognoscatur quia et Legem Deus dedit, et Lex per Moysen data est; ut (*c*) non salvaret, propter certam caussam. Non salvavit Lex, ut Lator legis ipse Imperator desideraretur, qui indulgentiam daret peccantibus; et data quidem Lex esset per Moysen, gratia autem et veritas per Jesum Christum fieret. Ad hoc intentos vos facere volui. Aderit Domini misericordia, non ex meritis nostris, sed forte pro merito desiderii vestri; neque ex facultatibus nostris, sed ex abundantia donorum suorum ut sic tractetur res satis necessaria hominibus positis in novo Testamento, ut omnino nullas latebras inveniat inimicus, ubi se occultet ad decipiendos fideles.

IN PSALMUM CXXIV.

* Sermo ad populum.

* ENARRATIO.

1. Psalmus iste pertinens ad numerum Canticorum graduum, (de quo titulo in aliis jam multa diximus, et repetere nolumus, ne vos obtundamus potius quam instruamus,) docet nos adscendentes et levantes animas nostras ad Dominum Deum nostrum affectu caritatis atque pietatis, non intendere in homines, qui prosperantur in hoc sæculo felicitate falsa atque ventosa et prorsus seductoria; ubi nihil aliud nutriunt quam superbiam, et cor eorum congelascit adversus Deum, et fit durum adversus imbrem gratiæ ipsius ne fructum ferat. Præsumentes enim omnia sibi abundare, quæ videntur huic vitæ necessaria, et ultra quam necessaria, extolluntur: et cum sint homines per iniquitatem inferiores omnibus hominibus, per superbiam superiores se putant omnibus hominibus. Atque ruinam vel sicut alios homines se esse deputarent. Hos autem aliquando intuendo et nimis adtendendo, etiam illi qui Deum colunt, fluctuant et nutant, quasi perierit merces eorum quare Deum colunt, cum se vident in laboribus, in egestate, in ærumna, in morbo, in dolore, in aliqua necessitate, et vident alios habere sanitatem corporis, abundare temporalibus, incolumitate suorum gaudere, nitore honorum florere eos qui non solum Deum non colunt, sed et omnibus hominibus adversantur, adtendentes eos, nutant, et dicunt apud se quod aperte scriptum est in quodam Psalmo, Quomodo scivit Deus, et si est Psal. 72. 11.
scientia in Altissimo? Ecce ipsi peccatores et ab- » etc.
undantes in sæculo obtinuerunt divitias. Et se- »
quitur, Numquid vane justificavi cor meum, et »
lavi in innocentibus manus meas? Numquid forte »
vanus fui, qui volui juste vivere, et innocenter inter homines conversari, quando scio eos qui nolunt servare innocentiam, habere tantam felicitatem, et insultare justis per (*d*) iniquitatem felices?

2. Sed quis illud dixit ibi in Psalmo? Cujus nondum erat rectum cor. Sic enim cœpit iste Psalmus, de quo modo testimonium dedimus, non iste quem considerandum et tractandum modo suscepimus, sed ubi dictum est, Quomodo »
scivit Deus, et si est scientia in Altissimo? Ecce »
ipsi peccatores et abundantes in sæculo obtinue- »
runt divitias. Numquid vane justificavi cor meum, »
et lavi in innocentibus manus meas? Ille ergo »
Psalmus, ubi videtis quia periclitatur anima, ubi videtis quia nutant pedes, sic cœpit: Quam bonus Deus Israel rectis corde? Mei autem, in- Ibidem etc.
quit, pene commoti sunt pedes, paulo minus ef- »
fusi sunt gressus mei. Quare? Quia zelavi in pec- »
catoribus, pacem peccatorum intuens. Inde ergo »
dixit commotos pedes suos et pene effusos gressus, lapsu ad ruinam a Deo, quia intuitus est et inspexit felicitatem peccatorum, et vidit eos habere pacem, se autem laborem. Narravit autem hoc cum jam evasisset, cum jam correcto corde Deo inhæsisset, narravit præterita pericula sua. Ergo, Bonus Deus Israel. Sed quibus? Rectis corde. Qui sunt recti corde? Qui non reprehendunt Deum. Qui sunt recti corde? Qui voluntatem suam ad voluntatem Dei dirigunt; non vo-

(a) Sic plerique MSS. Alii quidam, *adtende, esto plus ut eruaris.* At Am. *adtende cujus est opis ut eruaris.* Et *adtende cujus est opis, esto plus ut eruaris.* Denique Lov. *ad ejus fuge auxilium, cujus est ut eruaris.*

(b) Sic MSS. Editi vero, *omnes hæretici.*

(c) Lov. *ut nos salvaret. Propter* etc. refragantibus ceteris libris.

(d) Am. et MSS. *per iniquitates felices.*

luntatem Dei ad voluntatem suam curvare conantur. Breve præceptum est, ut homo dirigat cor suum. Vis habere rectum cor? Tu fac quod vult Deus: noli Deum velle facere quod vis tu. Pravicordes ergo sunt, id est, qui rectum cor non habent, qui sedent et disputant quomodo debuit facere Deus; non laudando quod fecit, sed reprehendendo. Corrigere illum volunt: parum est quia corrigi ab eo nolunt; et dicunt, Non debuit Deus facere pauperes, sed soli divites esse debuerunt; et ipsi soli viverent. Ut quid factus
a est pauper? ut quid vivit? Reprehendit Deum (*a*) pauperum. Quanto melius esset pauper Dei, et dives esset de Deo; hoc est, sequeretur voluntatem Dei, et videret paupertatem suam temporalem esse, et transituram, divitias autem sibi spiritales ita venturas, ut nullo pacto possent præterire, et haberet in divitiis cordis fidem, si ei non contingit aurum habere in arca? Quia si aurum haberet in arca, furem timeret, et aurum de arca etiam nolens perderet: fidem autem de corde non perderet, si ipse illam inde non expelleret. Cito autem responderi potest, Carissi-
b mi. Fecit Deus pauperem, ut probet (*b*) hominem; et fecit Deus divitem, ut probet illum de paupere. Et omnia quæ fecit Deus, recte fecit. Et si non possumus videre consilium ipsius, quare illud sic fecit et illud sic: bonum est nobis ut subdamur sapientiæ ipsius, et credamus quia benefecit, etsi nondum novimus quare fecit: et habebimus cor rectum, ut præsumamus et confidamus in Domino, et non movebuntur pedes nostri, et fit in nobis adscendentibus unde cœ-
v. 1. pit iste Psalmus, *Qui confidunt in Domino, sicut*
c *mons Sion, non* (*c*) *commovebuntur in æternum*.

v. 2. 3. Qui sunt isti? *Qui inhabitant * Jerusalem*. Ipsi *non commovebuntur in æternum qui inhabitant Jerusalem*. Si hanc Jerusalem intellexerimus, omnes qui illic inhabitabant, bellis et eversione ipsius civitatis exclusi sunt: modo quæris
d Judæum in civitate Jerusalem, (*d*) et non invenis. Quare ergo *non movebuntur in æternum qui inhabitant Jerusalem*, nisi quia est alia Jerusalem, de qua multa soletis audire? Ipsa est mater nostra, cui suspiramus et gemimus in ista peregrinatione, ut ad illam redeamus. Erra-
e veramus (*e*) ab ea, et viam non habebamus: Rex ipsius venit, et via nobis factus est, ut ad illam
Psal. 121. 2. redire possimus. Ipsa est illa, ubi stantes erant pedes nostri in atriis Jerusalem, sicut audistis in Psalmo Canticorum graduum superiore, jam vobis exposito et tractato qui interfuistis: cui
Ibidem 3. suspirabat ille qui cantabat, Jerusalem quæ ædificatur ut civitas, cujus participatio ejus in idipsum. Qui ergo ibi habitant, *non movebuntur in æternum*. Qui autem habitarunt in ista Jerusalem, moti sunt, primo corde, postea exsilio. Quando moti sunt corde, et ceciderunt, tunc
A Regem ipsius supernæ Jerusalem crucifixerunt. Jam spiritaliter foris erant, et ipsum Regem foras excludebant. Ejecerunt enim illum extra ci- Matth. 27. 33.
vitatem suam, et foris crucifixerunt. Et ipse ejecit illos extra civitatem suam, id est, æternam Jerusalem matrem omnium nostrum, quæ est in cælis.

4. Qualis est ista Jerusalem? Breviter describit eam. *Montes in circuitu ejus*. Magnum ali- v. 2.
quid, nos esse in ea civitate, quam circumdederunt montes? Ipsa est tota felicitas nostra, quia habebimus civitatem, quam circumdederunt montes? Num enim non novimus montes? aut quid sunt montes, nisi tumores terrarum? Alii sunt ergo montes amabiles, montes excelsi, prædicatores veritatis, sive Angeli, sive Apostoli, sive
B Prophetæ. Ipsi sunt in circuitu Jerusalem: ambiunt illam, et quasi murum illi faciunt. De his montibus amabilibus et delectabilibus assidue Scriptura loquitur. Advertite cum auditis vel legitis, pluribus locis invenitis montes delectabiles, quam nos possumus commemorare. Verumtamen quantum Dominus suggerit; delectat nos de his montibus multa dicere; et divina testimonia (*f*) de litteris sanctis occurrerunt nobis. Ipsi f
sunt montes qui illuminantur a Deo: et primitus illuminantur, ut ab ipsis lumen descendat ad valles, vel ad colles; quia non tantæ sunt altitudinis, quantæ sunt montes. Ipsi sunt per quos nobis prærogatur Scriptura, sive in (*g*) prophe- g
tia, sive in Apostolis, sive in Evangelio. Ipsi sunt montes de quibus cantamus, Levavi oculos Psal. 120. 1.
C meos in montes, unde veniet auxilium mihi: quia de Scripturis sanctis in hac vita habemus auxilium. Sed quia ipsi montes non a se proteguntur; nec a seipsis nobis consulunt, nec spes nostra debet esse in montibus, ne maledicti si- Jerem. 17. 5.
mus qui spem in homine ponimus: jam dixerat, Psal. 120. 1.
Levavi oculos meos in montes, unde veniet au- »
xilium mihi: Auxilium, inquit, meum a Domi- Ibidem 2.
no, qui fecit cælum et terram. Ipsi sunt montes de quibus item dicit, Suscipiant montes pa- Psal. 71. 3.
cem populo tuo, et colles justitiam. Montes magni sunt, et colles minores sunt. Montes ergo vident, colles credunt: qui vident, pacem susceperunt et adtulerunt ad eos qui credunt. Qui enim credunt, suscipiunt justitiam: quia, Justus ex Rom. 1. 17.
fide vivit. Angeli vident, annuntiant quod vident,
D et credimus nos. Johannes ille: In principio erat Johan. 1. 1.
Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus »
erat Verbum: videbat, prædicavit nobis ut crederemus. Et per montes suscipientes pacem, susceperunt colles justitiam: quia de ipsis montibus quid ait? Non dixit, A se habent pacem, vel instituunt pacem, vel generant pacem, sed suscipiunt pacem. Unde suscipiunt pacem, Dominus est. Sic ergo leva oculos tuos ad montes propter pacem, ut auxilium tuum sit a Domino

(a) Plerique MSS. *Reprehendit Deum pauper*. Fossatensis, *in paupere*.

(b) Quatuor MSS. *ut probet illum de divite*.

(c) Aliquot libri, *commovebitur*: qui tamen infra cum ceteris habent constanter, *inhabitant*.

(d) Tres MSS. *et non invenis*. Quomodo *ergo* etc. Alii: *Certe ergo*.

(e) Sic aliquot MSS. At editi, *erraveramus a via*.

(f) *De litteris sanctis occurrunt nobis*. MSS. *occurrerunt*.

(g) Plures MSS. *in Prophetis*: et mox plerique, *sive in Apostolis*. At editi, *sive in Epistolis*.

qui fecit cælum et terram. Rursus illos montes Psal. 75. 1. commemorans Spiritus-sanctus hoc ait, Illuminans tu admirabiliter a montibus æternis. Non dixit, Illuminant montes; sed, Illuminans tu a montibus æternis. Per montes istos quos æternos esse voluisti, prædicans Evangelium, tu illuminans, non montes. Tales ergo *montes in circuitu* Jerusalem.

5. Et ut noveritis quales sint montes in circuitu ejus, ubi commemoravit montes bonos Scriptura, valde raro et difficile, aut forte numquam non et statim ibi nominat Dominum, aut simul significat, ne spes remaneat in montibus. Ecce videte quam multa commemoravi. Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi: et ne tibi remaneas, Auxilium meum, inquit, a Domino, qui fecit cælum et terram. Rursus, Suscipiant montes pacem populo tuo: cum dixit, Suscipiant, ostendit alium esse (a) fontem pacis, unde illi suscipiunt. Rursus, A montibus illuminans. Sed, Tu, dixit: Illuminans tu admirabiliter a montibus æternis. Item hoc loco cum dixisset, *Montes in circuitu ejus:* ne tu rursum remaneres in montibus, statim subjunxit, *Et Dominus in circuitu plebis suæ:* ut tua spes non sit in montibus, sed in illo qui illuminat montes. Cum enim ille habitat in montibus, id est, in sanctis, ipse est in circuitu plebis suæ; et ipse (b) muravit plebem suam munimento spiritali, ne moveatur in æternum. At vero de illis montibus malis quando loquitur Scriptura, non eis addit Dominum. Tales montes, jam sæpe diximus vobis, significant magnas quasdam animas, sed malas. Non enim putetis, Fratres, quia potuerunt fieri hæreses per aliquas parvas animas. Non fecerunt hæreses, nisi magni homines: sed quantum magni, tantum mali montes. Non enim montes erant tales qui susciperent pacem, ut colles justitiam: sed illi dissensionem susceperunt a diabolo patre suo. Montes ergo erant: ad tales montes cave ne fugias. Venturi enim sunt homines, et dicturi tibi, Magnus ille vir, et magnus ille homo: qualis fuit ille Donatus? qualis est (c) Maximianus? et nescio quis Photinus qualis fuit? et ille Arius qualis fuit? Omnes istos montes nominavi, sed naufragosos. Videtis quia lucet de illis aliqua flamma sermonis, et aliquis de ipsis ignis accenditur. Si navigatis in ligno, et noctem patimini, id est, caliginem hujus vitæ; non vos fallant, nec dirigatis illuc navim: ibi sunt saxa, ibi naufragia magna fiunt. Cum ergo tibi laudati fuerint isti montes, et cœperit tibi suaderi ut venias ad ipsos montes, quasi ad Psal. 10. 2. auxilium, et ibi requiescas; responde, In Domino confido; quomodo dicitis animæ meæ, Transmigra in montes sicut passer? Bonum est enim tibi, ut in illos montes leves oculos, unde tibi auxilium a Domino sit, ut evadas sicut passer de muscipula venantium, non transmigres in montes. Passer enim instabilis res est, cito movetur, cito volat hinc et inde. Sed tu confide in Domino, et eris sicut mons Sion, non commoveberis in æternum, non transmigrabis in montes sicut passer. Numquid ibi sic nominavit montes, ut de Domino diceret?

6. Sed montes tales ama, in quibus Dominus est. Tunc autem te amant ipsi montes, si non in illis spem posueris. Videte, Fratres, quales sunt montes Dei. Nam inde sic nominati sunt in alio loco: Justitia tua sicut montes Dei. (Psal. 35. 7.) Non justitia ipsorum, sed justitia tua. Audi talem montem Apostolum: Ut inveniar in illo, inquit, non habens justitiam meam quæ ex lege est, sed eam quæ est per fidem Christi. (Philip. 3. 9.) Illi autem qui per justitiam suam montes esse voluerunt, sicut Judæi quidam vel Pharisæi principes eorum, sic reprehenduntur: Ignorantes enim Dei justitiam, et suam volentes constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti. (Rom. 10. 3.) Qui autem subjecti sunt, sic sunt alti, ut humiles sint. Et quia magni sunt, montes dicuntur: quia vero subjecti sunt Deo, valles sunt. Et quia habent capacitatem pietatis, suscipiunt abundantiam pacis, et inundationem transmittunt ad colles. Modo tamen tu vide quos montes ames. Si vis amari a bonis montibus, noli spem ponere nec in bonis montibus. Nam qualis mons erat Paulus? quando invenitur talis (De magnitudine loquimur hominum.) Tantæ gratiæ quisquam potest facile inveniri? Et tamen timebat ne passer ille in illo poneret spem. Et quid ait? Numquid Paulus pro vobis crucifixus est? (1. Cor. 1. 13.) Sed levate oculos in montes, unde auxilium veniat vobis; quia, Ego plantavi, Apollo rigavit: sed auxilium vestrum a Domino, qui fecit cælum et terram; quia Deus incrementum dedit. (1. Cor. 3. 6.) Ergo, *Montes in circuitu ejus.* Sed quomodo *montes in circuitu ejus*, sic *et Dominus in circuitu plebis suæ, ex hoc nunc et usque in sæculum.* Si ergo *montes in circuitu ejus, et Dominus in circuitu plebis suæ*, constringit Dominus plebem suam in unum vinculum caritatis et pacis, ut qui confidunt in Domino sicut mons Sion, non commoveantur in æternum. (d) Et hoc est, *ex hoc et usque in sæculum.*

7. *Quoniam non derelinquet Dominus virgam peccatorum super sortem justorum, ut non extendant justi ad iniquitatem manus suas.* Modo quidem justi aliquantum laborant, et modo aliquando injusti dominantur justis. (e) Quibus modis? Aliquando injusti perveniunt ad honores sæculi: cum pervenerint et facti fuerint vel judices, vel reges, quia hoc facit Deus propter disciplinam plebis suæ, propter disciplinam populi sui; non potest fieri nisi ut exhibeatur illis honor debitus potestati. [Honor debitus potestatibus.] Ordinavit enim sic Deus Ecclesiam suam, ut omnis potestas ordinata in

(a) Sic plerique MSS. Editi vero, *montem pacis.*
(b) Lov. *mutarit:* cujus loco editi alii MSS. *muravit.*
(c) Sic Am. et MSS. At Er. et Lov. *Maximianus.* Confer Enarrationem in Psal. 36. ser. 2.
(d) Plerique MSS. omittunt. *Et hoc est, ex hoc et usque in sæculum.*
(e) Aliquot MSS. omittunt, *Quibus modis?* Quidam vero sic verba interpungunt, *Quibus modis aliquando injusti perveniant* etc.

sæculo habeat honorem, et aliquando a melioribus, Sed exempli gratia unam rem dico, hinc conjicite gradus omnium potestatum. Prima et quotidiana potestas hominis in hominem domini est in servum. Prope omnes domus habent hujusmodi potestatem. Sunt domini, sunt et servi, diversa sunt nomina: sed homines et homines paria sunt nomina. Et quid dicit Apostolus, docens servos dominis suis subditos esse? Servi obaudite dominis vestris secundum carnem: quia est Dominus secundum spiritum. Ille est verus Dominus et æternus, isti autem temporales secundum tempus. Tu cum ambulas in via, cum vivis in hac vita, non vult te facere superbum Christus. Contigit tibi ut Christianus efficereris, et haberes dominum hominem: non ideo Christianus effectus es, ut dedigneris servire. Cum enim Christo jubente servis homini, non illi servis, sed illi qui jussit. Et hoc ait, « Obaudite dominis vestris secundum carnem, cum timore et tremore, in simplicitate cordis, non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed quasi servi Christi, facientes voluntatem Dei ex animo, cum bona voluntate. » Ecce non fecit de servis liberos, sed de malis servis bonos servos. Quantum debent divites Christo, qui illis componit domum? Ut si fuit ibi servus infidelis, convertat illum Christus: et non ei dicat, Dimitte dominum tuum, jam cognovisti eum qui verus est Dominus: ille forte impius est et iniquus, tu jam fidelis et justus; indignum est ut justus et fidelis serviat iniquo et infideli. Non hoc ei dixit, sed magis, (a) Servi. Et ut corroboraret servum, hoc dixit; Exemplo meo servi, prior servivi iniquis. Dominus enim tanta in passione sustinens, a quibus sustinuit nisi Dominus a servis? Et a quibus, nisi a malis servis? Nam si fuissent boni servi, honorarent Dominum. Sed quia mali servi erant, injuriaverunt. Ille quid contra. Reddidit dilectionem pro odio. Ait enim, Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Si Dominus cæli et terræ; per quem facta sunt omnia, servivit indignis, rogavit pro sævientibus, et furentibus, et tamquam medicum se exhibuit adveniens: (nam et medici et arte et sanitate meliores serviunt ægrotis:) quanto magis non debet dedignari homo, ex toto animo, et ex tota bona voluntate, cum tota dilectione servire domino etiam malo? Ecce servit melior deteriori, sed ad tempus. Quod autem dixi de domino et servo, hoc intelligite de potestatibus et regibus, de omnibus culminibus hujus sæculi. Aliquando enim potestates bonæ sunt, et timent Deum; aliquando non timent Deum. Julianus exstitit infidelis imperator, exstitit apostata, iniquus, idololatra: milites Christiani servierunt imperatori infideli; ubi veniebatur ad caussam Christi, non agnoscebant nisi illum qui in cælo erat. Si quando volebat ut idola colerent, ut thurificarent; præponebant illi Deum: quando autem dicebat, Producite aciem, ite contra illam gentem; statim obtemperabant. Distinguebant Dominum æternum a domino temporali: et tamen subditi erant propter Dominum æternum, etiam domino temporali.

Ephes. 6. 5. etc.

Lucæ 23. 34.

8. Sed numquid sic erit semper, ut iniqui imperent justis? Non sic erit. Videte enim quid dicat iste Psalmus: *Quoniam non derelinquet Dominus virgam peccatorum super sortem justorum.* Sentitur ad tempus virga peccatorum super sortem justorum, sed non ibi relinquitur, non erit in æternum. Veniet tempus, quando unus agnoscatur Deus; veniet tempus, quando Christus in claritate sua apparens congreget ante se omnes gentes, et dividat eas, sicut dividit pastor hœdos ab ovibus: oves ponet ad dexteram, hœdos ad sinistram. Et videbis ibi multos servos inter oves, et multos dominos inter hœdos; et rursus multos dominos inter oves, multos servos inter hœdos. Non enim quia sic consolati sumus servos, omnes servi boni sunt; aut quia sic repressimus superbiam dominorum, omnes domini mali sunt. Sunt boni fideles domini, et sunt mali: sunt boni fideles servi, et sunt mali. Sed quamdiu servi boni serviunt malis dominis, ferant ad tempus: *Quia non derelinquet Dominus virgam peccatorum super sortem justorum.* Quare hoc? *Ut non extendant justi ad iniquitatem manus suas:* ut ad tempus ferant justi iniquos dominantes, et intelligant non esse hoc sempiternum, sed præparent se ad possidendam sempiternam hereditatem. Quam hereditatem? Ubi destruetur omnis potentatus, et omnis potestas, ut sit Deus omnia in omnibus. Ad hoc se servantes, et hoc corde contemplantes, et (b) adhuc in fide retinentes, et ut videant perdurantes, *non extendunt manus suas in iniquitatem.* Nam si videant quia semper est virga peccatorum super sortem justorum, cogitant apud se, et dicunt, Quid mihi prodest quia justus sum? Semper mihi dominabitur iniquus, et semper servus ero? Faciam ergo et ego iniquitatem; quia nihil prodest tenere justitiam. Ne autem hoc dicat, insinuatur illi fides, quia ad tempus potest esse virga peccatorum super sortem justorum. *Non eam relinquet Dominus super sortem justorum, ut non extendant justi in iniquitatem manus suas:* sed teneant ab iniquitate manus suas, et ferant iniquitatem, non faciant. MELIUS EST enim injustitiam ferre quam facere. Unde non semper erit? *Quia non derelinquet Dominus virgam peccatorum super sortem justorum.*

Matth. 25. 32.

I. Cor. 15. 28.

9. Hoc cogitant qui recti sunt corde, de quibus paulo ante dixi, qui voluntatem Dei sequuntur, non voluntatem suam. (c) Sed qui sequi Deum volunt, faciunt illum præcedentem, et se sequentes; non autem se præcedentes, et illum sequentem: et in omnibus eum bonum inveniunt, sive emendantem, sive consolantem, sive exercentem, sive coronantem, sive purgantem,

(a) Sic Am. Er. et plures MSS. At Lov. *serviat. Et ut corroboraret.*

(b) Lov. *et hoc in fide:* dissentientibus editis aliis et MSS.

(c) Am. Er. et aliquot MSS. omittunt, *Sed qui:* alii plures id habent, sed non addunt, *sequi.*

Rom. 8, 28. sive illuminantem, sicut Apostolus ait, Scimus » quoniam diligentibus Deum, omnia cooperantur » in bonum. Et ideo sequitur, ✝ 4. *Benefac Domine* Psal. 56, 27. *bonis, et rectis corde.*

Psal. 72, 3. 10. Sicut autem declinat a malo, et facit bonum rectus corde, quia non zelat in peccatoribus, a pacem peccatorum intuens: (*a*) sic pravi cordis, qui scandalizatur in viis Domini, declinat a Deo, et facit malum, et inescatur dulcedine sæculi, et ea illaqueatus et captus amaras pœnas luit. Declinanti autem a Deo, cujus disciplinam ferre noluit, fit illi per judicium Dei verus laqueus falsa malorum felicitas. Unde continuo subjungit: ✝. 5. *Declinantes autem* (*b*) *in strangulationem abducet Dominus cum operantibus* b *injustitiam:* id est, quorum facta imitati sunt; quia eorum præsentes lætitias amaverunt, et futura supplicia non crediderunt. B Qui ergo recti sunt corde, et non declinant, quid habebunt? Jam veniamus ad ipsam hereditatem, Fratres, quia filii sumus. Quid possidebimus? quæ est hereditas? quæ patria nostra? quid vocatur? Pax. Psal. 17, 5. Per hanc vos salutamus, hanc vobis annuntiamus, Ephes. 2, 14. hanc suscipiunt montes, et colles justitiam. Ipsa est Christus. » Ipse enim est pax nostra, » qui fecit utraque unum, et medium parietem maceriæ solvit. Quia filii sumus, hereditatem habebimus. Et quid vocabitur ipsa hereditas, nisi pax? Et videte quia exheredati sunt, qui non amant pacem. Non autem amant pacem, qui dividunt unitatem. Pax possessio piorum est, possessio heredum. Et qui sunt heredes? Filii. Matth. 5, 9. Audite Evangelium: Beati pacifici, quoniam ipsi C filii Dei vocabuntur. Audite et conclusionem hujus Psalmi: *Pax super Israel.* Israel videns Deum; Jerusalem visio pacis interpretatur. Intelligat Caritas Vestra: Israel interpretatur videns Deum; Jerusalem interpretatur visio pacis. Qui non commovebuntur in æternum? Qui inhabitant Jerusalem. Non commovebuntur ergo in æternum, qui inhabitant visionem pacis. Et, *Pax super Israel.* Ergo Israel qui videns Deum est, videns pacem est: et ipse Israel est et Jerusalem: quia populus ille Dei, ipsa est civitas Dei. Si ergo videns pacem, hoc est videns Deum; merito et Deus ipse est pax. Ergo quia Christus Filius Dei pax est, ideo venit colligere suos, et secernere ab iniquis. A quibus iniquis? Qui oderunt Jerusalem, qui oderunt pacem, qui volunt conscindere D unitatem, qui non credunt paci, qui falsam pacem pronuntiant in populo, et non illam habent. Quibus respondetur cum dixerint, Pax vobiscum, Et cum spiritu tuo: falsum dicunt, et falsum audiunt. Quibus dicunt, Pax vobiscum? Quos separant a pace orbis terrarum. Et quibus c dicitur, Et cum spiritu tuo? (*c*) Qui dissensiones amplectuntur, et odiunt pacem. Si enim in A spiritu eorum esset pax, nonne unitatem diligerent, et relinquerent dissensionem? Falsum ergo pronuntiantes, falsum audiunt. Nos verum pronuntiemus, et verum audiamus. Simus Israel, et amplectamur pacem; quia Jerusalem est visio pacis, et nos Israel, et *pax super Israel.*

IN PSALMUM CXXV.

* ENARRATIO.

* Sermo ad plebem.

1. Sicut jam meministis, ex ordine nobis tractantibus iste Psalmus est centesimus-vicesimus quintus, qui inter illos Psalmos est, quorum est titulus, *Canticum graduum.* Est autem sicut nostis vox adscendentium: quo, nisi ad il- Gal. 4, 26. B lam supernam Jerusalem, matrem omnium nostrum, quæ est in cælis? Quæ superna est, ipsa et æterna. Hæc autem quæ in terra fuit, umbram habebat illius. Itaque ista cecidit, illa permanet: hæc implevit tempus prædicationis, illa tenet æternitatem nostræ reparationis. Ab illa peregrinamur in hac vita, ad ejus reditum suspiramus; tamdiu miseri et laborantes, donec ad illam redeamus. Nec cives nostri Angeli dimiserunt nos in peregrinatione, sed annuntiaverunt nobis ipsum Regem venturum ad nos. Et venit ad nos, et contemtus est inter nos a nobis, et postea (*d*) nobiscum: et docuit nos contemni, d quia contemtus est; docuit tolerare, quia toleravit; docuit pati, quia passus est; et promisit resurrecturos, quia resurrexit, in seipso ostendens quid sperare debeamus. Si ergo, Fratres, C Prophetæ antiqui patres nostri, antequam Dominus Jesus Christus veniret in carne, antequam mortuus resurrexisset et adscendisset in cælum, suspirabant tamen illi civitati: quantum nos oportet desiderare, quo nos ipse præcessit, et unde numquam recessit? Non enim Dominus sic venit ad nos, ut desereret Angelos. Et (*e*) illis e mansit, et ad nos venit: illis mansit in majestate, ad nos venit in carne. Eramus autem, ubi (*f*)? f Si redemtor noster ille dicitur, captivi tenebamur. Ubi ergo tenebamur, ut ille veniret redimere captivos? ubi tenebamur? Forte apud barbaros. Pejor est barbaris diabolus et angeli ejus. Ipsi antea tenebant genus humanum: ab eis redemit nos, qui non aurum neque argentum, sed sanguinem suum pro nobis dedit.

D 2. Quomodo autem homo venerat in captivitatem, Paulum apostolum interrogemus. Etenim ipse præcipue gemit in ista captivitate, suspirans æternæ Jerusalem: et docuit nos gemere ex ipso Spiritu, quo et ille impletus gemebat. Hoc enim ait: Omnis creatura congemiscit et do- Rom. 8, 22. let usque nunc. Et iterum: Vanitati enim crea- Ibidem 20. tura subjecta est, ait, non sponte, sed propter

(a) Er. et Lov. *Sic pravicordis est, qui.* Particula est non reperitur apud Am. neque in MSS. quorum aliqui cum Am. habent, *pravicordius:* et quidam, *pravuscorde.*

(b) Am. Er. et plerique MSS. *in srangulationem* adducet. At Lov. *abducet*: Græc. LXX. ἀπάξει.

(c) Isthæc verba, *Qui dissensiones amplectuntur, et odiunt pacem*, absunt ab Am. et ab omnibus MSS. nec non subsequentis sententiæ vox, *enim*.

(d) Editi, *nobiscum fuit.* Abest *fuit* a MSS.

(e) Sic MSS. At editi, *Et cum illis mansit.*

(f) Hic apud Er. et Lov. post *ubi*, additur, *redemtor noster ille venisse dicitur, et captivi tenebamur:* quod ab Am. et MSS. abest.

eum qui subjecta est, ait, non sponte, sed propter eum qui subjecit in spe. Omnem creaturam dixit in hominibus etiam non credentibus, sed tamen credituris, ingemiscere creaturam in laboribus. Numquidnam in his tantum, qui nondum crediderunt? jam vero in his qui crediderunt non gemit, nec parturit creatura. Non solum autem, inquit, sed et nos ipsi primitias spiritus habentes, id est, qui jam spiritu Deo servimus, qui jam mente Deo credidimus, et in ipsa fide primitias quasdam dedimus, ut primitias nostras sequamur: ergo et nos ipsi in nobismetipsis ingemiscimus, adoptionem expectantes, redemtionem corporis nostri. Gemebat ergo et ipse, et gemunt omnes fideles, adoptionem expectantes, redemtionem corporis sui. Ubi gemunt? In ista mortalitate. Quam redemtionem expectant? Corporis sui, quæ præcessit in Domino, qui resurrexit a mortuis, et adscendit in cælum. Hoc nobis antequam reddatur, necesse est gemamus, etiam fideles, etiam sperantes. Ideo sequitur ibi, et dicit; cum diceret, Et ipsi in nobismetipsis ingemiscimus adoptionem expectantes, redemtionem corporis nostri: quasi diceretur ei, Quid tibi ergo profuit Christus, si adhuc gemis; et quomodo Salvator salvum te fecit? Qui gemit, adhuc ægrotat. Subjunxit, et ait, Spe enim salvi facti sumus: spes autem quæ videtur, non est spes: quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. Ecce quare gemimus, et quomodo gemimus, quia quod speramus, jam quidem exspectamus, sed nondum tenemus, et donec teneamus, in tempore suspiramus, quia desideramus quod nondum tenemus. Quare? Quia spe salvi facti sumus. Jam caro sumta de nobis in Domino, non spe, sed re salva facta est. Resurrexit enim et adscendit in capite nostro caro nostra salva, in membris adhuc salvanda est. Secura gaudeant membra, quia a capite suo non sunt deserta. Dixit enim membris laborantibus, Ecce ego vobiscum sum usque ad consumationem sæculi. Ita factum est ut converteremur ad Deum. Spem enim non habebamus, nisi ad sæculum; et inde servi miseri, et bis miseri, quia et in hac vita (*a*) spem posueramus, et faciem habentes ad sæculum, dorsum contra Deum. Cum vero converterit nos Dominus, ut jam incipiamus faciem habere ad Deum, et dorsum ad sæculum, qui adhuc in via sumus, tamen patriam adtendimus: et quando forte aliquam tribulationem patimur, sed tamen tenemus viam, et ligno portamur; asper quidem ventus, sed ventus (*b*) prosper est; cum labore quidem, sed cito ducit, cito perducit. Quia ergo de captivitate nostra gemebamus, gemunt autem et illi qui jam crediderunt: quomodo autem facti sumus captivi, obliti fuimus, sed per Scripturam commemoramur: Paulum ipsum apostolum interrogemus; ait enim, Scimus enim quia lex spiritualis est, ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato. Ecce unde facti sumus captivi, quia venundati sumus sub peccato. Quis nos vendidit? Nos ipsi, qui consensimus seductori. Vendere nos potuimus, redimere non possumus. Vendidimus nos consensione peccati, redimimur in fide justitiæ. Sanguis enim innocens datus est pro nobis, ut redimeremur. (*c*) Quemcumque sanguinem ille fudit persequendo justos, qualem sanguinem fudit? Justorum quidem sanguinem fudit, Prophetarum, patrum nostrorum, justorum sanguinem fudit et Martyrum: tamen omnes de propagine peccati venientes. Unum sanguinem fudit ejus qui non justificatus, sed justus natus est: illo sanguine fuso, perdidit quos tenebat. Pro quibus enim datus est innocens sanguis, redemti sunt; et conversi a captivitate, cantant istum Psalmum.

(Ibidem 23. — Ibidem 24. et 25. — Matth. 28. 20. — Rom. 7. 14.)

3. *Cum (d) converteret Dominus captivitatem Sion, facti sumus sicut consolati*. Hoc voluit dicere; facti sumus gaudentes. Quando? *Cum converteret Dominus captivitatem Sion*. Quæ Sion? Ipsa Jerusalem, et æterna Sion. Quomodo æterna Sion, quomodo captiva Sion? In angelis æterna, in hominibus captiva. Non enim omnes illius civitatis cives captivi sunt: sed qui inde peregrinantur, ipsi captivi sunt. Homo civis est Jerusalem: sed venditus sub peccato, factus est peregrinus. De propagine ipsius natum est genus humanum, et implevit terras (*e*) captivitas Sion. Et ista captivitas Sion quomodo umbra illius Jerusalem? Umbra illius Sion quam acceperunt Judæi, in imagine, in figura fuit in captivitate in Babylonia, et post septuaginta annos rediit ille populus ad civitatem suam. Septuaginta anni significant omne tempus, quod septem diebus volvitur: cum autem transierit omne tempus, tunc redimus et nos ad patriam nostram; quomodo ille populus post septuaginta annos rediit a captivitate Babyloniæ. Babylonia est enim mundus iste: Babylonia enim interpretatur, confusio. Videte si non est confusio tota vita humana. Quidquid agunt homines in spe vana, quando cognoverint quid agunt, erubescunt. Quare laborant? cui laborant? Filiis meis, inquit. Et ipsi cui? Filiis suis. Et ipsi quibus? Filiis suis. Nemo ergo sibi. Ab ista ergo confusione jam conversi erant, quibus dicit Apostolus, Quam enim gloriam habebatis in his, in quibus nunc erubescitis? Confusio ergo est ista tota vita rerum humanarum, non pertinens ad Deum. In hac confusione, in ista Babylonia, captiva tenetur Sion. Sed *convertit Dominus captivitatem Sion*.

(v. 1. — Jerem. 25. 11. et 29. 10. — 1. Esdr. 1. 1. etc. — Rom. 6. 21.)

4. *Et facti sumus*, inquit, *sicut consolati*: id est: gavisi sumus, tamquam consolationem accipientes. Consolatio non est nisi miserorum, con-

(*a*) Am. et omnes prope MSS. omittunt, *spem posueramus*.

(*b*) Sic Er. et aliquot MSS. Alii vero libri, *noster est*.

(*c*) Er. et Lov. *Non quemcumque*. Abest non ab Am. et MSS.

(*d*) Sic Floriacensis MS. hoc loco. At editi, *Cum converterit*.

(*e*) Plures MSS. *captivitate*. Et quidam cum Er. *captivitatis Sion*. Mox plerique MSS. *et ista captiva Sion. Quomodo umbra* etc. At Noviomensis MS. omittit, *et ista captivitas Sion*.

solatio non est nisi gementium, lugentium. Quare *quasi consolati*, nisi quia adhuc gemimus? a Gemimus in (a) re, consolamur in spe: cum transierit res, de gemitu gaudium veniet æternum, ubi non opus erit consolatione, quia nulla miseria sauciabimur. Quare autem *velut consolati* ait, et non ait consolati? Non semper quasi ad similitudinem ponitur hoc verbum, *sicut*, quod dicimus, *sicut*, aliquando ad proprietatem refertur, aliquando ad similitudinem: modo ad proprietatem relatum est. Sed exempla nobis etiam de communi locutione hominum danda sunt, ut facile intelligatur. Quando dicimus, Sicut vixit pater, ita et filius; ad similitudinem hoc dicimus: et, Sicut pecus moritur, ita homo moritur; ad similitudinem hoc dicitur. Quando autem dicimus, Fecit sicut vir bonus: numquid non est vir bonus, sed similitudinem habet viri boni? Fecit tamquam justus: hoc, tamquam, non negat eum justum esse, sed proprietatem ejus ostendit. Fecisti sicut senator: Ergo non sum senator, si dicat: Immo quia es, sicut senator fecisti; et quia justus es, sicut justus fecisti; et quia bonus es, sicut bonus fecisti. Ergo quia et isti vere consolati erant, *sicut consolati* gaudebant: id est, magnum erat gaudium ipsorum, tamquam consolatorum, illo consolante morituros qui mortuus est. Omnes enim moriendo gemimus: consolatus est ille qui mortuus est, ne mori timeremus. Prior resurrexit, ut haberemus quod speraremus. Quia ergo prior resurrexit, spem nobis dedit: quia in miseria positi, spe consolati sumus; hinc gaudium magnum. Et convertit Dominus captivitatem nostram, ut jam de captivitate viam teneamus, et eamus ad patriam. Jam ergo redempti, in via non timeamus insidiantes hostes nostros. Ideo enim redemit nos, ut non audeat hostis insidiari nobis, si de via non recesserimus. Ipse enim Christus factus est via. Vis non pati latrones? Ait tibi, Viam tibi stravi ad patriam, noli de via recedere. Talem viam munivi, ut latro ad te non audeat accedere: tu ab illa noli recedere, et latro ad te non audet accedere. Ambula ergo in Christo et canta gaudens, canta tamquam consolatus; quia ille te præcessit, qui jussit ut sequaris.

v. 2. 5. *Tunc repletum est gaudio os nostrum, et lingua nostra exsultatione.* Os, fratres mei, quod habemus in corpore, quomodo repletur gaudio? Non solet impleri, nisi aut cibo, aut potu, aut aliqua re tali missa in os. Impletur aliquando os nostrum: et plus est quod dicimus Sanctitati Vestræ, quando os plenum habemus, loqui non possumus. Habemus autem intus os, id est, in corde, unde quidquid procedit, si malum est, inquinat nos; si bonum est, mundat nos. De ipso enim ore audistis, dum Evangelium legeretur. Matth. 15. 1. etc. Insultabant enim Judæi Domino, quia discipuli ejus non lotis manibus manducabant. Illi insultabant, qui munditiam foris habebant, et intus maculis pleni erant: illi insultabant, quorum justi- A tia non erat, nisi in oculis hominum. Dominus autem quærebat munditiam nostram interiorem; quæ si fuerit, necesse est ut et quæ foris sunt munda sint. Mundate, inquit, quæ intus sunt, et quæ foris sunt munda erunt. Matth. 23. 26. Ipse Dominus dicit alio loco, Verum date eleemosynas, et ecce omnia munda sunt vobis. Lucæ 11. 41. Unde autem procedit eleemosyna? De corde. Si enim manum porrigas, nec in corde miserearis, nihil fecisti: si autem in corde miserearis, etiamsi non habeas quod porrigas manu, acceptat Deus eleemosynam tuam. Illi autem iniqui foris quærebant munditiam. De talibus erat etiam ille Pharisæus, qui invitaverat Dominum, quando accessit mulier, quæ in civitate peccatrix erat et famosa, quæ lacrymis lavit pedes Domini, tersit capillis, unxit unguento. Lucæ 7. 36. etc. B Pharisæus ergo, qui invitaverat Dominum, et munditiam non habebat nisi forinsecus corpore, corde autem plenus erat iniquitate et rapina, dixit apud semetipsum, Iste si esset propheta, sciret quæ mulier illi accessit ad pedes. Ibidem 39. Unde noverat utrum sciret, an nesciret? Sed ideo eum nescire arbitratus est, quia non a se eam repulit. Si enim accessisset ad ipsum Pharisæum talis mulier, ille qui munditiam tenebat quasi in carne, exsufflaret, repelleret, abjiceret; ne immunda tangeret mundum, et contaminaret ejus munditiam. Quia hoc non fecit Dominus, ideo illum credidit nescisse qualis mulier illi accessisset ad pedes, Dominus autem non solum illam noverat, sed et cogitationes illius audiebat: quia et si contactus corporis aliquid facit, o immunde Pharisæe, C caro Domini posset pollui contactu mulieris, an mulier mundari contactu Domini? Permittebat autem medicus ægrotam tangere medicamentum; et illa quæ venerat, noverat medicum; et quæ solebat in sua fornicatione fortasse esse frontosa, frontosior facta est ad salutem. Irrupit in domum, quo non erat invitata: sed vulnera habebat, et illuc venerat ubi medicus recumbebat. Ille autem qui invitaverat medicum, sanus sibi videbatur, propterea non curabatur. Jam quæ sequuntur in Evangelio nostis; quomodo confusus est ipse Pharisæus, cum ei ostenderet quia et illam mulierem noverat, et cogitationem ipsius audierat.

6. Sed ad id revertamur, quod modo de Evangelio lectum est, quod pertinet ad præsentem D versum, ubi dictum est, *Impletum est gaudio os nostrum, et lingua nostra exsultatione*: quærimus enim, quod os, et quæ lingua. Attendat Caritas Vestra. Insultatum est Domino, quia non lotis manibus discipuli ejus manducarent. Respondit illis Dominus sicut oportebat, et vocatis turbis ait, Audite omnes, et intelligite. Omne quod intrat in os, non coinquinat hominem, sed quod exit. Matth. 15. 11. Quid est hoc? Cum dixit, Quod intrat in os, nonnisi os corporis voluit ostendere. Intrant enim cibi, et non coinquinant homines cibi: quia, Omnia munda mundis: et, Omnis creatura Dei bona est, et nihil abjiciendum quod cum Tit. 1. 15. 1. Tim. 4. 4.

(a) Sic omnes MSS. At editi; *Gemimus in spe, consolamur in re: cum transierit spes.*

gratiarum actione percipitur. In figura Judæis posita erant quædam, et immunda dicta sunt. Sed postea quam lux ipsa venit, remotæ sunt umbræ, non sumus retenti in littera, sed vivificati in spiritu: et non est impositum jugum observationis Christianis, quod impositum erat Judæis; quia Dominus dixit, Jugum enim meum suave est, et sarcina mea levis est (Matth. 11. 30.). Et, Omnia, ait Apostolus, munda mundis: immundis autem et infidelibus, nihil est mundum, sed polluta sunt eorum et mens et conscientia (Tit. 1. 15.). Quid voluit intelligi? Mundo homini et panis et porcina munda est, immundo nec panis, nec porcina. Immundis autem, inquit, et infidelibus nihil est mundum. Quare nihil est mundum? Sed polluta sunt, inquit, eorum et mens et conscientia: quia si interius quod est, immundum est; foris quod est, nihil mundum esse potest. Si ergo illis quibus interiora immunda sunt, exteriora munda esse non possunt; si volueris ut exteriora munda sint, interiora mundato. Ibi est enim os quod impletur tibi gaudio, et quando taces. Quando enim taces et gaudes, os tuum clamat ad Deum. Sed vide unde gaudeas. Si de sæculo gaudes, immundo gaudio vociferaris ad Deum: si vero de redemtione gaudes, quomodo dixit Psalmus iste, Cum converteret Dominus captivitatem Sion, facti sumus jucundati; tunc impletur vero gaudio os tuum, et lingua tua exsultatione: manifestum est quia in spe gaudes, et acceptum est gaudium tuum apud Deum. In ipso gaudio, vel in ipso ore quod habemus intus, et manducamus et bibimus: sicut de isto ore ad refectionem corporis, sic et de illo ore ad refectionem cordis. Nam inde, Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur (Matth. 5. 6.).

7. Si autem non facit immundum nisi quod exit de ore, et hoc cum audimus in Evangelio, non intelligimus nisi os corporis; absurdum est et nimis stultum, ut tunc putemus non fieri immundum hominem, cum manducat, tunc autem putemus immundum, si vomat. Ait enim Dominus, Non quod intrat in os, sed quod exit, coinquinat (Matth. 15. 11.). Quando ergo manducas, non fis immundus? et quando vomis, efficeris immundus? Quando bibis, non es immundus; et quando spuis, immundus es? Quando spuis enim, de ore tuo exit aliquid; quando bibis, in os intrat aliquid. Quid voluit dicere Dominus, Non quod intrat in os, sed quod exit, inquinat? Secutus eodem loco secundum alium Evangelistam dixit quæ sunt, quæ procedunt de ore: ut intelligas non de ore corporis eum dixisse, sed de ore cordis. Ait enim, De corde enim exeunt cogitationes malæ, fornicationes, homicidia, blasphemiæ; hæc sunt quæ coinquinant hominem: non lotis autem manibus manducare non coinquinat hominem (Matth. 15. 19. etc.; Marci 7. 21. etc.). Illa ergo, Fratres mei, quomodo exeunt de ore, nisi quia exeunt de corde, sicut ipse Dominus dicit? Non enim quando illa loquimur, tunc nos maculant. Ne quis dicat, Quando loquimur, de ore nostro exeunt, quia verba et voces de ore nostro exeunt; et quando mala loquimur, immundi efficimur. Quid si aliquis non loquatur, et tantum cogitet mala, mundus est, quia de ore ipsius corporis nihil processit? Sed de ore cordis jam Deus audivit. Ecce, Fratres mei, adtendite quæ dico. Nomino furtum: modo nominavi furtum, numquid quia nominavi furtum, contaminavit me furtum? Ecce de ore meo exiit, et non me fecit immundum. Fur autem surgit in nocte, et nihil dicit ore, et faciendo fit immundus. Non solum non dicit, sed et premit facinus toto silentio; et usque adeo vocem suam timet audiri, ut nec vestigia sua velit sonare: numquid ergo quia ita silet, mundus est? Plus autem dico, Fratres mei. Ecce adhuc in stratu suo jacet, nondum surrexit ut furtum faciat; vigilat, et exspectat ut homines dormiant: jam Deo clamat, jam fur est, jam immundus est, jam facinus de ore interiore processit. Quando enim facinus ex ore procedit? Quando voluntas faciendi decernitur. Decrevisti facere; dixisti, fecisti. Si furtum non feceris foris; forsitan ille non meruit perdere, cui disponebas auferre. Et ille nihil perdidit, et tu de furto damnaberis. Decrevisti occidere hominem; dixisti in corde, sonuit de ore tuo interiore homicidium: adhuc vivit homo, et tu homicida puniris. Quid sis enim apud Deum quæritur, non quid nondum apparueris apud homines.

8. Certe ergo novimus, et nosse debemus, et tenere, quia est os cordis, est et lingua cordis. Ipsum os impletur gaudio: in ipso ore intus oramus Deum, quando labia clausa sunt, et patet conscientia. Silentium est, et clamat pectus: sed auribus cujus? Non hominis, sed Dei. Securus ergo esto, ille audit qui miseretur. Et rursus quando nemo hominum audit mala, si procedunt de (a) ore tuo, noli esse securus, quia ille audit qui damnat. Susanna (b) non audiebatur ab injustis judicibus, tacebat et orabat (Dan. 13. 35. etc.). Os ejus non audiebatur ab hominibus, cor ejus clamabat ad Deum. Numquid quia vox ejus de ore corporis non processit, propterea exaudiri non meruit? Exaudita est illa; quando oravit, nemo hominum scivit. Ergo, Fratres, quid habeamus in ore interiore, cogitate. Ibi videte ne quid mali dicatis intus, et nihil mali facitis foris: non potest enim fieri ab homine foris, nisi quod dictum fuerit intus. Custodi os cordis a malo, et innocens eris, innocens erit lingua corporis tui, innocentes manus erunt; etiam pedes innocentes erunt, oculi innocentes, aures, omnia membra tua justitiæ militabunt, quia imperator justus tenuit cor.

9. *Tunc dicent inter Gentes, Magnificavit Dominus facere cum eis* (Item v. 2.). * *Magnificavit Dominus facere nobiscum, facti sumus jucundati* (v. 3.). Videte, Fratres, si modo Sion non illud dicit inter Gentes, per totum orbem terrarum: videte si non ad Ecclesiam curritur. In toto orbe terrarum pre-

(a) Septem MSS. *de corde tuo.*
(b) Aliquot MSS. *Susanna judicabatur.* Et plures absque negatione. *Susanna audiebatur.*

tium nostrum accipitur: Amen respondetur. Dicunt ergo inter Gentes Jerosolymitani captivi, Je-
a rosolymitani (*a*) redituri, peregrini, suspirantes patriæ suæ. Quid dicunt? *Magnificavit Dominus facere nobiscum, facti sumus jucundati.* Numquid ipsi secum fecerunt? Ipsi male secum fecerunt, quia sub peccato se vendiderunt. Redemtor venit, et bene cum illis fecit: et *magnificavit Dominus facere cum eis. Magnificavit Dominus facere nobiscum, facti sumus jucundati.*

v. 4. 10. *Converte, Domine, captivitatem nostram, sicut torrens in austro.* Quid sit hoc, adtendat
v. 1. Caritas Vestra. Jam dixerat, Cum converteret Dominus captivitatem Sion. Quasi de præterito loquebatur: sed solet fieri ut de præterito loquens, futura prænuntiet Propheta. Nam quasi de præ-
Psal. 21. 17. terito loquebatur, cum in alio Psalmo diceret, Foderunt manus meas et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea. Non dixit, fossuri sunt; non dixit, dinumerabunt; non dixit, divident sibi vestimenta mea; non dixit, super vestimentum meum mittent sortem: futura erant, et quasi facta cantabantur. Omnia enim quæ futu-
» ra sunt, Deo jam facta sunt. Hic ergo cum dice-
» ret, Cum converteret Dominus captivitatem Sion,
» facti sumus sicut consolati; tunc repletum est
» gaudio os nostrum, et lingua nostra exsultatione: ut ostenderet se figura præteriti futura co-
» gitare, ait, Tunc dicent inter Gentes. Dicent,
» jam de futuro est. Magnificavit Dominus facere
b nobiscum, facti sumus jucundati. (*b*) Tunc cum cantabantur, futura erant, et nunc videntur præsentia. Ergo orat tamquam de futuris, qui futura tamquam præterita præcinebat: *Converte, Domine, captivitatem nostram.* Nondum erat ergo conversa captivitas, quia nondum redemtor advenerat. Ergo quando cantati sunt Psalmi, quod orabatur tunc, jam factum est: *Converte, Domine, captivitatem nostram, sicut torrens in austro.* Sicut convertuntur torrentes in austro, sic converte captivitatem nostram. Quærebatur quid sit: sed patebit modo, adjuvante Domino, vestris orationibus. Quodam loco Scriptura, cum præciperet et moneret de operibus bonis, ait,
Eccli. 3. 17. Sicut glacies in sereno, ita solventur peccata tua. Ergo peccata ligabant nos. Quomodo? Quomodo frigus ligat aquam ne currat. Et illigati frigore peccatorum gelavimus. Auster autem calidus ventus est: quando flat auster, liquescit glacies, et implentur torrentes. Torrentes autem dicuntur flumina hyemalia: magno enim impetu repentinis aquis impleta currunt. Gelaveramus ergo in captivitate, constringebant nos peccata nostra: flavit auster Spiritus-sanctus, dimissa sunt nobis peccata, soluti sumus a frigore iniquitatis, tamquam glacies in sereno, solvuntur peccata nostra. Curramus ad patriam, quasi torrentes in austro. Diu enim laboravimus, et laboramus etiam facientes bene. Nam ipsa vita humana quam ingressi sumus, misera est, laboribus plena, do-

(*a*) Quatuor MSS. *redemti.*
(*b*) Hic apud Er. et Lov. additur, *de præterito*, quod a ceteris libris abest.

A loribus, periculis, ærumnis, tentationibus. Nolite seduci gaudio rerum humanarum, flenda in rebus humanis advertite. Poterat ridere prius puer qui nascitur: quare a fletu incipit vivere? Ridere nondum novit, quare plorare jam novit? Quia cœpit ire in istam vitam. Sed si de illis captivis est, hic flet et gemit: sed veniet gaudium.

11. Sequitur enim, *Qui seminant in lacrymis, in gaudio metent.* In ista vita, quæ plena est lacrymis, seminemus. Quid seminabimus? Opera bona. Opera misericordiæ semina nostra sunt: v. 5
de quibus seminibus ait Apostolus, Bonum autem facientes non deficiamus; tempore enim proprio metemus infatigabiles. Itaque dum tempus habemus operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei. Loquens itaque de Gal. 6. 9. et 10. 2. Cor. 9. 6.
B ipsis eleemosynis quid ait? Hoc autem dico, Qui parce seminat, parce et metet. Ergo qui multum seminat, multum metet: qui parce seminat, parce et metet: et qui nihil seminat, nihil metet. Quare desideratis latos fundos, ubi multa semina seminetis? Latior vobis non est ubi seminetis, quam Christus, qui in se voluit seminari. Terra vestra Ecclesia est: seminate quantum potestis. Sed parum habes unde facias. Habes voluntatem? Quomodo nihil esset quod habes, si non adesset bona voluntas: sic et quia non habes, noli esse tristis, si est tibi bona voluntas. Quid enim seminas? Misericordiam. Et quid metes? Pacem. Numquid autem dixerunt Angeli, Pax in terra divitibus hominibus; Sed, Pax in terra hominibus bonæ voluntatis. (*c*) In Zacchæo c
C magna voluntas, in Zacchaeo caritas magna. Suscepit Dominum hospitio, gaudens suscepit, et dimidium patrimonii sui pauperibus promisit se daturum, et si cui aliquid abstulerat, quadruplum redditurum: ut intelligas propterea sibi eum tenuisse dimidium, non ut haberet quod possideret, sed ut haberet unde debita redderet. Magna voluntas, multum dedit, multum seminavit. Ergo vidua illa, quæ duo minuta misit, parum seminavit? Immo tantum, quantum Zacchæus. Minores enim facultates ferebat, sed parem voluntatem habebat. Misit duo minuta de tanta voluntate, de quanta Zacchæus dimidium patrimonii sui. Si adtendas quid dederunt, diversa invenies: si adtendas unde dederunt, paria invenies: quidquid habuit dedit illa, et quod habuit dedit ille. Lucæ 2. 14. Lucæ 19. 6. Lucæ 21. 6.

D 12. Fac aliquem non habere vel duos nummos: est aliquid vilius quod seminemus, ut metamus illam messem? Est: Calicem aquæ frigidæ qui dederit discipulo, non perdet mercedem suam. Calix aquæ frigidæ non duobus nummis, sed gratis constat: tamen aliquando sic gratis constat, ut habeat illum alius, et alius non habeat: si ergo ille qui illum habet, dederit illi qui non habet; tantum dedit, si de plena caritate dedit quod dedit, tantum dedit, quantum illa in duobus minutis, quantum Zacchæus in dimidio rerum suarum. Non enim sine caussa addidit, frigidæ, ut Matth. 10. 42. Marc. 9. 40.

(*c*) Ad hæc verba, *In Zacchæo magna voluntas*, præmittebatur in editis, *in vidua magna voluntas*: quod a MSS. abest.

pauperem ostenderet. Ideo dixit, Calicem aquæ
frigidæ, ne quis vel inde caussaretur, quod li-
gnum non habuerit unde calefaceret aquam. Ca-
licem aquæ frigidæ qui dederit uni ex minimis,
non perdet mercedem suam. Quid si nec hoc ha-
» beat? Securus sit, etsi nec hoc habet, Pax in
terra hominibus bonæ voluntatis: tantum illud
timeat, ne habeat et non faciat. Si enim habet
et non facit, intus gelavit: nondum soluta sunt
peccata ejus sicut torrens in austro, quia volun-
tas frigida est. Quid valent tanta bona, quæ pos-
sidemus? Accedit voluntas fervens, jam soluta
calore austri; et si nihil habeat, totum illi com-
putatur. Quanta sibi præstant mendici? Inten-
dat Caritas Vestra quomodo fiat eleemosyna. Cer-
te mendici sunt in quos facis eleemosynam,
mendici egent. Adtenditis forte fratres vestros,
si aliquo egent; tribuitis, si est in vobis Chri-
stus, etiam exteris. Sed si illi sunt mendici, qui
professionem habent petendi, in ærumna et ipsi
habent quod præstent sibi invicem. Non illos
deseruit Deus, unde probentur, quia faciunt e-
leemosynas. Iste non potest ambulare; qui potest
ambulare, pedes suos accommodat claudo: qui
videt, oculos suos accommodat cæco: et qui ju-
venis est et sanus, vires suas accommodat vel
seni vel ægroto, portat illum: ille indiget, ille
dives est.

13. Aliquando et dives invenitur pauper, et
a paupere præstatur illi aliquid. Venit nescio
quis ad flumen, tanto delicatior quanto ditior;
transire non potest: si nudatis membris trans-
iret, frigesceret, ægrotaret, moreretur: accedit
pauper exercitatior corpore; trajicit divitem,
eleemosynam facit in divitem. Ergo nolite eos
tantum putare pauperes, qui non habent pe-
cuniam. In quo quisque pauper est, ibi illum
vide: quia forte tu in eo dives es, in quo ille
pauper est, et habes unde accommodes. Forte
membra tua accommodas, et plus est quam si
pecuniam accommodares. Consilio indiget, tu
plenus es consilio: in consilio ille pauper, tu di-
ves es. Ecce nec laboras, nec aliquid perdis: das
consilium, et præstitisti eleemosynam. Modo,
Fratres mei, cum loquimur, quasi pauperes ad
nos estis; et quia nobis Deus dignatus est dare,
damus inde vobis; et omnes ab illo accipimus,
qui solus est dives. Sic se ergo tenet corpus Chri-
sti, membra socia sic compinguntur et adunan-
a tur in caritate et in vinculo pacis, (*a*) cum quis-
que id quod habet, præstat ei qui non habet: in
eo quod habet, dives est, in eo quod ille non ha-
bet, pauper est. Sic vos diligite, sic vos amate.
Nolite ad vos solos adtendere, sed adtendite in-
digentes circa vos. Sed quia cum laboribus et
ærumnis fiunt ista in ista vita, nolite deficere.
In lacrymis seminatis, in gaudio metetis. Quid
enim, Fratres mei? Ipse agricola quando proce-
dit cum aratro, et portat semen, nonne aliquan-
do frigidus est ventus, et imber deterret? Ad-
A tendit cælum, videt triste, tremit frigore, et ta-
men procedit, et seminat. Timet enim ne cum
tristem diem adtendit et exspectat diem lætum,
tempus transeat, et non inveniat quod metat.
Nolite differre, Fratres mei, seminate in hyeme,
seminate bona opera et cum ploratis: quia, *Qui
seminant in lacrymis, in gaudio metent.* Mittunt
semina sua, bonam voluntatem et bona opera.

14. *Euntes ibant, et flebant, mittentes semina* v. 6.
sua. Quare flebant? Quia inter miseros erant,
et miseri erant. Melius est, Fratres mei, ut nul-
lus sit miser, quam ut tu facias misericordiam.
Qui enim ut faciat misericordiam optat esse mi-
seros, crudelem habet misericordiam: quomodo
si medicus ut exerceret artem suam, optaret es-
se multos ægrotos, crudelis medicina esset. Me-
B lius est ut omnes sani sint, quam ut exerceatur
ars medici. Melius est ergo ut omnes beati re-
gnent in illa patria, quam ut sint quibus impen-
datur misericordia. Tamen quamdiu sunt qui-
bus impendatur, non deficiamus in ista ærumna
mittere semina. Etsi cum fletu seminamus, ta-
men cum gaudio metemus. In illa enim resur-
rectione mortuorum recipiet quisque manipulos
suos, id est, fructum seminis, coronam gaudio-
rum et exsultationis. Tunc erit triumphus læ-
tantium et ipsi morti insultantium, in qua ge-
mebatur. Tunc dicent morti, Ubi est mors con- 1.Cor.15.55.
tentio tua? Ubi est mors aculeus tuus? Sed qua-
re jam gaudent? Quia *portant manipulos suos.*
Quia, *Euntes ibant, et flebant, mittentes semina
sua.* Quare, *mittentes semina sua?* Quia, *Qui se-*
C *minant in lacrymis, in gaudio metent.*

15. Isto Psalmo exhortati vos fuerimus maxi-
me ad faciendam misericordiam, quia hinc ad-
scenditur, et videtis quia ille cantat Canticum
graduum, qui adscendit. Mementote, nolite ama-
re descendere et non adscendere, sed de adscen-
sione cogitate: quia qui descendebat ab Jerusa-
lem in Jericho, incidit in latrones. Non descen- Lucæ 10.30.
deret, et non incideret in latrones. Jam ergo A-
dam descendit, et incidit in latrones: omnes e-
nim nos Adam sumus. Sed transiit sacerdos, et
contemsit; transiit Levita, et contemsit, quia
Lex sanare non potuit. Transiit Samaritanus qui-
dam, id est, Dominus noster Jesus Christus: illi
enim dictum est, Nonne verum dicimus nos, Johan. 8.48.
quia Samaritanus es tu, et dæmonium habes? »
D Ille non dixit, Non sum Samaritanus: sed dixit,
Ego dæmonium non habeo. Samarites enim in-
terpretatur, custos. Si diceret, Non sum Sama-
ritanus; diceret, Non sum custos. Et quis alius Lucæ 10.33.
custodiret? Deinde ponens similitudinem: Trans-
iit Samarites, et fecit cum illo misericordiam,
sicut scitis. Jacebat autem in via vulneratus,
quia descendit. Transiens Samaritanus non nos
contemsit: curavit nos, levavit in jumentum, (*b*) b
in carne sua: perduxit ad stabulum, id est, ad
Ecclesiam: commendavit stabulario, id est, Apo-
stolo: dedit duos denarios unde curaretur, cari-

(a) Am. et plerique MSS. *cum quisque id quod præ-
stat ei qui non habet.*

(b) Sic Am. Er. et MSS. At Lov. *id est in carnem
suam.*

Matth. 22. 40. tatem Dei et caritatem proximi; In his duobus enim præceptis tota Lex pendet et Prophetæ. Lucæ 10.35. Dixit autem stabulario, Si quid amplius erogaveris, in redeundo reddam tibi. Amplius erogavit Apostolus: 1. Cor. 4.12. 1. Thess. 2. 7. et 9. 2. Thess. 3. 8. et 9. quia cum omnibus Apostolis permissum esset, ut acciperent tamquam milites Christi stipendia a Provincialibus Christi, ille manibus suis laboravit, et annonas suas Provincialibus donavit. Omnia facta sunt: si descendimus, et vulnerati sumus; adscendamus, cantemus, et proficiamus, ut perveniamus.

IN PSALMUM CXXVI.

* Sermo ad plebem.

* ENARRATIO.

1. Inter omnia cantica, quibus est titulus, *Canticum graduum*, iste Psalmus aliquid amplius in titulo accepit, quod additum est, *Salomonis* Sic enim prænotatur, *Canticum graduum Salomonis*. Itaque fecit nos intentos inusitatior titulus ceteris, ut quæramus quare sit additum, *Salomonis*. Nam quid sit *Canticum graduum*, non opus est sæpe repetere: plura enim dicta sunt hinc, quia cantat adscendentis vox in affectu pietatis et caritatis ad illam supernam Jerusalem, cui suspiramus quamdiu peregrinamur, et ubi lætabimur cum a peregrinatione redierimus. Adscendit ad hanc omnis qui proficit, cadit ab hac omnis qui deficit. Nec pedibus adscendere quæras, nec pedibus te descendere putes: amando Deum adscendis, amando sæculum cadis. Sunt ergo ista cantica amantium, quodam sancto desiderio flagrantium. Ardent qui ista cantant ex corde, quorum etiam cor ardens invenitur in moribus, in bona conversatione, in operibus secundum præcepta Dei, in contemtu temporalium, in caritate æternorum. Sed quare sit additum, *Salomonis*, quantum inspiraverit Dominus, dicam Caritati Vestræ.

2. Salomon erat tempore suo filius David, magnus ille, per quem multa sancta præcepta et salubria monita et divina sacramenta Spiritus sanctus in divinis litteris operatus est. Nam 3. Reg. 11. 1. etc. ipse Salomon mulierum amator fuit, et reprobatus est a Deo: et usque adeo laqueus illi fuit illa cupiditas, ut a mulieribus etiam idolis sacrificare cogeretur, sicut de illo Scriptura testis est. Sed si illo cadente, quæ per illum dicta sunt, delerentur: judicaretur quia ipse dixerat, non per illum dicta erant. Optime igitur etiam hoc egit misericordia Dei et Spiritus ejus, ut quidquid boni per Salomonem dictum est, Deo tribueretur: peccatum autem hominis homini. Quid mirum quia in populo Dei cecidit Salomon? In paradiso non cecidit Adam? Non cecidit de cælo angelus, et diabolus factus est? Ideo docemur in nullo hominum spem esse ponendam: quia 3. Reg. 6. 1. et iste Salomon ædificaverat templum Domino, in typo quidem et in figura futuræ Ecclesiæ et corporis Domini: unde dicit in Evangelio, Solvite templum hoc, et in triduo excitabo illud. Johan. 2.19. Quia ergo ipse ædificaverat illud templum, ædificavit sibi templum verus Salomon Dominus noster Jesus Christus, verus pacificus. Nomen enim Salomonis interpretatur, pacificus: est autem ille verus pacificus, de quo dicit Apostolus, Ipse est enim pax nostra, qui fecit utraque unum. Ephes. 2. 14. Ipse est verus pacificus, qui duos parietes ex diverso venientes in se copulavit, quibus factus est lapis angularis, venienti populo ex circumcisione credentium, et venienti populo ex præputio Gentium et ipsorum credentium; fecit unam Ecclesiam de duobus populis, factus est illis lapis angularis, et ideo vere pacificus. Quia ergo ille verus Salomon; Salomon autem ille filius David de muliere Bersabee, rex Israel, figu- 2. Reg. 12. 24. ram gestabat hujus pacifici, quando templum ædificavit: ideo ne illum putes Salomonem qui ædificavit domum Deo, alium Salomonem tibi ostendens Scriptura sic cœpit in Psalmo: *Nisi* v. 1. *Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt ædificantes eam.* Dominus ergo ædificat domum, Dominus Jesus Christus ædificat domum suam. Laborant multi in ædificando: sed si non ille ædificet, *in vanum laboraverunt ædificantes eam.* Qui sunt qui laborant ædificantes? Omnes qui in Ecclesia prædicant verbum Dei, ministri sacramentorum Dei. Omnes currimus, omnes laboramus, omnes ædificamus modo: et ante nos cucurrerunt, laboraverunt, ædificaverunt: sed *nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt ædificantes eam.* Ideo quosdam videntes ruere Apostoli, et proprie Paulus ait, Dies observatis et annos et menses et tempora; timeo (*a*) vos, ne forte sine caussa labora- Gal. 4. 10. 11. verim in vos. Quia noverat se intus a Domino ædificari, plangebat istos, quia sine caussa laboraverat in eis. Nos ergo loquimur foris, ille ædificat intus. Quomodo audiatis, nos advertimus: quid cogitetis, ille solus novit, qui cogitationes vestras videt. Ipse ædificat, ipse monet, ipse terret, ipse intellectum aperit, ipse ad fidem applicat sensum vestrum: et tamen laboramus et nos tamquam operarii; sed *nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt ædificantes eam.*

3. Quæ autem domus Dei, et ipsa civitas. Domus enim Dei, populus Dei; quia domus Dei, templum Dei. Et quid dicit Apostolus? Templum 1 Cor. 3. 17. enim Dei sanctum est, quod estis vos. Omnes autem fideles, quæ est domus Dei, non solum qui modo sunt, sed et qui ante nos fuerunt et jam dormierunt, et qui post nos futuri sunt, adhuc qui nasci habent in rebus humanis usque in finem sæculi, congregati in unum fideles innumerabiles, sed Domino numerati, de quibus dicit Apostolus, Novit Dominus qui sunt ejus: gra- 2. Tim. 2. 19. na illa quæ modo gemunt inter paleas, quæ massam unam factura sunt, quando area in fine fuerit ventilata: omnis ergo numerus fidelium sanc- Matth. 3. 12. ctorum, ex hominibus commutandorum ut fiant

(*a*) Sic MSS. At editi carent, *vos* et infra habent, *laboraverim in vobis.*

æquales Angelis Dei, adjuncti etiam ipsi Angelis, qui modo non peregrinantur, sed exspectant nos quando a peregrinatione redeamus, omnes simul unam domum Dei faciunt, et unam civitatem. Ipsa est Jerusalem. Habet custodes: quomodo habet ædificantes, laborantes ut ædificetur: sic habet et custodientes. Nam ad custodiam 2 Cor. 11. 3. pertinet quod dicit Apostolus, Timeo ne sicut » serpens Evam seduxit astutia sua, sic et vestræ » mentes corrumpantur a castitate, quæ est in » Christo. Custodiebat, (*a*) custos erat; vigilabat quantum poterat, super eos quibus præerat. Et Episcopi hoc faciunt. Nam ideo altior locus positus est Episcopis, ut ipsi superintendant, et tamquam custodiant populum. Nam et Græce quod dicitur Episcopus, hoc Latine superintentor interpretatur: quia superintendit, quia de super videt. Quomodo enim vinitori altior fit locus ad custodiendam vineam, sic et Episcopis altior locus factus est. Et de isto alto loco periculosa redditur ratio, nisi eo corde stemus hic, ut humilitate sub pedibus vestris simus, et pro vobis oremus, ut qui novit mentes vestras ipse custodiat. Quia nos intrantes vos et exeuntes possumus videre; usque adeo autem non videmus quid cogitetis in cordibus vestris, ut neque quid agatis in domibus vestris videre possimus. Quomodo ergo custodimus? Quomodo homines, quantum possumus, quantum accepimus. Et quia nos sicut homines custodimus, et perfecte custodire non possumus, ideo sine custode remanebitis? Absit. Nam ubi est ille de quo dici- Item v. 1. tur, *Nisi Dominus custodierit civitatem, in vanum laboravit qui custodit eam?* Laboramus in custodiendo, sed vanus est labor noster, nisi ille custodiat, qui videt cogitationes vestras. Custodit ille cum vigilatis, custodit, et cum dormieritis. Ille enim dormivit in cruce semel, et Psal. 120. 4. surrexit, jam non dormit. Estote Israel: quia non dormit, neque dormitabit, qui custodit Israel. Eia Fratres, si volumus sub umbra alarum Dei custodiri, (*b*) simus Israel. Custodimus enim vos ex officio dispensationis, sed custodiri volumus vobiscum. Tamquam vobis pastores sumus, sed sub illo Pastore vobiscum oves sumus. Tamquam vobis ex hoc loco doctores sumus, sed sub illo uno Magistro in hac schola vobiscum condiscipuli sumus.

4. Si volumus custodiri ab illo qui humiliatus est propter nos, et exaltatus est ad custodiendos nos, humiles simus. Nemo sibi arroget aliquid. Nemo habet aliquid boni; nisi ab illo acceperit, qui solus bonus est. Qui autem sibi voluerit arrogare sapientiam, stultus est. Sit humilis, ut veniat sapientia et illuminet illum. Si autem antequam veniat in illum sapientia, putat se esse sapientem; ante lucem surgit, et ambulat in tenebris. Et quid audit in isto Psalmo? *In vanum est vobis ante lucem surgere.* Quid est, *In* v. 2. *vanum est vobis ante lucem surgere?* Si surgatis A antequam surgat lux, necesse est ut in vanitate remaneatis, quia in tenebris eritis. Surrexit lux nostra Christus: bonum est tibi ut surgas post Christum, non surgas ante Christum. Qui surgunt ante Christum? Qui se volunt præponere Christo. Et qui sunt qui se volunt præponere Christo? Qui volunt hic excelsi esse, ubi humilis ille fuit. Sint ergo hic humiles, si volunt ibi esse excelsi, ubi Christus excelsus est. Ait enim de iis qui illi adhæserant fide, in quibus et nos sumus, si et nos in illum puro corde credimus: Pater, inquit, quos mihi dedisti, volo ut ubi ego sum, et ipsi sint mecum. Johan. 17. 24. Magnum donum, magna gratia, magna promissio, Fratres mei. Et quis non vult esse cum Christo, ubi est Christus? Sed jam excelsus Christus: vis ibi esse ubi B est excelsus? Esto humilis, ubi et ille humilis Matth. 10. 24. fuit. Propterea illis dicit ipsa lux. Non est discipulus super magistrum, nec servus super dominum suum. Qui volebant discipuli esse super magistrum, et servi volebant esse super dominum suum, ante lucem volebant surgere; in vanum ibant, quia non post lucem ibant. Illis ergo dicit iste Psalmus, *In vanum est vobis ante lucem surgere.* Tales erant filii Zebedæi, qui antequam humiliarentur secundum passionem Domini, jam sibi loca eligebant, ubi sederent, unus ad dexteram, alter ad sinistram. Ante lucem volebant surgere; ideo in vanum ibant. Revocavit illos Dominus ad humilitatem, cum hoc audiret, et ait illis, Potestis bibere calicem, quem Matth. 20. 22. ego bibiturus sum? Ego veni humilis esse, et vos C ante me vultis esse excelsi? Qua ego eo, illac sequimini, ait. Nam si hac vultis ire, qua ego non eo, *In vanum est vobis ante lucem surgere.* Et Petrus ante lucem surrexerat, quando consilium Domino dare volebat, ut non pateretur pro nobis. Dixerat enim ille de passione sua, in qua salvi futuri eramus, de ipsa humilitate; humilis enim passus est: cum ergo de passione sua futura diceret, expavit Petrus, qui illum paulo ante dixerat Filium Dei: timuit ne moreretur, et ait illi, Absit a te, Domine, propitius esto tibi, Matth. 16. 22. non fiet istud. Ante lucem volebat surgere, et luci consilium dare. Sed quid fecit Dominus? Fecit illum, ut post lucem surgeret: Redi post Ibidem 23. me satanas. Ideo enim satanas, quia ante lucem vis surgere. Redi post me, ut ego præcedam, tu D sequaris: qua ego eo, illac eas; non qua tu vis ire, illac me velis ducere.

5. Ergo illis qui volebant ante lucem surgere dicit Psalmus, *In vanum est vobis ante lucem surgere.* Et quando surgemus? Cum fuerimus humiliati. *Surgite postea quam sedistis.* Surre- Item v. 2. ctio exaltationem significat, sessio humilitatem significat. Aliis locis intelligitur sessio in honore judicandi, aliis locis humilitatem ostendit. Quomodo in honore judicandi sessio? Sedebitis Matth. 19. 28. super duodecim sedes, judicantes duodecim tribus Israel. Quomodo in signo humilitatis sessio? Johan. 4. 6.

(*a*) Sic aliquot MSS. Alii autem omittunt, *custos erat*: cujus loco editi habent, *cautus erat*.

(*b*) Istæc verba, *simus Israel*, absunt ab Am. et a MSS. nec necessaria videtur, si sententia superior ad id referatur, quod paulo infra subjicitur, scilicet *humiles simus*.

Hora sexta Dominus fatigatus sedit ad puteum.
Fatigatio Domini, infirmitas Domini fuit, infirmitas
virtutis, infirmitas sapientiæ: sed ipsa infirmitas,
humilitas. Ergo si sedit ex infirmitate,
sessio illa humilitatem significat. Et ipsa sessio
1 Cor. 1. 25. ipsius, id est, humilitas ipsius, ipsa nos fecit
salvos: quia, Quod infirmum est Dei, fortius est
Psal. 138. 2. quam homines. Ideo dicit in quodam Psalmo,
» Domine, tu cognovisti sessionem meam et resurrectionem
meam: id est, humilitatem meam et
exsultationem meam. Quid ergo vos ante lucem
vultis exaltari, o filii Zebedæi? Sic enim loquamur,
et ipsos potius nominemus, qui non nobis
irascuntur: quia ideo de illis ista conscripta
a sunt, ut alii caverent superbiam, in qua ipsi (*a*)
corrupti sunt. Quid ergo vultis *ante lucem surgere?
In vanum est vobis*. Exaltari vultis, antequam
humiliemini? Dominus ipse vester, qui est
lux vestra, humiliatus est ut exaltaretur. Audite
Philip. 2. 6. Paulum dicentem: Qui cum in forma Dei esset,
» non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo.
Quare illi non erat rapina? Quia natura erat,
b quia (*b*) hoc natus erat, ut esset æqualis illi a
Ibidem 7. etc. quo genitus est. Sed quid fecit? Propter nos semetipsum
» exinanivit, formam servi accipiens, in
» similitudinem hominum factus, et habitu inventus
» ut homo. Humiliavit semetipsum factus obediens
usque ad mortem, mortem autem crucis.
» Hæc est sessio ipsius. Sed audi resurrectionem:
» Propter quod et Deus illum exaltavit, et donavit
» illi nomen quod est super omne nomen. Jam
vos ad illud nomen festinatis; *surgite*, sed *postea
quam sedistis*. Surgere vultis, sed primo sedete:
et surgens ab humilitate, pervenis ad regnum.
Nam si præripis regnum, cadis a regno antequam
Matth. 20. 22. etc. surgas. Potestis bibere, inquit, calicem
» quem ego bibiturus sum? Et illi, Possumus. Et
» ille, Calicem, inquit, meum bibetis, sedere autem
» ad dexteram, vel ad sinistram meam, ait,
» non est meum dare vobis: aliis paratum est a
Patre meo. Quid est, Non est meum dare vobis?
Non est meum dare superbis: hoc enim adhuc
erant. Sed si vultis illud accipere, nolite esse
quod estis. Aliis paratum est: et vos alii estote,
et vobis paratum est. Quid est, Alii estote? Prius
humiliamini, qui jam vultis exaltari. Intellexerunt
ergo humilitatem profuturam sibi, et correcti
sunt. Ergo et nos hoc audiamus, quia hoc
dicit Psalmus iste: *Surgite postea quam sedistis*.

6. Sed ne quis putet se ad hoc sedere ut honoretur,
ut ostenderet quia sessione ista humilitatem
voluit commendare; ne quis se putaret
jussum esse sedere, aut ad judicandum, aut ad
epulandum et gaudendum, et majorem superbiam
ibi quæreret, in significationem humilitatis
Item v. 2. addidit, *Qui manducatis panem doloris*. Illi ergo
manducant panem doloris, qui gemunt in ista peregrinatione.
Ipsi sunt in convalle plorationis.
Adscensiones enim fecit Deus in corde. Sed ubi
Psal. 83. 6. illas disponit? Adscensiones, inquit, in corde e-

A jus disposuit. Quis? Deus. Si adscensiones in
corde, ideo cantant Canticum graduum. Humiliemur
in sæculo, (*c*) adscendamus. Quomodo? c
Corde. Quia ipsa adscensio cordis, a convalle
plorationis surgit. In convalle, inquit, plorationis.
Quomodo erecti sunt montes, sic sederunt
convalles; convalles enim dicuntur loca depressa
terrarum: colles autem eminentiora loca, minus
tamen quam montes: multum excelsa loca terrarum
montes dicuntur. Parum est: non ait, A
colle surgite; nec ait, a campo; sed, a convalle,
ut sit aliquid humilius quam campus est. Si ergo
in convalle plorationis manducas panem doloris,
et dicis, Factæ sunt mihi lacrymæ meæ Psal. 41. 4.
panis die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, »
Ubi est Deus tuus: bene surgis, quia sedisti. »

B 7. Et quasi diceres, Quando surgemus? Modo
jubemur sedere, quando erit nostra surrectio?
Quando fuit Domini. Ad eum adtende, qui te
præcessit. Nam si non idipsum adtendis, in vanum
est tibi ante lucem surgere. Ipse quando
exaltatus est? Cum mortuus est. Ergo et tuam
exaltationem post mortem spera, in resurrectione
mortuorum spera, quia ille resurrexit et adscendit.
Sed ubi dormivit? In cruce. Quando dormivit
in cruce, signum gestabat, immo implebat
quod significatum est in Adam: quia cum dormiret Gen. 2. 21.
Adam, costa illi detracta est, et Eva facta
est: sic et Domino cum dormiret in cruce, latus
ejus lancea percussum est, et sacramenta profluxerunt, Johan. 19. 34.
unde facta est Ecclesia. Ecclesia enim
conjux Domini facta est de latere, quomodo Eva
C facta est de latere. Sed quomodo illa non est facta
nisi de latere dormientis, sic ista non est facta
nisi de latere morientis. Si ergo ille non resurrexit
nisi mortuus, tu exaltationem speras
nisi post hanc vitam? Sed ut doceat te iste Psalmus,
quasi interrogares, Quando surgam? fortassis
prius quam sedero? *Cum dederit*, inquit, Item v. 1.
dilectis ejus somnum. Dat hoc Deus, cum dormierint
dilecti ejus; tunc surgent dilecti ejus,
id est, Christi. Omnes enim surgent, sed non
quomodo dilecti ejus. Omnium est resurrectio
mortuorum, sed quid ait Apostolus? Omnes quidem 1 Cor. 15. 15.
resurgemus, sed non omnes immutabimur.
Resurgunt illi ad pœnas: resurgimus nos quomodo
resurrexit Dominus noster, ut sequamur
caput nostrum, si membra ipsius sumus. Si au-
D tem membra ejus sumus, tunc sumus dilecti ejus,
tunc ad nos pertinet illa resurrectio quæ
præcessit in Domino, ut lux surrexerit ante nos,
nos post lucem: quia in vanum est nobis ante
lucem surgere, id est, altitudinem quærere antequam
moriamur; cum Christus lux nostra non
sit exaltatus in carne, nisi postea quam mortuus
est. Constituti ergo membra ejus, et in membris
ejus dilecti ejus, cum somnum acceperimus, tunc
surgemus in resurrectione mortuorum. Unus resurrexit, Johan. 11. 44.
jam non moriturus. Resurrexit Lazarus, Matth. 9. 25.
sed moriturus; resurrexit filia Archisyna- Luc. 7. 15.

(*a*) Sic MSS. Editi vero, *correcti sunt*.
(*b*) Sic Plerique MSS. Alii cum Am. *in hoc*. Er. et Lov. *ad hoc natus erat*.

(*c*) Ita MSS. At editi, *ut adscendamus*. Pauloque post Er. et Lov. *Quia ipsa adscensio in cordibus* etc.

gogi, sed moritura; resurrexit filius viduæ, sed moriturus: resurrexit Christus, non moriturus.
Rom. 6. 9. Audi Apostolum: Christus resurgens ex mortuis
» jam non moritur, et mors ei ultra non dominabitur. Talem spera resurrectionem: et propter hoc esto Christianus, non propter felicitatem terræ hujus. Nam si propter felicitatem vitæ hujus vis esse Christianus, quando illa lux tua non hic quæsivit mundanam felicitatem, ante lucem vis surgere, necesse est ut in tenebris perseveres. Mutare, sequere lucem tuam; quare surrexit, surge: sede prius, et sic surge. *Cum dederit somnum dilectis ejus.*

8. Quasi quæreres iterum, Quibus dilectis?
v. 3. *Ecce hereditas Domini, filii, merces fructus ventris.* Quando dicit, *fructus ventris;* parturiti sunt filii isti. Est quædam mulier, in qua spiritaliter
Gen. 3. 16. ostenditur quod dictum est Evæ: In gemitu parturies. Parit enim Ecclesia filios conjux Christi:
Ibidem 20. et si parit, parturit. In cujus figura etiam mater vivorum appellata est. In membris parturientis
Gal. 4. 19. erat ille qui dicebat, Filioli mei quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis. Sed non frustra parturivit, nec frustra peperit: erit semen sanctum in resurrectione mortuorum; abundabunt justi, qui diffusi sunt modo toto orbe terrarum. Gemit illos Ecclesia, parturit illos Ecclesia: in illa autem resurrectione mortuorum apparebit partus Ecclesiæ, transiet dolor et gemi-
Græc. tus. Et quid dicetur? *Ecce hereditas Domini, fi-*
τὸ καρπῶ. *lii, merces fructus ventris.* Hujus *fructus:* non, hic fructus: *merces* hujus *fructus ventris.* Quæ est ipsa merces? Resurgere a mortuis. Quæ est ipsa merces? Surgere, postea quam sedisti. Quæ est ipsa merces? Lætari postea quam manducasti panem doloris. Cujus ventris? Ecclesiæ: in
Gen. 25. 22. et 23. cujus ventre, quia ejus typum Rebecca gestabat, duo illi gemini tamquam duo populi luctabantur. Una mater in visceribus suis dissentientes fratres nondum natos continebat: pulsabant materna viscera discordiis internis; gemebat illa, vim patiebatur; sed pariens discernebat, quos geminos prægnans pertulerat. Sic et modo, Fratres, quamdiu gemitus datus est Ecclesiæ, quamdiu parturit Ecclesia, ipsi sunt intus et boni et mali. Fructus autem ventris in Jacob erat, quia
Malach. 1. 2. et 3. ipsum dilexit mater. Jacob dilexi, dicit Deus,
Rom. 9. 13. Esau autem odio habui. Ambo de uno utero processerunt: unus amari meruit, alius reprobari. In dilectis ergo ejus fructus erit, Ergo *merces fructus ventris.*

v. 4. 9. *Sicut sagittæ in manu potentis, sic filii excussorum.* Unde enim facta est hereditas ista, Fratres? Unde facta est tam multa hereditas, de qua dici habet in fine, Ecce hereditas Domini, filii, merces fructus ventris? Excussi sunt quidam de manu Domini, tamquam sagittæ, et ierunt longe, et totam terram impleverunt, unde pullulant sancti. Nam ipsa est hereditas, de qua
Psal. 2. 8. dicitur, Postula a me, et dabo tibi gentes here-

A ditatem tuam, et possessionem tuam terminos »
terræ. Et quomodo ista possessio pertenditur et crescit usque ad fines terræ? Quia, *Sicut sagittæ in manu potentis, sic filii excussorum.* De arcu excutiuntur sagittæ, et quanto fortior excusserit, tanto longius vadit sagitta. Quid autem fortius excutiente Domino? De arcu suo mandat Apostolos suos: non potuit esse residuum, quo non perveniret sagitta a tam forti excussa, pervenit usque ad fines terræ. Ideo non ultra, quia nihil est ultra generis humani. Nam tantas vires ille habet, ut etiam si ultra esset quo pertenderet sagitta, excuteret illuc sagittam. Sic sunt autem filii excussorum, quomodo et illi excussi. Quæsitum est enim de hoc verbo etiam ab iis qui ante nos ista tractarunt, quare filii excusso-
B rum dicti sunt, vel qui sunt intelligendi filii excussorum: et quibusdam visum est, sicut modo dixi, filios excussorum, filios esse Apostolorum.

10. Intendat paululum Caritas Vestra. Quæsitum est, quare excussi Apostoli: dictum est a quibusdam, ideo illos appellatos excussos, quia præcepit eis Dominus, Si exieritis de civitate in Matth. 10. 14.
qua non audiunt vos, excutite pulverem de pedibus vestris. Sed ait alius, Non ergo *filii excussorum* dici debuerunt, sed filii excutientium. Excutientes enim illos fecit Dominus, quibus di- »
xit, Excutite pulverem de pedibus vestris: non excussos. Subtiliter quidem quasi contradicere voluit præcedenti sententiæ, (a) ille a quo jam ista tractata et dicta erant: verumtamen nos, quantum adjuvat Dominus, quærentes quomodo
C recte dici potuerint etiam excussi, quibus ait Dominus, Excutite pulverem de pedibus vestris: invenimus non absurde dici potuisse. Quamvis enim ipsi excuterent, seipsos excutiebant. Hoc dico: Qui excutit, aut se excutit, aut aliquid aliud: si aliquid aliud excutiat, excutiens est, excussus non est: si autem se excutiat, et excutiens est et excussus. Intendite, hoc planius dicam, si potuero. Si aliud excutiat, excutiens est, v. 8.
non excussus: si ab alio excutiatur, excussus est, non excutiens: si autem excutiat seipsum, excutiens est, quia excutit se; et excussus, quia excutitur a se. Quæritur ergo quos excusserint Apostoli? Utique seipsos: a pedibus enim suis pulverem excusserunt. Sed ait aliquis, Non se excusserunt, sed pulverem. Hoc plane calumnio-
D se dicitur. Duobus enim modis dicimus aliquid excuti; sive illud quod inde excutitur, sive illud unde excutitur. Nam et, Excussus est pulvis, dicimus, et excussa est vestis. Tenent aliqui et excutiunt vestem, et exsilit inde pulvis qui inhæserat. Quid dicis de pulvere? Excussus est pulvis. Quid dicis de veste? Excussa est vestis. Si ergo et quod inde excutiendo exsiliit, et illud unde exsiliit quod inhæserat, excussum dicitur; et pulvis excussus est, et Apostoli excussi sunt. Quare ergo non dicantur *filii excussorum*, filii Apostolorum?

(a) Am. et MSS. post *præcedenti sententiæ* fuerunt *quia jam ista tractata et dicta erant:* quod forte glossema est.

11. Sed est alia sententia, quam prætermittere non debemus. Ideo enim forte obscurius positum est, ut multos intellectus generet, et ditiores (a) discedant homines; quia clausum invenerunt quod multis modis aperiretur, quam si uno modo apertum invenirent. Dicimus excuti etiam aliquid, ut exeat inde quod forte absconditum est. Aliter enim dicimus excuti vestem, ut excutiant inde pulverem; et aliter dicimus excuti saccum, ut illud quod intus latebat, exeat. Ergo intelligo, Fratres, quantum possum, filios excussorum fortasse ipsos Apostolos dictos, filios Prophetarum. Prophetæ enim clausa sacramenta et operta continebant: excussi sunt, ut inde manifesta procederent. Puta ergo Prophetam dixisse, sicut et dixit, Agnovit bos possessorem suum, et asinus præsepe Domini sui, Israel autem me non cognovit. Hoc mihi interim ad præsens occurrit, quod de Propheta dicerem: si aliud occurrisset, hoc dixissem. Hoc autem audiens homo, si asinum et bovem, et pecora et jumenta quæ videt, cogitaverit; nescio quid intus tamquam in involucro positum forinsecus pertractabit, quid ibi sit nescit. Asinus et bos aliquid significant. Quid ergo dicitur homini jam pronuntiare volenti? exspecta, clausum est quod tangis, excute involucrum: Propheta nescio quid illis velaminibus nominum texit; et nescio quem asinum, nescio quem bovem significat. Nam asinus in figura populi Dei, jumentum Dei est, portans sessorem Dominum ne erret in via: et bos ille de quo dicit Apostolus, Bovi trituranti os non infrenabis. Numquid de bobus pertinet ad Deum, dixit? Sed propter nos Scriptura dicit. Omnis ergo qui prædicat verbum Dei, monet, objurgat, terret; triturat aream, et bovis implet officium. Veniebat bos de gente Judæorum, inde enim prædicatores Apostoli: veniebat et asinus de gente præputii, id est, a Gentibus. Venit enim ut portaret Dominum: et ideo in asino sedit Dominus, qui numquam portaverat hominem; quoniam ad Gentes Lex non erat missa, nec Prophetæ. Ergo quia Dominus noster Jesus Christus cibaria nostra voluit esse, et propterea natus in præsepio collocatus est: Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe Domini sui. Sed numquid ista exirent, nisi saccus excuteretur? Nisi prophetia involuta accedente diligentia discuteretur, numquid operta exirent ad nos? Omnia ergo ista clausa erant, antequam veniret Dominus. Venit Dominus et excussit illa clausa, et manifestata sunt: excussi sunt Prophetæ, et generati sunt Apostoli. Quia ergo excussis Prophetis generati sunt Apostoli, filii sunt excussorum. Ipsi in manu potentis positi tamquam sagittæ, pervenerunt usque in fines terræ. Unde dici habet in fine: Ecce hereditas Domini, filii, merces fructus ventris. Quia ideo de finibus terræ colligitur ista hereditas. Quia, *Sicut sagittæ in manu potentis, sic filii excussorum*: id est, filii Prophetarum Apostoli fuerunt quasi sagittæ in manu potentis. Si potens ille potenter excussit: si potenter excussit, usque in fines terræ pervenerunt quos excussit.

(Isai. 1. 3. — I. Cor. 9. et 10.)

12. *Beatus homo qui implevit desiderium suum ex eis.* (v. 5.) Eia Fratres mei, quis replet desiderium suum ex eis? Qui non amat sæculum. Qui desiderio sæculi plenus est, non est quo intret quod illi prædicaverunt. Funde quod portas, et capax fiere ad id quod non habes. Id est, desideras divitias, non potes implere ex eis desiderium tuum. Desideras honores in terra, desideras ea quæ etiam jumentis donavit Deus, hoc est voluptatem temporalem, et salutem corporis, et talia; non ex eis implebis desiderium tuum. Si autem sic desideras, quomodo cervus desiderat ad fontes aquarum; si dicis, Desiderat et deficit anima mea in atria Domini: imples desiderium tuum ex eis; non quia jam illi possunt tale desiderium implere, sed tales imitando venis ad eum qui implevit desiderium ipsorum. (Psal. 41. 2. Psal. 83. 3.)

13. *Non confundetur, cum loquetur inimicis suis in porta.* (Item v. 5.) Fratres, in portas loquamur, id est, omnes noverint quid loquamur. Qui enim non vult loqui in porta, latere vult quod loquitur: et forte ideo vult latere, quia malum est. Si fidit, in porta loquatur: sicut dicitur de Sapientia, In portis autem civitatum audenter dicit. (Prov. 8. 3.) Quanto tempore justitiam innocentes tenuerint, non erubescent: hoc est in porta prædicare. Et quis est qui prædicat in porta? Qui prædicat in Christo: quia Christus est porta, qua intramus ad illam civitatem. Mentior; si non ipse dixit, Ego sum janua. (Johan. 10. 9.) Si janua est, et porta est. Janua enim dicitur domus: janua civitatis porta est, porta domus janua est. Sed forte non bene dicitur porta, si non bene dicitur civitas, quæ dicta est domus. Utrumque enim paulo ante dictum est: Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt ædificantes eam: et ne istam domum audiendo parvum aliquid putares; Nisi Dominus, inquit, custodierit civitatem, in vanum laboravit qui custodit eam. Illa est ergo domus quæ est civitas. Ipsa ergo habet januam tamquam domus, et habet portam tamquam civitas. Qui est ergo janua domus, ipse est porta civitatis. Ergo si Christus porta civitatis, ille non erubescit qui in Christo stat, et sic prædicat. Qui autem contra Christum prædicat, clauditur contra illum porta. Qui sunt illi qui contra Christum prædicant? Qui negant quia missæ sunt sagittæ de manu potentis, et pervenerunt usque in fines terræ; et ipsa est hereditas Domini, de qua dictum est, Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ. (Psal. 2. 8.) Prædicatum est, auditum est, antequam fieret, et jam factum nolunt agnoscere. Qui disputant ergo contra Christum, extra portam sunt: quia suos honores quærunt, non Christi. Qui autem prædicat in porta, Christi honorem quærit, non suum:

(a) Alter e Corbeiensibus MSS. et doctiores discedant homines.

et ideo qui prædicat in porta, dicit, Nolite in me præsumere, non enim per me, sed per portam intrabitis. Illi autem qui volunt homines in seipsos præsumere, nolunt eos intrare per portam: non mirum si clauditur contra illos porta, et otiosi pulsant ut aperiatur. Adestote ergo animo, Fratres, etiam propter crastinum sermonem, ex nostra pollicitatione, adjuvante Domino, vobis reddendum ex Evangelio de columba. In cujus nomine promisimus, in illius misericordia reddemus. Sed ut possimus esse idonei redditores, ne audaces fuerimus promissores, orate pro nobis.

V. Tract. 4. in Johan. n. 16. et Tract. 5. et 6.

IN PSALMUM CXXVII.

* ENARRATIO.

* Sermo ad populum, die S. Felicis martyris.

1. Sicut dicit Apostolus, Fratres Carissimi, Spiritalibus spiritalia comparamus; animalis autem homo non percipit quæ sunt Spiritus Dei: cavendum est ne homines animales non percipientes quæ sunt Spiritus Dei, scandalizentur potius in hoc Psalmo, quam ædificentur. Nam breviter, (quamquam eum cum cantaretur audivimus,) quia brevis est, curro eum, non tractans, sed legens. Et videte quia si talia quisque concupierit pro magno a Deo, qualia continet iste Psalmus; et forte non quia desertus est ab illo, sed quia magis diligitur, non acceperit; videritque illa quæ hic sic audivit esse præmia timentium Deum, abundare illis qui non timent Deum; nutent gressus illius, et effundantur lapsu vestigia ejus, et dicat in corde suo, sine caussa se Deum timuisse, quando illa dona non meruit, quæ promisit timentibus se; insuper et illi acceperunt, qui eum non solum non timuerunt, sed etiam blasphemaverunt. Videte enim quid dicat: *Beati omnes qui timent Dominum, qui ambulant in viis ejus.* * *Labores fructuum tuorum manducabis, beatus es, et bene tibi erit.* Adhuc possumus hic, et quamvis animales, beatitudinem futuri sæculi cogitare; sed videte quid sequitur: *Uxor tua sicut vinea fertilis, in lateribus domus tuæ. Filii tui sicut novellatio olivarum, in circuitu mensæ tuæ.* * *Ecce sic benedicetur homo, qui timet Dominum.* Quomodo? Ut sit uxor ejus tamquam vinea fertilis in lateribus domus ejus, et filii ejus circumdent mensam ejus, tamquam olivarum novellatio. Ergo perdiderunt mercedem suam, qui propter Deum etiam uxores ducere noluerunt? Sed ait qui noluit ducere uxorem, Aliter me benedicet Deus. Immo vero, aut sic te benedicet, aut non te benedicet. Aperte dicta sententia est, *Ecce sic benedicetur homo, qui timet Dominum.*

1.Cor.12.13. » v. 1. v. 2. v. 3. v. 4.

2. Quid ergo sibi hoc vult, Fratres? Ne desiderando temporalem et terrenam felicitatem, perdamus cælestem, Propheta tamquam involucrum nobis constituit. Involucrum hoc nescio quid habet intus. Meminit autem Caritas Vestra, cum superiorem Psalmum vobis tractarem, qui est ante istum, incurrisse nos in quemdam versum obscurum, ubi dictum est, Sicut sagittæ in manu potentis, sic filii excussorum: et cum quæreremus quid sint filii excussorum, visum esse nobis, suggerente quantum credimus Domino, filios excussorum Apostolos dictos esse filios Prophetarum: quia Prophetæ in ænigmatis locuti sunt, et figuris rerum tamquam mysteriorum involucris cooperuerunt intellectum: qui intellectus prodire non potuit ad homines, nisi involucra illa excuterentur: unde dicti sunt illi filii excussorum, qui de Prophetis excussis profecerunt. Ergo et nos excutiamus istum, ne per involucra fallamur, et tangentes quod intus est et non videntes, dicamus forte lignum pro auro, aut testam pro argento. Excutiamus, si videtur Caritati Vestræ: aderit Dominus, ut procedat quod intus est: maxime, Fratres mei, quia Martyrum natalitia celebramus. Quanta mala passi sunt Martyres, quanta exitia, quanta tormenta, squalores carcerum, stricturam catenarum, sævitiam ferarum, ardorem flammarum, aculeos contumeliarum. Ista omnia passi essent, nisi nescio quid viderent quo se (a) tenderent, quod ad hujus sæculi felicitatem non pertinet? Turpe est autem ut natalitia Martyrum celebremus, horum videlicet servorum Dei contemnentium mundum istum propter sempiternam felicitatem, et accipiamus quod hic scriptum est pro præsenti felicitate, ut cuicumque forte homini Dei fideli, civi illius Jerusalem, contingat etiam ducta uxore filios non habere, dicamus, Non timet homo iste Dominum: nam si timeret Dominum, uxor ejus tamquam vinea fertilis esset in domo ejus, non sterilis, ut nullum generaret, et si timeret Dominum homo iste, filii ipsius circumdarent mensam ipsius, tamquam arbores olivarum. Si enim talia dixerimus, animales sumus, non percipientes quæ sunt Spiritus Dei. Incipiamus et nos excutere, ut simus et nos filii excussorum. Si enim erimus filii excussorum, erimus in manu potentis tamquam sagittæ, et jaculabitur nos de præcepto suo in corda hominum nondum amantium, ut percussa sagittis verborum Dei ament. Nam si talia cœperimus illis prædicare, Filii, aut fratres mei, timete Dominum, ut habeatis filios et nepotes, ut gaudeat domus vestra: non sagittamus ut ametur illa æterna Jerusalem, remanebunt in amore terrenorum, et videntes ista abundare impiis, etsi nobis non audent, in corde suo dicunt, Quare ille qui non timet Deum, plenam domum habet filiis? Et forte alius dicit illi, Adhuc nescis quid illi possit contingere; quid si efferet illos, quia non timet Deum, et ad hoc illi plures nati sunt, ut majorem dolorem de illorum morte patiatur? Sed si talia dixeris, respondebit tibi ille, Ego novi hominem impium, paganum, sacrilegum, adoratorem idolorum, (et forte novit et verum dicit, nec unum * novit, nec duos vel tres,) quem deduxerunt ad fos-

Psal. 126. 4. * Suppl. tantum.

(a) Sic Am. Er. et plures MSS. At Lov. quò se tenderent.

sum, senem, decrepitum, mortuum in lecto suo, A turbæ filiorum et nepotum. Ecce non timuit Dominum, et proles fecundissima domus ejus clausit oculos ejus. Quid ad hoc dicturi sumus? Nihil illi potest evenire mali, ut efferat filios suos vivus, quando jam mortuus a filiis ad sepulcrum gloriosum deductus est.

3. Excutiamus ergo, excutiamus, si volumus esse filii excussorum: exeat huc aliquid. Est enim quidam homo, qui sic benedicitur; et nemo timet Dominum, nisi qui est in membris ipsius hominis: et multi homines sunt, et unus homo est; multi enim Christiani, et unus Christus. Ipsi Christiani cum capite suo, quod adscendit in cælum, unus est Christus: non ille unus et nos multi, sed et nos multi in illo uno unum. Unus ergo homo Christus, caput et corpus. Quod est corpus ejus? Ecclesia ejus, dicen-
Ephes. 5. 30. te Apostolo, Quoniam membra sumus corporis
1. Cor. 12. 27. ejus. Et, Vos autem estis corpus Christi et membra. Intelligamus ergo vocem hujus hominis, in cujus corpore unus sumus homo, et ibi videbimus ista vera bona Jerusalem. Sic enim dixit
v. 5. in fine, *Et videas bona quæ sunt Jerusalem*. Si autem ista bona terreno oculo adtenderis, abundantiam filiorum et nepotum, et fertilitatem fecunditatemque conjugis, non sunt bona illius Jerusalem: quia bona ista in terra morientium sunt, illa terra viventium est. Noli valde pro magno habere, si habes filios morituros, etsi non ante te, certe post te. Vis habere filios numquam morituros, et tecum semper victuros? Esto in illius corpore, de quo dictum est, Vos autem estis corpus Christi et membra.

4. Nam ut hoc ostenderet et ipse Psalmus, quia sic est obscurus ut admoneat pulsari, sic
v. 1. opertus ut velit excuti, a pluribus cœpit: *Beati omnes qui timent Dominum*, *qui ambulant in viis ejus*. Multis loquitur: sed quia ipsi multi unum sunt in Christo, sequitur et singulariter
v. 2. jam dicit, *Labores fructuum tuorum manducabis*. Superius dixerat, *Beati omnes qui timent Dominum, qui ambulant in viis ejus:* modo quare, *Labores fructuum tuorum manducabis;* et non, manducabitis? Et quare, *Labores fructuum tuorum;* et non, Labores fructuum vestrorum? Tam in proximo oblitus est, quia pluribus loquebatur? Sed si jam excussisti, quid tibi respondītur? Cum plures Christianos appello, in uno Christo unum intelligo. Plures ergo estis, et unus estis: plures sumus, et unus sumus. Quomodo plures sumus, et unus sumus? Quia illi inhæremus cujus membra sumus? et quorum caput in cælo est, ut membra sequantur.

5. Ipse ergo describat jam; quia manifestum est quem describit. Sic patebunt omnia quæ sequuntur: tantum vos timete Dominum, et ambulate in viis ejus: et nolite zelare eos qui non ambulant in viis ejus, quando illos videritis esse felices infeliciter. Sæculi enim homines infeliciter felices sunt: Martyres autem feliciter infelices erant. Erant enim ad tempus infelices, sed in æternum felices: et in eo ipso quod erant ad tempus infelices putabantur magis infelices quam erant. Quid enim dicit Apostolus? Quasi 2. Cor. 6. 10.
tristes, semper autem gaudentes. Quare, semper? Et hic et ibi: prorsus et hic et ibi. Hic enim unde gaudemus? De spe. Ibi unde gaudebimus? De re. Magnum gaudium habet spes gaudentis. Et si spe gaudentes, videte quid sequitur: In Rom. 12. 12.
tribulatione patientes. Martyres ergo in tribulatione patientes erant, quia spe gaudebant. Sed quia nondum erat illud quod promittitur, quid dicit Apostolus? Spes enim quæ videtur, non Rom. 8. 24.
est spes: si autem quod non videmus speramus, » et 25.
per patientiam exspectamus. Ecce quare omnia B Martyres pertulerunt, quia quod non videbant, per patientiam exspectabant. Illi qui eos occidebant, quæ videbant amabant: illi qui occidebantur, ad ea quæ non videbant suspirabant, et ea quæ non videbant, apprehendere festinabant. Et quod tardius occidebantur, moras sibi fieri arbitrabantur.

6. Ergo, Fratres, Felix martyr et vere felix et nomine et corona, cujus hodie (*a*) dies est, a contemsit mundum. An forte quia timebat Dominum, inde erat felix, inde erat beatus, quia uxor ejus tamquam vinea fertilis erat in terra, et filii ejus circumdederant mensam ejus? Omnia ista perfecte habet, sed in corpore illius qui hic describitur. Et quia sic ille intellexit, contemsit præsentia, ut acciperet futura. Noveritis autem, Fratres, non eum passum mortem, C quam alii Martyres passi sunt. Confessus est enim, dilatus est ad tormenta, alio die inventum est corpus ejus exanime. Clauserant enim illi carcerem, sed corpori, non spiritui. Quem illic parabant torquere carnifices, absentem invenerunt, perdiderunt sævitiam suam. Jacebat exanimis, sine sensu illis, ne torqueretur; cum sensu apud Deum ut coronaretur. Unde et iste felix, Fratres, non tantum nomine, sed et præmio vitæ æternæ, si ista dilexit.

7. Ergo sic audiamus istum Psalmum, tamquam de Christo dicatur: et omnes hærentes corpori Christi et effecti membra Christi, ambulemus vias Domini; et timeamus Dominum timore casto, timore permanente in sæculum sæculi. Est enim alius timor quem caritas exclu- Timor duplex.
D dit, dicente Johanne, Timor non est in caritate, 1. Johan. 4. 18.
sed perfecta caritas foras mittit timorem. Non de omni timore dicit, quia mittitur foras a caritate: habes enim Psalmum dicentem, Timor Do- Psal. 18. 10.
mini castus permanens in sæculum sæculi. Alius ergo timor permanet, alius excluditur. Timor qui excluditur, castus non est: qui autem permanet, castus est. Quis est timor qui excluditur? Dignamini advertere. Aliqui propterea tantum timent, ne aliquid mali in terra patiantur, ne illi ægritudo accidat, ne damnum, ne orbitas,

(a) Sic omnes MSS. Editi vero, *natalis est*. Martyrium ille Thinisæ seu Thimisæ in Africa non procul Hippone subiisse narratur octavo idus Novembris.

ne alicujus amissio cari, ne exsilium, ne damnatio, ne carcer, ne aliqua tribulatio; propterea timent et tremunt : adhuc iste timor non est castus. Adhuc audi. Alius non in hac terra pati timet, sed gehennas timet, unde terruit et Dominus. Audistis cum Evangelium legeretur: Ubi
Marci 9. 43. etc. » vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur. Audiunt hæc homines; et quia vere futura sunt impiis, timent; et continent se a peccato. Habent timorem, et per timorem continent se a peccato. Timent quidem, sed non amant justitiam. Cum autem per timorem continent se a peccato, fit consuetudo justitiæ, et incipit quod durum erat amari, et dulcescit Deus: et jam incipit homo propterea juste vivere, non quia timet pœnas, sed quia amat æternitatem. Exclusus est ergo timor a caritate, sed successit timor castus.

8. Quis est iste timor castus? Secundum quem debemus, Fratres mei, intelligere quod dictum
ỳ. 1. est, *Beati omnes qui timent Dominum, qui ambulant in viis ejus.* Si potuero digne dicere de isto timore casto, adjuvante Domino Deo nostro, multi fortasse hoc timore casto inflammabuntur in amorem castum. Nec possum explicare fortassis, nisi proposita aliqua similitudine. Pone aliquam feminam castam, timentem virum suum: aliam pone adulteram, et ipsa timet virum suum. Casta timet, ne discedat vir; adultera, ne veniat. Quid si ambo absentes sunt? Illa timet ne veniat, illa ne tardet. Absens est quodam modo cui desponsati sumus, absens est qui nobis arram dedit Spiritum-sanctum, absens est qui nos redemit sanguine suo; sponsus ille, qui nihil est pulcrius; qui quasi fœdus apparuit inter manus persequentium, de quo paulo ante dicebat Isaias,
Isai. 53. 2. Et vidimus eum, et non habebat speciem neque » decorem. Ergo sponsus noster fœdus est? Absit. Quomodo enim illum virgines amarent, quæ in terra maritos non quæsierunt? Ergo persequentibus fœdus apparuit; et nisi eum fœdum putarent, non insilirent, non flagellis cæderent, non spinis coronarent, non sputis inhonestarent: sed quia fœdus illis apparebat, fecerunt illi ista; non enim habebant oculos unde Christus pulcher videretur. Qualibus oculis Christus pulcher apparuit? Quales oculos quærebat ipse Christus,
Johan. 14. 9. quando dicebat Philippo, Tanto tempore vobiscum sum, et non me vidistis? Isti oculi mundandi sunt, ut possint videre illam lucem : et leviter tamen perstricti splendore, accenduntur amore, ut sanari velint, et fiant illuminati. Nam ut noveritis quia pulcher est Christus qui amatur, ait Propheta, Speciosus forma præ filiis homi-
Psal. 44. 3. num. Omnes homines superat illius pulchritudo. (*a*) Quas res amamus in Christo? Membra crucifixa, latus perforatum, an caritatem? Quando audimus quia passus est pro nobis, quid amamus? Caritas amatur. Amavit nos, ut redamaremus eum; et ut redamare possemus, visitavit nos Spiritu suo. Pulcher est ille, et absens est. Interroget se sponsa, si casta est. In membris sumus omnes, Fratres mei, in membris ipsius sumus, ideo unus homo sumus. Videat unusquisque qualem timorem habeat, an eum quem excludit caritas, an castum permanentem in sæculum sæculi. Modo (*b*) probavit; dico, et probabit. Absens est sponsus noster, interroga conscientiam tuam. Vis ut veniat, an adhuc vis ut tardet? Videte Fratres: ego pulsavi ad ostia pectorum vestrorum, vocem inhabitantium ille audivit. Quid singulorum quorumque modo conscientiæ dixerint, ad aures meas, quia homo sum pervenire non potuit: ille qui absens est præsentia corporis, sed præsens est vigore majestatis, audivit vos. Quam multi, si dicatur illis, Ecce jam Christus, cras dies judicii, non dicunt, Utinam veniat. Qui enim dicunt, multum amant: et si dicatur illis, Tardabit, timent ne tardet, quia timor castus est. Quomodo autem nunc timetur ne tardet, sic cum venerit, timebitur ne discedat. Erit autem castus iste timor, quia tranquillus et securus. Non enim deseremur ab eo, cum invenerit nos, (*c*) quando quæsivit nos antequam quæreremus eum. Castus ergo timor, Fratres mei, hoc habet, venit de amore. Ille autem timor nondum castus, præsentiam et pœnas timet. Timore facit quidquid boni facit; non timore amittendi bonum illud, sed timore patiendi illud malum. Non timet ne perdat amplexus pulcherrimi sponsi, sed timet ne mittatur in gehennam. Bonus est et iste timor, utilis est, non quidem permanebit in sæculum sæculi: sed nondum est ille castus permanens in sæculum sæculi.

9. In quo est castus? Jam iterum interrogo aliquid quod vosmetipsos interrogetis. Si Deus veniens voce propria loqueretur nobis (Quamquam non taceat loqui per litteras suas,) et diceret homini. Peccare vis, pecca; fac quidquid te delectat; quidquid amaveris in terra, tuum fiat; cui fueris iratus, intereat; quem rapere volueris, rapiatur; quem cædere, cædatur; quem damnare, damnetur; quem possidere possideas: nemo tibi resistat, nemo tibi dicat, Quid facis, nemo, Noli facere: nemo, Quare fecisti? Abundent tibi omnia ista terrena quæ concupisti, et vive in illis, non usque ad tempus, sed semper: faciem tantum meam numquam videbis. Fratres mei unde ingemuistis, nisi quia jam natus est timor castus permanens in sæculum sæculi? Quare percussum est cor vestrum? Si diceret Deus, Faciem meam numquam videbis: ecce omni ista terrena felicitate, omnibus rebus abundabis, circumfluent te bona temporalia, non illa amittis, non illa deseris: quid vis amplius? Fle-

(a) Am. et plerique MSS. *Quare amamus, quando audimus quia passus est pro nobis, * quid amamus? membra crucifixa, latus perforatum an caritatem? Caritas amat. (vel amatur:) Amavit nos etc.*

(b) Hic Am. et aliquot MSS. *probabit.* Quidam vero libri hoc et proximo loco, *probavit.*

(c) Sic melioris notæ MSS. Alii autem cum Am. et Er. *cum invenerit nos homo aliquis credens in eum. Quando quæsivit nos? Antequam quæreremus eum.* Lov. *cum invenerit nos Dominus credentes in eum, quando quæsivit nos antequam nossemus eum.*

ret quidem et gemeret timor castus, et diceret, Immo tollantur omnia; et faciem tuam videam.
Psal. 79. 8. Timor castus exclamaret de Psalmo, et diceret, Deus virtutum converte nos, et ostende faciem tuam, et salvi erimus. Timor castus exclamaret
Psal. 26. 4. de Psalmo, et diceret, Unam petii a Domino.
a Vide quomodo ardeat timor iste castus, (*a*) amor verus, amor sincerus. Unam petii a Domino,
» hanc requiram. Quid? Ut inhabitem in domo
Ibidem. Domini omnes dies vitæ meæ. Quid si propter terrenam felicitatem? Audi quid sequitur: Ut contempler delectationem Domini, et protegar templum ejus: id est, esse templum ejus, et protegi ab eo, hanc unam petii a Domino. Hanc
b unam si petieritis, (*b*) ad hanc unam si cor ve-
c strum erexeritis, (*c*) et hoc solum amittere timueritis, nec invidebitis felicitatibus terrenis, B et illam felicitatem veram sperabitis, et eritis in ejus corpore cui cantatur, *Beati omnes qui timent Dominum, qui ambulant in viis ejus.*

v. 2. 10. *Labores fructuum tuorum manducabis.* O vos, o tu, vos multi qui unus estis, *labores fructuum tuorum manducabis.* Quasi perverse videtur dicere non intelligentibus: debuit enim dicere, Fructum laborum tuorum manducabis. Multi enim manducant fructum laborum suorum. Laborant in vinea, ipsum laborem non manducant; sed quod de labore ipsorum nascitur, manducant. Laborant circa arbores pomiferas, quis manducet labores? Sed quod illæ arbores attulerint, fructus laboris, ipse jucundat agricolam. Quid sibi vult, *Labores fructuum tuorum manducabis?* Modo labores habemus, C fructus postea erit. Sed quia et ipsi labores non sunt sine gaudio, propter spem, de qua paulo
Rom. 12. 12. ante diximus, Spe gaudentes, in tribulatione patientes: modo nos ipsi labores nostri jucundant, et lætos nos faciunt de spe. Si ergo labor noster potuit manducari, et potuit jucundare; manducatus fructus ipsius laboris qualis erit? Mandu-
Psal. 125. 6. cabant labores suos, qui euntes ibant et flebant mittentes semina sua: quanto jucundius manducabunt fructus laborum qui venientes venient cum exsultatione portantes manipulos suos? Et ut noveritis, Fratres, quia manducatur labor iste; in superiore Psalmo audistis dictum superbis, qui ante lucem volebant surgere, id est, ante Christum, non per humilitatem, qua surrexit
Psal. 126. 2. Christus: dictum est illis, Surgite postea quam D sedistis: id est, humiliamini, et inde surgite; quia et ille humiliari venit, qui exaltatus est propter vos. Et quid dictum est? Qui manducatis panem doloris. Iste est labor fructuum, panis doloris. Nisi enim manducaretur, non diceretur panis. Nisi autem haberet aliquam suavi-
d tatem panis iste, nemo illum manducaret. (*d*) Cum quanta suavitate plorat in gemitu, qui orat? Dulciores sunt lacrymæ orantium, quam gaudia A theatrorum. Et audi flammam desiderii, qua manducatur ipse panis, de quo hic dicit, Qui manducatis panem doloris. Alio loco dicit amans iste, cujus vocem in Psalmo plerumque agnoscimus, Factæ sunt mihi lacrymæ meæ panis die Psal. 42. 4.
ac nocte. Unde factæ sunt lacrymæ panis? Dum dicitur mihi quotidie, Ubi est Deus tuus? Antequam enim videamus eum qui nos dilexit, qui nobis pignus dedit, cui desponsati sumus, insultant nobis Pagani, et dicunt, Ubi est quod co- »
lunt Christiani? Ostendant nobis quem colunt. Ecce ego ostendo illis Deum meum, et ipsi ostendant mihi Deum suum. Cum tibi hoc dicit paganus, non invenis quod illi ostendas; quia non est cui ostendas. Redis ergo, et plangis ad Deum: quia illi suspiras, antequam videas et desiderio ipsius gemis; et quia in ipsius desiderio ploras, dulces sunt et ipsæ lacrymæ, et pro cibo tibi erunt, quia factæ sunt tibi et ipsæ panis die ac nocte, dum dicitur tibi quotidie, Ubi est Deus tuus? Sed veniet Deus tuus, de quo dicitur, Ubi Apoc. 22. 4.
est? et absterget lacrymas, et ipse pro pane lacrymarum succedet, et te in æternum saginabit; quia erit nobiscum verbum Dei, quo pascuntur Angeli. Interim modo labores fructuum, postea fructus laboris. *Labores fructuum tuorum manducabis: beatus es, et bene tibi erit. Beatus es*, de præsenti est: *bene tibi erit*, de futuro est. Cum manducas labores fructuum tuorum, *beatus es:* cum perveneris ad fructum laborum tuorum, *bene tibi erit*. Quid dixit? Nam si bene tibi erit, utique beatus eris: et si beatus eris, bene utique tibi erit. Sed interest inter spem et rem. Si spes tam dulcis, quanto res dulcior erit?

11. Jam veniamus ad illud, *Uxor tua:* Chri- v. 3.
sto dicitur. Ergo uxor ejus, Ecclesia ejus: Ecclesia ejus, uxor ejus, nos ipsi. *Sicut vinea fertilis.* Sed in quibus vinea fertilis? Videmus enim parietes istos intrantes multos steriles: videmus quia istos parietes intrant multi ebriosi, fœneratores, mangones, quærentes sortilegos, euntes ad præcantores et præcantatrices, quando illis caput dolet. Ista est fertilitas vineæ? Ista est ubertas uxoris? Non ipsa est. Istæ spinæ sunt, sed non ubique (*e*) spinosa. Habet quamdam e
fertilitatem, et est vinea fertilis: sed in quibus? *In lateribus domus tuæ.* Non omnes dicuntur latera domus. Quæro enim quæ sint latera: quid dicam? Parietes sunt, quasi lapides fortes? Si de hoc habitaculo corporali diceret, forte hoc intelligeremus latera. Latera dicimus domus, eos qui inhærent Christo. Non enim sine caussa et in sermone quotidiano dicimus de aliquo, qui forte male agit ex malorum consiliis amicorum; de illo dicimus, Mala latera habet. Quid est, Mala latera habet? Mali illi inhærent. Ergo et de alio, Bona latera habet: bonis consiliis vivit. Quid est hoc? Bonis consiliis regitur. Ergo la-

(a) Sic Am. Er. et potiores MSS. At Lov. *timor verus, timor sincerus*. Aliquot MSS. *timor verus, amor sincerus*.
(b) Hic apud Lov. additur, *accipietis*; quod ab aliis libris abest.
(c) Quinque MSS. *erexeritis*
(d) Am. Er. et plerique MSS. *nemo illud manducaret cum tanta suavitate. Plorat etc.*
(e) Plerique MSS. *sed non ubique. Spinosam habet* etc.

tera domus sunt illi qui inhærent Christo. Nec A sine caussa et ipsa conjux de latere facta est. Gen. 2. 22. Viro dormiente, Eva facta est; moriente Christo, Ecclesia facta est: et illa de latere viri, cum Johan. 19. 34. costa detracta est; et ista de latere viri, quando latus lancea percussum est, et sacramenta profluxerunt. Ergo, *Uxor tua ut vinea fertilis*. Sed a in quibus? *In lateribus domus tuæ :* (*a*) in aliis qui non adhærent Christo, steriiis. Sed nec illos in vinea computabo.

Item v. 3. 12. *Filii tui.* Quæ est uxor, ipsi sunt et filii. In istis carnalibus nuptiis et conjugiis, alia uxor et alii filii : in Ecclesia quæ uxor, ipsi filii. Ad Ecclesiam enim pertinebant Apostoli, et in membris Ecclesiæ erant. Ergo in conjuge ipsius erant, et conjunx erant secundum portionem suam, quam in membris obtinebant. Quare ergo B Matth. 9. 15. de illis dicitur, Cum recesserit ab eis sponsus, tunc jejunabunt filii sponsi? Ergo ipsa conjunx, et ipsi filii. Mirum dico, Fratres mei. In verbis Domini invenimus Ecclesiam et fratres ipsius esse, et sorores ipsius esse, et matrem ipsius esse. Matth. 12. 45. Nam cum nuntiarentur ei mater ejus et fratres foris stantes; quia foris stabant, typum gerebant. Quis typus matris? Synagoga. Quis typus fratrum carnalium? Judæi foris stantes. Et foris stat synagoga. Nam Maria in lateribus domus ejus, et cognati ejus ex virginis Mariæ consanguinitate venientes, qui in eum crediderunt, in lateribus domus ejus: non inquantum carnali consanguinitate juncti erant, sed inquantum verIbidem 48. bum Dei audiebant et faciebant. Hoc enim respondit Dominus, et ait, Quæ mihi mater, aut C Manichæi. qui fratres? Unde tentaverunt quidam dicere, quia Christus matrem non habuit, quia dixit, Matth. 23. 9. Quæ mihi mater? Quare? Ergo Petrus et Johannes et Jacobus, et alii Apostoli patres non habuerunt in terra? Et tamen quid eis dicit? Nolite vobis dicere patrem super terram, unus est enim Pater vester, qui in cælis est. Quod ergo in patre docebat discipulos, hoc in matre ipse demonstravit. Vult enim Dominus ut consanguinitatibus terrenis præponamus Deum. Defer patri, quia pater est: defer Deo, quia Deus est. Generavit te pater accommodando carnem suam, creavit te Deus adhibendo potentiam suam. Ne irascatur pater cum Deus illi præponitur: immo b gaudeat sibi tantum deferri, ut ille (*b*) inventus esset, qui ei deberet præponi. Ergo quid dicam? D Matth. 18. 48. et 49. Dominus quid ait? Quæ mihi mater, aut qui fratres? Et extendit manus in discipulos suos, et ait, Ecce mater mea et fratres mei. Fratres erant, mater quomodo erant? Addidit, Et qui fecerit voluntatem Patris mei, ipse mihi frater et soror et mater est. Puta, frater, propter sexum virilem quem habet Ecclesia; (*c*) soror, propter c feminas quas hic in membris habet Christus: mater quomodo, nisi quia ipse Christus est in Christianis, quos Christianos per baptismum quotidie parit Ecclesia? Ergo in quibus intelligis conjugem, in illis matrem, in illis filios.

13. Dicatur ergo quales debent esse filii. Quales? Pacifici. Quare pacifici? Quia, Beati pacifici, quia ipsi filii Dei vocabuntur. Matth. 5. 9. Quia ergo in oliva fructus est pacis: oleum enim pacem significat, quia caritatem significat; sine caritate nulla pax est. Et manifestum est, quia qui diviserunt pacem, non habebant caritatem. Unde jam* exposui Caritati Vestræ, quare columba folia cum fructu portavit ad arcam: ut significaret quia et illi qui foris baptizati sunt, sicut ligna illa extra arcam baptizata sunt, si non sola folia habuerint, id est, verba sola, sed habuerint et fructum, quod est caritas, ipsa columba illos reportat ad arcam, et veniunt ad unitatem. Tales ergo filii debent esse *in circuitu mensæ* Domini, *velut novellatio olivarum.* Perfecta res est, magna beatitudo: jam quis ibi nolit esse? Cum videris aliquem blasphemum habere uxorem, filios, nepotes, et te forte non habere, noli zelare: vide quia et in te completum est, sed spiritaliter. An forte non es in membris? Si non ibi es, plange quia nec hic, nec ibi. Si autem ibi, securus esto: quia etsi ibi et non hic, fructuosius ibi quam hic.

* Tract. 6. in Johan. n. 19. Gen. 8. 11. Item v. 3.

14. Si ergo habemus, quare habemus? Quia timemus Dominum. *Ecce sic benedicetur homo, qui timet Dominum.* v. 4. Ille est homo, qui sunt homines; et ipsi homines, homo: quia multi unum, quia Christus unus.

15. *Benedicat te Dominus ex Sion.* v. 5. Cœperas enim adtendere, *Ecce sic benedicetur homo, qui timet Dominum.* Jam forte oculi tui ibant per illos, qui non timent Dominum, et videbant ibi uxores fecundas, filios abundantes circuire mensam patris sui. Nescio (*d*) qua ibas. *Benedicat te Dominus*, sed *ex Sion*. d Noli quærere illas benedictiones; quæ non sunt ex Sion. Non benedixit Dominus tales, Fratres mei? Benedictio ista Domini est: aut si non est a Domino, quis ducet uxorem, si nolit Dominus? Quis possit esse sanus, si nolit Dominus? Aut quis posset esse dives, si nolit Dominus? Dat illa. Sed non vides, quia et pecoribus dedit? Non ergo de Sion est ista benedictio. *Benedicat te Dominus ex Sion: et videas quæ bona sunt Jerusalem.* Nam illa bona sunt Jerusalem. Vis videre quia non sunt bona Jerusalem? Gen. 1. 22. Et avibus dictum est, Crescite, et multiplicamini. Pro magno vis habere quod avibus donatum est? Voce quidem Dei donatum est, quis nesciat? Sed utere bonis istis, si accipis; et magis cogita quomodo nutrias qui nati sunt, quam ut nascantur. Non enim jam felicitas est habere filios, sed bonos habere. De nutriendis labora, si nati fuerint: si autem non nati, age gratias Deo. Forte minus sollicitus eris,

(a) Hic Er. et Lov. addunt, *id est in iis qui adhærent Christo.*

(b) Forte leg. *ut ille unus inventus sit, qui ei debeat præponi.*

(c) Editi, *quos hic etc.* omittuntque, *soror propter feminas*, quod in altero ex Corbeiensibus MSS. repertum est.

(d) Corbeiensis MS. *Nescio quas benedictiones quærebas, et non ex Sion.*

et tamen sterilis non remansisti illius matris. A
Forte per te nascuntur spiritaliter de ista matre,
a qui sunt (*a*) ut novellæ olivarum circumeuntes
mensam Domini. Consoletur ergo te Dominus,
ut *videas bona Jerusalem*. Illa enim bona *sunt*.
Exodi 3. 21. Quare sunt? Quia æterna sunt. Quare sunt?
Quia ibi est rex, Ego sum qui sum. Ista vero
bona sunt, et non sunt: non enim stant; labuntur,
fluunt. Filii sunt parvuli, blandiris parvulis;
blandiuntur parvuli: numquid stant in eo?
Sed optas ut crescant, ut accedat ætas optas.
Sed vide quia cum accedit una, altera moritur.
Veniente pueritia, moritur infantia; veniente
adolescentia, moritur pueritia; veniente juventute,
moritur adolescentia; veniente senectute,
moritur juventus; veniente morte, moritur omnis
ætas. Quot optas gradus ætatis, tot simul
optas et mortes ætatum. Non sunt ergo ista.
Num deinde nati sunt tibi filii in terra tecum victuri,
an te potius exclusuri et successuri? Ad
eos gaudes qui nati sunt, ut excludaris? Nati
enim pueri tamquam hoc dicunt parentibus suis,
Eia cogitate ire hinc, agamus et nos mimum nostrum.
Mimus est enim generis humani tota vita
Psal. 38. 6. tentationis: quia dictum est, Universa vanitas
omnis homo vivens. Et tamen si gaudetur ad filios
successuros; quantum gaudendum est ad filios
cum quibus permanebimus, et ad illum patrem
b cui nati sumus non (*b*) moriturum, sed ut
nos cum illo semper vivamus? Ipsa sunt bona
Jerusalem, quia ipsa sunt. *Benedicat te* ergo *Dominus
ex Sion*, *et videas quæ bona sunt Jerusalem*.
c (*c*) Nam ista quæ adtendis bona, cæcus vides.
Videas, sed illa bona quæ corde videntur.
Et quamdiu videbo bona Jerusalem? *Omnes dies
vitæ tuæ*. Sed si vita tua æterna fuerit, in æternum
d videbis bona Jerusalem. (*d*) Si autem, Fratres
mei, ista bona sunt, sed non omnes dies
vitæ tuæ vides: non enim quando exis de corpore,
moreris. Perseverat vita tua: corpus moritur,
sed vita spiritus perseverat. Oculi non vident,
quia discessit qui per oculos videbat. Ubicumque
est qui per oculos videbat, videt aliquid.
Lucæ 16.19. Non enim mortuus erat dives ille, qui in terra
induebatur purpura et bysso, si mortuus esset,
e apud inferos non torqueretur. Optandum illi (*e*)
forte erat ut moreretur, sed malo suo vixit apud
inferos. Torquebatur enim, et non videbat bona
illa quæ in terra dimiserat. Ecce erat vita ipsius
talis, et bona illa non videbat. Ergo tu talia desidera
bona, quæ videas *omnes dies vitæ tuæ*,
id est, ut cum ipsis bonis vivas in æternum.

16. Quæ sunt ergo illa bona, Fratres, adtendite.
Dici possunt bona ista, Aurum est, argentum
est, fundus amœnus est, marmorati parietes
sunt, tecta laqueata sunt? Absit. Ista abundantius
pauperes habent in hac vita. Plus est enim
pauperi videre cælum stellatum, quam diviti
tectum inauratum. Fratres, ergo quod est
illud bonum, quo accendimur, cui suspiramus,
quo inflammamur, propter quod bonum adipiscendum
et videndum tantos labores sustinemus,
sicut audistis cum legeretur Apostolus, quia 1.Tim.3.12.
omnes, qui volunt pie vivere in Christo Jesu,
persecutionem patiuntur. Non enim modo, quia
diabolus per reges non sævit, ideo Christiani
non patiuntur persecutionem. Si mortuus est
diabolus, mortuæ sunt persecutiones: si autem
ille adversarius noster vivit, unde non tentationes
suggerit? unde non sævit? unde non minas
aut scandala procurat? O si incipias pie vivere,
videbis quia omnis qui vult pie vivere in Christo
Jesu, persecutionem patietur. Propter quid ergo
patimur tantas persecutiones? Si enim in hac
vita in Christo sperantes sumus tantum, ait Apo- 1.Cor.15.19.
B stolus, miserabiliores sumus omnibus hominibus.
Propter quid damnati sunt ad bestias Martyres?
quod est illud bonum, dici potest? unde,
aut quæ lingua dicat? aut quæ aures audiant?
Et quidem illud nec auris audivit, nec in cor ho- 1. Cor. 2. 9.
minis adscendit. Amemus (*f*) tantum, proficia- f
mus tantum: videtis enim quia pugnæ non desunt,
et pugnamus cum concupiscentiis nostris.
Pugnamus foris cum infidelibus et inobedientibus
hominibus, pugnamus intus cum suggestionibus,
cum perturbationibus carnalibus. Ubique Sap. 9. 15.
pugnamus adhuc, quia corpus quod corrumpitur,
aggravat animam. Pugnamus adhuc, quoniam
si spiritus vita est, tamen corpus mortuum Rom. 8. 10.
est propter peccatum. Sed quid futurum est? Si » etc.
autem spiritus ejus habitat in vobis, qui susci- »
C tavit Christum ex mortuis vivificabit et mortalia »
corpora vestra, propter spiritum ejus qui habi- »
tat in vobis. Cum ergo vivificata fuerint membra
nostra mortalia, jam nihil resistet spiritui
nostro. Non fames erit, non sitis erit, quia de
corruptione corporis ista nascuntur. Ideo reficis,
quia a te aliquid deficit. Concupiscentiæ delectationem
carnalium contra nos pugnant. Mortem
portamus (*g*) infirmitate corporis: sed cum g
mors ipsa conversa fuerit in illam incommutabilitatem,
et corruptibile hoc induerit incorru- 1.Cor.15.53.
ptionem, et mortale hoc induerit immortalita- » etc.
tem, quid audiet tunc mors? Ubi est mors con- »
tentio tua? ubi est mors aculeus tuus? Et forte »
moritur, et dicetur: Restant aliqui inimici? Non:
sequitur, Novissima inimica mors. Cum hæc de- Ibidem 26.
D structa fuerit, immortalitas succedet. Si nullus
erit inimicus, quasi novissima destruetur mors.
Bonum nostrum cui suspiramus, pax erit. Ecce
bonum, Fratres, magnum bonum pax vocatur.
Quærebatis quid vocaretur: Aurum est, argentum
est, an fundus, an vestis? Pax est. Non
pax, qualem inter se habent homines, infidam,
instabilem, mutabilem, incertam: nec pax talis,
qualem secum habet ipse unus homo. Diximus
enim quia et secum pugnat homo: usque quo
domet omnes cupiditates, adhuc pugnat. Qualis

(a) Am. Er. et MSS. *qui sunt in novellis olivarum*.
(b) Sic MSS. At editi, *non morituri*.
(c) MSS. *Non ista etc.*
(d) Ita MSS. Editi vero, *Ista autem*: omisso, *si*.
(e) Plures MSS. *certo*.
(f) Sic plerique MSS. At editi, *Amemus tamen*.
(g) Sic Am. Er. et plerique MSS. At Lov. *infirmitatem*.

1. Cor. 2. 9. ergo pax? Quam oculus non vidit, nec auris audivit. Qualis pax? De Jerusalem, quia Jerusalem interpretatur visio pacis. Sic ergo *benedicat te Dominus ex Sion*, *et videas bona quæ sunt Je-*
v. 6. *rusalem*, et videas *omnes dies vitæ tuæ*. * *Et videas*, non filios tuos tantum, sed *filios filiorum tuorum*. Quid est, filios tuos? Opera tua quæ hic agis. Qui sunt filii filiorum? Fructus operum tuorum. Facis eleemosynas, filii tui sunt: propter eleemosynas accipis vitam æternam, filii filiorum tuorum sunt. *Videas filios filiorum tuorum:* et erit quod sequitur, quo concluditur, *Pax super Israel*. Hæc pax vobis prædicatur a nobis, ipsa amatur a nobis, ipsa ut a vobis ametur, optamus. Ad illam pacem perveniunt, qui et hic pacifici fuerint. Illi sunt et hic pacifici, qui et ibi; qui circumeunt mensam Domini tamquam novellatio olivarum, ut sit sterilis arbor, qualis fuit illa ficulnea, ubi fructum non invenit esu-
Matth. 21. 18. et 19. riens Dominus. Et videtis quid ei contigerit. Folia sua habebat, fructum non habebat. Sic sunt qui verba habent, et facta non habent. Veniens esuriens Dominus non ibi invenit quod manducet: quia fidem nostram et facta bona esurit Dominus. Pascamus illum bene vivendo, et pascet in æternum nobis vivere donando.

IN PSALMUM CXXVIII.

* Sermo ad plebem. * ENARRATIO.

1. Psalmus quem cantavimus, brevis est: sed sicut scriptum est in Evangelio de Zac-
Lucæ 19. 3. cheo, statura brevis, et magnus in opere: sicut scriptum est de illa vidua, quæ duo minuta mi-
Marci 12. 43. Lucæ 21. 2. etc. sit in gazophylacium; brevis pecunia, sed magna caritas: sic iste Psalmus, si verba numeres, brevis est; si sententiam appendas, magnus est. Non ergo nos poterit diutius usque ad fastidium detinere. Quare? Advertat prudentia vestra, et adsit intentio Christiana: sonet verbum Dei volentibus, nolentibus, opportune, importune. Invenit sibi locum, invenit corda ubi requiescat, invenit terram ubi germinet et fructum ferat. Nam quia multi mali sunt et iniqui, quos portat Ecclesia usque in finem, manifestum est: et hi sunt quibus verbum Dei superfluum est; et aut sic in illos cadit, quomodo semen in via concul-
Matth. 13. 4. etc. catur, et a volatilibus colligitur; aut sic in eos cadit, quomodo semen in petrosa loca, ubi non habet terram multam, statim exit, et calefacto sole arescit, quia non habet radicem; aut sicut inter spinas, quod etsi germinet et conetur in auras surgere, offocatur tamen multitudine spinarum. Tales autem sunt qui verbum Dei contemnunt sicut via, aut qui ad horam gaudent, et facta tribulatione, sicut æstu solis, arescunt; aut qui cogitationibus et curis et sollicitudine hujus mundi, tamquam spinis avaritiæ offocant quod in illis cœperat germinare. Est autem et-

A iam terra bona, quo semen cum ceciderit, affert fructum, aliud tricenum, aliud sexagenum, aliud centenum: sive parum, sive multum, omnes in horreo erunt. Sunt ergo tales, et propter hos loquimur. Propter hos loquitur Scriptura, propter hos non tacet Evangelium. Sed et illi audiant, ne forte aliud sint hodie, aliud cras; ne forte mutentur audiendo, aut arent viam, aut lapides purgent, aut spinas evellant. Dicat Spiritus Dei, dicat nobis, cantet nobis; sive velimus saltare, sive nolimus, cantet ipse. Sicut enim qui saltat, membra movet ad cantum: sic qui saltant ad præceptum Dei, operibus obtemperant sono. Ideo qui noluerunt hoc facere, quid illis Dominus dicit in Evangelio? Cantavimus vobis, et Matth. 11.
non saltastis; planximus, et non lamentastis. » 17.
B Cantet ergo: credimus in Dei (*a*) misericordiam, a
quia erunt de quibus nos consoletur. Nam qui pertinaces sunt, perseverantes in malitia, quamvis audiant verbum Dei, scandalis quotidie perturbant Ecclesiam. De talibus dicit iste Psalmus; sic enim cœpit.

2. Sæpe *expugnaverunt me a juventute mea*. v. 1.
Ecclesia loquitur de his quos tolerat, et tamquam diceretur, Numquid modo? (*b*) Olim est b
Ecclesia: ex quo vocantur sancti, est Ecclesia
in terra. Aliquando in solo Abel Ecclesia erat, et Gen. 4. 8.
expugnatus est a fratre malo et perdito Cain.
Aliquando in solo Enoch Ecclesia erat, et trans- Gen. 5. 24.
latus est ab iniquis. Aliquando in sola domo Noe Gen. 6. 8.
Ecclesia erat, et pertulit omnes qui diluvio perierunt, et sola arca natavit in fluctibus, et eva-
C sit ad siccum. Aliquando in solo Abraham Ecclesia erat, et quanta pertulit ab iniquis, novimus. In solo filio fratris ejus Lot, et in domo Gen. 19. 4.
ejus in Sodomis Ecclesia erat, et pertulit Sodomorum iniquitates et perversitates, quo usque Deus eum de medio ipsorum liberavit. Cœpit esse et in populo Israel Ecclesia, pertulit Pharaonem et Ægyptios. Cœpit et in ipsa Ecclesia, id est, in populo Israel numerus esse sanctorum: Moyses et ceteri sancti pertulerunt iniquos Judæos populum Israel. Ventum est et ad Dominum nostrum Jesum Christum, prædicatum est
Evangelium, dixit in Psalmis, Annuntiavi et lo- Psal. 39. 6.
cutus sum, multiplicati sunt super numerum.
Quid est, super numerum? Non solum illi (*c*) c
crediderunt, qui pertinent ad numerum sancto-
D rum; sed et super numerum intrarunt: multi justi, sed et plures iniqui; et pertulerunt justi iniquos. Quando? In Ecclesia. Numquid modo solum, ex quo enumerat, ex quo commemorat? Ideo ne miraretur modo Ecclesia, vel ne quisquam miraretur in Ecclesia, volens esse membrum bonum Ecclesiæ, audiat et ipsam Ecclesiam matrem suam dicentem sibi: Noli mirari
ad ista, fili; *Sæpe expugnaverunt me a juventu-* v. 2.
te mea.

3. Magnus affectus sic cœpisse Psalmum: *Sæpe expugnaverunt me a juventute mea*. Quasi

(a) Aliquot MSS. *in Dei misericordia*.
(b) Sic MSS. At editi, *Numquid modo et non olim est Ecclesia?*
(c) Sic plures MSS. At editi, *qui crediderunt et qui etc.*

aliquid jam loquebatur; videtur enim non cœpisse, sed respondisse. Respondit autem, quibus? Cogitantibus et dicentibus, Quanta mala perferimus, quanta scandala crebrescunt quotidie, (a) quando iniqui intrant in Ecclesiam et portamus eos? Respondeat autem Ecclesia de quibusdam, id est, de fortiorum voce respondeat querelis infirmorum, et confirment firmi infirmos et grandes parvulos, et dicat Ecclesia, *Sæpe expugnaverunt me a juventute mea. Dicat vero* (b) *Israel*, * *Sæpe expugnaverunt me a juventute mea.* Dicat illud, non illud timeat. Quo enim valet, quod cum dixisset, *Sæpe expugnaverunt me*, addidit *a juventute mea?* Jam modo Ecclesiæ senectus expugnatur, sed non timeat: dicat *Sæpe expugnaverunt me a juventute mea.* Numquid ideo non pervenit ad senectutem, quia non cessaverunt illi expugnando? numquid delere potuerunt? *Dicat vero Israel:* et consoletur se Israel, consoletur se ipsa Ecclesia de præteritis exemplis, et dicat, *Sæpe expugnaverunt me a juventute mea.*

Item v. 2. v. 3. 4. Quare expugnaverunt? *Etenim non potuerunt mihi.* * *Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores, longe fecerunt injustitiam suam.* Quare expugnaverunt? *Quia non potuerunt mihi.* Quid est, *non potuerunt mihi?* Fabricare. Quid est, *non potuerunt mihi?* Non illis consensi ad malum. Omnis enim malus ideo persequitur bonum, quia non illi consensit bonus ad malum. Faciat aliquid mali, non objurget episcopus, bonus est episcopus: objurget episcopus, malus est episcopus. Rapiat aliquid, taceat cui rapit, bonus est: saltem loquatur et reprehendat, etsi non repetat, malus est. Malus est qui reprehendit raptorem, et bonus est qui rapit. Isai 22. 13. Ambulet. Manducemus et bibamus, cras enim 1 Cor. 15. 33. moriemur. Contra Apostolus: Corrumpunt bonos mores colloquia mala. Sobrii estote (c) justi, et nolite peccare. Sonat verbum, sonat sermo contradictor libidinis: at ille amicus libidinis suæ, et inimicus sermoni contradicenti amicæ suæ, infestus est, et odit sermonem Dei. Facta est amica avaritia, inimicus Deus. Contradicit enim Deus avaritiæ, et vult nihil possideri ab avaritia. Ego (d) possidear, clamat. Quid vis ab avaritia possideri? Dura jubet, levia jubeo: onus ejus grave, sarcina mea levis est: jugum ejus asperum est, jugum meum lene est. Noli velle ab avaritia possideri. Jubet avaritia ut mare transeas, et obtemperas, jubet ut te ventis procellisque committas; jubeo ego ut ante ostium tuum ex eo quod habes des pauperi: piger es ad faciendum ante te opus bonum, et strenuus es ad transeundum mare. Quia avaritia imperat, servis: quia Deus jubet, odisti. Et quid? Cum odisse cœperit, incipit velle criminari eos a quibus audit bona præcepta, et velle per suspiciones suas crimina quærere servorum Dei.

In Avaros.

Matth. 11. 30.

Qui nobis ista dicunt, ista non faciunt ipsi? Et ista sive quæ fiunt, sive quæ non fiunt, dicuntur fieri; et quæ fiunt bene, dicuntur male fieri: et quæ toleramus, ad culpam nostram applicantur. Nos quid respondemus? Noli me adtendere, sermonem istum adtende: ipse tibi loquitur per quemlibet, huic tu inimicus es. Concorda cum adversario tuo, cum es cum eo in via. Adversarium tuum sermonem Dei fecisti. Noli adtendere (e) quia ille tibi loquitur. Malus est per quem tibi loquitur: sed non est malus, qui tibi loquitur, sermo Dei. Accusa Deum, accusa si potes. Matth. 5. 25.

5. Creditis, Fratres, huc usque pervenisse eos, de quibus dicitur, *Sæpe expugnaverunt me a juventute mea*, ut etiam ipsum Deum accusare non dubitent? Accusas avarum, et ille accusat Deum quia fecit aurum. Noli avarus esse. Et non faceret Deus aurum. Jam hoc restat, quia mala tua opera cohibere non potes, accusas opera bona Dei: displicet tibi creator, et fabricator mundi. Non faceret et solem: quia multi in fenestris contendunt de luminaribus, et ad judicia se trahunt. O si vitia nostra cohibeamus! Quia bona sunt omnia, quia bonus Deus qui fecit omnia: et laudant illum opera sua, considerata quia bona sunt, ab eo qui habet spiritum considerandi, spiritum pietatis et sapientiæ. Undique laudatur Deus ab operibus suis. Quomodo illum laudant opera sua per os trium puerorum? quid prætermissum est? Laudant cæli, laudant Angeli, laudant sidera, laudant sol et luna, laudant dies et noctes, laudat quidquid germinat de terra, laudat quidquid natat in mari, laudat quidquid volitat in aere, laudant omnes montes et colles, laudant frigora et æstus, et cetera omnia quæ Deus fecit, audistis quia laudant Deum: numquid audistis ibi quia laudat Deum avaritia, quia laudat Deum luxuria? Non laudant ista, quia non ipse illa fecit. Laudant ibi homines Deum: hominis creator est Deus. Avaritia opus est mali hominis, homo ipse opus est Dei. Et quid vult Deus? Occidere in te quod ipse fecisti, et salvare quod ipse fecit. Dan. 3. 57. etc.

6. Noli fœnerare. Tu accusas Scripturam dicentem, Qui pecuniam suam non dedit ad usuram. Non ego illud scripsi; non de ore meo primo exiit: Deum audi. Et ille, Clerici non fœnerent. Et forte qui tibi loquitur, non fœnerat: sed si fœnerat, fac quia et ipse fœnerat; numquid fœnerat qui per ipsum loquitur? Si facit quod tibi dicit, et non tu facis; tu in ignem * ille in regnum. Si non facit quod tibi dicit, et pariter facit mala quæ facis, et dicit bona quæ non facit; pariter in ignem. Fœnum ardebit, verbum autem Domini manet in æternum. Numquid ardet sermo, qui tibi per illum locutus est? Aut Moyses est qui tibi loquitur, id est, bonus et justus famulus Dei; aut Pharisæus est cathedram

Contra fœneratores. Psal. 14. 5.

* Suppl.: vadis.

Isai. 40. 8.

(a) Corbeiensis MS. *quanti iniqui.*
(b) Editi, *Dicat vero nunc.* Abest *nunc* a MSS. et sufficit particula *vero*, pro Græca δὴ.
(c) Regius MS. *Sobrii estote et vigilate juste.*
(d) Sic Am. Er. et plerique MSS. At Lov. *Ego possideam.*
(e) Quatuor MSS. *Noli adtendere per quem tibi loquitur, sed adtende quia ille* etc.

Matth. 13. 3. Moysi sedens. Audisti et de ipsis: Quæ dicunt facite; quæ autem faciunt, facere nolite. Non habes tu unde te excuses, quando sermo Dei tibi loquitur. Quia non potes interficere sermonem Dei, criminari quæris eos per quos loquitur tibi sermo Dei. Quære quantum vis, dic quantum vis, blasphema quantum vis. *Sæpe expugnaverunt me a juventute mea: dicat vero Israel, Sæpe expugnaverunt me a juventute mea.* Audent etiam fœneratores dicere, Non habeo aliud unde vivam. Hoc mihi et latro diceret, deprehensus in fauce; hoc et effractor diceret, deprehensus circa parietem alienum; hoc mihi et leno diceret, emens puellas ad prostitutionem; hoc et maleficus incantans mala, et vendens nequitiam suam: quidquid tale prohibere conaremur, responderent omnes, quia non haberent unde viverent, quia inde se pascerent; quasi non hoc ipsum in illis maxime puniendum est, quia artem nequitiæ delegerunt, unde vitam transigant, et inde se volunt pascere, unde offendant eum a quo omnes pascuntur.

7. Sed cum clamaveris hoc et dixeris, illi respondent, Si sic, non huc accedimus; si sic, non intramus in ipsam Ecclesiam. Veniant, intrent, audiant: *Sæpe expugnaverunt me a juventute mea. Etenim non potuerunt mihi: supra dorsum meum fabricaverunt peccatores:* hoc est, non potuerunt agere ut consentiam, fecerunt quod portem. Quam præclare dictum est, quam optime significavit, *Etenim non potuerunt mihi: supra dorsum meum fabricaverunt peccatores.* Agunt nobiscum, primo ut consentiamus illis ad facta mala: si non consenserimus, Tolerate nos, dicunt. Ergo quia non potuisti mihi, adscende in dorsum meum: portare te habeo quo usque
Lucæ 8. 15. veniat finis. Sic enim mihi præceptum est, ut fructum afferam cum tolerantia. Non te corrigo, tolero te: aut forte cum tolero te, corrigis te. Si non te corrigis usque in finem, tolero te usque in finem: et usque in finem super dorsum meum eris, usque ad tempus. Numquid semper supra dorsum meum eris? Veniet enim qui inde te excutiat. Veniet tempus messis, veniet finis sæ-
Matth. 13. 39. etc. culi, immittet Deus messores. Messores autem Angeli sunt: separant malos de medio justorum, sicut zizania a tritico: frumentum recondent in horreo paleam autem comburent igni inexstinguibili. Portavi quo usque potui: jam gaudens transeo in horreum Dei, et securus canto, *Sæpe expugnaverunt me a juventute mea.*

8. Quid enim mihi facere potuerunt, quia *expugnaverunt me a juventute mea?* Exercuerunt me, non oppresserunt. Valuerunt mihi sicut ignis ad aurum, non sicut ignis ad fœnum. Ignis enim accedens ad aurum, sordem tollit; accedens ad fœnum, in cinerem vertit. *Etenim non potuerunt mihi:* quia non consensi, quia non me fecerunt quales sunt ipsi. *Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores, longe fecerunt injustitiam suam.* Fecerunt quod tolerem, et non fecerunt cui consentirem. Jam ergo injustitia ipsorum longe est a me. Mali mixti sunt bonis, non solum in sæculo; sed et in ipsa intus Ecclesia mali mixti sunt bonis. Nostis, et probastis; et magis probabitis, si boni fueritis. Cum enim crevisset herba et fructum fecisset, tunc apparuerunt zizania. Nulli apparent mali in Ecclesia, nisi ei qui fuerit bonus. Nostis ergo quia mixti sunt, et semper et ubique dicit Scriptura, quia non separabuntur, nisi in fine. Sic quomodo mixti sunt, longe sunt a se. Ne quis ergo ex eo quod mixti sunt mali inter bonos, putaret iniquitatem esse juxta justitiam, *Non potuerunt*, inquit, *mihi:* id est, dixerunt, et male dixerunt, Manducemus et bibamus, cras enim moriemur. Non corruperunt sermones mali mores bonos: in eo quod audivi a Deo, non cessi sermonibus hominum. Fecerunt mihi peccatores quod portarem, non cui commiscerer, et facta est iniquitas eorum longe a me. Quid enim tam prope, quam duo homines in una Ecclesia? quid tam longe, quam iniquitas a justitia? Ubi enim consentio, ibi propinquitas. Ligantur duo, et mittuntur ad judicem; latro et colligatus, ille sceleratus, ille innocens, una catena ligantur, et longe sunt a se. Quantum longe sunt a se? Quantum longe est scelus ab innocentia. Ecce isti longe sunt ab invicem. Alius latro in Hispania facit scelera, proximus ei est qui facit in Africa. Quantum proximus? Quantum sibi junguntur scelus et scelus, quantum sibi junguntur latrocinium et latrocinium. Nemo ergo timeat mixtos sibi corpore malos. Longe ab illis sit corde, et securus portat quod non timet. *Longe fecerunt injustitiam suam.*

Ibidem 26. (right margin, at "Cum enim crevisset")
Isai. 22. 13. 1. Cor. 15. 32. (right margin, at "Manducemus et bibamus")

9. Quid (a) occurrit? Florent illi qui regnant inique: et ut sermonem loquamur vulgi, tonant iniqui, extolluntur in typhos, in calumnias. Quid ergo, semper hoc? Non. Audi quod sequitur: v. 4.
Dominus justus concidet cervices peccatorum. Intendat Caritas Vestra. *Dominus*, inquit, *justus concidet cervices peccatorum.* Quis non contremiscat? Quis enim non peccavit? *Dominus justus concidet cervices peccatorum.* Omnibus qui audiunt, intrat tremor in cor, si credunt Scripturæ Dei. Si enim sibi sine caussa tundunt homines pectora, mentiuntur quia tundunt pectora, si justi sunt: et in eo quod mentiuntur Deo, fiunt peccatores. Si ergo veraciter sibi tundunt pectora, peccatores sunt. Et quis nostrum non sibi tundit pectus? Et quis nostrum non elidit oculos ad terram, sicut ille Publicanus, et Lucæ 8. 13.
dicit, Domine, propitius esto mihi peccatori? Si ergo omnes peccatores, et nemo invenitur sine peccato; omnibus timendus est gladius in cervices: quia *Dominus justus concidet cervices peccatorum.* Non puto, Fratres mei, quia omnium peccatorum: sed in membro quod percutit, ibi designat quos peccatores percutiat. Non enim

(a) Lov. *Quid hoc erit?* Melius Am. et Er. *occurrit*, juxta MSS. ex quibus nonnulli infra loco *inique*, habent *iniqui*.

dixit, Dominus justus concidet manus peccatorum: aut, Dominus justus concidet pedes peccatorum, non dixit: sed quia peccatores superbos volebat intelligi, superbi autem omnes cervicati sunt, qui non solum faciunt mala, sed nec agnoscere volunt, et quando objurgantur, justificant se: (Ecce fecisti, saltem agnosce quid feceris: odit Deus peccatorem, oderis et tu; conjungere Deo, simul persequimini peccatum tuum. Non, inquit: ego bene feci, Deus male fecit. Quid hoc est? Ego nihil mali feci, inquit: quia Saturnus fecit, quia Mars fecit, quia Venus fecit: ego nihil feci, stellæ fecerunt. Justificas te, a accusas Deum qui fecit stellas, qui (*a*) ornavit cælum.) Itaque quoniam justificas peccatum tuum, et superbis adversum Deum, quia te facis extra culpam, et Deum in culpa, et tantum erexisti cervicem tuam, et cucurristi contra Deum, sicut scriptum est in Job, dicebat de impio peccatore, Job. 15. 26. Currens adversus Deum in crassa cervice scuti sui; et ibi cervicem nominavit: quia sic te erigis, et non elidis oculos ad terram, et » tundis pectus, et dicis, Domine, propitius esto mihi peccatori; sed jactas te de meritis tuis. Et Jer. 2. 29. vis mecum, inquit Deus, judicio contendere, intrare mecum ad judicium; cum debeas in reatu tuo satisfacere Deo, et clamare ad illum, quod Psal. 129. 3. clamatur in alio Psalmo, Si iniquitates observaveris Domine, Domine quis sustinebit? clamare ad illum, quod clamatur in alio Psalmo, Ego Psal. 40. 5. dixi, Domine, miserere mei, sana animam meam, quia peccavi tibi. Quoniam hæc non vis dicere, sed justificas facta tua adversus sermonem Dei, venit in te quod sequitur Scriptura, et dicit, *Dominus justus concidet cervices peccatorum.*

v. 5. 10. *Confundantur, et avertantur retrorsum omnes, qui oderunt Sion.* Qui oderunt Sion, oderunt Ecclesiam: Sion Ecclesia est. Et qui intrant in Ecclesiam ficte, oderunt Ecclesiam. Qui nolunt observare verbum Dei, oderunt Ecclesiam. *Super dorsum meum fabricaverunt.* Quid factura est Ecclesia, nisi portatura usque in finem?

v. 6. 11. Sed quid de illis dicit? Sequitur, *Fiant sicut fœnum tectorum, quod prius quam evellatur aruit.* Fœnum tectorum, herba est quæ nascitur in tectis, in solario integulato. In alto videtur, et radicem non habet. Quanto melius humilius nasceretur, et lætius viresceret? Modo nascitur altius ad celeriorem ariditatem. Nondum b evulsum est, et aruit: nondum (*b*) finiti sunt in judicio Dei, et jam non habent succum viriditatis. Attendite opera ipsorum, et videre quia aruerunt. Sed vivunt, et hic sunt: nondum ergo avulsi sunt. Aruerunt, sed nondum avulsi sunt. Facti sunt *sicut fœnum tectorum, quod prius quam evellatur aruit.*

12. Et venient messores, sed non de illis implent manipulos. Venturi sunt enim messores, et collecturi sunt triticum in horreum, et zizania alligabunt, et mittent in ignem. Sic et fœnum tectorum expurgatur, quidquid inde evel- A litur, in ignem mittitur; quia et prius quam evelleretur aruit. Non inde implet messor manus. Sequitur enim, et dicit, *Non replevit manum suam messor, et sinum suum qui manipulos colligit.* v. 7. Messores autem Angeli sunt, Dominus dicit. Matth. 13. 39.

13. *Et non dixerunt transeuntes viam, Benedictio Domini super vos, benediximus vos in nomine Domini.* v. 8. Nostis enim, Fratres, quando transitur per operantes, est consuetudo ut dicatur illis, *Benedictio Domini super vos.* Et magis ista consuetudo erat in gente Judæorum. Nemo transibat et videbat aliquos facere aliquod opus in agro, vel in vinea, vel in messe, vel aliquid hujusmodi: non licebat transire sine benedictione. Alii qui sunt qui manipulos colligunt, alii sunt B transeuntes viam. Qui manipulos colligunt, non de illis replent manus; quia non colligitur ad horreum fœnum tectorum. Qui sunt qui manipulos colligunt? Messores. Qui sunt messores? Dominus dixit: Messores autem Angeli sunt. Qui sunt transeuntes? Matth. 13. 39. Illi qui jam per viam istam, id est, per vitam istam transierunt hinc ad patriam. Apostoli transeuntes erant in ista vita, Prophetæ transeuntes erant. Quos benedixerunt Prophetæ et Apostoli? Illos in quibus radicem caritatis viderunt. Quos autem invenerunt in tectis eminere et superbire in cervice scuti sui, dixerunt contra illos quod futuri erant, benedictionem autem super eos non dederunt. Ergo omnes istos malos quos portat Ecclesia, qui legitis in Scripturis, invenitis maledictos designatos ad Antichristum pertinere, ad diabolum per- C tinere, ad paleam pertinere, ad zizania pertinere. Et multa innumerabilia per similitudinem dicuntur de illis: Quia non omnis qui dicit mihi, Matth. 7. 21. Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum. » Nullam invenis Scripturam, quæ de illis bene loquatur, quia transeuntes viam non illos benedixerunt. Transeuntes Prophetæ omnia de illis mala dixerunt. Ecce et iste quem portamus, David transiit viam; audistis quid de illis dixit: *Dominus justus concidet cervices peccatorum. Confundantur, et avertantur retrorsum omnes, qui oderunt Sion. Fiant sicut fœnum tectorum, quod prius quam evellatur aruit. Non replevit manum suam messor, et sinum suum qui manipulos colligit.* Hæc de illis dixit. Non ergo supra illos iste D transiens benedixit, et impletum est etiam per illum, quod ipse dixit, *Et non dixerunt transeuntes viam, Benediximus vos in nomine Domini.* Et isti transeuntes sive Prophetæ, sive Patriarchæ, sive Apostoli, quicumque transierunt, si bene vivimus, Fratres, benedixerunt nos *in nomine Domini.* Quando me, inquis, benedixit Paulus? quando me benedixit Petrus? Attende in Scripturis, vide si bene vivis, et vide ibi benedictum te fuisse. Omnes bene viventes benedixerunt. Et quomodo benedixerunt? *In nomine Domini:* non in nomine suo, sicut hæretici. Qui enim dicunt, Quod nos damus, hoc In Donatistas.

(a) Am. et plerique MSS. *ordinavit.*

(b) Corbeiensis MS. *puniti.*

est sanctum: in nomine suo volunt benedicere, A non in nomine Domini. Qui autem dicunt, Non sanctificat nisi Deus, nec quisquam est bonus nisi dono Dei: Ipsi in nomine Domini benedi-
Johan. 3. 29. cunt, non in nomine suo; (a) quia amici sunt
a sponsi, nolunt esse adulteri sponsæ.

IN PSALMUM CXXIX.

* Sermo ad plebem.

* ENARRATIO.

1. Quoniam nos non solum oculis corporis, sed etiam corde vigilare præsumimus, intel-
v. 1. ligenter nos cantare oportet: *De profundis cla-*
v. 2. *mavi ad te, Domine, * Domine exaudi vocem meam.* Etenim vox hæc adscendentis est, pertinens ad Canticum graduum. Debet itaque unusquisque nostrum videre in quo profundo sit, de B quo clamet ad Dominum. Clamavit de profundo
Jonæ 2. 2. Jonas, de ventre cœti. Erat non solum sub fluctibus, verum etiam in visceribus belluæ: nec tamen illud corpus et illi fluctus intercluserunt orationem ne perveniret ad Deum, et venter bestiæ non potuit tenere vocem deprecantis. Penetravit omnia, disrupit omnia, pervenit ad aures Dei: si tamen dicendum est, quia disruptis omnibus pervenit ad aures Dei; quando aures Dei in corde precantis erant. Ubi enim Deum præsentem non habet, cujus fidelis est vox? Verumtamen et nos debemus intelligere de quo profundo clamemus ad Dominum. Profundum enim nobis est vita ista mortalis. Quisquis se in profundo intellexerit, clamat, gemit, suspirat, donec de pro- C fundo eruatur, et veniat ad eum qui super omnes abyssos sedet et super Cherubim, super omnia quæ creavit, non solum corporalia, sed etiam spiritalia; donec ad eum veniat anima, donec ab illo liberetur imago ipsius, quod est homo, quæ in hoc profundo tamquam assiduis fluctibus exagitata detrita est: et nisi renovetur et reparetur a Deo, qui illam impressit quando formavit ho-
b minem; (b) (Idoneus potuit, esse homo ad casum suum, non est idoneus ad resurrectionem suam;) semper in profundo est: nisi liberetur, ut dixi, semper in profundo est. Sed cum de profundo clamat, surgit de profundo, et ipse clamor non eum permittit multum in imo esse. Valde enim in profundo sunt, qui nec clamant de profundo.
Prov. 18. 3. Dicit Scriptura, Peccator cum venerit in profun-
a D dum malorum, contemnit. Jam videte, Fratres, quale profundum sit, ubi contemnitur Deus. Cum quisque viderit se quotidianis peccatis obrutum, acervis quibusdam et molibus quibusdam iniquitatum premi, si dictum illi fuerit ut Deum roget, irridet. Quibus modis? Primo dicit, Si Deo displicerent facinora, ego viverem? Si curaret Deus res humanas, ad tanta scelera quæ feci, non solum viverem, sed et bene mihi esset? Solet enim hoc illis evenire, qui multum in profundo sunt, et prosperantur in iniquitatibus suis. Et tanto magis in profundo merguntur, quanto magis videntur esse felices: fallax enim felicitas, ipsa major est infelicitas. Deinde et hoc solent homines dicere, Jam quoniam multa feci et damnatio imminet, hoc perdo, quod non facio quidquid possum: et, Ex hoc perdor, cur non facio quidquid possum? Quomodo solent desperati latrones dicere, Sic me occisurus est judex pro decem homicidiis, quomodo pro quinque, quomodo pro uno; quare non jam quidquid mihi occurrerit facio? Hoc est, Peccator cum venerit in profundum malorum, contemnit. Sed Dominus Jesus Christus qui nec profunda nostra contemsit, qui usque ad istam vitam venire dignatus est, promittens remissionem omnium peccatorum, etiam de profundo excitavit hominem, ut clamaret de profundo sub molibus peccatorum, et perveniret vox peccatoris ad Deum. Unde clamantis, nisi de profundo malorum?

2. Et videte quia vox peccatoris clamat de profundo: *De profundis clamavi ad te, Domine, Domine exaudi vocem meam. Fiant aures tuæ intendentes in vocem deprecationis meæ.* Unde clamat? De profundo. Quis est ergo qui clamat? Peccator. Et qua spe clamat? Quia qui venit solvere peccata, dedit spem etiam in profundo posito peccatori. Ideo quid sequitur post istas voces? *Si iniquitates observaveris, Domine, Domine, quis sustinebit?* Ecce (c) aperuit de quo pro- c
fundo clamaret. Clamat enim sub molibus et fluctibus iniquitatum suarum. Circumspexit se, circumspexit vitam suam, vidit illam undique flagitiis et facinoribus coopertam: quacumque respexit, nihil in se bonum invenit, nihil illi justitiæ serenum potuit occurrere. Et cum tanta et tam multa peccata undique et catervas scelerum suorum videret, tamquam expavescens exclamavit, *Si iniquitates observaveris Domine, Domine, quis sustinebit?* Non dixit, Ego non sustinebo; sed, *quis sustinebit?* Vidit enim prope totam vitam humanam circumlatrari peccatis suis, accusari omnes conscientias cogitationibus suis, non inveniri cor castum præsumens de sua justitia. Si ergo cor castum non potest inveniri, quod præsumat de sua justitia; præsumat omnium cor de misericordia Dei, et dicat, *Si iniquitates observaveris, Domine, Domine, quis sustinebit?*

3. Quare autem spes est? *Quoniam apud te* v. 4.
propitiatio est. Et quæ est ista propitiatio, nisi sacrificium? Et quod est sacrificium, nisi quod pro nobis oblatum est? Sanguis innocens fusus delevit omnia peccata nocentium: pretium tantum datum redemit omnes captivos de manu captivantis inimici. Ergo *est apud te propitiatio.* Nam si non esset apud te propitiatio, si judex solum esse velles et misericors esse nolles, observares omnes iniquitates nostras, et quæreres eas, quis sustineret? Quis ante te staret, et diceret, Innocens sum? Quis staret in judicio tuo? Spes ergo una est, *Quoniam est apud te propi-*

(a) Plures MSS. *Qui amici sunt.*
(b) Hic aliquot MSS. addunt, *semper in profundo erit.*

(c) Am. Er. et plures MSS. *apparuit.*

tatio. Propter legem tuam sustinui te, Domine. A
Rom. 7. 12. Quam legem? Quæ reos fecit? Data est enim lex
sancta, justa, bona Judæis; sed reos eos potuit
Gal. 3. 21. facere. Non data est lex quæ posset vivificare,
sed quæ ostenderet peccata peccatori. Peccator
enim oblitus erat se, nec videbat se: data est illi
lex, ut videret se. Fecit reum lex, liberavit Lator
legis: Lator enim legis Imperator est. Lex
data est quæ terreat et constringat in reatum:
et non solvit lex a peccatis, sed ostendit peccata.
Et forte sub ipsa lege positus, animadvertit
iste in profundo quanta fecerit contra legem, et
sic exclamavit dicens, *Si iniquitates observaveris,
Domine, Domine, quis sustinebit?* Est ergo
lex misericordiæ Dei, lex propitiationis Dei. Illa
timoris fuit, est alia lex caritatis. Lex caritatis
dat veniam peccatis, delet præterita, admonet B
de futuris: in via non deserit comitem; comes fit
Matth. 5. 25. ei quem ducit in via. Sed concordandum est cum
adversario, dum es cum eo in via. Est enim sermo
Dei adversarius tuus, quamdiu cum illo non
concordas. Concordas autem, cum cœperit te delectare
facere quod dicit sermo Dei. Jam qui erat
adversarius, fit amicus: sic finita via, non
erit qui tradat te judici. Ergo: *Propter legem
tuam, sustinui te, Domine.* Quia dignatus es legem
misericordiæ afferre, mihi dimittere omnia
peccata mea, dare mihi de cetero monita ne te
offendam: in ipsis monitis si quid forte titubavero,
dedisti mihi remedium, quo te orem, dicens,
Matth. 6. 12. Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus
» debitoribus nostris. Hanc legem statuisti
mihi, ut quomodo dimitto, dimittatur mihi. *Propter*
hanc *legem sustinui te, Domine.* Exspectavi C
quando venias et liberes ab omni necessitate,
quia in ipsa necessitate non deseruisti legem misericordiæ.

4. Audi quam legem dicat, si nondum intellexisti
quia legem modo dicit caritatis: audi Apostolum:
Gal. 6. 2. Invicem onera vestra portate, et sic
implebitis legem Christi. Qui portant invicem
onera sua, nisi qui habent caritatem? Qui non
habent caritatem, graves sunt sibi: qui autem
habent caritatem, portant se. Læsit te aliquis,
petit veniam: si non dimittis, non portas onus
fratris tui; si dimittis, portas infirmum. Et tu
si forte in aliquam infirmitatem cecideris, quasi
homo, oportet ut sic te portet et ille, quemadmodum
Ibidem 1. et tu. Audi quid præcesserit: Fratres, D
» inquit, si præoccupatus fuerit homo in aliquo
» delicto, vos qui spiritales estis, instruite hujusmodi
in spiritu lenitatis. Et ne forte quia spiritales
monuerat, veluti securi sibi viderentur,
» continuo subjecit, Intendens teipsum, ne et tu
tenteris. Deinde quod commemoravi, subjunxit,
» Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis
legem Christi. Unde dicit, *Propter legem tuam
Cervorum proprietas. sustinui te, Domine.* Dicuntur cervi, quando
transeunt freta in proximas insulas pascuæ gratia,
capita super se invicem ponere; et unus qui
ante est solus portat caput, et non ponit super
alterum: sed cum et ipse defecerit, tollit se ab
anteriore parte, et redit posterius, ut et ipse in

altero requiescat: et sic portant omnes onera
sua, et perveniunt ad quod desiderant; et non
patiuntur naufragium, quia quasi navis est illis
caritas. Itaque caritas portat onera, sed non timeat
ne prematur talibus oneribus: ne peccatis
suis unusquisque prematur, adtendat. Nam quando
portas infirmitatem fratris tui, non te onerant
peccata ipsius. Plane si consentias, jam tua
te premunt, non alterius. Quisquis enim consenserit
peccatori, non alienis, sed suis gravatur.
Consensio enim ad peccatum alterius, tuum fit
peccatum; et non est quare quæraris quod peccata
aliena te premant. Dicitur enim tibi, Premunt
te, sed tua. Vidisti furem, cucurristi cum Psal. 49. 18.
eo. Quid est hoc? Pedibus ambulasti ad furtum:
immo mente conjunxisti te furi. Quod ipsius solum
erat, factum est et tuum; quia placuit tibi.
Si autem displicuerit tibi, et oraveris pro eo, et
deprecatus veniam dederis, ut possis libera fronte
dicere in precibus tuis, quas tibi Jurisperitus
cælestis dictavit, Dimitte nobis debita nostra, Matth. 6. 12.
sicut et nos dimittimus debitoribus nostris: didicisti
portare onera fratris tui; ut et alius portet
si qua sunt tua, et fiat in vobis quod ait Apostolus, Gal. 6. 2.
Invicem onera vestra portate, et sic im- »
plebitis legem Christi. Ita securus cantas quod
modo dictum est, *Propter legem tuam sustinui
te, Domine.*

5. Hanc autem legem qui non servat, nec sustinet
Dominum; nec si velit sustinere, caussa
est quare sustineat, inaniter sustinet. Venturus
est enim Dominus, et inventurus peccata tua.
Quod autem perfecta justitia vixisti, non est inventurus
homicidia forte. Gravia sunt enim et
valde majora. Non est inventurus adulterium,
non est inventurus furta, non est inventurus rapinam,
non est inventurus maleficia, non est inventurus
idololatriam, non est ista inventurus: nihil
ergo est inventurus? Audi sermonem Evan- Matth. 5. 12.
gelii: Qui dixerit fratri suo, Fatue. Ab istis etiam
peccatis linguæ minutissimis quis abstinet?
Sed forte dicis, Parva sunt. Reus erit, inquit, »
gehennæ ignis. Si parvum tibi videbatur aut modicum,
fratri dicere, Fatue, vel gehenna ignis
videatur tibi magna. Si contemnebas minus peccatum,
vel pœnæ magnitudine deterrere. Sed
dicis, Minora sunt, minuta sunt, sine quibus non
potest esse ista vita. Congere minuta, et faciunt
ingentem acervum. Nam et grana minuta sunt,
et tamen massam faciunt: et guttæ minutæ sunt,
et flumina implent, et moles trahunt. Ideo et
ille considerans quam multa minuta peccata quotidiana
committat homo, si nihi aliud, vel per
cogitationes et linguam, adtendit quam multa
sint; et si adtendit quam minuta sint, videt per
multa minuta fieri acervum magnum; et non quasi
peccata sua pristina cogitans, sed ipsa fragilitatem
humanam, jam adscendens clamat, *De
profundis clamavi ad te, Domine, Domine exaudi
vocem meam. Fiant aures tuæ intendentes
in vocem deprecationis meæ. Si iniquitates observaveris,
Domine, Domine, quis sustinebit?*
Vitare possum homicidia, adulteria, rapinas, per-

juria, maleficia, idololatriam: numquid et peccata linguæ? numquid et peccata cordis? Scriptum
1. Johan. 3. 4. est, Peccatum iniquitas est. *Quis ergo sustinebit, si tu iniquitates observaveris?* Si nobiscum severus judex agere volueris, non misericors pater, quis stabit ante oculos tuos? Sed *est apud te propitiatio*, *propter legem tuam sustinui te*,
Gal. 6. 2. *Domine*. Qualis est lex ista? Invicem onera vestra portate, et sic implebitis legem Christi. Qui portant invicem onera sua? Qui fideliter dicunt,
Matth. 6. 12. Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.

Item v. 4. 6. *Sustinuit anima mea in verbum tuum.* Nemo sustinet, nisi qui nondum accepit quod promissum est. Nam qui jam accepit, quid sustinet? Accepimus remissionem peccatorum, sed promissum est nobis regnum cælorum: debita nostra deleta sunt, sed merces nostra adhuc futura est: accepimus veniam, sed æternam vitam nondum tenemus. Sed qui dedit veniam, ipse promisit et vitam æternam. Si verbum nostrum esset, deberemus timere: quia verbum Dei est, non fallit. Securi ergo speramus in verbum ejus, qui fallere non potest. *Speravit anima mea in*
v. 5. *Dominum*, * *a vigilia matutina usque ad noctem.*
v. 6. Quid est quod ait? Uno die speravit in Dominum, et finita est tota spes ipsius? *A vigilia matutina usque ad noctem, speravit in Dominum.* Ista vigilia matutina, finis noctis est: hinc *usque ad noctem speravit anima mea in Dominum.* Ergo intelligendum est, ne putemus uno die nobis sperandum esse in Dominum, *A vigilia matutina usque ad noctem.* Quid ergo putatis Fratres? Hoc est, *A vigilia matutina usque ad noctem, speravit anima mea in Dominum:* quia Dominus per quem nobis dimissa sunt peccata, in vigilia matutina resurrexit a mortuis, ut hoc speremus in nobis futurum, quod præcessit in Domino. Jam enim peccata nostra dimissa sunt, sed nondum resurreximus. Si nondum resurreximus, nondum in nobis factum est quod præcessit in capite nostro. Quid præcessit in capite nostro? Quia et caro ipsius capitis resurrexit: spiritus illius capitis numquid mortuus est? Sed quod in eo mortuum est, resurrexit. Resurrexit autem tertia die: et quodam modo hoc nobis dixit Dominus, Quod in me vidistis, sperate in vobis: id est, quia ego resurrexi, resurgetis et vos.

7. Sed sunt qui dicant, Ecce resurrexit Dominus, numquid propterea sperandum est et me posse resurgere? Utique propterea. In hoc enim resurrexit Dominus, quod a te accepit. Non enim resurgeret, nisi mortuus esset: non autem mortuus esset, nisi carnem portaret. Quid accepit a te Dominus? Carnem. Quid venit ipse? Verbum Dei, quod erat ante omnia, per quem facta sunt
Johan. 1. 14. omnia. Sed ut acciperet abs te aliquid, Verbum caro factum est, et habitavit in nobis. Accepit abs te, quod offerret pro te: quomodo accipit sacerdos a te, quod pro te offerat, quando vis placare Deum pro peccatis tuis. Jam factum est, ita factum est. Sacerdos noster a nobis accepit, quod pro nobis offerret. Accepit enim a nobis

A carnem: in ipsa carne victima factus est, holocaustum factus est, sacrificium factus est. In passione sacrificium factus est: in resurrectione innovavit illud quod occisum est, et tamquam primitias tuas dedit Deo; et ait tibi, Consecrata sunt jam omnia tua, quando tales primitiæ de te datæ sunt Deo: spera ergo et in te futurum quod præcessit in primitiis tuis.

8. Ergo ille, quia a vigilia matutina resurrexit; cœpit anima nostra ex hoc sperare. Et quo usque? *Usque in noctem:* quo usque moriamur. Omnis enim mors nostra carnalis, quasi somnus est. Cœpisti sperare ex quo resurrexit Dominus, noli deficere sperare quo usque exeas ab hac vita. Nam si non usque ad noctem speraveris, deletur totum quod speraveras. Sunt enim homi-
B nes qui incipiunt sperare, sed non perseverant usque ad noctem. Incipiunt pati tribulationes aliquas, incipiunt pati tentationes, vident homines malos et iniquos felicitate pollere temporali: et quoniam talia sperabant de Domino, ut hic essent felices, attendunt eos qui scelera fecerunt, habere quod ipsi habere desiderabant; et deficiunt pedes eorum, et desinunt sperare. Quare? Quia non a vigilia matutina cœperunt sperare. Quid est hoc? Non hoc cœperunt sperare de Domino, quod præcessit in Domino ab illa vigilia matutina: sed sperabant de Domino, ut si essent Christiani, haberent plenam domum frumento, vino, oleo, argento, auro; nullus eorum moreretur immaturus; si quis non haberet filios, acciperet; si uxorem non duxisset, duceret; non
C abortiret non solum aliqua mulier in domo ejus, sed nec pecus ejus; non acescerent cupæ ejus, non grandinaretur vinea ejus. Qui sic sperabat in Dominum, animadvertit his rebus abundare eos qui non colunt Dominum et defecerunt pe- Psal. 72. 2.
des ejus et non speravit usque ad noctem, quia etc.
non cœpit a vigilia matutina sperare.

9. Quis ergo sic incipit a vigilia matutina sperare? Qui hoc sperat de Domino, quod cœpit ostendere a vigilia matutina, in qua resurrexit. Antea enim nemo resurrexerat semper victurus. Intendat Caritas Vestra. Resuscitati sunt mortui ante adventum Domini: nam et Elias resuscitavit mortuum, et Elisæus: sed resurrexerunt ite- 3. Reg. 17. 22.
rum morituri. Dominus ipse quos resuscitavit, morituri resurrexerunt; sive ille juvenis filius 4. Reg. 4. 35.
Viduæ, sive illa puella duodecim annorum filia Lucæ 7. 15.
D Archisynagogi, sive Lazarus, aliter resuscitati Lucæ 8. 55.
sunt, omnes morituri: semel nati sunt, sed bis Johan. 11. 44.
mortui sunt. Nemo resurrexerat numquam moriturus, nisi Dominus. Quando autem resurrexit Dominus numquam moriturus? *A vigilia matutina.* Hoc spera et tu de Domino, resurrecturum te, non quomodo Lazarus resurrexit, non quomodo filius Viduæ et Archisynagogi filia resurrexerunt, non quomodo quos suscitaverunt antiqui Prophetæ; sed resurrecturum te spera quomodo Dominus, ut post resurrectionem qua resurrexeris, non te jam timeas moriturum: et cœpisti sperare a vigilia matutina.

10. Spera autem usque ad noctem, quo usque

finiatur hæc vita, quo usque sit nox universi generis humani in occasu sæculi. Quare hoc usque? Quia post istam noctem jam non erit spes, sed ipsa res. Spes enim quæ videtur, non est spes: Apostolus dicit: quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus. Si ergo patienter exspectare debemus quod non videmus, usque ad noctem speremus, id est, usque ad finem hujus vitæ nostræ vel sæculi. Cum autem nox ista transierit, jam veniet quod sperabamus; et non jam sperabimus, nec tamen desperati erimus. Est enim vituperatio desperatorum, et aliquando detestamur hominem, et dicimus, Non habet spem. Non semper malum est non habere spem. In hac vita cum sumus, malum est non habere spem. Qui enim modo spem non habet, rem postea non habebit. Ergo modo spem debemus habere. Sed cum res venerit, numquid spes erit? Quod enim videt quis, quid sperat? Veniet Dominus Deus noster, primo formam ipsam in qua crucifixus est et resurrexit, demonstraturus generi humano, ut videant pii et impii: illi videant, et gratulentur invenisse se quod crediderunt antequam viderent; et illi erubescant non se credidisse quod videbunt. Erubescentes damnabuntur, et gratulati coronabuntur. Dicetur confusis, Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus: dicetur gaudentibus, Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi. Quod cum acceperint, jam spes non erit, quia res tenebitur. Transacta ergo spe, transibit nox illa: sed donec fiat, a vigilia matutina speret anima nostra in Dominum.

Rom. 8. 24. Matth 25. 41. Ibidem 35.

11. Et redit ad illud, *A vigilia matutina speret Israel in Dominum. A vigilia matutina usque ad noctem*, *speravit anima mea in Dominum*. Sed (a) quid speravit? *A vigilia matutina speret Israel in Dominum*. Non solum, *Speret Israel in Dominum;* sed, *a vigilia matutina speret Israel*. Ergo culpo spem sæculi, quando speratur de Deo? Non: sed alia spes est Israel propria. Non pro summo suo bono speret Israel divitias, non salutem corporis, non abundantiam terrenorum: immo tribulationem hic habiturus est, si forte contigerit illi propter veritatem pati aliquas molestias. Non enim non sperabant in Deum Martyres, et tamen talia sunt passi, qualia latrones, qualia iniqui: subjecti ad bestias, ignibus concremati, gladio percussi, ungulis exarati, catenis obstricti, carcere necati, ista omnia mala passi, non sperabant in Dominum? Aut ideo sperabant, ut istis malis carentes, hac vita fruerentur? Non plane; quia a vigilia matutina sperabant. Quid est hoc? Considerabant illam vigiliam matutinam, qua resurrexit Dominus eorum, et videbant quia antequam resurgeret, talia et ipse passus erat, qualia ipsi patiebantur, et non desperabant etiam se post tales passiones resurrecturos ad vitam æternam. *Speravit Israel in Dominum a vigilia matutina usque ad noctem.*

12. *Quoniam apud Dominum misericordia: et multa apud illum redemptio.* Magnifice. Melius dici non posset loco suo, propter illud quod dixit, *A vigilia matutina speret Israel in Dominum*. Quare? Quia a vigilia matutina resurrexit Dominus; et hoc debet sperare corpus, quod in capite præcessit. Sed ne suggeratur ista cogitatio: Capiti licuit resurgere, quia peccatis non premebatur, nullum peccatum erat in illo, quid nos facturi sumus? Sperabimus talem resurrectionem, qualis in Domino præcessit, cum peccatis nostris aggravemur? Sed vide quid sequitur: *Quoniam apud Dominum misericordia, et multa apud illum redemtio.* * *Et ipse redimet Israel ab omnibus iniquitatibus ejus.* Ergo si premebatur peccatis suis, adest misericordia Dei. Ideo præcessit ille sine peccato, ut deleat peccata sequentium. Nolite in vobis præsumere, sed a vigilia matutina præsumite. Videte caput vestrum resurrexisse et adscendisse in cælum. In illo culpa non erat, sed per illum vestræ culpæ delebuntur. *Ipse redimet Israel ab omnibus iniquitatibus ejus.* Quia Israel vendere se potuit, et fieri venundatus sub peccato; redimere se ab iniquitatibus non potest. Ille potuit redimere, qui se non potuit vendere. Qui non commisit peccatum, ipse est redemtor a peccato. *Ipse redimet Israel.* Unde redimet? Ab illa iniquitate, an ab illa? *Ab omnibus iniquitatibus ejus.* Non ergo timeat accessurus ad Deum aliquas iniquitates suas: tantummodo accedat pleno corde, et desinat jam facere, quæ antea faciebat, et non dicat, Illa iniquitas non mihi dimittitur. Si enim hoc dixerit, propter ipsam quam putat sibi non dimitti, non se convertit, et faciendo cetera, non illi dimittitur et illud quod non timebat. Quia feci, inquit, scelus magnum, et non mihi potest dimitti; jam faciam et cetera: hoc enim perdo quod non facio. Noli timere: in profundo es, noli contemnere de profundis clamare ad Dominum, et dicere, *Si iniquitates observaveris Domine, Domine, quis sustinebit?* Observa illum, et exspecta illum et sustine propter legem ipsius. Quam legem tibi dedit? Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Spera te resurrecturum, et tunc futurum omni modo sine peccato, quoniam ille resurrexit qui primus fuit sine peccato. A vigilia matutina spera. Noli dicere, Ego non sum dignus propter peccata. Non es dignus; sed *multa apud illum redemtio*, *et ipse redimet Israel ab omnibus iniquitatibus ejus.*

v. 7. v. 8. Matth. 6. 12.

IN PSALMUM CXXX.

* ENARRATIO.

* Sermo ad plebem.

1. In isto Psalmo commendatur nobis humilitas servi Dei et fidelis, cujus voce cantatur, quod est universum corpus Christi. Sæpe

(a) Vox *quid* abest a pluribus MSS.

enim admonuimus Caritatem Vestram, non quasi unius hominis cantantis vocem accipi debere, sed omnium qui sunt in Christi corpore. Et quia in illius corpore sunt omnes, tamquam unus homo loquitur: et ipse est unus qui et multi sunt. Multi enim sunt in seipsis, unus sunt in Illo qui unus est. Ipsum est autem etiam templum Dei,
1.Cor. 3. 17. de quo dicit Apostolus, Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos: omnes qui credunt in Christum, et sic credunt ut diligant. Hoc est enim credere in Christum, diligere Christum: non quomodo dæmones credebant, sed non dilige-
Jacobi 2.19. bant; et ideo quamvis crederent, dicebant, Quid
Matth.8.29. nobis et tibi est, Filii Dei? Nos autem sic credamus, ut in ipsum credamus, diligentes eum, et non dicamus, Quid nobis et tibi est? sed dicamus potius, Ad te pertinemus, tu nos redemisti. O-
1 Pet. 2. 5. mnes ergo qui sic credunt, tamquam lapides sunt vivi, de quibus templum Dei ædificatur; et tamquam ligna imputribilia, ex quibus arca illa compacta est, quæ in diluvio mergi non potuit.
Gen. 6. 14. Hoc autem templum est, id est ipsi homines, ubi rogatur Deus, et exaudit. Quisquis enim præter templum Dei oravit Deum, non exauditur ad illam pacem supernæ Jerusalem, etsi exauditur ad quædam temporalia, quæ Deus et Paganis dona-
Matth.8.32. vit. Nam et ipsi dæmones exauditi sunt, ut irent in porcos. Exaudiri ad vitam æternam aliud est, nec conceditur nisi ei qui in templo Dei orat. Ille autem in templo Dei orat, qui orat in pace Ecclesiæ, in unitate corporis Christi, quod corpus Christi constat ex multis credentibus in toto orbe terrarum: et ideo exauditur, qui orat in tem-
Johan. 4.24. plo. Ipse enim orat in spiritu et veritate, qui orat in pace Ecclesiæ; non in illo templo, ubi figura erat.
Johan. 2.15. 2. Secundum figuram enim Dominus exclusit homines de templo, illos qui sua quærebant, id est, propter vendendum et emendum ibant in templum. Si autem figura erat illud templum, manifestum est quia et corpus Christi, quod est verum templum, cujus illa imago erat, habet permixtos ementes et vendentes, id est sua quæ-
Philip.2.21. rentes, non quæ Jesu Christi. Sed excluduntur inde flegello resticulæ. Restis enim peccata signi-
Isai. 5. 18. ficat, sicut dicitur per Prophetam: Væ eis qui trahunt peccata velut restem longam. Illi autem trahunt peccata sicut restem longam, qui addunt peccata peccatis; qui cum fecerint unum peccatum, ut cooperiant illud, faciunt alterum. Quomodo enim ut restis fiat, additur spartum sparto, non autem in rectum it, sed torquetur: sic omnia prava facta, quæ sunt peccata cum adduntur sibi, et de peccato peccatum, et peccatum ad peccatum annectitur, fit restis longa.
Job. 6. 18. Quorum semitæ pravæ, et flexuosi gressus eorum. Quo valet autem ista restis, nisi ut inde ligentur ei manus et pedes, et projiciatur quisque in tenebras exteriores? Meministis enim di-
Matth. 22. 13. ctum de quodam peccatore in Evangelio, Ligate illi manus et pedes, et projicite illum in tenebras exteriores, ibi erit fletus et stridor dentium. Non esset unde illi ligarentur manus et

A pedes, nisi ipse sibi restem fecisset. Unde aper- Prov. 5. 22.
tissime alio loco scriptum est, Criniculis peccatorum suorum unusquisque constringitur. Ergo quia de peccatis suis homines vapulant, ideo Dominus, flagellum de resticula fecit, et inde ex- Johan.2.15.
pulit de templo omnes qui sua quærebant, non Philip.2.21.
quæ Jesu Christi.

3. Hujus ergo templi vox est in Psalmo. In hoc templo, ut dixi, rogatur Deus, et exaudit in spiritu et veritate; non in illo corporali. Nam illic umbra erat, in qua demonstraretur quod venturum erat. Ideo illud jam cecidit. Cecidit ergo domus orationis nostræ? Absit. Non enim illud templum quod cecidit, hoc potuit dici domus orationis, de qua dictum est, Domus mea Matth. 21. 13.
domus orationis vocabitur omnibus gentibus.
B Audistis enim quid dixerit Dominus Jesus Christus: Scriptum est, Domus mea domus orationis »
vocabitur omnibus gentibus, vos autem fecistis »
eam speluncam latronum. Numquid illi qui vo- Johan.2.19.
luerunt facere domum Dei speluncam latronum, fecerunt ut rueret templum? Sic et illi qui male vivunt in Ecclesia catholica, quantum in ipsis est, domum Dei volunt facere speluncam latronum, nec ideo evertunt templum. Veniet enim tempus, quando de reste peccatorum suorum foras mittantur. Hoc autem templum Dei, hoc corpus Christi, hæc congregatio fidelium unam vocem habet, et tamquam unus homo cantat in Psalmo. Ejus vocem jam in multis Psalmis audivimus, audiamus et in isto. Si volumus, nostra vox est; si volumus, aure audimus cantantem, et nos corde cantamus. Si autem nolumus,
C erimus in illo templo tamquam ementes et vendentes, id est, nostra quærentes. Intramus Ecclesiam, non ad ea quæ placent oculis Dei. Viderit ergo in numero vestro quis quomodo audiat, utrum audiat et irrideat, utrum audiat et post se ponat, utrum audiat et consonet, id est, sentiat hic vocem suam, et adjungat vocem cordis sui voci Psalmi hujus. Tamen vox Psalmi hujus non tacet; instruantur qui possunt, immo qui volunt; qui nolunt, non impediant. Commendetur nobis humilitas, inde cœpit:

4. *Domine, non est exaltatum cor meum.* Sa- v. 1.
crificium obtulit. Unde probamus quia sacrificium obtulit? Quia humilitas cordis sacrificium est. Dicitur in alio Psalmo, Quoniam si voluis- Psal. 50. 18.
D ses sacrificium, dedissem utique. Satis volebat facere Deo pro peccatis suis, propitiare illum volebat, ut acciperet indulgentiam peccatorum. Et quasi quærens unde illum propitiaret, Si voluisses, inquit, sacrificium, dedissem utique, holocaustis non delectaberis. Ergo superflue quærebat aut arietes, aut tauros, aut aliquam talem victimam, unde placaretur Deus. Quid ergo, quia holocaustis non delectatur Deus, non accipit sacrificium, et sine sacrificio placatur? Si nullum sacrificium est, nullus Sacerdos. Si au- Hebr. 9. 12.
tem habemus sacerdotem in cælis, qui pro nobis interpellat Patrem: (Intravit enim in sancta sanctorum, in interiora veli, quo non intrabat Sacerdos in figura nisi semel in anno, sicut et

Dominus in toto tempore semel oblatus est. Ipse Rom. 6. 6. obtulit se, ipse Sacerdos, ipse victima, et intravit in sancta sanctorum semel, et jam non moritur, nec mors ei ultra dominabitur.) Securi sumus quia habemus Sacerdotem, ibi offeramus et hostiam. Videamus quod sacrificium debemus offerre: quia holocaustis non delectatur Deus Psal. 50. 19. noster, sicut audistis in Psalmo. Sed ibi sequitur et ostendit quid offerat: Sacrificium Deo spiritus contribulatus: cor contritum et humiliatum Deus non spernit. Si ergo humiliatum cor sacrificium Deo est, sacrificium obtulit, qui dixit, *Domine, non est exaltatum cor meum*. Vide alio Psal. 24. 18. loco sic offerentem. Dicit Deo, Vide humilitatem meam et laborem meum, et dimitte omnia peccata mea.

5. *Domine, non est exaltatum cor meum, neque in altum elati sunt oculi mei, neque ingressus sum in magnis, neque in mirabilibus super me.* Hoc planius dicatur, et audiatur. Non fui superbus, nolui quasi in mirabilibus innotescere hominibus; nec quæsivi aliquid supra vires meas, unde me apud imperitos jactarem. Intendat Caritas Vestra: magna res commendatur. Quomodo Act. 8. 13. Simon ille magus in mirabilibus ingredi volebat super se, propterea plus illum delectavit potentia Apostolorum, quam justitia Christianorum. Aut ubi vidit per manus impositionem Apostolorum et per orationes eorum Deum dare fidelibus Spiritum-sanctum, et quia tunc per miraculum demonstrabatur adventus Spiritus-sancti, ut linguis loquerentur, quas non didicerant, omnes super quos veniebat Spiritus-sanctus: (Nec ideo modo non datur Spiritus-sanctus, quia linguis non loquuntur qui credunt. Ideo enim tunc oportebat ut linguis loquerentur, ut significarent omnes linguas Christo credituras. Ubi impletum est quod significabatur, miraculum ablatum est.) Ibidem. Cum ergo hoc videret Simon, voluit talia facere, non talis esse. Et nostis quia etiam pecunia putavit comparandum Spiritum-sanctum. Erat ergo de talibus, qui in templum intrant ad emendum et vendendum: emere volebat, quod vendere disponebat. Et vere, Fratres mei, quia talis Matth. 21. 12. ille erat, et sic intraverat ad eos. Dominus illos expulit de templo qui columbas vendebant: co- Act. 8. 18. lumba autem Spiritum-sanctum significat: volebat ergo Simon emere columbam, et vendere co- Johan. 2. 15 et 16. lumbam: accessit Dominus Jesus Christus, qui habitabat in Petro, et flagello resticulæ expulit foras malum mercatorem.

6. Ergo sunt homines, quos delectat miraculum facere, et ab eis qui profecerunt in Ecclesia miraculum exigunt; et ipsi qui quasi profecisse sibi videntur, talia volunt facere, et putant se ad Deum non pertinere si non fecerint. Dominus autem Deus noster, qui novit quid cui tribuat, et ut servetur compago corporis in pace, alloquitur 1. Cor. 12. 17. Ecclesiam per Apostolum: Non potest dicere oculus manui, Opus te non habeo; aut iterum caput pedibus, Opus vobis non habeo. Si totum Ibidem 17. corpus oculus, ubi auditus? Si totum corpus auditus, ubi odoratus? Ergo in membris nostris videtis, Fratres, quomodo singula officium suum habeant membra. Oculus videt, et non audit; auris audit, et non videt, manus operatur, nec audit, nec videt, pes ambulat, nec audit, nec videt, nec facit quod manus. Sed in uno corpore si sit sanitas, et non adversum se litigent membra, auris videt in oculo, oculus audit in aure: nec objici potest auri quod non videt, ut dicatur ei, Nihil es, minor es; numquid videre et discernere colores potes, quod facit oculus? Respondet enim auris de pace corporis, et dicit, Ibi sum ubi est oculus, in eo corpore sum; in me non video, in illo cum quo sum video. Ita cum auris dicit, Oculus mihi videt: oculus dicit, Auris mihi audit: B oculi et aures dicunt, Manus nobis operantur: manus dicunt, Oculi et aures nobis vident et audiunt: oculi et aures et manus dicunt, Pedes nobis ambulant: omnia in uno corpore (*a*) cum operantur, si sit ibi sanitas et concordent membra, gaudent et congaudent sibi. Et si aliquid mole- 1. Cor. 12. 26. stiæ sit in aliquo membro; non se deserunt, sed compatiuntur sibi. Numquid quia in corpore pes, quasi longe videtur ab oculis, (illi enim sunt locati in sublimitate, illi autem infra positi,) quando forte pes spinam calcaverit, deserunt oculi, et non, sicut videmus, totum corpus contrahitur, et sedet homo, curvatur spina dorsi, ut quæratur spina quæ hæsit in planta? Omnia membra quidquid possunt faciunt, ut de infimo et exiguo loco spina, quæ inhæserat, edu- C catur. Sic ergo, Fratres, quisquis in corpore Christi non potest resuscitare mortuum, non illud quærat, (*b*) sed quærat ne discordet in corpore: quomodo si auris quærat videre, discordare potest. Nam quod non accepit, non potest facere. Sed si ei objectum fuerit et dictum, Si justus esses, resuscitares mortuum, quomodo resuscitavit Petrus. In Christo enim majora viden- Johan. 14. 12. tur fecisse Apostoli, quam ipse Dominus. Sed unde fieri potest, ut plus valeant sarmenta, quam radix? Quomodo autem quasi majora videntur fecisse illi, quam ille? Ad vocem Domini surrexerunt mortui, ad umbram transeuntis Petri sur- Act. 5. 15. rexit mortuus. Majus hoc videtur, quam illud. Sed Christus facere sine Petro poterat, Petrus nisi in Christo non poterat: Quia sine me, inquit, Johan. 15. 5. D nihil potestis facere. Cum ergo hoc audierit homo qui proficit, quasi objectam calumniam ab ignaris paganis, ab hominibus nescientibus quid loquantur; in compage corporis Christi respondeat, et dicat, Qui dicis, Non es justus, quia non 1. Cor. 12. 15. 16. etc. facis miracula; posses et auri dicere, Non es in corpore, quia non vides. Faceres, inquit, et tu, sicut et Petrus fecit. Sed Petrus et mihi fecit; quia in eo corpore sum, in quo Petrus fecit: in illo quod potest possum, a quo divisus non sum: quod minus possum, compatitur mihi; et quod plus potest, congaudeo illi. Ipse Dominus de super clamavit pro corpore suo, Saule, Saule, quid Act. 9. 4.

(a) Aliquot MSS. *cooperantur.*

(b) Plures MSS. non habent, *sed quærat.*

me persequeris? Et ipsum nemo tangebat, sed pro corpore in terra laborante caput de cælo clamabat.

7. Si ergo, Fratres, unusquisque quod potest juste egerit, et in eo quod alius plus potest, non inviderit, sed congratulatus fuerit tamquam in uno corpore cum eo constitutus; pertinet ad eum vox ista Psalmi, *Domine, non est exaltatum cor meum, neque in altum elati sunt oculi mei; neque ingressus sum in magnis, neque in mirabilibus super me.* Quod enim excessit vires meas, ait, non quæsivi; non ibi me extendi, nolui ibi magnificari. Nam ista exaltatio de abundantia gratiarum quam sit timenda, ne quis de dono Dei superbiat, sed magis servet humilitatem, et
Eccli. 3. 10. faciat quod scriptum est, Quanto magnus es, tanto humilia te in omnibus, et coram Deo invenies gratiam. Quam ergo timenda sit superbia de dono Dei, etiam atque etiam commendandum est Caritati Vestræ, maxime quia Psalmus brevissimus permittit nos loqui. Paulus apostolus quamvis ex persecutore factus sit prædicator, abundantiorem gratiam consecutus est in omni labore Apostolico, quam ceteri Apostoli: ut magis Deus ostenderet suum esse quod dat, non hominis. Quomodo solent medici potentiam suæ artis in desperatis ostendere: sic Dominus Jesus Christus, medicus et Salvator noster, in desperato, qui persecutor Ecclesiæ fuit, ostendit magnitudinem artis suæ, ut non solum eum Christianum faceret, sed et Apostolum; nec tantum Apostolum, sed sicut ipse dicit, plus omnibus illis laboraret. Excellentissimæ ergo gratiæ fuit. Et vi-
1. Cor. 15. 10. detis, Fratres, quia modo in Ecclesia Pauli apostoli epistolæ vigent, magis quam Coapostolorum ejus. Alii enim non scripserunt, sed tantum locuti sunt in Ecclesia. Nam quæ proferuntur ab errantibus sub nomine ipsorum, quia non sunt ipsorum, improbantur, nec acceptantur ab Ecclesia. Alii autem qui scripserunt, nec tantum, nec tanta gratia scripserunt. Cum ergo esset magnæ gratiæ, et magna dona meruisset a Deo,
1. Cor. 12. 7. quid dicit quodam loco? Propter magnitudinem revelationum ne extollar. Intendite, rem tremendam vobis dico: Propter magnitudinem, inquit, revelationum ne extollar, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus satanæ, qui me colaphizet. Quid est hoc, Fratres? Ne extolleretur tamquam juvenis, colaphizabatur tamquam puer. Et a quo? Ab angelo satanæ. Quid est hoc? Dolore quodam corporis traditur exagitatus vehementer: dolores autem corporum plerumque immittuntur ab angelis satanæ; sed hoc non pos-
Job. 2. 7. sunt nisi permissi. Nam et Job sanctus sic probatus est. Permissus est ad eum probandum satanas, et percussit eum vulnere, ut vermibus putresceret. Immundus enim permittebatur, sed sanctus probatur. Nescit diabolus quanta bona
Johan. 15. 27. de illo fiant, etiam cum sævit. Sæviens intravit in cor Judæ, sæviens tradidit Christum, sæviens crucifixit: et crucifixo Christo, redemtus est orbis terrarum. Ecce sævitia diaboli diabolo obfuit, nobis autem profuit. Sæviendo enim quos tenebat amisit, redemtos sanguine Domini, quem cum sæviret effudit. Si sciret tantum damnum se passurum, non funderet in terram pretium, quo redemtum est genus humanum. Sic ergo ille angelus satanæ quasi libenter permissus est colaphizare Apostolum; sed tamen Apostolus curabatur. Et quia illud quod medicus apposuerat, molestum erat infirmo; rogavit medicum ut auferret. Quomodo cum medicus apponit visceribus aliquod forte epithema molestum et ardens, unde tamen curandus est ille cujus viscera tumebant; cum ille ardere cœperit et cruciari medicamento, rogat medicum ut auferat: medicus autem consolatur, monet eum patientiam, quia novit quam utile sit quod apposuit. Ita et Apostolus sequitur et dicit, cum dixisset, Datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus satanæ, qui me colaphizet. 2. Cor. 12. 7. etc.
Prædixit autem quare: Ne magnitudine revelationum extollar, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus satanæ, qui me colaphizet. Propter quod ter Dominum rogavi, ait, ut auferret eum a me. Hoc est dicere, Rogavi medicum, ut auferret a me molestum epithema, quod mihi apposuerat. Sed audi vocem medici: Et dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur. Ego novi quid apposuerim, ego novi unde ægrotes, ego novi unde saneris.

8. Si ergo, Carissimi, potuit Paulus apostolus extolli magnitudine revelationum, nisi acciperet angelum satanæ qui se colaphizaret; quis de se possit esse securus? Tutius videtur ambulare qui minus accepit, sed si non perverse quærat quod recte non accepit: quærat sine quo non potest esse in corpore Christi, aut sine quo male est illic. Tutior est enim in corpore digitus sanus, quam lippiens oculus. Digitus exigua quædam res est; oculus magnifica, multum potest: et tamen melius est digitum esse et sanum esse, quam oculum esse et perturbari, lippire, excæcari. Non ergo quærat quisque in corpore Christi nisi sanitatem. Secundum sanitatem habeat fidem; ex fide mundatur cor ejus, ex mundatione cordis videbit illam faciem, de qua dictum est, Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Matth. 5. 8.
Et qui fecit miracula, et qui non fecit miracula in corpore Christi, non debet gaudere nisi de facie Dei. Redierunt Apostoli, et dixerunt Domino, cum missi essent a Domino. Ecce, Domine, in nomine tuo etiam dæmonia nobis subjecta sunt. Luca 10. 17.
Vidit Dominus quod tentaret eos superbia ex potentia miraculorum; et ille qui medicus venerat sanare tumores nostros, et ferre infirmitates nostras, continuo ait, Nolite in hoc gaudere, quia dæmonia vobis subjecta sunt; sed gaudete quia nomina vestra scripta sunt in cælo. Ibidem 20.
Non omnes Christiani boni dæmones ejiciunt: omnium tamen nomina scripta sunt in cælo. Non eos voluit gaudere ex eo quod proprium habebant, sed ex eo quo cum ceteris salutem tenebant. Inde voluit gaudere Apostolos, unde gaudes et tu. Intendat Caritas vestra. Nullus fidelis habet spem, si nomen ejus non est scriptum in cælo. Omnium fidelium qui diligunt Christum,

qui ambulant viam ejus humiliter, quam ipse do- A
cuit humilis, nomina scripta sunt in cælo. Cu-
jusvis contemtibilis in Ecclesia, qui credit in
Christum, et diligit Christum, et amat pacem
Christi, nomen scriptum est in cælo; cujuslibet
quem contemnis. Et quid simile ipsi et Aposto-
lis, qui tanta miracula fecerunt? Et tamen Apo-
a stoli reprimuntur ex eo quod de (*a*) bono pro-
prio gaudebant, et jubentur hinc gaudere, unde
gaudet et ille contemtibilis.

v. 1. 9. Non immerito, Fratres mei, cum ista hu-
militate dicit, *Domine, non est exaltatum cor
meum, neque in altum elati sunt oculi mei; ne-
que ingressus sum in magnis, neque in mirabi-*
v. 2. *libus super me.* * *Si non humiliter sentiebam,*
b *sed exaltavi animam meam; quemadmodum qui* (*b*)
ablatus est a lacte super matrem suam, sic retri- B
Psal. 7. 4. etc. *butio in animam meam.* Videtur enim velut ma-
» ledicto se obstrinxisse. Quomodo alio loco in
» Psalmo dicit, Domine Deus meus, si feci istud,
» si est iniquitas in manibus meis, si reddidi retri-
buentibus mihi mala; decidam merito ab inimi-
cis meis inanis, et cetera: sic videtur et hic di-
xisse, *Si non humiliter sentiebam, sed exaltavi*
c *animam meam.* (*c*) Age: quasi dicturus esset,
Illud mihi contingat. Quomodo et ibi, Si reddidi
» retribuentibus mihi mala, contingat mihi illud;
» quid? Decidam merito ab inimicis meis inanis:
sic et hic, *Si non humiliter sentiebam, sed exal-
tavi animam meam; quemadmodum qui ablatus
est a lacte super matrem suam, sic retributio in
animam meam.* Intendite. Nostis quia quibus-
dam infirmis dicit Apostolus, Lac vobis potum C
1. Cor. 3. 2. dedi, non escam: nondum enim poteratis, sed
» nec adhuc quidem potestis. Sunt infirmi, qui non
sunt idonei valido cibo; volunt se extendere ad
id, quod capere non possunt: et si aliquid ut-
cumque ceperint, aut visi sibi fuerint capere
quod non ceperunt; extolluntur inde, et super-
biunt inde, videntur sibi quasi sapientes. Hoc au-
tem contingit omnibus hæreticis: qui cum es-
sent animales et carnales, defendendo sententias
suas pravas, quas falsas esse non potuerunt vi-
dere, exclusi sunt de Catholica. Dicam Caritati
Vestræ quod possum. Dominus noster Jesus Chri-
Johan. 1. 1. stus nostis quia Verbum Dei est, secundum illud
etc. » Johannis: In principio erat Verbum, et Verbum
» erat apud Deum, et Deus erat Verbum: hoc erat
» in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta D
» sunt, et sine ipso factum est nihil. Panis ergo
est, inde vivunt Angeli. Ecce panis paratus est
tibi: sed cresce de lacte, ut ad panem pervenias.
Et quomodo, inquis, cresco de lacte? Quod tibi
factus est Christus ad infirmitatem tuam, hoc
primo crede, et fortiter tene. Quomodo ergo ma-
ter cum viderit filium minus idoneum ad capien-
dum cibum, ipsos cibos ei dat, sed trajectos per
carnem suam: nam ipse est panis quo infans pa-
scitur, quo et mater ejus pascitur: sed ad men-
sam infans minus idoneus est, ad mamillam ido-
neus est. Panis ergo de mensa trajicitur per ma-
tris mamillam, ut sic perveniat idem alimentum
ad parvum infantem. Sic Dominus noster Jesus Philip. 2. 6.
Christus cum esset Verbum apud Patrem, per
quod facta sunt omnia: qui cum in forma Dei es-
set, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo;
qualem caperent pro modo suo Angeli, et unde
in cælo potestates et virtutes, spiritus (*d*) intel- d
lectuales pascerentur; homo autem infirmus et
carne involutus jaceret in terra, nec posset ad
eum pervenire panis cælestis: ut panem Ange- Psal. 77. 25.
lorum manducaret homo, et manna descenderet Exodi 16. 14.
ad veriorem populum Israel, Verbum caro fa- Johan. 1. 14.
ctum est, et habitavit in nobis.

10. Quapropter ipsis infirmis Paulus aposto-
lus hoc dicit, quos dicit animales et carnales:
Numquid dixi me scire aliquid in vobis, nisi Je- 1. Cor. 2. 2.
sum Christum, et hunc crucifixum? Nam Chri-
stus erat et non crucifixus, In principio erat Ver- Johan. 1. 1.
bum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat » et 14.
Verbum. Et quia ipsum Verbum caro factum est,
et ipsum Verbum crucifixum est, sed non est
mutatum in hominem, homo in illo mutatus est.
Mutatus est homo in illo, ut melior fieret quam
erat, non ut (*e*) in ipsam substantiam Verbi con- e
verteretur. Per id ergo quod homo erat, mor-
tuus est Deus: et per id quod Deus erat, excita-
tus est homo, et surrexit, et adscendit in cæ-
lum. Quidquid passus est homo, non potest dici
non passus Deus, quia Deus erat (*f*) hominem f
assumendo, sed non est mutatus in hominem:
quomodo non potes dicere non te passum inju-
riam, si vestis tua conscindatur. Et quando que-
reris vel amicis vel in judicio, hoc dicis judici,
Conscidit me. Non dicis, Conscidit birrum meum:
sed, Conscidit me. Si potuit et meruit vestis tua
dici tu, quæ non est tu, sed vestis tua: quanto
potius meruit audire caro Christi, templum Ver-
bi unitum cum Verbo, ut quidquid in carne pa-
teretur, Deus ipse pateretur: quamvis Verbum
nec mori potuerit, nec corrumpi, nec mutari,
nec occidi; sed quidquid horum passum est, in
carne passum est. Et noli mirari, quia Verbum
nihil passum est: nec anima hominis potest pati
aliquid occisa carne, dicente ipso Domino, No-
lite timere eos qui corpus occidunt, animam au- Matth. 10. 28.
tem non possunt occidere. Si anima non potest
occidi, Verbum Dei poterat occidi? Et tamen
quid dicit? Flagellavit me, colaphizavit me, per-
cussit me, dilaniavit me: totum hoc non fit in a-
nima; et tamen non dicit nisi me, propter uni-
tatem consortii ipsius.

11. Dominus ergo noster Jesus Christus (*g*) g
panis, se fecit nobis lac, incarnatus et apparens
mortalis: ut in eo finiretur mors, et non aber-
raremus a Verbo, credentes in carnem quod fa-

(a) Aliquot MSS. *de dono proprio.*

(b) Lov. *ablactatus est a lacte.* At plerique MSS. constanter, *oblatus*: quibus nonnumquam consentit Er.

(c) Apud Lov. omittitur *Age*; quod exstat in ceteris libris.

(d) Sic apud Am. Er. et MSS. At apud Lov. deest, *spiritus.*

(e) Lov. *ut ipsa substantia Verbi*: dissentientibus ceteris libris.

(f) Hic in quatuor MSS. additur, *homo.*

(g) Omnes prope MSS. *panem fecit nobis lac, incarnatus et apparens mortalibus.*

ctum est Verbum. Hinc crescamus, ipso lacte nutriamur: antequam validi simus ad capiendum Verbum, non recedamus a fide lactis nostri. Illi autem hæretici volentes disputare de eo, quod non poterant capere, dixerunt quia Filius minor est quam Pater, et dixerunt quia Spiritus-sanctus minor est quam Filius; et fecerunt gradus, et immiserunt in Ecclesiam tres deos. Non enim possunt negare Deum esse Patrem, nec possunt negare Deum esse Filium, nec possunt negare Spiritum-sanctum Deum. At si Pater Deus et Filius Deus et Spiritus-sanctus Deus inæquales sunt, et non sunt ejusdem substantiæ; non est unus Deus, sed tres dii. Disputantes ergo quod capere non poterant, elati sunt in superbiam, et factum est in eis quod dicitur in isto Psalmo, *Si non humiliter sentiebam, sed exaltavi animam* B *meam: quemadmodum qui ablatus est a lacte super matrem suam, sic retributio in animam meam.* Mater enim Ecclesia Dei est, unde illi separati sunt: ibi lactari et nutriri debebant, ut crescerent ad capiendum Verbum Deum apud Deum, in forma Dei æqualem Patri.

12. Visa est hic quidem ab his qui ante nos ista tractarunt, et alia sententia, et aliis intellectus in his verbis, quem non tacebo Caritati Vestræ. Hoc enim dixerunt: Omnis superbus displicet Deo, et debet se humana anima humiliare, ne Deo displiceat, et toto corde intueri quod di-
Eccli. 3. 20. ctum est, Quanto magnus es, tanto humilia te in
» omnibus, et coram Deo invenies gratiam. Sed rursus sunt quidam homines, qui cum audierint quia humiles esse debent, dimittunt se, nihil volunt discere, putantes quia si aliquid didicerint C superbi erunt: et remanent in (a) solo lacte.
Hebr. 5. 12. Quos reprehendit Scriptura, dicens, Et facti estis opus habentes lacte, non solido cibo. Sic enim nos Deus vult nutriri lacte, ut non ibi remaneamus, sed crescendo per lac, ad solidum cibum perveniamus. Ergo non debet homo extollere cor suum in superbiam, sed debet levare in doctrinam verbi Dei. Nam si levanda anima non esset,
Psal. 24. 1. non diceretur in alia voce Psalmi, Ad te, Domine levavi animam meam. Et nisi se ipsa anima super se effundat, non pervenit ad visionem Dei, et ad cognitionem substantiæ illius incommutabilis. Nam modo cum adhuc in carne est, dicitur
Psal. 41. 4. ei, Ubi est Deus tuus? Sed intus est Deus ejus, D et spiritaliter intus est, et spiritaliter excelsus est; non quasi intervallis locorum, quomodo per intervalla loca altiora sunt. Nam si talis altitudo quærenda est, vincunt nos aves ad Deum. Ergo intus Deus altus est, et spiritaliter altus: nec pervenit anima ut contingat eum, nisi transierit se. Nam quidquid de Deo sentis secundum corpus, multum erras. Multum infans es, si sentis de Deo etiam secundùm animam humanam, quod Deus aut obliviscatur, aut ita sapiat ut desipiat, aut faciat aliquid et pœniteat eum: omnia enim ista posita sunt in Scripturis, ut nobis lactentibus commendaretur Deus, non ut proprie de illo sic

(a) Aliquot MSS. *in suo lacte.*

A audiamus ista, et intelligamus quasi pœniteat Deum, et modo discat aliquid quod non noverat, et intelligat quod non intelligebat, et reminiscatur quod oblitus erat. Talia enim animæ sunt, non Dei. Nisi ergo transierit et modum animæ suæ, non videbit quia Deus est quod est: qui di- Exod. 3. 14.
xit, Ego sum qui sum. Itaque ille cui dicebatur. Ubi est Deus tuus, quid dixit? Factæ sunt mihi Psal. 41. 4.
lacrymæ meæ panis die ac nocte, dum dicitur »
mihi quotidie, Ubi est Deus tuus? Ut autem in- »
veniret Deum suum, quid egit? Hæc meditatus Ibidem 5.
sum, inquit, et effudi super me animam meam. »
Ut inveniret Deum, effudit super se animam suam. Non ergo sic tibi dicitur, Humilis esto, ut non sapias. Humilis esto propter superbiam; altus esto, propter sapientiam. Audi evidentem B sententiam de hac re: Nolite pueri effici menti- I Cor. 14. 20.
bus, sed malitia infantes estote, ut mentibus per- »
fecti sitis. Certe explicatum est, Fratres mei, ubi nos Deus voluit esse humiles, ubi altos: humiles, propter cavendam superbiam; altos, propter capiendam sapientiam. Lactare, ut nutriaris; sic nutrire, ut crescas; sic cresce, ut panem manduces. Cum enim cœperis panem manducare, ablactaberis, id est, jam tibi non opus erit lac, sed solidus cibus. Et hoc videtur dixisse: *Si non humiliter sentiebam, sed exaltavi animam meam:* id est, si non mente, sed malitia parvulus fui. Quod significans, dixit superiora verba: *Domine, non est exaltatum cor meum, neque in altum elati sunt oculi mei; neque ingressum sum in magnis, neque in mirabilibus super me.* Ecce quia C malitia parvulus fui. Sed quia sensu non fui parvulus: *Si non humiliter sentiebam, sed exaltavi animam meam:* retribuatur mihi quod retribuitur parvulo; qui ablactatur a matre, ut jam panem sim idoneus manducare.

13. Et hæc ergo, Fratres, sententia non displicet, quia non est contra fidem. Movet me tamen, quia non tantum dictum est, Quemadmodum qui ablatus est a lacte, sic retributio in animam meam: sed additum est, *Quemadmodum qui ablatus est a lacte super matrem suam, sic retributio in animam meam.* Hic mihi nescio quid tale occurrit, ut videam quia maledictum est. Ablactatur enim non infans, sed jam grandiusculus. Qui autem infirmus est prima infantia, quæ vera infantia est, super matrem suam D est; si forte fuerit a lacte ablatus, exstinguitur. Non frustra ergo additum est, *super matrem suam.* Ablactari enim omnes possunt crescendo. Qui crescit, et sic ablactatur, bonum est illi: qui autem adhuc super matrem suam est, perniciosum. Ergo cavendum, Fratres, et timendum est, ne quis ante tempus ablactetur. Nam omnis grandis puer separatur a lacte. Sed ne quis tunc a lacte separetur, quando adhuc super matrem suam est. Cum autem portatur manibus matris, qui portatus est utero, (portatus est enim utero, ut nasceretur; portatur manibus, ut crescat;) lacte opus habet, adhuc super matrem suam est.

Non ergo velit tunc exaltare animam suam, cum A forte minus idoneus est ad capiendum cibum, sed impleat præcepta humilitatis. Habet ubi se exerceat: credat in Christum, ut possit intelligere Christum. Videre Verbum non potest, capere non potest æqualitatem Verbi cum Patre, æqualitatem Spiritus sancti cum Patre et Verbo
a nondum potest videre: credat hoc (*a*) et sugat. Securus est, quia cum creverit, manducabit, quod non poterat antequam sugendo cresceret:
Eccli. 3. 22. et habet ubi se extendat. Altiora te ne quæsieris, et fortiora te ne scrutatus fueris: id est, ad quæ capienda minus idoneus es. Et quid facio,
Ibidem. inquis? Sic remanebo? Sed quæ præcepit tibi Dominus illa cogita semper. Quæ tibi præcepit Dominus? Fac misericordiam, pacem Ecclesiæ noli dimittere, in homine spem noli ponere, de-
Matth. 13. 30. siderando miracula noli tentare Deum. Si jam est in te fructus, cognoscis, quia cum bonis toleras zizania usque ad messem, quia cum malis ad tempus potes esse, non in æternum. Palea hic tibi mixta est in hoc tempore in area, in horreo tecum non erit. Hæc quæ tibi præcepit Dominus, illa cogita semper. A lacte non separaberis quoadusque super matrem tuam es; ne prius fame moriaris, antequam panem manducare sis
b idoneus. (*b*) Cresce, erunt validæ vires tuæ; et videbis quod non poteras, et capies quod non capiebas.

14. Quid ergo, cum videro quæ non poteram videre, et cepero quæ non poteram capere, jam securus ero? perfectus ero? Non, quamdiu hic vivis. Ipsa est perfectio nostra, humilitas. Audistis quo conclusit modo Apostolica lectio, si hæsit in memoria vestra: quomodo ille qui accepit colaphum ne extolleretur in revelationibus, (quanta ei revelabantur?) propter ipsam magnitudinem revelationum, quia poterat extolli, nisi acciperet angelum satanæ: et tamen cui tan-
Philip. 3. 13. ta revelabantur, quid ait? Fratres, ego meipsum
» non arbitror apprehendisse. Paulus dicit, Fratres, ego meipsum non arbitror apprehendisse:
2. Cor. 12. 7. qui ad hoc accepit colaphizantem angelum satanæ, ne extolleretur in magnitudine revelationum suarum. Quis audet dicere quia comprehendit? Ecce Paulus non apprehendit, et dicit,
c Non me arbitror apprehendisse. Et quid (*c*) ais o Paule? Adhuc curro, inquit, ut apprehendam. Adhuc Paulus in via est, et tu te putas in pa-
Philip. 3. 13. etc. tria? Unum autem, inquit, quæ retro sunt oblitus. Hoc fac et tu, et vitam præteritam malam obliviscere. Si te delectavit aliquando vanitas,
» non te delectet. Quæ retro oblitus, inquit, in ea
» quæ ante sunt extentus, secundum intentionem
» sequor ad palmam supernæ vocationis Dei in
» Christo Jesu. Audio vocem Dei de super, et curro ut apprehendam. Non enim dimisit me in via remanere, quia non cessat alloqui me. Ergo, Fratres, non cessat Deus alloqui nos. Nam si cessat, quid est quod agimus? Quid est quod agunt lectiones divinæ et cantica divina? Obliviscimini ergo quæ retro sunt, et in ea quæ ante sunt vos extendite. Sic sugite lac, ut crescatis ad cibum. Cum ergo veneritis in patriam, gaudebitis. Et adhuc adtendite Apostolum sequi ad palmam supernæ vocationis. Dicit enim, Quotquot ergo perfecti, hoc sapiamus. Non loquor, inquit, imperfectis, quibus Philip. 3. 15.
adhuc non possum loqui sapientiam, qui adhuc lacte potantur, non solido cibo pascuntur: sed illis dico, qui jam manducant solidum cibum. Jam videntur esse perfecti, quia intelligunt æqualitatem Verbi cum Patre: adhuc non sic vident, quomodo videndum est, facie ad faciem;
B adhuc ex parte, in ænigmate. Currant ergo, quia 1. Cor. 13. 12.
cum (*d*) via finita fuerit, tunc redimus ad pa- d
triam. Currant, extendant se. Quotquot ergo perfecti, hoc sapiamus: et si quid aliter sapitis, »
hoc quoque vobis Deus revelabit. Si forte erras »
in aliquo, quare non redis ad lac matris? Quia si non extollimini, quia si non exaltatis cor vestrum, quia si non ingredimini in mirabilibus super vos, sed servatis humilitatem, revelabit vobis Deus quod aliter sapitis. Si autem hoc ipsum quod aliter sapitis, defendere vultis, et pertinaciter adstruere, et contra pacem Ecclesiæ; fit vobis maledictum hoc quod dixit: super matrem cum estis et foris a lacte (*e*) separami- e
ni, foris a visceribus matris fame moriemini. Si autem perseveratis in pace catholica, si quid for-
C te aliter sapitis quam oportet sapere, Deus vobis revelabit humilibus. Quare? Quia Deus su- Jacobi 4. 6.
perbis resistit, humilibus autem dat gratiam. 1. Pet. 5. 5.

15. Ideo ad hoc conclusit hic Psalmus: *Speret* v. 3.
Israel in Dominum, ex hoc nunc et usque in sæculum. Quod enim scriptum est Græce, ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος; hoc expositum est, *ex hoc nunc et usque in sæculum*. Sed non semper sæculi nomen hoc sæculum significat, sed aliquando æternitatem: quia æternum duobus modis intelligitur. Usque in æternum, id est, aut semper sine fine, aut quo usque veniamus ad æternitatem. Hic ergo quomodo intelligendum est? Quo usque veniamus ad æternitatem, speremus in Dominum Deum: quia cum venerimus ad æternitatem, jam spes non erit, sed ipsa res erit.

D

IN PSALMUM CXXXI.

* ENARRATIO.

* Sermo ad plebem.

1. Justum quidem erat, Carissimi, ut (*f*) fra- f
trem potius audiremus collegam meum, præsentem omnibus nobis. Et modo non negavit, sed distulit. Et ideo hoc indico Caritati Ve-

(a) Sic Am. Er. et MSS. At Lov. *hoc est surgat*.
(b) Lov. *Cresces*: refragantibus editis aliis et MSS.
(c) Plerique MSS. *Et quid agis, o Paule? Ad hoc curro* etc.
(d) Aliquot MSS. *vita*.

(e) Sic nonnulli MSS. At editi, *separabimini*.
(f) Severum Milevitanum Episcopum hic laudari visum nobis est, considerato sermone in Psal. 95. n. 1. et 5.

stræ, ut mecum promissum teneatis. Non fuit A
autem absurdum Caritati Vestræ, ut prior ob-
temperarem jubenti. Extorsit enim mihi ut es-
set modo auditor meus, eo sane pacto ut et ego
sim ipsius: quia in ipsa caritate omnes ejus au-
ditores sumus, qui unus nobis in cælo Magister
Matth. 23. 10. est. Ergo animum intendite ad Psalmum, quem
in ordine, sicut nostis, tractandum habemus.
Est etiam ipse prænotatus, *Canticum graduum*:
et aliquanto ceteris sub eodem titulo prolixior.
Non ergo immoremur, nisi ubi necessitas coe-
gerit; ut totum, si Dominus permiserit, expli-
care possimus. Quia et vos non tamquam rudes
omnia debetis audire, aliquid et de præteritis
auditionibus adjuvare nos debetis, ne omnia tam-
quam nova a nobis dici necesse sit. Et novi qui-
dem esse debemus, quia vetustas (*a*) nobis ob- B
repere non debet; sed etiam crescendum et pro-
2. Cor. 4. 16. ficiendum est. De ipso quippe profectu ait Apo-
stolus, Et si exterior homo noster corrumpitur,
sed interior renovatur de die in diem. Non sic
proficiamus ut ex novis veteres efficiamur, sed
ipsa novitas crescat.

v. 1. 2. *Memento, Domine, David, et omnis man-*
v. 2. *suetudinis ejus.* * *Sicut juravit Domino, votum*
vovit Deo Jacob. David secundum fidem rerum
gestarum unus homo erat, rex Israel, filius Jes-
se. Erat quidem et ipse mansuetus, sicut eum
indicat atque commendat Scriptura divina, et ita
1. Reg. 24. 4. etc. mansuetus ut nec persecutori suo Sauli malum
pro malo reddiderit. Servavit autem erga eum
tantam humilitatem, ut illum regem fateretur,
se autem canem. Et non proterve nec superbe, C
cum esset in Deo potentior, respondebat regi:
sed eum placare potius affectabat humilitate,
quam concitare superbia. Etiam in potestate da-
tus est ei Saul, et hoc a Domino Deo, ut ei fa-
ceret quidquid vellet. Sed quia non præceptum
illi erat ut occideret, sed tantum in potestate
datum illi erat; (licet autem homini uti potestate
sua;) ad lenitatem potius deflexit quod ei Deus
concessit. Qui si vellet occidere, careret inimi-
Matth. 6. 12. co, sed quomodo diceret, Dimitte mihi debita,
sicut et ego dimitto debitoribus meis? In spe-
1. Reg. 24. 4. etc. luncam intravit Saul ubi erat David, nesciens
quod illic esset David: ad necessaria ventris ille
intravit. Surrexit David sensim et lente post i-
psum, præcidit illi de veste panniculum, quem
illi ostenderet, ut nosset quia illum habuerat in D
potestate; et non necessitate, sed voluntate pe-
percerat, et noluit occidere. Forte ipsam man-
suetudinem commendavit modo dicens, *Memen-*
to, Domine, David, et omnis mansuetudinis e-
jus. Hoc secundum rerum gestarum fidem, quam
Scriptura divina, ut diximus, continet. Sed so-
lemus in Psalmis non ad litteram adtendere, si-
cut in omni prophetia, sed per litteram scrutari
mysteria. Et meminit Caritas Vestra, quia cu-
jusdam hominis vocem in omnibus Psalmis so-
lemus audire: qui unus habet caput et corpus.
Caput autem in cælo est, corpus in terra. Sed
quo præcessit caput, et corpus secuturum est.
Et jam non dico quis caput sit, qui corpus sint:
quia scientibus loquor.

3. Commendatur ergo humilitas David, com-
mendatur mansuetudo David: et dicitur Deo,
Memento, Domine, David, et omnis mansuetu-
dinis ejus. Ad quam rem *memento, Domine, Da-*
vid? Sicut juravit Domino, votum vovit Deo Ja-
cob. Ergo ad hoc memento, ut impleat quod pro-
misit. Ipse David vovit tamquam in potestate ha-
bens, et rogat Deum ut impleat quod vovit. Est
devotio voventi, sed est humilitas deprecantis.
Nemo præsumat viribus suis se reddere quod
voverit. Qui te hortatur ut voveas, ipse adjuvat
ut reddas. Quid ergo vovit videamus, et hinc
intelligimus quemadmodum sit accipiendus in
figura David. David autem interpretatur, manu
fortis. Erat enim magnus belligerator. Præsu-
mens quidem de Domino Deo suo, confecit bella
omnia, prostravit omnes inimicos suos Deo se
adjuvante, quemadmodum se habebat illius im-
perii dispensatio: præfigurans tamen fortem ma-
nu quemdam ad debellandos inimicos diabolum
et angelos ejus. Hos autem inimicos Ecclesia de-
bellat. Et quomodo debellat? Mansuetudine. Man-
suetudine enim ipse Rex noster vicit diabolum.
Sæviebat ille, iste sufferebat. Victus est qui sæ-
viebat, vicit qui sufferebat. In ista mansuetudine
corpus Christi, quod est Ecclesia, vincit inimi-
cos. Sit manu fortis, operando vincat. Cum au-
tem corpus Christi est et templum, et domus, et
civitas: et ille qui caput corporis est, et habita-
tor domus est, et sanctificator templi est, et rex
civitatis est. Quomodo Ecclesia omnia illa, sic
Christus omnia ista. Quid ergo vovimus Deo,
nisi ut simus templum Dei? Nihil gratius ei pos-
sumus offerre, quam ut dicamus ei quod dicitur Isai. 26. 13.
in Isaia, Posside nos. Equidem istis possessioni-
bus terrenis patri-familias præstatur, quando
ei datur possessio: non sic est possessio quæ est
Ecclesia: ipsi possessioni præstatur, ut a tali
possideatur.

4. Quid ergo dicit, *Sicut juravit Domino, vo-*
tum vovit Deo Jacob? Videamus, quod votum. (*b*)
Jurare est autem firme promittere. Adtendite vo-
tum hoc, id est, quod voverat, quo ardore vove-
rit, quo amore, quo desiderio: et tamen ad hoc
implendum Dominum deprecatus est dicens, *Me-*
mento, Domine, David, et omnis mansuetudinis
ejus. In hac mansuetudine votum vovit, ut sit
domus Dei: *Si introiero in tabernaculum domus* v. 3.
meæ, si adscendero super lectum stratus mei. * v. 4.
Si dedero somnum oculis meis. Parum visus est
dicere, *somnum oculis meis. Et palpebris meis*
dormitationem, * *Et requiem temporibus meis* v. 5.
si dedero, *quoadusque inveniam locum Domino,*
tabernaculum Deo Jacob. Ubi quærebat locum
Domino? si mansuetus erat, in se quærebat. Quo-
modo est enim locus Domini? Audi Prophetam: Isai. 66. 2.

(a) Sic Am. Er. et plures MSS. At Lov. *novis*.

(b) Hic editi præmissa jam ante sex versus verba illa repetunt, *nisi ut simus templum Dei. Nihil gratius ei possumus offerre*. Et mox addunt, *quam jure jurare*. (vel) *quam jurare*. Quæ verba non in omnibus exstant MSS.

» Super quem requiescet Spiritus meus? Super hu- A
» milem, et quietum, et trementem verba mea. Vis esse locus Domini? Esto humilis, et quietus, et a tremens verba Dei, et tu ipse efficieris quod (a) quæris. Si enim in te non fiat quod quæris, in altero quid tibi prodest? Operatur quidem Deus aliquando per Evangelistam salutem alterius tantum, si ipse dicit et non facit: et fit per linguam ejus in alio locus Domino, non autem fit ipse locus Domino. Qui autem quæ docet bene facit, et sic docet, fit locus Domino cum eo quem docet; quia omnes credentes unum locum faciunt Domino. In corde enim habet locum Dominus: quia unum cor est omnium in caritate copulatorum.

Act. 4. 33. 5. Quam multa millia crediderunt, Fratres mei, quando pretia rerum suarum posuerunt ad pedes Apostolorum. Sed quid de illis dicit Scri- B ptura? Certe facti sunt templum Dei; non tantum templum Dei singuli; sed et omnes templum Dei simul. Facti sunt ergo locus Domino. Et ut noveritis quia unus locus factus est Domino in Ibidem 32. omnibus, Scriptura dicit, Erat illis anima una et cor unum in Deum. Multi autem ne faciant locum Domino, sua quærunt, sua diligunt, potestate sua gaudent, privatum suum concupiscunt. Qui autem vult facere locum Domino, non de privato, sed de communi debet gaudere. Hoc illi fecerunt de rebus suis privatis, fecerunt illas communes. Quod habebant suum, numquid amiserunt? Si soli haberent, et unusquisque suum haberet; hoc solum haberet, quod suum habebat: cum aut quod proprium erat, commune fecit: et ea quæ erant ceterorum, ipsius facta sunt. C Intendat Caritas Vestra. Quia propter illa quæ singuli possidemus, exsistunt lites, inimicitiæ, discordiæ, bella inter homines, tumultus, dissensiones adversum se, scandala, peccata, iniquitates, homicidia. Propter quæ? Propter ipsa, quæ singuli possidemus. Numquid propter ista, quæ communiter possidemus, litigamus? Aerem istum communiter ducimus, solem communiter omnes videmus. Beati ergo qui sic faciunt locum Domino, ut privato suo non gaudeant. Talem ergo describebat iste, qui dicebat, *Si introiero in tabernaculum domus meæ*. Privatum hoc erat. Sciebat privato se impediri, ne faceret locum Domino, et ea commemorat quæ ad seipsum pertinebant. ***Non introibo in tabernaculum domus meæ, donec inveniam.*** Quid cum inveneris locum Domino, D b intrabis in tabernaculum tuum? An (b) ipsum erit tabernaculum tuum, ubi inveneris locum Domino? Quare? Quia ipse eris locus Domini, et cum eis qui fuerint locus Domini, unum eris.

6. Abstineamus ergo nos, Fratres, a possessione rei privatæ; aut ab amore, si non possumus a possessione; et facimus locum Domino. Multum est ad me, ait aliquis. Sed vide quis sis facturus locum Domino. Si vellet apud te hospitium habere aliquis senator, non dico senator, procurator alicujus magni secundum sæculum, et diceret, Offendit me quiddam in domo tua: etsi amares hoc, auferres tamen ne eum offenderes, ad cujus amicitiam ambires. Et quid tibi prodest hominis amicitia? Forte ibi non solum nullum auxilium, sed et periculum invenires. Nam multi non periclitabantur antequam majoribus jungerentur: exoptarunt majorum amicitias, ut majora pericula incurrerent. Securus opta amicitiam Christi. Hospitari apud te vult, fac illi locum. Quid est, Fac illi locum? Noli amare teipsum, illum ama. Si te amaveris, claudis contra illum: si ipsum amaveris, aperis illi. Si autem aperueris et intraverit, non peries amando te, sed invenieris cum amante te.

7. *Si introiero in tabernaculum domus meæ, si adscendero super lectum stratus mei*. Privata v. 3. enim res ipsa, ubi homo adquiescit, superbos facit: ideo dixit, *Si adscendero*. In re, quam privatam quisque possidet, necesse est superbus sit. Inde se enim tendit homo ad hominem, cum ambo sint caro. Quid est homo, Fratres? Caro. Et quid est alter homo? Altera caro. Et tamen caro dives extendit se contra carnem pauperem; quasi aliquid illa caro adtulerit quando nata est, aut aliquid auferat quando moritur. Ad hoc plus habuit, ut plus (c) tumeret. Iste autem qui vult c invenire locum Domino, dicit, *Si adscendero super lectum strati mei*.

8. *Si dedero somnum oculis meis*. Multi enim v. 4. cum dormiunt, non faciunt locum Domino. Tales excitat Apostolus: Surge qui dormis, et ex- Ephes. 5. 14. surge a mortuis, et illuminabit te Christus. Et »
alio loco, Nos autem qui filii diei sumus, vigile- 1. Thess. 5.
mus, et sobrii simus: nam qui dormiunt, nocte » 5. etc.
dormiunt; et qui inebriantur, nocte ebrii sunt: »
Noctem dicens iniquitatem, in qua illi obdormiunt cupiendo ista terrena. Et omnes istæ felicitates quæ videntur sæculi, somnia sunt dormientium. Et quomodo qui videt thesauros in somnis, dormiens dives est; sed evigilabit, et pauper erit: sic omnia ista vana hujus sæculi, de quibus homines gaudent, in somno gaudent: evigilabunt quando nolunt, si non modo evigilant quando utile est; et invenient somnia fuisse illa, et transisse, sicut dicit Scriptura, veluti so- Psal. 72. 20. mnium exsurgentis. Et alio loco, Dormierunt Psal. 75. 6. somnum suum, et nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis. Dormierunt somnum suum, finitus est somnus, et nihil invenerunt in manibus suis; quia in somnis videbant divitias transitorias. Iste ergo qui vult invenire locum Domino, dixit etiam, *Si dedero somnum oculis meis*. Sunt autem quidam qui non dormiunt, sed dormitant. Aliquantum retrahunt se ab amore temporalium, et rursus revolvuntur in eum; quasi dormitantes, caput crebro inclinant. Evigila, excute somnum; dormitando casurus es. Non vult Psalmus, oculis suis dare somnum, nec palpebris dormitationem, eum qui vult invenire locum Domino.

(a) Nonnulli MSS *efficieris quod quæris in altero.*
(b) Aliquot MSS. *ipse.*

(c) Aliquot MSS *ut plus timeret.*

v. 5. 9. *Et requiem*, inquit, *temporibus meis*. A re- A
quie temporum somnus venit ad oculos. Tem-
pora circa oculos sunt. Veluti futurus somnus,
gravedo temporum est. Nam hominibus dormi-
turis gravari tempora incipiunt; et cum sense-
rint sibi gravari tempora, jam imminet somnus:
a qui si dandus est oculis, (*a*) dant requiem tem-
poribus suis, et venit somnus; si non dederint
requiem temporibus suis, non venit somnus.
Cum ergo cœperit te aliquid temporale delecta-
re ad peccatum, jam gravantur tibi tempora.
Vis evigilare, et non dormire, nec dormitare?
Noli te credere tali delectationi: majores dolo-
b res (*b*) habebit quam suavitates. Ista cogitatione
quasi confricans frontem, excutis somnum, et
paras locum Domino.

Item v. 5. 10. *Donec inveniam locum Domino, taberna-* B
culum Deo Jacob. Quamquam aliquando dicitur
tabernaculum Dei domus Dei, et domus Dei ta-
bernaculum Dei: distinctius tamen accipitur,
Fratres Carissimi, tabernaculum Ecclesia secun-
dum hoc tempus; domus autem Ecclesia cœlestis
Jerusalem, quo ibimus. Tabernaculum enim tam-
quam militantium et pugnantium: tabernacula
militum in procinctu, in expeditione; unde con-
turbenales dicuntur milites, quasi tabernacula
eadem habentes et habitantes. Quamdiu ergo ha-
bemus hostem cum quo pugnemus, tabernacu-
lum Deo facimus. Cum autem transierit tempus
pugnæ, et venerit pax illa quæ præcellit omnem
Philip. 4. 7. intellectum, sicut dicit Apostolus, Et pax Christi
quæ præcellit omnem intellectum: quantumcum-
que enim cogitaveris de pace illa, minus eam ca- C
pit animus adhuc in ista corporis gravedine con-
c stitutus: cum (*c*) venerit illa patria, jam domus
erit, nullus adversarius tentabit, ut tabernacu-
lum vocetur. Non procedemus ad pugnandum,
sed permanebimus ad laudandum. Quid enim
Psal. 83. 6. dicitur de illa domo? Beati qui habitant in domo
tua, in sæcula sæculorum laudabunt te. In ta-
bernaculo adhuc gemimus, in domo laudabimus.
Quare? Quia gemitus est peregrinantium, lau-
datio jam in patria commanentium. Hic primo
quæratur tabernaculum Deo Jacob.

v. 6. 11. *Ecce audivimus eam in Ephrata*. Quam
eam? Sedem Domini. *Audivimus in Ephrata.*
Invenimus eam in campis saltuum. Ibi audivit,
ubi invenit; an alibi audivit, et alibi invenit?
Quæramus ergo quid sit *Ephrata*, ubi audivit: D
item quæramus quid sit *in campis saltuum*, ubi
invenit. Ephrata verbum Hebræum, interpreta-
tur Latine speculum, sicut tradiderunt qui ver-
ba Hebræa in Scripturis posita in aliam linguam
transtulerunt, ut ad nos perveniret intellectus.
Nam ex Hebræa transtulerunt in Græcam, et ex
Græca translata sunt nobis in Latinam. Fuerunt
enim qui vigilarent in Scripturis. Si ergo Ephra-
ta speculum, illa domus quæ inventa est in cam-
pis saltuum, in speculo audita est. Speculum i-
maginem habet. Omnis prophetia imago futuro-
rum. Domus ergo Dei futura, in imagine pro-
phetiæ prædicata est. Audivimus enim illam in
speculo, id est, *Audivimus in Ephrata. Inveni-
mus in campis saltuum*. Qui sunt campi saltuum?
Campi silvarum. Non enim quemadmodum vulgo
dicitur, Saltus ille, verbi gratia, centurias ha-
bens tot. Saltus proprie, locus adhuc incultus et
silvester dicitur. Nam et quidam codices *in cam-
pis silvæ* habent. Qui ergo erant campi saltuum,
nisi gentes incultæ? Qui erant campi saltuum,
nisi ubi adhuc vepres erant idololatriæ? Sic ta-
men quomodo vepres ibi erant idololatriæ, ibi
invenimus locum Domino, tabernaculum Deo Ja-
cob. Quod *audivimus in Ephrata, invenimus in
campis saltuum:* quod prædicatum est in imagi-
ne Judæis, manifestatum est in fide Gentium.

12. (*d*) *Intrabimus in tabernacula ejus*. Cujus v. 7.
Domini Dei Jacob. Qui intrant ut inhabitent, ipsi d
sunt qui intrant ut inhabitentur. In domum tuam
ut inhabites intras, in domum Dei ut inhabiteris.
Est enim melior Dominus, qui cum te cœperit
inhabitare, beatum te faciet. Nam si tu ab illo
non inhabiteris, miser eris. In sua potestate esse
voluit ille filius, qui dixit, Da mihi partem pa Lucæ 15. 12.
trimonii quæ me tangit. Bene servabatur apud
patrem, ne cum meretricibus dissiparetur. Ac-
cepit, facta est in ejus potestate: profectus in re-
gionem longinquam, effudit omnia cum meretri-
cibus. Passus est tandem famem, recordatus est
patrem, reversus est, ut pane saturaretur. Ergo
intra, ut inhabiteris; et non quasi tuus sis, sed
illius. *Intrabimus in tabernacula ejus.*

13. (*e*) *Adorabimus in loco, ubi steterunt pe-* Item v. 7.
des ejus. Cujus pedes? Domini an ipsius domus e
Domini? Domus enim Domini est, ubi dicit quia
debet adorari. *Adorabimus in loco, ubi steterunt
pedes ejus*. Præter quam domum suam, non ex-
audit Deus ad vitam æternam. Ille enim ad do- Ad Ecclesiam Dei quinam pertineant.
mum Dei pertinet, qui est in caritate compagi-
natus lapidibus vivis. Qui autem caritatem non
habuerit, ruinam facit: et illo ruente domus stat.
Nemo enim minetur domui, ubi esse quasi lapis
cœpit, si ruere voluerit, quasi aliquid domui no-
ceat. Sic enim superbierat et primus populus Ju-
dæorum, dicens, Neque enim fraudaturus est
Deus patrem Abraham, cui promisit tanta de se-
mine ejus: et faciebant omnia mala tamquam se-
curi de pollicitatione Dei, quod non pro illorum
meritis qui scelera faciebant, sed pro meritis A-
brahæ parceret eis, et qualescumque malos filios
Abrahæ congregaret in domum suam ad vitam
æternam. Sed quid Johannes? Generatio, inquit, Matth. 3. 7.
viperarum. Quando ad illum venerunt ipsi filii
Abrahæ, ut baptizarentur in aqua pœnitentiæ,
non eis dixit, Generatio Abrahæ, sed viperarum.
Tales enim erant, quales quos imitabantur: non

(*a*) Sic nonnulli MSS. At editi, *dat:* et paulo post, *dederit*.

(*b*) Sic Am. et plerique MSS. At Er. et Lov. *habebis quam suavitates*. Et mox Lov. *Ista delectatione*, quo loco editi alii et nostri MSS. ferunt, *Ista cogitatione*.

(*c*) Quatuor MSS. *cum illa venerit, illa patria jam* etc.

(*d*) Am. Er. et plures MSS. *Intravimus*. Lov. *Intrabimus in tabernaculum*. Editi vero alii et plerique MSS. juxta Græc. LXX. *in tabernacula*.

(*e*) Aliquot MSS. *Adorabimus*.

filii Abrahæ, sed filii Amorrhæi, Chananæi, Ger-
gesæi, Jebusæi, et omnium qui offenderunt Deum.
Ipsorum filii erant, quia ipsorum facta sectaban-
» tur. Generatio viperarum, quis ostendit vobis
» fugere a ventura ira? Facite ergo fructum di-
» gnum pœnitentiæ. Et ne dixeritis, Patrem ha-
» bemus Abraham. Potens est enim Deus de lapi-
» dibus istis suscitare filios Abrahæ. Nescio quos
lapides tunc videbat in campis saltuum, unde
suscitati sunt filii Abrahæ. Filii enim magis qui
fidem imitati sunt, quam qui de carne nati sunt.
Nemo ergo minetur domui Dei, quasi dicat, Sub-
traho me, et ruet domus. Bonum est enim illi
ut coadificetur, et habeat caritatem. Nam si ipse
ruerit, stabit domus. Itaque, Fratres, in his est
domus Dei, quos prædestinavit et præscivit per-
severaturos. De illis dictum est, *Ubi steterunt*
a *pedes ejus.* (a) Sunt enim qui non perseverant,
nec stant pedes ejus in eis. Non sunt ergo ipsi
Ecclesia: non ipsi pertinent ad illud modo taber-
b naculum, tunc domum. Sed ubi (b) steterunt pe-
Matth. 24. 12. des ejus? Quoniam abundavit iniquitas, refrige-
scet caritas multorum. In his in quibus caritas
Ibidem 13. refrigescit, non stant pedes ejus. Sed quid secu-
tus est? Qui autem perseveraverit usque in fi-
nem, hic salvus erit. Ecce in quibus steterunt
pedes ejus: in eo loco adora, id est, de talibus
esto in quibus steterunt pedes Domini.

14. Si autem de ipsa domo intelligere volue-
c ris, *Ubi steterunt pedes* (c) *ejus* domus: pedes
tui in Christo stent. Tunc autem stabunt pedes,
si perseveraveris in Christo. Quid enim dicitur
Johan. 8. 44. de diabolo? Ille homicida erat ab initio: et in ve-
ritate non stetit. Diaboli ergo pedes non stete-
Psal. 35. 12. et 13. runt. Item de superbis quid dicit? Non veniat
» mihi pes superbiæ, et manus peccatorum non
» moveat me. Ibi ceciderunt qui operantur iniqui-
» tatem, expulsi sunt, nec potuerunt stare. Ergo
Johan. 3. 29. domus Dei, cujus pedes stant. Unde ille gaudens
» Johannes quid ait? Qui habet sponsam sponsus
» est, amicus autem sponsi stat et audit eum. Si non
stat, non audit eum. Et gaudio gaudet propter
vocem sponsi. Merito stat, quia propter vocem
sponsi gaudet. Nam si propter vocem suam gau-
deret, caderet. Jam videtis ergo quare cecide-
rint, qui ad vocem suam gaudent. Amicus enim
Ibidem 26. ille sponsi dicebat, Hic est qui baptizat. Quidam
dicunt, Nos baptizamus. Ad vocem suam gavisi
stare non potuerunt: et non pertinent ad istam
domum, de qua dicitur, *Ubi steterunt pedes ejus.*

v. 8. 15. *Exsurge, Domine, in requiem tuam.* Do-
mino dormienti dicit, *Exsurge.* Jam nostis quis
dormivit, et quis resurrexit. Ipse enim quodam
Psal. 56. 5. loco dicit in Psalmo, Dormivi conturbatus. Bene
Rom. 6. 9. illi dicitur, *Exsurge, Domine, in requiem tuam.*
Jam non conturbaberis: quia Christus surgens a
mortuis, jam non moritur, et mors ei ultra non
Psal. 3. 6. dominabitur. Ipsius est vox in alio Psalmo: Ego
dormivi et somnum cepi, et exsurrexi, quoniam

A Dominus suscipiet me. Ipse dormivit, ipsi dici-
tur, *Exsurge, Domine, in requiem tuam, tu et
arca sanctificationis tuæ.* Id est, exsurge, ut
exsurgat et arca sanctificationis tuæ, quam san-
ctificasti. Ipse caput nostrum; arca ejus, Eccle-
sia ejus: surrexit prior; surget et Ecclesia. Non
autem auderet sibi resurrectionem corpus pro-
mittere, nisi prius resurgeret caput. *Exsurge,
Domine, in requiem tuam, tu et arca sanctifi-
cationis tuæ.* Et corpus Christi quod ex Maria
natum est, intellectum est a quibusdam arca san-
ctificationis: ut hoc diceret, *Exsurge, Domine,
in requiem tuam, tu et arca sanctificationis tuæ;*
Cum corpore exsurge, ut palpent qui non cre-
debant. *Exsurge, Domine, in requiem tuam, tu
et arca sanctificationis tuæ.*

B 16. *Sacerdotes tui induantur justitiam, et san- v. 9.
cti tui lætentur.* Te exsurgente a mortuis, et
eunte ad Patrem, regale illud sacerdotium in-
duatur fidem; quia, Justus ex fide vivit: et acce- Rom. 1. 17.
pto pignore Spiritus-sancti, lætentur membra
spe resurrectionis, quæ præcessit in capite. Eis Rom. 12. 12.
enim Apostolus dicit, Spe gaudentes.

17. *Propter David servum tuum, ne avertas v. 10.
faciem Christi tui.* Hoc Deo Patri dictum est,
*Propter David servum tuum ne avertas faciem
Christi tui.* Crucifixus est Dominus in Judæa;
crucifixus est a Judæis; ab ipsis turbatus dor-
mivit. Inter quorum sævientium manus dormi-
vit, ad eos judicandos surrexit: et dicit quodam Psal. 40. 11.
loco, Et suscita me, et reddam illis. Et reddidit,
et redditurus est. Nam quanta postea Judæi passi
C sunt occiso Domino norunt ipsi. De ipsa civita-
te, ubi illum occiderunt, omnes expulsi sunt.
Quid ergo, etiam de stirpe David omnes perie-
runt, et de tribu Juda? Non: nam crediderunt
inde aliqui, et multa millia hominum credide-
runt inde, et hoc jam post resurrectionem Domi-
ni. Sævierunt, ut crucifigerent, et postea cœpe-
runt videre fieri miracula in nomine crucifixi;
et plus contremuerunt tantum posse ejus nomen,
qui quasi inter manus eorum nihil poterat; et
compuncti corde jam credentes divinitatem oc- Act. 1. 37.
cultam fuisse in illo, quam ceteris similem ho-
minibus putaverunt, et consilium petentes ab A-
postolis, audierunt, Agite pœnitentiam, et ba- Ibidem 38.
ptizetur unusquisque vestrum in nomine Domi- »
ni nostri Jesu Christi. Ergo quia ad judicandos
D eos, a quibus crucifixus est, surrexit Christus,
et avertit faciem suam a Judæis, et convertit ad
Gentes; tamquam rogatur Deus propter reliquias
Israel, et dicitur ei, *Propter David servum tuum,
ne avertas faciem Christi tui.* Si palea damnata
est, frumenta colligantur. Reliquiæ salvæ fiant, Isai. 10. 21.
sicut dicit Isaias. Et plane factæ sunt reliquiæ:
inde erant duodecim Apostoli, inde plus quam Rom. 9. 27.
quingenti fratres, quibus se Dominus demon- 1. Cor. 5. 6.
stravit post resurrectionem: inde tot millia ba-
ptizata, quæ pretia rerum suarum ante pedes Act. 2. 41. et 4. 34.

(a) Am. et MSS. *Etenim qui* etc. *nec habent. sunt.*
(b) Er. et Lov. *Sed ubi non steterunt.* Abest, *non* ab Am. et a MSS.

(c) Am. *pedes Domini domus.* Er. et Lov. *pedes Domini*, omissa voce, *domus.* Sed melius MSS. *pedes ejus domus.*

Apostolorum ponebant. Ergo impletum est quod hic rogatus est Deus, *Propter David servum tuum, ne avertas faciem Christi tui.*

v. 11. 18. *Juravit Dominus David veritatem: et non pœnitebit eum.* Quid est, *juravit?* Promissum per seipsum firmavit. Quid est, *non pœnitebit eum?* Non mutabit. Non enim dolorem pœnitentiæ patitur Deus, aut in aliquo fallitur, ut velit corrigere in quo erravit. Sed quomodo hominem cum pœnitet, mutare vult quod fecit: sic ubi audis quia pœnitet Deum, mutationem ipsam spera. Aliter illam facit Deus, quamvis nomine pœnitentiæ appellet, aliter tu. Tu enim facis, quia erraveras: ille autem facit, quia vindicat, aut quia liberat. Mutavit regnum Saul, cum pœnite-
1 Reg. 15. 11. ret eum, sicut dictum est. Et in eo ipso loco ubi Scriptura dicit, Pœnituit eum: ibi paulo post di-
Ibidem 29. citur, Non enim sic est ut homo, ut pœniteat eum. Cum ergo mutat opera sua per incommutabile consilium suum; propter ipsam, non consilii, sed operis mutationem, pœnitere dicitur. Hoc autem sic promisit, ut non mutaret. Quo-
Psal. 109. 4. modo dicitur et illud, Juravit Dominus, et non
» pœnitebit eum, Tu es sacerdos in æternum se-
» cundum ordinem Melchisedec. Sic et hoc quia
» ita promissum est, ut non mutaretur, quia necessario futurum erat et permansurum; dixit, *Juravit Dominus David veritatem, et non pœnitebit eum: Ex fructu ventris tui ponam super*
Lucæ 2: 7. *sedem tuam.* Poterat dicere, Ex fructu femoris tui. Quare, *Ex fructu ventris*, voluit dicere? Et illud quidem si diceret, verum diceret: sed significantius dicere voluit, *Ex fructu ventris*; quia de femina natus est Christus, quo vir non accessit.

v. 11. 19. Quid ergo? *Juravit Dominus David veritatem, Ex fructu ventris tui ponam super se-*
v. 12. *dem tuam:* * *Si custodierint filii tui testamentum meum, et testimonia mea hæc quæ docebo illos; et filii eorum sedebunt usque in æternum super sedem tuam.* Si filii tui custodierint, et filii eorum sedebunt in æternum. Meritum filiis parentes faciunt. Quid si filii ipsius custodirent, et filii eorum non custodirent? Quare ad meritum patrum promittitur beatitudo filiorum? Quid enim ait, *Si custodierint filii tui, et filii eorum sedebunt in æternum:* (non ait, Si custodierint filii tui, sedebunt super sedem tuam; et si custodierint filii eorum, et ipsi sedebunt super sedem tuam: sed ait, *Si filii tui custodierint, et filii eorum sedebunt super sedem tuam:*) nisi quia filios hic voluit intelligi fructus ipsorum? *Si filii tui*, inquit, *custodierint legem meam, et mandata mea hæc quæ docebo eos*, servaverint filii tui; *et filii eorum sedebunt super sedem tuam:* id est, hic erit fructus ipsorum, ut sedeant super sedem tuam. Modo enim, Fratres, omnes qui laboramus in Christo, omnes qui contremiscimus verba ipsius, qui quomodocumque conamur facere voluntatem ipsius, et ingemiscimus peten-

A tes ut adjuvet nos, quo impleamus quod jubet, numquid jam sedemus in illis sedibus beatitudinis, quæ nobis promittuntur? Non: sed mandata tenentes speramus hoc futurum. Ipsa spes tamquam in filiis (a) dicta est: quia hominis in a
hac vita viventis spes filii sunt, fructus filii sunt. Propterea et homines excusantes avaritiam suam, dicunt se filiis suis servare quod servant; et nolentes dare inopi, pietatis nomine se excusant, quia filii eorum spes eorum sunt. Omnes homines enim qui secundum hoc sæculum vivunt, spem suam dicunt, filios generare et relinquere. Ideo nomine filiorum spem ipsam posuit, et ait, *Si custodierint filii tui testamentum meum, et testimonia mea hæc quæ docebo illos; et filii eorum sedebunt in æternum super sedem tuam:* id
B est, tales fructus habebunt, ut spes eos non fallat, ut illuc veniant quo sperant se venturos. Modo ergo tamquam patres sunt, homines spei futuræ: cum autem adepti fuerint quod sperant, filii sunt; quia illud quod adipiscuntur, pepererunt (b) et generaverunt in operibus suis. Et hoc b
illis servatur in posterum, quia et ipsa posteritas in filiis appellari solet.

20. Aut si filios ipsos homines accipis, intellige et de ipsis dictum, *Si custodierint filii tui testamentum meum, et testimonia mea hæc quæ docebo eos:* ut iste sit sensus, *Si custodierint filii tui testamentum meum, et testimonia mea hæc quæ docebo illos, et filii eorum*, id est, si custodierint: ut hic subdistinguas, et deinde inferas, *sedebunt in æternum super sedem tuam*, id est,
C et filii tui et filii eorum, sed si omnes custodierint. Quid ergo si non custodierint? periit promissio Dei? Non: sed ideo dictum est, et ideo promissum est, quia (c) prævidit Deus: quid, c
nisi credituros? Sed ne aliquis quasi minaretur promissis Dei, et in potestate sua vellet ponere quod promisit Deus ut impleretur; ideo (d) et d
juravit dixit. In quo ostendit, quia sine dubio venturum est. Quomodo ergo posuit ibi, *Si custodierint?* Ne jam glorieris de promissis, et dimittas te non custodire. Tunc eris filius David, si custodieris: si autem non, non eris filius David. Filiis David promisit Deus. Noli dicere, Filius sum David, si degeneras. Si Judæi illud non dicunt, qui de ipsa stirpe nati sunt, (immo dicunt illud, sed delirant. Aperte enim Dominus Joban. 8. 39.
D ait, Si filii Abrahæ estis, facta Abrahæ facite. Inde illos negavit filios, quia facta non faciebant.) Nos quomodo nos dicimus filios David, qui de ejus stirpe non sumus secundum carnem? Restat ut filii non simus, nisi imitando fidem, nisi colendo Deum, sicut ille coluit. Si ergo quod tibi per stirpem non speras, per facta non vis assequi; quomodo in te complebitur, quia sedebis super sedem David? Et si non in te complebitur, putas quia non complebitur? Et quomodo invenit eam in campis saltuum? Et quomodo stete-

(a) Aliquot MSS., *data est*.
(b) Editi: *et generaverunt in operibus* bonis. Aliquot MSS. *in operibus suis*.

(c) Sic aliquot MSS. Quidam vero, *prædixit*. Alii cum editis, *prædicavit*.
(d) Sic MSS. At editi, *ideo et juravit et dixit*.

runt pedes ejus? Qualiscumque ergo fueris, illa domus stabit.

v. 13. 21. *Quoniam elegit Dominus Sion, præelegit, eam in habitationem sibi.* Sion, ipsa est Ecclesia, ipsa est et illa Jerusalem, ad cujus pacem currimus, quæ non in Angelis, sed in nobis peregrinatur, quæ ex parte meliore exspectat partem redituram; unde nobis litteræ venerunt, quæ quotidie recitantur. Ipsa civitas, ipsa est Sion, quam præelegit Dominus.

v. 14. 22. *Hæc requies mea in sæcula sæculorum.* Jam Dei verba sunt. *Requies mea*, ibi requiesco. Quantum nos amat Deus, Fratres, ut quia nos requiescimus, se dicat requiescere. Non enim Ipse aliquando turbatur, aut sic requiescit: sed ibi se dicit requiescere, quia nos in illo requiem habebimus. *Hic habitabo, quoniam præelegi eam.*

v. 15. 23. *Viduam ejus benedicens benedicam, et pauperes ejus saturabo panibus.* Omnis anima quæ intelligit se desertam omni auxilio, nisi solius Dei, vidua est. Quomodo enim Apostolus
1. Tim. 5. 5. describit viduam? Quæ autem vere vidua est et
a desolata, (a) speravit in Dominum. Agebat au-
b tem de istis viduis quas omnes (b) dicimus in
Ibidem 6. Ecclesia. Dixerat autem, Quæ in deliciis agit, vivens mortua est: et non illam numeravit inter viduas. Describens autem viduas sanctas, quid
» ait? Quæ autem vere vidua est et desolata, spe-
» ravit in Dominum, et persistit in precibus et ob-
» secrationibus nocte ac die. Ibi subjecit, Quæ au-
» tem in deliciis agit, vivens mortua est. Unde ergo vidua est? Quia non habet auxilium aliunde, nisi solius Dei. Illæ quæ habent viros, quasi superbiunt de auxilio virorum: desertæ videntur viduæ, et robustius est auxilium earum. Ergo tota Ecclesia una vidua est, sive in viris, sive in feminis, sive in conjugatis, sive in maritatis feminis, sive in adolescentibus, sive in senibus, sive in virginibus: omnis Ecclesia una vidua est, deserta in hoc sæculo; si sentit illud, si novit viduitatem suam: tunc enim auxilium præsto est illi. Nonne agnoscitis istam viduam in Evange-
Lucæ 18. 1. etc. lio, Fratres mei, cum diceret Dominus oportere semper orare, et non deficere? Erat quidam judex in civitate, dixit, qui nec Deum timebat, nec hominem reverebatur, et interpellabat eum quædam vidua quotidie, et dicebat, Vindica me de adversario meo. Et interpellando quotidie vidua, fregit illum. Ait enim ipse judex apud se, qui nec Deum timebat, nec hominem reverebatur: Etsi Deum non timeo, nec hominem erubesco, vel propter tædium quod mihi facit ista vidua, vindicabo eam. Si audivit judex malus viduam, ne tædium pateretur; Deus non audit Ecclesiam quam hortatur ut deprecetur?

24. Item, *Pauperes ejus saturabo panibus.* Quid est, Fratres? Simus pauperes, et tunc saturabimur. Multi præsumentes de sæculo et superbi, Christiani sunt: adorant Christum, sed
A non saturantur. Saturati enim sunt, et abundant
in superbia sua. De talibus dicitur, Opprobrium Psal. 122. 4.
eis qui abundant, et despectio superbis. Isti abundant; et ideo manducant, sed non saturan-
tur. Et quid de illis dictum est in Psalmo? Man- Psal. 21. 29.
ducaverunt et adoraverunt omnes divites terræ. Adorant Christum, venerantur Christum, supplicant Christo; sed non saturantur sapientia et justitia ipsius. Quare? Quia non sunt pauperes. Pauperes autem, id est humiles corde, quanto plus esuriunt, tanto plus manducant: tanto autem plus esuriunt, quanto a sæculo inanes sunt. Qui plenus est, quidquid illi daturus es, respuit: quia plenus est. Da mihi esurientem, da mihi de
quibus dictum est, Beati qui esuriunt et sitiunt Matth. 5. 6.
justitiam, quoniam ipsi saturabuntur: et erunt »
B hi pauperes de quibus modo dicit, *Et pauperes*
ejus saturabo panibus. Quia et in ipso Psalmo Psal. 21. 29.
ubi dictum est, Manducaverunt et adoraverunt omnes divites terræ: dictum est illic et de pau-
peribus, et prorsus eo modo quo et in isto Psal- Ibidem 27.
mo, Edent pauperes, et saturabuntur, et laudabunt Dominum qui requirunt eum. Ubi dictum
est, Manducaverunt et adoraverunt omnes divi- »
tes terræ: ibi dictum est, Edent pauperes, et »
saturabuntur. Quare quando divites dicti sunt adorasse, saturati non dicti sunt; quando autem pauperes dicti sunt, saturati dicti sunt? Et unde saturati? Hæc saturitas, Fratres, qualis est? Deus ipse est panis. Panis ut lac nobis fieret, descendit ad terram; et ait suis, Ego sum panis Joan. 6. 41.
vivus, qui de cælo descendi. Ideo illic in Psal- »
C mo, Edent pauperes, et saturabuntur. De quo satiabuntur? Audi quod sequitur: Et laudabunt Dominum qui requirunt eum.

25. Estote ergo pauperes, estote in membris illius viduæ, non sit auxilium vestrum nisi in uno Deo. Pecunia nihil est, non inde auxilium habebitis. Multi propter pecuniam præcipitati sunt, multi propter pecuniam perierunt: multi propter pecuniam multam quæsiti sunt a raptoribus; tuti essent, si non haberent quare quærerentur. Multi de amicis potentioribus præsumserunt: ceciderunt illi de quibus præsumserunt, et involverunt eos qui de se præsumserunt. Respicite exempla generis humani. Quid magnum est quod vobis dicitur? Non solum de his Scripturis ea loquimur, legite ea in orbe terrarum.
D Attendite non præsumere de pecunia, de amico homine, de honore et jactantia sæculi. Tolle ista omnia: sed si habes illa; age Deo gratias, si contemnis illa. Si autem inflaris inde, noli attendere quando eris præda hominum; jam diabolo præda es. Si autem de his rebus non præsumseris, eris in membris illius viduæ, quæ est Ecclesia, de qua dictum est, *Viduam ejus benedicens benedicam.* Eris et pauper, de qualibus dictum est, *Et pauperes ejus saturabo panibus.*

26. Aliquando autem, quod non est prætermittendum dicere, invenis pauperem superbum,

(a) Lov. *sperabit*: et infra, *persistet in precibus*. At Am. Er. et MSS. *speravit*, *persistit*, juxta Græcum textum Apostoli.
(b) Septem MSS. *dixerat*.

et divitem humilem: quotidie patimur tales. Audis pauperem quasi gementem sub divite, et quando potentior premit dives, tunc illum humilem vides: aliquando nec tunc, sed et tunc superbum: unde vides, quis esset, si aliquid habet. Ergo pauper Dei in animo est, non sacculo. Procedit aliquando homo habens plenam domum, uberes terras, multa prædia, multum auri et argenti, novit quia in ipsis non est præsumendum, humiliat se Deo, facit inde bene; ita cor ipsius erigitur ad Deum, ut noverit quia non solum nihil illi prosunt divitiæ ipsæ, sed et impediunt pedes ipsius, nisi ille regat et ille subveniat: et numeratur inter pauperes qui saturantur panibus. Invenis alium mendicum inflatum, aut ideo non inflatum, quia nihil habet, quærentem tamen unde infletur. NON ATTENDIT Deus facultatem, sed cupiditatem: et judicat eum secundum cupiditatem, qua inhiat rebus temporalibus; non secundum facultatem, quam non ei contingit adipisci. Unde de divitibus dicit Apostolus, Divitibus hujus sæculi præcipe non superbe sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo, qui nobis præstat omnia abundanter ad fruendum. Quid ergo faciant de divitiis suis? Sequitur et dicit, Divites sint in operibus bonis; facile tribuant, communicent. Et vide quia hic pauperes sunt: Thesaurizent, inquit, sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam. Cum apprehenderint, tunc erunt divites: quando autem non eam adhuc habent, noverint se pauperes. Ita fit ut omnes humiles corde, et in caritate (a) gemina constitutos, quidquid habuerint in hoc sæculo, inter pauperes suos numeret Deus, quos saturat panibus.

Pauper Dei. — I. Tim. 6. 17, etc.

27. *Sacerdotes ejus induam salutari, et sancti ejus exsultatione exsultabunt.* Jam in fine Psalmi sumus, paululum advertat Caritas Vestra. *Sacerdotes ejus induam salutari, et sancti ejus exsultatione exsultabunt.* Quis est salutaris noster, nisi Christus noster? Quid est ergo, *Sacerdotes ejus induam salutari?* Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis. *Et sancti ejus exsultatione exsultabunt.* Unde exsultabunt exsultatione? Quia induti sunt salutari. Non in se. Lux enim facti, sed in Domino: nam erant ante tenebræ. Et ideo subjecit. *Ibi suscitabo cornu David.* Ut de Christo præsumatur: ipsa erit altitudo David. Cornu enim significat altitudinem. Et qualem altitudinem? Non carnalem. Ideo omnia ossa carne involuta sunt: cornu excedit carnem. Altitudo spiritalis, cornu est. Quæ autem altitudo spiritalis est, nisi de Christo præsumere; non dicere, Ego facio, ego baptizo; sed, Hic est qui baptizat? Ibi est cornu David. Et ut noveritis, quia ibi est cornu David, attendite quid sequatur: *Paravi lucernam Christo meo.* Quæ est lucerna? Jam nostis Domini verba de Johanne: Ille erat lucerna ardens et lucens. Et quid ait Johannes? Hic est qui baptizat. In hoc ergo exsultabunt sancti, in hoc exsultabunt sacerdotes: quia omne quod ipsorum bonum est, non est ipsorum, sed illius (b) qui habet potestatem baptizandi. Securus ergo accedit ad templum ejus omnis qui accepit baptismum: quia non hominis, sed illius est in quo suscitatum est cornu David.

v. 16. — Gal. 3. 27. — Ephes. 5. 8. — v. 17. — In Donatistas. — Johan. 1. 33. — Johan. 5. 35.

28. (c) *Super ipsum autem florebit sanctificatio mea.* Super quem? Super Christum meum. *Christo* enim *meo* cum dicit, vox est Patris, qui dicit, *Viduam ejus benedicens benedicam, et pauperes ejus saturabo panibus. Sacerdotes ejus induam salutari, et sancti ejus exsultatione exsultabunt.* Qui dicit, *Ibi suscitabo cornu David;* Deus est. Ipse dicit, *Paravi lucernam Christo meo*, quia et Christus noster et Christus Patris: Christus noster est, cum salvat nos et regit nos, quomodo et Dominus noster, Filius autem Patris: Christus autem et noster et Patris. Nam si Patris Christus non esset, non diceretur superius, Propter David servum tuum, ne avertas faciem Christi tui. *Super ipsum autem florebit sanctificatio mea.* Super Christum floret. Nemo hominum illam sibi assumat, quia ipse sanctificat: alioquin non erit verum, *Super ipsum autem florebit sanctificatio mea.* Gloria sanctificationis florebit. Sanctificatio ergo Christi in ipso Christo, potestas sanctificationis Dei in Christo. *Florebit*, enim, quod dixit, ad gloriam vult pertinere. Quando enim florent arbores, tunc pulcræ sunt. Ergo sanctificatio in baptismo, (d) inde floret, et claret. Unde (e) cessit mundus huic pulchritudini? Quia in Christo floret. Nam pone illam in hominis potestate, quomodo floret, quando omnis caro fœnum, et omnis claritas carnis ut flos fœni?

v. 18. — v. 10. — Isai. 40. 6.

IN PSALMUM CXXXII.

* ENARRATIO.

* Sermo ad plebem, in quo adversus Donatistas disputat pro Monachis.

1. PSALMUS brevis est: sed valde notus et nominatus. *Ecce quam bonum et quam jucundum, habitare fratres in unum.* Ita sonus iste dulcis est, ut et qui Psalterium nesciunt, ipsum versum cantent. Tam dulcis est, quam dulcis est caritas, quæ facit fratres habitare in unum. Et hoc quidem, Fratres, non indiget interpretatione, aut expositione, quam bonum et quam jucundum sit habitare in unum: sed ea quæ sequuntur, habent aliquid quod pulsantibus aperiatur. Verumtamen ut ab isto versu descendat nobis intellectus universæ texturæ Psalmi, hoc primum etiam atque etiam consideremus, utrum de omnibus Christianis dictum sit, *Quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum:*

v. 1.

(a) Sic Lov. At editi alii et MSS. *germana.*
(b) Sic MSS. At editi, *sed illius. Et quia ille habet potestatem baptizandi securus accedit ad templum ejus omnis qui accepit baptismum.*

(c) Præterit primam partem v. 18. *Inimicos ejus induam confusione.*
(d) Am. Er. et plerique MSS. *unde floret.*
(e) Sic Am. Er. et nostri MSS. At Lov. *cedat.*

an aliqui sint certi atque perfecti qui habitant in unum, nec ad omnes pertineat ista benedictio, sed ad quosdam, a quibus tamen descendat ad cæteros.

2. Ista enim verba Psalterii, iste dulcis sonus, ista suavis melodia, tam in cantico quam in intellectu, etiam monasteria peperit. Ad hunc sonum excitati sunt fratres, qui habitare in unum concupierunt: iste versus fuit tuba ipsorum. Sonuit per omnem orbem terrarum, et qui divisi erant, congregati sunt. Clamor Dei, clamor Spiritus-sancti, clamor propheticus non audiebatur in Judæa; et auditus est in toto orbe terrarum. Adversus istum sonum surdi erant, inter quos cantabatur; et apertis auribus inventi Isai. 65. 1. sunt, de quibus dictum est, Quibus non est nuntiatum de illo videbunt, et qui non audierunt intelligent. Verumtamen, Dilectissimi, si consideremus, de illo pariete circumcisionis prius Psal. 126. 4. nata est ista benedictio. Num enim omnes Judæi perierunt? Et unde Apostoli, filii Prophetarum, filii excussorum? Sicut jam scientibus loqui- 1 Cor. 15. 6. mur. Unde illi quingenti, qui Dominum post resurrectionem viderunt, quos commemorat apo- Act. 1. 15. stolus Paulus? Unde illi centum-viginti, qui simul erant in uno loco post resurrectionem Do- Act. 2. 1. etc. mini et adscensionem in cælum, quibus in uno loco constitutis supervenit Spiritus-sanctus die Pentecostes missus de cælo; sic missus, sicut promissus? Omnes inde erant: et ipsi primi habitaverunt in unum, qui omnia quæ habebant vendiderunt, rerumque suarum pretia ad pedes Act. 4. 34. et 35. Apostolorum posuerunt, sicut in Actibus Apo- Act. 2. 45. stolorum legitur; Et distribuebatur unicuique sicut cuique opus erat, et nemo dicebat aliquid proprium, sed erant illis omnia communia. Et Act. 4. 32. quid est, *in unum?* Et erat illis, inquit, anima una et cor unum in Deum. Ergo ipsi prius audierunt, *Ecce quam bonum et quam jucundum, habitare fratres in unum.* Primi audierunt, sed non soli audierunt: non enim usque ad illos ista dilectio et unitas fratrum venit. Venit enim et ad posteros ista caritatis exsultatio, et votum Deo. (*a*) Vovetur enim aliquid Deo, et dictum Psal. 75. 12. est, Vovete, et reddite Domino Deo vestro. Me- Eccle. 5. 4. lius est autem non vovere, quam vovere et non reddere. Sed debet esse impiger animus, ut et voveat, et reddat; ne cum se minus idoneum putat ad reddendum, piger sit ad vovendum. Plane numquam reddet, si de suo se putaverit redditurum.

Monachi, unde appellati.

3. Ex voce hujus Psalmi appellati sunt et Monachi, ne quis vobis de isto nomine insultet Catholicis. Quando vos recte hæreticis de (*b*) Circellionibus insultare cœperitis, ut erubescendo salventur; illi vobis insultant de Monachis. Primo si comparandi sunt, vos videte: si verbis (*c*) vestris opus est, jam laboratis. Non opus est, nisi ut admoneatis unumquemque ut adtendat: solum adtendat, et comparet. Quid opus est verbis vestris? Comparentur ebriosi cum sobriis, præcipites cum consideratis, furentes cum simplicibus, vagantes cum congregatis. Sed tamen dicere consueverunt, Quid sibi vult nomen Monachorum? Quanto melius dicimus nos, Quid sibi vult nomen Circellionum? Sed non, inquiunt, vocantur Circelliones. Forte corrupto sono nominis eos appellamus. Dicturi sumus vobis integrum nomen ipsorum? Forte Circumcelliones vocantur, non Circelliones. Plane si hoc vocantur, exponant quid sint? Nam Circumcelliones dicti sunt, quia circum cellas vagantur. Solent enim ire hac illac, nusquam habentes sedes; et facere quæ nostis, et quæ illi norunt, velint nolint.

4. Verumtamen, Carissimi, sunt et qui Monachi falsi sunt; et nos novimus tales; sed non periit fraternitas pia, propter eos qui profitentur quod non sunt. Tam sunt enim Monachi falsi, quam et Clerici falsi, et fideles falsi. Omnia genera, Fratres mei, tria quæ aliquando vobis * commendavimus, et ut puto non semel, habent bonos suos, habent malos suos. De tribus enim ipsis generibus dictum est, Duo in agro, unus assumetur, et unus relinquetur; et duo in lecto, unus assumetur, et unus relinquetur: et duæ in molendino, una assumetur, et una relinquetur. In agro sunt, qui gubernant Ecclesiam. Unde dicit Apostolus, (videte si non in agro erat:) Ego plantavi, Apollo rigavit; sed Deus incrementum dedit. In lecto autem eos intelligi voluit, qui amaverunt quietem; per lectum enim quietem voluit intelligi; non se miscentes turbis, non tumultui generis humani, in otio servientes Deo: et inde tamen unus assumetur, et unus relinquetur. Sunt ibi probi, et sunt ibi reprobi. Ne expavescatis quando ibi inveniuntur reprobi: nam et latent quidam, qui non inveniuntur nisi in fine. Duæ item in molendino: ex nomine generis feminini appellavit, plebes enim intelligi voluit. Quare in molendino? Quia in isto mundo versantur, ubi molendinum intelligitur; quia sic vertitur mundus iste, quomodo mola: væ enim quos conterit. Sic ibi versantur fideles boni, ut una ex eis consumatur, altera assumatur. Quasdam enim actiones mundi faciunt dilectores sæculi, fraudatores, simulatores. Alii autem sic ibi sunt, quomodo ait Apostolus, Et qui utuntur hoc mundo, tamquam non utentes sint: præterit enim figura hujus mundi: volo vos sine sollicitudine esse. Audis quæ assumetur de molendino? Certe enim multa peccata videntur ad divites pertinere. Cum enim plus agunt, et plus administrant, et plus ad eos pendet res familiaris ampla, difficile est ut non plura peccata contrahant: et de illis dictum est, Quia facilius est intrare camelum per foramen acus, quam divitem in regnum cælorum. Et cum contristati essent discipuli pro illis de quibus jam desperabant, consolatus est eos Dominus dicens,

* Supra in Psal. 99. n. 13. — Matth. 24. 40. Lucæ 17. 34. etc. — 1. Cor. 3. 6. — 1. Cor. 7. 31. — Matth. 19. 24.

(*a*) Aliquot MSS. *et votum Deo voverunt. Voverunt enim aliquid Deo, ut dictum est*, etc.

(*b*) Aliquot MSS. *Circilliones:* et quidam *Cercelliones.*

(*c*) Sic MSS. At editi, *nostris*; et infra, *nisi ut admoneam*, (vel *admoneas.*)

Ibidem 26. Quæ hominibus impossibilia sunt, Deo facilia
sunt. Quomodo autem illud facile facit Deus?
Audi Apostolum, si non negligas quod præce-
1.Tim. 6.17. pit: Præcipite, inquit, divitibus hujus sæculi,
non superbe sapere. Invenis enim pauperem su-
perbientem, divitem humilem, Christianum be-
ne considerantem quia illa omnia prætereunt et
præterfluunt, quia nihil adtulit in hunc mun-
Lucæ 16.24. dum, nihil potest de mundo auferre, cogitantem
quemadmodum dives ille, qui ardebat in flamma
apud inferos, guttam sibi destillari de digito de-
sideravit ejus, qui micas de mensa ejus concu-
pierat. Cogitantes ista, faciunt quod ait Aposto-
1. Tim. 6. lus, Neque sperare in incerto divitiarum, sed in
17. etc. » Deo vivo, qui præstat nobis omnia abundanter
» ad fruendum. Divites sint, inquit, in operibus
» bonis, facile tribuant, communicent, thesauri-
» zent. Et quid inde illis lucri? Thesaurizent sibi
» fundamentum bonum in futurum, ut apprehen-
» dant veram vitam. Ecce quæ assumetur de mo-
lendino. Qualis autem dives ille erat, qui indue-
batur purpura et bysso, et epulabatur quotidie
splendide, et jacentem ad januam suam paupe-
rem contemnebat, relinquetur. Quia de molen-
dino una assumetur, et una relinquetur.

5. Sic dicit et Ezechiel de tribus personis, in
quibus non absurde tria hæc genera intelligi-
Ezech. 14. mus. Cum miserit Dominus gladium in terram,
13. et 14. etsi fuerint in medio eorum Noe, Daniel et Job,
» non liberabunt filios neque filias; sed ipsi soli
salvi erunt. Jam illi olim liberati sunt, sed in
istis tribus nominibus tria genera quædam si-
Gen. 7. 14. gnificavit. Noe significat rectores Ecclesiæ, quia
ipse arcam in diluvio gubernavit. Daniel autem
Dan. 6. 22. vitam quietam elegit, in cælibatu servire Deo,
et 14. 30. id est, uxorem non quærens. Erat vir sanctus,
in desideriis cælestibus vitam gerens; tentatus
in multis, et inventus aurum obrizum. Quam
quietus erat, qui et inter leones securus erat?
Dan. 10. 11. Ergo in nomine Danielis, qui etiam Vir deside-
riorum est appellatus, sed utique castorum at-
que sanctorum, significantur servi Dei, de qui-
bus dicitur, *Ecce quam bonum et quam jucun-
dum habitare fratres in unum.* In nomine Job
significatur una illa de molendino, quæ assume-
Job. 1. 2. tur. Habebat enim uxorem, habebat filios, ha-
3. etc. bebat multas divitias; et tam multa habebat in
isto sæculo, ut diabolus hoc ei objiceret, quia
non gratis, sed propter ea quæ acceperat, cole-
bat Deum. Hoc objecit adversarius sancto viro:
et in tentationibus suis probatus est quam gra-
tis Job coleret Deum, et non propter illa quæ ac-
ceperat, sed propter eum qui dederat. Amissis
itaque omnibus repentina afflictione et tentatio-
ne, amissa hereditate, amissis heredibus, sola
conjuge sibi relicta, non ad consolationem, sed
Job. 1. 21. ad tentationem, ait quod nostis, Dominus dedit,
Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita fa-
ctum est: sit nomen Domini benedictum. Imple-
tum est in eo quod quotidie cantamus, si et mo-
Psal. 33. 1. ribus consonuemus: Benedicam Dominum in omni

A tempore, semper laus ejus in ore meo. Ergo in
istis tribus (*a*) nominibus significata sunt tria a
genera hominum, et in illis tribus rursus in E-
vangelio, quæ commemoravi.

6. Quid ergo dicunt illi qui nobis de nomine
Monachorum insultant? Fortasse dicturi sunt,
Nostri non vocantur Circumcelliones: vos illos
ita appellatis contumelioso nomine; nam nos eos
ita non vocamus. Dicant quid eos vocent, et au-
dietis. Agonisticos eos vocant. Fatemur et nos
honesto nomine, si et res conveniret. Sed inte-
rim illud videat Sanctitas Vestra: Qui nobis di-
cunt, Ostendite ubi scriptum sit nomen Mona-
chorum, ostendant ubi scriptum sit nomen Ago-
nisticorum. Sic eos, inquiunt, appellamus pro-
pter agonem. Certant enim: et dicit Apostolus,
B Certamen bonum certavi. Quia sunt qui certant 2.Tim. 4. 7.
adversus diabolum, et prævalent, milites Christi
Agonistici appellantur. Utinam ergo milites
Christi essent, et non milites diaboli, a quibus
plus timetur * Deo laudes, quam fremitus leo- * Vox Circumcellionum
nis. Hi etiam insultare nobis audent, quia fra-
tres, cum vident homines, * Deo gratias dicunt, * Vox Monachorum.
Quid est, inquiunt, Deo gratias? Itane surdus
es, ut nescias quid sit, Deo gratias? Qui dicit,
Deo gratias, gratias agit Deo. Vide si non debet
frater Deo gratias agere, quando videt fratrem
suum. Num enim non est locus gratulationis,
quando se invicem vident qui habitant in Chri-
stu? Et tamen vos Deo gratias nostrum ridetis:
Deo laudes vestrum plorant homines. Sed certe
reddidistis rationem de nomine, quare appelle-
C tis Agonisticos. Ita fiat, ut appellatis; ita fiat,
omnino favemus. Præstet Dominus ut illi con-
tra diabolum certent, et non contra Christum,
cujus persequuntur Ecclesiam. Tamen quia cer-
tant, dicitis Agonisticos; et invenistis unde ap-
pelletis, quia dixit Apostolus, Bonum agonem 2.Tim. 4. 7.
certavi. Quare ergo nos non appellemus Mona-
chos, cum dicat Psalmus, *Ecce quam bonum et
quam jucundum habitare fratres in unum?*
Μόνος enim unus dicitur: et non unus quomo-
documque; nam et in turba est unus, sed (*b*) una b
cum multis unus dici potest, μόνος non potest,
id est, solus: μόνος enim unus solus est. Qui er-
go sic vivunt in unum, ut unum hominem fa-
ciant, ut sit illis vere quod scriptum est, una Act. 4. 32.
anima et unum cor; multa corpora, sed non mul-
D tæ animæ; multa corpora, sed non multa corda;
recte dicitur μόνος, id est unus solus. Unde et
ille unus sanabatur in piscina. Respondeant no-
bis, et exponant, qui insultant nomini Mona-
chorum, quare ille qui inventus est triginta-octo
annos habens in infirmitate, hoc respondisset
Domino: Cum mota fuerit aqua, non habeo qui Johan. 5. 7.
deponat me, alius ante me descendit. Descende- »
rat unus, jam alius non descendebat. Unus so-
lus sanabatur, unitatem Ecclesiæ figurabat. Me-
rito insultant nomini unitatis, qui se ab unitate
præciderunt. Merito illis displicet nomen Mona-
chorum, quia illi nolunt habitare in unum cum

(a) Sic Am. Er. et MSS. At Lov. *hominibus*.

(b) Quinque MSS. *sed unus*.

fratribus; sed sequentes Donatum, Christum di-
miserunt. Hæc de uno, et uno solo audivit Ca-
ritas Vestra: jam jucundemur cum Psalmo, ut
sequentia videamus. Brevis est, potest a nobis
curri, quantum Dominus suggerit. Puto enim
ex his quæ dicta sunt, patere posse quæ sequun-
tur, quamvis illa videantur obscura.

v. 1. 7. *Ecce quam bonum et quam jucundum ha-
bitare fratres in unum.* Ostendebat, qui dice-
bat, *Ecce.* Videmus et nos, fratres, et benedici-
mus Deum; et oramus, ut dicamus et nos, *Ecce.*
v. 2. Et cui rei similes sunt, dicat Psalmus. *Sicut un-
guentum in capite, quod descendit in barbam,
barbam Aaron; quod descendit in oram vesti-
menti ejus. Aaron* quid erat? Sacerdos. Quis est
sacerdos, nisi unus sacerdos, qui intravit in san-
cta sanctorum? Quis est iste sacerdos, nisi qui
fuit et victima et sacerdos? nisi ille qui cum in
mundo non inveniret mundum quod offerret,
seipsum obtulit? In capite ipsius unguentum,
quia totus Christus cum Ecclesia: sed a capite
Act.2.2.etc. venit unguentum. Caput nostrum Christus est,
crucifixum et sepultum, resuscitatum adscendit
in cælum; et venit Spiritus-sanctus a capite: quo?
Ad barbam. Barba significat fortes, barba signi-
ficat juvenes, strenuos, impigros, alacres. Ideo
quando tales describimus, Barbatus homo est,
dicimus. Ergo illud primum unguentum descen-
dit in Apostolos, descendit in illos qui primos
impetus sæculi sustinuerunt; descendit ergo in
illos Spiritus-sanctus. Nam et illi qui primum
in unum habitare cœperunt, persecutionem pas-
si sunt: sed quia descenderat unguentum in
barbam, passi sunt, non victi. Etenim et caput
jam passum præcesserat, unde descendit un-
guentum. Præcedente tali exemplo, quis vince-
ret barbam?

8. Ex illa barba erat Stephanus sanctus. Et
hoc est non vinci, ut caritas non vincatur ab
inimicis. Nam visi sunt sibi vicisse, qui perse-
cuti sunt sanctos. Illi cædebant, illi cædeban-
tur: illi occidebant, illi occidebantur. Quis non
putaret illos vincere, illos vinci? Sed quia non
victa est caritas, ideo unguentum descendit in
barbam. Attende Stephanum. Sæviebat in illo
caritas: sæviebat in eos, cum audirent; rogavit
pro eis, cum lapidarent. Quid enim ait, cum au-
Act. 7. 51. dirent? Dura cervice et incircumcisi corde et
» auribus, vos semper restitistis Spiritui-sancto.
Vide barbam. Numquid adulavit? numquid ti-
muit? Illi cum audirent ista, quæ in illos dice-
a bantur: (*a*) (Quasi sæviebat enim Stephanus,
sæviebat ore, corde diligebat; et non est victa
caritas ipsa in eo. Nam illi) abhorrentes a ver-
bo, tamquam tenebræ fugientes a lumine, ad la-
pides currere cœperunt, Stephanum lapidare.
Sicut antea Stephani verba lapidabant illos, sic
postea lapides eorum Stephanum. Quando de-
buit plus irasci Stephanus, quando lapidabatur,
an quando audiebatur? Ecce mitis factus est cum

A lapidaretur, et sæviebat cum audiretur. Quare
sæviebat cum audiretur? Quia mutare volebat
eos, a quibus audiebatur. Venientibus in se la-
pidibus non victa est caritas: quia unguentum a
capite in barbam descenderat, et audierat ab ipso
capite, Diligite inimicos vestros, et orate pro eis Matth.5.44.
qui vos persequuntur. Audierat ab ipso capite
pendente in cruce, et dicente, Pater ignosce il- Lucæ 23.34.
lis, quia nesciunt quid faciunt. Eo modo ergo
unguentum a capite descenderat in barbam; quia
et ille cum lapidaretur, fixo genu ait, Domine Act. 7. 59.
ne statuas illis hoc peccatum.

9. Ergo (*b*) illi tamquam barba erant. Multi b
enim fortes erant, et multas persecutiones pas-
si sunt. Sed si neque a barba descendisset un-
guentum, modo monasteria non haberemus. Sed
B quia descendit et in oram vestimenti, sic enim
ait, *Quod descendit in oram vestimenti ejus:* se- Item v. 2.
cuta est Ecclesia, de veste Domini peperit mo-
nasteria. Nam vestis sacerdotalis Ecclesiam si-
gnificat. Ipsa est vestis de qua dicit Apostolus,
Ut exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam, non ha- Ephes.5.27.
bentem maculam, neque rugam. Mundatur, ut
non habeat maculam; extenditur, ut non habeat
rugam. Ubi eam extendit fullo, nisi in ligno?
Videmus quotidie a fullonibus tunicas quodam
modo crucifigi: crucifiguntur, ut rugam non ha-
beant. Quid est ergo ora vestimenti? Fratres
mei, in ora vestimenti quid accepturi sumus?
Ora, finis vestimenti est. Quid accepturi sumus
in fine vestimenti? An quia in fine temporum
habitura erat Ecclesia Fratres habitantes in u-
C num? An in ora perfectionem intelligimus, quia
in ora vestimentum perficitur, et illi perfecti
qui norunt habitare in unum? Illi perfecti qui
legem implent. Quomodo autem impletur lex
Christi ab eis qui habitant fratres in unum? Au-
di Apostolum, Invicem onera vestra portate, et Gal. 6. 2.
sic implebitis legem Christi. Hæc est ora vesti-
menti. Quomodo, Fratres mei, intelligimus, quam
oram dicat, quo potuit descendere unguentum?
Non puto quod oram vestimenti in lateribus vo-
luit intelligi. Sunt enim oræ in lateribus. Sed a
barba descendere unguentum ad oram potuit,
quæ in capite est, ubi aperitur (*c*) capitium. Ta- c
les sunt qui habitant in unum: ut quomodo per
oras istas intrat caput hominis, ut vestiat se;
sic per concordiam fraternam Christus intrat,
D qui est caput nostrum, ut vestiatur, ut Ecclesia
illi hæreat.

10. Quid aliud dicit? *Sicut ros Hermon, qui* v. 3.
descendit super (*d*) *montes Sion.* Hoc voluit in- d
telligi, Fratres mei, gratiam Dei esse quod fra-
tres habitant in unum: non ex suis viribus, non
ex suis meritis; sed ex illius dono, sed ex illius
gratia, sicut ros de cælo. Non enim terra sibi
pluit, aut non quidquid genuerit arescit, nisi
pluvia de super descendat. Dicit quodam loco in Psal. 67. 10.
Psalmo, Pluviam voluntariam segregabis Deus
hereditati tuæ. Quare dixit voluntariam? Quia

(*a*) Hic in editis post *dicebantur*. additum est *sæviebant*: quod ab omnibus MSS. abest.
(*b*) Sic MSS. At editi, *Ergo ille tamquam barba erat.*

(*c*) Omnes MSS. *ubi aperitur caput.*
(*d*) Editi, *montem*. Sed liquet Aug. legisse *montes*, juxta Græc. LXX.

non meritis nostris, sed illius voluntate. Quid enim boni meruimus peccatores? Quid boni meruimus iniqui? Ex Adam Adam, (*a*) et super Adam multa peccata nascuntur. Quisquis nascitur, Adam nascitur, damnatus de damnato, et addidit male vivendo super Adam. Quid enim boni meruit Adam? Et tamen misericors amavit, et sponsus dilexit, non pulcram, sed ut faceret pulcram. Ergo gratiam Dei dixit rorem Hermon.

11. Sed Hermon qui sit, nosse debetis. Mons est quidam longe disjunctus ab Jerusalem, id est, a Sion. Itaque mirum est, quod sic ait, *Sicut ros Hermon, qui descendit super montes Sion:* cum mons Hermon longe sit disjunctus ab Jerusalem: nam trans Jordanem esse dicitur. Ergo aliquid interpretatione Hermon quæramus. Nomen enim Hebræum est, et habemus interpretationem ab eis qui illam linguam noverunt. Hermon interpretari dicitur; lumen exaltatum. A Christo enim ros. Nam nullum lumen exaltatum, nisi Christus. Quomodo exaltatum est? Primo in cruce: postea in cælo. Exaltatus in cruce, cum humiliaretur; sed humiliatio illius non potuit nisi alta esse. Hominis dispensatio (*b*) minus minusque fiebat, quæ significabatur in Johanne; Dei dispensatio in Domino nostro Jesu Christo crescebat: quod et natalibus eorum ostenditur. Nam ille natus est, sicut tradit Ecclesia, octavo Kalendas Julias, cum jam incipiunt minui dies: Dominus autem natus octavo Kalendas Januarias, quando jam dies incipiunt crescere. Audi ipsum Johannem confitentem: (Johan. 3. 30.) illum oportet crescere, me autem minui. Et passiones ipsorum hoc indicant. Dominus in cruce exaltatus est, ille cæso capite deminutus. Ergo lumen exaltatum, Christus: inde est ros Hermon. Sed quicumque vultis habitare in unum, optate rorem istum, compluimini inde. Alioquin non poteritis tenere quod profitemini, nec profiteri (*c*) audere poteritis, nisi ille intonuerit; nec permanere poteritis, nisi ejus sagina non desit vobis: ipsa enim sagina descendit super montes Sion.

12. Jam *montes Sion*, magni in Sion. Quid est Sion? Ecclesia. Et qui ibi sunt montes? Magni. Quos significant montes, hos significat barba, hos significat ora vestimenti. Barba non intelligitur nisi in perfectis. Non ergo habitant in unum, nisi in quibus perfecta fuerit (*d*) caritas Christi. Nam in quibus non est perfecta caritas Christi, et cum in uno sint, odiosi sunt, molesti sunt, turbulenti sunt, anxietate sua turbant ceteros, et quærunt quid de illis dicant: quomodo in junctura inquietum jumentum non solum non trahit, sed et frangit calcibus quod junctum est. Si autem habet *rorem Hermon, qui descendit super montes Sion*, quietus, placatus, humilis, tolerans, pro murmure precem fundit. Nam murmuratores omnes magnifice descripti sunt quodam loco Scripturarum: Præcordia fatui sicut rota carri. (Eccli. 33. 5.) Quid est, Præcordia fatui sicut rota carri? Fœnum portat, et murmurat. Non enim potest rota carri quiescere a murmure. Sic sunt multi fratres, non habitant in unum nisi corpore. Sed qui sunt, qui habitant in unum? Illi de quibus dictum est, Et erat illis anima una, et cor unum in Deum, (Act. 4. 32.) et nemo dicebat aliquid suum esse, sed erant illis omnia communia. Designati sunt, descripti sunt, qui pertineant ad barbam, qui pertineant ad oram vestimenti, qui numerentur inter montes Sion. Et si sunt ibi alii murmuratores, meminerint dicti Domini: Unus assumetur, et unus relinquetur. (Matth. 24. 40.)

13. *Quoniam ibi mandavit Dominus benedictionem.* (Item v. 3.) Ubi mandavit? In fratribus qui habitant in unum. Ibi præcepit benedictionem, ibi benedicunt Dominum qui habitant concorditer. Nam in discordia non benedicis Dominum. Sine caussa dicis quia lingua tua sonat benedictionem Domini, si corde non sones. Ore benedicis, et corde maledicis. (Psal. 61. 5.) Ore suo benedicebant, et corde suo maledicebant. Numquid verba nostra sunt? Significati sunt quidam. Benedicis Dominum, cum oras; et sequeris in prece tua, et maledicis inimico tuo. Hoc est quod audisti ab ipso Domino, Diligite inimicos vestros? (Matth. 5. 44.) Si autem facias, et diligas inimicum tuum, et ores pro eo, *ibi mandavit Dominus benedictionem suam:* ibi habebis *vitam in sæculum;* id est, in æternum. Multi enim amantes vitam istam, maledicunt inimicis suis: pro qua re, nisi pro ista vita, nisi pro commodis sæcularibus? Ubi te angustavit inimicus tuus, ut cogaris maledicere? In terra angustatus es? Migra, habita in cælo. Quomodo, inquies, habito in cælo, homo carne indutus, carni deditus? Corde præcede, quo sequaris corpore. Noli surdus audire, Sursum corda. Sursum cor habe, (*e*) et nemo te angustabit in cælo. Et ideo bene sequitur alius Psalmus.

IN PSALMUM CXXXIII.

* ENARRATIO.

(* Sermonis superioris continuatio.)

1. *Ecce nunc benedicite Dominum omnes servi Domini, qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri.* (v. 1.) Quare addidit, *in atriis?* Atria ampliora spatia domus intelliguntur, Qui stat in atriis, non angustatur, non premitur, quodam modo dilatatur. In latitudine mane, et potes diligere inimicum tuum: quia non ea diligis, ubi ab inimico angustias patiaris. Quomodo intelligeris stare in atriis? Sta in caritate, et stas in atriis. In caritate latitudo est, in odio angustia. Audi Apostolum: Ira et indignatio, tribulatio et angustia in omnem animam hominis operantis malum. (Rom. 2. 8. et 9.) De latitudine autem caritatis quid dicit? Quoniam caritas Dei diffusa est in cordibus no- (Rom. 5. 5.)

(a) Corbejensis MSS. *et super Adam multa peccata. Nascitur damnatus de damnato, et addidit male vivendo super Adam.*

(b) Sic Am. Er. et MSS. At Lov. *minor minorque fiebat.*

(c) Plures MSS. *nec audire*: et nonnulli, *nec audere.*

(d) Plures MSS. *caritas Christiana.*

(e) Cristinæanus MS. *et nemo te angustabit in terra.*

» stris per spiritum-sanctum, qui datus est nobis.
Ubi audis diffusionem, intellige latitudinem: ubi
audis latitudinem, intellige atria Domini: et ha-
bebis veram benedictionem Domini, quando non
maledicis inimicis. Alloquitur enim Spiritus eos,
qui patiuntur tribulationem, ut glorientur in tri-
bulationibus, et dicit eis, *Ecce nunc benedicite
Dominum omnes servi Domini*. Quid est, *Ecce
nunc?* In hoc tempore. Nam post transactas tri-
bulationes, manifestum est quia benedictioni Do-
Psal. 83. 5. mini vacabimus, ut dictum est, Beati qui habi-
» tant in domo tua, in sæcula sæculorum lauda-
bunt te. Qui tunc benedicturi sunt sine defectu,
hic incipiunt benedicere Dominum; hic, in tri-
bulationibus, in tentationibus, in molestiis, in-
ter adversitates sæculi, inter insidias inimici,
inter fraudes et impetus diaboli. Hoc est, *Ecce
nunc benedicite Dominum omnes servi Domini*,
qui statis in domo Domini. Quid est, *qui statis?*
Qui perseveratis. Quia dictum est de quodam,
qui archangelus fuit, Et in veritate non stetit.
Johan. 8. 44. Et dictum est de amico sponsi, Amicus autem
Johan. 3. 29. sponsi stat, et audit eum, et gaudio gaudet pro-
pter vocem sponsi.

2. Ergo, *Qui statis in domo Domini, in atriis*
v. 2. *domus Dei nostri*, * *in noctibus extollite manus
vestras in sancta, et benedicite Dominum*. Facile
est benedicere in diebus. Quid est in diebus? In
rebus prosperis. Nox enim tristis res est, dies
res est læta. Quando tibi bene est, benedicis Do-
minum. Quando filium desideras et nascitur, be-
nedicis Dominum. Liberata est uxor tua a peri-
culo partus, benedicis Dominum. Ægrotabat fi-
lius, liberatur, benedicis Dominum. Ægrotabat
filius, forte quæsisti mathematicum, sortilegum:
forte non de lingua, sed de moribus tuis exiit
maledictio in Dominum, exiit de moribus et vita
tua. Noli gloriari quia lingua benedicis, si vita
maledicis. Quomodo, inquis, vita maledico? Quia
adtenditur vita tua, et dicitur, Ecce Christianus,
ecce quales sunt Christiani. Blasphematur pro-
pter te Christus. Ecce cum vita tua maledicat,
quid prodest quod lingua tua benedicit? Bene-
dicite ergo Dominum. Quando? *In noctibus*.
Quando benedixit Job? Quando tristis nox erat.
Ablata sunt omnia, quæ possidebantur: ablati
filii, quibus servabantur. Quam tristis nox! Sed
Job. 1. 11. videamus si non in nocte benedicit: Dominus de-
dit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit ita
factum est: sit nomen Domini benedictum. Quam
a nox (*a*) atra! Percussus ulcere a capite usque ad
pedes, putrefactus liquescebat in se. Tunc Eva
Job. 2. 9. etc. ausa est eum tentare: Dic aliquid in Deum tuum,
et morere. Audi benedicentem in noctibus: Lo-
cuta es, inquit, quasi una ex insipientibus mu-
» lieribus. Si bona suscepimus de manu Domini,
» mala non tolerabimus? Ecce quid est, *In nocti-
bus extollite manus vestras in sancta, et benedi-*
» *cite Dominum*. Quid dixit Job? Locuta es tam-
» quam una ex insipientibus mulieribus. Adam

A putris repulit Evam, tamquam dicens, Sufficiat
quod propter te mortalis effectus sum. Valueras
in paradiso, sed vinceris in stercore. Magna gra- Gen. 3. 6.
tia Dei. Sed unde hoc, nisi quia ros Hermon com-
plerat illam animam, et dederat Dominus sua- Psal. 84. 13.
vitatem, ut terra nostra daret fructum suum?
*In noctibus extollite manus vestras in sancta,
et benedicite Dominum*.

3. *Benedicat te Dominus ex Sion, qui fecit* v. 3.
cœlum et terram. Plures hortatur ut benedicant,
et ipse unum benedicit, quia ex pluribus unum
fecit: quia bonum et jucundum est habitare fra- Psal. 132. 1.
tres in unum. Pluralis numerus, fratres, sed sin-
gularis, habitare in unum. Ideo, *Benedicat te
Dominus ex Sion, qui fecit cœlum et terram*.
Nemo vestrum dicat, Ad me non pervenit. Putas
B quis est quem dixit, *Benedicat te Dominus ex
Sion?* Unum benedixit. Esto unum, et pervenit
ad te benedictio.

IN PSALMUM CXXXIV.

* ENARRATIO. * Sermo ad plebem.

1. Valde dulce nobis esse debet, et dulce no-
bis esse gaudendum est, quo nos Psal-
mus iste cohortatur. Dicit enim, *Laudate no-* v. 1.
men Domini. Caussamque ipsam quare justum
sit ut laudemus nomen Domini, continuo subje-
cit: *Laudate servi Dominum*. Quid justius? quid
dignius? quid gratius? Etenim si non laudave-
rint servi Dominum; superbi, ingrati, irreligiosi
C erunt. Et quid faciunt non laudando Dominum,
nisi ut severum sentiant Dominum? Neque enim
servus ingratus, si Dominum suum laudare no-
luerit, ideo efficit ut servus non sit. Laudes, non
laudes, servus es: sed si laudes, propitiabis; si
non laudes, offendes. Bona ergo exhortatio et u-
tilis; unde magis satagere debemus quemadmo-
dum laudandus sit Deus, quam dubitare laudan-
dum. *Laudate* ergo *nomen Domini*. Hortatur nos
Psalmus, hortatur nos Propheta, hortatur nos
Spiritus Dei, hortatur postremo nos ipse Domi-
nus, ut laudemus Dominum. Non enim laudibus
nostris ille crescit, sed nos. Deus nec melior fit,
si laudaveris; nec deterior, si vituperaveris: sed
tu laudando bonum, melior eris; vituperando,
deterior: bonus autem ille manet, ut est. Si enim
D servos suos ipsos bene de se meritos, prædica-
tores verbi sui, rectores Ecclesiæ suæ, venera-
tores nominis sui, obtemperatores mandati sui
id docet, ut in conscientia sua habeant dulcedi-
nem bonæ vitæ suæ, (*b*) ne corrumpantur lau- b
dibus, ne frangantur vituperationibus hominum;
quanto magis ipse incommutabilis super omnia
qui hæc docet, non utique major fit si laudave-
ris, nec minor si vituperaveris? Sed quoniam
nobis expedit laudare Dominum, misericorditer
jubet ut laudemus eum, non arroganter. Audia-
mus ergo quod dicit: *Laudate nomen Domini*,

(a) Sic MSS. Editi vero, *atrox*.
(b) Plures MSS. *nec corrumpantur laudibus, nec frangantur etc.*

laudate servi Dominum. Non enim aliquid incongruum facitis, laudando servi Dominum. Et si semper tantummodo servi essetis, deberetis laudare Dominum: quanto magis debetis laudare Dominum servi, ut esse mereamini et filii?

Psal. 32. 1. 2. Sed quoniam scriptum est in alio Psalmo, Eccli. 15. 9. Rectos decet laudatio: item alibi scriptum est, Non est speciosa laus in ore peccatoris: itemque Psal. 49. 23. alibi dicitur, Sacrificium laudis glorificabit me, et ibi via est in qua ostendam illi salutare Dei: Ibidem 16. et 17. et consequenter, Peccatori autem dixit Deus, » Ut quid tu enarras justitias meas, et assumis » testamentum meum per os tuum? Tu autem odi» sti disciplinam, et projecisti sermones meos post te: ne forte quisquam, quoniam dictum est, *Laudate servi Dominum*, etiamsi in domo ista magna fuerit malus servus, putet sibi prodesse laudem Domini, continuo quales sint qui laudare v. 2. debeant Dominum, subjicit et docet: *Qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri*. a *Qui statis*, non qui (*a*) ruitis. Illi autem stare dicuntur, qui in mandatis ejus perseverant, qui in fide non ficta, et spe firma, et caritate sincera serviunt Deo, et honorant Ecclesiam ejus, et non b dant offensionem male (*b*) vivendo, eis qui vec nire volunt, et in via lapides offensionis (*c*) inveniunt. Ergo, *Qui statis in domo Domini, lau*d *date nomen Domini*. Grati estote: (*d*) foris eratis, et intus statis. Quia ergo statis, parumne est vobis, ubi laudandus est qui vos erexit jacentes, et fecit in domo sua stare, et ipsum agnoscere ipsumque laudare? Parvumne hoc beneficium est, quod stamus in domo Domini? Hic interim, in hac peregrinatione, in hac domo, quod etiam peregrinationis tabernaculum dicitur, quia hic stamus, numquid parum grati esse debemus? Nonne cogitandum est quia hic stamus? Nonne cogitandum est quid facti fuerimus? Nonne cogitandum est ubi jacebamus, et quo collecti sumus? Nonne cogitandum est quia omnes impii Dominum non quærebant, et ipse illos non quærentes quæsivit, ipse inventos excitavit, ipse excitatos vocavit, ipse vocatos introduxit, et in domo sua stare fecit? Hæc quisquis cogitat, et ingratus non est, omnino despicit se præ amore Domini sui, a quo sibi tanta præstita sunt. Et quoniam non habet quid pro tantis beneficiis Deo retribuat, quid ei restat nisi gratias agere, non reprehendere? Ad ipsam gratiarum actionem pertinet, et calicem Domini acPsal. 115. 2. cipere, et nomen ejus invocare. Nam quid retribuat Domino servus, pro omnibus quæ retribuit illi? Ergo, *Qui statis in domo Domini, in atriis* v. 3. *domus Dei nostri*, * *laudate Dominum*.

Item v. 3. 3. Quid dicturus sum quare laudetis? *Quoniam bonus Dominus*. Breviter uno verbo explicata est laus Domini Dei nostri: *Bonus Dominus*. Sed bonus, non ut sunt bona quæ fecit. Nam Gen. 1. 31. fecit Deus omnia bona valde: non tantum bona,

A sed et valde. Cælum et terram et omnia quæ in eis sunt bona fecit, et valde bona fecit. Si hæc omnia bona fecit, qualis est ille qui fecit? Et tamen cum bona fecerit, multoque sit melior qui fecit, quam ista quæ fecit; non invenis melius quod de illo dicas, nisi *quia bonus est Dominus:* si tamen intelligas proprie bonum, a quo sunt cetera bona. Omnia enim bona ipse fecit: ipse est bonus quem nemo fecit. Ille bono suo bonus est, non aliunde participato bono: ille seipso bono bonus est, non adhærendo alteri bono. Mihi autem adhærere Deo bonum est, qui non eguit Psal. 72. 28. a quo fieret bonus; sed eguerunt illo cetera ut fierent bona. Vultis audire quam singulariter ille sit bonus? Dominus interrogatus dixit, Nemo bonus, nisi unus Deus. Hanc singularitatem Matth. 19. 17. B bonitatis ejus, et præterire breviter nolo, et commendare congrue non sufficio. Metuo ne si hinc cito transiero, ego ingratus inveniar: item metuo ne hoc cum explicandum suscepero, sub tanta laudis Dominicæ sarcina defatiger. Sic tamen, Fratres, accipite me et laudantem et non sufficientem, ut etiamsi non impletur illius laudis explicatio, acceptetur laudatoris devotio. Approbet me ipse voluisse, ignoscat non implevisse.

4. Ineffabili dulcedine teneor, cum audio *Bonus Dominus:* consideratisque omnibus et collustratis quæ forinsecus video, quoniam ex ipso sunt omnia, etiam cum mihi hæc placent, ad illum redeo a quo sunt, ut intelligam *quoniam bonus est Dominus*. Rursum cum ad illum, quantum possum, ingressus fuero, interiorem mihi C et superiorem invenio: quia sic bonus est Dominus, ut istis non indigeat quo sit bonus. Denique ista non laudo sine illo: illum autem sine istis perfectum, non indigum, incommutabilem, nullius bonum quærentem quo augeatur, nullius malum timentem quo minuatur, invenio. Et quid dicam amplius? Invenio in creatura cælum bonum, solem bonum, lunam bonam, stellas bonas, terram bonam, quæ gignuntur in terra et radicibus nixa sunt, bona; quæ ambulant et moventur, bona; quæ volitant in aere et natant in aquis, bona. Dico et hominem bonum: Homo e- Matth. 12. 35. nim bonus de bono thesauro cordis sui profert bonum. Dico et Angelum bonum, qui non est lapsus superbia (*e*) et diabolus factus est; sed e inhæret obediendo ei a quo factus est. Omnia iD sta dico bona, sed tamen cum suis nominibus, cælum bonum, Angelum bonum, hominem bonum: ad Deum autem cum me refero, puto melius nihil dicere quam bonum. Ipse quippe Do- Matth. 12. 35. minus Jesus Christus dixit, Homo bonus: et ipse item dixit, Nemo bonus nisi unus Deus. Nonne Marc. 10. 18. stimulavit nos ad quærendum et ad distinguendum quid sit bonum alio bono bonum, et bonum seipso bonum? Quam ergo bonum est, a quo sunt omnia bona? Omnino nullum invenias bonum, quod non ab illo sit bonum. Bonum bona

(a) Aliquot MSS. *jacetis*.
(b) Sic plerique MSS. At editi. *male vivendi*.
(c) Septem MSS. *non inveniuntur*.
(d) Sic plerique MSS. Editi vero, *Grati estote, ne foris erretis. Quia ergo etc.*
(e) Sic Am. et plerique MSS. At Lov. *Et diabolus factus est bonus, et esset si inhæreret ei obediendo etc.*

faciens sicuti est proprie, sic et bonum est proprie. Neque enim ea quæ fecit, non sunt; aut in-
a juria illi fit, cum dicimus (*a*) non esse quæ fecit. Quare enim fecit, si non sunt quæ fecit? Aut quid fecit, si non est quod fecit? Cum ergo sint et illa quæ fecit, venitur tamen ad illius comparationem, et tamquam solus sit, dixit, Ego
Exodi 3. 14. sum qui sum: et, Dices filiis Israel, Qui est, misit me ad vos. Non dixit, Dominus Deus ille omnipotens, et misericors, justus: quæ si diceret, utique vera diceret. Sublatis de medio omnibus, quibus appellari posset et dici Deus, ipsum esse se vocari respondit: et tamquam hoc esset ei no-
Ibidem men, Hoc dices eis, inquit, Qui est, misit me. Ita enim ille est, ut in ejus comparatione ea quæ
b facta sunt, non sint. (*b*) Illo non comparato, sunt; quoniam ab illo sunt: illi autem comparata, non sunt; quia verum esse, incommutabile
c esse est, quod ille solus est. Est enim est, sicut (*c*) bonorum bonum, bonum est. Cogitate, et videte quoniam quidquid aliud laudatis, ideo laudatis quia bonum est. Insanit qui laudat quod non est bonum. Si laudes iniquum eo ipso quo iniquus est, nonne et tu iniquus eris? Si laudes furem eo ipso quo fur est, nonne et tu particeps eris? Si laudes justum in eo ipso quo justus est, nonne et tu habes inde partem laudando? Non enim laudares justum, nisi amares: non amares, si nihil inde haberes. Si ergo quidquid aliud laudamus, ideo laudamus, quia bonum est; nulla tibi major caussa et melior et firmior dari potuit, quare laudes Deum, nisi quia bonus est. Ergo, ***Laudate Dominum, quoniam bonus est.***

5. Quamdiu dicamus ejus bonitatem? Quis corde concipiat, aut complectatur quam bonus sit Dominus? Sed ad nos redeamus, et in nobis illum agnoscamus, et in operibus artificem laudemus: quia ipsum contemplari idonei non su-
d mus. (*d*) Et si contemplari idonei aliquando erimus, cum fuerit mundatum cor nostrum fide, ut postremo gaudeat veritate: nunc quoniam ipse a nobis videri non potest, opera ejus videamus, ne sine ejus laude remaneamus. Ergo dixi, ***Laudate Dominum, quoniam bonus est: psallite nomini ejus, quoniam suavis est.*** Forte esset bonus et suavis non esset, si tibi non daret posse
Johan. 6. 41. et 40. gustare. Talem autem se præbuit hominibus, ut etiam panem de cælo miserit, et Filium suum æqualem, qui hoc est quod ipse, dederit hominem faciendum, et pro hominibus occidendum; ut per hoc quod tu es, gustes quod non es. Multum enim ad te erat gustare suavitatem Dei; quia remota erat illa et nimis alta, tu autem nimis abjectus et in imo jacens. In magna ista separatione missus est mediator. Non poteras ad Deum homo, Deus factus est homo; ut quoniam homo potes ad hominem, qui non posses ad
1. Tim. 2. 5. Deum, per hominem venires ad Deum: et factus
A est mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus. Sed si homo solum esset, hoc sequendo quod es, numquam pervenires: si Deus solum esset, non comprehendendo quod non es, numquam pervenires: Deus factus est homo, ut hominem sequendo, quod potes, ad Deum pervenias, quod non poteras. Ipse est mediator, inde factus est suavis. Quid suavius pane Angelorum? Quomodo non est suavis Dominus, quando panem Angelorum manducavit homo? Psal. 77. 25. Non enim aliunde vivit homo, et aliunde vivit Angelus. Ipsa est veritas, ipsa est sapientia, ipsa est (*e*) e virtus Dei: sed quomodo ea perfruuntur Angeli tu non potes. Illi enim quomodo perfruuntur? Johan. 11. Sicuti est, In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum, per
B quod facta sunt omnia. Tu autem quomodo contingis? Quia Verbum caro factum est, et habitavit in nobis. Ut enim pacem Angelorum manducaret homo, Creator Angelorum factus est homo. ***Psallite ergo nomini ejus, quoniam suavis est.*** Si gustastis, psallite; si gustastis quam suavis est Dominus, psallite; si bene sapit quod gustastis, laudate. Quis tam ingratus est vel coquenti vel pascenti, ut cum fuerit pulmento aliquo delectatus, non reddat gratiam laudando quod gustat? Si de his non tacemus, de illo qui dedit omnia tacebimus? ***Psallite nomini ejus, quoniam suavis est.***

6. Et audite jam opera ejus. Tendebatis enim vos fortassis videre bonum omnium bonorum, bonum a quo sunt omnia bona, bonum sine quo
C nihil est bonum, et bonum quod sine ceteris bonum est: tendebatis vos ut videretis, et forte in extendenda acie mentis vestræ deficiebatis. Hoc enim ex me conjicio, sic patior. Sed et si est aliquis, sicut fieri potest, et valde potest, acie mentis fortior me, et contuitum cordis sui diu figit in eo quod est: laudet ille ut potest, et quomodo nos non possumus laudet. Gratias tamen illi, qui in hoc Psalmo temperavit laudem suam, ut et firmorum esset et infirmorum. Nam et in illa missione servi sui Moysi cum diceret, Ego sum qui sum: et, Dices filiis Israel, Qui est, Exodi 3. 14. misit me ad vos: quia ipsum proprie esse menti humanæ difficile erat capere, et mittebatur homo ad homines, quamvis non ab homine; continuo Deus temperavit laudem suam, et hoc de
D se dixit quod capi dulciter posset: non in eo voluit remanere quod laudabatur, quo non posset laudator adtingere. Vade, inquit, dic filiis Israel, Ibidem 5. Deus Abraham et Deus Isaac et Deus Jacob misit me ad vos: hoc mihi nomen est in æternum. Certe Domine, nomen illud habes: quia et tu dixisti; Ego sum: Qui est misit me ad vos. Unde modo nomen mutasti, ut diceres, Deus Abraham et Deus Isaac et Deus Jacob? Nonne tibi videtur ratio ejus respondere, et dicere, Quod dixi, Ego

(a) Vindocinensis MS. omittit *non*.
(b) Sic MSS. At editi, *non sint illi comparanda quoniam ab illo sunt: illi autem non comparata, sunt; quoniam ab illo sunt. Illi enim comparata, non sunt; quia verum* etc.
(c) Vox *bonorum* ab Am. et MSS. abest.
(d) Aliquot MSS. *Et si contemplabimur, idonei aliquando erimus.*
(e) Sic Am. Er. et MSS. At Lov. *veritas Dei.*

sum qui sum; verum est, sed non capis: quod
Ibidem 6. autem dixi, Ego sum Deus Abraham et Deus I-
saac et Deus Jacob; et verum est, et capis?
Quod enim Ego sum qui sum, ad me pertinet:
quod autem Deus Abraham et Deus Isaac et Deus
Jacob, ad te pertinet. Et si deficis in eo quod
mihi sum, cape quod tibi sum. Et ne forte quis-
quam putaret illud quod dixit Deus, Ego sum
qui sum; et, Qui est misit me ad vos, hoc so-
lum æternum ei nomen esse: quod autem dixit,
Ego sum Deus Abraham et Deus Isaac et Deus
Jacob, temporale nomen esse: non curavit Deus,
cum dixisset, Ego sum qui sum; et, Qui est mi-
sit me ad vos; dicere quod hoc ei nomen sit in
æternum: quia etsi hoc non diceret, intelligere-
tur. Est enim, et vere est, et eo ipso quod vere
est, sine initio et sine termino est. Quod vero
propter hominem est, Ego sum Deus Abraham
et Deus Isaac et Deus Jacob, ne ibi suboriretur
humana sollicitudo, quia hoc temporale est, non
sempiternum, securos nos fecit, quia de tempo-
ralibus ad æternam vitam nos perducit. Hoc,
inquit, mihi nomen est in æternum, non quia
æternus Abraham et æternus Isaac et æternus
Jacob, sed quia Deus illos facit æternos postea
sine fine. Habuerunt quippe initium, sed finem
non habebunt.

7. In Abraham et Isaac et Jacob totam Eccle-
siam ejus cogitate, omne semen Israel cogitate:
omne autem semen Israel, non solum quod est
Gal. 3. 29. ex carne, sed etiam quod est ex fide. Apostolus
enim Gentibus loquebatur, quibus dicebat, Si
ergo vos Christi, ergo semen Abrahæ estis, se-
cundum promissionem heredes. Benedicimur er-
go omnes in Deo Abraham et Isaac et Jacob. Ar-
borem quidem benedixit quamdam, eamque oli-
vam creavit, sicut dixit Apostolus, ipsos Patriar-
chas sanctos, unde effloruit populus Dei: sed
hæc arbor olivæ putata est, non amputata, et
inde superbi rami fracti sunt: ipse est blasphe-
mus et impius populus Judæorum. Manserunt
tamen rami boni et utiles: nam inde Apostoli.
Et cum ibi rami utiles relicti essent, per Dei mi-
sericordiam insertus est et oleaster Gentium,
Rom. 11 17. cui dicit Apostolus, Tu autem cum esses olea-
et 18. ster insertus es in illis, et particeps pinguedinis
olivæ factus es. Noli gloriari adversus ramos.
Quod si gloriaris, non tu radicem portas, sed
radix te. Hæc una arbor est pertinens ad A-
braham et Isaac et Jacob; et quod plus est, ma-
gis ad Abraham et Isaac et Jacob oleaster inser-
tus, quam rami confracti. Illi enim per fragmen-
tum jam non ibi sunt, oleaster non ibi erat et
ibi est: illi per superbiam frangi meruerunt,
iste per humilitatem inseri meruit: illi amise-
a runt radicem, iste tenuit eam. Cum ergo (a) au-
distis Israel Dei, Israel pertinentem ad Deum,
inde nolite vos facere alienos. Oleaster quidem
fuistis, sed oliva estis, participes pinguedinis
olivæ. Nam vultis nosse in Abraham et Isaac et
A Jacob quomodo sit insertus oleaster, ne putetis
vos ad hanc arborem non pertinere, quia non
pertinetis carnaliter ad semen Abraham? Domi-
nus quando miratus est fidem Centurionis illius,
qui non erat de populo Israel, sed erat de po- Matth. 8 11.
pulo Gentium: Propterea, inquit, dico vobis,
quia multi ab Oriente et Occidente venient. Ec-
ce jam oleaster in manu insertoris: Multi ab O-
riente et Occidente venient. Videmus quid ferat
inserendum, ubi inserat videamus: Et recum-
bent, inquit, cum Abraham, Isaac et Jacob, in
regno cælorum. Videmus et quid inseruit, et ubi
inseruit. De ramis superbis naturalibus quid di-
cit? Filii autem regni ibunt in tenebras exterio-
res, ibi erit fletus et stridor dentium. Res præ-
nuntiata, res impleta.

B 8. Ergo, ***Psallite Domino, quoniam suavis*** v. 4.
est. Et attendite quæ circa nos fecit. ***Quoniam***
Jacob elegit sibi Dominus, ***Israel in possessio-***
nem sibi. Laudate, psallite, quoniam fecit ista.
Talia dico, quæ capere valeatis. Ceteras gentes
sub Angelis posuit: *Jacob elegit sibi Dominus*,
Israel in possessionem ***sibi***. Gentem suam fecit
agrum, quem coleret, quem ipse seminaret,
quamvis ipse omnes gentes condiderit, ceteras
Angelis commisit, sibi istam possidendam ser-
vandamque deputavit: hunc populum, hunc Ja-
cob. Merito illius, an gratia sua? De nondum
natis ait, Quia major serviet minori, Apostolus Rom. 9. 13.
dixit. Quod meritum habere nondum nati po-
tuerunt, antequam quisquam eorum egisset ali-
quid boni aut mali? Non ergo se extollat Jacob,
C non glorietur, non suis meritis tribuat. Ante est
præcognitus, ante prædestinatus, ante electus:
non suis meritis electus, sed gratia Dei inven-
tus et vivificatus. Sic et omnes gentes: nam ut
insereretur, quid meruit oleaster, amaritudine
baccarum, sterilitate silvestri? Lignum quippe
erat silvæ, non agri Dominici; et tamen ille per
misericordiam suam et oleastrum inseruit in oli-
vam. Sed adhuc non erat insertus oleaster, quan-
do *Dominus elegit sibi Jacob*, *Israel in posses-*
sionem sibi.

9. Et quid Propheta? ***Quoniam ego cognovi*** v. 5.
quod magnus est Dominus. Mente volante ad su-
perna, erecta a carne transcendente creaturam,
cognovit quia magnus est Dominus. Non omnes
possunt videndo cognoscere: laudent quod fe-
D cit; ***Suavis est: Jacob elegit sibi Dominus, Israel***
in possessionem sibi. (*b*) Et hinc illum lauda: b
Nam et *ego cognovi, quia magnus est Dominus*.
Propheta loquebatur, qui intravit in sanctua-
rium Dei, qui audivit forte ineffabilia verba,
quæ non licet homini loqui; qui dixit quod pos- 2.Cor. 12. 4.
set hominibus dici, et tenuit apud se quod non
posset dici. Ergo et audiatur ad quod possumus
et credatur ad quod non possumus. Ad quod
possumus audiatur, ***Quoniam Jacob elegit sibi***
Dominus, Israel in possessionem sibi: ad quod
non possumus credatur, quia ipse cognovit ***quod***

(a) Aliquot MSS. *auditis Israel, de Israel pertinente* etc. Am. *audistis Israel, et Israel pertinentem* etc. Er. *et de Israel pertinentem* etc.

(b) Sic plerique MSS. editi, *Et hic illum laudas*.

magnus est Dominus. Si illi diceremus, Rogamus te, explica magnitudinem illius: nonne forte responderet nobis, Non est valde magnus quem video, si a me poterit explicari. Redeat ergo ad opera ejus, et dicat nobis. Habeat ipse in conscientia magnitudinem Domini, quam vidit, quam nobis credendam commendavit; quo nostros oculos perducere non potuit: et enumeret quædam quæ hic Dominus fecit; ut et nobis, qui magnitudinem illius sicut ille videre non possumus, dulcescat ex operibus suis, quæ capere possumus. *Quoniam ego*, inquit, *cognovi quod magnus est Dominus, et Deus noster super omnes deos.* Quos deos? Sicut dicit Apostolus,

1 Cor. 8. 5. et 6.
» Etsi sunt qui dicantur dii in cælo et in terra,
» sicut sunt dii multi et domini multi; nobis ta-
» men unus Deus, Pater ex quo omnia, et nos in
» ipso, et unus Dominus noster Jesus Christus,
per quem omnia, et nos per ipsum. Dicantur dii homines. Dictum est enim, Deus stetit in synagoga deorum. Dictum est, Ego dixi, Dii estis et filii altissimi omnes: nonne super homines Deus? Sed quid magnum, si super homines Deus? Et super Angelos Deus: quia Angeli non fecerunt Deum, Angelos fecit Deus; et necesse est super omnia quæ fecit, sit ipse qui fecit. Cognoscens ergo magnitudinem Domini iste, et videns eum super omnem esse creaturam, non tantum corporalem, sed etiam spiritalem: *Rex magnus*, inquit, *super omnes deos.* Ipse est summus Deus, qui super se non habet Deum. Opera ejus dicat, ipsa capiuntur.

Psal. 81. 1. Ibidem 6.

v. 6. 10. *Omnia quæcumque voluit Dominus, fecit in cælo et in terra, in mari et in omnibus abyssis.* Quis autem comprehendat hæc? Quis enumeret opera Domini in cælo et in terra, in mari et in omnibus abyssis? Tamen si comprehendere omnia non possumus, inconcusse credere et tenere debemus, quoniam quidquid creaturarum in cælo, quidquid in terra, quidquid in mari et in omnibus abyssis, a Domino factum est: quia *omnia quæ voluit, fecit in cælo et in terra, in mari et in omnibus abyssis* sicut jam diximus. Non omnia quæ fecit, coactus est facere, sed *omnia quæcumque voluit fecit.* Caussa omnium quæ fecit, voluntas ejus est. Facis tu domum, quia si nolles facere, sine habitatione remaneres: necessitas cogit te facere domum, non libera voluntas. Facis vestem, quia si non faceres, nudus ambulares: ad faciendam ergo vestem necessitate duceris, non libera voluntate. Conseris montem vitibus, semen spargis: quia nisi feceris, alimenta non habebis: omnia hæc necessitate facis. Deus bonitate fecit, nullo quod fecit eguit: ideo, *Omnia quæcumque voluit fecit.*

11. Putas, habemus et nos quod libera voluntate faciamus? Ea enim quæ diximus, ex necessitate facimus: quia si non faceremus, egentes et inopes remaneremus. Invenimus aliquid quod libera voluntate faciamus? Invenimus placere, cum ipsum Deum amando laudamus. Hoc enim libera voluntate facis, quando amas quod laudas: non enim ex necessitate, sed quia placet. Unde justis et sanctis Dei placuit Deus, etiam flagellans eos. Quando iniquis omnibus displicet, placuit illis; et sub flagello ejus, in ærumna, in laboribus, in vulneribus, in egestate constituti laudaverunt Deum: non eis displicuit nec torquens. Hoc est gratis amare, non quasi proposita acceptione mercedis; quia ipsa merces tua summa Deus ipse erit, quem gratis diligis: et sic amare debes, ut ipsum pro mercede desiderare non desinas, qui solus te satiet; sicut Philippus desiderabat, cum diceret, Ostende nobis Patrem, et sufficit nobis. Merito, quia hoc de libera voluntate facimus, et de libera voluntate facere debemus, quia delectati facimus, amando facimus: quia etsi corripimur ab illo, nobis numquam displicere debet, qui semper est justus. Hoc dixit ille laudator ejus: In me sunt Deus vota tua, quæ reddam laudationes tibi. Et alio loco, Voluntarie sacrificabo tibi. Quid est, Voluntarie sacrificabo? Voluntarie laudabo te. Quia, Sacrificium laudis, inquit, glorificabit me. Si cogereris offerre Domino tuo sacrificium gratum illi et acceptum, sicut antea (*a*) vovebantur sacrificia in umbra futurorum; forte non invenires in grege tuo placitum taurum, et in capris hircum aræ Domini dignum, nec in ovili tuo arietem dignum ad victimam Domino tuo; et non inveniens satageres quid faceres, et diceres forte Deo, Volui, et non habui. Numquid potes de laude dicere, Volui, et non habui? Ipsum voluisse, laudasse est. Non enim verba a te quærit Deus, sed cor. (*b*) Denique potes dicere, Et linguam non habui. Si quis obmutescit aliqua valetudine, linguam non habuit, et tamen laudem habuit. Si enim Deus aures carnales haberet, et sono tui corporis indigeret, ideo cum remansisses sine lingua, sine laude etiam remaneres: nunc vero quia cor quærit, cor inspicit, intus testis est, judex, approbator, (*c*) adjutor, coronator; sufficit ut offeras voluntatem. Cum potes, ore (*d*) confiteris ad salutem: cum autem non potes, corde credis ad justitiam: corde laudas, corde benedicis, corde in aram conscientiæ victimas sacras imponis: et respondetur tibi, Pax in terra hominibus bonæ voluntatis.

Johan. 14. 8. Psal. 53. 12. Psal. 53. 8. Psal. 49. 23. Rom. 10. 10. Lucæ 2. 14.

12. Ille igitur Deus, qui omnipotens est, *in cælo et in terra omnia quæcumque voluit fecit:* tu in domo tua non facis omnia quæ vis. Ille *in cælo et in terra omnia quæcumque voluit fecit:* tu fac vel in agro tuo omnia quæ vis. Multa vis, et non potes in domo tua facere omnia quæ vis: contradicit forte uxor, contradicunt filii, aliquando et servulus contumacia contradicit, et non facis quod vis. Sed facio, inquis, quod volo: quia in non obediente ac contradicente vindico. Nec hoc facis, cum vis. Aliquando vindi-

(a) Plures MSS. *jubebatur sacrificium.*
(b) Sic plerique MSS. At editi, *Neque potest quisquam dicere.*

(c) Aliquot MSS. *auditor.*
(d) Sic Am. et MSS. At Er. et Lov. *confitere.* et infra, *crede.*

care vis, et non potes: aliquando minaris, et
antequam facias quod minaris, moreris. Puta-
mus in teipso facis quod vis? Frenas omnes cu-
piditates tuas? Forsitan frenas: numquid efficis
ut ipsæ cupiditates non surgant, quas frenas?
Certe enim hoc vis, non titillari molestia cupi-
Gal. 5. 17. ditatum tuarum: et tamen caro concupiscit ad-
» versus spiritum, et spiritus adversus carnem,
ut non ea quæ vultis faciatis. Tu in teipso non
facis quod vis: *Deus autem noster in cælo et in*
terra omnia quæcumque voluit fecit. Ipse tibi
det gratiam, ut in teipso facias quod vis: nisi
enim ipso adjuvante, nec in te facis quod vis.
Etenim cum ille non faceret in se quod vellet,
» qui ait, Caro concupiscit adversus spiritum,
» spiritus autem adversus carnem, ut non ea quæ
» vultis faciatis: cum de se ipse gemeret, dicens,
Rom. 7. 22. Condelector legi Dei secundum interiorem ho-
et 23. » minem, video autem aliam legem in membris
» meis repugnantem legi mentis meæ, et captivum
» me ducentem in lege peccati, quæ est in mem-
bris meis: quia non solum in domo sua, nec so-
lum in agro suo, sed in carne sua vel in spiritu
suo non implevit quæ volebat, clamavit ad Deum,
qui *omnia quæcumque voluit fecit in cælo et in*
Ibidem 24. *terra:* et dixit, Infelix ego homo, quis me libe-
» rabit de corpore mortis hujus? Et ille bonus,
et ille suavis tamquam responderet ei, continuo
Ibidem 25. subjecit, Gratia Dei per Jesum Christum Domi-
num nostrum. Hanc ergo suavitatem amate,
hanc suavitatem laudate. Intelligite Deum, qui
omnia quæcumque voluit fecit in cælo et in ter-
ra: ipse et in vobis faciet quod vultis, ipso ad-
juvante voluntatem vestram implebitis. Sed dum
non potestis, confitemini; cum poteritis, gra-
tias agite: jacentes, clamate; erecti, superbire
nolite. Ille ergo *in cælo et in terra omnia quæ-*
cumque voluit fecit, in mari et in omnibus abyssis.
v. 7. 13. *Suscitans nubes ab extremo terræ.* Vide-
mus ista opera Domini in ejus creatura. Ve-
niunt enim nubes ab extremo terræ ad medium,
et pluunt: unde surrexerint nescis. Ergo indi-
cat illud Propheta: *ab extremo terræ*, sive ab
imo, sive a circumdatione finium terræ, unde
vult excitat nubes, tamen a terra. *Fulgura in*
pluviam fecit. Nam fulgura sine pluvia, terre-
a rent te, et nihil (*a*) tibi darent. *Fulgura in plu-*
viam fecit. Fulgura sunt, contremiscis: pluit,
gaudes. *Fulgura in pluviam fecit:* qui terruit,
b ipse (*b*) ut gauderes fecit. *Qui educit ventos de*
thesauris suis: occultis caussis, unde nescis.
Quia enim flat ventus, sentis; qua caussa flat,
vel de quo thesauro rationis eductus sit, nescis:
debes tamen Deo pietatem credendi, quia non
flaret nisi jussisset ille qui fecit, nisi produxis-
set ille qui creavit.

14. Videmus ergo hæc in creatura ista, lau-
damus, miramur, benedicimus Deum: videamus
quæ fecit in hominibus propter populum suum.
v. 8. *Qui percussit primogenita Ægypti.* Etenim illa
divina dicta sunt, quæ amares; et non erant di-
A cta, quæ timeres. Adtende, quia et quando ira-
scitur, facit quod vult. *Percussit primogenita Æ-*
gypti, ab homine usque ad pecus. * *Immisit si-* v. 9.
gna et prodigia in medio tui, Ægypte. Nostis,
legistis quanta per Moysen fecerit manus Domi-
ni in Ægypto ad terrendos, ad contundendos,
ad dejiciendos superbos Ægyptios. *In Pharao-*
ne et in omnibus servis ejus. Parum est in Ægy-
pto: quid postea quam eductus est inde popu-
lus? *Qui percussit gentes multas:* quæ posside- v. 10.
bant terram, quam volebat Deus dare populo
suo. *Et occidit reges fortes*, * *Seon regem A-* v. 11.
morrhæorum, et Og regem Basan, et omnia re-
gna Chanaan. Omnia ista quomodo commemo-
rat breviter Psalmus, sic ea legimus in aliis li-
bris Dominicis, et magna ibi manus Domini.
B Quando tu vides quæ facta sunt in impios, cave
ne fiant in te. Ad hoc enim in illos facta sunt,
ut tu transires, et eos non imitareris, et talia
non patereris. Tamen vide quia flagellum Do-
mini est super omnem carnem. Ne putes te non
videri quando peccas, ne putes te contemni, ne
putes Dominum dormire: adtende exempla be-
neficiorum Dei, cum ea recolis, et cum vindi-
ctam Dei recolis, time. Omnipotens est, et ad
consolandum, et ad castigandum. Ideo sunt ista
utilia cum leguntur. Quando autem pius videt
quod passus est impius, purgat se ab omni im-
pietate, ne veniat et ipse in talem pœnam ta-
lemque vindictam. Bene ergo hæc accepistis.
Quid deinde fecit Deus? Expulit impios: *Et de-* v. 12.
dit terram eorum hereditatem, hereditatem Israel
C *servo suo.*

15. Deinde exultatio laudis ejus: *Domine*, v. 13.
nomen tuum in sæculum: post ista omnia quæ
fecisti. Quid enim video quæ fecisti? Inspicio
creaturam tuam, quam fecisti in cælo; inspicio
hanc imam partem, ubi habitamus: et hinc vi-
deo beneficia tua, nubium, ventorum, pluvia-
rum. Populum tuum adtendo: eduxisti eos de
domo servitutis, et signa et prodigia fecisti in-
ter inimicos eorum, punisti eos quos molestos
patiebantur, impios de terra sua ejecisti, reges
eorum occidisti, terram eorum populo tuo de-
disti: vidi omnia, et impletus laude dixi, *Do-*
mine, nomen tuum in sæculum.

16. Hæc quidem ad litteram quomodo scripta Superiorum versuum expositio mystica.
sunt videmus, novimus, laudamus. Si autem
D aliquid significant, non sim onerosus, dum ex-
plico ut potero. Ecce in ipsis hominibus possum
agnoscere, quia *In cælo et in terra omnia quæ-* v. 6.
cumque voluit fecit. Cælum enim æthereum,
spiritales accipio; terram, carnales: ex his duo-
bus tamquam cælo et terra constat Ecclesia Dei,
et ad spiritales pertinet prædicatio, ad carnales
pertinet obsecundatio. Nam et cæli enarrant glo- Psal. 18. 2.
riam Dei, et facta manuum ejus annuntiat fir-
mamentum. Si autem terra Dei non esset plebs
Dei, non diceret Apostolus, Dei ædificatio, Dei 1. Cor. 3. 9. et 10.
agricultura estis: sicut sapiens architectus fun- »
damentum posui, alius superædificat. Ergo ædi- »

(a) Plerique MSS. *et nihil tibi darent.*

(b) Plures MSS. *ipse refecit.*

1. Cor. 3. 7. ficium Dei sumus, et ager Dei sumus. Quis, in-
1. Cor. 3. 6. quit, plantat vineam, et de fructu ejus non per-
» cipit? Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus
incrementum dedit. Ergo et in Ecclesia sua, et
in prædicatoribus suis, et in plebibus suis, tam-
quam in cælo et in terra, omnia quæcumque
voluit fecit. Parum est in eis: *In mari et in o-
mnibus abyssis omnia quæcumque voluit fecit.*
Mare sunt omnes infideles, omnes nondum cre-
dentes; et in eis *omnia quæcumque voluit fecit.*
Non enim sæviunt infideles, nisi permittantur,
aut vindicatur in eos, quando perversi sunt,
nisi jusserit ille qui fecit omnes gentes. Puta
quia mare est, et non terra, numquid ideo a po-
testate Dei omnipotentis alienum est? *Et in
mari et in omnibus abyssis quæ voluit fecit.* Qui
sunt abyssus? Latentia corda mortalium, pro-
fundæ cogitationes hominum. Quomodo et ibi
Psal. 10. 6. facit Deus quod vult? Quia Dominus interrogat
» justum et impium: qui autem diligit iniquita-
tem, odit animam suam. Et ubi illum interro-
Sap. 1. 9. gat? Alibi scriptum est, In cogitationibus im-
pii interrogatio erit. Ergo *et in omnibus abyssis
omnia quæcumque voluit fecit.* Latet cor bonum,
latet cor malum, abyssus est et in corde bono,
et in corde malo: sed hæc nuda sunt Deo, quem
nihil latet. Consolatur cor bonum, torquet cor
malum. *Omnia* ergo *quæ voluit fecit in cælo et
in terra, in mari et in omnibus abyssis.*

v. 7. 17. *Suscitans nubes ab extremo terræ.* Quas
nubes? Prædicatores verbi veritatis suæ. De
quibus nubibus alio loco irascens vineæ suæ di-
Isai. 5. 6. cit, Mandabo nubibus meis ne pluant super il-
lam imbrem. Et parum est excitasse nubes de
Jerusalem vel de Israel, quas misit prædicare
Evangelium suum in toto orbe terrarum: de qui-
Psal. 18. 5. bus nubibus dictum est, In omnem terram exi-
vit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba
eorum; parum est hoc: sed quia ipse Dominus
Matth. 24. ait, Prædicabitur hoc Evangelium regni in toto
14. orbe terrarum, in testimonium omnibus genti-
bus, et tunc veniet finis, excitat nubes ab ex-
tremo terræ. Nam crescente Evangelio, unde
erunt prædicatores Evangelii in finibus terræ,
nisi ibi excitet nubes ab extremo terræ? De i-
psis autem nubibus quid operatur? *Fulgura in
pluviam fecit.* Minas ad misericordiam flexit, de
terroribus irrigavit. Quomodo de terroribus ir-
rigavit? Quando tibi minatur Deus per Prophe-
tam et Apostolum, et times, nonne coruscatio
terruit te? Sed cum pœnitendo corrigeris, et
agnoscis hoc misericordia fieri, in pluviam ver-
titur fulguris terror. *Qui educit ventos de the-
sauris suis.* Eosdem puto prædicatores et nubes
et ventos, nubes propter carnem; ventos, pro-
pter spiritum. Nubes enim videntur, venti sen-
tiuntur et non videntur. Denique quoniam car-
nem videmus esse de terra: *Nubes*, inquit, *ex-
citat ab extremo terræ.* Expresserat unde exci-
tet nubes: venit ad ventos quia spiritus homi-
nis ignoratur unde veniat. *Producens*, inquit,
Johan. 3. 8. *ventos de thesauris suis.* Paululum adtendite, et
cetera videamus.

A 18. *Qui percussit primogenita Ægypti, ab ho- v. 8.
mine usque ad pecus.* Primogenita nostra salva
sint Domino, quoniam Ipse ea dedit nobis. Mo-
lesta autem pœna est, et nimium terribilis pla-
ga, mors primogenitorum. Quæ sunt primoge-
nita nostra? Mores isti nostri, quibus nunc ser-
vimus Deo, ipsa sunt primogenita nostra. Pri-
mitias enim habemus ipsam fidem; unde inci-
pimus. Ecclesiæ quippe dictum est, Venies et Cant. 4. 8.
pertransies ab initio fidei. Et nemo incipit bene sec. LXX.
vivere, nisi a fide. Fides ergo nostra in primo-
genitis nostris est. Quando custoditur fides no-
stra, cetera subsequi possunt. Nam quod pur-
gantur homines quotidie proficiendo in melius,
meliusque vivendo, ipso interiore homine re-
novato de die in diem, sicut dicit Apostolus, Et 2. Cor. 4. 16.
B si exterior noster homo corrumpitur, sed inte- »
rior renovatur de die in diem: ideo fit quia pri-
mogenita fides vivit, de qua primogenita fide et
Apostolus ait, Non solum autem, sed et nos Rom. 8. 23.
ipsi primitias spiritus habentes, id est, dantes »
jam Deo primitias spiritus nostri: hoc est, i-
psam fidem tamquam primogenita nostra: ta-
men in nobismetipsis ingemiscimus, adoptio- »
nem expectantes, redemtionem corporis nostri. »
Si ergo magna Dei gratia est, ut conservetur
fides nostra: magna pœna est occidere primo-
genita, quando homines in afflictione Ecclesiæ
constituti perdunt fidem. Affligunt enim Eccle-
siam, ut perdant fidem: nam et ipsa Ægyptus
afflictio interpretatur. Quicumque ergo affligunt
Ecclesiam, quicumque scandala Ecclesiæ im-
C mittunt, etsi Christiani appellentur, moriuntur
primogenita eorum. Erunt infideles, erunt ina-
nes, habentes nomen tantum et signum: in cor-
de autem primogenitum suum sepelierunt; us-
que adeo, ut quando ei aliquid dixeris, propter
bonam vitam, propter spem vitæ æternæ, et
propter timorem ignis æterni, apud se subsan-
net; aut si talis est ut audeat coram te, os tor-
queat et dicat, Quis huc inde reversus est? di-
cunt sibi homines quod volunt. Et Christianus
est: sed quia affligens, occisus est primogeni-
tus ejus, mortua est fides ejus: et hoc *ab ho-
mine usque ad pecus.* Dicam, Fratres, quod sen-
tio. Homines intelligo spiritaliter significari tam-
quam doctos, propter rationalem animam, quod
est homo: pecora vero indoctos, sed tamen ha-
D bentes fidem, nam non haberent primogenita.
Sunt docti qui affligunt Ecclesiam, schismata et
hæreses faciendo. Proinde nec in illis invenis
fidem, quoniam facti sunt Ægyptus, id est, af-
flictio populo Dei. Occisa sunt primogenita eo-
rum: trahunt post se turbas indoctas, ipsa sunt
pecora. In hac ergo afflictione, qua Ecclesia af-
fligitur, moritur in affligentibus fides. Moriun-
tur primogenita et in ipsis doctis et indoctis;
quia occidit Deus primogenita Ægyptiorum *ab
homine usque ad pecus.*

19. *Immisit signa et prodigia in medio tui, v. 9.
Ægypte, in Pharaone et in omnibus servis ejus.*
Pharao rex Ægyptiorum. Nomen adtendite, et
videte quemadmodum ista faciat Deus. Rex in

omni gente prior est; Ægyptus afflictio est; Pharao dissipatio. Afflictio ergo regem habet dissipationem: quia illi qui affligunt Ecclesiam, dissipati affligunt. Ut enim affligant, dissipantur: quoniam rex ducit, populus sequitur; præcedit dissipatio, sequitur afflictio. Audite, audi-
a te nomina hæc, interpretatione (a) typica et sapientia plena. Nec unum invenis ex istis nominibus, quod boni aliquid interpretetur, ubi exercuit Deus iram suam.

v. 10. 20. *Percussit gentes multas, et occidit reges fortes.* Dic quos reges et quas gentes? *Seon re-*
v. 11. *gem Amorrhæorum.* Audite nomina gravida sacramentis. *Seon regem*, inquit, *Amorrhæorum* occidit. Occidit plane: et nunc occidat a cordibus servorum suorum, et a tentationibus Ecclesiæ suæ, nec cesset manus ejus in occidendis talibus regibus et talibus populis: interpreta-
b tur enim Seon, tentatio (b) oculorum; Amorrhæi interpretantur, amaricantes. Jam hic videte si intelligere possumus quomodo amaricantes regem habeant tentationem oculorum. Tentatio oculorum non est nisi mendacium: colorem habet, veritatem non habet. Jam quid mirum est, si amaricantes talem habeant regem, mendacem regem? Nisi enim mendacium et simulatio præcedat, non sunt amaricantes in Ecclesia: inde enim amaricant, quia fingunt. Præcedit tentatio oculorum, amaricatio sequitur:
c et in ipso diabolo præcessit. Nam (c) tentatio oculorum est, quod transfigurat se velut ange-
2.Cor. 11. 14. lum lucis. Occidat manus Domini et illum et illos; illum, ne inducat; illos, ut corrigantur. Etenim in unoquoque homine occiditur ille rex, quando damnat simulationem, et diligit veritatem. Manus Dei non quiescit id agere. Nam quemadmodum egit ad litteram tunc, sic agit nunc spiritaliter, ut impleat quod tunc prophetice prænuntiavit. Occidit etiam alium regem et alium populum ejus. *Et Og regem Basan.* Et hic quam malus? Og interpretatur, conclusio: Basan interpretatur, confusio. Malus est rex ille, qui intercludit viam ad Deum. Hoc enim agit
d diabolus, semper opponendo figmenta sua, (d) opponendo idola sua, opponendo se necessarium per arreptitios sortilegos, augures, haruspices, magos, sacra dæmoniorum, concludit viam. Quomodo per Christum id agitur, ut pateat via, quæ fuerat interclusa; nam per eum redemtus
Psal. 17. 30. quidam dicit, Et in Deo meo transgrediar murum: sic diabolus nihil aliud agit, nisi ut inter-
Johan. 14. 6. cludat viam, ne credatur in Deum. Si enim creditur in Deum, patet via; et ipse Christus est via: si autem non creditur in Deum, interclusa est via. Si autem interclusa fuerit, quia non creditur, quid restat, nisi ut cum venerit qui non credebatur, confundantur qui non crediderunt?

A Quare? Quia conclusio præcedit, et sequitur confusio. Conclusio præcedit ut rex, sequitur confusio tamquam plebs. Quos modo concludit, ut non credant in Christum, quando apparuerit Christus, omnes confundentur, et traducent eos Sap. 5. 8.
ex adverso iniquitates eorum. Tunc dicent impii confusi, Quid nobis profuit superbia? Magna mysteria, Fratres mei. Dissipatio (e) rex affli- e
ctionis; dissipantur ut affligantur. Magna mysteria. Tentatio oculorum, id est, fallacia rex amaricantium; fallunt enim ut amaricent. Conclusio rex confusionis: concluduntur enim ne transeant ad fidem, et cum venerit in quem credimus, confundentur. *Et omnia regna Chanaan*, occidit Deus. Chanaan interpretatur, paratus humilitati. Humilitas quasi bonum aliquod si-
B gnificat, sed si sit utilis humilitas: nam mala humiliatio pœnalis est. Si enim humiliatio ad pœnam non pertineret, non diceretur, Qui se exal- Luc. 13. 11. et 18. 14.
tat, humiliabitur. Non enim beneficium illi præstatur, quando punitur ut humilietur. Chanaan ergo modo superbus est. Omnis impius, omnis infidelis exaltat cor suum: non vult credere in Deum. Sed hæc exaltatio parata est humilitati in diem judicii: tunc humiliabitur, quando non vult. Sunt enim vasa iræ, quæ perfecta sunt ad perditionem. Modo extollant se, garriant, exten- Rom. 9. 22.
dant se super fideles, irrideant fideles, blasphement Christianos: dicant, Anicularia sunt ista, quæ dicunt de die judicii. Ista elatio eorum parata est humilitati. Quando venerit judex, qui modo annuntiatus irridetur; tunc ille qui modo
C superbit, non utiliter, sed pœnaliter humiliabitur. Modo autem non humiliatur, sed paratur humilitati, id est, paratur damnationi, paratur victimæ.

21. Omnia ergo ista evertit Deus, corporaliter tunc, quando patres nostri educti sunt de terra Ægypti; evertit spiritaliter nunc, nec cessat manus ejus usque in finem. Ideo ne istas potentias Dei tunc putes peractas cessasse: *Domine, nomen tuum*, inquit, *in sæculum.* Id est, v. 13.
non cessat misericordia tua, non cessat manus tua in sæculum facere ista, quæ tunc prænuntiasti figurando: Omnia enim illa in figura con- 1.Cor. 10. 11.
tingebant illis; scripta sunt autem ad correptio- »
nem nostram, in quos finis sæculorum obvenit. *Domine, memoriale tuum in generationem et*
D *generationem.* Generatio ista et generatio altera: generatio qua fideles efficimur, et per baptismum renascimur; generatio qua a mortuis resurgemus, et Angelis conjuncti vivemus in æternum. Memoriale tuum, Domine, et super generationem istam, et super illam generationem: quia nec nunc nos oblitus est, ut vocaret; nec tunc obliviscetur, ut coronet. *Memoriale tuum, Domine, in generationem et generationem.*

(a) Aliquot MSS. *mystica.*
(b) Omnes prope MSS. hic et infra constanter, *tentatio colorum.* Porro idem nomen postea in Psal. 135 n. 9. interpretari dicit, *germen inutile vel tentationem calentem.*
(c) Sic MSS. At editi, *nam si tentatio oculorum non est, quomodo transfigurat se velut in angelum lucis?*
(d) Aliquot MSS. *idola sua faciendo, opponendo se* etc. Alii, *opponendo idola sua, sine cessatione per arreptitios* etc. Et quidam, *opponendo idola sua, faciendo sine cessatione per arreptitios.*
(e) Sic MSS. Editi vero, *ex afflictione.*

v. 14. 22. *Quoniam* (*a*) *judicavit Dominus plebem* A
a *suam*. Complevit certe omnia illa in populo Ju-
dæorum. Numquid jam remanserunt opera ejus,
postquam induxit plebem suam in terram re-
promissionis? Adhuc plane judicabit: *Judica-*
vit Dominus plebem suam, et in servis suis ad-
vocabitur. Jam judicavit ipsam plebem: exce-
pto judicio futuro, judicata est plebs Judæorum.
Quid est, judicata? Separati inde sunt justi, et
remanserunt injusti. Si autem mentior aut men-
tiri existimor, quia dixi, Jam judicata est: audi
Johan. 9. 39. Dominum dicentem, In judicium veni in hunc
mundum, ut qui non vident videant, et qui vi-
dent cæci fiant. Excæcati sunt superbi, illumi-
nati sunt humiles. *Judicavit* ergo *plebem suam*.
Isai. 2. 5. Ipsum judicium dixit Isaias: Et nunc tu domus
» Jacob, venite, ambulemus in lumine Domini. B
Parum est hoc, sed quid sequitur? Dimisit enim
plebem suam domum Israel. Ipsa est domus Ja-
cob, quæ est domus Israel: qui enim Jacob,
ipse est Israel. Nostis sanctas litteras, et puto
quod vobis veniat in mentem, quia ipse Jacob
Gen. 32. 28. quando vidit Angelum secum luctari, tunc ac-
cepit nomen ut appellaretur Israel. Unus homo
est sive Jacob, sive Israel, una persona est: do-
mus Jacob, et domus Israel, una gens, una plebs:
hanc invitat, et hanc dimittit. Et nunc jam cer-
te occidisti Christum, o domus Jacob, jam occi-
disti Christum, jam caput ante crucem agitasti,
Matth. 27. 39, etc. jam pendentem irrisisti, jam dixisti, Si filius
Lucæ 23. 33, etc. Dei est, descendat de cruce. Jam rogavit medi-
cus pro phreneticis, Pater ignosce illis, quia
nesciunt quid faciunt. Certe jam fecisti ista o- C
mnia, et nunc crede in eum quem occidisti, bi-
be sanguinem quem fudisti. Et nunc tu domus
b Jacob: (*b*) testimonio Isaiæ exponere cupio quod
hic dixit; *Quoniam judicavit Dominus plebem*
suam, et in servis suis advocabitur. Judicasse
enim intelligitur plebem suam, separando in
ipsa plebe sua bonos a malis, fideles ab infide-
libus, Apostolos a Judæis mendacibus. Hoc si-
gnificavit, ut dicere cœperam, per Prophetam
» dicens, Jam post illa mala omnia tua, o tu do-
mus Jacob, venite, ambulemus in luce Domini.
» Quare vobis dico, Venite, ambulemus in luce
Domini? Ne remanendo in Judaismo, non per-
veniatis ad Christum. Quare enim? Non semper
ibi prophetatus est Christus? Sed nunc dimisit
c plebem suam, domum Israel. (*c*) Veni domus D
Jacob, quia dimisit plebem suam domum Jacob:
veni domus Israel, quia dimisit plebem suam
domum Israel. Quæ venit, et quæ dimissa est,
nisi quia hoc est judicium, ut qui non vident vi-
Johan. 9. 39. deant, et qui vident cæci fiant? *Judicavit* ergo
Dominus plebem suam. Separavit ergo, et non
ibi inveniet quos in regnum suum restituat?
Rom. 11. 1. Plane inveniet. *Et in servis suis advocabitur*.
Non repulit, ait Apostolus, plebem suam, quam
præscivit. Et unde probat? Nam et ego Israelita
sum. Ergo, *Judicavit Dominus plebem suam*,
separando bonos a malis: hoc est, *Et in servis*
suis advocabitur. A quibus? A gentibus. Quantæ
enim gentes credendo venerunt? Quanti fundi,
quanta loca deserta modo veniunt? Veniunt in-
de nescio quanti, credere volunt, dicimus eis,
Quid vultis? Respondent, Nosse gloriam Dei.
Credite Fratres, mirari nos et gaudere ad talem
vocem rusticanorum. Veniunt nescio unde, ex-
citati a nescio quo. Quid dicam, a nescio quo?
Immo scio a quo: quia, Nemo venit, inquit, ad Johan. 6. 44.
me, nisi quem Pater adtraxerit. Veniunt subito
de silva, de deserto, de remotissimis et arduis
montibus ad Ecclesiam, et hanc vocem habent
plerique et pene omnes eorum, ut videamus ve-
re intus docentem Deum. Impletur Scriptura
prophetica, qua dictum est, Erunt omnes doci- Isai. 54. 13.
biles Deo. Quid desideratis, dicimus illis. Et illi, Johan. 6. 45.
Videre gloriam Dei. Omnes enim peccaverunt, Rom. 3. 23.
et egent gloria Dei. Credunt, consecrantur, cle-
ricos sibi ordinari exigunt. Nonne impletur, *Et*
in servis suis advocabitur.

23. Denique post istam totam dispositionem
et dispensationem, convertit se Spiritus Dei ad
exprobranda et irridenda idola, quæ jam irri-
dentur a cultoribus suis: *Idola Gentium argen-*
tum et aurum. Ista omnia Deo faciente, qui in
cælo et in terra omnia quæcumque voluit fecit,
qui judicavit plebem suam, et in servis suis ad-
vocabitur; quid restat figmentum, nisi riden-
dum, non adorandum? Idola Gentium dicturus
erat fortasse, ut contemneremus ista omnia; di-
cturus erat idola gentium, lapides et ligna, gy-
psum et testam? Non hæc dico, vilis materia est:
illud quod valde amant, vel quod valde honorant
dico, *Idola Gentium argentum et aurum*. Certe v. 15.
aurum est, certe argentum est: numquid quia
lucet argentum, lucet aurum, ideo oculos ha-
bent et vident? Sic quomodo argentum est, quo-
modo aurum est, utile forte avaro, non religio-
so; immo vero nec avaro utile, sed utile bene
utenti, et per ejus erogationem cælestem the-
saurum adquirenti: tamen nunc cum ista insen-
sata sint, quid facitis homines de argento et
auro deos? Quos deos facitis, nonne videtis quod Sap. 15. 15.
non videant? * *Oculos habent, et non* (*d*) *vide-* v. 16.
bunt; * *aures habent et non audient; nares ha-* v. 17.
bent, et non odorabunt; os habent, et non lo- d
quentur; manus habent, et non operabuntur;
pedes habent, et non ambulabunt. Omnia ista
artifex, faber argentarius, aurifex facere potuit,
et oculos, et aures, et nares, et os, et manus,
et pedes: sed nec lucem oculis, nec auditum
auribus, nec vocem ori, nec sensum naribus,
nec motum manibus, nec iter pedibus dare po-
tuit.

24. O homo, rides jam procul dubio quod fe-
cisti, si a quo factus es agnovisti. De illis autem
qui non agnoverunt, quid dicitur? *Similes illis* v. 18.

(a) Editi, juxta Græc. LXX. *judicabit*. At MSS. constanter, *judicavit*: et sic Augustinum legisse apparet ex ratione interpretandi.

(b) Sic MSS. At editi, *testimonium ex te exponere*.

(c) Sic MSS. At editi hoc et proximo loco, *Venit*.

(d) MSS. *non vident*: et sic infra tempore præsenti, *non audiunt, non odorant, non loquuntur, non operantur, non ambulant*.

sint omnes qui faciunt ea, et omnes qui confi-
dunt in illis. Et creditis, Fratres, exprimi in eis
quamdam similitudinem idolorum, non quidem
in carne eorum, sed in interiore homine eorum.
Matth. 11. Nam aures habent, et non audiunt: ad illos quip-
15. pe clamat Deus, Qui habet aures audiendi au-
diat. Oculos habent, et non vident: habent enim
oculos corporis, sed non habent oculos fidei. De-
nique impletur hæc prophetia per omnes gen-
tes. Videte quomodo dictum sit per Prophetam.
Nihil allegoricum, nihil figuratum commemoro.
Propriam, expressam, simplicem, manifestam
audite prophetiam prædictam, videte comple-
tam. Prævaluit, inquit, Dominus adversus eos:
Propheta dicit Sophonias. Adversus repugnan-
tes, adversus rebellantes, et de occisione fide-
lium martyres facientes, sed tamen nescientes;
Soph. 2. « Prævaluit Dominus adversus eos. Et quomodo
11. » prævaluit? In Ecclesia sua, videmus quia præ-
valuit adversus eos. Volebant paucos Christia-
nos extinguere, occidere; sanguinem fuderunt,
de sanguine occisorum tanti exsurrexerunt, a
quibus illi interfectores Martyrum superaren-
tur. Tamen et modo quærunt ubi abscondant
idola sua, qui primo Christianos propter idola
trucidabant. Nonne prævaluit adversus eos Do-
» minus? Vide si facit quod sequitur, Prævaluit
» Dominus adversus eos. Et quid fecit? Extermi-
navit omnes deos gentium terræ, et adorabunt
eum unusquisque de loco suo, omnes insulæ
gentium. Quid est hoc? Nonne prædictum erat?
nonne completum est? nonne ut legitur, sic vi-
detur? Et illi qui remanserunt, oculos habent,
et non vident; nares habent, et non odorant.
2 Cor. 2. 15. Non sentiunt illum odorem: Christi bonus odor
sumus, sicut dicit Apostolus, in omni loco. Quid
prodest, quia nares habent, et non odorant tam
suavem odorem Christi? Vere in illis factum est
et vere de illis dictum est, *Similis illis sint o-*
mnes qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in
eis.

25. Sed quotidie credunt per miracula Christi
Domini, quotidie aperiuntur oculi cæcorum et
aures surdorum, inspirantur nares insensato-
rum, dissolvuntur ora mutorum, constringun-
tur manus paralyticorum; corriguntur pedes
claudicorum, de lapidibus istis excitantur filii
Matth. 3. 9. Abrahæ: quibus omnibus jam dicatur, *Domus*
v. 19. *Israel benedicite Dominum:* Omnes filii Abrahæ:
et si de lapidibus istis suscitantur filii Abrahæ;
manifestum est quia illi sunt magis domus Israel,
qui pertinent ad domum Israel, qui pertinent ad
semen Abrahæ, non carne, sed fide. *Domus I-*
srael benedicite Dominum. Sed fac de domo illa
dici, et populum Israel vocari: crediderunt inde
Apostoli et millia circumcisorum. *Domus Israel*
benedicite Dominum, Domus Aaron benedicite
v. 20. *Dominum,* * *Domus Levi benedicite Dominum.*
Benedicite populi Dominum, hoc est, *domus I-*
srael generaliter: benedicite præpositi, hoc est,
domus Aaron: benedicite ministri, hoc est *do-*
A *mus Levi.* Quid de ceteris nationibus? *Qui ti-*
metis Dominum, benedicite Dominum.

26. Omnes ergo una voce dicamus quod se-
quitur: ***Benedictus Dominus ex Sion, qui habi-*** v. 21.
tat in Jerusalem. Ex Sion et Jerusalem. Sion spe-
culatio, Jerusalem visio pacis. In qua Jerusalem
nunc habitaturus est? In illa quæ cecidit? Non,
sed in illa matre nostra, quæ est in cœlis, de
qua dictum est, Multi filii desertæ, magis quam Isai. 54. 1.
ejus quæ habet virum. Nunc ergo Dominus ex Gal. 4. 27.
Sion, quia speculamur (*a*) quoad veniat: nunc a
tamen quamdiu in spe vivimus, in Sion sumus.
Finita via habitabimus in illa civitate, quæ num-
quam ruitura est; quia et Dominus habitat in ea,
et custodit eam: quæ est visio pacis æterna Je-
rusalem, pacis illius, Fratres mei, cui laudandæ
B lingua non sufficit, ubi nullum hostem jam sen-
tiemus nec in Ecclesia, nec extra Ecclesiam, nec
in carne nostra, nec in cogitatione nostra. Ab-
sorbebitur mors in victoriam, et vacabimus ad
videndum Deum in pace æterna, cives Jerusalem
facti civitatis Dei.

IN PSALMUM CXXXV.

* ENARRATIO.

1. *Confitemini Domino, quoniam bonus,* v. 1.
quoniam in sæculum misericordia ejus.
Psalmus iste laudem continet Dei, et eodem mo-
do in omnibus suis versibus terminatur. Proin-
de quamvis hic in laudem Dei multa dicantur,
C maxime tamen ejus misericordia commendatur,
sine cujus commendatione apertissima nullum
versum claudi voluit, per quem Spiritus-sanctus
condidit Psalmum. Memini autem me in Psalmo
centesimo-quinto, qui similiter incipit, quoniam
codex quem intuebar, non habet, *in æternum;*
sed, *in sæculum misericordia ejus*, quæsisse
quid potius intelligere deberemus. In Græco e-
nim sermone scriptum est, εἰς τὸν αἰῶνα, quod et
in sæculum, et *in æternum* interpretari potest.
Sed quid illic ut potui disseruerim, etiam hic re-
texere longum est. In isto autem Psalmo etiam
idem ipse codex non habet *in sæculum*, quod
plerique habent: sed, *in æternum misericordia*
ejus. Quod etsi post judicium, quo in fine sæculi
vivi et mortui judicandi sunt, missis justis in vi- Matth. 25. 46.
D tam æternam, iniquis autem in ambustionem æ-
ternam, non sint deinceps futuri quorum adhuc
misereatur Deus; recte tamen intelligi potest in
æternum futura misericordia ejus, quam suis
sanctis fidelibusque largitur: non quia in æter-
num miseri erunt, et ideo in æternum miseri-
cordia ejus indigebunt; sed quia ipsa beatitudo,
quam misericorditer miseris præstat, ut esse
miseri desinant, et beati esse incipiant, non ha-
bebit finem, ideo *in æternum misericordia ejus.*
Quod enim justi erimus ex iniquis, sani ex in-
firmis, vivi ex mortuis, immortales ex mortali-
bus, beati ex miseris, misericordia ejus est. Hoc

(*a*) Am. et MSS. *quod veniat.*

autem quod ita erimus, in æternum erit: ergo *in æternum misericordia ejus.* Proinde, *Confitemini Domino*, id est, confitendo laudate Dominum, *quoniam bonus.* Nec pro hac confessione aliquid estis temporale sumturi: *quoniam in æternum misericordia ejus*, id est, beneficium quod vobis misericorditer præstat, æternum est. Quod autem habet, *Quoniam bonus*, Græcus habet ἀγαθός: non sicut in Psalmo centesimo et quinto, quod ibi est, Quoniam bonus, Græcus habet χρηστός. Ideo nonnulli illud interpretati sunt, Quoniam suavis est. Ἀγαθὸς autem non utcumque bonus, sed excellentissime bonus est.

v. 2. 2. Deinde sequitur, *Confitemini Deo deorum;*
v. 3. *quoniam in æternum misericordia ejus.* * *Confitemini Domino dominorum; quoniam in æternum misericordia ejus.* Quinam sint dii et domini, quorum deorum et dominorum sit Deus et Dominus, qui est verus Deus, merito quæri solet. Et scriptum invenimus in alio Psalmo, deos et-
Psal. 81. 1. iam homines appellatos, sicuti est, Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos di-
Ibidem 6. et 7. scernit. Et paulo post, Ego dixi, Dii estis et filii
» excelsi omnes, vos autem ut homines moriemi-
» ni, et sicut unus ex principibus cadetis. Quod
Johan. 10. 34. testimonium etiam Dominus in Evangelio commemorat dicens, Nonne scriptum est in Lege vestra, quia, Ego dixi, Dii estis? Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, et non potest solvi Scriptura; quem Pater sanctificavit, et misit in mundum, vos dicitis quia, Blasphemas, quia dixi, Filius Dei sum? Non ergo quia boni sunt omnes, sed quia sermo Dei ad illos factus est, appellati sunt dii. Nam si propterea quia boni essent omnes, non sic eos dijudicaret. Cum enim dixisset, Deus stetit in synagoga deorum; non ait, In medio deos et homines discernit, tamquam ostendens quid intersit inter deos et homines: sed, In medio, inquit, deos discernit.
Psal. 81. 2. Deinde sequitur: Usque quo judicatis iniquitatem? et cetera: quæ utique non omnibus, sed quibusdam dicit, quia discernens dicit; et tamen in medio deos discernit.

3. Sed quæritur, si homines, ad quos sermo Dei factus est, dii vocantur, utrum et Angeli vocandi sunt dii; cum hominibus justis et sanctis maximum præmium promittatur æqualitas Angelorum. Et in Scripturis quidem nescio utrum vel possit, vel facile possit reperiri, aperte dictos Angelos deos: sed cum de Domino Deo di-
Psal. 95. 4. etc. ctum esset, Terribilis super omnes deos, cur hoc dixerit, continuo velut exponendo conjunxit,
» Quoniam dii Gentium dæmonia. Super tales deos dixit Dominum terribilem in sanctis suis, quos cælos fecit, a quibus dæmonia terrerentur. Sic enim sequitur, Dominus autem cælos fecit. Non
» ergo, Dii sine additamento; sed, Dii Gentium dæmonia: superius tamen, Terribilis, inquit, super omnes deos: non ait, super omnes deos Gentium; quamvis intelligi hoc voluerit, addendo
» quod sequitur, Quoniam dii Gentium dæmonia. Quod quidem in Hebræo dicitur non ita esse scriptum; sed, Dii Gentium simulacra. Quod si ve-
A rum est, multo magis credendi sunt Septuaginta divino Spiritu interpretati, quo Spiritu et illa dicta sunt quæ in Hebræis litteris sunt. Eodem namque operante Spiritu, etiam hoc dici oportuit quod dictum est, Dii Gentium dæmonia: ut intelligeremus sic etiam in Hebræo positum, Dii Gentium simulacra; ut dæmonia potius, quæ sunt in simulacris, significarentur. Nam quod adtinet ad ipsa simulacra, quæ Græce appellantur, idola, quo nomine jam utimur pro Latino, oculos habent et non vident; et cetera quæ de his ideo dicuntur, quia omni sensu carent: quocirca nec terreri possunt, quia nisi ea quæ sentiunt, terreri utique non possunt. Quomodo ergo dictum est de Domino, Terribilis est super omnes deos, quoniam dii Gentium simulacra, nisi »
B per simulacra intelligantur dæmonia, quæ terreri possunt? Unde ait et Apostolus, Scimus 1. Cor. 8. 4.
quia nihil est idolum: hoc enim retulit ad materiam terrenam sensu carentem. Item ne quisquam putaret non esse aliquam viventem sentientemque naturam, quæ Gentium sacrificiis
delectetur, adjunxit, Sed quæ immolant Gentes, 1. Cor. 10. 20.
dæmoniis immolant et non Deo. Nolo vos socios »
fieri dæmoniorum. Si ergo nusquam in eloquiis divinis reperitur sanctos Angelos appellatos deos, ea mihi caussa potissimum occurrit, ne isto nomine homines ad hoc ædificarentur, ut ministerium vel servitium religionis, quæ Græce liturgia, vel latria dicitur, sanctis Angelis exhiberent: quod nec ipsi exhiberi ab hominibus volunt, nisi illi Deo qui et ipsorum et hominum
C Deus est. Unde multo utilius Angeli vocantur, qui Latine nuntii nuncupantur: ut per nomen non substantiæ, sed officii, satis intelligamus illum Deum a nobis eos coli velle, quem nuntiant. Totam ergo istam quæstionem breviter Apostolus solvit, ubi ait, Nam etsi sunt qui di- 1. Cor. 8. 5.
cantur dii, sive in cælo, sive in terra, quemad- » et 6.
modum sunt dii multi et domini multi; sed no- »
bis unus Deus, Pater, ex quo omnia, et nos in »
ipso, et unus Dominus Jesus Christus, per quem »
omnia, et nos per ipsum. »

4. Confiteamur ergo *Deo deorum, et Domino dominorum; quoniam in æternum misericordia ejus. Qui fecit mirabilia solus.* Sicut in omnium v. 4.
versuum novissimis partibus positum est, *Quoniam in æternum misericordia ejus:* sic in o-
D mnium capitibus quamvis non sit positum, subaudiendum est, *Confitemini.* Quod in Græco evidentius apparet. Appareret autem et in Latino, si eamdem locutionem transferre potuissent interpretes nostri. Quod quidem in isto versu possent, si dicerent, *facienti mirabilia.* Quod enim nos habemus, *Qui fecit mirabilia;* Græ- τῷ ποιήσαντι.
cus habet, *facienti mirabilia;* ubi necessario *Confitemini* subauditur. Atque utinam vel pronomen adderent, ut dicerent, ei *qui facit*, vel ei *qui fecit*, vel ei *qui firmavit:* quia etiam sic facile intelligeretur *Confitemini* esse subaudiendum. Nunc vero ita obscurum factum est, ut qui codicem Græcum sive nescierit inspicere, sive
neglexerit, possit putare, *Qui fecit cælos, Qui* v. 5. etc.

firmavit terram, Qui fecit luminaria, quoniam in æternum misericordia ejus, ideo dictum, quasi propterea ista fecerit, *Quoniam in æternum misericordia ejus:* cum ad ejus misericordiam illi pertineant, quos de miseria liberat; non autem ut ejus misericordiæ fuisse intelligamus fa-
Gen. 1. 31. cere cælum et terram et luminaria, cum illud
Sap. 1. 14. sit bonitatis ejus qui creavit omnia bona valde. Creavit autem ut essent omnia: hoc vero misericordiæ, ut a peccatis nostris mundet nos, et a miseria liberet in æternum. Ita ergo nos alloquitur Psalmus, *Confitemini Deo deorum, confitemini Domino dominorum.* Confitemini ei *qui facit mirabilia magna solus,* confitemini ei *qui fecit cælos in intellectu,* confitemini ei *qui firmavit terram super aquas*, confitemini ei *qui fecit luminaria magna solus.* Cur autem confiteamur, in omnium versuum finibus ponit, *Quoniam in æternum misericordia ejus.*

5. Sed quid est, *Qui fecit mirabilia magna solus?* An quia multa mirabilia per Angelos et per homines fecit? Sunt quædam magna quæ so-
v. 5. lus Deus facit, et ipsa exsequitur dicens, *Qui fe-*
v. 6. *cit cælos in intellectu,* * *Qui firmavit terram su-*
v. 7. *per aquas,* * *Qui fecit luminaria magna solus.* Ideo et hic addidit, *solus*, quia cetera mirabilia quæ dicturus est per homines fecit. Cum enim dixisset, *Qui fecit luminaria magna solus*: quæ
v. 8. sint eadem luminaria secutus aperuit, *Solem in*
v. 9. *potestatem diei,* * *lunam et stellas in potestatem noctis.* Deinde incipit dicere quæ per Angelos
v. 10. vel per homines fecerit. *Qui percussit Ægyptum cum primogenitis eorum:* et cetera. Universam igitur creaturam, non utique Deus per aliquam creaturam, sed solus fecit. Cujus creaturæ quasdam partes excellentiores commemoravit, ex quibus universa cogitaremus, intelligibiles cælos et visibilem terram. Et quoniam sunt etiam cæli visibiles, commemoratis eorum luminaribus totum cæleste corporeum ut ab ipso factum acciperemus, admonuit.

6. Quamquam id quod ait, *Qui fecit cælos in intellectu*, vel, sicut alii interpretati sunt, *in intelligentia*, utrum cælos intelligibiles significare hoc modo voluerit, an in suo intellectu, vel in sua intelligentia fecisse cælos, hoc est, in sua
Psal. 103. 24. Sapientia sicut alibi scriptum est, Omnia in Sapientia fecisti, eo modo insinuans unigenitum Verbum, quæri potest. Sed si ita est, ut in suo intellectu fecisse accipiamus Deum cælos, cur tantum de cælis hoc ait, cum omnia in eadem Sapientia fecerit? An ibi tantum exprimendum fuit, ut in ceteris etiam tacitum posset intelligi: ut iste sit sensus, *Qui fecit cælos in intellectu, Qui fundavit terram super aquas:* ut et hic subaudias, *in intellectu. Qui fecit luminaria magna solus, solem in potestatem diei, lunam et stellas in potestatem noctis:* utique, *in intellectu?* Quomodo ergo *solus*, si hoc est *in intellectu*, vel *in intelligentia*, quod est in Sapientia; id est, in

A Verbo unigenito? An quia Trinitas non sunt tres dii, sed unus Deus, ad id refertur quod solus Deus fecit, quia non creaturam per creaturam fecit?

7. Sed quid est, *Qui firmavit terram super aquas?* Obscura enim quæstio est: quia terra gravior videtur, ut non portari aquis, sed aquas potius portare credatur. De qua re ne adversus eos qui se putant ista certis rationibus comperisse, contentiose Scripturas nostras defendere videamur, sive illud ita, sive aliter sit, habemus quod de proximo intelligamus, terram quæ habitatur ab hominibus, et terrestria continet animalia, quæ alio modo in Scripturis arida dicitur, sicut
scriptum est, Appareat arida, et vocavit Deus Gen. 1. 9.
aridam terram, super aquas esse fundatum, et 10.
B quod aquis circumfluentibus supereminet. Non
enim quæ dicitur (a) litoraria civitas super ma- a
re fundata; ita sub ea mare est, quemadmodum sunt aquæ sub speluncarum cameris, aut sub navibus supernatantibus: sed ideo super mare di-
citur, quia (b) inferiori mari supereminet. Sic b
dictus est Pharao exisse super aquam; ita enim Exodi 14.
habet Græcus, quod quidam Latini habent, ad
aquam: sic Dominus super puteum sedebat: quod Johan. 4. 6.
ambo superiores essent quam flumen et puteus, ille juxta flumen, iste juxta puteum.

8. Si autem aliquid aliud, quod ad nos magis pertinet, ista dicta significant: *Fecit Deus cælos in intellectu*, spiritales sanctos suos, quibus non tantum credere, verum etiam intelligere divina donavit: hoc qui nondum possunt, et solam fidem firmissimam tenent, tamquam infra cælos terræ
C nomine figurantur. Et quia in baptismo quem acceperunt, inconcussa credulitate consistunt: ideo dictum est, *Firmavit terram super aquas.* Item quia scriptum est de Domino Jesu Christo,
quod in illo sint omnes thesauri sapientiæ et Coloss. 2. 3.
scientiæ absconditi: hæc autem duo, id est, sapientiam et scientiam distare inter se aliquid, alia quoque Scripturarum testantur eloquia, maxime loquente sancto Job, ubi quodam modo singula definiuntur. ait enim, Dixit autem homini, Ecce pietas est sapientia, abstinere autem a malo scientia est: non incongruenter intelligimus sapientiam in cognitione et dilectione ejus quod semper est, atque incommutabiliter manet,
quod Deus est. Nam et quod ait, Ecce pietas est Job. 28. 28.
D sapientia, θεοσέβεια dicta est in Græco: quod ut totum Latine exprimatur, Dei cultus dici potest.
Abstinere autem a malo, quod dixit esse scien- Philip. 2. 15.
tiam, quid est aliud, quam in medio nationis tortuosæ et perversæ, tamquam in nocte hujus sæculi, caute prudenterque versari: ut abstinendo quisque ab iniquitate non confundatur tenebris, proprii muneris luce discretus? Cum ergo quodam loco Apostolus concordem gratiarum varietatem in hominibus Dei vellet ostendere, hæc in
primis duo posuit dicens, Alii quidem datur per 1. Cor. 12.
Spiritum sermo sapientiæ: hoc esse arbitror, 8. etc.

(a) Plures MSS. *litorialis.*
(b) Sic Am. et aliquot MSS. At Regius MS. *in fines primo mari.*

Solem in potestatem diei. Alii sermo scientiæ secundum eumdem Spiritum: hoc est, *lunam*. Deinde quodam modo *stellas* commemorari puto,
» in eo quod dicitur, Alii fides in eodem Spiritu,
» alii curationum donatio in uno Spiritu, alii ope-
» rationes virtutum, alii prophetia, alii dijudica-
» tio spirituum, alii genera linguarum, alii inter-
» pretatio sermonum. Nihil enim horum est, quod in hujus sæculi nocte non sit necessarium: quæ cum transierit, necessaria ista non erunt, ideo *in potestatem noctis*. *In potestatem* quippe ait,
a vel *diei* vel *noctis*, (*a*) ut potestas esset die lucere vel nocte: quod in spiritalibus donis sic intelligitur, quia dedit potestatem filios Dei fieri.
Johan. 1. 12. *Qui percussit Ægyptum, cum primogenitis eo-*
v. 10. *rum*. Percussit et sæculum, cum his quæ præcipua putantur in sæculo.
v. 11. 9. *Qui eduxit Israel de medio eorum*. Eduxit etiam sanctos ac fideles suos de medio malorum.
v. 12. *In manu potenti et brachio excelso*. Quid potentius, quid excelsius eo de quo dictum est, Et
Isai. 53. 1. brachium Domini cui revelatum est? *Qui divi-*
v. 13. *sit mare rubrum in divisiones*. Dividit etiam, ut unus atque idem baptismus aliis sit in vitam,
v. 14. aliis sit in mortem. *Et eduxit Israel per medium ejus*. Educit etiam innovatum populum suum per
v. 15. lavacrum regenerationis. *Et excussit Pharaonem et virtutem ejus in mari rubro*. Celeriter interi-
b mit et peccatum (*b*) suorum reatumque ejus per
v. 16. baptismum. *Qui traduxit populum suum in deserto*. Traducit et nos in hujus sæculi ariditate
v. 17. et sterilitate, ne in ea pereamus. *Qui percussit*
v. 18. *reges magnos*, * *et occidit reges fortes*. Percutit atque occidit etiam a nobis diabolicas et noxias
v. 19. potestates. *Seon regem Amorrhæorum*. Germen inutile vel tentationem calentem, quod interpretatur Seon: regem amaricantium, quod interpre-
v. 20. tatur Amorrhæorum. *Et Og regem Basan*. Coacervantem, quod interpretatur Og: et regem confusionis, quod interpretatur Basan. Quid enim
v. 21. coacervat diabolus, nisi confusionem? *Et dedit*
v. 22. *terram eorum hereditatem*, * *hereditatem Israel servo tuo*. Dat etiam quos diabolus possidebat, hereditatem semini Abrahæ, quod est Christus.
v. 23. *Quia in humilitate nostra memor fuit nostri*. *
v. 24. *Et redemit nos ab inimicis nostris*: sanguine Uni-
v. 25. geniti sui. *Qui dat escam omni carni*: hoc est, omni hominum generi, non tantum Israelitarum,
Johan. 6. 56. sed et Gentium: de qua esca dicitur, Caro mea
v. 26. vere est esca. *Confitemini Deo cœli, quoniam in æternum misericordia ejus. Confitemini Domino dominorum, quoniam in æternum misericordia ejus*. Quod hic ait, *Deo cœli*, credo aliter dicere voluit quod supra jam dixerat, *Deo deorum*. Nam quod ibi deinde subjunxit, hoc etiam hic repeti-
1. Cor. 8. 5. etc. vit, *Confitemini Domino dominorum*. Sed etsi
» sunt qui dicuntur dii, sive in cœlo, sive in terra,
» quemadmodum sunt dii multi, et domini multi;
» sed nobis unus est Deus, Pater, ex quo omnia,
A et nos in ipsum, et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum: cui confitemur, *quoniam in æternum misericordia ejus*.

IN PSALMUM CXXXVI.

* ENARRATIO.

* Sermo ad plebem.

1. Oblitos vos esse non arbitror, commendasse nos vobis, immo commemorasse (*c*) vos, c
quod omnis eruditus in sancta Ecclesia nosse debet unde cives simus, et ubi peregrinemur, et peregrinationis nostræ caussam esse peccatum, reversionis autem munus remissionem peccatorum et justificationem gratiæ Dei. Duas civitates permixtas sibi interim corpore et corde se-
B paratas currere per ista volumina sæculorum usque in finem, audistis et nostis; unam cui finis est pax æterna, et vocatur Jerusalem; alteram cui gaudium est pax temporalis, et vocatur Babylonia. Interpretationes etiam nominum, si non fallor, tenetis; Jerusalem interpretari, visionem pacis; Babyloniam, confusionem. Jerusalem in Babylonia captiva tenebatur non tota: cives enim ejus et Angeli sunt. Sed quod adtinet ad homines prædestinatos in gloriam Dei, futuros per adoptionem coheredes Christi, quos de ipsa captivitate redemit sanguine suo: particulam ergo istam civitatis Jerusalem captivam teneri in Babylonia pro peccato, incipere autem inde exire prius corde per confessionem iniquitatis et caritatem justitiæ, deinde postea in fine
C sæculi etiam corpore separandam, commendavimus in eo Psalmo, quem primo hic cum Vestra Psal. 64. 2.
Dilectione tractavimus, qui ita incipit, Te decet »
hymnus, Deus, in Sion, et tibi reddetur votum in Jerusalem. Hodierna autem die decantavimus: *Super flumina Babylonis ibi sedimus et flevimus, cum recordaremur Sion*. Videte quia in v. 1.
illo dictum est, Te decet hymnus, Deus, in Sion: hic autem, *Super flumina Babylonis ibi sedimus et flevimus, cum recordaremur Sion*: illam Sion, ubi decet hymnus Deum.

2. Quæ sunt ergo flumina Babylonis, et quid est nostrum sedere et flere in recordatione Sion? Si enim cives inde sumus, non tantum hoc cantamus, sed et agimus. Si cives sumus de Jerusalem, id est, de Sion, et in ista vita, in ista con-
D fusione sæculi hujus, in ista Babylonia non cives habitamus, sed captivi detinemur; oportet ut non tantum ista decantemus, sed et faciamus affectu cordis pio, religioso desiderio æternæ civitatis. Habet et hæc civitas quæ Babylonia dicitur, amatores suos consulentes paci temporali, et nihil ultra sperantes, totumque gaudium suum ibi figentes, ibi finientes, et videmus eos pro republica terrena plurimum laborare: sed et in ea quicumque fideliter versantur, si non ibi appetant superbiam et perituram elationem (*d*) d

(*a*) Am. et plures MSS. ut *potestas esset diei lucere vel nocti*.
(*b*) Sic MSS. At editi, *suum*.

(*c*) Sic MSS. At Lov. *commemorasse nos*.
(*d*) Sic plerique MSS. Editi vero, *otiosamque*.

odiosamque jactantiam; sed veram fidem exhibeant, quam possunt, quamdiu possunt, quibus possunt, ad quantum vident terrena, et ad quantum intelligunt speciem civitatis, non eos sinit Deus perire in Babylonia: prædestinavit enim eos cives Jerusalem. Intelligit captivitatem eorum Deus, et ostendit illis aliam civitatem, cui vere debeant suspirare, pro qua debeant cuncta conari, ad quam capessendam debeant cives suos secum peregrinos, quantum valuerint, adhortari. Propterea dicit Dominus Jesus Christus, Qui in modico fidelis est, et in magno fidelis est. Et rursum dicit, Si in alieno fideles non fuistis, vestrum quis dabit vobis?

Lucæ 16. 10. Ibidem 12.

3. Tamen, Carissimi, adtendite flumina Babylonis. Flumina Babylonis, sunt omnia quæ hic amantur et transeunt. Nescio quis amavit, verbi gratia, agriculturam ipsam exercere, inde ditescere, ibi occupare animum, inde percipere voluptatem: adtendat exitum, et videat illud quod amavit non esse fundamentum Jerusalem, sed fluvium Babylonis. Alius dixit, Magna res est militare: omnes agricolæ formidant eos qui militant, obsequuntur eis, tremunt eos: si fuero agricola, timebo Militarem; si fuero Militaris, timebor ab agricola. O insane, in alium te Babylonis fluvium præcipitasti, et eum turbulentiorem et rapaciorem. Timeri vis a minore, time majorem: potest te ipso major fieri subito, qui te timet, numquam autem erit minor, quem debes timere. Advocatum esse, inquit, magna res est, potentissima eloquentia, in omnibus habere susceptos pendentes ex lingua diserti patroni sui, et ex ejus ore sperantes vel damna, vel lucra, vel mortem, vel vitam, vel perniciem, vel salutem. Nescio quo te miseris: alius et iste fluvius Babylonis est; et quod multum sonat, strepitus aquæ saxa percutit. Adtende quia fluit, adtende quia labitur: et si adtendis quia fluit et labitur, cave quia trahit. Navigare, inquit alius, et negotiari magnum est, scire multas provincias, lucra undique capere, non esse obnoxium in civitate alicui potenti, semper peregrinari, et diversitate (*a*) negotiorum et nationum animum pascere, et augmentis lucrorum divitem remeare. Fluvius est et iste Babylonis. Lucra tua quando stabunt? Quando præsumturus quando securus eris ex his quæ adquiris? Quanto eris ditior, tanto timidior. Uno naufragio nudus exibis, et recte te planges in flumine Babylonis, quia noluisti sedere et flere super flumina Babylonis.

4. Alii ergo cives sanctæ Jerusalem intelligentes captivitatem suam, adtendunt humana vota et diversas hominum cupiditates hac atque illac rapientes, trahentes, impellentes in mare: vident hæc, et non se mittunt in flumina Babylonis; sed sedent super flumina Babylonis, et flent super flumina Babylonis, vel illos qui rapiuntur, vel seipsos qui in Babylonia esse meruerunt: sedentes tamen, hoc est (*b*) humiliati. *Super flumina* ergo *Babylonis ibi sedimus et flevimus, cum recordaremur Sion.* O sancta Sion, ubi totum stat, et nihil fluit! Quis nos in ista præcipitavit? Quare dimisimus Conditorem tuum et societatem tuam? Ecce inter fluentia et labentia constituti, vix quisquam raptus a flumine, si tenere lignum potuerit, evadet. Humiliati ergo in captivitate nostra sedeamus super flumina Babylonis, non nos audeamus in illis fluminibus præcipitare; nec nos audeamus in nostræ captivitatis malo atque tristitia superbe erigere, sed sedeamus, et sic fleamus. Sedeamus super flumina Babylonis, non infra flumina Babylonis: talis sit humilitas nostra, ut nos non mergat. Sede super flumen, noli in flumine, noli sub flumine: sed tamen sede humilis, loquere non quomodo in Jerusalem. Ibi enim stabis: quia de ipsa spe loquitur alius Psalmus, et cantat dicens, Stantes erant pedes nostri in atriis Jerusalem. Ibi erigeris, si te hic pœnitendo et confitendo humiliaveris. In atriis ergo Jerusalem stantes erant pedes nostri. *Super flumina* vero *Babylonis sedimus et flevimus, cum recordaremur Sion.* Inde oportet ut fleas, recordando Sion.

Psal. 121. 2.

5. Multi enim flent fletu Babylonio, quia et gaudent gaudio Babylonio. Qui gaudent lucris et flent damnis, utrumque de Babylonia est. Flere debes, sed recordando Sion. Si recordando Sion fles, et quando tibi secundum Babyloniam bene est oportet ut fleas. Propterea dicitur in quodam Psalmo, Tribulationem et dolorem inveni et nomen Domini invocavi. Quid est quod dicit, Inveni? Nescio quam tribulationem quasi quærendam, Invenit tamquam quæsitam. Et cum invenisset, quo lucro invenit? Nomen Domini invocavit. Multum interest utrum Invenias tribulationem, an inveniaris a tribulatione. Dicit enim alio loco, Dolores inferni invenerunt me. Quid est, Invenerunt me dolores inferni? Quid est, Tribulationem et dolorem inveni? Quando te repente occupat tristitia, perturbatis tibi rebus sæcularibus quibus oblectabaris: (*c*) quando te repentina ipsa invenit tristitia, unde te non putabas posse fieri tristem, accidit, et tristis efficeris, invenit te dolor inferni. Te enim sursum putabas, verumtamen deorsum eras: et cum te dolor inferni inveniret, ibi te Invenisti deorsum, qui te sursum putabas. Invenisti enim te dolore affectum graviter, tristitia alicujus mali, unde forte præsumseras te non fore tristem: invenit te dolor inferni. Cum autem bene est tibi, arrident omnia sæcularia, nullus tuorum obiit, nihil in vinea tua forte vel aruit, vel grandinatum est, vel sterile apparuit, non acuit cupa tua, non abortum passum est pecus tuum, non exhonoratus es in aliqua dignitate secundum sæculum constitutus, undique amici tui et vivunt et servant tibi amicitiam, clientes non desunt, filii

Psal. 114. 3. et 4.

Psal. 17. 6.

(a) MSS. plerique omittunt. *negotiorum etc.*

(b) Editi, *humilitate humiliati.* Abest *humilitate* a MSS.

(c) Editi addunt, *et quibus delectabaris:* quod a nonnullis MSS. abest.

obsequuntur, servi contremiscunt, conjux concors, felix dicitur domus: ibi (a) inveni tribulationem, si aliquid potes, ut inventa tribulatione invoces nomen Domini. Perversum aliquid videtur docere sermo divinus, flere in lætitia, et in
Rom. 5. 3. mœrore lætari. Audi in mœrore lætantem: Gloriamur, inquit, in tribulationibus. Flentem autem in lætitia, vide, si invenit tribulationem. Attendat quisque ipsam felicitatem suam, qua exsultavit anima ejus, et tumuit quodam modo gaudio, et extulit se, et dixit, Felix sum. Attendat, si non fluit illa felicitas, si potest certus esse de illa quia manet in æternum. Si autem non est certus, et videt fluere unde gaudet; fluvius Babylonis est: sedeat supra, et fleat. Sedebit autem et plorabit, si recordatus fuerit Sion. O pax illa, quam videbimus apud Deum! o illa sancta æqualitas Angelorum! o illa visio et spectaculum pulcrum! Ecce in Babylonia pulcra sunt quæ tenent: non teneant, non decipiant. Aliud est solatium captivorum, aliud gaudium liberorum. *Super flumina Babylonis ibi sedimus et flevimus, cum recordaremur Sion.*

v. 2. 6. *In salicibus in medio ejus suspendimus organa nostra.* Habent organa sua cives Jerusalem. Scripturas Dei, præcepta Dei, promissa Dei, meditationem quamdam futuri sæculi: sed cum agunt in medio Babyloniæ, organa sua in salicibus ejus suspendunt. Salices ligna sunt infructuosa; et hoc loco ita posita, ut non aliquid boni possit intelligi de salicibus; alibi autem forsitan potest, Modo ligna intelligite sterilia, nascentia super flumina Babylonis. Rigantur hæc ligna de fluminibus Babylonis, et nullum fructum ferunt. Sicut sunt homines cupidi, avari, steriles in opere bono: ita cives Babyloniæ, ut etiam ligna sint illius regionis, ex istis voluptatibus rerum transeuntium pascuntur, tamquam rigata a fluminibus Babyloniæ. Quæris fructum, et nusquam invenis. Quando tales patimur, versamur cum eis qui sunt in medio Babylonis. Multum enim interest inter medium Babylonis, et exteriora Babyloniæ. Sunt qui non sunt in medio ejus, (b) id est, non tanta concupiscentia sæculi et delectationibus obruuntur. Qui vero, ut aperte dixerim et breviter, multum mali sunt, in medio Babylonis sunt, et ligna sterilia, tamquam salices Babylonis. Quando illos videmus, et tam steriles eos invenimus, ut difficile nobis appareat in eis aliquid unde possint duci ad fidem rectam, vel ad bona opera, vel ad spem futuri sæculi, vel ad concupiscentiam liberationis a captivitate mortalitatis; Scripturas novimus, quas eis dicamus: sed quia nullum fructum in eis invenimus, unde incipiamus, avertimus ab ipsis faciem, et dicimus, Adhuc isti non sapiunt, non capiunt; quidquid illis dixerimus, sinistrum et adversum habebunt. Ergo differendo circa eos Scripturas, suspendimus organa nostra in salicibus: non enim dignos habemus, qui organa nostra portent. Non ergo eis organa nostra inserendo alligamus, sed differendo suspendimus. Salices enim sunt Babyloniæ ligna infructuosa, pasta temporalibus voluptatibus, tamquam fluminibus Babyloniæ.

7. Et videte si non hoc sequitur Psalmus: *In salicibus*, inquit, *in medio ejus suspendimus organa nostra.* * *Quoniam ibi interrogaverunt nos* v. 3.
qui captivos duxerunt nos, verba canticorum; et qui abduxerunt nos, hymnum: subaudis, *interrogaverunt nos.* Verba canticorum et hymnum interrogaverunt nos, qui captivos duxerunt nos. Qui nos duxerunt captivos, Fratres? Quos sensimus aliquando captivatores nostros? Sensit quidem ille Jerusalem Babylonios, Persas, Chaldæos, et illarum gentium et regionum homines captivatores suos: et hoc postea, non quando isti Psalmi cantabantur. Sed jam diximus Caritati Vestræ omnia quæ secundum litteram in illa civitate contigebant, figuras nostras fuisse: et facile potest demonstrari captivos nos esse. Non enim respiramus jam in auras illius libertatis:
non enim fruimur puritate veritatis, et illa sa- Sap. 7. 27.
pientia quæ in seipsa manens innovat omnia. Delectationibus temporalium rerum tentamur, et colluctamur quotidie cum suggestionibus illicitarum voluptatum: vix respiramus vel in oratione; captivos nos esse intelligimus. Sed qui nos captivos duxerunt? qui homines? quæ gens? qui rex? Si redimimur, captivi eramus. Quis nos redemit? Christus. A quo nos redemit? A diabolo. Diabolus ergo et angeli ejus captivos nos duxerunt; nec ducerent nisi consentientes. Nos
ducti sumus captivi. Captivatores nostri dixi Lucæ 10.30.
qui sint. Ipsi sunt etiam latrones vulnerantes illum viatorem, qui descendit ab Jerusalem in Jericho: quem sauciatum semivivum reliquerunt. Hunc ille custos noster, id est, Samaritanus, (Samaritanus enim custos interpretatur,) cui
objectum est a Judæis, et dictum, Nonne verum Johan. 8.48.
dicimus, quia Samaritanus es, et dæmonium habes? Et ille objectorum duorum unum respuit, et unum tenuit: Ego, inquit, dæmonium non ha-
beo. Non autem dixit, Ego non sum Samarita- »
nus. Si enim ille Samaritanus non custodierit, utique perimus. Samaritanus ergo transiens vidit saucium et vulneratum derelictum a latronibus, et sicut nostis, collegit. Sicut aliquando latronum nomine ponuntur, qui nobis plagas peccatorum inflixerunt, jam per consensionem nostræ captivitatis: sic et captivatores nostri ipsi dicuntur.

8. Isti ergo *qui captivos duxerunt nos*, diabolus et angeli ejus, quando nobis dixerunt, et quando *nos interrogaverunt verba canticorum?* Quid ergo intelligimus? Quia cum tales nos interrogant, in quibus diabolus operatur, intelligendus est ipse nos interrogare. qui in eis ope-
ratur. Apostolus dicit, Et vos cum essetis mor- Ephes. 2. 1.
tui in delictis et peccatis vestris, cum viveretis » etc.

(a) Sic fere omnes MSS. At editi, *invenis tribulationem.* Et mox Er. et aliquot MSS. *si aliquando potes.*

(b) Tres MSS. *id est non tota concupiscentia sæculi.*

» in illis secundum sæculum mundi hujus, secundum principem potestatis aeris hujus, spiritus » qui nunc operatur in filiis diffidentiæ, in quibus » et nos, inquit, aliquando conversati sumus. Ostendit se redemtum de Babylonia cœpisse jam exire. Sed tamen adhuc quid dicit? Quia cum hostibus nostris confligimus. Et ne irascamur hominibus, qui nobis ingerunt persecutiones, tulit intentionem nostram Apostolus ab odio hominum, et direxit in luctam quorumdam spirituum, quos non videmus, et cum ipsis confligimus. Ait

Ephes. 6. 12. enim, Non est vobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, id est, adversus homines quos videtis, a quibus mala videmini pati, qui vobis important persecutiones: nam pro ipsis orare præcepti sumus. Non est vobis, inquit, colluctatio » adversus carnem et sanguinem, id est, adversus » homines: sed adversus principes, et potestates; et rectores mundi, tenebrarum harum. Quid dixit, mundi? Dilectorum mundi. Hos appellavit et tenebras, id est, iniquos, sceleratos, infideles, peccatores: quibus jam credentibus gratulatur

Ephes. 5. 8 hoc modo, ut dicat, Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Ergo constituit nos luctam habere cum illis principibus: ipsi nos duxerunt captivos.

Johan. 13. 27. 9. Quomodo autem diabolus intravit in cor Judæ, ut traderet Dominum, non autem intraret, nisi ille locum daret: sic multi mali homines de media Babylonia per desideria carnalia et illicita locum dando diabolo et angelis ejus in cordibus suis, ut in illis et de illis operetur, aliquando interrogant nos, et dicunt nobis, Exponite nobis rationem. Pagani plerique dicunt ista nobis, Exponite rationem, quare venit Christus, et quid profuit Christus generi humano? Nonne ex quo venit Christus pejora sunt in rebus humanis, quam fuerunt antea, et feliciores tunc erant res humanæ quam modo? Dicant nobis Christiani, quid boni adtulit Christus? unde feliciores putent res humanas, quia venit Christus? Vides enim si theatra et amphitheatra et circi starent incolumes, si nihil caderet de Babylonia, si ubertas esset circumfluentium voluptatum hominibus cantaturis et saltaturis ad turpia cantica, si libido scortantium et meretricantium haberet quietem et securitatem, si non timeret famem in domo sua qui clamat ut pantomimi vestiantur; si hæc omnia sine labe, sine perturbatione aliqua fluerent, et esset securitas magna nugarum, felicia essent tempora, et magnam felicitatem rebus humanis Christus adtulisset. Quia vero cæduntur iniquitates, ut exstirpata cupiditate plantetur caritas Jerusalem; quia miscentur amaritudines vitæ temporali, ut æterna desideretur, quia erudiuntur in flagellis homines, paternam accipientes disciplinam, ne judiciariam inveniant sententiam; nihil boni adtulit Christus, et labores adtulit Christus. Et incipis dicere homini quanta bona fecerit Christus, et non capit. Pro-

A ponis enim illi eos qui faciunt, quod modo audistis in Evangelio, Vendunt omnia sua, et dant pauperibus, ut habeant thesaurum in cælis, et sequantur Dominum. Dicis illi, Ecce quod adtulit Christus. Quam multi faciunt ista, ut distribuant res suas egenis, et fiant pauperes, non necessitate, sed voluntate, sequentes Deum, sperantes regnum cælorum. Irrident isti quasi stultos: Et talia, inquiunt, bona adtulit Christus, ut perdat homo res suas, et cum dat egenis, remaneat egenus? Quid ergo facies? Bona Christi non capis. Alius enim te implevit, qui adversarius est Christo, cui dedisti locum in corde tuo. Priora tempora respicis, et quasi lætiora tibi videntur fuisse tempora pristina, quæ sic erant tamquam olivæ pendentes in arbore, ducentibus

Matth. 19. 12

B ventis, quasi quadam libertate auræ perfruentes vago quodam desiderio suo. Ventum est ut oliva mitteretur in torcular. Non enim semper pendere habebat in arbore, jam finis est anni. Non sine caussa inscribuntur Psalmi quidam, Pro torcularibus: in arbore libertas, in torculari pressura. Cum enim res humanæ conteruntur et premuntur, adtendis quia crescit avaritia: adtende quia crescit et continentia. Quare tam cæcus es, ut amurcam fluentem per plateas videas, oleum in gemellaria non videas? Et hoc sine caussa. Qui enim male versantur, publice noti sunt: qui autem se convertunt ad Deum, et a sordibus malarum cupiditatum purgantur, occulti sunt: quia et in ipso vel ex ipso torculari amurca aperte fluit, oleum occulte eliquatur.

Psal. 8. et 80. et 83.

C 10. Adclamatis ad ista, et gaudetis ad ista; quia jam potestis sedere super flumina Babylonis, et flere. Illi autem qui captivos duxerunt nos, quando intrant in corda hominum, et interrogant nos per linguas eorum quos possident, et dicunt nobis, *Cantate nobis verba canticorum;* reddite nobis rationem adventus Christi, et quæ est alia vita? (*a*) Volo credere, doce me rationem, quare mihi imperas ut credam? Respondeo illi, et dico, O homo, quomodo non vis tibi imperem ut credas? Plenus es malis cupiditatibus: si dicam bona illa Jerusalem, non ea capis: oportet ut exinaniaris quo plenus es, ut possis impleri quo inanis es. Ergo noli facile huic aliquid dicere: lignum est salicis, lignum est sterile. Noli percutere organum ut sonet, suspende potius.

D Sed ille dicturus est, Dic mihi, canta mihi, redde mihi rationem. (*b*) Non vis, inquit, ut discam? Non bono animo audis, non sic pulsas ut tibi dignum sit aperiri. Illa te implevit qui me captivum duxit, ipse me interrogat de te. Astutus est, dolose quærit: non quærit quod discat, sed quid reprehendat. Ergo ego non dicam, suspendam organum meum.

11. Sed quid dicturus est adhuc? *Cantate nobis verba canticorum*, *cantate nobis hymnum*, *cantate nobis de canticis Sion.* Quid respondemus? Babylonia te portat, Babylonia te conti-

(*a*) Sic Er. et plerique MSS. At Am. et Lov. *Nolo credere.*

(*b*) Sic aliquot MSS. At Am. et Er. cum quatuor MSS. *Non vis, inquit, ut dicam.* Lov. *Novi quis dicat.*

net, Babylonia te nutrit, Babylonia de te loquitur: non nosti capere nisi quod fulget ad tempus, æterna meditari ignoras, non capis quod
v. 4. interrogas. *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* Vere, Fratres, sic est. Incipite velle prædicare veritatem quantulamcumque nostis, et videte quam necesse sit ut tales patiamini irrisores, exactores veritatis, plenos falsitatis. Respondete illis exigentibus a vobis quæ capere non possunt, et dicite ex fiducia sancti cantici vestri, *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?*

12. Sed vide quomodo verseris inter eos, o popule Dei, o corpus Christi, o generosa peregrinatio: (nos es hinc, aliunde es:) ne cum illi qui tibi dicunt, *Cantate nobis verba canticorum, dicite nobis hymnum, cantate nobis de canticis Sion*, quasi emantur a te, et affectas amicitias eorum, et times talibus displicere, incipiat te delectare Babylonia, et obliviscaris Jerusalem. Hoc ergo timens vide quid subjiciat, vide quid sequatur. Passus est enim homo iste qui cantabat; et iste homo nos sumus, si volumus: passus est undique talia interrogantes et adulatione blandientes, mordaciter reprehendentes, falso laudantes, quod non capiunt exigentes, quo pleni sunt fundere nolentes: et inter turbas talium tamquam periclitans, erexit animum ad recordationem Sion, et constrinxit se talis anima ju-
v. 5. ratione quadam, et ait, *Si oblitus tui fuero, Jerusalem:* inter verba captivantium, inter verba dolosorum, inter verba male interrogantium, quærentium et discere nolentium.

a 13. Ecce inde erat (*a*) dives ille, qui Domi-
Matth. 19. 16. num interrogavit, Magister bone, quid faciam, ut vitam æternam consequar? Nonne de vita æterna quærens quasi canticum Sion interrogavit? Serva mandata, ait illi Dominus. Et ille de fastu, cum audisset, Jam omnia hæc, inquit, implevi a juventute mea. Et Dominus dixit illi quiddam de canticis Sion; et noverat quod non caperet: sed exemplum dedit nobis, quomodo multi quærant quasi consilium ad vitam æternam, et tamdiu nos laudent, quamdiu respondeamus quod quærunt. Dedit de illo documentum, tamquam nobis dicturis aliquando talibus hominibus, *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* Ecce ait, Vis esse perfectus? Vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cælo, et veni, sequere me. Ut discat multa cantica de canticis Sion, prius impedimenta rejiciat, expeditus ambulet, ne ullo onere prægravetur; et discet aliquid de canticis Sion. Ille autem contristatus abscessit. Dicamus post illum, *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* Et ille quidem discessit, spem tamen divitibus Dominus dedit.
» Nam contristati discipuli dixerunt, Quisnam pot-
» est salvus fieri? Et respondit eis, Quod hominibus impossibile est, facile est Deo. Habent enim

A et divites quemdam modum suum, et acceperunt canticum de Sion, canticum de quo Apostolus dicit, Præcipe divitibus hujus sæculi non su- 1. Tim. 6.
perbe sapere, neque sperare in incerto divitia- » 17. etc.
rum, sed in Deo vivo, qui præstat nobis omnia »
abundanter ad fruendum. Adjungens quid de- »
beant agere, jam tangit organum, non suspendit: Divites sint in operibus bonis, facile tri- »
buant, communicent, thesaurizent sibi funda- »
mentum bonum in futurum, ut apprehendant ve- »
ram vitam. »
Hoc canticum de canticis Sion divites acceperunt, primo non superbe sapere. Extollunt enim divitiæ: et quos extollunt, flumina illa (*b*) tollunt. Quid ergo his præcipitur? Ante b
omnia non superbe sapere. Quod faciunt divitiæ, hoc caveant in divitiis: caveant in divitiis super-
B biam. Ipsum enim malum est, quod important maxime divitiæ incautis hominibus. Non enim aurum malum est, quod Deus condidit: sed malus est homo avarus relinquens Creatorem, conversus ad creaturam. Hoc ergo ibi præcaveat, ne sit superbus, et super fluvium Babylonis sedeat. Hoc illi enim dictum est, Non superbe sapere: ergo sedeat. Neque sperare in incerto divitiarum: ergo super flumina Babylonis sedeat. Si enim speravit in incerto divitiarum, trahitur a flumine Babylonis. Si vero humiliaverit se, et non superbierit, et non speraverit in incerto divitiarum, sedet super fluvium, suspirat æternæ Jerusalem recordatus Sion; et ut perveniat ad Sion, erogat. Ecce habes canticum, quod divites acceperunt de canticis Sion. Operentur, tangant
C organum, non vacent, cum invenerint hominem dicentem sibi, Quid est quod facis? Perdis res tuas tanta erogando: thesauriza filiis tuis. Cum viderint non capere, et intellexerint lignum esse salicis; non facile dicant quare agant, et quid agant, suspendant organa in salicibus Babylonis. Præter salices autem cantent, non cessent, operentur. Non enim perdunt quod erogant. Servo commendant, et tutum est; Christo commendant, et perit?

14. Audistis canticum divitum de canticis Sion, audite et canticum pauperum. Idem Paulus loquitur, Nihil intulimus in hunc mundum, sed 1. Tim. 6. 7.
nec auferre aliquid possumus: victum et tegu- » 7. etc.
mentum habentes, his contenti simus. Nam qui »
volunt divites fieri, incidunt in tentationem et »
D desideria multa, stulta et noxia, quæ mergunt »
hominem in interitum et perditionem. »
Hæc sunt flumina Babylonis. Radix est enim omnium ma- Ibidem 10.
lorum avaritia, quam quidam appetentes naufragaverunt a fide, et inseruerunt se doloribus multis. Ergo contraria sunt ista cantica? Non sunt contraria. Videte quid divitibus dictum sit, Non Ibidem 17.
superbe sapere, neque sperare in incerto divi- » etc.
tiarum, bona operari, tribuere, thesaurizare sibi »
fundamentum bonum in futurum. »
Pauperibus autem quid dictum est? Qui volunt divites fieri, Ibidem 9.
incidunt in tentationem. Non dixit, Qui divites

(a) Sic Corbeiensis MS. At editi, *civis ille*. Plerique MSS. *civis et ille*.

(b) Sic Corbeiensis MS. Alii cum editis *extollunt*.

sunt: sed, Qui volunt divites fieri. Nam si jam divites essent, alterum canticum audirent. Dives audit ut eroget, pauper audit ne desideret.

15. Sed cum inter tales versamini, qui non capiunt canticum Sion, suspendite, ut dixi, organa in salicibus in medio ejus: differte quæ dicturi estis. Incipiunt esse ligna fructuosa, mutantur arbores, et habebunt fructum bonum: ibi jam licet nobis cantare in aures audientium. Sed cum inter istos obstrepentes, male interrogantes, veritati resistentes versamini, obstringite vos non eis velle placere, ne obliviscamini Jerusalem: et dicat una anima vestra, facta una ex multis pace Christi, dicat ipsa captiva Jeru-
v. 5. salem hic agens in terra, *Si oblitus tui fuero, Jerusalem, obliviscatur me dextera mea.* Vehementer se constrinxit, Fratres mei: *Obliviscatur me dextera mea:* atrociter se obligavit. Dextera nostra est vita æterna, sinistra nostra est vita temporalis. Quidquid facis propter vitam æternam, dextera operatur. Si caritati vitæ æternæ in operibus tuis miscueris concupiscentiam vitæ temporalis, aut laudis humanæ, aut alicujus commodi sæcularis; cognovit sinistra tua quid faciat dextera tua. Et nostis esse in præcepto
Matth. 6. 3. Evangelii, Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua. *Si oblitus* ergo, inquit, *tui fuero, Jerusalem, obliviscatur me dextera mea.* Et vere contingit: prænuntiavit, non optavit. Talibus qui obliviscuntur Jerusalem, hoc contingit quod dixit, obliviscitur illos dextera eorum. Vita enim æterna manet in se: illi remanent in delectatione temporali, et faciunt sibi dextrum quod sinistrum est.

16. Intendite ad ista, Fratres, propter dexteram insinuem hoc vobis, quantum Dominus do-
a nat, ad salutem omnium. Meministis fortasse (a)
* In Psal. 120. n. 8. hic me aliquando * tractasse de quibusdam, qui quod sinistrum est, faciunt dextrum: id est qui temporalia bona plus habent, et in istis beatitudinem ponunt, ignorantes quæ sit vera felicitas, vera dextera. Hos Scriptura filios alienos dicit, tamquam cives non Jerusalem, sed Baby-
Psal. 143. 7. loniæ: dicit enim quodam loco Psalmus, Domine » libera me de manu filiorum alienorum, quorum » os locutum est vanitatem, et dextera eorum de- » xtera iniquitatis. Sequitur enim et dicit, Quorum filii eorum sicut novellæ constabilitæ; filiæ eorum ornatæ sicut similitudo templi; cellaria eorum plena, eructantia ex hoc in hoc; oves eorum fœcundæ, multiplicantes in exitibus suis; boves eorum crassæ: non est ruina sepis, nec clamor in plateis eorum. Numquid habere istam felicitatem, hoc est peccare? Non, sed facere illam dexteram, cum sit sinistra. Propterea secutus quid ait? Beatum dixerunt populum cui hæc sunt. Ecce unde locutum est os eorum vanitatem, quia beatum dixerunt populum cui hæc
b sunt. Tu quidem (b) civis es Jerusalem, qui non oblivisceris Jerusalem, ne obliviscatur te dextera tua; ecce illi qui locuti sunt vanitatem, beatum dixerunt populum cui hæc sunt: dic mihi tu canticum Sion. Beatus inquit, populus cujus Ibidem 15.
Dominus Deus ipsius. Interrogate corda vestra, Fratres, si desideratis bona Dei, si desideratis civitatem illam Jerusalem, si concupiscitis vitam æternam. Omnis ista terrena felicitas sinistra vobis sit, illa sit dextera quam semper habebitis. Et si habueritis sinistram, nolite de sinistra præsumere. Nonne corripis eum qui de sinistra voluerit manducare? Si mensæ tuæ injuriam putas fieri manducante conviva de sinistra; quomodo non sit injuria mensæ Dei, si quod dextrum est, sinistrum feceris, et quod sinistrum est, dextrum feceris? Quid ergo? *Si oblitus tui fuero, Jerusalem, obliviscatur me dextera mea.*

17. *Adhæreat lingua mea faucibus meis, nisi* v. 6.
tui meminero. Id est, obmutescam, inquit, nisi tui meminero. Ut quid enim loquitur, ut quid sonat, qui cantica Sion non sonat? Ipsa est lingua nostra, canticum Jerusalem. Canticum (c) dilectionis sæculi hujus, lingua aliena, lingua barbara est, quam in captivitate didicimus. Ergo mutus erit Deo, qui oblitus fuerit Jerusalem. Et parum est meminisse: nam et hostes meminerunt ejus, volentes eam evertere. Quæ est civitas ista, dicunt? Qui sunt Christiani? et quales sunt Christiani? O si non essent Christiani! Vicit jam captiva turba captivatores suos, et tamen murmurant, et sæviunt, et volunt interficere apud se peregrinantem sanctam civitatem: sicut voluit ipsum populum interficere Pharao, quando masculos occidebat natos, et feminas relinquebat; virtutes præfocabat, concupiscentias nutriebat. Parum ergo est meminisse: vide quomodo memineris. Quædam cum odio meminimus, quædam cum amore. Cum ergo dixisset, *Si oblitus tui fuero, Jerusalem, obliviscatur me dextera mea. Adhæreat lingua mea faucibus meis, nisi tui meminero:* addidit statim, *Si non præposuero Jerusalem in principio jucunditatis meæ.* Ibi est enim summa jucunditas, ubi Deo perfruimur, ubi de fraternitate cohærente et civica societate securi sumus. Nullus ibi tentator nos violabit, nullus vel ad aliquam illecebram percellere poterit, nihil ibi delectabit nisi bonum. Morietur ibi omnis necessitas, orietur ibi summa felicitas. *Si non præposuero Jerusalem in principio jucunditatis meæ.*

18. Et convertit se ad Dominum contra hostes v. 7.
ipsius civitatis: *Memento Domine filiorum Edom.*
Edom ipse dictus est qui et Esau: audistis enim Gen. 25. 30.
modo cum Apostolus legeretur, Jacob dilexi,
Esau autem odio habui. Duo filii erant in uno Rom. 9. 13.
utero, ambo gemini, in utero Rebeccæ, filii Isaac,
nepotes Abrahæ: nati sunt ambo, unus ad here- Gen. 25. 25.
ditatem, alter ad exheredationem. Fuit autem hostis fratris sui iste Esau, quia prævenit benedictionem ejus filius minor: et impletum est,
Major serviet minori. Major ergo quis est, et Ibidem.

(a) Am. et septem MSS. *hinc me aliquando tractasse.*
(b) Sic Regius codex. Alii vero MSS. cum editis, *qui docebis Jerusalem.*
(c) Sic plures MSS. At editi, *delectationis.*

minor quis est, et quis est major qui serviet minori, modo intelligimus. Major videbatur populus Judæorum, minor ex tempore populus Christianorum. Et videte quomodo major servit minori. Illi portant codices nostros, nos vivimus de codicibus ipsorum. Sed ut generaliter de omnibus intelligatis, Fratres, majorem et minorem, major dicitur homo carnalis, et minor dicitur homo spiritalis; quia prius est carnalis, et
1.Cor. 15. 47. postea spiritalis. Habes Apostolum aperte dicentem, Primus homo de terra terrenus, secundus » homo de cælo cælestis. Qualis terrenus, tales et » terreni; et qualis cælestis, tales et cælestes. Sicut » portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem ejus qui de cælo est. Ibi autem supra dixerat, Sed non prius quod spiritale est, sed quod animale, postea spiritale. Animalem autem eumdem dicit, quem carnalem ostendit. Homo qui nascitur, animalis esse incipit, carnalis esse incipit. Si se convertat a captivitate Babyloniæ, in reditum Jerusalem, renovatur, et fit renovatio quædam secundum novum et interiorem hominem: et fit minor tempore, major potestate. Ergo Esau omnes carnales, Jacob autem omnes spiritales: minores electi, majores illi reprobati. Vult et ipse eligi? Fiat minor. Edom autem appellatus est de cibo quodam lenticulæ rubro, id
Gen. 25. 39. et 27. 36. est roseo quodam cibo. Bene cocta erat lenticula defricata, concupivit iste Esau a fratre suo Jacob, et cessit illi primatum suum, victus concupiscentia manducandæ illius lenticulæ. Ille autem cessit cibum voluptatis, et sumsit honorem dignitatis. Ita ex placito quodam inter eos factum est, ut ille major, ille minor sit, ut major serviret minori: et appellatus est Edom. Interpretatur autem, quantum dicunt qui illam linguam noverunt, Edom, sanguis: nam et Punice
a Edom, sanguis dicitur. Noli mirari. (*a*) Ad san-
1.Cor. 15. 50. guinem pertinent omnes carnales. Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt. Non illuc pertinet Edom, pertinet illuc Jacob, qui caruit cibo carnali, et sumsit honorem spiritalem. Ille vero factus est inimicus. Omnes carnales spiritalibus inimici sunt: omnes tales concupiscentes præsentia, insequuntur eos quos vident meditari æterna. Contra hos iste respiciens in Jerusalem, et rogans Deum ut eruatur a captivitate, quid dicit? ***Memento Domine filiorum Edom.*** Libera nos a carnalibus, ab eis qui imitantur illum Edom, qui fratres majores sunt, sed hostes sunt. Prius nati sunt, sed posterius nati vicerunt ad primatum: quia concupiscentia carnis illos dejecit,
b contemta concupiscentia istos erexit. (*b*) Vivunt, et invident, et persequuntur.

19. *Memento Domine filiorum Edom, in diem Jerusalem.* Diem Jerusalem, quo laboravit, quo captivata est; an diem illum felicitatis Jerusalem, quo liberatur, quo pervenit, quo æternitati sociatur? *Memento*, inquit, *Domine*, noli oblivisci, *filiorum Edom*. Quorum? *Dicentium*,

A *Evacuate, evacuate, usque dum fundamentum in ea:* Istum ergo diem memento, quando evertere volebant illi Jerusalem. Quantas enim persecutiones passa est Ecclesia? Quomodo dicebant filii Edom, id est, carnales homines, subditi diabolo et angelis ejus, colentes lapides et ligna, sequentes concupiscentias carnis, Exstinguite Christianos, tollite Christianos, nec unus remaneat, evertite usque ad fundamentum? Nonne dicta sunt hæc? Et cum ista dicerentur, persequentes improbati sunt, Martyres coronati sunt. ***Dicentium, Evacuate, evacuate usque dum fundamentum in ea.*** Filii Edom dicunt, ***Evacuate, evacuate:*** et Deus dicit, Servite. Cujus verba Gen. 25. 23. possunt superare, nisi Dei, qui dixit, Quia major serviet minori? ***Evacuate, evacuate usque*** Rom. 9. 13.
B ***dum fundamentum in ea.***

20. Et convertit se ad illam: ***Filia Babylonis infelix.*** v. 8. Infelix ipsa exsultatione tua, ipsa præsumtione tua, et inimicitiis tuis. ***Filia Babylonis infelix.*** Civitas ipsa dicitur Babylon et filia Babylonis: quomodo Jerusalem et filia Jerusalem, et quomodo Sion et filia Sion, hoc more appellatur Ecclesia et (*c*) filia Ecclesiæ. Propter C successionem dicitur filia, propter prælationem dicitur mater. Fuit prima quædam Babylonia, numquid ipse populus in ea permansit? Per successionem Babyloniæ, facta est filia Babylonis. ***O filia Babylonis infelix*** tu! ***Beatus qui retribuet tibi retributionem tuam.*** Infelix tu, beatus ille.

21. Quid enim tu fecisti, et quid retribuetur
C tibi? Audi: ***Beatus qui retribuet tibi retributionem tuam, quam retribuisti nobis.*** v. 9. Quam retributionem dicit? Ad hoc claudit Psalmus: ***Beatus qui tenebit, et elidet infantes tuos ad petram.*** Illam dicit infelicem, beatum autem qui retribuet ei retributionem quam retribuit nobis. Quærimus, quam retributionem: ***Beatus***, inquit, ***qui tenebit et elidet infantes tuos ad petram.*** Ipsa est retributio. Quid enim fecit nobis Babylonia ista? Jam cantavimus in illo Psalmo, Sermones Psal. 64. 4. iniquorum prævaluerunt adversus nos. Quando enim nati sumus, parvulos nos invenit ista confusio sæculi hujus; et offocavit nos errorum diversorum vanis opinionibus adhuc infantes. Natus infans futurus civis Jerusalem, et in prædestinatione Dei jam civis, sed interim captivatus
D ad tempus, quando discit amare nisi quod insusurraverint parentes? Instruunt et docent illum avaritiam, rapinas, mendacia quotidiana, diversas culturas idolorum et dæmoniorum, remedia illicita præcantationum et ligaturarum. Quid facturus est adhuc infans, anima tenera, adtendens ad majores quid agant, nisi ut quod eos viderit agere hoc sequatur? Babylonia ergo persecuta est parvulos nos: sed Deus dedit nobis agnitionem sui jam grandibus, ut non sequeremur errores parentum nostrorum. Quod et tunc* com- *In Psal. 64. n. 6. memoravi prædictum a Propheta: Ad te gentes Jerem. 16. 18.

(a) Am. et plerique MSS. *Noli mirari, si ad sanguinem etc.*

(b) Plures MSS. *Vident.* Et quidam, *Licent.*
(c) Plerique MSS. *filii.*

venient ab extremo terræ, et dicent, Vere mendacium (a) coluerunt patres nostri, vanitatem quæ illis non profuit. Jam juvenes dicunt, qui occisi erant parvuli sequendo ipsas vanitates: projiciendo autem vanitates, et reviviscendo in Deum proficiant, et retribuant Babyloniæ. Qualem retributionem ei retribuent? Quam retribuit nobis. Parvuli ejus vicissim offocentur: immo parvuli ejus vicissim elidantur, et moriantur. Qui sunt parvuli Babyloniæ? Nascentes malæ cupiditates. Sunt enim qui cum vetere cupiditate rixantur. Quando nascitur cupiditas, antequam robur faciat adversum te mala consuetudo, cum parvula est cupiditas, nequaquam pravæ consuetudinis robur accipiat, cum parvula est, elide illam. Sed times ne elisa non moriatur: ad petram elide. (1. Cor. 10. 4.) Petra autem erat Christus.

22. Fratres, organa in operando non cessent, vobis invicem cantate cantica Sion. Quam libenter audistis, tam libentius agite quo audistis; si non vultis esse salices Babyloniæ, pasti de fluminibus ejus, et fructum nullum afferentes. Sed suspirate in æternam Jerusalem: quo præcedit spes vestra, (b) sequatur vita vestra: ibi erimus cum Christo. Christus nobis modo caput est; gubernat nos modo de super: amplectetur secum in illa civitate; æquales erimus Angelis Dei. Non auderemus hoc suspicari de nobis, nisi promitteret Veritas. Hoc ergo concupiscite, Fratres, hoc die noctuque cogitate. Quidquid de mundo feliciter arriserit, nolite præsumere: nolite libenter colloqui cum cupiditatibus vestris. Hostis major est, occidatur ad petram: brevis hostis est, elidatur ad petram. Et majores ad petram occidite, et minores ad petram elidite. Petra vincat. In petra ædificamini, si non vultis tolli aut a fluvio, aut a ventis, aut a pluvia. Si vultis armati esse contra tentationes in sæculo, crescat et roboretur desiderium Jerusalem æternæ in cordibus vestris. Transiet captivitas, veniet felicitas: damnabitur hostis extremus, et cum rege sine morte triumphabimus.

IN PSALMUM CXXXVII.

* ENARRATIO.

* Sermo ad plebem habitus in solemnitate S. Crispinæ martyris.

1. Titulus Psalmi hujus brevis et simplex est, neque nos tenet, scientes cujus figuram portaverit David, et in eo etiam nos ipsos agnoscentes, quia et nos membra sumus illius corporis. Agnoscamus ergo hic vocem Ecclesiæ, simulque gaudeamus quod in ea esse meruimus, cujus vocem cantantis audivimus. Totus titulus
v. 1. est, *Ipsi David*. Videamus ergo quid ipsi David.
Item v. 1. 2. *Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo*. Solet nobis Psalmi titulus indicare quid agatur intus: hic autem quoniam titulus non hoc indicat, sed tantum cui cantetur indicat; quid agatur in toto Psalmo primus versus annuntiat, *Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo.* Hanc ergo confessionem audiamus. Sed prius commemoro vos confessionem in Scripturis, cum confitemur Deo, duobus modis dici solere, vel peccatorum, vel laudis. Sed confessionem peccatorum omnes noverunt, laudis autem confessionem pauci advertunt. Nam ita nota est confessio peccatorum, ut in quocumque Scripturarum loco auditum fuerit, Confitebor tibi, Domine; aut, Confitebimur tibi: continuo jam consuetudine sic intelligendi, manus currant ad pectus tundendum; usque adeo non solent homines intelligere confessionem esse nisi peccatorum. Sed numquid et ipse Dominus noster Jesus Christus peccator fuit, qui ait in Evangelio, Confiteor tibi, Pater, (Matth. 11. 25.) Domine cæli et terræ? Secutus enim ait, quid confiteretur; ut intelligeremus confessionem laudis, non iniquitatis. Confiteor, inquit, tibi, Pater, Domine cæli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis. Laudavit Patrem, laudavit Deum; quia non despicit humiles, sed despicit superbos. Et hic talem confessionem audituri sumus, laudis Dei et gratulationis: *Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo.* Totum cor meum in aram tuæ confessionis impono, holocaustum laudis tibi offero. Holocaustum enim dicitur sacrificium, ubi totum incenditur. Græce quippe ὅλον, Latine totum dicitur. Vide quemadmodum offerat holocaustum spiritale, qui dicit, *Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo.* Totum, inquit, cor meum flamma tui amoris accendat: nihil in me relinquatur mihi, nec quo respiciam ad meipsum; sed totus in te æstuem, totus in te ardeam, totus diligam te, tamquam inflammatus abs te. *Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo: quoniam audisti verba oris mei.* Cujus *oris mei*, nisi cordis mei? Ibi enim habemus vocem, quam Deus exaudit, quam prorsus auris humana non novit. Clamabant certe qui Susannam accusabant, (Dan. 13. 34. 35. etc.) et ad cælum oculos non levabant: illa tacebat, et corde clamabat. Unde illa meruit exaudiri, inde isti puniri. Est ergo os intus: ibi rogamus, inde rogamus. Et si hospitium vel domum Deo præparavimus, ibi loquimur, ibi exaudimur. (Act. 17. 27. et 28.) Non enim est ille longe ab unoquoque nostrum positus, in quo vivimus, movemur et sumus. Longe te a Deo non facit, nisi iniquitas sola. Dejice medium parietem peccati, et cum illo es quem rogas. *Audisti*, inquit, *verba oris mei: confitebor tibi.*

3. *Et coram Angelis psallam tibi.* (Item v. 1.) Non coram hominibus psallam, sed coram Angelis psallam. Psalterium meum, gaudium meum. Sed gaudium meum de inferioribus, coram hominibus est: gaudium meum de superioribus, coram Angelis est. Non enim novit impius gaudium justi: Non est gaudere impiis, dicit Dominus. (Isai. 48. 22. et 57. 21.) Gaudet iniquus in (c) popina, gaudet Martyr in catena.

(a) MSS. *possiderunt*: juxta Græcum LXX. ἐκτήσαντο.
(b) Am. et aliquot MSS. *sequetur*. Et quidam, *sequitur*.
(c) Am. Er. et plures MSS. *in pompa*.

Solemnitas S. Crispinæ Quomodo gaudebat sancta ista CRISPINA, (*a*) cu- A
a jus hodie solemnitas celebratur? Gaudebat cum tenebatur, cum ad judicem ducebatur, cum in carcerem mittebatur, cum ligata producebatur, cum in catasta levabatur, cum audiebatur, cum damnabatur: in his omnibus gaudebat; et eam miseri miseram putabant, quæ coram Angelis gaudebat.

v. 2. 4. *Adorabo ad templum sanctum tuum.* Quod
b templum sanctum tuum? Ubi (*b*) habitabimus, ubi adorabimus. Currimus enim, ut adoremus. Gravidum cor nostrum parturit, et ubi pariat quærit. Quis est ille locus ubi adorandus est Deus? qui mundus? quod ædificium? quæ denique sedes in cælo et inter stellas? Quærimus in Scripturis sanctis, et invenimus in verbis Sa-
Prov. 8. 30. pientiæ, Ego, inquit, eram cum illo; ego eram B
» ad quam adgaudebat quotidie. Et dicit opera ejus, et exponit nobis sedem ipsius. Quam?
Ibidem 17. etc. Quando validas, inquit, faciebat in summo nubes, quando sedem suam segregabat super ventos. Sedes autem ejus templum ejus. Quo ergo ibimus? Super ventos adoraturi sumus? Si super ventos adoratur, aves non vincunt. Si autem intelligamus ventos animas, id est, ventorum nomine significatas animas, sicut ait quo-
Psal. 17. 11. dam loco Scriptura, Volavit super pennas ventorum: hoc est, super virtutes animarum: unde
Gen. 2. 7. et flatus Dei dicitur anima tamquam ventus, non ut iste intelligatur ventus, quo corpus propellente sentimus, sed ut ejus nomine significetur aliquid invisibile, quod neque oculis cerni potest, nec sentiri auribus, nec odoratu duci, nec C
palato gustari, nec manu contrectari: quod est utique vita quædam, qua vivimus, quæ anima dicitur. Si hos ventos intellexerimus, non est quare quæramus pennas visibiles, ut cum avibus volemus ad adorandum ad templum Dei: sed super nos ipsos inveniemus Deum sedere,
2 Cor. 3. 17. si ejus fideles esse voluerimus. Videte si hoc non est: Templum enim Dei sanctum est, ait Apostolus, quod estis vos. Certe tamen, quod manifestum est, in Angelis habitat Deus. Ergo cum gaudium nostrum de spiritalibus rebus, non de terrenis bonis assumit canticum Deo, ut psallat coram Angelis; ipsa congregatio Angelorum templum Dei est, adoramus ad templum Dei. Ecclesia deorsum, et Ecclesia sursum: Ecclesia deorsum in omnibus fidelibus, Ecclesia D
sursum in omnibus Angelis. Sed descendit ad
Matth. 4. 11. Ecclesiam deorsum Dominus Angelorum, et ei
Matth. 20. 28. Angeli in terra ministraverunt ministranti nobis. Non enim veni, inquit, ministrari, sed ministrare. Quid nobis ministravit, nisi quod ho-
c dieque (*c*) manducamus et bibimus? Cum ergo Dominus Angelorum nobis ministrarit, non desperemus nos futuros æquales Angelis. Major enim Angelis descendit ad hominem, et Creator Angelorum suscepit hominem, Dominus Ange-
Psal. 5. 8. lorum mortuus est pro homine. *Adorabo* ergo *ad templum sanctum tuum:* intelligo templum tuum non manu factum, sed quod tu fecisti tibi.

5. *Et confitebor nomini tuo, in misericordia tua et veritate tua.* In duobus istis confitemur: Item v. 2.
sic enim et in alio Psalmo legitur, Universæ viæ Psal. 24. 10.
Domini misericordia et veritas. In duobus istis confitemur: *in tua misericordia, et in tua veritate.* Misericordia peccatorum respexisti, veritate promissionem reddidisti. *In tua* ergo *misericordia et veritate* confitebor tibi. Has etiam ego pro meis viribus reddo, quas mihi donasti, faciens misericordiam et veritatem; misericordiam in subveniendo, veritatem in judicando. His adjuvamur a Deo, his promeremur Deum. Merito ergo misericordia et veritas universæ viæ Domini. Non sunt aliæ viæ, quibus ad nos (*d*) d
veniat: non sunt aliæ viæ, quibus ad illum veniamus.

6. *Quoniam magnificasti super omne nomen* Item v. 2.
sanctum tuum. Qualis ista gratulatio, Fratres? Magnificavit nomen suum sanctum super Abraham. Credidit enim Abraham Deo, et deputatum Gen. 15. 6.
est illi ad justitiam. Ceteræ omnes gentes idolis Rom. 4. 3.
immolabant, dæmonibus serviebant. Natus est ex Abraham Isaac, magnificatus est super illam domum Deus: inde Jacob, magnificatus est Deus, qui dicit, Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac,
et Deus Jacob: inde duodecim filii, inde populus Exodi 3. 6.
Israel liberatus ab Ægypto, ductus per mare rubrum, exercitatus in eremo, ejectis Gentibus in terra promissionis collocatus est. Magnificatum est nomen Domini super Israel. Sed inde et
virgo Maria, inde Dominus Christus, mortuus Rom. 4. 25.
propter peccata nostra, resurgens propter justificationem nostram, implens fideles Spiritu- Matth. 3. 2.
sancto, mittens prædicari per gentes, Agite pœ- »
nitentiam, appropinquavit enim regnum cælorum. Et ecce *magnificavit super omne nomen sanctum suum.*

7. *In quacumque die invocavero te, cito exau-* v. 3.
di me. Quare, *cito?* Quia tu dixisti, Adhuc loquente te dicam, Ecce adsum. Quare, *cito?* Quia Isai. 58. 9.
jam non peto felicitatem terrenam, didici sanctum desiderium de novo Testamento. Non peto terram, non fœcunditatem carnalem, non salutem temporalem, non inimicorum subjectionem, non divitias, non honores, nihil horum peto: ideo *cito exaudi me.* Quia docuisti quid petam, da quod peto. Dicamus huic, Tale aliquid petis? Audiamus nos, eructet petitionem suam, et videamus quid petat; et discamus per eum petere, ut mereamur accipere. Veneras ad Ecclesiam, nescio quid hodie petiturus. Quid putamus veneras petiturus? Veneras cum desiderio tuo, nescio quo, utinam innocenti, etsi carnali. Sed remove iniquitatem, remove carnalitatem: disce quid petas, quid hodie celebres adtende. Natale sanctæ et beatæ feminæ celebras, et forte (*e*) e
felicitatem terrenam desideras. Illa propter de-

(a) In ejusdem natali habitus est sermo in Psal. 120.
(b) Aliquot MSS. *Ubi habitas.*
(c) Tres MSS. *manducavimus.*

(d) Am. et aliquot MSS. *venit.*
(e) Aliquot MSS. *celebritatem terrenam.*

siderium sanctum dimisit felicitatem, quam habebat in terra: dimisit filios flentes et tamquam crudelem matrem dolentes, quia velut perdiderat humanam misericordiam, quæ ad divinam festinabat coronam. Nesciebat vero illa quid desideraret, quid calcaret? Immo vero noverat psallere coram Angelis Dei, eorumque desiderare consortium, amicitiam sanctam et puram, ubi ulterius non moreretur, ubi judicem nosset apud quem non valere posset mendacium. Quid ergo, in illa vita nulla sunt bona? Immo vero
a ibi sola sunt bona, non malis mixta bona, (*a*) securitates in quibus gaudeas quantum vis, et nemo dicat tibi, Tempera te. Hic autem de bonis terrenis gaudere molestum est, et periculosum nimis; nec sic gaudeas ut hæreas, et gau-
b dendo male (*b*) pereas. Nam unde Deus miscet tribulationes gaudiis terrenis, nisi ut tribulationem sentientes et amaritudinem, discamus æternam desiderare dulcedinem?

8. Quid ergo petit, videamus: quo merito dixerit, *Cito exaudi me.* Quid enim petis, ut
Item v. 3. cito exaudiaris? *Multiplicabis me.* Multis modis multiplicatio intelligi potest. Est multiplicatio terrenæ generationis, secundum primam naturæ nostræ benedictionem, quam audivimus:
Gen. I. 28. Crescite et multiplicamini, et implete terram,
» et dominamini ejus. Sic ne ille volebat multiplicari, qui dicebat, *Cito exaudi me?* Et ista plane multiplicatio fructuosa est, et non venit nisi de benedictione Domini. Jam quid dicam de aliis multiplicationibus? Multiplicatus est ille auro, ille argento, ille pecore, ille familia, ille possessionibus, ille his omnibus. Multæ sunt terrenæ multiplicationes, felicior autem filiorum: quamquam hominibus avaris etiam ipsa fecunditas molesta est. Timent enim ne pauperes relinquantur, qui multi nasci potuerunt. Quæ solicitudo plerosque ad impietatem coegit, ut obliviscerentur quod parentes essent, omnique humanitatis affectu exspoliati, exponerent filios suos, ut eos facerent alienos; projiceret quæ peperit, colligeret quæ non peperit; illa contemneret, illa diligeret; illa frustra mater carne, illa verior voluntate. Cum ergo sint multæ multiplicationes, et multa genera multiplicationum, quam multiplicationem quærit qui dixit, *Cito exaudi me?* Ait enim, *Multiplicabis me.* Exspectamus audire in quibus. Audi ergo: *In anima mea.* Non in carne mea, sed *in anima mea. Multiplicabis me in anima mea.* Est ne adhuc quod addatur, ne forte et multiplicatio in anima mea non continuo felicitatem significet? Ete-
c nim curis (*c*) homines in anima multiplicantur. Multiplicatus videtur in anima, in quo etiam multiplicata sunt vitia. Ille tantummodo avarus est, ille tantummodo superbus, ille tantummodo luxoriosus; iste et avarus et superbus et lu-
A xuriosus: multiplicatus est in anima sua, sed malo suo. Multiplicatio ista egestatis est, non ubertatis. Ergo quid tu qui dixisti, *Cito exaudi me*, et tu abstulisti ab omni corpore, ab omni terrena re, ab omni desiderio sæculari, ut diceres Deo, *Multiplicabis me in anima mea?* Adhuc explana quid desideres. *Multiplicabis me*, inquit, *in anima mea*, *virtute.* Expressum votum, expressum desiderium, ab omni confusione circumcisum. Si diceret, *Multiplicabis me;* terrena nescio quæ cogitares: addidit, *in anima mea.* Rursus, ne in anima vitia cogitares; addidit, *virtute.* Nihil est quod amplius a Deo desideres, si vis bona et vera fronte dicere, *Cito exaudi me.*

9. *Confiteantur tibi, Domine, omnes reges*
B *terræ.* Ita fiet, et ita fit, et quotidie fit; et ostenditur non frustra dictum, nisi quia erat futurum. v. 4.
Confiteantur tibi, Domine, omnes reges terræ. Sed et ipsi cum tibi confitentur, cum laudant te, non terrena desiderent a te. Quid enim reges terræ desideraturi sunt? Nonne jam habent ipsum imperium? Quidquid amplius desideraverit homo in terra, usque ad imperium est desiderium ejus. Quid amplius potest? Altior sublimitas necessaria est. Sed fortasse quanto altior, tanto periculosior. Ideoque reges quanto sunt in majore sublimitate terrena, tanto magis humiliari Deo debent. (*d*) Ut quid faciunt? *Quoniam au-* d
dierunt omnia verba oris tui. O Domine, *omnia verba oris tui!* Nescio in qua gente abscondita erant Lex et Prophetæ, *omnia verba oris tui.*
C Sed in gente Judæorum sola erant *omnia verba oris tui:* quam gentem laudans Apostolus ait, Quid ergo amplius est Judæo? Aut quæ utilitas Rom. 3. 1.
circumcisionis? Multum per omnem modum. » et 2.
Primum quidem, quia credita sunt illis eloquia »
Dei. Ibi erant verba Dei. Sed da mihi illum Ge- »
deon quemdam sanctum virum tempore Judicum: videte quale signum petivit a Domino: Ponam, inquit, vellus in area, compluatur vel- Judic. 6. 36
lus, area sicca sit. Et factum est: complutum etc.
est vellus solum, area sicca erat. Petiit iterum signum: Area tota compluta sit, et solum vellus siccum inveniatur. Et hoc factum est: compluta est area, sicco vellere. Primo complutum vellus sicca area, postea compluta area sicco vellere. Quid vobis videtur area, Fratres? Nonne orbis
D terrarum? Quid vellus? Tamquam gens Judæa in medio orbe terrarum, habens gratiæ sacramentum, non in manifestatione, sed in nube secreti, tamquam in velamento (*e*) pluviam in vel- e
lere. Venit tempus quando revelaretur pluvia in area: manifestata est, non operta. Factum est ergo quod dictum est, *Confiteantur tibi, Domine, omnes reges terræ: quoniam audierunt omnia verba oris tui.* Quid est, Israel, quod abscondebas? Quamdiu abscondebas? Expressum est vel-

(a) Plerique MSS. *non malis mixta: bona securitatis, in quibus* etc.

(b) Am. et plures MSS. *hæreas.* Forte leg. *et hærendo male pereas.*

(c) Hic Er. et Lov. addunt, *et furtis:* quod ab Am. et MSS. abest.

(d) Sic MSS. At Lov. *Et quid faciant.* Am. et Er. *Ut quid faciant.*

(e) Plures MSS. *pluvia in vellere.*

lus, et exiit de te pluvia. Solus Christus suavitas pluviæ: ipsum solum non agnoscis in scripturis, propter quem factæ sunt Scripturæ. At vero *omnes reges terræ confiteantur tibi, Domine, quoniam audierunt verba oris tui.*

v. 5. 10. *Et cantent in viis Domini, quoniam magna est gloria Domini.* Cantent in viis Domini
v. 2. reges terræ. In quibus viis cantent? De quibus
Psal. 24. 10. supra dictum est, In misericordia tua et veritate tua: quoniam universæ viæ Domini misericordia et veritas. Non ergo sint reges terræ superbi, sed humiles sint. Tunc cantent in viis Domini, si humiles sint: ament, et cantabunt. Novimus viatores cantatores: cantant, et pervenire festinant. Sunt cantica mala tamquam veteris hominis, sed canticum novum pertinet ad hominem novum. Ambulent ergo et reges terræ in (B) viis tuis, ambulent et cantent in viis tuis. Quid cantent? *Quoniam magna est gloria Domini;* non regum.

11. Vide quomodo reges voluit cantare in viis, humiliter portantes Dominum, non se extollentes adversus Dominum. Nam si se extulerint, quid sequitur? *Quoniam excelsus Dominus, et humilia respicit.* Volunt ergo reges respici? Humiles sint. Quid, si se extulerint in superbiam, latere ipsius oculos possunt? Ne forte quia audisti, *humilia respicit*, superbus velis esse; et dicas in anima tua, Humiles respicit Deus, me non respicit, faciam quod volo. Quis enim me videt? hominem latet; Deus non vult me videre, quia humilis non sum, ille autem humilia respicit: quod volo facio. O importune, numquid hoc diceres, si scires quid amare deberes? Ecce si nolit te videre Deus, hoc ipsum non times, quia te non vult videre? Si salutes aliquem majorem patronum tuum, et intentus in aliud non te videat, quomodo tibi anima dolet? Si autem Deus te non videat, securum te putas? Non te videt Salvator, et videt (*a*) deprædator. Et tamen et ipse te Deus videt. Non te putes non videri; immo roga, ut merearis videri a quo videris. Dictum est enim, Oculi Do-
Psal. 33. 16. mini super justos. Quia non super injustos, faciant ergo quod volunt injusti. Oculi Domini super justos. Sequatur adhuc: Et aures ejus ad preces eorum. Injusti ergo qui securos se putabant, quia non erant oculi Domini super eos, non timent. quia non sunt et aures ejus ad preces eorum? Nonne melius et oculi ejus super nos, et aures ejus ad preces nostras? Sed cum facis ea super quæ (*b*) non vis esse oculos Domini, non mereris precibus tuis et aures Domini: et tamen male faciendo a te non avertis ocu-
Ibidem 17. los Domini. Quid enim ibi sequitur? Vultus autem Domini super facientes mala. Sed ad quid? Ut perdat de terra memoriam eorum. Vides te videri, vides te latere non posse: cum ergo quidquid feceris videaris, quare hoc non facis unde placere merearis? Ergo et hic quid? *Quoniam magna est gloria Domini, quoniam excelsus Dominus, et humilia respicit.* Excelsa autem quasi non respicit. *Humilia* enim *respicit. Excelsa*, quid? *a longe cognoscit.* Quid sibi ergo præstat superbus? Ut a longe videatur; non ut non videatur? Nec putes te ideo securum esse debere, quod minus bene te videt, qui a longe te videt. Tu enim quod a longe vides, non bene vides: Deus etsi a longe te videt, perfecte te videt, et tecum non est. Hoc agis, non ut minus perfecte videaris; sed ut non sis cum illo a quo videris. At vero humilis quid sibi præstat? Prope Psal. 33. 19.
est Dominus his qui obtriverunt cor. Erigat se ergo superbus, quantum voluerit: certe in alto habitat Deus, in cælo est Deus: vis tibi propinquet? Humilia te. Nam tanto a te erit altior quanto tu elatior. *Excelsa autem a longe cognoscit.*

12. *Si ambulavero in medio tribulationis, vivificabis me.* Verum est: in quacumque tribula- v. 7.
tione fueris, confitere, invoca; liberat te, vivificat te. Sed tamen aliquid hic debemus melius intelligere, quo jam familiarius inhæreamus Deo, dicamusque illi, Cito exaudi me. Dixerat enim, *Excelsa a longe cognoscit:* et excelsa superba non norunt tribulationem. Non norunt, inquam, tribulationem, de qua dicitur alio loco, Tribula- Psal. 114. 3.
tionem et dolorem inveni, et nomen Domini invocavi. Quid enim magnum, si tribulatio te inveniat? Si aliquid potes, tu inveni tribulationem. Et quis est, inquis, qui inveniat tribulationem? aut quis illam vel quærat? In medio tribulationis es, et nescis? Vita ista parva tribulatio est? Si non est tribulatio, non est peregrinatio: si autem peregrinatio est, aut parum patriam diligis, aut sine dubio tribularis. Quis enim non tribuletur; non se esse cum eo quod desiderat? Sed unde tibi non videtur ista tribulatio? Quia non amas. Ama alteram vitam, et videbis quia ista vita tribulatio est: quacumque prosperitate fulgeat, quibuslibet deliciis abundet atque (*c*) circumfluat; quando nondum est illud gaudium sine ulla tentatione certissimum, quod nobis in fine servat Deus, sine dubio tribulatio est. Ergo intelligamus et hujus tribulationem, Fratres, *Si ambulavero in medio tribulationis, vivificabis me.* Non sic ait, tamquam diceret, Si forte evenerit mihi tribulatio aliqua liberabis inde me. Sed quomodo? *Si ambulavero in medio tribulationis, vivificabis me:* id est, aliter non vivificabis me, nisi in medio tribulationis ambulavero. *Si ambulavero in medio tri-* Lucæ 6. 21. et 25.
bulationis, vivificabis me. Væ ridentibus, Beati lugentes. *Si ambulavero in medio tribulationis, vivificabis me.*

13. *Super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam, et salvum me fecit dextera tua.* Item v. 7.
Sæviant inimici, quid possunt facere inimici? Pecuniam tollere, exspoliare, proscribere, in exsilium mittere, doloribus tormentisque cruciare; ad postremum, si permissi fuerint, et oc-

(a) Am. cum unico MS. *et videt damnator:* Er. *et videt deprædator et damnator.*

(b) Er. et Regius MS. *super quæ vis esse oculos Domini, tunc mereris* etc.

(c) Sic plerique MSS. Editi vero, *circumfloreat.*

cidere: numquid amplius? Tu autem Domine *super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam:* super id quod mihi possunt facere inimici, tu extendisti manum tuam. Non enim inimici possunt me separare a te: tu autem amplius vindicas, quia adhuc differs me. *Super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam.* Sæviat quantum potest inimicus, non me separat a Deo. Tu autem, Domine, adhuc me non (*a*) recipis, adhuc me in peregrinatione conteris, adhuc gaudium dulcedinemque tuam non præbes: nondum inebriasti ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ nondum potasti. [Psal. 35. 10.] Apud te enim est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen. Sed ecce (*b*) dedi primitias spiritus. et credidi in te, et servio mente legi Dei: [Rom. 8. 23. etc.] tamen in nobismetipsis adhuc ingemiscimus, adoptionem exspectantes, redemtionem corporis nostri. [Rom. 7. 25.] Hanc vitam nobis peccantibus dedit Deus, ubi etiam necesse est ut conteratur Adam in sudore et labore vultus sui, cum terra ei tribulos et spinas parit. [Gen. 3. 18. et 19.] Numquid aliquis inimicus plus potuit procurare? *Super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam:* sed tamen non ad desperationem. Sequitur enim, *Et salvum me fecit dextera tua.*

14. Potest et sic intelligi, *Super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam:* irascebantur inimici, vindicasti me de inimicis. [Psal. 111. 10.] Peccator videbit et irascetur, dentibus suis frendet et tabescet. Ubi sunt qui dicebant, Pereat nomen (*c*) Christianorum de terra? Certe aut moriuntur, aut convertuntur. Ergo, *Super iram inimicorum extendisti manum tuam*, quamdiu diceretur quod scriptum est, Inimici mei dixerunt mala mihi, [Psal. 40. 6.] Quando morietur et peribit nomen ejus? quando delebitur nomen Christianorum de terra? Cum dicunt ista, partim crediderunt, partim perierunt, pauci timidi remanserunt. Quanta ira inimicorum sæviebat, quando sanguis Martyrum fundebatur? Quomodo se putabant nomen Christianorum delere de terra? *Super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam, et salvum me fecit dextera tua.* Ecce illi qui Martyres persequebantur, memorias Martyrum inquirunt, aut ubi (*d*) adorent, aut ubi se inebrient: quærunt tamen. *Super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam, et salvum me fecit dextera tua.* Secundum desiderium *salvum me fecit dextera tua.* Est quædam salus in dextera: nam est altera salus in sinistra. Salus temporalis et carnalis, in sinistra est; salus æterna cum Angelis, in dextera est. Ideo jam in ipsa immortalitate positus Christus, [Marci 16. 19.] dicitur sedere ad dexteram Dei. Non enim Deus habet in seipso dexteram aut sinistram: sed dextera Dei dicitur felicitas illa, quæ quoniam ostendi oculis non potest, tale nomen accepit. Hac dextera tua salvum me fecisti, non secundum salutem temporalem. Nam Crispina occisa est: sed numquid deseruit illam Deus? Non illam fecit salvam in sinistra, sed fecit in dextera. Machabæi quanta tormenta perpessi sunt? [2. Mach. 7. 3.] Tres autem pueri in mediis ignibus deambulando laudaverunt Deum. [Dan. 3. 21.] Illorum salus in dextera, istorum etiam in sinistra. Aliquando ergo non salvat in sinistra sanctos suos, sed semper salvat in dextera. Impios autem plerumque salvat in sinistra, non salvat in dextera. Nam illi qui persequebantur Crispinam, sani erant in corpore: illa occisa est, illi vivunt. Illorum salus in sinistra, illius in dextera. *Et salvum me fecit dextera tua.*

15. *Domine, retribues pro me.* [v. 8.] Ego non retribuo, tu retribues pro me. Sæviant inimici, quantum libet: tu retribues quod ego non possum. *Domine, retribues pro me.* In ipso capite nostro attendite. Reliquit enim nobis exemplum, ut sequamur vestigia ejus. [1. Pet. 1. 22. etc.] Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus: qui cum malediceretur, non remaledicebat dicens, *Domine, retribues pro me.* Cum judicaretur, non comminabatur, sed commendabat se illi judicanti (*e*) juste. Quid est, *Domine, retribues pro me?* Ego, inquit, non quæro gloriam meam, est qui quærat et judicet. [Johan 8. 50.] Non vosmetipsos vindicantes, carissimi, Apostolus dicit: sed date locum iræ. [Rom. 12. 19.] Scriptum est enim, Mihi vindictam, et ego retribuam, dicit Dominus. [Deut 32. 35.] *Domine, retribues pro me.*

16. Est hic alius intellectus non negligendus, et forte magis eligendus. *Domine* Christe *retribues pro me.* Ego enim si reddam, rapui: tu quo non rapuisti, solvisti. *Domine, retribues pro me.* Vide illum retribuentem pro nobis. Venerunt qui tributum exigerent; exigebant tributum didrachmam, id est, duas drachmas in uno homine: ventum est ad Dominum, ut solveret tributum; immo non ad ipsum, sed ad discipulos; et dictum est illis, Magister vester non solvit tributum? [Matth. 17. 23. etc.] Illi retulerunt ad eum. Et ille, Reges terræ a quibus exigunt tributum? a filiis suis, an ab alienis? Responderunt, Ab alienis. Ergo, inquit, liberi sunt filii. Sed tamen ne scandalizemus eos, ait Petro, Vade mitte hamum in mare, et qui primus piscis adscenderit, aperi os ejus, et invenies staterem, id est, duas didrachmas. Stater ponderis genus est, habens quatuor drachmas. Invenies ibi, da illis pro me et te. *Domine, retribues pro me.* Merito habemus primum piscem hamo captum, (*f*) hamo comprehensum: primum surgentem de mari, primogenitum a mortuis. In ejus ore invenimus duas didrachmas, id est, quatuor drachmas: in ejus ore invenimus quatuor Evangelia. Istis quatuor drachmis ab exactione hujus sæculi liberamur:

(a) Regius MS. *non respicis.*
(b) Lov. *dedisti.* At Am. Er. et plures MSS. *dedi.* Hanc lectionem confirmat illud supra in Psalm. 134. v. 18. *dantes jam Deo primitias spiritus nostri*, hoc est, *ipsam fidem tamquam primogenita nostra.*
(c) Plures MSS. constanter, *Christianum.*
(d) Aliquot MSS. *aut ubi orent.*
(e) Am. cum unico MS. *injuste.* At editi alii et MSS. *juste*, juxta Græc. δικαίως

(f) Duo MSS. *amore comprehensum.*

per quatuor Evangelia debitores non remanebimus. Ibi enim peccata nostra omnia solvuntur. Retribuit ergo pro nobis. Gratias misericordiæ ipsius. Nihil debebat: pro se non reddi-
Johan. 14. 30. dit, sed pro nobis reddidit. Ecce, inquit, venit » princeps mundi hujus, et in me nihil inveniet. Quid est, in me nihil inveniet? Nullum pecca-
Ibidem 1. tum in me inveniet: quare occidat me, non ha- » bet. Sed ut sciant omnes, ait, quia voluntatem Patris mei facio, surgite, eamus hinc. Quid est, surgite, eamus hinc? Id est, non necessitate, sed voluntate patior, reddens quod non debeo. *Domine, retribues pro me.*

Item v. 8. 17. *Domine, misericordia tua in æternum.* Quid desiderem? (a) Non diem hominum. Non
Jerem. 17. 16. laboravi subsequens te, Domine, et diem homi- » num non concupivi, tu scis. Ecce martyr sancta CRISPINA si desideraret diem hominum, negaret Christum. Plus hic viveret, sed in æternum non viveret. Maluit in æternum vivere, quam paulo amplius temporaliter vivere. Denique, *Domine, misericordia tua in æternum*, non ad tempus volo liberari. *Misericordia tua in æternum*, (b) qua Martyres liberasti, et sic cito de hac vita abstulisti. *Domine, misericordia tua in æternum.*

Item v. 8. 18. *Opera manuum tuarum ne despicias.* Non dico, Domine, ne despicias opera manuum mea-
Psal. 76. 3. rum, non me jacto de operibus meis. Exquisivi quidem Dominum manibus meis nocte coram eo, et non sum deceptus: sed tamen non commendo opera manuum mearum. Timeo ne cum inspexeris, invenias plura peccata quam merita. Hoc solum rogo, hoc dico, hoc impetrare desidero: *Opera manuum tuarum ne despicias.* Opus tuum in me vide, non meum. Nam meum si videris, damnas: tuum si videris, coronas. Quia et quæcumque sunt bona opera mea, abs te mihi sunt, et ideo tua magis quam mea sunt.
Ephes. 2. 8 etc. Audio quippe ab Apostolo tuo, Gratia salvi fa- » cti estis per fidem, et hoc non ex vobis, sed Dei » donum est; non ex operibus, ne forte quis ex- » tollatur. Ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo Jesu in operibus bonis. Ergo sive in eo quod homines simus, sive in eo quod ex nostra impietate mutati et justificati sumus, Domine, *opera manuum tuarum ne despicias.*

IN PSALMUM CXXXVIII.

* Sermo ad plebem.

* ENARRATIO.

1. PSALMUM nobis brevem paraveramus; quem mandaveramus cantari a Lectore: sed ad horam, quantum videtur, perturbatus, alterum pro altero legit. Maluimus nos in errore Lectoris sequi voluntatem Dei, quam nostram in nostro proposito. Si ergo vos in ejus prolixitate aliquamdiu tenuerimus, nobis non imputetis; sed credatis Deum nos non infructuose laborare
Gen. 3. 19. voluisse. Neque enim frustra in primo peccato nostro pœnam accepimus, ut in sudore vultus nostri panem manducemus. Tantum si panis est, adtendite. Panis autem est, si Christus est. Ego sum, inquit, panis vivus qui de cælo de- Johan. 6. 41. scendi. Quem manifestatum habemus in Evan- » gelio, ipsum quæramus et in Prophetis. Hunc 2. Cor. 3. 14. ibi non vident super quorum cor adhuc velamen positum est, unde audivit Caritas Vestra hesterno die. Nobis autem quia sacrificium vesperti- Matth. 27. 51. num crucis Domini conscidit velum, ut pateant jam templi secreta; quamdiu nobis Christus prædicatur, etsi cum labore et sudore, manducandus est panis.

2. Loquitur autem Dominus noster Jesus Christus in Prophetis aliquando ex persona capitis nostri, qui est ipse Christus salvator, sedens ad Marci 16. 19. dexteram Patris; qui etiam propter nos natus Luc. 2. 7. de virgine, et sub Pontio Pilato, qualia nostis, Luc. 24. 1. etc. passus est; fuso innocente sanguine, quod est pretium nostrum, redemit nocentes a captivitate, in qua detinebamur a diabolo, donans nobis Coloss. 2. 13. et 14. delicta, et ipso pretio nostro sanguine suo delens chirographum, quo debitores tenebamur. Ipse est rector et sponsus et redemptor Ecclesiæ, caput nostrum. Et utique si caput est, habet corpus. Corpus autem ejus sancta Ecclesia, quæ etiam conjux ejus: cui dicit Apostolus, 1. Cor. 12. 27. Vos autem estis corpus Christi et membra. Totus itaque Christus caput et corpus, tamquam integer vir: quia et femina de viro facta est, et ad virum pertinet; et dictum est de primo conjugio, Erunt duo in carne una. Hoc autem ad Gen. 2. 24. mysterium interpretatur Apostolus non frustra esse dictum de illis duobus hominibus, nisi quia in eis jam figurabatur Christus et Ecclesia. Nam hoc sic exponit Apostolus: Erunt duo in carne, Ephes. 5. 31. et 32. inquit, una: sacramentum hoc magnum est; ego » autem dico, in Christo et Ecclesia. Dicit etiam ipsum Adam formam futuri. Quid est, inquit, Rom. 5. 14. forma futuri? Si ergo Adam forma futuri; quo- Gen. 2. 21. et 22. modo de latere dormientis Eva facta est, sic ex latere Domini dormientis, id est, in passione Johan. 19. 34. morientis, et in cruce percusso de lancea, manaverunt sacramenta, quibus formaretur Ecclesia. Nam de futura eadem passione sua sic dicit Psal. 3. 6. in alio Psalmo, Ego dormivi, et somnum cepi, et exsurrexi, quoniam Dominus suscipiet me. Ergo dormitio intelligitur passio. Eva de latere dormientis, Ecclesia de latere patientis. Loquitur ergo Dominus noster Jesus Christus in Prophetis aliquando ex voce sua, aliquando ex voce nostra, quia unum se facit nobiscum; sicut dictum est, Erunt duo in carne una. Unde dicit Gen. 2. 24. et ipse Dominus in Evangelio, cum de conjugio loqueretur, Igitur jam non sunt duo, sed una Matth. 19. 6. caro. Una caro, quia de nostra mortalitate carnem suscepit. Non autem una divinitas; quia ille Creator, nos creatura. Quidquid igitur Dominus loquitur ex persona susceptæ carnis, et ad illud caput pertinet, quod jam adscendit in

(a) Christinæanus MS. *Quid desiderem nosti: diem hominum?*

(b) Am. et plures MSS. *quia.*

cælum, et ad ista membra, quæ adhuc in terrena peregrinatione laborant: pro quibus laborantibus membris, cum ea Saulus insequeretur, Act. 9, 4. clamavit de cælo, Saule, Saule, quid me persequeris. Audiamus ergo loquentem Dominum Jesum Christum in prophetia. Cantati enim sunt ipsi Psalmi longe antequam Dominus de Maria nasceretur, non antequam Dominus esset. Semper enim Creator omnium, aliquando autem et natus ex creatura. Divinitatem illam credamus; et quantum possumus, intelligamus æqualem Patri. Sed illa divinitas Patris æqualis, facta est particeps nostræ mortalitatis, non de suo, sed de nostro: ut et nos efficeremur participes divinitatis ejus, non de nostro, sed de ipsius.

v. 1. 3. *Domine probasti me, et cognovisti me.* Dicat hoc ipse Dominus Jesus Christus, dicat et B ipse *Domine*, Patri. Non enim Dominus ejus Pater ejus, nisi quia dignatus est nasci secundum carnem. Pater est Dei, Dominus hominis. Vis Philip. 2, 6. nosse cui Pater est? Æquali sibi Filio. Apostolus dicit, Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo. Huic formæ Pater est Deus, æquali sibi formæ, unigenito Filio nato de substantia sua. Propter nos autem, ut reficeremur, et efficeremur participes divinitatis ejus, reparati ad vitam æternam, quia ipse, ut dixi, factus est particeps mortalitatis nostræ; quid de illo ait Apostolus ibi, ubi » dixerat, Qui cum in forma Dei esset, non rapi- Ibidem 7. nam arbitratus est esse æqualis Deo? Sed se- » metipsum, inquit, exinanivit, formam servi ac- » cipiens, in similitudinem hominum factus, et C habitu inventus ut homo. Erat autem in forma Dei æqualis Patri; et accepit formam servi, qua minor esset Patre. Unde utrumque dicit in Evan- Johan. 10, 30. gelio, et, Ego et Pater unum sumus: et, Quo- Johan. 14, 28. niam Pater major me est. Ego et Pater unum sumus, secundum formam Dei: Pater major me est, secundum formam servi. Ergo quia et Pater et Dominus est, Pater formæ Dei, Dominus formæ servi: dicat ergo ipse, nec miremur, nec scandalizemur, quia Filius Dei unicus dicit, *Domine probasti me, et cognovisti me. Probasti, et cognovisti:* non quia non noverat, sed quia notum aliis fecerat. *Probasti me*, inquit, *et cognovisti me.*

v. 2. 4. *Tu cognovisti sessionem meam et resurrectionem meam.* Quid hic sessio? Quid hic resurrectio? Qui sedet, humiliat se. Sedit ergo Domi- D nus in passione, surrexit in resurrectione. *Tu*, inquit, hoc *cognovisti:* id est, tu voluisti, tu approbasti, secundum voluntatem tuam factum est. Si autem volueris accipere vocem capitis ex persona corporis, dicamus et nos, *Tu cognovisti sessionem meam et resurrectionem meam.* Sedet enim homo, quando humiliat se in pœnitentia: surgit autem remissis peccatis, quando erigitur in spem vitæ æternæ. Propterea et in alio Psal. 126, 2. Psalmo dicitur, Surgite postea quam sedistis, A qui manducatis panem doloris. Panem doloris pœnitentes manducant, qui cantant in alio Psalmo, et dicunt, Factæ sunt mihi lacrymæ meæ Psal. 41, 4. panis die ac nocte. Quid est ergo, Surgite postea quam sedistis? Nolite exaltari, nisi humiliati fueritis. Multi enim volunt surgere, antequam sederint: volunt se justos videri, antequam peccatores se esse confessi sint. Ergo si ex persona capitis nostri accipis, sic intellige: *Tu cognovisti sessionem meam et resurrectionem meam*, passionem meam et resurrectionem meam. Si ex persona corporis: *Tu cognovisti sessionem meam et resurrectionem meam*, coram oculis tuis et peccata confessus sum, et tua gratia justificatus sum.

5. *Intellexisti cogitationes meas de longinquo:* v. 3. B *semitam meam et limitem meum investigasti*, * v. 4. *et omnes vias meas prævidisti.* Quid est, *de longinquo?* Cum adhuc in peregrinatione sum, antequam ad illam patriam veniam, tu cognovisti cogitationem meam. Attende illum Filium minorem: quia ipse etiam factus est corpus Christi, Ecclesia de Gentibus veniens. (a) Ierat quip- a pe in longinquum filius minor. Duos enim filios Luce 15, 21, etc. habebat quidam pater familias: major non longe ierat, sed in agro operabatur, et significat sanctos in Lege facientes opera et præcepta Legis. Genus autem humanum, quod (b) deflexe- b rat in idolorum culturam, in longinquo fuerat peregrinatum. Quid tam longe ab eo qui fecit te, quam figmentum quod tibi ipse fecisti? Profectus est ergo filius minor in regionem longinquam, portans secum substantiam suam, et sicut C novimus in Evangelio, dissipavit eam vivens prodige cum meretricibus; et famem passus applicuit se cuidam principi regionis illius; et ille eum porcis pascendis præposuit, de quorum siliquis (c) cupiebat saturari, nec poterat. Post c laborem et trituram et tribulationem et egestatem, venit illi in mentem pater; et voluit redire; et sic agit: Surgam, et ibo ad patrem meum. Surgam, dixit, sederat enim. Ejus ergo vocem hic agnosce dicentis, *Tu cognovisti sessionem meam et resurrectionem meam.* Sedi in egestate, surrexi in desiderio panis tui. *Intellexisti cogitationes meas de longinquo.* Longe enim eram profectus: sed ubi non est quem deserueram? *Intellexisti cogitationes meas de longinquo.* Pro- D pterea sic dicit Dominus in Evangelio, Quia oc- Ibidem 20. currit illi pater venienti. Vere, quia intellexerat cogitationes ejus de longinquo. *Semitam meam et limitem meum investigasti. Semitam*, inquit, *meam:* quam, nisi malam, quam ille ambulaverat, ut patrem desereret, quasi occultus esse posset ab oculis vindicantis; aut vero in illa egestate contereretur, aut porcos pascere poneretur, nisi pater vellet flagellare longinquum, ut reciperet propinquum? Ergo tamquam deprehensus fugitivus, sequente se vindicta legitima Dei vindicantis in affectiones no-

(a) Aliquot MSS. *Erat quippe in longinquo:* et paulo post, *non longe erat.*
(b) Sic plures MSS. Editi vero, *defluxerat.*

(c) Hic Er. et Lov. addunt, *et reliquiis* quod Am. et MSS. non habent.

stras, quacumque ierimus et quocumque progressi fuerimus; (a) tamquam ergo deprehensus fugitivus loquitur: *Semitam meam, et limitem meum investigasti*. Quid est, *semitam meam?* Qua profectus sum. Quid est, *limitem meum?* Quo usque perveni. *Semitam meam et limitem meum investigasti*. Limes meus ille longinquus, non fuit longe ab oculis tuis. Multum ieram, et tu ibi eras. *Semitam meam et limitem meum investigasti*.

(v. 4.) 6. *Et omnes vias meas prævidisti*. Non dixit, vidisti; sed, *prævidisti*. Antequam eas irem, antequam eas ambularem, prævidisti eas: et permisisti me in labore ire vias meas, ut si nollem laborare, redirem in vias tuas. *Quoniam non est dolus in lingua mea*. Quare hoc dixit? Quia ecce fateor tibi, ambulavi semitam meam, factus sum longinquus a te; discessi a te, cum quo mihi bene erat, et bono meo male mihi fuit sine te. Nam si mihi bene esset sine te, nollem forsitan redire ad te. Ergo iste confitens peccata sua, dicens corpus Christi justificatum, non in se, sed in illius gratia, dixit, *Non est dolor in lingua mea*.

(v. 5.) 7. *Ecce tu, Domine, cognovisti omnia novissima et antiqua*. Cognovisti novissima mea, quando porcos pavi: cognovisti antiqua mea, quando a te partem substantiæ meæ expetivi. Antiqua mihi fuerunt exordia malorum novissimorum. Antiquum peccatum, quando lapsi sumus: novissima pœna, quando in istam mortalitatem laboriosam periculosamque pervenimus. Atque utinam nobis ista sit novissima. Erit ista novissima, si jam redire voluerimus. Est enim alia quibusdam impiis novissima, quibus dicetur, Ite in ignem æternum qui præparatus est diabolo et angelis ejus. (Matth. 13. 41.) Nos autem, Fratres, huc usque deseruimus Deum: usque ad hujus vitæ mortalitatem sufficiat labor noster. Recordemur panem Patris nostri, recolamus beatitudinem domus patris nostri: non nos delectent siliquæ porcorum, doctrinæ dæmoniorum. *Ecce tu, Domine, cognovisti omnia novissima et antiqua: novissima*, quo perveni; *antiqua*, ubi te offendi. *Tu finxisti me, et posuisti super me manum tuam. Finxisti me:* ubi? In ista mortalitate, jam ad labores, ad quos omnes nati sumus. Non enim quisquam nascitur, nisi quem Deus finxerit in utero matris suæ; aut ulla creatura est, cujus non est ille plasmator. Sed *finxisti me*, in isto labore: *et posuisti super me manum tuam*, vindicem manum, gravantem superbum. Ita enim salubriter dejecit elatum, ut erigat humilem. *Tu finxisti me, et posuisti super me manum tuam*.

8. *Mirificata est scientia tua ex me; invaluit, non potero ad illam*. Aliquid quod obscurum quidem est, sed cum non parva dulcedine intelligitur, advertentes audite. Moyses sanctus Dei famulus, cum quo loquebatur Deus per nubem, (Exodi 33. 8. et 34. 5.) quia temporaliter loquens utique per assumtam creaturam loquebatur servo suo; id est, non per substantiam suam, sed per assumtam aliquam corporalem creaturam, per quam voces illæ fierent, et humanis atque mortalibus auribus personarent: (Sic enim loquebatur tunc Deus, non quomodo loquitur in substantia sua. Quomodo enim loquitur in substantia sua? Locutio Dei, Verbum Dei est: Verbum Dei Christus est: Verbum illud non sonat et transit, sed semper incommutabiliter manet Verbum, per quod facta sunt omnia. Cui Verbo dicitur, (ipsa est enim et sapientia Dei,) Mutabis ea, et mutabuntur, tu autem idem ipse es. (Johan. 1. 3. Psal. 101. 27.) Et alio loco de Sapientia cum Scriptura diceret, In seipsa manens, ait, innovat omnia. (Sap. 7. 27.) Illa ergo Sapientia stans, (si dici debet vel stans, dicitur autem propter incommutabilitatem, non propter immobilitatem:) et eodem modo se semper habens, nullo loco, nullo tempore variata, nusquam aliter quam hic aut ibi, numquam aliter quam nunc aut antea, ipsa est locutio Dei. Locutio vero illa, quæ fiebat ad Moysen, ad hominem fiebat per syllabas, per transeuntes sonos. (Non autem fierent ista, nisi Deus assumeret talem creaturam, per quam hujusmodi sermonem et voces emitteret. Moyses sanctus noverat istam locutionem Dei assumtis quibusdam corporeis creaturis fieri: et desideravit et concupivit videre ipsam speciem Dei, et loquenti secum Deo dixit, Si inveni gratiam ante te, ostende mihi temetipsum. (Exodi 33.13.) Cum hoc vehementer concupisceret, et hoc quadam, si dicendum est, amica familiaritate, qua ipse dignatus est, extorquere vellet Deo, ut videret ejus majestatem et faciem, quomodo dici potest facies Dei: ait illi, Non potes videre faciem meam. Nemo enim vidit faciem meam, et vixit: sed ponam te in spelunca petræ, et transibo et ponam super te manum meam: cum autem transiero, posteriora mea videbis. (Ibidem 20. etc.) Et ex his verbis natum est alterum ænigma, id est, obscura quædam figura rerum. Cum transiero, posteriora mea videbis, dicit Deus: quasi ex alia parte habeat faciem, et alia dorsum. Absit a nobis tale aliquid de illa Majestate sentire. Nam qui hoc sentit de Deo, quid ei prodest, quod templa (b) clausa sunt? Idolum in corde suo fabricat. Sunt ergo in illis verbis magna mysteria. Loquebatur Dominus, ut dixi, per creaturam, quomodo vellet famulo suo. Intellecta est illic persona ipsius Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi. Qui quidem secundum formam Dei, qua æqualis est Patri, (Philip. 2. 6.) similiter oculis humanis invisibilis est, sicut et Pater. Si enim sapientia humana videri oculis non potest, Virtus et Sapientia Dei videri oculis carneis potest? Sed quia erat Dominus opportuno tempore carnem suscepturus, ut oculis etiam carneis propter salubritatem curandæ intus mentis ap-

(a) In editis post *fuerimus*, additur *agnoscimur*: redundat, et abest a MSS.

(b) Am. et Er. *templa Dei*. Vox *Dei*, quæ non in omnibus MSS. exstat, merito expuncta est per Lovanienses, ut ne alia quam idolorum templa clausa esse intelligantur, eorum scilicet cultu vetito per Imperatorum leges ab anno 391.

pareret, quando ita apparere opus esset; hoc A
» prædicens Moysi figurate ait, Faciem meam vi-
» dere non potes, posteriora mea videbis, sed cum
» transiero. Ut autem non videas faciem meam,
» manus mea erit super te. Transire quid fuit Do-
Johan. 13. 1. mino, nisi quod Evangelista dicit, Cum autem
» venisset hora, ut transiret Jesus de hoc mundo
ad Patrem? Nam ipsum transitum significat Pa-
scha. Quod enim Hebraico verbo dicitur Pascha,
» Latine transitus interpretatur. Quid est, Faciem
meam non videbis, sed posteriora mea videbis?
Cujus personam gerebat ille Moyses, quando ei
» dictum est, Faciem meam non videbis, sed po-
» steriora mea videbis, et hoc cum transiero. Ut
» autem non videas faciem meam, ponam super
te manum meam? Faciem suam, dixit prima sua;
et quodam modo posteriora sua, transitum de B
hoc mundo passionis suæ Apparuit Judæis, non
eum cognoverunt. Eorum personam gerebat
Moyses, quando ei dicebatur, Faciem meam non
potes videre. Unde autem non viderunt Deum in
carne positum? Quia gravata erat super eos ma-
Isai. 6. 10. nus Domini. De illis enim dixerat Isaias, Incras-
sa cor populi hujus, et oculos ejus grava. Et eo-
Psal. 31. 4. rum vox est in alio Psalmo, Quoniam gravata
est super me manus tua. Ut ergo non cognosce-
1. Cor. 2. 8. rent tunc divinitatem Christi, (*a*) (Si enim co-
» gnovissent, numquam Dominum gloriæ crucifi-
xissent. Non crucifixo autem Domino, sanguis
illius non redimeret orbem terrarum.) quid e-
git Deus, nisi quod ait Apostolus, altitudinem
divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei? ubi excla-
Rom. 11. 33. etc. mat, O altitudo divitiarum sapientiæ et scien- C
» tiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt judicia
» ejus, et investigabiles viæ ejus! Quis enim co-
» gnovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus
» fuit? aut quis prior dedit illi, et retribuetur ei?
Quoniam ex ipso et per ipsum et in ipso sunt
omnia, ipsi gloria in sæcula sæculorum. Apo-
Ibidem 25. stolus hoc dicit: quia superius dixerat, Cæcitas
» ex parte Israel facta est, ut plenitudo Gentium
» intraret, et sic omnis Israel salvus fieret. Excæ-
cati sunt ergo ex parte Judæi, merito superbiæ
suæ, quia se justos dicebant; et excæcati cruci-
fixerunt Dominum. Posuit super eos manum
suam, ne viderent eum, donec transiret, scilicet
de hoc mundo ad Patrem. Videamus si postea
quam transiit viderunt posteriora ejus. Resur-
Johan. 20. 14. et 21. 1. etc. rexit Dominus, apparuit discipulis suis, et omni- D
bus qui in eum jam crediderant: non eis a qui-
bus crucifixus erat, quia super illos manum po-
Act. 1. 3. etc. suerat, donec transiret. Adscendit autem in cæ-
lum, quadraginta diebus factis cum discipulis
Act. 2. 1. etc. suis. Impleto autem die Pentecostes, misit eis
Spiritum-sanctum. Repleti Spiritu-sancto, cœ-
perunt omnium linguis loqui, qui in una nati
erant, et unam solam didicerant. Expaverunt,
et exhorruerunt tantum miraculum, millia eo-
rum qui crucifixerant Dominum: compuncti cor-
de de tanto miraculo, quæsierunt consilium ab
Apostolis, quid facerent, postea quam eis præ-
dicatus est Christus, mirantibus unde idiotæ ho-
mines linguis omnibus loquerentur. Per Petrum
igitur apostolum annuntiato eis Christo, quem
in cruce contemserant, quem tamquam morta-
lem hominem irriserant; cui propterea insulta-
bant, quia de cruce non descendebat, cum uti-
que majus multo fuerit, quod fecit, de sepulcro
resurgere, quam de cruce descendere: annun-
tiato ergo sibi Christo, dixerunt, Quid faciemus?
Illi qui sævierunt in Dominum, quem videbant,
jam consilium petunt salutis: et dictum est eis,
Agite pœnitentiam, et baptizetur unusquisque Act. 2. 38.
vestrum in nomine Domini nostri Jesu Christi, »
et dimittentur vobis peccata vestra. Ecce vide- »
runt posteriora ejus, cujus faciem videre non »
potuerunt. Manus enim ejus erat super oculos »
eorum; non semper, sed donec transiret. Postea
quam transiit, abstulit manum ab oculis eorum.
Ablata manu ab oculis suis, dicunt discipulis,
Quid faciemus? Primo sævi, postea pii; primo
irati, postea timidi; primo duri, postea flexi;
primo cæci, postea illuminati.

9. Puto quod agnoscamus et in hoc Psalmo
voces hujusmodi etiam Gentium recordantium
infidelitatem suam. Conclusit enim Deus omnes Rom. 11. 32.
in infidelitate, ut omnium misereatur. ***Tu fin-
xisti me, et posuisti super me manum tuam. Mi-
rificata est scientia tua ex me, invaluit, non po-
tero ad illam.*** Veluti posuisti super me manum
tuam: mirus mihi factus es, non te comprehendo
cum quo eram. Quam facilis mihi erat vultus pa-
tris, quando dixi, Da mihi substantiam meam, Luc. 15. 12.
quæ me contingit. Ecce profecto in regionem
longinquam et fame contrito, multum mihi est,
et labor est ante me, non possum percipere
quod dimisi. ***Mirificata est*** enim, inquit, ***scien-
tia tua ex me.*** Ex peccato meo factum est, ut
mirificata mihi esset, et incomprehensibilis mihi
exsisteret. Nam erat mihi facilitas contemplandi
te, quando non superbia relinqueram te. ***Mirifi-
cata est scientia tua ex me, invaluit, non potero
ad illam:*** sed subaudis, ***ex me. Non potero ad
illam ex me.*** Cum ergo potero, non potero, nisi
ex te.

10. Ecce invenis in longinquo fugitivum non
latere oculos ejus, a quo fugit. Et quo iturus est
jam, cujus limes est investigatus? Videte quid
dicit, ***Quo ibo ab Spiritu tuo?*** Spiritus enim Do- v. 7.
mini replevit orbem terrarum. Quis potest fu- Sap. 1. 7.
gere in mundo ab illo Spiritu, quo plenus est
mundus? ***Quo ibo ab Spiritu tuo, et quo facie
tua fugiam?*** Locum quærit, quo fugiat ab ira
Dei. Quis est locus recepturus fugitivum Dei?
Homines qui suscipiunt fugitivos, quærunt ab
eis a quo fugerint; et quem servum invenerint
alicujus domini minus potentis, tamquam sine
ullo timore suscipiunt, dicentes in corde suo,
Non habet iste talem dominum, a quo possit in-
vestigari. Cum autem audierint dominum po-
tentem, aut non suscipiunt, aut cum magno ti-
more suscipiunt: quia et homo potens falli pot-

(a) Hic in editis additur, *gravati sunt*: quod a præcipuis MSS. abest.

est. Ubi non est Deus? Quis fallit Deum? Quem non videt Deus? A quo fugitivum suum non repetit Deus? Quo ergo ibit fugitivus iste a facie Dei? Vertit se hac atque illac, quasi quærens locum fugæ suæ.

v. 8. 11. *Si adscendero*, inquit, *in cœlum, tu ibi es; si descendero in infernum, ades.* Tandem cognovisti male fugitive, nullo pacto posse fieri longe ab eo, a quo longinquare voluisti. Ecce ille ubique est: tu quo iturus es? Invenit consilium, et hoc ab illo qui eum jam revocare dignatur inspiratum. *Si adscendero in cœlum, tu ibi es, si descendero in infernum, ades.* Si me extulero, te invenio repressorem; si me abscondero, te invenio inquisitorem; et non inquisitorem tantum, sed et investigatorem. Si enim superbiero de justitia mea, tu ibi es, cujus est ve-
Prov. 18. 3. ra justitia. Si peccando venero in profundum ma-
Psal. 6. 6. lorum, et confiteri contemsero, dicens, Quis me videt? In inferno enim quis confitebitur tibi? Etiam illic ades, ut vindices. Quo ergo iturus sum, ut a facie tua fugiam, id est, iratum te non sentiam?

12. Hoc consilium invenit: Sic fugiam, inquit, a facie tua, sic fugiam ab Spiritu tuo; ab ultore Spiritu, a vindice facie, sic fugiam. Quomodo?
v. 9. *Si recipiam pennas meas in directum, et habita-*
a *bo* (*a*) *in extrema maris.* Sic possum fugere a facie tua. Si in extrema maris vult fugere a facie Dei, ibi non erit ille a quo fugit, de quo dixit, *Si descendero in infernum, ades?* Mirum si in extremis maris non est, qui nec apud inferos deest. Sed novi, inquit, quomodo fugiam ab ira tua. Recipiendæ sunt pennæ meæ non in pravum, sed in directum, ut nec in superbam erigar præsumtionem, nec in perditam mergar desperationem. Quas pennas vult assumere, nisi
Matth. 22. 40. duas alas, duo præcepta caritatis? In quibus duobus præceptis tota Lex pendet et Prophetæ. Has, inquit, alas, has pennas si recipiam sic, et habitabo in extrema maris, possum fugere a facie tua ad faciem tuam, a facie irati ad faciem placati. Quid enim est extremum maris, nisi finis sæculi? Illuc jam volemus spe et desiderio, habentes alas geminæ caritatis: non sit nobis requies, nisi in extremo maris. Nam si alibi requiem voluerimus, in mare præcipitabimur. Volemus quo usque finiatur mare, suspendamus nos pennis geminæ dilectionis: ad Deum interim spe volemus, et illum finem maris spe fideli præmeditemur.

13. Quis autem nos perducat, adtendite: ille ipse, cujus faciem irati volumus fugere. Quid enim sequitur? *Si descendero in infernum, ades. Si recipiam pennas meas in directum. Recipiam*, inquit: ergo amiserat. *Si recipiam pennas meas*
v. 10. *in directum, et habitabo in novissima maris.* *
Etenim illuc manus tua deducet me; et adducet me dextera tua. Hoc meditemur, Fratres Carissimi, hæc sit spes nostra, hæc sit consolatio no-

A stra. Recipiamus pennas per caritatem, quas amisimus per cupiditatem. Cupiditas enim viscum facta est pennarum nostrarum: elisit nos de libertate aeris nostri, id est aurarum illarum liberarum Spiritus Dei. Inde elisi perdidimus pennas et fuimus quodam modo captivati in aucupis potestate: inde nos sanguine suo redemit, quem fugimus ut caperemur. Nutrit nobis pennas de præceptis suis: erigimus eas jam sine visco. Non amemus mare, sed volemus in extrema maris. Nemo trepidet, sed nemo de pennis
suis præsumat: quia et (*b*) pennatos nisi ipse e- b
rigat, nisi ipse deducat, præcipitabimur in profunda maris, lassati et fatigati, quasi præsumentes de viribus nostris. Opus ergo est ut habeamus pennas, et opus est ut ipse deducat: adju-
B tor enim noster est. Habemus liberum arbitrium: sed illo ipso libero arbitrio quantum possumus, nisi nos adjuvet ille qui jubet? *Etenim illuc manus tua deducet me, et adducet me dextera tua.*

14. Et considerans longinquitatem viæ, quid v. 11.
sibi dixit? *Et dixi, Fortasse tenebræ conculcabunt me.* Ecce enim jam credidi in Christum, jam erigor duabus alis geminæ caritatis, et abundat iniquitas hujus sæculi; et quoniam abundavit iniquitas, refrigescit caritas multorum.
Sic dixit Dominus, Quoniam abundabit ini- Matth. 24. 12.
quitas, refrigescet caritas multorum. In ista vita inter tanta scandala, inter tam multa peccata, inter tantas turbas quotidianarum tentationum, quotidianarum suggestionum malarum, quid facio, inquit? Quomodo perveniam ad
C extrema maris? Audio terribiliter a Domino,
Quoniam abundabit iniquitas, refrigescet cari- a
tas multorum. Deinde subjecit, Qui persevera- Ibidem 13.
verit usque in finem, hic salvus erit. Adtendens longitudinem viæ, dixi mihi, *Fortasse tenebræ*
conculcabunt me. Et nox illuminatio (*c*) *in de-*
liciis meis. Facta est mihi nox illuminatio: quia c
in nocte me desperaveram posse transire tantum mare, et tantam viam superare, et venire ad extremum perseverando usque in finem. Gratias illi qui me quæsivit fugitivum, qui terga mea flagelli plaga percussit, qui me vocando ab interitu revocavit, qui fecit mihi illuminatam noctem. Nox est enim quamdiu ista vita agitur. Quomodo est nox illuminata? Quia Christus descendit in noctem. Accepit Christus carnem de
D isto sæculo, et illuminavit nobis noctem. Perdi- Lucæ 15. 8.
derat enim drachmam mulier illa, accendit lucernam. Sapientia Dei perdiderat drachmam. Quid est drachma? Nummus, in quo nummo ima-
go erat ipsius Imperatoris nostri. Factus est e- Gen. 1. 27.
nim homo ad imaginem Dei, et perierat. Et quid fecit mulier sapiens? Accendit lucernam. Lucerna de luto est, sed habet lucem, quia inveniatur drachma. Lucerna ergo sapientiæ, caro Christi, de luto facta est; sed Verbo suo lucet, invenit perditos. *Et nox illuminatio in deliciis meis:* facta est mihi nox in deliciis. Deliciæ nostræ Chri-

(a) Sic MSS. juxta Græcum LXX. At editi, *in extremis maris.*

(b) Am. et plures MSS. *pennati:* moxque Corbeiensis MS. *nisi ipse regat.*

(c) Editi, *illuminatio mea.* Abest *mea* a MSS. et a LXX.

stus. Videte quemadmodum de illo modo gaudeamus. Clamores isti vestri, gaudia ista vestra unde sunt, nisi de deliciis? Unde autem istæ deliciæ, nisi quia nox illuminata est, nisi quia nobis Christus Dominus prædicatur? Quia quæsivit vos antequam quæreretis eum, et invenit vos ut inveniretis eum. *Et nox illuminatio in deliciis meis.*

v. 12. 15. *Quoniam tenebræ non obtenebrabuntur a te.* Tu ergo noli tenebrare tenebras tuas; et Deus illas non tenebrat, sed magis illuminat, quia illi
Psal. 17. 29. dictum est in alio Psalmo, Tu illuminabis lucernam meam Domine, Deus meus illuminabis tenebras meas. Qui autem tenebrant tenebras suas, quas Deus non tenebrat? Homines mali, homines perversi: cum peccant, utique tenebræ sunt; dum non confitentur peccata quæ fecerunt, sed insuper defendunt, tenebrant tenebras suas. Ergo jam si peccasti, in tenebris es: sed confitendo tenebras tuas, mereberis illuminari tenebras tuas: defendendo autem tenebras tuas, tenebrabis tenebras tuas. Et quando evades a duplicibus tenebris, qui in simplicibus laborabas? Unde autem Dominus non tenebrat tenebras nostras? Quia non nos sinit impunita habere peccata: flagellat nos in istis laboribus, et erudit nos. Tota ista miseria generis humani, in qua gemit mundus, noveritis, Fratres, quia dolor medicinalis est, non sententia pœnalis. Videtis quia dolor ubique, ubique metus, ubique necessitas, ubique labores. Crescit avaritia, sed in malis. Si ad hoc Deus hic talibus flagellis erudit nos, ut non tenebrentur tenebræ nostræ, agnoscamus nos sub pœna flagelli esse, et benedicamus Deum miscentem amaritudines dulcedini vitæ temporalis, ne temporalium deliciarum delectatione cæcati, non desideremus delicias æternas, nec velimus (a) finiri mare et habitare in novissima maris. Sæviant ergo fluctus maris: quanto plus sæviunt fluctus maris, tanto se (b) illa cum pennis columba suspendit. Non ergo tenebrat Deus tenebras nostras: quia miscet flagella peccatis nostris, et amaritudines pravis dulcedinibus nostris. Non nos tenebremus tenebras nostras defendendo peccata nostra: et nox illuminatio in deliciis nostris. *Quoniam tenebræ non obtenebrabuntur a te.*

Item v. 12. 16. *Et nox tamquam dies illuminabitur. Nox tamquam dies:* dies nobis prosperitas sæculi, nox nobis adversitas sæculi: sed si cognoscamus merito peccatorum nostrorum nos adversitates pati, et dulcia nobis sint flagella Patris, ne sit amara sententia judicis; sic habebimus tenebras noctis hujus, quomodo lumen noctis hujus. Si nox est, quomodo ibi lux est? Nox est, quia erratur hic a genere humano. Nox est, quia nondum venimus ad illum diem, quem non coartat hesternus et crastinus; sed est dies perpetuus, sine ortu, quia sine occasu. Nox est ergo hic: sed quamdam lucem suam nox ista habet, et tenebras suas. Quare sit generaliter nox diximus: quæ est lux noctis hujus? Prosperitas et felicitas sæculi hujus, gaudium temporale, honor temporalis, quasi lux est noctis hujus. Adversitas autem et amaritudo tribulationum vel ignobilitas, tamquam tenebræ sunt noctis hujus. In hac nocte, in hac mortalitate vitæ humanæ habent homines lucem, habent homines tenebras; lucem prosperitatem, tenebras adversitatem. Sed ubi venerit Christus Dominus, et habitaverit animam per fidem, et promiserit aliam lucem, et inspiraverit et donaverit patientiam, et monuerit hominem non delectari prosperis, ne frangatur adversis; incipit homo fidelis indifferenter uti mundo isto, nec extolli quando res prosperæ accidunt, nec frangi quando res adversæ sunt, sed ubique Dominum benedicere; non solum quando abundat, sed etiam quando amittit; non solum quando sanus est, sed etiam quando ægro-
tat; ut sit in illo vera illa cantatio, Benedicam Psal. 33. 2.
Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo. Si ergo semper, et quando lucet nox ista, et quando obscura est nox ista; quando arridet prosperitas, quando tristis est adversitas, semper sit laus ejus in ore tuo: et fiet tibi quod
modo dictum est, *Sicut tenebræ ejus, sic et lu-* Item v. 12.
men ejus. Non me conculcant tenebræ ejus, quia non me extollit lumen ejus.

17. Ecce habes lumen ipsius in Job: abundabat omnibus rebus. Lux noctis in illius divitiis prima describitur. Quantis rebus et quanta copia redundabat, lux erat noctis ejus. Putavit inimicus propterea illum talem virum colere Deum, quia illa omnia donaverat ei; et petivit ut auferrentur ab eo. Factæ sunt tenebræ noctis illius, quæ primo habebat lucem. Noverat tamen ille, sive lux ibi esset, sive tenebræ, illam noctem esse, in qua peregrinaretur a Deo suo; et habebat interiorem lucem ipsum Deum suum, per quam lucem interiorem indifferenter haberet sive tenebras noctis illius, sive lucem. Propterea quia in luce noctis illius, id est in rerum abundantia colebat Deum, ablatis illi omnibus rebus, postea quam factæ sunt tenebræ illius,
quid dixit ille? Dominus dedit, Dominus abstu- Job. 1. 21.
lit; sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum. In nocte sum quadam vitæ hujus: Dominus meus, inquit, habitat cor meum, illuminavit mihi solatiis quibusdam noctem istam, quando dedit copias rerum temporalium: subtraxit ipsam lucem temporalem, et quasi tenebrata est nox. Sed quia, *Sicut tenebræ ejus, sic et lumen ejus:* Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est; sit nomen Domini benedictum. Non sum tristis
in nocte hac: quia, *Sicut tenebræ ejus, sic et lu-* I. Cor. 7. 30.
men ejus. Utrumque transit, ut qui gaudent tamquam non gaudentes sint, et qui flent tamquam non flentes sint: quia, *Sicut tenebræ ejus, sic et lumen ejus.*

(a) Sic meliores MSS. At editi, *finire mare, et habitare in novissimo maris.*

(b) Corbeiensis MS. *tanto se in illa cum pennis columbæ suspendit.* Forte, *in illa* subaudiendum est, *novissima.*

v. 13. 18. *Quoniam tu possedisti renes meos, Domine.* Non sine caussa *Sicut tenebræ ejus, sic et lumen ejus.* Intus est possessor, non solum cor tenet, sed etiam renes; non solum cogitationes, sed etiam delectationes. Ipse ergo possidet unde me delectaret aliquid lucis in nocte, ipse tenet renes meos: non novi delectari nisi de luce interiore sapientiæ ipsius. Quid ergo? non delectaris de prosperitate rerum, de felicitate temporum, de honoribus, de divitiis, de familia? Non delector, inquit. Quare? Quia, *Sicut tenebræ ejus, sic et lumen ejus.* Unde tibi ista indifferentia, ut sicut tenebræ ejus, sic sit tibi et lumen ejus; unde? *Quoniam tu possedisti renes meos, Domine: suscepisti me ex utero matris meæ.* Dum essem in utero matris meæ, non indifferenter habebam tenebras illius noctis et lucem illius noctis. Etenim uterus matris meæ, consuetudo civitatis meæ fuit. Quæ est illa civitas? Quæ nos primogenuit in captivitate. Novimus Babyloniam illam, de qua hesterno die locuti sumus, unde proficiscuntur omnes, qui credunt et suspirant illi luci Jerusalem (*a*) cælesti. Ego ergo dixi, Ex utero matris meæ susceptus sum a Domino: inde mihi tenebræ noctis hujus et lux hujus noctis indifferentes factæ sunt. Qui autem est in utero matris illius Babyloniæ, gaudet prosperis sæculi, frangitur adversitatibus sæculi, non novit gaudere nisi aliquid prosperum eveniat secundum tempus, nec novit contristari nisi aliquid adversum eveniat secundum tempus. Jam exi de utero Babyloniæ, incipe cantare hymnum Domino: egredere, et nascere, suscipiet te Deus ex utero matris tuæ. Quis Deus? Deus ille apostoli Pauli, qui dixit, (Gal. 1 15.) Cum autem placuit Deo, qui me segregavit de utero matris meæ, (*b*) revelare filium suum in me. Quæ enim erat mater ejus? Synagoga. Et ibi quid didicerat, nisi quod habebant et didicerant ipsi Judæi et ipse populus? Nomen in illis remanserat laudis Dei, facta autem in eis non inveniebantur: erant in eis verba Dei, quasi folia in arbore, et fructus nusquam. (Matth. 21. 19.) Talem arborem fici, sicut nostis, cum Dominus invenisset, maledicto arefecit. Invenit enim in ea folia, et fructum non invenit: quamdam nobis arborem figurabat. (Marc 11. 13.) Nam fructuum illorum tempus nondum erat: quod omnes homines noverant, artifex cæli et terræ non noverat? Ergo ille qui Paulum segregavit ab utero matris suæ, ipse et nos segregavit ab utero matris nostræ. Cujus matris nostræ? Illius Babyloniæ. Suscepti ergo ex utero illo, jam (*c*) incipiamus habere aliam spem. Promisit, Fratres, quare gaudeatis, fructus facite positi in alia spe. Jam non novimus malum nisi offendere Deum, et non perduci ad illa quæ promisit; nec novimus bonum nisi promereri Deum, et perduci ad illa quæ promittit. Quid illa bona mundi hujus, et mala mundi hujus? Indifferenter habeamus: quia jam suscepti ab utero illius matris nostræ indifferenter ea habentes, dicimus, *Sicut tenebræ ejus, sic et lumen ejus.* Nec felicitas sæculi nos facit beatos, nec adversitas miseros. Opus est justitiam tenere, fidem diligere, sperare in Deum, diligere Deum, diligere et proximum. Post istos labores habebimus indefessam lucem, habebimus diem sine occasu: transit quidquid est in ista nocte lucidum et tenebrosum. *Quoniam tu possedisti renes meos, Domine: suscepisti me ex utero matris meæ.*

19. *Confitebor tibi, Domine, quoniam terribiliter mirificatus es. Terribiliter mirificatus es:* v. 14. eo ipso quod te miramur, tu terribilis es, cum tremore gaudemus. Timemus enim ne de donis tuis nos extollentes per superbiam, mereamur amittere quod humilitate percepimus. *Confitebor tibi, Domine, quoniam terribiliter mirificatus es: mirabilia opera tua, et anima mea cognoscit valde.* Jam cognoscit anima mea valde; quoniam suscepisti me ex utero matris meæ: antea vero mirificata est scientia tua ex me, invaluerat, nec poteram ad illam. Ergo ex me invaluerat, nec poteram ad illam. Unde modo anima mea cognoscit valde, nisi quia nox illuminatio in deliciis meis est? nisi quia venit mihi gratia tua, et illuminavit tenebras meas? nisi quia tu possedisti renes meos? nisi quia tu suscepisti me ex utero matris meæ?

20. *Non est absconditum os meum a te, quod fecisti in abscondito.* v. 15. Os suum dicit: quod vulgo dicitur ossum, Latine os dicitur. Hoc in Græco invenitur. (ὀστοῦν.) Nam possemus hic putare os esse, ab eo quod sunt ora; non (*d*) os correpte, ab eo quod sunt ossa. *Non est* ergo *absconditum*, inquit, *os meum a te, quod fecisti in abscondito.* Habeo in abscondito quoddam ossum. Sic enim potius loquamur: melius est reprehendant nos Grammatici, quam non intelligant populi. Ergo est, inquit, quoddam ossum meum intus in abscondito: tu fecisti intus ossum mihi in abscondito, et non est absconditum a te. In abscondito enim fecisti, sed numquid et tibi hoc abscondisti? Hoc ossum meum factum a te in abscondito homines non vident, homines non noverunt: tu autem nosti, qui fecisti. Quod ergo os dicit, Fratres? Quæramus illud, in abscondito est. Sed quia Christiani in nomine Domini Christianis loquimur, modo invenimus quod sit ossum hujusmodi. Firmitas quædam est interior: quia in ossibus firmitas et fortitudo intelligitur. Est ergo quædam animæ interior (*e*) firmitas, ubi non frangitur. Quælibet tormenta, quælibet tribulationes, quælibet hujus sæculi adversitates undique sæviant, illud quod Deus in abscondito fecit firmum, in nobis frangi non potest, non cedit. A Domino enim facta est quædam firmitas patien-

(a) Aliquot MSS. *cælestis.* Et mox Regius MS. *Ego ergo, dixit, ex utero* etc.
(b) Am. et MSS. *prædicare.* Pauloque post MSS. plures omittunt, *et didicerant.*
(c) Plerique MSS. *Jam incipimus habere aliam spem. Prosit, Fratres, quare gaudetis.* Et nonnulli prosequuntur, *fructuose agite.*
(d) Sic MSS. At Am. et Er. *os correpte*, Lov. *ossum correpte.*
(e) Sic Am. et MSS. At Er. et Lov. *interior vis, ubi firmitas non frangitur.*

Psal. 61. 6. tiæ nostræ, de qua dicitur in alio Psalmo, Ve- A
» rum tamen Deo subjicietur anima mea, quoniam
ab ipso patientia mea. Et adtende apostolum
Paulum, habentem intus hoc genus firmitatis.
2.Cor. 6. 10. Quasi tristes, inquit, semper autem gaudentes.
Unde quasi tristes? Contumeliis, opprobriis, per-
secutionibus, flagellis, plagis, lapidationibus,
carceribus, catenis. Quis non eos miseros tunc
existimaret? Nec illi ipsi persecutores sævirent
in eos, nisi putarent eos miseros fieri persecu-
tionibus suis. Illi enim eos ex sua infirmitate
conjiciebant, qui non habebant ossum abscon-
ditum interius: illi vero qui habebant, homini-
bus foris tristes videbantur, intus autem gau-
debant Deo; cui non erat absconditum ossum i-
psorum, quod fecerat in abscondito. Aperit au-
tem hoc ossum in abscondito factum a Deo idem B
Rom. 5. 3. apostolus Paulus, his verbis: Non solum autem,
» inquit, sed etiam gloriamur in tribulationibus.
Parum est quia non es tristis, sed et gloriaris?
Sufficiat tibi tristem non esse. Parum est, in-
quit, Christianis: tale ossum mihi fecit in ab-
scondito, ut parum sit non frangi, nisi etiam
glorier. Unde gloriaris? In tribulationibus, scien-
tes quia tribulatio patientiam operatur. Vide
quomodo formata sit illa firmitas intus in cor-
Ibidem etc. de: Scientes quoniam tribulatio patientiam ope-
» ratur, patientia probationem, probatio spem,
» spes autem non confundit: quoniam caritas Dei
» diffusa est in cordibus nostris per Spiritum san-
» ctum, qui datus est nobis. Sic formatum atque
firmatum est ossum illud absconditum, ut faciat
nos etiam gloriari in tribulationibus. Sed vide-
mur hominibus miseri, quia absconditum est C
eis quod habemus intrinsecus. *Non est abscon-
ditum os meum a te, quod fecisti in abscondito:
et substantia mea in inferioribus terræ.* Ecce in
carne est substantia mea, in inferioribus terræ
est substantia mea: et habeo tamen ossum in-
trinsecus, quod formasti, quod faciat me non
a cedere omnibus (a) persecutionibus inferioris
hujus regionis, ubi est adhuc substantia mea.
Quid enim magnum est, si fortis est Angelus?
Magnum est, si fortis est caro. Et unde fortis
caro, unde forte vas fictile, nisi quia factum est
ibi ossum in abscondito? *Et substantia mea in
inferioribus terræ.*
21. Quid de illis qui minus firmi sunt? Loqui-
tur enim, ut jam commendavi, Christus. Sed
multa dicta sunt ex persona corporis; audi et D
ex persona capitis: et non quasi distinguit, ut
inducat ipsas personas, modo caput, modo cor-
pus. Si enim distinguit, quasi dividit, non erunt
1.Cor. 6 16. duo in carne una. Si autem duo sunt in carne
una, noli mirari si duo sunt in voce una. Quan-
do Dominus noster Jesus Christus passus est,
discipuli nondum habebant illud ossum interius,
nondum illis erat firmatum robur patientiæ: et
latebant se, nesciebant vires suas; et ausus est
Petrus promittere societatem mortis cum Domi-
ni passione, et non se noverat ægrotus, medi-
cus autem noverat ægrotum. Quid autem factum
est? Tecum, inquit, usque ad mortem. Amen Matth. 26. 33.
dico tibi, prius quam gallus cantet, ter me ne-
gabis. Responsio medici verior inventa est, quam
ægroti præsumtio. De his ergo dicit, *Non est
absconditum os meum a te, quod fecisti in ab-
scondito*: in quibus est ipsum os firmatum in-
trinsecus, et maxime robur passionis in ipso Do-
mino nostro et salvatore Jesu Christo, qui cum
voluit sedit, cum voluit surrexit, cum voluit dor- Johan. 10. 18.
mivit, cum voluit evigilavit: quia, Potestatem,
inquit, habeo ponendi animam meam, et pote-
statem habeo iterum sumendi eam. Quid de il-
lis, in quibus non erat fortitudo illa formata at-
que firmata? quid de illis dicit? Vide quid dicat
Patri Deo. *Imperfectum meum viderunt oculi* v. 16.
tui. Imperfectum meum, Petrum meum polli-
centem et negantem, præsumentem et deficien-
tem: viderunt tamen eum oculi tui. Nam quod Lucæ 22.61.
eum et ipse Dominus respexit, sicut scriptum
est in Evangelio, jam post tertiam negationem Ibidem 62.
commonitus quod ei prædixerit Dominus, exiit
foras, et flevit amare: fletus ille de respectione
Dei fuit; quia, *Imperfectum meum*, inquit, *vide-
runt oculi tui.* Nam ille imperfectus titubans in
Domini passione, procul dubio periret: sed vi-
derunt eum oculi tui: non solum ipsum, sed et
omnes qui imperfecti fuerunt, donec Christi re-
surrectione firmarentur. Apparuit enim oculis
eorum non perisse in Domino quod mortuum e-
rat: et factum est os illud in abscondito eorum,
ut nec ipsi jam timerent mori. *Imperfectum
meum viderunt oculi tui; et in libro tuo omnes
scribentur:* non solum perfecti, sed etiam imper-
fecti. Non timeant imperfecti, tantum proficiant.
Nec quia dixi, Non timeant, ament imperfectio-
nem, et ibi remaneant ubi inventi sunt. Tantum
proficiant, quantum in ipsis est. Quotidie addant,
quotidie accedant: tamen a corpore Domini non
recedant; ut in uno corpore, et in his membris
compaginati possint mereri de se dictam esse
vocem istam, *Imperfectum meum viderunt oculi
tui; et in libro tuo omnes scribentur.*
22. *Per diem errabunt, et nemo in eis.* Dies Item v. 16.
hic adhuc erat Dominus noster Jesus Christus.
Unde dicebat, Ambulate dum diem habetis. Sed Johan. 12. 35.
per diem errabunt imperfecti ipsius. Putaverunt
et ipsi Dominum nostrum Jesum Christum tan-
tummodo hominem esse, non habere in se oc-
cultam divinitatem, non esse occulte Deum, sed
hoc solum esse quod videbatur: hoc et ipsi pu-
taverunt. Nam et ipse Petrus: (De illo enim po-
tissimum loquimur, in quo nobis etiam non de-
speratæ (b) infirmitatis exemplum propositum b
est.) Dixerat Domino idem Petrus, cum inter- Matth. 26. 16.
rogasset quid illum dicerent homines, Tu es
Christus Filius Dei vivi. Et dixerat ei Dominus, Ibidem 17.
Beatus es Simon Barjona, quia non tibi revela- »
vit caro et sanguis, sed Pater meus qui in cælis »

(a) Am. et aliquot MSS. *persecutoribus*.
(b) Ita quinque MSS. Alii vero cum editis, *desperata firmitatis*.

est. Quare? Quia dixerat eum Filium Dei. Ibi A
paulo post eodem loco, in ipsa contextione ver-
borum, cœpit Dominus de passione sua futura
dicere. Ille autem Petrus, qui jam illum confes-
sus fuerat Filium Dei, timuit ne sicut filius ho-
minis moreretur. Erat Filius Dei, erat et filius
Philip. 1. 6. hominis: Filius Dei, in forma Dei, æqualis Pa-
tri; filius hominis, in forma servi, qua minor sit
Johan. 14. 28. Patre. Venturus erat ad passionem utique ex
forma servi: quid timuit Petrus, ne in forma ser-
vi periret forma Dei, et non potius præsumsit,
quia ex forma Dei revivisceret forma servi? Ait
Matth. 16. 22. etc. illi, Absit a te, Domine: propitius tibi esto. Et
Dominus, qui illum beatum dixerat in illa voce:
» Vade post me satanas, inquit; neque enim sapis
» quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum. Jam du-
dum quia dixerat, Tu es Christus Filius Dei vi- B
» vi; audivit, Non tibi revelavit caro et sanguis,
» sed Pater meus qui in cælis est: (a) ideo petra,
» ideo beatus. Modo autem quia non ex Patris re-
velatione, sed ex carnis infirmitate responderat;
Matth. 8. 24. etc. satanas appellatus est. Non sapis, inquit, quæ
Dei sunt, sed quæ sunt hominum. Et hic erat
Johan. 11. 39. etc. Christus, Fratres: inter illos ambulaverat, ven-
» tis imperaverat, ante oculos ipsorum fluctus cal-
caverat, ante oculos ipsorum quatriduanum mor-
tuum suscitaverat, ante oculos ipsorum tanta
miracula fecerat; et tamen trepidaverunt in pas-
sione ejus, quasi amisissent eum, de quo frustra
b præsumserant. Sed *per diem* (*b*) *errabunt*, *et*
Lucæ 22. 33. *nemo in eis.* Nemo prorsus, nec ipse qui dixe-
Johan. 16. 32. » rat, Tecum usque ad mortem. Dixerat enim il-
» lis, Veniet hora, ut me relinquatis solum, et eat C
unusquisque in viam suam. Sed non sum solus,
Johan. 10. 30. et 38. quia mecum est Pater. Cum illo erat Pater, et
ipse cum Patre; et in illo Pater, et ipse in Pa-
tre; et ipse et Pater unum, et illi timuerunt cum
moreretur. Quare, nisi quia per diem errave-
runt, et nemo fuit in eis? *Per diem errabunt*,
et nemo in eis.

23. Sed quid est, *errabunt per diem?* Num-
quid peribunt? Et ubi est, *Imperfectum meum*
viderunt oculi tui, *et in libro tuo omnes scriben-*
tur? Ergo quando per diem erraverunt? Cum
hic positum Dominum non intellexerunt. Et quid
v. 17. sequitur? *Mihi autem valde honorificati sunt*
amici tui, *Deus.* Iidem ipsi qui per diem erra-
verunt et nemo fuit in eis, amici tui facti sunt,
et valde mihi honorificati sunt. Factum est in D
eis os illud post resurrectionem Domini in ab-
scondito, et pro ejus nomine passi sunt, in cu-
jus passione trepidaverunt. *Mihi autem valde*
honorificati sunt amici tui, *Deus: valde confor-*
tati sunt principatus eorum. Facti Apostoli facti
duces Ecclesiæ, facti arietes ducentes greges:
Valde confortati sunt principatus eorum.

v. 18 24. *Dinumerabo eos, et super arenam multi-*
plicabuntur: Per illos qui per diem erraverunt,
et nemo erat in eis, ecce nata est tanta ista mul-
titudo, quæ jam sicut arena numerari non pot-
est, nisi Deo. Dixit enim, *Super arenam multi-*
plicabuntur: et tamen dixerat, *Dinumerabo eos.*
Illi ipsi numerati, *super arenam multiplicabun-*
tur. Ei quippe arena numerata est, cui numera- Matth. 10.
ti sunt capilli capitis nostri. *Dinumerabo eos*, *et* 30.
super arenam multiplicabuntur.

25. *Exsurrexi, et adhuc sum tecum. Exsur-* Item v. 18.
rexi, *et adhuc sum tecum*, quid est? Jam pas-
sus sum, inquit, sepultus sum; ecce surrexi, et
adhuc me non intelligunt secum. *Adhuc tecum*
sum, id est, nondum cum ipsis: quia nondum
agnoscunt. Sic enim legitur in Evangelio: quia
post resurrectionem Domini nostri Jesu Christi,
sibi apparentem non continuo cognoverunt. Est Matth. 28.
et alius sensus: *Exsurrexi*, *et adhuc sum tecum*, 17
ut hoc tempus significare voluerit, quo adhuc
in occulto est ad dexteram Patris, antequam re-
veletur in claritate, qua venturus est ad judican-
dum de vivis et mortuis.

26. Et deinde dicit, quid interea per totum
hoc tempus, dum jam resurrexit et adhuc cum
Patre est, patiatur hic per commixtionem pec-
catorum in corpore suo, quod est Ecclesia, et
per separationem hæreticorum. Sequitur enim,
et dicit, *Si occideris Deus peccatores*, *viri san-* v. 19.
guinum declinate a me, * *quoniam dices in co-* v. 20.
gitatione, *accipient in vanitate civitates suas.*
Videtur sic connecti ordo verborum: *Si occideris*
Deus peccatores, *accipient in vanitate civitates*
suas. Sic enim occisos vult intelligi, cum per
superbiam, qua intumescunt, amittunt gratiam,
qua vivunt. Spiritus enim sanctus disciplinæ ef- Sap. 1. 5.
fugiet fictum, et auferet se a cogitationibus quæ »
sunt sine intellectu. Sic occiduntur peccatores, »
quia obscurati intelligentia alienantur a (*c*) vita c
Dei. Amittunt enim confessionem propter ela- Ephes. 4. 18.
tionem: atque ita in eis occisis fit quod scriptum
est, A mortuo, tamquam qui non sit, perit con- Eccles. 17. 26.
fessio. Et sic *accipiunt in vanitate civitates suas*, Contra Donatistas.
id est populos suos vanos, eorum vanitatem se-
ctantes: cum inflati justitiæ nomine persuadent,
ut disrupto unitatis vinculo, eos tamquam ju-
stiores cæci et imperiti sequantur. Et quia ple-
rumque hinc inveniunt occasionem separandi se
ab unitate Christi, dum malos accusant, cum
quibus se communionem nolle habere confin-
gunt: et quia fieri potest, ut non tantum infa-
ment innocentes, quos tamquam malos se fuge-
re simulant, sed etiam vera de quibusdam ma-
lis sui similibus dicant, inter quos triticum Chri- Matth. 3. 12.
sti servato unitatis vinculo gemit: propterea in-
terposuit, *Viri sanguinum declinate a me*, *quo-*
niam dices in cogitatione, *accipient in vanitate*
civitates suas: id est, ideo seducent in separa-
tionem propriam populos suos, vanitate propria
corrumpendos, *quia*, tu *in cogitatione dices*,
Viri sanguinum declinate a me: ut scilicet me-
rito superbiæ peccatores in spiritu occisi, pro-
pterea civitates suas, hoc est, populos suos in
vanum accipiant, hoc est, in erroris vanitatem
separando traducant, et quasi offensi commixtio-
ne palearum, disrupta unitate triticum deserant:

(a) Plures MSS. non habent, *ideo petra.*
(b) Sic plerique MSS. Editi vero, *errabant.*

(c) Sic Am. et MSS. At Er. et Lov. *a via Dei.*

quia ipsum triticum, id est, bonos fideles monet, ut ante ventilationem, quæ novissima futura est, non aperte se a malis segreget, ne adhuc eis commixtos deserat bonos; sed per bonam conversationem et dissimilitudinem vitæ quo- a dam modo (a) tacite illis dicat, *Viri sanguinum declinate a me.* Hoc enim eis voce Dei dicit, quæ vox in cogitatione est, sicut eam Deus dicit in cogitatione sancti populi sui. Viri autem sanguinum qui sunt, nisi qui oderunt fratres? Sicut I. Joan. 3. 15. Joannes dicit, Qui odit fratrem suum, homicida est. Hoc ergo non intelligentes occisi peccatores, quomodo dicat Deus malis in cogitatione bonorum, *Viri sanguinum declinate a me*, accusant in eis communionem malorum; et se per has calumnias separando, *accipiunt in vanitate civitates suas.* Hæc vox quæ modo in cogitatione bonorum dicitur malis, aperta erit in illa die, Matth. 7. 23. quando eis dicetur a capite ipso nostro: Numquam novi vos, discedite a me omnes qui operamini iniquitatem.

27. Nunc autem dicit corpus Christi, quod est Ecclesia, Quid est quod mihi calumniantur superbi, quasi me maculent aliena peccata, et propterea separando se, *accipiunt in vanitate civi-* v. 21. *tates suas? Nonne eos qui oderant te, Domine, odio habui?* Ut quid a me pejores exigunt etiam corporalem a malis separationem, ut ante tempus messis simul cum zizaniis eradicetur et tri- Matth. 1. 30. Matth. 3. 12. Matth. 13. 47. ticum; ut ante tempus ventilationis perdam sustinentiam tolerandi paleam; ut antequam omnia genera piscium ad finem sæculi tamquam ad littus separanda perveniant, retia pacis unitatisque disrumpam? Numquid malorum sunt sacramenta quæ accipio? Numquid eorum vitæ factisque consentiendo communico? *Nonne eos qui oderant te, Domine, odio habui? Et super* Psal. 68. 10. *inimicis tuis tabescebam?* Nonne cum zelus domus tuæ comederet me, videbam insensatos, et Psal. 118. 53. tabescebam? Nonne et tædium detinebat me a peccatoribus derelinquentibus legem tuam? Qui enim sunt inimici tui, nisi qui vita sua indicant quam oderint legem tuam? Hos ergo cum odissem, cur mihi calumniantur qui *accipiunt in vanitate civitates suas*, quod mihi imputari possint eorum peccata, quos oderam, et super quibus zelo domus Dei tabescebam? Sed ubi est, Dili- Matth. 5. 44. gite inimicos vestros? An quia vestros dixit, non Dei? Benefacite, inquit, eis qui oderunt vos. Non ait, qui oderunt Deum. Ideo iste secutus, dixit, *Nonne eos qui oderunt te, Domine, odio habui?* Non dixit, qui oderunt me. *Et super inimicis tuis tabescebam: tuis* dixit, non meis. Sed qui nos propterea oderunt, et propterea inimici nobis sunt, quia Deo servimus, quid aliud quam eum oderunt, et ejus inimici sunt? Numquid b ergo tales inimicos nostros diligere (b) non debemus? Aut non propter Deum persecutionem patiuntur, quibus dicitur, Orate pro persequentibus vos? Ergo adtende quod sequitur.

A 28. *Perfecto odio oderam illos.* Quid est, *perfecto odio?* Oderam in eis iniquitates eorum, diligebam conditionem tuam. Hoc est perfecto odio odisse, ut nec propter vitia homines oderis, nec vitia propter homines diligas. Nam ecce vide quid adjungat, *Inimici facti sunt mihi.* Non jam tantum Dei, sed suos inimicos ostendit. Quomodo ergo in eis implebit, et quod ipse dixit, *Nonne eos qui oderant te, odio habui;* et quod Dominus præcepit, Diligite inimicos vestros? Quomodo implebit hoc, nisi illo perfecto odio; ut hoc in eis oderit quod iniqui sunt, hoc diligat quod homines sunt? Nam et tempore veteris Testamenti, quo visibilibus suppliciis carnalis populus coercebatur, homo ad novum Testamentum per intelligentiam pertinens fa- B mulus Dei Moyses, quomodo oderat peccantes, cum pro eis orabat, et quomodo non oderat, cum eos occidebat, nisi quia perfecto odio oderat eos? Ea namque perfectione sic oderat iniquitatem, quam puniebat, ut diligeret humanitatem, pro qua orabat. v. 22.

29. Cum ergo corpus Christi ab impiis et iniquis etiam corporaliter in fine separandum, nunc inter eos interim gemat: et cum illi occisi peccatores tamquam de malorum communione bonis calumniando, et se quasi per occasionem malorum magis a bonis et innocentibus separando, sic accipiant in vanitate civitates suas, ut multi mali adhuc restent, qui eorum separationem non sequantur, sed a bonis usque in finem tolerandi, in eadem permixtione remaneant: C quid inter hæc agit corpus Christi, sive centenum, sive sexagenum, sive tricenum fructum Matth. 13. 23. afferens cum tolerantia? Quid agit proxima Chri- Lucæ 8. 15. sti in medio filiarum, sicut lilium medio spina- Cant. 2. 2. rum? Quæ sunt voces ejus? quæ conscientia? Psal. 44. 14. quæ species filiæ regis intrinsecus? Ecce audi v. 23. quid dicat: *Proba me, Deus, et scito cor meum.* Tu Deus, tu proba, tu scito: non homo, non hæreticus, qui nec probare novit, nec scire potest cor meum, ubi tu probas et scis quia non consentiam factis malorum, et illi me putant contaminari posse peccatis aliorum: ut dum ego in longinqua peregrinatione mea facio, quod in alio Psal. 119. 7. Psalmo gemo, id est, cum iis qui oderant pacem sum pacificus, donec perveniam ad illam visionem pacis, quod interpretatur Jerusalem, quæ D est mater omnium nostrum, civitas æterna in cælis; ipsi litigando et calumniando seque separando, *accipiant*, non plane in æternitate, sed *in vanitate civitates suas. Proba* ergo *me, Deus, et scito cor meum: scrutare me, et cognosce semitas meas.* Ut quid hoc? Adtende quid sequitur.

30. *Et vide*, inquit, *si via iniquitatis sit in* v. 24. *me, et deduc me in via æterna. Scrutare*, inquit, *semitas meas*, id est, consilia et cogitationes meas: *et vide si via iniquitatis sit in me*, sive faciendo, sive consentiendo: *et deduc me in via*

(a) Editi: *tacite illis dicat corpus* Christi, *Viri sanguinum* etc. At MSS. non habent, *corpus Christi* cujus loco subauditur, *triticum.*

(b) Sic Am. Er. et plures MSS. At Lov. *nos debemus.*

æterna. Quid aliud dicit, quam deduc me in Christo? Quis est enim via æterna, nisi qui est vita
Johan. 2. 1. æterna? Æternus enim est qui dixit, Ego sum via, veritas et vita. Si ergo aliquid inveneris in via mea, quod displiceat oculis tuis, quoniam via mea mortalis est, tu *deduc me in via æter-*
1. Johan. 2. 1. *na*, ubi nulla est iniquitas: quia et si quis peccaverit, advocatum habemus apud patrem Jesum Christum justum. Ipse est exoratio pro pec-
a catis nostris: Ipse est (*a*) via æterna sine peccato: Ipse est vita æterna sine supplicio.

31. Magna sacramenta, Fratres. Quomodo nobiscum loquitur. Spiritus Dei? quomodo nobis facit in hac nocte delicias? Quid est hoc, rogamus vos, Fratres, unde dulciora, quo obscuriora? Conficit nobis potionem ad amorem suum, quibusdam modis miris. Mirificat ipsa dicta sua, ut cum ea diceremus quæ jam noveratis, tamen quia ex illis locis eruebantur quæ obscura videbantur, tamquam nova fieret ipsa cognitio. Numquid non noveratis, Fratres, quia in Ecclesia Dei tolerandi sunt mali, et schismata non sunt
Matth. 13. 11. facienda? Numquid non jam sciebatis, quia intra illa retia quæ capiunt bonos et malos pisces, perdurandum est usque ad littus, nec retia rumpenda sunt; quia in littore separabuntur boni ad vasa, et mali projicientur? Jam ista noveratis, versus autem istos Psalmi hujus non intelligebatis: expositum est quod non intelligebatis, et innovatum est quod noveratis.

IN PSALMUM CXXXIX.

* Sermo ad plebem.

* ENARRATIO.

b 1. JUSSERUNT (*b*) domini Fratres, et in ipsis Dominus omnium, ut istum Psalmum afferam ad vos intelligendum, quantum Dominus donat. Adjuvet orationibus vestris, ut ea dicam quæ oportet me dicere, et vos audire: uti omnibus nobis utilis sit sermo divinus. Non enim omnibus utilis est; quia non est omnium fides.
2. Thess. 3. 2. Fides autem sic est in anima, ut radix bona,
1. Tim. 6. 10. quæ pluviam in fructum ducit: perfidia vero et error diabolicus et cupiditas mala radix omnium malorum, sicut radix spinarum, etiam dulcem pluviam ad punctiones convertit.

2. Quid habet Psalmus iste, credo cum cantaretur, advertisse vos; quoniam conqueritur et gemit, et precem Deo fundit inter malos constitutum corpus Christi. Ejus enim vox est in omni tali prophetia, tamquam illius inopis, id est e-
Matth. 5. 6. gentis, nondum satiati, esurientis et sitientis justitiam, cui quædam saturitas promissa in fine servatur. Interim hic nunc sitiat et esuriat, gemat et pulset et quærat. Peregrinationis illecebris non delectetur, non putet patriam sæculum, unde ut liberetur Christus advenit: quia Christus caput nostrum esse voluit, caput scilicet cujusdam corporis. Non enim potest dici ca-

A put, ubi corpus nullum est, cui sit caput. Proinde si caput Christus, et alicujus corporis caput est Christus. Corpus illius capitis sancta Ecclesia est, in cujus nos membris sumus, si caput nostrum diligimus. Audiamus ergo voces corporis Christi, hoc est, voces nostras, si sumus in Christi corpore: quia quisquis ibi non fuerit, in eis erit inter quos illud corpus gemit. Proinde aut in illo corpore eris, ut gemas inter malos: aut non eris in illo corpore, et in eis eris inter quos malos gemit corpus, quod gemit inter malos: aut membrum Christi, aut hostis corporis Christi. Nec isti inimici et adversarii corporis Christi uno modo intelliguntur, aut uno modo agunt. Versipellis est enim qui in eis regnat, et qui eis utitur tamquam vasis suis. Ceterum mul-
B ti ab illo liberantur, et in corpus Christi transeunt, et qui sint, et (*c*) quot futuri sint, novit c
ille qui illos redemit sanguine suo nescientes. Sunt autem quidam perseveraturi in malitia sua, ad Christi corpus non pertinentes, et ipsi noti ei utique, cui nihil ignotum est. Interim illi qui jam compaginati sunt cum membris ejus, nondum habentes resurrectionem futuram, in qua perit omnis gemitus, et laus succedit, in qua omnis tribulatio morietur, et erit sine fine exsultatio: nondum ergo habentes hoc in re, sed tamen tenentes in spe, gemunt ex desiderio quodam, et orant se liberari ab hominibus malis, inter quos necesse est vivere et bonis. Non enim separatio jam cuique tuta est. Illius enim erit separatio, qui non novit errare. Quid est, qui
C non novit errare? Ut nec malum trajiciat ad dexteram, nec bonum ad sinistram. Nos autem in hac vita difficile est ut nos ipsos noverimus, quanto minus debemus de quoquam præproperam ferre sententiam? Quia si hodie malum novimus, cras qualis futurus sit ignoramus: et forte quem vehementer odimus, frater noster est, et nescimus. Securi ergo odimus in malis malitiam, et diligimus creaturam: ut quod ibi fecit Deus amemus, quod ibi fecit ipse homo, oderimus. Fecit enim Deus ipsum hominem, fecit autem homo peccatum. Dilige quod fecit Deus, oderis quod fecit homo. Sic enim persequeris quod fecit homo, ut liberetur quod fecit Deus.

3. *In finem Psalmus ipsi David*. Finem non v. 1.
intendas aliud, quam tibi ab Apostolo præstitu-
D tum est. Finis enim Legis Christus, ad justitiam Rom. 10. 4.
omni credenti. Ergo cum audis Psalmum dicere, *In finem*, corda convertantur ad Christum. Tamquam enim præco Psalmi est, titulus Psalmi, velut dicens, Ecce (*d*) veniet, inde dicturus sum, d
de Christo cantaturus. Nam et, *ipsi David*, non intelligo nisi ipsum qui factus est ex semine Da-
vid secundum carnem. Interim propter genus Rom. 1. 3.
congruit nomen, Genus carnale a David, genus
spiritale supra David. Et non solum ante David, Johan. 8. 58.
sed ante Abraham; nec ante Abraham tantum, sed ante Adam; nec ante Adam tantum, sed ante

(a) Sic MSS. Editi vero, *vita*.
(b) His ex verbis merito conjicias sermonem habitum fuisse in aliquo Episcoporum consessu.

(c) Editi, *quid*: At MSS. alii, *quod*: alii, *quot*.
(d) Sic plerique MSS. Editi vero, *Ecce veni, et inde* etc.

cælum et terram, ante omnes Angelos, ante A
omnes Potestates et Virtutes, ante omnia visibi-
Johan. 1. 3. lia et invisibilia. Quare? Quia ut hæc essent,
omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum
est nihil. Ergo quia ex semine David, non se-
cundum divinitatem, qua Creator est ipsius
David, sed secundum carnem; David dignatus
est vocari in prophetia: in ipsum finem in-
tende, quia *ipsi David* Psalmus canitur: et cor-
poris ejus vocem audi, et esto in corpore ejus.
Vox quam audisti tua fiat, et ora, et dic quod
sequitur.

v. 2. 4. *Exime me, Domine, ab homine maligno.*
Non ab uno, sed ab ipso genere: nec a vasis tan-
tum, sed ab ipso principe, id est, ab ipso dia-
bolo. Quare enim ab homine, si a diabolo? Quia
Matth. 13. 27 et 28. et ipse in figura homo dictus est: Venit inimicus B
homo, et superseminavit zizania; et cum dixis-
sent servi ad patrem-familias, Nonne bonum se-
men seminasti, unde apparuerunt zizania? Re-
sponsum est, Inimicus homo hoc fecit. Ab isto
ergo homine maligno ora, quantum potes, ut li-
Ephes. 6. 12. bereris. Quia non est tibi colluctatio adversus
carnem et sanguinem, sed adversus principes et
potestates, et rectores mundi tenebrarum ha-
rum, id est, rectores peccatorum. Quod quidem
et nos fuimus; nam audivimus modo vocem Apo-
Ephes. 5. 8. stoli, Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem
lux in Domino. Jam ergo lux facti, non in no-
bis, sed in Domino, oremus non tantum contra
tenebras, id est, contra peccatores, quos adhuc
diabolus possidet: sed etiam contra ipsum prin-
cipem eorum diabolum, qui operatur in filiis dif- C
fidentiæ. *A viro injusto erue me.* Hoc est, *ab
homine maligno;* quod est, *a viro injusto.* Ma-
lignum enim ideo dixit, quia injustum: ne forte
aliquem injustum bonum esse putes. Sunt enim
multi injusti quasi non nocentes, non sunt sævi,
non sunt asperi, non sunt persequentes et pres-
suras hominibus facientes: sed tamen inde inju-
sti, quia alio quodam modo luxuriosi, ebriosi,
voluptatibus dediti. Quomodo nulli nocet, qui
sibi non parcit? Innocens enim ille est, qui non
nocet; non autem qui sibi nocet. Tibi autem
quomodo potest non nocere, qui sibi nocet? Sed
respondes, In quo mihi nocet? Non enim inva-
sit rem meam, aut appetivit salutem meam: lu-
xuria sua pascitur, suis voluptatibus delectatur:
sed si inquinatas habet voluptates, ipse inqui- D
natur: mihi quid pertinet, cui molestus non est?
Nocet tibi saltem vel exemplo, quia vivit tecum,
et ad quod agit invitat. Nonne cum eum vides
forte in illis sordibus prosperari, duceris talium
delectatione factorum? Etsi non consentis, sal-
tem invenisti quod expugnes. Quomodo ergo ti-
bi non nocebat, qui laboras vincere quod fecit
in corde tuo? Malignus est ergo omnis injustus,
et necesse est noxius sit, sive sit blandus, sive
sit ferox. Quisquis in illum incurrerit, quisquis
laqueis ejus fuerit captus, inveniet quam sit no-
xium quod putabat lene. Etenim, Fratres, et
spinæ non pungunt in radicibus. Erue spinas de
terra, contrecta radices ipsarum, et vide si sen-
tis dolorem. Tamen illud unde dolorem sentis
in superficie, de illa radice processit. Itaque
non vobis placeant homines quasi lenes et blan-
di, amatores tamen carnalium voluptatum, et
inquinatarum cupiditatum sectatores, non vobis
placeant. Etsi adhuc videntur lenes, radices spi-
narum sunt. Nam talibus factis per luxuriam
plerumque effundunt quod habebant: et quomodo
quærunt implere quod effuderunt? Numquid jam
parcunt rapinis et cogitationibus fraudum, omni
generi malignitatis exquirendæ? Jam vides ma-
lum hominem, quem putabas antea lenem. Quan-
do illum videbas inebriari, bonus erat: modo
jam furem vides, latronem times: processerunt
spinæ de illis radicibus. Quando sentiebas lenes
radices spinarum, tunc si posses incenderes, et
non esset unde prodiret quod te modo pungeret.
Proinde, Fratres mei, corpus Christi vel mem-
bra Christi gementia inter tales malos, quos-
cumque inveneritis proclives ferri in malas li-
bidines et in perniciosas voluptates, tunc repre-
hendite, et tunc castigate, tunc urite. Incenda-
tur radix, et non est unde spina procedat. Si
autem non potueritis, certi estote quod eos ha-
bebitis inimicos. Tacere possunt, occultare ini-
micitias suas possunt, amare vos non possunt.
Sed quoniam amare vos non possunt, et necesse
est ut qui oderunt vos mala vobis quærant, non
vacet lingua et cor vestrum dicere Deo, *Exime
me, Domine, ab homine maligno, a viro inju-
sto libera me.*

5. *Qui cogitaverunt injustitias in corde.* Quid v. 3.
enim, quia non audent proferre in lingua, et
servant in corde? Propter eos enim dixit, qui
plerumque in labiis bona loquuntur. Audis vo-
cem justi, sed non est cor justi. Nam quid pro-
fuit hoc addere, ut diceret, *Qui cogitaverunt in-
justitias in corde?* Ab eis me libera, ibi sit po-
tentissima manus tua ad eruendum me. Facile
est enim devitare apertas inimicitias, facile est
averti ab inimico promto et manifesto, cujus
iniquitas jam etiam in labiis est: ille est mole-
stus, ille est occultus; ille difficile devitatur, qui
in labiis bona portat, et in corde occultat mala.
*Qui cogitaverunt injustitias in corde. Tota die
constituebant bella.* Quid est, *bella?* Contra quæ
pugnarem tota die mihi constituebant. Inde enim
hoc nascitur de talibus cordibus, quidquid est
contra quod pugnat Christianus. Si seditio, si
schisma, si hæresis, si contradictio turbulenta,
non hoc erumpit nisi de illis cogitationibus quæ
tegebantur: et quando labia bona loquebantur,
tota die constituebant bella. Pacata audis verba:
sed belli constitutio a cordibus non discedit.
Quod enim dictum est, *tota die*, sine intermis-
sione significat, id est, toto tempore.

6. *Acuerunt linguas suas sicut serpentes.* Si v. 4.
adhuc quæris hominem, adspice similitudinem.
In serpente maxime astutia est et dolus nocen-
di; propterea etiam serpit. Non enim vel pedes
habet, ut ejus vestigia cum venit audiantur. In
ejus itinere velut lenis est tractus, sed non est
rectus. Ita ergo repunt et serpunt ad nocendum,

habentes occultum venenum et sub leni contactu. Et ideo sequitur, *Venenum aspidum sub labiis eorum*. Ecce est illud sub labiis: ut aliud
Psal. 27. sub labiis, aliud in labiis advertamus. Quos etiam aperte manifestat alio loco, ubi dicit, Qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus suis.

v. 5. 7. *Conserva me, Domine, de manu peccatoris,*
a *ab hominibus injustis erue me.* (a) Ipsi sunt, noti sunt: non hic opus est intelligere, sed agere: orare opus est, non quærere qui sint. Sed quomodo ores adversus hujusmodi homines, aperit tibi in consequenti. Multi enim adversus malos imperite orant. *Qui cogitaverunt*, inquit, *supplantare gressus meos*. Adhuc potest carnaliter accipi. Habet quisque inimicum, in negotio cogitat ei fraudem facere, et ei auferre pecuniam, qui versatur in communi negotio: habet quisque inimicum vicinum, et cogitat malum ingerere domui ejus, aliquid de re ipsius minuere; et utique dolo cogitat, fraude cogitat, machinamentis diaboli hæc ipsa gestit implere, nemo dubitat. Sed tamen propter ista isti cavendi sunt, sed ne insidiando tibi adducant te ad se, id est, a corpore Christi separent te, et faciant de corpore suo. Sicut enim bonorum caput Christus est, sic illorum caput diabolus. *Qui cogitaverunt*, inquit, *supplantare gressus meos*. Quid est, *supplantare gressus meos?* Non quasi ut erres in negotio, quod cum illo habes, et decipiat te in caussa quæ tibi communis est in foro cum illo. Supplantavit gressus tuos, si te impedierit in via Dei, ut illud quod rectum intendebas titubet, aut labatur a via, aut cadat in via, aut recedat de via, aut remaneat in via, aut retro revertatur unde venerat. Quidquid tibi tale fecerit, supplantavit te, decepit te. Contra hujusmodi insidias ora, ne perdas cæleste patrimonium, ne amittas Christum coheredem, quia victurus es in æternum cum eo, qui te fecit heredem. Non enim talis te fecit heredem, cui mortuo succedas, sed cum quo in æternum vivas.

v. 6. 8. *Absconderunt superbi muscipulam mihi*. Totum corpus diaboli explicavit breviter, cum ait, *superbi*. Inde est quod et justos plerumque se dicunt, cum sint iniqui. Inde est quod nihil illis tam noxium est, quam confiteri peccata. Ipsi sunt qui cum sint falsi justi, necesse est ut invideant veris justis. Nemo enim invidet alteri in eo quod non vult vel esse vel videri. Alius tibi invidet, quia dives es, aut dives vult esse ut tibi invideat, aut putari vult dives: alius tibi invidet, quia clarus es et nobilis, aut hoc esse affectat, aut hoc se putari cupit. Et sic omnia quæ videntur bona in hoc sæculo et putantur; quod quisque vult habere, et in quo vult excellere, vel cujus rei famam captat, in eo tibi invidet. Isti autem qui falsi justi sunt, videri volunt justi, cum sint; et necesse est ut quem viderint verum justum, invideant illi, et hoc cum illo agant, quomodo amittat unde gloriatur. Inde veniunt omnes seductiones et supplantationes. Hoc prior ipse diabolus voluit, qui cadens stanti homini invidit:
et quia ipse amisit regnum cælorum, hominem illuc pervenire noluit, et non vult: et id agit Gen. 3. 1. etc.
nunc, ut homo illuc non perveniat, unde ipse dejectus est. Quia ergo superbus est ipse, et ideo invidus quia superbus, omne corpus ipsius talium corpus est. Sed nos oremus contra illum, qui corrigi non potest, et pro ipsis qui possunt, ut dicamus homini injusto, Quare invides justo, o homo injuste? Quia vis videri justus? Cito fac quod melius est, et facilius eris quod vis videri. (b) Esto justus: ita diliges cui invidebas; quia quod illum doles esse, eris et tu, et amabis in eo te; et ipsum in te. Etenim si invideres diviti, non esset in potestate tua ut dives esses: si invideres honesto alicui senatori nobili, non esset in potestate tua ut nobilis tu esses et clarus: si invideres pulcro, numquam te pulcrum faceres: si invideres forti et valido, numquam tibi vires dares: si invides justo, res in voluntate est; esto quod doles esse alterum. Non enim emturus es quod tu non es, et alius est: gratis
constat, cito constat. Pax in terra hominibus Lucæ 2. 21.
bonæ voluntatis.

9. Illi autem *superbi absconderunt muscipulam*: quæsierunt supplantare gressus (c) meos. Et quid fecerunt? *Et restes extenderunt muscipulas pedibus meis*. Quas restes? Notum est hoc verbum in Scripturis, et invenimus alibi quid
significent restes. Dominus flagellum de resticulis fecit, unde expulit eos de templo, qui ibi Johan. 2. 15.
male versabantur; et significavit nobis quomo-
do intelligamus restes: quia, Criniculis peccatorum suorum unusquisque constringitur, dicit Prov. 5. 22.
alia Scriptura. Et aperte Isaias, Væ iis qui trahunt peccata sicut restem longam. Quare autem Isai. 5. 18.
dicitur restis? Quia omnis peccator perseverans in peccatis suis, addit peccata peccatis; et cum deberet accusatione peccati sui corrigi, defensione duplicat quod confessione posset auferri, et plerumque aliis peccatis vult munitus esse propter illa quæ commisit. Fecit adulterium, et ne occidatur, parat homicidium: addit peccato peccatum. Rursum si ei contigerit facere homicidium, jam qui unum crimen timebat, duo timet: et utique cum videat se plura timere, quam antea timebat, non cogitat minuere quod fecit, sed addere quod nondum fecit; quærit forte et maleficium. Tria ecce habet. Inde jam quis cogitet? quis finiat restem peccatorum? Et optime dicitur restis. Ut enim torqueatur restis, additur, et non adduntur recta fila, sed torta. Pravitas sibi connexa ducitur in longum, et non cogitat præcidere quod male texuit; sed addere, producere, in longum protendere: ut habeat in fine unde illi ligentur manus et pedes, et proji-

(a) Am. MSS. *Ipsa sunt, nota sunt*. Respiciebat forte ad illud quod proxime ante dixit, *Mala autem in cordibus eorum*. Iidem etiam libri paulo post habent, *non quærere quid sit*.

(b) Sic aliquot MSS. At editi, *Quod vis videri esto rebus, ita* etc. Regius MS. *Esto ita, dilige* etc.

(c) MSS. hoc loco, *gressus rectos*. Er. *gressus meos rectos*.

Matth. 22. 13. ciatur in tenebras exteriores. Hæc autem peccata sua tendunt justis, quando eis suadent facere mala, quæ ipsi faciunt. Ideo dixit, *Restes extenderunt muscipulas pedibus meis:* id est, de peccatis suis me dejicere voluerunt. Et ubi hoc? *Juxta semitas scandalum posuerunt mihi:* non in semitis, sed *juxta semitas*. Semitæ tuæ, præcepta Dei sunt. Illi scandala juxta semitas posuerunt: tu noli recedere a semitis, et non irrues in scandala. Nec volo dicas, Et prohiberet illos Deus ponere mihi scandala juxta semitas, et non ibi ponerent. Immo permisit Deus ponere scandala illos juxta semitas, ut tu non recedas a semitis. *Juxta semitas scandala posuerunt mihi.*

10. Et quid restat? quod remedium inter tanta mala, in istis tentationibus, in istis periculis? B
v. 7. *Dixi Domino, Deus meus es tu.* Illi homines sunt, et non mei: tu et Deus, et meus es. *Dixi Domino, Deus meus es tu.* Magna vox orationis, movet fiduciam. Numquid illorum non est Deus? Cujus enim non est Deus, qui est verus Deus? Sed tamen proprie eorum est, qui eo fruuntur, qui ei serviunt, qui libenter sub ipso sunt. Nam et mali quamvis inviti, sub ipso sunt. Illi appellant Deum, a quo coronentur; sub illo illi fugiunt, a quo damnentur. Et iniquus qui non vult habere Dominum Deum suum, quo fugiet Deum omnium? Bonum est illi ergo, ut convertatur ad Deum omnium, faciatque illum conversione suum; et positus inter tales peccatores, seductores, hypocritas, superbos, dicat ad Deum, quem sui conversione sibi fecit Deum suum: C *Dixi Domino, Deus meus es tu. Percipe auribus, Domine, vocem deprecationis meæ.* Simplex quidem sententia est, et facilis ad intelligendum: sed tamen delectat forte cogitare, quare non dixerit, Percipe auribus deprecationem meam; sed velut evidentius exprimens affectum animi sui, ait, *vocem deprecationis meæ*, vitam deprecationis meæ, animam deprecationis meæ, non quod sonat in verbis meis, sed unde vivunt verba mea. Ceteri enim strepitus sine anima, soni dici possunt, voces non possunt. Vox proprie animatorum est, vivorum est. Quam multi autem deprecantur Deum, et non sentiunt Deum, nec bene cogitant de Deo? Sonum deprecationis habere possunt, vocem non possunt; quia vita ibi non est. Hujus qui vivebat: quia Deum suum intelligebat, et a quo liberaretur videbat, et a quibus liberaretur sentiebat, ipsa erat vox deprecationis ejus.

v. 8. 11. Ipsam commendans auribus Dei dicat, *Domine, Domine.* Tu Domine, Domine, id est, tu verissime Domine, non quales domini homines, non quales domini, qui emunt sacello: sed qualis Dominus, qui emit sanguine. *Domine, Domine, virtus salutis meæ:* id est, qui das vires saluti meæ. Quid sibi vult, *virtus salutis meæ?* Conquerebatur de scandalis et insidiis

A peccatorum, de circumlatrantibus et circuminsidiantibus malignis hominibus vasis diaboli, de superbis invidentibus justis, inter quales necesse est vitam ducere, cum hic vivimus in peregrinatione nostra hac. Talia vero scandala abundantia futura Dominus prædixit, et ait, Abundabit iniquitas, et quoniam abundabit ini- Matth. 24. 12.
quitas, refrigescet caritas multorum. Sed adjunxit statim solatium: Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Adtendit iste, et timuit, et abundantia iniquitatum turbatus respexit spem: quia qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Extendit se perseverare, et vidit longam viam; et quia perseverare magnum est et difficile, ipsum oravit ad (*a*) perfe- a
ctionem perseverantiæ suæ, a quo illi jussum est, ut perseveraret. Certe salvus ero, si perseveravero usque in finem: sed perseverantia ad virtutem pertinet, ut merear salutem: tu es virtus salutis meæ, tu me facis perseverare, ut perveniam ad salutem. *Domine, Domine, virtus salutis meæ.* Et unde spero, quia tu es virtus salutis meæ? *Obumbrasti super caput meum in die belli.* Ecce modo adhuc pugno, pugno foris contra fictos bonos, pugno intus contra concupiscentias meas: quoniam video aliam legem in membris repugnantem legi mentis meæ, et Rom. 7. 23. etc.
captivum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis. Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei, per Jesum Christum Dominum nostrum. Igitur laborans in hoc bello, respexit ad gratiam Dei: et quia jam cœperat æstuare et arescere, tamquam umbram invenit, sub qua viveret. *Obumbrasti super caput meum in die belli:* id est, in æstu, ne fatigarer, ne arescerem.

12. *Ne tradas me, Domine, a desiderio meo peccatori.* v. 9.
Ecce quo mihi valebit umbraculum tuum, ut æstum non patiar a meipso. Et quid mihi peccator faceret ille, quantumlibet sæviret? Sævierunt enim in Martyres iniqui, traxerunt eos, catenis ligaverunt, carceribus incluserunt, gladio ferierunt, bestiis subrexerunt, ignibus consumserunt. Hæc omnia fecerunt: sed non eos tradidit Deus peccatoribus, quia non sunt traditi a desiderio suo. Illud ergo ora, quantum potes, ut a desiderio tuo non te tradat Deus peccatori. Tu enim desiderio tuo locum D diabolo das. Ecce enim diabolus proposuit lucrum, et invitavit ad fraudem: lucrum habere non potes, nisi fraudem feceris. Sed lucrum esca est, fraus laqueus. Sic adtende escam, ut videas et laqueum: quia lucrum non potes adipisci, nisi fraudem feceris; fraudem autem si feceris, capieris. Non ideo, dico, capieris, quia inveneris. Aliquando enim non inveneris, sed ab hominibus: (*b*) numquid a Deo? Capieris et b
traheris et occideris. Omnis enim qui talia facit, perimit seipsum. Ibi est ergo esca, ibi est et laqueus: frena desiderium, et non cades in

(a) Plures MSS. *ad perseverantiam suam.*
(b) Sic MSS. At editi, *sed ab hominibus, a Deo autem capieris etc.*

laqueum: si autem vicerit te desiderium escæ, mittit tibi collum in laqueum, et capiet te auceps animarum. *Ne tradas me a desiderio meo peccatori.* Inde inumbratur in die belli. Desiderium enim æstus facit: umbraculum autem Domini temperat desiderium, ut possimus refrenare quo rapiebamur, ut non ita exæstuemus, ut ad laqueum perducamur. *Cogitaverunt adversum me: ne derelinquas me, ne forte exaltentur.* Psal. 12. 5. Habes alio loco, Qui me premunt, exsultabunt si motus fuero. Tales sunt et isti, quia talis est et ipse diabolus. Quando seduxerit hominem, gaudet, triumphat de illo: exaltatur ipse, quia ille humiliatus est. Quare autem ille humiliatus est? Quia male exaltatus fuit: et ille qui de illo triumphat, humiliabitur. Tales sunt enim omnes, qui gaudent de malo: videntur sibi ad tempus gloriari, superbire, cervicem erigere. Non vos delectat (*a*) exaltatio eorum, escam habent in faucibus et hamum. Ibi est quo delectantur, ibi est quo trahuntur. *Ne derelinquas me, ne forte exaltentur:* id est, non de me triumphent, non de me gaudeant.

v. 10. 13. *Caput circuitus eorum, labor labiorum ipsorum teget eos.* Me, inquit, umbra alarum tuarum teget. Obumbrasti enim mihi in die belli. Ipsos quid teget? *Caput circuitus eorum.* Ipsa est superbia. Quid est, *circuitus ipsorum?* Ut circumeant, et non stent; in gyrum eant erroris, ubi iter est sine fine. Qui enim in longum it, alicunde incipit, alicubi finit: qui in gyrum it, nusquam finit. Ipse est labor impiorum, qui demonstratur in alio Psalmo evidentius: In circuitu impii ambulant. Psal. 11. 9. Sed circuitus eorum caput, superbia est: quia initium omnis peccati superbia. Eccli. 10. 15. Unde autem superbia *labor labiorum ipsorum?* Omnis enim superbus fictus est, omnis fictus mendax. Laborant homines loqui mendacium: nam veritatem tota facilitate loquerentur. Ille enim laborat, qui fingit quod dicit. Nam qui verum vult dicere, non laborat: ipsa enim veritas sine labore loquitur. De homine ergo hoc dixit Deo, Me proteget umbraculum tuum, ipsos teget mendacium ipsorum: sed ipsum mendacium ipsorum, labor est labiorum ipsorum. Psal. 7. 15. Ecce parturivit injustitiam, concepit dolorem, et peperit iniquitatem. In omni enim opere malo labor est, et omne opus malum cogitatum, mendacium ducem habet. Non enim est veritas, nisi in opere bono. Et propterea quia omnes laborant in mendacio, Matth. 11. 28. Veritas quid clamavit? Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Psal. 4. 3. Ipsa est vox clamans ad laborantes in alio Psalmo, Filii hominum usque quo gravi corde, ut quid diligitis vanitatem, et quæritis mendacium? Aperte audi alio loco laborem in mendacio: Jerem. 9. 5. Docuerunt linguas suas loqui mendacium, ut inique agerent laboraverunt. *Caput circuitus eorum, labor labiorum ipsorum teget eos.*

v. 11. 14. *Decident supra eos carbones ignis in terra, et dejicies eos.* Quid est, *in terra?* Hic adhuc in hac vita, hic *supra illos decident carbones ignis, et dejicies eos.* Qui sunt carbones ignis? Novimus istos carbones. An alii sunt isti, et alii illi de quibus dicturi sumus? Istos enim video ad pœnam valere: illos autem, quos commemoraturus sum, ad salutem. Dictum est enim de quibusdam carbonibus cum homo peteret adversum linguam subdolam auxilium: Quid detur tibi, aut quid adjicietur tibi ad linguam subdolam? Psal. 119. 3, 4. Sagittæ potentis acutæ, cum carbonibus vastatoriis: id est, verba Dei cor transfigentia et vetustatem perimentia amoremque gignentia, et exempla hominum qui mortui erant et revixerunt, et nigri erant et fulgentes effecti sunt. Carbones enim tenebræ sunt, color indicat. Sed cum ad eos accesserit flamma caritatis, et ex mortuis revixerint, audiant ab Apostolo: Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Ephes. 5. 8. Ipsi sunt carbones, Fratres, quos intuemur, quando volumus mutare vitam transfixi sagitta Dei, et impediunt nos malæ linguæ hominum, de qualibus hic modo quærebatur, et volunt seducere a via veritatis, potiusque inducere ad errores suos, et dicere nobis, quia si professi fuerimus, non implebimus. Attendimus carbones illos. Qui erat heri ebriosus, hodie sobrius est: qui erat heri adulter, hodie castus est: qui erat heri raptor, hodie largitor. Omnes isti carbones ignis sunt. Accedunt exempla carbonum ad vulnus sagittarum: (Non enim timeam dicere vulnus, cum clamet ipsa sponsa, Vulnerata caritate ego sum.) Cant. 2. 5. sec. LXX. et fit ibi vastatio fœni, propter quod et dicuntur carbones vastatorii. Vastatur fœnum, sed purgatur aurum: et mutat homo ex morte vitam, et incipit esse etiam ipse carbo flagrans: qualis carbo erat Apostolus, 1. Tim. 1. 13. qui prius fuit persecutor et blasphemus et injuriosus, niger et exstinctus; misericordiam vero consecutus, accensus est de cælo; vox Christi accendit illum: periit in eo tota nigritudo, cœpit fervens spiritu, quo accendebatur, accendere. Tales ergo et hic intellecturi sumus carbones ignis, qui cadunt super istos malos, et dejiciunt illos? Plane non prohibemur hunc habere intellectum. Video hic nobis elucescere non improbabilem et irreprehensibilem sententiam. Intelligo illos carbones cadere super istos, ut dejiciantur. In alios enim veniunt, ut accendantur; in alios, ut dejiciantur. Ipse enim carbo dicebat, Quibusdam sumus odor mortis in mortem, quibusdam sumus odor vitæ in vitam. 2. Cor. 2. 16. Vident enim justos flammantes spiritu, candentes luce, et eis invidendo cadunt: hoc est quod supervenient illis carbones ignis in terra, et dejicientur. Quid est, *in terra?* Adhuc hic sunt in hac vita, excepta illa pœna quæ servatur impiis, carbones isti illos dejiciunt, antequam veniat ignis æternus. *Decident super eos carbones ignis in terra, et dejicient eos. In miseriis non subsistent.* Venit illis miseria et non tolerant: justus autem

(a) Am. et plures MSS. *exsultatio.*

subsistit; quomodo ille subsistit, qui dicit, Sed A
Rom. 5. 3. etc. etiam gloriamur in tribulationibus, scientes quoniam tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem; spes autem non confundit: quoniam caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum-sanctum, qui datus est nobis. At vero super illos cum ceciderit aliqua pressura, aliqua miseria, non subsistunt, cadunt. Quando enim tales patiuntur hujusmodi pressuras, non valent tolerare, decidunt in iniquitates malas; quia traduntur a desiderio suo peccatori.

v. 12. 15. *Vir linguosus non dirigetur super terram.* Vir linguosus amat mendacia. Quid enim illi est voluptas, nisi loqui? Non enim attendit quid loquatur, (a) dum loquatur. Non potest fieri ut iste dirigatur. Qualis ergo esse debet servus Dei, accensus illis carbonibus, et ipse carbo salutaris effectus? Qualis esse debet? Ut magis optet
Jacobi 1. 19. audire quam dicere, sicut scriptum est. Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus ad loquendum. Et si fieri potest hoc cupiat, non habere necessitatem loquendi (b) et dicendi et docendi. Ecce enim dico Caritati Vestræ: Fratres mei; loquimur nos modo ad vos, ut aliquid doceamus vos. Quanto melius, omnes sciremus, et nemo doceret alterum; ut non esset alius loquens, alius audiens, sed omnes audientes unum
Psal. 50. 10. illum, cui dicitur, Auditui meo dabis exsultationem et lætitiam? Unde et ille Johannes, non tam gaudebat quia prædicabat, et quia loquebatur;
Johan. 3. 29. sed gaudebat quia audiebat. Ait enim, Amicus autem sponsi stat, et audit eum, et gaudio gaudet propter vocem sponsi. Itaque, Fratres, cito dixerim Caritati Vestræ, ubi unusquisque probet se, non (c) ut non loquatur, sed ut de illo locutionis officium exigat: gaudium autem taciturnitatis habeat in voluntate, vocem doctrinæ in necessitate. Quando enim opus est voce doctrinæ? Quando pateris imperitum; quando pateris indoctum. Si semper te delectat docere, semper vis habere imperitum quem doceas. Si autem benevolus es, et vis omnes doctos esse, non vis semper habere quos doceas; et non erit in voluntate exercitatio vel probatio doctrinæ tuæ, sed in necessitate. Gaudium tibi sit in auditione Dei, necessitas tibi sit in locutione tua: et non eris vir linguosus, ne non dirigaris. Quare vis loqui, audire non vis? Semper foras exis, intro redire detrectas. Qui enim te docet, intus est: quando tu doces, tamquam foras exis ad eos qui foris sunt. Ab interiore enim audimus veritatem, et ad eos qui foris a nostro corde sunt, loquimur. Quod enim dicimur eos in corde habere, de quibus cogitamus: secundum quamdam imaginem dicimur, quam de illis habemus impressam. Nam si omnino intus ipsi essent, scirent utique quid in corde nostro esset; atque ita ut eis loqueremur, opus non esset. Si autem hoc te delectat, quod foris agis; vide ne tumescas foris, et non possis redire per (d) angustam, et non possit tibi dicere Deus tuus, Intra in gau-
Matth. 25. 21. et 23. dium Domini tui: sed dicat tibi, quia forinsecus erat quod amasti, Ligate ei manus et pedes, et
Matth. 22. 13. mittite eum in tenebras exteriores. Ubi enim ostendit malum esse mitti exterius, ibi ostendit bonum esse intrare interius. Nam servo bono quid dixit? Intra in gaudium Domini tui. Malo autem servo, Projicite illum in tenebras exteriores. Non ergo amemus magis exteriora, sed interiora. De interioribus gaudeamus: in exterioribus autem necessitatem habeamus, non (e) voluntatem. *Vir linguosus non dirigetur super terram.*

Item v. 12. 16. *Virum injustum mala venabuntur in interitum.* B Veniunt mala, et non subsistit: ideo dixi, *Venabuntur in interitum.* Multis enim bonis, multis justis evenerunt mala; et tamquam invenerunt eos mala. Nam ideo dixit, *Venabuntur*, quia unusquisque abscondere se vult a malo: sed cum invenitur a malo, quasi factus est in venationem. Numquid autem soli mali fugiunt
Matth. 10. 23. a malis, quando quæruntur a malis? Nonne et bonis dictum est, Si vos persecuti fuerint in hac civitate, fugite in aliam? Ergo quando mali persequebantur bonos, id est, Martyres nostros, cum eos comprehenderunt, venati sunt eos; sed non ad interitum. Pressa est enim caro: coronata est anima: et ejecta est anima de carne, nec carni aliquid factum est, quod obesset in posterum. Incensa sit caro, percussa sit caro, C laniata sit caro: numquid ideo subtracta est Creatori quia data est in manus persecutoris? Ille qui creavit ex eo quod non erat, non reparabit melius quam erat? Ergo quandocumque capti sunt justi, venati sunt illos quidem mali, sed non ad interitum. At vero illi, qui non diriguntur et linguosi sunt, mala eos venabuntur ad interitum. Quare? Quia in miseriis non subsistent.

v. 13. 17. *Cognovi quia faciet Dominus judicium egentis.* Egens iste non est linguosus. Qui enim linguosus est, abundare vult, esurire nescit. Illi
Matth. 7. 7. autem egentes sunt, quibus dicitur, Pulsate, et aperietur vobis; quærite, et invenietis; petite, et dabitur vobis. Ille egens est, de quo dicitur,
Matth. 5. 6. Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur. D Gemunt inter scandala malorum, ipsi precantur ad caput suum, ut eruantur ab homine malo, et ab homine maligno liberentur, et de manibus injustorum eruantur. Ipsi ergo sunt, quorum caussam Dominus non negliget: etsi modo pressuras patiuntur, apparebit gloria ipsorum, cum apparuerit caput ipsorum.
Coloss. 3. 3. Talibus enim hic constitutis dicitur, Mortui estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Ergo pauperes sumus, abscondita est vita nostra, clamemus ad panem. Est enim panis vi- Johan. 6. 41.

(a) Sic aliquot MSS. Editi vero *dum loquitur.*
(b) Editi omittunt, *et dicendi.*
(c) Sic MSS. At editi, *non ut loquatur: sed ut de alio locutionis* etc.

(d) Editi, *per angustum.* At MSS. *per angustam*: supple *portam*, aut *viam*. Alludit ad Matth. 7. 13.
(e) Sic Am. et MSS. At Er. et Lov. *non voluptatem.*

vus, qui de cælo descendit: et qui in via reficit A nos, in patria saturabit nos. Modo enim, ut duremus, reficimur. Nam necesse est esuriamus, quoadusque satiemur. *Cognovi quia faciet Dominus judicium egentis.* Certus erat iste, *quoniam faciet Dominus judicium egentis, et caussam pauperum.* Ostendet iniquis quomodo diligit justos suos, ostendet divitibus quomodo diligat pauperes suos. Divites dixit, superbos; pauperes dixit, humiles: divites dixit, per abundantiam non quærentes; pauperes dixit, per desiderium suspirantes. Faciet Dominus caussam ipsorum.

v. 14. 18. *Verumtamen justi confitebuntur nomini tuo.* Et quando ages caussam ipsorum, et quando facies judicium ipsorum, tuo nomini confitebuntur: meritis suis nihil tribuent, non tribuent B totum nisi misericordiæ tuæ. *Verumtamen justi confitebuntur nomini tuo.* Et quia confitebuntur nomini tuo, ut quantumcumque justi fuerint, nihil sibi assumant de suo, nihil sibi tribuant de suo; quid fiet, ut dirigant cor? Quia quando ad se flectunt, torquent cor: quando autem in Dominum intendant, dirigunt cor. Et ubi erit voluptas, ubi requies, ubi gaudium, ubi beatitudo? numquid in se? Non: sed in quo sunt lux.
Ephes. 5. 8. Nunc autem lux in Domino, dixit. Ideo vide quid sequitur, vide quo concludit. *Inhabitabunt recti cum vultu tuo.* Male enim illis fuit in vultu suo, bene illis erit cum vultu tuo. Quando vultum suum amaverunt, in sudore vultus sui panem
Gen. 3. 19. manducaverunt. Redeant, et deterso sudore, finitis laboribus, pereunte gemitu, veniet illis facies tua abundans sufficientia. Nihil quærent C amplius, quia melius non habent; amplius non te (a) deserent, nec deserentur a te. Etenim post resurrectionem de Domino quid dictum est?
Psal. 15. 10. Adimplebis me lætitia cum vultu tuo. Sine vultu suo non nobis daret lætitiam. Ad hoc purgamus vultum nostrum, ut gaudeamus ad vultum ipsius.
1. Johan. 3. 2. Filii enim Dei sumus, et non apparuit quid erimus: scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Quia *inhabitabunt recti cum vultu tuo.* Putamusne cum vultu Patris, et non cum vultu Filii? an cum vultu Filii, et cum vultu Patris? an unus quodam modo vultus Patris et Filii et Spiritussancti? Videamus si non nobis ipse Filius promittit vultum suum, unde nos lætos faciet. Modo hoc capitulum in Evangelio, quod huic Psal- D mo adtestaretur, Dominus Deus inspiravit, ut
Johan. 14. 21. legeretur. Ait enim ipse Dominus, Qui audit præcepta mea, et custodit ea, ipse est qui diligit me: et qui diligit me, diligetur a Patre meo, et ego diligam eum, et ostendam illi meipsum. Quale promisit præmium, Dilectissimi? Numquid eum non videbant, quibus se ostendere promittebat? Nonne ante illos erat? Nonne facies carnis illius adjacebat oculis eorum? Quid est quod volebat ostendere videntibus se? Sed quia talem videbant discipuli, qualem crucifixerunt Judæi: erat autem Deus in carne illa occultus; hominem autem possent videre homines, Deum vero non possent, quamvis in homine; quia Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum Matth. 5. 8. videbunt: dedit formam hominis, et piis et impiis, servavit formam Dei mundatis et piis; ut jucundemur in illo, et bene nobis in æternum sit cum vultu ipsius.

IN PSALMUM CXL.

* ENARRATIO.

* Sermo ad populum.

1. Audistis, Fratres, admonitionem et petitionem nostram ex ore Apostoli, cum ejus modo Epistola legeretur. Ait enim, Oratio- Coloss. 4. 2. etc. ni instantes, vigilantes in illa, orantes simul et pro nobis, ut Deus aperiat nobis ostium verbi ad loquendum mysterium ejus, ut manifestem illud, sicut oportet me loqui. Hæc verba etiam mea deputare dignemini. Sunt enim in Scripturis sanctis profunda mysteria, quæ ad hoc absconduntur, ne vilescant; ad hoc quæruntur, ut exerceant; ad hoc aperiuntur, ut pascant. Psalmus quem modo cantavimus, in multis sententiis subobscurus est. Cum, adjuvante Domino, ea quæ dicta sunt, erui et exponi cœperim, videbitis hoc vos audire, quod jam noveratis. Sed ideo multipliciter dicta sunt, ut varietas locutionis fastidium tolleret veritatis.

2. Quid enim amplius, Fratres, vel salubrius audituri et cognituri estis, quam, Diliges Do- Matth. 22. 37. etc. minum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua; et diliges proximum tuum tamquam teipsum? Sed ne putetis hæc duo præcepta parva esse, In his duobus præceptis tota Lex pendet et Prophetæ. Quidquid ergo salubriter mente concipitur, vel ore profertur, vel de qualibet divina pagina exsculpitur, non habet finem nisi caritatem. Hæc autem caritas non qualiscumque est. Nam et male viventes irretiuntur sibi societate perditæ conscientiæ, et dicuntur amare se, nolle discedere ab invicem, suis collocutionibus conciliari, desiderare se absentes, gaudere ad præsentiam suam. Amor iste tartareus est. Viscum habet, quo dejiciat in profundum; non pennas, quibus levat in cælum. Quæ est autem caritas, ut a ceteris, quæ appellantur caritates, segregetur et distinguatur? Ea quæ caritas dicitur vera Christianorum, a Paulo definita est, atque ita suis quibusdam terminis circumscripta, cum sit divinitate infinita, ut omnino discernatur a ceteris. Finis enim, inquit, præcepti est caritas. 1. Tim. 1. 5. Posset huc usque dicere. Nam aliis locis ubi tamquam scientibus loquebatur, huc usque dixit: Plenitudo, inquit, Legis caritas. Et non dixit Rom. 13. 10. qualis caritas. Ideo ibi non dixit, quia dixit alibi, Non enim ubique omnia dici aut possunt,

(a) Sic plerique MSS. At editi, *non te deserent, nec deserantur a te.* Aliquot MSS. *non te deserant, nec deserentur a te.*

sunt debent. Ergo hic, Plenitudo Legis caritas.
» Quærebas forte, quæ caritas? qualis caritas?
Audis alio loco, Finis præcepti est caritas de
corde puro. Jam videte utrum inter se latrones
habeant caritatem de puro corde. Purum cor in
caritate hoc est, quando diligis hominem secundum
Deum: quia et teipsum sic debes diligere,
Matth. 22. 39 ut non erret regula, Diliges proximum tuum
tamquam teipsum. Si enim male te diligis et
inutiliter, ita et proximum diligendo quid ei consulis?
Quomodo autem te male diligis? Quomo-
a do (a) innuit Scriptura, quæ neminem palpat,
et convincit quia non te diligis; immo convin-
Psal. 10. 6. cit quia et odisti te. Qui autem, inquit, diligit
» iniquitatem, odit animam suam. Si ergo diligis
iniquitatem, putas quod teipsum diligas? Erras.
Ita et proximum diligens, ad iniquitatem duces,
1. Tim. 1.5. et dilectio tua laqueus erit dilecti. Caritas ergo
de puro corde est, quæ est secundum Deum, et
conscientia bona, et fide non ficta. Ista caritas
definita ab Apostolo, habet duo præcepta, dilectionis
Dei, et dilectionis proximi. In nullis
Scripturis aliud requiratis, nemo vobis aliud
præcipiat. Quidquid obscurum est in Scriptura,
hæc ibi occulta est: quidquid ibi planum est,
hæc ibi aperte est. Si nusquam aperta esset,
non te pasceret: si nusquam occulta, non te exerceret.
Hæc caritas clamat de corde puro, de
corde talium in his verbis, qualis hic modo orat.
Et quis iste sit, cito dixerim, Christus est.

3. Audituri autem estis verba quæ de Domino
nostro Jesu Christo indigne accipiuntur, et putabit
parum intelligens temere me dixisse Christi
esse personam in hoc Psalmo. Quomodo enim
potest de Domino nostro Jesu Christo, de illo
agno immaculato, de illo in quo solo non est in-
Johan 14. 30 ventum peccatum, qui solus verissime dicere
» potuit, Ecce venit princeps mundi hujus, et in
me nihil inveniet, id est, nullam culpam, nul-
Psal 68 5 lum reatum: qui solus quod non rapuit, exsolvebat:
qui solus innocentem sanguinem fudit,
Filius Dei unicus carnem accipiens, non qua ipse
minueretur, sed qua nos augeret: quomodo er-
v. 3 go de ista persona recte accipitur, *Pone, Domine,
custodiam ori meo, et ostium continentiæ
v. 4. circum labia mea. * ut non declines cor meum
in verba maligna ad excusandas excusationes in
peccatis?* Manifestissime quippe iste est sensus,
Custodi Domine os meum janua quadam et ostio
præcepti tui, ut in verba maligna non declinetur
cor meum. Quæ verba maligna? Quibus excusantur
peccata: Ne, inquit, peccata mea malim
excusare, quam accusare. Hæc verba in
ipsum Dominum nostrum Jesum Christum non
cadunt. Quæ enim ille peccata commisit, quæ
confiteri potius quam defendere debuisset? Nostra
verba ista sunt: certe Christus loquitur:
si nostra verba sunt, quomodo Christus loquitur?
Et ubi est caritas de qua loquebar? Nescitis
quia ipsa unum nos fecit in Christo? Caritas

A clamat ad Christum de nobis, caritas clamat de
Christo pro nobis. Quomodo caritas clamat ad
Christum de nobis? Et erit, omnis qui invocaverit Joel. 2. 32.
nomen Domini, salvus erit. Quomodo caritas
de Christo pro nobis? Saule, Saule, quid me per- Act. 9. 4.
sequeris? Vos, inquit Apostolus, estis corpus 1.Cor.12.27.
Christi et membra. Si ergo ille caput, nos corpus,
unus homo loquitur; sive caput loquatur,
sive membra, unus Christus loquitur. Et capitis
est proprium loqui etiam in persona membrorum.
Ipsam nostram consuetudinem advertite.
Primo quomodo loqui in membris nostris non
potest nisi caput. Jam vero caput nostrum quomodo
loquatur in persona omnium membrorum,
advertite. In angusto tibi pedem aliquis calcat:
Calcas me, dicit caput. Vulneravit tibi aliquis
B manum: Vulnerasti me dicit caput. Caput tuum
nullus tetigit, sed loquitur unitas compaginis
corporis tui. Omnium membrorum tuorum personam
illa, quæ in capite est, lingua suscepit,
ipsa pro omnibus verbo fungitur. Sic ergo audiamus
Christum loquentem; sed unusquisque
agnoscat ibi vocem suam, tamquam hærens in
Christi corpore. Aliquando enim dicturus est
verba, in quibus nullus nostrum inveniat personam
suam, sed ad solum caput pertineant,
non se tamen separat ex verbis nostris et ad sua
propria tollit, vel a suis propriis non ad nostra
redit. De ipso enim et de Ecclesia dictum est,
Erunt duo in carne una. Unde et ipse in Evan- Gen. 2. 24.
gelio dicit de hac ipsa re, Jam igitur non sunt Matth.19 6.
duo, sed una caro. Hæc nova non sunt, (b) a b
C vobis semper audita sunt; sed per occasiones
necesse est commemorentur, primo quia ipsæ
Scripturæ, quas tractamus, ita sibi sunt innexæ,
ut multa in multis repetantur: et utile est. Cura
enim mundi spinas habet, et offocat semina:
oportet sæpius a Domino commemorari, quod
cogit mundus oblivisci.

4. *Domine, clamavi ad te, exaudi me.* Hoc v. 1.
omnes possumus dicere. Hoc non dico, totus
Christus dicit. Sed magis ex persona corporis
dictum est: quia et cum hic esset, carnem portans
oravit, et ex persona corporis oravit Patrem,
et cum oraret globi sanguinis de toto corpore
ejus destillabant. Sic scriptum est in E-
vangelio: Oravit Jesus intenta oratione, et su- Luca 22 44.
davit sanguinem. Quid est, de toto corpore sanguinis
effluxio, nisi de tota Ecclesia Martyrum
D passio? *Domine, clamavi ad te, exaudi me: intende
voci deprecationis meæ, dum clamavero ad
te.* Jam finitum negotium clamandi putabas,
cum diceres, *Clamavi ad te.* Clamasti, jam noli
esse securus. Si finita est tribulatio, finitus est
clamor: si autem manet tribulatio Ecclesiæ et
corporis Christi usque in finem sæculi, non tantum
dicat, *Clamavi ad te, exaudi me:* sed *Intende
voci deprecationis meæ, dum clamavero
ad te.*

5. *Dirigatur oratio mea tamquam incensum* v. 2.

(a) Sic aliquot MSS. Alii vero, *Quomodo invenit:* Editi, *Quomodo te invenit.*

(b) Editi: *a vobis sæpe audita sunt.* MSS, *a vobis semper audita sunt.*

in conspectu tuo: elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum. Hoc de ipso capite sole- (Matth. 27. 46 et 50.) re intelligi, omnis Christianus agnoscit. Declinante enim jam die in vesperum, Dominus in cruce animam deposuit recepturus, non amisit invitus. Sed tamen et ibi nos figurati sumus. Quid enim illius pependit in ligno, nisi quod de nobis accepit? Et unde fieri potest, ut aliquando Deus Pater dimittat et deserat unicum Filium, qui utique cum illo unus Deus est? Et tamen nostram infirmitatem figens in cruce, ubi vetus (Rom. 6. 6.) homo noster, sicut dicit Apostolus, confixus est cruci cum illo, ex voce ipsius hominis nostri cla- (Psal. 21. 2. Matth. 27. 46.) mavit, Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti? Illud ergo est sacrificium vespertinum, passio Domini, crux Domini, oblatio victimæ salutaris, holocaustum acceptum Deo. Illud sacrificium vespertinum fecit in resurrectione munus matutinum. Oratio ergo pure directa de corde fideli, tamquam de ara sancta surgit (a) incensum. Nihil est delectabilius (a) odore Domini: sic oleant omnes qui credunt.

6. Vetus ergo homo noster, Apostoli verba sunt, confixus est cruci cum illo, ut evacuaretur, inquit, corpus peccati, ut ultra non serviamus peccato. Inde et in ipso Psalmo cum dictum esset, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me, longe a salute mea: statim subjectum est, Verba delictorum meorum. Quorum delictorum, si caput adtendas? Et tamen ejus fuisse vocem in Psalmo, ipse testatus est in cruce, ipsa verba dixit, ipsum versum pronuntiavit. Non est relictus humanæ conjecturæ locus, nullus negandi aditus qualiscumque Christiano. Quod lego in Psalmo, hoc audio a Domino. In ipso etiam Psalmo agnosco quod in Evangelio lego, (Psal. 21. 17, etc.) Foderunt manus meas, et pedes; dinumeraverunt omnia ossa mea. Ipsi vero consideraverunt, et conspexerunt me, diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem. (Psal. 47. 9.) Hæc omnia sicut prædicta, ita facta; sicut audivimus, ita et vidimus. Ergo si Dominus noster Jesus Christus nos figurans in caritate corporis sui, quamvis esset ipse sine peccato, dixit, Verba delictorum meorum: dixit autem hoc ex persona corporis sui: quis audet in membris ejus dicere non se habere peccatum, nisi qui fuerit ausus se falsæ justitiæ nomine efferre, et Christum falsitatis arguere? Fatere ergo, o membrum, quod pro te pronuntiavit caput tuum. Quod ut fateamur, quod ut faciamus, nec nos justificemus ante conspectum solius justi, qui justificat impium, subjecit jam sui corporis vocem: *Pone,* (Rom. 4. 5.) *Domine, custodiam ori meo, et ostium continen-* (v. 3.) *tiæ circa labia mea.* Non dixit claustrum continentiæ, sed *ostium.* Ostium et aperitur, et clauditur: ergo si ostium est, aperiatur, et claudatur; aperiatur ad confessionem peccati, claudatur ad excusationem peccati. Ita enim erit ostium continentiæ, non ruinæ.

A 7. Quid enim nobis prodest hoc ostium continentiæ? Quid orat ex persona corporis Christus? *Ut non declines,* inquit, *cor meum in verba maligna.* (v. 4.) Quid est, *cor meum?* Cor Ecclesiæ meæ, cor utique corporis mei. Verba illa adtendite ubi nobis regula legitur, Saule, Saule, quid me (Act. 9. 4.) persequeris? cum ipsum nemo tetigisset. Esurivi, et cibastis me: sitivi, et potum dedistis mihi: (Matth. 25. 35, etc.) et cetera. Et illi, Quando te vidimus esurientem aut sitientem? Et ille, Cum uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Hæc Christianis inusitata esse non debent, maxime in quibus regulæ fixæ sunt et ceterorum intelligendorum, et aut non turbabuntur, aut cito corrigentur. Sicut ergo ibi dicturi sunt justi, Domine, quare dixisti, Esurivi, et dedistis mihi manducare? quando vidimus B te esurientem? Et ille responsurus est, Cum uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. (Ibidem 37.) Sic et hic dicamus (b) Christo intus in interiore homine (b) nostro, quia ibi per fidem habitare dignatur. Non enim absens est a nobis, et non est cui dicamus, (Ephes. 3. 17.) cum ipse dicat, Ecce ego vobiscum sum usque (Matth. 28. 20.) ad consummationem sæculi. Dicamus ergo illi et nos, quoniam vocem ejus in hoc Psalmo accepimus. Ejus enim vox est, quod nemo negat, *Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum.* Dic ergo consequenter, *Pone, Domine, custodiam ori meo, et ostium continentiæ circum labia mea: ut non declines cor meum in verba maligna, ad excusandas excusationes in peccatis.* Quare sic oras, Domine? Quæ peccata tua excusaturus es? (Matth. 25. 40.) Respondet, Cum unum ex mem- C bris meis sic orat, ego sic oro: sicut ibi respondit, Cum uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.

8. Cum autem non declinatum fuerit cor tuum, o membrum Christi, cum cor tuum non fuerit declinatum *in verba maligna, ad excusandas excusationes in peccatis, cum hominibus operantibus iniquitatem, et non combinabis cum electis eorum.* Hoc enim sequitur, *Et non combinabo* (Ibidem v. 4.) *cum electis eorum.* Qui sunt electi eorum? Qui seipsos justificant. Qui sunt electi eorum? Qui sibi justi videntur, et contemnunt ceteros, sicut Pharisæus ille in templo dixit, Deus, gratias ago (Lucæ 18. 11.) tibi, quia non sum sicut ceteri homines. Qui sunt electi eorum? Hic homo si propheta esset, (Lucæ 7. 39.) sciret quæ mulier illi accessit ad pedes. Agno- D scitis vocem alterius Pharisæi, qui Dominum invitaverat, quando mulier illa quæ erat in civitate peccatrix, venit et accessit ad pedes ejus? Illa impudica, quondam frontosa ad fornicationem, frontosior ad salutem, irrupit in domum alienam. Sed ille qui ibi discumbebat, non erat alienus. Non extranea quemlibet convivam, sed ancilla Dominum suum secuta est. Accessit ad pedes, quia ejus vestigia sequi cupiebat: lavit lacrymis, tersit capillis. Pedes Christi qui sunt, nisi per quos peragravit totum mundum? Quam speciosi pedes eorum, qui annuntiant pacem, (Isai. 52. 7.)

(a) Plures MSS. *odori.*
(b) Editi, *in Christo.* Particulam, *in,* non omnes habent MSS.

Rom. 10. 15. Matth. 10. 41. etc. qui annuntiant bona! Pedes ergo Domini quanti susceperunt, ut suscipiendo justum in nomine justi mercedem justi acciperent? Et susceperunt prophetam in nomine prophetæ, ut mercedem » prophetæ acciperent. Et quicumque potum de» derit, inquit, uni ex minimis istis, calicem aquæ » frigidæ tantum in nomine discipuli, amen dico » vobis, non perdet mercedem suam. Qui ergo tali humanitate pedes Domini suscepit, quid impendit, nisi quæ habebat in domo superflua? Merito quia capilli quasi superflui sunt, inde illa pedes Domini detergebat. Superflua tua necessaria fiunt tibi, si inde fueris obsecutus pedibus Domini. Ergo illa curari volebat, conscia magni vulneris. Sed numquid magnum vulnus, et parvus medicus? Pharisæi autem nolebant se tangi ab immundis, vitabant omnem contactum peccatorum; et si quando forte necessitate tangebantur, abluebant se. Et prope baptizabant per omnes horas non tantum se, sed et vasa sua, lectos suos, calices, paropsides, sicut Dominus Matth. 23. 25. in Evangelio commemorat. Cum ergo ille Pharisæus nosset hanc mulierem, quæ utique si ad pedes illius Pharisæi accederet, repelleret eam, ne sanctitas ejus pollueretur; habebat enim eam in corpore, non in corde, et quia non habebat eam in corde, utique falsam habebat in corpore: quia ergo ille eam repulsurus esset, cum hoc Dominus non facit, existimavit eum nescire quæ Lucæ 7. 39. illa esset, et dixit apud semetipsum, Hic si es» set propheta, sciret quæ mulier illi accessit ad pedes. Non dixit, repulisset eam: sed, sciret quæ esset: tamquam esset consequens, ut si sciret, repelleret. Ex illo ergo quod non eam repulit, etiam nescisse eum pro certo suspicatus est. Dominus autem sic habebat oculos in illam mulierem, ut aures haberet in cor Pharisæi. Itaque audita cogitatione ejus, proposuit similitudinem Ibidem 41. etc. quam nostis. Duo debitores erant cuidam fœne» ratori, unus ei debebat quingentos denarios, al» ter quinquaginta: cum non haberent ambo unde » redderent, donavit ambobus. Quæro abs te, inquit, quis eum plus dilexit? Et ille respondit, jam coactus veritate adversus seipsum proferre » sententiam: Credo, inquit, Domine, quia ille cui » plus donavit. Et conversus ad mulierem, dixit » ad Simonem: Vides istam mulierem? Introivi in » domum tuam, osculum mihi non dedisti, illa au» tem non intermisit pedes meos osculari: aquam » mihi ad pedes non dedisti, illa lacrymis suis la» vit mihi pedes: oleum mihi non dedisti, illa un» xit unguento. Propter quod dico tibi, dimittun» tur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. » Quare? Quia confessa est, quia flevit, quia non declinatum est cor ejus in verba maligna ad excusandas excusationes in peccatis, non combinata est cum electis eorum, id est, defendentibus se.

9. Non enim et huic ipsi mulieri, si declinaretur cor ejus in verba maligna, deesset defensio peccatorum. An non quotidie pares ejus in tur- A pitudine, sed non pares in confessione, meretrices, adulteræ, flagitiosæ defendunt peccata sua? Si latuerint, negant: si autem vel deprehensæ atque convictæ fuerint, vel publice id egerint, defendunt. Et quam facilis defensio earum, quam cita, sed quam præceps, quam quotidiana et quam sacrilega? O si Deus hoc nollet, non facerem! Hoc voluit Deus, fortuna hoc voluit, hoc voluit fatum. Non dicit, Ego dixi, Domine, miserere mei: non quomodo illa peccatrix ad pedes medici veniens, Sana animam meam, quoniam peccavi tibi. Psal. 40. 5. Et ista, Fratres mei, defensio qualium est? Non solum indoctorum, sed etiam doctorum. Sedent, et computant (a) sidera, intervalla, cursus, volubilitates, status, motus, intendunt, describunt, conjiciunt. Docti, magni vi- B dentur. Totum hoc doctum et magnum, defensio peccati est. Eris adulter, quia sic habes Venerem. Eris homicida, quia sic habes Martem. Mars ergo homicida, non tu: et Venus adultera, non tu. Vide ne et pro Marte et pro Venere tu damneris. Deus enim qui damnaturus est, novit quia tu es, qui dicis, Non ego, judici scienti. Porro ipse mathematicus qui tibi fabulas laqueorum tuorum etiam vendit, ut non vel gratuitam compares mortem: (Emis enim mortem a mathematico pretio, qui contemsisti vitam a Christo gratis.) ipse ergo mathematicus si uxorem suam paulo petulantius viderit conversari, aut aliquos alienos improbe adtendere, aut fenestram crebro repetere; nonne arripit, verberat, et dat disciplinam in domo sua? Respondeat illi C uxor, Si potes, Venerem cæde, non me. Nonne et ille respondebit? Fatua, aliud est quod competit rectori, aliud quod profertur emtori. Ergo electi eorum qui sunt? Electi malorum, electi impiorum, cum quibus non est combinandum, id est, cum quibus non est habenda societas. Qui sunt autem? Arbitrantes se justos, et contemnentes ceteros quasi peccatores, sicut erant illi Pharisæi; Lucæ 18. 9. aut quia ipsa peccata manifeste vel deprehenduntur, vel publice fiunt, defendentes et asserentes, ne aliquid culpæ eorum tribuatur; et ut ipsi nihil mali fecisse judicentur, sed totum Deus, qui vel sic creavit hominem, dicunt, vel stellas composuit, vel res humanas negligit. Defensiones sunt electorum sæculi. Sed dicat membrum Christi, dicat corpus Christi, D dicat Christus ex persona corporis sui, *Non declines cor meum in verba maligna, ad excusandas excusationes in peccatis, cum hominibus operantibus iniquitatem, et non combinabo cum electis eorum.*

10. Nostis, Fratres, quod non est prætermittendum, quasi justus, eminentiores in se tenentes velut primum gradum justitiæ, Electos vocari apud Manichæos. (Manichæorum Electi.) Qui noverunt recognoscant, qui nesciebant audiant. Electi quidem Dei sunt omnes sancti, et habemus hoc in Scripturis: Matth. 20. 16. sed usurparunt sibi illud nomen, et quasi familiarius sibi applicaverunt, ut tamquam pro-

(a) Unus MS. siderum intervalla.

prie jam Electi appellentur. Qui sunt isti Electi? Quibus si dixeris, Peccasti: statim illam defensionem impiam et pejorem ceteris magisque sacrilegam proferunt, Non ego peccavi, sed gens tenebrarum. Quæ est ista gens tenebrarum? Quæ bellum gessit cum Deo. Et ipsa peccat, cum tu peccas? Ipsa, inquit, quia commixtus sum illi. Deus enim qui te commiserit, quid timuit? Hoc enim dicunt, quod illa gens tenebrarum rebellaverit adversus Deum, antequam mundus fieret; et ille cavens ne regna ejus loco adveniente hostili impetu vastarentur, misit huc membra sua, substantiam suam, hoc quod ipse est; si aurum, aurum; si lux, lucem: quidquid illud est, hoc misit, et miscuit visceribus gentis tenebrarum, dicunt, et fabricavit inde mundum. Et nos animæ, inquiunt, de ipsis membris Dei sumus: sed premimur hic visceribus gentis tenebrarum, et quidquid peccare dicimur, illa gens peccat. Se quidem videntur excusare a peccato: sed Deum suum non excusant a crimine timoris, nec ipsam substantiam Dei sui a crimine corruptibilitatis. Si enim incorruptibilis Deus, si incommutabilis, si incontaminabilis, si immaculabilis, si impenetrabilis, quid ei factura erat gens illa? Fecisset illa quem vellet impetum, quomodo terreret impenetrabilem, inviolabilem, incontaminabilem, incommutabilem et incorruptibilem? Si ergo talis Deus, crudelis; quia sine caussa huc vos misit, cui nihil noceri poterat. Quare vos misit? Ecce gens tenebrarum illi nocere non poterat: ipse autem vobis graviter nocuit, et ipse magis quam illa hostis vester fuit: quamquam et ipsa vobis nocere potuit. Potuistis premi, potuistis captivari, potuistis inquinari, potuistis corrumpi: potuit ergo et ille. Frustum enim quodam modo, et portiuncula naturæ ipsius convincit massam. Quale est illud quod huc misit, tale est et illud quod ibi remansit. Hoc ipsi dicunt: ipsi fatentur quia duæ substantiæ sunt; una illa, et una ista. Libri eorum hoc habent: et si negant, leguntur, et convincuntur.

11. Quid ergo? Ut in hoc uno exordio nihil amplius dicam, non dicam pejora, non dicam sceleratoria: in hoc ipso exordio quo bellum inducunt, videte quemadmodum debellentur, et ubi pugnatum adversus Deum a gente tenebrarum dicunt, ipsi in eorum verborum pugna capiuntur. Non enim est quod dicant, aut quo refugiant. Sed vis, o nefande, false Electe, defendere peccatum tuum, ut quando aliquid mali feceris, non tu fecisse videaris: quæris in quem peccatum tuum refundas, et refundis in gentem tenebrarum. Sed ad Deum adtende, si non in illum refundis. Si enim posset gens tenebrarum, quam fingitis, hoc tibi diceret, Quid me accusas? Potui aliquid facere Deo tuo, an non potui? Si potui, fortior illo sum: si non potui, quare me timuit? si non timuit, quare huc te misit, ut tanta hic patiaris, cum sis membrum ipsius, cum sis substantia ipsius? si non timuit, invidit: si

A hoc timore non fecit, crudelitate fecit. Quam ergo iniquus est, cui nihil noceri poterat, et fecit ut membris suis hic ita noceretur? An poterat noceri? Ergo incorruptibilis non est. Cum vis ergo te defendere de peccato tuo, laudare non potes Deum. In laude Dei non capereris, nisi in tua jactareris. Transi ad vituperationem tuam, et laudabis Deum. Redi ad verba Psalmorum quos exsecramini, dic, Ego dixi, Domine miserere mei, sana animam meam, quoniam peccavi tibi. Ego dixi, ego peccavi, non fortuna, non fatum, non gens tenebrarum. Si ergo tu peccasti, jam vide quemadmodum pateat laus Dei, in qua angustabaris, cum te velles defendere. Melius in peccatis tuis angustaris, et in illius laude dilataris. Jam ergo confesso peccato B tuo, vide quemadmodum laudetur Deus: quia et justus est, cum te punit perseverantem; et misericors, cum liberat confitentem. *Non ergo*, inquit, *declines cor meum in verba maligna, ad excusandas excusationes in peccatis*: ut dicam quia gens tenebrarum fecit, quod ego feci.

Psal. 40. 5.

12. *Cum hominibus operantibus iniquitatem.* Quam iniquitatem? Dicamus aliquam eorum iniquitatem nefandam. Audite iniquitatem nefariam Manichæorum publicam, quam confitentur. Expedire dicunt homini fœneratorem esse, quam agricolam. Quæris caussam, et reddunt rationem. Vide si ratio illa non dementia nominanda est. Qui enim in usuram, inquiunt, dat pecuniam, non lædit crucem luminis: (multi non intelligunt, sed exponam:) qui autem inquiunt, C agricola est, multum lædit crucem luminis. Quæris quam crucem luminis? Membra, inquiunt, illa Dei, quæ capta sunt in illo prælio, mixta sunt universo mundo, et sunt in arboribus, in herbis, in pomis, in fructibus. Dei membra vexat, qui terram sulco discindit: Dei membra vexat, qui herbam de terra vellit: Dei membra vexat, qui pomum carpit de arbore. Hæc ne faciat in agro falsa homicidia, facit in fœnore vera homicidia. Panem mendicanti non porrigit. Videte si potest esse major iniquitas ista (a) justitia. Panem mendicanti non porrigit: quæris, quare? Ne vitam quæ est in pane, quam dicunt membrum Dei, substantiam divinam, mendicus ille accipiat, et liget eam in carne. Quid ergo vos? quid, quare manducatis? Carnem non habetis? Sed nos, inquiunt, quia fide Manichæi il- D luminati sumus, orationibus et psalmis nostris, qui Electi sumus, purgamus inde vitam quæ est in illo pane, et mittimus illam ad thesauros cælorum. Tales sunt Electi, ut non sint salvandi a Deo, sed salvatores Dei. Et ipse est Christus dicunt, crucifixus in toto mundo. Ego in Evangelio Salvatorem acceperam Christum, vos autem estis in libris vestris salvatores Christi. Estis plane blasphematores Christi, et ideo a Christo non salvandi. Ergo buccella ne detur mendico, et ploret in buccella membrum Dei, mendicus fame moriturus est? (b) Falsa misericordia in

Item v. 4.

Manichæorum iniquitas.

(a) Sic plerique MSS. At editi, *ista injustitia.*

(b) Plures MSS. *Falsam misericordiam in buccellam facit, verum homicidium in homine.*

bucellam, facit verum homicidium in hominem.
Sed qui sunt isti Electi eorum? *Non declines
cor meum in verba maligna, et non combinabo
cum electis eorum.*
v. 5. 13. *Emendabit me justus in misericordia, et*
a *arguet me.* Videte (*a*) peccatorem confessorem.
Emendari se vult misericorditer, quam laudari
fallaciter. *Emendavit me justus in misericordia:*
si justus est, si misericors est, quando me videt
peccantem. Hoc utique quædam membra Christi
dicunt, de quibusdam membris Christi dicunt,
in uno corpore dicunt. Dignatur loqui Dominus
ex persona emendatoris, nec respuit personam
B emendati vel (*b*) emendandi. Omnia enim membra
in illo, et ipse dicit, *Emendabit me justus.*
Quis justus te emendaturus est? Caput emendat
omnia membra. *Emendabit me justus in misericordia, et arguet me.* Arguet, sed in misericordia:
arguet, sed non odit: et eo magis arguet,
quia non odit. Et iste quare inde gratias agit?
Prov. 9. 8. Quia, Corripe sapientem, et amabit te. *Emendabit me justus:*
quia persequitur? Absit. Hic est
potius emendandus, si odio emendat. Quare er-
c go emendat? *In misericordia. Et arguet me.* (*c*) In
quo? In misericordia. *Oleum autem peccatoris non
impinguabit caput meum.* Quid est, *Oleum peccatoris non impinguabit caput meum?* Non crescet
caput meum de adulatione. Falsa laus adulatio
est: falsa laus adulatoris, hoc est oleum peccatoris.
Propterea et homines cum falsa laude aliquem
irriserint, hoc etiam de illo dicunt, Unxi
illi caput. Amate ergo argui a justo in misericordia,
nolite ergo amare laudari a peccatore
C cum irrisione. Habetote oleum vobiscum, et non
Matth. 25. 4. quæretis oleum peccatoris. Sapientes enim illæ
virgines secum portabant oleum: sapientes virgines
secum oleum portabant, id est, conscientia
illarum illis testimonium perhibebat. Oleum
gloria est, fulget, nitet in superficie. Sed bona
debet esse gloria, et vera gloria, ut ibi sit intus
Gal. 6. 4. in vasis suis. Audi quid est in vasis: Probet autem
se homo, et tunc in semetipso habebit glo-
2 Cor. 10. 12. riam, et non in altero. Quid est, in vasis suis?
Audi ipsum Apostolum: Nam gloria nostra hæc
est, testimonium conscientiæ nostræ.
14. Postremo quia in corpore Christi es, et
d adhuc portas mortalitatem quamdam: tu (*d*) tibi
esto justus, et in te esto justus. Peccator es, vindica
in te: redi ad conscientiam tuam, exige de
te pœnas, crucia teipsum. Ita enim offers sacri-
Psal. 50. 18. ficium Deo. Quia si voluisses sacrificium, dedissem
utique, ait peccator, holocaustis non delectaberis.
Quid ergo? Nullum accipit sacrificium?
Ibidem 19. Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor con-
» tritum et humiliatum Deus non spernit. Humilia
A cor tuum, contere cor tuum, crucia cor tuum,
et tu teipsum emendabis in misericordia. Non enim
odisti te, cum sævis in te. Eris in parte (*e*) e
emendante justus, quamvis sis adhuc in emendanda
peccator. Ex qua parte enim tibi displices,
(*f*) injustus es: ex qua tibi displicet in te f
quod injustum est, justus es. Vis videre quam
justus es? Hoc in te tibi (*g*) displicet quod et Deo: g
jam conjunxisti te voluntati Dei, et in te ipso
non quod ille fecit, sed quod ille odit odisti. Ex
eo quod odisti in te quod fecisti, quod odit et
ille qui hoc non fecit, cœpisti in te esse severus,
erit ille misericors: parcet, quia tu non pepercisti.
Ergo ex quo conjunctus es oculis ejus, et
condelectaris legi ejus, et hoc in te arguis quod
lex ejus arguit, et hoc in te tibi displicet quod
B et oculis Dei displicet, vide quam justus es: ex
quo autem lapsus, fecisti ea quæ displicent Deo,
et fragilitate quadam infirmitatis humanæ prolaberis
in illa, et adhuc portas infirmitatem carnis,
et gemis cujusdam reluctationis conscientia,
ex hac parte (*h*) iniquus et peccator es. h
15. Quomodo, inquies, ex quadam parte justus,
ex quadam parte peccator? quid est quod
dicis? Laboramus, videmur loqui contraria, nisi
nobis subveniat Apostolica auctoritas. Audi il- Rom. 7. 22.
lud ab Apostolo, ne me malus intellector accu- »
ses: Condelector enim, inquit, legi Dei secundum
interiorem hominem. Ecce justus. An non est
justus, qui condelectatur legi Dei? Unde ergo
peccator? Video aliam legem in membris meis
repugnantem legi mentis meæ, et captivum me
C ducentem in lege peccati. Adhuc bellum adversus
me gero, nondum sum totus instauratus ad
imaginem fabricatoris mei, cœpi resculpi, et ex
ea parte qua reformor, displicet mihi quod deforme
est. Ergo quamdiu ita sum, quid spero? »
Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore »
mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum »
Dominum nostrum. Gratia Dei quæ cœpit jam »
resculpere, gratia Dei quæ infundit suavitatem,
ut jam per interiorem hominem condelecteris
legi Dei: inde cetera sanabuntur, unde et ista sanata
sunt. Geme adhuc vulneratus, castiga te.
displice tibi.
16. Non sic pugno, inquit, quasi aerem cæ- 2 Cor. 9. 26.
dens; sed castigo corpus meum et in servitutem »
redigo, ne forte aliis prædicans ipse reprobus »
D inveniar. Numquid qui castigat corpus, odit corpus?
Si quis castigat servum, odit servum? Si
quis verberat filium, odit filium? Et ut aliquid
conjunctius eloquamur, caro tua tamquam con- Ephes. 5. 29.
jux tua est. Hoc ipse Apostolus dicit, Nemo um- »
quam carnem suam odio habuit, sed nutrit et fo- »
vet eam, sicut et Christus Ecclesiam. Certe caro »

(a) Aliquot MSS. cum Am. *peccatorum confessorem.* Nonnulli *peccatorum confessionem.* Et quidam, *peccatoris confessionem.*
(b) Sic meliores MSS. editi vero, *vel emendantis.*
(c) Am. et plerique MSS. *In qua misericordia?*
(d) Lov. *tu ibi esto* etc. dissentientibus editis aliis et MSS.
(e) Sic meliores MSS. At editi, *emendata.*
(f) Ita plerique MSS. At Am. *Ex qua parte enim tibi displicet, justus es: ex qua parte tibi displicet in te quod injustum est, justus es.* Sic etiam Er. et Lov. nisi quod hi duo editi addunt, *et ex qua tibi displicet in te quod justum est, injustus es:* moxque subjiciunt, *Vis videre* etc.
(g) Sic Am. et MSS. At Lov. *Hoc in te tibi displiceat quod et Deo. Jam conjunxisti te voluntati Dei,* sit in *teipso* etc.
(h) Hic apud Er. et Lov. additum fuit, *justus es, et ex hac:* quod merito abest ab Am. et MSS.

tamquam conjux est, et nemo carnem suam o-
Gal. 5. 17. dio habet. Tamen quid alio loco? Caro concupi-
scit adversus spiritum, et spiritus adversus car-
nem. Concupiscit adversus te, tamquam conjux
tua: ama et castiga, donec fiat in una reforma-
tione una concordia. Quando istud erit? Quo-
Rom. 7. 24. niam modo clamas, Infelix ego homo, quis me
liberabit de corpore mortis hujus? Numquid se-
parabitur a te hoc corpus, et tunc securus eris?
Rom. 8. 23. Et quid est, In nobismetipsis ingemiscimus, ado-
ptionem exspectantes, redemtionem corporis no-
stri? Reparatur ergo a mortalitate ad immorta-
litatem, et jam non resistit, quia non est morta-
litas quæ resistat. Propterea castiga corpus tuum;
a modo doma, quod postea recipias; modo (a) de-
ficiat, ut tunc sufficiat. Nam in hac vita reparari
non potest, quamdiu mortale geritur. Non te de-
ponat, non te abrumpat: porta, crudi, castiga:
reparabitur in fine. Et quia nemo umquam car-
nem suam odio habuit, resurget et caro. Sed quo-
Ephes. 5. 24. modo? Etiam tunc luctaturus sum? Oportet, in-
1. Cor. 15. 55. quit, corruptibile hoc induere incorruptionem,
et mortale hoc induere immortalitatem.

17. Ergo cum dicitur, *Emendabit me, et ar-
guet me:* sive sit frater, sive sit proximus, sive
sit vicinus, sive tu ipse, in misericordia debes
argui, et emendari. *Oleum autem peccatoris non
impinguet caput meum.* Sed quid facio, dicis
mihi? Patior adulatores, non cessant perstrepe-
re, laudant in me quæ nolo, quæ ego parvipen-
do laudant in me, quod ego carum habeo repre-
hendunt in me, adulatores, fallaces, deceptores.
b Magnus vir ille, verbi gratia, (b) Gaiuseius, ma-
gnus, doctus, sapiens; sed quare Christianus?
c Nam magna doctrina, (c) et magnæ litteræ, et
magna sapientia. Si magna sapientia, approba
d quod Christianus est. Si magna doctrina, docte (d)
elegit. Postremo quod tu vituperas, hoc ei placet
quem laudas. Sed quid? Laudatio illa non indul-
cat, oleum peccatoris est. Sed non cessat dice-
re. Non inde impinguet caput tuum, id est, noli
gaudere ad talia, id est, noli annuere, noli con-
sentire, noli inde gratulari: et si ille adtulit o-
leum adulationis, sed caput tuum integrum man-
sit, non inflatum est, non tumuit. Si enim infla-
tum fuerit et tumuerit, facit pondus et præcipi-
tat te. *Oleum autem peccatoris non impinguet
caput meum.*

Rom. 8. 5. 18. *Quoniam adhuc et oratio mea in benepla-
citis eorum.* Exspecta, modo me vituperant, ait
Christus. In primis temporibus Christianorum
undique reprehendebantur Christiani. *Adhuc* ex-
specta: *et oratio mea in beneplacitis eorum* erit.
e Veniet tempus, quando superent hominum (e)
Matth. 6. 12. millia tundentium sibi pectus et dicentium, Di-
A mitte nobis debita nostra, sicut et nos dimitti-
mus debitoribus nostris. Jam quot remanserunt
qui sibi erubescunt pectus tundere? Ergo re-
prehendant: toleremus. Reprehendant, oderint,
accusent, detrahant: *Adhuc et oratio mea in be-
neplacitis eorum:* veniet tempus, quando oratio
mea placebit illis. Erigent se enim quasi justi
viribus suis, vincentur in lucta; quia superbe se
erexerunt, elidentur, trahentur a peccatis, vide-
bunt se iniquos, implebuntur quæ dicta sunt per
Prophetas, incipiet timeri judicium, convertet
se animæ acies ad conscientiam peccatorum, et
placebit illa oratio, Dimitte nobis debita nostra,
sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. O
verbosa defensio iniquitatis! Certe jam hoc po-
puli dicunt, et populorum pectora tundentium
B tonitruus non quiescit. Recte nubes tonant, in
quibus jam habitat Deus. Ubi est illa verbositas,
ubi est illa jactantia, Justus sum, nihil mali feci?
Certe cum in Scripturis sanctis fueris contem-
platus normam justitiæ, quantumcumque profe-
ceris, invenies te peccatorem. Profecisti, jam
unum Deum colis, optime; non fornicaris ab eo
ad idola, ad mathematicos, ad sortilegos, ad ha-
ruspices, ad augures, ad maleficos; ista enim for-
nicatio est a Domino Deo: jam es in aliquo nu-
mero membrorum Christi. Jam incipe videre et-
iam illa peccata societatis humanæ. Non occidis
quemquam, non adulteras cujusquam uxorem,
non uxori tuæ eundo ad alteram, injuriam facis,
non ulla pessima corruptela te contaminas, absti-
nuisti manus a furto, linguam a perjurio, cor a
C concupiscenda re proximi tui: jam justus es.
Adtende cetera, noli jam superbire. Nihil-ne pec-
cas in lingua? non prolaberis in verbum durum?
Sed quid magnum dicis? Quid magnum? Qui di- Matth. 5. 22.
xerit fratri suo, Fatue, reus erit gehennæ ignis.
Contremiscit jam tota illa superbia. Ecce jam non
valde facit unde Deus videatur impietate aliqua
blasphemari; non irruit in aliquem lædendum,
non facit alteri quod pati non vult: quid de lin-
gua? quis illam domat? Sed ecce jam et ipsam
frenasti: quamquam quis tantus ut hoc omni
modo perficiat? Sed ecce jam et ipsam frenasti:
quid facis de cogitationibus tuis? quid facis de
tumultu et caterva rebellantium desideriorum?
non eis das membra? Ita credo, et video: sed ta-
men cogitationes aliquando (f) inclinant et aufe- f
D runt te, plerumque in oratione genibus fixis.
Corpus prosternis, collum curvas, confiteris pec-
cata, Deum adoras: video corpus ubi jaceat,
quæro ubi volitet animus. Video membra jacen-
tia: videamus si stat conscientia, videamus si
fixa est in eum quem adorat; si non cogitationi-
bus plerumque, tamquam æstu maris abripitur,

(a) Sic plures MSS. Alii autem duo, modo *sufficit ut non deficiat.* Editi, modo *deficiat,* et *tunc sufficiat.*

(b) Lov. *Cajus Cnæus, magnus, doctus, sapiens. Sed quare? Numquid quia Christianus?* Voces, *Numquid quia,* absunt ab editis Am. et Er. qui habent, *Caius æneus:* et a MSS. quorum in aliis, *Gaius æneus;* aliis, *Gaius Genus:* sed in potioribus legi solet *Gaiuseius,* uno verbo, pro quavis in genere persona posito, uti supra in Psal. 70. serm. 1. n. 14. et Tract. 7. in Jo. n. 25. Quamquam Tertulliani Apologeticus cap. 3 unde isthic locus acceptus videtur, sic in editis habet, *Bonus vir Caius Seius, tantum quod Christianus* (vel) *sed malus tantum quod Christianus.*

(c) MSS. omittunt, *et magnæ litteræ.*

(d) Sic Er. et plerique MSS. At Am. et Lov. *docte legit.*

(e) Er. et Lov. *malitiam.* Melius Am. et plures MSS. *millia.*

(f) Sic aliquot MSS. Alii, *inclinantur,* et *auferunt te.* At editi, *inclinantur,* et *offerunt se.*

et tempestate tollitur in aliud atque aliud. Modo si mecum loquereris, et subito averteres te ad servum tuum, et dimitteres me, non dico a quo aliquid petebas, sed cum quo ex æquo loquebaris; non mihi injuriam factam deputarem? Ecce quid facis quotidie Deo. Qualem modo dixi, Fratres? Jam eum qui solum Deum colit, qui Christum confitetur, qui Patrem et Filium et Spiritum-sanctum unum Deum novit, qui non post eum fornicatur, qui non adorat dæmones, (*a*) qui auxilia sibi a diabolo non requirit, qui tenet Ecclesiam catholicam; de cujus fraude nemo conqueritur, de cujus pressura non gemit vicinus infirmus, qui uxorem alienam non tentat, qui contentus est sua, aut qui nec ipsa sua, sed (1. Cor. 7. 5.) quomodo licet et quomodo permittit Apostolica disciplina, ubi consensus est amborum, aut ubi nondum ducta est. Qui jam talis est, deprehenditur tamen in istis quæ dixi.

19. Venit ergo tempus quod dictum est, *Adhuc et oratio mea in beneplacitis eorum*, sive quam docuit, sive qua interpellat pro nobis. In istis ergo quotidianis peccatis omnibus quæ spes est, nisi humili corde dicamus in oratione Dominica, quæ jam in beneplacitis nostris est, non (Matth. 6. 12.) defendentium peccata nostra, sed confitentium, Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris: et advocatum habeamus (1. Johan. 2. 1.) apud Patrem Jesum Christum justum, ut ipse sit propitiatio pro peccatis nostris? Modo loquantur superbi, vincuntur numero, vincuntur populis, tota terra a solis ortu usque ad occasum laudante nomen Domini. Quid faciunt pauci aliter disputantes? Judices sunt impiorum. (v. 6.) Sed quid ad te? Vide quid sequitur: *Absorpti sunt juxta petram judices eorum*. Quid est, *Ab-* (1. Cor. 10. 4.) *sorpti sunt juxta petram?* Petra autem erat Christus. *Absorpti sunt juxta petram. Juxta*, id est, comparati judices, magni, potentes, docti: ipsi dicuntur *judices eorum*, tamquam judicantes de moribus, et sententiam proferentes. Dixit hoc Aristoteles. Adjunge illum petræ, et absorptus est. Quis est Aristoteles? Audiat, Dixit Christus; et apud inferos contremiscit. Dixit hoc Pythagoras, dixit hoc Plato. Adjunge illos petræ, compara auctoritatem illorum auctoritati Evangelicæ, compara inflatos crucifixo. Dicamus eis, Vos litteras vestras conscripsistis in cordibus superborum, ille crucem suam fixit in (*b*) cordibus regum. Postremo mortuus est, et resurrexit: mortui estis, et nolo quærere quemadmodum resurgatis. Ergo, *Absorpti sunt juxta petram* istam *judices eorum*. Tamdiu videntur aliquid dicere, donec comparentur petræ. Propterea si inventus fuerit aliquis eorum hoc dixisse, quod dixit et Christus: gratulamur illi, non sequimur illum. Sed prior fuit ille quam Christus. Si quis vera loquitur, prior est quam ipsa veritas? O homo attende Christum, non quando ad te venerit, sed quando te fecerit. Potest et ægrotus dicere, Sed prius ego cecidi in lectum, quam medicus ad me venisset. Utique ideo ille posterior venit, quia tu prius cecidisti.

20. Videte itaque textum Psalmi, *Adhuc et oratio mea in beneplacitis eorum*. Sed erunt multi qui contradicant. *Absorpti sunt juxta petram judices eorum*. Quid ergo erit? *Audient* (Item v. 6.) *verba mea, quoniam prævaluerunt*. Prævaluerunt verba mea verbis eorum. Dicta sunt ab eis quædam diserte, sed a me vera. Aliud est laudare loquacem, aliud laudare veracem. *Audient verba mea, quoniam prævaluerunt*. Unde prævaluerunt? Quis eorum comprehensus est in sacrificio, cum his legibus ista prohiberentur, et non negavit? Quis eorum comprehensus est adorare idolum, et non clamavit, Non feci, et timuit ne convinceretur? Tales ministros diabolus (*c*) habebat. Unde autem prævaluerunt verba Domini? Ecce ego mitto vos sicut agnos (Matth. 10. 16. et 18.) in medio luporum. Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere; sed eum timete, qui et corpus et animam potest mittere in gehennam ignis. Dedit timorem, subjecit spem, inflammavit caritatem. Nolite, inquit, timere mortem. Mortem timetis? Prior morior. Ne vel capillus vester pereat, formidatis? Prior integer in carne resurgo. Merito audistis verba ejus, quoniam prævaluerunt. (*d*) Dicebant et occidebantur, cadebant et stabant. Et quid est factum de tot mortibus Martyrum, nisi ut ipsa verba prævalerent, et tamquam irrigata terra sanguine testium Christi, pullularet ubique seges Ecclesiæ? *Audient*, inquit, *verba mea, quoniam prævaluerunt*. Unde prævaluerunt? Jam diximus, cum prædicantur a non timentibus. Quid non timentibus? nec exilia, nec damna, nec mortem, nec crucem. Non enim nec mortem solam; sed nec crucem, qua morte nihil videbatur exsecrabilius. Ipsam Dominus suscepit, ne discipuli ejus mortem quidem non timerent, sed nec genus mortis horrescerent. Ergo a non timentibus cum dicuntur hæc prævaluerunt.

21. Quid ergo mortes illæ omnium Martyrum, (v. 7.) quid fecerunt? Audi: *Sicut crassitudo terræ disrupta est super terram*, (*e*) *dissipata sunt juxta infernum ossa nostra*. Juxta infernum dissipata sunt ossa Martyrum, id est, corpora testium Christi. Occisi sunt enim Martyres, et quasi prævaluerunt qui occiderunt. Prævaluerunt illi persequendo, ut prævalerent verba Christi prædicando. Et quid factum est de mortibus sanctorum? *Sicut crassitudo terræ disrupta est super terram, dissipata sunt juxta infernum ossa nostra*. Quid est, *crassitudo terræ disrupta est super terram?* Novimus crassitudinem terræ, contemtibilia quæque esse. Quæ sunt quasi contemtibilia hominibus, (*f*) fecundant ter-

(a) Aliquot MSS. *qui auxilia sibi*, nisi a Domino, *non requirit*.
(b) Tres MSS. *in frontibus regum*.
(c) Quidam MSS. *habeat*.

(d) Sic MSS. Editi vero, *Ducebantur*.
(e) MSS. plerumque, *dispersa sunt*.
(f) Aliquot MSS. *succum dant terræ*.

ram. Nam dictum est et in quodam Psalmo ja- A
cuisse mortes sanctorum; et non fuit qui sepe-
Psal. 78. 3. liret. Sed illæ omnes mortes factæ sunt crassi-
tudo terræ. Quomodo accipit terra quamdam
pinguedinem de rebus contemtibilibus et abje-
ctis, sic ex eo quod contemsit hic mundus, ac-
cepit crassitudinem terra, ut inde seges Eccle-
siæ feracius pullularet. Jam nostis, Fratres, quia
contemtibilia terræ hujus, de quibus pinguescit
terra, nec appellare volo, nec dicere decet: ta-
lis est quædam sagina terræ, et quædam pin-
guedo; et contemtibile est hominibus, et quasi
sordidum est, et abjicitur. Sed quid fecit hic,
Psal. 11. 7. ut jam et ipsius verbis utar? De terra erexit i-
nopem, et de stercore exaltavit pauperem; ut
collocaret eum cum principibus, cum principi-
bus populi sui. Prostratus enim est in terra, B
tamquam pinguedo terræ, disruptus est super
Lucæ 16. 21. et 22. terram: sic jacuit ille Lazarus ulcerosus, sed
tamen ab Angelis sublatus est in sinum Abrahæ.
Psal. 105. 15. Pretiosa est in conspectu Domini mors sancto-
rum ejus. Sicut contemtibilis est sæculo, ita
pretiosa est agricolæ. Novit enim ibi utilitatem
et uberem succum, et novit quid affectet, quid
1. Cor. 1. 28. eligat, unde seges fertilis surgat: sed conte-
mnit eam iste mundus. Nescitis quia contemti-
bilia mundi elegit Deus, et ea quæ non sunt
tamquam quæ sunt, ut ea quæ sunt evacuentur?
De stercore erectus Petrus, et Paulus; et cum
occiderentur, contemnebantur: modo jam sa-
ginata inde terra, exsurgente segete Ecclesiæ,
ecce quod est nobile et præcipuum in mundo,
et Imperator venit Romam, quo festinat? Ad C
templum Imperatoris, an ad memoriam Pisca-
toris? *Sicut* enim *crassitudo terræ disrupta est
super terram, dissipata sunt juxta infernum
ossa nostra.*

v. 8. 22. *Quoniam ad te, Domine, oculi mei, in
a te speravi, ne auferas animam meam.* (a) Cru-
ciati sunt enim in persecutionibus, et multi de-
fecerunt. Et quia de captivitate persecutionis
dixit, *Sicut crassitudo terræ disrupta est super
terram, dissipata sunt juxta infernum ossa no-
stra*: occurrit multos defecisse et multos peri-
clitatos esse, et tamquam in mediis tribulatio-
nibus persecutionum emissa est vox precantis,
Quoniam ad te, Domine, oculi mei. Non curo
quid minentur qui circumstant: *Ad te, Domine,
oculi mei.* Plus figo oculum meum in promissis D
tuis, quam in minis eorum. Novi quid pro me
passus sis, quid mihi promiseris. *Ad te, Domi-
ne, oculi mei, in te speravi, ne auferas animam
meam.*

v. 9. 23. *Custodi me a muscipula, quam statuerunt
mihi.* Quæ erat muscipula? Si consentis, par-
co. In muscipula posita est esca vitæ hujus: si
amat avis hanc escam, cadit in muscipulam: si
Jerem. 17. 16. autem avis talis est, ut dicat, Et diem hominis
non concupivi tu scis; oculi ejus non recedent
a Deo, et ipse evellet de laqueo pedes ejus. *Cu-
Psal. 24. 15. stodi me a muscipula, quam statuerunt mihi,
et ab scandalis eorum qui operantur iniquita-
tem.* Duas res dixit, ambas inter se distinguen-
das: muscipulam statuisse persecutores dixit,
scandala vero ab eis qui consenserunt et apo-
stataverunt: et ex utrisque vult se custodiri.
Hinc sæviunt minantes, hinc labuntur consen-
tientes: timeo ne talis sit iste, quem timeam;
ne talis sit iste, quem imiter. Hæc tibi facio,
si non consenseris: *Custodi me a muscipula,
quam statuerunt mihi.* Ecce frater tuus jam con-
sensit: *Et ab scandalis eorum qui operantur ini-
quitatem.*

24. *Cadent in retia ejus peccatores.* Quid est v. 10.
ergo, Fratres, *Cadent in retia ejus peccatores?*
Sed non omnes peccatores; quidam peccatores:
qui usque eo sunt peccatores, ut sic ament vi-
tam istam, ut præponant illam vitæ æternæ,
cadent in muscipulam ejus. Sed quid dicis? Pu-
tas isti tales cadunt in retia ejus? Sed quid de
discipulis tuis, o Christe? Ecce cum ferveret Matth. 26. 56.
persecutio, quando dimiserunt te omnes solum,
et ierunt unusquisque in sua: (Prædixisti hoc,
quia prævidisti. Non enim quia tu prænuntiasti,
tu fecisti, aut tu in quoquam te negasti,) sed
ecce illi qui tibi cohærebant, in tua tentatione
et persecutione, qua te inimici requirebant cru-
cifigendum, defecerunt. Et unus ille audax, qui
tibi promiserat, quia tecum esset usque ad mor-
tem, audivit quidem a medico quid in se age-
retur ægrotus. Febriens enim sanum se dixerat,
cordis venam ille tangebat. Ventum est ad ten-
tationem, ventum est ad probationem, ventum
est ad (b) accusationem; et jam ipse interroga- b
tus, non ab aliqua magna potestate, sed ab in-
fimo mancipio, et hoc femina, ab ancilla inter-
rogatus succubuit. Negavit ter. Semel negato,
cum memoraretur, negavit iterum. Bis negato,
cum memoraretur, negavit tertio. Hoc prædixe-
rat Dominus: non præceperat, non coegerat.
Aut si propterea putatur Petrus recte fecisse,
quia hoc prædixerat Dominus: recte fecit et Ju-
das qui tradidit eum, quia et hoc prædixerat
Dominus. Absit, Fratres mei. Hæc vox illorum
electorum est, qui etiam peccata sua defendunt
potius, quam fatentur. Petrum ipsum potius
attendamus. Si nihil peccavit, quare flevit? Non
interrogemus de Petro, nisi lacrymas Petri: fi-
deliores testes de illo non invenimus. Flevit a-
mare, inquit, Nondum idoneus erat passioni: Matth. 26. 75.
Sequeris me postea, illi dictum erat. Adhuc fu- Johan. 13. 15.
turus erat firmus, confirmatus Domini resurre-
ctione.

25. Ergo nondum erat tempus, ut disperge-
rentur illa ossa juxta infernum. Nam videte quam
multi defecerunt, usque ad ipsos primos hæren-
tes ori ejus: etiam ipsi defecerunt. Quare hoc?
Singularis ego sum, donec transeam. Hoc enim Item v. 10.
sequitur in Psalmo. Supra dixerat, *Custodi me,* v. 9.
*Domine, a muscipula, quam statuerunt mihi,
et ab scandalis qui operantur iniquitatem.* A
muscipula, et ab scandalis; et a terrentibus, et

(a) Aliquot MSS. *Curvati sunt.*

(b) Nonnulli probæ notæ MSS. *ad accessionem.*

a lapsis. Sed quia in ejus passione etiam illi primi, qui futuri erant duces Ecclesiæ et columnæ terræ, defecerunt, nondum factum erat quod ait in alio Psalmo, Ego confirmavi colu- Psal. 74. 4. mnas ejus. Quid ait? *Singularis ego sum*, *donec transeam.* Hæc vox ex persona capitis, *Singularis ego sum, donec transeam*, Quid est? *singularis?* In passione tu solus pateris, tu solus occideris ab inimicis. *Singularis ego sum*, *donec transeam.* Quid est, *donec transeam?* Evan- Johan. 13. 1. gelista dicit, Cum autem venisset hora, ut Jesus transiret de mundo ad Patrem. Quid est ergo, *donec transeam*, nisi de hoc mundo ad Patrem? Tunc enim confirmavi columnas ejus, id est, columnas terræ, quando in mea resurrectione plane didicerunt mortem non esse timendam. *Donec* ergo *transeam, singularis sum:* cum B transiero, multiplicabor; multi me imitabuntur, multi patientur pro nomine meo. Unus ego sum donec transeam, multi in me unus erunt dum transiero *Singularis ego sum, donec transeam.* Audite etiam mysterium verbi ejus. Secundum Pascha Hebræa vox. Græcam locutionem Pascha videtur passionem significare, πάχειν enim pati dicitur: secundum Hebræam autem linguam, sicut interpretati sunt qui noverunt, Pascha transitus interpretatur. Nam et si interrogetis bene Græcos, negant Græcum esse Pascha. Sonat ibi quidem πάχειν, id est pati, sed non solet sic deflecti. Passio enim πάθος Græca dicitur, non pascha. Ergo Pascha, sicut dicunt qui noverunt, et qui nobis quod legeremus interpretati sunt, transitus interpretatur. Ideo ventura passione Domini, tamquam C ipso verbo loqueretur Evangelista, Cum venisset, inquit, hora ut transiret Jesus de hoc mundo ad Patrem. Pascha hic ergo sonuit in hoc versu, *Singularis ego sum*, *donec transeam.* Post Pascha jam non ero singularis, post transitum non ero singularis. Multi imitabuntur, multi consequentur. Et si postea sequentur, quid erit? *Singularis ego sum*, *donec transeam.* Quid est quod Dominus ait in hoc Psalmo, *Singularis ego sum*, *donec transeam?* quid est quod exposuimus? Si intelleximus, adtende ipsius verba in Johan. 12 24. Evangelio: Amen, amen dico vobis, inquit, » nisi granum frumenti cadens in terram mor- » tuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mor- Ibidem 31. tuum fuerit, multum fructum affert. Hoc ibi ait, » ubi etiam dixit, Cum exaltatus fuero a terra, D » omnia traham ad meipsum. Nisi granum fru- » menti, inquit, cadens in terram mortuum fue- » rit, ipsum solum manet; si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Ergo illi grano multa seges debebatur: sed expecta, mortificetur adhuc; quia granum nisi in terram ceciderit et mortificatum fuerit, solum remanet.

26. Ergo solus erat, antequam esset morti- Johan. 13. 36. ficatus. Propterea et Petrus nondum habebat tales vires: accepturus erat vires sequendi, non habebat præcedendi. Propter Christum enim, id est, propter confessionem nominis Christi, quo A Christiani sumus, nemo mortuus est ante Christum: ne forte occurrat vobis. Multi enim mortui sunt et Martyres sunt, multi Prophetæ talia passi sunt; non tamen ideo moriebantur, quia prænuntiabant Christum, sed quia peccata hominum dicebant in eos, et eorum iniquitatibus liberius resistebant, et habentur inter Martyres. Juste etenim, si pro nominis Christi confessione, tamen pro veritate occisi sunt. Usque adeo autem pro ipso nomine, id est, pro confessione nominis Christi nemo mortuus est, antequam granum illud caderet in terram, cujus ex persona dictum est, *Singularis ego sum*, *donec transeam*, ut et Ipse Johannes, qui recens in- Matth. 14. 3. etc. terfectus erat, ab iniquo rege donatus puellæ saltatrici, non propter hoc occisus sit, quia confessus est Christum. Potuit utique et inde occidi, et hoc a multis. Si propter aliud occisus est ab uno, quanto potius propter Christum potuit occidi ab his ipsis, qui occiderunt Christum? Perhibebat enim Christo testimonium Johannes. Illi qui audiebant Christum, ipsum occidere volebant, et eum qui testimonium perhibebat non occidebant. Quia enim si fieret impetus propter Christum in Johannem, non negaret: (Erant quippe in illo vires magnæ, quibus appellatus est amicus sponsi. Magna in illo gratia, magna Johan. 3. 29. Matth. 11. 11. excellentia: In natis mulierum nemo exsurrexit major Johanne Baptista,) ergo in illum impetus factus est, qui non habebat tales vires: fit impetus in Petrum, non fit in Johannem. Etenim vires ipsas Petrus post accepit, tunc autem infirmus fuit. Pro Christi nomine ille interrogatur, qui vires non habebat: ille qui habebat vires, non patitur persecutionem propter Christum, ne pro nomine Christi antecederet Christum. Non occiditur a Judæis, qui perhibebat liberum testimonium Christo, quem occiderunt Judæi: et occiditur ab Herode, quia dicebat ei, Non tibi licet habere uxorem fratris tui. Neque enim frater ejus sine posteritate decesserat. Pro lege quidem veritatis, pro (*a*) æqualitate, pro a justitia. Ideo Sanctus, ideo Martyr: sed non tamen pro illo nomine, quo Christiani sumus. Quare hoc, nisi ut impleretur, *Singularis ego sum*, *donec transeam?*

IN PSALMUM CXLI.

* ENARRATIO. * Sermo ad plebem.

1. SOLLEMNITATI Martyrum, sicut devotio celebritatis vestræ, ita nostræ servitutis sermo debetur. Sed meminisse oportet Caritatem Vestram, hesterno die quam multa dicta sint. Non enim quia propter aviditatem interioris oris vestri per totum sermonem tamquam recentes adfuistis, propterea oblivisci debemus infirmitatis communis: primo quia et honorare oportet verba præclara, sicut scriptum est, Præclara autem verba (*b*) sapientiæ Domini Dei sunt. Per b

(a) Duo MSS. *pro æquitate.*

(b) Vox *sapientiæ* deest in aliquot MSS.

nos tamquam per vascula vobis ministrantur: A
et si fictilia sunt vasa, sed panis cælestis est.
2. Cor. 4. 7. Apostolus dicit, Habemus thesaurum istum in
» vasis fictilibus, ut eminentia virtutis sit Dei. Qui autem thesaurus, idem et panis. Nam si non idem esset thesaurus et panis, non de ipso the-
Prov. 21. 20. sauro alibi scriptum esset, Thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis, vir autem stultus glutit illum. Unde admonemus Caritatem Vestram, ut ea quæ audiendo tamquam ventre memoriæ conditis, rursus revolvendo et cogitando
Levit. 11. 3. quodam modo ruminetis. Hoc est enim, thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis, vir autem stultus glutit illum. Breviter dixit, Sapiens ruminat, stultus non ruminat. Hoc autem aperte et Latine quid est? Sapiens cogitat ea quæ audierit, stultus autem audita oblivioni tradit. B Neque enim propter aliud in Lege, munda ea dicta sunt animalia quæ ruminant, immunda quæ non ruminant: nam creatura Dei omnis munda est. Artifici Deo tam mundus est porcus
Gen. 1. 31. quam agnus. Creavit enim omnia bona valde:
1. Tim. 4. 4. et, Omnis creatura Dei bona est, dicit Aposto-
Tit. 1. 15. lus: et, Omnia munda mundis. Cum ergo in natura utrumque sit mundum, significatione tamen agnus significat aliquid mundum, porcus significat aliquid immundum: agnus significat innocentiam sapientiæ ruminantis; porcus significat immunditiam stultitiæ obliviscentis. Brevis Psalmus pro sollemnitate dictus est, videamus an possit etiam breviter tractari.

v. 2. 2. *Voce mea ad Dominum clamavi.* Sufficeret, *Voce ad Dominum clamavi:* forte non frustra additum est, *mea.* C Multi enim clamant ad Dominum, non voce sua, sed voce corporis sui.
Ephes. 5. 17. Homo ergo interior, in quo cœpit habitare Christus per fidem, voce sua, non in strepitu labiorum, sed in affectu cordis clamet ad Dominum. Non ubi homo audit, ibi Deus audit: nisi voce pulmonum et laterum et linguæ clames, homo te non audit; cogitatio tua clamor est ad Dominum. *Voce mea ad Dominum clamavi: voce mea ad Dominum deprecatus sum.* Quod dixit, *clamavi;* exposuit, cum dixit, *deprecatus sum.* Clamant enim ad Dominum et qui blasphemabant. In superiori versu clamorem posuit, in sequenti clamorem exposuit. Quasi exigeretur, Quo clamore clamasti ad Dominum? *Ad Dominum,* inquit, *deprecatus sum.* Clamor meus, deprecatio mea: D non convicium, non murmur, non blasphemia.

v. 3. 3. *Effundam ante eum precem meam.* Quid est *ante eum?* In conspectu ejus. Quid est, in conspectu ejus? Ubi videt. Ubi autem non videt? Ita enim dicimus, Ubi videt, quasi alicubi non videt. Sed in isto cœtu rerum corporalium vident et homines, vident et animalia: ille autem videt et ubi homo non videt. Nam cogitationem tuam nullus hominum videt, Deus autem videt. Ibi ergo effunde precem tuam, ubi solus ille videt, qui remunerat. Nam in abscondito te Dominus Jesus Christus jussit orare: sed si agnoscas cubiculum tuum, et mundes; (a) ibi rogas
Deum. Cum autem oratis, inquit, nolite esse Matth. 6. 5.
sicut hypocritæ, qui stant in plateis et vicis o- » et 6.
rantes, ut videantur ab hominibus. Tu autem cum oras, intra in cubiculum tuum, et claude ostium, et deprecare Deum tuum in occulto: et qui videt in occulto, reddet tibi. Si homines reddituri sunt, effunde ante homines precem tuam: si Deus redditurus est, effunde ante eum precem tuam, et claude ostium, ne tentator ingrediatur. Tentator non cessat pulsare, ut irrumpat; si clausum invenerit, transit. Ideo Apostolus, quia in nostra potestate est ostium claudere, ostium cordis, non parietum, ibi enim et cubiculum; quia ergo in potestate nostra
est hoc ostium claudere, Neque detis, inquit, Ephes. 4. 17.
locum diabolo. Etenim si intravit et possedit, adtende quia tu negligenter clausisti, aut claudere neglexisti.

4. Quid est autem claudere ostium? Hoc o- Cupiditas
stium tamquam duas habet valvas, cupiditatis et timor.
et timoris. Aut cupis aliquid terrenum, et hac intrat: aut times aliquid terrenum, et hac intrat. Timoris ergo et cupiditatis januam claude contra diabolum, aperi ad Christum. Quomodo ipsas valvas aperis ad Christum? Cupiendo regnum cælorum, timendo ignem gehennarum. Per cupiditatem sæculi diabolus intrat: per desiderium vitæ æternæ Christus intrat: per timorem pœnarum temporalium diabolus intrat, per timorem ignis æterni Christus intrat. Ecce Martyres clauserunt januam contra diabolum, Christo aperuerunt. Promisit eis multa mundus iste: riserunt, clauserunt valvam cupiditatis adversus diabolum. Minatus est mundus iste bestias, ignes, cruces: non timuerunt, clauserunt timoris valvam contra diabolum. Videamus si aperuerunt
eas Christo: Qui confessus me, inquit, fuerit Matth. 10.
coram hominibus, confitebor illum et ego co- » 32.
ram Patre meo, qui est in cælis. Amaverunt ergo regnum cælorum, ubi eos confitebitur Christus. Quomodo eos confessurus est? Venite bene- Matth. 25.
dicti Patris mei, percipite regnum quod vobis » 34.
paratum est ab origine mundi. Confitebitur illos ad dexteram positos. Videamus si et timoris valvam Christo aperuerunt, quam diabolo clauserunt. Uno eodemque loco Dominus monet hoc, ut et diabolo claudatur, et sibi aperiatur. Noli-
te, inquit, timere eos qui corpus occidunt, ani- Matth. 10.
mam autem non possunt occidere. Monuit ut ti- » 28.
moris valva in faciem diabolo elideretur. Ergo nihil est timendum? Non ergo aperitur aditus timoris Christo, qui clausus est diabolo? Statim subjecit, tamquam dicens, exclusisti illum, ape-
ri mihi: Sed eum timete, inquit, qui habet po- »
testatem et animam et corpus occidere in gehen- »
na ignis. Jam ergo si credidisti, et aperuisti »
Christo, claude contra diabolum. Intus est Chri- »
stus, ibi habitat; effunde ante eum precem tuam,
noli quærere ut de longe te exaudiat. Non enim Sap. 8. 1.
longe est Sapientia Dei, quæ pertendit a fine

(a) Plerique MSS. *ubi rogas Deum.* Quidam, *ubi ores Deum.*

usque ad finem fortiter, et disponit omnia sua- A
a viter. (a) Ergo intus apud te eum effunde pre-
Psal. 74. 7. cem tuam: ibi sunt aures ejus. Quia neque ab
» Oriente, neque ab Occidente, neque a desertis
» montibus, quoniam Deus judex est. Si autem ju-
dex est, qualem caussam geras in corde tuo,
vide.

5. *Effundam ante eum precem meam: tribu-
lationem meam in conspectu ejus annuntiabo.*
Repetitio est, et in superioribus duobus versi-
bus, et in his consequentibus; sententiæ duæ
sunt, sed utraque bis dicta. Una est illa, *Voce
mea ad Dominum clamavi, voce mea ad Domi-
num deprecatus sum.* Altera est, *Effundam ante
eum precem meam, tribulationem meam in con-
spectu ejus annuntiabo.* Quod enim est, *ante eum;*
hoc est, *in conspectu ejus:* et quod est, *precem
meam effundam;* hoc est, *tribulationem meam
annuntiabo.* Quando hoc facis? In persecutione
v. 4. positus loquitur: *Dum (b) defecit a me spiritus
b meus.* Quare defecit spiritus tuus, o Martyr in
tribulatione posite? Ut non mihi arrogem vires
meas, ut sciam quod in me operatur ipsam vir-
Matth. 10. 19. tutem. Cum autem vos tradent judicibus, (sic
» monuit Dominus quos Martyres facere volebat,)
» nolite cogitare quid loquamini; non enim vos
» estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui
loquitur in vobis. Ergo deficiat spiritus tuus,
loquatur Spiritus Dei. Merito eos pauperes fa-
Matth. 5. 3. cere volebat spiritu: Beati pauperes spiritu,
» quoniam ipsorum est regnum cælorum. Beati
ergo pauperes spiritu suo, divites Spiritu Dei.
Omnis enim homo qui spiritum suum sequitur,
c superbus est. (c) Subdat spiritum suum, ut ca-
piat Spiritum Dei. Ibat in culmen, residat in
valle. Si ierit in culmen, denatat ab illo aqua:
si in valle resederit, implebitur ea, et fit ille
venter de quo dictum est, Flumina aquæ vivæ
Johan. 7. 38. fluent de ventre ejus. Ergo, *Dum defecit a me
spiritus meus, in conspectu tuo annuntiavi tri-
bulationem meam,* humilis factus, confitens tibi
deficiente spiritu meo, cum sum plenus Spiritu
tuo.

6. Et audierunt forte homines, quia defecit
in me spiritus meus, et desperaverunt de me,
et dixerunt, Cepimus eum, oppressimus eum:
Item v. 4. *Et tu cognovisti semitas meas.* Illi me dejectum
putabant, tu me stantem cernebas. Illi qui per-
sequebantur et comprehenderant, implicatos pu-
Psal. 19. 9. tabant pedes meos: sed illis obligati sunt pedes,
et ceciderunt; nos autem surreximus, et ere-
Psal. 24. 15. cti sumus. Oculi enim mei semper ad Dominum,
» quoniam ipse evellet de laqueo pedes meos. Per-
Matth. 10. 22. severavi ambulando: Qui enim perseveraverit
usque in finem, hic salvus erit. Illi oppressum
me putabant, sed ego ambulabam. Ubi ambu-
labam? In semitis, quas illi non videbant, qui
me captum putabant; in semitis justitiæ tuæ,
in semitis præceptorum tuorum. *Tu* enim *co-
gnovisti semitas meas:* persecutor non eas co-
gnovit. Nam non in eis mihi invideret, (d) sed d
in eis mecum ambularet. Quæ sunt istæ semi-
tæ, nisi viæ illæ, de quibus alio loco dicitur,
Novit Dominus viam justorum, et via impiorum Psal. 1. 6.
peribit? Non dixit, Viam impiorum non novit:
novit justorum, impiorum autem peribit. Quod
enim non novit, perit. Multis locis Scripturæ in-
venimus, quia Dei agnoscere, servare est; Dei
agnoscere, custodire est; non agnoscere, damna-
re est. Unde enim qui novit omnia, dicturus est
in fine, Non novi vos? Non inde gaudeant et di- Matth. 7. 23.
cant, Non puniemur, quia non novit nos judex.
Jam puniti sunt, si eos non novit judex. Quæ er-
go dictæ sunt viæ, quas novit Dominus, ipsæ
hic dictæ sunt semitæ, cum ait, *Tu cognovisti*
B *semitas meas.* Omnis enim semita, via est; non
omnis via, semita est. Quare ergo viæ illæ se-
mitæ sunt dictæ, nisi quia angustæ sunt? Via
lata impiorum, via angusta justorum.

7. Quæ via, ipsæ et viæ: quemadmodum quæ
Ecclesia, ipsæ Ecclesiæ; et quod cælum, ipsi
cæli. Pluraliter dicuntur, et singulariter dicun-
tur. Propter unitatem Ecclesiæ, una Ecclesia: Cant. 6. 8.
una est columba mea, una est matri suæ. Pro-
pter congregationes fraternas per loca, multæ
sunt Ecclesiæ: Ecclesiæ, inquit, Judææ, quæ in Gal. 1. 22
Christo gaudebant, quod ille qui nos perseque- » et 23.
batur, nunc evangelizat fidem, quam aliquando »
vastabat, et in me glorificabant Deum. Ecclesias »
sic dicit, et unam Ecclesiam sic dicit, Sine of-
fensione estote Judæis et Græcis, et Ecclesiæ 1. Cor. 10. 32.
C Dei. Sic ergo et viæ, et via; et semitæ, et semi-
ta. Quare semitæ, et quare semita? Quomodo
quare Ecclesiæ et Ecclesia rationem reddimus,
debemus et hinc reddere rationem. Semitæ di-
ctæ sunt Dei, quia multa præcepta sunt: et quia
eadem multa præcepta ad unum rediguntur, quia,
Plenitudo legis caritas, propterea viæ istæ in Rom. 13. 10.
multis præceptis ad unam colliguntur, et una
dicitur, quia via nostra caritas est. Videamus si
caritas via est. Audiamus Apostolum: Et adhuc 1. Cor. 12. 31.
supereminentiorem viam vobis demonstro. Quam »
dicis, o Apostole, supereminentiorem viam?
Quam dico audi: Si linguis hominum loquar et 1. Cor. 13.
Angelorum, caritatem autem non habeam, factus » 1. etc.
sum velut æramentum sonans, aut cymbalum »
tinniens: et si habuero prophetiam, et sciero »
D omnia sacramenta, et omnem scientiam, et si »
habuero omnem fidem, ita ut montes transfe- »
ram: caritatem autem non habeam, nihil sum: »
et si distribuero omnia mea pauperibus, et si »
tradidero corpus meum ut ardeam, caritatem au- »
tem non habeam, nihil mihi prodest. Ergo ca- »
ritatem dixit supereminentiorem viam. Magna
ista via, Fratres, magnum miraculum habet.
Hæc via certe, quia supereminentior est, et ex-
cellentior est: hoc enim supereminet, quod ex-
celsum est. Nihil excelsius via caritatis, et non

(a) Editi: *Ergo intus est apud te.* Particula *est* MSS. plerique carent.

(b) Sic plerique MSS. At editi hoc et proximo loco, *deficit.*

(c) Am. et plerique MSS. *subde spiritum tuum ut capiat* etc.

(d) Sic MSS. Editi vero, *si in eis* etc.

in illa ambulant nisi humiles. Has ergo semitas, A a dicit præcepta caritatis. (a) *Tu*, inquit, *cognovisti semitas meas:* tu nosti quia quod pro te patior, amore patior: tu nosti, quia caritas in me omnia tolerat: tu nosti, quia etsi trado corpus meum ut ardeam, habeo illam, sine qua illud non prodest homini.

8. Quis autem novit vias istas hominis, Fratres mei, nisi vere ille cui dictum est, *Tu cognovisti semitas meas?* Omnia enim facta humana ante oculos hominum, incertum est quo corde fiant. Et quam multi impii metientes semetipsos ex semetipsis, dicunt de nobis, quod ista in Ecclesia quærimus, honores, laudes, utilitates temporales? Quam multi dicunt, me propterea loqui vobis, ut adclametis et laudetis me, et hunc me habere finem et hanc intentionem, B cum loquor? Et quomodo eis ostendo non ea intentione me loqui? Restat ut dicam, *Tu cognovisti semitas meas.* Quomodo illi sciunt, quod nec vos scitis? Quomodo illi sciunt, quod vix
1. Cor. 4. 3. et 4. ego scio? Neque enim ego meipsum dijudico: qui enim dijudicat me, Dominus est. Nescio quid de se Petrus nesciens præsumsit, et aliud videbat medicus in viribus ejus. Ergo pie pureque clametur ad Dominum, quia vere clamatur, *Tu cognovisti semitas meas.* Sed vis ut ducat te per ipsas semitas? Esto mitis; esto mansuetus; noli
Psal. 31. 9. ferox, noli superbus, noli excussa et erecta cervice, sicut equus et mulus, quibus non est intellectus. Cum enim fueris mitis, cum fueris mansuetus, insidet Dominus, et ducet te per vias
Psal. 24. 9. suas Diriget enim mites in judicio, docebit mansuetos vias suas. *Tu ergo cognovisti semitas meas.*

Item v. 4. 9. *In via hac, qua ingrediebar, absconderunt mihi muscipulam.* Via hæc qua ingrediebatur, Christus est: ibi illi absconderunt muscipulam, qui persequuntur in Christo, propter nomen Christi. Ibi ergo *absconderunt muscipulam mi-* b *hi.* (b) Quid in me zelant? quid in me persequuntur? Quod Christianum sum. Si hoc persequuntur, quod Christianus sum, *In via, qua ingrediebar, absconderunt mihi muscipulam.* Quantum in ipsis est, In via, qua ingrediebar, ipsi absconderunt muscipulam mihi: quantum ad eorum cupiditatem pertinet, quantum ad eorum conatum, quantum ad eorum votum, in ipsa via me voluerunt habere muscipulam, qua caperer. D
Psal. 1. 6. Sed novit Dominus viam justorum: et, Tu cognovisti semitas meas. Hoc quidem illi voluerunt: sed tu eos non permittis in te ponere scandalum, quia tu es via mea. Nam et hæretici in nomine Christi nobis volunt abscondere scandalum, et ipsi falluntur. Quod se in via putant ponere, extra viam ponunt, quia et ipsi extra viam sunt. Muscipulam ponere non possunt, ubi ipsi non sunt. Sed dictum est hoc secundum cupiditatem ipsorum, secundum votum et opinionem eorum: nam expresse alibi dictum est, Juxta semitas scandala posuerunt mihi. Psal. 139. 5. Hoc quod dictum est, *in via*, secundum cupiditatem eorum et votum dictum est: illud quod dictum est, juxta viam, id est, juxta semitas, secundum veritatem dictum est. Re vera enim non ponunt in semita, non ponunt in ipsa via, quia Christus est via: Johan. 14. 6. sane juxta semitas ponunt. Non eos Christus sinit ponere in via, ne non sit qua eamus: sinit tamen eos ponere juxta viam, ut de via non declinemus. In via se putat ponere scandalum Paganus, quando mihi dicit, Colis Deum crucifixum. Reprehendit crucem Christi, quam non intelligit. In Christo se putat ponere, quod juxta viam ponit. Non egrediar a Christo, et non incidam a via in muscipulam. Insultet crucifixo Christo, videam ego in frontibus regum crucem Christi. Quod irridet, ibi salvor. Nihil est superbius ægroto, qui deridet medicamentum suum. Si non derideret, acciperet et ipse, et sanaretur. Crux illa signum est humilitatis, ille autem superbia nimia non agnoscit unde sanetur tumor animæ ipsius. Si autem ego agnosco, in via ambulo. Usque adeo de cruce non erubesco, ut non in occulto loco habeam crucem Christi, sed in fronte portem. Multa sacramenta aliter atque aliter Sacramenta varia. accipimus: quædam sicut nostis ore accipimus, quædam per totum accipimus. Quia vero in fronte erubescitur, ille qui dixit, Qui me erubuerit coram hominibus, erubescam eum coram Lucæ 9. 26. Patre meo, qui in cælis est: ipsam ignominiam quodam modo, quam Pagani derident, in loco C pudoris nostri constituit. Audis hominem insultare impudenti, et dicere, Frontem non habet. Quid est, Frontem non habet? Impudens est. Non habeam nudam frontem, tegat eam crux Domini mei. Ergo *In via, qua ingrediebar, absconderunt muscipulam mihi*, quantum in ipsis est; (c) nam juxta viam posuerunt: ego autem c totus ero, si de via non recessero. Ignoras quia Eccli. 9. 20. in medio laqueorum ingrederis, ait Scriptura. Quid est, in medio laqueorum? in via Christi, et hinc laquei, et hinc laquei: laquei a dextris, laquei a sinistris: laquei a dextris, prosperitas sæculi; laquei a sinistris, adversitas sæculi: laquei a dextris, promissiones; laquei a sinistris, terrores. Tu in medio laqueorum ingredere, a via noli recedere: nec promissio te (d) capiat, d nec terror elidat. *In via hac, qua ingrediebar, absconderunt muscipulam mihi.*

10. *Considerabam in dexteram, et videbam.* v. 5. In dexteram considerabat, et videbat: in sinistram qui considerat, excæcatur. Quid est in dexteram considerare? Ubi erunt illi, quibus Matth. 25. 34. dicetur, Venite benedicti Patris mei possidete regnum. Erunt enim quidam in sinistra, quibus dicetur, Ite in ignem æternum, qui paratus est Ibidem 41. diabolo et angelis ejus. Fremente ergo toto mundo et minante in persecutionibus, crebrescenti-

(a) Hic Er. et Lov. addunt, *In me omnis*: quod a MSS. abest.
(b) Hic Er. et Lov. addunt, *qui ibi me scandalisant*: quod ab Am. et MSS. abest.

(c) Sic Am. Er. et aliquot MSS. At quidam codices omittunt *nam*: cujus loco nonnulli cum Lov. habent *non*.
(d) Plerique MSS. *capit*, *nec terror elidit*.

bus undique insultationibus hominum atque terroribus, ille contemnens præsentia, respiciebat in futura, adtendebat in dexteram, ubi futurus est; ibi esse meditabatur, illuc adtendebat, et videbat, et ideo omnia ferebat: illi autem qui persequebantur, non videbant. Ideo cum diceret, *Considerabam in dexteram, et videbam:* secutus ait, *Et non erat qui cognosceret me.* Cum enim toleras omnia, quis novit qui adtendas, utrum in dexteram oculum dirigas, an in sinistram? In eo quod toleras, si laudem hominum quæris, in sinistram adtendisti: in eo quod toleras, si promissa Dei quæris, in dexteram adtendisti. Adtendisti in dexteram, videbis: adtendisti in sinistram, excæcaberis. Sed et cum vides in dexteram, non erit qui te agnoscat. Quis enim te consolatur, nisi Dominus cui dicis, Et tu co-
v. 4. gnovisti semitas meas? *Non erat qui cognosceret me.*

Item v. 5. 11. *Periit fuga a me.* Tamquam circumclu-
a sum se dicit. *Periit fuga a me.* (a) Insultent persecutores, oppressus est, captus est, circumclu-
b sus est, (b) victus est, periit fuga ab illo. Ab illo periit fuga, qui non fugit. Qui autem non fugit, patitur quidquid potest pro Christo: id est, non fugit animo. Nam corpore fugere licet, concessum est, permissum est, Domino dicente,
Matth. 10. 23. Si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam. Qui ergo non fugit animo, periit ab illo fuga. Sed interest quare non fugiat, quia circumclusus est, quia captus est, an quia fortis est. Et a capto enim periit fuga, et a forti periit fuga. Quæ ergo fuga cavenda est? quæ fuga a
Johan. 10. 11. nobis pereat? De qua Dominus dicit in Evangelio, Quia pastor bonus animam suam ponit pro » ovibus suis: mercenarius autem et qui non est » pastor, cum viderit lupum venientem, fugit. » Cum viderit prædonem, quare fugit? Quia non » est ei cura de ovibus. Talis fuga ab isto perierat, sive ab ipsius capitis persona accipiamus hanc vocem illius Christi Domini, qui pro omnibus mortuus est; sive a membris ejus Martyribus nostris, quia et ipsi pro fratribus passi
1. Johan. 3. 16. sunt. Audi Johannem dicentem, Sicut enim ille animam suam pro nobis posuit, sic et nos debemus animas pro fratribus ponere. Sed cum illi ponunt, Christus ponit: quia cum illi patiuntur persecutionem, ipse clamat, Quid me perseque-
Act. 9. 4. ris? *Periit fuga a me: et non est qui exquirat animam meam.* Ergo non est qui exquirat animam ipsius? Videt homines velle sævire in necem suam, velle effundere sanguinem ipsius, quomodo non est qui requirat animam ejus? Et hoc duobus modis accipitur. Quomodo perire fugam accipitur duobus modis, quia et a capto et a forti perit fuga: sic duobus modis quæritur anima hominis, aut a persecutoribus, aut a dilectoribus. Ita ergo, *Non est qui requirat animam meam:* de illis dixit, Certe persequuntur animam meam, et non quærunt animam meam.

A Si autem requirant animam meam, invenient inhærentem tibi: et si norunt eam quærere, norunt et imitari. Nam ut noveritis quæri animam hominis, et a persecutoribus, inde alibi dicitur, Confundantur, et revereantur, qui quærunt animam meam. Psal. 39. 15.

12. *Clamavi ad te, Domine: dixi, Tu es spes* v. 6.
mea. Quando tolerabam, quando tribulabar, *dixi, Tu es spes mea.* Spes mea hic, ideo tolero. *Portio* autem *mea*, non hic, sed *in terra viventium.* Dat Deus portionem in terra viventium, sed non aliquid a se extra se. Quid dabit amanti se, nisi se?

13. *Intende ad orationem meam; qui humi-* v. 13.
liatus sum nimis. Humiliatus a (c) persecutori- c
bus, humiliatus in confessione. Humiliat se in-
B visibiliter, humiliatus ab hostibus visibiliter. Erigitur ergo ab illo visibiliter et invisibiliter. Invisibiliter erecti sunt jam Martyres: visibiliter 1. Cor. 15. 53.
erigentur, cum corruptibile hoc induerit incorruptionem in resurrectione mortuorum, cum et hoc ipsum in quod solum persecutores sævire potuerunt, instaurabitur. Nolite timere eos, qui Matth. 10. 28.
corpus occidunt, animam autem non possunt occidere. Et quid perit; quid occidunt? Vel hoc eis permittitur, ut quod occiderint pereat? Non periet. Audi ipsius Domini promissionem: Amen dico vobis, capillus capitis vestri non periet. Lucæ 21. 18.
Quid ergo de ceteris membris sollicitus es, ubi damnum capilli non erit?

14. *Erue me a persequentibus me.* A quibus Item v. 7.
putatis quod oret ut eruatur? Ab hominibus qui
C persequebantur? Ita vero, ipsi homines sunt hostes nostri? Habemus alios hostes invisibiles, qui aliter persequuntur. Homo persequitur, ut occidat corpus; persequitur alius, ut illaqueet animam. Et ideo per vasa sua, quia de illo dictum est, Operatur in filiis diffidentiæ: per vasa Ephes. 2. 2.
sua, id est homines, in quibus operatur, agit persecutionem corporis, ut intus fiat ruina cordis. Nam si cadente corpore stat anima, muscipula comminuta est, et nos liberati sumus. Ergo Psal. 123. 7.
sunt et alii hostes nostri, a quibus deprecari debemus Deum ut eruat nos, ne seducant nos, vel fractos molestiis sæcularibus, vel inductos illecebris. Qui sunt isti hostes? Videamus si ab aliquo servo Dominico aperte describuntur, ab aliquo milite perfecto, qui cum illis congressus
D est. Audi Apostolum dicentem: Non est vobis Ephes. 6. 12.
colluctatio adversus carnem et sanguinem. Nolite quasi odia vestra convertere in homines, et eos vobis hostes existimare, et eorum inimicitiis vos conteri putare: isti homines quos timetis, caro et sanguis sunt; Non est vobis colluctatio »
adversus carnem et sanguinem. Sic voluit dicere, contemnens hominum mortalitatem. Et adversus quos? Adversus principes, inquit, et po- »
testates, et rectores hujus mundi tenebrarum ha- »
rum. Expaveras, cum audires, rectores mundi. Si rectores mundi istius, numquid præter mun-

(a) Er. et Lov. Insultant *persecutores.* At Am. et MSS. *Insultent.*
(b) Quidam MSS. *vinctus est.*

(c) Lov. *a peccatoribus*; dissentientibus editis aliis et MSS.

dum iturus es, ubi illos non patiaris? Præter mundum iturus es, ubi ab eis eruaris? Sic ergo accipe mundi et tenebrarum harum rectores, non rectores cæli et terræ: nam ipsa fabrica Dei
Mundus duplex. est. Cælum et terra mundus dicitur, et homines mali mundus. Quare et isti mundus? Quia diligunt mundum: et ideo tenebræ, quia impii. Ideoque jam ex ipso numero credentibus multis,
Ephes. 5. 8. quid dicit Apostolus? Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Antequam essetis ergo lux, cum tenebræ essetis, adtendite quem rectorem habuistis. Quem rectorem habent iniqui, nisi diabolum, quomodo pii et fideles rectorem habent Christum? Ergo diabolum et angelos ejus rectores mundi appellavit, id est, rectores dilectorum mundi, rectores peccatorum, quod est, tenebrarum harum: ipsos habemus inimicos, a quibus debemus deprecari Dominum ut eruamur.

Dupliciter mundum dici in Scripturis. 15. Audi mundum et mundum aperte, uno loco in Scriptura Sancta, in Evangelio; mundum quem fecit Deus, mundum quem regit diabolus, id est, dilectores mundi. Homines enim ipsos fecit Deus, dilectores mundi non eos fecit. Mundum enim diligere peccatum est, peccatum autem non fecit Deus. Audi ergo, ut dicere cœperam, mundum et mundum. In hoc mundo erat,
Johan. 1. 10. dictum est. De quo dictum est, In hoc mundo erat, nisi de Sapientia Dei, quod est Christus Jesus; de qua dictum est, quod paulo ante com-
Sap. 8. 1. memoravi, Pertendit a fine usque ad finem for-
Sap. 7. 24. titer, et disponit omnia suaviter? Adtingit enim ubique propter suam munditiam, et nihil inquinatum in illam incurrit. Ergo, In hoc mundo » erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus » eum non cognovit. Audisti duos mundos: Mundus per eum factus est, et mundus eum non cognovit. Non mundus qui factus est per Jesum,
Ephes. 6. 12. ab illis principibus et potestatibus tenebrarum regitur; sed mundus qui non cognovit Jesum, id est, dilectores mundi, peccatores, iniqui, superbi et infideles. Unde mundus peccatores? Quia diligunt mundum, et diligendo inhabitant mundum: quomodo domus dicitur et fabrica et inhabitantes. Bona domus, plerumque bona fabrica; et bona domus, quia boni conversantur in ea. Et cave domum istam, quia mala est, duobus modis dicitur: Mala est domus hæc, cave, forte propter ruinam, ne aliquid cadat et te premat: dicitur et sic alio modo, Cave domum istam malam, ne incurras in laqueum venantium, ne pauper opprimaris a divite, ne fraudem aliquam patiaris. Quomodo ergo domus et domus, sic mundus et mundus. Quare autem et justi, cum sint et ipsi in mundo, non dicuntur mundus? Quia
2. Cor. 10. 3. dicit Apostolus, In carne autem ambulantes non » secundum carnem militamus; conversatio enim » nostra in cælis est. Habitat hic justus carne, sed corde cum Deo est. Et ipse appellatur mundus, si sine caussa audit, Sursum cor: si autem est
Coloss. 3. 3. caussa quare audit, sursum habitet. Mortui enim estis, dicit, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Quorum autem vita hic est, id

A est, quorum desiderium et amor hic hæret, hic conteritur, hic implicatur, bene dicuntur habitatores mundi. Et bene dicuntur mundus, illi qui habitant mundum: sicut bene dicuntur domus, illi qui habitant domum. Mundus ergo et » mundus: Mundus per eum factus est, et mundus » eum non cognovit. Ecce mundus factus per Dominum, ecce mundus qui non cognovit Dominum. Lauda tu fabricam, et ama fabricatorem; et noli amare habitare in fabrica, sed habita in fabricatore.

16. *Erue me a persequentibus me: quoniam corroborati sunt per me.* Quis dixit, *corroborati sunt per me?* Corpus Christi clamat, Ecclesiæ vox est, membra Christi clamant: Multum cre- Item v. 7.
vit numerus peccatorum. Quoniam abundavit Matth. 24. 12.
B iniquitas, refrigescit caritas multorum. *Erue me a persequentibus me: quoniam corroborati sunt super me.*

17. *Educ de carcere animam meam, ut confiteatur nomini tuo.* Carcer iste a prioribus varie v. 8.
intellectus est. Et forte ipse est carcer qui scribitur in titulo, *spelunca*. Titulus enim Psalmi
hujus ita se habet: *Intellectus ipsi David, cum* v. 1.
esset in spelunca, oratio. Quæ spelunca, ipse et carcer. Duo quædam intelligenda proposuimus, sed unum cum intellexerimus, utrumque erit. Merita carcerem faciunt. Nam in uno quodam habitaculo, alteri domus est, alteri carcer est. Illi qui custodiunt homines inclusos, etsi in domo sua custodiant, illi qui artius custodiuntur, in carcere sunt: numquid et illi in carcere esse
C dicendi sunt? Unum habitaculum est et illi et illi: alteri facit domum libertas, alteri carcerem servitus. Quibusdam ergo visum est, quod spelunca et carcer mundus iste sit: et hoc orat Ecclesia, ut de carcere educatur, id est, de hoc mundo, de sub sole, ubi omnia vanitas. Dicitur
enim, Omnia vanitas, et præsumtio spiritus in Eccle. 1. 2. etc.
omni opere hominis, quod ipse laborat sub sole. Ergo extra istum mundum in nescio qua requie pollicetur nobis Deus quod futuri simus: forte ideo de loco isto clamamus, *Educ de carcere animam meam.* Anima nostra per fidem et spem in Christo est, sicut paulo ante dixi: Vita
vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cor- Coloss. 3. 3.
pus autem nostrum in isto carcere, in isto mundo. Si diceret, Educ de carcere corpus meum:
D securi acciperemus carcerem mundum. Fortasse tamen propter aliqua, quæ nos tenent desideria terrena, contra quæ luctamur et dimicamus,
quia, Video aliam legem in membris meis repu- Rom. 7. 23.
gnantem legi mentis meæ; recte dicimus, Educ animam meam de hoc mundo, id est, de laboribus et pressuris hujus sæculi. Non enim caro quam tu fecisti, sed corruptela carnis et pressuræ et tentationes carcer mihi sunt.

18. Aliqui autem dixerunt carcerem istum et speluncam corpus hoc esse, ut hoc sit, *Educ de carcere animam meam.* Sed et iste intellectus vacillat aliquantum. Quid enim magnum, *Educ de carcere animam meam,* educ de corpore animam meam? Latronum animæ et sceleratorum

nonne exeunt de corpore, et eunt in pejores pœ-
nas quam hic pertulerunt? Quid ergo magnum
petitur, *Educ de carcere animam meam:* cum
sive sero, sive cito, necesse sit exire? Forte ju-
stus dicit, Jam moriar, educ de carcere isto cor-
poris animam meam? Si nimis festinat, non ha-
bet caritatem. Desiderare quidem hoc debet et
Philip. 1. 23. concupiscere, sicut Apostolus ait, Concupiscen-
» tiam habens dissolvi et esse cum Christo, multo
Ibidem 24. enim magis optimum. Sed ubi est caritas? Ergo
sequitur, Manere in carne, necessarium propter
vos. De corpore ergo educat Deus, quando vo-
luerit. Posset dici et corpus nostrum carcer, non
quia carcer est quod fecit Deus, sed quia pœna-
le et mortale. Duo enim consideranda sunt in
nostro corpore, figmentum Dei, et pœna meriti.
Tota ista forma, status, incessus, membra ordi-
nata, sensuum dispositiones, videre, audire, ol-
facere, gustare, contingere; omnis hæc compago
et fabricæ distinctio, non potuit fieri nisi a Deo,
qui omnia operatus est, cælestia, terrestria,
summa et ima, visibilia et invisibilia. Quid ergo
ibi pœnale nostrum? Quod corruptibilis caro,
quod fragilis, quod mortalis, quod indigens: hoc
non erit in præmio. Non enim corpus non erit,
1. Cor. 15. 53. cum corpus resurgat. Sed quid ibi non erit?
Corruptio. Corruptibile enim hoc induet incor-
ruptionem. Ergo si caro tibi carcer est, non cor-
pus est carcer tuus, sed corruptio corporis tui.
Corpus enim tuum fecit Deus bonum, quia bo-
nus est: corruptionem intulit justus, quia judex
est: illud habes de beneficio, illud habes de sup-
plicio. Hoc ergo forte dixit, *Educ de carcere a-
nimam meam*, educ de corruptione animam
meam. Si sic intelligamus, non est blasphemia,
intellectus constat.

19. Ad extremum, Fratres, sicut arbitror, hoc
dixit, *Educ de carcere animam meam*, educ ab
angustia. Gaudenti enim homini et carcer latus
est, et tristi pratum angustum est. Ergo orat
se educi ab angustia. Quamvis enim in spe lati-
tudinem habeat, in re tamen præsenti angusta-
2. Cor. 2. 13. tur. Adtende angustias Apostoli: Non habui re-
2. Cor. 11. 29. quiem spiritui meo, dixit; quia non inveni Ti-
tum fratrem meum. Alio loco: Quis infirmatur,
et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego
non uror? Qui ergo et infirmabatur et urebatur,
nonne in pœnis et carcere erat? Sed istæ pœnæ
2. Tim. 4. 8. ex caritate coronam parturiunt. Unde iterum di-
» cit, Superest mihi corona justitiæ, quam reddet
mihi Dominus in illa die justus judex. Ad hoc
valet, *Educ de carcere animam meam, ut con-
fiteatur nomini tuo.* Jam educta de corruptione,
quid habet confiteri? Peccata ibi non sunt, sed
laudes sunt. Duobus autem modis confessio in-
telligitur, et in peccatis nostris, et in laude Dei.
In peccatis nostris nota est confessio, et ita nota
omni populo, ut quando auditum fuerit nomen
confessionis in lectione, sive in laude dicatur,
sive de peccatis dicatur, currant pugni ad pe-
ctus. Notum est ergo nomen confessionis de pec-
cato: confessionem in laude quæramus. Ubi in-
venimus? Habes in Scripturis: Et hæc dicetis in Eccli. 39. 20. et 21.
confessione, Opera Domini universa, quoniam
bona valde. Ergo hic confessio laudis est. Alio
loco Ipse Dominus dicit, Confiteor tibi, Pater, Matth. 11. 25.
Domine cæli et terræ. Quid confitebatur num-
quid peccata? Christi ergo confiteri, erat lauda-
re. Et audi laudem Patris: Quia abscondisti hæc, »
inquit, a sapientibus et prudentibus, et revelasti »
ea parvulis. Quia ergo post istas (a) corruptio-
nis angustias habitabimus in domo Dei, tota vita
nostra non erit nisi laus Dei. Jam sæpe vobis Supra in Psal. 83.
expositum est, quia recedente necessitate omnia
negotia necessitatis intercidunt: quoniam non
erit quid ibi agamus. Non dico die ac nocte, ubi
nox non est; sed toto die, cum unus dies est,
non erit quid ibi agamus, nisi laudemus quem
diligimus, quia tunc et videbimus. Modo non vi-
sum desideramus, et laudamus: tunc visum quod
amamus, quomodo laudabimus? Sine fine erit
laus, quia sine fine amor. Quia ergo hoc ibi age-
mus, ideo, *Educ de carcere animam meam, ut
confiteatur nomini tuo.* Beati enim qui habitant
in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te.
Modo impedit carcer, quia, Corpus quod cor- Sap. 9. 15.
rumpitur, aggravat animam. (b) Non corpus ag-
gravat animam: (nam et tunc habebimus cor-
pus:) sed corpus quod corrumpitur. Ergo car-
cerem facit non corpus, sed corruptio. *Educ de
carcere animam meam, ut confiteatur nomini
tuo.* Jam vox quæ sequitur, ex capite sonat Do-
mini nostri Jesu Christi. Et est talis ipsa, qualis
hesterna ultima. Hesterna enim ultima, si me-
ministis, hæc fuit: Singularis ego sum donec Psal. 140. 10.
transeam. Et hic quæ est ultima? *Me sustine-
bunt justi, quoadusque retribuas mihi.*

IN PSALMUM CXLII.

* ENARRATIO.

* Sermo ad populum.

1. De Psalmo, quem cantavimus, (c) loquar
quod Dominus dederit, Caritati Vestræ.
Hesterno die Psalmus brevior tractabatur, sed
spatium temporis dabat nobis copiam etiam de
paucis multa dicendi: nunc quoniam prolixior
Psalmus est, non debemus, tantum in singulis
versibus immorari; ne forte non concedat Domi-
nus facultatem, ut totum peragere valeamus.

2. Titulus Psalmi est, *Ipsi David, quando* v. 1.
eum filius suus persequebatur. In Regnorum li- 2. Reg. 15. 14. etc.
bris novimus hoc factum esse, exstitisse inimi-
cum Abessalon patri suo, gessisse contra illum
non solum civile, verum etiam domesticum bel-
lum: illum autem non dejectum inique, sed hu-
militatum pie, accepisse a Domino disciplinam;
sustinuisse medicinam, non retribuentem ini-
quitati iniquitatem, sed paratum cor habuisse
ad sequendam Domini voluntatem. Ille David ita

(a) Sic MSS. At Er. et Lov. *corruptiones angustias.*
(b) Sic Am. et plures MSS. At Lov. cum aliquot MSS. *Nunc corpus aggravat animam meam: nam et tunc habebimus corpus, sed corpus quod non corrumpitur.*
(c) Editi, *jam loquar.* Abest *jam* a MSS.

laudabilis: sed alius David vere manu fortis,
quod interpretatur David, Dominus noster Jesus
Christus agnoscendus est nobis. Præterita enim
illa facta figuræ fuerant futurorum: nec diu com-
mendandum est quod sæpe audistis, quod opti-
me retinetis. Quæramus ergo in hoc Psalmo Do-
minum et Salvatorem nostrum Jesum Christum
prænuntiantem se per hanc prophetiam, et quid
futurum esset in hoc tempore, per ea quæ pri-
dem facta sunt prædicantem. Ipse enim se in
Prophetis prædicabat; quoniam ipse est Verbum
Dei: nec illi tale aliquid dicebant, nisi pleni Ver-
bo Dei. Annuntiabant ergo Christum, pleni Chri-
sto: et illi eum venturum præcedebant, quos
præcedentes non deserebat. Agnoscamus ergo
quemadmodum et Christum persequebatur filius
Matth. 9. 15. suus: habebat enim filios, de quibus dicebat,
» Non jejunant filii sponsi, quamdiu cum eis est
» sponsus: cum autem ab eis ablatus fuerit spon-
sus, tunc jejunabunt filii sponsi. Ergo filii spon-
si, Apostoli: et inter hos persecutor Judas dia-
bolus. Passionem itaque suam in hoc Psalmo
prædicaturus est Christus, audiamus.

3. Rursus autem ad hoc intentam facimus Ca-
ritatem Vestram, non docendo quod ignoratis,
1. Tim. 2. 5. sed admonendo quod nostis; Dominum et Salva-
torem nostrum Jesum Christum caput esse cor-
poris sui, illum unum mediatorem esse Dei et
hominum, hominem Jesum, natum ex virgine,
Apoc. 12. 5. et 6. tamquam in solitudine, sicut in Apocalypsi au-
divimus. Per solitudinem quippe arbitror, quod
solus ita natus est. Hunc enim illa mulier pepe-
rit, recturum populum in virga ferrea. Hæc au-
Psal. 86. 3. tem mulier, antiqua est civitas Dei, de qua in
Psalmo dicitur, Gloriosa dicta sunt de te, civi-
Gen. 4. 8. et 17. tas Dei. Hæc civitas initium habet ab ipso Abel,
sicut mala civitas a Cain. Antiqua ergo ista ci-
vitas Dei, semper tolerans terram, sperans cæ-
lum, quæ etiam Jerusalem vocatur et Sion. Uti-
que de nato quodam in Sion, et conditore ipsius
Psal. 86. 5. Sion, Psalmus quidam dicit, Mater Sion, dicet
» homo. Quis homo? Et homo factus est in ea, et
ipse fundavit eam Altissimus. Denique ipse in
Sion factus est homo, sed humilis factus est ho-
mo; et idem ipse Altissimus fundavit eam civi-
Apoc. 12. 1. tatem, in qua factus est homo. Itaque et illa mu-
lier sole cooperiebatur, sole ipso justitiæ, quem
non cognoscunt impii: qui dicturi sunt in fine,
Sap. 5. 6. Ergo erravimus a via veritatis, et justitiæ lu-
» men non luxit nobis, et sol non ortus est nobis.
Est ergo quidam sol justitiæ, qui non oritur im-
piis. Ceterum istum solem facit oriri super bo-
Matth. 5. 45. nos et malos. Ergo et amicta erat sole, et ge-
stabat visceribus masculum paritura. Idem ipse
erat condens Sion, et nascens in Sion: et illa
mulier civitas Dei, ejus luce protegebatur, cu-
jus carne gravidabatur. Merito et lunam sub pe-
dibus habebat, quia mortalitatem crescentis et
decrescentis carnis virtute calcabat. Ergo ipse
Dominus Jesus Christus caput et corpus: voluit
enim etiam loqui in nobis, qui dignatus est mo-
ri pro nobis: membra sua nos fecit. Aliquando
itaque ex persona membrorum suorum loquitur,
aliquando ex persona sua, tamquam capitis no-
stri. Habet aliquid ille quod dicat sine nobis,
nos sine possumus dicere. Apostolus dicit, Ut
suppleam quæ desunt pressurarum Christi, in
carne mea. Ut suppleam, inquit, quæ desunt Coloss. 1. 24.
pressurarum, non mearum, sed Christi: in car-
ne, non jam Christi, sed mea. Patitur, inquit,
adhuc Christus pressuram, non in carne sua,
in qua adscendit in cælum, sed in carne mea,
quæ adhuc laborat in terra. Christus, inquit,
pressuram patitur in carne mea: Vivo enim non Gal. 2. 20.
jam ego, vivit vero in me Christus. Nisi enim
Christus et in membris suis, hoc est, fidelibus
suis pressuram ipse pateretur, Saulus in terra
Christum in cælo sedentem non persequeretur.
Denique aperte hoc exponens quodam loco:
Sicut enim corpus unum est, inquit, et membra 1. Cor. 12. 12.
multa habet, omnia autem membra corporis cum »
sint multa, unum est corpus: ita et Christus. »
Non ait, Ita et (a) Christus et corpus: sed, Cor- »
pus unum membra multa, ita et Christus. To-
tum ergo Christus. Et quia totum Christus, ideo Act. 9. 4.
caput de cælo, Saule, inquit, Saule, quid me
persequeris? Tenete hoc, et fixum omnino com-
mendate memoriæ, tamquam filii Ecclesiasticæ
eruditionis et fidei catholicæ, ut agnoscatis Chri-
stum caput et corpus, eumdemque Christum
Verbum Dei unigenitum æqualem Patri: et inde
videatis quanta gratia pertingatis ad Deum, ut
ipse voluerit esse nobiscum unus, qui est cum
Patre unus. Quomodo cum Patre unus? Ego et Johan. 10. 30.
Pater unum sumus. Quomodo nobiscum unus?
Non dicit, inquit, Et seminibus, tamquam in Gal. 3. 16.
multis; sed tamquam in uno, Et semini tuo, »
quod est Christus. Sed ait aliquis, Si Christus »
semen Abrahæ, numquid et nos? Mementote,
quia semen Abrahæ Christus: ac per hoc si et
nos semen Abrahæ, ergo et nos Christus. Quo-
modo unum corpus multa membra, ita et Chri- Gal. 3. 27. et 29.
stus. Et quotquot in Christo baptizati estis,
Christum induistis. Nempe semen Abrahæ Chri-
stus: nec contradici potest Apostolicis apertis-
simis verbis, Et semini tuo quod est Christus. »
Videte quid nobis dicat: Si autem vos Christi,
ergo semen Abrahæ estis. Ideo magnum est il- Gen. 2. 24.
lud sacramentum: Erunt duo in carne una. A- Ephes. 5. 32.
postolus dicit, Sacramentum hoc magnum est: »
ego autem dico in Christo et in Ecclesia. Chri-
stus et Ecclesia, duo in carne una. Refer ad di-
stantiam majestatis duo. Duo plane. Non enim Johan. 1. 1. etc.
et nos Verbum, non enim et nos in principio
Deus apud Deum, non enim et nos ille per quem
facta sunt omnia. Venitur ad carnem, et ibi
Christus et ille et nos. Non ergo miremur in
Psalmis: multa enim dicit ex persona capitis,
multa ex persona membrorum: et hoc totum
tamquam una persona sit, ita loquitur. Nec mi-
reris, quia duo in voce una, si duo in carne una.

4. Judas filius sponsi persequens sponsum.

(a) Am. et nonnulli MSS. *Ita et Christi: sed corpus etc.*

Hoc tunc contigit; an et futurorum exemplum
præmissum est? Multos enim falsos fratres pas-
sura erat Ecclesia, ut et adhuc et usque finem
Psal. 54. 13. sponsum illum filius persequatur. Si enim ini-
» micus exprobrasset mihi, sustinuissem utique,
» ait; et si is qui oderat me, super me magna lo-
» cutus fuisset, abscondissem me utique ab eo.
Quis est inimicus? quis est qui oderat me? Qui
dicit, Quis est Christus? Homo fuit Christus,
nec vivere potuit, cum vellet vivere: et mor-
tuus est, inquiunt, nolens, evictus, crucifixus,
occisus. Inimici ista dicunt. Apertus iste inimi-
cus est, ait Christus, odit me, apertas mihi in-
endit inimicitias: facile est istum vel tolerare vel
vitare: quid facio de Abessalon? quid facio de
Juda? quid de falsis fratribus? quid de malis
filiis et tamen filiis, qui non contra nos blasphe-
mant Christum, sed nobiscum adorant Christum,
et in nobis persequuntur Christum? De quibus
consequenter in eodem Psalmo dicitur. Alium
facile erat perferre, eum qui oderat me; vel ab-
scondere me ab eo. Abscondis enim te a Paga-
no intrans Ecclesiam. Quando autem et ibi in-
venis quod times, quid quæris ubi te abscon-
das? Denique ille ipse Apostolus, qui gemit in
2. Cor. 7. 5. periculis a falsis fratribus, Foris, inquit, pu-
Psal. 54. 13. et 14. gnæ, intus timores. Si ergo is qui oderat me,
» super me magna locutus fuisset, abscondissem
» me utique ab eo: tu vero unianimis meus. U-
nianimem dicit, tamquam unum in Christo. Est
ergo Ecclesiæ quod ferat foris, gemat intus:
inimicos tamen suos deputet foris et intus; fo-
ris facilius evitabiles, intus difficilius tolera-
biles.

5. Dicat ergo Dominus noster, dicat Christus
Item v. 1. nobiscum totus Christus. *Domine, exaudi ora-
tionem meam, percipe auribus precem meam.*
Hoc est, *exaudi*; quod, *percipe auribus*. Repe-
titio, confirmatio est. *In veritate tua exaudi
me, in tua justitia.* Ne utcumque accipiatis, cum
dicitur, *in tua justitia*. Commendatio est enim
gratiæ, ne unusquisque nostrum justitiam suam
putet. Hæc enim justitia Dei est, quam ut ha-
beas Deus dedit. Nam qui voluerunt de sua ju-
stitia gloriari, quid de illis dicit Apostolus? Te-
Rom. 10. 2. stimonium eis, inquit, perhibeo, quia zelum Dei
» habent. De Judæis loquens, Zelum Dei, inquit,
» habent, sed non secundum scientiam. Quid est,
non secundum scientiam? Quam enim tu com-
mendas utilem scientiam? Numquid illam, quæ
cum sola fuerit inflat; quæ nisi comitata fuerit
1. Cor. 8. 1. caritate, non ædificat? Non utique ipsam: sed
illam scientiam comitem caritatis, magistram
» humilitatis. Vide si ipsa est: Zelum, inquit, Dei
habent, sed non secundum scientiam. Exponat
Rom. 10. 3. quam dicat scientiam: Ignorantes Dei justitiam,
» et suam volentes constituere, justitiæ Dei non
sunt subjecti. Qui ergo volunt constituere ju-
stitiam suam? Qui quod bene fecerint, sibi im-
putant; quod male, Deo: omnino perversi. De-

A nique recti erunt, cum hoc ipsum converterint.
Perversus ideo, quia quod male, Deo; quod be-
ne, tibi: rectus eris, quando quod male feceris,
tibi; quod bene feceris, Deo. Non enim ex im-
pio juste viveres, nisi ab illo justus factus, qui
justificat impium. Ergo, inquit, *In veritate tua* Rom. 4. 5.
exaudi me, in tua justitia, non in mea: ut in-
veniar in illo non habens meam justitiam, quæ Philip. 3. 9.
ex lege est, sed eam quæ est ex fide. Ecce, *In
tua justitia exaudi me*. Ad me enim cum respi-
cio, nihil aliud meum quam peccatum invenio.

6. *Et ne intres in judicium cum servo tuo.* Qui v. 2.
cum illo volunt intrare in judicium, nisi qui
ignorantes Dei justitiam, suam volunt constitue-
re? Quid est, quod jejunavimus, et non vidisti, Isai. 58. 3.
defraudavimus animas nostras, et nescisti?
B Tamquam dicentes, Fecimus quod jussisti, qua-
re non reddis quod promisisti? Respondet tibi
Deus: Ut accipias quod promisi, ego (a) dabo: a
ut faceres, quare acciperes, ego dedi. Denique Jerem. 2. 29.
superbis talibus loquitur Propheta: Quid vultis
mecum judicio contendere? Omnes dereliqui-
stis me, dicit Dominus. Quid vultis mecum in
judicium intrare, et vestras justitias commemo-
rare? Commemorare justitias vestras, ego novi
facinora vestra. Quomodo approbabo justitiam,
ubi damnabo superbiam? Merito iste humilis in
corpore Christi, discens a capite quoniam mi-
tis est et humilis corde, *Ne intres*, inquit, *in ju-* Matth. 11. 29.
dicium cum servo tuo. Non litigemus, nolo te-
cum habere caussam, ut ego proponam justi-
tiam meam, tu convincas iniquitatem meam:
C *Ne intres in judicium cum servo tuo.* Quare hoc?
quare timet? *Quoniam non justificabitur coram
te omnis vivens. Omnis vivens*, hic utique vivens,
in carne vivens, moriturus vivens, natus homo,
ex hominibus vivens, de Adam, Adam vivens:
omnis ita vivens justificari forte potest coram
se, non coram te. Quomodo, coram se? Sibi pla-
cens, tibi displicens: *coram te* autem *non ju-
stificabitur omnis vivens*. Noli ergo mecum in-
trare in judicium, Domine Deus meus. Quan-
tumlibet rectus mihi videar, producis tu de the-
sauro tuo regulam, coaptas me ad eam, et pra-
vus invenior. *Ne intres in judicium cum servo
tuo.* Bene, *cum servo tuo*. Indignum est tibi
cum servo tuo intrare in judicium, nec quidem
cum amico tuo: quia, Vobis dico amicis meis, Matth. 5. 49.
non diceres, nisi ex servis amicos tu ipse fecis- Luce 12. 58.
D ses. Tu licet dicas amicum, ego confiteor ser-
vum. Misericordia indigeo, fugitivus redeo, pa-
cem quæro, non sum dignus vocari filius tuus.
Ne intres in judicium cum servo tuo; quoniam Luce 15. 21.
non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.
Ante mortem ne laudes hominem quemquam;
Omnino *omnis vivens*. Quid ipsi arietes, quid Eccli. 11. 30.
ipsi Apostoli, de quorum prole dicitur, Afferte
Domino filios arietum? Ex his Paulus est, qui Psal. 28. 1.
dicit non se esse perfectum: Non quia jam acce- Philip. 3. 12.
perim, inquit, aut jam perfectus sim. Denique,

(a) Sic MSS. At editi, *ego dedi ut faceres: quare acciperes, ego dedi*: Nisi quod Am. habet, *quare acceperis*.

Fratres, ut cito agnoscatis, ipsi didicerunt ora- A
re quod oramus, ipsis data est regula postulan-
Matth. 6. 9. di, a Jurisperito cælesti. Sic orate, inquit. Et
cum quædam præmisisset, posuit et hoc ut di-
cerent arietes nostri, duces ovium, et præcipua
a membra Pastoris, et (a) congregatoris unius
Ibidem 12. gregis: ipsi didicerunt dicere, Dimitte nobis de-
» bita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus
nostris. Non dixerunt, Gratias tibi, qui dimisi-
sti nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus
debitoribus nostris, sed, Dimitte, sicut dimitti-
mus. Orabant autem utique jam fideles, utique
jam Apostoli: nam ista oratio Dominica magis
fidelibus datur. Si debita illa tantummodo dice-
rentur, quæ per baptismum dimittuntur: cate-
chumenis congrueret magis orare, Dimitte no-
bis debita nostra. Dicant ergo Apostoli, dicant, B
Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimit-
timus debitoribus nostris. Et cum eis dictum
fuerit, Quare hoc dicitis? quæ debita vestra?
Respondeant, *Quoniam non justificabitur in*
conspectu tuo omnis vivens.
v. 3. 7. *Quoniam persecutus est inimicus animam*
meam: humiliavit in terra vitam meam. Vide
nos, vide caput nostrum pro nobis: *Quoniam*
persecutus est inimicus animam meam. Perse-
cutus est plane et diabolus animam Christi, et
Judas animam magistri: et nunc ad persecutio-
nem corporis Christi idem diabolus manet, Ju-
das autem Judæ succedit. Non ergo deest de quo
dicat et corpus, *Quoniam persecutus est inimi-*
cus animam meam, humiliavit in terra vitam
Psal. 56. 7. *meam. Humiliavit*, inquit, *in terra vitam meam.* C
Alio loco dicitur, Curvaverunt animam meam.
Quid enim nobiscum agit, quisquis persequitur,
nisi ut relicta spe cælesti terram sapiamus, per-
secutori cedentes terrena diligamus? Et illi qui-
dem, quantum in ipsis est, hoc agunt: nobis au-
tem hoc non contingat, quibus dicitur, Si re-
Coloss. 3. 1. surrexistis cum Christo, quæ sursum sunt sa-
» pite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quæ
» sursum sunt quærite, non quæ super terram:
» mortui enim estis. Nam non justificabitur co-
ram Deo omnis vivens. Illi ergo vel aperte sæ-
viendo, vel occulte insidiando conantur perdu-
Philip. 3. 20. cere vitam nostram ad terram. Contra hos vigi-
lemus, ut dicere possimus, Nostra enim conver-
satio in cælis est. *Humiliavit*, inquit, *in terra*
vitam meam inimicus. D
Item v. 3. 8. *Collocaverunt me in tenebrosis, sicut mor-*
tuos sæculi. Hoc a capite expeditius auditis, et
expeditius hoc in capite agnoscitis. Ille enim
pro nobis mortuus factus est, sed non mortuus
sæculi. Qui enim mortui sunt sæculi? Et quo-
modo ille non erat mortuus sæculi? Mortui sæ-
culi, merito mortui, mercedem recipientes ini-
quitatis, et mortem ducentes ex peccati propa-
Psal. 50. 7. gine; ex illa voce qua dicitur, Ego enim in ini-
» quitatibus conceptus sum, et in peccatis mater
mea in utero me aluit. Venit autem ille per vir-
ginem, assumens carnem, non iniquitatem car-
nis, assumens carnem mundam mundatricem.
Illi autem quem peccatorem putabant, tamquam
mortuum sæculi deputabant. At ille qui in alio
Psalmo dixit, Quæ non rapui, tunc exsolvebam: Psal. 68. 5.
et qui dixit in Evangelio, Ecce venit princeps Johan. 14. 30.
mundi præpositus mortis, operis mali persua-
sor, supplicii exactor, Venit, inquit, et in me
nihil inveniet. Quid est, in me nihil inveniet?
Nullam culpam, nihil quare mori debeam. Sed
ut sciant omnes quia voluntatem, inquit, Patris Ibidem 31.
mei facio, surgite, eamus hinc. Ut moriar, in- »
quit, voluntatem Patris mei facio, non autem
morte sum dignus. Nihil feci unde moriar, sed
facio ut moriar: ut illi per innocentis mortem
liberentur, qui habebant quare morerentur.
Collocaverunt me in tenebrosis, tamquam in
infernis, tamquam in sepulcro, tamquam in ipsa
passione, *velut mortuos sæculi*, eum qui dicit,
Factus sum sicut homo sine adjutorio inter mor- Psal. 87. 5.
tuos liber. Quid est, liber? quare liber? Quia Johan. 8. 34.
omnis qui facit peccatum, servus est peccati.
Denique non solveret a vinculis, nisi liber a vin-
culis. Ille liber mortem occidit, vinculum vinxit.
captivitatem captivavit, et collocaverunt eum in
tenebrosis tamquam mortuos sæculi.
9. *Et tædium*, inquit, *passus est in me spiri-* v. 4.
tus meus. Recordamini, Tristis est anima mea Matth. 26. 38.
usque ad mortem. Videte vocem (b) unam. Num- b
quid non apparet ipse transitus a capite ad mem-
bra, a membris ad caput? *Tedium*, inquit, *pas-*
sus est in me spiritus meus. Agnoscimus, Tri-
stis est anima mea usque ad mortem. Sed et il-
lic nos eramus. Transfiguravit enim in se cor- Philip. 3. 21.
pus humilitatis nostræ, conformans corpori glo-
riæ suæ: et vetus homo noster confixus est cru- Rom. 6. 6.
ci cum illo. *In me turbatum est cor meum. In*
me, inquit, non in aliis. Illi enim me deserue-
runt, et illi qui inhæserant recesserunt, et me
ipsum quia mori videbant, aliud aliquid puta-
verunt, et a latrone victi sunt, qui tunc credi- Luc. 23. 40.
dit, quando illi defecerunt.
10. Inde ad membra. *Memoratus sum dierum* v. 5.
antiquorum. Numquid memoratus est ille die-
rum antiquorum, per quem factus est omnis
dies? Sed loquitur corpus, loquitur unusquisque
illius gratia justificatus, inhærens illi in carita-
te, et (c) devota humilitate; loquitur, et dicit, c
Memoratus sum dierum antiquorum, meditatus
sum in omnibus operibus tuis. Quia utique omnia
bona tu fecisti, et nihil constitisset, quod a te
constitutum non esset. Creatura tua spectacu-
lum mihi facta est: quæsivi in opere artificem,
et in conditis omnibus conditorem. Quare hoc?
ut quid hoc, nisi ut hoc intelligeret quidquid in
se boni esset, ab illo factum esse; ne ignorans Rom. 10. 3.
justitiam Dei et suam volens constituere, justi-
tiæ Dei subjectus non esset; ut ei conveniret
vox illa superior, In veritate tua et in justitia v. 1.
tua? In omnibus ergo Dei operibus et meditatio-

(a) Am. et plerique MSS. *congregatores.*
(b) Ita sex MSS. At editi, *vocem meam.* Moxque Am. cum nonnullis MSS. *Numquid apparet.*

(c) Sic Am. et MSS. At Er. et Lov. *et devotus in humilitate.*

ne omnium operum Dei gratiam insinuat, gra- A
tiam commendat, gratiam se invenisse gloria-
tur, gratiam qua gratis salvi facti sumus: quia
et gratis salvi facti sumus. Quid gloriaris in
tua justitia? quid te extollis, ignorans Dei ju-
stitiam? Dedisti forte aliquid, ut salvus esses?
Quid dedisti, ut homo esses? Respice ergo con-
ditorem vitæ tuæ, substantiæ et justitiæ et sa-
lutis auctorem. *Meditare in facturis manuum*
a *ejus*, quia et justitiam quæ in te est, ad (*a*) ma-
num ejus invenies pertinere. Audi Apostolum
Ephes. 2. 9. hoc te docentem: Non ex operibus, inquit, ne
forte quis extollatur. Opera bona habemus? Ha-
Ibidem 10. bemus plane: sed vide quid sequitur: Ipsius
enim sumus figmentum, dixit. Ipsius sumus fig-
mentum: forte naturam, qua homines sumus,
commemorare voluit, hoc appellato figmento? B
Non plane: de operibus loquebatur. Non, inquit,
ex operibus, ne quis forte extollatur. Sed non
conjiciamus, sequatur: Ipsius enim sumus fig-
mentum, creati in Christo Jesu in operibus bo-
nis. Noli ergo putare te aliquid operari, nisi in
quantum malus es. Averte ab opere tuo te, ad
opus illius qui fecit te: ipse format, et ipse quod
formaverat et tu exterminasti, reformet. Ut enim
sis, ipse operatus est: ut bonus sis, si bonus es,
Philip. 2. 12. ipse operatur. Cum tremore, inquit, et timore
» vestram ipsorum salutem operamini. Si nostram
ipsorum salutem operamur, quare cum timore,
quare cum tremore, cum sit in potestate no-
b stra (*b*) quod operamur? Audi quare cum timo-
Philip. 2. 13. re et tremore: Deus est enim qui operatur in
vobis et velle et operari, pro bona voluntate. C
Ergo cum timore et tremore, ut delectet in con-
valle operari artificem nostrum. Sic enim ope-
ratur tamquam in dejectis, qui judicat in gen-
tibus, et replet ruinas. *In facturis manuum tua-
rum meditatus sum.* Vidi ergo, et inspexi ope-
ra tua; quia nihil boni esse in nobis potest, nisi
abs te fiat, qui nos fecisti.
Jacobi 1. 17. 11. Et quid feci, cum viderem a te omne da-
tum optimum, et omne donum perfectum de
sursum esse, descendens a Patre luminum, apud
quem non est commutatio, nec momenti obum-
bratio? Cum hoc viderem, aversus ab opere ma-
v. 6. lo quod feceram in me, *extendi manus meas ad
te. Extendi*, inquit, *manus meas ad te: anima
mea velut terra sine aqua tibi.* Complue, inquit,
me ad faciendum fructum bonum. Dominus enim D
Psal. 84. 13. dabit suavitatem, ut terra nostra det fructum
suum. *Extendi manus meas ad te: anima mea
velut terra sine aqua*, non mihi, sed *tibi*. Siti-
re tibi possum, me irrigare non possum. *Anima
mea velut terra sine aqua tibi*: quia sitivit ani-
Psal. 41. 3. ma mea in Deum vivum. Quando veniam, nisi
quando venerit? Sitivit anima mea in Deum vi-
vum: quia *anima mea velut terra sine aqua tibi.*
Abundat mare, inundat, copiosum est, fluctuat,
Gen. 1. 9. sed amarum est. Discreta est aqua, apparuit
arida anima mea: irriga eam, quia *velut terra
sine aqua tibi.*

12. *Cito exaudi me, Domine.* Quæ enim mora v. 7.
quando sic sitio, ad inflammandam sitim meam?
Pluviam differebas, ut hauriens imbiberem, non
respuerem quod influeres. Si ergo ideo differe-
bas, jam da: quoniam *anima mea velut terra si-
ne aqua tibi. Cito exaudi me, Domine: defecit
spiritus meus.* Impleat me spiritus tuus, quia
defecit spiritus meus. Ipsa est caussa, ut cito
exaudias, quia *defecit spiritus meus.* Factus Matth. 5. 3.
sum jam pauper spiritu, beatum me fac in re-
gno cælorum. In quo enim vivit spiritus ejus,
superbus est, spiritu suo extollitur contra Deum.
Fiat in illo bene quod alibi scriptum est, Aufe- Psal. 103. 29.
res spiritum eorum, et deficient, et in pulverem
suum convertentur: ut confitentes dicant, Me-
mento quia pulvis sumus. Cum autem dixerint, Psal. 102. 14.
Quia pulvis sumus memento: tunc dicant, *Ani-
ma mea velut terra sine aqua tibi.* (*c*) Quid enim c
tam terra sine aqua quam pulvis? Sed, *Cito ex-* Psal. 1. 4.
audi me, Domine, complue me, confirma me,
ne sim pulvis quem projicit ventus a facie ter-
ræ. *Cito exaudi me, Domine, defecit spiritus
meus:* non differatur inopia mea. Abstulisti spi-
ritum meum, ut deficerem, et in pulverem meum
converterer, et dicerem tibi, *Anima mea velut
terra sine aqua tibi:* fac etiam quod in illo Psal-
mo sequitur, Emittes spiritum tuum, et crea- Psal. 103. 30.
buntur, et renovabis faciem terræ. Si qua igi-
tur in Christo nova creatura, vetera transie- 2. Cor. 5. 17.
runt. In spiritu suo vetera transierunt, in spi-
ritu tuo nova facta sunt.

13. *Ne avertas faciem tuam a me.* Avertisti a Item v. 7.
superbo. Etenim aliquando abundabam, et in
abundantia mea elatus eram. Ego enim dixi ali-
quando in abundantia mea, Non movebor in æ- Psal. 29. 7.
ternum. Dixi, Non movebor in abundantia mea,
ignorans justitiam tuam, et constituens meam:
sed tu, Domine, in voluntate tua præstitisti de- Rom. 10. 3.
cori meo virtutem. Dixi in abundantia mea, Non
movebor: verum autem a te mihi erat quidquid Psal. 29. 8.
abundabam. Et ut hoc probares a te mihi fuis-
se, avertisti faciem tuam a me, et factus sum
conturbatus. Post hanc conturbationem in qua
factus sum, quia avertisti faciem tuam; post tæ-
dium spiritus mei, post conturbatum cor meum
in me, ex eo quod avertisti faciem tuam, jam
factus sum sicut terra sine aqua tibi: *Ne avertas
faciem tuam.* Avertisti a superbo, redde humi-
li. *Ne avertas faciem tuam a me:* quia si aver-
teris, *similis ero descendentibus in lacum.* Quid
est *descendentibus in lacum?* Peccator cum ve- Prov. 18. 3.
nerit in profundum malorum, contemnet. Illi
descendunt in lacum, qui etiam confessionem
perdunt: contra quod dicitur, Ne coartet super Psal. 68. 16.
me puteus os suum. Hanc profunditatem lacum
appellat plerumque Scriptura, in quam profun-
ditatem cum venerit peccator, contemnit. Quid
est, contemnit? Jam nec ullam providentiam de-
putat; aut si deputat, ad eam se pertinere non
putat. Proponit sibi peccandi licentiam, sine spe
veniæ habenis, iniquitatis effusis. Non dicit, Re-

(a) Aliquot MSS. *ad opera manuum ejus.*
(b) Sic Am. Er. et MSS. At Lov. *qua operamur.*

(c) Sic plures MSS. At editi, *Quæ enim tam terra sicca, quam pulvis?*

vertar ad Deum, ut revertatur ad me: nec audit, A
Malach. 7. Convertimi ad me, et revertar ad vos: quoniam
veniens in profundum malorum contemnit. A
Eccli. 17. 26. mortuo enim, inquit, tamquam si non sit, perit
confessio. *Ne* ergo *avertas faciem tuam a me*,
et similis ero descendentibus in lacum.
v. 8. 14. *Auditam fac mihi mane misericordiam*
Psal. [illegible]. 2. *tuam; quoniam in te speravi.* Ecce in nocte sum,
sed in te speravi, donec nocturna transeat ini-
2. Pet. 1. 19. quitas. Habemus enim, ut dicit Petrus, certio-
rem Propheticum sermonem, cui bene facitis
intendentes tamquam lucernæ lucenti in obscu-
ro loco, donec dies illucescat; et lucifer oriatur
in cordibus vestris: Mane ergo appellat, post
finem sæculi, cum viderimus quod in sæculo cre-
Psal. 5. 5. dimus. Mane enim exaudies vocem meam, mane
» adstabo tibi, et contemplabor. *Auditam fac mihi*
mane misericordiam tuam; quoniam in te spera- B
Rom. 8. 25. *vi.* Si enim quod non videmus speramus, per pa-
tientiam exspectamus. Patientiam quærit nox,
lætitiam donabit dies. *Auditam fac mihi mane*
misericordiam tuam; quoniam in te speravi.
15. Sed hic quid, donec veniat mane? Non
a enim sufficit (*a*) mane sperare: aliquid opus est
agere. Quare aliquid agere? Quoniam dicit in
Psal. 76. 3. alio Psalmo, Deum exquisivi in die tribulationis
meæ: tamquam in tempore noctis meæ Deum
exquisivi. Quomodo exquisisti? Manibus meis
nocte coram eo; et non sum deceptus. Manibus
quærendus est in nocte Deus. Quid est, mani-
Matth. 6. 2. bus? Bonis operibus. Coram eo: Cum enim facis
eleemosynam, noli tuba canere; et Pater tuus
qui videt in occulto, reddet tibi. Quia ergo ita C
sperandum est mane, et ita nox ista toleranda
est, et ipsa patientia donec dies lucescat perse-
verandum est, quid interea hic agendum? Ne
forte per teipsum acturus es aliquid, ut merea-
Item v. 8. ris perduci ad mane? *Notam fac mihi, Domine,*
viam, in qua ingrediar. Ideo lucernam Prophe-
ticam accendit, ideo ipsum Dominum tamquam
Psal. 21. 16. in testa carnis misit, qui etiam diceret, Exaruit
velut testa virtus mea. Ambula ad prophetiam,
ambula ad lucernam prædictorum futurorum,
Johan. 1. 1. ambula ad verba Dei. Nondum vides Verbum in
principio, Deum apud Deum: ambula ad formam
servi, perduceris ad formam Domini. *Notam fac*
mihi, Domine, viam, in qua ingrediar: quoniam
ad te levavi animam meam. Levavi ad te, non
Psal. 35. 10. contra te. Apud te fons vitæ: *ad te levavi ani-* D
mam meam, tamquam vas ad fontem adtuli: im-
ple ergo me; *quoniam ad te levavi animam meam.*
v. 9. 16. *Exime me de inimicis meis, Domine; quia*
ad te confugi. Qui aliquando a te fugi, *ad te con-*
Gen. 3. 8. *fugi.* Fugit enim Adam a facie Dei, et abscondit
se inter ligna paradisi, ut de illo diceretur in li-
Job. 7. 2. sec. LXX. bro Job, Tamquam servus fugiens Dominum
suum, et consecutus umbram. Fugit a facie Do-
mini sui, et consecutus est umbram: ad umbram
enim fugit inter ligna paradisi. Væ si perman-
Sap. 5. 9. serit in umbra, ne postea dicatur, Transierunt

omnia tamquam umbra. *Exime me de inimicis*
meis. Non ego hic inimicos homines cogito. Non
est vobis colluctatio adversus carnem et sangui- Ephes. 6. 12.
nem. Sed adversus quos? Adversus principes et »
potestates, rectores mundi. Cujus mundi? Non
enim cœli et terræ: non enim regunt quod non
fecerunt. Rectores mundi: sed cujus mundi? Te-
nebrarum harum. Quarum tenebrarum? Utique Ephes. 5. 8.
iniquorum. Fuistis enim aliquando tenebræ, »
nunc autem lux in Domino. Rectores mundi, te- Ephes. 6. 18.
nebrarum harum, rectores iniquorum: contra
hos habetis luctamen, Magnum prælium vobis
est, hostem non videre et vincere. Adversus re-
ctores mundi, tenebrarum harum, diabolum sci- »
licet et angelos ejus: non illius mundi rectores,
de quo dicitur, Et mundus per eum factus est;
sed illius mundi, de quo dicitur, Et mundus eum Johan. 1. 10.
non cognovit. *Exime me de inimicis meis, Do-*
mine, quia ad te confugi. De inimicis meis, non
Juda, sed qui implevit Judam. Illum patior vi-
sum, illum expugno non visum. Accepit enim Johan. 13. 27.
buccellam Judas, et intravit in eum satanas: ut
iste David persecutionem pateretur a filio suo.
Quam multos Judas implet satanas, indigne ac-
cipientes buccellam ad judicium suum? Qui enim 1. Cor. 11. 29.
manducat et bibit indigne, judicium sibi man-
ducat et bibit. Non malum est quod datur, sed
bonum malo in judicium datur. Bene esse non
potest male accipienti quod bonum est. Ergo,
Exime me ab inimicis meis, quia ad te confu-
gi. (*b*) Quo enim fugerem? Quo ibo a spiritu tuo? b
Si adscendero in cælum, tu ibi es: si descendero Psal. 138. 7.
in infernum, ades. Quid ergo restat? Si assum- » etc.
sero pennas meas ut columba, et volabo in ex- »
trema maris; id est, ut spe habitem in finem
sæculi, Etenim illuc manus tua deducet me, et
perducet me dextera tua. *Exime me de inimicis* »
meis, quoniam ad te confugi, Domine.
17. *Doce me ut faciam voluntatem tuam, quo-* v. 10.
niam tu es Deus meus. O confessio, o præscri-
ptio! *Quoniam tu es*, inquit, *Deus meus.* Ad a-
lium curram refici, si ab alio factus sum. Tu es
totum meum; *quia tu es Deus meus.* Patrem quæ-
ram propter hereditatem? *Tu es Deus meus*, non
solum dator hereditatis, sed ipsa hereditas: Do- Psal. 15. 5.
minus pars hereditatis meæ. Dominum quæram
propter redemtionem? *Tu es Deus meus.* Patro-
num quæram propter liberationem? *Tu es Deus*
meus. Postremo creatus recreari cupio? *Tu es*
Deus meus, qui Creator meus, qui creasti me per
Verbum tuum, et recreasti me per Verbum. Sed
creasti me per Verbum Deum manentem apud
te; recreasti per Verbum carnem factum propter
nos. *Doce* ergo me *ut faciam voluntatem tuam;*
quoniam tu es Deus meus. Si non me docueris,
faciam voluntatem meam, et deseret me Deus
meus. *Doce me ut faciam voluntatem tuam; quo-*
niam tu es Deus meus. Doce me, non enim tu es
Deus meus, et ego ero magister meus. Videte Gratiæ commendatio.
quemadmodum gratia commendetur. Hoc tenete,

(a) Vox *mane* a MSS. plerisque abest.
(b) Hic in editis additur, *Ergo quia ad te confugi, vel quo a facie tua fugiam? Si adscendero in cælum, tu illic es:* quod redundat, nec in omnibus MSS. exstat.

hoc imbibite, hoc vobis de corde nullus excu-
Rom. 10. 2. tiat: ne habeatis zelum Dei, sed non secundum
scientiam: ne ignorantes Dei justitiam, et ve-
a stram volentes constituere, (*a*) justitiæ Dei non
sitis subjecti. Verba certe Apostoli agnoscitis.
Dicite ergo ista, *Doce me ut faciam voluntatem*
tuam; quoniam tu es Deus meus.

Item v. 10. 18. *Spiritus tuus bonus*, non meus malus: *Spi-*
ritus tuus bonus deducet me in terram rectam.
b Quia spiritus meus malus (*b*) deduxit me in ter-
ram perversam. Et quid ego merui? Quæ mea
opera bona sine tuo adjutorio computantur, un-
de impetrarem dignusque essem deduci ab Spi-
ritu tuo in terram rectam? Quæ opera mea, vel
v. 11. quæ merita mea? *Propter nomen tuum, Domi-*
ne, vivificabis me. Attendite ergo, quantum po-
testis, gratiæ commendationem, qua gratis sal-
vi facti estis. *Propter nomen tuum, Domine, vi-*
Psal. 113. 1. *vificabis me.* Non nobis, Domine, non nobis, sed
nomini tuo da gloriam. *Propter nomen tuum,*
Domine, vivificabis me: in tua justitia, non in
mea; non quia ego merui, sed quia tu misereris.
Nam si meum ostenderem meritum, nihil abs te
mererer, nisi supplicium. Avulsisti merita mea,
inseruisti dona tua. *Propter nomen tuum, Do-*
mine, vivificabis me: in tua justitia educes de
v. 12. *tribulatione animam meam:* * *et in tua miseri-*
cordia ad interitum deduces inimicos meos. Et
perdes omnes tribulantes animam meam; quo-
niam servus tuus sum ego.

IN PSALMUM CXLIII.

* Sermo ad plebem.

* ENARRATIO.

1. Psalmi hujus titulus brevis est numero ver-
borum, sed gravis pondere mysteriorum.
v. 1. *Ipsi David ad Goliam.* Prælium hoc factum tem-
pore patrum nostrorum, de Scripturis sanctis
recolit mecum Caritas Vestra. Cum enim adver-
sus populum Dei alienigenæ dimicarent, provo-
1. Reg. 17. 4 etc. cavit unus unum, Golias David: in quo certami-
ne voluntas Dei pro cujusque partis victoria pro-
baretur. Sed quid de victoria satagimus, quando
provocantem provocatumque cernamus? Provo-
cavit impietas pietatem, provocavit superbia hu-
militatem, postremo provocavit diabolus Chri-
stum. Quid miramini diabolum victum? Ille erat
grandis statura corporis: iste autem statura par-
vus, fide magnus. Accepit arma bellica sanctus
David, ut adversus Goliam procederet. Hæc ar-
ma per ætatem, et parvam, ut diximus, statu-
ram corporis, portare non valuit. Abjecit one-
rantia, non adjuvantia: accepit quinque lapides
de flumine, et posuit in vase pastorali. His ar-
matus corporaliter, nomine autem Dei spirituali-
ter, processit, et vicit. Hoc quidem ille David:
sed mysteria perscrutemur. Proposueramus e-
nim titulum istum brevem numero verborum,
1. Cor. 10. 11. sed gravem pondere mysteriorum. Veniat in

A mentem Apostolica illa sententia, Omnia hæc in
figura contigebant in illis: ne impudenter videa-
mur quærere aliquid absconditum, ubi possit
dici totum sine mysterii profunditate simplici-
ter dictum. Habemus ergo auctoritatem facien-
tem nos intentos ad quærendum, vigiles ad in-
vestigandum, devotos ad audiendum, fideles ad
credendum, impigros ad faciendum. In David
Christus: sed sicut soletis intelligere eruditi in
schola ejus, Christus caput et corpus. Non ergo
sic audiatis aliquid ex persona Christi, quasi ad
vos non pertineat, qui estis membra Christi. Hoc
tamquam fundamento posito, videte quæ se-
quantur.

2. Nostis multis sacramentis visibilibus et cor- Legi- onera
poralibus oneratum esse populum primum, cir-
B cumcisione, negotioso illo quodam sacerdotio,
et templo figuris pleno, multiplicibus holocau-
storum sacrificiorumque generibus. Hæc David
noster tamquam arma prementia, non adjuvan-
tia, posuit. Si enim data esset Lex, quæ posset Gal. 3. 21.
vivificare, vere ex Lege esset justitia. Ut quid »
ergo Lex? Sequitur: sed conclusit Scriptura o- Ibidem.
mnia sub peccato, ut promissio ex fide Jesu Chri- »
sti daretur credentibus. Denique iste David, sci- »
licet Christus caput et corpus, tempore revela-
tionis novi Testamenti, tempore insinuandæ et
commendandæ gratiæ Dei, quid fecit? Arma po- 1. Reg. 17. 39. et 40.
suit, quinque lapides tulit: arma, ut diximus,
onerantia posuit; ergo sacramenta Legis, sacra-
menta illa Legis, quæ non sunt imposita Genti-
bus, posuit, quæ non observamus. Meministis
C enim quanta in veteri Lege legamus, et non ob-
servemus, sed tamen ad aliquam significationem
præmissa et proposita intelligamus: non ut ab-
jiciamus Legem Dei, sed ut sacramenta promit-
tentia, impleta promissione non celebremus.
Quod enim promittebant, venit. Gratia enim no- Gratia.
vi Testamenti in Lege velabatur, in Evangelio
revelatur. Velum removimus, quod velabatur
agnovimus: agnovimus autem in (*c*) gratia Do- c
mini nostri Jesu Christi, capitis et salvatoris no- Matth. 27. 51.
stri, qui pro nobis crucifixus est; quo crucifixo
etiam velum templi conscissum est. Denique ar-
ma ille posuit, tamquam onera sacramentorum
veteris Legis; et ipsam Legem accepit. Quinque
enim lapides quinque libros Moysi significant.
Tulit ergo illos quinque lapides de flumine. No-
D stis quid sit fluvius. Labitur enim mortale sæ-
culum, et præterfluit quidquid venit in mun-
dum. Erant ergo in flumine, tamquam in popu-
lo illo primo, lapides; illic erant inutiles, vaca-
bant, nihil proderant, (*d*) transibant super fluvios. d
Quid fecit David, ut Lex ipsa utilis esset? Acce-
pit gratiam. Lex enim sine gratia impleri non
potest. Plenitudo enim Legis caritas. Et unde Rom. 13. 5.
ista caritas? Vide si non ex gratia. Caritas, in- Rom. 5. 10.
quit, Dei diffusa est in cordibus nostris per Spi- »
ritum-sanctum, qui datus est nobis. Quia ergo
gratia fecit impleri Legem, significatur autem

(a) Editi, *constituere legem.* Vox *legem* abest a MSS.
(b) Am. et aliquot MSS. *deducet.*
(c) Er. et Lov. *in gratia*, *gratiam Domini* etc. Abest *gratiam* ab Am. et MSS.
(d) Am. Er. et aliquot MSS. *transibant sicut fluvius.* Forte leg. *transibat super fluvios*, id est, super lapides.

gratia lacte: hoc enim est in carne gratuitum, A
ubi mater non quærit accipere, sed satagit dare;
hoc mater gratis dat, et contristatur si desit qui
accipiat: quomodo ergo ostendit David Legem
sine gratia operari non posse, nisi cum illos la-
pides quinque, quibus significabatur Lex in li-
bris quinque, conjungere volens gratiæ, posuit
a in vase pastorali, (*a*) quo lac mulgere consueve-
rat? His armatus, gratia utique armatus, et id-
eo præsumens non de se, sed de Domino suo,
processit adversus Goliam superbum, se jactan-
tem, de se præsumentem. Tulit unum lapidem,
jecit; inimicum in fronte percussit, cecidit ex
eo loco corporis, ubi signum Christi non habuit.
Hoc quoque licet adtendas: Quinque lapides po-
suit, unum misit. Libri quinque lecti sunt, sed
Rom. 13. 10. unitas vicit. Plenitudo enim Legis, ut paulo an- B
Ephes. 4. 2. et 3. te commemoravimus, caritas. Et Apostolus ait,
Sufferentes invicem in dilectione, studentes ser-
vare unitatem spiritus in vinculo pacis. Deinde
illo percusso atque dejecto, gladium ejus abstu-
lit, et inde caput illi abscidit. Et hoc fecit no-
ster David, dejecit diabolum de suis: quando au-
tem credunt magni ejus, quos ille in manu ha-
bebat, et de quibus ceteras animas trucidabat,
convertunt linguas suas contra diabolum; et sic
Goliæ de gladio suo caput inciditur. Mysterium
tituli pro temporis brevitate tractavimus, videa-
mus quid habeat ipse Psalmus.

v. 1. 3. Benedictus *Dominus Deus meus, qui do-
cet manus meas in prælium, digitos meos ad bel-
lum.* Vox nostra est, si corpus Christi nos su-
mus. Benedicamus Dominum Deum nostrum, C
*qui docet manus nostras in prælium, digitos no-
stros ad bellum.* Repetitio sententiæ videtur:
quod est, *manus nostras in prælium;* hoc est,
digitos nostros ad bellum. An aliquid interest in-
ter manus et digitos? Digitis utique operantur
et manus. Non itaque absurde accipimus digitos
pro manibus positos. Verumtamen in digitis a-
b gnoscimus divisionem operationis, et (*b*) tamen
1. Cor. 12. 8. etc. radicem unitatis. Vide illam gratiam: dicit Apo-
» stolus, Alii quidem per Spiritum datur sermo
» sapientiæ, alii sermo scientiæ secundum eum-
» dem Spiritum, alii fides in eodem Spiritu, alii
» donationem curationum in uno Spiritu, alii ge-
» nera linguarum, alii prophetia, alii dijudicatio
» spirituum. Omnia autem hæc operatur unus at-
» que idem Spiritus, dividens propria unicuique D
» prout vult. Alii illud, alii hoc, divisiones sunt
operationis. Omnia hæc operatur unus atque i-
dem Spiritus: radix est unitatis. His ergo digi-
tis pugnat corpus Christi, procedens in bellum,
procedens in prælium.

4. Jam præliorum et bellorum genera com-
memorare fortasse longum est, et gerere facilius
quam explicare. Habemus unum bellum quod
Ephes. 6. 12. commemorat Apostolus: Non est vobis collucta-
tio adversus carnem et sanguinem, id est, ad-
versus homines a quibus videmini pati mole-
stias, non adversus ipsos pugnatis, sed adver-
sus principes et potestates et rectores mundi.
Et ne intelligeres mundi, cæli et terræ, ostendit
quid diceret, Tenebrarum, inquit, harum. Mun-
di scilicet, non qui per ipsum factus est; quia,
Et mundus per eum factus est: sed mundi qui Johan. 1. 10.
eum non cognovit; quia, Et mundus eum non co-
gnovit. Hæ tenebræ non sunt natura, sed volun- »
tate. Anima enim per semetipsam non lucet:
quia humiliter et veraciter cantat, Tu illumina- Psal. 17. 29.
bis lucernam meam Domine, Deus meus illumi- »
na tenebras meas. Et, Apud te, inquit, fons vi- Psal. 35. 10.
tæ; in lumine tuo videbimus lumen: non in lu-
mine nostro, sed in lumine tuo. Nam et oculi
nostri lumina vocantur: et tamen lux extrinse-
cus si desit, etiam sani et patentes, in tenebris
remanebunt. Ergo bellum gerimus adversus re-
ctores tenebrarum harum, rectores scilicet infi-
delium, diabolum et angelos ejus, rectores gla-
dii ejus, de quo pugnat diabolus adversus fide-
les. Sed quomodo Goliæ prostrato tollitur gla-
dius, ut ipsi Goliæ caput de gladio suo ampute- 1. Reg. 17. 51.
tur: ita cum credunt ipsi infideles, dicitur eis,
Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Ephes. 5. 8.
Domino. Pugnastis de manu Goliæ, jam in manu
Christi tollite caput Goliæ.

5. Hoc unum prælium: alterum autem uni-
cuique in seipso. Modo genus hoc belli ex Apo-
stolica Epistola legebatur: Caro concupiscit ad- Gal. 5. 17.
versus spiritum, et spiritus adversus carnem, »
ut non ea quæ vultis, faciatis. Et hoc grave bel- »
lum, et quod est molestius, internum. In quo
bello si sit quisque victor, illos quos non videt
inimicos, continuo superabit. Non enim tentat
diabolus vel angeli ejus, nisi quod in te (*c*) car- c
nale dominatur. Nam quomodo vincimus illos
hostes, quos non videmus, nisi quia carnales in-
teriores motus nostros sentimus? (*d*) Cum his d
confligimus, et illos percutimus. In amore pe-
cuniæ dominatur avaritia; dominanti tibi avari-
tiæ diabolus forinsecus lucrum cum fraude pro-
ponit. Plerumque enim ad lucrum non perve-
nis, nisi fraudem feceris. Proponit ergo ille fo-
rinsecus avaritiæ tuæ, quam intus non vicisti,
quam non domuisti, quam non tibi subjecisti;
proponit tamquam athletæ suo malus agonothe-
ta fraudem et lucrum, opus et præmium: Fac,
et tolle. Tu autem si calcas avaritiam, si tibi in-
terius non dominatur, (*e*) quam sentiens vincis, e
nam diabolum insidiantem non sentis: si ergo
edomuisti avaritiam, adtendis alterum propo-
nentem opus et præmium. Quid ille proposuit?
Fraudem et lucrum. Quid iste proponit? Inno-
centiam et coronam. Fac et tolle, et ille dicit,
et iste. Jam tu præliator interior, si non es vi-
ctus avaritia, sed victor avaritiæ; illum adten-
dis, hunc vincis. Discernis enim utrumque, et
dicis, Hic video opus et præmium, illic autem

(a) Lov. *in quo.* Particula *in* abest ab aliis libris.
(b) Forte leg. *et in manu radicem unitatis.*
(c) Sic MSS. Editi vero, *carnaliter.*
(d) Sic aliquot MSS. At Er. et Lov. *His confligimus, illis percutimur, et illos percutimus.*
(e) Ita melioris notæ MSS. At Am. *quam si sentiens vincis, jam diabolum etc.* Er. et Lov. *quam si sentiens vinces, jam diabolum etc.*

escam et laqueum. Neque enim aliquid dicis in
te, quod non pertineat ad te. Etenim ex peccato
divisus es adversum te. Trahis concupiscentiæ
propaginem et traducem mortis: habes contra
quod pugnes in te, habes quod expugnes in te.
Sed habes quem invoces, ut pugnantem adjuvet
te, et vincentem coronet te, qui non exsisten-
tem fecit te.

6. Quomodo, inquis, vincam? Ecce ipse Apo-
stolus difficillimum prælium proponit, et quam
laboriosum sit aut forte insuperabile, si non in-
Gal. 5. 17. telligo, ipse ostendit. Caro, inquit, concupiscit
» adversus spiritum, et spiritus adversus carnem,
ut non ea quæ vultis, faciatis. Quomodo me ju-
bes vincere, cum ille dicat, Ut non ea quæ vul-
tis, faciatis? Quæris quomodo? Adtende ad gra-
a tiam vasis pastoralis, (a) lapidem de flumine in
exceptorio lactis pone. Ecce et ego tibi dico,
immo tibi ipsa veritas dicit: Prorsus non facis
quod vis, pugnante carne adversus spiritum
tuum. Si ad istam pugnam de te præsumis, ad-
Psal. 80. 2. monendus es, ne frustra audieris, Exsultate Deo
adjutori nostro. Si enim per te impleres totum,
non esset necessarius adjutor. Rursus si tu ipse
tua voluntate nihil ageres, non vocaretur adju-
tor: adjutor enim aliquid agentem adjuvat. De-
» nique cum dixisset, Caro concupiscit adversus
» spiritum, et spiritus adversus carnem, ut non
ea quæ vultis, faciatis; et proposuisset te ante
te, veluti deficientem te in te, continuo misit ad
adjutorem: Quod si spiritu ducimini, non ad-
Gal. 5. 18. huc estis sub Lege. Qui enim sub Lege est, non
implet Legem, sed premitur a Lege: sicut ille
David sub armis erat. Ergo si spiritu duceris,
vides quis te adjuvabit, ut impleas quod velis.
Adjutor tuus, susceptor tuus, spes tua, qui do-
cet manus tuas in prælium, et digitos tuos ad
Ibidem 19. etc. bellum. Manifesta enim sunt, inquit, opera car-
» nis, quæ sunt fornicationes, immunditiæ, idolo-
» rum servitus, luxuria, veneficia, contentiones,
» inimicitiæ, ebrietates, comessationes, et his si-
» milia; quæ prædico vobis, sicut prædixi, quo-
» niam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt.
Non qui adversus talia confligunt, sed qui
talia agunt. Cum enim confligis, aliud est opus:
cum vincis, aliud opus est; cum pacem et re-
quiem habes, aliud opus est. Hæc dum exem-
plis demonstro paucis, advertite. Suggeritur ali-
quod lucrum, delectat; habet fraudem, sed ma-
gnum est lucrum; delectat, non consentis: pu-
gnam vide; adhuc suadetur, adhuc instatur, ad-
huc deliberatur: ergo qui pugnat, periclitatur.
Vidimus pugnam, cetera videamus. Contemsit
justitiam, ut fraudem faceret; victus est: con-
temsit lucrum, ut justitiæ serviret; vicit. In his
tribus, victum doleo, pugnanti metuo, victori
congaudeo. Sed etiam ille qui vicit, numquid o-
mnino egit in se, ut prorsus eum pecunia non
adtendet, aut nihil in eo excitet delectationis,
quamvis superabilis, quamvis contemtibilis,
quamvis non solum cui non consentiat, sed cum
qua nec pugnare dignetur? inest tamen aliqua
delectationis titillatio. Ista titillatio, et ille ho-
stis jam nec pugnat, nec regnat: inest tamen,
et quasi moratur in carne mortali, quod non e-
rit. Ducetur enim totum in victoriam, sed po-
stea: modo autem, Corpus quidem mortuum est, Rom. 8. 10. etc.
propter peccatum; et ideo eidem corpori inest
peccatum, etsi non regnat peccatum: spiritus
autem vita est propter justitiam. Si autem qui
suscitavit Christum a mortuis, habitat in vobis;
qui suscitavit Christum a mortuis, vivificabit et »
mortalia corpora vestra, propter inhabitantem »
Spiritum ejus in vobis. Ibi jam nec quod pugnet »
erit, nec quod titillet: totum cedet (b) in pace. b
Non enim contraria natura contra aliam natu-
ram pugnat, sed tamquam in domo maritus et
uxor. Si adversus se dissentiant, molestus et
periculosus labor; si maritus vincatur et uxor
dominetur, pax perversa: si autem uxor marito
dominanti subjiciatur, pax recta: non tamen a-
liud ex alia natura, quia ex homine facta mu-
lier viro. Caro tua, conjux tua, famula tua; quod-
libet deputa, opus est ut subjicias: (c) et si pu- c
gnas, ut prosit pugna. Hoc enim expedit, infe-
rius subjici superiori: ut et ille qui sibi subjici
vult quod est inferius se, subjiciatur superiori
se. Agnosce ordinem, quære pacem. Tu Deo,
tibi caro. Quid justius? quid pulcrius? Tu ma-
jori, minor tibi: servi tu ei qui fecit te, ut tibi
serviat quod factum est propter te. Non enim
hunc ordinem novimus, neque hunc ordinem
commendamus, Tibi caro et tu Deo: sed, Tu Deo,
et tibi caro. Si autem contemnis (d) Tu Deo, d
numquam efficies ut Tibi caro. Qui non obtem-
peras Domino, torqueris a servo. Numquid si
non prius tu Deo, ut deinde tibi caro, poteris
dicere hæc verba, *Benedictus Dominus Deus
meus, qui docet manus meas in prælium, et di-
gitos meos ad bellum?* Præliari vis indoctus, da-
mnaberis victus. Primo ergo te subdas Deo, de-
inde illo docente te et adjuvante prælieris, et
dicas, *Qui docet manus meas in prælium, et di-
gitos meos ad bellum.*

7. Et cum præliaris, quia dum præliaris pe-
riclitaris, dic quæ sequuntur, in præliandi pe-
riculo constitutus. *Misericordia mea.* Non vin- v. 2.
car. Quid est hoc, *Misericordia mea?* Præbes
mihi misericordiam, et in me exsistis misericors;
an donasti mihi ut et ipse sim misericors? De
nulla enim re sic vincitur inimicus, quam cum
misericordes sumus. Omnino parat calumnias
ad judicium, et non potest falsa objicere, quia
non est apud quem. Si enim apud hominem ju-
dicem nobiscum ageret, posset eum mentiendo
fallere, et nos gravare criminationibus falsis:
quia vero apud talem judicem caussa nostra cum
illo est, qui falli non potest: ideo ambit ut ad
peccatum seducat, ut habeat vera quæ objiciat.
Et ubi forte aliquibus ejus fraudibus succumbit

(a) Plures MSS. *lapides.*
(b) Plerique MSS. *cedit in pacem.*
(c) Aliquot MSS. *et sic pugna.*
(d) Sic MSS. At editi, *Si autem contemnis ut Deum, numquam subjicietur tibi caro.*

humana fragilitas, sequatur in confessione opus humilitatis, (a) exerceatur in operibus misericordiæ et pietatis. Omnia delentur, cum ex vero corde et plena fiducia dicimus illi qui videt, Matth. 6. 12. Dimitte nobis, sicut et nos dimittimus. Dic toto corde, dic tota fiducia, dic securus, Dimitte nobis, sicut et nos dimittimus, aut noli dimittere, si non dimittimus. Quod etsi non dixeris, Noli dimittere, si non dimittimus: prorsus non dimittit, si non dimittimus. Neque enim ut tu sis impunitus peccator, erit ille mendax promissor. Lucæ 6. 37. Vis, inquit, ut dimittam? Dimitte. Est aliud opus misericordiæ: Vis ut dem? Da. Uno loco positum est in Evangelio Dimittite, et dimittetur vobis; date, et dabitur vobis. Aliquid, inquit, contra te teneo, aliquid et tu contra alterum tenes: dimitte, et dimitto. Aliquid petis a me, aliquid petit alter a te: da, et do. Et quæ dimittit, Rom. 5. 5. quæ dat? nonne caritas? Et unde caritas nisi per Spiritum-sanctum qui datus est nobis? Si ergo per opera misericordiæ noster vincitur inimicus, et opera misericordiæ habere non possemus, nisi caritatem haberemus; caritas autem nobis nulla esset, nisi (b) per Spiritum-sanctum acciperemus: ille docet manus nostras in prælium, et digitos nostros ad bellum; illi recte di- v. 3. cimus, *Misericordia mea*, a quo habemus etiam Jacobi 2. 13. ut misericordes simus. Judicium enim sine misericordia illi, qui non fecit misericordiam.

8. Parva putatis opera misericordiæ? Libet et de his aliquid dicere. Adtendite primo istam sententiam de sancta Scriptura depromtam, quam modo commemoravi. Judicium enim sine misericordia illi, qui non fecit misericordiam: sine misericordia judicabitur, qui misericordiam non Ibidem. fecit antequam judicaretur. Quid deinde? quid sequitur? Superexaltat autem misericordia (c) judicio. Quid est hoc, Fratres, Superexaltat misericordia judicio? Superponitur misericordia judicio: in quo inventum fuerit opus misericordiæ, etsi habuerit aliquid forte in judicio quo puniatur, tamquam unda misericordiæ peccati ignis exstinguitur. Superexaltat enim misericordia judicio. Quid autem, et cum talibus subvenit, et cum tales liberat, et cum talibus ignoscit, injustus est Deus? Absit. Et ibi justus est. Lucæ 6. 37. Non ei tollit misericordia justitiam, nec justitia misericordiam. Vide enim si non justus est: Dimitte, et dimitto; da, et do. Vide si non justus Matth. 7. 2. est: In qua mensura mensi fueritis, in ea remetietur vobis. Ad hoc enim, In qua mensura. Non enim mensura ejusdem generis est: sed ad hoc eadem mensura, Ignosce, et ignosco. Est apud te mensura veniæ dandæ, invenies apud me mensuram veniæ accipiendæ: est apud te mensura tribuendi quod habes, invenies apud me mensuram accipiendi quod non habes.

9. *Misericordia mea, et refugium meum, susceptor meus et erutor meus.* Multum laborat præliator hic, tenens concupiscentem adversus spiritum carnem. Tene quod tenes. Tunc erit plene quod vis, cum absorpta fuerit mors in vi- 1. Cor. 15. 54. ctoriam: quando resuscitatum mortale hoc corpus transfertur in habitudinem Angelicam, et in cælestem subvolat qualitatem. Mortui, inquit, in Christo resurgent primi, deinde et nos vi- 1. Thess. 4. 15. ventes qui reliqui sumus, in adventu Domini simul rapiemur cum illis in nubibus in obviam Christo in aera, et sic semper cum Domino erimus. Ibi absorbebitur mors in victoriam. Ibi dicetur, Ubi est mors contentio tua? ubi est mors 1. Cor. 15. 55. aculeus tuus? Non enim relinquetur, nec in animo, nec in corpore, quod rebellet adversus amorem Dei. Plena victoria, plena pax. De hac nobis præliantibus dicitur, Venite filii, audite Psal. 33. 15. me, timorem Domini docebo vos. In prælio estis, in contentione confligitis: et tamen quamdam requiem desideratis. Quis est homo qui vult vi- Ibidem 13. tam, et diligit videre dies bonos? Quis est qui non dicat, Ego? Ibi vita, ibi dies boni, ubi (d) nihil concupiscit adversus spiritum: ubi non dicitur, Pugna; sed, Gaude. Sed quis est qui bos dies (e) velit? Omnis homo certe dicit, Ego. Audi quid sequitur. Video quia laboras, video quia in pugna, in periculo diversaris, audi quid sequitur; docet manus in prælium, digitos in bellum. Contine linguam tuam a malo, et labia Ibidem 14. et 15. tua ne loquantur dolum; declina a malo, et fac bonum. Quomodo enim poteris facere bonum, nisi declinaveris a malo? Quid quæro ut vestias, quando adhuc exspolias? Quid quæro ut dones, quando adhuc rapis? Declina a malo, et fac bonum. Non sub te ploret primo pauper, ut gaudeat de te pauper. Declina a malo, et fac bonum. Qua mercede? Nam modo pugnas. Quære pacem, et sequere eam. Disce, dic, *Misericordia mea et* Ibidem. *refugium meum, susceptor meus et erutor meus, protector meus. Susceptor*, ne cadam; *erutor*, ne hæream; *protector*, ne feriar. *Protector meus, et in ipso speravi.* In his omnibus, in toto labore meo, in omnibus præliis meis, in omnibus difficultatibus meis in ipso speravi. *Qui (f) subdit populum meum sub me.* Ecce caput nostrum loquitur nobiscum.

10. *Domine, quid est homo, quoniam innotuisti ei?* Totum quod est, hoc est *quoniam innotuisti ei. Quid est homo, quoniam innotuisti ei: aut filius hominis, quoniam æstimas eum?* v. 3. Æstimas eum, tanti facis, tanti pendis: ordinas, nosti sub quo ponas, supra quid ponas. Æstimatio enim est, quanti pretii sit quidque. Quanti æstimavit hominem, qui pro eo Unici sanguinem fudit? *Quid est homo, quoniam innotuisti ei?* Cui, (g) quis innotuisti? Quid est *filius hominis, quoniam æstimas eum?* Quoniam tanti eum pendis, tanti eum æstimas, pretiosum quiddam esse

(a) Aliquot MSS. *exerceatur in operibus* misericordia *pietatis*.
(b) MSS. *nisi Spiritum-sanctum acciperemus*.
(c) Editi, *judicium*. Sed MSS. constanter habent, *judicio*.

(d) Editi, *ubi caro nihil* etc. Abest *caro* a MSS.
(e) Sic MSS. At editi, *non velit*.
(f) Aliquot MSS. *subditi*: et plures, *subdit*.
(g) Ita quinque MSS. At editi, *Cui quid innotuisti*.

ostendis. Non enim Deus sic æstimat hominem, A
quomodo homo æstimat hominem: quando in-
venit servum venalem, carius emit equum, quam
hominem. Ille quanti te æstimet vide, ut possis
Rom. 8. 31. dicere, Si Deus pro nobis, quis contra nos? Et
etc. » quanti te æstimavit, qui Filio proprio non pe-
» percit, sed pro nobis omnibus tradidit eum?
Quomodo non et cum illo omnia nobis donavit?
Qui hanc annonam dedit pugnanti, quid servat
Johan. 6. 41. vincenti? Ego sum, inquit, panis vivus, qui de
cælo descendi. Hæc est annona præliantium, de
Psal. 77. 25. horreis, invecta Dominicis, unde pascuntur An-
geli: quia, Panem Angelorum manducavit homo.
Post prælia vero et hanc annonam quid servat?
quid dabit victoribus, nisi quod in alio Psalmo
Psal. 26. 4. dicitur, Unam petii a Domino, hanc requiram,
» ut inhabitem in domo Domini per omnes dies B
» vitæ meæ; ut contempler delectationem Domini,
et protegar templum ejus? *Quid est homo, quo-
niam innotuisti ei, aut filius hominis, quoniam
æstimas eum?*

v. 4. 11. *Homo vanitati similis factus est:* et ta-
men innotuisti ei, et æstimas eum. *Homo vani-
tati similis factus est.* Cui vanitati? Temporibus
præterlabentibus et præterfluentibus. Vanitas
enim ista dicitur in comparatione semper ma-
nentis et numquam deficientis veritatis. Nam et
Eccli. 46. 30. ista creatura est loci sui. Implevit enim Deus
terram, sicut scriptum est, bonis suis. Quid est,
suis? Sibi congruentibus. Sed hæc omnia terre-
na, volatica, transitoria, si comparentur illi ve-
Exodi 3. 14. ritati, ubi dictum est, Ego sum qui sum: totum
hoc quod transit, vanitas dicitur. Evanescit e-
nim per tempus, tamquam in auras fumus. Et C
quid dicam amplius, quam id quod Apostolus
Jacobus dixit, volens homines superbos ad hu-
Jacobi 4. 15. militatem redigere? Quæ est enim, inquit, vita
vestra? Vapor est ad modicum apparens, dein-
ceps exterminabitur. Ergo, *Homo vanitati simi-
lis factus est*, Peccando *vanitati similis factus
est.* Nam quando est primum conditus, veritati
similis factus est: sed quia peccavit, quia rece-
Psal. 38. 12. pit digna, *vanitati similis factus est.* Pro iniqui-
» tate enim erudisti hominem, dixit in alio Psal-
» mo, et tabescere fecisti sicut araneam animam
ejus. Inde hoc, *Homo vanitati similis factus
Ibidem. 6. est.* Ibi quid ait? Ecce veteres posuisti dies meos.
Hic quid ait? *Dies ejus sicut umbra præter-
eunt.* Attendat sibi homo in diebus umbræ suæ, D
ut faciat aliquid dignum desideratæ lucis suæ:
et si in noctis umbra est, quærat diem. Dies e-
nim hujus vanitatis, cognoscenti homini, dies
est tribulationis; sive aliqua incommoditate et
aliqua molestia noceat nobis, sive aliqua pro-
speritate mundus arrideat, totum timendum et
Job. 7. 1. gemendum est; quoniam tentatio est vita hu-
Psal. 37. 7. mana super terram. Unde dicitur, Tota die con-
tristatus ambulabam. Solatiis opus habemus, et
quidquid nobis nunc exhibet Deus, cum pro-
spere exhibet, non est gaudium beatorum, sed
consolatio miserorum. Itaque agat aliquid, in-
quam, homo dignum desiderata luce in istis die-
bus umbræ suæ, et in nocte inquirat Deum, si-
cut scriptum est: In die tribulationis meæ Deum Psal. 76. 3.
exquisivi manibus meis nocte coram eo, et non
sum deceptus. Quam dicit diem tribulationis,
nisi quam dicit et noctem? Manibus meis nocte
coram eo. Adhuc in nocte sumus, et ad prophe-
tiæ lucernam vigilamus. Aliquid promissum est,
quod adhuc expectatur: sed quid ait apostolus 2. Pet. 1. 19.
Petrus? Habemus certiorem propheticum ser- »
monem, cui benefacitis intendentes tamquam »
lucernæ lucenti in obscuro loco, donec dies lu- »
cescat, et lucifer oriatur in cordibus vestris: I- »
pse dies, præmium nostrum ibi est. Mane ex- Psal. 5. 5.
audies vocem meam, mane adstabo tibi, et con-
templabor. Ergo operare, quamvis in nocte, ma-
nibus tuis, id est, bonis operibus inquire Deum,
antequam veniat dies ille qui te lætificet, ne ve-
niat qui te mœstificet. Vide enim quam securus
opereris, quia non desereris ab illo quem quæ-
ris: Manibus meis, inquit, Deum exquisivi no- Psal. 76. 3.
cte coram eo. Ut Pater tuus, qui videt in occul- Matth. 6. 4.
to, reddat tibi; ideo, coram eo. Intus habeas mi-
sericordiam, caritatem, ne aliquid facias quasi
studio placendi hominibus: manibus meis, ope-
ribus meis in umbra, in hac vita: ubi ipse vi-
det, non ubi placere hominibus studeo. Et quid »
sequitur? Et non sum deceptus. *Homo vanitati si-
milis factus est, dies illius tamquam umbra tran-
seunt:* et tamen innotuisti ei, et æstimas eum.

12. *Domine, inclina cælos tuos, et descende:* v. 5.
tange montes, et fumigabunt. * *Corusca coru-* v. 6.
*scationem, et disperges eos; emitte sagittas tuas,
et conturbabis eos.* * *Emitte manum tuam ex al-* v. 7.
to: et exime me, et erue me de aquis multis. Cor-
pus Christi, humilis David, gratia plenus, de
Deo præsumens, pugnans in hoc sæculo, invo-
cat adjutorium Dei, *Inclina cælos tuos, et de-
scende.* Qui sunt cæli inclinati? Apostoli humi-
liati. Isti enim cæli enarrant gloriam Dei: et de Psal. 18. 2.
his cælis enarrantibus gloriam Dei mox dicitur,
Non sunt loquelæ, neque sermones, quorum non
audiantur voces eorum: in omnem terram exi- Ibidem. 5.
vit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba
eorum. Cum ergo isti cæli emitterent voces suas
per omnes terras, et facerent mirabilia, coru-
scante de illis et intonante Dominus miraculis
et præceptis, putati sunt dii descendisse de cælo
ad homines. Nam quidam ex Gentibus hoc pu-
tantes, eis etiam sacrificare voluerunt. Tunc illi
videntes sibi deferri indebitum honorem, et ex-
pavescentes, et detestantes, et eos qui sic erra-
bant corrigentes, ut ostenderent eis motum ani-
mi sui, consciderunt vestimenta sua, et dixe-
runt, Quid hoc facitis? Homines et nos sumus Act. 14. 15.
passibiles, sicut et vos. Et cœperunt sub his ver-
bis commendare excellentiam Domini nostri Je-
su Christi, humiliantes se ut commendaretur
Deus: quia inclinati erant cæli, ut descenderet
Deus. *Inclina* ergo *cælos tuos, et descende.* Fa-
ctum est. *Tange montes, et fumigabunt:* montes
superbos, elationes terrenas, tumidas grandita-
tes: *Tange*, inquit, tange istos montes, de gra-
tia tua da istis montibus: *et fumigabunt*, quia
fatebuntur peccata sua. Fumus confitentium pec-

catorum, extorquebit et lacrymas humiliatorum A
superborum. *Tange montes, et fumigabunt.*
Psal. 17. 2. Quamdiu non tacti, magni sibi videntur. Dictu-
Psal. 8. 19. ri sunt, Tu magnus Domine: dicturi sunt et mon-
tes, Tu solus altissimus super omnem terram.

13. Sed sunt quidam conspirantes, convenien-
Psal. 2. 2. tes in unum adversus Dominum, et adversus
Act. 4. 6. Christum ejus. Convenerunt, conspiraverunt.
v. 6. *Corusca coruscationes, et disperges eos.* Crebre-
sce miraculis tuis, et solvetur conspiratio eo-
rum. *Corusca coruscationes, et disperges eos.*
Jam miraculis territi, non audebunt aliquid con-
tra te, et in ipsis miraculis expavescentes hæsi-
tabunt. Quis est iste, qui tanta potest? quis est
iste, qui sic exaltatur, cujus nomen tantum va-
let? Cum dicunt, Quis est iste, credituri sunt:
coruscasti miraculis, et dispersisti malam con- B
sensionem eorum. *Emitte sagittas tuas, et con-*
Psal. 119. 4. *turbabis eos.* Sagittæ potentis acutæ, præcepta
tua, dicta tua feriant cor eorum. *Emitte sagit-*
tas tuas, et conturbabis eos. Vulnerentur male
sani, ut sanentur bene vulnerati: et dicant jam
Cant. 2. 5. sec. Lxx. in Ecclesia et in corpore Christi constituti, di-
cant cum Ecclesia, Quoniam vulnerata caritate
ego sum. *Emitte sagittas tuas, et conturbabis eos.*

v. 7. 14. *Emitte manum tuam ex alto.* Quid postea?
a quid in fine? (a) Quomodo vincit corpus Christi?
1 Tess. 4. 15. Cælesti adjutorio. Veniet enim ipse Dominus in
voce Archangeli, et in tuba Dei descendet de cæ-
lo: ipse Salvator corporis, manus Dei. *Emitte*
manum tuam ex alto; et exime me, et erue me
de aquis multis. Quid est, *de aquis multis?* De
populis multis. Quibus populis? Alienigenis, in- C
fidelibus, sive foris oppugnantibus, sive intus
insidiantibus. *Exime me de aquis multis*, in qui-
bus me exercebas, in quibus me ad exuendum
a sordibus volvebas. Hæc est illa aqua contradi-
Num. 20. 13. ctionis. *Exime me, et erue me de aquis multis.*

15. Audiamus jam de istis aquis multis, a qui-
bus eruet Deus corpus Christi sui, a quibus e-
ruet Deus humilitatem David. Quid est, *de aquis*
multis? Quid dixisti, ne aquæ aliter intelligan-
tur? quid dixisti aquas multas? Quid dixi, audi.
De manu filiorum alienorum. Audite Fratres,
inter quos simus, inter quos vivamus, a quibus
v. 8. erui desideremus. *Quorum os locutum est vani-*
tatem. Hodie vos omnes, si non ad hæc divina
spectacula verbi Dei congregati essetis, et eis
hac hora permixti viveretis, quantas vanitates D
audiretis? *Quorum os locutum est vanitatem.*
Quando denique loquentes illi vanitatem, audi-
rent vos loquentes veritatem? *Quorum os locu-*
tum est vanitatem, et dextera eorum dextera i-
niquitatis.

16. Quid tu inter eos cum vase pastorali, ha-
bente quinque lapides? Dic mihi alter: eamdem
Legem quam significasti quinque lapidibus, si-
v. 9. gnifica et alter. *Deus, canticum novum cantabo*
tibi. Canticum novum, (b) gratiæ est; canticum b
novum, hominis novi est; canticum novum, Te-
stamenti novi est. *Cantabo tibi*, inquit, *canti-*
cum novum. Sed ne putes gratiam a Lege disce-
dere, cum magis per gratiam Lex impleatur: *In*
psalterio decem chordarum psallam tibi. In psal-
terio decem chordarum, in Legem decem præce-
ptorum: ibi tibi psallam, ibi tibi gaudeam, ibi
tibi cantem canticum novum; quia plenitudo Le- Rom. 13. 10.
gis caritas est. Ceterum qui non habent carita-
tem, portare psalterium possunt, cantare non
possunt. Ego itaque, inquit, inter aquas contra-
dictionis cantabo tibi canticum novum: et num-
quam strepitu suo facient aquæ contradictionis,
ut obmutescat psalterium meum. *In psalterio de-*
cem chordarum psallam tibi.

17. *Qui (c) dat salutem regibus:* jam fuman- v. 10.
tibus montibus. *Qui redimit David servum suum:* c
Agnoscitis David, estote David. Unde redimit Da-
vid servum suum? unde redimit Christum? unde
redimit corpus Christi? *De gladio maligno erue* v. 11.
me. De gladio, non sufficit, addit, *maligno*. Pro-
cul dubio est gladius benignus. Quis est gladius Matth. 10. 34.
benignus? De quo Dominus dicit, Non veni pa-
cem mittere in terram, sed gladium. Separatu-
rus enim erat fideles ab infidelibus, filios a pa-
rentibus, et ceteras necessitudines diremturus,
gladio putredinem abscindente, membra autem
Christi sanante. Est ergo benignus gladius bis
acutus, utroque acumine præpotens, veteris et
novi Testamenti, narratione præteritorum et
promissione futurorum. Est ergo iste gladius
benignus: ille autem malignus est, quo illi lo-
quuntur vanitatem; quia benignus est, quo Deus
loquitur veritatem. Ergo, *A gladio maligno erue* Psal. 56. 5.
me. Filii quippe hominum dentes eorum arma »
et sagittæ, et lingua eorum gladius acutus. Ab
hoc gladio maligno erue me. Quem dixit modo v. 7.
gladium, ipsas superius dixit aquas multas: E-
rue me de aquis multis. Quas dixi aquas mul-
tas, ipsum dico gladium malignum. Denique de
aquis multis cum dixisset; secutus est, De ma- v. 8.
nu filiorum alienorum, quorum os locutum est
vanitatem. Et ut noveris ipsos dici, cum et hic
dixisset, *De gladio maligno erue me;* secutus
est. *Et exime me de manu filiorum alienorum,*
quorum os locutum est vanitatem: similiter sic-
ut ibi. Et quod sequitur, *Dextera eorum dextera*
iniquitatis: hoc et supra posuerat, quando eos
dixerat aquas multas. Tu enim ne aquas multas
bonas putares, exposuit eas in gladio maligno.
Nunc ergo exponat, quod dixit, *Quorum os locu-*
tum est vanitatem, et dextera eorum dextera ini-
quitatis. Quam vanitatem locutum est os eorum?
Et quomodo *dextera eorum dextera iniquitatis?*

18. *Quorum filii ipsorum velut novellæ con-* v. 12.
stabilitæ in juventute sua. Felicitatem ipso-
rum vult enumerare. Adtendite filii lucis, fi-

(a) Am. et Er. *Quomodo inquit.* Lov. *Quomodo vicit.* Floriacensis MS. *Quomodo vincit.* Alii plures MSS. *Quomodo hinc ut corpus Christi.* Et nonnulli. *Quomodo hic ut corpus Christi:* sed in his postremis additur verbum, *indiget.*

(b) Ita quidam MSS. At editi, *gratia est.*

(c) Editi, *dat:* et infra, *redemit.* At MSS. aliquot, *das:* et postea, *redemit*, vel *redemisti.* Quidam, *dat*, et *redimit:* juxta Græc. Lxx. τῷ διδόντι, τῷ λυτρουμένῳ.

lii pacis; adtendite filii Ecclesiæ, membra Christi; adtendite quos dicat alienigenas, quos dicat filios alienos, quos dicat aquas contradictionis, quos dicat gladium malignum. Adtendite obsecro; quia inter istos periclitamini, inter horum linguas adversus carnis vestræ desideria dimicatis: inter horum linguas positas in ma-
Ephes. 6. 12. nu diaboli, de quibus pugnat, colluctationem
» habetis, non adversus carnem et sanguinem,
» sed adversus principes et potestates, et recto-
» res mundi tenebrarum harum, hoc est, iniquorum. Adtendite, ut discernatis vos: adtendite, ne putetis veram felicitatem esse, quam sibi optant homines aut infirmi aut maligni. Ecce Fratres, certe filios alienos dixit, certe aquas multas, certe gladium malignum. Videte vanitatem, quam loquuntur, et cavete ne talia loquamini, cavete ne talia loquentes imitemini. *Quorum os locutum est vanitatem, et dextera eorum dextera iniquitatis.* Quam vanitatem locutum est os eorum, et quæ dextera eorum iniquitatis est
v. 12. dextera? Audi, *Quorum filii ipsorum velut novellæ constabilitæ a juventute sua: filiæ eorum*
v. 13. *compositæ, et ornatæ sicut similitudo templi:* * *cellaria eorum plena, eructantia ex hoc in hoc: oves eorum fecundæ, multiplicantes in egressi-*
v. 14. *bus suis;* * *boves eorum crassi. Non est ruina sepis, nec exitus, neque clamor in plateis eorum.* Ergo non est ista felicitas? Interrogo filios regni cælorum, interrogo progeniem resurrectionis in æternum, interrogo corpus Christi, membra Christi, templum Dei: Ergo non est ista felicitas, habere filios incolumes, filias ornatas, plena cellaria, abundantia pecora, nullam ruinam, non dico parietis, sed nec sepis; nullum tumultum et clamorem in plateis, sed quietem, pacem, abundantiam, copiam rerum in domibus, in civitatibus? Ergo non est ista felicitas? aut debent eam justi defugere? aut non invenis et domum justi abundantem rebus his omnibus,
Gen. 12. 5 et 13. 2 plenam ista felicitate? Non erat domus Abrahæ abundans auro, argento, filiis, familia, pecori-
Gen. 31. 8. bus? Nonne Jacob sanctus patriarcha fugiens a facie Esau fratris sui in Mesopotamiam, serviens ditatus, regressus est, et egit gratias Domino Deo suo, quia in virga sua transiit fluvium, et regressus est cum tanta abundantia pecorum atque filiorum? Quid dicimus? non est ista felicitas? Sit licet, sed sinistra. Quid est, sinistra? Temporalis, mortalis, corporalis. Nolo illam jam diffugias, sed neque dexteram putes. Non enim isti ideo maligni, ideo vani, quia his abundabant: sed quia id quod sinistrum esse debuit, in dextera ponebant. Ideo *et dextera eorum dextera iniquitatis;* ideo *os eorum locutum est vanitatem:* quia hoc in dextera posuerunt, quod in sinistra habere debuerunt. Quid enim in dextera ponere debuerunt? Deum, æternitatem, annos

A Dei non deficientes, de quibus dicitur, Et anni tui non deficient. Ibi dextera, ibi esse debet de- Psal. 101. 28.
siderium nostrum. Sinistra utamur ad tempus, dexteram desideremus in æternum. Divitiæ si Psal. 61. 11.
fluant, ne apponatis cor. Si enim divitiis fluentibus cor apposueritis, quod sinistrum est, dexterum facietis. Corrigite vos, agnoscite sapientiam amplectentem vos: cui dictum est, Sinistra Cant. 2. 6.
ejus sub capite meo, et dextera ejus complecte- »
tur me. Videte amatoria sancta Cantica, videte Cantica canticorum, nuptiarum cælestium Christi et Ecclesiæ. Quid dicit sponsa de sponso? Sinistra ejus sub capite meo, et dextera ejus »
complectetur me. Sinistra sub capite, dextera »
super caput. Amplectentis enim de super brachium super caput, sinistra autem subter caput.
B Sinistra, inquit, ejus sub capite meo. Non enim me deseret in temporalibus necessariis: sed tamen ipsa sinistra sub capite erit, non capiti præponetur, sed erit sub capite; ut dextera ejus complectatur me, pollicens vitam æternam. Ita enim sinistra sub capite, (*a*) si dextera super a
caput: impleturque quod ad Timotheum scriptum est, Promissionem habens vitæ præsentis et futuræ. Promissionem, inquit, habens vitæ præ- 1. Tim. 4. 8.
sentis et futuræ. Quid in præsenti? Sinistra sub capite. Quid in futuro? Dextera ejus complectetur me. Tempori necessaria quæritis? Quærite Matth. 6. 33.
primum regnum Dei, id est, dexteram; et hæc omnia apponentur vobis. Habebitis hic, inquit, et divitias et gloriam, et in futuro sæculo vitam æternam: et sinistra continebo infirmitatem ve-
C strum, et dextera coronabo perfectionem vestram. An forte Apostoli relinquentes omnia sua, aut pauperibus quod habebant distribuentes, sine divitiis in hoc sæculo remanserunt? Et Matth. 19. 29.
ubi est illa promissio sinistræ, Accipiet in hoc sæculo (*b*) septies tantum? Multiplicationem pro- b
misit. Et re vera quid deest homini Dei? Si quis forte infidelis est, unam domum aut paucas habet: Fidelis hominis totus mundus (*c*) divitiarum Prov. 17. . . apud Lxx.
est. Vide sinistram ejus plenam sub capite: Accipiet in hoc sæculo septies tantum. Vide dexte- c
ram complectentem: Et in futuro sæculo vitam »
æternam. Merito et alio loco de ipsa Sapientia »
dicitur, In dextera ejus anni vitæ, et in sinistra Prov. 3. 16.
ejus divitiæ et honor. »

19. Unde ergo isti vaniloqui; quare vanita-
D tem locutum est os eorum? Quia *dextera eorum dextera iniquitatis.* Non ergo eos arguo, quia filii eorum velut novellæ constabilitæ a juventute sua, nec quia filiæ eorum ornatæ sicut similitudo templi, nec quia cetera abundantia et pax terrena aderat eis. Sed quare arguo? *Bea-* v. 15.
tum dixerunt populum, cui hæc sunt. O loquentes homines vanitatem! *Beatum dixerunt populum, cui hæc sunt.* Perdiderunt veram dexteram, maligni, perversi, beneficia Dei (*d*) inverse ve- d

(a) Plerique MSS. *Ita enim sinistra sub capite, dextera super caput, impletur quod ad etc.*

(b) Quatuor MSS. *centies tantum.* Alii cum editis, *septies tantum:* et sic alias refert Augustinus hunc Evangelii locum, qui forte pro ἑκατονταπλασίονα, habebat in Græcis libris ἑπταπλασίονα.

(c) Lov. *plenus divitiarum est.* Vox *plenus* ab editis aliis et a MSS. abest, neque reperitur in Græco Lxx.

(d) Sic plures MSS. Et quidam, *inversi se.* At editi, *universi se.*

stierunt. O maligni, o vaniloqui, o filii alieni! *Beatum dixerunt populum, cui hæc sunt.* Quod ad sinistram erat, ad dexteram posuerunt. *Beatum dixerunt populum, cui hæc sunt.* Quid tu David? quid tu corpus Christi? quid vos membra Christi? quid vos, non filii alieni, sed Dei? Quoniam vaniloqui filii alieni, *beatum dixerunt populum, cui hæc sunt.* Vos quid dicitis? *Beatus populus, cujus Dominus Deus ipsius.* Habete
a ergo sinistram, (*a*) sed in sinistra: desiderate dexteram, ut ponamini ad dexteram. In sinistra enim habuerunt sinistram, apud quos esurivit,
Matth. 25. 35. et dederunt ei manducare; sitivit, potum dederunt; hospes fuit, susceperunt; nudus fuit, vestierunt. Hoc totum de sinistra abstulerunt, et ad dexteræ opera transtulerunt, ut ad dexteram ponerentur. *Dixerunt* ergo vaniloqui filii alieni *beatum populum, cui hæc sunt:* vos dicite nobiscum, *Beatus populus, cujus Dominus Deus*
b *ipsius.* (*b*)

IN PSALMUM CXLIV.

* Sermo ad plebem, Uticensem, habitus in basilica Massæ candidæ.

* ENARRATIO.

1. Laudare vobiscum Dominum (*c*) desideravimus: et quoniam hoc concedere dignatus est, ut laus quam illi dicimus habeat ordi-
c nem suum, ne forte aliquo excessu quem laudat offendat, melius iter laudis in Scriptura Dei quærimus, ne ab ipsa via, nec in dexteram nec in sinistram digrediamur. Audeo enim dicere Caritati Vestræ: ut bene ab homine laudetur Deus, laudavit se ipse Deus: et quia dignatus est laudare se, ideo invenit homo quemadmodum laudet eum. Neque enim hoc potest dici Deo, quod
Prov. 27. 2. dictum est homini, Non te laudet os tuum. Ut enim se homo laudet, arrogantia est: ut Deus se laudet, misericordia est. Prodest amare, quem laudamus: bonum amando, nos meliores efficimur. Itaque quoniam hoc nobis prodesse novit, ut amemus eum, laudando se amabilem se facit: et in eo nobis consulit, quia se amabilem facit. Exhortatur ergo cor nostrum in laudem suam: et spiritu suo implevit servos suos, ut laudarent eum. Et quoniam spiritus ejus in servis ejus laudat eum, quid aliud quam ipse se laudat? Incipit ergo Psalmus iste ita:

v. 1. ALEPH. א 2. *Exaltabo te, Deus meus, rex meus; et benedicam nomen tuum in sæculum, et in sæculum sæculi.* Videtis inchoatam esse laudem Dei, et usque ad finem Psalmi laus ipsa perducitur. Denique titulus Psalmi est, *Laus ipsi David.* Et quoniam dictus est David, qui venit ad nos ex semine
Rom. 1. 3. David; ipse autem rex noster est, regens nos, et introducens nos in regnum suum: intelligitur *Laus ipsi David*, Laus ipsi Christo. Christus
A autem secundum carnem David, quia filius David: secundum divinitatem autem Creator David, et Dominus David. Denique et Apostolus cum honoraret primum populum Dei, unde et Apostoli ipsi crediderunt, et multæ Ecclesiæ primæ factæ sunt, facientes in multis hominum millibus, quod modo (*d*) in Evangelio dives unus d audivit, et tristis abscessit; id est, vendentes omnia quæ habebant, et distribuentes pauperibus, et perfectionem in Domino requirentes: cum ergo laudaret ipsum populum primum, sic ait: Quorum patres et ex quibus Christus secun- Rom. 9. 5. dum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. Quia itaque ex ipsis Christus secundum carnem, ideo David, quia vero ipse est super omnia Deus benedictus in sæcula, ideo,
B *Exaltabo te, Deus meus, rex meus; et benedicam,* inquit, *nomen tuum in sæculum, et in sæculum sæculi.* Forte *in sæculum*, hic, *in sæculum* autem *sæculi*, in æternum. Modo ergo incipe laudare, si in æternum laudaturus es. Qui laudare non vult in transitu hujus sæculi, obmutescet cum venerit sæculum sæculi. Proinde sequentibus versibus prope hoc dixit.

v. 2. BETH. ב 3. Ne quis etiam aliter intelligeret quod ait, *Laudabo nomen tuum in sæculum:* et quæreret aliud sæculum, quando laudaret: *Per singulos,* inquit, *dies benedicam te.* Lauda ergo et benedic Psal. 83. 8. Dominum Deum tuum per singulos dies; ut cum finiti fuerint singuli dies, et venerit sine fine unus dies, eas ex laudibus in laudem, sicut ex virtutibus in virtutem. *Per singulos,* inquit,
C *dies benedicam te:* non transiet dies, quo te non benedicam. Nec mirum est, si læto die tuo benedicis Deum tuum. Quid, si forte illuxerit aliquis tristis dies, sicut se habent humanæ res, sicut est abundantia scandalorum, sicut est multiplicatio tentationum; quid, si ergo aliquid accidat triste homini, desines laudare Deum? desines benedicere Creatorem tuum? Si desines mentitus et dicendo, *Per singulos dies benedicam te, Domine.* Si autem non desines, etsi tibi videtur in die tristi male, erit tibi in Deo tuo bene. Est enim, et quando male est tibi, ubi bene tibi sit. Si enim in aliquo malo male est tibi, procul dubio in aliquo bono bene tibi erit. Et quid tam bonum, quam Deus tuus, de quo dictum est, Nemo bonus, nisi unus Deus? Nam Lucæ 18. 19.
D quam sit secura ista laudatio, et quam sit securum hoc bene, intellige de ipso bono. Nam si gaudes de bono, quod tibi accidit per diem; fortasse transit alio die bonum hoc, unde gaudes. Bene fuit mihi, bonum diem duxi: quia forte lucra venerunt, aut invitatus es, aut in epulis diu fuisti. Gaudes, quia in epulis diu fuisti: alter te dolet, quia non erubuisti. Veruntamen de quocumque tali bono gaudeas, certe transitorium est. Si autem gaudeas in Domino Deo tuo, audies

(a) Sic plerique MSS. Editi autem verba interpungunt hac ratione, *sed in sinistra desiderate dexteram.* Et infra Er. et Lov. *Ad sinistram enim habuerunt Christum, apud quos etc.* Am. *Ad sinistram enim habuerunt sinistram.* Nonnulli MSS. *A sinistra enim etc.*

(b) Antiquiores MSS. clausulam hanc habent, *Conversi ad Deum. Amen. Deo gratias semper.*

(c) Hoc certe exordio non apud suos utebatur: sed sermo iste, sicuti in pervetusto Floriacensi codice prænotatur, *habitus est Uticæ in basilica Massæ candidæ.* Vide infra n. 17. not. a.

(d) Sic plures MSS. Editi vero, *ex Evangelio.*

Psal. 36. 4. dicentem Scripturam, Delectare in Domino. Tanto firmius gaudebis, quanto est ille certior in quo gaudebis. Si enim gaudes de nummo, times furem: si autem gaudes de Deo, quid times? Ne tibi quisquam auferat Deum? Deum tibi nemo auferet, si tu eum non dimiseris. Non enim sic est Deus, quomodo lux ista de cælo fulgens. Non quando volumus ad eam accedimus, quia non in omni loco lucet. Per infirmitatem nostram forte fit, ut hyeme nos delectet esse in ipsa luce: nunc autem per æstatem videtis, quia magis eum locum quæsivimus, ut in ipsa luce non staremus. In Deo autem tuo quando stas, et in lumine veritatis ejus delectaris, non quæris locum quo ad eum accedas; sed conscientia accedit,
Psal. 33. 5. conscientia recedit. Quod dictum est, Accedite ad eum, et illuminamini: animo dictum est, B non veiculo; affectibus dictum est, non pedibus.
Psal. 9. 4. Et cum in eo stabis, æstus non patieris. Spiritus enim spirabit tibi, et sub alis ejus sperabis.

4. Vides ergo habere te quomodo delecteris per singulos dies. Non enim te dimittet Deus tuus, etiam si aliquid triste acciderit. Quam enim triste erat, quod sancto viro Job acciderat! Quam repente, quam multa mala, quemadmodum omnia de quibus gaudere putabatur, non de quibus gaudebat, diabolo tentante subtracta sunt, quemadmodum et filii mortui sunt! Periit quod servabatur, perierunt quibus servabatur; nec tamen periit qui et illud et illos dedit. Et ipsi filii præsenti sæculo perierunt, agnoscendi et recipiendi in futuro. Ille tamen vir habens aliud unde gauderet, in quo verum erat, quod modo C commemoravimus, *Per singulos dies benedicam te:* numquid quia ille dies, quo totum perierat, tristis illuxit, ideo lux interior in corde
Job. 1. 21. defecit? Stetit quippe in illa luce, et ait, Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum. Ergo per singulos dies laudavit, qui etiam in die tam tristi laudavit. Breve Magisterium est, ut semper laudes Deum veroque cor-
Psal. 33. 2. de, non falso dicas, Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo. Breve magisterium est, scilicet ut noveris eum misericorditer dare cum dat, misericorditer auferre cum tollit; nec te credas a misericordia ejus derelinqui, qui tibi aut blanditur dando, D ne deficias; aut corripit exultantem, ne pereas. Sive ergo in ejus donis, sive in ejus flagellis, a lauda (*a*) tu. Laus flagellantis, medicina est vulneris. *Per singulos*, inquit, *dies benedicam te.* Prorsus per singulos dies, Fratres, benedicite: omnino quidquid acciderit, benedicite Deum. Etenim ne accidat aliquid, quod ferre non potestis, ipse facit. Ideo cum timore debes esse, quando tibi bene est; neque te ad hoc parare, quasi ut numquam tenteris. Si enim numquam tentaris, numquam probaris. Nonne melius est tentari et probari, quam non tentatum repro-

A bari? *Et laudabo nomen tuum in sæculum, et in sæculum sæculi.*

5. *Magnus Dominus et laudabilis valde.* Quantum dicturus erat? quæ verba quæsiturus? GHIMEL. Quantam conceptionem conclusit in uno *valde?* Cogita quantum vis. Quando autem potest cogitari, qui capi non potest? *Laudabilis est valde; et magnitudinis ejus non est finis.* Ideo dixit, *valde;* quia, *magnitudinis ejus non est finis:* ne forte incipias velle laudare, et putes te laudando posse finire, cujus magnitudo finem non potest habere. Noli ergo te putare eum, cujus magnitudinis finis non est, sufficienter posse laudare. Nonne ergo melius est, ut quomodo ipse non finitur, nec laus ipsius finiatur? Illius magnitudo sine fine est, et tua laudatio sine fine sit. De magnitudine ejus quid dictum est? *Magnitudinis ejus non est finis.* De tua laude quid? *Laudabo nomen tuum in sæculum, et in sæculum sæculi.* v. 2. Ergo sicut ejus magnitudinis non est finis, sic tuæ laudis non erit finis. Non enim cum mortuus fueris in hac carne, desines laudare Dominum. Dictum est quidem, Non mor- Psal. 113. 17. tui laudabunt te, Domine: sed illi de quibus di- Eccli. 17. 26. citur, A mortuo, velut qui non sit, perit confessio: non illi de quibus ait, Qui credit in me, Johan. 11. 25. licet moriatur, vivet. Quia Deus Abraham et Matth. 22. 32. Deus Isaac et Jacob, non est Deus mortuorum, sed vivorum. Si enim numquam nisi ipsius eris, numquam a laude ipsius tacebis. Timere poteris, ne dum hic vivis ipsius sis, et cum mortuus fueris, non ipsius sis? Audi Apostolum promittentem tibi securitatem, Sive vivimus, Domino vivimus; sive morimur, Domino morimur: sive Rom. 14. 8. ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus. Et unde factum est, ut ejus sis et mortuus? Quia pretio sui sanguinis te redemit et (*b*) mortuus. b Quomodo perdit servum mortuum, cujus mors est pretium tuum? Ideo cum dixisset, Sive vivimus, sive morimur, Domini sumus; ut ostenderet ipsum pretium, Ad hoc enim, inquit, Christus mortuus est et resurrexit, ut et vivorum et Ibidem 9. mortuorum dominetur.

6. Verumtamen, quia *magnitudinis ejus non est finis*, et cum quem non capimus, laudare debemus: (si enim capimus, magnitudinis ejus est finis: si autem magnitudinis ejus non est finis, capere ex eo aliquid possumus, Deum tamen totum capere non possumus:) tamquam deficientes in ejus magnitudine, ut reficiamur ejus bonitate, ad opera respiciamus, et de operibus laudemus operantem, de conditis conditorem, de creatura creatorem. Videamus quæ hic fecerit, quæ nobis nota sunt, quæ nobis manifestata sunt. Illius enim immensa bonitas et interminabilis magnitudo, quanta alia fecit, quæ nos non novimus? Quando quidem aciem oculorum nostrorum usque ad cælum extendimus, et a sole et a luna et stellis rursus revocamus ad terram; et hoc totum spatium est ubi vagatur

(a) Sic MSS. Editi autem, *lauda eum.*

(b) Aliquot MSS. *et mortuum.*

acies nostra: ultra cælos quis extendat vel aciem mentis, non dicam carnis? Ergo quantum nota sunt nobis opera ejus, laudemus eum per opera ejus. Invisibilia enim ejus a constitutione mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. *Generatio et generatio laudabit opera tua.* Omnis generatio laudabit opera tua. Forte enim omnis generatio dicta est, *generatio et generatio.* Non enim tamdiu dicturus erat, *generatio et generatio*, quamdiu finiret numerum omnium generationum: sed repetitio loquentis, in infinitum misit animum cogitantis. Ecce ista generatio quæ nunc in carne est, transitura hinc sicut venit, laudat opera Dei; et illa cui succedenti cedit, laudabit utique opera Dei; et post illam erit alia; et usque in finem sæculi quam multæ generationes! Hoc significans ait, *Generatio et generatio, laudabit opera tua.* An forte duas quasdam generationes insinuare voluit ista repetione? Sumus enim in ista generatione filii Dei, erimus in alia generatione filii resurrectionis. Appellavit Scriptura filios resurrectionis, ipsam resurrectionem regenerationem vocavit. In regeneratione, inquit, cum sederit filius hominis in majestate sua. Item in alio loco: Non enim nubent, neque uxores ducent, cum sint filii resurrectionis. Ergo, *Generatio et generatio laudabit opera tua.* Laudamus nunc opera Domini, cum in hac mortalitate vivimus: et si laudamus compediti, quomodo laudabimus coronati? Ergo hæc nunc adtendamus in hac generatione opera Domini, in cujus laude dicitur, *Generatio et generatio laudabit opera tua:* quoniam magnitudinis tuæ non est finis. Opera tua intueri licet, ut tu lauderis, qui talia operaris.

Rom. I. 20. · v. 4. · DALETH. ד · Matth. 19. 28. · Lucæ 20.36.

Item v. 4. 7. *Et virtutem tuam annuntiabunt.* Neque enim opera tua laudabunt, nisi ut virtutem tuam annuntient. Proponuntur laudes pueris in schola, et omnia talia proponuntur quæ laudentur, quæ Deus est operatus: proponitur homini laus solis, laus cæli, laus terræ, ut ad minora etiam veniam, laus rosæ, laus lauri: omnia ista opera Dei sunt, proponuntur, suscipiuntur, laudantur; opera celebrantur, de operatore tacetur. Ego in operibus volo laudari creatorem, ingratum non amo laudatorem. Laudas quod fecit, taces de illo qui fecit? Quasi vero nisi ille tantus esset, invenires quod laudares. In eo quod vides, quid ibi laudatur? Species, utilitas, aliqua virtus, aliqua potentia rerum istarum. Si pulcritudo te delectat, quid pulcrius faciente? Si utilitas laudatur, quid illo utilius, qui fecit omnia? Si virtus laudatur, quid illo potentius, a quo facta sunt omnia; a quo etiam facta non dimittuntur, sed reguntur et gubernantur omnia? Non ergo quemadmodum quidam eloquentes muti, laudantes creaturam, obliviscentes creatorem; non sic te laudat generatio et generatio in servis tuis, cum laudat opera tua. Sed quomodo laudat? *Et virtutem tuam annuntiabunt.* In laudandis operibus tuis, virtutem tuam annuntiabunt. Laudatores isti, sancti et boni fideles, veri laudatores, non ingrati gratiæ, cum laudant opera Dei hæc atque illa, summa et ima, cælestia et terrestria, inter ipsa opera Dei quæ laudant, et seipsos inveniunt, quia in operibus Dei et ipsi sunt. Qui enim fecit omnia, ipse nos fecit inter omnia. Proinde si laudas opera Dei, et te laudaturus es; quia et tu opus Dei es. Ubi est ergo, Non te laudet os tuum? Prov. 27. 2.
Ecce inventum est quo modo et te laudare possis, et arrogans non sis. Deum in te lauda, non te: quia tu es talis, sed quia ille fecit te; non quia tu aliquid potes, sed quia potest ille in te et per te. Ac per hoc laudabunt te, *et virtutem tuam annuntiabunt;* non suam, sed *tuam.* Discite ergo laudare. Intuentes opera, miramini artificem; gratias, agendo, non arrogando. Laudate quia ipse fecit, quia sic constituit, quia talia donavit.

8. Denique vide quæ sequuntur; *Virtutem*, inquit, *tuam annuntiabunt*, * *Et magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquentur*, *et mirabilia tua narrabunt.* * *Et virtutem metuendorum tuorum dicent*, *et magnitudinem tuam enarrabunt eam.* * *Memoriam abundantiæ suavitatis tuæ eructabunt:* nonnisi tuam. Iste operum considerator, vide si deflexus est ab operante ad opus: vide si decidit ab eo qui fecit, ad ea quæ fecit. Ab his quæ facta sunt, gradum sibi fecit ad eum, non ab illo ad ista casum. Si enim amaveris hæc plus quam illum, non habetis illum. Et quid tibi prodest abundare operibus, si te deserit operator? Certe ama et hæc; sed plus illum ama, et hæc propter illum ama. Annuntia virtutem ejus, magnificentiam gloriæ sanctitatis ejus loquere, mirabilia ejus enarra, virtutem metuendorum dic. Iste enim amabilis est et terribilis. Non enim blanditur et non minatur. Si non blandiretur, nulla esset exhortatio: si non minaretur, nulla esset correptio Dicent ergo laudatores tui, *et virtutem metuendorum;* virtutem creaturæ tuæ punientis et disciplinam dantis dicent, non tacebunt. Non enim prædicabunt regnum tuum æternum, et tacebunt ignem æternum. Laus enim Dei in via te constituens, ostendere tibi debet et quid diligas, et quid timeas; et quid appetas, et quid fugias; quid eligas, et quid rejicias. Tempus electionis nunc est, acceptionis postea erit. Dicatur ergo virtus metuendorum. *Et magnitudinem tuam*, inquit, *enarrabunt eam.* Sic infinitam, sic quomodo magnitudinis tuæ non est finis; non de illa tacebunt. Illam, inquam, *magnitudinem tuam*, de qua superius dixeram, Et magnitudinis tuæ non est finis, *enarrabunt eam.* Quomodo enarrabunt eam, si finis non est? Enarrabunt eam, cum laudabunt eam: et quia finis ejus non est, sic et laudis ejus non erit finis. Probemus quia non erit finis laudis ejus. Beati, inquit, qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te. *Et magnitudinem tuam* illam, illam infinitam, *enarrabunt eam.* Psal. 83. 5.

v. 5. HE. ה · v. 6. VAV. ו · v. 7. · v. 3.

9. *Memoriam abundantiæ suavitatis tuæ eructabunt.* O epulas felices! Quid manducabunt, qui sic eructabunt? *Memoriam abundantiæ suavitatis tuæ.* Quid est, *memoriam abundantiæ suavitatis tuæ?* Quia nos oblitus non es, cum obliti te nos fuerimus. Omnis enim caro oblita v. 7. ZAIN. ז

erat Deum, ille tamen opera sua non est oblitus. Hæc memoria ejus super nos, quia non nos oblitus est, prædicanda est, enarranda est: et quia valde dulcis est, manducanda et eructanda est. Sic manduca, ut eructes; sic accipe, ut des. Manducas, cum discis, eructas, cum doces; manducas cum audis, eructas, cum prædicas: hoc tamen eructas, quod manducasti. Denique ille avidissimus epulator Joannes Apostolus, cui non sufficiebat ipsa mensa Domini, nisi discumberet super pectus Domini, et de arcano ejus biberet divina secreta, quid eructavit? In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum. *Memoriam ergo abundantiæ suavitatis tuæ eructabunt*. Quomodo non sufficit, memoriam tuam; nec memoriam abundantiæ tuæ, vel memoriam suavitatis tuæ; sed *memoriam abundantiæ suavitatis tuæ?* Etenim quid prodest si abundat et insuave est? Item molestum, si suave et parum est.

Johan. 13. 23.

Johan. 1. 1.

10. Ergo, *Memoriam abundantiæ suavitatis tuæ eructabunt:* quia non es tu oblitus nostri; et non oblitus commonuisti nos, ut et nos reduceas in memoriam. Commemorabuntur enim et convertentur ad Dominum universi fines terræ. Quia ergo *memoriam abundantiæ suavitatis tuæ eructabunt*, intelligentes in se nihil boni esse, quod a te non sit; nec potuisse converti ad te, nisi commonerentur abs te; nec reduci potuisse in memoriam tui, si tu oblivisceris illorum: hæc considerantes in gratia tua, *Et justitia tua exsultabunt*. Hæc, inquam, in tua gratia considerantes, *exsultabunt justitia tua*, non sua. Fratres, si vultis eructare gratiam, bibite gratiam. Quid est, bibite gratiam? Discite gratiam, intelligite gratiam. Nos antequam essemus, omnino non eramus; et facti sumus homines, cum ante nihil essemus. Deinde jam ipsi homines ex traduce illius peccatoris et maligni eramus, et filii iræ natura, sicut et ceteri. Adtendamus ego gratiam Dei, non solum qua fecit nos, verum etiam qua refecit. Cui ergo debemus, quia sumus: illi debemus, quia et justificati sumus. Nemo quasi tribuat Deo, quia est; et sibi tribuat, quia justus est. Melius est enim quod tibi vis tribuere, quam quod illi. Melius (*a*) enim aliquid es quia justus es, quam quia homo es. Inferius aliquid das Deo, et superius tibi. Totum illi da, in toto ipsum lauda: non cadas de manu artificis. Ut esses quis fecit? Nonne scriptum est, quia sumsit Deus limum de terra, et formavit hominem? Antequam homo esses, limus eras; antequam limus esses, nihil eras. Sed non de isto solo figmento gratias agas artifici tuo: audi aliud figmentum ubi te fecit. Non ex operibus, ait, ne forte quis extollatur. Sed quid dixit, Non ex operibus, ne forte quis extollatur: superius quid commemoravit? Gratia salvi facti estis per fidem: et hoc (*b*) non ex vobis. Apostoli verba sunt, non mea, Gratia salvi facti estis per fidem: et

Psal 21. 28.

Ephes. 2. 3.

a

Gen. 1. 7.

Tit. 3. 5.

Ephes. 2.

b

A

hoc (ut salvi essetis per fidem) non ex vobis. Quamvis hoc ipsum quod dixerat, Gratia; utique, non ex vobis: sed ne quis aliter intelligeret, planius hoc aperire dignatus est. Da intellectorem, et totum dixit. Gratia salvi facti estis. Ubi audis, gratia, gratis intellige. Si ergo gratis, nihil tu adtulisti, nihil meruisti. Nam si meritis aliquid » redditum est, merces est, non gratia. Gratia, inquit, salvi facti estis per fidem. Expone illud apertius propter arrogantes, propter sibi placentes, propter ignorantes Dei justitiam et suam Rom. 10. 3. volentes constituere. Audi hoc idem apertius: Et hoc, inquit, quod gratia salvi facti estis, non Tit. 3. 5. ex vobis, sed Dei donum est. Sed et nos forte aliquid fecimus, ut dona Dei mereremur. Non » ex operibus, inquit, ne forte quis extollatur.

B

Quid ergo, nos bene non operamur? Immo operamur. Sed quomodo? Ipso in nobis operante: quia per fidem locum damus in corde nostro ei, qui in nobis et per nos bona operatur. Audi enim Ephes. 2.10. unde opereris bona: Ipsius enim sumus figmen- » tum, creati in Christo Jesu in operibus bonis, ut in illis ambulemus. Ista est suavitas abundans memoriæ ipsius circa nos. Hanc eructando, prædicatores ejus justitia ejus exsultabunt, non sua. Quid ergo ut simus, ut laudemus, ut justitia tua exsultemus, ut memoriam abundantiæ suavitatis tuæ eructemus, quid (*c*) erga nos fecisti, c Domine, quem laudamus? Dicamus, et cum dicimus, laudemus.

11. *Misericors et miserator Dominus, longanimis et multum misericors*. v. 8. * *Suavis Dominus* CHET. *omnibus, et miserationes ejus in omnia opera* ח *ejus*. v. 9.

C

Nisi ille talis esset, de nobis repetitio nulla esset. Adtende ad te ipsum: quid merebaris peccator? contemtor Dei, quid merebaris? Vide si occurrit tibi nisi pœna, si occurrit tibi nisi supplicium. Vides ergo quid tibi debebatur, et quid dederit qui gratis dedit. Data est venia peccatori, datus est spiritus justificationis, data est caritas et dilectio, in qua omnia bona facias; et super hæc dabit et vitam æternam, et societatem Angelorum: totum de misericordia. Merita tua nusquam jactes, quia et ipsa tua merita illius dona sunt. *Et justitia tua exsultabunt. Misericors et miserator Dominus;* qui fecisti omnia gratis: *Longanimis;* quantos enim sustinet peccatores? *Misericors et miserator Dominus*, in

D

his quibus veniam dedit: in his quibus adhuc non dedit, *longanimis*, non damnans, sed exspectans, ipsa exspectatione clamans, Convertimini ad me, et convertar ad vos. Et (*d*) nimia Zach. 1. 3. longanimitate, Nolo, inquit, mortem impii, quan- Malach. 3. 7. tum ut revertatur et vivat. Ille quidem longani- d Ezech. 33. 11. mis: tu autem secundum duritiam cordis tui et Rom. 2. 5. cor impœnitens thesaurizas tibi iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua. Non enim modo sic longanimis in sustinendo, ut numquam justus

(*a*) Sic MSS. At editi, *melius est enim aliquid esse, quia justus es.*

(*b*) Hic editi adduut, *ut salvi essetis per fidem:* quod a MSS. abest.

(*c*) Sic MSS. Editi vero, *quid ergo nos.*

(*d*) Plerique MSS. *Et nimiam longanimitatem.*

a in (*a*) vindicando. Distribuit tempora: vocat te A nunc, exhortatur te nunc; exspectat donec resipiscas, et tu tardas? Magna ejus misericordia, et in hoc quod diem vitæ tibi incertum fecit, ut nescias quando hinc emigrabis; et cum quotidie speras te migrare, aliquando converteris: et in hoc magna ejus misericordia. Ceterum si statuisset diem omnibus, faceret abundare peccata de securitate. Dedit ergo spem veniæ, ne desperando amplius pecces. Et spes, et desperatio timenda est in peccatis. Videte vocem desperantis ad augenda peccata, et videte vocem sperantis ad augenda peccata, et quomodo utrique voci occurrit providentia et misericordia Dei. Audi vocem desperantis: Jam, inquit, damnandus sum, quare non facio quidquid volo? Audi et vocem sperantis: Misericordia Domini magna est, quando me convertero, dimittet mihi omnia; quare non facio quidquid volo? Desperat, ut peccet; sperat, ut peccet. Utrumque metuendum est, utrumque periculosum: væ a desperatione, væ a perversa spe. Utrique huic periculo et utrique malo quomodo occurrit misericordia Dei? Quid dicis tu, qui desperando volebas peccare? Jam damnandus sum, quare non facio quidquid volo? Audi Scripturam: Nolo mortem impii, quantum ut revertatur et vivat. Hac voce Dei reducitur in spem: sed timendus est alius laqueus, ne ipsa spe amplius peccet. Quid ergo et tu dicebas, qui spe magis peccas? Quando me convertero, omnia mihi Deus dimittet, faciam quidquid volo. Audi et tu Scripturam: Ne tardes converti ad Dominum, » neque differas de die in diem: subito enim veniet » ira illius, et in tempore vindictæ disperdet te. » Noli ergo dicere, Cras me convertam, cras Deo placebo; et omnia hodierna et hesterna dimittuntur mihi. Verum quidem dicis, quia Deus conversioni tuæ indulgentiam promisit: sed dilationi tuæ diem crastinum non promisit.

[Margin: Spes et desperatio in peccatis. — Ezech. 33. 11. — Eccli. 5. 8.]

v. 9. TETH. ט

12. *Suavis Dominus omnibus: et miserationes ejus in omnia opera ejus.* Quare ergo damnat? quare flagellat? An quos damnat, an quos flagellat, non sunt opera ejus? Plane opera ejus. Et vis nosse quia *super omnia opera ejus miserationes ejus?* Inde est illa longanimitas, qua facit solem suum oriri super bonos et malos. Nonne *miserationes ejus in omnia opera ejus*, qui pluit super justos et injustos? Nonne *miserationes ejus in omnia opera ejus?* Longanimis exspectat peccatorem, dicens, Convertimini ad me, et convertar ad vos. Nonne *miserationes ejus in omnia opera ejus?* Et cum dicit, Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus: hic non miseratio ejus, sed severitas ejus. Miseratio ejus: reddita est operibus ejus: severitas ejus est non in opera sua, sed in opera tua. Denique si tollas opera tua mala, et non in te remaneat nisi opus ejus, non te dimittet miseratio ejus: si autem tu non dimittis opera tua, erit severitas ejus in opera tua, non in opera sua.

[Margin: Matth. 5. 45. — Malach. 3. 7. Zach. 1. 3. Matth. 25. 41.]

v. 10. IOD. י

13. *Confiteantur tibi, Domine, omnia opera tua, et sancti tui benedicant te. Omnia opera tua confiteantur tibi:* quid enim, terra non est opus ejus? Ligna non sunt opera ejus? Pecora, bestiæ, pisces, volatilia non sunt opera ejus? Plane et hæc opera ejus. Et quomodo ei confitebuntur et hæc? Video quidem in Angelis confiteri illi opera ejus: etenim opera ejus sunt Angeli: et homines opera ejus sunt; et cum confitentur illi homines, opera ejus illi confitentur: numquid ligna et lapides vocem habent confessionis? Prorsus confiteantur ei omnia opera ejus. Quid dicis? Et terra et ligna? Omnia opera ejus. Si omnia laudant, cur non omnia confitentur? Confessio enim non peccatorum tantum dicitur, sed et laudis: ne forte ubicumque auditis confessionem, B putetis jam non esse nisi peccati. Usque adeo enim hoc putatur, ut quando sonuerit de divinis eloquiis, continuo sit consuetudo pectora tundere. Audi quia est et laudis confessio: Numquid Dominus Jesus Christus habebat peccatum? Et tamen ait, Confiteor tibi Pater, Domine cæli et terræ. Confessio est ergo in laude. Proinde quid accipiendum, *Confiteantur tibi, Domine, omnia opera tua?* Laudent te omnia opera tua. Sed talis quæstio redit ad laudem, qualis erat in confessione. Si enim propterea confiteri non poterunt terra, ligna et quæque insensata, quia vocem non habent confitendi; ideo nec laudabunt, quia vocem non habent prædicandi. Nonne tamen omnia tres illi pueri enumerant, deambulantes inter flammas innoxias, quibus spatium C erat, non solum non ardendi, sed etiam laudandi Deum? Omnibus dicunt a cælestibus usque ad terrena, Benedicite, hymnum dicite, et superexaltate eum in sæcula. Ecce quomodo dicunt hymnum. Nemo hoc sentiat, quod mutus lapis aut mutum animal habeat rationem intelligendi Deum. Hoc qui putaverunt, multum a veritate aberraverunt. Deus ordinavit omnia, et fecit omnia: quibusdam dedit sensum et intellectum et immortalitatem, sicut Angelis; quibusdam dedit sensum et intellectum cum mortalitate, sicut hominibus; quibusdam dedit sensum corporis, nec intellectum, nec immortalitatem dedit, sicut pecoribus; quibusdam vero nec sensum, nec intellectum, nec immortalitatem, sicut herbis, lignis, lapidibus: tamen et ipsa in genere suo deesse non possunt, et gradibus quibusdam ordinaD vit (*b*) creaturam, a terra usque ad cælum, a b visibilibus ad invisibilia, a mortalibus ad immortalia. Ista contextio creaturæ, ista ordinatissima pulcritudo, ab imis ad summa conscendens, a summis ad ima descendens, nusquam interrupta, sed dissimilibus temperata, tota laudat Deum. Quare ergo tota laudat Deum? Quia cum eam consideras et pulcram vides, tu in illa laudas Deum. Vox quædam est mutæ terræ, species terræ. Attendis et vides ejus speciem, vides ejus fecunditatem, vides ejus vires, quomodo concipiat semen, quomodo plerumque afferat quod

[Margin: Matth. 11. 25. — Dan. 3. 88.]

(a) Am. et Er. *in judicando:* et sic plures MSS. qui paulo post cum ceteris habent, *exspectat donec factus,*

(b) Hic Er. et Lov. addunt, *et ornavit:* quod a ceteris libris abest.

non est seminatum: vides, et consideratione tua tamquam interrogas eam; et ipsa inquisitio interrogatio est. Cum autem inquisieris admirans, et perscrutatus fueris, et magnam vim, magnam pulcritudinem, præclaramque virtutem inveneris, quoniam apud se et a se habere hanc virtutem non posset; continuo tibi venit in mentem, quia non potuit a se esse, nisi ab illo Creatore. Et hoc quod in ea invenisti, vox confessionis ipsius est, ut laudes Creatorem. Nonne considerata universa pulcritudine mundi hujus, tamquam una voce tibi species ipsa respondet, Non me ego feci, sed Deus?

14. Ergo, *Confiteantur tibi, Domine, omnia opera tua, et sancti tui benedicant te.* Ut in confessione operum tuorum sancti tui te benedicant, ipsi sancti tui inspiciant creaturam confitentem. B Et illorum vocem audi benedicentem. Etenim cum sancti tui benedicunt te, quid dicunt? *Gloriam regni tui dicent, et potentiam tuam loquentur.*
v. 11. CAPH. כ
Quam potens Deus, qui fecit terram! quam potens Deus, qui implevit terram bonis! quam potens Deus, qui dedit vitas suas proprias animalibus! quam potens Deus, qui semina diversa dedit visceribus terræ, ut germinarent tantam varietatem fruticum, tantam speciem arborum! quam potens Deus, quam magnus Deus! Tu interroga, creatura respondet: et de responsione, tamquam confessione creaturæ, tu sancte Dei benedicis Deum, et potentiam loqueris.

v. 11 LAMED. ל
15. *Ut notam faciam filiis hominum potentiam tuam et gloriam magnitudinis decoris regni tui.* C Sancti ergo tui commendant gloriam magnitudinis decoris regni tui; magnitudinis decoris gloriam. Est quædam magnitudo decoris regni tui: hoc est, regnum tuum habet decorem et magnum decorem. Quando quidem quidquid habet decorem, a te habet decorem; ipsum regnum tuum qualem decorem habet? Non nos terreat regnum, habet et decorem quo delectemur. Etenim quale illud decus est, quo perfruentur sancti? quibus dicetur, Venite benedicti Patris mei, percipite regnum. (Matth. 25. 34.) Unde ibunt? quo ibunt? Videte Fratres; et si potestis quantum potestis, cogitate decorem regni illius quod venturum est: unde est in oratione nostra, Adveniat regnum tuum. (Matth. 6. 10.) Ipsum enim regnum optamus ut veniat, hoc regnum venturum sancti prædicant. Mundum istum adtendite, decorem habet. Quem decorem habet terra, mare, aer, cælum, sidera? D Omnia hæc nonne omnem consideratorem terrent? Nonne pulchritudo ipsa sic eminet, ut quasi pulcrius nihil inveniri possit? Et hic vivunt in isto decore, in ista pulcritudine prope jam ineffabili, hic vivunt tecum et vermiculi et mures, et omnia terræ repentia, ista tecum vivunt in decore isto. Quale decus est illius regni, ut tecum non vivant nisi Angeli? Ideo parum fuit, ut diceret gloriam decoris. Potuit enim dici et gloria decoris cujuslibet speciei etiam in hoc mundo constitutæ, vel de terra (*a*) virentis, vel de cælo fulgentis: sed *magnitudinis decoris regni tui*, aliquid commendat, quod nondum videmus, quod nondum visum credimus, quod creditum desideramus, propter cujus desiderium omnia sustinemus. Est ergo magnitudo decoris cujusdam: ametur antequam videatur, ut cum visa fuerit teneatur.

16. *Regnum tuum.* Quod regnum dico? *Regnum omnium sæculorum.* v. 13 MEM. מ
Nam et regnum hujus sæculi habet decorem suum: sed non est ibi magnitudo illa decoris, qualis est in regno omnium sæculorum. *Et dominatio tua in omni generatione et generatione.* Hæc est illa repetitio, vel omnem generationem significans, vel generationem illam quæ erit post hanc generationem.

17. *Fidelis Dominus in verbis suis, et sanctus in omnibus operibus suis.* Item v. 13. NUN. נ
Fidelis Dominus in verbis suis: quid enim promisit, et non dedit? *Fidelis Dominus in verbis suis.* Adhuc quædam promisit et non dedit: sed credatur illi ex his quæ dedit. *Fidelis Dominus in verbis suis.* Possemus illi credere tantummodo dicenti: noluit sibi credi dicenti, sed voluit teneri Scripturam suam: quomodo si diceres alicui homini, cum aliquid promitteres, Non mihi credis, ecce scribo tibi. Etenim quia generatio vadit, et generatio venit, et sic transcurrunt ista sæcula cedentibus succedentibusque mortalibus; Scriptura Dei manere debuit, et quoddam chirographum Dei, quod omnes transeuntes legerent, et (*b*) viam promissionis ejus tenerent. Et quanta sunt quæ reddidit ex isto chirographo? Dubitant homines credere illi de resurrectione mortuorum et de futuro sæculo, quod solum jam reddendum restat, quando si faciat rationem cum infidelibus, erubescunt infideles? Si dicat tibi Deus, Chirographum meum tenes, judicium promisi, (*c*) diremtionem bonorum et malorum regnum sempiternum fidelibus, et non vis credere? Ibi in chirographo meo lege omnia quæ promisi, deduc mecum rationem: certe vel computando quæ reddidi, potes me credere redditurum esse quod debeo. In ipso chirographo habes promissum unicum Filium, cui non peperci, sed pro vobis omnibus tradidi eum: jam computa in redditis. (Rom. 8. 32.) Lege chirographum: promisi ibi pignus Spiritussancti me daturum per Filium meum: computa redditum. (Act. 2. 2. etc.) Promisi ibi sanguinem et coronas Martyrum gloriosissimorum; computa redditum; admoneat te Massa (*d*) redditi debiti mei. Sed et hæc gloria Martyrum ut redderetur, tibi promissa in chirographo, ubi scriptum est, Propter te mortificamur tota die; ut hoc redderetur, (Psal. 43. 22.) Fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania, adstiterunt reges terræ, et principes con- (Psal. 2. 1. »)

(a) Lov. *virentis*: dissentientibus editis aliis et MSS.
(b) Duo MSS. *viam*.
(c) Sic plures MSS. At Am. *diremtionem*. Er. et Lov. *de redditione*.
(d) In editis omissum erat, *redditi*: quod ex nonnullis MSS. restituimus. Hic porro Martyres, vulgo *Massa candida*, laudantur, quorum in basilica, apud Uticam, sermonem habitum esse ex Floriacensi MS. deprehendimus. De iisdem Martyribus jam supra in Psal. 49. n. 9. Confer sermonem 112. de diversis: necnon ser. 115, cujus cap. 10 *Uticensis Massa candida* appellatur.

» venerunt in unum adversus Dominum, et adver- A
» sus Christum ejus. Principes convenerunt in
unum, conspirantes adversus Christianos. Quid,
ipsorum regum fidem, nonne et promisi in Chi-
Psal. 71. 11. rographo, et reddidi in effectu? Adtende ubi
» promisi: Adorabunt eum omnes reges terræ,
omnes gentes servient illi. Ingrate, legis debi-
tum, cernis redditum, non credis promissum?
Psal. 2. 2. Lege aliud in chirographo meo: Quoniam fre-
Psal. 40. 6. muerunt gentes: Quoniam inimici mei dixerunt
mala mihi, hoc est Christo: Quando morietur et
peribit nomen ejus? Quoniam hæc omnia fece-
runt atque dixerunt, lege quod promisi, cui me
Soph. 2. 11. solvendo obstrinxi. Prævalebit Dominus adver-
» sus eos, et exterminabit omnes deos gentium
» terræ, et adorabunt eum unusquisque de loco
suo. Nempe jam prævaluit, exterminavit omnes B
deos gentium terræ, Nonne et hoc facit, et hoc
reddit? Ante oculos omnium ponit solutionem
debitorum suorum: quædam reddidit sub majo-
ribus nostris, quæ nos non vidimus; quædam
reddidit temporibus nostris, quæ illi non vide-
runt: per omnes generationes reddidit quæ scri-
pta sunt. Et quid restat? Non ei creditur, his
omnibus redditis? Quid restat? Ecce fecisti ra-
tionem, tanta reddidit: numquid propter pauca
residua infidelis est factus? Absit. Quare? Quia,
Fidelis Dominus in verbis suis, et sanctus in
omnibus operibus suis.

v. 14. 18. *Confirmat Dominus omnes decidentes.* Sed
SAMECH. quos *omnes decidentes?* Omnes omnino deciden-
ס tes, sed modo quodam decidentes. Etenim multi
Psal. 5. 11. decidunt ab eo, multi autem decidunt a cogi- C
» tationibus suis. Si habebant malas cogitationes,
decidunt ab eis, et *confirmat Dominus omnes*
decidentes. Qui aliquid amittunt in isto sæculo
et sancti sunt, veluti exhonorantur in isto sæ-
culo, ex divitibus fiunt pauperes, ex honora-
tis fiunt abjecti, et tamen sancti Dei sunt, tam-
Prov. 24.16. quam decidentes sunt. Sed *confirmat Dominus*
» *omnes decidentes.* Septies enim cadit justus et
resurgit, impii autem infirmabuntur in malis.
Quando mala accidunt impiis, infirmantur ibi:
quando mala accidunt, justis, *confirmat Domi-*
nus omnes decidentes. Deciderat Job a gloria pri-
stinæ lucis temporalium rerum, quibus nite-
bat ad tempus, deciderat a gloria domus suæ.
Vultis nosse quantum deciderat? In stercore se-
debat: et confirmavit Dominus decidentem quan- D
tum confirmavit? Ut et in ipso gravi vulnere,
quo per totum corpus percussus erat, respon-
deret uxori tentanti, quam solam sibi diabolus
Job. 2. 10. reliquerat adjutricem: Locuta es tamquam una
ex insipientibus mulieribus: si bona percepi-
mus de manu Domini, mala non sustinebimus?
Psal. 36. 24. Quomodo confirmaverat decidentem? *Confirmat*
Dominus omnes decidentes. Cum ceciderit, in-
quit, justus, non conturbabitur, quoniam Do-
minus confirmat manum ejus. *Et erigit omnes*
elisos: omnes ad se pertinentes. Nam Deus su-
perbis resistit.

19. *Oculi omnium in te sperant, et tu das* v. 15.
escam illis in opportunitate. Prorsus tamquam AAIN.
reficiens ægrotum in opportunitate, quando de- ע
bet accipere, tunc das; et quod debet, hoc das.
Itaque aliquando desideratur ab illo, et non dat:
novit horam dandi, qui curat. Quare ista dico,
Fratres? Ne quis quando forte non fuerit exau-
ditus aliquid justum petens a Deo: nam quando
injustum aliquid petit, in pœnam suam exaudi-
tur: sed aliquid non injustum petens, si forte
non fuerit exauditus, non minuatur animo, non
deficiat; exspectent oculi ejus ad escam, quam
ille dat in opportunitate. Quando non dat, ideo
non dat, ne obsit quod dat. Neque enim aliquid
injustum petebat Apostolus, quando rogabat ut
auferretur ab eo stimulus carnis, angelus sata-
næ a quo colaphizabatur: et tamen rogavit, et
non accepit; quia tempus adhuc erat exercendæ
infirmitatis, non escæ opportunitatis. Sufficit, 1. Cor. 12. 9.
inquit, tibi gratia mea; nam virtus in infirmitate
perficitur. Petiit Job tentandum diabolus, et ac-
cepit. Adtendite, Fratres mei, magnum myste- Job. 2. 9.
rium, discendum, repetendum, tenendum ani-
mo, numquam obliviscendum, propter abun-
dantiam tentationum in isto sæculo. Quid dicam?
Re vera comparandus Apostolus diabolo? Apo-
stolus rogat, et non accipit; diabolus petit, et
accipit. Sed non accepit Apostolus propter per-
fectionem suam, accepit diabolus ad damnatio-
nem suam. Denique ipse Job accepit sanitatem
in opportunitate. Dilatus (*a*) tamen, ut proba- a
retur, et diu sedit in vulnere, et multa dixit; et
rogabat Deum ut auferrentur ab eo ista, et Deus
non auferebat. Citius diabolum exaudivit ad cum
tentandum, quam ipsum Job ad sanandum. Di-
scite ergo non murmurare adversus Deum, et
quando non exaudimini, ne deficiat in vobis
quod supra scriptum est, Per singulos dies be-
nedicam te. Ipse Filius, ipse Unicus, (*b*) pati b
utique venerat, solvere quod non debebat, mori
in manibus peccatorum, sanguine suo delere
chirographum mortis nostræ; ad hoc venerat:
et tamen ut tibi ostenderet exemplum patientiæ,
transfiguravit corpus humilitatis nostræ confor- Philip. 3. 21.
me corpori gloriæ suæ. Pater, inquit, si fieri Matth. 26.
potest, transeat calix iste a me. Et ut impleret, 39.
quamvis non acciperet quod petere videbatur,
Per singulos dies benedicam te: Verum non »
quod ego volo, ait, sed quod tu vis Pater. *Oculi*
omnium in te sperant, et tu das escam illis in
opportunitate.

20. *Aperis tu manum tuam, et imples omne* v. 16.
animal benedictione. Etsi non das aliquando, das PE.
tamen in opportunitate: differs, non aufers, et פ
hoc in opportunitate.

21. *Justus Dominus in omnibus viis suis.* Et v. 17.
quando cædit, et quando curat, justus est, et TSADE.
apud eum iniquitas non est. Denique omnes san- צ
cti in tribulationibus constituti, prius justitiam
ejus laudaverunt, et sic beneficia petiverunt.
Prius dixerunt, Justum est quod facis. Sic ro- Dan. 3. 27. et 9. 5. etc.

(a) Sic MSS. At editi, *Dilatus est enim, ut proba-*
retur, et diu sedit in pulvere.

(b) Ita plerique MSS. Editi vero, *ipse unicus Patris,*
utique etc

gavit Daniel, sic alii sancti: Justa sunt judicia tua, bene passi sumus, recte passi sumus. Non dederunt Deo injustitiam, non ei dederunt iniquitatem et insipientiam. Laudaverunt primo flagellantem, et sic senserunt cibantem. *Justus Dominus in omnibus viis suis.* Nemo putet illum injustum, quando mali aliquid forte patitur: sed ipsius justitiam laudet, et suam injustitiam accuset. *Justus Dominus in omnibus viis suis, et sanctus in omnibus operibus suis.*

v. 18. COPH. ק
22. *Prope est Dominus omnibus invocantibus eum.* Et ubi est illud, Erit enim cum invocabunt me, et non exaudiam eos? Ergo vide quod sequitur:
Prov. 1. 28.
Omnibus qui invocant eum in veritate. Nam multi eum invocant non in veritate. Aliud ab illo quærunt, et ipsum non quærunt. Quare amas Deum? Quia dedit mihi sanitatem. Istud manifestum est, ipse dedit. Non enim ab ullo est ulla salus, nisi ab illo. Quia dedit mihi, inquit, uxorem divitem, qui nihil habebam, et servientem mihi. Et hoc ipse dedit, verum dicis. Dedit, inquit, filios, et multos et bonos, dedit familiam, dedit omnia bona. Ideo amas? Ideo nihil amplius quæris? Esto esuriens, adhuc pulsa ad januam patris familias, habet adhuc quod det. In mendicitate es cum omnibus his quæ accepisti, et nescis. Pannosam carnem mortalitatis adhuc portas, stolam illam gloriæ immortalitatis numquid accepisti, et quasi jam satiatus non rogas?
Matth. 5. 6.
Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quia ipsi saturabuntur. Ergo si bonus est Deus, quia ista tibi dedit: quanto beatior eris, cum seipsum tibi dederit? Desiderasti tanta ab illo, rogo te desidera et ipsum. Neque enim vere dulciora sunt ista, quam ille, aut ex aliqua parte comparanda sunt illi. Ergo qui Deum ipsum, a quo accepit, de quibus gaudet, præponit his omnibus rebus quas accepit, ipse invocat Deum in veritate. Nam ut noveritis, si talibus hominibus proponatur, et dicatur, Quid si ista omnia, de quibus gaudes, velit tibi auferre Deus? Jam non amabitur: non erit qui dicat,
Job. 1. 21.
Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum. (a) Sed forte cui abstulit quid dicit? Deus quid tibi feci? Quare mihi abstulisti, et illis dedisti? Iniquis das, et tuis tollis. Accusas Deum quasi injustum, et te laudas quasi justum. Convertere, accusa te, lauda illum. Tunc eris rectus, cum in omnibus bonis quæ (b) facit, Deus tibi placet; in omnibus malis quæ pateris, Deus tibi non displicet. Hoc est invocare Deum in veritate. Qui sic invocant Dominum, exaudit eos: *prope est*, (c) id est, nondum dedit quod vis, ibi est tamen. Quomodo medicus si forte aliquid imponat vel oculo, vel visceribus, quod urendo sanet, si roget æger ut tollatur illi, medicus exspectat tempus, non facit quod rogat æger; non tamen recedit. Et prope est, et non facit: et ideo magis non facit, quia prope est. Curando enim imposuit quod imposuit, et curando non facit quod rogatur. Non te exaudit ad præsentem voluntatem, exaudiendo ad futuram sanitatem; et hoc utique ad voluntatem. Nam utique sanus esse vult, etiam qui uri non vult. *Prope est* ergo *Dominus omnibus invocantibus eum.* Sed quibus omnibus? *Omnibus qui invocant eum in veritate.* Tales omnes confirmat decidentes, *qui invocant eum in veritate.*

v. 19 RESCH. ר
23. *Voluntatem timentium se faciet.* Faciet, faciet: etsi non faciat ad horam, faciet tamen. Certe, si ideo times Deum, ut tu facias ipsius voluntatem, ecce et ipse quodam modo ministrat tibi, facit voluntatem tuam. *Et preces eorum exaudiet, et salvos faciet eos.* Vides ad hoc exaudire medicum, ut salvos faciat. Quando hoc? Audi Apostolum dicentem: Spe enim salvi facti sumus: spes autem quæ videtur, non est spes: si autem quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus. Salutem scilicet, quam dicit Petrus paratam revelari in tempore novissimo.
Rom. 8. 24.
1. Pet. 1. 5.

v. 20 SCIN. ש
24. *Custodit Dominus omnes diligentes se, et omnes peccatores disperdet.* Videtis quia est apud eum severitas, apud quem tanta suavitas. Salvos faciet omnes sperantes in se, omnes fideles, omnes timentes se, omnes invocantes se in veritate: *et omnes peccatores disperdet.* Quos *omnes peccatores*, nisi perseverantes in peccatis; Deum, non se, reprehendere audentes, contra Deum quotidie disputantes; veniam delictorum desperantes, et ex ipsa desperatione delicta cumulantes, aut veniam sibi perverse promittentes, et ex ipsa promissione a peccatis et impietate non recedentes? Veniet tempus ut separentur isti omnes, et fiant illæ duæ partes, una ad dexteram, altera ad sinistram; accipiant justi regnum æternum, eant illi in ignem æternum. *Et omnes peccatores disperdet.*
Matth. 25. 32.

v. 21 THAU. ת
25. Quoniam hæc ita sunt, et audivimus benedictionem Domini, opera Domini, mirabilia Domini, misericordias Domini, severitatem Domini, providentiam in omnibus operibus ejus, confessionem omnium operum ejus; quid in laude ejus concludat attendite: *Laudem Domini loquetur os meum, et benedicat omnis caro nomen sanctum ejus in sæculum, et in sæculum sæculi.*

IN PSALMUM CXLV.

* ENARRATIO.

* Sermo ad plebem.

1. Deliciæ spiritus nostri divina cantica, ubi et fletus sine gaudio non est. Fideli homini et peregrino in sæculo, nulla est jucundior recordatio, quam civitatis illius unde peregrinatur; sed recordatio civitatis in peregrinatione, non est sine dolore atque suspirio. Spes tamen certa reditus nostri, etiam peregrinando

(a) Am. et prope omnes MSS. *sed forte quia abstulit, quid dicitur?*

(b) Plerique MSS. *bonis quæ facis.* Regius, *bonis factis.*
(c) Am. Er. et omnes fere MSS. *ibi est.*

a tristes consolatur et exhortatur. (a) Rapiant cor vestrum verba Dei, et possessor vester vindicet sibi possessionem suam, id est, mentes vestras, ne avertantur in aliud. Unusquisque vestrum totus hic sit, ut hic non sit: id est, totus sit in verbo Dei, quod sonat in terra, ut ab eo exaltetur, et non sit in terra. Ideo enim Deus nobiscum, ut et nos cum illo. Qui enim ut nobiscum esset, descendit ad nos, facit, ut cum
b illo (b) simus, adscendere ad se. Interim ipse peregrinationem nostram non fastidivit; quia nusquam est peregrinus, qui condidit omnia.

2. Ecce Psalmus sonat: cujusdam vox est, quæ si vultis vestra est, exhortantis animam suam ad laudandum Deum, et dicentis sibi, *Lauda anima mea Dominum*. Aliquando enim in tribulationibus atque in tentationibus præsentis vitæ, velis nolis, conturbatur anima: cujus perturbationem in alio Psalmo allequitur, dicens, » Quare tristis es anima mea, et quare conturbas » me? Ut autem auferat ei eamdem perturbationem, suggerit gaudium nondum de re, sed de spe. et ait illi perturbatæ et anxiæ, tristi et mœrenti, » Spera in Dominum, quoniam adhuc confitebor illi. Spem qua se erexit, in confessione constituit, quasi diceret ei anima sua, quæ illum tristitia conturbabat, Quid mihi dicis, spera in Dominum? Revocat me conscientia peccatorum: ego novi quæ commisi, et dicis, Spera » in Dominum. Commisisti, verum est. Unde tamen speras? Quoniam confitebor illi. Sicut odit Deus peccata sua defendentem, sic sublevat confitentem. Hac ergo spe accepta, quæ spes non potest esse sine gaudio; quamvis in rebus simus difficilibus secundum istam vitam, et plenis procellarum et tempestatum: hac tamen spe erecta anima, quia gaudet in spe, sicut dicit Apostolus, Spe gaudentes, in tribulatione patientes; accepit erectionem quamdam in Deum, ut laudet Deum; et dicitur ei, *Lauda anima mea Dominum.*

(v. 2. — Psal. 42. 5. — Rom. 12. 12.)

3. Sed quis dicit, et cui dicit? Quid dicimus, Fratres? Caro dicit, *Lauda anima mea Dominum?* Et potest caro bonum consilium animæ suggerere? Ut multum sit edomita caro, et a Domino impertitis viribus nostræ servituti subjecta, ut omnino ita serviat nobis sicut conditionale mancipium; sufficit ut non impediat. Deinde, Carissimi, utique consilia a melioribus petuntur. Et si bonum quiddam est anima nostra, et bonum quiddam est caro nostra, quia utrumque ille creavit, qui fecit omnia bona valde; quamvis ergo in generibus propriis utrumque sit bonum, tamen dicit, Apostolus, Corpus quidem mortuum est, propter peccatum. Est utique et illud corpus, quale nobis promittitur, et nondum habemus, in cujus redemtione spe gaudemus, diceente Apostolo, In nobismetipsis » ingemiscimus, adoptionem exspectantes, re» demtionem corporis nostri. Spe enim salvi facti » sumus. Spes autem quæ videtur, non est spes. A Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem » quod non videmus speramus, per patientiam ex» spectamus. Quamvis ergo bonum aliquod sit corpus nostrum; tamen quamdiu mortale propter peccatum, quamdiu indigens, quamdiu corruptibile, quamdiu ita mutabile, ut ne puncto quidem temporis consistat in se, procul dubio tale est, ut optemus redemptionem illius, qua sit aliquando non tale. Sed quale erit aliquando? Quale idem Apostolus dicit alio loco, Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem. Sed etiam cum fuerit tale corpus nostrum, corpus jam cæleste et spiritale, corpus angelicum in societate Angelorum, nec sic dabit consilium animæ. Semper enim corpus, quoniam corpus est, infra ani- B mam est, et quævis anima vilis excellentissimo corpore excellentior invenitur.

(Gen. 1. 31. — Rom. 8. 10. — Ibidem 23. etc. — 1. Cor. 15. 53.)

4. Nec vobis hoc quasi mirabile videatur, quia et vilis anima quælibet peccatrix melior est quolibet magno et præstantissimo corpore. Non est melior meritis, sed natura. Est quidem anima peccatrix, est quibusdam concupiscentiarum sordibus inquinata: tamen melius est, etsi sordidum, aurum, quam purgatissimum plumbum. Ita currat animus vester per (c) cunctas creaturas, et videbitis quod dicimus non esse incredibile; ut quamvis anima vituperabilis, laudabilior sit tamen laudabili corpore. Duo quædam sunt, anima et corpus. Animam vitupero, corpus laudo: animam vitupero, quia iniqua est; corpus laudo, quia sanum est. Tamen in suo C genere animam laudo, vel in suo genere animam culpo; et in suo genere corpus laudo, vel culpo. Si me interroges quid sit melius, utrum quod vituperavi, an quod laudavi: mirabilem responsionem recepturus es. Ego certe illud vituperavi, et ego hoc laudavi: interrogatus tamen quid sit melius, respondeo esse melius quod vituperavi, eo quod laudavi. Si miraris in his duobus, adtende illa duo in promtu posita, quæ commemoravi de auro et plumbo. Ecce vituperavi aurum. Non bonum aurum, sordidum est, non ita fulget, non ita purgatum; hoc plumbum optimum, nihil purgatius. Illud vituperavi, hoc laudavi; et posui ante te utrumque, vituperans unum, laudans aliud. Post hanc vituperationem laudationemque meam interroga me quid horum D sit melius; respondebo, Aurum melius est etiam sordidum, quam plumbum purgatum. Unde melius? et quare vituperasti? Quare vituperavi? Quia nondum est aurum quod potest esse. Quid potest esse? purgatum et melius. Quia nondum purgatum est, vituperatum est. Plumbum quare laudatum est? Quia jam ita purgatum est, ut melius esse non possit. Item dicis equum optimum, et hominem pessimum; tamen equo laudato præponis hominem vituperatum. Si enim interrogeris ex his duobus quid sit melius, responsurus es, homo: non meritis, sed natura.

(a) Am. et MSS. *rapiat.*
(b) Sic MSS. At editi, *ut cum illo possimus adscendere ad se.*
(c) MSS. *per cuncta creatura.*

In artibus dicis optimum sutorem, verbi gratia, A et reprehendis aliquem jurisperitum, quod multas leges ignoret; sutorem laudasti, jurisperitum reprehendisti: ex his tamen duobus quære quis sit melior; imperitior jurisperitus perfecto sutori præponitur. Intendat Caritas Vestra. Ita multis rebus laudatis, aliisque vituperatis, interrogati plerumque res vituperatas præponimus rebus laudatis. Natura animæ præstantior est quam natura corporis, excellit multum, res spiritalis est, res incorporea est, vicina est substantiæ Dei. Invisibile quiddam est, regit corpus, movet membra, dirigit sensus, præparat cogitationes, exserit actiones, capit rerum infinitarum imagines: et quis est tandem, Fratres Carissimi, qui sufficiat laudibus animæ? Et si in animæ laudibus deficitur, quæ laus est ejus B qui animam condidit? Et tamen tanta est ejus gratia, ut dicat homo iste, *Lauda anima mea Dominum.* Quis potest laudare Deum? Si diceret teipsam lauda, fortasse deficeret: *Lauda*, inquit, *Deum.* Conare pietatis affectu, deficies in laudibus ejus. Expedit tibi deficere laudando Deum, quam proficere laudando te. Cum enim laudas Deum, et non explicas quod vis, extenditur in (*a*) interiora cogitatio tua, ipsa extensio capaciorem te facit ejus quem laudas.

5. Quis ergo est, ut dicere cœperam, qui dicit, *Lauda anima mea Dominum*? Caro non dicit. Sit licet corpus angelicum, inferius est quam anima, consilium superiori dare non potest. Infelix est ipsa anima, si a corpore exspectat consilium. Caro bene obediens, famula est animæ; C illa regit, hæc regitur; illa imperat, ista famulatur: quando potest caro dare hoc consilium animæ? Quis est ergo qui dicit, *Lauda anima mea Dominum?* Nihil invenimus amplius in homine, quam carnem et animam: totus homo hoc est, spiritus et caro. An forte ipsa anima sibi dicit, et sibi quodam modo imperat, et se exhortatur atque excitat? Quibusdam enim perturbationibus ex quadam sui parte fluitabat, ex quadam vero parte, quam vocant mentem rationalem, illam qua cogitat sapientiam, inhærens Domino jam et suspirans in illum, animadvertit quasdam suas inferiores partes perturbari motibus sæcularibus, et cupiditate quadam terrenorum desideriorum ire in exteriora, relinquere interiorem Deum: revocat se ab exterio- D ribus ad interiora, ab inferioribus ad superiora, et dicit, *Lauda anima mea Dominum.* Quid tibi placet in sæculo? quid est quod vis laudare? Quid est quod vis amare? Quacumque corporeis sensibus te converteris, occurrit tibi cælum, occurrit tibi terra: quod amas in terra, terrenum est; quidquid amas et in cælo, corporeum est. Ubique amas, et ubique laudas: quomodo laudandus est ille, qui fecit ista quæ laudas? Jam ergo diu occupata vixisti, et desideriorum diversitate verberata, portas plagas saucia, divisa per amores multos, ubique inquieta, nusquam secura; colligere ad te ipsam: quidquid tibi foris placebat, quære quem habeat auctorem. Nihil melius in terra, verbi gratia, quam hoc et illud: aurum, argentum, animalia, arbores, amœnitates, totam terram cogita. Quid melius in cælo sole, luna, sideribus? Totum cælum cogita. Omnia ista simul bona valde, quia fecit Deus omnia bona valde. Undique pulcritudo operis, quæ tibi commendat artificem. Miraris fabricam, ama fabricatorem. Non occuperis in eo quod factum est, et recedas ab illo qui fecit. Hæc enim quibus occuparis, sub te fecit, quia sub seipso te fecit. Si hærebis superiori, calcabis inferiora: si autem recedas a superiori, ista tibi in supplicium convertentur. Sic enim factum est, Fratres mei: accepit homo corpus tamquam in famulatum, Deum autem Dominum habens, servum corpus, habens supra se Conditorem, infra se quod sub illo conditum est; in medio quodam loco rationalis anima constituta, legem accepit, hærere superiori, regere inferiorem. Regere non potest inferiorem, nisi regatur a meliore. Trahitur ab inferiore, deseruit ergo meliorem. Non potest regere quod regebat, qui regi noluit a quo regebatur. Modo ergo redeat, laudet. Consilium sibi ex luce Dei dat ipsa anima per rationalem mentem, unde concipit consilium fixum in æternitate auctoris sui. Legit ibi quiddam tremendum, laudandum, amandum, desiderandum et appetendum: nondum tenet, nondum capit; coruscatione quadam perstringitur, non est tam valida ut maneat ibi. Itaque colligit se ad sanitatem quamdam, et dicit, *Lauda anima mea Dominum.*

Gen. I. 31.

6. Et quid est, Fratres? Nonne laudamus Dominum? Nonne (*b*) quotidie hymnum nos cantamus? Nonne quotidie pro modulo nostro sonat os nostrum, parturit cor nostrum laudes Dei? Et quid est quod laudamus? Magnum est quod laudamus, sed quo laudamus adhuc infirmum est. Quando implet laudator excellentiam laudati? Ecce homo stat, cantat Deo aliquanto prolixius, et sæpe labia moventur ad cantum, cogitatio autem per nescio quæ desideria volat. Stabat ergo mens nostra quodam modo ad laudem Dei, et anima nostra per diversas cupiditates vel curas negotiorum hac atque illac fluitabat. Quasi de super adtendit ipsa mens ad fluitantem hac atque illac, et ejus inquietudinem molestiarum quasi conversa alloquitur: *Lauda anima mea Dominum.* Quid est quod de aliis rebus satagis? Quid est quod te occupat cura rerum terrenarum atque mortalium? Sta mecum, lauda Dominum. Et quasi ipsa anima prægravata, et non valens ita consistere ut dignum est, respondet menti: *Laudabo Dominum in vita mea.* Quid est, *in vita mea?* Quia modo in morte mea sum. Ergo prius exhortare te, et dic, *Lauda anima mea Dominum.* Respondet

Item v. 2.

(*a*) Am. et aliquot MSS. *in anteriora.*
(*b*) Nonnulli MSS. *quotidie nos cantamus.* Alii, *hymnum cantamus.* Et quidam, *hymnos cantamus.*

tibi anima tua, Laudo quantum possum, tenui-
2. Cor. 5. 6. ter, exiliter, infirmiter. Quare? Quia quamdiu
» sumus in corpore, peregrinamur a Domino.
Quare sic laudas Dominum, non perfecte, non
Sap. 9. 15. stabiliter? Interroga Scripturam: Quia corpus
» quod corrumpitur, aggravat animam, et depri-
» mit terrena inhabitatio sensum multa cogitan-
tem. Tolle mihi corpus quod aggravat animam,
et laudo Dominum: tolle mihi terrenam habita-
tionem deprimentem sensum multa cogitantem,
ut a multis in unum confluam, et laudo Domi-
num: quamdiu autem ita sum, non possum,
prægravor. Quid ergo? Silebis, et non laudabis
perfecte Dominum? *Laudabo Dominum in vi-
ta mea.*

Psal. 141. 6. 7. Quid est, *in vita mea?* Spes mea tu es hic.
Spes mea es tu, hic dicimus: portio autem mea
non hic, sed in terra viventium. Nam ista terra
morientium est: hinc transimus; sed interest
quo. Quoniam et malus homo peregrinatur hic,
et bonus homo peregrinatur hic. Non enim bo-
nus transit, et malus hic permanet; aut malus
Lucæ 16. 19, etc. transit, et bonus hic permanet: ambo transeunt,
sed non ambo ad unum. Duo erant, pauper ul-
cerosus ad januam jacens divitis, et dives indu-
tus purpura et bysso, in epulis quotidie splen-
didis: ambo hic erant, ambo hinc transierunt,
sed non ad unum locum: diversa loca suscipiunt,
quia diversa merita perducunt. Transiit pauper
in sinum Abrahæ, et transiit dives in tormenta
inferorum. Vicini corpore in terra; ille in domo,
ille ante januam: post mortem tantum separati,
» ut dicat Abraham, Inter nos et vos chaos ma-
gnum firmatum est. Ergo, Fratres, quoniam
spes hic pascit, vita autem nostra perfecta non
est, nisi illa quæ promittitur; hic gemitus, hic
tentationes, hic angustiæ, hic mœrores, hic pe-
ricula: laudabit anima nostra Dominum quomo-
do laudandus est, secundum quod dicitur in alio
Psal. 83. 5. Psalmo, Beati qui habitant in domo tua, in sæ-
» cula sæculorum laudabunt te; quando totum ne-
gotium nostrum ipsa laus erit. Sed quando hoc?
In vita mea. Modo enim quid est? Posset tibi
dicere, mors mea. Unde mors tua? Quia pere-
grinor a Domino. Si enim hærere illi, vita est;
recedere ab illo, mors est. Sed quid te consola-
tur? Spes. Jam vivis in spe: de spe lauda, de
spe canta. Unde mors tua est non cantes, unde
vivis, canta. Mors tua est de mœrore hujus sæ-
culi, vivis in spe sæculi futuri. *Laudabo*, in-
quit, *Dominum in vita mea.*

8. Et quomodo laudabis Dominum tuum?
Psallam Deo meo quamdiu sum. Qualis illa lau-
Item v. 2. datio, *Psallam Deo meo quamdiu sum?* Videte,
Fratres mei, qualc erit illud esse. Ubi sempi-
terna laudatio erit; sempiternum esse erit. Ecce
modo es: numquid psallis Deo tuo quamdiu es?
Ecce psallebas; avertisti te ad aliquod negotium,
jam non psallis, et es: ecce es, et non psallis.
Fortassis etiam cupiditate inclinatus ad aliquid,
A non solum non psallis, sed et offendis auditum
ejus: et es tamen. Quæ erit illa laudatio, ubi
quamdiu es laudes? Sed quid ait, *quamdiu sum?*
Aliquando forte non erit? Immo æternum erit
ipsum diu, et ideo vere diu erit. Nam quidquid
finem habet in tempore, quamlibet longum sit,
diu non est. *Psallam Deo meo quamdiu sum.*

9. Interim bene, laudabis Dominum in vita
tua, psallis de futuro Deo tuo quamdiu es. Be-
ne: quidquid hic præsumendum est, de illo spe-
ra. Non nos deserat spes in ista peregrinatione
et tentatione, in istis improbitatibus et insidiis
inimici, circumstrepentibus undique tentationi-
bus sæculi, undique in laboribus et angoribus
constitutos. Quid ergo faciemus? Audi quid se-
quatur: *Nolite confidere in principes.* Fratres, Item v. 2.
B magnum negotium hic accipimus; divina vox
est, et de super sonat nobis. Modo enim nescio
qua infirmitate anima humana, quando fuerit
tribulata, hic desperat de Domino, et vult præ-
sumere de homine. Dicatur homini in afflictio-
ne aliqua constituto, Est quidam homo magnus,
per quem possis liberari: arridet, gaudet, eri-
gitur. Quod si dicatur illi, Liberat te Deus: qua-
si desperatione frigescit. Promittitur auxilium
mortalis, et gaudes: promittitur immortalis, et
tristis es? Promittitur tibi quod liberet te tecum
liberandus, et tamquam aliquo magno auxilio
exsultas: promittitur ille liberator, qui libera-
tore non indiget, et quasi ad fabellam desperas.
Væ talibus cogitationibus: longe (*a*) peregri- a
nantur: vere misera et magna mors in eis. Ap-
C propinqua, incipe desiderare, incipe quærere
et agnoscere eum, a quo factus es. Non enim
deseret opus suum, si ab opere suo non desera-
tur. Converte ergo te ad illum, cui dicis, *Lau-
dabo Dominum in vita mea, psallam Deo meo
quamdiu sum.* Monet enim nos jam impletus
tanto spiritu iste, et dicit quasi longe remotis,
et longe peregrinantibus, et non solum Deum
non volentibus laudare, sed nondum vel de Deo
sperantibus: *Nolite confidere in principes*, * *in* v. 3.
filios hominum, (*b*) *quibus non est salus.* In uno b
filio hominis salus; et in ipso non quia filius ho-
minis, sed quia Filius Dei; non propter id quod
suscepit ex te, sed propter id quod servavit in
se. Ergo in nullo homine salus: quia et in illo
ideo salus, quia Deus, qui est super omnia Deus
D benedictus in sæcula. De Christo dictum est, Rom. 9. 9.
Ex quibus Christus secundum carnem. Ex qui-
bus? Ex Judæis, ex Patribus Christus secun- Ibidem.
dum carnem: sed numquid hoc totum Christus,
quod secundum carnem? Non. Neque enim se-
cundum carnem id est, super omnia Deus bene-
dictus in sæcula. Ideo in illo salus, quia Domi-
ni est salus. Dicit enim alius Psalmus, Domini Psal. 3. 9.
est salus, et super populum tuum benedictio
tua. Et sine caussa sibi arrogant homines, quia In Donatistas.
dant salutem. Sibi dent. Responde superbo ho-
mini, Gloriaris, quia dicis te dare mihi salutem;

(a) Plures MSS *peregrinatur.*
(b) Editi, *in quibus.* Particula *in* abest a Lxx. et a MSS. qui tamen infra tertio loco habent cum editis, *a quibus.*

tibi da. Vide si habes eam. Considerans bene fragilitatem tuam, evides quia nondum habes. Ergo noli monere ut exspectem a te, sed exspecta mecum. *Nolite confidere in principes, et in filios hominum, quibus non est salus.* Ecce nescio qui principes procedunt, nescio unde, dicunt, Ego baptizo, et ego quod dedero, hoc est sanctum: et si ab alio acceperis, nihil accepisti; si a me acceperis, aliquid accepisti. O homo, o princeps, inter filios hominum vis esse, et inter principes quibus non est salus? Ideo ergo habeo salutem, quia tu mihi das? Tuum est enim quod das? Aut vero etiam tu das? vel hoc dicendum est, quia tu das? Dicat et fistula, quia et ipsa dat aquam; dicat et canalis, quia ipse manat; dicat et præco, quia et ipse liberat. Ego in aqua adtendo fontem, in voce præconis agnosco judicem. Non eris tu plane auctor salutis meæ: ille erit de quo securus sum, de te incertus sum. Si non sis arrogans, non ego solus de te incertus sum, sed et tu de te. Ab illo ergo mihi salus, qui est super omnia; quia Domini est salus. Tu inter filios hominum, tu inter principes: sed audio vocem Psalmi, *Nolite confidere in principes, et in filios hominum, a quibus non est salus.*

10. Secundum turbam hominum, quid sunt
v. 4. isti filii hominum? Quid sunt vis scire? *Exiet spiritus ejus, et revertetur in terram suam.* Ecce totum quod loquitur, nesciens quamdiu loquatur: minatur, nesciens quamdiu vivat. Subito exiet spiritus ejus, et revertetur in terram suam. Numquid quando vult, exiet spiritus ejus? Exiet, et quando non vult exiet, et quando nescit revertetur in terram suam. Exeunte spiritu, caro revertetur in terram. Sed quia caro erat, quæ sic loquebatur: (De me enim præsume, et ego tibi do, non dicerent nisi illi de
Gen. 6, 3. quibus dictum est, Quia caro sunt:) *Exiet spiritus ejus, et revertetur in terram suam: in illa die peribunt omnes cogitationes* (a) *ejus.* Ubi est typhus? ubi est superbia? ubi est jactantia? Sed forte ad locum bonum transierit, ad justos: si tamen transiit. Nam qui sic loquebatur, nescio quo transierit. Loquebatur enim superbia: et nescio quo transeant tales homines, nisi quia inspicio alterum Psalmum, et video malum eo-
Psal. 36. 35. rum esse transitum. Vidi impium exaltari super cedros Libani, et transivi, et ecce non erat, et quæsivi eum, et non est inventus locus ejus. Iste pius qui transiit, et non invenit impium, illuc pervenit ubi non est impius. Ergo, Fratres, omnes audiamus, Fratres dilecti Deo, omnes audiamus: in qualibet tribulatione, in quolibet desiderio muneris divini, non fidamus in principes, nec in filios hominum, in quibus non est salus. Totum hoc mortale, transitorium et caducum est. *Exiet spiritus ejus, et revertetur in terram suam: in illa die peribunt omnes cogitationes ejus.*

11. Quid ergo facimus, si in filios hominum, si in principes non est sperandum? Quid facimus? *Beatus cujus Deus Jacob adjutor est ejus.* v. 5.
Non ille homo aut ille homo, non ille Angelus aut ille Angelus: sed *Beatus cujus Deus Jacob adjutor est:* quia et ipsi Jacob sic fuit adjutor, ut de Jacob faceret Israel. Magnum adjutorium, Israel jam videns Deum. Hic ergo positus et peregrinus nondum videns Deum, si habueris adjutorem Deum Jacob, ex Jacob eris Israel, et eris videns Deum: et periet omnis labor et omnis gemitus, transient curæ mordaces, succedent laudes felices. *Beatus cujus Deus Jacob adjutor ejus:* hujus Jacob. Quare iste beatus? Interim adhuc in hac vita gemens: *Spes illius in Dominum Deum ipsius.* Ideo beatus, quia *spes ipsius in Dominum Deum ipsius.* In quo est spes ipsius, ipse erit res ipsius. Fratres, an forte erravi, quia dixi rem nostram futurum Deum? Quid si dicerem hereditatem nostram futurum? Spes Psal. 141. 6.
mea es tu, portio mea in terra viventium. Tu eris portio mea. Eris tu possessio, et possidebitis: possessio Dei eris, et possessio tua erit Deus: tu eris possessio ejus, ut colaris ab eo, et ipse erit possessio tua, ut colas eum. Nam et tu colis Deum, et coleris a Deo. Recte dicitur, Colo Deum. Quomodo autem color a Deo? Invenimus 1. Cor. 3. 9.
apud Apostolum, Dei, inquit, agricultura, Dei ædificatio estis. Et Dominus, Ego sum, inquit, Johan. 15. 1. et 5.
vitis, vos estis sarmenta, et Pater meus agricola. Colit te ergo Deus, ut sis fructuosus; et colis Deum, ut sis fructuosus. Tibi bonum est quod te colit Deus, tibi bonum est quod colis Deum. Cultor Deus si recedat ab homine, desertus fit homo: cultor homo si recedat a Deo, desertus fit ipse homo. Nec crescit Deus accedente te, nec decrescit discedente te. Ergo erit ipse possessio nostra, ut nos pascat; et erimus possessio ejus, ut nos regat.

12. *Spes illius in Dominum Deum ipsius.* Quis est iste Dominus Deus ipsius? Adtendite, Fratres. Multi enim habent multos deos, et dicunt eos dominos suos et deos suos. Sed dicit 1. Cor. 8. 5. et 6.
Apostolus, Etsi sunt qui dicuntur dii, sive in cælo, sive in terra, quemadmodum sunt dii multi, et domini multi; nobis tamen unus Deus, Pater ex quo omnia, et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia. Ergo sit ipse spes tua, Dominus Deus tuus, in illo sit spes tua. In domino deo suo est spes etiam illius, qui colit Saturnum; in domino deo ipsius est spes, qui colit Martem, qui colit Neptunum, qui colit Mercurium: plus addo, qui colit ventrem, de quibus dictum est, Quorum deus venter est. Ergo ille illius deus, Philip. 3. 19.
atque ille illius. Quis hujus beati? Quia, *spes ipsius in Domino Deo ipsius.* Sed quis est iste?
v. 6. *Qui fecit cælum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt.* Fratres mei, magnum Deum habemus: benedicamus nomen sanctum ejus, quia dignatus est facere nos possessionem suam. Nondum vides Deum, non potes amare plene quod nondum vides. Quæ vides, ipse fecit. Mi-

(a) Nonnulli MSS. *eorum.*

a raris mundum, (a) quare non artificem mundi? Suspicis cælum, et exhorrescis; cogitas universam terram, et contremiscis; maris magnitudi-
b nem (b) quando cogitatione occupas? Respice innumerabilitatem stellarum: respice tanta genera seminum, tantas diversitates animalium, quidquid natat in aquis, repit in terra, volitat in aere, circuit in cælo, omnia ista, quam magna, quam præclara, quam pulcra, quam stupenda? Ecce qui fecit hæc omnia, Deus tuus est. Pone ibi spem tuam, ut sis beatus. *Spes illius in Dominum Deum ipsius*. Quem? *Qui fecit cælum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt*. Magnum habemus Deum.

13. Adtendite, Fratres, magnum Deum, bonum, facientem talia. Quid ergo hinc cogitavit Deus, ut faceret, (si tamen dicendum est de Deo, Cogitavit,) *cælum, terram, mare, et omnia quæ in eis sunt?* Forte dicturus erat homo iste, Video quidem omnia magna ista, cælum et terram, mare fecit Deus: quando me computat Deus inter ea quæ fecit? Et vere ego pertineo ad curam ipsius, et modo de me cogitat Deus, aut scit an vivam? Quid est hoc quod dicis? Non subrepat tibi mala cogitatio in cor: de his esto, de qui-
v. 2. bus paulo ante loquebamur, Laudabo Dominum in vita mea, psallam Deo meo quamdiu sum. Sed iste alios alloquitur, nescio quos tepidos, quos exhortatur, et quasi veretur ne desperent de se, quia vel non sunt in computo Dei. Multorum enim tales sunt cogitationes. Sed ideo deserunt Deum, et pergunt per quælibet peccata, quia non credunt curare Deum quid agant. Audi eloquia divina, noli de te desperare. Qui curavit facere te, non curat reficere te? Nonne Deus tuus est, qui fecit cælum et terram et mare? Si ista sola diceret, forte responderes tu, Deus qui fecit cælum et terram et mare, magnus Deus: sed numquid cogitat de me? Ipse te fecit, diceretur tibi. Quomodo? numquid ego sum cælum, aut ego sum terra, aut ego sum mare? Et quidem manifestum est, nec cælum sum, nec terra sum, nec mare sum; sed in terra sum. Vel hoc concedis mihi, quia in terra es. Audi, quia non tantum cælum et terram et mare Deus fecit. *Fecit* enim *cælum et terram et mare, et omnia quæ in eis sunt*. Si ergo *omnia quæ in eis sunt*, et te. Parum dico, te: passerem, locustam, vermiculum; nihil horum non ille fecit, et cura est illi de omnibus. Non ad præceptum cura est; nam
Psal. 35. 7. præceptum soli homini dedit. Dicit enim Psalmus, Homines et jumenta salvos facies Domine, secundum multitudinem misericordiæ tuæ, Deus. Multitudinem, inquit, misericordiæ tuæ, secundum hanc salvos facies homines et jumenta. Et
1. Cor. 9. 9. Apostolus, Numquid de bobus cura est Deo? Hac, De bobus cura non est Deo; hac, Homines et jumenta salvos facies Domine: numquid contraria sunt ista? Quid enim ait Apostolus? Num-
Deut. 25. 4. quid de bobus pertinet ad Deum? Ubi est præce-
A ptum, Bovi trituranti os non infrenabis: ibi de bobus non cogitavit Deus? Itaque quosdam boves voluit significari. Non enim hoc curat Deus monere quid agas cum bobus, habet hoc natura ipsa humana. Sic factus est homo, ut norit consulere jumentis suis: nec inde præcepta a Deo accepit, sed insinuatum est illi in mentem a Deo, ut possit et sine præcepto facere; fecit illum talem Deus. Sed quomodo regit pecus, regendus est ab alio; ab eo a quo regitur, præceptum accepit. Ad præcepti ergo tenorem, non est de bobus cura Deo: ad providentiam universitatis, qua creavit et omnia et mundum regit, Homines et jumenta salvos facies Domine.

14. Intendat Caritas Vestra. Hic forte aliquis dicat mihi, De novo Testamento est, Quia de bobus non pertinet ad Deum: Homines et jumenta
B salvos facies Domine, de veteri Testamento est. Sunt qui *calumnientur, et dicant, non sibi con- *Manichæi.
sonare ista duo Testamenta. Ne forte aliud dicat in Vetere; aliud in Novo, et flagitet de me sententiam de Novo talem qualis hæc est, Homines et jumenta salvos facies Domine: quid facio? Nihil tam in capite novi Testamenti, quam Evangelium. In Evangelio invenio quia omnia ista pertinent ad Deum, nemo erit jam qui contradicat. Numquid enim Apostolus Evangelio contrarius erit? Audiamus ipsum Dominum, principem et magistrum Apostolorum. Respicite, inquit, volatilia cæli, quia non seminant, neque Matth. 6. 26.
metunt, neque congregant in horrea, et Pater vester cælestis pascit illa. Ergo et præter homi-
C nem, animalia ista pertinent ad curam Dei, ut pascantur, non ut legem accipiant. Quod ergo ad dandam legem adtinet, de bobus cura Deo non est: quod autem ad creanda, pascenda, gubernanda et regenda, omnia ad Deum pertinent. Nonne duo passeres asse væneunt, (Dominus Matth. 10. 29.
Jesus Christus dicit,) et unus ex eis non cadet in terram sine voluntate Patris vestri? Quanto magis vos pluris estis illis? Noli ergo dicere, Non pertineo ad Deum. Pertinet ad Deum anima tua, pertinet ad Deum corpus tuum: quia Deus fecit et animam tuam et corpus tuum. Dicis forte, Non me numerat Deus in magna multitudine. Accedit ibi mirum de Evangelio: Ca- Ibidem 30.
pilli capitis vestri omnes numerati sunt.

15. Ergo Deus meus est, et in illo spes mea,
D *qui fecit cælum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt*. Quod autem ad me pertinet, quid agit mecum? *Qui custodit veritatem in æternum*. Et amandum Deum commendavit, et timendum. *Qui custodit veritatem in æternum*. Quam veri- v. 7.
tatem in æternum? quam, et quo custodit veritatem? *Facientem judicium injuriam accipientibus*. Vindicat injuriam accipientes, Fratres mei, facit illis judicium. Quibus? Qui accipiunt injuriam, puniens omnes injuriosos. Si ergo favebit injuriam accipientibus et puniet injuriosos, vide modo de quorum numero esse vis. Vi-

(a) Plures MSS. *quare artificem mundi*.
(b) Editi: *quando cogitationem occupas?* MSS. *cogitatione*.

de, adtende utrum in eis velis esse, qui injuriam accipiunt, an in eis qui injuriam faciunt. Statim enim ad te procedit vox Apostolica, et dicit [I Cor. 6. 7.] tibi, Jam quidem omnino delictum est, quia judicia habetis vobiscum. Quare non magis injuriam patimini? Corripit homines, quia non patiuntur injuriam. Non ut patiaris molestiam te hortatur, sed ut patiaris injuriam: non enim omnis molestia injuria est. Quidquid enim jure pateris, non est injuria. Ne forte diceres, Et ego inter injuriam passos numeror; nam illud in illo loco, et illud caussa illa passus sum. Vide si injuriam passus es. Latrones multa patiuntur, sed non injuriam. Scelerati, malefici, effractores, adulteri, corruptores, omnes patiuntur multa mala, sed nulla est injuria. Aliud est pati injuriam, aliud pati tribulationem, aut pœnam, aut molestiam, aut supplicium. Considera ubi sis, quid egeris vide, quare patiaris vide, et ibi vides quid patiaris. Jus et injuria contraria sunt. Jus enim est quod justum est. Neque enim omne quod jus dicitur, jus est. Qui si aliquis condat jus iniquum? Nec jus dicendum est, si injustum est. Illud ergo verum jus, quod etiam justum est. Vide quid feceris, non quid patiaris. Si jus fecisti, injuriam pateris: si injuriam fecisti, jus pateris.

[Contra Donatistas.] 16. Quare ista dixi, Fratres? Ut non se extollant hæretici, quando forte aliquid patiuntur ex jussionibus principum terrenorum; non se numerent inter eos qui injurias accipiunt, et dicant, Ecce Psalmus consolatur me, ego enim Deum colo, *qui judicium faciet injuriam accipientibus*. Recte quæro utrum injuriam accipias. Si jus fecisti, injuria est quam pateris. (a) Jus est exsufflare Christum? Jus est rebelli superbia erigere altare? Jus est, parcentibus persecutoribus tunicæ Christi, Ecclesiam Christi [Johan. 19. 24.] conscindere? Porro si hoc jus non est, quidquid pro hoc pateris, jus est. Non es ergo de his, qui patiuntur injuriam. Lego aliquid manifestius ex [Matth. 5. 10.] Evangelio: Beati, inquit, qui persecutionem patiuntur. Exspecta: quid festinas? Quid dicis, Ego sum? Exspecta, inquam: totum legam. Audisti, Beati qui persecutionem patiuntur: jam tibi nescio quid cœperas arrogare. Si permittis, totum lego: vide quid sequatur: Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam. Modo dic, Ego sum. Si audes dicere, Ego sum: superiora quæ dixi retractemus: aut ne longum sit, hoc unum interrogo, Si damnares unum hominem, cujus caussam nescires, auderes te dicere tenere justitiam? aut si quid pro hac re passus esses, injuriam nominares? Erigis te in temerarium tribunal cordis tui, unde præcipiteris; et audes ferre sententiam de homine, cujus caussam nescis? Hoc si de uno homine faceres, esses injustus: facis hoc de toto orbe terrarum, et justus es? Fratres Carissimi, et quæ est quæ patitur injuriam, nisi Ecclesia catholica, quæ tanta ista perpetitur? Inter tot scandala hæreticorum gemit, videt per malas suasiones et fraudes rapi de gremio suo infirmos, parvulos pertrahi per nescio quæ secreta malarum speluncarum, rebaptizari; exsufflari in eis Christum, occidi in eis non mortale illud suum, quo homines sunt, sed illud quo in æternum victuri sunt. Suadetur homini dicere, non sum Christianus, et justitia vocatur. Accessurus es ad episcopum, ait illi, vide ne dicas te esse Christianum. Si enim dixeris te esse Christianum, non es accepturus: ut autem accipias, dic te non esse. Quid mones Christiane? Quid doces? Certe persecutionem pateris? (b) Quanto tu verior persecutor? Quando Imperatores persequebantur Christianos, minando cogebant, quod tu efficis suadendo. Persuades Christiano ut neget se esse Christianum: quod tu suadendo facis, hoc persecutor occidendo non fecit. Sub te vivit homo, qui negat se esse Christianum. Negat, et vivit? Perdidit jam vitam, cadaver tibi loquitur. Qui percussus est gladio persecutoris, cecidit, et vivit: cui loqueris, stat, et cecidit. Hæc faciens, quidquid passus fueris, injuria erit? Nolo tibi blandiaris: si hæc injusta sunt omnia quæ facis, quidquid pateris justum erit. Cui autem facit judicium, *qui custodit veritatem in æternum? Injuriam accipientibus.*

[In Donatistas.] 17. Jam tu procede; et dic ratiocinationibus illis tuis bonis, et quasi acutis et subtilibus, quia tu pascis, et dic, Famelicus potest pascere, id est, peccator potest dare sanctum? Famelicus potest pascere? Languidus potest sanare? Ligatus potest solvere? Ista sunt veluti magna et subtilia, quibus decipiunt imperitos. Claudat illis os Psalmus iste: (c) *Dantem escam esurientibus*. [Item v. 7.] Ecce nihil a te exspecto, Deus *dat escam esurientibus*. Quibus esurientibus, Omnibus. Quid est, omnibus? Omnibus animalibus, omnibus hominibus ipse dat escam; et nullam escam servat dilectis suis? Si habent aliam famem, habent et aliam escam. Quæramus primo famem ipsorum, et inveniemus escam ipsorum: Beati [Matth. 5. 6.] qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Famelici Dei esse debemus. Ante januam conspectus illius in orationibus mendicemus, ipse *dat escam esurientibus*. Quid est quod te, hæretice, jactas, quia tu solvis, tu erigis, tu illuminas? Videlicet quia tu liberatus jam es, et tu stas, et lumen es? Absit. Superius ad- [v. 2. et 3.] tende: Nolite confidere in principes, et in filios hominum, a quibus non est salus. Non ipsi dant salutem. Ergo recedant hæretici de medio. *Dominus solvit compeditos, Dominus erigit elisos*, [Item v. 7.] • *Dominus sapientes facit cæcos:* id est, eos qui [v. 8.] cæci sunt facit sapientes. Optime per hanc sententiam exposuit nobis omnes superiores: ne forte cum dixisset, *Dominus solvit compeditos*,

(a) Plerique MSS. *Si jus est exsufflare Christum: si jus est rebelli superbia erigere altare: si jus est parcentibus* etc.

(b) Hoc loco apud Er. et Lov. additur, *Tanto tu verius persecutionem pateris:* quod ab Am. et MSS. abest.

(c) Editi, *dat*. At MSS. *dantem:* juxta Græc. et id concordat cum superiore parte vers. *facientem judicium* etc.

ad illos compeditos referremus, qui forte propter aliquam noxam ligantur ferro a dominis suis: quia autem dixit, *Erigit elisos*, occurreret nobis aliquis, aut offendens et cadens, aut equo lapsus. Est alius casus, sunt aliæ compedes: quomodo sunt aliæ tenebræ et alia lux. In eo quod dixit, *Sapientes facit cæcos;* noluit dicere, Illuminat cæcos, ne et hoc carnaliter in-
Johan. 9. 6. telligeres: sicut illuminatus est a Domino, cujus oculos luto de sputo facto inunxit, et salvum eum fecit: ne tale aliquid sperares, cum de spiritalibus loquitur, ostendit quamdam lucem sapientiæ, qua illuminantur cæci. Ergo quomodo illuminantur cæci luce sapientiæ, sic solvuntur compediti, sic eriguntur elisi. Unde sumus ergo
Corpus post peccatum. compediti? unde elisi? Corpus nostrum ornamentum nobis fuit: peccavimus, et compedes inde accepimus. Quæ sunt compedes nostræ? Mortalitas ipsa. Audi apostolum Paulum, quia et ipse adhuc in hac peregrinatione compeditus erat. Quanta peragravit compeditus iste? Non illi fuerunt graves compedes, cum ipsis compe-
a dibus (*a*) toto orbi Evangelium prædicavit: spiritus caritatis rapuit compedes, et circuivit quan-
Philip. 1. 23. tum potuit. Sed tamen quid ait? Concupiscentiam habens dissolvi, et esse cum Christo. Quid est, dissolvi? A compedibus mortalitatis. Et tamen misericordia adhuc volebat esse in compedibus, propter alios compeditos, quibus mini-
Ibidem 24. straret: Manere, inquit, in carne, necessarium propter vos. *Dominus* ergo *solvit compeditos*, id est, ex mortalibus immortales facit, *Dominus erigit elisos.* Quare elisi sunt? Quia erecti erant. Quare eriguntur? Quia humiliati sunt. Cecidit
Gen. 3. 6. atque elisus est Adam: ille cecidit, Christus descendit. Quare descendit qui non cecidit, nisi ut levaretur qui cecidit? *Dominus sapientes facit cæcos. Dominus diligit justos.* Ideo facit judicium injuriam accipientibus.

18. Et qui sunt ipsi justi? Modo quatenus ju-
v. 9. sti? Quemadmodum habes: *Dominus custodit proselytos.* Proselyti, advenæ sunt. Omnis Ecclesia Gentium, proselyta est. Adventitia enim est ad Patres, non de carne eorum nata, sed imitando filia. Dominus tamen custodit, non aliquis homo. *Orphanum et viduam suscipiet.* Nemo putet quasi pupillum propter hereditatem, aut viduam propter nescio quod negotium suum. Equidem et istis Deus opitulatur, et in omnibus
b officiis generis humani bonum opus facit, qui (*b*) pupillo consulit, qui viduam non deserit: sed secundum quemdam modum omnes pupilli sumus, absente patre, non mortuo. Pupillus enim secundum homines, mortuo patre fit. Et si verum quæratis, Fratres, quia anima non moritur, vivunt parentes nostri; et magis absenti-
c bus patribus (*c*) sunt pupilli, qui pupilli sunt:

A si mali fuerint, in pœnis vivunt; si boni fuerint, in requie vivunt: omnia integra sunt Creatori. Tamen nos quamdiu sumus in corpore hoc, et peregrinationis locum incolimus, absens est Pater noster, ad quem clamamus, Pater noster
qui es in cælis. Ideo Ecclesia vidua, quasi ab- Matth. 6. 9.
sente sponso, absente viro. Veniet ille, qui illam modo protegit, non visus, sed desideratus. Magno enim desiderio rapimur, et amore (*d*) d
ejus quem non videmus, desideramus. Inhæretimus amplexibus visi, si nondum visi fide detinemur. Ergo *et pupillum et viduam* quid voluit intelligi, Fratres? Destitutos omni ope et auxilio. Destituta anima in sæculo, ipsa sibi speret adjutorium Dei. Quidquid hic habueris, aurum habes, præsumsisti inde? Jam non es pro-
B selytus, non es orphanus, non in vidua numeraris. Amicum habes: si de illo præsumseris, et Deum dimiseris, non es destitutus. Habes hæc omnia, non inde præsumis, non inde superbis? Pupillus Dei es, et vidua Dei. Suscipit ergo destitutos, hoc dixit: Suscipit pupillum, suscipit et viduam.

19. *Et viam peccatorum exterminabit.* Quæ Item v. 9.
est via peccatorum? Irridere ista quæ dicimus. Quis pupillus, quæ vidua? Quod regnum cælorum, et quæ pœna inferorum? Fabellæ istæ
Christianorum sunt. Ad quod video, ad hoc vi- 1. Cor. 15. 32.
vam: Manducemus et bibamus, cras enim moriemur. Vide ne tales aliquid persuadeant; ne per aurem in cor intrent: spinas inveniant in auribus tuis; qui cœperit sic intrare, punctus
C abscedat. Corrumpunt enim mores bonos collo- Ibidem 33.
quia mala. Sed forte hic dicturus es, Quare ergo felices sunt? Ecce nec Deum colunt, et omnia mala quotidie committunt; abundant rebus his, quibus ego egens laboro. Noli zelari in peccatores. Quid accipiant, vides: quid illis servetur, non vides? Et unde, inquit, video, quod non videtur? Omnino habet oculos fides; et majores oculos, et potentiores et fortiores. Hi oculi neminem deceperunt, hi oculi sint semper in
Dominum, ut et ipse evellat de his laqueis pe- Psal. 24. 15.
des tuos. Via peccatorum placet tibi, quia lata est, et multi per illam ambulant: latitudinem ejus vides, finem ejus non vides. Ecce ubi finitur, præcipitium est; ubi finitur, profunditas quædam barathri est: lætantes, exspatiantes in
D ista via, illo fine merguntur. Sed extendere oculos non potes, ut videas ipsum finem: crede ei
qui videt. Et quis est homo (*e*) qui videt? Forte e
nemo homo: sed Dominus tuus ad te venit, ut credere Deo. Num enim et Domino Deo tuo non
es crediturus, qui ait, Lata et spatiosa est via, Matth. 7. 13.
quæ ducit ad interitum, et multi sunt qui ingrediuntur per illam? Hanc viam exterminabit Dominus; quia ipsa est via peccatorum.

(a) Aliquot MSS. *toto orbe.*
(b) Sic MSS. Editi vero, *pupillum consolatur.*
(c) Ita in MSS. At in editis, *absentibus patribus sumus pupilli. Qui pupilli sunt, si mali fuerint, in pœnis vivunt: si boni fuerint* etc.
(d) Am. et aliquot MSS. *amore ejus quem non norimus.* Er. *in amore ejus quem non norimus.* Paulo post Er. et Lov. *amplexibus visis, si nondum visis:* ubi melius alii codices, *visi.*
(e) Sic Am. et MSS. At Er. et Lov. *Et quis est qui videt? Homo. Forte* etc.

20. Et dum exterminata fuerit via peccatorum, quid nobis restat? Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi. Ad hoc concludit Psalmus: *Et viam peccatorum exterminabit*. Et qui tu? *Regnabit Dominus in æternum*. Gaude, quia tibi regnabit: gaude, quia tu eris regnum ejus. Vide enim et quid sequitur. Es certe civis de Sion, non de Babylonia, id est, non de civitate peritura hujus sæculi, sed de Sion ad tempus laborante et peregrinante, in æternum autem regnatura. Audisti ergo finem, inde es. *Regnabit Dominus in æternum, Deus tuus, Sion*. O Sion, Deus tuus regnabit in æternum: numquid sine te regnabit Deus tuus? *In generationem et generationem*. Bis dixit, quia non potuit semper dicere. Nec putes quia verbis finitis finitur æternitas. Æternitas in verbo quatuor syllabis constat, in se sine fine est. Non potuit tibi nisi sic commendari, *Deus tuus regnabit in generationem et generationem*. Parum dixit: si tota die diceret, angustum esset: si tota vita sua diceret, nonne aliquando conticesceret? (a) Ama æternitatem: nullo fine regnabis, si finis tibi Christus est, cum quo regnabis in sæcula sæculorum, Amen.

Matth. 25. 34.

v. 10.

IN PSALMUM CXLVI.

* ENARRATIO.

* Sermo ad populum, forte Carthaginensem, ex n. 17.

1. Intenti audiebamus, cum Psalmus præsens cantaretur: et non omnes qui audiebamus, etiam intelligebamus. Quanto magis ergo intente nunc audiendus est, si ut spero et cupio, adjuvantibus omnium audientium orationibus, si quid hic forte obscurum est, Deo donante revelabitur; ut sit fructuosus auditus, nec inanis redeat auditor, qui intentus adfuit cum audiret? Unde cœpit? Nobis dicitur: *Laudate Dominum*. Dicitur hoc omnibus gentibus, non solis nobis. Et istam vocem per loca quidem singula sonantem a Lectoribus, singillatim audiunt Ecclesiæ: una vox tamen Dei super omnes non tacet, ut laudemus eum. Et quasi quæreremus quare laudare Deum debeamus, videte quam caussam adtulit: *Laudate Dominum*, inquit, *quoniam bonus psalmus*. Hæc est merces tota laudantium? Laudemus Dominum. Quare? *Quoniam bonus psalmus*. Vellem ego, inquit aliquis, laudare Dominum, si mihi aliquid pro ista laude donaret. Quis enim laudet gratis vel hominem? Exspectant ergo aliquam mercedem laudatores hominum: nullamne mercedem exspectare, aut petere, aut sperare debet laudator Dei? Laudatur infirmus, et speratur de eo aliquid: laudatur Omnipotens, et nulla merces est? An forte hoc cupio, quod ille dare non potest? Quid homo desiderat, quod in manu Dei non sit? Cum laudaveris hominem, forte hoc cupis quod ab illo præstari non potest: Deum securus lauda, quem nemo potest dicere non posse præstare, quod tu poteris desiderare. Proposita ergo spe mercedis alicujus laudare debemus Deum, non tamen daturum quidquid cupimus. Pater est enim, et quod mali cupiunt filii, non dat. Laudemus, et speremus, et desideremus, non illud aut illud; sed quod judicat dandum esse, quem laudamus. Ille enim novit quid nobis dari expediat, nos autem intendamus quid nobis prosit accipere. Apostolus ait. Quid enim oremus sicut oportet, nescimus. Et ipse idem apostolus Paulus sperabat sibi prodesse, si auferretur ab eo stimulus carnis suæ, angelus satanæ a quo colaphizabatur, sicut ipse confitetur, et ait, Propter quod Dominum ter rogavi, ut auferret eum a me; et dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur. Desideravit aliquid, non concessum est ad voluntatem, ut (b) consuleretur ad sanitatem. Hic ergo quid nobis propositum est? *Laudate*, inquit, *Dominum*. Quare laudemus Dominum? *Quoniam bonus est psalmus*. Ipse psalmus laus Domini est. Hoc ergo ait, Laudate Dominum, quoniam bonum est laudare Dominum. Non sic prætereamus laudare Dominum. Dictum est, et transiit; factum est, et siluimus; laudavimus, et tacuimus; cantavimus, et conquievimus. Imus in aliud forte agendum quod restat, et aliæ actiones cum occurrerint nobis, laudatio divina cessabit in nobis? Non sic: nam lingua tua ad horam laudat, vita tua semper laudet. Inde ergo bonus psalmus.

v. 1.

Rom. 8. 26.

2. Cor. 12. 8.

2. Psalmus quippe cantus est, non quilibet, sed ad psalterium. Psalterium autem quoddam organum est cantilenæ, sicut lyra, sicut cithara, et hujusmodi organa, quæ inventa sunt ad cantandum. Qui ergo psallit, non sola voce psallit; sed assumto etiam quodam organo, quod vocatur psalterium, accedentibus manibus voci concordat. Vis ergo psallere? Non solum vox tua sonet laudes Dei, sed opera tua concordent cum voce tua. Cum ergo voce cantaveris, silebis aliquando: vita sic canta, ut numquam sileas. Negotium agis, et fraudem cogitas, siluisti a laude Dei: et quod gravius est, non solum a laude siluisti, sed in blasphemiam perrexisti. Cum enim Deus laudatur de bono opere tuo, opere tuo laudas Deum; et cum blasphematur Deus de malo opere tuo, opere tuo blasphemas Deum. Itaque ad aurium exhortationem canta voce: corde ne sileas, vita ne taceas. Non cogitas in negotio fraudem, psallis Deo. Cum manducas et bibis, psalle; non intermiscendo sonorum suavitates ad aures aptas, sed modeste et frugaliter et temperanter manducando et bibendo. Quia hoc dicit Apostolus, Sive manducatis, sive bibitis, sive quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. Si ergo bene agis quod et manducas et bibis, et ad refectionem corporis sumis reparationemque membrorum, gratias agens ei qui tibi præbuit mortali et fragili ista supplementorum solatia;

1. Cor. 10. 31.

(a) Aliquot MSS. *Ama æternitatem: in illo fine regnabis si finis tibi Christus est.*

(b) Editi, *consolaretur*. At MSS. *consuleretur*: forte pro, *concederetur*.

et cibus tuus et potus tuus laudat Deum: si vero modum naturæ debitum immoderatione voracitatis excedas, et vinolentia te ingurgites; quantaslibet laudes Dei lingua tua sonet, vita blasphemat. Post cibum et potum requiescis, ut dormias; nec in lecto aliquid turpiter agas, nec excedas ultra concessam licentiam in lege Dei: sit castus cum conjuge thorus: et si est cura propagandi liberos, non sit effrenata luxuries libidinum: defer in lecto tuo conjugi (a) tuæ; quia [1 Cor. 6. 15.] membra Christi estis ambo, ambo ab illo conditi, ambo sanguine ipsius reparati. Hæc agens laudas Deum, nec omnino silebit laudatio tua. Quid cum somnus advenerit? Et cum dormis, non te excitet a quiete conscientia tua; et innocentia somni tui laudat Deum. Si ergo laudas, non tantum lingua canta, sed etiam assumto bonorum operum psalterio: *quoniam bonus psalmus.* Laudas cum agis negotium, laudas cum cibum et potum capis, laudas cum in lecto requiescis, laudas cum dormis: quando non laudas? Perficietur in nobis laudatio Dei, cum ad illam civitatem venerimus, quando effecti fueri- [Matth. 22. 30.] mus æquales Angelis Dei, quando nos nulla corporalis necessitas ulla ex parte sollicitat, non fames, non sitis interpellat, non æstus fatigat, non frigus constringit, non febris dejicit, non mors finit. Ad illam perfectissimam laudem exerceamus nos laudatione ista in bonis operibus.

3. Propterea cum dixisset, *Laudate Dominum, quoniam bonus psalmus: Deo nostro*, inquit, *jucunda sit laus.* Quomodo erit Deo nostro jucunda laus? Si bene vivendo laudetur. Audi quia tunc erit illi jucunda laus. Alio loco [Eccli. 15. 9.] dicitur, Non est speciosa laus in ore peccatoris. Si ergo in ore peccatoris speciosa laus non est, jucunda non est: hoc enim jucundum, quod speciosum. Vis ergo ut Deo tuo jucunda sit laus? Noli bonæ cantilenæ tuæ obstrepere moribus malis. *Deo nostro jucunda sit laus.* Quid dixit? Qui laudatis, bene vivite. Laudatio impiorum offendit Deum. Plus ille adtendit quid vivas, quam quid sones. Certe cum eo quem laudas, pacem habere vis: quomodo cum illo quæris pacem, quando a teipso dissonas? Quomodo, inquies, a memetipso dissono? Aliud sonat lingua, aliud indicat vita. *Deo nostro jucunda sit laus.* Potest enim laus jucunda esse homini, cum audit concinnis acutisque sententiis et suavi voce laudantem: sed *Deo nostro jucunda sit laus*, cujus aures, non ad os, sed ad cor; non ad linguam, sed ad vitam laudatoris patent.

4. Quis est Deus noster, cui jucunda sit laus? Dulcessit nobis, commendat se nobis: gratias dignationi ejus. Dignatur enim commendare se nobis, non quasi aliquid prestaturis, sed multa ab illo potius accepturis. Quomodo ergo com- [Rom. 5. 8.] mendat se nobis Deus? Audite apostolum Paulum: Commendat autem, inquit, dilectionem suam Deus in nobis. Quomodo commendat? Audite, ipse dicat apostolus, ut comparetur et Psalmo: Commendat, inquit, dilectionem suam Deus in nobis. Quomodo commendat? Quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Quid ergo servat laudatoribus, qui sic se commendat peccatoribus? Quia ergo sic dixit Apostolus commendasse Deum nobis dilectionem suam, ut Christus moreretur pro impiis; non ut impii remanerent, sed ut morte justi ab injustitia sanarentur: hic quid audis, cum dixisset, *Deo nostro jucunda sit laus?* Videamus si ipsa est commendatio, quam dixit Apostolus, Quia Christus pro peccatoribus et pro [v. 2.] impiis mortuus est. *Ædificans*, inquit, *Jerusalem Dominus, et dispersiones Israel colligens.* Ecce ædificans Jerusalem Dominus, colligens dispersiones populi ipsius. Populus enim Jerusalem, populus Israel. Est Jerusalem æterna in cœlis, ubi cives etiam Angeli sunt. Quid ergo ibi Israel? Si hominem illum nepotem Abrahæ consideres, qui dictus est et Jacob; quomodo Angelos intelligimus Israel? Si interpretationem [Gen. 32. 28.] nominis discutiamus, quia et ipse Jacob mutato nomine vocatus est Israel; magis ibi nomen Israel: et utinam et nos sequentes simus Israel. Quid enim interpretatur Israel? Videns Deum. Omnes ergo cives illius civitatis, videndo Deum gaudent in illa magna civitate et ampla et cœlesti, spectaculum eis Deus ipse est. Sed nos ab illa civitate peregrinamur, peccato expulsi, ne ibi maneremus; et mortalite prægravati, ne illo rediremus. Respexit Deus peregrinationem nostram, et ille qui ædificat Jerusalem, restituit lapsam partem. Unde restituit lapsam partem? *Dispersiones Israel colligens.* Cecidit enim pars quædam, et facta est peregrina: hanc peregrinam misericorditer vidit Deus, et quæsivit non quærentes se. Unde quæsivit? quem misit ad captivitatem nostram? Misit redemtorem, secun- [Rom. 5. 8.] dum quod ait Apostolus, Commendat Deus dilectionem suam in nobis; quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Misit ergo ad captivitatem nostram redemtorem Filium suum. Porta, inquit, tecum saccum, ferto ibi pretium captivorum. Induit enim se ille mortalitatem carnis, et ibi erat sanguis, quo fuso redimeremur. Illo sanguine (b) collegit dispersiones Israel. Et si ille collegit olim dispersos, quomodo satagendum est ut colligantur modo dispersi? Si collecti sunt dispersi, ut in manu artificis ad ædificium formarentur; quomodo colligendi sunt, qui de manu artificis inquietudine ceciderunt? *Ædificans Jerusalem Dominus.* Ecce quem laudamus, ecce cui laudem tota vita nostra debemus. *Ædificans Jerusalem Dominus, et dispersiones Israel colligens.*

5. Quomodo colligit, quid agit, ut colligat? [v. 3.] *Qui sanat contritos corde.* Ecce quomodo colliguntur dispersiones Israel, ut sanentur contriti corde. Qui cor non conterunt, non sanantur.

(a) Editi, *conjugi tuæ honorem.* Vox *honorem* abest a MSS.

(b) Potiores MSS. hoc et proximo loco, *colligit.*

Quid est conterere cor? Notum sit, Carissimi: fiat, ut sanari possitis. Dictum est enim multis aliis Scripturarum locis; et maxime illo loco,
Psal. 50. 18. voce nostra quidam cantans, dicebat, Quoniam
» si voluisses sacrificium, dedissem utique. Deo di-
» cebat, Si voluisses sacrificium, dedissem utique, holocaustis autem non delectaberis. Quid ergo? Sine sacrificii oblatione remanebimus? Audi quid
Ibidem 19. te velit offerre. Sequitur, et dicit, Sacrificium
» Deo spiritus contribulatus, cor contritum et humiliatum Deus non spernet. *Sanat* ergo *contritos corde:* quia illis propinquat ut sanet; sicut
Psal. 33. 19. dicitur alio loco, Prope est Dominus his qui obtriverunt cor. Qui obtriverunt cor? Humiles. Qui non obtriverunt cor? Superbi. Contritum sanabitur, elidetur elatum. Ad hoc enim forte eliditur, ut contritum sanetur. Ne velit ergo, Fratres, cor nostrum esse erectum, antequam a sit (*a*) rectum. Male erigitur, quod non primo corrigitur.

6. *Qui sanat contritos corde, et alligat contritiones eorum. Sanat*, inquit, *contritos corde:* sanat ergo humiliatos corde, sanat confitentes, sanat seipsos punientes, in se severum judicium exercentes, ut possint esse illius misericordiam sentientes. Tales sanat, sed perfecta eorum sa-
1 Cor. 15. 53. nitas transacta mortalitate fiet, quando corruptibile hoc induerit incorruptionem, et mortale hoc induerit immortalitatem; quando nihil erit quod ex carnis labe sollicitet, non solum nihil cui consentiamus, sed nihil quod suggeratur ex carne. Etenim modo, Fratres mei, quantæ illicitæ delectationes animum tangunt? Quamvis eis non consentiamus, ut membra nostra justitiæ serviant, non iniquitati: tamen vel delectari talibus, etsi non consentis, nondum est perfecta sanitas. Sanaberis ergo, corde contrito sanaberis. Noli erubescere, contere cor: tales sanat Deus. Sed quid ago, inquies, modo? Condelector enim
Rom. 7. 22. et 23. legi Dei secundum interiorem hominem; video
» autem aliam legem in membris meis repugnan-
» tem legi mentis meæ, et captivum me ducentem
» in lege peccati. Quid agis? Contere cor, confitere; age, dic sequentia: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Hoc enim
Ibidem 24. dicere, Infelix homo; jam cor conterere est. Ille speret felicitatem, qui confitetur infelicitatem.
» Dic ergo, Infelix ego homo, quis me liberabit
Ibidem 25. de corpore mortis hujus; ut respondeatur tibi, Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. Quomodo autem liberabit ipsa gratia Dei,
Rom. 8. 10. unde nunc pignus accepimus? Audi eumdem A-
» postolum: Corpus quidem, inquit, mortuum est
» propter peccatum, spiritus autem vita est pro-
» pter justitiam. Si ergo Spiritus ejus qui suscita-
» vit Jesum Christum ex mortuis, habitat in vobis;
» qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, vivifi-
» cabit et mortalia corpora vestra, per inhabitan-
» tem Spiritum ejus in vobis. Hoc ergo pignus ac-
Rom. 1. 17. cepit spiritus noster, ut incipiamus fide servire Deo, et ex fide appellari justi, Quoniam justus ex fide vivit. Quidquid autem nobis adhuc repugnat, et resistit, de mortalitate carnis est; et hoc sanabitur. Vivificabit enim, inquit, et mor- Rom. 8. 11.
talia corpora vestra, per inhabitantem Spiritum »
ejus in vobis. Ad hoc pignus dedit, ut compleat quod promisit. Quid ergo nunc in hac vita, quando adhuc confessores sumus, nondum possessores, quid in hac vita, quid fiet? Quomodo (*b*) b curabitur? *Sanat contritos corde:* sed perfecta sanitas tunc erit, quando diximus. Nunc ergo quid? *Alligat contritiones eorum.* Qui curat, inquit, contritos corde, quorum perfecta sanitas in resurrectione justorum erit; alligat modo contritiones eorum.

7. Quæ sunt alligamenta contritionum? Sicut B medici alligant fracturas. Aliquando enim, intelligat et hoc Caritas Vestra, et notum est eis qui animadverterunt, vel a medicis audierunt: aliquando prave et distorte firmata, ut corrigant medici, frangunt, et faciunt vulnus novum, quia mala erat sanitas prava. Sic ergo rectæ sunt, Oseæ 14. 10.
inquit Scriptura, viæ Domini, sed pravicordius in illis scandalizabitur. Quid est pravicordius? Torticordius, tortum cor habens. Putat torta esse omnia quæ dicuntur a Deo, putat prava esse omnia quæ fecit Deus, et displicent illi omnia judicia Dei, maximeque in quibus ipse corripitur; et sedet, et disputat quam male faciat Deus, quia non pro ejus voluntate facit. Distortum cor, (*c*) c parum est quod non se corrigit ad Deum; et Deum vult distorquere ad se. Quid ergo dicit C Deus de super? Tortus es, æquus sum. Si tu rectus esses, sentires æquitatem meam. Quemadmodum si in pavimento æquali poneres distortum lignum, non collocaretur, undique nutaret, undique agitaretur; quod non loci inæqualitas, sed distortio ligni facit: sicut ait Scriptura, Quam bonus Israel Deus rectis corde. Quid ergo, tor- Psal. 72. 1.
tum cor quomodo dirigitur? Et tortum est, et durum: jam ergo tortum et durum frangatur, conteratur, ut dirigatur. Tu dirigere cor tuum non potes: tu frange, ille dirigat. Quomodo tu frangis? quomodo tu conteris? Confitendo, puniendo peccata tua. Quid aliud significat pectorum tunsio? Nisi forte putamus ossa nostra aliquid peccasse, cum cædimus pectus. Sed significamus nos cor conterere, ut a Domino dirigatur.

8. *Sanat* ergo *contritos corde*, et contritum D cor habentes: et sanitas ipsius cordis tunc erit perfecta, cum et corporis reparatio implebitur, quæ promissa est. Nunc interea quid facit medicus? Alligat contritiones tuas, ut possis (*d*) d pervenire ad plenissimam firmitatem, donec consolidetur quod fractum est, quod alligatum est. Quæ sunt ista alligamenta? Temporalia sacra- Sacramenta.
menta. Alligamenta medicinalia sunt contritionis nostræ, sacramenta interim temporalia, quibus habemus consolationem: et ista omnia quæ loquimur vobis, ipsa quæ sonant et transeunt,

(a) Aliquot MSS. *antequam sit correctum*
(b) Am. Er. et plerique MSS. *Quomodo durabitur.*
(c) Sic MSS. At editi, *Distortum cor, pravum cor est, quod non se:* etc.
(d) Lauduuensis MSS. *pervenire ad plenissimam sanitatem.*

quidquid in Ecclesia geritur temporaliter, alligamenta sunt contritionum. Quemadmodum enim medicus perfecta sanitate detrahit ligaturam: sic in illa civitate Jerusalem, cum æquales (Matth. 22. 30.) Angelis facti fuerimus, (*a*) numquid putatis ibi accepturos nos esse quod hic accepimus? Aut ibi recitandum est nobis Evangelium, ut fides nostra permaneat? aut imponenda est manus ab aliquo præposito? Ista omnia alligamenta fracturæ sunt; perfecta sanitate detrahentur: sed ad eam non perveniretur, nisi alligarentur. *Sanat* ergo *contritos corde, et alligat contritiones eorum.*

v. 4. 9. *Qui numerat multitudinem stellarum, et omnibus eis nomina vocans.* Quid magnum Deo, numerare multitudinem stellarum? Hoc et homines conati sunt: viderint utrum implere potuerint; non tamen conarentur, nisi se impleturos esse sperarent. Illis dimittamus quid potuerint, et quo usque pervenerit: Deo autem puto non esse magnum numerare omnes stellas. An forte numerum, ne obliviscatur, recenset? Ma- (Matth. 10. 30.) gnum est aliquid Deo stellas numerare, cui capilli capitum numerati sunt? Manifestum est, Fratres, aliquid velle Deum intelligere nos, in eo quod ait, *Qui numerat multitudinem stellarum, et omnibus eis*, inquit, *nomina vocans.* Sunt stellæ quædam lumina in Ecclesia consolantia noctem nostram, omnes de quibus dicit (Philip. 2. 15.) Apostolus, In quibus apparetis tamquam luminaria in mundo. In ista, inquit, natione tortuosa et perversa, in quibus apparetis tamquam luminaria in mundo, verbum vitæ habentes. Ipsas stellas numerat Deus: omnes secum regnaturos, omnes aggregandos corpori Unigeniti sui numeratos habet, et numerat eos. Qui indignus est, nec numeratur. Et multi crediderunt, vel multi se qualicumque adumbrata specie fidei, populo ejus applicuerunt: novit tamen ille quid numeret, et quid ventilet. Nam tanta est celsitudo (Psal. 39. 6.) Evangelii, ut fieret quod dictum est, Annuntiavi et locutus sum, multiplicati sunt super numerum. Sunt ergo in populis et supernumerarii quodam modo. Quid est, supernumerarii? Plus quam ibi futuri sunt. Intra parietes istos plures sunt, quam futuri sunt in regno Dei, in illa Jerusalem cælesti: ipsi super numerum sunt. Animadverterat quisque utrum luceat in tenebris, utrum iniquitate sæculi tenebrosa non seducatur: si non fuerit seductus nec victus, tamquam stella erit, quam jam numerat Deus.

10. *Et omnibus*, inquit, *eis nomina vocans:* ibi est totum præmium. Habemus nomina quædam apud Deum: ut noverit Deus nomina nostra, hoc optare debemus, hoc agere, hoc satagere, quantum possumus, non de aliis rebus gaudere, nec de donis quibusdam spiritalibus. Videat Caritas Vestra: multa dona sunt in Ecclesia, sicut (I Cor. 12. 8. etc.) Apostolus dicit, Alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ secundum eumdem spiritum, alii fides in eodem Spiritu, alii donatio curationum, alii dijudicatio spirituum; id est, ut dijudicet inter bonos et malos spiritus; alii linguarum genera, alii prophetia. Quanta dixit? quam multa dixit? Multi donis talibus male usi, audient in fine, Non novi vos. Et quid dicturi sunt in fine, qui audient, Non novi vos? Domine, nonne in nomine tuo prophetavi- (Matth. 7. 22. etc.) mus, et in nomine tuo dæmonia ejecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus? In nomine tuo omnia ista. Et quid dicet eis? Numquam novi vos, discedite a me qui operamini iniquitatem. Quid est ergo esse jam lumen cæli consolans noctem, et quod non vincatur a nocte? Adhuc, inquit, supereminentiorem viam vobis demonstro. (I Cor. 12. 31.) Si linguis hominum loquar et Angelorum, cari- (I Cor. 13. 1. etc.) tatem autem non habeam, factus sum ut æramentum sonans, aut cymbalum tinniens. Quale donum est loqui linguis Angelorum et hominum? Tamen si caritatem, inquit, non habeam, æramentum sum sonans, aut cymbalum tinniens. Si sciero, inquit, omnia sacramenta et omnem scientiam, et si habuero omnem prophetiam, et omnem fidem, ita ut montes transferam; (quanta ista dona sunt?) caritatem autem non habeam, inquit, nihil sum. Quale est illud donum martyrii, et distributionis rerum suarum? Et tamen si distribuero, inquit, omnia mea pauperibus, et tradidero corpus meum, ut ardeam, caritatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Qui ergo non habet caritatem, etsi ad tempus habet hæc dona, auferentur ei. Auferetur ei quod habet, quia quiddam non habet. Et ipsum quiddam hoc non habet, unde cetera teneantur, et (*b*) ipse non pereat. Quid est illud quod modo ait Dominus, Qui habet, addetur ei: qui au- (Matth. 13. 12.) tem non habet, et quod habet auferetur ab eo? Qui ergo non habet, et quod habet auferetur ab eo. Habet gratiam possidendi, sed non habet caritatem utendi: quia ergo illud non habet, et quod habet auferetur ab eo. Propterea discipuli, ut haberent caritatem, quos volebat facere in cælo stellas ambulantes supereminentem viam, ille *qui numerat multitudinem stellarum, et omnibus eis nomina vocans*, cum redirent discipuli quo missi erant, exsultaverunt, et dixerunt, Domine, ecce spiritus immundi subjecti sunt nobis propter nomen tuum. (Lucæ 10. 17.) Et ille *qui numerat multitudinem stellarum, et omnibus eis nomina vocans*, sciens multos dicturos esse, Nonne in nomine tuo dæmonia ejecimus? quibus dicturus est in fine, Non novi vos: quia eos non numeravit in multitudine stellarum, nec eis nomina vocavit: Nolite, inquit, in hoc gaudere, quia spi- (Ibidem 20.) ritus vobis subjecti sunt, sed gaudete quia nomina vestra scripta sunt in cælo. *Qui numerat multitudinem stellarum, et omnibus eis nomina vocans.*

v. 5. 11. *Magnus Dominus noster.* Impletus est gaudio; eructavit ineffabiliter: nescio quid dicere

(a) Am. Er. et plures MSS. *Nam quid putatis? Ibi accepturos nos esse quod hic accepimus?*

(b) Floriacensis MS. *et ipsum* (subaudi *quiddam hoc*) *non pereat.*

non valebat, et cogitare quomodo valebat? *Magnus Dominus noster, et magna virtus ejus, et intelligentiæ ejus non est numerus.* Ille ipse qui numerat multitudinem stellarum, numerari non potest. *Magnus Dominus noster, et magna virtus ejus, et intelligentiæ ejus non est numerus.* Quis hoc exponat? quis digne vel cogitet quod dictum est, *Et intelligentiæ ejus non est numerus?* Atque utinam infundat se vobis, et ubi nos deficimus, quia ipse potens est, ipse illustret mentes vestras, ut sciatis quid sit, *Intelligentiæ ejus non est numerus.* Videtis enim, Fratres, numquid est numerus arenæ? Nobis non est,
Matth. 10. 30. Deo est. Cui capilli capitis nostri numerati sunt, et arena numerata est. Quidquid ergo (*a*) infinitum mundus iste complectitur, etiamsi homini, non tamen Deo: parum dico, Deo; Angelis numeratum est. *Intelligentiæ ejus non est numerus.* Excedit omnes numerarios intelligentia ejus, numerari a nobis non potest. Ipsum numerum quis numerat? Numero numerantur, quæcumque numerantur. Si quidquid numeratur, numero numeratur; numeri non potest esse numerus, numeri numerus nullo pacto potest. Quid ergo est apud Deum, (*b*) unde fecit omnia, et
Sap. 11. 21. ubi fecit omnia, cui dicitur, Omnia in mensura et numero et pondere disposuisti? Aut quis ipsam mensuram, et ipsum numerum, et ipsum pondus, ubi Deus omnia disposuit, aut numerare potest, aut metiri, aut appendere? Ergo, *Intelligentia ejus non est numerus.* Conticescant humanæ voces, requiescant humanæ cogitationes: ad incomprehensibilia non se extendant quasi comprehensuri, sed tamquam participaturi: participes enim erimus. Non hoc quod capimus erimus, nec totum capiemus: sed participes erimus; quia dictum est de Jerusalem, cujus dispersiones colligit, dictum est de illa quiddam
Psal. 121. 3. magnum: Jerusalem quæ ædificatur ut civitas, cujus participatio ejus in idipsum. In idipsum quid ait, nisi quod mutari non potest? Cetera quæ sunt creata, aliter et aliter possunt esse: qui autem creavit, aliter et aliter non potest esse. Idipsum ergo ille est, quoniam dictum est
Psal. 101. 28. et 29. ei, Mutabis ea, et mutabuntur; tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient. Igitur si ipse idem ipse est, et mutari ex nulla parte potest; participando ejus divinitatem erimus et nos immortales in vitam æternam. Et hoc nobis pignus datum est de Filio Dei, quod jam dixi Sanctitati Vestræ, ut antequam efficeremur participes immortalitatis ipsius, fieret ipse prius particeps mortalitatis nostræ. Sicut autem ille mortalis, non de sua substantia, sed de nostra: sic nos immortales, non de nostra substantia, sed de ipsius. Participes ergo erimus, nemo dubitet, Scriptura hoc dixit. Et cujus rei participes erimus, quasi partes sint apud Deum, aut per partes dividatur Deus? Quis ergo explicat quomodo sint participes unius simplicis multi? Non ergo exigatis quod apte dici non posse, puto quia videtis: sed redite ad remedium Salvatoris; conterite cor, confringatur animi duritia, conteratur animi pertinacia, accusetur in malo, renascatur in bono. Diriget ipse, alligabit fracturam, consolidabit sanitatem: et non erunt jam impossibilia nobis, quæ modo impossibilia sunt. Bonum est enim ut confiteatur infirmitatem, qui vult pervenire ad divinitatem. *Intelligentiæ ejus non est numerus.*

12. Ideo quid debeas facere in difficultate intelligendi, ostendit tibi, cum consequenter dicit, v. 6.
Suscipiens mansuetos Dominus. Verbi gratia, Non intelligis, parum intelligis, non consequeris: honora Scripturam Dei, honora verbum Dei, etiam non apertum: differ pietate intelligentiam. Noli protervus esse, accusare aut obscuritatem, aut quasi perversitatem Scripturæ. Perversum hic nihil est, obscurum autem aliquid est; non ut tibi negetur, sed ut exerceat accepturum. Ergo quando obscurum est, medicus illud fecit, ut pulses. Voluit, ut exercereris in pulsando; Matth. 7. 7.
voluit, ut pulsanti aperiret. Pulsando exerceberis; exercitatus, latior efficieris; latior factus, capies quod donatur. Ergo noli indignari quod clausum est: mitis esto, mansuetus esto. Noli recalcitrare adversus obscura, et dicere, Melius diceretur, si sic diceretur. Quando enim potes ut sic dicere aut judicare, quomodo dici expediat? Sic dictum est, quomodo dici debuit. Non corrigat æger medicamenta sua; novit ea medicus modificare: ei crede, qui te curat. Ideo quid sequitur? *Suscipiens mansuetos Dominus.* Noli ergo resistere adversus clausa Dei: mansuetus esto, ut suscipiat te. Si autem resistis, audi quod sequitur: *Humilians autem peccatores usque ad terram.* Multa genera sunt peccatorum: *Humilians autem peccatores usque ad terram:* quos peccatores, nisi contrarios mansuetis? Ex eo quippe quod ait, *suscipiens mansuetos Dominus, humilians autem peccatores usque ad terram:* speciem quamdam peccatorum ex prædicta mansuetudine voluit intelligi. Peccatores ergo hoc loco immites, et eos qui mansueti non sunt intelligimus. Quare humiliat usque ad terram? Reprehendunt intelligibilia, terrena sensuri sunt.

13. Hoc fecit hominibus, qui voluerunt irridere Legem antequam nossent: non enim fuerunt mansueti. Intelligat Caritas vestra. Exstitit quædam perditissima secta Manichæorum, acceptas Scripturas et lectas irrisit: reprehendere voluit quod non intelligebat, et exagitando et reprehendendo non intellecta, multos illaqueavit. Sed humiliati sunt qui hoc facere voluerunt, usque ad terram. Non sunt permissi intelligere cælestia, terrena sapuerunt. Quidquid audis in fabulis ipsorum, nonnisi blasphemia est, et quædam figmenta imaginum corporalium: quando quidem volentes intelligere Deum, usque ad lu-

Manichæi veteris Legis irrisores.

(a) Am. Er. et plures MSS. *finitum.* Pauloque post iidem editi cum Lov. ferebant, *etiamsi non homini, tamen est Deo, parum dico* etc. At MSS. plerique, *etiamsi homini, non tamen* etc.

(b) Am. Er. et plerique MSS. *Quid ergo est apud Deum? Inde fecit* etc.

eis istius visibilis cogitationem venerunt, ultra
ire non potuerunt; et tales campos lucis fecerunt in regno Dei, qualem videbant hunc solem,
quasi fructum lucis illius. Totum autem hoc quod
per terram carnis tangitur, terra est Deo. Habemus enim unde videamus, unde audiamus,
unde odoremus, unde gustemus, unde tangamus. Caro ista per quinque nuntios quosdam,
quos appellamus sensus, percipit nonnisi corporalia: intelligibilia vero et spiritalia mente capiuntur. Quia ergo illi obscuritatem Scripturarum irriserunt, quæ propterea clausæ erant, ut
pulsantes exercerentur, non ut parvulis negarentur, humiliati sunt usque ad terram, ut cogitare amplius non possent, quam quod per terram percipitur. Per terram quid dico? Per carnem. Caro enim ista terra est, et de terra facta
est. Quidquid per oculos capis, ad terram pertinet; quidquid per aures; quidquid per olfactum,
quidquid per gustum, quidquid per tactum, ad
terram pertinet: quia per terram percipitur.
Illi ergo non valebant intelligere intelligentiam,
v. 5. cujus non est numerus; quia, Intelligentiæ ejus
non est numerus. Reprehendentes Scripturas
mysticis quibusdam rebus salubriter tegentes intelligentiam, ut parvuli exerceantur, et ipsa reprehensione immites facti, quod contrarium est
mansuetis, humiliati sunt usque ad terram, ut
incorporalem Deum sentire non possent, et quidquid de Deo cogitarent, nonnisi corporaliter cogitarent.

14. *Humilians* ergo est *Deus peccatores usque ad terram*. Quid ergo debemus facere nos,
si nolumus humiliari usque ad terram? Quia magnum est proficere usque ad intelligibilia, magnum est proficere usque ad spiritalia, magnum
est eo pervenire cor, ut noverit esse aliquid
quod non per loca extendatur, nec per tempora
varietur. Qualis est enim species sapientiæ? quis
illam cogitat? Longa est? quadra est? rotunda
est? modo hic et modo ibi est? Cogitat sapientiam nescio quis in Oriente, cogitat illam alius
in Occidente; si bene illam cogitant, in tanta
locorum diversitate positi, ambobus tota præsto
est. Quid est hoc? quis illud capit? Istam substantiam, istam quamdam divinam incommutabilemque naturam quis capit? Noli festinare, poteris capere. Audi quod sequitur: *Incipite Domino in confessione*. Hinc incipe, si vis pervenire ad intelligentiam perspicuam veritatis. Si
vis a via fidei perduci ad possessionem speciei,
incipe in confessione. Te prius accusa: te accusato, Deum lauda. Invoca, quem nondum nosti,
ut veniat, et sciatur: non ut ipse (a) veniat, sed
ut te ad se perducat. Quomodo ipse venit, unde
numquam discedit? Ipsa est enim perfectio sapientiæ, ubique est, et longe est a malis. Ubique est, inquam, et longe est a malis qui ubique
sunt. Rogo vos, a quibus longe est quod ubique
est? Ubi putatis, nisi quia jacent in dissimilitudine sua, exterminantes in se similitudinem Dei?
Dissimiles facti recesserunt, reformati redeant.
Unde, inquit, reformabimur? quando reformabimur? *Incipite Domino in confessione*. Post confessionem quid? Sequantur bona opera. *Psallite
Deo nostro in cithara*. Quid est, *in cithara?* Quod
jam exposui, sicut illud in psalterio psalmus,
sit et cithara; non solum voce, sed et opere.
Psallite Deo nostro in cithara.

15. Ecce confitemini, operamini opera misericordiæ, *psallite Deo nostro*. Cui *Deo nostro?*
Qui cooperit cælum nubibus. Quid est, *Qui cooperit cælum nubibus?* Qui contegit Scripturam v. 8.
figuris et sacramentis. Ille qui humiliat peccatores usque ad terram, ille qui suscipit mansuetos, *cooperit cælum nubibus*. Et quis videat cælum, quod coopertum est nubibus? Noli timere,
audi quod sequitur: *Qui cooperit cælum nubibus, qui parat terræ pluviam. Qui cooperit cælum nubibus:* expavisti, quia non vides cælum; (b)
cum pluerit, fructificabis, et serenum videbis.
Cooperit cælum nubibus, qui parat terræ pluviam: forte hoc fecit Dominus Deus noster. Nisi
enim haberemus occasionem obscuritatis Scripturarum; ista vobis non diceremus; quibus gaudetis. Hæc ergo fortasse pluvia est, ad quam
gaudetis. Exprimi vobis per linguam nostram
non posset, nisi Deus nubibus figurarum cælum
Scripturarum cooperiret. Ad hoc ergo ille cooperit cælum nubibus, ut paret terræ pluviam. Ad
hoc obscura esse voluit dicta Prophetarum, ut
haberent postea servi Dei, quod interpretando
inflerent super aures et corda hominum, excipientium de nubibus Dei saginam lætitiæ spiritalis. *Qui cooperit cælum nubibus, qui parat
terræ pluviam*.

16. *Qui exoriri facit in montibus fœnum, et* Item v. 8.
herbam servituti hominum. Ecce fructus pluviæ.
Qui exoriri, inquit, *facit in montibus fœnum*.
Numquid non et in terra humili? Sed quod magnum est, *in montibus*. Montes dicit excelsos
sæculi: aliqua magna dignitate præditos, hoc
loco montes accipe. Et non est mirum, quia duo Marci 12. 42.
minuta misit nescio quæ vidua in gazophylacium; terra adtulit fœnum, terra humilis: et
mons adtulit, Zacchæus ille major publicanorum. Hoc enim erat mirabilius, quia mons ad- Lucæ 19. 2.
tulit fœnum. Quanto enim elati sunt homines,
tanto avari sunt; et quanto in hoc sæculo majores, tanto plus amant divitias suas. Unde ille tristis abscessit, qui consilium vitæ æternæ petebat a Domino, et appellavit eum magistrum bonum, dicens, Quid faciam ut vitam æternam ha- Matth. 19. 16. etc.
beam? Et ille, Serva mandata. Quæ? Et dixit,
Mandata legis. Hæc omnia feci a juventute mea. »
Unum, inquit, tibi deest. Vis esse perfectus? »
Vade, vende omnia tua quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cælo; et veni, »
sequere me. Quid dixit Dominus? Ecce mons es, »
accipe pluviam, et da fœnum. Quid enim datu-

(a) Plerique MSS. *non ut ipse venias*.
(b) MSS. post *cælum*, habent *complueris*. Am. et Er. *cum plueris*.

rus es? nonne fœnum? Etenim ista omnia, quæ
Ecclesiæ ad necessitates servientium Deo dan-
tur a divitibus, quid sunt nisi fœnum? Carnalia
enim sunt, et ad tempus apparentia: sed non
inde aliquid carnale conquiritur. De rebus vili-
bus quid emas adtende. Apostolus enim ait, o-
1. Cor. 9. 11. stendens fœnum esse illud, Si nos vobis spiri-
» talia seminavimus, magnum est si vestra carna-
lia metamus? Et audi quia carnalia fœnum sunt.
Isai. 40. 6. Omnis caro fœnum, et omnis claritas hominis
» ut flos fœni. Ergo ille tristis abscessit; et ait Do-
Matth. 19. 22. et 23. minus, Quam difficile dives intrat in regnum
cælorum! Hoc ergo magnum, quia *exoriri facit
in montibus fœnum.* Et quomodo *exoriri facit in
montibus fœnum*, si dives ille audito quod res
suas deberet dare pauperibus, tristis abscessit?
Ibidem 26. Quomodo postea respondit Apostolis contrista-
a tis? Quæ hominibus (*a*) difficilia sunt, Deo faci-
lia sunt. Ergo ille *exoriri facit in montibus fœ-
num*, cui omnia facilia sunt. Nam nihil esset
sterilius durissimis montibus. Pluit ille, *qui fa-
cit exoriri in montibus fœnum, et herbam servi-
1. Cor. 4. 5. tuti hominum.* Cui *servituti?* Ipsum Paulum ad-
1. Cor. 9. 11. tende. Nos autem, inquit, servos vestros per Je-
» sum Christum. Qui dicebat, Si nos vobis spir-
talia seminavimus, magnum est si vestra ca-
nalia metamus? servum se dixit. Servimus enim
vobis, Fratres. Nemo se nostrum dicat quasi
majorem vobis esse. Erimus majores, si fueri-
Matth. 20. 26. mus humiliores. Quicumque autem vult esse ma-
jor vestrum, (Domini sententia est,) erit vester
servus. Ergo *exoriri facit in montibus fœnum
et herbam servituti hominum.* Paulus quidem a-
postolus manibus suis vivens, ipsum fœnum
b montium noluit accipere, (*b*) voluit indigere:
sed tamen montes dabant fœnum. Num quia ille
noluit accipere, propterea montes dare non de-
berent, ut steriles remanerent? Debetur pluviæ
Matth. 10. 20. fructus, debetur servo cibus, sicut Dominus ait,
Manducate quæ ab ipsis sunt. Et ne putarent a-
liquid de suo donare, Dignum est enim, inquit,
operarius mercede sua.

c 17. Itaque, Fratres, quoniam (*c*) contigit jam
ex ista occasione aliquid loqui vobis, maxime
quia loquimur, talia nos non quærentes a vobis,
d et ideo liberius dicimus: sed etsi quæreremus, (*d*)
fructum vestrum quæreremus, et non vestras o-
pes, sed vestram justitiam: tamen admoneo bre-
viter, quoniam jam multa diximus, et aliquando
sermo finiendus est; si vultis non esse steriles,
ut reddatis pro pluvia fecunditatem, ne damne-
Hebr. 6. 7. tur postea sterilitas vestra: (Minatur enim Deus
terræ sterili et spinosæ ignem, sicut fructuosæ
horreum parat.) efficite ut vos ipsos exigatis,
efficimini exactores vestri. Christus tacitus exi-
git: et major est vox tacentis, quia in Evangelio
non tacet. Non enim vere tacet, cum dicit, Fa-
Lucæ 16. 9. cite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut et

A ipsi recipiant vos in æterna tabernacula. Non
tacet ipse, audite vocem ejus. Nemo enim vos
potest exigere: nisi forte exactione opus est, ut
qui vobis in Evangelio serviunt, petant a vobis.
Si ad hoc ventum fuerit, ut petant; videte ne
quod vos a Deo petitis, frustra petatis. Ergo e-
stote exactores vestri, ne aliquid illi qui vobis
in Evangelio serviunt, non dico petere cogan-
tur, nam forte nec coacti petunt; sed ne silentio
vos arguant. Unde scriptum est, Beatus qui in- Psal. 40. 2.
telligit super egenum et pauperem. Cum dicit,
qui intelligit super egenum et pauperem, non
exspectat ut petat. Intellige super illum. Alius
te quærit indigens, alium tu debes quærere in-
digentem. Utrumque dictum est, Fratres mei:
et, Omni petenti te da, modo lectum est: et alio Lucæ 6. 30.
B loco Scriptura dicit, Sudet eleemosyna in manu »
tua, quo usque invenias justum, cui eam tradas. »
Alius est qui te quærit, alium tu debes quære-
re. Nec eum qui te quærit relinquas inanem.
Omni enim petenti te da: sed alius est quem tu
debes quærere. Sudet eleemosyna in manu tua, »
quo usque invenias justum cui des. Numquam
hoc facietis, nisi aliquid de rebus vestris sepo-
situm habueritis, quod cuique placet pro neces-
sitate rei familiaris suæ, tamquam debitum qua-
si fisco reddendum. Si non habet rempublicam
suam Christus, non habet fiscum suum. Fiscus
enim scitis quid sit? Fiscus saccus est: unde et
fiscellæ et fiscinæ dicuntur. Ne putetis quia ali-
quis draco est fiscus, quia cum timore auditur
exactor fisci: fiscus saccus est publicus. Ipsum
C habebat Dominus hic in terra, quando loculos
habebat: et ipsi loculi Judæ erant commissi. Ju-
dam traditorem patiebatur Dominus et furem, Johan. 25. 29.
et in ipso ostendens ubique patientiam suam:
tamen illi qui conferebant, in loculos Domini
conferebant. Nisi forte putatis, quia Dominus
ibat, et petebat, aut indigebat, cui Angeli ser-
viebant, qui de quinque panibus tot millia ho-
minum pavit. Quare ergo egere voluit, nisi ut
daret exemplum montibus, ut parerent fœnum,
ne contra pluvia sterilitatem redderent? Præci-
dite ergo aliquid, et deputate aliquid (*e*) fixum, e
vel ex annuis fructibus, vel ex quotidianis quæ-
stibus vestris. Nam quasi (*f*) de vivo videris dare, f
et necesse est ut trepidet manus tua, quando il-
lam porrigis ad id quod non devoveras. Exime
D aliquam partem redituum tuorum. Decimas vis?
decimas exime, quamquam parum sit. Dictum
est enim, quia Pharisæi decimas dabant, Jejuno Lucæ 18. 12.
bis in sabbato, decimas do omnium quæcumque »
possideo. Et quid ait Dominus? Nisi abundaverit Matth. 5. 20.
justitia vestra plus quam Scribarum et Phari-
sæorum, non intrabitis in regnum cælorum. Et
ille super quem debet abundare justitia tua, de-
cimas dat: tu autem nec millesimam das. Quo-
modo superabis eum, cui non æquaris? *Qui coo-*

(a) Sic omnes MSS. Editi vero, *impossibilia.*
(b) Am. et plerique MSS. *noluit indigere.*
(c) Hac de re superius egit apud Carthaginenses, in Psal. 103. ser. 3. n. 9. 10. 11. et 12.
(d) Plures MSS. *fructum vestrum quæreremus, et non nostras opes.*
(e) Plures MSS. *fisco*, supple, Christi.
(f) Sic aliquot MSS. At editi, *Nam quasi divino videris* etc. qui et infra loco *devoveras*, habebant *debueras.*

perit cœlum nubibus, qui parat terræ pluviam, qui exoriri facit in montibus fœnum, et herbam servituti hominum.

v. 9. 18. *Et dat pecoribus escam ipsorum.* Pecora ista dicit, greges Dei. Non fraudat Deus gregem suum esca sua per homines, quorum servituti herbam facit exoriri. Unde dicit Apostolus, Quis
1. Cor. 9. 7. pascit gregem, et de lacte gregis non percipit? *Qui dat pecoribus escam ipsorum, et pullis corvorum qui invocant eum.* Hoc forte putabimus, quia, corvi Deum invocant, ut det illis escam? Ne hoc cogitetis, irrationalem animam invocare Deum; non novit anima invocare Deum, nisi sola rationalis. In figura accipite dictum, ne putetis, sicut impii quidam dicunt, revolvi animas humanas ad pecora, ad canes, ad porcos, ad corvos. Hoc a cordibus vestris excludite, et a fide ve-
Gen. 1. 26. stra. Anima humana facta est ad imaginem Dei, non dabit imaginem suam cani et porco. Quid est ergo, *Et pullis corvorum qui invocant eum?* Qui sunt pulli corvorum? Israelitæ se solos justos esse dicebant, quia Legem acceperant: ceteros omnes omnium gentium homines peccatores dicebant. Et vere omnes gentes in peccato, in idololatria, in adoratione lapidum atque lignorum erant: sed numquid sic remanserunt? Etsi non ipsi corvi patres nostri, tamen pulli corvorum nos ipsi invocamus Deum. *Dat pecoribus escam ipsorum, et pullis corvorum qui invocant eum.* Ipsi sunt pulli corvorum; quibus dicit Pe-
1. Pet. 1. 18. trus, Quia non corruptibili argento vel auro re-
» demti estis de supervacua vestra consuetudine
» a parentibus vestris tradita. Proficientes enim pulli corvorum qui simulacra colere videbantur parentum suorum, conversi sunt ad Deum. Et audis modo pullum corvi invocantem unum Deum. Quid ergo? Dimisisti patrem tuum, dicis pullo corvi? Dimisi plane: ille enim corvus non invocans Deum, ego pullus corvi invoco Deum. *Et pullis corvorum qui invocant eum.*

v. 10. 19. *Non in potentatu equi voluntatem habebit.* Potentatus equi est superbia. Videtur enim equus velut ad suggestum hominis accomodatus, ut altior incedat. Et re vera est in eo cervix, indicans quamdam superbiam. Non se extollant homines in suis dignitatibus, non se sublimes putent honoribus; caveant ne equo indomito præ-
Psal. 19. 8. cipitentur. Vide enim quid dictum est in alio
» Psalmo: Hi in curribus, et hi in equis; nos autem in nomine Domini Dei nostri magnificabimur. Hoc est, illi in honoribus temporalibus, nos in nomine Domini Dei nostri magnificabi-
Ibidem 9. mur. Propterea illis quid accidit? Videte quid
» sequitur: illis obligati sunt pedes, et ceciderunt; nos vero surreximus, et erecti sumus. *Non in potentatu equi voluntatem habebit; nec in tabernaculis viri bene sentiet. In tabernaculis*, inquit, *viri.* Est enim tabernaculum Domini, ipsa sancta Ecclesia toto orbe diffusa. Hæretici dividentes se ab Ecclesiæ tabernaculis, sibi tabernacula posuerunt: non in ipsis tabernaculis viri bene sentiet Deus. Sed pullum corvorum adtende di-
Psal. 83. 11. centem, Elegi abjici in domo Domini, magis

A quam habitare in tabernaculis peccatorum. Etenim si alicui bono, pio, confitenti infirmitatem suam, pullo corvi invocanti Deum, contingit forte in Ecclesia carere honore temporali; non it extra Ecclesiam, non sibi facit extra Ecclesiam tabernaculum, in quo non bene sentiat Deus. Sed quid dicit? Elegi abjici in domo Domini magis, quam habitare in tabernaculis peccatorum. *Nec in tabernaculis viri bene sentiet.*

20. Sed quid adjungit? *Bene sentiet Dominus in timentibus eum, et in his qui sperant in misericordia ejus.* Bene sentit Dominus in timentibus eum. Sed numquid sic timetur Deus, quomodo et latro? Nam et latro timetur, et bestia timetur, et homo injustus et potens multum timetur: *Bene sentiet Dominus in timentibus eum.*
B Sed quomodo timentibus eum? *Et in his qui sperant in misericordia ejus.* Ecce timuit eum Judas traditor Christi, sed non speravit in misericordia ipsius. Postea enim pœnituit eum, quod tradiderit Dominum; et dixit, Peccavi, quia tra- Matth. 27. 4.
didi sanguinem justum. Bene quidem timuisti; sed si sperares in misericordia ejus; quem timuisti. Ille desperando abiit, et laqueo se suspendit. Ergo sic time Dominum, ut speres in misericordia ejus. Si times latronem, ab alio speras auxilium, non ab eo quem times: poscis auxilium ab eo quem non times, adversus eum quem times. Si sic times Deum, et ideo times Deum quia peccator es, a quo accepturus es auxilium adversus Deum? Quo iturus es? quid facturus? Vis ab illo fugere? Ad ipsum fuge. Vis
C fugere ab irato? Fuge ad placatum. Placabis autem eum, si speres in misericordia ipsius; atque ita de cetero peccare caveas, ut de præteritis depreceris, ut tibi dimittantur a Domino, cui est honor et imperium cum Patre et Spiritu-sancto in sæcula sæculorum, Amen.

IN PSALMUM CXLVII.

* ENARRATIO.

* Sermo ad plebem, in quo disputat contra ludos et spectacula, necnon adversus Donatistas.

1. MEMINIT Caritas Vestra de Psalmo, quem modo cantavimus, in hodiernum diem nos distulisse sermonem. Ipse enim erat, et die Dominico lectus est, et tractandus ipse susceptus. Sed quia Evangelica lectione tunc permo-
D ti, præ magnitudine timoris nostri et vestræ utilitatis immorati sumus in eo quod nobis Domi- Matth. 24. 37. et 42.
nus diem novissimum commendavit, cautosque nos et vigilantes exspectare voluit adventum suum: terrens etiam exemplo, ne damnet judicio; sic futurum dicens adventum filii hominis, si-
cut in diebus Noe: manducabant et bibebant, e- Lucæ 17. 26.
mebant, vendebant, nubebant, uxores ducebant, donec introiret Noe in arcam, et venit diluvium, et perdidit omnes. Solliciti ergo et magno timore concussi, (quis enim si credit, non timeat?) in eo sumus, quantum potuimus, immorati, ut de vestris moribus vitaque vestra et omnium nostrum sermo produceretur, quo possimus illum diem non solum securi exspectare, sed etiam de-

siderare. Si enim amamus Christum, utique adventum ejus desiderare debemus. Perversum enim est, et nescio utrum verum, quem diligis
Matth. 6. 10. timere ne veniat; orare, Adveniat regnum tuum, et timere ne exaudiaris. Unde autem timor? quia judex venturus est? numquid injustus? numquid malevolus? numquid invidus? numquid postremo ab altero exspectans nosse caussam tuam, ne forte ille quem instruxisti, vel prævaricatione te decipiat, vel minori facundia et facultate deficiens, innocentiæ tuæ bonum verbis demonstrare non possit? Nihil horum. Quis ergo venturus est? quare non gaudes? quis venturus est judicare te, nisi qui venit judicari propter te? Non timeas accusatorem, de quo ipse dixit,
Johan. 12. 31. Princeps hujus mundi missus est foras. Non timeas malum advocatum: ille enim tibi modo advocatus est, qui tunc judex futurus est. Ille erit, e tu, et caussa tua; sermo caussæ tuæ, testimonium conscientiæ tuæ. Quisquis ergo futurum judicem times, præsentem conscientiam tuam modo corrige. Parumne tibi est, quod præterita non requiret? Sine reliquo spatio temporis tunc judicabit: sed (a) cum quanto spatio temporis modo præcipit? Tunc jam corrigi non licebit: modo quis prohibet? Hoc cum vehementer commendaremus Dominico die, quia re vera, quia prope hoc solum dicendum est, non parum temporis effluxit, et coacti sumus hunc Psalmum susceptum ad tractandum, in hunc diem differre. Modo ipse præsto est, intendamus in eum, immo in Deum, qui hos sermones per misericordiam suam in Spiritu suo dispensare dignatus est, ita ut ipse novit expedire infirmitatibus nostris. Quis enim æger consilium medico dare audet?

2. Cum legeretur, credo, aut omnes aut multos vestrum animadvertisse, quod habeat aliquos versus, ad quos aperiendos pulsandum est;
v. 16. maximeque ubi ait, *Qui dat nivem velut lanam,*
v. 17. *nebulam velut cinerem spargit: qui * mittit crystallum suum velut frusta panis, in faciem frigoris ejus quis subsistet?* His enim auditis, quisquis ea accipit ad litteram, opera quidem divina cogitavit. Quis enim dat nivem, nisi Deus? et quis nebulam spargit, nisi Deus? crystallum quis durat, nisi ipse? Et habent hæc tria similitudines congruas oppositas. Neque enim dissimilis est lana nivi, aut cinis nebulæ, aut frusta panis (b) candidi nitori et candori crystalli. Est enim crystallum species quædam in modum vitri, sed candidum est. Hoc autem genus traditur ab eis qui noverunt, unde dubitare non debemus, quoniam fidelissima Scriptura testimonium dicit: traditur ergo crystallum durata per multos annos, et non resoluta nive, ita congelascere, ut resolutio non facilis sit. Nives præteritæ hyemis facile dissolvit æstas adveniens:
A non enim eis ad confirmandam duritiam accessit annositas. Ubi autem nives multæ per annos multos super invicem missæ fuerint, et copia sua violentiam æstatis evicerint, non æstatis unius, sed multarum, præsertim in his terræ partibus, id est, in Aquilonia plaga, ubi nec æstate sol perferventissimus invenitur: ipsa diuturna et annosa duritia reddit hanc speciem, quæ crystallum dicitur. Intendat Caritas Vestra. Quid est ergo crystallum? Nix est glacie durata per multos annos, ita ut a sole vel igne facile dissolvi non possit. Hoc propterea aliquanto diutius exposuimus, quia multi ignorant: nec illi qui hoc forte norunt, de re quam noverunt, onerosum debent habere sermonem, adhibitum, non propter se, sed propter eos qui non noverunt. Hæc
B ergo cum audistis personante Lectore, non dubito vos diversa cogitasse, dixisse aliquos, et verum dixisse, Magna opera Domini, unde particula quædam commemorata est, et ipsa terrena, et prope omnibus annis nota, quomodo ningat Deus, quomodo nebulam spargat, quomodo etiam crystallum solidet. Alios dixisse sibi, Putasne sine caussa ista in Scripturis posita sunt, aut vere hoc totum habent quod sonant? Non nobis aliquid innuit nix ista et lana, nebula et cinis, crystallum et panis? Sed quare sic Scriptura loqui voluit, per quasdam quasi caligines similitudinum? quanto melius apertius loqueretur? Quare vel quæro vel hæsito, quid sibi illa verba exigant? quare in audiendo vel laboro? quare plerumque audito Psalmo indoctus absce-
C do? Hoc est, quod paulo ante dixi, Patere te curari, ita sanandus es. Multum superbus et præceps est æger, qui et medicum monere audet, etiam hominem. Consilium ne audebit dare æger medico? Ubi homo ægrotat, et Deus curat, MAGNUM PIETATIS et sanitatis (c) initium est, antequam scias quare quid dictum sit, credere ita dici debuisse ut dictum es. Hæc enim pietas faciet te capacem, ut quæras quod dictum est; et cum quæsieris invenias, et cum inveneris gaudeas. Adsit ergo nobis apud Dominum Deum nostrum iste affectus precum vestrarum: etsi non propter nos, certe propter vos donare dignetur, quod hic absconditum latet. Modo ergo putate nos, quoniam cujusdam spectaculi (d) et editionis divinæ diem promisimus, pronuntiatis
D his versibus et nondum expositis, involutas quasdam Editoris nostri sarcinas protulisse. Utique ad hoc involutæ proferuntur, ut evolutæ (e) exspectentur: vos autem non tantum intueri, sed et vestiri paramini.

3. Dixeramus autem die Dominico, si meminit Caritas Vestra, qui adfuistis, ipsam Evangelicam lectionem, quæ nos diutius tenuit, ut Psalmi expositio differretur, congruam lectam fuisse eidem Psalmo. Hoc tunc diximus, sed ostendere

(a) Sic MSS. At Er. et Lov. *sed quod cum tanto spatio temporis modo præcipit, tunc etiam corrigi* etc.

(b) Editi, *candido nitori*: dissentientibus MSS.

(c) Ita melioris notæ MSS. At editi, *et sanitatis indicium est. Antequam scias quare quid dictum sit, crede ita dici debuisse* etc.

(d) Er. et Lov. omittunt particulam *et*: quæ in ceteris libris reperitur.

(e) Floriacensis MS. *spectentur*: idem hic sonat exspectentur.

non valuimus, quia Psalmum distulimus. Hodie itaque demonstranda est et ipsa congruentia. In Evangelica illa lectione territi sumus de die novissimo. [Matth. 24. 1. etc. Lucæ 17. 21. etc.] Terror ille securitatem parturit: territi enim præcavemus, præcaventes securi erimus. Quomodo enim præpostera securitas in terrores impellit, ita ordinata sollicitudo securitatem parit. Territi autem sumus, ne præsentem vitam deficientem, volaticam, transitoriam, sic amemus, quasi alia nulla sit: si enim alia nulla est, amemus hanc. Si alia vita nulla est, feliciores nobis sunt qui ad amphitheatrum hodie vigilarunt. [1. Cor. 15. 19.] Quid enim ait Apostolus? Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. Est ergo alia a vita. Interroget quisque (a) Christum in fide sua: sed dormit fides. Merito fluctuas, quia Christus dormit in navi. [Matth. 8. 24.] Jesus enim dormiebat in navi, et navis fluctuabat in aquis et tempestatibus multis. Fluctuat ergo cor, quando Christus dormit. Christus semper vigilat: quid est ergo, Chri- b stus dormit? Fides tua dormit. Quid adhuc (b) dubitationis tempestate jactaris? Excita Christum, excita fidem tuam: conspice oculis fidei vitam futuram, propter quam credidisti, propter quam signo ejus signaris, qui propterea duxit hanc vitam, ut tibi ostenderet quam sit contemnenda quam diligebas, et quam sit speranda quam non credebas. Si ergo fidem excitaveris, et oculos ejus in novissima miseris, futurumque sæculum in quo gaudebimus post alterum Domini adventum, post judicium peractum, post traditum sanctis regnum cælorum; si illam vitam cogitaveris, et illius vitæ negotium otiosum, de quo sæpe locuti sumus, Carissimi, non fluctuabit negotium nostrum; otiosum negotium plenum solius dulcedinis, nulla interpellatum molestia, nulla fatigatione sauciatum, nulla nube perturbatum. Negotium nostrum quod erit? Laudare Deum, amare et laudare, laudare in amore, amare in laudibus. [Psal. 83. 5.] Beati qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te. Quare, nisi quia in sæcula sæculorum amabunt te? Quare nisi quia in sæcula sæculorum videbunt te? Hoc ergo, Fratres mei, quale spectaculum erit in visione Dei? Vident homines Venatorem, et delectantur: væ miseris, si non se correxerint. Qui enim vident Venatorem, et delectantur, videbunt Salvatorem, et contristabuntur. Quid illis miserius, quibus Salvator salati non erit? Non ergo mirum, quia illis quibus voluptati est homo pugnans, non erit saluti Deus liberans. Nos autem, Fratres, si nos in ejus membris meminimus, si concupiscimus, si perseveramus, videbimus et gaudebimus. Erit illa civitas purgatis omnibus civibus suis, nullo admixto seditioso aut turbulento: Inimicus ille qui modo invidet, ne ad illam patriam veniamus, illic cuiquam insidiari non potest; quia nec esse ibi permittitur. Si enim modo excluditur de corde A credentium, quomodo excludetur de civitate viventium? Quid erit, Fratres, quid erit, rogo vos, esse in illa civitate, de qua loqui tantum gaudium est? Huic futuræ vitæ corda præparare debemus: quisquis ei cor præparaverit, totam istam contemnit; contemta ista securum facit exspectare diem, de quo exspectando Dominus terruit.

4. Cum ergo Psalmus iste dicat nobis et cantet de illa vita futura, Evangelium autem terruerit de præsenti: Psalmus facit amorem futuræ, Evangelium facit timorem præsentis. Nec de futura delectatione tacetur in litteris novi Testamenti, et multo magis in eis, ubi non tamquam cum involucris quibusdam proferuntur illa quæ intelligenda sunt; sed ibi videntur aperta, ut hic intelligantur obscura. Cum ergo diceret nobis B Evangelium, Observate diem novissimum venturum, diem adventus Filii hominis; [Matth. 11. 42.] quia illos male inventurus est, qui modo securi sunt, ideo quia perverse securi sunt; securi sunt enim in voluptatibus sæculi, cum deberent esse securi domitis cupiditatibus sæculi: jam utique illi vitæ nos præparavit Apostolus, in verbis quæ tunc etiam commemoravi. [1. Cor. 7. 29. etc.] De cetero, Fratres, tempus breve est: reliquum est, ut qui habent uxores, tamquam non habentes sint; et qui emunt, tamquam non ementes; et qui gaudent, tamquam non gaudentes; et qui flent, tamquam non flentes, et qui utuntur hoc mundo, tamquam non utentes sint: præterit enim figura hujus mundi: volo vos sine sollicitudine esse. Qui gaudium totum suum totamque felicitatem suam C constituit in manducando, bibendo, uxorem ducendo, emendo, vendendo, utendo mundo isto, sine sollicitudine est et talis; sed præter arcam, væ illi a diluvio. [1. Cor. 10. 31.] Quisquis autem sive manducat, sive bibit, sive aliquid agit, omnia in gloriam Dei facit: et si aliqua tristitia est de rebus sæcularibus, sic flet, ut intus in spe gaudeat; et si aliqua lætitia est in rebus sæcularibus, sic gaudet, ut intus spiritaliter timeat, nec donet se corrumpendum felicitati, nec se det adversitati frangendum: (hoc est enim flere tamquam non flentem, et gaudere tamquam non gaudentem:) quisquis et si habet uxorem, ejus infirmitati compatiens, reddit, non exigit debitum; aut si propter propriam infirmitatem duxit uxorem, plangens potius quia sine uxore esse non potuit, quam gaudens quia duxit: quisquis vendit, D quod novit quia etsi maneret, beatum non faceret; quisquis quod emit, novit quia transiet; et de his omnibus etsi abundantibus, etsi circumfluentibus non præsumit, facitque ex eo quod habet, misericordiam cum eo qui non habet, ut et ipse accipiat (c) quod non habet, ab illo qui c omnia habet: quisquis talis est, securus exspectat diem novissimum, quia non est præter arcam; jam inter ligna imputribilia computatur, [Gen. 6. 14.] ex quibus arca fabricatur. Non ergo timeat venturum Dominum; sed speret, et desideret. Non

(a) Sic MSS. At editi loco *Christum*, habent *vestrum*.
(b) MSS. *dubitatione ut tempestate:* aut *velut tempestate*.
(c) Am. et MSS. omittunt, *quod non habet*.

A enim veniet illi ad inferendas pœnas, sed ad finiendas molestias. Hoc autem fit desiderio illius civitatis. Quod ergo monuit Evangelium, impletur ejus civitatis desiderio, (a) quam Psalmus cantat: Ita congruit Evangelium huic Cantico.

5. Et quam civitatem Psalmus iste cantat, audiamus. Audiamus, et cantemus: gaudium nostrum, cum hoc audimus, canticum Dei nostri est. Non enim tantum cantamus, quando voce et labiis sonamus canticum: est et canticum intus, quia sunt et aures cujusdam intus. Voce cantamus, ut nos excitemus: corde cantamus, ut illi placeamus. Titul. apud LXX. *Aggæi et Zachariæ* Psalmus dicitur. Aggæus et Zacharias prophetæ fuerunt. Erant autem prophetæ isti jam in captivitate Jerusalem illius, quæ in terra portavit umbram cujusdam cœlestis. 1 Esdræ 6. 14. In illius ergo civitatis captivitate cum essent in Babylonia, prophetaverunt prophetæ isti reparationem Jerusalem, prophetaverunt civitatem novam ex reparatione veteris, liberato populo a captivitate. Agnoscimus et istam captivitatem, si vere agnoscimus nostram peregrinationem. In hoc enim mundo, in his tribulationibus sæculi, in hac turba multiplici scandalorum, quodam modo in captivitate gemimus, sed erigemur: prænuntiatur civitas nostra nova futura æqualis. Nam et post istorum prophetationem, et visibiliter contingit, ut totum expliceretur, quod ad persolvendam imaginem pertinebat. Reparata est Jerusalem post septuaginta annos captivitatis. Jerem. 25. 12. et 29. 10. Sic Jeremias (b) propheta septuaginta annis, septenario illo numero omnem volubilitatem hujus temporis signat; septenario enim numero volvuntur dies hi, sicut nostis, iidem abeunt, iidem redeunt. Post septuaginta ergo annos, cum prophetavit Jeremias reparari civitatem Jerusalem, factum est ut et ibi significaretur imago futurorum: significatum est nobis post omnem istam volubilitatem temporis, quæ septenario numero volvitur, futuram illam civitatem nostram jam in æternitate in uno die. In illa quippe habitatione tempus non volvitur, quia habitator ibi non labitur. Hanc cum viderent in spiritu Prophetæ; videbant illam, dicebant de ista. Sed hæc dicebant de ista, quæ in illam ducerent: et illa omnia quæ fiebant secundum tempus, secundum corporales motiones, secundum actus hominum, signa erant et prænuntiationes futurorum.

6. Audiamus jam cantari civitatem illam, et erigamur ad eam. Multum enim nobis eam commendat Spiritus Dei, infundens nobis amorem illius, ut ei suspiremus, et in peregrinatione ingemiscamus, et ad illam venire desideremus. Amemus illam, et ipsum amare ambulare est. Ecce amemus illam ex ore sancto, ex ore prophetico et Dei Spiritu dicentis: v. 12. *Collauda Jerusalem Dominum*. In captivitate adhuc constituti, vident illos greges, immo unum gregem omnium civium, undique collectorum ad illam civitatem; vident gaudium massæ, post trituras, post ventilationes jam missæ in horreum, nihil timentis, nihil laboris et molestiæ patientis; et adhuc hic positi, et in ipsa contritione conversantes præmittunt gaudium spei, et anhelant in illam, quasi conjungentes corda sua Angelis Dei, et futuro illi populo secum in gaudio permansuro. *Collauda Jerusalem Dominum*. Quid enim factura es o Jerusalem? Transiet certe et labor et gemitus. Quid factura es? aratura, seminatura, novellatura, navigatura es, negotiatura es? Quid factura es? An in illis operibus, quamvis bonis et de misericordia venientibus, exerceri te adhuc oportet? Considera numerum tuum, considera undique societatem tuam: vide utrum aliquis esuriat, cui porrigas panem; Matth. 25. 35. B vide si aliquis sitiat, cui des calicem aquæ frigidæ; vide utrum aliquis modo apud te peregrinus est, quem hospitio recipias; vide utrum aliquis sit æger, quem visites; vide utrum aliquis litiget, quem concordes; vide utrum aliquis moriatur, quem sepelias. Quid ergo factura es? *Collauda Jerusalem Dominum*. Ecce hoc est negotium tuum. Sicut solet in titulis scribi, Utere felix. *Collauda Jerusalem Dominum*.

7. Estote Jerusalem: mementote de quibus dictum est, Psal. 72. 20 Domine, in civitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges. Hi sunt qui modo gaudent talibus pompis: inter illos sunt qui propterea hodie non venerunt, quia Munus est. Cui Munus est? cui damnum? Aut unde Munus? aut unde damnum? Non enim illi tantum qui talia edunt, C damno feriuntur: sed majori damno percutiuntur, qui talia libenter intuentur. Illorum arca auro exinanitur, istorum pectus justitiæ divitiis exspoliatur. Plangunt plerique Editores, Editiores munerum. vendentes villas suas: quomodo debent plangere peccatores, perdentes animas suas? Itane ad hoc clamavit Dominus Dominico die, Vigilate, ut hodie sic vigilaretur? Obsecro vos, o cives Jerusalem, adjuro vos per pacem Jerusalem, per redemtorem, per structorem, per rectorem Jerusalem, ut convertatis pro illis preces ad Deum. Videant, sentiant quia nugantur; et multum intenti in illa spectacula quæ illis placent, aliquando et se spectent, sibique displiceant. In multis enim jam factum gaudemus; et aliquando nos quoque ibi sedimus, et insanivimus: et quam multos putamus ibi nunc sedere, D futuros non solum Christianos, sed etiam Episcopos? Ex præteritis futura conjicimus: ex his quæ jam facta sunt, quæ Deus facturus est prænuntiamus. Vigilent preces vestræ, non gratis gemitis, Fratres. Prorsus illi qui evaserunt, deprecantes pro his qui periclitantur, quia et ipsi fuerunt in numero periclitantium, exaudiuntur, et abstrahet Deus a captivitate Babyloniæ plebem suam, redimet omnino et eruet, perficietur numerus sanctorum gestantium imaginem Dei. Psal. 72. 20. Non ibi erunt, quorum imaginem Deus in civitate sua spernet, et

(a) Sic MSS. Editi vero, *quod Psalmus habet*.
(b) Plerique MSS. *prophetat post septuaginta annos, septenario*.

a ad nihilum rediget; quia et (*a*) ipsi in civitate sua, hoc est Babylonia, imaginem ejus ad nihilum redegerunt. Erit ille populus laudans Dominum, quem prævidet modo Spiritus prophetiæ; et dicit ut exsultemus in spe, et desideremus ipsam rem. *Collauda Jerusalem Dominum, lauda Deum tuum Sion. Collauda*, quia ex multis constas: *lauda*, quia unum facta es. Multi, inquit Apostolus, unum sumus in Christo Jesu. (1. Cor. 10. 17.) Quoniam ergo multi, collaudamus; quoniam unum, laudamus? Iidem multi qui unum; quia ille in quo unum, semper unus.

8. Quare, inquit hæc Jerusalem, collaudo Dominum, et laudo Deum meum Sion? Quæ Sion, ipsa Jerusalem. Diversis caussis duo nomina. Jerusalem dicta est visio pacis: Sion dicta est speculatio. Videte si aliud sonant ista nomina, nisi spectacula: ne putent gentes se habere spectacula, et nos non habere. Aliquando dimisso theatro aut amphitheatro, cum cœperit ex illa cavea evomi turba perditorum, aliquando tenentes in animo phantasias vanitatis suæ, et memoriam suam pascentes rebus non solum inutilibus, sed et perniciosis, gaudentes in eis tamquam in dulcibus, sed pestiferis; vident plerumque, ut fit, transire servos Dei, cognoscunt ipso b habitu vel vestis, vel capitis, vel (*b*) fronte notos habent, et dicunt apud semetipsos et secum, O miseros istos, quid perdunt? Fratres, rogemus Dominum pro benevolentia ipsorum, quia bonum illud putant. Bene nobis volunt: sed qui diligit iniquitatem, odit animam suam. Si odit animam suam, quomodo amabit animam meam? Tamen ipsa perversa et inani et vana benevolentia, si benevolentia dicenda est, dolent nos perdere quod amant: oremus ne perdant quod amamus. Videte qualem Jerusalem exhortetur ad laudem, vel potius præsentiat laudaturam. Non enim illius civitatis laudes, tunc cum videbimus et amabimus et laudabimus, voce prophetica exhortandæ et excitandæ sunt: sed propterea modo dicunt hoc Prophetæ, ut (*c*) potent, quantum c possunt in hac carne constituti, futura gaudia beatorum, et eructantes in aures nostras, excitent amorem illius civitatis. Ferveamus desiderio, non simus spiritu pigri.

9. Sed videte qualem Jerusalem dicit laudaturam Deum, et unde laudaturam: perfectione quadam beatitudinis. *Collauda*, inquit, *Jerusalem Dominum, lauda Deum tuum Sion*. Et quasi diceret, Unde secura laudabo? *Quoniam confirmavit*, inquit, *vectes portarum tuarum*. (v. 13.) Attendite Fratres mei. *Confirmavit*, inquit, *vectes portarum tuarum*. Vectium confirmatio non est portarum apertarum, sed clausarum. Unde plerique codices habent, *Confirmavit seras portarum tuarum*. Attendat Caritas Vestra. Conclusam Jerusalem dicit laudare Dominum. *Collauda Jerusalem Dominum, lauda Deum tuum Sion*. Collaudamus modo, laudamus modo, sed inter scandala. Multi quos nolumus, intrant; multi, etsi nolumus, exeunt: ideo crebrescunt scandala: Et quoniam abundavit iniquitas, ait Veritas, refrigescit caritas multorum: (Matth. 24. 12.) propter intrantes, quos dijudicare non possumus; et exeuntes, quos tenere non possumus. Quare hoc? Quia nondum perfectio, nondum illa beatitudo. Quare hoc? Quia adhuc area, nondum horreum. Tunc ergo quid, nisi ut non timeas tale aliquid futurum? *Collauda* enim *Jerusalem Dominum, lauda Deum tuum Sion: quoniam confirmavit vectes portarum tuarum. Confirmavit*. (*d*) Non dixit, Apposuit, tantum: *Confirmavit vectes portarum tuarum*. Nemo exeat, Nemo intret. Nemo exeat, gaudemus: nemo intret, timemus. Nec hoc timeas: cum intraveris, dicetur: tantummodo esto in numero virginum, quæ portarunt oleum secum. (Matth. 25. 4.)

10. Virgines enim illæ animas significant. Non enim vere quinque erant, sed in quinque illis millia sunt. In numero illo quinario millia intelliguntur, non feminarum tantum, sed et virorum: quia uterque sexus dicitur femina, quia Ecclesia; et uterque sexus, hoc est Ecclesia, dicitur virgo. Desponsavi vos uni viro, virginem castam exhibere Christo. (2. Cor. 11. 2.) (Virginitas.) Paucorum est virginitas in carne, omnium debet esse in corde. Virginitas carnis, corpus intactum: virginitas cordis, fides incorrupta. Ergo dicitur virgo tota Ecclesia, et masculino genere appellatur populus Dei: uterque sexus populus Dei, et unus populus, et unicus populus: et una Ecclesia, et unica columba: atque in hac virginitate millia sanctorum. Ergo quinque virgines omnes animas intraturas in regnum Dei significant; non sine caussa quinario numero, quoniam quinque sunt corporis sensus notissimi omnibus. Per quinque enim januas intrat aliquid per corpus ad animam: aut per oculos intrat quod concupiscas male, aut per aures, aut per olfactum, aut per gustum, aut per contactum. Per has quinque januas quisquis non admiserit corruptionem, inter quinque virgines computatur. Admittuntur autem corruptiones per illicita desideria. Quid autem liceat et non liceat, pleni sunt libri Scripturarum. Ergo opus est ut sis in illis quinque virginibus. Non timebis quod dictum est, Nemo intret. Dicitur enim hoc, et fiet hoc; sed cum intraveris, nemo contra te claudet, sed te ingresso, claudentur portæ Jerusalem, et firmabuntur vectes portarum ejus. Nam tu si esse volueris aut non virgo corde, aut etsi virgo, inter fatuas virgines; foris remanebis, et frustra pulsabis.

11. Quæ sunt fatuæ virgines? Et ipsæ quinque sunt: quæ, nisi animæ quæ habent istam

(a) Sic MSS. At Er. et Lov. et *ipsi in captivitate sua et in civitate sua*.

(b) Er. et aliquot MSS. *vel forte notos habent*.

(c) Sic aliquot MSS. Editi vero, *utpote*: et infra, *gaudia beatorum eructantes in aures nostras, ut excitens* etc.

(d) Sic Am. et plures MSS. At Lov. *Nondum dixit, apposuit: tantum confirmavit* etc. Et paulo post, in editis legebatur, *Ne hoc timeas cum intraveris. Dicitur tantummodo, esto* etc.

continentiam carnis, ut vitent corruptelas ab
omnibus sensibus venientes, quos sensus jam
enumeravi? Vitant veluti corruptiones venien-
tes undique, et non in conscientia gerunt bo-
num suum coram oculis Dei: sed placere inde
volunt hominibus, et judicium sequuntur alie-
num. Favores vulgi aucupantur; viles sibi sunt,
cum spectatoribus esse caræ volunt; non eis
sufficit conscientia. Merito non portant oleum
secum. Oleum autem est ipsa gloriatio, propter
nitorem et splendorem. Sed quid dicit Aposto-
lus? Vide virgines sapientes portantes oleum
Gal. 6. 4. secum. Opus autem suum probet unusquisque,
» et tunc in semetipso habebit gloriam, et non in
altero. Hæ sunt ergo virgines sapientes. Stultæ
autem accendunt quidem lampades, videntur
quidem lucere opera earum: sed deficient, et
extinguentur; quia non de oleo interiore pascun-
Matth.25.5. tur. Et dormiunt omnes tardante sponso: quia
ex utroque genere hominum obdormiscunt in
mortem; et de illis fatuis, et de his sapienti-
bus, tardante adventu Domini, itur in mortem
istam corporalem et visibilem, quam somni lo-
co Scripturas ponere notum est omnibus Chri-
stianis: cum diceret de ægrotantibus Apostolus;
1 Cor.11.30. Propterea in vobis, inquit, multi infirmi et ægri,
et dormiunt sufficienter. Dormiunt, inquit, mo-
riuntur. Sed ecce venturus est sponsus, et omnes
surgent, sed non omnes intrabunt. Deficient ope-
ra stultarum virginum, non habentium oleum
conscientiæ; non invenient a quibus emant, quod
illis solebant vendere adulatores. Ab irridenti-
bus enim dicitur, non ab invidentibus, Ite, emi-
Matth.25.9. te vobis. Petierant enim stultæ a sapientibus,
et dixerant eis, Date nobis oleum, quia faces no-
Ibidem 8. stræ exstinguuntur. Quid illæ sapientes? Ne for-
» te non sufficiat nobis et vobis, ite potius ad ven-
dentes, et emite vobis. Hoc admonere erat, Quid
vobis modo prosunt, a quibus emere soletis adu-
lationem? Et cum eunt, inquit, intrarunt illæ,
» et clausum est ostium. Cum eunt corde, cum
talia cogitant, dum se ab illa intentione alie-
nant, et retro præterita sua recordantur, eunt
quasi ad vendentes: et non inveniunt tunc fa-
ventes, non inveniunt tunc laudantes, a quibus
solebant laudari, et quasi excitari ad bona ope-
ra, non robore bonæ conscientiæ, sed incita-
mento linguæ alienæ.

12. Et illud quod dictum est, Ne forte non
sufficiat nobis, magna consideratione humilita-
tis dictum est. Oleum enim quod gestamus in
conscientia, judicium est nostrum de nobis ipsis,
Philip.3.13. quales simus; et difficile est, ut de se quisque
perfecte judicet. Fratres mei, quantumlibet ho-
mo proficiat, quantumlibet se ad anteriora ex-
tendat, et præterita obliviscatur; si jam dicit
Prov. 20. 9. sibi, Bene est: procedit regula de thesauris Dei,
examinat ad liquidum; et quis gloriabitur ca-
Jacobi 2.13. stum se habere cor? et quis gloriabitur mun-
» dum se esse a peccato? Sed quid dixit Scriptu-
ra? Judicium sine misericordia illi, qui non fe-
A cit misericordiam. Quantumcumque proficias,
sperabis in misericordiam. Nam si justitia sine
misericordia prolata fuerit, in quolibet quod
damnet inveniet. Quæ nos consolatur Scriptu-
ra? Quæ hortatur ad misericordiam faciendam, Superflua eroganda pauperibus.
ut omnino crebrescamus in erogando quod am-
plius habemus. Multa autem superflua habemus,
si nonnisi necessaria teneamus: nam si inania
quæramus, nihil sufficit. Fratres, quærite quod
sufficit operi Dei, non quod sufficit cupiditati
vestræ. Cupiditas vestra non est opus Dei. For-
ma vestra, corpus vestrum, anima vestra, hoc
totum opus Dei. Quære quæ sufficiant, et vide- Marci 12 42.
bis quam pauca sint. Viduæ suffecerunt duo num-
mi ad faciendam misericordiam, suffecerunt duo
nummi ad emendum regnum Dei. Ad vestiendos
B toties Venatores quid sufficit Editori? Videte,
quia non solum pauca sunt, quæ vobis sufficiant;
sed nec ipse Deus multa a vobis quærit. Quære
quantum tibi dederit, et ex eo tolle quod suffi-
cit: cetera quæ superflua jacent, aliorum sunt
necessaria. Superflua divitum, necessaria sunt
pauperum. Res alienæ possidentur, cum super-
flua possidentur.

13. Faciens ergo hujusmodi misericordias, Lucæ 6. 37.
et illam præcipue quæ gratis constat, Dimitte,
sicut dimittimus; quo nonnisi caritatem erogas, Matth.6.12.
quæ crescit cum erogas: faciens ergo et fervens
in ipsis bonis operibus misericordiæ, quæ jam
bona opera, ut jam diximus, tunc non erunt ne- Supra in Psal. 83.
cessaria, quia nullus erit miser in quem facien-
da sit misericordia; exspectabis securus judi-
C cium, non tam securus de justitia tua, quam se-
curus de misericordia Dei, quia et tu misericor-
diam prærogasti. Judicium enim sine misericor-
dia, illi qui non fecit misericordiam. Superexal- Jacobi 2.13.
tat autem, inquit, misericordia judicio. Ne pu-
tetis, Fratres, quia tunc non est justus, (a) quan- a
do nostri non miseretur, aut recedit a regula ju-
stitiæ suæ. Et cum damnat, justus est: et cum
miseretur, justus est. Quid enim tam justum,
quam reddere misericordiam præroganti? Quid
tam justum, quam ut in qua mensura mensi fue-
ritis, in ea remetiatur vobis? Da egenti fratri.
Cui fratri? Christo. Si ergo quia fratri Christo, Matth 7.2.
et quia Christo Deo, qui est super omnia bene- Rom. 9. 5.
dictus in sæcula: Deus egere a te voluit, et tu
manus retrahis? Certe tu porrigis manum, et pe-
D tis a Deo: audi Scripturam, Non sit manus tua Eccli. 4. 36.
porrecta ad accipiendum, et ad dandum collecta. »
Erogari sibi vult Deus, ex illo quod dedit. Quid
enim das, quod ille non dedit? Quid enim ha- 1. Cor. 4. 7.
bes, quod non accepisti? Aut vero, non dico,
Deo, sed cuilibet de tuo das aliquid? De illius
das, qui jubet ut des. Prærogator esto, non in-
vasor. Hæc ergo faciens, et si bona humilitate
dicis de illo oleo, Ne forte non sufficiat nobis,
intras et clauditur. Audi Apostolum hoc dicen- Matth.25.9
tem: Mihi autem minimum est, ut a vobis diju- 1. Cor. 4. 3.
dicer. Quando enim potestis dijudicare conscien-
tiam meam? Quando examinare quo animo fa-

(a) *Quando nostri* * *non miseretur.* Expungenda hinc videtur Particula *non*, quæ a nonnullis MSS. abest.

cio, quidquid facio? Quantum possunt homines de alio judicare? Plus homo utique ipse de se: sed Deus plus de homine, quam homo de se. Ergo si talis fueris, intrabis, in quinque illis virginibus eris: ceteræ fatuæ excludentur. Nam hoc habes in Evangelio, Claudetur ostium, et
Matth. 25. 1. stabunt et clamabunt, Aperi nobis; et non aperietur: *Quoniam confirmavit vectes portarum tuarum. Confirmavit*, inquit, *vectes portarum tuarum:* secura ista, secura lauda, sine fine lauda. Fortiter clausæ sunt portæ tuæ: non exit amicus, non intrat inimicus. *Confirmavit vectes portarum tuarum.*

Item v. 13. 14. *Benedixit filios tuos in te.* Non vagantur foris, non peregrinantur; intus gaudent, intus laudant, intus (a) benedicuntur; intus non parturiunt, quia jam neminem pariunt. Filii sunt, sancti sunt: isti filii sancti jam laudantes et gaudentes, parturiti et parti sunt matre caritate, inclusi sunt colligente caritate. Audi caritatem parturientem illos: qua præditus Paulus apostolus, non solum paternum, sed et maternum (b)
Gal. 4. 19. cor gerens in filios, Filii mei, inquit, quos iterum parturio. Cum paulus eos parturiebat, caritas parturiebat: cum caritas eos parturiebat,
Rom. 5. 5. Dei Spiritus parturiebat. Caritas enim Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum-sanctum, qui datus est nobis. Ergo colligat, quos parturivit et peperit. Modo jam intus filii sunt, securi sunt. Volarunt de nido timoris, volarunt in cælestia, volarunt in æterna: jam nihil metuunt temporale.

v. 14. 15. *Benedixit filios tuos in te.* Quis? * *Qui posuit fines tuos pacem.* (c) Quomodo exsultastis omnes? Hanc amate Fratres mei. Multum delectamur, quando clamat de cordibus vestris pacis dilectio. Quomodo vos delectavit? Nihil dixeram, nihil exposueram; versum pronuntiavi, et exclamastis. Quid de vobis clamavit? Dilectio pacis. Quid ostendi oculis vestris? Unde clamatis, si non amatis? Unde amatis, si non videtis? Invisibilis est pax. Quis est oculus, quo visa est, ut amaretur. Neque enim adclamaretur, nisi amaretur. Hæc sunt spectacula, quæ exhibet Deus rerum invisibilium. Quanta pulcritudine intellectus pacis corda vestra percussit? Quid jam ego loquar de pace, aut de laude pacis? Prævenit omnia verba mea vester affectus: non impleo, non possum, infirmus sum. Differamus omnes laudes pacis ad illam patriam pacis. Ibi eam plenius laudabimus, ubi eam plenius habebimus. Inchoatam in nobis si sic amamus, perfectam quomodo laudabimus? Ecce hoc dico, o filii (d) dilecti, o filii regni, o cives Jerusalem, quoniam in Jerusalem visio pacis est: et omnes qui amant pacem, benedicuntur in ea, et ipsi intrant cum clauduntur portæ, et firmantur vectes. Hanc quam nominatam sic amatis et diligitis, ipsam sectamini, ipsam desiderate: ipsam in domo, ipsam in negotio, ipsam in uxoribus, ipsam in filiis, ipsam in servis, ipsam in amicis, ipsam in inimicis diligite.

16. Ipsa est pax quam non habent hæretici. Contra Donatistas. Quid agit pax in hujus adhuc regionis incertis, in ista peregrinatione mortalitatis nostræ; cum adhuc nemo est alteri conspicuus, nemo videt cor alterius? Quid agit pax? De incertis non judicat, incognita non confirmat: proclivior est ad bene credendum de homine, quam ad male suspicandum. Non se multum dolet errare, cum bene credit etiam de malo: (e) perniciose autem, cum male sentit forte de bono. Nescio qualis sit: quid perdo, si credo quia bonus est? Si incertum est, licet ut caveas, ne forte verum sit; non tamen damnes, tamquam verum sit. Hoc pax jubet. Quære pacem, ait, et sequere eam. Psal. 33. 15.
Hæresis quid monet? Damnat incognitos, damnat totum mundum, periit totus mundus, nullus est Christianus, Africa remansit. Bene judicasti. De quo tribunali dicis tu sententiam in orbem terrarum? In quo foro ante te mundus stetit? Nolo mihi credatur, sed nec tibi: Christo credatur, Spiritui Dei per Prophetas credatur. Legi Moysi credatur. Quid dixit Moyses de futuris his temporibus? Ad Abraham dictum est, In semine tuo Gen. 22. 18.
benedicentur omnes gentes. An dubitas quid sit semen Abrahæ? Puto quia cum Apostolus dixerit, non dubitabis: aut si et de Apostolo dubitabis, quare pax pax, et non est pax? Quid dicit Jerem. 6. 14.
Apostolus? Abrahæ dictæ sunt promissiones et Gal. 3. 16.
semini ejus. Non dicit, Et seminibus, tamquam in multis; sed tamquam in uno, Et semini tuo, quod est Christus. Ecce ante millia annorum dictum est Abrahæ, In semine tuo benedicentur omnes gentes. Quod ante millia annorum dictum est, et ab uno creditum, modo jam videmus impletum. Hac legimus, hac intuemur, et tu resistis de transverso veniens? Quid dicturus? Noli credere. Cui? Spiritui Dei? Deo loquenti ad Abraham? Et cui credo? Tibi? Non hoc dico, inquies. Non hoc dicis? Non dicis, Mihi potius crede, quam Spiritui Dei et Deo loquenti ad Abraham? Quid ergo mihi dicis? Ille tradidit, et ille tradidit. De Evangelio recitas hoc, de Apostolo, de Prophetis? Discute omnes Scripturas, lege mihi hoc ex eis quibus credo: tibi enim non credo. Unde lecturus es? Hoc mihi pater meus, ait, hoc mihi avus meus, hoc mihi frater meus, hoc mihi episcopus meus. Sed hoc Abrahæ Deus, In semine tuo benedicentur omnes gentes. Audit unus homo, et credit, et fit in multis post multa tempora. Quando dictum est, creditur: quando impletum est, dubitatur? Hoc ergo dixit Moyses, dicant et Prophetæ. Vide commercium emtionis nostræ. Christus pendet in ligno: vide quanto emit, et sic videbis quid emit. Emturus est aliquid, ipsum aliquid nondum scis. Vide, vide quanti, et videbis quid. Sanguinem fudit,

(a) Sic Am. et MSS. At Er. et Lov. *benedicunt.*
(b) Sic MSS. Editi vero, *et maternum amorem congerens etc.*
(c) Editi: Quomodo exultatis omnes. Aliquot MSS. exultastis.
(d) Aliquot MSS. *o filii dilectionis.*
(e) Ita plerique MSS. At editi, *Perniciosa autem, cum male senserit forte de bono, nesciens qualis sit.*

sanguine suo emit, sanguine Agni immaculati A emit, sanguine unici Filii Dei emit. Quid emtum est sanguine unici Filii Dei? Adhuc vide quanti. Psal. 21. 17. Propheta dixit longe antequam fieret, Foderunt manus meas et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea. Magnum pretium video (*a*) Christe, videam quid emisti: Ibidem 18. Commemorabuntur, et convertentur ad Dominum universi fines terræ. In uno eodemque Psalmo emtorem video, et pretium, et possessionem. Emtor Christus est, pretium sanguis, possessio orbis terrarum. Voces ipsas Propheticas audiamus, contradicentes litigatoribus hæreticis. (*b*) « Ecce possessio Domini mei. Vis lego in Psalmo, Commemorabuntur, et convertentur ad Dominum universi fines terræ, et adorabunt in conspectu ejus universæ patriæ gentium. » Et vide jurgantem, vide jus de- B Ibidem 9. fendentem: Quoniam ipsius est regnum, et ipse dominabitur gentium. Ipse qui emit Christus, non qui apostatavit Donatus. Adorabunt: Recte adorabunt omnes patriæ gentium in conspectu » ejus. Quare recte? Quoniam Domini est regnum, et ipse dominabitur gentium. Illud Moyses, hoc Prophetæ, et alia multa millia. Quis numerat testimonia de Ecclesia toto terrarum orbe diffusa? quis numerat? Non sunt tot hæreses contra Ecclesiam, quot sunt testimonia Legis pro Ecclesia. Quæ pagina non hoc sonat? quis versus non hoc loquitur? Omnia clamant pro unitate Dominica, quia posuit fines Jerusalem pacem. Apoc. 22. 15. Tu contra ista latras hæretice? Unde merito dicitur in illa civitate, quod scriptum est in Apocalypsi, Canes foras. Tu contra ista latras. C Unde judicasti de orbe terrarum, ut dicere cœperam? quo tribunali? Præsumtione videlicet cordis tui. Altum tribunal, sed ruinosum. Dixit hoc Moyses, dixerunt hoc Prophetæ: et nondum credunt, (*c*) qui se Christianos videri volunt.

17. Torquebatur quidam dives apud inferos, desideravit aquæ stillam de digito contemti ante januam suam pauperis, quoniam urebatur in Jacobi 2. 13. flammis. Et cum ei non daretur, quia judicium sine misericordia illi, qui non fecit misericordiam: cum ergo ei non daretur, dixit ad Abra- Lucæ 16. 24. etc. ham, « Pater Abraham, mitte Lazarum, habeo ibi quinque fratres, annuntiet eis quæ hic patior, ne et ipsi veniant in locum hunc tormentorum. Et quid illi Abraham? Habent illic Moysen et Prophetas. Et ille, Non, pater Abraham; sed si D quis ex mortuis resurrexerit, credent. » Et Abraham, Si Moysen, inquit, et Prophetas non audiunt, nec si quis a mortuis resurrexerit, credent. De quibus dixit, Habent ibi Moysen et Prophetas? De his utique qui adhuc vivebant, quibus adhuc tempus correctionis largum erat, qui nondum venerant in loca illa tormentorum. Habent ibi, inquit, quos audiant, Moysen et Prophetas. Non credunt his, sed si quis a mortuis resurrexerit, credent. Si Moysen et Prophetas non audiunt, nec si quis a mortuis resurrexerit, credent. Sententia Abrahæ est. Abrahæ sententia ubi, et unde? De quodam excelso loco, et pleno quietis et felicitatis, quem vidit ille, qui cruciabatur in flamma, levatis oculis suis; quando in ejus gremio, id est, in ejus secreto, vidit pauperem feliciter exsultantem: inde prolata est ista sententia. Vide de quo tribunali. Ibi enim habitat Deus, quia in sanctis habitat Deus. Unde optat Apostolus, et dicit, Dissolvi et esse Philip. 1. 23. cum Christo, multo magis optimum. Et latroni illi dicitur, Hodie mecum eris in paradiso. Lucæ 23. 43. Ergo Dominus cum Abraham et in Abraham manens, dixit istam sententiam, Habent ibi Moysen et Prophetas; si illos non audiunt, neque si aliquis a mortuis resurrexerit, credent ei. O hæretici, habetis hic Moysen et Prophetas: adhuc vivitis, adhuc potestis audire, adhuc licet corrigi, animositatem frenare, veritatem tenere adhuc conceditur: disceptate vobiscum utrum audiendus sit Moyses et Prophetæ, qui fidei suæ testimonia (*d*) tanta exhibuerunt; cum videamus sic currere res humanas, ut ab ipsis prædictæ sunt. Quid dubitatis adhuc credere Moysi et Prophetis? Quid dubitatis audire? An forte quæritis resurgentem a mortuis, utrum et ipse vobis dicat de Ecclesia sua? Quæsivit hoc dives apud Lucæ 16. 27. inferos, aliquem mitti ex mortuis ad fratres suos reprehensus est quia hoc quæsivit; sufficere debuerunt fratribus ejus Moyses et Prophetæ. Ad hoc ille frustra quæsivit, ut vos jam exemplo admoniti, ne frustra et sero quærentes, sicut ille torqueamini. Audiatis Moysen et Prophetas. Quid dixit Moyses? In semine tuo benedicentur Gen. 22. 18. omnes gentes. Quid dixerunt Prophetæ? Commemorabuntur, et convertentur ad Dominum Psal. 21. 28. universi fines terræ. Adhuc mihi dicturus es, Surgat aliquis ex mortuis, ego non credo, nisi aliquis inde venerit, et dixerit? O Domine, gratias misericordiæ tuæ: voluisti mori, ut aliquis ab inferis surgeret; et ipse aliquis, non quicumque, sed veritas surrexit ab inferis. Qui verum de inferis diceret, etsi ad inferos non veniret: tamen propter voces imperitorum malorum, ecce ipse mortuus est, ecce resurrexit ab inferis. Quid dicis, hæretice? quid dicis? Modo te audiam, finitæ sunt omnes excusationes tuæ: etsi verba (*e*) diceres divitis apud inferos constituti, surrexit a mortuis Christus: dignaris vel ipsum audire? Ecce (*f*) quod forte similis diviti mortuo vivus desiderabas, surrexit ab inferis: non pater tuus, non avus tuus, non illi surrexerunt qui nescio quos nomine traditionis infamaverunt. Sed ecce non infamaverunt, verum dixerunt: vis nosse quam nihil ad me? Audiamus simul quid dixerit, qui surrexit ab inferis. Quid pluribus immorer? Audiamus, jam aperiatur E-

(a) Sic aliquot MSS. Editi vero, *Christi*.

(b) Lov. *Ecce possessio Domini mei: Vis lego in Psalmo*. Loquendum cum Er. et melioris notæ MSS. *Jus lego in Psalmo*.

(c) Corbejensis MS. *qui Christianos videre nolunt*.

(d) Sic aliquot MSS. Alii vero cum editis, *tantum*.

(e) Editi, *derides*: dissentientibus MSS.

(f) Ita MSS. At Am. et Er. *Ecce quos forte similis es diviti mortuos viros desiderabas surgere ab inferis*. Sic etiam editio Lov. nisi quod loco *viros*, habet *vivus*,

vangelium, legatur quod factum est tamquam
fiat: ponantur ante oculos nostros gesta præte-
rita, propter cavenda futura. Ecce Christus sur-
gens a mortuis, ostendit se discipulis suis. Nu-
ptiæ ipsius, ipse sponsus, Ecclesia sponsa. Ecce
sponsus qui dicebatur mortuus, absumtus, fini-
tus; ecce integer resurrexit, ecce ostenditur
oculis discipulorum, ecce præbetur contrectan-
a tibus manibus, ecce tetigerunt cicatrices, (*a*)
quæ desperatæ sunt vulnera. Exhibuit se oculis
eorum videndum, manibus contrectandum: pu-
tant spiritum esse; desperaverunt enim de salu-
Lucæ 24. 39. te sua. Exhortatur eos, confirmat in fide: Pal-
» pate, et videte, quia spiritus carnem et ossa non
» habet, sicut me videtis habere. Tangunt, gau-
dent, trepidant. Et cum adhuc trepidarent præ
gaudio: sic habes scriptum. Etsi certa sunt;
quæ multum læta sunt, vix creduntur. Dubita-
b tio quædam veluti tardius credentis, (*b*) condit
voluntatem tenentis. Necesse est ut plus homo
gaudeat, cum venerit quod desperaverat. Nam
ad ipsum gaudium condiendum et augendum,
noluit se statim cognosci. Tenuit visus discipu-
lorum suorum, illorum duorum quos invenit in
via colloquentes jam in desperatione, et dicen-
Ibidem 21. tes, Nos autem sperabamus, quia ipse esset re-
dempturus Israel. Putaverant hoc, jam non puta-
bant. Jam spes cum eis non erat, et Christus
cum eis erat: sed qui se reddidit, et spem redu-
xit. Postea ergo dixit postea quam eum illi in
panis fractione cognoverunt, et obtulit se aliis
discipulis suis, cum putarent spiritum esse, Pal-
» pate et videte quia spiritus carnem et ossa non
habet, sicut me videtis habere. Et cum adhuc
præ gaudio trepidarent: Habetis hic, ait, quod
manducetur? Accepit, benedixit, manducavit,
et dedit eis. Expressa est veritas corporis, abla-
Ibidem 41. ta est omnis suspicio falsitatis. Quid deinde?
non sciebatis, quia oportebat impleri omnia quæ
scripta sunt in Lege Moysi et Prophetis et Psal-
mis de me? Et quia illi credebant Moysi et Pro-
phetis: verum enim erat quod dixit Abraham,
Si Moysen et Prophetas non audiunt, neque si
quis ex mortuis resurrexerit, credent. Quia er-
go credebant Moysi et Prophetis, et non erant
de ipsis quos reprehendit Abraham; audierunt
» quod ait Dominus, Non sciebatis quia oportebat
» impleri omnia quæ scripta sunt in Lege Moysi
» et Prophetis et Psalmis de me? Ecce qui credi-
derunt Moysi et Prophetis, videte quemadmo-
dum ex ipsorum testimonio credunt ei qui sur-
Ibidem 45. rexit a mortuis. Tunc aperuit illis sensum, ut
et 46. » intelligerent Scripturas, et dixit eis, Quoniam
» sic scriptum est, et sic oportebat Christum pa-
» ti; et a mortuis resurgere tertia die.

18. Habes jam sponsum Ecclesiæ. Et non hinc
tacuit Moyses, non hinc tacuerunt Prophetæ,
Christum resurrecturum a mortuis tertia die,
passurum, resurrecturum. Descriptus est nobis
sponsus, ut non erremus. Sed nescio qui exsi-

A stunt, et quia non erramus in sponso, et ipsi
videntur ea quæ et nos credere de sponso, ut a
membris sponsi nos avocent. dicunt nobis: Ipse
est quidem sponsus quem creditis, quem et nos
credimus; sed sponsa non est ipsa Ecclesia,
quam tenetis. Et quæ illa est? Pars Donati. Et
hoc est quod tu dicis; hoc tu dicis, an sponsus?
Tu dicis, an Deus per Moysen? Ecce per Moysen
Ecclesiam teneo: dictum est a Moyse, In semine Gen. 22. 18.
tuo benedicentur omnes gentes. Tu dicis, an
Spiritus Dei per Prophetas? Ecce per Prophetas
Ecclesiam teneo: dictum est per Prophetam, Psal. 21. 28.
Commemorabuntur, et convertentur ad Domi- »
num universi fines terræ. Ecce jam teneo testi-
monium Legis et testimonium Prophetarum:
audiamus et eum qui surrexit a mortuis. Osten-
B dit se sponsum, tenemus eum. Confirmavit de-
monstrando, exhibendo testimonia. Hoc enim
Moyses, hoc Prophetæ, quia oportebat pati Chri- Lucæ 24. 46.
stum, et resurgere tertia die. Jam ergo quia te-
nemus ambo sponsum ex ipsis verbis, et puto
quia jam incipis mecum credere et his verbis
Moysi, et Prophetis: credamus et ei qui resur-
rexit a mortuis. Sequatur, et dicat. O Domine,
video jam sponsum Christum, factum est: ne
quis me avocet a membris sponsæ tuæ, et non
sis mihi caput, si ego in membris ejus non fue-
ro; dic mihi et de Ecclesia aliquid; quia jam de
sponso ejus non dubito. Audi et de Ecclesia: se- Ibidem 47.
quitur, et dicit, Prædicari in nomine ejus pœ-
nitentiam et remissionem peccatorum. Nihil ve-
rius, prædicari in nomine ejus pœnitentiam et »
C remissionem peccatorum. Sed hoc ubi? Alii
enim dicunt, Ecce hic; alii, Ecce illic. Et quid
ipse? Nolite credere: Exsurgent pseudochristi Matth. 24. 23.
et pseudoprophetæ, et dicent, Ecce hic, et ecce
illic. Non enim de ipso capite dicunt, Ecce hic,
et ecce illic; notum est enim quod Christus in
cælis est: sed de Ecclesia ubi Christus est, qui Matth. 28. 20.
ait, Ecce ego vobiscum sum usque ad consum-
mationem sæculi. Sed ait Dominus, Nolite cre- Matth. 24. 23.
dere. Qui dicit, Ecce hic, et ecce illic, partes
ostendit: ego totum emi. Dicat mihi hoc Evan-
gelium: dic hoc ipse ex Evangelio, quia jam re-
surrexisti a mortuis, ut credant tibi qui credunt
Moysi et Prophetis: dic mihi hoc tu. Audio: O- Lucæ 24.
portebat Christum pati et resurgere tertia die, » 46. et 47.
et prædicari in nomine ejus pœnitentiam et re- »
D missionem peccatorum per omnes gentes, inci- »
pientibus ab Jerusalem. Quid est, hæretice? »
Certe cum recitarem Moysen, cum recitarem
Prophetas, distulisti ad eum qui resurrecturus
erat a mortuis: ecce resurrexit, ecce dixit: tam
nullam habet dubitationem Ecclesia Christi et
uxor Christi, quam nullam habet dubitationem
corpus Christi, demonstratum oculis, contre-
ctatum manibus discipulorum. Ecce qui resur-
rexit a mortuis utrumque ostendit: ostendit ca-
put, ostendit membra; ostendit sponsum, osten-
dit sponsam. Aut utrumque mecum crede, aut

(*a*) Am. *qui desperati sunt vulnere*. Er. et aliquot MSS. *qui desperati sunt vulnera*. Floriacensis MS. *desperata*.

(*b*) *Condit voluntatem tenentis*. Videtur legendum, *voluptatem*.

illud in damnationem tuam credis. Quid enim quia resurrexit a mortuis, quia in eodem corpore resurrexit? Bene, quia cicatrices ostendit; quia ut crucifixus est, ut sepultus, ita redditus, ita demonstratus: optime credis, audi illum loquentem in quem credis. Prædicari in nomine » ejus pœnitentiam et remissionem peccatorum. » Ubi? Per latas terras. Si vellem illud ego dicere, jam luctans adversus hæreticos, jam pugnans; jam habens cum illis conflictum tantæ quæstionis; non illud dicerem sic contra præsentes hæreticos, quomodo illud dixit ille contra futuros. Quid vis amplius? Remissio peccatorum in Christi nomine prædicatur. Ubi? Per omnes gentes. Unde? Incipientes ab Jerusalem. Communica huic Ecclesiæ. Quare litigamus? Cœpit enim hæc Ecclesia ab Jerusalem ista terrena, ut gaudeat inde Deo in illa Jerusalem cælesti. Ab hac enim incipit, ad illam terminat. In illa tota Ecclesia erit, ab ista exordium fidei sumsit.

Act. 2. 19. Lege Actus Apostolorum, si forte mentior, quomodo ibi erant congregati discipuli, cum veniret Spiritus-sanctus; ut ostendatur tibi quod dixit Dominus, Incipientibus ab Jerusalem: quomodo linguis omnium locuti sunt in quos venit Spiritus-sanctus. Quare non vis loqui omnium linguis? Ecce ibi omnes linguæ sonuerunt. Quare modo cui datur Spiritus-sanctus, non loquitur omnium linguis? Hoc enim tunc erat indicium venientis in homines Spiritus-sancti, ut linguis omnium loquerentur. Modo quid dicturus es, hæretice, quia non datur Spiritus-sanctus? Non dico ubi datur: an non datur? Si non datur; quid est quod agitis, loquendo, baptizando, benedicendo? Quid est quod agitis? Inania celebratis. Ergo datur. Si datur, quare linguis omnium non loquuntur quibus datur? Numquid defecit donum Dei, aut minor est fructus? Creverunt zizania, sed et triticum. Sinite utraque crescere usque ad messem. (Matth. 13. 30) Non dixit, Crescant zizania, decrescat frumentum: utrumque crevit. Quare non apparet modo Spiritus-Sanctus in linguis omnibus? Immo vero apparet in linguis omnibus: tunc enim nondum erat Ecclesia per terrarum orbem diffusa, ut membra Christi in omnibus gentibus loquerentur. Tunc implebatur in uno, quod prænuntiabatur in omnibus. Jam totum corpus Christi loquitur omnium linguis; et quibus nondum loquitur, loquetur. Crescet enim Ecclesia, donec occupet omnes linguas. Quod vos deseruistis, quo usque crevit? Tenete nobiscum quo usque accessit, ut nobiscum perveniatis ad quæ nondum accessit. Loquor omnium linguis, audeo tibi dicere: In corpore Christi sum, in Ecclesia Christi sum: si corpus Christi jam omnium linguis loquitur, et ego in omnibus linguis sum: mea est Græca, mea est Syra, mea est Hebræa, mea est omnium gentium; quia in unitate sum omnium gentium.

20. Ergo, Fratres, cœpit Ecclesia ab Jerusalem, iit per omnes gentes. Quid evidentius hoc

A testimonio Legis, Prophetarum, ipsius Domini? (Lucæ 24.47.) Apostolorum ubique personant voces, reddentes testimonium spei nostræ in unitate corporis Christi. Gaudete in frumentis, tolerate zizania; gemite in tritura, suspirate in horreum. Veniet illud tempus, quo gaudebimus, confirmatis vectibus portarum Jerusalem. Intret, qui intraturus est. Qui illuc manifestus intrabit, huc fictus non intrat. Qui autem huc fictus intrat, foris est. Foris est, et nescit: ventilabrum probabit, vectes probabunt. Qui modo vere intus et veraciter intus, ibi firmiter intus: qui autem hic tolerando intus, ibi gaudendo intus. Fines enim Jerusalem pax: quia, *Posuit*, inquit, *fines tuos pacem*. Modo desideramus pacem, quam hic habemus in spe. Adhuc enim in nobis ipsis qualis (Gal. 5. 17.)
B pax? Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem. Ubi plena pax in uno homine? Quando erit plena in uno homine, tunc erit plena in omnibus civibus Jerusalem. Quando erit plena pax? Quando corruptibile hoc induerit incorruptionem, et mortale hoc induerit immortalitatem: (1.Cor.15.53.) tunc plena pax, tunc firma pax; nihil litigat adversus animam in homine, non ipsa adversum se, ex quadam parte saucia; non carnis fragilitas, non indigentia corporis, non fames, non sitis, non frigus, non æstus, non lassitudo, non ulla inopia, non provocatio rixæ, non certe ipsa sollicita cautela et vitandi inimici et diligendi. Hæc omnia, Fratres mei, litigant adversum nos, nondum est plena et perfecta pax. Quod clamastis jam dudum nominata pace,
C ex desiderio clamastis; clamor vester de siti fuit, non de saturitate: quia ibi erit perfecta justitia, ubi perfecta pax. Modo esurimus et sitimus justitiam. Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, (Matth. 5. 6.) quoniam ipsi saturabuntur. Quomodo ipsi saturabuntur? Cum ad pacem venerimus. Ideo cum dixisset, *Qui posuit fines tuos pacem:* quia ibi saturitas et nulla indigentia, subdidit statim, *Et adipe frumenti satians te.*

21. Fratres, quoniam pax ipsa de qua loquimur, nondum est in totis nobis, id est, in unoquoque nostrum tota, adhuc forte spiritum vestrum delectat audire: sed si nihil resistit et rebellat ex corpore, finiemus Psalmum. Fatigatos vos numquam sentio, tamen vereor, novit Deus, ne oneri sim vobis aut quibusdam fratribus: et
D video studia multorum exigentium de me hunc laborem et hunc sudorem, quem credo in Domino non futurum infructuosum. Gaudeo tantam esse voluptatem in veritate verbi Dei, ut studium vestrum bonum in bono et de bono, vincat studium insanorum, qui sunt in amphitheatro. Numquid illi si tam diu starent, adhuc spectarent? Ergo, Fratres, audiamus cetera, quia hoc vultis. Adsit Dominus, adsit et viribus et mentibus nostris. *Qui posuit fines tuos pacem*, ad illam Jerusalem dicit: *et adipe frumenti satians te.* Transit fames et sitis justitiæ, succedit saturitas. Quæ ibi erit adeps frumenti, nisi panis ille (Johan. 6.41.) qui descendit de cælo ad nos? In patria ipsa quomodo saturabit, qui in peregrinatione sic pavit?

22. Jam modo de ipsa peregrinatione nostra locuturus est, qua venitur ad illam Jerusalem, ubi collaudabimus Dominum, laudabimus Dominum Deum nostrum, nos Jerusalem, nos Sion, quando confirmabuntur vectes portarum nostrarum. Etenim ille qui tunc satiabit adipe frumenti, quid facit in ista peregrinatione? Hoc
v. 15. quod sequitur: *Qui emittit verbum suum terræ*. Ecce in terra laboramus fessi, languidi, pigri, frigidi: quando levaremur ad adipem frumen-
a ti (*a*) et satietatem, nisi mitteret verbum suum terræ, qua gravabamur; terræ, qua impediebamur a reditu? Misit verbum suum, non deseruit etiam in eremo, pluit manna de cælo. *Qui*
Exodi 16. 25. *emittit verbum suum terræ;* et venit ad terras verbum ejus. Quomodo? aut quod est verbum ejus? *Usque in velocitatem currit verbum ejus.* Non dixit, Velox est verbum ejus: *currit verbum ejus usque in velocitatem.* Intelligamus, Fratres, non potuit eligere melius verbum. Calidus calore calescit, frigidus frigore frigescit, velox velocitate velox fit. Quid calidius ipso calore, quo calescit quidquid fit calidum? Quid frigidius ipso frigore, quo frigescit quidquid frigidum fit? Quid ergo velocius ipsa velocitate, qua velox fit quidquid velociter currit? Possunt dici multa velocia, et alia magis et alia minus: et tanto quæque res velox est, quanto est particeps velocitatis. Illa res magis est particeps velocitatis, ergo magis velox: aut minus particeps velocitatis, ergo minus velox. Ipsa itaque velocitate quid velocius? Ergo quo usque currit? *Usque in velocitatem.* Quantum vis auge quod velox est verbum, et dic, Velocius est quam illud aut illud, quam aves, quam venti, quam Angeli. Numquid aliquid horum tantum, quanta ipsa velocitas, usque in ipsam velocitatem? Velocitas ipsa quid est, Fratres? Ubique est, non est in parte. Hoc pertinet ad Verbum Dei, non esse in parte, ubique esse per seipsum Ver-
I. Cor. 1. 24. bum, ex quo Dei Virtus et Dei Sapientia est, nondum assumta carne. Si cogitemus Deum in forma Dei, Verbum æquale Patri: ipsam est sapientia Dei, de qua dictum est, Attingit a fine
Sap. 8. 1. usque ad finem fortiter. Quanta velocitas? Attingit a fine usque ad finem fortiter. Sed forte immobilitate attingit. Si immobilitate tamquam moles aliqua saxea impleat locum aliquem, dicitur quod attingit ejusdem loci a fine usque ad finem, non tamen motu. Quid ergo dicimus? Non habet motum Verbum illud, et sapientia illa stolida est? Et ubi est quod dicitur de sapientiæ spiritu? Cum multa dicerentur: Acutus,
Sap. 7. 22. inquit, mobilis, certus, incoinquinatus. Sic utique sapientia Dei mobilis. Si ergo mobilis; quando hoc tangit, illud non tangit? aut hoc tangit, illud deserit? Et ubi est velocitas? Hoc facit velocitas, ut et ubique semper sit, et nusquam inclusa teneatur. Sed cogitare ista non possumus, pigri sumus. Quis ista cogitet? Et re vera, Fratres, quoniam dixi quomodo potui, (si

A tamen potui, si intellexi:) et quomodo potuistis intellexistis. Sed quid dicit Apostolus? Ei au- Ephes. 3. 20.
tem qui potens est facere supra quam petimus, »
aut intelligimus. Quid hic ostendit? Quia quotiescumque intellexerimus non intelleximus sicuti est. Quare hoc? Corpus enim quod corrum- Sap. 9. 15.
pitur aggravat animam. Ergo in terra frigidi sumus. Velocitas enim fervens est: et omnia ferventia velociora, omnia frigida tardiora. Nos tardi, ergo frigidi. Illa autem sapientia currit usque in velocitatem. Ergo ferventissima est: Psal. 18. 7.
nec est qui se abscondat a calore ejus.

23. Nos ergo qui frigidi corporis tarditate, vinculo terrenæ vitæ hujus corruptibilis onerati, nullamne spem habemus ad capiendum Verbum, quod usque in velocitatem currit? An ve-
B ro ille quamvis ex corpore in infima depressos deseruit? Nonne ipse prædestinavit nos, antequam in isto mortali et pigro corpore nasceremur? Qui ergo prædestinavit nos, dedit terræ nivem, ipsos nos. Jam enim veniamus ad illos Psalmi versus subobscuros, incipiant illa involucra evolvi: quoniam vos verbum Dei, quanto magis per nos dicitur tanto avidiores invenit. Ecce nos pigri in hac terra quasi congelavimus hic. Et quomodo contingit nivibus; sursum enim gelant, et in ima decidunt: sic frigescente caritate decidit humana natura in has terras, et pi- Matth. 24. 12.
gro corpore involuta velut nix facta est. Sed in ista nive sunt prædestinati filii Dei. Dat enim v. 16.
ille *nivem velut lanam*. Quid est, *velut lanam?* Id est, de nive quam dedit, de istis pigris adhuc
C spiritu et frigidis, quos prædestinavit, facturus est aliquid. Lana enim materies vestis est: lana cum videtur, veluti præparatio est aliqua ad vestem. Ergo quia prædestinavit hos, qui ad tempus frigidi repunt in terra, nondum fervent spiritu caritatis: (de prædestinatione enim adhuc loquitur:) veluti lanam dedit hos Deus, facturus est inde vestem. Merito in monte vestis Christi Matth. 17. 2.
fulsit, sicut nix. Fulgebat vestis Christi, sicut nix tamquam de illa lana jam facta erat tunica: de qua lana, id est, de nive quam dedit sicut lanam, adhuc prædestinati, pigri erant: sed exspecta, vide quid sequatur: quia sicut lanam dedit eos, fit inde tunica. Quomodo enim dicitur Ecclesia corpus Christi, dicitur et vestimentum Christi ipsa Ecclesia: inde est illud quod ait A-
D postolus, Ut exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam, Ephes. 5. 27.
non habentem maculam aut rugam. Ergo exhibeat sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam: faciat sibi vestem de illa lana, quam prædestinavit in nive. Adhuc in hominibus incredulis et frigidis, et pigris, faciat vestem de hac lana. Ut abluatur a maculis, mundetur fide: ut rugam non habeat, tendatur in cruce *Qui dat nivem sicut lanam.*

24. Jam si prædestinati sunt, vocandi sunt. Quos enim prædestinavit, illos et vocavit. Jam Rom. 8. 30.
quomodo vocantur ex languore corporis illius, ut sani fiant? quomodo vocantur? Audi Evan- Matth. 9. 13.

(a) Am. et MSS. *ad adipem frumenti satiantem.*

gelium, Non veni vocare justos, sed peccatores A
in pœnitentiam. Incipit ergo jam prædestina-
a tione (a) nivis illius cognoscere torporem suum,
accusare peccatum suum: incipit vocatione ve-
nire ad pœnitentiam. Merito ergo, *Qui dat ni-
vem velut lanam*, propter confectum tunicæ fu-
turæ; etiam propter vocationem in pœnitentiam,
Nebulam velut cinerem spargit. Nebulam, in-
quit, *velut cinerem spargit:* quis? *Qui dat ni-
vem sicut lanam.* Quos enim prædestinavit, vo-
cat in pœnitentiam: quia quos prædestinavit,
illos et vocavit. Cinis autem ad pœnitentiam
pertinet. Audi vocantem ad pœnitentiam, cum
exprobravit quibusdam civitatibus, dicens, Væ
Matth. 11. 21. tibi Corozain, væ tibi Bethsaida: quia si in Ty-
» ro et Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ
» sunt in vobis, olim, inquit, in cilicio et cinere B
pœnitentiam egissent. Ergo, *Nebulam velut ci-
nerem spargit.* Quid est, *Nebulam velut cinerem
spargit?* Cum vocatur quisque ad intelligendum
Deum, et dicitur illi, Cape veritatem: incipit vel-
le capere veritatem, non sufficit; videt se quam-
b dam caliginem pati, quam antea non videbat. (*b*)
Ad hoc est ergo illa nebula, ut noveris nescire
te, et noveris quid scire oporteat, et videas te
invalidum ad illud sciendum quod oportet sciri.
Nam si in ista nebula jam ante præsumseris
1. Cor. 8. 2. scire, audies ab Apostolo: Qui se putat aliquid
scire, nondum scit quemadmodum oporteat eum
scire. Ergo nondum comprehendisti, adhuc ne-
bulam pateris. Sed non te deseruit, qui accendit
c tibi lucernam carnis suæ. Non (*c*) erras in ne-
bula, fide sequere. Sed quia conaris videre, et C
non potes, pœniteat te peccatorum: quia nebu-
la velut cinis sparsa est. Jam te pœniteat con-
tumacem te fuisse adversus Deum: jam te pœ-
niteat secutum te fuisse vias tuas malas. Perve-
nisti in istam difficultatem illius beatæ visionis:
et erit tibi salubris nebula, quam sicut cinerem
spargit Deus. Tu ipse es adhuc nebula, sed ve-
lut cinis. Adhuc enim pœnitentes volutantur in
cinere, Fratres mei, tamquam similes se conte-
stantes, dicentes Deo suo, Cinis sum. Dixit enim
Job. 30. 19. quædam Scriptura, Despexi me ipsum et dista-
» bui, et æstimavi me terram et cinerem. Hæc est
humilitas pœnitentis. Quando Abraham loquitur
ad Deum suum, et quando vult sibi aperiri in-
Gen. 8. 17. cendium Sodomorum: Ego, inquit, terra et cinis
sum. Quomodo fuit ista semper humilitas in ma- D
gnis et sanctis viris? *Nebulam* ergo *velut cine-*
Rom. 8. 30. *rem spargit:* quare? Quia, Quos prædestinavit,
Matth. 9. 13. illos et vocavit. Qui non venit vocare justos, sed
peccatores in pœnitentiam.

v. 17. 25. *Qui mittit crystallum suum velut frusta
panis.* Non denuo laborandum est dicere quid
sit crystallum. Præloculi enim sumus, et credo
non excidisse Caritati Vestræ. Quid est ergo,
Mittit crystallum suum velut frusta panis?

Quomodo nix illa ipsius, quia prædestinatorum
est; quomodo nebula illa ipsius, quia ipsi vo-
cantur ad pœnitentiam, qui prædestinati sunt ad
salutem: sic est quodam modo cristallum ipsius.
Quid est crystallum? Multum obdurit, multum
congelavit; non jam sicut nix facile solvi potest.
Nix multorum annorum tempore durata et serie
sæculorum, crystallum dicitur: et hoc mittit ve-
lut frusta panis. Quid hoc sibi vult? Fuerunt
nimis duri, non jam nivi, sed crystallo compa-
randi: et ipsi prædestinati sunt, et vocati, et
quidam eorum ita ut pascerent alios, et essent
utiles et aliis. Et quid opus est, ut numeremus
multos forte quos novimus, illum aut illum?
Occurrit unicuique cogitanti, ex iis quos novit,
quam forte duri et pertinaces et obnitentes ad-
versus veritatem fuerunt, et modo prædicant ve-
ritatem: facti sunt frusta panis. Quis ille unus Rom. 12. 5.
panis? Multi, inquit Apostolus, unum corpus »
sumus in Christo. Unus panis, unum corpus 1. Cor. 10. 17.
multi sumus, ipse dicit. Ergo si unus panis to-
tum corpus Christi, membra Christi frusta pa-
nis sunt. De quibusdam duris facit membra sua,
et utilia ad alios pascendos. Quid imus per mul-
tos? Notissimum illum Paulum apostolum in-
tueamur. Nihil nobis isto viro notius, nihil sua-
vius, nihil in Scripturis familiarius est. Et si
fuerint qui ex tanta duritia, (*d*) in quanta ipse d
fuit, panis fierent? ipso proposito ad exemplum,
omnes occurrant, ut explicetur sensus iste, *Mit-
tit crystallum suum sicut frusta panis.* Ecce cry-
stallum erat apostolus Paulus, durus, obnitens
veritati, clamans adversus Evangelium, tam-
quam indurans adversus solem. Iste quam du-
rus fuit, crescens in Lege, eruditus ad pedes
Gamalielis Legis-doctoris. Non audiebat Moysen Act. 12. 3.
et Prophetas Christum prædicantes. Magna du-
ritia. Certo gentes non audierant Prophetas,
non audierant Moysen: frigidi erant, sed cry-
stallum non erant. Ille qui (*e*) credebat in ver- e
bis prædicantibus Christum, et Christo venien-
ti non credebat, nimis obduraverat. Quia ergo
crystallum erat, nitidus videbatur et candidus;
sed durus et nimium gelidus. Quomodo nitidus Philip. 3. 5.
et candidus? Hebræus ex Hebræis, secundum
Legem Pharisæus. Vide nitorem crystalli. Audi Ibidem 6.
duritiam crystalli: Secundum æmulationem per-
sequens Ecclesiam Christi. Inter lapidatores
sancti Stephani martyris, ibi erat iste durus, et
forte ceteris durior. Omnium enim lapidantium Act. 7. 57.
vestimenta servabat, ut omnium manibus lapi-
daret.

26. Ergo videmus nivem, nebulam, crystallum:
bonum est ut ille spiret, et solvat. Si enim ille
non spiraverit, si non ipse duritiam glaciei hu- Item v. 17.
jus dissolverit, *In faciem frigoris ejus quis sub-
sistet? In faciem frigoris ejus*, cujus? Dei. Un-
de est ejus frigus? Ecce deserit peccatorem,

(a) Plerique MSS. *prædestinatione vir illius.* Nonnulli vero, *prædestinatione aliquis cognoscere.* Forte leg. *nix illa.*

(b) Sic Er. et plures MSS. At Am. et Lov. *Adhuc est.*

(c) Sic MSS. Editi vero, *Non erres.*

(d) Sic meliores MSS. At Er. et Lov. *qui ex tanta duritia convertuntur, in quanta ipse fuit, panis fient. Ipso etc.*

(e) Plerique MSS. *creverat.*

ecce non vocat, ecce non aperiet sensum, ecce non infundit gratiam: solvatur homo, si potest, (a) glacie stultitiæ. Non potest. Quare non potest? *faciem frigoris ejus quis subsistet?* Vide ergo congelascentem illum, et dicentem, Video
Rom. 7. 23. etc. alium legem in membris meis repugnantem legi » mentis meæ, et captivum me ducentem in lege » peccati, quæ est in membris meis. Miser ego » homo; quis me liberabit de corpore mortis hu- » jus? Ecce frigesco, ecce congelasco; quo calore solvar, ut curram? Quis me liberabit de corpore mortis hujus? *In faciem frigoris ejus quis subsistet?* Et quis seipsum liberabit, si ille de- » seruerit? Et quis liberat? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. Audi et hic gratiam Dei: *Qui mittit crystallum suum sicut frusta panis: in faciem frigoris ejus quis subsistet?*
v. 18. Ergo desperatio est? Absit. Sequitur enim, *Emittet verbum suum, et tabefaciet ea.* Non ergo desperet nix, non desperet nebula, non desperet crystallum. De nive namque, tamquam de lana,
Rom. 8. 30. conficitur tunica. Nebula illa in pœnitentia salutem invenit: quia quos prædestinavit, illos et vocavit. Sed licet sint inter prædestinatos durissimi, et multo quasi tempore congelaverint, et crystallum facti fuerint: non erunt duri misericordiæ Dei. *Emittet verbum suum, et tabefaciet ea.* Quid est? *tabefaciet?* Ne forte in malo intelligatis *tabefaciet:* liquefaciet, dissolvet. Duri sunt enim per superbiam. Merito et superbia stupor dicitur: quidquid enim stupidum est, frigidum est. Rigorem passi homines quotidie dicunt, Obstupui. Ergo superbia stupor est. *Emittet verbum suum, et tabefaciet ea.* Et re vera cumuli nivis cum (b) calefiunt, deliquescunt in humilitate. Quomodo ergo quasi montem nivis erigit stupor; sic stultos erigit superbia. *Emittet verbum suum, et tabefaciet ea.*
Act. 7. 58. Ecce venit illud crystallum Saulus post cædem et lapidationem Stephani, duritia quadam stupidus in Christum, petiit litteras a sacerdotibus,
Act. 9. 2. ut undique exhibeat Christianos, anhelans cædes. Durus est iste et gelidus contra ignem Dei. Sed (c) quamquam esset durus, quamquam gelidus, ecce ille qui *emittet verbum suum, et tabefaciet ea*, clamavit de cælo fervidus, Saule,
Ibidem 4. Saule, quid me persequeris? Una illa voce, tanta illa duritia crystalli resoluta est. *Emittet* ergo *verbum suum, et tabefaciet ea.* Non desperetur de crystallo, quanto minus de nive, vel de nebula? De ipso crystallo non desperetur. Audi
1. Tim. 1. 13. vocem quamdam crystalli, Qui prius fui blasphemus, et persecutor, et injuriosus. Sed quare solvit crystallum Deus? Ne de se nix ipsa de-
Ibidem 16. speret. Ait enim, Ideo misericordiam consecu- » tus sum, ut in me ostenderet Christus Jesus » omnem patientiam, ad informationem eorum qui » credituri sunt illi in vitam æternam. Clamat ergo Deus ad gentes, Solvi crystallum, venite nives. *Emittet verbum suum, et tabefaciet ea; spirabit spiritus ejus, et fluent aquæ.* Ecce crystallum et nives resolvuntur, eunt in aquas: qui sitiunt veniant, et bibant. Saulus durus ut crystallum, Stephanum est persecutus ad mortem: Johan. 7. 37.
Paulus jam in aqua viva gentes vocat ad fontem. *Spirabit Spiritus ejus, et fluent aquæ.* Spiritus fervens, unde dictum est in alio Psalmo, Converte Domine, captivitatem nostram, sicut torrens in austro. Captiva enim Jerusalem tamquam congelaverat in Babylonia, flat auster, solvitur rigor captivitatis, et currit in Deum fervor caritatis. *Spirabit spiritus ejus, et fluent aquæ.* Fiet in eos fons aquæ salientis in vitam æternam. Psal. 125. 4. Johan. 4. 14.

27. *Annuntians verbum suum Jacob, justitias et judicia sua Israel.* Quas justitias, quæ judicia? Quia et quidquid hic humanum genus ante perpessum est, cum esset nix, et nebula, et crystallum, merito perpessum est superbiæ et elationis in Deum. Recurramus ad originem casus nostri, et videamus quia verissime in Psalmo cantatur, Prius quam humiliarer ego deliqui. Sed qui dicit, Priusquam humiliarer ego deliqui: ipse dicit, Bonum mihi est, quoniam humiliasti me, ut discam justificationes tuas. Has ergo justificationes a Deo didicit Jacob, qui fecit ipsum Jacob luctari cum Angelo: in cujus Angeli persona ipse Dominus erat luctatus. Tenuit, vim fecit ut teneret, invaluit ut teneret: fecit se teneri misericordia, non infirmitate. Luctatus ergo Jacob prævaluit, tenuit: et quem videbatur vicisse, rogat ut benedicatur ab eo. Quomodo intelligebat cum quo luctatus fuerat, quem tenuerit? Quare violenter est luctatus, et tenuit? Quia regnum cælorum vim patitur, et qui vim faciunt, diripiunt illud. Ergo quare luctatus? Quia cum labore. Quare vix tenemus, quod facile amisimus? Ne facile recipiendo quod amisimus, discamus perdere quod tenemus. Laboret homo ut teneat: tenebit ad firmitatem, quod tenuerit post laborem. Ergo hæc judicia sua Deus manifestavit Jacob et Israel. Apertius dicam, id est, quia et justi qui hic sunt, labores, pericula, molestias, passiones pro merito patiuntur, justo judicio Dei. Quia ille solus potest dicere, sine caussa hic se passum; quamvis ideo non sine caussa, quia propter nos: qui solus potest dicere, Quæ non rapui tunc exsolvebam: qui solus dicere potuit, Ecce venit princeps hujus mundi, et in me nihil inveniet. Et quasi diceretur ei, Quare ergo pateris? sequitur et dicit, Sed ut sciant omnes quia voluntatem Patris mei facio, surgite, eamus hinc. Ceteri omnes merito suo, judicio Dei, et pro justitia (d) qui patiuntur, non sibi arrogent, quasi passionem innocentiæ, qualis in Christo erat. Audi apostolum Petrum: Tempus est, inquit, ut judicium incipiat a domo Domini. Exhortans martyres et
v. 19. Psal. 118. 67. Ibidem 71. Gen. 32. 24. Matth. 11. 12. Psal. 68. 5. Johan. 14. 30. Ibidem 31. 1. Pet. 4. 17.

(a) Sic MSS. Ar. Am. et Lov. *si potest gratiæ, non potest stultitiæ. Quare* etc. Er. *si non potest gratiæ, non potest stultitiæ. Quare* etc.
(b) MSS. *cum tabefiunt.*

(c) MSS. hic et infra loco *quamquam*, constanter habent *quantum.*
(d) Sic aliquot MSS. At editi, *et pro justitia quæ patiuntur, non sibi arrogent, quasi habeant passionem* etc.

testes Dei, ut omnes minas frementis sæculi patientissime tolerent, ait illis, Tempus est inchoationis judicii ex domo Dei. Si autem initium a nobis, quis finis eorum qui non credunt Dei Evangelio? Et si justus vix salvus fit, peccator et impius ubi parebunt? *Annuntians verbum suum Jacob, justitias et judicia sua Israel.*

v. 20. 28. *Non fecit sic universæ genti.* Nemo vos fallat: non nuntiatum est alicui genti hoc judicium Dei: quomodo patiantur et justi et injusti: quomodo pro merito omnes: quomodo in gratia Dei, non in suis meritis liberentur ipsi justi. Non annuntiatum est hoc universæ genti; sed soli Jacob, soli Israel. Quid ergo nos facimus, si non annuntiavit universæ genti, sed tantum Jacob, tantum Israel? Ubi erimus nos? In Jacob et in Israel. *Judicia sua non manifestavit eis.* Quibus? Omnibus gentibus. Et quomodo vocatæ sunt nives, soluto crystallo? Quomodo vocatæ sunt gentes, justificato Paulo? Quomodo, nisi
Rom. 11. 17. etc. ut essent in Jacob? Præcisus est oleaster, ut insereretur in olivam. Jam ad olivam pertinent; jam non debent dici gentes, sed una gens in Christo, gens Jacob gens Israel. Quare gens Jacob et gens Israel? Quia Jacob de Isaac, Isaac de Abraham. Abrahæ autem quid dictum est? In semine tuo benedicentur omnes gentes. Hoc
Gen. 22. 18. idem dictum est ad Isaac, hoc et ad Jacob. Pertinemus ergo ad Jacob: quia pertinemus ad Isaac, pertinemus ad Abraham. Semen enim Abrahæ, non me vel quolibet homine, sed Apostolo sancto interpretante, Christus est: et ipse ait, Non
Gal. 3. 16. dicit, Et seminibus tamquam in multis; sed tamquam in uno, Et semini tuo, quod est Christus. Si unum semen, unus Jacob, unus Israel, et omnes gentes (a) unus in Christo. Ergo ad omnes pertinet gentes, quod revelavit ipsi Jacob et ipsi Israel: et illi soli in aliis gentibus deputandi sunt, qui nolentes credere in Christum, nolunt recedere ab oleastro et inseri olivæ. Remanebunt in silvosis (b) rami steriles et amari. Gaudeat Ja-
Gen. 17. 36. Rom. 11. 25. cob. Quid est Jacob? Supplantator; quia supplantavit fratrem Jacob. Cæcitas enim ex parte Israel facta est, ut plenitudo Gentium intraret. De Jacob factus est Israel. Quid est Israel? Jam omnes audiamus, omnes Israel, sive qui hic estis in membris Christi, sive qui foris et non foris, et per omnes gentes ubique foris, ubique intus: audiat ipse Israel, qui ex Jacob factus est Israel. Quid est Israel? Videns Deum. Ubi videbit Deum? In pace. In qua pace? Pace Jerusalem: quia, Posuit, inquit, fines tuos pacem. Ibi laudabimus, omnes unus in uno ad unum erimus: quia deinceps multi dispersi non erimus.

IN PSALMUM CXLVIII.

* ENARRATIO.

* Sermo ad plebem.

1. MEDITATIO præsentis vitæ nostræ in laude Dei esse debet: quia exsultatio sempiterna futuræ nostræ vitæ, laus Dei erit: et nemo potest idoneus fieri futuræ vitæ, qui non se ad illam modo exercuerit. Modo ergo laudamus Deum: sed et rogamus Deum. Laus nostra lætitiam habet, oratio gemitum. Promissum est enim nobis aliquid, quod nondum habemus; et quia verax est qui promisit, in spe gaudemus: quia tamen nondum habemus: in desiderio gemimus. Bonum est nobis perseverare in desiderio, donec veniat quod promissum est, et transeat gemitus, succedat sola laudatio. Propter hæc duo tempora, unum quod nunc est in tentationibus et tribulationibus hujus vitæ, alterum quod tunc erit in securitate et exsultatione perpetua, instituta est nobis etiam celebratio duorum temporum, ante Pascha et post Pascha. Illud quod est ante Pascha, significat tribulationem, in qua modo sumus: quod vero tunc agimus post Pascha, significat beatitudinem, in qua postea erimus. Ante Pascha ergo quod celebramus, hoc et agimus: post Pascha autem quod celebramus, significamus quod nondum tenemus. Propterea illud tempus in jejuniis et orationibus exercemus, hoc vero tempus relaxatis jejuniis in laudibus agimus. Hoc est enim, *Halleluia*, quod cantamus: quod Latine interpretatur, ut nostis, Laudate Dominum. Ideo illud tempus ante resurrectionem, hoc tempus post resurrectionem Domini est. Quo tempore significatur vita futura, quam nondum tenemus: quia quod significamus post resurrectionem Domini, tenebimus post resurrectionem nostram. In capite enim nostro nobis utrumque figuratum est, utrumque demonstratum est. Passio Domini ostendit nobis vitam præsentis necessitatis, quia oportet laborare, et tribulari, et ad extremum mori: resurrectio vero et clarificatio Domini ostendit nobis vitam, quam accepturi sumus, cum venerit retribuere digna dignis, mala malis, bona bonis. Et quidem modo mali omnes cantare nobiscum possunt, *Halleluia:* si autem in malitia sua perseveraverint, canticum vitæ nostræ futuræ labiis dicere potuerunt; ipsam vero vitam, quæ tunc erit in ea veritate, quæ nunc significatur, obtinere non possunt; quia noluerunt meditari, antequam veniret, et tenere quod venturum erat.

2. Nunc ergo, Fratres, exhortamur vos, ut laudetis Deum: et hoc est quod nobis omnes dicimus, quando dicimus, *Halleluia.* Laudate Dominum, dicis tu alteri, dicit ipse tibi: cum se omnes exhortantur, omnes faciunt quod hortantur. Sed laudate (c) de totis vobis: id est, ut non sola lingua et vox vestra laudet Deum, sed et conscientia vestra, vita vestra, facta vestra. Etenim laudamus modo in ecclesia quando congregamur: cum quisque discedit ad propria, quasi cessat laudare Deum. Non cesset bene vivere, et semper laudat Deum. Tunc desinis laudare Deum, quando a justitia, et ab eo quod illi placet, declinas. Nam si a vita bona numquam

(a) Editi, unum: dissentientibus MSS.
(b) Sic aliquot MSS. At editi, *ramis.*
(c) Sic MSS. At Am. et Lov. *Sed laudate totis votis, id est* etc. Er. *Sed laudate totis votis, de totis vobis* etc.

declines: lingua tua tacet, vita tua clamat, et aures Dei ad cor tuum. Quomodo aures nostræ ad voces nostras, sic aures Dei ad cogitationes nostras. Non potest autem fieri, ut habeat mala facta, qui habet bonas cogitationes. Facta enim de cogitatione procedunt: nec quisquam potest aliquid facere, aut ad aliquid faciendum membra movere, nisi primo præcesserit jussio cogitationis. Quomodo de interiori palatio, quidquid jusserit Imperator, per imperium Romanum emanat, quidquid videtis agi per provincias. Quantus motus fit ad unam jussionem Imperatoris intus sedentis? Movet solum ille labia, cum loquitur, et movetur omnis provincia, cum fit quod loquitur: Sic et in unoquoque hominum intus est imperator, in corde sedet. Si bonus bona jubet, bona fiunt: si malus mala jubet, mala fiunt. Cum ibi sedet Christus, quid potest jubere, nisi bona? Cum possidet diabolus, quid potest jubere, nisi mala? In tuo autem arbitrio
a Deus (*a*) esse voluit, cui pares locum, Deo, an diabolo: cum paraveris, qui possidebit, ipse imperabit. Ergo, Fratres, non tantum ad sonum adtendite: cum laudatis Deum, toti laudate: cantet vox, cantet vita, cantent facta. Et si est adhuc gemitus, tribulatio, tentatio; sperate transitura omnia, et illum venturum diem quo sine defectu laudabimus. Ecce iste Psalmus, quoniam manifestus est; currendus est nobis. Distribuit enim universam creaturam laudantem Deum, et tamquam hortatur ut laudet, quasi invenerit tacentem.

v. 1. 3. *Laudate Dominum de cælis.* Quasi invenerit tacentes in cælis laudem Domini, exhortatur ut surgant, et laudent. Numquam cælestia laudes Conditoris sui tacuerunt, numquam terrestria Deum laudare cessarunt. Sed plane sunt quædam, quæ habent spiritum laudandi Deum in eo affectu, quo eis placet Deus. Nemo enim laudat, nisi quod ei placet. Sunt autem alia, quæ spiritum vitæ et intellectum ad laudandum Deum non habent, sed quia et ipsa bona sunt, et in ordine suo integre disposita, et ad pulcritudinem universitatis referuntur, quam condidit Deus; ipsa quidem per se voce sua et corde suo non laudant Deum; sed cum ab intelligentibus considerantur, per ipsa laudatur Deus; et cum per ipsa laudatur Deus, quodam modo et ipsa laudant Deum. Verbi gratia, laudant Deum in cælo omnia, quæ habent spiritum vitæ, et intellectum purum ad eum contemplandum, et sine fastidio et defectu diligendum. Laudant autem Deum in terra per intellectum discernendi bonum et malum, per intellectum cognoscendi creaturam et Creatorem, homines qui ista cogitant, quibus tribuit Dominus mentem discernendi ista, delectandi atque laudandi. Homines possunt: pecora numquid habent hujusmodi intellectum? Si haberent hujusmodi intellectum pecora, non nobis
Psal. 31. 96. diceret Deus, Nolite esse sicut equus et mulus, quibus non est intellectus. Quando hortatur nos, ut non simus sicut pecora, sine intellectu, ostendit nobis quia homini tribuit intellectum ad laudandum Deum. Arbores numquid vel vitam ipsam habent, qua sentiant sicut pecora? Nam pecora, etsi sensum interiorem rationalem et mentem intelligentem atque discernentem non habent, quam homo habet, ut laudent Deum: habent tamen vitam (*b*) manifestam, sicut omnes novimus, appetendi cibum, utilia sumendi, noxia respuendi, sensus corporalia discernendi, visum ad colores, auditum ad voces, olfactum ad odores, gustatum ad sapores, motus vel ad voluptates, vel (*c*) a molestiis. Intelligimus hæc, et videmus ante oculos nostros. Non habent rationem intelligendi; sed habent spiritum corporis animati, et vitam manifestam: arbores autem nec ipsam habent; et tamen omnia laudant Deum. Quare laudant Deum? Quia cum ista videmus, et consideramus Creatorem, qui ea fecit, de illis nascitur in nobis laus Dei; et cum ipsorum consideratione laudatur Deus omnia laudant Deum. Cœpit ergo iste de cælo, laudant omnia, et dicit, *Laudate.* Quare, cum laudent, dicit, *Laudate?* Quia delectatus est in eo quod laudant, et placuit ei quasi adjungere hortationem suam. Quomodo si venias ad homines bonum aliquod operantes cum gaudio, sive in vinea, sive in messe, sive in aliqua agricultura; placet tibi quod faciunt, et dicis, Facite, agite: non ut tunc incipiant facere, quando dicis; sed quia placet tibi quod facientes inveneris: adjungis gratulationem et exhortationem tuam. Dicendo enim, Facite, et exhortando facientes, voto quasi facis cum illis. In hac ergo exhortatione plenus Spiritu Propheta dicit hæc.

4. Et Psalmus est *Aggæi et Zachariæ:* Sic habet titulum. Isti duo Prophetæ eo tempore, quo captivus populus tenebatur in Babylonia, prophetabant jam futurum finem captivitatis, ut restauraretur civitas Jerusalem, quæ bello ceciderat. Significaverunt ergo nobis in mysterio vitam futuram, ubi laudabimus Deum post captivitatem vitæ præsentis, ubi erit innovatio civitatis illius magnæ Jerusalem, unde peregrini suspiramus, captivitati adhuc sub onere et sarcina corporis mortalis; unde adhuc gemimus in peregrinatione, exsultabimus autem in patria. Qui autem non gemit peregrinus, non gaudebit civis; quia desiderium non est in illo. Prophetæ ergo isti sancti magnam consolationem præbuerunt tunc captivato populo secundum carnem, id est, constituto in Babilonia sub regibus alienigenis. Ostendebant enim per prophetiam, futurum tempus liberationis a captivitate instaurationis Jerusalem. Sed illa omnia in figura gesta sunt, habent veritatem suam: figurata sunt in antiquis, præsentia ostenduntur in nobis. Modo ergo quid dicit Apostolus? Quamdiu sumus in corpore, peregrinamur a Domino.

Titul. apud LXX. 1. Esdr. 51. 2. Cor. 10. 6. 1. Cor. 5. 6.

(a) Editi, *te esse voluit.* Particula *te,* abest a MSS.
(b) MSS. *vitam (manifesta est novimus,) appetendi etc.*
(c) Sic MSS. Editi autem *vel ad molestias cognoscendas.*

Nondum sumus in patria: quando erimus in patria? Quando triumphabimus devicto inimico
1. Cor. 15. 26. et 54. etc. diabolo, quando mors novissima inimica destruetur: tunc fiet sermo qui scriptus est, « Absorpta » est mors in victoriam. Ubi est mors contentio tua? ubi est mors aculeus tuus? Quando ergo nulla erit mortis contentio, quæ modo est, et facit nos gemere ex defectu et mutabilitate rerum, ex fragilitate carnis humanæ? Contendunt nobiscum quotidie tentationes, contendunt quotidie delectationes: etsi non consentiamus, tamen molestiam patimur, et convcendimus, et magnum periculum est, ne qui contendit vincatur: si autem non consentiendo vincamus, molestiam tamen patimur resistendo delectationibus. Non cessat, et non moritur hostis, nisi in resurrectione mortuorum. Sed
2. Esdr. 5. 1. præsumamus, fidamus, erigunt nos Aggæus et Zacharias, cantant futuram liberationem nostram. Si illi populo cantaverunt, et impletum est; Christiano populo quod cantatur, non implebitur? Securi estote: (a) tantummodo in ista peregrinatione vitæ quomodo agatis, videte. Non vobis placeat amor Babyloniæ, ne obliviscamini civitatem Jerusalem. Etsi corpus vestrum adhuc in Babylonia tenetur, cor vestrum ad Jerusalem præmittatur. (b) Laudet ergo tota creatura Dominum: quia hoc ibi facturi sumus, quod hic præmeditamur.

5. *Laudate Dominum de cælis: laudate eum in excelsis*. Primo de cælis dicit, postea de terra: laudatur enim Deus, qui fecit cælum et terram. Cælestia tranquilla sunt, pacata sunt; ibi semper gaudium, nulla mors, nulla ægritudo, nulla molestia; semper laudant Deum beati: nos autem adhuc (c) jusum sumus, sed cum cogitamus quomodo ibi laudetur Deus, cor ibi habeamus, et non sine caussa audiamus, Sursum corda. Levemus cor sursum, ne putrescat in terra: quoniam placet nobis quod ibi agunt Angeli. Modo nos spe; postea re, cum illuc venerimus. *Laudate* ergo *eum in excelsis*.

v. 2. 6. *Laudate eum omnes Angeli ejus, laudate eum omnes virtutes ejus.* v. 3. * *Laudate eum sol et luna, laudate eum omnes stellæ et lumen.* v. 4. * *Laudate eum cæli cælorum, et aquæ quæ super cælos sunt,* v. 5. * *laudent nomen Domini.* Quando explicat omnia numerando? Sed tamen summatim et quasi omnia perstrinxit, et conclusit omnia cælestia laudantia Creatorem suum.

7. Et quasi diceretur ei, Quare illum laudant, quid illi debent, quid illis contulit, ut laudent
Item v. 5. eum sequitur: *Quoniam ipse dixit, et facta sunt; ipse mandavit, et creata sunt.* Non mirum si opera laudant operatorem, non mirum est si facta laudant factorem, non mirum si creatura laudat Creatorem. Ibi est Christus nominatus est, et quasi non audivimus nomen ipsius. Quis
Johan. 1. 1. est Christus? In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum: » hoc erat in principio apud Deum. Omnia per » ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil. » Per quid facta sunt? Per Verbum. Quomodo hic » ostendit, quia per Verbum facta sunt? *Ipse dixit, et facta sunt; ipse mandavit et creata sunt.* Nemo dicit, nemo mandat, nisi verbo.

8. *Statuit ea in sæculum et in sæculum sæculi.* v. 6. Omnia cælestia, omnia superiora, virtutes omnes atque Angelos, civitatem quamdam supernam, bonam, sanctam, beatam: unde quoniam peregrinamur, miseri adhuc sumus; et quo redituri, in spe beati; et quo cum redierimus in re beati. *Statuit ea in sæculum et in sæculum sæculi: præceptum posuit, et non præteribit.* Quale præceptum putatis habere cælestia et Angelos sanctos? Quale præceptum dedit illis Deus? Quale, nisi ut laudent illum? Beati quorum hoc est negotium, laudare Deum. Non arant, non seminant, non molunt, non coquunt: opera enim sunt ista necessitatis, ibi necessitas non est. Non furantur, non deprædantur, non adulterantur: opera enim sunt ista iniquitatis, ibi iniquitas non est. Non frangunt panem esurienti, non vestiunt nudum, non suscipiunt peregrinum, non visitant ægrotum, non concordant litigiosum, non sepeliunt mortuum: opera enim sunt ista misericordiæ, ibi nulla miseria est, in qua fiat misericordia. O beati! Putamus erimus et nos sic? Eia suspiremus, de suspirio gemamus. Et quid sumus, ut ibi simus? Mortales, projecti, abjecti, terra et cinis. Sed qui promisit, omnipotens est. Si ad nos adtendamus, quid sumus? si ad illum, Deus est, omnipotens est. Non est facturus angelum ex homine, qui fecit hominem ex nihilo? Aut vero pro minimo habet Deus hominem, propter quem mori voluit Unicum suum? Adtendamus ad indicium dilectionis. (d) Promissionis Dei tales arras accepimus: tenemus mortem Christi, tenemus sanguinem Christi. Quis mortuus est? Unicus. Pro quibus mortuus est? Utinam pro bonis, utinam pro justis. Sed quid? Rom. 5. 6. Etenim Christus, ait Apostolus, pro impiis mortuus est. Qui DONAVIT impiis mortem suam, quid servat justis, nisi vitam suam? Erigat ergo se humana fragilitas, non desperet, non se collidat, non se avertat, non dicat, Non ero. Qui promisit, Deus est: et venit, ut promitteret; apparuit hominibus, venit suscipere mortem nostram, promittere vitam suam. Venit ad regionem peregrinationis nostræ, accipere hic quod hic abundat, opprobria, flagella, colaphos, sputa in faciem, contumelias, spineam coronam, suspensionem in ligno, crucem, mortem. Hæc abundant in regione nostra: ad talia commercia venit. Quid hic dedit, quid accepit? Dedit exhortationem, dedit doctrinam, dedit remissionem peccatorum; accepit contumelias, mortem, crucem. Adtulit nobis de illa regione bona, et

(a) Sic MSS. At editi, *non tantummodo in ista peregrinatione vitæ hujus, sed quomodo hic agatis videte.*
(b) Plerique MSS. *Laudat ergo* etc.
(c) Editi, *in imo sumus.* At MSS. *jusum sumus:* quod idem sonat. Confer. Tractat. 8. in Epist. Johan. n. 2.
(d) Sic MSS. At editi, *dilectionis et promissionis Dei. Tales* etc.

in regione nostra pertulit mala. Promisit tamen nobis quod ibi futuri simus unde venit; et ait, Pater, volo, ut ubi ego sum, et ipsi sint mecum. Tanta præcessit dilectio. Quia ubi nos eramus, fuit nobiscum; ubi ipse est, erimus cum illo. Quid tibi promisit Deus, o homo mortalis? Quia victurus es in æternum. Non credis? Crede, crede. Plus est jam quod fecit, quam quod promisit. Quid fecit? Mortuus est pro te. Quid promisit? Ut vivas cum illo. Incredibilius est quod mortuus est æternus, quam ut in æternum vivat mortalis. Jam quod incredibilius est tenemus. Si propter hominem mortuus est Deus, non est victurus homo cum Deo? Non est victurus mortalis in æternum, propter quem mortuus est qui vivit in æternum? Sed quomodo mortuus est Deus, et unde mortuus est Deus? Et potest mori Deus? Accepit ex te, unde moreretur pro te. Non posset mori, nisi caro; non posset mori, nisi mortale corpus: induit se ubi pro te moreretur, induet te ubi cum illo vivas. Ubi se induit morte? In virginitate matris. Ubi te induet vita? In æqualitate Patris. Elegit sibi hic thalamum castum, ubi conjungeretur sponsus sponsæ. Verbum caro factum est, ut fieret caput Ecclesiæ. Verbum enim ipsum non est pars Ecclesiæ: sed ut esset caput Ecclesiæ, carnem assumsit. Quiddam nostrum jam sursum est, quod hic accepit, ubi mortuus est, ubi crucifixus est. Jam quædam primitiæ tuæ præcesserunt, et dubitas quia secuturus es?

Johan. 17. 24.

Johan. 1. 14.

9. Ergo convertat se et ad terrena, quia jam dixit laudes cælestium. *Laudate Dominum de terra*. Superius enim unde cœpit? Laudate Dominum de cælis, et enarravit cælestia: modo audi terrestria. *Dracones et omnes abyssi*. Abyssi, profunditates aquarum sunt: maria omnia, nubilosus iste aer ad abyssum pertinet. Ubi nubes, ubi venti, ubi tempestates, ubi pluviæ, coruscationes, tonitrua, grandines, nix, et quidquid vult Deus fieri super terras de isto humido et caliginoso aere, totum hoc terræ nomine appellavit, quia (*a*) nimis mutabile est atque mortale: nisi forte putatis quia sursum pluit stellis. Omnia ista hic fiunt prope ad terram. Et aliquando sunt homines in cacuminibus montium, et nubes sub se vident, et fiunt plerumque pluviæ: et apparent bene intentis omnia ista, quæ perturbato aere concitantur, hic fieri in ista mundi parte infima. Propterea ad ista caliginosa, id est, ad hunc aerem, tamquam ad carcerem, damnatus est diabolus, de apparatu superiorum Angelorum lapsus cum angelis suis: nam Apostolus hoc de illo dicit, Secundum principem potestatis aeris hujus, qui nunc operatur in filiis diffidentiæ. Et alius Apostolus dicit, Si enim Deus angelis peccantibus non pepercit, sed carceribus caliginis inferni retrudens, tradidit in judicio puniendos servari, infernum hoc appellans, quod inferior pars mundi sit. Noli enim cogitare quid accepit diabolus, sed quid perdidit. Omnia ergo ista videtis qualia sunt, mutabilia, turbata, terribilia, corruptilia: tamen habent locum suum, habent ordinem suum, implent et ipsa Universi pulchritudinem pro modo suo, et ideo laudant Dominum. Conversus ergo ad illa, tamquam exhortans et ipsa; immo exhortans nos, ut eorum consideratione laudemus Dominum, (sic enim laudant Deum, cum considerata pariunt laudem Dei) cœpit dicere, *Laudate Dominum de terra, dracones et omnes abyssi*, Dracones circa aquam versantur, de speluncis procedunt, feruntur in aera, concitatur propter eos aer: magna quædam sunt animantia dracones, majora non sunt super terram. Propterea inde cœpit dicere, *Dracones et omnes abyssi*. Sunt autem speluncæ aquarum latentium, unde fontes, unde flumina procedunt: et alia procedunt, ut fluant super terram, alia occulte subter eunt: et totum hoc, atque omnis ista humida natura aquarum, simul cum mari et isto infimo aere, abyssus vel abyssi vocantur, ubi vivunt dracones et laudant Deum. Quid, putamus quia choros faciunt dracones, et laudant Deum? Absit. Sed vos considerantes dracones, adtendite artificem draconum, creatorem draconum; et cum miramini dracones, et dicitis, Magnus Deus qui hæc fecit, dracones laudant Deum de vocibus vestris. *Dracones et omnes abyssi*.

v. 7.

v. 1.

a

Ephes. 2. 2.

2. Pet. 2. 4.

10. *Ignis, grando, nix, glacies, spiritus tempestatis, quæ faciunt verbum ejus*. Quare hic addidit, *quæ faciunt verbum ejus?* Multi stulti non valentes contemplari et discernere creaturam locis suis et ordine suo, sub nutu et jussu Dei agentem motus suos, visum est illis quia superiora omnia Deus gubernat, inferiora vero despicit, abjicit, deserit, ut nec curet ista, nec gubernet, nec regat; sed casibus regantur, quomodo possunt, qua possunt; et movent illos quæ dicunt aliquando sibi; (sed non dicant tibi, id est, ne audiendo consentias quando ista dicunt; blasphema enim sunt et exsecrabilia Deo:) Si Deus plueret, numquid plueret in mare? Qualis, inquiunt, providentia? Getulia sitit, et mare compluitur. Acute sibi videntur tractare: quibus dicendum est hoc, Getulia (*b*) vel sitit, tu nec sitis. Bonum enim erat ut diceres Deo, Anima mea velut terra sine aqua tibi. Quod alio loco aperte dicitur, Sitivit tibi anima mea, quam multipliciter tibi et caro mea. Et Dominus in Evangelio, Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Iste enim jam saturatus est, qui talia disputat; quasi sibi doctus videtur, nec vult discere, ideo non sitit. Nam si sitiret, vellet discere; et inveniret quia totum Dei providentia fit in terra; et miraretur disposita etiam membra pulicis. Adtendat Caritas Vestra. Quis disposuit membra pulicis et culicis, ut habeant ordinem suum, habeant vitam suam, habeant motum suum? Unam bestiolam brevem,

v. 8.

Getuliæ siccitas.

b

Psal. 142. 6.

Psal. 62. 2.

Matth. 5. 6.

(a) Sic MSS. At editi, *quia in imis mutabile est*. Paulo post MSS. plerique habent, *pluit sursum stellas*.

(b) Sic MSS. At Am. et Er. *Getulia sitit, ut tu ne sitires*. Lov. *Getulia sitit, ne tu sitires*.

minutissimam considera, quam volueris. Si consideres ordinem membrorum ipsius, et animationem vitæ qua movetur,* ut pro se fugit mortem, amat vitam, appetit voluptates, devitat molestias, exserit sensus diversos, viget in motu congruo sibi. Quis dedit aculeum culici, quo sanguinem sugat? Quam tenuis fistula est, qua sorbet? Quis disposuit ista? quis fecit ista? Expavescis in minimis, lauda magnum. Hoc itaque teneie, Fratres mei, nemo (a) vos de fide excutiat, et de sana doctrina. Qui fecit in cælo Angelum, ipse fecit in terra vermiculum: sed Angelum in cælo pro habitatione cælesti, vermiculum in terra pro habitatione terrestri. Numquid Angelum fecit repere in cœno, et vermiculum in cælo? Distribuit sedibus habitatores; incorruptionem incorruptis sedibus dedit, corruptibilia corruptibilibus locis. Totum adtende, totum lauda. Qui ergo disposuit membra vermiculi, non gubernat nubes? Et quare in mare pluit? Quasi non sint in mari, quæ alantur pluvia: quasi non ibi fecit pisces, quasi non ibi fecit animalia. Adtendite quomodo currunt pisces ad aquam dulcem. Et quare, inquit, pisci pluit, et mihi aliquando non pluit? Ut cogites te in regione esse deserti, et in peregrinatione vitæ; et amarescat tibi vita præsens, ut futuram desideres; aut ut flagelleris, et corripiaris, et corrigaris. Quomodo autem distribuit propria regionum? Ecce, quia de Getulia locuti sumus, pluit hic prope omni anno, et omni anno dat frumentum: servari hic frumentum non potest, cito corrumpitur; quia omni anno datur: ibi, quia raro, et multum datur, et diu servatur. Sed forte putas, quia ibi deserit Deus homines, aut non ibi secundum jucunditatem suam et laudant, et glorificant Deum? Apprehende inde Getulum, pone inter istas arbores amœnas: fugere hinc vult; et redire ad (b) nudam Getuliam. Omnibus ergo Deus locis, regionibus, temporibus, sua quæque distribuit et ordinavit. Et longum est commemorare diligentiorem considerationem omnium rerum. Quis illam explicat? Tamen qui oculos habent, multa ibi vident: cum viderint, placent; cum placuerint, laudantur, non tamquam ipsa, sed ille qui fecit: ita omnia laudabunt Deum.

* f. movetur per se, fugit mortem.

11. Hæc considerans spiritus Prophetæ, cum dixisset, *Ignis, grando, nix, glacies, spiritus tempestatis*, quæ omnia turbata videntur quibusdam stultis, et quasi casibus agitari, addidit, *Quæ faciunt verbum ejus.* Non tibi ergo videantur casibus moveri, quæ verbo Dei in omni motu suo deserviunt. Quo vult Deus, illuc ignis, illuc fertur nubes, sive pluviam, sive nivem, sive grandinem portet. Et quare aliquando percutiunt montem fulmina, et non percutiunt latronem? Quodcumque possum dicere pro captu mentis meæ, quantum Deus donare dignatur, majores majora noverint, et amplius intelligant; et det vobis Deus plus sapere quam dico, tamen cum temperantia, sine superbia. Possum ergo pro modulo meo dicere, quare percutiant montem, et non percutiant latronem: quia forte adhuc latronis conversionem quærit, et ideo percutitur mons qui non timet, ut mutetur homo qui timet. Aliquando et tu cum das disciplinam, terram feris, ut infans expavescat. Et aliquando ferit et quem vult hominem. Sed dicis mihi, Ecce ferit innocentiorem, et dimittit sceleratiorem. Noli mirari: undecumque mors pio (c) bona est. Unde autem scis, illi sceleratiori, si se mutare noluerit, quid pœnarum in occulto servetur? Nonne mallent fulmine (d) incendi, quibus in fine dicetur, Ite in ignem æternum? Opus est, ut innocens sis. Quid enim? Malum est mori naufragio, et bonum est mori febre? Sive inde, sive inde moriatur, quære qualis sit qui moritur; quo post mortem iturus est, non unde de vita exiturus. Quacumque occasione hinc exituri sumus. Quibus exitibus Martyres exire meruerunt? numquid febribus? Quomodo multi optant ut febre solvantur? Alii uno ictu gladii, alii ignibus, alii bestiis? Et devoraverunt bestiæ corpora Martyrum, et non timuerunt ne perirent corpora ipsorum. Undique enim Deus reducet corpora sanctorum suorum, cui capilli nostri numerati sunt. Et quando voluit, tres pueros ab igne liberavit. Numquid ideo Machabæos in igne deseruit? Illos aperte liberavit, istos occulte coronavit. Novit igitur Deus quid agat. Tu time, et bonus esto. Undecumque volueris ut exeas hinc, paratum te inveniat. Inquilinus enim es, non possessor domus. Locata est enim tibi domus; domus ista tibi locata est, non donata, etsi nolis, migrabis: et non eam tali conditione accepisti, ut quasi tempora certa tibi sint. Quid dixit Dominus tuus? Quando voluero, cum dixero, Migra, paratus esto. Expello te de hospitio, sed dabo domum: inquilinus es in terra, eris possessor in cælo.

Matth. 25. 41. — Matth. 10. 30. — Dan. 3. 24. — 2. Machab. 7. 1. etc. — Psal. 118. 14.

12. Quidquid ergo hic accidit contra voluntatem nostram, noveritis non accidere, nisi de voluntate Dei, de providentia ipsius, de ordine ipsius, de nutu ipsius, de legibus ipsius: et si nos non intelligimus quid quare fiat, demus hoc providentiæ ipsius, quia non fit sine caussa, et non blasphemamus. Cum enim cœperimus disputare de operibus Dei, Quare hoc, quare illud; et, Non debuit sic facere, male fecit hoc: ubi est laus Dei? Perdidisti Halleluia. Omnia sic considera, quomodo placeas Deo, et laudes artificem. Quia si intrares forte in officinam fabri ferrarii, non auderes reprehendere folles, incudes, malleos. Et da imperitum hominem nescientem quid quare sit, et omnia reprehendit. Sed si non habeat peritiam artificis, et habeat saltem considerationem hominis, quid sibi di-

(a) Plerique MSS. *nemo vobis de fide excutiat sanam doctrinam.*

(b) Lov. *ad nuda Getuliæ:* dissentientibus ceteris libris.

(c) MSS *bonum est.*

(d) Sic MSS. Editi vero, *fulmine incendi potius interire quibus etc.*

cit, Non sine caussa hoc loco folles positi sunt; artifex novit quare, etsi ego non novi. In officina non audet vituperare fabrum; et audet reprehendere in hoc mundo Deum. Ergo quemadmodum *ignis*, *grando*, *nix*, *glacies*, *spiritus tempestatis*, *quæ faciunt verbum ejus:* sic omnia quæ vanis videntur in rerum natura temere fieri, non faciunt nisi verbum ejus, quia non fiunt nisi jussu ejus.

13. Deinde dicit, ut Dominum laudent, *Mon-*
v. 9. *tes et omnes colles*, *ligna fructifera et omnes ce-*
v. 10. *dri;* * *bestiæ et omnia pecora*, *reptilia et volati-*
v. 11. *lia pennata*. Deinde ad homines: *Reges terræ et*
v. 12. *omnes populi*, *principes et omnes judices terræ;* *
juvenes et virgines, *seniores cum junioribus laudent nomen Domini*. Explicata est laus de cælo, explicata est laus de terra.

v. 13. 14. *Quia exaltatum est nomen ejus solius*. Nemo hominum quærat exaltare nomen suum. Vis exaltari? Illi te subde, qui non potest humiliari. *Exaltatum est nomen ejus solius*.

v. 14. 15. *Confessio ejus* (*a*) *in terra et cælo*. Quid est, *Confessio ejus in terra et cælo?* qua ipse confitetur? Non: sed qua illum omnia confitentur, omnia clamant: omnium pulcritudo quodam modo vox eorum est, confitentium Deum. Clamat cælum Deo, Tu me fecisti, non ego. Clamat terra, Tu me condidisti, non ego. Quomodo clamant ista? Quando considerantur, et hoc invenitur; ex tua consideratione clamant, ex voce tua clamant. *Confessio ejus in terra et cælo*. Adtende cælum, pulcrum est; adtende terram, pulcra est; utrumque simul valde pulcrum est. Ipse fecit, ipse regit, ipsius nutu gubernantur, ipse trajicit tempora, momenta ipse instaurat, per (*b*) seipsum instaurat. Omnia ergo ista laudant illum, sive in statu, sive in motu, sive de terra deorsum, sive de cælo sursum, sive in vetustate, sive in renovatione. Cum vides hæc et gaudes, et adtolleris in artificem, et invisibilia ejus per ea quæ facta sunt intellecta conspicis,
Rom. 1. 20. *Confessio ejus in terra et cælo:* id est, confiteris ei de rebus terrenis, confiteris ei de rebus cælestibus. Et quia ipse fecit omnia, et melius illo
* *f.* Infra. non est aliquid, quidquid fecit * intra illum est; et quidquid in his tibi placet, minus est quam ipse. Non ergo ita tibi placeat quod fecit, ut recedas ab eo qui fecit: sed si amas quod fecit, multo magis eum qui fecit. Si pulcra sunt quæ fecit, quanto pulcrior est qui fecit? *Confessio ejus in terra et cælo*.

Item v. 14. 16. *Et exaltabit cornu populi sui*. Ecce quod prophetabant Aggæus et Zacharias. Modo cornu populi ipsius humile est in trituris, in tribulationibus, in tentationibus, in tunsione pectorum: quando *exaltabit cornu populi sui?* Quan-
Matth. 5. 45. do venerit ipse Dominus, et ortus fuerit sol noster: non iste qui oculis videtur, et oritur super
Malach. 4. 2. bonos et malos; sed de quo dicitur, Vobis qui timetis Deum, orietur sol justitiæ, et sanitas in pennis ejus. Et de quo dicturi sunt superbi et
impii, Justitiæ lumen non luxit nobis, et sol non Sap. 5. 6.
ortus est nobis. Ipsa erit æstas nostra. Modo »
fructus per hybernum in radice non apparent, adtendis quasi aridas arbores per hyemem. Qui non novit videre, aridam putat vitem: et forte juxta est quæ vere aruit: similes sunt ambæ per hyemem; illa vivit, illa mortua est: sed illius vita et illius mors in abscondito est: æstas procedit, vita illius clarificatur, mors illius manifestatur; procedit honor foliorum, fecunditas fructuum; vestitur vitis in facie, ex eo quod habet in radice. Ergo modo, Fratres, tales sumus, quales sunt alii homines: quomodo nascuntur, manducant, bibunt, vestiuntur, transigunt vitam istam; sic et sancti. Aliquando ipsa res decipit homines, et dicunt, Ecce quia cœpit esse Christianus, numquid non ei dolet caput? Aut quia Christianus est, quid habet plus a me? O vitis arida, adtendis juxta te vitem nudam in hyberno, sed non aridam. (*c*) Æstas veniet, veniet Dominus, honor noster, qui latebat in radice; et tunc *exaltabit cornu populi sui*, post captivitatem, in qua mortaliter vivimus. Unde
dicit Apostolus, Nolite ante tempus quidquam 1. Cor. 4. 5.
judicare, donec veniat Dominus, et illuminabit »
abscondita tenebrarum, et tunc laus erit unicui- »
que a Deo. Sed dicis mihi, Ubi est radix mea? ubi est fructus meus? Si credis, nosti ubi est radix tua. Ibi est enim, ubi est fides tua, ubi spes et caritas tua. Audi Apostolum: Mortui e-
nim estis. Quasi per hyemem mortui appare- Coloss. 3. 3.
bant; audi quia vivunt: Et vita vestra abscon- »
dita est cum Christo in Deo. Ecce ubi habes radicem. Quando ergo honore ornaberis? quando fecundaberis fructu? Audi illum sequentem: Cum
Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos ap- Ibidem 4.
parebitis cum ipso in gloria. *Et exaltabit cor-* »
nu populi sui.

17. *Hymnus omnibus sanctis ejus*. Hymnus Ibid. v. 14.
scitis quid est? Cantus est cum laude Dei. Si laudas Deum, et non cantas, non dicis hymnum: si cantas, et non laudas Deum, non dicis hymnum: si laudas aliud quod non pertinet ad laudem Dei, etsi cantando laudes, non dicis hymnum. Hymnus ergo tria ista habet, et cantum, et laudem, et Dei. Laus ergo Dei in cantico, hymnus dicitur. Quid est ergo, *Hymnus omnibus sanctis ejus?* Accipiant sancti ejus hymnum, dicant sancti ejus hymnum: quia hoc est quod accepturi sunt in fine, hymnum sempiternum. Ideo alio
loco dicit Psalmus, Sacrificium laudis glorifica- Psal. 49. 23.
bit me, et ibi est via, qua ostendam illi salutare
meum. Et, Beati qui habitant in domo tua, in Psal. 83. 5.
sæcula sæculorum laudabunt te. Hoc est, *Hymnus omnibus sanctis ejus*. Qui sunt sancti ejus? *Filii Israel*, *populo appropinquanti sibi*. Nemo dicat, Non sum filius Israel. Ne putetis Judæos filios Israel esse, et nos non esse filios Israel: audeo vobis dicere, Fratres mei, illi non

(a) Sic MSS. juxta LXX. Editi vero, *in cælo*, *et in terra*.

(b) MSS. *per ipsum omnia. Ergo ista laudant* etc.

(c) Sic MSS. At editi, *sed non aridam per æstatis vim*, *et veniet Dominus*.

sunt, et nos sumus. Audite quare: quia major est natus secundum spiritum, quam natus secundum carnem. Unde Israel? Ex Abraham: quia
Rom. 4. 3. Isaac ex Abraham, Israel ex Isaac. Quomodo placuit Deo Abraham? Credidit autem Abraham Deo, et deputatum est illi ad justitiam. Quisquis imitatus fuerit Abraham, filius est Abrahæ: quisquis degeneraverit a fide Abraham, perdidit progeniem Abrahæ. Judæi degeneraverunt, perdiderunt: imitati sumus nos, invenimus. Audi quia illi perdiderunt: quid illis dicit Dominus di-
Johan. 8.33. centibus, Filii sumus Abrahæ? Ausi sunt ostentare se, et erigere cervicem de nobilitate gene-
Ibidem 39. ris justi: et quid illis Dominus? Si filii Abrahæ essetis, facta Abrahæ feceretis. Si ergo perdiderunt ipsi quod filii sunt Abrahæ, invenimus nos ut filii simus Abrahæ. Credendo quippe invenimus, quod illi non credendo amiserunt. Quia
» credidit Abraham Deo, et deputatum est illi ad
Gal. 3. 16. justitiam. Et semen Abrahæ Christus, et in Christo nos sumus: et ex Israel populus, de quo populo Maria, de qua Maria Christus, in quo Christo nos, ergo filii Israel nos. Et quomodo addidit, ut discerneret nos? *Filii Israel, populo appropinquanti sibi*. Attendite Judæos: si propinquant, ipsi sunt. Et forte propinquant, dicit mihi aliquis: quotidie et ipsi cantant Psalmum, et cantant hymnos Dei. Non auditis quid eis dixit Pro-
Isai. 29. 13. pheta? Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me. Si illorum cor longe est, nostrum autem cor proximum est; quia credimus, quia speramus, quia diligimus, quia Christo adjuncti sumus, membra ipsius facti sumus: numquid membra longe sunt a capite? Si essent longe,
Matth. 28. 20. et divisa essent, non diceret, Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi. Si sepa-
Act. 9. 4. rata essent, non de cælo diceret, Saule, Saule,
Matth. 25. 35. etc. » quid me persequeris? Si non in nobis esset, non diceret, Esurivi, et dedistis mihi manducare. Et
» cum dicerent illi, Quando te vidimus esurientem? Respondit, Cum uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Ecce populus, ecce appropinquans Israel: et cum illo modo spe, postea re.

IN PSALMUM CXLIX.

* Sermo ad populum.

* ENARRATIO.

1. Laudemus Dominum, et in voce, et in intellectu, et in opere bono: et sicut nos hortatur iste Psalmus, cantemus ei canticum no-
v. 1. vum. Sic enim cœpit: *Cantate Domino canticum novum*. Vetus homo, vetus canticum: novus homo, novum canticum. Vetus Testamentum, vetus canticum: novum Testamentum, novum canticum. In veteri Testamento promissiones sunt temporales et terrenæ. Quisquis terrena diligit, vetus canticum cantat: qui vult cantare canticum novum, diligat æterna. Ipsa dilectio nova est et æterna: ideo semper nova, quia numquam veterascit. Nam si bene consideres, A antiquum est hoc. Quomodo ergo est novum? Numquid, Fratres mei, vita æterna modo nata est? Vita æterna ipse Christus est, et secundum divinitatem non modo natus est: quia, In prin- Johan. 1. 1. etc.
cipio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, »
et Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud »
Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso »
factum est nihil. Si quæ per ipsum facta sunt, antiqua sunt, quid est ipse, per quem facta sunt? quid, nisi æternus, et Patri coæternus? Sed nos delapsi in peccatum, pervenimus ad vetustatem. Nostra enim vox est in illo Psalmo, ubi dicitur Psal. 6. 8.
cum gemitu, Inveteravi in omnibus inimicis meis. Inveteravit homo per peccatum, innovatur per gratiam. Omnes ergo qui innovantur in Christo, ut ad vitam æternam incipiant perti- B nere, canticum novum cantant.

2. Et hoc canticum pacis est, canticum hoc caritatis est. Quisquis se a conjunctione san- In Donatistas.
ctorum separat, non cantat canticum novum. Secutus est enim veterem animositatem, non novam caritatem. In nova caritate quid est? Pax, vinculum sanctæ societatis, compago spiritalis, ædificium de lapidibus vivis. Ubi est hoc? Non in uno loco, sed per universum orbem terrarum. Audi hoc de alio Psalmo: sic dicit, Cantate Psal. 95. 1.
Domino canticum novum, cantate Domino omnis »
terra. Ex hoc intelligitur, quia qui non cum omni terra cantat, canticum vetus cantat, quælibet verba de ore ejus procedant. Quid enim attendo quid sonet, cum video quid cogitet? Et tu, inquis, vides quid cogitet? Facta indicant. C Nam oculus in conscientiam non penetrat. Attendo quid agat, et ibi intelligo quid cogitet. Neque enim si quisque, verbi gratia, comprehenderit hominem in furto, in homicidio, in adulterio, cogitationes ipsius in corde videt, sed in factis. Sunt quædam, quæ intus latent: sed sunt et multa, quæ procedunt in opera, et manifesta fiunt etiam hominibus. Cum ergo essent illi, qui se a compage Christi caritatis et societate sanctæ Ecclesiæ separarunt, mali intus apud se, non noverat nisi Deus. Venit tentatio: (a) separavit illos, et patefecit hominibus quod noverat Deus. Non enim fructus ostenditur nisi in Matth. 7. 16.
factis. Unde dictum est, Ex fructibus eorum cognoscetis eos. Dixit enim Dominus ad quosdam, Matth. 20. 28.
qui ovium vestitu se induunt, intus autem sunt D lupi rapaces: et ne forte fragilitas humana dignoscere non posset lupum sub ovina pelle, ait, Ex fructibus eorum cognoscetis eos. Quærimus fructus caritatis, invenimus spinas dissensionis. Ex fructibus eorum cognoscetis eos. Ergo can- »
ticum eorum vetus est: cantemus nos canticum novum. Jam diximus, Fratres, omnis terra cantat canticum novum. Qui cum omni terra non cantat canticum novum, dicat quod vult, linguis sonet Halleluia, dicat tota die, dicat tota nocte; non valde aures meæ inclinantur ad vocem cantantis, sed quæro mores operantis. Interrogo enim, et dico, Quid est quod cantas? Respondet,

(a) Sic Am. et MSS. At Er. et Lov. *superavit*.

Halleluja. Quid est, Halleluja? Laudate Dominum. Veni, simul laudemus Dominum. Si tu laudas Dominum, et ego (*a*) laudabo Dominum; quare in discordia sumus? Caritas laudat Dominum, discordia blasphemat Dominum.

3. Et vultis jam nosse ubi cantetis canticum novum? Quæ dicturus est in ipso Psalmo, videte quomodo fiant, et ubi fiant; utrum per omnes gentes fiant ista, an in una aliqua parte terrarum: et hinc plenius intelligetis ad quem pertineat canticum novum. Jam quidem manifestum est illud, quod de alio Psalmo commemoravi, [Psal. 95. 1.] Cantate Domino canticum novum. Et ut ostenderet in cantico novo esse fructum caritatis et unitatis, addidit, Cantate Domino omnis terra. » Nemo se separet, nemo se disjungat: triticum es, ferto paleam quo usque ventiletur. (*b*) De area vis exculi? Etsi triticum esses foris ab area, [Matth. 3. 12.] invenirent te volatilia, et colligerent te. Adde quia (*c*) eo ipso quo discedis et volas, paleam te esse indicas: et quia levis eras, venit ventus, et de sub pedibus boum ablatus es. Qui autem triticum sunt, ferunt trituram; gaudent, quia grana sunt, gemunt inter paleam, exspectant ventilatorem, quem cognoscunt redemtorem. *Cantate Domino canticum novum: laus ejus in Ecclesia sanctorum.* Hæc est Ecclesia sanctorum, Ecclesia frumentorum toto terrarum orbe diffusorum; per agrum Domini seminata, quod est hic mundus, ipso Domino exponente, cum de seminante diceret: [Matth. 13. 24. etc.] Quia homo seminavit bonum semen in agro suo, et venit inimicus, et » superseminavit zizania; et dixerunt servi patri» familias, Nonne bonum semen seminasti in agro » tuo? unde hic sunt zizania? Respondit ille, Inimicus homo hoc fecit. Voluerunt colligere zizania, et compescuit illos dicens, Sinite utraque » crescere usque ad messem, et in tempore mes» sis dicam messoribus, Colligite primum zizania, » et alligate fasciculos ad comburendum ea, triti» cum autem meum reponite in horreo. Postea interrogaverunt eum discipuli dicentes, Narra nobis parabolam zizaniorum. Et ipse exponit omnia, ut nullus homo cordi suo tribuat quod ibi intellexerit, sed Magistro cæli exponenti. Nemo dicat, Exposuit sibi quomodo voluit. Si parabolam Prophetæ exponeret Dominus, quando ipse per eos loquebatur quod dicebant; quis auderet dicere, non sic debere exponere? Multo magis quando ipse exposuit quod proposuit ipse, quis audet contradicere manifestæ veritati? Cum ergo hanc parabolam Dominus exponeret, ait, [Ibidem 37. etc.] Qui autem seminat bonum semen, est Filius hominis: se utique demonstrans. Bonum vero semen, filii sunt regni, ipsa est Ecclesia sanctorum. Zizania autem, filii sunt maligni. Ager est hic mundus. Jam videte Fratres, quia per mundum seminatum est bonum semen, et per mundum seminata sunt zizania. Numquid in parte triticum, et in parte zizania? Per totum triticum, et per totum zizania. Ager Domini mundus est, non Africa. Non quomodo (*d*) terræ istæ: Getulia fert sexagenum aut centenum, et Numidia fert denum: non sic est Deo ager suus. Ubique illi fertur fructus, et centenus, et sexagenus, et tricenus: tu tantum vide quid velis esse, si cogitas ad (*e*) Domini fructum pertinere. Ergo Ecclesia sanctorum, Ecclesia catholica est. Ecclesia sanctorum non est Ecclesia hæreticorum. Ecclesia sanctorum illa est, quam præsignavit Deus antequam videretur; et exhibuit, ut videretur. Ecclesia sanctorum erat antea in codicibus, modo in gentibus: Ecclesia sanctorum antea tantummodo legebatur, nunc et legitur, et videtur. Quando solum legebatur, credebatur: modo videtur, et contradicitur. *Laus ejus in Ecclesia sanctorum.*

4. *Lætetur Israel in eo qui fecit eum.* Quid est Israel? [v. 2.] Videns Deum: hoc enim interpretatur nomen Israel. Qui videt Deum, in ipso lætetur, a quo factus est. Quid est ergo, Fratres, quia diximus nos ad Ecclesiam pertinere sanctorum, numquid jam videmus Deum? Quomodo sumus Israel, si non videmus? Est quædam visio hujus temporis, erit altera visio futuri temporis: visio quæ modo est, per fidem est; visio quæ futura est, per speciem erit. Si credimus, videmus: si amamus, videmus. Quid videmus? Deum. Ubi est ipse Deus? Interroga Joannem: Deus caritas est. [1. Johan. 4. 16] Benedicamus nomen ejus sanctum; et gaudeamus in Deo, si gaudemus in caritate. Quisquis habet caritatem, ut quid illum mittimus longe, ut videat Deum? Conscientiam suam adtendat, et ibi videt Deum. Si caritas ibi non habitat, non ibi habitat Deus: si autem caritas ibi habitat, Deus ibi habitat. Vult illum forte videre sedentem in cælo; habeat caritatem, et in eo habitat sicut in cælo. Ergo simus Israel, et lætemur in eo qui fecit nos. *Lætetur Israel in eo qui fecit eum.* In eo qui fecit eum lætetur, (*f*) non in Ario, non in Donato, non in Cæciliano, non in (*g*) Proculiano, non in Augustino. *In eo lætetur qui fecit eum.* Nos, Fratres, non vobis commendamus: sed commendamus vobis Deum, quia commendamus vos Deo. Quomodo vobis Deum commendamus? Ut diligatis eum bono vestro, non bono ipsius: quia malo vestro eum non diligitis, non malo ipsius. Non enim minus habebit Deus divinitatem, si homo in illum non habeat caritatem. Tu crescis ex Deo, non ille ex te: et tamen tantum nos dilexit prior, antequam [Ibidem 19.] eum diligeremus, ut Filium suum unicum mit-

(a) Sic MSS. At editi, *et ego laudabo Dominum. Quare* etc.

(b) Am. et Er. *De area* vix excutieris, si triticum es. *Si triticum esses foris ab area* etc.

(c) Aliquot MSS. *eo ipso quo* excedis *et volas*. Ceteri: *quod excedis.*

(d) Ita melioris notæ MSS. Alii vero, *Non quomodo terra ista Getulia fert sexagenum* etc. Editi, *Non quomodo fert terra ista Getuliæ sexagenum* etc

(e) Aliquot MSS. *ad dominum fructuum pertinere.*

(f) Nonnulli MSS. omittunt, *non in Ario.*

(g) Hinc merito conjicias sermonem Hippone habitum vivente *Proculiano* sive *Proculeiano*, ejusdem urbis ex Donatistarum parte episcopo circiter initium 5 sæculi: de quo vide August. epist. 33. 34. 35. 78. et 88.

Johan. 1. 3. teret mori pro nobis. Qui fecit nos, factus est
inter nos. Quomodo nos ipse fecit? Omnia per
ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil.
Quomodo factus est inter nos? Et Verbum caro
factum est, et habitavit in nobis. Ergo ipse est,
a in quo debemus lætari. Nemo (*a*) homo sibi ar-
roget partes ipsius: ab ipso est lætitia, quæ nos
facit felices. *Lætetur Israel in eo qui fecit eum.*

Item v. 2. 3. *Et filii Sion exsultent in rege suo.* Ipse I-
srael, filii Ecclesiæ sunt. Quia Sion fuit quidem
una civitas, quæ cecidit: in ejus reliquiis habi-
tabant quidem sancti temporaliter; sed Sion vera
et Jerusalem vera, (quia ipsa Sion, quæ Jerusa-
Gal. 4. 26. lem,) æterna est in cœlis, quæ est mater no-
stra. Ipsa nos genuit, ipsa est Ecclesia sancto-
rum, ipsa nos nutrivit, ex parte peregrina, ex
magna parte immanens in cœlo. Ex parte qua
immanet in cœlo, beatitudo Angelorum est; ex
parte qua peregrinatur in hoc sæculo, spes est
Luc. 2. 14. justorum. De illa dictum est, Gloria in excelsis
» Deo: de hac dictum est, Et in terra pax homini-
» bus bonæ voluntatis. Qui ergo in hac vita ge-
munt, et desiderant illam patriam, currant dile-
ctione, non pedibus corporis: non quærant na-
ves, sed pennas, duas alas caritatis apprehen-
Matth. 22. 40. dant. Quæ sunt duæ alæ caritatis? Dilectio Dei,
et proximi. Peregrinamur enim, suspiramus,
gemimus. Venerunt ad nos litteræ de patria no-
stra, ipsas vobis recitamus.

6. *Lætetur Israel in eo qui fecit eum, et filii
Sion exsultent in rege suo.* Quod dixit, *qui fecit
eum;* hoc dixit, *in rege suo.* Quod audistis, *Israel;*
id sunt *filii Sion:* et quod audistis, *in eo qui fe-
cit eum;* hoc est, *in rege suo.* Filius Dei qui fecit
nos, factus est inter nos: et Rex noster regit
nos, quia Creator noster fecit nos. Ipse est ta-
men per quem facti sumus, qui est per quem
nos regimur: et ideo Christiani, quia ille Chri-
stus. Christus a chrismate dictus est, id est, ab
1. Reg. 10. 1. et 16. 13. Exod. 30. 30. unctione. Reges autem ungebantur et sacerdo-
tes: ille vero unctus est et Rex et Sacerdos: Rex
pugnavit pro nobis, Sacerdos obtulit se pro no-
bis. Quando pro nobis pugnavit, quasi victus
est, vere autem vicit. Crucifixus est enim, et de
cruce sua, in qua erat fixus, diabolum occidit:
et inde Rex noster. Unde autem Sacerdos? Quia
se pro nobis obtulit. Date Sacerdoti quod offe-
b rat. Quid inveniret homo quod daret, (*b*) mun-
dam victimam? Quam victimam? Quid mundum
potest offerre peccator? O inique, o impie, quid-
quid adtuleris immundum est, aliquid mundum
pro te offerendum est. Quære apud te quid of-
feras; non invenies. Quære ex te quod offeras;
non delectatur arietibus, nec hircis, nec tauris.
Omnia ipsius sunt, etsi non offeras. Offer ergo
illi mundum sacrificium. Sed peccator es, im-
pius es, sed inquinatam conscientiam habes. Po-
teris forte aliquid mundum offerre, purgatus:
sed ut purgeris, aliquid pro te offerendum est.
Quid ergo pro te oblaturus es, ut munderis? Si
mundatus es, poteris offerre quod mundum est.
Offerat ergo seipsum mundus sacerdos, et mun-
det. Hoc est quod fecit Christus. Nihil mundum
invenit in hominibus, quod offerret pro homi-
nibus: seipsum obtulit mundam victimam. (*c*) c
Felix victima, vera victima, hostia immaculata.
Non ergo hoc obtulit, quod nos illi dedimus: im-
mo hoc obtulit, quod a nobis accepit, et mun-
dum obtulit. Carnem enim a nobis accepit, hanc
obtulit. Sed unde illam accepit? De utero virgi-
nis Mariæ, ut mundam offerret pro immundis.
Ipse Rex, ipse Sacerdos, in eo lætemur.

7. *Laudent nomen ejus in choro.* Et chorus v. 3.
quid significat? Multi noverunt chorum: et quia
in civitate loquimur, prope omnes norunt. Cho-
rus est consensio cantantium. Si in choro (*d*) d
cantamus, concorditer cantemus. In choro can-
tantium quisquis voce discrepuerit, offendit au-
ditum, et perturbat chorum. Si vox inconve-
nienter cantantis disturbat concentum cantan-
tium, quomodo disturbat hæresis dissonans con-
centum laudantium? Chorus Christi jam totus
mundus est. Chorus Christi ab Oriente in (*e*) Oc-
cidentem consonat. Videamus si tantum exten- e
ditur chorus Christi. Dicit Psalmus alius, A solis Psal. 112. 3.
ortu usque ad occasum laudate nomen Domini,
Laudent nomen ejus in choro.

8. *In tympano et psalterio psallant ei.* Quare Item v. 3.
assumit tympanum et psalterium? Ut non sola
vox laudet, sed et opera. Quando assumitur tym-
panum et psalterium, manus concinunt voci. Sic
et tu, si quando Halleluja cantas, porrigas et
panem esurienti, vestias nudum, suscipias pe-
regrinum; non sola vox sonat, sed et manus con-
sonat, quia verbis facta concordant. Assumsisti
organum, et consentiunt digiti linguæ. Et ipsum
mysterium tympani et psalterii non est tacen-
dum. In tympano corium extenditur, in psalte-
rio chordæ extenduntur: in utroque organo ca-
ro crucifigitur. Quam bene psallebat in tympano Gal. 6. 14.
et psalterio, qui dicebat, Mihi mundus crucifi-
xus est, et ego mundo. Ipsum psalterium, (*f*) f
velut tympanum tollere te vult, qui amat canti-
cum novum, qui te docet quando tibi dicit, Qui
vult esse meus discipulus, abneget semetipsum, Matth. 16. 24.
et tollat crucem suam, et sequatur me. Non di- »
mittat psalterium suum, non dimittat tympa- »
num: extendatur in ligno, et siccetur a concu-
piscentia carnis. Nervi quanto plus fuerint ex-
tenti, tanto acutius sonant. Ut ergo acute sona-
ret Pauli apostoli psalterium, quid dixit? Quæ Philip. 3. 13.
retro oblitus, in ea quæ ante sunt extentus, se- »
quor ad palmam supernæ vocationis. Extendit
se ipse: tetigit Christus, et sonavit dulcedo veri-
tatis. *In tympano et psalterio psallant ei.*

9. *Quoniam beneficit Dominus in populo suo.* v. 4.

(a) Sic MSS. At editi, *Nemo sibi arroget, nemo sibi deroget partes ipsius.*

(b) Corbeiensis MS. *quod daret mundum? Quam victimam?*

(c) Hic in editis additur, *hostiam immaculatam*: et infra post *vera victima*, repetitur *munda victima:* quæ verba MSS. auctoritate sustulimus.

(d) Aliquot MSS. *cantamus.*

(e) Aliquot MSS. *et occidente.*

(f) Lov. *vel tympanum*: dissentientibus ceteris libris.

Quid tam beneficum, quam mori pro impiis? Quid tam beneficum, quam sanguine justo delere chirographum peccatoris? Quid tam beneficum, quam dicere, Non ad me pertinet quod fuistis, estote quod non fuistis? *Benefecit Dominus in populo suo*, dimittendo peccata, promittendo vitam æternam. Benefacit aversum convertere, pugnantem adjuvare, vincentem coronare.
a *Benefecit Dominus in populo suo. Et* (a) *exaltabit*
b *mansuetos in* (b) *salute*. Exaltantur enim et superbi, sed non in salute. Mansueti in salute, superbi in morte: id est, superbi ipsi se exaltant, et Dominus eos humiliat, mansueti autem ipsi se humiliant, et Deus eos exaltat. *Et exaltabit mansuetos in salute.*

v. 5. 10. *Exsultabunt sancti in gloria.* Aliquid volo dicere: audite attentius de gloria sanctorum. Nemo est enim, qui non amet gloriam. Sed gloria stultorum popularis illa quæ dicitur, habet
c illecebram (c) deceptionis, ut ad laudes vanorum hominum quisque commotus, velit sic vivere, ut prædicetur ab hominibus quibuscumque, quomodocumque. Hinc homines insani effecti, et inflati tipho, inanes intus, foris tumidi, etiam res suas perdere volunt, donando Scenicis, Histrionibus, Venatoribus, Aurigis. Quanta donant, quanta impendunt? Effundunt vires, non patrimonii tantum, sed etiam animi sui. Isti fastidiunt pauperem, quia non clamat populus, ut pauper accipiat: clamat autem populus, ut Venator accipiat. Illi ergo ubi eis non clamatur, nolunt erogare: ubi clamatur ab insanis, insaniunt, et fiunt omnes insani, et qui spectatur, et qui spectat, et qui donat. Insana ista gloria reprehenditur a Domino, improbatur ante oculos Omnipotentis. Et tamen, Fratres mei, Christus sic improperat suis, et dicit, Non a vobis accepi tantum, quantum acceperunt Venatores;
Matth. 25. 42. et illis ut donaretis, de meo donastis: ego autem » nudus eram, et non vestistis me. Et illi, Et quan- » do te vidimus nudum, et non vestivimus te? Et ille, Cum uni ex minimis meis non fecistis, nec mihi fecistis. Sed eum vis vestire, qui tibi placet, in quo tibi Christus displicet. Vestire vis Venatorem, quo forte victo erubescas: Christus numquam vincitur; et diabolum vicit, et pro te vicit, et tibi vicit, et in te vicit. Talem victorem vestire non vis. Quare? Quia minus clamatur, quia minus insanitur. Propterea isti qui tali gloria delectantur, in conscientia sua nihil habent.
d Quomodo exhauriunt arcas, ut vestes (d) mittant; sic exinaniunt ipsam conscientiam, ut nihil ibi habeat pretiosum.

11. Sancti autem qui exsultant in gloria, quomodo exsultent, non opus est ut nos dicamus: ipsius Psalmi audite sequentem versum. *Exsultabunt sancti in gloria: lætabuntur in cubilibus suis.* Non in theatris, non in amphitheatris, non
A in circis non in nugis, non in foris; sed *in cubilibus suis*. Quid est, *in cubilibus suis?* In cordibus suis. Audi apostolum Paulum exsultantem in cubili suo: Nam gloria nostra hæc est, testi- 2. Cor. 1. 12.
monium conscientiæ nostræ. Rursum timendum est, ne quisque apud seipsum fiat sibi placens, et quasi superbus de conscientia sua glorietur. Debet enim quisque cum tremore exsultare: quia
donum Dei est unde exsultat, non meritum suum. Psal. 2. 11.
Etenim sunt multi sibi placentes, et justos se esse arbitrantes; et procedit adversus illos alia
pagina dicens, Quis gloriabitur castum se habere Prov. 20. 9.
cor; aut quis gloriabitur mundum se esse a pec- »
cato? Est ergo quidam MODUS IN CONSCIENTIA GLORIANDI, ut noveris fidem tuam esse sinceram; noveris esse spem tuam certam, noveris carita-
B tem tuam esse sine simulatione. Sed quoniam multa sunt adhuc forte quæ possunt offendere oculos Dei: lauda Deum qui tibi ista donavit, tunc perficiet quod donavit. Propterea cum dixisset, *Lætabuntur in cubilibus suis:* ne quasi sibi placentes viderentur, adjunxit statim, *Exsultationes*
Dei in faucibus eorum. Sic lætabuntur in cubi- v. 6.
libus suis, ut non sibi tribuant quod boni sunt, sed illum laudent a quo acceperunt quod sunt, a quo vocantur ut perveniant ad id quod nondum sunt, et a quo sperant perfectionem; cui gratias agunt, quia inchoavit. *Exsultationes Dei in faucibus eorum.* Jam videte sanctos, videte gloriam eorum, videte per universum mundum, videte quod *exsultationes Dei* sint *in faucibus eorum.*

12. *Et frameæ bis acutæ in manibus eorum.* Item v. 6.
C Framea appellatur, quam vulgo spatam dicunt. Sunt enim gladii ex una parte acuti, ipsæ sunt machæræ. Ipsæ autem frameæ, ipsæ et romphææ, ipsæ etiam spatæ appellantur. Magnum mysterium habet hoc genus ferramenti, quod ex utraque parte acutum est. Ipsæ *frameæ* sunt *bis acutæ in manibus eorum.* Frameas bis acutas intelligimus sermonem Domini: et una framea est; sed ideo multæ dicuntur, quia multa
ora sunt, et multæ linguæ sanctorum. Sermo Hebr. 4. 12.
ergo Dei, gladius bis acutus. Unde bis acutus? Dicit de temporalibus, dicit de æternis. In utroque probat quod dicit, et eum quem ferit, separat a mundo. Nonne ipse est gladius, de quo
Dominus dicit, Non veni pacem mittere in ter- Matth. 10. 34.
ram, sed gladium? Attende quomodo venit dis-
D jungere, quomodo venit separare. Disjungit sanctos, disjungit impios, separat a te quod te impedit. Filius vult servire Deo, pater non vult: venit gladius, venit sermo Dei, dividit filium a patre. Filia vult, mater non vult: gladio dividuntur ab invicem. Nurus vult, socrus non vult: veniat gladius bis acutus, afferat promissionem vitæ præsentis et futuræ, consolationem temporalium, æternorum perfruitionem. Ecce gladius ex utraque parte acutus, promittens tempora-

(a) MSS. *et exaltavit.*
(b) Sic MSS. juxta LXX. At editi, *in salutem: et* infra, *in mortem.*
(c) Sic MSS. At Am. *delectationis, ut ad laudem suam et honorem hominum.* Er. *delectationis et deceptionis, ut ad laudem suam et honorem vanorum hominum.* Sic etiam editio Lov. excepto quod non addit, *et deceptionis.*
(d) Am. et Er. *mutent*, Lov. *niteant*. Castigantur ad MSS.

a lia (*a*) et æterna. In quo nos fefellit? Nonne Ecclesia Dei per totum mundum non erat? Ecce est. Antea legebatur, et non videbatur: modo sicut legitur, ita cernitur. Quidquid temporaliter nobis promissum est, ad unam partem gladii pertinet: quidquid in sempiternum, ad alteram partem gladii pertinet. Habes spem futurarum rerum, habes consolationem præsentium, noli retrahi ab eo qui vult retrahere: pater, mater, soror, uxor sit, amicus sit, non te retrahat; et utilis tibi erit gladius bis acutus. Utiliter te ille separat, male tu conglutinas. Venit ergo Dominus noster ferens gladium bis acutum, promittens æterna, implens temporalia. Nam ideo et duo Testamenta dicuntur. Quæ erant ergo *frameæ bis acutæ in manibus eorum?* Duo Testamenta ad gladium bis acutum pertinent? Vetus Testamentum terrena promittit, Novum æterna. In utroque sermo Dei verax inventus est, ut gladius bis acutus. Quare ergo in manibus, et non in linguis? *Et frameæ bis acutæ*, inquit, *in manibus eorum. In manibus* dixit, in potestate. Acceperunt ergo sermonem Dei in potestate, ut ubi vellent dicerent, cui vellent dicerent; non timerent potestatem, non contemnerent paupertatem. In manibus enim habebant gladium, qua volebant vibrabant, versabant, percutiebant: et hoc totum erat in potestate prædicantium. Nam si non est in manibus sermo, ne forte aliquis dicat, Quomodo sermo est gladius bis acutus, et quomodo in manibus? Si ergo sermo non est in
Aggæi 1. 1. manibus, quare scriptum est, Factus est sermo Domini in manu Aggæi prophetæ? Numquid, Fratres, sermonem suum Deus in digitis ipsius fecit? Quid est, In manu ipsius factus est? In potestate illi datum est prædicare sermonem Domini. Postremo possumus etiam has manus aliter intelligere. Nam qui locuti sunt, in lingua habuerunt sermonem Dei; qui scripserunt, in manibus. *Et frameæ bis acutæ in manibus eorum.*

13. Jam, Fratres, videtis sanctos armatos: adtendite strages, adtendite gloriosa prælia. Si enim imperator, et miles; et si miles, et hostis; si bellum, et victoria. Quid fecerunt isti haben-
v. 7. tes in manibus frameas bis acutas? *Ad faciendam vindictam in gentibus.* Videte si non est vindicta facta in gentibus. Quotidie ipsa fit, hoc agimus et nos loquendo. Adtendite quomodo cæsæ sunt gentes Babyloniæ. Illi redditur du-
Apoc. 18. 6. plum: sic enim de illa scriptum est, Reddite illi duplum, ad quod fecit. Quomodo redditur duplum? Bellant sancti, educunt frameas bis acutas; fiunt strages, fiunt occisiones, separationes: quomodo illi duplum redditur? Illa quando poterat persequi Christianos, carnem occidebat, Deum non confringebat: modo illi du-
b plum redditur; (*b*) et Pagani exstinguuntur, et idola franguntur. Quomodo, inquies, Pagani occiduntur? Quomodo, nisi cum Christiani fiunt? Quæro Paganum, non invenio, Christia-

A nus est: ergo mortuus est Paganus. Nam si non occiduntur, unde dictum est Petro, Macta, et Act. 10. 13.
manduca? Unde ipse Saulus occisus est persecutor, et Paulus erectus est prædicator? Quæro Saulum persecutorem, et non invenio, occisus est. Unde? De framea bis acuta. Sed quia Act. 9. 4.
occisus est in se, et vivificatus est in Christo, ideo confidens dicit, Vivo autem jam non ego, Gal. 2. 20.
vivit autem in me Christus. Quomodo illi fit, sic per illum. Etenim cum factus esset prædicator, accepit et ipse in manibus frameam bis acutam, *ad faciendam vindictam in gentibus.* Et ne vere tu putares homines ferro percuti, sanguinem fundi, vulnera in carne fieri, sequitur, et exponit, *Objurgationes in populis.* Objurgatio quæ est? Correptio. Procedat ex vobis framea
B bis acuta, nolite cessare, dedit illam vobis Deus pro modulo vestro. Qualis homo es, quia idola colis? Dic amico tuo, si tamen remansit cui dicas, Qualis homo es, qui dimisisti eum a quo factus es, et adoras quod fecisti? Melior est faber, quam quod fabricat faber. Si fabrum adorare erubescis, quod faber fecit, non erubescis? Cum cœperit erubescere, cum cœperit compungi, fecisti vulnus de framea; pervenit ad cor, moriturus est ut vivat. *Frameæ bis acutæ in manibus eorum, ad faciendam vindictam in gentibus, objurgationes in populis.*

14. *Ut alligent reges eorum in compedibus,* v. 8.
et nobiles eorum in vinculis ferreis. * *Ut faciant* v. 9.
in eis judicium conscriptum. Facile exposuimus quomodo de frameis cadant ut exsurgant, separentur ut congregentur, vulnerentur ut sanen-
C tur, moriantur ut vivant: sed quid faciemus? quomodo exponemus, *Ad alligandos reges eorum in compedibus?* Reges gentium alligandi in compedibus; *et nobiles eorum in vinculis*, addidit *ferreis.* Adestote, ut agnoscatis quod nostis. Isti enim versus, quos cœpimus exponere, obscuri sunt: sed illud quod ex illis dicturus sum, non est novum. Jam notum est vobis; modo non discere opus habetis, sed commemorari. Ad hoc autem voluit Deus obscure ponere quosdam versus suos, non ut aliquid novum de illis eruatur; sed ut quod jam (*c*) usitatum erat, c
obscuris expositis innovetur. Novimus reges factos Christianos, novimus nobiles gentium factos Christianos. Sunt hodieque, et fuerunt, et
D erunt, et non cessant frameæ bis acutæ in manibus sanctorum. Quomodo ergo ligatos compedibus et vinculis ferreis intelligimus? Scit Caritas Vestra et eruditio, (quia in Ecclesia nutriti estis, et soletis audire divinas lectiones,) quoniam infirma mundi elegit Deus, ut confun- »
deret fortia; et stulta mundi elegit Deus, ad »
confundendos sapientes; et ea quæ non sunt »
tamquam ea quæ sunt, ut quæ sunt evacuentur. »
Sic enim ait Apostolus: Videte enim vocationem »
vestram, Fratres, quia non multi sapientes se- 1. Cor. 1.
cundum carnem, non multi potentes, non mul- » 26. etc.

(a) Sic aliquot MSS. At editi, *promittens temporalia, in quibus nos non fefellit.*
(b) Christinæanus MS. et pagania occiditur, *et idola franguntur.*
(c) Sic MSS. Editi vero, *inusitatum.*

» ti nobiles; sed stulta mundi elegit Deus; et in-
» firma mundi, ut confunderet fortia; et ignobilia
» et contemtibilia elegit Deus, et ea quæ non sunt
» tamquam ea quæ sunt, ut ea quæ sunt evacuen-
» tur. Venit Deus Christus prodesse omnibus: sed elegit prodesse Imperatori de Piscatore, non Piscatori de Imperatore; et elegit ea quæ nullius momenti erant in mundo. Ipsos implevit Spiritu suo; dedit eis frameas bis acutas, prædicare præcepit Evangelium, et ire per totum orbem
Matth. 22. 19. terrarum. Fremuit mundus, erexit se leo adversus Agnum: sed fortior leone inventus est Agnus. Leo victus est sæviendo, Agnus vicit patiendo. Conversa sunt corda hominum ad timorem Christi, cœperunt reges, cœperunt nobiles miraculis commoveri, prophetiæ adimpletione turbari, videre in unum nomen concurrere genus humanum. Et quid facerent? Multi elegerunt ignobilitatem, et dimittentes domos suas, substantias suas distribuentes pauperibus, cucurrerunt ad perfectionem. Tali enim Imperfe-
Matth. 19. 21. cto dicitur a Domino, Si vis perfectus esse, va-
» de, vende omnia quæ habes, et da pauperibus,
» et veni sequere me, et habebis thesaurum in cælis. Multi ex nobilibus fecerunt hoc: sed cessaverunt isti nobiles esse gentium, elegerunt paupertatem in sæculo, nobilitatem in Christo.
a Multi autem tenent ipsam nobilitatem, (a) tenent regias potestates, et sic sunt Christiani. Ipsi sunt tamquam in compedibus, et tamquam
Eccli. 6. 25. in vinculis ferreis. Unde hoc? Ne progrederentur ad illicita, compedes acceperunt; compedes sapientiæ, compedes verbi Dei.

15. Quare ergo vincula ferrea, et non vincula aurea? Ferrea sunt quamdiu timent: ament,
1. Johan. 4. 18. et aurea erunt. Attendat Caritas Vestra quid
» loquar. Audistis modo apostolum Johannem:
» Timor non est in caritate, sed perfecta caritas foras mittit timorem, quia timor tormentum habet. Hoc est vinculum ferreum. Et tamen nisi timore incipiat homo Deum colere, non
Psal. 110. 10. perveniet ad amorem. Initium sapientiæ timor
Prov. 1. 7. Domini. Incipit ergo a vinculis ferreis, finitur ad torquem aureum. Dictum est enim de Sapientia, Et torquem aureum circa tuam cervicem.
Eccli. 6. 25. Non tibi imponeret torquem aureum, nisi primo in compedibus ferreis te alligasset. Cœpisti a
b timore, consummaris (b) ad sapientiam. Quam multi sunt, qui propterea nolunt male facere, quia gehennas timent, quia cruciatus timent? Nondum amant justitiam. Si illis promitteretur impunitas, et diceretur eis, Facite quod vultis securi, impunitum vobis erit: emitterent progressus libidinum suarum in quæque nequissima. Et maxime, Fratres mei, maxime reges et nobiles, quibus non facile dicitur, Quid fecisti? Nam pauper homo, etsi non timeat Deum; quia nullarum virium est, nullarum facultatum; ne

A cum se commoverit, in supplicium rapiatur, cessat timore hominis, etsi non Dei. Potentes autem mundi, reges, nobiles, nisi Deum timeant, quid timebunt? Sed prædicatur illis, et percutiuntur framea bis acuta. Dicitur illis, quia est qui ponat alios ad dexteram, alios ad sinistram; ut dicat eis qui a sinistris sunt, Ite in ignem æ- Matth. 25. 41.
ternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus. Nondum diligunt justitiam, sed timent pœnam: et timendo pœnam, jam acceperunt compedes, et in vinculis ferreis erudiuntur. Venit ad nos homo de sæculo potens, offendit illum uxor sua, aut forte concupivit alterius pulcriorem, aut alteram ditiorem: vult dimittere eam quem habet, (c) et non facit. Audit a servo Dei, audit c
a Propheta, audit ab Apostolo, et non facit: au-
B dit ab eo in cujus manibus est framea bis acuta,
Non facies, non licet tibi, non permittit Deus Matth. 5. 35.
dimittere uxorem, excepta caussa fornicationis. Audit hoc, timet, et non facit. Pedes leves jam progrediebantur in lapsum, compedibus tenentur: habet vincula ferrea, timet Deum. Dicitur illi, Damnabit te Deus, si feceris; judex est supra omnes, audit gemitum uxoris tuæ, reus teneberis in conspectu ejus. Hac concupiscentia blanditur, hac pœna deterret. Ibat ad consentiendum pravæ cupiditati, nisi vincula ferrea retinerent. Quod plus est, si dicat, Continere jam volo, nolo jam uxorem. Non potes. Quid si tu vis, et illa non vult? Numquid per continentiam tuam debet illa fieri fornicaria? Si alii nupserit te vivo, adultera erit. Non vult tali lucro 1. Cor. 7. 3.
C Deus compensare tale damnum. Redde debitum, etsi non exigis, redde. Pro sanctificatione perfecta Deus tibi computabit, si (d) non quod de- d
bet exigis, sed reddis quod debetur uxori. Times, non facis; concutiuntur vincula tua. Audi quia vinculis ferreis constrictus es: Alligatus es Ibidem 27.
uxori, ne quæsieris solutionem. Durum est, ferreum est. Nam quando Dominus hoc ait, ostendit quia vinculum est ferreum: (Adolescentes audite: vincula ferrea sunt, nolite pedes mittere: cum miseritis, artius constringemini compedibus. Tales compedes consolidant vobis et episcopi manus. Numquid non fugiunt in Ecclesiam compediti, et solvuntur hic? Viri fugiunt huc volentes dimittere uxores suas: hic artius colligantur; nemo (e) solvit has compedes.) e
D Quod Deus conjunxit, homo non separet. Sed Matth. 19. 6.
dura sunt vincula. Quis nesciat? Ipsam duritiam doluerunt Apostoli, et dixerunt, Si talis Ibidem 10.
est caussa cum uxore, non expedit nubere. Si vincula ferrea sunt, non opus est ut illic pedes mittantur. Et Dominus, Non omnes capiunt ver- Ibidem 11.
bum istud, sed qui potest capere capiat. Alligatus 1. Cor. 7. 17.
es uxori, ne quæsieris solutionem: quia alligatus »
es vinculis ferreis. Solutus es ab uxore, ne quæsieris uxorem: non te colliges vinculis ferreis.

(a) Hic in editis additur, *in Christo*, quod a MSS. abest.
(b) Editi, *a sapientia*. At omnes MSS. *ad sapientiam*, et ex his plures habent, *consummare*.
(c) Plerique MSS. *quam habet, Non facis, audit a servo Dei, audit a Propheta, audit ab Apostolo, Non facis*. Et infra, *Non facis, non licet tibi* etc.
(d) Sic plures MSS. Editi vero, *si quod non debetur exigis*.
(e) Sic MSS. At editi, *Nemo solvat*.

v. 9. 16. *Ut faciant in eis judicium conscriptum.*
Hoc est judicium, quod faciunt sancti per omnes
gentes. Quare, *conscriptum?* Quia ista antea
conscripta sunt, et modo complentur. Ecce modo
fiunt: aliquando legebantur, et non fiebant.
Et conclusit ita, *Gloria hæc est omnibus sanctis
ejus.* Per totum mundum, per universas gentes
hoc sancti agunt, sic glorificantur: sic exaltant
Deum in faucibus suis, sic lætantur in cubilibus
suis, sic exsultant in gloria sua, sic exaltantur
in salute, sic cantant canticum novum,
sic dicunt Halleluia, corde, ore, vita, Amen.

IN PSALMUM CL.

* ENARRATIO.

1. Quamvis ordo Psalmorum, qui mihi magni
sacramenti videtur continere secretum,
nondum mihi fuerit revelatus: tamen quia omnes
centum quinquaginta numerantur, etiam
nobis qui totius ordinis eorum altitudinem adhuc
acie mentis non penetravimus, insinuant
aliquid, unde non impudenter, quantum Dominus
adjuvat, disputare possimus. Primum quindenarius
numerus, ex quo iste multiplicatur:
(quod enim valent quindecim in ordine singulorum,
hoc valent centum-quinquaginta in ordine
denariorum, quoniam quindecies deni eos
faciunt: hoc valent mille-quingenti in ordine
centenariorum, quoniam quindecies centeni
sunt: hoc valent quindecim millia in ordine millenariorum,
quoniam quindecies mille sunt:)
quindenarius ergo numerus concordiam significat
duum Testamentorum. In illo enim observatur
sabbatum, quod significat quietem: in isto
Dominicus dies, qui significat resurrectionem.
Exodi 20. 10. Sabbatum autem est dies septimus: Dominicus
vero post septimum, quid nisi octavus, idem qui
Marci 16. 2. primus habendus est? Ipse enim dicitur etiam
una sabbati, ut deinde sit secunda, tertia, quarta,
et deinceps usque ad septimum sabbatum.
A Dominico autem usque ad Dominicum octavus
est dies: ubi Testamenti novi revelatio declaratur,
quod in veteri tamquam sub terrenis promissionibus
tegebatur. Septem porro et octo
quindecim sunt. Tot sunt et Cantica quæ appellantur
graduum, quoniam totidem fuerant etiam
templi gradus. Deinde et quinquagenarius numerus
magnum sacramentum per se gerit. Constat
enim de septimana septimanarum, addito
uno tamquam ipso octavo ad quinquagenarium
numerum terminandum. Septies quippe septem
quadragintanovem faciunt: quibus unus additur,
ut fiant quinquaginta. Qui numerus quinquagenarius
usque adeo magnæ significationis est, ut
ex Domini resurrectione tot diebus completis,
ipso quinquagenario die veniret super eos, qui
in Christo fuerant congregati, Spiritus-sanctus.
Act. 2. 1. et 5. Qui Spiritus-sanctus in Scripturis septenario
præcipue numero commendatur, sive apud Isa-

A iam, sive in Apocalypsi; ubi apertissime septem Apoc. 1. 20.
Spiritus Dei perhibentur, propter operationem
septenariam unius ejusdemque Spiritus. Quæ
operatio septenaria per Isaiam prophetam ita Isai. 11. 2.
commemoratur: Requiescet super eum Spiritus »
Dei, Spiritus sapientiæ et intellectus, Spiritus »
consilii et fortitudinis, Spiritus scientiæ et pie- »
tatis, Spiritus timoris Domini. Ipse debet intelligi Psal. 18. 10.
timor Domini castus permanens in sæculum
sæculi. Servilem autem timorem consummata 1. Johan. 4. 18.
caritas foras mittit; et nos liberos facit, ne servilia
opera faciamus, quæ sabbato prohibentur.
Caritas autem Dei diffusa est in cordibus nostris Rom. 5. 5.
per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Hinc
quoque Spiritus-sanctus septenario numero commendatur.
Quinquagenarium vero etiam in qua- Act. 2. 4.
B draginta et decem Dominus dispertitus est. Die
quippe quadragesimo post resurrectionem suam Act. 2. 1.
adscendit in cælum, ac deinde completis diebus
decem misit Spiritum-sanctum: quadragenario
scilicet numero temporalem in hoc mundo cohabitationem
commendans. Quoniam quaternarius
in quadraginta numerus prævalet: quatuor autem
partes habet mundus et annus: denario vero
addito, velut mercede pro impleta lege bonis
operibus reddita, ipsa æternitas figuratur. Hunc
quinquagenarium triplum habet centesimus et
quinquagesimus numerus, tamquam eum multiplicaverit
trinitas. Unde et hac caussa non inconvenienter
intelligimus istum numerum esse
Psalmorum. Nam et in illo numero piscium, qui Johan. 21. 11.
capti sunt retibus post resurrectionem missis,
C ad centum-quinquaginta additis tribus, velut
admonitio videtur facta, in quot partes debeat
iste numerus dispertiri, ut ter habeat quinquagenos.
Quamquam ille numerus piscium habeat
et aliam rationem multo subtiliorem et jucundiorem,
quod decem et septem in trigonum missis,
id est, ab uno usque ad decem et septem omnibus
computatis, ad eumdem numerum pervenitur.
In decem autem Lex; in septem vero
gratia significatur: quia Legem non implet, nisi Rom. 5. 5.
caritas diffusa in cordibus nostris per Spiritum-sanctum,
qui septenario numero significatur.
2. Quod (a) ergo quidam omnium Psalmorum a
quinque libros esse crediderunt, illud secuti
sunt, quotiens in fine Psalmi dictum fuerit, Fiat, Psal. 40. 14. 71. 19. 88. 53. 105. 48.
fiat. Sed hujus dispertitionis rationem cum vellem
D comprehendere, non valui: quia nec ipsæ
quinque partes æquales sunt inter se, etsi non
scripturæ quantitate, saltem Psalmorum ipso
numero, ut tricenos haberent. Et si uniuscujusque
libri finis est, Fiat fiat: cur liber quintus
idemque ultimus non eodem fine sit terminatus,
merito quæri potest. Nos autem Scripturæ canonicæ
auctoritatem sequentes, ubi legitur,
Scriptum est enim in libro Psalmorum: unum Act. 1. 20.
Psalmorum librum esse novimus. Et video quidem
quomodo et hoc verum sit, et illud si verum
est, huic vero non reluctetur. Fieri enim
potest, ut aliqua consuetudine litterarum He-

(a) Regius MSS. *Quod Græcorum quidam.*

bræarum unus liber dicatur, qui constat ex plu-
ribus: sicut ex Ecclesiis pluribus una constat
Ecclesia, et ex pluribus cælis unum cælum:
(Non enim cælorum aliquod prætermisit, qui
Psal. 120. 2. dixit, Auxilium meum a Domino, qui fecit cæ-
Gen. 1. 8. lum et terram. Et cum Scriptura dicat, Et vo-
cavit Deus firmamentum cælum; et aquas esse
super firmamentum, hoc est super cælum: non
Psal. 148. mentitur tamen eadem Scriptura dicens, Et aquæ
quæ super cælos sunt laudent nomen Domini;
quia non ait, super cælum.) et una terra ex
multis terris. Nam et orbem terræ, et orbem
terrarum, quotidiana consuetudine dicimus. Et
qui ait, Scriptum est in libro Psalmorum, quam-
quam mos loquendi sic se habeat, ut unum esse
librum insinuare voluisse videatur: tamen re-
sponderi potest, in libro Psalmorum esse di-
ctum, in aliquo libro eorum quinque. Quod in
usu locutionis usque adeo vel non est, vel raro
est, ut etiam duodecim Prophetarum unum li-
brum esse ideo persuadeatur, quia similiter le-
Act. 7. 42. gitur, Sicut scriptum est in libro Prophetarum.
Sunt etiam qui universas omnino Scripturas ca-
nonicas unum librum vocent, quod valde mira-
bili et divina unitate concordent: et hinc esse
Psal. 39. 8. dictum, In capite libri scriptum est de me, ut
» faciam voluntatem tuam: ut sic intelligatur per
Filium Pater fecisse mundum, cujus conditio
principium Scripturarum est in libro Geneseos.
Vel magis quia prophetia videtur esse, non fa-
cta narrans, sed futura prænuntians; (non enim
ait, quod fecerim; sed, ut faciam, sive, ut face-
rem voluntatem tuam:) ad illud hæc sententia
referenda est, quod in primis partibus ejusdem
Gen. 2. 24. libri scriptum est, Erunt duo in carne una. Quod
Ephes. 5. 32. sacramentum magnum dicit Apostolus, in Chri-
sto et in Ecclesia. Quamquam et iste Psalmorum
liber potest intelligi significatus, ubi dictum est,
Psal. 39. 8. In capite libri scriptum est de me, ut faciam vo-
etc. » luntatem tuam. Sequitur enim; Deus meus vo-
lui, et legem tuam in medio cordis mei. De ipso
quippe accipitur prophetatus in capite libri hu-
Psal. 1. 1. jus Psalmus ipse primus, Beatus vir qui non
» abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum
» non stetit, et in cathedra pestilentiarum non se-
» dit: sed in lege Domini voluntas ejus, et in lege
» ejus meditabitur die ac nocte. Ut hoc sit quod
Psal. 39. 9. dictum est: Deus meus volui, et legem tuam in
Ibidem 10. medio cordis mei. Quod autem sequitur, Evan-
gelizavi justitiam tuam in Ecclesia magna: con-
Gen. 2. 24. gruentius ad illud refertur, Et erunt duo in car-
ne una.

3. Sive ergo illud, sive hoc intelligatur quod
Psal. 39. 8. dictum est, In capite libri: liber iste. Psalmo-
rum per quinquagenos, si per ipsos quinquage-
narios articulos interrogetur; magnum aliquid
et valde dignum consideratione respondet. Non
enim frustra mihi videtur quinquagesimus esse
de pœnitentia, centesimus de misericordia et ju-
dicio, centesimus-quinquagesimus de laude Dei
A in sanctis ejus. Sic enim ad æternam beatam-
que tendimus vitam, primitus peccata nostra
damnando, deinde bene vivendo, ut post con-
demnatam vitam malam gestamque bonam, me-
reamur æternam. Secundum propositum enim
occultissimæ justitiæ bonitatisque suæ Deus,
quos prædestinavit, illos et vocavit; et quos vo- Rom. 8. 30.
cavit, ipsos et justificavit; quos autem justifica- »
vit, ipsos et glorificavit. Prædestinatio nostra »
non in nobis facta est, sed in occulto apud »
ipsum, in ejus præscientia. Tria vero reliqua »
in nobis fiunt, vocatio, justificatio, glorificatio.
Vocamur prædicatione pœnitentiæ: sic enim
cœpit Dominus evangelizare, Agite pœnitentiam, Matth. 3. 2.
appropinquavit enim regnum cælorum. Justifi- et 4. 17.
camur in vocatione misericordiæ, et timore ju-
B dicii: hinc est quod dicitur, Deus in nomine tuo Psal. 53. 3.
salvum me fac, et in virtute tua judica me. Non
timet judicari, qui impetraverit ante salvari.
Vocati, renuntiamus diabolo per pœnitentiam,
ne sub jugo ejus remaneamus: justificati, sana-
mur per misericordiam, ne judicium timeamus:
glorificati, transimus in vitam æternam, ubi
Deum sine fine laudamus. Ad hoc pertinere ar-
bitror quod Dominus ait, Ecce ejicio dæmonia, Lucæ 13. 32.
et sanitates perficio hodie et cras et tertia (a) a
consummor. Quod etiam in triduo suæ passionis
et dormitionis et evigilationis ostendit. Crucifi-
xus est enim, et sepultus, et resurrexit. In cru-
ce de principibus et potestatibus triumphavit,
in sepulcro requievit, in resurrectione exsulta-
vit. Pœnitentia cruciat, justitia tranquillat, vita
C æterna glorificat. Pœnitentiæ vox est, Miserere Psal. 50. 3.
mei Deus secundum magnam misericordiam »
tuam, et secundum multitudinem miserationum »
tuarum dele iniquitatem meam. Hæc offert sa- »
crificium Deo spiritum contribulatum, cor con-
tritum et humiliatum. Justitiæ Christi vox est
in electis suis, Misericordiam et judicium can- Psal. 100. 1.
tabo tibi, Domine, psallam, et intelligam in via » et 2.
immaculata, quando venies ad me. Per miseri- »
cordiam quippe adjuvamur ad faciendam justi-
tiam, ut securi ad judicium veniamus: ubi di-
sperduntur de civitate Domini omnes qui ope- Ibidem 8.
rantur iniquitatem. Quo versu Psalmus iste con-
cluditur, (b) vitæ æternæ vox est. b

4. *Laudate Dominum in sanctis ejus.* Uti- v. 1.
que in eis quos glorificavit. *Laudate eum in fir-*
D *mamento virtutis ejus.* * *Laudate eum in vir-* v. 2.
tutibus ejus: vel ut alii interpretati sunt, *in po-*
tentatibus ejus. Laudate eum secundum multi-
tudinem magnitudinis ejus. Omnia ista ipsi sunt
sancti ejus: quomodo dicit Apostolus, Ut nos si- 2. Cor. 5. 21.
mus justitia Dei in ipso. Si ergo justitia Dei
quam fecit in eis, cur non et virtus Dei quam
fecit in eis, ut resurgerent a mortuis? Nam et
in Christi resurrectione virtus maxime com-
mendatur: quia in passione infirmitas fuit, di-
cente Apostolo, Etsi crucifixus est ex infirmita- 2. Cor. 13. 4.
te, sed vivit ex virtute Dei. Et alio loco, Ad co- Philip. 3. 10.

(a) Editi, tertia *die*. Abest *die* a potioribus MSS. et a Græco textu Evangelii.

(b) Editi, *et vita* etc. Particula *et* redundat, nec est in MSS.

gnoscendum, inquit, eum, et virtutem resurrectionis ejus. Optime autem ait, *In firmamento*
Rom. 6. 9. *virtutis ejus.* Firmamentum est enim virtutis,
a quia jam non (*a*) morietur, et mors ei ultra non dominabitur. Cur non et potentatus Dei dicantur, quos in eis fecit? Immo ipsi sint potenta-
2.Cor. 5. 11. tus ejus: quomodo dictum est, Nos sumus justitia Dei in ipso. Quid enim potentius, quam regnare in æternum, sub pedibus positis omnibus inimicis? Cur non ipsi sint etiam multitudo magnitudinis ejus? Non qua ipse magnus est, sed qua magnos eos fecit, tam multos, hoc
Dan. 7. 10. est, millia millium. Sicut aliter intelligitur justitia, qua est ipse justus, aliter quam in nobis facit, ut nos simus justitia ejus.

5. Iidem ipsi sancti, sunt in omnibus musicis organis deinceps significati, ad laudandum Deum. Quod enim proposuit dicens, *Laudate Dominum in sanctis ejus:* hoc exsequitur, varie significans eosdem ipsos sanctos ejus.

v. 3. 6. *Laudate eum in sono tubæ:* propter laudis excellentissimam claritatem. *Laudate eum in psalterio et cithara.* Psalterium est de superioribus laudans Deum, cithara de inferioribus laudans Deum; tamquam de cælestibus et terrestribus, tamquam eum qui fecit cælum et terram. Jam quippe in alio Psalmo exposuimus psalterium de super habere sonorum illud lignum, cui nervorum series, ut meliorem sonum reddat, incumbit: quod lignum cithara inferius habet.

v. 4. 7. *Laudate eum in tympano et choro.* Tympanum laudat Deum, cum jam in carne mutata nulla est terrenæ corruptionis infirmitas. De corio quippe fit tympanum exsiccato atque firmato. Chorus laudat Deum, quando laudat eum pacata societas. *Laudate eum in chordis et organo.* Chordas habet et psalterium et cithara, quæ superius commemorata sunt. Organum autem generale nomen est omnium vasorum musicorum; quamvis jam obtinuerit consuetudo, ut Organa proprie dicantur ea quæ inflantur follibus: quod genus significatum hic esse non arbitror. Nam cum organum vocabulum Græcum sit, ut dixi, generale omnibus musicis instrumentis, hoc cui folles adhibentur, alio Græci nomine appellant. Ut autem organum dicatur, magis Latina et ea vulgaris est consuetudo. Quod ergo ait, *in chordis et organo*, videtur mihi aliquod organum, quod chordas habeat, significare voluisse. Non enim sola psalteria et citharæ chordas habent: sed quia in psalterio et cithara, propter sonum ab inferioribus et superioribus, inventum est aliquid quod secundum hanc distinctionem possit intelligi, aliud nos in ipsis chordis quærere admonuit: quia et ipsæ sunt
b caro, sed jam a corruptione (*b*) liberata. Quibus fortasse ideo addidit organum, non ut singulæ sonent, sed ut diversitate concordissima consonent, sicut ordinantur in organo. Habebunt enim etiam tunc sancti Dei differentias suas consonantes, non dissonantes, id est, consentientes, non dissentientes: sicut fit suavissimus concentus ex diversis quidem, sed non inter se adversis sonis. Stella enim ab stella dif- 1.Cor.15.41.
fert in claritate, sic et resurrectio mortuorum.

8. *Laudate eum in cymbalis bene sonantibus,* v. 5.
laudate eum in cymbalis jubilationis. Cymbala invicem tangunt ut (*c*) sonent, ideo a quibusdam c labiis nostris comparata sunt. Sed melius intelligi puto in cymbalis quodam modo laudare Deum, dum quisque honoratur a proximo suo, non a seipso; et invicem honorantes dant laudem Deo. Ne quis autem cymbala intelligeret, quæ sine anima sonant, ideo puto additum, *in cymbalis jubilationis.* Jubilatio namque, id est, ineffabilis laus, nonnisi ab anima proficiscitur. Nec prætereundum existimo quod musici dicunt, et res ipsa manifesta est, tria genera sonorum, voce, flatu, pulsu: voce, ut est per fauces et arterias, sine organo aliquo cantantis hominis: flatu, sicut per tibiam, vel quid ejusmodi: pulsu, sicut per citharam, vel quid ejusmodi. Nullum itaque genus hic prætermissum est: nam vox est in choro, flatus in tuba, pulsus in cithara; tamquam mens, spiritus, corpus; sed per similitudines, non per proprietates. Quod ergo proposuit, *Laudate Dominum in sanctis ejus*, quibus hoc dixit, nisi eis ipsis? Et in quibus ut Deum laudent, nisi in seipsis? Vos enim sancti ejus, inquit, virtus ejus estis, sed quam fecit in vobis: et potentatus ejus, et multitudo magnitudis ejus, quam fecit et ostendit in vobis. Vos estis tuba, psalterium, cithara, tympanum, chorus, chordæ, et organum, et cymbala jubilationis bene sonantia, quia consonantia. Vos estis hæc omnia: nihil hic vile, nihil hic transitorium, nihil ludicrum cogitetur. Et quia sapere secundum carnem mors est, *Omnis spiritus laudet* v. 6.
Dominum.

SANCTI AURELII AUGUSTINI (*uti quidem in editis Er. et Lov. ad hujus tomi calcem habetur:*) Oratio, quam post singulos sermones atque tractatus dicere consuevit.

CONVERSI ad Dominum Deum Patrem omnipotentem, puro corde ei, quantum potest parvitas nostra, maximas atque veras gratias agamus: præcantes toto animo singularem mansuetudinem ejus, ut preces nostras in beneplacito suo exaudire dignetur; Inimicum quoque a nostris actibus et cogitationibus sua virtute expellat, nobis fidem multiplicet, mentem gubernet, spiritales cogitationes concedat, et ad beatitudinem suam perducat: per Jesum Christum filium suum Dominum nostrum, qui cum eo vivit et regnat in unitate Spiritus-sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum, Amen.

(a) Aliquot MSS. *non morientur, et mors eis ultra* etc
(b) Sic meliores MSS. Editi vero, *liberatæ.*

(c) Editi, ut *bene sonent.* Abest *bene* a MSS.

* ENARRATIO.

In tribus MSS. Vaticano, Regio et alio Dominicanorum conventus Claromontani reperta, proxime ante alteram, quam suo loco habes, ejusdem Psalmi expositionem: et maxima parte inserta vulgato sub nomine Hieronymi in Psalmos commentario.

1. OPPORTUNE quartus decimus Psalmus lectus est: et secundum ordinem ita evenit, ut propemodum de industria lectus esse videatur. Secundum ordinem lectus est Psalmus, et ex dispensatione Dei puto factum esse, ut quod vobis proderat, in ordine exponendi hodie recita-
v. 1. retur. Quartus decimus Psalmus lectus est, qui præscribitur *Psalmus David*. David autem noster Christus est, ut sæpe diximus. Deinde legi-
Exodi 12.18. mus in Exodo, quia quarta-decima die agnus immoletur: quarta-decima die immolatur, quando luna plena est, quando nihil ei deest de lumine: videte ergo quod Christus non immolatur nisi in perfecto et pleno lumine. Quoniam ergo quarta decima die immolandus est agnus vobis, nunc Propheta miratur, et interrogat, et dicit:

Item v. 1. 2. *DOMINE quis habitabit in tabernaculo tuo?* vos qui vultis habitare in tabernaculo Domini, audite quid dicitur. *Quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo?* Non prius in monte, et postea in tabernaculo; sed prius in tabernaculo, et ita in monte. Tabernaculum non est firma domus, tabernaculum non habet fundamentum; sed huc illucque mutatur, et cum transmigrante migrat. Propterea dicitur παροικία, non habitatio. *Domine quis accolet in tabernaculo tuo?* Quoniam tabernaculum est, propterea παροικία dicitur. Videamus ergo quid est tabernaculum, quid est mons: cum tabernaculum non habeat fundamentum, sed domus incerta sit; montes autem firma habeant fundamenta: tabernaculum mihi videtur esse istius mundi Ecclesia. Nunc Ecclesiæ quas videtis tabernacula sunt; non enim hic permanemus
1.Cor. 7.31. habitantes, sed alio migraturi sumus. Si enim transit schema mundi istius, et dicitur in alio
Matth. 24. 35. loco, Quia cælum et terra transibunt: quanto magis et Ecclesiarum lapides, quos videmus? Nunc ergo Ecclesiæ tabernacula dicuntur, quoniam migraturi sumus de istis ad montem sanctum Dei. Quis est iste mons Domini sanctus? Dicit Ezechiel contra principem Tyri, Vulnera-
Ezech. 28. 28, sec. LXX. tus es, inquit, a monte Domini. *Et quis requiescet in monte sancto tuo?* Quoniam ergo de tabernaculis ad montes migraturi sumus, debemus discere qui sunt isti, qui migraturi sunt in montem sanctum Dei.

A 3. Hoc quod dixit, *Quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo:* interrogantis est. Quod ergo interrogavit Propheta, nunc respondet Spiritus sanctus: et quid ei dicit? Vis scire o Propheta, vis scire quis habitet in tabernaculo meo, aut quis requiescat in monte sancto meo? Audi quæ sequuntur: si hæc feceris quæ sequuntur, habitabis in monte sancto meo. Vos ergo qui vultis habitare in tabernaculo, et adscendere in montem sanctum Dei, non necesse est ut mea verba audiatis; audite quid Dominus Prophetæ responderit; hoc facite quod præcepit Dominus, et adscendetis in montem sanctum Domini. *Qui ingreditur sine* v. 2.
macula, et operatur justitiam. Propterea dicitur Psal. 1. 18.
et in centesimo-octavo-decimo Psalmo, Beati
B immaculati in via. Statim in principio dicitur, Beati immaculati in via. Quomodo ibi dicitur, immaculati in via: sic et hic dicitur, *Qui ingreditur sine macula*. Qui ingreditur, in via est. *Qui ingreditur sine macula*. Videte quid præcipitur: non dixit, qui pervenit ad finem sine macula; sed, qui adhuc in itinere est, et maculam non habet. Dicere aliquis poterat, Non habeo maculam, non feci malum. Non sufficit nobis malum non facere, nisi fecerimus et bonum. Denique sequitur, *Et operatur justitiam*. Non dixit, operatur castitatem; non dixit, operatur sapientiam, operatur fortitudinem. Et hæ quidem virtutes optimæ sunt. Verbi caussa sapientia nobis prodest, ut persecutionibus erudiamur; fortitudo nobis prodest, ut persecutionibus resista-
C mus: deinde temperantia et castitas nobis prodest, ne perdamus animas nostras. Justitia sola magna virtus est et mater omnium. Dicat aliquis, Quomodo justitia major est ceteris virtutibus? Ceteræ virtutes habentem delectant; justitia non delectat habentem se, sed alios. Si sum sapiens, sapientia me delectat; si sum fortis, me delectat fortitudo mea; si fuero castus, castitas mea lætitia mea est: ceterum justitia non prodest habenti, sed ceteris miseris non habentibus. Fac aliquem pauperem rixam habere cum fratre meo; fac fratrem meum potentem esse, et alium, hoc est alienum a me pauperem et miserum, opprimit per potentiam: (a) sapientia mea quid prodest pauperi? Justitia prodest, quoniam non accipio personam fratris, sed pro veritate judico.
D Justitia non novit fratrem, non novit matrem, non novit patrem, veritatem novit: personam non accipit, Dominum imitatur. Propereaque dixit, *Et operatur justitiam*, ne videretur ceteras virtutes exclusisse. Qui irascitur pro alterius refrigerio, qui aliorum miseriis non delectatur, iste justus est.

4. Dicamus et cetera quæ sequuntur. *Qui lo-* v. 3.
quitur veritatem in corde suo. Multi loquuntur veritatem in labiis, et non in corde, qui viden-

(a) *Sapientia mea quid prodest pauperi?* Adde, *Fortitudo mea quid prodest pauperi? Mea castitas quid prodest pauperi?* Ita velus codex in Colbertina bibliotheca paucos ante dies collocatus, qui charactere, forma et magnitudine, Regio quod a Petrarcha in epist. Variar. 22. vel 24. laudatur, volumini simillimus, eademque ætate, id est ante annos ab hinc sexcentos descriptus, alteram illam Psalmi XIV. expositionem pariter exhibet, quemadmodum et alia quædam dubia, immo quæ certo constat non esse Augustini, qualis est Basilii in Psalmos præfatio in iisdem codicibus contenta.

tur vera dicere, sed cor cum labiis non consonat. *Qui non egit dolum in lingua sua.* Quia quod mente tractavit, sermone pertulit. *Nec fecit proximo suo malum.* Quidam putant proximum esse fratrem, aut vicinum, aut cognatum, aut consanguineum. Sed Dominus noster docet
Lucæ 10. 30. nos in Evangelio, in ea parabola, ubi quidam descendit de Jerusalem in Jericho: Sacerdos transivit, Levites transivit, non est misertus; Samarites transivit, et misertus est. Et interrogat postea Dominus, et dicit, Quis horum proximus fuit? Et statim dicitur, Qui bene fecit. Et infert Dominus, Ite et vos similiter facite. Omnes ergo nobis homines proximi sumus, et nulli debemus malum facere. Sin autem proximos intelligimus fratres et cognatos; ergo licet nobis alienis male facere? Sed absit ita credere. Omnes homines proximi sumus; unum enim habemus patrem. *Et opprobrium non accepit adversus proximos suos.* Grandis res dicitur: numquam, inquit, vicinis murmuratus est contra eum: numquam invenit, inquit, aliquam occasionem detrahendi ei: hæc virtus excedit humanam conditionem, Dei gratia est.

v. 4. 5. *Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus.* Etsi imperator est, etsi præfectus est, etsi episcopus est, etsi presbyter: (in Ecclesia enim istæ sunt dignitates:) quicumque malus est in conspectu sancti, pro nihilo computatur. Et statim sequitur, *Timentes autem Dominum glorificat.* Iste sanctus qui ingreditur sine macula, qui potentes despicit, quia mali sunt; si quem viderit timere Deum, licet pauper sit, tamen illum glorificat. *Qui jurat proximo suo,* (a) *et non despicit.* Et hic proximum similiter debemus accipere, ut supra.

6. *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram.* v. 5.
Multa sunt quæ dicantur, sed hora excludimur. Quoniam autem nudiustertius de principio *cat hæc eos diximus, et propitio Deo de Chaldæa egressi estis cum Abraham, et meministis quæ dixeramus, quomodo egressi estis de Chaldæa, et venistis in terram promissionis. Denique et Abraham postquam venit in terram promissionis, hinc inde adversarii erant, hostes terram tenebant; venit Dominus, et educit eum foras, et ponit in montem, et ostendit ei universam terram, et dicit, Hæc omnia tibi dabo et semini tuo. Illi promisit, nobis redditurus est.

f. catecheseos. Gen. 11. 31.

EXPLICIT TRACTATUS AURELII AUGUSTINI EPISCOPI DE PSALMO XIV.

***Et mox in iisdem mss. subjicitur altera ejusdem Psalmi expositio, quæ incipit*, De hoc titulo, etc.**

(a) *et non despicit.* Verius Colbertinus MS. *et non decipit.*

LOCA EX PSALMIS

In quibus ab editione Vulgata distant Augustinus in subsequenti opere, et Latina quædam, quæ cum Augustino passim Græcæ interpretationi LXX. pressius insistunt, Psalteria vetera ea præsertim quæ in celeberrimis Ecclesiis decantantur a primis temporibus, scilicet Romanum, pro usu Cleri basilicæ Vaticanæ excusum Romæ an. 1663. Romanum item in Quincuplici Psalterio cura Jac. Fabri Stapulensis, qui id operis in 5. S. Germani cœnobio an. 1508. absolverat, impressum Parisiis an. 1509. Mediolanense, juxta morem Ambrosianæ Mediolanensis Ecclesiæ typis editum Mediolani an. 1555. Germanense manu descriptum, quo codice B. ipse Germanus Parisiorum episcopus, dum viveret, usus fuisse traditur. Hilarianum et Ambrosianum, id est Psalterium quod in suis Commentariis sequitur Hilarius et Ambrosius. Vetus denique versio quæ sub hacce inscriptione, *Secundum Græcum*, tertiam columnam occupat in S. Petri Carnutensis Psalterio tripartito, ubi columnam primam tenet interpretatio secundum Hebræum; mediam Vulgata. Quibus ex libris varietates insigniores, immo eas omnes, ex quarum notatione aut Augustiniano Psalterio robur accessurum, aut nonnihil demum emolumenti emersurum esse videbatur, edendas curavimus.

Ad hæc adnotantur quædam in ipsamet Vulgata editione lectiones variantes, excerptæ ex prædicto Carnutensi libro ante annos 700. descripto, et ex ejusdem ætatis MS. Colbertino Vulgatam continente sub hoc titulo, *Liber Psalmorum de translatione Septuaginta Interpretum, emendatum a sancto Hieronymo presbytero in novo.* Item ex Germanensi altero annos prope septingentos præferente, necnon ex Gallicano Quincuplicis Psalterii impressi an. 1509. ubi sub istius Gallicani Psalterii nomine repræsentatur editio Vulgata.

CHARACTERES LIBRORUM

Gr. designat Psalterium Græcum secundum LXX. ad Romanæ editionis exemplar excusum Parisiis an. 1628.
A. notat Augustini Psalterium.
R. Romanum usitatum, seu excusum ann. 1663.
Rom. Romanum in Quincuplici Psalterio editum an. 1708.
M. Mediolanense Psalterium.
Amb. Psalterium a B. Ambrosio expositum.
G. Germanense primum, id est, S. Germano, ut fertur, usitatum.
H. Psalterium, illustratum ab Hilario.
C. Carnutense, cui inscriptio *Secundum Græcum.*
Hebr. Hieronymi Psalterium ex Hebræo, proferendum hic in iis ad minus locis, in quibus favet antiquæ Versioni.
Vulg. Editionem Vulgatam indicat, quæ nunc in Bibliis Sixti V. sive Clementis VIII. auctoritate castigatis legitur: hujus Editionis textus primo hic loco semper exhibetur.
Car. Signat Carnutense Psalterium juxta Vulgatam.
Col. Colbertinum.
Ger. Germanense alterum.
Gal. Gallicanum in Quincuplici Psalterio editum an. 1509.

EX PSALMO LXXVI.

v. 2. *Voce mea ad Deum.* A. Rom. G. C. juxta Gr. *et vox mea ad Deum*, R. M. *vox mea* etc. omisso *et*.
v. 3. *contra eum.* A. R. Rom. M. G. *coram eo.* C. *contra eum semper.*
v. 4. *Renuit* etc. A. M. *Negavit* G. *Recusavit* R. Rom. G. *Negavi consolari animam meam.*
Item v. 4. *et exercitatus sum.* A. juxta Gr. *garrivi*, omisso *et* Hebr. *loquebar in memetipso.* G. *alienatus sum.*
Item v. 4. *et defecit.* R. Rom. M. C. *et defecit paulisper.*
v. 5. *Anticipaverunt vigilias oculi mei.* A. C. *Anticipaverunt vigilias omnes inimici mei.* G. *Præoccupaverunt custodias omnes inimici mei.* Favet Gr.
v. 6. *cogitavi.* G. *Recordatus sum.*
Item v. 6. *et annos æternos in mente habui.* A. *et annorum æternorum memor fui.* G. *et annos æternos memoratus sum.*
v. 7. *et exercitabor.* A. juxta Gr. *garriebam.* G. *cogitabam.* M. *exercitabam :* omisso *et*, quod etiam ab aliis libris abest.
Item v. 7. *et scopebam.* A. *et perscrutabar.* M. G. C. *et ventilabam.* R. Rom. *et ventilabam in me.* Gr. καὶ ἔσκαλλον.
v. 8. *Numquid.* A. *Non.* R. Rom. G. *Et dixi. Numquid.* C. *Et dixi, Non.*
Item v. 8. *projiciet.* A. *repellet.*
Item v. 8. *ut complacitior sit adhuc.* A. *ultra, ut beneplaceat ei adhuc.* M. *ut beneplacitum sit adhuc.* G. *benefacere adhuc.*
v. 9. *abscindet a generatione in generationem.* R. Rom. C. *abscidet a seculo et generatione.* G. *amputabit a seculo et generatione usque in sæculum.* M. *abscindet, et complebit verbum a generatione in generationem.*
v. 13. *et in adinventionibus tuis exercebor.* A. *et in affectionibus tuis garriam.* R. Rom. M. C. *et in observationibus tuis exercebor.* G. *et in obsecrationibus* etc.
v. 14. *sicut Deus noster.* G. *præter Deum nostrum.*
v. 15. *qui facis mirabilia.* A. R. Rom. M. G. addunt, *solus.*
v. 18. *multitudo.* M. *a multitudine.*
v. 19. *transeunt.* A. R. Rom. G. C. *pertransierunt.* M. *transierunt.* Hebr. *discurrebant.*
Item v. 19. *Illuxerunt coruscationes tuæ.* A. *Apparuerunt fulgura tua.*
Item v. 19. *commota est.* R. Rom. *vidit.*
v. 21. *et Aaron.* G. addit, *sacerdotum tuorum:*

EX PSALMO LXXVII.

v. 2. *propositiones.* G. *propositionem meam.*
Item v. 2. *ab initio.* R. Rom. G. C. *ab initio sæculi.*
v. 4. *in generatione altera.* G. C. juxta Gr. *in generationem alteram.*
v. 5. *Quanta mandavit . . . nota facere ea.* R. Rom. G. C. juxta Gr. *Quam mandavit.* R. Rom. *ut notam facerent eam.* G. C. *notam facere eam.*
v. 6. *et narrabunt.* A. *et narrent.* R. Rom. *et narrabunt eam.*
v. 8. *generatio prava et exasperans.* A. *generatio prava et amaricans.* G. *natio prava et exacerbans.* R. Rom. M. *genus pravum et peramarum.* Et sic fere C.
v. 9. *intendentes et mittentes arcum.* R. Rom. *intendentes arcum, et mittentes sagittas suas.* Sic etiam G. omisso tantum *suas.* At. C. *intendentes et mittentes sagittas.*
v. 12. *fecit mirabilia.* A. juxta Gr. *quæ fecit mirabilia.*
v. 13. *et perduxit eos.* A. G. *et trajecit eos.* Hebr. *et transduxit eos.*
Item v. 13. *quasi in utre.* A. *quasi in utres.* R. Rom. G. C. Car. Colb. *quasi in utrem.* Gr. *quasi utrem.* Hebr. *quasi acervum.*
v. 14. *in nube diei.* G. cum Hebr. *in nube per diem.* In Gr. est ἡμέρας, quod ibi sonat *die.*
v. 17. *in iram excitaverunt . . . in inaquoso.* A. M. G. *et exacerbaverunt.* A. R. Rom. M. G. C. *in siccitate.*
v. 21. *et distulit.* R. Rom. G. C. *et distulit, et superposuit.*
v. 25. *cibaria misit* etc. R. Rom. M. C. *frumentationem misit* etc. Gr. ἐπισιτισμόν. G. *escas misit eis in satietate.*
v. 26. *Transtulit austrum de cælo.* R. Rom. M. *Et excitavit Austrum de cælo.* Sic etiam G. C. omisso tantum *et.*
Item v. 26. *et induxit.* G. *et superduxit.*
v. 30. *fraudati.* A. *privati.*
v. 31. *pingues eorum.* A. *in plurimis eorum.* R. Rom. M. G. *plurimos eorum.* G. sonat, *in pinguibus.*
Item v. 31. *impedivit.* Gr. sonat, *compedivit.* Hebr. *incurvavit.*
v. 34. *et revertebantur, et diluculo veniebant ad eum.* R. *et convertebantur, et ante lucem* etc. Rom. M. C. *et convertebantur ante lucem* etc. G. *et convertebantur, et vigilabant diluculo ad eum.* A. R. Car. Ger. juxta Gr. *veniebant ad Deum.* Hebr. *consurgebant ad Deum.*
v. 37. *nec fideles habiti sunt*, etc. R. Rom. M. *nec fides habita est illis* etc. G. *neque crediderunt in testamentum ejus.*
v. 38. *et abundavit ut averteret . . . et non accendit.* A. juxta Gr. *et abundavit ut avertat . . . et non accendet.*
v. 42. *die qua.* R. Rom. M. G. C. *qua die.*
v. 44. *et imbres eorum.* R. Rom. M. G. *et pluviales aquas eorum.* C. *fluviales aquas* etc.
v. 45. *cænomyiam.* R. Rom. M. C. *muscam caninam :* juxta Gr. κυνόμυιαν : quod enarrando sequitur Augustinus. At Hieron. in epist. 135. scribi vult, non *cynomyam*, sed *cænomyiam*, Græce κοινόμυιαν : ipseque interpretatur ex Hebr. *omne genus muscarum.*

Item v. 45. *et disperdidit eos.* R. Rom. M. G. *et exterminavit eos.* G. *et corrupit eos.*
v. 46. *ærugini.* A. *rubigini.* G. *caniculæ*, Hebr. *brucho.*
v. 47. *in pruina.* G. *in gelicidia.*
v. 50. *animabus eorum.* A. Car. Colb. Ger. juxta Gr. *animarum eorum.*
v. 52. *et abstulit.* G. *et promovit.*
v. 54. *montem, quem.* R. Rom. M. C. juxta Gr. *montem hunc, quem.* G. et Hebr. *montem istum, quem.*
Item v. 54. *distributionis.* G. *hereditatis.*
v. 55. *Et habitare fecit.* R. G. C. *Et habitavit.*
v. 57. *et non servaverunt pactum.* Rom. *et non observaverunt.* G. *et repulerunt.* Nec habetur *pactum* in Rom. G. C. At Hebr. *et prævaricati sunt.*
v. 69. *in terra, quam fundavit in sæcula.* R. Rom. C. juxta Gr. *in terra fundavit eam in sæcula.* G. *et in terra fundavit eam in æternum.*
v. 72. *et in intellectibus.* A. *et in intellectu.* R. Rom. M. G. C. *et in sensu.* Hebr. *et in prudentia.*

EX PSALMO LXXVIII.

v. 1. *in pomorum custodiam.* R. *velut pomorum custodiarium.* G. *velut casam pomarii.* Hebr. *in acervos lapidum.*
v. 2. *morticina.* R. Rom. M. G. C. *mortalia.* Hebr. *cadavera.*
v. 10. *et innotescat*; R. Rom. G. *et innotescant.*
Item v. 10. *Ultio sanguinis.* R. Rom. M. G. C. *Vindica sanguinem.*
v. 11. *posside filios mortificatorum.* A. *recipe in adoptionem filios mortificatorum.* R. Rom. M. C. *posside filios morte punitorum.* G. *posside filios in adoptione morte punitorum.*
v. 13. *pascuæ tuæ.* G. R. Rom. M. C. *gregis tui.*

EX PSALMO LXXIX.

v. 1. *testimonium Asaph.* A. addit, *pro Assyriis.* G. C. *pro Assyrio:* juxta Gr.
v. 2. *velut ovem.* A. G. C. Car. Colb. Ger. Gal. juxta Gr. *velut oves.* Hebr. *quasi gregem.*
Item v. 2. *manifestare.* A. R. Rom. M. G. C. *appare.*
v. 4. *et ostende.* A. *et illumina.*
v. 10. *Dux itineris fuisti.* A. R. Rom. M. G. C. *Viam fecisti.* Hebr. *Præparasti:* nec addit *viam.*
Item v. 10. *et implevit terram.* R. Rom. C. juxta Gr. *et repleta est terra.* G. *et replesti terminos terræ.*
v. 13. *destruxisti.* R. Rom. M. *deposuisti.*
v. 15. *convertere.* A. juxta Gr. *convertere vero.* R. Rom. M. *converte nunc.*
v. 16. *Et perfice eam.* R. Rom. M. G. C. *Et dirige eam:* accepto nimirum κατόρθωσαι, pro καταρτισαι.
Item v. 16. *filium hominis.* Vox *hominis* abest a Car. Colb. Gal. et Hebr.
v. 17. *et suffossa.* R. Rom. M. G. C. *et effossa manu.*

EX PSALMO LXXX.

v. 1. *pro torcularibus.* A. Rom. Gal. addunt, *quinta sabbati.* G. autem addit, *Domini.*
v. 4. *Buccinate in Neomenia tuba.* A. *Tuba canite in initio mensis tubæ.* R. Rom. M. *Canite in initio mensis tubæ.*
v. 6. *posuit illud.* R. M. G. C. *posuit eum.* Gr. αὐτόν. Et sic Hebr.
v. 9. *et contestabor te.* A. *et loquar, et testificabor tibi.* Sic fere R. Rom. C.
v. 13. *secundum desideria.* A. *secundum affectiones.*
Item v. 13. *in adinventionibus suis.* A. juxta Gr. *in affectionibus suis.* R. Rom. M. G. G. *in voluntatibus suis.* Hebr. *in consiliis suis.*
v. 15. *Pro nihilo.* A. *In nihilum.* R. Rom. M. G. C. *Ad nihilum.* Gr. *In nihilo.* Hebr. *Quasi nihilum.*

EX PSALMO LXXXI.

v. 1. *dijudicat.* A. *discernere.* R. Rom. M. G. C. *discernit.*
v. 2. *et facies.* M. *et personas.*
v. 8. *hereditabis.* A. G. C. *disperdes.* Cyprianus in 2. Testim. *exterminabis.*

EX PSALMO LXXXII.

v. 4. *malignaverunt consilium.* R. Rom. *astute cogitaverunt consilium.* M. *dolose cogitaverunt* etc.
v. 6. *cogitaverunt unanimiter.* R. Rom. M. C. *cogitaverunt consensum in unum:* forte pro *consensu*, juxta Gr.
v. 9. *in adjutorium.* R. Rom. M. G. C. Gr. *in susceptionem.*
v. 13. *sanctuarium Dei.* Gr. *altare Dei.*

EX PSALMO LXXXIII.

v. 2. *dilecta.* A. *dilectissima.* R. Rom. M. G. C. *amabilia.*
v. 6. *auxilium abs te.* A. juxta Gr. *susceptio ejus abs te.*
Item v. 6. *in corde suo disposuit.* A. R. Rom. M. G. C. *in corde ejus* etc. Verbum *disposuit* omittitur in C.
v. 7. *in loco, quem posuit.* A. R. Rom. M. G. C. *in locum.* A. *quem disposuit.* R. *quem disposuisti ei.* Rom. *quem disposuisti eis.* G. C. *quem disposuit eis.*
v. 8. *de virtute in virtutem.* A. *a virtutibus in virtutem.*

EX PSALMO LXXXIV.

v. 4. *iram tuam.* G. C. addunt, *in finem.*
v. 5. *Deus salutaris noster.* A. *Domine sanitatum nostrarum.* G. *Deus salutarium nostrorum.*

v. 6. *Numquid in æternum* etc. A. M. G. *Non in æternum irascaris nobis, vel extendas.* Concordant R. Rom. nisi quod præmittunt particulam *ut.* Hebr. *Noli in æternum irasci* etc.

v. 7. *Deus tu conversus.* A. R. Rom. M. G. C. *Deus tu convertens.* Hebr. *Nonne tu revertens.*

v. 9. *qui convertuntur ad cor.* A. juxta Gr. *qui convertunt cor ad ipsum.* R. *qui convertentur ad ipsum.* Rom. *qui convertuntur ad ipsum.* Sic etiam G. sed addit, *ex corde suo.* M. *qui convertuntur coram ipso.*

v. 11. *osculatæ sunt.* R. Rom. M. G. C. *complexæ sunt se.*

v. 13. *dabit benignitatem.* A. *dabit suavitatem.* Gr. χρηστότητα. C. *benedictionem.*

EX PSALMO LXXXV.

v. 2. *sanctus sum.* M. *sanctus es.*

v. 3. *clamavi.* G. C. Gr. et Hebr. *clamabo.*

v. 6. *Auribus percipe.* A. *Auribus infige.*

v. 10. *tu es Deus solus.* G. et Gr. addunt, *magnus.*

v. 11. *et ingrediar.* A. R. Rom. C. *et ambulabo.* Hebr. *ut ambulem.*

v. 16. *da imperium tuum.* R. Rom. M. G. C. *da potestatem* Solus codex C. cum Gr. addit, *tuam.* Hebr. babet, *da fortitudinem tuam.*

v. 17. *in bonum.* A. Rom. G. C. *in bono.*

Item v. 17. *consolatus es.* C. *exhortatus es.*

EX PSALMO LXXXVI.

v. 5. *Numquid Sion.* A. R. Rom. M. G. C. *Mater Sion.* Gr. μήτηρ Σιών: pro quo a LXX. μήτι Σιὼν, scriptum fuisse contendit auctor commentarii in Psalmos Hieronymo tributi. At Hebr. habet. *Ad Sion autem dicetur.*

Item v. 5. *natus est.* A. R. Rom. M. G. C. *factus est.*

v. 6. *narrabit.* R. Rom. G. C. *narravit.*

Item v. 6. *in scripturis.* A. juxta Gr. *in scriptura.*

v. 7. *lætantium omnium.* R. Rom. addunt, *nostrum.* M. G. habent, *lætantibus omnibus nobis.*

EX PSALMO LXXXVII.

v. 1. *Maheleth.* A. *pro Melech.* G. *pro Maleleth.*

Item v. 1. *Ezrahitæ.* A. Rom. G. Gal. Gr. *Israelitæ.* Sic etiam in titulo Psal. 88. Vide pag. 154. Not. d.

v. 6. *vulnerati dormientes.* R. Rom. G. *vulnerati dormientes profecti.* Gr. *vulnerati projecti dormientes.*

v. 8. *fluctus tuos.* A. *suspensiones tuas.* R. Rom. M. G. *elationes tuas*: hujus lectionis meminit Aug. At C. *elevationes tuas.* Gr. μετεωρισμούς σου.

v. 10. *languerunt.* A. R. Rom. M. G. C. *infirmati sunt.*

v. 13. *in terra oblivionis.* A. C. *in terra oblita.* M. *in terra obliterata.*

v. 15. *repellis orationem meam.* M. G. *repulisti animam meam.* Hebr. *abjicis animam meam.*

EX PSALMO LXXXVIII.

v. 2. *Misericordias Domini.* A. R. Rom. M. G. C. juxta Gr. *Misericordias tuas, Domine.*

v. 3. *in eis.* Hoc abest ab A. R. Rom. M. G. C. et a Gr.

v. 11. *et in brachio virtutis tuæ.* R. Rom. M. G. C. *et in virtute brachii tui.*

v. 18. *et in beneplacito tuo.* M. *et in tua justitia.* G. *et in bona voluntate tua.* C. *et in nomine tuo.* Hebr. *et in misericordia tua.*

v. 20. *in visione sanctis tuis.* A. R. Rom. M. G. C. *in adspectu filiis tuis.* Favet Gr.

v. 21. *in oleo sancto meo.* Gr. sonat, *in misericordia sancta.* Et sic Hieron. in Isai. 55.

v. 28. *præ regibus terræ.* A. G. C. *apud reges terræ.*

v. 34. *ab eo.* M. C. *ab eis.*

Item v. 34. *neque nocebo.* M. addit *eis.* C. habet, *neque decipiam.*

v. 35. *non faciam irrita.* A. *non reprobabo.*

v. 39. *et despexisti.* A. *et ad nihilum deduxisti.* G. *et pro nihilo duxisti, et neglexisti nos.* Gr. καὶ ἐξουδένωσας.

v. 40. *Evertisti.* R. Rom. M. C. Car. Colb. Galb. *Avertisti.*

Item v. 40. *sanctuarium ejus.* A. R. Rom. M. G. C. juxta Gr. *sanctitatem ejus.* Hebr. *diadema ejus.*

v. 41. *firmamentum ejus.* A. R. Rom. M. G. C. Gr. *munitiones ejus.* Et sic Hebr.

v. 43. *deprimentium eum.* A. R. Rom. M. G. C. Gr. *inimicorum ejus.* Hebr. *hostium ejus.*

v. 45. *Destruxisti eum ab emundatione.* A. R. Rom. M. G. C. Gr. *Dissolvisti eum* etc. G. *a destructione.*

v. 46. *dies temporis ejus.* A. G. C. juxta Gr. *dies sedis ejus.*

v. 47. *avertis.* A. M. *averteris.* R. Rom. *irasceris.* G. C. *avertis te.*

EX PSALMO LXXXIX.

v. 2. *tu es Deus.* Vox *Deus* abest ab A. Rom. M. G. C. et a Gr.

v. 4. *et custodia.* A. *et sicut vigilia.* R. Rom. M. G. C. *et sicut custodia.*

v. 9. *meditabuntur.* A. *meditabantur.* Favet Gr.

v. 12. *sic notam fac.* A. *notam fac mihi*: omisso *sic.* R. Rom. G. *notam fac nobis.*

Item v. 12. *et eruditos.* Nonnulli codices teste Augustino, *et compeditos*: quod in Gr. pro πεπαιδευμένους, quidem legerent πεπεδημένους.

v. 13. *usque quo.* R. Rom. M. G. *aliquantulum.*

v. 17. *et opus manuum nostrarum dirige.* Id abest a R. Rom. G. C. et a Gr. Vide infra pag. 185.

EX PSALMO XC.

v. 3. *liberavit.* A. *eruet.* M. *liberabit:* juxta Gr.
v. 4. *Scapulis suis.* A. juxta Gr. *Inter scapulas suas.* G. C. Car. Ger. Gal. *In scapulis suis.*
v. 6. *ab incursu.* A. R. Rom. M. G. C. juxta Gr. *a ruina.*
v. 10. *Non accedet ad te malum.* A. R. Rom. M. G. C. Gr. *Non accedent ad te mala.*
v. 12. *portabunt te.* A. juxta Gr. *tollent te.*
Item v. 12. *ne forte.* A. M. G. C. Gr. *ne quando.* R. Rom. *ne umquam.*

EX PSALMO XCI.

v. 8. *et apparuerint omnes.* A. M. *prospexerint omnes.* G. *et proscultati sunt eum.* C. *et proscultata sunt omnes.*
v. 10. *Quoniam ecce inimici tui.* Id secundo loco abest ab A. R. Rom. G. C. et a Gr.
v. 11. in misericordia uberi. A. G. *in misericordia pingui.*
v. 12. *Et despexit oculus meus inimicos meos.* A. R. Rom. M. G. C. Gr. *et respexit* etc. Hebr. *Et respiciet* etc. A. juxta Gr. *in inimicis meis.* G. *oculus tuus:* et infra, *audient aures tuæ.*
v. 15. *Adhuc multiplicabuntur.* G. *Supermultiplicabuntur.* Gr. *Tunc multiplicabuntur.*
Item v. 15. *et bene patientes,* A. juxta Gr. *et tranquilli.*

EX PSALMO XCII.

Tit. *in die ante sabbatum.* G. *in die sabbati.*
Ibid. *quando fundata est.* Rom. G. C. Car. Gal. *quando inhabitata est.*
v. 1. *et præcinxit se.* A. *et præcinctus est.* R. Rom. M. G. C. *et præcinxit se virtutem.*
v. 3. *elevaverunt flumina fluctus suos.* Id abest ab A. R. Rom. M. G. C. et a Gr.
v. 4. *elationes maris.* A. *suspensuræ maris.*
v. 5. *credibilia.* A. *credita.* Favet Gr.

EX PSALMO XCIII.

v. 1. *libere egit.* A. juxta Gr. *fidenter egit.*
v. 4. *Effabuntur.* A. *Respondent.* R. Rom. M. G. C. *Pronuntiabunt.*
v. 9. *non audiet.* G. juxta Gr. *non audit.*
v. 15. *et qui juxta illam.* A. *et qui habent eam.* R. Rom. G. C. *et qui tenent eam.* M. *et continent eam.* Hebr. *et sequentur illud:* subaud. *judicium.*
Item v. 15. *omnes qui.* Pronomen *qui* abest ab A. G.
v. 19. *consolationes tuæ.* A. M. C. *exhortationes tuæ.*
Item v. 19. *lætificaverunt.* Gr. sonat, *dilexerunt.*
v. 20. *laborem.* A. R. Rom. M. G. C. *dolorem.*
v. 23. *iniquitatem ipsorum, et in malitia eorum.* A. *secundum opera eorum, et secundum malitiam eorum.* Favet M.
Item v. 23. *disperdet illos.* Id non repetitur in A. R. Rom. M. G. C. nec in Gr.

EX PSALMO XCIV.

v. 2. *præoccupemus.* A. M. G. C. *præveniamus.*
v. 3. *super omnes Deos.* Ad isthæc verba apud A. R. Rom. G. C. Gr. subsequitur. *Quoniam non repellet Dominus plebem suam:* quod a Vulgata in excusis Bibliis et in MSS. abest.
v. 4. *et altitudines montium ipsius sunt.* R. Rom. *et altitudines montium ipse conspicit.*
v. 5. *et siccam ..... formaverunt.* A. R. Rom. M. G. *et aridam.* A. *finxerunt.* R. Rom. M. G. *fundaverunt.* Hebr. *plasmaverunt.*
v. 7. *populus pasquæ ejus, et oves manus ejus.* R. Rom. *populus ejus, et oves pasquæ ejus:* qui versiculus est Psal. 99. v. 3.
v. 9. *in irritatione.* A. *in amaricatione.* R. Rom. M. G. C. *in exacerbatione.*
Item v. 9. *probaverunt me.* Particula *me* deest in R. Rom. M. G. et Gr.
v. 10. *offensus fui* etc. A. R. Rom. M. *proximus fui* etc. C. *adhæsi.* G. *odio fui in gentibus, et conversatus sum generationi isti.* Hebr. *displicuit mihi generatio illa.*
Item v. 10. *Hi errant corde.* His verbis apud C. subjicitur, *Propter quod odio habui hanc generationem.* Hinc sequitur, *Et ipsi non cognoverunt* etc.
v. 11. *ut juravi.* A. R. Rom. M. C. *quibus juravi.*

EX PSALMO XCV.

v. 2. *annuntiate de die in diem.* A. R. Rom. M. G. C. *bene nuntiate* etc. G. *diem ex die:* ad verbum ex Gr.
v. 10. *quia Dominus regnavit.* A. R. Rom. G. C. *Dominus regnavit a ligno.*
Item v. 10. *populos in æquitate.* R. Rom. G. C. addunt, *et gentes in ira sua.*

EX PSALMO XCVI.

v. 1. *restituta est.* Rom. C. Car. *restaurata est.*
v. 2. *Correctio.* A. *directio.* C. *correptio.* Hebr. *firmamentum.*
v. 5. *a facie Domini omnis terra.* A. juxta Gr. *a facie Domini omnis terræ.* Hebr. *a facie Dominatoris omnis terræ.* R. Rom. C. *a facie Domini tremuit omnis terra.*
v. 8. *filiæ Judæ.* A. G. juxta Gr. *filiæ Judeæ.*
v. 10. *sanctorum suorum.* A. R. Rom. M. G. *servorum suorum.*

EX PSALMO XCVII.

v. 1. *Salvavit sibi.* A. *Sanavit ei.* R. Rom. M. *Salvavit eum.* G. C. *Liberavit eum.*

v. 3. *misericordiæ suæ*. A. R. Rom. M. G. juxta Gr. addunt, *Jacob*.

v. 6. *in tubis ductilibus*. M. G. *in tubis abietum*. Gr. ἐλαταῖς: quo ex verbo varietas profecta est; quia adjectivo ἐλατὸς ductilis, et substantivo ἐλάτη abies significatur,

v. 8. *plaudent manu, simul montes* etc. A. R. Rom. M. C. *plaudent manibus in idipsum: montes* etc.

v. 9. *quoniam venit*. Isthæc verba iterato ponuntur in A. R. Rom. M.

EX PSALMO XCVIII.

v. 1. *qui sedet*. R. Rom. M. C. Car. Colb. Ger. Gal. *qui sedes*.

v. 3. *quoniam terribile et sanctum est*. R. Rom. C. *et terribili, quoniam sanctum est*.

v. 4. *directiones*. A. R. Rom. M. *æquitatem*. G. C. *æquitates*. Et sic Hebr. In Gr. est εὐθύτητας.

v. 5. *quoniam sanctum est*. A. C. juxta Gr. *quoniam sanctus est*. Et sic Hebr.

v. 8. *et ulciscens in omnes adinventiones eorum*. A. *et vindicans in omnes affectiones eorum*. R. Rom. M. G. C. *et vindicans in omnia studia eorum*.

EX PSALMO XCIX.

v. 1. *in confessione*. Gr. juxta Gr. *in confessionem*.

v. 4. *in hymnis: confitemini illi*. R. Rom. *in hymnis confessionum*. G. *in hymnis confessionis:* nec addunt, *confitemini illi*.

EX PSALMO C.

v. 2. et 6. *in via immaculata*. G. C. *in via reprehensibili*.

Item v. 2. *domus meæ*. R. Rom. G. C. *domus tuæ*.

v. 7. *Non habitabit*. A. juxta Gr. *Non habitavit*. G. *Non inhabitabat*.

EX PSALMO CI.

v. 1. *cum anxius fuerit et .... effuderit*. A. *cum angeretur, et .... effudit*. G. *cum acediaretur, et .... effunderet*.

v. 4. *sicut cremium aruerunt*. A. R. Rom. *sicut in frixorio confrixa sunt*. Sic fere G. At M. *sicut frixorio confrixa sunt*. C. *sicut frixorium confrixa sunt*. Favet Gr.

v. 5. *Percussus sum*. At G. C. *Percussum est*. Et sic Hebr.

v. 6. *adhæsit os meum*. A. R. Rom. G. C. *adhæserunt ossa mea*.

v. 7. *in domicilio*. A. *in parietinis*.

v. 8. *solitarius in tecto*. A. M. G. *singularis* etc. R. Rom. G. *unicus*. R. Rom. M. G. C. *in ædificio*.

v. 10. *cum fletu*. G. *cum felle*.

v. 15. *Quoniam placuerunt servis tuis lapides ejus*. A. juxta Gr. *Quoniam beneplacitum habuerunt servi tui in lapides ejus*. Sic etiam R. Rom. M. C. omissa tantum particula *in*. At G. *Quoniam bene senserunt servi tui lapides ejus*.

Item v. 15. *et terræ ejus*. A. M. G. *et pulveris ejus*. Favet Gr. et Hebr.

v. 17. *ædificavit*. A. R. Car. *ædificabit*. Et sic Gr. et Hebr.

v. 21. *filios interemtorum*. A. *filios mortificatorum*. M. *filios morte afflictorum*. Hebr. *filios mortis*.

v. 23. *et reges*. A. R. Rom. G. *et regna*. Et sic Hebr.

v. 25. *in generationem et generationem*, A. juxta Gr. *in generatione generationum*.

EX PSALMO CII.

v. 2. *retributiones ejus*. Gr. sonat, *laudationes ejus*.

v. 4. *de interitu*. A. *de corruptione*. Et sic Hebr.

v. 9. *Non in perpetuum irascetur, neque in æternum comminabitur*. A. R. Rom. M. G. C. Gr. *Non in finem irascetur, neque in æternum indignabitur*.

v. 14. *Recordatus est quoniam pulvis sumus*. A. juxta Gr. *Memento quia pulvis sumus*. R. Rom. G. C. *Memento, Domine, quia pulvis sumus*.

v. 19. *omnibus dominabitur*. C. juxta Gr. *omnium dominatur*.

EX PSALMO CIII.

v. 3. et seq. *tegis aquis .... ponis* etc. A. *protegit in aquis*. R. Rom. M. G. C. *tegit in aquis*. A. R. Rom. M. G. C. *ponit .... ambulat .... facit angelos suos .... fundavit terram etc*.

v. 11. *exspectabunt onagri in siti sua*. A. juxta Gr. *suscipient onagri in sitim suam*.

v. 14. *ut educas*. R. Rom. M. G. C. juxta Gr. et Hebr. *ut educat*.

v. 15. *lætificet*. A. M. G. C. juxta Gr. et Hebr. *lætificat*.

Item v. 15. *confirmet*. A. M. G. C. Gr. *confirmat*. Hebr. *roborat*.

v. 18. *Herodii domus* etc. A. R. Rom. M. G. C. *Fulicæ domus*. M. *Sturni domus ducatum eis præbet*. Hebr. *Milvo abies domus ejus*.

Item v. 18. *herinaciis*. A. *hericiis et leporibus*.

v. 24. *possessione tua*. A. R. Rom. M. G. C. *creatura tua*. Et sic Gr. nunc habens κτίσεως, *creatura*, pro κτήσεως, *possessione*.

v. 25. *et spatiosum manibus*. Vox *manibus* abest ab A. R. Rom. M. G. C. et a Gr.

v. 27. *in tempore*. A. M. addunt, *opportuno*.

v. 34. *Jucundum sit ei eloquium meum*. A. R. Rom. M. G. C. *suavis sit ei*. A. M. *disputatio mea*. R. Rom. G. C. *laudatio mea*.

EX PSALMO CIV.

v. 14. *Non reliquit*. A. Hebr. *dimisit*. R. Rom. M. G. C. *Non permisit*.

v. 18. *pertransiit animam ejus*. G. C. Car. juxta Gr. *pertransiit anima ejus*. Hebr. *in ferrum venit anima ejus*.

v. 22. *et senes ejus prudentiam doceret*. Gr. interprete Augustino sonat, *et seniores ejus sapientiam doceret*.

v. 28. *et non exacerbavit sermones suos*. Lectiones duas adducit Augustinus, unam in plurimis codicibus a se inventam, scilicet, *et exacerbaverunt sermones ejus*. Alteram in duobus tantum libris, *et non exacerbaverunt sermones ejus*. Priorem lectionem habent G. et Gr. At R. Rom. M. ferunt, *quia exacerbaverunt sermones ejus*. G. *et non præteriit sermones suos*. Hebr. *et non fuerunt increduli verbis ejus*.

v. 30. *Edidit terra eorum ranas*. A. *Dedit terra eorum ranas*. R. M. *Misit terra* etc. Rom. *Misit in terra* etc. C. *Et misit* etc. Hebr. *Ebullivit terra* etc.

v. 31. *et venit cynomia*. M. *et venit musca canina*.

Item v. 31. *et scyniphes*. G. *et vermes*.

v. 38. *quia incubuit*. R. Rom. M. C. *quia cecidit*. Hebr. *quia irruerat*.

v. 40. *Petierunt*. R. Rom. *Petierunt carnes*. C. *Petierunt carnem*.

v. 41. *in sicco*. M. *in siccis*. Suffragantur C. Gr. et Hebr.

v. 44. *et labores*. C. *et civitates*.

EX PSALMO CV.

v. 1. *quoniam bonus*. Gr. χρηστός, quod verbum hic, et in subsequente Psalmo, nonnulli, teste Augustino, interpretati sunt, *suavis*. Hinc ipse in v. 5. pro χρηστότητι, habet *suavitate*, ubi vulgata *bonitate*. Sic in Psal. 118. v. 65. et aliis locis varietas contingit.

v. 5. *Ad videndum .... ad lætandum .... ut lauderis*. Observat Augustinus Græcam locutionem primum, hic unam esse, ut dici deberet, *ad laudandum*: deinde aliis duobus modis verti potuisse, nimirum, *Ut videas, ut læteris, ut lauderis*: vel, *Ut videamus, ut lætemur, ut laudemur*. Hebr. habet, *Ut videam, et læter, et exsultem*.

v. 7. *Et irritaverunt*. C. *Et exacerbaverunt*. Quidam codices teste Augustino, *Et amaricaverunt*.

Item v. 7. *in mare, mare rubrum*. Vox *mare* non repetitur apud R. Rom. M. G. C. Gr. Vide pag. 451.

v. 9. *et deduxit eos in abyssis*. A. R. Rom. M. *et eduxit eos* etc. R. Rom. M. G. *in aquis multis*.

v. 12. *et laudaverunt laudem ejus*. R. Rom. M. *et cantaverunt laudes ejus*.

v. 13. *Citò fecerunt, obliti sunt*. G. *Festinaverunt, et obliti sunt*. C. *Citò obliti sunt*. Et sic Hebr.

v. 17. *super congregationem Abiron*. G. *tabernaculum Abiron*: omisso, *et operuit super*.

v. 20. *in similitudinem*. A. *in similitudine*.

v. 28. *Et initiati sunt Beelphegor*. R. Rom. M. C. *Et consecrati sunt* etc. G. *et consummati sunt vehementer*.

v. 29. *in adinventionibus suis*. R. Rom. G. C. Hebr. *in studiis suis*. M. *in observationibus suis*. Et sic postea A. Rom. in v. 39. quo loco M. habet *studiis*.

v. 30. *et placavit*. R. Rom. M. G. C. *et exoravit*.

v. 38. *Et infecta est*. A. M. G. C. *Et interfecta est*: juxta Gr. ἐφονοκτονήθη. Et sic habet Vulgata in Car. Ger.

v. 40. *furore*. R. Rom. G. *animo*.

v. 44. *et audivit*. A. et Hebr. *cum audiret*. R. Rom. M. G. C. *cum exaudiret*.

EX PSALMO CVI.

v. 8. *misericordiæ ejus*. G. *misericordias ejus*, constanter quoties repetitur iste versiculus: et plerumque suffragatur C.

v. 11. *exacerbaverunt .... irritaverunt*. A. *inamaricaverunt .... exacerbaverunt*.

v. 20. *de interitionibus*. A. G. *de corruptela*. R. Rom. Hebr. *de interitu*. M. *de corruptionibus*. Gr. ἐκ τῶν διαφθορῶν.

v. 29. *Et statuit procellam ejus in auram*. A. G. juxta Gr. *et imperavit procellæ, et stetit in auram*. M. *et percussit procellam, et stetit in auram*.

v. 36. *civitatem*. G. C. juxta Gr. *civitates*.

v. 37. *fructum nativitatis*. A. *fructum frumenti*. Gr. *fructum geniminis*. Hebr. *fruges genimina*.

v. 39. *et dolore*. R. Rom. *et dolorum*. M. *et dolore improperiorum*.

v. 40. *et errare fecit eos*. A. M. G. *et seduxit eos*. R. Rom. *et seduxerunt eos*.

v. 43. *et custodiet hæc*. M. G. C. *et intelliget hæc*.

EX PSALMO CVII.

v. 3. *Exsurge gloria mea*. Id abest a Vulgata in Car. Colb. Gal. et ab A. G. C. et recte, uti docet Hieronymus in epist. 135. quia nec in Hebr. nec in Gr. habetur.

v. 8. *Exsultabo*. A. G. C. juxta Gr. *Exaltabor*.

v. 9. *susceptio capitis mei*. R. Rom. G. C. *fortitudo capitis mei*. Hebr. *hereditas capitis mei*.

v. 10. *extendam*. G. *immittam*. Gr. ἐπιβαλῶ. Hebr. *projiciam*.

Item v. 10. *amici facti sunt*. R. Rom. M. G. C. Gr. *subditi sunt*.

v. 11. *in civitatem munitam*. G. C. *in civitatem circumstantiæ*.

v. 13. *quia vana*. R. Rom. M. G. C. *et vana*.

EX PSALMO CVIII.

v. 17. *mortificare*. R. Rom. M. *morti tradidit*.
v. 21. *fac mecum propter* etc. A. R. Rom. M. G. C. *fac mecum misericordiam propter* etc.
v. 24. *propter oleum*. G. C. *propter misericordiam*: et G. addit, *tuam*. Hebr. habet, *absque oleo*. Theodoretus ex Symmacho ἀπό ἀνηλειψίας, *ab omissione unctionis*.
v. 28. *confunduntur*. G. C. Ger. *confundentur*.

EX PSALMO CIX.

v. 2. *dominare*. R. Rom. M. G. C. *et dominaberis*.
v. 6. *conquassabit capita in terra multorum*. A. G. C. *conquassavit*. A. *capita super terram multa*. R. Rom. G. C. *capita multa in terra copiosa*.
v. 7. *bibet*. A. G. *bibit*.
Item v. 7. *exaltabit*. A. *exaltavit*.

EX PSALMO CX.

v. 10. *facientibus eum*. R. G. C. *facientibus ea*. Et sic Hebr. in MSS.

EX PSALMO CXI.

v. 1. *volet nimis*. R. Rom. *cupit nimis*.
v. 4. *lumen rectis*. A. R. Rom. M. G. C. addunt, *corde*.
v. 5. *Jucundus*. A. *Suavis*. Gr. χρηστός.
v. 8. *donec despiciat* etc. A. R. Rom. M. G. C. *donec videat* etc. A. juxta Gr. *super inimicos suos*. Hebr. *donec adspiciat in hostibus suis*.
v. 10. *fremet*. A. *frendet*.

EX PSALMO CXII.

v. 3. *laudabile nomen Domini*. A. R. Rom. M. G. C. *laudate nomen Domini*.

EX PSALMO CXIII.

v. 2. *Israel potestas ejus*. R. Rom. G. addunt, *Israel regnavit in ea*.
v. 4. *exsultaverunt*. A. *gestierunt*. Et in v. 6. loco *exsultastis* habet *gestiistis*.
v. 8. *petram in stagna* etc. R. Rom. G. C. *solidam petram* R. Rom. *in stagnum aquæ*.

EX PSALMO ALTERO CXIII.

v. 3. *in cœlo: omnia quæcumque* etc. A. R. Rom. M. G. C. *in cœlo sursum*, *in cœlo* (sive *in cœlis*) *et in terra omnia quæcumque voluit fecit*.
v. 7. *in gutture suo*. R. Rom. M. addunt, *neque enim est spiritus in ore ipsorum:* quod adscitum est ex Ps. 134. v. 17.
v. 14. *super vos*. Id hic nonnisi semel exstat in R. Rom. C.

v. 15. *a Domino*. Particulam *a* non habent A. G. C. Car. Gr. Hebr.
v. 18. *benedicimus*. G. *benedicamus*. Gr. sonat, *benedicemus*. Et sic Hebr.

EX PSALMO CXIV.

v. 1. *exaudiet*. R. Rom. *exaudivit*.
v. 4. *invocavi*. M. *invocabo*.
v. 9. *Placebo Domino*. A. juxta Gr. *Placebo in conspectu Domini*. Hebr. *Deambulabo coram Domino*.

EX PSALMO CXV.

v. 11. *in excessu meo*. A. juxta Gr. *in ecstasi mea*. R. Rom. M. G. C. *in excessu mentis meæ*. Hebr. *in stupore meo*.
v. 14. *Vota mea Domino reddam coram omni populo ejus*. Iste versiculus abest ab A. R. Rom. M. G. C.
v. 17. *et nomen Domini invocabo*. Id apud A. R. Rom. M. G. C. non habetur.

EX PSALMO CXVI.

v. 1. *laudate eum*. R. Rom. M. C. *et collaudate eum*.

EX PSALMO CXVII.

v. 2. *Dicat nunc Israel*. A. *Dicat autem*. A. M. C. juxta Gr. *domus Israel*.
v. 3. *domus Aaron*. A. R. Rom. M. G. addunt, *quoniam bonus:* quod itidem, uno excepto A. repetunt in medio v. 4.
v. 7. *despiciam inimicos meos*. R. Rom. G. C. *videbo inimicos meos*. M. *videbo super inimicos meos*.
v. 10. et proxime subsequentibus, *quia ultus sum in eos*. A. R. Rom. M. G. juxta Gr. *ultus sum eos*, omissis *quia* et *in*: nisi quod R. Rom. in v. 12. variant habentque, *vindicabor in eis*.
v. 12. *sicut apes*. A. juxta Gr. *sicut apes favum*.
v. 13. *Impulsus eversus sum*. A. *Tamquam cumulus arenæ impulsus sum*. R. Rom. M. G. C. *Impulsus versatus sum*. Hebr. *Impulsus pellebar*.
v. 16. *dextera Domini fecit virtutem*. Id secundo loco non repetitur apud R. Rom.
v. 19. *in eas*. A. juxta Gr. *in eis*. Neutrum est in G.
Item v. 19. *confitebor*. G. *confitear*. Et sic Hebr.
v. 20. *Hæc porta . . . in eam*. A. *Hæ portæ . . . in eas*.
v. 23. *factum est istud*, *et est mirabile*. A. *factus est ei*, *et est mirabilis*. G. C. *factus est*, *hic est mirabilis*. Gr. *facta est hæc*, *et est mirabilis*.
v. 25. *bene prosperare*. A. *bene prospera iter vero*. Gr. εὐόδωσον δή. M. *bene prospera nunc*.
v. 26. *qui venit*. At in Car. Colb. Ger. Gal. Vul-

gata habet, *qui venturus*. Et solus codex Ger. addit *est*.

v. 27. *diem sollemnem in condensis*. A. *diem festum*. M. *sollemnitatem*. A. R. Rom. M. C. *in confrequentationibus*. G. *in confrequentantibus*.

Item v. 27. *ad cornu*. A. juxta Gr. *ad cornua*.

EX PSALMO CXVIII.

v. 8. *usquequaque*. A. juxta Gr. *usque valde*. H. *usque nimis*. Sic ad eamdem vocem variant codices in v. 13. 43. 51. et 107.

v. 9. *corrigit adolescentior*. G. Gr. *corrigit*. R. Rom. Amb. G. C. *juvenior*.

v. 15. *exercebor*. A. *garriam*. R. Rom. M. *meditabor*. G. *exercitabor*. Gr. ἀδολεσχήσω: quod frequens in hoc Psalmo redditur per verbum *exerceri*.

v. 17. *vivifica me*. A. R. Rom. Amb. G. H. C. juxta Gr. et Hebr. *vivam*. M. *ut vivam*.

v. 20. *justificationes tuas*. M. Amb. H. juxta Gr. et Hebr. *judicia tua*.

v. 24. *et consilium meum*. R. Rom. G. C. *et consolatio mea*.

v. 27. *instrue me*. A. R. Rom. Amb. C. *insinua mihi*. G. *erudi me*. M. H. *fac ut intelligam*. Notat Aug. de Græco expressius dici, *fac me intelligere*. Et sic habet Hebr.

v. 28. *Dormitavit . . . præ tædio*. Amb. *Stillavit* etc. G. *Ingemuit . . . a vexatione*.

v. 35. *in semitam*. A. H. Car. juxta Gr. *in semita*. C. *in lege*. G. *in legem*.

v. 36. *et non in avaritiam*. H. G. C. *et non in utilitatem*.

v. 38. *in timore tuo*. A. juxta Gr. et Hebr. *in timorem tuum*.

v. 39. *Amputa*. H. *Circumcide*.

Item v. 39. *jucunda*. A. *suavia*. Amb. *dulcia*.

v. 40. *vivifica me*. G. *sanctifica me*.

v. 43. *usquequaque*. G. *usque in finem*.

v. 46. *in testimoniis tuis*. R. Rom. M. H. *de testimoniis tuis*.

v. 47. *quæ dilexi*. R. Rom. Amb. et Gr. addunt, *nimis*. M. H. *vehementer*. G. *valde*. At in subsequenti v. R. Rom. addunt, *vehementer*. Amb. G. C. *nimis*.

v. 52. *et consolatus sum*. H. *et exhortatus sum*.

v. 53. *Defectio tenuit me*. A. M. *Tædium tenuit me*. R. Rom. G. *Defectio animi tenuit me*. Amb. *Pusillanimitas detinuit me*. Gr. ἀθυμία.

v. 57. *Portio mea, Domine*. A. Amb. H. C. *Pars* (vel *portio*) *mea Dominus*.

v. 59. *vias meas*. Rom. M. G. C. juxta Gr. *vias tuas*.

v. 65. *Bonitatem*. A. *Suavitatem*. Amb. *Jucunditatem*. Gr. χρηστότητα. Eadem vox habetur in v. 66. et 68.

v. 66. *et disciplinam*. A. *et eruditionem*.

v. 68. *Bonus es tu* etc. A. *Suavis es, Domine, et in suavitate tua doce me* etc.

v. 69. *corde meo*. Abest *meo* a G. H. C. Car. Ger. Gal. et superfluum esse dicit Hieron. in epist. 135.

v. 73. *et plasmaverunt me*. A. *et finxerunt me*. G. H. *et præparaverunt me*. Favet Amb.

v. 75. *et in veritate tua*. A. juxta Gr. *et veritate*, omisso *tua*. H. et Hebr. *et vere*.

v. 76. *Fiat*. R. Rom. Amb. C. addunt, *nunc*. M. addit, *vero*. Quia scilicet in Gr. est particula δή.

Item v. 76. *ut consoletur me*. M. Amb. G. H. C. *ut exhortetur me*.

v. 78. *exercebor*. M. *meditabor*. G. *permanebo*.

v. 82. *consolaberis me*. G. H. C. *exhortaberis me*.

v. 83. *in pruina*. Amb. *in gelicidio*.

v. 85. *fabulationes*. A. *delectationes*. Amb. G. H. C. *exercitationes*. Gr. ἀδολεσχίας

v. 86. *inique*. R. Rom. M. G. C. *iniqui*.

v. 92. *in humilitate mea*. G. *in humiliatione mea*. Hebr. *in pressura mea*.

v. 95. *intellexi*. G. *non intellexerunt*.

v. 96. *Omnis confirmationis*. R. Rom. G. C. Car. Colb. et Hebr. *Omni consummationi*.

v. 98. *prudentem me fecisti mandato tuo* etc. A. M. *sapere me fecisti mandatum tuum*, Gr. ἐσόφισάς με τὴν ἐντολήν σου. Amb. *intelligere me fecisti mandata, quia tu es*.

v. 100. *Super senes. . . . quæsivi*. A. R. Rom. M. Amb. G. H. C. juxta Gr. *Super seniores . . . exquisivi*. Hebr. *servavi*.

v. 101. *Prohibui*. M. *prohibe*. G. *prohibuisti*.

v. 103. *super mel*. A. R. Rom. M. Amb. G. C. addunt, *et favum*.

v. 108. *beneplacita fac*. M. *bene prospera nunc*. G. *proba*. Amb. *comproba*. C. *comproba nunc*. Gr. εὐδόκησον δή. Hebr. *complaceant tibi*.

v. 109. *in manibus meis*. A. R. Rom. M. Amb. G. H. C. juxta Gr. *in manibus tuis*.

v. 118. *Sprevisti*. Gr. ἐξουδένωσας: quod Augustinus dicit diligentius expressum hoc modo, *Ad nihilum deduxisti*. Hebr. habet, *Abjecisti*.

v. 119. *testimonia tua*. A. M. Amb. G. C. addunt, *semper*.

v. 120. *Confige timore tuo* etc. A. Amb. *Confige clavis a timore tuo*. Gr. καθήλωσον, quod verbum sine clavis, inquit Augustinus, intelligi non potest.

v. 121. *calumniantibus me*. A. M. Amb. H. C. *nocentibus me*. R. Rom. G. *persequentibus me*.

v. 122. *Suscipe* etc. A. *Excipe*. R. Rom. M. G. C. *Elige*. Hebr. *Sponde pro servo tuo in bonum*.

Item v. 122. *non calumnientur*. R. Rom. M. G. *ut non calumnientur*.

v. 126. *faciendi Domine*. A. G. H. juxta Gr. *faciendi Domino*. Favet Amb. in ratione interpretandi.

v. 128. *dirigebar*. A. Amb. *corrigebar*.

v. 136. *Exitus aquarum deduxerunt* etc. C. *Per exitus aquarum* etc. R. Rom. M. G. H. C. *transierunt*. A. *descenderunt*. Amb. *In decursus aquarum descenderunt* Hebr. *Rivi aquarum fluebant de oculis meis*.

Item v. 136. *non custodierunt*. Amb. et Gr. *non custodivi*.

v. 139. *Tabescere me fecit zelus meus.* A. M. *Tabefecit me* etc. Amb. G. *Exquisivit me* etc. M. H. *zelus tuus.* R. Rom. Amb. G. C. *Zelus domus tuæ.* Vide pag. 628.
v. 143. *et angustia.* A. M. Amb. *et necessitas.* Gr. *ἀνάγκαι.*
v. 144. *et vivam.* M. G. *et vivifica me.* H. *eorum et vivificer.*
v. 147. *in maturitate.* A. *in intempesta nocte.* Gr. *ἐν ἀωρίᾳ*, *in immaturitate* quæ lectio probatur Augustino. Hebr. habet, *Surgebam adhuc in tenebris.*
v. 148. *ad te diluculo.* A. juxta Gr. *ad matutinum.*
v. 150. *iniquitati.* A. *iniquitate.* Amb. G. C. *inique.* R. Rom. *iniqui.*
v. 156. *multæ.* R. Rom. Amb. addunt, *nimis.* H. *valde.*
v. 158. *Vidi prævaricantes.* A. *Vidi insensatos.* Gr. *ἀσυνετοῦντας.* R. Rom. M. Amb. G. H. C. *non servantes pactum.*
v. 166. *dilexi.* Amb. G. *feci.*
v. 167. et *dilexit.* A. R. Rom. G. C. Car. Hebr. *et dilexi.*
v. 172. *mandata tua æquitas.* A. *mandata tua judicia:* forte *justitia*, *ut* Amb. At C. *mandata tua veritas.*
v. 176. *quære.* Amb. G. H. *vivifica.* Hanc discrepantiam notat Augustinus, ortam ab exemplaribus Græcis, quorum aliqui *ζῆσον* habebant, pro *ζήτησον.*

EX PSALMO CXIX.

v. 1. *Canticum graduum.* G. *Canticum adscensuum.*
Item v. 1. *Ad Dominum . . . et exaudivit me.* A. G. H. *Ad te, Domine . . . et exaudisti me.*
v. 5. *prolongatus est.* A. *longinquus factus est.*
Item v. 5. *cum habitantibus Cedar.* A. juxta Gr. et Hebr. *cum tabernaculis Cedar.* Sic etiam Hilarium legisse ex interpretandi ratione cognoscitur.
v. 6. *multum incola fuit.* A. *multum peregrinata est.* Et sic Hebr.

EX PSALMO CXX.

v. 3. *Non det.* A. juxta Gr. *Non des.*
v. 5. *custodit te.* A. H. juxta Gr. *custodiet te.*
Item v. 5. *protectio tua.* A. *tegumentum tuum.*
Item v. 5. *dexteram tuam.* A. R. Rom. M. G. H. C. *dexteræ tuæ.*

EX PSALMO CXXI.

v. 1. *quæ dicta sunt mihi.* A. juxta Gr. *qui dixerunt mihi.*
v. 2. *in atriis tuis.* Vox *tuis* abest ab A. G. H. C.
v. 4. *nomini Domini.* A. R. Rom. G. C. *nomini tuo, Domine.*
v. 5. *in judicio.* A. juxta Gr. *in judicium.*
v. 6. *Rogate.* A. M. juxta Gr. *Interrogate.*
v. 7. *in turribus tuis.* H. *in turribus tuis gravibus.* Gr. *ἐν ταῖς πυργοβάρεσί σου.*
v. 8. *loquebar.* A. G. juxta Gr. *loquebar autem.*

EX PSALMO CXXII.

v. 2. *in manibus.* Gr. utroque loco sonat, *in manus.*
v. 4. *Quia multum repleta est.* A. G. juxta Gr. *In plurimum* etc.

EX PSALMO CXXIII.

v. 3. *furor eorum.* R. Rom. M. H. C. *animus eorum.*
v. 4. *aqua absorbuisset nos.* A. *aqua demersisset nos.* R. Rom. *velut aqua absorbuissent nos.* M. *ut aqua absorbuissent nos.*
v. 5. *Forsitan pertransisset.* A. juxta Gr. *Forsitan pertransiit.*
Item v. 5. *aquam intolerabilem.* A. *aquam sine substantia.* Gr. *τὸ ὕδωρ τὸ ἀνυπόστατον.* M. G. H. *aquam immensam.*
v. 6. *in captionem.* A. G. juxta Gr. *in venationem.* M. *in capturam.*

EX PSALMO CXXIV.

v. 1. *non commovebitur . . . qui habitat.* A. *non commovebuntur . . . qui inhabitant.*
v. 5. *in obligationes, adducet.* A. *in strangulationem, abducet.* Favet Gr. *εἰς τὰς στραγγαλιὰς, ἀπάξει.* G. *ad suffocationes.* C. *in pravitatibus.* Hebr. *ad pravitates suas.* Sunt qui in Vulgata pro *obligationes*, scribendum putent *obliquationes*, id est *tortuositates.*

EX PSALMO CXXV.

v. 1. *In convertendo.* A. cum Hebr. *Cum converteret.* G. *Cum averteret.* Gr. *ἐν τῷ ἐπιστρέψαι κύριον.*

EX PSALMO CXXVI.

v. 1. *frustra vigilat.* A. G. *in vanum laboravit.*
v. 5. *qui implevit.* M. juxta Gr. et Hebr. *qui implebit.* Et sic habebat Vulgata in Colb. Ger. Gal.
Item v. 5. *non confundetur, cum loquetur.* A. Rom. G. H. C. juxta Gr. *non confundentur, cum loquentur.*

EX PSALMO CXXVII.

v. 2. *Labores manuum tuarum quia manducabis.* A. R. Rom. M. C. H. C. *Labores fructuum tuorum manducabis.* Erratum ex ambigua voce Græca, *τῶν καρπῶν: καρποὶ* enim dicuntur et fructus, et palmæ seu manus, ex Hieron. in ep. 141.

v. 3. *sicut novellæ*. *A. velut novellatio*. H. *sicut novella*. Et sic Vulgata in Car. Colb. Ger.
v. 5. *bona Jerusalem*. A. M. G. C. *quæ bona sunt Jerusalem*. R. Rom. *quæ bona sunt in Jerusalem*.
v. 6. *pacem*. A. R. Rom. M. G. C. juxta Gr. *pax*.

EX PSALMO CXXVIII.

v. 1. *dicat nunc*. A. *dicat vero*. Gr. δή.
v. 3. *prolongaverunt*. A. *longe fecerunt*.
v. 4. *concidit*. A. R. Rom. M. G. H. C. juxta Gr. et Hebr. *concidet*. Et sic Vulgata in Car. Colb. Ger. Cal.
v. 5. *et convertantur retrorsum*. R. Rom. *et revereantur*.
v. 6. *fœnum tectorum*. R. Rom. M. G. H. C. *fœnum ædificiorum*.
v. 7. *implevit . . . metit . . . colligit*. R. Rom. C. *implebit . . . metet . . . colliget*. Sic etiam Vulgata in Car. Colb. Ger. Gal. et favet Hebr.

EX PSALMO CXXIX.

v. 2. *in vocem deprecationis meæ*. R. Rom. C. *in orationem servi tui*.
v. 3. *Si iniquitates observaveris Domine, Domine, quis* etc. G. *Si iniquitas adsistit, quis* etc.
v. 4. *propter legem tuam*. M. juxta Gr. *propter nomen tuum*.
Item v. 4. *in verbo ejus*. A. R. H. C. juxta Gr. *in verbum tuum*.
v. 6. *A custodia*. A. Rom. M. *A vigilia*.

EX PSALMO CXXX.

v. 2. *Sicut ablactatus est super* etc. H. *Sicut ablactato*. G. C. Car. Colb. Ger. juxta Gr. *Sicut ablactatum*. R. Rom. G. H. C. *super matrem suam, ita retribues*. Et sic Gr.

EX PSALMO CXXXI.

v. 1. *mansuetudinis ejus*. G. *modestiæ ejus*. Hebr. *afflictionis ejus*.
v. 6. *in campis silvæ*. A. *in campis saltuum*.
v. 7. *Introibimus in tabernaculum ejus, adorabimus* etc. Gr. sonat, *Intremus in tabernacula ejus, adoremus* etc. Et sic Hebr.
v. 9. *induantur ... exsultent*. Gr. *induentur ... exsultabunt*.
v. 11. *et non frustrabitur eam*. A. *et non pœnitebit eum*. R. Rom. M. G. H. C. *et non frustrabitur eum*. Hebr. *et non avertetur ab ea*.
v. 13. *elegit eam*. A. R. Rom. M. G. H. C. juxta Gr. *præelegit eam*. Hebr. *desideravit eam*.
v. 14. *elegi eam*. A. R. Rom. M. G. H. C. Gr. *præelegi eam*. Hebr. *desideravi eam*.
v. 15. *Viduam ejus*. Quidam interpres, *Captionem ejus*, teste Hilario, qui alteram lectionem antiquiorem esse et omnino sequendam dicit. Gr. habet θήραν, *venationem*: sed in multis codicibus habuit χήραν, *viduam*, uti observat Hieron. quæst. in Gen. c. 45. quo loco docet verbum Hebræum significare *cibaria*: licet in Psalterio transtulerit ipse *venationem*.
v. 17. *Illuc producam*. A. *Ibi suscitabo*. Gr. ἐκεῖ ἐξανατελῶ. Hebr. *Ibi oriri faciam*. R. Rom. G. H. C. *Illic producam*.
v. 18. *efflorebit*. G. *floriet*. In quod Aug. de doctrina Christiana lib. 2. c. 13. *Illud*, ait, *quod jam auferre non possumus de ore cantantium populorum, Super ipsum autem floriet sanctificatio mea, nihil profecto sententiæ detrahit: auditor tamen peritior mallet hoc corrigi, ut non floriet, sed florebit diceretur*.

EX PSALMO CXXXII.

v. 3. *in montem Sion*. A. juxta Gr. *super montes Sion*.

EX PSALMO CXXXIV.

v. 3. *quia bonus Dominus*. R. Rom. G. H. *quoniam benignus est Dominus*. C. *quoniam suavis Dominus*.
Item v. 3. *quoniam suave*. A. R. Rom. G. *quoniam suavis est*. M. *quoniam bonus*. Gr. ὅτι καλόν, *quoniam decens*. Et sic Hebr.
v. 5. *præ omnibus diis*. A. *super omnes deos*.
v. 7. *Educens*. A. *Suscitans*. Hebr. *Levans*.
v. 10. *reges fortes*. G. *reges mirabiles*.
v. 12. *populo suo*. A. M. C. *servo suo*.
v. 14. *judicabit*. A. *judicavit*.
Item v. 14. *deprecabitur*. A. *advocabitur*. Gr. παρακληθήσεται. R. Rom. M. H. C. *consolabitur*. Hebr. *erit placabilis*.
v. 17. *et non audient*. His verbis subjicitur apud A. *nares habent, et non odorabunt; os habent, et non loquentur; manus habent, et non operabuntur; pedes habent, et non ambulabunt*. Apud R. Rom. M. G. H. C. *nares habent, et non odorabunt; manus habent, et non palpabunt; pedes habent, et non ambulabunt; non clamabunt in gutture suo*.
Item v. 17. *neque enim est spiritus in ore ipsorum*. Hæc verba prætcrit A.
v. 21. *ex Sion*. Gr. sonat, *in Sion*.

EX PSALMO CXXXV.

v. 1. *in æternum*. R. Rom. M. G. C. *in sæculum*.
v. 2. *quoniam in æternum misericordia ejus*. Apud M. loco istius clausulæ, per omnes versus repetitur tantum, *quoniam bonus*.
v. 7. *luminaria magna*. Additur *solus* in A. R. Rom. M. G. H. C. et Gr.
v. 15. *et virtutem ejus*: R. Rom. C. G. *et exercitum ejus*. Et sic Hebr. At M. *et omnem potentiam ejus*.
v. 17. *Qui percussit* etc. Huic versiculo in R.

Rom. G. C. alius iste præmittitur: *Qui eduxit aquam de petra rupis, quoniam in sæculum* etc.

v. 18. *reges fortes*. R. Rom. G. C. *reges mirabiles*. Hebr. *reges magnificos*.

EX PSALMO CXXXVI.

v. 5. *oblivioni detur dextera mea*. A. R. Rom. M. G. H C. *obliviscatur me dextera mea*.

v. 6. *proposuero*. A. G. C. Car. Gr. *præposuero*.

v. 7. *usque ad fundamentum*. A. *usque dum fundamentum*. G. H. C. *quoadusque fundamentum*.

EX PSALMO CXXXVII.

v. 1. *Ipsi David*. Gr. addit, *Aggæi et Zachariæ*.

Item v. 1. *quoniam audisti verba oris mei*. Id abest a G. et Hebr.

v. 2. *et veritate tua*. G. *et pietate tua*.

Item v. 2. *super omne*. R. Rom. *super nos*. M. G. H. C. *super omnia*.

v. 3. *exaudi me*. A. M. Gr. *cito exaudi me*. C. *velociter* etc.

Item v. 3. *multiplicabis in anima mea virtutem*. R. Rom. addunt, *tuam*. At A. habet, *multiplicabis me in anima mea virtute*. G. C. *multiplicasti me in anima mea in virtute tua*. H. et Gr. concordant cum A. cui tantum addunt, *tua*.

v. 5. *in viis Domini*. R. Rom. G. C. *in canticis* etc. quia pro ὁδοῖς, legebatur ᾠδαῖς. R. Rom. C. *Domino*.

v. 8. *Dominus retribuet*. A. G. juxta Gr. *Domine retribues*. R. Rom. *Domine retribue*.

Item v. 8. *in sæculum*. A. *in æternum*.

Item v. 8. *ne despicias*. G. H. *non omittas*. Hebr. *ne dimittas*. Gr. μὴ παρίδῃς.

EX PSALMO CXXXVIII.

v. 2. *sessionem meam*. G. *passionem meam*.

v. 3. *et funiculum meum* etc. A. *et limitem meum*. R. Rom. G. H. C. *et directionem meam*. M. *et funem meum*. Hebr. *et accubitionem meam*.

v. 4. *non est sermo*. A. R. Rom. M. G. H. C. *non est dolus*. In Gr. λόγος ἄδικος.

v. 9. *diluculo*. A. *in directum*. R. Rom. G. H. C. *ante lucem*. G. *ante lucem in directum*. M. *a matutino*. Gr. κατ' ὀρθόν: pro quo in aliis libris, κατ' ὄρθρον.

v. 11. *illuminatio mea*. Vox *mea* abest ab A. Car. Ger. Gr.

v. 14. *magnificatus es*. A. R. Rom. M. juxta Gr. *mirificatus es*. G. H. *mirificatus sum*. Hebr. *magnificasti me*.

v. 15. *Non est occultatum os meum a te, quod fecisti in abscondito*. G. *Non occultum ossum meum ad ea quæ fecisti in occulto*.

v. 16. *Imperfectum meum* etc. M. juxta Gr. *Inoperatum meum*. G. *Imperfectum tuum viderunt oculi mei*. Hebr. *Informem adhuc me* etc.

Item v. 16. *dies formabuntur*. A. M. C. *per diem* etc. A. *errabunt*: quasi in Gr. legerit πλαγχθήσονται, pro πλασθήσονται. H. *die replebuntur*.

v. 17. *honorificati sunt*. M. *honorandi sunt*.

Item v. 17. *confortatus est*. A. juxta Gr. *confortati sunt*. G. C. *confirmati sunt*.

v. 20. *dicitis in cogitatione*. A. H. C. Gr. *dices in cogitatione*. G. *dicis* etc. M. *contentiosi estis in cogitationibus*. Hebr. *contradicent tibi scelerate*.

Item v. 20. *civitates tuas*. A. R. Rom. M. G. Car. Colb. Ger. Gal. *civitates suas*.

v. 23. *interroga me, et cognosce semitas meas*. A. *Scrutare me* etc. M. *Affige me, et scito vias meas*.

v. 24. *in via æterna*. R. Rom. H. *in viam æternam*.

EX PSALMO CXXXIX.

v. 4. *sicut serpentis*. A. R. Rom. M. G. H. C. *sicut serpentes*. Et sic Vulgata in Car. Colb. Ger. Gal.

v. 6. *extenderunt in laqueum*. A. R. Rom. M. G. H. C. juxta Gr. addunt, *pedibus meis*.

v. 8. *obumbrasti super caput* etc. R. *obumbra caput* etc.

v. 9. *Ne tradas me, Domino, a desiderio meo*. G. *Non tradas, Domine, desiderium meum peccatori*. Car. Colb. C. Gal. *Non tradas, Domine, desiderio meo peccatori*. Hebr. *Ne des, Domine, desideria impii*.

v. 11. *carbones, in ignem dejicies eos*. A. juxta Gr. *carbones ignis in terra, et dejicies* (vel *dejicient*) *eos*. G. *carbones ignis, et dejiciet eos*. H. *carbones ignis, super terram dejicies eos*.

v. 12. *capient in interitu*. A. juxta Gr. *venabuntur in interitum*.

v. 13. *vindictam*. A. juxta Gr. *et caussam*.

EX PSALMO CXL.

v. 3. *et ostium circumstantiæ labiis meis*. A. *et ostium continentiæ circum labia mea*.

v. 4. *et non communicabo*. A. G. *et non combinabo*. R. H. *et non combinabor*.

v. 5. *oleum autem peccatoris*. G. *misericordia peccatoris*.

v. 6. *juncti petræ*. A. cum Hebr. *juxta petram*. R. Rom. M. G. H. C. *continuati petræ*.

Item v. 6. *potuerunt*. A. *prævaluerunt*, Gr. ἡδύνθησαν, *dulcuerunt*. Hebr. *decora sunt*.

v. 7. *erupta est*. A. *disrupta est*. G. C. *eruptum est*. R. Rom. M. *eructuat*, sive *eructat*.

v. 10. *singulariter*. A. *singularis*.

EX PSALMO CXLI.

v. 3. *Effundo . . . pronuntio*. A. R. M. juxta Gr. et Hebr. *Effundam*. A. C. *annuntiabo*. R. *pronuntiem*.

v. 4. *In deficiendo ex me.* R. Rom. M. C. *In deficiendo in me.* A. *Dum defecit a me spiritus meus.*

Item v. 4. *absconderunt laqueum.* R. M. *absconderunt superbi laqueos.*

v. 8. *me exspectant justi.* A. juxta Gr. *me sustinebunt justi.* Hebr. *in me coronabuntur justi.*

EX PSALMO CXLII.

v. 4. *et anxiatus est super me.* A. *Tædium passus est in me.*

v. 10. *in terram rectam.* Gr. sonat, *in recta:* nec addit, *terra.* R. Rom. habent, *in viam rectam.*

EX PSALMO CXLIII.

v. 3. *reputas.* A. *æstimas.* M. *visitas.*

v. 8. *dextera iniquitatis.* C. *dextera mendacii.* Et sic Hebr.

v. 10. *Qui das . . . redemisti.* A. juxta Gr. et Hebr. *Qui dat . . . redimit.* R. M. G. H. C. *Qui das . . . liberas.*

v. 12. *novellæ plantationes in juventute sua.* A. *novellæ constabilitæ in juventute sua.* R. M. *novellæ plantationes stabilitæ a juventute sua.* G. C. *novella plantationis stabilita a juventute sua.* H. *novella plantatio stabilita in* etc.

v. 13. *in egressibus suis.* R. M. G C. *in itineribus suis.* Hebr. *in compitis nostris.*

EX PSALMO CXLIV.

v. 1. *Deus meus rex.* A. H. juxta Gr. addunt, *meus.*

v. 5. *gloriæ sanctitatis tuæ loquentur.* R. Rom. H. C. *majestatis tuæ et sanctitatem tuam loquentur.* Gr. *majestatis tuæ et honorem tuum loquentur, et sanctitatem tuam dicent.*

v. 9. *universis.* Gr. sonat, *sustinentibus.*

v. 12. *magnificentiæ regni tui.* A. *magnitudinis decoris regni tui.*

v. 16. *omne animal.* H. *omnem animam.*

v. 18. *omnibus invocantibus eum.* Id apud R. Rom. G. C. nonnisi semel habetur.

EX PSALMO CXLV.

v. 4. *cogitationes eorum.* A. *cogitationes ejus.* Et sic Hebr.

v. 8. *Illuminat cæcos.* A. juxta Gr. *sapientes facit cæcos.* H. *sapientificat cæcos.*

EX PSALMO CXLVI.

v. 1. *Halleluja.* G. C. Car. addunt, *Aggæi et Zachariæ.* Sic etiam Gr. cum aliquot libris initio Ps. 147. et 148.

Item v. 1. *decoraque.* Abest ab A. R. Rom. M. G. H. C. Gr.

v. 2. *congregabit.* A. *colligens.* R. Rom. G. H. C. *congregans.*

v. 5. *et sapientiæ ejus.* A. juxta Gr. *et intelligentiæ ejus.* Hebr. *prudentiæ ejus.*

v. 7. *Præcinite.* A. R. M. G. C. Gr. *Incipite.* H. *Inchoate.*

v. 10. *nec in tibiis.* M. *neque in tibialibus.* A. R. Rom. G. H. C. *nec in tabernaculis:* quia forte in Gr. pro *ταῖς κνήμαις*, legebatur *ταῖς σκηναῖς.*

Item v. 10. *beneplacitum erit ei.* A. *bene sentit.*

EX PSALMO CXLVII.

Vit. *Halleluja.* H. C. Car. Gr. addunt, *Aggæi et Zachariæ.*

v. 13. *seras.* A. juxta Gr. et Hebr. *vectes.*

v. 15. *velociter.* A. juxta Gr. *usque in velocitatem.*

v. 17. *sicut bucellas.* A. R. Rom. M. G. C. *sicut frusta panis.*

Item v. 17. *quis sustinebit.* A. M. G. C. *quis subsistet.*

v. 18. *et liquefaciet.* A. *et tabefaciet.*

EX PSALMO CXLVIII.

v. 4. *et aquæ omnes.* Abest *omnes* ab R. Rom. C. Car. Gal. Gr. et Hebr.

v. 14. *et exaltavit.* A. juxta Gr. *exaltabit.*

EX PSALMO CXLIX.

v. 4. *beneplacitum est Domino.* A. *bene facit Dominus.*

Item v. 4. *in salutem.* G. C. Gr. *in salute.* Hebr. *in Jesu.*

EX PSALMO CL.

v. 2. *virtutibus.* R. Rom. M. G. C. Gr. *potentatibus.*

v. 5. *jubilationis.* R. Rom. C. *bene timentibus.*

Pauca restant in superiorem collectionem observanda. Ac primum quidem discrepantiarum genus illud, in vocum interpunctione situm, unde variatur interdum sensus, prætermissum hic necessario fuit, quod nimis late pateat, neque alia facile ratione, quam relatis integris Psalteriis ostendi valeat. Præterea, ne quis Psalterium quod appellant *Vetus*, hic a nobis neglectum putet, admonere juvat nihil ipsum ab Augustiniano dissidere. Et jam nulli dubitamus, quin illud totum ex Augustini Commentariis exscripserit ejusdem in Quincuplici Psalterio editor Jac. Faber, qui Psalmorum verba, rei subjectæ quandoque a concionante aptata, non alio quam expressa ibi erant modo retulit, ut videre est in Psal. 120. *Levent* etc, Quod non satis adverterunt ii, qui *Vetus* istud et Augustinianum in suis ad LXX. Interpretes scholiis et notis, non pro uno eodemque, sed pro duobus habent Psalteriis. Postremo observatione dignum est, Vulgatam in quibusdam, tametsi rarissimis locis, minus cum Hebræo, quam veterem versionem convenire, ob varietatem, credimus, contextus Græci Hexaplorum, ad quem Hieronymus Psalterium Latinum emendavit. Exempli gratia in Psalm. 4. v. 8. habet Vulgata, *A fructu;* quia Græcum exemplar ferebat, ἀπό καρπȣ̃: pro ἀπὸ καιρȣ̃, *A tempore*, quæ erat lectio veteris versionis magis Hebræo consentanea.

SCRIPTURÆ LOCA

QUÆ EXPLICANTUR

INDEX
IN SEXTUM TOMUM
OPERUM
SANCTI AUGUSTINI.

A

B

C

D

E

G

H

I

L

M

N

P

Q

R

Z

FINIS.

CONSIGLIO GENERALE
DI
PUBBLICA ISTRUZIONE

N.° 28.

Napoli 23 *Maggio* 1854.

Vista la dimanda del Tipografo Raffaele Rossi, il quale ha chiesto di porre a stampa, le opere tutte di *Santo Aurelio Agostino.*

Visto il parere del R. Revisore P. M. Gennaro Marasco Agostiniano Calzo.

Si permette che la indicata opera si ristampi; ma non si pubblichi senza un secondo permesso che non si darà, se prima lo stesso Regio Revisore non avrà attestato di aver riconosciuto nel confronto essere la impressione uniforme all'originale approvato.

Il Presidente
MONSIGNOR APUZZO

Il Segretario
GIUSEPPE PIETROCOLA

COMMISSIONE ARCIVESCOVILE
PER LA
REVISIONE DE' LIBRI

Imprimatur
PEL DEPUTATO
LEOPOLDO RUGGIERO
Segretario

Nihil obstat
VINCENTIUS CAN. SANNICANDRO